T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

TÜRK EDEBİYATINDA MANZUM MESNEVÎ TERCÜMELERİ VE MEHMED ŞÂKİR EFENDİ'NİN MESNEVÎ TERCÜMESİ (İNCELEME-METİN)

Selman KARADAĞ

DOKTORA TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Erol ÇÖM

KONYA 2018

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

TÜRK EDEBİYATINDA MANZUM MESNEVÎ TERCÜMELERİ VE MEHMED ŞÂKİR EFENDİ'NİN MESNEVÎ TERCÜMESİ (İNCELEME-METİN)

Selman KARADAĞ

DOKTORA TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Erol ÇÖM

KONYA 2018

İ Ç İ N D E K İ L E R

ÖZET ..... **XV**
ABSTRACT ..... **XVII**
ÖN SÖZ ..... **XIX**
KISALTMALAR ..... **XXIV**
GİRİŞ **1**
1. Mesnevî Kelimesinin Lugat ve Istılah Manaları 1
2. *Mesnevî*'nin İsimleri 5
3. Yazılış Sebebi ve Süreci 7
4. *Mesnevî*'nin Yazma-Basma Nüshaları 14
5. Beyit Sayısı 16
6. *Mesnevî*'nin Önemi ve Tesirleri 19
7. *Mesnevî*'nin Konusu ve Üslûbu 28
8. *Mesnevî*'nin Kaynakları 46
   8.1. Kur'ân-ı Kerîm 46
   8.2. Hadîs-i Şerifler 49
   8.3. Necmeddîn Kübrâ ve Kübrevîlik 49
   8.4. Sultânü'l-ulemâ Bahâeddîn Veled ve *"Maârif"*i 50
   8.5. Burhâneddîn Muhakkik-i Tirmizî ve *"Maârif"i* 51
   8.6. Şems-i Tebrizî ve *"Makâlât"ı* 52
   8.7. Selâhaddîn Zerkûbî 53
   8.8. Hüsâmeddîn Çelebi 54
   8.9. Hakîm Senâî ve "Hadîkatü'l-Hakîka"sı 54
   8.10. Ferîdüddîn-i Attâr ve Eserleri 55
   8.11. İmâm-ı Gazâlî ve Eserleri 56
   8.12. Muhyiddîn b. Arabî ve Sadreddîn Konevî 56
   8.13. Sosyal Çevre İle Atasözü ve Halk İnanışları 57
   8.14. Evliya Menkıbeleri 58
   8.15. Farklı Medeniyetlerin Mitoloji, Felsefe ve Kültürleri 58
   8.16. Hint Masalları ve *Kelîle ve Dimne* 58
   8.17. Diğer Kaynaklar 59
BİRİNCİ BÖLÜM **61**
A. MESNEVÎ'NİN TÜRKÇE ŞERH VE TERCÜMELERİ **61**
1. Şerhler **61**
   1.1. Muîniddîn b. Mustafa (ö. XV. yüzyıl), *Mesnevî-i Murâdiyye* 62
   1.2. İbrahim Bey (ö. XV. yüzyıl), *Şerh-i Müntehâbât-ı Mesnevî* 62
   1.3. İbrahim Tennûrî (ö. 887/1482), *Gülzâr-ı Ma'nevî* 63
   1.4. Ebussuûd b. Sadullah b. Lütfullah b. İbrahim el Hüseynî Kayseri (ö. XVI. yüzyıl), *Şerhü'l-Mesnevî ve'l-'Ulûmu'l-Ma'nevî* 64

1.5. Alâ'î b. Yahyâ el-Vâ'iz eş-Şirâzî (XVI. yüzyıl), *Ezhâr-ı Mesnevî ve Envâr-ı Ma'nevî (Müşkülâtü'l-Mesnevî*) 64
1.6. Lokmânî Dede (ö. 925/1519), *Menâkıb-ı Mevlâna* 65
1.7. Hacı Pîrî (ö. 996/1587), *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî* 65
1.8. Âsaf Mehmed Paşa (Dal Mehmed) (ö. 1598?), *Kitâb-ı Cezîretü'l-Mesnevî*..... 66
1.9. Bosnalı Sûdî Efendi (ö. 1599 [?]), *Mesnevî Şerhi* 67
1.10. Nev'î Yahyâ Efendi (Malkaralı) (ö. 1599), *Şerh-i Dü Beyt-i Mesnevî-i Şerîf* 68
1.11. Şem'î Şem'ullah (ö. 1603), *Şerh-i Mesnevî*..... 68
1.12. Mehmed İlmî Dede (ö. 1020/1611), *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*..... 69
1.13. Vehbî Yemânî (XVII. yüzyıl), *Kitâb-ı Genc-i Nihânî ve Kenz-i Ma'ânî* 70
1.14. İsmâîl-i Ankaravî (İsmâ'îl Rusûhî Dede) (ö. 1632), *Mecmuâtü'l-Letâif ve Matmûratü'l-Maârif ve Diğer Seçmeleri*..... 70
1.15. Abdülmecîd-i Sivasî (ö. 1639), *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Şerh-i Mesnevî ve Şerh-i Ba'z-ı Ebyât-ı Mesnevî.* *72*
1.16. Abdullah-ı Bosnavî (ö. 1644), *Şerh-i Manzûme-i Cezîre-i Mesnevî*..... 73
1.17. Pîr Muhammed Efendi (ö. XVII. yüzyıl), *Hazînetü'l-Ebrâr* 74
1.18. Sabûhî Ahmed Dede (ö. 1647), *El-İhtiyârâtü Hazret-i Mesnevî-i Şerîf* 75
1.19. Ağazâde Mehmed Efendi, (ö. 1653), *Mesnevî şerhi*..... 75
1.20. Cevrî İbrahim Çelebi (İbrahim Cevrî) (ö. 1654), *Aynü'l-Füyûz* ve *Hall-i Tahkikat* 76
1.21. Sarı Abdullah Efendi (ö. 1660), *Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî* 77
1.22. Şifâî Derviş Mehmed (ö. 1660-1661), *Şerhü'l-Kitâbi'l-Mesnevî el-Ma'nevî*..... 78
1.23. Adnî Receb Dede (ö. 1683), *Nahl-i Tecellî* 78
1.24. Ali Derviş, (ö. XVII. yüzyıl), *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*..... 79
1.25. Mehmed Ali el-Mevlevî (ö. XVII. yüzyıl), *Mesnevî-i Ma'nevî*..... 79
1.26. Ambarcı-zâde Derviş (Küçük Ali) (ö. 1715), *Esrârü'l-Ârifîn ve Sirâcü't-Tâlibîn* 80
1.27. Tâlibî Hasan Efendi (ö. 1717), *Yetîmü'ş-Şürûh*..... 80
1.28. İsmâîl-i Bursevî (Bursalı İsmâîl Hakkı) (1653-1725), *Rûhu'l-Mesnevî* 81
1.29. Mehmed Emin Tokâdî (1664-1745), *Şerh-i Beyt-i Mesnevî*..... 82
1.30. Şeyh Gâlib (1757-1799), *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*..... 82
1.31. Erzurumlu Ahmed Naim (ö. XIX. yüzyıl), *Şerh-i Mesnevî* 83
1.32. Hocazâde Seyyid Mehmed Râsim el-Mevlevî, *Şerh-i Râsim Müntehâbâtu alâ Mesnevî-yi Şerîf*.. 84
1.33. Bağdâtlı Âsım (ö. XIX. yüzyıl), *İlk Onsekiz Beyit Şerhi* 84
1.34. Es-Seyyid el-Hâc Muhammed Şükrî İbn Ahmed 'Atâ, (ö. XIX. yüzyıl), *Müntehâbât-ı Mesnevî*.. 85
1.35. Neş'et Süleyman Efendi (Hoca Neş'et) (ö. 1807), *Tercüme-i Şerh-i Dü beyt-i Mesnevî li-Câmî*.. 85
1.36. Şeyh Murâd-ı Buhârî, (Muhammed Murad Mollâ) (1808-1848), *Hulâsatü'ş-Şurûh* 86
1.37. Mehmed Emin (XIX. yüzyıl), *Şerhü Ebyâtü'l-Mesnevî (Revâyihü'l-Mesneviyât)*..... 87
1.38. Ali Rızâ b. Mehmed Rüşdî Yalvâcî (1830-1900), *İkâzu'n-Nâ'imîn ve İfhâmu'l-Kâsirîn I-III*..... 88
1.39. Âbidin Paşa (1843-1906), *Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i Şerîf*..... 88
1.40. Mehmed Es'ad Dede, (1843-1911), *Şerh-i Mesnevî*..... 89
1.41. Ferîd Efendi, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* 89
1.42. Rızâeddîn Remzî er-Rifâî (XX. yüzyıl), *Lübb-i Mesnevî* 89

1.43. Yûnus Fehmî (Gerendevî) (1867-1930), *Hikemiyyât-ı Mesnevî* 90
1.44. Ahmed Avni Konuk (ö. 1938), *Mesnevî-i Şerîf Şerhi* 90
1.45. Kenan Rifâî (1867-1950), *Şerhli Mesnevî-i Şerif* 91
1.46. Tahirü'l-Mevlevî (Olgun) (1877-1951), *Şerh-i Mesnevî* 92
1.47. M. Muhlis Koner (1886-1957), *Mesnevî'nin Özü* 93
1.48. Yaman Dede (1887-1963), *Mesnevî'nin İlk 18 Beyit Şerhi* 94
1.49. İbrahim Aczi Kendi (1883-1965), *Mevlâna ve Rûh-u Mesnevî* 95
1.50. Ahmed Ateş (1913-1966), *Mesnevî'nin Onsekiz Beytinin Manası* 96
1.51. Abdülbaki Gölpınarlı (12 Ocak 1890-25 Ağustos 1982), *Mesnevî Şerhi* 96
1.52. Veysel Öksüz (1927-1993), *Mesnevî Şerhi* 97
1.53. Selçuk Eraydın (1937-1995), *Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Şerhi* 98
1.54. Orhan Derviş Kuntman (O Mevlevî) (1922-2007), *Mevlânâ, Mesnevî I-III* 98
1.55. Hüseyin Top (d. 1933), *Mesnevî-i Manevî Şerhi* 100
1.56. Süleyman Uludağ (d. 1940), *Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beyit Şerhi* 101
1.57. Mehmet Demirci (d. 1942), *Dinle Neyden* 101
1.58. Osman Nuri Topbaş (d. 1942), *Mesnevî Bahçesinden Bir Testi Su ve Mesnevî Deryâsından Âb-ı Hayat Katreleri* 102
1.59. Erkan Türkmen (d. 1943), *Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beyti Üzerine* 103
1.60. Abdullah Uçar (d. 1950), *Âşıklar Sultanı Hz. Mevlâna* 104
1.61. Kudsi Erguner (d. 4 Şubat 1952), *Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Şerhi* 104
1.62. Kemal Sönmez, *Açıklamaları ile Mesnevî Ummanından 18 Hakikat İncisi ve Türkçe Nazmedilmiş Seçme Beyitler* 105
1.63. Hatice Özkan (d. 1961), *Ayrılık Hikâyesi - Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Şerhi* 105
1.64. Ziya Avşar (d. 1962), *Aşk Meclisi - Mesnevî'ye Yeniden Uyanmak* 106
1.65. Ahmed Hakîm Sadık (d. XX. Yüzyıl), *Râh-ı Kadîm I-II* 106
1.66. Mehmet Fatih Çıtlak (d. 1967), *Mesnevî Şerhi - Padişah Cariye Kıssası ve 18 Beyit Dinle* 107
1.67. Melih Ümit Menteş (d. 1968), *Hz. Mevlâna'nın 18 Sırrı - Mesnevî'deki Bilgelik* 108
1.68. Abdürrezzak Tek (d. 1973), *Hazret-i Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî ve Mesnevî-i Şerîf* 109
1.69. Kaan Dilek (d. 1974), *Mesnevî'de Neynâme* 109
2. Tercümeler 111
2.1. Gülşehrî (XIV. yüzyıl), *Felek-nâme ve Mantıku't-Tayr'daki Bazı Hikâyeler* 112
2.2. Âşık Paşa (1272-1332), *Garîb-nâme'de Bir Hikâye* 113
2.3. Ahmedî (1334-1412), *İskendernâme'de Bir Hikâye* 113
2.4. Hatipoğlu (XV. Yüzyıl), *Letâyif-nâme'de Bir Hikâye* 114
2.5. Ârif (XV. yüzyıl), *Mürşidü'l-Ubbâd'da İki Hikâ*ye 114
2.6. Derviş Hayâlî (XV. yüzyıl), *Ravzatü'l-Envâr'da İki Hikâye* 115
2.7. Dede Ömer Rûşenî (810/1407?-892/1486), *Çobannâme, Neynâme* 115
2.8. Lokmânî Dede (ö. 1519), *Menâkıb-ı Mevlâna'da İki Hikâye* 116
2.9. İsrâfil-zâde Abdülmecîd b. Nasûh b. İsrâfîl (ö. 1588), *Kıssa-i Çoban ve Münâcât* 117
2.10. Sadîkî (XVII. Yüzyıl Şairi), *Bahr ya da Kenzü'l-Garâib? [Mesnevî'den Seçme Hikâyeler Tercümesi]* 118

2.11. Şeyh Nazmî-i Halvetî (1622-1701), *Mesnevî-i Sırr-ı Manevî* 118
2.12. Nahifi Süleymân (1646-1737), *Manzum Mesnevî Tercümesi* 119
2.13. Abdullah Salahî Efendi (1705-1782), *Mesnevî-i Şerîf Tercümesi* 120
2.14. Derviş Ahmed Sâdık (XVIII. Yüzyıl), *Lübbü'l-lübâb [Mesnevî Tercümesi]* 120
2.15. Mehmed Şâkir Efendi (ö. 1836), *Tercemânü'l-Ma'nevî fi-Tercemeti'l-Mesnevî* 121
2.16. Kütükçü Şair Süleyman Hayri Bey (1844-1890), *Mesnevî-i Şerîf Tercümesi* 121
2.17. İbn-i Seyyid Gâlib (Mehmed Gâlib Bey) (1877-1906), *Mesnevî-i Şerîf Tercümesi* 122
2.18. Fazlullah Rahîmî (1847-1924), *Gülzâr-ı Hakîkat - Mesnevî-i Şerîf Hikâyeleri* 122
2.19. Eyüp Necati Perhiz (1872-1940), *Kıssadan Hisseler, Mesnevî'den Seçme Hikâyeler* 123
2.20. Veled Çelebi İzbudak (1869-1953) / Abdülbaki Gölpınarlı (1890-1982), *Mesnevî Tercümesi* 124
2.21. Abdülvehhab Azzâm (1894-1959), *Fusû'l-mine'l-Mesnevî* 125
2.22. Şemseddin Yeşil (1905-1968), *Kitâbü't-Tasavvuf - Mesnevî'den Hikmetler* 125
2.23. Feyzullah Sacit Ülkü (1892-1970), *Mesnevî* 126
2.24. Mehmed Faruk Gürtunca (1904-1982), *Aslı, Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Mesnevî I-VIII*.. 127
2.25. Hoca Abdülmuhsin (XX. yüzyıl), *[Mesnevî'den Bir Hikâye Tercümesi]* 128
2.26. Şefik Can (1909-2005), *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi* 129
2.27. Feyzi Halıcı (1924-2017), *Mesnevî - İlk 1001 Beyit, İkinci 1001 Beyit ve Mesnevî I. Cilt*..... 130
2.28. Tahir Büyükkörükçü (1925-2011), *Hakiki Vechesiyle Mevlâna ve Mesnevî*..... *131*
2.29. Veysel Öksüz (1927-1993), *Mesnevî Tercümesi* 131
2.30. Nuri Baş (1930-2009), *Mânâ ve Mefhumuyla Mesnevî'den Parıltılar* 132
2.31. Abdullah Öztemiz Hacıtahiroğlu (1929-2015), *Mesnevî: Kendi Vezniyle Manzum Tercüme* 132
2.32. Âmil Çelebioğlu (20 Nisan 1934 / 2 Temmuz 1990), *Mevlânâ - Mesnevî-i Şerîf* 132
2.33. Ahmet Metin Şahin (d. 1935), *Mesnevî: Nazmen Tercüme* 133
2.34. Mevlüt Büyükbayraktar (d. 1945), *Mevlâna'da Arayış ve Buluş* 134
2.35. Kenan Sarıalioğlu (d. 22 Kasım 1946), *Can Yücedir Göklerden: Mesnevî'den Seçmeler* 134
2.36. Kemal Sönmez, *Açıklamaları ile Mesnevî Ummanından 18 Hakikat İncisi ve Türkçe Nazmedilmiş Seçme Beyitler* 135
2.37. Mehmet Kanar (d. 1954), *Mesnevi I-II* 135
2.38. Adnan Karaismailoğlu (d. 1957), *Mesnevî - Mevlânâ* 136
2.39. Âşık Kul Sadi (Yüksel) (d. 1957) ve Derviş Ahmet, *Mevlâna-Mesnevî Pınarı - I*..... 137
2.40. Ziya Avşar (d. 1962), *Aşk Meclisi - Mesnevî'ye Yeniden Uyanmak* 138
2.41. Derya Örs (d. 1966) - Hicabi Kırlangıç (d. 1966), *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Mesnevî* 138
2.42. Hicabi Kırlangıç (d. 1966), *Mesnevî - Mevlâna I-II* 139
2.43. Mehmet Şayir (d. 1968), *Gülşen - Manzum Mesnevi* 139
2.44. Hatice Gülcan Topkaya, *Gökyüzüne Merdiven: Mesnevî'den Seçmeler* 140
2.45. Kaan Dilek (d. 1974), *Mevlâna Vâdisinde Ahlak ve Marifet: Mevlâna'nın Mesnevî'sinden Seçme Bölüm ve Hikâyeler* 140
B. TÜRKÇE MANZUM MESNEVÎ TERCÜMELERİ..... 145
1. Mesnevî'nin Tamamına Yapılan Manzum Tercümeler 145
1.1. Nahîfî Süleymân (1646-1737), *Manzum Mesnevî Tercümesi* 145
1.2. Mehmed Şâkir Efendi (ö. 1836), *Tercemânü'l-Ma'nevî fi-Tercemeti'l-Mesnevî* 146

1.3. Ahmet Metin Şahin (d. 1935), *Mesnevî: Nazmen Tercüme* 147
1.4. Mehmet Kanar (d. 1954), *Mesnevi I-II* 148
1.5. Hicabi Kırlangıç (d. 1966), *Mesnevî - Mevlâna I-II* 149
2. Mesnevî'den Seçme Beyitler, Seçme Hikâyeler ve/veya Mesnevî'nin Bir Kısmına Yapılan Manzum Tercümeler 150
2.1. Gülşehrî (XIV. yüzyıl), *Felek-nâme ve Mantıku't-Tayr'daki Bazı Hikâyeler* 150
2.2. Âşık Paşa (1272-1332), *Garîb-nâme'de Bir Hikâye* 152
2.3. Ahmedî (1334-1412), *İskendernâme'de Bir Hikâye* 154
2.4. Muîniddîn b. Mustafa (ö. XV. yüzyıl), *Mesnevî-i Murâdiyye* 157
2.5. Hatipoğlu (XV. Yüzyıl), *Letâyif-nâme'de Bir Hikâye* 158
2.6. Ârif (XV. yüzyıl), *Mürşidü'l-Ubbâd'da İki Hikâye* 159
2.7. Derviş Hayâlî (XV. yüzyıl), *Ravzatü'l-Envâr'da İki Hikâye* 160
2.8. Dede Ömer Rûşenî (810/1407?-892/1486), *Çobannâme, Neynâme* 161
2.9. Lokmânî Dede (ö. 1519), *Menâkıb-ı Mevlâna'da İki Hikâye* 162
2.10. İsrâfil-zâde Abdülmecîd b. Nasûh b. İsrâfîl (ö. 1588), *Kıssa-i Çoban ve Münâcât* 163
2.11. Âsaf Mehmed Paşa (Dal Mehmed) (ö. 1598?), *Kitâb-ı Cezîretü'l-Mesnevî* 164
2.12. Sadîkî Efendi (XVII. Yüzyıl Şairi), *Bahr ya da Kenzü'l-Garâib? [Mesnevî'den Seçme Hikâyeler Tercümesi]* 165
2.13. Şeyh Nazmî-i Halvetî (1701), *Mesnevî-i Sırr-ı Manevî* 166
2.14. Derviş Ahmed Sâdık (XVIII. Yüzyıl), *Lübbü'l-lübâb [Mesnevî Tercümesi]* 167
2.15. Kütükçü Şair Süleyman Hayri Bey (1844-1890), *Mesnevî-i Şerîf Tercümesi* 168
2.16. İbn-i Seyyid Gâlib (Mehmed Gâlib Bey) (1877-1906), *Mesnevî-i Şerîf Tercümesi* 169
2.17. Feyzullah Sacit Ülkü (1892-1970), *Mesnevî* 170
2.18. Mehmed Faruk Gürtunca (1904-1982), *Aslı, Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Mesnevî* 171
2.19. Orhan Derviş Kuntman (O Mevlevî) (1922-2007), *Mevlânâ, Mesnevî I-III* 172
2.20. Feyzi Halıcı (1924-2017), *Mesnevî - İlk 1001 Beyit, İkinci 1001 Beyit ve Mesnevî I. Cilt* 173
2.21. Veysel Öksüz (1927-1993), *Mesnevî Tercümesi* 175
2.22. Abdullah Ö. Hacıtahiroğlu (1929-2015), *Mesnevî: Kendi Vezniyle Manzum Tercüme* 176
2.23. Nuri Baş (1930-2009), *Mânâ ve Mefhumuyla Mesnevî'den Parıltılar* 177
2.24. Âmil Çelebioğlu (1934-1990), *Mevlânâ - Mesnevî-i Şerîf* 178
2.25. Emin Işık (d. 1936), Mesnevî - *İlk On Sekiz Beyit Tercümesi* 180
2.26. Kemal Sönmez, *Açıklamaları ile Mesnevî Ummanından 18 Hakikat İncisi ve Türkçe Nazmedilmiş Seçme Beyitler* 181
2.27. Mevlüt Büyükbayraktar (d. 1945), *Mevlâna'da Arayış ve Buluş* 182
2.28. Ziya Avşar (d. 1962), *Aşk Meclisi - Mesnevî'ye Yeniden Uyanmak* 183
2.29. Mehmet Şayir (d. 1968), *Gülşen - Manzum Mesnevî* 184
2.30. Kaan Dilek (d. 1974), *Mesnevî'den Öyküler ve Ney* 185
İKİNCİ BÖLÜM 186
YEDİNCİ CİLT MESELESİ 186
Mehmed Şâkir Efendi ve Yedinci Cilt Tercümesi 271
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 287

ŞAKİR MEHMED EFENDİ HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ 287
A. HAYATI 287
B. ESERLERİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ 293
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 301
ŞAKİR MEHMED EFENDİ'NİN MANZUM MESNEVÎ TERCÜMESİ 301
A. ESERİN TANITILMASI 301
1. Adı, Yazılış Tarihi, Müellif Kaydı ve İstinsah Kaydı 301
2. Yazılış Sebebi 303
3. Sunulduğu Kişi 306
B. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ 306
1. Eserin Tertibi 306
2. Eserin Bölümleri ve Hikâyeleri 309
3. Ayet ve Hadisler 309
C. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ 310
1. Vezin 310
2. Kafiye 314
3. Dil ve Anlatım Özellikleri 322
BEŞİNCİ BÖLÜM 375
METİN 375
1. Eserin Nüsha Tavsifi 375
1.1. Müellif Nüshası, Muzaffer Ozak-I Koleksiyonu Numara 112 375
1.2. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazma Eserler Bölümü Numara 6308 377
1.3. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu Numara 1671 380
1.4. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu 383
2. Tercüme ve Nüshalara Ait Bazı Hususiyetler ve Önemli Bilgiler 391
3. Nüshanın / Nüshaların İmla Özellikleri 395
4. Çeviriyazılı Metinde İzlenen Yol ve Dikkat Edilen Hususlar 397
5. ÇEVİRİYAZILI METİN 402
SONUÇ 2479
KAYNAKÇA 2483
ÖZGEÇMİŞ 2515

Öğrencinin	**Adı Soyadı**	SELMAN KARADAĞ
	Numarası	114101001001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI / TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
	Programı	TEZLİ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA ☒
	Tez Danışmanı	DR. ÖĞR. ÜYESİ EROL ÇÖM
	Tezin Adı	TÜRK EDEBİYATINDA MANZUM MESNEVÎ TERCÜMELERİ VE MEHMED ŞÂKİR EFENDİ'NİN MESNEVÎ TERCÜMESİ (İNCELEME-METİN)

ÖZET

Mevlâna Celâleddîn Rûmî tarafından yazıldığı günden bu yana çok sayıda dünya diline aktarılan, dinî-tasavvufî ve ahlakî mesneviler arasında yerini alan *Mesnevî*'nin, Türkçede de manzum ve mensur olmak üzere birçok tercümesi ve şerhi bulunmaktadır. Hem Osmanlı Türkçesi hem de Türkiye Türkçesi ile kaleme alınan bu eserler, *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytine, bazı hikâyelerine, belli ciltlerine, seçilmiş sayıda beyitlerine veya tamamına yapılmış tercüme ve şerhlerdir.

Bu çalışmada; 1836 yılında vefat eden şair, şarih ve mütercim Çuhadarzade Mehmed Şâkir Efendi'nin telif ettiği *Tercemânü'l-Ma'nevî fî-Tercemeti'l-Mesnevî* isimli manzum *Mesnevî* tercümesi incelenmiş ve çeviriyazıya aktarılmıştır. Giriş bölümü ile onu takip eden beş ana bölümden oluşan çalışmamızın Giriş Bölümü'nde genel olarak *Mesnevî*'yle ilgili konulara temas edilmiştir. Çalışmanın Birinci Bölüm'ünde *Mesnevî*'nin Türkçe manzum ve mensur tercüme ve şerhleri ele alınmıştır. İkinci Bölüm'de Ankaravî'den bu yana süregelen yedinci cilt tartışmasına ve Mehmed Şâkir Efendi'nin yedinci cilt tercümesine değinilmiştir. Üçüncü Bölüm'de Mehmed Şâkir Efendi'nin hayatı, eserleri ve edebi kişiliği anlatılmış, Dördüncü Bölüm'de ise manzum *Mesnevî* tercümesi dil, üslup, şekil ve muhteva bakımından incelenmiştir. Beşinci Bölüm, *Tercemânü'l-Ma'nevî fî-Tercemeti'l-Mesnevî* isimli esere ayrılmış, nüsha ve tercüme bilgilerinden sonra tercüme metni çeviriyazıya aktarılarak çalışmamız tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mevlâna, Mesnevî, şerh, tercüme, manzum, mensur, Şâkir Efendi.

Öğrencinin	**Adı Soyadı**	SELMAN KARADAĞ
	Numarası	114101001001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI / TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
	Programı	TEZLİ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA ☒
	Tez Danışmanı	DR. ÖĞR. ÜYESİ EROL ÇÖM
	Tezin İngilizce Adı	POETIC TRANSLATIONS OF MESNEVI IN THE TURKISH LITERATURE AND MEHMET ŞAKİR EFENDI'S MESNEVİ TRANSLATION (ANALYSIS - TEXT)

ABSTRACT

Having been translated into numerous languages and taken a significant part among aother divine-mystic as well as moral counterparts since the day it was written by Mevlâna Celaleddin Rumi, Mesnevi has many prose and poetic translations and commentaries in Turkish. Written in both Ottoman and modern Turkish, these works involve the first eighteen couplets, certain tales and volumes, selected couplets or the whole text.

In this study, the poetic Mesnevi translation of *Tercemânü'l-Ma'nevî fî-Tercemeti'l-Mesnevî* compiled by Çuhadarzade Mehmed Şâkir Efendi, who was a poet, commentator and translator died in 1836 was analyzed and transcripted. comprising an introduction followed by five main parts, this study begins with the general issues concerning Mesnevi. In the first section, Turkish translation and commentary of Mesnevi has been handled. In the second section, the issue dating back to Ankaravi and Mehmet Şakir Efendi's translation of the seventh volume has been evaluated. While the third section includes Mehmet Şakir Efendi's biography, works and literary character, poetic translation of Mesnevi is analyzed on linguistic, style, formal and contextual grounds in the fourth. the fifth section has been spared for the work *Tercemânü'l-Ma'nevî fî-Tercemeti'l-Mesnevî* and following the edition and translation details, the study has been concluded with the transcription of the translated version.

Key Words: Mevlâna, Mesnevî, commentary, translation, poetry, prose, Şâkir Efendi.

ÖN SÖZ

Türk edebiyatının bir parçası olan ve özellikle Anadolu topraklarında asırlarca varlığını sürdüren Klasik Türk Edebiyatı'nın bir alt dalı olarak niteleyebileceğimiz mesnevi edebiyatı, edebiyat tarihimizin içerisinde çok geniş bir alanı oluşturmaktadır. Özellikle Anadolu sahasında yüzyıllar boyunca gerek özgün gerekse tercüme ve şerh olarak çok sayıda mesnevi telif edilmiştir. Bu ve benzeri eserlerin vücûda getirilmesindeki etkenlerin belki de en başında, "İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olanıdır" hadîs-i şerifi gelmektedir. İslamî Doğu ve Türk edebiyatlarında ismin öne çıkarılmasından daha çok insanlar için faydalı olmanın zevkiyle eserler veren yüzlerce şair, edip, mutasavvıf ve müverrih vardır. Bunlardan bir tanesi de eserinin ismi nedeniyle mesnevi nazım tarzını arkasında bırakan Mevlâna'dır. Asırlardır tüm dünya coğrafyasına yeni ve kalıcı düşünceler aşılayan Mevlâna ve özellikle onun Türk edebiyatının temel kaynakları arasında sayılan *Mesnevî*'si, her geçen gün edebiyata, sanata ve en önemlisi de insanlığa karşı etkisini artırarak sürdürmektedir.

Mesnevî, yazıldığı günden bu yana özellikle *Kur'ân-ı Kerîm*, hadis, İslamiyet, insan, hoşgörü, barış, huzur ve sevgi gibi kelimelerle daima yanyana anılmış ve asırlardır inanan veya inanmayan tüm insanlığın bir şekilde yolunu düşürdüğü ya da başvurduğu temel bir eser olmuştur. Sekiz asırdır kendinden söz ettirmeyi başaran bir şahsiyetin ve eserinin öyle görülüyor ki bundan sonra da etkisi her alanda görülecek ve bu yönleriyle insanlığa rehber olmaya devam edecektir. Bu derece rağbet gören bir eserin, üzerinde çeşitli çalışmaların yapılması veya eserin tüm insanlığa hizmet etmesinin sağlanmasının neticesi olarak, muhtelif şekillerde ve farklı dönemlerde eserle ilgili olarak yeni eserlerin ortaya koyulmuş olması son derece doğaldır.

Türk edebiyatındaki tercüme ve şerh geleneği incelendiğinde özellikle Arap ve Fars edebiyatındaki edebî özellikteki eserlerin yanında dinî ve tasavvufî eserlerin de tercümelerinin veya şerhlerinin yapıldığı görülür. Ayrıca yapılan telif eserlerin genelinde kaynak eserlerin tamamı ele alınırken kimi zaman da bir bölümü veya belli kısımları işlenmiş, bu şekilde özgün veya tercüme-şerhden oluşan eserler kaleme alınmıştır.

Bu açıdan *Mesnevî, i*çerisinde barındırdığı dinî, tasavvufî, ahlakî, edebî, ilmî ve kültürel her türlü bilgi ve belgenin bir şekilde gün yüzüne çıkarılması veya en alt kademeden en üst kademeye kadar tüm insanlığın anlayabilmesi için yazıldığı dönemden itibaren günümüze kadar her dönemde şerhi, tercümesi yapılan ve halen keşfedilmemiş yönleri olan bir eserdir.

Biz de *Mesnevî*'nin edebiyatımızda, kültürümüzde ve özellikle de içerisinde barındırdığı İslamî referanslar sebebiyle dinî-tasavvufî ve ictimâî hayatımızdaki önemi ve özelliğinden yola çıkarak ilgi ve alakamızı bu yönde tahsis etmenin doğru olacağı düşüncesi ile çalışmalarımızı gerçekleştirip, incelemelerimizi yaparken İslâmî-Türk edebiyatının en kapsamlı *Mesnevî* tercümesi üzerinde bir çalışmanın yapılmadığını tespit ettik. Buradan hareketle, Farsça olan bir eserin, Farsçayı bilmeyenler tarafından da anlaşılmasının sağlanması, ortaya koyulan eserlerin edebiyatımıza kazandırılması, bu eserlerin dönem ve dil özelliklerinin ortaya çıkarılması gibi bazı genel sebeplerle tezimizin yazım sürecine başladık.

Çalışmamızın temel amacı, Mehmed Şâkir Efendi'nin *Tercemânü'l-Ma'nevî fî-Tercemeti'l-Mesnevî* isimli eserinin ilmî olarak neşrinin yapılması ve bilim dünyası ile Mevlâna ve *Mesnevî*'ye ilgi duyanların istifadesine sunulmasıdır.

Mehmed Şâkir Efendi'nin *Tercemânü'l-Ma'nevî fî-Tercemeti'l-Mesnevî* isimli eseri, Nahîfî tercümesinden sonra *Mesnevî*'nin tamamına manzum olarak yapılmış ve 1835 yılında tamamlanmış olan bir eserdir. Eser, kaynaklarda bu yönünden ziyade içerisinde barındırdığı yedinci cilt tercümesi ile anılmakta ve isminin geçtiği yerde de sadece kim tarafından yapıldığı, ne zaman tamamlandığı ve kaç cildin tercümesi olduğu bilgisiyle yer almaktadır. *Mesnevî* tercümesi dışında *Bahâristân Şerhi* ve *Divân'*ı bulunan Şâkir Efendi -söz konusu bu eserler hakkında kısmen çalışma yapılmış olmakla birlikte- pek bilinmemektedir. Çalışmamıza konu olan *Mesnevî* tercümesi, umarız ki mütercimin tanınmasına katkı sağlar.

Çalışmamız Giriş bölümü ile onu takip eden beş ana bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, genel olarak mesnevî kelimesinin anlamlarına değinilmiş, ardından *Mesnevî*'nin isimleri, yazılma süreci, kaynakları, etkileri, önemi, önemli nüshaları ve beyit sayısı gibi bazı temel konulara kısaca temas edilmiştir.

Birinci Bölüm, iki ana başlık altında yine iki alt başlığa ayrılmıştır. "*Mesnevî*'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri" isimli ilk ana başlık altında "Şerhler" ve "Tercümeler" alt başlıkları ile *Mesnevî*'nin şerh ve tercümeleri kronolojik sıra gözetilerek açıklandı. Burada daha önceleri bu konuyla ilgili yapılmış olan çalışmalar da dikkate alınarak mümkün olduğu ölçüde kaynak eserlere ulaşmaya ve bilgilerin kaynak eserden yazılmasına dikkat edildi. Ayrıca yapılmış çalışmalarda şimdiye kadar haklarında herhangi bir bilgi verilmemiş olan şahıs ve eserleri de bu listeye dahil edildi. Yine aynı şekilde yapılmış çalışmalarda isimleri ve eserleri geçmiş olanlardan birkaçının yanlış değerlendirildiği tespit edilip bunların doğru bilgileri kaynaklardan aktarıldı. Bu bölümün ikinci ana başlığı olan ve çalışmamızın temel başlığını oluşturan "Türkçe

Manzum *Mesnevî* Tercümeleri" kısmında yine iki alt başlık ile *Mesnevî*'nin tamamına veya *Mesnevî*'den seçme beyitler, seçme hikâyeler ve/veya *Mesnevî*'nin bir kısmına yapılan manzum tercümeler sıralanarak, eserlerden mümkün olduğu ölçüde ilk on sekiz beyti veya ilk beyitlerinden bir kısmı tablo halinde dizildi.

İkinci Bölüm, *Mesnevî*'nin asırlardır süregelen ve üzerinde menfi ve müsbet birçok tartışmanın olduğu yedinci cilt konusuna ayrıldı. Burada özellikle Ankaravî'den itibaren başlayan yedinci cilt tartışmasına dahil olanlar ve onların söylediklerine yer verildi. Bu bölümün bir diğer özelliği ise bugüne kadar bu konu hakkında söz söyleyen kişilerin farklı kaynaklarda yer alan bilgilerinin toplu şekilde araştırmacılara sunulmuş olmasıdır. Böylece bu konunun ilgilisine, hem ana kaynaklara erişme hem de yazılanları öğrenme konusunda kolaylık olacaktır. Bu bölümün sonunda ise çalışmamızı teşkil eden Mehmed Şâkir Efendi'nin tercüme ettiği sözde yedinci cildin içeriğine değinildi. Bu tercümeden hareketle Şâkir Efendi'nin yedinci cilde dair söylemleri, yedinci ciltteki beyit sayısı, ciltte geçen ayetler, elde bulunan nüshalardaki yedinci cilt tercümesinin hususiyetleri, cilde dair menfi ve müsbet söylemlerin Şâkir Efendi'deki tercümesi hakkında bilgiler aktarıldı ve ardından bu cilde dair genel bir değerlendirme yapıldı. Bu başlık altındaki bir önemli husus da sözde yedinci cilde dair başlıkların ilgilileri için toplu şekilde tablo halinde verilmiş olmasıdır.

Üçüncü Bölüm, manzum *Mesnevî* tercümesinin sahibi mütercim Mehmed Şâkir Efendi'nin Hayatı, eserleri ve edebi kişiliğine ayrıldı. Şâkir Efendi'nin hayatı ve eserleri ile ilgili tezkirelerden, antolojilerden ve eserlerinden hareketle elde edilen bilgiler toplandı. Özellikle *Divân*'ından hareketle hayatı hakkında yeni bilgilere ulaşıldı. Burada önemli bir hususu belirtmek gerekir ki temin edilen Esad Efendi 1356-1357-1358 ve 1359 numaralı yazmaların muhtelif yerlerinde bulunan manzumelerdeki bilgiler de derlenerek hayatına dahil edildi.

Dördüncü Bölüm, üç ana başlık altında Mehmed Şâkir Efendi'nin manzum *Mesnevî* tercümesine ayrıldı. İlk ana başlık altında eserin adı, yazılış tarihi, istinsah kayıtları, sunulduğu kişi, yazılış sebebi gibi genel özellikleri tanıtıldı. İkinci ana başlıkta eser, içerik yönünden incelendi ve eserin oluşturulmasıyla ilgili hususiyetler, bölümler, hikâyeler, ayet ve hadisler konu edildi. Üçüncü başlık olan şekil özellikleri altında ise eserin, vezin, kafiye, dil ve anlatım özellikleri gibi hususlara değinildi. Dil özellikleri kısmında ayrıntılı bir şekilde eserdeki ekler, edatlar, bağlaçlar, zarflar, sıfatlar ve arkaik kelimeler örnekleri ile birlikte gösterildi.

Beşinci Bölüm, Mehmed Şâkir Efendi'nin manzum *Mesnevî* tercümesi olan *Tercemânü'l-Ma'nevî fî-Tercemeti'l-Mesnevî* isimli eserin tanıtımına ve çeviriyazılı metnine ayrıldı. Çeviriyazılı metinden önce temin edilen nüshaların tavsifi yapıldı. Burada ayrıntılı şekilde eldeki nüshaların cilt cilt bilgilerine yer verildi. Daha sonra metinden hareketle eldeki nüshalara ve tercümeye ait bazı hususiyetler ve önemli bilgiler maddeler halinde aktarıldı. Ardından da tercümenin dönemi üzerinden nüshaların imla özellikleri sıralandı. Bu bölümün metinden önceki son alt başlığında da metin kurulurken dikkat edilen hususlar ve izlenen yollar gösterildi. Sonrasında ise manzum *Mesnevî* tercümesinin çeviriyazılı kısmına geçildi.

Çalışmamızın Sonuç kısmında ise Mehmed Şâkir Efendi ve *Mesnevî* tercümesi hakkında genel neticeler ve açıklamalara yer verilmiştir.

Sonuç bölümünün akabinde Kaynakça kısmı yer almaktadır.

Çalışmamız esnasında özellikle tenkitli metnin oluşturulmasında mevcut tercümelerden olan Adnan Karaismailoğlu'nun *Mesnevî* tercümesi ile Nahîfî'nin manzum *Mesnevî* tercümesi başvurulan temel eserler olmuştur. Bunların dışında çalışmanın diğer bölümleri için İsmail Güleç'in, 2008 yılında yayınladığı *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri* isimli kitabı ile Ali Temizel'in *Mevlâna - Çevresindekiler, Mevlevîlik ve Eserleriyle İlgili Eski Harfli Türkçe Eserler* isimli eserinden çokça faydalanılmıştır. Buradaki bilgiler ışığında eserlerin aslına ulaşılması kolaylaşmıştır. Ayrıca son yıllarda yayınlanmış veya öncesinde kaynaklara geçmemiş olan eserler de bu vesile ile güncellenmiş ve bilgileri verilmiştir.

Yaklaşık olarak üç yıla yakın bir sürede tamamlanan bu tezin her aşamasında benden yardım ve dualarını esirgemeyen başta annem Gülşen Karadağ, babam Veli Karadağ, ağabeyim İbrahim ve kardeşim Mustafa Karadağ'a sonsuz teşekkürlerimi sunmak isterim.

Çalışmanın, Farsça kısımlarında yardımını eksik etmeyen tez izleme komitemin değerli üyesi Prof. Dr. Ali Temizel'e; lisans hayatımdan bu yana her daim hem özel hem iş hem de öğrencilik hayatımda yol gösterici özelliğiyle tanıdığım kıymetli hocalarım Prof. Dr. Emine Yeniterzi, Prof. Dr. Ahmet Sevgi ve Doç. Dr. Semra Tunç'a; yükseköğrenimde geçen hayatım boyunca benden yardımlarını esirgemeyen ve her zaman bir ağabey vasfıyla yanımda olduğunu hissettiğim, yıllardır danışmanlığımı üstlenen Dr. Öğr. Üyesi Erol Çöm'e yardımlarından dolayı şükranlarımı sunarım.

Çalışmada, akademik literatürde bu tür çalışmaların ortak bir yapısının bulunmaması, çalışmanın hacimli ve asıl metninin Farsça olması gibi etkenler ile inceleme ve özellikle metin

içerisinde dalgınlık ve yanlış yorumlamadan kaynaklı ortaya çıkan yanlışların olması muhtemeldir. Bu tür kusurlarımızın örtülmesi için sunulacak her türlü yapıcı tenkiti minnetle kabul edeceğimizi de bildirmek isteriz.

Selman KARADAĞ

Konya / Mart 2018

KISALTMALAR

ae.	: Aynı eser
age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
agt.	: Adı geçen tez
AKM	: Atatürk Kültür Merkezi
b.	: Beyit
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
d.	: doğum
E.	: Esad Efendi Nüshası
E_2	: Esad Efendi 1356-1357-1358-1359 Nüshaları
haz.	: Hazırlayan
İ.	: İstanbul Üniversitesi Nüshası
KTB	: Kültür ve Turizm Bakanlığı
M.	: Muzaffer Ozak Nüshası
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MEGSB	: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı
Nu.	: Numara
ö.	: ölüm
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
sad.	: Sadeleştiren
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
ty.	: Tarih Yok
v.	: Varak
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
Yay.	: Yayınları
YKY	: Yapı Kredi Yayınları
YLT	: Yüksek Lisans Tezi

GİRİŞ

1. Mesnevî Kelimesinin Lugat ve Istılah Manaları

Mesnevî özellikle Arap, Fars ve klasik edebiyatımızda her beytin kendi arasında kafiyelenmesiyle oluşan ve aruz ölçüsü ile yazılan bir şiir biçimidir.

Lugat manası olarak mesnevî kelimesi, Arapça "senâ - yesnî - senyen" kelimelerinden türemiştir ve bir şeyin bir şeye katılması, eğilip bükülmesi, gibi manalara gelmektedir. Yine "ma'nâ" veznindeki "mesnâ" kelimesi de "ikişer ikişer"' anlamına gelmekte ve "isneyn - isneyn" veya "sinteyn - sinteyn" kelimelerinin ma'dûlleridir.[1]

Bir başka ifadeyle mesnevî, Arapça "s, n, y" üçlü kökünden türemiş, "mesnâ" kelimesinin ism-i mensubu olan bir kelimedir[2] ve "mesnâ" veya "mesnâtun" kelimelerinin çoğulunu ifade eden "mesânî" kelimesi de bu kökten türemiştir. "Mesânî", "tesniye" (ikilik) maddesi olan senâ'dan veya "istisnâ" maddesi olan senâ'dan müştak olabilir. Özetle; bükülmek, katlanmak, kıvrılmak veya tekrar edilmek suretiyle ikilenen veya diğer bir şey zammıyla takviye veya tenvi' edilen herhangi bir şeye "mesnâ" denilir ki ikişer, mükerrer, ikili, bükülü, muhkem, çifteli, büklüm yeri, büklüm büklüm, katlı, kıvrımlı, kıvrak manalarına gelir. Bu bakımdan herhangi bir şeyin kuvvetlerine, kıvrımlarına, katlarına da "mesânî" denildiği gibi bir hayvanın dizlerine ve dirseklerine "mesânî ed-dabbe", bir vadinin büküntülerine, dönemeçlerine "mesânî el-vâdî" denir. Bununla birlikte musıkîde ikinci tele veya çifte tellilere de "mesânî" denmektedir… Bükülmüş ipe veya ipliğe mîmin fethi veya kesri ile "mesnâtun" veya "misnâtun" denildiği gibi geri döndürme ve tekrar etme manası itibariyle sevinç ve neşeye veya ikişerli manasına "mesnevî" diye tabir edilen nazma da "mesnâtun" denilmektedir.[3]

Bediüzzaman Furûzanfer de "Ediplerin terimlerinde mesnevî, iki birlik gösteren, kafiye yönünden başka başka olan şiirlere denir[4]" diyerek bu konuya şekil bakımından bir açıklama yapmıştır.

Edebi anlamda mesnevî, beyitlerle tertip edilen ve her beytin kendi mısraları arasında kafiyelendiği bir nazım şeklidir. Bu bakımdan gazel ve kaside gibi her beytin sonunda aynı türle

---

[1] Asım Efendi, *Kâmus Tercümesi, I-IV*, Cemal Efendi Matbaası, İstanbul 1305/1888, C. IV, 894-895.
[2] Ahmet Ateş, "Mesnevî", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi I-XIII, İstanbul 1979, C. VIII, s. 127; İsmail Ünver, "Mesnevî", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II,* Sayı: 415-416-417 (Temmuz-Ağustos 1986), s. 430-563, s. 430.
Detaylı bilgi için ayrıca bkz.: İbrahim Mustafa vd., *El-Mu'cemu'l-Vasît,* Et-Tab'atü'r-Rabia, 2004, s. 101-102; Muhammed b. Mükerrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab I-XV,* Dâru Sâdır, Beyrut 1990, C. XIV, s. 115-119.
[3] Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili I-IX,* 3. Baskı, Eser Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul 1979, C. V, s. 3074-3075.
[4] Bediüzzaman Furûzanfer, *Mevlânâ Celâleddîn*, çev. F. Nafiz Uzluk, Milli Eğitim Basımevi. İstanbul 1963, s. 211.

biten kafiye bulundurmak zorunluluğu olmadığı için mesnevî, nazım şekilleri içerisinde en kolay tanzim edilenidir. Bu şekilde binlerce hatta onbinlerce beyitlik, büyük manzumeler tertip edilebilir hatta hacimli kitaplar yazılabilir.[5]

İlk olarak İslâmiyetin kabulünden önce de İranlılar tarafından kullanılan mesnevî isminin aslı Arapçadır. Sebebi ise Arapçanın İslamî edebiyatlarda uzun zaman ilim dili ve terim dili olmasındandır. Ancak kelime Arapça olsa da mesnevî, daha çok İran ve Türk edebiyatlarında kabul görmüştür. Araplar bu terimin yerine "müzdevice" ve "ürcûze" gibi hususi terimler kullanmışlardır[6].

İran edebiyatında karşılaşılan en eski mesnevî örneklerine bakıldığında bunların karışık yapıda beyitlerden oluştuğu görülmektedir. Farsça olarak İran edebiyatında bu şekilde görülen ilk örneğin Ebû Şekûr Belhî'ye ait olduğu belirtilmektedir.[7] İlk zamanlarda *"Kelile ve Dimne"* ve *"Sindbâdnâme"* gibi eserlerin mesnevî tarzıyla nazmedilmesiyle gelişen bu nazım şeklinin İran edebiyatındaki en büyük gelişimi XI. yüzyılda Horasan'da vefat eden Gazneliler devrinin destan şairi Tûslu Firdevsî'nin yazmış olduğu *"Şehnâme"* isimli destanın yazılmasıyla başlamıştır. Bu eserlerin ardından gelen "*Yûsuf u Züleyhâ"*, *"Leylâ vü Mecnûn"*, *"Hüsrev ü Şîrîn", "İskendernâme"* gibi manzum eserlerle İran edebiyatında mesnevî nazım şekli hızla gelişmiştir. Öte yandan sadece İran edebiyatında değil Türk edebiyatında da gelişmeler gösteren mesnevî nazım şekline bir katkı da Yusuf Has Hâcib isimli Türk şairin Türkçe olarak yazdığı *"Kutadgu Bilig"* isimli ahlakî ve didaktik eserinden gelmiştir. Selçuklular devri şairi Genceli Nizâmî de aslen Türk olmakla beraber eserlerini Fars diliyle yazmış ve *"Penc Genc - Beş Hazine"* ismini verdiği beş *Mesnevî* ile bu nazım şeklinin gelişmesini sağlamıştır. Genceli Nizâmî'den yakın zamana kadar hem İran hem Türk hem de Arap edebiyatındaki İslam şairlerinin emeli, arzusu ve sanatlarındaki hedefi beş mesnevîden oluşan *hamse* meydana getirmek olmuştur.[8]

Mesnevî nazım şekli ile birçok farklı içerikte manzumeler yazılmıştır. Bunlar arasında sosyal eserler, tıp kitapları, tarihler, şehrengizler, dinî-ahlâki eserler ve lügat kitapları gibi birçok eser yer almaktadır. Bu türün aşk ve macera mesnevîleri kadar en çok okunanı, sevileni

[5] Tâhirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lûgatı*, haz. Kemal Edip Kürkçüoğlu, Enderun Kitabevi, İstanbul 1973, s. 99; Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I-II,* MEB., İstanbul 1983, C. I, s.195-6; M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi,* Akçağ Yay., Ankara 2003, s. 166-168; Muhsin Macit vd., *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı,* Grafiker Yay., 6. Baskı, Ankara 2011, s. 224-229; Ahmet Atillâ Şentürk, *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler,* Kitabevi Yay., İstanbul 2002, s. 1-11; İskender Pala, ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Leyla İle Mecnun Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 321-323.
[6] Banarlı, *age.,* I, s.195;
[7] Ali Nihat Tarlan, *İran Edebiyatı,* Remzi Kitabevi, İstanbul 1944, s. 25.
[8] Banarlı, *age.,* I, s. 196-7.

ve bazıları da mukaddes eserler arasına katılan tasavvuf mesnevîleridir.[9]

Tasavvuf mesnevîlerinin XII. yüzyılda en tanınmış örnekleri olarak İran Edebiyatında Hakîm Senâî'nin *"Hadikatü'l-Hakîka"*sı, Şeyh Attâr'ın *"Mantıku't-Tayr"* isimli eseri ile Mevlâna'nın *"Mesnevî"*sini saymak mümkündür. Hatta tasavvuf duyuş, düşünüş ve inanışlarını; Hak ve tarikat bilgilerini; hikmetlerle ve yer yer coşkun Allah aşkı ile anlatan eserlerin başında *Mesnevî* gelir demek de mümkündür.[10]

Mesnevînin Türk edebiyatında bilinen ilk örneği olan Yusuf Has Hacib'in *Kutadgu Bilig* adlı yaklaşık yedi bin beyitten oluşan eserinin ardından Anadolu sahasında yukarıda sayılan İran edebiyatına ait mesnevîlerin Türk edebiyatındaki ilk örnekleri görülmeye başlanmıştır. Bu bakımdan Fars diliyle Anadolu sahasında oluşturulan ve mesnevî tarzının ilk mahsulleri arasında sayılabilecek olan eserlerden biri de Mevlâna'nın *Mesnevî*'sidir.

Mevlâna'nın en meşhur eseri *Mesnevî*, bu nazım şekliyle yazıldığı için uzun yıllardan beridir bu adla anılmıştır. Geçmişten günümüze mesnevî ismi kullanıldığında ilk olarak akla gelenler arasında Mevlâna ve onun eseri *Mesnevî* olmuştur.

Mevlâna'nın bu eseri sadece İslamî şark edebiyatına tesir etmekle kalmamış tüm dünyanın ilgisi, alakası ve hayranlığını da üzerinde toplamayı başarmıştır.[11] Hatta XIII. asırda alim ve arifler için kullanılan Mevlâna kelimesi, daha sonraki asırlarda, Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'ye has bir isim haline gelmiştir. Divan edebiyatı nazım şekillerinden biri olan mesnevî kelimesinde de aynı durum söz konusudur. Mesnevî denilince Mevlâna'nın eseri akla gelmektedir.[12]

Bu kapsamda, çoğulu mesnevîyyat olan mesnevî, klasik İran-Türk şiirinde şu üç ayrı mefhumu ifade eder:

- **a.** Her beytin mısraları kendi aralarında kafiyeli şiir formu. (aa bb cc...) İran ve Türk şairleri, Mesnevî formunu arûz'un küçük vezinlerinde kullanmışlardır.
- **b.** Klasik İran-Türk şiirinde manzum hikâye ve roman türü, Leylâ ve Mecnûn gibi.
- **c.** Husûsî ve mutlak mânada Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'nin şaheserine verilen isimdir.[13]

---

[9] Banarlı, *ag.,* I, s.197.
[10] Banarlı, *age.,* I, s.197.
[11] Banarlı, *age.,* I, s.197.
[12] Kul Sâdi, *Mevlâna'yı Anlamak*, Vahdet Yay., İstanbul 1984, s.33; Ayrıca bkz.: Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlâna Celâleddîn,* İnkılap Kitabevi, 1999, s. 268.
[13] Yılmaz Öztuna, "Mesnevî", *Türk Ansiklopedisi, I-XXXIII,* MEB., Ankara 1983, C. XXIV, s. 46.

Genel itibari ile klasik mesnevî geleneğinde bağımsız bir eser olarak yazılmış mesnevîlerin planlarının giriş, gelişme ve sonuç olmak üzere üç bölümden meydana geldiği görülmektedir. Ancak bu plâna uymayan bazı ilk dönem mesnevîler de bulunmaktadır.[14] Mesnevî'nin üç bölümünden ilki olan giriş bölümü, kendi içinde belli bölümlere ayrılmış, şairlerin çoğu bu bölümlere/başlıklara uymayı bir görev addetmişlerdir. Giriş bölümü sırasıyla şu başlık/bölümlerden meydana gelir:

1. Besmele
2. Tevhid
3. Münâcât
4. Na't
5. Mi'râc
6. Mucizât
7. Medh-i Çehâr-yâr
8. Padişah için övgü
9. Devlet büyüğüne övgü
10. Sebeb-i te'lif[15]

Mesnevîlerin çoğunun başında yukarıda sayılan bölümler sırasıyla yer almaktadır. Tevhid, münacaat ve na't gibi kısımlardan sonra zamanın padişahına ve devlet büyüklerine yapılan övgüler hemen hemen hepsinde görülen kısımlardır. Bu kısımlardan sonra şairin, eserini yazmaktaki amacını ortaya koyan bir bölüm yer alır. Ardından da *Âğâz-ı Destân* başlığı altında esere geçilir.[16]

Yazılmak istenen eserin konusu genellikle bellidir ve şairin iki yolu vardır. Ya önceki şairlerin telif ettiği *"Vâmık ve Azrâ" "Leylâ ile Mecnûn", '"Hüsrev ve Şîrîn", "Yûsuf ve Züleyhâ",* gibi alışılmış konuları tekrarlayacak ya da yeni ve özgün bir eser oluşturmak için hünerini gösterme yoluna gidecektir. Divan edebiyatında, şairin hüner göstermesi ve yeni mazmunlar bularak bunu yeni motifler ile süslemesi önemlidir. Bunun için şairler, bilindiği şekliyle bir eser oluşturmaktan ziyade sanattaki başarılarını göstermek için zahmetli bir iş olan mesnevî yazmaya yönelmek isterler.[17]

Şairlerin büyük çoğunluğunun yukarıda belirtilen sıralamaya uymaya çalıştığı görülse de çalışmamızın ana konusunu teşkil eden Mevlâna'nın *Mesnevî*'sinin bu sıralamaya uymadığı, Mevlâna'nın klasik mesnevî geleneğinin dışına çıkarak eserine doğrudan bir giriş yaptığı görülmektedir.

[14] İsmail Ünver, agm., s. 432.
[15] İsmail Ünver, agm., s. 433-434.
[16] Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi -I,* TTK, 4. Baskı, Ankara 1998, s. 103.
[17] Agah Sırrı Levend, *ae,* s. 103.

2. *Mesnevî*'nin İsimleri

Mevlâna, *Mesnevî*'sinin ilk cildinin hemen başında "*bu kitap Mesnevî kitabıdır…"* diyerek eserinin ismini belirlemiş ve bu ismi *Mesnevî*'nin farklı yerlerinde de anarak kitabının adının *Mesnevî* olduğunu bizzat belirtmiştir.

Geçmişten günümüze kabul edilen, herkes tarafından bilinen, kütüphane kataloglarında ve matbu nüshalarda anıldığı şekliyle *Mesnevî*'nin tam adı *Mesnevî-i Ma'nevî*'dir. Bunun yanında *Mesnevî-i Mevlevî, Mesnevî-i Şerîf* gibi farklı isimlerle anıldığı görülse de bu isimler özellikle Türkçe yayınlanan *Mesnevî* tercüme ve şerhlerinde kullanılmış olup *Şerîf* isminin, *Mesnevî*'nin değerli bir kitap olduğunu düşünenler tarafından hürmeten takılan bir sıfat olduğu anlaşılmaktadır.[18]

Mesnevî ve *Mesnevî-i Ma'nevî* isimlerinden başka, insanlar arasında ve geçmişten günümüze birçok eserde; *Kitâb-ı Aşk, Kitâb-ı Müstetâb, Kitâb-ı Mesnevî, Kitâb-ı Mesnevî-i Ma'nevî, Kitâb-ı Mevlâna, Mesnevî-i Ma'nevî-i Molla, Kitâb-ı Aşk-ı Mevlâna, Mesnevî-i Mu'teber-i Mevlâna* vb. şekilde farklı isimlerle de anılan Mevlâna'nın *Mesnevî*'si için geçen bir başka isim de *Saykal-ı Ervâh*'tır.

Mesnevî'nin II. cildinin altıncı beytinde[19] geçen*"Saykâlu'l-ervâh"* ibaresi *Mesnevî*'nin adı olmayıp onun vasfını bildirmektedir. Zira Mevlâna, eserinin ön sözünde ve kitabın ismini andığı her yerde *Mesnevî* ismini kullanmaktadır. Ayrıca eski Mevlevî kaynaklarında da bu isim anılmamaktadır.[20]

Bunun yanında Mevlâna, VI. cildin ikinci beytinde eserin ismini Hüsâmeddin Çelebi'ye ithafen *Hüsâmî-nâme* olarak ansa da hemen bir sonraki beyitte *"Mesnevî'nin son cildi..."* diyerek eserin ismindeki tereddütleri bir kez daha ortadan kaldırmaktadır. Bilindiği üzere *Mesnevî* Hüsâmeddin Çelebi'nin talebiyle yazılmaya başlamış ve bizzat kendisi Mevlâna'nın söylediklerini kaleme almıştır. Abdülbaki Gölpınarlı ve Şefik Can ise bunun *Mesnevî*'nin adı olmayıp sıfatı olduğunu belirtmektedir.[21]

"Bizim *Mesnevî*'miz vahdet dükkanıdır, orada Allah'tan başka ne görürsen o, puttur." [22]

---

[18] İsmail Güleç, *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri,* Pan Yay., İstanbul 2008, s. 1.
[19] Mesnevī ki Şayḳal-ı Ervāḥdır / Ol rücū'ı rūz-ı istiftāḥdır (Şâkir Efendi Tercümesi'nden) (*Mesnevî* ruhların aynası oldu, siftah gününde yeniden söylenmeye başlandı.)
[20] Furûzanfer, *age.,* s. 213.
[21] Abdülbaki Gölpınarlı, *Mesnevi Tercemesi ve Şerhi I-III*, 2. Baskı, İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul 1981, C. VI, s. 378; Şefik Can, *Mevlâna Hayatı, Şahsiyeti ve Fikirleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006, s. 375.
[22] Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mevlâna, Mesnevî I-VI*, çev. Veled Çelebi İzbudak, (önsöz ve gözden geçiren: Abdülbaki Gölpınarlı), Şark İslam Klasikleri, MEGSB Yay., İstanbul 1988, C. VI, s. 123.

beytinde ve daha birçok beyitte geçen tasavvuf ve vahdet-i vücûd içerikli beyitlerin yanında *Kur'ân-ı Kerîm* ayetleri ve hadîs-i şerîfler ışığında *Mesnevî*'ye *"Mağz-ı Kur'ân - Kur'ân'ın Özü"* gibi nitelemeler de yapılmıştır.

Yüzyıllar önce "Bizden sonra *Mesnevî,* şeyhlik edecek ve arayanlara doğru yolu gösterecek, onları yönetecek ve onlara önderlik edecektir.[23]" diyen Mevlâna, eserinin içeriğini açıklamak için *Mesnevî*'nin birinci cildinin ön sözünde geçen: "*Mesnevî,* hakikate ulaşmak ve Allah'ın sırlarına agah olmak isteyenler için bir yoldur. Mesnevî, din asıllarının asıllarının asıllarıdır. Allah'ın en büyük şaşmaz şerîatı, hakikate giden nurlu yoludur. Şüphe yok ki *Mesnevî*, temiz kişiler için gönüllere şifâdır. Hüzünleri giderir, *Kur'ân*'ı açıkça anlamağa yardım eder. Huyları güzelleştirir. Temiz insanlardan, gerçeği sevenlerden başkalarının *Mesnevî*'ye dokunmasına müsaade yoktur."[24] cümleleriyle düşüncesinin tamamıyla *Kur'ân-ı Kerîm* olduğunu ifade etmektedir.

Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled (ö. 1312) de babasının hal tercümesini ve eserlerini anlatırken şairlerin düşünce ve hayallerden ibaret şiirlerinin aksine Allah'ın velî kullarının şiirlerinin baştan sona tefsir olduğunu ve *Kur'ân*'ın sırlarından olduğunu belirterek velîlerin kendilerinden tamamen geçmiş olduklarını ve Allah'ın kudreti ile ayakta durmakta olduklarını belirtir. Ayrıca şairlerin şiir söyleme amaçlarının kendi üstünlüklerini ve şahsiyetlerini öne çıkarmak olduğunu, bunun yanında velîlerin ise Allah'ı öne çıkarmak için şiir söylediklerini de anlatmaktadır.[25]

Mesnevî'nin dîbâcelerinde geçen *"Keşşâfü'l-Esrâr", "Fıkhullâhi'l-Ekber", Sâmînâme* gibi lakapları ise Mevlâna, *Mesnevî*'nin içeriğinin *Kur'ân-ı Kerîm* ile örtüştüğünü ve bu lakapların da ilahî bir hüviyette olduğunu ifade etmek için kullanmıştır.[26] Ankaravî (ö. 1631), bu lakapların iki açıdan verildiğini belirterek; ilkinin *Mesnevî*'nin mevzûsuna delâlet etmek olduğunu ve bunun için de *Keşşâfu'l-Kur'ân, Fıkhullâhi'l-ekber* vs. türünden *Kur'ân* lakaplarının verildiğini söyler. İkincisi ise metin içeriği ile ilgisi olmayan sebeplerdir. Örneğin *Mesnevî*'nin yazılması Hüsameddin Çelebi'nin gayretleri ile olmuştur ve *Hüsâmînâme* gibi lakaplar kullanılmıştır.[27]

[23] Feridûn b. Ahmed-i Sipehsâlâr, *Mevlâna ve Etrafındakiler,* çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul 1977, s. 75.
[24] Can, *age.,* s. 378.
[25] Sipehsâlâr, *age.*, s. 76.
[26] İsmaîl-i Ankarâvî, *Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atü'l-letâif ve Matmûratü'l-ma'ârif) I-VII,* İstanbul 1289/1806, C. I, s. 2-5.
[27] Ankarâvî, *age.,* C. VI, s.7.

3. Yazılış Sebebi ve Süreci

Mevlâna ve *Mesnevî* ile ilgili hemen hemen bütün kaynakların temelini oluşturan Ahmed Eflâkî Dede'nin (ö. 1360) *Menâkıbü'l-Arifîn*[28] adlı eseri, *Mesnevî*'nin yazılma sürecini ve sebebini de en belirgin şekilde ortaya koymaktadır.

Ahmed Eflâkî, Mevlâna'nın torunu ve Sultan Veled'in (ö. 1312) oğlu olan Ulu Ârif Çelebi'nin (ö. 1320) talebelerindendir. Sultânü'l-Ulemâ Bahâeddîn Veled, Burhâneddîn et-Tirmizî, Mevlanâ Celâleddîn-i Rûmî, Şemseddîn-i Tebrîzî, Salâhaddîn-i Zerkûbî, Çelebi Hüsâmeddîn, Sultan Veled, Celâleddîn Çelebi, Emir Ârif Çelebi, Emir Âbid Çelebi ve onların oğullarının, halîfelerinin zikir silsilelerini, menkıbelerini anlatan ve aslı Farsça olan *Menâkıbü'l-Arifîn* adlı eserde *Mesnevî*'nin yazılma sebebi şu şekildedir:

Mevlâna'nın kâtibi ve ilk halifesi Hüsâmeddin Çelebi, Mevlâna'ya kitap yazması ile ilgili talebini dile getirmiştir. *Dîvân-ı Kebîr* gibi hacimli bir eserin yazımının devam ettiğini ancak Mevlâna'nın mürid ve dostlarının Hakîm Senâî'nin (ö. 1131) *Hadîkatü'l-hakâik*'ı ve Feridüddin Attâr'ın (ö. 1221) *"Mantıku't-Tayr"* ve *"Musibetnâme"* gibi eserlerini okuduklarını, bunların sırlarından çok lezzet aldıklarını söyledikten sonra kendisinin de bu tarzda tasavvufî bir eser telif etmesini rica etmiştir.[29] Buna rağmen Mevlâna'nın, özellikle Şems-i Tebrîzî (ö. 1248) ile geçirdiği yılların ardından hayatında çok büyük değişiklikler olmuş ve o ilmî hayatdan tasavvuf hayatına adeta bir geçiş yapmıştır. Mevlâna ısrarla böyle bir kitap yazması için ruh halinin müsait olmadığını dile getirirken Hüsâmeddin Çelebi'ye "şayet kendisinin söyleyeceklerini öğrencisi yazarsa bu işe başlayabileceğini" belirtti ve bu konuşmaların ardından "bu fikir sizin mübarek kalbinize gelmeden, böyle bir manzum kitabın yazılmasını ve parlak mânâ incilerinin delinmesini, gayb ve şehâdet âleminin bilgini rahman ve rahim olan Allah, gayb kalbime ilham etmişti"[30] diyerek *Mesnevî*'nin "Bişnev ez ney çun hikâyet mî kuned" (Dinle neyden, nasıl hikâyeler anlatmakta) mısraıyla başlayıp "Pes suhan kûtâh bâyed vesselâm" (Söz kısa olmalıdır, vesselâm) mısraıyla biten ilk 18 beytini sarığının içinden çıkarıp Hüsameddin Çelebi'ye uzatmış ve eserin yazılması böylece başlamıştır.[31]

Mevlâna'nın, Hüsâmeddin Çelebi'den böyle bir isteğinin olması Mevlâna açısından elbette haklı bir düşündedir. Zira bu tür bir eseri yazmak, zahirî hazırlık ve irade sınırlarını

[28] Ahmed Eflâkî, *Menâkıbü'l-Ârifîn, I-II,* çev. Tahsin Yazıcı, Hürriyet Yay., İstanbul 1973.
[29] Eflâkî, *age.*, II, 167-; Sipehsâlâr, *age.*, s. 139.
[30] Eflâkî, *age.,* II, 168; Furûzanfer, *age.*, s. 211-212; İnâyetullah İblâğ el-Afgânî,*Celâleddin er-Rûmî Beyne's-Sûfiyye ve Ulemâi'l-Kelâm,* 3. Baskı, el-Mektebetü'l-İslâmî, Lübnan 1412/1991, s. 98-99; Can, *age.*, s. 73-74.
[31] Eflâkî, *age.*, II, 167.

zorlayan bir çaba istemektedir. Şair olan bir sûfî, bu tarzda bir eseri kabiliyeti gereği zuhura getirebilirdi. Ancak Mevlâna'nın şair vasfından çok âlimliği ve aşk-ı İlahî insanı olması ona yardımcı olacak birilerinin olmasını gerektiriyordu.[32] Hüsâmeddin Çelebi'nin gayreti ve ricası ile yazılan *Mesnevî*'nin, hem dîbâcesinde hem de her cildinde Mevlâna, eserini Hüsâmeddin Çelebi'nin isteği ile yazdığını ifade etmektedir.

Mesnevî'nin ilk cildinin ne zaman yazılmaya başlandığına dair elimizde kesin bir bilgi yoktur. Ancak ilk cildi ile ilgili rivayetlere ve çıkarımlara dayalı olarak bilgiler bulunurken; diğer ciltlerin hangi tarihte başlanıp bittiğine dair *Mesnevî*'de ve bazı kaynaklarda kesin bilgiler yer almaktadır. Buna göre *Mesnevî*'nin yazım süreci ile ilgili şu bilgileri söylemek mümkündür:

Mesnevî, yazımı boyunca gece ve gündüz demeden günün herhangi bir saatinde, özellikle geceleri, herkesin uyuduğu zamanlarda yazılmıştır. Mevlâna'nın söylemesi ve Hüsâmeddin Çelebi'nin yazıya geçirmesi ile hızlı bir şekilde ilerleyen *Mesnevî,* çarşıda, pazarda, sohbette ve uygun olan her türlü yerde kaydedilerek tamamlanmıştır.

Şefik Can da bu konuda; "*Mesnevî*'ni*n* yazdırılması bazı geceler sabahlara kadar sürüyordu. Çelebi, bıkmadan, usanmadan şevk içinde, vecd içinde yazıp duruyordu. Yazarken duyduğu manevi zevk, heyecan, Mevlâna'ya yorgunluğunu unutturuyordu. Sanki Cenab-ı Hak Çelebi Hüsâmeddin'i bu mübarek kitabın yazdırılması için yaratmış, ona bu uğurlu vazifeyi takdir buyurmuştu. Mevlâna da bu emsalsiz eserin ortaya konmasına, söylemesine ve yazdırmasına hazırdı. Mevlâna'dan başka hiçbir sûfinin böyle muazzam, muhteşem bir eserin ibdâ'ına gücü yetmezdi, çünkü Mevlâna'da, babasından ve şeyhi Seyyid Burhâneddin'den ve gördüğü tahsil, okuduğu sayısız kitaplardan gelen derin bir kültür, kuvvetli bir hafıza; üstün bir teda'i (çağrışım) gücü vardı. Çok şeyler düşünen, kimsenin aklına gelmeyen incelikleri bulan, hoş ve tatlı bir şekilde ifade eden bir tabiata malikti. Müşahede, görüş yeteneği, şiddetli üzüntü ve hislilik duygusu, derin heyecanı herkeste görülmemiş bir derecede idi. Bütün bu duyguların, hasletlerin, kabiliyetlerin ötesinde büyük bir imanı, sonsuz bir aşkı vardı. Cenab-ı Hak bu sevgili velisinin aklını bilgi, gönlünü sevgi ve irfanla doldurmuştu."[33] diyerek bu sürecin önemini ve nasıl geçtiğini eldeki kaynaklardan elde edilen bilgilerle aktarmıştır.

Sahih Ahmed Dede'nin (1873) *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye* adlı eserinde yer alan bilgilerde *Mesnevî*'nin yazılmaya başlanmasına ilişkin ise aşağıdaki kayıt mevcuttur:

[32] Hüseyin Güllüce, *Kur'ân Tefsiri Açısından Mesnevî,* Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Erzurum 1998, s. 74.
[33] Can, *age.,* s. 74.

"…Ve hicret-i nebeviyyenin 659 sâlinde Çelebi Hüsâmeddin Efendi Cenâbı, Hazret-i Mevlâna hazretine ricâ ve niyâz ve ikdâm-ı leylen ve nehâren ibrâm ve tergîb ve teklîf, sebeb-i te'lif-i 'Kitâb-ı Mesnevî-yi Şerîf' menkıbesi, ma'lûm, mübârek destâr-ı şerîflerinde olan kağıdı Çelebi Hüsâmeddin Efendi Cenâbının yedine verdi. Derûnunda 'Kitâb-ı Mesnevî-yi Şerîf'in ibtidasında olan 18 beyt-i şerîf tahrîr olmuş ve Çelebi Hüsâmeddin Cenâbı mesrûr ve şâd u hurrem oldu. Ve bu sâlde Hazret-i Mevlâna 55 yaşında ve Çelebi Hüsâmeddin Efendi 37 yaşında olup Şeyh Selâhaddin Konevî Cenâbının vefâtından, Çelebi Hüsâmeddin Efendi Cenâbının hilâfeti ibtidâsından bu vakte değin 26 mâh mürûr ettikte mâh-ı Rebîülevvelin evâilinde Cum'a günü şurû' buyurdular. Hazret-i Mevlâna hazreti, kelâm-ı şerîfi manzûm buyururlar idi. Ve Çelebi Hüsâmeddîn Efendi tahrîr ederler idi. Sabahtan akşama kadar ve akşamdan sabaha kadar tahrîr buyururlar idi…"[34]

Yukarıdaki bilgilere göre *Mesnevî*'nin yazılmasına 659/1261 yılının ilk aylarında başlandığı anlaşılıyor. Bu sırada Mevlâna'nın 55, Hüsâmeddin Çelebi'nin ise 37 yaşında olduğuna dair rivayeti de aktaran Sahih Ahmed Dede, *Mesnevî*'nin ilk cildinin on ay gibi bir sürede tamamlandığını ve 176 başlık 4012 beyit olduğunu da belirtmiştir.[35]

Abdülbaki Gölpınarlı ise *Mesnevî*'nin ilk cildinin ne zaman başlayıp bittiğine dair cildin sonundaki "Abbas kin güderek eski dinin öcünü almak ve Ahmed'i ortadan kaldırmak üzere harbetmeye gelmişti. Öyle olduğu halde o ve evlâtları, hilâfet makamında kıyamete dek dine arka oldular, o makama şeref verdiler"[36] beyitlerini ele alarak ilk cildin 656/1258 yılında Bağdat'ın kuşatılmasını ve Abbâsî halifeliğinin yıkılmasından önce tamamlanmış olmasını ve ilk cilt ile II. cildin arasındaki duraklama süresinin altı yıl olması gerektiğini ifade eder.[37]

Ahmed Eflâki Dede'nin rivayetini kabul eden Furûzanfer ise ilk cildin 657/1259 - 660/1262 yılları arasında başlayıp bittiğini belirtir.[38]

Edebiyatımızda önemli bir yeri olan İsmail-i Ankaravî Rusûhî Efendi'nin *Mesnevî* şerhinde ise ilk cildin tarihine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Bunun yanında Mevlâna'nın doğduğu tarihin 6 Rebîülevvel 604/30 Eylül 1207 olduğunu, ikinci cilde ise beyitlerde geçtiği üzere 662'de başlandığını belirterek Mevlâna'nın o tarihte 58 yaşında olduğunu ve 10 yıl daha yaşayıp 5 Cemâziyelâhir 672 / 17 Aralık 1273'de 68 yaşındayken vefat ettiğini aktarır.[39]

Buraya kadar açıklamaya çalışılan bilgiler ışığında Mesnevî'nin ilk cildinin 656 / 1258

[34] Seyyid Sahih Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye, Mevlevîler Tarihi,* haz. Cem Zorlu, İnsan Yay., İstanbul 2003, s. 181-182.
[35] Seyyid Sahih Ahmed Dede, *age.,* s. 182.
[36] Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *age.,* C. I, s. 224.
[37] Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *age.,* C. I, s. 358.
[38] Furûzanfer, *age.,* s. 147.
[39] Semih Ceyhan, *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi,* Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Bursa 2005, s. 451.

ile 659 / 1261 arasındaki bir tarihte yazılmaya başlanıp 661 / 1263 veya 662 / 1264 tarihinde bitirildiği söylenebilir.[40]

Mevlâna'nın söyleyip Hüsâmeddin Çelebi'nin hemen oracıkta kaydetmeye çalıştığı *Mesnevî*'nin yazılmasına her ortamda devam edilmiştir. Çelebi, yazdığını Mevlâna'ya sesli olarak okumuş ve Mevlâna da düzeltilmesi gereken yerleri hemen düzeltmiştir. Yazma işlemi bazen sabahlara kadar sürmüş ve beyitlere de bu durum yansımıştır.[41]

A. Avni Konuk eserinde Çelebi Hüsâmeddîn'in *Mesnevî*'nin yazılma sürecini şöyle anlattığını belirtir: "…Ben *Mesnevî*'yi yazarken cenâb-ı Mevlâna hiçbir kitaba müracaat etmez idi; bir yerde oturmaz idi. Eline kalem almaz idi. Medresede, Ilgın Kaplıcaları'nda, Konya Hamamı'nda, Meram'da ve diğer yerlerde nerede hatırlarına geldiyse, orada söyler ve ben derhal zabt ederdim; hatta yazmaya bile yetişemez idim. Bazen geceli gündüzlü birkaç günler söyler idi; bazen aylarca meşgul olmazlar idi. Bir zaman, iki sene fasıla verdiler; bu müddet zarfında hiçbir şey söylemediler. Bir cildin hitamında cehren kendilerine okur idim. Bazen tashîhat yaparlar ve bazen yapmazlar idi."[42]

Birinci cilt tamamlanınca Hüsâmeddin Çelebi beyitleri gözden geçirerek Mevlâna'ya okumuştur.[43] Ancak bu sırada Hüsâmeddin Çelebi'nin hanımının 12 Muharrem 660 / 7 Aralık 1261'de[44] vefat etmesi neticesinde Çelebi'nin içinde bulunduğu manevi hallerin ve yeniden evlenme isteğinin bir gelişmesi olarak *Mesnevî*'nin yazılmasına bir süre ara verilmiştir.[45] *Mesnevî*'nin belli bir duraklamadan sonra yeniden devam ettiğini yine *Mesnevî*'nin II. cildinin ilk beytinden[46] açık bir şekilde anlamaktayız.

Mesnevî'nin ikinci cildinin ilk beyitlerinden[47] anlaşıldığına göre ikinci cildin telîfine ancak 2 Receb 662 / 30 Nisan 1264 tarihinde[48] başlanabilmiştir. Çelebi'nin, eşinin ölümünün ardından ruh halindeki değişiklikler ve evlilik meşguliyeti sonrasında Mevlâna'ya gelerek tekrar bir rica ve arzu ile *Mesnevî*'nin geri kalanını yazmak istemesi üzerine yazılan ikinci cildin

[40] Franklin D. Lewis, *Mevlâna Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı,* çev. Gül Çağalı Güven-Hamide Koyukan, Kabalcı Yay., s. 366.
[41] *Mesnevî,* 1/1807-1809: Sabah oldu, ey sabahların koruyucusu Allah; (ben özür dileyemiyorum) bize hizmet eden Hüsâmeddin'den sen özür dile. Sabahın nuru parladı ve biz de bu sabah çağında senin Mansur şarabını içmekteyiz.
[42] A. Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi I-XIII,* Kitabevi Yay., haz. Mustafa Tahralı ve diğerleri, İstanbul 2006-2009, C. I, s. 30.
[43] Furûzanfer, *age.,* s. 147.
[44] Sahih Ahmed Dede, *age.,* s. 181.
[45] Sahih Ahmed Dede, *age.*, s. 181; Gülerce, *age.,* s. 76.
[46] Mesnevī te'ẖīr olındı nice dem / Mühlet ister şīr ola tā ki bu dem (Şâkir Efendi Tercümesinden, C. II, b.1)
[47] Mesnevī ki şayḳal-ı ervāḥdır / Ol rücū'ı rūz-ı istiftāḥdır
Bu fevā'id maṭla'ı tārīẖi hem / Altı yüz altmış ikiydi ey dedem (Şâkir Efendi Tercümesinden, C. 2, b. 6-7)
[48] Beyitlerde başlangıç tarihini 662 yılının Recep ayının istiftah günü olarak söyler. Bu tarihteki kanşıklık istiftah gününün farklı şekilde anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Halk arasında Receb'in ilk cuması olarak bilinirken Şiilerce 15, bazı kimseler tarafından da miraç kandili tarihi olarak yani 26 Recep olarak kabul edilmektedir. Miraç hadisinde göğün kapısına gelindiğinde kapının açılması söz konusu olduğunda bu kelimenin geçmesi bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. (İsmail Güleç, Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri, Pan Yay., 2008, s. 4, dipnot 16)

ön sözünde de belirtildiği gibi aradan geçen süre 2 yıl iken[49] bazı kaynaklarda ise bu süre daha da uzundur.

Gölpınarlı, ilk cildin 2794 - 2795. beyitlerini yorumlarken ilk cildin yazıldığı sıralarda Bağdat'ta henüz Abbasioğulları halifeliğinin bulunduğunu belirterek; Abbasioğullarının 656'da tarihe karıştığını ve beyitlerin de cildin sonlarına doğru olmasından, ilk cilde 656 / 1258 yılında başlandığını ifade eder. Bu çıkarımla Gölpınarlı'ya göre ilk cildin bitmesi ile II. cilde başlanmasının arasındaki geçen sürenin 6 yıl kadar olduğu görülüyor.[50]

Sahih Ahmed Dede ise aradan geçen duraklama döneminin iki yıl iki ay olduğunu ve II. cildin yazılmasına 662 yılının rebîülevvelinin ilk cumasında Mevlâna 58, Hüsâmeddin Çelebi 40 yaşındayken başlandığını ifade eder.[51] Gölpınarlı, Sahih Ahmed Dede'nin bu bilgisinin yanlış olduğunu belirtir. Hiçbir kaynak göstermeden bu bilgileri söylediğini anlatır. Eflâkî'nin iki yıl duraklama olduğunu belirten cümlelerini esas almış olabileceğini ve bir cildin bir yılda bitebileceği düşüncesine kapılarak bu hesabı yaptığını söyler.[52] Sahih Ahmed Dede'nin ifadesine göre toplamda 3793 beyit olan II. cilt, ilk ciltte olduğu gibi gece gündüz hiç duraksamadan devam ettirilmiş ve bittikten sonra Mevlâna'ya okunarak düzeltmelerin ardından tamamlanmıştır.[53]

İkinci cildin tamamlanmasının hemen ardından III. cilde başlanmış ve Mevlâna 59 yaşında iken 663 / 1264 yılında 230 başlık ve 4796 beyit ile III. cilt de Mevlâna'ya okunarak tamamlanmıştır.[54] Yine aynı şekilde Mevlâna 60, Çelebi Hüsameddin 42 yaşında iken yani aradan geçen bir yılın ardından 664/1265 yılında da dördüncü cildin yazılması tamamlanmıştır. 138 başlık ile 3841 beyitten oluşan dördüncü cildin tamamlanmasının ardından beşinci cildin yazılmasına başlanmıştır. Beşinci cilt, bir yıl sonra 176 başlık ve 4225 beyitle tamamlanmış ve diğer ciltlerde olduğu gibi Mevlâna huzurunda okunup düzeltmeleri ve eklemeleri yapıldıktan sonra altıncı ve son deftere başlanmıştır. Altıncı defter 666/1267-68 yılında Mevlâna 62, Çelebi 44 yaşında iken 134 başlık ve 4918 beyitle tamamlanmış ve tüm ciltler birleştirildikten sonra da baştan itibaren her cilt Mevlâna'nın huzurunda okunarak harekelenmiş ve düzeltmeler yapılmıştır. Ardından o zaman 33 yaşında olan oğlu Sultan Veled, *Mesnevî*'nin tamamını en

[49] Eflâkî, *age.,* C. II, s. 169, 170; Abdurrahman Câmî, *Nefâhatü'l-Üns -Evliya Menkıbeleri*, Tercüme ve şerh: Lâmiî Çelebi, Haz: Prof. Dr. Süleyman Uludağ-Prof. Dr. Mustafa Kara, Marifet Yay., İstanbul 1998, s. 644; Furûzanfer, *age.,* s. 147; Tahirü'l-Mevlevî, *Mesnevî,* Selam Yay., Ahmed Said Matbaası, İstanbul 1971, C. I, Kitap 1, s. 20; Afgânî, *age.,* s. 99.
[50] Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *age.,* C. 1, s. 357-358; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mesnevi ve Şerhi I-VI*, 2. Baskı, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., Ankara 1985, C. II, s. 27.
[51] Sahih Ahmed Dede, *age.,* s. 183.
[52] Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *age.,* C. I, s. 358.
[53] Sahih Ahmed Dede, *age.,* s. 183-4.
[54] Sahih Ahmed Dede, *age.,* s. 184.

başından itibaren yazmaya başlamıştır.[55]

Görüldüğü üzere *Mesnevî*'nin yukarda belirtilen tarihlerde tamamlanan her cildi için ayrı bir özen gösterilmiş ve ciltler biter bitmez Hüsâmeddin Çelebi tarafından Mevlâna'ya okunmuştur. Mevlâna da okunan bu ciltleri genellikle semâ esnasında ruhen dinleyerek gerekli düzeltme ve eklemeleri Çelebi'ye söylemiş, Çelebi de *Mesnevî*'nin bütün bu eksikliklerini tek tek halledip, ciltleri yaldızlayıp gerekli yerleri harekeleyerek tamamlamıştır.

Abdülbaki Gölpınarlı, ilk ciltteki dîbâcenin belki ilk cilt bitince belki de tüm *Mesnevî* tamamlanınca yazıldığını ifade eder ve dîbâceler ile başlıkların sonradan eklenmiş olabileceğini kaydeder. Ayrıca *Mesnevî*'nin tamamlandıktan sonraki süreçte düzeltmelerden sonra yeniden yazıya geçirilip müsveddelerin imha edildiğini de belirtmektedir.[56]

Mesnevî'nin tamamı altı ciltlik bir eserdir. Hikâyenin açıklanması ve konu bakımından altıncı cildin sonundaki şehzadelerin kıssası eksiktir. Bunun nedeni Mevlâna'nın yaşlılıktan dolayı zayıf ve güçsüz kalan vücudunun yanısıra sözleri süsleyen dilinin bu zayıflıktan etkilenmiş olması veya ruhun üzüntüsü neticesinde susmayı üstün görmüş olabileceğidir.[57]

Tamamlanmamış olan son cilt, aslında Mevlâna'nın sözünün sonudur. Çünkü Mevlâna, altıncı cildin yazılmasına başlarken ilk beyitlerde bu cildin son olacağını mısralara aktarmaktadır:

"Ey gönüllerin yaşayışı Hüsâmeddin! Gönlün çoktandır altıncı bölüme akmakta.

Husâmînâme senin gibi bilgin bir erin çekişiyle dünyayı dolaşmakta.

Ey âlem eri! Mesnevî'nin tamamı olan, sonu bulunan altıncı bölümü de sana armağan sunmadayım.

Bu altı kitapla altı yana ışık ver de dünyanın çevresini dolanmayan da gezsin, dolansın.

Aşkın beşle, altıyla işi yoktur. Aşkın maksadı, ancak sevgilinin kendisini çekmesidir.

Olur ya, belki bundan sonra bir izin gelir de söylenecek sırlar söylenir.

Yahut bu gizli, ince kinayelerden daha açık, anlayışa daha yakın sözler söylenir."[58]

Mesnevî'nin, tamamının altı cilt olduğu düşüncesi kabul görmüşken; *Mesnevî*'ye ilave olarak Mevlâna'ya nispet edilen yedinci cilt meselesi de yüzyıllar boyunca sürecek olan tartışmaları ortaya çıkarmıştır. Yedinci ciltle ilgili olarak ***Yedinci Cilt Meselesi*** başlığı altında daha detaylı bilgi verilecektir.

[55] Sahih Ahmed Dede, *age.,* s. 183-184-185-186,187.
[56] Abdülbaki Gölpınarlı, *age.,* C. I, s. XXXVII.
[57] Furûzanfer, *age.* s. 212.
[58] Abdülbaki Gölpınarlı, *age.,* C. VI, s. 6

Mesnevî'nin tamamlanma tarihi ile ilgili muteber kaynakların bir kısmı kesin bir tarih verirken bazısı çıkarımlarda bulunarak yaklaşık tarihleri zikretmişlerdir. Sipehsâlâr ve Eflâkî de bu konuda net bir tarih vermemektedir.[59] Sahih Ahmed Dede ise, eserin tamamlanma tarihinin Mevlâna'nın ölümünden altı yıl önce olduğunu hatta sondaki 'hâtime' (bitiş) kısmını da Sultan Veled'in babasına danışarak yazdığını aktarır.[60] Sultan Veled'in diye bilinen sondaki şiirlerden anlaşıldığına göre Mevlâna, son cildi bitirdikten sonra kısa bir süre daha yaşamıştır. Ancak Gölpınarlı, Sahih Ahmed Dede'nin bu görüşüne karşı çıkarak, VI. cildin bitiş tarihini zikretmeden bir açıklama yapar. Bu açıklamada Mevlâna'nın ölüm tarihi ve oğlu Sultan Veled'in eserin sonuna yazdığı hâtimeyi işaret ederek, *Mesnevî*'nin bittiği tarih ile Mevlâna'nın 5 Cemâziyelahir 672 (17 Aralık 1273) tarihindeki vefatı arasında uzun bir zamanın geçmediğini söylemektedir.[61]

Bu konuda Furûzanfer ise 662 / 1264 yılında II. cildin başlama tarihini esas alarak Sahih Ahmed Dede'nin rivayetinin doğruluktan uzak olmadığını belirtir ve 666 / 1268 tarihini *Mesnevî*'nin tamamlanma süresi olarak aktarır.[62] Ancak buraya bir açıklama getiren Furûzanfer, sondaki şiirlerin Sultan Veled'e ait olup olmadığı konusunun kesin olmadığını da ifade eder. Mevlâna'nın, *Mesnevî*'nin ilk 18 beytinden başka bir beyti kendi eliyle yazmadığına da dikkat çekerek ölümüne kadar hiç ara vermeden *Mesnevî*'yi yazdırmış olabileceğini belirtir.[63]

Buraya kadar anlatılanlar ışığında kaynaklara ve yaygın görüşe göre *Mesnevî*'nin tamamını yazma süresinin sekiz-on yıl sürdüğü ve 666/1267-1268 yılında tamamlandığı görülmektedir.[64]

Ancak diğer rivayetler dikkate alınacak olunursa Mesnevî, 657/1258 - 672/1273 yılları arasında iki sene duraklama ile beraber, 13 senede yazılmış ve tamamlanmıştır.[65]

[59] Eflâkî, *age.,* C. II, s. 171.; Sipehsâlâr, *age.,* s. 139.
[60] Sahih Ahmed Dede, *age.,* s. 188.
[61] Abdülbaki Gölpınarlı, *age.*, s. B.
[62] Furûzanfer, *age.,* s. 212.
[63] Furûzanfer, *age.,* s. 147.
[64] Zebîhullah Safâ, *Târih-i Edebiyyât Der İran I-V,* Tahran 1962, III/1, s. 464.
[65] Gülerce, *age.,* s. 76.

4. *Mesnevî*'nin Yazma-Basma Nüshaları

Mesnevî, Mevlâna'nın döneminden sonra da elden ele, dilden dile dolaşan bir kitap olduğu için yüzyıllardır *Kur'ân-ı Kerim* ve Hadis kitaplarından sonra en çok yazması ve baskısı olan kitaplardan biri olmuştur.[66]

Mesnevî'yi ilk 18 beyti dışında baştan sona yazıya geçiren Hüsâmeddin Çelebi'nin yazmış olduğu ve Mevlâna'ya okuduğu nüsha, bugün kütüphanelerimizde bulunmamaktadır.[67] Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Gölpınarlı bu nüshanın temize çekildikten sonra imha edilmiş olabileceğini belirtmektedir.

Bugün bütün araştırmacıların hem-fikir olduğu nüsha; elimizde bulunan *Mesnevî* nüshaları içinde, içerikte en sağlamı olarak bilinen Konya Mevlâna Müzesi Kütüphanesi'nde 51 numarada kayıtlı Muhammed b. Abdullah el-Konevî el-Veledî tarafından 677/1278 yılında istinsah edilmiş nüshadır. Bu nüshanın tıpkıbasımı Ankara'da 1993'te, Tahran'da ise 1371 hş./1992'de yapılmıştır. Araştırmacılar arasında bu nüshanın, Hüsâmeddin Çelebi'nin yazmış olduğu müsveddelerden istinsah edildiği düşüncesi yaygındır.

Abdülbaki Gölpınarlı, muteber diye bilinen bu nüshanın, tamamlandığını belirten sondaki kısmını şöyle çevirmiştir:

> "Hindistanlı Abdullah oğlu Muhlis, altınla bezedi. Doğru yola hidayet eden *Mesnevî* tamamlandı. Tamamlanması dolayısıyla Allah'a hamdolsun; Peygamberi olan, şeriat sahibi peygamberlerin en hayırlısı, yarattıklarının da en hayırlısı bulunan Muhammed'e salât u selam. Rabbinin rahmetine muhtaç zayıf ve yoksul kul, Veled'e mensup Konyalı Abdullah oğlu Muhammed tarafından tamamlandı. Müellifi olan Şeyh'in (Mevlâna'nın) huzurunda, kendisine okunup düzeltilen, düzene sokulan asli nüshadan, birçok oturumlarda, Halifesinin (Çelebi Hüsâmeddin) ve halefinin (Sultan Veled) huzurlarında yazıldı; Allah, O'nun (Mevlâna'nın) aziz sırrını kutlasın; ikisinin de (Çelebi Hüsâmeddin ve Sultan Veled) nimet olan varlıklarını Müslümanlara daimi kılsın; öyle olsun ey âlemlerin Rabbi. Altı yüz yetmiş yedi yılının Allah ayı olan ve kullarının kötü sözlerini duymayan Receb ayında, pazartesi günü tamamlandı. Okuyana, anlamaya çalışana, ona bakana, ondan faydalanana ve yazanına, vakfedenine hayır dua edene Allah rahmet etsin."[68]

Kayıttan anlaşılıyor ki bu nüsha, Sultan Veled'in dervişlerinden Konyalı Abdullah oğlu

[66] Gülerce, *age.,* s. 77.
[67] Furûzanfer, *age.,* s. 147.
[68] Abdülbaki Gölpınarlı, *age.,* C. I, s. II.

Muhammed tarafından, Çelebi Hüsâmeddin'le Sultan Veled'in gözetiminde, Mevlâna'ya okunup gerekli düzeltmeler yapılan müsveddelerden istinsah edilmiş ve Hindistanlı Abdullah oğlu Muhlis tarafından da süslemesi yapılmıştır.[69]

Bu nüsha, Mevlâna'nın vefatından tam beş yıl 25 gün sonra asıl nüshadan yazılıp, Çelebi Hüsâmeddin ve Sultan Veled'in de bulundukları meclislerde okunarak yine asıl nüsha ile kıyaslanarak oluşturulan nüshadır ve *Nüsha-i Kadîm* olarak da bilinir.[70] Türkiye ve İran'da birkaç kere tıpkıbasımı yapılmış ve çok güzel bir şekilde tezhiple süslenmiştir.

Bilinen bu en eski nüshanın yanında yakın tarihte tıpkıbasımı yapılan ve *Hâlet Efendi Nüshası* olarak anılan 1373'te Muhammed b. Hüseyin el-Mevlevî tarafından istinsah edilen nüsha da 51 numarada kayıtlı nüshadan kopya edilmiş ve nitelik olarak değerinin yanında en eski nüshaya yakınlığı bakımından da önemli bir nüshadır.

Bunların dışında eldeki mevcut kaynaklara göre *Mesnevî*'nin yurt içi ve yurt dışındaki birçok kütüphanede özellikle Konya Mevlâna Müzesi Kütüphanesi ve İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'nde yazma nüshaları mevcuttur.[71]

Bunlar arasında Sultan Veled'in (ö. 712/1312) yazdığı *Mesnevî* nüshasının günümüzde sadece dördüncü ve son ciltleri mevcuttur.[72]

Diğer yandan *Mesnevî*'nin, Türkiye başta olmak üzere İran, Hindistan, Afganistan ve Pakistan gibi birçok ülkede hem aslı hem de tercüme ve şerhlerle birlikte birçok kez baskısı yapılmıştır. Özellikle mevleviliğin, Sultan Veled ve oğlu Ulu Ârif Çelebi'nin (ö. 719/1320) gayretleriyle sistematik hale gelip yayılmasının ve birçok ülke ve şehirde mevlevihanelerin açılması ile *Mesnevî*'nin üzerine yazılan tercümeler, şerhler ve antolojilerin sayıları oldukça artmıştır. *Mesnevî*'nin tercüme ve şerhleri üzerinde sonraki başlıklar altında daha detaylı durulacaktır.

[69] Abdülbaki Gölpınarlı, *age.,* C. I, s. II.
[70] Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *age.,* C. I, s. C.
[71] Nüshalarla ilgili daha fazla bilgi için bkz. Mehmet Önder, İsmet Binark, Nejat Sefercioğlu, *Mevlâna Bibliyografyası I-II,* İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1974, C. II, s. 3-91; Nihad M. Çetin "Matnawi'nin Konya Kütüphanelerindeki Eski Yazmaları", *Şarkiyat Mecmuası, s. IV*, İstanbul 1961, s. 97-1 18; Abdülbaki Gölpınarlı, *age.,* C. I, Sunuş.
[72] Abdülbaki Gölpınarlı, *age.,* C. I, s. XXXVII.

5. Beyit Sayısı

Hindistan'dan Avrupa'ya kadar tüm dünyaya yayılan, onlarca hatta yüzlerce farklı nüshası bulunan, birçok dilde okunmuş ve yazılmış olan bir eserin zaman içinde tahrife uğraması da kaçınılmazdır.

Bu bakımdan *Mesnevî*, Mevlâna'nın diğer şiirleri *(Dîvân-ı Kebîr)* kadar olmasa da tahrife, tashihe ve beyit eksikliğine-fazlalığına uğramaktan kurtulamamıştır. Eski yazmalarla, baskısı yapılan nüshaların arasında beyit sayısı bakımından farklılıklar vardır.[73] Ahmed Eflâkî bu hususta, Mevlâna zamanında birinin *Mesnevî*'ye kendince eklemeler yaptığını, mısraları değiştirdiğini ve şiirler karıştırdığını rivayet etmektedir.[74]

Ancak *Mesnevî*'nin beyit sayısı ile ilgili, gerek *Mesnevî* tercüme ve şerhlerinde gerekse özgün eserlerde herhangi bir tartışma bulunmamaktadır. Geçmişten günümüze kadar olan yazma-basma *Mesnevî* nüshalarındaki ve son dönemdeki araştırmacıların dikkatle oluşturdukları eserlerdeki beyit sayıları yaklaşık olup 25.585 ile 25.685 arasında değişkenlik göstermektedir. Yazıldığı andan itibaren beğenilen ve çoğaltılmaya başlanılan, on binlerce beyitlik bir eserde bu kadar farkın olması normal olabileceği gibi bunun birkaç nedeninin de olabileceğini belirtmek isteriz.

Mesnevî'nin ilk nüshaları istinsah edilirken, Hüsâmeddin Çelebî'nin yazmış olduğu müsveddelerden takip edilmiş ve Sultan Veled'in huzurunda okunmuştur. Bu okumalar sırasındaki düzeltmelerin eski hallerinin korunmuş ve düzeltilmiş beytin nüsha kenarlarına iliştirilmiş olabileceği düşüncesi araştırmacılar arasında yaygın görüştür.

Yukarda bahsi geçen ve Eflâkî'nin menâkıbındaki Mevlâna zamanında yaşamış birinin *Mesnevî'*ye eklemeler-çıkarmalar yaptığı rivayeti de dikkate alınırsa iyi ve kötü niyetli kişilerin *Mesnevî*'den beyitler çıkarması veya eklemesi de zamanla oluşan bu farklılığın sebepleri arasında sayılabilir.

Ayrıca son dönemdeki araştırmacıların ve yazarların, *Mesnevî* tercüme ve şerhlerini numaralandırmada farklı metodlar uyguladığı da görülmektedir. Bunlar arasında başlıkları da sayıya ekleyenler olduğu gibi esas alınan yazma nüshadaki düzeltme yapılmış veya kenarda

---

[73] Furûzanfer, *age.,* s. 221.

[74] Ahmed Eflâkî, *age.,* C. I, s. 428-9.

Hikaye: Gerçek bilgi sahibi arkadaşlar (Tanrı'nın rızası onların hepsinin üzerine olsun söyle) rivayet ettiler ki: İlahi dost Fahreddin-i Sivasî (Tann'nın rahmeti üzerine olsun) ilim sahibi bir adamdı, o devirde sırları ve manaları yazmak onun üstünde idi. Birdenbire ona bir delilik gelip deli oldu. Mevlâna hazretleri bu gazeli o günde buyurdu. Şiir: *"Ey* aşıklar, *ey* aşıklar! *bir inci taciri delirdi.. Bizim* yiizümüzden *rüsva olup* işte tımarhaneye *gitti".*

Meğer bu adam Mevlâna'dan izin almadan, onun sözlerine kalem karıştınr ve onları düzeltmek istiyerek kelimeleri değiştirirmiş.

yazılı eklenmiş beyti sayıya eklemeyip dipnotlarda gösterme gibi çeşitli metodlar da uygulayanlar vardır.

Mesnevî'nin basma nüshalarının en sahih olanı, R. A. Nicholson'un 677/1278 tarihli yazma nüshayı esas alarak ve eski tarihli (yazma-basma) nüshaları da mukayese ederek oluşturduğu tahkikli *Mesnevî*'dir. R. A. Nicholson'un baskısının ciltlere göre beyit sayıları şöyledir:

1. Cilt 4003 beyit
2. Cilt 3810 beyit
3. Cilt 4810 beyit
4. Cilt 3855 beyit
5. Cilt 4238 beyit
6. Cilt 4916 beyit

Tüm ciltlerdeki beyitlerin toplamı buna göre 25.632'dir. Ancak bazıları beyit sayısını 26.660 olarak belirtmektedir.[75]

Mesnevî'nin, farklı kaynaklara ve farklı kişilerin verdiği bilgilere göre toplam beyit sayıları aşağıdaki şekildedir:

1. R. A. Nicholson'a göre 25.632 beyit
2. H. 687 tarihli Elif Efendi Nüshası'na göre 25.689 beyit
3. Sahih Ahmed Dede'ye göre 25.585 beyit
4. Gavsi Dede Mecmuasına göre 25.820 beyit
5. Veliyyüddîn Efendi'deki nüshaya göre 25.966 beyit
6. Edirne Selimiye'deki H. 709 tarihli nüshaya göre 25.669 beyit
7. Eflâkî'ye göre ise 26.660 beyit[76]
8. Şeyh Gâlib'e göre 26.810 beyit
9. Mevlevî şairi Nesib Dede'ye göre 26.810 beyit
10. Kâtib Çelebi'ye göre ise 26.660 beyittir.

Ahmed Eflâki (ö. 1360)'nin verdiği sayı ile diğer sayılar arasında yaklaşık bin beyitlik bir farkın olduğu göze çarpmaktadır. Aradaki bu farkın nedeni, yukarda zikredilen menkıbede geçen şahıs gibi *Mesnevî*'ye beyit ekleyen-çıkaran kişilerin olması ya da Eflâkî Dede'nin verdiği sayının yuvarlak bir sayı olabileceği ihtimalidir.[77] Devletşah ise ünlü eseri *Tezkire-i Devletşah* isimli eserinde *Mesnevî* beyitlerinin sayısını 48.000 olarak belirtmektedir.[78]

[75] Furûzanfer, *age.,* s. 221.
[76] Feridun Nafiz Uzluk, "Mesnevî'nin Batıdaki Tercümeleri", *Türk Yurdu Mevlâna Özel Sayısı*, C. 3, Temmuz 1964, s. 31.
[77] Gülerce, *age.*, s. 78; Güleç, *age.,* s. 9.
[78] Devletşah, *Tezkire-i Devletşah,* çev. Prof. Necati Lugal, Kervan Yay. ve Kitapçılık, İstanbul 1977, C. II, s. 254

Buraya kadar anlatılan *Mesnevî* nüshalarındaki beyit sayısı farklılığını, Mevlâna Müzesi 51 nolu yazmaya dayalı olarak oluşturulan neşirlerin ciltlere göre beyit sayılarının verildiği aşağıdaki tablodan görmek mümkündür. Tablodaki farklılığın genel olarak sebebi, yazmada satır aralarında veya sayfa kenarlarında olan beyitlerin neşirde sayıya dahil edilmesi veya edilmemesindendir.

Defter	1	2	3	4	5	6	Toplam
Mevlâna M. Yazma Nu. 51	4003	3796	4808	3854	4238	4914	**25.613**
R. A. Nicholson	4003	3810	4810	3855	4238	4916	**25.632**
A. Gölpınarlı	4017	3821	4811	3855	4240	4929	**25.673**
T. Subhânî	4018	3822	4811	3855	4240	4930	**25.676**
A. Surûş	4010	3819	4809	3854	4239	4915	**25.646**
A. Karaismailoğlu-D. Örs	4003	3796	4808	3854	4238	4914	**25.613**
M. İsti'lâmî	4018	3826	4813	3856	4241	4931	**25.685**[79]
Sahih Ahmed Dede	4012	3793	4796	3840	4225	4918	**25.585**[80]

Ortaya koyulan bütün bu rakamlardan görüyoruz ki dünyanın dört bir yanında yazma ve basma nüshaları bulunan *Mesnevî*'nin beyit sayılarındaki bu farklılık, hem eserin bütünlüğünü bozacak kadar çok hem de içerikte hikâyeleri farklı anlamlara çekip değiştirecek kadar alakasız değildir.

[79] Adnan Karaismailoğlu, "R. A. Nicholson'un Mesnevî Neşri ve Yeni Mesnevi Neşirleri", *Mevlâna Araştırmaları Dergisi: The Journal of Rumi Studies,* I/1 (Mayıs 2007), s. 32.
[80] Sahih Ahmed Dede, *age.,* s. 181-188; Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ I-VI*, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Kitabevi Yay., İstanbul 2015, C. I, s. 385.

6. *Mesnevî*'nin Önemi ve Tesirleri

Önemi

Yazıldığı günden beri Orta Asya'dan Avrupa'ya kadar pek çok ülkede okunan ve birçok dilde çevirisi yapılan *Mesnevî;* tasavvuf, kültür ve edebiyat alanlarının yanında sosyal ve beşeri alanlarda da çok önemli etkiler göstermiştir.

Mesnevî, günümüze kadar olan süreçte başta Mevlevîler olmak üzere hemen hemen bütün tasavvuf ve edebiyat aşıklarının başvurduğu temel kaynaklardandır. Çoğu tasavvuf kitabının içerisine *Kur'ân* ve hadisten sonra *Mesnevî* beyitleri alınmış ve birçok edebiyatçının eserlerinde *Mesnevî'*den alıntılar veya atıflar yapılmıştır.

Mesnevî'nin ne derece önemli bir eser olduğuna dair eserlerinde yer veren bazı şair ve yazarların görüşleri şu şekildedir;

"*Mesnevî* altı ciltten mürekkep olup Cenâb-ı Pîrin baş eseridir. İlim, irfan, iman ve aşk volkanıdır. Mevlâna'nın derinliği, genişliği ve bütün manevi varlığını bu eserde müşâhede etmek mümkündür. Hakikaten aynı tip eserler içinde Mesnevî-i Şerîf çok müstesna bir veche arz eder. Marifet keşkülüdür. İrfan bahçesidir. Okuyanı doyurur, kandırır, serepâ nûr eder. Hasımlarını yere sermekte hiç güçlük çekmez. Bugün şark ve garp bu eserin asıl ve tercümesinin hayranıdır. En maruf şairler, en meşhur mutasavvuflar, onun dehası önünde dize gelmektedirler. *Mesnevî* bir şeyin değil her şeyin kitabıdır. Çünkü istinadgahı Hazret-i *Kur'ân*dır. İlhamı, Hak'dan, feyzi, Habib-i Kibriyadan alır. Yüzlerce ayet ve hadisin hakiki mana ve esrarını keşf eder. Ona "Mağz-ı *Kur'ân = Kur'ân'nın Özü"* diyen ne güzel söylemiş. O'nun mecazında letafet, hakikatında muhakkak isâbet vardır."[81]

"İslam dünyasının bu kadar geniş bir ortamını bu kadar uzun süreli etkileyen böyle eserler İslam edebiyatında çok az bulunur. Altı asırdan beri İslam dünyasının, aklî, ilmi, edebi sahaları devamlı *Mesnevî*'nin beyitleriyle çınlamış, akıllara yeni fikir, ruhlara yeni ilham bahşetmiştir. Her devirde âlimler, şairler ondan yeni konular, yeni uslûblar, yeni ifadeler almışlardır. *Mesnevî* onların düşünce güçlerini ve edebi yeteneklerini geliştirmiştir. Kelamcılar, öğreticiler kendi dönemlerine ait sorunları ve şüpheleri çözmek için ondan yeni yeni deliller, kafalara yerleşen misâller, gönüllere hoş gelen hikâyeler ve taze taze yollar bulmuşlardır. Onlar *Mesnevî* sayesinde kendi dönemlerindeki huzursuz gönülleri ve zeki gençleri huzura kavuşturmuşlar, tatmin etmişlerdir. Tarikat erbabı ve intisaplı hal ehli marifet sahibi kişiler de *Mesnevî*'den

[81] Hacı Raşid Paşa, *Tasavvuf, Tarikatlar Silsilesi ve İslam Ahlakı*, İstanbul 1965, s. 120.

hikmetli konular, ince ve derin bilgiler, daha önemlisi ilahi aşk mesajı, yanış-yakılış, cezbe ve kendinden geçme malzemesi elde etmişlerdir. Onların halvetlerini, meclislerini asırlarca *Mesnevî* titretmiştir. Bu bakımdan her dönemin aşk ve gönül sahipleri, marifet erbabı, onu toplantılarının çerağı, gönüllerin tercümanı yapmışlardır."[82]

Diğer yandan *Mesnevî*'nin asırlar sonra bile etkisini sürdürdüğünün ispatı olarak Ebu'l-Hasan en-Nedvî aynı eserinde *Mesnevî*'yi şöyle anlatır:

"*Mesnevî*'nin en önemli hizmetlerinden biri de, yeniden İslam dünyasına, materyalizmin ve duyu organlarının verdiği bilgilere bağlılığın Hakîm olduğu Avrupa'nın yeni felsefesinin ve tekniğinin kalplere şüpheler ve tereddütler tohumu ektiği, imanla ilgili meselelere ve gayb alemine ait gerçeklere genel bir güvensizliğin doğduğu; sentez ve analizi yapılamayan, deney ve görüntüsü olmayan ve duyu organlarının elde edemediği her şeyin mevcud olmadığı eğiliminin arttığı, eski akaid kitaplarının ve ispatlama usûlü ile kelâm ilminin bunlara karşı koyup mücadele yapamadığı şu miladi yirminci yüzyılda, bu azgın ve durmadan artan Avrupa'nın maddi ve siyasi istilasından, sömürgeciliğinden daha az tehlikeli olmayan tufana karşı başarılı bir mücadele vermiş olmasıdır. *Mesnevî,* dinin ve görünmeyen gayb âleminin gerçeklerinin azametini, peygamberlerin getirdiği bilgilerin üstünlüğünü, gayb âleminin genişliğini ve kalp ile ruhun, iman ile vicdanın önemini yeniden kalplere kazımıştır. Felsefe ile materyalizmin yaraladığı ve irtidatın (dinden çıkış) kapısının önüne getirip diktiği veya İslam ve iman sınırını aşıp giden binlerce genci ve değerli kafaları yeniden iman ve İslam'a kazandırmıştır. Hindistan'da, böyle iliim adamlarından büyük bir miktar vardır. Onlar samimiyetle itiraf ederek, *Mesnevî* sayesinde yeniden İslam'ın nimet ve servetine sahip olduklarını, onun feyz ve cazibesi ile Müslüman ve iman ehli olduklarını belirtirler. Yirminci yüzyılın büyük Müslüman felsefeci ve düşünürü Dr. Sir Muhammed İkbâl, Celâleddîn-i Rûmî'nin feyz ve irşadından ve kendisini onun talebesi ve onu da kendisini doğru yola getiren hocası kabul ettiğinden yer yer bahsetmiş, bunu itiraf etmiş ve *Mesnevî*'nin kendisine yeni bir rûh, yeni bir heyecan verdiğini açıkça belirtmiştir.[83]

Osmanlı âlimlerinden Ferit Kam: "Gençliğimde fikir buhranları geçirmiştim, beni *Mesnevî* kurtardı."[84] demektedir.

Mesnevî'den seçtiği beyitleri manzum olarak İngilizce'ye aktaran İngiliz müsteşrik Whinfield ise eserinin girişinde *Mesnevî* hakkında şöyle der: "Bu kitap, gönül ehli olanlara,

[82] Ebu'l-Hasan en-Nedvî, *İslâm Önderleri Tarihi I-VIII*, çev. Yusuf Karaca, Kayıhan Yay., İstanbul 1992, C. I, s. 514.
[83] en-Nedvî, *age.,* C. I, s. 515-518.
[84] Kemal Edip Kürkçüoğlu, "Mevlâna'yı Anarken", *689. Ölüm Yıldönümünde Mevlâna, Bildiriler,* Yenikitap Yayıncılık, Konya 1962, s. 16.

Allah yolunda yürüyenlere, mânevî ve ruhânî hayatı yaşayanlara, susup her şeye dikkat eden nûr ehline, bedende yaşadıkları halde, ruhen nâmevcud olanlara, yırtık pırtık elbiseler içinde padişahların tâ kendisi olanlara, fazilet ve hidâyet nurları ile dolu olanlara ve halk arasında adsız, sansız dolaşan gerçek asilzâdeler için Allah'ın bir lutfudur. Bu kitap dünya nimetlerini terk edip, Allah'ı bilmeye, O'nunla yaşamaya ve manen birlikte olmaya çalışan, nefsâni arzularını öldürerek, manevi murâkabe hayatına kendini veren kişilere hitap eder."[85]

Mesnevî'nin Fransız âleminde tanınmasını sağlayan ve Mevlâna'nın evrenselliğinin de bir tezahürü olarak gösterilebilecek bir şahış olan Mevlâna ve *Mesnevî* uzmanı Eva de Vitray Meyerovitch, belki İslam ilahiyatçılarının bile yakalayamadığı incelikleri *Mesnevî*'de yakalamayı başarmıştır. O, Cemşid Mortazavi ile beraber 1990 yılında Monaco'da yayınladığı *Mesnevî* tercümesinin başındaki 35 sayfalık mukaddimede *Mesnevî* ile ilgili şöyle demektedir: "Bütün zamanların en büyük mistik dehalarından biri olan Mevlâna Celâleddîn Rûmî'nin eseri, tartışmasız, evrensel edebiyatın zirvelerinden ve insanlığın (tabiri caizse) kutsal kabul ettiği kitaplardan biridir."[86]

Fransız bilim insanı İrene Melikoff ise dikkat çekici bir açıklama yaparak şöyle demektedir: "Mevlâna'nın *Mesnevî*'si, bütün dillere çevrilip ve bütün insanlar tarafından okunsaydı, milletler arasında savaş diye bir şey olmaz, herkes barış içinde yaşardı."[87]

Yine Şefik Can, yıllar önce yapılan Mevlâna kongrelerinden birinde Mevlâna için: "…Tasavvufla ilgili her kitapta, her yazıda, hatta her konuşmada Mevlâna'yı bulunca bazen kendi kendime düşünürüm ve derim ki: Eğer Mevlâna dünyaya gelmeseydi tasavvuf âleminde büyük bir boşluk hissedilecek ve insanlık büyük bir dehâdan, bir mânâ güneşinden mahrum kalacaktı. Bu bakımdan Mevlâna mânâ âlemine, Hak aşıklarına Allah'ın büyük bir lutfu ve ihsanı olarak dünyayı şereflendirmişlerdir."[88] demektedir.

Konya'nın manevî önderlerinden olan Tahir Büyükkörükçü, *Mesnevî* hakkında: "Zevk almayana ve ehli olmayana, ben burada ne kadar bahsetsem *Mesnevî*'nin adından ileri geçemez. Bugün şark ve garp bu eserin asıl ve tercümesinin hayranıdır. En marûf şairler, en meşhur mutasavvıflar, onun dehası önünde dize gelmektedirler. *Mesnevî* bir şeyin değil, her şeyin kitabıdır. Çünkü dayanağı Hazret-i *Kur'ân'*dır. İlhamı Hak'tan feyzi Habib-i Kibriya'dan alır.

[85] Şefik Can, *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi, I-III*, Ötüken Yay., İstanbul 1997, C. I, Ön söz s. 8.
[86] Mehmet Aydın, "Eva de Vitray Meyerovitch'in Mesnevî Hakkındaki Değerlendirmeleri I-", *7. Milli Mevlâna Sempozyumu-Tebliğler,* 13 Aralık 1995, s. 20.
[87] Feyzi Halıcı, *Mevlâna,* 1983, s. 4
[88] Şefik Can, "Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretlerinin Marifetnamesinde Bulunan Hz. Mevlâna'ya Ait Şiirler", *Mevlâna ve Yaşama Sevinci*, Haz: Feyzi Halıcı, Konya Turizm Derneği, Ankara 1978, s. 53.

Yüzlerce ayet ve hadisin manasını keşfeder. Ona *Mağz-ı Kur'ân* diyen ne güzel söylemiş; onun mecazında letafet, hakikatında muhakkak isabet vardır." demektedir.

Araştırmacı-yazar olan Lermioğlu, Mevlâna ve *Mesnevî*'nin insanlığın tüm yollarına ışık tuttuğunu ve insanların *Mesnevî* ile çare aradıklarını şöyle dile getirir: "Mevlâna, müşahede ettiği, yaşadığı vahdet-i vücûdu ancak kendine has bir lisan ve ustalıkla, misli görülmemiş ve görülmeyecek kemalât ile hikâye içinde hikâyelerle *Mesnevî*'de beyan etmiştir. Gerçekleri samimi kıssalarla anlatmış, mübtediyi tekâmül ettirme gayesini gütmüştür. Kâmillerin de istifadesini temin etmiştir. Fakat, her okuyan anlamaz. Ancak ruhen âşina ise, okuduklarını reddetmez. Bu bakımdan *Mesnevî* şerhe ihtiyaç gösteren bir kitaptır. *Mesnevî*'den nasip alabilmek için aşk, iman ve irfan anahtarlarını elde etmek, kısacası bir ârife bende olmak şarttır. *Mesnevî-i Şerif*, ruhları yücelten, dertlere deva gösteren, maddi, manevi, yollara ışık tutan Rabbanî bir kılavuzdur. Nitekim ikinci dünya harbinden sonra Almanlar, İngilizler, yaşadıkları facianın tesellisini *Mesnevî*'de bulduklarını açıklamışlardır."[89]

İngiliz araştırmacı ve *Mesnevî* üzerine çalışmaları bulunan müsteşrik E. H. Whinfield Mevlâna için "Onun tasavvufu ilmî değil, âlemşumûl mânâda amelîdir" derken "*Mesnevî* dersini verirken gözleri yaşaran, kendinden geçen Cabridge Üniversitesi Şarkiyat Profesörü Reynold A. Nicholson *Mesnevî* için, "felsefi lisânla değil, kalbe hitap etme sanatı ile işlenmiştir" demektedir.[90]

"Mıknatısın yanına aynı cins ve cevherden bir parça koyarsanız bir müddet sonra onun da mıknatıslandığını görürsünüz. Mevlâna ve eserlerindeki tesir işte budur. Onun sözleriyle, düşünce mahsulü olarak söylenmiş olan başka kişilerin sözleri arasındaki fark: Yüzme bilen bir kimse ile bilmeyerek denizde bocalayan, çırpınan bir kimsenin hareketleri arasındaki fark kadar, açık ve barizdir. *Mesnevî* denizinin sahillerinde midye kabukları değil, inci saçıları var… Fezada her biri birer âlem olan yıldızların küçük birer parıltı olarak bize göz kırptıkları gibi, *Mesnevî* semasında da binlerce mânâ cihanı, dürülüp bükülerek, birer beyit halinde bize arz-ı endam etmektedir."[91]

[89] Ayten Lermioğlu, *Hz. Mevlâna ve Yakınları*, Redhouse Yay., İstanbul 1969, s. 48-49.
[90] Lermioğlu, *age.,* s. 49.
[91] Arif Etik, *Mevlâna'da Mânevî Görüş,* Ülkü Basımevi, Konya 1964, s. 5.

Tesirleri

Hiç şüphesiz ki Mevlâna'nın *Mesnevî*'si, kuzeyden güneye, doğudan batıya tüm dünyanın başta İslam âleminin dikkatini çekmiş ve yazıldığı günden bu yana toplumların dinî, sosyal ve beşeri hayatını etkilemiştir. Dinî ve sosyal hayatın etkisinin neticesinde toplum, edebiyat dünyasında da *Mesnevî*'ye ilgi ve alaka göstermiştir. Böylece dinî akım ve toplulukların yanında edebî alanda da birçok şair, yazar ve düşünürün hayatında, Mevlâna ve *Mesnevî* önemli bir yer tutmuştur.

Diğer din ve toplumlardan ziyade daha çok İslam dini ve Müslümanlar üzerinde iz bırakan *Mesnevî,* Farsça olmasına rağmen farklı dillerdeki Hindastan'dan Avrupa'ya kadar olan tüm dünya Müslümanları arasında yayılmayı başaran önemli eserlerdendir.

Yaşadığı dönemden bu yana "her mezhep erbabı tarafından övülen ve her taifenin makbulü olan"[92] Mevlâna, *Mesnevî*'nin tüm dünyada etkili olacağını şu sözleriyle ifade etmiştir:

"Bizden sonra *Mesnevî* şeyhlik edecek ve arayanlara doğru yolu gösterecek; onları yönetecek ve onlara önderlik edecektir."[93]

"Bu mânâ *[Mesnevî]*, güneşin doğduğu yerden, battığı yere kadar bütün dünyayı kaplayacak ve iklimlere gidecektir. Hiçbir mahfil veya meclis olmayacak ki orada bu sözler okunmuş olmasın. Hatta o dereceye kadar ki, mâbetlerde, zevk ve safa yerlerinde okunacak, bütün milletler bu sözlerle süslenecek ve onlardan faydalanacaklardır."[94]

İşte bu sözlerin bir zuhuru gibi Mevlâna'nın eserleri, düşünceleri ve fikirleri ölümünden sonra da tüm dünyada yankı bulmuş ve yayılmıştır. Mevlevîlik kültürünün sistemleşmesinin ardından dünya genelinde 150'ye yakın Mevlevîhâne aracılığıyla Macaristan, Bulgaristan, Bosna-Hersek, Arnavutluk, Yugoslavya, Kıbrıs, İran, Irak, Suriye, Mısır vs. ülkelerde adeta bir ders kitabı mahiyetiyle *Mesnevî* okunmuş, açıklanmış, farklı dillere tercüme edilmiş hatta ezberlenmiş ve üzerinde birçok çalışma yapılmıştır.

"*Mesnevî*'nin Ganj nehrinin kenarlarından ta Boğaziçi kıyılarına kadar bütün mutasavvıflarca okunması elzem olan bir kitap olduğunu"[95] söyleyen Avrupa müsteşriki J. Von Hammer Purgstall da *Mesnevî*'nin önemini Mevlâna'nın tüm dünyaca tanınmış olmasıyla eş

[92] Devletşah, *age.*, C. II, s. 248.
[93] Feridun Sipehsâlâr, *age.,* s. 75.
[94] Ahmed Eflâkî, *age.,* C. I, s. 407.
[95] Sûfi Huri, "Garb Tefekkür Âleminde İslâmiyetin Tesiri ve Hazreti Mevlâna" *Türk Yurdu, Mevlâna Özel Sayısı,* 1964, s. 62

değer görmektedir.

"Mevlâna, *Mesnevî*'sinde yalnız tarikat bilgileri vermiyor; aynı zamanda şarkın eski efsanelerinden; peygamberlere ve evliyaya ait menkıbelerden faydalanarak hikmetler de sunuyordu. Bu yüzdendir ki, astronomiden tıbba; din, felsefe ve sosyal bilgilerden psikolojiye kadar maddi ve manevi nice ilimlerin ışığı altında söylenmiş bu manzum hikmetler ve hikmet dolu hikâyeler kitabı asırlardan beri her devri ve her zekayı tatmin edecek bir bilgi, ilham ve tefekkür kaynağı olmuştur."[96]

Mesnevî, yazıldığı dönemden beri birçok İslami esere de kaynaklık etmiş ve özellikle tefsir, kelam, hadis gibi İslam dininin önemli kollarında etkisini göstermiştir.

Tefsir ilminin önde gelen eserlerinden ve geçmiş yüzyıllarda yazılmış olan İsmail Hakkı Bursevî'nin *Rûhü'l-Beyân* ve Alûsî'nin *Rûhü'l-Maânî* isimli eserlerine temel kaynak olan *Mesnevî*'ye Hindistan, İran ve Türkiye gibi ülkelerde kutsal bir mahiyet kazandırılmıştır. Öyle ki geçmişten günümüze birçok okur, araştırmacı, yazar ve bilim insanı *Mesnevî*'ye *"Mağz-ı Kur'ân"* demekten çekinmemiştir.

Doğrudan *Kur'ân*, sünnet ve hadis ilminin yanında İslamiyetin gelişmesinde önemli bir yol olan tasavvufta da Mevlâna'nın *Mesnevî*'sinin önemli ölçüde etkilerini görmek mümkündür.

Tasavvuf ile ilgili doğuda ve batıda yazılmış herhangi bir kitap incelendiğinde, bu konu üzerine fikir yürüten bilgin, âlim veya mutasavvıfların, düşüncelerini daha açık, etkin ve güzel ifade etmek için Mevlâna'nın eserlerinden faydalandığı aşikardır.[97]

Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın ünlü eseri *Marifetnâme'*den Eşrefoğlu Rûmî'nin *Müzekkin Nüfûs'*una kadar birçok tasavvufi eserde Mevlâna'nın etkisini görmek mümkündür.

Özellikle Erzurumlu İbrahim Hakkı eserinde *Mesnevî*'den 201 beyit iktibas etmiştir. Eser sahibi, işlediği konuların en açık ve anlamlı ifadesini *Mesnevî*'de bulduğundan altı ciltlik eserden konulara uygun olanları seçerek yeri geldikçe satır aralarına katmıştır. Bunun yapılması *Mesnevî*'yi çok okumaya, sevmeye ve araştırmaya meyilli olmaya bağlıdır.[98]

Ayrıca, kendisinden sonra gelişen ve yüzyıllarca varlığını sürdürmüş olan "Mevlevî Edebiyatı", "M*esnevî* Okulları, "Mevlevîlik Kültürü", "Mevlevî Mûsıkîsi" vb. gibi birçok

[96] Banarlı, *age.,* C. I, s. 314.
[97] Şefik Can, agm., s. 53.
[98] Şefik Can, agm., s. 57.

kavramın da Türk-İslam kültür ve edebiyatında yer aldığı aşikardır.

Bunların yanında Mevlevî şairlerin, muhiblerin, dervişlerin, dedelerin haricinde Âşık Paşa, Tebrizli Ahmedî, Nâilî ve Hayâlî gibi birçok şairin dinî ve ahlaki eserlerinde de bizzat *Mesnevî*'nin izlerine rastlamak mümkündür.

Ali Nihat Tarlan bir yazısında *Mesnevî*'nin tesiri ile ilgili olarak edebî çevrenin etkilenme sahasını üç başlık içerisinde toplamış, özellikle XIII ve XV. yüzyıllar arasındaki örneklerin her birini kısaca açıklamış ve şöyle demiştir:

"Tabiatıyla bu hususta, Mevlâna'nın cihan-şümul bir şöhreti ve değeri olan *Mesnevî*'sinin tesiri haricinde onuni bir tarikat pîri; yani mevlevîliğin pîri olarak şahsiyetinin; aynı zamanda bir veli olarak tanınnmasının da büyük bir rolü olduğunu unutmamak gerekir.

Mevlâna'nın, daha doğrusu *Mesnevî*'sinin tesiri ile ilgili hususu, üç grupta mütalaa etmek mümkündür:

a. Mevlâna'dan hürmet ve sitayişle bahseden mesnevîler:
b. Mevlâna'nın hayatı ve *Mesnevî* tercümeleriyle ilgili *Mesnevî*ler
c. *Mesnevî* tesiri ihtiva eden *Mesnevî*ler"[99]

Şeyh Gâlib Dede'nin, "Kangı 'âşıktır o ki Mevlâsı Mevlâna değil" sözü de yine Mevlâna'nın ölümünden sonra bile din, kültür ve edebiyatta ne kadar etkili olduğunu gösterir mahiyettedir. Ayrıca Yunus Emre'nin:

"Mevlâna Hüdâvendigâr bize nazar kılalı
Onun görklü nazarı gönlümüz aynasıdır."

sözü ile şiirlerinde Mevlâna'yı övmesi yine Mevlâna ve eserlerinin etkilerini göstermektedir.

Âşık Paşa, Gülşehri, Hüdâi Salih Dede, Rahmî, Fasih Dede, Nef'î, Nâbî, Neşâtî, Şeyh Gâlib, Esrar Dede, Keçecizade İzzet Molla, Enderunlu Fâzıl, Âkif Paşa, Rertev Paşa, Yenişehirli Avnî gibi geçmişten günümüze kadar yaşamış birçok şair ve yazar Mevlâna'ya hayran olmuşlar ve *Mesnevî* etkisinde kalarak eserler vermişlerdir.

İran'ın büyük şair ve âlimlerinden olan Abdurrahman Molla Câmî (ö. 1492), Muhyiddin İbn-i Arabî (ö. 1240) düşüncelerine bağlı ise de gönlünde duyduğu Mevlâna sevgisi ile tam bir Mevlâna hayranlığı sergilemektedir. Öyle ki halen Mevlâna Türbesi'nin giriş kapısında bulunan:

[99] Amil Çelebioğlu, "XIII-XV. (İlk Yarısı) Yüzyıl Mesnevilerinde Mevlânâ Tesiri", (III. Uluslararası Mevlânâ semineri, Konya) *Mevlânâ ve Yaşama Sevinci*, Ankara 1978, s. 99-126.

"Kâ'betü'l-uşşâk bâşed în makâm

Her ki nâks âmed în câ şod tamâm"

(Bu makam âşıkların kâbesidir / Buraya noksan gelenler tamamlanır.)

yazılı levha Molla Câmî'ye aittir.

Hatta Mevlâna adına yazdığı bir şiirinde Molla Câmî, Mevlâna ve onun eseri *Mesnevî'*si için şöyle demektedir:

"Her kim sabah, akşam *Mesnevî-i Şerîf* okursa, ona cehennem ateşi uzak ve haram olsun. Mevlevî-i Ma'nevî-i *Mesnevî*'si, Fârisî lisânında *Kur'ân*'dır. O âlî-cenâbın vasfında ne söyleyeyim? Peygamber değildir; fakat kitab sahibidir."[100]

Yine aynı şekilde Abdullah Dehlevî de "Üç kitabın eşi yoktur. Bunlar *Kur'ân-ı Kerîm, Buharî Şerîf* ve *Mesnevî-i Şerîf*'tir. Yani, evliyalık yolunun kemalatını bildiren kitapların en üstünü *Mesnevî*'dir. " demektedir.

Pakistan, Hindistan, İran, Afganistan gibi doğu ülkelerinde de *Mesnevî,* geçmişten beri yankı uyandıran eser olmayı başarmıştır. Özellikle XIV. yüzyıldan sonra *Mesnevî* nüshaları çoğaltılmış ve yeni eserler ortaya koyulmuştur. Pakistan'ın milli şairi Muhammed İkbal de eserlerinin çoğunu *Mesnevî* ve diğer Mevlâna eserlerinden ilhamla kaleme almıştır. Onun;

"İkbal, sen de bu âşıklar kervanının yolcususun. O âşıklar kervanı ki önderi Rûmî'dir."

"Benim manevî mürşidim Rûmî, balçığımı iksire çevirdi. Toprağımdan sayısız ışıklar çıkardı."

"Mevlâna tamamıyla aşk ve harerettir. Ben ise bu ateşin külüyüm." sözleri Mevlâna'ya olan bağlılığını göstermektedir.

Batıda ise *Mesnevî* etkisini, XIX. yüzyılda görmek mümkündür. Avusturyalı tarihçi Josef Von Hammer'in, Mevlâna eserlerinden oluşturduğu seçmelerden sonra batı halkında Mevlâna'ya yönelme başlamıştır diyebiliriz. George Rosen'in *Mesnevî*'yi Almanca'ya çevirmesinin ardından hızla yayılan Mevlâna ve *Mesnevî* hayranlığı, Goethe, Frederick Hegel gibi batılı yazarların eserlerinde de yer almış, James Redhouse, E. H. Whinfield, R. A. Nicholson, Eva de Vitray Meyerovitch, Annemarie Schimmel vb. isimlerle Almanya, Fransa,

[100] Semih Ceyhan -Mustafa Topatan, *İsmail Rusûhî Ankaravî-Mesnevî'nin Sırrı-Dîbâce ve ilk 18 beyit şerhi,* Hayy Kitap, İstanbul 2008, s. 112.
Bazı araştırmacılar tarafından bu sözün bir yakıştırma olduğu, hatta Molla Câmî'nin Türkiye'ye ve Konya'ya uğrayıp uğramadığı hususunun bile şüpheli olduğu vurgusu yapılmaktadır. (M. Nazif Şahinoğlu, "Mesnevî", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* I-VII, Dergah Yay., İstanbul 1986, C. VI, s. 287)

İngiltere gibi ülkelerde ilk örneklerini vermiştir.

Mevlâna'nın yaşadığı dönemden bu yana yaklaşık sekiz asırlık zaman içerisinde binlerce esere kaynaklık eden *Mesnevî,* Tanzimattan sonra da batı kültürünün etkisinde kalan edebiyatçılarımızı etkilemeyi başarmıştır. Yahya Kemal, Âsaf Hâlet Çelebi gibi isimler *Mesnevî*'den etkilenen edebiyat simalarındandır.

Sonuç olarak *Mesnevî* için, tüm dünyada etkisini hızla sürdüren, geçmişten günümüze birçok şahsın doğrudan ya da dolaylı olarak *Mesnevî*'yi eserlerine yansıtmasına veya özgün eserler oluşturmasına, mevlevîhânelerin açılıp sistemleşmesinin hız kazanmasına, mesnevîhanlık makamının ortaya çıkmasına, *Dârü'l- Mesnevî* adıyla *Mesnevî* okullarının açılmasına vesile olmuş bir eserdir demek mümkündür.

7. *Mesnevî*'nin Konusu ve Üslûbu

Konusu

Mesnevî, kültür ve edebiyatımızın aşk, acı ve ayrılıkla geçen bir hayatın, Allah'a ve Peygamber'ine aşık bir gönlün ve ilahî aşk ile tasavvuf yolunun anlatıldığı en samimi duyguları içerisinde barındıran manzum bir eserdir. Esasında Mevlâna'nın yaşantısında ve bütün eserlerinde bu kavramları görmek mümkündür. Ancak Mevlâna, Allah'a olan aşkını, Peygamber'e olan sonsuz bağlılığını, İslamiyete karşı en samimi hislerini ve insanlığa olan saygı, sevgi ve hoşgörüsünü en güzel örnekleriyle *Mesnevî*'sinde dile getirmiştir.

Bu bakımdan, asırlardır *Mesnevî*'nin batıdan doğuya, güneyden kuzeye tüm dünyayı dolaşması, her milletin ve her kültürün ilgisini çekmiş olması, içerisinde barındırdığı mesajlarda ve hikâyelerde gizlidir.

Mevlâna eserinin görüş sahibi, ciğeri yanmış ve aydın gönüllü kişilere süslenmiş bir bahçe ve lezzetli bir rızk olduğunu beyan ederek, *Mesnevî*'nin konuları ile ilgili şu sözleri söyler:

*"Mesnevî"*nin nurlarla dolu sırlarını ve inceliklerini anlamak, ayetlerin, hadislerin, hikâyelerin tertibinden aralarındaki münasebeti kavramak için büyük bir itikat, devamlı bir aşk, tam bir doğruluk, selim bir kalb, son derece bir zeka, anlayış ve muhtelif ilimleri bilmek lazımdır ki onun dışında insan seyredebilsin ve onun sırrının sırrına ulaşabilsin. Eğer doğru bir âşıksa bu vasıtalar olmadan da *Mesnevî*'yi anlamak hususunda, aşkı ona kılavuz olabilir ve bir menzile erişebilir.[101]

Ayrıca Mevlâna eseri için şunları söylemektedir. "*Bu kitap, masal diyene masaldır; fakat bu kitapta halini gören, bu kitap vasıtasıyla kendini tanıyan, anlayan da er kişidir. Mesnevî, Nil ırmağının suyudur; Kıpti'ye kan görünür, ama Musa kavmine sudur.*"[102]

Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled de *İbtidânâme* isimli eserinin girişinde *Mesnevî*'nin yazılış amacını şu şekilde ifade eder:

"Mevlâna, *Mesnevî*'sinde geçmiş erenlerin kıssalarını zikretmiş; onların kerametlerini, makamlarını beyan buyurmuştur ki bunları anlatmaktan maksadı da kendi kerametlerini, kendi makamlarını belirtmekti…"[103]

Mesnevî'de muhtelif dini inançlar, tasavvufi esaslar, özellikle varlık birligi (vahdet-i

[101] Ahmed Eflâki, *age*., C. II, s. 186-187.
[102] *Mesnevî,* C. IV, b. 32-34.
[103] Sultan Veled, *İbtidanâme*, çev. Abdülbaki Gölpınarlı, Konya ve Mülhakatı Eski Eserleri Sevenler Derneği Yay., 2001, s. 1.

vücud) nazariyesi, bu felsefi görüşe bağlı olarak Allah, Vücud-ı mutlak, kainatın yaratılışı, iniş ve çıkış kavisleri (devr), insan-ı kamil ve kutup meselesi, insan için bir şeyhin lüzumu ve ona mutlak itaatin gerçekliği, peygamberlik, velilik, irade, kaza ve kader meselesi, ilhamın vahiy ile ilişkisi ve her ikisinin de aynı şey oluşları, ibadetlerden asıl amacın ne olup olmadığı vs. gibi hususlar işlenmekte; bunlara uygun hikâyeler, *Kur'ân* kıssaları ve ayetler, hadisler, konu ile ilgili görülen meşayih sözleri ve menkıbeleri anlatılmakta; her bir hikâye ve her söz, telkin edilmek istenen fikre tatbik olunmakta ve ona göre açıklanmaktadır… Mevlâna eserinde, basit fakat düşündürücü ve özellikle kendi kabiliyetini belirten deliller sunar ve örnekler getirir. Anlatılmak istenen şeyi çok açık bir şekilde okuyucunun önüne koyar ve hatta bazen gülünç ve açık saçık hikâyeler anlatmaktan da çekinmez.[104]

Bu nedenle *Mesnevî'*de akla gelebilecek her konu işlenmiştir diyebiliriz. Verilen bilgiler, açıklamalar ve mesajlar hemen arkasından açıklanan âyet ve hadislerle kuvvetlendirilir. Mevlâna eserinde, Vahdet-i vücûd anlayışını gerek gerçek hayattan alınan örneklerle gerekse de hayali hikâyelerle anlatmış, hikmetli sözler ve öz bilgilerle düşüncelerini adeta okurlarının beyinlerine perçinlemeyi amaçlamıştır.

Mesnevî, ilm-i ilahi olan tasavvufun asıl konusu vücûd ve vücûdun zuhur mertebelerinden, insan-ı kâmil ve Hakk'a vuslat yollarından bahseden bir eserdir. Nitekim Mevlâna, *Mesnevî*'nin vuslat ve yakîn sırlarını keşfetme konusunda sâlike rehber olduğunu söyler.[105]

Bu anlamda İsmail Rusûhî Ankaravî de *Mesnevî*'nin konusunun seyr-i sülûk olduğunu şu sözleriyle açıklar:

"Günah ve isyankarlıktan kurtulmanın çaresi ya bir mürşidin ağzından veya tasavvufî irşada dair bir kitaptan sülûk ilmini öğrenmektir. Bundan sonra kişi doğruluk ve gerçeklik mertebesine erişir. Sülûk ve irşad ilminde *Mesnevî'*den daha doğru ve benzeri bir kitap yoktur. Mevlevîlerin sülûku *Mesnevî*'ye dayalıdır. *Mesnevî*'deki mânalar ise *Kur'ân* ve Resûlullah'ın sözlerinde temelini bulur."[106]

[104] M. Nazif Şahinoğlu, "Mesnevî", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* I-VII, Dergah Yay., İstanbul 1986, C. VI, s. 285-286.
[105] Semih Ceyhan, "Mesnevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* C. 29, Ankara 2004, s. 328.
[106] İsmâil Rusûhî Ankaravî, *Mihancü'l-Fukarâ -Mevlevî Âdâb ve Erkânı, Tasavvuf Istılahları,* haz. Safi Arpaguş, Vefa Yay., 2008. 531 s.

Mevlâna'nın *Mesnevî*'sinde, *Kur'ân-ı Kerîm*'e ve son peygamber Hz. Muhammed'e olan bağlılığını dile getirirken kullandığı hikâyeler[107], âyetler[108] ve hadisler[109] nedeniyle çoğu araştırmacı ve birçok İslam büyüğü tarafından Mesnevî'ye, *Mağz-ı Kur'ân, Allah âşıklarının kitabı, Kur'ân'ın Tefsiri* ve *Fars dilinde Kur'ân*[110] denmiştir.

Bu konuyu Ali Nihat Tarlan şöyle ifade etmektedir:

"*Mesnevî*'ye *Mağz-ı Kur'ân* yani *Kur'ân-ı Kerîm*'in özü derler, eğer böyle bir teşbihe cevaz verilirse *Kur'ân* bir gül bahçesi, *Mesnevî* ise gül yağıdır. Gül yağında gülün şekli, zerafeti, harikulâde tenasüb ve ahengi yoktur. Fakat onun rûhu vardır. Birincisi A1lah, ikincisi kul işidir. Gül, şekil ile rûhtur. Gülyağı yalnız rûhtur. Birkaç damla gülyağında bir gülistanın mucizesini görebilecek gözler, onun üzerine eğilebilirler."[111]

Abdülbaki Gölpınarlı da *Mesnevî*'nin içeriğinden bahsederken, *Mağz-ı Kur'ân* ibaresinin yerinde bir tanım olduğunu ve *Mesnevî*'nin içerisinde neler barındırdığını şöyle anlatır:

"*Mesnevî*'nin hemen her bahsinde *Kur'ân* kıssaları geçer. Birçok beyitlerinde ayet ve hadislerden lafzi ve manevi iktibas ve tazminler vardır. Bu bakımdan Mesnevî'ye *"Mağz-ı Kur'ân - Kur'ân*'ın içyüzü" diyenler tamamiyle haklıdılar. Mevlâna, kitabında kelam kaidelerinden, Yunan felsefesiyle bu felsefenin İslami şekli olan Hükema felsefesinden, bu sistem içinde yaradılış ve dünya telakkilerinden, büyük sofilerin menkabelerinden bahseder. *Mesnevî*'de yer yer realiteye de ehemmiyet verilmiştir."[112]

Mesnevî'de, *Dîvân-ı Şemsü'l-Hakâyık*'ta olduğu gibi göz kamaştıracak kıvılcımlara, bütün hudut ve engellerin üstünde açık ve derin düşüncelere rastlanamaz; bu eser, sırf sâlikleri

---

[107] Mesnevî'de geçen hikâyelerin kaynakları için bkz. Saim Sakaoğlu, "Mesnevîdeki Hikayelerin Kaynakları ve Tesirleri", *I. Millî Mevlâna Kongresi, Tebliğler,* SÜ. Selçuklu Araştırmaları Merkezi. 1985. s. 105-113; İsmail Güleç, *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri,* Pan Yay., İstanbul 2008, s. 48-61; Hüseyin Güllüce, *Kur'ân Tefsiri Açısından Mesnevî,* Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Erzurum 1998, s. 90-95; Semih Ceyhan, *İsmail Ankaravî ve Mesnevi Şerhi,* (Doktora Tezi) Uludağ Üniversitesi, Bursa 2005; Selçuk Çıkla - Sibel Üst, "Mesnevî'deki Hikâyelerin Kaynakları ve Mevlâna'nın Hikâyeler Üzerindeki Tasarrufları", *Yedi İklim Mevlâna Özel Sayısı,* 211, Ekim 2007, s. 92-97.

[108] Mesnevîde geçen âyetlerle ilgili bkz.: Mahmûd-ı Dergâhî, *Âyât-ı Mesnevî*, Tahran 1370/1991; Mesnevî'nin Kur'ân Tefsîrine Katkıları için bkz. Hüseyin Güllüce, *Kur'ân Tefsîri Açısından Mesnevî*, Ötüken Yay., İstanbul 1999, 301 s.; Hüseyin Güllüce, *Kur'ân Tefsiri Açısından Mesnevî,* Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Erzurum 1998; Hikmet Akdemir, *Mesnevî'de Kur'ân Yorumları*, İnsan Yay., İstanbul 2010, 302 s.; ayrıca bkz. Halim Gül, *Mesnevî'de Kur'ânî Referanslar ve Kur'ân Ayetlerine Getirilen İşârî Yorumlar,* Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2003; Ahmet Savran, "Mesnevî'de Kur'ân Tesiri", *Selçuk Üniversitesi 1. Milli Mevlânâ Kongresi (Tebliğler),* 3-5 Mayıs 1985, Konya 1986, 93-99.

[109] Mesnevî'deki hadisler için bkz.: *Ehâdis-i Kısas-ı Mesnevî,* haz. B. Furûzanfer, Tahran 1381/2002; Ali Yardım, *Mesnevî Hadisleri-Tesbît ve Tahrîc,* Damla Yayınevi, İstanbul 2008; Ali Osman Koçkuzu, *Mesnevî'de Peygamber,* Rûmi Yay., İstanbul 2006; ayrıca bkz.: Abdülkadir Karahan, "Hadis Bilgini Olarak Mevlâna", *SÜ Selçuklu Araştırmaları Merkezi, 6. Milli Mevlâna Kongresi, Tebliğler*, 24-25 Mayıs 1992, Konya, s. 11-15; Ali Osman Koçkuzu, "Mesnevî'nin I, II, III, IV, V. defterindeki Peygamberimize ve Hadislere Yapılan Atıflar", SÜ Selçuklu Araştırmaları Merkezi, Tebliğler, 1986-1990 yılları tebliğleri, muhtelif sayfalar; Adem Çatak, *Mevlâna Celâleddîn Rûmî ve Hadisten Referansları,* Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2001.

[110] Muhammed İkbal, E*srar ve Rumuz,* haz: Ali Nihat Tarlan, Sufi Kitap, İstanbul 2005, s. 20; Seyyid Hüseyin Nasr, *İslam Sanatı ve Maneviyatı, t*er. Ahmed Demirhan, İnsan Yay., İstanbul 1992, s.161.

[111] Abdullah Öztemiz Hacıtahiroğlu, *Mesnevî-Mevlâna, Kendi Vezni İle Manzum Tercüme*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1972, Ön söz.

[112] Abdülbaki Gölpınarlı, *age.,* s. V (Ön söz)

irşad maksadiyle yazılmış ahlâkî-tasavvufî didaktik bir mahsûldür; pek tabii olarak, orta seviyedeki halk düşünülerek yazılmıştır.[113]

Mesnevî'nin doğru yorumlanması ve anlaşılması, Mevlâna'nın kendi hal ve tecrübelerinde gizlidir. Mevlâna: "Güzellere ait sırların, başkalarının sözleri arasında söylenilmesi daha hoştur."[114] diyerek bunu gözler önüne sermiştir. Bu bakımdan *Mesnevî*'de anlatılan hikâye ve verilen örneklerin arka planında, Mevlâna'nın kendi sülûk tarzının ve yaşam şeklinin açıklaması ve yorumu vardır.[115]

Mesnevî, Kur'ân ile aynı kaynaktan gelen mutlak mânayı açıklayan ve küllî mânadan pay alan mânadır. Mevlâna, M*esnevî*'yi *Kur'ân*'ın bâtın mânalarını keşfeden remiz ve işaretleri te'vîl ve tahkîk eden bir kitap olarak da tanımlar. Eser bu açıdan manzum bir işârî tefsir olarak görülebilir. Ayrıca içerdiği hikâyelerin bir açıdan muhtevasını yansıtan yaklaşık 950 başlığın elli küsürünü âyetlerin, elli üçünü hadislerin oluşturması bu hikâyelerin naslarla temellendirildiğinin kanıtıdır.[116]

Maddî âlemin acıları içinde kıvranan ve karamsar bir ruh haline bürünen insanlar için mânâ âleminden, güzel ve sevindirici haberler vermeyi amaçlayan *Mesnevî*'deki ahlaki / ve tasavvufi hikâyelerin konularını[117] sınıflandırmak, sınırlandırmak pek de mümkün değildir. Ancak *Mesnevî*'nin konusunu ve içindekileri yorumlamanın, anlamanın veya anlatmanın en kolay ve doğru yolu *Mesnevî* ciltlerinin başındaki *Dîbâce*leri[118] okuyup iyi açıklayabilmektir.

İnsanın kendini bulması, tanıması, insanca yaşamasının sırları, yaratılmanın gayesi gibi kavramların cevabını bulduğu *Mesnevî*'nin ilk 18 beyti ile cilt başlarındaki mukaddimelere göre *Mesnevî*'nin konularını kısaca şöyle özetlemek mümkündür:

Mukaddimelerden en uzunu ilk cilttedir ve diğer ciltlerdeki mukaddimeler kısadır. Bu mukaddimelerde Mevlâna, tam bir içtenlikle Allah'a hamd ve senada bulunur, ayet ve hadisler ışığında ciltlerin özetini ve konusunu kısaca ortaya koyar.

Semih Tezcan ve Mustafa Topatan'ın hazırladığı İsmail Rusûhî Ankaravî'nin *Mesnevî* dîbâcelerine ait açıklama ve yorumlarını içeren kitapta, *Mesnevî*'nin her mukaddimesi için şu

[113] M. Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar,* Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., TTK Basımevi, Ankara 1976, s. 227.
[114] Abdülbaki Gölpınarlı, *age*., C. I, s. 59, b. 136
[115] Abdülhüseyin Zerrinkub-Nasrullah Pürcevâdî, *Mevlânâ'nın Dünyâsı,* trc. Ertuğrul Ertekin, Birleşik Yay., Ankara 2007, s. 11.
[116] Semih Ceyhan, agm., s. 328.
[117] Mesnevî'de geçen konular için bkz.: Şefik Can, *Cevâhir-i Mesneviyye, I-II*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2001; Şefik Can, *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi, I- III*, Ötüken Yay., İstanbul 1997; ayrıca ana temaları için bkz. Adnan Karaismailoğlu, "Mevlâna, Hayatı, Eserleri, Fikirleri", *Gönüllerin Başkenti Konya*, Konya Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1998, s. 56, 57; Musa Kazım Yılmaz, "Mesnevî Hikayelerindeki Temalar" *Uluslararası Mevlânâ ve Mevlevîlik Sempozyum Bildirileri-I*, HÜ İlahiyat Fak. Yay., Şanlıurfa 2007, s. 241-246.
[118] Dîbâceler için ayrıca bkz. *İsmâil Rusûhî Ankaravî, Mesnevî'nin Sırrı - Dîbâce ve İlk 18 Beytin Şerhi*, haz. Semih Ceyhan-Mustafa Topatan, Hayy Kitap, İstanbul 2008.

başlıklar seçilmiştir:

1. **Cilt:** Şeriat, Tarikat, Hakikat
2. **Cilt:** Aşk
3. **Cilt:** *Mesnevî*'nin Kalbi
4. **Cilt:** *Mesnevî*'yi Aydınlatan Güneş
5. **Cilt:** Şeriat, Tarikat, Hakikat
6. **Cilt:** *Mesnevî*'nin Sonu ve Başlangıcı[119]

Buna göre ilk cildin Arapça mukaddimesinde[120] *Mesnevî'*nin, Allah'a vuslat ve ilmin derecelerini öğrenme yolunda "dinin aslının aslının aslıdır" cümlesinde geçen usûl (asıllar) zincirine göre "şeriat", "tarikat" ve "hakikat"i açıklayan bir kitap olduğu ifade edilir. Yani *Mesnevî*'nin ilk cildinde değil tamamının özünde, din ve dinin üç unsuru olan şeriat (amel), tarikat (hal) ve hakikat vardır.

İsmail Rusûhî Ankaravî *Şerh-i Mesnevî*'sinde asıllar zincirini şöyle yorumlar:

"**1.** Üç asıldan kasıt, şer'î ameller, tarikat halleri ve hakikate dair sırlardır. Tarikat halleri bilgisi öz olması hasebiyle, şer'î ilim ve amellerin aslı, dayanağı mesabesindedir. İlahî ilimler ve sırlar ise tarikat hallerinin aslıdır…

2. ed-Dîn ile kastedilen İslam'dır. İslâm'ın asılları (şartları) ise beştir. Beş asıl üç asla dayanır: İman, illas ve niyet. Bu asıllar olmazsa beş aslın yani amellerin de bir değeri kalmaz. Üç aslında dayandığı asıl vardır ki, hikmet ve marifet ilmidir. Hikmet ve marifet ilmini ise *Mesnevî* ihtivâ etmektedir.

3. İslâm dininin iki aslı vardır: Fıkıh usûlü ve Kelâm ilmi. Kelâm ilmi inanca (akaid) dair konuları içerir. Bu ilmin aslı fıkıh usûlüdür. Zirâ zâhirî amellerin geçerliliği, bâtınî amellerin geçerliliğine bağlıdır. *Mesnevî* ise bu iki aslın aslı mertebesindedir. Şöyle ki, kelâm ilmi aklî ve şer'î delillere dayalı (istidlâlî) bir ilimdir. Cedel yöntemini takip eder. Delillere dayalı ilimlerin aslı ise hakka'l-yakîn olan keşf ilimlerini (tasavvuf) ve kalbin ilhâmını gerektirir. İşte

[119] Dîbâceler için ayrıca bkz. *İsmâil Rusûhî Ankaravî, Mesnevî'nin Sırrı - Dîbâce ve İlk 18 Beytin Şerhi*, haz. Semih Ceyhan-Mustafa Topatan, Hayy Kitap, İstanbul 2008.

[120] A. Gölpınarlı, Mesnevî nüshalarını tasnif ederken Mevlâna Müzesi Kütüphanesi Nu. 2008'de bulunan nüshada ilk cilde ait olduğu bilinen mukaddimeden başka Farsça bir mukaddime olduğunu belirtir. Mesnevî'nin I. cildine ait olan bu nüshada, 17 satır olarak devam eden ve son kısmı sayfanın sol tarafına, aşağıdan yukarıya doğru altı satır olarak yazılıp tamamlanan mukaddimeyi kaydeden Sultan Veled'in oğlu Emir Vâcid Çelebi'dir (ö. 743/1342). Emir Vâcid Çelebi'nin elyazısıyla bulunan bu mukaddime özellikle 51. numaralı Mesnevî nüshasında bulunmamaktadır. Emir Vâcid Çelebi bu mukaddimeyi Çelebi Hüsâmeddin'in elyazısıyla bulduğunu da belirtir. Buraya kadar çeşitli açıklamalar yapan Gölpınarlı bu mukaddimenin nüshalarda olmamasını şu şekilde açıklamıştır: " Anlaşılıyor ki bu da IV. cildin dîbâcesi gibi Mevlâna tarafından yazdırılmış, sonra belki fazla mustalah olduğundan beğenilmeyip mâlum ve meşhûr dîbâce yazdırılarak bu bırakılmıştır. Fakat Çelebi, bunu da atmaya kıyamamış ve bu da Emir Vâcid Çelebi'nin eline geçmiş, o da yazmış, böylece de bu cilde geçmiştir." (A. Gölpınarlı, *Mesnevî Şerhi,* İstanbul 1973, C. I, s. XXVIII (müellifin sunuşu)

tasavvuf ilimlerini *Mesnevî* içermektedir."[121]

İkinci cildin mukaddimesine bakıldığında cilt içeriğinin konusunun "Aşk" olduğu görülmektedir. Mevlâna bunu şöyle açıklar: "Birisi bana âşıklık nedir? diye sordu. Dedim ki, bize dönersen bilirsin. Âşk, sayıya sığmaz, ölçüye gelmez sevgidir. Bundan dolayı, hakikatte Hakk sıfatıdır, kula nispet edilmesi mecâzidir, demişlerdir. "Tanrı onları sever" sözü kâfî, "onlar da Tanrı'yı severler" sözü nerede kaldı?"[122]

Üçüncü cilt, "Nefsinin dileğine uyan, istirahatine düşkün olan, usanıp vazgeçen, kendisine emin olmayan, zahmetlere katlanmayan, dünya geçimine düşen kişi ilme kavuşamaz. Tanrı'ya sığınan, dinini dünyasından üstün tutan, Tanrı'nın ihsanına şükredip takdir ettiğini yüce bilip, nasip eylediğini ulu bulup, hikmet hazinelerinden eksilip bitmez, mal gibi mirasçılara kalmaz değerli mallar, yüce nurlar, iri mücevherle, bahası ağır akarlar, tarlalar elde eden… ve nefsinin aşağılık hazlarından, kendisinin az amellerini çok, başkalarının çok amellerini az gösteren bilgisizlikten, Tanrı'nın izin vermediği şeylerle benliğe düşüp kendisini beğenmekten Allah'a sığınan kişi ilme kavuşur. Sonra ilim isteyen kişiye de bilmediğini öğrenmek, bildiğini öğretmek, zihinsizlere yumuşak muamele etmek, ahmakların ahmaklığını görüp kendini beğenmemek, anlayışı kıt kişileri horlamamak gerek…"[123] cümleleriyle devam eder ve bu cildi diğer ciltlerden *Mesnevî*'nin kalbi olarak ayrı bir yerde görülür. Zirâ içerisinde hikmetler barındırması ve altı cildin ortasında bulunması yönüyle hem zâhirde hem de bâtında *Mesnevî*'nin kalbidir.

Dördüncü cilt mukaddimesi[124] içerisinde Mevlâna, cildin önemini ve faydalarını anlatırken:

"Bu konakların en güzeline, faydaların en büyüğüne dördüncü göçtür. Bağlar, bahçeler gök gürültüsünün sesiyle nasıl sevinirse, gözler, güzel, rahat uykuyla nasıl uzlaşırsa, âriflerin gönülleri de bunu görüp okuyunca öyle sevinir. Canlara huzurdur, bedenlere şifa. Özü doğru kişilerin sevip özendikleri, yolcuların dileyip istedikleri gibidir. Gözlere ışıktır, gönüllere neşe. Devşirilen meyvaların en temizidir; dileklerin en büyüğü. Hastayı alır hekime götürür.; seveni tutar yol gösterir, sevgilisine ulaştırır. Allah'a hamd olsun ki bağışların en büyüğüdür; dilenen istenen şeylerin en değerlisi. Buluşup uzlaşma çağını yeniler; zahmete düşmüşlerin güç işlerini

[121] İsmaîl Rusûhî Ankaravî, *Şerh-i Mesnevî,* C. I, s. 3-5'ten nakleden Dr. Semih Ceyhan -Mustafa Topatan, *İsmail Rusûhî Ankaravî-Mesnevî'nin Sırrı-Dîbâce ve ilk 18 beyit şerhi,* Hayy Kitap, İstanbul 2008, s. 33.
[122] Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, çev. Veled Çelebi İzbudak, C. II, s. B, mukaddime.
[123] Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, çev. Veled Çelebi İzbudak, C. III, s. B, mukaddime.
[124] Abdülbaki Gölpınarlı'ya göre bu cildin mukaddimesi farklı farklıdır. Abdülbaki Gölpınarlı, *age.,* C. IV, s. 6

kolaylaştırır. Uzak kalan buna bakar, bunu okursa açıklanmasını artırır onun. Kutluluğa erişen kişinin ise sevincini, şükrünü fazlalaştırır."[125] demektedir.

Beşinci cildin mukaddimesinde[126] ise âşıkların ve sâlikin tek emeli olan şeriat, tarikat ve hakikat sırlarının arasındaki farklar anlatılmaktadır:

"…Şeriat muma benzer, yol gösterir. Fakat, mumu ele almakla yol aşılmış olmaz. Yola düzeldin mi o gidişin tarikattir. maksadına ulaştın mı o da hakikat. Bunun için 'hakikatler meydana çıksaydı, şeriatlar, yollar batıl olurdu' denmiştir.

Nitekim bakır, altın olur, yahut da aslında altındır; artık onun için kimya bilgisine ne hacet var? Kendisini kimyaya sürtüştürmeye ne ihtiyaç var? Kimya bilgisi şeriattır, kimyaya sürtünmek de tarikat. Nitekim 'Ulaşılacak şeye ulaştıktan sonra delil aramak da kötüdür, ulaşmadan delili bırakmak da kötü' demişlerdir. Hâsılı şeriat hocadan yahut kitaptan kimya bilgisini öğrenmeye benzer. Tarikat, kimya eczasını kullanmak, bakırı kimyaya sürtmek, onunla karmaktır. Hakikatse bakırın altın olmasıdır..."[127]

Altıncı cilde, "Bu, *Mesnevî* kitabının ve manevî delillerin altıncı cildidir. Vehim ve şüphe karanlıklarını aydınlatan, zan ve tereddüt hayallerini gideren bir ışığa benzer. Fakat bu ışığı hayvanî duygularla görmenin imkanı yoktur..." diyerek başlanmakta ve dîbâce "Tanrı, bizi bir yerde hapsolmaktan, (gözlerimizi, kulaklarımızı, kalplerimizi) mühürlemekten, perde altında bıraktığı kullara göstermediği şeyleri bize de göstermemekten korusun..."[128] sözleriyle bitmektedir. Dolayısıyla bu ciltteki hikmetler ve hakikatler, tereddütü ve korkuyu ortadan kaldırmaktadır.

Mesnevî'nin altı cildinin de özü ve özeti ilk 18 beyittir. Mevlâna'nın kendi eliyle yazdığı bu beyitler *Mesnevî*'nin fatihası olarak görülür. Diğer ciltlerde ve beyitlerde anlatılan insan, âlem, ruh, yaratılış, kainat, başlangıç ve son gibi kavramların ve her türlü tasavvufî düşüncenin bu 18 beyitte kısaca anlatıldığı görülür. İlk 18 beyit, "ney", "kamışlık", "ses" vs. gibi kelimelere mecazi anlamlar yüklenerek ruhun, Allah'tan geldiği ve yine O'na döneceğini, hasretini ve aşkını anlatır.

Mesnevî, bir bütün olarak İslâm'ı konu edindiğinden, Mevlânâ onu muhteva ve üslup olarak *Kur'ân*'a benzetmiş, çeşitli *Kur'ân* sıfatlarıyla anmıştır. *Mesnevî, Kur'ân* ile aynı

[125] Abdülbaki Gölpınarlı, *age*., C. IV, s. 3
[126] Beşinci cildin mukaddimesinin sonradan *Mesnevî*'ye dahil edildiği ve Mevlâna'ya ait olup olmadığı hususuyla ilgili yapılmış olan açıklamaların ayrıntılı bilgisi için ayrıca bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, *Mesnevî Şerhi,* C. V, s. 8-9; Semih Ceyhan - Mustafa Topatan, *age.,* s. 40-42; "Nuriye Akman'ın Şefik Can ile yaptığı Röportaj", *Zaman Gazetesi* 27 Ocak 2005. { http://www.nuriyeakman.com/Mevlâna-muhammedi-yolda-bir-velidir} [Erişim Tarihi: 21.05.2017]
[127] Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, çev. Veled Çelebi İzbudak, C. V, s. I, mukaddime.
[128] Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, çev. Veled Çelebi İzbudak, C. VI, s. mukaddime.

kaynaktan gelen mutlak ilâhî mânâyı açıklayan ve küllî mânâdan pay alan mânâdır (mağz-ı *Kur'ân*). Bazı *Mesnevî* eleştirmenlerinin yanlış anladıkları üzere *Mesnevî* ile *Kur'ân* arasında sözel seviyede herhangi bir ortaklık söz konusu değildir. Zîra *Kur'ân, Kur'ân*'dır, *Mesnevî* de *Mesnevî.*[129]

[129] İsmaîl Rusûhî Ankaravî, *Şerh-i Mesnevî,* C. I, s. 3-5'ten nakleden Dr. Semih Ceyhan -Mustafa Topatan, *İsmail Rusûhî Ankaravî-Mesnevî'nin Sırrı-Dîbâce ve ilk 18 beyit şerhi,* s. 47.

Üslûbu

Toplumun her kesimini ve her ferdini ilgilendiren konuları anlatan ve içerisinde âyetler, hadisler, hikâyeler, fıkralar, özdeyişler ve telmihler barındıran *Mesnevî*; Allah'ın birliğinin, Peygamber sevgisinin, toplumda barış ve huzuru sağlamanın yanında, insanlara tasavvufî öğretilerle Müslümanlık, insanlık, aşk, samimiyet, sevgi ve sevgili gibi kavramları da anlatan mensevî nazım türüyle yazılmış bir eserdir. Bu bakımdan, *Mesnevî*'yi diğer mesnevîlerden ayıran farklılıklar arasında, onun hikâye etme biçimi ile geniş kitlelere din ve tasavvuf üzerinden mecaz yoluyla söylenmesi gerekenlerin anlatılması vardır.

Mesnevî'deki hikâyelerin bir kısmını, İslâmî edebiyatlarda çokça etkisi görünen Beydebâ, Hakîm Senâî, Feridüddîn-i Attâr, Şems-i Tebrîzî ve Burhâneddîn Muhakkık-ı Tirmizî gibi büyük şahsiyetlerin eserlerinden alınan örnekler teşkil etmektedir. Bu hikâyeler *Mesnevî*'de, Mevlâna'nın hikâye etme biçimi ve üslûbuna göre yeniden şekillenerek anlatılmaktadır. *Mesnevî*'nin beslendiği kişi ve eserlerle ilgili, *Mesnevî'nin Kaynakları* başlığı altında ayrıntılı olarak bilgi verilecektir.

Mesnevî, şiir şeklinde manzum ve kafiyeli yazılmasına rağmen Mevlâna, asla bir şiir kitabı yazmaya çaba göstermemiştir. Eser, bu bakımdan sorgulandığında ise Mevlâna'nın, kalıplara, kafiyelere ve şiir özelliklerine aslında özen göstermediğini de ortaya koymaktadır. Şiiri, düşüncelerin anlatılmasında sadece bir araç ve mânayı tasvir eden bir sûret olarak gördüğünü söyleyen Mevlâna: *"Mânâyı şiire sığıştırmaya çalışmak, hapsolmakla müsavî, ondan gayrı bir şey değil. Şiirde mânâ, sapan gibi... istenen yere gitmesine imkan yok."*[130] beytiyle de verilen hikâye ve örneklerle yetinilmemesi gerektiğini, hakikati bulmak için çaba gösterilmesi gerektiğini de vurgulamaktadır.

Ayrıca, "*Mesnevî'nin sözlerindeki suret de surete kapılanı azdırır, yolunu kaybettirir, mânâya bakan kişiye de yol gösterir, doğru yolu buldurur.*"[131] sözü ve *"Sûret dervîşi, o zekâttan ne vakit tadar? O Mesnevî, ma'nâdır; feûlün fâilât, ya'ni elfâz ve şiirden ibâret değildir."*[132] beytiyle Mevlâna, bir nevi manzum eserlerini yazmadaki amacını da belirtmektedir.

Yine Mevlâna, *Fîhi Mâ-Fîh* isimli eserinde de *"O kadar gönül alıcıyım, gönül yapmayı isterim ki yanıma gelen şu dostların canları sıkılır korkusuyla şiir söylerim, onunla oyalanmalarını dilerim. Yoksa ben nerdeyim, şiir nerde? Vallahi şiirden usanmışım ben; bence*

[130] Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *age.,* C. I, s. 123, b. 1528.
[131] Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *age.,* C. VI, s. 55, b. 655.
[132] Ahmed Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi,* C. XI, s. 66, b. 161.

şiirden beter bir şey yok. Hani şuna benzer bu: Birisi, konuğunun dileğine uyar da o işkembeye el atar, onu yıkamaya koyulur; çünkü konuğun iştahı işkembeyedir. Bana da şiir söylemek gerek."[133] diyerek misafirlerin hatırı için elini işkembeye sürmek ve işkembeyi yıkamakla şiir söylemeyi bir tutmuştur.

Nitekim Mevlâna, şiir söylediği için övünmediğini ve eserlerinde şiirden ziyade bir hünerin, bir mânânın olduğunu da belirtmektedir;

"Benim indimde şiir nedir ki ondan müftehirâne bahsedeyim? Bendeki fen, şairlerin fünûn-ı edebiyyesinden başka bir şeydir."[134]

Mevlâna'nın, *Mesnevî*'de neden şiiri seçtiğini ise İsmail Güleç şu sözlerle özetlemektedir:

"…*Mesnevî* için bir hikâyeler manzumesi demiş olsak yanılmış olmayız. Mevlâna, bu kadar çok hikâye anlattığı halde neden nesir yerine nazmı tercih ettiği akla bir soru olarak gelebilir. …Mevlâna'dan önce yazılan Şehnâme'de geçenler birer efsane ve masal olmasına karşın nazım tercih edilmiştir. Yine aynı şekilde Attâr ve Senâi eserlerini manzum olarak yazmıştır. Efsanevî birçok aşk ve kahramanlık hikâyesi hep manzum olarak kaleme alınmıştır. Dolayısıyla o dönem için bugün anlatı türleri olarak adlandırdığımız masal, hikâye ve efsane benzeri hikâyelerin nazımla anlatılmasında bir sorun bulunmuyordu. Bu tür anlatıya dayalı metinlerin nazmedilmesinde kanaatimizce başlıca iki neden vardır: Birincisi Mevlâna'nın döneminde olgunlaşmış bir Fars dilinin bulunuşu ve ikincisi de bu tür anlatılara uygun bir zemin hazırlayan *Mesnevî* biçimidir. Özellikle her beytinin kendi arasında kafiyeli oluşu, aruzun kısa kalıplarından biriyle yazılması ve hacimde sınırlama zorunluluğu bulunmaması uzun yıllar nesre olan ihtiyacı gidermiştir. Öyle ki sözlükler bile nazmen yazılır olmuştur. Bu iki temel nedenin yanında nazmın nesre tercih edilmesinin sebepleri arasında kulağa hoş gelmesi ve akılda kolay tutulması gibi nedenler de sayılabilir."[135]

Buraya kadar anlatılanlar ışığında diyebiliriz ki *Mesnevî*'deki şiir anlayışı tamamen mânâ üzerine kurulu, özünde hakikati ve derin anlamları aramayı ve bulmayı amaçlayan bir araçtır. Şiirde anlatılan hikâyeler ise insanlığa yol gösteren, manevî dünyanın zevkini tattıran, sözlerin arkasında gizlenen hakikati gösteren ve neticede cemâlullâha ulaştıran birer numûnedir.

Mesnevî'de, doğu ve batı uygarlıklarındaki birçok eserde de bulunan hikâye, fıkra ve

[133] Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Fîhi Mâ-Fîh,* çev. Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılap Yay., İstanbul 2008, s. 62.
[134] Tâhirü'l-Mevlevî, *age.,* C. 3-1, s. 874.
[135] İsmail Güleç, *age.*, s. 34.

özdeyişleri görmek mümkündür. Bugünkü hikâye tekniğininden farklı bir teknikle örülü olan *Mesnevî'*de çağrışımlar oldukça fazladır. Zamanın bütün ilim ve bilimlerinden haberdar olan Mevlâna, bildiği dillerin etkisini de eserlerine yansıtmıştır.[136]

Mevlâna ve eserleri ile Mevlevîlik üzerine bugüne kadar yapılmış çalışmalara bakıldığında *Mesnevî'*de geçen hikâyelerin sayısı ile ilgili net bir sayının olmadığı ancak sayı farklılığının da çok büyük bir sorun teşkil etmediği görülmektedir. Çünkü araştırmacılar hikâyeleri sayarken hikâyeler üzerine farklı açıklamalarda bulunarak hikâyeleri saymışlardır. Buna göre *Mesnevî'*de, Bediüzzaman Furûzanfer 275[137] hikâye, Nezahat Öztekin 300[138] hikâye, Ekrem Bektaş 280[139] hikâye ve bu konuda ayrıntılı bir çalışma yapan İsmail Güleç ise toplamda 324 hikâye bulunduğunu söyler. Hikâyeler ciltlere göre şu şekildedir:

Birinci Defter	132
İkinci Defter	48
Üçüncü Defter	46
Dördüncü Defter	33
Beşinci Defter	21
Altıncı Defter	19
Toplam	**324**[140]

56 bin dizeyi aşmış olan *Mesnevî'de,* yüze yakın ehli ya da vahşi hayvanın yaşam öyküsü, onlarla ilgili yüzlerce hikâye vardır. *Mesnevî'de* 755 *Kur'ân* ayeti ele alınır. 39 kez Cebrail'den, 62 kez İbrahim Peygamber' den, 70 kez Hz. Süleyman'dan, 44 kez Hz. Davud'dan, 85 kez Hz. İsa'dan, 76 kez Hz. Musa'dan, ıo3 kez Hz. Yüsuftan, 27 kez Hızır'dan, 29 kez Hz. Ömer'den, 28

[136] *Mesnevî* hikayeleri ile ilgili ayrıca bkz.: Özgün Baykal, "Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde Hayvan Hikâye ve Motifleri", *Şarkiyat Mecmuası,* C. V., İÜ. Edebiyat Fak. Yay., İstanbul 1964, s. 24; Şaban, Karaköse, *Mevlânâ'dan Düşündüren Hikayeler,* Yakamoz Yay., İstanbul 2007; Adnan, Karaismailoğlu, "Mesnevî Hikayelerinde Şekil ve İçerik" *Nüsha, Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, C. V., S. 17, Oku Yay., Ankara 2005, s. 129-138; Mustafa Necati Sepetçioğlu, "Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'de Hikaye", *II. Milletlerarası Mevlânâ Kongresi,* Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yay., Konya 1990, s. 35-38; Gönül Ayan, "Mesnevî ve Kısa Hikayecilik", *V. Milli Mevlânâ Kongresi*, Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yay., Konya 1991, s. 57-61.

[137] Bediüzzaman Fürûzanfer, *Ehâdîs ve kasas-ı Mesnevî,* Yeni Düzenleme Huseyni Dâvûdî, (Tahran: Müessese-i İntişarât-ı Emîr-i Kebîr, 1381ş). s. 607-649.

[138] Nezahat Öztekin, *Mevlânâ'nın Mesnevîsi'ndeki hikâyelerin XIII-XV.* Yüzyıl *Anadolu Mesnevîlerine Etkisi,* İzmir, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 2000.

[139]Ekrem Bektaş, "Mesnevi Hikayeleri; Tespit ve Değerlendirme", *Mevlâna Araştırmaları-1-*, ed. Adnan Karaismailoğlu, Ankara: Akçağ Yay., 2007, s. 423

[140] İsmail Güleç, *age.,* s. 35.

kez Hz. Ali'den, 24 kez Bayezid-i Bistami'den, 42 kez Hüsameddin adıyla seslendiği, Hüsameddin Çelebi'den, 796 kez şeytandan, ıб kez İblis adıyla yine şeytandan söz edilmiş ve hepsi de öyküleriyle konu edinilmiştir. Bunlardan ayrı olarak yüzlerce kabile, kent ve yöre adı ve hikâyesi anlatılır[141]. Konularına göre hikâyeler ve sayısı ise şöyledir:

Halk hikâyesi-fıkra	132
Diğer peygamberler	48
Menakıb	46
Hayvan hikâyeleri	33
Hz. Peygamber ile ilgili	21
İslam tarihinden	19
Müstehcen	14
Efsanevi şahsiyet	6
Dinler tarihi	3
Edebi eserler	2
Toplam	**324**[142]

Mevlâna'nın eserlerinin hepsini günümüz Türkçesine aktaran ve Mevlevîlik üzerine de çok değerli çalışmalar yapan Abdülbaki Gölpınarlı, Mevlâna'nın eserlerinde ve özellikle *Mesnevî*'deki üslubunu şöyle ifade etmektedir:

"Mevlânâ'nın *Mesnevî*'deki üslûbuyla, Dîvân-ı Kebir'deki üslûbu arasında hiçbir fark yoktur dersek yeri vardır. Her iki eserde de en bâriz hususiyet, külfetsizliktir. Hatta bu külfetsizlik kafiyeye bile tesir eder. Zaten büyük bir düşünce mahsûlü olmakla beraber üzerinde durulmayan, uğraşılmayan tedâîlere uyularak akla geldiği ve eski tabirle içe doğduğu gibi söylenen sözlerin, böyle olmasından daha tabii bir şey yoktur. Mevlânâ düşüncelerini uzun uzun mülahazalarla bir kağıda tesbit edip, sonra yine uzun uzun teemmüllerle onu düzeltmeye uğraşmış değildir. Mevzu esasen hazırdır. Şairliğin en büyük meziyetlerinden biri ve belki

[141] Rüştü Şardağ, "Mevlânâ ve Mesnevî'deki Üslup", *Mevlânâ Yirmi Altı Bilim Adamının Mevlâna Üzerine Araştırmaları,* haz. Feyzi Halıcı, Ülkü Basımevi, Konya 1983, s. 125
[142] İsmail Güleç, *age.,* s. 36

birincisi olan tedâî kabiliyeti Mevlânâ'da misli görülmemiş bir derecededir. Zamanın bütün bilgilerini en ince noktalarına kadar bilen, birkaç dile sahip olup bütün şairleri okumuş bulunan; bunlarla beraber fevkalade seyyal bir zekâ, çok ince rûh, eşsiz bir vecd, örneksiz bir aşk, emsalsiz bir seziş ve buluş kabiliyetinin; neşenin, coşkunluğun, hayranlığın, hülâsa bütün bir mânâ âleminin mümessili olan Mevlânâ, *Mesnevî*'yi söylüyor, zihninde bahisler, bahisleri kovalıyor, bu bahislere uygun hikâyeler, hikâyeleri hatırlatıyor, söz ulamı bu sûretle uzayıp gidiyor. Bir hikâyeyi anlatırken hikâyedeki bir insan veya hayvana söz söyletmeye başlıyor, fakat derhal söz söyleyen kendisi oluyor. Mevlânâ bütün coşkunluğuyla hitaba başladı mı; o basit hikâye birden bire canlanıyor, artık kelimeler ateş ve gözyaşı halindedir… Derken Mevlânâ biraz kendisine gelince hikâyede sadeliğe dönüyor. Bu harikulade tahkiye tarzı; bir şerhle, hikâyenin rûhî tahliliyle biterken, hatta bazen bitmeden yeni bir bahse girilmesi icabediyor, ilk hikâye yanda bırakılıp başka bir bahse, o bahse uygun bir başka hikâyeye geçiliyor, o hikâye bitmeden araya bir rûhî tahlil, derken başka bir hikâye, daha başka diğer bir hikâyeye giriliyor, neden sonra ilk hikâyeye dönülüyor. Bu sûretle bir hikâyeye birkaç kere döndüğü, fakat her dönüşte bitiremeyip başka başka bahislere daldığı ve ilk sözü, ilk hikâyeyi neden sonra bitirdiği var. Araya Çelebi'nin sualleri, kendisinin o suallere verdiği cevaplar, günlük ve alalade vakalar bile giriyor… Şaşılacak en mühim nokta şudur: İnsan konuşurken bile bazen duraklar, kekeler söz bulamaz, halbuki Mevlânâ'nın sözü, o kadar kolaylıkla, sekmeden, duraklamadan, sürçmeden akmaktadır ki; (bu yüzden) tekrarlar, tertipsizlikler, ihmaller *Mesnevî*'de gâyet tabii görülüyor…"[143]

Rüştü Şardağ ise *Mesnevî*'nin üslûbu ile ilgili şöyle demektedir:

"*Mesnevî*'nin üslûbu nâiveteden, çocuksu bir anlatım havasından ve yalınlığından kurtulmaz. En büyük gerçekler bu yasyalın dizeler arasında ortaya çıkar. Mevlânâ'nın üslûbundaki firaklı sevgi, ayrılık, acılı aşk ve özlem ve o her dem taze sıcaklık içindeki lirizm asıldır, çeşni değil. Ders ve öğüt verişler, güzel şeylere dikkat çekmeler, kötülüğü yermeler çeşnidir. Bu lirizmin, melâl dolu sevginin, bu acı dolu sızlanış, hatta inleyişlerin elbette etkenleri var. Bunların en başında Hüsameddin'in sevgisi gelir…

Mevlânâ'nın *Fars* dilinde; o güne kadar benzeri görülmemiş bir çocuksu anlatımı vardır: En şakacı, ders verici, düşündürücü dizeleri, kimyasal ve akıcı bir sıvı gibi hep bu saf sıcaklığı ve lirizm dokunaklığı doldurur. Babasından devir alarak oturduğu postta dersler verirken bile içe dolucu, gönlü ısıtıcı, tadına doyum bulunmayacak kadar derin bir üslupçudur…

[143] Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mevlâna, Mesnevî I-VI,* çev. Veled Çelebi İzbudak, C. I, Ön söz C-H

Mesnevî'yi kapsayan üslûp, yüz ayrı nitelikli Mevlânâ'ları yansıta yansıta yol alır. Dıştan bakıldığında bir akıl dağıdır. Engin denize ulaşmak için, bu pis madde dünyasında inler. Yerine göre alaycı, tersleyici, şakacı, iğneleyici, hatta güldürücü, eğitimci, zaman zaman aşk, ateş ve fırtına estirici, hatta tufan yağdırıcı bir anlatım. Ne var ki, karşımıza yine de ayrı ayrı Mevlânâ üslûbu çıkmaz. Bir cildin, şöyle yarısına geldiğinizde, Farsçanın o güne kadar görülmemiş, kıvamına varılmamış rahat, iyicil, çocuksul ve lirik üslûbu sizi kendisine çeker…[144]

Ahmed Avni Konuk, *Mesnevî*'nin ilahî kaynaklı bir eser olduğunu ve onun derunundaki maânâları şu şekilde ifade etmektedir: "…Bunun gibi kelâm-ı mu'ciz-nizâm-ı *Mesnevî-i Şerîf dahi*, fesâhât ve belâgat kasdı olmaksızın ve sanâyi ve bedâyi husûsunda tekellüf bulunmaksızın, fesâhat ve belâgat ile mâlî ve rengîn ve nemekîn-i dürd-âmîz ve halâvet-i şûr-engîz olarak, Cenâb-ı Mevlânâ'nın sîne-i esrâr-ı gencine-i deryâlarından zâhir olmustur. İşiten ve okuyan kimsenin kalbine te'sîr-i acîb ve hâlet-i garîb târî olur."[145]

Mevlâna ve dönemini anlatan en kapsamlı eserlerden diyebileceğimiz *Menâkıbü'l-Ârifîn* adlı eserde Ahmed Eflâki, bize Mevlâna'nın sözlerindeki mânâ ve inceliği Hüsâmeddin Çelebi diliyle şu şekilde aktarmaktadır:

"Yine bir gün ulu arkadaşlar, Çelebi hazretlerini (Allah ondan razı olsun)'nin huzurunda: "Filan, Hüdâvendigâr'ın sözlerini iyi takrir ve onları halka iyi tefsir ediyor, onun bu fende büyük bir mahareti var" diye birini methettiler. Çelebi hazretleri: *"Hüdâvendigâr'ımızın sözü, bir ayna gibidir. Bir mânâ söyleyen ve bir şekil veren herkes kendi mânâsının şeklini söyler. Binaenaleyh o, Mevlânâ'nın sözünün mânâsı değildir." buyurdu ve "deniz binlerce ırmak olur, fakat o ırmağın bin tanesi deniz olamaz." diyerek şu beyti söyledi: "Benim zâhirî sözlerim kulaklara erişir, fakat canımın feryatları hiç kimsenin kulağına erişmez."*[146]

Bütün bu açıklamaların yanında *Mesnevî*'de geçen hikâyelerin arasında müstehcen sayılabilecek hikâyelerin de olması bazı araştırmacılar tarafından eleştirilmiş ve hatta konu Mevlâna hakkında tartışılacak sözler söylemeye kadar gitmiştir.

[144] Rüştü Şardağ, agm., s. 126-127.
[145] A. Avni Konuk, *age.,* C. I, s. 36.
[146] Ahmed Eflâkî, *age.,* C. II, s. 180-181.

Mesnevî'deki müstehcen sayılabilecek hikâyelerin başlıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

	Hikâye Başlığı	Cilt
1	Seyyid'in niçin orospuyu aldın demesine Delkak'ın mazereti	II
2	Oğlanın iri yarı bir adamdan korkması ve onun ona korkma demesi	II
3	Karısını bir yabancıyla yakalayan sofu	IV
4	Armut ağacından aşağıdakilerin farklı görünmesi	IV
5	Eşeğin altına yatan kadın	V
6	Kocasını halayığından kıskanan kadın	V
7	Belinde hançer taşıyan oğlan	V
8	Çarşaf giyerek kadınlar arasına karışan Cuha	V
9	Kızına, kocasından gebe kalmamasını isteyen baba	V
10	Efendisinin kızına aşık olan Hintli köle	VI
11	Kadıyı kandıran Cuha ve karısı	VI
12	Yolda kalabalık bir kadın topluluğu gören adam	VI
13	Köse ve gencin hikâyesi	VI
14	Musul beyinin cariyesine aşık olan Mısır halifesi	V

Mesnevî'yi konularına göre tercüme eden Şefik Can; Mevlâna'nın bu tür hikâyeleriyle ilgili olarak, *Mesnevî*'nin kaynakları arasında Hint, Yunan ve Roma edebiyatlarından da alıntıların olduğunu ve Peygamber âşığı birinin insanlara doğruyu aktarmak için her türlü bilgiyi kullandığını söyleyerek, Mevlâna'nın da Müslümanları doğrudan ve hakikatten haberdar etmek için uygun gördüğü her türlü hikâyeyi eserine aldığını belirtir.[147]

Nitekim Mevlâna da; *"Benim beytim beyt değildir, iklimdir. Benim hezelim hezel değil, ibret için, bir şeyleri öğretmek içindir."*[148] diyerek sözlerindeki gerçekçiliği vurgulamaktadır.

[147] Şefik Can, *age.,* s. 376-377.
[148] Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *age.,* C. V. s. 205.

Mevlâna, eserleri ve Mevlevîlik üzerine çalışmaları bulunan ve Mevlevî olan Ahmed Avni Konuk (ö. 1938)'un *Mesnevî-i Şerif Şerhi* isimli eserinde Mevlâna'nın hikâyeleri ve müstehcen sayılabilecek kıssaları ile ilgili sözleri de son derece önemlidir:

"*Mesnevî-i Şerif*"in kıssalarına ve hikâyelerine gelince, bunlar avâmı hakîkat- i vâhide ve ma'nâ tarafına avlamak için gâyet ârifâne kurulmuş birer tuzaktır. Nitekim VI. cildin 1546, 1547 numaralı beyitlerinde Mevlâna şöyle der:

"Bizim bu Mesnevîmiz vahdet dükkânıdır, birin gayri her ne görür isen puttur.
Putu medhetmek âmmenin tuzağı içindir; bil ki 'el-garâniku'l-ulâ' o puttur.

(…) Diğer taraftan bu kıssaların her biri, bu âlem-i sûretdeki hayât-ı beşerin, birer sinema şeridleri mesâbesinde olup, bunlarda âfâkın enfüse ve enfüsün âfâka tatbikâtı mündericdir. Hz. Pîr bu kıssalarda nüfûs-ı beşerin en çirkin ahvâl ve harekâtını teşhir buyurmaktan çekinmez; ve bu çirkin fiillerin kötü neticelerini, canlı bir sûretde gösterir; ve bu kıssalardaki şahsiyyetlerin mertebesine tenezzülen söz söylerler. Zîrâ zât-ı şerifleri hakîm-i İlâhîdir. Ve hakîm, her şeyi yerli yerinde tertib edene derler. Bu müstehcen kıssaları *Mesnevî-i Şerîf*'e yakıştıramayan ba'zı kısa fikirlileri Hz. Pîr, *Mesnevî-i Şerîf*'in birçok mahallerinde îkâz buyurmuşlardır. Bunlardan birisi, IV. cildin 3543, 3544 numaralı beyitleridir:

Ey kimse, hezl ta'lîmdir; sen hezli cidd olarak dinle. Sen hezlin zâhiri üzerinde bağlanıp kalma. Hâzillerin indinde her bir cidd hezldir; fakat âkillerin indinde hezller ciddir."

İmdi *Mesnevî-i Şerîf,* cânib-i ulûhiyetten lisân-ı Mevlânâ'ya böyle manzûm olarak bir nehr-i cârî gibi akıp gelmiş olduğundan, ona nazar-ı istihfâf ve i'tirâz ile bakanların halleri harabdır." [149]

Bazı hikâyelerin müstehcenliğiyle ilgili kendisine bir soru yöneltilen Dr. Selçuk Eraydın'ın cevabı da oldukça dikkat çekicidir:

"Şimdi efendim, Mesnevî'deki hikâyeleri müstehcen dinlerseniz elbette müstehcen olur. Oradaki sembolleri değerlendirmek lâzımdır. Kur'an'ı Kerim'de de semboller vardır. O kafadan, o zihniyetten hareket ederseniz *Kur'ân*'da da (Haşa) müstehcen şeyler vardır. Hanımlarla neden, nasıl ilişki kurulacağına dair açık beyanlar vardır. Bunlar birer irşad metodudur.

Bu irşad metodunu terk edemezsiniz. Bu birincisi. İkincisi: Semboller, kelimeler gibi

[149] A. Avni Konuk, *age.*, s. 32-33.

değildirler. Kelimelerin mânâsı değişir, zamanla unutulur. 100 sene sonra aynı kelime başka mânâlara çekilebilir, ama semboller değişmez. Buradakiler teşbihtir. Bu teşbihleri hakikat zannedip, bunları müstehcen olarak değerlendirmek yanlıştır. Mesalâ orada bir eşek ile cariyenin ilişkisine imrenen bir sahibenin durumu anlatılır. Orada eşek dünyayı sembolize etmektedir. Yani dünyayı ölçülü kullanmazsanız sizi parçalar, yer bitirir denmek istenmektedir. Şehvet dünyadaki en güçlü timsaldir. Hz. Mevlânâ, bu sözleri ile müstehcenliği tarif etmemiştir. Ama insanlar onu müstehcen olarak görmek isterlerse öyle olur. Bundan hikmet ve ders almak isterlerse, hakiki mânâları aramak gerekir."[150]

Fuat Köprülü, Mevlâna'nın eserlerinin kaynaklarını ve özellikle *Mesnevî*'deki hikâyelerin temelini belirttikten sonra *Mesnevî*'deki müstehcen sayılabilecek hikâyelerle ilgili şu açıklamayı yapmaktadır:

"Daima tekrar ve i'tiraf ettiği gibi Ferîdü'd-dîn Attâr ile Senâ'î'nin te'siri altında kalan Mevlânâ, *Kelile ve Dimne'*den, *Cuhî* menkabelerinden, *Mahmud Gaznevî ve Ayaz* kıssalarından, *Leylâ ve Mecnun* gibi Arap hikâyelerinden, *Kısas-ı Enbiyâ* ve *Menâkıb-ı Evliyâ'*dan bazı iktibaslarda bulunduğu gibi, bazı parçalarında saray hayatını, yahut Halep şi'ilerinin Antakya kapısındaki mâtemleri gibi umumî hayat safhalarını da çeşitli münasebetlerle tasvir etmiştir. Tersim ettiği bazı müstehcen hayat safhalarında biraz fazla realist olması, Mevlânâ'nın şahsiyeti ve *Mesnevî*'nin yazılışındaki maksat düşünülünce, hiçbir sûretle muâhaze edilemez."[151]

Semiha Ayverdi de, *Mesnevî*'nin önemini vurgularken üslûbu ile ilgili şöyle demektedir: "*Mesnevî* ve hikâyeleri, insanoğlunun dikkatini hakikatler üzerine çekmek için hazırlanmış latif birer tuzaktır. Bizzat büyük velinin dediği gibi bunlar, bağların, bostanların etrafını çeviren dikenli çitler gibidir, ta ki yanından ve etrafından geçenlerin eteklerine takılıp onları kendine çeksin. Böylece de bir zaman olsun hakikatlerin üstünde duraklatsın."[152]

Mesnevî'nin üslûbuna ve hikâyelerdeki anlatım ile müstehcen sayılabilecek hikâyelerle ilgili bütün bu ifadelerden sonra özetle diyebiliriz ki *Mesnevî*, içerisinde çok sayıda dinî-tasavvufî, sosyal ve ahlakî konuları ele alan ve bunların anlatımında doğu-batı uygarlıklarında görülen yaygın eserlerden faydalanılan, verilen kıssa ve hikâyelerde âyet ve hadisler kullanılarak anlatılmak istenilen düşüncenin temeli sağlamlaştırılan bir eserdir. Eserin

[150] Selçuk Eraydın, "Bizim Neslimiz Mevlânâ'yı Bilmiyor", *Mevlanâ İle İlgili Yazılardan Seçmeler*, haz. Vedat Genç, İstanbul 1994, s. 149-150.
[151] M. Fuat Köprülü, *age.,* s. 229.
[152] Semiha Ayverdi, "1959 Şeb-i Arûs Konferansı", *Mevlânâ ile ilgili Yazılardan Seçmeler*, s. 41; Alişan Özattila, *Hak Aşığı Mevlânâ Celâleddîn, Deniz Kuşları Matbaası, 4. Baskı,* s. 310.

anlatımında kullanılan üslûp çağrışım ve mecazlarla donatılmıştır. Anlatılmak istenen düşüncelere göre, yeri geldikçe her kesimden insanın okuyup anlaması ve ibret alması için bolca hikâye, özdeyiş ve fıkraya yer verilmiştir. Mevlâna'ya göre şiir bir araçtır ve şiirdeki amaç söylenilen asıl hakikate ulaşmaktır. Hikâyeleştirmekteki amaç herkesin bildiği şeyleri kendi anlatımıyla süsleyerek yeniden vermek ve okuyanın hisse çıkarmasını sağlamaktır. Bu bakımdan *Mesnevî*'deki hemen hemen bütün hikâyeler hikmetler, ayetler, hadisler ve ahlakî esaslar üzerine kuruludur.

Mesnevî'de geçen müstehcen sayılabilecek hikâyeler de okuyanın zâhirî ve batınî düşüncesine göre değişkenlik gösteren hikâyelerdir. Ayrıca bu tür hikâyelere, hem doğudaki hem batıdaki ünlü şair ve yazarların eserlerinde de rastlanılması, bu hikâyelerdeki amacın, anlatılandan daha çok anlatılmak istenilen ve kendisine yüklenilen mânâların önemli olacağını bizlere göstermektedir.

8. *Mesnevî*'nin Kaynakları

İçerisinde onlarca farklı hikâye, ayet, hadis, şahıs ismi, menkıbe, tıp bilgisi, sosyal ve ahlakî bilgiler barındıran, yazıldığı dönemden bu yana toplumun her kesimini naklettiği bilgiler doğrultusunda aydınlatan, ışık tutan ve kendisinden sonra yazılmış birçok farklı konudaki esere ilham ve fikir kaynağı olan bir eserin, elbette temelinde yatan maddi/manevî, sözlü/yazılı ve hususî/özel olmak üzere çok sayıda fikir kaynağı olacaktır.

Bu kaynaklara yüzeysel olarak baktığımızda Mevlâna'nın, *Mesnevî*'de doğumundan ölümüne kadar her safhada kendi öğrendiklerinden, tecrübe ve yaşantısından faydalandığını, eserine onları kattığını görmekteyiz. Dolayısıyla *Mesnevî*'nin kaynaklarını incelerken onun hayat hikâyesini, tasavvufî dünyadaki geçirdiği yılları, tefekkür dünyasını, böyle hacimli bir eseri söylebilmesi için kendisine verilen ilhamın nasıl tezahür ettiğini, küçük yaştan beri etrafında bulunan kişileri, okuduğu ve incelediği eserleri iyi tanıyabilmek ve öğrenmek gerekmektedir.

Mesnevî'nin konuları, hikâyeleri, anlattığı kültürel, ahlakî ve tasavvufî düşüncelere bakıldığında aslında ilk kaynağın Allah'ın, Mevlâna'nın gönlüne verdiği ilham olduğu görülür. Zîra Mevlâna bunu, hem cilt başlarında bulunan mukaddimelerde hem de ciltler içerisinde yeri geldikçe belirtmektedir:

"[Bu], ne yıldız bilgisidir, ne remil, ne de düş yoruş; bu, Allah vahyidir; doğrusunu Allah daha iyi bilir."[153]

8.1. *Kur'ân-ı Kerîm*

İslamî edebiyatta, dinî-tasavvufî ve ahlaki eserlerin genel olarak konularına ve üslûbuna bakıldığında kıssa, menkıbe ve hikmetli sözleri ayet, hadis, mecaz, temsil ve metafor gibi yollarla anlattıkları görülür. Şair ve yazarlar asırlar boyunca özellikle ayet ve hadislerin zenginliğinden istifade etmişler ve söylemek istediklerini bu yolla aktarmayı tercih etmişlerdir. Böylece anlatılmak istenen temel düşünce ve konu, okuyanlar üzerinde daha etkili olur ve hakikatin anlaşılması daha da kolaylaşır.

Bu açıklamalardan hareketle *Kur'ân-ı Kerîm*'in kölesi, Peygamber'in ayağının tozu olduğunu söyleyen ve eserine *Mağz-ı Kur'ân, Keşşâfü'l-Kur'ân* diyen Mevlâna'nın, *Mesnevî*'sinin asıl kaynağı *Kur'ân-ı Kerîm*'dir demek mümkündür. Onun eserlerinin

[153] Abdülbaki Gölpınarlı, *Mesnevî ve Şerhi* I-VI, C. IV, s. 265, b. 1852.

muhtevasını teşkil eden en önemli kaynaklardan biri *Kur'ân-ı Kerîm*'dir.

Nitekim Mevlâna, *Mesnevî*'nin ön sözünde;

"Mesnevî gönüllere şifâdır, hüzünleri giderir, Kur'ân'ı apaçık bir hâle koyar. Mesnevî âlemlerin Rabbinden inmedir, bâtıl ne önünden gelebilir ne ardından. Tanrı onu korur ve gözetir,"[154] diyerek bu durumu şöyle açıklar:

"Her kim Mesnevî'nin manasını dinler ve onunla amel etmezse "işittik ve isyan ettik" (Bakara 2/93, Nisâ 4/48) âyetinde vasfedilenlerden olur. "İşittik ve itaat ettik" (Bakara 2/285, Nisâ 4/49, Mâide 5/107) âyetlerinde zikredilenlerden olmaz."[155]

Abdülbaki Gölpınarlı da bu hususta şöyle demektedir:

"*Mesnevî*'nin hemen her bahsinde *Kur'ân* kıssaları geçer. Birçok beyitlerinde ayet ve hadislerden lafzi ve manevi iktibas ve tazminler vardır. Bu bakımdan *Mesnevî*'ye "Mağz-ı Kur'ân-Kur'ân'ın içyüzü" diyenler tamamiyle haklıdılar."[156]

Mesnevî'nin birçok yerinde *Mesnevî* için *Kur'ân*'ın tefsiri olduğunu vurgulayan Mevlâna[157], *Kur'ân* okumak ve anlamaktan maksadın, onunla amel ederek, ebedî saadeti ve ilahî rızayı elde etmek olduğu inancındadır.[158] Bu nedenle Mevlâna, çevresindekilerin ve kendisinin yaratılmaktaki gayeyi iyi öğrenebilmesi, ahiret hayatını kazanabilmesi için gece gündüz çalışmış ve İslamiyet'in görünen-görünmeyen bütün yönlerini ayet ve hadisler ışığında kendi üslûbu doğrultusunda izah etmiştir.[159]

Burada bilinmesi gereken şey şudur ki *Mesnevî*'ye her ne kadar da *Kur'ân-ı Kerîm*'in tefsiri dense de *Mesnevî,* Allah'ın halifesi olan insanın bu dünyadaki güçlükleri rahatça aşması, her iki dünyada da huzuru ve doğruyu bulması için yazılmış tasavvufî ve ahlakî bir eserdir. Yeri geldikçe konular ayetlerle açıklanmış ve izah edilmiştir. Bu bakımdan *Mesnevî,* tefsir kitaplarında olduğu gibi ayet ve sûre sırasına göre yazılmış bir tefsir kitabı değildir. O, *Kur'ân-ı Kerîm'*in fıkıhla, kelamla ve tarihle ilgili yönleriyle değil de daha çok yukarıda belirttiğimiz gibi insanlığa gönderilmesindeki amacı ile ilgilenir. *Mesnevî*'deki anlatım yöntemini birrkaç farklı şekilde ele almak mümkündür. Bu açıdan bakıldığında Mevlâna, bazen açıklamasını yapacağı konuyu manzum bir şekilde açıklamaya koyulur. Bazı zamanlar kısa hikâyeler ve

[154] Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *age.,* C. I, Ön söz.
[155] Ahmed Eflâkî, *age.,* s. 514.
[156] Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *age.,* C. I, Ön söz V.
[157] İsmail Güleç, *age.,* s. 49.
[158] Hüseyin Güllüce, *Kur'ân Tefsiri Açısından Mesnevî,* Ötüken Yay., s. 50.
[159] *Ae,* s. 51.

meseller anlatarak okuyanın gerçek mânayı yorumlamasını sağlar. Bazen de doğrudan ayetleri verir.[160]

Ahmed Eflâki'ye göre Mevlâna, *Kur'ân* ve *Mesnevî*'nin ilişkisini şöyle anlatır:

"…Şunu da bilmek lazımdır ki, *Kur'ân* güzel yüzlü, latif ağızlı, türlü elbiseler ve zinetlerle süslenmiş, hatadan ve kusurdan hâli, şüpheden arı duru bir gelin gibidir, fakat gayret ve ibret peçesi altında gizli kalmıştır. Nitekim buyurmuşlardır:

"Kur'an gelini, yüzündeki peçeyi, iman başkentini (kalbi) kavgadan, gürültüden (masivadan) temizlenmiş, sakin gördüğü vakit açar."

Bizim *Mesnevî*miz de böyle manevî bir dilberdir…"[161]

Nihat Sami Banarlı da *Mesnevî*'yi, *Kur'ân*'ın manzum tefsiri olarak ifade ettiği cümlelerinde şöyle demektedir:

"*Mesnevî*'yi, *Kur'ân-ı Kerîm*'in, şiir ve hikâye sanatı ile ve Mevlâna tarzı bir duygu ve düşünce üslubuyle ifadelenmiş, manzum tefsiri diye karşılamak mümkündür. Mevlâna, *Mesnevî* vasıtasıyla öğrettiği, Allah'a varma yollarını, *Kur'ân*'dan ayetler getirerek, Hz. Muhammed'den hadisler hatırlatarak ve bunları derin anlayışlarla açıklayarak tanıtmak sevgisindedir."[162]

Mesnevî içerisinde 23 başlıkta "filan âyetin tefsiridir" diye doğrudan tefsir olarak belirtilen başlıkların yanında; 53 başlıkta, "filan âyet hakkında" veya "filan âyetin hükmü gereğince" şeklinde başlıklar yer almaktadır. Altı ciltlik *Mesnevî*'nin tamamında ekseriyeti kısa olan âyetler de olsa lafzen 420 ve mealen 272 olmak üzere toplamda 692 âyet bulunmaktadır. *Mesnevî,* çok dikkatli bir şekilde okunduğunda her beyitte âyet ve hadislerin olduğu görülecektir. Bu şekilde yukarıdaki sayıya bir de işaret ve telmih yoluyla zikredilen âyetler katılırsa, sayı 1500 olacaktır ve bu sayı *Kurân-ı Kerîm*'in dörtte biridir.[163]

[160] Hüseyin Güllüce, *age.,* s. 58-62.
[161] Ahmed Eflâkî, *age.,* C. II, s. 186.
[162] N. Sami Banarlı, *age.,* C.I, s 314.
[163] Hüseyin Güllüce, *age.,* s. 61.

8.2. Hadîs-i Şerifler

Âlemlere rahmet olarak gönderilen Peygambere olan bağlılığını, "*yolunun tozuyum"* diye ifade eden Mevlâna'nın *Mesnevî*'sinde, ayetlerden sonra sıkça geçen ikinci kaynak olarak hadisleri görmek mümkündür.

Bu konuda ciddi bir çalışma yapmış olan Bediüzzaman Furûzanfer eserinde, *Mesnevî*'de 750'den fazla hadisin olduğunu beyan etmektedir.[164] Ali Yardım ise "*Mesnevî Hadisleri"* isimli eserinde 158 hadis tespit etmiş ve bunları hadis ilmi açısından incelemiştir.[165] Bu konuyla ilgili bir makalesi bulunan Mehmet Necati Bardakçı ise *Mesnevî*'nin Şefik Can tercümesinden yaptığı tarama ile 53 hadîs başlıkta kullanılmış olarak 276 hadisi tespit ettiğini belirtmektedir. Buradaki sayıya göre; 32 hadis birinci; 39 hadis ikinci; 79 hadis üçüncü; 46 hadis dör-düncü; 29 hadis beşinci; 51 hadis de altıncı ciltte yer almaktadır.[166]

Mesnevî'deki hadislerin bir kısmı doğrudan tam metin olarak alınırken, bazısı da vezin ve kafiye gereği küçük değişiklik veya tercümeleri ile verilmiştir. Eserde geçen hadis sayısının da fazlalığından anlaşılıyor ki Mevlâna, aldığı dinî derslerin bir göstergesi olarak hadislere ayrı bir değer vermektedir.

Hadis ilminde hadislerin yapılarına göre kavli, fiilî ve takriri olmak üzere üçe ayrıldığı bilinmektedir. Bu açıdan bakıldığında *Mesnevî*'deki hadisler, peygamberin başından geçen bir olayın anlatıldığı fiilî hadisler ile bazen hadis olduğu başlıkta verilen ve bazen de herkesin bildiği bir hadis olarak düşünülmesi neticesinde hadis olduğu belirtilmeyen kavlî hadislerdir.[167]

8.3. Necmeddîn Kübrâ ve Kübrevîlik

Mevlâna'nın babası, Şeyh Necmeddîn Kübrâ'nın mürit ve halifelerindendi. Dolayısıyla Bahâ Veled vasıtası ile Mevlâna'nın da mürşididir demek doğrudur. Çünkü Bahâ Veled'in vefatından sonra yine bu tarikata mensup olan Seyyid Burhâneddîn Muhakkık-ı Tirmizî, Mevlâna'nın manevî gelişimini üstlenmiş ve yıllarca onu Kübrevîliğin düsturları ile yetiştirmiştir.

Necmeddîn Kübrâ'nın yolu *Tarîk-i Şuttâr*, yani aşk, vecd, cezbe ve muhabbet ile Allah'ı bulmak isteyenlerin yoludur. Bu yolun en önemli esasları sabır, rıza, zikir, uzlet, murakabe gibi esaslardır ve Mevlâna bunları *Mesnevî*'de ve diğer eserlerinde sıkça dile getirmiştir. Ayrıca

[164] Hadisler tablosu ve ayrıntılı bilgisi için bkz. Bediüzzaman Fürûzanfer, *Ehâdis-i Kısas-ı Mesnevî*, s. 607-649
[165] Ali Yardım, *Mesnevî Hadisleri-Tesbît ve Tahrîc,* Damla Yayınevi, İstanbul 2008, s. 265.
[166] Mehmet Necmeddin Bardakçı, "Mevlânâ'nın Tasavvufi Düşüncesinin Kaynakları"*, Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi,* 8/19 (Temmuz-Aralık 2007), s. 62
[167] İsmail Güleç, *age.,* s. 51.

Necmeddîn Kübrâ'nın; şeriat, tarikat ve hakikat hakkındaki görüşleri ile *Mesnevî'*nin V. cildinin ön sözündeki Mevlâna'nın görüşleri birbiriyle örtüşmektedir.[168]

Necmeddîn Kübrâ Allah'a ibadet etmeyi şeriat, huzuruna varmayı tarikat, müşâhede etmeyi de hakikat olarak ifade eder.[169] Mevlâna ise, tıpla ilgili bilgileri öğrenmenin şeriat, doktorun tavsiye ettiği ilaçları almanın tarikat, şifa bulmanın da hakikat olduğunu belirterek, şeriat ilimdir, tarikat bildiğiyle amel etmektir, hakikat ise Allah'a vâsıl olmaktır, şeklinde bunu özetlemektedir.[170] Bu açıklamalardan görülüyor ki Hakk'a vuslat yolunda kendini yetiştiren her mürşid ve müridin yolu bir noktada birleşebilmekte ve birbirlerinin hayatı ile eserlerine tesir edebilmektedir.

8.4. Sultânü'l-ulemâ Bahâeddîn Veled ve "*Maârif*"i

Mevlâna'nın babası, Kübreviyye tarikatının pîri Necmeddîn Kübrâ (ö. 618/1221)'nın halifesi olan Sultânu'l-ulemâ Bahâeddin Veled, (ö. 623/1231) hiç şüphesiz ki Mevlâna'nın tefekkür dünyasının ve en başta *Mesnevî*'sinin başlıca kaynağıdır. Zira Bahâ Veled, Horasan'dan Anadolu'ya göç etmeden evvel de hem İslam dünyasına hizmet edenlerin arasında yetişmiş hem de kendisi de tasavvuf silsilesinin önderlerinden olmuş büyük bir âlimdir. Anadolu'ya göç için yola çıktıklarında çocuk denecek yaşlarda olan Mevlâna'ya, küçük yaştan itibaren hem babalık hem de hocalık yapmış olan Bahâ Veled, yaşadığı dönemde siyasi, kültürel, dinî ve sosyal her türlü ortamlarda bulunmuş, halk tarafından sevilmiş ve âlimler arasında *Sultânu'l-ulemâ* olarak anılmıştır. Dolayısıyla böylesine derin bir âlimin oğlu olarak yetişen Mevlâna'nın, geniş kitlelere âlimlik yapmasının yanında eserlerinde de Bahâ Veled'in etkisinin olması kaçınılmazdır.

Baha Veled'în ünlü eseri *Maârif*, onun sufî öğretilerine ne derece hâkim olduğunu gösteren ve dönemin birçok âlim ve yöneticisiyle aynı meclislerde bulunduğunu göstermesi bakımından önemlidir. İnsanın somut dünyadan soyut âleme geçişini ve varlıktan yokluğa geçen ruh dünyasını anlatan bu eser de *Mesnevî*'nin kaynağı olma açısından dikkate değer bir eserdir. Mevlâna için babasının ölümü ile başlayan süreçte bu eser, adeta baba özlemini gidermiş ve Mevlâna'nın tefekkür dünyasını uzun yıllar şekillendirmiştir. Öyle ki Ahmed Eflâkî eserinde;

"Yine Kirâ Hatun hazretlerinden (Allah ondan razı olsun) nakledilmiştir ki: Bizim evde

[168] Şefik Can, *age.,* s. 335
[169] Mustafa Kara, *Tasavvufî Hayat - Şeyh Necmüddîn Kübrâ*, Dergah Yay., İstanbul 1980, s. 18.
[170] Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *age.,* C. V, Ön söz s. I-II.

bir adam boyunda bir şamdan vardı. Mevlâna akşamdan şafak sökünceye kadar ayakta durarak Bahâ Veled'in *Maarif*'ini mütalaa ediyordu."[171] demektedir.

Düşünce tarzı olarak Necmeddîn Kübrâ'nın tarikat düşünceleriyle örtüşen *Maârif*'in Mevlâna'nın hayatında ve *Mesnevî*'deki hikâyelerdeki tesirini Furûzanfer ise şöyle nakleder:

"Bu kitap, Mevlâna'nın eserlerinde, fikirlerinde büyük tesir yapmıştır. Mevlâna, tasavvufun esasında babası ile aynı düşüncede olduğu gibi, *Mesnevî*'sinde, gazellerinde bu kitaptan mânâ yönünden birçok iktibaslarda bulunduğu da araştırıcılarla, tetkikçilere gizli değildir."[172]

Diğer yandan Mevlâna'nın iç âlemine yön veren bir diğer eser de babası Bahâ Veled'in *Fevâidü'l-vâlid /Babanın Nasihatleri* isimli eseridir. Bu eser, Şems-i Tebrizî ile karşılaşmadan önce Mevlâna'nın elinden hiç düşürmediği ve Şems'ten sonra Şems'in, Mevlâna'ya bu kitabı okumasını istemediğini söylediği eserdir ve *Mesnevî*'de yer yer bu eserin de etkisini görmek mümkündür.

8.5. Burhâneddîn Muhakkik-i Tirmizî ve *"Maârif"i*

Mevlâna'nın hocalarından biri olarak bilinen ve Bahâ Veled'in halife ve müritlerinden olan Burhâneddin Muhakkik-i Tirmizî (ö. Yaklaşık 639/1241), şeyhinin yolundan gitmeyi kendisine amaç edinmiş bir mürşittir. O, Mevlâna'nın çocukluk/delikanlılık çağı ve daha çok şekli öğrenme dönemi olan yaklaşık 25 yaşına kadarki döneminden sonra Mevlâna'ya yönelmiştir. Mevlâna'yı babasının tasavvuf öğretileriyle yetiştirmiş ve Mevlâna'nın gerçek bir mutasavvıf olmasına vesile olmuştur.[173] Bu açıdan dokuz yıllık beraberlikte kâmil olmanın yollarını Tirmizî ile birlikte aşan Mevlâna'nın *Mesnevî*'sinde,Tirmizî'nin düşüncelerinden ve eseri *Maârif*'ten etkiler görmek gayet doğaldır.

Sultan Veled'in eseri *İbtidânâme*'de Tirmizî ile ilgili olarak, Bahâ Veled'in Anadolu'da olduğunu öğrenmesi ile Konya'ya geldiği, ancak bir yıl öncesinde Bahâ Veled'in vefat ettiğini öğrenmesi üzerine şeyhinin oğlu Celâleddîn'i bulması anlatılır. Ayrıca Mevlâna'ya: "Bilgide babana mirasçı oldun; ama babanda bu zahir hallerinden başka haller de vardı ki onlar, öğrenmekle elde edilmez, Allah vergisidir; onlar, eklenti-bağlantı değildir; özden belirir o haller, o hazretten bana ulaştı; onları da benden elde et de her hususta zâhirde de, bâtında da

[171] Ahmed Eflâkî, *age.,* C. I, s. 168.
[172] Furûzanfer, *age.,* s. 46.
[173] Seyyid Hüseyin Nasr, "Mevlâna ve Sûfî Gelenek", T*ürkiye Günlüğü, İki Aylık Fikir ve Kültür Dergisi,* çev. Mehmet Vural, S. 53 (Kasım-Aralık 1998), s.98.

babana mirasçı ol, tıpkı ona dön." demesi üzerine Mevlâna'nın dokuz yıl boyunca ona bağlı kaldığı da nakledilir.[174]

*Mesnevî'*de ismi geçen bu zatın eseriyle, *Mesnevî* arasındaki bazı benzerliklerden bahseden Gölpınarlı, "hasılı, *Maârif'*te geçen bahisleri, Tebrizli Şemşeddîn'in *Makâlât'*ında, *Mesnevî*'de, Sultan Veled'in *İbtidânâme*'sinde, *Fîhi Mâ*-Fîh'te ve ilk Mevlevî kaynaklarında bulmaktayız ve bu sûretle Mevlevî eserlerinin birbirlerini izah ve şerh eden bir bütün olduğunu görmekteyiz."[175] demektedir.

Maârif ile *Mesnevî* arasındaki benzerliklerin içinde "Hz. Ali'nin savaş esnasında yüzüne tüküren kafiri affetmesi", "Kazvinlinin sırtına dövme yaptırmak istemesi", "Padişahın vezirlerine inciyi kırın diye tek tek emretmesi" gibi hikâyeler ve farklı şekilleri ile hisse içeren özlü sözler yer almaktadır.[176]

8.6. Şems-i Tebrizî ve *"Makâlât"ı*

Mevlâna'nın hayatında ve eserlerinde çok büyük bir iz bırakan Şems-i Tebrizî (ö. 646/1248) ve eseri *Makâlât* da *Mesnevî*'nin başlıca kaynaklarındandır. Mevlâna, 38 yaşında iken yani hayatının üçüncü dönemi diyebileceğimiz bir dönemde Şems'le karşılaşmıştır. Bu dönemden sonra Mevlâna'nın düşünce dünyası, mânâ âlemine hızla yol almıştır. Öyle ki Mevlâna'nın hayatı, araştırmacılar tarafından Şems'ten önce ve Şems'ten sonraki hayatı olarak ele alınmıştır.

Bu konuda pek çok araştırma yapan Seyyid Hüseyin Nasr şöyle demektedir:

"Şems, insanî bir üstad olmakla ve Mevlâna'nın *Fîhi mâ-fîh*'ine benzeyen ve *Mesnevî*'yi etkilemiş olan olağanüstü *Makâlât*'ı yazmakla birlikte, öyle coşkulu manevî hali olan bir insandır ki içinde parlayan manevî hakikat, bir bakıma onun insanî bireyselliğinin sınırlarını aşmıştı. Dahası Mevlâna ondan, insanî bir üstad, kutsal bir ışık, hem yaratılmamış hem de yaratılmış arif ve hatta Mahşer Günü olarak belirtilen ve hakikatı arayanın manevî ölüm ve yeniden dirilme anında yaşayacağı kıyamet olayı sırasında batının ufuklarından doğan bir güneş olarak bahsetmektedir. (…) Mevlâna, Şems-i Tebrizî ile karşılaşana kadar zaten tam anlamıyla bir mutasavvıf olmuştu. Aslında Şems'in yapmış olduğu şey, Mevlâna'nın o zamana kadar kendini göstermemiş olan bir kıymetinin tezahürünü ve zahiren ortaya çıkmasını sağlayan bir çekim kutbu olarak rol oynamaktı."[177]

---

[174] Sultan Veled, *İbtidânâme,* s. 192-196.
[175] Seyyid Burhâneddin Muhakkik-i Tirmizî, *Maârif,* çev. Abdülbaki Gölpınarlı, Ankara 1973, s. sunuş, 20-21.
[176] Hikâyeler ve diğer benzerlikler için bkz. Nezahat Öztekin, *age.,* s. 26-35.
[177] Seyyid Hüseyin Nasr, agm., s. 98-99.

Zaten Mevlâna da bir diğer eseri olan divanına *Dîvân-ı Şems* diyerek onun kendi hayatına nasıl tesir ettiğini bizzat sözleriyle dile getirmiştir.

Makâlât, Şems'in fikir dünyasının, tasavvufî sözlerinin, Mevlâna ve diğer sufîlerle olan konuşmalarının yanında dönem hakkında da bilgi veren önemli kaynaklar arasındadır. *Mesnevî*'de ve *Dîvân-ı Kebîr*'deki bazı mazmunların ve telmihlerin aynen bu kitaptan alındığı da görülmektedir.[178]

Makâlât ile *Mesnevî*'nin arasındaki benzerlikler içinde; "İbrahim Edhem'in hikâyesi", "Hannâne'nin hikâyesi", "Leylâ'yı gören halife", "Hz. İbrahim'in dört kuşu öldürmesi", "Allah'ın Musa'ya 'kapına geldim beni doyurmadın' demesi", "Yeniden evlenen saçı kırlaşmış adam", "Arkadaş olan Yahudi, Hıristiyan ve Müslüman", "Devenin yularını yeden fare", "Beyazıd'ın hac yolculuğu", "Üç oğlu olan padişah" gibi hikâyeler yer almaktadır. Ayrıca bu hikâyelerden başka diğer eserlerde olduğu gibi küçük değişiklikler içeren ifade ve sözler de bulunmaktadır.[179]

8.7. Selâhaddîn Zerkûbî

Burhâneddîn Muhakkık-ı Tirmizî'nin müridi ve dostu olan büyük veli Selâhaddîn Feridûn (ö. 656/1258), Mevlâna'ya Şems'te kaybettiklerini yeniden bulduran ve onun mânâ âlemlerine yeniden dalmasına vesile olan Konyalı bir kuyumcudur.

Tirmizî'nin, "Ben halimi Şeyh Selâhaddîn'e bağışladım, 'kâl'imi de Mevlânâ hazretlerine verdim"[180] dediği Selâhaddîn, hocasının iç âlemini Mevlâna'da görmesi neticesinde Mevlâna'ya derin duygular beslemiş ve Mevlâna'nın da ondaki bu vecd halini görmesiyle bir süre sonra Mevlâna'ya halife olmuştur. Mevlâna, konuşurken ya da şiirlerini okurken sürekli Zerkûb'a olan inayetini belli ediyordu. Ayrıca Mevlâna, Selahaddîn'i kendisine öylesine yakın hissetmiştir ki oğlu Sultan Veled ile Selâhaddîn'in kızı Fatma Hatun'u evlendirmişti. Okuma-yazma bilmeyen ve yaklaşık on yıl boyunca -Mevlâna'nın yanında olmasını çekemeyen halka rağmen- Mevlâna'ya dostluk yapan Selahaddîn'in, Mevlâna ve onun eserleri üzerinde hiç şüphesiz ki kalıcı bir etkisi olacaktır.[181]

[178] Furûzanfer, *age.,* s. 122; Gölpınarlı, *age.,* s. 101.
[179] Hikâyeler ve diğer benzerlikler için bkz. Nezahat Öztekin, *age.,* s. 35-57.
[180] Eflâkî, *age.,* C. I, s. 149-150.
[181] Selâhaddîn Zerkûbî hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz. Franklin Lewis, *age.,* s. 255-264; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlâna Celâleddin,* s. 104-113; Furûzanfer, *Mevlâna Celâleddîn,* s. 126-138; Feridun b. Sipehsâlâr, *age.,* s. 131-137; Ahmed Eflâkî, *age.,* muhtelif sayfalar; Sahih Ahmed Dede, *age.,* s. 145 vd.

8.8. Hüsâmeddîn Çelebi

Mevlâna'nın ikinci halifesi, katibi ve en önemlisi de *Mesnevî*'nin yazılmasına en başından beri vesile olan Hüsâmeddin Hasan Çelebi (ö. 683/1284), Selâhaddîn Zerkûbî'den sonra Mevlâna'ya halife olmuş ve Mevlâna'nın uzun yıllar dostluğunu kazanmış biridir. Öyle ki *Mesnevî*'nin birçok yerinde kendisinden övgüyle ve minnetle bahsedilmiştir. Hak ziyası, Hak nuru, ruh, cilası, dinin ve gönlün hüsâmı gibi vasıflarla anılan *Mesnevî*'de bazen Mevlâna, *Mesnevî* için *Hüsâmînâme* diyerek ona olan bağlılığını vurgulamıştır.

Eflâkî'nin de aktardığı gibi Mevlâna sadece *Mesnevî* yazdırma anında değil diğer bütün sohbet ortamlarında Hüsâmeddîn'den ilham almıştır. Mesnevî'nin yazılış sürecinde detaylı şekilde anlatıldığı üzere *Mesnevî'*nin vücuda gelmesinde doğrudan katkısı olan birinin elbette ki *Mesnevî*'nin kaynakları arasında da sayılması gerekir.[182]

8.9. Hakîm Senâî ve "*Hadîkatü'l-Hakîka*"sı

Mesnevî'nin yazılması için Mevlâna'dan ricalarda bulunan Hüsâmeddîn Çelebi'nin, Mevlâna'ya Attâr'ın eserlerinden sonra örnek olarak söylediği ikinci kitap olan *Hadîkatü'l-Hakîka* adlı eserin sahibi Gazneli şair Hakîm Senâî (ö. 526/1131), Mevlâna'ya ve *Mesnevî*'ye doğrudan kaynaklık eden bir başka şahıs ve eserdir.

Mevlâna'nın hayatında ve eserlerinde Senâî etkisinin ilk izlerini, Senâî'nin Horasan bölgesinde ve Farsça konuşulan birçok ülkede daha hayatta iken bile itibar sahibi olmasında[183] ve Mevlâna'nın bu coğrafyada doğmasında görmek mümkündür. Öyle ki Mevlâna'dan bir buçuk asır önce yaşamış olan Senâî'nin dinî-tasavvufî ve edebî etkisi, Bahâ Veled ve Tirmizî'de de açıkça görülmektedir.

Senâî'nin, tasavvufa dair bilgilerin yer aldığı ve yaklaşık 10 bin beyitten meydana gelen *Hadîkatü'l-Hakîka*'sı, Fars edebiyatındaki tasavvufi mesnevilerin ilk örnekleri arasındadır. *Mesnevî'*de, *İlâhînâme* olarak anılan ve *Mesnevî*'yi şekil ve içerik olarak en çok etkileyen eser olan *Hadîka*, tevhid, *Kur'ân*, akıl, ilim, nefs, insan ve saadet yolu gibi konulara yer veren ve bunları hikâyelerle geniş şekilde anlatan bir eserdir.[184] Mevlâna'nın, mesnevi tarzında bir eser ortaya koyması fikrine kaynaklık eden *Hadîka*[185], *Mesnevî*'de oldukça fazla yer tutan

[182] Hüsâmeddîn Çelebi hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz. Franklin Lewis, *age.,* s. 265-281; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlâna Celâleddin,* s. 114-123; Furûzanfer, *Mevlâna Celâleddîn,* s. 138-148; Feridun b. Sipehsâlâr, *age.,* s. 138-143; Ahmed Eflâkî, *age.,* muhtelif sayfalar; Sahih Ahmed Dede, *age.,* s. 145 vd.
[183] Ahmed Ateş, "Senâ'î", *Milli Eğitim İslam Ansiklopedisi C. X,* İstanbul 1980, s. 476-482.
[184] Ahmed Ateş, "Senâ'î", s. 482.
[185] Osman Nuri Küçük, "Mevlânâ'nın Üslup ve Tasavvufi Fikir ve Meşrep Kaynaklarından Senâî", *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi,* VI/14 (Ocak-Haziran 2005), s. 466.

eserlerdendir. Mevlâna, kimi zaman doğrudan isim vererek, anlattığı hikâyenin geri kalanının okunması için *Hadîka'*yı kaynak gösterirken kimi zaman da alıntılar yaparak eseri öne çıkartmıştır.[186]

Mesnevî'nin IV. cildinde yer alan "İnsanın ilk andan itibaren devrettiği yaratılış halleri ve konakları" başlığı içinde anlatılanlar Senâî'nin, *Seyri'l-İbâd ile'l-Maâd* adlı eserinden alınmadır.[187] Aynı şekilde insanın kendi kendine ettiklerinin anlatıldığı "Attar ile kil yiyen müşteri" hikâyesi de *Hadîka*'dan alınmış bir hikâyedir.[188]

Nitekim Eflâkî de *Menâkıb*'ında, Mevlâna'nın sözlerinin anlaşılması için Senâî'yi anlamanın gerektiğini şöyle rivayet eder:

"Yine meânî ilminden büyük bir nasibi olan Bahâeddin-i Bahrî rivayet etti ki: bir gün Mevlânâ hazretleri: 'Attar'ın sözü ile meşgul olan, Hakîm Senâî'nin sözlerinden istifade eder ve onun sözlerinin sırlarını anlar. Senâî'nin sözlerini tam bir ciddiyetle mütalaa eden, bizim sözlerimizin nurunun sırrına vâkıf olur.' buyurdu."[189]

Netice olarak *Hadîka*'nın özetini *Mesnevî'*ye aktaran Mevlâna'nın, istifade ettiği Senâî'yi birçok konuda geride bıraktığı ve kendi üslûbu ile bu konuları daha da farklı şekillere büründürerek anlattığını[190] belirtmek gerekir.

8.10. Ferîdüddîn-i Attâr ve Eserleri

Baba mesleği olan aktarlığa devam ederken ilim ve irfan öğrenmeye kendini adayan Ferîdüddîn-i Attâr (ö. 618/1221) Mevlâna'yı, küçük yaşta tanımış ve ondaki mânâ âlemini yıllar öncesinden görerek, ona iltifatlarda bulunmuş ayrıca ünlü eseri *Esrârnâme'*yi ona hediye etmiştir. Ayrıca görüşmelerinde Attâr, henüz çocuk olan Celâleddîn'in babası Bahâ Veled'e dönerek, "Umarım ki senin bu oğlun âlemde yanacak gönüllere ateş verir." demiştir.[191]

Mevlâna da gerek *Dîvân'*ında gerekse *Mesnevî'*de Attâr için birçok övgüde bulunmuştur. Attâr'ın diğer eserlerinden de *Mesnevî*'ye hikâyeler alan Mevlâna, yıllar sonra bile bu eserlerden istifade etmiştir. Hatta *Mesnevî*'de kendisinden en çok hikâye nakledilen eserler Attâr'a aittir. Buna göre Attâr'ın eserlerinden olan *Tezkiretü'l-Evliyâ* 11, *Musîbetnâme* 7, *Esrârnâme* 5 hikâyeye kaynaklık etmiştir.[192] Ayrıca *Mesnevi'de* Mantıku't-Tayr'dan alınmış

[186] Osman Nuri Küçük, agm., s. 467.
[187] Osman Nuri Küçük, agm., s. 460.
[188] Osman Nuri Küçük, agm., s. 468.
[189] Ahmed Eflâkî, *age.,* C. I, s. 256.
[190] Osman Nuri Küçük, agm., s. 471.
[191] N. Sami Banarlı, *age.,* C. I, s. 314; Furûzanfer, *age.,* s. 24-5; Abdülbaki Gölpınarlı, *age.,* s. 44-45.
[192] İsmail Güleç, *age.,* s. 53.

kimi hikâyeler de bulunmaktadır. Beşinci ciltteki bir yoksulun Horasan amîdinin köleleri hikâyesi, *Mantıku't-Tayr'*dan (II/3024-3038) alınmış bir hikâyedir.[193] Görülüyor ki Mevlâna'nın, temsil yoluyla anlatma usûlünde, kendisine *Mesnevî'*yi yazmada örnek gösterilen ve küçük yaşlarda kendisini takdir etmiş olan Attâr'ın çok büyük etkisi vardır.

8.11. İmâm-ı Gazâlî ve Eserleri

Mevlâna'nın düşünce dünyasının oluşmasında etkili olan şahsiyet ve kaynaklardan biri de Gazali mahlası ile meşhur olan ve asıl adı Ebû Hâmid Muhammad ibn Muhammad el-Gazâlî (ö.505/1111)'dir. Mevlâna özellikle *Kimya-yı Saadet, İhyâ'ü Ulûmi'd-dîn,* isimli eserini okumuş ve eserlerinde ondan iktibaslarda bulunmaktadır.[194]

8.12. Muhyiddîn b. Arabî ve Sadreddîn Konevî

Arabî ve onun üvey evladı Sadreddin Konevî, Mevlâna'nın çağdaşı ve onun çevresindeki kişilerden olup Mevlâna üzerinde etkili olan şahıslar arasındadırlar. Kaynaklardaki bilgilere göre Muhyiddîn Arabî hakkında Şems'in menfi bir kanaati varmış gibi görünmektedir. Nitekim Şems-i Tebrizî, Mevlâna'ya Muhyiddîn Arabî için "Ondan iyice faydalar elde ettim. Amma sizden elde ettiğim faydalara hiç benzemez. İnci bülbül nerede? Çakıl taşı nerede?"[195] demektedir. Ancak Sadreddin Konevî, Mevlâna'nın yakın dostlarındandır. Bu nedenle Mevlâna'nın, İbn-i Arabî'nin düşüncelerinden ve onun eserlerinden faydalanması kaçınılmazdır. Nitekim Annemarie Schimmel de bu konuyu açıkladıktan sonra *Mesnevî*'den yola çıkarak: "Ondördüncü asrın ortasına kadar, İslam Tasavvufunda ne gibi ceryanlar zuhur etmişse de onların aksini *Mesnevi'*de görmek kabildir."[196] demiştir. Birisi Şeyh-i Ekber ve diğeri Sultânü'l-Âşıkîn olan Arabî ve Mevlâna'nın düşünce yapılarının temelinde olan "vahdet-i vücud" her iki âlimin de aslında ortak noktasıdır. Görülüyor ki iman yolunda çok ileri derecede yol kateden bu iki zat, birbirlerinden haberdardır ve birbirlerinden etkilenmeleri muhtemeldir.[197] Arabî'nin üvey evladı ve onun Anadolu'daki mümessili olan Sadreddîn Konevî de Mevlâna'nın, cenaze namazını kıldırmasını isteyecek kadar yakın dostudur. İlk zamanlarda aralarının soğuk olması bir yana bırakılırsa tanıştıkları ve dostluklarının pekiştiği andan itibaren birbirileri ile her türlü fikir alışverişinde bulunmuş olmaları onların hem düşünce

[193] İsmail Güleç, *age.,* s. 54.
[194] Bekir Şahin, "Hz. Mevlâna'nın Okuduğu Kitaplar ve Etkilendiği Şahsiyetler", *Ihlamur-Kültür, Sanat ve Edebiyat Dergisi, Mevlâna Özel Sayısı, Nev-Niyaz, Nisan* 2011, 74-90.
[195] Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlâna Celâleddîn,* s. 52.
[196] Annemarie Schimmel, "Mevlâna Hindistan'da", *Mevlâna ve Yaşama Sevinci,* Haz: Feyzi Halıcı, Konya Turizm Derneği, Ankara 1978, s. 74.
[197] Muhyiddîn Arabî'nin hayatı, düşünceleri ve eserleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Ahmet Ateş, "Muhyiddin Arabî", *İslam Ansiklopedisi* C. VIII, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1987, s. 533-555.

dünyalarında hem de eserlerinde birbirlerini etkilemeleri normaldir.[198]

8.13. Sosyal Çevre İle Atasözü ve Halk İnanışları

Sosyal hayatın birebir içinde olan Mevlâna'nın, asırlar boyu üzerinde araştırmaların yapıldığı ve kendisine olan ilginin hiç eksilmediği *Mesnevî*'sinin vücuda gelmesinde hayatındaki kişiler ve onların eserlerinin yanında, sosyal hayat da hiç şüphesiz ki önemli bir yer tutmaktadır.

Yaşadığı Konya'nın sosyo-ekonomik durumundan çokça faydalanan Mevlâna *Mesnevî*'de, hocaların dersini yapmayan öğrenciyi dövmelerini, hırsızların yakalandıklarında nasıl muamele gördüklerini, görücü usûlü ile evliliği, eşcinsel hayat sürenlerin hallerini, fuhuş yapanların durumlarını okuyanlarla paylaşarak yeri geldikçe atasözü, deyim ve inanışlardan da sıkça örnekler vermiştir.[199]

Sonuç olarak astroloji, eski kimya, göz değmesi, horoz ve kuşların sesleri, define ve definecilik, dilenme ve dilencilik, tıp ve halk hekimliği ile ilgili örf ve adetlerin çokça kullanıldığı *Mesnevî*'de, toplumsal hayatla ilgili hemen hemen her şeyi bulmak mümkündür.[200]

Mevlâna'nın şiirlerinde yer alan halk inanışları ve mecazları Gölpınarlı şöyle ifade etmektedir:

"Mevlâna'nın şiirinde halk hikâyeleri gibi atasözleri, halk tarafından kullanılan mecazlar ve halk inanışları da vardır. Hatta, "onun şiirleri bu halk unsurlanyla yoğrulmuştur", dersek, mübalağa etmiş olmayız. Zincir sallanınca delinin coşması, aybaşlarında çılgınlığın artması, kaş seğirmesinin, göz oynamasının, yürek çarpıntısının bir şeylere delalet etmesi, kaynak başlarında perilerin bulunuşu, uykudan ters kalkmanın yomsuzluk getireceği gibi halk inanışlarını, tam bir halk şairi gibi şiirlerinde söyler. Zaten halk duyuşu, onun şiirlerinin temelidir."[201]

[198] Mevlâna'nın etrafındaki kişilerle ilgili ayrıca bkz.: Hasan Özönder, *Mevlâna'nın Gönül Dostları,* Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya 2005.
[199] İsmail Güleç, *age.,* s. 52.
[200] Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. H. Ahmet Sevgi, *Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde Devrin Örf ve Adetleriyle İlgili Bilgiler,* (Kayseri: TDV Kayseri Şubesi, 1994).
[201] Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlâna Celâleddîn,* İnkılap Kitabevi, İstanbul 1999, s. 262.

8.14. Evliya Menkıbeleri

Önemli tarikat mensuplarının, şeyhlerin ve velilerin hayatları etrafında oluşan bazı rivayetlerin ağızdan ağıza dolaşması ile oluşan menkıbeler, İslamiyet'in yayılmasında rol oynamış ve aktarıldığı çevrelerce kutsal sayılmış metinlerdir.

Mevlâna da *Mesnevî*'deki hikâyelerin bir bölümünü menkıbelere ve mutasavvıflara ayırmıştır. Mevlâna, kendisinden önce yaşamış olan âlim, ârif, mürşid ve şeyhlerin çoğunu öncelikle babası ve hocaları, daha sonra da onların bıraktıkları eserler vasıtasıyla yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Ahmed Eflâkî'nin belirttiği şekliyle Mevlâna, bu önemli şahsiyetlerin eserlerini günlerce elinden bırakmamış ve yeri geldikçe de eserlerinde kullanmıştır.

Ebu'l-Hasan Harakânî, Gazneli Muhammed Serrezî, İbrâhim Edhem, Bâyezîd-i Bistâmî ve Zünnûn-ı Mısrî vs. gibi kişilerin menkıbelerine *Mesnevî*'de rastlamak mümkündür. Başka yerlerde kısa ve mensur olarak geçen bu menkıbeleri Mevlâna, *Mesnevî*'de daha uzun ve manzum olarak ayrıntılı şekilde anlatmıştır. Bu menkıbelerde kimi zaman isimler zikredilirken kimi zaman da isim verilmeden menkıbeler anlatılmıştır. Bazen de menkıbeler, bir başka uyarlamayla karşımıza çıkmaktadır. Örneğin *Mesnevî*'nin ilk cildindeki 'Ömer ile Çalgıcı' başlıklı hikâyenin farklı versiyonu Ebu Said için de anlatılmaktadır.[202]

8.15. Farklı Medeniyetlerin Mitoloji, Felsefe ve Kültürleri

İran ve Arap edebiyatlarının hususiyetlerini son derece iyi bilen ve Farsçanın bütün inceliklerine hakim olan Mevlâna, eserlerinde dîbâceler hariç sürekli halk dilini kullanmıştır. *Dîvân*'ındaki Rumca yazdığı mısralara bakılacak olursa Mevlâna aynı zamanda, Yunan şairlerinin eserlerini yüzeysel okuyacak kadar Rumcayı da bilmektedir. Mevlâna'nın rahipler arasında dostlarının da olduğu düşünülürse Yunan felsefesine de hakim olduğu görülmektedir.

Kısacası Mevlâna tasavvuf, *Kur'ân*, hadis, tefsir ve kelam gibi İslamiyete ait hükümlerin yanında, Yunan, Mısır, İran, Arap ve Hint kültürü ile medeniyetinin önemli unsurlarının, Yunan ve İran mitolojisinin, *Leylâ ve Mecnûn, Vâmık u Azrâ* gibi efsanelerin, kimya, tıp ve astronomi gibi bölümlerin ve Batlamyus mesleğinin ayrıntılarına da son derece hakimdir.[203]

8.16. Hint Masalları ve *Kelîle ve Dimne*

Dikkatli incelendiğinde bilinen ilk hikâye ve masalların ilerleyen zamanlarda oluşan eserlerde aynen veya değiştirilmiş olarak yer aldığı görülecektir. Mevlâna'nın *Mesnevî*'sinde de bu durum söz konusudur ve *Pançatantra, Kathasaritsagara ve Kelîle ve Dimne* gibi Hint

[202] İsmail Güleç, *age.,* s. 60-61.
[203] Abdülbaki Gölpınarlı, *age.,* s. 255-257.

kaynaklı masal kitaplarında geçen, masal ve hikâyelerin İslamî ve uzun uzun anlatımı *Mesnevî*'de yer almaktadır. Korhan Kaya'nın ifadesiyle "Mevlâna'nın Hint masallarını aktarış biçimi, İslâm inancıyla kaplanmış ve oldukça uzatılmış durumdadır. Bunların orijinallikleri hemen hemen kaybedilmiştir."[204]

Mesnevî'de geçen, "Üç Balığın hikâyesi" ile "Aslan ve Tavşan" ve "Aslan Tilki ve Eşek" hikâyeleri *Pançatantra* ile *Kelîle ve Dimne'*den alınan hikâyelerdendir.[205]

8.17. Diğer Kaynaklar

Mevlâna, yetiştiği ve yaşadığı dönem sebebiyle hayatının her safhasında ilmî, tasavvufî, dinî, ahlakî, sosyal ve kültürel içerikli yazılmış eserlerle iç içe olmuştur. Bu nedenle Mevlâna, eserlerinde yeri geldikçe gördüğü ve okuduğu kitapların bazısının ismini de zikretmeden geçmemiştir. Buna göre *Mesnevî'*de ismi zikredilerek geçilen eserler ve geçtikleri yerler şöyledir:

1. İmâm-ı Kuşeyrî'nin *Risâle-i Kuşeyriye'*si. Bu eser, *Mesnevî'*nin VI. cildinin 2655/2678. beytinde geçmektedir.
2. Yine aynı beyitte geçen Ebû Tâlib el-Mekkî'nin *Kûtu'l-Kulûb* isimli eseri.
3. Firdevsî'nin *Şahnâme'*si, IV. cilt 3464/3486. beyitte geçmektedir.
4. Filozof Beydebâ'nın *Kelîle ve Dimme* isimli eseri bir kaç yerde ve yukarıdaki *Şahnâme'*nin geçtiği yerde geçmektedir.
5. İmâm-ı Buhâri ve Müslim'in *Sahih*'leri ise I. cilt 3470/3570'te geçmektedir.
6. Bunlardan başka, başta *Kur'ân-ı Kerîm* olmak üzere, *İncil, Tevrat, İlahînâme, Husrev ve* Şîrîn, *Veys ve Ramîn, Makâlât* (Muhammed Sururzî); fıkıhtan *Muhît* ve *Vasîd* gibi eserlerin ismi geçmekte, Büyük Arap Dili ve Edebiyatı âlimi Sibeveyh'ten nakiller vermekte ve Ebû Hanîfe, Şâfiî, İmriu'1-Kays, Fahreddîn-i Râzî'den de bahsetmektedir.[206]

Mesnevî'de ismen zikredilmeyen ancak *Mesnevî*'ye kaynaklık etmiş onlarca eser bulunmaktadır. Bunları araştırmacı Bediüzzaman Furûzanfer, *Meâhiz-i Kasas ve Temsilât-ı Mesnevî* adlı eserinde tespit etmiş ve *Mesnevî* ile kıyaslayarak Mevlâna'nın ismi geçen eserleri okuduğunu ya da bu eserlerden haberdar olduğunu belirlemiştir.[207]

---

[204] Korhan Kaya, *Hint-Türk Avrupa Masalları,* İmge Yay., Ankara 2001, s. 91.
[205] İsmail Güleç, *age.*, s. 56.; Hikayelerdeki değişimle ilgili ayrıca bkz. Saim Sakaoğlu, "Mesnevîdeki Hikayelerin Kaynakları ve Tesirleri", *I. Millî Mevlâna Kongresi, Tebliğler,* SÜ Selçuklu Araştırmaları Merkezi. 1985. s. 105-113.
[206] Hüseyin Güllüce, *Kur'ân Tefsiri Açısından Mesnevî,* Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Erzurum 1998, s. 94.
[207] Bediüzzaman Furûzanfer, *Meâhiz-i Kasas ve Temsîlât-ı Mesnevî*, s. mukaddime, A-D

Buraya kadar anlatılanlardan görülüyor ki Mevlâna, başta İslam'ın eşsiz kitabı *Kur'ân-ı Kerîm* olmak üzere onlarca kitaptan, birçok şahıstan, farklı farklı kültürlerden, çeşitli milletlerin efsane ve menkıbelerinden, Hint, İran, Arap ve Yunan medeniyetinin felsefe ve mitolojisinden faydalanmış ve tüm bu kaynakların eritilmesiyle de asırlar boyu etkisini sürdüren *Mesnevî*'yi meydana getirmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

A. MESNEVÎ'NİN TÜRKÇE ŞERH VE TERCÜMELERİ

Çalışmamızın başından bu yana açıklamaya çalıştığımız, kaynağını *Kur'ân-ı Kerîm* ile hadislerden alan ve *Mağz-ı Kur'ân* olarak adlandırılan *Mesnevî,* özellikle Mevlâna'nın ölümünden sonra insanlara adeta önderlik yapmış ve doğru yolu gösteren bir eser olarak kabul görmüştür. Bu açıdan, kaleme alındığı andan itibaren hızla yayılmaya başlayan ve tüm dünyada etkisini gösteren *Mesnevî*'nin doğu ve batı dillerinde birçok tercüme ve şerhi de yapılmıştır.

Mevlevîler ve tasavvuf erbabı arasında *Mesnevî,* sadece okunmakla kalmamış aynı zamanda ehil kişiler tarafından onlarca kez açıklanmış, tercüme edilmiş ve manzum olmasının avantajı ile gerektiğinde mesnevîhanlar tarafından ezberlenmiştir.[208] Mevlevî olmayanların bu manevî zevki bir parça da olsa tatmaları için ve bu tasavvuf yolunu insanlara ulaştırmak için *Dârü'l-Mesnevî*'ler kurulmuş, buralarda eğitim görenler icâzetnâme alarak bu yola devam etmişlerdir.[209]

Özellikle mevlevîliğin teşkilatlanmasının ardından tüm dünyada yayılan mevlevîhânelerde *Mesnevî*'nin Türkçe, Arapça, Farsça, Urduca, Hintçe gibi dillerde çok sayıda tercümesi ve şerhi yapılmış, *Mesnevî* hakkında onlarca kitap, sözlük, antoloji ve makale yazılmıştır.

Çalışmanın asıl konusunu, *Mesnevî'nin Türkçe Manzum Tercümeleri* oluştursa da bu bölümde Türkçe tercümelerin ve özellikle de manzum tercümelerin dışında Türkçe şerhlerin de kısa bir tanıtımı yapılmıştır.

1. Şerhler

Mesnevî, içerisinde barındırdığı sırlarının anlaşılması yerine göre zor ve karışık olduğundan, erbabı tarafından açıklanmaya çalışılan ve karışık yerlerinin çözülmesi için çaba sarfedilen bir eserdir. Bu açıdan birçok kişi gerek manzum gerek mensur olmak üzere Arapça, Farsça, Türkçe vb. dillerde *Mesnevî'*nin tamamını veya muhtelif kısımlarını açıklama yoluna giderek çok sayıda şerh veya özgün eser ortaya koymuştur. Geçmiş yıllardan itibaren respit edilebilen manzum ve mensur şerhler tarihsel kronolojiye göre şöyledir:

[208] Hüseyin Top, *Mevlevî Usûl ve Âdâbı,* Ötüken Yay., İstanbul 2001, s. 71.
[209] Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *age.,* C. I, Ön söz s. H

1.1. Muîniddîn b. Mustafa (ö. XV. yüzyıl), *Mesnevî-i Murâdiyye*

Kimi araştırmacıya göre Afyonkarahisar'da doğan ve Abdurrahim Merzifonî'nin müridi olan Muinîniddîn b. Mustafa, edebiyat alanında XV. yüzyılın önde gelen şairlerindendir. Eserindeki bir beyitten hareketle onun Mevlevî olduğu da belirtilmektedir.[210]

Eser, Muinîniddîn b. Mustafa tarafından XV. yüzyılda dönemin sultanı II. Murad'ın isteği üzerine yazılmış ve *Mesnevî*'nin ilk cildinin tercüme-şerhidir. *Mesnevî-i Murâdî, Mesnevî*'nin -yalnız birinci cildinin büyük boy iki cilt halinde- bir bütün olarak kaleme alındığı Türkçe manzum şerhlerinin ilki olması sebebiyle Türk edebiyatında son derece önem arz etmektedir.[211] İsmini *Mesnevî*'den ve kendisine sunulan II. Murad Han'dan alan *Mesnevî-i Murâdî*'de Muinî, şerhinin ilk bölümünde Allah'ı, Hz. Muhammed'i, Çâr-ı Yâr-ı Güzîni, Mevlâna'yı, Şems-i Tebrîzî'yi, Sultan Veled'i ve şeyhi Abdürrahîm'i öven, *Mesnevî* hakkında ve kendi şerhi hakkında bilgiler veren, ardından II. Murad'ı öven açıklamalarından sonra diğer bölüm diyebileceğimiz çeviri ve şerh kısmına geçmiştir.

Sade ve anlaşılır bir dille yazılan eserde, *Mesnevî* beyitleri bazen bir beyitle bazen de birden fazla beyitler tercüme ve şerh edilirken, kısmen eksik tercüme edilen beyitler de eserde yer almaktadır.[212] Bir diğer husus da metnin kimi yerinde farklı vezinlerde gazel ve kasideden oluşan 152 manzume bulunmakta ve bunların kimisi de Farsçadır. Eser bu haliyle 14.404 beyitten oluşmaktadır. *Mesnevî*'nin tercüme ve şerhini içeren kısımsa 6532 beyittir. Ayrıca eserin ikinci cildinin başında ilk cildin bitişiyle ilgili 19 beyitlik bir şükür kısmı da bulunmaktadır.

1.2. İbrahim Bey (ö. XV. yüzyıl), *Şerh-i Müntehâbât-ı Mesnevî*

Muîniddîn b. Mustafa gibi XV. yüzyılda yaşamış olan, doğum ve ölüm tarihleri bilinmeyen İbrahim Bey, *Mesnevî*'nin ilk şârihleri arasındadır. Kaynaklarda hayatı hakkında detaylı bilgi bulunmayan İbrahim Bey, Türk edebiyatının da fazla bilinmeyen şahıslarındandır. Selim Ağa Kütüphanesi'nde Kemankeş Bölümü Nu. 250'deki *"İbrahim Bey Külliyatı"* manzumelerinin toplandığı tek kaynaktır.[213] Ayrıca hem *Dîvânı*'nın içeriği hem *Câmi'u'n-*

---

[210] Kemal Yavuz, *Muînî'nin Mesnevî-i Murâdiyye'si, Mesnevî Tercüme ve Şerhi -Gramer ve Sözlük- I*, Selçuk Üniversitesi, Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yay., Konya 2007 s. 21-25.

[211] Kemal Yavuz, *age.,* s. 38-41; Faruk Kadri Timurtaş, "Muinî'nin Manevî'si (Murâdiyye)-Mesnevînin İlk Manzum Çevirisi", *Bildiriler, Mevlânâ'nın 700. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Uluslararası Mevlânâ Semineri*, (15-17 Aralık 1973), Ankara, s. 258; Hasibe Mazıoğlu, "Mesnevî'nin Türkçe Manzum Çeviri ve Şerhleri", *Bildiriler, Mevlânâ'nın 700. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Uluslararası Mevlânâ Semineri*, (15-17 Aralık 1973), Ankara, s. 275; İsmail Güleç, *age.,* s. 158-159; Feridun Nâfiz Uzluk; "Şâir Mu'înî Mustafa'nın Mesnevi Çevirisi, Mesnevî-i Murâdî", *X. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler* 1963, Türk Dil Kurumu Yay.ndan - Sayı 233, s. 113-141.

[212] Kemal Yavuz, *age.,* s. 41-47.

[213] İbrahim Bey'in hayatı ve eserleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Musa Duman, "XV. Yüzyıl Şairlerinden İbrahim Bey", *İlmi Araştırmalar,* S. 2, İstanbul 1996, s. 73-78; Kadir Güler, *İbrahim Beg Divanı (İnceleme-Metin-İndeks-Sözlük),* Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri 1995; M. Fatih Köksal, "Klasik Türk Şiirinin Kurucularından İbrâhîm Beg", *Türklük Bilimi Araştırmaları Prof. Dr. Ömer Faruk Akün'e Armağan*, 2006, S. XIX, s. 363-382.

*Nezâ'ir'*deki bazı şiirlerindeki "İbrâhîmü'l-Mevlevî" şeklindeki başlıktan İbrâhîm Bey'in Mevlevî olduğu görüşü ortaya çıkmaktadır.[214]

Münacaat-ı İbrahim Big başlığıyla başlayan ve *Mesnevî*'den on yedi hikâyenin tercümesini kapsayan 2377 beyitlik *Mesnevî şerhi, İbrahim Bey Külliyatı'*nın 22a-107b varakları arasındadır. Amil Çelebioğlu'na göre bu manzume, Mevlâna'nın *Mesnevî*'sinden bazı hikâye ve mevzuların seçilmesinden ve onların tasavvufî olarak açıklanıp incelenmesinden oluşmuş bir *Müntehâbât-ı Mesnevî* şerhidir. Ayrıca bu eserin Türk edebiyatında ilk *Mesnevî* şerhi olma ihtimali de yüksektir.[215]

1.3. İbrahim Tennûrî (ö. 887/1482), *Gülzâr-ı Ma'nevî*

Sivaslı Sarrafoğlu Hüseyin'in oğlu olan İbrahim Tennûrî, Konya ve Kayseri'deki öğrenimlerinin ardından Beypazarı'na giderek Akşemseddin'e bağlanmış ve ondan hilafet aldıktan sonra Kayseri'ye dönerek irşad vazifesine devam etmiştir. Mutasavvıf-şair olan ve Bayramiye-Şemsiye tarikatının Tennûriye kolunun kurucusu olan müellif 1482 yılında vefat etmiştir.[216]

Gülzâr-ı Ma'nevî, toplumu ilgilendiren hemen hemen her alandaki konuları hem fıkhî hem hukukî hem de tasavvufî yönden ele alan 5140 beyitlik bir eserdir. Bayramiyye Tarikatı mensuplarınca da değer gören bu eser Mevlâna'nın *Mesnevî*'sinden ve Âşık Paşa'nın *Garîbnâme'*sinden yararlanılarak yazılmıştır. 1453 tarihinde tamamlanan ve Fatih Sultan Mehmet'e ithaf edilen bu eserde yer alan "Ney ve Çeng" bölümlerindeki *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytinin açıklamasını burada zikretmek mümkündür. İlk on sekiz beyitte anlatılan ney'in şerhi bu eserde *Beyân-ı Şerh-i Nây-ı Ma'nevî* başlığı altında bulunmaktadır. 47 beyitlik bu bölümün baştan ve sondan bir bölümü aşağıdaki şekildedir:

---

[214] M. Fatih Köksal, agm., s. 370.
[215] Amil Çelebioğlu, *Türk Edebiyatı'nda Mesnevî - XI. Yüzyıla Kadar,* Kitabevi Yay., İstanbul 1999, s. 139.
[216] İbrahim Tennûrî hayatı ve eserleri hakkında detaylı bilgi için bkz. İbrahim Tennûrî, *Gülzâr-ı Ma'nevî,* haz. Mustafa Demirel, Çağrı Yay., İstanbul 2005; Ali Rıza Karabulut-Ramazan Yıldız, *Gülzâr-ı Ma'nevî ve İbrahim Tennûrî*, Elif Matbaası Yay., Ankara 1978; Mustafa Fidan, *İbrahim Tennûrî, Hayatı ve Eserleri,* Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., Kayseri 2005; Mustafa Fidan, *İbrahim Tennûrî Gülzâr-ı Ma'nevî,* Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 1995; Meheddin İspir, *İbrahim Tennûrî, Gülzâr - İnceleme, Metin,* Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1998; Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III,* Matbaa-yı Amire, İstanbul 1333, C. I, s. 49; Mustafa Uzun, "İbrâhim Tennûrî", *TDVİA,* C. XXI, İstanbul 2000, s. 356.

B	*Beyân-ı Şerh-i Nây-ı Ma‘nevî*	B	0822-0826. beyitler
0822	Yine gönlüm denizi taşa geldi Künûzı taşdı başdan aşa geldi	**0823**	Diler esrârını seyr ide diller Kim andan yol aça cân u gönüller
0824	Ala miftâhını ‘ilm-i İlâh’un Açup okıya dil sırrını şâhun	**0825**	Çün anladı rumûzın evliyânun O şerbetten diler mest ola cânun
0826	Gelün imdi işidün râz-ı nâyı Görün ana neler kılmış cezâtı		**0864-0868. beyitler**
0864	Cehennemde ola çok iş o günden Ulaşa vü tutışa cân u hem ten	**0865**	İlâhi sen bizi kurtar duzakdan Çü gördük anladuk bâtılı hakdan
0866	Bizüm derdimize dermanumuz yok Kaçup kurtılmaga fermânımuz yok	**0867**	Niyâzı âşıkun oldur niyâzı Ki sensin her bir işün kâr-sâzı
0868	Bizi dünyâ tuzagından üzesin Kapun kullugun lâyık düzesin		

1.4. Ebussuûd b. Sadullah b. Lütfullah b. İbrahim el Hüseynî Kayseri (ö. XVI. yüzyıl), *Şerhü’l-Mesnevî ve’l-‘Ulûmu’l-Ma‘nevî*

Mesnevî’nin birinci cildinin ilk tam mensur şerhi olan eser, Peygamber soyundan gelen Kayserili Ebussuud b. Sadullah Efendi tarafından yazılmıştır. Mufassal tercüme ve muhtasar şerh olarak nitelendirilen bir eserdir. Şârih, eserinin adını eserin en sonuna düştüğü *“el-mücelledü’l-evvel min şerhü’l-mesnevî ve’l-ulûmi’l-ma‘nevî”* kaydıyla belirtmektedir. *Mesnevî*’nin, beyit beyit şerh edilmesi yerine mısra mısra tercüme ve şerh edildiği eserde yerine göre kıtalar, rubailer ve nazımlar yer almakta ve bazen menkıbe ile hikâyeler anlatılmaktadır. Şerh, Arapça bir dîbâce ile başlamakta ve *Mesnevî* övülmektedir.[217]

1.5. Alâ‘î b. Yahyâ el-Vâ‘iz eş-Şirâzî (XVI. yüzyıl), *Ezhâr-ı Mesnevî ve Envâr-ı Ma‘nevî (Müşkülâtü’l-Mesnevî)*

II. Selim döneminde yaşamış olan ve *Düstûru’l-Vüzerâ* ile *Netîcetü’s-Sülûk fî Nasîhati’l-Mülûk* isimli eserlere sahip olan Alâ‘î’nin bu eseri, 117 varaklık bir yazmanın içerisinde 33b-

[217] Ebu’s-Suûd b. Sadullah, *Mesnevî Şerhi,* Süleymaniye Kütüphanesi, Serez, Nu. 1463; Turgut Koçoğlu, “Mesnevî-yi Şerîf’in İlk Türkçe Şerhlerinden Seyyid Ebussu‘ûd el-Kayserî’nin Şerh-i Mesnevî’si, *III. Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına),* 13 Şubat 2009; İsmail Güleç, *age.*, s. 159; Ali Temizel, *Mevlâna - Çevresindekiler, Mevlevîlik ve Eserleriyle İlgili Eski Harfli Türkçe Eserler,* SÜ Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yay., Konya 2009, s. 91;

36a yaprakları arasındadır. Eserin orta cetvellerinden hariç, derkenara çizilen cetvelin içinde yana yatık olarak yazılmış olan şerh, kütüphane kayıtlarında "Şerh-i dîbâce-i *Mesnevî*" olarak kayıtlıdır. Yaklaşık üç varak olan eserin, bulunduğu kütüphanenin tadilat nedeniyle kapalı olmasından esere ulaşılamamış ve eser incelenememiştir. Ancak internet ortamında düşük çözünürlükle görülen varaklardan görülüyor ki eserin başında bir giriş yer almaktadır. Daha sonra kırmızı ile beyit veya başlıklara geçilmiştir.[218]

1.6. Lokmânî Dede (ö. 925/1519), *Menâkıb-ı Mevlâna*

Lokmanî Dede hakkında yeterli bir kayıt bulunmamakla birlikte bazı kaynaklarda geçen bilgiler doğrultusunda onun isminden hareketle Mevlevî dedesi olduğu, şair olduğu ve Konya'da vefatına kadar Mevlâna dergahında türbedarlık hizmeti yaptığı bilinmektedir.[219]

Menâkıb-ı Mevlâna için Feridûn b. Ahmed-i Sipehsâlâr'ın *Risâle-i Sipehsâlâr* ve Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıbu'l-ârifîn* adlı eserlerinin muhtasar olarak 910/1504 yılında yazılmış Türkçe tercüme ve şerhidir diyebiliriz. İki yıllık bir çalışmanın neticesinde tamamlanan[220] ve İstanbul'da II. Bayezid (1448-1512)'e sunulan[221] eserin içerisinde yer alan *Mesnevî*'nin ilk 34 beytinin manzum şerhi olan kısmı burada zikretmek mümkündür. Eserde, 2324. beyitte başlayan ve *Mesnevî*'nin ilk beytinin 160 beyit şerhinin yapıldığı bu manzum şerh, 2820. beyitte sona ermektedir.[222]

1.7. Hacı Pîrî (ö. 996/1587), *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî*

Hacı Pîrî, eserinin başında hayatı ile ilgili olarak Sivas âlimlerinin çok olduğu bir köyde doğduğunu, orada tahsilini devam ettirdiğini ve şeyhlerin hizmetine girdikten sonra kırk yıldan ziyade Sivas Vilayet Divanı'ında çalıştığını belirtir. Ka'be'den geldikten sonra bir süre Sivas defter kethüdalığı yaptığını ifade eden Hacı Pîrî, sonrasında Tarsus sancağına görevlendirilmiş ardından yıllar içerisinde Eyüp, Galata ve Bursa kadılığı yapmıştır. 996/1587-88'de vefat eden şârih, eserine Sultan Süleyman zamanında başlamış ve oğlu Selim Han zamanında bitirmiştir. Hacı Pîrî eserini oluştururken, Hüseyn Harezmî'nin *İbâret-i Fürs*'ünden, Surûrî'nin *Mesnevî*

---

[218] Alâ'î b. Yahyâ el-Vâ'iz eş-Şirâzî, *Şerh-i Dîbâce-i Mesnevî (Ezhâr-ı Mesnevî ve Envâr-ı Ma'nevî),* Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Üniversite B 35/VI, 33b-36a; http://yazmalardtcf.ankara.edu.tr/yazmaeser.php?eserAdi=&eserAdiOsm=0&yazarAdi=&yazarAdiOsm=0&kitapKonu=&koleksiyonAdi=0&numara=35&konuNo=&yazmaDili=&mutercim=&mutercimOsm=0&mustensih=&mustensihOsm=0&muzehhip=&yazmaBasiO=&yazmaSonuO=&telifYeri=&telifTarihiYil=&istinsahYeri=&istinsahTarihiYil=&ciltOzelligi=&kitapFizikiDurum=&tezhipOzellik=&murekkepRengi=&manzum=&mensur=&takipKelime=&kagitTuru=&yazi=&derkenar=&zahriyeBilgi=&icerikBilgi=&ekBilgi=&detayliAra=1&karakterEslemesi=1&siralama=eserAdi&yetki=Normal&id=12717 (Erişim Tarihi: 02.03.2016)

[219] Esrâr Dede, *Tezkire-i Şuârâ-yı Mevleviyye,* haz: İlhan Genç, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 2000*, s. 462-463;* Haluk İpekten, Mustafa İsen vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1988, s. 267.

[220] Lokmâni Dede, *Menâkıb-ı Mevlâna*, yz., İstanbul Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, Mülhak nr, 48, varak 77b.

[221] *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, s. 267; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik,* İnkılap Yay. İstanbul, s. 30.

[222] Lokmanî Dede, *Menâkıb-ı Mevlâna,* haz: Halil Ersoylu, Atatürk Kültür, Türk Dil Kurumu, Ankara 2001, s. 255-305.

*Şerhi'*nden büyüklerin sözlerinden ve kendi çalışmalarından yararlandığını ömrü vefa ederse altıncı deftere kadar da şerhini devam ettirmeyi düşündüğünü yine eserinin başında açıklamıştır.[223]

Saklanması, ezberlenmesi ve okunmasının kolay olması niyetiyle *Mesnevî*'den seçme beyitlerden oluşan eser, baştaki açıklamaların ardından "Âgâz-ı Şerh-i Mesnevî-i Mevlevî Kuddise Sırruhü" başlığıyla başlamaktadır.

Ardından "…Erbâb-ı kulûb-i tâhire ve ashâb-ı 'ukûl-i bâhire ki müstekşifân-ı esrâr-ı bedâyi' fıtrat ve müsteftihân-ı ebvâb bedâyi'-i kudret dururlar anlara ma'lûmdur ki kitâb-ı Mesnevî cāmi'-i gavâmız esrâr-ı ma'nevîdür anun te'lîf-i tasnîfinden murâd tavâyif-i muhtelifenün irşâdı ve mebde've ma'âd ahvâllerinün 'alâ tarîki't-tenbîh inzibâtıdur." ifadesiyle ayet ve hadislerin yer aldığı kısım gelmektedir. Şerhteki ilk açıklanan beyit, *Mesnevî*'nin ilk cildindeki 599 ve 600. beyitlerdir. Eserin şerh edilen son beyti ise yine ilk ciltteki 3720. beyit olan "Herkes, kendi kavmine (meşrebine uygun kimselere) cömertlik gösterip mal, mülk verir, Nâdan kişi de bu suretle bir iş yaptım sanır"[224] beytidir. Eserde, beyitler birer birer değil çoklu yöntemle birden fazla beyit ele alınarak şerh edilmiştir. Ayet ve hadislerin yanında çok sayıda farklı şiir türleri ile kelam-ı kibar da şerh sırasında faydalanılan türler arasındadır.[225]

1.8. Âsaf Mehmed Paşa (Dal Mehmed) (ö. 1598?), *Kitâb-ı Cezîretü'l-Mesnevî*

Kaynaklarda hakkında detaylı bilgisi bulunmayan Dal Mehmed'in Serez'de doğduğu ve Âsafî mahlasını kullandığı bilinir. Aynı zamanda kendisine 'Çelebi' isminin de verilmiş olması kendisinin Mevlevîliğe mensup olabileceğini göstermektedir. Küçük yaşlardan itibaren Enderun'da yetiştiği, dönemin yönetici ve komutanlarıyla savaşlara-seferlere katıldığı bilgileri de eserlerinden hareketle elde edilen bilgiler arasındadır. Önemli eseri olan *Şecaatnâme'*de onun tarih yazmakla görevlendirildiği, defterdarlık ve komutanlık gibi kademelerde de bulunduğu belirtilmektedir. Kesin olmamakla birlikte ölüm tarihinin 1598 olduğu ifade edilir.[226]

---

[223] Hacı Pîrî Efendi, *İntihâb-ı Şerh-i Mesenvî*, İstanbul, Süleymaniye, Halet Efendi, Mülhak, Ek 26, Giriş ve 1b-2a.
[224] Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mevlâna, Mesnevî I-VI*, çev. Veled Çelebi İzbudak, (önsöz ve gözden geçiren: Abdülbaki Gölpınarlı), Şark İslam Klasikleri, MEGSB Yay., İstanbul 1988, C. I, s. 297.
[225] Eserin bir bölümü, Konya Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü, Mevlâna ve Mevlevilik Araştırmaları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır: Cüneyt Uzunlu, *Hacı Pîri Efendi'nin İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî Tercümesi [İnceleme – Metin (1b-53b)]*, Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2017.
[226] Mustafa Eravcı, *Âsafî Dal Mehmed Çelebi ve Şecâatname*, MVT Yayıncılık, İstanbul 2009; Ahmet Topal, "Âsafî'nin Cezîre-i Mesnevî Adlı Eseri ve Bu Eserde Yer Alan Mesnevinin İlk On Sekiz Beyitinin Tercümesi" *Turkish Studies,* Ankara, Volume 4/7 Fall 2009, s. 605-606; Gönül Kaya, *Resimli bir Osmanlı tarihi: Âsafî Paşa'nın Şecâatnâme'si*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2006, s. 36-47; Süleyman Eroğlu, "XVI. Yüzyılda Bir Mevlevi Şairi: Âsafî", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya 2009, S. 26, s. 71-92.

Kitâb-ı Cezîretü'l-Mesnevî, Yusuf Sîneçâk'ın *Mesnevî*'den 366 beyit seçerek oluşturduğu *Cezîre-i Mesnevî* isimli eserinden hareketle 1586-1595 yılları arasında oluşturulan ve *Mesnevî*'den seçme beyitler içeren Türkçe manzum tercümedir. Dal Mehmed'in bu eserinin telif sürecinin uzun yıllar olması onun esaret hayatı yaşamasından kaynaklı olabilir. Mefâîlün mefâîlün feûlün vezni ile kaleme alınan eser nazım nesir karışık bir dîbâce ile başlamakta ve sonrasında 30 bölümde yer alan konuları belirten bir içindekiler ile devam etmektedir. Fihrist ve dîbâce sonrası 12b'den itibaren başlayan ve 128b'de biten eserin ilk bölümünde *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beyti ve tercümesi yer almaktadır. Ardından *Mesnevî*'nin diğer ciltlerinden rastgele seçilmiş hikâyeler ve bölümler yer almaktadır. *Mesnevî*'den seçilen 3447 beyitle birlikte tercüme toplam 6892 beyittir. Tercüme edilen beyitlerin bitişiğinde mütercimin kısa kısa kelime, söz dizimi ve mısra açıklamaları yer almaktadır. Seçilen beyitler varak ortasında bir cetvel içerisinde; tercüme edilen beyitler ise derkenardadır. *Kitâb-ı Cezîretü'l-Mesnevî,* Sîneçâk'in eserinden farklı olmakla beraber eserde kimi konu ve bölümlerde benzerlik göze çarpmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Dal Mehmed'in eserini oluştururken Sîneçâk'in eserine başvurduğu söylenebilir.[227] Eserin tek nüshası[228] Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu'ndadır.

1.9. Bosnalı Sûdî Efendi (ö. 1599 [?]), *Mesnevî Şerhi*

Bosna-Hersek'te Sudici köyünde doğan Sûdî Bosnavî'nin asıl adı Ahmed'dir. Kaynaklarda Foçalı olduğu bilgisi de bulunan Bosnavî, ilk öğrenimini Bosna-Hersek ve Saraybosna'da tamamlamıştır. Ardından İstanbul'a gelerek burada derslerine devam etmiştir. Diyarbakır ve Erzurum'da da bulunan Bosnavî, Dımaşk, Bağdat, Kûfe ve Necef gibi yerlerde de tahsilini sürdürmüştür. Yıllar sonra İstanbul'a dönmüş ve burada bir süre İbrahim Paşa Sarayı'nda hocalık yaptıktan sonra inzivaya çekilmiştir. Ölüm tarihi ile ilgili farklı tarihler belirtilse de yaklaşık olarak 1599 yılında vefat ettiği söylenilebilir. Osmanlı'nın âlim ve şarihleri arasındadır. Eserlerinden hareketle onun, Arapça, Farsça ve Türkçe'ye hakim olduğu söylenebilir. Sâdi, Şirâzî ve Mevlâna gibi dönemlerinin büyük şairlerinin eserlerini şerh etmiştir. *Şerh-i Dîvân-ı Hâfız, Şerh-i Gülistân, Şerh-i Bostân, Şerh-i Lugat-ı Şâhidî, Şerh-i Kâfiye* ve *Şerh-i Şâfiye* gibi eserleri vardır.

---

[227] Âsaf Mehmed Paşa, *Kitâb-ı Cezîretü'l-Mesnevî,* Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, numara 407 https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=57095 (Erişim Tarihi: 15.01.2017)
Ahmet Topal, agm., s. 606-609; Ayrıntılı bilgi için bkz. Danyal Sonuş, *Âsafî Dal Mehmed Çelebi'nin Cezîre-i Mesnevîsi (İnceleme - Metin),* Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2012.

[228] İsmail Güleç, Abdulbakî Gölpınarlı'nın Mesnevî'nin Veled Çelebi İzbudak tercümesinin önsözünde verdiği bilgilere istinaden Dal Mehmed'in *Cezîre-i Mesnevî* adında bir eserinin olduğunu ve bir nüshasının Veled Çelebi İzbudak'ta olduğunu ifade etmekle birlikte böyle bir esere ulaşılamadığını belirtmektedir. (İsmail Güleç, *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri,* s. 256)

Farsçayı son derece iyi bilen ve şerh konusunda gayet başarılı olan Sûdî Efendi'nin şerhi, *Mesnevî*'nin mensur olarak VI. cildinin bir bölümüdür. Eserin, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda bulunan nüshasının başında: *"Bu eser, Sûdî'nin Mesnevî-i şerîf tercümesinden bir parçadır ve altıncı cildin ikinci telsîmidir… 8 Rebî'u'l-evvel 1378/25 Ekim 1955"* diye bir açıklama vardır.[229] Bilal'in Allah bir dediği için işkence görmesi hikâyesi ile başlayan ve Sultan Mahmut ve Hintli Köle hikâyesinin ortalarına kadar olan bölümün yer aldığı bu şerh -Abdülbaki Gölpınarlı'ya göre- anlayış bakımından hatalıdır.[230] Eserde, klasik şerh yöntemi uygulanmış ve Farsça beyitten sonra tercüme ve şerh ile açıklama yapılmış, gerektiği yerlerde ayetlerden ve hadislerden de alıntılar yapılmıştır.

1.10. Nev'î Yahyâ Efendi (Malkaralı) (ö. 1599), *Şerh-i Dü Beyt-i Mesnevî-i Şerîf*

Yaşadığı dönemde âlim ve hikmet sahibi olarak bilinen ve medreselerde müderrisliğin yanında birçok şehzadenin de eğitimini üstlenen Malkaralı Nevî Yahya Efendi, Halvetî şeyhi Pîr Ali'nin oğludur. Küçük yaşlardan itibaren İstanbul ve Edirne'de dönemin âlim, şair ve yazarlarından ders almıştır. *Divan, Hadis-i Erbaîn Tercümesi, Füsûsu'l-Hikem Tercümesi* gibi eserleri vardır.

Nev'î Yahya Efendi'nin *Şerh-i Dü Beyt-i Mesnevî-i Şerîf* isimli eseri tercüme, şerh ve tefsir ağırlıklı eserlerinin arasında yer almaktadır. *Mesnevî*'nin iki beytinin Türkçe şerhidir. Klasik şerh geleneğiyle yazılmış olan şerhteki iktibaslar ve tasavvufi açıklamalar göze çarpmaktadır.[231]

1.11. Şem'î Şem'ullah (ö. 1603), *Şerh-i Mesnevî*

1530 yılında Üsküp yakınlarındaki Prizren kasabasında doğan ve III. Murad ile III. Mehmed dönemi Mevlevî şairlerinden olan Mustafa Şem'î Şem'ullâh tarafından kaleme alınan *Şerh-i Mesnevî* adlı eser, eldeki bilgilere göre *Mesnevî*'nin altı cildinin tam olarak yapılan ilk Türkçe tercüme ve şerhidir.[232] Ölüm tarihi hakkında farklı rivayetler olan Şem'î Dede, eserine III. Murad döneminde başlamış ancak çeşitli aksaklıklardan dolayı III. Mehmed döneminde tamamlayabilmiştir.[233]

---

[229] http://katalog.ibb.gov.tr/yordambt/yordam.php?-ac=arama%26demirbas=Bel_Yz_K.000451 (Erişim Tarihi 12.03.2017); Ali Temizel, *age.,* s. 158.
[230] İsmail Güleç, *age.,* s. 181-182; Abdülbaki Gölpınarlı, *age.,* s. 140.
[231] Bursalı Mehmet Tahir, *age.,* C. II, s. 251-253; Ali Temizel, *age.,* s. 197.
[232] Ali Temizel, *age.,* s. 92-93.
[233] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Turgut Koçoğlu, *Şem'î Şem'ullah Şerh-i Mesnevî II. Cilt,* Kayseri Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 2009; Şeyda Öztürk, *Şem'i'nin (15-16YY.)Mesnevi Şerhi (İlk Türkçe Tam Mesnevi Şerhi),* Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış DoktoraTezi, İstanbul 2007; Abdülkadir Dağlar, "Klasik Türk Edebiyatı Şerh Geleneği ve Hacı İbrâhim Efendi'nin Şerh-i Belâgat'ına Dâir", *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları* Volume 2/2 Spring 2007; İsmail Ünver, "Şem'î Şem'ullah", Türk Dili, cilt XLIX (yıl;34) sayı: 397 (Ocak-1985), Ankara; Esrâr Dede, *Tezkire-i Şuârâ-yı Mevleviyye,* haz. İlhan Genç, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 2000.; Mehmet Nuri Çınarcı, *Mustafa Şem'î'nin Şerh-i Dîvân-ı Şâhî Adlı Eseri,*

Abdülbaki Gölpınarlı Şem'î ile ilgili şöyle demektedir; "Esrar Dede, bu Türkçe şerhin pek meşhur olduğunu ve her Mevlevi dervişinin hücresinde birkaç formasının bulunduğunu söylerse de Şem'î pek çok yerlerde yanılmıştır ve diğer şerhleri ile *Hafız Şerhi* gibi bu da baştan başa hatalarla doludur. Âşık ve Hasan Çelebiler, Şem'î'nin pek rind bir adam olduğunu Şeyh Vefa sûfîlerinden olup Vefa camiinde yahut tekkesinde oturduğu halde meyhanelerde düşüp kalktığını, yoklukla vakit geçirdiğini söylerler. İhtimal bu hatalara, yaşayışının düzgün olmaması ve bu yüzden meydana gelen zaruri ihmaller sebep olmuştur."[234]

Şem'î Dede, mensur ve muhtasar şerh olarak bilinen eserine, adet olduğu üzere hamdele ve salvele ile başlamış, sonra da *Mesnevî*'yi şerh etmekteki amacını açıklamıştır. Önce metni veren Şem'î, sonrasında tercüme ve şerhine geçmiş, lazım gördüğünde kelimeleri açıklamış en sonunda da Mevlâna'nın beyitteki vermek istediği mânâyı bir cümle ile özetlemiştir.[235]

1.12. Mehmed İlmî Dede (ö. 1020/1611), *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*

Bağdat doğumlu olan ve Bağdat'ta tamamladığı öğreniminin ardından İstanbul'a gelerek burada hocalık yapan Mehmed İlmî Dede, daha sonraları Mısır ve Mekke'de bulunmuştur. Mehmed İlmî Dede, Şam'da dönemin bilinen şair ve yazarlarıyla da tanışmış ayrıca Şam Mevlevihanesi şeyhliği görevlerinde de bulunmuştur. *Divan, Füûsu'l-Hikem Şerhi, Fütûhât-ı Mekkiye* gibi eserleri vardır.

Sîneçâk Yûsuf Sinan (ö. 953/1546)'ın ünlü eseri *Cezîre-i Mesnevî*'nin tercüme ve şerhi olan mensur eser, İlmî Dede Bağdadî tarafından 979/1571 yılında Farsça bilmeyenlerin *Mesnevî*'den uzak kalmamaları amacıyla kaleme alınmıştır. Türkiye'de birçok kütüphanede nüshası bulunan şerhin, bazı nüshalarında *Şerh-i ba'z-i ebyât-ı Mesnevî* ismiyle de kataloglarda kayıtlı olduğu görülmektedir.[236]

Mehmed İlmî Dede, asıl ismi *Lemâat-ı Bahri'l-Ma'nevî Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* olarak geçen şerhinde, hamdele ve salveleden sonra Mevlâna ve Sineçâk Yûsuf'ı övmüş sonrasında eseri yazmadaki amacını belirterek asıl metne geçmiştir. *Mesnevî*'nin her bir cildinden seçilen 366 beyitten oluşan şerhte, Farsça beyitlerden sonra nesir olarak tercüme ve açıklamalar

Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Van 2011; Murat A. Karavellioğlu, "Klâsik Türk Edebiyatında Şem'î Mahlaslı Şairler ve Prizrenli Şem'î", *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul 2005, C. 32, s. 65-80.

[234] Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik,* İnkılap Yay., İstanbul, s. 141.

[235] İsmail Güleç, *age.,* s. 140-141.

[236] Mehmed İlmî Dede, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî,* Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa Nu. 156; Ali Temizel, *age.,* s. 155.

verilmiştir. Ayrıca eser, Abdullah Bosnavî tarafından *Cezîre-i Mesnevî Şerhi* olarak nazmedilmiştir.[237]

1.13. Vehbî Yemânî (XVII. yüzyıl), *Kitâb-ı Genc-i Nihânî ve Kenz-i Ma'ânî*

Kitâb-ı Genc-i Nihânî ve Kenz-i Ma'ânî isimli eser, Vehbi Yemânî ismiyle kataloglarda *Kitâb-ı Rûhânî fî Şerh-i Mesnevî-i Muhtasâr-ı Nûrânî*[238] olarak kayıtlıdır. *Mesnevî*'den seçilmiş beyitlerin konulara göre tasnifi yapılarak şerh edildiği eser, 1a'da başlayan hamdele ve salvelenin ardından Vehbî Yemânî (Kadri Bigavî)'nin kendisi ve eseri hakkında verdiği bilgilerle devam eder. 12a'da başlayan şerhte, ilk olarak *Mesnevî*'nin ilk beş beytinin şerhi yapılmıştır. Beyit şerhleri yapılırken "buyurular ki" ve "Mesnevî" gibi ifadeler ile önce Farsça beyit verilmiş, ardından açıklamaya geçilmiştir. Eser, 20b'de "Bâb-ı devvum der-beyân-ı sûfî" başlığı ve *Mesnevî*'nin 133. beytinden itibaren beş beytin şerhi ile ve diğer ciltlerdeki "sûfî" konulu beyitlerin şerhi ile devam eder. Şerh sırasında âyet ve hadislerin dışında yeri geldikçe de İbnü'l-Fâriz, Molla Câmî ve Hâfız vs. gibi kişilerin şiirlerine, "şi'r", "nazm", "mısra" ve "beyt" gibi ibarelerle bolca yer verilmiştir. Eser, 221a'da yer alan beşinci cildin 3492 ve 3528. beyitlerinin açıklaması ile bitmektedir. Arapça ve Farsça kısımların oldukça fazla bulunduğu eserin en önemli ve öne çıkan tarafı ise eserin konulara bölünmesi ve konu sonunda da Vehbî'nin, "li-münşiihî" ifadesi ile konuyla alakalı olarak yazdığı manzum bölümlerdir. Eserdeki bölümler ve sayfaları şöyledir: 20b'de Sûfî, 33b'de Tevbe, 36a'da Sabır, 40'de Terk-i Dünya, 46b'de Şükr-i Bârî, 51b'de Ahlak, 58b'de Takva, 65b'de Tevekkül, 74b'de Havf ve Recâ, 77b'de Rıza ve Yakîn, 86a'da Huzu' ve Huşu' ve Terk-i Kibir, 91a'da Vefa ve Ahd, 101b'de Îâr ve Cûd, 121a'da Kanaat, Hırs ve Terk-i Şehvet, 144b'de İlim ve Hikmet ve Fakr, 174b'de Hilm ve Teenni, 188b'de Rahim ve Şefkat, 192b'de Edeb ve Terk-i Küstâhî, 205b'de Makam ve Riyâzet, 211b'de Mağrifet-i dua. Bu bölümlerin herbirinin hemen ardından aynı başlıkla ya da "bâbü'l-…. fî kenzü'l-ma'ânî ve genc-i nihânî li-Vehbî Yemânî" ve "kenz-i ma'ânî ve genc-i nihânî" gibi başlıklarla Vehbî'nin manzum bölümlerine geçilmektedir.[239]

1.14. İsmâîl-i Ankaravî (İsmâ'îl Rusûhî Dede) (ö. 1632), *Mecmuâtü'l-Letâif ve Matmûratü'l-Maârif ve Diğer Seçmeleri*

Ahmed isimli ve Bayramiyye tarikatına mensup birinin oğlu olan Ankaravî, Bostan Çelebi'nin halifesidir. Babası gibi Bayramiyye tarikatına mensup olmuş ancak gördüğü bir rüya

[237] İsmail Güleç, *age.,* 192-193.
[238] Mehmet Önder - vd., *Mevlâna Bibliyografyası,* C. 2, s. 137.
[239] Vehbi Yamanî (Kadri Bigavî), *Genc-i Nihânî ve Kenz-i Me'ânî,* Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Nu. 2877, 222 s.

ile Mevlevilikle tanışmıştır. Konya'dan aldığı izinle Galata Mevlevihanesi şeyhliği yapmış ve 1632'de vefat etmiştir.

Ankaralı olduğu için Rusûhî veya Ankaravî olarak bilinen, şiirlerinde *Rusûhî* mahlasını kullanan ve *"Hazret-i Şârih"* ile *"Şârih-i Mesnevî"* diye anılan İsmâil Rusûhî tarafından kaleme alınan şerh, mevlevîler arasında en çok bilinen şerhtir.[240]

Ankaravî bu meşhur şerhinden önce yazdığı, *Simâtü'l-Mûkinîn* adlı eserinde *Mesnevî*'nin Arapça mukaddimesini yine Arapça şerhetmiş, ilerleyen zamanlarda *Mesnevî*'deki Arapça beyit, ayet ve hadisleri *Câmiü'l-Âyât* isimli eserinde toplamıştır. Sonrasında ise *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytinin şerhi olan *Fâtihü'l-Ebyât* ve anlaşılması güç olan beyitlerin açıklamasını yaptığı *Hall-i Müşkilât* adlı eserleriyle de bu şerhin ön hazırlığını yapan Ankaravî, yaptığı bu hazırlıklarla yaklaşık on yıllık bir çalışmanın ürünü olan *Mesnevî* şerhini tamamlamıştır.[241]

Ankaravî, *Mecmuâtü'l-Letâif ve Matmûratü'l-Maârif* isimli *Mesnevî* şerhinden sonra Şeyhülislam Yahya Efendi (ö. 1644)'nin arzusu ile *Nisâbü'l-Mevlevî* isimli son eserini kaleme almıştır. *Mesnevî*'den seçilen tarikat, fıkıh ve sülûk mertebelerine dair meselelerin işlendiği yaklaşık 1500 beyitten oluşan bu eser Tâhirü'l-Mevlevî tarafından tercüme edilmiştir.[242]

Ankaravî ve şerhini birçok nedenden dolayı eleştirenler olduğu gibi[243] şerhin, yapılmış şerhlerin içerisinde en önemlisi olduğunu söyleyenler de olmuştur.[244] Ancak bu konuda kapsamlı bir araştırma yapan Semih Ceyhan, bütün bu iddialara bir açıklama getirerek Ankaravî'yi eleştirenlerin haksız olduklarını gerekçeleri ile birlikte sunmuştur.[245]

Ankaravî, eserin ilk cildinin mukaddimesinde şerhi yazmaya başlamasındaki nedenleri, eserin adını, şerhi yazarken faydalandığı kaynakları vs. belirtir. Şerhin bütününde genel bir çerçeveden söz etmek zordur. Zira Ankaravî, şerhini yazarken bazen kelimelerin anlamlarını vermekte, bazen ayet, hadis, kelam-ı kibar ve büyük şairlerin şiirlerinden beyitlerle

---

[240] İsmâil-i Ankaravî'nin hayatı ve eserleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Erhan Yetik, *İsmâil-i Ankaravî- Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri,* İşaret Yay., Bilimsel Araştırma Dizisi, İstanbul 1992; Semih Ceyhan, *agt.,* s. 48-154; "Ankaravî İsmâ'îl Rusûhî", *İnönü Ansiklopedisi*, , C. 3, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1949 s. 66; Erhan Yetik, "Ankaravî İsmâ'îl Rusûhî" *TDVİA*, C. 3, İstanbul 1991 s. 212-213; Ali Canib, "Ankaravî İsmâil Efendî", *Hayat,* C. I, S. 21, 23 Nisan 1927, Ankara, s. 3-4; İsmail Rusûhî Ankaravî, Minhacü'l-Fukarâ-Mevlevî ÂdÂb ve Erkânı, Tasavvuf Istılahları,, Hzl: Safi Arpaguş, Vefa Yay., İstanbul 2008; *Türk Ansiklopedisi*, "İsmâ'îl Dede, Ankaravî", Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1972 C. 20, s. 304; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*, "Rusûhî İsmâ'îl Ankaravî", C. 7, Dergâh Yay. İstanbul 1990. s. 359-360.

[241] Semih Ceyhan, *agt.,* s. 169; Erhan Yetik, *age.,* s. 67-68; İsmail Güleç, *age.,* s. 142; Abdülbaki Gölpınarlı, *age.,* s.141.

[242] İsmail Ankaravî, *Nisâbü'l-Mevlevî,* Tercüme: Tâhirü'l-Mevlevî, 1947; İsmail Ankaravî, *Nisâbü'l-Mevlevî: Tasavvufî konulara göre Mesnevî'den Seçmeler,* çev. Tahirü'l-Mevlevî, haz: Yakup Şafak, İbrahim Kunt, Tekin Kitabevi, Konya 2005; İsmail Ankaravî, *Nisâbü'l-Mevlevî:Mevlevîlik Yolunun Essasları,* çev. Tahirü'l-Mevlevî, haz: Bekir Şahin, Damla Ofset, İstanbul 2007; Erhan Yetik, *age.,* s. 116-117; Semih Ceyhan, *agt.,* s. 176-177.

[243] Abdülbaki Gölpınarlı, *age.,* s. 141; Ahmet Ateş, "Mesnevî'nin On Sekiz Beytinin Manası" *60. Doğum Yılı Münasebeti ile Fuad Köprülü Armağanı*, (Ankara: DTCF, 1953), s. 40.

[244] İbrahim Alaaddin Gövsa, *Meşhur Adamlar Ansiklopedisi I-IV,* Sedat Simavi (Çıkaran) Yayınevi, İstanbul 1933-36, C. II, s. 797.

[245] Semih Ceyhan, *agt.,* s.21-22

açıklamalarını güçlendirmektedir. Bazen de hiçbir açıklama yapmadan doğrudan beyitin tercümesini vererek geçmiştir.[246]

Halkın kullandığı kelime ve deyimleri şerhinde sıkça kullanan Ankaravî'nin dili yerine göre ağırdır. Ancak eserin geneli düşünüldüğünde kullanılan dil oldukça sadedir diyebiliriz.[247]

Tasavvuf erbabı ve mevlevîler arasında kabul görmüş olan bu şerh Mısır'da Bulak matbaasında 1836 yılında ve yedi cilt olarak İstanbul'da Matbaa-ı Amire'de 1872 yılında basılmıştır.[248] Buradan hareketle Ankaravî'nin, *Mesnevî Şerhi'*ni yedi cilt olarak tamamlamış ve Mevlâna'ya ait olmayan yedinci cildi de şerh etmiş olması, yüzyıllardır süren yedinci cilt meselesinin ortaya çıkmasının da adeta kaynağı olmuş ve Ankaravî tepkilerin odağı olmaktan kaçamamıştır. Yedinci cilt konusu ile ilgili çalışmamızda ayrı bir başlık yer aldığı için gerekli açıklamalar o başlık altında verilmiştir.

1.15. Abdülmecîd-i Sivasî (ö. 1639), *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Şerh-i Mesnevî ve Şerh-i Ba'z-ı Ebyât-ı Mesnevî*

1563 yılında Zile'de doğan ve Halvetiyye tarikatının Şemsiyye koluna mensup olan Sivasî'nin tam adı Ebu'l-Hayr Mecdü'd-dîn 'Abdülmecîd b. Muharrem b. Ebu'l-Berekât Muhammed b. Ârif Hasan ez-Zilî es-Sivâsî'dir. Küçük yaşlarda hafız olmuş ve ilk öğrenimini babası Şeyh Muharrem Efendi'den almıştır. Daha sonraları en küçük amcası Şemseddîn-i Sivâsî (ö. 1597)'nin[249] müridi olmuş ve ondan aldığı icazet ile civar illerde irşad görevini üstlenmiştir. 1639 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. *Tefsîr-i Sûre-i Fâtiha, Bidâ'atü'l-Vâizîn, Miskâlü'l-Kulûb, Müşkilât-ı Mesnevî, Meyâdînü'l-Fursân, Dîvân, Şerh-i Hilye-i Resûl* gibi çok sayıda eseri vardır. *Mesnevî* şerhleri ile ilgili üç eserini burada saymak mümkündür.

Sivasî'nin *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*[250] isimli eseri, Sîneçâk Yûsuf Sinan'ın *Cezîre-i Mesnevî*'sine XVII. yüzyılın başlarında yazdığı Türkçe şerhdir. Şerhine besmele, hamdele ve salvele ile başlayan Sivasî, dört halifeyi andıktan sonra şeyhine ve Mevlâna'ya olan bağlılığını dile getirmiş arkasından şerhi yazmasındaki amacını belirterek şerhine başlamıştır. İlk on sekiz beytin açıklaması ile başlayan şerhte Sivasî'nin, kelimenin anlamlarını ve gramer özelliklerini verdikten sonra tercüme ve şerhine geçmesi şerhin dikkat çeken özelliklerindendir. Ayet, hadis

[246] İsmail Güleç, *age.,* s. 144.
[247] Ayşe Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevi Şerhi Mecmuatü'l-Letâif ve Matbûratü'l-Meârif'te Hadis (altıncı cilt örneği), Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya 2006, s. 67-68.
[248] Abdullah Öztemiz Hacıtahiroğlu, *age.,* s. 6.
[249] Hayatı ve eserleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Erol Çöm, *Şemseddîn-i Sivâsî'nin İbret-nümâ Adlı Mesnevîsi (İnceleme-Metin),* Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2010.
[250] Eserin bazı nüshaları için bkz. Abdülmecîd-i Sivâsî, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Aşir Efendi, 2453; Abdülmecîd-i Sivâsî, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî,* Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut 2453; Abdülmecîd-i Sivâsî, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyyüddin Efendi 1651.

ve kelâm-ı kibarların anlamlarının metin içinde verilmesi de eserin dil ve üslûp açısından önemini vurgulamaktadır.[251] Hacı Mahmud Efendi Nu. 2453'teki 141 varaklık nüshada 124a'da *Cezîre* şerhi bitmiş ve eserin sonuna kadar seçtiği beyitleri ve *Mesnevî*'deki ayet ile hadislerin bazısını açıklamaktadır.[252]

Diğer eseri *Şerh-i Mesnevî* ise *Mesnevî*'nin birinci cildinin bir bölümü olup "Tacirle Dudu" hikâyesine denk gelen 1699. beyitle sona ermektedir.[253] Ayet ve hadislerden çokça örnek verilen eserin sonuna doğru şerh kısımları azalmakta ve geniş tercümeler halinde beyitler açıklanmaktadır. Ayrıca bu şerh ile diğer eseri *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* arasında benzerliklerin bulunduğunu belirten araştırmacıların da olduğunu[254] dikkate alırsak, diğer şârih ve mütercimlerde de görüldüğü üzere bu tür eserlerin meydana getirilişi, yapılan kısmî çalışmaların birleştirilmesi veya esere bir ön hazırlığın yapılması şeklinde olduğunu bizlere göstermektedir.

Şerh-i Ba'z-ı Ebyât-ı Mesnevî, Abdülmecîd b. Muharrem-i Sivâsî'nin *Mesnevî*'yi okurken beğendiği beyitleri seçerek açıkladığı 170 beytin Türkçe mensur şerhidir. Eserde, ilk olarak on sekiz beyti uzun uzun şerh ettikten sonra *Mesnevî*'nin diğer ciltlerinden de seçtiği beyitlerin açıklamalarını, kelime anlamlarını ve gramer özelliklerini veren Sivâsî, daha sonra da şerhe geçmektedir.[255]

İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar'da kayıtlı ve Abdülmecid Sivâsî'ye ait olan *Şerh-i Mesnevî*[256] isimli eser, bazı kaynaklarda eserin müstensihi olan Ömer ibn-i El-Hâc İlyâs es-Sivasî'ye ait bir eser gibi ayrı olarak belirtilmektedir.

1.16. Abdullah-ı Bosnavî (ö. 1644), *Şerh-i Manzûme-i Cezîre-i Mesnevî*

Abdullah-ı Bosnavî, 992/1584 yılında Bosna'da doğan ve ilk tahsilini orada aldıktan sonra İstanbul'a giden, tahsilini tamamladıktan sonra da Bursa'da Şeyh Hasan Kabadûz'a

---

[251] Abdülmecid Sivâsî ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Seda Uysal Bozaslan, *Abdülmecid Sivasi'nin Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'si (Metin - İnceleme) ve Yûsuf-ı Sineâk'in Cezîre-i Mesnevî'sinin Türkçe Şerhleri (Karşılaştırma - Sadeleştirilmiş Ortak Metin),* Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Trabzon 2016; Alper Ay, *Abdülmecid Sivâsî Divanı (İnceleme-Metin),* Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2014; Recep Toparlı, *Abdulmecîd Sivâsî Divanı,* 1. Baskı, Dilek Matbaası, Sivas 1984; Cengiz Gündoğdu, *Bir Türk Mutasavvıfı, Abdülmecîd Sivasî-Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri,* Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000; Ali Temizel, *age.,* s. 164; Cengiz Gündoğdu, "Sivâsî Abdülmecîd", *TDVİA,* C. XXXVII, s. 286-287; İsmail Güleç, *age.,* s. 194-195; Alim Yıldız, Abdülmecid Sivasi Divanı (İnceleme-metin), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2014; Bursalı Mehmed Tahir, *age.,* C. I, s. 50; Mehmet Harun Tan, *Abdülmecid Sivasi'nin Mesnevî Sözlüğü (İnceleme-Metin- İndeks),* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Fars Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Konya 2005.

[252] Seda Uysal Bozaslan, *agt.,* s. 28.

[253] İsmail Güleç, *age.,* s. 161.

[254] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Cengiz Gündoğdu, Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde "Manâ Dili" Mesnevî'nin Türkçeye Şerh Geleneği ve Bu Bağlamda Halvetî Şeyhi Abdulmecîd-i Sivasî'nin Mesnevî Üzerine Çalışmaları" *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, S.14, Ocak-Haziran Ankara 2005, s.121-157.

[255] Abdülmecîd Muharrem ez-Zilî, *Ba'z-ı Ebyât-ı Mesnevî,* Süleymaniye Kütüphanesi Kasîdecizade, Nu. 327.

[256] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Mesnevî,* İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, Nu. 196.

intisap eden, Hamzavî-Melâmî tarikatının önde gelen şeyhlerindendir. Mısır, Hicaz, Mekke ve Şam yolculuklarından sonra Muhyiddîn-i Arabî'nin (ö. 1240) türbesi yakınlarında inzivaya çekilmiş ve sonrasında Konya'ya gelerek burada 1644 yılında vefat etmiştir. Vasiyeti üzerine Sadreddîn-i Konevî'nin (ö. 1274) yakınlarında bir yere defnedilmiştir. En ünlü eseri Arabî'nin *Füsûsu'l-Hikem* şerhidir.[257]

Sîneçâk Yûsuf Sinan'ın *Cezîre-i Mesnevî*'sinin manzum Türkçe şerhi olan bu eser, Mehmed İlmî Dede'nin mensur şerhinin nazmedilmiş halidir. *Mesnevî*'nin vezni ile yazılmış, 8673 beyit[258] ve otuz üç beyitten oluşmaktadır. Besmele ve salvele ile başlayan şerhin devamında Sîneçâk Yûsuf Sinan övülmüş ve eserinin önemine vurgu yapılmıştır.[259] Bosnavî, beyitlerin şerh sayılarının farklılık gösterdiği şerhini, 1628 yılında tamamladığını da eserin sonunda düşürdüğü tarih ile belirtmiştir.

Bosnavî'nin *Mekâsidü Envâr-ı Ayniyye* isimli eserinin sonunda yer alan *Mesnevî*'nin iki beytine yaptığı şerhi de burada zikredebiliriz. Birinci cildin 3339 ve 3330. beyitlerini şerh eden Bosnavî, şerhinden önce Allah'ın güzel isimlerinin önemini vurgular ve 3330. beyitte arif ve kamil kimseleri anlatır. Bu şerhin özelliği İbn-i Arabî anlayışına göre şerh edilmiş olmasıdır.[260]

1.17. Pîr Muhammed Efendi (ö. XVII. yüzyıl), *Hazînetü'l-Ebrâr*

Hazînetü'l-Ebrâr ismiyle *Mesnevî*'nin mensur Türkçe tercüme ve şerhini kaleme alan Pîr Muhammed Efendi, Balıkesir doğumlu olup İstanbul'da uzun yıllar yaşamıştır. Mevlevî tarikatına bağlı olan şârih, tasavvuf ehli kişiler arasında Cân-ı Âlem olarak bilinirken halk arasında da Şeyh Budak ismiyle tanınmıştır. Faziletli ve arif bir zat olan Pîr Muhammed Efendi, *Mesnevî*'nin inceliklerini memleketinde gömülü Fenâî Sultan'ın işareti ile Şeyh Üftâde'den öğrenmiştir.

Pîr Muhammed Efendi'nin, *Mesnevî*'nin ilk dört cildini şerh ettiği bilinmesine rağmen ilk iki cilde dair herhangi bir kayıt bulunamamıştır. İkinci ciltten sonra üçüncü cilde geçtiğini belirten[261] Pîr Muhammed Efendi'nin dördüncü cildi de 1617 yılında tamamladığı bilinir.[262] *Hazinetü'l-Ebrâr'*ın üçüncü cildi Süleymaniye Pertev Paşa 308, Halet Efendi 179, dördüncü cildi ise Topkapı Revan Köşkü 440 ile Üsküdar'da Selimiye Kütüphanesi'nde

[257] Bursalı Mehmet Tahir, *age.,* C. I, s. 43-46; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani,* I-IV, İstanbul 1311, C. III, s. 367; Mustafa Kara, "Abdullah Bosnavî" *TDVİA,* C. I, s. 67.
[258] Beyit sayısını Şener Demirel 8974 olarak vermektedir. Şener Demirel, *Dinle Neyden - Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Türkçe Şerhleri,* Manas Yay., Ankara 2005, s.26.
[259] İsmail Güleç, *age.,* s. 197.
[260] İsmail Güleç, *age.,* s. 219.
[261] Ali Temizel, *age.,* s. 97.
[262] Bursalı Mehmet Tahir, *age.,* C. I, s. 47-48; Ali Temizel, *age.,* s. 97-98.

bulunmaktadır.[263] Eserde beyitler, mısra olarak şerh edilmiş, açıklamaları yapılmış ve ardından genel olarak yorumlama yapılıp gerektiğinde de kelime açıklamaları ile şerh oluşturulmuştur.

1.18. Sabûhî Ahmed Dede (ö. 1647), *El-İhtiyârâtü Hazret-i Mesnevî-i Şerîf*

Sabûhî Ahmed Dede, İstanbul'da doğmuş ancak aslen Tokatlı'dır. Konya'ya gelerek Mevlevî şeyhi Hamza Efendi'ye intisap etmiş ve şeyhiyle birlikte Şam'a gitmiştir. Şam Mevlevihanesi şeyhi olan Sabûhî Ahmed Dede, ismi herkesçe tanınınca 1040/1630 yılında İstanbul'a dönmüş ve Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi olmuştur. On sekiz sene burada şeyhlik yaptıktan sonra 1057/1646-47 yılında vefat etmiştir. Nef'î, Fehîm-i Kadîm, Nâilî-i Kadîm gibi büyük şairler kendisinden istifade etmiştir. Farsça ve Türkçe birçok eseri vardır.[264]

Sabûhî Ahmed Dede, *Mesnevî* şerhini Şam'da bulunduğu sırada yazmıştır ve şerh, İlmî Dede'nin şerhine naziredir.[265] Şam'da yazmaya başladığı şerhinin mukaddimesinde Sabûhî Ahmed Dede, *Mesnevî*'deki ayet, hadis ve Arapça beyitler ile anlaşılması güç olan beyitlerin açıklamasını, ilim tahsil etmede daha başlangıçta olan mürid ve muhiplerin kendisinden istemesi üzerine şerh etmeye başladığını belirtir.[266] Şerhi yapılacak beyitlerin mısralar halinde işlenmesi ve sonrasında da genel bir açıklama yapılmış olması bu şerhin dikkat çeken bir özelliğidir.[267] On iki yılın bir ürünü olan şerhin başlangıcında şârih, *Mesnevî*'nin niçin besmele ile başlamadığı sorusuna cevap verir ve ardından dîbâceyi de şerh ederek seçme beyitler içerisine aldığı ilk on sekiz beytin açıklamasını ve şerhini yapmıştır. Şerhinde ayrıca *Kur'ân-ı Kerîm*, hadis, tasavvuf kitapları ve birçok büyük şairlerden de örnekler vermiştir.[268] Eserin, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Nu. 1310 ve İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Nu. 1495'te de nüshaları vardır.

1.19. Ağazâde Mehmed Efendi, (ö. 1653), *Mesnevî şerhi*

Gelibolu'da doğan ve Hakîkî mahlasını kullanan Ağazâde Mehmed Dede, babasının Yeniçeri Ağalığından emekli olması hasebiyle Ağazâde olarak tanınmıştır. Gelibolu'da iyi bir eğitim aldığı da bilinen Ağazâde, şeyhinin izni ile Mekke ve Kudüs gibi mübarek beldelere gitmiş, İstanbul'a döndüğünde Beşiktaş Mevlevîhânesi'nde şeyhlik yapmıştır. 1033/1623 yılında Konya'ya gelerek Bostan Çelebî'den (ö. 1630) hilafet almış ve Gelibolu'da bir

[263] İsmail Güleç, *age.,* s. 163.
[264] Esrâr Dede, *age.,* s.274-280; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb-Mevlevî Şairler,* haz. Tahir Hafızoğlu, İnsan Yay., İstanbul 2010, s. 283-284; Bursalı Mehmed Tahir, *age.,* C. II-2, s. 282.
[265] Bursalı Mehmed Tahir, *age.,* C. II-2, s. 283.
[266] Sabûhî Ahmet Dede, *İhtiyârât-ı Hazret-i Mesnevî-i Şerîf*, Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, Nu. 2084, y. 2a.
[267] Şener Demirel, *age.,* s. 27.
[268] İsmail Güleç, *age.,* s. 208.

Mevlevîhâne kurarak buranın ilk şeyhi olmuştur. Ağazâde 1653 yılında vefatına kadar burada *Mesnevî* dersleri vermiş ve müritlerini yetiştirmeye devam etmiştir.[269]

Ağazâde Mehmed Efendi'nin *Mesnevî Şerhi, Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytinin şerhidir. Bu şerh, İsmâil-i Ankaravî'nin *Fâtihü'l-Ebyât* isimli eserinin ilk on sekiz beyit şerhi ile benzerlik göstermektedir. Necip Fazıl Duru bu benzerliği Ağazâde'nin, Ankaravî'den etkilendiği, eserini okuduğu, notlar alıp özet çıkardığı ve kendi düşüncelerini de ekleyerek eserini oluşturduğu şeklinde izah etmektedir.[270] Sohbet üslûbunda kaleme alınan şerhte soru cevaplı kısımların yanında ayet ve hadislerden yararlanılan beyitler de vardır.[271]

1.20. Cevrî İbrahim Çelebi (İbrahim Cevrî) (ö. 1654), *Aynü'l-Füyûz* ve *Hall-i Tahkikat*

İstanbul doğumlu olduğu bilinen Cevrî'nin doğum tarihi ve ailesi hakkında kesin olarak bilgi bulunmamaktadır. Küçük yaştan itibaren iyi bir tahsil gören Cevrî, İsmail-i Ankaravî'nin sohbetlerinde bulunmuş ve Yenikapı Mevlevîhânesi'nde Abdi Dede'den (ö. 1057/1647) hat sanatını öğrenmiştir. Hattatlık yaparak ve kitap istinsah ederek hayatını idame ettiren Cevrî, *Mesnevî*'yi yaklaşık yirmi kez istinsah etmiş ve birini de II. Selim'e takdim etmiştir. Cevrî, Sarı Abdullah Efendi'nin eserlerini de istinsah etmiştir. *Dîvan*'ının yanında *Selim-nâme, Hilye-i Çâr-ı Yâr-ı Güzîn, Melhâme, Nazm-i niyâz* gibi eserleri de olan Cevrî hat ve istinsah işlerinin arasında bir süre Dîvân-ı Hümâyûn katipliği de yapmış ve 1065/1654 yılında vefat etmiştir.[272]

Cevrî'nin *Aynü'l-Füyûz* adlı eseri, Sîneçâk-ı Yûsuf Sinân'ın *Cezîre*'sinin manzum tercüme ve şerhidir. 1647'de kaleme alınan bu eser, *Mesnevî* vezniyle ve *Cezîre'*deki her beyte beş beyit ilave edilerek yazılmış terkib-i benddir. 34 Farsça manzum başlık altında toplanan eserde, Farsça beyit sayısı 352'dir. Bu sayıya *Hall-i Tahkîkât'*taki 18 beyit de ilave edildiğinde sayı 370 olmaktadır. Halbuki *Cezîre* 366 beyittir. Ahmed Selâhaddin Hidayetoğlu yaptığı tezde bu fazlalığı açıklayan bir ibareye nüshalarda rastladığını belirterek o cümleyi aynen çalışmasına almıştır. Cümleye göre fazlalığın sebebi, eski mesnevîhânların adetleri üzerine *Mesnevî* tedrîs edilip bitirilirken okunan dört beyti de Cevrî'nin adete uymak için eserine aldığı şeklindedir.

[269] Necip Fazıl Duru, "Mevlevî şeyhi Ağazâde Mehmed Dede ve Mesnevî'nin ilk on sekiz beytini şerhi" *Tasavvuf,* Temmuz-Aralık 11/2003, Ankara: s. 151-176.
[270] Necip Fazıl Duru, *age.,* s. 162-163.
[271] İsmail Güleç, *age.,* s. 223.
[272] Hüseyin Ayan, *Cevrî, Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divânının Tenkitli Metni,* Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Erzurum 1981, s. 4-8; Esrar Dede, *age.,* s. 112; *TDVİA,* C. VII, s. 460-461; Bursalı Mehmed Tahir, *age.,* C. II, s. 71-73

Bu dört beytin üçü *Mesnevî*'den olup biri *Mesnevî*'den değildir. Bu eser *Hall-i Tahkîkât* ile birlikte İstanbul'da 1852-53'te basılmıştır.[273]

Cevrî'nin bir diğer *Mesnevî* şerhi olan *Hall-i Tahkîkât* isimli eseri, *Mesnevî*'den seçilmiş ve arasında on sekiz beytin de olduğu 58 beyte, *Mesnevî* vezni ile terkib-i bend tarzında yapılmış Türkçe şerhtir. Sofu Mehmed Paşa'ya (ö. 1649) ithaf edilen[274] ve toplamda 415 beyitten oluşan eser, ismindeki ebced hesabı ile verilen tarihe göre 1647 yılında telif edilmiştir.

Cevrî, eserini oluştururken geleneğe uymuş ve şerhin başına 8 beyitlik tevhîd, 9 beyitlik na'‌t ve ardından 8 beyitlik çâr-ı yâre övgü yazmıştır. Eserin başında, şerhi telif etmedeki amacını da belirten Cevrî, 14 beyit içinde Sofu Mehmed Paşa'yı da övdükten sonra özrünü dile getirir ve şerhine geçer. Cevrî, ilk on sekiz beytin ardından seçtiği kırk beytin şerhine geçmiş ve önce beş beyitlik şerhini sonra da seçtiği *Mesnevî* beytini yazarak şerhini tamamlamıştır.[275]

1.21. Sarı Abdullah Efendi (ö. 1660), *Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî*

İstanbul'da 992/1584 yılında doğan Sarı Abdullah, Mağrip şehzadelerinden Seyyid Muhammed Efendi'nin oğlu olup IV. Murad zamanında reisülküttablık, reisülrikablık, tezkirecilik ve muhasebecilik gibi devlet görevlerinde uzun yıllar çalışmıştır. Çiçek yetiştirmeye de merakı olduğu bilinen ve yedi çeşit lale yetiştirecek kadar bilgisi olan Sarı Abdullah'ın, çevresindeki kişiler nedeniyle farklı tarikata mensup kişilerle dostluğunun olduğu ve kendisinin de Bayramî-Melâmî tarikatının Hamzavî koluna mensup olduğu bilinmektedir. Abdî mahlasıyla tasavvufî şiirler yazan ve âlim olan Sarı Abdullah, 1071/1660 yılında 79 yaşında iken vefat etmiştir. *Mesnevî* şerhinin dışında tasavvuf başta olmak üzere birçok konuda yazılmış kitap ve risalesi de vardır.[276]

Sarı Abdullah'ın *Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî* isimli eseri, *Mesnevî*'nin birinci cildinin beş cilt olarak yapılmış Türkçe mensur şerh ve tercümesidir. Sarı Abdullah eserine 43 yaşında başlamış ve 6 yıl gibi bir sürede bitirerek 1631 yılında IV. Murad'a takdim etmiştir.

Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî İstanbul'da 1287-1288/1870-1871 yıllarında Tasvîr-i Efkâr Matbaasında I. c., 8+ 520+ 4 s., II. c., 6+ 596 s., III. c., 6+ 509 s., IV. c., 5+ 487 s. ve V. c., 5+

---

[273] Ahmed Selâhaddin Hidayetoğlu, *Aynü'l-Füyûz - Tenkidli Metin ve İnceleme*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 1986.

[274] Hüseyin Ayan, "Cevrî İbrahim Çelebi", *TDVİA,* C. VII, s. 460-461.

[275] Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmed Selahaddin Hidayetoğlu, *Hall-i Tahkîkât, Cevrî İbrâhîm Çelebi,* Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Seminer, Konya 1986; İsmail Güleç, *age.,* s. 239-242; Hüseyin Ayan, *age.,* s. 17-21; Cevrî İbrahim Çelebi, *Hall-i Tahkîkât, Aynü'l-Füyûz,* Takvimhane-i Amire, İstanbul 1269.

[276] Hayatı ve eserleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Ülker Aytekin, *Sarı Abdullah Efendi Mesnevî-i Şerif Şerhi,* Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul 2002; Selahattin Durgun, *Sarı Abdullah ve Şerh-i Mesnevî (Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî),* Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 1993; Tomris Ölmez, *Mesnevî Şârihi Sarı Abdullah Efendi Hayatı ve Eserleri,* İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bitirme Tezi, İstanbul 1940; Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *age.,* C. 1, s. 100-102.

494 sayfa büyük boy olarak basılmıştır.[277] Ayrıca Türkiye kütüphanelerinde birçok yazma nüshası da bulunmaktadır.

Üçerli dörderli beyitler halinde ele alınan ve kendi içinde mısra mısra tercüme edildikten sonra topluca açıklaması verilen eserde, ayet, hadis, kelam-ı kibar, Arapça, Türkçe ve Farsça şiirlerden de sıkça yararlanılmıştır.

Şerh, *Mesnevî*'nin birinci cildini ihtiva etmesi yönüyle mufassal bir şerh gibi görünse de içinde yer alan tasavvufî açıklamalar, verilen bilgiler ve yapılan atıflar sebebiyle geniş bir tercüme mahiyetindedir. Diğer yandan kendi görüş, düşünce ve tecrübelerini de eserine katan Sarı Abdullah'ın şerhi, bu yönüyle şârihin görüşlerinin öğrenilmesinde ve Melâmîlik için de önemli bir kaynaktır.[278]

1.22. Şifâî Derviş Mehmed (ö. 1660-1661), *Şerhü'l-Kitâbi'l-Mesnevî el-Ma'nevî*

Hakkında detaylı bilgi bulunmayan Şifâî Mehmed Dede, Kastamonu doğumlu olup Hasan Efendi'nin oğludur. Medine payeliğinde, İzmir Sultan Selim Medresesi müderrisliğinde, Bursa ve Eyüp kadılığında ve 1066/1655-1656 yılında Anadolu kazaskerliğinde bulunmuştur. Konya'da Mevlevîliğe intisap etmiş ve 1071/1660-61 yılında Mısır Mevlevîhânesi'nde şeyh olmuştur. Burada *Mesnevî* dersleri vermeye başlamış ve 68 yaşında vefat ederek Mısır Mevlevîhânesi'ne sırlanmıştır.[279]

Şifâî Mehmed Dede'nin eseri *Şerhü'l-Kitâbi'l-Mesnevî el-Ma'nevî*, Ankaravî ve Sürûrî şerhlerinin ilk iki cildinin muhtasarıdır. Müritlerin derslerde istifade etmesi maksadıyla yazılan eser, kürsüdeki derslerin sonunda ortaya çıkmış ve dinleyicileri sıkmayacak şekilde kısa - öz olarak oluşturulmuştur. Baştaki mukaddimenin ardından 6a'da *Mesnevî*'nin ilk beytiyle şerhe başlanmış ve şerhin ilk on sekiz beyti 8a'da, ilk cildi ise 238a'da tamamlanmıştır. İlk cildin sonunda 1081/1670 yılı kayıtlıdır. 239b'den başlayan ve 389b'de tamamlanan ikinci cildin sonundaki bilgilere göre şerh 1083/1672 tarihinde Dervîş Mustafa Hamîdî tarafından istinsah edilmiştir.[280]

1.23. Adnî Receb Dede (ö. 1683), *Nahl-i Tecellî*

Adnî Receb Dede, Siroz doğumlu olup Siroz Mevlevîhânesi şeyhi Ramazan Dede'den el almıştır. Neşâtî ve Ağazâde Mehmed Efendi gibi şairlerden ders alan ve Belgrat Mevlevîhânesi

[277] Ali Temizel, *age.,* s. 101.
[278] İsmail Güleç, *age.*, s. 165.
[279] Esrâr Dede, *age.,* s.254-256; Ali Enver, *age.,* s. 107-108.
[280] Şifâî Dervîş Mehmed, *Şerh-i Kitâb-ı Mesnevî-i Ma'nevî,* Süleymaniye Kütüphanesi, Dârü'l-Mesnevî Nu. 209.

şeyhlerinden olan Adnî Receb Dede, 1100/1688-89 yılında burada vefat etmiştir. Şerhinin yanında *Dîvân*'ı ve *Şerh-i Kasâid-i Örfî, Pend-i Adnî* adlı eserleri vardır.[281]

Şârih, *Nahl-i Tecellî* adlı eserini oluştururken *Mesnevî*'den toplamda 339 beyit seçmiştir. Seçilen bu beyitlerin 333 tanesinde "aşk" kelimesi geçmektedir. Geri kalan beyitler ise *Mesnevî* ciltlerinin ilk beyitleri ve Mevlâna'nın Senâyî'den tazmin ettiği bir beyittir. Seçilen beyitlerin *Mesnevî* ciltlerine göre beyit dağılımı şöyledir: 1. cilt 46; 2. cilt 24; 3. cilt 66, 4. cilt 28: 5. cilt 95 ve 6. cilt 79 beyit.[282]

339 beytin 5'er beyitle şerh edildiği ve *Mesnevî* vezniyle yazılan eserde toplamda 2143 beyit bulunmaktadır. Eser Tevhid, Na't-i Resûl-i Ekrem, Sebeb-i Te'lîf-i Kitâb, Münâcât ve İbtidâ-yı Ebyât başlıkları olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır.[283]

1.24. Ali Derviş, (ö. XVII. yüzyıl), *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*

Hattat olduğu bilinen ve hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgisi bulunmayan Ali Derviş, Hâlid-i Erzurumî'nin öğrencisidir. Hat sanatının farklı örnekleriyle çok sayıda eser yazmıştır.

Şerh-i Cezire-i Mesnevî, XVI. yüzyılın *Mesnevî* şârihlerinden Mehmed İlmî Dede'nin şerhiyle büyük oranda benzemektedir. Bu bakımdan eserin küçük değişikliklerle farklı bir kopyasının oluşturulmuş olabileceği muhtemeldir.[284]

1.25. Mehmed Ali el-Mevlevî (ö. XVII. yüzyıl), *Mesnevî-i Ma'nevî*

Mehmed Ali el-Mevlevî hakkında kaynaklarda bilgi tespit edilememiştir. Müellif, adını eserin mukaddimesinde el-Mevlevî es-Seyyid Mehmed Ali olarak kaydetmiştir.

Mesnevî'nin birinci cildinin mensur Türkçe şerhini ihtiva eden eserin yazılış tarihi de tam olarak bilinmemekle birlikte eldeki nüshanın 1103/1691-2 yılında Şeyh Ahmed el-Tâcir tarafından talik hatla istinsah edildiğine dair bir bilgi yer almaktadır.[285]

---

[281] Hayatı ve eserleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Esrâr Dede, *age.,* s.350-351; Ali Enver, *age.,* s. 158; Mustafa Safâyî Efendi, *Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü'l-Âsâr fî Fevâidi'l-Eş'âr),* haz: Pervin Çapan, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2005, s. 397; M. Nail Tuman, *Tuhfe-i Naili*, Bizim Büro Yay, İstanbul 2001, C. II, s. 654; Bursalı Mehmet Tâhir, *age.,* C. I, s. 123; Haluk İpekten, Mustafa İsen vd., *age.,* s. 11; Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmanî*, C. II, s. 371; Şeyhi Mehmed Efendi, *Şakayık-ı Numaniye ve Zeyilleri, Vakâyi'ül-Fuzalâ*, Neşr. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989, s. 682; Zehra Göre, *Adnî Receb Dede, Hayatı ve Eserleri,* Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 2004.

[282] Ahmet Topal, *Adni Receb Dede Nahl-i Tecelli (İnceleme-Metin)*, Atatürk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2006.

[283] Zehra Göre, *agt.,* s. 68-72.

[284] Şener Demirel, *Dinle Neyden - Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Türkçe Şerhleri,* Manas Yay., Ankara 2005, s. 30.

[285] Mehmed el-Mevlevî, *Mesnevî-i Ma'nevî,* Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma bağışlar, Nu. 2780.

1.26. Ambarcı-zâde Derviş (Küçük Ali) (ö. 1715), *Esrârü'l-Ârifîn ve Sirâcü't-Tâlibîn*

İstanbul doğumlu olan ve Anbârîzâde veya İmam lakabı ile bilinen Anbârîzâde Dervîş Ali b. İsmail'in asıl mesleği hattatlıktır. Hafız Osman okuluna bağlıdır. Ayrıca Çelebioğlu Mescidi'nde imamlık yapan ve birçok eser ile mushaf istinsah etmiş olan Derviş Ali, Mevlevî müntesiplerindendir.

Esrârü'l-Ârifîn ve Sirâcü't-Tâlibîn adlı eser, içerisinde farklı başlıklar altında farklı konuların bulunduğu bir eserdir. Müellif, eserinin mukaddimesinde devrin mesnevîhanlarından olan Abdülkerim b. Şeyh Sinan ile Ahmet Eflâkî, Sipehsâlâr, Hemedânî, Molla Câmî ve Sürûrî'nin eserlerinden istifade ve iktibas etmek suretiyle eserini oluşturduğunu ve eseri üç mukaddime ile on iki makale üzerine tertip ettiğini açıklamaktadır.[286] Eserin ilk bölümü, *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytinin neden "bişnev" ile başladığının hikmetini anlatır. İkinci bölümde Farsça bilmeyen dervişler için ilk on sekiz beytin tercüme ve şerhini yapan müellif üçüncü bölümde ise *Mesnevî*'nin yazılış sebebini açıklar ve ardından Mevlâna'nın hayatı ile menkıbelerine geçer.

İlk makale, Peygamber'in Miraç'ta Hz. Molla'nın mübarek şükrünü görmesi ve Hz. Sâdık-ı Ekber'e haber vermesidir. Mevlâna'nın soy, nesebi, lakabı ve bazı izahatlar, Bahâeddîn Veled'e niçin Sultânü'l-'ulemâ' dendiği, Belh'den neden, ne zaman ve nasıl hicret ettiği, Mevlâna'nın babasından sonraki ahvali, Şems-i Tebrîzî'nin küçüklüğü, gençliği ve neden Konya'ya geldiği, Şems-i Tebrîzî, husûdun bî-sûd vasıtasıyla *Kur'ân*'ın bir iki defa dağılıp toplanması, bazı kimselerin Şems-i Tebrîzî'yi öldürmek istemesi, Mevlâna'nın tarikat silsilesi, Mevlâna'nın vasiyeti, Mevlâna'dan sonra Mevlevî ayinlerinin durumu ile hatm-i kitâb ve Peygamber eserdeki diğer makalelerdir.

1.27. Tâlibî Hasan Efendi (ö. 1717), *Yetîmü'ş-Şürûh*

Rumeli İştip kasabasında doğan ve kadılık görevlerinde bulunan Tâlibî Hasan Efendi, Selanik Mevlevîhânesi şeyhi Vecdî Dede'ye intisap etmiştir. Şeyhin vefatından sonra dergahta şeyh olmuş, kendisinin yerine başkası tayin edilince de tekrar kadılık görevine dönmüştür. Bir süre sonra Galata Mevlevîhânesi şeyhi Gavsî Dede (ö. 1108-1109/1696-1698)'ye intisap etmiş ve Konya Mevlâna Dergahı postnişîni Bustân Çelebi (çö. 1117/1705) tarafından Selanik ve Mısır Mevlevîhânelerine şeyh olarak gönderilmiştir.[287]

---

[286] Dervîş Ali b. İsmail, *Esrârü'l-Ârifîn ve Sirâcü't-Tâlibîn,* İstanbul, Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu Ali Paşa, Nu. 711, 9b-10a.
[287] Esrâr Dede, *age.*, s.321-322; Haluk İpekten, Mustafa İsen vd., *age.,* s. 501; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlâna Müzesi Yazmalar Kataloğu,* C. II, s. 138-139.

Yetîmü'ş-Şürûh, 1106/1694'te yazılmış ve *Mesnevî*'nin üçüncü cildinin mensur Türkçe şerhidir. Eserin mukaddimesinde şarihin, 1102/1691 yılında Selanik Mevlevîhânesi'ne tayin edildiğinde yanmış olan mevlevîhâne kitaplarının arasında Sürûrî ve Şem'î'nin *Mesnevî* şerhlerinin üçüncü cildinin kaybolduğunu görmesi üzerine bu eseri telif ettiği belirtilmektedir.[288]

1.28. İsmâîl-i Bursevî (Bursalı İsmâîl Hakkı) (1653-1725), *Rûhu'l-Mesnevî*

Bulgaristan sınırları içinde yer alan Aydos karyesinde doğan ve Celvetiyye tarikatına mensup olan Bursevî, uzun yıllar Bursa'da ikamet ettiği için bu isimle anılmıştır. Bağlı olduğu tarikatın ismiyle, Celvetî olarak da bilinen Bursevî, küçük yaşlarda annesini kaybetmiş ve büyükannesiyle hayatına devam etmiştir. Osman Fazlî Efendi'nin halifelerinden dersler almış ve Edirne'de hüsn-i hatla meşgul olmuştur. Hat sanatının yanında fıkıh, kelam, Farsça, tecvid ve feraiz gibi dersler de öğrenen Bursevî, Zeyrek Camii'nde halvete girmiş ve sonrasında 1675'te Üsküp'e tayin edilerek irşad görevine başlamıştır. Sonraları Bursa'da görevine devam etmiş ve İstanbul'a defalarca gelip gitmiştir. Bursevî, 1700 yılında hacca gitmiş ve çeşitli sıkıntıların sonunda Bursa'ya dönerek kendi imkanlarıyla yaptırdığı camide irşad vazifesini ve eser telifini sürdürmüştür.

Bursevî'nin dinî-tasavvufî ve ahlakî olmak üzere Arapça ve Türkçe yüzü aşkın eseri vardır. Eserlerinden bazıları; *Tefsîr-i Rûhü'l-Beyân, Şerh-i Muhammediyye, Şerh-i Mesnevî, Şerh-i Pend-i Attâr, Şerh-i Bostân, Şerh-i Hadîs-i Erbaîn, Divân*'dır.

Rûhu'l-Mesnevî, Mesnevî'nin birinci cildinin bir kısmının mensur Türkçe şerhi olup 1116/1704 yılında tamamlanmıştır. *Mesnevî*'nin birinci cildinin ilk 748 beytini ihtiva eden eser, iki ciltten oluşmakta ve ilk cildinde 328 beyit, ikinci cildinde ise 420 beyit bulunmaktadır. Bursevî'nin bu eseri, İstanbul'da 1287/1871'de Matbaa-i Âmire'de iki cilt (I. c., 528 s., II. c., 580 s.) olarak basılmıştır.[289]

Mesnevî'nin Arapça dîbâcesini şerh etmeden birinci beyitle şerhe başlayan Bursevî'nin bu eseri, *Mesnevî* şerhleri arasında en kapsamlı olanıdır. Öyle ki Bursevî, şerh içerisindeki ayet, hadis ve kelâm-ı kibarlar dışında kendisine, Mevlâna'ya ve diğer başka şairlere ait şiirlerle de açıklamalarını kuvvetlendirme yoluna gitmiştir. Eserde, ilk olarak beyitte geçen kelimelerin anlamları verilmiş sonra da beytin tercümesi yapılarak uzun uzun açıklama yoluna gidilmiştir. *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytindeki sırrın tasavvuf erbabınca bilinmesini isteyen Bursevî,

[288] Tâlibî Hasan Efendi, *Yetîmü'ş-Şürûh/ Şerh-i Mu'dalât-ı Mesnevî,* Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, İhtisas, Nu. 2080, 1b-2b.
[289] İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhü'l-Mesnevî I-II,* İstanbul Matbaâ-i Âmire, 1287.

özellikle de birinci beytin ilk mısrasında geçen "bişnev" kelimesindeki "b" harfi ile ilgili ortaya koyduğu tespit ve değerlendirmeleriyle şerhini daha da önemli kılmıştır. *Rûhu'l-Mesnevî*'nin Türkiye kütüphanelerinde birçok yazma nüshası mevcuttur.[290]

Ayrıca Bursevî'nin XVII. yüzyıl sonu ve XVIII. yüzyıl başında yazdığı düşünülen ve *Mesnevî*'nin ilk cildinden seçilmiş 172 beyitlik mensur bir şerhi de bulunmaktadır. Bursevî, ilk on sekiz beyit şerhiyle başlayan bu eserini, Farsça bilmeyenlerin *Mesnevî* denizinden bir parça da olsa yararlanmaları için yazdığını ifade etmektedir.[291]

1.29. Mehmed Emin Tokâdî (1664-1745), *Şerh-i Beyt-i Mesnevî*

Nakşibendî tarikatına mensup Diyarbakırlı bir babanın oğlu olan ve Tokat'ta doğan Mehmed Emin Tokâdî, Mekke'de Nakşibendî şeyhi Hâce Ahmed Yekdest-i Cüryânî'ye intisap etmiş ve uzun yıllar Müceddidîliğin yayılmasında rol almıştır. Musikî ve hat sanatlarıyla da ilgilenen Tokâdî İstanbul'da 1158/1745 yılında vefat etmiştir.[292]

Şerh-i Beyt-i Mesnevî, Mesnevî'nin birinci cildinin 73. beytinin şerhidir. Şerh, Halil İbrahim Şimşek tarafından yayınlanmıştır.[293]

1.30. Şeyh Gâlib (1757-1799), *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*

Asıl adı Mehmed Esad olan ve divan edebiyatının son temsilcileri arasında yer alan Şeyh Gâlib, İstanbul'da doğmuştur. İlk eğitimini babasından almaya başlamış ve dedesinin Mevlevî olması hasebiyle daha çok bu çevrede yetişerek kendisini edebiyat ve sanatta geliştirmiştir. Galata Mevlevihanesi şeyhlerinden istifade eden Gâlib Arapça ve Farsça derslerini dönemin büyük üstadlarından almıştır. Esad, Gâlib, Esad Gâlib gibi mahlaslarla şiirler yazmış ve gençlik çağlarında isminden söz ettirecek eserler bırakmıştır. Konya'da Mevlâna Dergâhı'nda çileye giren ancak babasının üzüntüsüne dayanamayarak çilesini yarıda kesip İstanbul'a dönen Gâlib, burada Yenikapı Mevlevihanesi'nde çilesini tamamlamıştır. Şeyh Gâlib, 1791'de Galata Mevlevihanesi şeyhliği görevinde bulunmuş ve padişaha yazdığı şiirler vesilesiyle mevlevihanenin onarımını sağlamıştır. Sonraları mesnevihanlık icazeti de alan Gâlib, genç

---

[290] Bursevî'nin hayatı, eserleri ve özellikle Rûhu'l-Mesnevî'si için ayrıca bkz. İsmail Güleç, *İ. Hakkı Bursavî ve Rûhu'l-Mesnevîsi: İnceleme-Metin,* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2002; İsmail Hakkı Bursevî, *Mesnevî Şerhi-Rûhu'l-Mesnevî - Mesnevî'nin İlk 748 Beytinin Şerhi,* hzl. İsmail Güleç, İnsan Yay., İstanbul 2004; Saliha Baryaman, *İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Mesnevî (Birinci Cilt) İnceleme-Metin,* Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2000; Sabahattin Arslan, *İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Mesnevî (Üçüncü Cilt) Transkripsiyonlu Metin,* Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2000; Mustafa Efe, *Rûhu'l-Mesnevî, İsmail Hakkı Bursevî, (İkinci cilt 1b-99b arası), İnceleme-Metin,* Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2002; Muti Akkoyun, *Rûhu'l-Mesnevî'deki Metot ve Mesnevî'nin İlk Onsekiz Beyti,* Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1985.

[291] İsmail Hakkı Bursevî, *Şerh-i ba'z-i ebyât-ı Mesnevî,* İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, Nu. 6496, varak 2a.

[292] Bursalı Mehmed Tahir, *age.,* C. I, s. 36; Mehmed Süreyya, *age.,* C. I, s. 405-406; Halil İbrahim Şimşek, "Mehmed Emin Tokadî", *TDVİA*, C. XXVIII, s. 467–468; Halil İbrahim Şimşek, *Osmanlı'da Müceddidîlik XII-XVIII. Yüzyıl,* Süf Yay., İstanbul 2004, s. 169-224.

[293] Mehmed Emin Tokâdî, "Şerh-i Beyt-i Mesnevî", Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi, VI/14 (Ocak-Haziran), 2005, s. 659-660.

yaşlarda şeyh olmasının yanında eserleri ile de ön plandadır. 1799 yılında vefat eden Gâlib'in *Hüsn ü Aşk, Divân, Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, es-Sohbetü's-sâfiye* gibi eserleri vardır.

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Yûsuf Sîneçâk'in *Cezîre-i Mesnevî*'sinin Türkçe tercüme ve şerhi olup tam adı *Semâhatu Lemâatı Bahrü'l-Manevî bi-Şerhi Cezîreti'l-Mesnevî*'dir. Şeyh Gâlib, Mevlevîlik tarikatına yeni girmiş olanlara *Mesnevî*'yi kolayca anlatabilmek için kaleme aldığı bu eserinde, ilk olarak on sekiz beyti daha sonra da seçilen diğer beyitleri kelime kelime irdelemiş, tercüme etmiş ve açıklamıştır.[294]

Şerhinde ayet ve hadislerin yanında diğer başka kaynaklardan da alıntılar yapan Gâlib, bir yandan tasavvuf yolunda ilerleyen ve Farsça bilmeyen mürîdlere *Mesnevî* ile ilgili bilgiler vermek ve diğer yandan da tasavvufun seyrinden bahsetmek ve benimsetmek amacıyla kaleme aldığı bu eserinde, tasavvuf yolunda bilgi ve becerisini göstermekle kalmamış ayrıca nesir sahasındaki kabiliyetini de göstermiştir. Eserin dili, yer yer ağır olmakla birlikte eserde sanatkârâne bir üslup da görülür. Ayrıca kimi zaman secili bir anlatımda eserde görülmekte ve akıcılığın sağlandığı gözlemlenmektedir.[295]

1.31. Erzurumlu Ahmed Naim (ö. XIX. yüzyıl), *Şerh-i Mesnevî*

Aslen Erzurumlu olan ve babasının ölümünden sonra ticaret hayatına atılan Ahmed Naim, ticaret vesilesiyle geldiği İstanbul'da mallarını çaldırdığı ve insanların ticaret ahlakının bozuk olduğunu görmesi üzerine ticaretten nefret edecek hale gelerek kendini ilim öğrenmeye adamıştır. Ahmed Naim, insanların hileyle iş yapmalarından dolayı düşmanlık beslerken kendisini ilim deryasında mutlu hissetmiş ve memleketine giderek *Mesnevî* nuruna ermeye ve Mevlevî yoluna gitmeye gayret etmiştir. Sonraları hakkında dedikodular çıkmış ve altı yedi senelik geçmişinden sonra komşularının da ağır baskısı ve tehditi ile oradan ayrılmış ve ilk olarak Konya'ya sonra da İstanbul'a gitmiştir. Doğum ve ölüm tarihleri tam olarak bilinmemekle beraber XVIII. yüzyılın sonlarında doğduğu ve XIX. yüzyılın ilk yarısında öldüğü bilgisi verilebilir.[296]

Mesnevî'nin dördüncü cildinin mensur şerhini ihtiva eden *Şerh-i Mesnevî* isimli eseri Ahmed Naim, Derviş Ganem isimli birinin ilk üç cildi şerh ettiğini ve halkın da ısrarı ile bu şerhin yarım kalmaması için devamı niteliğinde dördüncü cilt şerhini oluşturduğunu belirtir.

[294] Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Şeyh Gâlib, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî,* haz. Turgut Karabey, Mehmet Vanlıoğlu, Mehmet Atalay, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Erzurum 1996.
[295] Şeyh Gâlib, agy., s. 9; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler, İsimler, Eserler, Terimler,* C. 8, Dergah Yay., İstanbul 1977, s. 144-146.
[296] Kemal Yavuz, "Erzurumlu Ahmed Naim'in Mesnevî Şerhi", *I. Milli Türkoloji Kongresi, 6-9 Şubat 1978, Tebliğler,* Kervan Yay., İstanbul 1980, s. 176-181.

Eserin başında dua, hamdele ve salvele gibi bölümlerin ardından şerh hakkındaki bilgilere geçilir. Sonrasında da hayatı hakkında kısaca bilgi veren Ahmed Naim'in bu eserinde, beyitler tek tek ve kelime kelime şerh edilmiş, yeri geldikçe de kelimeler üzerinde gramer açıklamaları yapılmıştır. Ankara'da başlanılıp yine orada tamamlanan eserin tairihi 17 Şaban 1228/1813'tür.[297]

1.32. Hocazâde Seyyid Mehmed Râsim el-Mevlevî, *Şerh-i Râsim Müntehâbâtu alâ Mesnevî-yi Şerîf*

Şerh-i Râsim Müntehâbâtu alâ Mesnevî-yi Şerîf, hakkında herhangi bir bilgi bulunamayan Râsim Efendi'nin, *Mesnevî*'den seçtiği beyitlerin mensur şerhidir. Arapça, Farsça ve Türkçe olan bu şerh, tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlı bir mecmuanın 1b-144b varakları arasında bulunan ve birinci cildin ilk 34 beyti ile "Akılla nefsin savaşı, Mecnûn'un devesiyle savaşına benzer" başlıklı hikâyenin şerhinden oluşmaktadır.[298]

Râsim Efendi şerhini, ayet, hadis, kelam-ı kibar ve farklı kişilere ait manzumelerden faydalanarak zenginleştirmiştir. Şerh kısmında soru-cevap şeklinin de görüldüğü bu eserde şârih, mutasavvıflar arasındaki bazı kavramları da ele alarak onlara cevap vermeye çalışmıştır. Bu yönüyle Râsim Efendi şerhte kendi düşüncelerini açıklamaya da çalışmıştır. İlk on sekiz beytin şerhi 73 varaktan, ilk beytin şerhi ise 16 varaktan oluşmuştur.[299]

1.33. Bağdâtlı Âsım (ö. XIX. yüzyıl), *İlk Onsekiz Beyit Şerhi*

Hayatı hakkında detaylı bilgi bulunmamakla birlikte Bağdatlı olan Âsım, Seyyid Mehmed Vesim Efendi'nin oğludur. 1218/1803 yılında dünyaya gelen Âsım, A'zamiye Medresesi'nde babasından bir süre ders aldıktan sonra babasının vefatı üzerine Mehmet Kasım Şarzurî'den ders almaya devam etmiştir. Bağdat Mevlevihâne Camii'nde imap-hatip olan ve sonra burada bulunan medreseye müderris olan Âsım, aynı zamanda mütercimlik de yapmış ve İstanbul'a gelmiştir. 1305/1887-88'de burada vefat etmiştir.[300]

Bağdatlı Âsım'ın *İlk Onsekiz Beyit Şerhi*, Türkçe divanının sonundaki mensur parçaların arasında yer almaktadır. Yapılan mensur ve manzum on sekiz beyit şerhlerinin çok uzun ve ayrıntılı olduğu ve kendisinden kısa ve anlaşılır bir şerh istemeleri üzerine Bağdatlı Seyyid

[297] Kemal Yavuz, *ae.,* 179-181; Erzurumlu Ahmed Naîm, *Mesnevî Şerhi [IV. Cilt],* Erzurum İl Halk Kütüphanesi Nu. 23917, 325 v.
[298] İsmail Güleç, *age.,* s. 213
[299] Hocazâde Seyyid Mehmed Râsim Efendi, *Şerh-i Râsim Müntehâbâtu alâ Mesnevî-yi Şerîf,* İstanbul Üniversitesi, Türkçe Yazmalar Nu. 1605; Ömer Savran, "Mehmed Râsim'in Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytine Şerhi ve Şerh Anlayışı", *Turkish Studies, Türkoloji Araştırmaları,* S. 4/6, 2009, s. 387-406.
[300] İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri I-V,* haz. Müjgân Cunbur, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., 1999, C. I, s. 107-108.

Abdülaziz Âsım, birçok şerhi gözden geçirerek bu şerhi telif ettiğini belirtmiştir.[301] Şerhe besmele ile başlanmış ve ilk olarak dîbâce şerh edilmiş, ardından on sekiz beyit açıklanmıştır. Farsça beyitten sonra tercüme ve sonra da şerh yapılmıştır. On sekiz beyitten sonra ise *Mesnevî*'den kısa bir bölüm sadece beyit olarak yer almaktadır.[302] Genel itibariyle şerh, İsmâil-i Ankaravî şerhinin kısa özeti mahiyetinde olup şerhin, Ankaravî etkisinde kalınarak oluşturulduğu söylenilebilir.[303]

1.34. Es-Seyyid el-Hâc Muhammed Şükrî İbn Ahmed 'Atâ, (ö. XIX. yüzyıl), *Müntehâbât-ı Mesnevî*

Hayatı hakkında fazlaca bilgi bulunmayan Ahmed Ata adında birinin oğlu olan es-Seyyid el-hâc Muhammed Şükrü, Gelenbevî'nin damadıdır.

Müntehâbât-ı Mesnevî isimli eser, *Mesnevî*'nin birinci cildinden seçilmiş 231 beytin Türkçe mensur şerhidir. Şarih, eserine Mevlâna'yı ve *Mesnevî*'yi överek başlamış, *Mesnevî*'yi şerh edenlerin ismini saymış, *Mesnevî*'nin manzum seçkilerinin olduğu ve bunun yanında mensur şerh seçkisinin de olması gerektiği düşüncesiyle eseri yazdığını belirtmiş ve ardından şerhe geçmiştir. Muhammed Şükrü 147 sayfa olan eserinin başında, eserinde 270 beyit tercüme ettiğini ve ismini de *Müntehâbât-ı Mesnevî* olarak koyduğunu ifade etmektedir. Ancak eserdeki beyitlerin toplam sayısı 231'dir. Muhammed Şükrü şerhine, -*Mesnevî* 'bişnev' sözüyle başladığı için- ilk ciltteki 'bişnev' geçen 2913. beyitle başlamaktadır. Bunun yanında ilerleyen sayfalarda bu beyitten önceki beyitler de yer almaktadır. Seçilen beyitler meâl-i beyt, mefhûm-ı beyt, müfâd-ı beyt, medlûl-ı beyt gibi başlıklarla verilmektedir. Eser, Farsça beyitten sonra içerisinde ayet, hadis ve Arapça-Farsça ibarelerin de olduğu beyit açıklamaları ile devam etmektedir.[304]

1.35. Neş'et Süleyman Efendi (Hoca Neş'et) (ö. 1807), *Tercüme-i Şerh-i Dü beyt-i Mesnevî li-Câmî*

1734 yılında Edirne'de doğan ve aslen İstanbullu olan Hoca Neş'et, küçük yaşlarda babasıyla çıktığı hac yolculuğunun dönüşünde Konya'ya gelerek Mevlâna'yı ziyaret etmiş ve Mevleviliğe intisab ederek babasının ölümünden sonra dönemin önde gelen âlimlerinden dersler almıştır. Uzun süren öğretiminin ardından İstanbul'da *Mesnevî* okutmaya başlamış, 'Hoca' vasfını da buralarda almıştır. Şeyh Gâlib, Pertev Efendi gibi dönemin büyük şairlerine

[301] Bağdâdî Seyyid Abdülaziz Âsım, *Dîvân,* Millet Kütüphanesi Ali Emiri, Manzum 267, 124b-130a.
[302] İsmail Güleç, *age.,* s. 226.
[303] Şener Demirel, *age.,* s. 34.
[304] Muhammed Şükrü ibn Ahmed Ata (Dâmâd-ı Gelenbevî), *Müntehebât-ı Mesnevî,* İstanbul, Şems Matbaası, 1328, 147 s..

mahlas veren Hoca Neş'et, 1768-69 Rus savaşlarına da katılmış ve 1807 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. *Dîvân, Şerh-i Yek Beyt, Tercemetü'l-Aşk* gibi eserleri de vardır.

Tercüme-i Şerh-i Dü beyt-i Mesnevî li-Câmî, İran edebiyatının önde gelen isimlerinden Molla Câmî'nin *Şerh-i Dü Beyt* isimli manzum eserinin tercümesidir. *Mesnevî*'nin bir ve ikinci beytinin şerhini içeren eserin asıl metni, 115 beyit ve mensur parçalardan oluşmaktadır. Hoca Neş'et de bu eseri beyit beyit ve bölüm bölüm mensur olarak tercüme etmiştir. Gerektiğinde kendi bilgilerini de araya katmış hatta yer yer menkıbe, kıssa, başka şairlerin beyitleri, şiirleri vb. ile de eserin anlaşılmasını sağlamıştır. Eser, *Şerh-i Dü Beyt-i Neş'et, Ney-nâme* gibi isimlerle de kayıtlıdır.[305]

1.36. Şeyh Murâd-ı Buhârî, (Muhammed Murad Mollâ) (1808-1848), *Hulâsatü'ş-Şurûh*

Muhammed Murâd Nakşibendî olarak da bilinen şârih, İstanbul doğumlu olup Şeyh Abdülhalim Efendi'nin oğludur. İstanbul Çarşamba'da kendi adına yaptırdığı Murad Molla dergahında uzun yıllar irşad ve *Mesnevî* dersleri vermekle meşgul olmuştur. Dergahın yakınlarında Dârü'l-Mesnevî yapılmasına da katkıda bulunan Murad Molla'nın kabri de bu yapının bahçesindedir.

Murâd Mollâ'nın *Mesnevî* şerhi dışında *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidîn el-Müsemmâ bi müzihi'l-Hafâ, Risâletü's-Sakaleyn, Muînü'l-Vâizîn, Kitâb-ı Mâ-hazâr Şerh-i Alâ Pend-i Attar, Kavâid-i Fârisîyye, Dîvân, Şerh-i Kasâid-i Mevlâna Şevket* gibi eserleri vardır.[306]

Hulâsatu'ş-Şurûh fî Nihâyeti'l-vüzûh, Mesnevî'nin altı cildinin de kısa ve öz olarak yapılmış Türkçe mensur şerhidir. *Mesnevî*'yi birçok kez hatmeden Murad Molla bu eserini, öğrencilerinin isteği üzerine yazdığını ve şerhe 17 Recep 1255 / 15 Eylül 1839 yılında başladığını şerhin mukaddimesinde belirtmekte ve altıncı cildin mukaddimesine göre de 26 Rebîü'l-âhir 1261 / 23 Nisan 1845 tarihinde son cildin şerhine başlamıştır.

Ana kaynaklar okunmadan yazılmış bir şerh olduğu[307] yönündeki bazı tenkitlere maruz kalmış olan bu eserde zaman zaman Ankaravî'ye de eleştirilerde bulunulmuştur.[308] Şerh

---

[305] Üzeyir Aslan, "Neş'et Süleyman Efendi, *Tercüme-i Şerh-i Dü Beyt (Giriş-Tenkitli Metin)",* Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1999; Molla Câmî, *Ney'în Feryadı - Nay-nâme,* (Tercüme ve şerh: Hoca Neş'et), haz. Üzeyir Aslan, Sûfî Kitap, İstanbul 2007.

[306] Murad Molla'nın hayatı ve eserleri hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz. *DEİS*, s. 302; Bursalı Mehmed Tahir, *age.,* C. I, s. 159; Gölpınarlı, s. 144; *TDEA*, VI, 441; Zekiye Güntan, *Muhammed Murâd Nakşbendi ve Hülâsatü'ş-Şürûh Adlı Mesnevî Şerhinden İlk 1001 Beyit,* İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya 2010.

[307] Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddîn,* s. 52 ve 6. dipnot.

[308] Murâd-ı Buhârî, *Hulâsatu'ş-Şurûh,* İstanbul Üniversitesi, Türkçe Yazmalar, No: 6309-6314, C. I, v. 8a; eser hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Zehra Öztürk, *Hulâsatu'ş-şurûh Adlı Mesnevî Şerhinin 1-107 Varaklarının Günümüz Harflerine Aktarılması ve İncelenmesi,* Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008; Hatice Özdil, *Hulâsatu'ş-Şurûh Adlı Mesnevî Şerhinin 108-214*

geleneğine uygun olarak yazılan bu şerhte öncelikle Farsça beyit verilmiş sonra tercümesi yapılmış ve uygun görüldüğü yerlerde kelimelerin Türkçe karşılıkları açıklanmıştır. Dil bakımından beytin incelemesi bittikten sonra şerhe geçen şârih ayet, hadis ve sufî sözlerinden iktibas yapmış, divanlardan beyitler örnek vermiştir.

1.37. Mehmed Emin (XIX. yüzyıl), *Şerhü Ebyâtü'l-Mesnevî (Revâyihü'l-Mesneviyât)*

Eserde kendisinden "bu dâire-i tarîk-ı nâzenîn-i Mevlevî vü zâire-i hazret-i *Mesnevî-i Ma'nevî* hâk-pây-i fakîrullâh"[309] diye bahseden Mehmed Emin isminde bir Mevlevî tarafından kaleme alınan eser, *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytinin tercüme ve açıklaması ile bazı tasavvufî kavramların açıklamasını içerir.

Mehmed Emin'in eserinin kapağında *Şerhü Ebyâtü'l-Mesnev*î isminin olduğu görülmekle birlikte 5b'de biten mukaddimede eserin Sultan Abdülmecid (1823-1861)'e ithaf edildiği ve eserin isminin *Revâyihü'l-Mesneviyât* olduğunun bilgisi de yer almaktadır. Mevlâna ve ailesi ile ilgili bilgilerin de verildiği bu bölümden sonra 11b'de besmeleyle başlayıp 14a'nın ortasında biten kısım vardır. Bu kısımda, Allah'a hamd ve övgüden sonra ayetlerle kainatın yaratılışı ve sözün önemi vurgulanmış ardından *Mesnevî*'nin "bişnev" ile başlamasının izahı yapılmıştır. "Bişnev" kelimesinin harf harf sufî ıstılahındaki anlamı verildikten sonra aynı sayfada "beyt-i evvelü'l-Mesnevî" başlığı ile ilk beytin şerhine başlanmış ve ilk beytin şerhi 41b'de bitmiştir. Ardından "beyt-i sâniü'l-Mesnevî" başlığı ile ikinci beyte geçilmiştir. İlk on sekiz beytin şerhi 95b'de tamamlanmış ve eserin geri kalanında tasavvufî ve fıkhî terimler ile seyr-i sülûk kavramları açıklanmıştır. Şerh kısmında açıklama yapılırken beyitlerdeki bazı kelimelerin konu başlıkları altında uzun uzun açıklama yapılmış, bazen de şiirlerle örnekler verilmiştir. İlk on sekiz beytin şerhinde "me'âl-i isti'âresi", "ta'rîf-i …" ve "me'âl-i hakîkat-i …" gibi başlıklar altında kavramlar açıklanmış ve beyit şerh edilmiştir.[310]

Varaklarının Günümüz Harflerine Aktarılması ve İncelenmesi, Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009; Mutlu Cihan Hanifi, *Hulâsatu'ş-Şurûh Adlı Mesnevî Şerhinin Üçüncü Cilt 130-254 Varaklarının Günümüz Harflerine Aktarılması ve İncelenmesi,* Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009; Zekiye Güntan, *XIX. Yüzyıl İstanbul Mutasavvıflarından Muhammed Murad Nakşibendî ve Hülâsatu'ş-Şurûh İsimli Mesnevî Şerhinden İlk 1001 Beytin Tahlili,* Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2009.

[309] Mehmed Emin, *Şerhü Ebyâtü'l-Mesnevî (Revâyihü'l-Mesneviyât)*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa Nu. 522, v. 5b.

[310] Mehmed Emin, *age.,* v. 1b-132a.

1.38. Ali Rızâ b. Mehmed Rüşdî Yalvâcî (1830-1900), *İkâzu'n-Nâ'imîn ve İfhâmu'l-Kâsirîn I-III*

Müellifi hakkında herhangi bir bilgi bulunamayan *İkâzu'n-Nâ'imîn ve ifhâmu'l-Kâsirîn I-III* isimli eserin içerisinde yer yer "*Mesnevî-i ma'nevî şerhi"* başlığıyla şerh bulunmaktadır.[311] Eserin müellif nüshası Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., Isparta Yalvaç İlçe Halk Ktp. Koleksiyonu, Nu. 102 (1. cilt), 103 (2. cilt), 104 (3. cilt)'te bulunmaktadır.[312]

1.39. Âbidin Paşa (1843-1906), *Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i Şerîf*

Prevezeli Ahmed Dino'nun oğlu olan Âbidin Paşa, Preveze doğumlu olup bir süre burada tahsil gördükten sonra birçok farklı yerde devlet hizmetlerinde bulunmuştur. Preveze merkez kaymakamlığı ve mutasarrıf muavinliği de yapan Âbidin Paşa daha sonraları Sivas, Selanik, Diyarbakır, Harput, Ankara, Adana gibi illerin valiliğini de yapmıştır. 1894 yılında Cezâyir-i Bahr-i Sefîd (Merkezî Girit Akdeniz Adaları) valiliğine atanan Âbidin Paşa 1906 yılında Yemen'in ıslahı için kurulan komisyonda görevli iken vefat etmiştir. Halveti şeyhi Nureddin Efendi'ye bağlı ve tasavvuf ehli olan şârih Arnavutça, Farsça, Arapça, Rumca ve Fransızca bilmektedir. Yunanca yazı ve eserleri bulunan Âbidin Paşa'nın *Âlem-i İslâmiyet, Me'âlî-i İslâmiye, Tercüme ve Şerh-i Kaside-i Bürde, Saadet-i Dünyâ* gibi önemli eserleri vardır.[313]

Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i şerif, Mesnevî'nin birinci cildinin altı cilt olarak yapılmış Türkçe mensur tercüme ve şerhidir. Şerhinde, diğer şerhlerde olduğu gibi *Kur'ân-ı Kerîm* ve hadislerden de alıntılarda bulunan Âbidin Paşa, yer yer kendi düşüncelerini dile getirirken batılı düşünürlerin de görüşlerine yer vermiştir. Müellifin ve Mevlâna'nın hal tercümesi ile başlayan eserde *Mesnevî*'nin dîbâcesi ve onun tercümesinden sonra ilk beytin Farsçası tercümesi ve şerhine geçilmiştir. İlk beytin şerhi 26 sayfa kadardır. Sonraki beyitler ise yaklaşık yarım sayfa olarak devam etmiştir. Eserin her cildinin sonunda ise fihrist bulunmaktadır.[314] Ayrıca Âbidin Paşa'nın bu eserinden ayrı İstanbul'da 1888 yılında 103 sayfa olarak basılan *Merd-i Arabî Risâlesi* vardır. Eser şârihin, *Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i Şerif* adlı eserinin 4. cildinde yer alan hikâyenin ilk bölümünün Farsça metniyle birlikte yer aldığı Türkçe mensur bir eserdir.

---

[311] Ali Temizel, *age.,* s. 112.
[312] https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=12685 (Erişim Tarihi 10.05.2017)
[313] Âbidin Paşa'nın hayatı ve eserleri hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz. Bursalı Mehmed Tahir, *age.,* C. II, s. 341; *TDEA*, I, 24; Pala, İskender, "Abidin Paşa", *TDVİA*, I, 310; Nuri Şimşekler, *Abidin Paşa ve Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i şerîf,* Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 1992; İsa Çelik, *Âbidin Paşa'nın Mesnevî Şerhi ve Tasavvufî Düşünceleri*, Vefa Yay., İstanbul 2007.
[314] Âbidin Paşa, *Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i Şerîf*, III. Baskı, Dersaadet: Mahmut Bey Matbaası, 1305.

1.40. Mehmed Es‘ad Dede, (1843-1911), *Şerh-i Mesnevî*

Selanik doğumlu olan 1864 yılında İstanbul’a gelmiş ve Fatih’teki Çayırlı Medresesi’ne girmiştir. Dönemin meşhur âlimlerinden ilim tahsil ettikten sonra Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Osman Selâhddin Dede’ye intisap etmiştir. İdrisiyye ve Şazeli tarikatının şeyhlerinden de feyz alan Mehmed Esad Dede rüştiyelerde, mekteplerde Farsça dersleri vermiştir. Fatih Camii’nde *Mesnevî, Gülistân, Bostân, Pendnâme* derslerini de okutmuştur. 1909 yılında Kasımpaşa Mevlevîhânesi Mesnevîhanlığına tayin edilen müellifin *Numûne-i Kavâ’id-i Fârisî, Ziyâ’u’l-kulûb tercümesi*, *Tevhîdnâme* vb. gibi eserleri vardır.[315]

Mesnevî’nin ilk cildinden seçilmiş 360 beytin Türkçe mensur şerhi olan *Şerh-i Mesnevî* adlı eserde Mehmed Esad Dede, Hint şairlerinden de yararlanmış ayrıca eski yazmalara da müracaat etmiştir. Abdülbaki Gölpınarlı, bu eserin değerli olmasıyla beraber tamamlanamadığını ve ilk cildin çok azının şerhi olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca şerhin baş sayfalarında Hüseyin Vassaf’ın kendi elyazısı ile yazdığı beş beyitlik bir takriz vardır.[316]

1.41. Ferîd Efendi, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*

Ferîd Efendi tarafından yazıldığı bilinen ve Abdurrahman Nâcim adında birinin 1284/1848’de istinsah ettiği bu eserin, Sîneçâk Yûsuf Sinân’ın *Mesnevî*’den 366 beyit seçerek oluşturduğu *Cezîre-i Mesnevî*’nin Türkçe tercüme ve şerhi olduğu kaynaklarda geçmekte ve Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi’nde bulunan nüshanın 134a-170b sayfaları arasında yer aldığı belirtilmektedir.[317]

1.42. Rızâeddîn Remzî er-Rifâî (XX. yüzyıl), *Lübb-i Mesnevî*

II. Meşrutiyet zamanında yayınlanan *Tasavvuf Dergisi*’nde *Lübb-i Mesnevî* ismiyle *Mesnevî*’nin dîbâcesini ve ilk on sekiz beytini şerh eden Rızaeddin Remzî er-Rıfâî hakkında detaylı bilgi bulunmamaktadır. *Lübb-i Mesnevî, Tasavvuf Dergisi’*nin 20. sayısından itibaren çıkmaya başlamış ve 30. sayıda şerh tamamlanmıştır. Şener Demirel tarafından günümüz Türkçesine aktarılan eser,[318] klasik şerh geleneğine uygun olarak önce Farsça beyit verilerek, sonra da tercüme ve yorumlama yapılarak yazılmıştır.

---

[315] Bursalı Mehmed Tahir, *age.*,C. II, s. 87; İbnü’l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri I-V*, Haz: Müjgân Cunbur, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., 1999, C. I, s. 492-495; Mustafa Tatcı - Cemal Kurnaz, “Mehmed Es‘ad Dede”, *TDVİA,* C. XXVIII, s. 469-470.

[316] Abdülbaki Gölpınarlı, *Konya Mevlâna Müzesi Yazmalar Kataloğu I-IV,* Türk Tarih Kurumu, Ankara 1967-1994, C. III, s. 375.

[317] Ferîd Efendi, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî,* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi İsmail Saib II, Nu. 3103; İsmail Güleç, s. 204; Hasan Almaz, “Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümünde Bulunan Mevlânâ ve Mevlevîlikle İlgili Eserler”, *Mevlânâ Araştırmaları- 1*, Editör: Adnan Karaismailoğlu, Ankara 2007, s. 226.

[318] Şener Demirel, “Şeyh Rızaeddin Remzi er-Rifâî’nin Tasavvuf Dergisi’ndeki Mesnevî Şerhi”, *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi,* Vl/14 (Ocak-Haziran 2005), s. 591-629.

1.43. Yûnus Fehmî (Gerendevî) (1867-1930), *Hikemiyyât-ı Mesnevî*

Bolu/Gerede doğumlu olan ve 1867 yılında doğan Yunus Fehmi, küçük yaşlardan itibaren medreselerde eğitim almış ve sonraki yıllarda Gerede'deki medreselerde görev almıştır. Çok sayıda yazısı bulunan Yunus Fehmi'nin, *Namaz Risalesi, Hadis Usûlü, Müntehabbü'n-Nefâis,* gibi kitapları vardır. Bunların yanında tasavvuf, fıkıh ve akaid alanlarında kaleme aldığı manzumeleri de bulunmaktadır. Yunus Fehmi, 10 Şubat 1930 yılında vefat etmiştir.[319]

Hikemiyyât-ı Mesnevî, Mesnevî'nin altı cildinden seçilmiş 130 beytin mensur olarak açıklamalarının yapıldığı bir eserdir. Yazar eserin girişinde, aldığı beyitleri *Mesnevî* sırasına göre almadığını belirtmekte ve ilk olarak ilk cildin 2911. beytini açıklamaktadır. Yunus Fehmî, eserini oluştururken Ankaravî ve Âbidin Paşa'nın tercüme ve şerhlerinden yararlanmıştır. Eserde ilk olarak, Farsça beyit verilmiş, ardından kısaca beytin açıklaması yapılmış ve sonra da şerh denecek kadar uzun olmasa da kısa bilgilere geçilmiştir. Yer yer kelimelerin anlamları da açıklama metninin arasında veya dipnot şeklinde görünmektedir.[320]

1.44. Ahmed Avni Konuk (ö. 1938), *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*

Ahmed Avni Konuk, 1868 yılında İstanbul'da doğmuş ve Daruşşafaka'dan mezun olduktan sonra hafızlığını tamamlamıştır. Küçük yaşlarda anne ve babasını kaybetmiştir. Cami derslerine devam ederek İslam bilimlerinden icazet alan ve daha sonra da Mevlevî tarikatına intisap eden Konuk, mürşidi Selanikli Esad Dede (ö. 1329/1911)'den de *Mesnevî* dersleri okuyarak kendisinden icazet almıştır. Ahmed Avni Konuk Arapça, Farsça ve Fransızca öğrenmiş, Posta umum müdür muavinliği ve hukuk müşavirliği gibi görevlerde bulunmuştur. Zekâî Dede'den musikî dersleri alan, iyi bir hanende ve bestekâr olan Avni Konuk'un 119 makam ihtiva eden Kâr-ı nâtık ve üç Mevlevî ayini vardır. Mevlevî müziğinin son güçlü örneklerinden biri olan Rûy-ı Irak Âyin'i UNESCO tarafından plağa alınmıştır. 20 Mart 1938 yılında vefat eden ve Merkez Efendi mezarlığında kabri bulunan Konuk'un güfte derlemesi olan ve 2706 yapıtın güftesini veren *Hânende, Mesnevî-i Şerif Şerhi, Fusûsu'l-hikem tercüme ve şerhi, Tedbîrât-ı İlâhiye tercüme ve şerhi, Fîhi Mâ Fîh* gibi bazı eserleri vardır.[321]

Mesnevî-i Şerif Şerhi, Ahmed Avni Konuk'un 1929-1937 yılları arasında tamamladığı ve Mevlâna'nın *Mesnevî*'sinin tamamının Türkçe mensur şerhidir. Toplamda 34 ayrı defterden

[319] Hayatı ve eserleri için ayrıca bkz. Nurettin Sezen, *Geredeli Yunus Fehmi - Hayatı, Eserleri, Görüşleri ve Edebi Yönü,* Aktif Hayat Yay., Ankara 2007.
[320] Yûnus Fehmî, *Hikemiyyât-ı Mesnevî (Gönüllerin Şifası-Mesnevî'den Seçmeler),* haz. Nurettin Sezen, Aktif Hayat Yay. Ankara 2007.
[321] Hayatı ve şerh hakkında detaylı bilgi için bkz. Ahmed Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi I-XIII*, haz. Mustafa Tahralı ve diğerleri, Kitabevi Yay., İstanbul 2006-2009, C. I, s. 11-25; Ahmed Avni Konuk, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi I-IV,* haz. Mustafa Tahralı - Selçuk Eraydın, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 2005, C. I, s. 15-20; Savaş Barkçin, *Ahmed Avni Konuk - Görünmeyen Umman*, Klasik Yayınlar, İstanbul 2014, 496 s.

oluşan eser, rik'a hatla yazılmıştır. Türkçe ve Farsça şerhlerin yanında Hintçe yapılmış *Mesnevî* şerhlerini de inceleyen Avni Konuk, eserini Ankaravî'nin şerhini esas alarak yazmıştır. İlk olarak beyti veren ve sonrasında yaygın olan şerh geleneğinde olduğu gibi beytin tercümesi, varsa kelime anlamları ve açıklamalarını yapan Konuk, şerhini oluştururken ayet ve hadislerin yanında kendi çalışmaları olan *Fusûsu'l-hikem tercüme ve şerhi, Tedbîrât-ı İlâhiye tercüme ve şerhi, Fîhi Mâ Fîh* tercümesi gibi eserlerinden de alıntılar yaparak 'izâh' başlığı ile şerhini kuvvetlendirmiştir. Diğer şerhlerden farklı olan bir yönü beyitleri numaralandırarak belli bir düzen içinde vermesi gösterilebilir. Eser hakkında ortaya çıkan bazı tartışmalar nedeniyle yayınlanması güçleşen şerh, 2004 yılında yayınlanmaya başlamış ve tamamı 13 cilt olarak okuyuculara sunulmuştur.[322]

1.45. Kenan Rifâî (1867-1950), *Şerhli Mesnevî-i Şerif*

Selanik'te dünyaya gelen Kenan Rifâî'nin babası, Filibeli Hacı Hasan Bey'in oğlu Abdülhalim Bey ve annesi Hatice Cenan Hanım'dır. Kenan Rifâî'nin anne ve babası küçük yaşlarda ayrılmış ve onun yetiştirilmesini annesi üstlenmiştir. Doğu görevlerinden sonra İstanbul'a gelen babası, Posta Telgraf Nezareti'nde sicil başmüdürlüğü ve telgraf nâzırlığı görevlerinde bulunmuştur. Bu sırada annesi Kenan Rifâî'nin manevi terbiyesi için onu Kadirî tarikatına mensup Edhem Efendi'ye emanet etti ve Edhem Efendi ölünceye kadar onu yalnız bırakmayarak ona Kadirilik'te icazet vermiştir. Galatasaray Sultânîsi'ni bitirdikten sonra Babıali Hariciye Kalemi'nde çalışmaya başlayan Rifâî öğretmenlik ve müşavir yardımcılığı de yapmıştır. Hukuk Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Balıkesir, Manastır, Kosova, Üsküp ve Trabzon gibi yerlerde Maarif müdürlüğüne getirilmiştir. Medine'deki İdâdî-i Hamîdî adlı okulun müdürlüğüne tayin edilen Abdülhalim Kenan, burada dört yıl kaldıktan sonra İstanbul'a dönmüş ve farklı görevlerde bulunmuştur. 1925 yılında Maarif Vekâleti'nden emekli olmuş ve yaklaşık 13 yıl Fener Rum Lisesi'nde Türkçe öğretmenliği yapmıştır. Medine'de Hamza Rifâî'den icazet ve hilafet aldıktan sonra İstanbul'da kendi dergahını kuran Kenan Rifâî, yirminci yüzyılın ilk yarısında yetişen sûfiler arasında önemli bir yere sahiptir. Soyadı kanunu sonrası Büyükaksoy soyadını alan Kenan Rifâî, 7 Temmuz 1950 yılında hayatını kaybetmiştir. Kabri, Merkez Efendi Camii avlusundadır. *Muktezâ-yı Hayat*, *Dünyanın İnkılâbı, Rehber-i Salikîn, Tuhfe-i Kenan, Ahmede'r-Rifâî, İlâhiyât-ı Kenan ve Şerhli Mesnevî-i Şerîf* gibi eserleri vardır.[323]

[322] Ahmed Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi I-XIII*, haz. Mustafa Tahralı ve diğerleri, Kitabevi Yay., İstanbul 2006-2009.
[323] Mustafa Tahralı, "Kenan Rifâî", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 25, s. 254-255; Birol Biçer, "Sıradışı bir mutasavvıf: Kenan Rifâî, *Chronicle Dergisi*, S. 14, İstanbul 2009.

Şerhli Mesnevî-i Şerîf, Mesnevî'nin birinci cildinin Türkçe mensur şerhidir. Dergahtaki *Mesnevî* derslerinde bazı talebelerinin tuttuğu notların bir araya getirilmesiyle oluşan eserin bir kısmı, 1952 yılında Kazım Büyükaksoy tarafından *Mesnevî Hatıraları* ismiyle[324], 1973 yılında ise Ankara'da Kenan Rifâî'nin Nihat Sami Banarlı, Samiha Ayverdi, Nezihe Araz, Safiye Erol gibi öğrencileri tarafından düzenlenerek *Şerhli Mesnevî-i Şerîf*[325] ismiyle ilk cildin tamamı olarak yayınlanmıştır. İlk olarak on sekiz beytin topluca tercüme ve şerhini veren Kenan Rifâî, sonrasında belli gruplar halinde beyitleri vermiş ve açıklama yoluna gitmiştir. Eserinde açıklamaları yaparken kelimelerin sözlük anlamlarına yönelik bir açıklama veya bölüm uygulamamıştır.

1.46. Tahirü'l-Mevlevî (Olgun) (1877-1951), *Şerh-i Mesnevî*

Asıl adı Mehmed Tahir olan ve İstanbul'da doğan Tahirü'l-Mevlevî'nin babası Mustafa Saffet Bey olup büyük dedesi Hattat Mehmed Tahir Efendi'dir ve Mevlevî dervişidir. Annesi ise Emine Emsal Hnımdır. Gülhane Askerî Rüşdiyesi ve Menşe-i Küttâb-ı Askerî okullarında tahsilini yapan Olgun, Filibeli Rasim Efendi ile Mehmed Esad Dede'nin derslerine devam ederek icazet almıştır. Kutsal topraklara olan yolculuğunda Kâdirî ve Rifâî tarikatlarından da icazet almıştır. Karamanlı Halid Dede'den semâ çıkaran Olgun, memuriyeti bırakarak 1001 günlük çileye girdi. Daha sonra yayın hayatına başlamış ve Tahir Dede Kütüphanesi'ni kurmuştur. Farsça ve İslam tarihi dersleri okutan ve 1904 yılında tekrar memuriyete başlayan Tahirü'l Mevlevî, farklı yerlerde farklı görevlerde bulunmuş ve ayrıca yayın hayatını da bir taraftan devam ettirmiştir. 1925'te İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanmış ve beraat etmiştir. Sonrasında da uzun yıllar muallimlik yapan Olgun, çok sayıda dergi ve cemiyetlerde yazılar yazmıştır. 1944 yılında emekliye ayrılmış ve *Mesnevî* dersleri okutmaya başlamıştır. Sayıları binleri aşan öğrencisi olan Tahirü'l-Mevlevî'nin basılı ve basılmamış çok sayıda eseri ile yazıları vardır. *Dîvânçe-i Tahir, Mir'ât-ı Hazret-i Mevlânâ, Şerh-i Mesnevî, Edebiyât Tarihimize Dâir Manzum Bir Muhtıra, Fuzûlîye Dâir ve Edebiyât Lugati, Hint İhtilâli, Şeyh Şâmilin Gazâvâtı, Teşebbüs-i Şahsî (Roman), Hazret-i Peygamber ve Zamanı, Matbuât Âlemindeki Hayatım ve İstiklâl Mahkemeleri* eserlerinden bazılarıdır.[326]

---

[324] Kazım Büyükaksoy, *Mesnevî Hatıraları,* Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1952, 274 s.
[325] Kenan Rifâî, *Şerhli Mesnevî-i Şerîf,* Hülbe Yay., Ankara 1973.
[326] Tâhirü'l-Mevlevî hakkında detaylı bilgi için bkz.; Zülfikar Güngör, *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun) Hayatı, Eserleri ve Dinî Edebiyatla İlgili Şiirleri,* Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1994; Tahir Olgun, *Matbuat Âlemindeki Hayatım ve İstiklâl Mahkemeleri*, haz. Ahmet Atilla Şentürk, Nehir Yay., İstanbul 1990; Ahmet Atilla Şentürk, *Tahirü'l-Mevlevî Hayatı ve Eserleri,* Nehir Yay., İstanbul 1991; Tahir Olgun, *Divan Edebiyatının Bazı Beyitlerinin İzahına Dair Edebî Mektuplar,* haz. Cemal Kurnaz, Akçağ Yay., Ankara 1995; Tahir Olgun, *Çilehâne Mektupları*, haz. Cemal Kurnaz, Gülgün Erişen, Akçağ Yay., Ankara 1995; Tahirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, haz. Kemal Edip Kürkçüoğlu, İstanbul 1971; Şafak, Yakup, "Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Hz. Mevlânâ ve Eserleri Üzerine Çalışma Yapanlar", *Konya'dan Dünyaya Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Konya 2002, s. 258-260.

Şerh-i Mesnevî, Mesnevî'nin ilk dört cildini ve beşinci ciltten de yaklaşık bin beytin şerhini ihtiva eden Türkçe mensur bir şerhtir. Eserin aslını, Tâhir Olgun'un *Mesnevî* derslerinde öğrencilere anlatacaklarının hatırında kalması için *Mesnevî Takrîrleri* adıyla tuttuğu notlar oluşturur. Bugün 18 cilt olarak yayınlanan bu eserin 14 cildi Tahirü'l-Mevlevî'ye ait olup geri kalan kısım ise öğrencisi Şefik Can tarafından yapılan şerhi ihtiva etmektedir.[327]

Klasik şerh geleneğine uyarak önce Farsça beyti verip ardından tercüme ve kelime bilgilerini açıkladıktan sonra şerhe geçen Olgun, şerhini ayet ve hadislerle kuvvetlendirmiş ve başka birçok kaynaklardan da alıntılar yapmıştır. Şerhe, Farsça beyitten sonra kolaylık olması için beytin Latin harfli Farsçası da eklenmiştir. Bazı kısımlarda Mehmed Esad Dede'nin düşüncelerine yer verilen eserin ciltlerinde dikkat çeken bir ayrıntı beyit numaralarının her ciltte yeniden başlamayıp ilk ciltten itibaren sıralanmasıdır. Buna göre basılan eserden hareketle 14. cilt beşinci cilt içerisinde 17309. beytle tamamlanmıştır.

1.47. M. Muhlis Koner (1886-1957), *Mesnevî'nin Özü*

17 Mayıs 1886 yılında Konya'da doğan ve tahsilini yine burada tamamladıktan sonra öğretmenlik yapmaya başlayan Koner, uzun yıllar Fransızca, Psikoloji, Sosyoloji, Mantık Felsefe ve Edebiyat öğretmenlikleri yapmıştır. Konya'nın yetiştirdiği çok değerli yazar-araştırmacı ve düşünce adamıdır. Konya'nın bilinen eski gazetelerini de çıkaran Muhlis Bey, buralarda çokça yazılar kaleme almıştır. 1917-1918, 1921 ve 1946-1950'li yıllarda üç kez belediye başkanlığı da yapmış ve sonrasında bütün görevlerinden istifa ederek köşesine çekilmiş ve hayatını adeta *Mesnevî* için adamıştır. *İsraf ve Sefahet, Gençliğin Vazifesi, Hayat-ı İktisadiye, Vatanın İstikbâli, Kara Kuvvet ve Taassub, Bizde Kadınlık, Usûl-i Muaşeret, Memuriyet İbtilâsı, Seyâhat Hatıraları, Görücüler* gibi çok sayıda eseri bulunan Muhlis Koner, Konya'da vefat etmiştir.[328]

M. Muhlis Koner'in *Mesnevî'nin Özü* isimli eserinin tam ismi *Mesnevî'nin Özü I-VI, Bugünün İlmi, Bugünün Anlayışı, Bugünün Açık Diliyle Mesnevî'nin Bütün Bahislerinden Seçmeler'*dir. Koner eserinde, bu çalışmayı yapmaktaki amacının Mevlâna ve *Mesnevî*'yi bugünün gençlerinin ve Mevlâna sevdalılarının kolayca anlamalarını sağlamak olduğunu belirtmektedir. Klasik şerh geleneğinin dışında bir yöntemle eserini oluşturan Koner, çalışmasında beyit beyit açıklamalara gitmemiş, aksine hikâyeleri adeta özetlemiş ve

[327] Tahirü'l-Mevlevî (Olgun), *Şerh-i Mesnevî*, 14 C., Selâm Yay., Ahmed Said Matbası, İstanbul 1963; Tahirü'l-Mevlevî, *Mevlânâ-Şerh-i Mesnevî*, 10 C., Şamil Yay., İstanbul 2014.

[328] M. Muhlis Koner'in hayatı ve eserleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Muhlis Koner, *M. Muhlis Koner'den Seçme Yazılar*, haz. Mustafa Özcan, Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yay., Konya 2003; Av. Özgen Küçükkoner, "M. Muhlis koner Kimdir?", *Mesnevî'nin Özü,*Tablet Yay., Konya 2005, C. 1, s. 19-20.

beyitlerden de konu bütünlüğü sağlayarak, beyitlerin önce tercümesini sonra da kısa bir açıklamasını yapmıştır. Bu bakımdan *Mesnevî'nin Özü* isimli eser şerhten çok bir tercümedir diyebiliriz. Eser, yazarın vefatından sonra 1961 yılında Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından ilk kez yayınlanmıştır.

Eser, konu bütünlüğünü sağlayarak yapılan bir çalışma olması nedeniyle önem arzetmektedir.

1.48. Yaman Dede (1887-1963), *Mesnevî'nin İlk 18 Beyit Şerhi*

Kayseri / Talas'ta doğan ve asıl adı Diamandi olan Yaman Dede'nin babası iplik ve pamuk tüccarı Yuvan Efendi, annesi Afurani Hanım'dır. İlk öğrenimini Rum Ortadoks Mektebi'nde tamamlamış ardından Kastamonu İdâdîsi'nde öğrenimine devam etmiştir. Arapça ve Farsça derslerinde Mevlâna ve şiirleriyle karşılaşan Yaman Dede'nin küçük yaşlardan itibaren ruhunda büyük değşiklikler olmuştur. İdâdîden sonra Nasrullah Medresesi'nde öğrenimine devam etmiş ve Diamandi Molla adıyla anılmaya başlamıştır. 1913 yılında Hukuk Mektebi'nden mezun olunca katiplik ve avukatlık görevlerini 1932 yılına kadar sürdürmüştür. Bu süre içinde ayrıca Galata Mevlevihanesi'nde Ahmed Celaleddin Dede ve Ahmed Remzi (Akyürek) Dede'nin derslerine katılmıştır. Özellikle *Mesnevî* derslerinde üstün gayret ve başarısından dolayı Akyürek, kendisine Yaman Dede ismini vermiştir. Öğretmenlik de yapan Yaman Dede, 1942 yılında müslüman olmuş ve Mehmet Kadir Keçeoğlu ismini almıştır. Gayri müslim eşinden ve kızından Müslüman olduğu için ayrılmak zorunda kalmış ve sonrasında öğretmen olan Hatice Hanım'la evlenmiştir. Şiire karşı özentisi olan ve gayet başarılı olan Yaman Dede, öğretmenlik görevini yerine getirirken 1962 yılında rahatsızlanarak vefat etmiştir. Şiirleri arasında "Dâhilek yâ Rasulallah" meşhur olanıdır. Ayrıca dönemin araştırmacı ve yazarlarının da takdirini kazanan Yaman Dede'nin Mevlâna üzerine yazıları ve şiirleri de oldukça dikkat çekicidir.

Mesnevî'nin ilk on sekiz beytinin kısa açıklamalarını içeren *Mesnevî'nin İlk 18 Beyit Şerhi*[329] isimli bölüm, Yaman Dede'nin kendi üslûbu ve diliyle kaleme aldığı bir yazıdır. İncelenen eserdeki ilgili bölümde, ilk olarak açıklanacak beyitlerin Farsçası Latin harflerle verilmiş ardından kısaca beytin tercümesi aktarılmıştır. Kısa açıklamadan sonra Yaman Dede'nin beyitlere verdiği yerine göre bir veya yarım sayfalık yorumlar ve açıklamalara geçilmiştir. Diğer tercüme ve şerhlerden farkı, Yaman Dede'nin açıklamasında şiirsel bir üslûp kullanmasıdır. Öyle ki bazı beyitlerin açıklaması sadece yedi sekiz satırlık serbest şiir tarzında

[329] Mustafa Özdamar, *Yaman Dede,* Kırk Kandil Yay., İstanbul 2015.

yazılmış mısralarla anlatılmıştır. İlk beyitlerin diğerlerine oranla uzun ve sonrasındaki beyitlerin ise kısaca açıklandığı mensur metnin bir örneği olması için 13. beyti örnek olarak veriyoruz:

Ney hadîs-i râh-ı pür-hûn mîkuned
Kıssahâ-yı aşk-ı Mecnûn mîkuned
(Ney kanlı yol kıssalarını söylüyor. Mecnun'un aşk maceralarını anlatıyor.)

O; dîdâre müştak, onu arar.
Nereye dönse onu arar. Yanar ve arar.
Güller, onun için ayrılığın kanlı gözyaşları…
Gurubun kızıllığı, kanayan kalplerin akisleri.
Gözü ve gönlü kanla dolu…
Yolu kanlarla dolu…
Kanayan kalbiyle Leylâ'sına doğru koşan bir Mecnun'un yolu.
Hûnin bir mâcerâ-yı aşk…
Leylâ kendisi Leylâ'yı arıyor.[330]

1.49. İbrahim Aczi Kendi (1883-1965), *Mevlâna ve Rûh-u Mesnevî*

1883 yılında Konya'da doğan İbrahim Aczî, ilk ve orta öğrenimini Konya'da tamamlamıştır. Yüksek öğrenimi için Ankara Mülkiye Mektebi'ne girdiyse de Mithat Paşa taraftarı olduğu düşüncesiyle Konya'ya sürgün edilmiştir. 1907 yılında Karaman Maliye Katipliğine getirilen Aczî, 1936 yılında emekliye ayrılmış ve vefat edene kadar edebiyat, sanat ve kültür alanında çalışmalara yönelmiştir. Çok sayıda basılı veya basılmamış eseri vardır.[331]

İbrahim Aczi Kendi'nin *Mevlâna ve Ruh-u Mesnevî* adlı eserinin son bölümü, *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytinin açıklamasını içermektedir. Küçük bir risale tarzında basılan eserin bölümleri; "Mevlâna ne için her yerde hürmetle anılır?", "Mevlâna'nın yeri ve nesebi", "Mülakatı, Selâhaddin-i Zerkûbî", "Şems-i Tebrîzî'nin hal ve nesebi", "Tenkidin menşe ve mahiyyeti", "Mevlâna'nın *Mesnevî*'sine başlayışı" şeklindedir. Görüldüğü gibi eserde ilk olarak Mevlâna hakkında bilgiler verilmiştir. Aczi Kendi, açıklamasının başlarında Âbidin Paşa ve Ahmet Avni Konuk'un şerhinden örnekler de verirken ilerleyen beyitlerde bu açıklamaları ve örnekleri azalmıştır. Bu haliyle şerh, basit bir üslupla kaleme alınmıştır diyebiliriz.[332]

[330] Mustafa Özdamar, *age.,* s. 123; Muhsin İlyas Subaşı, *Batı'daki Mevlâna,* Nesil Yay., İstanbul 2003, s. 239-249.
[331] Mehmet Ali Uz, *Konya Kültürüne Hizmet Edenler,* Konya Büyükşehir Belediyesi Yay., Konya 2003.
[332] İbrahim Aczi Kendi, Mevlâna ve Ruh-u Mesnevî [1. Kitap], 86 S., Yeni Kitap Basımevi, Konya 1953.

1.50. Ahmed Ateş (1913-1966), *Mesnevî'nin Onsekiz Beytinin Manası*

Gaziantep'in Nizip ilçesinde doğan ve aslen Konyalı olan Ateşzâde Mustafa Bey'in oğlu olan Ahmed Ateş ilkokulu Maraş'ta, ortaokulu Konya'da okumuştur. 1935'te İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu'na girmiş ve yüksek öğrenimini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde tamamlamıştır. 1939 yılında Arap-Fars filolojisinde hoca olan Prof. Dr. Helmut Ritter'in asistanı olan Ahmed Ateş, 1953'te profesör olmuştur. 1954-1959 yılları arasında Fetih Derneği'ne bağlı olarak kurulan İstanbul Enstitüsü'nün müdürlüğünü yapmıştır. *Sindbâd-nâme, Kitâb Tarcumân al-balaga, Vesiletü'n-necât (Mevlid), Cāmi' al-tavârîh*-II. cilt, dördüncü cüz, *Sultan Mahmud ve Devrinin Tarihi, Risâla fî mâhiyat al-'işk, Şehriyâr ve Haydar Baba'ya Selâm, İstanbul Kütüphanelerindeki Farsça Manzum Eserler Kataloğu* gibi eserleri vardır.[333]

Mesnevî'nin Onsekiz Beytinin Manası isimli makale, örnek olarak yazarın şerh usûlünün nasıl olması gerektiğini anlattığı, *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytini açıkladığı şerhtir. Beyitlerin tek tek şerh edilmediği ve eleştirel bir bakış açısıyla yazarın kendi düşüncelerini dile getirdiği bir eser olan *Mesnevî'nin Onsekiz Beytinin Manası*'nda on sekiz beyitten ne anlam çıkarıldığı ve Mevlâna'nın bu beyitlerde neyi ifade etmek istediği örneklerle açıklanmıştır.[334]

1.51. Abdülbaki Gölpınarlı (12 Ocak 1890-25 Ağustos 1982), *Mesnevî Şerhi*

Gazeteci Ahmed Agah Efendi'nin oğlu olan Abdülbaki Gölpınarlı'nın asıl adı Mustafa İzzet Baki'dir. Küçük yaştan itibaren din, tasavvuf ve tarikat kültürü ile yetişmiştir. Babasını kaybettikten sonra çalışmaya başlayan Gölpınarlı daha sonra Çorum'a giderek burada öğretmenlik ve idarecilik yapmıştır. 1922 yılında İstanbul'a dönerek İstanbul Erkek Muallim Mektebi'ni ve ardından İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirmiştir. Bitirme tezi olan *Melâmilik ve Melâmiler* adlı çalışması Melâmiler hakkında detaylı bilgiler veren ve başvurulan bir kaynaktır. Abdülbaki Gölpınarlı 1930 yılında üniversiteyi tamamladıktan sonra edebiyat öğretmeni olarak Konya, Balıkesir, Kayseri, Kastamonu ve İstanbul'da Haydarpaşa liselerinde görev yapmıştır. İstanbul Üniversitesi'nde İslam-Türk Tasavvuf Tarihi ve Edebiyatı dersleri de veren Gölpınarlı, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde de belli dönem Farsça okutmanlığı yapmıştır. 1945 yılındaki on aylık hapis hayatının ardından 1949 yılında emekliye ayrılmıştır. Yunus Emre ve Mevlâna üzerine yoğunlaşarak bu isimler hakkında yeni bilgi ve kaynaklara ulaşılmasını sağlamıştır. 1982

[333] Nihad M. Çetin; "Ahmed Ateş" *Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Ansiklopedisi,* C. 4, İstanbul 1991. s. 55-57
[334] Ahmed Ateş, "Mesnevî'nin Onsekiz Beytinin Manası", *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*, İstanbul 1953, s.37-50.

yılında vefat eden Abdülbaki Gölpınarlı'nın 100'ü aşkın kitabı ve 400'ün üzerinde çeşitli dergi ve kitaplarda yayınlanmış makalesi vardır.[335]

Mesnevi Şerhi, Mesnevî'nin tamamını içeren mensur Türkçe şerhtir. Eserinde Mevlâna Müzesi'nde 51 numarada kayıtlı nüshayı esas aldığını belirten Gölpınarlı'nın bu çalışması altı cilt olarak Milli Eğitim Bakanlığı Şark İslam Klasikleri serisinde yayımlanmıştır.[336] Daha sonraları *Mesnevî - Tercümesi ve Şerhi* olarak altı cilt üç kitap olarak tekrar basılmıştır. Eser, klasik şerh yöntemleri gibi beyit beyit değil de bölüm bölüm yapılan şerhlerden oluşmuştur. Şerh, gerek duyulan yerlerde yapılmış ve gerek görülmeyen yerlerde tercüme ile yetinilmiştir. Gölpınarlı, eserinin başında uzun uzun açıklamalar yaparak önceki şerhlerin belli kaynaklar gözetilerek yapıldığını, Mevlâna'nın diğer eserlerinin okunmadan şerhe girişildiğini, menkıbelerin ve hikâyelerin kaynaklarının bilinmeden açıklamalar yapıldığını öne sürerek eleştirdiği konuları da çalışmasında açıklamıştır.[337]

Gölpınarlı'nın ayrıca kendisinden ilk on sekiz beyti şerh etmesinin istenilmesi üzerine başladığı bir sohbette ilk iki beyt için yaptığı şerh de kendi sesinden kaydedilmiş ve Şener Demirel tarafından yayımlanmıştır.[338]

1.52. Veysel Öksüz (1927-1993), *Mesnevî Şerhi*

Pullukçu Veysel Usta olarak tanınan ve Konya'nın Yarma nahiyesinde dünyaya gelen Veysel Öksüz, öksüzler sülalesinden Veyis Öksüz'ün oğludur. Okul çağında okuldan alınarak Kaynakçı Zeki Usta'nın yanına verilen Öksüz, askere gidene kadar orada çalışır ve askerlik dönüşü kendine dükkan açarak kaynakçılığa devam eder. 1970'li yıllarda oğlu Sami Öksüz'le inşaat ve ziraat makineleri üretmeye başlamış ve 1993 yılında rahatsızlanarak vefat etmiştir. Fevzi Özçimi, Halil İbrahim Sayar, Ali Ulvi Kurucu, Muammer Tolasa, Tahir Büyükkörükçü, Dr. Ali Kemal Belviranlı gibi her alandan kişilerle dostluk kuran Öksüz, edebiyat ve tasavvuf alanına merak salmış ve hayatını araştırmayla ve kitaplarla geçirmiştir. *Mesnevî*'yi ve şerhlerini

[335] Abdülbaki Gölpınarlı'nın hayatı ve eserleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Ali Alparslan, *Abdülbaki Gölpınarlı,* Kültür Bakanlığı, Ankara 1996; Ömer Faruk Akün, "Abdülbaki Gölpınarlı", *TDVİA,* C. XIV, İstanbul 1996, s. 146-149; Hatice Aynur, "Abdülbaki Gölpınarlı Bibliyografyası", *Journal Turkish Studies in Memoriam Abdülbaki Gölpınarlı Hatıra Sayısı I,*C. XIX, Harvard 1995, s. XXI-LIV; Murat Bardakçı, "Salacaktaki Ahşap Ev, Baki Hoca ve 'Garip'", *Journal Turkish Studies in Memoriam Abdülbaki Gölpınarlı Hatıra Sayısı I,*C. XIX, Harvard 1995, s. VII-XX; Metin Akar, "Vefatının On İkinci Yılında Abdülbâkî Gölpınarlı ve Eserleri", *Bir: Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,* Nu. 2, İstanbul 1994, s. 7-30.

[336] Abdulbaki Gölpınarlı, *Mesnevi ve Şerhi I-VI,* Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1985.

[337] Abdülbaki Gölpınarlı, *age.,* C. I, s. LIV.

[338] Şener Demirel, "Abdülbaki Gölpınarlı'nın Kendi Sesinden Mesnevî'nin İlk İki Beytinin Şerhi", *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi,* VI/14 (Ocak-Haziran) 2005, s. 365-382.

sürekli okuyup inceleyerek Mevlâna'ya olan bağlılığını şiirler yazarak ve *Mesnevi* tercümesi ile şerhini yaparak göstermeye çalışmıştır.[339]

Mesnevî Şerhi, Mesnevî'nin birinci cildinin şerhidir. Eski şerh geleneğinden farklı olarak beyitler bir bütün halinde ele alınmış ve gerekli görülen yerlerde açıklamalar verilmiştir. Günümüzde herkesin kolayca anlayabileceği bir dille yazılan şerh 123 sayfalık daktilo metni halindedir.[340]

1.53. Selçuk Eraydın (1937-1995), *Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Şerhi*

Tasavvuf ve Tarikatlar isimli eseri ile bilinen, 30 Kasım 1995'te elim bir trafik kazasında vefat eden ayrıca tasavvuf tarihi ile edebiyat alanının yetiştirdiği son dönem araştırmacı ve bilim insanıdır. *Füsûsü'l-Hikem Tercüme ve Şerhi, Tasavvuf ve Tarikatlar, Tasavvuf ve Edebiyat Yazıları, Fîhi Mâ-Fîh-Tercüme Ahmed Avni Konuk, İnsan-ı Kâmil - Abdu'l-Kerîm el-Cilî* vs. gibi çok sayıda eseri vardır.

Mesnevî'nin ilk 18 beytinin şerhi, kendi başına bir eser olmayıp yazarın *Tasavvuf ve Tarikatlar* isimli eserinin sonunda yer alan "Bazı Tasavvufî Metinler ve Açıklamaları" başlıklı bölümde yer almaktadır. Eraydın, günümüz üslûbuna yakın bir şekilde fazla detaya girmeden ve mümkün olduğunca kendi cümleleri ile beş sayfada on sekiz beytin şerhini tamamlamıştır. Açıklamada ilk olarak Farsça beytin Latin harfli okunuşu verilmiş, ardından beytin mensur tercümesi ve 5-10 satırlık açıklamalar aktarılmıştır.[341]

1.54. Orhan Derviş Kuntman (O Mevlevî) (1922-2007), *Mevlânâ, Mesnevî I-III*

Mevlâna hayranı ve Mevlevî olan Orhan Kuntman, 1922 yılında Kayseri'de doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Erzurum, Kars ve Ordu'da; liseyi ise İstanbul'da okumuştur. 1944 yılında İstanbul Tıp Fakültesi'ni bitirmiş ve 1949 yılında İç Hastalıkları uzmanı olmuştur. 1950-1986 yılları arasında Ordu'da kendi muayenehanesinde çalışma hayatını sürdüren Kuntman, 1970'li yıllardan itibaren kendisini yazmaya ve *Mesnevî* üzerinde araştırmalar yapmaya adamıştır. "O Mevlevî" mahlasıyla kaleme aldığı şiirlerinin yanında Kuntman'ın, *Mesnevî* ve *Kur'ân-ı Kerîm* başta olmak üzere hazırladığı yirmiyi aşkın dinî ve fikrî kitap, makale ile yazıları vardır. [342]

---

[339] Veysel Öksüz'ün hayatı ve eserleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Emine Yeniterzi, *Mevânâ Aşığı Konyalı Bir Şair Veysel Öksüz ve Şiirleri,* Selçuklu Belediyesi Yay., Konya 2012.
[340] Emine Yeniterzi, *age.*, s. 15.
[341] Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar,* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay. No: 82, İstanbul 1994, s. 495-500.
[342] Sait Okumuş, "Mesnevî Araştırmacılarından Dr. Orhan Derviş Kuntman (O Mevlevî)", *Mevlânâ Araştırmaları -2-*, Editör: Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu, Ankara: Akçağ Yay., 2008, s. 163-181.

Mevlânâ, Mesnevî I-III isimli eserler, Orhan Kuntman'ın 1972, 1973 ve 1974 yıllarında çıkarmış olduğu, içerisinde *Mesnevî*'nin dîbâcesi ve 18 beyit de dahil olmak üzere farklı ciltlerden alınmış hikâyelerin ve beyitlerin tercümeleri ile şerhlerini ihtiva eden eserlerdir. Buna göre *Mevlâna, Mesnevî-I* isimli eserde, *Mesnevî*'nin ilk cildinin dîbâcesinin manzum çevirisi ile ilk on sekiz beyitle birlikte 235 ve üçüncü ciltten 304 beytin Farsça Okunuşu ve manzum Türkçe tercüme ve açıklaması[343]; *Mevlâna, Mesnevî-II* isimli eserde, ilk ciltten 857, üçüncü ciltten 296, beşinci ciltten 149 ve altıncı ciltten 715 beytin Farsça okunuşu ile manzum Türkçe tercüme ve açıklaması[344]; *Mevlâna, Mesnevî-III* isimli eserde ise ilk ciltten 206, altıncı ciltten 288 beytin tercüme ve açıklaması yer almaktadır. Bu son eserdeki beyitler, ciltlerin farklı yerlerinden alınmış ancak kitapta numaralandırılırken 1'den başlanarak tek bir hikâye veya şiir gibi nitelendirilmiştir.[345] Üç kitap olarak yayınlanan bu eserlerde Kuntman, özellikle Nahifî ve son dönem Türkçe tercüme ve şerhler ile İngilizce çevirileri inceleyerek gerektiği yerde mukayese yoluyla kendi düşüncelerini açıklama yoluna da gitmiştir.

Bu üç kitabın dışında yine üç kitap olarak 1980 yılında ikinci baskı şeklinde yayınlanan eserler[346], açıklaması yapılan diğer üç kitaplık serinin bazı değişiklik ve düzenlemelerin ardından tekrar yayınlanmış olan halidir. Bu baskının ilk cildinde *Mesnevî*'nin son cildindeki Üç Şehzade Hikâyesi'nden 666 beyit manzum olarak tercüme edilmiş ve ardından açıklamaya geçilmiştir. İkinci eserde ise *Mesnevî* dîbâcesinin manzum çevirisi ile ilk on sekiz beyit ve sonraki 18 beytin tercüme ve açıklaması verilmiştir. "Mecâlis-i Seb'a'ya Göre 36 Beytin Açıklaması", "Mesnevî Ciltlerine Göre 36 Beytin ve 7 Makamın Açıklaması" bölümleri ile "Padişah ve Cariye Hikâyesi"nin manzum çevirisi ve açıklaması eserin diğer bölümleridir. Üçüncü kitapta ise "Bakkal İle Tûtî", "Tüccar ile Tûtî" ve "Allah'tan Zahmetsiz Rızık İsteyen Fakirin Hikâyesi"nin manzum tercümesi ve mensur açıklaması vardır. Yine aynı şekilde 2003 yılında büyük boy olarak yayınlanan eser[347] de ilk olarak yayınlanan üç eserlik serinin bazı eklemeler ve değişiklikler yapılarak basılmış halidir. Bu kitapta diğer kitaptakilere ilave olarak "Öküz Hikâyesi", "Av Hayvanlarının Hikâyesi", "Zeyd'in Hikâyesi", "Sadr-ı Cihan Hikâyesi", "Gazneli Şeyh Muhammed Serrezî'nin Hikâyesi" ve on sekiz beytin ingilizce çevirisi bulunmaktadır. 2006 yılında ise *Mevlânâ, Mesnevî - Bazı Beyit ve Hikâyeler Üzerinde*

[343] O Mevlevî, *Mevlâna, Mesnevî-I*, Yörük Matbaası, İstanbul 1972, Büyük Boy, 120 s.
[344] O Mevlevî, *Mevlâna, Mesnevî-II,* Denizkuşları Matbaası, Konya 1973, Büyük Boy, 215 s.
[345] O Mevlevî, *Mevlâna, Mesnevî-III,* Engin Matbaası, Ordu 1974, Orta Boy, 31 s.
[346] O Mevlevî, *Mevlânâ, Üç Şehzade Hikayesi; Mesnevi'den Hikayeler*, Denizkuşları Matbaası, 2. Baskı, Konya 1980, 136 s.; O Mevlevî, *Mevlânâ, Mesnevî - Hikâyeler (36 Beyit ve Câriye Hikayesi)*, Denizkuşları Matbaası, 2. Baskı, Konya 1980, 143 s. ; O Mevlevî, *Mevlânâ, Mesnevî / Bakkal ile Tûtîsi, Tüccar ile Tûtîsi ve Allah'tan Zahmetsiz Helâl Rızık Dileyen Bir Fakirin Hikâyeleri*, Denizkuşları Matbaası, 2. Baskı, Konya 1980, Küçük Boy, 112 s.
[347] O Mevlevî, *Mesnevî - Bazı Beyit ve Hikâyelerin Türkçe Şiir Çevirisi ve Yorumu,* Zembil Basım Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara 2003,316 s.

İncelemeler[348] ismiyle yayınladığı eserinde Kuntman ilk olarak, *Mesnevî*'nin dîbâcesini şiir olarak vermiş ve sekiz bölüme ayırdığı eserinde; on sekiz beyit tercüme ve şerhini, Üç Şehzade hikâyesinin tercüme ve yorumunu, Üç Şehzade hikâyesi ile ilgili bir hikâyeyi, Muhtesip hikâyesini ve yorumunu, bir beyit üzerinde yaptığı incelemesini ve son olarak Mevlâna'nın vefatının 700. yıldönümü vesilesiyle yapılan Uluslararası Mevlâna Semineri'nde sunulan bildirilerin isimleri ile kendi sunduğu "*Mesnevi'deki Bazı Beyit ve Hikâyelere Şerhedenler Tarafından Farklı Manalar Verilmesinin Nedenleri*" isimli bildirisini vermiştir.

1.55. Hüseyin Top (d. 1933), *Mesnevî-i Manevî Şerhi*

Hatay'ın Erzin ilçesinde doğan Hüseyin Top, ilk öğrenimini burada tamamlamıştır. Küçük yaşlarda Arapça ve *Kur'ân-ı Kerîm* dersleri almış ve hafız olmuştur. 1951 yılında Adana İmam-Hatip Lisesi'nde ve ardından İstanbul İmam-Hatip Lisesi'nde okuyan Top 1958 yılında liseyi, 1964 yılında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nü bitirmiştir. 1964 yılında imam olduktan sonra İstanbul'da çeşitli camilerde imamlık ve vaizlik yapan Top, Mithat Bahârî Beytur'a intisap etmiş ve etrafındakilerin yönlendirmesi ile Sadeddin Heper'den ders alarak Mevlâna'yı anma törenlerinde Naât-ı Şerîf okumuştur. 1988 yılında Celâleddin Bâkır Çelebi'nin icâzeti ile ilk defa posta oturan Hüseyin Top, emekli olduktan sonra *Mesnevî* dersleri vermeye başlamış ve Semâ ayinlerinde postnişîn olarak görev almıştır. *Mevlevî Usûl ve Âdâbı, Evrâd-ı Şerîf, Mevlânâ Neşesinden Esintiler, Mesnevî-i Ma'nevî Şerhi - İlk 1001 Beyit* gibi eserleri vardır.

Mesnevî-i Ma'nevî Şerhi - İlk 1001 Beyit, Mesnevî'nin ilk 1001 beytinin tercümesi ve şerhini ihtiva etmektedir. Eserin girişinde verilen bilgilere göre Hüseyin Top, şerhi yaparken Tâhirü'l-Mevlevî'nin şerhini örnek almıştır. Şerhte ilk olarak Arap harfli Farsça *Mesnevî* beyti verilmiş ve ardından Latin harfli Farsça metin verilerek kısa açıklamadan sonra şerhe geçilmiştir.[349] Şârih, bu eserinin ardından yine aynı isimle *Mesnevî* şerhine devam etmiş ve şu an şerhinin dokuzuncu cildini tamamlayarak yayınlamıştır. Şerhte dikkat çeken bir özellik de Tâhirü'l-Mevlevî'nin eserinde kullandığı yöntem gibi beyit numaralandırmasını ciltlere göre tekrar başlatmamış ve ilk ciltten başlayarak numaralandırmaya devam etmiştir. *Mesnevî-i Ma'nevî Şerhi* ismiyle yayınlanan bu eserin ilk cildi 2011 Ocak ayında[350] çıkmıştır. Şu an mevcut dokuzuncu cilt 16668. beyit numarasıyla ve *"Bu namaz, oruç, hac ve cihat da inanca tanıklık etmektir"* beytiyle[351] başlayıp 18889.a beyit numarası ve *"Eğer sen acele etmezsen*

[348] Hacı Dr. Orhan Derviş Kuntman, *Mevlâna - Mesnevî, Bazı Beyit ve Hikâyeler Üzerinde İncelemeler,* Zembil Basım Yayıncılık, Ankara 2006, Orta Boy, 159 s.
[349] Hüseyin Top, *Mesnevî-i Ma'nevî Şerhi - İlk 1001 Beyit,* Tablet Yay., Konya 2008, 542 s.
[350] Hüseyin Top, *Mesnevî-i Ma'nevî Şerhi - 1,* Rûmî Yay., Konya Ocak 2011.
[351] Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî - Mevlâna I-VI,* çev. Adnan Karaismailoğlu, C. V, s. 574, b. 183.

senin kapının üzerine gelir; ve eğer sen acele edersen sana baş ağrısı verir" beytiyle[352] sona ermektedir.[353]

1.56. Süleyman Uludağ (d. 1940), *Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beyit Şerhi*

1940 yılında Amasya / Akyazı'da doğan Süleyman Uludağ, ilk öğrenimini köyünde ve Çorum'da yüksek öğrenimini ise İstanbul'da tamamlamıştır. 1967 yılında üç yıl Kastamonu İmam-Hatip Okulu'nda görev yapmış ve 1970 yılında Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü'ne girmiştir. 1975 yılında ise Bursa Yüksek İslam Enstitüsü'ne geçmiştir. Uzun yıllar Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Ana Bilim Dalında görev yaptıktan sonra 2007 yılında emekli olmuştur. *Sufî Gözüyle Kadın, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İslam Düşüncesinin Yapısı, Kuşeyrî Risâlesi, Doğuş Devrinde Tasavvuf, Hakikat Bilgisi* gibi çok sayıda dinî ve tasavvufî eseri vardır.

Mesnevî'nin ilk on sekiz beytinin şerhini içeren yazı, Uludağ'ın 2007 yılında Perşembe günleri vermeye başladığı *Mesnevî* derslerindeki kaydın çözümlenerek öğrencisi Abdürrezzak Tek tarafından neşredilmesiyle ortaya çıkmıştır.

Uludağ'ın, *Mesnevî*'nin daha iyi anlaşılabilmesi için sürekli üzerinde durduğu *Mesnevî* okumanın geleneğimizdeki yeri ve Mevlâna'nın kimliği ile tasavvufun mevcut ilimlerdeki konumu gibi bazı hususlardan hareketle ortaya çıkan ilk on sekiz beyit şerhi, beyitlerin kısa tercümesi ile başlamakta ve ardından yerine göre yaklaşık bir veya yarım sayfalık açıklamaları ile devam etmektedir. Açıklama kısmında yer yer ayet, hadis ve kelam-ı kibarlara da yer veren Uludağ'ın yaptığı bu şerh, diğer uzun şerhlerin bir özeti mahiyetinde olup metinde daha çok ana konuların bir hatırlatmasının yapılmış halidir.[354]

1.57. Mehmet Demirci (d. 1942), *Dinle Neyden*

Konya / Bozkır doğumlu olan Demirci, ilk ve orta öğrenimi Konya'da tamamlamıştır. 1965 yılında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun olmuş ve bir süre öğretmenlik yapmıştır. Demirci, 1969 yılında İzmir Yüksek İslam Enstitüsü'nde göreve başlamış, 1987'de doçent ve 1994'te profesör olmuştur. İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde uzun yıllar hem akademik hem de idari görevlerde bulunduktan sonra 2009 yılında Tasavvuf Bölümü'nden emekliye ayrılmıştır. Demirci'nin onlarca makale, bildiri, köşe yazısı ve radyo programlarının yanında *Ken'an Rifâî Yazıları, Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi (Kaside-i Tâiyye*

[352] A. Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi,* C. 10, s. 107, b. 2401.
[353] Hüseyin Top, *Mesnevî-i Ma'nevî Şerhi - 9,* Rûmî Yay., Konya Haziran 2016, C. 9, s.776 .
[354] Abdürrezzak Tek, "Süleyman Uludağ İle Mesnevî Dersleri", *Süleyman Uludağ Kitabı*, haz. Mustafa Kara, Dergah Yay., İstanbul 2008, 433-444.

Şerhi), Nurlar Hazinesi, Mesnevî Hikâyelerinden Dersler, Hadislerle Tasavvuf Kültürü, Mevlevî Kültürü, Yunus Emre vs. gibi çok sayıda kitabı vardır.

Süreli yayınlardan birinde *Mesnevî* şerhlerini ve şârihlerini kısaca tanıtan Demirci, burada verdiği bilgiler ışığında örnek olması hasebiyle *Dinle Neyden* başlığı ile ilk beyti şerh etmiştir.[355] Ayrıca yazarın *Mesnevî Hikâyelerinden Dersler*[356] isimli eseri de Tâhirü'l-Mevlevî'den hareketle *Mesnevî*'den kırk hikâyenin yer aldığı ve yorumlandığı bir eserdir. Yazar bu eserinde, dağınık halde bulunan *Mesnevî* hikâyelerini bir bütün halinde ele aldığını belirtmiş; ayrıca şerh geleneğinde olduğu gibi beyit beyit değil de genel olarak hatırlatılmak istenen konular üzerinde yoğunlaştığını ifade etmiştir. Hikâyelerin ardından 'Açıklama' başlığı ile aktarılan bilgiler ayet, hadis ve tarihi bilgi gibi kavramlarla da beslenmiştir.

1.58. Osman Nuri Topbaş (d. 1942), *Mesnevî Bahçesinden Bir Testi Su ve Mesnevî Deryâsından Âb-ı Hayat Katreleri*

1942 yılında İstanbul Erenköy'de doğan ve Musa Topbaş'ın oğlu olan Topbaş, küçük yaştan itibaren *Kur'ân-ı Kerîm* öğretimi almış, 1953 yılında girdiği İstanbul İmam-Hatip Okulu'nda Batılı çok sayıda son dönem mütefekkir ve son Osmanlı üstadlarından dersler almış ve onlarla tanışmıştır. Yaman Dede'den de ders alan Topbaş, o yıllarda N. Fazıl Kısakürek'i tanımış ve yakınındaki kişilerden olmuştur. Topbaş, İlim Yayma Cemiyeti'nde aktif olarak sürekli görev almış ve sonrasında Hüdâyî Vakfı'nda bu görevlerini sürdürmüştür. Dinî, tarihî ve edebî konularda elliyi aşkın eseri, çok sayıda mülakat, makale ve sohbeti bulunan Topbaş'ın eserlerinden bazıları şunlardır: *Fahr-i Kainat Efendimiz, Hoş Sadâlar, Rahmet Esintileri, Gönül Bahçesinden-Son Nefes, Nebîler Silsilesi-1-3, Hazret-i Muhammed Mustafa 1-2, Tarihe Yolculuk* vs.

Mesnevî Bahçesinden Bir Testi Su ve *Mesnevî Deryâsından Âb-ı Hayat Katreleri* isimli eserler, *Mesnevî*'den alınmış beyit ve hikâyelerin yer aldığı, hikâyelerin sonunda da kısa açıklamalarının bulunduğu eserlerdir. İlk eserin başında Hz. Mevlâna, Şems ve Şeb-i Arûs başlığı altında Mevlâna'nın hayat hikâyesinden kısa bilgiler yer almaktadır. Ardından "Bir Testi Su" başlığı ile *Mesnevî*'nin ilk cildinde yer alan "Yoksul Bir Bedevînin Hikâyesi" ele alınmıştır. Eserde hikâyeler anlatıldıktan sonra *Mesnevî*'deki hisse beyitleri alınmış ve sonra da örneklerle açıklama yoluna gidilmiştir. Eserdeki başlıklar yazara özgü başlıklar olup dinî,

[355] Mehmet Demirci, "Dinle Neyden", *Kubbealtı Akademi Mecmuası, Yıl* 28, Sayı 3, Temmuz 1999, s. 36-47.
[356] Mehmet Demirci, *Mesnevî Hikâyelerinden Dersler - 40 Hikâye, 40 Yorum,* Rumi Yay., Konya 2007.

ahlakî, tasavvufî ve ilmî yapılan çok sayıda açıklama ve örneklerden sonra "Hz. Mevlâna …… şu şekilde ifade eder" cümlesiyle her başlık *Mesnevî*'ye bağlanmıştır.[357]

Mesnevî Deryâsından Âb-ı Hayat Katreleri isimli eser ise, önceki eserin çok rağbet görmesi vesilesiyle kaleme alındığı ve *Mesnevî*'den seçilen belli konuların yazara özgün başlıklar altında (*Mesnevî*'ye Göre) ibaresi ile verildiği bir eserdir. Bu eserde, *Mesnevî*'den alınan beyitlerin okuyucuya kolaylık olması bakımından cilt ve beyit numaraları da verilmiş ve açıklamalar bu beyitler etrafında özetlenmiştir. Eserdeki ilk başlık "Ney'in Feryadı"dır. Bu başlık altında Topbaş, Mevlâna ve *Mesnevî*'den hareketle düşüncelerini anlatırken; bir sonraki başlık olan "-*Mesnevî*'ye Göre- İnsan-ı Kâmilin Gönül Sadası - Ney'in Feryâdı"nda *Mesnevî* beyitleri ile olgunlaşmanın yolları anlatılmaktadır.[358] Her iki eserin sonunda da kısa sözlük bulunmaktadır.

1.59. Erkan Türkmen (d. 1943), *Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beyti Üzerine*

Hindistan'ın Peşaver şehrinde (şimdi Pakistan bölgesinde) doğan ve baba tarafından Türkmenistan'dan Hindistan'a göç etmiş olan Türkmen bir ailenin soyundandır. Pakistan'da Muslim Anglo Oriental College'yi bitirdikten sonra 1962 yılında Türkiye'ye göçmen olarak gelmiştir. 1971 yılında Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. İstanbul Üniversitesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü'nde yüksek lisans ve doktorasını tamamlayan Türkmen 1987'de doçent ve 1993'te profesör olmuştur. 1981-1998 yılları arasında Selçuk Üniversitesi'nde görev yapan Türkmen'in Farsça, İngilizce, Urduca ve Türkçe olarak çok sayıda yayını vardır. Emekli olduktan sonra yurt içi ve yurt dışı üniversitelerde akademik ve idari görevlerde bulunan Türkmen halen Konya Ticaret Odası Karatay Üniversitesi'nde görev yapmaktadır.

Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beyti Üzerine, Türkmen'in 2007 yılında yayınlanmış olan *Mevlânâ Mesnevî'sinin Evrenselliği*[359] isimli kitabının içerisinde yer alan ilk bölümdür. Yazıda ilk olarak Mesnevî'nin on sekiz beyti hakkında kısaca bilgi verilmiş ve açıklamalarda kullanılan kaynaklar belirtilmiştir. "Beyitlerde geçen bazı önemli ifade ve kelimelerin açıklaması" başlığı altında kelimelerin Farsça anlamları ile ekleri ve kökleri üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur. Ardından gelen "Beyitlerin düz ve mecaz anlamları" başlığı ile de ilk on sekiz beytin tercümeleri ve kısa açıklamaları verilmiştir.[360]

[357] Osman Nuri Topbaş, *Mesnevî Bahçesinden Bir Testi Su,* Erkam Yay., İstanbul 2011.
[358] Osman Nuri Topbaş, *Mesnevî Deryasından Âb-ı Hayat Katreleri,* Erkam Yay., İstanbul 2005.
[359] Erkan Türkmen, *Mevlâna Mesnevî'sinin Evrenselliği,* Nüve Kültür Merkezi Yay., İstanbul 2007, 159 s.
[360] Erkan Türkmen, *age.,* s. 9-24.

1.60. Abdullah Uçar (d. 1950), *Âşıklar Sultanı Hz. Mevlâna*

1950 yılında Konya / Çumra'da doğan ve ilk öğrenimini burada tamamlayarak Konya'ya gelen Uçar, burada hafızlığını, İmam-Hatip Okulu'nu ve Yüksek İslam Enstitüsü'nü bitirmiştir. İmamlık, hatiplik, vaizlik ve Kur'ân Kursu yöneticilikleri de yapan Uçar 2008 yılında emekli olmuş ve halen Türk Anadolu Vakfı'nda görevler yürütmektedir. Uzun yıllar yazdığı gazete ve dergilerde çok sayıda yazısı ve makalesi bulunmaktadır. 20 yıla yakın süredir Konya Selçuk Üniversitesi yerleşkesinde bulunan camide vaizlik yapan Uçar'ın, *Avrupa'yı Aydınlatan İslam Âlimleri, Özet Dini Bilgiler, Fetih ve Fâtih, Terör ve İslam, Evrenin Sırları ve Allah, Şanlı Dedelerimiz Osmanlılar* gibi onu aşkın dinî ve tarihî eseri vardır.

Âşıklar Sultanı Hz. Mevlâna, özellikle Mevlâna ve Mevlevilik konularında bilgiler içeren ve Mevlâna'nın hayatı, eserleri, hocaları, özellikleri, Mevlâna Türbesi, Ney, Musıkî, Semâ ve Mevlevihaneler gibi başlıklar içeren kısa bilgilerle birçok konuya değinilen bir eserdir. Zikredilen başlıkların içerisinde yer alan ve iki bölüm halinde bulunan "*Mesnevî*'den Seçme Beyitler ve Yorumları" ve "*Mesnevî*'deki Hikâyelerden Bazı Örnekler" kısımlarını burada zikretmek mümkündür. İlk başlık altında yazar, *Mesnevî*'den beyitler seçerek yaklaşık 65 sayfalık bir kısımda bunları açıklama yoluna gitmiştir. İlk olarak beytin tercümesi verilmiş ve sonrasında örneklerle, şiirlerle beyitler yorumlanmıştır. Sonraki bölümde ise 9 hikâyeye yer verilmiş ve hikâye kısaca özetlenerek ardından bir paragrafta yazar hisseyi anlatmıştır. Seçilen beyitlere Tahirü'l-Mevlevî'nin *Mesnevî Şerhi*'nin beyit numaraları verilmiştir.[361]

1.61. Kudsi Erguner (d. 4 Şubat 1952), *Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Şerhi*

Geleneksel tasavvuf müziğinin özellikle de Mevlevî müziğinin son dönem ustası ve neyzenlerinden olan Kudsi Erguner Diyarbakır doğumludur. Gençlik yıllarında merak sardığı Osmanlı müziğinin kaynaklarını araştırmaya kendini adamış ve uzun yıllar klasik sufî düşüncesini yaymak için emek harcamıştır. Çok sayıda albümü olan Kudsi Erguner ayrıca birçok sanatçı ile de ortak çalışmalar yapmıştır. 1973'te Paris'e giden Erguner burada müzikoloji ve mimarlık alanında doktora eğitimini tamamlamıştır. Kudsi Erguner aynı zamanda düşüncelerini anlatan grup ve dernekler kurmuştur. 1988 yılında Kudsi Erguner Essemble ismiyle kurduğu bir grup vardır.

Mesnevî'nin ilk 18 beytinin şerhi, müstakil bir çalışma olmayıp Kudsi Erguner'in hayatı ve hatıralarını anlattığı *Ayrılık Çeşmesi - Bir Neyzenin Yolculuğu* isimli kitabının son kısmında yer almaktadır. Şerh, kısa ve anlaşılır bir üslupla birkaç paragraflık açıklamalarla kaleme

[361] Abdullah Uçar, *Âşıklar Sultanı Hz. Mevlâna,* Adım Matbaası, Konya 2009.

alınmıştır. Açıklamaya başlamadan önce verilen beyitler, Nahîfî'nin manzum tercümesinden alınmış ve bu açıklamalarda başka eserlere atıf ya da eserlerden örnekler bulunmamaktadır.[362]

1.62. Kemal Sönmez, *Açıklamaları ile Mesnevî Ummanından 18 Hakikat İncisi ve Türkçe Nazmedilmiş Seçme Beyitler*

TRT Antalya ve Adana Radyoları Emekli Müdürü ve Ankara Radyosu Emekli Program Müdürü olan Kemal Sönmez'in *Açıklamaları ile Mesnevî Ummanından 18 Hakikat İncisi ve Türkçe Nazmedilmiş Seçme Beyitler* isimli eseri, *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytinin tercüme ve şerhi ile birinci ciltten seçilmiş beyitlerin manzum tercümesini ihtiva etmektedir. Eser, Abdülbaki Gölpınarlı'nın 'Sunuş' yazısı ile başlamaktadır. Eserde, ilk on sekiz beytin manzum tercümesi ile beyit beyit şerhinin ardından Sır Saklamak, Kader, Aşk, Sûret ve Mânâ vs. gibi 39 başlık altında seçilen beyitlerin manzum tercümesi verilmiştir. "On Sekiz Hakikat İncisi" başlığıyla verilen ilk on sekiz beyit şerhi eserin, 21-56. sayfaları arasındadır. Şerhten hemen önce *Mesnevî*'nin ve mukaddimesinin özelliğinden bahseden 3 sayfalık bir kısım yer almaktadır. Genel itibariyle şerh, günümüz insanının anlayabileceği düzeyde, sade ve anlaşılır şekilde yazılmıştır. Beyitlerin şerhinde, soyut mânâya fazlaca girilmemiş ve kelimeler üzerinde detaylı bir açıklama yapmak yerine beyit genel olarak ele alınmış, ayet ve hadislerle de düşünceler kuvvetlendirilmiştir.[363]

1.63. Hatice Özkan (d. 1961), *Ayrılık Hikâyesi - Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Şerhi*

Hatice Özkan, Konya doğumlu ve Konya Kız Meslek Lisesi mezunudur. *Ayrılık Hikâyesi,* yazarın ilk kitabı olmakla beraber ayrıca *Leylâ'nın Mevlâsı* isimli özgün bir kitabı ile *Türk Mektupları* ve *Sağlık ve Para Büyüleri* adlı çeviri kitapları da vardır.

Ayrılık Hikâyesi - Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Şerhi, isminde de geçtiği üzere ilk on sekiz beytin şerhini ihtiva eden ve son dönemlerde yapılmış olan mensur bir eserdir. Yazarın açıklamasına göre Mevlâna'nın diğer eserlerinden de yararlanılarak oluşturulmuş olan eserde, beyitler açıklanırken birçok alt başlıkla beraber açıklanmıştır. İlk dört beyit birlikte ele alınarak yorumlanmış ve sonraki her beyit için bir ana başlık verilmiştir. Kitapta, anlatılmak istenen konunun özellikle ayet ve hadisler ışığında verilmesi ön planda tutulmuştur. Bazen başka şair veya yazarların şiir ve sözleriyle açıklanan beyitler, bazen de dinî - tasavvufî konularda geçen terimlerin ve söz öbeklerinin anlamının veya açıklamasının verilmesiyle detaylandırılmıştır.[364]

---

[362] Kudsi Erguner ve Şerhi hakkında detaylı bilgi için bkz. Kudsi Erguner, *Ayrılık Çeşmesi - Bir Neyzenin Yolculuğu,* 9. Bs., İletişim Yay., İstanbul 2016, 220 S., s. 211-219.
[363] Kemâl Sönmez, *Açıklamaları ile Mesnevî Ummanından 18 Hakikat İncisi ve Türkçe Nazmedilmiş Seçme Beyitler*, İpek Matbaası, Ankara 1968, 120 s.
[364] Hatice Özkan, *Ayrılık Hikâyesi - Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Şerhi,* Kurtuba Kitap, İstanbul 2013, 456 s.

1.64. Ziya Avşar (d. 1962), *Aşk Meclisi - Mesnevî'ye Yeniden Uyanmak*

Kırşehir doğumlu olan Avşar, ilk ve orta öğrenimini burada tamamlamıştır. 1985 yılında Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Eski Türk Edebiyatı Kürsüsü'nden mezun olan Avşar, 1986-2003 yılları arasında Türkiye'de değişik üniversitelerde akademik görev almıştır. Ziya Avşar, 1998 yılında doktorasını tamamlamış ve 2007 yılında doçent, 2013 yılında ise profesör olmuştur. Halen Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi'nde görev yapmakta olan Avşar'ın, çok sayıda makalesi ve *Revânî Divânı, Sırların Dili, Türkî-yi Basît* vs. gibi yayınları vardır.

Aşk Meclisi - Mesnevî'ye Yeniden Uyanmak, Avşar'ın Yozgat'ta iki yıl gibi uzun bir sürede yaptığı *Mesnevî* sohbetlerinin yazıya geçirilmiş halidir. Eser, *Mesnevî*'nin birinci beytiyle başlamakta ve ilk dokuz bölümde on sekiz beyit yorumlanmaktadır. Onuncu bölüm on dokuzuncu beyitle devam etmektedir. Yirmi altı bölümün sonunda *Mesnevî*'nin ilk cildinden düzenli sıra halinde ilk yüz beyit açıklanmaktadır. Beyitler açıklanırken kimi yerde tek tek kimi yerde gruplar halinde açıklama yapılmıştır. Bilinen şerhler gibi bazen kelimeler üzerinde durulmuş bazen de başka şairlerden şiirler veya ayetler, hadisler ve hikâyelerle anlatılmak istenen düşünceler kuvvetlendirilmiştir. Açıklamaların başında ilk olarak Latin harfli Farsça beyit, ardından yazarın kendisine ait olan manzum beyit tercümesi verilmiş ve sonrasında beytin açıklamasına geçilmiştir.[365]

1.65. Ahmed Hakîm Sadık (d. XX. Yüzyıl), *Râh-ı Kadîm I-II*

1979 yılında İzmir Buca Anadolu Lisesi'nden ve 1990 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi İktisati ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nden mezun olan Ahmed Hakîm, serbest muhasebecilik yapmaktadır. Rıfâî tarikatinin Maârifî kolundan olan Hakîm'in, *Füsus Notları, Sohbetler I-II, el-İnsan ve'l-Kur'ân, İş'ârü'l-Kur'ân, 40 Hadis* gibi eserleri vardır.

Râh-ı Kadîm I eserinin tam adı *Mülâhazât-ı Mesnevî-i Ma'nevî - Fâtihâtü'l-Mesnevî, İlk On Sekiz Beyit Üzerine Düşünceler'*dir. Eserin ilk cildinde *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytinin 9 beyti ele alınmıştır. Beyitler ele alınırken özellikle *Kur'ân-ı Kerîm*'den ayetler ışığında açıklanma yoluna gidilmiş ve her bir beyit için özel başlıklar ve alt başlıklar seçilmiştir. Buna göre ilk ciltteki beyitlerin başlıkları şöyledir: I. Beyt: Beste-i Kadîm, II. Beyt: Ezelî Vatan, III. Beyt: Sülûk, IV. Beyt: Seyr, V. Beyt: Mürşid-i Kâmil, VI. Beyt: Hakîkât-i Muhammediyye, VII. Beyt: Semâ ve Basîret, IX. Beyt: Ahz-i Feyz. Eserin girişinde, Mukaddime başlığı ile esere neden Râh-ı Kadîm dendiği bilgisi ve ruh, can, aşk üzerine kısa açıklamalar Hz. İbrahim, Hz.

[365] Ziya Avşar, *Aşk Meclisi - Mesnevî'ye Yeniden Uyanmak,* Kün Yayıncılık, Yozgat 2011, 317 s.

Yusuf, Hz. İsa hakkında bazı notlar verilmiştir. Beyitlerin açıklamasından önce ilk sayfada Farsça beyit, ardından Nahîfî'nin manzum tercümesi, sonrasında ise vezin ve kafiye düşünülmeden serbest yazılmış beytin tercümesi yer almaktadır. Eserin ikinci cildine ulaşılamadığı için incelenmemiştir.[366]

1.66. Mehmet Fatih Çıtlak (d. 1967), *Mesnevî Şerhi - Padişah Cariye Kıssası ve 18 Beyit Dinle*

İstanbul doğumlu olan ve liseyi Fatih İmam Hatip Lisesi'nde bitiren Çıtlak, yüksek öğrenimini İstanbul Marmara Üniversitesi Türkoloji Bölümü'nde Arapça ve İslâmî ilimler eğitiminde tamamlamıştır. İslâm tarihi ve tasavvuf konularında birçok radyo ve televizyon programı yapmış ve konuşmacı olarak sempozyum, panel ve konferanslara katılmıştır. Pendik Yunus Emre Kültür Merkezi'nde uzun süre Mesnevî sohbetleri vermiştir. İstanbul Bilim Sanat Eğitim ve Kültür Derneği'nin kurucusu olan M. Fatih Çıtlak ayrıca kurmuş olduğu Keşkül Dergisi'nde de yazılar yazmaktadır. *Huzur Defteri, Aşkın Bir Noktası, Mektup, Nur Kandili, 18 Beyit - Dinle* gibi eserleri vardır.

Mesnevi Şerhi - Padişah-Cariye Kıssası, Mesnevî'nin ilk cildinde bulunan ve ilk hikâye olan "Padişah ve Câriye Hikâyesi"nin mensur Türkçe tercüme ve şerhidir. Eserde 205 beyit tercüme edilmiş olup birçok beyit üçerli beşerli gruplar halinde şerh edilmiştir. Beyitler verilirken öncelikle beytin Arap ve Latin harfli Farsçası verilmiştir. Ardından Ahmet Metin Şahin'in Türkçe manzum tercümesi aktarılmıştır. Tahirü'l-Mevlevî'nin *Mesnevî* şerhindeki mensur beyit tercümesinin, Çıtlak tarafından günümüz Türkçesine uygun şekilde ekleme yapılarak ve ayrıntılı şekilde açıklanmasından sonra şerhe geçilmiştir. Yazarın kitabın başında verdiği bilgilere göre, yazar bu hikâyeyi şerh ederken diğer şerh veya tercümeler gibi birebir açıklama yapmamış, metinde geçmeyen ama açıklamaya gerek görülen kelimeleri de açıklayarak metnin akıcılığını ve anlam bütünlüğünü sağlamayı hedeflemiştir. Ayrıca eserin, yapılmış şerhlerde anlatılanlardan daha çok, *Mesnevî* sohbetlerinde konuşulanlardan oluşturulduğunu da dile getirmektedir.[367]

18 Beyit Dinle - Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Şerhiyle Sesleniş isimli eser, *Mesnevî*'nin ilk 18 beytinin Farsçası ile başlamakta ve on sekiz beytin tek tek şerh edilmesiyle devam

[366] Ahmed Hakîm, *Râh-ı Kadîm I-II - Mülâhazât-ı Mesnevî-i Ma'nevî - Fâtihâtü'l-Mesnevî, İlk On Sekiz Beyit Üzerine Düşünceler,* Gelenek Yay., İstanbul Kasım 2014.
[367] Fatih Çıtlak, *Mesnevî Şerhi - Padişah Cariye Kıssası,* Sufi Kitap Yay., İstanbul 2011, 496 s.

etmektedir. Beyitler verilirken ilk olarak Latin harfli Farsça beyit verilmiş, ardından beytin mensur tercümesi yapılmış ve sonra şerhe geçilmiştir.[368]

1.67. Melih Ümit Menteş (d. 1968), *Hz. Mevlâna'nın 18 Sırrı - Mesnevî'deki Bilgelik*

Ankara doğumlu olan Menteş, 1989 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesi Petrol Mühendisliği bölümü mezunudur. Bir süre Sümerbank'ta çalıştıktan sonra 1992 yılında Garanti Bankası'nda göreve başlamış ve bu bankaya bağlı yurtdışı görevlerde üst düzey yöneticiliklerde bulunmuştur. Bankacılık ve yöneticilik alanındaki bilgisini katıldığı özel bir danışmanlık merkezinde de aktaran Menteş'in meditasyon, Çin tıbbı, sinema, tasavvuf ve *Mesnevî* öğretileri gibi alanlara da ilgisi bulunmaktadır. *Semâ Ayini, Hayat Rehberiniz Mesnevî, Zaman Kâtibi, İSO-CHİ - Yaşam Sanatı* gibi eserleri vardır.[369]

Hz. Mevlâna'nın 18 Sırrı - Mesnevî'deki Bilgelik, Mesnevî'nin ilk 18 beytinin dikkat çekici başlıklar altında açıklandığı bir eserdir. Yazarın giriş kısmında açıkladığına göre bu eser, *Mesnevî Sohbetleri* adı altında muhtelif zaman ve mekanlarda yapılmış onlarca sohbetin ses kayıtlarının çözümlenmesi ile oluşmuştur. Yine yazara göre eserde, herhangi bir edebî kaygı gözetilmemiş ve eser sade bir dille oluşturulmuştur. Eserde ortaya atılan düşünceler, öneriler ve anlatılanlar tamamiyle *Kur'ân-ı Kerîm, Mesnevî ve Dîvân-ı Kebîr*'den alınanlarla desteklenmiştir. Eserde, ilk on sekiz beytin her birine ayrı ayrı "Sır" ana başlığı ile beytin özünü anlatan yeni bir başlık verilmiştir. Buna göre ilk on sekiz beytin başlıkları şu şekildedir:

I. Sır: Egoyla Mücadelede Ney'in Rolü, **II. Sır:** Ustayı Yaratan Öğrencileridir, **III. Sır:** Ezeli Anlaşma ve Sonsuz Dostluklar, **IV. Sır:** Tasavvufun Derinliklerin Açılan Kapı: Zaman, **V. Sır:** Meleklerin Kıskandığı, Korkusundan Şeytan'ın Kaçtığı İnsanoğlu, **VI. Sır:** Zannettiğin Gerçeğin Kendisi Değildir!, **VII. Sır:** Kıyamet Günü, Tüm Zamanların Ortak Mesajıdır, **VIII. Sır:** İlah'i İrade, Evrensel İrade ve Şahsi İdare Dengesi, **IX. Sır:** Aydınlanma Maceramızda Sürecin Yönetilmesi, **X. Sır:** Aşk, Sevilenin Gönlüne Düşürdüğü Ezeli Bir Ateştir, **XI. Sır:** Âşık Bir Perdedir, Ancak Sevgilinin Işığının Yansıdığı, **XII. Sır:** Bizi Ayıran Renkler Birleşerek Aydınlık Bir Geleceğe Bağlanan Gökkuşağı Olabilir, **XIII.** Sır: Aydınlanma, Zorlu Bir Süreçtir; Tırtılın Kelebeğe Dönüşmesine Benzer, **XIV. Sır:** Akıl, Nefsi Kontrol Etmiş, Ruha Teslim Olmuştur, **XV. Sır:** Hedefte Ahiret, Süreçte Dünya Mutluluğunun Formülü, **XVI. Sır:** Rakamların Seyr-i Sulûku, **XVII. Sır:** Aşka Avlanan, Nasıl Olur da Ölüme Avlanır? Ayı Kalkan Edinen Ok Yarası Alır mı Hiç?, **XVIII. Sır:** Hamlıktan Olgunluğa Giden Süreç.

---

[368] Fatih Çıtlak, *18 Beyit Dinle! - Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Şerhiyle Sesleniş,* Konya Büyükşehir Belediyesi Yay., Konya 2011, 79 s.
[369] http://www.naregitim.com/ekibimiz/egitmen-danisman/umit-mentes (Erişim Tarihi: 07.01.2016)

Yukardaki ana başlıklardan hariç anlatılanların ışığında her beyitte birden fazla alt başlık da bulunmaktadır. Sohbetlerde anlatılanlardan oluşturulan bir eser olduğu için beyitlerin açıklamasının hemen sonunda "Sohbette Karşılaşılan Sorular ve Cevapları" şeklinde ayrı bir bölüm de yer almaktadır. Ayrıca beyitlerin açıklamasına geçmeden önce, beytin Latin harfli Farsça okunuşunun, Abdülbaki Gölpınarlı ve Şefik Can'ın çevirisinin ve ana başlık ile alt başlıkların yer aldığı bir sayfa verilmektedir.[370]

1.68. Abdürrezzak Tek (d. 1973), *Hazret-i Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî ve Mesnevî-i Şerîf*

İstanbul doğumlu olan ve 1998 yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun olan Tek, 2000 yılında "Müstakimzâde Süleyman Sadeddin'in Risâle-i Melamiye-i Bayrâmiye Adlı Eserinin Metni ve Tahlili" isimli yüksek lisans tezini ve 2004 yılında "Osmanlılar'da Zeyniyye Kültürü ve Abdüllatif Kudsî'nin Tasavvufî Görüşleri" isimli doktora tezini tamamlamıştır. 2002-2003 yıllarında Londra'da The School of Oriental and African Studies (SOAS) ve The National Archieves'de alanıyla ilgili araştırmalarda bulunmuş ve hâlen aynı fakültede Profesör olarak görevini sürdürmektedir.

Hazret-i Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî ve Mesnevî-i Şerîf, Mevlâna ve *Mesnevî* hakkında bilgiler içeren yedi bölümden oluşan bir eserdir. Girişinde 13. yüzyıl Anadolu'sunu anlatan bilgilerin yer aldığı kitap, Mevlâna'nın Hayatı ve sırasıyla Mevlâna'nın Anlatım Dili, Mevlâna ve Dinî Düşünce, Mevlâna ve İbadet Hayatı, Mevlâna ve Tasavvuf, Mevlâna'nın Çağrısı ve son bölüm olarak Mesnevî-i Şerif ve İlk On Sekiz Beytin Şerhi olmak üzere yedi bölümden oluşmaktadır. Altı bölümde Mevlâna'yı öncelikle *Mesnevî* olmak üzere eserlerinden örneklerle anlatan yazar, son bölümde önceki şerhlerden yola çıkarak ilk on sekiz beyti şerh yoluna gitmiştir. Şerh yapılırken öncelikle Farsça beyt ve tercümesi verilmiş, ardından açıklama yapılmıştır.[371]

1.69. Kaan Dilek (d. 1974), *Mesnevî'de Neynâme*

Son zamanlarda özellikle Ortadoğu ülkelerinde ve Türkiye'nin sınır bölgelerinde araştırmalar yapan, stratejik konularda kamuoyunun görüşlerini ortaya koyan Kaan Dilek, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Avrupa Stratejik Araştırma Merkezi (ASAM) ve Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi (IMPR), Bilişim ve Teknoloji Danışmanlığı, İran Ekonomi ve Ticaret Danışmanlığı, Stratejik Düşünce Enstitüsü gibi çok sayıda önemli kuruluşlarda idarecilik ve etkin görevlerde bulunmuştur. Şii örgütleri ve Şiiliğin

[370] Melih Ümit Menteş, *Hz Mevlâna'nın 18 Sırrı - Mesnevî'deki Bilgelik*, Cinius Yay., İstanbul Aralık 2014, 688 s.
[371] Abdürrezzak Tek, *Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Mesnevî-i Şerîf - İlk On Sekiz Beyit Şerhi,* Bursa Akademi Yay., Bursa 2014.

siyasi yapısı üzerine çok sayıda araştırması bulunan Dilek, Anadolu Üniversitesi İktisat Bölümü mezunu olup Tahran Üniversitesi'nde Fars Dili ve Edebiyatı alanında doktara yapmıştır. Kaan Dilek'in siyasi, sosyal, kültürel araştırma ve incelemelerinin dışında *Safevî Dönemi İran Tarihi* (2 yazarlı), *Kırmızı Akıl / Bir Tasavvuf Hikâyesi, İran'ın Orta Asya Politikaları* gibi eserleri ile *Mesnevî* üzerine de çalışmaları bulunmaktadır. Farsçanın yanında Tacikçe, Azeri Türkçesi, Arapça ve İngilizce de bilmektedir.

Mesnevî'nin tercümeleri bölümünde de anlatılan *Mevlâna Vâdisinde Ahlak ve Marifet: Mevlâna'nın Mesnevî'sinden Seçme Bölüm ve Hikâyeler*[372]*, Bir Aşk Hikâyesi (Padişah ile câriye Hikâyesi)*[373] ile *Mesnevî'den Öyküler ve Ney*[374] isimli eserlere sahip olan Dilek, *Mesnevî'den Öyküler ve Ney* isimli eserinin ilk bölümünde "*Mesnevî* ve Neyname" başlığı aldında "Neyname'de *Mesnevî"*ve "*Mesnevî*'de Neynâme*"* konulu iki alt başlığın ikincisinde ilk on sekiz beyti açıklamıştır. Yazar, "…Bu satırların devamı "*Mesnevî*'de Neyname" başlığıyla Neyname'nin tercüme ve şerhini içermektedir."[375] diyerek her beytin yaklaşık yarım sayfalık açıklamasının yapıldığı 16 sayfalık bölüme geçmiştir. Eserde, önce beytin Türkçe tercümesi verilmiş ve ardından yerine göre örneklerle açıklamalar yapılmıştır. Bölümün sonunda Neyname'nin ardından gelen ilk hikâyeye geçilmiştir.

[372] Kaan Dilek, *Mevlâna Vâdisinde Ahlak ve Marifet: Mevlâna'nın Mesnevî'sinden Seçme Bölüm ve Hikâyeler,* İhvan Yay., İstanbul 2005.
[373] Kaan Dilek, *Mevlâna Celâleddin-i Rûmî - Bir Aşk Hikâyesi,* İhvan Neşriyat, İstanbul 2005.
[374] Kaan Dilek, *Mesnevî'den Öyküler ve Ney,* A&D Yayıncılık, İstanbul 2006.
[375] Kaan Dilek, *ae.,* s. 81.

2. Tercümeler

Tercüme, terceme şekliyle dilimize Arapçadan girmiş olup; kelime manası ile "bir dilden başka bir dile aktarma, çevirme"[376] anlamlarında kullanılmaktadır. Türklerde, özellikle İslamiyet'in kabulünden sonra hızla gelişen tercüme faaliyetlerinin en başında *Kur'ân-ı Kerîm* tercümelerinin yer aldığını söylemek mümkündür. "Satır altı" tabiriyle yapılan bu tercümelerin yanında yüzyıllardır kelam, fıkıh, hadis gibi dallarda da bilhassa Arapça ve Farsça olmak üzere başka dillerde yazılmış eserlerin hem manzum hem de mensur Türkçe tercümeleri yapılmıştır. Bunların dışında Türk edebiyatında İran, Arap, Yunan ve Latin edebiyatlarının yoğun şekilde etkisi görülmüş ve ele alınan belli konular yeniden işlenmek sûretiyle Eski Türk edebiyatında asırlardır yoğun şekilde yerini korumuştur. *Hüsrev ü Şîrîn, Gülistan, Mantıku't-tayr, Leylâ vü Mecnûn, Süheyl ü Nevbahar* bu tercümelerin önde gelenleridir. Aşk hikâyelerinin yanında nasihat, ahlak, din, adap gibi türlerde de çok sayıda eser Türkçeye tercüme edilmiştir.[377]

Asırlardır edebiyatımızda kullanılan tercüme geleneğini şair ve yazarlar farklı şekillerde ele almış ve ortaya koydukları eserlerde kendilerinden bir iz olması için çaba sarfetmişlerdir. Agâh Sırrı Levend de yapılan bu tercümeleri içerik itibariyle dört farklı biçimde tasnif etmiştir:

1. Kelime-kelime yapılanlar
2. Aslına uygun çeviri
3. Konunun aktarıldığı çeviriler
4. Genişletilerek yapılan çeviri[378]

Edebiyatımızda, yukarıda belirtilen çeviri şekillerinden hepsiyle ilgili ortaya koyulan yüzlerce eseri burada saymak mümkündür. Özellikle bu dört maddenin de uygulandığı eserlerden biri olan *Mesnevî,* asırlardır hemen hemen her alanda manzum ve mensur olmak üzere tercüme edilmiş ve halen de edilmeye devam etmektedir. Hatta araştırmalar gösteriyor ki *Kur'ân-ı Kerîm* ve hadis kitaplarından sonra en çok tercüme ve şerh edilen eserler arasında *Mesnevî* ön sıralardadır. Bu bölümde tarihi sırası gözetilerek tespit edilebildiği kadarıyla *Mesnevî*'nin kısmî ve tamamına yapılan manzum ve mensur tercümeler hakkında bilgiler verilecektir.

---

[376] *Türkçe Sözlük,* Türk Dil Kurumu, 10. Bs., Ankara 2005, s. 419.

[377] Türk edebiyatında tercüme ve tercüme geleneği ile ilgili detaylı bilgi için bkz. "Tercüme", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* İstanbul 1990, C. 8, s. 319-321; Sadık Yazar, *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği,* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2011; Nurgül Sucu, "Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* S. 19, Konya 2006, s. 125-148; Vesile Albayrak Sak, "Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği ve Bu Gelenekte Mantıku't-tayr Tercümeleri", *Turkish Studies, Türkoloji Araştırmaları,* Ankara, Volume 7/4, Yıl 2012, s. 655-669; Ayşe Yıldız, "Tercüme Kavramı ve Türkçe Mesnevilerde Tercüme Meselesinin Klâsik Edebiyatlar Bağlamında Yorumlanması Denemesi", *Turkish Studies, Türkoloji Araştırmaları,* Ankara, Vol. 4, No. 7, 2009, s. 939-954.

[378] Agah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi,* C. I., TTK, 4. Bs., Ankara 1988, s. 80-81.

2.1. Gülşehrî (XIV. yüzyıl), *Felek-nâme ve Mantıku't-Tayr'daki Bazı Hikâyeler*

Hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmayan ve Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan Gülşehrî'nin Kırşehirli olduğu ve XIII. yüzyıl sonu ile XIV. yüzyıl başında yaşadığı bilinmektedir. Sultan Veled tarafından Mevlevîliği yayması için Kırşehir'e gönderilen Gülşehrî'nin, Kırşehir'de zaviye sahibi olduğu, herkesçe tanındığı ve birçok müridinin olduğu bilgisi de kaynaklarda geçmektedir. Türkçe ve Farsça eser veren Gülşehrî'nin *Felek-nâme, Mantıku't-Tayr, Kerâmât-ı Ahi Evrân, Aruz Risâlesi, Kudûrî Tercümesi* gibi eserleri vardır.[379]

Gülşehrî'nin, Feridüddin Attar'ın *Mantıku't-Tayr* isimli eserini esas alarak yazdığı ve 1317 yılında tamamladığı *Gülşen-nâme* isimli eserinde *Mesnevî*'nin izleri görünmektedir. *Mesnevî*'de yer alan Tûtî ve Hâce, Nahivci ve Gemici, Arslan ve Tavşan, Uyurken Boğazına Yılan Kaçan Adam ile Onu Gören Atlı ve Tavuk ile Kaz Yavruları hikâyelerini tercüme ve kısmen şerh eden Gülşehrî, bu hikâyelerin yanında *Mesnevî*'de geçen bazı hikâyelerin de etkisinde kalarak eserine yeni hikâyeler de eklemiştir.[380] Gülşehrî, tercümesinde hikâyelerin özüne bağlı kalmakla birlikte beyitlerde çoğu zaman eksiltme veya artırma yoluna gitmiştir. Tercüme edilen hikâyeler şu şekildedir:

Tercüme Edilen Hikâye	***Mantıku't-Tayr***[381]	***Mesnevî***
Tavuğun Besleyip Büyüttüğü Kaz Yavruları	1033-1099	II/3766-3787
Tûtî ve Hâce Hikâyesi	1319-1430	I/1547-1848
Nahivci ve Gemici Hikâyesi	2075-2105	I/2835-2840
Uyurken Boğazına Yılan Kaçan Adam ve Onu Gören Atlının Hikâyesi	2431-2508	II/1877-1910
Aslan ve Tavşan Hikâyesi	3618-3770	I/900-1369[382]

[379] Gülşehrî'nin hayatı ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sadettin Kocatürk, *Gülşehrî ve Feleknâme*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay., Ankara 1984; Nihat Sami Banarlı, *age.,* C. I, s. 377; Müjgan Cunbur, "Mevlâna'nın İlk Mütercimi Gülşehrî", *Mevlânâ Yirmi Altı Bilim Adamının Mevlânâ Üzerine Araştırmaları,* derleyen Feyzi Halıcı, Ülkü Basımevi, Konya 1983, s. 31-35; Kemal Yavuz, *Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayr-ı (Gülşen-nâme) - Metin ve Günümüz Türkçesine Aktarma-*, Kırşehir Valiliği, Ankara 2007.

[380] Kemal Yavuz, "Türk Edebiyatında Mesnevî'den İlk Tercüme Hikâyeler ve Bazı Dikkatler", *Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni: İnternationale Mevlânâ Symposium (15-17 Aralık 2000),* Kültür Bakanlığı, Ankara 2000, s. 356; Nezahat Öztekin, *age.,* s. 137.

[381] *Mantıku't-Tayr*'daki *Mesnevî* etkisi için ayrıca bkz. Aziz, Merhan, "Gülşehrî'nin Mantıku't-tayr (Kuş Dili) Mesnevîsinde Mevlâna Etkisi", *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik*, Ulusal Sempozyum, Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yay., Bildiriler Serisi: 1, Yıl 2007, s. 101-110.

[382] Kemal Yavuz, *Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayr-ı (Gülşen-nâme) - Metin ve Aktarma-,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., E-Kitap: http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10686,metinpdf.pdf?0 (Erişim Tarihi: 05.10.2016).

Gülşehrî'nin Farsça kaleme aldığı *Felek-nâme'*de de *Mesnevî* etkisi görülmektedir. Eserde, *Mesnevî*'den iki farklı şekilde yararlanılmıştır. İlki, doğrudan *Mesnevî* beyitlerinin anlamlarının alınması ve diğeri de *Mesnevî*'de geçen hikâyenin tercümesi şeklindedir.[383]

2.2. Âşık Paşa (1272-1332), *Garîb-nâme'de Bir Hikâye*

Muhlis Paşa'nın oğlu olan ve mutasavvıf bir ailede yetişen Âşık Paşa, Kırşehir doğumludur. Âşık mahlası ile şiirlerini yazdığı için Âşık Paşa olarak anılan şairin asıl adı Ali'dir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında babası ile birlikte Osman Gazi'nin yanında hizmet eden Âşık Paşa, Oğuz boylarına karşı kardeşlik duygularını aşılamış ve ayrıca Ahiler'in de sevip saydığı kişilerden olmuştur. 1332 yılında Mısır dönüşünde Kırşehir'de vefat etmiştir. *Fakr-nâme, Garib-nâme*[384]*, Risâle fî Beyâni's-Semâ, Vasf-ı Hâ, Hikâye, Kimyâ Risâlesi* gibi eserleri vardır.[385]

Biçim ve içerik olarak *Mesnevî*'den etkilenerek oluşturulan *Garib-nâme'*de geçen bir hikâye, *Mesnevî*'nin ikinci cildindeki bir hikâyenin küçük değişikliklerle tercüme edilmiş halidir. Bu hikâyenin dışında kimi beyitlerin *Mesnevî*'ye benzerliği yönündeki araştırmalar gösteriyor ki *Garîb-nâme'*de *Mesnevî*'den tercüme yoluyla alınan beyitler de bulunmaktadır.

*Garib-nâme'*de, *Mesnevî*'nin ikinci cildindeki "Birbirlerinin Dediğini Anlamayan Dört Kişinin Üzüm İçin Kavgaya Tutuşmaları" hikâyesi küçük değişikliklerle ve "Dâsıtân-ı dehüm ez-bâb-ı evvel hikâyet der tâ ki in hadîs ki 'Hayrü'r-rüfekai' erbe'atün' muvâfakat kerden îşân der tarîk-i mücâdele ez beher yek çîz 'ibâretünâ şettâ ve honik vâhidün ve küllü ilâ zâlik" başlığı içerisinde 603-637. beyitlerle karşımıza çıkmaktadır.[386]

2.3. Ahmedî (1334-1412), *İskendernâme'de Bir Hikâye*

Ahmedî'nin asıl adı Tâceddin İbrahim bin Hızır'dır. Doğum yeri tam olarak bilinmemekle birlikte farklı kaynaklara göre Sivas, Kütahya, Uşak veya Amasyalıdır. Şiirlerini Ahmedî mahlasıyla yazmıştır. Mısır'a giderek Molla Fenârî ile arkadaş olan Ahmedî'nin, Aydınoğulları, Germiyanoğulları ve Osmanoğulları'na bağlanarak hizmet ettiği de bilinmektedir. *Divân, Cemşid ü Hurşîd, İskender-nâme* gibi meşhur eserlerinin yanında Arapça ve Farsça ders kitapları da olan Ahmedî'ye atfedilen çok sayıda eser de bulunmaktadır.[387]

---

[383] İsmail Güleç, *age*., s. 92.
[384] Âşık Paşa, *Garib-nâme, I-II,* haz. Kemal Yavuz, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2000.
[385] Günay Kut, "Âşık Paşa", *TDVİA,* C. 4, s. 1-2.
[386] Hasan Altınzincir, *Garibnâme 1-5. Bablar,* Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Adana 1991, s. 71-74; Âşık Paşa, *Garib-nâme, I-II,* haz. Kemal Yavuz, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2000, v. 35b. Başlık bu eserde "Onıncı dâsitân evvelki bâbdan bu hadîsi ki *Hayrü'r-rufakâ'i erba'atün* beyân ider ve misâl getürür kim dörd kişi bir nesne üstinde çekişdiler." şeklindedir.
[387] Ahmedî hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmedî, *İskender-nâme - İnceleme, Tıpkıbasım,* haz. İsmail Ünver, Türk Dil Kurumu, Ankara 1983.

*İskender-nâme'*de, *Mesnevî*'den tercüme olarak bir hikâye bulunmakta ve bunun yanında ayrıca "der sıfat-ı nây" başlığı ile ilk on sekiz beytin etkisi ile yazılmış bir bölüm yer almaktadır. Ayrıca *Mesnevî*'nin III. cildinde yer alan "Çakalın Boyacı Küpüne Düşüp Boyanması ve Çakallar Arasında Tavusluk Davasına Kalkışması"[388] hikâyesi *İskender-nâme'*de tilki olarak karşımıza çıkmakta ve hikâye "Kıssa-i rûbâh ve üftâden be-hum-i nîl" (Tilki ve Boya Küpüne Düşmesi) başlığı altındaki 32 beyitle anlatılmaktadır.[389]

2.4. Hatipoğlu (XV. Yüzyıl), *Letâyif-nâme'de Bir Hikâye*

Hayatı hakkında detaylı bilgi bulunmayan Hatipoğlu'nun asıl adı Mehmed'dir. Honas Kalesi'nde -bugün Denizli il sınırları içinde bulunan Honaz kasabasında- tahminen 1374 veya 1387 yılında doğduğu bilinen Hatipoğlu, Mevlevî meşrep olup İznik Medresesi'nde müderrislik yapmıştır. *Bahri'l-Hakâyık, Ferah-nâme, ve Letâyif-nâme* isimli eserleri vardır.

Letâyif-nâme, Yıldırım Bayezid devri âlimlerinden İbn Berkî lakaplı Kâdılkudât Muslihiddin Muhammed tarafından yapılan Mülk suresinin Arapça mensur tefsirinin Türkçeye manzum tercümesidir. Eser, 1414'te telif edilmiştir. *Letâyif-nâme'*de toplamda 3910 beyit bulunmakla beraber bunların baştan 361 ve sondan 51 beyitlik bölüm Hatipoğlu'na aittir. Hatipoğlu'na ait 361 beyitlik bölümlerden sonra 13a'da başlayan manzum tercüme 122b'de sona ermekte ve 51 beyitlik Hatipoğlu'na ait bölümlere geçilmektedir. Mesnevîlerde görülen tevhid, münacaat, naat ve dört halife övgüsü gibi bölümlerden sonra eser hakkında kısa bilgi verilmiş ve Hz. Muhammed'in mucizeleri anlatılmıştır. Ardından ayetlerin tefsirine geçilmiş ve içerisinde yeri geldikçe dinî hikâye ve menkıbelere yer verilmiştir. Eserde, 122a'da Mülk suresinin 30. ayetinin tefsirine geçildiğinde beş beyit sonra "der beyân-ı kaziyye-i mülhid la'netull'ah" başlığı altında *Mesnevî*'nin II. cildinde bulunan "Filozofun *İn asbaha mâuküm ğavran* ayetini inkar etmesi" hikâyesi on bir beyitle özet olarak tercüme edilerek alınmış ve tefsir sona ermiştir.[390]

2.5. Ârif (XV. yüzyıl), *Mürşidü'l-Ubbâd'da İki Hikâye*

Kaynaklarda hakkında bilgi bulunmayan ve XIV. yüzyılın sonu ile XV. yüzyılın ilk yarısında, Sultan Murad zamanında yaşadığı bilinen Ârif, beş büyük ve bir küçük olmak üzere altı mesnevi ile altı farklı manzumeye sahiptir. *Mürşidü'l-Ubbâd, Nüsha-ı Âlem Şerhü'l-Âdem, Mîrâcü'n-Nebî, Mevlid, Vefâtü'n-Nebî,* İsimsiz bir mesnevî ve kısa manzumelerden oluşan

[388] Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî,* çev. Veled Çelebi İzbudak, C. III, s. 57.
[389] *Ae.,* s. 69b; İsmail Güleç, *age.,* s. 94.
[390] Hanifi Vural, *Letâyif-nâme (Giriş-Transkripsiyonlu Metin-Gramatikal Dizin),* Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum 1999, s. 6-7, 285-286; Amil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları,* Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 1998, s. 43-44.

eserlerinin ilki olan ve 2042 beyitten oluşan *Mürşidü'l-Ubbâd* adlı eserinde, *Mesnevî*'de geçen "Tavuktan Çıkan Kaz Palazları"[391] ve "Dünyaya Âşık Olan Kişi, Üstüne Güneş Vurmuş Bir Duvara Âık olur…"[392] başlıklı iki hikâyeyi tercüme etmiştir.[393]

Eser, failâtün fâilâtün fâilün vezniyle kaleme alınmış olup, sâlik, meczub, âşık ve merdûd olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Eserde, bahsi geçen *Mesnevî* hikâyeleri beyit beyit veya kelime kelime değil özet halinde tercüme edilmiş ve ardından *Mesnevî*'den mülhem Ârif'in kendi cümleleri ile beyitler yorumlanmıştır.[394] İlk hikâye 5b ve 6b varakları arasındadır. Diğer hikâye ise konu itibariyle ele alınmış olup 13b-14b varakları arasındadır.

2.6. Derviş Hayâlî (XV. yüzyıl), *Ravzatü'l-Envâr'da İki Hikâye*

Hayâlî hakkında kaynaklarda detaylı bilgi bulunmamakla birlikte mevcut bilgilerde de başka kişilerle karıştırıldığı görülmektedir. Hayâlî'nin eserlerinden hareketle Fatih dönemi önde gelen vezirlerinden Zağnos Paşa'nın kendisine ilgi gösterdiği bilinir. 875/1472 yılında vefat eden Hayâlî, 1449'da telif ettiği ve Sultan Mehmed'e sunduğu 2179 beyitlik dinî ve ahlâkî hikâyeleri ihtiva eden eseri *Ravzatü'l-Envâr*'da, *Mesnevî*'de geçen "Attarlar Pazarında Itır Kokusundan Bayılan Debbağ" ve "Ömer Zamanındaki İhtiyar Çalgıcı" hikâyelerini manzum olarak tercüme etmiştir.[395] Eserde, 22a'da 673. beyitle başlayan "Debbağ hikâyesi" 718. beyitte; 43a'da 1376. beyitle başlayan "Çalgıcı hikâyesi" ise 1444. beyitte sona ermektedir.

2.7. Dede Ömer Rûşenî (810/1407?-892/1486), *Çobannâme, Neynâme*

Aydınlı olduğu için Rûşenî mahlasını kullanan ve asıl adı Ömer b. Ali binti Umur Bey olan Dede Ömer, İstanbul ve Bursa'da ilk tahsilini tamamlamıştır. Ağabeyi Molla-yı Rûmî Alaeddin Ali, Rûşenî'nin özellikle dinî ve tasavvufî boyutta yetişmesinde yer alan isimler arasındadır. Ağabeyinin Halvetî meşayıhının öncü isimlerinden olması onun özellikle Halvetî tarikatında ilerlemesine zemin oluşturmuştur. Tarikatin pir-i sânisi olan Seyyid Yahyâ-yı Şirvânî'nin öncülüğünde sülukunu tamamlamış ve irşad için görevlendirilmiştir. Şeyhinin ölümünden sonra tarikatin başına geçmiş ve Rûşeniyye tarikatini oluşturmuştur. Akkoyunluların başkentinde Uzun Hasan'ın sarayında da hizmetine devam eden Dede Ömer, İbrahim Gülşenî ile karşılaşmış ve kendisinden sonra Gülşenîlik tarikatını kuran İbrahim

[391] Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî,* çev. Veled Çelebi İzbudak, C. II, s. 289.
[392] *Ae.,* C. I, s. 225.
[393] Amil Çelebioğlu, *age.,* s. 46; Ârif hakkında detaylı bilgi için bkz. Amil Çelebioğlu, *Türk Edebiyatı'nda Mesnevî - XI. Yüzyıla Kadar,* s. 279-309; Semra Tunç, "Ârif ve II. Murâd Döneminde Yazılmış Bir Hamse", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* S. 12, 2002, s. 155-166.
[394] Bekir Sarıkaya, *Arif - Mürşidü'l-Ubbâd - Nüsha-i Âlem ve Şerhü'l-Âdem, Mevlid, (Giriş-Transkripsiyonlu Metin-Sözlük),* Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1992.
[395] Amil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları,* s. 50-52; M. Fatih Köksal, *Derviş Hayâlî - Ravzatü'l-Envâr,* Kitabevi Yay., İstanbul 2003, 45-46.

Gülşenî'nin hocası olmuştur. Tebriz'de bulunan tekkesinde medfundur. *Dîvân, Miskinliknâme, Neynâme, Kalemnâme, Çobannâme, Silsilenâme* bilinen eserleridir.[396]

Şairin eserleri arasında yer alan *Neynâme* ve *Çobannâme* mesnevisi, *Mesnevî*'den mülhem yazılan serbest tercümelerdir. *Miskinliknâme* mesnevisi ise *Mesnevî*'nin kısa ve öz bir şekilde anlatılmış halidir.

Çobannâme, Mesnevî'de yer alan "Hz. Musa ve Çoban" hikâyesinin genişçe çevirisinin yapıldığı ve otuz altı başlık ile yaklaşık beşyüz otuz beyitten oluşan bir eserdir. Eser tevhid, münacaat, sebeb-i telif gibi bölümleri içeren Farsça kısımla başlar. Ardından Mevlâna'ya ve *Mesnevî*'ye övgü ile devam etmektedir. Hikâyeye geçmeden evvel Hz. Musa'dan da övgüyle bahseden Dede Ömer Rûşenî, burada Hz. Musa'nın özelliklerini ön plana çıkartmıştır. 530 beyitlik bu eserin 281. beytinde hikâye kısmı bitmiş ve Rûşenî, Hz. Musa'nın vasıfları, Hz. Musa ve Koyun Hikâyesi, Münacaat, Çoban ile köpek hikâyesi, pend, temsil, nasihat, hadis-i kudsî tercümesi vb. başlıklarla eserini bitirmiştir.[397]

Neynâme, Mesnevî vezniyle yazılmış ve *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytinin tercümesinin ardından kısa kısa açıklamasının yapıldığı *Mesnevî*'den mülhem 1028 beyitlik manzum bir eserdir. Bir hâtime ve 24 bölümden oluşmaktadır. Eserin başında 89 beyitlik Mevlâna ve *Mesnevî*'nin övgüsünü içeren bir kısım yer almaktadır. Ancak bu bölüm kimi nüshalarda *Divân'*ın başındadır. Önemli bir diğer özelliği ise eserin sonunda tarikat şeyhleri ve ağabeyi Molla Alaeddin Ali hakkındaki beyitleri ile kendisi hakkında verdiği bilgilerdir.[398]

2.8. Lokmânî Dede (ö. 1519), *Menâkıb-ı Mevlâna'da İki Hikâye*

Hayatı hakkında şerhler bölümünde kısaca bilgisi verilen Lokmânî Dede, *Menâkıb-ı Mevlâna* isimli eserinde *Mesnevî'*nin ilk cildinde bulunan "Yoksul Arab Bedevisinin Hikâyesi ve Yoksulluk Yüzünden Karısıyla Arasında Geçen Şey" başlıklı hikâye ile yine birinci ciltteki "Çalgıcı İle Ömer" hikâyesini manzum olarak tercüme etmiştir. Eserde ilk hikâye 3924. beyitten başlamakta, diğer hikâye ise 4210-4334. beyitler arasındadır .[399]

[396] Hayatı ve eserleri hakkında detaylı bilgi için bkz. O. Kemal Tavukçu, *Dede Ömer Ruşenî, Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Divan'ının Tenkitli Metni*, Suna Yay., Erzurum 2005, s. 100; Hasibe Mazıoğlu, "Dede Ömer Rûşenî ve Çoban-nâme'si", *I. Milletler Arası Mevlâna Kongresi Tebliğler,* 3-5 Mayıs 1987, Konya 1988, s. 49-57; Hidayet Ünal, Rûşenî Ömer Dede'nin Çoban-nâme Mesnevîsi (İnceleme-Metin), Atatürk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2003; Semra Tunç, *Dede Ömer Rûşenî, Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni*, Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Konya 1996; Dede Ömer Rûşenî, *Ney-nâme,* Tenkitli Basım, haz. Mustafa Uzun, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İstanbul 1990.
[397] Hidayet Ünal, *agt.,* s. 32-46.
[398] Hidayet Ünal, *agt.,* s. 19, Semta Tunç, *agt.,* s. 22.
[399] Lokmanî Dede, *age.*, s. 425-444; 455-468

2.9. İsrâfil-zâde Abdülmecîd b. Nasûh b. İsrâfîl (ö. 1588), *Kıssa-i Çoban ve Münâcât*

Zeyniyye tarikatına mensup olan ve Amasya/Lazkiye'de doğan Abdülmecîd Efendi'nin tam adı, Abdülmecîd b. eş-Şeyh Nasûh b. İsrâfîl (İsrâil) et-Tosyevî el-Amâsî er-Rûmî el-Hanefî'dir. Babasının postnişin olması vesilesiyle küçük yaştan itibaren dinî ve fikrî ilimlerle yetişmiş olan Abdülmecîd Efendi, Mecîdî mahlasıyla eserler kaleme almıştır. Abdülmecîd, Osmanlı'nın en güçlü dönemlerinde yaşamış ve Zeynîliğin yanında her türlü bilgi ve birikimi kolayca edinerek kendini yetiştirmiştir. Tefsir alanında öne çıkan eserler kaleme alan ve Tosya'da vefat eden Abdülmecid'in, ölüm tarihi hakkında kaynaklarda 1482, 1552, 1565 ve 1588 olmak üzere dört farklı tarih zikredilmektedir. Abdülmecîd Efendi'nin, Arapça ve Türkçe olmak üzere dinî ve ahlakî çok sayıda eseri bulunmaktadır. *Tefsîru Sûrati'l-İnsân, el-Hüdâ ve'l-Felâh, el-Havf ve'l-Huzn, el-Fevzü'l-Azîm, Ravzatü'l-Ezhâr ve Cennetü'l-Esmâr, Tekmiletü'l-Beyân, Esmâ-i Hüsnâ Tercümesi, Menâkıb-ı Evliyâ* eserlerinden bazılarıdır.[400]

Kıssa-i Çoban ve Münâcât, Mesnevî'de yer alan "Hz. Musa ve Çoban Hikâyesi"nin manzum tercümesidir. Eserde, muhtemelen tevhid ve na'tın olduğu kısım eksiktir. Özellikle üst taraflarda bulunan beyitler nemden dolayı bozulmuş ve okunamamaktadır. Temin edilen mevcut nüshanın ilk yaprağında "der-medh-i Mevlânâ Celâleddîn Hudâvendigâr -kuddise sirruhu-" başlığı altında yer alan 25 beyitlik kısmın sonunda:

Sen de işitdünse ***Mecîdî*** bunı
Hisse alagör yüri olma denî

Hisse alanlar irişür menzile
Mâlik olur milket-i cân u dile

Diñle ne dir tercümesinde o pâk
Mesnevîde Mevlevî-i tâb-nâk

Kıssa-i Çobâna şürû' eyleyüp
Sıdkın anun ehl-i dile söyleyüp

Şân-ı şerîfin anun etdi beyân
Gün gibi 'aşkı nun oldı 'ayân

[400] Hayatı ve eserleri hakkında ayrıca bkz. Muammer Erbaş, "Bir Osmanlı Müfessiri: Abdülmecîd b. eş-Şeyh Nasûh b. İsrâîl (ö. 973/1565) ve Eserleri", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* İzmir 2006, S. XXIV. ss. 161-186.

beyitleri bulunmaktadır. Sonrasında "Kıssa-i Çobân bâ-Mûsâ bin İmrân 'aleyhime's-salavâtü'r-Rahmân" başlığı ile tercümeye geçilmiştir. Yaklaşık 11 varaklık manzum tercümenin bitiminde hikâyenin tercüme tarihi olarak 988/1580 tarihi yer alır. İlk başlıktan sonra eserde sırasıyla; "Münâcât-ı çobân bâ-hazret-i Sultân", "Su'âl-i Mûsâ b. 'İmrân çobân-râ bâ-ta'ne-künân", "Cevâb-ı çobân Mûsâ bin 'İmrân -'aleyhi's-selâm-", "İtâb-ı …", "Hayret-i çobân-ı sâfî çünân bâ-ta'n-ı Mûsâ b. 'İmrân", "İtâb-ı melik-i 'allâm be-Mûsâ -'aleyhi's-selâm-", "Kemâ kâle Te'âlâ -mâ vesi'anî arzı velâ semâî velâkin vesi'ani kalbi 'abdi'l-mü'min-", "….", "Hikâyet", "Münâcât", "Pend", "Münâcât-ı 'Abdü'l-mecîdî bâ-pâdişâh-ı ferd ü mecîdî", "Münâcât-ı dîger", "Münâcât-ı dîger", "Nasîhat", "Nasîhat-ı dîger", "Temsîl", "În hadîs-i kudsî büved ki Muhammed-i Muhtâ[r] ez-Hudâ-yı Kirdgâr haberdâde est", "Tercüme-i hâze'l-hadîs", "Pend", "Temsîl", "Temsîl", "Hâtime-i Kıssa-i Çobân", "Münâcât", "Münâcât-ı dîger" "Kemâ kâle Te'âlâ -sebekat rahmeti gazabî-" başlıkları yer almaktadır.[401]

2.10. Sadîkî (XVII. Yüzyıl Şairi), *Bahr ya da Kenzü'l-Garâib? [Mesnevî'den Seçme Hikâyeler Tercümesi]*

Şair olan ve XVII. yüzyılda IV. Murad zamanında yaşayan Sadîkî'nin hayatı hakkında kaynaklarda detaylı bir bilgi bulunmamaktadır. Eser, *Mesnevî*'nin altı cildinden seçilmiş olan 58 hikâyenin "fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün" vezniyle yazılmış manzum tercümesidir. Eserin giriş bölümünde tevhid, münâcât, Hz. Peygamber ve dört halifeye na't ile Sultan IV. Murad'a yazılmış medhiye yer almaktadır. Sonrasında dünyanın geçiciliğiyle ilgili olan ve *Mesnevî*'de yer almayan bir hikâyeye giriş yapılmıştır. Eserde toplamda 60 hikâyeye yer verilmiş ve bunların 58 tanesi *Mesnevî*'de yer almaktadır.[402] Eser, kütüphanede *Hikâyât-ı Mesnevî'den Tercümeler* ismiyle kayıtlı olup eserin asıl ismine dair bir bilgi yer almamaktadır.

2.11. Şeyh Nazmî-i Halvetî (1622-1701), *Mesnevî-i Sırr-ı Manevî*

İstanbul'da 1622 yılında dünyaya gelen Şeyh Muhammed Nazmî, aslen Trabzonlu bir tüccar olan Ramazan Efendi'nin oğludur. Gençlik yıllarından itibaren iyi bir eğitim gören Muhammed Nazmî, döneminin önde gelen âlimlerinden ilim tahsil etmiştir. Gençlik yıllarında tasavvufa merak duymuş ve sonraları Halvetî tarikatına bağlanarak Şeyh Abdülahad Nurî (ö. 1651)'nin müridi olmuştur. İmamlık ve vaizlik gibi görevlerinin yanında Cuma şeyhliği de yapmıştır. Ordu şeyhliği görevini de üstlenen Muhammed Nazmî 1701 yılında vefat etmiştir.

[401] İsrafilzâde Abdülmecîd b. Nasûh b. İsrafil, *Kıssa-i Çoban ve Münâcât,* Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, Nu. 4027.
[402] Sadîkî, *Kenzü'l-Garâib? [Mesnevî'den Seçme Hikâyeler Tercümesi],* Süleymaniye Kütüphanesi / Lala İsmail 393; Sadık Yazar, "XVII. Yüzyıl Şâiri Sadîkî'nin Mesnevî'den Seçme Hikâyeler Tercümesi", *Turkish Studies, Türkoloji Araştırmaları*, vol. 4/7, 2009, s. 893-927.

Dîvân, Mi'yâr-ı Tarîkat-ı İlâhî, Mev'iza-i Mücâhede, Sırr-ı Ma'nevî, Hediyyetü'l-İhvân, Etvârü's-Seb'a başlıca eserleridir.[403]

Sırr-ı Ma'nevî, Mesnevî'nin birinci cildinin 1676 yılında tamamlanmış olan Türkçe manzum tercümesidir. Bilinen tek nüshası *Tercüme-i Mesnevî-i Şerîf-i cild-i evvel* başlığı ile İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Hasan Hüsnü Paşa Nu. 693'te kayıtlıdır.

Mütercim eserini, Farsça bilmeyenlerin kolaylıkla *Mesnevî*'yi anlayıp okuyabilmeleri için oluşturduğunu ve amacının da şiir yazmak olmadığını eserinin sonunda ifade etmektedir. Nüshadaki beyit sayısı toplamda 4100 beyittir. Bunlardan 22 tanesi hikâye sonlarında yazılan dua beyitleri ve 25 beyit de eser sonundaki temmet kaydı ile tarih beyitleridir. Dil bakımından son derece akıcı ve sade bir dille yazılmış olan eserde, özellikle kafiye ve rediflerin çoğu asıl metinden alınarak oluşturulmuştur.[404]

2.12. Nahifi Süleymân (1646-1737), *Manzum Mesnevî Tercümesi*

İstanbul doğumlu olan ve Arapça ile Farsçasının çok iyi olduğu bilinen Nahifî Efendi'nin babası Yeniçeri Abdurrahman Efendi'dir. Farklı yazı çeşitlerinde son derece usta olan Nahifî, Hattat Hâfız Osman'dan da hat dersleri almıştır. Bir süre Yeniçeri Kalemi'nde kâtiplik görevinde bulunmuş, sonrasında İran ve Macaristan'da da elçilik kâtibi olarak çalışmıştır. İran dönüşünde Konya'ya gelerek İkinci Bustân Çelebî'ye intisap etmiş ve Mevlevî olmuştur. Kasımpaşa Mevlevîhânesi şeyhliği görevinde de bulunan Nahifî, İstanbul'da vefat etmiş ve Topkapı'ya defnedilmiştir. *Âsafnâme, Hicretnâme, Hicretü'n-Nebî, Mi'râciye, Hilyetü'l-envâr, Ravzatü's-safâ, Zuhru'l-âhire* gibi edebî ve dinî türde 25'e yakın eseri vardır.[405]

Mesnevî'nin altı cildinin Türkçe manzum tercümesi olan *Terceme-i Mesnevî-i li-Nahifî,* 1712-1730 yılları arasında yazılmış ve *Mesnevî*'nin tamamına yapılmış ilk manzum tercümedir. Tercümenin, konunun uzmanları tarafından edebiyatımızda en iyi tercümelerden biri olduğu görüşü yaygındır. 1268/1851-1852 yılında ta'lik yazı ile Mısır'da Bulak Matbaasında basılmıştır. Basılan eserin sonuna Ferruh Efendi (ö. 1840)'nin yedinci cilt tercümesi de Mustafa Vehbî'nin tashihiyle eklenmiştir. Tamamı büyük boy yedi cilt ve üç kitap olan bu tercümenin ilk altı cildi 1967'de Sönmez Neşriyat tarafından basılmıştır. Âmil Çelebioğlu tarafından

[403] Şeyh Muhammed Nazmî Halvetî'nin hayatı ve eserleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Osman Türer, *Türk Mutasavvıf ve Şairi Muhammed Nazmî,* Kültür Bakanlığı, Ankara 1988; Muhammed Nazmî Halvetî, *Sırr-ı Ma'nevî - Manzum Mesnevî Tercümesi-,* Haz: Ekrem Bektaş, Selçuk Üniversitesi, Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yay., Konya 2009; Mehmed Nazmî Efendi, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat - Halvetilik Örneği- Hediyyetü'l-İhvân,* Haz: Osman Türer, İnsan Yay., İstanbul 2005; Yusuf Kenan Can, *Nazmî Mehmed Efendi'nin Mesnevî Tercümesi,* İstanbul Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009.

[404] Ekrem Bektaş, *age.,* s. 6-24.

[405] Nahifî hakkında detaylı bilgi için bkz. A. İrfan Aypay, *Nahîfî Süleyman Efendi: Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Dîvânının Tenkitli Metni,* Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 1992; Fındıklılı İsmet Efendi, *Tekmiletu'ş-Şekâ'ik fî hakki ehli'l-hakâ'ik (Şakaik-i Nu'maniyye ve Zeyilleri, V),* neşir: Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989, s. 142-145; Mehmed Süreyya, *age.,* C. IV, s. 548*;* Bursalı Mehmed Tahir, *age.,* C. II-2, s. 455-456; Mustafa Uzun, "Nahifî", *TDVİA*, C. XXXII, 297-299.

"*Mesnevî-yi Şerîf, Aslı ve Sadeleştirilmişiyle Manzum Nahîfî Tercümesi*" ismiyle üç kitap olarak yayımlanan bu eserde, Âmil Çelebioğlu'nun yazmış olduğu *Mesnevî*'nin günümüz Türkçesi de yer almıştır. Böylece basılan eserde Farsça *Mesnevî* beyitleri, Osmanlı Türkçesi ile Nahifî'nin manzum tercümesi, Latin harfli Nahifî tercümesi ve Âmil Çelebioğlu'nun günümüz Türkçesi ile yazmış olduğu mensur *Mesnevî* tercümesi olmak üzere üç farklı eser bir arada sunulmuştur.[406]

2.13. Abdullah Salahî Efendi (1705-1782), *Mesnevî-i Şerîf Tercümesi*

Balıkesirli olduğu bilinen ve ilk öğreniminden sonra İstanbul'a giderek öğrenimine devam eden Salâhî Efendi, mektupçuluk ve divan efendiliği görevlerinde bulunmuştur. Şeyh Cemaleddin Uşşakî'ye intisabından sonra yedi yıl kadar inzivada kalmıştır. Dinî, ahlakî, tasavvufî ve edebî birçok alanda altmışa yakın eseri olan Salâhî Efendi, 1782 yılında vefat etmiş ve kabri Fatih civarında Aşıkpaşa Mahallesi'nde yaptırdığı dergahın avlusundadır.[407]

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde Abdullah Salâhî Efendi'nin *Mesnevî-i Şerîf Tercümesi'*nin olduğunu beyan etse de bu tercümenin nasıl bir tercüme olduğuna ve nerede olduğuna dair herhangi bir açıklama yapmamıştır.[408] Ayrıca Salâhî Efendi ile ilgili olan çalışmalarda da *Mesnevî-i Şerîf Tercümesi* adlı bir esere ratlanılmadığı belirtilmektedir.[409] Kendisini Mevlevî olarak da nitelendiren ve Mevlâna'nın bazı gazellerini tercüme ve şerh eden birinin *Mesnevî*'yi de tercüme etmiş olabileceği düşünmek mümkündür. Ancak diğer taraftan farklı manzumelere yaptığı şerh ve tercümelerin kaynaklara *Mesnevî-i Şerîf Tercümesi* olarak da girmiş olabileceği ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır.

2.14. Derviş Ahmed Sâdık (XVIII. Yüzyıl), *Lübbü'l-lübâb [Mesnevî Tercümesi]*

Hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgisi bulunmayan ve tam adı Derviş Ahmed Sâdık b. Ömerü'l-Fârûk olan mütercimin eserinin sonunda verdiği bilgiler ışığında, Karakulak isimli bir yerden olduğu bilinmektedir.

Lübbü'l-lübâb[410], *Mesnevî*'nin ilk cildinin 2343 beytinin manzum tercümesinden oluşmakta ve 74 hikâye ihtiva etmektedir. *Mesnevî* vezniyle yazılan eser, *Mesnevî*'nin ilk cildinin dîbâce şerhi[411] ile başlamaktadır. 20b'de 1786. beyit olan "Merd u zen çun yek şevend

[406] Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî-i Şerif: Aslı ve Sadeleştilmişiyle Manzum Nahifî Tercümesi I-III,* trc. Süleyman Nahifî, haz. Âmil Çelebioğlu, Sönmez Neşriyat, İstanbul 1967.
[407] Bursalı Mehmet Tahir, *age.,* C. I, s. 104-107
[408] Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik,* s. 143.
[409] Mehmet Akkuş, *Abdullah Salahaddîm-i Uşşâkî (Salâhî)'nin Hayatı ve Eserleri,* MEB, Ankara 1998, s. 186.
[410] Derviş Ahmed Sâdık, *Lübbü'l-lübâb,* Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi Kolaksiyonu Nu. 360; Derviş Ahmed Sâdık, *Lübbü'l-lübâb,* Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi Kolaksiyonu Nu. 1190.
[411] Dîbâce şerhinin İsmail-i Ankravî'den alınmış olabileceği belirtilmektedir. Yavuz Özkul, *Lübbü'l-lübāb (Manzum Mesnevî Tercümesi),* Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2009, s. 27-28.

ân yek tuvî / Çunki yekhâ mahv şod ân ki tuvî" beytiyle devam etmekte olan manzum tercüme, 4012. beyit olan "Sabr âred ârizû râ ne şitâb / Sabr kon Vallâhu a'lem bi's-savāb" beytiyle de sona ermektedir. Eserin sonunda mütercimin ismiyle birlikte sene 1198 / 1784 ibaresi de yer almaktadır. Eser, sade ve anlaşılır bir Türkçe ile yazılmıştır.[412]

2.15. Mehmed Şâkir Efendi (ö. 1836), *Tercemânü'l-Ma'nevî fî-Tercemeti'l-Mesnevî*

Tezimize konu olan bu eseri ayrıntılarıyla III. Bölümde ele alacağız. Fakat burada tercümeden kısaca bahsetmek istiyoruz.

Enderun'da yetişen ve 1836'da İstanbul'da vefat eden Mehmed Şâkir'in tercümesi, Nahifî'nin tercümesinden sonra *Mesnevî*'nin tamamına yapılmış Türkçe manzum tercümedir. Eserini II. Mahmud'a sunan Şâkir Efendi, tercümesine tartışmalı olan yedinci cildi de eklemiştir. Tercümeyi başarılı bulanların yanında dil ve anlatım bakımından yetersiz olduğunu düşünenler de vardır.[413]

2.16. Kütükçü Şair Süleyman Hayri Bey (1844-1890), *Mesnevî-i Şerîf Tercümesi*

Kayserili kaymakam Abdülkadir Efendi'nin oğlu olan ve Nevşehir'de 1844 yılında doğan Süleyman Hayri Bey, ilk öğreniminden sonra İstanbul'a giderek tahsiline devam etmiş ve Enderun'da görevler almıştır. 1891 yılında vefat eden Süleyman Hayri Bey'in *Guvâh-i dil, Levha-i kavâ'id-i Farisiye, Kütük* gibi basılmış ve *Hayrü'l-lügat, Âdâbu'l-mulûk ve âdâbu'l-'udebâ', Bahru'l-kâfiye* gibi basılmamış eserleri vardır.[414]

Manzum *Mesnevî* tercümesi olan ve 1888 yılında yazılan *Mesnevî-i Şerîf Tercümesi, Mesnevî*'nin birinci cildinin bir kısmının tercümesidir. Baş kısmında *Mesnevî* ve Mevlâna'nın hayatı hakkında bilgiler içeren eserde, Mesnevîhanların isimleri de zikredilmiştir. "İfâde-i mahsûse-i mütercim" başlığı altındaki bu açıklamalarda ayrıca Şair Hayri Bey, *Mesnevî* 'nin yedinci cildi etrafındaki tartışmalara da değinmiş ve düşüncelerini burada ifade etmiştir. "Mukaddime-i tercüme-i Mesnevî-i Şerîf" başlıklı on iki sayfalık esere giriş mahiyetinde yazılan manzumenin ardından dîbâcenin tercümesine geçilmiş ve sonra ilk on sekiz beyit de dâhil olmak üzere *Mesnevî*'den toplam 172 beyitlik tercüme yapılmıştır.[415] Kimine göre başarısız olan ve hayli eleştiri alan eser, Mahmud Bey Matbaası'nda 1890 yılında 64 sayfa olarak ve yine aynı yıl Alem Matbaası'nda da 48 sayfa olarak yayınlanmıştır.[416]

---

[412] Ayrıntılı bilgi için bkz. Yavuz Özkul, *agt.,* 399 s.
[413] Abdülbâki Gölpınarlı, *age.,* s. 144; Hasibe Mazıoğlu, agb, s. 291.
[414] Bursalı Mehmed Tahir, *age.,* C. II-1, s. 169-170; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *age,* C. II, s. 912-915; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlâna'dan Sonra Mevlevilik,* s. 143-144.
[415] Şair Süleyman Hayri Bey, *Mesnevî-i Şerîf Tercümesi,* Mahmud Bey Matbaası, 1308.
[416] Abdülbaki Gölpınarlı, *age.,* s. 146; Abdullah Öztemiz Hacıtahiroğlu, *age.,* s. 8.

2.17. İbn-i Seyyid Gâlib (Mehmed Gâlib Bey) (1877-1906), *Mesnevî-i Şerîf Tercümesi*

Eserlerinde İbn-i Seyyid Gâlib ismini kullanan ve Kayseri doğumlu olan Çivitçizade Mehmed Gâlib Bey, Kayseri eski tapu başkatiplerinden Seyyid Efendi'nin oğludur. Karakimselizade Mehmed Efendi'den ders ve icazet almış, İstanbul'a giderek Farsça ve Fransızca öğrenmiştir. Bir süre öğretmenlik de yapmış olan Gâlib Bey aynı zamanda şairdir. Kayseri ve Sivas'ta çeşitli devlet görevlerinde bulunmuştur. Sivas Valisi Reşit Akif Paşa'ya yazdığı kasideyle kendisine Sivas İdadisi Müdür Yardımcılığı görevi verilmiştir. Çevresi tarafından getirildiği görevle ilgili eleştirilince dayanamayıp intihar etmiştir. *Dîvân, Şerh-i Nazm-ı el-Ferîd, Ahsenü's-Kasas, Terceme-i Bâned Suâd* gibi eserleri vardır.[417]

Mesnevî-i Şerîf Tercümesi, Mesnevî'nin ikinci cildinde yer alan "Belh şehrinde fukaraya it'âm için istikrâz ile meşhur olan Şeyh Ahmed-i Hadreveyh'in hikâyesi" başlıklı hikâyenin manzum tercümesidir. Eser, 17 sayfa olup hikâyenin manzum tercümesi 9. sayfadan başlamaktadır. Öncesinde ise Seyyid Gâlib'in yazdığı giriş kısmı, *Mesnevî*'nin Farsça dîbâcesi ve Süleyman Hayri Bey'in yazmış olduğu mensur dîbâce tercümesi yer almaktadır. Eserin giriş kısmında kısaca *Mesnevî*'nin ne derece önemli bir eser olduğundan bahseden Seyyid Gâlib, *Mesnevî*'yi tercüme etmenin öyle kolay bir şey olmadığını özellikle manzum tercümelerin bir yerde tıkanıp kaldığını ifade etmektedir. Eserinin başına Şair Hayri Bey'in dîbâce tercümesini alan Seyyid Gâlib ayrıca Şair Hayri Bey'in manzum tercümesine de değinmiş, onun giriştiği bu işten memnun olduğunu açıklamıştır. Sultan II. Abdülhamid Han'ın hayır duasını almak istediğini de belirten Seyyid Gâlib, örnek olması hasebiyle gelişigüzel seçilen bu hikâye tercümesinden sonra başka hikâye tercümelerinin basılması için de izin alacağını eserin başında açıklamaktadır.[418]

2.18. Fazlullah Rahîmî (1847-1924), *Gülzâr-ı Hakîkat - Mesnevî-i Şerîf Hikâyeleri*

Dağıstanlı Hekim İbrahim Efendi'nin oğlu olan Fazlullah Rahîmî Tokat doğumludur. Sultan Abdülaziz zamanında Konya'ya ve İstanbul'a giden Rahîmî ilk olarak Şeyh Bekrü'r-Reşâd (ö. 1875) hazretlerine daha sonra ise Seyyid Abdülkâdir Belhî hazretlerine intisap etmiştir. Şeyh Murad Buhârî dergahında uzun yıllar kalan ve iki oğlu ile bir kızı olan Rahîmî'nin ailesi de Seyyid Abdülkâdir Belhî müntesiplerindendir.

Gülzâr-ı Hakîkat - Mesnevî-i Şerîf Hikâyeleri, Mesnevî'den seçilmiş toplamda 125 hikâyenin yer aldığı mensur tercüme ve şerh içeren bir eserdir. İlk ciltte mukaddimeden sonra

[417] İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *age.,* C. II, s. 697-700.
[418] İbnü's-Seyyid Gâlib, *Mesnevî-i Şerîf Tercümesi,* Asır Matbaası, İstanbul 1315.

verilen 42 hikâyenin tercümesi ve öğretici maksatla verilen şerh yer almaktadır. İkinci ciltte ise öncelikle On İki İmam'ın kısa biyografileri verilmiş sonrasında Ahmed-i Câm, Attar, Mevlâna ve Abdülkâdir Belhî'nin Hz. Ali hakkındaki Farsça sözlere geçilmiştir. Verilen bu bilgilerden sonra *Mesnevî*'den 35 hikâye daha tercüme ve şerh edilmiştir. Üçüncü cildin başında Bahâeddin Veled, Mevlâna, Çelebi Hüsâmeddîn ve Sultan Veled'in kısa biyografileri verilmiş ardından 48 hikâye daha tercüme ve şerh edilmiştir. Eser, Mevlâna'nın silsilesi, Abdülhalim Çelebi'nin esere takrîzi ve Rahîmî Efendi'nin takrîz yazısına teşekkürü ile son bulmaktadır. Eserde diğer tercümelerden farklı olarak nasihat etme, güldürme, ağlatma ve hayranlık uyandırma gibi bazı hususlar ön planda tutulmuş ve mensur tercümenin ardından konuların özü 'hisse', 'hikmet' vs. gibi başlıklarla özetlenmiştir. Şerhler gramer ve kelime anlamlarından ziyade daha çok tercümeye dayalı ayrıntılı bilgi içeren notlar şeklindedir. Ayrıca eserde verilmek istenen mesajların yerine ulaşması için müstehcen hikâyelere de yer verilmiştir.[419] Eser, içerisinde yer alan On İki İmam bölümleri ile ehlibeyt meselesinin yer aldığı bölümlerden dolayı Alevîlik propagandası yapmakla tenkit edilmiştir[420]. Ayrıca Rahîmî hakkında, eserde her fırsatta *Mesnevî* dışına çıkarak konuyu değiştirmesi yönüyle ve *Gülzâr-ı Hasaneyn* isimli diğer eseriyle bu görüşün desteklendiği düşüncesi de araştırmacılar tarafından işlenmiştir.[421] Bunun yanında bu düşüncenin doğru olmadığı ve Rahîmî'nin sadece özel bölümle değil her vesile ile ehlibeyti anmasının yadırganmayacağı görüşü de eseri yayınlayanlar tarafından aktarılmıştır.[422]

2.19. Eyüp Necati Perhiz (1872-1940), *Kıssadan Hisseler, Mesnevî'den Seçme Hikâyeler*

Konya'nın Hadim / Taşkent ilçesinde doğan ve ilk öğrenimini burada tamamladıktan sonra Şam Dârü'l-Muallimîn'den mezun olan Eyüp Necati Efendi, Şam âlimlerinden aldığı icazetle Suriye'de farklı kurumlarda katiplik ve muallimlik yapmıştır. Mütercim, Hadimli Mehmed Vehbi Efendi'den de icazet almış ve Şam, Beyrut, Ankara, İstanbul gibi şehirlerde bulunan müdürlüklerde resmi görevlerde bulunmuştur. *Ahsenü'l-Mürteh ve Felsefeli Dinî Esaslar* adlı eserleri de vardır.[423]

Kıssadan Hisseler, Mesnevî'den Seçme Hikâyeler, Harf İnkılabı sonrası Latin harflerle kayda geçen ilk çalışmalardan olan eser, *Kıssalardan Dinî, Ahlakî, İlmî Hisseler, Mesnevî*'nin yaklaşık olarak birinci cildinin tamamının mensur tercümesidir. İlk ciltteki çoğu hikâyenin

[419] Fazlullâh Rahîmî, *Gülzâr-ı Hakîkat – Mesnevî Hikâyeleri C. I-III,* Haz: Arzu Meral, Aliye Uzunlar, Revak Kitabevi, İstanbul 2016.
[420] Abdülbaki Gölpınarlı, *age.*, s. 148.
[421] İsmail Güleç, *age.,* s. 120.
[422] Fazlullah Rahîmî, *age.,* C. I, s. III-V.
[423] *Kuruluşundan Bu Güne Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Albümü (1924/2009),* Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2010, C.1, s. 73.

tercümesini ihtiva eden eser, İstanbul Matbaa-ı Ebuzziya'da 1939 yılında Latin harfli olarak basılmıştır.[424]

2.20. Veled Çelebi İzbudak (1869-1953) / Abdülbaki Gölpınarlı (1890-1982), *Mesnevî Tercümesi*

Şair ve edîb olan Veled Çelebi Konya doğumludur. Babası ve annesi Mevlâna soyundandır. Mustafa Necip Çelebi'nin oğlu olan Veled Çelebi ilk tahsilinden sonra Arapça ve Farsça öğrenmek için özel dersler almış ve Medine'de fıkıh, tefsir ve hadis gibi ilimleri öğrenmek için gayret etmiştir. 1889 yılında İstanbul'a gitmiş ve burada edebiyatla meşgul olmanın yanında Galata Mevlevîhânesi şeyhliğine de vekalet etmiştir. İstanbul'da ve Konya'da bazı okullarda hocalık da yapan Veled Çelebi, dokuz yıl boyunca Konya Mevlâna Asitânesi'nde postnişinlik görevini icrâ etmiş sonrasında ise Ankara'ya giderek Kastamonu ve Yozgat milletvekilliği yapmıştır. Veled Çelebi, Arapça ve Farsçanın yanında Azeri, Kıpçak, Türkmen, ve Tatar Türkçesi gibi dilleri de bilmektedir. Türk Dil Kurumu'nda da çalışan ve 4 Mayıs 1953'te Ankara'da vefat eden Çelebi'nin *Muvâzene, Hayrü'l-Kelâm, Fârisî Lisânı, Türkçe Sultan Veled Dîvânı ve Ferheng-nâme-i Sâdi, Türk Diline Medhal, Birbirimizi Kırmayalım* gibi basılmış eserleri vardır.[425]

Veled Çelebi'nin *Mesnevî Tercümesi*, günümüzde Mevlâna ve *Mesnevî* araştırmacıları tarafından yaygın olarak kullanılan ve *Mesnevî*'nin tamamına yapılmış mensur tercümedir. 1937 - 1940 yılları arasında telif edilen eserin, 30 defter halinde 1693 varak olarak Konya Mevlâna Müzesi Kütüphanesi, İhtisas, Nu. 5223'te bulunan nüshası 1938 - 1942 yılları arasında Şücâeddin Onuk'a istinsah ettirilmiş olan nüshadır. Bunun yanında Veled Çelebi'nin kendi müsveddeleri de Selçuk Üniversitesi Erol Güngör Merkez Kütüphanesi'ndeki Mevlâna İhtisas Kütüphanesi Uzluk Arşivi'nde bulunmaktadır.

Abdülbaki Gölpınarlı'nın gözden geçirerek düzeltme ile ekleme yaptığı ve Şark İslam Klasikleri serisinde ilk defa 1942 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından altı cilt olarak basılan eserin, sonraki yıllarda da birçok defa baskısı mevcuttur. Veled Çelebi'nin eserine sonradan eklenen ön söz, hikâyelere göre içindekiler ve her cildin sonunda yer alan şahıs, yer, ayet, hadis ve önemli notları içeren bilgiler Gölpınarlı tarafından eklenmiştir. Bu bilgilerin

[424] Eyüp Necati Perhiz, *Kıssadan Hisseler. Mesnevî'den Seçme Hikayeler*, İstanbul, Ebuzziya Basımevi, 1934, 263 s.; İsmail Güleç, *age.,* s. 121.
[425] İzbudak hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz. Yakup Şafak-Yusuf Öz, *Tekkeden Meclise - Sıra dışı bir Çelebi'nin anıları- Veled Çelebi İzbudak,* Timaş Yay., İstanbul 2009; Nevin Korucuoğlu, *Veled Çelebi İzbudak,* Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1994; Metin Akar, *Veled Çelebi İzbudak,* TDK, Ankara 1999.

yanında Veled Çelebi, Gölpınarlı'yı kendi tercümesini bozmakla suçlamış ve Gölpınarlı da çevirinin açıklamalarla birlikte tamamen kendisine ait olduğunu iddia etmiştir.[426]

2.21. Abdülvehhab Azzâm (1894-1959), *Fusû'l-mine'l-Mesnevî*

Edip, yazar ve doğu dilleri âlimi olan Azzâm, Mısır doğumludur. Ezher ve Kahire Üniversitesilerinde eğitim gördükten sonra Londra'daki Mısır sefaretine görevlendirilmiş ve burada Türkçe, Farsça ve Urduca öğrenmiştir. Kahire Üniversitesi'nde hocalık yapmak için Mısır'a dönen Azzâm, burada uzun yıllar görev yapmış ve Suudi Arabistan ile Pakistan'da büyükelçilik yapmıştır. Azzâm daha sonra Suud hükümeti tarafından Riyad Üniversitesi'ni kurmakla görevlendirilmiş ve burada vefat etmiştir. Mehmet Akif Ersoy'la Mısır'da yakın dostluk kuran Abdülvehhâb Azzâm, Arap dünyasına Muhammed İkbal'i ve Mehmet Akif Ersoy'u tanıtmıştır. Azzâm'ın tercüme, araştırma ve telif eser olmak üzere çok farklı alanlarda çok sayıda eseri bulunmaktadır.[427]

Yaptığımız araştırmalarda Abdülvehhâb Azzâm'ın, *Mesnevî*'nin tercümesi ile ilgili eserine ulaşamadık. Ancak *Fusûl mine'l-Mesnevî* ismiyle 1946'da Kahire'de neşredildiği[428] ve eserin 1946 beytin tercümesi olduğu bilgisini kaynaklardan tespit ettik.[429]

2.22. Şemseddin Yeşil (1905-1968), *Kitâbü't-Tasavvuf - Mesnevî'den Hikmetler*

Halk arasında Yeşil Hoca olarak bilinen, mutasavvıf, şair ve yazar olan Şemseddin Yeşil İstanbul doğumludur. Babası Hüseyin Efendi ve annesi Hanife Hanım'dır. Yirmi yaşında imamlık görevine başlamış ve çeşitli camilerde hem vaizlik hem de imamlık yapmıştır. Vaazları halk arasında sevilince gazete ve dergilerde yazılar yazmaya başlamış ancak Muaviye'ye karşı ağır sözlerle yaptığı vaazından sonra vaizlik belgesi iptal edilmiştir. İmamlık görevine devam ettiği sürelerde de dikkatleri üzerine çeken Yeşil, Şiilik ve Batınîlik propagandası yapmakla da suçlanmış ve birçok defa aleyhine dava açılmıştır. Kırkı aşkın eseri olan ve özellikle *Füyûzât* adlı tefsiri ile tanınan Şemseddin Yeşil'in eserlerinden bazıları şunlardır: *Bilinmeli: Kırk Hadis, Allah'a Nasıl Münâcât'ta Bulunmalı?, Cennet Cehennem, Bin Bir Hadis, Füyûzât: Kur'ân-ı Mübîn'in Meâlen Tefsiri (I-VII)* vs.

Kitâbü't-Tasavvuf - Mesnevî'den Hikmetler, şeriat - tarikat - marifet ilişkisini anlatan ve ruhun mahiyeti ile zâhir - bâtın hakkında açıklamalar içeren bir eserdir. *Mesnevî'den*

[426] Tercümenin ayrıntılı macerası için bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlâna Celâleddin*, İstanbul 1951, 253-254.
[427] Abdülvehhâb Azzâm'ın hayatı ve eserleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Fuat Günel, "Abdülvehhâb Azzâm", *TDVİA*, C. 4, s. 352-353.
[428] Mevlâna Bibliyografyası, KTB Yay., Ankara 2007, s. 13; Abdülvehhâb Azzâm, *Fusûl mine'l-Mesnevî*, Matba'atu Lecneti't-te'lîf ve't-terceme ve'n-neşr, Kahire 1946.
[429] Mahmut Hilmi, "Mevlânâ Celâleddîn er-Rûmî", *4. Milli Mevlânâ Kongresi Tebliğler*, Selçuk Üniversitesi Yay., 12-13 Aralık 1989, Konya, s. 150.

Hikmetler'in ilk baskısı 1962 yılında İstanbul Hüsnühattat Matbaası'nda yapılmıştır. Daha sonra ise yazarın *Kitâbü't-Tasavvuf* adlı eseriyle birlikte basılmıştır. Hitabet uslûbuyla yazılmış olan eserde eserin ikinci bölümünde Yeşil, kendi anlatmak istediği konuları destekler mahiyette *Mesnevî*'den bazı hikâyeleri tercüme etmiştir. Eserin girişinde yazar, eserini yazmadaki amacının "İslam dininde tasavvuf yoktur" şeklindeki beyanların ortalığa atılması ve aynı zamanda Mevlâna'yı rencide edecek seslerin çıkması olduğunu ifade etmektedir. Sohbet ve hutbe havasında yazılan eserde yazar, bir konu hakkında düşüncelerini ifade ettikten sonra bir şekilde Mevlâna kıssasına geçiyor ve hikâye sonlarında "Mevlâna bu kıssa ile…" şeklinde ibarelerle kıssadan çıkan hisseyi özetlemektedir.[430]

2.23. Feyzullah Sacit Ülkü (1892-1970), *Mesnevî*

1892'de Kırşehir'de dünyaya gelen Feyzullah Sacit Ülkü, orta öğrenimini Kırşehir'de, liseyi Ankara İdadisi'nde ve yüksek öğrenimini Mekteb-i Mülkiye'de tamamlamıştır. Sarıkamış'ta askerken askerler için Varlık dergisini çıkaran, öğretmenlik ve kaymakamlık görevlerinde bulunan Ülkü, İkinci Meşrutiyet'ten sonra Milli Edebiyat anlayışı ile Ziya Gökalp'ın etkisinde kalmış ve çok sayıda dergide yazılar yazmıştır. *Ordumuza Armağan, Ülker, Yaradılış Cilvesi, Ülkü ve Şiir, Fatih ve İstanbul, Ateş ve Nur, Kore Mucizesi ve Şehidin Sesi* isimli şiir kitapları ile *Hayyam'ın Rubaileri ve Manzum Tercümeleri, Mesnevî* gibi çevirileri vardır.

Mesnevî isimli manzum tercüme, *Mesnevî*'nin birinci cildin 4118 beyitlik ve 6+5 kalıplı hece vezniyle yazılmış tercümesinden meydana gelmektedir. Tercümede kullanılan asıl metin, Nahîfî tercümesiyle birlikte basılan Farsça metindir. Önceleri Konya mecmuasında tefrika edilen manzum tercüme 1945 yılında kitap olarak yayınlanmıştır. Eserde ilk olarak dîbâcenin mensur tercümesi verilmiş ve ardından manzum tercümeye geçilmiştir.[431] Mevlâna araştırmacıları tarafından başarısız bulunmuş hatta eleştirilmiştir.[432] Ancak Ülkü eserinin girişinde, Nahîfî tercümesinin incelik, derinlik ve mana bakımından eksik kaldığını, o tercümenin Osmanlı Türkçesi ile yazıldığını dile getirmiş ve bu açıdan Nahîfî tercümesini eleştirmiştir. Ayrıca tercümesindeki (+) işareti ile gösterilen yerlerin İzbudak ve Gölpınarlı'nın yanlış ya da uygunsuz tercüme ettiği yerleri gösterdiğini de belirterek bu açıklamalarla kendi tercümesine güvendiğini vurgulamıştır.[433]

[430] Şemseddin Yeşil, *Kitâbü't-Tasavvuf - Mesnevî'den Hikmetler,* Yaylacık Matbaası, İstanbul 1986.
[431] Feyzullah Sacit Ülkü, *Mesnevî-i Şerîf, Manzum Tercüme,* Türkiye Yayınevi, İstanbul 1945.
[432] Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mevlâna, Mesnevî I-VI,* C. I, s. L; Hasibe Mazıoğlu, agb, s. 294; Kemal Edip Yüksel, "Mesnevî Tercümesi Hakkında", *Türk Dili Belleten, III/6-7,* Mart 1946, s. 637-646.
[433] Feyzullah Sacit Ülkü, *age.,* s. 5.

2.24. Mehmed Faruk Gürtunca (1904-1982), *Aslı, Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Mesnevî I-VIII*

Edirne doğumlu olan ve Öğretmen Okulu mezunu Gürtunca, birçok okulda öğretmenlik yapmış, ardından dergi ve gazete yazarlığı, başmuharrirliği ve şube başkanlıkları görevlerinde bulunmuştur. Gürtunca ayrıca XI. dönem İstanbul milletvekilliği de yapmıştır. Eski eserleri sadeştirmenin yanında şiir ve oyun alanında da eserler vermiştir. *İlk Memba, Çocukların Şiir Kitabı, Atatürk'e Ağıt, Millete Destan, Kıbrıs Destanı* gibi şiir kitapları ile *Kanlı Akşam, Dağ Başında Aşk, Oğuz Han, Tuna Gülü* gibi oyunları vardır. Ayrıca Namık Kemal'in *Vatan Yahut Silistre* ile Mustafa Darir'in *Siyer-i Nebî*'sini de sadeleştirmiştir.

Aslı, Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Mesnevî 1-8[434], *Mesnevî* beyitlerinin M. Faruk Gürtunca ve farklı kişiler tarafından yapılmış olan tercümelerini ve yorumlarını içeren bir eserdir. Sekiz sayı olarak 1963-1964 yıllarında mecmua niteliğinde on beş günde bir çıkmış olan ve bu şekilde bir cildi tamamlanmış olan eserin sayılarının iç kapağında: "Bugünkü dilimize nazmen çeviriyi yapan M. Faruk Gürtunca" ile "Seçilen en güzel çeviri ve açıklamaları bugünkü Türkçe'ye uyarlayan Ülkü Yayınevi Edebî Kurulunun yöneticisi İbrahim Hakkı Konyalı" bilgileri yer almaktadır. Bunun yanında mecmua içinde kimi yerlerde bulunan resimlerin Münif Fehim tarafından çizildiği de belirtilmektedir.

Mecmualardaki bir diğer bilgi de mecmua içindeki tercüme ve açıklamalar için kimlerden istifade edildiği bilgisidir. İlk sayıda "*Mesnevî*'yi en güzel anlamlarda tercüme ve şerheden ve bunların derlenmesinde eserlerinden istifade olunan bilginler" başlığı, diğer sayılarda ise "*Mesnevî*'yi çevirenler ve açıklayanlar" başlığı altında alfabetik sıra ile şu isimler zikredilir: Âbidin Paşa, Abdülali, Ankaravî Rusûhî İsmail Dede, Ahmet Avni Konuk, Abdülmecid-i Sivâsî, Abdülbaki Gölpınarlı, Adnî Recep Dede, Bağdatlı İlmî Dede, Bursalı İsmail Hakkı, Cân-ı Âlem Pîr Muhammedü'l-Mevlevî, Feyzullah Sacit Ülkü, Gâlib Dede (Mehmed Esad Dede), Gelibolulu Mustafa Sürûrî, Kemâleddin Harezmî, Kenan Rufâî, Derviş İlmî Dede, Hüsâmeddin Nakşîbendî, Mürza Rıza, Mustafa Şem'î, Mustafa Bosnavî, Sarı Abdullah, Abdî, Sebzvârî, Sîneçâk-i Mevlevî Yusuf Sinâneddîn, Nahifî, Subûhî Dede, Sultan Veled İzbudak, Tâhirü'l-Mevlevî (Tahir Ongun), Veli Muhammed-i Ekber Âbâdî (aslî metinler, Türkçe, Arapça ve Farsça'dır.). Mecmualarda her ne kadar da bu isimlerin tamamı sürekli anılsa da gördüğümüz ilk beş sayıdaki açıklama ve tercümelerde genellikle M. Faruk Gürtunca'nın manzum tercümesinin ardından Âbidin Paşa, Sacid Ülkü, Bursevî, Sarı Abdullah, Nahîfî,

[434] Mevlâna, *Aslı Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Mesnevî*, C. I, S. 1-8, çev. Mehmet Faruk Gürtunca, Yayına haz. İbrahim Hakkı Konyalı, Ülkü Yayınevi, İstanbul 1963-1964.

Tâhirü'l-Mevlevî ve Ankaravî isimleri çokça görülür. Birkaç defa da Hafız Murad Buhârî açıklaması yer almaktadır.

Resimlerin dışında mecmuaların kimi yerinde, Mevlâna'ya veya başka kişilere ait şiirler ile farklı yazılar yer almaktadır. Temin ettiğimiz ilk beş sayının ilki; Nahîfî tercümesine ait kitabın, Dîbâce-i *Mesnevî* kısmının tıpkıbasımı ile başlamaktadır. Sonrasında mukaddimenin açıklaması vardır. Bu sayının sonraki yazıları ise "Mevlâna Kimdir" başlığı altında bulunan Gürtunca'ya ait olan Mevlâna'nın hayatı, *Mesnevî*'yi şerh edenler, 18 beytin önemi vs. gibi yazılardır. Nahifi tercümesinin *Mesnevî* kısmının tıpkıbasımı ile başlayan *Mesnevî* bölümü, Gürtunca'nın ilk beyti tercüme etmesiyle başlar. "Türkçesi" ve "Açıklaması" kısımlarında ise ismi zikredilen kişilerden en beğenileninin açıklaması yer alır. İlk sayı *Mesnevî*'nin ilk 18 beytinin 12. beytiyle bitmektedir. İkinci sayı 13. beyitle devam etmekte ve 32. beyitle bitmektedir. Bu sayının sonunda ayrıca Feyzi Halıcı'nın manzum ilk 18 beyit tercümesi vardır. Üçüncü sayı, 33-61. beyitlerin; dördüncü sayı, 62-81. beyitlerin; beşinci sayı ise 82-98. beyitlerin açıklama ve tercümelerini içermektedir.

Öte yandan İsmail Güleç, serinin 12 Haziran 1964'te çıkan son sayısını incelediğini ve tercüme ile açıklaması verilen son beytin 213. beyit olduğunu belirtmektedir.[435] Eser, fasikül halinde yayınlanması ve farklı tercüme ile şerhleri toplu halde vermesi yönüyle diğerlerinden ayrılmaktadır.

2.25. Hoca Abdülmuhsin (XX. yüzyıl), *[Mesnevî'den Bir Hikâye Tercümesi]*

Hoca Abdülmuhsin isimli biri tarafından yazılmış olan ve *Mesnevî*'den bir hikâyenin tercümesini ihtiva eden eser, kütüphane kayıtlarında Hoca Abdülmecid adına kayıtlıdır. 33 sayfalık çizgili okul defterinde bulunan tercümenin başında mütercimi ile ilgili olarak, "Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi Edebiyat-ı Fârisiyye muallimliğinden mütekâid dâî'-i dîrîneleri Hoca Abdülmuhsin" ifadesi yer almaktadır.

Ayrıca bu bilginin üzerinde tercümeyle alakalı olarak, "Mevlevî-i Ma'nevî (kaddesa'llâhü sirrahü'l-azîz) hazretlerinin *Mesnevî-i Şerîf*'leri ki ehl-i diller nezdinde her bir kıssası bir genc-i ma'nevî ve her hikâyesi bir hazîne-i pür-le'âlîdir. İşbu kitâb-ı füyûzât-ı gâyâtımdan -şevher ü zen- meyânında cereyân iden kıssa zamnında -nefs ile akl- beynlerinde leyl ü nehâr vukû' bulmakda olan mâcerâ-yı pür-hırsayı min gayri haddin âcizâne tercümeye ictisâr olunmuşdur. Huzûr-ı 'âlâ-yı utûfîlerine takdîm" şeklinde bir açıklama da bulunmaktadır.

[435] İsmail Güleç, *age.,* s. 114-115.

Tercüme, *Mesnevî*'nin ilk cildinde yer alan "Kendi zamanında Hâtem-i Tâî'yi geçmiş olan ve benzeri bulunmayan halifenin hikâyesi"nden başlayıp sekiz beyitten sonra "Yoksul bedevi ve karısı hikâyesi"nin cilt içindeki farklı yerlerde bulunan beyitlerinin toplanmasından oluşmaktadır. 28+250 beyitlik tercümede, öncelikle Farsça beyit verilmiş ve ardından "tercüme" başlığı ile 3-5 satırlık açıklamalar yapılmıştır. Eserin, sondan bir önceki beytinin tercümesi şöyledir:

"Hâşelillâh în hikâyet nîst hîn / Nakd-i hâl-i mâ vü tûst în hoş be-bîn

İmdi âgâh ve mütenebbih ol ki işbu yazılan ve nakl olunan mâcerâ ma'âzallâh hikâye değildir. Belki benim ve senin nakd-i hâlimizden ibâretdir." (s. 32a)

Tercümenin açıklanan son beyti ise *Mesnevî*'de farklı şekillerde görülen; "Kıssa kuteh kun şeved râ-ıztırab / Hîn hamuş vallâhü a'lem bi's-savâb" beytidir.[436]

2.26. Şefik Can (1909-2005), *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi*

Ser-tarîk Mesnevîhan, mutasavvıf, araştırmacı, yazar, emekli albay, şair ve edebiyat öğretmeni gibi çok yönlü bir kişiliğe sahip olan Şefik Can, Erzurum Tebricek köyünde dünyaya gelmiş ve babası müderris Tevfik Efendi'dir. Osmanlı Devleti'nin çöküşü ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu arasında yetişmiş olan Şefik Can'ın hayatında savaş dönemlerinin izlerini görmek mümkündür. 1923-24 yıllarında askerî okul sınavlarına girerek başarılı olmuş ve Tokat Askerî Ortaokulu sonrasında Kuleli Askerî Lisesi'ni ve Harp Okulunu bitirmiştir. O yılların önde gelen dergilerinde de yazıları çıkan ve hikâye yazarlığı ile de tanınan Şefik Can sonraki yıllarda öğretmen olmuş ve 1965 yılında emekli olana kadar öğretmenlik yapmıştır. Uzun yıllar kendisini Mevlâna ve onun eserlerine adayan Can, Tahir Olgun'dan aldığı icazetle son günlerine kadar Mesnevîhanlık yapmış ve bu alanda çalışmalarını yürütmüştür. *Mevlâna ve Eflatun, Klasik Yunan Mitolojisi, Mevlâna Rubailer, Mevlâna Hayatı, Şahsiyeti ve Fikirleri, Divân-ı Kebir Seçmeler, Cevâhir-i Mesnevîyye, Mesnevî Hikâyeleri* gibi eserleri vardır.

Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi, Ötüken Yayınevi tarafından 1997 yılında altı cild üç mücelled olarak basılmıştır.[437] Şefik Can önsözde eserin içeriğini anlatırken *Mesnevî*'nin daha kolay anlaşılması için içindeki hikâyeleri bir bütün haline getirdiğini ve okuyanların şerhlere de bakmaksızın anlayabilmeleri açısından önemli ölçüde açıklayarak beyitleri okuyuculara sunduğunu belirtir. Tahirü'l-Mevlevî, Veled Çelebi İzbudak ve A. Gölpınarlı tercümelerinden de yararlanılarak oluşturulan ve ayrıca R. A. Nicholson metni esas

[436] Hoca Abdülmuhsin [Abdülmecid], *[Mesnevî Şerif'ten Tercüme],* Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, Nu. 2423, yaprak 32a.
[437] Şefik Can, *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi,* Ötüken Yayınevi, İstanbul, C. I-III, 1997.

alınarak yapılan bu tercüme, konularına göre tasnif edilen bir tercüme olma özelliğini taşımaktadır. Eserin, Şefik Can tarafından yazılan ilk müsveddesi Arap harflidir. Yayınevi tarafından sonradan Latin harflerine kazandırılmıştır.

Şefik Can'ın ayrıca iki cilt olarak yayınlanan ve *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi*'nin hazırlık aşamasında not edilen 145 farklı konudan oluşan *Cevâhir-i Mesneviyye*[438] isimli eseri ile 255 hikâyenin yer aldığı ve asıl metne bağlı kalınarak beyit numaralarıyla birlikte hazırlanan *Mesnevî Hikâyeleri*[439] isimli eseri de bu alanda yapılan önemli çalışmalardandır.

2.27. Feyzi Halıcı (1924-2017), *Mesnevî - İlk 1001 Beyit, İkinci 1001 Beyit ve Mesnevî I. Cil*t

Konya doğumlu olan ve üniversiteye kadar olan öğrenimini Konya'da tamamladıktan sonra 1950 yılında İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Kimya Bölümü'nü bitiren Feyzi Halıcı, aynı zamanda siyasetçi ve saz şiirleri yazan bir şairdir. Birçok dergide yazdığı şiirleri neşredilmiş ve özellikle Konya'daki ulusal veya uluslararası çok sayıda kültürel etkinliğin düzenlenmesinde yoğun emekler harcamıştır. 1951'de Konya Gazeteciler Cemiyeti'ni kurmuş, 1957 yılında *Çağrı* dergisini çıkarmış, 1959 yılında Konya Turizm Derneği'ni kurarak uzun yıllar başkanlığını yapmıştır. 1977'de Konya Kültür ve Turizm Vakfı'nı kuran Feyzi Halıcı, 1968-1977 yılları arasında Konya Senatörlüğü görevinde bulunmuştur. Fezaî mahlasıyla şiirler yazan ve bilhassa kongre, aşıklar ve gül festivallerini düzenlemesiyle tanınan Halıcı'nın *Yaşama Sevinci, İstanbul Caddesi, Selçukya'da Aşk, Masmavi, Bir Aşkın Şiirleri, Dinle Neyden, Bizim Şairler, Gecenin Bir Yarısından İki Ceylan* gibi çok sayıda kitabının yanında birçok konuda yazdığı ve derlediği incelemeleri de vardır. 9 Ekim 2017'de vefat etmiştir.

Halıcı'nın, *Mevlâna - Mesnevî İlk 1001 Beyit, Mevlâna - Mesnevî İkinci 1001 Beyit* ve *Mevlâna - Mesnevî 1. Cilt* isimli eserleri, *Mesnevî*'nin kendi vezniyle yazılmış manzum tercümesidir. İlk eserde, *Mesnevî*'nin birinci cildinden ilk 1001 beytin tercümesi, ikinci eserde yine birinci cildin 1002. beytinden itibaren 1001 beytin manzum tercümesi bulunmaktadır. Bu eserin sonunda üç sayfa bazı kelime ve ayetlerin açıklamalarına yer verilmiştir. *Mesnevî - 1. Cilt* adlı eser ise *Mesnevî*'nin ilk cildinin aynı vezinle yazılmış manzum tercümesidir. Diğer eserlerde başlıklar bulunmazken bu eserde başlıklar da eklenmiştir. Eser Halıcı'nın, Mevlâna'nın hayatında *Mesnevî* ve *Mesnevî*'nin yazılışıyla ilgili olan "Sunuş"la başlayıp ilk

[438] Şefik Can, *Cevâhir-i Mesneviyye*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2001.
[439] Şefik Can, *Mevlânâ Celâleddin Rumî, Mesnevî Hikâyeleri*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2003.

cildin dîbâcesinin Türkçesi ile devam etmektedir. İsmi verilen her üç eserde de beyit numaraları verilmemiştir.[440]

2.28. Tahir Büyükkörükçü (1925-2011), *Hakiki Vechesiyle Mevlâna ve Mesnevî*

1925 yılında Konya'da doğan Büyükkörükçü, küçük yaşlardan itibaren dönemin meşhur hocaefendilerinin arasında yetişmiş ve onlardan dinî ve manevî dersler almıştır. Askerlikten döndükten sonra Konya'da imamlık, vaizlik ve müftülük yapmıştır. 1965 yılında Konya müftüsü olan Büyükkörükçü'nün, Türkiye genelinde yaptığı onlarca konuşmasıyla özellikle dinî ve siyasi çevre tarafından tanınmıştır. 1977 yılında Konya milletvekili olarak meclise girmiştir. 1980 yılında İslâmî devlet kurma iddiasıyla tutuklanmıştır. Konya'nın önde gelen âlimlerinden olan ve 86 yaşında vefat eden Büyükkörükçü, uzun yıllar Kapu Camii'nde vaazlar vermiştir. *İslam'da Edeb, Mevlâna ve Mesnevî Gözüyle Peygamber Efendimiz, Mübarek Ramazan ve Oruç* gibi eserleri vardır.

Hakiki Vechesiyle Mevlâna ve Mesnevî, Mevlâna'nın hayatı, eserleri, ahlakı gibi bölümleri ve ayrıca *Mesnevî*'den konulara göre seçilmiş beyitleri ve çok az da olsa hikâyeleri içeren bir eserdir. Eserde, giriş ve yukarıda sayılan bölümlerden sonra Münacat-ı Mevlâna, Nât-ı Peygamberî ve Nat kısmı yer almaktadır. Daha sonra ilk olarak 'İman' başlığı altında *Mesnevî*'den seçme beyitler ve değerlendirmeler yapılmıştır. Dinî, tasavvufî, edebî ve ahlakî terimlerden oluşan 39 başlıktan sonra "Mesnevî'den İbretli ve Himmetli Hikâyeler" başlığı altında 13 hikâyeye yer verilmiştir. Daha sonra gelen son iki bölümün ilkinde Mevlâna'ya ait menkıbeler anlatılmıştır. Sonraki bölümde ise *Nefahatü'l-Üns'*ten alınan Mevlâna'nın vasiyeti bulunmaktadır. Bölümlerdeki özellikle dinî-tasavvufî konulardan seçilen beyitlerin, ilk olarak Farsçası verilmiş sonra kısa açıklaması yapılmış ve ardından da ayet, hadis, menkıbe ve diğer kaynak örnekleri de verilerek beyitler yorumlanmıştır.[441]

2.29. Veysel Öksüz (1927-1993), *Mesnevî Tercümesi*

Hayatı hakkında şerhler bölümünde bilgisi verilen Veysel Öksüz, *Mesnevî*'nin ilk cildini 7+7'li kalıpla manzum olarak tercüme etmiştir. Eserini, 21 Ocak 1981 yılında tamamlayan Öksüz, 4003 beyitlik tercümesini Farsça bilmediği için Türkçe tercümeleri okuyarak kaleme almıştır.[442]

---

[440] Mevlâna, *Mesnevî - 1. Cilt*, Şiir Olarak Türkçeye Çeviren: Feyzi Halıcı, Arı Basımevi, Konya 1986; Mevlâna, *Mesnevî - İlk 1001 Beyit,* Türkçeleştiren: Feyzi Halıcı, Güven Matbaası Ankara; Mevlâna, *Mesnevî 2 - 1001 Beyit,* Türkçeleştiren: Feyzi Halıcı, Doğuş Matbaası, Konya 1982.

[441] Tahir Büyükkörükçü, *Hakiki Vechesiyle Mevlâna ve Mesnevî,* Bedir Yayınevi, İstanbul 1997.

[442] Emine Yeniterzi, *age.*, s. 13.

2.30. Nuri Baş (1930-2009), *Mânâ ve Mefhumuyla Mesnevî'den Parıltılar*

Konya doğumlu olan ve küçük yaştan itibaren dinî eğitim alan Baş, Bulgur Tekkesi Kuran Kursu'nda hafızlığını tamamlamıştır. Dönemin önde gelen âlimlerinden ve musıkî üstatlarından dersler almıştır. Yahya Kemal, Ali Ulvi Kurucu, Mehmet Emin Bolay, Hacıveyiszade Mustafa Efendi, Sadettin Kaynak gibi şahısları yakından tanıma fırsatı bulan ve onlardan dersler alan Nuri Baş, ticaretle uğraştığı yıllarda bile çok sayıda dergi ve gazetede şiirler yazmıştır. *Kervan, Hadis-i Şeriflerden Buketler, Nurlu Ufuklara, Meş'ale* gibi eserleri vardır.

Mâna ve Mefhumuyla Mesnevî'den Parıltılar, *Mesnevî*'nin tamamından seçilmiş 1860 beytin manzum tercümesidir. Eserde, ilk 47 beyit aruzun (remel-fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün) kalıbı ile yazılmış sonraki beyitler ise 7+7'li hece vezni ile oluşturulmuştur. Hikâyelerin başlıklarını verdikten sonra seçtiği birkaç beyti tercüme eden Baş, eserindeki sıralamayı da Tâhirü'l-Mevlevî'nin eserine göre yaptığını açıklamaktadır.[443]

2.31. Abdullah Öztemiz Hacıtahiroğlu (1929-2015), *Mesnevî: Kendi Vezniyle Manzum Tercüme*

Aruz veznini akıcı bir şekilde kullanan Hacıtahiroğlu, Malatya doğumlu olup ilk ve orta tahsilini Malatya'da tamamlamıştır. 1949 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun olan ve uzun yıllar Gemlik'te serbest doktorluk yapan Hacıtahiroğlu'nun aruz vezni ile yazdığı şiirleri *Hisar, Milli Kültür, Türk Yurdu, Büyük Doğu* gibi önde gelen dergilerde neşredilmiştir. *Sessiz Gürültü, Dinî ve Ahlâkî Şiirler* ve *Naatlar* gibi şiir ve antoloji kitapları vardır.

Mesnevî: Kendi Vezniyle Manzum Tercüme, Mesnevî'nin baştan 2112 beytinin manzum tercümesini ihtiva etmektedir. Eser, manzum ve mensur *Mesnevî* tercüme ve şerhlerinden bahseden bir önsözün ardından gelen *Mesnevî* dîbâcesinin tercümesi ile devam etmektedir.[444] Eserin giriş kısmındaki açıklamalara göre Hacıtahiroğlu, herkesin kolayca anlayacağı bir tercümenin gerekliliğine inanmış ve eserini bu ölçüler üzerine inşa etmiştir.[445] Eser, Mevlâna araştırmacıları tarafından başarılı bulunmuştur.[446]

2.32. Âmil Çelebioğlu (20 Nisan 1934 / 2 Temmuz 1990), *Mevlânâ - Mesnevî-i Şerîf*

Karaman doğumlu olan Çelebioğlu'nun babası Ali Rıza Efendi, annesi Fevziye Hanım'dır. Baba tarafından soyu Mevlâna'ya ve Hz. Ebubekir'e dayanır. Dedesi Ebubekir

[443] Nuri Baş, *Mânâ ve Mefhumuyla Mesnevî'den Parıltılar,* Meram Belediyesi Kültür Yay., Konya 2006.
[444] Abdullah Öztemiz Hacıtahiroğlu, *Mesnevî: Kendi Vezni İle Manzum Tercüme*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1972.
[445] Abdullah Öztemiz Hacıtahiroğlu, *age*., Ön Söz.
[446] Hasibe Mazıoğlu, agb, s. 295.

Çelebi Karaman Mevlevîhânesi'nin son şeyhidir. Küçük yaşlarda İstanbul'a gelmiş ve ilk, orta ve lise öğrenimini burada tamamlamıştır. 1961 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun olmuş bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra 1966 yılında mezun olduğu fakültede asistan olarak göreve başlamıştır. 1971 yılında Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'ne ve 1977 yılında da Hacettepe Üniversitesi'ne geçerek 1982 yılında profesörlüğe yükselmiştir. Ardından Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi dekanı olan Çelebioğlu bir yıl sonra istifa etmiş ve Hac için gittiği Mekke'de tünel faciası diye bilinen kazada vefat etmiştir. Hayranî mahlasıyla yazdığı şiirlerinin yanında *Ramazanname, Muhammediye, Türk Bilmeceleri Hazinesi, Türk Ninnileri Hazinesi, Ali Nihad Tarlan, Erzurumlu İbrahim Hakkı* gibi yayınlanmış eserleri vardır.[447]

Nahifî Süleyman Efendi'nin manzum tercümesini *"Mesnevî-i Şerif, Aslı ve Sadeleştirilmesiyle Manzum Nahifî Tercümesi"* olarak yayına hazırlayan Çelebioğlu, Nahifi'nin tercümesini sadeleştirmiştir. Sadeleştirilen metin Çelebioğlu'nun öğrencisi Nihat Öztoprak tarafından *Mevlânâ - Mesnevî-i Şerîf* ismiyle tek cilt olarak yayınlanmıştır.[448] Eserde Çelebioğlu kendisine her ne kadar da sadeleştiren dese de bazı araştırmacılar tarafından bu metin özgün bir tercüme olarak görülmüştür.[449]

Ayrıca Çelebioğlu'nun, "Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytinin Manzum Tercümesi" başlığıyla kaleme aldığı bir de on sekiz beyit tercümesi bulunmaktadır.[450]

2.33. Ahmet Metin Şahin (d. 1935), *Mesnevî: Nazmen Tercüme*

11 Ocak 1935 yılında Ağrı'da doğan ve Askerhan Ağa'nın oğlu olan Ahmet Metin Şahin, ilk öğrenimini Ağrı / Tutak'da tamamlamıştır. Erzurum ve Van Köy Enstitülerinde öğretimine devam eden Şahin, 1951 yılında öğretmenliğe başlamış ve farklı okullarda öğretmenlik ve müdürlük görevlerinde bulunmuştur. 1977 yılında emekliye ayrıldıktan sonra Bursa'da kitabevi işletmeciliği de yapmış ve küçük yaşlardan itibaren ilgi duyduğu şiire ve şairlik hayatına farklı dergi ve gazetelerde yazdığı şiirleri ile devam etmiştir. *Mevlâna'nın Rubâileri* isimli eserinde Furûzanfer ve Şefik Can'ın eserlerinden faydalanarak Mevlâna'nın rubâilerini rubâi vezniyle tercüme etmiştir. Özellikle Muhammed İkbal'in eserlerinin tercümesini yapan Şahin'in şiirlerinin yanında çok sayıda nazmen çevirileri de bulunmaktadır. Mütercimin, *Mevlâna Celâleddin Rûmî - Mesnevî'de Geçen Bütün Hikâyeler* isimli eseri de vardır.

---

[447] Cemal Kurnaz, "Âmil Çelebioğlu", *TDVİA,* VIII, İstanbul 1993, s. 264-265.
[448] Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî-i Şerîf,* ter. Süleyman Nahîfî, sad. Amil Çelebioğlu, Yayına haz. Nihat Öztoprak, Timaş Yay., İstanbul 2007.
[449] İsmail Güleç, *age.,* s. 82.
[450] Amil Çelebioğlu, "Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytinin Manzum Tercümesi", *Türk Edebiyatı*, S. 195, 1990, s. 7.

Nicholson nüshasını esas alarak oluşturulan *Nazmen Mesnevî Tercümesi, Mesnevî*'nin tamamına manzum olarak yapılmış üçüncü tercümedir. 1996 yılında başlanılıp on yıllık bir çalışma ile 2006'da tamamlanan tercüme günümüzde *Mesnevî* vezniyle yazılmış başarılı bir örnektir. Eserin ön sözünde Şefik Can'ın teşvikleriyle bu eseri kaleme aldığını belirten Şahin, Nicholson nüshasında olmayan beyitleri de Tâhirü'l-Mevlevî'den aldığı ve bunları da beyit numaralarının yanında yıldız işaretiyle gösterdiğini belirtmiştir. Eser, altı cilt üç kitap olarak İstanbul'da 2006 yılında basılmıştır.[451]

2.34. Mevlüt Büyükbayraktar (d. 1945), *Mevlâna'da Arayış ve Buluş*

1954 yılında Konya/Çumra'da doğan Büyükbayraktar, ilk öğrenimini köyünde tamamladıktan sonra 1962'de Konya Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun olmuştur. Büyükbayraktar, imam olarak sekiz yıl görev yaptıktan sonra İzmir'de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak göreve başlamıştır. Ardından 19 yıl Konya'da bu görevini yapmış ve emekli olmuştur.

Uzun yıllar Mevlâna ve *Mesnevî* üzerine okumalar, çalışmalar yapan Mevlüt Büyükbayraktar'ın *Mevlâna'da Arayış ve Buluş*[452] isimli eserinin ikinci bölümünde "*Mesnevî*'den Manzum Seçme ve Açıklamalar" başlığı altında 25 farklı konu veya hikâyeye yer verilmiştir. Hikâyeler kısaca özetlenmiş ve ardından Mevlâna'nın yorumuna yer verilen bölümde, ayrıca dikkat çeken bir husus yazarın kendisinin kaleme aldığı hikâye veya konulara ait hece veznine göre nazmettiği *Mesnevî*'den parçalardır. Ayrıca Büyükbayraktar'ın yukarıdaki eserinden başka, *Sevincimiz Hz. Mevlâna*[453]*, Gönüllerin Sultanı Mevlâna - Mesnevî Pınarı ve Mevlevîlik*[454] isimli kitaplarında da yine aynı bölümlerin genişletildiği *Mesnevî*'den hikâyeler ve kendi çevirisi ile manzumeler de vardır.

2.35. Kenan Sarıalioğlu (d. 22 Kasım 1946), *Can Yücedir Göklerden: Mesnevî'den Seçmeler*

Kenan Sarıalioğlu, Trabzon / Of doğumlu olup ilk öğrenimini Trabzon ve Ankara'da tamamlamıştır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü bitirdikten sonra gazetecilik, garsonluk ve liman işçiliği gibi işlerde çalışmış ve ardından 1984-1987 yılları arasında Karadeniz Teknik Üniversitesi Trabzon Eğitim Fakültesi'nde öğretim görevlisi olmuştur. Birçok dergi ve gazetelerde çeviri ve şiirleri yayınlanan Sarıalioğlu, İl Kültür

[451] Mevlâna Celâleddîn Rûmî, *Mesnevî-i Ma'nevî I-III,* nazmen tercüme: Ahmet Metin Şahin, Konya Büyükşehir Belediyesi Yay., FSF Matbaacılık, Kaynak Yayıncılık, İstanbul 2006.
[452] Mevlüt Büyükbayraktar, *Mevlâna'da Arayış ve Buluş,* Damla Ofset, Konya 1999.
[453] Mevlüt Büyükbayraktar, *Sevincimiz Hz. Mevlâna - Mesnevî'den Yorumlar ve Mevlevîlik,* Esra Yayıncılık, Konya 2005.
[454] Mevlüt Büyükbayraktar, *Gönüllerin Sultanı Mevlâna - Mesnevî Pınarı ve Mevlevîlik,* Damla Ofset, Konya 2011.

Müdürlüğü görevlerinde de bulunmuştur. Bazı şiirleri bestelenmiş kimisi de yabancı dillere çevrilmiştir. Trabzon Serander Yayınevi'nin kurucularından olan Sarıalioğlu, halen Mardin Artuklu Üniversitesi'nde görev yapmaktadır. *Metafizik ve Gülümseme, Kara Zaman Şiirleri, İçdeniz* vb. gibi şiir kitaplarının yanında *Bir Çöl Rüzgârı Ömrümüz / Ömer Hayyam, Sartre - Felsefeye Adanmış Bir Yaşam, Ateş ve İpek - Sâdi, Hâfız'dan Gazeller* gibi çeviri ve inceleme kitapları da vardır.

Can Yücedir Göklerden: Mesnevî'den Seçmeler, içerisinde *Mesnevî*'den 27 hikâyenin yer aldığı ve sayfalarında hikâyelerle ilgili resimlerin de bulunduğu bir eserdir. Eser, Talât S. Halman'ın yazdığı *"Mevlâna ve Mesnevî"* isimli sunuş yazısıyla başlamakta ve ilk 18 beytin kısa açıklamasını içeren *"Dinle Neyden"* bölümü ile devam etmektedir. *Mesnevî*'nin farklı ciltlerinden toplanmış 28 hikâyenin ardından, *"Sen tut elimizden, ey Tanrı'nın elçisi!"* başlığı altında Peygamber Efendimize ait beş farklı olay anlatılmaktadır. Eserin son bölümünde ise eserin resimlerinin sahibi Gültekin Çizgen'in *"Mesnevi İllüstrasyonları Çalışmam Üzerine"* başlığıyla yazdığı açıklamaları ve eser sahiplerine ait biyografi yer almaktadır.[455]

2.36. Kemal Sönmez, *Açıklamaları ile Mesnevî Ummanından 18 Hakikat İncisi ve Türkçe Nazmedilmiş Seçme Beyitler*

Hayatı hakkında şerhler bölümünde kısa bilgisi verilen Kemal Sönmez'in *Açıklamaları ile Mesnevî Ummanından 18 Hakikat İncisi ve Türkçe Nazmedilmiş Seçme Beyitler* isimli eseri, *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytinin tercüme ve şerhi ile birinci ciltten seçilmiş beyitlerin manzum tercümesini ihtiva eden bir eserdir. Eserde, "On Sekiz Hakikat İncisi" başlığıyla verilen ilk on sekiz beytin tercüme ve şerhi dışında, *Mesnevî*'nin ilk cildinden seçilmiş ve 39 başlığa ayrılarak verilmiş olan manzum beyitler yer almaktadır. 14'lü hece vezniyle tercüme edilen beyitlerde genel olarak kafiyeye de önem verilmiştir. Beyitlerin tercümesi günümüz insanının anlayabileceği ve yorumlayabileceği düzeydedir.[456]

2.37. Mehmet Kanar (d. 1954), *Mesnevi I-II*

Konya doğumlu olan ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap ve Fars Dilleri ve Edebiyatları Bölümü'nü bitiren Kanar, 1979 yılında doktor, 1990 yılında doçent ve 1996 yılında profesör olmuştur. Aynı üniversitede uzun yıllar hem akademik hem de idari görevlerde bulunarak 2007 yılında emekli olan ve halen Yeditepe Üniversitesi'nde görev yapan Kanar'ın çok sayıda yayınlanmış makalesi ve kitabı bulunmaktadır. *Arap Harfli Alfabetik Osmanlı*

[455] Kenan Sarıalioğlu, *Can Yücedir Göklerden: Mesnevî'den Seçmeler,* Dünya Kitapları, İstanbul 2004, 175 s.
[456] Kemâl Sönmez, *age.,* s. 58-119.

*Türkçesi Sözlüğü, Çağdaş İran Öyküleri, Pratik Farsça Konuşma Kılavuzu, Büyük Farsça-Türkçe Sözlük, Arapça-Türkçe Sözlük, Hâfız Divanı (*Çeviri) eserlerinden bazılarıdır.

Mesnevî I-II, yakın tarihimizde edebiyatımıza kazandırılan ve *Mesnevî*'nin tamamının iki cilt halinde manzum tercümesini içeren bir eserdir. Manzum tercümenin özelliği ise eserde aynı sayfa içinde *Mesnevî*'nin Farsçasının Latin harfli okunuşunun da verilmiş olmasıdır. Kanar bu yolla, Farsçanın okuyucular tarafından kulağa hoş gelen ritmik ahenginin görülmesini, eserin Farsçayı bilenlerce kontrol edilmesini ve Farsça öğrenenler tarafından hem Farsça hem Türkçe metnin birlikte verilerek öğrenmelerinin sağlanmasını amaç edindiğini belirtmektedir. Çalışmadaki bir diğer amacın halk kitlesine erişmek olduğunu da ifade eden Kanar, tercümesini sade bir dil ile sanattan uzak olarak mümkün olduğunca kafiye tutturarak ve *Mesnevî*'nin asıl anlamından uzaklaşmadan oluşturmaya çalıştığını da eserinin girişinde anlatmaktadır. Eserde metin içerisinde beyitlerin numaralandırılmamış olması bir eksiklik gibi görünse de istenilen beyit hikâye başlıkları üzerinden bulunabilmektedir. Ayrıca eserin başında, Farsça ve Türkçe başlıkları gösteren "İçindekiler" tablosu ile *Mesnevî* dîbâcelerinin Türkçe kısımları bulunmaktadır. Yine eserin başında belli başlı *Mesnevî* konularının ve bazı kelime ile söz gruplarının anlamının verildiği bir de bölüm yer almaktadır.[457]

Mehmet Kanar'ın bu çalışmasından evvel oluşturduğu bir diğer eser de *"Mesnevî'den Seçmeler"* başlığı ile bilinen ve içinde 86 hikâyenin yer aldığı tercümesidir. Bu yönüyle bakıldığında eserin *Mesnevî*'nin tamamının manzum tercümesine bir ön hazırlık olduğunu da söylemek mümkündür.[458]

2.38. Adnan Karaismailoğlu (d. 1957), *Mesnevî - Mevlânâ*

Trabzon doğumlu olan ve 1979 yılında Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap-Fars Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun olan Karaismailoğlu, 1980 yılında aynı üniversitede göreve başlamıştır. 1990 yılında Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında yardımcı doçent, 1991 yılında doçent, 1997 yılında ise Kırıkkale Üniversitesi'nde profesör olmuştur. Ankara'da Mevlâna Araştırmaları Derneği'nde uzun yıllardır başkanlık yapan Karaismailoğlu halen Kırıkkale Üniversitesi'nde öğretim üyesidir. Çok sayıda ulusal ve uluslar arası yayınlanan makalesinin yanında özgün ve çeviri olan kitapları da vardır. *Klasik Dönem Türk Şiiri İncelemeleri, Mevlâna ve Mesnevî, Mevlâna ve Kültürümüz, Baharistan, Mevlâna'nın Gözüyle İnsan ve Toplum, Gülistan, Farsça Mesnev-i Ma'nevî I-VI (*Prof. Dr. Derya Örs ile birlikte*), Mesnevî'den 800*

[457] Mehmet Kanar, *Mesnevî - Mevlâna Celâleddîni Rûmî, C. I-II,* Ayrıntı Yay., İstanbul 2014, C. I, Sunuş ve Giriş.
[458] Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Kanar, *Mesnevi'den Seçmeler,* Serhat Yay., İstanbul 2005, 320 s.

Beyit (Yrd. Doç. Dr. Armağan Erdoğan ile birlikte), *Mevlâna Bibliyografyası* (Sait Okumuş ve Fahrettin Coşguner ile birlikte), *Mesnevî - Mevlâna, I-II, Mesnevî Gül Bahçesi, Mesnevî'den Seçmeler* eserleri arasındadır.

Mesnevî - Mevlâna, Karaismailoğlu'nun *Mesnevî*'nin Türkçe mensur tercümesini yaptığı ve ilk olarak 2004 yılında iki cilt halinde, 2007 yılında üç cilt olarak ve sonrasında da 2007 yılında ekleme ve düzeltmelerle tek cilt tam metin halinde yayınladığı *Mesnevî* tercümesidir. Tercüme, *Mesnevî*'deki başlıkları içeren "İçindekiler" kısmı ile başlamakta ve *Mesnevî,* Mevlâna, hayatı ve çevresi üzerine yazılmış kısa bir bölümden sonra "Çeviri Hakkında" başlığıyla devam etmektedir. Burada belirtildiğine göre Karaismailoğlu çevirisini yaparken Ankaravî, Tahirü'l-Mevlevî, A. Gölpınarlı şerhleri ile İsti'lâmî'nin *Mesnevî* isimli eserinden faydalanmıştır. Konya Mevlâna Müzesi 51 numarada kayıtlı nüshayı esas aldığını da belirten mütercim sonrasında *Mesnevî* nüshalarındaki ve yapılan ilmî çalışmalardaki beyit sayılarının farklılığına da değinmiştir. Eserde, Arapça dîbâcenin Türkçe tercümesine ve *Mesnevî* tercümesine başlamadan önce çeviride uygulanan yöntemler de maddeler halinde sıralanmıştır.[459]

2.39. Âşık Kul Sadi (Yüksel) (d. 1957) ve Derviş Ahmet, *Mevlâna-Mesnevî Pınarı - I*

Mevlâna - Mesnevî Pınarı (Açıklamalı Manzum Seçmeler) Cilt I isimli eser, Derviş Ahmet ve Kul Sadi'nin ortaklaşa yazdığı *Mesnevî*'den seçilmiş hikâye ve beyitlerin manzum tercümesini içerir. Eserin başında Mevlâna'nın hayatı, şahsiyeti, fikirleri, eserleri ve tasavvuf hakkında kısa bilgiler yer almaktadır. Seçme manzum beyitler kısmı ise 19 başlığa bölünmüş ve her birine farklı başlıklar verilmiştir. Hakk'ı, Şems-i Tebrîzî'yi, Hüsâmeddîn Çelebi'yi övüş, Peygamberimizin Hz. Ali'ye tavsiyeleri, edeb ve edebli olmak, hevâ ve hevesin zararları, kıble nedir? vb. gibi başlıklar içeren eserde ilk olarak, seçilen beyitlerin -varsa- içerdiği ayet veya hadisler ve açıklamaları verilmiştir. Sonra tercümesi yapılacak olan beyitlerin içinden birkaçının Arap harfleriyle Farsçası yazılmış ve numaralandırılmıştır. Bundaki amacın, eseri okuyanların aynı zamanda bazen Farsça beyitleri de görmeleridir. Ardından seçilen beyitlerin tercümeleri yapılmıştır. Tercümelerin sonuna da asıl metindeki cilt ve beyit numaraları verilmiştir. Ayrıca eserde, tercümelerden önce seçilen konuyla ilgili kısa ve özet açıklama yer almaktadır.[460]

[459] Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî - Mevlânâ, I-VI,* çev. Adnan Karaismailoğlu, Akçağ Yay., 8. Baskı, Ankara 2009.
[460] Derviş Ahmet - Âşık Kul Sadi, *Mevlâna - Mesnevî Pınarı (Açıklamalı Manzum Seçmeler) Cilt I,* Ceylan Matbaası, 1979, 350 s.

2.40. Ziya Avşar (d. 1962), *Aşk Meclisi - Mesnevî'ye Yeniden Uyanmak*

Hayatı hakkında şerhler bölümünde bilgisi verilen Ziya Avşar'ın, *Mesnevî* sohbetlerinden oluşan eserinin içerisinde ilk yüz beytin manzum tercümesi de yer almaktadır. Beyit açıklamalarının başında bulunan, 11'li hece ölçüsüyle yazılan ve kafiye düzenine dikkat edilen tercüme günümüz insanının anlayabileceği şekilde yazılmış ve gayet akıcıdır.[461] Ayrıca yazarın *Mevlâna - Mesnevî I* isimli manzum çeviri olan basılmamış bir yayınının olduğu da edinilen bilgiler arasındadır.

2.41. Derya Örs (d. 1966) - Hicabi Kırlangıç (d. 1966), *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Mesnevî*

Yakın tarihimizde *Mesnevî* üzerine derin araştırmalar ve incelemeler yapan kişilerden Derya Örs, Konya doğumludur. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Fars Dili ve Edebiyatı bölümünü 1989 yılında bitirmiş, 1992'de yüksek lisansını ve 1999'da doktorasını tamamlamıştır. 2002 yılı Mart ayında Yardımcı Doçent, Nisan 2003 yılında Doçent ve 2010 yılında Profesörlük kadrosuna atanmıştır. 2012 yılından bu yana Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı görevini yürütmektedir. *İran Öykü ve Romanının Yüz Yılı* (Hicabi Kırlangıç ile Birlikte, Çeviri*), Ali Şeriati - Biz ve İkbal* (Çeviri), *Batı Karşısında Asya* (Çeviri), *Osmanlıca Türkçe Sözlük* (Hicabi Kırlangıç ve Ahmet Eryüksel İle Birlikte), *Ruhun Uyanışı* (Çeviri), *Sembolik Hikâyeler* (Çeviri), *Seyyid Mehdi Şücai, Öyküler* (Çeviri) gibi eserleri vardır.

Hicabi Kırlangıç, Amasya doğumlu olup ilk öğrenimini orada tamamladıktan sonra Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı bölümünü 1987 yılında bitirmiştir. 1989 yılında yüksek lisansını ve 1995 yılında doktorasını tamamlayan Kırlangıç, halen aynı üniversitede profesör olarak görev yapmaktadır. Akademisyenliğin yanında şiirle de ilgilenmiş, birçok dergide şiirlerini yayınlamıştır. *Hayret Makamında, Düşte Yürüyen Derviş* gibi şiir kitaplarının yanında çeviri ve özgün çok sayıda kitabı vardır. *Yedi Meclis - Mecâlis-i Seb'a, Can Esintisi, Arap Siyasi Düşüncesinin Seyri, Bostan, Gülistan, Hâfız Divanı* bazı çeviri kitaplarıdır. *İdris-i Bitlîsî - Selim Şah-nâme, Türkçe-Farsça Konuşma Kılavuzu, Yalnız Yürüyen Adamın Şarkısı* gibi eserler mütercimin özgün yayınlarıdır.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Mesnevî I-VI, yukarıda ismi geçen şahısların kaleminden çıkmış ve *Mesnevî*'nin tamamını içeren mensur Türkçe tercümedir. 1, 5 ve 6. ciltlerini Derya Örs'ün çevirdiği eserin geri kalan 3, 4 ve 5. ciltlerinin tercümesi Hicabi Kırlangıç'a aittir. Eserde, yakın tarihte yapılan tercümelerden farklı olarak metin içinde geçen ayetlerin, işaret

[461] Ziya Avşar, *age.,* s. 15-315.

olunan hadislerin tamamının dipnotlarda verilmiş olması, bazı terimler ile özel isim ve yer adlarının açıklanması göze çarpmaktadır. İki mütercim tarafından açık ve anlaşılır bir dil kullanılarak ortak bir çeviri dili ile günümüz okuyucuları için günümüz Türkçesine en yakın şekilde yapılan bu tercümeyi araştırmacılar başarılı görmektedir.[462]

2.42. Hicabi Kırlangıç (d. 1966), *Mesnevî - Mevlâna I-II*

Bir önceki *Mesnevî* tercümesinde hayatı hakkında bilgisi verilen Kırlangıç'ın yakın tarihte tamamlamış olduğu manzum *Mesnevî* tercümesi, hece vezniyle yazılmış ve altı defter iki kitap olarak Hece Yayınları'ndan yayınlanmış olan *Mesnevî*'nin tamamına yapılmış tercümedir. Sunuş kısmında mütercim eserini yazmadaki amacını, *Mesnevî*'nin mâna yüklü derin anlamlarından ziyade şiirselliğini de yansıtmak gerektiği ve aslından okuma imkanı bulamayanların da kolaylıkla okuyabilmesi şeklinde özetlemektedir.

Hece vezni kullanılarak oluşturulmuş olan bu manzum tercüme, *Mesnevî*'nin asıl veznine de en yakın olan on birli hece ölçüsüyle kaleme alınmıştır. Eser, özellikle Mevlâna'nın tüm eserlerindeki şiir ve vezne bakışı da dikkate alınarak kelimelerin anlamı ve söyleyişine de dikkat edilerek yazılmıştır. Bazı durumlarda veznin dışına çıkıldığı görülen eserin mümkün olduğunca asıl metne sadık kalınmak suretiyle yazıldığını da mütercim eserin başında ifade etmektedir.

Eserde, Arapça ibareler, ayet ve hadisler yana yatık olarak yazılmış ve ayet ve hadisler de dipnot şeklinde belirtilmiştir. Gerektiği yerlerde açıklamalar da yapılmış ancak bu açıklamalar olabildiğince kısa tutulmuştur.[463]

2.43. Mehmet Şayir (d. 1968), *Gülşen - Manzum Mesnevi*

Mardin doğumlu olan Şayir, 1990 yılında Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun olmuştur. 2003 yılında yüksek lisansını tamamlamış ve Kültür ve Turizm Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü gibi kurumlarda mütercim olarak görev yapmıştır. 2017 yılında Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde doktorasını tamamlayan Şayir halen Gazi Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu'nda okutman olarak çalışmaktadır. Ali Şeriati'nin *Kevir* ve *Hubut* adlı eserlerinin çevirisi ile *Divân-ı Kebîr* seçkisi olan *Etme-Külliyat-ı Şems-i Tebrizî Güldestesi* isimli yayınları vardır.

Gülşen - Manzum Mesnevî, özellikle *Mesnevî*'nin birinci cildinden seçilmiş ve herkesçe bilinen hikâyelerden oluşan manzum tercümedir. Yazar eserinin ismini, seçkiler içinde yer alan

[462] Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî I-VI*, çev. Hicabi Kırlangıç - Derya Örs, Ekim Yay., İstanbul 2007.
[463] Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî - Mevlâna I-II (altı defter)*, çev. Hicabi Kırlangıç, Hece Yay., Ankara 2017.

"ey birader sen ancak bir düşünceden ibaretsin, gerisi sadece et ve kemiktir" beytinden hareketle, sonraki beyitteki "senin düşüncen gülse gülşen olursun, düşüncen dikense külhan olursun" beytinde geçen 'gülşen' kelimesinden esinlenerek verdiğini belirtir.Manzum bir şekilde yazılan eserde hikâyeler birebir alınmış, hiçbir ekleme veya çıkarma yapılmamıştır. Beyitler, aruz vezniyle değil daha çok 11'li hece ölçüsüne göre dizilmiştir.[464]

2.44. Hatice Gülcan Topkaya, *Gökyüzüne Merdiven: Mesnevî'den Seçmeler*

Türk Edebiyatı öğretmenliği ile Türk Dili okutmanlığı yapan ve yabancılara Türkçe öğretmek için gayretler gösteren Topkaya, İran ve Türkmenistan'da çalışmış, Farsça ve Azeri Türkçesinden çeviriler yapmıştır. Editörlük ve Retorik eğitmenliği gibi görevlerde de bulunan Topkaya, Türkçe okuma ve yazmaya çok önem vermiş, Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi, hitabet sanatı ile kültür aktarımında dilin önemi üzerine çalışmalarda bulunmuştur. Çeviri yazıları ve makalelerinin yanında *Bir Başka Doğuş, Furuğ-i Ferruhzad* (Çeviri), *Vefa Lisesi 135. Yıl Anısına* (Üç yazarlı) ve *Gökyüzüne Merdiven: Mesnevî'den Seçmeler* gibi eserleri vardır.

Gökyüzüne Merdiven: Mesnevî'den Seçmeler isimli eserinin başında Topkaya, diğer tercümelerden farklı bir yol izlediğini ve *Mesnevî*'nin özeti olduğunu düşündüğü beyit ve hikâyeleri alarak eserini oluşturduğunu ifade etmiştir. *Dinle Ney'in Anlattığı Hikâyeyi"* adlı bölümde *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beyti verilmiş sonrasında ise *"Mesnevî'ye Dair"* bölümü ile kitabın içeriğini anlatmıştır. Üçüncü bölümde *Mesnevî* seçkilerine geçilmiş ve farklı bir tasnif uygulanarak beyitlerin aslından takip edilebilmesi için beyit numaraları satırın yanlarına yazılmıştır. Mütercim, eserinin mensur bir tercüme olmasının yanında şiir ahenginin de bozulmaması için aliterasyon ve secilerle tercümesini oluşturduğunu da açıklamaktadır.[465]

2.45. Kaan Dilek (d. 1974), *Mevlâna Vâdisinde Ahlak ve Marifet: Mevlâna'nın Mesnevî'sinden Seçme Bölüm ve Hikâyeler*

Kaan Dilek'in, üç farklı *Mesnevî* seçkisini de tercümelerimizin arasına almak mümkündür. *Mevlâna Vâdisinde Ahlak ve Marifet: Mevlâna'nın Mesnevî'sinden Seçme Bölüm ve Hikâyeler, Bir Aşk Hikâyesi* (Padişah ile câriye Hikâyesi) ve *Mesnevî'den Öyküler ve Ney* isimli eserlerinde Dilek, kimi zaman seçtiği hikâyeleri tercüme etmiş kimi zaman da tercüme ile yetinmeyerek şerh etme yoluna gitmiştir. İlk seçkisinde hikâyelere geçmeden önce ayrıca işlenen konular, mazmunlar ve sanatlar birkaç sayfa ile açıklanmıştır. Eserlerde, Arap harfli Farsça beyit verildikten sonra Latin harfli okunuşunu da verilip tercüme ve/veya şerhe

[464] Mehmet Şayir, *Gülşen - Manzum Mesnevî*, Genesis Kitap, Ankara 2011.
[465] Hatice Gülcan Topkaya, *Gökyüzüne Merdiven: Mesnevî'den Seçmeler,* Om Yay., İstanbul 2002.

geçilmiştir. Diğer seçkilerde de hemen hemen aynı metot uygulanmıştır. *Mesnevî'den Öyküler ve Ney* isimli eserdeki *Neyname* bölümünden sonra gelen iki bölümlük iki hikâye manzum olarak tercüme edilmiş, hikâye başlarında hikâye kaynakları ve tahlili gibi açıklamalar yapılarak gerektiğinde tercümeye beyitler arasında da kısa ve öz bilgiler girilmiştir.

Ömer Tuğrul İnançer'in *Mesnevî* sohbetlerinden hareketle derlenen *Dinle Neyden*[466] isimli eserinde girişten sonra 16 bölüm içerisinde farklı konularda *Mesnevî*'den beyitler ele alınmış ve beyitler açıklanırken Mevlâna'nın diğer eserlerinden ve farklı kişilerden alınan örneklerle eser zenginleştirilmiştir. *Mesnevî*'nin ilk beytinin ele alındığı *"Bişnev în ney"* ve 19. beytin işlendiği *"Bağını kopar ve kurtul"* bölümleri eserin dikkat çeken bölümleridir. Eserin sonunda semâ ve sembolleri ile ilgili iki farklı makale yer almaktadır.

Serkan Sefer Kılıç isimli ve kendisine Âciz Nur Hâdimî ismini veren biri tarafından da son yıllarda yapılmış bir *Mesnevî* tercümesi mevcuttur. *Mesnevî* ismiyle yayınlanan eserde yazar, Tahirü'l-Mevlevî ve Abdülbaki Gölpınarlı tercümeleri ile Konya Mevlâna Müzesi'nde bulunan ve araştırmacılarca itibar gören nüsha olarak bilinen 51 numaralı yazmayı esas aldığını belirtmektedir. Kendisini sadeleştiren ve tercüme eden olarak takdim eden Kılıç, eseri yazmaktaki amacının günümüz insanının anlayabileceği sadelikte bir tercüme yapmak olduğunu da ifade etmektedir. Yapılan tercümelerin kıyaslanarak ve kelime anlamlarının farklı sözlüklerden bakılarak oluşturulmuş olan eserin metni, Tahirü'l-Mevlevî tercümesinin metnine yakındır.[467]

Bunların dışında son dönemde -özellikle- asırlar önce yapılmış veya yakın yüzyılda neşredilmiş tercüme ve şerhlerden istifade edilerek oluşturulan *Mesnevî*'den seçme hikâyeler, yorumlar veya konu başlıkları altında toparlanmış beyitlerden oluşan çok sayıda eser vardır. Bu eserlerde çoğunlukla görülen husus, temel kaynak olarak neşredilmiş ve kabul görmüş bir *Mesnevî* şerh veya tercümesi esas alınmış, buradan hareketle beyitler/hikâyeler derlenmiştir. Bu eserlerin çok azında da yazarın kendi yorumları veya açıklaması bulunmaktadır.

Bu tarz eserleri ve yazarlarını ayrı ayrı ele almaktansa isimlerini zikretmenin daha uygun olabileceği düşüncesindeyiz. Seçki halinde oluşturulan eserlerden biri Mehmet Önder'e aittir. Önder'in, *Mevlâna - Mesnevî'den Hikâyeler*[468] ve *Mevlâna ve Mevlevîlik*[469] adlı eserlerinden

[466] Ömer Tuğrul İnançer, *Dinle Neyden - Mesnevî Sohbetleri,* Sufî Kitap Yay., İstanbul 2009.
[467] Serkan Sefer Kılıç, *Mesnevî,* Resse Kitabevi Sahaf, İstanbul 2013.
[468] Mehmet Önder, *Mesnevî'den Hikâyeler,* Türkiye İş Bankası Yay., Ankara 1971.
[469] Mehmet Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik,* Aksoy Yayıncılık, İstanbul 1998.

ilkinde cilt cilt belirlenmiş 55 hikâyeye yer verilirken diğer eserinde ise bir bölüm *Mesnevî*'den seçilen 66 hikâyeye ayrılmıştır.

Mehmet Zeren'in, *Mesnevî*'den toplamda 264 hikâyenin bulunduğu *Hz. Mevlâna'nın En Büyük Eseri Mesnevî'de Geçen Bütün Hikâyeler*[470] isimli eseri, Abdüllatif Erdoğan'ın *Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin Mesnevi Bahçesi, Mesnevî Bahçesinden Mâna yüklü Veciz İfadeler ve Mevlâna Sözlüğü*[471] isimli eserleri, Sadık Gündüz'ün *Mevlânâ'nın Mesnevî'sinden Seçme Hikâyeler*[472] isimli eseri, İsa Kayaalp'ın *Mevlânâ'dan Seçmeler*'i[473], Şaban Karaköse'nin *Konularına göre Derlenmiş Mevlânâ'dan Düşündüren Sözler*[474] isimli eseri, Bayram Ali Kaya'nın *Mevlâna - Mesnevî'den Seçmeler*'i[475], Selim Gündüzalp'ın *Mevlâna, Mesnevî Seçme Öyküler*[476] adlı kitabı, Cihan Okuyucu'nun *Mesnevî'den Hikmet ve Hikâyelerle Mevlâna Konuşuyor*[477] isimli yayını, Rüştü Şardağ'ın özellikle kendi yorumlarıyla oluşturduğu *Tek Ciltte Mesnevî*'si[478], Ömer Rıza Doğrul'un *Üç Dahinin Bir eseri, Mevlan, Heredot, Beydaba - Dost Görünen Düşman*[479] isimli eseri, Said Türkoğlu'nun *Mevlâna'dan Özlü Sözler Işığın Kalbi*[480], Muammer Erkul'un *Aşk-ı Mevlâna: Aşka Dair Sözler*[481] adlı eseri, Tarık Velioğlu'nun *Aşk ve Esrar - Mevlâna'dan Hikmetli Sözler*'i[482] Nuri Şimşekler ve Yakup Şafak'ın birlikte hazırladığı *Konularına Göre Mesnevî'den Özdeyişler*[483] adlı eserleri, Mustafa Utku'nun *Mesnevî'den Gönüle Hayat Bahşeden Nefesler*[484] adlı yayını, Nuri Şimşekler'in *Mesnevî'den Öğütler - Özlü Sözler, Dinle Mevlâna'dan*[485] isimli eseri, Gazi Özdemir'in *Mevlâna'dan Geriye Kalanlar*'ı[486], Arif Konyalı'nın *Mevlâna'nın Kırk Mesajı* ve *Mesnevî'nin Anahtarı*[487] isimli eserleri, Ziya Elitez'in *Düşündüren Mevlâna*[488] ve *Mevlâna'dan Altın Öğütler I-III,* Türkan Çetin ve Nuriye Mustan'ın *Ya Olduğun Gibi Görün Ya Göründüğün Gibi Ol!*[489], Yaşar Çalışkan'ın *Mevlânâ'dan Seçme İnciler - A'dan Z'ye Mesnevî Sözlüğü*[490] ve *Kızıl Postun*

[470] Mehmet Zeren, *Hz. Mevlâna'nın En Büyük Eseri Mesnevî'de Geçen Bütün Hikâyeler,* Semerkand Yay., İstanbul 2004.
[471] Abdüllatif (Abdülmelik) Erdoğan, *Mesnevî Bahçesinden Mâna yüklü Veciz İfadeler,* Erman Ofset, Konya 1998; Abdüllatif Erdoğan, *Mevlâna Sözlüğü,* Lamure Yay., İstanbul 2006.
[472] Sadık Gündüz, *Mevlânâ'nın Mesnevî'sinden Seçme Hikâyeler,* Türkiye İş Bankası, İstanbul 1971, 190 s.
[473] İsa Kayaalp, *Mevlâna'dan Seçmeler,* Bilge Sanat Yapım, İstanbul 2005.
[474] Şaban Karaköse, *Konularına göre Derlenmiş Mevlânâ'dan Düşündüren Sözler,* Yakamoz Yay., İstanbul 2007, 455 s.
[475] Bayram Ali Kaya, *Mevlâna - Mesnevî'den Seçmeler,* Metropol Yay., İstanbul 2005, 227 s.
[476] Selim Gündüzalp, *Mevlâna, Mesnevî Seçme Öyküler,* Zafer Yay., İstanbul 2005.
[477] Cihan Okuyucu, *Mesnevî'den Hikmet ve Hikâyelerle Mevlâna Konuşuyor,* Bilge Yayıncılık, İstanbul 2006.
[478] Rüştü Şardağ, *Tek Ciltte Mesnevî,* Başkent Yayınevi, Ankara, ty, 296 s.
[479] Ömer Rıza Doğrul, *Üç Dahinin Bir eseri, Mevlan, Heredot, Beydaba - Dost Görünen Düşman,* Popüler Kitaplar, İstanbul 2005.
[480] Said Türkoğlu, *Mevlâna'dan Özlü Sözler Işığın Kalbi,* Gelenek Yay., İstanbul 2004.
[481] Muammer Erkul, *Aşk-ı Mevlâna: Aşka Dair Sözler,* Akış Yay. İstanbul 2007.
[482] Tarık Velioğlu, *Aşk ve Esrar - Mevlâna'dan Hikmetli Sözler,* Nesil Yay., İstanbul 2006.
[483] Yakup Şafak-Nuri Şimşekler, *Konularına Göre Mesnevî'den Özdeyişler, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Konya 2004.*
[484] Mustafa Utku, *Mesnevî'den Gönüle Hayat Bahşeden Nefesler,* Uludağ Yay., Bursa 2007.
[485] Nuri Şimşekler, *Mesnevî'den Öğütler - Özlü Sözler, Dinle Mevlâna'dan,* Selçuk Üniversitesi, Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü Yay., Konya 2011.
[486] Gazi Özdemir, *Mevlâna'dan Geriye Kalanlar,* Neden Kitap, İstanbul 2009.
[487] Arif Konyalı, *Mevlâna'nın Kırk Mesajı,* Rumî Yay., Konya 2011; Arif Konyalı, *Mesnevî'nin Anahtarı,* Rumî Yay., Konya 2008.
[488] Ziya Elitez, *Düşündüren Mevlâna,* Kozmik Kitaplar, İstanbul 2005.
[489] Türkan Çetin-Nuriye Mustan, *Ya Olduğun Gibi Görün Ya Göründüğün Gibi Ol!,* Dokuz Yay., Konya 2012, 430 s.
[490] Yaşar Çalışkan, *Mevlânâ'dan Seçme İnciler - A'dan Z'ye Mesnevî Sözlüğü,* Burç Yayınevi, Konya 2008, 311 s.

Eşiğinde - Hz. Mevlâna'dan Seçme Hikâyeler[491], Hasan Çalışkan'ın *Ayın Ardından Gelen Güneş - Mevlâna'nın Hayatı ve Eserlerinden Seçmeler*[492], Ahmet Kasım Fidan'ın *Hikmetleriyle Mesnevî'de Geçen Hikâyeler*[493], Sadık Yalsızuçanlar'ın *Mevlâna'dan Öyküler*[494], Kemal Sezer, *İş'in Sırrı - Mevlâna'dan Öğütlerle İş Hayatı ve Tasavvuf*[495] isimli eserini bu başlık altında saymak mümkündür.

Ayrıca bunların dışında da başka şahısların veya kurum-kuruluş ve birimlerin yayınladığı irili ufaklı Mevlâna ve *Mesnevî* seçkileri oldukça fazladır. Bunların hemen hemen hepsinin ortak özelliği mevcut bir şerh veya tercümeden hareketle derlenmiş olmasıdır.

[491] Yaşar Çalışkan, *Kızıl Postun Eşiğinde - Hz. Mevlâna'dan Seçme Hikâyeler,* Romantik Kitap, İstanbul 2006.
[492] Hasan Çalışkan, *Ayın Ardından Gelen Güneş-Mevlâna'nın Hayatı ve Eserlerinden Seçmeler,* Nüve Kültür Merkezi Yay, Konya 2005, 392s.
[493] Ahmet Kasım Fidan, *Hikmetleriyle Mesnevî'de Geçen Hikâyeler,* Semerkand Yay., İstanbul 2011.
[494] Sadık Yalsızuçanlar, *Mevlâna'dan Öyküler,* Timaş Yay., İstanbul 2005.
[495] Kemal Sezer, *İş'in Sırrı - Mevlâna'dan Öğütlerle İş Hayatı ve Tasavvuf,* Nokta Kitap, 2011.

B. TÜRKÇE MANZUM MESNEVÎ TERCÜMELERİ

Bu bölümde, bir önceki başlık altında açıklamaları verilen *Mesnevî* tercümelerinden manzum olanlarının, hem araştırmacılara kolaylık sağlaması hem de ilgililerin manzum tercümeleri bir bütün olarak görebilmeleri adına temin edilebildiği ölçüde eserlerin ilk on sekiz beyti, seçkinin veya hikâyenin/hikâyelerin ilk beyitleri verilecektir.

1. Mesnevî'nin Tamamına Yapılan Manzum Tercümeler

Mesnevî'nin tamamına yapılan manzum tercümeler incelendiğinde bunların ilk üçünün *Mesnevî*'nin vezniyle yazıldığı diğer ikisinin ise serbest ve on birli hece ölçüsü ile yazıldığı görülmektedir.

1.1. Nahîfî Süleymân (1646-1737), *Manzum Mesnevî Tercümesi*

İlk on sekiz beyit tercümesi:

Beyit		Beyit	
1	Diñle neyden kim ḥikāyet etmede Ayrılıḳlardan şikāyet etmede	2	Dir ḳamışlıḳdan ḳopardılar beni Nālişim zār eyledi merd ü zeni
3	Şerḥa şerḥa eylesün sīnem firāḳ Eyleyem tā şerh-i derd-i iştiyāḳ	4	Her kim aṣlından ola dūr u cüdā Rüzgār-ı vaṣlı eyler muḳtedā
5	Ben ki her cem'iyyetiñ nālānıyem Hem-dem-i ḫoş-ḥāl ü bed-ḥālānıyem	6	Her kişi ẓu'munca baña yār olur Ṣoḥbetimden ṭâlib-i esrār olur
7	Sırrım olmaz nālişimden gerçi dūr Līk yoḳ her çeşm ü gūşa feyż-i nūr	8	Birbirinden cān u ten pinhān degil Līk yoḳ destūr-ı rü'yet cāna bil
9	Oldı āteş ṣıyt-ı ney ṣanma hevā Kimde bu āteş yoġ ise ḫayf aña	10	Āteş-i 'aşḳ iledir te'sīri ney Cūşiş-i 'aşḳ iledir teşvīş-i mey
11	Yārdan mehcūra hem-derd oldu ney Çāk-sāz-ı perde-i merd oldu ney	12	Ney gibi bir zehr ü tiryāḳ olamaz Ney gibi dem-sāz ü müştāḳ olamaz
13	Ney virir bir rāh-ı pür-ḫūndan ḫaber 'Aşḳ-ı Mecnūn ḳıṣṣasın taḳrīr ider	14	Bī-dilāndır maḫrem-i esrār-ı hūş Yok zebāna müşterī illā ki gūş
15	Derdimizden rūzlar bī-gāh olur Rūzlar çoḳ sūz ile hem-rāh olur	16	Ġam deġildir günler eylerse güzer Sen hemān bāḳī ol ey pākīze-ter
17	Māhiyi baḥr olamaz sīrāb sāz Rūz-ı bī-rūzī olur ġāyet dırāz	18	Puḫte ḥālin hīç fehm itsin mi ḫām İḫtişār üzre gerek söz ve's-selām

1.2. Mehmed Şâkir Efendi (ö. 1836), *Tercemânü'l-Ma'nevî fî-Tercemeti'l-Mesnevî*

İlk on sekiz beyit tercümesi:

Beyit		Beyit	
1	Güş ḳıl neyden ḥikāyet eyliyor İftirāḳından şikāyet eyliyor	2	Ki neyistāndan beni ḳat' ideli Cūşişimden merd ü zen inler belī
3	Kim firāḳdan sīne ister şerḥa-dār İştiyāḳıñ derdini şerḥ ide zār	4	Kendi aṣlından uzaḳ düşen kişi Vuṣlatı ḳılmaḳ ṭaleb dā'im işi
5	Ben ki her cem'iyyetiñ nālānıyım Hem-celīs-i 'āşıḳ-ı vīrānıyım	6	Cümlesi ẓannında oldı baña yār Yār esrārı derūnumda uyar
7	Sırrımı bu nāleden ẓann itme dūr Līk çeşm ü gūşda yoḳdur o nūr	8	Ten bu cāna cān tene mestūr degil Līk cānı görmege destūr degil
9	Ney ṣadāsı nārdır degil hevā Kimde bu āteş yoḳ olsun o hebā	10	Āteş-i 'aşḳdır ki düşdi nāya ol Cūşiş-i 'aşḳdır ki anı meyde bul
11	Yārdan dūr olanıñ yāri bu ney Perdemiz çāk itdi perde perde hey	12	Ney ki zehr oldı vü hem tiryāḳdır Hâsılı dem-sâzdır müştāḳdır
13	Rāh-ı pür-ḫūnuñ sözin söyler müdām 'Aşḳ-ı Mecnūn ḳıṣṣasın virür peyām	14	Böyle 'aşḳıñ maḥremi bī-hūşdur Müşterīsi her lisānıñ gūşdur
15	Derdimizle nice gün bī-gāhdır Nice gün şūriş ile hem-rāhdır	16	Rūzlarıñ gitdiyse gitsün bāk yoḳ Sen ḳal işte sen gibi bir pāk yoḳ
17	Ṣuya pek muḥtâc olan nev'-i semek Rızḳı tengiñ güni uzar yek-be-yek	18	Añlamaz hīç puḫteniñ ḥālini ḫām Böyle ise sözi ḳaṣr it ve's-selām

1.3. Ahmet Metin Şahin (d. 1935), *Mesnevî: Nazmen Tercüme*

İlk on sekiz beyit tercümesi:

Beyit		**Beyit**	
1	Dinle neyden, bak neler söyler durur Dertlerinden ayrılıktan dem vurur	**2**	Kestiler der, bir kamışlıktan beni Dinler ağlar er, kadın candan beni
3	Ayrılıktan dağlanan kalp isterim Özlemim her neyse durmaz, söylerim	**4**	Kim ki aslından uzak kalmış, arar Her ne geçmiş, gelse tekrar olsa yâr!
5	Yoldaş oldum düşmanım dostumla hem Sürdü her mecliste bitmez inlemem	**6**	Anlayış mislince herkes yâr bana Ermemişler gönlümün esrârına
7	Sırrım olmaz, hiç iniltimden uzak Görmeyen çok, duymamıştır her kulak	**8**	Gizli kalmaz tende cân hem cânda ten Cânı bilmek izni yoktur, bil ki sen!
9	Âteş artık, yel değildir ney sesi Kimde od yok, yokluk olsun hissesi	**10**	Aşkın âteştir gelip düşmüş neye Aşktan artık çağlayış geçmiş meye
11	Yârdan ayrılmışların yoldaş bu ney Perde yırtmış perdemizden, inler ey!	**12**	Hem zehirdir, panzehirdir ney denen Böyle bir müştakı var mıymış gören?
13	Aşk-ı Mecnûn neyse, ney neşretmede Kanla dolmuş yol nedir, bahsetmede	**14**	Söyleyen dil varsa tâliptir kulak, Ancak âşık, akla sırdaş oldu bak
15	Dertlerimden pek uzar günler yine Arkadaştım ben de hicran derdine	**16**	Geçmesinden günlerin yoktur keder Ey mübarek, burda sen varsın yeter
17	Bir balıktan gayriler kanmış suya En uzun gün en nasipsiz gündü yâ	**18**	Pişmişin ahvâlini bilmez ki ham Söyle söz az, yetsin artık vesselâm!

1.4. Mehmet Kanar (d. 1954), *Mesnevi I-II*

İlk on sekiz beyit tercümesi:

B		B	
1	Dinle neyi, nasıl hikâye ediyor Ayrılıklardan şikayet ediyor	**2**	Sazlıktan kestiklerinden beri beni Feryadımdan inler kadını erkeği
3	Ayrılıktan dilim dilim yarılmış göğüs isterim Ayrılık derdini ben açıklamak isterim	**4**	Aslından uzak kalırsa bir kişi Arar durur tekrar kavuşacağı günü
5	Her toplulukta inledim durdum ben İyi hallisine, kötü hallisine eş oldum ben	**6**	Herkes aklısıra oldu benim yârim Gönlümde aramadı, nedir benim sırlarım
7	Benim sırrım nâlemden değil uzakta O nur yok ama göz ile kulakta	**8**	Beden cândan, can bedenden ayrı değil Kimseye canı görecek göz verilmiş değil
9	Hava değil, ateştir bu neyin sesi Kimde bu ateş yoksa, yok olsun, daha iyi	**10**	Neye düşen, aklın ateşi Meye düşen, aşkın coşkusu
11	Ney, dostundan ayrılanın oldu arkadaşı Perdeleri yırttı bizim sır perdelerimizi	**12**	Ney gibi zehri, panzehiri kim gördü? Ney gibi kafa dengini, müştakı kim gördü?
13	Ney kanlı yollardan söz eder Mecnun'un aşk kıssalarını söyler	**14**	Kendinden geçmektir bu aklın mahremi Kulaktan başka yok dilin müşterisi
15	Günler anlamını yitirdi gamımızla Günler yoldaş oldu yangınlarımızla	**16**	Günler geçiyorsa, geçsin, korkumuz yok Sen kal, çünkü senin gibi temiz yok
17	Balık bir yana, herkes kandı suyuna Günü bitmek bilmedi, kimin rızkı yoksa	**18**	Ham kişi anlar mı pişenin halini? İyisi mi, sözü kısa kesmeli

1.5. Hicabi Kırlangıç (d. 1966), *Mesnevî - Mevlâna I-II*

İlk on sekiz beyit tercümesi:

Beyit		Beyit	
1	Dinle; bu ney nasıl şikâyet eder Ayrılıkları anlatıp şöyle der:	**2**	Beni sazlıktan kestiler keseli Feryadımdan erkek, kadın inledi
3	Firaktan lime lime yürek olsa Ben, özlem derdini anlatsam ona	**4**	Kendi aslından uzak kalanlar Yeniden vuslat zamanını arar
5	Ben inleyip durdum her cemiyette Eş oldum kötülere, iyilere	**6**	Herkes kendi zannınca yâr oldu bana Hiç bakmadı içimdeki sırlara
7	Sırrım, inlememden değil uzakta Fakat o nur, yoktur gözde kulakta	**8**	Gizli değildir ten cana, can tene Fakat hiç izin yok canı görmeye
9	Yel değildir, ateştir bu ney sesi Yok olsun, taşımayan bu ateşi	**10**	Aşkın ateşidir bu neye düşen Aşkın coşkusudur bu meye düşen
11	Ney, dostudur yârdan ayrı düşenin Perdemizi yırtar perdesi neyin	**12**	Kim görmüş ney gibi zehri, tiryakı Kim görmüş ney gibi yoldaşı, müştakı
13	Ney, kanlarla dolu yoldan söz eder Anlatır Mecnun aşkından öyküler	**14**	Bu aklın, akılsızdan başka mahremi yok Dile, kulaktan başka müşteri yok
15	Günler, gamımız içinde son buldu Ve günler, yanlışlarla yoldaş oldu	**16**	Günler, geçerse geçsin; dert değil ki Sen kal ey, temizi yok senin gibi
17	Balıktan başka herkes, doyar suya Rızıksızın günü, geç erer akşama	**18**	Pişenin hâlini, anlamaz hiç ham Öyleyse söz, kısa gerek vesselâm

2. Mesnevî'den Seçme Beyitler, Seçme Hikâyeler ve/veya Mesnevî'nin Bir Kısmına Yapılan Manzum Tercümeler

2.1. Gülşehrî (XIV. yüzyıl), *Felek-nâme ve Mantıku't-Tayr'daki Bazı Hikâyeler*

Gülşehrî'nin *Mesnevî*'den hareketle eserine aldığı ve tercüme ettiği beş hikâye ile *Mesnevî*'den mülhem kaleme aldığı hikâyelere örnek olması için "Nahivci ve Gemici Hikâyesi"nin tercümesi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

B	Ḥikāyet	B	2075-2105. beyitler arası
1	Gemiye oṭurdı bir naḥvī meger Ṣandı kim deñizde yoḳ ḫavf u ḫaṭar	2	Gemiçi gemiyi düzedür-idi Bādbān aġacın uzadur-ıdı
3	Geh gemide olur-ıdı gāh ṣuda Gemiçinüñ işi oldur pes n'ide	4	Bir gice kim bādbān ḳurmış-ıdı Naḥvınuñ ḳatında oṭurmış-ıdı
5	Gemiçiye naḥvı eydür iy 'azīz Naḥv-ıla lafẓı ḳılur mısın temīz	6	Hīç naḥıv oḳıduġuñ var mı senüñ Kim hüner ḥāsıl ḳıla cān u tenüñ
7	Ref' ü naṣb u cer nedür bilür misin Fātiḥā i'rābını ḳılur mısın	8	Eydür armadum ben ol müşkilde rāy Naḥvı eydür yarı 'ömrüñ yoġa ṣay
9	Naḥvı oḳımaduñ-ısa bī-gümān Yarı 'ömrüñ fāni olmış iy fulān	10	Gemiçiyi ḥasta ḳıldı bu ḫiṭāb İlla ol dem vermedi aña cevāb
11	Kim ḫaṭādan her kim añladı ṣavāb Her su'āle vire vaḳtında cevāb	12	Gemi bir girdāba düşdi nāgehān Gemiçi naḥvīye eydür iy fülān
13	Hīç deñizde yüzmek ögrendüñ midi Yā ṣuya düşesüñi ṣanduñ mıdı	14	Eydür ol aḥvāli hīç ögrenmedüm Deñiz içine giresüm ṣanmadum
15	Ḳamu dürlü 'ilm ü hikmet bende var İlla bir yüzmek kim ol fen sende var	16	Gemiçi naḥvıya eydür pes ḳamu 'Ömrüñ oldı şimdi fānī iy 'amū
17	Yüziçi ṣuda el ayaḳ urışar Yüzmeyen 'ömri fenāya varışar	18	Gemiçiye ṣorma kim naḥvı mısın Gemiye sor kim deñiz maḥvı mısın

B		B	
19	Maḥv-ıla ḳurtıla deñizden kişi Yoḫşa naḥv-ıla ḳaçan bite işi	20	Maḥv işe gelür deñizde iy refīḳ Naḥv-ıla kesmege yaramaz ṭarīḳ
21	Naḥvı bunda maḥviler hīçe ṣaya Maḥv-ısañ ḳayırmadın düşgil ṣuya	22	Yüzemez-iseñ ṣuda çün ölesin Da‘vılaruñdan ḳamu ḳurtılasın
23	Ölü başına ṣu ayaġın ura Diri deñizden ḳaçan cān ḳurtara	24	Naḥv-ıla añlamayasın bu dili Maḥv-ıla ḥall idesin bu müşkili
25	Naḥv-ıla tenhā bulınmaz bu ‘ilel ‘İlm-ile yaluñuz olmaz bu ‘amel	26	Naḥvı deñizde elüñ ḳaçan duta Maḥv olıçaġın meger işüñ bite
27	‘İlm oldur kim Ḥak’a rehber ola Cehl ola kim ilede ayruḳ yola	28	‘İlm çün senden seni alımadı Mislerüñi kīmiyā ḳılımadı
29	Naḥv-ıla Gülşehri i‘rābı bilür Maḥv olıcaḳ ḳamusından ḳurtılur	30	Ḳamu nev‘üñ bildi cim ü faşlını İlla daḫı añlamadı aşlını
31	Fıḳḥ fıḳḥa naḥva naḥvı ṣarfa ṣarf Aṣla ḳavuşmaḳdur iy yār-ı şikref		

2.2. Âşık Paşa (1272-1332), *Garîb-nâme'de Bir Hikâye*

*Garib-nâme'*de yer alan *Mesnevî*'nin ikinci cildindeki "Birbirlerinin Dediğini Anlamayan Dört Kişinin Üzüm İçin Kavgaya Tutuşmaları" hikâyesinin hikâye bölümü şöyledir:

B	Dāsıtān-ı dehüm ez-bāb-ı evvel…	B	603-637. beyitler arası
1	Bu söze bir ḫoş mesel gelmiş-durur Bir ḳulaġ ur diñle ne olmış-durur	2	Rūzigār içre meger kim bir yola Dört kişi yoldaş olup gitdi bile
3	Bir 'Arabdır bir 'Acemdür bir Türk eri Birmeniydi ol biri yoldaşları	4	Ansızun çün böyle yoldaş oldılar Dördi bir yirde bir aḳça buldular
5	Aldılar ol aḳçei' hiy gitdiler Bir işit kim varup anı n'itdiler	6	Varıdı anda meger bir şehr ulu Şehr içinde dürlü ni'metler tolu
7	İrdiler bunlar şehirde ḳondılar Yavlaḳ ermişler idi diñlendiler	8	Bir sā'atden nefs iştāh eyledi Ḳarnı açdı her birinün söyledi
9	Birbirine eytidi ol aḳçe ḳanı Getürüñ yiyesiye virlüm anı	10	Aḳçei' orṭa yire getürdiler Her birinüñ göñlü bir nesne diler
11	Dillü dilinçe irer söz söyledi Eydiler nefs ne kim iştāh eyledi	12	Dilleri ayruḳ ille dilek biridi Bir işit kim her biri nedür didi
13	İlk aġaz etdi dilince ol 'Arab Ḳāle yā aṣḥab benāḥatü'l-'inab	14	Yarısı eydür bayın engür ḫırım Ḫoş behem binişiste ez emi ḫurım
15	Ermenī eydür cīş çagu' gizüm Çī çāgu' cernusnis aldı gizüm	16	Türkkan eydür üzüm aluñ yiyelüm Bu uşaḳ ḳalacıları ḳoyalım
17	Birbirinüñ ne didügin bilmedi Ol didügin işidip ol almadı	18	Şavaş oldı cümle uru durdılar Yumruġıla birbirini urdılar

B		B	
19	Ġavġaların ḫalḳ işidüp geldiler Ne ḥikāyetdür diyüben ṣordılar	20	Didüler hey ne-dürür aḥvāliñüz Ne uruşursız nicedür ḥālüñüz
21	Yine bunlar dillü dilin söyledi Ḥallü ḥālın ḫalḳa ma‘lūm eyledi	22	Ḫalḳ işitdi bunlaruñ dillerini Yigin añlamadılar ḥallerini
23	Varıdı bir kişi kim orṭada ol Bulmış idi cümle ḫalḳ göñlüne yol	24	Dürlü dili virmiş idi Ḫaḳ aña Ma‘lūm idi cümle iş mutlaḳ aña
25	Ol bularuñ dilini bildi ‘ayān Her birinüñ dilegi bellü beyān	26	Geldi ilerü eyitdi urışmañuz Ṣabr idüñ birbirüñüze düşmeñüz
27	Baña virüñ aḳçeyi kim ben sizi Ḫoşnud eylep getürem ārzūñuzı	28	Aḳçei’ aldu vü vardı baġçeye Virdi üzüm aldı ol bir aḳçeye
29	Çün getürdi üzümi ḳodı lerü Ḳamusunuñ derdine oldı daru	30	Ṣād oluben her biri sevindiler Ārzūların bilüben avındılar
31	Cümlesinüñ maḳṣudı oldı tamām Ḳalmadı bunlarda ẕerre intiḳām	32	Çün biridi istedügi dördinüñ Merhemi bir yerde idi dördinüñ
33	Pes bu ġavġa vü uruşmaḳ ney idi Zīra mā‘nī bilmediler ney idi	34	Her ki bildi bu işi oldı ṣavaş Bilmeyen ḳatındadur sözi ṣavaş
35	Bu meseldür dünya ehli hāline Hem ṭanuḳdur yol eri aḥvāline		

2.3. Ahmedî (1334-1412), *İskendernâme'de Bir Hikâye*

Mesnevî'nin III. cildinde yer alan "Bir Çakalın Boyacı Küpüne Düşüp Boyanması ve Çakallar Arasında Tavusluk Davasına Kalkışması" hikâyesinin İskender-nâme'deki tercümesi:

B	"Ḳıṣṣa-i rūbāh ve üftāden be-ḫum-i nīl"	B	7361- 7392. beyitler arası
1	Bir mesel vardur ki bir dilkü meger Düşiben boya küpine oldı ter	2	Cehd-ile çıḳardı küpden kendüzin Verdi güne ḳarşu durdı gündüzin
3	Çün irerdi aña şu'le āfitāb Ḫūb [u] ḫoş-revnaḳ görindi ol ḫıżāb	4	Görinürdi gözde sürḫ ü sebz ü zerd Hem müẕehheb güne vü hem lāciverd
5	Didi kim zī ḫūb ḫoş renk almışam Rāstī budur ki ṭāvus olmışam	6	Kendüyi ṭāvūs diyü bī-gümān Vardı dilküler ḳatına şāzumān
7	Pes idüben dilküler andan suāl Didiler eydüñ ki nice oldı ḥāl	8	Gence mi irdüñ kim olduñ pür feraḥ Yā çemend'içdüñ mi yār ile ḳadeḥ
9	Şāzılıġunı i dilkü ḳıl 'ayān Hem nedendür kibrüñi eyle beyān	10	Didi kim daḫı dimeñ baña rubāh K'olmışam ben maẓhar-ı luṭf-ı İlāh
11	Göriñüz binüm cemāl ü rengümi Fikr eyleñ naḳş ile nīrengümi	12	Pes didiler dilküler eydüñ bize Kim ne dürlü ad eyidelüm size
13	Didi kim eydüñ baāa ṭāvus-ı ner Kim görürsiz bende zīb ü ḥüsn-i fer	14	Didiler ṭāvus gülzāra varur Anda gül ḳarşusına celve urur
15	Sen daḫı ṭāvus iseñ gel varalum Bāġa anda celve urgıl görelüm	16	Didi kim ben celve nedür bilmezem Bilmedigüm işi da'vā ḳılmazam
17	Didiler pes olmaduñ ṭāvūs sen Dilküsin daḫı ṭolu telbīs ü fen	18	Sen daḫı iy salṭanat da'vā ḳılan Cehd it da'vā ki olmaya yalan

19	Girü dilküsin bu reng’aldalmaġıl Olmaz adı kendüzün’adanmaġıl	20	Salṭanat dilerseñ istiḥḳāḳ ile Nefsüñi tehẕīb it aḥlāḳ ile
21	Şāh oldurur ki Zülḳarneyn-vār Ḫālıḳıñ ḳullıġın ide iḫtiyār	22	Bu tene baḳma ki ne peyker-dürür Nefsüñi añla ki ne cevher-dürür
23	Ḫālıḳını ol kişi bilür hemīn Kim ne dürür nefsini bile yaḳīn	24	Ne dürür ṣūretde ‘ālem bir şecer K’aña ma‘nāda sen olmışsın semer
25	Ger semer olmasa aġaçdan ‘ayān Dikmeyeydi anı hirgiz bāġbān	26	Çün semer-çün dikilir imiş şecer Pes şecerdür fer‘ ü aṣl aña semer
27	Ṣonsın illā mebde’üñ oldı ezel Fikr-dürür evvel ü āḫir ‘amel	28	Anıñ içün ol Resūl-i zū-fünūn Dir ki naḥnü’l-āḫirūne’ṣ-ṣābiḳūn
29	Kim anıñçün Ḫaḳ yaratdı ‘ālemi Belk’anıñçün ḳıldı peydā Ādemi	30	Ādem’anıñçün ider secde melek Devr anıñçün ḳılur dāim felek
31	Pes ana Ādem fer‘ olur ol an’aṣl Añla işbu bābı k’itdüm saña faṣl	32	Çün Sikender bildi dünyā ḥālini Añladı hem āḫiret aḥvālini

Bu bölümden ayrı olarak *İskender-nâme*'de ayrıca "der ṣıfat-ı nāy" başlığı ile ilk on sekiz beytin etkisi ile yazılmış bir bölüm de yer almaktadır. Eserde bu bölüm 2800 - 2819. beyitler arasındadır. Tercüme şu şekildedir:

B	Der-ṣıfat-ı nāy	B	2800-2819. beyitler arası
1	Nāy-zen çünkim eline aldı nay Zühre sāzı perdesin eyledi ṭay	2	Ney düzüp her perdede dürlü naġam Ne göñülde ġuṣṣa ḳodı vü ne ġam
3	Dilsüz-iken rāst sözler söyledi Ayrulıḫlardan şikāyet eyledi	4	Nāy göynüklere virür ḫaber Nālesi 'āṣıḳlara ḳılur eṣer
5	'Āṣıḳ-ısañ sen daḫ'anuñ bigi ol Bulasın her perdeye girmege yol	6	Ḳamu göñüllerde maḳbūl olasın Cānlaruñ içinde menzil bulasın
7	Ney ḳabūli sūzı-la bulup-durur Derdi-le derde ṭabīb olup-durur	8	Ẓāhirinde bāṭınında ṣaġı yoḫ Yir bulınmaz k'anda anuñ daġı yoḫ
9	Bir daḫı gire diyü maḳṣūd ele Vāyvāy-ıla virür 'ömri yile	10	Yüregi binüm bigidür ṭolu baş Līki ben yaşluyam u yoḫ anda yaş
11	Yaḫmış ucdan uca anı āh u derd Şem' big'olmış nizār u zār u zerd	12	Gāh iñildüyle dirilür gāh ölür Yārdan ayru düşen eyle olur
13	Ayaġı yoḫ yil-iledür hem-inān Başı yoḫ 'od-ıla hem-serdür ayān	14	Ṣerḥa ṣerḥ'olup-durur bu derd-mend Anuñ-içundur teninde bunca bend
15	Niçe kim yaralanur Cercīs-vār Yine diri zī kerāmet k'anda var	16	'Işḳ derdi pes mübārek derd olur Aña yanan şem' bigi ferd olur
17	Her göñül k'aña yaḫıldı oldı ḫas Naḳdi anuñ ḳalbden oldı ḫalāṣ	18	Şem' bigi yaḫduġını nūr ider Cānları rūşen ḳılup ma'mūr ider
19	'Işḳ 'odına yananı ṣanmañ k'ölür Ḫıżr bigi zinde-i cāvīd olur	20	Ney üñine şāh içüp birḳaç ḳadaḥ Bāde neşvi göñline virdi feraḥ

2.4. Muîniddîn b. Mustafa (ö. XV. yüzyıl), *Mesnevî-i Murâdiyye*

Mesnevî'nin ilk cildinin tercüme-şerhi olan eserin ilk on sekiz beyit tercümesi:

B		B	
1	Nāle-i neyden işitgil yā bu ney Kim neden aġlar neden köyner bu ney	2	Dir neyistāndan çü ḳıldım fürḳati Sūz-ıla ṣaçdum cihāna ḥurḳati
3	Nāy-ı dilde şerḥa şerḥa çün firāḳ Tā ki eyde şerḥ-i derd-i iştiyāḳ	4	Her kişi kim ḳalṣa aṣlından ba'īd Yine vaṣl-ı aṣla ciddi ider cedīd
5	Cümle meclislerde ney nālān-durur Maḥrem-i nīgān ü bed-ḥālān-durur	6	Kendü ẓannından gören yārem ṣanur Nāydan cüyā-yı esrārem ṣanur
7	Nālesinden sırrını ṣanmam ba'īd Kimi bā-mātem ider kimi be-īd	8	Cāna ten içre reh-i mestūr yoḳ Līk ten cān gezmeye destūr yoḳ
9	'Od-durur ol neydeki dem yil degil Yile varsın kim buña ḳāil degil	10	'Işḳ 'odıdur neyde yil ki oynar yanar Nitekim cām içre mey ḳaynar döner
11	Yārdan ayrılan bilür ney ḥālini Cān-ı pür içen bilür mey ḥālini	12	Luṭf ile tiryāḳ-ı 'āşıḳdur bu ney Ḳahr ile zehr-i münāfıḳdur bu ney
13	Ney anıncaḳ gözleri pür-ḫūn ider Ḳıṣṣası ṣad Leylī'yi Mecnūn ider	14	'Āşıḳ-ı hūşyār-ı ney bī-hūş olur Nitekim söz müşterisi gūş olur
15	Baña ġam güninde bī-gāh oldı ney Rūz u şeb sūz-ıla hem-rāh oldı ney	16	Rūz u şeb gitdügine sen yime ġam Çün bizümle ḳalur ol şāh-ı ni'am
17	Nitekim ṣudan balıḳ ṭoymadı hīç Ol ki günsüz oldı güni oldı giç	18	Puḫteler baḫtın bilimez ḫāmlar Ḫāṣa-i ḫāsı n'eylesün 'āmlar

2.5. Hatipoğlu (XV. Yüzyıl), *Letâyif-nâme'de Bir Hikâye*

Mülk sûresinin tefsirini içeren eserdeki 30. ayetin mensur tefsirinden Hatipoğlu'nun yaptığı manzum tercümedeki *Mesnevî*'nin II. cildinde bulunan "Filozofun *İn asbaha mâuküm ğavran* ayetini inkar etmesi" hikâyesinin kısaca özetini barındıran tercümesi:

B		B	
1	Nitekim geldi ḥikāyetde ḫaber Bu sözi bir mülḥid işitdi meger	2	Didi ger şularımız ġavr eyleye Bil ile çıḳaravuz pes n'eyleye
3	Gice yatur idi evvel kim didük Pençesiyle urdı gözin bir çetük	4	Çıḳdı gözi mülḥidüñ oynadı dir Şöyle acıdı sanasın yandı dir
5	Sem'ine irişdi anuñ bir avāz Dir çıḳar şuyını al bil ile ḳaz	6	Ma'lūm oldı külli ḳudret Tenrinüñ Her ne iş kim işlenür cümle anuñ
7	Bī-zevāl ü bī-niyāz ol ḥaḳ-durur Bī-nihāyetdür ḥakīm muṭlaḳ-durur	8	Kim aña şıġındısa oldı emīn Ayruġa kim uya arturdı ġamın
9	İy Ḫudāvendā kerīm ü bī-niyāz Raḥmet eyle ḳullarına kār-sāz	10	Yarlıġa cümle bizüm 'isyānımuz Zīre kim sensin bizim sulṭānımuz
11	Yā İlāhī kendü faẓluñla bizi Rahmetüñle yarlıġa cümlemüzi		

Ayrıca 112b'de yer alan 4 beyitlik bölümde, Mevlâna'nın *Mesnevî*'sinde yer alan "Vakitsiz öten horozu kesmek vaciptir" anlamındaki Farsça mısra' işlenmiş ve bizzat Mevlâna'nın ismi beyitte kullanılmıştır:

1	Pes yazuḳlarına ikrār ideler Bir degil kim ayruḳ inkār ideler	2	İnanalar Tanrınuñ birligine İlle ışşı ḳılmaya dirligine
3	Zīra kim vaḳitsiz inana bular Uş Celāleddin buyurur āşikār *Ser bürīden vācib āyed murġ-ı bī-hengāmrā*	4	Ya'ni vaḳtsiz öten ṭavuḳ başın Hīç mecāl virme kesüp bitür işin

Eserin 82a-83b'sinde bulunan "der beyān-ı ḳażiyye-i dünyā" başlıklı dünyanın faniliği ile ilgili bir deve (*Mesnevî*'de arslan) tarafından kovalanan birisinin hikâyesinin de *Mesnevî*'den alındığı belirtilmektedir.[496]

[496] Amil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları,* s. 43-44.

2.6. Ârif (XV. yüzyıl), *Mürşidü'l-Ubbâd'da İki Hikâye*

Mesnevî'de geçen "Tavuktan Çıkan Kaz Palazları" ve "Duvardaki Güneş Işığına Hayran Olunması" hikâyelerinin özet tercümesini kapsayan eserin "Tavuktan Çıkan Kaz Palazları" hikâyesinin özet tercümesi ve yapılan açıklama:

B	**Temşīlün fī fenāi'r-rūḥi ve ādemi fenāi'l-ḳalbi**	B	
1	Şöyle kim ördek yumurdasın iy yār Ṭavuḳ altına ḳosañ iy iḫtiyār	2	Başsa yavruyı çıḳarsa süriben Göl kenārına anuñla varuben
3	Yavru çünkim göl kenārına gele Ẕevḳ ile ḫoş kendüyi şuya şala	4	Çoḳ şafālar süre anda şevḳ ile Daşrada ṭavuḳ gaḳalayu ḳala
5	Giremez ṭavuḳ göle ẕevḳ itmege Yavrusı gitdügi yola gitmege	6	Zīre ördek yavrusı māī-durur Lā-cerem ẕevḳ u şafāsı şu-durur
	7	Ol ṭavuḳ māī degül çünkim ḳaçar Göle girmekten ıraḳ yire uçar	

	Hāzihi'l-ḳıt'a fī beyāni'n-nāṣiḥa		
8	Gel berü ördek gibi biz uçalum Baḥr-i 'ummānda varup ḫoş geçelüm	9	Sürelüm anda şafālar rūz u şeb Ol deñizde idelüm dürlü ṭarab
10	Niceye dek çekesin bunda ta'ab Yandurasın yüregi ḳurıya leb	11	Ger ṭavuḳ gibi ḳalursan bunda sen Ḳurtarımazsın burada baş esen
12	Ol ecel ṭoġancısı bir gün irer Seni ol dem ṭoġanına baḫş ider	13	Gel berü cān ḳurtarı-gör buradan Ol beḳā milkinde ṭutġıl ḫoş vaṭan
14	Nişe bilmezsin bu cānun ḳıymetin Alınur mı yoḫsa aḳçayla ṣatın	15	Şeyḫ etegine yapış muḥkem düriş Gice gündüz ḳullıġına hem giriş
16	Her ne dir ise mutī' olġıl aña Tā ki azmış işlerün cümle aña	17	Ṭavuġ iseñ ördek eyleye hemān İde 'ummāndan yaña seni revān
18	Zīre şeyḫün ol deñizde baḥrisidür Etegin dut iste andan dürlü dürr	19	Cānuña ḳanat virüben uçura Bu yidi ḳat gökleri hep geçüre
20	İlte seni yüce sulṭān ḳatına Yüz urasın anda anuñ ḥażrātına	21	Ḳapuda sen de muḳarreb olasın Cennet ü ḫūri-le dīdār bulasın
22	Lā-mekān milkinde sulṭān olasın Ẕevḳ içinde cāvidānī ḳalasın	23	Şeyḫe ḳulluḳ nice diyelüm Anda senüñ ḳamu ḳayduñ yiyelüm

2.7. Derviş Hayâlî (XV. yüzyıl), *Ravzatü'l-Envâr'da İki Hikâye*

*Ravzatü'l-Envâr'*da, *Mesnevî*'de geçen "Attarlar Pazarında Itır Kokusundan Bayılan Debbağ" ve "Ömer Zamanındaki İhtiyar Çalgıcı" hikâyeleri manzum olarak tercüme edilmiştir. Aşağıda "Debbâğ hikâyesi"nin başından bir kısım örnek olarak verilmiştir:

B	Serāsim geşten-i debbāğ ez-būy-ı 'ıṭr ve 'āciz şoden-i ḫalḳ ez-mu'ālice-i vey şenīden-i birāderest şar' vey-rā 'ilāc kerdeneş be-münāsib-i ṭab'-ı u-rā ki be-ū āmiḫte būd	B	Debbağın ıtır kokusundan sersem olması, halkın onun tedavisinden aciz kalması, kardeşinin sara olmasının işitilmesi ve onun tabiatına uygun karışımla uygun tedavi yolunu bulması
673	Oḳudum Meşnevīde bir rivāyet Bu ma'nīye münāsib ḫoş ḥikāyet	674	Dimiş eşnā-yı ma'nīde o sulṭān Celālü'd-dīn-i dünyā şāh-ı devrān
675	Ḥaḳīḳat memba'ı cān-ı vilāyet Me'ānī ḳanı sulṭān-ı hidāyet	676	Ki dehr içinde bir ṭabbāġ-ı ebleh 'Iṭır bāzārına uġradı nāgeh
677	Çü yoġ-ıdı anuñ 'ıṭr-ıla ḥūsı İricek burnına 'ıṭruñ ḳoḫusı	678	Ṭolaşdı ayaġı vü 'aḳlı şaşdı Uzunluġınca yir üstine düşdi
679	Ḳatına ḫayli kişi cem' oldı Ki bu miskīn neye uġradı n'oldı	680	Birisi ḳodı gögsi üzre elin Teşaḫḫuş eyleye ya'nī ki ḥālin
681	Birisi dizi üstine yaturdı Biri içürmege kehgil getürdi	682	Baḫūr atdı birisi müşk ü 'anber Gül-āb-ıla birisi ezdi şekker
683	Biri başın ovar biri bilini Biri ayaġını biri elini	684	Biri nabżın ṭutar kim nice oynar O biri ḫayf diyü özi göyner
685	Birisi didi kim uçuḳ ṭutupdur 'Aḳıl oynın melekden dīv ütüpdür	686	Ya ḫod irmiş-durur merg-i müfācāt Ki bir lu'b-ıla itdi bunı şeh-māt
687	Biri ser-ḫoş didi birisi bengī Biri dir ölidür uş gitdi rengi	688	Çü ḥāli n'oldığını bilmediler Devāsın rencinüñ bes ḳılmadılar
689	Biri birine didiler ki zinhār Bu ḥālden ḳavmini idüñ ḫaberdār	690	Birisi varup itdi ḳavmin āgāh Didi kim 'ıṭr bāzārında nāgāh
691	Geçerken ol fülān düşdi çü ser-ḫoş Ölü bigi yatur işde_anda bī-hūş	692	Sebeb şar'ına neydügi bilinmez 'İlācı lā-cerem anuñ ḳılınmaz
693	Sebeb bilinmese iş müşkil oldı Ki anda niçe dürlü muḫmil oldı	694	Sebeb çün kim biline iş sehildür Sebeb bilinmesi def'-i cehildür

2.8. Dede Ömer Rûşenî (810/1407?-892/1486), *Çobannâme, Neynâme*

Mesnevî'den mülhem 1028 beyitlik manzum *"Ney-nâme"* isimli eserden bir bölüm:

B		B	
1	Dinle neyden ne ḥikāyetler ḳılur Ayrılıḳdan ne şikāyetler ḳılur	2	Nāy idüm nāyi neyistāndan meni Ol cihān-ı bāġ u bostāndan meni
3	Kesdi uşbu ʻāleme şaldı meni Benüm içün inledüp merd ü zeni	4	Ol cihāndan bu cihāna gönderüp Şeklümi bir özge şekle dönderüp
5	Yaʻni nāyīden ki ne dir diñlegil Dinleyüp ḫoş ḳıṣṣasını añlagıl	6	Dir ki men fāniyem yaʻnī neyem Mürdeem bī-ʻaşḳ u ʻaşḳ ile hayem
7	Hem nefesdendür benüm nefsüm nefis Bana olmışdur nefes her dem enīs	8	Manṭıḳıdur manṭıḳum her sāzla Müttefiḳ sözüm ḳamu āvāzla
9	Göge çıḳduġı budur dūdum demüm Āh enīsüm hem-demümdür hem-demüm	10	Olıban ser-pā bürīde iñlerem Yine sözümle iñildüm diñlerem
11	Biz on iki ḳardaşız bilgil ḳamu Bir anadan bir aṭadan ey ʻamū	12	Cümlemüzüñ ṣanʻatıdur ẕevḳ u şevḳ ʻAşḳdır cümlemüzüñ boynına ṭavḳ
13	Her ne dem kim nāyı demler nāya dem Düşer āh u vāha ṭutar nāyı dem	14	Nāy-ı mürdem ki niye demler gelür Bilmezem n'olur niye demler gelür
15	Men neyüm ki benüm içün Mevlevī Söyleyüp bir ḫoş kitāb-ı Meṣnevī	16	Başlayanda neyle başladı sözin Benzedüp nāya fenāda kendüzin
17	ʻAşḳ_ıla idüp tenānı yana ney Diñle ne dir niye yana yana ney	18	Denizüñ ẕevḳ u ṣafāsı neyledür Berbat u çeng ü rebāb u neyledür
19	Ney sözi budur ki dir her dembedem Dem bu demdür dem bu demdür dem bu dem	20	Gerçi kim sūret yüzünden bir neyüm Līk maʻnā gözi ile gör neyüm

2.9. Lokmânî Dede (ö. 1519), *Menâkıb-ı Mevlâna'da İki Hikâye*

İlk ciltteki "Yoksul Arab Bedevisinin Hikâyesi ve Yoksulluk Yüzünden Karısıyla Arasında Geçen Şey" ile "Çalgıcı İle Ömer" hikâyesini tercüme eden Lokmânî Dede'nin "Çalgıcı İle Ömer" hikâyesinin 4210. beytinden itibaren 25 beyitlik tercümesi:

B		B	
1	Anda bir pīr var idi çengī İrmiş idi Iraḳa āhengi	2	Ḥüsn-i ṣavtıla itse āvāzı Zühreyi gökten indürür sāzı
3	Yol virüp meclisine görse maḥal Naġmesinden girürdi raḳṣa cemel	4	Diñlese 'ışḳ_ıla semā' ide pīl 'Işḳ_ıla cūşa gelüben ṭaşa Nīl
5	Ṣavtın işitse bülbül olur lāl Dāvuda perde açsa irer ḥāl	6	Ger duta perdeyi muḥayyerde Bıraġur ehl-i şevḳi pür derde
7	Kim işitse anı olup bī-ḫod Yanar ol 'ışḳ 'odına nite ki ūd	8	Būselikde ger ide seyrānı İndüre yire murġ-ı ṭayrānı
9	Naġmesine felek olur raḳṣān Diñlemek ister anı ins ile cān	10	Ḫalḳı ḳul eylemiş terennüm ile Gendüsi ẕevḳ ider tene''üm ile
11	Bu tene''ümde 'ıyş u nūş ıla ol İtdi ẕevḳını 'ālemüñ gey bol	12	Gerçi sürdi bu nev'e devrānı Velī itdi füsürde devr anı
13	Pīr idüp anı gerdiş-i eyyām Ayaġın aldı yire çaldı tamām	14	Çünki pīrlik irişüp oldı naḥīf Ḳalmadı ḳūt u ḳuvvet oldı ża'īf
15	Kimsene itmez oldı raġbet aña İtdi çarḫ-ı cefā-ḫū nekbet aña	16	Felegüñ cevri çoḳdur iy server Kime zehr içürür kime şekker
17	Kimi gördüñ ki itmedi pīr ol Ḳara ṭopraḳda itmedi pīr ol	18	Raḥmı yoḳdur bu çarḫ-ı ġaddāruñ 'Ömri ḫoş gör ki ol-durur varuñ
19	Sāzı vü sözi oldı külli kelāl Cümle ṭaġıldı 'aḳl u fikr ü ḥayāl	20	Ol laṭīf üni gitdi oldı ḥacīl Ḳaldı 'āciz bī-çāre ḫōr u ẕelīl
21	Gitdi ol kerr ü ferr ü ol ṣoḥbet Her gören andan eyledi nefret	22	Ol ki cān virür idi ṣoḥbetine Gelmez oldı birisi ḥizmetine
23	Viren ol ṣoḥbetine cān ile baş Diñlemez oldı anı şöyle belāş	24	Çünki muṭrib pīr olup ola za'īf Ola mı meclis-i cüvāna ḥarīf
25	Cān virürken yolına ḫāṣ ile 'ām Ta'n ider oldı aña cümle revān		

2.10. İsrâfil-zâde Abdülmecîd b. Nasûh b. İsrâfîl (ö. 1588), *Kıssa-i Çoban ve Münâcât*

Mesnevî'de yer alan "Hz. Musa ve Çoban Hikâyesi"nin manzum tercümesini içeren eserin özellikle üst kısımları okunmamaktadır. Aşağıda ilk başlıktan okunan kısımlar ile sonraki başlıktan bir bölüm verilmiştir:

B	Ḳıṣṣa-ı çobān bā-Mūsā b. ʻİmrān...	B	
1	Mūsī bin ʻİmrān kelīm-i Ḫudā Ḫoş geyüp egnine ʻabā vü redā	2	Şemlesini başına şarmışdı ol Bulmaġ içün Ṭūrda Mevlāya yol
3	Elde ʻaṣāsı ṣan enük bardı Gelse ʻadūsı anı budar idi	4	Nūr-ı tecellīye olup ol ġarīḳ Ḥażret-i Allāh idi aña refīḳ
5	---	6	---
7	Gözyaşını yire revān eylemiş Āteş-i ʻaşḳını ʻayān eylemiş	8	Yāri ile söyleşüp eyler ḫitāb Kimi ḫaṭā kimisi anuñ ṣavāb
	Münācāt-ı Çobān	1	Dir kim āyā cümle cihān yaradan Ben ḳuluñı eyleme red aradan
2	Bunca zamāndur saña ben ʻāṣıḳam ʻAşḳuñ ile sevgüñ ile ṣādıḳam	3	Ḳuzucuḳ iltüp saña itsem fedā Umar idüm baña ideydüñ nidā
4	Çaruġunuñ söküginī yamayam Bit pir var ise ḳıram ḳomayam	5	Ḳaşıya idüm öñüni arḳañı Yamaya idüm dahi ol ḫırḳañı
6	Şāne uram kākül-i miskīniñe Şefḳat idüp ola ki miskīniñe	7	Çeşm-i ʻināyetle aña baḳadın Boynuma luṭfuñ ipini taḳadın
8	Yaġış olıcaḳ nemedüm büreyüm Ayaġıñ altına yüzüm süreyüm	9	Her ne ki var bende eger şīr ü nān Yiye idüñ anı ey şāh-ı cihān
10	Görmez(?) ü yaġ u yoġurd u penīr Cümlesini yiyedüñ ey lā-nazīr	11	Yüzcegüm gözcegüm ne ki var Vire idüm tāḳına yilik(?) iy yār
12	Ṣapanumı cānlara dek viredüm Saña yavuz ḳaṣd ideni ḳıradum	13	Baña di kim düşmeniñi yā İlāh Tā bitürem ol işi ben yā Ganī
14	Eyleyüben cān-ıla ḳulluḳ saña Tek anı yā Rabbi buyur sen baña	15	Duducuġum çalıvirem dembedem Ola ki ferḥān ola sen gide ġam

2.11. Âsaf Mehmed Paşa (Dal Mehmed) (ö. 1598?), *Kitâb-ı Cezîretü'l-Mesnevî*

Yusuf Sîneçâk'ın *Mesnevî*'den 366 beyit seçerek oluşturduğu *Cezîre-i Mesnevî* isimli eserinden hareketle 30 bölümden oluşan ve 6892 beyit barındıran eserin ilk on sekiz beyit tercümesi:

B		B	
1	Bu neyden güş ḳıl sen ḫoş ḥikāyet Cüdālıḳlardan eyler çoḳ şikāyet	2	Cüdā düşdüm neyistāndan çü bī-fer Nefīrimden er 'avret nāle eyler
3	Getürmek mümkin idi 'aşḳı şerḥe Baña bir sīne olsa şerḥa şerḥa	4	Cüdā olsa vaṭandan ger bir ādem Rücū' eyler diler aṣlını her dem
5	Çü her meclisde nālānum çü ḳavvāl Olur bed-ḥāl olan nālemle ḫoş-ḥāl	6	Ṣanur ẓann ile herkes kendüye yār Degil sırr-ı derūnumdan ḫaberdār
7	Degüldür gerçi sırrum nāleden dūr Velī bu güş u çeşmüñde yoḳ ol nūr	8	Bu cism içre vekīldür cānı mestūr Velī cān görmege olmadı destūr
9	Ṣadā-yı nāya āteş didi 'uşşāḳ O şevḳe varıvir var āteşe yaḳ	10	Velī 'aşḳ āteşin gör nāya düşmiş O cūşiş bāde-i ḫamrāya düşmiş
11	Olur ney yār yārından cüdāya Açar her perdesi ṣad-per Ḫudāya	12	Dilā ney gibi var mı zehr ü tiryāḳ Hevāsı 'aşıḳa dem-sāz u müştāḳ
13	Ḥadīṯ-i rāh-ı pür-ḫūn naḳl ider ney Demādem 'aşḳ-ı Mecnūn naḳl ider ney	14	Bu güş_ıla işitmezsin ḳo laġı Bu sırruñ maḥremidür cān ḳulaġı
15	Bu ġamla geçdi 'ömrüm zāyi' oldum Bu rūzı sūzuma hem-rāh buldum	16	Bu günler gitse gitsün bāk yoḳdur Baña sen ḳal ki sence pāk yoḳdur
17	Olur māhīden ayru ābına sīr O kim bī-rūzīdür rūzı olur dīr	18	Ne bilsün puḫteler ḥālin olan ḫām Sözi kūtāḥ eyle ey nīgū-nām

2.12. Sadîkî Efendi (XVII. Yüzyıl Şairi), *Bahr ya da Kenzü'l-Garâib? [Mesnevî'den Seçme Hikâyeler Tercümesi]*

Mesnevî'den seçilmiş 58 hikâyenin manzum tercümesini içeren eserdeki ilk hikâye olan "Bakkal ve Papağan Hikâyesi"nin (247. beyitten itibaren) ilk 20 beytinin tercümesi:

B		B	
1	Mışr şehrinde bir ulu baḳḳāl Aña Ḥaḳ virmiş idi vāfir māl	2	Bir güzel ṭūtīsi var idi melīḥ Dür-i ma'nā kelāmı nuṭḳı fasīḥ
3	Nükte söylerdi ehl-i 'irfāna Çoḳ leṭāyif oḳurdı yārāna	4	Ḫoş tekellüm ḳılurdı nâṭıḳ idi Ṭūtīler revnaḳında ḥāẕıḳ idi
5	Ḫāce bir gün anı ḳodı gitdi Ya'nī dükkāna pāsbān itdi	6	Geldi dükkāna bir 'aceb gürbe Şīre beñzer mehīb idi ṭurfe
7	Gürbeden ḳorḳusından itdi gürīz Çıḳdı bir şīşe üzre çāpük ü tīz	8	Revġan-ı gül ṭururdı anda meger Şīşe şındı döküldi zīr ü zeber
9	Ḫāce dükkāna geldi çün fi'l-ḥāl Göricek bildi kim nedür aḥvāl	10	Yandı ḫışm āteşi dilinde o dem Ḳaḳıyup urdı başına muḥkem
11	Ḍarbdan ṭūtīnüñ kel oldı seri Ḫācenüñ ṭoldı ḳan ile cigeri	12	Niçe müddet tekellüm itmedi ol Merd-i baḳḳāluñ oldı göñli melūl
13	Dir idi necm-i baḫtum oldı siyāh İrdi aḫşāma gündüzüm nāgāh	14	Andan evvel kesilmiş olsa elüm Yeg idi şimdi bundan ise ölüm
15	Üç gün üç gice ḫāce bī-çāre Ḳaldı ḥayrān u zār u āvāre	16	Çoḳ leṭāyif beyān iderdi laṭīf Tā ki güftār ide o murg-ı şerīf
17	Çārşūdan geçerdi bir abdāl Yoġ idi mū başında ṭās miṣāl	18	Anı gördükde ṭūtī-i ḫoş-ḳāl Çaġırup merde didi ey abdāl
19	Gül yaġı şīşesi ufatmışsın Kendüñi sen kelāna ḳatmışsın	20	Ḫande ḳıldı anuñ ḳıyāsına ḫalḳ Bir olur mı anuñla ṣāḥib-i delḳ

2.13. Şeyh Nazmî-i Halvetî (1701), *Mesnevî-i Sırr-ı Manevî*

İlk cildin manzum tercümesi olan eserin ilk on sekiz beyit tercümesi:

Beyit		Beyit	
1	Diñle neyden ne ḥikāyet ider ol Ayrılıḳlardan şikāyet ider ol	2	Kesdiler tā kim ḳamışlıḳdan beni İñledür nālem benüm merd ü zeni
3	İsterem her sīne pür-zaḫm-ı firāḳ Diyem aña şerḥ-i derd-i iştiyāḳ	4	Her kim oldı kendü aṣlından cüdā Girü ister aṣlına ol vaṣl ola
5	Ben ki her meclisde nālān olmışam Nīk ü bedle cüft ü yārān olmışam	6	Her ki ẓannıyla olur baña yār Olmaz esrār-ı derūnum āşikār
7	Nāle-i dilden degül sırrum cüdā Līk çeşm ü gūşa yoḳ nūr-ı liḳā	8	Cān u ten beyninde bu‘d u dūr yoḳ Herkese cān görmege destūr yoḳ
9	Bāng-ı ney āteşdir anı ṣanma bād Yanmayan bu āteşe olsun remād	10	Āteş-i ‘aşḳ-ı Ḫudādur neyde bu Cūşiş-i ‘aşḳ-ı Ḫudādur meyde bu
11	Ney olur yārinden ayrılana yār Perdeleri perdemüz eyler figār	12	Ney gibi kim gördi zehr ü tiryāḳ Ney gibi kim gördi dem-sāz-ı firāk
13	Ney ḫaber virür reh-i pür-ḫūndan Ḳıṣṣa-i ‘aşḳ-ı dil-i Mecnūndan	14	Maḥremi bu hūşuñ erbāb-ı cünūn Müşteridür dile gūş-ı ṭālibūn
15	Ġamda günler olmada bī-vaḳt u ān Günler oldı yanmalara hem-zebān	16	Günlerümüz gitdi ise bāk yoḳ Bize sen ḳal ey senüñ tek pāk yoḳ
17	Ṣuya balıḳ olmayanlar sīr olur Ṣā’im olanuñ nehārı dīr olur	18	Añlaya mı puḫte ḥālin hīç ḫām İḫtişār eyle kelāmı ve’s-selām

2.14. Derviş Ahmed Sâdık (XVIII. Yüzyıl), *Lübbü'l-lübâb [Mesnevî Tercümesi]*

İlk cildin 2343 beytinin manzum tercümesi olan ve 1786. beyitten başlayıp cilt sonuna kadar devam eden eserin 1786 - 1805. beyitlerinin tercümesi:

B		B	
1	Er dişi çün bir ola sensiñ o bir Maḥv ola birler çü ol vaḳt sen ḫabīr	2	Bu beni bizi anınçün düzdün uş Oynadın hizmet-güşâdıñ gendiñ uş
3	Tā bizimle bir cevāhir olasın 'Āḳıbet ṣırf dilber ü yār olasın	4	Tā ki sen ben ḳamu yeksān olalar Soñra müstaġraḳ-ı cānān olalar
5	Bu ḳamu vardır gel ey emr edici Ey beyāndan sözden ārīsin daḫı	6	Ḳādir olur mu göre seni cisim Ġam u gülmege getirir ḥayāle kim
7	Ḳalb ki o gülmege ġama baġlıdır Sen deme o görmege lāyıḳ-durur	8	O ki gülmege ġama baġlı olur O bu iki egretiyle ḥayy olur
9	'Aşḳ yeşil bāġı ki āḫir-dürür Ġam feraḥ ġayrı anda yemiş çoḳ dürür	10	Yuḳarı 'āşıḳlıḳ iki ḥālden Yaş yeşil bahār u ḫazānsız hemen
11	Ver zekātın ḫūb yüzün ey ḫūb-cemāl De yarıḳ cān şerḥin 'iyān pür me'el	12	Bir ḳovucu ġamze şīvesinden uş Gönlüme bir tāze dāġ ḳoydu o ḫoş
13	Ger ḳanım dökerse ben etdim ḥelāl Ben ḥelāl dedim o ḳaçdı ne bu ḥāl	14	Nālesinden ḫākīnin çün ḳaçasın Ġamlılar göñlüne ġam ne dökesin
15	Ey ki yıldıradı şarḳdan her ṣabāḥ Seni şarḳ çeşmesi veş buldu ferāḥ	16	Ne bahāne veresin mecnūnuña Ey bahā yoḳ lebleriñ sükker yine
17	Eski güne ey yeni cānsın şehā Cān u dilsiz tenden efġān diñle hā	18	Allāh ecliden ḳo gülüñ şerḥini Gülde ayrı oldu de bülbül şerḥini
19	Şād u ġamdan cūşumuz ol bizim 'Aklımız fikr ü ḥayālle olmaz bizim	20	Ġayrı bir ḥālet olur nādirdir ol Münkir olma ki Ḫudā ḳādir oġul

2.15. Kütükçü Şair Süleyman Hayri Bey (1844-1890), *Mesnevî-i Şerîf Tercümesi*

Mesnevî'nin ilk cildinin 172 beytinin manzum tercümesi olan eserin ilk on sekiz beyti:

B		B	
1	Diñle neyden ne ḥikāyet eyliyor Ayrılıḳlardan şikāyet eyliyor	2	Tā ki kesdiler ḳamışlıḳtan beni Nālişim iñletdi her merd ü zeni
3	Ayrılıḳdan baġrı şerḥa isterem, Tā ki derd-i iştiyāḳı söylerem	4	Kendi aṣlından eġer kim ḳalsa dūr Vaṣla tekrār anıñ ārzūsu olur
5	Ben ki her meclisde feryād eyledim Nīk ü bed-hālān ile ḫoş-ḥāl idim,	6	Yārim oldu kendi ẓannından şu bu İtmedi rāz-ı derūnum cüst u cū
7	İmdi nālemden deġil sırrım uzaḳ Yoḳ o nūr içün velīkin göz ḳulaḳ	8	Bir birinden cān u ten pinhān değil Cānı herkes görmeye çesbān değil
9	Ṣavṭı āteş bu neyiñ ṣanma hevā Kim bu āteşden ki ṭutmaz yoḳ ola	10	Āteş-i 'aşḳdır ki düştü bu neye Cūşiş-i 'aşḳdır ki düştü bu meye
11	Yāridir ney yārden ayrılanıñ Perdemiz perdeleri yırtdı anıñ	12	Ney gibi bir zehr ü tiryāḳ olamaz Ney gibi dem-sāz u müştāḳ olamaz
13	Ḳanlı yoluñ baḥṣini ney eyliyor 'Aşḳ-ı Mecnūn ḳıṣṣasın ney söylüyor	14	'Aḳlıñ ancaḳ maḥremi bī-hūşdur Müşterī imdi lisāna gūşdur
15	Biz ġam üzreyken geçip gitdi zamān Günler 'āteşlerle oldu hem-'inān	16	Gitse günler söyle gitsin bāk yoḳ Sen ḳal ey k'ol sen gibi bir pâk yoḳ
17	Balıġın ġayrısı ḳandı ṣuyunu Bī-naṣībin ḳaldı ferdāya günü	18	Añlamaz pişkin sözünden hīç ḫām Söz ḳıṣa lāzımdır artıḳ ve's-selām

2.16. İbn-i Seyyid Gâlib (Mehmed Gâlib Bey) (1877-1906), *Mesnevî-i Şerîf Tercümesi*

Mesnevî'nin ikinci cildinde yer alan "Belh şehrinde fukaraya it'âm için istikrâz ile meşhur olan Şeyh Ahmed-i Hadreveyh'in hikâyesi" başlıklı hikâyenin ilk yirmi beyti:

B		B	
1	Var idi bir şeyḫ dāim ḳarż-gīr Bezl ü i'ṭāsıyla olmışdı şehīr	2	Ḳarż ider idi büyüklerden hezār Ṣarf idersi ehl-i acze her ne var
3	Borç ile bir tekye ḳılmışdı binā Der-küşāde cān u mālı hep fedā	4	Aḥmed-i Ḫıḍreviyye nām emcedi Ḥürmet-i erbāb-ı dildi maḳṣadı
5	Borcını Allāh her yerden öder Ḳumdan İbrāhime Ḥaḳḳ un ḫalḳ ider	6	Didi Peyġamber ki esvâḳ içre tā İki melek cāndan iderler du'ā
7	Yā İlāhī ehl-i ḫayra vir ḫalef Ḥaset erbābı bula dāim telef	8	İşte ol 'āşıḳ ki cān itdi fedā Gerdenin teslīm-i emr-i Kibriyā
9	Boynını egdi ẕebiḥā miṣāl Ṣaḳladı tīġ-ı ḳażādan Ẕü'l-Celāl	10	Ṣād u iḥyādır şehīdān-ı İlāh Ẓāhire itme Mecūsī-veş nigāh
11	Çünki virmiş anlara luṭf-ı Ḫudā Fāriġ-ı derd ü şifā cān-ı beḳā	12	Nice yıllar dīnen ol Şeyḫ-i senī Aldı virdi hem-çü merdān-ı ġanī
13	Saçdı vaḳt-i mevte dek toḫm-ı kerem Tā ola ol günde mīr-i muḥteşem	14	Çünki 'ömr-i Şeyḫ olup encām-ḳarār Gördi kendinde nişān-ı iḫtiżār
15	Borçlılar ṭolmışdı eṭrāfında hep Şem'-i 'ömr-i Şeyḫ erir idi 'acep	16	Borçlılar maġbūn perīşān bed-liḳā Derd-i dil derd-i ciger żucret-fezā
17	Şeyḫ baḳ didi şu mürde dillere Dört yüz altun yoḳ mı kim Mevlā vire	18	Bir çocuḳ ḫelvā diyesi vurdı hem Lāf-ı ḫelvādan merām aḫẕ-ı direm
19	Şeyḫ işāret itdi ḫıdmetkār içün Git tamāmen al ḫelvāyı ṣatun	20	Tā ki dā'inler o ḫelvāyı yesün Bāri bir ān ekşi yüzle baḳmasun

2.17. Feyzullah Sacit Ülkü (1892-1970), *Mesnevî*

İlk cildin manzum tercümesinden ilk on sekiz beyit tercümesi:

Beyit		**Beyit**	
1	Dinle Ney'den, nasıl hikâyet eder? Ayrılıklarından şikâyet eder;	**2**	Koptuğumdan beri kamışlıktan ben Ağlar kadın, erkek inleyişimden
3	İsterim hasretle doğranmış yürek: Derdimi dökeyim feryad ederek!	**4**	Aslından kopup da ayrı kalanlar Gene o kavuşma gününü arar
5	Her mecliste geldim ben âh u zâra Eş oldum bedbahta ve bahtiyara	**6**	Her biri sandı ki bana oldu yâr Lâkin aramadı bende ne sır var?
7	Sırrım feryâdımdan değildir uzak; O nuru "yok" sanır lâkin göz, kulak	**8**	Gizli değildir can tene, ten cana Canı görmek için izin yok sana
9	Yel değil, ateştir bu Ney'in sesi! Kimde bu ateş yok, sönsün nefesi!	**10**	Aşkın ateşidir ki Ney'e düştü; Aşkın coşmasıdır ki meye düştü
11	Yârdan ayrılanın Ney gönül sesi Perdemizi yırttı onun perdesi	**12**	Ney gibi panzehir var mıdır böyle Hem uygun, hem düşkün kim gördü söyle?
13	Ney kanlarla dolu yolları söyler Ney Mecnun aşkını hikâye eyler	**14**	Bu aklın kim anlar bîhuştan gayrı? Dile mahrem var mı kulaktan ayrı?
15	Günler gam içinde vakitsiz soldu Günler yanışların yoldaşı oldu	**16**	Sen varsın, günlerin ne gam gittiyse: Sen kal, temizlikte eşi yok kimse!
17	Balıktan gayrısı suyuna kandı: Nasipsizin günü gecikip yandı	**18**	Pişkinin halini hiç anlar mı hâm? Söz kısa gerektir imdi vesselâm!

2.18. Mehmed Faruk Gürtunca (1904-1982), *Aslı, Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Mesnevî*

İlk cildin 213 beytinin manzum tercümesi olan eserin ilk on sekiz beyit tercümesi:

B		B	
1	Dinle, bu Ney, bak, nasıl şikâyet etmededir, Ayrılıklardan nasıl hikâyet etmededir.	**2**	Bir kamışlık içinden koptuğurndan beri ben, Kadın, erkek inliyor benim bu iniltimden.
3	Ayrılıktan isterim parçalanmış bir yürek, İştiyâkın derdini açayım iç dökerek.	**4**	Uzak düşen bir kimse vatanından, aslından Arar geçer gününü vuslatın zaman, zaman!
5	Ben ki her toplulukta inildeyip döktüm yaş, Kötü, hoş hallilerle oldum yakın arkadaş!	**6**	Herkes kendi zannınca bana oldu bir dost, yar İçimin sırlarını, fakat aramadılar!
7	Benim sırrırn değildir feryatlarımdan uzak, Yoktur o nur her gözde, her bir kulakta ancak!	**8**	Ten candan, can da tenden gizlenmiş şeyler değil, Herkesin görmesine bu cânı izin yok, bil!
9	Bu ney sesi ateştir, değildir hava esin, Kimde eğer bu ateş yoksa yok olsun, gitsin!	**10**	Aşkın ateşidir ki düştü Ney'in içine Aşkın coşkunluğu da düştü meyin içine.
11	Ney sevgili eşinden ayrılana yâr oldu, Neyin perdesi, bizim perdeyi yırtar oldu!	**12**	Ney gibi hem panzehir, hem tıyakı kim gördü? Ney gibi cana yakın, hem, müştâkı kim gördü?
13	Ney verir, kanlar dolu bir yoldan haber bize, Ney, mecnunun aşkını hikâye eyler bize...	**14**	Bu aşkın sır ortağı, aklı kaybeden biri, Dil'e de şu kulaktan başka yoktur müşteri!
15	Bizim şu gamırnızda gözler uzayıp doldu, Günler ki yanışlarla eş oldu, yoldaş oldu!	**16**	Varsın geçsin günümüz… Ne gam? Korkumuz mu var? Sen var ol temizlikte ey eşi olmayan yâr!
17	Balıktan başka her şey suyuna kandı, gitti, Rızkı olmayana da günler uzandı gitti,	**18**	Olgun halden ne anlar bir ruh ki olursa ham? Öyleyse sözü kısa kesmeliyiz vesselâm!

2.19. Orhan Derviş Kuntman (O Mevlevî) (1922-2007), *Mevlânâ, Mesnevî I-III*

Mesnevî'nin çeşitli hikâyelerinin tercüme-şerhi olan eserlerin başındaki manzum ilk on sekiz beyit tercümesi:

B		B	
1	Dinleyin bu ney'in şikâyetini Anlatır ayrılık hikâyesini	**2**	Sazlıktan koptuğum o günden beri Feryâdım ağlatır dinleyenleri
3	Ayrılıktan yanan yürek ararım Aşk derdime onu ortak yaparım	**4**	Elest'de aslından ayrılan herkes Gün gelir vuslatı arar her nefes
5	Konuştum dil döktüm her toplumda ben Kötüyle iyiyi ayırt etmeden	**6**	Herkes oldu zannınca beni seven Ama olamadı sırrıma eren
7	Her âh! deyişimde bir sır bulunur Yoktur her kişide fark edecek nur	**8**	Birbirinden gizli değil tenle can İzin yok ki görsün canı her insan
9	Yel değil ateştir bu neydeki ses Yok olsun ateşen yoksun ise nefs	**10**	Hak aşkıdır ancak Ney'den fışkıran Maddi sevgilerse mey'le hoş olan
11	Yar'dan ayrılana dosttur ney sesi O sesle yırtılır gaflet perdesi	**12**	Ney olur hem zehir hem de panzehir Bir dost ki hem sever hem de sevilir
13	Ney der ki âşıksan Mecnûn gibi ol Çünkü önünde var çileli bir yol	**14**	Bu aklı anla geç akıldan aşka Dile müşteri yok kulaktan başka
15	Derdim aşk olunca zaman kaybolur Vuslat arzusuyla günler son bulur	**16**	Günler geçsin ne gam korkum yok benim Yeter ki yitmesin cemalin senin
17	Balıktır sadece suya kanmayan Bağlıdır günlere rızkı olmayan	**18**	Olgunun halinden anlamaz hiç ham Sözü kısa kesmek gerek vesselam

2.20. Feyzi Halıcı (1924-2017), *Mesnevî - İlk 1001 Beyit, İkinci 1001 Beyit ve Mesnevî I. Cilt*

Mesnevî'nin ilk cildinin manzum tercümesi olan eserinin ilk on sekiz beyit tercümesi:

B		**B**	
1	Duy şikayet etmede her an bu ney, Anlatır hep ayrılıklardan bu ney.	**2**	Der ki, feryadım kamışlıktan gelir, Duysa her kim, gözlerinden kan gelir
3	Ayrılıktan parçalanmış bir yürek İsterim ben; derdimi dökmem gerek.	**4**	Şayet aslından biraz ayrılsa, can, Öyle bekler, vuslata ersin zaman.
5	Ağladım her yerde hep ah eyledim, Gördüğüm her kul için dostum dedim	**6**	Herkesin zannında dost oldum ama, Kimse talip olmadı esrarıma.
7	Hiç değil feryadıma sırrım uzak, Gözde lakin yok ışık, duymaz kulak.	**8**	Aşikardır can-beden, gör insanı, Yok izin, görmez fakat insan, canı.
9	Ney sesi tekmil hava oldu ateş, Hem yok olsun, kimde yoksa bu ateş!	**10**	Aşk ateş olmuş dökülmüştür ney'e, Cezbesi aşkın karışmıştır mey'e.
11	Yardan ayrı dostu ney dost kıldı hem, Perdesinden perdemiz yırtıldı hem.	**12**	Ney zehir hem panzehir, ah nerde var, Böyle bir dost, böyle bir özlemli yar?
13	Kanlı yoldan ney sunar hep arzuhal. Hem verir Mecnun'un aşkından misal.	**14**	Sırrı bu aklın bilinmez akl-ile, Tek kulaktır müşteri ancak dile.
15	Sırf keder, gam gitti kaç gün kaç gece, Geçti yanlışlarla günler, öylece.	**16**	Geçse günler, korku yok, her şey masal Ey temizlik örneği, sen gitme kal!
17	Kandı her şey tek balık kanmaz sudan, Gün uzar, rızkın eğer bulmazsa can.	**18**	Anlamaz olgun adamdan bil ki, ham, Söz uzar, kesmek gerektir vesselam!

Feyzi Halıcı'nın *İlk 1001 Beyit-Mesnevî, İkinci 1001 Beyit-Mesnevî* ve *Mesnevî-1. Cilt* eserleri ilk olarak küçük ciltler halinde yayınlanmıştır. Sonraları kitap olarak basılacağında metinde küçük değişiklikler yapılmıştır. Örnek olması için *Mesnevî-İlk 1001 Beyit* isimli eserin ilk on sekiz beyit tercümesindeki değişiklikler aşağıda gösterilmiştir:

Der ki, feryadım kamışlıktan gelir,
Kim işitse, gözlerinden kan gelir (2)
Kim uzak tuttuysa yâr'dan canını,
Öyle bekler, öyle vuslat ân'ını. (4)
Her mekânda ağladım ah eyledim,
Kim ki gördüm, cümleyi dost belledim. (5)
Hiç değil feryadıma sırrım uzak,
Âşinâ ol nûra, nerde göz kulak. (7)
Ten canın aynasıdır, hem can tenin,
Lâkin olmaz can gözü her kimsenin. (8)
Kanlı yoldan ney eder hep hasbihâl,
Hem verir Mecnun'un aşkından misal. (13)
Gam dolu günler, vakit artık muhâl,
Gün tamam oldu, yalan, yanlış, hayâl. (15)
Gün geçer yok korkumuz, her şey masal,
Ey temizlik örneği, sen gitme kal! (16)
Kandı her şey tek balık kanmaz suya,
Karnı aç insan dalar mı uykuya? (17)
Hâletinden pişkinin anlar mı ham?
Söz kısa kesmek gerektir vesselam! (18)

2.21. Veysel Öksüz (1927-1993), *Mesnevî Tercümesi*

İlk cildin 14'lü hece vezniyle yazılan manzum tercümesinden ilk on sekiz beyit tercümesi:

B		B	
1	Dinleyin neyden bu gün olmuşu olacağı Ayrılığın açtığı sînesindeki dağı	**2**	Beni kamışlığımdan ayırdı kader dedi Duyanlar feryâdımla hep ağladı inledi
3	Ayrılıktan yüz parça olmuş kalp gerek bana Ki iştiyâk derdini açabileyim ona	**4**	Aslından uzak düşen kişide kalmaz karar Sabırsızlıkla yine vuslat vaktini arar
5	Bütün topluluklarda inledim ve ağladım İyi ve kötülerle hep yakınlık sağladım	**6**	Kendi zannınca oldu herkes dostum hem-demim Fakat araştırmadı sırrımı kimse benim
7	Sırlarım feryadımla aynı yerde bulunur Her kulakta, gözde yok bu sırrı anlayan nur	**8**	Gizli kapalı değil, ten candan can da tenden Canı kimseye göremez göze izin gelmeden
9	Ney sesi hava değil bir ateştir ey kardeş Yok olsun daha iyi, kimde yoksa bu ateş	**10**	Aşk ateşidir neyi böyle inletip duran Aşkın coşkunluğudur, şarabı da coşturan
11	Ney, dosttan ayrılanın arkadaşı, hem-demi Neyin perdesi yırttı benim bütün perdemi	**12**	Kim görmüştür ney gibi hem bir zehir hem tiryâk Nerde bulunur böyle hem bir hem-dem hem müştâk
13	Neyin anlattığı yol ateşle, kanla dolu Mecnûn'un geçtiği yol bu yol âşıklar yolu	**14**	Aklı terk eden akıl daha lâyıktır aşka Söze de müşteri yok duyan kulaktan başka
15	Gamlarımızdan günler vakitsiz hale geldi Günler de bizim gibi, yanışı yoldaş bildi	**16**	Günler geçtiyse geçsin, bu vermez bize keder Ey eşi yok sevgili sen bizimle kal yeter
17	Balıktan başka her şey kanılmaz suya kandı Nasibi olmayanlar fânîyi bâkî sandı	**18**	Olgunların hâlinden asla anlayamaz hâm Öyleyse sözü kısa kesmeliyiz vesselâm

2.22. Abdullah Ö. Hacıtahiroğlu (1929-2015), *Mesnevî: Kendi Vezniyle Manzum Tercüme*

İlk cildin 2112 beytinin manzum tercümesini içeren eserin ilk on sekiz beyit tercümesi:

B		B	
1	Dinle ney'den duy neler söyler sana, Derdi vardır ayrılıklardan yana:	**2**	"Kestiler sazlık içinden, der beni; Dinler, ağlar: hem kadın, hem er beni.
3	Göğsü, göz göz ayrılık delsin de bir, Sen o gün benden işit özlem nedir.	**4**	Her kim aslından uzak düşsün: arar; "Asl"a dönmekçin bir uygun gün arar.
5	Dost'a kâh yoldaş olup, kâh düşmana, İnleyip sesler duyurdum her yana.	**6**	Dost olur-zannınca-her insan bana, Sırlarım gel gör ki meçhûldür ona.
7	Sırlarım olmaz iniltimden uzak, Her göz etmez fark, işitmez her kulak.	**8**	Saklı olmaz birbirinden can ve ten, Cânı görmekçin izin yok bil ki sen!
9	Bir ateştir, yel değildir ney sesi; Kim ateşsizdir; yok olsun böylesi.	**10**	Sevgiden ağlar eğer ağlarsa ney, Sevgiden çağlar eğer çağlarsa mey.
11	Ney o şeydir: perde yırtıp perdesi, Dost edinmiş dosta hasret herkesi.	**12**	Hem devâdır ney denen şey hem zehir, Bir bulunmaz arkadaştır: hemfikir.
13	Anlatır ney: aşkı mecnûn'un nedir, Kanlı bir yoldan haber vermektedir.	**14**	Müşteri ancak kulak: söz satsa dil, Ancak âşık akla mahrem, böyle bil!
15	Derdimizden gün zamansız dolmada, Her yanış bir günle yoldaş olmada.	**16**	"Geçti gün!"Der, etmeyiz yersiz keder; Var ol, ey sen tertemiz insan! Yeter.
17	Yurdudur engin: balık kanmaz suya, Rızk eğer eksikse: gün dolsun mu ya!	**18**	Anlamaz olgun adamdan, ham adam; Söz hem az hem öz gerektir vesselâm.

2.23. Nuri Baş (1930-2009), *Mânâ ve Mefhumuyla Mesnevî'den Parıltılar*

Konulara göre *Mesnevî*'nin tamamından seçilmiş ve hece vezniyle oluşturulmuş beyitlerden oluşan eserin başındaki aruz vezinli 47 beyitlik bölümün ilk on sekiz beytinin tercümesi:

B		B	
1	Dinle ney'den zâr u giryân, hep şikâyet etmede Firkatin nâriyle yanmaktan hikâyet etmede	**2**	Ben kamışlıktan kesilmiş olduğum günden beri, İnler âvâzımdan erkek, hem kadınlar mahşeri.
3	Sîne-i sûzânımı şerh etmek üzre ben derim, Firkatin nâriyle pâre pâre bir kalp isterim	**4**	Öz vatandan dûr olanlar sızlanır hep bîkarar, Bir yanık hasretle dâim, durmadan vuslat arar.
5	İnleyip durdum nice mecliste, mahfillerde ben, Hoş ve nâhoş kimseler nezdinde, menzillerde ben.	**6**	Her şahıs kendince yâr olmuştur elbet hep bana, Gizli kalmıştır derûnum, çıkmamış tâlip ona.
7	Sırlarımdan siz uzaktır sanmayın feryadımı, Amma her göz nûru görmez kimse duymaz yâdımı	**8**	Ruh bedenden, hem beden ruhtan, değildir gizlice, Nâehiller rûhu bilmez, anlamazlar ruh nice?
9	Savt-ı ney, muhrik sadâdır. Boş hevâdır sanmayın, Nâr-ı aşktan bîhaberler, hep yok olsun, yok sayın.	**10**	Neyde âteş, şevkte coşkunluk, bu aşktan bir eser, Neş'eyâb olmuş bu zevkten tüm gönüller serteser
11	Ney ki; yârdan ayrılan âşıkların hoş yârıdır, Perde perde savt-ı ney; yaktıkça vuslat kârıdır	**12**	Ney ki; gam, zevk nağmesiyle mest eder âşıkları, Kim ki görmüş böyle bir yâr, özleyen sadıkları.
13	Ney ki; gamdan, kanlı yoldan, bin nevâdan bahseder, Âşıkâne bir cünûndan, bin hevadan bahseder.	**14**	Müşteri yoktur kulaktan başka agâh bir dile, Mest-i aşktan gayrı mânâ âleminden kim bile.
15	Gamlı günler pek uzun sürmektedir, son bulmadı, Ayrılık nârıyla yandım. Gönlüm âbâd olmadı.	**16**	Gam değil geçmişse günler, lutfedip sen vâr ol! Ey mübarek pîr-i kâmil, sen yetiş, sen yâr ol!
17	Âba kanmıştır bütün âlem, balıklar kanmadı, Bînasîpler kaldı ham, çiğ, nâr-ı aşkla yanmadı	**18**	Kamil insan kıymetin, ham kimse bilmez, son kelâm, Bahsi artık çok kısa kesrnek gerektir vesselâm.

2.24. Âmil Çelebioğlu (1934-1990), *Mevlânâ - Mesnevî-i Şerîf*

İlk on sekiz beyit tercümesi:

Beyit		**Beyit**	
1	Dinle neyden, kim şikâyet etmede Ayrılıklardan hikâyet etmede	**2**	Der: "Kamışlıktan kesildikten beri İnlemem ağlattı cümle âlemi
3	Ayrılıktan muztarib dil isterim İştiyak derdin ona şerh eylerim	**4**	Her kim aslından uzak kalsa eğer Vuslatın vaktin yine gözler, diler
5	Ben ki her mecliste dâim inledim Hem iyiyle hem kötüyle dost idim	**6**	Her kişi zannınca oldu benle yâr Amma gönlüm içre sırrım kim sorar?
7	Âhu zârımdan değil sırrım uzak Nâil olmaz nûra her göz, her kulak…"	**8**	Ten canından, can da tenden perdesiz Cân için yoktur izin görmezsiniz
9	Yel değil bu ney sesi, oldu ateş! Ol yok olsun, kimde yoksa bu ateş!	**10**	Düştü aşkın âteşi ney bağrına Düştü aşkın cezbesi mey bağrına!
11	Sevdiğinden ayrıya dost ney sesi; Yırtıp attı perdemizi perdesi…	**12**	Ney gibi bir zehr ü tiryak yok gören Ney gibi bir dost u müştak yok gören
13	Ney sözün etmekte kanlı bir yolun Aşkını eyler hikâye Mecnun'un	**14**	Mahremi bu aklın ancak aşk eri; Yok kulaktan başka ağza müşteri
15	Derdimizden döndü günler akşama Yandı günler, oldu yoldaş yanmama!	**16**	Geçse günler, söyle geçsin, yok ziyân Tertemiz ey dost sen kal, her zaman
17	Hem balıktan başkası kandı suya Gün uzar ol şahsa, rızkı olmaya…	**18**	Pişmişin hiç hâlini anlar mı ham? Söz kısa kesmek gerektir vesselâm!

Çelebioğlu yaptığı bu tercümenin ilk beytini, en başarılı ve en tanınmış manzum tercümenin Nahîfî'ye ait olması gerekçesiyle farklı tercüme yapmaya veya zorlanmaya gerek kalmadan Nahîfî'den aynen iktibas ettiğini belirtmektedir.

Ayrıca Çelebioğlu, tercümenin üçüncü beytini de dört farklı şekilde daha tercüme ettiğini ifade etmiştir. Beytin farklı tercümeleri şöyledir:

Parça parça eylesin bağrım tirâk
Şerh olunsun böylece hem iştiyâk…

Bağrım etsin ayrılık bin parça, hem
İştiyakın derdini şerh eylesem

Ayrılıktan parça parça dil gerek,
Mümkün olsun iştiyak derdin demek

Ayrılıktan parça parça bağra kim,
İştiyak derdin deyip şerh eyleyim…

2.25. Emin Işık (d. 1936), Mesnevî - *İlk On Sekiz Beyit Tercümesi*

İlk on sekiz beyit tercümesi:

B		B	
1	Dinle neyden, duy hikâyet eyliyor; Ayrılıklardan şikayet eyliyor.	**2**	Der: kamıştım, bağrımı el dağladı, Her duyan feryadıma hep ağladı.
3	İsterim; aşk göz göz etsin sineni, Söylerim; dert neymiş, anlarsın beni.	**4**	Bir garip, düşmüşse yurdundan cüda, Yurduna dönmek diler, hep dâimâ.
5	Her kesimden halk içinde ağladım, Arlı, arsız seçmedim, bel bağladım.	**6**	Sandılar onlar bana yâr oldular; Sırlarımdan da haberdar oldular.
7	Âh u zarımdan değil sırrım uzak, Gözde fer ister ve sağlam bir kulak.	**8**	Tendedir can, ten ve can ayrı değil, Canı görmek, kimsenin kârı değil.
9	Yel değil, âteş bu nâyın nâlesi, Kimde âteş yoksa, viran hanesi.	**10**	Aşka düştü, odlara tutuştu ney, Aşka düştü, aşk yüzünden coştu mey.
11	Yardan ayrılmışsa ney, sırdaş olur, Perdeler yırtar, visale yol bulur.	**12**	Çünkü ney, hem bir zehir, hem panzehir! Sırdaş amma, yine her dem özlenir!
13	Ney verir hep kanlı yollardan haber. Nice bin çılgınca aşktan bahseder.	**14**	Aşkı yoklar, akla haldaş olmadı. Dil, kulaktan başka sırdaş bulmadı.
15	Gam yüzünden günlerim uzar gider. Gün ve dert yoldaş olur, bizâr gider.	**16**	Böyledir, günler geçer, yıllar biter. Ey temiz dost! sen yaşa, var ol, yeter!
17	Canlılar kanmış suya, kanmaz balık, Geç gelir kısmetsize nimet, yazık!	**18**	Olgunun hâlinden anlar sanma, ham. Söz uzar, kesmek gerektir, vesselam!

2.26. Kemal Sönmez, *Açıklamaları ile Mesnevî Ummanından 18 Hakikat İncisi ve Türkçe Nazmedilmiş Seçme Beyitler*

Mesnevî'nin ilk on sekiz beytinin tercüme ve şerhi ile birinci ciltten seçilmiş beyitlerin manzum tercümesini ihtiva eden eserin ilk on sekiz tercümesi:

B		**B**	
1	Dinle, nasıl anlatır şikâyet üzre bu ney, Söyler ayrılıkları, hikâyet üzre bu ney,	**2**	Der ki: Benim feryâdım yükselir kamışlıktan; Kadın, erkek ağlayıp inler bu yanmışlıktan.
3	Yaralanmış bir sîne özlem duysun isterim; Ancak böyle bir kalbe dertlerimi dökerim.	**4**	Kim uzakta tutarsa canını canânından, Hasretin göz bebeği bakar onun canından.
5	Cümleyi dost belledim içinde cemiyyetin; Bana figanı kaldı böylece kemiyyetin.	**6**	Zanna göre dost oldum, duyulmadı ısrarım; Tâlibi çıkmayınca bende kaldı esrarım.
7	Hiçbir uzaklığı yok, feryâdımın bu sırdan; Lâkin, uzak bulunmuş göz ve kulak o nûrdan	**8**	Ne can tenden gizlidir, ne ten kapalı cana, Canı görmek olur mu, can gözü olmayana.
9	Ateş, bu ney sesidir, yaktığı tekmil hava Kimde yoksa bu ateş, yok olsun, bitsin dâvâ.	**10**	Aşk, âteş nikâbında dökülmüştür bu neye; Ve onun istiğrâkı maya olmuştur meye.
11	Yardan ayrılanları dost olup kucaklamış; Yırtarak perdemizi perdesinden saklamış.	**12**	Hemdem olmaya müştâk kim var ki bu ney gibi; Hem zehir, hem panzehir, iksir dolu mey gibi.
13	Kanlı bir yol sözüdür Ney'in söyledikeri; Hem Mecnûn aşkınadır, dert yanıp dedikleri.	**14**	Aklını terketmeden bu akla eren olmaz, Zirâ, kulaktan gayrı dil'e yârân bulunmaz.
15	Tamam oldu vaktimiz, günler hep gamla geçti, Yanışlar ve yanlışlar, esrâr-ı sırra uçtu.	**16**	Geçtiyse korkumuz yok, geçen her şey bir hayâl; Ey temizler temizi, geçsin her şey, tek sen kal.
17	Yalnız balık kanmadı, herkes kandı da suya; Düştü bî-rızk olanlar, zaman üzre pusuya	**18**	Olgunun hâletinden bir şey almaz ki ham; Kısa kesmeli sözü, öyle ise vesselâm.

2.27. Mevlüt Büyükbayraktar (d. 1945), *Mevlâna'da Arayış ve Buluş*

Mesnevî'den seçilmiş manzum ve mensur hikâye ile bazı konuları içeren, ayrıca ilk on sekiz beytin manzum tercümesini de eden eserin ilk on sekiz tercümesi:

B		**B**	
1	Dinle Ney'den neler anlatır sözler, Dosttan ayrı kalmış aslını özler.	**2**	Der ki; beni sazdan kesip attılar, Herkes feryadımla derde daldılar.
3	İsterim bir gönül hasretle yansın, Arayış derdimi duysun inansın.	**4**	Asıldan ayrılmış hasret olanlar, Asla kavuşmayı durmadan arar.
5	Her yerde gözyaşı döküp inledim, İyiyi de kötüyü de dinledim.	**6**	Herkes kendince dost olur bana, Rastlamadım dostça sırdaş olana.
7	Sırrım feryadımdan olmadı uzak, Kimse görmez çünkü karanlık tuzak.	**8**	Canla beden birlik olur her kimde, Göremezsin canı beden içinde.
9	Yel değildir ateş dolu ney sesi, Ateşle yanmazsa boştur böylesi.	**10**	Aşk ateşi nasıl düştüyse Ney'e, Aşk coşkunluğu da dökülür mey'e!
11	Dosttan ayrılana ney dostluk eder, Perdesi perdemiz yırtar da gider!	**12**	Çaresize çaredir ney hem zehir, Ney ki özlediği dostla hem fikir.
13	Ney kanlarla dolu bir yolu izler, Mecnunun aşkını gönlünde gizler.	**14**	Aklın mahremini akıl dışı bil, Sadık müşteridir kulak için dil.
15	Hüzünle kederle akşamlar oldu, Geçip giden günler yanışla doldu.	**16**	Bizim tasamız yok geçse de zaman, Benzeri olmayan dost verir aman.
17	Herkes suya kandı balık kanmayan, Rızıksıza sonsuz asırdır zaman.	**18**	Olgunun halinden hiç anlamaz ham, Sözü kısa kesmek gerek vesselam.

2.28. Ziya Avşar (d. 1962), *Aşk Meclisi - Mesnevî'ye Yeniden Uyanmak*

İlk yüz beytin tercümesini de içeren eserdeki ilk on sekiz beyit tercümesi:

B		**B**	
1	Dinle neyden, neler anlatır sana! Yakınır hep, ayrılıklardan yana:	**2**	"Beni, kamışlıktan kestikleri an, Kadın erkek, inledi feryadımdan.
3	Geçmek için, aşk derdinin şerhine, İsterim; hicranla yanmış bir sîne.	**4**	Asıl yurdundan uzak düşen biri, Kavuşma zamanını bekler, geri.
5	Her mecliste inleyip durdum; zar zar, Oldum, iyiye de kötüye de yar!	**6**	Zannınca, dostuyum herkesin amma, Kimse bakmaz, içteki sırlarıma!
7	Sırrım, feryadımın içinde durur, Yoktur lakin, göz ve kulakta o nur!	**8**	Perdesizdir can tene, ten de cana, Lakin, görme izni yok, hiç bir cana.
9	Ateştir şu ney sesi, hava değil. Kimde bu ateş yoksa, ölmüş bil.	**10**	Aşk ateşidir, içindeki neyin, Aşk coşkusudur, özündeki meyin.
11	Neydir, yardan ayrılana, gerçek yar, Ki perdeleri, perdemizi yırtar!	**12**	Kim görmüş, ney gibi, zehir ve derman? Kim görmüş, ney gibi, bir dost ve hayran,
13	Verir, kan dolu bir yoldan haber, ney. Mecnundan, aşk öyküleri söyler, ney.	**14**	Nasıl ki, kulaksa talibi dilin, Akla sırdaş da deliliktir, bilin!
15	Aşk derdimizle, durgun aktı günler, Ateşlere dost olup, yaktı günler.	**16**	Geçsin günler, yok endişeye mahal, Ey, saflıkta benzersiz dost, gitme, kal!
17	Suya kanar, balıktan gayri her ne var, Nasipsizin günü, uzar da uzar!	**18**	Anlar mı hiç, pişmişin halinden ham? Sözü, kısa kesmek gerek, vesselam!"

2.29. Mehmet Şayir (d. 1968), *Gülşen - Manzum Mesnevî*

İlk otuz iki beytin ve ilk ciltten seçilmiş hikâyelerin tercümesini içeren eserin ilk on sekiz beyit tercümesi:

B		B	
1	Dinle bu neyi neler neler diyor Ayrılıklardan şikâyet ediyor	**2**	Sazlıktan kesildiğim günden beri İnceledim inlettim kadını eri
3	Sine ister yarık yarık hicrandan Söz etmek için hasret acısından	**4**	Kim kendi aslından kalırsa uzak Yine arar vuslata açar kucak
5	Ben her topluluk içinde inledim İyiye kötüye yoldaşım dedim	**6**	Herkes kendince dostum oldu benim Bilmeden içimde ne sır gizlerim
7	Oysa sırrım nâlemden uzak değil Ama kulak duyacak kulak değil	**8**	Beden canın aynası can bedenin Canı görecek gözü var mı tenin
9	Yel değil bu neyin soluğu ateş Yok olsun her kimde yoksa bu ateş	**10**	Aşk ateşidir ney içine düşen Aşk coşkusudur mey içine düşen
11	Ney yardan ayrılana yoldaş olur Perdesi perdemizi yırtar durur	**12**	Ney gibi zehir ve tiryak mı olur Ney gibi bir yar bir müştak mı olur
13	Ney kan dolu bir yoldan söz ediyor Mecnun'un aşkını dillendiriyor	**14**	Bu aklın bir baygın mahremi olur Dile ancak bir kulak müşteri olur
15	Gün geçerse geçsin biz üzülmeyiz Sen kal ki senden başka pak bilmeyiz	**16**	Kısmetsizin günü uzar gider ya Herkes kanar bir balık kanmaz suya
17	Olgunun halinden anlamaz hiç ham Öyleyse söz kısa olsun vesselam	**18**	Çöz bağını kurtuluver ey oğul Olma asla altına gümüşe kul

2.30. Kaan Dilek (d. 1974), *Mesnevî'den Öyküler ve Ney*

Üç bölümlük eserin ilk bölümünde yer alan ilk on sekiz beytin tercüme ve açıklaması kısmından ilk on sekiz beyit tercümesi:

B		**B**	
1	Dinle bu neyi, şikâyet ediyor Ney ayrılıkların hikâyesini anlatıyor	**2**	Beni ki sazlıktan kopardılar Feryadımla erkek kadın hepsi ağladılar
3	Ayrılıkları bilen parça parça sine isterim Ta (kavuşma) iştiyâkımın şerhini anlatayım	**4**	Herkes ki aslından ayrı düştü Kendini bulacak gücün peşine düştü
5	Ben her cemiyete nalân oldum Kötülerle iyilere hirbiriyle çift oldum	**6**	Herkes ki kendi zannıyla yar oldu bana Benim derunumda eremedi esrarıma
7	Sırrım bu nâlemden başkası değil Bunu anlayacak göz ve kulak nurlu değil	**8**	Beden candan, can bedenden saklı değil Ama canı görmeye kimse izinli değil
9	Ateştir bu neyin sedası boş hava değil Bu ateşi olmayanda yaşayan değil	**10**	Bu neyin sedası aşkın ateşidir Aşkın heyecan ve vecdi meydedir
11	Ney yârdan ayrı düşmüşlerin yâridir Ruhun perdelerini aralayan neyin perdeleridir	**12**	Kim görmüş ney gibisini, zehir ve panzehirdir Kim görmüş ney gibisini, müştak ve hemdemdir
13	Ney aşkın çileli yollarını anlatır İnsanı Mecnun eden aşkın kıssalarını anlatır	**14**	Bunların mahremi bihuştan başkası değil Dilin söylediğine kulaktan başkası müşteri değil
15	Batînımızda bu gamla günümüz akşam oldu Günler ah ve feryatla birlikte yoldaş oldu	**16**	Günler geçse de, söyle geçsin kkorkulu değil Kal sen ey sen ki senden başkası hakikat değil
17	Balıktan başka her şey suya doydu da Nasipsiz olanın vuslat nasibi gecikti de gecikti	**18**	Pişmişlerin halinden anlamaz ham Sözü uzatmayalım artık, vesselâm

İKİNCİ BÖLÜM

YEDİNCİ CİLT MESELESİ

Asırlardan beridir hem tasavvuf erbabı hem de Mevlâna'ya gönül vermiş kişiler tarafından Mevlâna'nın *Mesnevî*'si incelenmiş ve üzerinde çalışılarak özgün eserler ortaya koyulmuştur. Altı cilt olarak bilinen ve kabul edilen, tercüme ve şerhleri de altı cilt olarak yapılan *Mesnevî*'nin yedinci cildinin olup olmadığı hususu yıllardır hep tartışma konusu olmuştur. Konunun özünde yatan ve Mevlevîler tarafından "Hazret-i Şârih" olarak anılan Ankaravî İsmâil Rusûhî (ö.1041/1631) yedi ciltlik bir *Mesnevî* nüshasına 1035/1625 yılında rastlamış ve asırlardır kendisine yöneltilen eleştirilerin kaynağı olan bu cildi de şerh ederek *Mesnevî* şerhine dahil etmiştir. Bugüne kadar yapılan tartışmaların, açıklanan görüşlerin ve düşüncelerin çoğu, *Mesnevî*'nin yedinci cildinin olmadığına dair açıklamalardır. Bunun yanında günümüzde *Mesnevî*'nin yedinci cildiyle ilgili pek fazla bir tartışma konusu da açılmamıştır. Ancak çalışmamızın büyük bir bölümünü teşkil eden *Mesnevî* tercümesinin içerisinde, Mehmed Şâkir Efendi'nin yedinci cilt tercümesi de olduğundan bu konu hakkında bugüne kadar yapılan açıklamaların böyle bir başlık altında toplu halde sunulmasının ve çalışmamızda bu bölüme yer verilmesinin uygun olabileceği kanaatindeyiz.

Mevlâna'nın *Mesnevî*'sinin yedinci cildinin olup olmadığı konusu üzerindeki tartışmalara bakıldığında konuların hep *Mesnevî* nüshaları tartışması, yedinci cildin varlığı ile ilgili tartışmalar ve yedinci cildin içeriği üzerine yapılan tartışmalardan oluştuğu görülmektedir. Dolayısıyla *Mesnevî*'nin hangi nüshası incelenerek yedinci cilt tercümesi ve şerhleri yapılmıştır? Ya da yedinci cildin içeriği, diğer altı ciltlik *Mesnevî*'ye ne derece yakındır, üslûbu konusunda araştırmacılar ne demiştir? Bilinen ve sahih olduğu kabul edilen nüshaların yanında yedinci cildi de ihtiva eden sahih bir nüsha var mıdır? Ankaravî'ye yapılan itirazların dışında araştırmacılar tarafından bu konuya ilişkin bir açıklama yapılmış mıdır? Bu ve buna benzer sorular çoğaltılabilir. İşte biz de bu bölümde kısaca Mevlâna araştırmacıları, şârihler ve mütercimlerin bu sorulara nasıl cevap verdiği hususunu ve yedinci cildin olmadığına yönelik açıklamaları bu başlık altında toplayacağız.

Son yıllarda bu konu hakkında yapılan incelemeler arasında, özellikle Ankaravî ve onun *Mesnevî* şerhi üzerine çalışmalar yapan Erhan Yetik[497], Erdoğan Taştan[498] ve Semih

[497] Erhan Yetik, *İsmail-i Ankaravî - Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri,* İşarat Yay., İstanbul 1992, 312 s.
[498] Erdoğan Taştan, *İsmâîl Rusûhî Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi (Mecmû'atü'l-Letâ'if ve Matmûratü'l-Ma'ârif), I. Cilt, Çeviriyazı-İnceleme*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2009, 1351 s.

Ceyhan'ın[499] çalışmaları önemli yer tutmaktadır. Yedinci cilt meselesine doğrudan veya dolaylı olarak dahil olan Âbidin Paşa, Ahmet Cevdet Paşa, Şair Hayri Bey, Veled Çelebi İzbudak, Abdülbâki Gölpınarlı, A. Avni Konuk vs. gibi isimlerin görüşlerini toplu halde işleyen ve özellikle Ankaravî'nin şerhinden örneklerle açıklayan Ceyhan, yaklaşık elli sayfalık bir bölümde bu konuyla ilgili detaylı açıklamalarda bulunmuştur.[500]

Yedinci cilt konusunun incelenmesine öncelikle nüsha meselesinden girmek daha doğru olacaktır. Zira eldeki yedinci cilt nüshasının / nüshalarının ne derece sahih olduğu ve kimlerin bu nüshalardan yararlandığı da burada ön plana çıkmaktadır. *Mesnevî* nüshaları konusunda yapılan çalışmalara bakıldığında Abdülbaki Gölpınarlı[501], R. A. Nicholson[502] ve Ahmet Ateş[503] incelediği nüshalarda *Mesnevî*'nin, üçüncü ve dördüncü ciltlerini ihtiva eden ve Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, Nu. 2024 - 2030'da bulunan Hacı Bekî b. Muhammed es-Sivâsî tarafından istinsah edilen 670/1272 tarihli bir nüshanın en eski *Mesnevî* nüshası olduğunu beyan etmektedirler. En eski tam ve sahih nüshalardan olduğu bilinen ve araştırmacılar tarafından da sıklıkla kullanılan bir diğer nüsha ise Konya Mevlâna Müzesi Kütüphanesi, Nu. 51'de kayıtlı bulunan Muhammed b. Abdullah el-Konevî el-Mevlevî tarafından asıl nüshadan istinsah edilen 677/1278 tarihli nüshadır. Bu iki nüshadan ayrı ve Ankaravî'nin şerhinde kullandığı nüsha olan, Muhammed b. İsa el-Hâfız el-Mevlevî tarafından istinsah edilen Hicri 668 tarihli nüsha da altı cilt olarak *Mesnevî*'nin en eski nüshaları arasında sayılmaktadır. Ancak bu nüshanın Konya'dan Mısır'a götürüldüğü[504] ile istinsah tarihinin 768 olduğu ama en eski nüsha olarak gösterilmesi için Hicrî 668 yazıldığı[505] bilgileri de kaynaklarda belirtilmektedir.[506]

Öte yandan *Mesnevî*'nin Konya'daki ya da başka yerlerdeki bilinen en eski nüshaları ile özellikle İran, Afganistan ve Hindistan gibi ülkelerdeki kütüphanelerde bulunan nüshaları arasında çok büyük farklılıklar olduğu bilinmektedir. Bazı dönemlerde müstensihlerin hikâyelere ilaveler yaparak metne müdahale etmesinden kaynaklanan bu farklılıklar gerek beyit sayıları gerekse beyit içlerindeki değişiklikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki bölgelere göre beyit sayısı 25.600'lü sayılardan 32.000 sayılarına kadar çıkmaktadır. Bu farklılıkları

[499] Semih Ceyhan, *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi,* Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Bursa 2005, 544 s.
[500] Özellikle Ankaravî'nin şerhindeki yedinci cilt açıklamaları ve diğer ayrıntılar için bkz. Semih Ceyhan, *agt.,* s. 321-369.
[501] Abdülbaki Gölpınarlı, *Mesnevî ve Şerhi,* İstanbul 1973, C. I, s. I-XXXIX.
[502] R.A.Nicholson, *The Masnavi of Jalaluddin Rûmî, ed. From the oldest manuscirpts available, with critical notes, translation and commentary,* E.J. Gibb Memorial, New series IV, text I-VI, translation, commentary I-VI, Leiden-London 1925-1940.
[503] Ahmet Ateş, "Konya Kütüphânelerinde Bulunan Bazı Mühim Yazmalar", *Belleten*, C. XVI, S. 61, Ocak 1952 Ankara, s. 99-130.
[504] A. Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi,* C. I, s. 28.
[505] Franklin Lewis, *age.,* s. 370.
[506] En eski *Mesnevî* nüshaları için ayrıca bkz.: Mehmet Önder, "Mesnevî (En Eski Mesnevîler)", *Din Yolu,* C. I., Sayı 13, Ankara 20 Haziran 1956, s. 14; Abdülbaki Gölpınarlı, "Mevlâna'nın Mesnevî'si", *Mevlâna İle İlgili Yazılardan Seçmeler,* haz. Vedat Genç, MEB, İstanbul 1994, s. 1599-165.

tespit etmek amacıyla 1032/1622 yılında Abdüllatif b. Abdullah Abbasi Gucurâtî tarafından 80'e yakın *Mesnevî* nüshası karşılaştırılarak hazırlanan *Nüsha-i Nâsiha-i Mesneviyât-ı Sakîme* adlı bir çalışma da bulunmaktadır. Bu çalışmaya göre *Mesnevî*'nin ilk iki defterinde yaklaşık 800 beyitlik bir ilavenin olduğunu araştırmacılar ifade etmektedir. Ancak eser, seksen yazma eserdeki bütün fazla beyitlerin toplanması yönüyle edisyondan daha çok Mevlâna'ya atfedilen beyitler kitabı olarak tenkit edilmiştir.[507]

A. Avni Konuk, *Mesnevî*'nin yedinci cildinin en eski nüshalarda bulunmadığına dair -Ankaravî'nin yedinci cilt için tespit ettiği dört itiraza bir tane daha ekleyerek- şu açıklamayı yapmaktadır: "*Mesnevî-i Şerîf*'i Hz. Pîr söyler ve Hüsâmeddin Çelebi yazar idi. Hüsâmeddin Çelebi hazretlerinin irtihâlleri *Menâkıb-ı Sipehsâlâr*'ın beyânına göre 684 hicrî senesinde vâki' olmuştur; ve bu sahte cildin târihi ise yedinci ciltte geçen bir beyitle 670 gösterilmiştir. Halbuki el-yevm Konya Âsâr-ı Atîka Müzesi Kütüphânesi'nde 677 târihinde yazılan altı cild Mesnevî-i Şerîf mahfûzdur. Bu nüsha Hüsâmeddin Çelebi ve Sultan Veled hazretleri hâzır oldukları halde, Hz. Pîr tarafından tashîh edilmiş olan nüsha-i asliyyeden, Sultan Veled hazretleri tarafından bizzat istinsâh olunmuştur. Bu VII. cilde 'Ey ziyâu'l-Hak Hüsâmeddin' diye hitâblar vâki' oluyor da, 670 târihinde yazılmış olan bu VII. cildden, 684 târihinde irtihâl eden ve 712 hicrî senesinde vefât eden Sultan Veled hazretlerinin nasıl oluyor da hiç haberleri olmuyor? Bu mümkün mü? Acabâ Hz. Mevlânâ, Hüsâmeddin Çelebi hazretlerine hitâben söylediği bu VII. cildi, bu iki zâttan da mı sakladı; sonra meçhûl eller vâsıtasıyla 814 senesinde istinsâh edilip, 1035 târihinde birdenbire mi meydana çıkıverdi? Buna imkân var mı?"[508]

Ahmet Cevdet Paşa da yedinci cildin ortaya çıkış tarihi ile ilgili olarak Âbidin Paşa'ya yazmış olduğu mektubunda şöyle demektedir: "Şârih-i *Mesnevî* İsmail Ankaravî her cild için birer dîbâce olmak üzere altı dîbâce yapmıştır. Nahifî dahi *Mesnevî*'yi altı cilt olarak nazmen tercüme edip altıncıyı ikiye taksim etmemiştir. Vakıa, Hazret-i Pîr'in vefatından dört yüz altmış üç sene sonra yani 1035 tarihinde *Mesnevî-i Şerîf*'in cild-i sâbî'i olmak üzere meydana bir manzume çıkmış idi ki onda pişvâ-yı ricâl-i sûfiyye olan Şeyh-i Ekber kuddise sırrahü'l-ezher hazretlerinin kadh ü zemmine dair nice ebyat bulunmakla ve Şeyh-i Ekber'e adüvv-i ekber olan Kadızâdeliler'in atıp tuttukları zaman olmakla bu cild-i sâbi'a ehemmiyet verilmiş idi. Tarikat-ı Mevleviyye ricali ise ol manzume sahib-i *Mesnevî* Mevlâna Celaleddîn Rumî kuddise

[507] Franklin Lewis, *age.,* s. 368-9.
[508] A. Avni Konuk, *age.,* C. I, s. 43.

sırrahu's-sâmî hazretlerinin nutku değildir. Bunu şu'arâ-yı 'acemden biri yapıp *Mesnevî-i Şerîf*'e ilhak eylemiştir diyerek onu eşedd-i inkar ile inkar edegelmişlerdir.[509]

… Zira asr-ı Mevlâna ricalinden Sipehsâlâr hazretleri telif ettiği menâkıbda *Mesnevî-i Şerîf*'in yalnız altı cildini zikr eylemiştir ve Sadreddîn-i Konevî kuddise sirruh hazretlerinin takrîz ettiği *Mesnevî* altı ciltten ibaret idi."[510]

Yedinci cildi şerh ederek *Mesnevî*'nin ciltleri konusundaki tartışmaların başındaki kişi olarak bilinen *Mesnevî* şârihi Ankaravî'nin, altı ciltlik *Mesnevî* için kullandığı Ganem Dede nüshasında da yedinci cilt bulunmamaktadır. Bununla ilgili Ankaravî'nin, en eski *Mesnevî* nüshalarında yedinci cildin bulunmadığına dair söylemlerini ise Semih Ceyhan şu şekilde özetlemektedir: "İsmail Ankaravî de aslında gerek kendi kullandığı 668 tarihli nüshada -ki A. Avni Konuk da bu nüshayı en eski nüsha olarak kabul etmektedir- veya diğer kadim nüshalarda VII. cildin bulunmadığını söylemektedir. Ancak Mevlânâ'nın 668-670 arasında *Mesnevî* söylediğini, bunun da VII. cild denilen *Mesnevî* olduğunu ileri sürer. Kadim nüshalara girmemesini ise Mevlânâ'nın intişârına izin vermemesini, gaybî hüviyette kalmasını sebep gösterir. Ankaravî'ye göre nüshalara girmemesi VII. cildin var olmadığına delil olmaz. Nitekim nüsha bir şekilde ortadan kaybolmuş olabilir. VI. cildin sona erdiği VI. Ciltteki beyitlerin lafzından yani hâriçten delillerle çıkarılamamaktadır. VII. cild kendisini Mevlânâ kelâmı olmakla tavsif etmektedir. Zâhire göre hüküm vermek en uygun yoldur. VII. cildin muhteva ve üslup olarak Mevlânâ kelâmı olduğu büyük oranda kesindir. Ayrıca yedi rakamının diğer rakamlara göre üstünlüğü ve kudsiyyeti söz konusudur."[511]

İsmail Hakkı Bursevî (ö.1150/1737) de yedinci cilt ile ilgili görüş belirtmektedir. Ancak onun ifade ettiği ile burada anlatılmak istenen yedinci cilt konusu farklıdır. Zira onun düşüncesine göre *Mesnevî* yedi cilttir. Ancak açıklanmaya çalışılan yedinci cildin varlığı ya da yokluğunun aksine o *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytinin bir cilt olduğunu beyan etmektedir. İlk on sekiz beytin Mevlâna tarafından bizzat yazıldığı için bunu bir cilt olarak kabul eden Bursevî, yedi rakamında birçok sırrın olduğu ve altı rakamında bu kadar sırrın olmadığı hususunda Ankaravî ile görüş birliğine varsa da burada bahsi geçen yedinci ciltle ilgili herhangi bir görüş sunmamaktadır.[512]

[509] Ahmet Cevdet Paşa, *Tezâkir-40- Tetimme-*, Yayınlayan: Prof. Cavid Baysun, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1991, s. 229-230; Ahmet Cevdet Paşa, "Ahmet Cevdet Paşa'nın Âbidin Paşa'ya Yazdığı Mektup", *Mektep,* C. III, Yıl: 4, Sayı 33, 8 Haziran 1311, s. 309, s. 308-313.
[510] Ahmet Cevdet Paşa, agm., s. 309 vd.
[511] Semih Ceyhan, agt., s. 326-327.
[512] İsmail Hakkı Bursevî, *Mesnevî Şerhi - Rûhu'l-Mesnevî*, haz. İsmail Güleç, İnsan Yay., İstanbul 2004, s. 22-23.

Şair Hayri Bey, *Mesnevî Şerîf Tercümesi* adlı eserinin başında yer alan mukaddimede *Mesnevî*'nin yedinci cildiyle ilgili olan tartışmaya katılmış ancak yedinci cildin varlığına meyilli olsa da bu hususta ki görüşlerini net bir şekilde açıklamamıştır. *Mesnevî*'nin yedinci cildi üzerine yapılan tartışmaların yüzyıllardır sürdüğünü dile getiren Şair Hayri Bey, bu tartışmaları yapanların ulema, üdeba, fazıl ve ekabir kimseler olduğunu ancak çoğu mevlevî büyüğü ve Mesnevîhan arasında hala bu tartışmaların sürmesinin, bu konunun neticeye bağlanmadığını gösterdiğini dile getirmektedir. Yedinci ciltle ilgili ayrıntılı olarak düşüncelerine bu bölümün ilerleyen kısımlarında yer verilecektir.

Mesnevî nüshaları üzerinden yedinci cildin varlığı hakkında buraya kadar anlatılanlara bakıldığında, yukarıda verilen ve halen itibar gören her üç nüshada ve en eski diyebileceğimiz *Mesnevî* nüshalarında[513] yedinci cilt bulunmamaktadır.

Yedinci cildi ihtiva eden ve Ankaravî'nin de 1035/1625 yılında görüp şerh ettiği iddia edilen en eski nüshalardan biri, 814/1411 tarihli Konya Mevlâna Müzesi Nu. 2033'te kayıtlı olan nüshadır.[514] Kataloglarda geçen üstü ebru kaplı, mıklepsiz ve adi bir mukavva ciltle ciltlenmiş olup, cildi 41x79cm, yazısı 34,2x27,8 cm ebatında, 35 varak ve her sayfada dört sütun üzerinde 25 satır olan nesih yazı tarzıyla yazılı[515] bu nüsha için, *Mesnevî*'nin diğer altı cildini de içerdiği yazsa da verilen kayıtta sadece yedinci cilt bulunmaktadır.

Bu hususla ilgili Semih Ceyhan şöyle demektedir: "Diğer taraftan Gölpınarlı'ya göre VII. Cild nüshasının son sayfasındaki ferâğ kaydının yanındaki nüsha tarihini bildiren "cild-i evvelde ve sâlisde sene 814; gayrîlerde fî seneti'l-mezkûre demiştir" yazısı Ankaravî'ye aittir ve nüshadaki diğer yazılarıyla aynıdır. Bu iddia doğru olabilir. Nitekim *Mesnevî*'nin diğer cildlerini içeren nüshayı gören bir kişi ancak bu notu düşebilir. Ankaravî de bir mücelled içinde yedi cildi muhtevî 814 tarihli *Mesnevî* nüshasını incelediğini açıkça ifâde etmektedir. Ancak bu nüshanın geri kalanı yani diğer cildleri muhtevi kısmı kayıptır. Konya nüshası müstakil mücelleddir ve (1a)'dan başlamaktadır. (1a) yazısı nüshanın kendisinden olmayıp, kütüphane memurları tarafından kurşun kalemle yazıldığı açıktır. Bununla birlikte VII. Cild nüshası ya Ankaravî tarafından ya da daha sonraki zamanlarda diğer cildlerden kopartılarak müstakil hale getirilmiş olabilir. Bunların tümü muhtemeldir. Yani Gölpınarlı'nın kesinlik ifâde eden iddiasının aksine Ankaravî'ye gelen nüshanın başka bir nüsha olması veya aynı nüsha

[513] Diğer *Mesnevî* nüshaları hakkında detaylı bilgi için bkz. Nihad M. Çetin, agm., s. 97-118
[514] Yedinci cildi içeren diğer nüshalar hakkında detaylı bilgi için bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, "Mesnevî'nin VII. Cildi", *İEFB Şarkiyat Mecmûası*, İstanbul, S. VI, 1966, s. 11.
[515] Abdülbaki Gölpınarlı, agm., s. 12.

olmaması, nüshanın kenarındaki notların Ankaravî'ye ait olması veya olmaması muhtemel şeyler olup, kesin bir şey söylemede müteyakkız davranmak gerekir."[516]

Ayrıca bu nüshanın, Ankaravî'nin yedinci cilt şerhinde kullandığı nüsha olup olmadığı hususunda da Gölpınarlı'nın iddialarına[517] netice olarak Semih Ceyhan, gerekçeleriyle birlikte bu iddiaya şüpheli davranılması gerektiği görüşünü sunmaktadır.[518]

Minûçihr et-Tâcirî el-Münşî isimli ve Bedî'u'-t-Tebrizî[519] lakablı biri tarafından istinsah edildiği bilinen nüshanın, aslında Ebû Nasr Muhammed b. Abdurrahman el-Hemedânî tarafından yazıldığını ve Minûçehr'e isnat edildiğini belirten Abdülbaki Gölpınarlı, Mevlâna Müzesi Yazmaları Nu. 1451'de kayıtlı olan *es-Seb'iyyât fî Mevâ'izi'l-beriyyât* isimli Arapça eser ile yedinci cildin özellikle başının aynı olduğunu ve her iki eserin de İsmailî bir metin olduğunu iddia etmektedir.[520]

Semih Ceyhan ise bu iddianın temelinin olmadığını şu sözlerle açıklamaktadır: "Yani Gölpınarlı'ya göre seb´iyye İsmâiliyyenin bir kolu olması sebebiyle de VII. cild İsmâilî-seb´iyyeden birisi tarafından yedinin kudsiyyetini göstermek için takiyye yoluyla yazılmıştır. Gölpınarlı'nın bu iddiası temelli bir iddia değildir. Zira yedinin esrârına dair literatürde bir çok eser bulunabilir. İki eserde yediden bahsediliyor diye müelliflerinin aynı olması gerekmez. Öncelikle *Seb´iyyât* Arapça, VII. cild ise Farsçadır. *Seb´iyyât*'ın tümünde yedinin esrârından bahsedilirken, VII. cildin sadece baş kısmında yediden bahsedilmektedir ki, Mevlânâ her cildin başında cild adedinin mahiyetine dair beyitler söylemektedir. İkincisi VII. cildin İsmâilî düşüncelerle uzaktan yakından alakası yoktur. Nitekim ciltte yer alan "ey şâh-ı merdân ve sır bilici Ali. Ey Mustafa'nın vâsi ve velisi Ali. Sen bendensin ve ben sendenim ey fetâ" ve ardından gelen "ben bu sırrı sana ve diğer üçüne yani Ebubekir Sıddik, Osman ve Ömere söyledim." beyitleri Ankaravî'ye göre ehl-i Sünnet düşüncesine işâret eden beyitlerdir."[521]

---

[516] Semih Ceyhan, *agt.,* s.325.
[517] Abdülbaki Gölpınarlı, agm., s. 11-15.
[518] Semih Ceyhan, *agt.,* s. 323-326.
[519] Minûçihr et-Tâcirî el-Münşî için Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar numara 1528'de kayıtlı bir mecmûada Minûçihr'in muammaya ait Farsça bir risalesinin olduğunu ifade etmektedir. Abdülbaki Gölpınarlı'nın verdiği bilgiye göre 53b-68a varakları arasındaki bu risalede müellif kendisinin, 794'te genç olduğunu ve babasıyla ticâret için birçok yer gezdiğini söylemektedir. Yine açıklamaya göre Said Nefîsî'nin eserinde, 794'te ticaret için babasıyla Anadolu'ya, babasının ölümünden sonra Erdebil'e, oradan da Yezd'e giden ve Bedî-i Tebrîzî diye anılan Minûçehr'in olduğu belirtilir. Eserinin adının *el-İhyâ fî Halli'l-mu´ammâ* olduğu da ifade edilmektedir. Buna göre İstanbul Üniversitesi'ndeki bahsi geçen muamma risalesi bu eserdir. Abdülbaki Gölpınarlı bu açıklamalardan sonra yedinci ciltle ilgili şöyle demektedir: "Kemâl-i Hocendî'nin şakirdi olan ve muammasıyla da şöhret kazanarak mazbut ve mükemmel bir eser meydana getiren bir zatın, Mesnevî'nin VI. cildinden aşırma beyitlere birkaç beyit eklemek Mesnevî hikâyelerini, başlıklarını değiştirerek dilediği şekle sokmak, Mevlânâ'ya yakışmayacak saçma beyitler düzmek sûretiyle Mevlânâ'nın Mesnevî'sine yeni bir cilt ilâve etmek gibi bir işe kalkışmyacağı muhakkaktır. Herhalde Minûçehr et-Tâcirî Konya'da bulunmuş ve adı henüz unutulmamışken böyle bir uydurma cild meydana getiren biri, onun adından istifâde maksadıyle bu isnâdı yapmıştır diyebiliriz". Abdülbaki Gölpınarlı, *Konya Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu*, C. II, s. 102-103.
[520] Abdülbaki Gölpınarlı, *Konya Mevlânâ Müzesi Yazmalar*, C. II, s. 103; C. I, s.171-173.
[521] Semih Ceyhan, *agt.,* s. 323.

Ahmet Ateş yaptığı incelemelerde, yedinci cildi ihtiva eden bu nüshanın müstensihi olan Minûçihr et-Tâcirî el-Münşî ismiyle tanınan Bedî'u'-t-Tebrizî tarafından tertip edilip Mevlâna'ya isnat edildiğini ortaya koymaktadır.[522]

Dolayısıyla yedinci cildin varlığı ile ilgili sorunların yanında eseri telif ve istinsah eden kişiyle ilgili muamma da araştırmacılar tarafından farklı görüşlerle açıklanmaktadır. Üstelik kimisi yedinci cildin İdris-i Bitlisî (ö. 926/1520) tarafından oğlu Hüsameddin'e telif ettirildiğini beyan ederken[523]; kimisi de Hüsam adındaki kişinin *Hüsamnâme* ismiyle *Mesnevî*'nin altı cildine bir nazire yazdığını ama bu nazirenin *Mesnevî*'den ayrı olduğunu dolayısıyla bu yedinci cildin nazire değil, *Mesnevî*'nin devamı olduğunu beyan etmektedir.[524]

Yedinci cildi tercüme veya şerh edenler incelendiğinde ise tek şerh edenin Ankaravî olduğu görülmektedir.[525] Tercüme edenler arasında ilk olarak Hâfız Muhammed Emîn (ö. 1814) görülmektedir. Tokat Mevlevîhânesi şeyhi Muhammed Emin Dede'nin manzum yedinci cilt tercümesi 1223/1808 yılında tamamlanmış ve III. Selim'in vezirlerinden Yusuf Paşa (ö. 1816)'ya ithaf edilmiştir.[526] Eserin başında "Bu kitâb Hazret-i Mevlânâ -kaddesa'llâhü's-sırrahu'l-isnânın *Mesnevî-i Şerîf*inin cild-i sâbi'inin tercümesi ve Mesnevî-i Şerîfin min evvele ilâ âhire aşka müteallik olan ebyât-ı şerîfesinin altı cildinden müntehab Tokat Mevlevîhânesi şeyhi Hâfız Muhammed Emîn Efendinin tercümesidir." ibaresi yer almaktadır.

Ayrıca eserin Türkçe mukaddimesinde Hafız Muhammed Emin: "bu *Mesnevî-i Şerîf*-i sâbi'in hakkında te'lîf-i Hazret-i Mevlânâ degildir âhir bir şu'arânın ilhâkıdır diye bin otuz senesi târihinde şârih-i müşârün ileyh bunu şerhe tasaddî eylediklerinde Âsitâne-i aliyyede sâir meşâyih-i Mevlevîyân efendiler şârih-i mûmâ ileyh üzerine ğuluvv ü hücûm ve gûnâgûn ihtilâf ve nizâ'-ı umûm-ı birle bu yedinci senin ihtirâ'ındır dediklerinde şârih-i mûmâ ileyh her birlerini iskât ve ilzâm eyledigi 'alâ hüve hakka şerh-i mezbûrda beyân eylemekle fe'l-yürâce'u ileyhim zîrâ şârih, bu yedinci *Mesnevî* şerhinde 'bu defter-i sâbi' Surûrî ve Şem'î merhûmun ellerine geçeydi insâf edip şerh ederlerdi' diye tasrîh eylemişdir. Kezâlik *Mesnevî-i Şerîf*'in altı cildini Nahîfî merhûm fakîr gibi tercüme eylemişler. Yedinci defter onun dahi eline geçeydi insâf edip tercüme ederler idi. Lillâhi'l-hamdü ve'l-minne, fakîr dahi altı defteri ba'de't-tekmîl

[522] Ahmet Ateş, agm., s. 99-100.
[523] Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhânesi,* Dârü'l-Hilâfetü'l-Aliyye, 1329/1911, s. 213-214; Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ I-VI,* haz. Mehmet Akkus - Ali Yılmaz, Kitabevi Yay., İstanbul 2015, C. V., s. 168.
[524] Ankaravî'nin *VII. Cild Şerhi*'nden nakleden Semih Ceyhan, *agt.,* s. 323, dipnot 63.
[525] İsmail Ankaravî Efendi, *Mevlâna'ya İsnad Edilen VII. Cildin Şerhi,* Mevlâna, Nu. 2065; İsmail-i Ankaravî Efendi, *VII. Cild Şerhi,* Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Nu. 1563; İsmail Ankaravî Rusûhî, *Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atü'l-letâif ve Matmûratü'l-ma'ârif) I-VII,* İstanbul 1289/1806; İsmail-i Ankaravî Efendi, *Şerh-i Mesnevî-VII,* Matbaa-ı Âmire, İstanbul 1872.
[526] Hafız Muhammed Emîn, *VII. Cilt Mesnevî Tercümesi,* İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar 6323, 37 varak, 1b-28a.

tercüme-i yedinci deftere şurû‘ eyledi. Allâhü azîmü’ş-şân ve erenler-i zîşân inâyet ve himmetleriyle tekmîli nasîb ve müyesser eyledi, âmîn bi-hürmeti Tâ-hâ ve Yâsîn…” diyerek yedinci cilt tercümesine kendince dayanak bulmaya çalışmıştır. Yaklaşık altı varaklık mukaddimenin gerisinde mütercim, kainatın yedi kat üzerine yaratılmış olmasıyla ilgili her bir mertebeyi ayrı ayrı açıklamaktadır.[527]

Mütercim, yukarıdaki cümlelerinde altı defteri de tercüme ettiğini ve sonrasında yedinci deftere geçtiğini ifade etmektedir. Ancak incelemelerimiz neticesinde mütercimin diğer cilt tercümelerine ulaşamadık.

Eserde yedinci cilt tercümesinden sonra 28b’de yeni bir bölüm başlamaktadır:

“Bismillâhirrahmânirrâhîm ve bihi sikatî” başlığının altında “Bu risâle *Mesnevî-i Şerîf*-i Hazret-i Mevlâna -kaddesa’llâhü’s-sırrahü’l-isnâdan- ve aşka müteallik risâle-i mahsûsasından ve Şeyh Attar -kaddese’llâhü sirrahunun- Mazhar-ı Esrâr kitabından ve Şâhidî merhûmun Gülşen-i Tevhîdinden ba‘zen kendi karîha-yı natüvânımdan aşka dâir intihâb ve tercüme olunup Aşk-nâme-i Şeyh-i Mevlevîhâne-yi Tokat -sâna’llâhi ani’l-âfât- diye tesmiye olundu.”

Yedinci cildi tercüme eden bir diğer isim ise çalışmamızın konusu olan Mehmed Şâkir Efendi’dir. *Mesnevî*’nin tamamını tercüme eden Mehmed Şâkir Efendi, VII. cildi de tercümesinin arasına eklemiş ve tercümesini 1251/1835 yılında tamamlamıştır. Bu bölümün sonunda, yapılan yedinci cilt tercümesi hakkında -eldeki nüshalar çerçevesinde- bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Yedinci cildin Türkçe olarak üçüncü tercüme edeni ise İsmail Ferruh Efendi (ö. 1840)’dir. 1234/1818’de tamamlanan manzum tercüme, Farsça metniyle birlikte 1268/1852 tarihinde Bulak’ta basılmış olan Nahifî’nin manzum tercümesinin sonunda yer almaktadır. Tercümenin sonunda İsmail Ferruh Efendi’nin düştüğü tarih ve Süleyman Fehim Efendi ile Ahmed Cevdet Efendi’nin takrizleri, Veli Efendizade mektupçusu müderrisîn-i kirâmdan Seyyid İbrahim Efendi’nin takrizi, Ahmed Cevdet Efendi’nin mütercim için yazdığı tarih, Ali Cevdet Efendi’nin tarihi ve matbaa musahhihi olan Şeyh Şihâb Efendi’nin tarihleri yer almaktadır.[528]

Bunlardan ayrı olarak yedinci cildin Farsça metni, Bombay’da 1301/1881 yılında Mirza Muhammed Mehdî-i Şîrâzî hattıyla taş-basma olarak da basılmıştır.[529] Bu baskının girişinde de

[527] Hafız Muhammed Emîn, *age.,* varak 3a-7b
[528] İsmail Ferruh Efendi, *VII. Cilt Mesnevi Tercümesi, Bulak 1268.*
[529] Mirza Muhammed Mehdî-i Şirâzî, *Mesnevî-i Ma‘nevî-i Mevlevî: Defter-i Heftüm,*Bombay 1301/1881.

yedinci cildin Mevlâna'ya ait olduğu konusundaki ısrar devam etmiştir. Bir diğer baskı ise Minûçihr Dâniş Pejûh'un tashih ve tahkikiyle 2001 yılında Bombay neşrinin de tashihi olarak Tahran'da basılan *Defter-i Heftüm-i Mesnevî* isimli Farsça eserdir.[530] Üçüncü bir baskı ise Hacı Muhammed Ramazânî'nin tashih ettiği 1319 yılında Tahran'da basılan *Mesnevî-i Ma'nevî - Mevlâna Celâleddîn Belhî Rûmî* isimli yayındır. Yaklaşık kırk sayfa olan eserin başında Mevlâna'nın hayatı, eserleri, *Veled-nâme'*den bazı kısımlar, Mevlâna dergâhı, *Mesnevî*'nin hazırlanışı gibi bölümler yer almaktadır. Bir buçuk sayfalık yedinci cilt dîbâcesinin ardından beyitlere geçilmiştir.[531]

Yedinci cildin beyit sayılarına baktığımızda ise; Abdülbaki Gölpınarlı yaptığı tespitler neticesinde toplam beyit sayısının 2696 olduğunu ve bu beyitlerin içinden 1010 beytin *Mesnevî*'nin altıncı cildinden tekrar olduğunu belirlemiştir. Yani yedinci cilt aslında 1686 beyitten oluşmaktadır. Diğer muhtelif yedinci cilt nüshaları incelendiğinde ise bu sayının elli ila yüz beyit arasında farklılıklar gösterdiği de gözlemlenmiştir. Burada nüshalara göre beyit sayılarındaki farklılıkta diğer ciltlerden alıntı yapılan beyitlerin sayılıp sayılmadığı hususu da ön plandadır. Sonuç olarak baskısı veya şerhi / tercümesi yapılan yedinci cildin hepsinde, belirlenen bu mükerrer beyitler bulunmamaktadır. Ancak ismi geçen yayınlarda, *Mesnevî*'nin diğer ciltlerinde olduğu gibi beyit sayılarında veya başlıklarda farklılıklar bulunmaktadır.

Pejuh'un *Defter-i Heftüm-i Mesnevî* isimli eserinin mukaddimesinde beyit sayısının 1766, başlık sayısının ise 56 olduğu belirtilirken; beyit sayısına baktığımızda bu sayının 1761 ve başlık sayısının da 54 olduğu görülmektedir. Mehmed Şâkir Efendi'nin tercümesinde toplam 1756 beyit ve 54 başlık bulunurken; İsmail Ferruh'un, Nahîfî'nin eserinin sonunda basılan yedinci cilt tercümesinde ise başlık sayısı 56, beyit sayısı 1771'dir. Bu eserdeki, 38. sayfada yer alan "H^{v}âce Nizâmî buyurur" başlığı ile altındaki üç beyit, diğer yedinci cilt Farsça metinlerinde veya tercümelerinde yoktur. Ayrıca bu başlıktan hemen sonra gelen başlık da ikiye bölünmüş ve başlık içindeki kıta, başlıktan ayrı olarak iki beyit şeklinde yazılmıştır. Bu duruma göre ilk üç beyit ve buradaki iki beyit sayıya dahil edilmezse İsmâil Ferruh'un yedinci cilt tercümesinde 1766 beyit yer almaktadır. Başlık sayısı da 54 olarak sayılabilir. Tahran'da basılan Hacı Muhammed Ramazanî'nin risalesinde ise 54 başlık altında toplam 1778 beyit yer almaktadır.

[530] Minûçihr Dâniş Pejûh, *Defter-i Heftüm-i Mesnevî,* İntişârât-ı Tahûrî, Tahran 2001, 136 s.
[531] Hacı Muhammed Ramazânî, *Mesnevî-i Ma'nevî - Mevlâna Celâleddîn Belhî Rûmî,* Tahran 1319.

Semih Ceyhan, Ankaravî şerhi ile Pejuh'un baskısını yaptığı yedinci cildin beyit sayılarının örtüştüğünü belirtmekte ve Ankaravî şerhinde de mükerrer beyitlerin yer almadığını ifade etmektedir.[532]

Buraya kadar *Mesnevî*'nin ortaya atılan yedinci cildiyle ilgili olarak, açıklama yapanlar üzerinden müellifi/müstensihi, nüshaları, bu konuya dahil olan bazı kişilerin yedinci cildin varlığı hakkında görüşleri ve beyit sayısı belirtilmeye çalışılmıştır. Şimdi ise tartışmanın temelinde olan ve yedinci cildin varlığı konusunda ısrarlı davranan Ankaravî'nin görüşleri, dayanakları ve yapılan itirazlara verdiği cevaplar kısaca açıklanacak ve sonrasında yedinci cildin olmadığına dair söylenenler ile içeriği hakkında tartışmaya dahil olanların beyanları üzerinde durulacaktır.

Ankaravî'nin yedinci cildin varlığı ile ilgili yazdıkları incelendiğinde onun bu cildi hem somut mânâlarla hem de soyut mânâlarla kabullendiği görülmektedir. Yedi rakamındaki sırrı *Mesnevî*'de görmek isteyen ve bu minvalde kendisini adeta şartlandıran Ankaravî, yedinci cilt şerhinin mukaddimesinde geçen: "bu fakîr-i pür taksîrin ekser zamanda kalb-i pür fütûruna bu endişe ve hâtıra hutûr eylerdi ki, Allahü -sübhâne tebâreke ve teala hazretleri- ekseri eşyâyı yedişer 'aded üzre îcâd edip ve fahr-i mevcûdât-ı Salla'llâhü aleyhi ve sellem dahi "enzele'l-*Kur'ân* 'alâ seb'ati ahref" hadis-i şerîfi mefhûmu üzere *Kur'ân*-ı 'azîmi yedi lügat ve yedi kıraat üzere inzâl kıldı ve dahi [533]"وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ" âyet-i kerimesinin fehvâsı üzere Hazrete es-seb'al-mesânîyi i'tâ etdi..."[534] sözleri ve devamındaki beyanı ile hem yedi rakamının kudsiyetini uzun uzun açıklamış, yedinci cildi *Mesnevî*'ye dâhil etmek için delil getirmeye çalışmış, hem de bu cildin kendisine İlâhi bir lütuf olduğunu izah etmiştir:

"Pes veliyy-i kâmil oldur ki ahlâk-ı ilâhiye ile tahalluk ve evsâf-ı Rabbâniyye ile muttasıf ve tahakkuk kıla ve onun Resûlüne vâris-i ekmel ola. Ve her ne vâsıf ki Hazret-i Nebiyy-i müctebâya evlâ gele. Hazret-i Hüdâya vitr ehabb olan şeylerdendir. Nitekim Resûl-i Ekrem -salla'llâhü aleyhi ve sellem- buyurur: [535]"إِنَّ اللَّهَ وِترٌ يُحِبُّ الْوِتْرَ" buyurdu ve Hazret-i Muhammed -salla'llâhü aleyhi ve sellem- vitre mahbûb olduğu için ehl-i kırâata vitr eylemekle emr eyleyip buyurur kim: [536]"إِنَّ اللَّهَ وِترٌ يُحِبُّ الْوِتْرَ يا أهل القرآن" Çünkim kutbü'l-evliyâ ve sultânü'l-etkıyâ ve bürhânü'l-asfiyâ merkez-i felek-i hüdâ kâşif-i esrâr-ı ezeliyye şârih-i rumûzu'l-ebediyye a'nî

[532] Yedinci cilt hakkında bilgiler verilirken, Milli Kütüphane, Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi, 03 Gedik 18201 numaralı nüsha kullanılmıştır. Nüshanın müstensihi Celâl Çelebizâde Seyyîd Cebelî'dir. Nüsha 440 varaktır. Esere sayfa numaraları sonradan verilmiştir. İsmail-i Ankaravî, *Yedinci Cild Şerhi,* 440b.
[533] *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir - I-V,* haz. Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, vd., Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2012, Hicr Sûresi, 15/87: Kuşkusuz sana tekrar tekrar okunandan (âyetlerden) yedisini ve yüce Kur'an'ı verdik."
[534] İsmail-i Ankaravî, *age,* 2b-3a.
[535] Hadîs-i Şerîf: Şüphesiz ki Allah vitirdir (tekdir) ve vitri (teki) sever.
[536] Hadîs-i Şerîf: Şüphesiz ki Allah vitirdir (tekdir) ve vitri (teki) sever. Ey Kur'ân ehli vitirleyiniz.

Hazret-i Mevlânâ -kaddesa'llâhu sırrahü'l-a'lâ ve tabîb-i kulûbinâ bi-hakâiki kelâmihi'l-a'lâ ekmel-i evliyâ-yı Hüdâ ve efdal-i vüresây-ı Muhammedü'l-Mustafâ olduysa ve her vech ile ahlâk-ı ilâhiyye ile tahalluk ve evsâf-ı nebeviyye ile tahakkuk kıldıysa ve Kitâb-ı *Mesnevî* dahi râfi'-i estâr-ı vücûh-ı me'âniyy-i Kur'ânî ve kâşif-i esrâr-ı seb'a'l-mesânî geldiyse ol Hazret-i Mukaddesenin bu kitâb-ı şerîfi altı mücelled kılınmasına hikmet ola ve bu nâme-i şerîfin aksâmı heft adet eylemeyip şeş adet olması ne remz-i ma'nâya delâlet kıla diye lisân-ı bâlim bu makâli durmaz söylerdi ve gâhî [537]"الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ" âyet-i kerimesi ma'nasında olan nükte-i şerîfe ve dahi "Şeş cihet râ-nûr-ı dih ez-şeş suhuf…"(VI, b. 4) beytinde olan işâret-i latîfe vasıtasıyla dest-i fikret bu hâtırayı hâne-i dilden def' eylerdi ammâ hâtıra evvel hâne-i dilde ziyâde câygir olduğundan izâlesi mümkün olmayıp hatta bu fakîr 1030 tarihinde bu kitâbın şerhini tahrîr eylemeye şurû' eyledikde dîbâcesine Arabîyye ile 18 beyt bir cilt itibârı takdîr olunmuş ve bu nükteyi iş'âr eylemeden ötürü ol mahalde bir hutbe beyân olunup ve seb'iiyyâtın fezâiline müte'allik bazı akâvîl ve delâil yazılıp onda tahrîr kılınmış idi. Pes nice medd-i medîd mürûr edip tahrîrimiz cild-i hâmisin nısfına geldikde ve hicret-i nebeviyyenin 1035 senesi oldukda hikmet-i ilâhî ve takdir-i Rabbâniyye ile 814 tarihinde yazılmış cild-i vâhid içre yedi mücelled bir Mesnevî beyne'n-nâs zuhûr eyledi ve âhiru'l-emr sevk-i ilâhî ile bu 'abd-i fakîrin eline girdi. Ol cild-i sâbi'i min evvelihi ilâ âhirihi ba'de'l-mütâla'a ebyât-ı latîfesinden zülâl-i cân-bahş esrâr-ı ma'ârif nûş kıldım ve onun hurûf-ı kelimâtında âb-ı hayât-ı ma'ânî buldum."[538] diyerek Ankaravî, aslında ilk başlarda da *Mesnevî*'nin niçin yedi cilt olmadığı hususunu kendi kendine sorgulamakta olduğunu, sonrasında ilk on sekiz beyti ayrı bir cilt olarak düşündüğünü ve bu cildin ortaya çıkmasıyla da yedi rakamına ulaştığı için diğer düşüncesinden vazgeçtiğini ifade etmektedir.

Yedi rakamını *Mesnevî*'nin -ortaya atılan- yedinci cildiyle bütünleştirmeye çalışan ve bunun için de ayet ve hadislerden delil getiren Ankaravî, Fâtiha sûresinin de yedi ayetten oluştuğu ve bu sûrenin *Kur'ân-ı Kerîm'*in özünü ifade ettiği düşüncesiyle, *Mesnevî*'nin de özünü yedinci cildin oluşturduğunu iddia etmektedir.

Ankaravî'nin, yedinci cildin kendisine Allah tarafından gönderildiğine dair söylemlerini Semih Ceyhan şu şekilde özetlemektedir: "İsmail Ankaravî VII. cildin şöhret kazanması için Hak tarafından kendisine verildiğine inanmaktadır ki VII. cildin gaybî olmasının ikinci kısmına

[537] *Kur'ân-ı Kerîm*, Furkan Sûresi, 25/59: "Gökleri, yeri ve bu ikisi aras›nda bulunanları altı günde yaratan, sonra arşa istivâ eden O'dur. O rahmând›r. Onu bir bilene sor."
[538] İsmâil-i Ankaravî, *Yedinci Cild Şerhi,* 2b-3b.

delâlet etmektedir. VII. cildde geçen (مثنوئ هفتمین گز غیب جست / ششصد و هفتادتاریخ ویست) (Yedinci *Mesnevî* gaybden sıçradı, 670 onun tarihidir) beytinin şerhini iki şekilde yorumlar:

Mevlânâ II. cilde ilk beyitlerinde de söylediği gibi 662 tarihinde başlamış, VII. cilde gelinceye kadar söyledikleri *Mesnevî*ler 8 yıl almıştır. 668'de ilk altı cild bitmiştir. Mevlânâ'nın vefatları ittifakla 672'dir. VII. cildin söylenmeye başlama tarihi 670'dir. Altı cild 668'de tamamlandıktan sonra iki sene Mevlânâ *Mesnevî* söylememiş, ancak 670'de söylemeye başlamıştır ki VII. cilddir. VII. cilddeki *Mesnevî*'nin manaları tek bir defada olmak üzere gaybden Mevlâna'nın kalbine sıçramıştır. Sıçrama (جست) lafzındaki nükte budur. گز غیب demelerindeki nükte ise VI. cildi bitirdikten sonra *Mesnevî* söylemeyi bir müddet bırakıp ferâğat etmeleridir. Bu ferâğattan sonra VII. cildin manaları Mevlânâ'nın kalbine tek bir an ve defada gelmiş; Mevlânâ ilhâmî olan manayı diğer cildlerde olduğu gibi nazma getirmiştir. Dolayısıyla VII. cildin söylenmesi, gaybî olan mananın 670'te Mevlâna'nın kalbine indikten sonra 2 sene içinde nazma getirilmiş ve Mevlâna 672'de vefat etmiştir.

Ankaravî'nin ikinci yorumu oldukça enteresandır ve iki kısma tevcih edilmiştir. Tevcihlerden biri şeyhine, diğeri kendisine yöneliktir:

Ankaravî'ye gelen şifâhî bir rivâyete göre VII. cild 1012 tarihinde Şam'da zuhûr edip ve hakkındaki söylentiler yaygınlık kazanmış, Konya'ya ulaşmıştır. Ankaravî'nin şeyhi I. Bostan Çelebi, iki dervişini Şam'a yollayıp nüshayı getirtmiştir. İnceledikten sonra gayb âleminden Çelebi'nin kalbine VII. cildin manaları ilkâ olunmuş, Çelebi de nüshayı sadece istinsâh etmiştir. Buna göre 'VII. cild Mesnevî gayb âleminden sıçradı' beytinin manası I. Bostan Çelebi'ye VII. cild geldi anlamı kazanmaktadır. Ankaravî'ye göre bu hem Mevlânâ'nın hem de şeyhinin bir kerâmetidir.

Ankaravî'ye göre beytin delâlet ettiği diğer kerâmet şudur: VII. cild söylendikten sonra gizlenmiş, altı cild meşhûr ve âşikâr olmuş, 1035 tarihinde kendisine gelen 814 tarihli nüsha ile gizli kaldığı gayb âleminden zuhûr mertebesine sıçramıştır. Dolayısıyla Mevlânâ VII. ciltteki bu beytinde önce şeyhi I. Bostan Çelebi'ye sonra da kendisine işâret etmiştir. Böylece gizli kalıp âşikâr olmayan VII. cild Hak tarafından kemâl-i mevhebetinden Ankaravî'ye ihsân ve ´atâ kılınmıştır."[539]

[539] Semih Ceyhan, *agt.,* s. 337-338.

Mukaddimenin devamında Ankaravî, etrafındaki dost ve arkadaşlarının yedinci cildi gönülden kabul etmelerine rağmen şekil ve surette kalanların ise bu cildi inkar ettiklerini açıklamaktadır:

"Pes sohbetimizde olan ihvân bu defter-i zîbâ ve sifr-i dil-güşâyı mutâla'a eylediklerinde her biri ol sultân-ı evliyâ ve bürhân-ı asfiyânın kelâmı olduğunu bilip ikrâr-ı bi'l-lisân ve tasdîk-i bi'l-cenân ile bu bizim Pîrimizin kelâm-ı hidâyet-i encâmıdır diyerek istinsâh ile kırâat ve ebyât-ı şerîfesini vird-i beyân eylemege şürû' eylediler. Ammâ şekl-i sûretimizde olan ba'zı ehibbâ ve ihvân bu defter-i 'âlî-şânın emyân-ı ebyâtında olan mevzû'-ı esrâr-ı ma'ânisi âyeti nûş etmege kâdir olmayıp ve ol âb-ı hayvânın lezzet-i çâşnîsine ve ne gûne idügini bilemeyip bu semtde olanlara muhâlefet edip eşedd-i inkâr ile münkir olup ve üç dört vech ile i'râz ve i'tirâz tarîkına gittiler."[540]

Görülen odur ki Ankaravî, yedinci cildin Mevlâna'ya aitliğini öylesine kabullenmiştir ki eserin yedi rakamına denk düşmesinin ve yedi rakamının kudsiyetinin üzerinde, eserin kendisine veya şeyhine gönderilmiş olduğuna da hem kendisini hem çevresini inandırmış, inandırmaya çalışmıştır. Hatta Ankaravî yaptığı bu açıklamaların, yorumların ve uzak ihtimallerin, çevresindekiler tarafından ağır bir baskıyla eleştirileceğini de bildiği halde onlara karşı ağır ithamlar içeren cevaplar vermeyi ve etrafındakilere karşı cephe almayı da yedinci cilt şerhiyle ve mukaddimesindeki sözleriyle göze almıştır.

Öyle ki Ankaravî, yedinci cilde karşı çıkanların sarf ettikleri sözlere karşı, çevresinde bulunan dostlarının üzüldüğünü ifade ederek, muhaliflere karşı bir cevap vermesini kendisinden talep ettikleri için yedinci ciltle ilgili onlarca delil bulduğunu ve cildi şerh ettiğini belirtmektedir:

"…ittifâken bu cild-i sâbi' dahi zuhûr eyledikde bu kıssada mezkûr olan süfehâ gibi, gaflet ve cehâlet ve gurûr ve nahvet ma'cûnlarıyla bî-akl ve kendilerini âkil ve dânâ belki ârif ve beyinlilere nice süfehâ bu cild-i sâbi'a mu'tekid olup, buna "hazret-i Mevlânâ -kuddise sirrahü'l-a'lâ- kelâmıdır" diyen ihvânımızı tahmîka ve tesfîhe eylemege başladılar, ve bunun gibi beyhûde kelâma Hazret-i Mevlânâ kelâmı diyen sefihlere siz ne dersiniz diye söylediler. سَـــلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ[541] لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ[542]

[540] İsmail-i Ankaravî, *age.,* 3b-4a.
[541] *Kur'ân-ı Kerîm*, Şûrâ Sûresi, 42/15: "İşte bunun için sen çağrına devam et ve emrolunduğun gibi doğru çizgini sürdür. Onların arzularına uyma ve şöyle de: 'Ben Allah'ın indirdiği bütün kitaplara iman ettim ve bana aranızda âdil davranmam emredildi. Allah bizim de rabbimiz, sizin de rabbinizdir. Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız size. Sizinle bizim aramızda tartışmaya gerek yok. Allah hepimizi bir araya getirecektir. Dönüş ancak O'nadır.'"
[542] *Kur'ân-ı Kerîm*, Kasas Sûresi, 28/55: "Onlar, boş söz işittikleri zaman ondan yüz çevirirler ve 'Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız da size; esen kalın; bizim cahillerle işimiz yok' derler."

kavlinin mefhûmuyla onlara cevâp verilip, nice eyyâm onların ta‘n ve teşnî‘ine sabr ve tahammül etmekle mu‘âmele kılındı. Çünkim bu sifr-i şerîfin nüshası şâyi‘ oldu, onların sefâhati gittikçe kuvvet buldu. Âhirü’l-emr birbiriyle ittifâk edip demişler, “gelin bu kitâba “Hazret-i Mevlânâ kelâmı” diyen eblehlere hücûm edelim. Ya onlar dahi bize tâbi‘ olup, bizim mizâcımız üzere olsunlar ve ol kabûl eyledikleri kitâbı bizim gibi zemm ve kadh kılsınlar. Tâ ki yek-dil ve yek-cihet olalım. Ve illâ biz onları sâkin oldukları Hangâhdan ihrâc eyleyip, kimin döveriz ve kimin dahi azîm rencîde ederiz.”. Bu ittifâklarından sonra, yine ulemâ ve ukalânın onlara gelecek serzenişlerden ve ta‘bir etmelerinden hem havf ve hazer edip, âhirü’l-emr bize bir kimseyi irsâl eylemişler ki, elbette ol kitâba i‘timâd etmekligi ve halka galat bırakmaklıgı terk eylesin ve gelip bize tâbi‘ olsun, hatâ eyledim diye söylesin demişler. Bu fakîr bunların bu gûne sefâhatinden hayrân kaldım. Dedim ki, sübhânallâh yâ İlâhî! Bu ne derddir ki câhil kendi cehlini ve sefih ve nâdân kendi kabâhatini ve sefâhatini bilmediğinden mâ‘adâ, böyle bir kitâb-ı kerimü’ş-şâna ve ümmet-i Muhammede nâfi‘ olan ilim ve irfâna ihânet eyleye. Ve bu ilm-i nâfi‘a tâlip olan ihvân hakkında bu gûne mâlâyâni söyleye. Ve ey pâdişâhlar pâdişâhı bu asır ne gûne bir asırdır ki ehil, nâ-ehilden ve ‘âlim câhilden fark olmaya ve mücerred iltifât-ı nâsa mağrûr olmaga câhil ve nâdân bu gûne bî-edebâne cür’et kıla. Ve bu gûne ilm-i şerîfin ve kitâb-ı latîfin okunup yazılmasına rehzen ola. Ba‘de hâzâ ol taraftan gelen kimseye dedim ki yâ ahî, hata etmek Allâhın emrine ve Resûlün şer‘ine muhâlefet etmekle olur. İllâ Kitâb ve sünnete muvâfık olan kitâbı okuyup yazmada ‘ayn-ı savâb olur ve nice hayr ve sevâb ele gelir. Bu bir kitâb-ı müstetâbdır ki, bunun içinde bu kadar yüz âyât-ı kerîme ve ehâdîs-i şerîfe olduğundan mâ‘adâ ve dahi eimme-i dînin mezheblerine ve mu‘tekidlerine mugâyir bunda yokdur bir beyt. Pes bunun gibi ilm-i nâfi‘den tâlibleri nâhî ve mâni‘ olan hatâ eyler ve beyhûde söyler. Pes bir zamandan sonra haber göndermişler ki, elbette fukarâdan onu bir kimse okuyup yazmasın. Eğer bu kitâb okunur yazılırsa rızâmız yokdur. Sonra elem çekeriz. Bu fakîr sübhânallâh deyip, bu kitâbın muharriri olan Dervîş Ganem’e bakıp, ol dahi bu fakîre nazar edip, bu hususda ne demek lâzımdır dedikde, bu kıssada mezkûr olan vezîr-i fâzılın ve pâdişâh-ı âkilin o sefih olan câhillere müdârâ eyledikleri gibi, bir nice müddet müdârâ kılmak revâ görüldü ve dahi onlara hoş sizin hâtırınız için bu kitâba cild-i heftüm demeyelim ve Hz. Mevlânâ kelâmıdır diye söylemeyelim. Tek hâtırınız hoş olsun deyip, mizâclarına muvâfık söz söylemekle def‘ kılındı. Hz. Hakdan ümidimiz budur ki, zümre-i ulemâ ve ukalâyı bu tarafta olan zu‘afâya mu‘în ve nâsır kılmakla bu cânibi müeyyed kılıp, buna inkâr eyleyen sefihler ve câhiller zümresini mağlûp ve mahzûl eyleye, âmîn.”[543]

[543] İsmail Ankravî, *age.,* 302a-303a.

Yedinci cildin ortalarında yer alan bir bölümün sonunda geçen bu ifadeler gösteriyor ki Ankaravî, kendisine ve çevresine yöneltilen ağır ithamlara karşı bir müddet sabretmiş, hatta yedinci cildin içerisinde onlarca ayet ve hadisin olduğunu, bu kitaba tâbi olmakla hata etmediklerini, hata etmenin Allah'a, Peygember'e ve *Kur'ân-ı Kerîm*'e karşı yanlış şeyler yapmakla olacağını belirtmiştir. Ancak baskıların artması neticesinde bir müddet muhaliflere karşı sessiz kalındığını ve onların gönlünün olması için yedinci cilde 'yedinci cilt' demediklerini de sözlerine eklemiştir.

Yedinci cildin mukaddimesinde belirtildiğine göre, bu cildi kabul etmeyenlere karşı Ankaravî, itiraz ve cevaplarını dört farklı şekilde tespit edip toplamaktadır. Bunlardan ilki yedinci cildin içeriği ile ilgiliyken, diğer üçü ise yedinci cildin olup olmadığı ile ilgili olarak Ankaravî'nin itirazlara karşı ortaya koyduğu tespitlerdir:

1. Bu, Hz. Mevlâna'nın kelamı değil, belki şuarâ-yı Acem'den bir kimse bunu böyle bî-meze söylemiş ve *Mesnevî-i Şerîf*'in zeyline getirip, onu ilhak eylemiştir. Bu, Hz. Mevlâna'nın kelamına ne vech ile müşâbehet kılar ve bu onun maarif ve hikeminin ne gûne misli ve cinsi olur?
2. Eğer bu Hz. Mevlâna'nın kelamı olaydı, Sipehsâlâr hazretleri, kendi *Menâkıb*'ında altı cilt *Mesnevî-i Şerîf* zikr eylediği mahalde, bu yedinci cildi dahi zikr kılardı. Nitekim yazdıkları *Menâkıb*'da "Hz. Hüsâmeddin Efendi"nin menkabesinde her cildi alâ-hidetin bu tertip üzere zikr kılmıştır.[544] Eğer yedinci cilt olaydı cildin (Hak ziyâsı ey Hüsâmeddîn saîd, devletin dâim ola fakrın mezîd) olan ilk beytini de zikr ederdi. Şimdi bu beyit bile delalet eder ki bu yedinci cilt Hz. Mevlâna'nın kelamı olmaya ve o hazretin lisan-ı şerîfinden zuhura gelmeye.

[544] Sipehsâlârdaki ilgili bölüm şöyledir:
Nitekim II. ciltte buyuruyor:
"Bir süre bu *Mesnevî* geciktirildi; kanın süt olması için bir süre lazımdır.
Bunu iyi dinle, senin talihinden yeni çocuk doğmadıkça, kan tatlı süt hâline gelmez.
Hakk'ın ışığı Hüsâmeddin, göğün en yüksek yerinden dizgin kırınca…
Zirâ hakîkatlar mîrâcına çıkmış, onun baharı olmadan goncalar açılmamıştı."
III. ciltte buyuruyor:
"Ey Hakk'ın ışığı, bu üçüncü defteri getir, zira bu üçüncü defa sünnet haline geldi."
Sırlar hazinesini aç, üçüüncü ciltte özür dilemeleri bırak."
IV. ciltte buyuruyor:
Ey Hüsâmeddin! Hakk'ın ışığı sensin. Zira Mesnevî senin nurunla ayı geçti (ondan daha parlak oldu).
Ey kendisinden ümit beklenilen! Senin yüksek himmetin bunu çekiyor, nereye çektiğini Tanrı bilir.
Bu *Mesnevî*'nin boynunu bağlamışsını bildiğin tarafa çekiyorsun…."
V. ciltte buyuruyor:
"Yıldızların ışığı olan şah Hüsameddin, beşinci cilde başlamayı istiyor.
Eğer halk, mahcup ve beden yoğunluğunda olmasaydı, boğazlar dar ve zayıf olmazdı.
Seni övmede mananın hakkını verir, bu dudak dilinden başka bir dil kullanırdım.
Seni zindanda bulunanlara övmeme acırım; seni ruhhaniler meclisinde öveyim."
VI. ciltte buyuruyor:
Ey Hakk'ın ışığı Hüsameddîn! *Mesnevî*'nin altıncı kısmı için gönülde arzu ve istek kaynıyor.
Senin gibi bir allâmenin cezbesinden dünyada bir Hüsâmî-nâme dolaştı…" Feridûn b. Ahmed-i Sipehsâlâr, *Mevlâna ve Etrafındakiler*, s. 139-141.

3. Hz. Mevlâna altıncı cildin başında (Bir hediyyemdir sana ey ma‘nevî, kısm-ı sâdisde tamâm-ı Mesnevî) diyerek *Mesnevî-i Şerîf*'in altı cilt olduğuna delalet etmektedir.
4. Sultan Veled'in altıncı cildin sonunda söylediği beyitler *Mesnevî-i Şerîf*'in altı cilt olmasına ve Kıssa-i Şehzâdegân'la bittiğine ve Hz. Mevlâna'nın bundan sonra bir daha söz söylememesine, cilt bittikten kısa bir süre sonra ahirete intikal ettiğine delildir.[545]

Hazret-i Şârih, yukarıda sayılan bu itirazları kendisine karşı çıkan muhaliflerin sözleriyle ortaya koyarken diğer taraftan da bu itirazların temeli olmadığını göstermek için her bir itiraza cevap vermek suretiyle yedinci cildin varlığını ispat için çaba harcamıştır:

"… çünkim bunlar bu gûne sözleri söylediler ve delâil ve berâhîn îrâz edip i‘tirâz eylediler, bu sifre i‘tikâd eyleyen ihvânın kulûbı mahzûn olup ve nice sâde diller dahi bunların ahvâline vâkıf olmayıp ve akvâlinin ma‘nâ ve hakîkatini bilemeyip bu sifr-i ma‘ârif-i meşhûnun kitâbetinden ve mütâla‘a ve kırâatinden ferâgat edip ve fevâid-i kesîresinden mahrûm ve menâfi‘-i celîlesinden magbûn kaldılar. Pes ihvân-ı safâ ve yârân-ı bâ-vefâ bu hâli gördüklerinde bu ‘abd-i fakîr-i gümşüde gedâdan bunların îrâd eyledikleri delâile cevâb-ı şâfî yazmağı ve bu cild-i şerîfe savâb ve vâfî ve kâfî bir şerh-i latîf düzülmegi ricâ ve niyâz eylediler ki bu kitâb-ı müstetâbın vücûh-ı ma‘âniyesinden ol şerh-i keşf-i nikâb kala, ve onun hüsn-i ta‘bîri ve dest-i takrîri hicâb ve şübhe ve irtiyâbı vâkı‘ ola. Yârân-ı safânın bu sözlerini her vech ile ma‘kûl ve ricâlarını makbûl tutdum. Ba‘dehu cild-i sâdisin şerhi bi-‘avnillâh ve tevfîkahü tamâm oldukdan sonra evvelâ ol mu‘terizlerin edillesine ‘alâ-hide cevâb-ı şâfî verilip andan sonra bu cildin şerhine şurû‘ etdim. Mesnevîhân olan ihvân-ı safâdan ve Mevlevî tarîkatına sülûk eyleyen ashâb-ı vefâdan ricâ ve iltimâs olunur ki bu cild-i belâgat-esâsı yazıp sâir cildlerin âhirine zamm ve ilhâk kılarak ‘inda'llâh me'cûr ve müsâb olalar. Eyyühe'l-ihvân, biliniz ve âgâh olunuz ki bu kelâmım bir cezâlenin hakkında inkâr ve itâle eyleyen tâifenin mücâdelesi ‘ind-i ehlü'l-‘ilm ve'l-ma‘rifet bâ-zıll u mücerred mükâbere ve münâzara bilâ-tâ'[il] bunların beyhûde yere bu gûne cidâli zıdd-ı ‘ilm ile mevsûf olup bu kitâbın şânına ‘ârif olmadıklarından hâsıl olur ve kendilerinden ibrâz eyledikleri ola (?) hakîkatına şu‘ûr bulmadıklarından hâsıl olur ve kendilerinden zuhûra [546]'وَجَادِلْهُم بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ' âyet-i kerîmesinin muktezâsı üzre ahsen-i hasâil ile bunların delâiline vücûh-ı şey ile cevâb vermek vâcib oldu ve bu bahs-i şerîfi isbât-ı hakk eylemek içün kemâle irgürmek lâzım geldi."[547]

[545] A. Avni Konuk, *age.,* s. 42-43.
[546] *Kur'ân-ı Kerîm*, Nahl Sûresi, 16/125: "Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et; onlarla en güzel yöntemle tartış. Kuşkusuz senin rabbin, yolundan sapanların kim olduğunu en iyi bilendir; O, doğru yolda bulunanları da çok iyi bilir."
[547] İsmâil-i Ankaravî, *Yedinci Cild Şerhi,* 4b-5a.

Yedinci cildin mukaddimesindeki bu cümlelerinden sonra Ankaravî, yukarıda sayılan ve dört başlık altında toplanan itirazlara birer birer cevap vermeye başlamış ve itiraz edenlerin itirazlarının boşuna olduğunu ispat için örnekler vermiştir.

İlk olarak yedinci cildin Mevlâna kelamı olmadığına ve Acem şairlerinden birinin sözleri olduğuna dair iddiaya cevap veren Ankaravî, '*cevâb-ı i'tirâz-ı evvel'* başlığı altında yine başlıklar ve örnekleriyle bu cildin Mevlâna'ya ait olduğunu ispat etmiştir:

"… bu kelâm Hazret-i Mevlâna kelâmı değil dediklerine bir nice vücûh-ı delâil ile teslîm ve inkıyâd itmeziz. Evvelâ bu kitâb-ı şerîfin dîbâcesinde vâki' olan bu 'ibâret-i şerîfe delâlet eyler ki buyururlar: "Mücelled-i heftüm râ-cümle defâtir, Mesnevî vü tômâr-ı ma'nevî" (Yedinci mücelled, *Mesnevî* defterleri ve manevî tomarlar cümlesindendir) ilâ âhirih sittenin cümlesinden eger bu defter-i şerîf defâtir-i Mesnevî-i şerîfden bir defter olmasaydı ve ol tavâmîr-i sittenin cümlesinden bir tômâr-ı bihter gelmeseydi bu kelâmın sâhibi kendinin tasnîf eyledigi kitâbı Hazret-i Mevlânanın buyurdukları ve nazma getirdikleri *Mesnevî* cümlesinden bir defter olmagı iddiâ eylemiş belki min vechi kizb söylemiş olurdı. Bu kelâmın sâhibinden iddiâ ve kizb sâdır olmadığına hod nefs-i kitâb şehâdet eyler."[548]

Ankaravî, bu sözlerle yedinci cildin başındaki cümlenin yedinci cildin kendisine delil olacağını belirterek, bu açıklama olmasaydı belki başka biri tarafından uydurulmuş olabileceğini vurgulamıştır.

Ankaravî'nin ilk itiraza verdiği cevaplardan ikincisi ise cildin ilk beytinde "Hak ziyâsı ey Hüsâmeddîn saîd, devletin dâim ola fakrın mezîd" denilerek Hüsâmeddîn'e seslenilmiş olmasıdır. Zira ona göre diğer bütün ciltlerde de Hüsâmeddîn'e sesleniş vardır:

"… ve Hazret-i Mevlâna -kuddise sırrahü'l-a'lâ- kelâmı oldığına bir delîl dahi budur ki nazm-ı şerîfin ibtidâsında "Ey ziyâü'l-Hak Hüsâmeddîn saîd, Devletet pâyende fakret ber-mezîd" diye Hüsâmeddîn Efendi hazretlerine hitâben bu beyt-i latîfi edâ ve inşâ buyurmuşlardır. Hazret-i Mevlâna'nın de'b-i şerîfi ve tarz-ı latîfi her cildinin evvelinde Hüsâmeddîn Efendiye hitâben bu minvâl üzre birer beyt-i şerîf ile ibtidâ kılmak ve ol zâta hitâb eylemekdir. Eger bu gayri kimsenin kelâmı olsaydı ol kimse Hüsâmeddîn Efendiye hitâb itmekle kendi kelâmına ibtidâ eylemek nice sahîh olur ve ne vech ile lâyık gelir."[549]

[548] İsmâil-i Ankaravî, *Yedinci Cild Şerhi,* 5a-5b.
[549] İsmail-i Ankaravî, *age.,* 5b.

Ankaravî'ye göre, ilk itiraza verilecek üçüncü bir cevap ise cildin içinde yer alan "Yedinci *Mesnevî* gaybden sıçradı, onun tarihi altıyüz yetmişdir" beytindeki 670 yılıdır. Zira ona göre o yıllarda Mevlâna'nın üslubunda şiir söyleyen başka biri yoktur. Varsa bile neden ismini gizlesin? Nazire olduğu düşünülse bile nazîre yazanın ismini zikretmemesi tuhaftır:

"… bir delîl-i âhir dahi budur ki bu kitâbın içinde temsîl-i idrâk-i insân şerhinde:

(مثنوئ هفتمين گز غيـب جســـت / شـــشـــصـــد و هفتـادتـاريخ ويســـت)

diye bu sifr-i sâbi'in altı yüz yetmiş senesinde olduğuna işâret kılmışdır ve Hazret-i Mevlânanın vefâtları altı yüz yetmiş iki tarihinde olmuşdur. Ve cemî'-i menâkıbları tasrîh edip müttefik olmuşlardır. Pes bu cild-i sâbi' ol Hazretin asr-ı şerîflerinde ve âhir ömürlerinde vâkı' olmuş olur ve ol tarihde bu üslûb-ı bedî' ve tarz-ı refî' üzre kelâm söylemege onlardan gayrı kim kâdir idi. Hattâ kendi mahlas ve nâmını tâ ketm ve ihfâ eyleye. Ve ol Hazretin kelâmına mu'âdil cild-i sâbi' nâmında böyle bir ma'nâdâr *Mesnevî* söyleye, buna gayrı kimsenin kelâmıdır demek nice sahîh olur. Belki sahîh olmaz ve ednâ ma'rifeti olan kimse buna inkâr kılmaz. Zirâ hübût-ı devr-i Âdem'den hâtime gelince ve devr-i enbiyâ -'aleyhisselâmdan- ilâ vaktinâ hâzâ bir şâir gelmemişdir ki kendi ismini bi'l-külliye ketm vü hafâ eyleyip bir şâirin ve suhan-gûylükde mâhirin ismini kendisine nisbet mahlas edip kitâbını nazm ile tetmîm ve tekmîl eyleye. Ve yâhud bir cild-i âhir söyleyip ol kelâmın sâhibi olan kimseye isnâd eyleye. Bâ-husûs ki ol kelâmın sâhibi zübde-i evliyâ ola ve onun kelimât-ı hakâyık-ı meşhûnı i'câz mertebesini bulmuş ola ve onun nazm-ı şerîfinde nice âyât-ı kerîme ve ehâdis-i şerîfe nazma gelmiş ola ve ekser ebyâtı Hazret-i *Kur'ân*'ın ma'ânî ve esrârını mübeyyin ve müfessir olur. Eger böyle bir şâir gelseydi ve buna kelâm söyleyip onun sebebini ve kendi nâmını ihfâ kılsaydı, evvelâ bu kadar kütüb ve tevârih vardır onlardan birinde mastûr ve beyân ederlerdi. Ve yâhud Fârisî ve Türkî ve Arabî ve nice tezkire-i şu'arâ vardır, onların birisinde olsun zikr kılınırdı. Kütüb-i tevârih ve menâkıb-ı evliyâ ve tezâkir-i şu'arâ tetebbu' eyleyen 'ulemâ-yı kirâm ve meşâyih-i 'izâmdan bunu ne birisi görmüş ve ne bir kimse bunu bir 'âlimden istimâ' kılmışdır. Eger şu'arâdan ve 'ulemâdan bunu böyle her selefden eylemişler bu gûne sözü bir âharın tarzında ve nâmında nazar getirip söylemişler ve kendi nâmını ihfâ eylemişlerdir.[550] Lâkin biz onu bilmeyiz ammâ ki tetebbu' eyleyen 'ulemâ kitâblarından belki bunun misâli bir kitâb görmüşlerdir derseniz biz dahi deriz ki [551]"فَاسْأَلُواْ أَهْلَ الذِّكْرِ إِن كُنتُمْ لاَ تَعْلَمُون" yani bir kimse bilmedigine 'ale'l-'amya inkâr eylemeden bir 'âlime suâl her vech ile ehl-i dîn olana elyak ve ensebdir. Ammâ bunu biliriz ki Hüsâm nâmında bir kimse gelip *Mesnevî-i* şerîfin şeş cildine nazîre deyip şeş

[550] Bu cümlede anlam bakımından bir düşüklük bulunmaktadır.
[551] *Kur'ân-ı Kerîm*, Nahl Suresi, 16/43; Enbiyâ Suresi, 21/7: "Eğer bilmiyorsanız, zikir ehline (daimî zikrin sahiplerine) sorun."

mücelled manzûm mesnevî bahrinde bir kitâb söyleyip nâmına Hüsâm-nâme koymuşdur. Velâkin onun *Mesnevî-i* şerîfe nazîre olmaga aslâ münâsebeti yok… ba'z-ı selefde mürûr eyleyen âlimin ve yâhud şâirin nâkıs olan kitâbını bir kimsenin teklîf-i istid'âsıyla tetmîm ve tekmîl kılmışlardır. Velâkin sebeb-i te'lîf ve tekmîl yazıp ve ol kitâbı kendi nâmları üzre düzüp tekmîl eylemege sebeb budur ki bu[nı] tasrîh eylemişlerdir. Bu sifr-i şerîf hod bu kabîlden olmadıgı buna ehl olan ve mütâla'a kılan kimselerin ma'lûmudur, şâhide hâcet yokdur."[552]

Ankaravî, bu ciltteki sözlerin Mevlâna'ya ait olmadığı yönündeki itirazlara şiddetle karşı çıkmaya devam etmiş ve ilk itiraz için dördüncü delilinin yine yedinci ciltte yer alan ilk münâcâttaki Hüsâmeddîn'e yönelik beyitler olduğunu ispat etmeye çalışmıştır:

"… ve bir delîl-i âhir dahi budur ki bu cild-i şerîfin münâcât-ı evvelinde buyururlar:

آنکه داری ای فتا در دست راست ذوالفقار شه حسام الدین ماست

هفت سردارد مر این شمشیر تو تند و تیزش زن بر این فرق عدو

bu beyitlerde *Mesnevî*'nin cümlesini zülfikâra ve yedi başlı bir şimşîr-i âb-dâra teşbîh eylemişler. Pes bu defter-i sâbi' dahi ol şu'belerden bir şu'be ve sırlardan bir sır olur. Eger bu kelâm-ı hidâyet-encâm hazret-i Mevlâna'nın kelâmı olmayaydı evvelâ 'Hüsâmeddîn mâst' demek ve Hüsâmeddîn Efendi kendilerine o üstâd eylemek nice sahîh olurdu. Ve âhir kimsenin kelâmını bu cümle-yi Mesnevîyâtdan niçin bir şu'be add eylerdi. Ve 'heft serdâred mer în şemşîr tû' diye Hüsâmeddîn Efendi hazretlerine hitâb edip bu gûne söylerdi. Ve bu mahalde bu mısra'-ı şerîfi dahi buyurur: (ای ضیائ الحق حسام الدین من) eger bu kelâm Hazret-i Mevlâna kelâmı olmayaydı bir âhir kimse 'ey benim Hüsâmeddînim' demek kendine üstâd eylemek nice münâsib ve lâyık olurdu."[553]

Ankaravî itirazlarının devamında beşinci bir delil olarak Şems-i Tebrîzî'yi öven beyitleri göstererek şöyle der: "Eger bu kelâm-ı sırr-ı defter evliyâ Hazret-i Mevlâna'dan gayrı kimsenin kelâmı olaydı Şems-i Tebrîzî hazretlerini bu mertebe medh eylemege kâdir olmayaydı."[554]

Mevlâna sözü olmadığını iddia edenlere dair altıncı delil ise Hüsâmeddîn'e seslenilen beyitlerdir. Yedinci cildin Şâkir Efendi tercümesine göre 1713-1717. beyitleri ile 1732. beytini örnek gösteren Ankaravî'ye göre, bu sözler başkasına aitse bu derece kim Hüsâmeddîn'e hitap edebilirdi?

[552] İsmail-i Ankaravî, *age*., 5b-6b.
[553] İsmail-i Ankaravî, *age*., 6b-7a.
[554] İsmail-i Ankaravî, *age*., 7a.

"… eger bu kelâm Hazret-i Mevlâna'dan gayrı bir kimsenin kelâmı olaydı Hüsâmeddîn Efendi Hazretlerine hitâben 'ol kimse beni meyhâne cânibine çeke ve benim hâk-i cesedim üzre ol mey-i hakîkatden bir kâse verdim ey Mevlevî, onu iki eyle, çünkim senin meyinden *Mesnevî* lakab oldu' demek nice kâbil olur ve gâibâne bir kimse Hüsâmeddîn Efendinin katına bu gûne hitâbı nice kılardı. Bu cümleden ma'lûm oldu ki bu sahîh ve sâlim Hazret-i Mevlâna'nın hidâyet-i kelâm-encâmıdır.

Ankaravî, beyitlerden örneklerle bu sözlerin Mevlâna'ya ait olduğunu ispat ederken yedinci delil olarak ciltteki, altıncı ciltle yedinci cilt için geçen beyitleri de ortaya koyar ve 'öncesi - sonrası' şeklinde ifade edilen bir şey için 'bu cilt ona dâhil değildir' demenin anlamsız olduğunu izah eder:

"… Bâ-husûs bu beyt dahi [چون یکی دادی دو کن ای مولوی / چون لقب شـــد میکدهت را مثنوی] delâlet eyler ki altıncı cildi bir şem'a teşbîh edip buyururlar 'ol altıncı cild egerçi mukaddem denilip gelmiş idi, yedinci şem' egerçi geç geldi. Lâkin ma'nâda ziyâde geldi.' Eger bu kelâm Hazret-i Mevlâna kelâmından gayrı bir kelâm olaydı 'ol cild-i şeşüm mukaddem denilip gitdi ve cild-i heftüm egerçi sonra geldi lâkin ma'nâda ziyâde olaydı' demezdi. Ma'lûm oldu ki bu zikr olunan ebyât-ı şerîfenin cümlesi bu sifr-i latîfin Hazret-i Mevlâna kelâmı olduğuna delâlet ve şehâdet eyler. Ve bu zikr olunan ebyât-ı şerîfenin esrâr-ı ma'nâsı ve tafsîl-i tahkîki inşâallâh mahalleri geldikde mufassal meşrûh-ı tahkîki olunur."[555]

Bu sözlerden sonra Ankaravî, *Mesnevî*'nin derinliklerinde bu sözlerin Mevlâna'ya ait olduğuna dair birçok delilin olduğunu, ancak sözü uzatmamak için kısa kestiğini belirtse de yine de açıklamalarına devam ederek; bir diğer delilinde ise herhangi bir kitabın başında ve sonunda müellifin isminin olmasının -o kitap ne zaman ortaya çıkarsa çıksın- kitabın ismi geçen şahsa ait olduğunu gösterdiğini açıklamaya başlar:

"… bir kitâbın evvelinde ve âhirinde müellifin bir ismi olsa ol kitâb farazâ müellifden beş yüz yıl sonra gelse ittifâk-ı ulemâ bunun üzerinedir ki nahnü nahküm bi'z-zâhir, ve nüfûz-ı sırra ilâ 'âlimü's-serâir diyerek ol kitâbı ol nâmın sâhibine hükm ederler ve bu kitâb filân kimsenin tasnîfidir derler. Gör bu cühelânın hamakatlerini ki bu kitâb-ı sâmide bu kadar elkâb ve esâmi zikr olunmuş iken bu Hazret-i Mevlâna kelâmı olduğuna hâricde delîl nedir diye hâricden delîl isterler. Bu bir da'vâdır ki "ayn-ı da'vâ nefs-i da'vânın sıdkına şehâdet eyler" ve bu kelâm ile âşinâlık kılanlara kendinin Hazret-i Mevlâna kelâmı olduğunu söyler. Ammâ Hazret-i Mevlâna avâzıyla âşinâ olmayanlar ve onun râzını bilmeyenlere bu da'vâ olur ve hâricden bunun kelâm-

[555] İsmail-i Ankaravî, *age*., 7b.

ı Mevlâna olmasına delîl iktizâ kılar. Velâkin Hazret-i Mevlâna râzıyla âşinâ olan ‘ârifler kendi okur ve âşinâsının şeb-i tîrede âvâzını bildigi gibi bunu bilir ve tasdîk eder. ... Pes bu defter-i şerîfde nüvişte olan ebyât-ı hikâyât ve hurûf-ı kelimât Hazret-i Mevlânanın olduğuna delâlet ve şehâdet eder. …”[556]

Ankaravî, muterizlerin ikinci itirazına geçmeden önce son olarak yedinci cildin Mevlâna kelâmı olduğunu ispat için bir delil daha ortaya koyar. Şöyle ki itiraz edenler diğer *Mesnevî* ciltlerinde buldukları zevk ve safayı bu ciltte bulamadıklarını öne sürerek cildi inkar eylemektedirler. Ankaravî ise buna: “… bu i‘tirâza cevâb oldur ki fâil-i vâhidin âsârının her biri âhirine müteşâbih olur… el-kalîlü yedullü ‘alel-kesîre, ve’l-hafnetü tedullü ‘ale’l-beyderi’l-kebîr, ve’l-cur‘atu tedullü ‘ale’l-gadîri[557] buyurdukları kavl-i şerîf üzere ‘âkil olan kalîlden kesîre ve bir hafneden beyder-i kebîre ve bir cur‘adan gadîre istidlâl kılar. … ve illâ bunda anlar onların zevkini bulur ve safâsına nâil olur. Ve bu defter-i dilkeş ol mücelled-i şeşden bir kıt‘a olduğunu her dîde-i dil-güşâde olan görür.”[558] şeklinde cevap verir.

Cevâb-ı i‘tirâz-ı sânî başlığı ile ikinci itiraz olan Sipehsâlâr’ın *Menâkıb-nâme’*sinde yedinci cildin ilk beyitlerinin yer almaması hususunu değerlendiren Ankaravî bu konuda şöyle demektedir:

“… Ey şerîat kardeşleri ve ey tarîkat yoldaşları! “Ce‘alekümü’llâhü mine’l-‘ârifîn ve razekaküm ‘ilmen min ‘ulûmi ehle-‘l-yakîn” biliniz ve âgâh olunuz ki Sipehsâlâr Hazretlerinin yazdığı menkıbenin ma‘nâsını siz bir hoş fehm kılmamış ve onun hakîkatini ne idügin bilmemişsiniz. Zîrâ Sipehsâlâr hazretlerinin yazdığı menkıbede Hazret-i Mevlânanın mesnevîleri hemen şeş mücelled olup ondan gayrı olmasına ve sonra cild-i sâbi‘ diye zuhûra gelmesine aslâ ve kat‘â bir delîl ve bir işâret yokdur. Sizin bu cild-i sâbi‘ olmasına delîl ve bürhan ittihâz eylediginiz menkıbe budur ki Hazret-i Mevlâna bu gûne tahrîr buyurmuşlardır…”[559]

Bu sözlerden sonra Sipehsâlâr’da geçtiği haliyle metni mukaddimesine alan Ankaravî, Sipehsâlâr’daki bu menkıbenin yedinci cildi inkar ettirecek derecede ciltlerin, ilk beyitlerinin yazıldığı bir menkıbe olmadığını aksine Hüsâmeddîn Çelebi ile ilgili beyitlerin yer aldığı bir açıklama olduğunu izah etmektedir:

[556] İsmail-i Ankaravî, *age*., 8a.
[557] Az çok olanı gösterir ve bir iki avuç, büyük bir harmana delâlet eder ve öyle ki bir yudum su, gölü gösterir.
[558] İsmail-i Ankaravî, *age*., 9a.
[559] İsmail-i Ankaravî, *age*., 10a.

"… ilâ âhirih her bir cildin evvelinde olan beyitleri bu üslûb üzere yazmışlardır. Nitekim i'râz-ı sânîde cümlesini tertîb üzere tahrîr eyledik ve buna cevâb-ı şâfî ve bürhân-ı kâfî odur ki Sipehsâlâr Hazretlerinin menkıbeden murâd-ı şerîfleri mücerred Hazret-i Hudâvendigârın Hüsâmeddîn Efendi Hazretlerini bir sebîl-i ta'zîm *Mesnevî*lerinin evâilinde zikr kıldıgını ve *Mesnevî-i Şerîf* ol hazretin istid'âsıyla zuhûra geldigini ve Mesnevîyâtın nazm ve te'lîfinde ol Hazret illet-i gâibe oldugunu i'lâm ve iş'âr olur. Yohsa Hazret-i Mevlânanın te'lîfât-ı şerîfe ve tazyîfât-ı latîfesini zabt ve hasr eylemegi i'lâm ve iş'âr olmaz. Nitekim üslûb-ı kelâm ve muktezâ-yı makâm bu ma'nâya delâlet kılar. Eger Sipehsâlâr Hazretlerinin murâd-ı şerîfi Hazret-i Mevlânanın âsâr-ı hasene ve te'lifât-ı şerîfesini hıfz eylemek olaydı muktezâ-yı makâm ve üslûb-ı kelâm bu idi ki *Mesnevî*-i şerîfin ol altı cildini bile 'alâ tertîb zikr edip ve cild-i evveli dahi tasrîh eyledikden sonra ol Hazretin lisân-ı şerîfinden zuhûr eyleyen Mesneviyât ancak hemen altı cilddir der ve bundan gayrı sudûr kılmamışdır diyerek sonrasında sâir tasnîfât-ı şerîfi dahi 'alâ-hide isimleriyle tasrîh-i bi'z-zikr kılaydı…"[560]

Yukardaki sözleriyle Ankaravî, Sipehsâlâr'ın, menkıbesinde Mevlâna'nın eserlerini saymadığını, saymış olsaydı diğer eserlerin isimlerini de zikr ettikten sonra 've bir diğer eseri altı ciltlik *Mesnevî*'dir ki ciltlere göre ilk beyitleri şunlardır' şeklinde bir cümle ile devam etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak Sipehsâlar'da cilt başları değil Hüsâmeddîn Çelebi ile ilgili beyitler sıralanmıştır. Semih Ceyhan, Ankaravî'nin yaptığı bu açıklamanın doğru olduğunu ifade etmiş ve çalışmasının bu bölümünde yer alan dipnotta şöyle demiştir:

"Ankaravî'nin aktardığı metin ile Said Nefîsî'nin tahkîk ettiği Sipehsâlâr metnini karşılaştırdığımızda ikisinin aynı olduğunu gördük. Dolayısıyla Ankaravî bu konuda haklıdır. Bkz. Feridun Ahmed Sipehsâlâr, *Zindegînâme-i Mevlânâ Celâleddin-i Mevlevî*, tashih: Said Nefîsî, Tahran 1946, s. 142-144. A. Avni Konuk da Sipehsâlâr metnine cild numaralarını dâhil ederek aktarmıştır. A. Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, s. 44."[561]

Bu açıklamadan da anlaşılıyor ki hem günümüzde yazılan eserlerde hem de gözden geçirilerek yeni harflerle basılan bazı eski harfli eserlerde Sipehsâlâr'ın bu bölümde yazmış olduğu cilt başlarındaki Hüsâmeddîn Çelebî ile ilgili beyitler, *Mesnevî*''nin cilt başlarındaki beyitlermiş gibi algılanmış ve ciltler numaralandırılarak adlandırılmıştır.[562]

Ankaravî'ye göre bu itiraza bir cevap da Sipehsâlar'ın adı geçen bu menkıbesinde ikinci cildin ilk beyitleriyle sıralamanın başlamakta olmasıdır. Şayet ilk cildin olmamasının

[560] İsmail-i Ankaravî, *age*., 10b-11a.
[561] Cemih Ceyhan, *agt.,* s. 343, dipnot 102.
[562] Bkz: Sipehsâlar, *Mevlâna ve Etrafındakiler,* s. 139-141.

düşünülemeyeceği ve hakkında söz söylenemeyeceği kabul edilirse burada yedinci cildi zikr etmemesi de onun olmadığını göstermemektedir:

"… Pes cild-i evveli tasrîh-i bi'z-zikr eylemediklerinden cild-i evvelin olmamasın lazım gelmedigi gibi cild-i sâbi'i zikr kılmamalarından ve onun ibtidâsında olan Hüsâmeddîn Efendinin nâmını getirip burada yazmamalarından cild-i sâbi'in dahi olmaması lazım gelmez."[563]

Ankaravî, bu itiraz için tartşılacak bir açıklama daha yaparak Sipehsâlar'ın bu yedinci cildi görmemiş olabileceğini de sözlerine eklemektedir. Mevlâna'ya ait olan birçok eserin o dönemlerde saklanarak veya götürülürek ortadan kaybolmuş olabileceğini de vurgulayan Ankaravî, Mevlâna'nın Mesnevî'den başka on eserinin daha olduğunu bunların bir kısmını da Konya'dayken gördüğünü ifade ettikten sonra Mevlâna'nın bir müddet mesnevî söylemediğini ve bu sırada Sipehsâlar'ın bahsi geçen menkıbesini yazmış olabiliceğini anlatır:

"… ve bu fakîr Hazret-i Hudâvendigârın -kuddise sırruhu- *Mesnevî-i Şerîf*'inden gayrı on pâre tasnîfini gördüm. Evvelâ *Dîvân-ı Kebîr*, sâniyen *Dîvân-ı Sağîr*, sâlisen *Fîhi Mâ fîh*, râbian *Makâlât-ı Şems-i Tebrîzî*, hâmisen *Tecelliyât*, sâdisen *Terassülât*, sâbian *Mevâ´*iz ki mev'izeye müte'allik kelâm buyurur bir kitâb eylemişlerdir. Sâminen kendilerine mahsûs bir *Ma´ârif*'leri vardır -Sultânü'l-Ulemâ ve Sultan Veled Hazretlerinin *Ma'ârif*'lerinden gayrı- Nitekim Sultânü'l-Ulemânın ve Sultan Veled Hazretlerinin her birinin başka *Ma'ârif*'leri oldugu gibi bu fakîr Konya'da iken anı dahi görmek müyesser oldu. Tâsi'an *Mergûbü'l-kulûb*, bir manzûm risâleleri vardır Hazret-i Şems nâmında, ve âşiren *'Aşk-nâme* ve *Âfâk-ı Enfûs* ve *Tıraş-nâme* dahi vardır. Bunların her birisi birer risâle ba'zı sikâtdan bu fakîr böyle istimâ' etdim kim Hazret-i Mevlânanın yirmi beş kıt'a tasnîfi var imiş. Lâkin Timur Han Konya diyarına geldikde ol hazretin tasnifatını alıp ve bulduğu yerden cem kılıp diyar-ı Rum'da bu gûne kelimat-ı tayyibenin kadrini bilir yoktur deyip götürüp acem diyarına alıp gitmiş amma şeş mücelled Mesnevî-i şerif ekser-i diyar-ı Rum'da münteşir olduğundan onu alıp gitmemiş ve *Dîvân-ı Kebîri* ve *Dîvân-ı Sağîr* ve *Fîhi Mâ fîh* ve ba'zı, hala Rum'da olan risâlelerini bir muhibbe hatun bir tennura ihfa edip ol gittikten sonra ihraç eylemiş ve nüshaları münteşir olmuş amma menakıb sahiplerinin hiçbirisi ol hazretin tasnifat-ı şerife ve te'lifat-ı latîfesini zapt eylemege mukayyed olmamışlar ve yazdıkları menakıbda Hazret-i Mevlânâ'nın bu kadar aded tasnifâtı vardır. Bundan gayrı yoktur, hadd ve hasr kılmamışlardır. Belki bu asırdan sonra dahi bazı tasnifleri zuhûra gele. Ammâ eger suâl olursa ki Sipehsâlâr Hazretleri Hazret-i Mevlânanın

[563] İsmail-i Ankaravî, *age*., 11b.

kendi ‘asr-ı şerîfinde geldi ve ol Hazrete kırk yıl hizmet kıldı ve ol Hazretden her ne kerâmet gördüyse gördügünü yazdı. Ve ol Hazretden ne kadar mesnevî zuhûr ettiyse getirip onu bu üslûb üzere Hüsâmeddîn Efendinin menkıbesinden tahrîr kıldı. Eger cild-i sâbi‘ dahi Hazret-i Mevlânanın vücûd-ı şerîfinden sudûr ve lisân-ı latîfinden zuhûr eyleleydi dahi ucunda bu mahalde getirip yazılırdı.

Ve cild-i sâbi‘da dahi ای ضـــیـائ الحق حســـام الـدین ســـعیـد / دولتـت پـایـنـده فقرت بر مزيد demişlerdir diye bu silke getirip derlerdi. ‘Çünkim onlar getirip bunu bu mahalle yazmışlar. Pes bunun sebebi nedir ve bu cildin yazılmamasına bâis ve ‘illet ne olur.’ Buna cevâb budur ki Hazret-i Mevlâna cild-i evveli dedikden ve tamâm kıldıkdan sonra rivâyet olunur ki iki sene mikdârı mesnevî söylemeden fârig oldular ve müddet-i medîd mesnevî demeyi terk kıldılar. Ondan sonra Hüsâmeddîn Efendi Hazretlerinin istid‘âsıyla geri cild-i sânîde;

مـدتـی این مـثـنوی تـاخیر شـــد مهلتی بـایســـت تـا خون شـــیر شـــد

demekle ibtidâ edip altı mücelled tamâm oluncaya dek bilâ-infisâl *Mesnevî-i Şerîfi* nazar getirdiler. … Câizdir ki altıncı cild tamâm oldukdan sonra yine ol Hazrete bir ‘ârıza peydâ olup mesnevî söylemeden kemâl-i ferâgatle ferâgat edeler. Nitekim kısm-ı sâdisin âhirinde Sultan Veled Hazretlerinin mesnevî söylemeden ferâgat eylemeleri mahallinde Sipehsâlâr Hazretleri Hüsâmeddîn Efendinin medhine müte‘allik olan bir menkıbeyi ve her cildin evvelinde olan beyitleri yazmış ve tahrîr kılmış olalar.”[564]

Ankaravî, bu izahattan sonra sanki birilerinin yapmış olduğu itirazların önünü kapatırcasına tekrar açıklamaya girişir ve Sipehsâlar’ın, bu yedinci cildi Mevlâna’nın ölümünden sonra neden menkıbeye eklemediği veya başka bir yerde yazmadığı soruları sorulacak olursa onlara da öncekilere benzer cevaplar verilebileceğini anlatır:

“… Pes eger suâl olunursa ki ‘çünkim Hazret-i Mevlâna bunu âhir ‘ömürlerinde dedi. Niçin Sipehsâlâr Hazretleri sonra bunu dahi getirip Hüsâmeddîn Efendinin menkıbesinde veya bir başka mevzu‘da zikr kılmadı.’ Cevâb-ı şâfî oldur ki bu suâl ol zamân lâzım gelirdi ki Sipehsâlâr Hazretleri Hazret-i Mevlânanın âsâr-ı hasenesini zabt eyleyelerdi. Çünkim ol Hazretin te’lifâtını hıfz eylemekle takayyüd kılmadılar. Bu cild-i şerîfi getirip tasrîh-i bi’z-zikr eylemediler. Eger bu ‘asrlarda bir kavm gelip bu sifr-i sâbi‘a inkâr ve i‘tirâz edeceklerini Hak Teâlâ onlara i‘lâm ve ilhâm eyleyeydi bunu dahi yazmak ve tasrîh-i bi’z-zikr kılmak mukarrer idi.”[565]

[564] İsmail-i Ankaravî, *age*., 11b-12b.
[565] İsmail-i Ankaravî, *age*., 12b-13a.

Ankaravî'nin *Cevâb-ı i'tirâz-ı sâlis* başlığı altında yaptığı açıklamalar ise altıncı cildin başında yer alan :

پیش کش می ارمـت ای معنوی قســم ســادس در تمام مثنوی

beytinin *Mesnevî* ciltlerinin bittiğini göstermediğine yöneliktir.

Ankaravî'ye göre bu beyitle ciltlerin son bulduğu düşüncesine kapılanlar hata etmektedirler. Hatta bu beyti yanlış yorumlayarak gerçek manasını anlamamışlardır. Öyle ki bir başka cevap da altıncı cildin başında veya sonunda *Mesnevî*'nin altıncı ciltle bittiği yönünde bir işaret ve delil bulunmamasıdır. Ankaravî'nin itiraza verdiği bir diğer cevap ise cilt sonunda yer alan ve eksik kalan hikâye de bu cildin varlığını inkar etmeyi gerektirmez, ona göre hikâye yedinci ciltte devam etmese bile bunun devam etmesini beklemek gereksizdir. Çünkü ciltlerde bitmemiş ve kısa kesilmiş veya tek cümleyle kapatılmış hikâyeler de mevcuttur:

"… bu beyt-i şerîfde *Mesnevî-i Şerîf"*in tamâm şeş mücelled olmasına ve ondan gayrı Hazret-i Mevlâna nutka gelmemesine ve cild-i sâbi'in olmamasına delâlet ve işâret olunmuş, ammâ min vechin hatâ kılınmışdır. Bu beyt-i şerîfde *Mesnevî-i Şerîf"*in hemân altı mücelled olmasına aslâ ve kat'â delâlet yokdur. Bâ-husûs ki bu beyitden sonra bizim mezheb ve mu'tekidimizi müeyyed delil ve şâhid katı çokdur. … bu beytin lafz-ı şerîfinde bi'l-mutâbakat-ı müstenâd olan ma'nâ budur 'Ey ma'nevî sana pîş-keş getiririm kısm-ı sâdisi, *Mesnevî*nin tamamında' yani 'ey ma'nevî olan Hüsâmeddîn cild-i sâdisi *Mesnevî* tamamında tamâm olması vaktinde sana armağan getiririm. Ve sana onu hediyye kılarım'demek olur. … Zirâ *Mesnevî* tamâm oldugu vakitde pîşkeş getiririm demekle elbetde cild-i sâdisin âhirinde tamâm olmak lâzım gelmez. Belki *Mesnevî* nâmıyla müsemmâ olan kitâb tamâm oldukda sana bu kısmı hediyye kılarım demek olur. … bâ-husûs *Mesnevî-i Şerîf"*in cild-i sâdisde tamâm olmadıgına iki delîl vardır, birisi budur ki elbette müellif ve musannif olanlar kitâblarının âhirinde kendi isimlerini tekrâr zikr ederler. Ve yâhud isimlerini zikr eylemezlerse itmâm ve ihtitâm-ı münâsib bir nice kelâm buyururlar ve Hak Teâlâya münâcât ve du'â ve Resûl-i Ekrem -salla'llâhü aleyhi ve sellem- hazretlerine salavât ve senâ ederler. Cild-i sâdisin âhirinde hod bu gûne itmâm ve ihtitâma müteallik kelâm yokdur. Ammâ cild-i sâbi'in âhirinde *Mesnevî-i Şerîf"*in itmâm bulmasına ve nihâyet bulmasına münâsib bir belîğ ve manîdâr münâcât buyururlar. Onda Hüsâmeddîn Efendi'nin nâm-ı şerîflerini zikr edip du'â ile hatm etmişlerdir. … Bir delîl-i kavî dahi Sultan Veled Hazretlerinin buyurdukları ebyât-ı şerîfedir ki cild-i sâdisin âhirinde buyururlar:

مـدتـی زیـن مـثـنـوی چـون والـدم　　شـــد خمش کفتمش ولد ای زنده دم
قصـــه شـــاه زاده گـان نـامـد یســـر　　مـانـد بـنـهـفـتـه ســـر ان یـگ پســـر

kısm-ı sâdisin âhiri Kıssa-i Şehzâdegândır. Çünkim Kıssa-i Şehzâdegân başa gelmedi dediler tamâm olmadı demek ma'nâsını iş'âr eylemez."[566]

Öte yandan Ankaravî, yeri geldikçe Şem'î'nin şerhine de değinmiş ve onun bahsi geçen beyte dair yaptığı keşif ve keramet açıklamalarının da yersiz olduğunu hatta dahası Şem'î'nin şerh konusunda ehil olmadığını ancak onun döneminde yedinci cilt ortaya çıkmış olsaydı onun da bunu dikkate alacağını açıklamıştır:

"… Şem'î gibi kimselerin 'aklı ve 'ilmi bir yere cem' olsa onun vâdi-yi mu'âyenesinden hayrân olalar. Ve mebâdî-yi esrâr ve hakâyıkında sergerdân kalalar idi. Pes onun gibi kimsenin kelâmı ile bunun gibi âlî kelâmı tezyîf ve tekzîb eylemege hüccet ve beyyine îrâz eylemek 'akl-ı selîm sâhiblerinin katında ayrı ve fehm-i müstakîm mâliklerinin 'indehü dâire-i kabûlden eb'addır. Şem'î merhûmun bu fende ehl olmadıgı hod onun şerhini gören her ehlin ma'lumudur. Tafsîle hâcet yokdur. … Ammâ Şem'î merhûm böyle demek husûsunda el-hak mu'arrâdır. Zîrâ onu 'asrında hazret-i *Mesnevî* altı mücelled idi bir cild-i âhar dahi zuhûra gelmek ihtimâlini vermeyip zann-ı gâlibi üzere böyle demişdir. Bizim dahi cild-i sâbi'in zuhûrundan evvel zann-ı gâlibimiz altı mücelled olmak üzere idi. Lâkin 'ayâna geldikden sonra zann ve gümân ber-taraf oldu. Eger Şem'î merhûm dahi hâl-i hayatda olaydı bu defter-i ma'ârif-i meşhûnı müşâhede kılaydı söyledigi sözden rücû' kılardı ve bu kitâb-ı belîgin Hazret-i Mevlâna kelâmı olduguna bir vech ile mukarrer ve mu'terif olurdu."[567]

Ankaravî'nin muterizlere verdiği cevapları topladığı başlıklardan sonuncusu olan *Cevâb-ı i'tirâz-ı râbi'* başlığı altında Ankaravî, *Mesnevî*'nin altıncı cildinin sonunda Sultan Veled zeylinin yer almasını ve Üç Şehzade hikâyesinin tamamlanmamış olmasını, dolayısıyla *Mesnevî*'nin tamamlanmadan altı ciltte bitmesi gerektiğini savunanlara karşı cevap vermektedir. Ankaravî'ye göre bu iddiayı ortaya atanlar Mevlâna'nın sözlerini fehm edememişler ve bu sözlerin hakikatini anlayamamışlardır. Ankaravî bu kısımda Sultan Veled zeyli ile ilgili bilgiler aktarırken her bir beyitteki gizli kalmış mânâları ortaya koyarak, yedinci cildin varlığı konusundaki delillerini izaha devam etmiştir:

"Sultan Veled Hazretlerinin buyurdukları ebyât-ı şerîfenin evveli budur:

مـدتی زین مثنوی چون والـدم　　شـــد خموش گفتش ولد ای زنده دم

[566] İsmail-i Ankaravî, *age*., 13a-13b.
[567] İsmail-i Ankaravî, *age*., 14b-15a.

قصـــه شـــاه زاده گان نامد يســـر　　مـانـد بنهفتـه ســـر ان يـگ پســـر
گفت نطقم چون شـــتر زين بخفت　　نيســـتش با هيچ كس تا حشـــر گفت
وقت رحلت امد وجســـتن از جو　　كـل شـــيـئ هـالـك الا وجـهـه
بـاقى اين گفـت ايـد بى زبـان　　در دل ان كس كـه دارد زنـده جـان
گفت و گو اخر رســـيد وعمر نهم　　مزده كـامـد وقـت ان كز غم رهم

Ma‘nâ-yı şerîfi, çün vâlid-i ‘azîzim bu *Mesnevî* bir müddet hamûş oldu sükût kaldı, Sultan Veled ol Hazrete dedi ‘ey demi zinde ve ey kelâmı ferhunde şehzâdelerin kıssası başa gelmedi ve tamâm olmadı. Ol püserin sırrı gizli kaldı’. Yani Sultan Veled Hazretleri der ki ‘benim pederim bu *Mesnevî-i Şerîfî* demeden bir zamân hamûş oldu ve ferâgat kıldı. Ben ona dedim ‘ey zinde-dem olan vâlidim ol üç şehzâdenin kıssası tamâm olmadı ve kemâl-i mertebesini bulmadı. Ol şehzâde-i küçügün sırrı gizli kaldı dedim.’ Bu beyt-i şerîfden Mesnevî-i şerîfin bu şeş mücelledde tamâm olduguna işâret vardır ki Hazret-i Mevlânanın ol iki şehzâdenin kıssalarını tamâm deyip küçük şehzâdenin kıssasını dahi bir mikdâr nakl eyledikden sonra onun sırrını ihfâ ve ketm eylemişler ve nutka getirip söylememişler. …[sonrasında] Hazret-i Mevlâna buyurdular ‘ey veled benim nutkum bu mücelledden sonra üştür gibi yatdı. Ol yek püserin sırrını haşre dek hiç kimseye demek yokdur. كفت burada كفتن manâsına masdardır.نيستش de zamîr, beyt-i evvelde olan yek püserin sırrına râci‘dir. …Hazret-i Mevlâna dedi ‘ol yek püserin sırrını ta‘bîr eylemede benim nutkum deve gibi yatdı ve bu husûsda olan nutku haşre dek hiç kimseye demeklik yokdur evvelki ma‘nâ evlâdır.’ [diğer beyitte] Âlem-i kesretden âlem-i vahdete rıhlet eylemenin vakti geldi ve cûy-ı beşeriyyetden sıçramanın zamanı karîb oldu her şey fi’l-hakîka hâlikdir. İllâ ol Allâh’ın vechi hâlik degildir…. Ey ahî bu kabîlden olur bu kelâmı dedikleri gibi hemen rıhlet kılmaları ve intikâl eylemeleri lâzım gelmez. Ve bu kelâm kısm-ı sâdis bu mahalle geldikden sonra Hazret-i Mevlâna’nın çok geçmeyip vefât eylemelerine dahi delîl olmaz. Belki ol hazret mesnevî demeden bir müddet ferâgat eyleyip mevte müteehhib olmak ve dâr-ı hakîkate inâyet kılmak lâzım gelir. Bir zamândan sonra yine izn-i Hak’la cild-i sâbi‘in nazmına şürû‘ kılsalar bu sözler onu men‘ kılmaz.”[568]

Diğer beyitleri de kısaca yorumlayan Ankaravî’ye göre, “söz bitti, sona erdi, kesildi” diyerek bundan sonra diğer kısımlardaki gibi fazla söz söylemenin olmayacağına işaret edilmiştir.

Öte yandan Ankaravî, çoğu nüshada olan ancak 677 tarihli nüshada bulunmayan altıncı cildin sonunda yer alan Sultan Veled zeylindeki beyitleri açıklarken, zeyldeki beyitlerin

[568] İsmail-i Ankaravî, *age*., 17a-18b.

geçerliliğini yedinci ciltten sonra yitirmiş olması gerektiğini de vurgulamaktadır. Zaten Ankaravî'nin kullandığı 688 tarihli nüshada zeylin ikinci beytinin yerine "neden artık söz söylemiyorsun, neden ledün bilgisinin kapısını kapattın" beyti yer almaktadır. Böylece ona göre zeylde hikâyenin bitip bitmediği ile ilgili herhangi bir ibare de bulunmamaktadır. Ankaravî; "… buyurdukları kelâm-ı lutfun hükümleri mensûh oldu. Eğer bu kelimât kırâat olunursa ve kitâbet kılınırsa câizdir amma bunun hükmü ile bu tarîkin erbâbına bu kitâb-ı müstetâbı gördükten sonra amel eylemek kelâm-ı nâsih ile amel eylemeyi koyup kelâm-ı mensûh ile amel eylemek gibi olur. Bu ise caiz değildir."[569] diyerek zeyl hakkındaki görüşünü ortaya koymaktadır.

Hazret-i Şârih'in, yedinci cilt için yaptığı şerhten aktardığımız bu kısımlardan hareketle, *Mesnevî*'nin yedinci cildiyle ilgili görüşlerini kısaca değerlendirmek gerekirse; onun, bahsi geçen cildi ısrarla savunduğu, hatta yaptığı açıklamalar ve karşı koyuşları ile döneminde ve de sonraki dönemlerde ortaya atılan iddiaların önüne geçmek için ciddi bir mesai harcayarak bu tartışmaların fitilinin ateşlenmesine sebep olduğu görülecektir. Ankaravî'nin yedinci cildi savunması ele aldığımız bu bölümlerle de kalmamıştır. Ankaravî, şerhini yaparken örnekler vererek açıklamaya çalıştığı bu düşüncelerini diğer ciltlerden aldığı destekleyici beyitlerle de tekrar etmiş ve şerhin kimi yerinde yapılan bu itirazlara cevaplar vermiştir.[570]

Ankaravî'nin yedinci cilde ait olan görüşlerini ve savunmasını belirttikten sonra şimdi *Mesnevî*'nin yedinci cildiyle alakalı geçmişten günümüze kimlerin nasıl görüş belirttiği hususuna geçilebilir.

XVI. yüzyılda yaptığı Türkçe tercüme ve şerhlerle ismi anılan âlim, şârih ve mutasavvıf **Şem'î Efendi** (ö.1011/1602), ilk Türkçe tam *Mesnevî* şerhi olan eserinde *Mesnevî*'nin cilt sayısı ile ilgili görüşlerde bulunmaktadır. Aslında Ankaravî'den önce yaşadığı için bu görüşlerinin de önemi büyüktür diyebiliriz. Çünkü yedinci ciltle ilgili tartışmaların en üst seviyede yaşandığı yıllar, Şem'î Efendî'nin *Mesnevî* şerhinden yaklaşık otuz beş yıl sonra Ankaravî'nin *Mesnevî* şerhini yazdığı yıllardır. Dolayısıyla burada iki farklı varsayım üzerinde durulması gerekebilir.

İlk olarak Şem'î Efendî'nin, *Mesnevî* şerhini kaleme aldığı yıllarda *Mesnevî*'nin cilt sayısına ilişkin böyle bir tartışmanın/söylentinin olabileceği düşüncesidir. Ancak elde yedinci ciltle ilgili herhangi bir nüshanın bulunmayışı da bu konunun sönük kalmasına vesile olmuş olabilir. İkinci varsayım ise, Şem'î Efendi'nin *Mesnevî*'nin cilt sayısıyla ilgili belirttiği

[569] İsmail-i Ankaravî, *age*., 23a.
[570] Bu itirazlara verilen cevaplar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Semih Ceyhan, *agt.,* ss-354-366.

düşünceleri, kendisinden otuz yıl sonra vefat eden Ankaravî'nin, *Mesnevî*'nin cilt sayısıyla ilgili ortaya çıkardığı 'yedinci cilt meselesine' dair bir açıklama olmadığı varsayımıdır.

Zira Şem'î Efendi yazmış olduğu *Mesnevî* şerhinde, şerh gereğince bahsi geçen beyitlerin açıklamalarını yapmış, sondaki hikâyenin eksik kalması ile Sultan Veled zeylinin yorumu ve açıklamasını da yaparak, *Mesnevî*'nin altı cilt olmasının hikmetlerini ve Mevlâna'nın keramet sahibi olduğunu izah etmiştir. Bu şekilde *Mesnevî*'nin cilt sayısına değinmiş olabilir. Çünkü Şem'î Efendi, yedinci cildin varlığı ya da yokluğu ile ilgili bir açıklama yapmış olsaydı, yorumlarının arasında mutlaka 'yedinci cilt' tabiri olurdu ve *Mesnevî*'nin altı cilt olduğu düşüncesine binaen bu açıklamaların da gerektirdiği şekilde söz arasında 'yedinci cilt diye bir cilt yoktur' diyebilirdi.

Şem'î Efendi, *Mesnevî*'nin altıncı cildinin başında geçen;

پیشکش می‌آرمت ای معنوی　　قسم سادس در تمام مثنوی
شش جهت را نور ده زین شش صحف　　کی یطوف حوله من لم یطف

beyitleriyle *Mesnevî*'nin cilt sayısına dair ilk açıklamalarını yapmış ve burada Mevlâna'nın keramet göstererek daha cilt bitmeden *Mesnevî*'nin cilt sayısını ifade ettiğini açıklamıştır. Beytin yorumunda altı sayısının hikmetlerini de sıralayan Şem'î Efendi, şerhinin bu kısmında *Mesnevî*'nin altı ciltle tamamlandığını ısrarla vurgulamaktadır:

"… Kutb-ı dâire-i esrâr-ı yakîn sultânü'l-ârifîn Hazret-i Mevlâna -kaddesa'llâhu sırrahu- bu beyt-i şerîfle kerâmet izhâr eylemişdir. Zîrâ kısm-ı sâdis henüz tamâm olmadan itmâmına işâret vaki' olmuşdur ve *Mesnevî-i Şerîf* hem hemân altı defter olduguna işâret vardır ki "der tamâm-ı *Mesnevî*" terkîbinden rûşen ve zâhirdir."[571]

"… *Mesnevî-i Şerîf*'in altı defter olmasına hikmet budur nitekim bu âlem-i hiss cihât-ı sitteden hâric ve bîrûn degildir. Bu *Mesnevî-i Şerîf* hem bir kitâb-ı Rabbanî'dir ki, tarîkat ve hakîkate müteallik olan esrâr u ma'ârifi cemî'an câmi'dir. Ve bir nükte budur ki, bu hadîs-i şerîf muktezâsınca "İnne li'l-*Kur'ân*i batnen ve li-batnihi batnen ilâ seb'ati ebtunin", çünki ehl-i tefsîr *Kur'ân-ı Azîm*'in zâhir ma'nâsını tefsîr eylediler, Hazret-i Mevlâna -kaddesa'llâhu sırrahu- bâtın ma'nâsını tesettür ve butûn i'tibârı üzere tefsîr eyledi. Ve *Mesnevî-i Şerîf*'in altı mücelled olması bu âyet-i kerîme îtibârı üzere olsa hem mümkündür:

إِنَّ رَبَّكُمُ اللهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ. [572]

[571] Şem'î Efendi, *Şerh-i Mesnevî,* Süleymaniye Kütüphanesi, Molla Arif-Molla Murad, Numara 38, C. VI. v. 4b.
[572] *Kur'ân-ı Kerîm,* A'râf Suresi, 7/54: "Şüphesiz ki rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşa istivâ eden; geceyi, durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş durumda yaratan Allah'tır. Bilesiniz ki, yaratma da buyurma da yalnız ona aittir. Âlemlerin rabbi olan Allah yüceler yücesidir."

Yanî Hazret-i Mevlânâ -kaddesa'llâhu sırrahu- bu âyet-i kerîme hasebince Hak Teâlâ Hazretlerine tamâm-ı tebaiyyet i'tibârî ile *Mesnevî-i Şerîf*'ini altı defter eyledi. Ve *Kur'ân-ı Azîm,* dîn-i mübînin cemî'-i husûsda nizâm ve intizâmına kâfî oldugu gibi ki, bu âyet-i kerîmeden rûşendir: الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي[573]

Hazret-i Mevlânâ -kaddesa'llâhu sırrahu- *Mesnevî-i Şerîf*'ini altı kısım eyledigi bu kitâb-ı müstetâbda erbâb-ı sülûke kifâyet eder ahvâl-i tarîkat ve esrâr-ı hakîkat mezkûr oldugu için; "şeş suhuf "dan murâd *Mesnevî-i Şerîf*'dir."[574]

Diğer taraftan Şem'î Efendi, altıncı cildin sonunda yer alan ve tamamlanmamış olan "Üç Şehzâde Hikâyesi" hakkında da düşüncelerini belirtmiş ve *Mesnevî*'nin bu hikâyesinin yarım kaldığı ancak *Mesnevî*'nin tamamlandığı görüşünü ortaya koymuştur.

Özellikle cildin sonunda yer alan Sultan Veled zeyli olarak bilinen beyitleri de yorumlayan Şem'î Efendi, *Mesnevî*'nin cilt sayısıyla ilgili buradaki delilleri de anlatarak düşüncesini ortaya koymuş ve *Mesnevî*'nin altı ciltte tamamlandığını açıklamıştır:

"… Hülâsâ-i kelâm budur ki *Mesnevî-i Şerîf* henüz tamâm olmadan ondan ferâgat olunmaga sebeb ol zamânda Hazret-i Mevlâna'nın -kaddesa'llâhü sırrahü'l-azîz- 'ömr-i azîzi nihâyet-pezîr olup dünyadan rıhlet ü sefer eylemek lâzım oldugudur. Lâcerem *Mesnevî-i Şerîf*'den ferâgat edip rıhlet tedârikinde oldu."[575]

Buradan hareketle Şem'î Efendi'nin, *Mesnevî*'nin cilt sayısı ile ilgili yaptığı görüşleri şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

1. Mevlânâ; VI.cildin basında yer alan "Pîşkeş mî âremet ey ma'nevî / kısm-ı sâdis der tamâm-ı *Mesnevî*" (Ey ma'nevî sana armağan ederim / altıncı kısmı *Mesnevî*'nin tamâmında) (VI, b. 3) beyti ile *Mesnevî*'nin altı cild olacağına keşf ve kerâmet göstermistir.
2. Vefât vaktinin yaklaşması üzerine âhiret yolculuguna koyulan Hazret-i Mevlânâ içinde bulunduğu bu hazırlık sebebi ile *Mesnevî*'nin son hikâyesi olan "Şehzâdegân kıssası"nı tamamlamamıştır.

[573] *Kur'ân-ı Kerîm,* Mâide Suresi, 5/3: "…Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım, sizin için din olarak İslâmiyet'i beğendim…"
[574] Şem'î Efendi, *age.,* C. VI. v. 5a.
[575] Şem'î Efendi, *age.,* C. VI., 591b

3. Hazret-i Mevlânâ, tarîkat ahvâlî ve hakîkat sırları çerçevesinde sülûk ehline lâzım olan her türlü bilgiyi altı cilt hâlinde tertîp edilen *Mesnevî*'de dile getirmiştir. Dolayısı ile bundan sonra *Mesnevî* söylenmeyecektir.[576]

Sarı Abdullah Efendi (ö. 1071/1660) de *Şerh-i Mesnevî* adlı eserinin ilk cildinde *Mesnevî*'nin cilt sayısı hakkında uzun bir açıklama yapmıştır. Burada *Mesnevî*'nin cilt sayısının altı olduğuna 'şeş cihet' üzerinden deliller getiren Sarı Abdullah, itirazcılara karşı saydığı altı nedenden dolayı cilt sayısının altı olduğunu vurgulamaktadır. Sarı Abdullah Efendi'nin *Şerh-i Mesnevî*'sindeki ilgili bölüm şöyledir:

"… Şimden sonra gûş-ı safâ ile ısgâ kıl ki *Mesnevî-i Şerîf* şeş mücelled olduğunun vücûh-ı nükâtı dîde-i nihâye çehre-güşâ ola.**Evvelâ** Hazret-i Mevlâna *Mesnevî-i* hakâik-i ihtivânın cild-i sâdisinden -*Mesnevî*- شش جهت را نور ده از شش صحف کی یطوف حوله من لم یطف

deyip cihât-ı sitte ifâza-i envâr-ı muhabbet etdiklerine işâret buyururlar ve eger hakîkat-i şeş cihetden su'âl olunursa 'ilm-i şerîfe nihân olmaya ki erbâb-ı hikmet isbât-ı istidâre-i felekde cihet-i hakîkî ikidir demişler ya'ni biri fevk ve biri tahtdır ki felek-i a'zam ile mahdûd olup felek-i atlasın sath-ı muhadd[ed]-i bî-cihet fevk ve merkezi cihet-i tahtdır ki nokta-i kürre-i zemîndir. Binâen 'alâ zâlik felek-i a'zam muhadded-i cihâtdır demişler, zîrâ müntehâ-yı işârât-ı hissiye felek-i eflâkin muhaddebidir. Ve 'inde'l-ba'z muka'ar-ı felek-i kamerdir. Zîrâ müntehâ-yı hareket-i müstakîme felek-i kamerin muka'arıdır. Pes işârât-ı hissiye anda nihâyet bulur demişler. Ve mâ halâ-yı fevk u taht a'nâ kabl ü ba'd ü yemîn ü yesâr cihât-ı hakîkiyye olmayıp izâfiyedir. Zîrâ ecsâmda mu'tebere olan eb'âd-ı zevâyâ-yı kavâimi tekâtu' iden eb'âd-ı sülüseden gayrı degildir. Pes eb'âd-ı sülüseden her birine tarafeyn i'tibâriyle etrâf-ı sitte zâhire olup şeş cihet ta'bîr olur. Ve eb'âd-ı sülüseden murâd tûl u 'arz u 'umkdur. Meselâ cism-i insânîde mu'tebere olan eb'âd-ı sülüseden herbirine ba'd ve asl dirler. Ya'ni eb'âddan olan tûl insânın kademin ile re'si beynini vâsıldır. Ve vâsıl-ı beyn-i cenbeyn 'arzdır, ve batn ile zahr beynini vâsıl olan 'umkdur. Pes şahs-ı insânın hâlet-i kıyâmı vaz'-ı tabî'isi üzre oldukda imtidâd-ı tûlisinden re'sini vely eyleyene fevk ve fî tilke'l-hâleti kademeynin vely edene taht ve imtidâd-ı 'arzının nihâyetinden bi-hasebi'l-gâlib akvâ-yı cânibeyn vely edene yemîn ve ez'af cânibeyn vely edene yesâr ve nihâyeti imtidâd-ı 'umkîden, batnı vely edene kuddâm ve zahrı vely edene half derler. Ve cihetân-ı hakîkîtân olan fevk ile taht kâmet-i insânın eger intisâbı ve eger intikâsı hâlinde hîç hâl ile mütebeddel olmaz. Zîrâ fevkin kuvvetini re's-i insânî ve tahtın

[576] Şeyda Öztürk, *Şem'î Efendi ve Mesnevî Şerhi,* Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Araştırmaları Merkezi Yay., İstanbul 2011, s. 128-132; Şeyda Öztürk, *Şem'inin (15.-16. YY) Mesnevî Şerhi (İlk Türkçe Mesnevî Şerhi),* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2007, s. 129.

tahtiyeti kadem-i insânı vely etdikleri için olmayıp belki insân için olan vaz‘-ı tabî‘i bu vechi muktezâdır. Meselâ vaz‘-ı mezbûr intikâsıyla münkalib olsa egerçi insân vaz‘-ı tabî‘îsinde kalmaz velâkin fevk tahta ve taht fevka mütebeddel olmaz. Ammâ cihât-ı sâire nefs-i hakîkat i‘tibâriyle olmayıp belki cihetân-ı hakîkîtândan hâric olan umûra nisbet ile i‘tibâr olunmuşdur. Pes ‘inde’l-tahkîk-i cihâtdan her biri yâ cihet-i fevk yâhud cihet-i taht olup *Mesnevî-i Şerîf*’in dahi şevârık-ı esrârı ‘arş-ı a‘lâ-yı melekûtdan tahte’s-serâ-yı nâsûta varınca cihât-ı beşeriyyeti gark-ı envâr-ı gayb-ı hüviyyet etmişdir.

Fâ-fehüm ve *Mesnevî-i Şerîf* şeş mücelled olduğunun nikâtından **vech-i sânî budur ki**, âsumân ve zemîn ‘*وما بينهما*’ [ve ikisinin arasında olan şeyler] hilkatinde Hak Sübhânehü ve Te‘âlâ eyyâm-ı sitte zikriyle fazîlet-i sitte işâret edip *Furkân-ı Kerîm*’de buyuyur ki:

إِنَّ رَبَّكُمُ اللهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ[577]

قال البيضاوى أي في ستة أوقات كقوله تعالى: {وَمَن يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ } أو في مقدار ستة أيام، فإن المتعارف باليوم زمان طلوع الشمس إلى غروبها ولم يكن حينئذ، وفي خلق الأشياء مدرجاً مع القدرة على إيجادها دفعة دليل للاختيار واعتبار للنظار وحث على التأني في الأمور.

ve ba‘zı müfessirin zikr olunan eyyâm-ı sitte ile eyyâm-ı âhirete işâret buyurulmuşdur ki her bir günü dünyâ yıllarından bin yıl kadardır demişler. -Âlâ kellâ et-takdîrîn- Hak celle ve ‘alâ dilese semâvât ve ârz ‘*وما بينهما*’yı def‘aten vâhideten ân-ı vâhidde îcâd ederdi. Velâkin ibâdına te’ennî umûrı ta‘lîm için eyyâm-ı sitte mikdârı müddetde halk etdi demişler. Ba‘zılar dahi halk-ı bârîde lâ-aslâ ve lâ-tahkîken ve lâ-takdîren imtidâd yokdur deyip ve tefsîr-i ‘uyûnda akvâl-i mezbûra bî-ba‘de’l-îrâd bu vech ile ifâde-i murâd eder ki;

فالتفسير بذالک خطأ بين والصحيح ان يقال ان الله تعالى خلقهما فى هذه الايام السته لابالامتدادات وقدكانت موجودة قبل خلق السموات والارض لان الايام قبله لفلک النجوم الثوابت و فلكها دايرا قبل خلق السموات والارض والشمس والقمر وغير هما من الكواكب ولذالک لم يقل فى ستة اشهر.

Ve tefsîr-i *Keşfü’l-Esrâr*’da mestûrdur ki kerîme-i mezbûrede olan eyyâm-ı sitte-i ma‘rûfe olan hafta eyyâmına delâlet edip hamsîn elf sene kerîmesinde darb-ı mesel olan eyyâmdan degildir. Ve *Tevrât*’da dahi ‘فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ’ mefhûmu musarrihdir.

Pes bir fehvâ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ‘[578]Hak Subhânehü ve Te‘âlâ fî-lemhi’l-basar cem‘î-i mevcûdâtı halka kâdir iken eyyâm-ı sittede halk eylediği şu ma‘nâya işâretdir ki ol ‘Azîz ve Cebbâr ‘ibad-ı ‘usâtı hîn-i ‘isyânlarında mu’âheze ve ‘ıkâba kâdir iken mühlet verdiği

[577] *Kur’ân-ı Kerîm,* A‘râf Suresi, 7/54: “Şüphesiz ki rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşa istivâ eden; geceyi, durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş durumda yaratan Allah’tır. Bilesiniz ki, yaratma da buyurma da yalnız ona aittir. Âlemlerin rabbi olan Allah yüceler yücesidir.”

[578] *Kur’ân-ı Kerîm*, Yâsîn Suresi, 36/82: “Bir şeyi istediğinde, O’nun buyruğu "ol!" demekten ibarettir; hemen oluverir.”

tevbe ve nedâmet ile a‘mâl-i sâlihaya tevcîh-i kudret ve tâ‘ât ve ‘ibâdâta bezl-i himmet eylemek ve münhemik-i fi’l-ma‘siye olan erbâb-ı şakâvet bize mühlet verilmedi yohsa biz dahi ma‘âsîden ferâgat ve tarîk-i tâ‘âta ‘azimet ederdik diye ma‘zeret edecek hâlleri kalmayıp kat‘-ı hüccet olmak içindir.

Ve T*efsîr-i Vecîz*’de: ای فی مقدار ستة ایام من الاحدالی السبت واجتمع الخلق فی الجمعة diye mestûr olup İmâm-ı ‘Alî’nin dahi bu beyti bu ma‘nâyı müeyyiddir. Kâle -kerramallâhü vechehü- beyt:

وف الاحـدالـبـنـآء لان فـيـه / تـبـدى الله فـى خـلـق الســـمـاء.

Ve şerh-i dîvânda mestûrdur ki binâ-i semâya yevm-i ehadda bidâ olundugu takdîrce şeb ile rûzun vücûdu hod hareket-i felek şems ve kamere mevkûfdur. Pes ibtidâ-i hilkat-i semâ yek-şembede olmak nice tevfîk olunur diye vâkı‘ olan şübheyi bahr-i zıhâr-ı hakâik Şeyh Muhyiddîn-i ‘Arabî -radıallâhü ‘anh- *Fütûhât-ı Mekkiye*’de halledip buyururlar ki yevm ile nehâr beyninde fark vardır. Zîrâ vücûd-ı yevm felek-i a‘zamın devre-i vâhidesinden ‘ibâret olup ve felek semâdan degildir. Belki ıtlâk-ı semâ kevâkib-i seyyâre semâvâtına münhasırdır. Ve leyl ve nehârın vücûdu felek-i âfitâbın hareketine delîldir. Ba‘zı kimesne dahi su’âl îrâd eylemişdir ki rûz-ı şenbeh ehad ile tavsîf olunmayıp mâ-ba‘dinde olan rûz-ı yekşenbeh ehad ile tavsîf olunduğuna hikmet nedir? Bu su’âle iki vechile cevâb verilip nükte beyân etmişler. Velâkin bu fakîr-i kem-dirâyenin dahi hâtırına onlardan mâ‘adâ bir nükte-i ma‘kûle dahi lâyıha olup cevâb-ı evvelden a‘lâ ve cevâb-ı sânîye akreb olmakla saff-ı vasatda mukallem gösterip hayrü’l-umûri [e]vsatuhâ ma‘nâsını ifhâm eyledik. Cevâb-ı evvel meselâ on iki burcun ibtidâsı Hamel iken erkâm-ı burcda harf-i elif burc-ı sânî olan Sevre vaz‘ olunup Hamel burcu vaz‘-ı hurûfdan mücerred olunduğu gibi cum‘adan mâ‘adâ eyyâm-ı usbû‘dan olan şenbih dahi yevm-i tâm ve evvel eyyâmdır. Pes rûz-ı evvele şurû‘ şenbih ile olur. Ammâ yek-şenbih yevm-i tâm olmayıp belki sabâh-ı sebtin ikinci günü yevmü’l-ehadde olup ve hakîkatde yevme şurû‘ yine şenbih olup yevmü’l-ehad ikinci şenbih ve bed’-i ta‘dâd yek-şenbihden olmakla yevmü’l-ehad denilir. Şenbihin sabâh-ı sâlisi dü-şenbihde tamâm olup tekrâr sebt-i sâlis şurû‘ olunur. Ve ‘alâ hâze’l-kıyâs penc-şenbih gününe varınca bu üslûb üzere ‘add olunan rûz-ı şenbih yevm-i sebtin sabâh-ı râbi‘ ve sabâh-ı hâmisi demek olur. Fâ-fehüm ve bu fakîrin hâtırası olan cevâb budur ki çünkü bünyâd-ı semâvâta yevmü’l-ehadde bed’ olunup min haysü’l-icmâl tertîb-i envâ‘-ı âhir-i merâtib-i vücûd olan nüsha-i insâniyede tamâm olup yevmü’l-ehadden cum‘aya varınca merâtib tenezzülât-ı ihtitâm bulmuşdur. Ve ‘âlem-i nâsût mecmû‘a-yı mülk ve melekût olduğu ecelden sâdis ile tavsîf olunacak iken yevm-i cum‘a ile ta‘rîf olunup hattâ insân hazret-i sâdis i‘tibâr olunmuşdur. Ve sebt-i âsâyiş ve râhat ve kat‘ ve ferâgat ma‘nâsına olup ba‘de’l-cum‘a zuhûra gelecek bir mertebe dahi olmamakla yevm-i mezbûra sebt tesmiye olundu. El-‘ilmü

‘inda’llâhi te‘âlâ ve mertebe-i sâlisede olan cevâb-ı sânî budur ki şenbih zât-ı bahta işâret ola zât-ı baht ise gayb-ı mutlak ve lâ-ta‘ayyün olmakla ne vâhiddir ne kesîr ve yek-şenbih mertebe-i ehadiyyete ve dü-şenbih mebde’-i zûr-ı kesrât olan mertebe-i vâhidiyyete ve se-şenbih ‘âlem-i ‘ukûl ve nüfûs-ı mücerredeye ve çehâr-şenbih ‘âlem-i misâl ve penc-şenbih ‘âlem-i şehâdete yevmü’l-cum‘a câmi‘-i cemî‘-i merâtib olan ‘âlem-i nâsûta işâret olup eyyâm-ı usbû‘ tamâm olur. Pes gayb-ı mutlakdan eger kâlen eger işâreten ve eger hâlen ahbâr hadd-i imkânda olmadıysa Mevlâna Hudâvendigâr dahi bu ma‘nâyı telmîh için dâhil-i hayta-i ‘ibâret olan mertebe-i ehadiyyet ve vâhidiyyet ve ‘ukûl ve nüfûs-ı mücerrede ve ‘âlem-i berzah ve ‘âlem-i şehâdet ve hakîkat-i insâniyeden haber vermekle *Mesnevî-i Şerîf*’i şeş mücelled olmak üzere tertîb buyurmuşlardır.

Vech-i sâlis, Necmeddîn-i Dâye -tayyeballâhü enfâsehû- bu âyet-i kerîmede lisân-ı tevfîk ile şöyle tahkîk etmişler ki:

ان الله يعرف ذاته الخلق بصفاته وهى الربوبية والالوهية والقادرية والخالقية والمدبرية والحكيمية والاستوائية فقال:

’إِنَّ رَبَّكُمُ اللهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ‘

ya‘ni bu âyet-i kerîmede şu ma‘nâ-yı hakâik-i mebâniye işâret vardır ki ol vâcibü’l-vücûd mugîzü’l-lutf ve’l-cûd ‘ibâdını tarîk-i tevhîde delâlet maksûd edinip buyurur ki bi-hasbi’r-rubûbiyye üzerinize tâ‘âtı vâcibe olan Rab ve mûcidiniz şol zât-ı mukaddes ve yektâ ve hâlik-i ‘arz ve semâdır ki kâdiriyyet ve hâlikiyyet ve müdebbiriyyet ve hikemiyyeti ile semâvât ve arzı eyyâm-ı sittede halk ve îcâd buyurup sıfat-ı Rahmâniyyeti ile ârş üzerine müstevlî oldu. Pes hasr-ı eyyâm-ı sittede nükte budur ki min haysü’l-küllî envâ‘-ı mükevvinât-ı ‘aded sitti müştemildir. Ya‘nî bir nev‘i ervâh-ı mücerrededir ve bir nev‘i melekûtiyâtdır ki melâike ve melekût semâvât ve ‘ukûl-i mücerrede ve mürekkebe ve cin ve şeyâtîn andandır. Ve nev‘-i sâlis nüfûsdur ki nüfûs-ı kevâkib ve ma‘âdin ve nebât ve hayvân ve insândır. Ve nev‘-i râbi‘ ecrâmdır ki ecsâm-ı latîfe ve besâit-i ‘ulviye a‘nî ‘arş ve kürsî ve seb‘a semâvât ve dûzah ve cennât ve bunların emsâli ecrâm-ı latîfe nev‘-i râbi‘dendir. Ve nev‘-i hâmis ecsâm-ı müfrede-i basîtadır ki ‘anâsır-ı erba‘adır ve nev‘-i sâdis ‘anâsırdan mürekkebe olan ecsâm-ı kesîfedir ki bunlardan her bir nev‘in tertîb-i hilkatine yevm ile ta‘bîr olundu. Pes Mevlâna Hudâvendigâr dahi eşyâ-yı mezbûrenin ahvâlini beyân etmekle *Mesnevî*’yi şeş mücelled edip bu ma‘nâya işâret buyurdu.

Vech-i râbi‘ budur ki rûh-ı kudsî-i izâfî suver-i hakâik-i kelimâtı feyz-i akdes ve ‘ayn-ı cem‘den ihrâca vâsıta olmakda kalem ve hafâ divât ve mahall-i zuhûr ve tafsîl olan âyine-i dil levh mesâbesinde olmakla kâtib-i ma‘ânî-i mücerrede olan feyz-i akdes kalem-i rûh ile ‘ayn-ı hafâda cem‘ olan midâd-ı vâridât-ı gaybiyyeden levh-i dile nakş eyledi. Kelimât-ı kudsiye fikr

ve hayâl ve hıfz ve savt ve tekellüm mertebelerinden ‘ubûr etmedikçe mefhûm olmaz ve dest-i kâtibde olan kalemden dahi ibtidâ sudûr eden nokta sâniyen terkib-i nükâtdan sûret-i harf sâlisen hurûf-ı müfredenin terekkübi râbi‘an terekküb-i harfden kelime hâmisen terekküb-i kelimâtdan kelâm ve mertebe-i sâdisede mefhûm-ı me‘ânî zuhûra gelip lâ-cerem merâtib-i sitt[e]den ‘ubûra mevkûf olduysa *Mesnevî-i Şerîf*’de olan vâridât-ı kudsiye dahi zikr olunan merâtibe nüzûl etmedikçe müstemi‘inin mefhûmu olduğuna telmîh için şeş mücelled olmasını ihtiyâr buyurmuşlardır.

Vech-i hâmis budur ki, vaktâ kim Mûsâ -‘aleyhisselâm- Vâdî-i Eymen’de nümâyân olan şecere-i lâmi‘adan iktibâs için varıp kerîme-i ’إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي‘[579] emriyle muhâtab oldukda câyiz ki ‘sem‘ime ilkâ olunan kelâm kelâm-ı Hak olmaya’ diye nefs-i Mûsâ teşevvüşe düşmekle ilhâm-ı Rabbânî vesvese-i nefs-i Mûsâyı izâle edip ‘istimâ‘ olunan kelimât-ı kudsiye bilâ reyb velâ şübhe muhâtâbât-ı İlâhîdir zîrâ ben onu cihet-i vâhideden şinvâ olmayıp belki cemi‘-i cihâtdan mecmû‘-ı kuvâ ile ısgâ kıldım ve kelâm-ı Rabbânî idügin muhakkak bildim’ deyip mutma’in oldu. Ve Kâdı Beyzâvî zikr olunan tahkîkin siyâkında bu vechile rakam-zede-i nakş-ı kelimât-ı miskiyyetü’l-hıtâm olur ki:

وهو اشارة الى انه صلى الله عليه وسلم تلقى من ربه كلاماتلقيا روحانياثم تمثل ذالک الكلم لبدنه وانتقل ال الحس المشترک فانتقش من غير اختصاص بعضووجهة

Pes kâşif-i esrâr Mevlâna Hudâvendigârın dahi Mûsâ-yı rûhı Vâdî-i Eymen-i kalbinden zuhûr eden nûr-ı muhabbetin ünsüyle ber-mısdâk-ı ’فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ‘[580] sâhha-i sırrını ta‘allukât-ı kevneynden takdîs etmekle verâset-i velâyet-i mutlaka-i Muhammediye makâmında kâim oldu müsterşidini zulûmat-ı beşeriyyetden evcât-ı envâr-ı melekûta ta‘rîc ile me’mûr olmakla şecere-i zât-ı kudsden hitâb-ı üns ile müşerref olduğu vâridât-ı gaybiyye ki *Mesnevî-i Şerîf*’de münderic olan cevâhir-i ‘ibârât-ı kudsiyedir. Cihet-i vâhideden olmayıp belki cemî‘-i cihâtdan ya‘nî hîz ve cihâtdan mukaddes olan feyyâz-ı mutlakın ilhâmâtı olduğuna işâret kasdıyla şeş mücelled etdiler.

Vech-i sâdis budur ki, ’كنت كنزا مخفيّا، فاحببت أن أُعرف، فخلقت الخلق لاعرف‘ vefkınca zuhûr-ı halk-ı hubb-ı Sübhânî ile olduğu gibi vusûl-i ile’l-Hak dahi ‘aşk-ı Rabbânî iledir. Felihâzâ bâğ-ı ceberûtun serv-i âzâdı seyyidü’t-tâife Cüneyd-i Bağdâdî’den ‘veme’n-nihâye’ diye netîce-i sülûkdan suâl etdiklerinde: ‘hiye’r-rücû‘ ile’l-bidâye’ deyip nihâyet ‘ayn-ı bidâyet olduğun i‘lâm buyurmuşlar. Pes cenâb-ı Mevlâna dahi mebde’ ve müntehâ ‘aşk-ı Hudâ olduğun inhâ için ibtidâ hikâyet-i *Mesnevî*’yi kenîzeke ‘âşık olan padişâh-ı yemm-i şiyem ve intihâsını kal‘a-

[579] *Ku’an-ı Kerim*, Taha Suresi, 20/14: “Şüphe yok ki ben Allah’ım. Benden başka hiçbir ilâh yoktur.”
[580] *Ku’an-ı Kerim*, Taha Suresi, 20/12: “Hemen ayakkabılarını çıkar.”

yı zâtü's-suverde âteş-i 'aşka vücûd-ı vehmisin ihrâk eden Şehzâde-i vâlâ-himem hikâyeti ile muhtetim edip nihâyeti ibtidâya muttasıl ve etrâf-ı eb'âdı müştemil olan 'arş-ı muhît gibi *Mesnevî-i Şerîf* dahi min haysü'l-mecmû'-ı şeş cihât kılıp sâlikini muhaddid bir nûr-ı bî-cihet ettiğine işâret buyurmuşlardır. El-hâsıl *Mesnevî-i Şerîf*'in şeş mücelled olduğuna nice nikât beyânı dahi kâbildir.

Velâkin şeş mücelled olduğu i'tibâriyle vücûh-ı sitte ihzâr olunup ve her bir delîl *Mesnevî-i Şerîf*'e i'tirâz eden ashâb-ı i'râza şeş cihetden cevâb verip zebân-ı ta'arruzlarını tebhît için ve her biri bir seyf-i kâtı' ve bürhân-ı sâtı' olmuşdur...[581]

Sarı Abdullâh Efendî'nin, *Mesnevî*'nin altı cilt olduğuna dair açıkladığı altı delil özetlenecek olursa;

İlk olarak Sarı Abdullah Efendi, *Mesnevî*'nin altı cilt olduğunu açıklayan diğer şârih, mütercim ve araştırmacılar gibi *Mesnevî*'den bir beyitle, 'şeş cihet' manasını uzun uzun anlatmaktadır. Sarı Abdullah Efendi'ye göre Mevlâna, *Mesnevî-i Şerîf*'in içindeki sır dolu sözlerle arştaki, kürsüdeki ve dünyadaki yaratılanlara varıncaya kadar bütün alemi ve insanlığı Mutlak yaratıcının nuruna gark etmiştir.

İkinci olarak, *"İnne rabbekümüllâhüllezi haleka's-semâvâti vel erda fı sitteti eyyâmin"* ayeti gereğince Mevlâna, eserini altı cilt olarak yazmıştır. Bu bölümde Sarı Abdullah, Beyzavî tefsirinden, *Keşfü'l-Esrâr*'dan ayetin tefsirini uzun uzun anlatır ve Muhyiddîn-i Arabî'nin *Fütûhat-ı Mekkiye* isimli eserindeki "eyyâm-ı sitte" üzerine yazılmış kısmı özetler. Sarı Abdullah'a göre Mevlâna, "eyyâm-ı sitte"deki manâyı bilmekte ve bunu telmîh için eserini altı cilt olarak yazmıştır.

Üçüncü olarak yaratılmışların sıralamasını veren Sarı Abdullah, Necmeddîn-i Dâye Râzî'nin bahsi geçen ayete yaptığı açıklamayı özetlemiştir. Ruhlar, nüfûslar (insan, bitki, hayvan), melekler, ecrâmlar (ruhsuz büyük varlıklar), anâsır-ı erba'a ve bunlardan olan ecsâm-ı kesîfeyi sıralayarak Mevlâna'nın bu "eşyâ-yı mezbûrenin ahvâlini" bildiğini ve onun için *Mesnevî*'yi altı cilt olarak yazdığını ifade eder.

Dördüncü olarak kutsal sözlerin kalemden dökülme mertebelerini sıralayan Sarı Abdullah, Allah'ı anlatan kelimelerin bir sıraya göre oluştuğunu vurgulayarak; bunların nokta, noktaların birleşiminden harfler, harflerin biraraya gelmesi, harflerin birleşiminden oluşan

[581] Sarı Abdullah Efendi, *Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî,* İstanbul 1287, C. I, s. 150-155; Nurgül Sucu, "Altı'nın Esrârı ve Mesnevî-i Şerîf'in Cild Sayısına Dâir", *Uluslararası Mevlânâ ve Tasavvuf Geleneği Sempozyumu, Bildiri Özetleri,* Celal Bayar Üniversitesi, Mevlâna Düşüncesi Araştırmaları Derneği, Manisa, 9-10 Ekim 2010, s. 62-63.

kelimeler, kelimelerin birleşiminden sözler ve son olarak anlamlar ve mefhumlar olduğunu anlatmıştır. *Mesnevî*'deki bütün sözler bir kudsiyet taşıdığı için Mevlâna bunu hatırlatma amacıyla eserini altı cilt olarak yazmıştır.

Beşinci olarak Sarı Abdullah, Hz. Musâ'nın Eymen Vadisi'nde Rabbinden duyduğu sesle irkilmesini ele alır. Beyzavî'nin bu konudaki açıklamasını verdikten sonra tıpkı Hz. Musa'nın tek yönden değil bütün yönlerden o kutsal sesi duyduğunu ifade ettiği gibi *Mesnevî*'de yer alan sözlerin de bütün yönlerden gelen kudsiyet içeren ibarelerden oluşan bir cevher olduğu ve bu yönüyle Mutlak yaratıcının ilhamı olduğu ifade edilmiştir.

Altıncı olarak, *"Küntü kenzen mahfiyyen fe ahbebtü en u'rafe fe halaktü'l-halka li ya'rifün"* kudsî hadis üzerinden açıklama yapılmış ve Allah'a kavuşmanın ilâhî aşk ile olabileceği vurgulanmıştır. Sonrasında ise Sarı Abdullah, Cüneyd-i Bağdâdî'den örnek getirmiş ve sondan başa dönmenin sırrına işaret etmiştir. Mevlâna da *Mesnevî*'sinde ilk hikâye olarak bir padişahın hasta câriyeye aşık olmasını işlemiş ve eserinin sonunda yine 'aşk'a dönerek son hikâye olarak da Çin padişahının kızına aşık olan üç şehzade kardeşin hikâyesini söylemiştir. Bu itibarla Mevlâna, aşk'la başladığı eserini altıncı cildin sonunda yine aşk'la bitirmiştir.

Mesnevî'nin cilt sayısı hakkında görüş belirten bir diğer şârih ise **İsmâil Hakkı Bursevî** (ö. 1137/1725)'dir. Bu bölümün başındaki yedinci cildin ortaya çıkışıyla ilgili verilen bilgilerin arasında da ismi geçen Bursevî'nin, yedinci cilde dair düşüncesi sadece cilt sayısı açısındandır. *Mesnevî*'nin altı cildine hiçbir şekilde ilave yapmayan Bursevî, ilk on sekiz beyti müstakil bir cilt sayarak yedi rakamına ulaşmakta ve yedinin sırlarının daha çok olmasından kaynaklı *Mesnevî*'nin cilt sayısını yediye çıkarmaktadır.

Bursevî, ilk on sekiz beytin şerhinin sonunda:

"… Ba'de-zâ bu mahalle gelince şerh olunun on sekiz beyt, *Mesnevî*'nin cild-i evveli mesâbesindedir. Zîrâ mâ-bâdi sonradan ilhâk olunmuşdur. Nitekim bâlâda icmâlen işâret olundu. Pes bu i'tibâr ile mücelledât yedi âded olmuş olur. Zîrâ seb'ada esrâr-ı kesîre vardır ki sittede yokdur. Nitekim mahallinde mübeyyendir. Suâl olunursa ki, kaziye-i ilhâk ebyât-ı mezkûrenin cild-i vâhid hükmünde olması müstelzem degildir. Cevâb budur ki, ebyât-ı mezkûrenin ulûm-ı cemme ve ahvâl-i mühimmeye iştimâli müdde'â-yı mezkûrun sübûtuna delâlet eder. Pes mâ-bâ'dını ilhâk mücelledi mücellede ilhâk olur. Suâl olunursa ki, iştimâl-i müşârün ileyh ne vech iledir. Cevâb budur ki, âlem-i 'asldan nüzûl ve yine 'urûc ve miyânda olan ahvâl-i sülûku beyân etmesi hasebiyledir. Anınçün on sekiz 'aded oldu. Güyâ bu âdedin müştemil olduğu sırr-ı ferdâniyyeti tahsil eden on sekiz bin 'âlemden 'ubûr etmiş oldu. Pes on

sekiz beyit, on sekiz bin ‘âlemin esrârına mütekeffil ve hakâyıkı ile ‘amel etmek cemî‘-i avâlimi güzere tembîh etdi. …”[582] demektedir. Şerhinin ilerleyen kısmında ise on sekiz beytin bizzat Mevlâna tarafından yazılmış olmasının önemini vurgular nitelikte ilk on sekiz beytin bir cilt kabul edilmesinin doğru olduğunu düşünmektedir:

“… Şöyle ki bir beyti bir kitâb etmek olur. Nitekim evvel-i *Mesnevî*’den on sekiz beyit bir cild itibâr olunmuşdur. …”[583]

Yedinci cilt meselesiyle ilgili açıklamalarda bulunan bir diğer kişi **Şair Süleyman Hayri Bey** (ö. 1891)’dir. Hayatı ve eserleri hakkında bir önceki bölümde bilgisi verilmiş olan Şair Hayri Bey, *Mesnevî*’nin yedinci cildine dair, *Mesnevî-i Şerîf Tercümesi*[584] adlı *Mesnevî*’den seçilmiş bazı beyitlerin manzum tercümesinin olduğu eserinde uzun açıklamalarda bulunmuş olsa da net bir şekilde düşüncesini ortaya koymaktan çekinmiştir. Uzun yıllardır bu tartışmanın sürdüğünü ifade eden ve “*Mesnevî-i Şerîf* Hazret-i Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî’nin eser-i te’lîfi olup müşârün ileyh hazretleri bunu altı defter i‘tibâriyle bir cild üzerine tahrîr ve tanzîm buyurmuş ve muahharen işbu altı defterden bir defteri kadar bir nüsha daha zuhûr etmesiyle o zamandan beridir *Mesnevî-i Şerîf*’in altı yâhud yedi cild olduğuna dâir bir mübâhase bâbı açılarak ilâ el-ân devâm edegelmekte bulunuyor.”[585] diyerek sözlerine başlayan Şair Hayri Bey, mukaddimenin devamında 1035 yılında Mevlâna’dan 463 sene sonra ortaya çıkan bu cildin Mevlâna’ya ait olma ihtimalinin de olduğunu vurgulasa da bir ihtimal olarak da bir söz ustasının çıkıp *Mesnevî*’ye nazire yapmış olduğunu düşünür ancak ardından “*Allah Teâlâ’nın, düşünceleri ve üslubu aynı olan, ikisi de bir vadide birbirinin aynı bulunan iki eser sahibini yarattığı, ne işitilmiş ne de görülmüştür*” diyerek bunun mümkün olup olmayacağı hususunu da değerlendirmektedir.

Şair Hayri Bey, bu tartışmaları yapanların ulema, üdeba, fazıl ve ekabir kimseler olduğunu ancak çoğu mevlevî büyüğü ve Mesnevîhan arasında hala bu tartışmaların sürmesinin, bu konunun neticeye bağlanmadığını gösterdiğini dile getirmektedir:

“… Bunca ekâbir-i ‘ulemâ ve efâzıl, şu‘arâ ve üdebâ meyânında devâm edegelen işbu mübâhasâtda *Mesnevî-i Şerîf*’in altı cild olup yedinci cildin taklîd olduğuna ‘umûmen mevlevîyân ve ekâbir-i Mesnevîhân taraflarından hükm edilmek istenilmiş ise de ol bâbda mübâhasîn-i kirâm hazerâtının ictimâ‘-ı ârâsı hâsıl olamadığından hâlâ yedinci cild dahi

[582] İsmail Hakkı Bursevî, *Mesnevî Şerhi-Rûhu’l-Mesnevî*, C. I-II, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1287, C. I, s. 52.
[583] İsmail Hakkı Bursevî, *age.,* C. I, s. 411.
[584] Şair Süleyman Hayri Bey, *Mesnevî-i Şerîf Tercümesi,* Mahmud Bey Matbaası, 1308.
[585] Şair Süleyman Hayri Bey, *age.,* s. 2.

olabilmek ihtimâlinin bütün bütün ortadan kaldıramamış olması şâyân-ı ta‘accüb ve teessüfdür. Zîrâ *Mesnevî-i Şerîf* gibi bir kitâb-ı şehîr-i nazîre nâ-pezîrin taklîdiyle mukâyese ve tatbîkinde der-‘akab mâhiyeti anlaşılacağı cihetiyle bu bâbda bir takım delâil-i hâriciyye kaydına düşerek uzun uzadı mübâhaselere girişmek için hiç de bir ihtiyâc yokdur.”[586]

Diğer taraftan Şair Hayri Bey, böyle bir kitabı taklit etmenin de zor olacağını vurgulayarak İlâhî bir hediye olan esere nazîre yapılmasını da mümkün bulmamaktadır:

“… Çünki *Mesnevî-i Şerîf* mağz-ı mesânî olarak bir veliyyullâh-ı ‘azîmin eser-i kerâmâtı yani sâhibi olan Hazret-i Mevlâna’ya mahsûs bir ‘atiyye-i Yezdânî olup fâtihasından hâtimesine kadar sehl-i mümteni‘ bir kitâb-ı mu‘ciz-i nisâb olduğu cihetlerle taklîd ve tanzîri mümteni‘ ve muhâldir. Binâen ‘aleyh *Mesnevî-i Şerîf* altı cild midir yedi cild midir diye isbât ve müdde‘â zımnında edille tedârik için ‘ummân-ı hayrete dalıp hayâl ve hâtıra gelmeyecek denilecek kadar emvâc-ı tatvîlât-ı tedkîkât içinde çalkanarak girdâb-ı mübâhasâtda döne döne boğulup kalmaya aslâ zarûret olmayıp yine leâlî-i berâhîn ve delâili ol deryâ-yı ‘irfân olan *Mesnevî-i Şerîf*’de bulmak için kendi telâtum-ı belâgat-ı tehâcümü arasında gavta-zen-i cüst u cûy-ı asdâf-ı taharriyât olmakdan başka mürsâ-yı necât ve selâmet yokdur. Böyle bir eser-i mukaddes-i yegâneye mübâhasîn-i kirâm hazerâtının ta‘bîrleri vechiyle hem de âhâd-i nâsdan bir kallâş tarafından kocaman bir cild ‘ilâvesiyle taklîd olunmasına ihtimâl verilerek bunca efâzıl-ı devrânı fark ve temyîzinde ‘âciz ve hayrân bırakırcasına tıbkı Hazret-i Mevlâna gibi bir kerâmet-i hârika gösterebilecek kadar mahâret-i bârika sâhibi bir merd-i müktedirin vücûdu tasavvur mu olunmuş da *Mesnevî-i Şerîf* ile onun eserinin fark ve temyîzinde kâsır ve nâçâr kalınmış gibi ‘azîm bir gafletle za‘f-ı temyîze mağlûb olarak öteden beriden edille tahrîsi derdine düşmeye ihtiyâc mı mess etmişdir. Böyle bir zehâb-ı nâ-savâb öyle bir kitâb-ı me‘âlî-i elkâbın tahdîd-i kadr ve menziletini îmâ ve işrâb etmekle şânına şeyn olacağından o vâdilerde görünmekden sarf-ı nazar ve o sevdâlarda bulunmakdan hazer gerekdir.

Mesnevî-i Şerîf öyle ‘âdî bir şâir dîvânı gibi taklîd ve tanzîri pek âsân bir şey midir ki onu herkes ve yâhud bir kes taklîd ve tanzîr edebilmek ihtimâline gidilerek hâricden delîller aramaga muztarr ve nâçâr kalınsın. Böyle bir şey *Mesnevî-i Şerîf* hakkında degil meşâhir-i şu‘ârânın âsârında bile câiz olmayıp olsa olsa belki âsâr-ı âdîyye hakkında olabilir. Çünki âsâr-ı âdiyyenin kendisine mahsûs bir edâsı olmadığından yek digerinden fark ve temyîzi ne kadar asîr ise âsâr-ı âliyyenin kendine mahsûs edâsı olduğundan yek digerinden fark ve temyîzi o kadar yüsrdür. Teşbîhde hatâ olmazsa meselâ zamânımız şu‘ârâsının vâdîsizlerinden

[586] Şair Süleyman Hayri Bey, *age.,* s. 2.

binlercesinin âsârı bir yerde görülse hangisi kimin eseridir fark ve temyîzi mümkin olamayacağı halde şâir Nef'î, İsmâil Paşazâde, Hakkı Beg ile Kazım Paşanın eserleri kendilerine mahsûs vâdileri olduğundan o binlerce vâdîsiz âsârın içinden seçildikden sonra yek digerinden bile ayrılıp çıkıverir. Binâen 'aleyh o makûle vâdisiz âsârı bir vâdîsizin taklîd ve tanzîr edebileceği mümkin olabilirse de sâhib-i vâdî olan şu iki şâir-i metîn gibilerin âsârı gibi âsârın taklîd ve tanzîri öyle kolay kolay olacak şeylerden olmadığı cihetle *Mesnevî-i Şerîf* gibi ancak kendine mahsûs vâdîsi olan bir eser-i mümtâzın taklîdini erbâbı yek-nazarda seçip atıverir.

Ez-cümle ma'lûm-ı enâm olan meşâhir-i 'ulemâdan Süleyman Efendi merhûmun eser-i âliyyesi bulunan *Mevlid-i Şerîf*-i manzûme-i belîğasına taklîden bir nazîre yapılsa eş'âr-ı Türkîde fevka'l-gâye mahâret-i kâmile sâhibi olanlar der-'akab fark ve temyîz edebiliyorlar çünkü bu eser-i vâlâ-ter dahi *Mesnevî-i Şerîf* gibi müellifine mahsûs bir vâdîde olarak serâpâ sehl-i mümteni' olduğu için taklîd ve tanzîri muhâl ve mümteni'dir."[587]

Şair Hayri Bey, açıklamalarına devam ederken neticeye varmak adına *Mesnevî* gibi bir eserin taklidi vardır veya yoktur kavgasına girmenin bir anlamının olmadığını da ifade eder:

"… Hazret-i Mevlâna gibi bir zât-ı enderü's-sıfâtın eser-i ber-güzîdesi olan *Mesnevî-i Şerîf*'in degil Nef'î ve Fuzûlî gibi şâirlerin bile dîvânlarının taklîd ve tanzîrine bunca senelerdir bir kimse muvaffak olamadığı cihetle bu misilli şuârânın bile âsârının taklîd ve tanzîrden müstağnî ve müberrâ olduğu görülmekde bulunduğu halde *Mesnevî-i Şerîf* gibi her yüzden mümtâz ve müstesnâ olduğu müsellem-i enâm olan bir kitâb-ı kudsiyyet-nisâbın taklîdi vardır yokdur diye mübâhasâtı uzatdıkça uzatmakda bir ma'nâ görülemiyor.

Mesnevî-i Şerîf ile taklîdinin fark ve temyîzi hakkında hasr etmek fikrinde bulunduğum işbu kâide-i müselleme-i mebsûta bir mîzân-ı râsihü'l-beyândır ki mevzûn bir kelâm için zerre kadar şaşmaz 'ale'l-husûs ki *Mesnevî-i Şerîf* gibi bir kelâm-ı bedî'ü'l-insicâm için kıl kadar fark etmez ve şübhe bırakmaz hattâ *Mesnevî-i Şerîf* gibi bir kitâb-ı zîşâna degil bâlâda beyân olunduğu vech ile Nef'î ve Fuzûlî gibi şâirlerin dîvânlarına bile başkaları taraflarından birkaç kasîde ve yâhud gazel taklîd ve 'ilâve edilmiş olsa erbâbı olanlar birer birer bulur seçer çıkarır ve ol kadar çıkarır ki hattâ Der-sa'âdet ile Anadolu ve Rûm ile ahâlisinin ve belki de Anadolu'nun Kastamonu Kayseri ve Erzurum ahâlilerinden bulunan şu'ârânın şîve-i lisân-ı husûsîleri olan Türkçeleriyle yazılmış eserlerini kendilerine mahsûs olan şîve ve edâları delâletiyle yek digerinden ayırıp çıkarıverir."[588]

[587] Şair Süleyman Hayri Bey, *age.,* s. 2-3.
[588] Şair Süleyman Hayri Bey, *age.,* s. 4.

Diğer taraftan Şair Hayri Bey, bütün bu açıklananlara ilaveten birinin çıkıp da böyle bir eseri ortaya koyması kabul edilse bile burada bazı soruların ve tuhaflıkların da ortaya çıkacağını sözlerine ekler:

"… Hazret-i Mevlâna'nın eserini fark olunmayacak derecede taklîd ve tanzîr edebilecek bir merd-i muktedir zuhûr edip de öyle bir eser meydâna atıp gitmiş olsun. İşbu kuvvet ve kudretin sâhibi olmakla beraber öyle bir mecnûn tasavvur olunur mu ki o derece ki kuvvet ve kudretinin kadr ve meziyyetini bilmeyerek ve yâhud bilip de bizim anlayamadığımız bir menfa'at-i mahsûsa uğrunda bile olsa öyle bir iktidâr-ı hârikülâdesini iki cihâna velvele-endâz olacak nâmının mahvı yolunda fedâ ederek böyle asılsız fasılsız bir şey ile iştigâl edeceğine *Mesnevî-i Şerîf* gibi dünyalara deger bir eser-i mu'teber meydâna getirip de Hazret-i Mevlâna gibi iki cihânda meşhûr ve makbûl-i enâm olarak dâreynde vâsıl-ı ser-menzil-i merâm olur giderdi.

Erbâbının ma'lûmu olduğu üzere kütübhâne-i 'âlemde ne kadar âsâr-ı meşhûre var ise hepsinin kendine mahsûs vâdisi olduğundan yeryüzünde gördüğümüz bildiğimiz o âsâr-ı meşhûre içince tıbkı *Mesnevî-i Şerîf* vâdisinde bir esere tesâdüf edilmiş olsa idi belki o zamân bu eserin sâhibi tarafından *Mesnevî-i Şerîf* 'in de ayrıca bir cild taklîdi uydurulmuş olmasına ihtimâl verilerek tahkîkât ve tedkîkât-ı ma'lûmeye ihtiyâc görülür idi. Lâkin öyle de bir şeyin vücûdu görülüp işidildiği cihetle *Mesnevî-i Şerîf*'den fark olunamayacak derecede taklîd olunmuş bir cild-i sâbi'in mevcûd olmasını kâide-i mebsûtaya tatbîk ile kat'iyyen redd etmek lâzım gelir. Şâyed bu yedinci cildin şu vech ile 'inde't-tatbîk *Mesnevî-i Şerîf* vâdisinde olduğu her vech ile tahakkuk ettiği hâlde işte o zamân yine mes'ele çatallaşarak kocaman bir cildin mahvına kadar yürümekden ise mezkûr yedinci cildde Hazret-i Mevlâna'nın muhâlif-i meslek ve mugâyir-i mezhebi olduğu görülen ba'zı ebyât-ı sakîme ve elfâz ve kelimât-ı sahîfenin sonradan sıkıştırılmış olmak ihtimâliyle derûn-ı kîtâbdan tard ve ihrâc olunarak mes'eleye hüsn-i hıtâm verilmelidir ve's-selâm.

Mukaddimenin sonundaki cümlelere bakılırsa Şair Hayri Bey tercümesini yaparken henüz yedinci cildi incelemiş değildir. Bunun için düşüncelerinde muallakta kalmıştır:

"İşte altı yüz seneden beri sürüp gelmekde bulunan *Mesnevî-i Şerîf*'in yedinci cild mes'elesinin hall ve faslını bir veche muharrir-i kâide-i sâlime-i mebsûtaya münhasır görüyor isem de henüz o yolda hall ve faslına kendimde iktidâr görmediğim cihetle inşâallâhü'r-Rahmân *Mesnevî-i Şerîf*'in altıncı cildinin hâtimesine kadar tercümesini ikmâl ettikden sonra o zamâna kadar tabî'î hâsıl olacak olan meleke ve mahâret üzerine yedinci cildi elime alıp da

Mesnevî-i Şerîf'in altı defteriyle mukâyese ve tatbîk ederek elfâz ve 'ibârâtındaki reviş ve vâdîsinde bulacağım ahvâle göre hükmetmek ve ol zamâna kadar bir yandan da tedkîkât-ı 'amîka-yı lâzime icrâsıyla muvaffak olabileceğim netîceyi hâtime-i tercememde 'arz ve beyân ile artık mes'eleye bir hıtâm vermek için cenâb-ı vâhibü'l-âmâlin eltâf-ı mâlâ-nihâyesine sığınmakdan başka şimdilik bir şey demek cür'et ve cesâretim yokdur."[589]

Mesnevî'nin yedinci cildine dair yaptığı açıklamalarla bu konudaki görüşlerini ortaya koyan bir başka kişi **Ahmet Cevdet Paşa**'dır. Bu bölümün başında bulunan *Mesnevî*'nin yedinci cildine dair nüshaların ortaya çıkışıyla ilgili yapılan açıklamaların içerisinde de ismi geçen ve *Mesnevî*'nin yedinci cildinin uydurma bir cilt olduğu yönünde izahlarda bulunan kişiler arasında yer alan Ahmet Cevdet Paşa, Âbidin Paşa'nın kendisine gönderdiği mektup üzerine bu konuya dahil olur ve hem Ankaravî'ye hem de *Mesnevî*'nin yedi cilt olduğunu açıklayanlara karşı *Mesnevî*'nin altı cilt olduğunu ve diğer cildin uydurma bir cilt olduğunu izah etmiştir.

Ahmet Cevdet Paşa, bu konudaki açıklamalarını ortaya koyarken geçmişte yaşayan Mevlevî şeyhlerinin de yedinci cildi kabul etmediklerini, Ankaravî'nin şerhini yazarken belirttiği ifadeler bakımından tutarsız davrandığını, bundaki etkenin ise Kadızâdelilere karşı hoş görünme gibi bir endişeye girdiğini ve özellikle yedinci cildin dil ve edebi bakımdan diğer ciltlere göre basit kaldığını ifade etmektedir. Mektupta, Cevdet Paşa'nın *Mesnevî* hakkındaki düşünceleri, Âbidin Paşa'nın yazmış olduğu *Mesnevî* şerhi ile ilgili açıklamaları ve yedinci cilde dair görüşleri yer almaktadır.

Âbidin Paşa'nın, Cevdet Paşa'ya yolladığı *Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i Şerîf*[590] isimli eserinin 19. sayfasında yer alan "*Mesnevî-i Şerîf* altı cildden ibâret olup altıncı cildin nısf-ı sânîsiyle yedi cild üzre bulunur." ibaresi üzerine Cevdet Paşa, Âbidin Paşa'ya bir cevap yazmış ve bunun doğru olmadığını ifade etmiştir:

"Bunca meşâgil-i mühimme-i hidîvâneleri arasında ihtilâs-ı vakt ile *Mesnevî-i Şerîf*'in şerhine ve hemen birinci kıt'asının tab'ına himmet buyrulmuş ve bir nüshası taraf-ı çâkerîye gönderilmiş. Selh-i cumâde'l-ûlâ sene 1303 târihiyle müverrah ve cevâhir-i kelimât-ı nevâziş-âyât-ı kerîmâneleriyle müveşşah bir kıt'a emir-nâme-i mekârim- alâmeleriyle berâber dest-i ihlâs-ı ubûdiyyete vusûl buldu. Ta'rîf edemeyeceğim mertebe mûcib-i fahr ü ibtihâc oldu. Bu vechile cilve-ger-i meclây-i zuhûr olan sa'y ü himmet-i âliyyeleri meşkûr ve mehâfil-i ehl-i

[589] Şair Süleyman Hayri Bey, *age.,* s. 5-6.
[590] Âbidin Paşa, *Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i Şerîf,* Sivas Vilâyet Matbaası, 1303/1886.

dilde *Mesnevî* okundukça nâm-ı nâmileri hayr ile mezkûr olmak du‘ây-ı bî-riyâsı lisân-ı teşekkür ve tebrik ile te‘diye edildi.

Mesnevî’nin ebyât-ı latîfe-i hakâyık-beyânı sanki hadîka-i belâgatın rûhânî tarhları arasında el ele verip mütemâyilen hırâm eden ebkâr-ı me‘anîdir. Her beyti bir dûşîze-i nâdîde-edâdır ve şive-i dil-pezîr-i edâsı elhak nâzım-ı celîlü’l-menâkıbına mevhibe-i Huda’dır. Rumûz u işârâtına herkes aklı erdiği kadar birer ma‘nâ verir ve haclegâh-ı hayâlinde dilediği gibi giydirip kuşatır. Bu kıyâs üzere nice şerhler yazılmış ve tercümeler yapılmış ise de zât-i âlîleri lisân-ı asra tatbik ile şerhine itinâ buyurmuş olduğundan meslek-i âlîleri takdir ü istihsâna sezadır. *Mesnevî* eskimez. Mündericâtı değişmez. Lâkin ma‘lûmât-ı asra göre tatbikâtı değişir. Zîrâ her devrin bir neş’esi ve her asrın efkâr ve ıstılâhât-ı mahsûsası vardır. [La-yünkeru tagayyürü’l-ahkâmi bi-teceddüdi’l-eyyâmi[591]].

Vaktiyle bendeniz de *Mesnevî-i Şerîf*’e biraz emek vermiş idim. O menba‘-ı feyz-i ma‘neviden bir yudum içmiş idim. Lâkin hayli vakitten beri o sevdâ vü hevesler metrûk ve başka vâdîler meslûk olarak *Mesnevi* mutâla‘asına vakit bulamadım. Neş’e-bahş-ı rûh-ı revân olan sahbây-i mezâyâsiyle safâ-yâb olamadım. Bu eser-i âlîleri eski hayâlleri tazeledi. Bendenizi yine *Mesnevi* mutâla‘asına mecbûr eyledi. Metn ü şerhi okudukça mütelezziz oldum. Rengîn hayâllere daldım. Lâkin bir yerinde ilişip kaldım. Taleb-i hâll-i müşkil yolunda ba‘z-ı mahfûzât ve mülâhazâtımı ber-vech-i âtî arz u ifâde etmek üzere biraz sadedden çıkacağım. Afv-ı âlînizi recâ ederim.

Bu eser-i ber-güzidelerinin 19. Sahîfesinde “*Mesnevî-i Şerîf* altı cildden ibâret olup altıncı cildin nısf-ı sânîsiyle yedi cild üzre bulunur” deyü buyrulmuş. Bundan murâd ne olduğunu anlayamadım. Hep *Mesnevî*’ler altı defter bir mücelled olarak eyâdi-i enâmda tedavül edegelmiştir. Şârih-i *Mesnevi* İsmail Ankaravî her cild için birer dîbâce olmak üzere altı dîbâce yapmıştır. Nahîfî dahi *Mesnevî*’yi altı cild olarak nazmen tercüme edip altıncısını ikiye taksim etmemiştir. Vâkı‘â Hazret-i Pîr’in vefâtından dört yüz altmış üç sene sonra ya‘ni bin yüz otuz beş târihinde *Mesnevî-i Şerîf*”in cild-i sâbi‘i olmak üzere meydana bir manzûme çıkmış idi ki anda pîşvây-i ricâl-i sûfiyye olan Şeyh-i Ekber -kuddise sırrahü’l-ezher- hazretlerinin kadh ü zemmine dâir nice ebyât bulunmağla ve Şeyh-i Ekber’e ‘adüvv-i ekber olan Kadızâdeliler’in atıp tuttukları zaman olmağla bu cild-i sâbi‘a ehemmiyet verilmiş idi. Tarîkat-ı Mevleviyye ricali ise ‘ol manzûme sâhib-i *Mesnevi* Mevlâna Celâleddîn-i Rûmi -kuddise sırrahü’s-sâmî-

[591] Günlerin yenilenmesiyle hükümlerin değiştiği inkâr olunamaz.

hazretlerinin nutku değildir. Anı şu‘arâ-yı ‘acemden biri yapıp *Mesnevî-i Şerîf*’e ilhâk eylemiştir’ diyerek anı eşedd-i inkâr ile inkâr edegelmişlerdir.

Mukaddemâ Dersa‘âdet’de müsellem-i enâm iki mesnevîhân-ı benâm var idi ki biri Hüsâm Efendi ve diğeri Murâd Molla dergâhı şeyhi Murâd Efendi’dir. Hüsâm Efendi’nin dersini dinlemiş idim ve Murâd Efendi’den hayli tederrüs eylemiş idim. Hattâ Murâd Efendi Dârü’l-Mesnevî’yi inşâ ve bin iki yüz altmış senesi Muharrem’inin dokuzuncu günü küşâd ile eski şâkirdânına *Mesnevi'*den icâzet verdikte bendeniz de icâzet alanlar sırasında bulunmuş idim. Ol gün mesnevîhânların bir yevm-i mes‘ûdu idi ki Cennet-mekân Sultan ‘Abdülmecid Han Hazretleri Dârü’l-Mesnevî’ye teşriî ile anları taltîf buyurmuş idi.

İşte ol gün bizim aldığımız icâzet şeş-cihet-i ma‘nevi olan defâtir-i sitte-i Mesnevî’ye münhasır idi. Zîrâ Şeyh Murâd Efendi cild-i sâbi‘i münkir idi. Hüsâm Efendi ise: “*Mesnevî* yedi cilddir diyenleri altı cilddir diyinceye kadar döğmelidir” der idi.

El-hâsıl bu bir eski mâcerâdır. Ba‘zıları cild-i sâbi‘in eczâ-yı mütemmime-i *Mesnevî'*den olduğunu iddi‘â etmişlerdir. Meşâhir-i mesnevî-hânân ve ekser-i meşâyih-i mevleviyân ise anın enfâs-ı Mevlevî’den olduğunu kat‘iyyen inkâr ile andan beri edegelmişlerdir. Zîrâ ‘asr-ı Mevlâna ricâlinden Sipehsâlâr Hazretleri te’lîf ettiği menâkıbda *Mesnevî'*nin yalnız altı cildini zikr etmiştir ve Sadreddîn-i Konevî -kuddise sirruh- Hazretlerinin takriz ettiği *Mesnevî* altı cildden ‘ibâret idi ve Hazret-i Mevlâna cild-i sâdisin evvelinde:

پیش‌کش می‌آرمت ای معنوی　　قسم سادس در تمام مثنوی[592]

buyurmuştur. Şârih-i *Mesnevî* Şem‘î dahi “cild-i sâdisin tamâmiyle *Mesnevî*’nin hitâm bulacağını Hazret-i Mevlâna keşf ü keramet ile bilmiştir” deyü tasrih eylemiştir. Ve cild-i sâdis ‘Üç kardeş’ hikâyesiyle hitâm bulmuş ve hâlbuki ikisinin ahvâli beyân buyrulup üçüncüsünün hâli meskûtün-‘anh kalmış ve çok geçmeyip Hazret-i Mevlâna âzim-i dar-ı bekâ olmuştur. Eğer *Mesnevî* söylemeğe ‘ömrü biraz daha müsâ‘id olaydı ol hikâyenin noksanını ikmâl ederdi. Hattâ Sultan Veled -kuddise sırrahu’l-ahadü’l-ahmed- Hazretleri ana dâir pederiyle vâki‘ olan muhaveresini rıazm ederek *Mesnevî-i Şerîf*’e bir hâtime yazmıştır. Evvelinden birkaç beytini teberrüken burada tahrir edelim:

Hâtime-i Sultan Veled

مدتی زین مثنوی چون والدم　　شد خمش گفتش ولد ای زنده دم
ازچه رو دیگر نمی گویی سخن　　بهر چه بستی در علم لدن
کفت نتقم چون شتر زین پس بیخفت　　نیستش با هیچ کس تا حشر کفت
وقت رحلت آمد وجستن ز جو　　کل شئ هالک الا وجهه

[592] Ey mânâ eri senin için (sana) Mesnevî’nin tamamını altı kısım olarak hediye ediyorum.

باقیئ این کفته آید بی زبان در دل آنکس که دارد زنده جان
کفت در آخر رسیده عمر هم مژده قامد وقت ان کز تن رهم

ilâ âhire…

İşte bundan dahi altıncı cildin hitâmıyla *Mesnevi'*nin hitâm bulduğu yakînen ma‘lûm olmuştur ve ol ‘asırdan beri gerek Konya’da ve gerek bilâd-ı sâirede *Mesnevi'*nin mevcûd ve mütedâvil olan bî-add ü hadd nüshaları hep altı cildden ibâret iken dört yüz bu kadar sene sonra yedinci cildinin zuhûr edivermesi gâyet müsteb‘ad görülmüştür.

Lâkin agreb-i garâibdendir ki Ankaravî dahi cild-i sâlisin şerhinde *Mesnevî'*nin altı cildden ‘ibâret olduğunu tasrih ettikten sonra cild-i hâmisi şerh ederken ya‘ni ber-vech-i bâlâ otuz beş târihinde mezkûr cild-i sâbi‘ meydana çıktıkda anı kabûl etmiş ve cild-i sâdisin şerhini itmâm ettikten sonra anı dahi başkaca şerh ederek nice tekellüfât-ı bâride ihtiyarıyla zu‘munca cild-i sâbi‘i inkâr edenlere cevâblar vermiş ve hükm-i zamâne îcâbınca Kadı-zâdeliler’e cemile göstermiş ise de enzâr-ı mevleviyânda dâmen-i i‘tibârı lekedâr olmuştur, ve altı cild üzerine yazdığı şerh Matba‘a-i Âmire’de tab‘ olunmuş iken cild-i sâbi‘ üzerine yazdığı şerhi basdırılmayıp zâviye-i nisyâna atılmıştır.

İsma‘il Ferrûh Efendi de Nahîfî’ye zeyl olmak üzere mezkûr cild-i sâbi‘i nazmen tercüme edip o dahi hedef-i i‘tirâz olmuş ise de Mısır’da Nahîfî tercümesi tab‘ olundukta ana zeyl olarak Ferruh Efendi’nin tercümesi dahi tab‘ edilmiştir.

Ankaravî kendi muhâliflerine cevâb verebilmek için işbu cild-i sâbi‘in şerhinde o kadar ihtimâlât-ı ba‘ide ve te’vilât-ı vâhibe serd eylemiş ve o kadar perîşân sözler söylemiştir ki kabûl ü tasdîki şöyle dursun tasavvuru bile esrâr içmeğe tevakkuf eder. Ebhâs-ı mezkûre o kadar vâhîdir ki tafsîl ile tasdîke değmez. Fakat nümûne olmak üzere bir iki bahsini hulâsa veçhile hikâye edeyim.

Ez-cümle hâtime-i *Mesnevî*'ye cevâb verip der ki: “Sultan Veled -kuddise sırruhu- Hazretlerinin buyurdukları ebyât-ı şerîfe *Mesnevî-i Şerîf*'in hemen şeş mücelled olmasına ve kısm-ı sâdisin âhirinde nihâyet bulmasına şehâdet kılmaz.

Farz edelim ki o zaman Hazret-i Mevlâna’nın ‘ömr-i şerîfi bir dem kalmış ola. Ol bir demi Hak Te‘âlâ Hazretleri ana nice eyyâm ü şühûr medd eyleyip tayy-ı zamân eylese ‘acîb değildir. Nitekim Bâyezid Hazretleri sırr-ı mi‘râcı bast eyleyip bir müridi kalbinde anı inkâr ettikte diğer bir güne Şeyh’in seccâdesini getirip câmi’e giderken ana gusül îcâb eyledi. Pes o mürid o yere karîb olan bir nehr-i câriye seccadeyi anın kenârına koyup daldı. Derhâl kendisini başını

çıkardıkta Nil'in kenarında buldu ve Mısır'a gelip evlendi. Hattâ oğlu kızı oldu. On beş sene sonra kendisine bir gün gusül îcâb edip Nil kenârına geldi. Nil suyuna daldı. Başını çıkardıkta kendisini ol seccâde koduğu mevzi'de buldu. Libâsını giyip seccâdesini koltuğuna alıp câmi'e geldikte Bâyezid Hazretleri dahi anın 'akabince câmi'e [geldi]. Ana tenbîh edip dedi: "zinhâr kalbinden bu gün inkârı gideregör ki Hakk Te'âlâ bir dem içre bu kadar eyyâm u şühûru tayy eylemeğe kâdirdir.

Pes bizim dahi i'tikâdımız oldur ki Hazret-i Mevlâna ol bir dem içre kuvvet-i velâyetle bu kadar kitâbı söylese ve ol demden sonra vefât eylese Hüsâmeddin Çelebi dahi kuvvet-i velâyetle fi'l-hâl tahrir eylese veliyy-i kâmilden bu kadar kerâmet ve hark-ı 'âdet hod çok da değildir. Bu dahi Hazret-i Mevlâna'nın envâ'-ı kerâmâtından bir kerâmet olsun"-intehâ.

Haydi biz de Ankaravî'nin bu hulyâsını sahîh farz edelim. Lâkin o son dem içinde Hazret-i Pîr yedinci cildi söylemeden altıncı cildde nâkıs kalan Üç Kardeş hikâyesini itmâm buyurmalı değil miydi? Hüsâmeddîn Çelebi zabt edememiştir, denilebilir mi? Bir dem içre koca cild-i sâbi'i zabt u tahrîr eden zât bir hikâyenin bakıyyesini zabt edememiş gaflet etmiş desek nasıl olur. Hulyâyı da yolunda kurmalıdır. Yine Ankaravî der ki: "Eğer denirse ki *(Goft nutkam çun şutur zin pes bi-huft*[593]*)* ve *(Goft u gû ahir resid*[594]*)* diye ta'bîr eylediler. Pes tekrâr yine nutka gelseler ve güft ü gûya şürû' kılsalar tenâkuz vâki' olur ve bir sözü söyledikten sonra andan rücû' eylemek lâzım gelir veliyy-i Hudâ'nın şânına lâyık olmaz. Biz deriz ki asla beis yoktur. Zîrâ bu sıfat Hak Te'âlâ Hazretlerinin kelâmında hem vâki' olmuşdur. Nitekim bir kelâmı söyledikten sonra ana mütenâkız bir kelâm söylemek ve bir hükmü bildirdikten sonra ona münâfi bir hüküm eylemek şân-ı ilâhîde zuhûra gelmiştir ki kelâm-ı İlâhîde nâsih ve mensûh vâki' olmuştur" -intihâ.

Ankaravî'nin evhâm u hayâlâtı cevâbdan müstağnî ise de buradaki zabt u hatâsını beyân etmeğe mecbûrum. İlm-i usûl-i fikhda beyân olunduğu üzere nesh ancak ahkâm-ı şer'iyye-i fer'iyyede cârî olur. Ammâ 'akâyide müte'allik olan usûlde ve umûr-ı mâziyye yâ hâliyye yâhud istikbâliyyeden ihbârda câri olmaz; ve illâ şân-ı Bârî'de cehl lâzım gelir. Subhânehu ta'âlâ 'anil-cehli ve'n-nisyan bu sûretde Ankaravî'nin nesha kıyâsen Mevlâna hakkında tenâkuzu tecviz itmiş esâsı ve mesâsı olmayan bir kıyas-ı fâside mebnî olmagla fâsiddir.

[593] Nutkum deve gibi öylesine uyudu ki,
[594] Artık Dedikodu son bulmuştur.

Bendenize kalur ise cild-i sabi‘in rekîk ve düşük ibârâtı enfâs-ı mevlevîden olmadıgına delîl-i kâfîdir. Başka vechle isbâta hâcet yokdur. Lede’l-mutâle‘a anlaşılır ki mü'ellifinin fârisisi ham ve ‘arabçası nâkıs imiş.

İbtidâ dibâcesine bak. Tetâbu‘-ı izâfât ve tumturâk-ı elfâz u ibârât ile gürleyip gider. Lâkırdı çok ammâ enfâs-ı mevlevî kokusu yok. Sonra kelâm-ı mensûr arasında şu beyti yazar:

Men zâdem nebîştem kâf-ı demgeh âdem hod nebûd
Men bedem ân âdem-i andem kez vilâdem mîzedem[595]

Bu beytin tenâfür-i kelimâtı Mevlâna sözü olmadığına delîl-i kâfidir. Esrâr-keşlerin bu misillü çok sözleri vardır. Hele Bidil’in bu türlü tuhaf beyitleri olup ez-cümle birisi budur:

Şu‘le bûdem men u mî-suht nefes-i şem‘-i Mesîh
Men kadeh mî-zedem u mesned-i taleb bûd Kelîm[596]

İşte Bidil’in bu beyti bizim *Mesnevî* mukallidimizin o beytinden daha hoştur hem de selîsdir. Lâkin hîç birinde râyiha-i enfâs-ı mevlevî yoktur. Ol beyitten sonra bu *Mesnevi* mukallidi insânı yedi kısma taksim ile der ki: ‘tâ’ife râ sa‘âdet ve tâ’ife râ şekâvet mâderzâdest ve gürûhî bâ-kitâb hâsıl kerdend ve kavmî ver-umûr-ı deniyyet ve çokî ber-karâr-ı sâbık ve kıs ‘alâ-hazâ’.[597] Bu fıkranın ma‘nâsından sarf-ı nazarla cihet-i lâfziyyesine bakalım. Bundaki ‘çok’ lafzı ne demektir ve bu vaktiyle fârisîhânlar arasında çok söz oldu. Kütüb-i lugâta bakıldı. Ne olduğu bilinemedi. Meğer ‘çok’ Türkçe veyâ edât-ı vahdet olarak ‘çoğu’ demek imiş. Ankaravî böyle ma‘nâ veriyor. Binâen-‘aleyh mukaddemâ cild-i sâbi‘a acem düzmesi derler iken Özbek işi imiş dediler. Ba‘dehû mukallid-i merkûm bir kabaca masal düzüp der ki: ‘Fasl-ı temûz der-nazar-tâb-ı âfitâb der-beriyye zâtü’l-‘ırkı a‘rabî daralacak delk-i hîş râ tagsil mîdehed’[598] ilâ âhire. ‘Alacak’ eski Türkçede hareke demek imiş. Ankaravî öyle diyor. Lâkin gusül ya igtisâl yerinde tagsîl demesi ‘Arabçasının noksânından nâşî olduğu hâlde Ankaravî buna ilişmiyor. Biz de anın mensûrundan geçip de *Mesnevî*’sine gelelim. *Mesnevî*’sinin evvelki beyti budur:

Ey ziyâ’ü’l-Hakk Hüsâmeddîn sa‘îd
Devletet pâyende fakret ber-mezîd[599]

[595] Evet doğduım. Doğma anının (yaratılma zamanının, yani kün kelimesinin) ‘k’ harfini ben yazdım. O zamanda henüz Âdem AS. yaratılmamıştı. O ânın âdemi ben idim ve benim doğumumdan (kendi varlığımdan, vücudumdan) dem vuruyordum.
[596] Ben bir meş‘ale idim ve mum gibi olan Hz. İsa’nın mum gibi olan nefesi yakıyordu ve Hz. Müsâ (henüz) istek içinde iken ben kadeh tokuşturuyordum.
[597] İnsanları bazısının mesud bazısının şakî olması doğuştandır. Bir bölük bu mes’eleyi kitabla ortaya koydu. Diğer çoğu (birçok) kavimler deniyyet (aşağılık) işlerinde ise (yukarda zikr edilen) karâr üzerinedir. Diğerlerini bunun üzerine kıyasla.
[598] Temmuz ayında, güneşin sıcak zamanında, çölde Arap soyundan biri daralacak elbisesini yıkamak istiyor.
[599] Ey Hakk’ın nuru kutlu olan Hüsâmeddîn zenginliğin devletin devamlı olsun ve fakirliğiın de gittikçe artsın.

Görüyorsunuz ki bunda *Mesnevî* çeşnisi yok. Gelelim sebk ü rabtına. 'Sa'îd' lâfzı Hüsâmeddîn'e sanat olmağla nûn'un meksûr okunması lâzım gelir. Bu sûrette ise vezin bozulur. 'Devlet' lâfzı buraya yakışmıyor. Haydi yakışıksız olsun da ma'nâ tamâm olsun diyelim. Hâlbuki du'â makâmında 'bâdâ' mı demek ister yoksa 'mebâdâ' mı? Ankaravî bunun tercümesinde olsun 'ilâve ediyor veyâ 'vâv' mahzûftur demek istiyor. Lâkin hazf yeri değildir. Aşağısı gittikçe kabalaşıyor ve fenâlaşıyor. Mutâla'aya lüzum yoktur. Fakat Şeyh-i Ekber Hazretlerinin ta'n u zemmi hakkında olan beyitlerinden bir kaçını der-miyân edelim. Bak ne diyor:

Mesnevî

Rûh-ı Fir'avn ân ki tâhir gofte est / Şem' pîş-i bâd-ı û hôş hufteest

Hükm-i agleb râ mîş gûne mî-nihed / Ser be-reft u kün be perveret mî-nihed

Mûsî vü Fir'avn râ her dü yekî / Mî-şumâred ufutâd u der-şekî

Ân ki hatmü'l-evliyâ hânende râ / Gû câhimest u makarr me'vâ turâ

İn tasavvuf nîst hem tevhîd nîz / İn tasavvuf 'ayn-ı küfretest ey 'azîz[600]

Bu mukallidin 'kûnu pes' gibi hâriç ez-hadd ü edeb sözler söylediğine nazaran *Mesnevî-i Şerîf*'e tezyîf yollu bir nazîre yapmış olması hâtıra gelir ise de Şeyh-i Ekber'i lisân-ı mevlevî'den ta'n u tekfîr için ba'z-ı ashâb-ı ta'assub tarafından Hüsâmedîn nâmında bir kallâşa yaptırılmış diye tarîkat-ı mevleviyye ricâli beyninde deverân eden rivâyet akla daha mülâyimdir. Her hâlde mevzû'-i bahs olan cild-i sâbi'in enfâs-ı mevlevîden olmadığı cây-ı bahs ü iştibâh değildir.

Biz de *Mesnevî*'ye cild-i sâmin olmak üzere bir manzûme yapsak bundan daha kaba ve daha aşağı düşmez. Lâkin bunun gibi o da *Mesnevî*'ye benzemez, Ma'lûma ehl-i hakîkat 'indinde *Mesnevî* mağz-ı mesânîdir. Hüsn-i beyânı gıdâ-yı rûh-ı insânîdir. Mefânîdir. Mefâhim-i bedâyi'-nişânı hep ma'ânî-i sevânîdir. *Mesnevî* sehl-i mümteni' bir kitâb-ı celîlü'l-menâfi' ve cezîlü'l-bedâyi'dir.

Mesnevî li-muharririhi

Mesnevî çın şeş cihet şeş defterest / Nutk-ı Mevlâna nazîr-i dîgerest

Nîst sâbi' serverâ bî-reyb ü şekk / Zevk mî-dâned şeker-râ ez-nemek

Kâbil-i tanzîr nebuvved Mesnevî / Magz-ı Kur'ânest u sırr-ı ma'nevî[601]

---

[600] Fir'avun ruhunun temiz olduğunu söyleyen kimse, O'nun rüzgârının önünde uyumuş demektir.
Gâlib hükmü arkasına atmaktadır. Baş gitmiştir ve hâlâ arkasını beslemektedir.
Bu tasavvuf olmadığı gibi tevhid de değildir. Bu tasavvuf ey dost küfrün tâ kendisidir.
Mûsâ ile Firavun'un her ikisini bir sanan şekke düşmüştür.
O'nu hatmü'l-evliyâ olarak söyleyen kimseye, senin durağın cehennem olsun de.

[601] Mesnevî altı cihet gibi altı defterdir. Mevlâna sözünün benzeri yoktur.

İşte efendim eser-i ‘âlîlerini mutâla‘a ederken böyle derin bahislere daldım ve bir zât-ı âlî-kadrin himmetiyle Ankaravî’nin cild-i sâbi‘ şerhini buldum. Okudum. Cild-i sâbi‘ hakkında olan eski i‘tikâdımda sâbit kaldım. Bâkî emr ü fermân.

Cevdet Paşa”[602]

Ahmet Cevdet Paşa’nın mektubunda yazılı olanlara bakıldığında Ankaravî’nin ileri sürdüğü *Mesnevî*’nin yedinci cildine dair delillere de kısmen itirâz ettiği görülmektedir. Bizzat içinde bulunduğu Mevlevî muhibbleri tarafından da bu cildin yalanlandığını ifade eden Cevdet Paşa, icâzetini aldığı kişilerin bile *Mesnevî*’yi altı cilt olarak kabul ettiklerini hatta yedinciyi inkar ettiklerini izah etmektedir. Ayrıca Cevdet Paşa mektubunda birçok kere de yedinci ciltteki mânâ ve şekil bozukluklarına değinmiş ve bunu yazan kişinin bu işte ehil olmadığını hatta Arapça ve Farsça bilgisinin de yetersiz olduğunu vurgulamıştır.

Âbidin Paşa da *Mesnevî*’nin yedinci cildine dair söz söyleyenler arasında yer almaktadır. Zira o, bir müddet *Mesnevî*’nin yedi cilt olduğunu kabul etmiş ve Cevdet Paşa’nın kendisine yazdığı mektuptan sonra ise bu iddiasından vazgeçtiğini Ahmet Cevdet Paşa’ya yazmış olduğu mektubunda açıklamıştır.

Âbidin Paşa, Cevdet Paşa’nın kendisine yönelttiği yedinci cildin olmadığına dair açıklamalarından sonra yedinci ciltle ilgili görüşlerinden vazgeçmiş ve sonraki yıllarda basılan eserinin ilk cildinde bu hususstaki görüşlerini açıkça ortaya koymuştur:

“… Bazı gece ahşamdan sabaha kadar Hazret-i Mevlâna ebyât-ı şerîfe takrîr ve Hüsâmeddîn Çelebi zabt ve tahrîr buyururlar idi. *Mesnevî-i Şerîf* bu minvâl üzre tahrîr ve altı cilde resîde oldu. Hazret-i Mevlâna vâsıl-ı ‘âlem-i bekâ olduklarından dört yüz altmış iki sene sonra isim ve ahvâli mechûl bir şahıs tarafından yedinci cild nâmıyla bir manzûme meydâna çıkarılmış ise de bu manzûme Hazret-i Mevlâna-yı Rûmî -kuddise sırrahü’s-sâmînin- eseri olmadığı edille-i kesîre ile mütebeyyin ve emr-i müberhendir. *Mesnevî-i Şerîf*’in altıncı cildinin son beyt-i şerîfi budur:

Der dil-i men ân suhan-râ meymenest / Zânki ez-dil cânib-i dil revzenest

Ey azîz! Hiç şüphesiz (onun) yedincisi yoktur. Ancak zevk sahibi bir kimse şekeri tuzdan ayırır.
Mesnevî’nin bir nazîresi yapılamaz. O Kur’ân’ın dimağı ve ma‘nevî bir sırdır.

[602] Ahmet Cevdet Paşa, *Tezâkir-40- Tetimme-*, Yayınlayan: Prof. Cavid Baysun, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1991, s. 228-235; Ahmet Cevdet Paşa, “Ahmet Cevdet Paşa’nın Âbidin Paşa’ya Yazdığı Mektup”, *Mektep,* C. III, Yıl: 4, Sayı 33, 8 Haziran 1311, s. 308-313; Kemal Yavuz, “Mesnevî-i Şerîf ile Alakalı Olarak Cevdet Paşa’nın Âbidin Paşa’ya Yazdığı Bir Mektup”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,* İstanbul 2012, Sayı 24, s. 441-454.

Bu beyt-i şerîfden sonra îzâh-ı maksad içün Su1tân Veled Hazretleri cânibinden yazılan sekiz on beyit *Mesnevî-i Şerîf* nüshalarından bâzısının en nihâyetinde münderic olduğu ihtar olıınur. Hazret-i Mevlâna'nın olmayup masnû olan mezkûr yedinci cildin birinci beyti budur:

Ey ziyâü'l-hakk Hüsâmeddîn sa'îd / Devletet pâyende fakret ber-mezîd

ki rûhsuz, belâgatsız, vezinsiz sebk ü rabtsızdır."[603]

Yine aynı şekilde Âbidin Paşa'nın yedinci cildin olmadığına ve yedinci ciltle ilgili düşüncelerinin değiştiğine dair Cevdet Paşa'ya yazdığı cevap mektubunda da bu hususta şöyle demektedir:

"Şimdicik Dersaâdet postası geldi. Mufassal emir-nâme-i hidîv-i a'zamîlerini alıp mutâla'a eyledim. Bağdad postası dahi Samsun'a müteveccihen müteheyyi'-i azîmet olduğundan arz-ı teşekkürât-ı kemterânem için bir hafta olsun sabr etmeğe kendimde iktidar göremedim. Binâen-'aleyh 'acelen bu arîze-i kemterânemi yazmağa cesaret eyledim.

Te'lîfât-ı kesîre-i celîle-i dâver-i a'zamîlerini okudukça hayrette kaldığım misillü *Mesnevî-i Şerîf'*in yedinci cildi deyü mevcûd olan cild hakkındaki beyânât ve mutâlâ'ât-ı hikem -gâyât-ı veliyyu'n-ni'amîleri hakîkaten bâ'is-i şân u iftihârdır. İnsânlar içinde pek az insân bulunur ki her bir bahisde mâhir her mes'elenin halline muktedir bulunsun. Zât-ı hidîv-i a'zamîlerinin vücûdiyle her kim ki iftihâr etmez ise 'nîst bâd' ibâresine lâyık olur. Hulâsa kemâlât-ı hidîvâneleri gibi azîm nâ-kâbil-i iş'âr bir şey var ise o da emir-nâme-i hidîvânelerinden hâsıl olan meserret-i kemterânemdir.

*Mesnevî-i Şerîf'*e gelince sekiz seneden beri her sabah *Kur'ân*-ı azîmü'ş-şân'dan sonra okumağı âdet edindim. Zîrâ Celâlüddîn Rûmî hazretlerinin rûhâniyyetinden başka ma'kulâtta dahi misline ne eski Yunan ve ne Roma ve ne de Avrupa'lılardan hiç bir hakîm hiçbir müellife tesâdüf etmedim. *Mesnevî-i Şerîf'*i sırasiyle okudukça zevk u lezzet ve hayrete müstağrak olur idim. Bu zevk u hayret dahi *Mesnevî-i Şerîf'*in altıncı cildini ikmâl edinceye kadar imtidâd eyledi. Yedinciye gelince her şey yedidir deyu ma'lûm-ı hidîvâneleri olan nice nice mübâlegâtı görünce ve 'ale'l-husûs *Mesnevî-i Şerîf'*teki 'azamet ü hikmet ve belâgat ü şi'r ü letâfeti külliyyen gayb edince yedinci cild Celâlüddîn Rûmi -kuddise sırrahü's-sâmî- hazretlerinin eseri olmadığına kalben hükm ettim. Lâkin tahkîkât-ı vâkı'ada görülen ba'z-ı ezdâd hasebiyle şerh-i âcizânemde bu hissiyyât-ı çâkerânemin ilânını münâsib add eylemedim. Hattâ Paris'de tab' olunan ve kırk altı cildden ibâret bulunan *Biographie Didot* nâm kitâbda bu yedinci cild

[603] Âbidin Paşa, *Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i Şerîf,* Der-Saadet Mahmut Bey Matbaası, 1324, s. 10-11.

hakkında birçok tafsîlât mevcûd olup neticesinde Avrupa'da bile yedinci cild hazret-i Celâlüddîn Rûmi'nin eseri olmadığına hükm ettiler. Ammâ bir çok defâlar basılmış ve *Mesnevî* nâm-ı celîlini hâiz bulunduğundan o mebhasda sükûtu daha münâsib add eyledim. Şu kadar ki zât-i hidîvânelerinin emir-nâmesinde yazılan Sultan Veled hazretlerinin buna dâir olan ebyât-ı celîlesini 'aynen tercüme edip şerh-i âcizânemin yirminci sahîfesinde derc eyledim ki bu ebyât ile ma'lûm-ı hidîv-i a'zamîleri olduğu üzere *Mesnevî-i Şerîf'*in altı cildden ibâret olduğu gün gibi âşikâr olur ve şerh-i âcizânemin kezâlik ondokuzuncu sahîfesinde *Mesnevî-i Şerîf'*in altı cildden ibâret olup altıncı cildin nısfı sânîsiyle yedi olur deyu yazmaklığım Ankaravi'nin şerhinin altıncı cildinin nısfından sonra (tekmile-i cild-i sâdis) deyu olan ibâresi ve basılan cildlerde cild-i sâdisin ikincisi deyu yazıldığından ve ba'zı bu tekmile yedinci ta'bîr olunduğundan ana istinâden ve yedinci cildi kabûl edenlerin ta'rîzâtını tecdîd etmemek üzere o ciheti mestûr geçivermek istedim. Eğer doğrudan doğru *Mesnevî-i Şerîf'*in yedinci denilen cildi *Mesnevî-i Şerîf'*den olduğunu kabûl etmiş olaydım mezkûr on dokuzuncu sahifede: "*Mesnevî-i Şerîf* altı cilddir ve ale'l-husûs altıncı cildin nısfiyle yedi cild olur" demez ve tasrih etmez idim. Altıncı cildin nısfiyle yedi cild olur demekliğimden *Mesnevî-i Şerîf'*in altı cildden ibâret olduğu beyân edilmiş gibidir. Yoksa altı lâfzını kâle almıyarak "*Mesnevî-i Şerîf* yedi cildden ibarettir" deyu doğrudan doğru der idim ve yedinci cildi külliyyen çürüten Sultan Veled hazretlerinin ebyât-ı şerifesini tercüme etmezdim. Bu arîze-i rikkıyyet-farîze-i müsta'cele-i kemterânemi ikmâlden evvel tekrâr arz-ı şiikrân ve ubûdiyyete müsâra'at ve hakk-ı çâkerânemde teveccühât-ı cihân-derecât-ı veliyyü'n-ni'amîlerinin bekâsını istirham eylerim."[604]

Âbidin Paşa'nın, Cevdet Paşa'ya yazdığı mektupta görülen o ki Âbidin Paşa, *Mesnevî* için altıncı cildin ikinci yarısından sonra yedinci cilt meydana gelir demesindeki en büyük nedenin Ankaravî'nin böyle demesi ve basılan *Mesnevî* şerhlerinin de altıncı cildin ikincisi şeklinde tekmile ile basılması olduğunu açıklamaktadır. Aslında Âbidin Paşa, altıncı cildin yarısından itibaren yedinci cilt olur diyerek *Mesnevî*'nin yedi cilt olduğunu belirtmemiş, sadece hacim olarak altıncı cildin iki kitap olarak basıldığını ifade etmek istediğini de mektubunda belirtmiş ve 'aksini düşünseydim *Mesnevî* yedi cilttir diyerek doğrudan kabul ederdim' demiştir.

Sefîne-i Evliyâ eseri ile tanınan ve 1929 yılında vefat eden **Osmanzâde Hüseyin Vassâf Efendi,** şeyhi Mehmed Esad Dede'ye sorduğu yedinci cilt sorusuna karşılık şeyhinin verdiği

[604] Ahmet Cevdet Paşa, *age.,* s. 234-235.

cevabı *Sefîne-i Evliyâ*'da belirtmiştir. Bu cevaba göre Mehmed Esad Dede, yedinci cildin zorla ve ortamın durumundan kaynaklı olarak şerh değil te'vîl edildiğini ifade etmiştir:

"… Oğlum! Yedinci cilt yoktur. *Mesnevî-i Şerîf*, altı cilttir. Altıncı cildin ibtidâsında 'Ey Ma'nevi! *Mesnevi*'yi tamamlayan altıncı cildi sana hediye getirdim. Bu altı kitap, altı cihete nur açıyor, tavaf etmeyen bunu tavaf etsin.' buyurmustur. Bu muhakkaktır, yedinci cilt yoktur. Yedinci cilt diye ortada mutedâvil eser, İdris-i Bitlisî'nin olup Hz. Pîr'in değildir. Hz. Şârih Ankaravî, o zaman uzayan dedikoduya nihâyet vermesi için padişah tarafından cebren müşârunileyhe, yani İsmâil Ankaravî'ye şerh ettirilmiştir. Buna şerh denilmez, te'vîl namı verilir. Müşârunileyh, cebr u tazyîk ile bunu te'vil etmiştir."[605]

İhtifalcı Mehmed Ziyâ Efendi (ö. 1930) de Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi olan Mehmed Celâleddîn Dede Efendi (ö. 1908)'ye yedinci ciltle ilgili bir mektup yazarak Âbidin Paşa'nın yukarıda belirtildiği şekliyle eserinin bir yerinde "*Mesnevî-i Şerîf* altı cildden ibâret olup altıncı cildin nısf-ı sânîsiyle yedi cild üzre bulunur." ibaresini kullanmasının yanlış olduğunu, bu cildin İdris-i Bitlisî'ye ait olduğunu ifade etmiş ve şeyhinin bu konudaki görüşlerini sormuştur. Mektuba cevap veren Mehmed Celâleddîn Dede Efendi de İhtifâlci Mehmed Ziyâ'nın görüşlerini doğrulamış ve bu cildin hiçbir şekilde aslının olmadığını, bazı yanlış anlamalarla bu konunun uzatıldığını belirtmiştir. Bahsi geçen mektup ve mektuba verilen cevap şu şekildedir:

"**Ba'z-ı hakâ'ikin istiknâhı için şeyh-i magfûreye yazdığım 'arîzadır:**

Ba'de'l-elkâb

Cenâb-ı Pîr-i destgîr efendimizin kitâb-ı hikmet-nisâb-ı *Mesnevî*'lerinin esâsen altı cild üzerine ve -hüve'l-manzûmü'l-*Mesnevî*- kelâm-ı 'âlîleri vechile mücerred ilhâm-ı Rabbânî olarak tasnîf buyurulduğu ma'lûm ise de 'ulemâ-yı İslâmiyyeden Âbidin Paşa hazretleri *Şerh-i Mesnevî*'sinde altıncı cildin nısfıyla yedi cild üzerine müretteb bulunduğunu mukaddimede beyân ve ba'zıları da bu fikirde olarak serd-i edilleye bile kıyâm eylemekdedirler. Ancak yedinci cild olmak üzere gösterilen kitâbın târih-i te'lîf ve üslûb-ı beyânına nazaran bunun kelâm-ı Mevlâna olmadığı istidlâl olunmakdadır.

Bâ-husûs yedinci cildi kabûl edenlerin mutâla'a ve efkârı; Hazret-i Mevlâna altı cild *Mesnevî-i Şerîf*'de vahdet-i vücûda kâ'il olmuşken yedinci cildde tekmîl-i mertebe-yi velâyet ve tatmîm derece-i mevleviyyet buyurduğu münâsebetiyle bu vahdet-i vücûd mes'elesini bilâ-âhire redd ve cerh eylediği mes'elesinden 'ibâretdir. Nezd-i 'âlîlerinde müstagnî-i külfe-i îzâh

[605] Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *age.,* c. V., s. 168.

olduğu üzere yedinci cild olmak üzere irâe olunan kitâb İdrîs-i Bitlisî'nin mahdûmu Hüsâmeddîn'e te'lîf ve Hazret-i Şârih'e de şerh ettirildiği erbâbına ma'lûm olup bu husûs def' ve izâle-i tereddüde kâfî ise de bir vech-i ma'rûz Âbidin Paşa'nın ifâdesinden bir netîce çıkarılamadığı ve vahdet hakkında mecmu'-ı ma'ârif-i 'âliye olan zât-ı kemâlât-perverlerine mürâca'atla tagdiye-i fikr ve vicdân etmek enseb görüldüğü cihetiyle ve hazret-i fahr-i kâinâtın 'âdetâ sikke-i şerîfe müşâbih ser-pûş giydiklerine dâir olan hadîs-i şerîf mûcib-i merâk olduğu hasebiyle iş'ârı ve tevcîhât-ı 'âlîlerinin istidâmesi ricâsıyla şeref-i sohbet-i fâzılânelerinden mütehassıl zevk-i rûhânînin el-ân sımâh-ı cânda bâkî olduğunu 'arz eylerim ol bâbda. Fî 28 Nisan sene 313. Bursa İ'dâdîsi Müdürü Mehmed Ziyâ.

Cevâbı:

Fî 28 Nisan sene 313 târihiyle irsâline 'inâyet buyrulan iltifât-nâme-i kerem-alâmeleri vâsıl-ı dest-i ta'zîm ve ibcâl oldu.

İbzâl ve râygân buyurulan ta'attufât ve teveccühât-ı lutf gâyât-ı mün'imâneleri bâ'is-i memnûniyyet-i kesîre ve mahzûziyyet-i vefîre olmagıla îfâ-yı vecîbe-i şükr ve mahmidete mübâderet kılındı. Takdîm-i cevâb-nâmenin şimdiye kadar te'ahhurı hayli müddetden beri esîr-i hastegî ve ıztırâb bulunduğumdan ileri gelmekle bu bâbda vukû' bulan kusûr-ı zarûri's-sudûrun 'afvını temenni ile 'alâ kadri'l-istidâ'a terkîm-i cevâba ibtidâr ederim. Gerçi istîzâh buyrulan mes'ele i'tâ-yı cevâb bizâ'asızlığım cihetiyle hadd ve mikdâr-ı dervîşânemden hâric ve bu bâbda 'adem-i iktidârım zâhir ise de "وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ"[606] emr-i celîlesine icâbet her hâlde vâcib ve elzem bulunduğundan bildiğim kadar birkaç söz söylemege cesâret etdim.

Ma'lûm-ı dakâyık-ı melzûm-ı fetânet-simâtlarıdır ki 'ind-i ehlü't-tahkîk te'lîf-i kütübde bir takım şerâit vardır. Başlıcalarından biri o kitâbın mevzû'ı olan 'ilm ve fenne mü'ellifin kemâl ile vukûfı ve o 'ilme teferru' eyleyen bir takım fünûna dahi ıttılâ'-ı tâmı bulunmasıdır. Kezâlik tercüme ve şerhde dahi bu şartlarla berâber mütercim veya şârihin tercüme veya şerh eyleyeceği kitâbın müellifinin mezheb ve meşrebini belki tercüme-i hâlini hakkıyla bilmek ve o kitâbın te'lîfinden mü'ellifin garazı ne olduğuna kemâl ile vâkıf olmakdır. Eger bir şerâit bulunmazsa gerek te'lîfde gerek tercüme ve şerhde hatâdan sâlim olmak mümkün olamadığı misillü belki o 'ilme ve mü'ellife ve kitâba ve onu mutâla'a edecek kimselere zulm eylemiş ve bu sebeble dünyâ ve âhiretde mu'âteb olmuş olur. İmdi işbu mukaddimecikde beyân kılınan şurût *Mesnevî* hakkında tatbîk edildikde her vechle hakîkat meydâna çıkar. Şöyle ki: **Evvelâ** cenâb-ı Pîr-i destgîr beşinci ve altıncı ciltlerde "*Mesnevî-i mâ dükân-ı vahdetest, Herçi gayr-ı*

[606] *Kur'ân-ı Kerîm*, Duhâ Suresi, 93/10: "Bir şey isteyeni bundan sonra azarlama."

vahdet âmed ân bütest" buyurdukları veçhile *Mesnevî-i Şerîf-i* sa‘âdet-redîfin mevzû‘ı sarf-ı ‘ilm-i hakîkat ve fenn-i vahdetdir. Vahdet-i vücûd ise işbu ‘ilm-i hakîkatin mesâilinden bir mes’eledir. Hazret-i Pîr’in ‘sonradan tekmîl-i merâtib-i velâyet ve tetmîm-i mevleviyyet buyurması sebebiyle altıncı cildde vahdet-i vücûda kâil olmuş iken vahdet-i vücûd mes’elesini bilâ-âhire redd ve cerh eylemişdir’ sözü sarf-ı hezeyân ve sâhibine ziyândır ki bu söz vahdet-i vücûd ne demek olduğunu bilmemek ve anlamamakdan ileri gelir. Bununla berâber eger Hazret-i Mevlâna evvelâ; yedinci cildde bu mes’eleyi redd etmiş olsa evvelce kâil olduğu vahdet-i vücûddan bâis olan altı cild *Mesnevî*’yi neşr etmeyip belki bendegânını ve ‘ale’l-husûs Çelebi Hüsâmeddîn hazretlerini ondan men‘ ve nehy etmeleri lâzım gelirdi. Hâlbuki ‘ke’ş-şemsi fî vasati’n-nehâr izhâr’ olan bu altı cild *Mesnevî*’dir. Bâ-husûs zamân-ı ‘âlîlerine karîb yazılan mesnevîler altı cild üzerine olup yedinci olarak bir varak dahi yokdur. İşte ma‘lûm oldu ki bu gibi sözler hîçbir vechile nazar-ı i‘tibâre alınmağa şâyân degildir.

Sâniyen, ânifen beyân kılındığı üzere bu kitâb-ı hakîkat-nisâbın mevzû‘ı ‘ilm-i hakîkat ve vahdet olduğu ecelden bu kitâb-ı münîfi degil şerh ve tercüme eylemek hattâ hakkıyla anlamak bile o ‘ilm-i hakîkat ve fenn-i vahdetde hakkıyla ‘âlim ve vâkıf ve sâhib-i zevk ve hâl olmağa mütevakkıf olduğu gibi müellifi olan cenâb-ı Mollâ-yı Rûmî’nin neş’esini ve meşreb ve ahvâlini dahi iyice bilmek lâzım ve lâbüddür. Yoksa bu şürût mevcûd olmadan mütercim veya şârihlik sıfatıyla ortaya atılıvermek ve bu husûsda ‘aklına geleni söylemek sırf bir cür’et-i küstâhâne ve bî-edebâneden başka bir şey değildir. Âbidin Paşa’nın birinci tab‘ olunan şerhinde altıncı cildi ikiye taksîm ile nısfının yedinci i‘tibâr eylemesi bir veche ma‘rûz-ı bilâ tahkîk ve tedkîk hemân görülen şeyi yazıvermekden ileri gelmişdir ki bunun menşe’i bundan yirmi beş otuz sene mukaddem Haffâf Hacı Hasan Dede’nin İstanbul’da tab‘ ettirdiği Ankaravî şerhinin altıncı cildinin hacmi büyücek olmasından nâşî ikiye ayrılarak tab‘ edilmesinden ‘ibâretdir ki bu da o nüsha-i matbû‘aya mahsûsdur. Bundan yedinci cild tasvîri lâzım gelmez. Hattâ Paşa-yı müşârün ileyhin sonradan eylemiş olduğu tahkîka mebnî olmalı ki şerhlerinin birinci cildinin ikinci ve üçüncü def‘aki tab‘ında mukaddime-i mezkûrede bundan hîç bahs olunmamışdır. Gerçi şârih-i *Mesnevî* İsmâil-i Ankaravî hazretleri üçüncü cildin şerhi mukaddimesinde üçüncü cildi kalb-i *Mesnevî* kılmak için ibtidâ-yı *Mesnevî*’deki on sekiz beyt-i şerîfi bir cild i‘tibâr ederek mecmû‘-ı *Mesnevî-i Şerîf*’in bu tertîb ile yedi cild olduğunu îzâh ve beyân buyurmuşlarsa da bu da hîçbir delîl ve esere müstenid değildir. Belki sonradan yedinci cild olmak üzere Hazret-i Pîr’e ‘azv ve isnâd olunan kitâb-ı ma‘hûdı mecbûren kabûl ve şerh eylemesiyle merdûd ve menkûz olduğu erbâb-ı tedkîk nezdinde mu‘ayyendir.

İdris-i Bitlisî'nin te'lîfi olan kitâb-ı ma'hûda gelince; onun sarf-ı vahy ve ilhâm-ı Rabbânî olan *Mesnevî-i Mevlevî*'den olmadığı ehl-i tahkîk ve erbâb-ı ma'rifet 'indinde izhâr-ı mine'ş-şems-i hüveydâ olduğu misillü cenâb-ı müellif-i a'zamın altıncı cildin ibtidâsında:

Pîşkeş mî âremet ey ma'nevî / Kısm-ı sâdis der tamâm-ı Mesnevî
Şeş cihet râ nûr dih zîn şeş suhuf / Key yetûfe havlehu men lem yetuf

buyurmalarıyla ve mahdûm-ı 'âlîleri Sultân Veled Hazretlerinin altıncı cildin nihâyetinde hâtimeleri bulunmasıyla müstedel ve müberhen olmakla bu husûs şâyân-ı bahs ve münâzara değildir. Ancak şuraya kadar olan ma'rûzât-ı mücmele-i fakîrânem ba'zı gûne tafsîlâtı muktezâ ise de bu gibi tafsîlâtın kâğıd üzerinde beyân ve inbâsı müte'assir olduğundan inşâallâhü'r-rahmân mülâkât-ı âliyyeleriyle teşerrüf edildikde müdâvele-i efkâr kılınır….

… 25 Haziran 313. Şeyhü'l-Mevlevî Mehmed Celâleddîn"[607]

Mehmed Celâleddîn mektubunda, matbaanın hacminden dolayı ikiye böldüğü Ankaravî şerhinin altıncı cildinden dolayı acele ile şerhine bu ifadeyi koyan Âbidin Paşa'nın hata yaptığını ve sonraki baskılarda da yedinci ciltle ilgili herhangi bir şey demediğini belirtmiştir. Ayrıca Ankaravî'nin, ilk zamanlarda on sekiz beyti bir cilt saydığını ve yedinci cilt ortaya çıkınca bu düşüncesinden vazgeçtiğini de ifade eden Mehmed Celâleddîn, yedinci cildin Mevlâna'ya ait olmadığının herkes tarafından bilindiğini de sözlerine eklemiştir.

Mehmet Akif Ersoy'un yedinci cilt meselesiyle ilgili olarak kendisine yöneltilen bir soru karşısında, yedinci cildin sadece dil bakımından bile Mevlâna'nın dönemini yansıtmadığını söylediği nakledilmektedir. Mithat Cemal Kuntay'ın eserinde geçen ilgili kısım şöyledir:

"… Mısır'da *Kur'ân* tercümesinden yoruldukça *Mesnevî* okuyarak dinleniyordu.

- İsmaîl-i Ankaravî'ninki başta, Hindin, Türkün elimde birkaç şerhi vardı. Önceden *Mesnevî*'den kendime göre bir mana çıkarıyordum. Ondan sonra şârihleri açıyor ve bazen onlarla ihtilâfa düşüyordum. En nihayet Ankaravî'nin şerhine ittifak ediyor ve o zaman çocuk gibi seviniyordum. Ankaralı çok büyük adam. İstanbul'a döndüğüm vakit hiçbir yere gidecek hâlim yoktu. Fakat Ankaralının kabrine gittim. Koca Türk mutasavvıfı. Kabrinde hallendim.

[607] Mehmed Ziyâ, *age.,* s. 213-218.
Not: Mektubun geri kalan bir sayfalık kısmında Mehmed Ziyâ'nın Mehmed Celâleddîn Dede'ye sorduğu hadîs-i şerîf ile ilgili açıklama mevcuttur.

Akif, bu sözleri ölümünden birkaç ay evvel hasta yattığı yatakta söylüyordu. Hastalığını merak edip gelenlerden biri, bu sefer lakırdı sevkiyle Mevlâna'yı merak etti ve sordu:

- Mevlâna şair midir?

Akif cevap verdi: - Şair Mevlâna'yı arıyorsanız *Dîvân-ı Kebîr*'ini okuyunuz. Mürşit Mevlâna'yı arıyorsanız *Mesnevî*'sinde bulursunuz.

- *Mesnevî*'nin son cildi Mevlâna'nın değil, diyorlar, acaba doğru mu?

Hasta o gün çok halsizdi; öyleyken misafirinin bu merakını da cevapsız bırakmadı:

- Ben, bunda salâhiyet sahibi değilim. Onu tasavvuf âlimleri bilirler. Fakat lisân itibariyle son cilt, Mevlâna'dan iki yüz sene sonraki lisândır. Sırf lisân noktasından son cilt Mevlâna'nın değildir, diyebilirim."[608]

Yedinci cilt hakkında, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi* isimli eserinin başında "Yedinci Cild Mesnevî Hakkındaki Mütâlaat" başlığı içinde düşüncelerini açıklayan **Ahmed Avni Konuk,** yedinci cildin uydurma bir cilt olduğunu ve Ankaravî'nin açıklamaya veya savunmaya çalıştığı ifadelerin tamamen zorlama ve temelinin çürük olduğunu beyan ederek, Ankaravî'nin ortaya attığı delilleri sıralamayı bile eserinde münasip görmediğini vurgulamıştır.

A. Avni Konuk'a göre *Mesnevî*'nin ortaya atılan bu cildi sahtedir ve hiçbir şekilde de tutarlılığı yoktur ve Mevlâna *Mesnevî*'yi altı ciltte tamamlamıştır. Konuk, *Mesnevî*'nin yedinci cildine dair Ankaravî'nin yaptığı şerhin baskı ve zorlama altında yapıldığını ve siyasi emeller doğrultusunda bir takım deliller uydurulduğunu belirterek; IV. Murad'ın bu ciltte cebir ve ısrarının olduğu yönündeki rivayetleri açıklayıcı nitelikte şöyle demektedir:

"1035/1625 tarihinde zuhûr eden VII. cild-i *Mesnevî* sahtedir ve aslı yoktur. Zîrâ Hz. Mevlâna VI. cildin baş tarafında, Hüsâmeddîn Çelebi hazretlerine hitâben şöyle buyururlar:

Ey ma'nevî olan Hüsâmeddîn Çelebi, sana Mesnevî'nin tamamı hususunda altıncı kısmı hediye getiriyorum.

Ve Sultan Veled hazretleri Hâtime'lerinde peder-i âlîlerin hitâben: *Şehzadelerin kıssası bitmedi; üçüncü oğulun incisi delinmemiş kaldı"* demeleri üzerine Hz. Pîr cevâben:

[608] Mithat Cemal Kuntay, *Mehmed Âkif,* Timaş Yay., İstanbul 1997, 460 s., s. 244-5.

Buyurdu ki, nutkum bundan sonra deve gibi çöktü. Haşre kadar hiçbir kimseye onun sözü yoktur. Bunun bâkî olan şerhi vardır; fakat bâtındadır. Lisân-ı zâhirî bağlandı, artık dışarıya gelmiyor. Bunun bâkîsi canı diri olan kimsenin kalbine, dilsiz ve lisân-ı zâhirsiz söylenmiş gelir.

Bu îzâhâta göre Hz. Mevlâna *Mesnevî-i Şerîf*'i altı cildde bitirmiş ve mâbâ'dini kendi mensûblarının rûhuna, rûh-ı latîfleriyle harfsiz ve savtsız söyleyeceğine işâret buyurmuşlardır. Bu VII. cildi yapan her kim ise kendisinin şiirdeki kuvvetine ve ilm-i zahirîdeki rüsûhuna istinaden, mahzâ *Mesnevî-i Şerif*'deki hakâyıkı karıştırıp ifsât etmek için yapmıştır. Nitekim aşağıda bunları izah edeceğiz.

Gerçi şârih-i *Mesnevî* İsmâîl-i Ankaravî (k.s.) hazretleri bu VII. cildi şerh etmiş ise de, bu şerh, Murâd-ı Râbi'in cebir ve ısrarı ile vaki' olduğu rivayet edilmektedir; ve bu cebir ve ısrarın eseri, o hazretin *Fütûhât-ı Ayniyye* nâmıyla yazdığı matbu' Fâtiha-i Şerîfe tefsîrinin 73, 74, 76. sahîfelerinde de görülür. Hz. Şârih bittabi' şerhinde bunu cebren şerh ettiğini söyliyemez idi; fakat şerhindeki ifâdâtından bu rivâyetin doğru olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim şerhinin baş tarafında şöyle buyuruyor: "Pes nice müddet-i medîde mürûr ve uhûd-i baîde ubûr edip, tahrîrimiz cild-i hâmisin nısfına geldikde ve hicret-i nebeviyyenin 1035 senesi oldukda, hikmet-i ilâhî ve takdîr-i rabbâni ile 814 tarihinde yazılmış cild-i vâhid içre yedi mücelled bir *Mesnevi* beyne'n-nas zuhûr kıldı; ve âhiru'l-emr sevk-i ilâhî ile bu fakrin eline geldi." Demek ki bu cild, Hz. Pir'in irtihâllerinden 142 sene sonra yazılmıştır. Acabâ Ankaravî hazretleri bunu niçin diğer cildler gibi, sırasıyla şerh etmedi de, V. cildin yarısına geldiği vakit, o cildin şerhini bırakıp bu sahte cildin şerhine başladı; ve bunun şerhini ikmal ettikten sonra da tekrar yarı kalan V. cildi bi'l-ikmâl, VI. cildin şerhine başladıkları sırada Mısır'da tab' olunan bu şerhin II. cildinin 431. sahifesinin 39. satırında: "Nitekim sultânımız ve pirimiz ve dünya ve âhirette destgîrimiz hazretleri (mette'anallâhu bi-cevâhiri kelâmihi'ş-şerîf ve ağnâ kulûbena bi-düreri makâlihi'l-latîf) vefât eylemezden iki sene evvel, bu kadar hikmet cevherlerini ve ilim ve ma'rifet zerlerini hazîne-i kalblerinden ihrâc edip, ona ehil ve müstehak olan ve akablarında gelen tâlibler ve muhtâçlar için altı kıt'a *Mesnevî-i Şerîf* tâkında onu defn kılmışlar ilh..." tarzında tekrar *Mesnevi-i Şerif*'in "altı cild"den ibâret olduğunu te'yîd ve te'kîd buyurmazlar idi. Bu hakâyık ve bu tarz-ı ifâde bu şerhin cebir altında vaki' olduğuna açık bir delildir."[609]

Konuk, bu konudaki düşüncelerini açıklarken ayrıca Ankaravî'nin ortaya attığı dört maddelik muhaliflerin itirazlarını da maddeler halinde sıralayarak, beşinci bir madde olarak

[609] A. Avni Konuk, *age.,* C. I, s. 40-42.

Mevlâna'nın, Sultan Veled ve Hüsâmeddîn Çelebi'nin ölüm tarihleri üzerinden bu uydurma cildin tutarsızlıklarını ortaya koymaktadır:

"… Hz. Şârih, şerhine mecbûr olduğu bu cildde, bunları muhâliflerin lisânından zikr etmekle berâber, siyâseten bu cildin müverrici görünüp, bu delillerin reddi için birtakım delâil-i mevhûme îcâdına da mecbûr olmuştur ki, bu çürük delâilden bahs etmeyi münasib görmedim; ve şu dört kuvvetli delîle şu beşinci delîli de ilave ettim:

5. *Mesnevî-i Şerîf'i* Hz. Pîr söyler ve Hüsâmeddîn Çelebi hazretleri yazar idi. Hüsâmeddîn Çelebi hazretlerinin irtihâlleri, Menâkıb-ı Sipehsâlâr'ın beyânına göre 684 hicri senesinde vaki' olmuştur; ve bu sahte cildin tarihi ise:

مثنوی هفتمین کز غیب جست　　شش صد و هفتاد تاریخ درست

beytinde 670 olarak gösterilmiştir. Halbuki el-yevm Konya Âsâr-ı Atîka Müzesi Kütüphânesi'nde 677 târihinde yazılan altı cild *Mesnevî-i Şerîf* mahfûzdur. Bu nüsha, Hüsâmeddin Çelebi ve Sultan Veled hazretleri hâzır oldukları halde, Hz. Pîr tarafından tashîh edilmiş olan nüsha-i asliyyeden, Sultan Veled hazretleri tarafından bizzat istinsâh olunmuştur. Bu VII. cilde (Ey Ziyâu'l-hak Hüsâmeddin) diye hitâblar vâki' oluyor da, 670 târihinde yazılmış olan bu VII. cildden, 684 târihinde irtihâl eden ve 712 hicrî senesinde vefât eden Sultan Veled hazretlerinin nasıl oluyor da hiç haberleri olmuyor? Bu mümkün mü? Acabâ Hz. Mevlâna Hüsâmeddin Çelebi hazretlerine hitâben söylediği bu VII. cildi, bu iki zâttan da mı sakladı; sonra meçhûl eller vâsıtasıyla 814 senesinde istinsâh edilip, 1035 târihinde birdenbire mi meydana çıkıverdi? Buna imkân var mı?"[610]

Konuk, yedinci cildin varlığı ile ilgili ortaya atılan iddilara dört madde halinde cevap vermiş ve kat'î sûretle bu cildin olmadığına dair açıklamarlarda bulunmuştur:

"… Bu VII. cildin metin ve ma'nâ i'tibariyle tedkîkine gelince, aşağıdaki mütâlaât şâyân-ı dikkattir.

1. Bu VII. cildin sahtekârı, *Mesnevi-i Şerîf* cildinin yedi olmasına bir râbıta bulmak için şunları gösteriyor: "Şemsü'l-Hak" kelimesi yedi harftir. Karıncanın cinsi yedi, yılanın cinsi yedi, insanın nev'i yedi, nûr yedi, nâr yedi, deniz yedi, nehir yedi, zemîn yedi, insanın a'zâsı yedi, seyyâre yedi, haftanın günleri yedi, Ümmet-i Muhammed tâifesi yedi, abdâl-i Rabbü'l-âlemîn yedi, cehennem yedi, Hâviye ismindeki cehennemin içinde olan kavim yedi. İşte *Mesnevi*'nin yedi cild olması, bunların yedi olmasıyla

[610] A. Avni Konuk, *age.,* C. I, s. 43.

münâsebetdârdır. Bu yediler, bu sahte cildin baş tarafının on bir beytine dizilmiştir. Fakat bunların yedi olması *Mesnevî-i Şerif* cildlerinin niçin yedi olmasını intâc etmiştir? Aralarındaki râbıta nedir? diye sorulsa, hiçbir ma'kûl cevâb yoktur. Bu adamcağız cennet sekiz olduğu için, maatteessüf cenneti dem getirememiştir. Hz. Pir *Mesnevi'*nin hiçbir cildinde bir şey'in isbâtı ve bir delîlin medlûle rabtı için, böyle râbıtasız uzun sözler söylememiştir. Binâenaleyh bu üslûb *Mesnevi-i Şerif*'in üslûb-ı latîfinden pek uzaktır.

2. Hz. Pîr, IV. cildin 3380, 3381 ve 3382 numaralı beyitlerinde Hz. Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbn Arabî (k.s.) hazretlerine işaretle şöyle buyururlar:

Nitekim o sadr-ı ecel kendi kârının önünü, ecel gününe kadar gördü. Yirmi sene sonra olacak şeyi o iyi ahlaklı, hâl içinde gördü. O müttakî yalnız kendi hâlini görmedi; belki mağribe ve meşrıka mensûbun hâlini de gördü.

Rûz-ı ecele kadar, gerek kendinin ve gerek başkalarının ahvâline ıttıla' Hz. Şeyh-i Ekber'in hâli olduğu *Nefâhatü'l-Üns* tercümesinin 623. sahîfesinde mezkûrdur. Fakîr bunu bu beyitlerin şerhinde îzâh ettim. Ve cenâb-ı Pîr *Dîvân-ı Kebîr*'lerinde şöyle buyuyurlar:

Şam'da Cebel-i Sâlihiyye'de gevherden bir kân vardır; biz o gevherimizden Şâm deryâsının garkıyız.

Ma'lûmdur ki, Cebel-i Sâlihiyye'de medfûn olan ulûm-i ledünniyye gevheri, Hz. Şeyh-i Ekber (r.a.)'dır. Böyle iken, VII. cildde Hz. Şeyh-i Ekber 'aleyhindeki şu hezeyânları Hz. Mevlâna söyler mi?

O kimse ki, ona Hatmü'l-evliyâ ta'bîr eder; sana cahîm ve sakar me'vâdır. Bu tasavvuf degildir; tevhîd dahi degildir. Bu tasarruf ey azîz ayn-ı küfürdür. Hatmü'l-evliyâ'nın yolunu tuttum diye, Hatmü'l-enbiyâ'nın kavlini terk etmiştir. Âgâh ol, doğru yol cadde-i şer'dir, eğri gidiciliği bırak da menzilden kalma! Dâimâ şekâvet içinde adım atıyorsun; binâenaleyh ey adem, sen hatmü'l-eşkıyâsın. Vahyin naslarına hulûs cihetinden sıdk getir, kalbi Fusûs'dan ve Nusûs'dan boşalt.

Ma'lûmdur ki, *Fusûs* Hz. Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbn Arabî (k.s.) tarafından yazılmıştır; ve *Nusûs* dahi, onların terbiye-kerdeleri olan Sadreddîn Konevî hazretlerinindir. Hz. Şeyh-i Ekber *Fusûsu'l-Hikem'*de Fass-ı Şîsî'de ve *Fütûhât*'ın kırk üçüncü ve altmış beşinci bablarında kendilerin "Hatm-ı evliya" olduğunu beyan buyurmuşlardır ki, bu velâyetin mâhiyyeti ve tafsîli *Fusûsu'1-Hikem* şerhlerinde mündericdir. Pek açık görünüyor ki, bu VII. cildin sahtekârı Hz. Şeyh'in *Fusûsu'l-Hikem'*ini ve *Nusûs'*u şerîata muhâlif gören dar kafalı bir âlim-i zâhirîdir. Sâdât-ı

Nakşiyye'den Hoca Muhammed Pârsa hazretleri *"Fusûs* can ve *Fütûhât* gönüldür; ve her kim *Fusûs'u* iyi bilirse, şerîata, sünnet-i Resûlullah'a ittibâ'ı ziyâde olur" buyurmuştur. Bu sahtekâr, bu hezeyânları yazdıktan sonra da şöyle diyor: *Bizim mezhebimiz dahi tevhîd ve sekirdi; Hakk'a hamd ve lükür olsun ki ne hulûldür ve ne de fuzûldür.*

Ma'lûmdur ki, **"fuzûl"** lugatte fâidesiz söze meşgûl olan kimseye derler; ve **"hulul",** Hak Teâlâ'nın kulun ve eşyâ-yı zâhirenin vücûduna duhûlü demektir. Halbuki ne *Fusûsu'l-Hikem'*de ve ne de *Nusûs'*da böyle bir ma'nâ yoktur. Bu dar kafalı âlim efendi, *Fusûs* ve *Nusûs'*u böyle anladığı için, *Fusûs*'daki ve *Nusûs*'daki maâriften ve hakâyıktan kalbin boşaltılmasını tavsiye ediyor; ve bu küstâhane olan hezeyânları, yalnız Hz. Şeyh-i Ekber'e değil, sâhib-i *Mesnevi'*ye de raci' oluyor. Zîrâ Hz. Şeyh-i Ekber *Fusûsu'l-Hikem'*de Zât-ı Hakk'a "vücûd-ı mutlak" ta'bîr buyurduktarı gibi, Hz. Mevlâna'da 1. cildin 610 numaralı beytinde:

Biz yoklarız ve bizim varlıklarımız da yoktur; sen fânî gösterici bir vücûd-ı mutlaksın.

buyurmuşlar ve birçok beyitlerde "vahdet-i vücûd" esrârını delâil-i vâzıha ile beyân etmişlerdir. İsmâil Ankaravî hazretleri bu sahte cildin şerhinde bütün bu hezeyanları tekellüf ile te'vîl gayret buyurmuşlardır.

3. Hz. Mevlâna V. cildin 4139. numaralı beyt-i şerîfinde:

Eğer bu bahiste akıl yol görücü olaydı; Fahr-ı Râzî, dînin sırrını bilici olurdu.

buyurduğu halde, bu sahtekâr efendi, bu beyt-i şerîfteki inceliğe de vâkıf olamayıp, VII. cild-i *Mesnevî* makâli altında şu beyitleriyle mukâbele ve i'tirâz etmiş ve aklınca Hz. Mevlâna'dan intikâm almıştır:

Fahr-i Râzî -rahmetullâhi 'aleyh, o kendisine i'timâd olunan Allâh'ın emîni- bu cümle burhanların ve delîlin gayrini, Celîl olan Zât-ı Hallâk'ın kemâli üzerine, illetsiz olan akl-ı ferdin kemâlinden, o, bin bir delîl ihrâç etmiştir. Âgâh ol! Âdem'den Hâtem'e kadar bu zamanda onun misli cihanda kaç tane gelmiştir? Bundan her biri dahi, Zât-ı Ahad üzerine ne kadar parlak deliller olur. Nihâyet sen taklîdden tahkîk izi üzerine yol bulmazsan, ne vakit mü'min olursun, ne vakit? Ben sana nasıl muvahhid ta'bîr ederim ki, îmân-ı tahkîkîden habîr değilsin. Ey din-perest, kelâmullâhda 'Ben cinleri ve insanları bana kulluk etsinler diye yarattım'(Zâriyât, 51/56) gelmiştir. Gerçi telaffuzda 'Bana kulluk etsinler' diye okursun. Ma'nâlarda 'Beni bilsinler' demektir. Her kimin ki böyle îmânı olmaya, onun yeri sâfillerde bir esfeldir.

Hiç şüphe yok ki Hz. Mevlâna yukarıda yazılı olan V. cilddeki beyt-i şerîfinde Fahreddîn Râzî hazretlerinin kemâl-i aklını ve ulûm-i zâhiriyyedeki tebahhurunu medh etmiştir; fakat Hakk'a vusûl emri, ne delâil-i akliyye ve ne de ulûm-i zâhiriyye zevki ile olamayacağı ve Fahr-i Râzî hazretleri de bu akıl ve ilim kayıdlarıyla mukayyed olduğu için, o hazretin Hakk'a ve hakîkate vâsıl olamadığını anlatmıştır. Bu *Mesnevî* sahtekarı olan âlim-i zâhirî efendi ise, her bir âlim-i zâhirî gibi, Hakk'a vusûl, ancak Hakk'ın varlığını ve vahdetini delâil-i akliyye ile isbât etmekle olacağı kanâatında bulunduğu için, güyâ Hz. Pîr'in o beyân-ı âlîsini kendi aklınca cerh etmiş oluyor. Binâenaleyh bu efendinin fikrine göre Hz. Pîr'in:

İstidlâlîlerin ayağı ağaçtan olur; ağaçtan ayak ise pek temkinsiz olur. Beyt-i şerîfinin ma'nâsı kalmamak lâzım geliyor. Binâenaleyh bu VII. cild, nasıl Hz. Pîr'in olur? Ankaravî hazretlerinin Fahr-i Râzî hazretlerine âid olan bu beyitlerin şerhinde bu VII. cildde şu ifadeleri vardır: "Ba'zı bî-hıredler ber-sebîl-i i'tirâz demişler ve bu gûne tevehhüm edip söylemişler ki, Hz. Mevlâna cild-i evvel ve hâmiste:

Şayet akıl bu yolda, kılavuz olsaydı, Fahr-i Râzî, dinin esrârını bilmiş olurdu. diye onu zemm etmişler, bu defterde (O Allâh'ın emînidir, kendisine güvenilir) demekle onu medh etmişlerdir. Pes tenâkuz vaki' olur. Bundan ma'lûm olur ki, Hz. Mevlâna kelâmı olmıya. Ya ahî! Bu vehim ve şübhe, ol beyt-i mezkûru zem tarîki ile denmiş sanmadan nâşi olur. Ol hod, İmâm-ı Fahr-i Râzî hazretlerini kemâl-i akl ile medh eylemek olur ve ol imâmın akılda be-gâyet kâmil olduğuna delâlet kılar ilh ...." Ankaravî hazretlerinin bu mütâlaası, yukarıdaki mütâlaat-ı fakîri müeyyiddir. Hz. Mevlâna'nın Fahr-i Râzî hazretleri hakkındaki bu beyti, ulum-i zâhire ve bâtınede yektâ olan Necmeddin-i Kübrâ hazretlerinin şu rubâisinin ma'nâsıdır:

Birkaç zaman ilim ve akıl ile iş içinde oldum. İlim kasdında ve tedrîs ve tekrârda oldum. Gördüm ki Hak yolunda hem akıl düğüm ve bağ ve hem de ilm-i zâhirî hicâb idi. Vaktâki bunu bildim, her ikisinden, ya'ni hem akıldan hem de ilimden bîzâr oldum.

Fakat muhakkıkların bu sözleri, delâil-i akliyye aramak ile meşgul olan ulemâ-yı zâhirenin havsalalarına sığmaz. Onlar ilm-i mantık ve ilm-i kelam zevkinde müstağrakdırlar. Bununla beraber kendilerini muhakkık addederler ve evliyâ-yı kirârn hazarâtının lübb-i *Kur'ân* ve ahâdîs-i şerîfe olan ulûm-i ledünniyyelerine ta'n ve inkardan geri durmazlar.

4. Hz. Mevlâna *Mesnevî-i Şerîf*'lerinde nakline başladığı hiçbir kıssayı nâtamam bırakmamıştır. Âdet-i seniyyeleri birtakım râbıtalar hasebiyle kıssa içinde diğer bir

kıssayı beyan etmek ve sonra ilk başladığı kıssayı ikmal edip onda mündemic olan rumûzâtı ve nükteleri beyân buyurmaktır. VI. cildde ise, "Üç Şehzâde ve üç Tembel" kıssalarında iki şehzâdenin ve oğulun kıssalarını beyân edip üçüncülerini meskût bırakmıştır. Eğer bu VII. cild kendilerine aid olsa idi, bu âdet-i seniyyeleri mûcibince, bu VII. cildde bunları da beyân etmezler mi idi? Bu VII. cildin sahtekârı bunun da farkına varmamıştır.[611]

Bütün bu açıklamalara göre A. Avni Konuk, sahtekâr efendi dediği yedinci cildi ortaya atan şahsa ve Ankaravî'nin ispat için sunduğu delillere karşılık yedinci cildin olmadığına dair görüşlerini maddeler halinde sıralamış ve yedinci cildin sahte olduğuna yönelik kesin tavrını ortaya koymuştur.

Veled Çelebi İzbudak'ın**,** *Seyfü'l-kâtı' fî redd-i cildi's-sâbî' (Yedinci Cildin Reddi Hakkında Keskin Kılıç)* isimli eserinde bu cildin Mevlâna'ya ait olmadığına dair ispatlar ortaya koyduğunu bazı araştırmacılar söylemektedir.[612]

Mesnevîhan, edebiyat tarihçisi, Mevlevî dedesi olan **Tâhirü'l-Mevlevî** de *Şerh-i Mesnevî* isimli eserinin başında konuya kısaca değinmiş ve altıncı cildin sonundaki "Şehzedegân" hikâyesi tamamlanmadan, ömrünün sona erdiğinin Mevlâna'ya malum olduğunu ifade etmektedir. Sultan Veled'in cildin sonuna hâtime yazdığını ve altıncı cildin başındaki beytin de *Mesnevî*'nin cilt sayısı hakkında bilgi verdiğini açıklayan Tâhirü'l-Mevlevî, Ankaravî'nin yedinci cildi ya mecbur ya da iyi niyetle şerhettiğini de söylemektedir:

"… Fakat o cilddeki "Şehzedegân" hikâyesi tamam olmadan, Hazret-i Mevlâna sustu. Çünkü ömrünün sona erdiği kendisine ma'lûm olmuştu. Büyük oğlu Sultan Veled *Mesnevî*'ye bir hâtime yazdı ve hâdiseyi anlattı. Altıncı cildin başındaki;

Pîşkeş mî âremet ey ma'nevî / Kısm-ı sâdis der tamâm-ı Mesnevî

beytinden de anlaşılacağı üzere *Mesnevî* kitabı, altı cild, yahud altı defterden ibârettir. Sonra yedinci cild diye bir kitap meydana çıkmış, Şârih-i *Mesnevî* Şeyh İsmâil Ankaravî tarafından da şerh edilmiştir. Ankaravî merhum, ya mecbûren, yahûd hüsn-i te'vîl gayretiyle şerh ettiği bu uydurma *Mesnevî*'yi, 1035 târihinde Sahaflardan aldığını ve 814 târihinde istinsâh edildiğini söyler. Fakat eserin nâzımı ma'lûm değildir. İfâdesine nazaran, tasavvuf düşmanı bir mutaassıp

[611] A. Avni Konuk, *age.,* s. 44-48.

[612] Bu eseri, Feridun Nafiz Uzluk'un tercüme ettiği belirtilmektedir. Ancak Feridun Nafiz Uzluk'un Selçuk Üniversitesi'ne ve Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'ne bağışlanan arşiv ve kütüphanesinde yaptığımız taramalar neticesinde esere ulaşılamamıştır. Feridun Nafiz Uzluk arşivi ile çok yakından ilgilenen kişi ve kurumlardan edinilen bilgilerde ise bu eserin Feridun Nafiz Uzluk, "Mevlâna, Mesnevî ve Mevlevîlikle İlgili Notlar", *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi*, Yazmalar 2/94 kaydında olduğu ifade edilse de şahsımız tarafından arşivde yapılan incelemelerde de esere ulaşılamamış dolayısıyla bu eser incelenememiştir.

olduğu anlaşılır. O kadar ki, Muhyiddîn-i Arabî gibi ekâbir-i ümmetin en büyüklerinden olan bir zât için: *"Şeyh-i ekber nîst şeyh-i ekferest"* (Yani, büyük şeyh değil en büyük kâfirdir) demek küstahlığında bulunmuş; zavallı, ne maksatla yazmışsa, eseriyle nâmını ibkâ edememiştir."[613]

Tarih ve edebiyat araştırmacısı olan **Ali Canib,** "Ankaravî İsmâil Efendi" başlığı ile *Hayat Mecmuası'*nda yazmış olduğu bir yazıda Ahmed Cevdet Paşa'nın Ankaravî hakkındaki görüşlerini eleştirmiş ve özellikle yedinci cildin Kadızâdelilere karşı cemîle olması yönündeki iddialara cevap vermiştir. Ali Canib'in yazısının ilgili kısımları şu şekildedir:

"… İslâmî edebiyatın müstesnâ bir şâh eseri olan *Mesnevî*'yi şerh edenler arasında en çok şöhret bulan Ankaralı İsmâil Rusûhiddîn Efendi'dir. O kadar ki bir *Tezkiretü'ş-şu'arâ*'nın dediği gibi şürrâh-ı kirâm içinde bir mevki'-i mahsûs-ı imtiyâz almışlar ve şârih diye mutlak zikr olunarak Şârih Rusûhî veya Şârih İsmâ'il gibi bir kayd îrâdından vâreste bulunmuşlardır. Allâme Katip Çelebi bile *Fezleke*'sinde Ankaravî'den hürmetle bahs ederek onu meslek ve tarîkatında pek mümtâz görüyor ve sözünü 'bunlara nazîr gelmemiştir' diye bitiriyor… Mevlâna'nın şâh eseri olan *Mesnevî* altı cilddir. 1035 senesinde yedinci cild olmak üzere bir kısım daha meydâna çıkmıştır ki Kâtip Çelebi'nin kayd ve işâret ettiği üzere bilhassâ Ankaravî'nin iltifâtı ile şâyi' olup ona dahi müstakil bir şerh yazmışdır. İşte bu yedinci cildi o zamandan bugüne kadar bir çok zâtlar propaganda etdiği için İsmâil Efendi'yi muâhaze ederler. 1035 tarihinde meydâna çıkan nüsha -ki Kâtip Çelebî ile 'Atâ'î 1030'da zuhûr etdiğini yazarlar- 814'de istinsâh edilmiş, fakat ba'zılarının kanâ'atine göre içinde Muhyiddîn-i 'Arabî'ye hayli ta'rîzler olan bu cildi onbirinci asra musallat olan Kâdızâde tarafdarı muta'assıb softalar kasden meydâna koymuşlardır. Burada bil-münâsibe bu Kâdızâdelik mes'elesinden bahs etmeyi münâsib görüyorum: Kâtib Çelebi *Mîzânü'l-Hak*'da etraflıca anlattığı üzere Kâdızâde Balıkesirlidir. Bir zamanlar Ebu's-suûd Efendi ile dînî münâkaşalarda bulunan Birgili Mehmed Efendi'nin şâkirdlerinden ders gördü. Birgili ma'kûlâtdan fenn-i mantıkı itkân üzre tahsîl edip şatr-ı 'ömrünü ona sarf etmiştir. Lâkin sâir hikemiyât-ı meşrebe muvâfık olmamakla te'lîflerinde inkâr edip ve 'örf ve ahvâl-i nâsa vukûf için tevârih dahi görmeyip müteşerri' ve menfî ya'ni tam manâsıyla softa olduğu için mutasavvıfâne fikr ve hareketlere düşmân kesilmişdi. İşte aynı rahlede terbiye gören Kâdızâde Mehmed Efendi de aynı zihniyyeti tarîk-i nazara sülûk eyledi. Kâdızâde kendi fikr ve mülâhazalarına zıd fikir besleyenlerle ez-cümle Sîvâsî Efendi diye şöhret bulan Abdülmecîd Efendi ile şedîd mücâdelelerde bulunmuşdur. Bu

[613] Tâhirü'l-Mevlevî, *Şerh-i Mesnevî,* Şamil Yay., İstanbul, C. I., s. 20-21.

iki adamın arasındaki kîl ü kâl İstanbulu ikiye ayırmış, faydasız, ma‘nâsız münâkaşa ve müşâtemeler zuhûr etmişdir. ‘Aklı erenler bu iki adamın münâkaşası sâyesinde şöhret ve mevki‘ kazandıklarını anladılar. ‘Hamâkat edip onların bir da‘vâsını süregitmek neden? Bize bundan zarardan gayrı nesne olmaz’ diye bî-taraf kaldılar. Nitekim işin çığırından çıkdığını gören hükûmet git gide ‘kürsülerde birbirine ta‘ne taşını atarak lisânla muhâvere seyf ve sinânla muhârebeye müeddî olmaga yaklaşdığını anlayınca hocaların ve tarafdarlarının bir çoğunu sürdü, te’dîb etdi. İşte on birinci asrın ortalarında zuhûr eden bu hâdise esâsında Kâtib Çelebi’nin ifâdesince ta‘assub derdine düşüp kuru kavgâya mübtelâ olanlar Kâdızâdeli diye anılır….

Mesnevî’nin yedinci cildi bu gürültülü devirde meydâna çıkmışdır. Tasavvuf tarafdarları onu Mevlâna’ya izâfe etmemişler ve şerhine çalışdığı için Ankaravî’ye kızmışlardır. Ankaravî, şerh ettiği yedinci cildin mukaddimesinde bu mu‘terizlerin fikirleriyle onlara karşı verdiği cevapları kayd eder. Der ki: ‘Cild-i vâhid içinde yedinci cild bir *Mesnevî* beyye’n-nâs zuhûr kıldı. Ve âhirü’l-emr sevk-i İlâhî ile bu fakîrin eline geldi…’

Ankaravî yedinci cildi kabul etmeyenlerin i‘tirâzlarını dört nokta üzerinde tesbît ediyor ve onlar diyorlarmış ki:

1. Bu Mevlâna’nın kelâmı degildir. ‘Acem şâirlerinden birisi tarafından söylenilmiş ve *Mesnevî*’ye zeyl olmak üzere ilhâk edilmiş olsa gerekdir.

2. Mevlâna’nın hayâtına dâir ilk ve en mühim vesîka olan *Sipehsâlâr Menkıbesi’*nde *Mesnevî*’nin yalnız altı cildinden bahs edilmekdedir.

3. Mevlâna altıncı cildin evvelinde *Mesnevî-i Şerîf*’in altı cild olmasına işâret etmiştir.

4. Altıncı cildin sonunda Mevlâna’nın oğlu Sultan Veled’in manzum ifâdesi eserin altı cild olduğuna ve kıssa-i şehzâdegânda nihâyet bulduğuna, Mevlâna’nın ondan mâadâ nutka gelmemesine ve âhirete intikâl kılmalarına ve altıncı cildi hatm eyledikden sonra çok geçmeyip vefât eylemelerine şehâdet ediyor… Ankaravî dört i‘tirâza karşı dört uzun cevâb vermekdedir…[614]

Ankaravî’nin verdiği cevapları da yazan Ali Canib, ardından Cevdet Paşa’nın âbidin Paşa’ya yazdığı mektupla ilgili de bazı şeyler söyleyip, Cevdet Paşa’nın Âbidin Paşa’ya yaptığı

[614] Ali Canib, “Ankaravî İsmâil Efendî”, *Hayat,* C. I, S: 21, 23 Nisan 1927, Ankara, s. 3-4.

açıklamaları özetlemiştir. Burada Cevdet Paşa'nın Ankaravî'ye yönelttiği ithamlara karşı bir de cevap veren Ali Canib, Cevdet Paşa'nın yanıldığını şu cümlelerle ifade etmektedir:

"… Ankaravî'nin hareketini hükm-i zamân îcâbınca Kâdızâdelilere cemîle göstermek şeklinde tefsîr eder. Cevdet Paşa gibi belki 'Arabî derecesinde Fârisîde de sâhib-kelâm olan bir 'allâmenin yedinci cild hakkındaki mülâhazalarını tenkîd etmek hakkımız degildir. Yalnız Ankaravî'nin kanâati hakkındaki ithâmı târihî hakîkate münâfîdir. Binâenaleyh bu noktayı tasrîh etmek isterim. Ankaravî ile aynı asırda yaşayan Kâtip Çelebi Kâdızâde'nin Mevlevîleri 'düdük çalanlar' diye tezyîf etdigini, Ankaravî'nin de ona 'mülhid ve zındık' dedigini *Mîzânü'l-Hak'*da vâzıhen yazmakdadır.[615] *Sefîne-i Nefîse* sahibi Sâkıb Dede de Ankaravî'nin Kâdızâde'ye karşı eslaha-i 'ulûm ve ma'ârif ve dâfi'a-i himmet-i 'âliye ve mukâbele-i tevcihât-ı nâfize ile meydân-gîr-i teshîr-i kulûb olduğunu etraflıca ve ehemmiyetle kayd eder. Ve hükümdârın yalnız Kâdızâde'nin sözlerine i'timâd etmeyerek muhâliflerine de tahrîrî cevâblar yazdırdığını, İsmâil Ankaravî'nin üç gün zarfında yirmi bir kıt'a risâle kaleme aldığını söyler. Fi'l-vâkı' Ankaravî'nin *Hüccetü's-semâ* unvânlı küçük eseri sûfiye zihniyyetine tâ'in ve münkir olanlara karşı cevâb-ı şâfî olmak üzere yazılmışdır. Hülâsâ yedinci cild Mevlâna'nın eseri olsun veya olmasın Ankaravî onu Kâdızâdeliler'e hulûs çakmak için kabûl ve şerh etmemişdir. Bi'l-'aks Kâdızâde ile ve tarafdarları ile mücâdele etmiş, onların fikirlerini red ve cerh için eserler yazmışdır. Cevdet Paşa'nın bu husûsda her nasılsa haksızlık etdigi muhakkakdır. Muhyiddîn-i 'Arabî meşhûr *Fusûs'*unu *Nakş'ül-Fusûs* nâmıyla ihtisâr etmişdir ki Ankaravî onu da *Zübdetü'l-Fuhûs* unvânıyla Türkçeye nakletmişdir. Bu tercümesinin başında Muhyiddîn 'Arabî hakkında uzun sitâyişler bulunur ve zamânının tâlibân-ı tarîk-i îkân ve şâribân-ı rahîk-i 'irfân olan ihvânına bu eserle de hizmet etmek istedigini anlatır. Bu vaziyette bir adamın Şeyh-i Ekber'e hasm olanlara tarafdarlık etmeyeceği bedîhîdir. *Minhacü'l-Fukarâ'*da ise başdan başa Kâdızâdelilerin mutaassıb ve dar kafalarına girmeyecek derin ve geniş bahsleri takrîr ve îzâh eder."[616]

Asıl adı Mustafa İzzet Baki olan ve Melâmilik ile Mevlâna üzerine yaptığı çalışmalarla bilinen edebiyat tarihçisi ve çevirmen olan **Abdülbâki Gölpınarlı**, yazdığı makalenin dışında Mevlâna veya *Mesnevî* ile ilgili yayınlarının hemen hemen hepsinde bu konuya açıklık getirmek için çaba sarf etmiştir. *Mesnevî*'nin yedinci cildinin uydurma bir cilt olduğunu ispat etmek için yazmış olduğu *Mesnevî'nin VII. Cildi"* isimli makalesinde Gölpınarlı, metnin başlıklarıyla beraber beyitleri incelemiş ve diğer ciltlerden alınmış başlık ve beyitleri ortaya

[615] Kâtip Çelebi, *Mîzânü'l-Hak fi İhtiyâri'l-ehak,* haz. Orhan Şaik Gökyay, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993, s. 112.
[616] Ali Canib, agm., s. 5.

koymaya çalışmıştır. Genellikle Ankaravî'nin şerhi üzerinden onun iddialarında yanıldığını gösterme yoluna gitmiş ardından bu cilde nasıl ulaşıp şerhe nasıl başladığını anlatmıştır. Ankaravî'nin bazı konularda da birbirini tutmayan iddialarını örnekleri ile açıklamıştır. Makalede Gölpınarlı, yıllardır bu konunun sürüp gittiğini, Mevlevî büyüklerinin ve çoğu Mevlevînin de bu uydurma cilde karşı çıktıklarını söyler. Veled Çelebi İzbudak'ın, *"Es-Seyfü'l-Kâtı' fî Reddi 'ale'l-Cildi's-Sâbi'"* adlı risalesini bu cilt için kaleme aldığını ancak eserde İzbudak'ın kesin bir neticeye varmadığını da dile getirir. Ankaravî'nin bu cildi şerh ettiğinin duyulması üzerine, Yenikapı şeyhi Subûhî Ahmed Dede (ö. 1667)'nin "Nasılsa şerh etmiş, fakat okutmaya da kalkarsa gelir, kürsüyü başına yıkarım." dediğiyle ilgili bilgilerin de olduğunu aktaran Gölpınarlı, makalenin devamında bu cildin nüshaları üzerinde durmuş ve dîbâcesinde yazılı olan bilgileri eleştirmiştir. Minûçihr Tâcirî el-Münşî tarafından yazılmış olan nüsha tasnif edildikten sonra Ferruh İsmâil Efendi (ö. 1840)'nin Türkçe manzum tercümesinin, Nahîfî tercümesinin sonunda yer almak suretiyle Bulak'ta 1268 yılında basıldığı bilgisini veren Gölpınarlı, bu cilde alınan beyitlerin birçoğunun yanlış alındığını, özgün olanlarınsa mânâ ve lafız bakımından hatalı olduğunu vurgulamaktadır. Ebu Nasr Muhammed b. Abdürrahman el-Hemedânî isimli birine ait olan, yedi meclisten oluşan ve içerisinde yedi rakamı üzerine birçok deliller getirilen *es-Seb'iyyât fî Mevâ'izi'l-beriyyât* isimli Arapça eserle yedinci cildin özellikle dîbâcesi ve ilk beyitlerinin çok büyük benzerlikler gösterdiğini ifade eden Gölpınarlı'nın şu sözleri de yedinci cildin sahte olduğu yönündeki iddiaların bir tanesini daha ortaya koymaktadır:

"… Yalnız yedi rakamlı ve yedili tasnif üzerinde durması bakımından değil, verdiği bilgi bakımından da "İsmâiliyye-seb'iyye"nin bir propaganda kitabı olduğu açıkça anlaşılan bu kitapla ve bilhassa mukaddimesiyle *Mesnevî*'ye yazılan ve Mevlâna'ya atf ve izâfe edilen yedinci cildin dîbâcesi ve başlangıcı arasında pek büyük bir benzerlik, hattâ ayniyet bulunduğunu da söylememiz gerektir."[617]

Gölpınarlı ayrıca *Konya Mevlâna Müzesi Yazmaları* isimli dört ciltlik eserinin ikinci cildinde "Mevlâna'ya izâfe edilen VII. cilt" başlığı altında yedinci cilt hakkında kısa bilgi verip, tekrar eden beyitleri örneklendirmiş ve Tokat Mevlevihânesi şeyhi Hâfız Muhammed Emin'e ait olan yedinci cildin manzum tercümesinin tasnifini yapmıştır. Yaklaşık dört sayfalık açıklamanın sonunda Minûçihr Tâcirî el-Münşî hakkında bilgiler veren Gölpınarlı, yedinci cilt hakkındaki görüşlerini burada şöyle özetlemekttedir:

[617] Abdülbaki Gölpnarlı, "Mesnevî'nin VII. Cildi", *İEFB Şarkiyat Mecmûası*, s. 18.
Gölpınarlı'nın bu iddiasını yorumlayan ve doğru olmadığını belirten Semih Ceyhan'ın sözleri için bkz. Semih Ceyhan, *agt.,* s. 322-323.

"… Bu yalancı cilde, *Mesnevî*'nin VI. cildinden alınan beyitlerin çoğu yanlış alınmış, birçok kelimeler yanlış yazılmıştır. Bir beyitte geçen "Hâviye"ye "nâibe"nin değil "nâbiye"nin kafiye olacağı, fakat Mevlâna gibi bir bilgenin "nâibe"yi "nâbiye" şeklinde kullanmayacağı bile Ankaravî'nin dikkatini çekmememiştir. Şerhine "vehb-i gaybî" adını veren Rusûhî Ankaravî, Mevlâna'nın, kendisine hiçbir eserinde, hiçbir şiirinde "Mevlevî", "Mevlâ" demediğini bile düşünmemiştir. … Mevlâna'ya değil, azıcık bilgisi olan bir şaire bile yakışmayacak beyitlerse, örnek getirmeye sahifeler yetmeyecek kadar çoktur. Bu yalancı cildin dîbâcesi, hem mânâ, hem lafız ve edâ bakımından pek bozuktur. Metnin başlangıcında, sayının tekmilinin yedi, "mevlâ-yı Rûm, "şemsü'l-Hak", "ziyâü'l-Hak" sözlerindeki harflerin yedi, cinsin, karıncanın, yılanın yedi, insan âzâsının yedi, nûrun, nârın yedi, denizin, yerin yedi, sudan, bakırdan, demirden, gümüşten, altından, inciden, kızıl yakuttan yaradılmış göklerin yedi, yıldızların, haftadaki günlerin yedi, yıldızlara mukâbil peygamberlerin yedi, Hz. Muhammed'in ümmetinin, sıddîklar, âlimler, abdâl, şehîdler, mutî'ler, âbidlerden ibaret olmak üzere yedi bölük oluşu (yedinci bölüğün adı anılmıyor) gibi çocukça ve mutlaka bir maksatla yazılmış beyitlere, gerçekten de pek acayiptir ve bundan daha fazla şaşılacak şeyse, Rusûhî'nin buna inanması ve Mevlâna'nın sanıp bunu şerh etmesidir."[618]

Aynı şekilde Gölpınarlı, gözden geçirdiği Veled Çelebi İzbudak tercümesinin giriş kısmında da bu konuyla ilgili özet bilgi vermiş ve yedinci cildin neden Mevlâna'ya ait olmadığını kısaca anlatmıştır. Buradaki bilgilere göre; metnin bayağılığı, bu ciltteki fikirlerin Mevlâna'nın fikirlerine uymaması, çok eski kaynakların hiçbirinde bu ciltten bahsedilmemesi, Sultan Veled'in altıncı cildin sonundaki bitiş yazısı, Mevlâna'nın son cildin başında eserinin altı cilt olacağını ifade etmesi ve Mevlâna'nın ölümünden kısa bir süre sonra Veled Çelebi ve Çelebi Hüsameddîn'in bulunduğu bir ortamda aslî nüshayla karşılaştırılarak yazılan ve Mevlâna Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlı olan *Mesnevî*'nin altı ciltten oluşması, hatta son cildin başında da son cilt olduğunun yazılı olması Abdülbaki Gölpınarlı'nın yedinci cildin Mevlâna'ya ait olmadığına dair düşünceleridir.[619]

1915'te Halep'te doğan ve 1994 yılında vefat eden araştırmacı, bestekar, şair ve siyasetçi olan **Rüştü Şardağ**, *Mesnevî*'nin yedinci cilt konusuna farklı yaklaşan biridir. Ona göre, Ankaravî'nin kuvvetli delilleri ortadayken ve hiçbirisi az da olsa çürütülemezken 'yedinci cilt yoktur' demek bilimsellikten ve gerçekçilikten çok uzaktır. Araştırmacıların iyi niyetle ortaya bir şeyler koyması gerektiğini de belirten Şardağ, bu konuda eserin gerçek olma ihtimalinin de

[618] Abdülbaki Gölpınarlı, *Konya Mevlâna Müzesi Yazmalar Kataloğu,* C.II, s. 96-103.
[619] Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevi I-VI,* çev. Veled Çelebi İzbudak, C. I., s. B-C.

düşünülmesi ve bu yönde incelemelerin yapılması zorunluluğunu vurgulamaktadır. Yedinci cildi farklı nüshalardan uzun süre incelediğini de ifade eden Şardağ, *Mevlâna -Tek Ciltte Mesnevî-* isimli eserinde yer verdiği *"Mesnevî Kaç Cilttir?"* başlığı içinde düşüncelerini aktarmıştır. Küçük boy kitapta yaklaşık altı sayfalık bölümde yer alan ifadeler şu şekildedir:

"*Mesnevî*'si için altıncı cildin başında Mevlâna, son cilt olduğuna işaret eder. Oğlu Sultan Veled bu son clde bitimlik yazmıştır. Mevlâna'nın ölümünden beş yıl sonra asıl nüshasından yazılıp Çelebilerin bulundukları mecliste okunan *Mesnevî* sayısı da altı cilttir. *Mesnevî* açıklayıcıları, özellikle Hazreti tanımak şerefinit tadan Sipehsâlâr bir yedinci ciltten söz etmemiştir. Fakat *Mesnevî*'yi zamanının çok güçlü Türkçesiyle büyük Farsça yeteneği içinde onaltıncı yüzyılın ilk yarısında açıklayan ve Ankaravî diye ün yapmış bulunan Ankaralı Rusûhî İsmail Dede, ortaya 1411 tarihinde yazılmış bir yedinci cildi de çıkarmış bunun Mevlâna'ya ilişkin olduğunu, kolay reddedilemeyecek belgelerle savunmuştur. Yeni görüşler karşısında kalmanın ilk şaşırtıcılığından sonra, o yeni fikri hemen red yoluna sapmak, insancıl yanımızdır. Biraz bu nedenle biraz oğlu Sultan Veled ve yakını olan Çelebiler altı cilttir dedikleri için, biraz da yedinci cilt, önceki ciltlerin üslûbundan daha ayrıksı bir özellik taşıyor diye Rusûhî Dede'nin görüşü benimsenmemiştir.

İstanbul, Manisa kitaplıklarındaki asıllarından ve Ankara Milli Kitaplığındaki mikro filminden uzun süre incelediğimiz bu yedinci cilt gerçekten, ilk altı cildin üslûbundan daha başka bir özellik taşıyorsa da edebi değeri, denildiği kadar zayıf değildir. Ancak Mevlâna'nın alışık olduğumuz o sembolik ve lirik söyleyiş niteliklerine pek yakın da sayılmaz. Ama bunlara bakarak, *Mesnevî*'nin yedinci cildi bulunmadığını, olamayacağını, son cildin altıncı cilt olduğunu iddia etmek de halâ ısrar etmemiz, bilimsel metottan ve iyi niyetli araştırıcılıktan uzaktır. *Mesnevî*'ye altıncı ciltle nasıl kesin bir son çekeriz ki doğrudan doğruya Mevlâna'mız altıncı cildin başında Hüsameddin Çelebi'ye seslenerek 'Ey manevî er, *Mesnevî*'yi bütünleyen bu altıncı cildi de sana armağan etmekteyim' dedikten hemen sonra, bu cildin kesin bir son demek olmadığını belirtiyor ve bir yedinci cilde de işarette bulunuyor: 'Belki bundan sonra bir izin gelir de söylenmesi gerekn sırlar söylenir' diyor.

Yine altıncı cildin 2248. beytinde 'Ormanlar kalem, denizler mürekkeb olsa, yine *Mesnevî*'nin biteceğini umma' diyen ve böylece altıncı ciltte her şeyin sona ermiş olmayacağını da savunan yüce Mevlâna'dır. Ulu Hünkar dördüncü cildin ikinci beytinde Hüsameddin Çelebi'ye seslenirken, *Mesnevî*'ye kesin bir son ve sınır çizmemektedir: 'Ey bağılayıcılığı gözeticiliği umulan! Yüce yardımın bu *Mesnevî*'yi nereye çekmekte, gayrı Tanrı bilir'. Rusûhi

Dede'nin, yedinci cildin, daha açık, daha az sembolik üslûbunu savunuşuna hak verircesine Mevlâna, izin gelip de yazdırılırsa bu yedinci cildin niteliğinin de şöyle olacağını anlatıyor: 'Bu, (yani altıncı ciltten sonra yazdırılacak eser) ince ve örtülü kinayelerden daha açık, daha anlayışlı bir biçimde anlatılır'.

Ankaralı Rusûhî Dede, yedinci cildin Mevlâna'ya ilişkin olmasını savunurken belli başlı noktalara dikkati çekmiştir. Ege illerinden birinin kitaplığında 5197 sayı ile kayda geçmiş olan ve tamamını inceleyemediğimiz bu yedinci ciltten söz ederken İsmail Rusûhi Dede der ki: 'Ol cild-i sâbi´i min evvelihi ilâ âhirihi mütâla´a kıldıkda onun ebyât-ı latîfesinden zülâl-i can-bahş esrâr-ı ma'ârif nûş kıldım ve zülumât-ı hurûf ve kelimâtında âb-ı hayât-ı ma'ânîyi buldum. Hemen anda uyûn-ı şeş mücelledden cereyân eden menâbi-i ulûm u hikemin be-aynihâ çâşnî ve lezzetin buldum ve bildim ki bu kelimât-ı hayat-bahş, sultânım, pîrim, nûr-ı zamîrim, şems-i münîrim hazretlerinin kelimât-ı kudsiye ve enfâs-ı tayyibelerindendir'.

Günümüz dili ile 'o yedinci cildi baştan sona kadar inceledim ve hoş beyitlerinde can bağışlayıcı bir berraklık gördüm ve içindeki marifet, bilgi sırlarını içtim ve onun harf ve kelimelerinde bir manevilik suyu (denizi) buldum. Hemen orada altıncı ciltten akan bilgelik ve ilim kaynağındaki çeşni ve lezzetin tıpkısını tattım. Bildim ki hayat bağışlayıcı olan bu kelimeler; sultanım, pirim, içimin nuru, parlak güneşim Mevlâna hazretlerinin kutsal kelimelerinden ve güzel kokulu nefeslerinden gelmededir.' diyen Rusûhî Dede, mecliste bunu dinleyenlerden bir bölüğünün, Mevlâna'ya ilişkin olduğunu onayladıklarını, fakat öteki bölüğünün 'eklemedir' dediklerini bildirir. Ankaralı Rusûhî Dede salt en büyük *Mesnevî* açıklayıcısı değil, bu savunmasıyla Türkiye'nin ilk namuslu inceleyicisi ve objektif eleştiricisi olduğunu da isbat eder.

Görüşünü anlatırken, orada bulunanlardan bazıları 'eğer *Mesnevî*'nin bir yedinci cildi olsaydı, Sipehsâlâr hazretleri bu yedinci ciltten de söz ederdi. Üstelik Mevlâna da Sultan Veled de altıncı cildin son olduğunu açıklamışlardır' demişler.

Ama o yine de iddiasında ısrarlıdır. Her cildin başında olduğu gibi bu yedinci cildin başında da 'Ey ziyâü'l-Hak Hüsâmeddîn saîd' diye Çelebi Hüsameddin'e seslendiğini, Mevlâna'nın altıncı ciltten sonra bir süre sustuğunu, fakat ölümünden iki yıl önce bunu yazdırdığını, bu üslûpta o tarihte laf edecek adam bulunmadığını söylüyor. Bir başkasının Mevlâna'nın adını eğreti olarak kullanıp kullanamayacağını tartışıyor, 'eğer böylesi eser yazabilen başka bir kişi gelseydi, bu kadar tarihçi, tezkireci, kendisinden söz ederdi' diyor. Yoksa Hüsâmeddin diye bir başkası gelmiş de o mu yazmış bu yedinci cildi? Dede diyor ki,

‘bir adam kendi kendisiyle *Ey ziyâü’l-Hak Hüsâmeddîn e men* (Ey Allah’ın ışığı Hüsameddinim) der miydi? Daha sonra Rusûhî Dede, Sipehsâlâr’ın Mevlâna’dan yedinci bir cilt gelmediğini söyleyebilecekken, altı cilt sondur diyebilecekken, böyle bir sözü olmadığını, hatta onun *Mesnevî*’nin birinci cildinden bile söz etmediğini Sipehsâlâr birinci ciltten söz etmedi diye, *Mesnevî*’yi birinci ciltten yoksun kılamadığımızı kendisinin Mevlâna’nın on kadar eserini gördüğünü, Konyna’da iken bazı inceleyicilerden Hünkar’ın yirmibeş eseri olduğunu, fakat Timurlenk Konya’ya geldiğinde ‘Anadolu’da bunları anlayacak yoktur’ diyerek toplayıp gittiğini, ama altı ciltlik *Mesnevî*, o sıralarda başka başka ellerde yazılı bulunduğundan onu ortadan kaldıramadığını, *Divân-ı Kebîr, Divân-ı Sağîr, Fîhi Mâfih* ve şu anda elde bulunan öteki eserlerini, Mevlâna’yı seven bir kadının tennuresi içinde gizleyip Timur’dan sonra ortaya çıkararak yayılmalarına olanak sağladığını duyduğunu anlatır. Bu arada menkıbe yazanlardan hiçbirinin ‘Mevlâna’nın şu kadar eseri var’ diye kesin bir şey söylemediklerini ekler. Mevlâna’nın birinci ciltten sonra mesnevî söylemekten ve yazdırmaktan iki yıl uzak durduğunu, ola ki altıncı ciltten sonra da durgunluk yılları yaşayıp, ömürünün son iki yılında bu yedinci cildi yazdırdığını düşünen Rusûhî Dede, ‘neden Sipehsâlâr öyleyse bundan haber vermedi?’ gibi bir soru karşı da ‘Bunu Sipehsâlâr’a o zaman sorsaydınız, çünkü Hazret, Mevlâna’nın eserlerinin sayısını, niteliğini bildirmemiştir.’ karşılığını verir.

Yedinci cildin üslûbuna gelince; başlarda da söyledik, bu üslûp altı ciltten ayrı gibidir. Burada fazla sembollere, allegorik anlatıma, gizli anlamlara pek girilmemiştir. Ama doğrudan doğruya Mevlâna’nın ‘Belki bir izin gelir de söylenmesi gereken sırlar söylenir, o zaman bu yeni eser, ince ve gizli olan dokunaklı sözlerden daha açık daha anlaşılır bir halde söylenir’ diye altıncı ciltte Çelebi Hüsameddin’e seslenişi de biraz düşündürücü değil midir?

Biz kesin olarak ‘bu yedinci cilt Mevlâna ile ilgilidir’ diyerek Ankaravî’ye katılıyoruz da demiyoruz. Ama onun bu kadar güçlü dayanaklarının bir tekini bile çürütemeden hatta bu yolda en küçük bir çaba harcamadan ‘altıncı cilt sondur’ diye kestirip atmak, bilimsel metottan yoksunluktur ve herhalde gerçeğin kendisi demek de değildir diyoruz.

Bilinmez, belki bir gün Rusûhî Dede’nin savunduğu veya el değmemiş bir kitaplıkta tozlar içinde yatan bir başka buluş, *Mesnevî*’ye yeni bir cildi ekleyebilir. Herhalde zamanında tartışması yapılmadan, görmezlikten gelinmek istenen Ankaravî’nin yedinci cilt *Mesnevî*’sindeki iddialarını, bugünün ve yarının kuşakları ele alabilir ve Konya Turizm Cemiyeti’nin Mevlâna’nın yeni bir eserini bulanlara vaad ettiği mükafatın altında yatan kutsal kuşkui araştırma umudu ve bırakılan açık kapı, bizi yepyeni sonuçlarla karşılaştırabilir. Büyük

Sâdî ne kadar haklıdır: *Her kapıyı bir parmak aralık bırakınız, sımsıkı kapamayınız, havasızlık sizi boğmasın.*"[620]

Şefik Can da yedinci cildin olmadığıyla ilgili olarak Sezaî Küçük'ün kendisiyle yaptığı bir ropörtajda bu konuya değinmiş ve yedinci cildin uydurma bir cilt olduğunu, içerisinde geçen ifadelerin de Mevlâna'yı yansıtmadığını ifade etmiştir. Ayrıca yedinci cildi tercüme ve şerh edenlerin Mevlâna'ya gönülden bağlı olmaları hasebiyle bu cildi tercüme ettiklerini de anlatan Can'ın, ropörtajının ilgili kısmı şöyledir:

"… - Efendim, *Mesnevî*'nin yedinci cilt meselesi, oldum olası konuşulan bir mevzudur. Bir otorite olarak konuyu bir de size soralım istedik. Bu hususta bizlere neler söylemek istersiniz?

- *Mesnevî* altı cilttir. Yedinci cilt uydurmadır. Hayrete şayan bir husustur ki, Hz. Mevlâna'nın bu kadar sevildiğini, *Mesnevî*'nin son derece rağbete mahzar olduğunu gören bazı dalâlet sahipleri, milleti kandırmak için o mübarek zatın ağzından bir "yedinci cilt" uydurmuşlardır. Halbuki adı geçen ciltteki ifade tarzları Mevlâna'nın olmadığı gibi anlatılan konular da İslâmî değildir. Dolayısıyla yedinci cilt uydurmadır. Asıl *Mesnevî* altı cilttir.

Mesnevî'yi en güzel şekilde derleyip toplayan İngiliz müsteşrik Nicholson altı cilt olarak yayınlamıştır. Ne yazık ki, daha sonra gelen bazı bilginlerimiz de bu konuda yanılmışlardır. Bunlardan biri de Nahîfî'dir. *Mesnevî*'yi Farsça'dan Osmanlı Türkçe'sine nazım yoluyla tercüme eden Nahifî'nin yedinci cilt konusunda hataya düştüğünü -maalesef- üşenmeden Türkçe'ye çevirdiğini görüyoruz. Bu Türkçe nüsha 1851 senesinde ta'lik yazı ile Mısır'da Bulak Matbaası'nda basıldı. Ayrıca bu kıymetli eseri Doktor Amil Çelebioğlu bugünkü dile çevirdi. Aslıyla beraber Sönmez Yayınevi tarafından da 1967 yılında yayınlandı.

Ankaravî Rusuhî Dede, daha önce Bayramî tarikatının şeyhi iken Hz. Mevlâna'ya hayran olarak Mevlevî tarikatına girdi. Sonra İstanbul'da Kulekapı Mevlevîhânesi'ne şeyh tayin edildi. 1631'de vefat etti ve şeyhlik yaptığı mevlevîhanenin bahçesine defnedildi. Bu güne kadar yazılan Türkçe *Mesnevî* şerhlerinin en güzeli sayılan ve bu yüzden "Hazret-i Şârih" diye yâdedilen bu zatın şerhinden İngiliz müsteşriki Nicholson da İngilizce *Mesnevî* şerhi yazarken çok faydalanmıştır. Hem derin bir bilgin, hem inandıklarını yaşayan büyük bir şeyh olduğu için onun şerhi yüzyıllardan beri *Mesnevî*'yi sevenler ve onun anlaşılması zor beyitlerini anlamak isteyenlere rehber oldu. Ne yazık ki, dili Arapça ve Farsça kelimelerle çok yüklü olduğundan

[620] Rüştü Şardağ, *Mevlânâ - Tek Ciltte Mesnevî,* Başkent Yayınevi Ankara, ty, s. 9-14.

bu gün herkes bu şerhten gereği gibi yararlanamıyor. Hz. Şârih, Muhyiddin Arabî ile İbn-i Fârız hazretlerinin çok etkisinde kaldı. İsmâil Ankaravî hazretleri *Mesnevî*'nin altı cildini de tam olarak şerh etti. Bu altı cilt hem Mısır'da Bulak Matbaası'nda hem İstanbul'da 1872 yılında basıldı. Ankaravî hazretleri bilmediğimiz bir etkiyi Mevlâna'ya ait olmadığını daha önce belirttiğimiz uydurma yedinci cildi de şerh etme zahmetine katlandıysa da bu sahte cildin şerhi basılamadı. Tahran Üniversitesi Profesörlerinden Bedîüzzaman Firûzanfer merhum bu eserin Mevlâna ile ilgisinin olup olmadığını ispat etti.

Hz. Şarih gibi Ferruh Efendi, Tokat Mevlevî şeyhi Hafız Mehmed Emin Efendi, Enderun'da yetişen, 1836'da İstanbul'da vefat eden Mehmed Şâkir Efendi ve emsali bilginlerin bu sahte cildi Mevlâna'nın sanarak tercüme etmeleri, onların Mevlâna'ya gönülden bağlı olduklarının işaretidir. Akıllarını, muhakemelerini kullansalardı bu esere rağbet etmezlerdi. Onlar "Mevlânâ" adını duyunca hayranlıklarından ötürü onu benimsediler ve eserdeki kusurları göremez oldular. Onlar da Hz. Şârih gibi Mevlânâ adını taşıyan bahçenin dikenlerini gül diye kokladılar…"[621]

Son dönemin Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî hakkındaki araştırmalarıyla tanınan İranlı âlimi **Bediüzzaman Fürûzanfer** de *Mesnevî'*nin yedinci cildinin olmadığına dair açıklamalarda bulunmuş ve *Mevlâna Celâleddîn* isimli eserinde ortaya çıkan her görüşü özetleyecek nitelikte bilgiler vermiştir. Ona göre *Mesnevî* altı defterden oluşmaktadır ve Mevlâna bu ciltle birlikte eserini tamamlamayı düşünmekteydi:

"*Mesnevî*, VI defterden ibarettir. Hikâyenin beyanı bakımından tamamlanmamış olan son defter, Mevlâna'nın sözünün sonudur. Mevlâna VI. defterin yazılmasına başlarken sözü bu defterde bitirmeyi düşünüyordu. O ümit iledir ki, eğer bundan sonra Tanrı'dan söz söylemeye buyruk olursa, söylenecekler daha yakın bir beyanla söylenir der."[622]

Bunun dışında Furûzanfer, ortaya koyduğu beş farklı delille de yedinci cildin Mevlâna'ya ait olmadığını ispat için çaba göstermiş ve *Mesnevî*'nin altı cilt olduğu yönündeki düşüncelerini yinelemiştir. Furûzanfer'in eserinde yer alan yedinci cildin olmadığına dair delillerle ilgili kısım şu şekildedir:

[621] Şefik Can, *Mevlâna - Hayatı, Şahsiyeti, Fikirleri,* Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006, s. 380; Sezai Küçük, *Şefik Can - Mevlâna İle Bir Ömür,* Sufi Kitap Yay., İstanbul 2009, 144 s., s. 103-105.
[622] Bediüzzaman Fürûzanfer, *Mevlâna Celâleddîn,* çev. F. Nafiz Uzluk, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1963, s. 213.

"*Mesnevî'*ye ilave olarak Mevlâna'ya nispet edilmiş olan VII. defter, Mevlâna'nın düşünce güneşinin nuru değildir. Aşağıda göstereceğimiz deliller ile bu payidar olmayacak nazmın o ulu kişiye nispet edilişi pek büyük bir yanlıştır. Şöyle ki:

1. Bu defteri, Mevlâna yazmış olsa idi söze, VI. defterde yarıda bıraktığı yerden başlaması, onu tamamlaması gerekirdi. Şehzâdelerin hikâyesiyle kendi mirasının oğullarının en tenbeline verilmesini vasiyet eden kişinin hikâyesini bu defterde dile getirmesi, söylenmesi lâzımgelirdi. Halbuki bu iki hikâyenin de, o konuların da Vl. defterle hiçbir sûretle irtibatı yoktur. Arabın su getirmesi hikâyesini tekrar etmektedir ki, bu birinci cildde yazılıdır. Hikâyenin yazılışındaki tatsızlık, tuzsuzluk tasavvur edilerniyecek kadar çoktur. Aynı hikâyenin *Mesnevi'*de tekrar edilmesi, Mevlâna'nın âdetine aykırıdır.

2. Bu defterde, yanlış, yeni kullanılmış sözler, uydurma terkipler, gevşek ibareler istimâl olunmuştur. Fars dilinde azıcık zevke, biraz bilgiye sahip olan her kimse, nasıl bu kullanışı beğenmez, uygun bulmazsa, öncekilerin divanlarıyla eserlerinde yeter derecede inceleme, araştırma sahibi olup bizzat kendisi bu dilin salâhiyetli üstadı bulunan Mevlâna, bunları nasıl beğenir, nasıl uygun bulur? İşte açık yanlışlardan bir örnek:

Biri insanlık hasletidir, diğeri de hayvanlık huyudur
O insanlık, o ruhâniyetin güzel ahlâkı nedir?
O kötü, yırtıcı hayvanlık zamanla kazanılan bir huydur.
Sen böyle devlete haber verici oldun
Tekallûtten tahakkuk yoluna geçtin
Bir köylü, köylerde çiftliklerde
Eşeklerle, danalarla emişir
Senin vezirlerinin veziri şeytan olmuş
Senin mancınık üstadın gelmiş

Taklit yerine takallût, yertıcılık demek olan dediyyet sözleriyle kariyenin (köy) çoğulu olan kurâ (köyler) yerine kurâya kelimesi ile vezirlik yerine bunun tafdîli olan ef'al veznindeki evzer maddesini kullanmak apaçık yanlışlardır ki ilkokul çocukları bile bunları kullanmaktan utanır. Gevşek ibâreler, yeni avam'ca kullanışlara örnek:

Arslan, bu; elbette insan olmalıdır, dedi.
Zirâ azasında şişmanlıktan, yoğunluktan eksiklik yoktur.
Çünkü tedbîr takdîre yâr olursa

İşlerin hepsi her yönden sâf olur
Her bir kimse kendi isti'dâdı kadar
İyiden, kötüden istifâde eder
O kubâdın durumunu, tutuşunu, usûlünü görerek
Eline, ayağına bir titreme düştü.

Şair elbette yerine elbet, bütün yönler yerine bütün yönden sâf olur, istifâde mîkûned, istifâde ediyor, ezseri vaz'u usûl, vaziyet ile usûl ucundan gibi yeni, avama yakıştırırcasına terimler kullanmış, ediplerin deyişi ile bunlar sokak lakırdısı olup, çok arık, tatsız düşmüştür. Bilhassa "Ezseri Vaz'u Usûl" terkîbi düşük, kekeme, soğuktur. Şems-i Kays'ın dediği gibi "eşeğin bile gevelemiyeceği" sözlerdir.

3. Bu *Mesnevî*'yi yazanın, Fahri Râzî'ye karşı inancı varmış. Onu, din reislerinden, yakın erlerinden sayıyormuş. Onun övgüsü sırasında şöyle diyor:

Tanrının o Emîni, kendine itimat edileni,
Fahri Râzî, Allah'ın rahmeti üstüne olsun
Bütün bıı burhanlarla, delilden başka
Celîl olan Hallâk'ın kemâli zatî üstüne
İlleti az olan ferd aklının kemâlinden
Ötürü, o binbir delil ortaya koymuştur.

Halbuki Mevlâna ile babası, Fahri Râzî'yi hakikatin dışında sayıp kendi eserlerinde ona dil uzattıkları gibi, neşe ile usûldeki aykırılıktan dolayı ona Tanrı'nın emîni yetkilisi demeleri hiçbir sûrette mümkün değildir.

4. Mevcut eserlerin hiçbirisinde Mevlâna'nın kendisi için kinaye yoluyla bile olsa, söylemediği Mevlevî, Mevlâyı Rûm gibi sözlerin bu eserde bulunuşu, yine aynı şekilde Mevlâna'nın *Füsûs* ile *Nüsûs* kitaplarındaki rakamların sırlarından bahs eyleyen delilleri göstermek, isbat etmek yollarını tutmak gibi haller; bu kitabın ona mensup oluşunun yanlışlığına[623] başka bir şahit olabilir.

5. Eskilerden, yenilerden hiçbir kimse *Mesnevî*'yi VI. defterden fazla olarak tanımamışdır. Yalnız Ankaralı Şeyh İsmail 1035/1626 yılında, 814/1412'de yazılmış

[623] Zîrâ *Mevlevî* kelimesi yenidir. Mevlâna kendi çağında (Mevlevî adıyla çağırılmamakta idi. Çağdaşları tarafından saygı maksadıyla "Mevlâna'yı Rûm" Anadolu'nun Mevlâna'sı diye lakaplandırılmıştı. Kezâ Mevlâna, kendi eserlerinin hiçbirisinde Şeyhi Ekber Muhiddin ile ona, müridlerine ait kitapların adlarını söylememektedir. Bu düzme "Apocryphe" *Mesnevî*'de söylenen sayıların sırları, Mevlâna'nın usûlünden uzak kalmaktadır. Mevlâna eserlerinin hiçbir yerinde rakamlardan söz açmaz. Hususile VII'nci cildin hesap söyleyicisi, söylediği galatlar arasında diyor ki:

Ey güzel hevesli, adetler yedide son bulduğundan, sayıların uğurlusu yedidir.
Şemsü'l-hak sözünün harflerini sayarsan yedidir; o zaman işimiz bundan dolayı yukarıya gitti.
İlimlerde Ziyâü'l-hak sözü yedidir; böylece bir başka yedi de Mevlâ'yı Rûm'dur.

Biz eğer 'kâf'ı teşditli olarak kabul edersek iki harflidir; yahut lâm elif hesap edersek o zaman Şemsü'l-hak yedi, Ziyâül-Hak sekiz harf olur. Eğer farz olunan bu ikiden birisi eksik olursa Şemsü'l-haktan bir harf eksik olmuş olur.

bir nüshadan, kendi sezişine dayanarak bu beyitleri Mevlâna'dan, *Mesnevî*'ye dahi VII. defteri olduğunu iddia etmiştir. Böyle zayıf, düşük şiirlerin o büyük üstada nispet edilmesi -yukarıda kesin deliller, kaçınılmaz burhanlarla tavazzuh etmiştıir- büyük bir töhmet, affolunmaz bir günahtır. Bu yanlışlığın başlangıcı, Fars dilinde bilginin, sermayenin, büyüklerin sözlerini süslemelerinin, ifade tarzlarını bilmiş olmanın azlığıdır. Mevlâna hanedanının, Mevlevîlerin bu göklere mensup olan kitaba gösterdikleri ihtimamlarıyla birlikte (Zira sema' meclislerinde, kutsal türbede Mevlâna'nın başucunda daima okunmuş, göğüslerin, omuzların süsü yapılmıştı) *Mesnevî*'nin VII. defteri unutulmuş, bir köşeye atılmış kalmış olması, 365 sene hiç kimsenin ondan haberdar olmamış olması[624] nasıl düşünülebilir? Bu defter hakkında en kuvvetli seziş olarak hatıra gelen şudur: Anadolu ahalisinden, Mevlâna'nın mürid ve mu'tekidlerinden olup Fars diline o derece aşinalığı bulunmayan birisi -taklit maksadıyla, idrakinin kıt oluşundan- Farsçadaki kelimelerin kullanılışını doğru bilmediğinden ötürü, pek büyük bir hata irtikâb etmiş, hatta latîf bir fikri, şerîf bir lafzı içerisine alan tek bir beyit bile yazamamıştır."[625]

Furûzanfer'in sıra ile açıkladığı görüşlerine baktığımız da onun da yedinci cildin uydurma olduğunu kabul edenlerin ifade ettiği yorumlara benzer açıklamaları olduğunu görmekteyiz. Altıncı cildin sonundaki hikâyenin yedinci ciltte başlamaması, birçok söz ve kelime öbeklerinin Mevlâna'nın üslûbuna uymaması, Fahri Râzî'ye karşı olan hürmetle diğer ciltlerdeki yazanların birbirini tutmaması, Mevlâ-yı Rûm, Mevlevî gibi ifadelerin yedinci ciltle birlikte ortaya çıkması ve çoğu şârih, mütercim ve araştırmacının *Mesnevî*'yi altı cilt olarak kabul etmesinin yanında bu cildin yüzyıllar sonra ortaya çıkışı gibi nedenler ön plandadır.

Diğer bir İranlı araştırmacı ve Mevlâna uzmanı olan **Tevfik Sübhani** de Mevlâna'nın *Mesnevî*'sinin uydurma yedinci cildine dair bir ropörtajda düşüncelerini belirtmiş ve bu cildin Ankaravî ile ortaya çıktığını, içerisinde çok sayıda yanlışın olduğunu ve çoğu beytin de tekrardan ibaret olduğunu ifade etmektedir:

"Ankaravî, Mevlânâ'nın, Şems'in ve Mevlevî Tarikatı'nın asıl ve temel kitaplarını okumadan, Muhyiddin-i Arabî'nin görüşlerine göre *Mesnevî*'yi şerh etmiş. *Mesnevî* altı cilt, altı defterdir. Ankaravî, IX. yüzyılda Mevlânâ'ya mal ederek *Mesnevî*'nin yedinci defterini

[624] Müellif bu defterin tarihinde der:
Gâib âleminden sıçramış olan VII. Mesnevî'nin tarihi 670'dir.
Bu tarihin de tahrif edilmiş olması mümkündür. Aslı 770/1369 olmalıdır. Böylelikle bu kitabın 1035/1621'de meydana çıkmasıyla arada 365 yıllık bir fâsıla olmuş olur. Bendenizin naklettiği şiirlere ait nüsha 1268/1852'de Bulak'da Türkçe tercemesiyle birlikte Tâlik harfleriyle basılmış olan kitaptır.
[625] Bediüzzaman Fürûzanfer, *age.,* s. 214-217.

hazırlamıştır. Yedinci defterde 2600'den fazla beyit vardır. 1010 beytini *Mesnevî*'nin altıncı defterinden aynen almışlar. Beyitlerin bazılarında çok yanlış var. Ankaravî onu şerh etmiş. İstanbul Mevlevîhanesi'nden ona bir not göndermişler: 'Sen *Mesnevî*'nin yedinci defterini şerh ettin, ama eğer bunu Dârü'l-Mesnevî'lerde tedrise kalkışırsan kürsünü kafanda paralarız.' demişlerdir."[626]

Fars dili alanında derin araştırmalar yapan ve Şarkiyat Enstitüsü'nün kuruluşunda görev alan, 1966 yılında vefat eden **Ahmet Ateş** de 1950'li yıllarda Konya kütüphanelerinde bulunan yazma eserler üzerine yazdığı bir makalesinde kütüphanede bulunan yedinci cilt *Mesnevî* nüshasının tasnifi sırasında yaptığı açıklamada yıllardan beridir bu tartışmanın sürdüğünü ve Ankaravî ile bu tartışmanın ortaya çıktığını söyledikten sonra meselenin çözümünde ilk olarak yedinci cilt nüshalarını bulup çıkarmanın ve tetkik edilip üzerinde incelemelerin yapılmasından sonra karara varılmasının doğru olacağını belirtmektedir:

"Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'nin *Mesnevî*'sinin altı cilt mi, yoksa yedi cilt mi olduğu, uzun zamandan beri münakaşa edilen bir meseledir. Eski menba'larda yedinci cilt hakkında, hiçbir kayıt yoktur. *Mesnevî*'nin meşhur şârihi Rusûhî İsmail Dede, 1035/1662-3'te, VII. cilde ait 814/1411 tarihli bir yazma nüsha bularak, bunu şerh etmiş ve böylece VII. cilt yayılmıştır. Nitekim benim Konya'da gördüğüm müteaddid nüshalar arasında, ancak 1100 h.'den sonra istinsâh edilmiş olanları 7 cilt olup, diğerleri 6 cilt halindedir. Bununla beraber, bu hususta bir karar verebilmek için üslûp farkları ile beraber, VII. cildin eski nüshalarını arayıp bulmak ve onları tetkik etmek lazım geldiği, bu meselede, ancak böyle bir tetkikten sonra kat'î bir karara varmanın mümkün olacağı meydandadır. İşte bu gâye ile *Mesnevî*'nin nüshaları araştırılırken, [Konya Mevlâna Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlı bulunan 2039 numaralı yazma nüsha] bulunmuştur ki, kanaatimce meseleyi kat'î olarak halledecektir. Çünkü bu nüsha, Rusûhî İsmail Dede'nin gördüğünü söylediği 814 h. tarihli nüshadır ve bildiğime göre yedinci cilde âit bundan daha eski bir yazma mevcut değildir. Nüshanın sonundaki kayıttan anlaşıldığı veçhile, aslen Tebrizli olup, Konya'da doğmuş olan ve Münûhiçr el-Tâcirî diye tanınan münşî Bâdî' el-Tebrizî tarafından istinsâh edilmiş bir *Mesnevî* tskımının son cildidir. Nüshanın sonuna uzun istinsâh kayıtları koyan bu zât, kendi nüshasını hangi nüshadan istinsâh ettiğini söylemiyor. Nüshaya bakılınca, ilk hatıra gelen şey, bu şahsın *Mesnevî*'nin altı cildini istinsâh ettikten sonra onlara benzer bir cilt de kendisi yazmak hevesine kapılmış ve yazdığı cildi Mevlâna'ya isnâd etmiş olduğudur."[627]

[626] Tevfik Sübhani İle Söyleşi {http://www.semazen.net/roportaj_detay.php?id=33}[Erişim Tarihi: 16.02.2017]
[627] Ahmet Ateş, agm., s. 99-100.

Mesnevî'nin Özü isimli eseri ile bilinen araştırmacı, siyasetçi ve yazar olan **M. Muhlis Koner,** *Mesnevî*'nin yedinci cildiyle ilgili olarak eserinde kısa bir açıklama yaparak yedinci cildin olmadığı yönünde kaanatini belirtmiştir:

"… Kitap, Şark İslam edebiyatında bir şiir tarzı olan *Mesnevî* tarzında yazılmıştır ve altı cilttir. Kitabın altı cilt olduğunun delili de altıncı cildin başında Hüsâmeddîn Çelebi'ye hitaben söyledikleri şu beyittir;

Ey ma'nevî bu kitabı sana hediye olarak sunuyorum, altıncı cilt, Mesnevî'nin tamamıdır.

Artık buna karşı daha başka delillere lüzum yoksa da *Mesnevî* şârihi İsmail Ankaravî tarafından yazılmış bir yedinci cildin bulunduğu ve Padişah IV. Murad'ın ısrarıyla bu cildin şerhedildiği rivayet edilmektedir. Gerçi Ankaravî'nin Matbaa-i Âmire'de basılan şerhleri yedi cilt ise de yedinci cilt altıncının tekmilesidir. Öyle zannediyorum ki; bahs olunan bu yedinci cildi yazan adam, Şeyhü'l-Ekber Muhyiddîn-i Arabî'nin, *Füsûsu'l-Hikem*'indeki yüksek tasavvufi esasları bir türlü kafasına sığdıramayan mutassıp bir kimsedir ve güyâ Mevlâna, bu yedinci cildde Şeyhü'l-Ekber aleyhinde aşağıdaki şu beyitleri yazmış ki, düzmeci bunları yedinci cilde alıyor:

> *O kimse ki, ona Hatmü'l-Evliya (Evliyanın sonu) tabir ederler, ona cahim ve sakar cehennemleri me'vâdır. Bu tasavvuf değildir, tevhid dahi değildir; bu tasarruf ey aziz, ayni küfürdür! Hatmü'l-evliyâ'nın yolunu tuttum diye, Hatmü'l-enbiyâ'nın kavlini terk etmiştir. Âgâh ol, doğru yol şer'in caddesidir, eğri gidiciliği bırak da menzilden kalma! Dâimâ şekâvet içinde adım atıyorsun; binâenaleyh ey adem, sen hatmü'l-eşkıyâsın. Vahyin tertemiz şiarını halis olarak sıdk ile kabul et, kalbi Fusûs'dan ve Nusûs'dan boşalt.*

Halbuki Mevlâna, Şeyhü'l-Ekber'in aleyhinde bulunmak değil, bilakis O'nu şu beyitlerle övmekte ve yüksek kemâlini *Mesnevî*'nin dürdüncü cildinde şöyle takdir etmektedir:

> *Nitekim o sadr-ı ecel kendi kârının önünü, ecel gününe kadar gördü. Yirmi sene sonra olacak şeyi o iyi ahlaklı, hâl içinde gördü. O müttakî yalnız kendi hâlini görmedi; belki mağribe ve meşrıka mensûbun hâlini de gördü.*

Sonra *Dîvân-ı Kebîr*'inde Mevlâna yine Muhyiddîn-i Arabî için şunu söylemiştir:

> *Şam'da Cebel-i Sâlihiyye'de gevherden bir kân vardır; biz o gevherimizden Şâm deryâsının garkıyız.*

Şimdi, gerek *Dîvân-ı Kebîr* ve gerekse *Mesnevî*'sinde Şeyhü'l-Ekber'i bu derece metheden Mevlâna, sonra bu yüksek zâtı böyle zemm eer mi?

Nihayet anlaşılıyor ki, IV. Murad'ın bu yedinci cildin tercümesini Ankaravî'ye ısrar etmesindeki sebep, Muhyiddîn-i Arabî'nin *Füsûs* ve diğer eserlerindeki çok ince ve vahdet-i vücûd'da çok ileri giden ifadelerini hazmedememesindendir. Bu bir zan ve hükümden ibaret olup tetkîke muhtaçtır. Netice şudur ki, yedinci cilt diye bir cilt yoktur.[628]

Yedinci cildin Mevlâna'ya ait olmadığı hususunda tartışmaların dışında kısaca açıklama yapan bir diğer isim ise **Feridun Nafiz Uzluk**'tur. Mu'înî'nin *Mesnevî* çevirisini tanıtan yazısında Uzluk, kesin bir dille bu cildin Mevlâna'ya ait olmadığını vurgulamaktadır. Altıncı cildin sonundaki Şehzade hikâyesinin eksik kaldığını ve yedinci ciltte bu hikâyenin devam etmediğini ifade eden Uzluk'un bu konu hakkındaki satırları şöyledir:

"VII. cilt diye XVIII. yüzyılda Galata Mevlevihanesi şeyhi İsmail Rusûhî Dede (ölümü 1642) tarafından şerhi yapılan manzume, Mevlâna'nın değildir. VI. defterdeki Şehzadeler hikâyesinin üçüncüsü eksiktir. Halbuki VII. cilt diye ortaya çıkarılan manzumenin içerisinde bu şehzadenin hikâyesine ait en ufak bir işaret bile yoktur. Buna karşılık Tebriz'li Şems'in *Makâlât* (sözler) adlı Farsça yazma eserinde bu hikâyenin bütünü vardır. Olay, ilk olarak Veled Çelebi İzbudak tarafından bilim dünyasına bildirilmiştir."[629]

Muallim Naci ise alfabetik olarak yazılan ve içerisinde yedi yüzden fazla şahsiyet hakkında ansiklopedik bilgiler içeren *Esâmî* adlı eserinin 'İsmâîl-i Ankaravî' başlığı altında yedinci cilde dair düşüncesini kısaca belirtmiş ve Mevlâna'ya ait olmadığını ifade etmiştir:

"… *Mesnevî-i Şerîf*'in yedinci defteri denilen ve tarz-ı nazm ile sâir ba'z-ı delâile nazaran Hazret-i Pîr'in kelimât-ı mübârekesinden olmamak lâzım gelen defteri dahi şerh etmiş ise de nezd-i âmmede makbûl olmamıştır."[630]

Nihat Sami Banarlı, *Mesnevî*'nin yedinci cilt konusunun Ankaravî'nin döneminden bu yana sürdüğünü, bu karışık işin halâ halledilemediğini belirtmiş ve Ankaravî'nin de belki bu cildi mecbur kaldığı için şerh ettiği düşüncelerinin de olduğunu ifade etmiştir.[631]

Dilaver Gürer de altıncı cildin sonundaki hikâyenin neden sonlandırılmadığına dair yazdığı bir makalede *Mesnevî*'nin son hikâyesini tespit etmeden önce yedinci cilt üzerine kısa bir açıklama yapmıştır. Gürer, Erhan Yetik'in bugüne kadar yedinci ciltle ilgili yazılmış

[628] M. Muhlis Koner, *Mesnevî'nin Özü,* s. 38-39.
[629] Feridun Nâfiz Uzluk, "Şâir Mu'înî Mustafa'nın Mesnevi Çevirisi, Mesnevî-i Murâdî", *X. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler*, Türk Dil Kurumu Yay., Sayı 233, 1963, s. 117-118.
[630] Muallim Nâci, *Esâmî,* Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1308, 432 s., s. 58.
[631] Nihad Sami Banarlı, *age.,* C. II, s. 699-700.

olanlardan yola çıkarak ortaya koyduğu maddelerin özeti mahiyetinde yazdığı bir paragrafın sonunda, *Mesnevî*'nin altı cilt olduğuna hüküm vermektedir:

"Gerçekten de, Mevlâna'nın vefatından beş yıl sonra yani 677/1278 senesinde asli nüshadan istinsah edilen ve *Mesnevî*'nin kâtibi Çelebi Hüsâmeddin ve Sultan Veled'in huzurlannda karşılaştırılıp düzeltilen nüshanın altı cilt olması, Sultan Veled'in altına cildin sonuna eklediği hâtime, Mevlâna'nın, altıncı cildin üçüncü beytinde *Mesnevî*'nin altı ciltten ibâret ve altıncı cildin de son cilt olduğunu belirtmesi, eski nüshaların hep altı cilt olması, yedinci cilt ile diğer ciltler arasındaki üslup ve ifâde farklılığı, yedinci ciltte Muhyiddin b. Arabi hakkında, Mevlâna'nın üslup ve tasavvuf anlayışı ile asla bağdaşmayan "şeyh-i ekfer" ifadesinin kullanılması, Mevlâna hakkındaki en önemli kaynak olan *Menâkıb-ı Sipehsâlâr'da Mesnevî*'nin altı cilt olduğunun belirtilmesi gibi, bu konudaki bütün kat'i deliller, bu cildin Mevlâna'ya ait olmadığı yönündeki yaygın kanaati kesinlikle destekler mahiyettedir. Dolayısıyla, bu cildin Mevlâna'ya ait olmadığı, *Mesnevî*'nin aslının altı ciltten ibâret ve altıncı cildin son cilt olduğu hükmünü rahatlıkla verebiliriz."[632]

İsmâîl-i Ankaravî hakkında kapsamlı çalışma yapmış olan **Erhan Yetik**, *İsmâil-i Ankaravî -Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri* isimli eserinde, *Mesnevî*'nin yedinci cildi hakkında yazılanları belirttikten sonra yedinci cildin *Mesnevî*'ye dâhil olmadığına dair Abdülbaki Gölpınarlı'nın görüşlerine de atıfta bulunarak aşağıda belirtilen dokuz maddede konuyu özetlemiştir:

… Netice olarak diyebiliriz ki, bugüne kadar genellikle *Mesnevî*'nin yedinci cildi hakkında aleyhte kanaatler izhar edilmiş, başta İsmâil-i Ankaravî olmak üzere çok az kişi lehinde tavır takınmıştır. Kanaatimizce de aşağıda zikredeceğimiz sebeplere binâen yedinci cildin Hz. Mevlâna'ya ait olmaması gerekir. Şöyle ki;

1. Hz. Mevlâna'nın (672/1273) yılında vefatından beş yıl sonra 677/1278 senesinde asli nüshadan istinsah edilen ve Çelebi Hüsâmeddin ile Sultan Veled (712/1312)'in huzurlarında karşılaştırılıp düzeltilen en eski nüshanın altı cilt olması, *Mesnevî*'nin altı cilt olduğuna delalet eder.
2. Hz. Mevlâna'nın altıncı cildin üçüncü beytinde Çelebi Hüsâmeddin'e hitâben "Ey mânâ eri! *Mesnevî*'nin tamamı olan altıncı bölümünü de sana armağan sunmadayım" demesi ve bu beyt ile *Mesnevî*'nin tamamının altıncı defterle son bulduğunu haber vermiş olması da *Mesnevî*'nin altı cilt oduğunu gösterir.

[632] Dilaver Gürer, "Mesnevî'nin Son Hikâyesi Işığında Aşkın Anlatılamazlığı ya da Mesnevî Neden Sonlandırılamamıştır?", *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl: 11, S. 25, s. 133-143, s. 134

3. 810/1407 yılında Minûçihr et-Tâcirî tarafından yazılan ve Mevlâna'ya nisbet edilen yedinci ciltte mükerrer olan beyitler dikkate alınmazsa 2696 beyit vardır. Bunlardan 1010 beyit ya çok az değişiklik yapılmak sûretiyle ya da aynen altıncı ciltten alınmış, ayrıca bu ciltte diğer ciltlerden aktarılmış olan bazı hikâyelere de yer verilmiştir. Bu durum yedinci cildin birtakım zorlamalarla meydana getirilmiş olduğunu, dolayısıyla Mevlâna'ya ait olmadığını gösterir.
4. Hz. Mevlâna'nın vefatından 810/1407 yılına kadar 138, bu nüshanın intişar tarihi olan 1035/1625'e kadar ise 363 sene geçmiştir. Bu tarihe kadar yazılmış olan bütün *Mesnevî* nüshaları hep altı cilttir. Gerçekten de *Mesnevî* yedi cilt olsaydı özellikle en eski nüshaların yedi cilt halinde yazılmış olması gerekirdi. Hiçbir mâkul sebep yokken 138 yıl sonra ve sadece tek bir nüshanın yedi cilt olarak yazılmış olmasını izah etmek mümkün değildir.
5. Yedinci ciltle, *Mesnevî*'nin diğer ciltleri arasında görülen üslub farkı ve yedinci ciltte müşâhede edilen manâ düşüklükleri bu cildin Hz. Mevlâna'ya ait olmadığına delâlet eder.
6. Altıncı cildin sonunda bulunan Sultan Veled'in manzum ifâdesi de *Mesnevî*'nin altı cilt olduğunu gösterir. Şöyle ki, Sultan Veled, Babası'na "Neden, artık söz söylemiyorsun? Neden ledün bilgisinin kapısını kapattın?" sualini yöneltince Hz. Mevlâna "Sözüm, bundan böyle deve gibi çöktü, yatıp uyudu. Mahşere kadar artık kimseyle konuşmam", "Göçme zamanı geldi, ırmaktan sıçrama çağı çattı. Her şey helâk bulur, O'nun zâtı Bâkî'dir", "Bu sözün arda kalanı dilsiz, dudaksız olarak ruhu diri olanın gönlüne doğar", "Söyleme de sona erdi, ömür de. Muştuluk geldi. Artık bedenden kurtulacağım" diye cevap verir. Bu beyitlerden de anlaşılacağı veçhile *Mesnevî* altıncı ciltte nihayete ermiş olup, zaten çok geçmeden de Hz. Mevlâna, Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.
7. Ayrıca yedinci cildin dibâcesinde mevzubahis edilen, Şemsü'l-Hak, Ziyâü'l-Hak, Mevlâ-Rûm kelimelerindeki harflerin yedi; cinsin yedi, insan azasının yedi, nurun, nârın, denizin, yerin, yılanın, karıncanın yedi olduğu şeklindeki ifadeleri anlamak da mümkün değildir.
8. İsmâil-i Ankaravî tarafından (H. 1033-1036) yıllarında Derviş Ganem (1036/l626)'e yazdırılan, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa Kitaplığı'nda 306 ve 307 numaralarda kayıtlı bulunan *Mesnevî* şerhi dahi altı cilt halinde olup, altıncı cildin sonunda "Bu şerh nihâyete erdi" ifadesine yer verilmektedir.

9. Mevlâna'ya nisbet edilen bu kitapta Muhyiddin İbnü'l-Arabî hakkında kullanılan "Şeyh-i Ekfer" ifadesi de bu cildin tasavvuf düşmanı bir kişi tarafından uydurulmuş olduğunu, dolayısıyla Hz. Mevlâna'ya ait olmadığını açıkça göstermektedir.

Binâenaleyh, mezkür sebepler muvâcehesinde yedinci cildin Hz. Mevlâna'ya ait olmaması gerekir. Böyle olmakla birlikte bu cilt *Mesnevî*'nin altı cildine benzetilmeye çalışılmış ve bir ölçüde de başarı sağlanmıştır diyebiliriz. O kadar ki bu yüzden *Mesnevî*'nin en güzel şerhini yazmış olan İsmâil-i Ankaravî bile yanılmış ve o tarihten bu yana 355 yıldan beri yedinci cilt mes'elesi tartışılan bir konu olmuştur."[633]

Hüseyin Güllüce, yapmış olduğu *Mevlâna ve Kur'ân Tefsîri Açısından Mesnevî* isimli doktora tezinde yedinci cildin olmadığına dair getirilen delilleri kabul ederek yedinci cildin olmadığını eserinde belirtmektedir:

"… Bizim de kanaatimiz, aleyhteki delillerin kuvvetli oluşundan dolayı, bu yedinci cildin *Mesnevî*'den olmadığı, İsmail Ankaravî'nin bu konuda yanıldığıdır. Yedinci cildin Mevlâna'ya ait olmadığını kesin bir şekilde ortaya koyan delillerden dolayı, bizim de onu, *Mesnevî*'den saymamız ve dolayısıyla da tezimizde değerlendirmeye katmamız mümkün olmamıştır."[634]

Chicago Üniversitesi Fars Dili ve Edebiyatı'nda görev yapan ve Mevlâna üzerine yaptığı çalışmalarla bilinen batılı araştırmacılardan **Franklin Lewis,** *Mevlâna - Geçmiş ve Şimdi; Doğu ve Batı* isimli kapsamlı eserinde yedinci cilde dair kısa bir açıklama yaparak *Mesnevî*'nin altı cilt olduğunu ve araştırmacıların buna dikkat etmelerini vurgulamaktadır:

"… Yazma geleneği içinde nispeten geç bir tarihte ortaya çıkan, yaklaşık yüz sayfalık sahte bir yedinci defter tarihin bir noktasında Mevlâna'nın *Mesnevî*'sine eklenmiştir. Mirza Muhammed Şirazi bu 109 sayfalık kitabın *Defter-i heftüm-i Mesnevî-i Ma'nevi* adıyla Bombay'da bir taşbaskısını yapmıştır (1280/1863). Bu yedinci defterin sadece daha yakın tarihli yazmalarda bulunması gerçeği bir yana, Nicholson onu edebi değer bakımından tamamıyla yoksun bulur, buna karşın C. E. Wilson'a göre kusursuzdur. Bu sözde yedinci defter, daha sonraki hiçbir baskıya alınmamıştır, yetmiş beş yıldan eski basılı eserler üzerine çalışan kişiler Mevlâna'nın Mesnevî'sinin yalnız altı defter olduğunu göz önünde bulundurmalıdırlar."[635]

[633] Erhan Yetik, *age.,* s. 68-75.
[634] Hüseyin Güllüce, *age.,* s. 77.
[635] Franklin Lewis, *age.,* s. 366-7.

Aynı şekilde son dönem araştırmacılarından olan ve bu konuda görüş bildiren bilim insanı **İsa Çelik** de yedinci cilde dair yazdığı makalenin sonunda bu cildin *Mesnevî* ciltlerinden olmadığını belirtmektedir:

"… Özetle, ifadelerden de anlaşıldığı gibi, Hüsâmeddin Çelebi tarafından yazılan ilk *Mesnevi'*den istinsah edilen, yine Çelebi ile Sultan Veled'in bulundukları meclislerde okunarak esas nüsha ile karşılaştınldığı beyan edilen eski nüshanın altı cilt olması, Sultan Veled'in *Mesnevî'*nin altıncı cildindeki hikâyeyi niçin tamamlamadığına dair pederiyle aralarında geçen konuşmasını nazmederek *Mesnevî-i Şerîf*'e bir hatime yazmış olması, yedinci ciltte müşâhede edilen manâ düşüklükleri, üslûp bayağılığı, Şeyh-i Ekber'e Şeyh-i Ekfer denilmesi, tasavvufa dair hakarete varacak şekilde ifadeler kullanılması, lisan itibariyle bu cildin, Mevlâna'dan birkaç asır sonraki dile benzemesi vb. hususlar gözönüne alındığında, yedinci cildin Hz. Mevlâna'ya ait olmadığı açıkça görülmektedir."[636]

Son yıllarda *Mesnevî* üzerine tez çalışması yapmış olan Semih Ceyhan, Ahmet Tanyıldız ve Erdoğan Taştan da bu mesele ile ilgili olmak üzere çalışmalarına bir bölüm eklemişler ve net bir şekilde yedinci cildin Mevlâna'ya ait olmadığını vurgulamasalar da yedinci cildin *Mesnevî*'nin son cildi olmadığını düşünen çok sayıda kişinin olduğunu; buna karşılık yedinci cildin az kişi tarafından kabul edildiğini beyan etmişlerdir.

Bu bölümün başında da zikredildiği gibi son dönemde yedinci cilt meselesi üzerine yapılan en kapsamlı açıklamalar **Semih Ceyhan**'a aittir. Ceyhan, Ankaravî'nin yedinci cilt şerhi üzerinden açıklamaya çalıştığı yedinci cilt sorununu, *"Değerlendirme"* başlığı altında özetlemiş ve bu sorunun çözümünün, yedinci cildi incelemedeki tavra bağlı olduğunu vurgulayarak bu konuyu kapatmıştır:

"… *Mesnevî*'nin kadim nüshalarında VII. cild bulunmamaktadır. 814 tarihli VII. cild nüshası önce Şam'da sonra 1035 tarihinde Osmanlı Anadolu'sunda intişâr ettiğinde cilde yönelik üç tavır ortaya çıkmıştır: Birincisi muârızların tavrıdır ki, VII. cildi tümüyle reddedip uydurma kabul ederler. İkincisi VII. cildin ilk mütercim ve şârihi İsmail Ankaravî ve sonrasında VII. cildi tercüme edenlerin tavrıdır ki, cildi tümüyle kabul edip *Mesnevî*'nin devamı kabul ederler. Üçüncüsü yegâne mümessili Şâir Hayri Efendi'nin tavrıdır ki, cildin tümüyle ne kabulünün ne de reddinin hâriçten delil getirmek sûretiyle mümkün olmadığını, cilddeki Mevlânâ vâdîsine uygun beyitlerin tek tek temyiz edilmesine kadar tevakkuf etmenin en doğru

[636] İsa Çelik, "Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin Yedinci Cildi Üzerine", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* Sayı: 20, s. 85-98.

yol olduğunu ileri süren tavırdır. Öncelikle şunu tespit etmek gerekir ki, VII. cild Mevlânâ'ya aid olsun veya olmasın sonradan ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla daha önce yok olan bir şeyin baştan beri var olduğunu iddia edene davasını ispat etmesi düşmektedir. Zira berâet-i zimmet asıldır. VII. cildin sonradan ortaya çıktığını kabul edip Mevlânâ'ya aidiyyetini iddia eden İsmail Ankaravî'dir. Ankaravî'ye düşen bu iddiasını ispat etmektir. Nitekim Ankaravî gerçekte veya muhtemel itirazları kendi kendisine yaparak bu iddiasını kanaatimizce oldukça kuvvetli ve kendisiyle tutarsızlığa düşmeden ispatlamıştır. Ancak deliller ile ispat (isbât-ı vücûd) hiçbir şekilde bir şeyin varlığını kat´iyyetle tahsil etmemektedir. Diğer bir ifâdeyle isbât-ı vücûd varlığı zihnen sâbit kılsa bile hâricî seviyede var kılmamaktadır. Zihnen sâbit kılınmasında görünen odur ki, Ankaravî cedelî bir yönteme başvurmuştur. Cedelde Ankaravî'nin söz konusu itirazlara verdiği cevaplar ve getirdiği deliller, muarızları cedelden çekecek mahiyettedir. Nitekim Ankaravî'nin cevaplarına muârızlar aynı seviyede tekrar cevap vermemektedirler. Dolayısıyla şâyet ortada bir tartışma varsa istidlâldeki gücünden dolayı Ankaravî tartışmadan daha başarılı çıkmıştır denilebilir. Ancak bu hiçbir şekilde O'nun iddiasının vâkıaya mutâbık olduğunu göstermez. Mutâbakattaki açıklığı, VII. cildin gaybî olması ve buna da iman edilmesiyle kapatmaya çalışır. Hem nazarî ve cedelî yöntemle ispât-ı vücûd yapıp hem de cilde dair yakînî imana irşâd etmek Ankaravî'nin tavrıdır. Muârızlardan hiçbir kimse VII. cildin gaybî olma ihtimâlini sorun etmezler ve Mevlânâ'nın rûhâniyyetinden meseleyi tahkîk etme çabasında gözükmezler. En azından buna dair cümleleri yoktur. Ankaravî'nin ise bu tür cümleleri söz konusudur. … Beyitlerin temyiz edilmesi de aslında meseleyi çözmemektedir. Zira cild kendisini müstakil bir eser olarak sunmaktadır. Bununla beraber beyitlerinin yarısına yakını VI. Ciltten mükerrer beyitlerdir. Şârih Ankaravî de bu beyitleri şerh etmemiş ve sebebini de açıklamamıştır. Ankaravî'nin zayıf kaldığı husus burasıdır. Mevlânâ'nın bir cildde diğer cildlerden bu kadar çok mükerrer beyit kullandığı vâki değildir. Ancak bu sorun da nüshanın geç dönem yani 814 tarihli olmasıyla aşılabilir. Burada iki ihtimal vardır: ilki Ankaravî'ye gelen 814 tarihli nüsha Konya'daki nüsha değildir ve bu nüshada mükerrer beyitler yoktur. Bu durumda her hangi bir sorun kalmayacaktır. İkinci ihtimal Konya nüshası Ankaravî'ye gelen nüshadır ve bu nüsha üzerinde "zâid" işâreti koyan Şârih'tir. Ancak müstensih VI. Cild ile VII. cildi birbirine karıştırmış olabilir. Bu durumda mükerrer beyitler VII. ciltte olmayacaktır.

Hâsılı meselenin hâriçten delil getirmek sûretiyle veya lafzî ve zihnî cedel ile halli ihtimâllerin çokluğundan ötürü mümkün değildir. Konunun halli tahkîk tavrında yatmaktadır. Bu cildin hakîkatine ve ilm-i ilâhîdeki durumuna vâkıf olmak ferdî bir gayrete bağlıdır. Netice

ise sadece o ferdi bağlar. Ancak söz konusu netice diğer kimseler için bir itibar konusu olmaya lâyıktır."[637]

Ceyhan'ın bu açıklamalarına göre yedinci ciltle ilgili olarak Ankaravî, ortaya attığı düşüncelerini kendince ispat etmiştir. Yapılan itirazlara karşılık en ileri derecede cevap vermiş ve bu konudaki tavrı ile karşısında yer alanları susturmayı başarmıştır. Diğer taraftan itirazcılar da yapılan bu açıklamalara karşılık olarak herhangi bir görüş sunmamışlardır. Ayrıca Ceyhan, yedinci ciltteki mükerrer beyitlerin Ankaravî'nin elini bağladığını ve bu beyitleri şerh etmeme nedenini de açıklamadığını da ifade etmiş ve bu konunun çözümünün tartışmayla veya delil getirmeyle değil samimi bir düşünceyle yedinci cildi incelemekte yattığını açıklamalarına eklemiştir.

Öte yandan Mevlâna, Mevlevîlik ve *Mesnevî* üzerine son yıllarda kapsamlı çalışmalar yapmış olan ve *Mesnevî* tercüme ve şerhleri hakkında derli toplu bir çalışması bulunan bilim insanı **İsmail Güleç**, Ceyhan'ın bu açıklamalarının sonunda neden kesin bir görüş bildirmediğini söylemiş ve bunun, yedinci cildin az da olsa gerçeklik payının olduğu düşüncesinden kaynaklanmış olabileceğini ifade etmiştir:

"… Konu hakkında etraflıca bir araştırma yapan Semih Ceyhan, Ankaravî'nin bilgisi ve cedeldeki maharetiyle muarızlarını alt ettiğini söyledikten sonra kesin bir şekilde yedinci cilt yoktur demernekle birlikte bu konuda görüş bildirmekten sakınmaktadır. Var veya yok demekten sakınması az da olsa gerçek olma ihtimalini düşündüğünden olsa gerektir."[638]

Ayşe Gültekin, Ankaravî şerhinin altıncı cildindeki hadisler üzerine yaptığı çalışmasının ilgili kısmında, yedinci cilt üzerine yapılan tartışmalara ve Ankaravî'nin şerhindeki açıklamalarına yer vermiştir. Sonrasında ise yedinci cilt konusunda Ankaravî'nin yedinci cildi, Mevlâna'nın zannederek şerh ettiğini ve eleştirilere maruz kaldığını, bu yüzden de Ankaravî'nin bir hataya düşmüş olsa da onun bu değerli eserini görmezden gelemeyeceğimizi belirtmiştir. Çalışmasının devamında ise Ankaravî'nin bu derece neden meşhur olduğunu, şerhinin neden asırlardır tercih edildiğini ve hatta başka dillere de çevrilmesinin üzerinde durarak, Anlaravî hakkında olumlu görüşler beyan etmiştir. Gültekin'in çalışmasındaki kısım şöyledir:

"… Netîce olarak diyebiliriz ki, Ankaravî Mevlânâ'nın Mesnevî'sini şerhederken yedi ciltlik bir Mesnevî bulmuş, yedinci cildi de Mevlânâ'ya âid zannederek şerh etmiş ve bu yüzden

[637] Semih Ceyhan, *agt.,* s. 366-338.
[638] İsmail Güleç, *age.,* s 25.

eleştirilere mâruz kalmıstır. Yedinci cilt konusunda hatâya düşmesi, onun yedinci cild şerhinden önce ve sonra, yaptığı ilmî çalışmaları ve verdiği eserleri görmemezlikten gelmemizi gerektirmez. Her insan hatâ yapabilir. Bize düşen insanları yaptıkları hatâlarla sorgulamak değil, verdikleri eserlerle yüceltmek olmalıdır."[639]

Ahmet Tanyıldız da çalışmasındaki "*Yedinci Cilt"* başlığı altında Ankaravî'nin itirazcılara verdiği cevapları kısaca anlatarak, Ceyhan'ın bu konudaki açıklamalarını kabul eder mahiyette onun düşüncelerini özetlemiş ve daha çok Ankaravî'nin bu hususta düşüncelerine yer vererek bu konuda kesin bir hüküm belirtmemiştir.[640]

Erdoğan Taştan ise *"Yedinci Cilt Meselesi"* başlığı altında geçmişten günümüze kadar bu konu hakkında söz söylemiş olanların düşüncelerini kısaca özetledikten sonra: "… Bütün bu tartışmaların neticesinden denilebilir ki *Mesnevî*'nin yedinci cildinin Mevlâna'ya ait olduğu hakkında genelde aleyhte kanaatler söz konusudur. Bu cildin Mevlâna'ya ait olduğunu düşünen pek az kisi vardır."[641] diyerek Erhan Yetik'in bu konu hakkında sıralamış olduğu ve yedinci cildin Mevlâna'ya ait olmadığını açıklayan maddeleri sıralamıştır.

İlk baskısı 2008 yılında çıkmış ve Türk edebiyatında günümüzde *Mesnevî* tercüme ve şerhleri üzerine yapılmış derli toplu eserlerden biri olan *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri* isimli eserin sahibi **İsmail Güleç** de yedinci cilt hakkında eserinde ayırdığı yaklaşık on sayfalık bölümde, bugüne kadar yapılmış olan tartışmaları ve kimlerin neler dediğini kısa kısa açıklamış ve sonunda kesin bir dille yedinci cildin olmadığını ifade etmiştir:

"… *Mesnevî*'nin bilinen en eski tarihli üç nüshasının da altı defter olması yedinci cildin sonradan uydurulduğunu ispat etmektedir. Yedinci cilt meselesinin bu kadar ciddiye alınıp tartışılmasında Ankaravî'nin, onu şerh etmiş olmasının büyük rolü vardır. Sıradan bir kişi tarafından şerh edilmiş olsaydı üzerinde bu kadar tartışma olmayacağı gibi sahte damgası vurulmuş olurdu."[642]

[639] Ayşe Gültekin, *İsmail Ankaravi'nin Meşnevi Şerhi Mecmuatü'l-Letâif ve Matmuratü'l-Mearif'te Hadis (altıncı cilt örneği),* Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 2006, s. 66.
[640] Ahmet Tanyıldız, *İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî - Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (I. Cilt) (inceleme-metin-sözlük),* Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri 2010, s. 51-54.
[641] Erdoğan Taştan, *agt.,* s. 17.
[642] İsmail Güleç, *age.,* s. 25.

Mehmed Şâkir Efendi ve Yedinci Cilt Tercümesi

Buraya kadar yapılan yedinci cilt hakkındaki açıklamalar ve verilen bilgilerden sonra çalışmamızın konusu olan Mehmed Şâkir Efendi'nin tercümesinin içerisinde yer alan yedinci cilt tercümesi hakkında da kısaca bilgi vermenin ve ardından bu cilt hakkındaki değerlendirmeye geçmenin doğru olacağı kanaatindeyiz.

Mehmed Şâkir Efendi'nin yedinci ciltle ilgili olarak ilk cildin sonunda yer alan *"Tekmile ve tezyīl-i mütercim-i faḳīr berāy-ı iṣbāt-ı cild-i sābi'-i şerif ve bu cild-i evveli ancaḳ tercüme... ...oldıġını beyān"* başlığı altındaki beyitlerinden anlaşılıyor ki Şâkir Efendi de yedinci cildin varlığı ile ilgili kısa ve öz olarak Ankaravî gibi düşünmektedir. Ona göre yedi rakamı kutsaldır ve semavât yedi tabaka üzerine kurulmuştur. Tabakalardan her biri de bir gezegeni işaret etmektedir. *Mesnevî*'nin her cildi bu gezegenler gibidir. Yedinci defterde de insanın gönlü ve nefsi temizlenmektedir. Şâkir Efendi, yedinci cildin varlığını kabul etmeyenler için ise, bu kadar açık işaretler barındıran bir cildi inkar etmekten kişinin sakınması gerektiği uyarısında bulunmaktadır. Mevlâna'nın sözüne söz katmanın herkesin haddine olmadığını da belirten Şâkir Efendi, ciltte yer alan ve tekrar edilen beyitler için *Kur'ân-ı Kerîm*'de de bazı hikâyelerin yeri geldikçe tekrar tekrar anlatıldığını belirtmiş, insanların beyitlerdeki sırları anlamak yerine bu sözleri inkar yoluna gitmelerini eleştirmiştir. Tercümede ilk cildin sonunda yer alan ve bahsi geçen başlık altındaki beyitler şu şekildedir:

Çün semāvāt-ı 'alā heftüm ṭabaḳ
Çü zehirrāt u tedāvir her varaḳ

Defter-i evvel ki 'ayn-ı Māhdır
Ki semā-yı evvele şehrāhdır

Ẓulmet-i emmāreyi ref' eyler o
Ol ḥicāb-ı muzlimi def' eyler o

Defter-i ṡānī semā-yı Tīrdir
Ḥāl-i levvāmeye ḫoş tedbīrdir

Defter-i ṡāliṡ olur Zühre miṡāl
Mülhime ḥālātıdır 'ayn-ı maḳāl

Defter-i rābi' ki cāy-ı Āfitāb
Muṭma'inne perdesidir bī-ḥicāb

Defter-i ḫāmisde Mirrīḫ-ı felek
Rażiye dirler olur vaṣf-ı melek

Müşterīsin defter-i sādise sen
Marżiye da‘vāsını eyle ḥasen

Defter-i sābi‘de bul sen ‘āfiye
Nefsiñ olmuşdur o demde ṣāfiye

‘Ārifesidir işāret bu ḳadar
Kim yedinci yoḳ dimekden ḳıl ḥaẕer

Hīç kimiñ ḥaddi sözine söz ḳata
Ḫˇābgāhında varup rāḥat yata

Sırrını taḳdīs iderlerken ‘aceb
Bu kelāmı selb andan bī-sebeb

Nev‘-i tekrar añlayup bir ḳışṣadan
Ġāfil oldılar netice ḥiṣṣeden

Nice yerde ẕikr ider Ḥażret-i Ḥaḳ
Mūsā vü ‘Īsā ḥikāyātını baḳ

Her birinde nice biñ remz-i ḫafī
Oldığıñ fehm eyler eẕhān-ı ṣafī (İ 95b)

Mehmed Şâkir Efendi'nin tercüme ettiği yedinci cilt, temin edebildiğimiz nüshaların ikisinde yer almakta ve tercüme edilen diğer ciltlerde olduğu gibi doğrudan manzum metinle başlamaktadır. Yani tercümenin başında dîbâce bulunmamaktadır. İstanbul Üniversitesi nüshasında 621b'de başlayıp 662a'da biten bu cilt, Esat Efendi nüshasında 619b'de başlar ve 660b'de biter.

Baş:

Ḥaḳ żiyāsı ey Ḥüsāme'd-dīn sa‘īd
Devletiñ dā'im ola faḳrıñ mezīd

Son:

Ḥasbiya'llāh biz ‘inān-ı ḥālimiz
Saña virdik sendedir āmālimiz

İstanbul Üniversitesi nüshasının 622a derkenarında *"Bu maḥalde iki beyt-i şerīfe nüsḫalarda nā-mevcūd ü Ḥażret-i Anḳaravī daḫı vāṣıl olamayup ancaḳ iḳtiżā-yı siyāḳ üzere terceme olındı."* ibaresi vardır. Esad Efendi nüshasında ise bahsi geçen iki beytin Farsça kısmı boştur. Buradaki ifadeden anlaşıldığına göre yedinci cildi tercüme için kullanılan nüshalar

arasında Ankaravî şerhi de yer almaktadır. Diğer ciltlerdeki nüsha farklılıkları gibi bu ciltte de her iki nüsha arasında gerek başlıklarda ve gerekse beyitlerde farklılıklar bulunmaktadır. Ancak bu farklılıklar diğer altı ciltte görülen değişiklikler gibi hem fazla değil hem de çok etkili anlam ve kelime farklılığı değildir. Şâkir Efendi'nin tercüme ettiği ve eldeki yedinci cilt nüshalarından olan Esad Efendi nüshası 642a'da yer alan 980. beyit, İstanbul Üniversitesi nüshasında bulunmamaktadır. Yine aynı şekilde İstanbul Üniversitesi nüshasındaki 657a'da bulunan 1525. beyit de Esad Efendi nüshasında yer almamaktadır. Her iki nüshada da farklı birkaç yerde beyitlerin Farsçası ile tercümesinin yer aldığı yerler karıştırılmış ya da beytin ilk mısraı ile bir sonraki beytin ikinci mısraı birleştirilmiş, böylece bir beytin tercümesi ortadan kalkmıştır. Ancak bu durum nüshalarda farklı yerlerde olduğundan bir nüshadaki hatayı diğer nüsha tercümesi tamamlamıştır. Eksik beyitlerin veya belirtilen bu hatalı durumların, tercümenin istinsahı sırasında ortaya çıktığı aşikardır. Zira diğer ciltlerde de görülen yanlışlık veya bilgiler bu ciltte de bulunmaktadır. Bazı durumlarda, yapılan yanlışlığın farkına varılmış ve bazen takdim-tehirli olmak üzere bazen de derkenara ilgili beyitler veya bilgiler eklenmiştir.

Diğer ciltlerde de görülen ve gerekli görüldüğü yerlerde bilgi amaçlı verilen bilgiler, bu ciltte de derkenarda bulunmaktadır. Buna göre derkenarda bulunan bilgiler şöyledir:

İstanbul Üni. nüshasında 622a'da derkenarda: "Bu maḥalde iki beyt-i şerīfe nüsḫalarda nā-mevcūd ü Ḥażret-i Anḳaravī daḫı vāṣıl olamayup ancaḳ iḳtiżā-yı siyāḳ üzere terceme olındı." ibaresi vardır. E. nüshasında ise bu iki beytin Farsça kısmı boştur.

İstanbul Üni. nüshası 636a ve Esad Efendi nüshası 634a derkenarında "Altun Yetaḳ 'Alā-ed-dīniñ vezīridir".

Esad Efendi 642b ve İstanbul Üni. 644b derkenarında "Kette: Bir nev'i etmekdir, içi ṭolu".

Esad Efendi 643a ve İstanbul Üni. 644b derkenarında: "Manṭıḳu'ṭ-Tayrda Olan Ḥīkāyeye telmīḥdir" ifadeleri yer almaktadır.

Diğer ciltlerin tercümesinde olduğu gibi bu cildin tercümesinde de metnin aslında geçen Arapça ifadeler veya beyitler Farsça olarak tercüme edilmiştir;

"Herçi āmed ez-tu ger nīk ü bedest
Her yekī der-pīş āyed rūz-ı rest" (7/749)

"Bāb-ı evvel ẕikr olur ḫāṭırda ṭut
Ger tu bā-Ḥayy ü Kebīr kerdī ḳunūt" (7/911)

1835 yılında tamamlanmış olan Şâkir Efendi tercümesinin bu cildinin dili de diğer ciltlerdeki gibi sade, anlaşılır ve akıcıdır. Hatta bazı beyitlerde bu sadeliğin diğer ciltlere nazaran oldukça ilerlediği görülür:

Cān viren ʻaḳlı viren dīni viren
Gitme ġayra andan imdād iste sen (7/97)

Yol viren sen hem daḫı yol gösteren
Nūruñ ile gösterürsin nūrı sen (7/564)

Şemʻ virmez altına elbette nūr
Hem yaḳınından şuʻāʻı oldı dūr (7/1320)

Yaġız atlara urup zerrīn eger
Aña binersin gezersin ser-te-ser (7/1359)

Ey olan kibr atına bu dem süvār
Ḳapamışsın gözlerin şeyṭān-vār (7/1618)

Ancak metnin Farsçasında diğer ciltlere göre ortada bir üslub farkının ve bazı beyitlerde manâ düşüklüklerinin olduğu hususu göz ardı edilemez.

Bu cildin Mevlâna'ya ait olmadığı yönündeki itirazlardan biri, bu cildin ilk beyitlerinin *Sipehsâlâr*'da yer almadığıdır. Şâkir Efendi tercümesinde söz konusu beytin tercümesi şu şekildedir:

Ḥaḳ żiyāsı ey Ḥüsāme'd-dīn saʻīd
Devletiñ dā'im ola faḳrıñ mezīd (7/1)

Mesnevî'nin yedinci cildinin olmadığına dair ikinci itiraz ise Mevlâna'nın, *Mesnevî*'nin altıncı cildinde Hüsâmeddîn'e bu cildi hediye ettiğini belirten beytinin yer almasıdır. Öte yandan bu itiraza verilen cevaplarda altıncı cildin sonundaki "Sultan Veled Zeyli" öne çıkmaktadır. Şâkir Efendi tercümesinin altıncı cildinin sonunda bu zeyl bulunmamaktadır. Şâkir Efendi tercümesinde bahsi geçen beytin tercümesi şöyledir:

"Bir hediyyemdir saña ey maʻnevī
Ḳısm-ı sādisde tamām-ı Meṣnevī" (6/3)

Yedinci cildin Mevlâna'ya ait olmadığı hususunda iddialardan bir diğeri olan, Mevlâna'nın Fahr-i Râzî'ye dair, *Mesnevî*'nin beşinci cildinde tenkitinin olması, yedinci ciltte

ise Fahr-i Râzî'den övgü dolu sözlerle bahsetmesi çelişkisidir. Fahr-i Râzî ile ilgili Şâkir Efendi tercümesinde geçen bu kısımların tercümesi şöyledir:

Bu baḥiṣde ṣanma 'aḳla rāh var
Faḫr-i Rāzī olur idi dīndār (5/4200)

Faḫr-i Rāzī aña raḥmet ide Ḥaḳ
O emīnu'llāh-ı mevṣūḳ müttefaḳ

Bu berāhīn ü delīlden mā'adā
Ẕāt-ı Ḫallāḳ-ı Celīle bī-merā

O kemāl-i 'aḳlı ile pek cemīl
Serd ḳılmışdır o hem bīn bir delīl

Āferīnīşden bu vaḳte müntehī
Geldi nice Faḫr emṣāli behī

Her birisi olmaġa ẕāt-ı Eḥad
Eylemişler serd-i rūşen biñ sened

Sen daḫı taḳlīdden taḥḳīḳa yol
Bulamazsañ it bu īmānı ḳabūl

Ki muvaḥḥid nice dinür ey ḍarīr
Olma sen īmān-ı taḥḳīḳden ḫabīr

Mā ḫalaḳtu'l-cinne ve'l-ins didi Ḥaḳ
Bu kelāmu'llāh içinde bir sebaḳ

Ẓāhiren oḳırsın anı *ya'büdūn*
Ya'büdūnuñ ma'nāsıdır *ya'rifūn*

Kim ki īmān itmese böyle metīn
Cāyı anıñ esfelīdir sāfilīn (7/1566-1575)

Ayrıca bu hususta önemli olduğunu düşündüğümüz bir konu da Mevlâna'nın, Muhyiddin-i Arabî'ye yönelik bu ciltte ağır ithamlarda bulunduğu iddiasıdır. Bazı mütercim, şârih ve araştırmacıların belirttiği gibi yedinci ciltte Mevlâna'nın, Muhyiddin-i Arabî'ye söylediği ifade edilen *"Şeyh-i ekferest"* ibaresi bulunmamaktadır. Gerek Şâkir Efendi tercümesinde gerekse baskısı yapılan diğer yedinci cilt Farsça metinlerinde bu veya buna benzer

bir tabire rastlanmamıştır. Ankaravî'nin şerhi için kullandığı yedinci ciltte bu ibarenin olup olmadığıyla ilgili esas alınan bu nüsha incelenebilir. Yedinci ciltte geçen ve Muhyiddin-i Arabî'yi işaret eden *Füsûs* ve Sadreddîn Konevî'nin *Nüsûs* adlı eserlerini de ihtiva eden beyitlere Şâkir Efendi'nin yaptığı tercüme şöyledir:

Evliyā-yı Muṭlaḳıñ ḫatmi diyen
Aña dūzaḫdır maḳarr-ı mü'temen

Ḳavl-i ḫatmü'l-enbiyāyı terk ider
Rāh-ı ḫatmü'l-evliyā diyüp gider

Bu taṣavvuf olmadı tevḥīd degil
Bu taṣarruf küfr olur bil ey mużil

Cādde-i şer' oldı oġlum rāst yol[643]
Ḳalma yoldan egrilikle ey fużūl

Sen şaḳāvetde ider olduñ ṣebāt
İşte ḫatmü'l-eşḳıyāsın bī-necāt

Sen ḫulūṣ ile naṣūṣ u ḥayye baḳ
Ol *Nuṣūṣ*'dan hem *Füṣūṣ*'dan ol ıraḳ (7/347-352)

Bahsi geçen bu beyitlere dair açıklamaları, hem yedinci cilt şerhinde Ankaravî hem de A. Avni Konuk *Mesnevî* şerhinin girişinde detaylı şekilde yorumlamışlardır. Buradaki beyitlerin görüldüğü şekliyle açıklanmasında Mevlâna'nın, Arabî'yi zemmettiği değil aksine illa ki yorum yapılacaksa eserlerini ve kendisini övdüğü ortaya çıkmaktadır.[644]

Yedinci cilt meselesiyle ilgili ortaya bir görüş sunabilmek için, bu cildin içerisinde nelerin olduğu hususunun bilinmesi gerektiği düşüncesiyle araştırmacıların, yedinci cilt meselesini merak edenlerin ve yedinci cildin içeriği ile ilgili bilgi sahibi olmak isteyenlerin istifadesine sunulması için ciltte geçen başlıkları, Şâkir Efendi'nin tercümesiyle vermenin uygun olacağını düşünmekteyiz. Şâkir Efendi tercümesinin yedinci cildinde toplam 54 başlık altında 1756 beyit bulunmaktadır. Dolayısıyla tercümede, yedinci ciltte bulunduğu belirtilen ve yaklaşık 1010 beyit olduğu söylenen mükerrer beyitler de yoktur.

[643] rāst yol: cādde yol İ.
[644] Bu konudaki açıklamalar için bkz.: A. Avni Konuk, *age.,* s. 44-46; İsmail-i Ankaravî, *VII. Şerhi,* 159b-165a.

Şâkir Efendi tercümesindeki yedinci ciltte bulunan başlıklar şu şekildedir[645]:

VARAK NUMARASI	BAŞLIK
622b	Feyżü'l-aḳdes şey'-i vāḥid oldıġını beyān ki her yaradılmış ḳābiliyyet ẕātı ḥasbiyle andan bir şey' aḫẕ ider ü āteş maḫlūḳ me'mūriyyeti ḥasbiyle nūr-ı ḳaddese müşābih vāfi' olur
623a	O āteş-perestiñ dāstānı ki deryā içinde ġarḳ olup āteşe feryād iderdi
624a	Nefsini bilen Rabbini bilir ḥadīṯ-i ḳudsiniñ tefsīri
624a	Künh-i Ẕāt-ı muṭlaḳa insānıñ idrākini kōrleriñ ṭāvūs-ı şāh ḳıṣṣasına temsīli
625a	Şol ḫˇāceniñ ḳıṣṣası ki ġulāmını sefere irsāl eyledi ki eger fā'ideyle gelürseñ 'ömriñi ve mālıñı ziyāde iderem dimesi
626b	Ġulāmıñ sefere gitmesi ve fıṭrat ü ḫilḳat-ı insāniyyeti beyān
627b	Diyār-ı Ḳıpçāḳda şol kimsenin ḳıṣṣası ki 'illet-i ḳaḥṭa mübtelā oldı ve 'ıyāl ü eṭfāle rızḳı içün 'azm idüp timür ḳapıya geldi ve nice zaḥmetden ṣoñra bir denk un ḥāṣıl eyleyüp gemiye ḳodı ve vaṭanına mu'āvedet eyledi çün meyān-ı ḳülzüme geldikde deryā telāṭuma gelüp gemi ġarḳ olup refīḳları helāke müşerref olduḳda āh ferzendim aç helāk olacaḳlar diyü çuvalıñ aġzın açdı ve rūzgāra didi ki senden ġayrı mu'īnim yoḳdur bu unı 'ıyālime irişdür
628a	Şol ḫˇāceniñ ḳıṣṣası ki ḳāḍī-i Ḳazvīn ile yār-i ḳadīm idi ḫar ṭaleb eyledi
630a	Ḳūt-ı 'ıyāl içün iḫtiyār-ı sefer iden Ḳıpçāḳī ḥikāyesinin tamāmı
631a	Ol ġulām 'uryān sāḥile gelmesi ki menzil-i evvel dünyānıñ enmūzecidir ve ḳavmiñ istiḳbāli
631b	Ehl-i hidāyete vāṣıl keyfiyyāt-ı me'āl ḥālini istiṣāre eyledigi ki *veşāvirhüm fi'l-emri* ḳavl-i İlāhīdir
634b	Müşīriñ pāyān-ı kār nice olacaġını şāh-ı müste'āra şerḥ eylemesi ki "inneme'l-a'mālü bi'l-ḫavātim"
635b	'İnāyet-i ezelī pāk ü ṭāhir göñülde āfitāb envārınıñ bārīḳası gibi oldıġını beyān ki cemī'-i kā'inātıñ meşārıḳ u maġāribine fürūġ virür üste alta öñe

[645] Başlıklar yazılırken İstanbul Üniversitesi nüshası dikkate alınmıştır.

	arda ṣaġa ṣola ve o ta‘alluḳ-ı ‘ināyet-i Rabbānī iledir ve ḳuluñ istegi andan ḥaḳdır eger ‘ināyet-i te’yīde muttaṣıl ve ḫ̆āhişe tevfīḳ olursa
635b	O pādişāh-ı ġulāmıñ ḥikāyātına rücū‘ ki müşīrden pāyān nice olacaġını su’āl eylemişdi
636a	Pādişāhıñ nā’ibine mūẕī şikārına gitmege fermān eylemesi ki *ve’l-curūḥ* ḳıṣāṣ-ı muḳteżāsı üzre
637b	Kemānıñ ‘uḳāba cevābı
637b	‘Uḳābıñ engüşt ile lisān-ı ḥall-i ġaybī ile münaẓara eylemesi
638a	Engüştüñ ‘uḳāba cevābı
638b	Uḳāb Altun Yetāḳı görüp anıñ çehresinde ‘aẓamet ü celāl-i pādişāhīyi müşāhede eylemesi
639a	Ḫāneden ġażab ile sürilen gürbeniñ ḥikāyesi ki ḥużūr-ı şīre varup ve şīriñ ādem ile ġavġāsı ve şīriñ giriftārlıġı
640a	Pīriñ şerr-i şīrden ‘aḳlıñ yardımıyla ḫalāṣ olması ki miftāḥ iḳbāldir güfte āned ki ‘aḳl-rā ez-īn sebeb-i ‘aḳl gūyened ki ecrām ü nüfūs-rā ta‘aḳḳul küned
642a	Īmān-ı kesbīniñ altı mertebesini beyān ki tāze hidāyet bulanlarıñ alçaḳ maḳāmıdır ve mi‘rāc şerī‘atiñ aşaġı pāyesidir ki el-mecāzü muḳanṭaratü’l-ḥaḳīḳat ve bu hem Ḥaḳ Te‘ālānıñ luṭf u tevfīḳ-i bī-çūnīsine mute‘allıḳdır ki *tu‘izzü men teşā’ ve tüẕillü men teşā’ bi-yedike’l-ḫayr inneke ‘alā külli şey’in ḳadīr*
642b	‘Uḳābıñ ‘acāyib-i ṣun‘-ı İlāhīden su’āli
643a	Anıñ beyānı ki her ne ki ‘ālem-i āfāḳda vardır anıñ miṡāli ‘ālem-i enfüsde icmālen mevcūddur
643b	‘Uḳābıñ nā’ib-i pādişāh olan Altun Yetāḳıñ hey’et-i terkībinden müteḥayyir ḳalup edeb-i tamām ile ḥużūrına varup ḥüccet ile olmayaraḳdan bir sebīl-i ḥacet su’āli
643b	Nā’ib-i büzürg-i şāhıñ ‘uḳāba cevābı
644a	Ferīdü’d-dīn-i ‘Aṭṭār ki -ḳuddise sırrahü’l-‘azīz- muḫtār-nāmesinde buyurdıġını beyān ki terceme-i faḳīr budur Ḳıṭ‘a Ādemīden ādemīye meşrıḳayn bu‘dı ḳadar *Yuḫricü’l-ḥayyi mine’l-meyyiti* bu ma‘nā şāhidi

	Na‘l ü zencīr-i ḫar olur ḳābiliyyetden timūr Ḳābiliyyet ile āhen tīġ-ı şāhenşāh idi İnsān kendi kesb ü ictihādı ve kemāliyle eger tevfīḳ-i refīḳ olursa merātib-i melekiyyeyi güẕerān ider
644b	*Ve żarabelenā meṣelen ve nesiye ḫalḳa* āyet-i kerīmesiniñ tefsīri
645a	[Türküñ] Ġaflet bisyārından mütenebbih olmayup laṭīfe-gūy olan dürzīden meṣel istemesi
645b	Tekrār Türküñ Dürzīden laṭīfe ṭaleb itmesi
645b	Mizāḥ ṭarīḳi üzre ḫādim ile vā‘iẓiñ ḳıṣṣası
646b	Muḳarribān-ı Ḥażret-i Ceberūtuñ imtiyāzını beyān ki anlar leẕā’iẕ-i dünyādan furāġ ḥāṣıl eylemişler ve tena‘umāt-ı ‘uḳbādan müstaġnīdirler ve ṭālib-i maḥbūb-ı ḥaḳīḳī olmışlar ki *e lā inne evliyāallāhi lā ḫavfün ‘aleyhim ve lā hüm yaḥzenūn*
647b	Altun Yetāḳıñ Ḥażretiñ irsāl eyledigi nā’ib oldıġını beyān ve anıñ ‘uḳāba oḳ urması işāret ile idi hevā-yı nefsinden degil idi me’mūr idi ve ṭarīḳ-i ‘adāletde cezā-yı ‘amel idi ve her ikisi dergāh-ı dāverīye gidüp kendiniñ cezā-yı ‘amel oldıġını fehm eylemesi ki ḳavluhu Te‘ālā *ve lā yaḥīḳul mekrus seyyiü illā bi ehlihī*
648a	Münācāt
649a	*Yevme yefirru’l-mer’ü min aḫīhi ve ümmihi ve ebīh* o gündür ki her nefs kendi ‘ameliniñ mükāfātını bulur ḥelāline ḥisāb ḥarāmına ‘aẕāb ḥüsn ü ḳubḥuñ ṣūretini āyīne-i ‘amelde müşāhede eyler
649b	Ebū Yezīd -ḳuddise sırruhu- ḫāngāhına bir faḳīriñ müsāfereti ve istimānı
650b	Anı beyān ki her bütdeki dil bīdār u cān-ı hūşyār ola ferdānıñ ġamın bu gün çeker o ġulām-ı şāh gibi *fece‘alnāhüm selefen ve meṣelen li’l-āḫirīn*
651a	Tekrāren o ġulāmıñ müşīr-i kāmil ve hādi-yi fāżıl ile istişāresi
651b	O müşīr-i mürşidiñ tācirān-ı emīn sulṭān-ı ḥaḳīḳīden nişān virmesi şöyle diyü ki egerçi mecmū‘-ı ḫalāyıḳ gerek aṣāġir gerek ekābir dergāh-ı pādişāh-ı a‘ẓamıñ bendegānındandır ammā benlik menzilinden ‘ubūr eyleyen ḫˇāṣ ṭāife-yi dīgerdir
651b	*Men cā’e bi’l-ḥaseneti fe lehū ‘aşru emṣālihā ve men cā’e bi’s-seyyieti fe lā yuczā illā miṣlehā*nıñ tefsīri

652a	Ehl-i ṭarīḳiñ ḳılavuz-ı ṭarīḳ-i müstaḳīmi naẓar-ı ma‘nā ile bilmeleri ki naẓar-ı bāṭınıñ i‘tibārı olaydı enbiyā ve evliyā mu‘āṣırları cümle ḫalāṣ olurlardı
653b	*Lehā mā kesebet ve ‘aleyhā mektesebet* āyetiniñ tefsīri ki bu günler ‘amel ü iṭā‘at itmemek ġāyet şaḳāvet olur
654a	*İnnā ileynā iyābehüm ṣümme inne ‘ileynā ḥisābehüm* āyetiniñ tefsīri cümleniñ vücūda gelmesi ve yine rücū‘ı aña vāndandır
654b	Şol A‘rābīniñ ḥikāyesi ki ġāyet ḳaḥṭdan nāṣī ṭaleb-i rızḳ içün Baġdād-ı Behişt-ābād cānibine gitmesi
655a	Süleymān -‘aleyhi’s-selāmıñ- Ḥażret-i Müste‘āndan bir gün şeyṭānı bend itmege ṭālib olması
655b	‘Arabıñ o ṭatlı ṣuya irişüp ‘uẕūbet ü leṭāfetinden müteḥayyir olup ve hediyyesinden ḥacīl olması
656b	Nebī -ṣallallāhü ‘aleyhi vesellem- buyurdı mevt bir kāsedir cemī‘-i nās anı içicidir ve ḳabir bir bābdır nāsıñ cümlesi aña giricidir
657a	‘Aḳl eşref-i eşyā oldıġını ve benī-ādem cemī‘-i ḥayvānāt üzerine faẓlı ‘aḳl ile ẓāhir oldıġını beyān ki eger ‘aḳıldan eşref bir şey’ olaydı o şey’ cemī‘-i eşyādan evvel ḫalḳ olunırdı Evvel mā-ḫalḳu’l-‘aḳl
658b	O ġulām-ı münḳādıñ istiḳbāline pādişāh erkān-ı devleti irsāl eyleyüp anı i‘zāz u ikrām ile maḳāṣıd-ı aṣlīsine irişdirmeleri ki ḳavl-i Te‘ālā *hel cezāü’l-iḥsāni ille’l-iḥsānu*
659b	*Yā Dāvūdu innā ce‘alnāke ḫalīfeten fi’l-arżi fāḥküm beyne’n-nāsi bi’l-ḥaḳḳı* āyet-i kerīmesiniñ tefsīri
659b	*Allāhü’lleẕī rafe‘a’s-semāvāti ve’l-arżı biġayri ‘amedin teravnehā* āyet-i kerīmesiniñ tefsīri
660a	O bende-i muṭī‘iñ tetimme-i dāstānı ki ḥisābına mükāfāt *mā teştehīhi’l-enfüsü ve teleẕẕül a‘yunü* buldı
660b	*Ṣümme ḫalaḳnān nuṭfete ‘alaḳaten fe ḫalaḳnāl ‘alaḳate muḍġaten fe ḫalaḳnāl muḍġate ‘iẓāmen fe kesevnāl ‘iẓāme laḥmen ṣümme enşe’nāhü ḫalḳan āḫara fe tebāraka’llāhü aḥsenü’l-ḫālıḳīne* āyet-i kerīmesiniñ tefsīri
662a	Münācāt

Ayrıca tespit edebildiğimiz kadarıyla bu ciltte, 115 yerde farklı 100 ayet ve yaklaşık 29 hadis bulunmaktadır. Buna göre yedinci ciltte geçen ayetler şunlardır[646]:

Kur'ân-ı Kerîm'deki Yeri		Tercümede Bulunduğu Yer
Kur'ân-ı Kerîm, Abese, 80/34-35-36		İ 649a başlıkta, 1702.
Kur'ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân, 3/134		1241.
Kur'ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân, 3/147; Bakara, 2/250 ve 286		41.
Kur'ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân, 3/159		İ 631b başlıkta ve 1116.
Kur'ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân, 3/185; Hadîd, 57/20		530.
Kur'ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân, 3/26		İ 642a başlıkta
Kur'ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân, 3/47		1468.
Kur'ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân, 3/92		608.
Kur'ân-ı Kerîm, Ankebut 29/20		9.
Kur'ân-ı Kerîm, Ankebût, 29/69		606.
Kur'ân-ı Kerîm, A'râf, 7/54		105, 403.
Kur'ân-ı Kerîm, A'râf, 7/179		274.
Kur'ân-ı Kerîm, A'râf, 7/23		120.
Kur'ân-ı Kerîm, A'râf, 7/34; Yûnus, 10/49; Nahl, 16/61		716.
Kur'ân-ı Kerîm, A'râf, 7/54. ayetten iktibastır.		105, 403.
Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/117		106 ve 242.
Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/142		248.
Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/216		234.
Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/255		206.
Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/286		İ 653b başlıkta.
Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/260		849.
Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/61		744.
Kur'ân-ı Kerîm, Beyyine, 98/8		1735.
Kur'ân-ı Kerîm, Câsiye, 45/16; İsrâ 17/21		990.
Kur'ân-ı Kerîm, Duhâ, 93/1		550.
Kur'ân-ı Kerîm, En'âm, 6/160		İ 651b başlıkta ve 1311.
Kur'ân-ı Kerîm, En'âm, 6/162		617.
Kur'ân-ı Kerîm, En'âm, 6/164; İsrâ, 17/15; Fâtır, 35/18; Zümer, 39/7; Necm, 53/38		687.
Kur'ân-ı Kerîm, En'âm, 6/76		57, 228, 847, 848, 1347, 1555 ve 1556.
Kur'ân-ı Kerîm, En'âm, 6/95; Yûnus, 10/31; Rûm, 30/19		İ644a başlıkta.

[646] Ayetlerin bazıları birkaç yerde geçmekte olup sayıya dahil edilmemiştir. Tabloda ayetlerin yeri; beyit sayısı ve başlık olarak belirtilmiştir.

Kur’ân-ı Kerîm, En‘âm, 6/97		15.
Kur’ân-ı Kerîm, Enbiyâ, 21/104		1378.
Kur’ân-ı Kerîm, Enbiyâ, 21/69		60.
Kur’ân-ı Kerîm, Enfâl, 8/40		379.
Kur’ân-ı Kerîm, Fâtır, 35/12		1476.
Kur’ân-ı Kerîm, Fâtır, 35/43		İ 647b başlıkta.
Kur’ân-ı Kerîm, Fetih, 48/10		102.
Kur’ân-ı Kerîm, Ğâşiye, 88/25-26		İ 654a başlıkta.
Kur’ân-ı Kerîm, Hacc, 22/11		1246.
Kur’ân-ı Kerîm, Hadîd, 57/15		1355.
Kur’ân-ı Kerîm, Hicr, 15/29; Sâd, 38/72		1690.
Kur’ân-ı Kerîm, Hicr, 15/43-4		36 ve 37.
Kur’ân-ı Kerîm, Hicr, 15/72		552.
Kur’ân-ı Kerîm, Hucurât, 49/6		400.
Kur’ân-ı Kerîm, Hûd, 11/40; Mü’minûn, 23/27		56.
Kur’ân-ı Kerîm, Hûd, 11/81		255.
Kur’ân-ı Kerîm, Hümeze, 104/4		41.
Kur’ân-ı Kerîm, İbrâhîm, 14/44		40.
Kur’ân-ı Kerîm, İsrâ, 17/1		461.
Kur’ân-ı Kerîm, İsrâ, 17/58; Ahzab, 33/6		620, 1161 ve 1750.
Kur’ân-ı Kerîm, İsrâ, 17/7		256 ve 1315.
Kur’ân-ı Kerîm, İsrâ, 17/70		103, 1331, 1575 ve 1579.
Kur’ân-ı Kerîm, İsrâ, 17/82		556.
Kur’ân-ı Kerîm, Kâria, 101/9		43.
Kur’ân-ı Kerîm, Kehf, 18/7		1464 ve 1465.
Kur’ân-ı Kerîm, Kehf, 18/78		931.
Kur’ân-ı Kerîm, Mâide, 5/28; Haşr, 59/16		402.
Kur’ân-ı Kerîm, Mâide, 5/45		638, İ 636a başlıkta ve 672.
Kur’ân-ı Kerîm, Me‘âric, 70/15		42.
Kur’ân-ı Kerîm, Mü’min, 40/49		42.
Kur’ân-ı Kerîm, Mü’min, 40/60		213 ve 614.
Kur’ân-ı Kerîm, Mü’minūn, 23/106		38.
Kur’ân-ı Kerîm, Mü’minūn, 23/107		39.
Kur’ân-ı Kerîm, Mü’minûn, 23/14		243 ve İ 660b başlıkta.
Kur’ân-ı Kerîm, Mü’minûn, 23/53; Rûm, 30/32		84 ve 1067.

Kur’ân-ı Kerîm, Müddesir, 74/4		552.
Kur’ân-ı Kerîm, Mülk, 67/3; Nûh, 71/15		10.
Kur’ân-ı Kerîm, Nahl, 16/37		251.
Kur’ân-ı Kerîm, Necm, 53/3		531 ve 1398.
Kur’ân-ı Kerîm, Necm, 53/59		437.
Kur’ân-ı Kerîm, Nisâ, 4/28		857.
Kur’ân-ı Kerîm, Nisâ, 4/1; En‘âm, 6/98; A‘râf, 7/189; Lokmân, 31/28; Zümer, 39/6		1050.
Kur’ân-ı Kerîm, Nisâ, 4/10		38.
Kur’ân-ı Kerîm, Nisâ, 4/136		908
Kur’ân-ı Kerîm, Nisâ, 4/97. ayete işarettir		305
Kur’ân-ı Kerîm, Ra‘d, 13/2; Lokmân, 31/10		İ 659b başlıkta.
Kur’ân-ı Kerîm, Rahmân, 55/60		650 ve İ 658b başlıkta.
Kur’ân-ı Kerîm, Rûm, 30/50		486.
Kur’ân-ı Kerîm, Sâd, 38/23		1661.
Kur’ân-ı Kerîm, Sâd, 38/26		İ 659b başlıkta.
Kur’ân-ı Kerîm, Sâf, 61/2-3		601.
Kur’ân-ı Kerîm, Sâffât, 37/107		1599.
Kur’ân-ı Kerîm, Tâhâ, 20/4-6		909.
Kur’ân-ı Kerîm, Tâhâ, 20/5		1541.
Kur’ân-ı Kerîm, Tahâ, 5/2		461.
Kur’ân-ı Kerîm, Tevbe, 9/129		1756.
Kur’ân-ı Kerîm, Tîn, 95/4		956.
Kur’ân-ı Kerîm, Yâsîn, 36/72		933.
Kur’ân-ı Kerîm, Yâsîn, 36/78		İ 644b başlıkta.
Kur’ân-ı Kerîm, Yâsîn, 36/82		1158.
Kur’ân-ı Kerîm, Yûnus, 10/62		İ 646b başlıkta.
Kur’ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/42		9.
Kur’ân-ı Kerîm, Zâriyât, 51/22		275.
Kur’ân-ı Kerîm, Zâriyât, 51/41		267.
Kur’ân-ı Kerîm, Zâriyât, 51/56		1573.
Kur’ân-ı Kerîm, Zuhruf, 43/32		620.
Kur’ân-ı Kerîm, Zuhruf, 43/56		İ 650b başlıkta.
Kur’ân-ı Kerîm, Zuhruf, 43/71		İ 660a başlıkta.
Kur’ân-ı Kerîm, Zümer, 39/53		1702.

Mehmed Şâkir Efendi'nin yedinci cilt tercümesine dair önemli bilgileri de aktardıktan sonra bu bölümün bir değerlendirmesi olması yönüyle buraya kadar verilen bilgileri özetlemek ve kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse;

Yedinci cilt meselesi, Ankaravî Rusûhî'nin elde ettiği yedinci cildi şerh etmesiyle alevlenmiş, asırlar süren bir tartışmaya zemin oluşturmuştur. *Mesnevî*'nin en eski nüshalarında yedinci cildin olmaması ve *Mesnevî* içindeki emarelerin bu cildin varlığını göstermemesi de bu konunun örtülmesine vesile olamamış ve her ne kadar kabul edilmese de bu cilt, bir şekilde Mesnevihanların, Mevlevîlerin ve araştırmacıların gündemini meşgul etmiştir. 1035 yılında ortaya çıkan bu cildin varlığını ve Mevlâna'ya ait olduğunu ispata girişen Ankaravî, hem bu cildi sayfalarca şerh etmiş hem de şerh ederken itiraz edenlere de yeri geldikçe karşı çıkmıştır. Yedinci cildi kabul eden tek kişinin Ankaravî olduğu görülmekle birlikte, yedinci cilde dair açıklama yapan veya görüş bildirenlerin içinde bu cildin olup olmadığı konusunda net bir tespitte bulunmayan tek kişinin de Şair Hayri Bey olduğu görülmektedir. Ona göre bu cildi doğrudan kabul etmemek ve yüzeysel açıklamalar yaparak inkar etmek doğru değildir. Ama diğer yandan Ankaravî'nin bazı batınî açıklamaları da bu cildi kabul etmek için yeterli değildir.

Bu işin çözümünün Mevlâna vadisine inmekle olabileceğini ve 1700 kadar beyit içeren bu cildin tahkikinin, diğer binlerce beytin titizlikle incelenmesinin ardından çok kolay olabileceğini de belirten Şair Hayri Bey, bu konu hakkında tercümesinin bitiminden sonra bir şeyler söyleyebileceğini ifade etmektedir. Ancak görülen o ki tercümesine devam etmemiştir.

Diğer taraftan Ankaravî'nin yaptığı onlarca sayfalık açıklamalara karşın bu cildi inkar eden bütün kesimlerden net bir açıklama gelmediği de aşikardır. Ama kanaatimizce bu durum, hem çoğu kişinin bu cildi dikkate almadığı için açıklamaya bile gerek görmediğinden hem de bu cildin Mevlâna'ya ait olmadığını düşünmelerinden olabilir. Ancak Ankaravî'nin ortaya sunduğu itirazlara verdiği cevaplar ile bu zamana kadar bu konu hakkında açıklama yapanların verdikleri cevapların hemen hemen aynı olması bu bahsin halledilemeyişinin ve sürekli tekrar edilmesinin bir nedeni olabilir.

Yukarıda bu cilt hakkında yapılan açıklamalara genel olarak bakıldığında; bu ciltteki yazılan bazı beyitlerin Mevlâna'nın fikirlerine uymaması, Mevlâna'nın son cildin başında eserinin altı cilt olacağını ifade etmesi, Sultan Veled'in altıncı cildin sonundaki hâtimesi, metnin birçok yönden hatalı, basit ve sıradan olması, çok eski kaynakların hiçbirinde bu ciltten bahsedilmemesi ve Mevlâna'nın ölümünden kısa bir süre sonra Veled Çelebi ve Çelebi Hüsameddîn'in bulunduğu bir ortamda aslî nüshayla karşılaştırılarak yazılan ve Mevlâna

Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlı olan *Mesnevî*'nin altı ciltten oluşması gibi sebeplerden bu cildin Mevlâna'ya ait olmadığı hususu ağır basmaktadır.

Bu açıklamalardan ilginç ve farklı olanı ise *Mesnevî*'nin yedinci cildi hakkında herhangi bir cümlesi olmayan ancak eserinin ilk cildinde *Mesnevî*'nin altı cilt olduğunu ifade eden bir bölüme yer vermiş olan Sarı Abdullah Efendi'ye aittir. Sarı Abdullah Efendi ortaya sunduğu altı maddeyi, genel itibariyle batınî yönden açıklamaya gitmiş ve bunu Mevlâna'nın şahsındaki büyüklüğüne bağlamıştır. İlk olarak "şeş cihet" üzerinden açıklama yapan Sarı Abdullah, Mevlâna'nın, *Mesnevî* ile tüm kainattaki güzelliği ortaya koyduğunu ifade etmiştir. İkinci olarak "eyyâm-ı sitte"nin mânâsına binâen *Mesnevî*'nin altı cilt olduğunu söylemiştir. Altı cilt olmasına dair diğer açıklaması ise Mevlâna'nın, "eşyâ-yı mezbûrenin ahvâlini" bilmesindendir. Dördüncü olarak Mevlâna, kelamın ve kalemin kudsiyetini ve bundaki mânâyı bildiği için eserini altı cilt yazdırmıştır. Beşinci olarak Mevlâna, tıpkı Eymen Vâdisi'nden gelen sesi altı yönden işiten Hz. Musa gibi içindeki o ilhamı altı cilt olarak *Mesnevî*'ye aktarmıştır. Son olarak ise Sarı Abdullah'a göre *Mesnevî*'nin altı cilt olmasının nedeni, ilâhî aşk ve sevgiye bağlı olarak dönüşün tekrar Allah'a olması ve Mevlâna'nın da bunu bildiği için eserine aşk hikâyesiyle başlaması ve altıncı cildin sonunda yine aşk hikâyesiyle bitirmesidir.

Sonuç olarak, buraya kadar yapılan bütün açıklamalar ve -her ne kadar tercümeden bir neticeye varılması mümkün olmasa da- Şâkir Efendi'nin yedinci cilt tercümesi ışığında, *Mesnevî*'nin ortaya atılan yedinci cildinin Mevlâna'ya ait olmadığı kanaatindeyiz. Cildin içinde geçen bazı beyitlerden ve beyitlere yapılan açıklamalardan bu cildin *Mesnevî*'ye benzediği veya benzetilmeye çalışıldığı görülse de incelediğimiz Mehmed Şâkir Efendi'nin tercümesinin diğer ciltlerine nazaran bu cildin daha basit bir üslûpta olduğu ve tüm eserin sade bir dille yazılmasına rağmen bu ciltte bazen tercümedeki kelimelerin bile yerli yerine oturmadığı da gözlemlenmiştir.

Bu konuda dikkatimizi çeken bir diğer husus da bahsi geçen yedinci ciltte yer aldığı ifade edilen ve mükerrer olduğu söylenen yaklaşık 1010 beytin hem Ankaravî şerhinde hem de diğer tercümelerde bulunmayışıdır. Neredeyse cildin yarısının tekrar edilen beyitlerden oluşması ve bunları da Ankaravî'nin "zâid" şeklinde işaretleyerek şerh etmemesi düşündürücüdür. Aslında Ankaravî'nin, bu beyitleri tekrar olduğu için şerh etmemesi gayet normaldir. Ancak tuhaf olan ise diğer altı ciltte uygulanan metotta olduğu gibi her cildin sonunda bir toplantı meclisinde bu ciltlerin okunduğu ve bazı yerlerinin düzeltildiği bilinirken, bu ciltteki tekrar eden beyitlerin varlığının nasıl açıklanacağı hususudur. Binlerce satırlık eseri olan Mevlâna'nın, bir ciltte bu

kadar beyti tekrar etmesi ne derece uygun olur? *Mesnevî*'nin ciltlerinin karıştırılmış ve dolayısıyla beyitlerin birbirine girmiş olabileceğini düşünsek, Ankaravî'nin bu beyitleri ayıklaması normal karşılanabilir. Ancak büyük çoğunluğu altıncı ciltten olan mükerrer beyitlerin içinde üçüncü ciltten alınanlar da bulunmakta ve asıl mevzu da burada karşımıza çıkmaktadır. Diğer ciltlerden alınan bazı beyitler yanlış kelimelerle alınmış ve yedinci cilde eklenmiştir.

Öte yandan Ankaravî'nin yaptığı şerh ve itirazlara verdiği cevaplar da Mevlâna'ya atfedilmeye çalışılan bu cildi yazan kişinin, bu düşüncesinde az da olsa muvaffak olduğunu göstermektedir. Zira kendisine "Hazret-i Şârih" unvanı verilen ve asırlar boyu dergahlarda hem eserleri hem de *Mesnevî* şerhi okutulan bu zatın Mevlâna'ya bağlılığı neticesinde bu derece aldanmış olması da bunu göstermektedir. Diğer taraftan Hazret-i Şârih'in yedinci cilt şerhini kullanarak bu cilde manzum tercüme yapan Şâkir Efendi gibi Hâfız Muhammed Emin ve İsmail Ferruh Efendi'nin de yaptıkları bu işte samimi olduklarını söylemek çok da yanlış olmayacaktır. Mehmed Şâkir Efendi'nin, Nahifî'den sonra yedinci cildi de dahil ederek manzum halde bir tercüme yapmasını ele alacak olursak; hem bu iş için yıllarını verecek olması hem de işin zor kısmı olan aynı vezinde manzum bir tercüme yapacak olması, onun bu konuda art niyetli olmadığını ve belki de Mevlâna'ya olan bağlılığı neticesinde konuyu fazla araştırmadan tercümeye girişmiş olabileceğini göstermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞAKİR MEHMED EFENDİ HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

A. HAYATI

Biyografik kaynaklar ile tezkirelerde hayatı hakkında kısa bilgileri bulunan Mehmed Şâkir Efendi, 1178/1762 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası saray çuhadarlarından Seyyid Ahmed Ağa'dır. Bu yüzden Mehmed Şâkir Efendi, Çuhadarzâde Şâkir Mehmed Efendi olarak da anılmaktadır. Küçük yaşlardan itibaren Enderun'da yetişmiş ve saray eğitimi alarak önemli makamlarda da bulunmuş olan Mehmed Şâkir Efendi, sarayda Livâ-yı Şerîf Şeyhliği hizmetinde bulunmuş olan âlim, fâzıl ve şâir biridir. Mütercimin divanındaki kasidelerden, Nakşibendi tarikatına mensup olduğu ve aynı zamanda Kâdiriyye ve Rıfâî tarikatine de yakınlığı bilinmektedir. 1252/1836 yılında 74 yaşında iken İstanbul'da vefat etmiş olan Mehmed Şâkir Efendi'nin kabri Eyüp Sultan (Hazret-i Hâlid)'ın kabri yakınlarındadır.

Mehmed Şâkir Efendi'nin eserleri, *Bahâristan Şerhi* ve *Dîvân*'ının yanında çalışmamıza konu olan manzum *Mesnevî-i Şerîf* tercümesidir.

Mehmed Şâkir Efendi'nin hayatı ve eserleri ile ilgili elde edilen bu bilgiler biyografik kaynaklarda, tezkirelerde ve özellikle divanındaki manzumelerde yer alan aşağıdaki bilgilerin özetidir.

"Çuḳadār-zāde Ḫˇāce Seyyid Mehmed Şākir Efendi Ṣadra'ẓam çuḳadārlarından Aḥmed Aġanın oġlıdır. İstanbullı sarāyda rikāb-dār ve livā-yı şerīf şeyḫi. Vefātı 1252 Hicrī, 1836 Milādī. Eyüp'de medfūndur.

Ḥayret-zedeyim 'aşḳla hem-dem neme lāzım
Cām-ı mey-i feyżim ki benim Cem neme lāzım

Elde ḳalem münīr ü ġam-ḫˇār ṭururken
Esrār-ı dil-i zārıma maḥrem neme lāzım

Ey dīde-i ḫūn-ābe-i Şākir ne bu girye
Te'ṣīr-i nigār eylemeyen ġam neme lāzım

Dīvānı, Üniversite kütübḫānesinde numara 309
Ḳāmūsu'l-A'lām Cilt 4, ṣayfa 2823
'Oṣmānlı Müellifleri Cilt 2, ṣayfa 266

Fatīn [Teẕkīresi] 208

Ṭayyār-zāde ʻAṭā Tārīḫi Cilt 4 ṣayfa 321

Ākif 48

Esʻad Efendi 68

Keşfüẓ-Ẓünūn Zeyli 510”[647]

“Şākir Efendi, müteʼaḫḫirīn-i şuʻarā-yı ʻOṣmāniyyeden üç kişinin ismidir. Birincisi (Es-Seyyid Meḥmed Şākir Efendi) İstanbullı olup 1188 tārīḫinde Sarāy-ı Hümāyūna dāḫil olaraḳ, Livā-yı Şerīf Şeyḫligi ḫidmetine taʻyīn olunmuş; 1252’de vefāt itmişdir. *Meṣnevī-i Şerīf*’i manẓūm olaraḳ Türkçeye terceme itmiş, Bahāristān-ı Cāmīʼye bir şerḥ yazmış ve müretteb bir dīvān daḫı bırakmışdır. Şu beyit onundur:

Ey dīde-yi ḫūn-ābe-yi Şākir ne bu girye
Teʼṣīr-i nigār eylemeyen ġam neme lāzım”[648]

“Şākir Mehmed Efendī: Şehrüʼl-aṣl füżelā-yı şuʻarādan olup taḥṣīl ve tefeyyüżi Enderūn-ı Hümāyūndadır. Sarāy-ı Hümāyūnda Livā-yı Şerīf Şeyḫligi ḫidmetinde iken 1252 tārīḫinde İstanbulda irtiḥāl iderek Ḥażret-i Ḫālid ḳurbundaki mezāristāna defnedildi. Aṣārı, bir nüsḫası Esʻad Efendi kütübḫānesinde mevcūd (Manẓūm Meṣnevī-i Şerīf tercemesi) ile (Şerḫ-i Bahāristān) ve Dīvānından ibāretdir. [Hıżır Bin Mustafā-yı Erzincānīnin de Bahāristān şerḫi vardır. Şākir Efendininki maṭbuʻdur.] Ebyātından:

Ey dīde-yi ḫūn-ābe-yi Şākir ne bu girye
Teʼṣīr-i nigār eylemeyen ġam neme lāzım”[649]

“Şākir Efendī: Enderūn-ı Hümāyūnludur. Taḥṣīl-i ʻilm ve maʻārifle, ṣoñra ḳaṭār-ı ricāl-i sarāya dāḫil oldu. Tülbent ağası, 1227 Şevvalinde rikapdar olup, 1228 Rebīʻüʼl-āḫirinde müteḳāʻid oldu. Ṣoñra ṭuruḳ-ı ʻaliyyeden müstaḫlef olup 1244’de ordu-yı hümāyūnda livā-i saʻādet şeyhi oldu. 1252 Rebīʻüʼl-āḫirinde irtiḥāl eylemişdir. Fāżıl ve şāʻirdir. *Meṣnevī-i Şerīf*’i naẓmen ve Bahāristānı nesren şerḥ eylemişdir.”[650]

[647] Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî Dîvân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, Bizim Büro Yay., Cilt 2, Ankara 2001, s. 470.
[648] Şemseddin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm I-VI*, Mihran Matbaası, İstanbul 1311, C. IV, s. 2823.
[649] Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Ali Şükri Matbaası, İstanbul 1338, C. II-2, s. 266.
[650] Mehmed Süreyya, *Sicilli Osmânî I-IV,* Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1311, C. III, s.126; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî I-VI*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1996, C. V, s. 1563.

Tayyar-zâde Ata Tarihi'nde Şâkir Efendi ile ilgili olarak "Cennet-mekân Sulṭān Mahmud Ḫān-ı Ṯānī Efendimiz Ḥażretleriniñ Rikābdārları Livā-yı Şerīf Şeyḫī İncir Köyli Ḥāce Şākir Efendi" başlığı altında altı beyitlik "Yâ Rasûlallāh" redifli bir gazel yer almaktadır.[651]

"…Nāẓım-ı mümā-ileyh Es-seyyid Meḥmed Şākir Efendi Der-sa'ādet'de ḳadem-nihāde-i sāḥa-i vücūd olup biñ yüz seksen sekiz tārīḫinde sarāy-ı hümāyūna çerāġ buyurularaḳ şem'-i kemāli şu'le-pāş-ı feyż ü iḳbāl olduḳdan soñra Livā-yı Şerīf şeyḫligi ḫiḍmet-i müstevcibü'l-mefḫareti ile nāil-i āmāl olmuş iken iki yüz elli iki senesi rūḫ-ı şerīfi 'azim-dār-ı beḳā, vücūd-ı laṭīfi Ḫażret-i Ḫālid -raḍıyallāhu 'anhü'l-vahde- civārında vāḳi' ḳabristānda muntaẓır-ı raḥmet-i Ḫudā olmışdır. Mümā-ileyh 'ālim ü fāżıl bir şā'ir ferḫunde-ḥaṣa'il olup *Mesnevî-i Şerīf*'e Türkçe bir ḳıṭ'a manẓūm tercemesi ve Bahāristān nām kitāb-ı latīfeye bir 'aded şerḫi ve bir ḳıṭ'a müretteb dīvān-ı belāġat-'unvānı vardır.

ĠAZEL

Ḥayret-zedeyim 'aşḳla hem-dem neme lāzım
Cām-ı mey-i feyżim ki benim Cem neme lāzım

Gülzār-ı emelde nice biñ şeyle düçārım
Ṣubḥ-ı kerem ü minnet-i şebnem neme lāzım

Elde ḳalem münīr ü ġam-ḫˇār ṭururken
Esrār-ı dil-i zārıma maḥrem neme lāzım

Ey dīde-i ḫūn-ābe-i Şākir ne bu girye
Te's̱īr-i nigār eylemeyen ġam neme lāzım"[652]

"Şâkir (Çukadâr Ahmed Aga-zâde)

İstanbulda Eski Otalar [Hâlen Fevziye tesmiye olunan mahaldir] kurbunda 'Üryânî Dedenin türbesi olan hânede sâkin sadr-ı a'zam çukadârlarından Ahmed Aga-nâm zâtın oglıdur. Dört yaşında mâderinden Şâhidî ve Subha-i Sıbyân manzûmelerini okuyup ve kable'l-bülûg sarf u nahvi dahi görüp Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis silehdârlarından Hançerli İbrâhîm Agaya karâbeti olmagla hazîne-i hümâyûna almışlar orada Şevkî Ahmed Efendi'den ve Yûsuf Efendi'den nesh okumuş ve Bahâristân-ı Câmî -kuddise sırruhûyı- sarâyda iken Sürûrî-âsâ

[651] Tayyâr-zâde Ahmed Atâ, *Târîh-i Atâ (Târîh-i Enderûn), I-V,* İstanbul 1293, C. 4, s. 321.
[652] Fatin Davud, *Hâtimetü'l-Eş'âr - Fatin Tezkiresi*, haz. Ömer Çifçi, KTB E-Kitap Yay., s. 234-235; Orhan Sarıkaya, *Tezkirecilik Geleneği İçerisinde Fatîn Tezkiresi,* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, s. 367-368.

muhakkikâne şerh eylediğini sâhib-tezkire yazar ve fi'l-hakîka Münîb-âsâ fuzalânın karîn-i takrîzleri olmuş güzel eserdir."[653]

Mehmed Şâkir Efendi'nin *Dîvân'ı* üzerine yüksek lisans çalışması yapan Semra Yanbal ve Fatma Dikbaş Tüysüzoğlu, divandaki manzumeleri inceleyerek mütercimin hayatı hakkında elde ettiği bilgileri çalışmalarında sıralamışlardır. Şairin babasının adının Seyyid Ahmed Ağa olduğu, küçük yaşta ilim öğrenmeye başladığı, altı yaşında iken annesinin öldüğü, oğlunu ise genç yaşlarda kaybettiği gibi bilgiler divanındaki tarihlerden ve mersiyeden öğrenilmektedir. Divanda, yaşadığı dönemdeki devlet büyüklerinden Sultan I. Abdülhamid ve Padişah III. Selim için kaleme aldığı kaside ve tarihler de yer almaktadır.[654]

Divanda dikkat çeken hususlardan biri, *"Sultan Selim Han Derviş Oldukda Kasidesi"* başlıklı manzumedir. Burada şair III. Selim'in, Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'ye bağlandığını söyleyerek Allah'ın bu kalbi, ehlullahın sırları ile mâmur etmesini dilemektedir.

III. Selim'in, Mevleviliğe karşı büyük bir ilgisinin olduğu hatta döneminde Şeyh Galib tarafından kendisine yazılan kasidenin yanına iliştirilen arzuhal ile Galata Mevlevîhânesi'nin onarımını üstlendiği ve uzaktan getirilen suyu mevlevihaneye bağışladığı bilinmektedir.

Mehmed Şâkir Efendi'nin, Mevlevilikle ilgili bir bağının olup olmadığı hususunun kaynaklarda yer almadığı görülmekle birlikte, divanında Rıfâî, Kâdirî ve Nakşî büyüklerine yazdığı övgü dolu şiirlerin yanısıra manzumelerinde yukarıdaki gibi Mevlâna ve Mevlevîlik ile ilgili mısralarının olması -az da olsa- bize şairin, Mevlevî meclislerinde bulunduğunu ve belki de *Mesnevî*'yi tercüme etmesine zemin oluşturduğu veya Mevlevîliğe intisap etmek istediği/ettiği bilgisini vermektedir.

Divandaki "dönerken" redifli gazelinde yer alan:

Döndürdi beni āteş-i 'aşḳıyla tenūra
Ol Mevlevī-i şūḫ edībāne dönerken

Elbet bize de rast gelür devr-i muvāfıḳ
Bu çarḫ-ı felek ṭavr-ı ġarībāna dönerken

[653] Rıza Oğraş, *Esad Mehmed Efendi ve Bağçe-i Safâ-endûz'u - İnceleme, Metin* -, Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap Yay., Burdur 2011, s. 135.
[654] Kasideler ve Tarihler için bkz.: Fatma Dikbaş Tüysüzoğlu, *Çuhadâr-zâde Şâkir Dîvânı - Metin, İnceleme,* Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005, 755 s.; Semra Yanbal, *Şâkir Mehmed Efendi Dîvânı, Metin - İnceleme*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2009, 1024 s.

Gördükde reh-i ‘işvede Şākir bu semā‘ı
Uydı o daḫı naġme-i devrāna dönerken

beyitlerinde şairin, Mevlevî âyinlerinde bulunduğu ve bazen iştirak ettiği bilgisine erişilebilir. Bununla birlikte divanda, III. Selim Han’ın kendisi gibi Mevlevî olan annesi Mihrişah Sultan’ın Mevlevî dergahına su getirmesini konu alan ve 1212/1796 tarihi not düşülen*“Târîh”* başlıklı bir manzume de bulunmaktadır:

TĀRĪḪ

\- . - - / - . - - / - . - - / - . -

Māder-i Sulṭān Selīm Ḫān Hażret-i ‘iffet-me‘āb
‘Ayn-ı ‘ālem çeşme-i luṭfuyla dil-cū ‘aşḳ ola

Ḫānḳāh-ı Mevlevīyi āb-ı iḥsān itdi Ḥayy
Feyżi Ḥaḳ emūzeci bir ḳaṭredür bu ‘aşḳ ola

Döndürür elbet yüzüñ āb-ı ḥayātı içmeden
Çün semā‘-ı teşnegāna irdi her sū ‘aşḳ ola

Oldı maḥsūbān-ı Mevlānā ḳudūmi ile şād
Neydügini bil baḥr-ı cūdı sūde ḳıl rū ‘aşḳ ola

Şākirā yoḳ bir naẓīri söyle tārīḫ-i laṭīf
‘Ayn-ı zemzem iç ṣalādır nāsa yā hū ‘aşḳ ola

Ayrıca,

“Lugaz-ı Dîger” başlığı altındaki;

Ḫalka göstermekde eşkāl ü ṣuver
Mevlevī-veş gāhīce durmaz döner

“Târîh-i Dîger” başlığı altındaki;

Şemse ḥācet var mı bu ṭāḳ-ı felek ‘unvāna hīç
Ḳıldı Mevlānā-yı Rūmī Şemsi envārın mezīd

beyti ve *“Def‘a Ḳaṣīde Gūne Ebyāt”* başlığındaki

Tāc-ı serdir sırr-ı Mevlānā hemīşe ‘āleme
Bundan bir külāh olmaz cihān-ı pür-ġama

Sırr-ı Mevlānā ile ḳılsun Selīm Ḫānıñ Ḫudā
Sikke-i baḫt-ı bülendiñ el-muẓaffer dā'imā

Cāy-gīr olsa füyūẓātı semā'-ı cāna
Bilünür maẓhar-ı esrār-ı ḳudūmi yine dir

Celālü'd-dīn Rūmī nūrı tābān itdi devrānı
Görür ṭarf-ı külehden 'ālemi maḥsūb-ı devr anı

Sikke-i cām-ı cihān-bīni virir cām-ı neşāt
Nāsere naḳd gibi ehline bu köhne rebāt

gibi beyitlerinin dışında özellikle tercümenin ilk cildinin sonunda yer alan zeyldeki;

Feyż-i Mevlānā irişdi cānıma
Nūr virdi şems-veş imānıma (İ 95b)

beyti ile tercümenin sonunda yer alan *"Tezyîli'l-Mütercime"* başlığı altındaki;

İntisāb-ı Pīrdir bende ġaraż
Ḫaḳdan artıḳ istemem aṣlā 'ivaż (İ 662b)

beyti, Mehmed Şâkir Efendi'nin hem yetiştiği ortam itibariyle hem de tasavvufun içinde olması hasebiyle Mevlevilikten uzak olmadığını ve hatta içlerinde olmak istediğini göstermektedir.

Ancak yine Mehmed Şâkir Efendi'nin divanındaki manzumelerden anlaşıldığına göre Şâkir Efendi, Şeyh Yusuf Sıddîk isimli bir zata intisap etmiştir. Şâkir'in, özellikle *Dîvân*'ındaki *Kilk ü Dil* isimli mesnevisinde hayatı hakkında çokça bilgisi yer almaktadır. Buradaki mısralarda, sosyal yaşantısındaki zorluklardan, aşık oluşundan ve çektiği sıkıntılardan Efendi'sine bağlanarak kurtulduğu bilgileri de bulunmaktadır.

B. ESERLERİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

Eserleri

Mehmed Şâkir Efendi'nin eserleri arasında manzum *Mesnevî* tercümesi dışında *Divan*'ı ve *Bahâristân* şerhi yer alır.

1. Mesnevî-i Şerîf Tercümesi - Tercemânu'l-Ma'nevî fî-Tercemeti'l-Mesnevî

Eser hakkında ayrıntılı bilgi dördüncü bölümde verilecektir.

2. Şerh-i Bahâristân (Hediyetü'l-İrfân der-Şerh-i Bahâristân)

Mehmed Şâkir Efendi'nin, Molla Câmî'nin *Bahâristân* adlı eserine yaptığı şerhdir. Eser 1836 yılında İstanbul'da Dârü't-Tıbâatü'l-Âmire'de 637 sayfa olarak basılmıştır. Eserin tespit edilebilen üç yazma nüshası mevcuttur. Bunlardan ilki Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü Nu. 2770'te, ikincisi yine Süleymaniye Kütüphanesi Tahir Ağa Koleksiyonu Nu. 458'dedir. Üçüncü nüsha ise Milli Kütüphane, Nevşehir Ürgüp Tahsin Ağa İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonu Nu. 50 Ür 361'de kayıtlıdır. Ayrıca Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi 22 Sel 1712 numarada kayıtlı bir nüsha daha görünmektedir. Ancak eser, temin edilemediği için detaylı şekilde incelenmemiştir.

Eser, mukaddime, sekiz bölüm ve bir hatimeden oluşmaktadır. *Bahâristân*'ın bitiminde Mehmed Şâkir Efendi'nin zeyli, mesnevisi ve münacatı yer almaktadır. Eserin sonundaki tarih beytine göre eserin yazılış tarihi 1209/1793 yılıdır.

Ola tārīḫi-veş her demde tāze
Bu bostān-ı nihāl-i ṭabʿ-ı Şākir[655]

Eserde, ilk olarak metninden Farsça aslından kısımlar alınmış ve alınan kısmın dil özellikleri verildikten sonra Türkçe tercümeye geçilmiştir. Eser, manzum ve mensur olarak kaleme alınmıştır. Eserin girişinde verdiği bilgilere göre Mehmed Şâkir Efendi eserini, Bahâristân'a yapılan şerhlerin -özellikle Şem'î'nin şerhinin- yetersiz olması nedeniyle ve bu eserin iyi bir şerhe ihtiyacının olması hasebiyle yazmıştır. *Bahâristân*'ın son derece eşsiz bir eser olduğunu belirttikten sonra bu eserin şerhinin de çok meşakkatli olduğunu ifade etmiş ve eserini telif ederken karşılaştığı sıkıntıları dile getirmiştir. Eserdeki ilgili kısım şöyledir:

[655] Mehmed Şâkir Efendi, *Hediyetü'l-'İrfan der-Şerh-i Bahâristân,* Dârü't-Tıbâatü'l-Âmire, İstanbul 1836, s. 606; Ersoy Zeybek, Mehmed Şâkir'in Bahâristan Şerhi (s.279-607) İnceleme-Metin, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2015.

“**Ammâ ba’d**:

Ma’lûm-ı erbâb-ı dirâyet ve manzûr-ı ashâb-ı kifâyetdir ki Hazret-i Mevlâna Câmî *‘revveha’llâhu rûhehus-sâmî’* hazretlerinin Bahâristân nâmı ile mevsûm kitâbı ve nüket ü nesâyih-i müstetâbı hakkâ bir dürr-i girânmâye ve bî-bahâ bir bahr-i ma’anî-i bî-intihâdır ki her bir hikâyâtı dil-firîb ü her bir mütâyebâtı müessir-i çün nevâ-yı ‘andelîb, riyâzında olan her bir gül-i sad bergin şemîmi meşâm-ı nâsı muattar ve lâle-i sürhı hezârân âkılın hayretle sînesîn pür-dâğ vü girîbânın çâk u perîşân ve derbeder ider. Ve zülâl-âsâ ma’ânîsi ‘ve mine’l-mâi külle şey’in hayy’ nassını telmîh ü işâret ve zâirini ravza-i rıdvân ile beşâret itdiği âşikâre vü hüveydâ vü nazm u nesri kıta kıta delîl ü davâ iken reng-i elvân-ı ma’ânîsî çerâğân-ı tercüme ile rûşenâ olmadığı ma’lûm-ı bîgâne ve âşinâdır. Her ne kadar **Şem’î** merhûm ol vâdîde tekupû itdiyse de şebistân-ı hayâlâtını geregi gibi rûşen idemedigi kitâbıyla müberhendir. Bu lâlezâr-ı ma’anîde şiddet-i nesâyim sebebiyle şem’-i beyânı fürûzân olmayup ‘kemâ huve aleyhi’ bâkî kâlmışdır. Binâenaleyh bu hakîr-i bî-mâye ve aciz-i fürû-mâye hâk-i akdâm-i evliyâ ve cebhe-fersây-ı meclis-i ‘ulemâ-yı feyz-cûyende-i melikil-kâdir es-**Seyyid Mehmed eş-Şâkir** *‘sânehu’llâhu min mekâyidil-hâsidi vel-mâkir’* edhem-i kilk-i hoş-reftârı bu vâdîye sevk ve tisyâr ve riyâz-ı bahâristânın makâmâtında kadrü’l-istitâa reftâr idüb ihâta-i idrak-ı mikdâri müşkülatımı ‘halle ‘alâ mâ kalle ve delle’ beyân u âyân ü bazen bazen kavâid-i fârisiyi dahı ilân ve ebyât-ü rübâiyat ve kıtâtının ilel ve izâhetini işâr ‘alâ mâ-huvelhakk’ beyne erbâbi’l-eş’âr beyân olunub Cenâb-ı Hudâ-yı lem-yezel ve lâ- yezâl vel-muvaffık-ı zül-celâlin tevfîkiyle itmâma resîde olmuşdur. Gerçi bâğbân-ı emel-veş gonca-i sad-bergini eşk-i hûnîn ile şuküfte ve lâlehâ-yı rengârengini dâğ-ı derûn ve ciger-hûn ile meydana gelince cân u dil perîşân ve âşufte ve şebistân-ı hayâlatı mihr-i endîşe ile hal olunca nergis-i çeşm-i emel neler çekmiş o şeb-bûy-ı pür-bûyun bir gice sefâsına tohm-ı ‘ömri ekmiş ve lakin yine sudur-ı urefâye kemâl ile şifâ ve derd-i ehl-i ‘aşka devâ olamaz, illâ meğer Hazret-i zıll-i İlâh hâmi-i şer’illah hâfızu suğûri’lmü’minîn nâzımu menâzımi’l-mülki ve’d-dîn kâli’u ‘ırki’l-cebâbireti kâmi’u miğferi sunûfi’l-ekâsireti….

Ol şâh-ı Felâtun-fikret ü Aristo-menkabet, Cem-haşmet, Dârâ şevket pâdişah-ı İslâm ve’l-müslimîn emirü’l-muvahhidin ve’l-mü’minîn olan zât-ı vâlânın nazar-ı kimyâ-nazîri ile sebike-i zer gibi bâlâ-i î’tibârda hâlisü’l- ‘ayâr olup ehli beyninde itibâr ve mâyedâr olması mukarrerdir deyü nâm-ı âlişânı şerefiyle teyemmünen ve ism-i pâk-i latîfiyle teberrüken Bahâristân-ı Mevlâna Câmî ‘kuddise sirrahu’s-sâmî’ inâyet ve tevfîk-i Bârî ile tercüme ve şerh olunup ismine *Hediyetü’l-‘İrfan der-Şerh-i Bahâristân* tesmiye olundu. Manzurînden mütemennâdır ki

kusurını kalem-i ‘afv ile tekmil ve nâvek-i ta’n ile hedef etmeyüp duâ-i hayr ile yâd ve bu âcizi dil-şâd ve mesrûru’l-fuâd buyuralar.[656]

Eserin Başı: s. 2

Bi’smi’llāhi’r-Raḥmāni’r-Rāḥīm… Maṭla‘-ı her sırr-ı kelâm-ı kadîm.

Bi-ḥamdillāhillezi zeyn-i besātîn-i ‘ālemü’l-ins bi-envā‘-ı ezhārü’l-ma‘ārif. Ve nūr-ı ḳulūb-ı ‘ārifī meclisü’l-ḳuds bi-eṣnāf-ı şümūsü’l-‘avāṭıf…

Eserin Sonu: s. 607

El-ḥamdü li-müyessiri itmāmi ṭab‘i hāẕe’ş-şerḥi’l-müsemmā bi-Hediyyetü’l-‘İrfān ‘ale’l-kitābi’l-meşhūri bi-Bahāristān, li’l-‘allāmetü’l-Cāmī ḳuddise sırrahu’s-sāmī, bi-Dāri’ṭ-Ṭıbā‘ati’l-‘Āmire bi-himmeti sulṭāni’z-zamān Maḥmūd Ḫān bi-ma‘rifeti nāẓırıhā el-‘abdi’l-faḳīr ilā elṭāfi Rabbihi’l-Eḥad Şeyḫ-zāde Es-Seyyid Muḥammed Es‘ad evā’ili Recebi’l-Ferd senete iṣneyni ve ḫamsīne ve mi’eteyni ve elf.[657]

3. Dîvân

Mehmed Şâkir Efendi’nin gayet hacimli ve kayda değer olan üçüncü bir eseri ise mürettep *Dîvân*’ıdır. Yaklaşık 730 adet farklı manzumenin yer aldığı ve 40’a yakın aruz kalıbının kullanıldığı *Dîvân*, Mehmed Şâkir Efendi’nin diğer tercüme ve şerh olan iki eserinden farklı olarak şairliğini göstermesi bakımından oldukça önemli bir eserdir. *Dîvân*’daki toplam beyit ve bent sayısı 6250 civarındadır. Eserde, 300 civarındaki gazel sayısından sonra en fazla manzume yaklaşık 120 adet olan tarihtir. Dönemin devlet adamlarına ve tasavvuf büyüklerine yazılmış 50 civarında kasideyi barındıran *Dîvân*’da, göze çarpan bir özellik birbirleriyle benzerlik gösteren veya tekrar edilen beyit ya da manzumelerdir. Hatta mesnevilerden bazıları başka şairlerin manzumelerine de benzemektedir. Örneğin *Dîvân*’da yer alan “Seyehat-i Dil” mesnevisi Şeyh Gâlib’in “Hüsn ü Aşk” mesnevisi ile benzerlik göstermektedir. Şâkir’in yetiştiği ortam itibariyle divandaki şiirlerinde, kendisinden hemen önce gelen şair ve yazarların etkisini görmek de mümkündür.

Eserin, bilinen iki yazma nüshası mevcuttur. Biri Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu’nda kayıtlı 06 Mil Yz FB 329 numaralı yazmadır. Diğeri ise İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Nu. 309’da kayıtlı nüshadır. Ancak bu nüshadaki manzumeler karışık ve eksiktir.[658] Ayrıca İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı’nda 93/3

[656] Mehmed Şâkir Efendi, *age.,* s. 3-5.
[657] Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Ersoy Zeybek, *Mehmed Şâkir’in Bahâristân Şerhi (s. 279-607), İnceleme-Metin,* Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kahramammaraş 2015.
[658] Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Semra Yanbal*, agt.,* 1024 s.; Fatma Dikbaş Tüysüzoğlu, *Çuhadar-zâde Şâkir Divânı,* Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005, 755 s.

numarada kayıtlı bir eserde Şâkir Efendi'ye ait olabileceğini düşündüğümüz şiirler vardır. Şâkir Seyyid Mehmed b. Ahmed Aga ismiyle kayıtlı olan divanın içerisinde Râgıb, Fâzıl ve Rasih'in şiirleri yer almakta ve eserin kapağında *Dîvân-ı Râgıb, Râsih ve Fâzıl* yazılıdır. Ancak 225 varak olan eserin 116b – 135b varakları arasında Şâkir mahlası ile gazel ve tarihler yer almaktadır. Şâkir Efendi'nin *Dîvân*'ı üzerine yapılan çalışmalarda bu manzumelere rastlanmamıştır. Dolayısıyla bu şiirler de daha önce tarafımızca çalışılan Milli Kütüphane'de kayıtlı 2660 numaralı şiir mecmuasında da tespit ettiğimiz üç şiiri ile Şâkir Efendi'ye ait olabilir.

Milli Kütüphane Nüshası

Eserin Başı:

"Seḥeri eyler idim fikr-i viṣāl
Ya'ni ol beyt-i şerīfe īṣāl"

Eserin Sonu:

"İremez vuṣlat-ı dil-dāre düşen sevdāya
Ḳalur endişe-i ümmīdi anıñ ferdāya
Uġradır başını bī-çāre hemān ġavġāya
Cān virir cān bulamaz kendi miṣāl-i sāye
Olamaz 'āşıḳa hīç āh gibi sermāye"

İstanbul Üniversitesi Nüshası

Eserin Başı:

"Āh eyledigim şīve-i reftārıñ içündür
Bī-tāblıġım zülf-i dil-efgārım içündür"

Eserin Sonu:

"Olmaya ḥāl-i dil-i Şākir-i bī-çāre tebāh
Gelmeye gūş-ı elem-i dīdeye bāng-ı eyvāh"

Edebî Kişiliği

Mehmed Şâkir Efendi'nin şairliği, mütercimliği ve şarihliğinde, babasının gayreti ile küçük yaşlardan itibaren almaya başladığı eğitimin ve yetiştiği ortam itibariyle Enderûn'da yetişmiş olmasının büyük etkisinin olduğu aşikardır. Dokuz yaşında saraya girmesiyle saray eğitiminin yanında ayrıca birçok âlim, şair ve edîb kişilerle de tanışmış olması, onun edebi kişiliğinin temellerini oluşturan başlıca etkenler arasındadır. Şâkir'in edebi kişiliğini eserleri üzerinden incelemek gerekirse:

Sarayda aldığı eğitim ve getirildiği makamlar dışında onun sosyal yaşantısı içinde de aktif biri olduğunu, tarihi olayları, gelenek ve görenekleri takip ettiğini, özellikle tasavvuf sahasında din büyükleriyle bağlantılı olduğunu divanındaki manzumelerden anlamak mümkündür.

Ancak, Mehmed Şâkir Efendi'nin edebi kişiliğini şairlik yönüyle ele aldığımızda onun, devrinde ya da kendisinden önce yaşamış olan şairler kadar başarılı olmadığını görmekteyiz. Özellikle divanındaki şiirlerde yerine göre tekdüzelik ve tekrarların olması, bazı manzumelerin başka şairlerin şiirlerine çok benziyor olması gibi nedenler onun şairliğinin birinci sınıf bir şairlik olmadığı hissini uyandırmaktadır.

Divan Edebiyatı'nın asırlardan bu yana geliştirilmiş, oluşturulmuş ve oturmuş bir yapısının olması, kimine göre çok başarılı eserleri ortaya koymanın sırrı olarak görülmüşse de kimine göre bu sınırdan dolayı özgün eserlerin ortaya koyulamamasına neden olmaktadır. Şiir yazmak, bazılarına göre iç rahatlatmak ve kendini huzurlu hissetmek için bir amaç gibi kullanılsa da bazı kimseler için şairlik, bir araçtır ve bununla hem ün kazanmayı hem de duruma göre geçimini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu sebeple divan şiirinde "taklit" kesinlikle kabul edilemez bir olgudur. Şairin, edebiyat dünyasından silinip gitmesine en büyük etkendir. Taklitçi şairlerin dışında, kendine özgü şiirler yazan şairler ile kafiye ve vezin konusuna değer verip kelimeleri birleştiren şairler de edebiyat dünyasında asırlardır görülen bir şeydir. Hemen hemen orta sınıf bir şairin çoğunda varolan, şiirlerinde kendisinden önceki şairlerin izlerinin görülmesi hususu, Mehmed Şâkir Efendi'de de karşımıza çıkmaktadır. Mürettep ve hacimli bir divana sahip olan Mehmed Şâkir Efendi'nin, şiirlerinde bahsi geçen bu benzerlik ve taklitin görülmesi onun kötü bir şair olduğunu göstermeyebilir. Ancak, bu açıklamalara göre onun şairlik düzeyinin, üst düzey bir şair kadar olmadığı kanaatine varmak mümkündür.

Şiirlerindeki benzerliğe bir örnek olması için Şâkir'in divanı üzerine çalışmış olan Semra Yanbal'ın belirlediği bir gazelin ilk üç beyti ve Fuzûlî'nin bu şiire benzer gazelindeki ilk üç beyit aşağıda verilmiştir:

Āh eyledigim şīve-i reftārıñ içindir
Bī-tāblıġım zülf-i dil-efgārım içindir

Ṣayd itdi beni va'd-i dürūġuñ seniñ ey meh
Bend oldıġım ammā ki bu iḳrārıñ içindir

Sen pādişeh-i kişver-i cevre dil-i zārıñ
Āvāreligi ġamze-i ḫūn-ḫˇārıñ içindir (Gazel 42)

Âh eylediğim serv-i hırâmânın içindir
Kan ağladığım gonce-i handânın içindir

Ser-geşteliğim kâkül-i müşginin ucundan
Âşüfteliğim zülf-i perîşânın içindir

Bîmâr tenim nergis-i mestin eleminden
Hûnin ciğerim lâ'l-i dür-efşânın içindir[659]

Ayrıca Mehmed Şâkir Efendi'nin divanında yer alan bazı manzumelerde de şekilden hariç muhteva benzerliği de göze çarpmaktadır. Şairin, tasavvufî ve temsilî bir mesnevi olan ve Aşk, Akıl, Cemal, Anne, Dadı vs. gibi kavramlar üzerinden kurulan bu tasavvufî mesnevisi "Aşkiyye" adlı mesnevisi, Şeyh Gâlib'in "Hüsn ü Aşk" mesnevisi ile benzerlik göstermektedir. Ayrıca yine "Seyehat-i Dil" adlı mesnevinin de kullanılan sembollerle Hüsn-i Mutlak'a ulaşılması yönüyle ismi geçen mesneviye benzediği görülmektedir.

Yüzyıl itibariyle bozulmaların görüldüğü ve eski görkemini kaybetmeye başlayan divan şiirindeki değişiklik, Şâkir'in mısralarında da karşımıza çıkmaktadır. Özellikle şiirlerindeki tekrarlardan dolayı bazen şiirlerinin diğer şairlere nispeten daha sıradan olduğu hissini vermektedir. Mehmed Şâkir, tasavvufu da birebir yaşadığı için şiirlerinde tasavvufa da geniş yer ayırmaktadır. Din ve tasavvuf büyüklerine yazdığı kaside ve tarih gibi şiirlerinin dışında tasavvuftaki mânâ alemini de iyi kullanmış ve bilhassa gazellerinde bunu göstermiştir.

[659] Semra Yanbal, *agt.,* s. 15-16.

Şiirlerinin arasında hikmet içerikli mısraları da bulunan Mehmed Şâkir Efendi, kendi şiiri ve şairliği konusunda divanında şöyle demektedir:

"BERĀ-YI MÜŞĀ'İRE

- . - - / - . - - / - . - - / - . –

Ḥāl-i 'anber-būyunuñ bir mūyuna olmaz naẓīr
Cümle buldāna efendim çıḳsalar teftīşe de

Şānına düşmez zebūn u nā-tüvān itmek beni
Şīr-i 'aşḳla iḫtilāṭım eskidir mīşede

'Ārif ü fāżıl dimem hātif-i 'ibādullaha baḳ
Kim düşürdi Şākir kim māyeyi teşvīşe de" (Kaside 8)[660]

Şâkir'in şiirlerinde birçok atasözü ve deyimin olduğu ve ayrıca çok sayıda arkaik kelimenin kullanıldığı da görülmektedir:

"Yaraya merhem çalmak", "canından bezmek", "göz atmak", "kaş göz etmek", "aklı başından gitmek", "gönlüne düşmek" kullanılan deyimlerden bazılarıdır.

"Çapmak", "dürüşmek", "bukağu", "bıldır", "ırlamak", "kakmak", "segirtmek", "sağrı" ise arkaik kelimerden birkaçıdır.

Ortaya koyduğu eserlerinden hareketle Şâkir'in Farsça ve Arapça'yı iyi derecede bildiği düşünülebilir. Hem *Divân*'ındaki -özellikle- Farsça olan manzumelerinden hem de *Mesnevî* tercümesi ve *Bahâristan* şerhindeki mısra ve beyitleri bu düşünceyi kuvvetlendirmektedir.

Mehmed Şâkir Efendi'nin şairliği üzerinden anlatılmaya çalışılan bu bilgilerin dışında onun, *Bahâristân* şerhini yapmış olması yönüyle aynı zamanda şarih olduğunu da söylemek mümkündür. Türk edebiyatında en çok şerh ve tercüme edilen eserlerin başında gelen *Mesnevî*'yi tercüme etmiş olmasının dışında, *Mesnevî*'den sonra şerh edilen Feridüddin Attar, Sâdi Şirâzi, Hâfız, Şevket-i Buhârî vb. gibi şahısların eserlerinin arasında yer alan Molla Câmi'nin *Bahâristân'*ını şerh etmiş olması, onun bu konuda iddialı olduğunu göstermektedir.

Klasik şerh geleneğine göre yapılan ve Şem'î'nin şerhinin yetersizliği nedeniyle ihtiyaç duyulduğu belirtilen bu şerhten anlaşıldığına göre Şâkir Efendi, kendinden önce gelenlerin

[660] Semra Yanbal, *agt.,* s. 40.

eserlerini takip, tetkik ve tenkit etmektedir. Şerhini yazarken, yeri geldikçe Farsça ve Arapça kuralları açıklamayı, cümlelere ve beyitlere anlamlar vererek anlaşılmasını sağlamayı amaçlayan Mehmed Şâkir Efendi, küçük yaşlardan itibaren aldığı eğitimini, tercüme ve şerh olan eserlerinde göstermeyi ve kalıcı bir şeyler bırakmayı başarmıştır. Şarih, yaptığı şerhin dışında eserinde "öğretici" ve "hatırlatıcı" bir rol üstlenmiş, gerekli gördüğü yerlerde edebiyata ve şiire dair açıklamaları yapmaktan çekinmemiştir. Şerh sırasında gramer özelliklerinden, kafiye çeşitlerinden ve vezin kalıplarından bahsetmeyi uygun gören Mehmed Şâkir, yaptığı bu işin, erbabınca anlaşılması gerektiğini düşünmüş ve bunun için çaba harcamış görünmektedir.

Mesnevî'yi tercüme eden ve bu işin en zor kısmı olan *Mesnevî* ile aynı vezinde olmak üzere manzum bir tercüme yapan mütercim Mehmed Şâkir Efendi'nin, bu eserinden hareketle de edebi kişiliğine dair bir şeyler söylemek mümkündür. Zira *Mesnevî*'nin tamamına yapılan bu tercüme onun edebiyata, sanata ve tasavvufa dair ne derece donanımlı biri olduğunu göstermektedir. Bir sonraki bölümde, çalışmamızın temel konusunu teşkil eden manzum *Mesnevî* tercümesi hakkında ayrıntılı bilgi verilirken yeri geldikçe mütercimin edebi kişiliğine de değinilmiştir.

Sonuç olarak bakıldığında Mehmed Şâkir Efendi, ortaya koyduğu eserleri yönüyle çok yönlü biridir. Şairlik, mütercimlik ve şarihlik alanında kendini gösterecek eserler ortaya koymayı başarmıştır. Hacimli bir divanın yanında *Mesnevî* gibi ciltlerle ifade edilen bir eseri manzum olarak tercümeye girişmiş, Nahîfî'den sonra *Mesnevî*'nin tamamına manzum tercüme yazan kişi olmayı başarmış, şerh geleneğini takip ederek kimlerin hangi eserleri niçin tercüme ve şerh ettiğini bilerek Câmî'nin *Bahâristân*'ını şerh etmiş ve aldığı eğitimin bir sonucu olarak eserleri ile günümüzde bile halen kendisinden söz ettirmeyi başarmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ŞAKİR MEHMED EFENDİ'NİN MANZUM MESNEVÎ TERCÜMESİ

A. ESERİN TANITILMASI

1. Adı, Yazılış Tarihi, Müellif Kaydı ve İstinsah Kaydı

Elimizde bulunan dört farklı nüshadan biri olan ve ilk üç defteri ihtiva eden Ankara Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Yazma Eserler Bölümü'nde bulunan nüshanın sonunda, bu nüsha için Mehmed Şâkir Efendi'nin manzum *Mesnevî* tercümesi'nin müellif nüshası olduğu kaydıyla birlikte eserin adı ve telif tarihi bilgileri yer almaktadır. Ayrıca yine bu nüshanın başında bulunan bilgiler de eserin sonunda yazan bilgileri doğrulamaktadır. Buna göre Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yazma Eserler Bölümü Muzaffer Ozak Koleksiyonu 112 numarada kayıtlı nüshada bulunan bilgiler şöyledir:

Nüshanın zahriyesinde yer alan;

"Terceme-i Meṣnevī-i Ḫāce Şākir Efendi bi-ḥaṭṭihī cild-i evvel ü ṣānī ve ṣāliṣ" ifadesi ile *"Ḫāce Şākir Efendi Bahāristān şārihidür, lā-tegful"* bilgisine göre ilk üç cildin yer aldığı bu nüsha bizzat Mehmed Şâkir Efendi tarafından yazılmıştır ve isimlerin karıştırılmaması için de Şâkir Efendi'ye dair ayrıca bir bilgi olarak *"Bahâristân şârihidir"* ifadesi not düşülmüştür.

Yine nüshanın en sonunda ise;

"Ḳad temme'l-mücelledātu'ṣ-ṣelāṣe min-Tercemāni'l-Ma'nevī fī-Tercemeti'l-Meṣnevī 'alâ-yedi ahveci'l-verā es-Seyyid Mehmed eş-Şākir bin es-Seyyīd Ahmed 'afā 'anhüme'l-melikü'l-emced ve hüve'-l-mütercimü'l-hakîr. Allāhümme iyyāke na'budū ve iyyāke nesta'īn ihdina'ṣ-ṣırāte'l-mustaḳīm. Bi-cāhi muṣṭafa'r-ra'ūfü'r-raḥīm ve bi-cāhi evliyā ülā'ike aṣḥābi'n-na'īm. Sene 1251 fī-Ẕilḥicce 3" (M 360b) bilgisi yer almaktadır. Bu bilgi diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

Esad Efendi 1671 ve İstanbul Üniversitesi nüshalarının sonunda bulunan *"Teẕyīli'l-Mütercime"* başlığı altındaki;

"Nām tārīḫe sezā ey Mevlevī
Rāḥ-ı īḳān ***Tercemānī Ma'nevī***" (İ 662b)

beytinde geçen *Tercemānī Ma'nevī* de eserin ismini veren beyittir.

Yukarıdaki ifadeler özetlenecek olursa;

- ✓ Eserin adının, Tercemânü'l-Ma'nevî fî-Tercemeti'l-Mesnevî,
- ✓ Mütercimin, Seyyid Mehmed Şâkir bin Ahmed,
- ✓ Nüshanın müellif hattı olduğu,
- ✓ İlk üç defterin 3 Zilhicce 1251/1835 tarihinde tamamlandığı bilgilerine erişilmektedir.

Ayrıca ilk üç defteri ihtiva eden bu nüshadaki birinci cildin bitiminde, ilk cildin bitiriliş diğer cildin başlayış tarihlerine dair bilgi de bulunmaktadır. Nüshada geçen ilk cildin sonu ve hemen ardından başlayan ikinci cildin derkenarında yer alan bilgi ise şöyledir:

"Cild-i evvel olmuş idi tercüme bin iki yüzle otuz yedide; cild-i sânîye şurû itdim henûz bin iki yüz ile hem otuz dokuz" (M 117b, E 97b)

Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi nüshasının ikinci cildinin ilk sayfasının derkenarında da (E 97b) yukarıdaki bilgi aynı şekilde yazılıdır.

Nüshalarda, 1239/1823'te başlanan ikinci cildin ne zaman bitirildiğine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Üçüncü cildin bitirilme tarihi ise verilen bilgilere göre, 1251/1835 tarihidir. Dolayısıyla müellif nüshasında bulunan ilk üç cilt için eldeki tarihler;

İlk cildin bitiriliş tarihi 1237/1821,

İkinci cildin başlama tarihi 1239/1823,

Üçüncü cildin bitiriliş tarihi 1251/1835'tir.

İlk cildin bitiriliş tarihini doğrulayan bir diğer önemli yer ise ilk cildin sonunda bulunan;

"Tekmile ve tezyîl-i mütercim-i faḳîr berây-ı iṣbât-ı cild-i sâbi'-i şerif ve bu cild-i evveli ancaḳ tercüme 'inâyet ü eltâf-ı bî-gerân sulṭânü's-selâṭîn ü şâhbâz-ı semâ 'ayne'l-yaḳîn celâlü'l-ḥaḳḳ ve'l-millet-i ve'd-dîn-i Mevlânâ ve min külli'l-vücûh evlânâ ile oldıġını îmâ ve ba'ż-ı varidât-ı faḳîr żamnında îrâd olındı biñ iki yüz otuz yedi senesi cemâzi'l-ûlâsınıñ selḫinde ḫıtâma resîde oldıġını beyân" başlığıdır.

Ancak Esad Efendi ve İstanbul Üniversitesi nüshalarının sonunda bulunan *"Tezyîli'l-Mütercime"* başlığı altındaki;

"Nâm târîḫe sezâ ey Mevlevî
Râḫ-ı îḳân Tercemânî Ma'nevî" *(1251)*

beytine düşülen tarihin 1251/1835 olması tüm ciltlerin bitirilme tarihinin 1835 olduğunu göstermektedir.

Ayrıca yine tercümenin tamamını ihtiva eden ve Esad Efendi nüshasında olmayıp da İstanbul Üniversitesi nüshasının -sözde- yedinci cildinin en sonunda yer alan;

"Gelüp bir hātif itdi 'arż-ı tārīḫ
Ferīdā geldi pāyāna kitābet"

tarih beyti ile *"sene 1251 fī-ġurre-i nūn bed'"* ve *"sene 1252 fī-selḫ-i sin"* ifadesinden anlaşıldığına göre de; eser, 1251/1835 tarihinde istinsah edilmeye başlanmış ve tartışılan yedinci cilt ile Farsça beyitleri de dahil olmak üzere 1252/1836 yılında çoğaltılarak bitirilmiştir. Esad Efendi nüshasında, nüshanın müstensihi veya istinsah tarihi ile ilgili herhangi bir kayıt yer almamaktadır.

Buraya kadar verilen bilgiler doğrultusunda; Mehmed Şâkir Efendi'nin manzum *Mesnevî* tercümesinin yazılış tarihine dair iki farklı durum ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki, üç cildi ihtiva eden nüshadaki bilgilere göre üç cildin bitirilme tarihi 1251/1835'tir. İkinci durum ise, diğer nüshalardaki tarih beytine göre yedinci cilt de dahil olmak üzere tüm ciltlerin bitirilme tarihi 1251/1835'tir. Eldeki dördüncü nüsha olan Esad Efendi 1356-1357-1358-1359 numaralı nüshalarda ise herhangi bir tarih veya kayıt yer almamaktadır. Ancak 1356 ve 1359 numaralı bu defterlerde bulunan Târih'lerin 1245/1829 ve 1246/1830 tarihini içermesi o yıllarda üçüncü ve dördüncü ciltlerin tercüme edildiğini göstermektedir.

2. Yazılış Sebebi

Mehmed Şâkir Efendi, eserinde *Mesnevî*'yi tercüme etme nedenini doğrudan ifade etmemektedir. Ancak ilk cildin sonuna yazdığı;

Defter-i evvel ḥaḳīre ḥāl olur
Anıñ içün ḳudret-i aḳvāl olur

Feyż-i Mevlānā irişdi cānıma
Nūr virdi şems-veş imānıma

Oldı rūḥānī teveccühler baña
Bir sözinde yoḳ 'alāḳam bil şehā

Perde-i rāzını keşf itmeyerek
Şāriḥ uṣlūbunda da gitmeyerek

Terceme oldı bu cild-i mu‘tenā
İrdi itmāmına da müjde baña

Didi iṣneyn güni tekmīl olur o
Vāḳı‘ā oldı o gün tekmīl bu

Añlama faḫriyye sen bu naḳlimi
Bī-şu‘ūrum bilürem ben ‘aḳlımı

Ṭa‘na yādı olmaya bu iḫtisār
Meṣnevī kim feṯḥ olınmaz bir ḥiṣār

Sen ne cür’et ile ḳıldıñ tercüme
Ne cesaret ile ḳıldıñ tercüme

Kimse bu vādiye aṣlā gitmemiş
Nice abdālān bu işi itmemiş

Bu kelāmımdan murād oldı cevāb
Seng-i ta‘na cür’et itmeye şebāb

Ḥaḳḳıñ ilhāmıyla her bir beytini
Kendi ilḥāḥıyla her bir beytini

Silk-i taḥrīre çeküp naẓm eyledim
İltizām-ı veznini cezm eyledim (İ 95b-96a)

mısralarından onun, *Mesnevî*’nin feth olunmaz bir kale olduğunu bildiği ve bu yüzden de *Mesnevî*’yi manzum olarak tercüme etme işine kimsenin girişmediğini, çoğu Allah dostunun böyle bir şey yapmadığını söylediği görülür. Ayrıca, kendisine Allah’tan gelen bir ilhamla bütün beyitleri nazm eylediğini ve veznine de uyduğunu belirten Şâkir Efendi, böyle bir işe giriştiği için de gençlerin kendisini ayıplamamalarını istemektedir.

Şâkir Efendi, *Mesnevî*’yi tercüme ederken zorlandığını da ifade etmek için ilk cildi kendisine delil göstermiş ve tercüme ederken kaleminden kanlar aktığını belirtmiştir;

Defter-i evvel müşārım çün benim
Aḳdı kilkimden o demler ḫūn benim

Defter-i sā'ire iẕn ü ruḫṣatı
Virür inşāllāh Ḫudā o devleti (İ 96a)

Yine tercümenin en sonunda yer alan *"Teẕyīli'l-Mütercime"* başlığı altındaki;

Bā-ḫuṣūṣ o ẕāt-ı pāk-i Mevlevī
Ṣāḥib-i heft cild-i pāk-i Meṣnevī

Himmetiyle oldı bu heft cild tamām
Türkī ta'bīrāt ile buldı ḫıtām

'Arabî beyti yazıldı Fārisī
Fehm ider meydān-ı naẓmıñ fārisi

Diḳḳat it ey nāẓir-i pür intibāh
Eyle gel 'ayn-ı başīretle nigāh

Ba'żı mestūrātına ṭa'n eyleme
Ḥikmetin fehm itmeyüp la'n eyleme

Ẓulmet-i inkārdan ḳıl iḥtirāz
Nādir-i envār ola meftūḥ u bāz

İntisāb-ı Pīrdir bende ġaraż
Ḥaḳdan artıḳ istemem aṣlā 'ivaż (İ 662b)

mısralarından ise Mehmed Şâkir Efendi'nin, Hazret-i Pîr'in himmetiyle bu eserin -tartışmalı yedinci cildiyle birlikte- tamamını tercüme ettiği, *Mesnevî*'de anlatılan hakikatlerin herkese aktarılması için -Farsça olan eseri- Türkçe olarak tercüme ettiği, Arapça beyitleri ise Farsça olarak çevirdiği görülmektedir. Eserde yer alan üstü örtülü mefhumlar için ise *Mesnevî*'nin aslına bağlı kaldığını, bunları anlamayanların kendisini ayıplamamaları istemektedir. Şâkir Efendi son olarak da amacının, Hazret-i Pîr'e intisap etmek olduğunu ve bundan başka bir şeyi de Allah'tan beklemediğini belirtmektedir.

3. Sunulduğu Kişi

Mehmed Şâkir Efendi, tercümesinin sonunda yer alan;

"Medīḥa-i pādişāh-ı cihān Sultān Maḥmūd Ḫān-ı 'adlī ki der-zamān-ı salṭanat o terceme kerdeşt" başlığı altında yazdığı Sultan II. Mahmud Han'ı öven beyitlerinin en başında, tercümesini Sultan'a sunduğunu ve onun bu tercümeyi kabul etmesi durumunda tercümesinin değer kazanacağını belirtmiştir;

Manẓumem olur o demde merġūb
Ger şāh-ı cihān iderse maṭlūb

Ol şāh-ı cihān ki şevḳ-nāmī
Virdi bu cihāna ḫoş niẓāmı

Ol şāh-ı cihān ki Ḫān Maḥmūd
'Adli ile nām-ı pāki maḥmūd

Şems-i felek-i mürüvvet odur
Devr-i ḳamer-i fütüvvet odur

Bāḳī ola 'izz ü şevketiyle
'Ālemde ṣaḳā-yı ni'metiyle

Şākir yetişür uzatma ḳāli
Maḳbūldür olan du'ā-yı ḥāli (İ 662b)

B. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

1. Eserin Tertibi

Mehmed Şâkir Efendi, manzum tercümesini *Mesnevî*'nin planına bağlı kalarak tertip etmiş ve herhangi bir sistematik yöntem takip etmemiştir. Bu açıdan bakıldığında tıpkı Mevlâna'nın Farsça *Mesnevî*'sinde olduğu gibi *"Besmele, Tevhid, Münacat, Na't, dört halifeye, devlet adamlarına yapılan övgü, sebeb-i telif, dua"* gibi bölümler manzum *Mesnevî* tercümesinde de bulunmamaktadır.

Ancak tercümenin ilk cildinin sonundaki *"Tekmile ve tezyīl-i mütercim-i faḳīr….. ḫıtāma resīde oldıġını beyān"* başlığı altındaki beyitler ve olduğu iddia edilen yedinci cildin sonunda yer alan *"Tezyīli'l-Mütercime"* ile beş beyitlik *"Medīḥa-i pādişāh-ı cihān Sultān Maḥmūd Ḫān-ı 'adlī ki der-zamān-ı salṭanat o terceme kerdeşt"* başlığından, Mehmed Şâkir Efendi'nin

tercümesini ne zaman yazdığı, kime sunduğu, niçin yazdığı gibi sorulara dolaylı olarak da olsa cevap bulunabilmekte ve dua bölümüne kısmen de olsa burada rastlanılabilmektedir. İlgili beyitler aşağıdadır:

Tezyīli'l-mütercime

Ḥaḳ Te'ālāya ṣenā-yı lā-yu'ad
Hem Resūline ṣalāt-ı bī-'aded

Evliyāsına daḫı ola selām
Ki 'ināyet oldı ḥüsn-i iḫtişām

'Ācizim iḥsān senīndir ey Ḫudā
Söyleyen sen söyleden sen da'imā

Melce'imdir bāb-ı iḥsānıñ senīn
Me'menimdir dār-ı ġufrānıñ seniñ

Nefsimi ḳıl kūşe-i şekden ba'īd
Ḥubb-ı ġayr ola dilimden tā bedīd

Yā İlāhī evliyāñ ḳıl rehberim
Enbiyāñ hem-siyyemā peyġamberim

Ya'ni ol maḥbūb ẕātıñ Muṣṭafā
Dest-gīr-i mücrimān u rehnümā

İtme ser-gerdān tebeh ma'ṣıyet
Yine sendendir 'ināyet merḥamet

Āl ü evlād u ṣaḥābī 'aşḳına
Sīne-sūzānıñ rebābı 'aşḳına

Bā-ḫuṣūṣ o ẕāt-ı pāk-i Mevlevī
Ṣāḥib-i heft cild-i pāk-i Meṣnevī

Himmetiyle oldı bu heft cild tamām
Türkī ta'bīrāt ile buldı ḫıtām

'Arabî beyti yazıldı Fārisī
Fehm ider meydān-ı naẓmıñ fārisi

Diḳḳat it ey nāẓir-i pür intibāh
Eyle gel ‘ayn-ı baṣīretle nigāh

Ba‘żı mestūrātına ṭa‘n eyleme
Ḥikmetin fehm itmeyüp la‘n eyleme

Ẓulmet-i inkārdan ḳıl iḥtirāz
Nādir-i envār ola meftūḥ u bāz

İntisāb-i pīrdir bende ġaraż
Ḥaḳdan artıḳ istemem aṣlā ‘ivaż

Nām tārīḫe sezā ey Mevlevī
Rāḥ-ı īḳān Tercemānī Ma‘nevī (1251)

Medīḥa-i pādişāh-ı cihān Sultān Maḥmūd
Ḫān-ı ‘adlī ki der-zamān-ı salṭanat o terceme kerdeşt

- - . / . - - . / . - -

Manẓumem olur o demde merġūb
Ger şāh-ı cihān iderse maṭlūb

Ol şāh-ı cihān ki şevḳ-nāmī
Virdi bu cihāna ḫoş niẓāmı

Ol şāh-ı cihān ki Ḫān Maḥmūd
‘Adli ile nām-ı pāki maḥmūd

Şems-i felek-i mürüvvet odur
Devr-i ḳamer-i fütüvvet odur

Bāḳī ola ‘izz ü şevketiyle
‘Ālemde ṣaḳā-yı ni‘metiyle

Şākir yetişür uzatma ḳāli
Maḳbūldür olan du‘ā-yı ḥāli

2. Eserin Bölümleri ve Hikâyeleri

Yukarıda belirtildiği üzere *Mesnevî*'nin tamamına yapılan tercümede düzenli bir bölüm olmamakla beraber, eserin sonunda mütercimin tezyili ve Sultan II. Mahmud'u öven beyitler yer almaktadır. Ayrıca ilk cildin sonundaki tezyil, tekmile ve yedinci cildin olduğunu isbat için yazılan bölüm ile *"Şakîk-i Belhî ile Harun Reşid Makalesi"* isimli bölümler, eserin dikkat çeken veya eser hakkında bilgi veren bölümleridir. Tercümede, *Mesnevî*'nin aslında olan başlıklara uyulmuş ve başlıklar kırmızı ile Türkçe olarak yazılmıştır. Ancak ana metinde bulunan hem eserin başındaki hem de cilt başlarındaki dîbâceler tercümede bulunmamaktadır.

Mehmed Şâkir Efendi'nin, tercümeyi yaparken hangi *Mesnevî* nüshasını esas aldığı bilinmemektedir. Ancak İstanbul Üniversitesi nüshasının 622a derkenarında *"Bu maḥalde iki beyt-i şerīfe nüsḫalarda nā-mevcūd ü Ḥażret-i Anḳaravī daḫı vāṣıl olamayup ancaḳ iḳtiżā-yı siyāḳ üzere terceme olındı."* ibaresinin yer almasından ve Esat Efendi nüshasında bu iki beytin Farsça kısmının boş olmasından, Şâkir Mehmet'in yedinci cildi tercüme için Ankaravî şerhini de kullanmış olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla diğer ciltlerin tercümesi için de Ankaravî şerhinden yararlandığı varsayılabilir.

Tercümede yer alan beyit sayıları ile eserin başı ve sonu ile cilt başları ve sonları hakkında bilgi "Eserin Nüsha Tavsifi" bölümü altında detaylı şekilde verilecektir.

Mesnevî'de, nüshalara göre farklılık gösterse de bine yakın başlık bulunmaktadır. 250 ile 325 arasında hikâyenin yer aldığı ve yüzlerce farklı konunun bulunduğu araştırmacılar tarafından belirtilmektedir.

Mesnevî'de, temsilî hikâyeler üzerinden verilmeye çalışılan dinî, tasavvufi ve ahlaki mesajlar aktarılırken, çok kuvvetli olan çağrışım yöntemiyle başka bir hikâyeye geçilmiş; o hikâye ile anlatılmak istenen dinî ve ahlaki konular aktarıldıktan sonra daha başka bir hikâye anlatılmaya başlanmış ve sonuna gelince de yarım kalan ilk hikâyeyi hatırlatmak suretiyle o hikâyenin devamı aktarılmıştır. Manzum *Mesnevî* tercümesi de beyitlerin birebir tercümesi olduğu için bu tertip üzere inşa edilmiş ve tercümeye ana metnin dışında herhangi bir ilave yapılmamıştır. Dolayısıyla tercümede, ana metindeki bütün hikâyeleri görmek mümkündür.

3. Ayet ve Hadisler

Mesnevî'nin özgün düzeni üzerine tertip edilen tercümede, kullanılan ayet ve hadislerin yeri ve sayıları da ana metinle örtüşmektedir. Dolayısıyla tercümede, *Mesnevî* ayet ve hadisleri adedince ayet ve hadise rastlanmaktadır diyebiliriz. Sayılarının fazla olmasından, buraya ayrıca

yazılmamakla beraber metinde, ilgili ayetler sûre adı, ayet sayısı ve açıklaması şeklinde dipnotta; hadisler de tespit edilebilindiği kadarıyla yine aynı şekilde dipnot olarak gösterilmiştir.[661]

C. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

1. Vezin

Manzum tercüme, mesnevîlerde en çok kullanılan ve *Mesnevî* ile aynı olan aruzun remel bahrinin *Fâʻilâtün Fâʻilâtün Fâʻilün* kalıbıyla yazılmıştır. Bilindiği üzere bu kalıp, hem kısa oluşu hem Türkçeye uygunluk bakımından kolaylığı hem de bazı kalıplarda da görülen durak ahengine yatkınlığı gibi sebeplerle özellikle uzun metinler içeren mesnevîlerde kullanılan bir kalıptır.

Mehmed Şâkir Efendi de tercümesinde, asıl metinde kullanılan vezin kalıbını kullanmış ve hem bu kolaylıktan yararlanmış hem de aslına uygun bir tercüme yapmak istediğini ortaya koymuştur.

İlk cildin tercümesinin sonunda yer alan, *"Tekmile ve tezyîl-i mütercim-i faḳîr berây-ı iṣbât-ı cild-i sâbiʻ-i şerif ve bu cild-i evveli ancaḳ …… ḫıtâma resîde oldıġını beyân"* başlığı altında bulunan aşağıdaki beyitlerde Mehmed Şâkir Efendi, Allah'tan gelen ilhamla her beyti kendi içinde tercüme ettiğini, uygun görülen vezin üzerine de tercümesini oluşturmayı kararlaştırdığını ifade etmektedir:

> "Ḥaḳḳıñ ilhāmıyla her bir beytini
> Kendi ilḥāḥıyla her bir beytini
>
> Silk-i taḥrīre çeküp naẓm eyledim
> İltizām-ı veznini cezm eyledim" (İ 96a)

Ancak çoğu şairde görüldüğü üzere Mehmed Şâkir Efendi'de de vezinle ilgili göze çarpan ve aruz kusuru olarak bilinen *imâle, zihâf, vasl, kasr, imâle, med* gibi hususlara rastlamak mümkündür.

Tercümede vezinle ilgili göze çarpan kusurlar veya uygulamalar şu şekildedir:

İmâle: Türkçe kelimelerdeki açık bir hecenin vezin gereği kapalı olarak okunması aruz şiirlerinde sık görülen ancak kusur olarak değerlendirilen bir durumdur. Bu husus, Şâkir

[661] *Mesnevî*'de geçen ayet ve hadislerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Dipnot 104, 105.

Efendi'nin tercümesinde de çok sayıda bulunmaktadır. Mehmed Şâkir Efendi'nin tercümesinin tarihsel olarak, Divan Edebiyatı'nın son dönemlerine yakın bir tarihte olmasının yanında tercümede akıcı bir Türkçe ile rahatça hareket edildiği düşünülürse, bu hususun aruz kusurundan ziyade okunurken şiirin kulağa hoş gelmesini sağladığı düşünülebilir. Tercümede fazlaca bulunan imâleye her ciltten birer örnek vermek gerekirse:

Şuya pek muḥtāc olan nev'-i semek
Rızḳı tengiñ güni uzar yek-be-yek (1/17)

Oldı ādem dīdesi nūr-ı ḳadīm
Gözde olan ḳıl olur ġāyet 'aẓīm (2/18)

Böylece bu ḳuvvet-i abdāl-ı Haḳ
Cümle Ḥaḳdan ne ṭa'āmdan ne ṭabaḳ (3/7)

Kim bu ḥarfe eylese sū-i naẓar
Miṣle olur hem aña cādır saḳar (4/34)

Söyleyim ben vaṣfıñı yol bulalar
Ki muḳaddem fevtine ḥasret çeker (5/22)

Ola ki destūr olup ire aña
Söylenecek sırları ḳıla edā (6/6)

Zihaf: Uzun okunması gereken Arapça ve Farsça kelimelerdeki hecelerin vezin gereği kısa okunması durumunu gösteren ve kusur olarak belirtilen zihaf, tercümede görülen bir diğer hususdur.

Kelimenin ahengini ve aslını bozduğu, kulağa hoş gelmediği için aruzda büyük kusur olarak bilinen zihafın iki farklı şeklini eserde görmek mümkündür. Bunlardan ilki, uzun ünlüyle biten kapalı hecelerin açılmasıdır:

Urma dem mir'āta ṣafvet var diyü
Olur ol dem āyīne hem tīre-rū (1/1069)

Var ise ḳāṣıd yā vardır ḥikmeti
Zīrā bu dīn ḳıblesi hem āyeti (2/1437)

Ṣūfī gördi aṣılı bir sufre boş
Çarḫ urup ḳıldı semā' ile ḫurūş (3/3169)

Var mezāristāna sen vaḳt-i saḥūr
Pehlū-yı dīvārda bir aḳ gūr (4/3318)

Ṭūṭī ki āyīnede ‘aksin görür
‘Aksi kendüye teveccühde ṭurur (5/1472)

İkinci zihaf türü ise imâle-i memdûde yapılacak yerde yapmamak ve kelimenin ses ahengini bozmaktır. Şiirlerde ilkinden daha fazla görülen ve ona göre daha hafif bir kusur olan bu türe de tercümede rastlamak mümkündür:

Çünki bī-nūr ile eylersin ḳırān
Aḫẕ-ı nūr eyler mi andan dīgerān (1/2286)

Kim ki ḫalvetde nigāhıñ ṣaḳlar o
‘Āḳıbet dōstdan ta‘allüm eyler o (2/24)

Nice yüz biñ kīmyā ḫalḳ itdi Ḥaḳ
Ṣabr-veş bir kīmyā yoḳ müttefaḳ (3/1944)

Med: İki kapalı hece arasında bir açık hece bulunması durumu ortaya çıktığında, sonu uzun ünlü ve bir ünsüzle biten heceyi uzun okumayı ifade eden med, tercümede sıkça karşılaşılan bir husustur:

Şāhdan hicrānı altı yıl ḳadar
İrmedi itbā‘-ı ‘Īsāya żarar (1/466)

Ḫākden dūn olma çün dōst bula ḫāk
Gösterür vaḳt-i bahār envār-ı pāk (2/33)

Ḫalḳda gūnāgūn rāy u ‘aḳl var
Kimseler bu cānibe itmez firār (3/2124)

Kīmyā-gerdir cihānda ‘ārifān
Ma‘dene itmez naẓar hīç bir zamān (4/704)

Līk aġlebdir sebeble istinād
Tā bile ṭālib neden ḥāṣıl murād (5/1588)

Bu cihān hep cengdir eyle naẓar
Ẕerreler ṣan ehl-i dīnle min-kefer (6/36)

Kasr: Uzun bir hecenin hafifletilmesi yani inceltilmesi olarak bilinen kasr; Mehmed Şâkir Efendi’nin de yeri geldikçe başvurduğu uygulamalardandır. Tercümede şâh, dünyâ, mâh, gâh gibi kelimelerde vezin gereği sıkça kasr yapıldığı görülmektedir:

Ol kesiñ körligine kim şekdedir
Ḳırdı nāmūs-ı **şehi** münfekdedir (1/1036)

Sen ‘asel biz sirke dīn ü **dünye**de
Def‘-i ṣafrā idelim bu sīnede (2/1875)

Ol ki gāhī ḫōş **gehī** nā-ḫōş olur
Bir zamān ṣu bir zamān āteş olur (3/1486)

Sunnī cebrī sübḥasından bī-ḫaber
Cebrī sunnī sübḥāsından bī-eṣer (3/1566)

Tozı bıraḳ gel **mehi**ñ sözine sen
Şāh-ı ‘aşḳ da‘vet ider gel itme fen (6/2040)

Maṭla‘-ı şems ol **Sikender**-sīr iseñ
Pür żiyāsın ḳanda eylersen vaṭan (2/45)

Vasl: Kapalı olan hecenin açılmasını sağlamak amacıyla, son hecesi ünsüzle biten bir kelimenin, kendinden sonraki ilk hecesi ünlüyle başlayan bir kelimeye vezin gereği bağlanması durumu olan vasl, tercümede çok sayıda karşılaşılan bir husustur:

Çün irişdi yold**an_ol** merd-i ġarīb
Şeh ḥużūrına getürdi ol ṭabīb (1/205)

Çeşmi**ñ_ol**dı göñlüme ḥaḳḳā ki göz
Ġarḳ-ı dīde oldı bu göñlüm henūz (2/101)

Kendi ḥüsni cilvesiyle mest gezer
Ḥā**lim_‘ā**lem ṭuydı odur bī-ḫaber (3/1628)

Tercümede bu tür ulamaların dışında, özellikle ünlüyle bitip yine ünlüyle başlayan bir kelimenin ünlülerinin, vezin gereği tek ve açık hece olarak okunması durumu da sıkça kullanılan aruz uygulamalarındandır. Özellikle Türkçe kelimelerde vezin gereği uygulanan bu husus, hece düşmeli ulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Tercümede bu tür ulama, genellikle “ne”, “nice” ve “ki” gibi kelimelerden sonra gelen fiiller arasında görülmektedir. Bunların metnin ahengini bozduğu söylenilemez. Metinde, bu tür durumlarda genellikle ilk kelimenin ünlüsü hazf edilmiş ve vezne uydurulmuştur:

Bu hevādan **k'an**da ki sī-murġ-ı rūḥ
Uçar evvel gördigine bā-fütūḥ (1/1455)

Didi maṭlab ol **k'ol**a dā'im beḳā
Diñle ey ġāfil de çūpden it ḥayā (1/2138)

Dem urur tā pōstuñ senden çeker
V'ey aña ki düşmen afyonuñ süzer (2/260)

Söyle niçün māderi ḳatle sebeb
N'işlediydi saña ey bed-ḫū 'aceb (2/784)

Didi feryād iderek ḳaṣdıñ nedir
Ben saña **n'et**dim 'aceb 'ahdiñ nedir (2/1892)

Sūy-i āḫirde olanlar böyledir
Yā **nic'o**lur z̲āt-ı pākine muḳirr (3/419)

Biz saña ḫıdmet ile 'ayş eyleriz
Sen idince ḫıdmeti biz **n'eyle**riz (5/114)

Arapça ve Farsça Kelimelerde ünlü türemesi: Vezin ve kafiye gereği bazı kelimelerde görülen bir durum olan türeme, Mehmed Şâkir Efendi'nin tercümesinde de ciltlerin hemen hemen hepsinde görülen bir husustur:

Münkirān 'ayn-ı cu'al ne būy-ı gül
Yā ża'īf-i maġza o 'ayn-ı **dühül** (1/2041)

Mekr-i şeyṭān bunda bozıldı **şükür**
Diyü kendiñ rū-siyeh boldı **şükür** (1/830)

Ol melek ḳuş gibi bāl ü perri var
Bu **'aḳıl**da terk ü kerr ü ferri var (3/3366)

Görinür alçaḳ naẓarda gerçi fülk
Görinür yüksek **fikir**de ṭaġ u mülk (4/3511)

Her **emir**de gördiler çün iki kār
Bu tereddüd olmaz o bī-iḫtiyār (6/425)

2. Kafiye

Mehmed Şâkir Efendi'nin, *Mesnevî* ile aynı vezinde yazdığı tercümesinde kullandığı kafiyeler de oldukça çeşitlilik göstermektedir. Eserin tamamında görülen ancak ilk ciltlerde

daha sık karşılaşılan asıl metindeki kafiye ile aynı kafiyeyi kullanma durumu dikkate alınmazsa mütercimin eserin tamamında kafiye bulmak için sıkıntıya düşmemiş olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca eserin hacmi, vezin zorunluluğu ve mümkün olduğunca Türkçe kelimelerle tercüme edilmesi de düşünüldüğünde bu durumun çok da büyük bir eksiklik olduğu görülmeyecektir.

Eserde Farsça, Arapça ve Türkçe kelimelerle yapılan kafiyelerin oranı dikkate alındığında Farsça ve Arapça kelimelerle yapılan kafiyelerin çokluğu görülmekle beraber; Türkçe kelimelerle yapılan kafiyelerin de az denilmeyecek oranda olduğu fark edilmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi yaklaşık 26 bin beyitlik bir eserin tercümesinde diğer sınırlılıkların yanında bir de kafiye düşünmek oldukça zorlayıcı bir durumdur. Bunun için asıl metinden kopmadan ve o beytin kafiyesinin çevresinde dolaşarak bir kafiye bulmak veya aynısını kullanmak normal bir durum olarak düşünülebilir. Hacimli bir eserin bir bölümünün, bir hikâyesinin veya bir iki cildinin tercümesi yapılacak olsa ya da daha öncesinde benzer çalışmalarla bir hazırlık yapılmış olsa belki özgün kafiyeler ortaya çıkabilecektir. Ayrıca *Mesnevî'*nin manzum diğer tercümeleri de incelenirse o tercümelerde de kafiyelerin oranlarının veya benzerliklerinin birbirine yakın olduğu görülecektir.

Mehmed Şâkir'in *Mesnevî* tercümesinde görülen kafiyelerin dillere göre örneklerinden bazıları aşağıda gösterilmiştir:

Türkçe isimlerle yapılan kafiyeler

ḳarışıḳ / bulaşıḳ	1/460		seniñ / teniñ	1/3285
ṣoġuḳ / ḳonuḳ	2/213		yoḳ / çoḳ	2/1980
dek / tek	3/1375		geri / yeri	3/1379
yüzi / özi	4/254		yol / ṣol	4/3366
teli / eli	5/481		kişi / işi	5/601
söze / öksüze	6/304		yara / ḳapḳara	6/218

Türkçe fiillerle yapılan kafiyeler

eyleyiñ / diñleyiñ	1/582		ölmüşüm / bulmuşum	1/662
göresin / süresin	2/1985		yapdılar / ṣapdılar	2/2883
egmesi / degmesi	3/1221		keser / geçer	3/1334
olayım / bulayım	4/2372		ṣaçar / ḳaçar	4/3225
yapdılar / ṭapdılar	5/428		eylese / ese	5/563
urur / söndürür	6/372		eyleyen / iden	6/625

Türkçe fiil ve isimlerle yapılan kafiyeler

utan / yavan	1/1198		bil / sebīl	2/320
ol /ḳul	2/348		öküz / düz	2/628
degil / dikil	3/ 892		işit / yigit	3/1355
oḳu / ḳamu	4/290		ola / pula	4/593
gel / güzel	5/171		degilim / eyleyim	5/1968
ol / yol	6/614		isteyen / esen	6/778

Türkçe - Arapça kelimelerle yapılan kafiyeler

ṭuzaḳ / ittifāḳ	1/1210		ur / nūr	1/1348
ṭut / sükūt	1/1542		otur / sürūr	2/486
ṭurur / ġurūr	3/581		eylerem / herem	3/1129
yanar / kibār	4/449		yol / ḳabūl	4/2745
olur / ḳuṣūr	5/2889		gözet / menḳaṣet	5/3016
çekem / dem	6/2544		var / ḳarār	6/2649

Türkçe - Farsça kelimelerle yapılan kafiyeler

yek / pek	1/665		bunı / hāmūnı	1/1537
sen / men	2/699		biri / gevheri	2/763
niyāz / biraz	3/784		söz / henūz	3/3783
sen / resen	4/2823		içün / derūn	4/2933
gider / şeker	5/1767		ben / dehen	5/1928
şu / rū	6/3670		var / āşikār	6/2571

Arapça kelimelerle yapılan kafiyeler

ḫarec / ferec	1/2940		sefer / ḫaṭar	1/2975
‘alīl / sebīl	2/1889		devām / müdām	2/2020
fenā / beḳā	3/809		teraḥ / feraḥ	3/3726
müdām / ḳıyām	4/186		melek / müşterek	4/2797
sevḳ / şevḳ	5/1602		ḫayāt / memāt	5/1665
kelām / melām	5/1717		at / şıfāt	6/3476

Farsça kelimelerle yapılan kafiyeler

kemend / bend	1/1213		direng / leng	1/1227
şīr / sīr	1/1015		mūş / ḫurūş	1/1056
pelīd / ümīd	3/620		dürüşt / muşt	3/686
rāygān / şūbān	4/240		nigār / bahār	1/2959
birūn / derūn	5/1652		derd / merd	5/2730
berg / merg	6/808		leb / şeb	6/631

Arapça - Farsça kelimelerle yapılan kafiyeler

eger / ḳader	1/651		dārugīr / emīr	1/472
sücūd / dūd	2/2059		sefer / güẕer	2/2641
ṣuver / hüner	3/545		şitāb / müstecāb	3/2529
āfitāb / ḥicāb	4/484		du‘ā / Ḫudā	4/2838
melek / nemek	5/1629		āsumān / beyān	5/2741
siper / keder	6/3639		ḫāk / helāk	6/1348

Mehmed Şâkir Efendi'nin tercümesinin tamamında görülen kafiye türlerine genel olarak bakıldığında ise, tam ve zengin kafiyenin üzerine kurulu bir metnin olduğu görülmektedir. Ayrıca metnin hacmi düşünüldüğünde yarım kafiyenin kullanıldığı beyitlerin de dikkat çekecek kadar fazla olduğu fark edilmektedir.

Divan Edebiyatı'nda kullanılmış olan kafiye sistemine göre değerlendirilecek olunursa metinde; iki veya daha fazla ses benzerliğine dayanan *mürekkeb kafiye*, tek ses benzerliğine dayanan *mücerred kafiye* örneklerini görmek mümkündür. Metinde geçen kafiye örneklerinden bazıları şunlardır:

Mücerred kafiye örnekleri:

bil / ḳīl	1/503		ibtidā / intihā	1/1635
fütā / ḫaṭā	2/2716		güẕer / ser	2/2751
cefā / pā	3/2580		saḳaṭ / faḳaṭ	3/3494
‘aṣā / rūşenā	4/2936		Ḫudā / rehā	4/2950
kes / bes	4/3066		meḥek / felek	4/3061
himem / kerem	5/2787		başar / muḫtaṣar	6/2673

Mürekkeb - mürdef kafiye örnekleri:

cünbān / sencān	1/1641		sükūn / cünūn	1/2855
ittifāḳ / nifāḳ	2/1107		ʻanīd / pelīd	2/2017
ʻamīḳ / refīḳ	3/2453		hemān / civān	3/2474
kerīm / nedīm	4/3086		iḫtiyār / nigār	4/894
engīzdir / tīzdir	5/3519		esīr / dilīr	5/3803
kemāl / ḫayāl	5/3992		melūm / ketūm	5/4067

Mürekkeb - mukayyed kafiye örnekleri:

cebr / ḳabr	1/964		saḫt / dıraḫt	1/2836
ṣayd / ḳayd	2/2735		şikest / pest	2/2146
Elest / mest	3/2460		bī-keyf o / żayf o	3/3579
bend / pend	4/3046		rengden / jengden	4/1864
farḳ yoḳ / ġarḳ yoḳ	5/3522		şehvet-perest / mest	5/965
merg / terk	5/1875		ʻahd / cehd	5/1197

Ayrıca metinde kullanılan ve ahengi oluşturan bir diğer kafiye türü ise *cinaslı kafiye*dir. Tercümede kullanılan *mürekkeb, nakıs ve mütekarib cinas* örnekleri şöyledir:

Ṣūretiñ sen de erit ***zaḥmet ile***
Vaḥdeti taḫtında görür ***raḥmet ile*** (1/696) (Hattî cinas)

Anlarıñ nesli daḫı ***bisyārdır***
Nām-ı Aḥmed nāṣır oldı ***yārdır*** (1/749) (Mükerrer cinas)

Sen ki bedlik eyler iseñ vaḳt-i ***ceng***
Tāzeler anı ṭarabla bāng-ı ***çeng*** (1/1582) (Hattî cinas)

Kim ki dirse cān merd ü ***zenedir***
Şāh-ı cāna çeşm ü gūş ***revzenedir*** (1/1841) (Mükerrer cinas)

Muttaṣıl dirdi oña ṭoġrı *sözi*
Sözi ṭoġrı hem daḫı ṭoġrı *özi* (2/883) (Mutarraf cinas)

Tā ki bu arż-ı şerīf-i bā-*şebāt*
Söyleye anda saña her bir *nebāt* (4/1365) (Lâhık cinas)

Nice bir uyḳuya olmuşsın *esīr*
Bir gice bīdār olan devletl*e sīr* (5/2194) (Merfû cinas)

Ola ki görmiş ola bende *'ayb*
Ben göremem ben baña olur *ġayb* (2/886) (Hattî cinas)

Tercümede ara ara görülen bir diğer kafiye ise *Zü-kafiyeteyn*dir:

Cümle *şāhān* kendi dünuñ *dūn*dır
Cümle *ḫalḳān* mest-i dīger-*gūn*dır (1/1573)

Didi yā *Mūsī* aña ḳıldım *'ayān*
Ḫalvet-i *ḫāṣı* aña açdım *hemān* (2/364)

Bu *zebāne* āteşī çün *nūr* olur
Sāye *fānī* şem' andan *dūr* olur (5/700)

Cān-ı *'ālim* sūy-ı 'ālimde *hemān*
Rūḥ-ı *ẓālim* sūy-ı ẓālimde *'ayān* (5/1824)

Eserde, şeddeli bazı kelimelerin vezin zaruretinden dolayı şeddesiz okunması gerektiği durumlar da yer almaktadır:

Mürvetüñ Mūsā seḥābı vaḳt-i Tīh
Geldi andan ḫ̆ān u nān-ı bī-şebīh (1/3791)

Ḫulḳımız ancaḳ bizim oldu ez̲ān
Ādemīye **hedye** virdi Müste'ān (3/3508)

Ġaflet ile olsa nāsī-i **evel**
Olmaz ol nisyān andan mużmaḥal (4/3799)

Muġlaṭāt u ṭumṭuraḳ u kār u bār
Kendi ḥāl ü kārına baḳ eyle ‘ār (1/2336)

Yalıñız ḫamr olmadı mest eyleyen
Her ne ki **şehvāt**ı odur çeşm-zen(4/3761)

Mehmed Şâkir Efendi’nin tercümesinde kimi zaman kafiyenin göz için değil kulak için yapıldığı da görülmektedir:

Faḳrden dā’im ḳaçarlar cümle ḫalḳ
Loḳma-i ḥırṣ u emelden bu ḳalaḳ (1/982)

Her emirde evsaṭ olmaḳdır ḫayır
Mu‘tedil aḫlāṭda olmaz hīç żarar (2/3552)

Didi uyḳum uyanıḳdan bed benim
Yuḳarudan yidim aşaġı nerm (5/93)

3. Dil ve Anlatım Özellikleri

Manzum bir tercüme olan *Tercemânü'l-Ma'nevî fî-Tercemeti'l-Mesnevî* isimli eserin dili ve üslûbu hakkında bir şeyler söylemeden evvel Mehmed Şâkir Efendi'nin diğer eserlerindeki üslûp özelliklerini de bilmenin faydalı olabileceği kanaatindeyiz. Şâkir Efendi'nin *Bahâristân* şerhi incelendiğinde, eserde bol miktarda Arapça ve Farsça kelime kullanıldığı, hatta çoğu cümlede Türkçe kelime olarak sadece yüklemlerin olduğu görülmektedir. Dolayısıyla asıl metne bağlı kalındığı söylenilebilir. Diğer yandan kurulan cümlelerin kısa olması ve Türkçe gramer yapısına uygun olarak işlenmesi şerhin anlaşılmasındaki en önemli etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Mütercimin *Dîvân*'ında da benzer durumlar göze çarpmaktadır. Ancak burada dönemin etkisinden dolayı az da olsa sade bir dilin kullanıldığı görülmekle beraber tekdüze ifadelerin ve tekrarların yer alması *Dîvân'*daki akıcılığı ve dil özelliklerini belli oranda ve olumsuz yönde etkilemektedir. Buradan yola çıkarak, kısmen mütercimin Türkçeyi kullanmadaki başarısını görmek mümkündür.

Tercemânü'l-Ma'nevî fî-Tercemeti'l-Mesnevî isimli manzum tercümede mütercimin, sanatsal açıdan bir kaygısının ve diğer eserlerinde olduğu gibi şairliğini, şârihliğini, mütercimliğini göstermek amacında olmadığı fark edilmektedir. Tercümede Şâkir Efendi'nin, kaynak metindeki kelime hazinesine bağlı olduğu, dolayısıyla asıl metne sadık kaldığı da hissedilmektedir. İlk cildin sonundaki zeylde bulunan;

> "Ḥaḳḳıñ ilhāmıyla her bir beytini
> Kendi ilḥāḥıyla her bir beytini
>
> Silk-i taḥrīre çeküp naẓm eyledim
> İltizām-ı veznini cezm eyledim" (İ 95b - 96a)

beyitlerinde Şâkir Efendi'nin, *Mesnevî*'nin kendi dünyası etrafında dolandığı ve bu dünyadan dışarı çıkmamaya özen gösterdiği anlaşılmaktadır.

Bu nedenle tercümede, asıl metindeki Arapça ve Farsça ibarelerin çoğu zaman aynen alındığı, özellikle de kafiye veya redifi teşkil eden kelime ya da terkiplerin birebir kullanıldığı görülmektedir. Bazı beyitlerde ise sadece bir iki tane Türkçe ek kullanılarak Farsça aslı alınmıştır. Bu bakımdan okuyucunun, *Mesnevî'*nin aslını az da olsa bilmesi, hatta hikâyeler veya mazmunlar hakkında bilgi sahibi olması gereklidir denebilir.

Dikkat çeken ve asıl metinle aynı olan veya büyük kısmının benzer olduğu mısra ve beyitlere örnek olması bakımından birkaç örnek vermek gerekirse:

Şâkir Efendi Tercümesi	Cilt	Farsça Asıl Metin
Mak‘ad-ı ṣıdḳsın degil ḳaṣr-ı dürūġ Bāde-i ḫāṣṣın degilsin mest-i dūġ	5/1816	Maḳ‘ad-i ṣıdḳī ne eyvān-i durūġ Bāde-i ḫāṣī ne mestīyī zi dūġ
Bir göñül getür ki ḳuṭb-ı ‘ālem o Cān-ı cān-ı cān-ı cān Ādem o	5/910	Ān dilī āver ki ḳutb-ı ‘ālem ūst Cān-i cān-i cān-i cān-i Ādem ūst
Pes ḳıyāmet işte bu dünyā idi Yā ḳıyāmetde ḫaṭā var kim didi	2/994	Pes ḳıyāmet būdī in dünyā-yı mā Der ḳıyāmet key ḳoned curm u ḫaṭā
Sır yolında nice yüz biñ kimse var Tevbe ḳırmış olmuş o ḫūk ü ḫımār	5/2657	Ez reh-i sır sed hezārān-ı diger Geşte ez tevbe şikesten ḫūk ü ḫer
Kim ki kāh u cev yiye ḳurbān olur Kim ki nūr-ı Ḥaḳ yiye Ḳur’ān olur	5/2536	Her ki kāh u cev ḫored ḳurbān şeved Her ki nūr-ı Ḥaḳ ḫored Ḳur’ān şeved
Nāḳa-i Ṣāliḥ ki ṣūretde şütür Siñirin ḳaṭ‘ itdi hem ol ḳavm-i mür	1/2529	Nāke-i Sāliḥ be ṣūret bud şutur Pey borīdendeş zi cehl ān ḳavm-i mur
Rūḥ-ı Ṣāliḥ gibi ten de nāḳadır Rūḥ vāṣıl ten belī der-fāḳadır	1/2535	Rūḥ hem çūn Sāliḥ u ten nākeest Rūḥ ender vasl u ten der fākeest
Nāḳa-i Ṣāliḥ vücūd-ı ṣāliḥān Sırra gidince helāk-i ṭāliḥān	1/2532	Nāke-i Sāliḥ çu cism-i sāliḥān Şod kemīnī der helāk-i tāliḥān
Maḳ‘ad-ı ṣıdḳān celīs-i Ḥaḳḳ olur Āb u gil tabḫānesinden ḳurtılur	5/1817	Maḳ‘ad-i ṣıdḳ u celīseş Ḥaḳ şode Reste zīn āb u gil-i āteşgede
Âyineñ bildiñ mi niçün ġamzı yoḳ Pās ile ṭolmışdır anıñ jengi çoḳ	1/37	Āyine’et dānī çerā ġemmāz nīst Zānki zengār ez ruḫeş mumtāz nīst
Didi ey nūr-ı Ḫudā def‘-i ḫarac Ma‘nī-i eṣ-ṣabr-ı miftāḥu’l-ferec	1/105	Goft ey nūr-ı Ḥaḳ u def‘-i ḫarac Ma‘nī-i eṣ-ṣabr-ı miftāḥu’l-ferec

Örneklerde de görüldüğü üzere, bu şekildeki beyitlerde mütercim asıl metindeki beyte bağlı kalmış ve tercüme yaparken sadece Türkçe bir iki kelimeden veya eklerden yararlanmıştır.

Bununla beraber Mehmed Şâkir Efendi’nin, bu kadar hacimli bir eseri çok rahat ve akıcı bir şekilde tercüme ettiği, çoğu Türkçe beyitlerden ve kullandığı bazı Türkçe kelimelerden anlaşılmaktadır. Eserin tamamına bakıldığında Türkçe kelimelerin çoğunun fiiller ve zamirler olduğu da dikkatten kaçmamaktadır. Bu hususlar aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

Bir eliñ çıkmaz sesi virmez sadā
Tā ki bir el itmeye yardım aña (3/4617)

Her ne ṭoḳursañ bütün yıl giy anı
Her ne ekerseñ bütün yıl yi anı (5/3243)

Firḳatinden acı hīç bir nesne yoḳ
Saña ṣıġınmaḳ gibi bir neş'e yoḳ (1/3962)

Ṣūfi geç bulur zamāndan ḳısmeti
Anıñ içün çoḳ yimekdir himmeti (2/537)

İş aña varur ki Ḥaḳ a'lā ider
Her ne ekdi ise āḫir ol biter (2/1067)

Var iken on yāre başıñda 'ayān
Merhemi kendiñe ur ey nev-civān (2/3058)

Ne ekerseñ biçdigiñ olur seniñ
Yoḫsa ẓulmuñle yanar cān u teniñ (3/2506)

Bir avuç ṭopraḳla ḫūrşīd-i cihān
Ṣıvanur mı hīç olur mı ol nihān (4/855)

Ẓann ider misin ki ḥarf-i Meṣnevī
Oḳıyınca vire saña pertevi (4/3608)

İrişür ise eger cezb-i Ḫudā
Ḳazmadan cāhı ẓuhūr eyler o mā (5/2089)

'Adl odur ki viresin eşcāre ṣu
Ẓulm odur ki viresin bir ḫāre ṣu (5/1119)

Aġlamaz ise bulut gülmez çemen
Aġlamazsa ṭıfl virmezler leben (5/134)

Nāz itmekdir şekerden daḫı ḫoş
Līk az yi ki żarardır hem de boş (5/557)

Görse bir dilber göñül olmaz turuş
Gül gören bülbül olur mı hīç ḫamuş (6/2693)

Var gözüñ kendi gözüñle baḳ hemān
Sen sefāhat gözini eyle nihān (6/3362)

Ḳulaġıñ var kendi gūşuñla işit
Gūş-ı ḥumḳı terki gūşına iş it (6/3363)

Yā ki çölmek ḳapaġı gibi lisān
Açdıġıñ demde aşı olur ‘ayān (6/4944)

Ṭoḳ ḳarındır bunda şeyṭān çārşūsı
Alma ṣatma cümle tüccār ārzūsı (6/4776)

Tercümenin ne kadar akıcı olduğunun görülebilmesi için, *Mesnevî*'nin tamamının manzum tercümesini yapmış olan Nahîfî'nin ve ilk cildin manzum tercümesini yapmış olan Muhammed Nazmî-i Halvetî'nin ilk on sekiz beyit tercümeleri ile Mehmed Şâkir Efendi'nin tercümesi aşağıda verilmiştir:

Şâkir Efendi	Nahîfî	Muhammed Nazmî-i Halveti
Güş ḳıl neyden ḥikāyet eyliyor İftirāḳından şikāyet eyliyor	Diñle neyden kim ḥikāyet etmede Ayrılıḳlardan şikāyet etmede	Diñle neyden ne ḥikāyet ider ol Ayrılıḳlardan şikāyet ider ol
Ki neyistāndan beni ḳat‘ ideli Cūşişimden merd ü zen inler belī	Dir ḳamışlıḳdan ḳopardılar beni Nālişim zār eyledi merd ü zeni	Kesdiler tā kim ḳamışlıḳdan beni İñledür nālem benüm merd ü zeni
Kim firāḳdan sīne ister şerḥa-dār İştiyāḳıñ derdini şerḥ ide zār	Şerḥa şerḥa eylesün sīnem firāḳ Eyleyem tā şerh-i derd-i iştiyāḳ	İsterem her sīne pür-zaḫm-ı firāḳ Diyem aña şerḥ-i derd-i iştiyāḳ
Kendi aṣlından uzaḳ düşen kişi Vuṣlatı ḳılmaḳ ṭaleb dā’im işi	Her kim aṣlından ola dūr u cüdā Rüzgār-ı vaṣlı eyler muḳtedā	Her kim oldı kendü aṣlından cüdā Girü ister aṣlına ol vaṣl ola
Ben ki her cem’iyyetiñ nālānıyım Hem-celīs-i ‘āşıḳ-ı vīrānıyım	Ben ki her cem‘iyyetiñ nālānıyem Hem-dem-i ḫoş-ḥāl ü bed-ḥālānıyem	Ben ki her meclisde nālān olmışam Nīk ü bedle cüft ü yārān olmışam
Cümlesi ẓannında oldı baña yār Yār esrārı derūnumda uyar	Her kişi ẓu‘munca baña yār olur Ṣoḥbetimden ṭâlib-i esrār olur	Her ki ẓannıyla olur baña yār Olmaz esrār-ı derūnum āşikār
Sırrımı bu nāleden ẓann itme dūr Līk çeşm ü gūşda yoḳdur o nūr	Sırrım olmaz nālişimden gerçi dūr Līk yoḳ her çeşm ü gūşa feyż-i nūr	Nāle-i dilden degül sırrum cüdā Līk çeşm ü gūşa yoḳ nūr-ı liḳā
Ten bu cāna cān tene mestūr degil Līk cānı görmege destūr degil	Birbirinden cān u ten pinhān degil Līk yoḳ destūr-ı rü’yet cāna bil	Cān u ten beyninde bu‘d u dūr yoḳ Herkese cān görmege destūr yoḳ
Ney ṣadāsı nārdır degil hevā Kimde bu āteş yoḳ olsun o hebā	Oldı āteş ṣıyt-ı ney ṣanma hevā Kimde bu āteş yoġ ise ḫayf aña	Bāng-ı ney āteşdir anı ṣanma bād Yanmayan bu āteşe olsun remād
Āteş-i ‘aşḳdır ki düşdi nāya ol Cūşiş-i ‘aşḳdır ki anı meyde bul	Āteş-i ‘aşḳ iledir te’sīri ney Cūşiş-i ‘aşḳ iledir teşvīş-i mey	Āteş-i ‘aşḳ-ı Ḫudādur neyde bu Cūşiş-i ‘aşḳ-ı Ḫudādur meyde bu
Yārdan dūr olanıñ yāri bu ney Perdemiz çāk itdi perde perde hey	Yārdan mehcūra hem-derd oldu ney Çāk-sāz-ı perde-i merd oldu ney	Ney olur yārinden ayrılana yār Perdeleri perdemüz eyler figār
Ney ki zehr oldı vü hem tiryāḳdır Hâsılı dem-sâzdır müştāḳdır	Ney gibi bir zehr ü tiryāḳ olamaz Ney gibi dem-sāz ü müştāḳ olamaz	Ney gibi kim gördi zehr ü tiryāḳ Ney gibi kim gördi dem-sāz-ı firāk
Rāh-ı pür-ḫūnuñ sözin söyler müdām ‘Aşḳ-ı Mecnūn ḳıṣṣasın virür peyām	Ney virir bir rāh-ı pür-ḫūndan ḫaber ‘Aşḳ-ı Mecnūn ḳıṣṣasın taḳrīr ider	Ney ḫaber virür reh-i pür-ḫūndan Ḳıṣṣa-i ‘aşḳ-ı dil-i Mecnūndan
Böyle ‘aşḳıñ maḥremi bī-hūşdur Müşterīsi her lisānıñ gūşdur	Bī-dilāndır maḥrem-i esrār-ı hūş Yok zebāna müşterī illā ki gūş	Maḥremi bu hūşuñ erbāb-ı cünūn Müşteridür dile gūş-ı ṭālibūn
Derdimizle nice gün bī-gāhdır Nice gün şūriş ile hem-rāhdır	Derdimizden rūzlar bī-gāh olur Rūzlar çoḳ sūz ile hem-rāh olur	Ġamda günler olmada bī-vaḳt u ān Günler oldı yanmalara hem-zebān
Rūzlarıñ gitdiyse gitsün bāk yoḳ Sen ḳal işte sen gibi bir pāk yoḳ	Ġam deġildir günler eylerse güzer Sen hemān bāḳī ol ey pākīze-ter	Günlerümüz gitdi ise bāk yoḳ Bize sen ḳal ey senüñ tek pāk yoḳ
Şuya pek muḫtâc olan nev‘-i semek Rızḳı tengiñ güni uzar yek-be-yek	Māhiyi baḥr olamaz sīrāb sāz Rūz-ı bī-rūzī olur ġāyet dırāz	Şuya balıḳ olmayanlar sīr olur Şā’im olanuñ nehārı dīr olur
Añlamaz hīç puḫteniñ ḥālini ḫām Böyle ise sözi ḳaṣr it ve’s-selām	Puḫte ḥālin hīç fehm itsin mi ḫām İḫtişār üzre gerek söz ve’s-selām	Añlaya mı puḫte ḥālin hīç ḫām İḫtişār eyle kelāmı ve’s-selām

Mesnevî tercümelerinde görmeye alışık olduğumuz eksik tercüme, bir beyte iki veya daha çok beyitle tercüme ve karışık tercüme gibi durumlar bu tercümede görülmemektedir. Dolayısıyla yukardaki örneklerden de görüldüğü gibi Mehmed Şâkir Efendi'nin tercümesi *Mesnevî*'ye yapılan birebir beyit tercümesidir. Tercümenin sadece dört yerinde bir beyte iki veya daha çok beyitlik tercüme yapıldığı görülmüştür:

Şâkir Efendi	Cilt	Farsça Asıl Metin
Tīrler perrān olur līkin kemān Merdümānıñ gözlerinden der-nihān Tīrler perrān kemān pinhān vü ġayb İrişür gençliklere biñ tīr-i şeyb	3/529 3/530	Tîrhâ perrân kemân pinhân zi gayb Ber cevânî mîresed sed tîr-i şeyb
Söyledigim cümle ef'āliñ seniñ Yüzde birin didim aḳvālin seniñ Bu cerāḥatlar seniñ nefsinde var Līk maġlūbsın ḳatı cehl ile 'ār Ḥaḳḳına söylense artar vaḥşetiñ Dīgerāndan hep meṣeldir ḳısmetiñ	3/1011 3/1012 3/1013	Ger zi tū gūyend vahşet zāyedet Ver zi dīger âfesan bunmâyedest
Nā-ümīdiz belki bir ümmīd olur Gicemizde belki bir ḫūrşīd olur Ḍāl olduḳ bulalım rāh-ı reşed Biz ki maṭrūduz ire ḥabl-i mesed	3/1230 3/1231	Nā-ümādānīm u ūmīdī resīd Rāndegānīm u kerem mā rā keşīd

Ehl-i kesbiñ rāhı renc ile ta‘ab Belki nādir vāḳı‘ olmaz bu ‘aceb		
	3/1525	
Cümle fermānında her vaḥş ü ṭuyūr	3/1526	Rāh-i rūzī kesb u rencest u ṭa‘ab
Baḥr ü berde seyr iderler hem ‘uyūr	3/1527	Herkesī rā pīşeyi dād u ṭaleb
Herkese şan‘atla virdi bir ṭaleb Rāh-ı rencden kesb-i pür tāb u ta‘ab		
Vaḳ‘a-yı rec‘-i Ḥudeybiye Resūl Şöyle ġamgīn idi hem ġāyet melūl		
	3/4724	Vaḳt-i vāgeşt-i Ḥudeybiye Resūl
Nāgehān şem‘-i Resūl ḥaḳkında Ḥaḳ	3/4725	Devlet-i *innā fetāḥnā* zed duhul
Nevbet-i *innā fetaḥnā* oldı daḳḳ		

Eserin, tercüme bakımından oldukça başarılı olduğu tamamına bakıldığında hissedilmekle birlikte tercümenin, Nahîfî'nin manzum tercümesine yakın olduğu da göze çarpmaktadır. Ayrıca eserde, bazı beyitlerde Nahîfî'den daha başarılı olunan çeviriler olmasına rağmen bazı beyitlerde ise akıcılığın ve mananın kaybolduğu hatta beyitte bir kuruluğun hissedildiği çeviriler de mevcuttur.

Nahîfî tercümesiyle yakın veya birebir aynı olan bazı beyitlerin tercümesi örnek olması için aşağıda verilmiştir. Diğer yandan birinci ciltten seçilmiş ve Şâkir Efendi tercümesine göre 3701, 3747, 3876, 3982 ve 2939. beyit olan beş beytin üç farklı mütercim tarafından tercümesi de şöyledir:

Şâkir Efendi	Nahîfî	Muhammed Nazmî-i Halveti
Didi Peyġamber ki aṣḥābım nücūm Reh-revāna şem‘ ü şeyṭāna rücūm	Didi Peyġamber ki ṣaḥbimdir nücūm Reh-revāna şem‘ ü şeyṭāna rücūm	Didi Peyġamber ki aṣḥābum nücūm Yolcılara şem‘ u şeyṭāna rücūm
Nār-ı şehvet çāresidir nūr-ı dīn Nūr kim iṭfā’-i nārü’l-kāfirīn	Çāre nār-ı şehvete envār-ı dīn Nūr kim iṭfā‘-i nārü’l-kāfirīn	Şehvet odına ne çāre nūr-ı dīn Nūruñuzdan söndi nārü’l-kāfirīn
Ḫˇāceden bir lafẓ ile ol ḥürr olur Ṭatlı ‘ayş eyler bu līkin mürr ölür	Ḫˇāceden bu bir söz ile ḥürr olur Ol ise ḥelvāyken āḫir mürr ölür	Bir sözinden ḫˇācenüñ olur bu hür Ol dirilür ṭatlu ölür līk mür
Her kime āteş penāh u püşt ola Hem Mecūsī ola hem Zerdüşt ola	Her kime āteş penāh u puşt olur Hem Mecūsīdir o hem Zerdüşt olur	Her kime āteş penāh u püşt olur Ol Mecūsī olur u Zerdüşt olur
Ger olam meşġūl-i işkāl ü cevāb Teşnegāna nice virem kās-āb	Ger idersem şuġl-ı işkāl ü cevāb Nice a‘ṭā ideyim aṭşāna āb	Ger olam meşġūl-i işkāl ü ṣavāb Teşnegāna pes ḳaçan virem şarāb

Şâkir Efendi	Cilt Beyit	Nahîfî	Cilt Beyit
Böyle bir şāh-ı ‘aẕīm ü bī-kerān Bir füḳā‘a nice ṣıġar ey ḫarān	2/1582	Böyle bir şāh-ı ‘aẕīm ü bī-kerān Bir feḳā‘īye ṣıġar mı ey ḫarān	2/1592
Ey birāder sen hemān endīşesin Mā‘adāsı üstüḫˇān u rīştesin	2/279	Ey birāder sen hemān endīşesin Mā‘adā bir üstüḫˇān u rīştesin	2/281
Var vücūduñ līk ġāfilsin hemān Vaḳt-i ḥācetde Ḫudā ider ‘ayān	2/688	Var vücūduñ gerçi ġāfilsin hemān Vaḳt-i ḥācetde ne eyler Ḥaḳḳ ‘ayān	2/689
Lem yelid lem yūled elḥaḳ lāyıḳı Vālid ü mevlūduñ odur Ḫālıḳı	2/1751	*Lem yelid lem yūled* oldu lāyıḳı Vālid ü mevlūduñ oldur Ḫālıḳı	2/1762
Cān-ı cāndan ḥāmil oldı cān hemān Böyle bir cāndan olur ḥāmil cihān	2/1191	Cān-ı cāndan çünki ḥāmil oldı cān Ḥāmil oldu böyle bir cāndan cihān	2/1199
Didi ḥaḳdır bu velī ey sībeveyh İtteḳī şerre men aḥsente ileyh	3/270	Didi bu ḥaḳdır velī ey sībeveyh İttekī min şerri men aḥsenteleyh	3/266
Vechini āhenger eyler çün siyāh Tā ki būs ide gice bir rūy-ı māh	3/560	Çehresin āhenger itmekde siyāh Tā ki ola būse-dār-ı rūy-ı māh	3/545
Virdi herkes ey ḫudāvend ü melik İşte bu vehm ile oldı müntehik	3/1619	Ḫalḳdan ḳavl-i ḫudāvend ü melik Eyledi vehm ü ḫayāle münhemik	3/1561
Ḫoş beyān itdi Ḥakīm-i Ġaznevī Cünd-i maḥcūba miṣāl-i ma‘nevī	3/4437	Ḫoş beyān itdi Ḥakīm-i Ġaznevī Şaḥṣ-ı maḥcūba miṣāl-i ma‘nevī	3/4261

Meryemiñ a‘żāsı oldı lerzenāk Ki bürehneydi iderdi cismi pāk	3/3888	Meryemiñ a‘żāsı oldu lerze-nāk Kim bürehne cism idi ol ẕāt-ı pāk	3/3727
Mu‘cize ḳıldı ṭaleb Bū-Cehl-i sek Gördi ammā artdı anda reyb ü şek	4/365	Mu‘cize itdi ṭaleb Bū-Cehl-i sek Gördü ammā oldu ḥabs-i reyb ü şek	4/357
‘Arşda pervāz eyle gel bī-perr ü bāl Gāh ḫūrşīd ol gehī bedr ü hilāl	4/1145	Eyle pervāz-ı felek bī-perr ü bāl Gāhi ḫūrşīd ol gehī bedr ü hilāl	4/1125
Māl gitdi ṭutalım yā ḳanda meyl Seyl gitdi ise ḳanda cāy-ı seyl	4/1820	Ṭut ki gitmiş māl ammā ḳanda meyl Seyl eger geçdiyse ḳanda cāy-ı seyl	4/1775
Mā’il-i Hāmān iseñ Hāmānīsin Mā’il-i Mūsā iseñ Sübḥānīsin	4/2841	Mā’il-i Hāmān iseñ Hāmānīsin Mā’il-i Mūsā iseñ Sübḥānīsin	4/2738
Vaḳt-i ‘aṣr oldı sözi kūtāh ḳıl Hem de ‘aṣrıñ ‘aṣrını āgāh ḳıl	4/3966	Vaḳt-i ‘aṣr oldu sözün kūtāh ḳıl ‘Aṣrıñı ‘aṣrın āgāh ḳıl	4/3841
Bu ṣalāt u bu cihād u bū ṣıyām Ḳalmadılar cān ḳalur ki nīk-nām	5/254	Bu ṣalāt u bu cihād u bū ṣıyām Ḳalmaz ammā cān ḳalır ferḫundenām	5/250
Ḥarfi ögrenür velī sırr-ı ḳadīm Bilmez o ṭūṭīdir ancaḳ ne nedīm	5/1482	Ögrenir ḥarfi velī sırr-ı ḳadīm Ṭūṭīdir bilmez degildir ol nedīm	5/1448
Tā müşerref eyleye *Nūn ve’l-ḳalem* Tā ki toḫm eke saña o Ẕü’l-kerem	5/2008	Tā müşerref eyleye *Nūn ve’l-ḳalem* Sende toḫm-efşān ola ol Ẕü’l-kerem	5/1972
Kendiñe ta‘līm ḳıl ‘aşḳ u naẓar O olur ke’n-naḳşı fī-cirmi’l-ḥacer	5/3255	Kendiñe ta‘līm ḳıl ‘aşḳ u naẓar Kim olur ke’n-naḳşı fī-cirmi’l-ḥacer	5/3203
O enā ki saña ey seg şūmdur Ḥaḳḳımızda devlet-i maḫtūmdur	5/4187	O enā ey seg seninçün şūmdur Ḥaḳḳımızda devlet-i maḫtūmdur	5/4141
Sen *lehü’l-ḫalḳ u lehü’l-emr* oḳu hā Ḫalḳ ṣūret emr cān rākib aña	6/78	Pes *lehü’l-ḫalḳ u lehü’l-emr* ol yaña Ḫalḳ ṣūret emr cān rākib aña	6/78
Māye-i bāzār-ı dünyā oldı zer Māye-i ‘uḳbādır ‘aşḳ u çeşmter	6/875	Māye-i bāzār-ı dünyā oldu zer Māye ammā anda ‘aşḳ u çeşmter	6/859
Didi çün emr itdi o şāh-ı muṭā‘ Ben kimim ki idem andan imtinā‘	6/2541	Didi emr itdi çün ol şāh-ı muṭā‘ Ben kimim emriñden idem imtinā‘	6/2518

Didi naḳş-ı reşk-i Pervīn oldu bu Ṣūret-i şeh-zāde-i Çīn oldı bu	6/3819	Didi naḳş-ı reşk-i Pervīn oldu bu Ṣūret-i şeh-zāde-i Çīn oldı bu	6/3823
Sen melūliyyetden itme āh-ı serd Derd iste derd iste derd derd	6/4353	Sen melālet ile itme āh-ı serd Derd iste derd iste derd derd	6/4338
Zindelik ölmekde hem miḥnetdedir Āb-ı ḥayvān dāḫil-i ẓulmetdedir	6/4877	Zindelik ölmekdedir miḥnetdedir Āb-ı ḥayvān dāḫil-i ẓulmetdedir	6/4864

Farklı mütercimler tarafından aynı vezinle kaleme alınan tercümelerin, hem ilk cildindeki hem de diğer ciltlerdeki bu benzerlikleri gösteriyor ki, *Mesnevî*'nin manzum tercümelerinin bazıları beyitten veya anlamdan kopmamak için asıl metnin etrafında birebir tercüme olarak yazılmaktadır. Beyitlerin Farsça asıl kısımları da incelendiğinde, hem Nahîfî'de hem de Şâkir Efendi'de tercümelerin büyük bölümünün aynı kafiyeler ve aynı kelime sırası ile tercüme edildiği görülmektedir. *Mesnevî*'nin tamamını kapsayan Şâkir Efendi'nin tercümesi, günümüz harflerine aktarılırken Nahîfî ile olan benzerlikleri de kabaca incelenmiş ve bu tür benzerliklerin oldukça fazla olduğu beyit numaraları ile belirlenmiştir. Geçmiş dönemdeki mütercim veya şarihlerin birbirlerinin eserlerini görmüş olma ihtimalleri de dikkate alınabilir. Ancak biz Nahîfî ile olan bu benzerliğin büyük kısmının, *Mesnevî*'nin Farsça asıl metnindeki kelime dizilişinin bozulmak istenmediğinden ve birebir tercüme edilmiş olmasından kaynaklandığı kanaatindeyiz.

Mehmed Şâkir Efendi tercümesinde, *Mesnevî*'nin aslında geçen Arapça beyitleri Farsça olarak tercüme ettiğini, eserinin sonundaki *"Tezyîli'l-mütercime"* başlığı altında şöyle ifade etmiştir:

> Himmetiyle oldı bu heft cild tamām
> Türkī ta'bīrāt ile buldı ḫıtām
>
> 'Arabî beyti yazıldı Fārisī
> Fehm ider meydān-ı naẓmıñ fārisi (İ 662b)

Arapça beyitlerin Farsça tercümelerine örnek olması için aşağıda birkaç beyit aslı ve tercümesi ile verilmiştir:

Aslı	Cilt Beyit	Şâkir Efendi'nin Tercümesi
Aġlebü'ẕ-ẓanneyni fī tercīḥi zā Lā tumāri'ş-şemse fī tevżīḥihā	1/3483	Aġleb-i ẓanhā ki der-tercīḥ est Şems-rā şekk ni ki der-tevżīḥ est
Ḥuffeti'l-cenne bi-mekrūhātinā Ḥuffeti'nīrānu min şehvātinā	2/1845	Ez-bedīhā çün behişt maḥşūf u şedd Ve zilẕāyeẕ bāz-nīrān ḥāl-i bed
Uṭlubü'l-erzāḳe fī esbābihā Udḫulü'l-evṭāne min ebvābihā	3/1528	Rūzī mey ḫāhīd der-esbābihā Ḫāne-rā āyīd ez-ebvābihā
Lāḳati'l-eşbāḥu yevme vaṣlihā 'Ādeti'l-evlādu ṣavbe aṣlihā	4/877	Bā-zereftend hep-gilān bā-vaṣl ḫīş Būr u ferzendān heme bā-aṣl ḫīş
Ümmetü'l-küfrān eḍalle a'mālehüm Ümmetü'l-īmān aṣlaḥ bālehüm	5/1022	Cünd-i gebrān ki dil-i gümkerde end Cünd-i Mü'min bā-dil-i pākī revend
Bel uġāliṭhüm ünādī fi'l-ḳıfār Key ekettim men ma'ī mimmen eġār	6/705	Maġlaṭam īnest bāng-dārem bükūh Tā ketm-i pinhān-ı refīkam ez-gürūh

Eserin bütünündeki bu akıcılığın yanısıra tercümede bazen hem söyleyiş hem de kafiye açısından kulağı tırmalayan beyitlerin de varlığından söz etmek mümkündür. Ancak diğer eserlerinden hariç sadece *Mesnevî* tercümesi düşünülse bile bu kadar hacimli bir eserin tercümesini telif eden birinin kelime hazinesinde ve söyleyişinde bu kadar aksaklık ve sorunun olmasının genel itibariyle bir sorun olmadığı bilinmelidir.

Eserde, arkaik kelime diyebileceğimiz ve Eski Anadolu Türkçesinin söz varlığına ait kelimeler ile eski dönemlerden itibaren günümüze kadar anlamını değiştiren bazı kelimeler de mevcuttur. Aşağıda bu kelimelerin eserde nerelerde geçtiği cilt ve beyit numaralarına göre alfabetik olarak verilmiş ve her kelime bir örnek ile örneklendirilmiştir:

alda- (aldatmak, kandırmak): 2/2192

Vesvese virdi o cem'i aldadı
Terk-i yārān eylemek ḥāl-i redī

ancılayın (onun gibi, o kadar, öyle): 1/827, 1/1709, 1/2514, 1/2973, 1/3391, 1/4012, 2/893, 2/1891, 2/2308, 2/2767, 2/3302, 3/889, 3/1282, 3/2455, 2/3151'den önceki başlıkta, 3/4724'ten önceki başlıkta, 4/1609, 5/1472'den önceki başlıkta, 5/1726'dan önceki başlıkta,

1790’dan önceki başlıkta, 5/2844’ten önceki başlıkta, 6/68, 6/305, 6/2769’tan önceki başlıkta, 6/3067’den önceki başlıkta, 6/3365 öncesi başlıkta.

Ancılayın oldu ki żābiṭleri
Didiler kim gelmeyin gidiñ geri (1/827)

apar- (götürmek, alıp götürmek): 1/545, 6/3283

Göñli ṭaġ gibi yerinden ḳoparur
Murġ-ı zīreki ayaḳdan aparur (1/545)

arġaç (dokumacılıkta bezin enine atılan iplik, atkı): 2/674

Vaḳti ḫōşdur boġazı ġāyet geniş
S̱evbi pāre pāre yoḳ arġaç arış (2/674)

arış (dokumada tezgaha uzunlamasına gerilen iplik, atkı): 2/674

Vaḳti ḫōşdur boġazı ġāyet geniş
S̱evbi pāre pāre yoḳ arġaç arış (2/674)

berkit- (sağlamlaştırmak, pekitmek): 2/226, 6/3564

Didi çāre ne ki yārān gitdiler
Gitdiler hem ḳapuyı berkittiler (2/226)

beze- / bezek (süslemek, donatmak / süs, zinet): 1/1856, 1/2915, 1/4011

Ḥaḳḳ penāh-ı luṭfına ḳaçmaḳ gerek
Ki hezārān luṭf-ı ervāḥa bezek (1/1856)

bıldır (geçen yıl, bir yıl önce): 3/977

Bıldır olmış idi merdān şād-kām
Ḫil‘at ü ikrām ile cümle bekām

bile (birlikte, ile, beraber, dahi, de): 1/1195, 1/1233, 1/1319, 1/2021, 1/2398, 2/227, 2/565, 2/1896, 2/3014, 3/671, 3/1282, 3/1283, 3/1284, 3/2035, 3/2234, 3/2749, 3/3220, 3/3303, 3/3823, 4/2826, 5/4109’dan önceki başlıkta, 6/2910, 6/4818

Yine dirdi ey ‘aceb ol ḫādimek
Yidi bizimle bile nān u nemek (2/227)

biliş (bildik, tanıdık, dost, aşina, anlayış, bilgi): 2/96, 2/1825, 3/633, 3/3372, 4/2208

Ṣun‘-ı hūda vālihim ben rūz u şeb
Hīç biliş yoḳdur senīnle ey ‘aceb (3/633)

buncaḳ (bu kadar): 1/1783

Pādişāha câme-dār olan kişi
Pādişāha buncaḳ almaḳ ne işi (1/1783)

buncılayın (bunun gibi, böyle): 1/967, 1/1685, 1/2058, 1/2422, 1/3372, 1/4005, 2/1472, 2/1692, 2/2271, 2/3242, 3/1530, 3/2256, 3/2322, 3/2526, 3/2772, 3/3967, 3/4465, 4/400, 4/2373, 4/2652, 4/3691’den önceki başlıkta, 5/442, 5/7223 5/1149’dan önceki başlıkta, 5/2992, 6/2400

Buncılayın bī-şükürlük şūmdur
Ḳa‘r-ı nāra iletür mezmūmdur (1/967)

dirgür- (diriltmek, ihya etmek): 6/3219

Ḫālidīndir ni‘met-i mün‘im ‘aleyh
Dirgürür mevtāyı fectāzū ileyh

egsi (ucu yanmış odun, ateş karıştıracak aygıt): 1/1173

Egsigi taḥrīk idüp ṣallar iseñ
Pek uzun āteş görinür añla sen

el kak- (ellerini birbirine vurarak ses çıkarmak, alkışlamak): 1/1356, 1/3722, 2/542, 3/101, 3/102, 3/3378, 4/3414, 5/2592, 6/319, 6/1194

Göremezsin bergleriñ ḳaḳdıġın el
Ḳalb gözi lāzım aña itme cedel (3/102)

epsem (sağır): 2/963

İtdigiñ evṣāf ‘arażdur epsem ol
Ẓıll-ı büz ḳurbānlıġa olmaz ḳabūl

esle- (söz dinlemek, uymak, baş eğmek): 5/292’den önceki başlık, 5/294, 5/1127

Ten cehennem heyzümidir besleme
Dal budaḳ ṣaldırma aña esleme (5/1127)

etmek (Ekmek): 1/92, 1/595, 1/596, 1/1523, 1/2812, 2/16, 2/1323, 2/2187, 2/3222, 2/3315, 2/3574, 3/2218, 3/2436, 3/2662, 3/3180, 3/3484, 4/437, 5/500, 5/1102, 5/2891, 6/1287’den önceki başlıkta, 6/2442, 6/3275’ten önceki başlıkta, 6/3277, 6/3280, 6/3290, 6/3761, 6/4281, 6/4282, 6/4342

Sū-i ẓanla etmek almaḳ küfr olur
Bir kibārıñ sofrasından ey obur (1/92)

gön (tabaklanmış hayvan derisi, meşin): 5/1527

Ekmeginden artırursa kefş-ger
Gön derī vü saḫtiyān alur gider

ġıjġır- (haykırmak, gürlemek): 1/717, 1/1079

Tīġ u ṭomarı elinde her biri
Pīl-mest-veş eylediler ġıjġırı (1/717)

ıra- / ıraḳ (uzaklaştırmak / uzak): 1/918, 1/358, 1/564, 2/758, 2/2425, 2/3224, 2/3225, 3/2084, 3/3910, 3/4483, 3/4499, 4/2900, 4/3191, 4/3374, 4/3745, 5/123, 5/1354, 5/2625, 6/2073, 6/2777, 6/3491, 6/3635, 6/3662, 6/4339

Sür beni ṣoñra bu şehrinden ıraḳ
Anlara ne şer idem seyr eyle baḳ (1/358)

imdi (bağlaç) (buna göre, artık, şimdi, şu halde): 1/3227, 2/403, 2/3077, 3/1339, 3/4564, 3/5009, 4/2744, 4/3159, 5/3030

Didi Yūsuf getür imdi armaġan
Bu taḳażādan utandı mihmān (1/3227)

irgür- (ulaştırmak): 1/251, 1/3358, 2/803, 6/2717

Her kimi ki böyle bir şāh öldürür
Rütbe-i a'lāya anı irgürür (1/251)

ir- / irür- (ulaştırmak): 3/2416, 5/816

Şimdi söyleyim nice ḳurtıldı o
Raḥmet-i Ḥaḳ nice irür sū-be-sū (3/2416)

işbu (özellikle bu, bu): 1/413, 1/712, 1/2379, 2/348, 2/1096, 3/217, 3/918, 3/2567, 4/2572, 4/2660, 4/2713, 4/3237, 4/3779, 5/1140, 5/3901, 6/1867, 6/3325, 6/4544

Eskicilikden murād içmek yimek
Yama urma ḫırḳaya işbu dimek (4/2660)

ḳaçġun (kaçkın, kaçak, firari): 5/1739

Türbet-i bī-rāh gitdi tā-be-Ḥaḳ
Tā-be-mekteb gitdi o ḳaçġın ayaḳ

ḳaḳ- (vurmak, itmek): 1/2361, 5/1428

Ayaġın ḳaldırdı ḫar ḳaḳdı zene
Kīr-i ḫar gūyā ki bir āteş zene (5/1428)

ḳanda (nereye, nerede): 1/766, 1/3832

Şu'leler gevher ile cevvāledir
Şu'le ḳanda ise kāne dālledir (1/766)

ḳanġı (hangi): 1/118, 1/172, 1/172, 1/340, 1/629, 1/668, 1/683, 1/1230, 1/1835, 1/2094, 1/3018, 1/3021, 1/3029, 1/3508, 1/3838, 2/806, 2/1083, 2/1374, 2/1511, 2/1569, 2/1585, 2/2128, 2/2196, 2/2232, 2/2233, 2/2251, 2/2381, 2/2700, 2/3460'tan önceki başlıkta, 3/1316, 3/1733, 3/2340, 3/2399, 3/2440, 3/2483, 3/2838, 3/2839, 3/2913, 3/3040, 3/3206, 3/3253, 3/3425, 3/3642, 3/3993'ten önceki başlıkta, 3/3994, 3/3995, 3/4082, 3/4708 öncesi başlık, 4/46, 4/869, 4/960, 4/979, 4/1383, 4/1556, 4/1689, 4/1891, 4/2312, 4/2398, 4/2840, 4/3140, 4/3248, 5/607, 5/863, 5/964'ten önceki başlıkta, 5/1230, 5/1700, 5/2152'den önceki başlıkta, 5/2498, 5/2679, 5/2872,

5/3317, 5/3470, 5/3480, 5/4031, 6/405, 6/411, 6/1661, 6/2048, 6/2367, 6/2870, 6/3368, 6/3666, 6/4220, 6/4460, 6/4542, 6/4924'ten önceki başlıkta, 6/4936, 6/4958.

Tā ki nabżı ḳanġı nāma ṣıçrar
Bile ki maḳṣūd odur anı arar (1/171)

ḳanı (hani): 1/1145, 1/1580, 1/2022, 2/149, 2/1317, 3/2843, 3/3345'ten önceki başlıkta, 5/2493

Gerçi bu atdır 'aceb ol at ḳanı
Kendine gel esbe ṭālib münḥanī (1/1145)

ḳarañlıḳ / ḳarañu / ḳarañuluḳ (karanlık): 1/1612, 1/3737, 3/3746'dan önceki başlık, 6/378, 6/2983, 6/3412, 6/4125, 6/4300, 6/4306

Ḳarañu gicede gündüz gibi tā
Öñüne ḳat 'aḳl-ı ẓulmetsizi hā (1/3737)

ḳarındaş / ḳardaş (kardeş): 1/1410, 2/233, 2/3765, 3/222, 3/636, 4/1083, 4/3206, 5/71, 5/3535, 5/3541, 5/3542

Ḳaṣrı görinmez anıñ ḳardaş emān
Var iken göñlüñ gözinde ḳıl hemān (1/1410)

ḳatı (çok): 1/347, 1/789, 1/942, 1/1922, 1/4003, 2/1096, 3/116, 3/803, 3/1012, 3/1617, 5/710, 5/1434, 5/1464, 5/3249, 5/4076, 6/1804, 6/3778

Çünki ḳāḍī göñli ola rüşveti
Ẓālim ü maẓlūmı farḳ itmez ḳatı (1/347)

ḳayır- (ilgilenmek, önem vermek): 2/1793, 3/1856

Hīç ḳayırmazsın ḥavāssı vaḳt-i ḫˇāb
Olur ol demde daḫı elbet ḫarāb (3/1856)

key (çok): 3/324, 3/2462

İbtidā key yirde yidiñ üstüḫˇān
Pekçe ṭut terk itme ḥaḳḳı sen hemān (3/324)

kimesne (kimse): 1/276, 1/2140, 5/2555'ten önceki başlıkta, 5/2985

Bu cihān u rāhı peydā olsa ger
Bir kimesne laḥẓa ānda dursa ger (1/2140)

kiriş (bazı telli çalgı aletlerinde kullanılan ve hayvan bağırsağından yapılan tel): 4/3932

Ol zırıh ol tolġa ceng içün hemān
Bu ḥarīr u bu kiriş çengde 'ayān

ḳoç- (kucaklamak, sarılmak): 5/2613, 6/4667

Yāḫud o bāzlar ki keklik ḳoçmada
Ḳarġa aştda yāḫud üstde uçmada (5/2613)

ḳoñşu (komşu): 1/3396'dan önceki başlıkta, 1/3425, 2/3145, 3/2558, 3/4550, 4/1843, 5/2551, 5/3616'dan önceki başlıkta, 5/3626'dan önceki başlıkta, 6/460, 6/883, 6/1306

Ne ḳapusı var ne bāma yolı var
Ḳoñşı yoḳ ki ide def'-i ıẕṭırār (2/3145)

oñ- / oñul- (iyileşmek, şifa bulmak, yara kapanmak): 4/2440

Ol helīle vü belīle dögülür
Ol telefden nice tenler oñulur

özge (başka, gayrı): 1/993, 1/2292, 2/1469, 2/3095, 2/3383, 3/2973

Kendimizden kime ḳaçmaḳ bu maḥāl
Ḥaḳdan özge kime varsaḳ ol vebāl (1/993)

panbuḳ (pamuk): 5/3927

Olmasun bir kimse maḥrem bir zene
Beñzer o panbuḳ ile āteş-zene

penīr (peynir): 3/1546, 6/3054

Tā ki şehr içinde oldı ol şehīr
Boş ṭaġārcıḳdan ṭaleb eyler penīr (3/1546)

peyle- (temin etmek, almak, toplamak, ayarlamak): 1/786, 1/3709, 2/945, 3/1138, 6/1711, 6/3929

Kelb Yehūdī baḳ ki ne rāy eyledi
Yaḳdı āteş yanına büt peyledi (1/786)

reg (daha, fazla): 1/2904, 2/1434, 3/4945, 5/536, 6/243

Çal derūn-ı ‘ārifāndan dürr-i cān
Kelbden ednā-reg misin ey ḳaltabān (2/1434)

‘Aḳl ḥayrān bu ne ‘aşḳdır bu ne ḥāl
Ki firāḳından ‘aceb-regdir viṣāl (3/4945)

segir- / segirt- (koşmak, yürümek, koşturmak, saldırmak): 1/434, 1/1143, 2/47, 2/1898, 2/2212, 3/379, 3/788, 3/2693, 4/2318, 4/3375, 5/2238, 5/2454, 5/4232, 6/2401, 6/2638

Tīrkeş-i ‘ömri tüketdi bīhude
Sāye ardında yelüp segirtmede (1/434)

ṣıġlıġ (sıslık, ağızdan çıkarılan düdük sesi, ıslık): 5/1855

Pāy-tā-ser ṭolu ziştī vü günāh
Suḫrelik ḫalḳa vü ṣıġlıġ çalma āh

ṣınıḳ (kırık, mağlup, yenik): 5/2320

Bir ṣınıḳ dīvār-veş düşdi hemān
‘Aḳl u hūşı gitdi başdan ol zamān (5/2320)

sög- (sövmek): 3/1034, 3/2552, 4/1788, 6/1319

Dögme sögme oḫşamaḳdandır nişān
Her şikāyetden olur ṣad şükr ‘ayān (3/1034)

söyünük / söyündür- (sönük / söndürmek): 1/491, 5/355

Birine didi söyündür naẓarıñ
Biñ ‘ivāż virilür olmaz żararıñ (1/491)

sürek (öne katılıp sürülen hayvanlar): 2/2732

Rūy-ı ḫāke oldı Cennetden sürek
Tā Simākdan düşdi şeste çün semek (2/2732)

şimden girü (bundan böyle, artık): 1/2423, 2/2500, 2/2550

Sīm ü zerri n'eyleyim şimden girü
Sen benimle böyle iseñ rū-be-rū (1/2423)

ṭañla- (hayret etmek, şaşmak, garip bulmak): 1/179, 1/3247

Çünki ḳızdan ḥāl-i zārı añladı
Aṣlını derd ü belānuñ ṭañladı (1/179)

tavla- / tavlan- (semiz duruma gelmek, semirmek): 3/24, 6/301

Çün giyāhı yiye ḥayvān tavlanur
Ṣoñra insān loḳmasına avlanur (3/24)

Teñgri (Tanrı): 1/1480

Cebrī anlardır bilenler ey püser
Tengri feth ide o dilde bir başar

ṭosla- / ṭos ur- (süsmek, boynuz, omuz veya kafayla vurmak): 3/1550, 6/186'dan önceki başlıkta

Ḫānesi semtine geldi bir öküz
Ḳırdı ḳapuyı urup ṭosla omuz (3/1550)

ṭoyla- (ziyafet vermek): 1/143

Gizlice ol sırr-ı yāri söyledim
Ṭut ḳulaḳ żammın ḥikāyet ṭoyladım (1/143)

ṭuruş- (savaşmak, çarpışmak): 6/3268

Böyle ḫūrşīd ile deng olmaz hilāl
Böyle Rüstemle ṭuruşur şanma Zāl (6/3268)

uġrı / uġrılıḳ (hırsız / hırsızlık; gizli): 1/2385, 2/136, 2/2097, 4/648, 4/1851

Didi Aḥmed ki aña sen ṭoġrısın
Ṭoġrı didiñ gerçi kārda uġrısın (1/2385)

uş (şimdi, işte; çünkü, ancak): 1/1271, 1/1345, 1/1711, 1/2124, 1/2461, 1/2561, 1/2823, 1/4043,

Didi merd ey zen pişīmān oldum uş
Kāfir isem de Müselman oldum uş (1/2461)

üş- / üşür- (saldırmak, musallat etmek, üşüştürmek): 1/3899, 3/147, 3/2236, 3/2283

Ḳurt gibi üşdiler itdiler kebāb
Yidiler el yudılar *bi'se'ş-şerāb* (3/147)

yan ver- (uzak durmak, yan çizmek, kaçınmak): 2/2764

Bilmedi gendüm mi kejdüm mi o ān
Bu sebebden nāşī temyīz virdi yan (2/2764)

yaraşıḳ (yakışık, yakışır): 6/3971

Bir kenīz var idi anda hemçü māh
Pek yaraşıḳlıydı o iḳbāl-i şāh (6/3971)

yarlıġa- (affetmek, birinin suçunu bağışlamak): 4/1520

Ḳırḳ adım her kim ki a'māyı yede
Yarlıġar Ḥaḳ anı yazar arşa da (4/1520)

yeyni (hafif): 2/2100, 5/1799, 6/2353

Çün benim 'ālemde mīzān-ı Ḫudā
Aġır u yeyniyi gösterem saña (2/2100)

yel- / yil- (acele ile yürümek, koşmak, koşturmak): 1/434, 1/2485, 1/3206, 2/1697, 2/1899

Dirler idi ḫayr ola bu yelme ne
Żāyi'iñ var bunda kimdir söyle ne (2/1697)

yelegen (hızlı koşan, hızlı giden): 5/1488

Gördi bir kimse ki o ṣāḥib-çile
Şāh-rāhda bir yeleken ḥāmile

yestehle- (büyük abdest yapmak, pislemek): 5/3453

Ki cimā' budur ki ḫarlar eyliyor
Fercimize ḳocamız yestehliyor (5/3453)

yon- (yontmak, düzeltmek): 1/3267

Nice yonar tīġ kendi ḳabżasın
Yüri var cerrāḥa göster nabżasın (1/3267)

Eklerin Yazılışı

Şâkir Efendi'nin manzum *Mesnevî* tercümesi, yazılış tarihi itibariyle geçiş döneminde yer aldığından tercümede, çoğu ekin düzlük-yuvarlaklık uyumuna bakılmaksızın her iki haliyle de yazıldığı ve birinci çokluk-teklik ekleri gibi bazı eklerde de Eski Anadolu Türkçesinde görülen eklerin kullanıldığı görülmektedir. Aşağıda, tercümede görülen ekler ve örnekleri verilmiştir.

Çokluk Eki (-lar, -ler)

Dāne olsan ḳuşcaġızlar divşirür
Ġonçe olsan çü çocuḳlar divşirür (1/1850)

İyelik Ekleri

Birinci Çokluk Şahıs (-mız, -miz, -muz, -müz, -ımız, -umuz)

Tīġ-ı ḥilmiñ cānımızı çāk ider
'Āb-ı 'ilmiñ ḫākimizi pāk ider (1/3804)

Ḫalḳ didiler ki ḳapumuz güşād
Biz seḫī-ṣāḥib fütüvvet ehl-i dād (1/3773)

İkinci Çokluk Şahıs (-ñız, -ñuz, -uñuz, üñüz)

Dīvi nuṭḳuñ ki seniñ ḫāmūş ider
Luṭfuñuz hep gūşımızı hūş ider (1/599)

Nefsiñiz tam tāze hem de pek ḳavī
Görmemişdir rūḥuñuz sırr-ı ḫafī (5/2504)

Teklik Birinci Şahıs (-m, -ım, -im, -um, -üm)

Şād ol ey 'aşḳ-ı ḫōş-sevdām benim
Ey ṭabīb-i 'illet-i cān u tenim (1/23)

Başıña çal bizüm içün var cezā
Ki şehīdiz eylemiş idik ġazā (5/1038)

Teklik İkinci Şahıs (-ñ, -ıñ, iñ, uñ, -üñ)

Didi rūbeh bu ḥikāyātı bıraḳ
Kesbe dest ur tā ki ola yüzüñ aḳ (5/2474)

Kimdir ol bīgāne dirseñ bu teniñ
Anıñ içündür bu ḥüznüñ hep seniñ (2/265)

Teklik Üçüncü Şahıs (-ı, -i, -u, -ü / -sı, -si, -su, -sü)

Dest ü pāsıdır cemād u cānı hem
Her ne söylerse odur fermānı hem (1/2172)

Şād olurdı rūyını gören hemān
Seni görmek pādişāhlıḳ bī-gümān (2/1014)

Vay eger bir görse yüzi dūrdan
Ḥarb ṣādır olsa ol maġrūrdan (2/2315)

Şahıs Ekleri

Teklik Birinci Şahıs (-m, -ım, -im, -um, -üm) (-am, -em)

Ben o revzenden gördüm ḥālini
Ḥālini gördüm inanmam ḳalini (1/364)

İşte āyīne getürdüm saña ben
Rūyını gördükçe yād it beni sen (1/3234)

Şehlerindir ḫışm u şeh baña ġulām
Baġlamışam ḫışmı ben zīr-licām (1/3859)

Didi añā ḳorḳma benden ürkme hem
Müjdelerle sañā Ḥaḳdan gelmişem (1/2199)

Teklik İkinci Şahıs (-ñ, -sın, -sin, -sun, -sün)

Var yüri sen dāmenin ṭut bī-gümān
Ḳurtılursın dāmen-i āḫir zamān (1/436)

Çün işārātını cān üzre ḳoduñ
Ol işāretlerle cāndan el yuduñ (1/955)

Çokluk Birinci Şahıs (-k, -iz, -ız, -uz, -üz) (-vuz, -vüz)

Ṭar ḳafesden dīn ile ḳurtılmuşuz
Ġayrı yol yoḳdur bunuñla bulmuşuz (1/1562)

Cehle geldik ise bir zindānı o
‘İlme geldik ise bir eyvānı o (1/1525)

Sa‘y ider o kim günāha üşevüz
Ol günāhdan bir ḳuyuya düşevüz (1/3899)

Çokluk İkinci Şahıs (-nız, -niz, -sunuz, -sünüz / -sız, -siz)

Güş u hūşı ṭutuñ o evkāte siz
Belki vāṣıl olasız nefḥāte siz (1/1967)

Ẓāhiren dir yolda çābūk olıñuz
Līk eṣerde cānı hālik olıñuz (1/461)

Rūyıñız cāmeyle hep ṣarmışsıñız
Lā-cerem görmekden uṣanmışsıñız (1/1420)

Çokluk Üçüncü Şahıs (-lar, -ler)

Ten ḳafeṣ şekli vü tendir ḫār-ı cān
Aldanurlar dāḫilān u ḫāricān (1/1866)

İsim Çekim Ekleri

Yönelme Durumu Eki (-a, -e, -ya, -ye)

Her ikiye meyliñ eylerse heves
Nefs ü ‘aḳlıñ birbiriye hem-nefes (4/2842)

Yükleme Durumu Eki (-n, -nı, -ni, -ı, -i, -y-ı, -y-i)

Āteş-i vesvās u hemm ü ġuṣṣayı
Söndürür hem bil devā her ḳıṣṣayı (4/3616)

Almadı bir kimse cismi pür zaḫm
Dürd-veş mescidde ḳaldı bī-raḥm (5/76)

Gördi kendin çünki bir vīrānede
Ḥayli muḥtāc idi def'a çāre ne (5/90)

Ṭoprağını ḳoydılar başlarına
Derdi dermān bildi sırdāşlarına (1/681)

Bulunma Durumu Eki (-da, -de)

Didi gel sen zaḫmesi ḳahır mıdır
Baḳ ki ol şīr çāhda ḥāżır mıdır (1/1316)

Ayrılma Durumu Eki (-dan, den)

Seyl-veş ḳan aḳdı ṣaġdan ṣoldan
Ṭaġ gibi tozlar havāda yoldan (1/719)

Eşitlik Durumu Eki (-ça, -çe, -ca, -ce)

'Aḳl ile olaydı bu her bir meze
Yine lāzım idi bunca mu'cize (1/2163)

Çünki bir ṭıflı idem ṣandım nikū
Hep çocuḳça lāzım oldı güft ü gū (4/2687)

Yön Gösterme Eki (-ra, -re, -aru, -erü, -eri)

Cān içinde o ḫayāli bil güzel
O ḫayāli bir ḫayāl üzre ezel (1/75)

Ey yanan çıḳ ṭaşra sende tāze ol
Bir daḫı sen ḫūb u ḫūb-āvāze ol (1/3975)

İçerü gel feṭḥ-i bāb itdim saña
Tuḫfe virdim tef ü tāb itdim saña (1/3901)

Vasıta Durumu Eki (-la, -le, -ıla, -ile, -layın, -cılayın, -cileyin)

Bir gün İblīs-i şaḳīye Bü'l-beşer
Eyledi çeşm-i ḥaḳāretle naẓar (1/3953)

Bir nefes cuġdānıla dem-sāz eyledi
Benden içün cuġdı hem bāz eyledi (2/1168)

Soru Eki (-mı, -mi)

Senden a'lā ḫūb girmez mi ele
Didi ṣuṣ Mecnūn degilsin sen hele (1/421)

İsimden İsim Yapma Eklerinden Bazıları:

-aḳ, -ek

Yedi başaḳ ki ḳurumış bī-behā
Tāze biten başaġı itdi hebā (6/2849)

-an, -en

Didi aña cümle ḥelvān ḳaç deger
Didi oġlan yarım altun virdiler (2/401)

-cağız, -ceġiz

Ḳuşcaġız ġāyet ża'īf ü bī-günāh
Var derūnında Süleymān bā-sipāh (1/1593)

-cıḳ, cik, -cuḳ, -cük

Hīç taṣavvurda aña bir gūşe yoḳ
Tā taṣavvur ide anı azıcuḳ (1/130)

Azacuḳ cünbiş ḳıl olsun çoḳ cenīn
Vireler tā ki ḥavāss-ı nūr-bīn (1/3215)

Ciḳ didim taṣġīr degil raḥmetdir o
Ced dise oġlancıġım taḥḳīr mi bu (2/871)

-cılayın, -cileyin

Ancılayın gözlerinden yaş döküp
Şıçradı urdı yire kendin urup (1/1709)

-daş, -deş, -taş, -teş

Ḳaşrı görinmez anıñ ḳardaş emān
Var iken göñlüñ gözinde ḳıl hemān (1/1410)

-dırıḳ, -duruḳ

Āfitāb u meh iki gāv-ı siyāh
Anlara boyunduruḳ urmış İlāh (2/1638)

-ḳa, ge

Kendimizden kime ḳaçmaḳ bu maḥāl
Ḥaḳdan özge kime varsaḳ ol vebāl (1/993)

-kek

Biri erḥāmdan gelürler ‘āleme
Dişi vü erkek iderler demdeme (1/3108)

-ki

Ol ṭabīb ü ol müneccim pür gümān
Bizdeki āgāhlıḳ ẓāhir ‘ayān (3/3121)

-l

Gerçi āhen ḳızarur degil ḳızıl
Pertev-i ‘āriyet nādirdir aşıl (1/3296)

-lıḳ, lik, -luḳ, -lük

Ḳurılıḳda gerçi çoḳ reng görinür
Māhiyān bilmez yebūset kim n’olur (1/516)

Ḳul güzel ola da ḳulluḳ eyleye
Nice ṣabr ider o ādem n’işleye (1/2440)

-lı, -li, -lu -lü (isimden sıfat yapma)

Ḳorḳulu bir yirde uyursan eger
Başın üzre ejdehā uzatsa ser (3/3111)

-tı, -ti, -tu, -tü

‘Aḳl-ı cüz’ī bir parıltı berḳ-veş
Bu parıltıyla bulınmaz gice eş (4/3466)

Fiilden İsim Yapma Eklerinden Bazıları:

-ġın, -gin, -ġun, -gün, -ḳın, -kin, -ḳun, -kün

Ṣūfī yorġun gice ise pek ṭavīl
Nice düşler gördi bā-çeşm-i ‘alīl (2/221)

-maç, -meç

Tā ki tutmaç pişüre evlādına
Gördi bāzī ḫōşça geldi yādına (2/327)

-mur, -mür

Ġayrı mesrūr ol emīn ol sālim ol
Sebzeye yaġmur gibi olam bu yol (1/182)

-n

Gelmese āteş nedir yā bu tütün
Cān siyāh olmuş ḳararmış büsbütün (2/1738)

-sı, -si, -su, -sü

Dilkü yamyaṣṣı yatur ḫāk üzre o
Var ser-i ḫākinde mekri sū-be-sū (6/4118)

Sıfat - Fiil Eklerinden Bazıları

-acaḳ, -ecek

Ṭaşra çıḳmaḳdır saña cā-yı ḫalāṣ
Ḳurtulacaḳ yol budur bu rāh-ı ḫāṣ (1/1561)

-an, -en (-gan, gen)

Nāleden sen ḳaçıran ḫākīleri
N'ola ġamletmek bu ġam-nākīleri (1/1815)

Āb-ı şūra kōrlerdir cem' olan
Nūş idene kōr olur elbet uyan (4/1086)

Gülegen nār bāġı da ḫandān ider
Merd seni hem ṣoḥbet-i merdān ider (1/736)

-dıḳ, -dik, duḳ, -dük

Ekdigiñ şeyden biter elbet diken
Uçdıġıñ cānibde bulmazsın seken (6/3798)

Yā ne īrād itmediñ bir ḥücceti
Vardır 'özri virme yiter ni'meti (2/1529)

-mış, -miş, -muş, -müş

Heyzüm olmayaydı virürdi yemiş
Tā ebed ma'mūr olurdı bī-küşiş (3/4428)

-maz, -mez

Bir görinmez ejdehādır dil-rübā
Kūh-veş 'aḳla o olur keh-rübā (6/660)

-r, -ar, -er

Didi aña cümle ḥelvān ḳaç deger
Didi oġlan yarım altun virdiler (2/401)

Zarf - Fiil Eklerinden Bazıları

-alı, -eli

Esb-i cānı eyleyeli zīb ü zeyn
Sırr-ı en-nevmu eḫu'l-mevt iş bu ḥīn (1/413)

-dıḳça, -dikçe, -duḳça, -dükçe,

Bir güneh-kār vizr-i ġayrı çekmedi
Hīç kimse ekmedikçe biçmedi (2/737)

Ḫˇāceniñ geldükçe pīşine ṭa‘ām
Gönderürdi sūy-ı Loḳmāna tamām (2/1516)

Ḫışt azaldukça bu dīvār-ı bülend
Alçaḳ olur hem ḳazılduḳça bu bend (2/1213)

-dıḳda, -dikde, -duḳda, dükde

Çünki ḥayretden ḫalāṣ olduḳda ol
Gördi ḫırsız sirḳat itmiş ṣaġ u ṣol (1/1268)

Çün girü ḳaldıḳda aldı Muṣṭafā
Süt virür yedi keçi var idi tā (5/77)

Cum‘aya gitdükde ol vaḳt-i namāz
Ḳādir olmazdı ide ḳurd türktāz (1/877)

-ıban, -iben, -uban, -üben

Ḥaḳ diyüben eylemem bütden ṭaleb
Kāfirān-veş yā dimem ḳurba sebeb (2/2785)

-ıcaḳ, -icek, -ınca, -ince, -unca, -ünce

Bād-ı dervīşī ki ol bāṭın olur
Ṣu başına gelicek sākin olur (1/1011)

Tā ṭolınca baḥrden ol tabaḳa
Çünki ṭoldı ġarḳ olur bī-iştibāh (1/1137)

Işladunca ḳaşın ol şaḫṣ-ı sa‘īd
Didi ay ay oldı bu ay nā-bedīd (2/119)

-ıp, -ip, -up, üp

Mescide vardı ḳoşup miḥrāba o
Secde-gāhıñ döndirüp pür-āba o (1/60)

Ḥarf-i dervīşānı çalup merd-i dūn
Oḳuyup bir aḥmaḳa eyler füsūn (1/331)

-ken

Hem ṣevāb içün Naṣārī cümlesi
İsmi geldükde oḳurken cümlesi (1/745)

-madan, -meden

Böyle āşüfteligi ġāyet sever
Yatmadan bīhūde sa‘y a‘lā vü ter (1/1836)

Aitlik Eki (-ki)

Geç sebeblerden ki ben sevdāyiyem
Ol ḫayāllerdeki Sōfesṭāiyem (1/562)

Bildirme Ekleri

Tercümede, teklik veya çokluk tüm şahıslarda kullanılan eklerin, düzlük ve yuvarlaklık uyumuna tabi tutulmadan her iki şekilde de kullanıldığı görülmektedir:

Ben ḳulum ol kimseye kāşānede
Kendini görmez somāṭ-ḫānede (1/3294)

Çün çocuḳsın itdigiñ cümle oyun
Bī-zekāt-ı rūh zekī kimdir ṣorun (1/3472)

Pek güzeldir līk vardır bir ḳuṣūr
Ṭabḫ ider ḥelvā-yı ra‘nā bī-fütūr (4/657)

Pes ‘Ömer didi ki bu zārıñ seniñ
Bu-durur āṯār-ı hüşyārıñ seniñ (1/2219)

Pes Süleymañ didi bize ol refīḳ
Çöller içre yoḳ-durur āb-ı şaḳīḳ (1/1234)

Çünki maṣnū‘uz ki ṣāni‘ degiliz
Hem zebūnuz cümle ḳāni‘ degiliz (1/3977)

Siz bizimle dōstsuñuz biz de size
Bize cānib-dārsıñız hem diz dize (5/1254)

Bu emānet ol emānetden bolur
Kim ‘adl-i şemsi añā ṭoġmuş-ṭurur (1/524)

Fiil Çekimi

Emir Ekleri

Birinci Teklik Şahıs (-ayım, -eyim)

Ḫalvetimde ḳılayım ben de namāz
Ṣorayım āgāh ider dānā-yı rāz (3/2514)

İkinci Teklik Şahıs (--)

Andan o yüz deve aldı yüz öküz
Nefs işi bu gel kesil hem dime söz (3/2588)

Üçüncü Teklik Şahıs (-sın, -sin, -sun, -sün)

Ol iki didi ki ṭoḳuz n’idelim
Bu gice ṭursun da yarın yiyelim (6/2448)

Birinci Çokluk Şahıs (-alım, elim)

Tā anıñ yirine ḳılalım imām
Dest ü dāmānıñ ṭutalım bi’t-tamām (1/684)

İkinci Çokluk Şahıs (-ñ, -ıñ, -iñ, -uñ, -üñ, -ıñız,-iñiz, -uñuz, -üñüz / -ın, -in, -un, -ün, -ınız, -iniz, -unuz, -ünüz)

Didi biri ki uruñ aña kilīd
Ola ehl-i ġaflete sedd-i sedīd (3/4124)

Ẓāhiren dir yolda çābūk olıñuz
Līk eṣerde cānı hālik olıñuz (1/461)

Üçüncü Çokluk Şahıs (-sınlar, -sinler, -sunlar, -sünler)

Baġladı pāyına çullar ṣaġ u ṣol
Tā ki ṣansunlar şikeste pādır ol (6/3851)

Emir Kipinin Olumsuzu (-ma-y-ayın, -me-y-eyin, -ma-sın, -ma-sun, -ma-ñ, -ma-ñuz)

Kendiñiz öldürmeñ ey cuġdān ki ben
Bunda ḳalmam giderem sūy-ı vaṭan (2/1146)

Görmez ise Ḥaḳḳı varsun olmasun
Böyle göz kōrlikden ol ḳurtulmasun (2/453)

Emir Kipinin Soru Şekli

Nūr-ı ḥis bu ġılẓet ile muḫtefī
Olmasun mı ol żiyā-i Ḥaḳ ḫafī (2/1305)

Duyulan veya Anlatılan Geçmiş Zaman Eki (-mış, -miş, -muş, -müş)

Yağ dökilmiş cümle eṣvāb çerb ü ḥarb
Ṭūtīniñ başın kel itdi urdı ḍarb (1/263)

Kūy kilābına bu ẓulm olmuş degil
Bu ta‘addīyi ḥacer bulmuş degil (3/2542)

Görülen Geçmiş Zaman Eki (-dı, -di, -du, -dü)

Ḫāk ber-ser ḳıldı yırtdı cāmesin
Didi açdıñ baña ẓulmüñ nāmesin (3/2547)

Geniş Zaman Eki (-ar, -er, -ır, -ir, -ur, ür)

Biliyorsın çünki oḳursın ḳaṣaṣ
Murġ-ı cāna ṭar gelür bunda ḳafaṣ (1/1558)

Şerḥi sīneñden olur ol dem ‘ayān
Ḳorḳaram nevmīd ider seni o ān (1/3286)

Gelecek Zaman Eki (-acak, -ecek, / -ısar, -iser, -ası, -esi)

Bir ḳapuyı daḳḳ ider iseñ eger
Ol ḳapu eşiyle ḥalvet olısar (3/5035)

Anı ki cāhil göriser ʻāḳıbet
Görür ʻāḳil anı evvel mertebet (3/2301)

Hem söküp hem dikecek ḥayyāṭ ḳanı
Üfürüp hem yaḳacaḳ neffāḍ ḳanı (2/1317)

Şimdiki Zaman Eki (-makta, -mekte, -yor)

Nice bārān-ı ʻaṭā yaġmaḳtadır
Tā baḥrden dürleri ṣaġmaḳdadır (1/519)

Didi ayaḳ ḳanı gitdi dest ü pā
Ditreyor cānım tenimde cā-be-cā (1/1280)

İstek Eki (-a, -e)

Bir dem eger ġaflet ile ḳoyasın
Öte gider nice ferseng duyasın (1/2985)

Didi ne ṣūret uram ey pehlevān
Didi ur sen ṣūret-i şīr-i jiyān (1/3016)

Göresin kendinde çün mekr ü ḥased
Loḳmadan bil cehl u ġafletdir ebed (1/1662)

Gūş u hūşı ṭutuñ o evkāte siz
Belki vāṣıl olasız nefḥāte siz (1/1967)

İstek Kipinin Olumsuzu (-ma-y-a-sın, -ma-y-a, ma-y-a-vuz, -ma-y-a-lar)

Tā sizi aldatmaya şeklim benim
Nuḳlüm içün ṣoñra baḳ naḳlim benim (2/1182)

Bulġur aşın eylediñ vażʻ-ı taġār
Tā ki kelbler olmayalar loḳma-ḫˇār (6/1704)

Gereklilik Eki (-malı, -meli)

Senligiñ senden daḫı hīç gitmemiş
Yaḳmalı nāra seni budur reviş (1/3092)

Didi var ol kimseyi öldür hemān
Didi öldürmeli her gün bir civān (2/786)

Gelmez ise belī anlardan velī
Gelmelidirler ‘ademden hep belī (1/2129)

Çünki çiftiz olmalıyız hem-ṣıfaṭ
Maṣlaḥatda ḥāṣıl ola maṣlaḥat (1/2327)

Dilek-Şart Eki (-sa, -se)

Bilseñ o Maḥmūd-ı ‘āḳil şefḳatiñ
‘Āḳıbet Maḥmūd olurdı da‘vetiñ (6/1441)

Ol sevincinden saña āgāh eylesem
Ḳorḳarım ceng eyleriz ki ‘ayn-ı semm (3/605)

Zamir

Şahıs Zamirleri (ben, biz / sen, siz / o, ol, anlar)

Ey baña sen Muṣṭafāsın ben ‘Ömer
Ḫıdmet-i pākine bağlatdım kemer (1/82)

Dā’imā ḥācetimizi luṭf iden
Gerçi biz itdik ġalaṭ ey Zü’l-Minen (1/63)

Göñlimizde olana sen tercümān
Her çamura batana sensin emān (1/107)

Āfitāb dir anlara ey nā-resīd
Ben gidersem siz olursız nā-bedīd (1/3299)

‘Aşḳ çün her ḳanġı başdan olsa ol
‘Āḳıbet anıñ ile olur vuṣūl (1/118)

İşaret Zamirleri (bu, şu, o, ol, şol, anda/orada)

Bu ne lāfdır bu ki senden ulular
Ḳādir olmazlar bu işe hīç bular (1/1029)

Cümle naḳşıñ aṣlı tāb-āver degil
Bā-‘aded hem bī-‘aded illā şu dil (1/3530)

Şol dıraḫt kim çift ola çün yār ile
Ḫōş hevādan pür olur ezhār ile (2/34)

Şimdi bu ḫil‘atle bu iḥsānı al
Ḫāṣ olursın nezd-i şehde anda ḳal (1/199)

Dönüşlülük Zamirleri (kendi / kendü, öz)

Gerçi dīvārıñ uzundur sāyesi
Kendüye eyler rücu‘ her vāyesi (1/224)

Düşmen-i ṭāvūs olan kendi peri
Nice şāhı öldürür kendi feri (1/218)

Didi yoldaşın rehn ḳo yanıma
Yoḫsa ḳurbānımsıñız öz cānıma (1/1201)

Belirsizlik Zamirleri (kim, kimi, kimse, kimsene, kimisi, her kim, her birisi, bir ḳaçı, ḳangısı, nicesi, fülan, her ne, ne kim)

Her kimi böyle bir şāh öldürür
Rütbe-i a‘lāya anı irgürür (1/251)

Bu sebebden cümle ‘ālem azdılar
Az kimesne ḳaldı böyle yazdılar (1/276)

Şaşı didi iki şīşe anda var
Şerḥ ḳıl ḳanġısıdır maṭlūb-ı kār (1/340)

Ansızın buldı fülān dirsen ki genc
Ben de öyle isterem bī-kedd ü renc (2/739)

Kimisi vehmiyle şāhīn-veş uçar
Kimisi oḳ gibi miġferden geçer (3/3908)

Soru Zamirleri (kim, ne)

Kār-ı bī-çūn kim bilür keyfiyyetin
Ben ki taḳrīr eyledim bir ḥāletin (1/323)

Sür beni ṣoñra bu şehrinden ıraḳ
Anlara ne şer idem seyr eyle baḳ (1/358)

Bağlama Zamirleri (ki, kim) (ki o anlamı verir)

Ġār anıñla yār anıñla naġmede
Göz mühürli yoḳ ḳulaḳ ki fehm ide (1/419)

Sıfat

Niteleme Sıfatları

Bir ismi niteleyen kelimeler olan ve isimlerle birlikte kullanılan niteleme sıfatı, metinde çok sayıda kullanılmıştır:

Düşdi bir nār-ı ʻaẕīm ʻahd-i ʻÖmer
Ḳurı çöp gibi yanar idi ḥacer (1/3765)

Tā olalım ḥabs ü tenginden ḫalāṣ
Çünki üstād **ḳatı** ṭaşdan daḫı ḫāṣ(3/1587)

Ḳarañu gicede gündüz gibi tā
Öñüne ḳat ʻaḳl-ı ẓulmetsizi hā (1/3737)

Karşılaştırma Sıfatları

Ol ki iki üç didi **daḫı** ziyād
Vāḥidinde müttefiḳdir bī-ʻinād (2/314)

Pekiştirme Sıfatları

Tercümede kullanılan pekiştirme sıfatları, sıfatın ilk hecesinin sonuna aldığı -m, -p, -r şekliyle karşımıza çıkmaktadır:

O yiri görürseñ eger ḫˇār u zār
Ṭopṭolu ‘aḳreble ser-tā-pāsı mār (4/3691)

Dilkü yamyaṣṣı yatur ḫāk üzre o
Var ser-i ḫākinde mekri sū-be-sū (6/4118)

Üştürüm ġāyetża‘īf arḳam yara
İḫtiyārdan ki o pālān ḳapḳara (6/218)

Laḥẓa ṣoñra aldı tennūrdan bezi
Tertemīz ġāyet beyāż olmuş kezī (3/3283)

Belirtme Sıfatları

Metinde bu, şu, o, ol, şol, bir, nice, her, ḳamu, ḳanḳı, ne gibi işaret, belirsiz ve soru sıfatlarını görmek mümkündür:

Çünki bilür ki cihān-ı zer‘ bu
Maḥşer içün anı biçmekdir **ḳamu** (4/3132)

Ḳanġı yüzden ṭālib iseñ fā’ide
Ḥikmeti maḳṣūd olur bir ḳā’ide (4/3140)

Şol ümīd ile ki ḥasedden içün
Bir alay miskīn zehirlensün bütün (1/451)

Zarf

Zaman Zarfları

Tercümede, Türkçe ve yabancı asıllı olmak üzere çok sayıda zaman zarfı yer almaktadır. Bunların içinde kimisi isim ve sıfatlardan, kimisi son çekim edatlarının birleşmesiyle oluşmuş, kimisi de doğrudan zarf olarak kullanılan zarflardır. Aşağıda, metinde geçen bu tip zarfların bazılarının isimleri zikredilmiş ve örnekleri verilmiştir.

Tercümede karşılaşılan bazı zaman zarfları:

āḫir :
Çün dem-i āḫirde dem āḫir olur
Ol ‘ināyet ile ṣāḥib-sırr olur (1/1840)

ansızın :
Ansızın bir peşşede gürg ṣūreti
Baş çıḳardı virdi aña dehşeti (3/674)

biñ yıl :
Nice yüz biñ yıl uzaḳ iken Züḫal
Dem-be-dem ḥāṣiyyeti eyler ‘amel (4/541)

bir gün :
Gitdi ḥāmūşāna bir gün Muṣṭafā
Bir cenāze bile aṣḥāb-ı ṣafā (1/2028)

bir dem :
Ger çınār dökerse bir dem berg ü bār
Berg-i bī-bergi baġışlar Kirdgār (1/2256)

bir sā‘at :
Eyleyüp te‘ḫīr bir sā‘at ḳadar
Ṣoñra gitdi pīş-i şīre bī-ḥaẕer (1/1078)

bugün :
Dir yüri bu ḥalḳadan bir rāh yoḳ
Dön girü bugün saña hem-rāh yoḳ (2/2401)

dā’im :
Ẓāhiriñ hem bāṭınıñ ey arż-ı ḫūb
Dā’im eylerse eger ceng ü ḥurūb (4/1054)

dem-be-dem :
Rīşiñ esfīd olmaz o püştüñ de ḫam
Laḥẓa laḥẓa ḫōş olursın dem-be-dem (4/2694)

-den berü :
Ey zenim ṭammā‘ gördüñse beni
Gec taḥarrī-i zenāneden berī (1/2390)

-den girü :
Didi tevbe itdim ey sulṭān men
İtmeyim şimden girü ben lāf-ı fen (2/2500)

dün ü gün : Ṭıfl-ı cān şeyṭān südin tā içmesün
Kim melekle yarış itsün dün ü gün (1/1657)

evvel : Çün işitdi ḳuş ki ṭūṭī n'eyledi
Düşdi öldi hem de evvel ditredi (1/1708)

evvelā : Enderūndan naġme-sencdir evliyā
Evvelā dirler ki ey eczā-yı lā (1/1940)

gāh … gāh / geh… gehī : Pes gehī segsin gehī murdārsın
Nice şīrān rāhına reh-vārsın (1/2906)

gice gündüz : Nice müddet eyledi böyle du'ā
Gice gündüz vaḳt-i ḫums ile ḍuḥā (3/1522)

girü (yine, tekrar) : Ben vefāt itdim de dirildim girü
Mevtiñ acısını ṭatdım ey ulu (5/2369)

hemīşe : Ol 'adem aña hemīşe bendedir
İş gör ey dīv ki Süleymān zindedir (1/3729)

her dem : Nefs-i şūmından çıḳar her dem şirār
Ki görün beni benim aṣḥāb-ı nār (3/2585)

her gice : Her gice tā ṣubḥa dek bu şevḳ ile
Dir refīḳ-i rāh-ı a'lā ẕevḳ ile (4/2698)

her nefes : Her nefes bir mekr ü her bir mekrini
Nice biñ Fir'avn u ḳavmi ġarḳını (1/801)

her zamān : Sūy-ı hestīye 'ademden her zamān
Oldı yā Rab kārvān der-kārvān (1/1904)

imdi : Didi Yūsuf getür imdi armaġan
Bu taḳażādan utandı mihmān (1/3227)

irte : Gice iki kimse söylerse ḫaber
Seslerinden bilinür irte o er (5/3065)

ḳırḳ elli gün : Düşdi itbā'ına çoḳ sūz-ı firāḳ
Ḫalvet oldı ḳırḳ elli gün ıraḳ (1/564)

ḳırḳ menzil : Geçdiler ḳırḳ menzil altun üzre hep
Gözlerinden ḳıymet-i zer oldı şeb (4/591)

ḳırḳ yıl : Tā ki ḳırḳ yıl ol vaẕīfe ol ‘aṭā
Bir gün eksik olmadı vefḳ-ı recā (1/3795)

laḥẓa : Bu cihān u rāhı peydā olsa ger
Bir kimesne laḥẓa ānda dursa ger (1/2119)

müdām : Baḳ ki neccār çōpe ḥākimdir müdām
Hem muṣavvir çōpe ḥākimdir müdām (5/3155)

nāgehān : Pīr idi anlar peder daḫı civān
Geldiler rāsıt eblerine nāgehān (4/3419)

nice yıl : Nice yıllar biz de gitdik ‘āḳıbet
Cāy-ı evvel oldı ḳadr u menzilet (2/2502)

pes : Pes ‘Ömer didi ki bu zārıñ seniñ
Bu-durur āṣār-ı hüşyārıñ seniñ (1/2219)

ṣoñ : Kīmyā-yı merg ü derddir ol ṣıfat
Bu ḥayātıñ merg olur ṣoñ ‘āḳıbet (3/2819)

ṣoñra : Renc-i rencūr ḳıṣṣasın bildi beyān
Ṣoñra rencūr aña ḳıldı ‘ayān (1/110)

şimdi : Şimdi anıñ nā’ibiyim işte ben
Nā’ib-i ‘Īsāda ben işbu zemen (1/712)

şimdilik : Şimdilik bilmezlik idem bu nefes
Tā ki şāyi‘ olmaya bāng-ı ceres (4/182)

yarın : Didi ey şeh müjde ḥācātıñ ḳabūl
Bir ġarīb bizden yarın eyler vuṣūl (1/68)

Yer Zarfları

ara : Bu nemek bāḳīdir andan irṣ ile
Ara vārişleri seniñle bile (1/2021)

ara yir : Ara yirden ḳalḳdı hep cümle ḥicāb
Ḥüsni biz bī-vāsıṭa bulduḳ ṣavāb (5/3340)

berü : Gel berü kim defʿ ola her bir ḫaṭar
Ṭaş iken kīmyā seni ḳıldı güher (1/3887)

girü : Didi yüri girü ḳaldıñ sen niçün
Çekme ayaḳ ilerü gel sen bütün (1/1279)

içerü : Enderūndan ḳapamışdı ḳaṣrı o
Kimse girmezdi o derden içerü (2/2625)

ilerü : Saña tā zānū ise işte bu ṣu
Baña ṣad gez farḳ serden ilerü (2/3484)

ḳarşu : Yüzime ḳarşu benim neler didi
Ol zamān şīr-i żamīr uyur idi (1/3419)

ortada : Hem ʻayāliñ daḫı eylerdi maḳarr
Ortada bir ḥücre olsaydı eger (2/747)

yaña / yañaya : Tā müyesser ḳıldı her ʻusri aña
Yüz çevirdi her ʻusrden bir yaña (2/2312)

Azlık - Çokluk Zarfları

Tercümede yer alan yer zarflarından bir kısmı doğrudan zarf olarak kullanılan kelimeler olurken; bir kısmı kelime tekrarından veya sıfatlarla birleşiminden meydana gelmiştir. Metinde geçen bazı yer zarfları aşağıda örnekleriyle verilmiştir:

az : Hem sebeb bilmekle ḥayret az olur
Ḥażrete işte bu ḥayret yol bulur (5/817)

azacuḳ : Azacuḳ cünbiş ḳıl olsun çoḳ cenīn
Vireler tā ki ḥavāss-ı nūr-bīn (1/3215)

az az : Ādeme ḳırḳ yılda virdi feyż-i tām
Az az ider aña iḥsān ol hümām (3/3679)

bir bir : Liḥyeñi bir gün yolar bir bir ḳader
Tā bilürsin el-ḳader ya‘me’l-baṣar (4/2543)

birez / biraz : Aġladıñ ġayrıya ey göz nice dem
Gel oṭur aġla biraz kendine hem (2/484)

çoḳ : Çoḳ ‘ömür vir baña hep ṭāġī yiyem
Vir bunı dā’im baña bed-gevherem (5/798)

çoḳ çoḳ : Çoḳ çoḳ andan ben nevāziş görmişim
Hem rıżā bāğında verziş görmişim (2/2646)

ḳatı : Māhımız cālis-kenār-ı rif‘atī
Dir bizim düşmāna a‘dāmdır ḳatı (5/709)

key : İbtidā key yirde yidiñ üstüẖˇān
Pekçe ṭut terk itme ḥaḳḳı sen hemān (3/324)

ḳıl ḳadar : Ḳıl ḳadar ẖavf yoḳ bu pīş-i ‘aşḳda
Cümlesi ḳurbān kīş-i ‘aşḳda (5/2230)

nice biñ : Ḳanda ikrām ḳanda ġufrān u ḥayā
Nice biñ ‘ayb setr iderler enbiyā (2/2913)

ol ḳadar : Ol ḳadar sa‘y itdi ṣoñra aña o
Almadı ol tünd-ẖūdan ẕerre bū (2/44)

yüz biñ : Çün sipāriş göñle oldı bī-daġal
Bu direm ile nice yüz biñ ‘amel (2/3733)

Nasıllık - Nicelik Zarfları

ancılayın : Ancılayın pīr ki hīç āġāzı yoḳ
Öyle bir dürr-i yetīm enbāzı yoḳ (1/2973)

ayru : Seni bī-tāb itmede nefs-i la‘īn
Senden ayru olmada bu rāh-ı dīn (3/1014)

az az : Ādeme ḳırḳ yılda virdi feyż-i tām
Az az ider aña iḥsān ol hümām (3/3679)

bir bir : İbtidā ẖil‘at ki sen virdiñ baña
Ṭut ḳulaġın ki diyem bir bir saña (3/4921)

böyle : Nāz iden gül gibi gül yüzli gerek
Yoġısa bed-ḫūyluḳ itme böyle pek (1/1921)

buncılayın : Çün benimle buncılayın oldı ẓan
Cümle taḥvīl oldı ẓan ez-cān u ten (1/2422)

dürlü dürlü : Pōst nedir bu dürlü dürlü güfteler
Pāre pāre eyleyem ey ḫufteler (1/1122)

ḫāne ḫāne : Ḫāne ḫāne devr idüp o bī-mecāl
Eyledi dür-dānesinden hep su'āl (4/966)

hemān : Kāfirān maymūn ṭabī'atlı hemān
Sīnesinde ḫayli āfet var nihān (1/293)

ne deñlü : Her ne deñlü itdiler ise 'ilāc
Derdi efzūn oldı hem de bī-revāc (1/55)

nice : Nice biñ ġuṣṣayla o merd oturur
Ki 'aceb bu ḳuş nice söze gelür (1/269)

öyle : Ansızın buldı fülān dirsen ki genc
Ben de öyle isterem bī-kedd ü renc (2/739)

pāre pāre : Kim ki ḫaṭdan ḫāric ise cümlesi
Pāre pāre itdi bādıñ cümlesi (1/875)

şöyle : Ḫāzini 'İmrān idi ḫıdmetde hem
Beyle geldi şehre şöyle hem-ḳadem (3/905)

şöyle kim : Şöyle kim ṣayyād bir ṣaḳlıġ urur
Aldadır murġı ṭutar virmez ḫużūr (1/329)

tīz : Ey 'avānān tīz tīz dönüñ girü
İyüce diḳḳatle idiñ cüst u cū (3/995)

yine / gine : Cān-ı bābā bu nişān-ı ḳāṭı'a
Öldürürse yine ḫaḳdır rāfi'a (3/1246)

Edatlar

Bağlama Edatları

ādetā : Didi nānı virdiñiz siz ‘ādetā
Açmadıñız destiñiz beḥr-i Ḫudā (1/3774)

āḳıbet : Bilmediñ mi her kime itdiñse bed
‘Āḳıbet olur o bedlik saña red (2/2533)

ammā : ‘Aşḳ vaṣf-ı Ḥaḳ olur ammā ki ḫavf
Bende vaṣfı mübtelā-yı ferc ü cevf (5/2231)

ancaḳ : ‘Aḳl ile bir kez te’ṣīr itmeyiz
Fāreniñ mekridir ancaḳ bilmeyiz (1/390)

artuḳ / artıḳ : Çün ḫalāṣ itdi Ḫudā endan seni
Ḳoma o zindāna artıḳ bu teni (3/4007)

bā-ḫuṣūṣ : Evvelā fikr āḫiri olur ‘amel
Bā-ḫuṣūṣ şol fikr ki vaṣf-ı ezel (4/554)

bārī : Ḥaḳ seni ḫalḳ itdi ise zişt-rū
Zişt olduñ olma bārī zişt-ḫū (2/807)

belki : Kiçeye ṣar destiyi olsun güzel
Belki iftār ide ol şāh-ı ecel (1/2744)

bi’t-tabī‘ : Bi’t-tabī‘dir arpa meyli gendüme
Mūra rāci‘ mūra merdüm merdüme (6/3011)

böylece : Böylece dir idi ser-mest ü ḫārāb
‘Adl-i Peyġamber ḳıldı def‘-i ḫˇāb (1/3585)

çün / çünki / çünkim : ‘Aḳla çünkim didi Aḥmed Cibrīl
Ger bir adım ḳoysa yanar ol delīl (1/1089)

eger : Görse idi ‘aybını her kes eger
Kendini ıṣlāḥ ider çekmez żarar (2/887)

egerçi : Sen ḥasūdına egerçi ben isem
Virme cānı ḳır o cānı dem-be-dem (2/1133)

esāsen : Bir oyun gördi iki yüz görmedi
Pes esāsen ḫānesin ḳıldı redi (2/2528)

fi'l-ḥaḳīḳa : Fi'l-ḥaḳīḳa oldı o mādih-i māh
Gerçi cehl 'aksiyle virdi aña rāh (3/2232)

fi'l-meṣel : Fi'l-meṣel bir yırtıcı yirse anı
Laḥm-ı 'āşıḳ zehr olur çıḳar cānı (5/2782)

ġālibā : Ḫāṭır-ı rencūr-gerden gūyiyā
Azacıḳ rencīde idi ġālibā (1/3407)

ġayrı : Rūzigār ile temāyül eylerem
'Aşḳ-ı Ḥaḳdan ġayrı şey'i n'eylerem (1/3858)

gerçi : İntisāb idiñ aña pür nāz oluñ
Gerçi bayḳuşsız velī şehbāz oluñ (2/1170)

ger : Ben emīnsem müttehim olmaz emīn
Āsumānı ger disem budur zemīn (1/607)

gūyā / gūyiyā / gūyā ki : Ādemiñ şemsine bir gendüm küsūf
Gūyiyā bedre ẕenb virdi ḫusūf (1/4050)

ḫāṣṣaten : Şi'ri a'lā dir şa'rden muḥsinān
Ḫāṣṣaten ola bedī'ī müstebān (4/1231)

ḫāṣılı : Ṭalġalar miṣlüncedir a'dādları
Ḫāṣılı ta'dād iledir yādları (2/186)

ḫaṭṭā : Çünki çek çek ide dirsin merg ü derd
Dūzaḫ-ı nefsiñ olur ḫattā ki serd (2/1264)

her ḫalde : O olur sulṭān-ı ḫāl iḳbālde
Sen gibi maḥrūm degil her ḫālde (3/1479)

ḫulāṣā : Bu lisāndan çeşme dek hīç şübhe yoḳ
Dir isem yüz yıl ḫulāṣā daḫı çoḳ (4/536)

ḫuṣūṣen : Ey iden āfāḳı ḫayy-i ışṭıfā
'Āmı ḫāṣ itdiñ ḫuṣūṣen ben gedā (6/1115)

ile / ıla : Yalıñuz ḳaldı namāzda Muṣṭafā
Bir iki dervīş ile ol pür ṣafā (3/437)

illā / illā ki / illā kim : Yā İlāhī mümsikāna sen hemān
Virme illā kim ziyān-ender-ziyān (1/2245)

ise : Çeşmiñi yumduñ ise ey pür hüner
Sen sefīnede uyursun o gider (4/561)

ki / kim : Vehm ider Mūsā **ki** pür nūr u hüner
Uçmasın gel **kim** ḳanatsız derbeder (1/246)

lākin / līk / līkin : Gerçi pāya baş ḳomaḳ ḫıdmet olur
Līkin ol ḫıdmet ḫaṭā zillet olur (1/1786)

meger : Kendi dādım kimseden bulmam meger
Baña benden aḳreb olan dād-ger (1/2216)

naṣıl ki : Olmadıñ bir kārda gelsün müşterī
Sen naṣıl ḳuşsın ki yinmez bir yeri (6/1301)

nihāyet : Pes nihāyet gösterür żıddıyla rū
Çünki Ḥaḳḳa żıdd yoḳ pinhān o (1/1157)

nitekī / nite kim : Ġayra sū-i ẓann ḳılma ey be-nām
Nitekī ẓann eylemişdi ol ġulām (4/1984)

ṣan / ṣanki / ṣankim : İḫtiyār u cebr-i dīgerdir o hep
Ṣan ṣadef içinde gevherdir o hep (1/1482)

şüphesiz : Şüphesiz *eṣfaḳne minhā ḥamel* o
Künd olup āmīz-i ḥayvān itdi bu (2/2388)

tā ki / tā kim : Dil yi tā ki olasın her dem civān
Vechiñ ide bu tecellī erġuvān (2/2459)

ve, vü, vu, u, ü : Mūnisiñ lālā vü dāye ḳandadır
Ṣāḥibiñ Ḥaḳ ṣanma ki her tendedir (3/568)

velī / velīkin / velīk : Müşk bulaşmışdır velīkin müşk degil
Būy-ı müşkdür pek baḳarsañ pişk degil (5/2529)

yā : Keşke Aṣḥāb-ı Kehf gibi o rūḥ
Ḥıfẓ olaydı yā ki çün Keştī-i Nūḥ (1/416)

yāḫud : Baḥriñ altı mıdur aḥsen yā zeber
Tīri mi dil-keş saña yāḫud siper (1/1763)

Bu dıraḫtlar ṣanki ḫākīler gibi
Ḫākdāndan el çıḳarmış er gibi (1/2030)

Nām-ı Aḥmed nām-ı cümle enbiyā
Çünki yüz ṭoḳsan ‘adeddir bizde hā (1/1132)

ya‘nī : Kīn-i mu‘tāddan ḫulāṣa Muṣṭafā
Maḥv ḳıldı ya‘nī İslām-ı ṣafā (2/3759)

yoḳsa / yoḫsa : Yoḫsa nice ide bir nefrīn ile
Nūḥ şarḳ u ġarbı hep vire sile (3/88)

zīrā : Yalvarup zārī ḳılarlardı ki o
Oldı zīrā kim riyāżetden dü-tū (1/566)

Son Çekim Edatları

aşaġı : Amrūd aġacında gördigiñ hemān
İn aşaġı ḳalmaya vehm ü gümān (1/2382)

bile / birle : Ġılẓeti birle eşek yārān ile
Ḳuvveti pür neş’edir her şān ile (6/544)

böyle : Böyle iken söyle bir iki meṣel
Tā göreyim ṣūret-i ‘aḳlıñ güzel (2/878)

-e dek : Söylesem ben ḥaşre dek na‘tın anıñ
Maḳṭa‘ olmaz hīç aña yorma cānıñ (1/2995)

gibi : Hem helīle müshil iken ḳabż ider
Ṣanki ṣu āteşde neft gibi gider (1/58)

güne : ‘Āḳiliñ düşmenligi bu günedir
Zehri daḫı behcet-i cāndır nedir (2/1938)

içine : Kūdegān içine sürdi gitdi o
Ol civān tekrār çaġırdı didi hū (2/2426)

içre : Çünki nūrı sūy-ı deşti göstere
Ol ẓalām içre dürüştī göstere (2/2449)

içün / çün, için : Mü'min ancaḳ şāh içün ta'mīr ider
Ṣanma ki terfī'-i ḳadr içün gider (2/2567)

ile / ilen : Gel Süleymān ile gir deryāya sen
Ola çün Dāvud āhenler ilen (2/3824)

ḳarşu : Ḳarşu geldi zāhid-i ġam-dīde hem
Beyni ḳuru mübtelā-yı renc u ġam (5/3525)

mānend : Ḳaynadır baḥri bu 'aşḳ mānend-i dīg
Pāreler ṭaġı bu 'aşḳ mānend-i rīg (5/2792)

-miṣāl : Oynamaz naḳş kef-miṣāl olmazsa mevc
Olmasa bād ḫāke eb'ad idi evc (6/1499)

nāşī : Ger ḥased urdıysa yolın bī-fütūr
Oldı çün İblīs ḥasedden nāşī dūr (1/442)

raġmen : Ḳaftāna ṭālib iken ḫaşm-ı ḳavī
Saña raġmen kesdi şalvār o nevi (5/2987)

ṣıfāt : Ölmeyüp andan bulur iseñ ḥayāt
Yāġınısın ṭālib-i şirket-ṣıfāt (4/2893)

şekil : Kimse ister mi cebelden 'aḳl u dil
Fehm ü żabṭ itmek ṭaleb müşkil-şekil (5/1172)

tā (-e kadar) : Yaḳmaġa ṣābir degilsin tā ezel
Ḫulfine ḳādir degilsin tā ezel (1/846)

üstine : Lā-mekāndan üstine başdı Ḫudā
Kün fe kāndan sākin ola ol ki tā (1/1395)

üzre / üzere : Bī-silāḥ yatmış yir üzre bir kişi
Cümleten a'żāma virdi lerzişi (1/1439)

-veş : Nūr gerekdir tīz-gūş u müste'id
Mūş-veş ẓulmetde 'āşıḳ aña żıd (5/25)

ziyāde : Gūyiyā deryāya ṣalmışdı ‘amed
Ḳadr ü ḥaddinden ziyāde gördi ḥad (1/1111)

Soru Edatları

‘aceb : Güş-ı ḫāke ne didi bilsem ‘aceb
O mürāḳıb oldı ḫāmūş ez-ṭarab (1/1469)

ḳanda : Ki buyur sen yā emīrü’l-mü’minīn
Ḳanda cünbān ola bu ten çün cenīn (1/3832)

ḳanı : Sende de var ṣaġ elinde bir ‘aṣā
Yā ḳanı destān-ı Mūsā yā fetā (2/149)

ne : Didi Lā ḥavl bu ne sözdür ey ulu
Benden ögrendi bunı ‘ālem ḳamu (2/209)

neden : Cān u dilde böyle yirin var iken
Şimdi bu rütbe teberrā yā neden (1/2424)

nice : Ḳul güzel ola da ḳulluḳ eyleye
Nice ṣabr ider o ādem n’işleye (1/2440)

niceye dek : Niceye dek jāj-ḫālıḳ ey deġā
Ṭoġrı ḥüccet söyle nedir bu du‘ā (3/2430)

nire : Başını bıçaġ ile gömdüñ yire
Ḳazıñız baḳın görüñ nire nire (3/2600)

niçün : Dir saña ki didigiñ oldı amān
Niçün itmezsin bu ḫāle sen fiġān (3/3128)

niye : Didi ey ḫˇāce peşīmānlıḳ niye
Muḳteżā ola ġumūm u māteme (1/1671)

İşaret Edatları

işbu : Mālını ḳabż itdi işbu ḳaltabān
Bu ġulāmī anıñ āzādegān (3/2567)

işte : Ol demi kim itdim Ādemden nihān
Saña diyem işte esrār-ı cihān (1/1748)

uş : Didi ey ṭūṭī-i ḫūb u ḫōş niçün
N'oldı böyle niye oldı uş niçün (1/1711)

Pekiştirme edatları

aṣlā : Āb cūda eylemez aṣlā ḳarār
Ol sebebden ki degildir teşne-zār (2/494)

daḫı : İḫtiyār eyle bu 'aşḳı sen daḫı
Enbiyālar yolıdur bu ey aḫī (1/229)

elbette : Her ḳuş uçar kendi cinsi sūyına
Cān atar elbette cinsi rūyına (1/654)

hergiz : Farḳ ide tā ṭa'am-ı şīr-i māderi
Dāyeye meyl itmeye hergiz seri (2/2993)

lā-cerem : Lā-cerem küffār ḫūnıdır mübāḥ
Vaḥşī gibi oldı anlar da sifāḥ (1/3353)

muḥaḳḳaḳ : İ 604a'daki başlıkta
…muḥaḳḳaḳ Mışırdan ġayrı yirde ḥāṣıl olmaz

muṭlaḳā : Biñ ḥiyelle eylediñ def'i belā
Yā ecel yā bu ḥumḳdur muṭlaḳā (3/4073)

zinhār : Ẓāhir olursa ḳarīben zīnhār
Ṣūretine itmeyin hīç i'tibār (4/1317)

Ünlem Edatları

āferīn : 'Aşḳ-ı küll üstāda yüz biñ āferīn
Bī-'aded ẕerrātı bir ḳıldı hemīn (2/3772)

āh : Oġlı içün olsa yüz ferseng rāh
Ṭolanup eyler ḥanīn ü āh u vāh (3/79)

dirīġā : Ey dirīġā ḫōş ṣadā ra'nā ḳuşum
Ey dirīġā hem-demim zībā ḳuşum (1/1712)

elḥaḳ : Mülki ey Belḳīs terk it evvelā
Gel beni bul mülk odur elḥaḳ saña (4/830)

ey : Kesb bir nāmedir hemān ey nām-dār
Cehdi vehmiñ ġayrı ṣanma ey ‘ayār (1/976)

eyā : Sen kim eyā Zeyd bulmaz kendini
Aḫter-āsā āfitābdan feyżini (1/3716)

eyvāh : Ser-keşiñ fevḳındadır ol bir fülān
Ṣūretā elḥaḳ yanında hem muhān (2/1970)

ḥaḳḳā : Çeşmiñ oldı göñlüme ḥaḳḳā ki göz
Ġarḳ-ı dīde oldı bu göñlüm henūz (2/101)

ḥāṣā : Didi ḥāṣā Ḥaḳḳ olur ancaḳ melīk
Mālikiyyet de aña yoḳdur şerīk (4/2412)

ḥayfā : Bu ‘adāvet kendiñe aña degil
Heyzüm olmaḳ āteşe ḥayfā degil (3/3812)

heyhāt : Hey hey ü heyhātlar ider ‘arż saña
Aġzıña urur levāşe dā’imā (5/158)

İlāhī : Yā İlāhī bu ḥasūduñ seri var
Sen yetiş feryādıma leyl ü nehār (2/2727)

keşke / kāşkī : Kāşkī evvel geleydi bu ecel
Tā ‘aẕābım az olurdı bu maḥal (5/618)

meded : Ġarḳ olan ādem ki cān içün meded
Her giyāha uzadır bī-çāre yed (1/1834)

peh peh : Tā ki bunlarla uṣūl bula rehi
Sen ise fer‘a idersin peh pehi (5/1681)

şābāş : Mūydan ḳaṭ‘-ı naẕar ḳılup o şāh
Ṣīre şābāş eyleyüp ḳıldı nigāh (2/2875)

vā / vāh / veh : ‘Arṣası ifhām-ı ḫalḳıñ vāh vāh
Tārdır ġāyet degildir şāhrāh (3/13)

vālih : Çün melekler de yola vālih degil
Cins-i ḥayvān baḥrden āgeh degil (2/3818)

vallāh	:	Didi vallāh tā ebed żayfım saña Ḳanda gitsem ḳanda olsam ben şehā (5/269)
v'ey	:	Ey Mucīb-i her du‘ā-yı ‘ācizān V’ey penāh-ı ehl-i miḥnet bī-kesān (2/3519)
yā	:	Didi yā Rab ḳuluna bu cāhilān Töhmet eylerler meded senden amān (2/3521)
yazıḳ	:	Ki yazıḳ bu mermeri ḳırdı o z̲āt Tā ḥabisden cānımız buldı necāt (5/1763)
zihī	:	Reh-güzerde müfteriḳ ḫāk-i rehī Dest-i ṣun‘ı bir sebū ḳıldı zihī (2/3773)

Sonuç olarak; eserlerinden yola çıkarak Türkçenin ses kurallarına ve gramer özelliklerine de hâkim olduğu görülen ve dîvânı bulunan Mehmed Şâkir Efendi’nin güçlü bir şair olmadığı yukarıda da ifade edilmiştir. Ancak dönemin dil özellikleri düşünüldüğünde genel olarak sade bir Türkçe ile yazmaya çalışılmış olan tercüme, hem tamamına yapılmış bir tercüme olması bakımından hem de yakın tarihin önemli tercümeleri arasında olması yönüyle önemlidir. Ayrıca mütercimin, bir divanının ve hacimli mensur bir şerhinin olması onun bu yolda kendine göre başarılı olduğunun kanıtıdır.

Öte yandan tercümenin oluşmasında asıl metne mümkün olduğunca bağlı kalındığı, kafiyede ve seçilen kelimelerde asıl metnin takip edildiği görülmektedir. Hatta tercümede, bazı beyitlerde kelimelerin birebir çevrilmiş ve dizilmiş hallerini de görmek mümkündür.

BEŞİNCİ BÖLÜM

METİN

1. Eserin Nüsha Tavsifi

Tercemānü'l-Ma'nevī fī-Tercemeti'l-Meṣnevī isimli manzum *Mesnevî* tercümesinin tespit edilebilen dört nüshası mevcuttur. Kütüphane kayıtlarında farklı isimlerle kayıtlı olan tercümenin nüshalarından ikisi Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu'nda yer alırken, biri Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yazmalar Bölümü, Muzaffer Ozak I Koleksiyonu'nda, diğer nüsha ise İstanbul Üniversitesi Yazma Eserler Bölümü'nde yer almaktadır.

1.1. Müellif Nüshası, Muzaffer Ozak-I Koleksiyonu Numara 112

Bulunduğu Yer : Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Yazmalar Bölümü, Muzaffer Ozak-I Koleksiyonu Numara 112.

Eser Adı : Tercemānü'l-Ma'nevī fī-Tercemeti'l-Meṣnevī

Beyit Başı : Güş ḳıl neyden şikāyet eyliyor
İftirāḳından ḥikâyet eyliyor

Beyit Sonu : İster iseñ güft ü gū bāḳīsini
Defter-i çārümde bul sāḳīsini

Müstensih / Müellif : Müellif hattı

Zahriye Kaydı : "Terceme-i Meṣnevī-i Ḫāce Şākir Efendi bi-ḥaṭṭihī cild-i evvel ü ṯānī ve ṯāliṯ" ve "Ḫāce Şākir Efendi Bahāristān şārihidür, lā-tegful"

Temmet Kaydı : "Ḳad temme'l-mücelledātu'ṯ-ṯelāṯe min-Tercemāni'l-Ma'nevī fī-Tercemeti'l-Meṯnevī 'alâ-yedi ahveci'l-verā es-Seyyid Mehmed eş-Şākir bin es-Seyyīd Ahmed 'afā 'anhüme'l-melikü'l-emced ve hüve'-l-mütercimü'l-hakîr. Allāhümme iyyāke na'budū ve iyyāke nesta'īn ihdina'ṣ-ṣırāte'l-müstaḳīm. Bi-cāhi muṣṭafa'r-ra'ūfü'r-raḥīm ve bi-cāhi evliyā ülā'ike aṣḥābi'n-na'īm. Sene 1251 fī-Ẕilḥicce 3" (M 360b)

Cilt **:** Sırtı ve kapak kenarları koyu kahverengi meşin, her iki kapağı ise açık yeşil mukavva

Kağıt **:** Krem rengi aharlı kağıt

Yazı **:** Ta'lik

Mürekkep **:** Konu başlıkları kırmızı, diğer yerler siyah

Satır **:** Her sayfada 19 satır

Varak **:** 360

Ebat **:** 238x153 (metin 170x80) mm

Nüshadaki Defter Sayısı **:** İlk üç defter

İstinsah Tarihi **:** İlk üç cilt için 3 Ẕilḥicce 1251 (1835)

Defterlerdeki beyit başı ve sonu :

I. Defter:

Baş : Güş ḳıl neyden şikāyet eyliyor
İftirāḳından ḥikāyet eyliyor (1b)

Son : Sūy-ı dil-ḫˇāhıña eyle var şitāb
Ḥaḳ budur va'llāhu a'lem bi'ṣ-ṣavāb (117b)

II. Defter:

Baş : Meṣnevī te'ḫīr olındı nice dem
Mühlet ister şīr ola tā ki bu dem (117b)

Son *:* Ḳavm-i dīger ki ḳabūlden oldı ḫām
Nāḳışān-ı sermedīdir ve's-selām (222a)

III. Defter:

Baş *:* Ey żiyā'ü'd-dīn Ḥüsāmım gel beri
Sünnet üç kez al üçünci defteri (222a)

Son : İster iseñ güft ü gū bāḳīsini
Defter-i çārümde bul sāḳīsini (360b)

1.2. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazma Eserler Bölümü Numara 6308

Kütüphanede Kayıtlı Adı : Meṣnevī-i Şerīf ma'a Terceme-i Manẓūme-i Türkī

Başı : Bi'smi'llāḥi'r-Raḥmāni'r-Rāḥīm
Bişnev ez-ney çun ḥikāyet mī kuned
Ez-cüdāyihā şikāyet mī kuned
Gūş ḳıl neyden ḥikāyet eyliyor
İftirāḳından şikāyet eyliyor

Sonu : Gelüp bir ḫātif itdi 'arż-ı tārīḫ
Ferīda geldi pāyāna kitābet

Müstensih : Ferīd

Müstensih Zeyli : .---/.---/.--

Bu 'abd-i aḥḳarı feyyāż-ı muṭlaḳ
İdince maẓhar-ı luṭf u 'ināyet

Vücūda geldi destimle bu nüsḫa
Egerçi ḳalmamışdı bende ḳudret

Celāle'd-dīn-i Rūmī kim muḳaddes
İde rūḥ-ı şerīfin Rabb-i 'izzet

Kerāmātından ol ẕātıñ bilā-şek
Beni ḳıldı müşerref böyle devlet

Mütercim *Şākir* meşkūr idi kim
Hem üstāẕım idi ol ġarḳ-ı raḥmet

Hem olmuşdur anıñ emriyle şāri'
Velākin göçdi bulmazdan nihāyet

Teşekkürle ben eylerken tażarru'
Kim olsun bā'iṣ-i tezyīd-i ni'met

Gelüp bir hātif itdi 'arż-ı tārīḫ
Ferīdā geldi pāyāna kitābet

Cilt : Sırt ve kapak koyu bordo meşin, her iki kapak kalın mukavva, cilt kapakları ile mıklep kenarlarında bulunan

bordür içerisine altın yaldız ile uygulanmış olan zencirek ve şemse motifli

Kağıt **:** Açık kahverengi aharlı kağıt

Yazı **:** Talik

Mürekkep **:** Konu başlıkları kırmızı, diğer yerler siyah

Satır ve Sütun **:** Her sayfada 23 satır, cetvelli 4 sütun olmak üzere sütunların ilk ikisinde eserin Farsça metni yer almaktadır

Varak **:** 662

Ebat **:** 235x150

Nüshadaki Defter Sayısı **:** Yedi (altı tam cilt ile iddia edilen yedinci cilt)

İstinsah Tarihi **:** Başlangıç 1251, tamamlama 1252 (1836)

Defterlere göre Türkçe beyit başı ve sonu :

I. Defter:

Baş : Güş ḳıl neyden şikāyet eyliyor
İftirāḳından ḥikāyet eyliyor (1b)

Son : Sūy-ı dil-ḫˇāhıña eyle var şitāb
Ḥaḳ budur va'llāhü a'lem bi'ṣ-ṣavāb (96b)

II. Defter:

Baş : Meṣnevī te'ḫīr olındı nice dem
Mühlet ister şīr ola tā ki bu dem (97b)

Son *:* Ḳavm-i dīger ki ḳabūlden oldı ḫām
Nāḳışān-ı sermedīdir ve's-selām (183b)

III. Defter:

Baş *:* Ey żiyā'ü'd-dīn Ḥüsāmım gel beri
Sünnet üç kez al üçünci defteri (184b)

Son : İster iseñ güft ü gū bāḳīsini
Defter-i çārümde bul sāḳīsini (300a)

IV. Defter:

Baş *:* Ey żiyā'ü'l-Ḥaḳ Ḥüsām-ı ma'nevī
Geçdi mehden nūruñ ile Meṣnevī (300b)

Son : Āyinedir ṭoġrı sözli bī-nifāḳ
Ḥatm ḳıl va'llāhü a'lem bi'l-vifāḳ(395a)

V. Defter:

Baş : Şeh Ḥüsāme'd-dīn ki nūr-ı encüm o
Ṭālib-i āġāz-ı sefr-i pencüm o (395b)

Son : Ḳıl ṭaleb tiryāḳ-ı fārūḳ ey ġulām
Olasın Fārūḳ-ı devrān ve's-selām (503a)

VI. Defter:

Baş : Ey Ḥüsâme'd-dīn ḥayāt-ı dil sana
Meyl lāzım ḳısm-ı sādisden yaña (503b)

Son : Ḳalbde bu söz oldı bu meymeneden
Ḳalbden ḳalbe olan revzeneden (620b)

VII. Defter:

Baş : Ḥaḳ żiyāsı ey Ḥüsāme'd-dīn sa'īd
Devletiñ dā'im ola faḳrıñ mezīd (621b)

Son : Gelüp bir ḫātif itdi 'arż-ı tārīḫ
Ferīdā geldi pāyāna kitābet (662b)

1.3. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu Numara 1671

Kütüphanede Kayıtlı Adı : Mesnevî

Başı :Terceme-i Meṣnevī-i Şerīf Li-Mevlāna Celāle'd-dīn-i Rūmī

Bi'smi'llāḥi'r-Raḥmāni'r-Rāḥīm

Bişnev ez-ney çun ḥikāyet mī kuned
Ez-cüdāyihā şikāyet mī kuned

Güş ḳıl neyden ḥikāyet eyliyor
İftirāḳından şikāyet eyliyor

Sonu : Şākir yetişür uzatma ḳāli
Maḳbūldür olan du'ā-yı ḥāli

Müstensih : Belirtilmemektedir

İstinsah Kaydı : Yoktur

Zahriye Kaydı : İsteṣḥabe hāze'l-kitāb ṣümme zehhebe ve mücellede bi-'avni'llāhü el-Vehhābü efḳarü 'Ubeydü'r-Rabbi'ṣ-ṣamed şeyḫzāde Muḥammed Es'ad en-naḳīb 'ale'l-eşrāf ḥālā ve'l-ḳāḍī-i 'asākir-i Rūm ili sābıken -ġaferalehümā- fī ḫilāl Ṣafer 1261.

Cilt : Sırt bordo renk meşin, her iki kapak kalın mukavva, cilt kapaklarının kenarlarında bulunan bordür içerisine altın yaldız ile uygulanmış olan zencirek, ortası açık yeşil

Kağıt : Sarı renk aharlı kağıt

Yazı : Talik

Mürekkep : Konu başlıkları kırmızı, diğer yerler siyah

Satır ve Sütun : Her sayfada 23 satır, cetvelli 4 sütun olmak üzere sütunların ilk ikisinde eserin Farsça metni yer almaktadır

Varak : 660

Ebat : 237x168, 192x123 mm

Nüshadaki Defter Sayısı : Yedi (altı tam cilt ile iddia edilen yedinci cilt)

İstinsah Tarihi : Belirtilmemiştir

Defterlere göre Türkçe beyit başı ve sonu :

I. Defter:

Baş : Gūş ḳıl neyden şikāyet eyliyor
İftirāḳından ḥikāyet eyliyor (1b)

Son : Sūy-ı dil-hˇāhıña eyle var şitāb
Ḥaḳ budur va'llāhü a'lem bi'ṣ-ṣavāb (96b)

II. Defter:

Baş : Meṣnevī te'ḫīr olındı nice dem
Mühlet ister şīr ola tā ki bu dem (97b)

Son : Ḳavm-i dīger ki ḳabūlden oldı ḫām
Nāḳışān-ı sermedīdir ve's-selām (183b)

III. Defter:

Baş : Ey żiyā'ü'd-dīn Ḥüsāmım gel beri
Sünnet üç kez al üçünci defteri (184b)

Son : İster iseñ güft ü gū bāḳīsini
Defter-i çārümde bul sāḳīsini (301a)

IV. Defter:

Baş : Ey żiyā'ü'l-Ḥaḳ Ḥüsām-ı ma'nevī
Geçdi mehden nūruñ ile Meṣnevī (301a)

Son : Āyinedir ṭoġrı sözli bī-nifāḳ
Ḫatm ḳıl va'llāhü a'lem bi'l-vifāḳ(395a)

V. Defter:

Baş : Şeh Ḥüsāme'd-dīn ki nūr-ı encüm o
Ṭālib-i āġāz-ı sefr-i pencüm o (395b)

Son : Ḳıl ṭaleb tiryāḳ-ı fārūḳ ey ġulām
Olasın Fārūḳ-ı devrān ve's-selām (502a)

VI. Defter:

Baş : Ey Ḥüsāme'd-dīn ḥayāt-ı dil sana
Meyl lāzım ḳısm-ı sādisden yaña (502b)

Son : Ḳalbde bu söz oldı bu meymeneden
Ḳalbden ḳalbe olan revzeneden (619a)

VII. Defter:

Baş *:* Ḥaḳ żiyāsı ey Ḥüsāme'd-dīn sa'īd
Devletiñ dā'im ola faḳrıñ mezīd (619b)

Son : Şākir yetişür uzatma ḳāli
Maḳbūldür olan du'ā-yı ḥāli (660b)

1.4. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu

Numara 1356-1357-1358-1359-

Numara 1356

Kütüphanede Kayıtlı Adı : Mesnevî Tercümesi

Başı : Tercüme-i Meṣnevī-i Şerīf

Ḫalḳ olınmazdan muḳaddem bu kürüm (1b)

Meyler içüp şūra ḳılmışlar lüzūm

Sonu : Başḳa bir endīşe lāzım eylemek

Çekmeyelim tā bu mihnetde emek (96a)

Müstensih : Belirtilmemektedir

İstinsah Kaydı : Yoktur

Cilt : Sırtı dağınık bordo meşin, her iki kapak kalın koyu yeşil mukavva, kapak içleri ebru süslemeli, cilt kapaklarının dış kenarlarında ve ortasında bulunan bordür içerisine altın yaldız ile uygulanmış olan zencirek ve çiçek motifi

Kağıt : Sarı aharlı kağıt

Yazı : Talik

Mürekkep : Konu başlıkları kırmızı, diğer yerler siyah

Satır ve Sütun : Her sayfada bulunan satır sayısı 10 veya 11'dir. Sayfalar cetvelsiz olarak 2 sütundan oluşmaktadır. Beyitler yukarı yatık halde yazılmış ve sütunlar arası, dikey şekilde yazılan beyitlerle doldurulmuştur

Varak : 96

Ebat : 209x148 mm

Nüshadaki Defter Sayısı : İki (Eksikliklerle birlikte 2 ve 3. cilt)

İstinsah Tarihi : Belirtilmemiştir.

Nüshadaki ciltlerin başı ve sonu :

II. Defter:

Baş (181. beyit) : Ḫalḳ olınmazdan muḳaddem bu kürüm

Meyler içüp şūra ḳılmışlar lüzūm (1b)

Son (3855. beyit) : Ḳavm-i dīger ki ḳabūlden oldı ḫām

Nāḳışān-ı sermedīdir ve's-selām (70a)

III. Defter:

Baş (1. beyit) : Ey żiyā'ü'd-dīn Ḥüsāmım gel beri
Sünnet üç kez al üçünci defteri (70a)

Son (1648. beyit) : Başḳa bir endīşe lāzım eylemek
Çekmeyelim tā bu mihnetde emek (96a)

Numara 1357

Kütüphanede Kayıtlı Adı : Mesnevî Tercümesi

Başı : Terceme-i Meṣnevī-i Şerīf tetimmesidir
Böyle kimse lāyıḳ olan miṣl-i zen (1b)
Dūr ola cāy-ı musāfdan nīzeden

Sonu : Ne 'aceb ḫāmūş dirsiñ sen aña
Ḳulaġın ḳanda 'aceb dir o saña (94a)

Müstensih : Belirtilmemektedir

İstinsah Kaydı : Yoktur

Cilt : Sırtı dağınık bordo meşin, her iki kapak kalın mukavva üzerine yapıştırılmış ebru süslemeli

Kağıt : Krem aharlı kağıt

Yazı : Talik

Mürekkep : Konu başlıkları kırmızı, diğer yerler siyah

Satır ve Sütun : Her sayfada bulunan satır sayısı 10'dur. Sayfalar cetvelsiz olarak 2 sütundan oluşmaktadır. Beyitler yukarı yatık halde yazılmış ve sütunlar arası, dikey şekilde yazılan beyitlerle doldurulmuştur

Varak : 94

Ebat : 201x144 mm

Nüshadaki Defter Sayısı : İki (Eksikliklerle birlikte 5 ve 6. cilt)

İstinsah Tarihi : Belirtilmemiştir.

Nüshadaki ciltlerin başı ve sonu :

V. Defter:

Baş (3864. beyit) : Böyle kimse lāyıḳ olan misl-i zen
Dūr ola cāy-ı musāfdan nīzeden (1b)

Son (4295. beyit) : Ḳıl ṭaleb tiryāḳ-ı fārūḳ ey ġulām
Olasın Fārūḳ-ı devrān ve's-selām (9b)

VI. Defter:

Baş (1. beyit) : Ey Ḥüsāme'd-dīn ḥayāt-ı dil saña
Meyl lāzım ḳısm-ı sādisden yaña (10a)

Son (4675. beyit) : Ne 'aceb ḫāmūş dirsin sen aña
Ḳulaġın ḳanda 'aceb dir o saña (94a)

Numara 1358

Kütüphanede Kayıtlı Adı **:** Mesnevî Tercümesi

Başı **:** Tetimme-i terceme-i Meṣnevī-i Mevlāna min külli'l-vücûh evlānā
Şi'ri a'lādır şa'rden muḥsinān (1b)
Ḥâṣṣaten ola bedī'ī müstebān

Sonu : Ṣūfī o ṣūfī bu ṣūfīye yazıḳ
İgneden ölmiş o bu seyfe azıḳ (120a)

Müstensih **:** Belirtilmemektedir

İstinsah Kaydı **:** Yoktur

Cilt **:** Sırtı bordo meşin, her iki kapak kalın mukavva, kapak kenarlarında bordo bordür ve iç içe çizilmiş sarı zemin üzerine siyah bordürler, içlerinde çiçekli ve farklı süslemeler

Kağıt **:** Krem aharlı kağıt

Yazı **:** Talik

Mürekkep **:** Konu başlıkları kırmızı, diğer yerler siyah

Satır ve Sütun **:** Her sayfada bulunan satır sayısı 10'dur. Sayfalar cetvelsiz olarak 2 sütundan oluşmaktadır. Beyitler yukarı yatık halde yazılmış ve sütunlar arası, dikey şekilde yazılan beyitlerle doldurulmuştur

Varak **:** 120

Ebat **:** 189x139 mm

Nüshadaki Defter Sayısı **:** İki (Eksikliklerle birlikte 4 ve 5. cilt)

İstinsah Tarihi **:** Belirtilmemiştir.

Nüshadaki ciltlerin başı ve sonu :

IV. Defter:

Baş (1231. beyit) : Şi‘ri a‘lādır şa‘rden muḥsinān
Ḥaṣṣaten ola bedī‘ī müstebān (1b)

Son (4005. beyit) : Āyinedir ṭoġrı sözli bī-nifāḳ
Ḫatm ḳıl va’llāhü a‘lem bi’l-vifāḳ (50b)

V. Defter:

Baş (1. beyit) : Şeh Ḥüsāme’d-dīn ki nūr-ı encüm o
Ṭālib-i āġāz-ı sefr-i pencüm o (50b)

Son (3863. beyit) : Ṣūfī o ṣūfī bu ṣūfīye yazıḳ
İgneden ölmiş o bu seyfe azıḳ (120a)

Numara 1359

Kütüphanede Kayıtlı Adı **:** Mesnevî Tercümesi

Başı **:** İkinci def‘a ḫ̆āceyi vehme düşürmeleri ki Ḳur’ān oḳumadan baş aġrısı gelür diyü
Didi ol ‘āḳil ki ey ḳavm-i pesend (3b)
Dersiñizde idiñiz ṣavṭı bülend

Sonu : Muḥsinān dā’im iderler intiẓār
Ṣā‘irāna bezl-i iḥsān-ı hezār (79a)

Müstensih **:** Belirtilmemektedir

İstinsah Kaydı **:** Yoktur

Cilt **:** Sırtı bordo meşin, her iki kapak kalın mukavva, kapak kenarlarında koyu bordo bordür, ortasında küçük şemse

Kağıt **:** Krem aharlı kağıt

Yazı **:** Talik

Mürekkep **:** Konu başlıkları kırmızı, diğer yerler siyah

Satır ve Sütun **:** Her sayfada bulunan satır sayısı 10 ve 14 arasıdır. Sayfalar cetvelsiz olarak 2 sütundan oluşmaktadır. Beyitler yukarı yatık halde yazılmış ve sütunlar arası, dikey şekilde yazılan beyitlerle doldurulmuştur

Varak **:** 79

Ebat **:** 209x131 mm

Nüshadaki Defter Sayısı **:** İki (Eksikliklerle birlikte 3 ve 4. cilt)

İstinsah Tarihi **:** Belirtilmemiştir.

Nüshadaki ciltlerin başı ve sonu :

III. Defter:

Baş (1649. beyit) : Didi ol ‘āḳil ki ey ḳavm-i pesend
Dersiñizde idiñiz ṣavṭı bülend (3b)

Son (5043. beyit) : İster iseñ güft ü gū bāḳīsini
Defter-i çārümde bul sākīsini (60b)

IV. Defter:

Baş (1. beyit) : Ey żiyā’ü’l-Ḥaḳ Ḥüsām-ı ma‘nevī
Geçdi mehden nūruñ ile Meṣnevī (61a)

Son (1230. beyit) : Muḥsinān dā’im iderler intiẓār
Ṣā‘irāna bezl-i iḥsān-ı hezār (79a)

Esad Efendi Koleksiyonu’nda bulunan ve yukarıda nüsha bilgileri verilen 1356-1357-1358-1359 numaralı bu dört defterin toplu halde incelenmesi neticesinde elde edilen bazı önemli bilgiler ve hususlar şu şekilde sıralanabilir:

I. Muzaffer Ozak Koleksiyonu’nda bulunan nüshanın başında müellif nüshası olduğu ibaresi yer alıyorsa da bahsi geçen bu defterin de müellife ait olabileceğini düşünmekteyiz. Zira her iki kayıtta yer alan nüshaların yazıları birbiriyle örtüşmektedir. Ayrıca dört defter içinde bulunan tercümenin kimi yerinde Şâkir Efendi’nin başka manzumelerinin yer alması da bu ihtimali kuvvetlendirmektedir.

II. Bahsi geçen bu nüsha ile Esad Efendi Koleksiyonu’nda yer alan 1671 numaralı diğer nüshanın çoğu yerde örtüştüğü bilgisine ulaşılmıştır. Yapılan yanlışlıklar veya derkenar bilgileri çoğu zaman aynıdır.

III. Dört defter içinde yer alan beş cildin tercümesinde asıl Farsça beyitlere yer verilmemiştir. Bu duruma göre 1671 numaralı nüsha ile 6308 numaralı İstanbul Üniversitesi nüshasının Farsça beyitlerle birlikte temize çekilmiş nüshalar olduğu görülmektedir.

IV. Bahsi geçen dört defterin de kütüphane kayıtlarında Nahîfî adına kayıtlı olması ve defterlerin, tercümenin karışık yerlerinden başlıyor olması nüshanın temini konusunda araştırmacıları çelişkiye düşürmektedir. Aynı şekilde 1671 numaralı diğer Esad Efendi nüshasının da Mevlâna adıyla Farsça *Mesnevî* olarak kayıtlı olması bu nüsha için de aynı durumu ortaya çıkarmaktadır.

V. Bu dört defterde *Mesnevî*'nin ilk cildi ve -sözde- yedinci cilt tercümesi yer almamaktadır. Diğer ciltlerin tercümeleri de beyit sayıları ve dizilişi itibariyle asıl *Mesnevî* nüshasıyla ve Muzaffer Ozak nüshası ile örtüşmektedir.

VI. Bahsi geçen nüshanın 1356 ve 1359 numaralı defterlerinde Şâkir Efendi'ye ait 7 tarih, 2 mersiye, 2 tahmis, 1 kaside, 1 viladetname, 4 ilahi ve kira kayıtları, borç senetleri ile çeşitli hesaplamaların yapıldığı kısımlar bulunmaktadır. Ayrıca 1356 numaralı defterin 35b'sinde *"Falnâme-i Şākiriyye"* ismiyle harfler üzerine çizilmiş bir de bölüm yer almaktadır.

VII. Defterlerin başında veya sonunda kişi ya da yıl bilgisi gibi herhangi bir kayıt yer almamaktadır. Ancak Şâkir Efendi'nin *Divan*'ı üzerine yapılmış çalışmalarda, yukarıda sayılan manzumelerin yer almadığı hususu dikkate alınırsa, bahsi geçen defterlerin tarihinin diğer nüshalarla aynı olduğu ve *Divan'*dan sonra kaleme alındığı kanıtlanmaktadır.

VIII. Kütüphane kayıtlarında bu nüshada yer alan defterlerden olan beşinci bir defterin daha olma olasılığı ve içerisinde de birinci ve -sözde- yedinci cildin yer alması kuvvetle muhtemeldir.

Mehmed Şâkir Efendi'nin, tercümesinde hangi *Mesnevî* nüshasını esas aldığı ile ilgili herhangi bir bilgi nüshalarda yer almamaktadır. Ancak İstanbul Üniversitesi nüshasının 622a derkenarında *"Bu maḥalde iki beyt-i şerīfe nüsḫalarda nā-mevcūd ü Ḥażret-i Anḳaravī daḫı vāṣıl olamayup ancaḳ iḳtiżā-yı siyāḳ üzere terceme olındı."* ibaresinden yola çıkılarak tercümede Ankaravî'nin şerhinden yararlandığı bilgisine ulaşılabilir.

Tercümenin beyit sayıları, sahih olduğu kabul edilen ve asıl metni en doğru şekilde veren Mevlâna Müzesi 51 numarada kayıtlı nüshaya göre büyük farklılıklar göstermektedir. Buna göre hem 51 numaralı Farsça nüshaya hem de sonradan yapılan bazı tercümelere göre ciltlerdeki beyit sayıları şöyledir:

Ciltler / Tercümeler	1	2	3	4	5	6	Toplam
51 Numara	4003	3796	4808	3854	4238	4914	25.613
Nahifi	4116	3849	4860	3879	4248	4952	25.904
Şâkir Efendi	4063	3855	5043	4005	4295	4964	26.225
R. A. Nicholson	4003	3810	4810	3855	4238	4916	25.632
A. Gölpınarlı	4017	3821	4811	3855	4240	4929	25.673
A. Metin Şahin	4005	3811	4811	3858	4242	4918	25.645
Mehmet Kanar	4005	3823	4812	3855	4244	4930	25.669

Yukarıda görüldüğü gibi hem sonradan yapılan tercümelerde hem de asıl metni içeren nüshalarda beyit sayılarında bir tutarlılık görülmemektedir. Netice olarak, Mehmed Şâkir Efendi'nin de tercüme için esas aldığı Farsça *Mesnevî* nüshasının, tercümesindeki bu farklılığa sebep olduğu bilinmelidir.

Ayrıca bununla birlikte Şâkir Efendi'nin tercümesini içeren dört nüshadaki beyit sayıları da kendi içerisinde farklılıklar göstermektedir. Ancak buradaki farklılıkların bazısının istinsah sırasında unutularak atlanıldığı için oluştuğu kanaatindeyiz. Zira bazı durumlarda beyitler ya derkenara iliştirilmiş ya da bir veya birkaç beyit sonra tercümeye dahil edilmiştir. Hatta bazen çobana yazılan kelime, sonraki sayfada -metin doğru olduğu halde- farklı kelimeyle devam ettirilmiştir. Aynı şekilde E. ve İ. nüshalarındaki Farsça kısımda da bu gibi farklılıklar mevcuttur. Tercümedeki beyit sayılarının farklılığı hususunda, atlamanın dışında görülen bazı özel durumlar da vardır. Bu konuda "Tercümeye ve Nüshalara Ait Bazı Hususiyetler ve Önemli Bilgiler" başlığı altında detaylı bilgi verilmiştir.

Temin edilen dört farklı nüshadaki beyit sayıları ise aşağıdaki şekildedir:

Ciltler / Nüshalar	1	2	3	4	5	6	Toplam	7
Muzaffer Ozak (M)	4034	3847	5039	----	----	----	12.920	----
İstanbul Üni. (İ)	4030	3837	5030	3989	4285	4958	26.129	1753
Esad Efendi 1671 (E)	4051	3848	5026	3998	4291	4956	26.170	1754
Esad Efendi 1356-1357-1358-1359 (E2)	----	3853	5043	4002	4295	4672	21.865	----

Yukarıdaki sayılardan görüldüğü üzere muteber sayılan *Mesnevî* nüshalarının beyit sayıları ile Mehmed Şâkir Efendi'nin manzum *Mesnevî* tercümesindeki beyit sayısı arasında yaklaşık 600 beyitlik bir fark bulunmaktadır.

2. Tercüme ve Nüshalara Ait Bazı Hususiyetler ve Önemli Bilgiler

I. Metin oluşturulurken E., İ. ve M. nüshaları incelenmiş ve nüsha farklılıkları için genel olarak metnin aslına en uygun olan nüsha tercih edilmiştir. Diğer nüshalardaki -varsa- farklılıklar nüsha farklılığı olarak dipnot şeklinde gösterilmiştir. Karışık ve eksik olan Esad Efendi bölümünde yer alan 1356-1357-1358-1359 numaralı nüshalar, çalışmanın sonunda temin edilebildiğinden nüsha farklılığına dahil edilmemiştir. Ancak çok önemli yerlerdeki değişiklikler incelenmiş ve diğer nüshalardaki bazı detaylar için bu nüshadaki duruma da bakılmıştır. İsmi geçen nüsha, 1 ve -iddia edilen- 7. cildi ihtiva etmemektedir. Diğer ciltlerden bazısı da baştan veya sondan eksiktir.

II. Temin edilen nüshaların hiçbirisinde *Mesnevî* ciltlerinin başında yer alan dîbâceler bulunmamaktadır.

III. Müellif nüshası dediğimiz M. nüshasında bazı değişiklik veya eksikliğin olması ve diğer nüshalarda bu eksiklerin yer almaması, istinsah edilen nüshaların düzeltilerek yazıldığını gösterebilir. Bazı örnekler:

- **a.** M 269a'da yer alan başlıkta "müttehim" kelimesi yoktur. Ancak İ. ve E. nüshalarında bu kelime vardır.
- **b.** I. ciltteki 3575 ile 3600. beyitler arasındaki 24 beyit M. ve İ. nüshalarında bulunmamaktadır.
- **c.** İ 215a'da bulunan bir başlık ise M. ve E. nüshalarından farklıdır.
- **d.** E 208b'de bulunan bir beyit İ. ve M. nüshalarında bulunmamaktadır.
- **e.** E 217a'da bulunan bir başlık İ. ve M. nüshalarında bulunmamaktadır.

Bu örneklerden hareketle sonradan oluşturulan nüshalar -özellikle E. nüshası-, hem müellif nüshasındaki eksiklikler giderilerek hem de Farsça metin de takip edilerek en düzgün şekilde yazılmaya çalışılmıştır.

- **f.** M 231a'da yer alan 2 varaklık karışıklık derkenara yazılıp düzeltilirken İ. nüshasında bu beyitler yer almamaktadır.

IV. İlk üç cildi ihtiva eden M. nüshasının sonunda (M 360b) yer alan *"Kad temme'l-mücellâdü's…"* şeklindeki *istinsah/telif kaydı* diğer nüshalarda bulunmamaktadır. Burada belirtilen tarihe göre ilk üç cildin yazılış tarihi 3 Zilhicce 1251'dir. Ancak

İstanbul Üniversitesi nüshasının -yedinci cildinin- sonunda da 1251'de istinsaha başlandığı ve 1252 yılında bitirildiği bilgisi yer almaktadır. Bu durum eser hakkında bilgilerin verildiği kısımda irdelenmiştir.

V. İ 601b'de yer alan *"Ḥubbu 'Aliyyin ḥasenetün lā-yeḍurru me'ahā seyyietün ḥadīṣ-i şerīfiniñ tefsīri ṣadaḳa Rasūlu'llāh"* başlığı ile altındaki 19 beyitlik kısım, taranan *Mesnevî* nüshalarında bulunmamaktadır. Bu kısım için E. nüshasında ve eksik olan Esad Efendi 1357 numaralı nüshanın derkenarında; *"Bu sürḫ-i şerīfden -ḳādir olmam- beytine gelince ekṣer nüsḫada nā-mevcūd ü şāriḥ-i merḥūm daḫı şerḥ eylememişdir."* notu ilave edilmiştir. Bu kısımda Hz. Ali'ye övgü içeren beyitler bulunmaktadır.

VI. Tercümede, asıl metinde yer alan Arapça beyitler Farsça olarak tercüme edilmiştir. İstanbul Üniversitesi nüshasında çoğu beyit ya da mısrada Arapça ibarelerde harekenin olduğu görülmektedir. Arapça ibarelerin Farsça olarak tercüme edilmesi durumunu mütercim kendisi de aşağıdaki beyitle izah etmiştir:

'Arabī beyti yazıldı Fārisī
Fehm ider meydān-ı naẓmıñ fārisi (İ 662b)

VII. *Mesnevî*'nin Farsça aslının da yer aldığı İ. ve E. nüshalarının hem Türkçe tercüme kısmında hem de Farsça kısımların da kimi yerlerde karışıklıklar yer almaktadır. Bazı yerlerde Farsça beyit ile tercüme örtüşmemektedir. Aynı şekilde tercüme kısmında da atlanılan beyitler yer almakta ve bunların bazısı sonradan metne dahil edilmektedir. *Mesnevî*'nin aslında olup tercümeyi içeren herhangi bir nüshada olmayan beyitler incelendiğinde bu beyitlerin aynı kelime ve mısralardan oluşan arka arkaya gelen beyitlerden biri olduğu, dolayısıyla atlanmış olabileceği görülmektedir. Bazen de Farsça beytin olduğu ancak tercümenin olmadığı görülmektedir.

VIII. Tüm nüshalarda tercüme veya Farsça asıl metin dizilişinde takdim-tehirler yer almaktadır. Özellikle başlıklardan önce veya sonraki beyitlerde, Mevlâna Müzesi 51 numarada yer alan *Mesnevî* nüshasından oluşturulan bir tercümeye göre bakıldığında bir veya birkaç beyitlik takdim-tehirin olduğu görülmektedir. Bu veya bunun gibi durumlarda sahih bir Farsça asıl metin takip edilerek nüshalar

arasındaki bu beyit yerleri değişikliği mümkün olduğunca düzeltilmiştir. Kimi yerlerde de Farsça asıl metinde olmayan bazı başlıkların olduğu görülmektedir. M. nüshasında bir yerde (289a) takdim için mim (م), tehir için ḫı (خ) harfi kullanılmıştır.

IX. İstanbul Üniversitesi nüshasında varak numaraları verilirken içerik ve çoban doğru olduğu halde 188'den sonra 190'a atlanılmıştır. Bu nedenle çeviriyazılı metinde İ. nüshası için buradan itibaren bir varak eksik yazılarak numaralandırılmıştır.

X. M. nüshasında varak numaraları verilirken beyit sırası, hikâye akışı ve çoban doğru olduğu halde 3'ten 5'e atlanılmıştır. Bu nedenle metinde buradan itibaren bir varak eksik numaralandırılmıştır. Aynı şekilde yine M. nüshasında 182'den sonra 1 varakta numara yer almamaktadır. Dolayısıyla bu varak 183 olarak kabul edilmiş ve metinde buradan itibaren bir varak fazla numaralandırılmıştır.

XI. Birinci cildin sonunda yer alan *"Tekmile ve tezyîl-i mütercim…."* başlığı altındaki 114 beyitte mütercim, *Mesnevî* ciltlerini övmüş hatta yedinci cildin varlığı hakkında da birkaç beyit yazmış ve ardından *Harun Reşid İle Şakîk-i Belhî* makalesi başlığı ile bir de menkıbe yazmıştır.

XII. İstanbul Üniversitesi nüshasının sonunda (İ 662b) yer alan ve *Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Fa'ûlün* vezniyle yazılmış sekiz beyitlik müstensihe ait bir bölüm vardır.

XIII. Bütün nüshalarda I. cilt 1222. beyitten sonra Farsça asıl metne göre 12 beyit ve 1 başlık atlanmıştır. Bu durum dipnotta belirtilmiştir. Eksik ve karışık olan Esad Efendi-2 nüshalarında ise ilk cilt yer almadığı için incelenememiştir.

XIV. Altıncı cildin 3293. beyti olan *"Göz bu suda şaşılıkdan kurtılur / 'Aksi gördükde sepet memlû olur"* beytinden sonra Farsça asıl metne göre 38 beyit ve bir başlık nüshalarda bulunmamaktadır. Burada varak atlanması söz konusu değildir. Çünkü her nüshada verilen çobanlar sonraki sayfa ile örtüşmektedir.

XV. Üçüncü cildin 328. beyti olan *"Ahdimiz sûretine nakz itme gel / Bî-vefâlık semtini itme emel"* beytinden sonra İ. ve M. nüshalarında 2 varak atlama söz konusudur. Ancak bu durum M. nüshasında derkenara sıkıştırılarak telafi edilirken; İ. nüshasında bulunmamaktadır.

XVI. Özellikle M. nüshasında kimi yerlerde derkenarda "sahh", "beyan" şeklinde düzeltme ve açıklama bilgileri yer almaktadır. Diğer nüshalarda ise bazı yerlerde Farsça beyit için "Fârisî yokdur" ve "bulunamadı" şeklinde ibareler yer almaktadır.

XVII. Farsça metni de içeren nüshalardaki Farsça karışıklıklar ve verilen bilgiler incelendiğinde her iki nüshanın da farklı çoğaltıldığı görülmektedir. Mesela, başlıklar, olmayan beyitler, kimi yerlerde bulunan fazla beyit, mısra ve kelime gibi farklılıklar bu düşünceyi kuvvetlendirmektedir.

XVIII. Çeviriyazıda yer alan sözde yedinci cilt tercümesi, hem Mehmed Şâkir Efendi'ye ait özgün bir tercüme olduğu için hem de okuyuculara bu cilt hakkında bilgi vermesi için metne dahil edilmiştir. Dolayısıyla *Mesnevî*'nin cilt sayısı ile ilgili herhangi bir iddia söz konusu değildir. Bu konuyla ilgili detaylı açıklama ve görüş, *Yedinci Cilt Meselesi* başlığının ilgili kısmında verilmiştir.

3. Nüshanın / Nüshaların İmla Özellikleri

Mehmed Şâkir Efendi'nin manzum *Mesnevî* tercümesini içeren ve temin edilebilen nüshalardaki dikkat çekici imla özelliklerinden bazıları şunlardır:

I. Nüshaların tamamı harekesizdir. Özellikle Muzaffer Ozak nüshası ile Esad Efendi bölümünden temin edilen karışık ve eksik olan nüshada çok olmamakla beraber bazı Türkçe kelimelerde, imlada karışıklığa neden olabilecek Arapça ve Farsça kelimelerde ve cinas içeren beyitlerde yanlışa düşülmemesi için hareke kullanıldığı görülmektedir.

II. Bazı Türkçe kelime ya da eklerin yazımında, nüsha içinde veya farklı nüshalarda ikilikler yer almakta ve kimisi farklı devrin dil özelliklerini yansıtmaktadır. Özellikle E. nüshasında çoğu ek için yuvarlak ünlü tercih edilmiştir. Bazı durumlarda ise ekler redif gereği düz veya yuvarlak yazılmaktadır:

daḫı	داخی - دخی		olur	اولر - اولور
baña	بکا - بکه		ider	ایدر- ادر
yolcuyuz	یولجی یوز – یولجو یوز		olmasun	اولمسون - اولماسن
yer	یر - ییر		bir	بیر - بر
dilim	دلوم - دلیم		bulursın	بولورسین - بولورسن
degil / degül	دکل		nedir / nedür	ندر

III. Nüshalarda bazı yerlerde, harflerin yazımında harf noktalarının yanlış yerlere koyulması veya kelimenin yanlış / farklı yazılması ve bazen de iki üç harflik bir kelimenin yazımının unutulduğu gibi durumlar görülmektedir:

her	yerine	hem		bir - بر	yerine	biz - بز
o, ol	yerine	şol		altında -آلتندا	yerine	alnında - آلنندا
ki	yerine	kim		çün - چون	yerine	ḫūn - خون
pāreler	yerine	beldeler		ḳar u buz	yerine	ḳara yüz
çarḫ	yerine	merḫ		meyden	yerine	ḫumden
minnet	yerine	meyyit		merd	yerine	derd

IV. Tüm nüshalarda, bazı yerlerde sağır kef (ڭ /ñ) ile nun (ن) harfinin birbiriyle karıştırıldığı, "ñ" harfi yazılması gereken yere "n" harfinin yazıldığı, bazen de tam

tersinin olduğu görülmektedir. Bunların büyük çoğunluğu anlam karmaşası yaşanmaması için düzeltilerek metne alınmıştır.

V. Nüshalarda izafet terkiplerinde tutarsızlıklar görülmektedir:

naḳşı ādem	yerine	naḳş-ı ādem
ṣıdḳ-ı bih-i cevri	yerine	ṣıdḳı bih-i cevri

VI. Atıf vavlarının yazımında nüshalara göre farklılıklar vardır. Bir nüshada atıf vavı yer alırken diğer nüshada bulunmamaktadır. Özellikle İ. nüshasında atıf vavı yoktur, E. nüshasında vardır. Bazen de vezin ve anlam gereği atıf vavı gerekliyken bütün nüshalarda olmadığı görülmüştür.

VII. Nüshalarda, Türkçe kelimelerde başta, ortada ve sonda olmak üzere sesli/sessiz harf değişiklikleri de yer almaktadır. Bu farklılıklar bazen aynı nüsha içinde bazen de farklı nüshalar arasında görülmektedir:

uyḳu / uyḫu	ṭaġ / daġ	damıñı / ṭamıñı
yoḳsa / yoḫsa	ḳoḳu / ḳoḫu	ṭar / dar
ṭurur / durur	dilkü / tilkü	doġrı / ṭoġrı
ilçi / elçi	virgi / vergi	irtesi / ertesi
ṭul / dul		

4. Çeviriyazılı Metinde İzlenen Yol ve Dikkat Edilen Hususlar

Mehmed Şâkir Efendi'nin manzum *Mesnevî* tercümesinin ulaşılabilen dört farklı nüshasından birinin müellif nüshası olduğunu verilen bilgilerden öğrenmekteyiz. Ancak bu nüsha *Mesnevî*'nin ilk üç cildini ihtiva ettiği için metni kurmada diğer nüshalardan da faydalanılmıştır. Buna göre eserin çeviriyazılı metni oluşturulurken aşağıdaki hususlara göre hareket edilmiştir:

I. Metin oluşturulurken ilk üç cildi ihtiva eden M. ve eksiksiz olan E. ile İ. nüshaları esas alınmıştır. Tenkitli metinde bu nüshalardan herhangi birine bağlı kalınmamış, metnin en düzgün şekilde oluşması için hangi nüsha uygunsa o tercih edilmiş, diğerleri farklılık olarak belirtilmiştir.

II. Metinde, bahsi geçen nüshaların varak numaraları E., İ. ve M. şeklinde başına nüsha kısaltmaları verilerek gösterilmiştir. Nüshalarda olmayan beyitler, nüshanın kısaltmasıyla birlikte "–" işareti ile dipnotlarda verilmiştir.

III. Metindeki beyitler beşer beşer numaralandırılmıştır. Tüm nüshalardan ortak bir metin oluturulduğu için bazı nüshalarda kenarlara yazılan beyitler de numaralandırılmaya dahil edilmiş olup, bu beyitler "derkenar" olarak dipnotta ifade edilmiştir.

IV. Metinde, ciltlerin kolay ayırt edilmesi için her cildin başında beyit numaraları ve dipnot numaraları tekrar başlamaktadır.

V. Metinde, incelenen nüshalardan tespit edilen farklılık, fazlalık veya eksiklikler dipnot olarak düşülmüş ve ilk olarak metne alınan kısım ve sonra da diğer nüshalardaki kısımlar dipnotta nüsha bilgisi ile verilmiştir.

VI. *Kur'ân-ı Kerîm* ayetleri, çeviriyazıya aktarılırken metin içinde Latin harfli ve yana yatık olarak yazılmış, dipnotta ise yerleri ve mealleri belirtilmiştir. Bazı durumlarda iktibas olarak alınan ayetin anlamı da dipnotta aktarılmıştır.

VII. Metin içinde tespit edilebilen hadisler de Latin harfli ve yana yatık olarak yazılmıştır. Hadisler için Ali Yardım'ın *Mesnevî Hadisleri* isimli eserinden faydalanılmış ve dipnotta belirtilmiştir.

VIII. *Mesnevi*'de geçen dua cümleleri, -Allah'ın selamı üzerine olsun- gibi tire içerisine alınmıştır.

IX. Manzum tercüme, XIX. yüzyılın ilk iki çeyreğinde Klasik Osmanlı Türkçesi olarak bilinen dönemin sonlarına doğru kaleme alınmıştır. Bu nedenle tercümede hem Eski Anadolu Türkçesi hem Klasik Osmanlı Türkçesi hem de son dönem sadeleştirilmiş Batı Türkçesinin izlerini görmek mümkündür. Bu yüzden çeviriyazılı metin, mümkün olduğunca dönemindeki dil hususiyetleri dikkate alınarak yazılmaya çalışılmıştır. Ancak bazen kafiye ve redif zaruretinden dolayı metne bağlı kalınmıştır. Örneğin çoğu yerde "degil" ve "nedir" şeklinde yazılan kelime, redif olarak kullanılan kimi yerde "degül" veya "nedür" şeklinde okunmuştur. Bazı durumlarda ise metnin seslendirilmesi dikkate alınmış ve dil hususiyetleri bu duruma göre belirlenmiştir.

X. Nüshalarda, takdim-tehirli olan beyitler belirtilmemiş, asıl metne bağlı kalınarak beyitler en uygun şekilde sıralanmaya çalışılmıştır.

XI. Tüm nüshalarda, -özellikle kafiye ve redif kısmında- ilgi hali ekindeki (-ıñ, -iñ, -uñ, üñ, nıñ, -niñ) ve ikinci şahıs eklerindeki sağır kef (ڭ /ñ), yükleme hali eki (n) ve bazı kelimelerin aslında olan "n" harfi ile karıştırılmış, mısra sonlarında her iki şekliyle de yazılmıştır. Bu tür yazımlar metinde mümkün olduğunca düzeltilmiş ama kimi zaman da nüshaya bağlı kalınmıştır. Dönem özellikleri de dikkate alındığında bu tür dil özelliklerinin çok da önemli olmadığı düşünülebilir:

ögrenmeseñ / bī-minen		eyleseñ / ḥasen
evvelen / iseñ		femiñ / nemin
kendiñi / ḳandini		kīseñi / Viseni
iden / iseñ		damıñı / ṭamını
şehiñ / çehin[i]		bilseñ yerine bilsen

XII. Sayfa sonuna denk gelip diğer sayfanın başından devam eden başlıklara varak numarası verilirken, başlığın en başına bir sonraki sayfanın numarası verilmiştir.

XIII. Metnin tamamında geçen müstehcen kelimeler için kelimenin içindeki ilk sesli harfin yerine nokta (.) tercih edilmiştir.

XIV. "Vâv-ı ma'dûle" içeren kelimelerde, nüshaların imlası incelenmiş ve nüshaya bağlı kalınması için her iki şekli de kullanılmıştır. Örneğin, "ḫ̆ār-ḫor, ḫ̆āb-ḫāb, ḫ̆āce-ḫoca" kelimelerinde her iki şekil de tercih edilmiştir.

XV. Anlam verilemeyen veya bir şekilde okunamayan yerler için beytin veya mısranın sonuna (?) işareti konulmuştur.

XVI. Metinde, Arapça'dan Farsça'ya tercüme edilen ibare, mısra veya beyitler kendi harfleri ile verilmiş olup; bu kısımlar için, Mehmed Şâkir Efendi'nin tercümesine en yakın olan Nahîfî tercümesinin, Âmil Çelebioğlu tarafından yapılan sadeleştirilmiş tercümesi kullanılmış ve bu tür yerlerin -beyit olarak- açıklaması dipnotta verilmiştir.

XVII. Bazı yerlerde eksik kalan veya vezin gereği olması gerekirken yazılmayan bağlaç veya ekler, anlama en uygun şekilde tamir edilmiş ve metne dahil edilen ifadeler köşeli parantez [ ] içerisinde gösterilmiştir.

XVIII. "Ki", "ne" ve "nice" gibi kelimelerle yapılan birleşik kelimelerde düşen harf "k'oldı, nic'oldı, n'oldı" şeklinde kesme işareti ile gösterilmiştir.

XIX. Arapça terkipler "dārü'l-ḥadīṣ, Ḥüsāme'd-dīn, żiyā'ü´l-Ḥaḳ" şeklinde gösterilmiştir.

XX. Farsça terkipler, izafet veya sıfat kesresinden sonra bir çizgi (-) ile sonraki kelimeye bağlanarak yazılmış ve metinde "ī" ile biten muzaf kelimelerde, hemze yerine yây-ı izâfet kullanılmışsa metindeki şekline uyulmuştur.

XXI. Sonu şeddeli olan Arapça kelimeler yalın halde tek sessiz harfle; diğer hallerde ve kendisinden sonra sesli harf geldiğinde vezne bakılarak çift sessizle yazılmıştır. Ancak bazı kelimelerde -özellikle mısra sonunda- anlam karışıklığına mahal

vermemek için çift sessizle yazılmıştır. Ḥaḳ, Ḥaḳḳa, Rab, zıd, had; ecel / ecell, fer / ferr gibi.

XXII. Arapça kelimelerin aslında hemze olan "mā'il, ḳā'il, fā'il, dā'im" gibi kelimeler, mümkün olduğunca aslına uygun olarak yazılmıştır. "Ḥaḳā'iḳ" ve "daḳā'iḳ" kelimeleri "ḥaḳāyıḳ" ve "daḳāyıḳ" şeklinde çeviriyazıya alınmıştır.

XXIII. "Da'vā, 'Īsā, Leylā, ma'nā, Mūsā" gibi kelimelerdeki elif-i maksûreler vezin gereği uzun hecelerde "ā", kısa hecelerde ise "ī" şeklinde okunmuştur.

XXIV. Metnin tamamında -up zarf fiilinin sonu "be" harfi yazılmıştır. Ancak Türkçe kelimelerin sonunda "-b" bulunmadığı için bu ek -up, -üp şeklinde sürekli sert ünsüz olarak okunmuştur.

XXV. "Çoban, köy, çöp, kör, çorba, dost, zor, usta, bostan" gibi Türkçede de yaygın şekilde kullanılan kelimelerin yazımında vezin, kafiye, redif ve ses ahengi esas alınmıştır. Bu kelimeler, uzun okunması gerektiğinde "çūbān, kūy, çūb, zūr, ūstā, dōst" şeklinde yazıya geçirilmiştir. Diğer durumlarda ise dilimizdeki şekillerine yer verilmiştir.

XXVI. "Rāygān-rāyegān, rūzgār-rūzigār, tārmār-tārumār, āsmān-āsumān, Kirdgār-Kirdigār, şahgān-şāyegān, hānmān, hānumān, dāstān-dāsıtān, yādgār-yādigār" gibi iki şekilde de yazılan kelimeler için çoğunlukla ilk halleri metne alınırken; bazı durumlarda vezin ve ses ahengine göre de diğer halleri esas alınmıştır. Ayrıca telaffuzda yaygın olarak kullanılan "āsumān, ḫānumān" gibi kelimeler bu şekliyle yazılmıştır.

XXVII. Türkiye Türkçesinde uzun harf bulunmadığından, vezin gereği uzun okunması gereken harfler metinde belirtilmemiştir.

XXVIII. Çeviriyazıda, Arapça ve Farsça kelime veya terkiplerin imlası için İsmail Ünver'in "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" başlıklı makalesinde sunulan bilgilere mümkün olduğunca uyulmaya çalışılmıştır.[662]

[662] İsmail Ünver, "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Turkish Studies,* C. 3, S. 6, Sonbahar 2008, s. 1-46.

Transkripsiyon İşaretleri

Transkripsiyon İşaretleri			
A, a	ء	Ş, ş	ش
E, e	ا	Ṣ, ṣ	ص
Ā, ā	آ	Ḍ, ḍ, Ż, ż	ض
B, b	ب	Ṭ, ṭ	ط
P, p	پ	Ẓ, ẓ	ظ
T, t	ت	‘	ع
S̱, s̱	ث	Ġ, ġ	غ
C, c	ج	F, f	ف
Ç, ç	چ	Ḳ, ḳ	ق
Ḥ, ḥ	ح	K, k, G, g, ñ	ك
Ḫ, ḫ	خ	L, l	ل
D, d	د	M, m	م
Ẕ, ẕ	ذ	N, n	ن
R, r	ر	V, v, O, o, Ö, ö, U, u, Ü, ü	و
Z, z	ز	H, h, E, e, A, a	ه
J, j	ژ	Y, y, I, ı, İ, i, ā	ی
S, s	س		

Farsça kelimelerdeki “vāv-ı ma‘dūle”, “ˇ” olarak gösterilmiştir.

5. ÇEVİRİYAZILI METİN

MESNEVÎ

MEVLÂNA CELÂLEDDÎN RÛMÎ

❖

1. CİLT

❖

5E 1b, İ 1b, M 1b

Tercemānü'l-Ma'nevī fī-Tercemeti'l-Meşnevī[1]
Bi'smi'llāḥi'r-Raḥmāni'r-Rāḥīm

- . - - / - . - - / - . -

Güş ḳıl neyden ḥikāyet eyliyor
İftirāḳından şikāyet eyliyor[2]

Ki neyistāndan beni ḳat' ideli
Cūşişimden merd ü zen iñler belī

Kim firāḳdan sīne ister şerḥadār[3]
İştiyāḳıñ derdini şerḥ ide zār

Kendi aşlından uzaḳ düşen kişi
Vuṣlatı ḳılmaḳ ṭaleb dā'im işi

Ben ki her cem'iyyetiñ nālānıyım
Hem-celīs-i 'āşıḳ-ı vīrānıyım

Cümlesi ẓannında oldı baña yār
Yār esrārı derūnumda uyar

Sırrımı bu nāleden ẓann itme dūr
Līk çeşm ü gūşda yoḳdur o nūr

Ten bu cāna cān tene mestūr degil
Līk cānı görmege destūr degil

Ney ṣadāsı nārdır degil hevā
Kimde bu āteş yoġ olsun ol hebā

Āteş-i 'aşḳdır ki düşdi nāya ol
Cūşiş-i 'aşḳdır ki anı meyde bul

Yārdan dūr olanıñ yāri bu ney
Perdemiz çāk itdi perde perde hey

Ney ki zehr oldı vü hem tiryāḳdır
Ḥāşılı dem-sāzdır müştāḳdır

[1] Başlık: Terceme-i Meşnevī-i Şerīf Li-Mevlânā Celāleddin-i Rūmī E.
Terceme-i Meşnevī Tercemān-i Ma'nevī M.
[2] ḥikāyet: şiḳāyet; şikāyet: ḥikāyet M.
[3] Kim firāḳdan sīne ister şerḥadār: Sīne ister firḳat ile şerḥadār M.

Rāh-ı pür-ḫūnuñ sözin söyler müdām
‘Aşḳ-ı Mecnūn ḳıṣṣasın virür peyām

Böyle ‘aşḳıñ maḥremi bī-ḥūşdur
Müşterīsi her lişanıñ gūşdur

Derdimizle nice gün bī-gāhdır
Nice gün şūriş ile hem-rāhdır

E 2a, İ 2a

Rūzlarıñ gitdiyse gitsün bāk yoḳ
Sen ḳal işte sen gibi bir pāk yoḳ

Ṣuya pek muḥtāc olan nev‘-i semek
Rızḳı tengiñ güni uzar yek-be-yek

Añlamaz hīç puḫteniñ ḥālini ḫām
Böyle ise sözi ḳaṣr it ve’s-selām

M 2a

Bendi ḳır āzād olasın ey oġul
Sīm ü zer ḳaydında olma var ṣavul

Baḥri bir kāseye ḳoysañ meṣelā
Bir günüñ ḳısmeti olmaz ‘āşıḳa

Ehl-i ḥırṣıñ çeşm-i kāsī dolmadı
Ḳāni‘ olmazsa ṣadef dür bulmadı

‘Aşḳ ile her kim ki sīne-çāk ola
Ḥırṣ u ‘aybından o küllī pāk ola

Şād ol ey ‘aşḳ-ı ḫoş-sevdām benim
Ey ṭabīb-i ‘illet-i cān u tenim

Kibr ü nāmūsuma sensin çün devā
Dirsem Eflāṭūn u Cālīnūs revā

‘Aşḳ sebeb eflāke cismiñ çıḳması
Kūh rakṣa gelmesi çāk olması

‘Aşḳ Ṭūra cān oldı mülteşıḳ
Ṭūr mest ü Ḥażret-i Mūsā *ṣa‘iḳ*[4]

Çift olaydım ben leb-i dem-sāz ile
Ben neler söyler idim āvāz ile

[4] *Kur’ân-ı Kerîm,* A‘râf, 7/143: “Hemen Rabbi bir dağa tecelli edince onu parça parça etti. Musa da baygın halde düşüp kaldı.”

Kim ki sırdaşından oldıysa cüdā
Bī-zebāndır bīn lisān bilse o yā

Çünki gül geçdi gülistān gitdi hep
Ġayrı gülden işidilmez ses ‘aceb[5]

İkidir el-ḥaḳ dehānım ney gibi
Biri maḫfīdir lebi taḥtındaki

Maẓharı olan bilir lākin bu ne
Bu fiġānıñ sırrı o sırdan öte

Bir dehān feryād ider ṭarf-ı semā
Hāy u hūy ile pür olmışdır hevā[6]

Cümlesi ma‘şūḳ ‘āşıḳ perdedir
Ḥaydır o ma‘şūḳ ‘āşıḳ mürdedir

‘Aşḳıñ olmaz ise pervāsı eger
Murġ-ı bī-pervā gibidir muḥteḳar

Öñüm ardım bilmezem ben azucuḳ
Pīş ü pesde nūr-ı yārim çünki yoḳ

‘Aşḳ ister bu sözi bīrūn ola
Âyine ġammāzlıḳ eyler her ḳula

Âyineñ bildiñ mi niçün ġamzı yoḳ
Pās ile ṭolmışdır anıñ jengi çoḳ

M 2b

Yüri jengārı ruḫundan pāk ḳıl
Ba‘de-zān o nūrı var idrāk ḳıl

E 2b, İ 2b

Pādişāhıñ kenīzege ‘āşıḳ olması ḥikāyeti

Diñleyiñ ey dōstlar bir dāsitān
Fi’l-ḥaḳīḳa naḳl-i ḥāldir cān-sitān

Var idi evvel zamān bir pādişāh
Dīn ü dünyā mülkini eyler penāh

İttifāḳen şāh bir gün atlanup
Ḫāṣları ile şikāra ḳaṣd idüp

[5] Ġayrı gülden işidilmez ses ‘aceb: İşidilmez bülbülüñ şavtı ‘aceb M.
[6] Üç beyit M. nüshasında bulunmamaktadır.

Şāh-rāhda bir kenīzek gördi şāh
Bende oldı o ḳıza nā-ḫ̌āh u ḫ̌āh

Murġ-ı cān ḳıldı ḳafeṣde ıżṭırāb
Aldı ḳızı aḳça virdi bī-ḥesāb

Aldıġıyçün şöyle mesrūr oldı līk
O kenīzek ḫaste oldı bī-rekīk

Birisi ḫar buldı yoḳ pālān aña
Buldı pālān merkebi ḳurd itdi lā

Kāse var lākin su geçmez hīç ele
Ṣuyı bul bardaḳ ḳırılur baḳ hele

Cem‘ ḳıldı ṣaġ u ṣoldan çoḳ ṭabīb
Cān u cānānıma baḳ sen ey Ḥabīb

Cān u cānım ḳız benim cānım sehl
Ḫasteyim ben līk dermānım sehl

Her ki bu cānıma dermān eyledi
Mālım alsun baña iḥsān eyledi

Cümlesi birden didi ḥāy ḥāy biz
Fehm idüp el bir idüp ḫoş eyleriz

Her birimiz bu demiñ ‘Īsāsıyız
Dürlü derde dürlü merhem-sāsıyız

İnşāallāh dimedi maġrūrlar
‘Acz-i insān neydügin bildi beşer

Olmayan bir işe istiṯnā diye
Cānı istiṯnā ile çiftdir hele

Terk-i istiṯnā dimek bi’l-ḳuvvedir
Yoḫsa lafẓ-ı ‘ārıża bir ḥāledir

Her ne deñlü itdiler ise ‘ilāc
Derdi efzūn oldı hem de bī-revāc

M 3a

Cāriye derd ile oldı pek ża‘īf
Pādişāhıñ çeşmi ḳan ṭoldı keṯīf

Virdigi sirkencübīn ṣafrā olur
Hem de bādem yaġı ḳabżı artırur

Hem helīle müshil iken ḳabż ider
Ṣanki ṣu āteşde neft gibi gider

İ 3a

Pādişāha ḥekimleriñ cāriyeye ‘ilācdan ‘aczleri ẓāhir olınca pādişāhıñ dergāh-ı Ḫudāya teveccühi ve pādişāhıñ rü’yāda bir mübeşşer-i ġayb görmesi ve ṭabīb-i ilāhī bulması ve murād ḥāṣıl olmaḳlıġı müşāhidesi[7]

E 3a

Bildi ‘aczin çün ṭabībānıñ o şeh
Yalın ayaḳ mescide buldı o reh

Mescide vardı ḳoşup miḥrāba o
Secdegāhıñ döndirüp pür-āba o

Kendüye geldi çün o ġark-ābdan
Eyledi ḥamd ü ṣenā her bābdan

Didi ey kim baḫşişi mülk-i cihān
Ben dimek lāzım degil ma‘lūm nihān

Dā’imā ḥācetimizi luṭf iden
Gerçi biz itdik ġalaṭ ey Zü’l-Minen

Ehl-i ṭıbbıñ hem benim fi‘lim hemān
Hep heder luṭfuñ ḳatında bī-gümān

Līk didiñ gerçi ma‘lūmdur bana
Līkin iẓhār eylesün ehl-i nihān

Çünki cānından ẓuhūr itdi ḫurūş
Ẓāhir oldı baḥr-i baḫşāyişde cūş

Aġlamaḳlıḳ arasında başdı ḫˇāb
Geldi rü’yāsında pīr-i bā-ṣavāb

Didi ey şeh müjde ḥācātıñ ḳabūl
Bir ġarīb bizden yarın eyler vuṣūl

Çün gele ol bir ḥekīmdir ẓü-fünūn
Anı ṣādıḳ bil anıñ ṣıdḳı füzūn

Hem ‘ilācıñ siḥr ẓann itme ṣaḳın
Ḳudret-i Ḥaḳ bu olur ḥaḳḳa’l-yaḳīn

Gündüz oldı va‘de vaḳti oldı çün
Şems-i ‘ālem-tāb nūruñ virdi çün

[7] Başlık: pādişāhıñ rü’yāda bir velī müşāhidesi E., M.

Pādişeh de revzenede muntaẓır
Tā ne cānībden ẓuhūr eyler bu sır

M 3b

Gördi bir pür-māye fāżıl şaḫṣ-ı ḫoş
Gūyiyā sāye içinde bir güneş

Dūrdan irişdi gūyā ki hilāl
‘Ayn idi o līk bir şekl-i ḫayāl

Cān içinde o ḫayāli bil güzel
O ḫayāli bir ḫayāl üzre ezel

Ṣulḥları vü cengleri cümle ḫayāl
İftiḫār u nengleri cümle ḫayāl

Evliyāya dām olan her bir ḫayāl
Bāġ-ı Ḥaḳ meh-rūlarıñ ‘ayn-ı miṣāl

Ol ḫayālātı ki düşde gördi şāh
O gelen mihmāndır ẓāhir çü māh

Şāh istiḳbāl idüp tā ḳapuden
Ḳıldı o mihmān-ı ġaybīye esen

İ 3b

Her iki baḥr-i āşinā ta‘līmde
Her iki bī-cāna cān teslīmde

Didi ma‘şūḳum sen olduñ o degil
Lākin iş işden çıḳar mādan da gil

E 3b

Ey baña sen Muṣṭafāsın ben ‘Ömer
Ḫıdmet-i pākiñe baġlatdım kemer

Ḫudā-yı veliyyü’t-tevfīḳden tevfīḳ istemek ve her ḥalde edebe ri‘āyet itmek ve edebsizligiñ żararını beyān

İste Ḥaḳdan iste tevfīḳ-i edeb
Bī-edeb bulmaz cihānda feyż-i Rab

Bī-edeb şalt kendini bed eylemez
‘Ālemi yaḳar bir āteş gör de sez

Mā’ide oldı semādan çün resīd
Alma ṣatma yoḳ o bī-renc-i şedīd

Mā’ide oldı semādan ‘āide
Çün didi *enzil ‘aleynā māide*[8]

Ḳavm-i Mūsā içre bir ḳaç bī-edeb[9]
Mercimek fūm u baṣal ḳıldı ṭaleb[10]

Āsumāndan munḳaṭı‘ oldı o ḫˇān
Ḳaldı oraḳ zaḥmeti el-ān u ān

Çün şefā‘at ḳıldı ‘Īsā Ḥaḳḳa çoḳ
Ni‘met irsāl eyledi pür bir ṭabaḳ

Yine küstāḫlar edeb terk itdiler
Sāilān-veş ṣaḳlayup berk itdiler

Yalvarup ‘Īsā didi ey ḳavm bu
Dā’imīdir itmeyiñ siz böyle ḫū

Sū-i ẓanla etmek almaḳ küfr olur
Bir kibārıñ sofrasından ey obur

Ḥırṣlarından nāşi o bī-ārlara
Raḥmet-i Ḥaḳ sedd olur bī-kārlara

Hem zekātı men‘ idende yoḳ nemā
Hem zinādan ḥāṣıl olmışdur vebā

Her ne kim ġamdan saña itdi ẓuhūr
Hep edebsizlik sebebidir bī-ḳuṣūr

Dōst yolında lā-ḳayıdlıḳ olsa ḫū
Rehzen-i merdāndır nāmerddir o

Pür-edeb olmaḳla nūr aldı felek
Hem edebden nāşi ma‘ṣūmdur melek

Bī-edeblikden küsūf-ı āfitāb
Bī-edeb İblīsdür maṭrūd-ı bāb

Kim ki küstāḫlıḳ ide bu yolda ol
Varsın anı vādī-i ḥasretde bul

[8] *Kur’ân-ı Kerîm,* Mâide, 5/114: Meryem oğlu İsa, “Ey Allahım! Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir ki; önce gelenlerimize (zamanımızdaki dindaşlarımıza) ve sonradan geleceklerimize bir bayram ve senden (gelen) bir mucize olsun. Bizi rızıklandır. Sen rızıklandıranların en hayırlısısın” dedi.
[9] Mūsā: ‘Īsā İ.
[10] *Kur’ân-ı Kerîm,* Bakara, 2/61: “Ya Musa! Biz bir türlü yemeğe elbette sabredemeyiz. Bizim için rabbine dua et de yerin bitirdiği tere, hıyar, buğday, mercimek, soğandan bizim için de çıkarsın.”

Şāh u mihmān ḳışṣasın söyler tamām
Ḥadd ü pāyān yoḳ bu söze ve’s-selām

İ 4a

Pādişāhıñ rü’yāda gördigi velī ile mülāḳātı

El açup anı ḳucaḳlar pādişāh
‘Aşḳı gūyā cānda eyler penāh

E 4a

Elini vü alnını öpdi o dem
Menzilinden milketinden şordı hem

Şoraraḳ çekdi anı tā kūşeye
Didi ṣabr ile irişdim tūşeye

Ṣabr telḫ oldı velīkin ‘āḳıbet
Mīvesi şīrīn olur pür-menfa‘at

Didi ey nūr-ı Ḫudā def‘-i ḫarac
Ma‘nī-i eṣ-ṣabr-ı miftāḥu’l-ferec

Seni görmekdir su’ālāta cevāb
Ḳīl ü ḳālsiz ḥall-i müşkilsin ṣavāb

Gönlimizde olana sen tercümān
Her çamura batana sensin emān

مرحبا یا مصطفی یا مرتضا
تو نکردی کر نکه ضاق القضا[11]

تو سر اقوام من لا یشتهی
کفته شد کلا لئن لم ینتهی[12]

Şāhıñ ṭabībi ḫasteniñ başı ucuna götürmesi[13]

Renc-i rencūr ḳışṣasın bildi beyān
Ṣoñra rencūr aña ḳıldı ‘ayān

[11] Mehmed Şakir Efendi, tercümesinde *Mesnevî*’nin Arapça beyit, mısra veya söz öbeklerini Farsça olarak tercüme ettiğini eserinin sonunda ifade etmektedir. Buna göre Arapça’dan Farsça’ya tercüme edilen yerler Arap harfleri ile metne dahil edilmiş ve bu tür ibarelerin Türkçe bir açıklamasının olmasının daha uygun olacağı düşünülerek bu ifadelere, Nahîfî’nin manzum tercümesi üzerinde çalışması bulunan Âmil Çelebioğlu’nun açıklaması girilmiştir. Bu kısımdan itibaren açıklamalar için *Mesnevî-i Şerîf - Aslı ve Sadeleştirilmişiyle Manzum Nahîfî Tercümesi* isimli eserden faydalanılacak ve mensur tercümeler için “Çelebioğlu” ibaresi kullanılacaktır.
Çelebioğlu: “Ey seçkin ve Hakk’ın senden razı olduğu kişi hoş geldin. Sen kaybolursan kazâ gelir. Fezâ daralır.” C.1, b. 104.
[12] Çelebioğlu: “Sen kavmin efendisi, büyüğüsün, Senden hoşlanmayan helâk olur” dedi. C. 1, b. 105.
Kur’ân-ı Kerîm, Alak, 96/15: “Hayır, hayır! Eğer vazgeçmezse mutlaka onu perçeminden yakalayıp sürükleriz!”
[13] Başlık: Pādişāhıñ ol ṭabībi ḫasteniñ başı ucına götürdigi E.

Reng-i rūy u nabż u ḳārūrātına
Baḳdı hep esbāb u ʻalāmātına

Didi ser-cümle ʻilāc ki virdiler
Yaramazdır bunı vīrān itdiler

Ḥāl-i dilden birisinde yoḳ ḫaber
İftirālardan Ḫudāya it güẕer

Kendüye keşf oldı ol ʻillet velī
Pādişehden ḳıldı pinhān-ı celī

Renci ṣafrādan u sevdādan degil
Her ḥaṭab ḳoḫusı dūdından ḥamil

Bildi zārından göñül sevdāsıdır
Tende ʻillet yoḳ bu dil ġavġāsıdır

ʻAşḳı ẓāhirdir anıñ efġāndan
Bir maraż yoḳdur beter bu şāndan

ʻAşḳ çün her ḳanġı başdan olsa ol
ʻĀḳıbet anıñ ile olur vuṣūl

Her ne dirsem ʻaşḳ içün şerḥ u beyān
Çün gelem ʻaşḳa ḥacīlim bī-zebān

Gerçi ʻaşḳı her lisān rūşen ider
Bī-zebān ʻaşḳ cümleden rūşen gider

Çün ḳalem yazmaġa saʻy itdi anı
Kendüye ʻaşḳ geldi yarıldı teni

İ 4b

Söz bu ḥāliñ vaṣfına irişdi çün
Hem ḳalem yarıldı hem kāġıt bütün

ʻAḳl şerḥinden anıñ ʻāciz yigit
ʻAşḳ şerḥiñ yine ʻāşıḳdan işit

E 4b

Hem delīli āfitābıñ āfitāb
Yüz çevirme kendiden ṭutma niḳāb

Sāye kendinden nişān virürse ger
Şemsdendir cāna her dem nūr u fer

M 5a

Sāye uyḫu getirür miṣl-i semer
Şems ẓāhir olur *inşaḳḳa'l-ḳamer*[14]

Şems-veş yoḳdur cihānda bir ġarīb
Şems-i cān-ı bāḳī şemsden yoḳ naṣīb

Şems gerçi ẓāhiren ferd oldı ol
Miṣlini eyler taṣavvur her fużūl

Līkin ol şemse ki şehler bendedir
Ẕihn ü ḫāṭırda naẓīri ḳandadır

Hīç taṣavvurda aña bir kūşe yoḳ
Tā taṣavvur ide anı azıcuḳ

Çün irişdi dehre Şemseddīn yüzi
Āsumānıñ şemsi ġayb itdi özi

Çünki nāmı yād ola vācib olan
Nebẕe-i en'āmını şerḥ u beyān

Cānım olmışken benim pür-pīç ü tāb
Būy-ı pīrāhendir o 'ālī-cenāb

Nice yıllar ḥaḳḳ-ı ṣoḥbetden içün
Söyle o ḥālātdan ḥāliñ bu gün

Tā zemīn ü āsumān mesrūr ola
'Aḳl u rūḥ u dīde de ma'mūr ola

تو مرا تکلیف مکن من در فنا
فهم من نارسته مشمارم ثنا[15]

هرچه کفتندش که جز حال مضیق
کر تکلف کر نصلف لا یلیق[16]

Bir ṭamar bende degil huşyār kim
Şerḥ-i ḥāl-i yār idim bī-yār kim

Şerḥ-i hicrān ile her ḫūn-ı ciger
Şimdilik terk eyle vaḳt ola diger

[14] *Kur'ân-ı Kerîm*, Kamer, 54/1: "Vakit yaklaştı ve ay yarıldı."
[15] Çelebioğlu: (Şems'i anlatmayı) bana teklif etme. Zira şimdi ben yokluktayım. Anlayışım azaldı, onu (lâyıkıyla) övemem. C. 1, b. 133.
[16] Çelebioğlu: Aklı başında olandan başkasının söylediği her söz, tekellüflü, aşırı zarif ve güzel de olsa doğru olmaz. C. 1, b. 134.

140

کفت نانی ده مرا من کرسنه
تو مأیست زیرا که تیغست سنه[17]

İbn-i vaḳt olmalıdır ṣūfī olan
Yarını añmaḳ olur vehm ü gümān

Var ise sen ṣūfī degilsin hele
Nisyeden naḳde irüş ey hergele

Gizlice ol sırr-ı yāri söyledim
Ṭut ḳulaḳ żım-ı ḥikāyet ṭoyladım

Ser-i maḥbūbuñ iyüsi böyle kim
Ġayrılar żımnında söylensün vesīm

İ 5a, M 5b

145 Didi açıḳ söyle ey merd-i güzīn
Gizli olmaz āşikār ider bu dīn

Didi mekşūf u bürehne āşikār
Söyle ġam virme bañā ey dil-şikār

E 5a

Perdesin ḳaldır da söyle baña sen
Yatmam ol maḥbūbda olsa pīrehen

Didim ‘uryān olur ise o ‘ayān
Ne ḳalursın orṭada sen ne cihān

Ārzū eylerseñ endāzeyle it
Bir ṣaman ṭaġa ṭayanmaz bel yemīt(?)

150 Āfitāb ki ‘ālemi pür-nūr ider
Līk yaḳlaşsañ yaḳar pür-şūr ider

Fitne vü āşūb u ḫūn-rīz olma sen
Ḳıṣṣa-gūy-ı Şems-i Tebrīz olma sen

Yoḳ buña āḫir ser-āġāz eyle sen
Ḳıṣṣayı eyle tamām feṭḥ it dehen

[17] Çelebioğlu: Dedi ki, “beni doyur, zirâ açım, çabuk ol zaman keskin bir kılıçtır”. C. 1, b. 137.

Pādişāhdan ol velīniñ cāriye ile ḫalvet ṭaleb eylemesi cāriyeniñ ḫasteligini idrāk içün

Çün ḥekīm bu kıṣṣayı fehm eyledi[18]
Ḳıṣṣalaşdı pādişāha ne didi

Didi ey şeh ḫalvet eyle ḫāneyi
Def‘ ḳıl kendiñi hem bīgāneyi

Kimse ḳulaḳ ṭutmasun dehlīzden
Tā ki bir ḳaç şey ṣoram bu ḳızdan

Ḫāne ḫālī ḳaldı bir duyar yoḳ
Bir ṭabīb ü bir de bīmār yār yoḳ

Ḳavl-i leyyin ile ṣordı şehriñ ol
Kim ki her şehriñ ‘ilācı başḳa ḳol

Ol şehirde aḳrebiñ kimdir seniñ
Bir ḫışım yā a‘cebiñ kimdir seniñ

Eli nabżından da ayrılmazdı hīç
Hem ṣorardı ḥāl-i dehri pīç pīç

Her kimiñ pāyine batsa bir diken
Pāyini oldur dizi üzre çeken

İgne ucıyla anı elbet arar
Bulamazsa ışladur dille ṣorar

Çün bu rütbe müşkil ayaḳda diken
Nic’olur göñülde olsa bu fiten

M 6a

Dilde olan ḫārı ger görseydi kes
Kimseye ġam virmez idi bir nefes

Merkebiñ ḳuyrıġına ḳorsañ diken
Def‘ini bilmez de ṣıçrar çoḳ zemen

Ṣıçradıḳça ḫār muḥkemter olur
Ḫār def‘ini velī ‘āḳil bilür[19]

İ 5b

Ḫār derdinden o bīçāre eşek
Çifte atmaḳla virür ḫalka emek

[18] M. nüshasında beyit der-kenardır.
[19] def‘ini: ḳoparmaġı E.

Ol ki üstād u ḥekīm ḫār-çīn
Dest urup bir bir arar eyler emīn

E 5b

Bir ṭarīḳ-ı dāstān ḳıldı su’āl
Dōstlarıñ ḥālin kenīzekden me’āl

Ol ḥekīme ḳıldı cümle rāzı fāş
Kim yeri kim ṣāḥibi kim şehr-tāş

Her kelāmına ḳulaḳ ṭutardı ol[20]
Nabżınıñ taḥrīkine ḳılmaz ẕuhūl

Tā ki nabżı ḳangı nāma ṣıçrar
Bile ki maḳṣūd odur anı arar

Didi şehrinden çıḳup evvel ḳadem
Ḳanġı şehr oldı saña cāy-ı elem

Bir şehir nāmıñ didi geçdi nihān
Reng ü nabżı olmadı taġyīr o ān

Beldeleriñ ḫˇāceleriñ yek-be-yek[21]
Söyledi yerini hem nān u nemek

Şehr şehr ü ḫāne ḫāne söyledi
Nabżı ḥāli üzre bir şey itmedi

Şehriniñ dōstlarını ṣaydı aña
Ṣoñra şehr-i āḫere naḳl itdi hā

Tā Semerḳanddan su’āl itdigi dem
Reng ü rūyı oldı taġyīr dīde nem

Nabżı ṣıçrar oldı rūyı ḳırmızı
Ki Semerḳandī ḳuyumcınıñ sūzı

Çünki ḳızdan ḥāl-i zārı añladı
Aṣlını derd ü belānuñ ṭañladı

Didi kūyı ḳanda ḳanda lānesi
Ġātiferde Köpribaşı ḫānesi

Didi bildim zaḥmetini şimdi ben
Baḳ ‘ilācında neler yapar bu ten

[20] Her kelāmına: Söyleyişine E.
[21] Ḫˇāceleriñ beldelerin: Beldelerin ḫˇāceleriñ E.

M 6b

Ġayrı mesrūr ol emīn ol sālim ol
Sebzeye yaġmur gibi olam bu yol

Ġam yime sen ben yiyem seniñ ġamıñ
Ben babāñdan müşfiḳim var sür demiñ

Pek ṣaḳın bu sırrı ifşā eyleme
Gerçi şeh senden ṣorar hā söyleme

185 Dilde esrārıñ seniñ gizli ola
Maḳṣadı ma'mūldür pek tīz bula[22]

Gümüş altun olmayaydılar nihān[23]
Nice geçinürler idi 'āḳılān

Ol ḥekīmiñ va'de-i elṭāfı hep
Ḫasteye emniyyete oldı sebeb

Didi Peyġamber ki kim sır ṣaḳlaya
Tīz murādına irer söz ḥaḳlaya[24]

İ 6a

Dāne çünkim yerde ol pinhān olur
Sırrı anıñ sebze-i būstān olur

190 Va'de-i ehl-i kerem ḫazīnedir
Va'de-i nā-ehl hep pārīnedir

E 6a

O dervīş ṭabīb velī cāriyeniñ rencini añlayup pādişāha ifādesi[25]

Ṣoñra ḳalḳdı 'azm-i şāh itdi ṭabīb
Pādişāha ḳışṣadan virdi naṣīb

Didi tedbīr ol olur o merdi sen[26]
Bunda iḥżār eyle anı ṣaġ esen

Ol kuyumcıyı getürdüp dūrdan
Aña ḫil'atler vir ikrām eyle sen

Çünki sulṭān bu sözi gūş eyledi
Pend ü nuṣḥuñ cümle der-hūş eyledi

[22] Beyit: Çünki esrārıñ göñülde gizli ol / Maḳṣadıñ ma'mūldür pek tīz bul E.
[23] olmayaydılar: olmayaydı ger E.
[24] *Mesnevî* de geçen hadislerle ilgili olarak Ali Yardım'ın *Mesnevî Hadisleri* isimli eserinden faydalanılmıştır. Buradan itibaren metin içindeki hadisler için "Hadîs-i Şerîf" ifadesi kullanılacak ve ismi geçen eserdeki hadis metni aynen aktarılacaktır.
Hadîs-i Şerîf: "İhtiyaçlarınızı, sırlarınızı saklamak sûretiyle başarıya ulaştırınız. Zîrâ, her nimet sahibi kıskanılmaya mahkûmdur."
[25] Başlık: Ol velīniñ cāriyeniñ rencini añlayup pādişāha ḥikāye eylemesi E., M.
[26] ol olur: oldurur E.

Pādişāhıñ Semerḳanda elçiler yollayup zergeri iḫżār eylemesi

Ol ṭarafa pādişāh iki resūl
Yolladı ger ṣādıḳ u kāfi ‘udūl

Tā Semerḳanda varup ol elçiler
Zergere şehden olurlar müjde-ber

Didiler ey kāmil ü üstād gel
Müştehir āfāḳa vaṣfıñ hem çü gel

Kim filān şeh şimdi zergerlik içün
İḫtiyār itdi seni ey ẕü-fünūn

M 7a

Şimdi bu ḫil‘atle bu iḥsānı al
Ḫāṣ olursın nezd-i şehde anda ḳal

Gördi māl u ḫil‘atı maġrūr olup
Çıḳdı şehrinden ‘ayāl evlād ḳoyup

Oldı ol dem şād u ḫandān rū-be-rāh
Bī-ḫāber ki ḳaṣd-ı cān ider o şāh

Esb-i şādīye binüp sürdi feraḥ
Ḳan bahāsıdur bu ḫil‘at bil teraḥ

Ey ḳılan kendi rıżāsıyla sefer
Ol ḳażāya kendi pāyiyle gider

‘İzz ü mülk ü ululuḳ ise ḫayāl[27]
Didi ‘Azrā’il çü yeryüzünden al

Çün irişdi yoldan ol merd-i ġarīb
Şeh ḥużūrına getürdi ol ṭabīb

Cānib-i şāha gelüp bā-‘izz ü nāz
Yana başda tā ki ol şem‘-i Ṭaraz

Şāh gördi anı ta‘ẓīm eyledi
Maḫzen-i pür-zerri teslīm eyledi

Pes ḥekīm didi eyā şāh-ı cihān
Bu ḳızı iḥsān ḳıl buña hemān

[27] ‘İzz: ‘İzzet E.

İ 6b

Tā kenīzek vaṣlı ile ḫoş ola
Vaṣlı ṣuyı muṭfī-i āteş ola

Pādişeh baḫş itdi ol māhı aña
Cüft olup o iki ṣoḥbet-cūy-hā

Altı ay müddet ḳadar sürdi murād
Ber'-i tām buldı o duḫter oldı şād

E 6b

Ba'de-zān şerbet ki yapdı zehr idi
İçdi vü duḫter öñünde eridi

Ḫastelikden ḳalmadı aṣlā cemāl
Duḫteriñ cānı uṣandı ḳıl ḫayāl

Çün ṣarardı āb-ı rūyı yoġıdı
Duḫteriñ cānı da andan ṣoğıdı

'Aşḳlar kim reng ü būy içün ola
'Aşḳ degildir 'āḳıbet nenglik bula

Kāşkī hep neng olaydı yekseri
Vāḳı' olmayaydı bu bed dāverī

Gözlerinden aḳdı ırmaḳ gibi yaş
Zergeri görmekden oldı pür-telāş

M 7b

Düşmen-i ṭāvūs olan kendi peri
Nice şāhı öldürür kendi feri

Didi ben ol āhuyum nāfem içün
Dökdi ṣayyād işte benden böyle ḫūn

Ben o dilkūyem ki keserler başım
Postīnim almaġa ey sırdaşım

Ben o fīlem fīlci zaḫm urur baña
Üstüḫ̆ānım almaḳ içün dā'imā

Ol ki ḳātildir beni ẓann itmesin
Ḳanım uyur da olur kendi maṣūn

Ger bu gün baña ise yarın aña
Ben gibiniñ ḳanı hīç olmaz hebā

Gerçi dīvārıñ uzundur sāyesi
Kendüye eyler rücu‘ her vāyesi

Bu cihān ṭaġ fi‘limiz gūyā nidā
Bize reddir ol nidālardan ṣadā

‘Aşḳ-ı pākden zinde olan cān pāk
Bunları didi vü gitdi zīr-ḫāk

Merdgānıñ ‘aşḳı bāḳī ṣanma sen
Her ölen gelmez bize ey mü’temen

Zindeniñ ‘aşḳı bekāsına sebeb
Ol şarāb-ı cān-fezādan buldı hep

İḫtiyār eyle bu ‘aşḳı sen daḫı
Enbiyālar yolıdur bu ey aḫī

Sen dime yoḳdur baña bu rāha yol
Güç degil ehl-i kirāma bilmiş ol

İ 7a

O ḥekīmiñ zergeri öldürmesi ve zehr virmesi işāret-i İlāhī ile olup murād-ı nefs olmadıġı beyānı

Ol ḥekīmiñ zergeri öldürmesi
Ṣanma kim ümmīd ü bīm-i pīrāyesi

Pādişeh ṭab‘ı içün öldürmedi[28]
Ḥaḳdan ilhām oldı çünkim durmadı

E 7a

Bilme misin Ḫıżr u ma‘ṣūm ḳıṣṣasın
Virmediler ‘āma bu sır ḥiṣṣesin

Kim ki Ḥaḳdan bulsa ol vaḥyi cevāb
Her ne emr eylerse ol ‘ayn-ı ṣavāb

M 8a

Cān viren öldürse olmaz mı revā
Nā’ib-i Ḥaḳdır o der-dest-i Ḫudā

Baş ḳo ‘İsmā‘il gibi merd öñüne
Cān vir mesrūr u ḫandānsın yine

Tā ki cānıñ ḳala mesrūr-ı ebed
Hem çü cān-ı pāk-i Aḥmed bā-Eḥad

[28] Pādişeh ṭab‘ı içün: pādişāhıñ ṭab‘ıçün E., M.

Cām-ı şevḳi ‘āşıḳān ol dem çeker
Olalar maḳtūl-i maḥbūbı meger

Şeh bu ḳatli şehveti içün degil
Bed gümān itme olursın sen ḥacel

Ẓann idersin ki ider ālūdelik
Ṣafveti bī-ġışş olur pālūdelik[29]

Anıñ içün bu riyāżet bu cefā
Kūreden çıḳsın o sīm-i pür-ṣafā

Anıñ içün nīk ü bedde imtiḥān
Ḳaynasın virsin köpükden zer-nişān

Olmasaydı kār-ı ilhām-ı Ḥudā
Pādişāh olmaz yā kelb yā ejdehā

Pākdir hep ḥırṣ u şehvetden o z̲āt
İyü eyler bed görinür ol ṣıfāt

Ger Ḫıżır keştīye virdiyse şikest
Her şikestinde irer ta‘mīre dest

Vehm ider Mūsā ki pür-nūr u hüner
Uçmasın gel kim ḳanatsız derbeder

Ḳırmızı güldür degildir ḳan o
‘Aḳl mestīdir deli ẓann itme hū

Ola idi Müslümān ḳanı murād
Küfr olurdı nāmın añmaḳ bī-‘inād

Bir şaḳī medḥ olsa ditrer ‘arş-ı Ḥaḳ
Müttaḳī bed-fi‘l olur medḥ itse baḳ[30]

Şāh idi hem şāh pek āgāh idi
Ḫāṣ idi hem ḫāṣṣa-i Allāh idi

Her kimi ki böyle bir şāh öldürür
Rütbe-i a‘lāya anı irgürür

Ol zehirde fā’ide görmez iseñ
Ḳahr-ı luṭf-ı muṭlaḳ olmaz bī-miḥan

[29] Şafveti bī-ġış olur: şafvetinde hīç dimek E.
[30] Hadîs-i Şerîf: “Kötü bir kimse övüldüğü zaman, Cenâb-ı hak öfkelenir ve bu yüzden arş titrer.”

İ 7b

Nīş-i ḥaccāmıñ ġamın yirken çocuḳ
Māder-i müşfiḳ o ġamda şād çoḳ

M 8b

Nīm-cān alursa ger yüz cān virür
Vehme gelmez nice biñ dermān virür

Sen eger kendiñden eylerseñ ḳıyās
Pek uzaḳ düşdüñ ḳıyāsıñ bī-esās

E 7b

Ṭūṭīniñ baḳḳal dükānında yağı dökmesi ḥikāyesi[31]

Vardı bir baḳḳāl-ı merdiñ ṭūṭīsi
Ḫoş nevā hem ehl-i derdiñ ṭūṭīsi

Ol dükānıñ ḥāfıẓı idi o ḳuş
Müşterīye nükte söylerdi o ḫoş

Ādeme söz söylemege muḳtedir
Naġme-i ṭūṭīde gūyālikde bir[32]

Bir gün ol baḳḳal gitdi evine
Ṭūṭīyi ḳoydı ki bekle yerine

Ṣıçradı fāre içün nāgeh kedi
Ṭūṭī ḳorḳdı eyledi fi'l-i redī[33]

Ṣadr-ı dükkāndan o da pür-tāb ile
Revġan-ı zeyt şīşesin ḳırdı hele

Ḫānesinden geldi çün baḳḳāl-ı merd
Yalıñuz ḳalmış dükān yoḳ anda ferd

Yağ dökilmiş cümle eṣvāb çerb ü ḥarb
Ṭūtīniñ başın kel itdi urdı ḍarb

Bir iki gün ṭūṭī de kesdi sesin
Dökdi baḳḳāl da nedāmet giryesin

Ṣaç ṣaḳal yolıp dir idi ey dirīġ[34]
Āfitāb-ı devletimi ṭutdı mīġ

[31] yaġı: revġanı E.
[32] gūyālikde: gūyā oldı E.
[33] fi'l-i redī: ẕann-ı redī E.
[34] Saç ṣaḳal: ṣaḳalıñ E.

Kāş elim ḳırıla idi ol zamān
Niçün urdum lāl oldı ḫoş-zebān

İtdi dervīşāne iḥsān u ʻaṭā
Nuṭḳa gelsin tā o murġ-ı ḫoş-nevā

Geçdi bir ḳaç gün olup ḥayrān u deng
Oturup dükkānda eylerdi direng

Nice biñ ġuṣṣayla o merd oturur
Ki ʻaceb bu ḳuş nice söze gelür

Murġa ḳıldı dürlü dürlü lābeler
Nuṭḳa gelsün diyü ol gūyā peder[35]

Bir dilenci baş açıḳ yalın ayaḳ
Geçdi ammā başı kel ṭas ya ḳabaḳ

M 9a

Ṭūtī gördi söze geldi o zamān
Çağırup dervīşe didi ey falān

Neden ey kel kellere ḳarışdıġıñ
Var mı sende yaġ şīşesin ḳırdıġıñ

Ḫande geldi ḫalḳa çün ḳıldı ḳıyās
Kendi gibi ṣandı ṣāḥib-delḳı ṭās

Kār-ı pākānı ḳıyās itme saña
Şīr şīre ḫaṭda beñzer gūyiyā

İ 8a

Bu sebebden cümle ʻālem azdılar
Az kimesne ḳaldı böyle yazdılar

Enbiyā bizim gibidir didiler
Evliyā daʻvāsın itdi gidiler

E 8a

Didiler o da beşer biz de beşer
O da bizim gibi yir hem de içer

Kūrliginden nāşī bilmezler bunı
Farḳ-ı fāḥiş var arada ey ġabī

İki dürlü arı bir yirden alur
Biriniñ nīş ü biriniñ bal olur

[35] -İ.
Murġa ḳıldı dürlü dürlü: Dürlü dürlü murġa ḳıldı E.

Her iki āhū ot otlar yir çemen
Birisi kīr ü birisi müşk ḫaten

Bir ṣulaḳdan iki ḳamış ṣulanur
Biri ḫālī biri pür-şekker olur

Nice yüz biñ böyle beñzer nesne var
Farḳları yetmiş sene yol-veş uzar

Birisi yirse müzaḫrefler çıḳar
Biri yir nūr-ı Ḫudā andan ṭoġar

Biri yir baḫl ü ḥaset olur bütün
Biri yir ‘aşḳ-ı Eḥad olur bütün

Bu zemīn pāk o yir pür-şūredir
Bu melek şīrīn ol dīv ġūredir

Her iki ṣūret ki beñzer bu aña
Ṭuzlı ṣuda ṭatlı ṣuda var ṣafā

Ṣāḥib-i zevḳ olan añlar añla sen
Āb-ı ḫoşla āb-ı şūrı farḳ iden

Mu‘cizāta siḥri itdiler ḳıyās
Her birine çünki mekr oldı esās[36]

Sāḥirān lecc eyleyüp Mūsā gibi
Hep ‘aṣā aḫz itdiler ‘aṣā gibi

M 9b

Bu ‘aṣādan ol ‘aṣāya farḳ çoḳ
Bu ‘amelden o ‘amele ḥarḳ çoḳ

La‘netu’llāh ol ‘ameldedir ḳażā
Raḥmetu’llāh bu ‘amelde bā-vefā

Kāfirān meymūn ṭabī‘atlı hemān
Sīnesinde ḫayli āfet var nihān

Her ne kim insān yapar meymūn yapar
Gördigi her bir işin ‘aynıñ ḳapar

Ẓann ider meymūn ki ben de işlerem
Ol mu‘ānid farḳı bilmezmiş direm

Emri ityān eyler anlar lecc içün
Ehl-i lecciñ başına toprak bütün

[36] Beyit: Siḥri çün mu‘cizeye idüp ḳıyāş / Çünki mekr oldı ikisine esās E.

Ber-namāz ehl-i nifāḳ ehl-i vifāḳ
Bī-namāzdır çün ‘inād eyler o ‘āḳ

Çün namāz u ṣavm u ḥacc u hem zekāt
Mü’min ü ehl-i nifāḳ da bürd ü māt

İ 8b

Mü’min alur götürür bulur necāt
Hālik ef‘āl-i münāfıḳ ya‘nī māt

İkisinde gerçi birdir mel‘abe
Bir ta‘ayyüşde hemān bir meşrebe

E 8b

Aña mü’min dirler ise sürinür
Ger münāfıḳ diseler āteş olur

Nām-ı maḥbūb olması z̲ātındadır
Nām-ı mebġūżiyyet āfātındadır

Mīm ü vāv u mīm ü nūn teşrīf degil
Lafẓ-ı mü’min cüz’ī ta‘rīf degil

Ger münāfıḳ diseler bu kötü ad
Ḳıvrılur ‘aḳreb gibi olur sevād

Varsa bu nām iştiḳāk-ı nārdır
Yoḫsa niçün bu me z̲āḳ-ı nārdır

Çirkin olmaḳ nāma ḥarfinden degil
Baḥre acı olma ẓarfından degil

Ḥarf ẓarfdır ma‘nī aña ṣanki āb
Baḥr-i ma‘nā *‘indehū ümmü’l-kitāb*[37]

Acı deryā ṭatlı deryā dünyede
Berzaḫu’l-lāyebġıyān var ortada[38]

Bil ki her ikisi bir aṣlıñ ṣuyı
Geç ikisinden de var aṣla yüri

M 10a

Ḳalb altun ḫāliṣ altuna ‘ayār
Hīç meḥeksiz olunur mı i‘tibār[39]

Her kime iḥsān ide Allāh meḥek
Farḳ ider şekden yaḳīni itme şek

[37] *Kur’ân-ı Kerîm*, Ra‘d, 13/39: “Allah dilediğini siler, dilediğini de yerinde bırakır; ana kitap onun katındadır.”
[38] *Kur’ân-ı Kerîm*, Rahman, 55/20: “(Ama) aralarında bir engel vardır; birbirlerine karışmazlar.”
[39] olunur mı: olınamaz E., M.

Zindeniñ aġzına bir çūb ṣıçrar
Anı ṭurdurmaz o ṭaşraya atar

Ẕerre-vārī bir ufaḳ çūb olsa ger
Ḥiss anı fehm eyler elbetde sezer

Ḥiss-i ẓāhir bu cihāna nerd-bān
Ḥiss-i bāṭın āsumāna nerd-bān

Biri maṭlūbdur ṭabībden ṣıḥḥati
Biri maṭlūbdur Ḥabībden ṣıḥḥati

Biri ma'mūrī-i tendir ṣıḥḥati
Biri taḫrīb-i bedendir ṣıḥḥati

Cān yolı cismi 'aceb vīrān ider
Ṣoñra vīrānlıḳdan ābādān ider

Ey mübārek cān ki rāh-ı 'aşḳda o
Ḫānumānıñ beẕl ide bu yolda hū

Künci vīrān eyleyüp ḫāne yapan
Yine o gencden yapar küncün hemān

Ṣuyı kesdi ırmaġı pāk itmege[40]
Ṣoñra icrā itdi anı içmege[41]

Postı yarar demreni andan alur
Ṣoñra yine tāze postı bitürür

İ 9a

Kāfiriñ ḳal'asını vīrān iden
Feṭḥ idüp yapar aña burc u beden

Kār-ı bī-çūn kim bilür keyfiyyetiñ
Ben ki taḳrīr eyledim bir ḥāletiñ

E 9a

Gāh böyle gösterür geh żıddını
Dīn işi hep ḥayret oldı bil bunı

Öyle ḥayrān ṣanma dōsta arḳası
Belki dōstuñ mesti 'aşḳıñ üstası

Ol biriniñ rūyı sūy-ı dōstadır
Ol biriniñ ḫūyı rūy-ı dōstadır

[40] itmege: eyleyüp E.
[41] Ṣoñra icrā itdi anı içmege: Ṣoñra aḳıtdı yine içer gelüp E.

Herkesiñ vechine baḳ ṣaḳla ḳadīm
Ola kim ḫıdmetde olaydıñ muḳīm[42]

Ṣūret-i ādemde çoḳ İblīs var
Her ele el virmek olmaz ḳıl firār

M 10b

Şöyle kim ṣayyād bir ṣaḳlıġ urur
Aldadır murġı ṭutar virmez ḫużūr

Ḳuş ṣanur kim kendi cismi sesidir
Dāma iner ṣanki ol lānesidir

Ḫarf-i dervīşānı çalup merd-i dūn
Oḳuyup bir aḥmaḳa eyler füsūn

Rūşenādır cümle merdānıñ işi
Bī-edeblik ḥīle dūnānıñ işi

Ḫırḳa-i peşmīni tezvīren giyer
Bū-Müseyleme laḳab Aḥmed ider

Ḳaldı kezzāb Bū-Müseyleme laḳab
Ṣādıḳü'l-va'dī Muḥammed ḳıldı Rab

Kim ṣarāb-ı Ḥaḳ ḫıtāmı müşk-nāb
Bādeniñ ḫatmi olur be's ü 'azāb

Pādişāh-ı cehūduñ Naṣrāniyyānı ta'ṣṣuben ḳatl ü ihlāk itdiginiñ dāstānı[43]

Var idi bir şāh-ı ẓālim hem cehūd
Düşmen-i 'Īsā vü Naṣrānī ḥusūd

'Ahd-i 'Īsā idi nevbetde anıñ
Cān-ı Mūsā 'Īsī 'Īsā Mūsīniñ

Rāh-ı Ḥaḳda şaşı gözli idi şāh
Ṣandı ayrıdır iki dem-sāz-ı māh

Didi ūstā şaşı bir şākirdine
Rāfda olan şīşeyi al gel yine

Şaşı didi iki şīşe anda var
Şerḥ ḳıl ḳanġısıdır maṭlūb-ı kār

[42] muḳīm: fehīm E.
[43] Naṣrānīyānı: Naṣrānīleri E.

Didi ūstā iki degildir şīşe
Terk it aḥvelligi diḳḳat ḳıl işe

Didi ey ūstā baña ta‘n eyleme
Didi ūstā ḳır birin çoḳ söyleme

İ 9b

Ḳırdı birin gitdi gözden ikisi
Merd-i aḥvel oldı ḥayvān dirisi

Şīşe bir gözine iki görinür
Çün ḳırıldı ġayrı şīşe kim bulur

Ḫışm u şehvet ādemi aḥvel ider
Ṭoġrılıḳdan rūḥını mübdel ider

E 9b

Çün gele aġrāż hep mestūr ider
Dīdeyi dilden ḥaceb maġmūr ider

M 11a

Çünki ḳāḍī göñli ola rüşveti
Ẓālim ü maẓlūmı farḳ itmez ḳatı

Şāhda ḥıḳd-ı cehūdiyyet tamām
Aḥvel itmişdi gözin mā-lā-kelām

Vezīriñ pādişāha mekr ögretmesi

Bir vezīri var idi pek ḥīle-bāz
Mekr ile ṣu üzre idi ‘uḳde-sāz

Didi tersāyān ḥıfẓ-ı cān ider
Dīnlerini şāhdan pinhān ider

Ġayrı ḳatl itme ki ḳatliñ sūdı yoḳ
Dīnsiziñ būyı bilinmez ‘ödi yoḳ

Gizli sırdır yüz ġılāf içre bu dīn
Ẓāhirī sende vü bāṭın ḫālifīn

Şeh didi söyle nedir tedbīr yā
Anlarıñ mekrine bir tezvīr yā

Ḳalmaya ‘ālemde bir Naṣrānī hīç
Ẓāhirinde hīç ü hem pinhānı hīç

Didi ey şeh gūşımı destimi kes
Burnımı hem ḳulaġım ḳaṭ[ᶜ] eyle bes

Ṣoñra dārıñ altına gönder beni
Birisi ḳılsun şefā‘at bu teni

Vir münādīye çaġırsın sū-be-sū
Her ser-i rehde ola ol çār-sū

Sür beni ṣoñra bu şehriñden ıraḳ
Anlara ne şer idem seyr eyle baḳ

Vezīriñ Naṣārāyı telbīs eylemesi[44]

Pes direm ben ki ezel Naṣrānīyim[45]
Ḥaḳ bilür her rāzı ben miltāniyim

Şāh vāḳı‘ oldı çün īmānıma
Ḳaṣd ḳıldı ki ḳıya bu cānıma

İstedim dinim ḳılam şehden nihān
Dīn-i şāhī ẓāhiren idem ‘ayān

Şāh bir şemme ṭuyup esrārımı
Müttehem ḳıldı benim güftārımı

Didi sözin nān içre ignedir
Pencere dilden dile var dignedir(?)

İ 10a, M 11b

Ben o revzenden görürüm ḥāliñi
Ḥāliñi gördüm inanmam ḳaliñi

Olmayaydı cān-ı ‘Īsā çāre-sāz
Ol cehūd eyler idi beni piyāz

Ḥażret-i ‘Īsā içün cān baş fedā
Ṣad hezārān minneti oldı bāña

E 10a

Cān dirīġ olmazdı ‘Īsādan velīk
‘İlm-i dīne vāḳıfım ben nīk nīk

Ḥayf olur ki ben gidersem dīn-i pāk
Cāhilān içinde olur hep helāk

Şükr ‘Īsāya vü Ḥaḳḳa olmuşuz
Reh-nümā bu dīn-i Ḥaḳḳa olmuşuz

Hem cehūd u hem cehūdluḳdan ḫalāṣ
Olup ol dem dīn-i tersāda menāṣ

Devr ‘Īsā devridir ey merdümān
Diñleyiñ esrār-ı dīniñ siz hemān

Çün vezīr bu mekri ta‘dād eyledi
Iżṭırāb-ı şāha imdād eyledi

[44] Başlık: Telbīs-i vezīr bā-naṣārī
[45] ki ezel: ẓāhiren E.

Şāh aña ne söylediyse işledi
Ḫalḳ ḥayrān oldı baḳ gör nişledi

Sürdi Naṣrānīler içine anı
Eyledi da‘vet o dīne uyanı

Naṣrānīleriñ mekr-i vezīri ḳabūlleri

Nice yüz biñ merd-i tersā geldiler
Azar azar başına cem‘ oldılar

Gizlice anlara eylerdi beyān
Emr-i İncīli vü zünnārı ‘ayān

Ẓāhiren ol vā‘iẓ-i aḥkām idi
Līk bāṭında ṣafīr [ü] dām idi

Bunuñ içün ba‘ż-ı aṣḥāb-ı resūl
Ṣordılar nedir bu mekr-i nefs-i ġūl

Ḳarışur gerçi hep aġrāz-ı nihān
Her ‘ibādetde vü her iḫlās-ı cān

Fażl-ı ṭā‘at ne diyü hep ṣordılar
‘Ayb-ı ẓāhir neyse o hep ṣordılar

Mekr-i nefsi z̲erre z̲erre mū-be-mū
Gül kerefs-veş hep beyān itdi ḳamu

M 12a

Mū-şikāfān-ı ṣaḥābe cümle hep
Ḫayret el virdi didiler ey ‘aceb

Naṣrāniyānıñ mekr-i vezīre mutāba‘atı

Cümle tersālar göñül virdi tamām
Nice olur ḳuvvet-i taḳlīd-i ‘ām

Sevgisin cān u derūna ekdiler
Nā’ib-i ‘Īsā anı ẓann itdiler

İ 10b

O idi yek-çeşm Deccāl-i la‘īn
Yā Rab imdād eyle yā Ni‘mel-Mu‘īn

Yā İlāhī nice yüz biñ var ṭuzaḳ
Biz ḥarīṣiz ḳuş gibi hep bir nesaḳ

Ba‘żı kerre dāmına pā-besteyüz
Ol vaḳit şāhin ü sīmurġ resteyüz

E 10b

Ba‘żı kez imhāl idersin yā İlāh
Dāma düşüp eyleriz çoḳ āh u vāh

Biz bu anbāra ḳoruz buġdāyımız
Żāyi‘ olur cem‘ olan es‘ārımız

‘Aḳl ile bir kez te’s̱īr itmeyüz
Fāreniñ mekridir ancaḳ bilmeyüz

Müş anbārıñ dibin delmiş-dürür
Ḥīlesinden raḫneler gelmiş-dürür

Eyle evvel fāreniñ şerrini def‘
Gitdi mi tarladan eyle ṣoñra ref‘

Kim ḥadīs̱inde didi Ṣadru’ṣ-ṣudūr
Lā ṣālāte temmet illā bi’l-ḥużūr[46]

Yoḫsa ḫırsız fāre var anbārda
Hep ‘ameller ġulleler ihdārda

Parça parça her günüñ fi‘li niçün
Cem‘ olup anbārımız ṭurmaz bütün

Çoḳ sitāre āteş āhenden çıḳar
Ne ‘aceb bed oldı göñlüm bī-ḳarār

Līk ẓulmet içre bir ḫırsız nihān
Yıldıza parmaḳ başardı her zamān

Yek-be-yek yıldızlara böyle ider
Tā çerāġın yaḳmasun devr-i ḳamer

Çün ‘ināyātıñ ola bizde muḳīm
Ḫavfımız yoḳ gelemez düzd ü le’īm

M 12b

Öñümüzde biñ ṭuzaḳ olsa eger
Çün bizimle olasın olmaz keder

Her gice ten ṭuzaġından rūḥları
Ḳurtarup taġyīr idersin yūḥları

[46] Hadîs-i Şerîf: (“Mü’minler namazlarında huşûa riâyet ederler.” ayeti sorulduğu zaman) “Huşû kalpdedir. Huşû, Müslümân vakarına yakışır şekilde, vücudunun sâkin olması ve gözünü namaz kıldığın yerden ayırmamandır.”

Bu ḳafesden her gice rūḥ ḳurtılur
Ḥākim ü maḥkūm kim fāriġ ḳalur

Gice ehl-i sicn bilmez ḥālini
Bī-ḫaber sulṭān daḫı aḥvālini[47]

Ḥāl-i ‘ārif böyledir bī-ḫ̆āb hem
Ḥaḳ didi kim *hüm ruḳūden* bil ehem[48]

Ḥāl-i dünyādan uyurlar rūz u şeb
Ḫāme gūyā pençe-i taḳlīb-i Rab

Kim ki ol pençeyi görmez yazıda
Fi‘li ẓann eyler ḳalemden bāzide

Ḥāl-i ‘ārifden göründi şemmecik
Ḫalḳı hep mest uyḫusı aldı didik

İ 11a

Cānları ṣaḥrā-yı bī-çūnda bütün
Rūḥları ebdānları āsūde çün

Bir ṣafīrden dāma çeker cümleyi
Da‘vet-i dād-āver eyler cümleyi

Çünki nūr-ı ṣubḥ-ı dem ider ẓuhūr[49]
Kerkes-i zerrīn-i gerdūn vire nūr

E 11a

Fāliḳu’l-iṣbāḥ İsrāfīl-veş[50]
Cümleyi z̲ī-ṣūret ider o güneş

Münbasiṭ cānları çün ten eyleye
Her teni de ḫāmil-i ten eyleye

Esb-i cānı eyleyeli zīb ü zeyn
Sırr-ı en-nevmu eḫu’l-mevt işbu ḥīn[51]

Līk çün gündüz gelür tekrār añā
Bend urur pāyine de eyler dü-tā

Tā ki rızḳuñ ol çemenden bula cān
Otlaġa yük ile götürür hemān

[47] aḥvālini: dīvānını E.
[48] *Kur’ân-ı Kerîm*, Kehf, 18/18: “Uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırdın. Onları sağa sola çeviriyorduk. Köpekleri de mağaranın girişinde ön ayaklarını uzatmış yatmaktaydı. Eğer o insanları görseydin dönüp kaçardın ve gördüklerin yüzünden içini korku kaplardı.”
[49] nūr: vaḳt E.
[50] *Kur’ân-ı Kerîm*, En’âm, 6/96: “Sabahı aydınlatan O’dur. Ve O, geceyi dinlenme zamanı, güneşi ve ayı birer hesap ölçüsü kılmıştır. İşte bu, aziz ve alîm olan Allah’ın takdiridir.”
[51] Hadîs-i Şerîf: (Cennet ehli uyur mu? diye sorulduğunda) “Uyku, ölümün kardeşidir. Cennet ehli ise ölmez.”

Keşke Aṣḥāb-ı Kehf gibi o rūḥ
Ḥıfẓ olaydı yā ki çün Keştī-i Nūḥ

Tā ki Ṭūfān-ı ʻaḳıldan bu żamīr
Ḳurtulursa çeşm ü gūş olur münīr

Nice Ṣāḥib Kehf var ʻālemde kim
Yanı başıñda seniñ olur muḳīm

M 13a

Ġār anıñla yār anıñla naġmede
Göz mühürli yoḳ ḳulaḳ ki fehm ide

Ḫalīfeniñ Leylāyı görmesi ḳıṣṣası

Didi Leylāya ḫalīfe vay sen
Eylediñ Mecnūnı şeydā pür-mihen

Senden aʻlā ḫūb girmez mi ele
Didi ṣuṣ Mecnūn degilsin sen hele

Her ki bīdār oldı odur ḫˇābda
Ṣānki bīdārlıġı ḫˇābdan ḫˇābda

Ḥaḳḳ ile bīdār degil cānı anıñ
Oldı bīdāriyyeti bendi cānıñ

Depmeler her gün anıñ cānın ḫayāl
Hep ziyān u sūd u hem ḫavf-ı zevāl

Ne ṣafā-yı ʻayş var ne luṭf u fer
Ne ider sūy-ı semāya o sefer

Uyusa ẕihninde anıñ her ḫayāl
Neyse ümmīdi anı eyler maḳāl

Dīvi ḥūri ẓann ider ol ḫˇābda
Şehvet ile döker aña ābda

Çünki şehvet toḫmını şūre eker
Kendüye gelür ḫayāl ol dem gider

Baş żaʻīf olur o demde ten pelīd
Cān yaḳar naḳş-ı bedīd ü nā-bedīd

İ 11b

Ḳuş yuḳarda sāyesi alçaḳda ḫoş
Ol daḫı uçar zemīnde ṣānki ḳuş

Aḫmaḳ olan gölgeye ṣayyād olur
Ol ḳadar ḳoşar ki ‘abes yorılur

Bī-ḫaber murġ-ı havānıñ aksi o
Gölge başḳa aṣl başḳa ey ’amū

E 11b

Oḳ atar ol gölgeye ḳuşdur diyü
Tīrkeşi ḫālī ḳalur oḳdan ḳamu

Tīrkeş-i ‘ömri tüketdi bīhude
Sāye ardında yelüp segirtmede

435 Sāye-i Yezdān olursa dāyesi
Ḳurtılur cümle ḫayāl ü sāyesi

M 13b

Var yüri sen dāmenin ṭut bī-gümān
Ḳurtılursın dāmen-i āḫir zamān

Sāye-i Yezdān olur Allāh ḳulı
Ḥaḳḳ ile diri vü ‘ālemle öli

Keyfe medde’ẓ-ẓılle nakş-ı her velī[52]
Nūr-ı şems-i Ḥaḳ delīlidir belī

Gitme gel bu vādiye sen bī-delīl
*Lā uḥıbbü’l-āfīlīn*di çün Ḫalīl[53]

440 Sāyeden var āfitābı bul güzel
Şems-i Tebrīz dāmenin ṭut bī-cedel

Sūr u ‘ursuñ cānibin bilmez iseñ
Ṣor żiyā’ü´l-Ḥaḳ Ḥüsāme’d-dīnden

Ger ḥased urdıysa yolıñ bī-fütūr
Oldı çün İblīs ḥasedden nāşī dūr

‘Ār idüp Ādemden itdi çün ḥased
Ceng idüp lecc eyledi ṭard-ı ebed

Müşkiliñ müşkili bu ġuṣṣa-i dil
Ḳutlu odur ki ḥased hem-reh degil

445 Bu cesed evdir ḥased gelür aña
Ḫānedāna bulaşur olur fenā

[52] *Kur’ân-ı Kerîm*, Furkân, 25/45: “Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmedin mi? Eğer dileseydi onu elbet hareketsiz de kılardı. Sonra güneşi gölgeye yol gösterici kılmışızdır.”
[53] *Kur’ân-ı Kerîm*, En‘âm, 6/76: “Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü. "Rabbim budur" dedi. Yıldız batınca da "Batanları sevmem" dedi.”

Gerçi olmuşdur cesed ḥased evi
Ol cesedi pāk ider Rabb-i Ḳavī

Ṭahhirā beytī beyān-ı pākidir[54]
Genc-i nūrdur kim ṭılısmı ḫākīdir

Eyler iseñ kimseye mekr ü ḥased
Ol ḥased vīrān ider göñli ebed

Ṭopraḳ ol merdān-ı Ḥaḳḳ ayaġına
Başına ṭopraḳ ḥased erbābına

Vezīriñ ḥasedi beyānı[55]

Ol vezīr idi ṭabī‘atde ḥasūd
Boş yire burun ḳulaḳ virdi Cehūd

Şol ümīd ile ki ḥasedden içün
Bir alay miskīn zehirlensün bütün

İ 12a

Kim ki ḥasedle birin burnun ḳırar
Kendiniñ burnun ḳulaġını arar

Burun oldur ki ala bir ḳoḳuyı
Kim o ḳoḳuyla bula şehr ü ḳūyı

Ḳoḳu almayan kişide beyni yoḳ
Ol ḳoḳuyı almayanıñ dīni yoḳ

E 12a, M 14a

Kim ki ḳoḳu aldı şükrin bilmedi
Kāfir-i ni‘metdir o burnun yidi

Şükr idüp şākiriñ oldı bendesi
Mürde ol anlarla hem pāyendesi

Rehzen olma bu vezīr gibi ṣaḳın
Ḥalḳı men‘ itme namāzdan ḳıl yaḳın

Nāṣuḥ-ı dīn oldı ol kāfir vezīr
Maymunı eylerdi mekr ile o şīr

[54] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/125: “O zaman biz Kâbe’yi insanların gidip gelip ziyaret edecekleri bir makam ve bir güvenlik yeri yaptık. Siz de İbrâhim’in makamından kendinize namaz kılacak bir yer edinin. İbrâhim ve İsmâil’e de, "Tavaf edecekler için, ibadete kapanacaklar, rükû ve secde edecekler için evimi temiz tutun" diye tâlimat verdik.”
[55] Başlık: Beyān-ı ḥased-i vezir E., M.

Ḥāẕıḳān-ı Naṣārānıñ mekr-i vezīri fehm eylemeleri

Kim ki ṣāḥib ẕevḳ u ḥāl idi didi
Leẕẕeti yanında acı var gibi

Nükteler söyler velī ṣu ḳarışıḳ
Kim cülāb-ı ḳanda semm var bulaşıḳ

Ẓāhiren dir yolda çābūk olıñuz
Līk eṣerde cānı hālik olıñuz

Sürḫ-ı rūdur gerçi āteşde şerer
Baḳ yirine ne siyehkārlıḳ ider

Sīm gerçi pek beyāżdır hem güzel
Cāmeyi ḳabḳara eyler bī-bedel

Berḳ gerçi gösterür ẓāhirde nūr
Līk olur çeşme żarār andan ẓuhūr

Ṣāḥib-i ẕevḳ olmayan Naṣrānīler
Bende oldılar aña Şeyṭānīler

Şāhdan hicrānı altı yıl ḳadar
İrmedi itbā‘-ı ‘İsāya żarar

Dīn ü dil virdi aña mecmū‘-ı ḫalḳ
Emr ü ḥükmiyle olurlar müttefiḳ

Şāhıñ vezīre gizlice ḫaber göndermesi

Şāh ile gizli ḫaberleşmekde o
Aña rāḥatlar virirdi sū-be-sū

Āḫirü’l-emr ol murād içün aña
Kim ḫarāb ide o ḫākī ser-be-pā

Şeh aña yazdı benim ey muḳbilim
Vaḳit oldı fāriġ eyle bu dilim

Didi şāhā bu işimde bir fiten
Dīn-i ‘İsāya düşer seyr eyle sen

M 14b

Naṣārānıñ on iki ṣınıf olmasını beyān

İ 12b

Ḳavm-i ‘Īsādaki ṣāḥibdār u gīr
On ikiydi ḥākimān u hem emīr

Her farīḳı bir emīriñ tābi‘i
Bende-i eclü’l-ma‘īşe ṭāmi‘i

Eyledi bu mīrleri vü ḳavmini
Ol vezir kendüye bende hepsini

E 12b

İ‘timādda cümlesi güftārına
İḳtidāda cümlesi reftārına

Pīş-i menḥūsında anıñ her emīr
Cān vir dirse virirlerdi yesīr

Vezīriñ aḥkām-ı İncīli taḫlīṭ eylemesi

Her biriniñ nāmına düzdi ṭomar
Her ṭomarıñ mesleki dīger şi‘ār

Her biriniñ ḥükmi bir nev‘-i diger
Birbirine hep muḫālif ser-be-ser

Kim biri rāh-ı riyāżet ile cū‘
Tövbeniñ rükni nedir şarṭ-ı rücū‘

Ol birisinde riyāẓet pek ‘abeş
Rāh-ı Ḥaḳda cūd lāzım cūda ḥaş

Ol birinde dir ki cū‘ u cūdıñız
Şirk olur rāżı degil Ma‘būdıñız

Bunda teslīm ü tevekküldür tamām
Rāḥat u ġam cümlesi mekr ile dām

Ol birisinde dimiş ḫıdmetledir
Yoḫsa töhmetdir tevekkül añla sır

Ol birinde dir ki emr ü nehyler
İşlemek içün degil ‘acz-i beşer

‘Aczimiz görmek gerekdir bunda biz
Tā bilelim ḳudret-i Ḥallāḳımız

Ol birinde dir ki ‘acziñ görme hīç
Küfr-i ni‘metdir olursın pīç ü pīç

Ol birinde dir ki söndür şem‘iñi
Bir naẓar meş‘al ḳılar bu cem‘iñi

Ḳudretiñi gör ki andan ḳudretiñ
Ḳudret anıñ ni‘metidir ni‘metiñ

M 15a

Dir birine sen bu ikiden de geç
Naẓara aldıḳlarıñ büt oldı geç

Çün ḫayāl ile naẓardan giçesin
Sen bulursın şem’-i vaṣlıñ gicesin

Birine didi söyündür naẓarıñ
Biñ ‘ivāż virilür olmaz żararıñ

Naẓarı def‘ ile cān şem‘i yanar
Saña Leylālar olur Mecnūn-vār

Zühd ile kim terk-i dünyā eylese
Dünye meyl eyler ü maḳbūl herkese

İ 13a

Birine dir saña ne virdiyse Ḥaḳḳ
Ḥaḳḳıñ īcādı saña a‘lā eḥaḳḳ

Her ne kim āsān ola eyle anı
Zaḥmete ṣoḳma ṣaḳın aṣlā cānı

Birine dir kim sen uyma ṭab‘ıña
Ne ḳabūl itse redīdir o yine

E 13a

Muḫtelif yollar olur āsān olan
Her biriniñ ḫaṣletidir cān olan

Ḥaḳ müyesser itdigi olaydı yol
Her Cehūd u Gebr iderlerdi vuṣūl

Birine dir kim müyesser bil n’olur
Dil ḫayāt bulsa ġıdā-yı cān olur

Her ne ẕevḳ-i ṭab‘ ise çünki geçe
Ṣūredir maḥṣūl alınmaz ey ḫoce

Fā’ide virmez nedāmetdir nemā
Oldı ḫüsrān böyle bir sa‘ye cezā

‘Ākıbet o da müyesser olamaz
Aña nām olur mu‘asser bulamaz

Sen mu‘asserler müyesser neyse bil
‘Āḳıbet seyr it cemāl bī-ḳāl ü ḳīl

Birine didi ki üstād ḳıl ṭaleb
Hīç ḥesabdan ‘āḳıbet-bīn yoḳ ‘aceb

Döndiler eñ ṣoñra dürlü millete
Lā-cerem yüz ṭutdılar hep zillete

‘Āḳıbet-bīn olan oġmaz destini
İḫtilāf-ı dīnde ṭutmaz şestini

Birine didi ki ūstā sen saña
Sen seni yine begen sensin nevā

M 15b

Ādem ol merdāne olma masḫara
Kendi başıñ çāresin gör yeksere

Birine dir ki bu cümle bir-dürür
İki gören merd-i aḥvelter-dürür

Birine didi ki ṣad bir nic’olur
Bunı Mecnūn daḫı fikr itmez bolur

Geçmeyince zehr ü şekkerden öte
Nice vaḥdetden saña bir bū düte

Bu nemaṭ bu nev‘i ṭomar on iki
Dīn-i ‘Īsāda yazup virdi şakī

Rāh-ı ḥaḳīḳatde ṣūret-i dervīşiñ iḫtilāfātı beyānı[56]

Bilmedi yek rengligiñ ‘Īsānıñ o
Hem mizāc-ı ḫumm-ı ‘Īsādan da bu

Ḫumm-ı ṣābiġden olan ṣad reng-i ṣevb
Sāde vü yek rengdir aldıñsa şevb

Öyle yek rengde degil vire melāl
Ol miṣāl māhī vü āb-ı zülāl

[56] Başlık: Beyān-ı iḫtilāfāt E., M.

İ 13b

Ḳurılıḳda gerçi çoḳ reng görinür
Māhiyān bilmez yebūset kim n'olur

Kimdir ol māhī nedir deryā meṣel
Beñzeye mülk-i Ḫudā 'izz ü cell

Baḥr ü māhī nice yüz biñ var u cūd
Ḥaḳḳıñ ikrāmına eylerler sücūd

E 13b

Nice bārān-ı 'aṭā yaġmaḳtadır
Tā baḥirden dürleri ṣaġmaḳdadır

Çoḳ kerem ḫūrşīdi var efrūḫte
Tā ki ebr ü baḥir cūd āmūḫte

Āb u ṭīne pertev-i ẕātı ura
Tā zemīn dāne-peẕīr olupṭura

Ḫāki gör ki her ne ekdiñse aña
Bī-ḫıyānet cinsini virür saña

Nice ḫūrşīd-i kerem tābān olur
Tā ki ẕerrāt aña ser-gerdān olur[57]

Bu emānet ol emānetden bolur
Kim 'adl-i şemsi añā ṭoġmuş-ṭurur

Nev-bahār getürmeye fermān-ı Ḥaḳ
Ḫāk sırrıñ nice iẓhār ide baḳ

M 16a

Ol cevāddır ki virür dimez cemād
Nice aḫbār u emānet hem sedād

Çün cemādı eyledi luṭfı ḫabīr
'Āḳılānı ḳahr eyler ḳıldı ḍarīr

Cān u diliñ yoḳ o cūşa ṭāḳati
Bir ḳulaḳ yoḳ kim didim bu ṣoḥbeti

Ḳanda ḳulaḳ varsa andan çeşm olur
Ḳanda bir seng varsa andan yeşm olur

Kīmyā-sāzdan nedir bu kīmyā
Mu'cize-baḫş o ne dimek sīmyā

[57] – İ.

Bu ṣenā benden olur terk-i ṣenā
Varlıġa olur delīl varlıḳ ḫaṭā

Varlıġı ḳatında yoḳ olmaḳda sūd
Ḥaḳ ḳatında varlıġıñ kūr ü kebūd

Olmayaydı kūr erirdi pür-fenā
Añlar idi kerem-i ḫūrşīdi tā

Olmayaydı o kebūd ta‘ziyet
Nice buz gibi ṭoñardı nāḥiyet

Vezīriñ bu mekrde olan cesāreti beyānı

Şāh-ı nādān idi hem ġāfil vezīr
Lec iderler bā-ḳadīm-i nā-gizīr

Öyle bir Ḳādir ki yoḳdan ḫalḳ ider
Bir nefesde yüz bu ʻālem gibi yer

Bir naẓarda yüz cihān peydā ider
Çeşmiñi kendüsine bīnā ider

Seniñ ʻindiñde cihān ġāyet kebīr
Ḥaḳ ḳatında ẕerreden daḫı ṣaġīr

İ 14a

Bu cihān ise cānıñ zindānıdır
Ol cihān ṣaḥrā-yı bī-pāyānıdır

Bu cihān maḥdūd aña yoḳ hīç ḥad
Naḳş u ṣūret anda maʻnīdür ṣaded

E 14a

Ṣād hezārān nīze-i Fir‘avnı Ḥaḳ
Bir ʻaṣāya ḳırdırur Mūsāya Ḥaḳ

Ṣad hezārān ṭıbb-ı Cālīnūsı Rab
Ḥayf ider ‘İsā demiyle cümle hep

Ṣad hezārān defter-i şi‘ri Ḫudā
Ḥarf-i Ümmīsiyle ḳıldı hep hebā

M 16b

Böyle bir ġālib Ḫudāvende kişi
Cān fedā ḳılmazsa alçaḳdır işi

Ṭaġ gibi göñli yerinden ḳoparur
Murġ-ı zīreki ayaḳdan aparur

Ḫāṭır-ı tīz olmaḳ olmaz bunda rāh
Hep şikestlik geçer ṣad āh u vāh

Çoḳ ḫazīne ṭolduran maḫzen ḳazan
Rīş-i gāv oldı bu ḫulyāda olan

Gāv nedir ki sen aña rīş olasın
Ḫāk nedir ki aña ḫaşīş olasın

Bir ḳarı fi‘l-i bed ile oldı zerd
Mesḥ idüp itdi Ḫudā Zühre-i ferd

‘Avreti Zühre dimek mesḥ oldı çün
Ṭopraḳ olmaḳda mesḥdendir bütün

Çarḫ-ı a‘lāya alurlar rūḥını
Esfele āb u gile gider teni

Kendiñi mesḥ eylediñ bu süfleden
Reşk-i ‘aḳl olan vücūd idiñ çü sen

Himmetiñ raḫşını sürdün yıldıza
Ādem-i mescūda ‘aḳlıñ varmaza

Pes naẓar ḳıl mesḥ olmaḳ nic’olur
Mesḥ anıñ ḳatında ġāyet dūn olur

Sende Ādem-zādesin ey nā-ḥalef
Alçaġı nice ṣanursın sen şeref

Nice dirsin żabṭ iderim ‘ālemi
Ṭoldururum kendim ile her demi

Bu cihān ḳar ile ṭolsa ser-be-ser
Tāb-ı şems eridir anı yek-naẓar

Ol vezīri nice anıñ gibi yüz
Yoḳ ider Allāh böyle bilmişüz

Ḥikmet eyler olınan taḫyīlleri
Şerbet eyler zehr ile taḫlīlleri

Ẓanları eyler murād itse yaḳīn
Hep muḥabbet olur ol esbāb-ı kīn

Besler āteş içre İbrāhīmini
Rūḥa emniyyet ḳılar hep bīmini

İ 14b

Geç sebeblerden ki ben sevdāyiyem
Ol ḫayāllerdeki Sōfesṭāiyem

M 17a

Helāk-i ḳavmde vezīriñ ḥīle ve mekrini beyān

E 14b

Mekr-i āḫīrine tedbīr eyledi
Va‘ẓı terk u ḫalvet-i deyr eyledi

Düşdi itbā‘ına çoḳ sūz-ı firāḳ[58]
Ḫalvet oldı ḳırḳ elli gün ıraḳ

Ḫalḳ şevḳinden olup dīvāne hep
Güft ü gūsı ẕevḳi de bir yana hep

Yalvarup zārī ḳılarlardı ki o
Oldı zīrā kim riyāżetden dü-tū

Didi anlar yoḳ bize sensiz bu nūr
Hīç ‘aṣāsız nic’olur aḥvāl-i kūr

Bize ikrām eyle sen Allāh içün
Firḳatüñ ḳıldı bizi zār u zebūn

Biz ki ṣıbyānız bize sen dāyesin
Biz faḳīrler üzre sen bir sāyesin

Didi kim cānım muḥibden dūr degil
Līk çıḳmaḳlıḳ bize destūr degil

Oldı ol begler şefā‘at-ḫˇāh aña
Tābi‘ān eyler şenā‘atle baña

Bu bizim bed baḫtımızdır ey kerīm
Olduḳ işte dīn ü dilde biz yetīm

Sen bahāne ile biz de derd ile
Dem uralım sūz-ı dilden serd ile

Biz seniñ güftārını ḫūy eyledik
Ḥikmetiñ südini biz cūy eyledik

Allāh Allāh bu cefāyı eyleme
Ḫayrı bu gün eyle te’ḫīr eyleme

Sāña bī-diller diliñ virmiş-dürür
Sensiz anlar cümle bī-ḥāṣıl ḳalur

Ḳurıda ḳalmış balıḳ-veş isteriz
Ṣalıvir ṣu bendini ḥayy ola biz

Ey seniñ gibi ki kimse yoḳ bu ān
Allāh Allāh ḫalḳa sen feryād-resān

[58] itbā‘ına çoḳ: tābi‘lerine E.

Vezīriñ mürīdlerine va‘ẓ eylemesi

Didi kim ey güft ü gūya masḫara
Ḳıl ṭaleb güş u lisānı yeksere

M 17b

Ḥis ḳulaġından çıḳarıñ penbeyi
Çeşmiñizden de ḥicāb u tenteyi

Güş-ı serdir güş-ı sırrıñ penbesi[59]
Ḳulaġa girmez o dem bāṭın sesi

Ḥiss ü güş u fikreti selb eyleyiñ
Tā ḫiṭāb-*ı İrci‘ī* yi diñleyiñ[60]

İ 15a

Tā ki güft u gūyda ẓannıñ ola
Güft-i ḫ̌āba nice būy u reh bola

Seyr-i bīrūndur bu ḳavl ü fi‘limiz
Seyr-i bāṭın āsumāndan naḳlimiz

E 15a

Seyr-i çeşm-i ḫuşk ḫuşkdur dā’imā
Seyr-i cān ḳor tā ser-i dünyāya pā

Ol ḳurı ḥisden ṭoġan hep ḳurıdır
‘Īsī-i cān pāy-ı baḥri ḳurıdır

Vehm ü fehm ü fikrimizdir ḫāke mevc
Sekr ile maḥv oldı āb-ı pāke mevc

Çünki ‘ömrüñ rāh-ı ḫuşkīde geçer
Ṭaġ u geh baḥr u gehī ova seçer

Āb-ı Ḥayvānı nice bulsañ gerek
Mevc-i deryāyı nice bulsañ gerek

Tā bu sekrden o sekriñ ola dūr
Tā bu mestlikden ola cāmıñ nefūr

Ḳīl u ḳāl ẓāhir oldı çün ġubār
Bir vaḳt ḫūy it sukūtı hūşdār

[59] sırruñ: ḥissiñ E.
[60] *Kur’ân-ı Kerîm*, Fecr, 89/28: “Sen O’ndan razı, O da senden hoşnut olarak rabbine dön.”

Mürīdleriñ ḥalveti ḳır diyü ilḥāḥları

Didiler ki ey ḥakīm-i raḥne-cū
Bu firīb ü hem cefā bize ḳamu

Merkebe sen ḳadr-i ṭāḳat ḳo yüki
Ża‘ifāya gücdür işiñ büyügi

Her ḳuşuñ dānesi miḳdārıncadır
Her ḳuşa incīr-i ṭa‘me nicedir

595 Ṭıfla süt yirine etmek virseler
Ṭıfl miskīn olur ol dem gerçi yer

Dişleri çün bite anıñ ol zamān
Yir ü hem etmek diler kendü ol ān

Tüyi bitmemiş ḳuş uçar mı hele
Hirreye loḳma olur girer ele

M 18a

Ḳanadı geldükde kendi uçar o
Bī-tekellüf bī-ṣafīr ü bī-ġulū

Dīvi nuṭḳuñ ki seniñ ḫāmūş ider
Luṭfuñuz hep gūşımızı hūş ider[61]

600 Söyle kim hep hūş ola bu gūşımız
Sen ki deryā baḥr olur hep ḫuşkımız

Bize ḫāk a‘lā felekden sen ile
Ki semekden tā Semāk nūruñ bile

Sen ile bu yir felekden bize ḫūb
Çün semekden tā Semāk nūruñ dönüp[62]

Sensiz ammā kim felek ẓulmātdır
Māh sensiz ince ḫayālātdır

Gerçi ṣūretde felek rif‘atdedir
Ma‘nīde lākin revān ‘izzetdedir

605 Ṣūret-i rif‘at hemān ecsām içün
Cism-i ma‘nānıñ yanında ism-i dūn

[61] Luṭfuñuz: Sözümüz E.
[62] – İ., – M.

İ 15b

Vezīriñ ḥalveti nice şikest eyleyeyim diyü cevābı

Didi ḥüccetler yiter ġayrı ḳışalt
Nuşḥumı ez-cān u dil ḥıfẓ eyle şalt

E 15b

Ben emīnsem müttehim olmaz emīn
Āsumānı ger disem budur zemīn

Kāmil isem itdigiñiz iş nedir
Degil isem zaḥmetiñiz yā nedir

Çıḳmazam ben ḥalvetimden ṭaşraya
Çünki meşġūlüm göñül ḥāliyle yā[63]

Mürīdleriñ vezīriñ ḥalvetine i‘tirāżları[64]

610 Didiler yine degil inkār bu
Sözümüz aġyār sözi ẓann itme hū

Eşk-i dīdedir firāḳından aḳan
Āh u vāhdır cān u dilden hep çıḳan

Ṭıfl dāyeye ‘inād itmez ve līk
Aġlar ol ki ne bedi bilür ne nīk[65]

Biz ki çengiz sen ursursın zaḥmeyi
Zār bizdendir seniñ zārıñ ḳavī

Biz neyiz bizde nevā senden yine
Biz ne dirsek hep ṣadā senden yine

615 Biz o şaṭrancız ki olur berd ü māt
Berd ü māt senden yine ey ḫoş ṣıfāt

M 18b

Biz kimiz sen bize olduñ cān u cān[66]
Tek seniñle olalım biz der-miyān

Biz ki i‘dāmız bizim varlıġımız
Sen gibi fānī-nümā yārlıġımız

Biz de şīrānız velī şīr-i ‘alem
Rūzgārdandır bize taḥrīk-i dem

[63] Çünki: zīrā E.
[64] Başlık: Mūridler,ñ ḫalvet-i vezīre i‘tirāzı
[65] Aġlar ol ki: hemān aġlar E., M.
[66] Biz kimüz sen bize olduñ cān u cān: Ḫāk olalum ey bize sen cān u cān E.

Ẓāhir ü pinhān sendendir o bād
Ol ki pinhāndır müdāmā kim mübād

Bādımız o sensin ammā dādımız
Varlıġımız sen ü sen īcādımız

Yoġa varlıḳ lezzetiñ sen gösteren
Nīsti kendüye ‘āşıḳ eyleyen

Lezzet-i in‘amıñı ṭutma girü
Nuḳl ü ḫamr u cāmıñı ṭutma girü

Ṭutar iseñ kim ider ya cüst ü cū
Naḳş naḳḳāş ile nīrūden girü

Baḳma bize eyle luṭf ile naẓar
Maḥż-ı ikrāmıñla ḳıl bizi zeber

Biz yoḳuz bizden taḳāżā olamaz
Söylemeden sen bilürsin ḥāli faz

Naḳşımız naḳḳāş ‘indinde bizim
Baṭn-ı māderde çocuḳ-veş ‘ācizim

İ 16a

Ḳudretiñ ‘indinde cümle ḫalḳ hep
Biz gibi igne öñünde ‘acz ü teb

Gāh naḳş-ı dīv gāh ādem yapar
Gāh naḳş-ı şādī vü geh ġam yapar

E 16a

Ḳanġı eldir ki anı ol def‘ ide
Ḳanġı söz da‘vā-yı nef‘ u żarr ide

Gel oḳı Ḳur’ān’dan tefsīr-i beyt
Didi Allāh *Mā rameyte ez rameyt*[67]

Biz atarız oḳı o bizden degil
Biz gümān atan Ḫudā elden degil

Cebr şanma ma‘nī-i Cebbār bu
Ẕikr-i Cebbār-ı Berā-yı zār hū

Kūrlük olmuşdur delīl-i ıżṭırār
Ḫaclet olmuşdur delīl-i iḫtiyār

[67] *Kur’ân-ı Kerîm*, Enfâl, 8/17: “Savaşta onları siz öldürmediniz, onları Allah öldürdü; (oku) attığında da sen atmadın, Allah attı; bunu da müminlere kendinden güzel bir lutufta bulunmuş olmak için yaptı. Allah her şeyi işitmekte, her şeyi bilmektedir.”

İẖtiyārıñ yoġısa bu şerm ne
Bu dirīġ u ẖaclet ü āzerm ne

M 19a

Ūstanıñ ecri nedir şākirdlere
Yā nedir tedbīre fikr itmek hele

Ger dir iseñ cebrden ġāfildir o
Māhı Ḥaḳ gizler bulut içre ḳamu

Diñler iseñ buña var bir ẖoş cevāb
Geç küfürden de inan dīne ṣavāb

Ḥasret ü zārı ki bīmārlıḳda o
Vaḳt-i bīmārı ki bīdārlıḳda o

Ol zamān kim olasın bīmār sen
Eyliyorsın cürm-i istiġfār sen

Görinür ol dem saña çirkīn güneh
Niyyet eylersin rücū‘ idem bereh

‘Ahd idersin ġayrı bundan ṣoñra ben
Ṭā‘at idem ger ḳalursam saġ esen

Pes yaḳīn oldı ki bīmārlıḳ saña
Baẖş idermiş hūş u bīdārlıḳ saña

Diñle bu aṣlı hemān ey aṣl-cū
Her kimiñ var ise derdi aldı bū

Kim ki bīdār ise anda derd olur
Kim ki agāh ise rūyı zerd olur

Cebrden āgāh iseñ zārıñ nedir
Bīniş-i zencīr-i cebbārıñ nedir

Baġlı der-zencīr olan şād olamaz
Ḥabs-i zindān olan āzād olamaz

Sen görürsin kim ayaġıñ baġlıdır
Żābitān yanında sol u saġlıdır

Sen büyüklük eyleme ‘ācizlere
‘Āciz olduġı şey ile yeksere

Çünki cebri görmüyorsañ söyleme
Gördüñ ise vir nişānın ‘āleme

Her bir işde ki seniñ meyliñ aña
Ḳudretin anda görürsin dā’imā

İ 16b

Her bir işde yoğısa meyliñ eger
Anda sen cebrī olup dirsin ḳader

E 16b

Enbiyā dünyā işinde cebrīdir
Kāfirān ‘uḳbā işinde cebrīdir

Enbiyā ‘uḳbā işinde iḫtiyār
Cāhilān dünyā işinde iḫtiyār

M 19b

Her ḳuş uçar kendi cinsi sūyına
Cān atar elbette cinsi rūyına

Kāfirān cinsine Siccīne gider
Sicn-i dünyā ḫoş gelür de ẕevḳ ider

Enbiyā çün cins-i ‘İlliyyīn olur
Sūy-ı ‘İlliyyīni cān u dil bulur

Bu sözüñ pāyānı yoḳdur yine biz
Ḳıṣṣa-i sābıḳ tamāmın söyleriz

Vezīriñ mürīdlerini nevmīd idüp ḫalvete gitmesi

İçeriden ol vezīr itdi ṣadā
Ey mürīdān işte ma‘lūm ola tā

Baña Īsā virdi böyle bir ḫaber
Ferd ol yārāndan eyle sen güzer

Yüzüñi dīvāra dön tenhā otur
Öz vücūduñdan da geç yektā otur[68]

Ba‘de-zīn güftāra hīç destūr yoḳ
Güft ü gūya ba‘de-zīn me’mūr yoḳ

Elvedā‘ ey dōstān ben ölmüşüm
Raḫtı dördünci felekde bulmuşum

Zīr-i çarḫda nār içinde çün ḥaṭab
Ben yanaram geh ‘anāda geh ‘aṭab

Oturam Īsā yanında ba‘de-zīn
Meskenimdir āsumān-ı çār-mīn

[68] Öz: Bu İ.

Her emīri başḳa başḳa velī ‘ahd eylemesi

Her emīri da‘vet itdi yek-be-yek
Her birine de birer ḥarf ṣordı pek

Her birine didi dīn-i Ī̇sīde
Na’ib-i Ḥaḳsın vaẓīf ü ṭīsīde

Cümle begler sanā itbā‘ olalar
Böyle emr-i Ī̇sī eşyā‘ olalar

Ḳanġı beg olmaz mutī‘ ṭut gerdeniñ
Öldür isterseñ esīr it söz seniñ[69]

Līk tā ben zindeyim hīç söyleme
Ölmeyince ben re’isim de dime

Ölmeyince sırrı peydā eyleme
Şāhlıḳ beglikde da‘vā eyleme

İ 17a, M 20a

İşte bu ṭomar-ı aḥkām-ı Mesīḥ
Bir bir oḳı ümmete bunı faṣīḥ

Her emīre böyle didi ol Cüdā
Sensin ancaḳ nā’ib-i dīn-i Ḫudā

E 17a

Her birini eyledi yek yek ‘azīz
Her birini eyledi ehl-i temīz

Her birine virdi bir ṭomar ol
Her birisi āḫeriñ żıddı ḳamu

Metni ṭomarıñ olup hep muḫtelif
Hep ḥurūfātı velī bā tā elif

Bu ṭomarıñ ḥükmi ġayrıñ żıddıdır
Kim beyān itdük muḳaddem niddidir

Vezīriñ ḥalvetinde kendüyi öldürdigi beyānı

Ṣoñra ḳırḳ gün ḳapuyı bend itdi o
Kendin öldürdi cehūd-ı serd-ḫū

[69] söz: rāy E., M.

Ḫalḳ ṭuydı öldigin çünki anıñ
Gürı üzre bir ḳıyāmetdir ṣanıñ

Ol ḳadar cem‘ oldı ādem gürına
Ṣaç u cāme yolaraḳ hep ṣürına

Ol ‘adūyı ṣaydılar cümle velī
Türk ü Kürd ü Rūm ‘Arab hem Deylemī

Ṭoprağını ḳoydılar başlarına
Derdi dermān bildi sırdāşlarına

Cümlesi derd ü firāḳından fiġān
İtdiler her bir mihān u hem kihān

Ḳavm-i ‘Īsā -‘aleyhi’s-selāmıñ- velī‘ahdı kimdir diyü ṭalebleri[70]

Geçdi bir ay ḫalḳ didi ey mihān
Ḳanġı begdir cān-nişīni vir nişān

Tā anıñ yirine ḳılalım imām
Dest ü dāmānıñ ṭutalım bi’t-tamām

Çün güneş gitdi vü ḳodı bize dağ
Lāzım elbetde yirine bir çerāġ

Oldı gözden çün nihān ol vaṣl-ı yār
Bize lāzım nā’ibinden yādigār

Geçdi gül gülşende oldıysa ḫarāb
Gül ḳoḳusı çün bulalım biz gül-āb

M 20b

Çün Ḫudā ẓāhir görünmez gözlere
Nā’ib-i Ḥaḳdır diriz peyġambere

Ben ġalaṭ didim ki nā’ib bā-menūb
Eyledi ẓann ḳabīḥī ṣanma ḫūb

İki olur añla ey ṣūret-perest
Birdir ‘indinde velī ṣūret-perest

Ṣūrete baḳsañ gözüñ de ikidir
Nūra baḳ ki nūr birdir bāḳīdir

[70] ḳavm: ümmet E., ṭalebleri: ṭalep eylemeleri E.

İ 17b

Bu iki gözle kūre mümkin degil
Nūra baḳmaḳdan kūr olur cin degil

Cümle peyġamberler Ḥaḳḳ üzeredir ki *lā nüferriḳu beyne eḥadim min-rusulih* beyānı[71]

E 17b

İki şem‘i ḥāżır itseñ bir yere[72]
Her biri ṣūretde ġayrı yeksere

Nūrlarıñ farḳ itme mümkin mi ‘aceb
Kim biriniñ nūrına yüz ṭuta hep

İttiḥād-ı yār yārānıyla ḫoş
Pāy-ı ma‘nī ṭut ki ṣūret pür-‘aṭaş

Ṣūretiñ sen de erit zaḥmet ile
Vaḥdeti taḫtıñda gör raḥmet ile

Sen yüz elmadan ṣayarsın yüz de ṣu
Çün ṣıḳarsın bir olur hep cümle o

Ḳısmet ü a‘dād bu ḳadar ma‘nīde
Teczie efrād yoḳdur ma‘nīde

Ger ‘ināyātı eṣer ḳılmazsa sen
Kendi Mevlāñdır göñül ifnā iden

Gösterür dillerde kendi kendisin
Ol alur dervīş ‘abāsın Sündisin

Münbasıṭ idik ki bir cevherdir o
Bī-ser ü bī-pā idik yek-serdir o

Bir güher idik güneş gibi hemān
Bī-kerih idik ṣu gibi bir zamān

Ṣūretde geldi çün o nūr-ı ṣamed
Küngüre sāyeleri veş pür-‘aded

Mancınıḳla küngüre vīrān idiñ
Ol farīḳıñ farḳını a‘yān idiñ

[71] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/285: “Allah’ın elçisi ve müminler, rabbinden ona indirilene iman ettiler. Her biri Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandılar. "O’nun elçileri arasında ayırım yapmayız" ve "İşittik, itaat ettik, bağışlamanı dileriz rabbimiz, gidiş sanadır" dediler.”

[72]: İki şem‘i ḥāżır itseñ bir yere : Ḥāżır itseñ on şem‘i bir yere İ.

Bunı ben şerḥ eyler idim pek ‘ayān
Ḳorḳarım sürçer göñül bunda hemān

M 21a

Nükteler keskīn ḳılıçdan daḫı tīz
Ḳalḳanıñ yoġısa ḳaç itme sitīz

Gelme ḳalḳansız o seyfiñ öñüne
Kesmeden itmez ḥayā ḳılıç hele

Ol sebebden tīġı ḳoydum ḳınına
Tā ki kej-ḫ˘āne ḫilāfı oḳına

Geldik işte ḳışṣanıñ itmāmına
Ṭoġrılar cem‘iñ vefā encāmına

Gitdi çün ol pīşvā cümle mürīd
Birine ḳāim-maḳām ister cedīd

Velī‘ahdlikde münāza‘a ve birbirleri ile muḥārebe eylemeleri[73]

Beglerin birisi geldi ilerü
Didi ey ḳavm-i vefā endīşe hū

Şimdi anıñ nā’ibiyim işte ben
Nā’ib-i ‘Īsāda ben işbu zemen

İ 18a

İşte bu ṭomar bürhānım benim
Ki niyābet ba‘de-zān cānım benim

Geldi bir āḫir emīr ol da hemīn
Ben ḫalīfeyim didi da‘vā mekīn

E 18a

O da ḳoynından çıḳardı bir ṭomar
Tā ki geldi ikisine ḫışm u tār

Her biri mīrānıñ oldı bir ḳaṭār
Çekdiler her biri tīġ-ı ābdār

Tīġ u ṭomarı elinde her biri
Pīl-i mest-veş eylediler ġıjġırı

Ṣad hezārān merd-i tersā küştesi
Başlarından oldı yir yir püştesi

[73] muḥārebe eylemeleri: ḳılıç çekmeleri E.

Seyl-veş ḳan aḳdı ṣaġdan ṣoldan
Ṭaġ gibi tozlar havāda yoldan

Fitne toḥmını ki o ekmiş idi
Başlarına āfeti çekmiş idi

Çün ḳırıldı cevz anıñ ki maġzı var
Ḳatl olanıñ rūḥ-ı pāk-i naġzı var

Ḳatl olınmaḳ ṣanma ten naḳşındadır
Nar u elmā kesme veş baḫşendedir

Ol ki ṭatlıdır olur ol nardeng
Çürük olanlar degildir ġayrı bang

M 21b

Ol ki ma‘nīdār ola peydā olur
Ol ki çürükdür hemān rüsvā olur

Ma‘nīye sa‘y eyle ey ṣūret-perest
Çünki ma‘nā sūret-i tende perest

Ehl-i ma‘nā hem-nişīni ol hemān
Hem bekā bul hem fetā ol bī-nişān

Cān-ı bī-ma‘nā bu tende bī-ḫilāf
Taḥta ḳılıç-vār içinde bir ġılāf

Ḳında ṭurmaḳladır anıñ ḳıymeti
Çıḳsa yaḳmaḳdır anıñ māhiyeti

Tīġ-ı çūbīn ile gitme cenge sen
Evvelā baḳ ṣoñra gir āhenge sen

Baḳ eger taḥtaysa tīġıñ başḳa al
Yoḳ eger sunḳur ise var cenge dal

Oldı zerrāt-ḫānede tīġ evliyā
Anları görmekdir ancaḳ kīmyā

Cümle ‘āḳiller bunı dirler hemīn
‘Āḳil ancaḳ raḥmete’l-li’l-‘ālemīn

Bir enār alur iseñ gül gül de al
Tā gele ol dāneden ḫande me’āl

Ey mübārek ḫande ki dehāndan
Göstere dil dürri dürc-i cāndan

Nā-mübārek ḫande kim ol lāledir
Gösterür dil ḳarasını kāledir

İ 18b

Gülegen nār bāġı da ḫandān ider
Merd seni hem ṣoḥbet-i merdān ider

Sen egerçi ḳara ṭaş u mermer ol[74]
Bir velīye irüş ol dem gevher ol

E 18b

Mihr-i pākān cānlarıñ içine gir
Dil virür sen dil-ḫoşuñ mihrine vir

Varma nevmīde ümmīd olur diyü
Varma tārīke güneş olur diyü

Dil seni ehl-i dile çekmekdedir
Ten seni āb u gile çekmekdedir

Dil ġıdāsı yine ṣāḥib-dildedir
Eyle iḳbāli ṭaleb muḳbildedir

Dāmenin ṭut ṭurma ṣāḥib-devletiñ
Tā bu ikrāmıyla ola rif'atiñ

M 22a

Ḥażret-i Muṣṭafā -ṣalla'llāhü 'aleyhi ve sellemiñ- İncīlde olan na't-ı şerīfiniñ ta'ẓīminiñ ḥāl ve şānı beyānı

Var idi İncīlde nām-ı Muṣṭafā
Ol ser-i peyġamberān baḥr-i ṣafā

Ḥilyesi vü şekli anıñ var idi
Ġazv ü ṣavm u ekli anıñ var idi

Hem ṣevāb içün Naṣārī cümlesi
İsmi geldükde oḳurken cümlesi

Būs iderlerdi o ism-i pāki hep
Baş egerlerdi o vaṣfa ey 'aceb

Naḳl olınan fitnede ta'ẓīm iden
Cümlesi ḳurtuldı görmedi fiten

Hem vezīriñ hem emīrān şerleri
Nām-ı Aḥmed ḥıfẓ idüp oldı berī

[74] Sen egerçi: ister isen E., M.

Anlarıñ nesli daḫı bisyārdır
Nām-ı Aḥmed nāṣır oldı yārdır

Ḳavm-i tersādan o bir dīger gürūh
Nām-ı vālāya mühīn ü şer gürūh

Müstehān u ḫ̌ār oldı ol ferīḳ
Cümle maḥrūm gitdi ġayb itdi ṭarīḳ[75]

Fitneden ḫ̌ār u ẕelīl oldı bütün
Ol vezīr-i fitne-zādan ḥāl-i dūn

Nām-ı Aḥmed böylece yārī ḳılar
Nūr-ı vālāsı nigehdārī ḳılar

Nām-ı Aḥmed bir ḥişārdır pek ḥaṣīn
Tā ki ẕātıdır anıñ Rūḥu'l-emīn

Ḳan dökilür böyle dermān nā-peẕīr
Ol belā ile ki ḳılmışdı vezīr

Bir āḫer pādişāh-ı Ceḥūd ki dīn-i 'Īsā helākına sa'y iderdi anıñ ḥikāyeti[76]

İ 19a

Şāh-ı dīger ol Cehūduñ neslidir
Ḳavm-i 'Īsā ḳatline oldı muşirr

Bir ḫāber ister iseñ bu ḳıṣṣadan
*Ve's-semā ẕātü'l-bürūc*ı oḳı sen[77]

Şāh-ı evvelden ṭoġan āyin-i bed
Oldı bu şehden daḫı ẓāhir ḥased

E 19a

Her ne kim ḳoydıysa bed bid'atden o
Aña her sā'at irer la'net ḳamu

M 22b

İyüler gitdiyse ḳaldı sünneti[78]
Her le'imlerden de böyle la'neti

Nīk ü bedden her ne olur dīne de
Evvelinedir rucū'ı ey dede

Ḥaşre dek işlense ger ol fi'l-i bed
Ḥişşe-yāb olur ol işden bī-'aded

[75] ġayb itdi ṭarīḳ: vü şarṭ-ı ṭarīḳ E.
[76] Bir āḫer pādişāh-ı Cehūd ki: Diger Cehūdlar pādişāhı ki E.
[77] *Kur'ân-ı Kerîm*, Burûc, 85/1: "Andolsun burçlar sahibi olan göğe".
[78] İyüler: nīkler E., M.

İyüler mīrāṣıdır ancaḳ ḫoş-āb
Öyle mīrāṣdır ki *Evreşne'l-kitāb*[79]

Ṭatlı ṣu vü ṭuzlı ṣu ṭamar ṭamar
Nefḥ-ı ṣūra dek ḫalāyıḳda gider

Ṭālibānıñ istegi bir şu'ledir
Gevher-i peyġamberīden şu'bedir

Şu'leler gevher ile cevvāledir
Şu'le ḳanda ise kāne dālledir

Pencere nūrı ṭolanur ḫānede
Kim güneş burc burc gezer devrānede

İttiṣaliñ oldıġı yıldız nedir
Cümle ef'āliñ o yıldız ile bir

Yıldızı Zühre olan ehl-i ṭarab
Ẕevḳ u şevḳı dā'imā 'aşḳ u şeġab

Oldı Mirrīḥi 'aceb ḫūn-rīz çü
Ceng ü bühtān u ḫuṣūmet ister o

Daḫı yıldız var verā-yı aḫterān
İḫtirāḳ u naḥsı olmaz bir zamān

Seyr iderler başḳa bir gökde olar
Görinen gökler degil ey nāmver

Tāb-ı envār-ı Ḫudāda rāsiḫān
İttiṣāl yoḳ infiṣāl yoḳ vālihān

Her kimiñ ṭāli'i olsa ol nücūm
Nefsidir küffār-sūz olan rücūm

Ḫışm-ı Mirrīḫīye ḫışmı beñzemez
Kendi ġālib ḫūyı maġlūb böyle sez

Eksilüp ṭolınma yoḳ ġālib o nūr
Işbı'īn-i Ḥaḳḳ arasında ṭurur[80]

Ṣaçdı ol nūrı elḥaḳḳ cānlara
Muḳbelān ṭoldırdılar dāmānlara[81]

[79] *Kur'ân-ı Kerîm*, Fâtır, 35/32: "Sonra biz kullarımızdan seçtiklerimizi o kitaba mirasçı kıldık. Onlardan kimi kendine kötülük eder, kimi orta bir durumdadır, kimi de Allah'ın izniyle hayır işlerinde yarışır; işte büyük fazilet budur."
[80] ṭurur: olur E.
[81] ṭoldırdılar dāmānlara: oldı īmān anlara E.

Ol niṣār-ı nūrı her kim buldı o
İşte ġayrıdan Ḫudāya ṭutdı rū

İ 19b, M 23a

Kim ki ‘aşḳ dāmenine el urmadı
Bu niṣārdan behre aṣlā bulmadı

Cüz’e her ānda teveccüh külledir
‘Aşḳ u şevḳı bülbülün de gülledir

Öküzüñ ḫāricde rengi ādemiñ
İçerüde eşhebiñ ger edhemiñ

E 19b

İyü rengler hep ṣafādan nāşīdir
Kötü rengler de cefādan nāşīdir

İyü renge Ṣıbġatu’llāh didiler
Kötü renge la‘netul’llāh didiler

Ṭaġ başından seyller pek tīz olur
Tenimizde cān-ı ‘aşḳ-āmīz olur

Her ne deryādan girer deryāya o
Geldigi yirden yine ol cāye o

Pādişāh-ı Cehūduñ āteş yaḳup ve āteşiñ başına büt ḳoyup ol büte sücūd eyleyen āteşden ḳurtılur dimesi

Kelb Yehūdī baḳ ki ne rāy eyledi
Yaḳdı āteş yanına büt peyledi

Ol büte secde-perestiş ideler
Yoḫsa āteşde oturup gideler

Nefs-i büti virmedi çün lāyıḳıñ
Bir büt-i dīger ṭoġurdı z̲ā’iḳıñ

Bütleriñ vālidesi nefsiñ büti
Ol yılandır ejdehā budur ḳatı

Ṭaş u temür nefs-i büt andan şerār
Bu şerār ancaḳ ṣudan ider ḳarār

Seng ile āhen derūnı nārdır
Ṣu o ḫıdmetde ‘aceb bī-kārdır

Āteş-i bīrūnı ṣudur söndiren
Seng ü temüre ne eyler söyle sen

Seng ü āhen ṣudan itmezler ḥaẕer
Ādeme bu ikiden gelür żarar

Seng ü āhen nār u dūda çeşmedir
Ḳaṭresi tersā Yehūd birleşmedir[82]

Ḫum u kūze ṣuyı ger fānī ola
Āb-ı çeşme tāze vü bāḳī ola

M 23b

Büt siyeh ṣudur ki ke’s içre nihān
Nefis ol āb-ı siyehe kūzedān

O yolınmış büt ki çün seng-i siyāh
Nefs-i büt bir çeşme cāy-ı şāh-rāh

Ḫāliyā bir ṭaş ḳırar yüz destiyi
Āb-ı çeşme ḳurtılur bil hestīyi

Büt-şikenlik pek ḳolay hem de sehil
Sehl görmek nefsi cehl-ender-cehil

İ 20a

Ṣūret-i nefsi ararsañ ey oġul
Heft bābda dūzaḫıñ ḳıṣṣası ol

Her nefes bir mekr ü her bir mekrini
Nice biñ Fir‘avn u ḳavmi ġarḳını

Sen Ḫudā-yı Mūsī vü Mūsāya ḳaç
Olma Fir‘avn vir sen īmāna revāc[83]

E 20a

Destiñi sen de Eḥad Aḥmede ur
Ey birāder Bū-Cehillik itme ṭur

Ṭıfl-ı ṣaġīri pādişāh-ı Cehūd āteşe atduḳda söze gelüp vālidesini āteşe taḥrīṣ itmesi[84]

Bir çocuḳlı zen getürdi ol Cehūd
Ol bütüñ öñünde āteşde ‘anūd

Ṭıflı aldı āteşe atdı hem ol
Ḳarı ḳorḳdı ide īmāndan nükūl

[82] Yehūd: Cehūd E.
[83] vir sen īmāna: āb-ı īmāna E.
[84] Başlık: Küçük ṭıflıñ söze gelüp āteşe taḥrīṣ vü pādişāh-ı Cehūduñ ṭıflı āteşe atması beyāñı

İstedi ḫātun büte secde ḳıla
Ṭıfıl ‘inni lem emut’ virdi ṣadā

Gel gel ey māder bu cāye ben ḫoşem
Gerçi ṣūretde derūn-ı āteşem

Bir ḥicāb içün bu nār göz baġıdır
Gel bu sūya bunda raḥmet çāġıdır

Gel ana gel gör Ḥaḳıñ bürhānını
Hem de seyr it ‘işret-i ḫāṣānını

İçerü gel āteş-āsā ṣuyı gör
Bu cihān āteş gibi olmaz ḥużūr[85]

İçerü gel sırr-ı İbrāhīme sen
Buldum ol āteşde serv ü yāsemen

Ṭoġdıġum vaḳtinde gördüm mergi ben
Līk ḳorḳardım düşem ben ṭoġmadan

M 24a

Geldim ol zindān-ı tengden zindāne
Bu cihān-ı ḫoş havāya ey ana

Raḥm-veş gördüm cihānı şimdi ben
Çünki bu āteşde buldum şevḳ-i ten

Gördüm āteşde bu dem bir ‘ālemi
Anda her z̲erre birer ‘Īsā demi

Ol cihānıñ ḫalḳı yoḳ çoḳ şeklīdir
Bu cihānıñ ḫalḳı var yoḳ şeklīdir

Gel ana gel analıḳ ḥaḳḳı içün
Āteşiñ yoḳ āz̲eri seyr it bütün

Gel ana gel geldi iḳbāl-i Ḫudā
Gel ana gel devletiñ itme hebā[86]

Ol segiñ sen ḳudretini görme gel
Göresin tā ḳudret-i Ḥaḳḳ ‘izz ü cell

Merḥametden nāşīdir bu da‘vetim
Bu ṭarabda sen degilsin ḥācetim

[85] olmaz ḥużūr: āteş odur E.
[86] devletiñ itme hebā: devleti elden ḳoma E.

İ 20b

Sen de gel ġayrılarını da çaġır
Şeh żiyāfet ḳomış āteşde ḥāżır

Ey Müselmānlar geliñ rāh-ı ṣavāb
Dīn-i ‘aẕbıñ mā‘adā oldı ‘aẕāb

Hep geliñ ey mecmu‘-ı pervāne-vār
Ki bu āteş içre vardır ṣad bahār[87]

E 20b

Ol gürūh içre çü düşdi bu nidā
Cān-ı ḫalkān bu şukūhdan ber-hevā

825 Ḫalḳ atdı kendi kendin āteşe
Merd ü zen bernā vü pīrān eş eşe

Dōst ‘aşḳıyla keşişsiz bī-vekīl
Telḫı ṭatlı itmege Allāh kefīl

Ancılayın oldu ki żābiṭleri
Didiler kim gelmeyiñ gidiñ geri

Ol Yahūdī oldı bunda rū-siyāh
Çoḳ göñüller nādim olup didi āh

Ḫalḳ olup īmāna ‘āşıḳter bütün
Bu fenā-yı cisme ṣādıḳter bütün

830 Mekr-i şeyṭān bunda bozıldı şükür
Diyü kendiñ rū-siyeh boldı şükür

Anı ḫalḳıñ yüzine kim sürdiler
Çehre-i nākesde cem‘iñ gördiler

M 24b

Cāme-i ḫalḳı derīde eyleyen
Kendi yırtıldı ser-ā-pā cümleden

Nām-ı Muḥammed -‘aleyhi’s-selāma- sū’-i edeb eyleyeniñ aġzı egrilmesi

Aġzın egüp de temesḫur eyleyen
Muṣṭafāyı egri ḳaldı ol dehen

Döndi geldi ey Muḥammed ‘afv ḳıl
Menba‘-ı ‘İlm-i Ledün luṭfuñ cemīl

[87] Ki bu āteş içre vardır ṣad bahār: Bu naṣībe ki var anda ṣad hezār E.

Cehl ile efsūs ḳıldım ben seni
Şimdi efsūsa düşirdi Ḥaḳ beni

Eylese Ḥaḳ bir kesi rüsvā murād
Ṭa‘ne-i pākāne meyl eyler ḳıyād

‘Aybı setr itmek murād itse İlāh
Meyli olur zār ile itmekde āh

Ey mübārek göz ki giryāndır aña
Ey mübārek dil ki büryāndır añā

Āḫir her girye_elbet ḫandedir
‘Āḳıbet-bīnler mübārek bendedir

Ḳanda aḳarsu o cāda sebze var
Ḳanda var eşk-i revān raḥmet hezār

Çün dolāb nālān ola hem çeşmter
Ṣaḥn-ı cānında bite dürlü ḥuḍer

Ehl-i eşke raḥmet it isterseñ eşk
Raḥme de raḥm-i ża‘īfān itme şek

İ 21a

Pādişāh-ı Cehūduñ āteşe ‘itāb itmesi

Āteşe döndi didi şeh ey ‘anūd
Ol seniñ yaḳmaḳ ḫūyuñ nic’oldı ḫod

Yaḳmadıñ çün n’oldı yā ḥāṣıyyetiñ
Baḫtımızdan mı degişti niyyetiñ

E 21a

Sen ki hep āteş-peresti yaḳasın
Bunları yaḳmaḳda ṭurup baḳasın

Yaḳmaġa ṣābir degilsin tā ezel
Ḫulfine ḳādir degilsin tā ezel

Gözi bağlarmış bu ‘aḳlım bağladı
Cān yaḳar bu şu‘le gören ağladı

Siḥr ḳıldılar saña yā sīmyā
Bu ḫılāf-ı ṭab‘ baḫt-ı bī-vefā

M 25a

Didi āteş ben yine ol āteşem
Gel baña da gör ki ne dūzaḫ u şem

‘Unṣur-ı ṭab‘ım degişmez ebedī
Seyf-i Ḥaḳḳım anıñ iznidir didi

Çün köpekler ḫargeh-i Türkmānda
Yuvalanur dāmen-i mihmānda

Ger obaya bir yabancı uġrasa
Şīr-veş ḥamle iderler n’işlese

Ben ki ḳulluḳda köpekden dūn muyum
Ḥaḳ da Türkden dūn degil Mecnūn muyum

Āteş-i ṭab‘ıñ eger mesrūr ola
Ol sürūr içre melīk-i dīn ḳoya

Āteş-i tab‘ıñ eger yārī ola
Sūziş-i emr-i melīk-i dīn ola

Çünki ġam göresin istiġfār it
Ġam Ḥudā emriyledir ḫoş kār it

İster iseñ ‘ayn-ı ġam şādī olur
Göz ḳapamaḳ pāy-i āzādī olur

Bād ü ḫāk ü āb u āteş bendedir
Bende sende mürde vü Ḥaḳ zindedir

Ḥaḳ ḥużūrında kıyāmda nār hemān
Rūz u şeb ‘āşıḳ gibi bī-cān revān

Āheni senge ur āteş ṣıçrar
Yine emr-i Ḥaḳla ḫārice çıḳar

Āheni nefs ü hevāya urma sen
Bu iki mīzān olur çün merd ü zen

Seng ü āhen ḫoş sebeb oldı velī
Sen daḫı bālāya baḳ merd-i velī

Bu sebebi ol sebeb eyler ḥuṣūl
Hīç sebebsiz bir sebeb yoḳ bu uṣūl

Ol sebebler ki nebīler rehberi
Ol sebebler bu sebeblerden ḫarī

Bu sebebi ol sebeb ḥāmil ider[88]
Ba‘żı kerre pey virür ‘āṭıl ider

[88] ḥāmil: ġāfil E., M.

İ 21b

Bu sebebe ‘uḳalā maḥrem-dürür
Ol sebebe enbiyā maḥrem-dürür

Bu sebeb ḳuyı vü Tāzī dir resen
Bu ḳuyıda bu resen sırr ile fen

E 21b, M 25b

Çarḫ dönmeklikde ip ‘illet olur
Çarḫ-ı gerdān görmemek zillet olur

Bu sebebler ipleridir bunda sen
Ṣanma ṣaḳın çarḫ-ı ser-gerdāndan

870 Ṣıfr ü ser-gerdān ḳalursın çarḫ gibi
Beynisiz sūzān ḳalursın merḫ gibi[89]

Bād u āteş emr-i Ḥaḳdandır bütün
Mest ü medhūş ḫamr-ı Ḥaḳdandır bütün

Āb-ı ḥilm u āteş-i ḫışm ey oġul
Ḳıl naẓar Ḥaḳdan bilüp olma melūl

Vāḳıf-ı Ḥaḳḳ olmasa ger cān-ı bād
Nice farḳ eyler miyān-ı ḳavm-i ‘Ād

[89] merḫ: çarḫ E., İ.

Bādıñ ḳıṣṣası ki Hūd peyġamber -‘aleyhi’s-selām- ‘ahdinde ḳavm-i ‘Ādıñ helāki

Mü’minān eṭrāfına Hūd çekdi ḫaṭ
Nerm olurdı bād ol ḫaṭda faḳaṭ

Kim ki ḫaṭdan ḥāric ise cümlesi
Pāre pāre itdi bādıñ cümlesi

İşte böyle bir Çubān Rā‘ī daḫı
Ḫaṭ çekerdi kūsfendāne aḫī

Cum‘aya gitdükde ol vaḳt-i namāz
Ḳādir olmazdı ide ḳurd türktāz

Hīç bir ḳurd giremezdi ḳoyuna
Gözi görmez kim nişānı buluna

Bād olsun ḥırṣ-ı gürk u kūsfend
Dā’ire-i merd-i Ḫudāya oldı bend

Böyledir bād-ı ecel ‘āriflere
Çün nesīm-i Yūsufān nerm ü tere

Āteş İbrāhīme diş urmaz nedir
Ḫaḳ Ḫalīliñ nice āteş ışırır[90]

Āteş-i şehvetde yanmaz merd-i dīn
Bāḳıyānı iletür ḳa‘r-ı zemīn

Mevc-i deryā emr-i Ḫaḳḳa muntaẓır
Ehl-i Mūsāyı Ḳıbṭīden farḳı sır[91]

Çünki fermān oldı ḫāke Ḳārūnı[92]
Ḳa‘re çekdi taḫtını vü altunı

Çün dem-i ‘Īsādan aldı āb u gil
Bāl ü per açdı vü uçdı böyle bil

M 26a

Oldı tesbīḥiñ buḫār-ı āb u gil
Murġ-ı cennetdir ki nefḫ-ı ṣıdḳ-ı dil

Nūr-ı Mūsādan raḳṣda kūh-ı Ṭūr
Ol ki kāmil ṣūfī-i naḳṣ u ḳuṣūr

[90] Ḫaḳ Ḫalīlin nice āteş ışırır: İntiḥāb-ı Ḫaḳdır o nice ışırır E.
[91] Mısra vezne uymamaktadır.
[92] oldı: irdi E.

İ 22a

Kūh ṣūfī olması degil ‘aceb
Cism-i Mūsā da külūḫdan oldı hep

Pādişāh-ı Cehūduñ naṣīḥat-ı nāṣıḥānı ḳabūl eylemeyüp inkārı

E 22a

Bu ‘acībi gördi çün şāh-ı Cehūd
Ṭa‘ne vü inkārıñ arturdı ‘anūd

Nāṣıḥān ḥadden tecāvüz itme dir
Bu ‘inādıñ merkebin çoḳ sürmedir

Nāṣıḥānı ḳahr ile bend eyledi
Ẓulmi peyvend üzre peyvend eyledi

Bir ṣadā geldi ki iş çün böyledir
S̱ābit ol ey kelb ki ḳahrım şöyledir

Āteşiñ ḳırḳ arşun oldı şu‘lesi
Ḫalḳa dayandı Cehūduñ cümlesi

Aṣlı āteşden idi çün ibtidā
Yine aṣlı cānibine intihā

Hem de āteş-zāde idi ol ferīk
Cüz-i sūy-ı külle gitmekdir ṭarīḳ

Āteşī idi ki mü’min sūz hep
Yine kendin yaḳdı āteş bu ‘aceb

Aña olmış cāy ümmü’l-Hāviye[93]
Hāviye oldı aña hem zāviye

Māder-i ferzend anı isteklidir
Aṣl u fer‘i cümlesi kösteklidir

Āb gerçi ḥavżda zindānīdir
Bād eyler naḳş aña ger kānīdir

Ḳurtarur da ma‘denine iletür
Azar azar tā bilesin bitürür

Bu nefesde cānlarımız böylece
Az az sirḳat ider her bir gice

[93] Aña olmış cāy ümmü’l-Hāviye: Ol ki olmış ümmü’l-Hāviye E.

تـاکـه بـالا مـیـرود بـاان کـلـیـم
صـــاعـد ازمـا تـا بـمـقـدار عـلـیـم[94]

نـفـس مـا بـالا رود بـا مـتـقـا
تـخـفـه از مـا تـا رســـد دآر بـقـا

M 26b

زان پـس آمـد مـکـافـات مـقـال
تـو بـرتـو رحـمـت حـق ذوالـجـلال

بـعـدازان الـجـآه مـاامـثـالـهـا
بـهـر نـیـل بـنـده کـه مـا یـنـالـهـآ

905

ایـنـچـنـیـن کـرده عـروج دآئـمـی
کـم نـمـی بـاشـــد بـرآ و را قـائـمـی

Türkīce söylersem ammā bu çekiş
Ol ṭarafdan geldi ḳavl-i mürte‘iş

Ḳaldı bir cānibde her ḳavmiñ gözi
Ol ṭarafda ẕevḳ bir güne özi

Cins cinsden ẕevḳ-yāb olur yaḳīn
Cüz’i küllden ẕevḳ ider fehm it hemīn

İ 22b

910 Yā meger ol cinse ol ḳābil ola
Çün ulaşdı olsa ol cinsden n’ola

Āb u nān cinsi degilken cinsimiz
Cinsimiz oldı çün oldı cinsimiz

E 22b

Āb u nānıñ yoġ iken cinsiyyeti
Cins olur bir i‘tibārda hey’eti

Ġayrı cinsten olsa idi ẕevkimiz
Beñzedir bu cinse anı şevḳimiz

Beñzemeklik oldı elḥaḳ ‘āriyet
‘Āriyet bāḳī degildir ‘āḳıbet

[94] Bu beyit ve sonraki dört beyit için Çelebioğlu: Bu zikir ve dualar Tanrı’ya aittir. İyi ameller sahibini yüceltir. C. 1, b. 918.
Günahtan sakınma nefeslerini yüceltti. Hatta onlar bekâ yurdunun hediyesi olurlar. C. 1, b. 919.
Sonsuz rahmetiyle O celal sahibi Tanrı, kullara sözlerinin mükafatını verir. C. 1, b. 920.
Kullarına ihsanda bulunmak için diğer güzel sözleri söylemeye yardım eder. C. 1, b. 921.
Dâim çıkış ve iniş böyledir: Kula rahmet, Hâlık’a da kabûl keremi. C. 1, b. 922.

Murġa ṣaḳlıġdan gelür ẕevḳ u ṣafā
Çünki cinsi olmadı olur hebā

Teşneye ḥāṣıl olur ẕevḳ-ı serāb
Yaḳlaşursa ḳaçar andan cūy-ı āb

Ḫoşlanur müflis göre ḳalb altunı
Dār-ı ḍarbda līk rüsvā bil anı

Tā ki yaldız seni yoldan ırmaya
Keç ḫayāl ü çāha düşüp ḳırmaya

Var Kelīleden oḳı bu ḳıṣṣayı
Ḳıṣṣadan al ey efendi ḥiṣṣeyi

Arslan naḫçīrānıñ terk-i tevekküli ve terk-i sa'y ü cehd eylemesi beyānı[95]

Bir ṭaḳım naḫçīr bir ḫoş vādīde
Arslan ile cengde nā-şādīde

Çoġını arslan ḳıyardı mīşeden
Ol çayır nā-ḫoşdı ol bir kīşeden

M 27a

Ḥīle ile geldiler arslana hep
Kim vaẓīfe virelim her rūz u şeb

Al vaẓīfe ṣayda artuḳ gelme hīç
Otlaġımız olmaya tā telḫ u pīç

Şīriñ taḫçīrāna cevābı ve sa'yiñ fā'idesi beyāñı

Didi belī ḥīlesiz ḳılıñ vefā
Bekr ü Zeydden ḥile çoḳ gördümdi hā

Ben helāk-i mekr-i insānım hele
Mār u gejdüm ṣoḳması ile bile

Merdüm-i nefs enderūnda puṣuda
Cümleden bedter mekirde bu sūda

Ḳulaġım *lā-yüldeġu'l-Mü'min*dedir[96]
Ḳavl-i Peyġamber derūnda zindedir

[95] Başlık: Arslan naḫçīrānıñ sa'y ü cehdi terk ü tevekküli beyān eylemeleri E.
[96] Hadîs-i Şerîf: "Mü'min bir zehirli hayvan deliğinden iki kere dağlanmaz."

Tevekküli sa‘y üzre naḫçīrānıñ tercīḥi beyānı[97]

Cümle didi ey ḥakīm-i bā-ḫaber
هـان هـان مغـنی نیـنـد ایـن از قـدر[98]

Sa‘y-ı şerr ü şūrdan eyle ḥaẕer[99]
Var tevekkül ḳıl tevekkül bī-keder

İ 23a

Sen ḳażāya el uzatma ey ġużūb
Tā ḳażā seniñle itmeye ḥurūb

Ḥükm-i Ḥaḳda merd olmaḳlıḳ gerek
Ṭā ki Ḥaḳdan gelmeye mekr ü fetek

E 23a

Şīriñ cehd ü iktisābı tevekkül ü ḳanā‘at üzre tercīḥi beyānı

Didi kim gerçi tevekkül oldı ḫūb
Sünnet-i Peyġamberi bil ki vücūb

Didi Peyġamber ṣadā-yı cehr ile
Üştüri bend it tevekkül ṣabr ile[100]

Çünki *el-kāsib Ḥabību’llāh*dır[101]
Bu tevekkülden sebeb şeh-rāhdır

Kesb ü cehd evlā tevekkülden velī
Bu sebeb hem sünnet-i Peyġamberī

Tevekküli ictihād u kesb üzre taḫçīrānıñ tercīḥi

Didiler kim kesb ḫalḳıñ ża‘fıdır
Nān-ı tezvīr ḳadr-i ḫalḳıñ ġayrıdır

M 27b

Kesb degil elbet tevekkülden cemīl[102]
Ne olur teslīmden bir şey celīl

Kim ḳaçar bir fitneden bir fitneye
Ejdehāya mārdan kim ṣıçraya

[97] Başlık: Tevekküli sa‘y üzre naḫçīrānın tercīḥ eylemeleri beyānı E.
[98] Çelebioğlu: Hepsi dediler ki, “Ey, değerli hakîm, sakınmak, insanı kaderin hükmünden kurtaramaz.” C. 1, b. 944.
[99] Sa‘y-ı şerrü şūrdan: Şūr u şerre sa‘yden E., M.
[100] Hadîs-i Şerîf: (Yâ Resûlallah! Bineğimi salıverip Allah’a tevekkül edeyim mi? diye sorulunca) “Hayır! Önce bağla sonra tevekkül et.”
[101] Hadîs-i Şerîf: Çalışan Allah’ın sevgili kuludur ifadesi, hadis olarak hiçbir kaynakta yer almamakla beraber burada remz, işaret olarak zikredilmiştir. Ankaraví hadis olarak ele alırken; Furûzanfer bu beyte hadis olarak yer vermemiştir.
[102] Kesb degil elbet: Degil elbet kesb E.

Ḥīle itse ḥīlesi de dām olur
Cān ẓann eyler o ḫūn-āşām olur

Ḳapu bağlu düşmen ise ḫānede
Ḥīle-i Fir‘avn bu efsānede

Nice yüz biñ ṭıflı öldürdi o bed
Aradığı ḫānesinde çün kebed

Gözimizde böyle ‘illet ḳatı çoḳ
Görmegi dōst görmesinde eyle yoḳ

Görmemiz ol görmede ni‘me’l-‘ivaż
Böylesin o görgide küll-i ġaraz[103]

Ṭıfl tā kim yüriyince kendisi
Oldı bābā gerdeniniñ cündīsi

Ger fużūlluḳ eyleyüp yürise ol
Ger kebūd düşer ‘anāya ol fużūl

Dest ü pādan ilerü ḫalḳ cānları[104]
Uçar idiler vefādan şānları

İhbutū emriyle çün bağlandılar[105]
Cism ü ḥırşıñ ḥabsine dāġlandılar

Biz ‘ıyāl-i Ḫażretiz hem şīr-ḫˇāh
Didi *el-ḥalḳ-ı ‘ıyālün-lil-ilāh*[106]

Āsumāndan ḳudreti bārān virür
İstese bī-kesb idi nān virür

Şīriñ ictihādı tevekkül ü ḳanā‘at üzre tercīḥi beyānı

İ 23b

Didi şīr böyle velī Rabbü’l-‘İbād
Nerdübān ḳoydı bize itme ‘inād

Pāye pāye çıḳılur dama müdām
Ḫām ṭama‘dan cebrī olmaḳ ey hümām

[103] Böylesin ol görgide: Ol görüde böylesin E.
[104] ilerü: evveli E.
[105] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘raf, 7/24: “Allah, "Birbirinize düşman olmak üzere inin! Sizin için yeryüzünde bir süreye kadar yerleşme ve faydalanma vardır" buyurdu;”
[106] Hadîs-i Şerîf: Bütün insanlar Allah’ın ayâlidir. Allah yanında en sevimliniz ise ayâline karşı iyi davranandır.”

E 23b

Ayaġıñ varken bu aḳṣaḳlıḳ niye
Elleriñ varken ne ṣaḳlarsın hele

Ḫˇāce çün bīl virdi dest-i bendeye
Söylemeksiz oldı ma‘lūm kim yine

Bīl gibidir bu işāretler Ḥakıñ
Āḫir-endīşlik ‘ināyetler Ḥaḳıñ

M 28a

Çün işārātını cān üzre ḳoduñ
Ol işāretlerle cāndan el yuduñ

Pes saña gizli işāretler ḳılur[107]
Bārı refʿ eyler saña kārıñ bulur

Ḥāmili maḥmūle döndirür saña
Ḳābili maḳbūle döndirür saña

Ḳābil-i emr ol ki ḳābil olasın
Vaṣla ṭālib ol ki vāṣıl olasın[108]

Sa‘y şükr-i ni‘met-i ḳudret olur
Cebr ise inkār ol ni‘met olur

Şükr-i ḳudret ḳudretiñ efzūn ider
Cebr elden ni‘metiñ bīrūn ider

Cebr uyḳudur bu yolda uyuma
Ḳalmayasın gel bu çulda uyuma[109]

Uyuma hā i‘tibārsız cebrīsin
Mīvedār aġac dibinde ġayrısın

Tā ki şāḫ-efşān ola bād-ı hevā
Ḫufteniñ başına düşe mīve hā

Reh-zen arasında uyḳudur cebir
Murġ-ı bī-hengāma lāzımdır ḳabir

Bīnī zen olan işārāta ḳamu
Er ṣanursın çün görürsin ‘avret o

Bu ḳadar ‘aḳluñ ki vardır güm olur
Baş ki ‘aḳl andan uçarsa düm olur

[107] gizli: esrār E.
[108] Vaṣla ṭālib ol ki: Vaṣl istersen de
[109] Kalmayasın: Düşmeyesin E., M.

Buncılayın bī-şükürlük şūmdur
Ḳa‘r-ı nāra iletür meẕmūmdur

Pes tevekkül eyler iseñ kāra ḳıl[110]
Kesb ḳıl da i‘timād Cebbāra ḳıl

Cidd ü cehd üzre tevekküli naḥçīrleriñ tercīḥi beyānı

Cümle birden şīre itdiler nidā
Ol ḥarīşler ki sebeble mübtelā[111]

970 Nice yüz biñ merd ü zen bernā vü pīr
Pes nice maḥrūm ḳalurlar cümle sīr

İ 24a

Tā cihānıñ evvelinden nice ḳarn
Aġız açmış ejdehā-veşdür ḳarn

Mekrler itdi ki ol ġāfil gürūh
Mekr ile kökden ḳopardı ulu kūh

M 28b

Mekr-i şāhān vaṣfıñ itdi Ẕü’l-Celāl
Litezūle minhu eḳlālü’l-cibāl[112]

E 24a

Tā ezelde ḳısmetinden mā‘adā
Hep ‘ameller hem şikārıñdır hebā

975 Sāḳıṭ oldı cümle tedbīr ile kār
Ḳaldı ancaḳ ḥükm-i Rabb-ı Girdgār

Kesb bir nāmdır hemān ey nāmdār
Cehdi vehmiñ ġayrı ṣanma ey ‘ayār

‘Azrā’īl -‘aleyhi’s-selāmıñ- bir merde baḳması ve ol merdiñ Süleymān-‘aleyhi’s-selāmıñ- sarāyına ḳaçması ve cehd üzre tevekkülüñ tercīḥi beyānı

Ṣubḥ-dem bir sāde-dil ādem melūl
Kim Süleymān ḳatına ḳıldı nüzūl

Çehresi ṣarı dudaġı hem kebūd
Pes Süleymān didi ey ḫˇāce çe būd

[110] Pes: Ger E., M.
[111] Cümle birden şīre çaġırdı bütün / Ol ḥarīşān sebeb oldı zebūn E.
[112] *Kur’ân-ı Kerîm*, İbrâhîm, 14/46: “Tuzaklarını Allah bilip dururken onlar tuzaklarını kurmaya devam ettiler. Oysa onların tuzaklarıyla dağlar yıkılıp yok olacak değildi!”

Didi ‘Azrā’īl baña geldi yaḳīn
Bir naẓar ṣaldı ki ġāyet ḫışmgīn[113]

Didi ol dem ne diler iseñ dile[114]
Didi bāda emr ḳıl benle bile

Tā ki Hindistāna bıraḳsun beni
Ola kim ḳurtarayım cān u teni

Faḳrden dā’im ḳaçarlar cümle ḫalḳ
Loḳma-i ḥırṣ u emelden bu ḳalaḳ

Faḳrden ḳorḳmaḳ o ḳorḳu gibidir
Sa‘y ü ḥırṣıñ gūyiyā Hind ehlidir

Bāda emr itdi anı bād-ı hevā
Ḳodı Hindistānda ṣu üzre be-pā

İrtesi gün vaḳt-i dīvān u liḳā
Pes Süleymān didi ‘Azrā’īle yā

Ol Müselmāna ġażab n’oldı sebeb
Baḳmış idiñ söyle ey nīkū-edeb

Didi ey şāhım be-ḥaḳḳ-ı bī-zevāl
Fehm-i kejdir itdigi bāṭıl ḫayāl

Ben aña ḫışm ile ḳılmadım naẓar[115]
Eyledim çeşm-i ta‘accüble güẕer

Emr-i Ḥaḳḳ olmış idi işte bu gün
Hindde al cānın anıñ ḳılma sükūn

M 29a

Ben ta‘accüb itdim olsa yüz ḳanat
Hinde bu varmaḳ degil ez-mümkināt

Çünki Hindistāna vardım anda o
Cānını aldım maḳāle işte bu

Sen cihānıñ kārını bil böylece
Var ḳıyās it aç göziñi ey ḫoca

İ 24b

Kendimizden kime ḳaçmaḳ bu maḥāl
Ḥaḳdan özge kime varsaḳ ol vebāl

[113] ġāyet ḫışmgīn: ol pür-ḫışm ü kīn E.
[114] Didi ol dem: Dir Süleymān E., M.
[115] Ben aña ḫışmıla: Didi ben ḫışm E.

Şīriñ tevekkül üzerine cehdi tercīḥ eylemesi ve fevā'id-i cehdi beyān

E 24b

Didi böyledir belī līkin görüñ
Enbiyā vü mü'minīn cehdin ṣoruñ

Ḥaḳ Te'ālā rāst ḳıldı cehdlerin
Germ ü serdinde ṣebāt ü 'ahdlerin

Ḥīleleri cümle ḥāl oldı laṭīf
هر که آید ازظریف و شد ظریف[116]

Dāmlarıyla murġ-ı gerdūnı ṭutar
Naḳṣlarıyla cümle efzūnı ṣayar

Cehd ile sen ḳādir olduḳça aña
Ṭut ṭarīḳ-ı enbiyā vü evliyā

Cehdi ẓann itme ḳażā ile 'inād
Ol ḳażādandır yine cehd ü cihād

Kāfirim kimse ziyān görürse pes
Ṭā'at u īmān yolında bir nefes

Ser-şikestlik yoḳsa bāġ lāzım degil
Bir iki gün sa'y ḳıl bāḳīde gül

Bed-mecāl ister iseñ dünyāyı al
Nīk-ḥāl ister iseñ 'uḳbāyı al

Kesb-i dünyāda mekir bārid olur
Terk-i dünyāda mekir vārid olur

Mekr olur ol ki o zindān ḥafr ider
Kim ki ḥufre-best ise serd mekr ider

Bu cihān zindān biz zindāniyān
Ḳaz çuḳurı bizleri terk it emān[117]

Ne bu dünyā ġāfil-i Ḥaḳḳ olmadır
Hem ḳumāş u nuḳre vü zen bulmadır

Mālı dīniñ içün olursun ḥumūl[118]
Ni'me mālün ṣāliḥun didi Resūl[119]

[116] Çelebioğlu: "Onların her hali güzeldi. Zira zarifin her işi zarif olur." C. 1, b. 1014.
[117] terk it emān: ḳurtār hemān E.
[118] dīnüñ: Allāh E., M.
[119] Hadîs-i Şerîf: 'Amr b. el-Âs anlatıyor: Bir gün Resûlullâh Efendimiz beni çağırarak, üzerime kıyafetimi ve silâhımı alıp gelmemi söyledi. Ben hazırlığımı yapıp döndüğüm zaman Resûlullâh abdest alıyordu. Bakışlarını bana doğru kaldırdı tekrar indirdi ve şöyle buyurdu: "Yâ 'Amr! Ben, seni askerin başında kumandan olarak göndermek istiyorum. Bu vesîle ile Allah seni zenginleştirecek (yani birçok ganimet elde

M 29b

Keştīde şu keştīyi eyler helāk
Altda olursa mu‘īndür itme bāk

Māl ü mülki çün göñülden sürdi bu
Kendiye miskīn Süleymān didi o

Küze-i ser-beste ḳa‘r-ı ābda
Bād olan dil fevḳ-i baḥr-i ābda

Bād-ı dervīşī ki ol bāṭın olur
Şu başına gelicek sākin olur[120]

Bu cihānıñ mülki gerçi kim anıñ
Mülk lā-şeydir yanında ol cānıñ

Pes göñül aġzın mühürle olma dil
Bād-gīr-i Min-ledünden ṭolı ḳıl[121]

Cehd ḥaḳdır hem devā ḥaḳ derd ḥaḳ
Münkiriñ nefyine baḳma cehde baḳ

Cehdiñ tevekküle tercīḥi muḳarrer olması

İ 25a

Böyle çoḳ bürhān-ı serd itdi çü şīr
Cebrīler oldı cevābdan ġayrı sīr

E 25a

Dilkü vü āhū vü ṭavşān u çaḳāl
Cebri tārik oldılar bī-ḳīl ü ḳāl[122]

Şīr ile ‘ahd eylediler ol zamān
‘Ahd u va‘de gelmeye bir dem ziyān

Ḳısmet-i her rūzī gelsün kendine
Düşmesün ḥācet taḳāżā bendine

Ḳur‘a kime düşer ise gün-be-gün
Sūy-ı şīre getüre rızḳıñ bütün

Çünki ḳur‘a devri geldi ṭavşāna
Çaġırup didi ẓulüm yetdi cāna

edeceksin). Senin bir miktar temiz mal kazanmanı son derece arzu ediyorum” dedi. Ben: “Yâ Resûlallah! Mal heveslisi olduğum için Müslüman olmadım. Sadece İslâm’a karşı sevgim ve Allah’ın Resulü ile beraber olabilmem için Müslüman oldum” dedim. Bunun üzerine Resûlullâh: “Ya ‘Amr! Salih kimse için temiz mal ne güzel şeydir!” buyurdular.

[120] _ İ.

[121] ṭolı ḳıl: ayru ḳıl E.

[122] tārik oldılar: terk eylediler E.

Arslana gelmegi
te’ẖīrden içün ẖargūşa
naẖçīrānıñ inkārı ve ẖargūşuñ cevābı

Kavm didiler ki çün bu işde biz
Cān fedā itdik bozılmaz ‘ahdimiz

Sen bizi rüsvāy idersin ey ‘anūd
İncidir arslan bizi git zūd zūd

Didi ey dōstlar viriñ mühlet baña
Tā ki mekrimden ẓuhūr itsün belā

Tā emān bulsun mükerrem cānıñız
Hem bula mīrāṣı ferzendānıñız

M 30a

Her peyāmber ümmetine dünyede[123]
Sa‘y ider her muẖlisine dünyede

Kim felekden ṭaşra yol bu dīdedir
Baḳmada çün merdümek pīçīdedir

Merdümek ġāyet küçükdür merdüme
Ululuḳda yol mı virür merdüme

Naẖçīrānıñ ẖargūşıñ sözine
i‘tirāżı

Ḳavm didiler ki ey ẖar gūş ṭut
Kendiñi endāzede ẖargūş ṭut

Bu ne lāfdır bu ki senden ulular
Ḳādir olmazlar bu işe hīç bular

Mu‘cib olduñ ki ḳażā ardında hā
Yoẖsa bu da‘vā saña lāyıḳ mı yā

H̱argūşuñ naẖçīrāna
cevābı

Didi ey dōstlar Ḥaḳ ilhām eyledi
Her ḳavī rāyıża‘īf rām eyledi

Ol ki arıya ne ta‘līm itdi Ḥaḳ
Anı ne şīre ne gūra virdi baḳ

[123] Her: hem E., M.

Ḫāneler yapar ṭolı ḥelvā-yı ter
Ḥaḳḳ aña bu ‘ilme açdı çünki der

Ol ki Ḥaḳḳ ögretdi kirmpīleye
Hīç bir fīl gelmedi bu ḥīleye

İ 25b

Ādemī topraḳ Ḥaḳ ögretdi ‘ilim
Āsumān-ı heftüme gitdi ‘ilim

E 25b

Ol kesiñ kūrligine kim şekdedir
Ḳırdı nāmūs-ı şehi münfekdedir

Zāhid-i şeş-ṣad-hezārān ṣaleye
Pūz-bendlik itdirür gūsāleye

Tā ala şīr ‘ilm-i dīn iḫlāfını
Gezmeye ḳaṣr-ı müşīd eṭrāfını

Ehl-i ḥissiñ ‘ilmi oldı pūz-bend
Yoḳdur aṣlā şīrde ‘ilm-i bülend

Düşdi bir gevher göñül ḳatresine
Düşmez ol gevher cihān baḥresine

Nice bir ṣūret gel ey ṣūret-perest
Cān bī-mā‘nādır ol ṣūret-perest

M 30b

Ṣūret ile ādem insān olsa ger
Aḥmed olur Bū-Cehille yek-eṣer

Naḳş-ı dīvār ṣanki ādemdir o da
Ṣūrete baḳ ḫayrı pek kemdir o da

Cān-ı nāḳış ṣūret-i bī-tāb u ten
Yüri çaġır gevher-i kem-yābı sen

‘Ālemiñ şīrānı başı oldı pest
Çün seg-i Aṣḥāb-ı Kehfe virdi dest

Vaṣf-ı ṣūret olmadı bir ḫāmede
‘Ālim ü ‘ādildir ammā nāmede

‘Ālim ü ‘ādil dimek ma‘nāda bes
Kim bulınmaya mekān-ı pīş ü pes

Ne ziyān olur o naḳşıñ bir ḳula
Çünki cānı baḥr-i nūra ġarḳ ola

Gide tenden lā-mekān eṭrāfına
Ṣıġmaya ḫūrşīd-i cān iġlāfına

Ḫargūşuñ ‘ilmi ẕikri ve ‘ilmiñ faẓīlet ü menāfi‘ini beyān

Bu sözüñ pāyānı yoḳdur güş ṭut
Ḳıṣṣa-i ḫargūşı diñle hūş ṭut

Ḫar ḳulağın ṣat da başḳa ḳulaḳ al
Ol ḳulaġa bu sözi virmek vebāl

Yüri seyr it ṭavşanıñ dilküligin
Şīri ṣayd itmekde bu ḫoş-güligin

Ḫātem-i mülk-i Süleymāndır ‘ilim
Cümle ‘ālim ṣūret ü cāndır ‘ilim

Bu hünerden ādemī bī-çāredir
Deşt ü deryā ḫalḳına āvāredir[124]

Andan içün dīvler sāḥil ṭutar[125]
Her biri bir gizli yerde dil ṭutar

Andan olmaḳda peleng arslan çü müş
Andan itmekde neheng cūş u ḫurūş[126]

İ 26a

Ādemīniñ düşmen-i nihānı çoḳ
Muḫteriz ādemden ‘āḳil kimse yoḳ

E 26a

Çirkini vü ḫūbı ḫalḳıñ gizlidir
Her dem urur göñle depme bızlıdır[127](?)

Ġusl içün ırmaḳ kenārına varan
Ṣuda bir āsīb irişdirir dikan

M 31a

Gerçi gizlidir ṣuda ol ḫār u ḫār
Çünki saña batdı bilürsin ki var

Ḫār u ḫārlar ḫīleler hem vesvese
Biñ kişidendir degildir yek-kese

Ṣabr ḳıl tā ḥisleriñ mübdel ola
Hem gör anları da müşkil ḥall ola

[124] Deşt ü deryā ḫalḳına āvāredir: Ḫalḳ-ı deryā kūh u deşt āvāredir E.
[125] Andan içün dīvler: Ḫalḳ-ı deşt dīv ü perī E. / Deşt ü dīv ü perrīler M.
[126] – E.
[127] depme: ḍarbı M.

Ulular sözini redd itdiñ idi
Uluları serverimdir şimdi di

Ḫargūşuñ endīşesi ve şerrini naḫçīrānıñ ṭaleb itmeleri beyānı

Ba‘de-zān didiler ey ḫargūş-ı ḍāll
Neyse ẓāhir eyler idrākinde ḥāl

Vay ki sen arslan ile pīçīdesin
Söyle kim söyle ne endīşīdesin

Meşveret ‘aḳl üzre ‘aḳlı artırur
Hūşyār idrāki naḳli artırur

Baḳ Peyāmber dir ki ey rāy-ı ḥasen
Meşveret el-müsteşāru mu’temen[128]

Ḫargūşuñ anlara rāz söylemegi men‘ itmesi

Didi her bir rāz söylenmez hele
Cüft tek olur gehi tek cüft ile

Urma dem mir’āta ṣafvet var diyü
Olur ol dem āyīne hem tīre-rū

Üç şeye taḥrīk-i leb olur tebeh
Bir ẕehāb u bir ẕeheb bir meẕhebe

Bu üçe çoḳ oldı çün ḫaşm u ‘adū
Dānesi gizli içinde bir kedū

Birine söyler iseñ di elvedā‘
Külli sırrın cāveze’l-iṣneyni ṣā‘

İki üç uçarı bağla bir yere
Yerde maḥbūsen ḳalurlar yeksere

Meşveret-pūşīde olmaḳdır ḥasen
Bu kināyetdir ġalaṭ fehm itme sen

Meşveret itdi Peyember beste-ser
Didi āsāndır cevāb-ı ān-ḫaber

Gizli söylerseñ eger sen rāyiñi
Bilemez ḥaşmıñ seriñi pāyiñi

[128] Hadîs-i Şerîf: “Kendisine danışılıp istişâre edilen kimse, emîn ve güvenilir kimsedir.”

M 31b

Sen cevābın andan alursın güzel
Alamazsın hīç su'ālinden bir el

İ 26b

Ḫargūşuñ arslana mekri ḳıṣṣası[129]

E 26b

Eyleyüp te'ḫīr bir sā'at ḳadar[130]
Ṣoñra gitdi pīş-i şīre bī-ḥaẕer

Böyle geç ḳaldıġı içün anda şīr
Ḫāki yırtup ġıjġırurdı ol dilīr

Didi ben didimdi nākis 'ahdidir
Ḫām olur elbette nāres 'ahdidir

Beni merkebden düşürdi maġlaṭa
Nice bir aldar beni bu safsaṭa

Pek de 'ācizdir emīr-i süst-i rīş
Aḫmaḳiyyetden görür mi pes ü pīş

Görinür hem-vār velī altında dām
Ḳaḫṭ-ı ma'nā ortalıḳda oldı nām[131]

İsmi lafẓı dāmdır mevhūmdur
Ṭatlı lafẓ 'ömrüñ ṣuyına ḳumdur

Öyle bir ḳumdur ki cūş itse ṣuda
Ḳurtılur cān azdıranda ol ṣuda

Menba'-ı ḥikmet olur ḥikmet ṭaleb
Fāriġ u taḥsīl ü hem terk-i sebeb[132]

Levḥ-i ḥāfıẓ levh-i maḥfūẓı olur
'Aḳlı anıñ rūḥ-ı maḥfūẓı olur

Evvelā 'aḳlı mu'allim idi çün
Ṣoñra oldı 'aḳl şākird-i cünūn

'Aḳla çünkim didi Aḥmed Cibrīl
Ger bir adım ḳoysa yanar ol delīl

[129] Başlık: Ḫargūşuñ mekri ḳıṣṣası E., M.
[130] Eyleyüp: Eyledi E., M.
[131] oldı: nice E.
[132] Fāriġ u taḥsīl ü hem terk-i sebeb: Fāriġ olur terk-i taḥsīl ü sebeb E.

1090 Sen beni bunda bıraḳ sen git öte
İşte ḥaddim budur ey sulṭān nite

Kim ḳala kāhil olup bī-şükr u ṣabr
Ol bilür ancaḳ ṭutar pāy-ı cebr

Kim ki cebrī kendini rencūr ider
İşte bu renc ile cānıñ kūr ider

Didi Peyġamber ki hep rencūr-ı dāġ
Öyle bir rencdir olur miṣl-i çerāġ[133]

Cebr dimek ḳırıġı baġlamadır
Yā üzilmiş ṭamarı ṣaġlamadır

M 32a

1095 Çün bu yolda ayaġıñ ḳırıḳ degil
Kime nāzıñ ayaġıñ bāġdan kesil

Sa‘y rāhında ayaġı olmayan[134]
Aña irişür Burāḳ olur revān

Ḥāmil-i diñ idi o maḥmūl olur
Ḳābil-i dīn idi o maḳbūl olur[135]

Şāhdan fermān-peẕīr iseñ bu dem
Sen de fermān ṭutdırursın pīş ü kem

Var ise te’ṣīr-i aḫter evvelā
Ol emīr-i aḫterāndır intihā

İ 27a

1100 Bu naẓarda var ise eşkāl eger
Seniñ īmānıñda şekk vardır meger

E 27a

Tāzele īmānı dil ile degil
Ey hevāyı tāze ḳılan bī-miṣil

Tā hevā tāze ola īmān redī
Bu hevā dervāzeniñ ḳuflı gibi

Ḥarf-i bikri eylediñ te’vīl ‘aceb
Kendiñi te’vīl ḳıl ey bī-edeb

Ḫod-be-ḫod te’vīl-i Ḳur’ān idesin
Egri bügri hep hevāna gidesin

[133] Hadîs-i Şerîf: “Hasta olmadığınız halde hasta imiş gibi görünmeyin (temaruz etmeyin); gerçekten hasta olursunuz. Kabirlerinizi de önceden kazdırmayın sonra ölürsünüz.”
[134] rāhında: yolında E.
[135] Ḳābil-i dīn: Ḳābil-i fermān E., M.

Mekesiñ te’vīl-i rekīki beyānı

Beñzer aḥvāliñ seniñ ol mekese
Ẓann iderdi kendi beñzer bir kese

Olmış ol ser-mest-i ḫūr-ı bī-şarāb
Ẕerre kendin ẓann idermiş āfitāb

İşidüp meddāḥlardan bir beyān
Didi ben ‘ankā-yı vaḳtim bī-gümān

Bevl-i gāv u bevl-i ḫarre ol mekes
Baş ṣoḳar yelken açar şeklinde pes

Oḳudum ben kim deñiz var keştī var
Ol fikirdeydim nice müddet hezār

İşte ol keştīde ben deryāda ben
Gemici vü gemi ehli rāy-zen

Gūyiyā deryāya ṣalmışdı ‘amed
Ḳadr ü ḥaddinden ziyāde gördi ḥad

Bī-ḥad idi kendüsine ol sidik
Ol naẓar ḳanda göre rāstdır didik

M 32b

‘Ālem aña ol ḳadar bīnişdir o
Ol ḳadar deryā ki çend-bīnişdir o

Ṣāḥib-i te’vīl-i bāṭıl çün mekes
Fehmi anıñ bevl-i ḫar taṣvīr-i ḫas

Ger sinek te’vīl ü rāyı terk ide
Kim hümā olurdı baḫtı vādīde[136]

Mekes olmaz kimde ki ‘ibret ola
Rūḥı da ne der-ḫūr ṣūret ola

Olur ol ṭavşan gibi arslan urur
Rūḥı anıñ nic’olur ḳadriyle dūr

[136] olurdı: eylerdi E.

Arslanıñ ṭavşanıñ geç gelmesinden nālesi

Şīre dir idi ki yā ḫışm u ġażab
Çeşm ü güşum bağladı düşmen ‘aceb

Bağlayan cebrīleriñ bu mekridir
Tīġ-ı çübīnleri tenim incidir

Diñlemem ġayrı iderler demdeme
Dīv ü ġūl bāngıdır ancaḳ zemzeme

İ 27b

Kendi rāyıñ ḳıl ilişme anlara
Pōstlarını yırt ilişme cānlara

E 27b

Pōst nedir bu dürlü dürlü güfteler
Pāre pāre eyleyem ey ḫufteler

Cümle bunlar pōstdur ma‘nā maġz
Bu sözüm nefs oldı ma‘nā cān-naġz

Kötü-bīne pōst oldı ‘ayb-pūş
Nīk-bīne ġayret oldı ġayb-pūş

Rūzgārdan çün ḳalem şu defteri[137]
Her ne yazsañ fānīdir ḳalmaz geri

Naḳş-ı ābdır arama bundan vefā
Arar iseñ eli boş dönmek sezā

Bād merdümde hevā vü ārzū
Ol hevāyı giçesin peyġām-ı Hū

Ḫoşdur elbet Ḫaḳ Te‘ālādan ḫaber
Ebedī ser-tā-ḳadem zīrā o fer

Ḫuṭbehā-yı enbiyādan behre-yāb
Ḫuṭbe-i şāhānı bilmezler ṣavāb

O ecelden ki hevā şāhāna ṣevb
Kibriyādan enbiyāya nāme evb

M 33a

Nām-ı şāhīyi ḳazarlar dirheme
Nām-ı Aḥmeddir urılur bir heme

[137] Rūzgārdan çün: Çünki rūzgārdan E., M.

Nām-ı Aḥmed nām-ı cümle enbiyā
Çünki yüz ṭoḳsan ‘adeddir bizde hā[138]

Ḫargūşuñ mekri ve şīre gitmede te’ḫīri

Gitmede ḫargūş te’ḫīr eyledi
Mekrini kendinde taḳrīr eyledi

Yola girdi ba‘d-i te’ḫīr-i dırāz
Tā ki arslana diye bir iki rāz

‘Aḳl sevdāsında çoḳ ‘ālem olur
‘Aḳl deryāsında pehnā yemm olur

Bu baḥirde ṣūretimiz dā’imā
Kāse-veş ṣu üzre hem gezmekde hā[139]

Tā ṭolınca baḥrden ol tabaḳa
Çünki ṭoldı ġarḳ olur bī-iştibāh

‘Aḳl pinhāndır ki ẓāhir ‘ālemi
Ṣūretimiz mevc yā baḥriñ nemi

Bī-vesīle her ne kim ṣūret yapar
Ol vesīleden anı baḥre atar

Görmeye ol sırrı tā ki dil-dihi
Görmeye tīri atan cāygehi

Cüst ü cūda nālede ol ḫīyre-ser
Ṣorar arar her ṭarafdan derbeder

Esb yāve oldıġın bilür cevād
Atına dādıñ virür gider çü bād

İ 28a

Esbini yañlış sürer ider ‘inād
Tīz ala yolı segirtdirür ḳubād

E 28a

Ol ki bizim atımız ṭaylaḳ daḫı
Uyluġıñ altındaki ne ey aḫī

Gerçi bu atdır ‘aceb ol at ḳanı[140]
Kendiñe gel esbe ṭālib münḥanī

[138] bizde hā: pīş-i mā E., M.
[139] Kāse-veş ṣu üzre hem: Ṣu üzere kāse-veş E., M.
[140] Gerçi: Beli E., M.

Cān yaḳınlıḳdan ẓuhūrdan oldı güm
Çün şikem pür-āb u leb ḫuşk hem çü ḫum

Sürḫ u sebz ü fūrı nice göresin
Bu üçinden nūrı önce göresin

Līk rengde oldı güm ‘aḳlıñ seniñ
Perdedir rengler bu nūra bilmediñ

M 33b

Çün gice setr oldı ol rengler bütün
Añladın mı rengler nūrdan yükün

Rengi görmek nūrsuz ḫāricde yoḳ
Böyledir reng-i ḫayālī az u çoḳ

Bu güneş ile Sühādan ṭaşradır[141]
İçi envār-ı Ḫudādan neşredir

Nūr-ı çeşmiñ nūrı nūr-ı dildir o[142]
Nūr-ı dilden nūr-ı çeşm ḥāṣıldır o

Nūr-ı dil nūrı daḫı nūr-ı Ḫudā
Nūr-ı ‘aḳl-i pāk nūrundan cüdā

Gice nūr oldı da gördüñ rengleri
Nūr żıddı ile peydā her yeri

Nūrı görmek ṣoñra rengi görmedir
Nūr żıddıyla bilünür böyle sır

Renc ü hemmi Ḫaḳḳ anıñçün ḫalḳ ider
Tā ki żıddı ile ḫoş-dil olalar

Pes nihāyet gösterür żıddıyla rū
Çünki Ḫaḳḳa żıdd yoḳ pinhān o

Pes naẓar nūra olur reng ba‘de-zān
Rūm u zengī gibi żıdd żıdla ’ayān

Żıdd-ı nūr ile bilürsin nūrı sen
Żıdd żıddı gösterür çün cān u ten

Nūr-ı Ḫaḳḳıñ żıddı yoḳ aṣlā vücūd
Tā ki żıddıyla göre ‘ayn-ı şühūd[143]

[141] ṭaşradır: başḳadır İ., M.
[142] Nūr-ı çeşmiñ: Çeşmi nūruñ E.
[143] *Kur’ân-ı Kerîm*, En‘âm, 6/103: “Gözler onu görüp idrak edemez. O ise bütün gözleri idrak eder.”

چشـــم مـا بی شـــبهـه ادراکش نبود
او کنـد ادراك کـه و موســـی شـــهود[144]

Ṣūret ü maʿnāyı arslan mīşe bil
Yā ki āvāz [u] süḫan endīşe bil

Bu söz ü āvāzdır endīşeden
Bilemezsin baḥr-i endīşe neden

Līk gördüñ çün süḫan-mevci laṭīf
Baḥrini fehm it ger andan da şerīf

1165 İde ẕātdan mevc-i endīşe ẓuhūr
Sözden āvāzı yapar ṣūret ḫuṭūr

İ 28b

Sözden ol ṣūret ṭoġar ölür yine
Mevc zīrā baḥrini bulur yine

E 28b

Oldı bu ṣūretden ol ṣūret birūn
Döndi ki *innā ileyhi rāciʿūn*[145]

M 34a

Pes saña her laḥẓa merg ricʿatdedir
Muṣṭafā dir dünye bir sāʿatdedir[146]

Fikrimiz oḳtur ki Hūdan bir hevā
Ol hevāda ṭuramaz iner becā

1170 Her nefes tāzelenir dünyā vü mā
Bī-ḫaber nev olmasından hem bekā

ʿÖmür ırmaḳ gibi nev nev geçmede
Müstemir görür cesedde seçmede

Tīzliginden müstemir şekl oldı o
Kim ḳıġılcım gibi tīz-cünbān ḳamu

Egsigi taḥrīk idüp ṣallar iseñ
Pek uzun āteş görinür añla sen

Ol dırāzī tīz-i ṣunʿ-ı müddeti
Görinür böyle bu ṣunʿuñ sürʿati

1175 Ger bu sırrıñ ṭālibi ʿallāmedir
Kim Ḥüsāmeddīn-i sāʿī nāmedir

[144] Çelebioğlu: Gözlerimiz O'nu idrâk eyleyemez, O ise bizim sırlarımızı, ahvalimizi görür. C. 1, b. 1187.
[145] *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/156:"Onlar, başlarına bir musibet geldiğinde, 'Doğrusu biz Allah'a aidiz ve kuşkusuz O'na döneceğiz' derler."
[146] Hadîs-i Şerîf: "Dünya kısa bir ândan ibarettir. Onu da ibadetle geçir."

Ḫargūşuñ şīr yanına irişmesi[147]

Şīr ḫışm u āteş-i şūrda iken
Gördi kim ḫargūş geldi dūrdan

Ḫavf u dehşetsiz ḳoşar u bī-edeb
Ḫışmgīn ü tünd ü tīz olmış ‘aceb

Kim şikeste gelme töhmetden olur
Hem dilīrlik def‘-i reybetden olur

Çün irişdi ilerü oldı yaḳīn
Çaġırup ey nā-ḫalef didi hemīn

1180 Ben ki gāvānı ṭutar hem yırtarım
Ben ki şīr-i ner ḳulaġın burarım

Bir yarım ṭavşan kim ola böylece
Emrimizi yire çala öylece[148]

Terk-i ḫ̆āb u ġaflet-i ḫargūş ḳıl
Ġırresin arslanıñ ey ḫar gūş ḳıl

Şīrden ḫargūş te’ḫīr eylemesinden ‘öẕr dilemesi[149]

Didi ḫargūş el-emān var ‘öẕrimiz
El virür ise egerçi ‘afvıñız

Didi ‘öẕrüñ ne ḳuṣūr-ı eblehān
Bu zamān mı gelinür pīş-i şehān

M 34b

1185 Bī-vaḳit öten ḫurūsı kesmeli
Aḥmaḳ ‘öẕrine ḳulaḳ mı aşmalı

Aḥmaḳıñ ‘öẕri de cürmünden beter
‘Öẕr-i aḥmaḳ ‘ilme zehr-i pür-eṣer

İ 29a

‘Öẕrüñ ey ḫargūş dānişden berī
Ben ne ḫargūşum ḳılasın serserī

E 29a

Didi ey şeh nākesi sen kimse ṣay
Ben sitem-dīdeniñ ‘öẕrin diñle vay

[147] Başlık: Ḫargūşuñ şīr yanına irişmesi vü şīriñ ḫışmı E.
[148] Emrimizi: İşimizi E., M.
[149] Başlık: Şīre ḫargūşuñ cevāb virmesi E., M.

Ḫāṣṣaten cānıñ zekātından içün
Azġunı sürme yolından büsbütün

Baḥr kim her ırmaġa ṣu ol virür
Her ḫası baş üzre ḳor hem yol virür

Bu keremden baḥre noḳṣān olamaz
Ol keremden baḥir ‘ummān olamaz

Didi var benim keremden eṣerim
Herkese boyunca cāme keserim

Didi diñle luṭfa cā degilse de
Baş ḳodum ejder öñüne mīşede

Ben ki ḳuşluḳ vaḳti çıḳdım rāhıma
Bir refīḳım daḫı vardı şāhıma

Seniñ içün bile ḫargūş-ı diger
Cüft idüp hem-rāh ḳıldı ol nefer

Yolda bir arslan ḳaṣd itdi bize
İkimizi birden ister ki eze

Didim aña bende-i şāhenşehiz
Ḫˇāce-tāşān-ı gedā-yı dergehiz

Didi şāhenşeh didügiñ kim utan
Nākesiñ ẕikri yanımda pek yavan

Seni de hem-rāhıñı da aluram
Ṣanma yarından girü ben ḳaluram

Didim aña ḳo beni bār-ı diger
Rūy-ı şāhī göreyim virem ḫaber

Didi yoldaşıñ rehin ḳo yanıma
Yoḫsa ḳurbānımsıñız öz cānıma

Çoḳ da yalvardım aña yoḳ fā’ide
Beni yolladı refīḳim ṣā’ide

Ol refīḳim pek büyük üç ben ḳadar
Hem laṭīf ü hem güzeldi al ḫaber

M 35a

Ba‘de-zān bağlar yolı ol şīr-i ner
Ḥāl budur ki söyledim aldıñ ḫaber

Ba‘de-zān aṣlā vaẓīfe yoḳdur
Ḥaḳḳı söyledim saña elḥaḳḳ mürr

Ger vaẓīfe lāzım ise pāk ḳıl
Gel anı def‘ eyleyüp ihlāk ḳıl

Şīriñ ḫargūşa cevābı ve berāber gitmesi beyāñı

Didi Bi’smi’llāh gel o ḳandadır
Düş öñüme kim bu işler sendedir

Yırtayım anı vü yüz anıñ gibi
Kiẕb ise bu saña ṭaḳayım ipi

İ 29b

Düşdi ḳılavuz gibi ṭavşan öne
Çekdi kendi dāmı sūyına yine

E 29b

Bir derin ḳuyuyı ḳılmışdı ṭuzaḳ
Ol ḳuyuya çekdi anı ittifāḳ

İkisi nezdīk-i çāha vardılar
Ṣaman altından şu yüritdi ‘ayār

Ṣamanı şu ovaya alur gider
Ṭağı ammā ki ‘aceb bilmem n’ider

Dām-ı mekri şīre çün oldı kemend
Ṭurfe ṭavşandır ki itdi şīri bend

Mūsī kim Fir‘avnı Nīl ırmağına
‘Askeriyle çekdi seyl ırmağına

Düşmeniñ olursa dōstāne sözi
Dām bil dāne olursa da özi

Ḥāl-i Fir‘avn diñledi Hāmānı o
Ḫāl-i Nemrūd diñledi şeyṭānı o

Diñleyiñ düşmen sözin ḫāli budur
Kim ḥasūduñ dōstlıġı ḳāli budur

Saña bal virürse anı zehr bil
Saña luṭf eylerse anı ḳahr bil

Çün ḳażā geldükde bir postuñ ḳalur
Dōst u düşmen farḳ olur dōstuñ ḳalur

Böyle ise ibtihāle başla sen
Nāle vü tesbīḥ u rūzeye uzañ

Nāle idüp di ki ‘allāmu’l-ġuyūb
İntiḳām itme bize çoḳdur ẕünūb

M 35b

Biz köpeklik eyledik şīr-āferīn
Ḳılma arslanı ḥavāle ez-kemīn[150]

Cümle ḳuşlar her biri esrārını
Her hünerden ‘ilmden eẕkārını

Bir bir eylerler Süleymāna edā
Vaṣf iderler kendini ‘arża sezā

Bu tekebbürden ü varlıḳdan degil
Yanına yol bulmaḳ içün müstaḳil

Müşterīden ḫˇāce çün raġbet göre[151]
Her hünerden nice dībāce süre

Ger ḫarīdār itse istekde direng
Kendini ṣaġır çolaḳ eyler o leng

Geldi nevbet Hüdhüde kim pīşesin
Hem beyān-ı ṣan‘at u endīşesin

Didi Hüdhüd bir hünercik bende var
Söyliyem icmāl ola ol ber-ḳarār

Didi söyle ḳanġısıdır ol hüner
Didi her dem ki çekem bir evce ser

Tā evcden görürem ‘ayne’l-yaḳīn
Baḳdıġım ābı ki der-ḳa‘r-ı zemīn

Cāyı ḳanda ‘umḳı nedir hem ne reng
Cūşı ḳandan ḫākden mi yoḫsa seng

[150] Bu beyitten sonra asıl nüshalara göre 12 beyitlik bir atlama vardır.
[151] Müşterīden: Ḫˇāce-gīrden E.

E 30a, İ 30a

Ey Süleymān leşker içün sen beni
Her seferde bile al git bu teni

Pes Süleymañ didi bize ol refīḳ[152]
Çöller içre yoḳ-durur āb-ı şaḳīḳ

Leşker içün tā bulırsın ābı sen
Her sefer aṣḥāba saḳḳā ol hemen

Hüdhüdüñ da‘vāsına zāġıñ ṭa‘nesi

Zāġ çün işitdi vü ḳıldı ḥased
Didi o sulṭāna egri söz bu bed[153]

Bī-edeblikdir bu yirde bu maḳāl
Ḫāssa kim lāf ola hem ‘ayn-ı muḥāl

Bu naẓar ger anda olsaydı müdām
Bir avuç ṭoprağı görür idi dām

Ṭutulur mıydı o dāmı görse ger
Nice girerdi ḳafese pür-keder

M 36a

Pes Süleymān didi ey Hüdhüd ‘aceb
Vehle-i ūlāda bu terk-i edeb

Ayran içüp mestliginiñ gösterme bu
Lāf urasın hem daḫı kiẕb ola o

Hüdhüdüñ ṭa‘ne-i zāġa cevāb virmesi[154]

Didi ey şeh ben faḳīr üzre bütün
Ḳavl-i düşmen diñleme Allāh içün

Bāṭıl ise itdigim da‘vā benim
İşte baş ḳodum hemān kes gerdenim

Ḳarġa kim ḥükm-i ḳażānıñ münkeri
Biñ ‘aḳılda olsa ‘aḳıl kāfiri

[152] ol: sen E.
[153] sulṭāna: Süleymān E.
[154] Başlık: Ṭa‘ne-i zāġa cevāb virmesi E.

Kāfirāndan sende bir kāf olsa ger
Ḳaz yiri o kāfa ḳıl anda naẓar[155]

Ben hevāda görürüm dāmı velī
Çeşm-i ʻaḳlım örtmese ḳażā eli

Ol ḳażā geldükde dānişler uyur
Ay siyāh olur güneş de ṭutulur[156]

Çün ḳażādan bu oyun nādir-nümā
Oldı inkār-ı ḳażā ʻayn-ı ḳażā

Ādem -ʻaleyhi's-selāmıñ- ḳıṣṣası ve ḳażā ānıñ naẓarını mürāʻāt-ı şarīḫ-ı nehyden ü terk-i teʼvīli nehye pūşīde ḳılmasını beyān

ʻAlleme'l-esmā buyurdı Ādeme[157]
Her rege bir ʻilim ḳondı her deme

Her ne kim mevcūd ismin bildi o
Tā nihāyet ḫāl ne bildi ḳamu

Her laḳab kim virdi mübdel olmadı
Şey' dinilen şeyʼe kāhil olmadı

E 30b, İ 30b

ʻĀḳıbet mü'min olanı gördi hep
Āḫirü'l-emr kāfirānı gördi hep

Her şeyiñ ismin sen ʻĀlimden işit
Sırr-ı remz-i *ʻalleme'l-esmā* iş it

ʻİndimizde her şey ism-i ẓāhirī
Nezd-i Ḫālıḳ ism-i her şeydir sırı

Nezd-i Mūsā degnegiñ adı ʻaṣā
Ḫālıḳıñ ʻindinde nāmı ejdehā

M 36b

Nām-ı ʻÖmmer oldı bunda büt-perest
Līk mü'mindir o tā Bezm-i Elest

ʻİndimizde ol ki nāmıdır menī
Ḥaḳ ḳatında bir naḳışdır ol menī

[155] Kāfirāndan sende bir kāf var ise / Şür o kāfı şehvet-i pür-nār ise E. / naẓar : maḳarr M.
[156] Ay siyāh olur: simsiyāh olur İ., M.
[157] *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/31: "Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti. Sonra bunları meleklere gösterip "Sözünüzde doğru iseniz şunların isimlerini bana söyleyin" dedi."

Çün ‘ademde ṣūret idi bu menī
Pīş-i Ḥaḳda oldı mevcūd u senīy [158]

Fi’l-ḥaḳīḳa nām neyse ḥāṣıl o
Ol olur encāmımız hep pīş-i Hū

Ādeme eñ ṣoñra bir nām virilür
Ṣanma kim bir ‘āriyet kām virilür

Nūr-ı pāk ile çü Ādem gözi dīd
Oldı esmā sırrı cānında pedīd

Anda buldı pes melek sırr-ı Ḥaḳı
Secde ḳıldı oldı ma‘ṣūm u taḳī

Medḥ idüp vaṣf itdigim Ādemde ben
Ḳāṣırım tā ḥaşre dek şermende ten

Bu ḳadar ‘ilm ile çün geldi ḳażā
Oldı bir nehye ‘ilim andan ḫaṭā

Ki ‘aceb bu nehy taḥrīmī midir
Yā bu te’vīlī mi tevhīmī midir

Çünki tercīḥ itdi te’vīli göñül
Ḥayret ile didi ṭab‘-ı ḫadd ü gül

Bāġbānıñ pāyine batdı diken
Düzd furṣat buldı çaldı bāġçeden

Çünki ḥayretden ḫalāṣ olduḳda ol
Gördi ḫırsız sirḳat itmiş ṣaġ u ṣol

Rabbenā innā ẓalemnā didi āh[159]
Ya‘nī geldi çoḳ ẓulam ġayb oldı rāh

Şemsi örter bir bulutdur bu ḳażā
Çünki bulut şīr olur keh ejdehā

Vaḳt-i fermān görmedimse dāmı uş[160]
Yalıñuz bir ben miyim cāhil turuş

Ḳutlu ol kimse iyü kārı ṭuta
Zūrı terk ide hemān zārı tuta

[158] Pīş-i Ḥaḳda: Ḥaḳ ḳatında E.
[159] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/23: “Dediler ki: ‘Ey rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz, bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz!’”
[160] Vaḳt-i fermān görmedimse dāmı uş: Vaḳt-i ḥükmi görmedim ben bildiñ uş E.

İ 31a

Ger ḳażā şeb-veş siyehler giydire
Yine el ṭutup merāma irdire

E 31a

Ger ḳażā yüz kerre cāna ḳaṣd ide
Hem ḳażā yine saña cānıñ vire

M 37a

Ger ḳażā yüz kerre ururse yoluñ
Tā firāz-ı çarḫa ḫargāhuñ ḳuruñ

Sen keremden bil seni o ḳorḳudur
Mülk-i eymende seni oturtdurur

Bu sözüñ pāyānı yoḳdur oldı dīr
Diñle ġayrı ḳıṣṣa-i ḫargūş u şīr

Ḳuyuya irişdüklerinde ḫargūşuñ şīrden girü ḳalması beyānı[161]

Nezd-i çāha geldi çün ḫargūş u şīr
Girü çekdi ayaġın ḫargūş-ı pīr

Didi yüri girü ḳaldıñ sen niçün
Çekme ayaḳ ilerü gel sen bütün

Didi ayaḳ ḳanı gitdi dest ü pā
Ditreyor cānım tenimde cā-be-cā

Reng-i rūyum görme misin ṣapṣaru
Virür içümden ḫaber her reg ḳamu

Ḥaḳ çü sīmāyı mu‘arrefdir didi
‘Ārifānıñ çeşmi sīmāda idi

Reng ü bū ġammāz oldı çāk gibi
Atdan āgāh olunur ḳırsa ipi

Her bir eşyānıñ sesi virür ḫaber
Farḳ olunur ḫar sesiyle bāng-ı der

Didi Peyġamber ki temyīz-i kesān
مرد پنهان استت که در زیر زبان[162]

Reng-i rū ḥāl-i derūndur nişān
Merḥamet ḳıl yā ki ey şāh-ı cihān

[161] Ḳuyuya: çāha E.
[162] Çelebioğlu: “İnsan olanı ve olmayanı, sözün altındaki nükte ayırt eder.” C. 1, b. 1324.
Hadîs-i Şerîf: Kişi dilinin altında gizlidir.

Ḳırmızı yüz oldı çün şükre delīl
Ṣarı yüzdür mā-ḥaṣal ṣabra delīl

Baña geldi dest ü pā ḳat‘ idici
Reng-i rū vü ḳuvvet olup gidici

Yine kim rāst gelse elbetde ḳırar
Ṭutsa bir aġacı kökünden ḳopar

Baña ol şey geldi olurlardı māt
Ādemī vü cānver u cāmid nebāt

Bunlar eczādır ki külliyāt o
Rengi zerd eyler ki fāsid oldı o

Ṣāḫlar ṣābir gehi gāhi şekūr
Būstān ḥulle giyer gāhīce ‘ūr[163]

M 37b

Āfitāb eyler ẓuhūrı nār-gūn
Sā‘at-i dīgerde olur ser-nigūn

Virdi yıldızlar bu çār ṭāḳ üzre tāb
Mübtelā-yı iḫtirāḳ u pīç ü tāb

Māh yıldızdan daḫı ṣāḥib-cemāl
Renc-dıḳḳa uġrayup olur hilāl

Bu zemīn ehl-i edeb ehl-i sükūn
Zelzeleyle teb gelür olur zebūn

E 31b, İ 31b

Bu belā-yı nākesāndan çoḳ kişi
Oldılar yir içre gūyā ḳum işi

Bu hevā rūḥa olursa muḳterin
Çün ḳażā gele vebā olur o cin

Āb-ı ḫoş çün rūḥ ile hemşīredir
Gölde ṭursa ṣarı acı tīredir

Şol bir āteş kim ola bād-ı burūt
Bād-ı dīger geldi oḳıdı yemūt

Ḥāl-i deryā ışṭırāb u cūşını
Fehm ḳıl tebdīlleriyle hūşını

[163] gāhīce: ba‘żen de E., M.

Ol ḳarabaş güzer eyler cüst ü cū
Ḥāl-i evlādları mālı gibi o

Gāhi alçaḳ gāhi yüksek ki meyān
Anda var hem sa‘d u naḫs u iḳtirān

Sende ey cüz’ī ki külden muḫteliṭ
Fehim eyle ḥāletini münbasiṭ

Çünki külliyāt-ı renc oldı vü derd
Cüz’ī nice olmaya hem rūy-ı zerd

Cem‘-i eżdād ola ol cüz’ bā-ḫuṣūṣ
Āb u bād u āteş ü ḫākden nuṣūṣ

Bu ‘aceb mi kim ḳoyun ḳurtdan ḳaça
Bu ‘acebdir ḳurt ḳoyunla ser aça

Zindegānı didiler żıdd ṣulḥine
Merg didiler birbiriyle cengine

Luṭfını seyr eyle şīr u gürlar
Ülfet itmişler dü żıdd-ı dürlar

Çünki o rencūr zindānī ola
Ne ‘aceb rencūr eger fānī ola

Bu ḳabīlden şīre yapdı ḥayli pend
Didi ben pesmāndeyim bendden kemend

M 38a

Ḫargūşuñ girü ḳalmasından şīriñ su’āl eylemesi beyānı[164]

Didi arslan sözüñ esbāba maraż
Yā nedir söyle bu sözlerden ġaraż

Didi ol arslan bu çeh sākinidir
Ḳal‘asıdır çāh anıñ meskenidir[165]

Her kim ‘āḳil iḫtiyārı ḳa‘r-ı çeh
Çünki ḫalvetden ṣafāya var reh

Ẓulmet-i ḫalḳdan iyü çeh ẓulmeti
Ṭutma pāy-ı ḫalḳı yoḳdur rāḥatı

[164] girü ḳalmasından: rücū‘ından E., M.
[165] meskenidir: eymenidir E.

Didi gel sen zaḫmesi ḳahır mıdır
Baḳ ki ol şīr çāhda ḥāżır mıdır

Didi ben yandım o āteşden emān
Sen meger yanımca olasın hemān

Sen i‘ānet eyle ey kān-ı kerem
Göz açamda çāhda mıdır görem

E 32a, İ 32a

Şīriñ çāha baḳup kendiniñ ve ḫargūşuñ ʻaksini görmesi

Yapışup şīriñ o dem dāmānına[166]
Vardılar çāhıñ bile tā yanına

Çünki çehde gördiler kim ābda
Anda ṣu şīrden daḫı ḫoş tābda

Kendi ʻaksin gördi āb içre o göz
Şīr var yanında bir ṭavşan semüz

Çünki kendi ḫaşmını gördi ṣuda
Eyleyüp pür-tāb ḳaldı ḳuyuda

Düşdi ol ḳuyuya kim ḳazmış idi
Kendi ẓulmünden ki pek azmış idi

Ẓālimāniñ ẓulmi muẓlim çāhdır
Kāmilān böyle didi şeh-rāhdır

Kim ki ẓālimter çehīde hevlter
ʻAdl buyurılmış ki bedter rā-beter

Ey ki sen ẓulm ile bir çeh ḳazasın
Kendüñ içün dām urur ṭannāzesin

Kendi eṭrāfıñı urma pīle-veş
Çeh ḳazarsın kendiñe endāzeleş

Bilme sen ḫaşmı żaʻīfān u ẕelīl
Āyet-i *ẕācā enaṣrullāhi* bil[167]

M 38b

Sen fīl iseñ saña ḫaşmıñ ṭolaşur
Ger cezā *ṭayran ebābīl* ulaşur[168]

Bir żaʻīf ki yirde isterse emān
Ġayrete gelür sipāh-ı āsumān

Dişiñ ile ışırup ḳan eyleseñ
Dişiñ aġrur lāzım olur diş çeken

Şīr gördi çehde kendin kibri çoḳ
Kendini ol dem ʻadūdan farḳı yoḳ

[166] Yapışup: Şīr çekdi E.
[167] *Kur'ân-ı Kerîm*, Nasr, 110/1: "Allah'ın yardımı gelip fetih gerçekleştiğinde;"
[168] *Kur'ân-ı Kerîm*, Fil, 105/3-4: "Onların üzerine pişkin tuğladan yapılmış taşlar yağdıran sürü sürü kuşlar salmadı mı?"

Kendi ‘aksin kendiye düşmen ṣanup
Kendüsine çekdi şemşīr ol ġażūb[169]

Çoḳ ẓulm ki göresin ḫalḳ üzre sen
Kendi ḫūyuñdur hep anlarda gezen

Varlıġıñ anlarda itmişdir ẓuhūr
Kim nifāḳ u ẓulm u bed-mestī olur

İtdigiñ hep kendiñe zaḫm urmadır
Kendiñe la‘net telini burmadır

Ol bedi kendiñde görmezsin ‘ayān
Yoḫsa sen kendiñe düşmensin o ān

Her ne ise kendiñe ey sāde merd
Kendine ḥamle ider ol şīr-i serd

Kendi ḫūyuñ ḳa‘rına çün iresin
Nākes oldıġıñ o demde bilesin

Şīre ẓāhir oldı ḳa‘r içre ki o
Kendi naḳşı kimse yoḳ ġayrı ‘adū

E 32b, İ 32b

Bir ża‘īfiñ kim ki ḳıra dişini
Anda gör şīr-i ġalaṭ-bīn işini

Rūy-ı ‘amda ḫāl-i bed gören kişi
‘Aks-i ḫāliñdir seniñ o baḫşişi[170]

Mü’minān birbirine āyīnedir[171]
Ki becīrden bu ḫaber der-sīnedir

Revzen açdıñ cāmıñı ḳoyduñ kebūd
Nūr-ı şemsi mā’i eyler var mı sūd

Kūr degilsin bu kebūdluḳ sende uş
Kendiñe bed söyle maḫlūḳāta ḫoş

Mü’minīn yenẓur bi-nūru’llāh olur
Mü’mini her ‘aybdan ‘ārī görür

Çünki sen yenẓur bi-nūru’llāhsın
İyligi bedden girü ḳor kāhsın

[169] Kendüsine çekdi şemşīr: Çekdi şemşīr kendüsine E., M.
[170] ‘Aks-i ḫāliñdir seniñ o baḫşişi: Seniñ ‘aksindir o ḫāliñ baḫşişi E., M.
[171] Hadîs-i Şerîf: “Mü’min, Mü’minin aynasıdır. Mü’min, Mü’minin kardeşidir. Bütün işlerinde onu korur ve arkasından destek olur.”

M 39a

Azar azar nārıñı sen ṣuya ur
Tā ola nārıñ seniñ hep cümle nūr

Rābbenā sen bize ur āb-ı ṭuhūr
Tā ola bu nār-ı ʻālem cümle nūr

Āb-ı ʻālem cümle fermānındadır
Āb u āteş ḥükmi hep şānındadır

Sen dilerseñ āteş āb-ı ḫoş olur
Dilemezseñ āb hem āteş olur

Bizde ancaḳ bir ṭaleb īcād seniñ
Ẓulmden ḳurtulmaġa hem dād seniñ

Ḥadd ü iḥṣādan birūn itdiñ ʻaṭā
Genc-i iḥsān ʻāleme açdıñ şeha

Arslan ḳuyuya düşdi
diyü ḫargūşuñ naḫçīrāna müjdesi

Çünki ḫargūş ḳurtılup şād oldı şād
Deşte ḳoştı ḳavmine gūyā ki yād

Şīri çün gördi çeh içre küştezār
Çarḫ urdı şādumān tā murġzār

El ḳaḳardı çün elinden irdi merg
Sebz u raḳṣān gūyiyā ki şāḫ u berg[172]

Ḥabs-i ḫākden oldı āzād şāḫ u berg
Baş çeküp oldı ḥarīf-i bād berg

Bergler çün şāḫları yarup çıḳar
Tā dıraḫt bālāsına çıḳmış baḳar

Şaṭ'ehü dili ile şükr-i Ḫudā[173]
Naġme-rā olur bütün berg ü kiyā

Aşlımızı besledi ol Ẕü'l-ʻAṭā
Tā aġac *festaġleẓ* oldı *festevā*[174]

[172] raḳṣān: raḫşān E.
[173] *Kur'ân-ı Kerîm*, Fetih, 48/29: "O, Allah'ın elçisi Muhammed'dir. Onunla beraber olanlar da kâfirlere karşı sert, kendi aralarında merhametlidirler. Onları, Allah'ın lutuf ve rızâsına talip olarak hep rükûda ve secdede görürsün. Secdenin tesiriyle yüzlerine simaları oturmuştur; Tevrat'ta onlar için yapılan benzetme budur. İncil'deki misalleri ise bir ekindir: Çiftçileri sevindirmek üzere filiz verir, onu güçlendirir, kalınlaşır ve kendi sapları üzerinde durur. Onlar (müminler) yüzünden kâfirler öfkeden kahrolsunlar diye (böyle olmuştur). Onlar arasından iman edip dünya ve âhirete yararlı işler yapanlara Allah bir bağışlama ve büyük bir ödül vaad etmektedir."
[174] *Kur'ân-ı Kerîm*, Fetih, 48/29.

Āb u gilde baġlı olan cānlar
Āb u gilden ḳurtılup şādānlar

‘Aşḳ-ı Ḥaḳ sevdāsına raḳsān olur
Bedr raḳsı gibi bī-noḳṣān olur

E 33a, İ 33a

Cismi raḳsān cānlarını ṣorma hīç
Cānları raḳsānlarını ṣorma hīç

Şīri ṭavşan çünki zindāna ḳodı
Şīrlik nāmūsını ḫargūş yudı

1365 Böyle bir ṭarlıḳda budur ki ‘aceb
Faḫr-i dīn ister ki disünler laḳab

M 39b

Sen ki arslansın yalıñuz çāhda
Nefs-i ḫargūş dökdi ḳanıñ rāhda

Nefs-i ḫargūşuñ çerāda ovada
Ḳa‘r-ı çehde çün çerāda sen nede

Sūy-ı naḫçīrāna ḳoşdı şīr-gīr
شـاد باشـید بر شـما آمد بشـیر[175]

Müjde müjde ey gürūh-ı ehl-i ‘ayş
Ol uyuz kelb şimdi dūzaḫda ta‘ayyeş

1370 Müjde müjde cānlarıñız düşmeni
Ḫālikuñ ḳahrı dişin sökdi yeni

Pençesiyle nice başları yaran
Çūb gibi çārūb-ı merg itdi bu ān

Ḫargūşuñ eṭrāfına naḫçīrān cem‘ olup şenā eylemelerini beyān

Cem‘ olup hem ol zamān cümle vuḥūş
Şād ü ḫandān ẕevḳ u şevḳ cūş u ḫurūş

Şem‘-veş ḫalḳa olup eṭrāfına
Secde-i şükr itdiler itlāfına

Sen melek misin ‘aceb yoḫsa perī
Yoḫsa ‘Azrā’il-i şīrān-ı neri

[175] Çelebioğlu: O arslan yakalayan tevşan, av hayvanlarına dedi ki, “Müjde ey kavim, müjdeci geliyor.” C. 1, b. 1408.

Her ne iseñ cānımız ḳurbān saña
Dest-bürd itdi eliñ var oldı hā

Sürdi bu ṣuyı seniñ Ḥaḳ cüyıña
Āferīn ḳoluña ḳuvvet ḥüyıña

Söyliyendi(?) söyle ne mekr eylediñ
Ol ‘avāne mekri ne fikr eylediñ

Söyliyendi(?) ḳıṣṣa dermāndır bize
Söyle tā kim merhem-i cāndır bize

Söyle kim ol ẓālimiñ ẓulminde biz
Nice yüz biñ zaḫm-ı cānlar imişiz

Didi te’yīd-i Ḫudādır ey mehān
Yoḫsa ṭavşandan ne ḥāṣıl ide ḳān

Baña ḳuvvet göñlüme virdi o nūr
Nūr-ı dilde dest ü pāma virdi zūr

Ḥaḳ ḳatından irişür tafżīller
Yine Ḥaḳdandır bütün tebdīller

Ḫargūşuñ naḫçīrāna naṣīḥatı ki buña daḥi mesrūr olmayın

M 40a

Ḥaḳ bu nevbet gösterüp te’yīdini
Ehl-i ẓann u dīdeye tevḥīdini

E 33b

Pek ṣaḳın bu nevbete şād olma sen
Bitdi nevbet dīv-i āzād olma sen

İ 33b

Mülk anıñdır saña da nevbet düzer
Heft encümden beter nevbet düzer

Nevbet-i ‘ālī mülūk-i bāḳīdir
Devr-i dā’im rūḥları hem sāḳīdir

Ger bu şurbı terk iderseñ iki gün
Var şarāb-ı ḫulde ḳaz çāh-füzūn

Rece‘nā mine’l-cihādi’l-aṣġari ile’l-cihādi’l-ekber
ḥadīṣ-i şerīfiniñ tefsīri[176]

[176] Hadîs-i Şerîf: “Biz küçük cihâddan büyük cihâda döndük.”

Ḳatl olındı ise ḫaşm-ı ẓāhirī
Ḳaldı şimdi ḫaşm-ı bāṭın kāfirī

Ḳatli anıñ kār-ı ʻaḳl u hūş degil
Şīr-i bāṭın suḫre-i ḫargūş degil

Ġayyādır bu nefs dūzaḫ ejdehā
Nice deryālarla eksülmez o hā

Heft deryāyı içer daḫı henüz
Eksik olmaz sūziş-i ẕātında sūz

Ṭaşları vü seng-i dil kāfirleri
Zār u zūr aña girerler her biri

Sākin olmaz yetmedi aña ġıdā
Tā ki Ḥaḳdan irdi aña bu nidā

Ṭoymaduñ mı didi el-ān āteşim
Āteşim hem tābişim hem sūzişim

Lā-mekāndan üstine başdı Ḫudā
*Kün fe kān*dan sākin ola ol ki tā[177]

ʻĀlemi bir loḳma itdi bī-ṣerīd
Miʻdesi ṣayḥa urur *hel min mezīd*[178]

Cüz'-i dūzaḫ oldı çünki nefsimiz
Küll ṭabīʻatlı olur hep cüz'imiz

Ḥaḳḳ ayaġıdır anı böyle ezer
Ġayr-ı Ḥaḳḳ anıñ kemānıñ kim çeker

Yāya ḳoymazlaru illā ṭoġrı oḳ
Bu kemānıñ egridir oḳları çoḳ

Oḳ gibi sen ṭoġrı ol da yāydan
Ṭoġrı oḳ elbet yol alur cāydan

M 40b

Çünki döndüm ceng-i ẓāhirden bu dem
Ceng-i bāṭına teveccüh eyliyem

*Ḳad receʻnā min cihādi'l-aṣġa*nz[179]
Ḥāliyā-ender cihād-ı ekberiz

[177] *Kur'ân-ı Kerîm,* Muhtelif yerler, Yâsîn, 36/82: *"Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri o şeye ancak "Ol!" demektir. O da hemen oluverir."*
[178] *Kur'ân-ı Kerîm*, Kâf, 50/30: "O gün cehenneme 'Doldun mu?' diyeceğiz; cevap verecek: 'Daha yok mu?'"
[179] Hadîs-i Şerîf: "Biz küçük cihâddan büyük cihâda döndük."

Ḳudret ü tevfīḳ Ḥaḳdan isterem
Tā ḳazam igne ile ṭaġ çün nerm

Ṣaf-şiken şīrlik ḳolaydır kendide
Şīrlik oldur ki kendin bend ide

Diñle bir ḳıṣṣa beyān idem saña
Sözlerim sırrın bilüp ol müntehā

E 34a, İ 34a

Ḳayṣer-i Rūmuñ ilçisi emīrü'l-mü'minīn ‘Ömer -raḍıya'llāhü anha- gelüp kerāmāt-ı ‘aliyyesini görmesi[180]

Geldi Ḳayṣerden ‘Ömere bir resūl
Ṭaybeye ṭayy eyleyüp rāh-ı neġūl

Didi ḳandadır ẖalīfe ḳaṣrı yā
Esb ü raẖtım ḳoyayım ben anda tā

Didiler kim görmedik biz ḳaṣrını
Vardır ancaḳ ḳaṣr-ı cān-ı rūşeni

Gerçi şehlikle cihān āvāzedār
Kendi dervīşler gibidir kāzedār

Ḳaṣrı görinmez anıñ ḳardaş emān
Var iken göñlüñ göziñde ḳıl hemān

Dil göziñ ḳıl ‘illetinden pāk ḳıl
Ṣoñra gör ḳaṣr-ı ‘Ömer cāhını bil

Her kimiñ cānında var ise heves
Tīz görür dīvānını bī-ḥār u ẖas

Çün Muḥammed bu ṣıfatdan pākdir
Ḳanda yüz ṭutsa o veche pākdir

Her kime ola göñülden feth-i bāb
Şehr-i tende görür ol kes āfitāb[181]

Ġayrılar beyninde Ḥaḳdır āşikār
Yıldız arasında gūyā māh var

Sen ḳomışsın gözleriñe parmaġıñ
Görilür mi dōsta doġrı varmaġıñ

Bu cihān ma‘dūm degildir düşme çoḳ
Nefs-i şūm parmaġı ‘aybıñ ġayrı yoḳ

M 41a

Sen göziñden parmaġı ḳaldır hemān
Ol zamān gör her ne isterseñ revān

[180] Başlık: Resūl-i Rūmuñ emīrü'l-mü'minīn ‘Ömer bin el-Ḫaṭṭāb “raḍıallāhü ‘anh” gelüp vü kerāmāt-ı ‘aliyyesini görmesi E., M.
[181] şehr-i tende: her şehirde E.

Nūḥa didi ümmeti söyle ṣevāb
Didi ol veche ki *vesteġşev ṣiyāb*[182]

Rūyıñız cāmeyle hep ṣarmışsıñız
Lā-cerem görmekden uṣanmışsıñız

Ādemī ‘ayn-ı baṣīret bāḳī pōst
Görmek oldur ki göre her demde dōst

Dōstı görmez ise kūr olmaḳ iyü
Ol Süleymān ise mūr olmaḳ iyü

Çünki Rūm ilçisi bu elfāẓı hep
Güş idince oldı müştāḳ-ı ṭaleb

Gözini dikdi ‘Ömer görmeklige
Raḫt u esbiñ cümle virdi beglige

Ol iş eri arḳasında her ṭaraf
Gezer idi ṣoraraḳ pür-tāb u tef

Bu cihānda böyle bir ādem ki o
Bu cihāndan cān gibi pinhān rū

E 34b

Aradı tā kim aña bende ola
Şübhesiz ararsa yābende ola

İ 34b

Gördi bir a‘rābīye düşdi daḫīl
Didi ‘Ömer yatıyor zīr-i naḫīl

Ḫurmā dibinde vü ḫalḳāndan cüdā
Gölgede yatmış gör ol ẓıll-ı Ḫudā

Ḳayser-i Rūmuñ ilçisi ‘Ömer -raḍıya’llāhü ‘anhı- ḫurmā aġacı dibinde yatur bulması[183]

Geldi ol cāya vü ırāḳ ṭurdı o
Lerze düşdi çün ‘Ömerden aldı bū

Heybet aldı o yatandan ol resūl
Eyledi cānına ḫoş ḫālet nüzūl

Mihr ü heybet birbiriyle żıdd iken
İki żıdd cem‘ oldı ḳalbinde hemen

[182] *Kur’ân-ı Kerîm*, Nûh, 71/7: “-Dedi ki:- Muhakkak ki ben onlar mağfiret buyurasın diye her ne zaman davet etti isem parmaklarını kulaklarına tıkadılar ve libaslarına büründüler ve ısrar ettiler ve böbürlenmekle böbürleniverdiler.”
[183] Başlık: Resūl-i Rūmuñ ‘Ömer -raḍıallāhü ‘anhı- ḫurmā aġacı dibinde yatur bulması E.

Kendüye didi ki şāhlar görmüşüm
Çoḳ selāṭīn ḳarşusında ṭurmuşum

Heybet olmazdı baña bir şāhdan
Şaşdı ‘aḳlım merd-i pür-āgāhdan

Gitmişim ben arslanıñ mīşesine
Düşmedimdi ḫavf u endīşesine

M 41b

Hīç düşünmezdim muṣāf u kār-zār
Er gibi olsaydı hem ol kār-zār

Heybet-i Ḥaḳdır bu ḥāl-i ḫalḳ degil
Heybet-i vālā-yı ṣāḥib delḳ degil

Yara urdum yara yidim ḫayli çoḳ
Dil-ḳavīlik bende aṣlā çoḳ yoḳ

Bī-silāḥ yatmış yir üzre bir kişi
Cümleten a‘żāma virdi lerzişi

Kim ki Ḥaḳdan ḳorḳdı taḳvāda ferīd
Ḳorḳar andan görse ins ü cin vaḥīd

Dest-beste ṭurdı bu fikr ile o
Tā ki ḳalḳdı uyḳudan ol nīk-ḫū

Ḥażret-i emīrü’l-mü’minīn ‘Ömer -raḍıya’llāhü ‘anha- uyḳudan ḳalḳup Ḳayser-i Rūm ilçisiniñ selām virmesi[184]

Eyleyüp ta‘ẓīm virdi bir selām
Didi Peyġamber selām andan kelām[185]

Pes ‘aleyke didi da‘vet eyledi
İclās iclās diyü raġbet eyledi

Kim ki ḳorḳar anı eymen itdiler
Ḫā’ifüñ göñlini sākin itdiler

Ḳorḳana nüzl oldı luġaẓ *ḳorḳma sen*[186]
Ḳorḳana lāyıḳ budur hem de ḥasen

[184] Başlık: Ḥażret-i ‘Ömer -raḍıallahü ‘anha- resūl-i Rūmuñ selām virmesi E., M.
[185] Hadîs-i Şerîf: “Kelamdan önce selam.”
[186] *Kur’ân-ı Kerîm*, Fussilet, 41/30: “‘Rabbimiz Allah’tır’ deyip de dosdoğru çizgide yaşayanlar, işte onların üzerine melekler şu müjdeyle inerler: "Korkmayın, kederlenmeyin, size vaad olunan cennetle sevinin!”

Ḳorḳu olmıyana sen ḳorḳma diseñ
Ders virürsin derse bī-ḥācāta sen

İ 35a

Ol dil-ez-cā-refte oldı şimdi şād
Ḫāṭır-ı vīrānesi ābād-ı dād

E 35a

Refv ile söz söyledi ṣoñra aña
Na‘t-ı Ḥaḳ ni‘me’r-refīḳdir bī-merā

Ḥaḳ nevāzişler ider abdālına
Vāḳıf ola tā māḳām u ḥāline

1450 Ol gelin ki ḥāl ü ḫūyı cilvedir
Ol gelin ki bu maḳāma ḥelvadır[187]

Şāh u ġayr-ı şāh da görür cilvesin
Şāhdan ġayrı görür yoḳ ḫalvesin

Ṣūfīlerden ḥayli çoḳdur ehl-i ḥāl
Nādir-i erbāb-ı maḳām pür-nevāl

Cānınıñ menzillerin yāda getür
Ol seferler illerin yāda getür

M 42a

Ol zamāndır ki zamāndan ḫālīdir
Ol maḳām-ı ḳudse kim iclālīdir

1455 Bu hevādan k’anda ki sī-murġ-ı rūḥ
Uçar evvel gördigine bā-fütūḥ

Her biri pervāzıñ āfāḳdan öte
Hem ümīdi şevḳ-i müştāḳdan öte

Çün ‘Ömer aġyār-ı rāha virdi bād
Cānı oldı ṭālib-i esrār u dād

Şeyḫ kāmil idi ṭālib müştehī
Merd çābük idi merkeb dergehī

Mürşidi görmekle şād oldı o dem[188]
Toḫm-ı pāki pāk yire ekdi hem

[187] Ol güzel geline ḥāli cilvedir / Bu maḳām ol gelin ile ḥelvadır E. / O gelin ile bu maḳām ḫelvadır M.
[188] Mürşidi görmekle şād oldı o dem: Mürşide şād oldı görmekle o dem E., M.

Emirü'l-mü'minīn ‘Ömer -raḍıya'llāhü ‘anhdan- resūl-i Ḳayser-i Rūmuñ su'āli[189]

Didi ol merd yā Emirü'l-Mü'minīn
Cān bālāya ne cāy oldı zemīn

Ol büyük ḳuş nice oldı der-ḳafeṣ
Didi Ḥaḳḳ oḳıdı efsūn u ḳaṣaṣ

Çün ‘ademde anda yoḳdı çeşm ü gūş
Bir füsūn oḳıdı ḳıldı cümle cūş

Ḥaḳ füsūnundan ‘ademler tīz tīz
Ḫoş mu‘allaḳdır vücūda bī-sitīz

Yine mevcūda bir efsūn oḳıdı
Menzil ile rāh-ı i‘dāma ḳodı

Güş-ı güle didi ḫāndān oldı ol
Didi senge la‘l ü mercān oldı ol

Cisme didi ser-be-ser cān oldı ol
Yedi ḫūrşīde dıraḫşān oldı ol

Yine bir nükte didi gūşa maḫūf
Āfitābıñ rūyına irdi küsūf[190]

Güş-ı ebre ne didi virdi telāş
Ḳırba ḳırba gözlerinden dökdi yaş

İ 35b

Güş-ı ḫāke ne didi bilsem ‘aceb
O mürāḳıb oldı ḫāmūş ez-ṭarab

E 35b

Kim tereddüdde o āşüfte ola
Bir mu‘ammā didi Bārī ol ḳula

İki ẓann beyninde tā mecūs ola
Yana mı o yā anıñ żıddın bula

M 42b

Bir ṭaraf tercīḥi Ḥaḳdandır yine
İḫtiyār ide ikiden birine

İstemezseñ mütereddid ola hūş
Penbeyi def‘ it ḳulaḳdan eyle boş

[189] Başlık: ‘Ömer -raḍıallahü ‘anhdan resūl-i Rūmuñ su'āli E., M.
[190] irdi: düşdi E.

Fehm ide tā bu mu‘ammāyı güzel
Remz u fāşı añlayasın bī-bedel

Tā maḥall-i vaḥy ola bu gūş-ı cān
Vaḥy ne sözler ki ol ḥisden nihān

Cān ḳulaġı gözi var ḥis başḳadır
‘Aḳl u ḥissiñ ḳulaġı iflāsda bir

‘Aşḳ beni bu cebrden bī-ṣabr ide
‘Āşıḳ olmayanda ḥabs-i cebr ide

Bu ma‘iyyet Ḥaḳḳ iledir cebr yoḳ
Bu tecellī māhıñ ancaḳ ebr yoḳ

Olsa da bir cebr cebr-i ‘ārifī
Cebr-i emmāre ki cebr-i ṣārifī

Cebrī anlardır bilenler ey püser
Teñgri feth ide o dilde bir baṣar

‘İndlerinde sırr-ı ġaybī oldı fāş
Geçmişi ẕikr eylemezler bī-telāş

İẖtiyār u cebr-i dīgerdir o hep
Ṣan ṣadef içinde gevherdir o hep

Ḫāric iken ḳaṭre-i ḫurd u büzürg
Oldı aṣdāf içre dürr ḫurd u sütürg

Ol ḳavimde nāf-ı āhū ṭab‘ı var
Ḫārici ḫūn dāḫili müşk-i Tatār

Gerçi ẓāhirde göbek ḳandır diseñ
Nāfe girdükde olur müşk-i Ḫaten

Saña bāḳır zāhir oldı muḫteḳar
Girdi iksīr içine oldı o zer

İẖtiyār u cebir ancaḳ bir ḫayāl
Geç bu vādīden de gör nūr-ı celāl

Ṣofrada nāna dinür hüdā cemād
Ādeme taẖlīd idince rūḥ-ı şād

Ṣofrada olduḳca olmaz müsteḫīl
Müsteḫīl eyler anı cān-ı celīl

Ḳuvvet-i cān böyle oldıysa ‘aceb
Cān-ı cānıñ ḳuvvetin var añla hep

M 43a

Ādemī et pāresi cān zūrlı pek
Ṭaġı baḥri kānı arar ise şekk

İ 36a

Zūr-ı cān-ı kūh-ken şaḳḳu’l-ḥacer
Zūr-ı cān-ı cānda *inşaḳḳa’l-ḳamer*[191]

E 36a

Ger göñül açar ise enbān-ı rāz
Cān sūy-ı ‘arşa eyler türktāz

Rabbenā ẓalemnā diyü
Ādem -‘aleyhi’s-selāmıñ-
ẕilleti kendüye iżāfeti ve İblīsiñ
rabbi bimā aġveytenī
diyü kendü enāniyyetini
Ḫaḳḳ -Sübḥāne ve Te‘ālāya- iżāfeti[192]

Fi‘limize fi‘l-i Ḫaḳḳa diḳḳat it
Fi‘limiz vardır u ẓāhirdir de git

Ortada yoḳ fi‘l-i Ḫaḳ dir sen eger
Dime ḫalḳa niçün eylersin bu şer

Ḫalḳ-ı Ḫaḳḳ īcād ider ef‘ālimiz
Ḫalḳ-ı İzidden eṣer ef‘ālimiz

Her ġaraża ḥarf görür nāṭıḳ olan
Ol ġaraż nice muḥīṭ olur o ān

Gitse ma‘nāya ider ḥarfden zühūl
Öñüñ ardın göremez hīç ṣaġ u ṣol

Ol zamān önüñi gördüñ ol zamān
Arḳañı nice görürsin bil bu ān

Ḥarf ü ma‘nāyı muḥīṭ bulmaz bu cān
Nice ḫalḳ ide bu cānıñ iki ān

Cümleyi Mevlā muḥīṭdür ey püser
Oldı ef‘āli anıñ fi‘l-i diger

Didi şeyṭān kim *bimā eġveytenī*[193]
Ṣaḳladı fi‘lini ol dīv-i denī

[191] *Kur’ân-ı Kerîm*, Kamer, 54/1: “Vakit yaklaştı ve ay yarıldı.”
[192] Ḫaḳ Sübḥāne ve Te‘ālāya: Ḫudā-yı Te‘ālāya E., M.
[193] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/16: “Dedi ki sen beni azgınlığa uğrattığından dolayı ben de yemin ederim ki elbette onlar için senin dosdoğru yolun üzerinde oturacağım.”

Didi Ādem ki *ẓalemnā nefsünā*[194]
Kendi fi‘linden degil ġāfil çü mā

Bu günehde Ḥaḳḳı pinhān eyledi
Kendüye ‘azv itdi’irfān eyledi

Tevbeden ṣoñra aña didi Ḫudā
Ben yaratdım sende hep cürm ü ḫaṭā

Bilmediñ mi kim benim taḳdīrim o
Vaḳt-i ‘öẕrüñ eylediñ pinhān ḳamu

Didi ḳorḳdum terk-i edeb itmeden
Didi ben de anı ḥıfẓ itdim hemen

M 43b

Kim ki ḥürmet ide ḥürmet olunur
Bal getür şekkerli bādem bulunur

Ṭayyibāta nā’il olan ṭayyibīn
Yārini ḫoş ṭut sen incitme hemīn

Farḳ içün ityān idem ben bu miṡāl
Bilesin tā iḫtiyār u cebr-i ḥāl

İrti‘āşdan dest-i lerzān olma var
Bir de kendiñ desti taḥrīk itme var

Her iki cünbişi Ḥaḳdır yaradan
Bu aña olmaz ḳıyās ey nükte-dān

İ 36b

Nādim olmaḳlıḳ revā taḥrīkden
Mürte‘aş nice peşīmān añla sen

E 36b

Baḥṣ ‘aḳlīdir bu ‘aḳlān ḥīleger
Dökmeyiz ṣuyın ża‘īfsin ey püser

Baḥṣ-i ‘aḳlı eyleyen sürḫ-rū olur
Baḥṣ-i cān dīgerdir anda bū olur

Baḥs-i cānıñ var maḳām-ı dīgeri
Bāde-i cānıñ ḳıvām-ı dīġeri

Ol zamān kim baḥṣ-i ‘aḳlı sāz idi
‘Ömer ile Bü’l-Ḥakem dem-sāz idi

[194] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/23: “Dediler ki: ‘Ey rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz, bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz!’”

Çün ‘Ömer gitdi ‘aḳıldan cāna o
Bü’l-Ḥakem Bū-Cehl oldı baḫṣ bu

Sūy-ı ‘aḳl u sūy-ı ḥisde kāmil o
Gerçi cāna nisbet ile cāhil o

Baḫṣ-i ‘aḳl ü ḥis eṣerdir yā sebeb
Baḫṣ-i cānı yā ‘aceb yā bü’l-‘aceb

Żū-i cān geldükde ḳalmaz müstażī
Lāzım u melzūm u nāfī muḳteżī

Merd-i bīnāya ki nūr-ı bāziġa
Her ‘aṣā-keşden ‘aṣādan fāriġa

Bir sebet etmek başında tāze vü ter
Bir dilim etmek dilersin der-be-der

Ve hüve me‘aküm eynemā küntüm āyetiniñ tefsīri[195]

Bir daḫı biz ḳıṣṣamıza gelelim
Ḳıṣṣamızdan ḫāric olduḳ bilelim

Cehle geldik ise bir zindānı o
‘İlme geldik ise bir eyvānı o

M 44a

Uyḫudaysaḳ biz anıñ mestānıyız
Uyanıḳ isek anıñ destānıyız

Ḫışm u ceng kim ‘aks-i ḳahrıdır anıñ
Ṣulḥ u ‘adli ‘aks-i mihridir anıñ

Aġlar isem ebr-i pür-zerḳım aña
Ger gülersem ebr-i pür-berḳım aña

Biz kimiz ki bu cihānda pīç pīç
Çün elif bī-vech ola ol hīç hīç

Ḳayser-i Rūmuñ ilçisi Emīrü’l-mü’minīn ‘Ömer -raḍıya’llāhü ‘anhdan- bu āb u gil-i cism ile rūḥuñ ibtilāsı su’āli[196]

Çün ‘Ömerden ol resūl gūş eyledi
Gönli rūşen oldı hem cūş eyledi

[195] *Kur’ân-ı Kerîm*, Hadîd, 57/4: “Gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşa istivâ eden O’dur. Toprağa giren ve ondan çıkan, gökten inen ve ona yükselen her şeyi bilir. Nerede olursanız olun O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı görmektedir.”
[196] Ḳayser-i Rūmuñ: Resūl-i Rūmuñ E., M.

Maḥv olup ‘indinde ṣoru vü cevāb
Fāriġ oldı hem ḫaṭādan hem ṣevāb

Aṣlı farḳ itdi vü geçdi fer‘iden
Ḥikmet içün pürsiş itdi şer‘iden

İ 37a

‘Ömmere didi ne ḥikmet bu ne sır
Ḥabs ola ṣāfī olan cāy-ı keder

E 37a

Āb-ı ṣāfī gülde pinhāndır ‘aceb
Cān-ı ṣāfī bend-i ebdāndır ‘aceb

1535 Didi sen açdıñ bu dem baḫṣ-i ‘amīḳ
Ḥarfe sen ma‘nāyı bend itdiñ refīḳ

Ma‘nī-i āzādı sen ḥabs eylediñ
Bād-ı ḥarfe bend ile tebs eylediñ

Fā’ide_içün eylediñ ise bunı
Sen ki bulduñ dürri gezme hāmūnı

Ol ki andan fā’ide eyler ẓuhūr[197]
Çünki görmez bizi ol ki gördi nūr

Nice yüz biñ fā’ide var her biri
Nice yüz biñ olur anıñ aṣġarı

1540 Ol dem-i nuṭḳuñ ki cüz’i cüz’idir
Fā’ide küll oldı ḫālī cümle pür

Bir cüzi oldıysa saña kārger
Yā niçün küll ṭa‘nına ḳıldıñ güẕer

Sözde yoḳsa fā’ide eyle sükūt
Var ise ḳo i‘tirāżı şükri ṭut

M 44b

Şükr-i Ḥaḳ her gerdeniñ ṭavḳı olur
Ṣanma kim leccāc u turş-rū yol bulur

Ger turuş-rūlükle ṣoñra şükr ide
Sirke gibi şükr olur bī-fā’ide

1545 Sirkeyi ister iseñ ekl idesin
Sükkere ḫalṭ eyle bir şekl idesin

Şi‘r içinde ma‘nī pek maḥbūṭ degil
Ol ṣapan ṭaşı gibi mażbūṭ degil

[197] Ol ki: Ān ki İ.

Men erāde en yeclise me‘allāhi felyeclis me‘a ehli’t-taṣavvuf[198]

Bu ḳadeḥlerden resūl çün oldı mest
Ne risālet ḳaldı ne peyġām-ı dest

Vāle oldı ḳudret-i Allāhda
Ol resūl idi velī sen şāhda

Seyl deryāya gelince baḥr olur
Dāne mezra‘a gelince ẕaḫr olur

Nān ta‘alluḳ buldı çün Ādem ile
Mürde idi zinde oldı dem ile

Mūm u heyzüm nāra çün oldı fedā
Ẕāt-ı ẓulmānīsi envār oldı yā

Sürme ṭaşı çün mekān itdi gözi
Dīdebāna virdi bīnāyı özi

Ḳutlu o merde ki o vārestedir
Bir vücūd-ı zindeye peyvestedir

Vāy ol zindeye mürdeyle refīḳ
Mürdedir o zindelik olmış ġarīḳ

İ 37b

Çünki sen Ḳur’ān-ı Ḥaḳḳa ḳaçasın
Enbiyā āvānisini açasın

E 37b

Enbiyā ḥālidir o Ḳur’ān-ı Ḥaḳ
Baḥr-i pāk-ı kibriyā māhīsi baḳ

Oḳuyup da eylemez iseñ ḳabūl
Enbiyā vü evliyāyı görmek ol

Biliyorsın çünki oḳursın ḳaṣaṣ
Murġ-ı cāna ṭar gelür bunda ḳafaṣ

Murġa kim ḥālā ḳafes zindāndır
İstemezse çıḳasın nādāndır

Rūḥlar şol dem ḳafaṣdan ḳurtılur
Enbiyāya cümle ānlar yol bulur

M 45a

Ṭaşra çıḳmaḳdır saña cāy-ı ḫalāṣ
Ḳurtulacaḳ yol budur bu rāh-ı ḫāṣ

[198] Başlık: “Allah ile beraber olmak isteyen tasavvuf ehliyle otursun” sözünün mânâsı.

Ṭar ḳafesden dīn ile ḳurtılmuşuz
Ġayrı yol yoḳdur bunuñla bulmuşuz

Kendiñi rencūr idersin zār u zār
Tā seni ḫāric ḳılar bu iştihār

Şöhret-i ḫalḳ ise muḥkem benddir
Öyle muḥkemdir ki āhen künddir

Şol bāzirgānıñ ḥikāyesi ki ticāret ile Hindistāna gidüp ṭūṭī-i maḥbūsuñ ṭūṭīlere ḫaber virmesi

Vardı bir tācirde bir gūyā ṭūṭī
Ḳafaṣ içre ḥayli pür-zībā ṭūṭī

Çünki bāzirgān sefer itdi murād
Sūy-i Hindistāna gitmek oldı yād

Her ġulām u her kenīzek var idi
Her birine hedyeler va‘d eyledi

Her birisi istegin itdi ṭaleb
Va‘d ḳıldı cümleye ol merd hep

Didi ṭūṭīye saña ne armaġān
Getürem tā ḥıṭṭa-i Hindūsitān

Didi ṭūṭī vardur anda ṭūṭīler
Gördiginde ḥālimi vir sen ḫaber

Ki filān ṭūṭī sizin müştāḳıñız
Ez-ḳaẓā-yı āsumān maḥbūsımız

O selām eyler size hem dād diler
Çāre ister sizden ol irşād diler

Di ki lāyıḳ mı ki bende iştiyāḳ
Cān virem bunda ola ḥükm-i firāḳ

Böyle midir yā vefā-yı dōstān
Ben ḳılam ḥabs içre sizler būstān

Murġzārı yād idiñ siz ey mehān
Mergzārda bir ṣabūḥ ile emān

İ 38a

Dōstlarıñ yādı ‘aceb meymūn olur
Ḫāṣa kim o Leylī bu Mecnūn olur

E 38a

Ey ḥarīfān siz kemāl-i ẕevḳda
Kāse kāse ḫūn içem ben ‘avḳda

M 45b

Ẕikrim ile bir ḳadeḥ nūş eyleyiñ
Ḫāṭırım çün anda siz ḫoş eyleyiñ

Yā bu ḫāke düşmüşin yādı ile
Cür‘añızı ḫāke serp adı ile

Ḳanı ol ‘ahd ü yemīnler ey ‘aceb
Ḳanı ol şekker gibi va‘d-i dü leb

Bu firāḳım bende bedlikden ise
Sen bede bed eyler iseñ farḳı ne

Sen ki bedlik eyler iseñ vaḳt-i ceng
Tāzeler anı ṭarabla bāng-ı çeng

Saña devletden cināyet çünki ḫoş
İntiḳām almaġla leẕẕet çünki ḫoş

Nārdır bu līk nūruñ nic’olur
Mātemiñ bu tā ki sūruñ nic’olur

Ol ḥalāvetler ki vardır cevrde
Bulamaz bir kes bu luṭfı ġavrda[199]

Ḳorḳarım feryādıma raḥm eyleyüp
Az ide cevri baña fehm eyleyüp

Luṭfına da ḳahrına da ‘āşıḳım
Ben bu sözde ey ‘aceb ki ṣādıḳım

Ġayrı bundan ṣoñra būstān ḥārıyım
Bülbül-āsā bu sebebden zārīyim

‘Āşıḳ-ı külldür ki külldür kendisi
Kendine ‘āşıḳdır ‘aşḳıñ dirisi

Bu ne bülbül belki āteşden neheng
Cümle nā-ḫoşlar anıñ ‘aşḳıyla seng

[199] – E.; M. nüshasında derkenardır.

Bu ‘aceb bülbül ki feṯḥ eyler dehān
İster o ki yine ḫār u gülsitān

Ṣıfat-ı ecinḥa-i ṭuyūr-ı ‘aḳl-ı ilāhī

Ḳıṣṣa-i ṭūṭī-i cānda böyledir
Maḥrem-i murġāne şānda böyledir

Ḳuşcaġız ġāyet ża‘īf ü bī-günāh
Var derūnında Süleymān bā-sipāh

Bir şikāyet ile iñlerse eger
Zelzele düşer cihāna ser-te-ser

1595 Nāmeler peykler gelür Allāhdan
Dise yā Rab nice Lebbeyk şāhdan

M 46a

Ẕellesi ṭā‘atden a‘lā nezd-i Ḥaḳ
Cümleniñ īmānıña küfrī eḥaḳḳ

Eyler ol her demde bir mi‘rāc-ı ḫāṣ
Tācı üzre ḳorlar anıñ tāc-ı ḫāṣ

İ 38b

Ṣūreti ḫāk üzre cānı lā-mekān
Lā-mekān-ı fevḳ-ı vehm-i sālikān

E 38b

Ol degildir lā-mekān fehme gele
Her dem anda bir ḫayāl vehme gele

1600 Lā-mekān ile mekān ‘indinde hep
Ehl-i cennet çār-cūyıdır ‘aceb

Şerḥini ḳıṣalt virülmez āb u tāb
Urma dem va’llāhü a‘lem bi’ṣ-ṣavāb

Gelelim biz yine söze dōstān
Tācir ü ṭūṭī vü hem Hindūsitān

Merd-i bāzirgān ḳabūl itdi peyām
Cinslerine vāṣıl ide ve’s-selām

Ḫˇāce-i bāzirgānıñ Hindūsitānda ṭūṭīleri görüp ol ṭūṭīniñ ḫaberini teblīġ[200]

Vardı tā aḳṣā-yı Hindistāne o
Gördi nice ṭūṭīler anda ḳamu

[200] Başlık: Ḫˇāceniñ ṭūṭīleri Hindūstānda görüp ol ṭūṭīlerden selām-ı teblīġi E., M.

Merkebi eglendirüp ḳıldı nidā
Ol selām ile emānātı edā

Ditreyüp düşdi birisi der-‘aḳab
Öldi kesildi sesi cān virdi hep[201]

Ḫˇāce nādim oldı sözine o dem
Geldi ḥayvānıñ helākine nedem

Ṭūṭīniñ bu aḳrabāsı var ise
Yā meger bir rūḥ iki cisim ise

Niçün itdim niye virdim ben ḫaber
Yaḳdım ol bī-çāreyi ḳıldım żarar

Bu lişān çün seng ü āhen-veş gibi
Ṣıçrayan hem andan ol āteş gibi

Āteşi urma ṭaşa her dem güzāf
İster olsun rūy-ı ‘aḳl isterse lāf

Kim ḳarañlıḳ ḫāne her sū penbe var
Penbe ortasında nic’olur şerār

Ẓālim ol ḳavmdir ki gözlerin ḳapar
Sözleriyle ‘ālemi yakar yıḳar

M 46b

Bu cihānı bir süḫan vīrān ider
Mürde dilküleri hep şīrān ider

Cānlar aşlında ‘Īsā-dem olur
Bir demi zaḫm u diger merhem olur

Ger ḥicābı ḳaldırursañ cāndan
Söz Mesīḥ-āsā olur her āndan

Sen söz isterseñ eger ‘ayn-ı şeker
Ḥırṣdan ṣabr it yime ḥelvā-yı ter

Ṣabr olurmış müşteḥā-yı zīrekān
Līk ḥelvā ārzū-yı kūdekān[202]

İ 39a

Kim ki ṣabr ide o gerdūndan yüce
Kim ki ḥelvā yirse alçaḳdır ḫoce

[201] sesi: nefes E.
[202] kūdekān: zīdekān E.

E 39a

Ferīdü'd-dīn-i 'Aṭṭār -ḳuddise sırruhu-nuñ beytiniñ tefsīri

Tū ṣaḥīb nefsī ey ġāfil miyān-ı Ḥak ḫūn miḫūr
Ki ṣāḥib dil eger zehri ḫūred ān engübīn bāşed

Virmez aṣḥāb-ı dile aṣlā ziyān
Yise de zehr-i helāhil o 'ayān

Ḳurtılur perhīzden ṣıḥḥat bulur
Ṭālib-i miskīn teb içre olur

Didi Peyġamber ki ol ṭālib cerī'
Ṣaḳınup virme meṭālibde seri[203]

Gitme āteş yanına Nemrūd iseñ
Evvel İbrāhīm olup ṣoñra özen

Sen ne sebbāḥsın ne de deryā-yı pāk
Atma kendi kendiñ eylersin helāk

Ḳa'r-ı yemden biri gevher çıḳarur
Biri nārdan vird-i aḥmer çıḳarur

Ṭopraġı ṭutsaydı kāmil zer olur
Nāḳış altun ṭutsa ḫākister olur

Çün ḳabūl-i Ḥaḳḳ ola ol merd tā
Dest-i ef'ālinde hep dest-i Ḥudā

Dest-i nāḳış dest-i şeyṭāndır o hā
Ḥīle vü teklīf dāmı aña cā

Ehl-i 'illet n'işlese 'illet olur
Kāmiliñ küfri daḫı millet olur

M 47a

Cehl gelse ḳatına ol 'ilm olur
Cehl olur şol 'ilmi kim nāḳış bulur

Ey yarış iden piyāde bā-süvār
Başa çıḳmaz olamazsın pāyidār

[203] Hadîs-i Şerîf: Beyitten, "Ey cür'etli tâlib! Sakın, hiçbir matlûb ile mücâdele etme." Hadisin Arapça metni de dahil ulaşılamadığı için açıklaması girilmemiştir. Ankaravî metni ele almazken, Furûzanfer bu beyti işlememiştir.

Sāḥirānıñ Mūsā -‘aleyhi’s-selāma- ta‘ẓīmi ki ne emr idersin evvel sen mi ‘aṣānı ilḳā idersin yoḫsa biz mi

‘Ahd-i Fir‘avn-ı la‘īnde sāḥirān
Yarışup Mūsā ile anlar hemān

Līk Mūsāyı muḳaddem ṭutdılar
Sāḥirān anı mükerrem ṭutdılar

Didiler aña ki hep fermān seniñ
Sen bıraḳ evvel ‘aṣayı şān seniñ

1635 Didi yoḳ yoḳ başlayıñ siz ibtidā
Her ne varsa mekriñizde intihā

Anları ḳıldı ḳabūl ta‘ẓīm-i dīn
Bu ceremden dest ü pā virdi hemīn

Bildiler Ḥaḳḳını anıñ sāḥirān
Dest ü pāyı virdiler cürme hemān

İ 39b

Kāmilāna loḳma vü nükte ḥelāl
Yoḳ kemāliñ yime otur hem çü lāl

Çünki gūşsın dil degildir cins-i tū
Ḥaḳ buyurdı gūşlar içün *ensitū*[204]

E 39b

1640 Ṭoġdıġı demler çocuḳlar şīr nūş
Bir zamān ḫāmūş olurlar cümle gūş

Çoḳ zamān lāzım ki leb-cünbān ola
Güft ü gūdan ol süḫan-sencān ola

Gūşı olmaz ise ti ti dir gezer
İki ‘ālem ṣaġırıdır ḳıl ḥaẕer

Kerr-i aṣlī kim olamaz anda gūş
Dilsiz oldur ol degil nuṭḳ ile cūş

Çünki evvel sem‘ lāzım nuṭḳ ide[205]
Sūy-ı manṭıḳ rāh-ı sem‘ ile gide

[204] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/204: “Kur’an okunduğu zaman onu dinleyin ve sessiz durun ki rahmete nâil olasınız.”
[205] Çünki: Zīrā E.

1645

خـانــه را آیــیــد از در هــای او[206]
ور غرض خواهیـد در اســبـاب جو[207]

Sem‘a mevḳūf olmayan nuṭḳ-ı şerīf
Ḫālıḳıñ nuṭḳıdır ancaḳ ey naẕīf

M 47b

Kendi mübdi‘dir aña üstād yoḳ
Mesned cümle aña isnād yoḳ

Bāḳīsi ṣan‘atda vü rāh-ı maḳāl
Tābi‘-i üstād u muḥtāc-ı miṣāl

Degil ise bu sözüñ bīgānesi
Aġlayup mesken ola vīrānesi

1650 Çünki Ādem eşk ile oldı ḫalāṣ[208]
Her nefesde tevbe vü eşkdir menāṣ

Girye içün indi Ādem bu yire
Tā ola giryān u nālān ḫüzn ile

Cennet ü heft āsumāndan Ādemī
‘Öẕr içün indi bu cāha ḳademi

Sen de Ādem nesli iseñ lā-‘ilāç
Dā’im ol her dem ṭalebde gözüñ aç

Nār-ı dilden eşk-i çeşmi nuḳl ḳıl[209]
Ebr ü ḫūrşīdden olur būstānı bil

1655 Ne bilürsin gözyaşı ẕevḳini sen
Görmedüñdi ‘āşıḳ-ı yek-nān iken

Eger enbānıñ iderseñ ḫāliye
İrişürsin gevher-i iclālīye

Ṭıfl-ı cān şeyṭān südin tā içmesün
Kim melekle yarış itsün dün ü gün

Sen ki ẓulmetde melūl u tīresin
Bil ki İblīse hemān hemşīre-şīr

---

[206] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/189. Sana hilâlleri soruyorlar. De ki: "Onlar insanlar ve hac için vakit ölçüleridir. Erdemlilik asla evlere arkalarından gelip girmeniz değildir; fakat erdemlilik kişinin Allah’a saygılı olmasıdır. Evlere kapılarından gelin; Allah’a saygılı olun ki kurtuluşa eresiniz.”
[207] Çelebioğlu: Evlere kapılarından girin. Maksatları sebeplerinden arayın. C. 1, b. 1693.
[208] Çünki: Zīrā E.
[209] Nār-ı dilden eşk-i çeşmi: Āteş-i dil gözyaşında E.

Loḳma kim efzūn ide nūr-ı Kemāl
Ol ki taḥṣīli ola kesb-i celāl

Bir çerāġı söndürenden olsa yaġ
Söner elbetde o dem bizim çerāġ

İ 40a

‘İlm ü ḥikmet artırur nān-ı ḥelāl
‘Aşḳ u riḳḳat artırur nān-ı ḥelāl

Göresin kendiñde çün mekr ü ḥased
Loḳmadan bil cehl u ġafletdir ebed

E 40a

Buġday eken arpa alur mı ‘aceb
Kürre-i ḫar ṭoġmaz atdan ḳıl edeb

Toḫmdur loḳma ṣemer endīşedir
Baḥrdir loḳma güher endīşedir

Loḳma-i ḥillden aġız peydā ider
Meyl-i ḫıdmet ‘āzim-i ‘uḳbā ider

M 48a

Ṭūṭīlerden gördigini bāzirgānıñ ṭūṭīye taḳrīri

İtdi bāzirgān ticārātı tamām
Menziline geldi ḫandān şād-kām

Her ġulāmına getürdi armaġan
Virdi cāriyyātına daḫı nihān

Didi ṭūṭī armaġānım ne benim
Anda ne gördüñ ne didiñ ey şenim

Didi nādim oldum ol peyġāmdan
Ḳaldı cānım anda çün ārāmdan

Ben niçün nā-puḫte peyġāmı didim
Cehl ile ol yirde ol nāmı didim

Didi ey ḫˇāce peşīmānlıḳ niye
Muḳteżā ola ġumūm u māteme

Didi didim iştikā kim eylediñ
Bir gürūh ṭūṭīye ki sen söylediñ

İçlerinden birisi derdiñ ṭuyup
Ditredi vü öldi zehre çāk idüp

Ben peşīmān oldum ol söz ne idi
Söyledim ne fā'ide oldı didi

Çün ağızdan çıḳa bir nükte hemān
Oḳ gibidir ki anı atdı gümān

Girü dönmez yoldan oḳ çekme emek
Seyle başdan bend lāzım itme şek

Başdan aşarsa cihānı ṭutar o
Hīç 'aceb mi ki cihānı yıḳsa bu

Fi'lüñ āṡārı ġaybda ṭoġmada
Ṣanma ṭoġan ḥükm-i maḫlūḳ ey dede[210]

Yoḳ şerīki cümle maḫlūk-ı Ḫudā
Ol mevālīd gerçi kim nisbet-nümā

Zeyd bir oḳ atdı 'Amrdan yaña
'Amrı mecrūḥ itdi ol tīr-i ḳażā

Nice müddet nice yıl derdler ṭoġar
Derdi Ḥaḳdan yaradan ṣanmaz o er

Zeyd atdı ol dem ol merd ḳorḳudan
Tā ecel derdi füzūndur añlasañ

İ 40b

Ol veca'lar ol mevālīdden ola
Ol sebebden Zeyde evvel di n'ola[211]

M 48b

Ol veca'ları aña mensūb ḳıl
Līk cümle ṣan'at-ı Cebbār bil

E 40b

Buncılayındır dem ü dām u cimā'
Hep mevālīdden ki Ḥaḳḳa müsteṭā'

Evliyāya virdi bir ḳuvvet Ḫudā
Döndirür atılmış oḳı bī-merā

Hep mevālīde sebebdir bestedir
Nādim olmaz dest-i Rabdir restedir

Güfte nā-güfte iderler feṯḥ-i bāb
Tā ne şīş yanar ol sözden ne kebāb

[210] Ṣanma ṭoġan ḥükm-i maḫlūḳ ey dede: Līk doġanlar degil ḫalḳ-ı ḥükmide E.
[211] evvel: fā'il E.

Cümle dillerden işiden nükteyi
Ol sözi maḥv itdi buldı noḳṭayı

Eylese bürhān u hüccet iḳtiżā
Oḳı sen gel āyet-i *ev nünsihā*[212]

Āyet-i *ensevkümü ẕikrī* oḳı[213]
Ḳudret-i nisyān ṭabi‘īdir ḳamu

Ḳudret-i teẕkīr ü nisyān çünki var
Cümle ḫalḳıñ göñlini ḳāhir o yār

Baġlaya nisyān ile rāh-ı naẓar
İş görilmez olsa da yüz biñ hüner

هـزل را بـکـذار ای کـه جـاه جـو
دیـدی پیغمبر ســکـا *انســوکموا*[214]

Ṣāḥib-i ḳarye şeh-i ecsāmdır
Ṣāḥib-i dil şāh-ı dil-ākāmdır(?)

Görmeniñ fer‘i emel yoḳ bunda şek
Merdüm olmaz hīç illā merdümek

Söyleyemem ben tamāmen bu sözi
Men‘ ider aṣḥāb-ı merkeziñ özi

Ẕikr ḫalḳı çünki nisyān ideler
Ḥaḳladır imdād u iḥsān ideler[215]

Ṣad hezārān ḳonsa aña bed ü ḥōş
Gicesi eyler göñülden anı boş

Gündüz eyler dilleri anıñla pür
Ol ṣadefleri ḳılar mecmū‘-ı dür

Sābiḳūnuñ böyledir endīşesi
Kim hidāyet ola ḫalḳıñ pīşesi

Ṣan‘atıñ ne ise ol saña yarar
Tā saña esbāb ḳapusın açar

[212] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/106: “Biz bir ayeti nesheder yahut onu unutturursak, ondan daha hayırlısını yahut mislini getiririz.”
[213] *Kur’ân-ı Kerîm*, Mü’minûn, 23/110: “Ama siz (ey müşrikler), işte onları alaya aldınız; sonunda bu tutumunuz size beni hatırlamayı unutturdu. Hep gülerdiniz onlara.’”
[214] *Kur’ân-ı Kerîm*, Mü’minûn, 23/110.
Çelebioğlu: Yüce kişileri siz alaya aldınız. Tanrı, kelâmında “Ensevküm” dedi. C. 1, b. 1743.
[215] Ẕikr ḫalḳı ḫalḳı çün nisyān ide / Ḥaḳladır imdādlar iḥsān ide E.

M 49a

Zergeriñ pīşesi āhengerde yoḳ
İyü ḫūylınıñ ḫūyı münkirde yoḳ

Pīşeler ḫūylar cihāz gibi tamām
Sūy-ı ḫışma geleler rūz-ı ḳıyām

1705 Uyḳudan ṣoñra olan pīşe vü ḫūy
Yine hep ḫˇābe rücū‘ eyler o ṣūy

İ 41a

Pīşeler endīşeler vaḳt-i ṣabāḥ
Yonca-veş virür derūna inşirāḥ

Nāme-res ḥamāmeler her ḳaryeden
Kendi şehrine gider fehm eyle sen

E 41a

Ṭūṭī ol ṭūṭīniñ ḥareketini gūş eyledükde ḳafesde ölmesi ve tāciriñ nevḥa ve zārı

Çün işitdi ḳuş ki ṭūṭī n’eyledi
Düşdi öldi hem de evvel ditredi

Ancılayın gözlerinden yaş döküp
Ṣıçradı urdı yire kendin urup[216]

1710 Çün bu reng ile bu ḫalāyıḳ görüp
Ṣıçradı ḫˇāce girībānıñ söküp

Didi ey ṭūṭī-i ḫūb u ḫoş niçün
N’oldı böyle niye oldı uş niçün

Ey dirīġā ḫoş ṣadā ra‘nā ḳuşum
Ey dirīġā hem-demim zībā ḳuşum

Ey dirīġā murġ-ı ḫoş elḥān idiñ
Rāḥ-ı rūḥ u ravża-i rıḍvān idiñ

Ger Süleymāna ideydiñ ḫıdmeti
Ġayrı ḳuşa itmez idi raġbeti

1715 Ey dirīġā buldum idi ḳuş belī
Tīzcek döndirdi yüz benden velī

Ey lisān çoḳdur ziyān senden baña
Sen ki söylersin ne diyem ben saña

[216] kendin: tācın E.

Ey zebān āteş de sen ḫirmen de sen
Vazgel ḫirmene āteş urmadan

Gizlice cān senden efġān eyliyor
Gerçi her ne diseñ ol ān eyliyor

Ey zebān hem genc-i bī-pāyānsın
Ey zebān hem renc-i bī-dermānsın

M 49b

Hem ṣafīr ü ḫud'a-i murġāndasın
Hem enīs-i vaḥşet-i hicrāndasın

Nice bir kesdiñ emān ey bī-emān
Ey ki kinim ile gizlersin kemān

Sensin ol murġumı iḫrāc eyleyen
Ẓulüm otlaġında ġayrı ṭurma sen

Yā baña vir bir cevāb yā 'adl ḳıl
Yā beni esbāb-ı şādī ile bil

Ey dirīġā murġ-ı ḫoş pervāz idiñ
İntihādan bed'e uçar bāz idiñ

Ey dirīġā nūr-ı ẓulmet sūz idiñ
Ey dirīġā ṣubḥ-ı rūz-efrūz idiñ

'Āşıḳ-ı renc oldı nādān tā ebed
Ḳalḳ da *Lā uḳsım* oḳı tā *Fī kebed*[217]

İ 41b

Rūyuñ ile fāriġim bilmem kebed
Cūy-ı ṣāfīyim ki yoḳ bende zebed

Ey dirīġā seni görmekdir ḫayāl
Öz vücūduñ inḳıtā'a bu miṯāl

E 41b

Ġayret-i Ḥaḳḳ oldı ġayrı çāre yoḳ
Ḥükm-i Ḥaḳdan bir göñül deyyāre yoḳ

Ġayret ol olur ki Ḥaḳḳıñ ġayrıdır
Ḥadd ü iḥṣādan füzūndur ayrıdır

Ey dirīġā gözyaşım deryā ola
Tā niṯār-ı dilber-i zībā ola

[217] *Kur'ân-ı Kerîm*, Beled, 90/1-4: "Yemin ederim bu beldeye. Ve sen bu beldede ikamet etmektesin. Ve bir pedere ve zürriyetine de -andolsun-. Muhakkak ki biz insanı elbette bir meşakkat içinde bulunacağı bir mahiyette yarattık".

Murġ-ı zīrek idiñ ey ṭūṭīm sen
Tercemān-ı fikret ü esrārı men

Her ne taḳdīr oldı gūyā gelmedi
İbtidā gün söylenen yādım idi

Ṭūṭī-i gūyā ṣadā vaḫy-i şühūd?
Āferīnişten muḳaddem bir vücūd

Enderūnında nihān ṭūṭī seniñ
Şunda bunda ‘aksini gördüñ anıñ

Seni ġamnāk itse sen şādsın aña
Ẓulmi maḳbūlüñ ‘adl-veş dā’imā

Ey ki sen cānıñ yıḳarsın ten içün
Cāñı yaḳdıñ şu‘lelendi ten bugün

Ben ki yandım yanmış ādem isterem
Ḫār u ḫāşākim yaḳa ide kerem

M 50a

Yanıḳ olan ḳābil-i āteş olur
Sūḫte elbetde āteş-keş olur

Ey dirīġā ey dirīġā ey dirīġ
Böyle bir māh oldı şimdi zīr-i mīġ

Dem ururbut āteş-i dil tīz olur
Şīr-i hicr āşüfte vü ḫūn-rīz olur

Kim ki huşyār oldı tünddür hem o mest
Nice olur kāsesi vardır be-dest

Şīr-i mestī ki vaşıfdan ḫāric o
Bu basīṭ-i mergzārdan oldı bu

Ḳāfiye fikr eyledim dildārımız
Didi düşünme düşün dīdārımız

Ḫoş otur ey ḳāfiye-endīş sen
Devlet olan ḳāfiye der-pīş men

Ḥarf nedir ki sen anı yār idesin
Ḥarf nedir ki ḫār-ı dīvār idesin

Ḥarf ü ṣavt u ḫāki ifnā eyleyem
Def‘ idüp bu üçi da‘vā eyleyem

Ol demi kim itdim Ādemden nihān
Saña diyem işte esrār-ı cihān

Ol demi İbrāhīme söylemedim
Ol demi Cebrā'īle hem dimedim

İ 42a

Ol demi aṣlā Mesīḥā bilmedi
Ġayretinden Ḥaḳ da bizsiz dimedi

Bu luġatde "biz" ne iṣbāt u nefy
Ben ne iṣbātım benim bī-ẕāt u nefy

E 42a

Nākesi kesden iyü farḳ eylerim
Kes yüñünden nākesiyyet isterim

Cümle şāhān kendi dūnuñ dūnıdır
Cümle ḫalḳān mest-i dīger-gūnıdır

Cümle şāhān kendi 'abdınıñ ḳulı
Cümle ḫalḳān ulusına hep ulı

Ḳuşları ṣayyād eyler çün şikār
Ansızın olmaḳdır ol meftūn şikār

Bī-dilānı dilberān cāndan sever
'Āşıḳān ma'şūḳuñ elbet ṣayd ider

Gördügüñ 'āşıḳları ma'şūḳ ṣay
Nisbet ile bu o o bu cān fedā

M 50b

Teşnegān ki ṭālib-i āb iseler
Ṣu daḫı 'ālemde hep teşne diler

Çünki 'āşıḳsın hemān ḫāmūş ol
Ger ḳulaġıñ çekse sen hep gūş ol[218]

Bend ḳıl seyli çü seylān ider o
Yoḫsa rüsvālıḳla vīrān ider o

Hīç ġam çekmem ki vīrān eyleye
Zīr-i vīrān genc-i pinhān eyleye

Ġarḳ-ı Ḥaḳḳ ol ger dilerseñ ġarḳter
Mevc-i baḥr-i cān gibi zīr ü zeber

[218] – E.

Baḥriñ altı mıdur aḥsen yā zeber
Tīri mi dil-keş saña yāḫud siper

Olma lā vü vesvese meftūnı sen
Sen ṭarab ile velā farḳın üzen

Ger murād kese meẕāḳ-ı şekkeri
Bilemediñ sen murād-ı dilberi

Ṣad hilāl-i ḫūn-behā bir necm-i āl
‘Ālemiñ ḳanını dökmekdir ḥelāl

Ḫūn-behānıñ biz behāsın bulmuşuz
Cān-fedālıḳ rāh-ı rāstın bulmuşuz

‘Āşıḳānıñ çün ḥayātı mürdelik
Göñli bulmaḳlıḳ hemān dilberdelik

Ben göñül ḫasteye ṣad nāz u delāl
O bahāne ile gösterür melāl

‘Āḳıbet dir cān u dil ġarḳdır saña
Didi git git oḳuma efsūn baña

Bilemem ben sen nedir fikr itdigiñ
Ey iki göz dōstı nice gördigiñ

Ey girān-cān ḫ‘ār gördüñ ötesin
Var ise pek ucuz aldıñ ötesin

İ 42b

Kim ki anı ‘aḳlıla erzān virür
Gevheri bir nāna her ṣıbyān virür

Ġarḳ-ı ‘aşḳım ki ol ‘aşḳ içre hemīn
Ġarḳ-ı ‘aḳl-ı evvelīn ü āḫirīn

Mücmelin didim saña itmem beyān
Yoḫsa hep lebler yanar ṣoñra zebān

E 42b

Ben ki leb didim leb-i deryādır o
Ben ki lā didim murād illādır o

M 51a

Otururdum ṭatlılıḳdan ben turuş
Çoḳ süḫandan olayım ġayrı ḫamuş

Tā ki şīrīnligi ‘ālemden hemān
Turş-rūluḳ perdesi ḳılsun nihān

Her ḳulaġa girmeye tā bu süḫan
Biñde birin söylesem sırr-ı ledün

Ḥakīm Senāīniñ ḳavli ki:
Beher çi ez rāh u īmānī çi küfrān-ı ḥarf ve
çi īmān-ı beher çi ez dōst dūr üftī çi zişt ān naḳş çi zībā
şol ma‘nāda ki: “Nebī -‘aleyhi’s-selām- buyurur:
in sa‘den le ġayūrün vānā aġyerü min sa‘din va’llāhü aġyerü
minī ve min ġayretihi ḥarrame’l-fevāḥişe mā ẓahera minhā vemā baṭane
-ḥadīsiniñ ma‘nāsı ḥakkında-[219]

Cümle ‘ālemden ġayūrdur çünki Ḥaḳ
Cümleye ġayretle virmişdir sebaḳ

O ki cāndır bu cihān çün kālbed
Kālbed cāndan ḳabūlī nīk ü bed

Her ki miḥrāb-ı namāzı ‘ayn ola
Cānib-i īmāna gitmek şeyn ola

Pādişāha cāmedār olan kişi
Pādişāha buncaḳ almaḳ ne işi

Kim ki sulṭān ile ola hem-nişīn
Derde oturmak aña ‘ayb u ġabīn

Pādişāhıñ elini öper iken
Pāy-ı būsuñ iḫtiyār itmek neden

Gerçi pāya baş ḳomaḳ ḫıdmet olur
Līkin ol ḫıdmet ḫaṭā zillet olur

Şāhda ġayret olur her kim ki o
İntiḫāb ide aña göstere rū

Ġayret-i Ḥaḳḳa miṣāl gendüm olur
Vaḳt-i ḫirmen ġayret-i merdüm olur

Ġayret-i aṣlı biliñ Allāhdan
Fer‘-i Ḥaḳdır cümle ḫalḳ ol şāhdan

Şerḫini terk eyleyüp idem gīle
Kim cefāsı çoḳ o yār-ı dih-dile

İ 43a

İñlerem ben nāle zīrā ḫoş gelür
Dü cihāndan nāle vü ġam istenür

[219] Başlık: Ḥakīm Senāīniñ ḳavlini tefsīr: Beher çi ez rāh u īmānī çi küfrān-ı ḥarf vü çi īmān-ı beher çi ez dōst dūr üftī çi zişt ān naḳş çi zībā şol ma‘nāda ki: “Nebī -‘aleyhi’s-selām- buyurur: in sa‘den le ġayūrün vānā aġyerü min sa‘din va’llāhü aġyerü minī ve min ġayretihi ḥarrame’l-fevāḥişe mā ẓahera minhā vemā baṭane E.

M 51b

Ki dilinden nice feryād itmeyim
Ḫalḳa-i mestāne çünki gitmeyim

Gice gibi olmayım bī-rūz o
Bī-viṣāl-i rūy-ı rūz-efrūz o

Nā-ḫoşı ḫoşdur benim cānımda hem
Cān fedā yār-i dil-i rencān idem

E 43a

Kendi derd ü rencime ben ‘āşıḳım
Ḥaḳ rıżāsıyçün sözümde ṣādıḳım

Sürmedir gözüme ḫāk-i ġam benim
Nūr-ı çeşmim ola pür-dür hem benim

Gözyaşını ḫalḳ hep idbār bilür
Ol güherdir ḫalḳ eşk-i zār bilür

Cān cāndandır benim bu iştikām
Degilem şākī rivāyetdir merām

Dir göñül her dem ki ben rencīdeyim
Kim nifāḳdan nāşī hem ḫandīdeyim

Ṭoġrıluḳ ḳıl ṭoġrılarıñ faḫrısın
Āsitān ben sen cihānıñ ṣadrısın

Āsitān u ṣadr mā‘nāsı nedir
Mā vü men di o ṭaraf di di nedir

Mā vü menden eyleyen cānıñ ḫalāṣ
Merd ü zende rūḥı bulmuşdur menāṣ

Merd ü zen çün bir ola sensin o bir
Çünki yekler maḥv ola sensin o ser

Bu men ü māyı anıñ çün eylediñ
Sen seniñle nerd-i ḫıdmet oynadıñ

Tā men ü tūlar bütün bir cān ola
‘Āḳıbet müsteġraḳ-ı cānān ola

Cümle hesttir gelsene ey emr-i *kün*
Ey münezzeh lafẓ-ı küllden hem süḫan

Cism ü cismānı görülmek mümkin o
Hep ġam u şādī ḫayālīdir ḳamu

Baġlı göñüldür ġam u ḫandīdelik
Dime kim işe yarar ol bendelik

Ol ki o beste ġam u hem ḫandedir
Bu ikide āriyetle zindedir

Bāġ-ı ʻaşḳıñ sebz-i seyr-i müntehā
Şād u ġamdan ġayrı çoḳdur mīve hā

M 52a

ʻĀşıḳıyyet bu iki ḥālden yüce
Bī-bahār u bī-ḫazān ter ey ḫoce

Vir zekāt-ı rūyıñı ey ḫūb-rū
Şerḥa şerḥa cān-ı şerḥiñ söyle hū

Kim girişme ġamze-i ġammāz ʻaceb
Dāġ-ı tāze ḳoydı göñlüm üzre hep

İ 43b

Ben ḥelāl itdim dökerse ḳanımı
Böyle didim ḳaçar almaz cānımı

Nāleden sen ḳaçıran ḫākīleri
N'ola ġamletmek bu ġamnākīleri

Ey ki maşrıḳda ṣabāḥda parlayan
Çeşme gibi maşrıḳıñ cūşda hemān

Ne bahāne eylemek şeydālara
Kim bahā yoḳ şekkerīn lebhālara

E 43b

Bu cihān-ı köhneniñ hem cānı sen
Diñle efġānı ten-i bī-cāndan

Şerḥ-i güli terk ḳıl Allāh içün
Gülden ayrı bülbüli şerḥ it bütün

Şādī u ġamdan degildir cūşımız
Hem ḫayāl ü vehm olmaz hūşımız

Ġayrı bir ḥālet velī nādirdir o
Olma münkir ġayret-i Ḥaḳdır ḳamu

Eyleme insān ḥāline ḳıyās
Cevr ü iḥsān menzilin bilme esās

Cevr ü iḥsān şād u renc ḥādiṣ olur
Ḥādiṣ ölür Ḥaḳḳ añā vāriṣ olur

Ṣubḥ oldı ṣubḥa sen puşt ü penāh
‘Öẕr-i maḫdūmı Ḥüsāme’d-dīn be-ḫᵕāh

‘Aḳl u cānıñ ‘öẕr-ḫᵕāhı cümlesin
Cān-ı cān hem tābiş-i mercān da sen

Ṣubḥımız nūrı seniñ nūrından o
Her ṣabūḥda ṣubḥ-ı Manṣūrundan o

Seniñ iḥsānıñ beni böyle iden
Bāde-i şevḳiñ ṭarab hem ẕevḳ viren

Bāde cūş itse gedā-yı cūşımız
Gerdişinde çarḫ gedā-yı hūşımız

Bāde bizden mest biz andan degil
Cism bizden hest biz andan degil

M 52b

Biz ki zenbūruz ḳalıblardır çü mūm
Ḫāne ḫāne ḳalıbı ḳıldı çü mūm[220]

Söz uzadı gel ḥadīṯ-i tācire
Nice oldı ḥāl-i zār-ı hācire

Ḫᵕāce-i tācir ḥikāyetine rücū‘

Ḫᵕāce derd ü āteş içre pür-ḥanīn
Bu perīşān sözleri söyler hemīn

Geh tenāḳuṣ gāhī nāz u geh niyāz
Gāh sevdā-yı ḥaḳīḳat geh mecāz

Ġarḳ olan ādem ki cān içün meded
Her giyāha uzadır bī-çāre yed

Ḳanġısını ṭutsa elbette ḫaṭar
El ayaḳ ṣaldırur aña bīm-i ser

İ 44a

Böyle āşüfteligi ġāyet sever
Yatmadan bīhūde sa‘y a‘lā vü ter

[220] ḳalıbı ḳıldı: ḳıldı ḳalıbı E.

Pādişāh elbetde bī-kār olamaz
Nāle andan ṭarfa bīmār olamaz

Bundan içün didi Raḥmān ey püser
Külle yevmin hüve fī-şe'n ey püser[221]

Sen bu yolda eyle pek sa'y-i belīġ
Vaḳtiñ āḫir olıcaḳ itme dirīġ

E 44a

Çün dem-i āḫirde dem āḫir olur
Ol 'ināyet ile ṣāḥib-sırr olur

Kim ki dirse cān merd ü zenedir
Şāh-ı cāna çeşm ü gūş revzenedir

Ölmüş ṭūṭīyi ḳafeşdan atup ve ṭūṭīniñ uçması

Ṭūṭīyi atdı ḳafesden ba'de-zān
Ṭūṭīcik uçdı bülend şāḫā o ān

Merde ṭūṭī şöyle pervāz eyledi
Āfitāb-ı çarḫı hem-rāz eyledi

Ḫˇāce ḫayrān oldı murġuñ kārına
Vāḳıf oldı ol ḳuşuñ esrārına

Ḳaldırup başın didi ey 'andelīb
Ḥāliñi şerḥ u beyāndan vir naṣīb

N'eyledi anda o ta'līm eylediñ
Mekr idüp cānımı tā līm eylediñ

M 53a

Didi ṭūṭī fi'li baña virdi pend
Ki sesiñ kes ki sebeb o saña bend

Seniñ āvāzıñ seni bend eyledi
Kendiñi öldür diyü pend eyledi

Ya'nī kim ey ḫāṣṣ u 'āmıñ muṭrıbı
Mürde ol ben gibi ḳurtul kes ipi

Dāne olsañ ḳuşcaġızlar divşirür
Ġonçe olsañ çü çocuḳlar divşirür

[221] *Kur'ân-ı Kerîm*, Rahmân, 55/29: "Göklerde ve yerde bulunanların hepsi O'ndan ister (O'na muhtaçtır). O her an yaratma halindedir."

Dāneyi ṣaḳla da küllī dām ol
Ġonçeyi ṣaḳla giyāh-ı bām ol[222]

Kendi ḥüsnüñ her kim eylerse murād
Yüz ḳażā ol cānibe esdi çü bād

Çeşmler hem ḫışmlar hem reşkler
Ṣu döker gözyaşına hem meşkler

Yırtar anı ġayretinden düşmenān
Devrini sürerler anıñ dōstān

1855 Kim ki ġāfil kiştine vaḳt-i bahār
O ne bilür ḳıymeti der-rūzgār

Ḥaḳ penāh-ı luṭfına ḳaçmaḳ gerek
Ki hezārān luṭf-ı ervāḥa bezek

Tā bulınca bir penāh olur penāh
Āb u āteş gūyiyā saña sipāh

İ 44b

Nūḥ ile Mūsāya deryā yār olup
Düşmenānı kīn ile ḳahhār olup

Āteş İbrāhīmine ḥışn-ı ḥaṣīn
Dūdı ile öldi Nemrūd-ı laʻīn

1860 Kūh Yaḥyāyı çaġırdı kendine
Ḳaṣd iden küffārı ṭutdı sengine

Didi ey Yaḥyā ki sen gel bāña ḳaç
Seni ḥıfẓ idem ḳılıçdan bī-ʻilāc

E 44b

Ṭūṭīniñ ẖ̆āceye vedāʻ idüp uçması

Bir iki nuṭḳ itdi ṭūṭī pür-meẕāḳ
Ṣoñra didi es-selām ü el-firāḳ

H̱̆āce didi fī-emāni'llāh git
Bāña öġretdiñ yeñi yol bir ögüt

H̱̆āce kendine didi bu pend bañā
Bu yolı ṭutam ki rūşendir şehā

[222] Ġonçeyi şaḳla giyāh-ı bām ol: Ġonçeyi şaḳla da küllī rām ol İ.

M 53b

Ṭūṭīden kemter midir cānım benim
İyü olandır hemān cān u tenim[223]

Ḫalḳıñ ta‘ẓīminiñ ve müşārün bi’l-benān olmanıñ mażarratı

Ten ḳafeş şekli vü tendir ḫār-ı cān
Aldanurlar dāḫilān u ḫāricān

Biri dir ki işte ben hem-rāz sañā
O biri dir olamam enbāz saña

Biri dir yoḳdur seniñ gibi vücūd
Hem cemālde fażl u iḥsān hem de cūd

Biri dir ki bu iki ‘ālem seniñ
Cümle cānlardır ṭufeyliñ hem seniñ

Kendine meftūn görince ḫalḳı hep
Kibr ile elden gider ol kes ‘aceb

Bilmez o anıñ gibi yüz biñi hep
Bir ḳaşıḳ ṣuda boġar şeyṭān ‘aceb

Luṭfı sālūsuñ ‘aceb ḫoş loḳmadır
Az yi kim zīrā pür-āteş loḳmadır

Āteşi gizli vü ẕevḳi āşikār
Tütüni ẓāhir olur pāyān-ı kār

Dime kim ol medḥi ben almam hīçe
Ṭama‘ından nāşīdir gündüz gice

Medḥ iden hicv eyler ise āşikār
Göñli āteş kesilür çeşmi ġubār

Gerçi bilürsin ki ḫırmāndan sözi
Ki merāmıñ bulmadı senden özi

Ol eṣer ḳalur derūnında seniñ
Tecrübe medḥinde de ẕevḳiñ seniñ

Nice günler ol eṣer bāḳī olur
Māye-i kibr ü ḫıdā‘ı cān bolur

[223] cān u tenim: cān ey şenim E.

İ 45a

Līk görinmezse ger şīrīn medḥ
Bed görinür ise gūyā ki ḳadḥ

Ṣanki bir maṭbūḥ u ḥabdur ki yidiñ
Şūriş ü renciñ ḳabūl itdim didiñ

Yiyesin bir dem ki ḥelvā ẕevḳi var[224]
Olmaz ol ẕevḳde eṣer hīç pāyidār

Pāyidār olmaz dime kim pāyidār
Żıddı żıddıyla bilürsin āşikār

E 45a, M 54a

Pāyidār olur şeker te'ṣīri çün
Ṣoñra yapar bir çıban neşter içün

Çoḳ medḥden nefs bed Fir'avn olur
خواردار این نفس سرکویش بزور[225]

Ḳādir iseñ bende ol şāh olma sen
Ṭop ol çevkāne hem-rāg olma sen

Ḳalmaz ise sen de ol luṭf u cemāl
Ol muṣāḥibler ider senden melāl

Ol cemā'at saña kim eylerdi rīv
Cümlesi gördükde dirler sañā dīv

Ḳapuda görseydiler dirler saña
Bir ulu çıḳmış mezārdan işte hā

Ketḫudā emri veş aña nām virür
Tā o sālūs ile aña dām virür

Çünki bed-nāmlıḳla ḫalḳ rīşīn ṭuta
Dīve 'ār gelür ki teftīşin ṭuta

Ādeme dīv gelmesidir şer içün
Dīv gelmez saña dīv senden zebūn

Ādem iseñ dīv der-peydir saña
Ḳoşar arḳañdan virür dürlü ṣafā

Çünki dīvlik ḥūyı sende üstüvār
Dīv ḳaçar senden o dem ey nā-bekār

[224] bir dem ki ḥelvā: ḥelvā ki bir dem E.
[225] Çelebioğlu: Nefis, pek çok övülmekle Firavun gibi âsî olur. Nefsini alçaltmayan yardımsız kalır. C. 1, b. 1938.

Etegiñe aşılurdı bir zamān
Böyle olduñ ḳaçar ol senden hemān

Māşā-allāhu-kāneniñ tefsīri[226]

Bunları ben söyledim lākin ṭarīḳ
Hīçdir Ḥaḳdan ‘ināyetsiz refīḳ

Bī-ināyāt-ı Ḥaḳ u ḫāsānesi
Ki melek olsa sehīdir nāmesi

Ey Ḫudā fażlıñ seniñ ḥācet revā
Sen var iken ẕikr-i kes olmaz revā

Bu ḳadar irşād sen baḫş eylediñ
Çoḳ ‘ayıblar sırr idüp naḳş eylediñ

Ḳaṭre-i dāniş baġışladıñ ezel
Muttaṣıl ḳıl baḥriñe Rabb-i ezel

Cānıma bir ḳaṭre ‘ilm iḥsān seniñ
Ḳurtar anı ḫāk-i tenden cān seniñ

İ 45b, M 54b

Andan evvel kim anı ḫāk ḫasf ide
Andan evvel kim anı bād neşf ide

Neşf iderlerse de sen ḳādir İlāh
Ḳurtarup anlardan eylersin nigāh

Ḳaṭre ister döküle ister uça[227]
Ḳudretiñ genci yine ṭurur becā

Sūy-ı hestīye ‘ademden her zamān
Oldı yā Rab kārvān der-kārvān

E 45b

Ḫāṣṣaten her gice efkār u ‘uḳūl
Yoḳ olurlar ġarḳa-i baḥr-i neġūl

Yine vaḳt-i ṣubḥ ol Allāhīler
Baş ururlar baḥrden çün māhīler

Çün ḥazān ola nice biñ şāḫ u berg
Bozılup alup gider deryā-yı merg

Nevḥager gibi siyeh ḳarġa öte
Gülsitānda sebzeye nevḥa duta

[226] Başlık: Tefsīr-i māşāallāhü kāne E., M.
[227] ister: her dem E.

Yine fermān ide sālār-ı ḳurī
‘Ademe ki ne yidiñse vir giri

Ne yidiñse girü vir merg-i siyāh
Bergden ister nebāt ister giyāh

Ey birāder bir dem ‘aḳlıñ başa al
Var bahārıñda ḫazānıñda miṣāl

Ḳıl göñül bāġıñ ter ü tāze hemīn
Ġonca-gülden serv ile hem yāsemīn

Berg olur ġālib ider şāḫı nihān
Gül ider ṣaḥrāları gāhī nihān

Bu süḫandır neş’e-i ‘aḳl-ı külī
Būyıdır gül serv-i ra‘nā sünbülī

Būy-ı gül derk eylediñ yoḳ gül henüz
Cūş-ı mül fehm eylediñ yoḳ mül henüz

Bū ḳılavuzdur seniñ hem rehberiñ
Götürür ḫulda bulursın Kevṯeriñ

Göz devāsıdır bu bū kim nūr-sāz
Būdan oldı dīde-i Ya‘ḳūb bāz

Būy-ı bed virür göze ża‘f u remed
Būy-ı Yūsuf dīdeye yār u meded

Yūsuf olmazsın hele Ya‘ḳūb ol
Her zamān pür-girye vü āşūb ol

M 55a

Diñle pendi ey Ḥaḳīm-i Ġaznevī
Tā bulasın köhne tende sen nevī

Nāz iden gül gibi gül yüzli gerek
Yoġısa bed-ḫūyluḳ itme böyle pek

Çirkin olur çirkine nāz u niyāz
Ḳatı müşkil çeşm-i nā-bīnāda bāz

Yūsuf ‘indinde güzellenme ṣaḳın
Anda rāh-ı āh-ı Ya‘ḳūbī yaḳın

İ 46a

Ṭūṭīniñ ölmesi ma‘nāsı niyāz
Kendiñi faḳr u niyāzda mürde-sāz

1925 Tā dem-i ‘Īsā seni zinde ḳıla
Kendi gibi ḫūb u ferḫunde ḳıla

Hīç bahārāndan olur mı tāze seng
Ḫāk ol kim gül bite tā reng reng

Nice yıllar ṭaş idiñ ġāyet fużūl
Tecrübe ḳıl bir zamān da ḫāk ol

E 47a

‘Ömer -raḍıya’llāhü anhıñ- ‘ahdinde
pīr-i çengīniñ ḥikāyetidir ki
Allāh içün gūristānda çeng çalar idi

Anı işitdiñ mi ki ‘ahd-i Ömer
Var idi bir çeng-i muṭrıb pür-hüner

Bülbül āvāzından olur idi mest
Ol ṣadādan bir ṭarab biñ virdi dest

1930 Zīnet-i her meclis ü mecma‘ idi
Hem nevāsı zīver-i merta‘ idi

Kim ki İsrāfīl-veş āvāzesi
Mürdelere cān virür āġāzesi[228]

Yār-ı sā’il idi ṣan İsrāfīle
Diñlese ḳanat biter idi fīle

Ura çün İsrāfīl bir gün nāleyi[229]
Cānlı eyler mürde-i ṣad-sāleyi

Enbiyānıñ var derūnında naġam
Cān virürler ṭālibīne dem-be-dem

1935 Añlamaz ol nāleyi hīç gūş-ı ḥis
Kim sitemlerden o gūş olmış naḥs

Ādem işitmez perīniñ naġmesin
Yimemiş esrār-ı perī zaḥmesin

M 55b

Gerçi bu ‘ālemde perī naġmesi
Naġme-i dil daḫı a‘lā dimesi

Hem perī hem ādemī zindānīdir
Her ikisi cāhil ü hem fānīdir

[228] āġāzesi: her şāzesi E.
[229] Mısra vezne uymamaktadır.

Maʻşere'l-cin sūre-i Raḥmāna baḳ
*Testeṭī'ū tenfeẕū*dan al sebaḳ[230]

Enderūndan naġme-sencdir evliyā
Evvelā dirler ki ey eczā-yı lā

Nefy-i "lā"sından çıḳarıñ başıñız
Hem ḫayāl ü vehm ṭaġın aşıñız

Cümleten pūsīdedir kevn ü fesād
Cān-ı bāḳī bitmez ü ṭoġmaz murād

Söylesem bir nebẕe ben bu naġmeden
Nice cānlar baş çıḳarur daḫmeden

Ḳulaġıñ yaḳın getür kim dūr degil
Līk naḳl itmek saña destūr degil

İ 46b

Vaḳtiñ İsrāfīlidir bil evliyā
Mürde anlardan bulur cān u nemā[231]

Ten mezārında ulu cānlar bütün
Ṣıçraşurlar demlerinden gün-be-gün

Dir ki bu āvāz başḳa bir ṣadā
Kim ḫayāt virmek hele kār-ı Ḫudā

Biz bi-küllī mürde vü naḳṣ u zebūn
Bāng-ı Ḥaḳ geldi de ḳalḳdı büsbütün

E 46b

Bang-ı Ḥaḳ çünki ḥicābdır bī-ḥicāb
Meryeme nefḫ itdügi bu ṭāb [u] ṭāb

Ey fenādan yoḳ olanlar zīr-i pōst
Girü dönüñ geldi çün āvāz-ı dōst

Muṭlaḳ ol āvāz-ı ẓāhir şāhdan
Gerçi kim ḥulḳūm-ı 'Abdullāhdan

Didi aña ben saña çeşm ü zebān
Hem ḫāvāssım hem rıżānım hem ziyān

Yüri bīyesma' vü bīyebṣur de sen
Sır seniñdir cāy-ı ṣāḥib sır da sen

[230] *Kur'ân-ı Kerîm*, Rahmân, 65/33: "Ey cin ve ins cemaati! Eğer göklerin ve yerin çevrelerinden çıkıp gitmeye gücünüz yeters e hemen çıkıp gidiniz. Halbuki bir kuvvet olmadıkça siz çıkıp gidemezsiniz."
[231] bulur cān u nemā: ḫayāt bulur nemā E.

Çünki sen men kāne li'llāh pür-veleh
Men senüñ-çünüm ki kān-Allāhu leh

Gāhi sen dirsin ü gāhīce benim
Her ne dirsem āfitāb-ı rūşenim

M 56a

Ḳanda söylersem ki mişkātden nefes
Ḥall olur hep müşkilāt-ı ḫalḳ bes

Ẓulmeti kim āfitāb refʿ idemez
Demimiz ol ẓulmeti açar ḳomaz

Ādeme gösterdi esmā kendine
Ġayrılar Ādemden esmā bendine

İster Ādem nūrı ṭut yā nūr-ı Hū
Meyi ḫumdan dile yāḫud ez-sebū[232]

Muttaşıldır bu kedū ḫum ile pek
Çek kedū-yı nīk-baḫtīden emek

Didi tū bā-men reānī Muṣṭafā
Ve'lleẕī yebṣur limen vechī reā[233]

Bir çerāġ çün şemʿden nūr aḫẕ ide
Anı görmek şemʿi görmekdir hele

Biñ çerāġa naḳl ider ise o nūr
Anı görmek aşlını görmek olur

Ṣoñra ki nūrdan al ister sen eger
Hīç farḳ yoḳ ister al mūmdan bu fer

Nūrı gör ister çerāġ-ı āḫirīn
İster iseñ gör zi-şemʿ-i evvelīn

Ol ḥadīṣ-i şerīfiñ beyānında ki
İnne lirabbiküm fī eyyāmi dehriküm
nefeḥātin ellā feteʿarreżū lehā[234]

İ 47a

Didi Peyġamber ki nefḥat-hā-yı Ḥaḳ
Getürür dehr içre o nefḫa sebāḳ

[232] ḫumdan: meyden E., M., İ.
[233] Hadîs-i Şerîf: "Beni görüp de bana îmân edene ne mutlu. Aynı şekilde beni görmeden bana îmân edene ne mutlu!" Râvî ilâve eder: "Peygamberimiz bu ifâdeyi yedi defa tekrar etmiştir".
[234] Hadîs-i Şerîf: "Zamanınızın hayırlı şeylerini taleb ediniz ve Allah'ın rahmet esintisinin kokularını almağa çalışınız. Zîrâ, Allah'ın rahmetinin eseri bir takım kokuları vardır ki, onları, kullarından dilediğine isabet ettirir. Allah'dan, ayıplarınızı örtmesini ve korkularınızdan emin kılmasını isteyiniz."

Güş u hūşı ṭutuñ o evkāte siz
Belki vāṣıl olasız nefḥāte siz

Nefḥa geldi sizi gördi gitdi o
Kimi ister cān virürdi gitdi o

E 47a

Buldı āteş cānı andan cān kişi
Mürde cānı buldı andan cünbīşi

Geldi bir nefḥa daḫı agāh ol
Ḳalma bundan da giri bir rāh bul

Cān ḥarārātını eyler inṭıfā'
Mürdeler giydi beḳāsından ḳabā

Nāzükī-i cünbiş-i Tūbā budur
Cünbiş-i ḫalḳıñ sivāsı cā budur

M 56b

Ger zemīn ü āsumāna düşse bu
Zehreleri ṣu olurdı sū-be-sū

Ḳorḳulıdır bu dem-i bī-müntehā
Oḳu *fe ebeyne en yaḥmilnehā* [235]

Yoḥsa *eşfaḳne* nice olduñdı sen[236]
Yoḫsa dil-ḫūn olur idiñ bīmden

Ġayrı levn el virdi cānım daġladı
Bir iki loḳma gelüp yol baġladı

Loḳma içün virdi Loḳmānı kirā
Vaḳt-i Loḳmāndır git ey loḳma-nevā

Loḳma içündir cihānda ḫār-ḫˇār
Loḳmān elinden çıḳarıñ şimdi ḫār

Bir el ol kim anda ḫār u sāye yoḳ
Biz de temyīze anı hīç māye yoḳ

Ḫārdır sen anı ḫurmā gördigiñ
Zīrā pek nānkūrsin bu çekdigiñ

Cān-ı Loḳmāndır gülistān-ı Ḫudā
Pāy-ı cānı ḫaste-i ḫār-ı çerā

[235] *Kur'ân-ı Kerîm*, Ahzâb, 33/72: "Biz emaneti göklere ve yere ve dağlara teklif ettik, onlar onu yüklenmekten hemen çekindiler ve ondan korkuya düştüler ve onu insan yüklendi. Şüphe yok ki, o çok zalim, çok bilgisiz oldu."
[236] *Kur'ân-ı Kerîm*, Ahzâb, 33/72.

Bir devedir bu vücūd-ı ḫār-ḫˇār
Muṣṭafā-rızḳī aña olan süvār

Ey deve dengiñ seniñ arḳañda gül
Ki nesīminden nice gülzār-ı ful

Meyliñ ammā kim muġaylāna seniñ
Tā ne gül devşire ḫārdan bu teniñ

1985 Ey gezen böyle ṭaleble kūy-be-kūy
Nice dirsin ki gülistān ḳanda bu

Çeşm-i tārīk ü ayaḳda var diken
Nice cevlān olunur fehm eyle sen

Ādemī kim bu cihāna şıġmaz o
Bir diken avcunda gizlenür ḳamu

Muṣṭafā kim dir ki añla hem-demi
Kellimīnī yā Ḥumeyrā kellimī[237]

İ 47b

Yā Ḥumeyrā sen muḥabbet eyle tā
La‘l ola bu kūh u ṣaḥrā ser-be-pā

1990 Bu Ḥumeyrā lafẓ-ı te’nīṣdir ü cān
Ḳıldı te’nīṣe semā‘ī tāziyān

Līk te’nīṣden bu cānıñ bāki yoḳ
Merd ü zenle ḫāṣılı işrāki yoḳ

M 57a

O mü’enneṣden müẕekkerden biri
Bu ne ol cāndır ola ḫuşk u teri

E 47b

Bu ne ol cāndır ki zenler artura
Ba‘żı şöyle ba‘żı kez böyle ola

Ḫoş ḳılmışlar odur ‘ayn-ı ḫoşı
Ḫoşsız ḫoş olamaz ey mürteşi

1995 Saña şīrīnlik şekerdendir sebeb
Ol şeker gāhīce ġā’ib oldı hep

Çünki te’ṣīr-i vefādır şekkere pey
Ol şeker ḳanda şeker hem başḳa şey’

[237] Hadîs-i Şerîf: “Ey beyaz ve güzel kadın! Benimle konuş".

‘Āşıḳ olan bir ġıda bula raḥīḳ
‘Aḳlı ol dem güm olur güm ey refīḳ

‘Aḳl-ı cüz‘i ‘aḳlı çün münkirdir o
Ṣūreten gerçi ki ṣāḥib-serdir o

Zīrek ü dānādır ammā nīst degil
Dīvdir olmaz melek tā nīst degil

Ḳavl ü fi‘l ile bize çün yār olur
Ḥükm-i ḥāle çün gele bir lāf olur[238]

Vardan yoḳ olmayan çün yoḳ ola
Ṭav‘an olmaz ise ger hā çoḳ ola

Cān kemāldir ki nidā eyler kemāl
Muṣṭafā dirdi *eriḥnā yā Bilāl*[239]

Ey Bilāl oḳu ki bāng-ı silsile
Şol nefesden kim oḳuram diliñe

Şol nefes kim Ādemi medhūş ider
Ehl-i a‘lā hūşını bī-hūş ider

Muṣṭafā bī-hūş-ı ḫūb-ı ṣavt olup
Leyle-i ta‘rīs namāzı fevt olup

Başını ḳaldırmadı ol ḫˇābdan
Ḳuşluġa ḳaldı namāz-ı ṣubḥ iken

Ol ‘arūs ‘indinde ta‘rīs gicesi
Dest-būsı buldı cān-ı cānānesi

‘Aşḳ ile cān ikisi de gizliden
Ben ‘arūs didimse ta‘yīb itme sen

Bār melālindendi ḫāmūş eyledim
Yine ol mühlet virürse bir demim

Lākin o dir söyle söyle ‘ayb degil
Cüz taḳāżā-yı ḳażā-yı ġayb degil

M 57b

‘Ayb odur ki görme hīç ġayr-ı ‘ayıb
Nice görür ‘ayb revān-ı pāk-i ġayb

[238] lāf olur: lā ḳalur E.
[239] Hadîs-i Şerîf: Salim b. Ebî'l-Ca'd'den. Der ki: Adamın birisi (üçüncü râvî Müs'îr, o şahsın Hudâa kabilesine mensûb biri olduğunu zannediyorum der), keşke namazım kılmış olup da rahatlığa kavuşsaydım dediği sırada, yanındakiler, onun bu sözünü ayıplar gibi olunca; Ben, Peygamberimiz'in: "Ey Bilâl! Namaz için ezan oku, namazımızı kılıp kalp huzuruna kavuşalım" dediğini işittim, der.

İ 48a

‘Ayb maḫlūḳ-ı cehūle nisbetī
Yoḳ Ḫudāvend-i ḳabūle nisbetī

Ḫālıḳa nisbetle ḥikmetdir küfür
Bize nisbet ile āfetdir küfür

Her bir ‘ayb içre bulunur yüz ḥayāt
Çöp gibi kim ola mānend-i nebāt[240]

2015 Ṭartıda her ikisin bir çekdiler
Cism ü cān gibi anı ḫoş didiler

E 48a

Pes ulular söylemezler hīç güzāf
Cism-i pākān ‘ayn-ı cāndır cümle ṣāf

Sözleri nefesleri naḳışları
Bī-nişān hep cān-ı muṭlaḳ işleri

Cān-ı düşmendārlarıdır cism-i ṣırf
Mā‘adāsıdır anıñ hep ism-i ṣırf

Ḫāke düşse gül eger ol ḫāk olur
Milḥa düşse bu eger gül pāk olur

2020 Ol nemekdendir Muḥammed emliḥi
Bā-nemekdir sözi hem de efṣaḥī

Bu nemek bāḳīdir andan irṣ ile
Ara vārişleri seniñle bile

Seniñ öñünde velīkin öñ ḳanı
Öñ var fikr-i daḳīḳin öñ ḳanı

Böylesin sen her ġam u şādīde pes
Ey ‘adem di her ‘ademe pīş ü pes

Alt [u] üst hem ard öñdür vaṣf-ı ten
Bī-cihetdir vaṣf-ı cān ey cān-ı men

2025 Kendiñe eyler iseñ öñ ard gümān
Bir sineksin bilmemişsin kim ne cān

Nūr-ı pāk-ı şāhdan aç naẓarı
Ṣanma kendiñ gibi kūteh naẓarı

[240] mānend-i nebāt: mābeyn-i nebāt E.

Günimüz yaġmurlı yüri tā-be-şeb
Böyle yaġmurdan degil bārān-ı Rab

‘Āişe -raḍıya’llāhü ‘anhānıñ-
Muṣṭafā -‘aleyhisselātü ve’s-selām-dan su’āli ki
Bu gün siz güristāna gitdiñiz yaġmur yaġdı
nüçün eşvābıñız yaş degil

M 58a

Gitdi ḥāmūşāna bir gün Muṣṭafā
Bir cenāze bile aṣḥāb-ı ṣafā

Ḫāki çünkim ṭoldırurlar gürına
Zinde olur dāne ḫākiñ nūrına

2030 Bu dıraḫtlar ṣanki ḫākīler gibi
Ḫākdāndan el çıḳarmış er gibi

Çoḳ işāret ḫalḳa bundan var hele
Ḳulaġı olan ‘ibāret o bile

Tīz güşlar rāzları fehm eyledi
Ġāfilān āvāzı da işitmedi

İ 48b

Sebze dille uzun elle bī-miḥen
Rāz söylerler żamīr-i ḫākden

Güyiyā baṭṭdır ki ṣuya ṭaldılar
Nice ṭāvūs ḳarġa olup ḳaldılar

2035 Ḳışda maḥbūs itdi ise anı yer
Ol ġurābīni Ḫudā ṭāvūs ider

E 48b

Anlara ḳış gerçi virdi ise merg
Tāze cān virür bahār hem daḫı berg

Münkirān dirler ki bu tebdir ḳadīm
İttişāli nice bā-Rabb-i Kerīm

Anlara kūrlük derūn-ı dōstān
Bitirür Ḫaḳḳ anda bāġ u būstān

Enderūnında o gül bū yā olur
Ol gül esrār-ı külī gūyā olur

2040 Ḳoḳuları münkirānıñ raġmına
‘Ālem eṭrāfın ṭolanur ḫālına

Münkirān ‘ayn-ı cu‘al ne būy-ı gül
Yā ża‘īf-i maġza o ‘ayn-ı dühül[241]

[241] o ‘ayn-ı dühül: urur bāng-ı dühül E.

Kendini eyler hemān meşġūl u ġarḳ
Göz ḳapar görmez ebed lem‘ān ‘u berḳ

Göz ḳaparlar lākin anda çeşm yoḳ
Göz odur mā vü meni ol gūrda çoḳ

Ric‘at itdi çün meḳābirden resūl
Ḫāne-i Ṣıddīḳaya itdi duḫūl

Baḳdı Ṣıddīḳa mübārek yüzine
Yaḳlaşup eliyle baḳdı özine

Rūyına ‘imāmesine mūyına
Ḫāṣılı baḳdı anıñ her sūyına

M 58b

Didi Peyġamber nedir bu cüst u cū
Didi yaġmūr yaġdı ey pākīze ḫū

Cāmeñizi aradım ḳıldım ṭaleb
Görmedim ışlatmamış bārān ‘aceb

Didi ḳoydıġıñ nedir başa izār
Didi yeñ itdim ridāñı ben ḫımār

Didi gösterdi anıñ çün itme reyb
Çeşm-i pākiñe seniñ bārān-ı ġayb

Bu bulutdan degil ol bārān hā
Başḳa bulutdur o hem başḳa semā

Tefsīr-i beyt-i Ḥakīm Senā’ī

آسمانهاست در ولایت جان
کار فرمای آسمان جهان[242]

در ره روح پست و بالا هاست
کوهنای بلند و دریا هاست

Ġaybıñ ebri hem de ābı başḳadır
Āsumānı vü āfitābı başḳadır

İ 49a

Görmez anı illā ḫāṣān-ı ferīd
Bāġīler *fī lebsi min ḫalḳın cedīd*[243]

[242] Bu ve sonraki beyit için Çelebioğlu: “Cihan göklerine iş emreden can âleminin nice semâları vardır. Onun yolunda, inişler, çıkışlar, yüce dağlar ve denizler bulunur.” C. 1, b. 2117-18.
[243] *Kur’ân-ı Kerîm*, Kâf, 50/15: “İlk yaratışta aciz mi kaldık? Hayır; onlar yeni bir yaratışta şüphe içindedirler.”

Yaġmuruñ ḥāli olur perverdelik
Yaġmuruñ ḥāli olur pejmürdelik

Nef‘-i bārān-ı bahārı pek ‘acīb
Bāġı güz bārānı eyler hep ḫarīb

Ol bahār ‘ālemi perverde ider
Bu ḫarābī nā-ḫoş u hem zerd ider

E 49a

Böylece sermā vü bād u āfitāb
Hep tefāvüt üzredir ey ẕī-lübāb

Ġaybda buncılayın envā‘ı var
Kim ziyān u sūd u renc u ġabn u ‘ār

Ol bahārdan bu dem-i Abdāl var
Cān u dilde biter andan sebzezār

Fi‘l-i bārān-ı bahār ile aġac
Anlarıñ enfāsıdan bulur revāc

Bir maḥalde ḳurı aġac olsa bu
‘Aybı anıñ bād-ı cān-efzādan o

Kendi kārın bād eyler kim ṣoġuḳ
Ol ki cānı ola cān lāzım ġabuḳ

M 59a

Şol ḥadīṯ-i şerīfiñ
ma‘nāsında ki buyurur:[244]
Eġtenimū berde’r-rebī‘
fe’innehü ya‘melü bi ebdāniküm
kemā ya‘melü bi eşcāriküm vectenibū
berde’l-ḫarīf fe’innehū ya‘melü
bi endāniküm kemā ya‘melü bi eşcāriküm[245]

Didi Peyġamber bahār sermāsına
Örtmeyiñ yeñ ol demiñ ālāsına

Öyle kim cānıñıza eyler anı
Kim dıraḫtāna bahār virdi cānı

Ṣaḳınıñ bād-ı ḫazāndan kū-be-kū
İtdigiñ bāġ u rezāndan ilerü

[244] Başlık: E. nüshasında bir kısmı kenara ilave edilmiştir. M. nüshasında: “Şol ḥadīṯ-i şerīfiñ ma‘nāsında ki buyurur: Eġtenimū berde’l-rebī‘” şeklinde kısa yazılmıştır.
[245] Hadîs-i Şerîf: Hadis kitaplarında tespit edilememiştir. Hz. Ali’ye atfen *Nehcü’l-Belâğa*’da şöyle bir nakil vardır: “Başlangıcında soğuktan sakınınız. Ahirinde de ganimet bilip istifâde ediniz. Zîrâ o, ağaçlardaki tesirini bedenlerinizde de gösterir. Onun evveli yakar (yaprakları döker), âhiri ise ağaçları yapraklandırır”. Buna göre bu sözün Peygamber Efendimiz’in değil, Hz, Ali’ye âid olması ihtimâli vardır. Ashâb'ın sözleri ise, hadis usûlünde, “Mevkûf Hadîs” diye isimlendirilir.

Rāvīler ḥaml eylediler ẓāhire
Ṣūrete ḳāni‘ gürūh-ı vāfire

Bī-ḫaberdir cāndan çün ol gürūh
Kānı kūhda görmemiş görmüş o kūh

Ol ḫazān nefs ü hevā nezd-i Ḫudā
‘Aḳl u cān ‘ayn-ı bahārdır hem beḳā

Gizlice bir ‘aḳl-ı cüz’üñ var seniñ
Kāmilü’l-‘aḳl ara bul iḳrār seniñ

2070 Cüz’üñ o küll ile hep küllī ola
‘Aḳl-ı küll nefs üzre çün ġullī ola

İşte te’vīl bu ki bu enfās-ı pāk
Ol bahār gibi ḥayātı berg ü tāk

Evliyā sözine nerm ister dürüşt
Örtme ten zīrā ki dīn ola dürüst

İ 49b

Nerm söyler serd söyler ḫoş ṭut
Germ ü serd-i dūzaḫa sen olma ḳūt

Germ ü serdi nev-bahārdır hem ḥayāt
Māye-i ṣıdḳ u yaḳīn ü hem ṣebāt[246]

2075 Cān būstānları andan zindedir
Baḥr-i dil bu cevhere āgendedir

‘Āḳiliñ gönlüñde yüz biñ ġam olur
Bāġ-ı dilden çün ḫilālī kem olur

Ṣıddīḳa -raḍıyā’llāhü anhānıñ- Muṣṭafā -‘aleyhi’s-selātü ve selāma- su’āli ki bu gün yaġmuruñ sırrı ne idi

Ṣıdḳ yüzünden itdi Ṣıddīka su’āl
Bā-ḫuşū‘ ‘aşḳ-ı su’ālinde maḳāl

E 49b

Ey vücūduñ ḫālişi vü zübdesi
Ḥikmet-i bārān ne idi nüktesi

M 60b

Bu ki bārānhā-yı raḥmetden midir
Behr-i tehdīd ü ‘adāletden midir

[246] hem: pür E.

Bu o elṭāf-ı bahāriyyāt mıdır
Yā güzüñ te’ṣīr-i pür-āfāt mıdır

Didi kim teskīn-i ġamdır ḥikmeti
Ādemiñ ṭab‘ında varsa miḥneti

Eger ol ateşde ḳalsa Ādemī
Pes ḫarāb olurdı ḳalmazdı nemi

Bu cihān vīrān olurdı pür-ziyān
Ḥırṣları terk ider idi merdümān

‘Ālemiñ bünyādı ġaflet üzredir
Hūşyārlıḳ aña āfet üzredir

Hūşyārlıḳ o cihānadır ki o
Bu cihāna ġālib oldı añla hū

Hūşyārlıḳ āfitābdır ḥırṣ yaḫ
Hūşyārlıḳ āb bu ‘ālem vesaḫ

Ol cihāndan az ter-i şaḫ irişür
Ḥırṣ u ḥased olur anda hem de şūr[247]

Ger ter-i şaḫ ġaybdan olsa ziyād
Ne hüner ḳalur ne ‘ayb u ictihād

Bu söze yoḳ ḥadd ü pāyān intihā
Merd-i muṭrıb ḳıṣṣasın eyle edā

Bir çengi ḳıṣṣasınıñ baḳıyyesi ve anıñ muḫlişiniñ beyānı

Muṭrıb itmişdi cihānı pür-ṭarab
Her ne ki virür ḫayālātı ‘aceb

Murġ-ı dil perrān hevāsından anıñ
Hūş-ı dil ḥayrān ṣadāsından anıñ

Çoḳ zamān geçmekle olmışdı o pīr
Bāz cānı olmış idi pīşe-gīr

İ 50a

Reşk-i Zühre olan āvāzı ‘ayān
Pīr-i ḫar āvāzı olmışdı hemān

Ḳanġı ḫoş vardır ki nā-ḫoş olmaya
Ḳanġı memlū var ki o boş olmaya

[247] Olur anda hem de şūr: ḳaçmayup hem ide şūr E.

Ḫum gibi püşti anıñ çün oldı ḫam
Ḳaşları göz üzre ḳuyruḳ-veş ilem

Oldı āvāz-ı laṭīf-i cān-fezā
Herkesiñ ‘indinde zişt ü nā-revā

M 60a

Lākin āvāz-ı ‘azīzān der-ṣudūr
Hīç bulunmaz demleri tā nefḫ-ı Ṣūr

Enderūnından derūnlar cümle mest
Yoḳlar ol hestīden olmış cümle pest

Kehrübā-yı fikri hem āvāz-ı ser
Lezzet-i ilhām u vaḥy u rāz-ı ser

E 50a

Çünki muṭrıb oldı pek pīr üża‘īf
Oldı bī-kārlıḳla muḥtāc-ı raġīf

Didi virdiñ ‘ömr ü mühlet baña çoḳ
Luṭflar ḳıldıñ Ḫudāyā ḥaddi yoḳ

Ma‘siyet itdim saña yitmiş sene
Girü almadın nevāliñ bu tene

Ḳalmadı kesb şimdi mihmānım saña
Saña bir çeng çalayım eyle ‘aṭā

Aldı çengi gitdi Allāh arayu
Ṭutdı gūristān-ı Yeṣribe o rū

Didi Ḫaḳdan isterem ben tīl bahā
Ḳalbden ol iyligi ol itmez hebā

Çaldı çoḳ çeng aġlayaraḳ ḳodı baş
Çengi yaṣdıḳ bir mezāra sāye-dāş

Uyḳu aldı cān ḳuşı ḳurtıldı çün
Çeng ü çengīyi bıraḳdı gitdi çün

Tenden āzād oldı hem renc-i cihān
Kim cihān-ı sāde der-ṣaḥrā-yı cān

Cānı ol yirde idüp ẕevḳ u ṣafā
Bunda yir bulmadı çünkim bir vefā

Ḫoş olur cān kim ʻaceb bāġ u bahār
Mest olur ṣaḥrā-yı ġayb u lāle- zār[248]

Bī-ser ü bī-pā sefer eyler idim
Bī-leb ü dendān şekerler yir idim

Renc ü zaḥmetden berī ẕikr ü fikir
Eyler idim ehl-i çarḫla ḫoş ẕikir

Göz ḳapayup görür idim ʻālemi
Devşirürdüm güli bī-dest her demī

Ṣu ḳuşı kim ġarḳ-ı deryā-yı ʻasel
ʻAyn-ı Eyyūbe şarāb-ı muġtesel

Ṭaldı Eyyūb aña başdan ayaġa
Pāk olup rencden teni döndi ṣaġa

İ 50b, M 60b

Çarḫ-veş olaydı ḥacm-i Meṣnevī
Ṣıġmaz idi nīm-i berḫ-ı maʻnevī

Ol vasiʻ yerler ü gökler kim beni
Ṭarlıġından şāḫ u şāḫ eyler teni

Bu cihānı düşde gördüm ben anı
Per ü bāl açdı vücūduñ her yanı

Bu cihān u rāhı peydā olsa ger
Bir kimesne laḥẓa ānda dursa ger

Emr olur ki pek ṭamaʻkār olma sen
Git ki çıḳdı ayaġıñdan ol diken

Mevlā Mevlā dir o dem anıñ cānı
Raḥmet ü iḥsān feżāsı her yanı

E 50b

Rü'yāda ʻÖmer -raḍıya'llāhü ʻanha- hātifiñ dimesi ki şu miḳdār altūnı beytü'l-mālden o adama vir kim güristānta uyur

Ḫ̆ābı ḳıldı Ḥaḳ ḥavāle ʻÖmmere
Ḳādir olmadı ki başın ḳaldıra

Didi maʻhūdem degil bu ne ʻaceb
Ġaybdendir var buña elbet sebeb

[248] olur: ider E., M.

Baş ḳodı vü ḫˇāba vardı gördi düş
Bir nidā geldi Ḫudādan cāna uş

Ol nidā-yı aṣl kim bang-ı hevā
Hem nidā budur ki bāḳīsi ṣadā

Türk ü Kürd ü Pārisī hem de ‘Arab
Ol nidāyı fehm ider bī-gūş u leb

Ne dimekdir Türk ü Tācīk ile Zeng
Fehm iderler ol nidāyı çūb u seng

Her vaḳit Ḫaḳdan gelür emr-i *Elest*[249]
Cevher ü a‘rāż olurlar cümle hest

Gelmez ise belī anlardan velī
Gelmelidirler ‘ademden hep belī[250]

Seng ü çūba āşinālıḳdan ki var
Ol beyānda ḳıṣṣa vardır hūşdār

Ben didim ki eger olur çūb u seng
Ol beyānda ḳıṣṣa diñle bī-direng

M 61a

Ṣaḥābe-i kirām
cemā‘at-i ‘aẓīme olup didiler ki;
Rūy-ı mübārekiñizi naḳş idüp
va‘ẓ-ı istimā‘ idemiyoruz
dimeleriyle minber-i şerīf yapıldıġı vaḳt
sütūn-ı Ḫannāneniñ nālesini
Resūl -‘aleyhi’s-selām- ve
ṣaḥābe-i kirām işidüp
ve sütūn ile ṣarīḥan su’āl ü cevābları[251]

İ 51a

Hicr-i Aḥmedden sütūn itdi ḥanīn
‘Aḳıl aṣḥābı gibi ḳıldı enīn

Didi Peyġamber ne maṭlab ey sütūn
Didi cānım bu firāḳdan oldı ḫūn

Mesnediñ ben idim oldum şimdi dūr
Mesned içün minber itdiñ vaż‘-ı nūr

[249] *Kur’ân-ı Kerîm,* A‘râf, 7/172.
[250] Gelmelidirler: Gelmeleridir E.
[251] Hadîs-i Şerîf: Câbir anlatıyor: Ensâr’dan bir kadın, Resûlullah Efendimiz’e: “Yâ Resûlallah! Sana, hutbe okurken, üzerine oturacak bir şey yapsak. Benim marangoz bir oğlum var” dedi. Resûlullah da: “İstersen yaptır” buyurdu. Cuma günü olunca Peygamberimiz, inşâ edilen minberin üzerine oturdular. Bu esnada, daha önce dayanarak yanında hutbe okuduğu hurma kütüğü, yarılıncaya kadar inlemeğe başladı. Sonra Resûlullah minberden inerek onu tutup kucakladı. O sırada kütük, susturulan çocuk gibi için için inliyordu. Nihayet durdu. Resûlullah: “O, yapılan zikri işittiğinden dolayı ağladı” buyurdular”.

Didi isterseñ seni naḫl ideler
Şarḳ u ġarbdan mīveñi divşireler

Didi Peyġamber ki ey nīkū dıraḫt
Ey olan sırrıñ ile hem-rāz-ı baḫt[252]

Yā seni ‘ālemde Ḥaḳ servi ide
Ter ü tāze dā’imā bir ḥāl gide

Didi maṭlab ol k’ola dā’im beḳā
Diñle ey ġāfil de çūbden it ḥayā

Anı ḫāke defn idüp ādem gibi
Yevm-i dīnde ḥaşr ola ‘ālem gibi

Bilesin ki kimi da‘vet itdi Ḥaḳ
Kār-ı ‘ālemden o bī-kār olacaḳ

E 51a

Herkesiñ ki Ḥaḳdan ola kār u bār
Buldı ruḫṣat ol yola çün yetdi kār[253]

Ol kesiñ ki olmaya esrār-ı dād
Nice taṣdīḳ ider anı her cemād

Ṣūreten el ṭutsa ol behr-i vifāḳ
Dimeyeler tā aña ehl-i nifāḳ

Emr-i *Küne* vāḳıf olmazlarsa ger
Bu sözi redd ider ‘ālemde gezer

Nice yüz biñ ehl-i taḳlīd ü nişān
Anlarıñ fitnesi ḳa‘rında nihān

Ẓann ile taḳlīd ü istidlālleri
Ḳā’im oldı cümle perr ü bālleri

Şübhe ilḳā eyler ol şeyṭān-ı dūn
Düşürür bu kūrleri hep ser-nigūn

M 61b

Ehl-i istidlāl ayaġı çūbdur
Çūb ayaḳ temkīni yoḳ ma‘yūbdur

Mā‘adāsı ḳuṭb-veş ehl-i baṣar
Ki ṣebātından anıñ ki ḫīre-ser

[252] – E.
[253] yola çün yetdi kār: yire hep yetdi kār E.

Kūr ayaġı kim ‘aṣā olur ‘aṣā
Düşmeye tā ṭaşa görmeye cefā

Ol süvārī kim sipāha ol ẓafer
Ehl-i dīndir ol ki sulṭān-ı baṣār

Gerçi kūr görür ‘aṣā ile yolı
Ḥıfẓ-ı rūşen-dīd-gān ṣaġ u ṣolı

Olmasa şāhān u bīnāyān eger
Cümle kūrler ölür idi ser-te-ser

Ekme biçme kūrleriñ yoḳdur bu sūd
Ne ‘imāret ne ticāret ne durūd

Olmayaydı raḥmet ü efżāller
Ḳırılurdı çūb-ı istidlāller

İ 51b

Bu ‘aṣā gūyā ḳıyāsāt u delīl
Ol ‘aṣā ki virdi ol bīnā Ḫalīl

Ol ‘aṣā kim virdi gitdiñ ilerü
Ol ‘aṣā ḫışm ile urduñ bir de bu

Çün ‘aṣā ceng ü nefīriñ āleti
Ol ‘aṣāyı ḳır sen ey kūr ḥāletī

Ḫalḳa-i kūrlerde kārıñ ne seniñ
Dīdebānlarla ola her dem teniñ

Dāmeniñ ṭut virür anlar bir ‘aṣā
İyü baḳ Ādem ne gördi çün ‘aṣā

Mūsī vü Aḥmed de mu‘ciz ḳıl naẓar
Mār olur biri sütūn [da] bā-ḫaber

Biri mār u biri üstūn-ı ḥanīn
Penc-i nevbet çaldı anlar behr-i dīn

‘Aḳl ile olaydı bu her bir meze
Yine lāzım idi bunca mu‘cize

E 51b

Her ne ki ma‘ḳūl-i ‘aḳl eyler ḳabūl
Bī-beyān u mu‘cize vü bī-nuḳūl

Bu ṭarīḳ-i bekri nā-ma‘ḳūl gör
Muḳbiliñ göñlündegin maḳbūl gör

Ḫavf-ı Ādemden bütünce dīv ü ded
Ḳaçdılar ṭaġlara itdiler ḥased

M 62a

Ẓāhir oldı mu‘cizāt-ı enbiyā
Münkirān baş çekdiler zīr-i giyā

Tā Müselmān nāmūsın ḥıfẓ ideler
Silsileyle bilmedi ki gideler

Ḳalpazanlar gibi ḳalbı kim tebāh
Yaldız ile ura nām-ı pādişāh

Ẓāhir-i elfāẓları şer‘-i şerīf
Bāṭını ammā ki gūh ile elīf

Felsefīniñ ḥaddi yoḳ kim dem ura
Dīn-i rindi dīn-i Ḥaḳla bir göre

Dest ü pāsıdır cemād u cānı hem
Her ne söylerse odur fermānı hem

Dili ile gerçi ḳılar müttehim
El ayaḳ şāhidlik eyler bu mühim

Peyġamber-i ẕī-şānıñ mu‘cize-i bāhiresi ki Ebū Cehl -la‘netu’llāhi ‘aleyhiñ- elinde ufaḳ ṭaşlar söze gelüp ḥaḳīḳat-i Muḥammed -ṣalla’llāhü ‘aleyhi ve sellem ḥażretlerine- şehādetleri

Bū-Cehil destinde sengler var idi
Geldi ey Aḥmed nedir söyle didi

Ḥaḳ Resūl iseñ elimde ne nihān
Kim ḫaber virdiñ bu ḥāl-i āsumān

İ 52a

Didi ben diyem saña anlar ne o
Yoḫsa anlar mı disün ḥaḳsın diyü

Bū-Cehil didi ikincidir muḥāl
Didi Ḥaḳ ḳādir belī idem su’āl

Muştı arasında her bir pāre seng
Eşhedü didi ḳamusı bī-direng

Lā ilāhe didi İlla'llāh ile
Hem Muḥammeddir Resūl Allāh bile

Çün işitdi Bū-Cehil ṭaşdan o dem
Ḫışm ile atdı yire ṭaşları hem

Muṭrıb ḳıṣṣasınıñ ve ‘Ömer -raḍıya'llāhü ‘anhıñ- āvāz-ı hātif ile müjde eylemesi

Geldi yine ḥāl-i muṭrıb gūşdār
Muṭrıba çoḳ oldı zīrā intiẓār

Bir ṣadā geldi ‘Ömere yā ‘Ömer
Ḳulumuñ ḥācātını ḳıl mu‘teber

M 62b

Bir ḳulumdur o ki ḫāṣ u muḥterem
Var mezāristāna rence ḳıl ḳadem

E 52a

Ey ‘Ömer vir beyt-i māl-i ‘āmmeden
Yedi yüz dīnār aña virme maḥn

Sen götür de di ki bizim iḫtiyār
Bu ḳadardır şimdilik ma‘ẕūrdār

Bu ḳadarca saña ibrīşim bahā
Ḫarclıḳ it ḫarc eyle de gel yine hā

Ḳalḳdı ‘Ömmer heybet-i āvāzdan
Ḫıdmete bel baġladı ol rāzdan

Sūy-ı gūristāna ḳıldı ‘azmini
Kīse ḳoynında arayor cezmini

Gezdi gūristān eṭrāfını çoḳ
Pīrden ġayrı o yirde kimse yoḳ

Bu degildir diyü bir def‘a daḫı
Gezdi pīri gördi yine ol seḫī

Didi Ḫaḳ buyurdı baña bendedir
Ṣāfī vü şāyeste vü ferḫundedir

Pīr-i çengī ise bu ḫāṣṣ-ı Ḫudā
Ḫabbeẕā ey sırr-ı pinhān ḥabbeẕā

Bir daḫı ṭolandı gūristānı hep
Ovada şīr-i şikārī-veş ‘aceb

Çün yaḳīn bildi ki pīriñ ġayrı yoḳ
Didi ẓulmetde dil-i rūşende çoḳ

2195 Geldi oturdı edeble yirde
Aḳşırup ‘Ömer uyandı pīr de

Gördi çünki ‘Ömeri ḳıldı ‘aceb
Ḳaçmaġa yüz ṭutdı kendin ṭutdı teb

İ 52b

Didi içinden Ḫudāya el-emān
Pīr-i çengī muḥtesib ṭutdı yaman

Rūy-ı pīre çünki o ḳıldı naẓar
Gördi anı şermsār u pür-ḥaẕer

Didi aña ḳorḳma benden ürkme hem
Müjdelerle saña Ḥaḳdan gelmişem

2200 Seniñ Allāh midḥat itdi ḫūyıñı
‘Āşıḳ itdi bu ‘Ömere rūyıñı

Oṭur öñümde bıraḳ mehcūrlıġı
Vireyim ḳalbiñe çoḳ mesrūrlıġı

M 63a

Ḥaḳ selām itdi saña ḫāṭır ṣorar
Olmasın renc u ġam ile bī-ḳarār

İşte budur saña ibrīşim bahā
Bunı ḫarc it yine gel idem vefā

Çün işitdi kendüye Ḥaḳ nāmesin
Elin ışırdı vü yırtdı cāmesin

2205 Ṣayḥa urdı k’ey Ḫudā-yı bī-naẓīr
Bes ki āb oldı ḥacāletden bu pīr

Aġladı çoḳ ḥadden aşdı çünki derd
Çengi çaldı yire ḫurd itdi o merd

E 52b

Didi Allāhdan ḥicābım sen idiñ
Şāh-rāha sen baña rehzen idiñ

Sen idiñ ḳanım içen yitmiş sene
Rū siyeh iden beni sensin hele

Ey Ḫudā-yı bā-‘aṭā vü bā-vefā
Raḥm ḳıl kim geçdi ‘ömrüm bī-cefā

Şol ‘ömür kim her günidir dād-ı Ḥaḳ
Kimse bilmez ḳıymetin ‘ālemde baḳ

‘Ömrimi ḫarc eyledim ben dem-be-dem
Hem telef oldı hevā-yı zīr u bem

Perde vü rāh-ı ‘Irākıñ ẕikri āh
Aldı göñlümden dem-i telḫ-i günāh

Vay şol terden ki zīr efgendedir
Ḳurıdı göñlüm ekini mürdedir

Vay ol yigirmi dört āvāzeden
Kārvān gitdi bu gün dervāzeden

Ey Ḫudā feryād saña senden hemān
Kimseden yoḳdur dilek luṭf it emān

Kendi dādım kimseden bulmam meger
Baña benden aḳreb olan dādger

Benlik andan irişür dem dem baña
Gördüm āḫir ki olur bu kim baña

Çün seniñle ola çünkim zer şümar
Cānibinden cānibine ḳıl naẓar

İ 53a

‘Ömer -raḍıya’llāhü ‘anhıñ- naẓarı ki maḳām-ı girye (der-hestī)’den maḳām-ı istiġrāḳ (nīstīdür) aña taḫvīli

Pes ‘Ömer didi ki bu zārıñ seniñ
Bu-durur āṣār-ı hüşyārıñ seniñ

M 63b

Fānī olmaḳ yolı bir rāh-ı diger
Kim ki hüşyārlıḳda günāh-ı diger

Oldı hüşyārlıḳda yād-ı mā-meżā
Māżī vü müstaḳbel o redd-i Ḫudā

Göñlüñe bu ikiden āteş ḳoma
‘Uḳdeler olur ney-āsā bir küme

‘Uḳde bāḳī olıcaḳ hem-rāz yoḳ
Hem-nişīniñ ol leb u āvāz yoḳ

Kendi ṭavfiñ olsa ṭavf-ı mürtedī
Ḫāneñe gelseñ olursın bā-ḫodī

Bu ḫaberler kim ḫaberden bī-ḫaber
Tevbeñ olmuşdur günāhıñdan beter

Ey olan ḥāl-i güẕeşte tevbe-cū
Tevbe ne tevbe ne vaḳtiñ ola hū

Gāhi bāng-ı zīr itdiñ ḳıblesin
Gāhi giryezārı itdiñ ḳıblesin

Çün ‘Ömer āyīne-i esrār olur
İçerüden cān-ı pīr peydā olur

E 53a

Cān gibi bī-girye vü ḫande olup
Cānı gitdi başḳa cān zinde olup

Geldi bir ḥayret derūna ol zamān
Ḳalmadı zīrā zemīn ü āsumān

Cüst ü cū ol kim verā-yı cüst ü cū
Ben bilemem sen bilürseñ söyle hū

Ḥāl ü ḳāldir kim verā-yı ḥāl ü ḳāl
Ġarḳ olmış der-cemāl-i Ẕü’l-Celāl

Öyle ġarḳa ṣanma kim ola ḫalāṣ
Anı deryā-keş bilür kim ola ḫāṣ

‘Aḳl-ı küllī sen ki gūyā itmediñ
Hem taḳāżāya taḳāżā itmediñ

İş bu baḥriñ mevci bu cāya irer
Çün taḳāżā ki taḳāżāya irer

Çün irişdi bu maḳāma ḥāl-i pīr
Perdeye çekdi yüzin çün ḥāl-i pīr

Güft ü gūdan dāmenin çekdi o pīr
Ḳaldı aġzında yarım güft-i ṣaġīr

‘Ayş u ‘işretden içün o söz daḫı
Her nefes biñ cān fedā ḳıl ey saḫī

M 64a

Mīşe işkārında ki cān bāz ol
Āfitāb-āsā hemān cān-bāz ol

Cān-feşān oldı güneş çünki hemān
Boşalınca ṭoldırurlar her zamān

İ 53b

Ma‘nevī-i şems cihānsın cān-feşān
Tāze ḳıl bu köhne bezmi el-emān

Bu vücūd-ı ādemīde çünki cān
Ġaybden imdād irer aña hemān

Ol iki ferişteniñ du‘āsınıñ tefsīri ki
her ser-i bāzārda nidā iderler
Allāhümme a‘ṭı külle münfiḳīn ḫalefen
Allāhümme a‘ṭı külle mümsikin telefen
Münfiḳ-ı mücāhid-i rāh-ı Ḫudā
o müsrif-i tābi‘-i rāh-ı hevā **oldıġını beyān**[254]

Dirdi Peyġamber ki dā’im pend içün
İki melek ḫoş nidā eyler bütün

Yā İlāhī münfiḳānı eyle ṭoḳ
Her nefesde vir ‘ivaż anlara çok

Yā İlāhī mümsikāna sen hemān
Virme illā kim ziyān-ender-ziyān

Ey çoḳ imsāk vardır enfāḳdan güzel
Māl-ı Ḥaḳḳı emr-i Ḥaḳḳa ḳıl bedel

Tā ‘ivaż virile genc-i bī-gerān
Olmaya cānıñ ‘adād-ı kāfirān

Develer ḳurbān itdiler ki tā
Tīġlarından çīre oldı Muṣṭafā

Emr-i Ḥaḳḳı yine vāṣıldan dile
Emr-i Ḥaḳḳ olmaz naṣīb her bir dile

E 53b

Çün ġulām-ı bāġī kim ‘adl eyledi
Māl-ı şāhī bāġiye bezl eyledi[255]

Ehl-i ġaflete nezīr oldı nebī
Anlarıñ infāḳı ḫayret maṭlabı

[254] Hadîs-i Şerîf: Ebû Hüreyre'den. Resûlullah Efendimiz şöyle buyurmuştur: “Kendisinde, kulların sabaha erdiği hiçbir gün yoktur ki, onda iki melek nazil olmasın. Bunların birisi: Yâ Râb! Malını infâk edene bedelini bahşet, diye duâ eder. Öbürü de: Yâ Râb! Malını vermeyip tutanın da malını telef et, diye beddua eder".
[255] – İ., – M.

Mekke uluları der-ḥarb-i resūl
Vardı ḳurbānları ümmīd-i ḳabūl

Mü’mine lāzım olan bā-ḫavf u bīm
Diye *ihdine’ṣ-ṣırāṭa’l-müstaḳīm*[256]

Aḳça virmekdir seḫā-yı lāyıḳī
Cān virmekdir seḫā-yı ‘āşıḳī

Nān virürseñ nān virür yirine Ḥaḳ
Cān virürseñ cān virür yirine Ḥaḳ

M 64b

Ger çenār dökerse bir dem berg ü bār
Berg-i bī-bergi bağışlar Kirdgār

Virmeden ḳalmaz ise ger sende māl
Fażl-ı Ḥaḳḳ eyler mi seni pāy-māl

Kim ki ekdi eyler anbārın tehī
Līk olur mezra‘ası ḫūb u behī

Ḳaldı anbārında ṣandı fā’ide
Anı ḳıldı bite mūşa mā’ide

Bu cihāndır nefy sen iṣbāt ara
Ṣūretiñ ṣıfr oldı ma‘nā āb ara

İ 54a

Ṭatlı deryā gibi olan cāna baḳ
Cān-ı şūrı tīġ öñine var bıraḳ

Āsitāndan olmaġı bilmez iseñ
Diñle benden dāstānı ḫoşca sen

Ḫalīfe ḥikāyeti ki
keremde Ḥātem-i Ṭāīyi geçmiş idi
zamānında hīç naẓīri yoḳ idi

Bir ḫalīfe var idi evvel zamān
Ḥātem aña bende idi bī-nişān

Dād u ikrām sancaġın açmış idi
Faḳr u ḥacāt ḫalḳdan ḳalkmış idi

Baḥr-i lü’lü baḫşişinden ṣāf idi
Virgisi ez-Ḳāf tā hem Ḳāf idi

[256] *Kur’ân-ı Kerîm*, Fâtihâ, 1/6: “Bizi dosdoğru yola ilet;”

Bu cihān-ı ḫākde ebr ü āb idi
Maẓhar-ı baḫşāyiş-i vehhāb idi

Baḥr ü ḳāne virgüsinden zelzele
Cūdına ḫalḳ ḳāfile-ber-ḳāfile

Ḳıble-i ḥācet der ü dervāzesi
Gitdi āfāḳa bütün āvāzesi

Hem ‘Acem hem Rūm hem Türk ü ‘Arab
Ḳaldılar cūd u seḫāsında ‘aceb[257]

2270 Āb-ı ḥayvān idi deryā-yı kerem
Oldı iḥyā hem ‘Arab hem de ‘Acem

E 54a

A‘rābīniñ ḳıṣṣası ve ḳıllet-i biżā‘at sebebiyle olan mācerāsı

Bir şeb a‘rābī zeniyle bī-ḳıyās
Güft ü gūlar ḥadden aşdı bī-esās

Bu ḳadar faḳr u cefāyı çekelim
Cümle ‘ālem ḫoş biz ‘aksi olalım

M 65a

Nānımız yoḳ ḳatıġımız derd ü reşk
Kūzemiz yoḳ ābımız hep oldı eşk

Cāmemiz gündüzde oldı āfitāb
Çār-şeb yorġan gicede māh-tāb

2275 Ḳurs-ı şemsi ṣanuruz biz ḳurṣ-ı nān
Uzadıruz desti sūy-ı āsumān

Reşk-i dervīşān dervīşligimiz
Gice gündür rūz-ı endīşligimiz

Ḫīş u bīgāne ider bizden firār
Sāmirī ḫalḳdan firārī-veş ḳaçar

İstesem bir kimseden bir muşt nesk
Dir ki ṣuṣ saña ölüm hem de cesk

Faḫr-i A‘rāb oldı ġazv ile ‘aṭā
Sen ‘Arab içre hemān ḫaṭṭ-ı ḫaṭā

[257] – E.

İ 54b

Biz ġıdāsızlıḳla ḥālā olmışuz
Tīġ-ı faḳr ile de bī-ser olmışuz

Ne ‘aṭā bizler gedālıḳ ṭoḳuruz
Sinek avlamaġa efsūn oḳuruz

Gelse bir mihmān ḳażārā bize hem
Uyusa da delḳını alsam direm

Müdde‘iyān-ı müzevvire
muḫtāc mürīdleriñ maġrūr olması
ve anları şeyḫ u maḫdūm ẓann itmeleri
ve naḳli naḳtden
ve peyvesteyi pür-resteden farḳ itmeleri

Bundan içün didi dānāyān-ı fen
Mihmān-ı muḥsinān olmaḳ ḥasen

Bir kese sen mihmānsın hem mürīd
Ḥāṣılını ol alur ġāyet pelīd

Çīre degil nice ider çīre ol
Nūr viremez seni eyler tīre ol

Çünki bī-nūr ile eylersin ḳırān
Aḫẕ-ı nūr eyler mi andan dīgerān

Şol pişāl(?) kim ider ol keḥḥāllik
Remli görmezken ider remmāllik

Ḥālimiz budur hemān faḳr u ‘inā
Hīç mihmān gelmesün maġrūr hā

E 54b

On sene ḳaḥṭ görmedükse ṣor tā
Göziñ aç baḳ gel bize ey ẕī-nehā

M 65b

Ẓāhirimiz müdde‘īniñ içidir
Ẓulmet içre ol zebāna pīçīdir

Ne eṣer vardır Ḫudādan ne de būy
Kendi de da‘vā velīkin tūy-be-tūy

Görmemiş şeyṭāndan özge naḳşını
Sözde abdāla degişmez kefşini

Sirḳat itmiş ḥarf-i dervīşānı çoḳ
Tā ki ẓann ide cihān bir miṣli yoḳ

Bāyezīd sözinde bulur ol ḫaṭā
Kim Yezīde ‘ār gelür andan ḥayā

Nān u ḫˇān-ı āsumāndan bī-nevā
Bir kemik Ḥaḳḳ atmamış iken aña

Sufre ḳurdum diyü ol eyler nidā
Nā’ib-i Ḥaḳḳım ḫalīfe-zāde hā

Ṣāde diller eṣ-ṣalā dir pīç ü pīç
Ḫˇān-ı cūdumdan yiyiñ siz hīç ü hīç

Va‘de-i ferdāda Ḥaḳḳı nice bil
Yarına yetişmesün itdi rezīl

Çok vaḳit lazım ki sırr-ı ādemi
Āşikāren ola ez-pīş ü kemi

İ 55a

Var defīne zīr-i dīvārında yā
Ḫāne ammā mār u mūr u ejdehā

Āşikār olur ki anda nesne yoḳ
‘Ömr-i ṭālib gitdi pek bīhūde çoḳ

Anı beyānda ki
nādir vāḳı‘ olur bir mürīd
müdde‘ī-i müzevvere
ṣıdḳ ile i‘tiḳād ide bu i‘tiḳādda
bir maḳāma irişe ki
şeyḫi rü’yāda daḥi görmemiş ola
āb u āteş aña te’şīr eylemeyüp
şeyḫına te’şīr eyledigi

Līk nādir ṭālib olur ki fürūġ
Nāfi‘ ola aña ol kiẕb ü dürūġ

Ḳaṣd-ı nīkī ile bir cāya irer
Çünki ṣandı cān o cismi bī-keder

Ḳıbleyi gice taḥarrī gibidir
Ḳıble yañlışsa namāzıñ ipidir(?)

Müdde‘īye ḳaḫṭ-ı cān sevdāsı var
Līk bize ḳaḫṭ-ı nāndır āşikār

M 66a

Mācerāyı müdde‘ī-veş ḳıl nihān
Müdde‘ī nāmūsına terk eyle cān

A‘rābī zevcesine şabr ile emr buyurması ve faẓīlet-i fuḳarā

Didi a‘rābī ne bu daḫl u keşiş
‘Ömrimizden bāḳī ne ḳaldı geçiş

E 55a

Zā’id ü noḳṣāna ‘āḳil baḳmadı
Geçer ikisi ‘aḳıl ip ṭaḳmadı

Bulanuḳ isterse ṣāfī seyl-i tām
Pāyidār olmaz da itmezler kelām

Bu cihān içre nice biñ cānver
Geçinürler ḫoşca bī-zīr ü zeber

Şükr ider Allāha dā’im fāḫite
Her dıraḫt üzre degildir sāḫte

Ḥamd ider Bārīye her dem ‘andelīb
Ki cem‘ī-i rızḳ senden ey Mucīb

Bāz dest-i pādişāhı ḳıldı cā
Cümle mürdārlardan itdi iḫtifā

Böylece der-peşşelerden tā-be-fīl
Bildiler Allāh Ḥaḳ-ı ni‘me’l-vekīl

Bu nice ġamlar ki vardır sīnede
Hep buḫār u bādımız āyīnede

Bu ġamān-ı bīḫ-kendir dāsımız
Böyle gider öylece vesvāsımız

Bil ki her bir renc ölümden pāredir[258]
Kendi mergiñ cüz’i üzre çāredir

İ 55b

Çünki her cüz’ mergden ḳaçmaḳ muḥāl
Belki başıña dökilür gül miṣāl[259]

[258] Bil ki: Dān ki E., M.
[259] – E.

Cüz-i merg şīrīn oldıysa saña
Bil ki şīrīn eyler o küllī Ḫudā

Derdler merg ilçisidir dem-be-dem
Meger(?) bil ilçiden anı sen de hem

Her ki ṭatlı dirile acı ölür
Her ki ola cān-perest cān mürd olur[260]

Kūsfendler kim ṣaḥārīde gezer
Ṭavlısını ṣāḥibi arar keser

Gitdi gice geldi ṣubḥ-ı tābnāk
Nice bir altūn meṣeli derdnāk

M 66b

Sen civān idiñ de ḳāni‘-ter idiñ
Zer-ṭaleb olduñ ki evvel zer idiñ

Rez idiñ pür-mīve kāsid olma ne
Mīve-puḫtluk vaḳtī fāsid olma ne

Saña lāyıḳ mīve şīrīn olmadır
Hem de mū-tāb gibi pes-bīn olmadır

Çünki çiftiz olmalıyız hem-ṣıfaṭ
Maṣlaḥatda ḥāṣıl ola maṣlaḥat

Cüft olan elbet mümāṣil olmalı
Çizme çifti gibi mā’il olmalı

Bir teki ṭar olsa ol çiftden eger
İkisi de işe gelmez al ḫaber

Birisi ġāyet ufaḳ biri büzürg
Arslana çift olmaz aṣla hīç gürg

Ṭoġrı gelmez deveye çift çuval
Biri nāḳıṣ ola dīger ber-kemāl

Ben ḳanā‘at cānibinde dil ḳavī
Sen ise sūy-ı şenā‘atde ġavī

E 55b

Merd ḳāni‘ idi bā-iḫlāṣ u sūz
Didi bu üslūb üzre tā-be-rūz

[260] – E.

‘Avretiñ zevcine naṣīḥatı ki
Sözi kendi maḳāmından ḫāric söyleme ki
Lime teḳūlūne mā lā tef‘alūn **gerçi bu sözler ṭoġrıdur**
ammā bu maḳām maḳām-ı tevekkeldir
seniñ maḳāmıñ degil ve bu sözi söylemeniñ
saña ziyānı vardır ki
kebüra maḳten ‘inda’llāh **olur**[261]

Zen didi aña ki ey bī-‘ār sen
Diñlemem efsūnıñı hīç bunda ben

Da‘vī vü da‘vetden itme türrehāt
Kibr ü naḫvetden hemān beyyināt

Muġlaṭāt u ṭumṭuraḳ u kār u bār
Kendi ḥāl ü kārıña baḳ eyle ‘ār

İ 56a

Kibr çirkīn fuḳarādan zişter
Gün ṣoġuḳ ḳarlı hava cāmen de ter

Nice bir da‘vā vü bu bād-ı bürūt
Ḥāliyā ḫāneñ çü bīt ü ‘ankebūt

M 67a

Sen ḳanā‘atla nice ālüfte cān
Nāmı var sende ḳanā‘atden nişān

Didi Peyġamber ḳanā‘at gencdir[262]
Genci bilmezsin seniñki rencdir

Ol ḳanā‘atdir belī genc-i revān
Lāfı terk eyle sen ey renc-i revān

Baña dime çift-i dūn-ı zen baġal
Çift-i inṣāfım degil çift-i daġal

Baş ḳoşarsın pādişāh u begle sen
Hem mekes gibi havāda regle sen

Kelbler ile kemige çālişdesin
Yine ḳarnım aç diyü nālişdesin

Ḫor baḳma baña böyle süst-vār
Söylerim hā ṭamarında her ne var

[261] *Kur’ân-ı Kerîm*, Saff, 61/2-3: “Ey iman edenler! Niçin yapmayacağınız şeyleri söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz Allah katında çok çirkin bir davranıştır.”
[262] Hadîs-i Şerîf: “Kanaat, bitip tükenmeyen bir servettir.”

Kendi ‘aḳlıñ benden efzūn görmişin
Ben kem ‘aḳlı yā niçün dūn görmişin

Süri içre zişt ḳurdsın ḥāşılı
Nāḳışü’l-‘aḳl ‘aḳlıñ ‘ārından deli

Çünki ‘aḳlıñ merdüm ‘aḳīlesidir
Ol yılan ‘aḳrebdir ‘aḳlıñ nesidir

Ḫaşma ẓulm ü mekriñ Allāh ola hep
Dest-i mekriñ bize kūtāh ola hep

2350 Hem yılansın hem füsūngersin ‘aceb
Mār-gīrsin mārsın neng-i ‘Arab

Zāġ kendi tersligin bilseydi ol
Derd ü ġamla ḳar gibi erirdi ol

E 56a

Merd-i efsūnger oḳur düşmān-veş
Māra efsūn mārda aña oḳur eş

Dāmı olmayaydı mār efsūnına
Hīç şikār olur mı mār efsūnına

Kesb ü kār ḥırşıyla efsūncı o merd
Bulamaz efsūn mārı ide serd

2355 Mār dir ki ey füsūnger pek ṣaḳın
Kendiniñ gördüñ benimkine yaḳın

Nām-ı Ḥaḳla aldadırsın sen beni
Eylediñ rüsvā-yı şūr u şer teni

Nām-ı Ḥaḳ bağlar beni rāyıñ ne yā
Nām-ı Ḥaḳḳı dām ḳıldıñ vay saña

M 67b

Senden alur nām-ı Ḥaḳ dādım benim
Nām-ı Ḥaḳdır ḥāfıẓ-ı cān u tenim

Zaḥmım ile yā reg-i cānıñ urur
Yā seni ben gibi bir zindāna ḳor

İ 56b

2360 Zen ḫaşin sözleri bu nev‘a hemān
Oḳıdı şūyına ṭarz-ı imtiḥān

Merdiñ zene naṣīḥatı ki
faḳr u fuḳarāya ṭa‘n eyleme ve ḫor baḳma ki
kār-ı Ḥaḳḳa kemāl ile baḳ kendiniñ
bī-naṣībliginden nāşī fuḳarāyı ḫor görme

Didi ey zen sen zen yā bü’l-ḥazen
Faḳr u faḫrımdan başıma ḳaḳma sen

Māl ü zerdir başlara hem çün külāh
Kel olan eyler başın ḫalḳdan penāh

Ol ki zülf ü ca‘d ü ra‘nāsı ola
Düşse külāhı ṣafā-zāsı ola

Merd-i Ḥaḳ ẓāhirde göz gibi olur
Göz açıḳ lāzım ḳapansa ber-fütūr

Vaḳt-i ‘arża eyler ol bende-ḫurūş
Cāmesi oldıysa anıñ ‘ayb-ı pūş

Olsa ger ‘aybı bürehne kim ider
Bil ki eṣvābına ḫud‘alar ḳılar

Dir ki pek maḥcūb bilmez nīk ü bed
Anı çıplaḳ eylemekden ḳıl remed

Ḫˇāce çün müstaġriḳ-i ‘ayb oldı o
Ḫˇāceniñ var mālı mālı ‘aybı bu

Ger ṭama‘dan ‘aybını görmezseler
Zīrā itmişdir tama‘ her dilde yer

Bir faḳīre atsa söz ehl-i ṣafā
Kālesi dükkānda olur hep hebā

Añladıġıñ şey degil faḳr u fenā
Baḳma dervīş cānibine süst hā

Mülk ü mālıñ ġayrı dervīşlerde var
Hep rızıḳ maḥż-ı ‘aṭā-yı Kirdgār[263]

E 56b

Ḥaḳ Te‘ālā ‘ādil ü ‘ādillere
Lāyıḳ olur mı ẓulüm bī-dillere

Bir kese Ḥaḳ ni‘met ü kālā vire
Ġayrısına āteş içre cā vire

[263] Rızık hep: Her rızıḳ E.

M 68a

Öyle āteş ki ider ilḳā-i ẓann
Ḥażret-i Allāha kim ol Ẕü'l-Minen

Faḳr u faḫrı kim güẕāftandır mecāz[264]
Nice biñ 'izzet nihāndır dilde nāz

Sen ġażabla baña virdiñ çün laḳab
Mār-gīr ü yār-gīr diyü 'aceb

Mārı ṭutsam sökerim dendānını
Ṣoḳmadan emīn olur ḫalḳ cānını

Yoḫsa ol dendān 'adū-yı cān iken[265]
Düşmeni dōst eylemekdir işbu fen

İ 57a

Hīç ṭama'dan nāşī oḳumam füsūn
Ben ṭama'ı itmişimdir ser-nigūn

Ḥāşe-Allāh ḫalḳdan ola ṭama'ım
Var ḳanā'atden dilimde 'ālemim

Amrūd aġacında gördigiñ hemān
İn aşaġı ḳalmaya vehm ü gümān

Sen rücū' itseñ bu ḥāletden ḳavī
Ḫāneyi ma'mūr görürsin hem yeñi

Şol beyānda ki
herkesiñ tereşşuḥı kendi mevżu'ından
ve herkes kendi cūd-ı dā'iresinden görür
tābı kebūd olan āfitābı kebūd
ve sürḫ olan sürḫ görür
çünki tābı rengden müberrā ola sefīd olur
ve sefīd görür sā'ir tāblardan
bunuñ görişi rāst olur[266]

Gördi faḫr-i 'ālemi Bū-Cehl çün
Didi naḳşıñ Hāşīmī de zişt ü dūn

Didi Aḥmed ki aña sen ṭoġrısın
Ṭoġrı didiñ gerçi kārda uġrısın

[264] Hadîs-i Şerîf: "Fakirlik benim iftiharımdır. Ve ben, onunla övünürüm." şekliyle meşhur olan bu sözün, sened ve metin olarak kaynaklarda tesbîti mümkün olmamıştır. Ancak hadistir veya değildir demeden önce ilmî bir hüviyet taşıması için akıldaki bütün soruların cevap bulması gerekmektedir.
[265] Yoḫsa: Zīrā E.
[266] müberrā: mu'arrā E.

Gördi Ṣıddīk didi kim ey āfitāb
Şarḳ u ġarbdan ṭoġmadı sen gibi tāb

Didi Aḥmed rāst didiñ ey ‘azīz
Ey bilen dünyāyı lā-şey’ ü peşīz

Ḥāżırān didiler ey ṣadru’l-verā
İki żıdda rāst didiñ bī-merā

M 68b

Didi ben āyīneyim maṣḳūl ü pāk
Türk ü Hindū kendüsin görür çi bāk

Ey zenim ṭammā‘ gördüñse beni
Gec taḥarri-i zenāneden berī

Bu ṭama‘ mānendi bir raḥmetdir o
O ṭama‘ ḳanda ola ni‘metdir o

Bir iki gün imtiḥān it faḳrı sen
Göresin kim iki ḳat faḳri ḥasen

E 57a

Faḳr ile ṣabr eyle itme hīç melāl
Zīrā faḳr içredir ‘izz ü Ẕü’l-Celāl

Sirke ṣatma nice yüz biñ cāna baḳ
Kim ḳanā‘atden odur ġarḳ-ı revāḳ

Acı çekmiş nice yüz biñ cān var
Gülşekerde gül gibi ḳılmış ḳarār

Ey dirīġā ḥavṣalañ olsa ‘aceb
Şerḥ-i dil peydā olurdı sende hep

Cān memesinde bu sözler süt gibi
Çekmedikce olmaz andan şep şepi

Diñleyen çün ṭālib ü teşne ola
Mürde vā‘iz bile gūyende ola

İ 57b

Müstemi‘ fehminde ola çün melāl
Yüz dili olsa olur elbette lāl

Çünki nā-māḥrem eve başa ḳadem
Perdede nihān olur ehl-i ḥarem

Çün żarardan ‘ārī bir maḥrem gele
Ḳaldırurlar perdeyi yüzden hele

Her neyi ki ḫoş u zībā ideler
Ez-berā-yı çeşm-i bīnā ideler

Çeng ṣadāsından ne alur lezzeti
Şol ki bī-ḥiss ü aṣamdır nekbeti

Müşk ḳoḳusını bilürler ehl-i ḥis
Lākin aḫşem ne bilür müşk yā necis

Pes zemīn ü āsumānı yaptı Ḥaḳ
Arada parlatdı nūr u nārı baḳ

Bu zemīnde ḳıldı mesken ḫākiyān
Āsumāndır me'men-i eflākiyān

Merd-i süflī düşmen-i bālā olur
Her mekāna müşterī peydā olur

M 69a

Ey setīre hīç ṭurduñ mıydı sen
Zīnet-i mirḳad içün var mı miḥan

'Ālemi pür-dürr-i meknūn eylesem
Ḳısmetiñ olmazsa yā ben n'işlesem

Terk-i ceng ü serzeniş ile bu dem
Yā beni terk eyle ey zen virme ġam

Nīk ü bedle yoḳ benim cengim ebed
Ṣulḥ ile göñlüme gelmez hīç bed

Gel sükūt eyle ferāġat ḳıl velī
Terk-i ḫānumān olur emr-i celī

Zeniñ şevherine mürā'āten söylediginden istiġfār eylemesi[267]

Gördi zen şūyını ġāyet tünd ten
Aġladı çün aġlamaḳdır dām-ı zen

Didi ben senden bunı ẓann itmedim
Senden ümmīdim diger menn itmedim

E 57b

Geldi zen yoḳluḳ ṭarīḳıyla bu dem
Didi ben ḫākim saña itme dujem

[267] Zeniñ şevherine mürā'āten istiġfār eylemesi E., M.

Cism ü cānım her ne varsa hep seniñ
Ḥükm ü fermān cümleten fermān seniñ

Bu faḳirden bī-ṣabırlıḳ itdigim
Kendime ṣanma seniñçün gitdigim

Sen baña derdlerde olduñ çün devā
İstemem ki olasın sen bī-nevā

Cānım içün kendime itmem enīn
Hep seniñçündür bu feryād u ḥanīn

Kendimi va'llāhī seniñ rāhıña
Her nefes itdim fedā dil-ḫˇāhıña

İ 58a

Ey yolıña öldigim cānıñ eger
Vāḳıf olsa bu żamīrime yeter

Çün benimle buncılayın oldı ẓan
Cümle taḥvīl oldı ẓan ez-cān u ten

Sīm ü zerri n'eyleyim şimden girü[268]
Sen benimle böyle iseñ rū-be-rū

Cān u dilde böyle yiriñ var iken
Şimdi bu rütbe teberrā yā neden

Sen teberrā eyle vardur ḳudretiñ
'Öẕr idüp çekdim seniñ ben minnetiñ[269]

M 69b

Ol zamānı ḫāṭıra getür ki ben
Bir ṣanem idim sen idiñ çün şamen

Ḳul seniñ bir vefḳ-ı dil-ḫˇāh-ı ḳamu[270]
Pişdi dirseñ ben dirim ki yandı o

Isfanaḫım eyler idiñ tekşiye(?)
Lāyıḳ idiñ ṭatlı ya da ekşiye

Küfr didim şimdi īmān eyledim
Ḥikmete başım fedā cān eyledim

Ḫūy-ı şāhāneñ var imiş bilmedim
Ḫar sürüp ilerü küstāḫ eyledim

[268] Sīm ü zerri: Zerri ü sīmi E.
[269] 'Öẕr idüp çekdim seniñ ben minnetiñ: 'Öẕr idüp yine çekerim minnetiñ
[270] M. nüshasında "ḳul" için kenara "söz" kelimesi yazılmıştır.

Seniñ ‘afvıñdan çerāġ uyandıram
İ‘tirāża tevbeyi inandıram

Ḳoyayım öñiñe şimşīr ü kefen
Gerdenimi ṭutayım sen ur hemen

Söyleme hīç firḳate dā’ir sözi
Ne iderseñ eyle yaḳma bu gözi

‘Öẕr-ḫ ̌āh ister iseñ işte başım
Saña oldur hem şefī‘ u sırdāşım

2435 ‘Öẕr-ḫ ̌āhımdır derūnıñda ḫūyuñ
İ‘timādım aña cürmümden ṣoyuñ

Ḫışm iderken gizli raḥmıñ var yine
Ḫulḳ u ḫūyuñ baldan a‘lādır hele

Böyle luṭf ile nice sözler didi
Aralıḳda aġlamaḳ der-kār idi

E 58a

Girye ile ḳıldı ḫayli hāy [u] hāy[271]
Olsa bī-girye olurdı dil-rübā

İtdi ol yaġmurdan bir berḳ ẓuhūr
Bir şerārın ḳapdı ol merd-i ṣabūr

2440 Ḳul güzel ola da ḳulluḳ eyleye
Nice ṣabr ider o ādem n’işleye

Şol ki kibirden diliñ lerzān olur
Cān ber-‘aks olur andan şān olur

Ol ki nāzından dil ü cān ḫūn olur
Ol niyāza gelse dil memnūn olur

Ol ki cevri olsa dā’im dām anıñ
‘Öẕr iderse ‘öẕridir encām anıñ

İ 58b

Züyyine linnās diyü Ḥaḳ ḳıldı zeyn[272]
Ḥaḳ müzeyyen ḳıldı oldı bize deyn

[271] Girye ile ḳıldı ḫayli hāy u hāy: Giryeye mes giryedir der-hāy [u] hāy
[272] *Kur’ân-ı Kerîm*, Âl-i İmrân, 3/14: “Nefsânî arzulara, (özellikle) kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, soylu atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere düşkünlük insanlara çekici gelmiştir. İşte bunlar dünya hayatının geçici menfaatleridir. Halbuki varılacak güzel yer, Allah’ın katındadır.”

M 70a

Ḫalḳı çün *yeskün ileyhā* içün o[273]
Olamaz Ādem Ḥavādan hicr-i cū[274]

Rüstem-i Zāl olsa bir kimse eger
Kendi zāliniñ esīridir o er

‘Ālem anıñ söziniñ efgendesi
Kellimīnī yā Ḥumeyrā dir idi[275]

Āb ġālib āteşe ẓāhirdir o
Vāsıṭayla ḳaynadır ābı da bu

Çünkü gördüñ ikiniñ var ḥā’ilī
Yoḳ olur şu kim hevānıñ mā’ili

Ẓāhiren şu gibi ġālibsin zene
Bāṭınen maġlūb u ṭālibsin zene

Böyle bir ḫāṣıyyeti var ādemiñ
Mihr-i ḥayvān oldı bu kemden kemiñ

Şol ḫaberiñ beyānında ki
İnnehünne yaġlibne’l-‘āḳıle ve yaġlibühünnel-cāhilu[276]

Didi Peyġamber ki ‘āḳillere zen
Ġālib olur da virür cevr ü miḥen

Cāhilān ammā ki ġālibdir zene
Çünkü anlar tünd ü tīz āteş zene

Az olur anlarda riḳḳat luṭf u dād
Çünki ḥayvānīleri ġālib şedād

Mihr ü riḳḳat vaṣf-ı insānī olur
Ḫışm u şehvet vaṣf-ı ḥayvānī olur

Pertev-i Ḥaḳdır o hem ma‘şūḳ degil
Gūyiyā Ḫālıḳdır o maḫlūḳ degil

[273] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/189: “Sizi bir tek candan yaratan, kendisiyle mutlu olsun diye ondan da eşini yaratan O’dur. Erkek eşiyle beraber olunca kadın hafif bir yük yüklenir, onu bir süre taşır; hamileliği ağırlaşınca rableri olan Allah’a şu sözlerle yakarırlar: ‘Andolsun, bize kusursuz bir çocuk verirsen kesinlikle şükredenlerden olacağız!’”
[274] Olamaz Ādem Ḥavādan: Ādem ü Ḥavvādan olamaz E.
[275] Hadîs-i Şerîf: “Ey beyaz ve güzel kadın! Benimle konuş".
[276] Hadîs-i Şerîf: Beyitten, “Kadınlar, akıllı kişiye galebe ederler. Fakat câhil kişi onlara gâlib olur” hadîsinin îzâhıdır. Ancak kaynaklarda böyle bir metne ulaşımamıştır.

Merdiñ kendini ṭaleb-i ma‘īşetden zeniñ iltimās eyledigi şey’e teslīm eylemesi ve zeniñ i‘tirāżı işāret bilmesi[277]

بـنـزد عـقـل هـر دانـنـده هسـت
کـه بـا کـردنـده کـردانـنـدهٔ هسـت

E 58b

ازآن چـرخـه کـه کـردانـد زن پـیـر
قـیـاس چـرخ کـردنـده هـمـی کـیـر[278]

Sözlerinden hep peşīmān oldı merd
Şol ‘avānı kim ‘avān oldukda derd

Didi cāna nice ben ḫaşm olayım
Cān başına nice depme urayım

M 70b

Çün ḳażā geldükde gözler ḳapanur
Başını ol demde ayaġı şanur

2460 Ol ḳażā geçdükde kendin yir o merd
Yaḳasın çāk eyleyüp bā-āh-ı serd[279]

Didi merd ey zen peşīmān oldum uş
Kāfir isem de Müselmān oldum uş

İ 59a

Ben günāh itdümse sen raḥm it baña
Beni kökden ḳırmaġı görme revā

Kāfir-i bī-zār peşīmān olıyor
Çünki ‘öẕr ide Müselmān olıyor

Ḥażret-i Allāh-ı ẕü’l-luṭf u kerem
Aña ‘āşıḳ hem vücūd u hem ‘adem

2465 Küfr ü īmān ‘āşıḳān-ı kibriyā
Miss ü nuḳre bendegān-ı kīmyā

[277] işāret bilmesi: işāret ḫaḳ bilmesi E.
[278] E. ve M. nüshalarında Farsça bu iki beytin yanına: “Bu iki beyit aşıl Meşnevī-i Şerīfiñ vezninde olmayup āḫir vezninde oldıġından bi’ṭ-ṭıbḳ yazıldı. Ḥażret-i Mollānıñ mıdır degil midir ma‘lūm olmadı.” şeklinde bir ibare yazılıdır.
Çelebioğlu: Her dönenin bir döndüreni olduğunu akıl sahipleri teslim ederler. C. 1, b. 2536.
[279] çāk eyleyüp bā-āh-ı serd: çāk idüp āh ile o serd E.

Şol beyānda ki
Mūsā ve Fir‘avn her ikisi
musaḥḥar-ı meşiyyetdirler
nitekim bād-zehr zehre ve nūr ẓulümāta
musaḫḫar oldıḳları gibi ve Fir‘avn ḫalvetinde
Ḥaḳḳa münācāt eyler di ki nāmūsımı şikest eyleme

Mūsī vü Fir‘avn’a yol birdir hemān
Biri yol eri biri yolsuz gümān

Gündizin Mūsā ider Ḥaḳḳa fiġān
Nīm-şeb Fir‘avn ider girye nihān

Bu ne ġulldür gerdenimde ey Ḫudā
Olmasa ġull dir miyim Rabbü’l-‘ulā

Sen ki Mūsāyı ki meh-rū eylediñ
Cānımıñ māhın siyeh-rū eylediñ

Sen ki Mūsāyı münevver eylediñ
Beni anıñçün mükedder eylediñ

Mehden a‘lā olamaz necmim benim
Çün ḫasūf ola olur recmim benim

Nevbetimi Rabb-i sulṭān urdılar
Ay ṭutıldı ḫalḳ-ı peykān urdılar

Ṭas çalup ġavġa iderler ol zamān
Māh olur ol demde rüsvā-yı cihān

Ben ki Fir‘avnım şehīrem vay ben
Ṭas zaḥmı Rabbī el-a‘lā-yı men

M 71a

Ḫ‘āce-tāşız biz velī tīşeñ seniñ
Şāḫı iki yardı bu pīşeñ seniñ

E 59a

Yine bir şāḫı muvaṣṣal eyledi
Ġayrı şāḫı hep mu‘aṭṭal eyledi

Nīşeye şāḫıñ eli irer mi yoḳ
Tīşeden şāḫ ḳurtılup ḳaçar mı yoḳ

Ḳudretiñ Ḥaḳḳı ki ol san‘at seniñ
Rāst ḳıl egrileri raḥmet seniñ

Yine kendi kendüye Fir‘avn dir
Degilim deryā(?) şebim ey Ḥaḳ Baṣīr

2480 Gizlide ḫāḳī vü mevzūn olurum
Mūsīyi gördükde hep ḫūn olurum

Ḳalb altūn rengi on ḳat görinür
Āteşe girse siyeh-rū bed olur

İ 59b

Ḳalb u ḳālıb hep anıñ ḥükmündedir
Pōst u maġzım bir emirle zindedir

Ekin ol dirse olurum sebzeter
Zişt ol dir ṣarıyım bī-nūr u fer

Māh olur bir laḥẓa āḫir dem siyāh
Kimde ḳudret var buña ġayr-ı İlāh

2485 *Kün fekān*uñ ḥükmi çevgān yelmede[280]
Geh mekān geh lā-mekāna çelmede

Çünki bī-rengiñ esīr-i reng ola
Mūsī Mūsā ile her dem ceng ola[281]

Çünki bī-renglikle vāṣıl olasın
Ṣulḥ ider Mūsā vü Fir‘avn bulasın

Ger bu nükteye iderseñ sen su’āl
Rengde olur dā’imā hep ḳīl ü ḳāl

Bu ‘aceb kim reng bī-rengden olur
Reng bī-reng ile hep cengden olur

2490 Aṣl-ı revġan ābdan efzūn olur
‘Āḳıbet āb ile żıd niçün olur

Yoġururlar āb ile revġanı çün[282]
Yā niye żıdd oldılar bunlar bütün

Gül dikenden ḫār güldendir bütün
Her ikisi mācerāda żıd niçün

Ceng degildir yā bu bir ḥikmet ola
Ḫar-furūşān cengi veş ṣan‘at ola

[280] *Kur’ân-ı Kerîm*, Muhtelif yerler, Âli İmrân, 3/59: “Allah nezdinde İsâ’nın durumu Âdem’in durumu gibidir. Onu topraktan var etti; sonra ona “ol” dedi ve oluverdi.”
[281] – İ.
[282] āb ile revġanı: revġanı āb ile E.

M 71b

Bu degil hem o degil ḥayrānlıḳ
Genci ṭālib ol budur vīrānlıḳ

Sen ki genc diyü tevehhüm eylediñ
Genci ol vehm ile sen kem eylediñ

Hep ‘imāretdir hemān vehm ile şey
Hīç ‘imāretde bulunmaz gence pey

Bu ‘imāret hestī vü cengden bütün
Nīstlik hestlikde pek tengdir bütün

Hest o degil nīstden feryād ide
Nīst kendi heste her dem dār ide

E 59b

Sen dime kim nīstden ben ḳaçarım
Bil ki o senden ḳaçar ‘aḳlı yarım

Ẓāhiren da‘vet ider o sūyına
Ayḳırudan çūb ururlar rūyına

Na‘l-bāzgūndur bu cümle ey selīm
Ser-keş iseñ Fir‘avnsın yā Kelīm

Eşḳıyānıñ iki cihāndan ḫirmānı ki *ḫasired-dünyā ve’l-āḫire*[283]

İ‘tiḳād eyler ṭabī‘ī ġāfilīn
Āsumān beyża ṣarusı bu zemīn

Didi sā’il nice ṭurur bu zemīn
Bu muḥīṭ-i āsumān içre hemīn

Ṣanki ḳandīl-i mu‘allaḳ ber-hevā
Ne aşaġı gider o ne ber-‘alā

İ 60a

Dir ḥakīm anı ki ol cezb-i semā
Hep cihāt-ı sitteden o ber-hevā

Ḳubbeye ḳaplanma mıḳnāṭıs gibi
Ortada ḳalur timür olmaz ipi

Ḳavl-i āḫir dir ki yoḳ yoḳ āsumān
Hīç çeker mi kendine bu ḫākdān

[283] *Kur’ân-ı Kerîm*, Hacc, 22/11: “Yine insanlar içinde kimileri vardır ki, Allah’a şartlı olarak kulluk eder; öyle ki kendisine bir iyilik denk gelirse bundan pek memnun olur, ama başına bir imtihan sıkıntısı gelse hemen yüz çevirir. Böyleleri dünyasını da âhiretini de yitirmiştir ve apaçık hüsran işte budur.”

Şeş cihetden bil ki def‘ eyler anı
Ḳalur orṭa yirde meyl itmez yanı

Ḫāṭır-ı ehl-i kemāl def‘i olur
Cān-ı Fir‘avnān ḍalāletde ḳalur

Pes def‘den bu cihān u ol cihān
Ḳaldılar hep bī-dehān bī-īn ü ān

Bendegān Ẕü’l-Celālden çekme baş
Kim vücūdıñı ḫarāb eyler ḫırāş

M 72a

Kehribā vardır ki peydā ideler
Varlıġıñ kāhını şeydā ideler

Kehribāyı çünki pinhān ideler
Tīz teslīmini ṭuġyān ideler

Ancılayın mertebeñ ḥayvānīdir
Kim zebūn u bende-i insānīdir

Rütbe-i insānlıḳdır evliyā
Ol zebūn ḥayvāndır bil ḥāliyā

Didi Aḥmed kendine bende cihān
Oḳu sen *ḳul yā ‘ibādī* her zamān[284]

‘Aḳlıñ olmuşdur şütürbān sen şütür
Çekdigi her dem seni hep ḥükm-i mür

‘Aḳlıñ ‘aḳlı ‘aḳılhā-yı evliyā
Üştürān gibi olurlar müntehā

İçlerinde ‘ibret ile ḳıl naẓar
Biñ cāna bir ḳılavuz ṣāḥib-hüner

Bir ḳılavuz bir şütürbān sen de bul
Dīde lāzım āfitābı göre ol

E 60a

‘Ālem olur giceler necm ile pür[285]
Gündüzin mevḳūf-ı ḫūrşīd-i şehr

[284] *Kur’ân-ı Kerîm*, Zümer, 39/10,53: “De ki (Allah şöyle buyuruyor): ‘Ey inanan kullarım! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Bu dünyada iyilik yapanlar iyilik bulacaklardır. Allah’ın arzı geniştir. Sabredenlere mükâfatları hesapsız verilecektir.’” Zümer: 10;
“De ki (Allah şöyle buyuruyor): “Ey kendi aleyhlerine olarak günahta haddi aşan kullarım! Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.’” Zümer: 53.
[285] giceler: gicede E.

Ẕerrede pinhān ḫūrşīdiñ seniñ
Ḳuzı pōstında ‘aceb şīr-i neriñ

Zīr-i ḳāhda gizli çün deryā saña
İştibāh eyle ayaḳ başma aña

İçerüde iştibāh eyle gümān
İhtidāya raḥmet-i Ḥaḳdır hemān

2525 Her Peyāmber ferd geldi ‘āleme[286]
Ferd idi ammā cihān aña reme

Ḳudretiyle ‘ālem-i kübrāyı bend
Gizli eṭrāfında oldı naḳş-bend

Eblehān çün gördiler ferd üża‘īf
Niceża‘f ol kim şehe oldı ḥarīf

İ 60b

Didi aḥmaḳlar bir ādem ġayrı yoḳ
‘Āḳıbet-endīş degildir seyri yoḳ

[286] Peyāmber: Peyember E.

M 72b

Naẓar ṣāḥibi ve nāke-i Ṣāliḥi
ḥaḳīr görmeleri
çünki Ḥaḳ Te‘ālā bir leşkeri
helāk murād eylese
ḫaşmlarını ḥaḳīr ü az gösterür
her ne ḳadar çoḳ olursa daḫı
ve yüḳalliliküm fī a‘yünihim
liyakdiyal’lāhü emren kāne mef‘ūlā[287]

Nāḳa-i Ṣāliḥ ki ṣūretde ṣütür
Siñirin ḳaṭ‘ itdi hem ol ḳavm-i mür

Bir ṣu içün aña hep ḫaşm oldılar
Nān-ḳōrler āb-ḳōrlük buldılar

Nāḳatu’llāh cū vü mīġdan ṣu içer
Ḥaḳ ṣuyın Ḥaḳdan dirīġ itdi bular

Nāḳa-i Ṣāliḥ vücūd-ı ṣāliḥān
Sırra gidince helāk-i ṭāliḥān

Tā o ümmet mürd ü derdden n’eyledi
Nāḳatu’llāhi ve saḳyā n’işledi[288]

Şaḥne-i ḳahr-ı Ḫudā itdi ẓuhūr
Ḫūn-bahā-yı üştüre şehr ü ḳuṣūr

Rūḥ Ṣāliḥ gibi ten de nāḳadır
Rūḥ vāṣıl ten belī der-fāḳadır

Rūḥ-ı Ṣāliḥ ḳābil-i āfāt degil
Zaḫm-ı ḫurde nāḳadır hīç ẕāt degil

Rūḥ-ı Ṣāliḥ ḳābil-i āzār degil
Nūr-ı Yezdān suġbe-i küffār degil

Cism-i ḫākī kim aña cān muttaṣıl
İmtiḥānlar görür āzār u mehil

Bilmez o āzār anıñ āzārıdır
Kūp ṣuyı ırmaḳ ṣuyınıñ yārıdır

Ol ta‘alluḳdan ider cisme İlāh
Tā ide hep cümle āfāḳı penāh

[287] *Kur’ân-ı Kerîm*, Enfâl, 8/44: “O, karşılaştığınız sırada da sizin gözünüzde onları az gösteriyordu, onların gözünde de sizi az gösteriyordu ki, Allah olmasını murat ettiği şeyi gerçekleştirsin; zaten bütün işler Allah’a döner.”
[288] *Kur’ân-ı Kerîm*, Şems, 91/13: “Allah’ın elçisi onlara,‘Allah’ın (mûcize olarak) verdiği deveye ve onun su hakkına dokunmayın’ demişti.”

E 60b

Ḳalblerine kimseler bulmaz ẓafer
Ṣadefe dürr dürre olmaz hīç żarar

Nāḳa-i cism-i velīye bende ol
Olasın tā rūḥ-ı Ṣāliḥde ḳabūl

Didi Ṣāliḥ çünki itdiler ḥased
Ni‘met-i Ḥaḳ size üç gün ṣoñra bed

Andan üç gün ṣoñra ġāyet cān-sitān
Gele bir āfet ki vardır üç nişān

Cümleñiziñ rengi taġyīr hep olur[289]
Muḫtelif rengler naẓar tekdīr olur

Rūz-ı evvelde olur çün za‘ferān
Rūz-ı ṣānī sürḫ olur çün erġuvān

İ 61a, M 73a

Olur üçünci güni yüzler siyāh
Ba‘de-zān irer size ḳahr-ı İlāh

Bu va‘īde benden istersiz nişān
Nāḳa yavrısın ṭaġa ḳılıñ revān

Ṭutmaġa ḳudret olursa çāre var
Yoḫsa ümmīd ḳuşı dāmından uçar

Kimse ḳādir olmadı aḫẕe revān
Gitdi ṭaġda nā-bedīd oldı hemān

‘Ādetinden rūḥ-veş eyler firār
Cānib-i Rabbü’l-Minen eyler ḳarār

Didi gördüñ ki ḳażā mübrem size
Ġayrı ümmīd eylemekdir nāşize

Kürre-i nāḳa ne dirseñ ḫāṭır ol
Ele al luṭf ile iḥsān ile bol

Alabilseñ ḫāṭırın bulduñ ḫalāṣ
Alamazsañ yoḳdur aṣlā hīç menāṣ

Çün işitdiler va‘īd-i münkeder
Göz diküp oldılar aña muntaẓar

[289] taġyīr hep: hep taġyīr E.

Gördiler evvelki gün yüzleri zerd
Çekdiler nevmīd olup hep āh u serd

Rūz-ı ṣānī hep ḳızardı yüzleri
Bāb-ı ümmīdden ḳapandı gözleri

Oldı üçünci güni cümle siyāh
Ḥükm-i Ṣāliḥ ṭoġrıdır bī-iştibāh

Cümlesi me'yūs oldı nā-ümīd
Ḳuş gibi iki diz üzre ye's-dīd

Virdi nebīye ḫaber Cibrīl Emīn
Bu oturuş şerḥ-i ḥāl-i *cāsimīn*[290]

Ol vaḳit diz çök ki ta'līm olına
Böyle diz çökmekden uş bīm olına

Zaḫm-ı ḳahre oldılar hep muntaẓır
Geldi ḳahr ol dem yoḳ oldı ol şehir

Gitdi Ṣāliḥ sūy-ı şehre ol zamān
Gördi şehri dūd-ı ḳahr içre nihān

E 61a

Cüzlerinden nāle gūş itdi mezīd
Nevḥa ẓāhir nevḥa eyler nā-bedīd

Üstüḫ'ānlardan işitdi nāleler
Cānlarından ḳanlı yaşlar jāleler

M 73b

Ṣāliḥ işitdi anı da aġladı
Nevḥagerlere cigerler ṭaġladı

Didi ey bāṭılla dirilen ḳavim
Ḥaḳḳa ḳaçdım sizden içün el-yevm

Ḥaḳ didi ṣabr eyle eylerler ezī
Ḳalmadı devirleri pend eyle hā

Pend itdim pend oldı hep cefā
Pend süti aḳsa mihirden bā-vefā

İ 61b

Çoḳ cefālar itdiler anlar baña
Şīr-i pend daġıtdı reghāma ṣafā

[290] *Kur'ân-ı Kerîm*, A'râf, 7/78: "Bunun üzerine onları o dehşetli sarsıntı yakaladı da yurtlarında yere serildiler."

Ḥaḳ bańa didi sańa luṭf eyleyem
Ol zaḫmlar başıña merhem uram

Ṣāf ḳıldı göñlümi Ḥaḳ çün semā
Ḫāṭırımdan gitdi hep cevr ü ez̲ā

Ben naṣīḥat eyledim bār-ı diger
Nice emṡāl nice sözler çün şeker

Tāze süt şekker ile engīhte
Şīr ü şehd ile sözüm āmīḫte

2575 Sizlere zehr oldı gūyā her sözüm
Zehr-i ḳātil gibi perdā her sözüm

Nice ġamgīn olurum ġam ser-nigūn
Sizsiñiz ġam sizdedir ey ḳavm-i dūn

Merg-i ġamda kimse feryād eylemez
Mūgin olan rīş-i ser olur o sez(?)

Kendi kendine didi ey nevḥager
Diñlemezler idi nevḥañ ol nefer

Yañlış oḳuma oḳu ṭoġrı metīn
Keyfe āsā ḫalfe ḳavmin ẓālimiñ[291]

2580 Dil gözün buldı yine giryān o
Hīç sebebsiz merḥamet oldı dü tū

Ḳatre çeşminden gelüp ḥayretde o
Bī-sebeb ḳaṭre olur deryāda bu

‘Aḳlı didi aña kim bu girye ne
Böyle efsūsīlere o girye ne

Girye niye anlarıñ fi‘line mi
Anlarıñ hep ḥıḳd-ı bī-süflīne mi

Ol dil-i tārīk-i jengārına mı
Ol zebān-ı zehr çün mārına mı

M 74a

2585 Ol dem ü dendān-ı seg-sārāna mı
Ol dehān u çeşm-i gejdüm-ḫāna mı

Ol sitīz ü tesḫar u efsūse baḳ
Şükr ḳıldı cümlesin maḥbūs Ḥaḳ

[291] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/93: “Artık kâfirler olan bir kavme karşı nasıl fazlaca mahzun olurum.”

E 61b

Elleri kej çeşmi kej pāları kej[292]
Sevgüler kej ṣulḥı kej hem ḫışmı kej

Gāh taḳlīd gāh rāyāt-ı naḳil
Ayaḳ altında ḳalur pīr-i ʻaḳıl

Pīr-i ḫur yoḳ cümle olmış pīr-i ḫar
Birbirine çeşm ü gūşından żarar

Ḳullar iḫrāc itdi cennetden Ḫudā
Göstere ḫalḳa saḳar şānını tā

Merace'l-baḥreyni yelteḳıyāni beynehümā berzaḫün lā yebġıyāni
ma'nāsında[293]

İ 62a

Ehl-i nār u ehl-i ḫulddur hem dükān
Ortasında *berzaḫü'l-lā yebġıyān*

Ehl-i nār u ehl-i nūr ḳarış muruş
Ortasında Ḳāf ṭaġı ḳılmış duruş

Ṣanki zer maʻdende ḫāke muḫteliṭ
Derre yirde çoḳ beyābān mürtebit

Gūyiyā incü dizisinde şebe
Ḳarışuḳ çün mihmān-ı yek-şebe

Yarısı baḥriñ ki ṭatlı çün şeker
Ṭaʻmı şīrīn rengi rūşen çün ḳamer

Yarısı acı anıñ çün zehr-i mār
Ṭaʻmı telḫ u rengi muẓlim kīr-var

Uruşurlar birbiriyle taḫt u evc
Āb-ı deryā birbirine mevc mevc

Cism-i tengden nāşī ḍarbıñ ṣūreti
Ṣulḥ u cengde muḫteliṭ cān ḫāleti

Mevcleri ṣulḥuñ urur birbirine
Sīneden ḳalḳar o kīn-i dīrīne

[292] çeşmi kej pāları kej: pāları kej çeşmi kej E.
[293] *Kur'ân-ı Kerîm*, Rahmân, 55/19-20: "O, birbirine kavuşmak üzere iki denizi salıverdi. (Ama) aralarında bir engel vardır; birbirlerine karışmazlar."

Mevcleri cengiñ daḫı şekl-i diger
Ḥubb u mihri ile o zīr ü zeber

Ḳahr-ı telḫānı ider şīrīn ü ḫoş
Zīrā aṣl-ı mihr odur itme ḫurūş

Ḳahr şīrīni ider telḫ u redī
Acı ṭatlı ile yenmez ebedī

M 74b

Bu naẓarla telḫ u şīrīn nā-bedīd
Ol ḳapudan ‘āḳıbet görür reşīd

‘Āḳıbet-bīn göz gerek görmege tā
Çeşm-i evvel-bīn ġurūrdur hem ḫaṭā[294]

Nice çoḳ şīrīn ki çün şekkerdir o
Līk içinde var zehir mużmerdir o

Ol ki ‘āḳildir ḳoḳusından bilür
Ġayrısı aġzı berüsinden bilür

Pes lebi boġaza redd eyler anı
Çaġırur şeyṭān gelür söyler anı

Ġayrısı da boġazı peydā ider
Ġayrısınıñ bedenin rüsvā ider

E 62a

Ġayrısınıñ ḳalbine āteş virür
Dem-be-dem zaḫm-ı dil-i ser-keş virür

Kimisine ba‘d-i eyyām u şuhūr
Kimisine ba‘d-i merg ü nefḫ-ı ṣūr

Virür aña mühleti der-ḳa‘r-ı gūr
Lābüd ol ẓāhir olur yevm-i nüşūr

Her nebāt u şekkeriñ ‘ālemde hep
Müddeti vardır ẓuhūr eyler ‘aceb[295]

Āfitābda nice yıl lāzım ki o
La‘l ola reng ü dıraḫşānı ḳamu

İki ayda yetişür hep sebzevāt
Tā yılında gül-i aḥmerde ḥayāt

[294] Çeşm-i evvel-bīn: ‘Āḳıbet-bīnde E., M.
[295] Müddeti: Mühleti E.

İ 62b

Bundan içün buyurur Ḥaḳḳ ‘izz ü cell
Sūre-i En‘āmda *ẕikr-i ecel*[296]

Her ḳılıñ gūş ile diñle ‘āḳıbet
Āb-ı ḥayvāndır iç olsun ‘āḳıbet

Āb-ı ḥayvān di dime buña süḫan
Yeñi rūḥdur eski tende añla sen

Ġayrı nükte diñle benden ey refīḳ
Cān gibi ẓāhir velīkin pek daḳīḳ

Bir maḳām vardır ki anda zehr-i mār
Ḥaḳ taṣārifi velīkin ḫoş-güvār

Bir maḳāmda zehr ü bir yirde devā
Bir maḳāmda küfr ü bir yirde revā

Bir maḳāmda ḫˇār u bir yerde çü gül
Bir maḳāmda sirke bir yirde çü mül

M 75a

Çünki ol yirde gezend-i cān olur[297]
Çün o cāna irişe dermān olur

Ekşidir ḳoruḳ iken ṣuyı velīk
Üzüm olınca olur şīrīn ü nīk

Yine ḫumda olur o telḫ u ḥarām
Sirke maḳāmında o ni‘me’l-idām

Şol ma‘nāda ki velīniñ ef‘ālini mürīd
küstāḫlıḳ idüp işlememek gerek ki
ḥelvā ṭabībe ziyān virmez ammā ḫasteye mużırrdır
sermā ve berfiñ engūra ziyānı yoḳ līkin
‘iffete mużırrdır ki
yolunda vāḳı‘ olmaz
Liyeġfira leka’l-llāhu mā teḳaddeme
***min ẕenbike vemā teeḫḫar* vāḳı‘**[298] **olmışdur**

Bir velī zehri yise ol nūş olur
Yise ammā ṭālib anı mūş olur

[296] *Kur’ân-ı Kerîm*, En‘âm, 6/2: “O sizi bir çamurdan yarattı, sonra bir ecel takdir etti ve onun nezdinde malum bir ecel de vardır. Sonra da siz şüphe ediyorsunuz.
[297] Çünki: Gerçi E.
[298] *Kur’ân-ı Kerîm*, Fetih, 48/2 (1-3): “Senin geçmiş gelecek bütün günahını Allah’ın bağışlaması, sana nimetini eksiksiz vermesi, seni dosdoğru yolda yürütmesi ve Allah’ın sana güçlü bir şekilde yardım etmesi için sana apaçık bir fetih ihsan ettik.”

*Rabbi heblī*yi Süleymāndır diyen[299]
Böyle mülki olmasun kes dest-zen

İtme benden ġayra böyle luṭf u cūd
Ḥasede beñzer degildir ol ḥasūd

E 62b

Nükte-i *Lā yenbeġī* cāndan oḳu
Sırr-ı *min ba'di* buḫulden bilme hū

Belki mülkde gördi ṣad bīm ü ḫaṭar
Mū-be-mū mülk-i cihāndır bīm-i ser

2630 Bīm-i sır bā-bīm-i cān bā-bīm-i dīn
Böyle yoḳ bir imtiḥān rūy-ı zemīn

Bir Süleymān himmeti lāzım ki o
Geçmiş ola ṣad hezārān reng u bū

Bu ḳadar ḳudret var iken anda hem
Mülkiniñ mevci ḳılardı beste dem

İ 63a

Çünki var anda nice endūh u ġam
Raḥm iderdi cümle şāhāna o hem

Çün şefī' oldı didi mülk ü livā
Bā-kemāl virdiñ anı yā Rab baña

2635 Kime itseñ anı iḥsān u kerem
Ol Süleymāndır o kes de hem benem

Olmaz o hīç ba'd o olur me'ī
Ol me'ī nedir benim bī-müdde'ī

M 75b

Bunı şerḥ itmek idi farż līk ben
Nuṭḳum oldı ḳıṣṣa-i merd ile zen

Maḫlaṣ-ı mācerā-yı 'Arab u zen

Mācerā-yı merd ü zeniñ maḫlaṣı
Neye ṭālibdir derūn-ı muḫliṣi

Mācerā-yı merd ü zen çün oldı naḳl
Ol miṣāl-i vāżıḥ-ı nefs ü 'aḳl

[299] *Kur'ân-ı Kerîm*, Sâd, 38/35: "Dedi ki Yarabbi! Bana mağrifet buyur ve bana bir mülk bağışla ki, benden sonra hiçbir kimseye layık olmasın. Şüphe yok ki, sensin çok bağışlayan, sensin."

Ol zen ü merd kim didim nefs ü ḫıred
Nīk ü bed içün ayaḳ baġı ebed

Bu iki pā-beste ‘ālemde revān
Gice gündüz ceng ü ġavġāda hemān

Zen diler her dem çü şeyḫ-i ḫānḳāh
Nān u ḫˇān u āb-rū vü ‘izz ü cāh

Zen gibi nefsiñ işi çāregirī
Gāh ḫāki gāh ister serverī

‘Aḳlıñ olmaz āgeh ü fikri anıñ
Yoḳdur Allāh ġamınıñ ġayrı anıñ

Gerçi sırr-ı ḳıṣṣa bu dāne vü dām
Ṣūret-i ḳıṣṣayı diñle sen tamām

Kāfī olaydı beyān-ı ma‘nevī
Bāṭıl u ‘āṭıl olur ḫalḳ-ı ḳavī

Fikret ü ma‘nā olaydı mihr ü ḥubb
Ṣūret-i ṣavm u ṣalāt olmazdı rubb

Dōstlarıñ birbirine hediyyesi
Dōstluġa dā’ir degil ṣūret-resi

Tā ki şāhid ola dōsta hedyeler
Ḳalbde olan mühre gūyā kim eṣer

E 63a

Ṣanki iḥsānlar ile iẓhār ider
Gizli olan sevgüyi itmez heder

Şāhidiñ ki ṭoġrıdır gāhī dürūġ
Gāhī meyden mest olur gāhīce dūġ

Ayran içüb mestlik iẓhār ider
Hāy u hūy u sergirānlıḳ var ider

Kim mürā’īden ṣıyām ile ṣalāt
Ẓann ideler kendini bir pāk ẕāt

Ḥāṣıl ef‘āl-i derūnı başḳadır
Mużmire olur nişānı ‘aşḳadır

İ 63b, M 76a

Yā Rab ol temyīzi iḥsān it baña
Kej ü rāstdan ol nişāna āşinā

Aḥsen-i temyīze budur şāh-rāh
Kim ḥasen yenẓur bi nūru el-ilāh

Hīç eṣerde sebeb olmaz maẓharı
Şol ḥışm gibi muḥabbet muḫbiri

Çün meşāmm-ı cāna nūru'llāh gele
Bir eṣer olmaz sebeblerle bile[300]

Muḳtedāsı nūr-ı Ḥaḳḳ olanlarıñ
Hep eṣer-i tābi‘ esbāb anlarıñ

Tā muḥabbet şu‘le vire içerü
Selb olur her şey eṣerden fāriġ o

Çün muḥabbet ura nūrun ‘āleme
Mihri i‘lāmā ne ḥācet ol deme

Var daḫı tafṣīli ki ola tamām
Bu sözüñ līkin var ara ve's-selām

Gerçi kim ma‘nā bu ṣūretden bedīd
Ma‘nīden ṣūret ḳarībdir hem ba‘īd

Kim delāletde dıraḫt u mā gibi
Ṣu ile meyyit yine ṣudan diri

Terk ḳıl ma‘nāda itme güft ü gū
Şerḥ-i ḥāl-i merd ü zeni söyle hū

‘Arabıñ iltimās-ı zen vechi üzre göñül ḳoması ve yemīn itmesi ki bu teslīmden benim ḥīle ve imtihānım yoḳdur

Merd didi geçdim ḫilāfdan şimdi ben
Ḥükm iderseñ çek ḳılıç işte beden

Her ne dirseñ ben saña fermān-berim
Nīk ü bed her neyse anı işlerim

Ben vucūdıñda olayım mün‘adim
Şol muḥibb-veş ḥubb-ı yu‘mī vü yaṣim

Didi zen ki ḳaṣd-ı birrim mi murād[301]
Yā ki keşf-i sır mı ḥīlende fesād

[300] – E.
[301] Didi zen ki: Zen didi ki E.

2670 Didi Va'llāh ʻĀlimü's-sırrü'l-ḫafī
Kim yaratdı ḫākden Ādem-i ṣafī

Üç girih ḳalıb virüp gösterdi Ḥaḳ
Cümleten ervāḥ u elvāḥdan sebaḳ

E 63b, M 76b

İlerüde her ne var gösterdi Ḥaḳ
Virdi dersi *ʻalleme'l-esmā* sebaḳ[302]

Geldi tedrīsiyle emlāke veleh
Ḳuds-i dīger buldı taḳdīsine reh

Şol güşāyiş itdi Ādemden ẓuhūr
Āsumāndan ol güşāyiş oldı dūr

2675 Cān-ı pāki ʻarṣasından bī-gümān
Ṭar geldi ʻarṣa-i heft āsumān

İ 64a

Didi Peyġamber buyurur ol Ṣamed
Pest ü bālāya ṣıġışmam ben ebed[303]

Bu zemīn ü āsumān u ʻarşa da
Ben ṣıġışmam sen yaḳīn bil ferşe de

Mü'miniñ ḳalbine ṣıġdım ben ʻaceb
Beni istersen var andan ḳıl ṭaleb

بـنـدکـانـم را در او اصـــل شـــویـد
مهر اواز دیـد من حـاصـــل شـــویـد[304]

2680 ʻArş ki ol vüsʻat-ı nūrı ile
Gördi anı gitdi cāyından bile

ʻArşdan ammā büyüklük āşikār
Ṣūrete baḳma ki maʻnādır şikār

Her melek dir idi bizim evvelā
Rūy-ı arżla ülfetimiz vardı yā

Toḫm-ı ḫıdmet ekmiş idik biz yere
Ol taʻalluḳ olmış idi bizlere

[302] *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/31: "Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti. Sonra bunları meleklere gösterip 'Sözünüzde doğru iseniz şunların isimlerini bana söyleyin' dedi."
[303] Bu beyit ve sonraki iki beyitle birlikte Hadîs-i Şerîf: "Beni, yaratmış olduğum semâ ve arz içine almadı da Mü'min kulumun gönlü içine aldı". Kaynaklarda tespit edilemediği için alıntı yapılan eserde senedi gösterilmemiştir.
[304] Çelebioğlu: Cenâb-ı Hak dedi ki, "Ey günahtan sakınan, kullarımın arasına dahil ol ki, beni görme cennetine giresin." C. 1, b. 2756.

Ol ta‘alluḳ ḫākiyā ne yā nedir
Ḫilḳatimiz bizim āsumānedir

Ülfet ey Ādem seniñ būyıñdan o
Cism ü pāsın def‘a arż-ı tāze bu

Ülfetimiz nūr ile ẓulmet nedür
Nūr ẓulmetle geçinmek pek ‘usür

Cism-i ḫākiñi bu yirden buldılar
Nūr-ı pākiñi bu yirde buldılar

Cānımız rūḥıñdan itmişdir ẓuhūr
Evvelīn ol ḫākden bulmışdı nūr

Biz zemīnde ki zemīnden ġāfiliz
Anda ki genc-i defīnden ġāfiliz

Çünki emr oldı bize bundan sefer
Adım atmaḳ telḫ oldı bī-eṣer

M 77a

Nice ḥüccetler dirüz biz bī-bahā
Yirimüze kim gelür Bār-i Ḫudā

Nūrını tesbīḥ ile tehlīlleriñ
Virdiñ āṣārına ḳāl ü ḳılleriñ

Ḫükm-i Ḥaḳ döşedi bize bir bisāṭ
Söyleyiñ siz yā ṭarīḳ-i inbisāṭ

Ne gelürse diliñize bī-ḥaẕer
Nāzlı çoçuḳ gibi gūyā kim peder

E 64a

Gerçi bu sözler degildir lāyıḳa
Ġażabıma raḥmetimdir sābıka

Sebḳı iẓhār içün işte ey melek
Dā‘iye virdim saña eşkāl ü şek

Söyle sen ben saña ḳılmam hīç ‘itāb
Münkir-i ḥilm idemez da‘vāya tāb

Ḫilmim ‘indinde peder māder benim
Bir nefes itmez taḥammül ey şenim

İ 64b

Anlarıñ ḥilmi köpük ḥilmim baḥir
Kef gelür gider baḥir yirindedir

Dür ḥużūrında ne diyem ki ṣadef
Degil illā keff-i keff-i keff-i kef

Ol kefiñ ḥaḳḳı ḥaḳ-ı deryā-yı ṣāf
İmtiḥān degil bu sözüm hem de lāf

Hem ṣafā vü mihr ile hem de ḥużū‘
Şol kesiñ ḥaḳḳı idim aña rücū‘

Varsa sende imtiḥāna bir heves
İmtiḥānı imtiḥān it bir nefes

Örtme başıñ ki ola başım bedīd
Ḳudretim olana emr eyle şedīd

Örtme göñlüñ göñle olsun āşikār[305]
Ḳābil olduġum ḳabūl it ey nigār

Bendeyim eliñdeyim ne çāredir
Tā ki seyr it cānımı ne kāredir

Zeniñ rızḳ ṭalebini ta‘yīn eylemesi ve ‘Arabıñ zen sözini ḳabūli[306]

Zen didi yarın ṭulū‘-ı āfitāb
Rūşen ide ‘ālemi ol āb u tāb

Nā’ib-i Raḥmān ḫalīf-i Kirdkār
Şehr-i Baġdād oldı andan çün bahār

M 77b

Şāha ulaşsañ olursın sen de şeh
Ehl-i idbāra varan olur tebeh

Muḳbilānıñ dōstlıġı kīmyādır o
Naẓraları kīmyādır añla hū

Çeşm-i Aḥmed oldı Bū Bekre düçār
Oldı bir taṣdīḳ ile Ṣıddīḳ u yār

Didi şāha nice olam ben yaḳın
Bir sebebsiz nice gidem ey Mu‘īn

Aña bir ḥīle gerek yāḫud neseb
Ṣan‘ata lāzımdır elbette sebeb

[305] Örtme göñlüñ göñle olsun: Örtme göñlüñ göñlüm olsun E.
[306] Zenüñ ṭaleb-i rızḳı ta‘yīn eyleyüp ‘Arabuñ suḥan-ı zeni ḳabūli E.

Güş idüp Mecnūn çün bir kimseden
Ḫastelendi Leylī zār oldı beden

Didi eyvāh bī-bahāne gidemem
İtmesem olmaz ‘ıyāde n’işlesem

Kāşki bu dem ṭabīb-i z̲ū-fünūn
Men revān bu dem be-Leylā sābiḳūn

E 64b

Ḳul Te‘ālev didi çün Ḫaḳ celle şān[307]
Tā ola ref‘-i hicāba ol nişān

Olsa ḫuffāşda_eger ālet [ü] naẓar
Gündüzin cevlān iderdi bī-ḥaz̲er

İ 65a

Didi kim şāh-ı kerīmi kim bolur
‘Ayn-ı bī-ālet aña ālet olur

Zīrā ālet da‘vīdir hem hestīdir
İşcesi bī-āletidir şestīdir

Didi bī-ālet nic’olur fā’ide
Kim anı bī-ālet ide ‘ā’ide

Bendeki iflāsa bir şāhid gerek
Kim baña raḥm eyleye ol şāh-ı tek

Güft ü gūdan ġayrı bir şāhid baña
Göster olam raḥm-ı şāha mübtelā

Şāhidān-ı güft ü gū ‘ayn-ı ne‘b
Cerḫ olur ḳāḍi’l-ḳuḍāt ‘indinde hep

Şāhid-i aḥvāl-i ber-taṣdīḳ gerek
Parlaya bī-ḳāl-i nūr-ı ḥāli pek

‘Arabıñ bir desti yaġmur ṣuyını
ḫalīfe-i Baġdāda
o maḥalde daḫı ṣu ḳaḥṭdır
ẓannıyla hedīyesi

M 78a

Didi zen ṣıdḳ ol olur varıñ seniñ
Her ne ise kendi mechūd teniñ

[307] *Kur’ân-ı Kerîm*, En‘âm, 6/151: “De ki: Gelin, rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anne babaya iyilik edin. Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin; biz, sizin de onların da rızkını veririz. Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın. Haklı bir sebep olmadıkça Allah’ın yasakladığı cana kıymayın. İşte bunları Allah size emretti; umulur ki düşünüp anlarsınız.”

Āb-ı bārān var bizim bir destide
Mülkimiz sermāyemiz bu hestīde

Ol sebū-yı ābı al git ṭurma sen
Hedye ḳıl şāhenşehe budur ḥasen

Di ki yoḳ ġayrı bizim esbābımız
Cümleden a‘lādır ancaḳ ābımız

Var ḫazīnede metā‘-ı fāḫire
Böyle ṣu yoḳdur bulınmaz nādire

Nedir ol kūze bizim merḳad vücūd
Andaki ṣudur ḥavāss-ı bī-şühūd

Tā ki sultāna hediyye ola ol
Tā görince eyleye anı ḳabūl

Bu ḫum u kūzeyi bizden ey Ḫudā
Sen ḳabūl it *faẓlullāh eşterā*[308]

Kūzemizde beş lūledir penc-i ḥis[309]
Pāk ṭut ol kūzeyi ḳoma necis

Baḥre menfeẕ ola tā bu kūzeden
Ḫūy-ı baḥri aḫẕ ide tā ke’s-i ten

Bī-nihāyet olur ābı ba‘de-zān
Ola kūzemden benim pür-ṣad cihān

Bend idüp lūleleri al işte ḫum
Didi *ġuḍḍū an hevā ebsāraküm*[310]

Ola memnūn bu hediyye kimde var
Böyle bir şāha budur ancaḳ yarar

E 65a

Bilmedi zen anı kim hep reh-güẕer
Āb-ı Ceyḥūndur ser-ā-pā çün şeker

Şehriñ orṭasında ol deryā revān
Anda keştīler de var hem māhiyān

Var hele sulṭāna kār u bārı gör
Ḫiss-i baḥr-i taḥtehe’l-enhārı gör

[308] *Kur’ân-ı Kerîm*, Tevbe, 9/111: “Allah, kendi yolunda çarpışırken öldüren ve öldürülen müminlerin canlarını ve mallarını, karşılığında cennet vermek üzere satın almıştır. Bu, Allah’ın Tevrat’ta, İncil’de ve Kur’an’da yer almış gerçek bir vaadidir. Kim Allah’tan daha fazla sözüne bağlı olabilir! O halde yaptığınız bu alışverişten ötürü sevinin. İşte büyük bahtiyarlık da budur.”
[309] penc: beş E., M.
[310] *Kur’ân-ı Kerîm*, Nûr, 24/30: “Müminlere de ki: gözlerini sakınsınlar ve avret malhallerini muhafaza etsinler.”

İ 65b

Bu bizim ḥislerimiz idrākimiz
Ḳaṭredir ol baḥrden emlākimiz

Āb-ı bārānıñ destisine kiçe diküp ve kemāl-i i‘tiḳād gelsün diyü aġzını mühürlemesi[311]

Baġla başın destiniñ didi o merd
Bir hediyyedir ki ide bizi ferd

M 78b

Kiçeye ṣar destiyi olsun güzel
Belki ifṭār ide ol şāh-ı ecel

Zīrā hīç āfāḳda böyle ṣu yoḳ
Māye-i ezvāḳ raḥīḳda bir bu yoḳ

Cümle ṣular oldılar hep telḫ u şūr
Mūriṣ-i ‘illetdir anlar nīm-i ḳūr

Ḳuş ki āb-ı şūr ola mesken aña
Āb-ı şīrīne ider mi iştihā

Ey ki seniñ çeşme-i şūrda yeriñ
Şaṭṭ u Ceyḥūn u Fırātı bilmediñ

Yoḳ ḫalāṣın bildiğiñ fānī ribāṭ
Ne bilürsin maḥv u sekr ü inbisāṭ

Bildiğiñ de naḳlīdir eb ü cediñ
Seniñ ‘indiñde miṣāli Ebcediñ

Ebced ü hevvez ki ġāyetle bedīd
Her ṭıfıl ‘indinde ma‘nā pek ba‘īd

Pes sebūyı yüklenüp merd-i ‘Arab
Yola çün oldı revāne rūz u şeb

Ḫavf iderdi irmeye āfāt-ı dehr
Hele vardı biñ belā tā-be-şehir

Zen muṣallāda ḳılar idi namāz
Rabb-i sellim virdi ile ḫoş niyāz

Ābımız ḥıfẓ eyle ḥaslardan emān
Sen resīd it gevheri yā Müste‘ān

Gerçi şūyum pür-fen ü āgāhdır
Gevhere düşmen velī der-rāhdır

[311] diküp: şarup E. / aġzını mühürlemesi: mühr urması E.

Nice gevher belki āb-ı Kevṣer o
Ḳaṭresi bunuñ ki aṣl-ı gevher o

Zāri vü da‘vāt-ı zen ile ‘Arab
Ol ki enbārıñ ġamı bir yana hep

Fitne ṭaşından u düzdāndan selīm
Oldı tā dārü’l-ḫilāfede muḳīm

Gördi bir dergāh çoḳ en‘ām var
Ehl-i ḥācetden döşenmiş dām var

E 65b

Her ṭarafdan ehl-i ḥācāt ṣaf-be-ṣaf
Almada ḫil‘at gibi iḥsān u keff

Mü‘min ü gebr ile zişt ü güzele
Şems ü bārān gibi yeksāndır hele

İ 66a, M 79a

Bir nice kimse naẓarda muntaẓam
Bir nicesi muntaẓırlar bī-kelim

Ḫāṣ u ‘āma pādişāhdan tā gedā
Bulmış ol dergehde rūḥ-ı cān-fezā

Ehl-i ṣūret cevher içre bir ferīḳ
Ehl-i ma‘nā baḥr-i ma‘nāda ġarīḳ

Ol ki bī-himmet o da himmetdedir
Ol ki bā-himmet ‘aceb ni‘metdedir

Şol beyānda ki kerem ve kerīm ḳanġısıdır
ve kerem ü kerīm daḫı gedāya ‘āşıḳdır
eger gedānıñ ṣabrı ziyāde ise kerem anıñ ḳapusına gelür
ve eger kerīm ṣabūr ise gedā kerīm ḳapusındadır
ammā ṣabr-ı gedā kemāl-i gedādır ve ṣabr-ı kerīm noḳṣān-ı kerīmdir

Ses gelür ki ey gedāyān gel berü
Cūd muḥtāc-ı gedāyāndır ḳamu

Cūd muḥtācdır arar ol ṭālibi
Tevbeniñ ṭālibligi veş tā’ibi

Cūd ṭālibdir gedāyān [u] ża‘āf
Ḫublar veş kim arar āyīne ṣāf

Rūy-ı ḫūb āyīneden zībā olur
Rūy-ı cūd dervīşden peydā olur

*Ve'ḍ-ḍuḥā*da didi Ḥaḳ yā Muṣṭafā
Pek çaġırma fuḳarāya vir ṣafā[312]

Çün gedā āyīne-i cūddur 'ayān
Vech-i āyīneye dem elbet ziyān

Biriniñ cūdı gedā iẓhār ider
Biri baḫş eyler gedālar kār ider

Bu ikiden ġayrısı hep mürdedir
Derde degildir o naḳş-ı perdedir

2775 Pes gedālar cūd-ı Ḥaḳḳa āyine
Cūd-ı muṭlaḳ Ḥaḳladır her āyine

Dervīş-i bi-Ḫudā ve teşne bi-Ḫudā ile dervīş-i ez-Ḫudā ve teşne ez-Ḫudānıñ farḳı

M 79b

Naḳş-ı dervīşdir degildir ehl-i nān
Atma kelb-i nefse sen de üstüḫˇān

Faḳr-i loḳmadır degildir faḳr-ı Ḥaḳ
Naḳş-i mürde öñüne ḳoma ṭabaḳ

Māhī-i ḫāḳī gibi dervīş-i nān
Şekl-i māhīdir velī ejder hemān

Ol ṭavuḳdur ṣanma Sīmurġ-ı hevā
Lūt içer o yoḳ Ḫudādan nūş aña

E 66a, İ 66b

2780 Ḥaḳḳa 'āşıḳdır nevāl içün nevāl
Cānı degil 'āşıḳ-ı ḥüsn ü cemāl

Ger tevehhüm eylese o 'aşḳ-ı z̲āt
Z̲āt degildir vehm-i esmā vü ṣıfāt

Ṭoġma vehmi vaṣf-ı redden beddir o
Ḥaḳ ṭoġurmaz kim *ve lem yūled*dir o[313]

Ṣūrete 'āşıḳ ki kendi vehmidir
Nice olur 'āşıḳ-ı Ḥaḳ maḥmīdir

Böyle vehmiñ 'āşıḳı ṣādıḳ ise
Ol mecāzdır ki ḥaḳīḳat ānise

[312] *Kur'ân-ı Kerîm*, Duhâ, 93/10: "Ve bir şey dileneni de kovma."
[313] *Kur'ân-ı Kerîm*, İhlas, 112/3: "Doğurmamış ve doğmamıştır."

Bu sözi i‘lāma şerḥ ister ṭavīl
Ḳorḳarım gūş ide efhām-ı ‘alīl

Köhne efhām ile ol kūteh naẓar
Yüz ḫayāl-i bed ile biñ fikr ider

Ṭoġrı fehme her bir ādem çīr degil
Her ḳuşunda loḳması incīr degil

Ḫāṣṣaten ol ḳuş gibi pūsīdesin
Ol ḫayālde a‘mā vü bī-dīdesin

Naḳş-ı māhīye deñiz ne ḫāk ne
Reng-i Hindūya ṣabun ne zāk ne

Naḳş-ı ġamgīn naḳş idersin varaḳa
Gelmez o şādī vü ġamdan sebaḳa

Ṣūreti ġamgīn ġamdan yoḳ eṣer
Ṣūreti ḫandān lākin yoḳ güler

Bu ġam u şādī ki dilde maḫfīdir
Mā‘adāsı şādī vü ġam naḳşıdır

M 80a

Naḳş-ı ġamgīnden saña ṣūret dürüst[314]
Tā o ṣūretden ola ma‘nā dürüst

Ṣūret-i ġamgīn naḳşīdir bize
Ṣūret-i ḫandān naḳşīdir size

Ḫāṭıra gelür birinden rāh-ı rāst
Oldı birinde dürüst ol māh-ı rāst

Şol naḳışlar kim olur germābede
Ṭaşraya cāme ṣoyuñ çün cāmede

Ṭaşra iseñ cāmeñi seyr eyle bes
İçerüye cāmesiz gel bir nefes

Zīrā yoḳdur cāme ile buña rāh
Cāmeden ten cān tenden bī-nigāh

[314] saña ṣūret dürüst: ṣuver saña dürüst M.

Ḫalīfeniñ derbānānı ve nuḳabāsı ‘Arabı alup ikrām ile hediyyesin ḳabūl itdürdikleri

Ben rücū‘ itdim ‘Arab ḳışṣasına
Keşf-i esrār-ı ‘acīb ḥişṣesine

Ol beyābān-ı ba‘īdden çün ‘Arab
Bāb-ı sulṭānīye vardı bā-edeb

E 66b

Pes naḳībler geldiler A‘rābiye
Çoḳ gül-āb u luṭflar ol ābiye

Söylemeden ḥācetin fehmi ‘aceb
İşlemeksizin ‘aṭā işleri hep

İ 67a

Didiler aña ki yā vechü’l-‘Arab
Niredensin nicesin nedir ta‘ab

Didi iḥsān vechehu vechim odur
Redd olursam bī-vücūhum hem odur

Yüzüñüzde var ululuḳdan nişān
Revnaḳıñız zerr-i Ca‘ferden ‘ayān

Sizleri görmek de var dīdārlar
Gözleriñize ṣaçu dīnārlar

Cümleñiz yenẓur bi-nūru’llāhsıñız
Baḫşiş ü cūdda ‘aceb şeh-rāhsıñız

Naẓrañız kīmyāsı iḥyā itmede
Mess-i eşḫāṣı muṭallā itmede

Bir ġarībim ki beyābāndır ilim
Luṭf-ı sulṭānı ümīd eyler dilim

Būy-ı luṭfı çölleri ṭutdı anıñ
Ḳumlarıñ her ẕerresi buldı cānın

Evvelā gelmiş idim dīnār içün
Çün irişdim maṭlabım dīdār içün

Etmege etmekciye gitdi biri
Virdi cānı gördi çün ḥüsn-i perī

Ferca içün itdi ‘azm-i gülsitān
Fercesi oldı cemāl-i bāġbān

M 80b

Şol ‘Arab gibi ḳuyudan çekdi ṣu
Āb-ı ḥayvān būy-ı Yūsuf buldı o

Gitdi Mūsā kim ala bir āteşi
Gördi āteşden de a‘lā āteşi

Ṣıçradı ‘Īsā ‘adūdan ḳurtula
Gitdi çārüm āsumāna kim bula

Ādemiñ dāmı ki gendüm ḫūşesi
Tā vücūdı ola merdüm tūşesi

Yine geldi sūy-ı dāma ekl içün
Sā‘id u şāhı bula fevz-i füzūn

Ṭıfl mektebde ider kesb-i hüner
Bir ḳuş ümmīdiyle bā-luṭf-ı peder

Pes ki mektebden biri ṣadrī olur
Aylıġın tekmīl idüp bedrī olur

Geldi çün ‘Abbās ḥarb ü ḳīn içün
Aḥmede istīze ḳam‘-ı dīn içün

Tā ḳıyāmet dīne oldı püşt o
Hem ḫalīfe oldı evlādları hū

Ben bu bāba ṭālib-i çīz geldim uş
Ṣadr oldum dehlīze geldükde ḫoş

E 67a

Ṣu getürdüm tuḫfe ammā nān içün
Būy-ı nānı būy-ı Cennetden nümūn

Ādemi nān ḳıldı Cennetden birūn
Nānı Cennetde ḫamīr oldı füzūn

Terk idüp āb ile nānı çün melek
Bī-ġaraż geldim bu bāba çün felek[315]

İ 67b

Bī-ġaraz degil cihānıñ gerdişi
Cism ü cān-ı ‘āşıḳıñ ġayrı işi

[315] – İ.

Şol beyānda ki ‘āşıḳ-ı dünyā
āfitāb urmış dīvār gibidir ki
dīvārıñ aṣlā cerr ü cehdi yoḳdur
tā fehm eyleye ki ol tāb u revnaḳ dīvārıñ degildir
dördinci gökden ḳurş-ı āfitābıñdır lā-cerem
göñli külli dīvāra ḳosa çün pertev-i āfitāb
āfitāba resīde olduḳda maḥrūm ḳalur
v*e ḥīle beynehüm ve beyne mā yeştehūn*[316]

‘Āşıḳān-ı küll degil ‘āşıḳ-ı cüz
Ḳaldı küllden kim ki o müştāḳ-ı cüz

M 81a

Çünki cüz’ī ‘āşıḳ-ı cüz’ī olur
Tīz anıñ ma‘şūḳı küllīyi bulur

Masḫaradır ġayrıya bendedir o
Kefde ġarḳ olmış ża‘īfdir işte bu

Bir ḥakīm yoḳ ki ide tīmār aña
Ḫˇāce kendi işidir hem-kār aña

‘Arab u ‘Arabānıñ emṣālindendir ki
İẕā zeneyte fāẕnī bi’l-ḥürretī
ve iẕā seraḳte fasriḳı’d-dürrete

Fāẕni bi’l-ḥurre bunuñçündür miṣil
Fasriḳı’d-dürre de böyle müntaḳil

Ḳul gider ḫˇācesine o ḳaldı zār
Būy-ı gül gider güle hep ḳaldı ḫār

Maṭlabından dūr olup ḳalur ża‘īf
Sa‘yi żāyi‘ renci bāṭıl pā saḫīf

Sāye ṣayyādı gibi işi hevā
Sāye sermāye olur mı nā-revā

Sāyesin ṭutmış ḳuşın bir merd saḫt
Murġ ḥayrān aña bālā-yı dıraḫt

Bu müdemmaġ niye ḫandāndır ‘aceb
O da bāṭıl o da pūsīde sebeb

Dirseñ eger cüz küle peyvestedir
Var diken yi ḫār güle peyvestedir

[316] *Kur’ân-ı Kerîm*, Sebe, 34/54: “Artık kendileriyle arzuladıkları arasına bir set çekilmiştir; tıpkı daha önce benzerlerine yapıldığı gibi. Çünkü onlar sürekli şaşkınlığa iten bir kuşku içindeydiler.”

Bir cihetle ittişāli var küle
Yoḫsa ḥācet neydi ba‘ṣ-i rüsüle

E 67b

İttişāle çün peyġamberler sebeb
Bir vücūd olsa ne baġlarlar ‘aceb

Bu sözüñ pāyānı yoḳdur ey ġulām
Gün uzadı ḳıl ḥikāyātı tamām

Şu destisin ‘Arab ġulāmān-ı ḫalīfeye teslīmi beyānı

İ 68a

Ḥālini çünki naḳībāna ‘Arab
Söyleyüp gözlerdi hengām-ı ṭaleb

Ol sebū-yı ābı aldı destine
Ṭoḫm-ı ḫıdmet ekdi ḥażret deştine

Didi tuḫfem bu şehe taḳdīm idiñ
Ḥācetinden sā’ili ten‘īm idiñ

Ṭatlı şu desti yeşildir hem de nev
Cem‘ olınmış āb-ı bārāndır be-gev

M 81b

Ḫande geldi hep naḳībāna velī
İtdiler anı ḳabūl-i muḳbilī

Zīrā luṭf-ı şāh-ı vālā bā-ḫaber
Cümle erkānına itmişdir eṣer

Ḫūy-ı şāh eyler re‘āyaya eṣer
Çarḫ-ı aḫḍar arżı da eyler ḫaḍer

Şeh ḥavużdur ‘askerī de lūledir
Lūleden aḳan şu elbet gūledir

Çünki ḥavżıñ şuyı ṭola pāk pāk
Her biriniñ şuyı olur tābnāk[317]

Olsa ḥavżıñ şuyı murdār u pelīd
Lūlelerden de çıḳan zār u pelīd

Muttaṣıl her lūle zīrā ḥavża hep
Ṭal bu ḥarf ma‘nāsına ṣorma sebeb

[317] – E.

Luṭf-ı şāhenşāh-ı cān-ı bī-vaṭan
Hep eşer-gerdesidir mecmū‘-ı ten

Luṭf-ı ‘aḳl-ı ḫoş nihād u ḫoş neseb
Virmede ten ‘ālemine ḫoş edeb

‘Aşḳ-ı tengdir bī-ḳarār u bī-sükūn
Bir tene geldükde anlar hep cünūn

Luṭf-ı āb-ı baḥr kim Kevşerdir o
Rīze-i sengi dür ü gevherdir o

Her hünergānıñla ma‘rūf üstā
Cān-ı şākirdān da mevṣūf bī-merā

Ḫoş ṭabī‘at ḫoş laḳab ’aḳl-ı laṭīf
Ol teni eyler edeb ile şerīf

Bī-ḳarār u bī-sükūn ‘aşḳ nā-bekār
Eyler o tende cünūnı āşikār[318]

Pīş-i üstād-ı uṣūlde hem uṣūl
Oḳıyan şākirdānı eyler ḥuṣūl

Pīş-i üstād-ı fıḳıhda dā’imā
Fıḳh olur taḥṣīl-i şākirdān hā

Çünki üstād u mu‘llim naḥvīdir
Cān-ı şākirdānda anıñ naḥvidir

E 68a

Olsa bir üstād eger maḥv-ı rehī[319]
Cān-ı şākirdi daḫı maḥv-ı şehī

Cümle envā‘-ı ‘ulūmden rūz-ı merg
‘İlm-i faḳr aḥrā ki sāz [u] rāh-ı berg

M 82a

Naḥvī ile gemiciniñ birbiriyle olan mācerā-yı ḥikāyeti beyānı

İ 68b

Bir gemiye bindi naḥvīniñ biri
Baḳdı keştībāna ol ḫod-bīn cerī

Didi hiç naḥv oḳuduñ mı didi lā
Didi gitmiş nıṣf-ı ‘ömrüñ ber-hevā

[318] – İ.
[319] eger: kim E.

Dil-şikeste oldı mellāḥ-ı hüner
Hīç cevābıñ virmedi ḳıldı ḥaẕer

Keştīyi girdāba şaldı rūzgār
Çaġırup mellāḥ didi naḥvīye zār

Söyle yüzgeçlik bilür misin ḫoca
Didi bilmem şorma benden ey ḳoca

Didi küllī ‘ömrüñ ey naḥvī fenā
Çünki bu keştī olur şimdi hebā

Maḥv lazım naḥve yir yoḳ bunda hīç
Maḥvī iseñ bī-ḫaṭar ṭal şuya giç

Āb-ı deryā mürdeyi başına ḳor
Zinde deryādan ḫalāsı pekçe zor

Çün sen evṣāf-ı beşerden mürdesin
Baḥr-i esrār başıña ḳor ḥurdesin

Ey ki sen ḫalḳa eşek dirsin hemāñ
Buzda ḳaldıñ ḫar gibi sen ol zamān

Sen iseñ ‘allāme-i devr-i zamān
Bil fenādır bu zamān u bu cihān

Merd-i naḥvīyi anıñçün söylediñ
Naḥv ile bu maḥvı ta‘līm eylediñ

Fıḳh-ı fıḳh u naḥv-i naḥv u ṣarf u ṣarf
Ḳurtılan azdır bunuñla ey şigerf

Oldı dānişlerimiz destide mā
Hem ḫalīfe Dicle-i ‘ilm-i Ḫudā

Biz sebūlar ṭolu gitdük Dicleye
Ḫar biziz ḫar bilmez iseñ ḫacleye

İşte A‘rabī daḫı maġrūr idi
Dicleden ġāfil ü andan dūr idi

Ger ḫaberdār olsa ṣudan biz gibi
Gezdirür miydi sebū-yı ḳalıbı

Dicleden vāḳıf ola idi eger
Ṭaşa çarpardı sebūyı ser-te-ser

M 82b

Ḫalīfeniñ hediyyeyi ḳabūli ve iḥsān eyleyüp sebūyı altun ile ṭoldurması

Çün ḫalīfe gördi ḥāl ü zārını
Pür-zer itdi ol sebūyı bārını

E 68b

Oldı nāḳadan o a‘rābī ḫalāṣ
Virdi baḫşīşlerle ḫil‘athā-yı ḫāṣ

Bir naḳībe emr ḳıldı pādişāh
Ol cihān-baḫş-ı behī ẓıll-ı İlāh

İ 69a

Kim bu zer ṭolı sebū vir eline
Dicle ṣūyından götürüñ iline

Rāh-ı ḫuşkden geldi gūyā ki saḳar
Rāh-ı ḫuşkde düşdi aña bu sefer

Çünki keştīye binüp gördi ṣuyı
Secde ḳıldı dīdeden dökdi ṣuyı

Ki ‘acep luṭf itdi ol şāh-ı seḫī
Bu ‘acebter aldı ol ābı daḫı

Nice aldı benden ol deryā-yı cūd
Böyle bir naḳd-i daġal şey-i künūd

‘Ālemi cümle sebū bil ey püser
‘İlm ü ḫūbīden ṭoludur tā-be-ser

Ḫūblıġı Diclesiniñ bir ḳaṭresi
Bir ḳaba ṣıġmaz anıñ bir ẕerresi

Genc-i maḫvī idi pürlük ḳıldı çāk
Oldı eflākden de tābān vech-i ḫāk

Genc-i pinhān idi pürlük ḳıldı gūş
Ḫāk sulṭānına aṭlas itdi pūş

Dicle-i Ḥaḳ ḳaṭresin görseñdi ger
Ol sebūyı pārelerdiñ bī-ḥaẕer

Ol görinen bī-ḫodān u vālihān
Urdılar ṭaşa sebūyı bī-gümān

Ey ki ġayretden sebū ṭaşa uran
Ol sebū kāmildir evvelden ʻayān

Ḫum şikeste āb olmaz hīç telef
Ṣad dürüstī ol şikestīden ḫalef

Cüz'-i cüzī ol ḫumuñ raḳḳāṣ-ı ḥāl
ʻAḳl-ı cüz'īye görinür bu muḥāl

Böyle ḥālde ne sebū vardır ne āb
Ḫoşca gör va'llāhü aʻlem bi'ṣ-ṣavāb

M 83a

Maʻnī ḳapusın çalarsañ açılur
Bāl-i fikret kim aça şehbāz olur

Bāl-i fikretdir ġubār-ālūd aġır
Zīrā ṭopraḳ yidügin nān-veş yaġır

Nān gildir laḥmı az ekl eyle sen
Çekmeyesin gil gibi yirde miḥen

Aç olınca kelb olursın bī-gümān
Tünd ü bed-peyvend ü bed-reg bī-emān

Çünki olduñ pīr-i murdār olasın
Bī-ser ü bī-pā çü dīvār olasın

Pes gehī segsin gehī murdārsın
Nice şīrān rāhına reh-vārsın

E 69a

Çün şikāre āletiñ ancaḳ bu seg
Üstüḫˇānı pek az at azar köpek

Zīrā çün seg ṭoḳ ola ser-keş olur
Ṣayda gitmez ġayrı ol āteş olur

İ 69b

Çekdi ol aʻrābīyi faḳr u fenā
Tā ki ol dergāhda buldı ʻaṭā

Söyledigim ḳıṣṣada iḥsān-ı şāh
Bī-nevā ḥaḳḳında kim ol bī-penāh

Būy-ı ʻaşḳdır her ne söyler ʻāşıḳān
ʻAşḳ ṭopıdır her ne atarsa dehān

Fıḳh dirse faḳr olur ol ser-be-pā
Faḳr ḳoḳusı gelür andan yaña

Küfr dirse fehm olınur būy-ı dīn
Şeklerinden añlanur būy-ı yaḳīn

Egri söyler ise ṭoġrı görinür
Ne güzel kejdür ki rāstı bürinür

Dir ise ṭoġrı namāza kej eger
Ne güzel egridir o rāstı bezer

Egri köpük ṭoġrı deryādan ẓuhūr
Aṣl ṣāf ol tīreyi ḳılmışdı nūr[320]

Ol kefi sen ṣāfī vü maḥḳūḳ bil
Ṣanki düşnām-ı leb-i ma‘şūḳ bil

Gerçi kim düşnām-ı nā-maṭlūbdur
Ḫoş gelür çün menşe-i maḥbūbdur

Ger şekerden ṭabḫ iderseñ şekl-i nān
Ṭatlı olur olmaz anda ṭa‘m-ı nān

M 83b

Bulsa bir Mü’min eger zerrīn put
Anı tab-ḫāne içün eyler mi ḳut

Bil ki alur urur anı āteşe
Ṣūret-i ‘āriyyetini deñişe

Tā ẕihinde ḳalmıya naḳş-ı veḫen
Ṣūret oldı çünki māni‘ rāh-zen[321]

Ẕāt-ı zer çün dād-ı Rabbānīdir o
Naḳş-ı büt zer naḳdına ‘ārīdir o

Bir pīre içün kilimiñ yaḳma hū
Gündüzi terk itme mekes var diyü

Büt-perestsin çün ṣuverde ḳalasın
Ṣūreti terk eyle ma‘nā alasın

Ḥac erisin bir ḥacı eyle ṭaleb
Hindū olsun Türk olsun yā ‘Arab

Naḳşa baḳma rengine itme heves
‘Azm ü āhengine baḳ ki saña bes

[320] – İ.
[321] Tā ẕihinde ḳalmıya: Ḳalmayınca ẕihinde E.

Ol siyeh de olsa hem-āheng saña
Sen beyāżdır di vü hem-rengdir baña

Bu ḥikāyet ki didim zīr ü zeber
‘Āşıḳān kārı gibi bī-pā vü ser

E 69b

Başı yoḳdur çün ezel evvel idi
Pāsı yoḳdur ezele bir el idi

Belki her bir ḳaṭre deryādır anıñ
Her ser ü pāyı ser ü pādır anıñ

Ḥāşe-Allāh kim ḥikāyet ola bu
Sende bende naḳd-i ḥaldir bu ḳamu

İ 70a

Sūfi ‘indinde ki ol pür-fer olur
Cümle el-māżī ki lā-yezkür olur

Hem ‘Arab biz hem sebū biz hem melik
Cümle men *yü’fekü ‘anhü men ufik*[322]

‘Aḳlı er bil zen bu nefs ile tama‘
Bu iki ẓulmānī münkir ‘aḳl şem‘

Añla şimdi aşıl inkārı neden
Zīrā küllüñ güne güne cüz’i fen

Cüz’-i kül yoḳ cüzleriñ nīstī küll
Būy-ı gül gibi ki oldı cüz’-i gül

Sebze luṭfı cüz’-i luṭf-ı gül olur
Bāng-ı ḳumrı cüz’ī hem bülbül olur

M 84a

Ger olam meşġūl-i işkāl ü cevāb
Teşnegāna nice virem kās-āb

Sende var ise çoḳ işkāl ü ḥarec
Ṣabr ḳıl eṣ-ṣabr-ı miftāḥü’l-ferec

Ḥimye eyle ḥimye bu endīşeden
Fikir aslān mīşesi dil añla sen

İḥtimādır hep devālar serveri
Zīrā ḳaşınmaḳ virür efzūn-geri

[322] *Kur’ân-ı Kerîm*, Zâriyât, 51/9: “Bu sözlerle saptırılanlar doğru yoldan saparlar.”

İḫtimā aṣl-ı devādır bil yaḳīn
İḫtimādır ḳuvvet-i cān-ı bihīn

Sözlerim diñle ḳabūl it her ne var
Yapdım altundan saña bir güşvār

Küpe ne sende ki sen kān olasın
Tā S̱üreyyā üzre tābān olasın

Evvelā diñle ki ḫalḳ-ı muḫtelif
Muḫtelif cānlarda yādan tā elif

Muḫtelif ḥarflerdedir şūr ile şek
Gerçi bir yüzden olurlar cümle yek

Bir vecihden żıdd u bir yüz mütteḥid
Bir vecihden hezl ü bir vech ile cidd

Pes ḳıyāmet rūz-ı ‘arż-ı ekber o
‘Arż ister ola pür-zīb ü fer o

Kim ki Hindū gibi bed sevdāyīdir
Rūz-ı ‘arżı nevbet-i rüsvāyīdir

Olmaz ise vechi anıñ āfitāb
İstemez ol ḫar şebi ide nikāb

Bir gülüñ yapraġı kim bī-ḫār ola
Hep bahārān düşmen-i esrār ola

E 70a

Ol ki ser-tā-pā gül ü sūsen ola
Pes bahārān dīdesi rūşen ola

Ḫār-ı bī-ma‘nā ḫazān ister ḫazān
Tā vara yanaşa vaḳt-i gülsitān

Ḥüsn ü ḳubḥuñ tā ki setr ide anıñ
Görmeye anıñ bunuñ rengin cānın

İ 70b

Pes ḫazān aña ḥayāt u hem bahār
Seng ü yāḳūt bir görinür āşikār

Bāġbān bilür anı vaḳt-i ḫazān
Biri görmek iyü kim göre cihān

M 84b

Ḫod cihān bir kesdir o da şāhdır
Gökde yıldızlar ki cüz’-i māhdır

Pes o dem dirler bütün naḳş u nigār
Müjde müjde işte geldi nev-bahār

Her şükūfe ẓāhir olur sū-be-sū
İn‘iḳād-ı mīve ḳandadır ḳamu

Çün çiçek dökile mīve baş virür
Ten şikeste ola cān pādāş virür

Mīve ma‘nādır şükūfe ṣūreti
Müjde eyler ol çiçek bu ni‘meti

Dökilince çiçegi mīve ‘ayān
Her ne ise olur o ẓāhir beyān[323]

Nān ḳırılsa ḳuvvet elbet selb olur
Ol ḳırıḳdan nice ḫūşe celb olur

Ḳırılur her bir helīle edviye
Tā vire ṣıḥḥat ‘alīle edviye

Ṣıfat-ı pīr ne günedür ve aña müṭāve‘at nicedir anıñ beyānı

Ey żiyā’ü’l-Ḥaḳ Ḥüsāme’d-dīn ṭut
Vaṣf-ı pīrde bir iki kāġıd ögüt

Gerçi cismiñ tārıñ u ġāyet nizār
Ḥāṣıl olmaz sensiz ‘ālemde bu kār

Gerçi miṣbāḥ u zücācesin velī
Cümleye ser-rişte ser-ḥayl-i dili

Çünki ser-rişte seniñ destiñdedir
Dürre-i dil ‘ıḳdı hem hestiñdedir[324]

Pīr-i reh-dānıñ yaz aḥvālini hep
İḫtiyār it pīri pek gözle edeb

Pīr yazdır ḫalḳı anıñ Tīr māh
Ḫalḳ gicedir pīr gūyā aña māh

Eyledim baḫt-ı civāna nām-ı pīr
Ḥaḳdan ol pīrdir degil eyyām-ı pīr

[323] Her ne ise olur o: Ol kim ola bu olur E.
[324] hestindedir: in‘āmıñdadır E.

Ancılayın pīr ki hīç āġāzı yoḳ
Öyle bir dürr-i yetīm enbāzı yoḳ

Pek ḳavī olur velī ḫamr-ı kühen
Ḫāṣṣaten ol ḫamr ki ola min ledün

E 70b

İḫtiyār-ı pīr ḳıl pīrsiz sefer
Ḫavf u āfet vardır anda çoḳ ḫaṭar

M 85a

Defʿa defʿa gitdigiñ yola saña
Bir ḳılavuz olmasa olur cefā

Çünki aṣlā görmedigiñ yolda sen[325]
Gitme tenhā rehber iste bul ḫasen

İ 71a

Olmasa ger sāye-i pīr ey fużūl
Seni ḫayrān ider anda bāng-ı ġūl

Ġūl yoldan ṣapudur virür żarar
Olur ol yol saña ġāyet pür-ḫaṭar

Reh-revānıñ azġunuñ söyler nebī
Gerçi anda dir ki İblīs-i ġavī

Ṣad hezārān sāle yol çāresi dūr
Berdleri vü gerdleri idbār u ʻūr

Üstüḫ̌ānlarını seyr it mūların
ʻİbret al da hīç ṭolanma sūların

Ṭut ḫimārıñ gerdeninden yola çek
Bul bilenler yolcılar yolına dek

Ṣalı virme eşegi el çekme hā
ʻAşḳı sūy-ı sebzeyedir dā'imā

Bir dem eger ġaflet ile ḳoyasın
Öte gider nice ferseng duyasın

Yolda düşmen ḫar ise mest-i ʻalef
Nice ḫar-bende o yol olmış telef

Bilmez iseñ yolı ḫar ister yolı
ʻAksine git ṭoġrı yoldur yoḳ ġavī

[325] Çünki: Pes ki E.

Ṣāvirū hünn ṣoñra andan ḫālifü
İnne men lem ya‘ṣı hinne te’lifü[326]

Sen hevā vü ārzūyla olma dōst
Çün *yeżıllü ‘an sebīli’llāh* ez-ost[327]

2990 Bu hevāyı ḳıramaz aṣlā ebed
Hem-rehānıñ sāyesi veş bir Eḥad

Ḥażret-i Peyġamber -salla’llāhü ‘aleyhi ve sellemiñ-
Ḥażret-i ‘Alī bin Ebī Ṭālib -kerrema’llāhü veche-ye
vaṣiyyet buyurmalarıdır ki
“bir kimse bir nev‘i ṭā‘at ile Ḥaḳḳa taḳarrüb iderse
bir ‘āḳiliñ ṣoḥbetine taḳarrüb ṭaleb ide
bende-i ḫāṣı ola tā cümleden pīş-ḳadem ü ‘azīzter ola”[328]

M 85b

Didi Peyġamber ‘Alīye yā ‘Alī
Şīr-i Ḥaḳsın pehlevān-ı pür-dilī

Eyleme şīriyyetine i‘timād
Naḫl-i ümmīd sāyesinde bul murād

Gel berü sen sāye-i ‘āḳilde ṭur
Bilmeye tā ol yolından olma dūr

E 71a

Gölgesi anıñ zemīnde kūh-ı Ḳāf
Rūḥı bir Sīmurġdur ‘ālī ṭavāf

2995 Söylesem ben ḥaşre dek na‘tın anıñ
Maḳṭa‘ olmaz hīç aña yorma cānıñ

Beşere olmış ḥicābda āfitāb
Fehm ḳıl va’llāhü a‘lem bi’ṣ-ṣavāb

İ 71b

Cümle-i ṭā‘āt-ı Rabdan yā ‘Alī
İḫtiyār it sāye-i ḫāṣṣ-ı velī

Her kişi bir ṭā‘at itdi iḫtiyār
Kendüyi ḳurtarmaġa yevm-i ḳarār

Sen yüri bir ‘āḳiliñ sāyesine
Gizli düşmenden ṣaḳın āyesine

---

[326] Çelebioğlu: “’Onlara (kadınlara) danışın, fakat söylediklerinin aksini yapın’ şüphe yok ki o şehvet sahiplerinin dediğini yapan telef olur.” C. 1, b. 3059.

[327] *Kur’ân-ı Kerîm*, Sâd, 38/26: “‘Ey Dâvûd! Biz seni yeryüzünde halife yaptık; onun için insanlar arasında adaletle hükmet; nefsin isteklerine uyma, sonra seni Allah yolundan saptırır. Kuşkusuz, Allah yolundan sapanlara, hesap verme gününü unutmaları yüzünden çok ağır bir azap vardır.’”

[328] Hadîs-i Şerîf: Hz. Ali, Peygamber Efendimiz’den merfû'an rivayet etmiştir. Resûlullah buyururlar ki: “Yâ Ali! Bütün insanlar tanrılarına bir çeşit ibâdet ve iyilik yapmak suretiyle yaklaşmak istedikleri zaman sen, akıl yollarından birisiyle ona yaklaşmaya çalış”.

3000 Cümle ṭā‘atden bu a‘lādır saña
Sābiḳīne sebḳ idersin dā’imā

İttiḫāẕ-ı pīr idüp teslīm ol
Ḫıżr ile Mūsā gibi taḥkīm ol

Kār-ı Ḫıżra ṣabr ḳıl sen bī-nifāḳ
Dimeye tā saña kim *hāẕā firāḳ*[329]

Gemiyi deler ṣaḳın seslenme sen
Ṭıfl ḳatl eyler anı da gör ḥasen

Destini Ḥaḳ destidir kendi diyü
Tā *yedu’llāh fevḳa eydīhim* oḳu[330]

3005 Dest-i Ḥaḳ mürdeleri iḥyā ider
Zinde nedir cānını ibḳā ider

Ḳaṭ‘ iden bu rāhı tenhā nādir o
Yine vardır himmet-i pīrān-ı Hū

Ġā’ibāne pīr eli kūtāh degil
Kim yedu’llāhdır yed-i kūtāh degil

Ġā’ibāne çün vireler ḫil‘ati
Ḥāżırāndan ġāyet ulı ni‘meti[331]

Ġā’ibāne çün nevāle virdi hep
Pīş-i mihmānda ne ni‘met var ‘aceb

M 86a

3010 Ādem oldur anlara bil baġlaya
Nā-kes oldur ḫāric-i der aġlaya

Pīr bulduñ ise nāzik olma sen
Süst ü zīrinde çamur-veş bir beden

Zaḥmına ger kīn ider iseñ anıñ
Ṣayḳal almaz hīç mir’āt-ı cānıñ

[329] *Kur’ân-ı Kerîm*, Kehf, 18/78: “O cevap verdi: ‘İşte bu, beraberliğimizin sona ermesidir. Şimdi sana, sabredemediğin şeylerin iç yüzünü haber vereceğim’ dedi.”
[330] *Kur’ân-ı Kerîm*, Fetih, 48/10: “Sana yeminle bağlılık sözü verenler gerçekte bu sözü Allah’a vermiş oluyorlar, Allah’ın eli onların elleri üzerindedir. Bu sebeple kim Allah’a verdiği ahdi bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur, Allah’a verdiği sözün gereğini yerine getirene ise Allah yakında büyük ödül verecektir.”
[331] Ḥāżırāndan ġāyet: Ġā’ibāndan ḥāżır E.

Ġazvīnī ḥikāyesi ki tenüne şūret-i şīr taṣvīr itdirüp zaḫm sūzeni sebebiyle peşīmān olması

Bir ḥikāye naḳl ider ehl-i beyān
‘Ādet-i dīrīne-i Ḳazvīniyān

Dest ü pā vü tenlerine eblehān
İgne ucıyla dögerlerdi nişān

E 71b

Vardı dellāka biri Ḳazvīnīniñ
Bir nişān ur baña ḥaḳḳ-ı dīniniñ

Didi ne ṣūret uram ey pehlevān
Didi ur sen ṣūret-i şīr-i jiyān

Ṭāli‘im şīrdir yine sen şīr ur
Cehd ḳıl reng-i kebūdī sīr ur

İ 72a

Didi ḳanġı ‘użvıña uram ḳalem
Didi baldırdan yuḳaru ḫoş raḳam

Çünki ol igneyi ṣoḳdı ilerü
Acısı yir itdi baldır içerü

Pehlevān feryāda geldi ey seni
Beni öldürdi bu işkāliñ teni

Didi şīr emr eylediñ idi baña
Didi ḳanġı ‘użvuñ itdiñ ibtidā

Didi dümgāhi degil yañlış sözüm
Didi düm ṭursun benim iki gözüm

Dümgehi dümgehde ṭutdı nefesim
Dümgehinden geçti artuḳ hevesim

Şīr-i bī-düm yap emān ey şīr-sāz
Göñlüme süstlük virür bu zaḫm-ı kāz

Başḳa yirden urdu ol dellāk zaḫm
Bī-muḥābā bī-muvāsā bī-raḥm

Çaġırup didi ne endāmdır bu hū
Didi ḳulaḳdır bu ey merd-i nikū

Didi ḳulaḳ istemem ben ey ḥakīm
Ḳulaġı terk eyle degildir kilīm

M 86b

Başḳa cānib eyledi āġāz o merd
Yine efġān itdi Ḳazvīnī ki serd

Ḳanġı endāmı üçünci urdıġıñ
Didi ḳarnı ne ‘acebdir ṣordıġıñ

3030 Didi ḳarnı olmasun şīriñ daḫı
Ḳarnı berbād itdi beni ey aḫī

Derdi efzūn oldı az ur zaḫmı sen
İstemem behr-i Ḫudā ḳarnını ben

Ḳaldı ḥayrān deng dellāk ol zamān
Parmaġın ışırdı ḳaldı der-dehān

İgnesin urdı yire ol ūstād
Didi ‘ālemde kim eyler bunı yād

Bī-düm ü ser ü şikem arslan gören
Var mıdır ḫalḳ itdi mi yā Ẕü’l-Minen

3035 Ey birāder derd-i nīşe ol ṣabūr
Kendi naḳşıñ nīşi ola tā ki dūr

Her kimiñ cisminde oldı nefs-i gebr
Aña fermān-ber olur ḫūrşīd ü ebr

Göñli ta‘līm ile şem‘-efrūz ola
Āfitāb ḳādir degil dil-sūz ola

E 72a

Ol gürūh kim secdeden oldı ḫalāṣ
Aña secde mihr ü māh eyler o ḫāṣ

Ḫaḳ buyurdı āfitāb-ı müntecim
Kim tezāvürdür didi *an kehfihim*[332]

3040 Ḫār-ı cümle çünki luṭf-ı gül olur
Cüz’i ‘indinde ki sūy-ı küll olur

İ 72b

Söyleyem tevḥīd-i Ḫaḳḳı saña ben
Kendiñi yaḳ Ḫaḳ ḳatında cümle sen

[332] *Kur’ân-ı Kerîm*, Kehf, 18/17: “(Mağaraya sığındılar. Orada baksan) güneşin, doğduğu zaman mağaralarının sağına vurduğunu; batarken de onlara dokunmadan sol taraftan geçip gittiğini görürsün. Onlar ise mağaranın ortasındalar. İşte bu, Allah’ın âyetlerindendir. Allah kime hidayet ederse işte o doğruyu bulmuştur; kimi de hidayetten mahrum ederse artık onu doğruya yöneltecek bir rehber bulamazsın.”

Söyleyem mi Ḥaḳḳa ta‘ẓīmi saña
Kendini ḫākī vü ḫor ṭut dā’imā

İster iseñ gün gibi olmaḳ ‘ayān
Varlıġı şeb gibi yaḳmaḳdır hemān

Varlıġıñ hest-i Ḫudāda maḥv ḳıl
Mis gibi kīmyā içinde ḳal ezil[333]

3045 Mā vü mende saḫt olur bu iki dest[334]
Hep ḥarāblıġa sebebdir iki hest

Gürg ü rūbehiñ ḫidmet-i şīr ile şikāre gitmeleri

M 87a

Ṣayd içün dilkü vü gürg ü şīr-i ner
Kūhsāra ṭoġrı bunlar gitdiler

Birbiri ardunca nice ṣaydlara
Düşdiler ṣaḥrāda nice ḳaydlara

Üçi bir yirde idüp ṣayd u şikār
Nice ṣaydlar ṭutdılar kim bī-şümār

Gerçi bunlardan gelürdi şīre ‘ār
Līk yoldaşlıḳda ikrāmdır şi‘ār

3050 Şāha leşkerden nice zaḥmet olur
Līk cemā‘atde nice raḥmet olur

Māha yıldızlardan olur ‘ār līk
Hīç żiyāde olamaz aña şerīk

Emr-i *şāvirhüm* Peyemberden ḫaber[335]
Uyamazken rā’yına rā’y-ı beşer

Buġday altunla terāzūda refīḳ
Līk olmaz zer gibi cevher daḳīḳ

Ḳālib ü rūḥ oldı hem-reh dünyede
Kelb-i ḥāris olma gibi ḥaymede

[333] ḳal: ol E.
[334] Mā vü mende: Men [ü] māda E.
[335] *Kur’ân-ı Kerîm*, Âl-i İmrân, 3/159: “Sen onlara sırf Allah’ın lutfu sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allah’a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever.”

3055 Çünki ṭaġa bu cemā‘at gitdiler
Şīr rikābında ‘azīmet itdiler

Ṭaġ öküzi vü keçi ḫargūşlar
Buldılar da itdiler çoḳ cūşlar

Kim ki şīre tābi‘ ola rūz u şeb
Eksük olmaz hīç kebāb-ı münteḫab

Çoḳca şey’ getürdi anlar mīşeye
Güşte vü mecrūḥ u rīşe rīşeye

Düşdi gürg ü rūbehe nev‘-i ṭami‘
Ḫusrevān ‘adlinden olmaz müntefi‘

E 72b

3060 Şīre ‘aks itdi olardan çün bu ḥāl
Bildi arslan ki ṭama‘-vār bī-miṣāl

Her kim olsa ḳavm-i maḫṣūṣa emīr
Ol bilür ḳavminde ne oldı żamīr

Ṣaḳın ol dārā-yı dil-endīşede
Olma bir endīşe-i bed-kīşede

İ 73a

Bildi arslan oldı ammā kim ḫamūş
Yüzine güldi berā-yı rūy-ı pūş

Anlarıñ vesvāsligin şīr itdi hūş
Ṭınmadı ḥıfẓ eyleyüp oldı ḫamūş

M 87b

3065 Didi kendi kendiye size cezā
İdeyim ben ey ḥasīsān-ı gedā

Sizlere rā’yım benim gelmedi ḫoş
Ẓanlarıñız sizleriñ bildim ki boş

Rā’yıñız rā’yımdan a‘lā bildiñiz
Bu ‘aṭāyāmı derūndan sildiñiz

Naḳş naḳḳāşı nice ta‘yīb ider
İtse ta‘yīb kendüden virür ḫaber

Böyle bir ẓann-ı ḥasīsāne baña
Sizedir ‘ārī degil baña sezā

Ẓannīne billāhi ẓannes sev'i siz[336]
Başıñız ḳat‘ itme lāzım bī-‘aciz

‘Ārıñızdan ‘ālemi idem ḫalāṣ[337]
Dāstān ḳalsun cihānda bu ḳaṣāṣ

Ḫande iẓhār itdi bu fikr ile şīr
Ḫande-i şīrden emīn olan esīr

Māl-ı dünyādır tebessümhā-yı Ḥaḳ
Olma dā'im ġırre-i Rabbü'l-felaḳ

Faḳr u rencūrı ‘aceb raḥmetdir o[338]
Bu tebessüm dām-ı pür-nekbetdir o

Şīriñ ḳurdı imtiḥān idüp bundan şoñra şaydları sen taḳsīm eyle dimesi

Didi şīr ey gürg sen baḫş eyle hep
Eski ḳurtsın ‘adli tecdīde sebeb

Nā'ibim ol ġayrı taḳsīm eyle sen
Ẓāhir olsun sendeki cevher ḥasen

Didi ey şeh gāv-ı vaḥşīdir seniñ
Ol büyük sen de büyüksin hem feniñ

Büz benimdir ki o da ben-veş vasaṭ
Dilkü sen ḫargūşı aḫẕ it bī-ġalaṭ

Didi ey ḳurt nice söz düşdi saña
Ben var iken baḫşe itdiñ ictirā'

Ḳurt ne köpekdir göre kendüyi o
İtmeye ben gibi şīre ser-fürū

Didi gel ey ḫar ki sen ḫarsın ‘aceb
Geldigi dem nice urdı yırtdı hep

E 73a

Görmedi ol çünki tedbīri behī
Pōstın ḳıldı siyāsetde tehī

[336] *Kur'ân-ı Kerîm*, Fetih, 48/6: "Erkek olsun, kadın olsun, Allah hakkında kötü zan besleyen münafıkları ve müşrikleri de cezalandırsın. Kötülük ve belâ çemberi asıl onların boyunlarına geçmiştir. Allah onlara gazap etmiş, kendilerini lânetlemiş ve onlar için cehennemi hazırlamıştır. Orası ne kötü bir varış yeridir!"
Beyit: – E.
[337] ‘ālemi: felegi E.
[338] raḥmetdir: cennetdir E.

M 88a

Didi çünki rā’yıma olduñ ‘anūd
Böyle cānıñ def‘idir kendüye sūd[339]

İ 73b

Bende fānī olmadıñ çün bunda sen
Boynuñı urmaḳ olur faẓl-ı ḥasen

Külli şey’in hālik illā vechehū[340]
Nūr-ı vechi olmadıñ varlıḳ ne hū

Kim ki ola vechimizde o fenā
Külli şey’in hālikun olmaz cezā

Ol ki illādadır o lādan geçer
Kim ki illāda fenā olmaz gezer[341]

Kim ki bu derde men ü mā urdı o
Redd-i pā dergeh ü ber-lā urdı o

Bir dōst bir dōstıñ ḳapusını çalup derūn-ı derden ṣāḥib-i ḫāne kimdir didükde benim diyince ṣāḥib-i ḫāne çü sen sensin ḳapuyı açmam hīç dōstlardan kimse bilmem ki ben ola git didügi ḳıṣṣa

Dōst ḳapusına gelüp çaldı beri
Didi dōstı kimdir o çalan deri

Didi ben didi ki git hengām degil
Böyle bir ḫāne maḳām-ı ḫām degil

Ḫāma lāyıḳ āteş-i hicr ü firāḳ
Puḫte olmaz dā’imā ehl-i nifāḳ

Senligiñ senden daḫı hīç gitmemiş
Yaḳmalı nāra seni budur reviş

Gitdi ol miskīn idüp bir yıl sefer
Dōst firāḳından ṭutışdı çün saḳar

Pişdi oldı sūḫte geldi yine[342]
Ḫāne-i dem-sāz-ı ḫāṣü’l-ḫāṣine

[339] Böyle cāna olmadır ancaḳ ki sūd E.
[340] *Kur’ân-ı Kerîm*, Kasas, 28/88: “Allah ile birlikte başka bir tanrıya yalvarma! O’ndan başka tanrı yoktur. O’nun kendinden başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O’nundur ve siz ancak O’na döndürüleceksiniz.”
[341] olmaz: bulmaz E.
[342] oldı: artuḳ E.

Ḫalḳayı debretdi bā-ḫavf u edeb
Bī-edeblik olmasun elden sebeb

Çaġırup dōstı didi kimdir bu yā
Didi sensin ḳapuda ey dil-rübā

Didi şimdi ben iseñ gir içerü[343]
Evde yoḳdur ikiye yer gel berü

İplik ucı igneye geçmez çatal
Çünki birsin igneniñ gözine ṭal

M 88b

Rişteye sūzenle vardır irtibāṭ
Ḳābil olmaz cemele semmü'l-ḫıyāṭ

İncelür mi hīç bu 'ālemde cemel
İllā miḳrāż-ı riyāżāt u 'amel

Dest-i Haḳ lāzımdır aña ey fülān
Aña olsaydı muḥal hep *kün fekān*[344]

E 73b

Her muḥāl mümkin olur ol yedde hep
Her ḥarūn sākin olur pür-bīm ü teb

İñme vü ebraṣ nedir mürde daḫı
Zinde olur ol füsūndan ey aḫi

İ 74a

Ol 'adem ki mürdeden mürde olur
Ol kef-i īcādda mużṭar ḳalur

*Külle yevmin hüve fī şe'n*i oḳu[345]
Ṣanma sen anı mu'aṭṭal ey ṣofū

Kemterīn kārı anıñ her rūz u şeb
Üç bölük leşker ider tertīb aceb

Biri aṣlābdan giderler mādere
Raḥm-ı māderde biterler yeksere

Biri erḥāmdan gelürler 'āleme
Dişi vü erkek iderler demdeme

Biri bu yirden gider sūy-ı ecel
Her kişi görür nedir ḥüsn-i 'amel[346]

[343] gir: gel E.
[344] *Kur'ân-ı Kerîm,* Muhtelif yerler, Yâsîn, 36/82: *"Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri o şeye ancak "Ol!" demektir. O da hemen oluverir."*
[345] *Kur'ân-ı Kerîm*, Rahmân, 55/29: "Göklerde ve yerde bulunanların hepsi O'ndan ister (O'na muhtaçtır). O her an yaratma halindedir."
[346] görür: görsün E., M.

Bu sözüñ pāyānı yoḳ itme dırāz
Ol iki dōst sözini eyle niyāz

Ol iki diyeniñ peşimān olması ki
benüm didi idi bir sene
ġarīb ü riyāżet çekmesiyle istiġfār idüp
ve ol müstaġfiriñ dōstı ḫānesine
rücū‘ idüp ṣāḥib-i ḫāne
kimdir didükde sensin dimesi ki tevḥīddir

Didi yārī gel berü ey cümle men
Yoḳ ḫilāfı çün gül ü ḫār-ı çemen

Rişte yektādır ġalaṭ itme bu dem
Kāf u nūnı iki ḥarf görüp dedem

Kāf u nūn geldi bu ‘ālemde ceẕūb
Tā ki feṭḥ ola ‘ademde her ḫuṭūb

İki ḳat lāzım kemend ‘ālemde hep
Ol iki birdir eṣerde bī-ta‘ab

M 89a

İki ayaḳ dört ayaḳ reh ḳat‘ ider
Bil ki miḳrāż-ı dü pā yektā keser

Ol iki kāzir ki ortaḳlıḳ eri
Görinür ẓāhir muḫālif işleri

Birisi ṣuya urur bezi hemān
Birisi ṭurmaz ḳurudur her zamān

Yine alur ol bezi ṣuya urur
Birbirine gūyiyā żıd görinür

Līk bu iki żıdd-ı istīze nümā
Yek-dil ü yek-kār dirler bā-rıżā

Her nebī vü her velīniñ meslegi
Başḳa līkin Ḥaḳ yolında hep yekī

E 74a

Müstemi‘ cem‘ini aldı uyḳu
Āsiyā sengini de aldı bu ṣu

Bu ṣuyuñ cāyı degirmenden yüce
Siziñ içün āsiyāya ey ḫoce

Çün size ṭāḥūne ḥācet ḳalmadı
Cūy-ı aṣlına gider āb ṭalmadı

İ 74b

Nāṭıḳa sūy-ı dehāndan ẓāhiri
Başḳa līkin mebde-i nuṭḳuñ seri

Cārīdir bī-ṣayt u bī-tekrār o
Taḥtihe'l-enhāru bu gülzār o

Ol maḳāmı ey Ḫudā görsin bu cān
Hep kelāmlar anda bī-ḥarfdir 'ayān

Başdan ayaġa ḳıla bu cān-ı pāk
Dūr u pehnā-yı 'adem bī-infikāk

'Arṣa-i vāsi'dir o kim bī-bahā
Bu ḫayāl u hest bulur andan nevā

Ṭar gelür ammā 'ademden her ḫayāl
Ol sebebden ġamdır esbāb-ı ḫayāl

'Ālem-i ḥisde ḫayālden tengter
Andan içün çün hilāldir bu ḳamer

Bu cihān-ı ḥiss ü renginñ varlıġı
Teng bir zindāna beñzer ṭarlıġı

'İllet-i ṭarlıġı terkīb ü 'aded[347]
Cānib-i terkībi ḥisse bir meded

Sūy-ı ḥisden 'ālem-i tevḥīdi bil
Birlik isterseñ o sūdandır sebīl

M 89b

Emr-i kün bir fi'l oldı nūn u kāf
Sözde böyle oldı ma'nā līk ṣāf

Bu sözüñ pāyānı yoḳdur dön girü
Ḳurduñ aḥvālin tamām it gel berü

Ṭaḳsīmde bī-edeblik eylediginden gürgi şīriñ te'dībi[348]

Başını ḳopardı gürgüñ şīr-i serd
Başlıġı vü imtiyāzı oldı derd

[347] 'illet-i ṭarlıġı: ṭarlıġı 'illeti E., M.
[348] te'dībi: te'dīb eylemesi E.

Fenteḳamnā minhüm oldı bu ḍarūb[349]
Pīş-i şehde mürde olmaḳ idi ḫūb

Ba‘de-zān ḳıldı teveccüh rūbehe
Didi baḫş it ‘adl ile gir bu rehe

Secde ḳıldı didi bu gāv-ı semīn
Ḳuşlıġın ekl eylesün şāh-ı zemīn

Ol keçi olsun ṭa‘ām gün ortası
Yaḫni olsun şāhıma pek ḳurtası

İşte bu ḫargūşı aḫşam ḳıl ṭa‘ām
‘Āfiyetle şāhım olsun müstedām

Didi ey dilkü ‘acāyib ‘adl bu
Kimden ögrendiñ bunı sen mū-be-mū

E 74b

Kimdir üstādıñ ‘aceb ki ey büzürg
Didi ey şeh ḫˇācem oldı ḥāl-i gürg

Didi çünki ‘aşḳımızda maḥvsın
Her üçi olsun seniñ sen ṣaḥvsın

Cümleten sen bizim olduñ rūbehā
Nice āzār ideyim olur ḫaṭā

İ 75a

Biz de seniñ cümle avlar da seniñ
Heft-i gerdūna ayaḳ baṣ var geziñ

‘İbret aldın çünki sen gürgden bu dem
Dilkü degil şimdi arslansın dedem

‘Āḳil oldur ki ala ol ‘ibreti
Gördiginde her belā vü miḥneti

Nice şükr itdi o dem rūbeh ki şīr
Beni gürgden evvel itmedi emīr

Bana evvel buyura idi ki sen
Baḫş ḳıl bunı giderdi cān u ten

Ḥaḳḳa şükr olsun ki ‘ālemde bizi
Eyledi pīşīniyānıñ maḥruzı

[349] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/136: “Nihayet, âyetlerimizi asılsız saymaları ve onlardan gafil kalmaları sebebiyle kendilerini cezalandırdık ve onları denizde boğduk.”

M 90a

Kim işitdik ol siyāsetleri hep
Ol ḳurūn-ı māżīye düşdi ‘aceb

Tā ki biz ol eski ḳurtlardan ḫaber
Dilkü gibi alup olduḳ bā-ḥaẕer

Ümmet-i merḥūm anıñ çün dir Resūl[350]
Ṣādıḳü’l-va‘d ü emīn ü ol ‘adūl

3155 Üstüḫ̆ān u peşmini ol ḳurtlarıñ
Seyr idiñ de ‘ibret alıñ yurtların

‘Āḳil olan varlıġı hep ḳor ki bād[351]
İşidince ḳavm-i Fir‘avnān u ‘Ād

Terk ḳılmazsa eger ol ḥāli o
Andan ‘ibret alur ‘ālem ey ulu

[350] Hadîs-i Şerîf: “Benim bu ümmetim, “Ümmet-i Merhûme”dir. Âhirette onlar üzerine azâb yoktur. Onların azabı dünyâda: Fitneler, zelzeleler ve çarpışarak ölümdür.”
[351] ḳor ki: vire E., ḳavm: ḥāl E.

Nūḥ -‘aleyhi’s-selām-ıñ tehdīdi ki
benim ile mu‘ārażа itmeyin ben bir sütreyim ḥaḳīḳatde
ey maḫẕūlān siz Ḥaḳ ile mu‘ārażā idersiñiz

Didi Nūḥ ey ser-keşān ben ben degil
Mürde cānım līk be-cānān zinde dil

Çün ḥavāss-ı ādemīden mürdeyim
Oldı Ḥaḳ sem‘ ü baṣar ben dürdeyim

Çünki ben ben degilem hūdan bu dem
Dem uran bu deme kāfirdir o dem

İşte bu rūbāh oldı naḳş-ı şīr
Sen bu rūbāha ṣaḳın olma dilīr

Rūy u ṣūretden inanmazsañ aña
Ġurre-i şīr gelemez andan saña

Olmayaydı Nūḥa Allāhdan nidā
Pes cihān olmazdı ġarḳ-āb-ı belā

E 75a

Nice yüz biñ şīr girmiş bir tene
Odur āteş ‘ālem oldı ḫırmene

Çünki ḥıfẓ itmeye ‘öşrin her sene
Şu‘lesin ider ḥavāle ḫırmene

Kim ki ol şīr-i nihān ‘indinde fāş
Bī-edeblik ide ḳurt-veş bī-telāş

İ 75b

Yırtar anı şīr ḳurt gibi hemān
Fenteḳamnā minhüm oḳu ol zamān[352]

Şīr elinden zaḫm yir ḳurt gibi o
Şīre eblehlik yigitlikdir ḳamu

M 90b

Kāşkī zaḫmı geleydi cismiñe
Tā olur īmān-ı sālim ismiñe

Söz bu cāya geldi ḳavm oldı melūl
N’işleyem ki sırrı iẓhārdır cehūl

Dilkü gibi kem idiñ ẕātıñızı
Anda rūbeh-bāz olan żāyi‘ izi

[352] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/136: “Nihayet, âyetlerimizi asılsız saymaları ve onlardan gafil kalmaları sebebiyle kendilerini cezalandırdık ve onları denizde boğduk.”

Mā vü men mecmū‘ını ḳo pīşine
Mülk anıñdır bunda ġayrıñ işi ne

Faḳr ile çün gelseñiz ṭoġrı yola
Şīr ü ṣayd-ı şīr siziñdir bir pula

Zīrā kim ol pāk-i Sübḥān vaṣfıdır
Naġz u maġzı yoḳ ki Mennān vaṣfıdır

Her şikār u her kerāmetler ki var
Bendegān içün ḥāżırdır bī-şümār

Şeh ṭama‘ itmez işi hep ḫalḳ içün
Bunca devlet nīk-fehm ile bütün

Ḫalk iden bu iki güni devleti
Kendine lāzım degil bil ḫilḳati

Şeyḫ ḳatında göñliñi ḥıfẓ eyle sen
Bed gümāñ itme utanma ṣoñradan

Hep o görür sırr u fikr ü cüst ü cū[353]
Süt içinde gūyiyā ki tār-mū

Zīrā o bī-naḳş u sāde sīnedir
Naḳş-ı ġayba sīnesi āyīnedir

Sırrımıza bī-gümān mūḳınedir
Zīrā mü’min mü’mine āyīnedir

Naḳdımızı çün meḥekke ura o
Pes yaḳīni farḳ ider şekden ḳamu

Çün meḥekk-i naḳd ola cānı anıñ
Naḳdī hem ḳalbī bilür kānı anıñ

Pādişāhlarıñ şūfiyān u ‘ārifānı ḳarşusında oṭurtması tā ki gözleri anlar sebebiyle rūşen ola

Pādişāhlarda bu ‘ādet var idi
Güş ḳılmışsundur ol her bār idi

E 75b

Pehlevānān oṭururlar ṣol ḳola
Kim göñül pehlū-yı çep anda ola[354]

[353] Hep: Kim E.
[354] anda ola: gelmiş yola E.

M 91a

Ṣaġ ḳola ehl-i ḳalem olur mekīn
Çünki ‘ilm-i ḫaṭ olur rāst u emīn

Ṣūfiyānıñ pīşgāhda yerleri
Anlar āyīne-i cāndır erleri

İ 76a

Sīneler ẕikr ile hep maşḳūldür
Naḳş-bendāndır ne kim ma‘ḳūldür

Çünki maḥbūb ṭoġdı aṣl-ı fikreti[355]
Āyīne ḳonsa sezādır ḳudreti

‘Āşıḳ-ı āyīne olur rūy-ı ḫūb
Ṣayḳal-ı cāndır o hem *taḳve’l-ḳulūb*[356]

Her kimiñ ki rūy-ı ḫūyı var tamām
Ṭālib-i āyīne olur ve’s-selām

Yūsuf -'aleyhi’s-selām- ḥużūrına misāfir gelüp tuḥfe ve armaġān içün Yūsuf -'aleyhi’s-selāmıñ- taḳāżāsı beyānı

Bir ṭarafdan geldi yār-ı mihribān
Yūsuf-ı Ṣıddīḳa oldı mīhmān

Ṭıfl iken olmuşlar idi āşinā
Yaştıḳ üzre āşinā-yı müttakā

Yād ḳıldı cevr-i iḫvān u ḥased
Didi ol zincīr gūyā ben esed

‘Ār degildir şīre aṣlā silsile
Yoḳ ḳażā-yı Ḥaḳḳa bizlerden gile

Olsa şīriñ gerdeni zincīr-bend
Eyler ol zincīr-sāzı der-kemend

Didi zindān ile çehde neydi ḥāl
Didi eksiklik muḥāḳda meh miṯāl

Ger muḥāḳda māh-ı nev olsa dü tā
Āḫirinde bedr olur fevḳu’s-semā

[355] Çünki: Kim ki E.
[356] *Kur’ân-ı Kerîm*, Hacc, 22/32: “Evet, bu böyledir. Kim Allah’a ait nişânelere saygılı davranırsa, bu kalplerin takvâlı olmasındandır.”

Gerçi incüler havānda dögilür
Nūr-ı çeşm-i dil olur ḫoş görilür

Ṭopraḳ altına atarlar gendümi
Ḫūşe virür güldürür her merdümi

Anı tekrāren döger çün āsiyā
Ḳıymeti efzūn-ı nān-ı cān-fezā

عاشـق رنجسـت ومردان را بسـينه راحتسـت
سلسله بنست بشير از راى كردن زبورست[357]

M 91b

Yine nānı da ezerler diş ile
‘Āḳl u cān u fehm olur bu iş ile

Yine bu cān çünki maḥv-ı ‘aşḳ olur
Yu‘cibü’zürrā‘ olur hem meşḳ olur[358]

Bu sözin pāyānı yoḳdur ḳıl rücū‘
Yūsufa ne didi ol merd-i ḫuşū‘

E 76a

Ol mihmānıñ armaġānı ḥikāyeti

Ḳıṣṣadan ṣoñra didi kim ey filān
Sen ne getürdüñ bize bir armaġān

Dōst ḳapusına tehi-dest gelmedir
Āsiyāba dānesizce yelmedir

Ḫaḳ Te‘ālā ḫalḳa söyler rūz-ı ḥaşr[359]
Armaġān nedir berā-yı rūz-ı neşr

İ 76b

Ci’timūnā ve *furādā* eli boş[360]
Öylece ḫalḳ eyledim ben sizi ḫoş

Ne getürdiñiz hediyye bu yola
Rūz-ı restā-ḫīze dest-āvīz ola

[357] Başlık olarak geçen bu beyit asıl nüshalarda ve İ. nüshasında bulunmamaktadır.
[358] *Kur’ân-ı Kerîm*, Fetih, 48/29: “O, Allah’ın elçisi Muhammed’dir. Onunla beraber olanlar da kâfirlere karşı sert, kendi aralarında merhametlidirler. Onları, Allah’ın lutuf ve rızâsına talip olarak hep rükûda ve secdede görürsün. Secdenin tesiriyle yüzlerine simaları oturmuştur; Tevrat’ta onlar için yapılan benzetme budur. İncil’deki misalleri ise bir ekindir: Çiftçileri sevindirmek üzere filiz verir, onu güçlendirir, kalınlaşır ve kendi sapları üzerinde durur. Onlar (müminler) yüzünden kâfirler öfkeden kahrolsunlar diye (böyle olmuştur). Onlar arasından iman edip dünya ve âhirete yararlı işler yapanlara Allah bir bağışlama ve büyük bir ödül vaad etmektedir.”
[359] rūz-ı ḥaşr: yevm-i ḥaşr E.
[360] *Kur’ân-ı Kerîm*, En‘ām, 6/94: “Andolsun ki, sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker bize geleceksiniz ve (dünyada) size verdiğimiz şeyleri arkanızda bırakacaksınız. Sizin hakkınızda ortaklarımız sandığınız şefaatçilerinizi de yanınızda görmeyeceğiz. Andolsun, aranız açılmış, (tanrı) sandığınız şeyler sizi bırakıp gitmiştir.”

3210 Ric‘at ümmīdi daḫı yoḳ anlara
Va‘de-i imrūz da ḥaḳdır cānlara

Va‘de-i mihmāniye münkir iseñ
Hāk ü ḫākister yi var maṭbaḫda sen

İtmedin inkār çün boş gelme dest
Dōst evinde ḳadriñ olur ḫayli pest

Az uyı az yi de eyle fā’ide
Kim mülāḳatda hediyye ḳā’ide

Ol *ḳalilü’n-nevm mim mā yehce‘ūn*
Hem *vebil’esḥārihüm yestaġfirūn*[361]

3215 Azacuḳ cünbiş ḳıl olsun çoḳ cenīn
Vireler tā ki ḥavāss-ı nūr-bīn

Bu cihāndan raḥm-veş sen ṭaşra çıḳ
Bu zemīnden vüs‘ati çoḳ hem açıḳ

Ol ki *arżullāh-ı vāsi‘* didiler[362]
‘Arṣadır ki enbiyālar gitdiler

Cān ṣıḳılmaz ‘arṣa ġāyetle ferāḫ
Tāzedir olmaz dıraḫtı ḫuşk-ı şāḫ

Şimdi ḥāmilsin ḥavāsına bu dem
Ser-nigūn u kündsin ehl-i dujem

M 92a

3220 Vaḳt-i ḫˇāb maḥmūlsin ḥāmil degil
Māndelik gider olursın pāk-dil

Çāşnī bil ḥāl-i ḫˇāb eylesine[363]
Evliyānıñ ḥāl-i maḥmūlīsine

Evliyā Aṣḥāb-ı Kehfdir ey ‘anūd
Ḳavme vü taḳlībde cümle ruḳūd

Bī-tekellüf cümle anlarda fi‘āl
Bī-ḫaber z̲ātü’l-yemīn z̲ātü’ş-şimāl

[361] *Kur’ân-ı Kerîm*, Zâriyât, 51/17-18: “Onlar gecenin az bir kısmında uyurlardı. Seher vakitlerinde rablerinden bağışlanmalarını dilerlerdi.”
[362] *Kur’ân-ı Kerîm*, Nisâ, 4/97: “Kendilerine yazık etmekte iken hayatlarını sona erdirdikleri kimselere melekler ‘Ne işte idiniz?’ dediler, (onlar) ‘O yerde zayıf görülenlerden idik’ cevabını verdiler. Melekler ise ‘Allah’ın arzı geniş değil miydi, hicret etseydiniz ya!’ dediler. İşte onların barınağı cehennemdir ve orası gidilecek ne kötü bir yerdir!”
[363] Çāşnī bil: Çāşnīdir E., M.

Fi‘l-i nīkdir maḳṣad-ı ẕātü’l-yemīn
Şuġl-i ten ẕātü’ş-şimāl oldı hemīn

Enbiyādan bu ikisi cārīdir
Sen gibi bilmez ikiden ‘ārīdir

Kim ṣadānı işidürsin ḫayr u şer
Ṭaġdan ammā yoḳdur anda hīç ḫaber

E 76b

Yūsuf -‘aleyhi’s-selām-ıñ mihmānı āyīne getürdüm her-gāh ki naẓar idesin rūy-ı ḫūbını görüp beni yād eyleyesin didigi beyānı

Didi Yūsuf getür imdi armaġān
Bu taḳażādan utandı mihmān

İ 77a

Didi ben çoḳ aradım bir armaġān
Kim sezā ola size ey mihribān

Ḥabbeyi ben kāne nice getürem
Ḳaṭreyi ‘ummāna nice getürem

Kimyonı Kirmāna getürmek hemān
Cān u dili eylesemdi armaġān

Bir toḫum yoḳ cümle der-anbārıñız
Ḥüsnüñüz var ki aña yoḳ yariñiz

Anı rāy itdim ki ben bir āyine
Getürem anı saña her āyine

Tā göresin rūy-ı ḫūbıñ anda sen
Āsumānıñ şem‘i ḫūrşīdden ḥasen

İşte āyīne getürdüm saña ben
Rūyıñı gördükçe yād it beni sen

Çekdi ḳoynından çıḳardı āyine
Güzele āyīne lāzım āyine

Āyine hestī degildir nīstī
Nīstīsin ger tū ebleh nīstī

M 92b

Hestī nīstī de görünmek mümkin o
Aġniyā cūdı faḳīr üzre ḳamu

Āyine ṣāfı olur nān gürsine
Āyine ḳavdır u hem āteş-zene

Nīstī vü naḳṣ her yerde ki var
Āyine ḳor öñüne maḥbūb-vār

Cāme kim ḥāżır dikilmiş ola hep
Derzīniñ hünerine çekme ta‘ab

Nā-tırāşīdeye lāzım cüz‘alar(?)
Ya temel ider ya taḥta dülger

Kim ḳırıḳçı gitdügi yir dā’imā
Bir ḳırıḳ el ola ya işkeste pā

Olmasaydı ḫasta vü rencūr u zār
Ṣan‘at-ı ṭıbb olmaz idi āşikār

Ger baḳır olmaya idi ḫor u dūn
Kīmyāya kim baḳardı ey ḥarūn

Naḳşlar vaṣfa kemāl āyīnesi
Hem ḥaḳāretde celāl āyīnesi

Çünki żıddı żıdd ider ẓāhir yaḳīn
Çünki sirkeyle bilünür engübīn

Kim ki noḳṣānını bildi añladı
Çāpdı istikmāline ḫoş ṭañladı

E 77a

Ẕü'l-Celāl sūyına zīrā uçmaz o[364]
İftiḫār ide kemālim var diyü

Yoḳ kemāl ẓann itmeden 'illet beter
Cānıña ey żāl ü ebter bī-hüner

3250 Dīde vü dilden nice ḳan aḳmalı
Tā bu dersi sen göñülden yaḳmalı

İ 77b

'İllet-i İblīs *ene ḫayrun* dimek[365]
Bu maraż var cümle ḫalḳda itme şek

Gösterür ẓāhirde kendini ḫalūk
Bir süzilmiş ṣudur altı cümle b.ḳ

Çün ḳarışur imtiḥānda saña o
Renk ü rūyı hep necis olur ḳamu

Irmaġıñ altında var sergīn çoḳ
Saña ṣāfī görinür bir nesne yoḳ

3265 Lāzım elbet pīr-i rehdān-ı fıṭan[366]
Bāġ-hāyı nefsi budayan kesen

M 93a

Kendi cūyın nice pāk eyler kişi
'İlm-i Ḥaḳdan cünd-i merdānıñ işi[367]

Nice yonar tīġ kendi ḳabżasın
Yüri var cerrāḥa göster nabżasın

Yāreler üstine çökmekde mekes[368]
Yāreniñ ḳubḥını tā görmeye kes

Ol mekes endīşedir hem māldir
Yāre sende ẓulmet-i aḥvāldir[369]

3260 Ger virürse merhemi pīr yāreye
Ol zamān sākin olur baḳ çāreye

[364] Ẕü'l-Celāl sūyına zīrā uçmaz o: Zīrā uçmaz Ẕü'l-Celāl ṣūyına o E.
[365] *Kur'ân-ı Kerîm*, A'râf, 7/12: "Allah buyurdu: 'Ben sana emretmişken seni secde etmekten alıkoyan nedir?' (İblîs), 'Ben ondan daha üstünüm; çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın' dedi."
[366] Lāzım elbet pīr-i rehdān-ı fıṭan: Pīr-i rāhdān lāzımdır fıṭan E.
[367] cünd-i merdān: cümle merdān E.
[368] Yāreler üstine çökmekde mekes: Her yāreniñ üstine çöker mekes E.
[369] Yāre: rīş E.

Tā ki ẓann eyler ki ṣıḥḥat buldı o
Pertev-i merhem anı itdi iyü[370]

Sen bu merhemden ṣaḳın baş çekme hā
Bilme pertevden aṣıldan bil şehā

Kātib-i vaḥyiñ pertev-i vaḥyi iṣābetiyle
Peyġamber -'aleyhi's-selām-dan
evvel āyet-i kerīmeyi oḳuyup
bende maḥall-i vaḥyem diyü irtidādı[371]

Var idi 'Oṣmāndan evvel bir debīr
Vaḥyi yazar idi bā-kilk-i yesīr

Vaḥyden Peyġamber alduḳça sebaḳ[372]
Ol hemān taḥrīr iderdi ber-varaḳ

3265 Pertev-i vaḥy oldı anda ṣu'le-zen
Ḥikmeti buldı derūnında ḥasen

Ḥikmetiñ 'aynını emr itdi Resūl
Bu ḳadardan oldı azġun bü'l-fuḍūl

Ki ne söylerse Nebī bedr-i münīr
Bende de vardır ḥaḳīḳatde żamīr

Pertev-i endīşesi Peyġambere
'Aks idince ḳahr-ı Ḥaḳḳ indi yire

E 77b

Gitdi nessāḫiyyeti hem gitdi dīn[373]
Düşmen-i dīn Muṣṭafāya itdi kīn

3270 Muṣṭafā didi ki ey gebr-i 'anūd
Niçün olduñ sen siyeh-rūy u kebūd[374]

İ 78a

Sen ki yenbū'-ı İlāhīyem didiñ
Sen ki bir āb-ı siyeh fersā idiñ[375]

Īn ü ān öñünde tā nāmūsını
Ḳırdı aġzı nisbeti fānūsını[376]

[370] itdi: ḳıldı E.
[371] āyet-i kerīmeyi: āyet-i şerīfeyi E.
[372] Peyġamber alduḳça: alduḳça Peyġamber E., M.
[373] Gitdi nessāḫiyyeti hem: Gitdi hem nessāḫiyyeti İ.
[374] siyeh-rūy u kebūd: siyeh nūr-ı kebūd E.
[375] Sen ki bir: Yā ne bu E.
[376] Fānūsını: nāmūsını İ., M.

M 93b

Bu sebebden içi hem yanmış idi
Tevbeye ḳādir degil ḳanmış idi

Āh itdi itmedi hīç āhı sūd
Geldi seyf aldı başın ḳaldı vücūd

Ḳıldı Ḥaḳ nāmūsını ṣad men ḥadīd
Pek çoḳ olur beste bendi nā-bedīd

Öyle baġlar kibr ü küfrān rāhını
Ḳādir olmaz ẓāhir ide āhını

Didi *aġlālen fehüm be muḳmeḥūn*[377]
Degil ol aġlāl bizlerden birūn

Ḫalfehüm sedden feaġşeynāhümü[378]
Pīş ü pesde bendini görmez hem o

‘Ayn-ı ṣaḥrā görinür ol sedd ki var
Anı bilmez var ḳażā-yı ṣad hezār

Şāhidiñdir sedd-i rūy-ı şāhidī
Mürşidiñdir sedd-i rūy-ı mürşidī

Vardır küffārda sevdā-yı dīn
Bendleri nāmūs [u] gebr ü ān u īn

Bend-i pinhān bend-i āhenden beter
Āheni ṣad pāre eyler bir teber

Bend-i āhenden ḫalāṣ olmaḳ yesīr
Bend-i ġaybīye devā bulmaḳ ‘asīr

Ādemi arı ṣoḳar ise eger
Def‘ ider bir laḥẓada ṭab‘ı keser

Olsa zaḫm-ı nīş kendiñden seniñ
Ġam ḳavī olur ḫalāṣ olmaz teniñ

Şerḥi sīneñden olur ol dem ‘ayān
Ḳorḳaram nevmīd ider seni o ān[379]

[377] *Kur’ân-ı Kerîm*, Yâ-sîn, 36/8: “Biz onların boyunlarına çenelerine kadar dayanan halkalar geçirdik, bu yüzden kafaları yukarı kalkık durmaktadır.”
[378] *Kur’ân-ı Kerîm*, Yâ-sîn, 36/9: “Onların önlerinden bir set, arkalarından da bir set çektik, böylece gözlerini perdeledik; artık görmezler.”
[379] o ān: hemān E.

Olma nevmīd kendiñi sen şād ḳıl
Var sen ol feryād-rese feryād ḳıl

Di ki ey ‘afvı seven ‘afv eyle sen
Ey ṭabīb-i renc-i nāsūr-ı kühen

Ḥikmet ‘aks itmekle aldandı şaḳī
Görme kendiñ dā’imā sen gör ḥaḳı

Ey birāder sende ḥikmet cāriye
Cümle abdāldan ki sende ‘āriye[380]

Gerçi ḫāneñ oldı pür-nūr u şeref
Līk hem-sāyeñden olmuşdur o tef

E 78a, M94a

Şükr ḳıl maġrūr olma ḳıl ṣenā
Güş ḳıl sa‘y eyle kendiñ görme hā

Ṣad dirīġ u derd kim bu ‘āriyet
Dūr ider ümmetliginden ‘āfiyet

İ 78b

Ben ḳulum ol kimseye kāşānede
Kendini görmez somāṭ-ḫānede

Çoḳ ribāṭı terk lāzım eylemek
Tā ki miskīne yarar bir merd gerek

Gerçi āhen ḳızarur degil ḳızıl
Pertev-i ‘āriyet-i nārdır aṣıl

Gündüzin pür-nūr olur her bir serā
Sen anı ḫūrşīdden bil ser-be-pā

Her der ü dīvār dir ki rūşenim
Ġayrı pertev bilmezem pertev benim

Āfitāb dir anlara ey nā-resīd
Ben gidersem siz olursız nā-bedīd

Sebzeler dirler ki sebziyyet bizim
Şād u ḫandānız bu germiyyet bizim

Faṣl-ı tābistān dir ki ey ümem
Siz görürsiz ḫāliñizi ben gidem

[380] ki sende ‘āriye: saña ol ‘āriye E.

Nāzlanur luṭf u cemāli ile ten
Ṣaḳlar iken per ü bālin rūḥ-ı şen

Dir aña ey mezbele kimsin ‘aceb
Bir iki gün pertevimde ḳıl edeb

Ġunc u nāzıñ ‘āleme ṣıġmaz bu dem
Ṣabr ḳıl tā olayım senden ‘adem

3305 Ḳabriñi ḳurtlar maḥallī ideler
Ṭa‘me-i mūrān ola ol dīdeler

Seni istihzā ide ol kimse kim
Yolına olurdı evvel ol dü nīm

Nuṭḳ u çeşm ü gūş rūḥuñ pertevi
Cūş-ı āb kim nār u Yūḥuñ pertevi

Pertev-i cān tende oldıġı miṣāl
Cānımıñ pertevidir her abdāl

Cān-ı cān çün çeke cānıñ cāndan
Cān olur ol demde gūyā sāde ten

3310 Ol sebebden başı ḳorum ber-zemīn
Tā ki şāhid ola baña yevm-i dīn

M 94b

Yevm-i dīn ki *zülzilet zilzālehā*[381]
Bu zemīn olur güvāh-ı ḥāl aña

Ki *tüḥaddiṣ* āşikār *aḫbārahā*[382]
Söze gelür hem zemīn hem ḫār-hā

Felsefī münkirdir eyler ẓann-ı dūr
Di ki var başıñı ol dīvāra ur

Āb-ı nuṭḳı bād-ı nuṭḳı nuṭḳ-ı gil
Oldı maḥsūs-ı ḥavāss-ı ehl-i dil

E 78b

3315 Felsefī kim münkir-i ḥannānedir
Ḥāsse-i merdāndan bīgānedir

Dir o kim sevdā-yı ḫalḳıñ pertevi
Çün ḫayālāt getürür ẕihne ḳavī

[381] *Kur’ân-ı Kerîm*, Zilzâl, 99/1: “Yer o dehşetli sarsıntısıyla sarsıldığında;”
[382] *Kur’ân-ı Kerîm*, Zilzâl, 99/4-5: “O gün yer, bütün haberlerini rabbinin ona vahyettiği şekilde anlatır.”

İ 79a

Bil ki ‘aksi küfriniñ her maẓharı
Yüzine ur bu ḫayāl-i münkiri

Felsefī şeyṭānı da inkār ider
Masḫaradır dīv andan ‘ār ider

Görmediyse dīvi kendiñ görsin o
‘Āḳiliñ olmaz kebūd alnında hū

Her kimiñ var ise göñlinde şeki
Felsefīdir gizlice ol mezdekī

Gösterür ki i‘tiḳād-i pāk līk
Felsefī-i rū-siyehdir ol rakīk

El-ḥaẕer ey mü’minān var sizde bu
Pek büyük ‘ālemsiñiz hem pek ulu

Yetmiş iki milletiñ cem‘i de sen
Veh ki ol gün ḳudreti selb ide ten

Kimde bir berg ola bu īmāndan
Berg gibi lerzān olur ol şāndan

Dīv ü İblīse ‘aceb güldüñdi sen
Kendiñi itdiñdi nīk-i merd-i ẓan

Pōstını cān ‘aks itdügi dem
Ehl-i dīnden dürlü vāveylā naġam

Çünki seniñ imtiḥān pinhān yā
Gösterür dükkānda şey-i zer-nümā

Ḳıl ḥicābıñ bizden ey Settār dūr
İmtiḥān vaḳti mu‘īn ol yā Ṣabūr

Ḳalb gice altun ile yarışıyor
Munṭaẓır gündüze altun bā-ḥużūr

M 95a

Ḥāl-i dille dir ẕeheb ṣabr eyle sen
Ey müzevvir gündüz olsun nūr-zen[383]

Nice biñ yıl oldı İblīs-i la‘īn
Ḳavm-i abdāldan re’īsü’l-mü’minīn

[383] nūr-zen: şu‘le-zen E.

Nāzdan nāşī idüp lecc Ādeme
Oldı rüsvāy u rezīl-i melḥame

Bel‘am-ı Bā‘ūruñ du‘āsı ki Mūsā -‘aleyhi’s-selām-ı ve ḳavmini bu muḥāṣara eyledikleri şehrden bī-murād döndür ve du‘āsı müstecāb olması

Bel‘am-ı Bā‘ūra hep ḫalḳ-ı cihān
Şī‘a idi ṣanki ‘Īsā-yı zamān

Kimse ansız secde itmezdi ebed
‘İllet-i rencūra efsūniydi sed

Pençeleşti Mūsīye kibrinden o
Ḥāli n’oldı kim işitdiñ ey ‘amū

E 79a

Nice biñ İblīs ü Bel‘am ‘āleme
Āşikāren vü nihān geldi heme

Bu ikisin ḳıldı meşhūr ol İlāh
Tā bu iki bāḳīye olsun güvāh

Bu iki ḫırsız aşıldı ẓāhirā
Yoḫsa nice düzd var ḳahr-ı Ḫudā

İ 79b

Bu ikiniñ geldi şehre kellesi
Yoḫsa maḳtūlān ṣayılmaz cümlesi

Nāzenīnsin kendi ḥaddiñe göre
Ḫāric ez-ḥad atma pāyiñ yeksere

Senden artuḳ nāzenīne düşesin
Ürgürürsin ḳa‘r-ı ‘arżıñ köşesin

Ḳıṣṣa-yı ‘Ād u Ṯemūduñ ẕikri tā
Bilesin ki nāzegī-i enbiyā

Bu nişān-ı ḫasf u ḳaẕf u ṣā‘iḳa
Hep beyān-ı ‘izz-i nefs-i nāṭıḳa

Ḳatl it insān yolına ḥayvānı hep
Öldür insānı da ‘aḳl içün ‘aceb

‘Aḳl odur ki ‘aḳl-ı küllī hūşmend
‘Aḳl-i cüz’i ‘aḳl ammā pek nejend

Cümle insāndan ḳaçan ḥayvān hep
Dündur insī olandan bu ‘aceb

M 95b

Ḫalḳa oldı anlarıñ ḫūnı sebīl
Çünki vaḥşetde aña ‘aḳl-ı delīl

‘İzzet ü ḥissi anıñçün sāḳıṭa
Emr-i insāna muḫālif sāḫıṭa

Pes bu ‘izzet var iken ey nādire
Nice olduñ *ḥumurun müstenfire*[384]

3350 Merkebi ẕebḥ eylemek olmaz ṣalāḥ
Çün ola vaḥşī olur ḫūnı mübāḥ

Gerçi ḫarda dāniş ü iz‘ān yoḳ
Anda ma‘ẕūriyyet-i Raḥmān yoḳ

Çünki vaḥşī oldı insāndan o dem
Nice ma‘ẕūr ola ol ḥayvān o dem

Lā-cerem küffār ḫūnıdır mübāḥ
Vaḥşī gibi oldı anlar da sifāḥ

Cümle evlād u ‘ayāli hep sebīl
Bī-‘aḳıldır cümle merdūd u ẕelīl

3355 Yine şol huş kim ‘aḳıldan ürkdi o
Gitdi ḥayvānāta naḳl itdi ḳamu

Hārūt u Mārut kendi ‘işmetlerine i‘timād idüp dünyā emīrligini iḫtiyār ve fitnede vāḳī‘ olmaları beyānı

Fi’l-meṣel Hārūt u Mārūt-ı şehīr
Ol baṭırdan yidi zehr-ālūde tīr

E 79b

Kendi ḳudsine idüp ol i‘timād
Gāvmīş eyler mi şīre i‘tiyād

Boynuzıyla gerçi o çoḳ iş görür
Şīr līkin şāḫa pençe irgürür

İ 80a

Kirpi-āsā şāḫ olursa ser-be-pā[385]
Şīr murād idince eyler hep hebā[386]

[384] *Kur’ân-ı Kerîm*, Müddesir, 74/50: (49-51) “Böyle iken onlara ne oluyor ki âdeta aslandan ürküp kaçan yaban eşekleri gibi öğütten yüz çevirip kaçıyorlar!”
[385] Kirpi-āsā: Ḫārişet-veş E.
[386] idince eyler: iderse ider E.

Gerçi şarşar çoḳ aġaçlar ḳoparur
Her giyāha luṭf u raḥm ile varur

Bu giyāhıñ ża‘fına ol bād-ı tünd
Raḥm ḳıldı ey göñül sen ḳalma künd

Tīşeniñ şāḫ-ı dıraḫtdan yoḳ ġamı
Ḫavf itmez pāreler pīş ü kemi

Līk urmaz yapraġa kendüni hīç
Arı ḳuşı yise urmaz nīş hīç

M 96a

Şu‘leye heyzüm ġamından var mı ġam
Hīç ġam ḳaṣṣāb mı feryād u ġanem

Pīş-i ma‘nāda olur ṣūret zebūn
Çarḫı ma‘nāsı ḳılar dā’im nigūn

Sen ḳıyāsı çarḫ-ı dōlābīden it
Gerdişi kimden ‘aḳıldandır di git

Ḳalıbında gerdişi hemçün siper
Rūḥdandır ki görünmez ey püser

Ma‘nīsindendir bu bādıñ gerdişi
Çarḫ esīr-i āb-cūdur denkdeşi

Cezr ü meddi daḫl ü ḫarci nefesiñ
Cāndan ġayrı degildir kes sesiñ

Gāh ḥilm eyler gehī eyler cidāl
Gāh ṣulḥ eyler gehī eyler celāl

Gāh yemīn eyler gehī eyler yesār
Gāh gülistān eyler anı gehī ḫār[387]

Buncılayın bādı ol Yezdān-ı pāk
Ḳavm-i Āda ḳıldı ejder zehrnāk

Mü’mināna yine bu bādı hemān
Eyledi muṣliḥ u pür-şevḳ u amān

Didi el-ma‘nā hüva’llāh şeyḫ-i dīn
Baḥr-i ma‘nāhā-yı Rabbü’l-‘ālemīn

[387] – E.

Heft zemīn hem daḫı bu heft āsumān
Çöp gibi olmuş o baḥr üzre revān

Raḳṣ ider āb üzre ḫāşāk-ı vücūh
Mużṭarib oldıḳça āb-ı pür-şükūh

Anı sākin eylemek itse murād
Sūy-ı sāḥile atar ḫāşāki bād

Çün çeker emvāc-ı sāḥilden anı
Otluġa āteş n'ider ider anı

Bu sözün āḫiri yoḳdur bī-cedel
Ḳıṣṣa-yı Hārūt u Mārūt söyle gel

Baḳiyye-i ḳıṣṣa-yı Hārūt u Mārūt ve anlarıñ çāh-ı Bābil ile dünyāda nekāl ü ʻuḳūbetleri

E 80a

İ 80b

M 96b

Gördi mir'āt içre kendin zişt ḥarīf
Döndirüp yüz eyledi ḫışm-ı ʻanīf[388]

Ḫīş-bīn çün kendini gördi muʻīb
Oldı düzaḫdan bir āteş pür-lehīb

Ġayret-i diñ didi kibrinden aña
Nefs-i kibri görmedi nefsinde yā

Ġayret-i dīniñ nişānıdır diger
Ki o āteşden cihān hep tāzeter

Ḫaḳ didi var sizde çeşm-i rūşenā
Maʻsiyetkārāne ġāfil baḳma hā

Şükr idiñ siz ey sipāh u çākerān
Sizde yoḳdur şehvet ü hem ḫākdān

Ben o maʻnādan eger dirsem size
Gök ḳabūl itmezdi vay ḫāliñize

[388] Döndirüp yüz: Yüz çevirüp E.

Sizde olan ‘işmet ü ḥıfẓ-ı vücūd
Ḥıfẓımıñ ‘aksinden itmişdir vürūd

Görinür benden degil sizden ṣaḳın
Tā ki ġālib olmaya dīv-i la‘īn

Ancılayın kātib-i vaḥy-i Resūl
Gördi kendinden ḥikem nūr-ı uṣūl

Kendini hem laḥn-ı murġān-ı Ḫudā
Ẓann ider ol bed ṣafīr ü bed ṣadā

Laḥn-ı murġānıñ olursañ vāṣıfı
Olamazsın maḳṣadınıñ vāḳıfı

Ögrenürseñ ger ṣafīr-i bülbüli
Ne bilürsin nice sever ol güli

Bildigiñ daḫı olur cümle gümān
Ol aṣammıñ fehmi aġızdan hemān

Ḳoñşısına ṣaġırıñ ‘ıyādete gitmesi

Ol ṣaġıra didi bir kimse ‘aceb
Oldı hem-sāyeñ seniñ rencūr u teb

Didi aña kim ḳulaġımdır aġır
Nice fehm ider marīż sözüñ ṣaġır

Ḫāṣṣeten rencūrża‘īf āvāz olur
Gitmemek olmaz ‘aceb gitsem n’olur

Çün görem ki lebleri cünbān ola
Ben ḳıyāsen söylerem iẕ‘ān ola

M 97a

Ben dirim ki nicesin ey pür-miḥen
Dise gerek ki ḫoşem baḳ işte ben

Ben direm El-ḥamdü’lillāh ne ‘ilāc
Dir o ki bir şerbet-i a‘lā mizāc

E 80b

Ben direm ‘āfiyet olsun kim viren[389]
Dir fülān ḥāẕıḳ ki ġāyetle ḥasen

[389] olsun: ola E.

İ 81a

Ben dirim ki pek mübārek pādır o
Çünki geldi oldı hep kārıñ nikū

Tecrübe ḳıldım ḳosa anda ayaġ
Olur ol rencūr hemān ol laḥẓa ṣaġ

Bu cevābāt-ı ḳıyāsīyi ḳurup
Ḫasteniñ başına vardı oturup

Çünki oturdı o ḫaste ḳatına
Elin ovardı anıñ āfātına

Ḫāṭır-ı rencūrgerden gūyiyā
Azacıḳ rencīde idi ġālibā

Dir nicesin didi öldüm dir şükür
Oldı rencūr pür-ġażab hem pür-nükr

Şükr ider bu var ise baña ‘adū
Ṣaġırıñ oldı ḳıyāsı kej ḳamu

Ba‘de-zān didi ne yirsin didi zehr
Didi nūş olsun ziyād oldı ḳahır

Ba‘de-zān didi ṭabībiñ kimdir o
Kim saña bir çāre ide nīk-ḫū

Didi ‘Azrā‘īl gelür git işiñe
Didi pek meymūn ḳadem pāk işiñe

Çün ṣaġır oldı revāna şādumān
Kim şükür ḳıldım mürā‘āt bu zamān

Dir ki rencūr bu ‘adū-yı cān imiş
Bilmez idim bī-ser ü sāmān imiş

Ḫāṭır-ı rencūra düşdi ṣad saḳaṭ
Virdi zīrā kim ḫaber o her nemaṭ

Yise bir kimse eger kim kötü aş
Ḳarışur göñli ider ḳay’ u telāş

Kaẓmı yutmaḳdır o kim ḳay’ itmeye
Tā bula şīrīn cezā incitmeye

Çünki yoḳ ṣabrı olur pīçīde o
Kim bu mel‘ūn ne didi ne ola bu

M 97b

Yüzime ḳarşu benim neler didi
Ol zamān şīr-i żamīr uyur idi

Çün ‘ıyādet bā‘iṣ-i ārām-ı dil
Bu ‘ıyādet kām-ı düşmen sām-dil

Göre tā ki düşmeniñi olża‘īf[390]
Ḫāṭır-ı zişti ola anıñ elīf

Çoḳ kimesneler ‘ıyādetler ider
Ben ṣevāb itdim diyü söyler güzer

O ḥaḳīḳat gizlice bir ma‘siyet
Geç sen andan anda ẓannıñ maġfiret

Ol ṣaġır gibi ki ẓann eylerdi o
Eylik itdi o ise ber-‘aks bu

E 81a

O oturmış dir ki ḫıdmet eyledim
Ḳoñşuluḳ ḥaḳḳına himmet eyledim

İ 81b

Kendi içün ḳıldı bir āteş-fürūz
Hem dil-i rencūrına virdi o sūz

آتشـــی کـه ســـوختـه بودی ترس از آن
در بـزه افـزون کـردی هـمـچـنـان[391]

Didi Peyġamber görüp ṣāḥib-riyā
Ṣalli innek lem tüṣallī yā fetā[392]

İşte bu ḫavflara çāre mü’minā
Her namāzda lāzım oldı ihdinā

Bu niyāz-āmīziş itmese Ḫudā
Ḍāllīniñ ṭā‘ati veş pür-riyā

Ol ḳıyāsı ki ger itdi iḫtiyār
Bāṭıl oldı ṣoḥbet-i dih sāle yār

Ẓann ider kim ḫˇāce ṭā‘at ideyor
Ma‘siyetden cāna zaḥmet ideyor

[390] Göre tā ki: Görmek içün E.
[391] Çelebioğlu: Yaktığın ateşten sakın. Günah, onun şiddetini artırır. C. 1, b. 3495.
[392] Hadîs-i Şerîf: Ebû Hüreyre anlatıyor: Bir gün Peygamber Efendimiz mescide girmişti. O sırada adamın birisi de girip namaz kıldı. Sonra Resûlullah'ın yanına gelip selâm verdi. Resûlullah Efendimiz selâmını aldıktan sonra: "Dön, namazını tekrar kıl. Zîrâ kıldığın namaz, namaz olmadı" buyurdular.

Bunda sen kendi ḳıyāsıñ terk ḳıl
Kim ḳıyās-ı tāzedendir yāre bil

Ḫāṣṣeten bu ḥiss-i dūn eyler ḳıyās
Andaki ḥālāta hīç olmaz misās

Ḥiss ḳulaġı ḥarfe lāyıḳ söz bilür
Līk gūş-ı ġayb ṣaġır pür-fütūr

İbtidā muḳābele-i naṣda ḳıyās īrād iden İblīs oldıġı[393]

Evvelā iden ḳıyās-ı ictisār
Pīş-i āyāt-ı Ḫudā İblīs-i zār

M 98a

Didi ḫāḳden nār a‘lā şübhesiz
Nārdan ben ḫākden o muḥdeṯiz

Fer‘i aṣl üzre ḳıyās it ey ṣanem
Ẓulmetī o ben ki nūr-ı aḥsenem

Didi Ḥaḳ lā belki lā-ensābdır
Zühd ü taḳvā fażla bir miḥrābdır

Bu cihān-ı fānī mīrāṣı degil
Ki ola ensāba bir şey müntaḳil

Enbiyā mīrāṯıdır bu itme şek
Etḳıyādır vārisi taḳvā gerek

Bū-Cehil pūrı ki mü’mindir ‘ayān
Pūr-ı Nūḥ oldı enīs-i gümrahān

Ḫāk-zāde meh gibi pür-nūrdur
Āteş oġlı dūdedir menḳūrdur

Rūz-ı ġaym olur taḥarrī yā ki şeb
Ḳıbleyi cebr itmege bunlar sebeb

Var güneş yā ka‘be ḥāżır pīş-rū
Bu taḥarrī bu ḳıyās ḳalur girü

Ḳa‘be görmezlerden olma rūz-ı tāb
Ez-ḳıyās va’llāhü a‘lem bi’ṣ-ṣavāb

E 81b

Murġ-ı Ḥaḳdan işidesin bir ṣafīr
Ẓāhiriñ ders ile ezber ḳıl naḳīr

İ 82a

Ṣoñra kendiñden ḳıyāsāt idesin
Ol ḫayāl-i maḥżı sen ẕāt idesin

Iṣṭılāḥātı olur abdālleriñ
Bī-ḫaberler ise de aḳvālleriñ

[393] İbtidā: Evvel E.

Ṣavt ile bildüñdi ṭayrıñ manṭıḳın
Ṣad ḳıyās u ṣad heves ṣoñı ṣaḳın

Diller ol rencūr-veş senden nüfūr
Kim işābet ẓannı ile oldı dūr

Murġuñ āvāzıyla vaḥyiñ kātibi
Ẓannı hem āvāz-ı murġ oldum gibi

Murġ çarpdı ḳanadıñ kūr oldı o
Ḳa‘r-ı merge anı ṭaldırdı ḳamu

Ṣaḳın ‘aksi ile yā ẓann ile tā
Düşmeyesiz ki maḳāmıñız semā

Gerçi Hārūt ile Mārūt u füzūn
Cümleten berbād-ı*naḥnü’ṣ-ṣāffūn*[394]

M 98b

Bedleriñ bedligine raḥm eyleyiñ
Benlige ḫīş-bīnlige yeltenmeyiñ

Olmaya ġayret görine der-kemīn
Baş aşaġa gelesiz ḳa‘r-ı zemīn

Didiler ki ey Ḫudā fermān seniñ
Bī-emān iseñ emāndārān seniñ

Böyle dirler hem göñüller muẓṭarib
Bizde bedlikdir maḥālden münşa‘ib

Ġuṣṣalandı cümle emlāk-i cenān
Ḫīş-bīnlik toḫmın ekmeñ el-emān

Didiler kim sizler ey erkāniyān
Bī-ḫabersiz kim nedir rūḥāniyān

Biz bu gerdūna tutuḳlar uraruz
Yire inelim ṣafālar sürerüz

‘Adle özenüp ‘ibādet iderüz
Giceler gerdūna uçar giderüz[395]

Oluruz u‘cūbe-i devr-i zamān
Tā zemīne ḳoyalım emn ü emān

[394] *Kur’ân-ı Kerîm*, Saffât, 37/165: “Biz mutlaka (o yerlerde) saf tutarız.”
[395] E. nüshasında beyit derkenardır.

Bu ḳıyās-ı ḥāl-i gerdūn ber-zemīn
Rāst gelmez farḳı vardır der-kemīn

Ḥālini ve mestligini cāhilāndan setr lāzım oldıġını beyān

Diñle elfāẓ-ı ḥakīmiñ berrini
İçdigiñ yirde meyiñ ḳo serrini

Çünki mest meyḫāneden olınca ḍāl
Olur ol bāzīçe-i ṭıfl-ı vebāl

Düşe düşe sū-be-sū her yolda o
Eblehān bile güler çamurlı rū

Hāli böyle cümle eṭfāl der-peyi
Mest ü medhūş bilmez o ẕevḳ-i meyi

E 82a, İ 82b

Mest-i Ḥaḳḳıñ ġayrısı eṭfāldir
Geçmeyenler bu hevādan ḍāldir

Didi dünyā lehv ü lu‘b oldı vü siz
Ṭıflsız Ḥaḳ dir bunı bürhānımız

Çün çocuḳsın itdigiñ cümle oyun
Bī-zekāt-ı rūh zekī kimdir ṣorun

Sen cimā‘-ı ṭıfl-veş bil cümle hep
Kim sürer bir cāye bī-vech ü sebeb

M 99a

Bu cimā‘-ı ṭıfl-ı bāzen bī-naṣīb
Ol cimā‘-i Rüstem ‘indinde ġarīb

Ceng-i ḫalḳān hep çocuḳ ġavġasıdır
Cümle bī-ma‘nā cihān sevdāsıdır

Taḫta şemşīr ile cümle cengleri
Dāḫil-i lā-yenfe‘ī āhengleri

Cümlesi olmuşdur anıñ ney-süvār
Ki Burāḳ u Düldül-āsādır şi‘ār

Ḥāmil olup cehl ile çün gitdiler
Rākib ü maḥmūl-i yol ẓann itdiler

Ṣabr it ol güne ki maḥmūlān-ı Ḥaḳ
Oynadup at gideler tā nüh ṭabaḳ

روح بالا میرود یا هر ملک[396]
از عروج روح لرزیده فلک[397]

Cümlesi ṭıflān gibi dāmen-süvār
Kūşe-i dāmen ṭutarlar esb-vār

Ḥaḳdan *inne'ẓ-ẓanne lā yuġnī* nidā[398]
Merkeb-i ẓann çıḳmaz eflāke şehā

اغلب ظنها که در ترجیح اوست
شمس را شک نی که در توضیح اوست[399]

Ol zamān seyr eyleyiñ rehvārıñız
Kendi pāñızdan olur her kārıñız

Vehm ü fikr ü ḥiss ü idrāk cümlesi
Ney gibi bil merkeb-i ṭıfl u ṣabī

Ehl-i dil ‘ilmi diliñ ḥammālıdır
Ehl-i ten ‘ilmi teniñ aḥmālıdır

‘İlm göñle ṭoḳına ol yār olur
‘İlm tene ṭoḳına ol bār olur

Didi Allāh *yaḥmilü esfārahü* [400]
Bārdur o hīç degildir ‘ilm-i Hū

Bilgiler Hūdan degil bī-vāsıṭa
Pāyidār olmaz çü reng-i māşıṭa

Līk bu bārı güzel çekse kişi
Bārı alırlar virürler bir ḫoşī

Çekme sen behr-i hevā bār-i ‘ilim
Ola münḳād tā ki reh-vār-ı ‘ilim

Olasın reh-vār-ı ‘ilme sen süvār
Ṣoñra arḳañdan düşer ol ḳoca bār

[396] *Kur'ân-ı Kerîm*, Me‘âric, 70/4. ayetine işarettir: “Melekler ve rûh O’na, miktarı elli bin yıl olan bir günde yükselip çıkar.”
[397] Çelebioğlu: Rûh ve melekler Tanrı’ya yükselince bu yükselişten gökler titrer. C. 1, b. 3546.
[398] *Kur'ân-ı Kerîm*, Yûnus, 10/36: “Onların çoğu sadece zanna uyuyor. Oysa zan hiçbir şekilde gerçek ve kesin bilginin yerini tutamaz. Allah yaptıklarınızı çok iyi bilmektedir!”
[399] Çelebioğlu: İki zandan galip olanı tercih edilir. Güneş ışıyınca artık ondan şüphe edilmez. C. 1, b. 3549.
[400] *Kur'ân-ı Kerîm*, Cum‘â, 62/5: “Tevrat’la yükümlü tutulup da onun hakkını vermeyenlerin durumu, koca koca kitaplar taşıyan merkebin durumuna benzer. Allah’ın âyetlerini yalan sayan kavmin misali ne kötü! Allah zalimler topluluğunu doğru yola çıkarmaz.”

E 82b, İ 83a, M 99b

Bu hevā gitmez ‘abeṣ bī-cām-ı hū
Hūya ḳāni‘ ey olan bī-nām-ı hū

Vaṣf u nām ile ne taḥṣīl ḫayāl
Ol ḫayāldir ki o dellāl-i viṣāl

Olamaz dellāl bī-medlūl hīç
Olmaduḳça çāre olmaz ġūl hīç

Bī-ḥaḳīḳat nām görmiş mi eḥad
Kāf u lāmdan düşürülmez gül ebed

İsm oḳıdın ḳıl müsemmāsın ṭaleb
Māhı bālā bil ṣuda çekme ta‘ab

Nām u ḥarfden geçmek isterseñ eger
Kendiñi kendiñden eyle pākter

Āhen-āsā āhen-i bī-reng ol
Ḳıl riyāżat āyīne bī-jeng ol

Ṣāf ḳıl sen kendi vaṣfıñdan seni
Ẕāt-ı pāk-i vaṣfıñı gör ey senī[401]

Gör diliñde sen ‘ulūm-ı enbiyā
Bī-kitāb u bī-mu‘īd ü ūstā

Didi Peyġamber benim var ümmetim
Ki olur hem-gevherim hem himmetim[402]

Beni bir nūrdan görür cānları hep
Geh ben anları görürem vaḳt-i şeb

Bī-ṣaḥīḥīn ü eḥādiṣ ü rivāt
Buldı anlar meşreb-i āb-ı ḥayāt

Sırr-ı emseynā lekürdiyyā budur
Rāz-ı aṣbaḥnā ‘arabiyyā budur[403]

Bir miṣāl ister iseñ bu rāza sen
Çīniyān u Rūmiyān naḳli ḥasen

[401] Ẕāt-ı pāk: pāk ẕāt E.
[402] Bu beyit ve sonraki beyitle birlikte Hadîs-i Şerîf:, Ebû Hureyre anlatıyor: Resûlullah bir gün kabristana gelmişlerdi. O sırada şöyle buyurdular: “Allah’ın selâmı üzerinize olsun ey Mü’min kavimler topluluğu! Bizler de inşâallah sizlere kavuşacağız. Doğrusu, kardeşlerimizi görmüş olmamızı çok arzu ederdim”. Ashâb: “Bizler senin kardeşlerin değil miyiz? Yâ Resûlallah”, dediler. Bunun üzerine: “Sizler benim ashâbımsınız. Kardeşlerimiz ise henüz daha gelmemiş olanlardır” buyurdu. Hadîsin beş altı satırlık daha devamı vardır.
[403] Çelebioğlu: “’Kürt olarak yattık, Arap olarak kalktık’ sırrı yeter.” C. 1, b. 3571.

Rūmiyān u Çīniyānıñ fenn-i naḳḳāşīde yarışmaları[404]

Çīniyān dirler bizüz naḳḳāşter
Rūmiyān dirler ki bizde kerr ü fer

Didi sulṭān imtiḥān olsun bular
Ḳanġısı üstād ise da‘vāya er[405]

Ehl-i Çīn ü Rūm ḫāżır oldı hep
Rūmiyān vāḳıfter idi bu ‘aceb

Çīniyān didi ki bir ḫāne-i ḫāṣ
Bize ışmarlañ birin de Rūma ḫāṣ

M 100a

Her iki ḫāne muḳābil olalar
Birini Çīni birin Rūmī yapar

Çīniyān reng istediler şāhdan
Genci açtı virdi şeh her rāhdan

Her ṣabāḥ ḫazīneden reng virmede
Çīniyāna çoḳ ‘aṭālar irmede

Didiler Rūmīler olmaz naḳş u reng
Lāyıḳ olan şimdi bize def‘-i jeng

E 83a, İ 83b

Ḳapayup ḳapuyı ṣayḳal urdılar
Hemçü gerdūn sāde vü ṣāf durdılar

Ṣad hezārān rengden bī-jeng-i ḫūb
Reng ebr-āsā vü meh bī-reng-i ḫūb[406]

Her ne ebr içinde görseñ tābı sen
Anı bil sen āfitāb u māhdan

Çīniyān çün itdi tekmīl-i ‘amel
Ṭabl-ı şādı urdılar gūyā cedel

Geldi şeh gördi o ra‘nā naḳşı hep
‘Aḳl ü fehmiñ aldırup ḳaldı ‘aceb

Geldi ṣoñra Rūmiyāñıñ sūyına
Perde çekmişlerdi ṣun‘uñ rūyına

[404] fenn-i naḳḳāşīde yarışmaları: ‘ilm-i naḳḳāşīde imtiḥān olmaları E.
[405] da‘vāya: da‘vāda E.
[406] Reng ebr-āsā vü meh: Reng ebriñ līk meh İ., M.

‘Aks idüp her ṣūret ü kirdārlar
Pür-nuḳūş oldı o ṣāf dīvārlar

Anda ne gördiyse bunda gördi şāh
Gözini göz-ḫānesinden ḳapdı māh

Rūmiyān ol ṣūfīlerdir kim olar
Ne bilür tekrār u ders u ne hüner

Līk ṣayḳal eylemişler sīneye
İrmemiş yol ḫırṣ u buḫl u ḳīneye[407]

Ol ṣafā-yı āyine vaṣf-ı dili
Ṣūret-i bī-müntehānıñ ḳābili

Ṣūret-i bī-ṣūret ü bī-ḥadd ü ġayb
Āyine dildir ki o mażmūn-ı ceyb

Gerçi ol ṣūret ṣıġışmaz felege
Belki ‘arş u ferş ü deryā semege

Zīrā hem maḥdūd u hem ma‘dūd olar
Yoḳ diliñ āyīnesine ḥadd ü ser

‘Aḳl bunda sākit ü żāl ü mużill
Zīrā dil anıñladır yā anda dil

M 100b

Cümle naḳşıñ aṣlı tāb-āver degil
Bā-‘aded hem bī-‘aded illā şu dil

Tā ebed her naḳş kim gele aña
Görinür bī-perde ol dilden yaña

Ehl-i ṣayḳal ḳurtılur rengden ḳamu
Her nefes ḫūbı görürler belki hū

Naḳş u ḳışr-ı ‘ilmi hep terk itdiler
Ṣancaḳ-ı ‘ayne’l-yakīni dikdiler

Vardı fikr ü rūşenāyı buldılar
Maḥv u baḥr-i āşināyı buldılar

Mevt kim ‘ālem aña vaḫşetdedir
Rīşḫand eyler bu ḳavm ülfetdedir

Anlarıñ göñline bulmaz kes ẓafer
Ṣadefedir gevhere olmaz żarar

[407] İrmemiş: Virmemiş E.

Gerçi naḥv ü fıḳhı tārik ekṣeri
Līk maḥv u faḳri buldı yekseri

E 83b, İ 84a

Heşt Cennet naḳşı oldı şu‘le-zen
Dilleri levḥinde buldılar ḥasen

‘Arş u kürsī vü ḫalādan ‘ālīdir
Maḳ‘ad-ı ṣıdḳ-ı Ḫudāda vālīdir[408]

3540 Maḥv-ı muṭlaḳ ṣad nişānı var iken
Ne nişān dīdār-ı Ḥaḳḳa ehl-i fen

Peyġamber -‘aleyhi’s-selām-ıñ
Zeyde su’āli ki
bu gün nicesin ve nice ḳalḳdıñ
Zeyd -raḍıya’llāhü ‘anh-ıñ cevābı ki
aṣbaḥtü mü’minen ḥaḳḳa Resūlu’llāh[409]

Bir ṣabāh didi Peyāmber Zeyde hā
Keyfe aṣbaḥt ey refīḳ-i bā-ṣafā

Didi ‘abden mü’minen yine didi
Bāġ-ı īmāndan nişānıñ ne idi

Didi ben teşne idim bir nice gün
‘Aşḳ u sūzdan gice uyumam bütün

Tā ki geçdim rūz u şebden ben çünān
Kim geçer ḳalkandan nevk-i sinān

3545 Kim o sūda mevlid ü māder de bir
Nice biñ yıl ile bir sā‘at de bir

Mütteḥid anda ezel ile ebed
Varamaz ol sūya hīç ‘aḳl-ı ehad

M 101a

Didi yoldan ḳum getürdiñ mi getür
Bu diyār ‘aḳlına uyġun bī-fütūr

Didi ḫalḳıñ gördigi bu āsumān
Ben görürem ‘arşı da hem ‘arşiyān

Cennet ü dūzaḫ öñümde cümlesi
Ẓāhir oldı büt-pereste büt gibi

---

[408] *Kur’ân-ı Kerîm*, Kamer, 54/55: “Doğruluğun hâkim olduğu bir ortamda, gücüne sınır olmayan bir hükümdarın huzurundadırlar.”
[409] Hadîs-i Şerîf: Enes b. Mâlik’den: Mu‘âz b. Cebel, Resûlullah’ın yanına girdiği zaman, Mu'âz’a: “Yâ Mu'âz! Nasıl sabahladın, nasılsın?” diye sorunca; Mu'âz: “Allah’a îmânım tam olarak, yani mü’min olarak, yâ Resûlallah" diye cevâb vermiştir” şeklinde nakledilir.

Añlaram mecmū‘-ı ḫalḳı yek-be-yek
Arpadan buġday gibi ṭāḫūne dek

Geh behiştī kim ola bīgāne kim
Mār u māhī gibi ẓāhir her ne kim

Ol zamān añlar bilürler ol gürūh
Yevme tebyāżżu ve tesveddü vücūh[410]

Evvel anıñ cānı hep pür-‘ayb idi
Raḥm içinde cümle ḫalḳdan ġayb idi

هر بدی در بطن مآدر بد مال
از نشان تن شود دانش حال[411]

Ten ki māder ṭıfl-ı cāna ḥāmile
Merg ṭoġmaḳ zaḥmeti veş zelzele

Cümle ervāḥ-ı güzeşte muntaẓır
Tā ne güne ṭoġar ol cān-ı baṭır

Zengiyān dirler ki ḫod bizdendir o
Rūmiyān dirler olur bu ḫūb-rū

Çün cihān-ı cāna ṭoġa ol vücūd
Ḳalmaz artuḳ iḫtilāf-ı beyż u sūd

E 84a, İ 84b

Zengī olursa alurlar Zengiyān[412]
Rūmī oldıysa alurlar Rūmiyān

Ṭoġmaduḳça müşkilāt-ı ‘ālem o
Ṭoġmayanı fehm iden pek az ‘amū

O meger yenẓur bi-nūru’llāh ola
Dāḫil-i pōsta aña bir rāh ola

Āb-ı ta‘ne pek beyāż olur güzel
‘Aks-i cān-ı Rūmīdir zeng mübteẕel

Reng virür Ḥaḳḳ aḥseni taḳvīmine
Cā virür esfelde anıñ nīmine

[410] *Kur’ân-ı Kerîm*, Âl-i İmrân, 3/106: “Bir gün ki nice yüzler ağaracak, nice yüzler de kararacaktır; yüzleri kararanlara, ‘İman ettikten sonra kâfir mi oldunuz? Öyle ise inkâr etmiş olmanız yüzünden tadın azabı!’ (denir).”
[411] Hadîs-i Şerîf: “Şakî, anasının karnında şakî olan; sa’îd de, başkasından ibret alan basiretli kimsedir.”
Çelebioğlu: Zira “-Şakî, ana karnında iken de şakîdir- (Rûhun) hâli, cismin hâliyle malûm olur.”
[412] olursa: oldıysa E.

Bu sözüñ pāyānı yoḳdur sür hemān
Ḳalma ki gider ḳaṭār-ı kārvān

Ẓāhir olur keh misin yā kūh mısın
Cümle añlar Türk misin Hindū mısın

M 101b

Yevme tebyażżu ve tesveddü vücūh
Ẓāhir olur Hind u Türkī her gürūh

Raḥmde ẓāhir degildir Hind ü Türk
Çünki ṭoġa görilür zār u sütürg

Zeydiñ Resūl -'aleyhi's-selām-a cevābı ki aḥvāl-i ḫalḳ baña rūşendir pūşīde degil

Cümleyi ben rūz-ı restā-ḫīz-veş
Bilürem merd ü zeni hep eş baş

Söyleyem mi yoḫsa lāzım mı sükūt
Muṣṭafā dudaḳ ışırdı ya'nī ṭut

Yā Resūla'llāh diyem sırr-ı ḥaşir
'Āleme ẓāhir idem şimdi neşir

Beni ḳoy vir keşf-i rāz idem bu dem
Şems-veş tābende olam pīş ü kem

Gele benden şems-i dünyāya küsūf
Naḫl ü bīdi görüne cümle züyūf[413]

Gösterem ben rāz-ı restā-ḫīzini
Naḳdini vü naḳd-i ḳalb-āmīzini

Elleri kesilmiş aṣḥāb-ı şimāl
Gösterem ben reng-i küfr ü reng-i āl

Açayım ben yedi sūrāḫ-ı nifāḳ
Meh żiyāsına ḫuṣfsuz lī-meḥāḳ[414]

Gösterem nedir pelās-ı eşḳıyā
Diñle benden ṭabl u kūs-ı enbiyā

Cennet ü nīrān u Berzaḫ der-meyān
Kāfirānıñ çeşmine idem 'ayān

[413] cümle: ola E.
[414] Bu beyitten itibaren 24 beyit İ. ve M. nüshalarında bulunmamaktadır.

Göstereyim ḥavż-ı Kevṡer cūşını
Ṣuyı ursın yüze bāngı gūşını

Teşneler var ṭolaşur eṭrāfını
Göstereyim anlarıñ ektāfını

Düşları gelmede dā'im dūşuma
Na'raları irişür bu gūşuma

E 84b

Ehl-i Cennet gözüm öñünde müdām
Birbirini der-kenār itmekde tām

Birbirin destin ziyāret itmede
Leblerinden būse ġāret itmede

Ṣaġır itdi beni bāng-ı āh u āh
Her ḫasāndan nāle-i vā-ḥasret āh

Bu işāretleri dirdim bā-uṣūl
Līk ḫavfum ire āzār-ı Resūl

Böylece dir idi ser-mest ü ḫārāb
'Adl-i Peyġamber ḳıldı def'-i ḫˇāb

Didi şaḳın ḳızdı at dizgini çek
'Aks-i Ḥaḳḳ *lā-yestaḥī*den şerme dek[415]

Āyineñ çün oldı ḫāric ez-ġılāf
Āyine mīzān dimezler hīç ḫilāf

Kimseniñ āzār u şerminden yine
Olmadı dem-beste mīzān āyine

Āyine mīzān meḥekdir bī-bedel
Nice yıllar ḫıdmetiñ itseñ güzel

Ger diseñ setr eyle benden rāstı
Eyligim göster ü setr it kāstı

Ol saña dir rīş-ḫand itme bańa
Āyine mīzān u pend ü ejdehā

Bizi ālī ḳıldı anıñçün Ḫudā
Kim ḥaḳāyıḳ biline bizimle hā

[415] *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/26: "Şüphe yok ki, Allah herhangi bir şeyi, bir sivrisineği, hatta onun da ötesindekini misal vermekten utanıp çekinmez. Bunun karşısında iman edenler onun, Allah'tan gelen gerçek olduğunu bilirler, inkâr edenler ise "Allah misal olarak bununla neyi kastediyor?" derler. Allah birçok kimseyi onunla saptırır, birçok kimseyi de onunla doğru yola iletir; onunla başkalarını değil, ancak emrine karşı gelenleri saptırır."

Nice ḥürmetsiz olam men ey civān
Olsam āyīne-i rūy-ı nīk-vān

Līk gel ḳoynıña ḳo āyīneyi
Ger tecellī ide Sīnā sīneyi

Didi ḳoyna ṣıġmaz itmekle cedel
Āfitāb-ı Ḥaḳḳ u ḫūrşīd-i ezel

Daġalıñ hem beġaliñ berbād ider
Ne cünūn ḳalur ne ‘aḳlıñ hep gider

Didi bir parmaḳ eger ḳorsañ göze
Göremezsin şemsi rikkaṭ ḳıl söze

Bir ser-i engüşt māha perdedir
Sātirī-i Şāha īmā-ḫurdedir

Tā cihānı setr ider bir noḳṭadan
Münkeşifdir mihr-i gerdūn saḳṭadan

Ḳapa aġzıñ ḳa‘r-ı deryā gör ‘aceb
Ḳıldı maḥkūm-ı beşer Ḥaḳ baḥri hep

Selsebīl ü zencebīliñ çeşmi-veş
Cümlesi ḥükm-i Behiştīlerde ġaşş

Cennetiñ dört ırmaġı maḥkūmdur
Zūr degil fermān-ı Ḥaḳ ma‘lūmdur

Ḳanda emr itseñ olur o cū revān
Siḥr-veş kim ber-murād-ı sāḥirān

E 85a, İ 85a

Bu iki göz çeşmeler gibi revān[416]
Ḥükm-i dilde oldı bu fermān-ı cān

İster ise zehr ü māra gider o
İster ise i‘tibāra gider o

İster ise gide maḥsūsāta hep
İster ise gide melbūsāta hep

İster ise sūy-ı külliyāt yolı
İster ise ḥabs-i cüz’iyyāt yolı

[416] çeşmeler gibi revān: çeşmesi veş ki revān İ., M.

M 102a

Böylece beş ḥisde gūyā lūledir
Kām-ı dil vechiyle hep ma’mūledir

Her ṭarafa kim işāret ide dil
Gider o beş ḥis o sūya müstaḳil

Emr-i dilde ser-be-ser hep dest ü pā
Gūyiyā ol dest-i Mūsāda ‘aṣā

İster ise pāyı dil raḳḳāṣ ider
Yā naḳışdan ḳaçma yolın ḫāṣ ider

İster ise dest gelüp eyler ḥesāb
Parmaġıyla tā ki yazar bir kitāb

Dest bir gizlice ḳudretdendir o
O derūnda ẓāhir-i ten oldı bu

İster ise düşmene ol mār olur
İster ise bir dile ol yār olur

İster ise bir ṭa‘āma mil‘aḳa
İster ise gürz-i deh men bendeḳa(?)

Dil ne söyler bunlara bilsem ‘aceb
Ṭurfe vuṣlat ṭurfe her gizli sebeb

Var ise mühr-i Süleymān buldı dil
Penc-ḥissiñ gündüzi kendüye ḥill

Penc-ḥiss-i ẓāhirī menşūrıdır
Penc-ḥiss-i bāṭınī me’mūrıdır

On ḥis oldı yedi a‘żā daḫı var
Daḫı çoḳ şey var ki olmaz ol şumār

Ululuḳda dil Süleymān gibidir
Dīv ü perīler nigīn-i ḥükmidir

Milketinde ḥīleden olsañ berī
Olsa üç dīv alamaz engüşteri

Ba‘de-zān dünyāya ismiñ münteşir
Dü cihān maḥkūm-ı cismiñ mu‘temir[417]

[417] mu‘temir: gibidir E.

Ḳapar ise dīv eliñden ḫātemi
Pādişāhlıḳ fevt olur baḫtıñ kemi

Ṣoñrası vā-ḥāsretādır yā ‘ibād
Sizde maḫtūm ola tā yevmü’t-tenād

3625 Kendi mekriñ eger inkār eyleseñ
Āyne vü mīzān virür iḫbār-ı ten

E85b

Ġulāmān u ḫˇācetaşānıñ Loḳmānı müttehim eylemeleri ki turfanda mīveleri biz getürdük ol ekl eyledi

İ 85b, M 102b

Ḫˇācesi ‘indinde Loḳmān sermedī
Bendegānı orṭasında ḫār idi

Yolladı bāġa ġulāmānı ki tā
Mīvelerden getüre ide ṣafā

Hep ġulāmān içre Loḳmān çün ṭufeyl
Āşinā-yı ma‘nī-i ‘aşḳ hemçü leyl

Ol ġulāmān mīve-i mecmū‘ayı
Hep yidiler tāze ter maṭbū‘ayı

3630 Didiler ḫˇāceye Loḳmān yidi hep
Ekşidi Loḳmāna ḫˇāce bā-ġażāb

Aradı Loḳmān nedir eyā sebeb
Ol ‘itāba açdı çün Loḳmān leb

Didi Loḳmān seyyidā pīş-i Ḫudā
Bende-i ḫā’in olamaz murtażā

İmtiḥān it cümlemizi ey kerīm
Ṭolu ṭolu vir bize āb-ı ḥamīm

Ba‘de-zān sen bizi bu ṣaḥrāya sür
Sen süvār ü biz piyāde yel yüpür

3635 Ol zamān seyr eyle bed-kirdār kim
Ṣun‘-i Ḥaḳdan añla z̲ü’l-eṣrār kim

Ḫˇāce sāḳī oldı çün mā-yı ḥamīm
Hep ġulāmān içdiler ammā zi-bīm

Ṣoñra sürdi añları deştden yaña
Ol ġulāmān yilerek taḥt ü ‘alā

Geldi ḳay’ anlara zaḥmetden içün
Ṣu çıḳardı mīveleri büsbütün

Çünki Loḳmāna da ḳay’ geldi zi-nāf
Çıḳdı ḳarnından anıñ hep āb-ı ṣāf

Ḥikmet-i Loḳmān bu güne virdi sūd
Yā nic’olur ḥikmet-i Rabbü’l-vücūd

آشـــــکـــارآ رازهـــا روز بـــلا
در شـــمـا مکـنون کر دیـد اشـــتهـا[418]

آب کـرمـی مـی دهـنـد و پـاره کـرد
ســـربســـر امعـای شـــان آیـد بـدرد[419]

Ol sebebden nār-ı ‘aẕāb kāfirān
Senge çünki āteş olur imtiḥān

Ṭaş gibi göñlimize nice nice
Nuṣḥ ḳıldı līk hep geçdi hiçe[420]

M 103a

Yara azġun merhem-i bed buldı o
Kelb dişi ḫar başına lāyıḳ ‘amū

*El-ḫabīṣāt li’l ḫabīṣīn*dir ḥikem[421]
Çirkine çift çirkin olmaḳdır ehemm

Pes kimi ister iseñ var çift ol
Her ṣıfāt u şekline maḥv ol da bol

E 86a

Nūr ararsañ müste‘id-i nūr ol
Bu‘d ararsañ ḫīş-bīn ol dūr ol

İ 86a

Bir sözüm var yol ararsañ pek raṭb[422]
İtme istikbār *vescüd vaḳterib*[423]

[418] *Kur’ân-ı Kerîm*, Târık, 86/9: “Gizli şeylerin açıklanacağı gün.”
Çelebioğlu: Kıyamet günübütün sırların sırları, iyi ve kötü, hayır ve şer meydana çıkar. C. 1, b. 3707.
[419] Çelebioğlu: Sıcak suyu içince sırların ortaya çıkması kahır ve korkuyla onları kendinden geçirdi. C. 1, b. 3708.
[420] Nuṣḥ ḳıldı līk hep geçdi hiçe: Nuṣḥ ḳıldıḳ geçdi aṣlā hīçe E.
[421] *Kur’ân-ı Kerîm*, Nûr, 24/26: “Pis şeyler pis olanlar içindir, pis olanlar da pis şeylere lâyıktır. Temiz şeyler temiz olanlar içindir, temiz olanlara da temiz şeyler yakışır. Onlar, iftiracıların kendileri hakkında söylediklerinden uzaktırlar; onlar için bir bağışlama, değerli bir nasip vardır.”
[422] Bir sözüm var yol ararsan: Yol ararsan bir sözüm var E.
[423] *Kur’ân-ı Kerîm*, Alak, 96/19: “Sakın onun isteğine uyma! Secdeye kapan ve Allah’a yakınlaş.”

Resūl -‘aleyhi’s-selām-a Zeyd -raḍıya’llāhü ‘anhıñ- cevābınıñ baḳıyye-i ḳıṣṣası[424]

Bu sözün pāyānı yoḳdur ḳalḳ ki Zeyd
Nāṭıḳa esbine virdi bend ü ḳayd

Nāṭıḳa her ‘aybı eyler āşikār
Perde-hā-yı ġaybı çāk eyler hezār

Ġayb maṭlūb-ı Ḫudādır nice kez
Çal bu dühli kim yol açılsun da sez

Sürme pek çek dizgini mestūr iyü
Her kişi ẓannı ile mesrūr iyü

Nā-ümīdānı Ḫudā ister müdām
Bu ‘ibādāta ideler hep devām

Ki müşerrefdir ‘ibādetlerde o
Müşteġil ola bu ṭā‘atlerde o

Hem ümīd eyler müşerref olalar
Bir iki günde rikābın bulalar

İster ol mecmū‘a ola raḥmeti
Nīk ü bede şāmil ola ni‘meti

Ḫaḳ murādıdır ki her mīr ü esīr
Bī-recā vü ḫavf olalar hep ḥaẕīr

Bu recā vü ḫavf u rā’y-ı perde o
Bu pes-i perdede perverde ḳamu

Yırtıla çün perde yoḳ ḫavf u recā
Ġayb oldı kerr ü ferr ü pür-melā

Ṣandı kendin şu kenārında fenā
Ki Süleymān kendi māhī-gīr-i mā

O ise bu yā niçün ferd ü ḫafī
Yoḫsa sīmā-yı Süleymāndan şefī

M 103b

Eyledi endīşeyi evvel dü dil
Ṣoñrası oldı Süleymān müstaḳil

[424] cevābınıñ: cevābda E., M.

Diyü gitdi aldı taḫtın ḳaçdı ol
Tīġ-ı baḫtıñ ḫūn-ı şeyṭān açdı ol

Ṭaḳdı parmaġına ol engüşteri
Cem‘ oldı leşker-i dīv ü perī

Seyr içün geldi aña cem‘-i ricāl
İçlerinde vardı bir ṣāḥib-kemāl

Parmaġında gördi çün engüşteri
Vardı endīşeye ẓannı yekseri

Vehm o demdedir ki ol maḫfī ola
Bu taḥarrī görmedigini bula

Bir ḫayāl-i ġā’ib oldı sīnede
Ḫāżır olınca ḫayāl gitdi yine

İ 86b

Gerçi ki iẓhār itmekdir kemāl
Ḳurtula zīrā ẓalemnādan ḫayāl

Çün simā-yı nūrımız bī-dīdedir
Hem zemīn-i tārımız pālīdedir

E 86b

Līk yüzde bir olur īmān-ı ġayb
Bil bunı da terk ḳıl teẕvīri hep

Yü’minūne bi’l-ġayb lāzım her demiñ[425]
Örtemem fānī sarāyıñ revzenin

Āsumāndan çün şikāf ide ẓuhūr
Nice diyem hel terī fīhā füṭūr

Tā bu ẓulmetde taḥarrī ideler
Her kişi bir rāha ṭoġrı gideler

Nice müddet oldı ma‘kūs kārler
Şaḫneyi berdār ider düzdān-ı şer

Kim yüzine ḳarşu şāhı medḥ ider
Ġıybetinde tā ḥicāb ide o er

Himmetiñ ‘ālī büyük sulṭānsın
Bendegāna ṣāḥib-i iḥsānsın

[425] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/3: “İşte kitap; onda asla şüphe yoktur. O, günahtan sakınanlar için bir rehberdir. (Onlar) gayba iman ederler, namazı kılarlar, kendilerine verdiklerimizden hayra harcarlar;”

Bendegī-i ġayb olur çün ḫūb [u] geş
Ḥıfẓ-ı ġaybdır her ‘ibādetlerde ḫoş

Milk kenārında ola bir ḳal‘a-dār
Pādişāh u sāyesinden dūr u dār

Ḥıfẓ ider ḳal‘ayı düşmenlerden o
Ṣatmaz o ḳal‘ayı virseñ tū-be-tū

M 104a

Şāh-ı ġā’ib memleket ġā’ib ba‘īd
Ḥāżır-āsā olur ol şāha ‘abīd

Şeh ḳatında cümleden a‘lā olur[426]
Ḥāżır-ı ḫıdmetden o bālā olur[427]

Pes ġaybde nīm-z̲erre ḥıfẓ-ı kār
Ḥāżırāndan nīk olur ol ṣad hezār

Ṭā‘at ü īmān bu dem maḥmūd olur
Mergden ṣoñra velī merdūd olur

Çünki ġayb u ġā’ib ü mestūr ḫoş
Pes ki bāġla aġzıñı ḫāmūş-veş

Ey birāder çek eliñ sözden bu dem
Ki Ḫudā ‘ilm-i ledün ider kerem

Şemse rūyı pes degil midir güvāh
Çīst büzürgter-i güvāh hem o İlāh

Söylerem ben çün ḳarīn oldı beyān
Hem Ḫudā vü hem melek hem ‘ālimān

Ḥaḳ güvāhest hem melā’ik ‘ālimān
Ġayr o nīst Rabb ü Ḫallāḳ-ı cihān

Çün şehādet itdi Allāh kim melek
Ol şehādetde olurlar müşterek

Çünki ṣa‘ṣā‘-ı ḥużūr-ı āfitāb
Şu‘le almaz çeşm ü dilhā-yı ḫarāb

E 87a

Şebpere-āsā ki şemsiñ şu‘lesin
Görmez eyler ḳat‘-ı ümmīd rişte sin

[426] Cümleden: ġayrıdan E.
[427] Ḥāżır-ı ḫıdmetden o : Ḥāżır ḫıdmetḳārdan İ.

İ 87a

Pes bizim gibi melekler yārdır
Āsumānda şemse cilvekārdır

Kim żiyāyı āfitābdan bulmuşuz
Bir ża‘īfe bizde şu‘le olmuşuz

Ṣanki üç günlük meh-āsā yā bedr
Var meleklerde kemāl ü nūr u ḳadr

Nūr ḳanatlar kim ṣülāṣe o rübā‘
Her melā’ik mertebesince şu’ā‘

Bu ‘uḳul-i insiyānıñ peri-veş
Nice farḳ var ol arada diñle ḫoş

Nīk ü bedde her şehirde ḫoş ḳarīn
Var melā’ik kim olur eşye-terīn

Çeşm-i a‘meşe çü şems itmez ẓuhūr
Aḫter aña şem‘ olur tā reh bulur

M 104b

Peyġamber -‘aleyhi’s-selāmıñ-
Zeyde bu sırrı fāş itme
ve mutābā‘atı ḥıfż eyle dimesi[428]

Didi Peyġamber ki aṣḥābım nücūm
Reh-revāna şem‘ ü şeyṭāna rücūm[429]

Her kimiñ ki devrden ola naẓar
Āfitāb-ı çerḫden alur nūr u fer

Yıldıza ḥācet ne idi ey ḫalīl
Oldıġıyçündür hemān şemse delīl[430]

Hīç māh u aḫtere ḥācet degil
Olsa meşhūd āfitāb-ı müşta‘il

Māh dir ḫāke vü ebre hem de fey
Beşerun min miṣliküm yūḥā ileyy[431]

[428] dimesi: buyurması E.
[429] Hadîs-i Şerîf: “Ashabımın durumu, yıldızların durumu gibidir. O yıldızlardan birisinin peşine takılan doğru yolu bulur.”
[430] hemān şemse: nūr-ı şemse E.
[431] *Kur’ân-ı Kerîm*, Fussilet, 41/6, Kehf, 18/110 (Ayette Peygamber için): De ki: “Ben, yalnızca sizin gibi bir insanım. Şu var ki bana, ilâhınızın, sadece bir ilâh olduğu vahyolunuyor. Artık her kim rabbine kavuşmayı bekliyorsa dünya ve âhirete yararlı iş yapsın ve rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmasın.”

Siz gibi tārīk idim ben fi'l-aṣıl
Līk oldum vaḥy-i şemse muttaṣıl

Şemse nisbet vardır ammā ẓulmetim
Ẓulmet-i enfāsa nūrdur himmetim

Ben ża'īfim tā ki ḳuvvet viresin
Āfitāb-ı enver ü pür-ḥīresin

Şehd ü sirke gibi der-hem eyledim
Tā göñül emrāżına yol peyledim

Çünki ḳurtulduñ 'ilelden ey zemīn
Sirkeyi terk eyle de iç engübīn

Taḫt-ı dil ma'mūre yoḳ aṣlā hevā
Anda *er-Raḥmān 'ale'l-'arş istevā*[432]

Göñle ḥükmüñ ba'de-zīn bī-vāsıṭa
Ḥaḳ vire çün yāft-ı dilden rābıṭā

Bu sözüñ pāyānı yoḳdur Zeydi di
Söyleyem tā nīst ü rüsvāyı bedi

Söylemek ḥikmet degil bu sırları
Çün ḳıyamet ẓāhir ola gevheri

E 87b, İ 87b

Zeydiñ ḥikāyesine rücū'[433]

Zeydi şimdi bulamazsın ḳaçdı o
Ṣaff-ni'ālden ḳalḳdı na'li ḳaldı hū

Sen kim āyā Zeyd bulmaz kendini
Aḫter-āsā āfitābdan feyżini

Ḳalmadı andan ne naḳş u ne beyān
Bir şamān ḳalmaz var iken keh-keşān

M 105a

Hep ḥavās u nuṭḳ bī-pāyānımız
Maḥv-ı nūr-ı dāniş-i sulṭānımız

Ḥiss ü 'aḳıllar derūnında füzūn
Mevc der-mevc-i *ledeynā muḥżārūn*[434]

[432] *Kur'ân-ı Kerîm*, Tâ-hâ, 20/5: "Rahmân olan Allah arşa istivâ etmiştir."
[433] Başlık: Rücū'-ı ḥikāyet-i Zeyd E., M.
[434] *Kur'ân-ı Kerîm*, Yâ-Sîn, 36/32: "Elbette onların hepsi toplanıp huzurumuza getirilecek."

Şeb gele çünki icāzet vaḳtidir
Encüm-i pinhāna rūḫṣat vaḳtidir

Bī-huşāna Ḥaḳ Teʿālā virdi ūş
Ḥalḳa ḥalḳa ḥalḳalar oldı be-gūş

El ḳaḳup raḳṣ iderek ḥamd ü ṣenā
Nāz ile dir *Rabbenā aḥyeytenā*[435]

Ol cülūd u ol dökilmiş üstüḫˇān
Toza ṭopraġa ḳarışmış Fārisān

Ḥamle eylerler ʿademden bā-vücūd
Yevm-i dīnde hem şükūr u hem ʿanūd

Batmış aḳdāmıñ ʿademe sen beni
Nice yirden ḳoparursın bu teni

Yüz çevirdin şimdi kim nādīdesin
Yüz çevirmezdin ʿademdeyken hemīn

Görme misin ṣunʿ-ı Rabbānīyi sen
Mūy-ı pīşānıñ çeker gūyā resen

Tā ki bu envāʿ-ı ḥāle çekdi o
Kim ḫayālinde daḫı yoġıdı bu

Ol ʿadem aña hemīşe bendedir
İş gör ey dīv ki Süleymān zindedir

Dīv kim eyler *cifānin ke'l-cevāb*[436]
Ḥaddi ne defʿ ide yā vire cevāb

Kendiñi gör ḳorḳudan lerzānsın
Sen ʿademi daḫı lerzān bil hemīn

Sen eger saʿy-i menāṣıb idesin
Ḳorḳudandır ol ki bī-cān gidesin

Her ne ki ʿaşḳ-ı Ḫudādan māʿadā
Sükker olsa cān-kendir hem ezā

Cān-kenden dime mergiñ sūyıdır
El yetişmez bir ḥayātıñ ṣuyıdır

[435] *Kur'ân-ı Kerîm*, Mü'min, 40/11: "'Ey rabbimiz!' diyecekler, 'Bizi iki defa öldürdün, iki defa dirilttin. Şimdi günahımızı itiraf etmiş bulunuyoruz, bir çıkış yolu yok mu?'"
[436] *Kur'ân-ı Kerîm*, Sebe', 34/13: "Onlar Süleyman'a, isteğine göre yüksek ve görkemli binalar, heykeller, havuz gibi lengerler, yerinden kalkmaz kazanlar imal ederlerdi. Ey Dâvûd ailesi! Şükür için çaba gösterin. Kullarım arasında hakkıyla şükredenler pek azdır."

İki gözüñ ḫākde vaḳt-i memāt
Ṣad gümānıñ var ki var āb-ı ḥayāt

Sa‘y ḳıl ki ṣad gümān ola neved
Gice yüri uyuma ki şeb-reved

E 88a, İ 88a, M 105b

Ḳarañu gicede gündüz gibi tā
Öñüne ḳat ‘aḳl-ı ẓulmetsizi hā

Ol şeb-i bed rengde pek eylik olur
Āb-ı ḥayvānı bulan gice bulur[437]

Uyḳuda başıñ nice bir yatasın
Āşıña ḫaşḫāş-ı ġaflet ḳatasın

Ḫˇāb mürde loḳma mürde yār olur
Ḫˇāce uyur rūz u şeb ber-kār olur

Bilemezsin kim ‘adū-yı cān kim
Dōstlarıñ kim merhem ü dermān kim

Nār çün evlād u ābıñ ḫaṣmıdır
Nitekim āb nār u tābıñ ḫaṣmıdır

Söndirür āteşi ṣu zīrā ki o
Ḫaṣm-ı ferzendānīdir aña ‘adū

Añla kim bu nār nār-ı şehvet o
Mebde’-i her bir günāh u ẕillet o

Nār-ı ẓāhir āb ile bulur fenā
Nār-ı şehvet tā virür dūzaḫda cā

Nār-ı şehvet ṣudan itmez ictināb
Çünki dūzaḫ ṭab‘ı var maḥż-ı ‘aẕāb

Nār-ı şehvet çāresidir nūr-ı dīn
Nūr kim *iṭfā‘-ı nārü’l-kāfirīn*[438]

Söndirür bu nārı envār-ı Ḫudā
Nār-ı İbrāhīm saña bir ūstā

Nefs-i Nemrūd āteşinden çün ḫalāṣ
Ola cismiñ ‘ödi bu cāy-ı menāṣ[439]

[437] gice: şebde E.
[438] Hadîs-i Şerîf: “Kıyamet günü Cehennem: Ey Mü'min! Çabuk geç. Zîrâ nurun ateşimin alevini söndürecek.”
[439] ola: bula E.

Nār-ı şehvet def‘ ile gitmez ebed
Ḳalmaḳ ile kem olur o ḥāl-i bed

Ehl-i Ḫaḳḳa eylemez āteş ziyān
Ne yapar deryāya ḥāşāk-i zamān

Yirse tiryāḳ-i Ḫudāyı bir eḥad
Zehr yise kār itmez hīç ebed[440]

Āb-ı çeşme ṭaşradan oldı füzūn
Āb-ı şehvet ṭaşradandır ser-nigūn

Eklidir rencūrı rencūrter iden
Nār-ı renci böyle ma‘mūrter iden

Ger ṭabībiñ dise ey rencūrzār
Varma ‘avret yanına sen ḫūşdār[441]

M 106a

Dir cevābın cehlden nāşī saḳīm[442]
Sen ne yirsin itme misin ḫavf u bīm[443]

Dir göñülden ol ḥakīm-i mihribān
Kec ḳıyās itdiñ eyā bülh-i zamān

Sende ‘illet şu‘lelenür nār-veş
Nār ile heyzüm olur mı hīç eş

Bu iki āteşden o vīrān olur
Ḳālib-i zinde o dem bī-cān olur

E 88b, İ 88b

Bende de o nār var ammā çü nūr[444]
Nār-ı ṣıḥḥat tene artırur sürūr

Nār-ı ṣıḥḥat tende çün efzūn ola
Her ziyāndan ol vücūd me’mūn ola

Tā ki heyzüm ḳoyasın bir āteşe
Hīç söner mi vāṣıl oldı eş eşe[445]

Heyzümi çekseñ söner ol demde nār
Ṣanki taḳvā ṣuyı olur āb-ı nār

[440] kār itmez hīç ebed: olmaz ol aṣlā ebed E.
[441] ‘avret: zenüñ E.
[442] Dir cevābın cehlden nāşī saḳīm: Dir cevābında cehlden ol saḳīm E.
[443] ḫavf u bīm: ters ü bīm E.
[444] Bende de o nār var: Bende ol nār vardır E.
[445] eş: ol E.

Nice āteşden ḳararur rūy-ı ḫūb
Ki ḳomış gülgūne-i taḳve'l-ḳulūb

Eyyām-ı 'Ömer -raḍıya'llāhü 'anhda-şehre āteş düşmesi

Düşdi bir nār-ı 'aẓīm 'ahd-i 'Ömer
Ḳurı çūb gibi yanar idi ḥacer

Düşdi ol āteş binā vü ḫāneye
Perr-i murġa ṣardı andan lāneye

Nıṣf-ı şehri ṭutdı āteş şu'lesi
Āblar oldı 'ucubla miṣlesi

Meşkler ile urdılar sirke vü āb
Āteşe ol demde aṣḥāb-ı lübāb

Āteş olurdı daḫı efzūnter[446]
Gūyiyā imdād iderdi ābter

Cānib-i Ömmere ḫalḳ itdi şitāb
Āteşi söndürmez oldı hīç āb

Didi ol āteş Ḫudā āyātıdır
Buḫluñuz nārınıñ o z̲errātıdır

Ānı terk idiñ 'aṭā-yı nān idiñ
Terk idiñ buḫlı baña īmān idiñ

Ḫalḳ didiler ki ḳapumuz der-güşād
Biz seḫī-ṣāḥib fütüvvet ehl-i dād

M 106b

Didi nānı virdiñiz siz 'ādetā
Açmadıñız destiñiz beḥr-i Ḫudā

Faḫr içün yā setr içün hep behr-i nāz
Yoġıdı hīç ters ü taḳvā vü niyāz

Māl toḫumdur ekme her bir şūreye
Virme tīġı her yed-i mefcūreye

Ehl-i dīni ehl-i kīnden farḳ ḳıl
Hem-celīs-i Ḫaḳḳı bul olsun delīl

[446] daḫı: hemān E.

Her kişi ḳavmine īṣār eyledi
Ẓann-ı cāhil bu ki o kār eyledi

‘Alī -raḍıya’llāhü ‘anhıñ- mübārek vech-i şerīfine ḫaşmı tükürdükde elinden şemşīri atdıġı[447]

Sen ‘Alīden ögreñ iḫlāṣ u ‘amel
Şīr-i Ḫaḳḳı bil muṭahhar ez-daġal

E 89a, İ 89a

Bir ġazāda pehlevānı başdı o
Çekdi şemşīri de anı yaşdı o

O tükürdi rūy-ı pāk-i ‘Alīye
İftiḫār-ı her nebī vü velīye

O tükürdi bir yüze kim rūy-ı māh
İder idi vech-i pākin secdegāh

Der-‘aḳab şemşīrini atdı ‘Alī
Ol ġazānıñ oldı ol dem kāhili

Bu ‘amelden oldı ḫayrān pehlevān
Bī-maḥall ‘afv ü mürüvvetden hemān

Didi tīġıñ sen baña çekdindi tīz[448]
Yā niçün terk itdiñ anı bī-sitīz

Sen ne gördüñ ben ile cengden şerīf
Tā şikārımdan benim olduñ ża‘īf

Sen ne gördüñ oldı ḫışmuñ sākine
Ne ẓuhūr itdi ‘aceb idrākine

Sen ne gördüñ baña ‘aks itdi o dīd
Cān u dilde şu‘lesi oldı bedīd

Sen ne gördüñ ber-ter-i kevn ü mekān
Cāndan a‘lā kim fedā olsun bu cān

Şīr-i Rabbānī şecā‘at ḫātemi
Yoḳdur aḳrānıñ mürüvvet ḫātemi

Mürvetüñ Mūsā seḫābı vaḳt-i Tīh
Geldi andan ḫˇān u nān-ı bī-şebīh

[447] şemşīr: şemşīr-i sa‘ādeti E.
[448] Didi tīġın sen baña çekdindi tīz: Didi baña tīġını çekdindi tīz E., M.

M 107a

Ol bulutlar kendi mi iḥsān ider
Merdüm anı cehd ile şāyān ider

Ebr-i Mūsā raḥmetiñ perrin açar
Puḫte vü şīrīn ü bī-zaḥmet ṣaçar

Puḫte ḫˇārān içün ol ṣāḥib-kerem
Raḥmeti dikdi ‘avālimde ‘alem

Tā ki ḳırḳ yıl ol vaẓīfe ol ‘aṭā
Bir gün eksik olmadı vefḳ-ı recā

İstediler tā ki ol ḳavm-i ḥasīs
Gendenā vü fūm u baḳl-i bī-esīs

Ümmet-i Aḥmed ki ‘ālī vü kirām
Tā ḳıyāmet bāḳī oldı ol ṭa‘ām

Çün *ebītü ‘inde Rabbī* fāş ola
Yut’im ü yüsḳī aña sırdāş ola[449]

Ḥācet-i te’vīl degil eyle ḳabūl
Tā gelūñe şehd ü şīr ide duḫūl

Çünki te’vīl ola te’vīli ‘aṭā
Görmek olur ol ḥaḳīḳatde ḫaṭā

Ża‘f-ı ‘aḳlından ḫaṭā görmek anı
‘Aḳl-ı cüz‘ pōst ‘aḳl-ı küll maġz u cānı

Kendiñi te’vīl it aḫbārı bıraḳ
Maġza bed söyle de gülzārı bıraḳ[450]

E 89b, İ 89b

Ey ‘Alī sen cümle ‘aḳl ü dīdesin
Gördigiñden söyle luṭf it bendesin

Tīġ-ı ḥilmiñ cānımızı çāk ider
‘Āb-ı ‘ilmiñ ḫākimizi pāk ider

Söyle kim bilem ne bu esrār hū
Tīġsız ḳatl eylemeklik kār o

[449] Hadîs-i Şerîf: Ebû Hüreyre’den. Peygamber Efendimiz: “Birbirine eklenen çift oruç (savm-ı visal) tutmayın (Bu ifâdeyi iki kere tekrar etmiştir). Kendisine: “Yâ Resûlallah, siz tutuyorsunuz ya!” denilince: “(Bu hususda ben sizin gibi değilim) Geceyi geçirirken Rabbim beni doyurur ve susuzluğumu giderir. Binâenaleyh, amellerinizden gücünüzün yettiği kadarının altına girip yüklenin.”
[450] bıraḳ: ḳo E.

Ṣun‘ıdur bī-ālet ü bī-cāriḥā
Vāhib-i iḥsān u luṭf-ı rāyiḥā

Hūşe yüz biñ şey’ ider iḥsān-ı Ḥaḳ
Çeşm ü gūş almaz o vādīden sebaḳ

Söyle ey şāhīn-i ‘arş-ı ḫoş şikār
Tā ne gösterdi saña ol Kirdgār

Gözleriñ derrāk ü ġayb-āmūzdur
Ḥāżırān çeşmin diger pür-sūzdur

Birisi māhı görür ẓāhir ‘ayān
Ol birine oldı tārīk bu cihān

M 107b

Ol görür üç māh bir yerde hemīn
Bu görür üç kimse bir yerde ġamīn

Her üçün gözi açuḳ hem gūşı tīz
Saña merbūṭ benden itmekde girīz[451]

Siḥr-i ġaybīdir ‘aceb luṭf-ı ḫafī
Sende naḳş-ı gürg bende Yūsufī

‘Ālemīndir on sekiz biñ yā füzūn
Her naẓara olmaz ol hecde zebūn

Sırrı fetḥ it ey ‘Alīyyü’l-Mürteżā
Çoḳ olur sū’i’l-ḳażā ḥüsnü’l-ḳażā

Söyle her ne ise ‘aḳlıñda ẓuhūr
Söyleyem yāḫud ki ben keşf oldı nūr

Senden ol pertev baña itme nihān
Nūr-efşānsın cihāna bī-gümān

Līk eger söze gelürse ḳurṣ-ı māh
Şeb-revāne tīzter olur bu rāh

Bu ġalaṭdan herkes olurdı emīn
Bāng-ı ġūle bāng-ı meh ġālib hemīn

Söylemeksiz māh olur çün reh-nümā
Söylese olur żiyā-ender-żiyā

[451] Saña merbūṭ benden itmekde girīz: Saña rabṭ olur idi benden girīz E.

Çünki bābsın o medīne ‘ilme sen
Çün şu‘ā‘sın āfitāb-ı ḥilme sen

Açıḳ ol ey bāb bāb-ı ṭālibe
Tā ola her lübbe ḳışrıñ cālibe

Açıḳ ol ey bāb-ı raḥmet tā ebed
Bārgāh-ı māle *küfüven Eḥad*[452]

Her hevā vü z̲erreler bir manẓara
Kūr dil vāḳıf degildir bir dere

Tā ki feth̟ olmaya bir der nāgehān
Çıḳmaz içinden kişiniñ bu gümān

E 90a, İ 90a

Çün açıla bir ḳapu ḥayrān olur
Murġ-ı ümmīd ü ṭama‘ perrān olur

Bir kişi vīrānda buldı çünki genc
Çekdi her vīrāneye gitmekle renc

Sen ki dervīşlikde bulmadıñ güher
Ġayrı dervīşden güher ṣorma ḫaber

Nice yıl ẓann ayaġıyla yol ṭuta
Gidemez burnı şikāfından öte

M 108a

Tā gelince ġaybden burnuña bū
Bīnīden ġayrı ne görür söyle o

Emīrü’l-mü’minīn ‘Alī
-raḍıya’llāhü ‘anhdan-
o kāfiriñ su’āli ki
çün bana ẓafer bulduñ
şemşīri elinden niçün atdıñ[453]

Pes didi ol nev Müselmān [u] velī
Le̲zzet ü mestānelikle yā ‘Alī

Ki buyur sen yā emīrü’l-mü’minīn
Ḳanda cünbān ola bu ten çün cenīn

Heft aḫter bu cenīne dā’imā
Nevbet ile ḫıdmet eyler yā vefā[454]

[452] *Kur’ân-ı Kerîm*, İhlâs, 112/4: “O’nun hiçbir dengi yoktur.”
[453] Başlık: Esedu’llāhü’l-ġālib ‘Alī bin Ebī Ṭālib E.
[454] yā vefā: dā’imā İ.

Çünki vaḳt ola ki cānlana cenīn
Āfitāb olur aña ol dem mu‘īn

Çün cenīne nevbet-i tedbīr gele
Āfitābdır ol müdebberde hele

Sā’ir encümden hemān naḳş u nigār
Ġayrı yoḳ ancaḳ şemsden ḥişşedār

Āfitābdan cünbüşe gelür cenīn
Āfitāb aña virür cān-ı güzīn

Ḳanġı vech ile ta‘alluḳ buldı o
Āfitāba raḥm içinde ey ulu

Gizli yoldan ḥissimizden dūr o
Āfitāb-ı çarḫa çoḳ yol var ‘amū[455]

Bir yolı var altun andan ḳūt alur
Bir yolı seng revnaḳ-ı yāḳūt alur

Bir yolı da sürḫ eyler la‘li o
Bir yolında berḳ eyler na‘li o

Bir yolı ki puḫte eyler mīveyi
‘Āḳil ider bir yolı kālīveyi

Söyle ey şāhīn-i pür-efrūḫte
Şāh ile her demde dest-āmūḫte

Söyle sen ey bāz-ı ‘anḳā-gīr-i şāh
Tār-mār iden cünūdı bī-sipāh

Ümmet-i vahdi birine ṣad hezār
Söyle kim ey bāzıña bende şikār

Bu maḥall-i ḳahr iken raḥmet niye
Ejdehāya yol virür ḫaṣlet niye

E 90b, İ 90b

Emīrü’l-mü’minīn -raḍıya’llāhü ‘anhıñ- tīġı atdıġınıñ sebebine cevāb virmesi[456]

M 108b

Didi kim ben tīġ ururum Ḥaḳḳ içün
Degilim me’mūr-ı ten ‘abdim maṣūn

[455] çoḳ: yol, var: ey E.
[456] Başlık: Emīriñ tīġ atmasınıñ sebebi vü cevāb virmesi E., Emīriñ tīġı atdıġınıñ sebebine cevāb virmesi M.

Şīr-i Ḥaḳḳım degilim şīr-i hevā
Dīnime ef‘ālim olmuşdur güvā

*Mā rameyte ez-rameyt*dir cevāb[457]
Ben ki seyfim uran ancaḳ āfitāb

Raḫtımı yoldan çeküp ‘arż eyledim
Māsivāyı hep ‘adem farż eyledim

Sāyeyim ben kedḫudāmdır āfitāb
Ḥācibim ben degilim aña ḥicāb

Ben çü tīġim gevher-i vaṣl ile pür
Eyleyem maḳtelde iḥyā bī-‘usr

Örtemez ḳan cevher-i tīġim benim
Def‘ idemez bād bu mīġim benim

Ḥilm ü ṣabr ile kühem keh degilem
Kūhe tünd bād virmez hīç elem

Ḫass yerinden dūr olur bir bād ile
Nā-muvāfıḳ bād çoḳdur kim bile

Bād-ı ḫışm u bād-ı şehvet bād-ı āz
Alur ol bād kim degil ehl-i namāz

Ben ṭaġım ki varlıġım bünyādım o
Kāh-veş olsam daḫı hem bādım o

Rūzgār ile temāyül eylerem
‘Aşḳ-ı Ḥaḳdan ġayrı şey’i n’eylerem

Şehlerindir ḫışm u şeh baña ġulām
Baġlamışam ḫışmı ben zīr-licām

Tīġ-ı ḥilmim gerden-i ḫışmı urur
Ḫışm-ı Ḥaḳ her dem baña raḥmet olur

Ġarḳ-ı nūrum gerçi saḳfımdır ḫarāb
Ravża oldum gerçi idim Bū-Türāb

Çün ġazāda gele bir ‘illet baña
Rāyım oldur tīġı setr itmek sezā

[457] *Kur’ân-ı Kerîm*, Enfâl, 8/17: “Savaşta onları siz öldürmediniz, onları Allah öldürdü; (oku) attığında da sen atmadın, Allah attı; bunu da müminlere kendinden güzel bir lutufta bulunmuş olmak için yaptı. Allah her şeyi işitmekte, her şeyi bilmektedir.”

Tā eḥabbu’llāh ola nāmım benim
Ebġażu’llāh ola kāmım benim[458]

Tā ki i‘tāli’llāh ola bende cūd
Tā ki emsikli’llāh ola bende būd

Buḫlu’llāh u ‘aṭā’ullāh yeter
Cümle lillāhım degilim derbeder

M 109a

İtdigim lillāh taḳlīden degil
Dīddir cümle gümān u ẓan degil

İctihād ile taḥarrīden ḫalāṣ
Āstinim dāmen-i Ḥaḳḳa menāṣ

İ 91a

Uçar isem ben meṭārım görürem
Ṭolanursam da medārım görürem

E 91a

Yük çekersem ḳanda cāyim bilürem
Māh u ḫūrşīd pīşvāma ḳıluram

Bundan artuḳ ḫalḳa sözüñ vechi yoḳ
Baḥri almaz cūy u gözüñ vechi yoḳ

Söylerem endāze-i ‘aḳl üzre ben
‘Ayb degil kār-ı resūldür añla sen

Ḥürrüm aġrāżdan ṭahāret ḥürre ḫāṣṣ
Ki şuhūd-ı bende degmez bir raṣāṣ

Şer‘-i ġarrāda güvāhī-i ‘ubeyd
Nezd-i da‘vā vü ḳażā yoḳ ḳadr ü dīd

Biñ ḳadar bende olursa māḥażār
Şer‘ ṣaymaz anları bir keh ḳadar

Nezd-i Ḥakda bende-i şehvet beter
Bendegān-ı müsteraḳdan ey püser

Ḫˇāceden bir lafẓ ile ol ḥürr olur
Ṭatlı ‘ayş eyler bu līkin mürr ölür

Bende-i şehvetde yoḳdur hīç ḫalāṣ
Faẓl-ı Ḥaḳḳ ide mekir in‘ām-ı ḫāṣ[459]

[458] Bu beyit ve sonraki iki beyit Hadîs-i Şerîf: "Kim Allah için verir, Allah için tutup vermez, Allah için sever, Allah için buğzeder ve Allah için evlenirse, îmânını kemâle erdirmiş olur.”
[459] Faẓl-ı Ḥaḳ ide mekir in‘ām-ı ḫāṣ: Mekr ire faẓl-ı Ḥaḳ-ı in‘ām-ı ḫāṣ E.

Bir çehe düşmüş ki anıñ ġavrı yoḳ
Ol günāh kendinde cebr ü cevri yoḳ

Bir çehe atmış o kendini ki ben
Ḳa‘rına lāyıḳ bulamam bir resen

Yetişür ki bu suḫan efzūn olur
Bu ciger nedir ki ṭaşlar ḫūn olur[460]

Bu cigerler olmadı ḫūn-saḫtdır o
Ġāfil ü meşġūl ü hem bed-baḫtdır o

Ḫūn olur bir gün ki ḫūn bī-fā’ide
Ol vaḳit ḫūn ol ki ḫūndur ‘ā’ide

Çün şehādet bendeden maḳbūl degil
‘Adl anıñ ‘adli ki bende ġūl degil

Oldı *erselnāke şāhid* hem nüzur[461]
Çünki ekvāndan odur ḥür ibn-i ḥür

M 109b

Ḫışm olur mı bende ben ḫürrüm ezel
Ḫulḳ-ı Ḥaḳḳıñ ġayrı yoḳ bende ‘amel

Gel berü āzād ide tā fażl-ı Ḥaḳ
Çünki raḥmı ḫışmına itdi sebaḳ[462]

Gel berü kim def‘ ola her bir ḫaṭar
Ṭaş iken kīmyā seni ḳıldı güher

Ḳurtılursın küfr ü ḫāristāndan
Güller açıla o servistāndan

Sen ben olduñ bende sen ey muḥteşem
Sen ‘Alī olduñ ‘Alīye ben n’idem

Bir günāh itdiñ ki ṭā‘atden iyü
Çıḳdıñ eflāke bu sā‘at ilerü

İ 91b

Ne ḫuceste ma‘ṣiyet kim ide merd
Düşürülmez ḫārdan evrāḳ-ı verd

[460] E. nüshasında mısra “Bu ciger çehdir ki cānlar ḫūn olur” şeklinde yazılmış ancak “Bu ciger nedir ki ṭaşlar ḫūn olur” şeklinde kenara “ṣaḥḥ” olarak düzeltilmiştir.
[461] *Kur’ân-ı Kerîm*, Ahzâb, 33/45: “Ey peygamber! Seni tanık, müjdeci, uyarıcı, izniyle Allah’a çağırıcı ve etrafını aydınlatan bir ışık olarak gönderdik.”
[462] – E.

Hem günāh itdi ‘Ömer ḳaṣd-ı Resūl[463]
Çekdi anı tābe-dergāh-ı ḳabūl

E 91b

Hem de siḥr-i sāḥirān-ı Fir‘avn
Ṣalb olınca eyledi devlet-i ‘avn

Siḥr olmasa vü itmese cuḥūd
Anı ṣalb ider mi Fir‘avn-ı ‘anūd

Nice görürdi ‘aṣā vü mu‘cizāt
Ma‘ṣiyet ṭā‘atdir ey ḳavm-i ‘uṣāt

Boynını urdı Ḫudā me’yūsligiñ
Ṭā‘at oldı ma‘ṣiyet sālūsligiñ

Seyyi’ātı çünki tebdīl ide Ḥaḳ
Sā’ir-i ṭā‘ātı raġme müsteḥaḳ

Bu sebebden oldı mercūm ol recīm
Ki ḥasedden ḳaddi dü tā vü dü nīm

Sa‘y ider o kim günāha üşevüz
Ol günāhdan bir ḳuyuya düşevüz

Çün göre kim ol güneh ṭā‘at olur
Ol dem aña bir fenā sā‘at olur

İçerü gel feṭḥ-i bāb itdim saña
Tuḫfe virdim tef ü tāb itdim saña

Eylerem iḥsān cefākārāne hep
Pāy-ı çepe ḳomuşam başım ‘aceb

Pes vefākāra neler idem ‘aṭā
Mülkler gencler ebed peyveste tā

M 110a

Öyle merdim ki benim ḳanlım içün
Nūş-ı luṭfum nīş-i ḳahrīden maṣūn

Gūş-ı rikābdār-ı ‘Alīye Peyġamber -‘aleyhi’s-selāmıñ- ‘Alī -raḍıya’llāhü ‘anhıñ- ḳatli seniñ elinde olsa gerekdir dimesi[464]

Çākerim gūşına didi ol Resūl
‘Alīniñ ḳatli yedinde bilmiş ol

[463] Hem: Yoḳ E.
[464] elinde: yedinde E.

Ḳıldı aña vaḥy-i Ḥaḳdan ol Resūl
Ki baña mevt ‘āḳıbet andan vüṣūl

Dirdi baña dā’imā öldür beni[465]
İtmesün rüsvāy bu münkir teni

Ben dir idim senden ise baña mevt
Yā nic’olur bu ḳażā va’llāh fevt

O yine dir idi baña ey Kerīm
Eyle Allāh aşḳına beni dü nīm

Tā baña irmeye bu encām-ı yed
Yanmaya cān āteş içre tā ebed

Ben aña direm hemāñ *ceffe’l-ḳalem*[466]
Bu ḳalemden ser-nigūn oldı ‘alem

İ 92a

Hīç yoḳdur buġż cānımda saña
Zīrā bilmem bunı senden ebedā

Ālet-i Ḥaḳsın ki fā’il dest-i Ḥaḳ
Ālet-i Ḥaḳḳa nic’olur ṭa‘n u deḳ

E 92a

Didi o kim yā ne içündür ḳışāṣ
Didi Ḥaḳdan bil anı o sırr-ı ḫāṣ

Eyler ise fi‘line o i‘tirāż
İ‘tirāżından ẓuhūr eyler riyāż

İ‘tirāżı kendi fi‘line Ṣamed
Ḳahr u luṭfında o zīrā kim Eḥad

‘Ālem-i ḥādiṣde ancaḳ mīri o
Mālikü’l-mülkdür hemī tedbīr o

Ḳırsa idi āletini kendi o
Her şikesti yine ol eyler nikū[467]

Remz-i *nensaḫ āyetin ev nunsihā*
Ne‘t-i ḫayren der-‘aḳab geldi behā[468]

Her şerī‘at ki Ḫudā mensūḫ ider
Otluġı ḳaldırdı güller virdi ter

[465] öldür: ḳatl it E.
[466] Hadîs-i Şerîf: Ebû Hüreyre’den naklediliyor. Peygamber Efendimiz: “…Yâ Ebâ Hüreyre! Hayatında karşılaşacağın şeyleri kalem yazmış ve mürekkebi bile kurumuştur..." buyurmuşlardır. (Hadisin başı ve sonu vardır.)
[467] her: ol E.
[468] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/106: “Biz bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unuttursak, mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz. Bilmez misin ki Allah her şeye kādirdir.”

Giceler mensūḫ olursa şuġl-i rūz
Seyr ḳıl cāmid olur ‘aḳl-ı fürūz

M 110b

Nūr-ı rūzdan yine mensūḫ oldı şeb
Ol cemādlik yandı ol şevḳdan ‘aceb

Gerçi ẓulmet menşe-i nevm ü sübāt
Yā degil mi ẓulmetī āb-ı ḥayāt

Ẓulmet ammā kim ḫıred tāzeler o
Sekte-i sermāye-i āvāze bu

Żıdd żıdlardan olur ẓāhir ‘ayān
Rūşenālıḳ var süveydāda nihān

Ceng-i Peyġamber medār-ı ṣulḥ olur
Bu zamānıñ ṣulḫı ol cengden bolur

Nice yüz biñ kesdi baş o dil-sitān
Tā amān buldı ser-i ehl-i cihān

Bāġbān bulsa keser şāḫ-ı mużırr
Tā büyüye naḫl ü hem vire o yir[469]

Bāġdan otlaḳları āḳil keser
Tā görüne bāġ u mīve bī-keder

Aġrıyan dişi çıḳarur hem ṭabīb
Ḳurtula tā derd ü rencden ḥabīb

Pes ziyādeler derūn-ı kemdedir
Hem fenā içre şehīdān zindedir

Çün bürīde ola ḥalḳ-ı rızḳ-ı ḫˇār
Yürzeḳūne feriḥīn der-ḫoş-güvār[470]

Kesile ḥayvān boġazı ‘adl ile
Ḥalḳ-ı insāna irişür faż̈l ile

Kesile insān boġazı seyr ḳıl
Tā ne ṭoġar var ḳıyāṣ eyle de bil

Bir üçünci ḥalḳ ṭoġar tīmār olur
Şerbet-i Ḥaḳḳ olur o envār olur

[469] E. nüshasında beyit derkenardır.
[470] *Kur’ân-ı Kerîm*, Âl-i İmrân, 3/169-170: “Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma! Bilâkis onlar diridirler; Allah’ın, lutuf ve kereminden kendilerine verdikleriyle sevinçli bir halde rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadırlar. Arkalarından gelecek ve henüz kendilerine katılmamış olan şehid kardeşlerine de hiçbir keder ve korku bulunmadığı müjdesinin sevincini duymaktadırlar.”

İ 92b

Kesilen boġaz içer şerbet velī
Lā-res olan ḥalḳ-ı mürde mübtelī

Yeter ey dūn himmet ü ḳūteh beyān
Ki ḥayāt-ı cānıñ olmış aş u nān

E 92b

Bīd-āsā olmaz anda hīç ṣemer
Kim ki bir nān içün āb-ı rū döker

Ger bu nāna ṣabrı yoḳsa cān-ı ḥis
Kīmyāyı ṭut ki altun ola mis

3940 Cāme-şūylük eylemek ister iseñ
Gāzerān ḳūyında eyle sen vaṭan

M 111a

Gerçi nān ḳırdı ise rūzeñ seniñ
Ol şikesti baġla da gel yoḳ ġamıñ

Çün şikeste-benddir desti anıñ
Pes refv olur bu işkesti anıñ

Ger sen anı ḳırsañ o dir gel baña
Pes dürüst eyle ki yoḳdur dest ü pā

Pes ki ḳırmaḳlıḳ anıñ ḥaḳḳı müdām
Ki ḳırıḳcılıḳda olmışdır be-nām

3945 Kim dikiş bilürse ol bir tār-nikū
Ṣāt'ı bilendir eyü olan ḳamu

Ḫāneyi vīrān ider zīr ü zeber
Eyler ol sā'atde hem ma'mūrter

Ger biriniñ başını ḳaṭ' itse Ḥaḳ
Ṣad hezārān başa olur müsteḥaḳ

Ki cünāta hīç buyurmazdı ḳışāṣ
Yā dimezdi ki *ḥayātün fi'l-ḳışāṣ*[471]

Yoḫsa kimiñ ḥaddi kendi rā'y ura
Ki esīr-i ḥükm-i Ḥaḳḳa tīġ ura

3950 Gözi açıḳlar bilür zīrā ki o
Suḫre-i taḳdīr-i maḳtūlān ḳamu

[471] *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/179: "Kısasta sizin için hayat vardır, ey akıl sahipleri, umulur ki sakınırsınız."

Kim ki ol taḳdīr ṭavḳında olur
Kendi evlādına hem ol tīġ urur

Yüri sen ṭa‘n eyleme ‘āṣīlere
Kendi ‘acziñ ḥükmini bil yeksere

Ādem -‘aleyhi’s-selām-ıñ ḍālālet-i İblīsden ‘acebe gelmesi beyānı[472]

Bir gün İblīs-i şaḳīye Bü’l-beşer
Eyledi çeşm-i ḥaḳāretle naẓar

Ḫoş-bīnlik itdi hem de ḫod-güzīn
Ḫande itdi kār-ı İblīse hemīn

Ġayretu’llāh aña didi ey Ṣafī
Bilemezsin sen bu esrār-ı ḫafī

Pōstīniñ bāz-gūn eylerse o
Ḳūhı bīḫından ḳoparur ṣanki mū

Nice ādem perdesin ol çāk ider
Nice İblīsi Müselmān pāk ider

Didi Ādem bu naẓardan tövbeler
İtmeyem küstāḫ-ı endīşe diger

İ 93a, M 111b

ای مدد جویانرا فریاد رس
باغنا و علم نبود ناز کس

E 93a

تو مده لغزش دل رهدیده را
صرف کن از من بدی کوشد بما[473]

İde bu sū’i’l-ḳażā cāndan nefūr
İtme iḫvān-ı ṣafādan bizi dūr

Firḳatinden acı hīç bir nesne yoḳ
Saña ṣığınmaḳ gibi bir neş’e yoḳ

Varımızdır varımıza rāh-zen
Cismimizdir cānımıza cāmeken

[472] İblīsden: İblīs-i la‘īnden E.
[473] Çelebioğlu: Ey yardım isteyenlerin yardımcısı, bize yardım et. Bütün kullar senin lutfuna muhtaçtır. Gönlümüzü senden başka şeylerin sevgisinden koru. Kötülükleri uzaklaştırıp, bizi sevindir. C. 1, b. 4011-12.

Destimiz bu ayağımız ekl ider
Olmasa imdād cān ḳanda gider

Ḳurtılur ise ḫaṭarlardan bu cān
Ḳurtılur idbār u bīmden ol zamān

Cān kim çün vaṣl-ı cānān olmaya
Tā ebed kūrdür ki yolun bulmaya

Virmez iseñ cāna yol gitse daḫı
Mürdedir ol sensiz ey Rabb-i seḫī

Bendegāna ṭa‘n ider iseñ eger
Ol yine saña irişür bā-ḫaber

Māh u mihre eyler iseñ sen cefā
Ḳadd-i servi eyler iseñ sen dü tā

Çarḫ u ‘arşı ṭutar iseñ sen ḥaḳīr
Kān u baḥri farż ider iseñ faḳīr

Ol kemāliñe seniñ nīst-i revā
Mülk-i ekmel ü fenā merbūṭ saña

Sen ki nīstī vü ḫaṭardan pāksin
Mūcid u muġnī-i her çālāksin

Yaḳmasın bilür çü bildi ekmesin
Çünki kesenler bilürler dikmesin

Her ḫazān ifnā ider bāġānı hep
Bitürür yine gül-i ra‘nā ‘aceb

Ey yanan çıḳ ṭaşra sende tāze ol
Bir daḫı sen ḫūb u ḫūb-āvāze ol

Çeşm-i nergis kūr olur tekrār nikū
Ney boġazı kesilür tekrār eyü

Çünki maṣnū‘uz ki ṣāni‘ degiliz
Hem zebūnuz cümle ḳāni‘ degiliz

M 112a

Cümlemiz nefsī vü nefsī diyeniz
Dimez iseñ cümlemiz ehrimeniz

Çünki ehrimenden olmuşdu ḫalāṣ
Kim ‘amādan cānımız almışdı ḫāṣ

3980 Zindegāna sen ‘aṣā-keşsin hemān
Bī-‘aṣā vü bī-‘aṣā-keş kūr yaman

Her ne ḫoş nā-ḫoş ki senden ġayrı o
Ādemi sūz ‘ayn-ı āteşdir ḳamu

İ 93b

Her kime āteş penāh u püşt ola
Hem Mecūsī ola hem Zerdüşt ola

E 93b

هر چه جز الله باشد باطلست

فضل حق میدان که ابر هاطلست[474]

Emīrü’l-Mü’minīn ‘Alī -kerrama'llāhü vecheh- ḥikāyetine rücū‘ ve anıñ kendi ḫūnīsine müsāmaḥası[475]

Ṭut ‘Alī vü ḫūnīsi sūyına yüz
Var mı efzūnī-i ikrāmına söz

3985 Didi düşmānı görür dā’im gözüm
Rūz u şeb ḫışm itmez aña hīç özüm

Çünki mergim baña cāndan ḫoş gelür
Nice urur ba‘şe mergim bī-fütūr

Merg-i bī-merglik olur baña ḥelāl
Berg-i bī-berglik olur baña nevāl

Ẓāhiri merg bāṭınıdır zindegī
Ẓāhiri ebter derūn pāyendegī

Raḥmde ṭoġmaḳ cenīne gitmedir
Bu cihānda açılup nev bitmedir

3990 Sūy-ı mevte bende var ‘aşḳ u hevā
Nehy-i *lā tülḳū bieydiküm* baña[476]

Nehy çünki dāne-i şīrīndedir
Telḫı nehye ḥāşılı ḥācet nedir

[474] Çelebioğlu: Hak’tan gayrı her şey bâtıl ve nakıstır. Rahmet yağmurları Hakk’ın lütuf bulutlarındandır. C. 1, b. 4035.
[475] müsāmaḥası: müsāmaḥa eylemesi E.
[476] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/195: “Ve kendi nefislerinizi tehlikeye düşürmeyiniz.”

Dāne kim ol içi ṭaşı telḫ ola
Telḫ u mekrūhiyyetin kendi bula

Bu ölüm dānesi baña ṭatlıdır
Bil hem iḥyā ile berātlıdır[477]

میکشید ای مهربانان تا مرا
زندکی در مرک باشد بی مرا[478]

4995

مرگ من باشد حیاتم ای فتا
چند فراق موطنم شد تا بجا[479]

M 112b

کر نبودی فرقتم دار سکون
می نکفت *انّا الیه راجعون*[480]

Rāci‘ ol olur ki gele şehre o
Sūy-ı tefrīḳdan süre vaḥdete rū

Rikābdār Emīrü’l-Mü’minīn
‘Alī -raḍıya’llāhü ‘anhüñ- pāyına düşüp
ey emīr beni ḳatl it bu ḳażādan beni ḳurtar dimesi

Döndi geldi didi öldür yā ‘Alī
Görmiyem ol vaḳti tā kim ben celī

Ḳanımı dök ki ḥelāl olsun saña
Görmesün gözüm o vaḳt-i şūrı tā

4000 Didi ḫūn olsa eger her z̲erre-hā
Ḫançer elde ḳaṣdıña ḳılsa sezā

İ 94a

Bir ser-i mū kesmege ḳādir degil
Çün ḳalem oldı bu resme müstaḳil

E 94a

Līk ġam çekme şefī‘im ben saña
Ḫ̆āce-i rūḥum degilim ten revā

Yoḳdur ‘indimde teniñ hīç ḳıymeti
Bī-tenim hem de ḳatı ibnü’l-ḳatı

[477] *Kur’ân-ı Kerîm*, Âl-i İmrân, 3/169: “Ve Allah yolunda öldürülmüş olanları öldürülmüş sanma, hayır Rablerinin indinde berhayattırlar. Merzuk olurlar.”
[478] Çelebioğlu: Ey inandığım kişiler, beni kınayarak öldürün. Zira benim hayatım öldürülmemdedir. C. 1, b. 4046.
[479] Çelebioğlu: Ey yiğit, âşıkların hayatı ölümledir. Bu ayrılık yurdunda kalış ne vakte kadar? C. 1, b. 4047.
[480] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/156: “Onlar, başlarına bir musibet geldiğinde, ‘Doğrusu biz Allah’a aidiz ve kuşkusuz O’na döneceğiz’derler.”

Ḫançer ü şemşīr olur reyḥān baña
Merg olur bir bezm ü nergislān baña

Kim ki teniñ buncılayın eyleye[481]
Ḫırṣ-ı şāhī vü ḫilāfet n'eyleye

Sa'y ider ẓāhirde gerçi ḫükm-i cāh
Göstere şāhāne ḥükm itmekde rāh

Tā ki bir āḫir emīre vire cān
Tā ola naḫl-i ḫilāfet bir feşān

Peyġamber -ṣalla'llāhü 'aleyhi ve sellemiñ-
Mekkeyi ve ġayrıyı fetḥ ṭaleb buyurması
cihet-i dünyā ve milk-i dünyā içün degildir
çünki ḥadīṣ-i şerīfinde
***ed-dünyā cīfetün*[482] buyurmışdur bilki emr iledir[483]**

Fetḥ-i Mekkede ki o cehd-i nebī
Ḥubb-ı dünyā nice olur maṭlebi

Maḫzen-i heft āsumāndan ol Resūl
İmtiḥān vaḳtinde itmişdi ḳabūl

Kim temāşāsına gelür ḫūr u 'ayn
Ṭūl-ı āfāḳ u semāvāt u zemīn

Cümlesi kendin bezer anıñ içün
O bilür dōstını ġayrıdan maṣūn

M 113a

Ancılayın olmış o iclāl-i Ḥaḳ
Yol bulamaz ol maḳāma āl-i Ḥaḳ

می نکنجد در مزان مرسل نبی
نه ملک را جای باشد منجلی[484]

Didi *biz zāġız* velī o zāġ degil[485]
Mest-i ṣabbāġız ki mest-i bāġ degil

Çünki eflāk ü 'uḳūl maḫzenleri
Çūb gibi gördi Resūl çeşm-i teri

[481] Kim ki: Ol ki E.
[482] Hadîs-i Şerîf: "Dünya bir leştir. Onun tâlibleri ise köpeklerdir." (Hadisin mevzu veya manen sahih olduğu belirtiliyor.)
[483] Başlık: Peyġamber –'aleyhi's-selāmıñ- Mekkeyi vü ġayr-ı Mekkeyi fetḥ ṭaleb itmesi cihet-i dünyādan vü milk-i dünyā içün degildir çünkü buyurmuşdur ki "ed-dünyā cīfetün" bil ki emr iledir E., M.
[484] Çelebioğlu: Şüphesiz kalbi, Hakk ile o derece doluydu ki, meleklerle Peygamberler O'na erişemezdi. C. 1, b. 4064; Hadîs-i Şerîf: "Benim, Allah ile öyle ânlarım olur ki, hiçbir Melek-i Mukarreb ve Peygamber oraya erişemez."
[485] *Kur'ân-ı Kerîm*, Necm, 53/17: "Göz ne çevrildi ve ne de tecavüz etti."

Pes ne ola Mekke vü Şām u ʻIrāḳ
Göstere āl-i Muḥammed iştiyāḳ

Ol gümān u ẓann münāfıḳ ḫālidir
Kendi cehlinden ḳıyāsı ḳālidir

Ṣarı ṣırçadan düzer iseñ niḳāb
Zerd görinür saña nūr-ı āfitāb

Ḳır göziñden sen hemān ol şīşeyi
Añlayasın tā ki merd ü pīşeyi[486]

4020 Fārisiñ tozını ḳıldı ol yüce
Her tozı bir merd farż it ey ḫoce[487]

İ 94b

Gördi tozı didi İblīs merg ü ṭīn
Āteşim ben benden olmaz bu behīn

Görür iseñ pes ʻazīz anı beşer
Şeyṭānıñ mīrāṣıdır bil bu naẓar

E 94b

Sen de şeytān oġlı mısın ey ʻanīd
Nice düşdi saña mirʻāt-ı pelīd

Seg degilim şīr-i Ḥaḳḳım Ḥaḳ-perest
Şīr-i Ḥaḳḳ oldur ki ez-ṣūret-perest

4025 Şīr-i dünyā kim şikār ister o berg
Şīr-i Mevlā ister āzādī vü merg

Çünki merg içre görür ol yüz vücūd
Yandırur pervāne-veş ol yüz vücūd

Ki hevā-yı merg ṭavḳ-ı ṣādıḳān
Tā Cehūdāna bu oldı imtiḥān

Ki nebī buyurdı *ey ḳavm-i Yehūd*
Ṣādıḳāna mergde vardır genc u sūd[488]

Ārzū-yı sūd var ise eger
Ārzū-yı merg olur sizde çü zer

[486] Añlayasın: Fehm idesin E.
[487] bir: sen E.
[488] *Kur'ân-ı Kerîm*, Cum'a, 62/6-7: "De ki: 'Ey yahudiler! Başka insanlar değil de yalnız kendinizin Allah'ın dostları olduğunuzu iddia ediyorsanız ve şayet sözünüze sadıksanız haydi ölümü temenni edin!' Ama onlar daha önce yapıp ettikleri yüzünden asla ölümü istemeyeceklerdir. Allah zalimleri çok iyi bilmektedir."

‘Ār idiñ ḫalḳında ey ḳavm-i müsin
Bu temennāyı lisānen söyleyiñ

M 113b

Bu kelāmı diyemedi bir Cehūd
Çün Muḥammed dikdi sancāġ-ı vedūd

Didi eger diseler idi sözi
Bir Cehūduñ ḳalmaz ‘ālemde özi

Pes Yehūdān virdiler māl ü ḫarāc
Tā ki itme bizi rüsvā ey sirāc

Emīrü’l-Mü’minīn ‘Alī -raḍıya’llāhü ‘anhıñ- buyurması ki çün yüzime tükürdüñ nefsim ḥareket eyledi ve iḫlāṣ-ı ‘amel ḳalmadı seniñ ḳatline māni‘ o oldı

Ol civāna dir emīrü’l-Mü’minīn
Vaḳt-i cengde seniñ ile ey güzīn

Çün tükürdüñ idi ol dem yüzime
Nefsimiñ ḫūyı ḳabardı özime

Ḥaḳḳ içün nıṣfı vü nıṣf oldı hevā
Ḥaḳḳ işinde şirket olmaz hīç revā

Sen yed-i Ḥaḳla düzilmiş naḳşsın
Fi‘lüm irmez saña Ḥaḳdan baḫşsın

Naḳş-ı Ḥaḳḳı emr-i Ḥaḳla boz hemāñ
Seng-i dōsta dōst zücācın ḳıl nişān

İşidince bunı nūr oldı bedīd
Kesdi zünnārı dilinden ol reşīd

Didi ki ekmiş idim toḫm-ı cefā
Ġayrı dürlü ẓann iderdim ben saña

İ 95a

Sen terāzū-yı Eḥadmışsın meger
Bü’l-terāzūya zebāna şem‘a fer

Sen benim ḳavm ü ḳabīlemsin bu dem
Sen fürūġ-ı şem‘-ı kīş-i pür-kerem

Oldum uş şem‘iñ çerāġına ġulām
Ol çerāġ ki rūşen olduñ ey imām

E 95a

Ben ġulāmım baḥr-i nūruñ mevcine
Ki çıḳardı böyle gevher evcine

Gel şehādet ‘arża ḳıl bana ki sen
Seni gördüm ol dem a‘lā-yı zemīn

Elli miḳdārı ḫışımdan ḳavmden
‘Āşıḳāne sūy-ı dīne virdi ten

Tīġ-ı ḥilm ile nice maḫlūḳı o
Nice ḫalḳ ḳurtardı tīġdan bir de bu

M 114a

Ḥilm tīġı tīġ-ı āhenden de tīz[489]
Belki nice ‘askeri eyler temīz

Ḫātime[490]

Ey dirīġā bir iki loḳma yidiñ
Cūşiş-i fikr oldı efsürde gidiñ

Ādemiñ şemsine bir gendüm küsūf
Gūyiyā bedre ẕenb virdi ḫusūf

İşte saña luṭf-ı dil bir müşt gil
Māhı olur mı anıñ Pervīn kesil

Nān-ı ma‘nā gibi yimek fā’ide
Çünki ṣūret bula inkār ‘ā’ide

Ḫār-ı sebz-āsā ki üştür anı yir
Ol yiyişler nef‘ u leẕẕet kānıdır

Çün yeşillik gide ḫuşk ola o ḫār
Yine ol dikeni yir üştür ki var

Yırtar avurdun damaġın ṣad dirīġ
Böylece verd-i murabbādır bu tīġ

Nān-ı ma‘nā gibi ṣūret ḫār-ı sebz
Ṣūret oldı şimdi ḫuşk u hem gebz[491]

Eskiden bildiğiñ ‘ādet üzre sen
Yimiş idiñ ey vücūd-ı pür-fiten

[489] Ḥilm tīġı: Tīġ-ı ḥilmi E.
[490] Başlık: – İ. ve – M.
[491] Mısra E. nüshasında okunmamaktadır.

Yirsin ol ḫuşkı ezelki bū ile
Düne ḳarışdı bu ma‘nā cū ile

Oldı ḫuşk-āmīz ü ḫuşk u gūşt bür
Ḥimye eyle bu giyāhdan ey şütür

Pek çamurlı geldi şimdi bu süḫen
Ṣu bulandı menba‘ın var baġla sen

Tā idünce Ḥaḳḳ anı berrāḳ u ṣāf
Çünki tīre iden o itme muṣāf

Ārzū ṣabra menūṭ itme şitāb
Ṣabr ḳıl va’llāhü a‘lem bi’ṣ-ṣavāb

Böylece nuṭḳ itdi Mevlānā-yı Rūm
Kāşif-i kenz-i ḫafiyyāt-ı ‘ulūm

İ 95b, M114b

Tekmile ve tezyīl-i mütercim-i faḳīr berāy-ı iṣbāt-ı cild-i sābi‘-i şerif ve bu cild-i evveli ancaḳ terceme ‘ināyet ü eltāf-ı bī-gerān sulṭānü’s-selāṭīn ü şāhbāz-ı semā ‘ayne’l-yaḳīn celālü’l-ḥaḳḳ ve’l-millet-i ve’d-dīn-i Mevlānā ve min külli’l-vücūh evlānā ile oldıġını īmā ve ba‘ż-ı varidāt-ı faḳīr żımnında īrād olındı biñ iki yüz otuz yedi senesi cemāzi’l-ūlāsınıñ selḫinde ḫıtāma resīde oldıġını beyān

E 95b

Diñlediñ neyden nice esrar-ı pāk
Naġmesi ‘uşşāḳı ḳıldı sīne-çāk

Fāris-i meydān olan ḳapdı topı
Tönbekiler yidiler bunda çöpi

Ney süvārān n’işledi bilmem bu dem
Câme-i cismine çekdi nev ‘alem

Şeh-süvārānıñ rikābında eger
‘Āşıḳāne terk iderse cān u ser

Feyż-i aḳdesden ‘aceb imdād olur
O da anlar gibi ṣāḥib-dād olur

Eyler ise nefsi ol sūdan girīz
İder abdālān-ı Ḥaḳḳ ile sitīz

Tāb-ı luṭf-ı ḥażret-i Monlā-yı Rūm
Eyleye andan meger def‘-i ġamūm

Ḳıldı bu bī-çāreye imdād-ı feyz
Eyledi ḥakkımda nev īcād-ı feyz

Kenz-i lā-yefnā ‘ulūm-ı Meṣnevī
Şāhid-i zībā ‘ulūm-ı Meṣnevī

Şems-i tābān-ı semā-yı ma‘rifet
‘Adl-i fersā-yı zemīn-i ma‘delet

Çün semāvāt-ı ‘alā heftüm ṭabaḳ
Çü zehirrāt? u tedāvir her varaḳ

Defter-i evvel ki ‘ayn-ı māhdır
Ki semā-yı evvele şehrāhdır

Ẓulmet-i emmāreyi ref‘ eyler o
Ol ḥicāb-ı muzlimi def‘ eyler o

Defter-i ṣānī semā-yı Tīrdir
Ḥāl-i levvāmeye ḫoş tedbīrdir

Defter-i ṣāliṣ olur Zühre miṣāl
Mülhime ḥālātıdır ‘ayn-ı maḳāl

M 115a

Defter-i rābi‘ ki cāy-ı āfitāb
Muṭma’inne perdesidir bī-ḥicāb

Defter-i ḫāmisde Mirrīḫ-ı felek
Rażiye dirler olur vaṣf-ı melek

Müşterīsin defter-i sādise sen
Marżiye da‘vāsını eyle ḥasen

Defter-i sābi‘de bul sen ‘āfiye
Nefsiñ olmuşdur o demde ṣāfiye

‘Ārifesidir işāret bu ḳadar
Kim yedinci yoḳ dimekden ḳıl ḥaẕer

Hīç kimiñ ḥaddi sözine söz ḳata
Ḫˇābgāhında varup rāḥat yata

Sırrını taḳdīs iderlerken ‘aceb
Bu kelāmı selb andan bī-sebeb

Nev‘-i tekrar añlayup bir ḳışṣadan
Ġāfil oldılar netice ḥişṣeden

Nice yerde ẕikr ider Ḥażret-i Ḥaḳ
Mūsī vü ‘Īsā ḥikāyātını baḳ

Her birinde nice biñ remz-i ḫafī
Oldıġın fehm eyler eẕhān-ı ṣafī[492]

Ṣalb olındı Ḥażret-i Īsā diyü
Hep naṣārā böyle itdiler ġulū

Didiler ṣāliṣ ṣelāṣe hem aña
Nice Allāh aşılur ey bī-nehā

‘Abd-i maḥż-ı Ḥaḳdır o hīç itme şek
Ṣalbi yoḳ ref‘ oldı illiyyīne dek

[492] ezhān: iz‘ān E.

Çün maḳām-ı ṣāfiye nūr-ı siyāh
Olmadı her bir ‘uḳūle ṣāhrāh

Fehm ü ezhānında bulmayan delīl
Eyledi ḥaḳḳında anıñ ḳāl ü ḳīl

Defter-i evvel ḥaḳīre ḥāl olur
Anıñ içün ḳudret-i aḳvāl olur

Feyż-i Mevlānā irişdi cānıma
Nūr virdi şems-veş īmānıma

Oldı rūḥānī teveccühler baña
Bir sözinde yoḳ ‘alāḳam bil şehā

Perde-i rāzını keşf itmeyerek
Şāriḥ uslūbunda da gitmeyerek

M 115b

Terceme oldı bu cild-i mu‘tenā[493]
İrdi itmāmına da müjde baña

Didi işneyn güni tekmīl olur o
Vāḳı‘ā oldı o gün tekmīl bu

Añlama faḫriyye sen bu naḳlimi
Bī-şu‘ūrum bilürem ben ‘aḳlımı

Ṭa‘na yādı olmaya bu iḫtisār
Meşnevī kim feth olınmaz bir ḥişār

İ 96a

Sen ne cür’et ile ḳıldıñ terceme
Ne cesāret ile ḳıldıñ terceme

Kimse bu vādīye aṣlā gitmemiş
Nice abdālān bu işi itmemiş

Bu kelāmımdan murād oldı cevāb
Seng-i ta‘na cür’et itmeye şebāb

Ḥaḳḳıñ ilhāmıyla her bir beytini
Kendi ilḥāḥıyla her bir beytini

Silk-i taḥrīre çeküp naẓm eyledim
İltizām-ı veznini cezm eyledim

[493] mu‘tenā: bā-ṣafā E.

Defter-i evvel müşārım çün benim
Aḳdı kilkimden o demler ḫūn benim

Defter-i sā'ire iẕn ü ruḫṣatı
Virür inşā'llāh Ḫudā o devleti

Ben gibi 'āṣīye luṭf itdi Ḫudā
Buldı tevfīḳ ile bu cild intihā

E 96a

Ḥamd ṣad ḥamd ol Ḫudāvend-i Vedūd
'Ālim ü 'Allām-ı ġayb u hem Şehūd

Baḳmayup 'işyānıma iḥsān ider
Her nefes elṭāf-ı bī-pāyān ider

'Āṣıḳa Ṭūr-ı tecellīsi ḥicāb
Ṣādıḳa nūr-ı tesellīsi niḳāb

Ba'ż-ı ṭā'āt oldı maḳbūl-i İlāh
Ba'ż-ı ṭā'āt oldı merdūd u günāh

Ba'ż-ı 'işyāna Ḫudā raḥmet ider
Ba'ż-ı 'āṣī ḥālini nekbet ider

Sen ġarīḳ-ı baḥr-i 'aşḳ ol da Ḫudā
N'işler ise işlesün āḫir cezā

Bendeye lāyıḳ olan tefvīżdir
Ṣanma kim ta'rīżdir ta'vīzdir

M 116a

İşte aḫlāḳ-ı Muḥammed böyledir
Hep cemādātı bu ḫaṣlet söyledir

Enbiyā mihmān-ı iḥsān-ḫānesi
Evliyā çārūb-keş kāşānesi

Her biri bir ḫıdmete olmış muḳīm
İhdinā yā Rab *ṣırāṭe'l-müsteḳīm*[494]

Āh u ṣad āh evliyā ebvābına
Dūrdan bir naẕra ḳılsam tābına

Gerçi itmezdim ḳanā'at aña ben
Şimdi hīç yoḳ n'işlesem ey Ẕü'l-Minen

[494] *Kur'ân-ı Kerîm,* Fâtiha, 1/6: "Bizi dosdoğru yola ilet;…"

Vir ḳanat luṭfūñla Bārī ḳıl kerem
Bārgāh-ı ḳudse pervāz eyleyem

Genc-i iḥsānıñ dükenmez virmeden
Yā ne ḥāṣıl ben bu çāhe girmeden

‘Aşḳına devvār olan ‘uşşāḳ içün
Lāyıḳ-ı dīdār olan müştāḳ içün

Ma‘şiyet şeklinde ṭā‘at ḥaḳḳ içün
Dergehine ḫāṣ ‘ibādet ḥaḳḳ içün

Saña cān īṣār idenler ḥürmeti
Nārıñı gülzār idenler ḥürmeti

Bārgāh-ı ḳurba rehber ḥürmeti
Māh-tābān-ı felek fer ḥürmeti

Ṣubḥa dek ḳan aġlayan göz ‘aşḳına
Derdini yād itdiren söz ‘aşḳına

Kāse-līs-i bezm-i vaḥdet ‘aşḳına
Ḥāżırān-ı bezm-i vuṣlat ‘aşḳına

Ḳıl kilāb-ı dergehinden beni ‘add
Bī-sebeb iḥsān senden lā-yu‘add

Eyleme maġrūr-ı māl ü ‘ızz ü cāh
Olmaya ba‘düñ ile ḥālim tebāh

Maḳāle-i Şaḳīḳ-i Belḫī bā-Hārūnü’r- Reşīd[495]

Ḥacca ‘āzim oldı Belḫden çün Şaḳīḳ
Uġradı Baġdāda o ḥasbe’ṭ-ṭarīḳ

Güş ḳıldı çünki Hārūnü’r-Reşīd
Ḳıldı istiḳbāline sa‘y-i mezīd

Ṣadr-ı meclisde virüp aña maḳām
Eyledi Hārūn o dem feṯḥ-i kelām

M 116b

Dir Şaḳīḳ-i zāhid olmış nāmıñız
Rūz imiş güş eyledim her şāmıñız

Didi gerçi nāmım olmuşdur Şaḳīḳ
Līk zāhid ben degilim ey refīḳ

[495] Başlık: Maḳāle-i Hārūn bā-Şaḳīḳ-i Belḫī E.

Zāhid ancaḳ sensin ‘ālemde hemān
Bende yoḳdur zühdden aṣlā nişān

Didi Hārūn zühd ile ben pek ba‘īd
Bizi istihzā mı ḳaṣdıñ ey sa‘īd

Salṭanat māl ü cevārī genc ü zer
Yā nic’olur zühdden bende eṣer

Didi ta‘rīf-i zühd saña sezā
Māni‘ aġyārını efrāda sezā

Zühd dirler az şeye ḳāni‘ ola
Bāb-ı ḥırṣı zūr ile ḳāmı‘ ola

İşte sen dünyāya ḳāni‘sin bu dem
Anıñ ile müfteḫirsin muġtenem

Sen ḳalīl ile idersin iftiḫār
Ben ise hīç itmem aña i‘tibār

Çünki Ḳur‘ānında ol Rabb-ı Celīl
Didi *ed-dünyā metā‘un ḳul ḳalīl*[496]

İsterem ben Ḥaḳḳı her dem sū-be-sū
Andan a‘ẓam şey mi vardır ey ulu

İ 96b

Rāh-ı ‘aşḳıñ vālihānı böyledir
Ders-i ‘aşḳıñ ‘ārifānı böyledir

Ḥaḳdan artuḳ kimse gelmez fikrine
Dā’imā meşġūldür anıñ ẕikrine

Pes *ricālu’llāh-ı lā tülhīhimü*[497]
Her laṭīfe eyler anda ẕikr-i hū

Ādem ādem didigiñ insān bu
Selb ider ḥayvānlıġı dilden ḳamu

Sā’iri ḥayvān olur *belhüm aḍal*[498]
Olma anlardan göñül inşāfa gel

[496] *Kur’ân-ı Kerîm*, Nisâ, 4/77: “Kendilerine, ‘Elinizi savaştan çekin, namazı kılın ve zekâtı verin’ denilen kimseleri görmedin mi? Sonra onlara savaş farz kılınınca bir de gördün ki, içlerinden bir grup Allah’tan korkar gibi, hatta daha fazla bir korkuyla insanlardan korkuyorlar da, ‘Rabbimiz! Savaşı bize niçin yazdın, bizi yakın bir süreye kadar geri bıraksan olmaz mıydı?’ diyorlar. Onlara de ki: ‘Dünya menfaati önemsizdir, Allah’tan korkanlar için âhiret daha hayırlıdır ve size zerre kadar haksızlık edilmez.”

[497] *Kur’ân-ı Kerîm*, Nûr, 24/37: “Ticaretin de satımın da kendilerini Allah’ı anmaktan, namazı hakkıyla kılmaktan ve zekâtı vermekten alıkoyamadığı, gözlerin ve gönüllerin dehşetle sarsılacağı bir günden korkan kişiler;”

[498] *Kur’ân-ı Kerîm,* A‘râf, 7/179: Andolsun biz, cinlerden ve insanlardan birçoğunu cehennem için yaratmış olduk. Bunların kalpleri vardır ama onlarla kavrayamazlar; gözleri vardır ama onlarla göremezler; kulakları vardır ama onlarla işitemezler. Onlar hayvanlar gibidir, hatta daha da şaşkındırlar. İşte asıl gafiller onlardır.

Bul tecellīne muvāfıḳ rāh-ı rāst
Herkesi zānū‘-ı dīger rāh-ı rāst

Bir ṭarīḳ içre ta‘aṣṣub ḳılma hā
Bulamazsın anda sen aṣlā rehā

Kimi ẕikr-i ḫufyeden buldı felāḥ
İdemez ba‘ẓılar andan iftitāḥ

M 117a

Kimi durur hūy u hāy itmekledir
Çün tecellīsi anıñ gitmekledir

E 96b

Kim ider fikr-i semā‘-ı ‘āşıḳān
Ẓāhir olur anda ḥāl-i ‘ārifān

Ḳanda bulduñ ise çāre derdiñe
Düşme bu maṭlabda da‘vā serdine

Bir maḳām vardır ki cümle birleşür
Ol maḳāma varmayanlar ḫırlaşur

Ẕevḳ-i vicdānīde ḳıl rāḥat müdām
Ehl-i ‘aşḳa işte bu a‘lā maḳām

Ḥaşr u neşri bunda tekmīl eyle tā
Olmaya ki ‘āḳıbet ḳaddiñ dü tā

Ara yirde vādī-i ilḥād var
Uġrama ol berzaḫa ey dil-şikār

İtme da‘vā-yı ṣalāt-ı dā’imī
Azdır erbābı velī çoḳ lā’imi

Vuṣlat-ı Ḥaḳḳ ise maḳṣad ḳanda o
Başḳası ise anı bilmem ne bu

Ol maḳāma cem‘ dirler farḳ yoḳ
Anda ṣaġ u ṣol u ġarb u şarḳ yoḳ

‘Ayn-ı mecẕūb bu maḳāmıñ ṣāḥibi
Bezm-i irşādıñ olamaz rāġıbı

Farḳ itmekdir tenezzül ey Reşīd
Lī ma‘allāhı oḳu olma ba‘īd[499]

[499] Bu beyit ve sonraki beyitle birlikte Hadîs-i Şerîf: “Benim, Allah ile öyle ânlarım olur ki, hiçbir Melek-i Mukarreb ve Peygamber oraya erişemez.”

Vaḳtü’nüñ tenvīnini dirler fuḫūl
Dā’imā dimedi ḳavlinde Resūl

Ben bilemem bir ‘aceb esrār bu
Sen bilürsin beni iḥyā eyle hū

Gel gel ey muṭrıb gel Allāh ‘aşḳına
Ehl-i ‘aşḳıñ gitdügi rāh ‘aşḳına

Eyle bir imdād-ı rūḥānī baña
Kim dönem külliyye ben Ḥaḳdan yaña

Ben ezelden mest idim el-ān mest
Ḳalmadı bu yolda bende pā vü dest

Şükür bā-elfem ‘aceb ülfetdeyim
Vādī-i ülfetde de ḥayretdeyim

M 117b

Böyledir ḥālāt-ı bezm-i şevḳ-i ‘aşḳ
Bā vü tā ile virilmez bunda meşḳ

Mevce-i deryā-yı ‘aşḳ cūş eyledi
Sāḥil ehlini de medḥūş eyledi

Merkeb-i baḥrini sen līmāna çek
Ġarḳ olursın bīhude çekme emek

Defʿ ola tā kim bu evṣāf-ı celāl
Ẓāhir ola luṭf-ı Ḥaḳḳ ile cemāl

Yine sür ‘ummāna ol dem merkebiñ
Gösterür ol dem nevāyı mıżrabıñ

Sūy-ı dil-ḫˇāhıña eyle var şitāb
Ḥaḳ budur va’llāhü a‘lem bi’ṣ-ṣavāb

El-ḥamdü’lillāh
1237[500]

[500] -İ, -M.

MESNEVÎ

MEVLÂNA CELÂLEDDÎN RÛMÎ

❖

2. CİLT

❖

İ 97b , E 97b , M117b

Bi’smi’llāhi'r-Raḫmāni’r-Rāḥīm

Meṣnevīniñ ikinci cildi[1]

- . - - / - . - - / - . –

1 Meṣnevī te’ḫīr olındı nice dem
Mühlet ister şīr ola tā ki bu dem

Tā ki baḫtından ṭoġa ferzend-i nev
Şīr-i şīrīn ola fehm it bī-direv

Çün żiyā’ü´l-Ḥaḳ Ḥüsāme’d-dīn demīn
Ric‘at itdi āsumāndan kām-bīn

Çünki mi‘rāc-ı ḥaḳāyıḳdaydı o
Bī-bahārān ġonçe bulmaz reng u bū

5 Çün baḥirden sāḥile itdi rücū‘
Meṣnevīye olınur şimdi şürū‘

Meṣnevī ki ṣayḳal-ı ervāḥdır
Ol rücū‘ı rūz-ı istiftāḥdır

Bu fevā’id maṭla‘ı tārīḫi hem
Altı yüz altmış ikiydi ey dedem[2]

Bu maḥalden gitdi geldi ‘andelīb
Bu ma‘ānī ṣaydı içün bī-şekīb

Şāh eli bu bāza tā mesken ola
Ḫalḳa bu der bāz ola rūşen olur

10 Çün bu bābıñ āfeti şehvet olur
Yoḫsa bunda nice ḫoş şerbet olur

M 118a

Gel dehān-bend ol görirsin hep ‘ayān
Ol cihānıñ çeşm-i bendidir dehān

Bu dehānı ṭoyuran dūzaḫlıdır
Bu cihān ise saña berzaḫlıdır

[1] Başlık: Cild-i ṣānī tercemesi E.; Terceme-i cild-i ṣānī mine’l-Meṣnevī M.
[2] E. ve M. nüshalarında kenarda birinci cildin bitiş ve ikinci cildin başlayış tarihini içeren bir cümle vardır:
Cild-i evvel olmış idi terceme biñ iki yüzle otuz yedide
Cild-i ṣānīye şürū‘ itdim henüz biñ iki yüz ile hem otuz ṭoḳuz

Nūr-ı bāḳī dünyeniñ yanındadır
Şīr-i ṣāfī ḫūn-ı cüyānındadır

Çün gezersin anda sen bī-iḫtiyāṭ
Şīr ḫūn olur idersin iḫtilāṭ

İ 98a

Ẕevḳ-i nefse ādemiñ yek-ḫaṭvesi
Ṣadr-ı Cennet firḳatidir hefvesi

E 98a

Dīv-veş andan ferişteler ḳaçar
Bir dilim etmek içün yaşlar ṣaçar

Gerçi ol maḳṣad günehdir ḳıl ḳadar
Lākin ol ḳıl gözde bitmiş ḳıl ḫaẕer

Oldı ādem dīdesi nūr-ı ḳadīm
Gözde olan ḳıl olur ġāyet ‘aẓīm

Bunda ger ādem ideydi meşveret
Nādim olup itmez idi ma‘ẕeret

‘Aḳl-ı āḫir ‘aḳla olsa müstened
Ḳavl-i bed hem fi‘l-i bed görmez ebed

Nefs ġayrı nefs ile olursa yār
Olur ‘aḳl-ı cüz’i bī-kār u ḫasār

Yalıñuzca nā-ümīd olsañ eger
Ẓıll-i yār altında olur sende fer

Yüri var Ḥaḳ dōstını eyle ṭaleb
Böyle eylerseñ mu‘īniñ oldı Rab

Kim ki ḫalvetde nigāhıñ ṣaḳlar o
‘Āḳıbet dōstdan ta‘allüm eyler o

Ḫalvet aġyārdan gerek yāde viṣāl
Kürk ḳışa lāzım bahāra sāde ḳal

‘Aḳl-ı ġayrı ‘aḳl ile dü tā olur
Nūrı artar hem de reh peydā olur

Nefis āḫir nefs ile ḫandān olur
Ẓulmet artar rāhı hem pinhān olur

Yār ‘aynıñdır seniñ ey nūr-ı ‘ayn
Ḫār u ḫāşāk ile virme aña şeyn

Aña çārūb-ı lisāndan toz ḳoma
Göze çörçöp lāyıḳ olmaz kim ḳona

M 118b

Çünki mü’min mü’mine āyīnedir[3]
Vechi ālūde degil bī-kīnedir

Cāna yār āyinedir vaḳt-i mihen
Dem urup mir’āta virme jeng sen

Tā ki mestūr itmeye senden yüzin
Ḥabs-i nefs itmek gerekdir aç gözin

Ḫākden dūn olma çün dōst bula ḫāk
Gösterür vaḳt-i bahār envār-ı pāk

Şol dıraḫt kim çift ola çün yār ile
Ḫoş hevādan pür olur ezhār ile

Çün ḫazānda bula ol yār-i ḫilāf
Ḫırḳaya çeker başın bī-iḫtilāf

Yār-i bed oldı belā-yı nāgehān
Çün gele uyḳu virür andan emān

Ger uyursam olurum Aṣḥāb-ı Kehf
Vaḳt-i nūşdan iyüdür bu ḫ̆āb-ı kehf

İ98b

Uyanıḳlıḳ oldı Diḳyānūsa ṣarf
Uyḳuları oldı bu nāmūsa ṣarf

E 98b

Uyḳu āgāhlıḳ olur çün ‘ilmi var
Vay ol bīdāre kim cehl ile z̲ār

Ḳarġalar çün behmene çadır ḳurar
Gizlenür bülbüller itmez āh u zār

Çünki bī-gülzār bülbül ṣamt ider
Ġıybet-i şems ile bīdārlıḳ gider

[3] Hadîs-i Şerîf: “Mü’min, Mü’minin aynasıdır. Mü’min, Mü’minin kardeşidir. Bütün işlerinde onu korur ve arkasından destek olur.”

Terk idüp bu gülşeni ey āfitāb
Taḫt-ı ‘arşa viresin tā āb u tāb

Ma‘rifet şemsin de naḳl olmaz müdām
Maşrıḳı cān u ‘aḳldır ey hümām

Bā-ḫuṣūṣ şems-i kemāl-i bī-bahā
Ṣan‘atı leyl ü nehār oldı żiyā

Maṭla‘-ı şems ol Sikender-sīr iseñ
Pür-żiyāsın ḳanda eylerseñ vaṭan

Ba‘de-zān her yir saña maşrıḳ olur
Şarḳlar bu maġribe ‘āşıḳ olur

Ḥiss-i ḫuffāşın segirdir maġribe
Ḥiss-i dür-pāşın varur tā maṭlaba

Ḥis yolı ġāyet ḫarābdır ey süvār
Şerm ḳıl gitme ḫarāba olma zār

M 119a

Penc-i ḥis var penc-i ḥisden mā‘adā
Kim bu altundur o bāḳır bī-bahā

Kim ki bu bāzārda māhirdir o
Ḥiss-i misi ḥiss-i zerle almaz o

Ḥiss-i ebdān azıġı ẓulmet olur
Ḥiss-i cānlar āfitābdan otlanur[4]

Ḥiss-i ġaybe ḥissini iden devā
Dest-i Mūsā-veş çıḳar ceybden żiyā

Ey ṣıfātıñ āfitāb-ı ma‘rifet
Āfitāb-ı çarḫ ile hem yek-ṣıfat[5]

Geh güneşsin gāhīce deryā gibi
Gāh kūh-ı Ḳāf u gāh ‘ankā gibi

Sen ne busun hem ne o z̲ātıñ ‘acīb
Varamaz z̲ātına hīç emr-i ġarīb

[4] cānlar: cānıñ E.
[5] Beyit E. nüshasında derkenardır.

Rūḥ ilm ü ʻakl ile yār oldı yār
Türk ü tāzı ile rūḥ olmaz dūçār

Ey olan bī-naḳş u hem ṣāḥib-i ṣūr
Hem Müşebbih hem Muvaḥḥid ḫīre ser

Geh Müşebbih geh Muvaḥḥid olunur
Geh Muvaḥḥidde de ṣūret bulunur

Mestlik ile saña dir Ebu'l-Ḥasen
Ey civān-ı nāzenīn ü ter-beden

60 Gāh kendi naḳşını vīrān ider
Dōstını tenzīh içün eyler sefer

İ 99a

Çeşm-i ḥissiñ meẕhebidir iʻtizāl
Dīde-i ʻaḳl oldı Sünnī lā-muḥāl

Suḫre-i ḥiss oldı ehl-i iʻtizāl
Ṣūreten Sünnī odur lākin ḍalāl

E 99a

Kim ki ḥisde ḳaldı ol Muʻtezilī
Kendini Sünnī bilür cāhil belī

Kim ki ḥissi terk ide Sünnīdir o
Ehl-i Sünnet çeşm-i ʻaḳl ile ḳamu

65 Ḥiss-i ḥayvāñ ile eylersin naẓar
Ẓann idersin Rabbiñi sen gāv ü ḫar

Ḥiss-i ḥayvāndan öte ḥiss-i diger
Olmayaydı sende ey ṣāḥib eṣer

Nice Ādem oġlı tekrīm olınur
Müşterek ḥiss nice tefhīm olınur

M 119b

Nā-muṣavver yā muṣavver söyleyiş
Bāṭıl oldı ṣūret ardunca gidiş

Nā-muṣavver yā muṣavver ḥaḳda ḥaḳ
Bir maġzdır ki çıḳar pōstdan adaḳḳ

70 Sen kör iseñ yoḳdur aġmāya ḥarec
Yoḫsa git eṣ-ṣabr-ı miftāḥü'l-ferec

Ṣabr ile elbette çeşmiñ perdesi
Hem yanar hem şerḥ-i ṣadr olur besī

Ola çün mir'āt-ı dil ṣāfī vü pāk
Naḳşlar olur beyān bī-āb u ḫāk

Hem görür naḳşı da hem naḳḳāşı da
Ferşi de hem ferş iden ferrāşı da

Dōst ḫayāli oldı gūyā kim Ḥalīl
Ṣūreten büt büt-şiken ma'nā da bil

Şükr-i Ḥaḳḳa çünki ẓāhir oldı o
Kim ḫayālinde ḫayāl gösterdi rū

Ḫāk-i dergāhı dilim ḳıldı esīr
Ḫāk aña kim ola bu ḫākden nefīr

Her ne var ḫ̌āhişle ben itdim ḳabūl
Yoḫsa ol çirkīn güler benden melūl

Çāresi oldur ki ben kendim görem
Yoḫsa o güler baña ben n'eylerem

O cemīldir hem cemāli pek sever
Tāzelenmez pīr olan āşüfte-ser

Ḫūb ḫūbı ceẕb ider bil ey emīn
Oḳı Ḳur'ān *ṭayyibāt u ṭayyibīn*[6]

Şey'i şey'in ceẕb ider 'ālemde ferd
Germ germi çekmededir serdi serd

Bāṭılı bāṭıl hemān ceẕb itmede
Bāḳīyān hem bāḳīyāne gitmede

Nāriyān hem nāriyāna meyl ider
Nūriyān hem nūriyān bulup gider

İ 99b

Benden a'rāżıñ ider cāna eṣer
Nūr-ı revzenden nice göz ṣabr ider

[6] *Kur'ân-ı Kerîm*, Nûr, 24/26: "Pis şeyler pis olanlar içindir, pis olanlar da pis şeylere lâyıktır. Temiz şeyler temiz olanlar içindir, temiz olanlara da temiz şeyler yakışır. Onlar, iftiracıların kendileri hakkında söylediklerinden uzaktırlar; onlar için bir bağışlama, değerli bir nasip vardır."

Kendi a‘rāżıñla olursın melūl
Nūr-ı çeşm eyler mi bu nūrdan ‘udūl

E 99b

Bu melūllük nūr-ı çeşmiñ cezb ider
Nūr-ı rūza ittişāliñ ḳurb ider[7]

M 120a

Göz açınca tasa ṭutar çün seni
Aç göñül gözini ey merd seni

Bil taḳāżā-yı dü çeşm-i dil yine
Dir ki benden bu ẓiyālar ‘āleme

Ol dü nūr-ı bī-şebātıñ farḳını
Ḳaṭ‘ ider dilden ḥayātı lezzeti

Çün firāḳı ol iki nūruñ saña
Tasalandırdı göz açduḳça şehā

Da‘vet ider o beni ben nāẓırım
Cezbine lāyıḳ mıyım yā ḥāsirim

İmdi ol nūreyn-i bāḳīden firāḳ
Tasa virür ḥıfẓ it anı bī-nifāḳ

Zişte ger luṭf olsa derpey bil hemān[8]
Ancaḳ istihzādır o itme gümān

Görebilsem kendi rūyum ey ‘aceb
Rūz-veş berrāḳ mı yāḫud miṣl-i şeb

Çoḳ ṭaleb ḳıldım bu cānıñ naḳşını
Görmedim hīç kimsede bir baḫşını

Bildim āḫir āyine niçün imiş
Bile tā ki her kişi kendin biliş

Ẓāhir içündür dımışḳī āyine
Cān görür āyīne düşmez pāyına

Rūy-ı dōst ancaḳ bu cān āyīnesi
Öyle yār kim ḳıldı pür-feyż herkesi

[7] Beyit E. nüshasında derkenardır.
[8] Zişte: İşte İ., M.

Ben baña didim ki ḳıl küllī ṭaleb
Baḥre var enhār ile çekme ta‘ab

Bu ṭalebden irdi bende kūyiñe
Meryemiñ derdi çeker ḫurmā yine

Çeşmiñ oldı göñlüme ḥaḳḳā ki göz
Ġarḳ-ı dīde oldı bu göñlüm henūz

Küllī āyīne seni görem ebed
Kendi naḳşim sende bildim ey meded

Didim āḫir ben beni buldum hele
Rāh-ı rūşen buldum ol gözden dile

Vāhimim dir bu ḫayālde müstebān
Kendi ẕātıñ bu ḫayālden bil hemān

Ḳıldı çeşmiñden bu naḳşım bir nidā
Ki benim sen sen beni vaḥdetde hā

M 120b

Böyle bir çeşm-i münīr içre ‘aceb
Nice yol bulur ḫayāl-i bī-edeb

İ 100a

Ġayrınıñ çeşminde görseñ sen seni
İşte o derd-i ḫayāldir ey seni

E 100a

Sürme gözden pisini iḫrāc ider
Bāde taḫyīlāt-ı Şeyṭānı sezer

Gözleri beyt-i ḫayālāt u ‘adem
Yoḳları var görür anlar dem-be-dem

Sürme gördi çün gözüm Ḥaḳdan kerem
Var evidir yoḳ ḫayālāt pīş ü kem

Bir ḳıla düşeydi çeşmiñden naẓar
Anı ẓann eyler idiñ yeşm ü güher

Farḳ olınmaz gevher ile yeşm-i ṣāf
Geçmeyince bu ḫayālden tābe-Ḳāf

Diñle ey gevher-şināş bu ḳıṣṣayı
Al ‘ayān ile ḳıyāsdan ḥiṣṣeyi

‘Ömer -raḍıya’llāhü ‘anhıñ- zamānında ḫayāli hilāl ẓann iden şaḫṣ

Çün ‘Ömer vaḳtinde şām-ı Ramażān
Çıḳdılar ṭaġa hilāl içün hemān

Görüp imsāk ide ol şeb Müslimān
Didi bir kes ey ‘Ömer işte mübīn

Çün ‘Ömer gördi tehī mehden semā
Didi bu māh-ı ḫayāldir ey fütā

Senden a‘lā bilürem eflāki ben
Yā niçün görmem hilāl-i pāki ben

Işla elin ḳaşına mālīde ḳıl
Ṣoñra baḳ sūy-ı hilāle itme ḳīl

Işladunca ḳaşın ol şaḫṣ-ı sa‘īd
Didi ay ay oldı bu ay nā-bedīd

Mūy-ı ebrūdur kemāna bā‘iṣe
Bu kemāndan düşdi tīr-i ḥādiṣe

Çünki yolın ura bir egrice ḳıl
Māh gördüm lāfını itdürdi bil

Perde-i eflāk olursa mūy-kej
Cümle eczāñ kej olur her sūy-kej

Rāsıtāndan rāst ḳıl eczāñı hep
Ol eşikden çekme başın ḳıl edeb

M 121a

Hem terāzūyı terāzū rāst ider
Hem terāzūyı terāzū kāst ider

Her kim egrilerle olursa elīf
Nāḳış olur bī-‘aḳıl olmaz şerīf

Var *eşiddāü ‘ale’l-küffār* ol[9]
Eyle aġyār dōstlıġından sen ‘udūl

[7] *Kur’ân-ı Kerîm*, Fetih, 48/29: “O, Allah’ın elçisi Muhammed’dir. Onunla beraber olanlar da kâfirlere karşı sert, kendi aralarında merhametlidirler. Onları, Allah’ın lutuf ve rızâsına talip olarak hep rükûda ve secdede görürsün. Secdenin tesiriyle yüzlerine simaları oturmuştur; Tevrat’ta onlar için yapılan benzetme budur. İncil’deki misalleri ise bir ekindir: Çiftçileri sevindirmek üzere filiz verir, onu güçlendirir, kalınlaşır ve kendi sapları üzerinde durur. Onlar (müminler) yüzünden kâfirler öfkeden kahrolsunlar diye (böyle olmuştur). Onlar arasından iman edip dünya ve âhirete yararlı işler yapanlara Allah bir bağışlama ve büyük bir ödül vaad etmektedir.”

Hem ser-i aġyāra çün şemşīr ol
Dilkü-bāz olma ṣaḳın var şīr ol

Tā ki ayrılmaya senden yārlar
Çünki düşmen bu güle ol ḫārlar

İ 100b

Zümre-i gürgānı yaḳ gūyā sipend
Yūsufa düşmendir añlar diñle pend

Ey babanıñ cānı dir şeyṭān saña
Aldadır tā ki seni ol nā-revā

Eyledi babaña telbīs ol laʻīn
Ol siyeh-ruḫ Ādemi māt u ḫazīn

E 100b

Natʻ-ı şaṭrancdan ẓuhūr itdi ġurāb
Oynama bu luʻbeti bā-nīm ḫˇāb

Nice mensūbe bilür ferzīn-i ʻāḳ
Tā gelū-gīriñ olur ḫār-ı firāḳ

Nice yıl ḳalur boġazıñda o ḫas
Bil o ḫasdır māl ile cāha heves

Māl ḫasdır çünki oldur bī-ṣebāt
Kim boġazda mānīʻ-i āb-ı ḥayāt

Düşmen alursa eger ki mālıñı
Uġrıdan uġrı çalar eṣḳālini

Bir mār-gīrden mār-gīr-i āḫiriñ sirḳati[10]

Sirḳat itdi mār-gīrden biri mār
Bildi anı hem ġanīmet ol ḫumār

Zaḫm-ı mārdan mār-gīr oldı ḫalāṣ
Ṣoḳdı öldürdi bunı ol mār-ı ʻāṣ

Mār-gīr gördi anı bildi didi
Aldı cānımdan bu mārı ol gidi

[10] Başlık: Bir mār-gīrden bir mārı mār-gīr-i āḫiriñ sirḳat itmesi E.

Ben du‘ā idüp dilerdim cāndan
Bulup alam mārı ol fitāndan[11]

Ḥaḳḳa şükr olsun du‘ām merdūd imiş
Ben ziyān ẓann itdim ammā sūd imiş

Çoḳ du‘ā vardır ziyāndır hem helāk
Luṭf idüp itmez ḳabūl Yezdān-ı pāk

M 121b

‘Īsā -‘aleyhi’s-selāmıñ- refīḳı ‘Īsā -‘aleyhi’s-selāmdan- iḥyā-yı emvāt iltimāsı

Oldı ‘Īsā ile bir aḥmaḳ refīḳ
Bir çuḳurda gördi pür-‘aẓm-i ‘atīḳ

Didi ey hem-rāh vardır şöhretiñ
Mürde iḥyā itmede çoḳ ḳudretiñ

Baña da ögret ki ben iḥsān idem
Her remīde üstüẖˇānı cān idem

Didi ḫāmūş ol ki ol kārıñ degil
Lāyıḳ-ı enfās u güftārıñ degil

Bir nefes ister o bārāndan temīz
Hem ferişteden ola derki ‘azīz

Çoḳ zamān lāzım o demler pāk ola
Tā emīn-i maẖzen-i eflāk ola

Sende de var ṣaġ eliñde bir ‘aṣā
Yā ḳanı destān-ı Mūsā yā fetā

İ 101a

Didi ben olmazsam esrāra sezā
Sen oḳı bu üstüẖˇān bulsun ġınā

Didi ‘Īsā ey Ḫudā bu sır nedir
Maṭlabı bu aḥmaḳıñ ẓāhir nedir

E 101a

Kendi cān ẖastesi hīç ġam degil
‘Aẓm-i murdārıñ ġamıyla müştaġil

[11] mārı: mārım E.

Kendi mevtāsın ‘aceb terk eylemiş
Mürde-i bīgāne sevdāsın yimiş

Didi Ḥaḳ idbār-cūy idbārdır
Mezra‘ında ḥāṣılı hep ḥārdır

Kim diken toḫmın eger ‘ālemde hep
Anı sen ḳılma gülistānda ṭaleb

Bir gül alsa eline ol ḫār olur
Yāre meyl eylerse yāri mār olur

Kīmyā-yı zehr-i mārdır ol şaḳī
Böyle olmaz kīmyā-yı müttaḳī

Ṣūfī ve behīme ḥikāyesi

Var idi bir ṣūfī seyyāḥ-ı cihān
Oldı bir şeb ḫānḳahda mihmān

Eyledi ḥayvānını āḫūra pend
Kendi yārān ile köşkde bī-gezend

M 122a

Pes murāḳıb oldı yārānıyla o
Çün ḥużūr-ı yār defterdir ḳamu

Defter-i ṣūfī sevād-ı ḥarf degil
Berf-veş espīde dildir berf degil[12]

‘Ālimiñ zādıdır āṣār-ı ḳalem
Zād-ı ṣūfī oldı āṣār-ı ḳadem

Gūyiyā ṣayyād görür āhū izin
Gider o eṣere anı görmeksizin

Nice dem āhū izin yoḳlar gezer
Ṣoñra rehber nāf-ı āhū olıser

Ḫuṭvesin şükrin bilüp reh ḳaṭ‘ ide
Şübhesiz ol ḫuṭve mevṣil maḳṣada

Nāf ümmīdiyle bir menzil gidiş
Yüz ṭavāfdan bihter olur bu reviş

[12] Berf-veş: Berḳ-veş İ.

Ol göñül ki maṭla‘-ı mehtābdır
‘Ārif içün *fütiḥat ebvāb*dır[13]

Saña dīvār ise ol īşāna der
Saña seng ise ‘azīzāna güher

Ol ki sen āyīnede gördüñ ‘ayān
Görmiş idi anı ḫıştda ‘ārifān

Pīr anlardır ki ‘ālem yoġıken
Cānı baḥr-i būdı da ide vaṭan

Tenden evvel nice yıllar gezeler
Mezra‘-ı berden nice ber sezeler

İ 101b

Naḳşlardan cāna vāṣıl oldılar
Nice incü deldiler hem buldılar

Ḥaḳ Te‘ālānıñ īcād-ı ḫalḳda melā’ikeye ḫiṭābı[14]

Oldı çün īcād-ı ḫalḳda meşveret
Tābe-ḫalḳ cānlar ġarīḳ-ı maḳderet

E 101b

Çün melā’ik def‘a çekdikce ta‘ab
Gizli ṣaḳlıġ urdılar emlāke hep

Nefs-i küll īcād olınmazdan ezel
Muṭṭali‘ her bir nuḳūşa mā-ḥaṣal

Bu felekden çoḳ Züḫaller gördiler
Dānelerden çoḳca burma burdılar

Bī-dimāġ u dil olur fikretleri
Bī-sipāh u cenk olur nuṣretleri

M 122b

Anlara nisbet ‘ayān-ı fikret olur
Dūra bu nisbet hemāñ rü’yet olur

Fikrete cā māżī müstaḳbel olur
Dūr ola bundan bu müşkil ḫall olur

[13] *Kur’ân-ı Kerîm*, Zümer, 39/73: “Rablerine karşı gelmekten sakınanlar da gruplar halinde cennete sevkedilecek. Nihayet oraya vardıklarında cennetin kapıları açılmış olacak; bekçileri onlara, ‘Selâm size! Hoş geldiniz! Ebedî olarak kalmak üzere buyurun girin cennete!’ diyecek.”
[14] Başlık: Ḥaḳ Te‘ālānıñ īcād-ı ḫalḳda melā’ike-i kirāma ḫiṭābı E.

Çün göre bā-keyfi bī-keyf ü nişān
Hem ṣaḥīḥ ü zeyfi yoġıken bu kān

Ḫalḳ olınmazdan muḳaddem bu kürūm
Meyler içüp şūra ḳılmışlar lüzūm

Bildiler engūr içinde var mey
Her fenā-yı maḥż içinde var şey'

Ol ḥarāretli temmūzda dey görür
Hem şemā'-ı şems içinde fey görür

Anlarıñ devrinde eflāk cür'a nūş
Cūdlarından āsumān zer-baft-pūş

Bir yere gelseydi andan iki yār
Hem bir olurlar daḫı şeş-ṣad hezār

Ṭalġalar miṣlüncedir a'dādları
Ḫāṣılı ta'dād iledir yādları

Āfitāb-ı cānlar olur müfteriḳ
Revzen-i ebdānları da muḥteriḳ

Ḳurṣ-ı şemse baḳsañ ancaḳ birdir o
Çünki ebdān içre girdi şekde bu

Rūḥ-ı ḥayvānīde olur tefriḳa
Nefs-i vāḥid rūḥ-ı insānī ḥaḳa

Didi Ḫaḳ reşşā 'aleyhim nūrehū
Hergiz olmaz müfteriḳ ol nūr-ı Hū

Ḳoy beni ḥālime ey hemrāh-ı 'aşḳ
Ol cemāle vaṣf-ı ḫāli ola meşḳ

Vaṣf-ı ḫāli olamaz gerçi beyān
İki 'ālem 'aks-i ḫālidir 'ayān

Ḫāl-i ḫūbında eger da'vā idem
Nuṭḳı yırtar bu tenim ser-tā-ḳadem

İ 102a

Mūr-veş bu ḫırmen içre ben ḫoşum
Benden efzūn bār çekmekdir işüm

Müstemi‘iñ ṣūret-i ẓāhir-i hikāyete meyli sebeb-i ma‘nī-i ḥikāyeti taḳrīri ṭaleb

Nice terk ider o kim ola ġuyūr
Farż olanı söyleyem ben bī-fütūr

E 102a, M 123a

Baḫr öñüne kef gelür sedlik ider
Cerr ider cerden geçer medlik ider

Diñle şimdi ki nedir māni‘ olan
Müstemi‘ āḫir yire ‘aṭf itdi cān

Ḳıṣṣa-i ṣūfīye gitdi ḫāṭırı
Ṭaldı ol sevdāya cān ‘āṭırı

Lāzım oldı ki idem ben de rücū‘
Yine bu efsāneye dilden ṣürū‘

Ṣūfī ẓann itme ki ol ṣūret hemān
Oynama ṭıflān-veş cevzü’l-emān

Cismimüzdür cevz ü mevz ancaḳ oġul
Ādem iseñ cevz ü mevzden geç ṣavul

Geçmez iseñ sen eger ikrām-ı Ḥaḳ
Nüh ṭabaḳdan geçirür Rabbü’l-felaḳ

Diñle şimdi ṣūret-i efsāneyi
Līk temīz it ṣamandan dāneyi

Ḫādimiñ behīmeniñ ‘alefine ta‘ahhüd idüp teḫallüf itmesi

Ṣūfiyānıñ ḫalḳa-i ẕikri ‘aceb
Oldı encāma resīde bā-ṭarab

Sofra ḳurdılar berā-yı mīhmān
Merkebi yād itdi ṣūfī ol zemān

Ḫādime didi ki āḫūra götür
Kāh u cevden zādını vir de otur

Didi lā-ḥavle kelāmıñ zā’ide
Bu benim kārım sözüñ bī-fā’ide

Didi ışlat arpasın evvel amān
İḫtiyārdır dişleri süst nā-tüvān

Didi lā-ḥavl bu ne sözdür ey ulu
Benden ögrendi bunı ʻālem ḳamu

Didi evvel arḳadan pālānı al
Yāresine sür ʻilācı bā-kemāl

Didi lā-ḥavl āḫir ey ehl-i ḥikem
Sen gibi yüz biñ misāfir pīş ü kem

Bize gelen cümle rāżī gitdiler
Ki ḳonuḳlar bize cāndır hem peder

Didi şu vir olmaya līkin ṣoġuḳ
Didi lā-ḥavl ben utandım ey ḳonuḳ

M 123b

Arpasına didi az ḳo sen ṣaman
Didi lā-ḥavl söz uzatma sen amān

İ 102b

Didi süpür yirini ṭaş olmasun
Ṭopraḳ at yirine yir yaş olmasun

Didi lā-ḥavl ey peder lā-ḥavle lā
Ehl olan elçiye söz az söyle hā

Didi bir gebreyle arḳasın ḳaşı
Didi lā-ḥavl sende yoḳ şirmiñ başı

E 102b

Ḫıdmet-i ḫādim taʻahhüd itdi çün
Didi gitdim ben ṣaman arpa içün

Gitdi āḫūr cānibiñ ḳılmadı yād
Ḫˇāb-ı ḫargūş ile ṣūfī oldı şād

Gitdi ḫādim zümre-i evbāşa dek
Eyledi ṣūfī veṣāyāsına dek

Ṣūfī yorġun gice ise pek ṭavīl
Nice düşler gördi bā-çeşm-i ʻalīl

Ki ḫarı ḳurtlarla ġavġa itmede
Püşt ü rānı pārelenüp gitmede

Didi lā-ḥavl mālīḫulyādır bu hep
Ḫādim-i müşfiḳ ne cānibde ‘aceb

Yine gördi ki ḫarı bir rāhda
Geh çuḳura düşmede geh çāhda

Güne gün gördi o nā-ḫoş vāḳı‘a
Fātiḥa oḳırdı hem *ve’l-Ḳāri‘a*[15]

Didi çāre ne ki yārān gitdiler
Gitdiler hem ḳapuyı berkitdiler

Yine dirdi ey ‘aceb ol ḫādimek
Yidi bizimle bile nān u nemek

İtdim aña ben hemān luṭf ile līn
O niçün itdi baña ‘aksine kīn

Düşmen olmaġa sebeb lāzım sened
Yoḫsa cinsiyet vefā-yı mu‘temed

Yine dirdi ḥażret-i Ādem ṣafī
İblīse cevr itmediydi ey aḫī

Kejdüm ü māra ne itdi ādemī
Merg ü derd virmek dilerler her demī

Ḳurt dā’im yırtmadır ḫūyı belī
Bu ḥased maḫlūḳ āḫirde celī

Yine dirdi sū-i ẓandır bu ḫaṭā
Böyle dīn ḳardaşı olmaz bī-vefā

M 124a

Yine dirdi iḫtiyāṭdır sū-i ẓan
Kimde bu ẓan olmaya olmaz ḥasen

Ṣūfī şekde merkebiñ ḥāli yaman
Ki ola böyle cezā-yı düşmenān

Ṭaş u ṭopraḳ içre ol miskīn ḫar
Pāldumı dönük yular yırtıḳ gezer

[15] *Kur’ân-ı Kerîm, Fatiha ve Kâria Sureleri.*

Tā seḥer bī-çāre bī-zād u ‘alef
Geh geçer cāndan geh isterdi telef

İ 103a

Ol gice ḫar ẕikr iderdi yā ilāh
Bir avuç yemden az işledim günāh

Dir zebān-ı ḥāl ile ki ey şüyūḫ
Raḥm idiñ yaḳdı beni bu ḫām-ı şūḫ

Ol ne kim ḫar gördi envā‘-ı ‘aẕāb
Murġ-ı ḫākīye iderdi seyl-āb

E 103a

Pes be-pehlū oldı ol bī-çāre ḫar
‘İllet-i cū‘u’l-baḳardan tā seḥer

Gündüz oldı geldi ḫādim ḫīz ḫīz
Buldı pālānı ḳodı ẓahrına tīz

Urdı cānbāz-vārī bir ḳaç zaḫmeyi
Kelbe olacaḳ cezā-yı şaḥmeyi

Ṣıçrar oldı ḫar bu nīş ü rīşden
Dili olsa ḥālini söylerdi ten

Ehl-i kārvānıñ behīme-i ṣūfīyi rencūr ẓann itmeleriniñ beyānı

Çünki ṣūfī bindi vü oldı revān
Düşmege meyl ider oldı her zemān

Her zemānda ḫalḳ anı ḳaldırdılar[16]
Merkebi rencūr ṣanup aldırdılar

Kimi ovardı ḳulaġını temīz
Kimi aġzına aġaç ṣoḳardı tīz

Kimi na‘linde arardı mīḫ u ṭaş
Kimi gözinde ki olmışdı ḫırāş

Yine dirler idi ey şeyḫ bu nedir
Dün dir idiñ bu ḳavīdir yoḳ nedir

[16] kaldırdırlar: ḳaldılar İ.

Didi lā-ḥavle yidi bu ḫar bu şeb
İtmeyiñ bu şīveye sizler ‘aceb

Gice lā-ḥavle ola ḳuvvet ü cūd
Gice tesbīḫ ider o gündüz sücūd

M 124b

Ādemī-ḫˇār olur ekṣer ādemī
İtme anlarla selām u hemdemī

Cümlesiniñ ḳalbi şeyṭān ḫānesi
Fā’ide me’mūl iden āyānesi

Dīv deminden kim ki lā-ḥavle yiye
İşte bu ḫar gibi olur pey peye

Kim uya telbīs-i dīve dünyede
Hem ‘adū-yı dōst mekrine dede

Rāh-ı İslām u Ṣırāṭda ol kişi
Merkeb-āsā iñlemek olur işi[17]

İltifāt-ı yār-ı bedden pek ṣaḳın
Var tuzaḳ bu yolda olma sen emīn

Nice biñ İblīs lā-ḥavle oḳur
Ādemā İblīs mār içre uyur

İ 103b

Saña dir yalṭaḳlanup ey cān dōst
Tā ki ḳaṣṣāb-veş ḳomaz arḳanda pōst

Dem urur tā pōstun senden çeker
V’ey aña ki düşmen afyonuñ süzer

Baş ḳor ayaġıña ḳaṣṣāb-vār
Dem olur ḳanın döker hem zār u zār

Şīr-veş ṣaydıñı kendiñ eyle sen
Ecnebī vü aḳrabāya virme ten

E 103b

Ḫādim-āsādır edānī ülfeti
Kimsesiz ol çekme nākes minneti

[17] işi: kişi İ.

Ḫalḳ yirinde ḫāne yapma sen sen ol
Gör işin bīgāne işikden ṣavul

Kimdir ol bīgāne dirseñ bu teniñ
Anıñ içündür bu ḥüznüñ hep seniñ

Ṭatlı yaġlı virdigince her zemān
Cevheriñi sen bulursın nā-tüvān

Müşk içinde yir virürseñ bedene[18]
Rūz-ı mevtde būyı ẓāhir bu tene

Müşki tene sürme tene sür hemān
Müşk ne dirseñ nām-ı pāki Müste'ān[19]

Ol münāfıḳ müşki çün sürdi tene
Rūḥını ḳor bil ki ḳa'r-ı külḫane

Dilde ẕikr-i Ḫaḳ velī cānında var
Fikr-i bī-īmāndan ḳoḳu hezār

Ẕikr anıñla sebze-i külḫan olur
Çün ḫalāda gül biter sūsen olur

M 125a

Ol nebāt ol yirde bil ki 'āriyet
Gül yiri meclis olur bā-ḫāṣiyet

Meyl ider hep ṭayyibāta ṭayyibīn[20]
*Li'l-ḫabīṣāt el-ḫabīṣīn*dir hemīn[21]

Ehl-i kīne eyleme ḳalbiñde kīn
Anlarıñ ḳabri yanı olur mekīn

Aṣl-ı ḳīne nārdır kīniñ raḫī
Ol küle cüz'dür ḫaṣmdır ey aḫī

Çün cehennem cüz'isin ey hūşdār
Cüz' gider sūy-ı küle eyler ḳarār[22]

[18] bedene: bu tene; bu tene: bedene E.
[19] Beyit: – İ. ve – M.
[20] Meyl ider hep ṭayyibāta: Ṭayyibāta meyl ider hep E.
[21] *Kur'ân-ı Kerîm*, Nur, 24/26: "Pis şeyler pis olanlar içindir, pis olanlar da pis şeylere lâyıktır. Temiz şeyler temiz olanlar içindir, temiz olanlara da temiz şeyler yakışır. Onlar, iftiracıların kendileri hakkında söylediklerinden uzaktırlar; onlar için bir bağışlama, değerli bir nasip vardır."
[22] – İ.

Cüz’-i cennet iseñ ammā nām-dār
‘Ayş u ẕevḳiñ cennet ile pāyidār

Acılar acılara mülḥaḳ olur
Ṣanma bāṭıllar ḳarīn-i Ḥaḳḳ olur

Ey birāder sen hemān endīşesin
Mā‘adāsı üstüḫˇān u rīştesin

Gül ise fikriñ olursun gülşenī
Ḫār ise endīşeñ olduñ külḫanī

Gül suyıysañ serpilürsin yüzlere
Yol iseñ tenden atarlar düzlere

Ṭabla-i ‘aṭṭāra sen eyle naẓar
Cinsi cinsi yanına ḳor ey püser

Cins cinsiyle müdāmā ḳarışur
Bu tecānüsden de zīnet irişür

İ 104a

‘Ödi şekkerle ḳılarsañ mümtezic
Birbirinden ayrı ṭurur bir nehc

Ṭabla ḳırıldı dökildi cān hep
İyü kötü oldı maḫlūṭ-ı küreb

E 104a

Yolladı aña kütüble enbiyā
Ayrılup ḳona ṭabaḳla evliyā

Bundan evvel cümlemiz yeksār idik
Kimse bilmez dān idik nādān idik

Ḳalb da a‘lā da geçerdi ol zemān
Cümle muẓlim idi bizler şeb-revān

Tā ki ṭoġdı āfitāb-ı enbiyā
Didi ey ḳalb ṭur giri ṣāfī beyā

Göz bilür her levn ü renginiñ farḳını
Göz bilür her la‘l u sengiñ farḳını

M 125b

Göz bilür gevherle ḫāṣāki hemān
Ṭırmalar ḫāṣāk çeşmi ol zemān

Gündüzüñ düşmenleridir ḳalb-zen
Gündüze ‘āşıḳ olan zer ḥasen

Çünki gündüzdür anı ta‘rīf iden
Eşrefīsin gösterüp teşrīf iden

Çün ḳıyāmet günine gün didi Ḥaḳ
Sürḫ u zerd ma‘lūm olur ol gün varaḳ

Evliyā sırrı ḥaḳīḳat rūzdur
Anlarıñ ‘indinde ẓıllдir māh u ḫur

Merd-i Ḥaḳḳıñ sırrı ‘aks-i rūz olur
‘Aks-i Settārīsi dīde-dūz olur

Ol sebebden didi Allāh *Ve’ż-żuḥā*[23]
Ve’ż-żuḥā nūr-ı żamīr-i Muṣṭafā

Ḳavl-i āḫer bu żuḥā maṭlūb-ı dōst
Ol sebebden ki odur maḥbūb-ı dōst

Yoḫsa fānīye olur ḳasem ḫaṭā
Lāyıḳ olmaz ki fenā nutḳ-ı Ḫudā

Pes Ḫalīlden *Lā üḥıbbü’l-āfilīn*[24]
Nice ister anı Rabbü’l-‘ālemīn

Lā üḥıbbü’l-āfilīn didi Ḫalīl[25]
Pes fenāyı nice ister ol Celīl

Ṣoñra *ve’l-leyl* oldı settārı aña[26]
Ol ten-i ḫākī-i jengārı aña

Geldi çünki āfitāb-ı nüh felek
Ten şebine didi ki *mā-vedde‘ak*[27]

Vaṣl çün ‘ayn-ı belādan ẓāhirā
Ol ḥalāvetden ‘ibāret *mā ḳalā*[28]

[23] *Kur’ân-ı Kerîm*, Duhâ, 93/1: “Yemin olsun, kuşluk vaktine;”
[24] *Kur’ân-ı Kerîm*, En’âm, 6/76: “Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü. ‘Rabbim budur’ dedi. Yıldız batınca da ‘Batanları sevmem’ dedi.”
[25] *Kur’ân-ı Kerîm*, En’âm, 6/76.
[26] *Kur’ân-ı Kerîm*, Duhâ, 93/2: “Kararıp sakinleştiğinde geceye ki;”
[27] *Kur’ân-ı Kerîm*, Duhâ, 93/3: “Rabbin seni bırakmadı ve sana darılmadı.”
[28] *Kur’ân-ı Kerîm*, Duhâ, 93/3.

Her ‘ibāretden bulun bir ḥāleti
Ḥāl dil gibi ‘ibāret āleti[29]

Olsa zerger āleti pābūçcıda
Ḳuma toḫm ekmek gibidir ey dede

İ 104b

Âlet-i eskāf ekinci olsa gāh
Ḫar öñünde üstüḫ̆ān u kelbe kāh

Oldı Manṣūrdan ene’l-Ḥaḳ nūr-ı maḥż
Līk Fir‘avndan ene’llāh zūr-ı maḥż

E 104b

Dest-i Mūsāda ‘aṣā şāhid sened
Dest-i sāḥirde hebādır bī-meded

M 126a

Bu sebebden hem-rehe ‘Īsā nebī
İtmedi ta‘līm ism-i Sermedi

Ol ki bilmez ālete bühtān ider
Seng ü gilde nār ẓarbdan bir eṣer[30]

Dest ü ālet seng ü āhen-veş aḫi
Çiftelik şarṭ-ı tenāsül ey aḫī

Çiftsiz āletsiz olan birdir o
Şek ‘adedde şübhesiz birdir o hū

Ol ki iki üç didi daḫı ziyād
Vāḥidinde müttefiḳdir bī-‘inād

Şaşılıḳ çün gide hep yeksān olur
İki üç diyen de yek-güyān olur

Bir dir iseñ işte çevgānındasın
Ol cenābıñ bil ki meydānındasın

Güy o demde rāst u bī-noḳsān olur
Zaḫm-ı dest-i şehde ol raḳṣān olur

Diñle ey aḥvel bu güftārı be-hūş
Göz ‘ilācıñ it ḳulaḳdan ṭurma boş

[29] Ḥāl dil gibi: Ḥal el gibi E.
[30] E. nüshasında ikinci mısra düzeltilerek kenara yazılmıştır.

Kūr göñüllerde kelām-ı pāk ‘aceb
Pāyidār olmaz gider tā aṣla hep

Ḥīle-i Şeyṭān kej-dillerde bil
Pāy-i kejde kefş-i kej-veş bir sebīl

Gerçi ‘ilm [ü] ḥikmeti bildiñ temām
Çünki nā-ehlīsin olmaz saña dām

Gerçi yazdın da nişānın söylediñ[31]
Lāf urup cümle beyānın söylediñ

Senden i‘rāż ider o ey bed-sitīz[32]
Bendleri ḳırar ider senden girīz

Sen du‘a idüp iderse ol ḳabūl
Murġ-ı dest-āmūz olur ‘ilm-i ḥuṣūl

Pāyidār olmaz o her nādāna eş
Köyli evinde olan şāhīn-veş

Pādişāh şāhīni ḫāne-i rustāyīde bulundıġı beyānı

Cehl ile şāhīn şehden ḳaçdı çün
Köylüye düşdi ki götürürdi un

Tā ki tutmaç pişüre evlādına
Gördi bāzī ḫoşça geldi yādına

M 126b

Baġlayup pāyın ḳanadın kesdi o
Ṭırnaġın kesdi şamān virdi ḳamu

İ 105a

Didi nā-ehl eline girmiş bu ḳuş
Ṭırnaġı ḥadden füzūn itmiş ḫurūş

Ḫaste ider seni nā-ehliñ eli
Gel anañ yanına ḫoş itsün belī[33]

E 105a

Böyledir cehhāl mihri ey refīḳ
Kej gider bilmez nedir ṭoġrı ṭarīḳ

[31] yazdın da: gördin de E.
[32] bed-sitīz: pür-sitīz E., M.
[33] ḫoş itsün: ḫoş eyler E.

Ṣūreten hem-dil olursa cāhilān
‘Āḳıbet zaḥmet virür saña nihān

Şāh ol gün cüst u cūda çekdi tāb
Geldi dih-gānī evine virdi tāb[34]

Gördi çünki şāhiniñ ḥālin nizār
Aġlayup şeh eyledi nevḥayla zār

Didi her çend ki cezā-yı kār bu
Bī-vefālıḳ eylediñ bize ḳamu

Çünki ḫulddan nāra itdiñ sen firār
Bilmediñ *lā yestevī eṣḥābü'n-nār*[35]

Şāh-ı āgehden firārīye cezā
Ḫāne-i pīr-i ‘atehe olur sezā

Sürdi şāhīn bālini dest-i şehe
Ḥāl-i dille didi ben itdim beze

Ḳanda aġlar ḳanda zār eyler le'īm
Sen ki iḥsān itmeyesin ey kerīm

Luṭf-ı şeh cānı cināyet-cū ider
Çünki her bir çirkini nīgū ider

İtme çirkīn ki iyü ṣandıġımız
Dōst ḳatında zişt olur andıġımız

Ḫıdmetiñi sen sezā ẓann eylediñ
Sense cürmüñ sancaġın şen eylediñ

Çün saña ẕikr ü du‘a destūr olur
Ol du‘ādan ḳalbciġiñ maġrūr olur

Kendiñi bulduñsa Ḥaḳla hem kelām
Bu kelāmdan düşdi ḫaylice enām

Gerçi şeh olur seniñle hem-nişīn
Kendiñi bil iyü otur itme şīn

[34] Geldi dih-gānī evine virdi tāb: Geldi ol kempīre ḫargāha çü tāb E.
[35] *Kur'ân-ı Kerîm*, Haşr, 59/20: "Cehennemliklerle cennetlikler bir değildir. Muratlarına erecek olanlar ancak cennetliklerdir."

Bāz dir ey şeh peşīmān olmuşum
Tevbe itdim nev-Müselmān olmuşum

M 127a

Anı kim sen mest ḳıldıñ bī-ḥumūl
Mest-i kej-rev ‘özrini eyle ḳabūl

Gerçi ṭırnaḳ gitdi sen benimle ol
Perçem-i ḫūrşīdi yırtar işbu ḳul

Ger ḳanat gitdiyse oḫşarsın beni
Çarḫ benimle başa çıḳmaz ey seni

Ger kemer-baḫş olur iseñ ṭaġ delem
Yā ḳalem virsen ṭayanmaz bir ‘alem

Peşşeden iż‘af degil yā bu tenim
Milk-i Nemrūdı ḫarāb idendenim

İ 105b

Ża‘f-ı tende sen beni bābīl ṭut
Ḫaşmımıñ her birini bir pīl ṭut

Ḳadr-i ḥabbe bendeḳam ider ḥarīḳ
İdemez ol faşlı nice mancınıḳ

E 105b

Gerçi ḥabbem oldı miḳdār-ı noḫūd
Līk heycāda ne ser ḳalur ne ḫūd

Geldi Mūsā cenge destinde ‘aṣā
Tīġı varken virdi Fir‘avna hebā[36]

Her nebī yek başına eyler ẓuhūr[37]
Cümle āfāḳa virür şu‘lesi nūr

Nūḥ şemşīr-i Ḥaḳı itdi du‘a
Mevc-i ṭufān her biri tīġ oldı hā

Yir yüzinde Aḥmede yoḳdı sipāh
İki şaḳḳ oldı semā üstinde māh

Tā bile her naḫs u sa‘di bī-ḫaber
Devr anıñ devri degil devr-i ḳamer

[36] Tīġı varken: Tīġlarıyla E.
[37] nebī: resūl E.

360 Devr-i Aḥmed der ki Mūsā-yı Kelīm
İster idi ola devrinde muḳīm

Revnaḳı devrinde Mūsā gördi çün
Andadır ṣubḥ-ı tecellī-i ‘uyūn

Didi yā Rab bu ne raḥmet devridir
Sā’iri ṭursun ki rü’yet devridir

Ġarḳ ḳıl Mūsāñı baḥr-i raḥmete
Devr-i Aḥmedde gelem bu ‘izzete

Didi yā Mūsī aña ḳıldım ‘ayān
Ḫalvet-i ḫāṣı aña açdım hemān

365 O devirde bu devirdesin Kelīm
Çek ayaḳ zīrā uzundur bu kilim

M 127b

Ben kerīmim gösterem bendeme nān
Aġlada anı ṭama‘ ola be-cān

Māderi burnuñ ṣıḳar ṭıflıñ ki o
Tā uyansın istesin şīr-i nikū

Ol gürisne yatsa idi bī- ḫaber[38]
Ṭırmalar şefḳat memesin tā seḥer

Kenz-i pinhān bu dem ü raḥmet fezā
Ba‘ṣ kerdem ümmet-i mehdiyye-rā[39]

370 Her kerāmet kim dilersin cān ile
İstedigin gibi al īmān ile

Ḳırdı Aḥmed bu cihānda çoḳ büti
Tā ki yā Rab-cū ola her ümmeti

Sa‘y-ı Aḥmed olmayaydı sen daḫı
Cedleriñ-veş büt-perest idiñ aḫī

Secdeden ḳurtıldı başın bütlere
Ḥaḳḳını bil ḥażretiñ ümmetlere

[38] Beyit E. nüshasında derkenardır.
[39] Hadîs-i Şerîf: “Ey insanlar: Ben, sâdece, sizi hidâyete ulaştıran bir rahmetim.”

Bu ḫalāṣıñ şükrin eyle dā’imā
Kim büt-i bāṭından olasın rehā

İ 106a

Başıñı ḳurtardıñ ol aṣnāmdan
Eyle göñlüñ de ḫalāṣ evhāmdan

Dīne şükr itmediginiñ aṣlı bu
Kim pederden müft-i mīrāṯ oldı o

Bilemez mīrāṯyedi hīç ḳadr-i māl
Çekdi Rüstem zaḥmeti müft buldı Zāl

E 106a

Aġladırsam raḥmetim cūşān olur
Bī-ḫurūşdan ni‘metim pinhān olur

İster isem ‘adlimi iẓhār idem
Baġlı göñlin feṯḥ idüp i‘mār idem

Raḥmetim mevḳūfdur ḫoş giryeye
Baḥr-i raḥmet mevclenür çün aġlaya

Şeyḫ Aḥmed-i Ḥıḍraveyyiheniñ dā’inleri çün Ḥaḳ Te‘ālānıñ ilhāmıyla ḥelvā alması

Var idi bir şeyḫ-i medyūn-ı ‘avām
Ki civān-merdlikle olmışdı be-nām

Ḳarż aldı aġniyādan dih hezār
Bezl-i muḥtācān ḳıldı bī-şumār

Borc ile bir ḫāngeh ḳıldı binā
Cān u māl u ḫāngāh itdi fedā

M 128a

Borcını Ḥaḳḳ itdi her yirden edā
Dōstına Ḥaḳ remli un itse sezā

Didi Peyġamber ki her bāzārda
İki Ferişte du‘ā vü zārda

Ki Ḫudāyā münfiḳāna vir ḫalef
Mümsikānıñ ḥālini eyle telef[40]

[40] Hadîs-i Şerîf: Ebû Hüreyre'den. Resûlullah Efendimiz şöyle buyurmuştur: “Kendisinde, kulların sabaha erdiği hiçbir gün yoktur ki, onda iki melek nazil olmasın. Bunların birisi: Yâ Râb! Malını infâk edene bedelini bahşet, diye duâ eder. Öbürü de: Yâ Râb! Malını vermeyip tutanın da malını telef et, diye beddua eder".

Ḫāṣṣa ol münfiḳ ki beẕl-i cān ide
Kendini Ḫallāḳına ḳurbān ide

Boġazın ḳor öñe İsmā‘īl-vār
Kesdirür mi hīç bıçaġı Kirdgār

İşte bu yüzden şehīdler zindedir
Gebr-veş inkārda ‘aḳlıñ tendedir

Virdi anlara ḫalef cān-ı beḳā
Cān kim yoḳ anda renc ü ġam şiḳā

Şeyḫ bir ḳaç yıl bu ḥāl ile devām
Aldı virdi ücret-āsā ol hümām

Toḫmlar ekdi ki tā vaḳt-i ecel
Ola ol günde o hem mīr-i ecel

Çünki ‘ömr-i şeyḫ irişdi āḫire
Gördi hem mevtiñ nişānın fāḫire

Dā’inīn eṭrāfına cem‘ oldılar
Ol güdāze sāye-i şem‘ oldılar

Dā’inīn nevmīd olup ekşitdi yüz
Derd-i dil derd-i cigerde açdı göz

İ 106b

Şeyḫ dir bu sū’-i ẓan erbābı hep
Yoḳ mı Ḫaḳdan çāre bu yüze ‘aceb

Ṭaşrada ḥelvā ṣatardı bir ġulām
Aḳça me’mūliyle ḥelvā lāfı tam

Ḫādime ḳıldı işāret ol ‘azīz
Var bütün ḥelvāyı al itme girīz

Tā ‘azīmler ekl ide ḥelvāyı ḫūş
Baḳmasunlar baña bari telḫ-veş

E 106b

Çıḳdı ol demde ḳapudan ḫādimek
Ala altūn ile ḥelvā vü yemek

Didi aña cümle ḥelvān ḳaç deger
Didi oġlan yarım altun virdiler

Didi şūfīlerden artuḳ isteme
Nīm-dīnārıñ virem hīç söyleme

M 128b

Ḳoydı şeyḫiñ öñine ḥelvāyı o
Seyr it imdi sırr-ı şeyḫi neydi bu

Şeyḫ işāret eyledi idiñ nevāl
Bir teberrük ḫoş-mübīn itdim ḥelāl

Çün ṭabaḳ ḫālī olınca ol ġulām
Didi vir dīnārımı ey nīk-nām

Şeyḫ dir ki ḳanda bulam ben direm
Borclarım var gitdigim rāh-ı ‘adem

Ġamdan oġlan ṭabaḳı urdı yire
Zār u feryād itdi ki dīnār vire

Aġlar idi çün çocuḳ hem hāy hāy
Ne ola idi ḳırılaydı bu pāy

Ṭolanaydım külḫan eṭrāfın hemān
Gelmeyeydim ḫāngāha bu zemān

Ṣūfiyān-ı loḳma-cū vü ṭabl-ı ḫˇār
Kelb göñülli gürbe-āsā yüz yıḳar

Ol ġulāmıñ giryesinden ḫāṣ u ‘ām
Cem‘ olup oġlana ḥaşr oldı enām

Geldi şeyḫe didi ey şeyḫ-i ḳavī
Bil yaḳīn ki öldürür ustam beni

Gitsem ustama egerçi eli boş
Öldürür beni saña gelür mi ḫoş

Cümle dā’inlerde inkār ile hep
Şeyḫe dirler bu nedir āyā ‘aceb

Mālımız yidiñ de ẓulm itdiñ nihān
Şimdi bu ẓulmüñ nedir oldı ‘ayān

‘Aṣra dek feryād ḳıldı ol ġulām
Şeyḫ beste-çeşm müstaġriḳ temām

Her cefādan her ḫılāfdan bī-ḫaber
Yüzini çekmiş muṭāfa çün ḳamer

Ḫoş ezelle ḫoş ecelle şād-kām
Bī-ḫaber teşni‘ iderse ḫāṣ u ‘ām

Kim ki cānı yüzine güle çü ḳand
İ‘tirāż-ı nāsdan yoḳdur gezend

İ 107a

Kim ki cānı būs ide çeşmin o dem
Aña ‘ālemden ü ḫışmından ne ġam

Meh Simākda leyle-i mehtābda
‘Av ‘av u kelbden n’olur ol bābda

M 129a

Kendi merkūzüñ köpek iẓhār ider
Meh daḫı kendi ruḫun iş‘ār ider[41]

Kendi kārın her kişi eyler edā
Çöre çöpe āb virmez hīç ṣafā[42]

Ṣu yüzinde ḫass ḫasāna meyl ider
Āb-ı ṣāfī ışṭırāb itmez gider

E 107a

Yardı māhı Muṣṭafā çün nīm-şeb
Herze söyler kīnesinden Bū-Leheb

Mürde iḥyā oldı ‘Īsādan vürūd
Ṣaç ṣaḳal yoldı ġażabdan her Yehūd

Māha irmez bāng-ı kelbiñ ‘av ‘avı
Ḫāṣṣa māh-ı Ḥażret-i Rabb-ı ḳavī

Şeh leb-i cūda ṣafāda tā seḥer
Bāng-ı çaġzāndan ṣemā‘ī bī-ḫaber[43]

Virseler olurdı oġlana direm
Ol seḫāyı bend ḳıldı şeyḫ hem

Virmeyeler ol ġulāma tā ki şey’
Ḳuvvet-i pīrān ḳavīdir olma ġay

[41] Beyit E. nüshasında derkenardır.
[42] Beyit E. nüshasında derkenardır.
[43] şemā‘ī: şamāḫī M., İ.

Vaḳt-i ‘aṣr olduḳda geldi bir uṣāḳ
Pīş-i şeyḫe ḳoydı memlū bir ṭabaḳ

Pīre bir māl ṣāḥibi ihdā ider
Aldıġından bu ḳażāyādan ḫaber

Çār-ṣad dīnār ḳoymış bir ṭaraf
Nīm-dīnār daḫı kāġıdla ḫalef

Geldi ḫādim şeyḫa iġrāz eyledi
Şeyḫ öñine pīş-keş ibrāz eyledi

Çün ṭabaḳdan açdılar pūşīdesin
Ḫalḳ gördi bu kerāmet dīdesin

Ḳopdı ol demde ḫalāyıḳdan ġırīv
Ey şeh-i şeyḫān-ı bī-efsūn u rīv

Bu ne sırdır bu ne sulṭānlıḳ ‘aceb
Ey şeh-i şāhān-ı her bezm-i edeb

Bilmedik biz ‘afv ḳıl itdik ḫaṭā
Çoḳ perīşān söyledik hem nā-sezā

Kūr gibi ṣaldıḳ ‘aṣāyı bī-ḫaber
Lā-cerem ḳandīlleri itdik heder

Biz ṣaġırlar-veş işitmeden ḫiṭāb
Virürüz ‘aḳl ile herze ber-cevāb

M 129b

Almadıḳ bir pendi Mūsādan ki o
Ḫıżrı inkār ile oldı zerd-rū

İ 107b

‘Ālem-i ‘ulve giden çeşm-i şerīf
Nūr-ı çeşmi āsumān ḥarḳ u naẕīf

Çeşmine itdi ta‘aṣṣub Mūsiyā
Ḫumḳ ile bu çeşm mūş-ı āsiyā

Şeyḫ buyurdı cümleten güftār u ḳāl
Ben ḥelāl itdim size cümle ḥelāl

Sır budur ki diledim Allāhdan
Lā-cerem ilhām ḳıldı Ẕü’l-Minen

Didi ol dīnār egerçi azdır
Līk mevḳūf baña enbāzdır

Aġlamazsa kūdek-i ḥelvā-fürūş
Baḥr-i raḥmetden ẓuhūr itmez bu cūş

E 107b

Ey birāder ṭıfl çeşmiñ ṭıflıdır
Maḳṣadıñ mevḳūf-ı zārīdir bu sır

İster iseñ saña ol ḫil‘at vire
Ṭıfl-ı çeşmi eyle giryān yeksere

Bir zāhide bir şaḫṣ az aġla
tā kūr olmayasın diyü taḫvīfi

Didi bir zāhide bir yār-ı ‘amel
Aġla az ki çeşme gelmeye ḫalel

Didi zāhid ikidir bu çeşme ḥāl
Yā göre yā görmeye yārin cemāl

Ger görürse nūr-ı Ḥaḳḳı ġam nedir
Vaṣl-ı ḥaḳḳa iki dīde hem nedir

Görmez ise Ḥaḳḳı varsun olmasun
Böyle göz körlikden ol ḳurtulmasun

Sende ‘Īsā ġam yime gözden henüz
Ṣola gitme Ḥaḳ virür rāst iki göz

‘Īsī rūḫuñ çü ḥāżır sendedir
Andan iste nuṣreti pāyendedir

Līk ol ‘aẓm-i teniñ ef‘ālini
Ḳoma ḳalb ‘Īsāsına aḥmālini

Dāstānda ẕikr olan ebleh miṣāl
Ehl-i ṣıdḳa olmaḳ içün ḥasbiḥāl

İsteme ‘Īsāñdan ten ṣıḥḥatin
İtme Mūsādan da Fir‘avn himmetin

M 130a

Gönliñe az ḳo ma‘āşıñ fikrini
Ḥaḳ virür dergāhın eyle ẕikrini

Bu beden ḫārgāhdur mihmānı rūḥ
Gūyiyā keştī süvārīsi bu Nūḥ

Nice Türk olur bulınca ḫargehi
Bā-ḫuṣūṣ ola ‘azīz-i dergehi

‘Īsā -‘aleyhi’s-selāmıñ- du‘āsıyla siyāh arslan ṣūretinde kemikleri iḥyā eylemesi[44]

Üstüḫˇāna oḳıdı ‘Īsā du‘ā
İltimās itmiş idi çün ol fetā

İ 108a

Ḥükm-i Ḥaḳḳ ol ḫām merd içün hemān
Zinde oldı nāgehān ol üstüḫˇān

Aradan ṣıçradı bir şīr-i siyāh
Nice urdı naḳşını ḳıldı tebāh

Kellesin ḳırdı vü maġzın dökdi çoḳ
Maġz-ı cevīz-vār ḥaḳīḳat maġzı yoḳ

Ger anıñ maġzı olaydı bī-telāş
Naḳş irişmezdi aña illā ki bāş

Didi ‘Īsā neydi bu ḍarbe şitāb
Didi ol yüz ki ider şūr-ı ḫiṭāb

Didi ‘Īsā içmediñ ḳānın ‘aceb
Didi ḳışmet yoḳ baña ḳıldım edeb

E 108a

Çoḳ kişi vardır ki ol arslan-veş
Yimeden ṣaydın olur tābuta eş

Ḳısmeti bir keh velī ḫırṣı çü kūh
Vechi yoḳ eyler o taḥṣīl-i vücūh

Ey bize olan müyesser vāzgec
İtme istihzā-yı sa‘y ü kedd ü lec

Gösterüp ṭa‘me ki var anda tuzaḳ
Anı göster olalım andan uzaḳ

[44] Başlık: Tekmīl-i ḳıṣṣa-i iḥyā kerden ‘Īsā üstüḫˇānhā-rā M., E.

Didi ol şīr ey Mesīḫā bu şikār
Ḫāliṣ olmışdı berā-yı i‘tibār

Kim baña rızḳ idi çün ‘ālemde bu
Ne işim vardı idem mevtāya rū

Ol kese oldı sezā ki buldı āb
Ḫar gibi bīhūde eyler iżṭırāb

Ḳıymetin ol ırmaġıñ bilseydi ḫar
Ayaġı yirine ḳordı cūya ser

M 130b

Buldı ol çün böyle bir peyġamberi
Ḥākim-i āb u ḥayāta serveri

Emr-i *kün*den olmaya pīşinde o
Ey emīr-i āb ḥayātdan vir sebū

İsteme seg nefsini zinde hemān
Bir ‘adūdur zīr-gāh itmiş nihān

Başına ṭopraḳ o ‘aẓmiñ ki ola
Ṣayd-ı cāndan bu sege māni‘ ola

Seg degilsin üstüḫˇāna ‘aşḳ ne
Dīv degilsin çünki ḳana ‘aşḳ ne

Ol ki göz var anda ammā görme yoḳ
İmtiḥān vaḳti olur rüsvā o çoḳ

Ẕāt-ı ẓan ba‘żen olur sehv ü ḫaṭā
Bu ise kūr geldi yoldan ẓann-ı hebā

Aġladıñ ġayrıya ey göz nice dem
Gel oṭur aġla biraz kendiñe hem

Ebr-i giryāndan olur her sebze ter
Aġladuḳça şem‘a artar nūr u fer

İ 108b

Nerde aġlarlarsa ol yirde otur
Sañā evlādır ḥanīn itme sürūr

Anlar aġlarlar firāḳ-ı fānīye
Ġāfilān la‘l-i beḳā-yı kāniye

Çünki dilde naḳş-ı taḳlīd oldı bend
Āb-ı çeşm ile o bendi eyle kend

Çünki taḳlīd āfet-i nīkūyidir
Kāh ise taḳlīd eger ol kūhidir

Körden ednādır o tīz ḫışm u ġażab
Laḥm-ı pāre bil degil çeşm-i edeb

Ḳavl-i bārīk ile söz söylerse o
Ol kelāmdan yoḳ anıñ sevdāsı hū

E 108b

Kendi ḳālinden olur ser-ḫoş velī
Sīnesinden ol meye yol yoḳ belī

Kendisi ırmaḳ gibi içmez o ṣu
İder ıṭṣāna gezer ol ṣu ḳamu

Āb cūda eylemez aṣlā ḳarār
Ol sebebden ki degildir teşnezār

Ney gibi çün nāle vü zārī ḳılur
Līk bī-kārī ḫarīdārī ḳılur

Nevḥager sözde muḳalliddir ḫabīṯ
Ārzūsı hep ṭama‘dır yā muġīṯ

M 131a

Nevḥager söyler ḥadīṯ-i sūz-i nāk
Sūz-ı dil yoḳ kendi de yā şīne-ḫāk

Çün muḥaḳḳıḳdan muḳallid farḳı hā
Biri Dāvūddur biri ancaḳ ṣadā

Kim bunuñ sözi ider elbet eṯer
Ol muḳallid köhne-āmūzdan beter

Ol ḥazīn sözlerle maġrūr olma sen
Yük öküzde iñleme gerdūneden

Böyle iken o da pek maḥrūm degil
Nevḥager müzdi virilür pāre çil

Mü’min ü kāfirde Allāh dir velī
Orṭa yirde farḳ çok ġāyet celī

Nān içün Allāh dir ba‘żı gedā
Müttaḳīler ‘ayn-ı cāndan dir Ḫudā

Ger bileydi ol gedā kendi sözin
Ġayb ider azı çoġı belki özin

Nice yıl Allāh diyen behr-i nevāl
Kāh içün muṣḥaf-keş olan ḫar miṣāl

Göñline te’ṣīr ideydi güft-i leb
Pārelerdi ḳalbin ol bī-edeb

İsm-i şeyṭān ile sāḥir yol urur
İsm-i Ḥaḳḳı bir pula virmek n’olur

Öküz ẓannıyla köylünüñ
arslan arḳasını ḳaşıması

İ 109a

Köyli gāvın baġladı çün āḫūra
Geldi bir arslan geçürdi hep ḫora

Görmege gitdi gice ol öküzi
Köşesinde gāvi arardı gözi

Şīriñ arḳasına sürdi destini
Yoḳladı bālāsını ki pestini

Şīr dirdi gündüz olsaydı eger
Ödi patlardı olurdı ḫıyre-ser

Böyle küstāḫı ḳılam ṣad pāre ben
Gāv ẓann itdi beni bī-‘aḳl u fen

Ḥaḳ buyurmaz mı ki ey maġrūr kūr
Pāre pāre oldı ismimden çü Ṭūr

E 109a

کــر کــنم انــزال بــر کــوهی کتــاب
کشــت هــر یــک پــاره اش در اضــطراب[45]

M 131b

Vāḳıf olsaydı Uḥud benden eger
Pāre pāre ḳan gelürdi bī-ḫaber

[45] *Kur’ân-ı Kerîm*, Haşr, 59/21: “Şayet biz bu Kur’an’ı bir dağın üzerine indirmiş olsaydık, onu Allah korkusundan titremiş ve paramparça olmuş görürdün. İşte bu misalleri insanlar düşünsünler diye veriyoruz.”
Çelebioğlu: O kitabımda buyurdum ki, “Dağa indirmiş olsa idim kitabı, dağ çatlar, patrçalanır. Erir yok olur giderdi.” C. 2, b. 515.

Vālidānından işitmişken hezār
Yine ġafletle olursun zār u zār

Sen ki bī-taḳlīd eger vāḳıf iseñ
Bī-nişān u bī-mekān olduñ ḥasen

Ḳıṣṣa-yı tehdīd içün diñle hemān
Āfet-i taḳlīdi añlarsın ʻayān

Ṣūfiyānıñ behīmeyi ṣatup semāʻ ve ziyāfet içün ḫarac eylemeleri

Ḫānḳāha itdi bir ṣūfī nüzūl
Merkebin āḫūra çekdi bī-füżūl

Virdi destiyle aña ot ile ṣu
Ṣūfi-i evvel gibi itmedi bu

Sehv ü ḫabṭdan ictināb itdi velī
İḥtiyāṭ ne çün ḳażā ola celī

Ṣūfiyān-ı ḫānḳāh idi faḳīr
فقر چون با کفر نزدیکست نه دیر[46]

Ey ġanī sen toḳsın ammā gülme sen
Kecrev-i ḥālāt-ı ehl-i faḳrden

Faḳrdan nāşī o ṣūfīler ʻaceb
Ḫar-fürūşlük ʻādet itmişlerdi hep

Ki żarūretden ciyef olur mübāḥ
Nitekīm fāsid żarūretde ṣalāḥ

Hem o demde ṣatdılar ol merkebi
Aldılar hem loḳma vü şemʻ-i şebi

Ḫānḳāha düşdi ol dem velvele[47]
Kim bu şeb var yiyecek hem demdeme

Nice bir ṣabr u nice ṣavm u ṣāl
Nice bir zenbīl ü keşkūl-i suʼāl

[46] Hadîs-i Şerîf: “Az kalsın fakirlik küfür olayazdı. Hased de kadere gâlib gelmek üzere idi.”
[47] dem: şeb E.

Biz de maḫlūḳuz bizim var cānımız
Bu gice devlet bizim mihmānımız

İ 109b

Böyle böyle toḫm-ı bāṭıl ekdiler
Cān yoġıken anı cān ẓann itdiler

Ol misāfir ise rāh-ı dūrdan
Ḫaste idi şevḳa geldi sūrdan

Ṣūfiyān her biri talṭīf itdiler
Nerd-i ḫıdmet ile te'līf itdiler

M 132a

Gördi çünki ṣūfiyānıñ meylini
Didi buldum ben de şehlik leylini

Yidiler āġāze ḳıldılar o şeb
Ḫāngeh ẕevḳ ile oldı leb-be-leb

Maṭbaḫıñ dūdı semā'ıñ tozına
Şevḳ ile ḳarışdı vecdi yüzine

E 109b

Gāh vecd ü geh semā' eylediler
Secde de gāhī yüzin silerdiler[48]

Ṣūfi geç bulur zamāndan ḳısmeti
Anıñ içün çoḳ yimekdir himmeti

Nūr-ı Ḫaḳdan sīr olan ṣūfī velī
'Ār-ı aġnādan berīdir ol velī

Biñde bir ṣūfīdedir ammā bu ḥāl
Sāyesinde ġayrılar bulur nevāl

Ehl-i meclis ḳıldı ser-tā-pā semā'
Muṭrıbān żarb-ı ṣaḳīlden intifā'

Ḫar be-reft ü ḫar be-reft āġāzesi
Cümle birden oldılar enbāzesi

Bu ḥarāret raḳsa ḳoydı tā seḥer
El ḳaḳup ḫar reft ḫar ü reft ey püser

[48] silerdiler: bildiler M.

Rāh-ı taḳlīd ile bu ṣūfī daḫı
Ḫar be-reft āġāze itdi ey aḫī

Çün semā‘ u nūş u cūş oldı temām
Gündüz oldı hep ṭaġıldı ḫāṣ u ‘ām

Ṣūfi ḳaldı ḫangeh çün oldı boş
Silkdi raḫtıñ tozların z̄āt-ı beşūş

Ḥücresinden raḫtını iḫrāc eyledi
Merkebe bend içün iz‘āc eyledi

İrişe tā hem-rehāna bir ḳadem
Āḫūra girdi eşek yoḳ ey dedem

Didi kim ṣuya götürdi ḫādimek
Dünki gün zīrā ki az içdiydi pek

Geldi ḫādim didi ṣūfī ḳanda ḫar
Eyledi ḫādim temesḫur ḳopdı şer

Didi ben ışmarladım saña ḫarı
Sen müvekkilsin ḫara ey serserī

Baḫṣ-i tevcīhi gerek ḥüccet hebā
Ben saña ışmarladım sen ḳıl edā

M 132b

İsterem senden saña virdim ḫarı
Virdigimi vir baña şimdi geri

İ 110a

Didi Peyġamber ki ḥükmüm yed-be-yed[49]
Saña virdim yine sen ḳıl baña red

Sen ‘ināden rāżı olmazsan eger
Maḥkeme pāklar bizi ey bī-hüner

Didi ben ṣūfīlere maġlūb idim
Cān ḫavfı ‘aḳldan maslūb idim

Gürbeler beyninde gezdirdiñ ciger
Ḳapdılar anı da sen çekdiñ żarar

[49] Hadîs-i Şerîf: “Aldığınızı tekrar geri verinceye kadar el borçludur.”

Yüz ḳadar aç ortasında fi’l-meṣel
Kelbler içre gürbeden var mı emel

Didi ṭut ẓulm ile senden aldılar
Ben faḳīriñ ḳanına hep ṭaldılar

E 110a

Gelmediñ sen dimediñ taḥḳīḳ baña
Merkebiñi ṣatdılar ey bī-nevā

Merkebim kimdeyse tā idem ṭaleb
Şimdi tevzī‘ itdiler ecrini hep[50]

Çoḳ tedārikler olurdı ḥāżıra
Şimdi gitdi her birisi bir yere

Ben kimi ṭutam götürem ḳāḍıya
Senden oldı bu ḳażā-yı māżiye

Gelmediñ sen dimediñ ki ey ġarīb
İrdi saña böyle bir emr-i mühīb

Didi va’llāh geldim idi nice kez
Vāḳıf idem seni ister istemez

Sen dir idiñ ḫar be-reft ü ey püser
Cümle ile bile bā-ṣad ẕevḳ-ser

Ben de döndüm añladım vāḳıfdır o
Bu ḳażāya rāżıdır ‘ārifdir o

Didi anlar ḫūş didiler yek-be-yek
Baña da ẕevḳ geldi anı söylemek

Anlara taḳlīdini ḳıldı hebā
İşte la‘net böyle taḳlīde sezā

Ḫāṣṣa ol taḳlīd ki bī-ḥāṣillere
Nān içün rüsvāy olan sā’illere

Ol cemā‘at ‘aks-i ẕevḳi urdı hey
Ol ‘aksden buldı göñlüm ẕevḳ-i mey

[50] Şimdi: Yoḫsa E.

M 133a

‘Aks-i bārāndan olur ġāyetle ḫoş
Bī-‘akis baḥrinden olsa āb-keş

‘Aks-i yek ḥamle hemān taḳlīd o
Çün pey-ā-pey ola taḳlīddir ḳamu

Olmasa aṣdāf-ı yārān ile pür
Gel ayırma olmadı ol ḳaṭre dür

İster iseñ çeşm ü ‘aḳl ü sem‘i ṣāf
Yırt ṭama‘ perdesini sen bī-ḫilāf

575 Çünki taḳlīd itdi ṣūfī bā-ṭama‘
‘Aḳlı maḳlūb oldı bī-nūr-ı vera‘

İ 110b

Çün ṭama‘ ḳıldı görüp ekl ü semā‘
Māni‘-i ‘aḳl oldı itmez ıṭṭılā‘

Ḳalḳsa mir’ātdan eger ṭavr u ṭama‘
Biz gibi olur nifāḳda bā‘ u la‘[51]

Māla meyli olsa mīzānıñ eger
Ṭoġrı söyler miydi ḥāl-i nef‘ u żarr

Ṣafvet ile her peyāmber ḳavme dir
Müzd-i peyġām istemem olmam ecīr

580 Ben delīlim size Ḥaḳdır müşterī
Dād-ı Ḥaḳ dellāliyem ben serserī

Kārımıñ müzdi benim dīdār-ı yār
Gerçi kim baḫş itdi Ṣıddīḳ ṣad hezār

E 110b

Ṣad hezārī olamaz müzdüm benim
Boncuġa beñzer mi dürr-i ‘Adenim

Bir ḥikāye söyleyem gūş eyle sen
Bilesin ṭā kim ṭama‘ gūşe diken

Kimde kim vardır ṭama‘ lüknetlidir
Çeşm ü dil rūşen degil ẓulmetlidir

[51] – İ.

Cāh u māl gözi öñünde bu ḫayāl
Ṣanki ḳıl itmiş gözine ittiṣāl

Lākin ol mest-i Ḫudā kim Ḥaḳla pür
Gencler virseñ aña ol yine ḥür

Kim ki ber-ḫūr-dār ola dīdārden
Çeşmine murdār olur dünyā-yı zen

Ṣūfī bu mestlikden oldı līk dūr
Lā-cerem ḥırṣ ile çeşmi oldı kūr

Yüz ḥikāye diñlese medhūş-ı ḥırṣ
Diñlemez aṣlā anı hīç güş-ı ḥırṣ

M 133b

Ḳāḍī bir müflisi münādīler ile eṭrāf-ı şehrde ta‘rīf eylemeleri

Var idi bir şaḫṣ-ı müflis bir zemān
Ḳaldı zindān içre ol bī-ḫānumān

Yirdi zindān loḳmasın ol ḫergele
Ḫalḳa virmişdi ṭama‘la velvele

Ḥaddi yoḳ bir kimseniñ ki yiye nān
Götürür kāviş o ḥırṣıla hemān

Her kim ola da‘vet-i Ḥaḳdan ba‘īd
Pādişāh olsa gedādır bā-ümīd

Ḳomuş idi zīr-i pāye mürveti
Dūzaḫ itmişdi o sicni nekbeti

Rāḥat ümmīdiyle gel itme firār
Bir ṭarafdan āfet irmekdir şi‘ār

Bir bucaḳ yoḳdur ki olmaz anda dām
İllā ḫalvetgāh-ı Ḥaḳ Rabbü’l-enām

Bu cihān-ı nā-güzīrde bir maḥall
Yoḳ ki anda olmaya müzd ü ḫalel

Girse Va’llāhī ṣıçan sūrāḫına
Mübtelādır gürbeniñ çengāline

İ 111a

Ādemi ṭavlandıran olur ḫayāl[52]
Olsa ḫūlyāsı eger ṣāḥib-cemāl

Ger ḫayāle gire bir nā-ḫoş ḫaber
Nārda mūm gibi erir olur heder[53]

Mār u kejdüm arasında Ḥaḳ seni
Ḫoşlar fikriyle eyler bil seni

Mār u kejdüm mūnis olurlar saña
Ol ḫayālāt saña iksīr oldı hā

Ḫoş ḫayālden ṣabr-ı şīrīn ḥāṣıla
Ol ḫayālātdır ser ü reh vāṣıla

E 111a

Ol feraḥdır serdeki īmāndan
Nā-ümīdlik ża‘f-ı īmān-ı beden

Ṣabr īmāndan bulur başına ḫūd
[54]هـر کـه صـبرش نیسـت ایمـانش نشـد

Didi Peyġamber Ḥaḳ īmān virmedi
Aña kim ṭab‘ında ṣabra irmedi[55]

Ol ki görinür saña ‘ayniyle mār
Ġayrınıñ gözine görinür nigār

M 134a

Çün ḫayāl-i küfridir çeşmine hep
Dōst çeşminde ḫayāl-i şevḳ-ı Rab

Bir şaḫṣda bu iki mevcūddur
Gāh māhī gāh şest-i rūddur

Yarı mü’min yarı ḳāfirdir anıñ
Yarı ḥırṣ u yarı ṣābirdir anıñ[56]

Didi Allāhıñ *Feminküm mü’minün*
Ṣoñra *minküm kāfirun* dir *min ledün*[57]

---

[52] ṭavlandıran: ṭavlādan M., E.
[53] Mūm gibi erir: mūm erir gibi E., M.
[54] Çelebioğlu: “Sabır, îmân yüzünden baş tacı olur. Sabrı olmayanın îmânı da yoktur.” C. II. b. 606.
[55] Hadîs-i Şerîf: "Beş şeyi hafızanızda iyi tutun: îmâna nisbetle sabır, vücûddaki baş durumundadır. Sabrı olmayanın îmânı da yoktur.”
[56] Nīmi: yarı İ.
[57] *Kur’ân-ı Kerîm*, Teğâbün, 64/2: “O, sizi yaratandır, sizden kafir de vardır ve sizden mümin de vardır.”
Kur’ân-ı Kerîm, Kehf, 18/10: “O gençler mağaraya sığınmışlar ve ‘Rabbimiz! Bize katından rahmet gönder ve bize içinde bulunduğumuz durumdan bir çıkış yolu göster!’ demişlerdi.”

Şol öküz-veş kim anıñ nīmi siyāh
Nīm-i dīger aḳ ola gūyā ki māh

Nīme-i sūduñ görenler redd ider
Nīme-i beyżiñ görenler kedd ider

Çeşm-i iḫvānında Yūsufdur sütūr
Dīde-i Ya‘ḳūbda ol ‘ayn-ı ḥūr

Çeşm-i fer‘i bu ḫayālden gördi zişt
Çeşm-i aṣlı nā-bedīd ey ḫoş-sirişt

Yūsuf iḫvānı cemālinden nefūr
Līk Ya‘ḳūbuñ gözinde oldı ḥūr[58]

Çeşm-i ẓāhirdir o çeşmiñ sāyesi
Her ne gördiyse bu taḫvīl māyesi

Sen mekānī aṣlıñ oldı lā-mekān
Bağla bu dükkānı aç o bir dükān

Şeş cihāta ḳaçma kim zīr-i cihāt
Nerddir bu nerd kim māt itdi māt

Ehl-i zindānıñ vekīl-i ḳāḍī ḥużūrunda dest-i müflisden şikāyetleri

Nā’ib-i ḳāḍīye zindān ehli hep
İştikāya geldi bārū-yı edeb

İ 111b

Şimdi ḳāḍīye selāmımız götür
Merd-i dūnuñ ẓulmine virsün fütūr

Ḳalsa zindānda bu ādem müstemirr
Hem ekūl ü hem ḥarīṣ u hem mużırr

Her ṭa‘āmda ḥāżır o güyā mekes
Pek edebsiz da‘vet itmez hīç kes

Altmış ādem loḳması ‘indinde hīç
Ṣāğır olur yetişür dirseñ o pīç

[58] Beyit E. nüshasında derkenardır.

625 Loḳma ḳalmaz ehl-i zindāna hele
Nice yüz biñ ḥīle eylerlerse de

M 134b

Der-‘aḳab ḥāżır olur çün ejdehā
Ḥücceti bu ki *külū* didi Ḫudā[59]

E 111b

Böyle bir ḳaḥṭ-ı se-sālden dād dād
Sāye-i ḳāḍī hemān pāyende-bād

Yā bu zindāndan gider bu aç öküz
Yā vaḳıfdan bir vaẕīfe añа düz

Ḳāḍīden rāżī ẕekūr u hem inās̱
Dād ḳıl el-müsteġāsü’l-müsteġās̱

630 Gitdi ḳāḍīye vekīl-i nīk-i rā’y
Yek-bīn naḳl-i şikāyet itdi hāy

Ḳāḍī iḫżār eyledi zindāndan
Pes tefaḫḫuṣ itdi hep a‘yāndan

S̱ābit oldı ḳāḍī ‘indinde bütün
Her ne kim dindiyse ḥaḳḳında yekūn

Didi ḳāḍī git bu zindāndan ḥerīf
Var evinde kendi dīgiñ ḳıl naẕīf

Ḫānumānım didi iḥsānıñ seniñ
Gebr-veş Cennet bu zindānıñ seniñ

635 Nefy iderseñ sen beni zindāndan[60]
Açlıḳ ile ölürem noḳṣāndan

‘Ayn-ı Şeyṭān gibi didi yā selām
Rabbi enẓirni ilā yevmi’l-ḳıyām[61]

İsterem zindān içinde ben ṭuram[62]
Tā ki düşmen zādegānı öldürem

Kimde kim çoḳ ḳuvvet-i īmān ola
Yol azuġı kendide nānı ola

[59] *Kur’ân-ı Kerîm*: A‘raf, 7/31: “Ey Âdemoğulları! Her namaz kılacağınızda güzelce giyinin, yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez.”
[60] Nefy iderseñ: Ger sürersen E.
[61] *Kur’ân-ı Kerîm*: Hicr, 15/36: “Şeytan dedi: Ey Rabbim! İnsanlığın dirileceği güne kadar bana mühlet ver.”
[62] ṭuram: duram E.

Aluram ben gāh mekr u gāh dīv
Ṣoñra pīşmānlıḳla eylerler ġirīv

Gāh dervīşlikle ḳorḳar aġlarım
Gāh zülf ü ḫāl ile göz bağlarım

Ḳūt-ı zindānī bu zindānda pek az
Olsa da za‘mumca ḫāṣıl bī-niyāz

Hep namāz u ṣavm u ‘acz ü iftiḳār
Ḳūt-ı ẕevḳ içün olur leyl ü nehār[63]

بـــا خـــدا رفـــتم از آن دیـــو عـــدو
مرتبـــــاهی کشـــــتم از طغیـــــان او[64]

İ 112a

Bir köpekdir yüz biñe gider revān
Kim gider aña olur ol bī-gümān

M 135a

Her ne serd itdiyse bil ki anda o
Zīr-i pōstda gizlidir dīv-i ‘adū

Ṣūreten girmez maḥallīdir ḫayāl
Tā ḫayālinde vire saña vebāl

Gāh fürce geh dükān endīşesi
‘İlm ü gāhī ḫānumān endīşesi

Sen hemān lā-ḥavl-ḫˇān ol ol zamān
Yalıñuz dille degül bel ‘ayn-ı cān

Müflis ḳıṣṣasınıñ tetimmesi

E 112a

Didi ḳāḍī müflis içün beyyine
Didi şāhid ehl-i zindāndır yine

Didi anlar müttehimler oldı çün
Hem ḳaçar senden ḳan aġlarlar bütün

Anlar isterler ki senden ḳurtula
Bu ġaraż ile şehādet bir pula

[63] ḳūt-ı ẕevḳ: ḳūt u rızḳ İ.
[64] Çelebioğlu: Onun şerrinden Hakk’a sığınırım. Ah, onun azgınlığı yoldakilere tehlikedir. C. 2, b. 643.

Cümle ehl-i maḥkeme didi ki biz
Fals u idbāra şehādet eyleriz

Kime ṣordı ise ḳāḍī ḥālini
Didiler müflis anıñ icmālini

Didi ḳāḍī kim ṭolansın cümle fāş
Şehriñ eṭrāfını ki müflis ḳalāş

Kūy-be-kūy ḳılsun münādīler nidā
Ṭabl-ı iflāsı urulsun tā verā

Kimse nasye ṣatmasun aṣla aña
Bir çekirdek virmesünler ḳarż hā

Kim anıñla gelse da‘vāya bāña
Anı zindāna ḳomam olmaz revā

Ṣābit ‘indimde ki bu müflis yaḳīn
Naḳd ü eṣvābı daḫı yoḳ müstebīn

Ādemiye ḥabs-i dünyā bu hemān
Ki ola iflāsı iṣbāt u beyān

Eyledi İblīs iflāsına Ḥaḳ
Bu nidā Ḳur‘ān içinde ḳaç varaḳ

Ki o ḳalbdır müflis ü hem sözi bed
Siz aña uymañ idiñ ḳavlini red

Ger uyarsañ hep żarardır ‘āide
Kendi müflis olmaz andan fā’ide

M 135b

Şu‘lelendi fitne ḥāżır oldılar
Bir ḥaṭab-keş Kürd devesin buldılar

Eyledi bī-çāre Kürd feryād çoḳ
Hem mü’ekkillere virdi çoḳ ḥuḳūḳ

Aldılar nāḳayı bir ḳuşluḳ zamān
Şāma dek hem Kürd ider idi fiġān

İ 112b

Üştüre bindi o nā-pāk-i cihān
Ardı ṣıra ṣāḥib-i üştür revān

Sū-be-sū her bir maḥalli gezdiler
Tā ki ehl-i şehr anı hep sezdiler

Cümle bāzārı vü ḥammāmı bütün
Göre tā ki şeklini cümle ‘uyūn

On münādī hep bülend-āvāz ile
Türk ü Rūm ü Kürd ü Tāzī hep bile[65]

Nesnesi yoḳ hīç müflisdir bu hā
Kim vire bir pul buña ḳārżen hebā[66]

Ẓāhir ü bāṭında yoḳdur ḥabbesi
Müflis ü ḳalb u deġā yāġ dabbesi

E 112b

Ṣaḳınıñ anıñla ṣoḥbet itmeyin
‘Aḳdi muḥkem itmeyince gitmeyin

Kim getürse ḥükme bu pejmürdeyi
Ben ḳomam zindāna böyle mürdeyi

Vaḳti ḫoşdur boġazı ġāyet geniş
Ṣevbi pāre pāre yoḳ arġaç arış

Mekr ile giyseydi bir ḫoş cāmeyi
‘Āriyetdir aldadır o ‘āmmeyi

Tā ḥakīm aġzında çün ḥarf-i ḥükm
‘Āriyet bir ḥulledir ki bī-ilm

Gerçi ḫırsız giydi a‘lā ḥulleyi
Girse ele seyr idersin şülleyi

Aḫşam üsti indi üştürden pelīd
Kürd didi ki menzilim ġāyet ba‘īd

Bindiñ erkenden benim sen nāḳama
Arpasız kehsiz raḥm ḳıl fāḳama

Didi şimdi n’işlemek lāzım ‘aceb
Yoḳ mı ‘aḳlıñ ḫānesinde hīç ṭarab

[65] Türk ü Rūm u Kürd: Türk ü Kürd ü Rūm E.
[66] Kim vire: Virmeyin E.

Çarḫa bindi ṭabl-ı iflāsım sesi
Güş ḳıldı anı şehriñ aḫresi

M 136a

Ḫām ṭama‘dan ḳulaġıñ ṭolmış meger
Vāḳı‘a eyler ṭama‘ her kūr ü ker

Ṭaş u ṭopraḳ güş ḳıldı hep ‘ayān
Müflis oldı müflis oldı ḳaltabān

Üştürīye söylediler tābe-şeb
Ḳulaġı olmış ṭama‘dan ker ‘aceb

685 Var ḳulaġında gözinde mühr-i Ḥaḳ
Ṣavt u ṣūretden ḥicābda ḳılma daḳ

Ol irişdirür ne isterse göze
Hem cemāl ü hem ne ‘ārıżdır yüze

Ol irişdirür ne isterse sem‘ine
Hem semā‘ u hem beşāret cem‘ine

Var vücūduñ līk ġāfilsin hemān
Vaḳt-i ḥācetde Ḫudā ider ‘ayān

İ 113a

Kevn pür-çāre vü sen bī-çāresin
Revzen açmayınca Ḫaḳḳ āvāresin

690 Didi Peyġamber ki rabb-i Ẕü’l-Celāl
Ḫalḳ ider her derde dermān fi’l-miṣāl[67]

Līk dermāndan göremezsin eṣer
İẕn-i Bārīsiz o derde al ḫaber

Lā-mekāna çeşmiñi ey çāre-cū
Küşte çeşmi gibi sūy-ı cāna ḳo

Çün cihetsiz bu cihān itdi ẓuhūr
Oldı bī-cālıḳ cihāna cāy-ı sūr

Yine hestden nīstīye eyler rücū‘
Ṭālib-i Mevlā iseñ ger bā-ḫuşū‘

[67] Hadîs-i Şerîf: “Allah, vermiş olduğu her derdin muhakkak şifâsını da vermiştir.”

E 113a

Ürkme andan cāy-ı daḫliñdir ‘adem
Cāy-ı daḫliñ bu vücūddur bīş ü kem[68]

Ṣun‘-ı Ḥaḳḳıñ kārgāhıdır ‘adem[69]
Hep mu‘aṭṭal hest cihānında ‘adem

Diñle benden sözleri kim pek daḳīḳ
Ki saña raḥm ide bāri ol refīḳ

Hem du‘ā senden icābet senden āh
Eymeni senden mehābet senden āh

Ger ḫaṭā itdimse ıṣlāḥ eyle sen
Muṣliḥisin her sözüñ sulṭān-ı men

Kīmyādārsın ki tebdīl eylediñ
Cūy-ı ḫūnı sen ki hep Nīl eylediñ

Kāruñ oldı böylece mīnā-gerī
Böyle iksīrlerdir esrārıñ feri

M 136b

Bir birine urduñ āb u ḫāki sen
Āb u gilden Ādem itdiñ naḳş-ı ten

Nisbe virdiñ hem de çift ü ḫāl ü ‘am
Yüz biñ endīşe ile şādī vü ġam

Ṣoñra ba‘żısına virdiñ sen rehā
Her ġam u şādīden itdiñ sen cüdā

Ṭab‘ı peyvendinden itdiñ sen ḫalāṣ
Çirkin oldı gözine her ḫūb u ḫāṣ

Her ne kim maḥsūsdur redd eyler o
Her ki nā-peydā aña mesned ḳamu

‘Aşḳı peydā oldı ma‘şūḳı nihān
Yār-i ḫāric fitnesidir bī-gümān

Ṣūrete terk eyle ‘aşḳı ey ferīd
Ṣūrete yoḳdı hemān ol sen vaḥīd

[68] Mısra: – İ. ve – M.
[69] Mısra: – İ. ve – M.

Yoḳdur ol ma‘şūḳuñ aṣlā ṣūreti
Bu cihān isterse olsun Cenneti

Ol ki sen ‘āşıḳ idiñ bir ṣūrete
Cānı çıḳsa meyliñ olmaz vuṣlata

Ṣūrete bir cān içün geldi ġınā
Vār ara ma‘şūḳ kimdir ‘āşıḳa

Ol ki maḥsūs idi ma‘şūḳ olsa o
‘Āşıḳ idiñ kimde ḥis var ise hū

İ 113b

‘Aşḳı efzūn eyleyen çünki vefā
Ṣūret olmaḳda diger gün yoḳ ṣafā

Urdı dīvāra çü şemsiñ pertevi
‘Āriyet bir parlayışdır ma‘nevī

Kerpice göñlin ne virdiñ ey selīm
Var ṭaleb ḳıl aṣlı kim ola muḳīm

Ey ki sen hem ‘aḳlıña ‘āşıḳ iseñ
Kendiñi ṣūret-perestlerde bilen

Pertev-i ‘aḳlıñ urur ḥis üzre o
‘Āriyet bil anı yaldızdır ḳamu

E 113b

Çünki yaldızdır beşerde ḫūbluk
Pīr-i ḫar olur gider maḥbūbluk

Ol melek-veş idi oldı şimdi dīv
Ol melāḥat ‘āriyetdir ey ḫıdīv

Endek endek gidiserdir ol cemāl
Endek endek ḫuşk olur her bir nihāl

M 137a

Gel *nu‘ammirhü nünekkishü* oḳu[70]
Ḳalbi iste virme dil ‘aẕme ḳamu

Ki cemāl-i dil cemāl-i bāḳīdir
Devleti āb-ı ḥayātdan sāḳīdir

[70] *Kur’ân-ı Kerîm*, Yâ-Sîn, 36/68: “Kime uzun ömür verirsek onu yaratılış çizgisinde tersine çevririz. Hiç düşünmezler mi!”

Hem odur şu hem de sāḳī hem de mest
Her iki bir oldı senlik oldı best[71]

Ol biri sen bilmediñ olmaz ḳıyās
Ḳulluḳ eyle herze yime nā-sipās

Kūr ṣaġır iden degil ma‘nā hele
Ādemi ‘āṣıḳ ide naḳṣa ele

Kūre ḳısmetdir ḫayāl-i cān-fezā
Göz naṣībidir ḫayālāt-ı fenā

Ḫarf-i Ḳur‘ān ma‘deni a‘mā vü kūr
Merkebi görmez ider pālāna zūr

Kūr degilsin çünki ḫar ardınca git
Nice bir pālān-perestlik ey yigit

Ḫar yaḳın geldi ise pālān seniñ
Etmegi bulduñsa ḳorḳma cān seniñ

Püşt-i ḫar dükkān u māldir meksebe
Dürr-i ḳalbiñ māyedir yüz ḳālıba

Merkebe çıplaḳ biñ ey ebu’l-fuḍūl
Biñdi çıplaḳ merkebe z̲āt-ı Resūl

‘Āriyet ṣūret hemān ma‘nā seniñ
Nisbet üzre şādī vü sevdā seniñ[72]

Ma‘nī o olur ki ala o seni
Terk idersin cümleten nakş u teni[73]

چون پیامبر برنشست خر را مرا
هم سفر کردست ایشان ماشیا[74]

Mīḫda baġludur ḫar-ı nefsiñ oġul
Kār u bārdan nice yer itmek nükūl

[71] iki: üç E.
[72] Beyit: – E.; M. nüshasında farklı yerlerdedir.
[73] Beyit: – E.; M. nüshasında farklı yerlerdedir.
[74] Çelebioğlu: Hem haberde geldi ki: Hz. Peygamber -aleyhisselam- çıplak hayvana bindi ve denildi ki: “Yürüyerek de gitti.” C. 2, b. 735; Hadîs-i Şerîf: Câbir b. Semüre anlatıyor: “Peygamber’e, eğersiz bir at getirildi. İbn'üd-Dahdâh’ın cenazesinden döndüğü sırada ona bindi. Biz de etrafında yürüyorduk”.

İ 114a

Ṣabr u şükrüñ yükini çekmek gerek
Yigirmi otuz yıllar olsa bu emek[75]

Bir günehkār vizr-i ġayrı çekmedi[76]
Hīç kimse ekmedikçe biçmedi

Ḫām ṭama‘dır ḫām iken anı yime
Ḫām yimek ‘illet getürür ādeme

Ansızın buldı fülān dirseñ ki genc
Ben de öyle isterem bī-kedd ü renc

M 137b

Baḫt işidir hem o da nādir olur
Kesb lāzım tā ki ten ḳādir olur

Kesb itmek gence hem māni‘ degil
Kārdan i‘rāż rence muttaṣıl

Olmayasın tā giriftār-ı eger
Ya‘ni bunı yā anı idem meger

E 114a

Ki “eger” lafẓında şāh-ı Enbiyā
Men‘ idüp didi münāfıḳdır o hā[77]

Ol münāfıḳ bu söz ile ölse hem
Ḥasretiñ ġayrı irişmez aña ġam

Meşel

Ol ġarīb ki ev arardı bā-şitāb
Aldı bir dōstı eve ammā ḫarāb

Dedi saḳfı olsa bu beytiñ güzel
Dir idim yanımda mesken eyle gel

Hem ‘ayāliñ daḫı eylerdi maḳarr
Ortada bir ḥücre olsaydı eger

Didi ḥaḳḳā dōst yanı a‘lā velī
Olsa oturmaġa bir yer müncelī

[75] yıllar olsa: yüz yıl olsa E.
[76] bir: hīç E.
[77] Hadîs-i Şerîf: “Kuvvetli mü'min, zayıf mü'minden daha hayırlı ve Allah yanında daha sevimlidir. Her şeyde bir hayır vardır. Sana faydası olan şeye karşı haris ol. Allah’ın yardımına sığın. Acze düşme. Başına herhangi bir şey geldiği zaman: Eğer şöyle hareket etseydim, şöyle şöyle olurdu, deme. Fakat: Allah'ın takdiri! Allah dilediğini yapar, de. Zîrâ, “eğer” diye şartlı ve şüpheli konuşmak, şeytânın başarısına yol açar”.

Cümle ‘ālem ṭālib-i ḫoşdur hemān
Ḫoş tezvīrden olur āteş-feşān

Ṭālib-i zerdir bütün pīr ü civān
Līk bilmez ḳalbı ḫālisden ciḫān[78]

Ḳalba bir pertev urup gör ḫālişi
Bī-mehek ẓann eyle alma şāḫışı[79]

Var ise sende mehek ḳıl intiḫāb
Yoḫsa bir dānā yanında ḳıl şitāb

Cān meyānında saña lāzım mehek
Yoġısa çıḳma yola çekme emek

Ṣavt-ı ġūlān dōst sesi olur saña[80]
Dōst ammā ceẕb ider sūy-ı fenā

Çaġırur ki hāy ehl-i kārvān
Baña gelin işte rāh işte nişān

Adlu adınca çaġırur her birin
Yoḳ idince tāciriñ ḥāli yirin

Çün icābet ide görür gürg ü şīr
‘Ömr żāyi‘ rāhı dūr u rūzı dīr

Ḥaḳḳı ẕikr it ġūl āvāzını yaḳ
Nergis çeşmiñ bu kerkesden ıraḳ

Ne dimekdir bāng-ı ġūl söyle baña
İsterem māl isterem cāh irtiḳā[81]

İ 114b, M 138a

Gel derūnından bu bed āvāzı kes
Keşf olur esrār-ı Ḫaḳ ey bü’l-heves

Ṣubḥ-ı rāstı kāẕibinden añla bil
Reng-i meyden reng-i kāsı farḳ ḳıl

Heft reng görmişlerinden ol şehā
Ṣabr ider peydā nice gözler saña

[78] – İ., – M.
[79] alma: anı İ.
[80] saña: baña E.
[81] – İ.

Reng görirsin ki bu renglerden biri
Ṭaş yerine seyr idersin gevheri

Gevherī ne belki deryāsın hemāñ
Āfitāb-ı çarḫ-peymāsın hemān

E 114b

Fi‘l-ken hep kārgehdedir nihān
Kārgāhā var görirsin hep ‘ayān

Fi‘l çün fi‘l-kene perde ura
Ol işiñ ḫāricini nice göre

Kārgāhı cāy idendir ‘āmili
Ḫāric olan bu mālik ġāfili

İmdi gel sen kārgāha ki ‘adem
Tā göresin ṣāni‘iñ ṣun‘uñ o dem

Kārgāhı cāy iden rūşen-dilān
Ḫāric olan kūrdür hep bī-gümān

Varlıġa yüz ṭutdı Fir‘avn-ı ‘anūd
Kārgehden oldı ol kūr ü kebūd

İstedi ki ide tebdīl-i ḳader
Tā ḳażāyı döndüre ide heder

Ḫīlekārıñ sebletine ol ḳażā
Rīş-ḫānd ile gülerdi dā’imā

Nice biñ ḳatl itdi ṭıfl-i bī-güneh
Ḫükm-i Ḥaḳḳı tā ki taġyīr ide veh

Tā ki Mūsā gelmeye bu ‘āleme
Girdi nā-ḥaḳ yire ẓulm ile deme

Dökdi ḳan ammā ki Mūsā ṭoġdı hā
Ḳahr-ı Fir‘avn içün āmāde şehā

Lā-yezāliñ kārgāhın görse ger
İḫtiyālinden ider idi ol ḥaẕer

Ḫānesinde ḥażret-i Mūsā mu‘āf
Ṭaşrada öldürdi eṭfāli güẕāf

M 138b

‘Aynı ṣāḥib-nefs-i ten-perver miṣāl
Kerkes atdı bayḳuşı itdi ḫayāl

Bu ‘adū vü ol ḥasūd düşmenlerin
Ol ḥasūda düşmeniñ tendir ḳarīn

O ki Fir‘avndır teni Mūsā aña
Ṭaşrada arar ki düşmen ḳanda yā

Ten serāya nefs oturmuş nāzenīn
Ḳapdı kerkes dīv eyler ḥayf u kīn

Māderin ḳatl iden şaḫṣa bir kimseniñ melāmeti[82]

İ 115a

Ḫışm ile öldürdi bir kes māderin
Muşt ile ḫançerle ḫāk itdi yerin

Biri didi aña ey bed-gū herī’
Ḫāṭıra gelmez mi ḥaḳḳ-ı māderī

Söyle niçün māderi ḳatle sebeb
N’işlediydi saña ey bed-ḫū ‘aceb

Didi bir iş itdi kim ‘ārdır aña
Ḳatl itdim ḫāk settārdır aña

Didi var ol kimseyi öldür hemān
Didi öldürmeli her gün bir civān

E 115a

Anı kesmek ḫalḳı kesmekden ḥasen
Öldi o ḳurtıldı benden nice ten

İşte nefsiñdir o māder ey püser
Ki fesādı cümle eṭrāfa düşer

İşte öldür anı ki anıñ içün
Her ‘azīze ḳaṣd idersin gün-be-gün

Andan içün saña dünyā ṭar olur
Ḥaḳ ile ḫalḳ ile ceng ü zār olur

[82] Māderin: Māderini E.

Nefsi öldür ḳalmaz artuḳ i‘tiẕār
Düşmeniñ hīç kimse yoḳ deyyārdār

Şübhe itse bu sözüme bir kişi
Enbiyā vü evliyā ḥāli işi

Enbiyā öldürmedi mi nefsini
Tā niçün itdiler aña düşmeni

Ṭut ḳulaḳ ki söyleyem saña ṣavāb
Diñle bu işkāl ü şübheye cevāb

795 Kendü kendüye ‘adūdur münkirān
Kendüye zaḫm urmadır her ān u şān[83]

M 139a

Düşmen ol olur ki ḳaṣd-ı cān ide
Düşmen ol olmaz ki kendin kān ide[84]

Olmadı ḫuffāş ‘adū-yı āfitāb
Kendüye düşmen ki ḳalmış bā-ḥicāb

Tābiş-i ḫūrşīd anı eyler helāk
Şems andan ġam çeküp eyler mi bāk

Düşmen ol olur gele andan ‘aẕāb
La‘li görmeye anıñ hīç āfitāb

800 Kendüye māni‘ olur hep kāfirān
Göremezler pertev-i peyġamberān

Ki ḥicāb-ı çeşm-i ferzendān-ı ḫalḳ
Kūr ider kendi gözin āmān-ı ḫalḳ

Ol ġulām-ı Hindū-veş ki ansızın
Ṭarılup ḫˇāceye ḳatl itdi özin

Baş aşaġı atdı ṭamdan kendini
Tā ziyāna irgüre āḫendini(?)

Ger ṭabībe düşmen olursa ‘alīl
Ver edebi ṭıfl söġerse ḳalīl

[83] urmadır: urmada E.
[84] Beyit E. nüshasında derkenardır.

İ 115b

Āfitāba ḫışm iderse çercici
Ṣuya balıḳ ṭarılur ise içi

Sen naẓar ḳıl ḳanġısı eyler ziyān
Kim olur āḫir siyeh-rūz-ı cihān

Ḥaḳ seni ḫalḳ itdi ise zişt-rū
Zişt olduñ olma bārī zişt-ḫū

Fi'l-ḥaḳīḳa düşmen-ı cān oldılar[85]
Kendi 'aḳl u cānıñ anlar urdılar

Pāpūşuñ yoḳ gezme ṭaşlıḳda şaḳın
Zer-kemersin olma yabaya yaḳın

Sen ḥasūd dirsin filāndan kemterim[86]
Faḳrı müzdād itmededir aḫterim

E 115b

Başḳa noḳṣān başḳa 'aybdır bu ḥased
Belki cümle 'ayblardan daḫı bed

Kemteriyyetden idüp İblīs 'ār
Kendüye oldı mekān tā ḳa'r-ı nār

İstedi kim ola bālā ol ḥasūd
Ḳanda bālā belki i'dām-ı vücūd

Muṣṭafādan çün Ebū Cehl itdi 'ār
Ṭutdı bālā kendini ol bī-şi'ār

M 139b

Bü'l-Ḥakemken ismi Bū-Cehl oldı yā
Bu ḥasedden ehl nā-ehl oldı hā

Görmedim ben bu cihān içre hemān
Ḥüsn-i ḫulḳdan ġayrı ehliyyet 'ayān

Ol sebebden vasıṭādır enbiyā
Ẓāhir ola hep ḥasedler ser-be-pā

Kim ki o 'ār eyleye Ḥaḳdan müdām[87]
Aña hīç kimse ḥased itmez tamām

[85] E. nüshasında ilk mısra yanlış yazılmış ve kenara "şaḥḥ" olarak düzeltilmiştir.
[86] ḥasūd dirsin: ḥasūdsın ben E.
[87] kim ki o 'ār eyleye: her kimiñ ki 'ār ide E.

Ol kişi kim kendi-veş ẓann eyledi
Ol sebebdendir ḥased fenn eyledi

Çün muḳarrer oldı Peyġamber ulu
Hīç ḥased ḳalmaz ḳabūl olur hem o

Her devirde bir velī ḳā'im olur
Tā ḳıyāmet böylece dā'im olur

Her kimiñ ki ḫūyı nīkū ol ḫalāṣ[88]
Her kimiñ ki ḫūyı beddir o raṣāṣ

Pes imām-ı ḥayy u ḳā'im ol velī
İster evlād-ı 'Ömer ister 'Alī

Mehdī vü hādī odur ey ṭālibān
Hem nihāndır hem daḫı odur 'ayān

Nūr kendi 'aḳlı da Cibrīldir
Evliyā-yı sā'ire ḳandīldir

İşte bu ḳandīlden mişkātler
Nūra her bir rütbe tertīb eyle fer

Nūr-ı Ḥaḳḳıñ yedi yüzdür perdesi
Perdehā-yı nūrdur her ferdesi

İ 116a

Oldı her bir perde bir ḳavme maḳām
Perdeler ṣaf ṣaf netīce tā imām

Ṣaff-ı āḫirde olan ża'fı içün
Gözleri pīşini ṭāḳatden zebūn

Var ikinci ṣafda da ża'f-ı baṣar
Öñdekini o da görmez ḫayr u şer

Rūşenīlik ki ḥayāt-ı evvel o[89]
Renc-i cān u fitne-i her aḥvel o

Ġayb olur az az bu aḥvellik inan
Gec yedi yüz perdeyi ol yemm-nişān

[88] nīkū: iyü E.
[89] ḥayāt-ı evvel: ciḫāt-ı evvel İ., M.

Āteş ıṣlāḥ eyler āhen yā zeri
Yā nice ıṣlāḥ ider āb u teri

E 116a, M 140a

Sīb ü ābda ḫāmlıḳ vardır biraz
Āhen-āsā tābişi ḳılmaz niyāz

Lākin olur āhene şu‘le laṭīf
Tābişine ejdehālar da elīf

İşte ol āhen faḳīr ü çīlle-keş
Āteş içinde çekicle ola eş

Āteşe ḫācib olur bī-vāsıṭa
Āteş içine girer bī-rābıṭa

Āb u āb emṣāli pişmez bī-ḥicāb
Vāsıṭayla nāra ider intisāb

Vāsıṭa yā ṭancere yā tābadır
Ṣan ayaḳ kim yola dolaḳla girer

Arada olsa mekānı ol hevā
Çünki yana götürür āḫirde mā

Pes faḳīr oldı ki ol bī-vāsıṭa
Var vücūdunda şuā‘a rābıṭa

‘Ālemiñ gönli odur zīrā ki ten
Vāsıṭayla irişür bil anı sen

Ten ne bilür olmasa dil güft ü gū
Arama sen ten ne bilür cüst u cū

Pes naẓargāh-ı şu‘ā‘ āhen olur
Pes naẓārgāh-ı Ḫudā dil ten n’olur

Ba‘żı diller var velī bu ten gibi[90]
Ehl-i dil gönlinde o ma‘den gibi

Bu kelām ister nice şerḥ u miṣāl
Ḳorḳarım fehm-i ‘avām olur ḍalāl

[90] velī: yine E.

Tā bizim nīkūmızı bed itmeye
Bī-ḫūdīden söyledim redd itmeye

Egri pāye egri kefş a‘lā olur
Sā‘il içün dest-geh-i ber-pā olur

Ġulāmān-ı nev-ḫarīdeyi pādişāhıñ imtiḥān eylemesi

Bir melik iki ġulām aldı ucuz
İkisinden birisi añlardı söz

İ 116b

Buldı ‘āḳil anı hem şīrīn-cevāb
Dökilür dudaḳlarından şekker-āb

Ādemī zīr-i zebānda gizlidir
Perdedir cāna zebān hem izlidir

M 140b

Çünki aça perdeyi ḳalmaz sütūr
Ṣaḥn-ı ḫāne sırrı eyler hep ẓuhūr

Ḫānede buġday mı var cevher mi var
Genc-i zer mi yoḫsa ser-tā-pāsı mār

Yā ḫazīne var kenārında yılan
Çünki lāzım genc-i zerde pāsbān

Bī-te’emmül şöyle söz söylerdi o
Yüz te’emmülle dinen sözden iyü

Andan olur nūr-ı gevher tābnāk
Ḥaḳḳ u bāṭıl andan olur farḳ u pāk

E 116b

Dir idiñ ki bāṭını deryā bunuñ
Cümle deryā-yı güher gūyā bunuñ

Şāşı olduñ iki gördüñ ḳurṣ-ı māh
Bu su’āl gibi naẓarda iştibāh

Nūr-ı Ḳur‘ān farḳ ider bize bütün
Ẕerre ẕerre bāṭıl u ḥaḳḳı yekūn

Nūr-ı gevher çeşmimize olsa nūr
Hem su’āl bizden cevāb eyler ẓuhūr[91]

Rāst ḳıl çeşmiñde seyr it māh-tāb
Māh bir hem bir su’āl ile cevāb

[91] – İ.

Fikretiñi görme egri ṭoġrı baḳ
Oldur o gevher şu‘ā‘ı bī-nifāḳ

Göñliñe gele ḳulaḳdan her cevāb
Dir ki göz benden işit ey müsteṭāb

Güş dellāldır ki göz ehl-i viṣāl
Çeşm-ṣāḥib ḥāl ḳulaḳdır ehl-i ḳāl

İstimā‘-ı güşda tebdīl-i ṣıfāt
Var ‘ayān dīdede tebdīl-i ẕāt

Sözden olur ẕāta bir ‘ilm-i yaḳīn
Pişkin ol olma yaḳīnde sen mekīn

Yanmayınca bulmadıñ ‘ayne’l-yaḳīn
Bu yaḳīniñ ṭālibi āteş-mekīn

Güş nāfiẕ olıcaḳ dīde olur
Yoḫsa ḳal güş içre pīçīde olur

Bu söze yoḳdur nihāyet dön girü
Ol ġulāmana n’ider şāh-ı nikū

Pādişāh ġulāmānıñ birini
ṭaşra yollayup
āḫiriyle ḫalvetde su’āli

M 141a

Ol ġulāmcıġı ẕekālı bī-ḫalel
Gördi itdi āḫire īmā ki gel

Ciḳ didim taṣġīr degil raḥmetdir o
Ced dise oġlancıġım taḥḳīr mi bu

Çün ikinci geldi şāha ‘ayn-ı leş
Aġzı ḳoḳar diş siyeh ḳaṭrān-veş

İ 117a

Gerçi nā-ḫoş idi şeh güftārdan
Güft ü gū lāzım idi esrārdan

Didi bu şekl ile bu ḳoḳuyla sen
Dūr otur ammā ki itme vehm ü ẓan[92]

[92] dūr otur ammā ki: dūr oturgil līkin E.

875 Nāme vü riḳ‘aya sen ehl olmadıñ
Meclis ü buk‘aya sen ehl olmadıñ

İtmeyince ben dehānıña ‘ilāc
Sen ḥabīb ü ben ṭabīb-i her mizāc

Bir pireden nāşī yaḳmam bir kilim[93]
Lāyıḳ olmaz seni ḳomam ben saḳīm

E 117a

Böyle iken söyle bir iki meṣel
Tā göreyim ṣūret-i ‘aḳlıñ güzel

Ol zekīyi ṣavdı bir iş başına
Ya‘nī ḥammāma ki varup ḳaşına

880 Āḫirine didi peh ‘aḳlıñ güzel
Yüz ġulāmda bir çıḳar saña bedel

Ḫˇāce-tāşıñ didigi gibi degil
İftirā itmiş ḥasedle ol tegil

Didi ḫırsızdır o kec-reftārdır
Ḫayzdır nā-merddir murdārdır

Muttaṣıl dirdi oña ṭoġrı sözi
Sözi ṭoġrı hem daḫı ṭoġrı özi

Egri bilmem ol nikū-endīşi ben
Ki idem töhmet aña bir işi ben

885 Rāst-gūluḳdur nihādı ḫilḳati
Her ne dise aña dimem töhmeti

Ola ki görmiş ola bende ‘ayb
Ben göremem ben baña olur ġayb

Görse idi ‘aybını her kes eger
Kendini ıṣlāḥ ider çekmez żarar

Kendiden ġāfil olur ḫalḳ ey peder
Bundan içün āḫiri ta‘yīb ider

[93] yaḳmam: yaḳmaḳ E.

M 141b

Ben göremem kendi yüzüm ey ṣanem
Ben seni vü sen beni görmek kerem

Kendi yüzin gören ol kimse hemān
Nūr-ı ḫalḳāndan öte nūrı ʻayān

Ölse de ol gördigi bāḳī olur
Çünki dīdi dīd-i Ḫallāḳī olur

Nūr-ı ḥissi olmaz ol nūr ki ola
Kendi rūyuñ pīş-i rū maḥsūs bula

Didi söyle cümle ʻaybın şimdi sen
Ancılayın ki seniñ çün ḳıldı fen

Tā bilem ki sen baña ġam-ḫˇārsın
Kedḫudā-yı milket ü her kārsın

Didi ey şeh söyleyem ʻaybın saña
Gerçi benim ḫˇāce-tāşım ḥāliyā

İ 117b

ʻAybıdır mihr ü vefā insāniyet
ʻAybıdır ṣıdḳ u ṣafā vü ünsiyet

Kemter-i ʻaybıdır civānmerdlikle dād
Ol civānmerddir ki cān virmekle şād

Aña yüz biñ cān virseydi Ḫudā
Hep civānmerdlikde eylerdi fedā

Görseñ eger cāna baḫl eyler fütā
Sende bir cāna ġamıñ vardır şehā

Ṣu kenārında ṣu baḫl eyler aña
Kim ki ṣudan ola ol kūr u deġā[94]

E 117b

Didi Peyġamber ki her kim ki yaḳīn
Bile pādāşı ki kimdir yevm-i dīn

Birine on virilür anıñ cezā
Her zamān bir cūd-ı āḫirle vefā

[94] Kim ki ṣudan ola ol: Ṣudan ol ādem ola E.

Cümleniñ cūdın ‘ivażdan görmedir
Pes ‘ivaż görmek muḫālif sürmedir

Görmemek a‘vāżı baḫl oldı ‘aceb
Şād ider ġavvāṣı incü görse hep

Pes cihānda kimseler olmaz baḫīl
Çünki kimse oynamaz hīç bī-bedīl

Pes seḫā gözden gelür elden degil
Görmesi olan olur bīnā-yı dil

Hem daḫı ḫod-bīn degil bir ‘aybı bu
Kendi ‘aybın eylemekde cüst u cū

M 142a Kendi ‘aybın hem arar hem söyler o
Kendüye beddir bu eylikle ḳamu

Didi şeh midḫatde itdiñ sen riyā
Kendi medḥiñ olmaya ẓımnında tā

Şoñra ben eylersem anı imtiḥān
Sen ḥacīl olursın anda ol zamān

Ẓann-ı ḥasūddan refīḳiniñ ṭahāretine ve ṣıdḳ [ve] vefāsına ḳasem itmesi

Didi yok va’llāhi billāhi’l-‘aẓīm
Mālikü’l-mülk hem de Raḥman ü Raḥīm

Ol Ḫudā kim itdi irsāl-i enbiyā
Şanma ḥācet belki fażl-ı Kibriyā

Ol Ḫudāvenddir ki alçaḳ ḫākden
Yāredir çoḳ şeh-süvārān-ı ḥasen

Pāk-şān itdi mizāc-ı ḫākden
Ki geçürdi ilerü eflākden

Nār u nūrdan yüz çevirdi oldı ṣāf
Çünki oldur cümle-i envāra tāf

Şol senā berḳ ki ider ervāḥı nūr
Tā o nūr Ādemde ‘irfān u sürūr

Ol ki Ādemden geçüp Şīṯe ḳarār
Pes ẖalīfe ḳıldı Ādem ey nigār

İ 118a

Nūḥ ol gevherden oldı behredār
Baḥr-i cān içre o buldı dürr hezār

Cān-ı İbrāhīm o envārdan naṣīb
Aldı geçdi şu‘le-i nārı ‘aceb

Düşdi İsmā‘īl o nūruñ cūyına
Baş ḳodı tīġ-ı Ḫudānıñ sūyına

Cān-ı Dāvūd ol şuā‘dan oldı germ
Anıñ içün āhen oldı aña nerm

Hem Süleymān ki viṣāline raż‘ī‘
Dīvler oldı bende-i fermān muṭī‘

E 118a

Çün ḳażāya ḳoydı ol Ya‘ḳūb ser
Çeşmini ḳıldı güşād būy-ı püser

Āfitābı gördi Yūsuf māh-rū
Ḫˇāb ta‘bīriyle bīdār oldı o

Dest-i Mūsādan içüb ābı ‘aṣā
Milket-i Fir‘avnı ḳıldı yek ġıdā[95]

M 142b

‘Īsī-i Meryem çü buldı nerdümān
Künbed-i çārümde ol itdi mekān

Çün Muḥammed buldı çoḳ mülk ü na‘īm
Ḳurṣ u māhı eyledi ol dem dü nīm

Çün Ebū Bekr āyet-i tevfīḳdir
Öyle şāha ṣāḥib ü Ṣıddīḳdir

Çün ‘Ömer şeydā-yı ol ma‘şūḳdur
Dilde Ḥaḳḳ u bāṭılı Fārūḳdur

Çünki ‘Oṣmān ol ‘ayāna oldı ‘ayn
Nūr-ı fā’iż oldı hem Ẕinnūreyn

[95] yek ġıdā: hep hebā E. M.

Oldı rūyından ‘Alī çün dür-feşān
Oldı cān serḥaddine şīr-i jiyān

Hem Cüneyd cündinden itdi çün meded
Oldı efzūn-ı maḳām bīrūn-ı ‘ad

Bāyezīd itdi mezīdine şitāb
Oldı ḳuṭbü’l-‘ārifīn dīv ḫıṭāb

Çünki Kerḫī Kerḫine oldı ḥares
‘Aşḳ ḫalīfi oldı Rabbānī nefes

İbn-i Edhem sürdi merkeb ol yola
Oldı şāhenşāh hep ṣaġ u ṣola

Hem Şaḳīḳ rāh-ı ‘amīḳıñ şaḳḳını
Rāy-ı ḫūrşīd buldı oldı eymenī

Nice yüz biñ pādişāhlar var nihān
Ser-firāz olmış o cānibden hemāñ

Reşk-i Ḥaḳdan nāşī gizli nāmları
Her gedā aġzında olmasun yeri

Nūr-ı ḥaḳḳı hem ḥaḳ-ı nūrāniyān
Ki olar ol baḥr içinde māhiyān

Baḥr-i cān u cān-ı yemm dirsem aña
Lāyıḳ olmaz nām-ı nev ister şehā

İ 118b

Bu vü anıñ olan o ḥaḳḳı içün
Maġzlar nisbet aña pōstdur bütün

Ḫˇāce-tāş u yārimiñ vaṣfı hemān
Yüz ziyāde itdigimden ol beyān

Bildigim budur anıñ vaṣfında hep
Sen inanmazsañ ne diyem ben ‘aceb

Şeh didi kim söyle andan sen baña
Nicedir ḫalḳ ile o ṣoḥbet fezā

M 143a

Sende ne var hem ne ḥāṣıl eylediñ
Baḥr içinde sen ne incü peyledin

E 118b

Mevt güni ḥissiñ o dem bāṭıl olur
Nūr-ı cānıñ varsa yār-i dil olur

Çeşmiñi merḳadda ṭopraḳ ekl ider
Dār odur ki gūrına meş‘al gider

Ol zamān ki dest ü pādan ayrılur
Perr ü bāliñ var ise cān ḳayrılur

Ol zamān ki rūḥ-ı ḥayvānī gide
Cān-ı bāḳī bul ki tā benlik gide

Şarṭ-ı *men cā bi’l-ḥasen* fi‘li degil[96]
Ol ḥasenle ḥażrete gitmeli dil

Var ise bir cevheri yoḫsa çü ḫar
Bu ‘arażlar fānīdir nice gider

Bu ‘arażlar ki namāz u rūzedir
Baḥṣ-i lāyebḳā zamāneynde bu ser

Ḳābil-i naḳl olmadı a‘rāż hīç
Līk cevherle olur emrāż hīç

Tā mübeddel olmadıḳça cevhere
Ḥimye gibidir ki dā’ī gidere

Her ‘araż perhīz ile cevher olur
Ḥimyeden efvāh şīrīnter olur

Sen ekersin ṭopraḳ olur sünbüle
Ḳıl ‘ilācı mūyı eyler silsile[97]

Ol nikāḥ-ı zen ‘arażdır fānīdir
Cevher-i ferzend olur bürhānīdir

At deveyi çift itmekdir ‘araż
Ṭay ẓuhūrıdır velī andan ġaraż

Oldı bostān dikme daḫı hem ‘araż
Cevher-i bostānı almaḳdır ġaraż

[96] *Kur’ân-ı Kerîm*, En‘am, 6/160: “Kim iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır; kim de kötülükle gelirse o sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar.”
[97] eyler: ider E.

960 Kīmyāgerlik ‘arażdır ey fütā
Andaki cevher ġarażdır ey fütā

Mısḳale urmaḳ ‘arażdır evvelā
Bu ‘arażdan çıḳdı cevher bā-ṣafā

Pes dime ki eyledim ben çoḳ ‘amel
Ürkme göster baña ol a‘rāżı gel

İtdiğiñ evṣāf ‘arażdur epsem ol
Ẓıll-ı büz ḳurbānlıġa olmaz ḳabūl

İ 119a, M 143b

Didi şāhā ye’s-i ‘aḳl ancaḳ bu hā
Kim buyurduñ yoḳ naḳl a‘rāża hā

965 Ye’s bendedir hemān ey pādişāh
Ki ‘araż gidince hep olur tebāh

Olmayaydı naḳl ü ḥaşr a‘rāża ger
Bāṭıl olur fi‘l ü ḳavl mātez̲er

Bu ‘arażlar naḳl olur bir başḳa levn
Ḥaşr her fānī olur bir başḳa kevn

Lāyıḳınca her şey’iñ naḳli hemān
Süriye lāyıḳ sürici her zamān

E 119a

Her ‘araż maḥşerde bir ṣūretledir
Her biriniñ ṣūreti nevbetledir

970 Kendiñe baḳ ki degil misin ‘araż
Çift z̲evḳi çiftde hem vardır ġaraż

Baḳ ḳuṣūr u ḫāne vü kāşāneye
Beñzer ol mi‘mārdan efsāneye

Ol filān beyti ki ḫoş gördük ‘aceb
Ṣoffa vü saḳf u deri mevzūn hep

Çün mühendisden o fikr oldı ‘araż
Geldi ālāt hem sütūn ẓāhir ġaraż

Māye vü aṣlı nedir her ṣan‘atıñ
Hep ḫayāl ü hep ‘arażdır fikretiñ

975 Baḳ sen eczā-yı cihāna bī-ġaraż
Ḥāṣıl olmaz anda şey illā ‘araż

Āḫir a‘mālıñ evvel fikr olan
Bünye-i ‘ālemde böyle bī-gümān

Mīveyi sen fikr idersin evvelā
Ẓāhir olur o ‘amelde s̱āniyā

Çün aġacı dikdiñ itdiñ sen ‘amel
Āḫirinde ḫarf-i evveldir ‘amel

Gerçi şāḫ u berk ü bīḫı evvelā
Cümlesi mīve içündür bī-merā

980 Pes ki şol sır maġz olur eflāk aña
Geldi āḫir dindi hem Levlāk aña

Naḳl-i a‘rāż oldı bu baḥs̱ ü maḳāl
Naḳl-i a‘rāż oldı bu şīr ü şegāl

Hep ‘araż idi bu ‘ālem evvelā
İşte bu ma‘nāda geldi *hel etā*[98]

M 144a

Bu ‘arażlar hep ṣuverden ṭoġdılar
Bu ṣuverde hep fikirden ṭoġdılar

‘Aḳl-ı küllden bu cihān bir fikr ü fer
‘Aḳl şehdir elçilerdir hep ṣuver

985 ‘Ālem-i evvel ki dār-ı imtiḥān
‘Ālem-i s̱ānī cezā içün hemān

Bir cināyet eylese şāhā köleñ
Ol ‘araż zencīr ü zindān u ḫazen

İ 119b

Eylese şāyeste ḫıdmet bir ḳuluñ
Ol ‘araż tezyīn ider ṣaġıñ ṣoluñ

Bu ‘araż cevher hemān beyżayla ṭayr
Bundan o andan bu ṭoġar eyle seyr

[98] *Kur’ân-ı Kerîm*, İnsân, 76/1: “Gerçek şu ki, insanın yaratılış tarihinde onun henüz anılan bir şey olmadığı bir dönem gelip geçmiştir.”

Didi şāhenşeh ṭutalım bu murād
Sendeki a‘rāżda yoḳ bir reşād

Didi gizler anı ‘aḳl pür-edeb
Bu cihānı ġayb idince feyż-i Rab

Ẓāhir olsa cümle eşkāl-i fikir
Küfr ü īmān olmaz illā bir ẕikir

E 119b

Hep ‘ayān olurdı ġayb olmazdı hem
Küfr ü dīniñ naḳşı alnında o dem

Bütger ü büt olmaz idi dünyede[99]
Kimde ḥadd var idi ol tesḫer ide

Pes ḳıyāmet işte bu dünyā idi
Yā ḳıyāmetde ḫaṭā var kim didi

Didi şeh setr itdi Ḥaḳ zecr ü ṣevāb
Līk ‘āmdan olmadı ḥāṣa niḳāb

Beglerimden birini ḳılsam ḫaṭīr
Ṣaḳlarım beglerden illā ki vezīr

Ḥaḳ baña gösterdi pes pādāş u kār
Her ‘amel ṣūretlerinde ṣad hezār

Sen nişān vir baña ben bilem tamām
Māhtābı gizlemez benden ġamām

Didi sözümden benim maḳṣūd ne
Sen bilesin çünki ol mevrūd ne

Didi şeh iẓhār-ı ‘ālem ḥikmeti
Bilinen ola ‘ayānen nisbeti

Ol ki bildi ṣoñra iẓhār itmedi
Renc ü derdle ‘ālemi incitmedi

M 144b

Bir zamān ‘āṭıl oturmaḳdır ‘abeṣ
Nīk ü bed senden semīn yāḫud ki ġaṣṣ

[99] bütger ü büt: büt ü bütger E.

Bu taḳāżālar anıñçündür hemān
Ol mü’ekkil tā ola sırrıñ ‘ayān

Pes elembe sākin olmaz hīç teni
Rişte çekdikçe żamīriñ ey seni

Tasañ oldı ol keşişden bir nişān
Saña bī-kārlıḳ olur iz‘āc-ı cān

Bu cihān u ol cihān ṣāḥib-veled
Māderi esbāb veled āṣār-ı bed

Çün eṣer ṭoġdı o da oldı sebeb
Tā ṭoġar andan eṣerler pek ‘aceb

Bu sebebler nesl-ber-nesl oldı līk
Göz gerekdir pek münevver ola nīk

Şāh anıñla irdi bu cāya sözi
Bir nişān gördi yā görmedi özi

İ 120a

Şāh-ı ṭālib gördi ise dūr degil
Līk bize söylemek destūr degil

Çün ḥamāmdan geldi ol āḫir ġulām
Yanına çaġırdı ol şāh-ı hümām

Didi ṣıḥḥat-bād ni‘met ber-devām
Pek laṭīfsin pek ẓarīfsin ey ġulām

Ey dirīġā olmayaydı sende ḫū
Dir seniñ içün fülāndır işte o

Şād olurdı rūyını gören hemān
Seni görmek pādişāhlıḳ bī-gümān

E 120a

Didi remz it baña sen ey pādişāh
Benim içün ne didi ol dīn-i tebāh

Evvelā vaṣfıñ münāfıḳ didi merd
Ẓāhiren olur revā ma‘nāda derd

Ḫabṣ-i yāri çün işitdi şāhdan
Oldı hem deryā-yı ḫışmı mevc-zen

Aġzı köpürdi ḳızardı ol ġulām
Tā ki mevc-i hicvi başdan aştı tām

Ki dem-i evvelde yār idi baña
Kelb gibi ḳıtlıḳda keh-ḫˇār idi hā

Hicvini çaldıḳça dem dem çün ceres
Elin aġza ḳordı şeh dir idi bes

M 145a

Didi bildim seni andan bil hemān
Sende cān ḳoḳmış anıñ ḳoḳar dehān

Pes oṭur ey cānı ḳoḳmış sen ırāḳ
Ol emīrdir sen de me'mūr u vuṣāḳ

Bir ḥadīṣde geldi tesbīḥ-i riyā
Külḫanıñ yeşilligi veş ey keyā [100]

Sen de bil ki ṣūret-i ḫūb u nikū
Bir pula degmez ḫışāl-i bedle o

Olsa ṣūret nā-peẕīr ü hem ḥaḳīr
Ḫulḳı nikū ise olur ol emīn[101]

Ṣūret-i ẓāhir fenā oldı fenā
'Ālem-i ma'nādadır ancaḳ beḳā

Oynama naḳş-ı sebūnuñ 'aşḳına
Geç naḳışdan düş hemān ṣu şevḳına

Ṣūretin gördüñse ma'nā saña dūr
'Āḳil iseñ dürri al alma ḳuşūr

'Ālem içre bu ṣadef ḳālibleri
Baḥr-i cāndan gerçi ḥayydır her biri

Lākin olmaz her ṣadef içre güher
Aç gözin her birine baḳ bul dürer

Anda ne var bunda ne var iyü baḳ
Dürr-i yektā az bulınur bī-şiḳāḳ

[100] Hadîs-i Şerîf: beyitten "'Riya ile tesbih, külhanda biten yeşilliğe benzer' mealinde bir hadîs vardır. Bunu böyle bil ey ulu kişi." Hadîsin Arapça metni tesbît edilememiştir. Fürûzanfer ise bu beyte hiç yer vermemiştir.
[101] ḫulḳı nīkū ise: ḫulḳı iyü ise E.

Ṣūreten olur cebel şekl-i ʻaẓīm
La‘l-i nābıñ yüz biñinden de cesīm

İ 120b

Ṣūreten hem dest ü pā vü ṣaç ṣaḳal
Naḳş-ı çeşmiñ yüzi ḳadar fi’l-miṣāl

Līk bu mestūr degildir saña hem
Cümle a‘żādan dü çeşm olur ehemm

Bir fikirden ki derūna geldi hem
Yüz cihānı ser-nigūn eyler o dem

Çeşm-i sulṭān ṣūreten gerçi ki bir
Nice yüz biñ leşkere eyler emir

Böyle iken şekl-i sulṭān-ı ṣafī
Oldı maḥkūm-ı ḫayālāt-ı ḫafī

E 120b

Ḫalḳ-ı bī-pāyānı bir endīşeden
Seyl gibi eyler revāne pür-miḥen

Ḫalḳ ḳatında oldı ol endīşe ferd
Līk seyl gibi cihāna virdi derd

M 145b

Pes bilindi ḥāṣılı endīşeden
Ḳā’im ‘ālemde ṣanāyi‘ cümle fen

Ḫāneler köşkler şehrler cümlesi
Ovalar ṭaġlar nehirler cümlesi

Arż u deryā āfitāb u nüh felek
Zinde andan ṣanki deryādan simak

Yā niçün ‘indinde ey bī-‘aḳl u kūr
Ten Süleymān oldı endīşeñ çü mūr

Görinür gözine gerçi ṭaġ büzürg
Oldı endīşe ṣıçan kūh ise gürg

Gözine ‘ālem seniñ havl-i ʻaẓīm
Ebr u ra‘d u çarḫdandır sende bīm

Sen cihān-ı fikriyetden bī-ḫaber
Ṭaş gibi ġāfil emīnsin miṣl-i ḫar

Bir naḳışsın ʻaḳldan bī-behresin
Ādemī ḫūylı degil ḫar kürresin

Gölgeyi ādem ṣanursın cehlden
Ol cihetden şaḫṣ ʻindiñde dimen

Ṣabr ḳıl ol güne dek fikr ü ḫayāl
Açа bī-perde o demde perr ü bāl

Göresin ṭaġlar olurlar yüñ gibi
Yoḳ ola cümle zemīn-i ekṣibi

Ne semā ḳalur ne yıldız ne vücūd
Ḳalur ancaḳ vāḥid ü ḥayy u vedūd

Şübhe yā ṭoġrı olur yāḫud düruġ
Ṭoġrılıḳlar virdigi demde füruġ

Ġulām-ı ḫāṣṣa ittibāʻıñ ḥasedi

Bendesine luṭf ḳıldı pādişāh
Leşkerinden intiḥāben virdi cāh

Ḳırḳ emīr taʻyīni bir ḳaftān bahā
Yüz vezīr ʻöşrini bulmaz bir ʻaṭā

İ 121a

Bā-kemāl-i ṭāliʻ u iḳbāl ü baḫt
Ol Ayāz oldı vü şeh Maḥmūd-ı vaḳt

Gūyiyā bir ten ikisi bir aṣıl
Rūḥı şāhıñ rūḥı ile muttaṣıl

Tenden aḳdem ne ise iş anda var
Sen yeñi ḥādiṯ olandan ḳıl firār

M 146a

Aḫvel olmaz ʻārif işi rāst-gū
Evvel ekilene nāẓırdır hem o

Kimi buġday kimi arpa ekdiler
Dā'imā aña ider ol kes naẓar

E 121a

Leyl ḫublīdir ne ise ol ṭoġar
Hep ʻabeṣdir mekr ü ḥīle ḫudʻalar

Nice maḥẕūẕdur ḥayātından o cān
Ḥīle-i Ḥaḳḳı göre başda ‘ayān

Dām içinde dāmı var Ḥaḳḳıñ nihān
Ḳurtuluş yoḳ cānına ola revān

Dikse yā dökse nice toḫm-ı giyāh
Ẓāhir olur her ne ekdiyse İlāh

Toḫm ṣaçdıñ tāze evvel var iken
Fānīdir ṣānīsi evveldir biten

Toḫm-ı evvel kāmil ü hem münteḫab
Toḫm-ı ṣānī fāsid ü āvāre hep

Sen bıraḳ tedbīri dōstuñ ḳatına
Gerçi her tedbīr anıñ āyātına

İş aña varur ki Ḥaḳḳ a‘lā ider
Her ne ekdi ise āḫir ol biter

Her ne ekseñ anıñ içün ek hemān
Ey muḥibb sen dōst esīrisin ‘ayān

Varma nefs-i düzd ü fi‘li ṭarfına
Fi‘l-i Ḥaḳdan ġayrı hīçdir hem sine

Andan aḳdem ki ola çün yevm-i dīn
Ola sārıḳ mālik ‘indinde mehīn

Fenn ü tedbīr ile hep düzdīde kār
Rūz-ı maḥşer ide gerdinde ḳarār

Nice yüz biñ ‘aḳl itse ittifāḳ
Dām-ı Ḥaḳḳıñ ġayrı bir dām u tuzāḳ

Dām-ı Ḥaḳḳ elbet görinür pek ḳavī
Bād ile ḫas gibidir ey müttaḳī

Ger ṣorarsan fā’ide varlıḳda ne
Fā’ide var bu su’ālinde yine

Olmasaydı bu su’ālde fā’ide
Diñlemezdiñ olsa ol bī-‘ā’ide

Ger su’ālde var ise fā’ideler
Yā niçün bī-fā’ide dünyā-yı şer

İ 121b, M 146b

Bir cihetle bu cihān-ı bī-fā’ide
Başḳa yüzden oldı o pür-‘ā’ide

Saña yarar bana ger virmezse el
Saña varsa fā’ide eglenme gel

Ḥüsn-i Yūsuf ‘ālemīne fā’ide
Oldı iḫvāna velīkin zā’ide

Laḥn-ı Dāvūd herkese maḥbūb idi
Līk maḥrūma ṣadā-yı çūb idi

Āb-ı Nīl çün āb-ı ḫayvāndan füzūn
Münker [ü] maḥrūma līkin oldı ḫūn

Mü’mine geldi şehādetden ḥayāt
Oldı aṣḥāb-ı nifāḳ içün menāt

E 121b

Ḳanġı ni‘met var ki sen söyle bana
Olmaya bir ṭā’ife maḥrūm anā

Gāv u ḫar bulmaz şekerden fā’ide
Oldı her cān rızḳı dīger mā’ide

Ḳūtı oldı ise līkin ‘ārıżī
Pes naṣīḥat itmek aña rāyıżī

Şol marīż-āsā ki ṭīn virdi ṭabīb
Ẓann ider o kendüye ḳūt-ı ḥabīb

Ḳūt-ı aṣlīyi unutmuş ḫastedir
Ḳūt-ı ‘illet kendüye dil-bestedir

Nūşı terk itmiş de semm yir dā’imā
Ḳūt-ı ‘illet ṭatlı gelmiş pür-bahā

Ḳūt-ı aṣliyy-i beşer Ḥaḳ nūrıdır
Ḳūt-ı ḥayvān lāyıḳ olmaz şūrıdır

Līk bir ‘illet ki düşmüş göñle o
Rūz u şeb āb u gil ekli aña ḫū

Çehre ṣarı pāy gevşek dil sebük
Hem ġıdāsı *ve's-semā ẕāti'l ḥubuk* [102]

Ḫāṣkān-ı devletiñdir bu ġıdā
Bī-gelū bī-ālet anıñ ekli hā

Nūr-ı 'arşdan āfitābıñ me'keli
Dūd-ı ferşden dīv-i mebġuz heykeli

Şühedāya *yürzeḳūn* buyurdı Ḫaḳ[103]
Ol ġıdada ne dehen var ne ṭabaḳ

1095 Her muḥibden bir ġıdā vardır dile
Her 'ilimden bir ṣafā vardır dile

M 147a

Kāse-veşdir ādemīniñ ṣūreti
Ḥiss ider göz işbu ma'nādan ḳatı

Her liḳādan nev'-i dīger şey' yinür
Her ḳarīnden ṭarz-ı āḫir şey' dinür

Çünki yıldız yıldıza ola ḳarīn
Anlara lāyıḳ eṣer olur yaḳīn

Merd ü zen itse ḳırān ṭoġar püser
Seng ü āhenden ẓuhūr eyler şerer

İ 122a

1100 Ḫāk bārān ile eylerse ḳırān
Mīve vü sebze vü reyḥāndır 'ayān

Sebzevāt ile ḳırāndan ādemī
Ḥāṣıl olur bī-ġamı vü ḥürremi

Ḥürremi ile ḳırāndan cānımız
Ḫūblük īrāṣ ider iḥsānımız

Yimege ḳābil olur iḥsānımız
Çün teferrucdan gele bu kāmımız

Sürḫ-rūluḳ ḫūn ḳırānından olur
Ḫūn kim ḫūrşīd şānından olur

[102] *Kur'ân-ı Kerîm*, Zâriyât, 51/7-8: "Alanları ayrılmış yıldız kümeleri ile dolu göğe andolsun ki siz farklı inanç ve görüşler içindesiniz."
[103] *Kur'ân-ı Kerîm*, Âl-i İmrân, 3/169: "Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma! Bilâkis onlar diridirler; Allah'ın, lutuf ve kereminden kendilerine verdikleriyle sevinçli bir halde rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadırlar. Arkalarından gelecek ve henüz kendilerine katılmamış olan şehid kardeşlerine de hiçbir keder ve korku bulunmadığı müjdesinin sevincini duymaktadırlar." Âl-i İmrân: 169-170.

E 122a

Renkleriñ a‘lāsı sürḫ oldı hele
Ol daḫı iḥsān-ı ḫūrşīdden gele

Her zemīn kim aña nāẓırdır Züḫal
Şūredir olmaz ekin içün maḥall

Ḳuvveden fi‘le gelür bi’l-ittifāḳ
Dīv ḳırānı gibi bā-ehl-i nifāḳ

Bu ma‘ānīniñ yiri çerḫ-i nühüm
Cümle bī-ṭāḳ u ṭarem ṭāḳ u ṭarem

‘Ālem-i ḫalḳ ṭāremidir ‘āriyet
‘Ālem-i emr ṭāremidir māhiyet

Ṭāḳ u ṭāremden içün ḫ̆ār oldılar
‘İzz ümīdi ḫorlıġı ḫoş buldılar

Gelmediler oldıġım cāya benim
Ki o ‘izzde āfitāb-ı rūşenim

Zift gibi burcdan ṭoġar bu āfitāb
Ḫāric-i maşrıḳ bizim şemse me’āb

Maşrıḳ-ı z̲errātına nisbetledir
Ne ṭoġar ne ṭolınur z̲ātında sır

Biz ki pek girü ḳalan z̲errātıyız
Dü cihāna āfitāb āyātıyız

M 147b

Yine şems eṭrāfın eylerem ṭavāf
Ki şemsden buldı esbāb i’tilāf

Şemsdir esbāba zīrā muṭṭali‘
Her sebeb ḫublī hem oldı münḳaṭı‘[104]

Nice kerre eyledim ḳat‘-ı ümīd
Ḫalḳdan şemsden ki ṣanmañ bu ba‘īd

Sen inanma baña şemse ṣabr idem
Ṣudan eyler mi balıḳ aşlā ki rem

[104] hem oldı: hem anda E.

Nā-ümīd oldumsa da nevmīdlik
Āfitābıñ ‘ayn-ı ṣun‘ıdır didik

‘Ayn-ı ṣun‘ çün nefs-i ṣāni‘den gele
Hestden hestī gelür ancaḳ ele

Cümle hestī ol çerādan müftedā
Her Burāḳ u esb ü ḫar her çār-pā

Līk ḳōr at ḳaṣīli kūrāne yir[105]
Otlaġı görmez o reddir hem heder

İ 122b

Kim ki görmez gerdiş-i deryā-yı o
Her zamān nev ḳıbleye ṭutar o rū

Ṭatlı deryādan içer ol ṭuzlu ṣu
Kūr ider āḫir o ṣu bulmaz rufū

Baḥr dir ki ṣaġ eliñle iç beni
Tā açıla gözleriñ bil sen seni

Ṣaġ el oldı bu maḥalde ḥüsn-i ẓan
Ki bilür ḳandan gelür ḳubḥ u ḥasen

Nīzeger bilür seni ey nīze sen
Gāh ṭoġrı gāh iki ḳat çün resen

E 122b

Şems-i dīn ‘aşḳında nāḫınsız faḳīr
Yoḳsa ol kūri iderdik biz baṣīr

Ey żiyā’ü´l-Ḥaḳ Ḥüsāme’d-dīn tīẓ ol[106]
Ḥāsuduñ kūrligine bir dārū bul

Be’r-i sā‘a tūtiyā-yı Kibriyā
Māḫī-i ẓulem ẓulem revnaḳ-fezā

Öyle ki bir kūr göze ḳonsaydı o
Ẓulmet-i ṣad sāleden ḳalmazdı bū

Kūrlere eyle ‘ilāc illā ḥasūd
Ki ḥasedden saña ol eyler cüḥūd

[105] ḳaṣīli: ḫāṣılı E.
[106] żiyā’ü´l-Ḥaḳ: żiyā’ü’d-dīn İ.

Sen ḥasūdıña egerçi ben isem
Virme cānı ḳır o cānı dem-be-dem

M 148a

Ol ki ol oldı ḥasūd-ı āfītāb
İncidir anı vücūd-ı āfītāb

Bī-devā derd işte bu hem işte bu
Cāyı ḳa'r-ı çāh hem ġam işte bu

Nefy-i ḫūrşīd-i ezel itmişdir o
Maḳṣadı ḥāṣıl olur mı söyle hū[107]

Şāhīniñ vīrānede bayḳuşlara giriftār olması

Şāhīn oldur yine şāhına gide
Bāz-ı kūrdür ol ki rāhın ġayb ide

Yolı ġayb itdi düşüp vīrāneye
Düşdi vīrānede bayḳuş lāneye

Nūr idi nūr-ı żiyādan ser-te-ser
Līk a'mā itdi serheng-i ḳader

Gözine ṭopraḳ ṣaçup bozdı yolun
Cuġd-ı vīrān aldı hep ṣaġın ṣolun

Urdılar baş cümlesi baş bayḳuşa
Perr ü bālin yolalım dönsün mūşa

Düşdi cuġdān arasına velvele[108]
Cāyımız żabṭ idecek şāhīn hele

Ḫışm ile kelb-i maḥalle gibi hep
Düşdiler delḳ-ı ġarībe bī-edeb

Bāz dirdi baña lāyıḳ görmesin
Nice biñ vīrāne virem cuġda ben

Bunda ṭurmam eylemem aṣlā mekān
Cānib-i şehdir rücū'um bī-gümān

[107] – İ.
[108] cuġdān: cuġdlar E., M.

İ 123a

Kendiñiz öldürmeñ ey cuġdān ki ben
Bunda ḳalmam giderem sūy-ı vaṭan

Gözüñüzde bu ḫarāb-ābād cā
Sā‘id-i şehdir baña cāy-ı revā

Cuġd dir ki ḥīledir bāzıñ işi
Ḫānumān içinde ḳoymaz bir kişi

Gösterür ṭoḳluḳ size bu ḥīle-bāz
Cümle ehl-i ḥırṣdan beddir bu bāz

E 123a

Ṭīni pekmez diyü yir ol ḥırṣ ile
Hīç ḳonur mı dünbe āyā ḥırṣ ile

Şāh elinden şāhdan urmaḳda lāf
Biz selīmānlar yolın eyler ḫılāf

M 148b

Ḳuşcaġız ne cins-i şāh olur ‘aceb
‘Aḳlıñız var diñlemeñ çekmeñ ta‘ab

Cins-i şeh mi yoḥsa o cins-i vezīr
Yaḳışur mı bademī ḥelvāya sīr

‘Askeri ile arar şāh-ı ecel
Didigi hep mekr ü fendir hem ḥiyel[109]

Māl-i ḫulyādır ki itmezler ḳabūl
Lāf-ı ḫāmdır dām-ı tezvīrdir hem ol

Kim inanursa buña eblehdir o
Buża‘īf ḳuş lāyıḳ-ı şāh ola şū

Cuġd-ı ednā beynini alsa eger
Şāhdan bārī vü yardım ne gezer

Bāz didi bir tügüm olsa ziyān
Ḫāl-i cuġdistānı şāh eyler yaman

Cuġd nedir şāhīn baña ḳılsa ez̲ā
İncinüp bir ḥāl ile itse cefā[110]

[109] – İ.
[110] itse: eylese M.

Şāh ider ṣaḥrā vü ḳūhı tūde hep
Re’s-i bāz ile leb-ā-leb leb-be-leb

Ḥāfıẓım oldı ‘ināyet-i şehī
Ḳanda gitsem şāh ardımca rehī

Şāh göñlünde ḫayālimdir muḳīm
Fikretimsiz göñli sulṭānıñ saḳīm

Çün beni perrān ide şeh fi’l-ḫāl
Uçaram evc-i dile pertev miṣāl

Āfitāb u meh gibi seyrim benim
Āsumānıñ perdesin yırtar tenim

Fikretim her ‘aḳla virür rūşenā
Fıṭratımdan infiṭār her semā

Bāzım ammā bunda ḫayrāndır hümā
Cuġd kimdir ki ola sırr-āşinā

Şeh benimçün beste-i zindānları
Yüz biniñ āzād ider hem cānları

Bir nefes cuġdānla dem-sāz eyledi
Benden içün cuġdı hem bāz eyledi

Ḳutlu ol cuġd kim benim pervāzımı
Fehm ide var ise baḫtı rāzımı

İ 123b

İntisāb idiñ aña pür-nāz oluñ[111]
Gerçi bayḳuşsız velī şehbāz oluñ

M 149a

Öyle şaha her kim olursa ḥabīb
Ḳanda varsa olmaz aṣlā ol ġarīb

Her kime ki şāh ola derde devā
İñlese ney gibi olmaz bī-nevā

E 123b

Mālik-i mülküm degilem ṭabl-ı ḫˇār
Tabl-bāzım şeh urur itmez o ‘ār

[111] aña: baña E. İ.

Tabl-bāzımdır nidā-yı *irci‘ī*[112]
Şāhidim Ḥaḳdır kūr olsun müdde‘ī

Gerçi cins-i şāhdan dūrum belī
Līk nūrum andan oldı müncelī

Şekl ile z̲āt ile cinsiyyet degil
Sebzevātda āb oldı cins-i gil

Hem ḳıvāmda bād oldı cins-i nār
Ṭab‘a cins oldı müdām ḫoş-güvār

Cins-i mādan olmadı çün şāh-ı mā
Māmuz oldı māsına anıñ fenā

Māmız oldı çün fenā şeh māsı ferd
Atı ayaġına oldum hemçü gerd

Ṭopraḳ oldı cān ‘alāmetler daḫı
Var nişān-ı pāyı ḫākde ey aḫī

Ol nişān içün aña ol ḫāk-pā
Olasın gerden-keşāne tāc tā

Tā sizi aldatmaya şeklim benim
Nuḳlüm içün ṣoñra baḳ naḳlim benim

Nice kimse ṣūret ile rāh urur
Ṣūrete ḳaṣd eyler o Allāh urur

Bir ta‘alluḳdur hemān cān bu tene
Nice beñzer cān cāna bedene

Nūr-ı çeşmiñ tābı yoḳluḳ ile cüft
Nūr-ı ḳalb ḳan ḳaṭresi içre nuhuft

Şādı bögrekden cigerdendir ġumūm
Maġz-ı ser içre ‘aḳl gūyā ki mūm

Bu ta‘alluḳlar degil bī-keyf ü kem
‘Aḳl idrākinde vālehdir dedem

[112] *Kur’ân-ı Kerîm*, Fecr, 89/28: “Sen O’ndan razı, O da senden hoşnut olarak rabbine dön.”

Cān-ı küll cān-ı cüz’ ile ṣarışur
Dürr alur cān cībe ḳor da yarışur

Meryemiñ cānına āsīb itdi cān
Ḥāmil oldı ol Mesīḥi ol zamān

M 149b

1190 Ol Mesīḥi ṣanma ki ḫuşk ü teri
Ol Mesīḥdir ki mesāḥatden berī

Cān-ı cāndan ḥāmil oldı cān hemān
Böyle bir cāndan olur ḥāmil cihān

Pes cihān da ṭoġurur ġayrı cihān
Bu ḥaşr ṣoñra görinür ḥaşr-i tān

İ 124a

Tā ḳıyāmet söylesem ta‘dādını
Viremem şerḥ-i ḳıyāmet dādını

Oldı ma‘nāda bu sözler yā Rabbī
Ḥarfleri dām-ı dem-i şīrīn lebi

1195 Çünki taḳsīr itdi yā da‘vā niçün
Yā Rabe irdiyse Lebbeyki bütün

E 124a

Var bir Lebbeyk işitmekdir muḥāl
Līk başdan başa ṭatmaḳdır me’āl

Bir miṣāl īrād idem fehm idesin
Gizli Lebbeyk ‘ālemine gidesin[113]

Teşneniñ dīvār ṭaşlarını ṣuya atması

Cū yanında vardı dīvār-ı bülend
Oturur üstünde teşne derdmend

Māni‘-i ṣudan hemān dīvār idi
Ṣu içün māhī gibi uzar idi

1200 Ansızın bir kerpiç atdı ṣuya o
Ṣu sesi geldi ḳulaġına ki hū

[113] Bu beyit M. nüshasında bulunmamakla birlikte Farsça Mesnevî’de de bulunmamaktadır. Karşılığında Farsça kısmının da olmaması bir önceki beytin iki beyitle tercüme edildiğini göstermektedir.

Yār-i şīrīn-i leẕīẕden çün ḫıṭāb
Mest ḳıldı bāde-āsā bāng-ı āb

Şu sesiniñ şevḳi ile ol faḳīr
Ḫışt söküp ḫışt atar oldı dīr dīr

Āb feryād itdi ki ey mümteḥan
Fā'ide ne baña bu ḫışt urmadan

Teşne didi vardır iki fā'ide
Şan'atımdır çekmem el bir ḳā'ide

Evvelā gelür ḳulaġa bāng-ı āb
Ki olur ol teşnegāna çün rebāb

Şu ṣadası ṣūr-ı İsrāfil olur
Mürde iken zindeye taḥvīl olur

Yā ki ra'dıñ bāngı eyyām-ı nehār
Bāġa lāzım olur anıñla nigār

M 150a

Yā faḳīr-veşdir ki eyyām-ı zekāt
Yā ki maḥbūsa o aḫbār-ı necāt

Çün Yemenden irdi raḥmānī nefes
Bī-dehen sūy-ı Muḥammede o ses

Yā ki būy-ı Aḥmed-i mürsel ki o
'Āṣiye açdı şefā'atden ḳapū

Yā ki būy-ı Yūsuf-ı ḫūb u laṭīf
Andan iḥyā oldı Ya'ḳūb-ı naḥīf

Sāniyen bu fā'ide her ḫışt ki ben
Ḳoparam ṣuya yaḳīn olur bu ten

Ḫışt azaldukça bu dīvār-ı bülend
Alçaḳ olur hem ḳazılduḳça bu bend

Pestī-i dīvār olur ḳurba sebeb
İnfiṣāli ittiṣāldir ey 'aceb

Secdedir ḫışṭı ḳoparmaḳdan murād
Oldı *vescüd vaḳterib* ḳurb-ı ʻibād[114]

İ 124b

Böyle ʻālī ṭurdıġınca bu cidār
Serfürūya māniʻ olur diyü var

Secde mümkin olamaz āba ebed
Bu ten-i ḫākīde ḳalmaz hīç ṣaded

E 124b

Kim ki dīvār üzre ola teşneter
Ḳopara tīz tīz hemān ḫışt u meder

Ṣu ṣadāsına olan ʻaşḳı hemān
Ḫışt ḳoparmaḳla ḥicābı ide ḳan

Ṣu sesinden pür-mey ola tā ʻunuḳ
İşidir bīgāne ancaḳ bir buluḳ[115]

Ḳutlu ol kimse ki genclik ʻālemin
Muġtenem bilüp yiye borcuñ ġamın

Ol vaḳitler ki anıñ var ḳudreti
Ṣıḥḥat [ü] zūrı göñülde ḳuvveti

Ki civānlıḳ tāze bāġ u sebz ü ter
Bī-dirīġ anda irişür bār u ber

Ḳuvvet ü şehvet ʻuyūnı hep revān
Arż-ı tende sebz ider her ān u şān

Ḫāne maʻmūr saḳfı daḫı pek bülend
Muḥteliṭ erkānı yoḳ taḫlīṭ u bend

Andan aḳdem ki ola hengām-ı pīr[116]
Gerdeni ḥabl ile bağlı çün esīr

M 150b

Bir çoraḳ yer olur o vīrān u süst
Her ne ekseñ çıḳamaz bir şeyʼ dürüst

Āb-ı ḳuvvet āb-ı şehvet münḳaṭıʻ
Kendiden hem ġayrıdan nā-müntefiʻ

[114] *Kurʼân-ı Kerîm*, Alak, 96/19: “Sakın onun isteğine uyma! Secdeye kapan ve Allah’a yakınlaş.”
[115] ancak bir: yalıñuz E.
[116] ki gele hengām-ı pīr: ki ola eyyām-ı pīr E.

Ḳaşları pāldüm-veş itmiş serfürū
Göz çapaḳlı görmeden ḳalmışdır o

Hem teşennücden yüzi gūyā keler
Nuṭḳı gitmiş ṭa‘m-ı dendānı heder

Gün vaḳitsiz ḫar ṭopal hem yol ba‘īd
Kārgeh vīrān ‘amel ise şedīd

Sū-i ḫulḳuñ kökleri olmış ḳavī
Ḳavli yoḳdur ki çıḳarsın ey aḫī[117]

Müzevviriñ ser-i rāha dikdigi dikenden vāliniñ çıḳar diyü emri

Sözi ḫoş kendi dürüst bir şaḫṣ-ı bed
Yolları ḳılmış dikenler ile sed

Yolcılar levm iderek dirler aña
Sök buları sökmedi ol pür-cefā

Gide gide ol dikenler oldı çoḳ
Pāy-ı ḫalḳa zaḫm açup kesdi ‘uruḳ

Yırtılurdı ṣevb-i ḫalḳ ol ḫārden
Pāy-ı dervīşāna zaḫm urdı diken

Didi ḥākim var çabuk sök anları
Didi olsun sökeyim yarın yeri

İ 125a

Didi ḥākim bir gün ey kec-va‘de sen
Gel berü gel itme ferdā eyle fen

Bir zamān ferdā vü ferdā diyerek
Muḥkem aġaç oldılar hep giderek

E 125a

دیـــدی روزهـــا در میـــان م عمـــو
دیــدی وامــت را متــل کــم کوبکــو[118]

Sen ki ferdā dime der-kārıñ hemāñ
Her günüñ ferdāsı vardır bī-gümān

[117] ḳavli yoḳdur ki: ḳuvveti yok kim E.
[118] Çelebioğlu: Bir gün vâli, “Ey vaadi yalan olan, emre aykırı söz etme” dedi. C. 2, b. 1246.

Ol aġaçlar gün-be-gün olur civān
Pīr olur ḳazacaḳ anı ol zamān

Ḳuvvet ü neşv ü nemāda ḫārler
Ḫār-ken pīr olmada üftāde-ser

Ḫār-bün her gün ü her dem tāze ter
Ḫār-ken her demde zār u pür-keder

M 151a

Ol civān olmaḳda sen olmaḳda pīr
Tīz ol ki geçmeye vaḳt-i münīr

Ḫār ocaġı sū-i ḫulḳ u ḫūy-ı bed
Nice kerre virdi ayaġına kedd

Nice kez ḫūyından olduñ ḫaste sen
İtmediñ ḥis saḫt-ı ḥissin cümleden

Ġayra da ider sirāyet ḫulḳ-ı bed
Sensin esbāb-ı maraż aña ebed

Kendiñe bī-gāneye olduñ ‘aẕāb
Zaḫmıña ġāfil misin ey bī-ṣevāb

Yā ‘Alī-veş al ele tīġ u teber
Ḫayber-i ḫūy-ı bede eyle żarar

Yā güle vaṣl eyle sen bu ḫārı hep
Nārı nūr-ı yāre vaṣl it ey ‘aceb

Tā ki nūrı nārını ceẕb ide hep
Vaṣl ile gülşen ola ḫār-ı küreb

Gūyiyā sen dūzaḫīsin mü’min o
Mü’mine ıṭfā-yı āteş mümkin o

Muṣṭafā buyurdı ki dir ki caḥīm
Mü’mine yaltaḳlanup bā-ḫavf u bīm[119]

Tīz geç ey mü’min yanımdan ṭurma çün
Nārımı ıṭfā ider nūruñ bütün

[119] Bu beyit ve sonraki beyitle birlikte Hadîs-i Şerîf: “Kıyamet günü Cehennem: Ey Mü'min! Çabuk geç. Zîrâ nurun ateşimin alevini söndürecek.”

Nārı ihlāk idici mü’minde nūr
Żıddı żıdsız def‘ lā-yümkin dinür

Nār nūruñ żıddıdır yevm-i ‘adil
Ol ḳahırdan ṭoġma bu maḥż-ı faḍıl

İster iseñ def‘ ola hep şerr-i nār
Āteşe raḥmet ṣuyun eyle niṣār

Āb-ı raḥmet çeşmesi mü’min hemāñ
Āb-ı ḥayvān rūḥ-ı muḥsin bī-gümān

1260 Bes ki nefsiñ ḳaçmada andan ebed
Çünki sen āteşden o ṣudan veled[120]

İ 125b

Ābdan āteş ider elbet firār
Āteşiyyet maḥv olur itse ḳarār

Ḥiss ü fikriñ oldı āteşden hemān
Ḥiss ü fikr-i şeyḫ-i nūrāndır ‘ayān

E 125b

Ṭamlaya çün āb-ı nūrı ‘āleme[121]
Çek çek āteşden żuhūrı keşkeşe

M 151b

Çünki çek çek ide dirsin merg ü derd
Dūzaḫ-ı nefsiñ olur ḥattā ki serd

1265 Tā ki yaḳmaz ol gülistānıñ seniñ
Tā ki yaḳmaz ‘adl ü iḥsānıñ seniñ

Ṣoñra başlar virmege dürlü ṣemer
Lāle vü nesrīn ü sīsenber cezer

Ṭoġrı yoldan yine düşdüñ çöllere
Dön girü ey ḫˇāce eski yollara

Anı taḳrīr ider idik ey ḥasūd
Menziliñ dūr merkebiñ tünd ü ‘anūd

Ekme vaḳti geçdi hem yirler çoraḳ
Yüz ḳaralıġı vü fi‘l-i zişt ü şāḳ

[120] şudan: şu ey E.
[121] Damlaya: ṭamlaya; āleme: āteşe E.

Ten dıraḫtı köküne ḳurd düşdi āh
Kesmeli āteşe lāyıḳ oldı vāh

Āgeh ol geçdi vaḳit ey rāh-rev
Āfitāb-ı ‘ömre cādır çāh u gev

Bir iki gün ḳaldı tīz ol sen hemān
İḫtiyār varınca toḫm ek ey fülān

Her ne miḳdār ḳaldı toḫmuñ ek revā
Rād u cūddan bitürür Ḥaḳ çoḳ nemā

Sönmeye tā bu çerāġ pür-bahā
Yap fitili ḳo yaġ olsun rūşenā

Ferdāya ḫayrātıñ te’ḫīri āfetini beyān

Dime yarın ki yarınlar geçdi çoḳ
Geçmeye külli ki dirler ġayrı yoḳ

Diñle pendim bend-i aḳvādır teniñ
Köhneyi at nev ise meyliñ seniñ

Ḳapa aġzıñ aç kef-i pür-zerrini
Buḥlden geç vir seḫānıñ ferrini

Terk-i melẕūẕāt u şehvetdir seḫā
Şehvete ṭālān kişi bulmaz ṣafā

Serv-i cennetden seḫā bir şāḫdır
Vay aña ki eldeki evsāḫdır

‘Urvet’ül-vüsḳā olan terk-i hevā
O çeker bu şāḫ-ı cānı tā semā

Seni ol şāḫ-ı seḫā bālā ider
Tā ki kendi aṣlına alur gider

M 152a

Ḥüsn-i Yūsufsın bu ‘ālem cübb ü den
Emr-i Ḥaḳḳa ṣabr itmekdir resen

İ 126a

Geldi ey Yūsuf resen pekçe ṣarıl
Ġāfil olma dem geçer ḥārıl ḥārıl

Ḥamdüli’llāh ki ṣarıldıḳ ḥable biz
Müctemi‘ luṭf u ‘aṭā faż̈l u mu‘izz

E 126a

Tā göresin ‘ālem-i cān-ı cedīd
Āşikāre ‘ālem ammā nā-bedīd

Bu cihān-ı nīst çünki hest ola
O cihān-ı hest maḫfī pest ola

Ḫāk bād üzre ider bāzī-gerī
Perde-sāzlıḳ kec-nümālıḳ serserī

Bu ki kār ehli odur bī-kār-ı pōst
O ki pinhān maġzdır hem yār u dōst

Bād elinde ḫāk āletdir hemān
Bādı sen ‘ālī bil ‘ālīdir nihān

Çeşm-i ḫākīden düşer ḫāke naẓar
Bād-bīn bir gözdür o nev‘-i diger

At bilür kim ata kūhistān-ı yār
Atlular bilür nedir ḥāl-i süvār

Ḥiss gözi at nūr-ı Ḥaḳḳ aña süvār
Rākib olmaduḳça at bī-i‘tibār

Ḫūy-ı bedden eyle te’dīb esbiñi
Redd iderler pīş-i şehde kesbiñi

Çeşm-i esbe çeşm-i şeh rehber olur
Çeşm-i şehsiz at gözi mużṭar olur

Çeşm-i esbān çayıra ota baḳar
Ḳanda çaġırsañ ider sebze naẓar

Nūr-ı ḥisse nūr-ı Ḥaḳ rākib ola
Ol zamān o ḥażrete rāġıb ola

Rākib olmaduḳça at bilmez yolı
Şāh lāzım göstere ṣaġ u ṣolı

Ḥisse var ki nūr rākibdir aña
Nūr-ı nīkū hem de ṣāḥibdir aña

Nūr-ı ḥissi nūr-ı Ḥaḳḳ eyler nikū
Ma‘nī-i *nūrun ‘alā nūr* işte bu[122]

1300 Nūr-ı ḥissi çekmede sūy-ı ṣerā
Nur-ı Ḥaḳḳ anı alur fevḳa’l-‘alā

M 152b

Çünki maḥsūsāt-ı ‘ālem oldı dūn
Nūr-ı Ḥaḳ deryā vü ḥis şebnem-nümūn

Līkin ol rākib degildir āşikār
Ancaḳ āṣār ile güftār-ı nigār

Nūr-ı ḥissi ki ġalīẓdir hem girān
Ġılẓet ile o da gözlerden nihān

Çünki nūr-ı ḥissi görmez gözleriñ
Yā o dünyā nūrına ne sözleriñ

1305 Nūr-ı ḥis bu ġılẓet ile muḫtefī
Olmasun mı ol żiyā-i Ḥaḳ ḫafī

İ 126b

Bād-ı ġayb elinde ḫas-veş bu cihān
Dād-ı ġayb u ‘acz aña ṣan‘at hemān

Gāh ‘ālī gāhi ider anı pest
Geh dürüst eyler gehī eyler şikest

E 126b

Geh ṣaġa atar anı gāhī ṣola
Geh gülistān gāhī ḫār eyler yola

Dest-i pinhān u ḳalem yazmaḳda ḫaṭ
Esb cevlānda süvārīsi şaṭaṭ

1310 Oḳ atılur cāna nā-peydā gümān
Cān-ı peydā cān-ı cānāndır nihān

Ḳırma tīri ki o oḳ şāh destidir
Tīr-i pertāv ṣanma agāh şastıdır

Mā ramayte eẕ rameyte didi Ḥaḳ[123]
Ḥaḳḳ işi her bir işe virür sebaḳ

[122] *Kur’ân-ı Kerîm*, Nûr, 24/35: Allah göklerin ve yerin nûrudur. Onun nûrunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. Kandil bir cam içindedir, cam inciyi andıran bir yıldızdır; (bu kandil) doğuya da batıya da ait olmayan, yağı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık veren mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Nûr üstüne nûr. Allah nûruna dilediğini kavuşturur. Allah insanlar için misaller veriyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir.

[123] *Kur’ân-ı Kerîm*, Enfâl, 8/17: “Savaşta onları siz öldürmediniz, onları Allah öldürdü; (oku) attığında da sen atmadın, Allah attı; bunu da müminlere kendinden güzel bir lutufta bulunmuş olmak için yaptı. Allah her şeyi işitmekte, her şeyi bilmektedir.”

Ḫışmıñı ḳır ḳırma tīr-i şāhı sen
Çeşm-i ḫışma ḳan görinür her leben

Öp o tīri şeh ḥuẕūrına götür
Tīr-i ḫūn-ālūd ḳanından ter olur

Āşikār olanlar ‘ācizdir zebūn
Muḫtefīler daḫı hep tünd ü ḫarūn

Biz ki ṣaydız ḳandadır dām u ṭuzaḳ
Ṭopuz ammā ḳanda çevgānī mizāḳ

Hem söküp hem dikecek ḥayyāṭ ḳanı
Üfürüp hem yaḳacaḳ neffād ḳanı

Bir dem içre kāfiri ṣıddīḳ ḳılan
Bir nefes zındīḳı iden Müselmān

Çünki muḫlişler ḫaṭarda pür-miḥen
Tā ki ḫāliṣ olmayalar kendiden

M 153a

Sālikiñ çoḳdur yolında rāh-zen
Ḳotaramaz kimse illā Ẕü’l-Minen[124]

Āyine ḫāliṣ degil muḫlişdir o
Murġ der-dest olmaya muḳnışdır o

Çünki muḫliṣ oldı muḫliṣ ḳurtılur
Ol maḳām-ı emni ḥaḳḳā ki bulur

Āyine tekrāren āhen olmaz o
Etmek olan cev ki ḫırmen olmaz o

Hīç bir üzüm yine ḳoruḳ olmadı
Hīç mīve yine ḫāmlıḳ bulmadı

Piş hemān sen ol taġayyürden berī
Sen de Burhān-ı Muḥaḳḳıḳ-veş cerī

Kendiden ḳurtulasın Burhānsın
Bendelik gider o dem sulṭānsın

[124] ḳotaramaz: ḳurtarımaz E. ve M.

Ẓāhir isterseñ Ṣelāḥaddīne baḳ
Nice gözler açdı o bi'l-ittifāḳ

Çeşm ü sīmāsında anıñ faḳrı hep
Nūr-ı Hūdan behreler görür 'aceb

İ 127a

Şeyḫ fa'āldir o āletsiz çü Ḥaḳ
Ṣavt u ḥarfsiz herkese virür sebaḳ

Destine mūm gibi her el oldı rām[125]
Sevgisi geh 'ayb virür gāhī nām

E 127a

Mühr-i mūmı ḫātemiñ ḥākīsidir
Yā anıñ naḳşı kimiñ ḥākīsidir

Ḥākī-i endīşe-i zerger olur
Silsile her ḫalḳada dīger olur

Dil ṭaġında bu ṣadā kimiñ sesi
Ṭaġ ṭolar gāhī bu sesle geh tehī

Ḳanda ise ol ḥekīmdir ūstād
Dil ṭaġında sesi olmaḳdır murād

Ṭaġdır o ki gelür andan iki ses
Ṭaġdır o ki geliyor yüz ḳat nefes

Reşḫ ider ol ṭaġda bu āvāz u ḳāl
Nice yüz biñ çeşme-i āb-ı zülāl

Ṭaġdan ol elṭāf çün iḫrāc ola
Çeşmeler ṣu yirine hep ḳan ṭola

Ol şehenşehden hümāyūn na'ldir
Ki ser-ā-ser Ṭūr-ı Sīnā la'ldir

M 153b

'Aḳl u cān itdi ḳabūl ṭaġ cüzleri
Biz ḳalalım mı 'aceb ṭaşdan geri

Ne ider bir çeşme cāndan bizde cūş
Ne beden olur ne ḥāldir sebz-pūş

[125] her el: her dil E.

Ne ṣadā-yı bāng-ı müştāḳ anda var
Ne ṣafā-yı cür‘a-i sāḳī-i yār

Ḳanda ġayret ki külüngden ḳazmadan
Böyle ṭaġı ḳal‘ ide ol tīşe-zen

Belki eczāsına meh eyler şürūḳ
Belki yol bulur aña mehden bürūḳ

Yevm-i āḫir ṭaġlar olur künde hep[126]
Pes o günde bu kerem kimden ‘aceb

Hem o günden bu ḳıyāmet dūn degil
Ol ḳıyāmet derd bu ma‘cūn-ı sill

Merhemin gören olur derdden emīn
Görse bed ḥüsni olur iḥsān rehīn[127]

Ḳutlu ol bed ki aña ḫūb oldı eş
Va’y o ḫūba çifti ola berd-veş

Mürde-cān çün cāna ola mülteḥiḳ
Zinde olur nān-ı ‘ayna mülteṣıḳ

Hem ḫaṭab çün nāra ola ol ḥarīf
Tīrelik gider olur nūr-ı şerīf

Tuzlaġa düşeydi bir ḫar mürde o
Ḫarligi mürdeligi gider ḳamu

Ṣıbġatu’llāhdır ḫum-ı Hūda ki reng
Pīsleri hem-reng ider bī-zaḫm u ceng

Ol ḫuma düşse biri dir aña ḳum
Şevḳ ile dir ki menem ḫum lā-telüm

İ 127b

Bu menem ḫum ki Ene’l-Ḥaḳ dimedir
Rengi āteşdir ki āhen-simedir

E 127b

Reng-i āhen maḥv-ı reng-i āteş o
Lāf ider ḫāmūşsa da nārım diyü

[126] – M.
[127] Görse bed ḥüsni olur: ḳanġı bed ḥüsni göre E.

Çün ḳızardı o miṣāl-i zer-kān
Pes ene'n-nār oldı lāfı bī-zebān

Reng-i ṭab'-ı āteşīden muḥteşem
Dir hemān o āteşem ben āteşem

Āteşem ger var ise şübheñ seniñ
Tecrübe ḳıl sen baña uzat elin

M 154a

Āteşem ben saña şekk virdiyse bu
Yüziñi gel yüzime bir kerre ḳo

Ādeme çün feyż ide nūr-ı Ḫudā
Oldı mescūd-ı melā'ik müctebā

Çün ferişteh gibiye mescūd olan
Şekk ü ṭuġyāndan ḫalāṣ olur o cān

Nār nedir āhen nedir ses kes yiter
Rīş-i teşbīhe gülüp virme keder

Ḳoma deryāya ayaḳ baḫṣ itme hem
Sāḥilinde sen ḫamūş ol beste-fem

Gerçi yüz biñ gibi de yoḳ tāb-ı baḥr
Līk yoḳ ṣabr olmayım ġarḳ-āb-ı baḥr

Cān u 'aḳlım hep fedā-yı baḥr ola
'Aḳl u cānım ḫūn-behā-yı baḥr ola

Tā ki pāyim gide sürem ilerü
Ḳalmasa pā baṭṭ-veş olam sū-be-sū

Bī-edeb ḥāżır ki ġā'ibden iyü
Ḫalḳa egridir velī cāyı ḳapu

Ey ten-ālūde ṭolaş ḥavżı hemān
Ṭaşrada bir kimse pāk olmaz inan

Şol ayaḳ ki ḥavżdan mehcūr ola
Pāklikden ol kişi hem dūr ola

Bī-nihāyet pākligi ḥavżıñ hezār
Līk ecsām pākligidir kem-'ayār

1370 Dil ḥavżdır līk vardır puṣudan
Gizlice deryāya yolı bu ṣudan

Pākī-i maḥdūduñ istermiş meded
Yoḫsa çarḫ içre pek az olur ‘aded

Meşel

Āb dir ālūdeye ḳoş baña sen
Dir ki ālūde utandım şimdi ben

Āb dir bu şerm bensiz gide mi
Bensiz ālūdeligi pāk ide mi

Ḳanġı ālūde ṣudan nihān ola
El-ḥayāu yemne‘u’l-īmān ola[128]

İ 128a

1375 Ḥavż-ı tenden bu göñül kilnāk ola
Ḥavż-ı dil ṣuyında tenler pāk ola

E 128a, M 154b

Pāye-i ḥavż-ı dili ṭolaş hemān
Ḥavż-ı ten pāyesine varma amān

Baḥr-i ten baḥr-i dile muḫṭaşmān
Ara yirde *Berzaḫu’l-lāyebġıyān*[129]

Ṭoġrı iseñ egri iseñ her cihet
Öñe yıġ ardıña yıġma her keret

Var ḥużūr-ı şāhīde cāna ḫaṭar
Himmet erbābı yine itmez ḥaẕer

1380 Şeh şeker gibi olur şīrīnter
Cān şīrīne gider bu ḫoş sefer

Ey melāmetger selāmetler saña
Ey selāmet sen cefā eyle baña

Kūre-veşdir cānım āteş ile ḫoş
Kūreye kāfīdir āteşle ḫurūş

[128] Hadîs-i Şerîf: Haya (utanma duygusu) imandandır.
[129] *Kur’ân-ı Kerîm*, Rahmân, 55/20: “(Ama) aralarında bir engel vardır; birbirlerine karışmazlar.”

Kūre gibi ‘aşḳa her kim yanmadı
Ol mezārdır kūre kimse ṣaymadı

Berg-i bī-berglik ‘acebdir saña berg
Cān-ı bāḳī bulduñ ādī oldı merg

Çünki ġam şādı füzūn oldı aña
Ravża-i cānıñ gül ü sūsen-ribā

Çünki emniñ oldı ḫavf-ı dīgerān
Baḥre baṭ ḳuvvetli süstdür mākiyān[130]

Ey ṭabībim yine ben oldum deli
Ey ḥabībim bende sevdā-yı celī

Silsileñ ḥalḳalarıdır ẕü-fünūn
Ḥalḳanıñ her birisi nev‘-i cünūn

Çünki her bir ḥalḳa bir nev‘-i diger
Pes cünūnum daḫı her dem nev-eṣer

Pes cünūn oldı fünūn ḍarb-ı meṣel
Ḥāṣṣaten zencīr-i bu mīr-i ecell

Öyle mecnūnluḳ ki ḳırdım bendlerim
Cümle mecnūnlar ṣarar bend-i serim

Ẕü’n-nūn-ı Mışrīniñ dōstları bīmāristāna gelüp pürsiş-i ḥāṭır itmeleri

Ḥażret-i ẕü’n-nūn-ı Mışrīye ‘aceb
Vāḳı‘ oldı şūr-ı pür-şevḳ u ṭarab

Öyle şūr oldı ki tā fevḳa’l-felek
İrişüp oldı cigerlerde nemek

M 155a

Ḳoma aṣlā şūrıñı ey şūre-ḫāk
Nezd-i şūr-ı ehl-i ‘aşḳa eyle pāk

O cünūna ḫalḳıñ olmaz ṭāḳati
Ṭutuşur ṣaḳalları bu āfetī

[130] baḫre baṭ: ebḫure M.

Çün ‘avām rīşine düşdi nār-ı fī(?)
Bağlayup zindāna ḳoydılar çoġı

İ 128b

Dizgini divşirme hīç mümkin degil
Gerçi bu yol ‘āma ṭardır gen degil

E 128b

Ḫavf-ı cān gördi ‘avāmdan çün şehān
‘Uḳdeli bunlar şehān hep bī-nişān

Çünki ḥükm ola kef-i rindānda
Lā-cerem Ẕü’n-nūn olur zindānda

1400 Yalıñuz atlu gider şāh-ı ‘aẓīm
Ṭıfl elinde böyle bir dürr-i yetīm

Dür ne deryādır nihān o ḳaṭrede
Āfitābdır maḫfī olmuş ẕerrede

Āfitābıñ gösterür ẕerre-miṡāl
Azar azar ider o keşf-i cemāl

Cümleten ẕerrāt anda maḥv olur
‘Ālem andan mest olur hem ṣaḥv olur

Çünki ḫāme dest-i ġaddārda ola
Şübhesiz Manṣūr o dem dārda ola

1405 Çün sefīhānıñ ola kār u kiyā
Geldi lāzım *yaḳtulūne’l-enbiyā*[131]

Enbiyāya didi ḳavm-i rāh-ı güm
Gülerek *innā teṭayyernā biküm*[132]

Baḳ Naṣārā cehline feryād idüp
Dirler aṣıldı o ẕāt-ı ḫūb-ı ḫūb

Anlarıñ ḳavlince maṣlūb-ı cehūd
Gördiler āḫir anı şirk ü cūd

[131] *Kur’ân-ı Kerîm*, Âl-i İmrân, 3/112: “Allah’tan bir ipe ve insanlardan bir ipe tutunmadıkça, nerede bulunurlarsa bulunsunlar, onlara alçaklık damgası vurulmuş; Allah’ın gazabına uğramışlar ve aşağılanmaya mahkûm olmuşlardır. Bu, onların Allah’ın âyetlerini inkâr etmeleri ve haksız yere peygamberleri öldürmeleri yüzündendir. Bu (cüretleri de) onların isyan etmiş ve haddi aşmış bulunmalarındandır.”
[132] *Kur’ân-ı Kerîm*, Yâsîn, 36/18: “(İnkârcılar) şu karşılığı verdiler: ‘Doğrusu sizin yüzünüzden üzerimize uğursuzluk geldi. Eğer vazgeçmezseniz, biliniz ki sizi taşlayacağız ve tarafımızdan size acı veren bir işkence yapılacaktır.’”

Çün o şāhıñ göñli anlardan çü ḫūn
Yā nedir *ve ente fīhim*de yekūn[133]

Ḫāliş altunda ḳuyumcıya ḫaṭar
Dā'imā ḳallāb-ı ḫāinden żarar

Zişt reşkinden ḫafīdir Yūsufān
Ki 'adūdan ḫūylar āteş nişān

Mekr-i iḫvān Yūsufānı mekre ḳor
Ki ḥasedden ḳurda virür bī-şu'ūr

M 155b

Yūsuf-ı Mışrīye baḳ n'itdi ḥasūd
Ol ḥasūd pusuda ḳurddur hem de dūd

Lā-cerem ḳurddan çü Ya'ḳūb-ı ḥalīm
Yūsuf içün çeker idi ḥüzn ü bīm

Gürg-i ẓāhir Yūsuf eṭrāfında yoḳ
Bu ḥased ef'āli ḳurddan daḫı çoḳ

Urdı zaḫm-ı gürg 'öẕrinden lebiḳ
Geldi zīrā ki *ẕehebnā nestebiḳ*[134]

Nice yüz biñ ḳurdda yoḳdur bu mekir
'Āḳıbet rüsvāy olur gürg-i mużır

Ḫāsidānıñ ḥaşri çünki yevm-i dīñ
Şübhesiz ḳurd ṣūretinde müstebīn

Ehl-i ḥırṣıñ ḥaşri vü murdār ekūl
Cümle ḫınzīr ṣūretinde ḳopar ol

İ 129a

Tenleri ḳoḳar ḳoparlar zāniyān
Şāribān-ı ḫamr ise kende-dehān

E 129a

Gizli ḳoḳular ki vicdānīydi hep
Rūz-ı maḥşer anı maḥsūs ide Rab

Mīşelikdir çün vücūd-ı ādemī
İḫtirāz andan gerek vüs'at demi

[133] *Kur'ân-ı Kerîm*, Enfâl, 8/33: "Sen içlerinde oldukça Allah onlara azap etmez, tövbe edip dururken de Allah onlara yine azap etmeyecektir."
[134] *Kur'ân-ı Kerîm*, Yûsuf, 12/17.

Var vücūdlarda nice biñ gürg ü ḫūk
Ṣāliḥ u ṭāliḥ güzel çirkin ḫuşūk

Ġālib olan ḫūyadır ḥükm ü ḫaber
Zer mese ġālib ola zerdir o zer

Sende şol sīret ki o ġālib ola
Ḫaşriñ ol taṣvīr ile vācib ola

Ādemīye ‘ārıża ḳurdluḳ bir ān
Ān-ı āḫir Yūsuf-ı devrān u ān

Gitme sen ol sīnelerden sīneye
Gizli yoldan ki ṣalāḥa kīneye

Bil ki ādemden geçer gāv u ḫare
‘İlm ü idrāk ü hüner fen yeksere

Ḫarūn atlar rām olur reh-vār olur
Ayu oynar keçi de simsār olur

Ādemīden geçdi kelbe bir heves
Yā çoban yā avcı olur yā ḥares

Kelb-i Aṣḥāb-ı Kehfde bu eṣer
Vāḳı‘ oldı ṭālib-i Ḥaḳ çün beşer

M 156a

Sīnede her dem yapar bir dürlü ser
Gāh dīv ü geh melek gāhī nimr

Cümle şīr ol mīşeden āgāhdır
Sīne dāmına o pinhān rāhdır

Çal derūn-ı ‘ārifāndan dürr-i cān
Kelbden ednā-reg misin ey ḳaltabān

Ḫırsız iseñ dürr ü mercān sirḳat it
Ḥāmil iseñ bir iyü şey zaḫmet it

Mürīdleriñ Ẕü’n-nūn-ı Mıṣrī Ḥażretleriniñ ḥālini fehm itmeleri

Ḳıṣṣa-i Ẕü’n-nūna dōstlar gitdiler
Sūy-ı zindāna varup fikr itdiler

Var ise ḳāṣıd yā vardır ḥikmeti
Zīrā bu dīn ḳıblesi hem āyeti

Baḥr-āsā ‘aḳlına bu pek ba‘īd
Ola mecnūn-ı sefih fermā-yı ‘īd

Ḥāşe-li’llāh var iken bu ‘izz ü cāh
Ebr-i bīmārīde mestūr ola māh

‘Āmme şerrinden o gitdi ḫāneye
Döndi ‘ār-ı ‘aḳldan dīvāneye

Ten-perest ‘āḳilleriñ ‘ārından o
Ḳaṣd idüp oldı hemān dīvāne ḫū

İ 129b

Baġlayıñ ḳuvvetle savṭ ile benim
Ḍarb idiñ baḥṣ itmeyiñ cümle tenim

E 129b

Zaḫm-ı çūb tā ki vire baña ḥayāt
Gāv-ı Mūsādan ḳatīl-veş ey ṣiḳāt

Tā ki zaḫm-ı laḥt-ı gāvden ḫoş olam
Gāv-ı Mūsā küştesi veş rūḥ bulam

Dümm-i gāv zaḫmından oldı zinde o
Gūyiyā mis kīmyādan zer ḳamu

Ṣıçradı mevtā didi esrārını
Gösterüp ḳātilleri eşrārını

Āşikāre didi bunlar ḳātilim
Ḫaşm-ı cānım hem bu fi‘le şāġilim

Çünki maḳtūl ola bu cism-i girān
İder iḥyā hestī iḥsān-dān

Cānı görmiş cennet ü nārı bütün
‘Ārif olmış cümle esrārı bütün

M 156b

Gösterür ḫūnī olan şeyṭānları
Gösterür tezvīr ü mekr-efşānları

Ki baḳar ḳurbānıdır şarṭ-ı ṭarīḳ
Tā ola zaḫm-ı düminden cān müfīḳ

Gāv-ı nefsiñ tīz ol ḳatl eyle sen
Tā ola rūḥ-ı ġafī ḥayy u ḥasen

Ẕü’n-nūn-ı Mıṣrī ḥikāyetine rücū‘

Çün irişdi dōstları aña yaḳīn
Çaġırup didi ki kimsiz ehl-i dīn

Didiler ādāb ile biz dōstlar
Ḫāṭıruñ ṣormaġa geldük muḫtaṣar

Nicesin ey baḥr-i ‘aḳl-ı ẕü-fünūn
Bu ne bühtāndır ki isnād-ı cünūn

Āfitāba dūd-ı külḫan ire mi
Ḳarġa minḳārına ‘anḳā gire mi

Gizleme bizden beyān it bu sözi
Biz muḥibbān ḳapama bizden gözi

Lāyıḳ olmaz ki muḥibbān ola dūr
Perde-i mekr ile çarḫ olmaz sütūr

Sırrı gel ortaya ḳo ey pādişāh
Olmasun luṭf eyle ebr altında māh

Biz muḥibb-i ṣādıḳ [u] dil-ḫasteyiz
İki ‘ālemde saña dil-besteyiz

Başladı düşnāma çoḳ virdi şütūm
Sözleri dīvāne ziyy ü ḳāf-ı şūm

Ṣıçradı ol seng ü çūb atdı hemān
Ḫavf-ı çūbden cümlesi oldı nihān

Ḳahḳahayla güldi ṣaldı başını
Didi seyr it bād-ı rīş sırdāşını

İ 130a

Dōstları gör ki nişān-ı dōstān
Dōstlarıñ renci ola gūyā ki cān

E 130a

Dōsta dōstuñ renci gelmez hīç girān
Renc maġz u dōst pōst olmış hemān

Ser-ḫoşı degil nişān-ı dōstı
Her belā vü miḥnete vir pōstı

Āteş-āsā olmalı dōst zer belā
Zerr-i ḫāliṣ ḫoşdur āteşde ola

M 157a

Ḫˇāce-i Loḳmānıñ Ḥażret-i Lokmānıñ ‘aḳlını imtiḥān eylemesi

Şāh-ı Loḳmān bende-i pāk idi o
Rūz u şeb ḳulluḳda çālāk idi o

Her işe anı sürerdi ḫˇācesi
Kendi evlādından özge rütbesi

Çünki Loḳmān gerçi bende-zādedir
Fi’l-ḥaḳīḳa ḫˇācedir āzādedir

Ḥikāyet

Söz arasında didi bir şeyḫe şāh
Bir şey iste benden ey mest-i İlāh

Didi ey şeh eyle sen benden ḥayā
Söyleyesin buncılayın söz baña

İki bendem var benim ġāyet ḥaḳīr
İkisi de saña ḥākim hem emīr

Didi şeh ol iki kim z̲illet baña
Didi biri ḫışm u biri iştihā

Şāh odur ki şāhlıḳdan fāriġa
Bī-meh ü ḫūrşīd nūrı bāziġa

Maḫzen anıñdur ki maḫzen z̲ātıdır
Nīsti anıñdır ‘adū-yı z̲ātıdır

Ẓāhir-i Loḳmāna ḫˇāce ḫˇācedir
Fi’l-ḥaḳīḳa bendedir muḥtācedir

Bājgūne ‘ālem içre böyle çoḳ
Görinür gevher velī ol ḫass u mūḳ

Ki beyābāna mefāze didiler
Nām u nengi dām-ı ber-hūş itdiler

Bir gürūhı cāmesi ta‘rīf ider
Ki ḳabā da ‘āmmeden dirler gider

Bir gürūhūñ ẓāhiri sālūs u zühd
Nūr lāzım ki ola cāsūs-ı zühd

Nūr gerekdir pāk ola taḳlīdden
Gördigi dem farḳ ide merd mi yā zen

Rāh-ı ‘aḳl ile gire ḳalbine dek
Naḳle bend olmaya naḳdiñ göre tek

Bendegān-ı ḫāṣ-ı ‘Allāmü’l-Ġuyūb
Cān cihānında cevāsīsü’l-ḳulūb

İ 130b, M 157b

Gönlüñ içinde gelen cümle ḫayāl
Ser-te-ser mekşūf olur hep sırr-ı ḥāl

E 130b

Berk ü sāzdan serçe teninde ne var
‘Aḳl-i bāza ola pūşīde o zār

Sırr-ı Hūya kim ki vāḳıf oldı o
Sırr-ı maḫlūḳāt nedir ‘indinde hū

Ol ki reftārı anıñ eflāk ola
Yirde yürimekden aña hiç n’ola

Dest-i Dāvūd içre āhen oldı mūm
Mūm nic’olur böyle elde ey ẓalūm

Çünki Loḳmān bende şekli ḫˇācedir
Ẓāhirine bendelik dībācedir

Bir maḥalle gide ḫˇāce nā-şinās
Giydirür bendesine a‘lā libās

O giye bende libāsın bi’t-temām
Bendesini ide kendüye imām

Ardı ṣıra bende-veş der-rāh ola
Kimseler olmaya ki āgāh ola

Diye ey bende ki sen ṣadre otur
Ben alam pāpūşlarıñ sen it ḥużūr

Sen yoġunluḳ ile vir düşnām baña
İtme hīç ikrām u tevḳīre revā

Terk-i ḫıdmet ḫıdmetine ḳaçmadır
Ḳurbet içün toḫm-ı ḥīle ṣaçmadır

İtdiler bu bendegīyi ḫˇācegān
Bende ẓann itsün diyü ehl-i zamān[135]

Gözi ṭoḳ hem ḫˇācelikde daḫı sīr
İşleri āmādelik çün māh u tīr

Bu ġulāmān-ı hevā ‘aksi anıñ
Ḫˇāce göstermekde kendin hem cānın

Ḫˇāceden a‘lā olur efgendelik
Bendeye yaḳışmaz illā bendelik

Pes o ‘ālemden bu ‘ālemde hemān
Var nice mensūbeler ‘aks-i cihān

Ḫˇāce-i Loḳmān bu gizli ḥālden
Vāḳıf idi ṭuydı ḥāli ḳālden

Bildi sırrı merkebini sürdi ḫūb
Maṣlaḥatdan nāṣī ol şevḳ ḳılup

M 158a

Çoḳdan āzād eyler idi anı o
Līk Loḳmanıñ rıżāsı idi bu

Çünki Loḳmāna murād bu idi tā
Sırrını bilmeye kimse ser-be-pā

Sırrı bedden gizlemek degil ‘aceb
Kendiden ṣaḳlamadır sırrı edeb

Gözleriñden kārıñı pinhān ḳıl
Tā işābet itmeye ‘ayn-ı ṣaḳīl

İ 131a

Kendiñi teslīm-i dām-ı ücret it
Kendiliksiz kendiden var sirḳat it

[135] diyü: anı E.

E 131a

Yāre-i merde virür afyōn ṭabīb
Tā teninden çıḳara peykānı ṭīb

Vaḳt-i mevtde aña rencler virdiler
Renc ile meşġūl cān ayırdılar

Ḳanġı fikre ki göñül virdiñ dedem
Gizlice senden gider bir şey o dem

Pes aña şuġl eyle ki a‘lā ola
Ḥāṣılından żāyi‘iñ ednā ola

Fikr idüp her ne ki taḥṣīl eyleseñ
Ummadıġıñ yirde düzd atar resen

Olsa bāzirgān keştīsi şikest
Bihterīn kālesine urur o dest

Çünki bir şey ġarḳ ola olur helāk
Terk-i kemter olur ol dem aḫz-i pāk

‘İndü’l-imtiḥān-ı Loḳmāniñ ‘aḳl u fażlı ẓāhir oldıġı beyānı

Ḫˇāceniñ geldükçe pīşine ṭa‘ām[136]
Gönderürdi sūy-ı Loḳmāna tamām

Tā ki Loḳmān el uzatmaya aña
Ḫˇāce ḳaṣd itmezdi ol şeyden yaña

Artıġın yir idi Loḳmānıñ müdām
Yimedigini dökerdi ol hümām

Hem göñülsüz iştihāsız yise o
‘Uḳde olurdı aña ol şey ḳamu

Bir ḳavun getürdiler çün armaġān
Didi gelsün çaġırıñ Loḳmān-ı cān

Çünki geldi kesdi virdi bir dilim
Yidi şekker gibi anı ol kerīm

[136] ḫˇāceniñ: ḫˇāceye E. M.

M 158b

Ḫoş yidi çün virdi aña bir daḫı
Tā ki ṭoḳsan ṭoḳuz oldı ey aḫī

Bir dilim ḳaldı didi ben yiyeyim
Tā ki ne ṭatlı ḳavundur bileyim

Öyle bir ṭatlı yimişdi aña o
Müştehī olurdı ṭab‘-ı loḳma-cū

1525 Çün yidi acılıġı hem çün piyāz
Dil ḳabardır hem daḫı yaḳar boġaz

Bī-ḫūd oldı acılıḳdan bir nefes
Ṣoñra didi aña ey cāne ḥares

Nice yidiñ bunca zehri sen tamām
Luṭf żann itdiñ bu ḳahrı ey hümām

Ne vechdendir ṣabūrı vü ṣabır
Cānına düşmen misin ne bu ḳahır

Yā ne īrād itmediñ bir ḥücceti
Vardır ‘özri virme yiter ni‘meti

İ 131b

1530 Didi ni‘met-baḫş olan destiñle ben
Çoḳ tena‘um ḳılmışam hep bī-minen

Utanuram ki elinden bir ücāc
Görsem idi saña idem iḫticāc

E 131b

Çünki eczām ṭoldı en‘āmıñla hep
Oldı müstaġriḳ hemān lāzım edeb

Bir acıdan eylesem feryād u dād
Cümle eczām başta biñ ḫāk-bād

Dest-i sükker-baḫş lezzet virdi ḫūb
Acılıḳ itdi ḳavundan hep ġurūb

1535 Çün muḥabbet acıyı şīrīn ider
Hem muḥabbet bāḳırı zerrīn ider

Dürdler olur muḥabbet ile ṣāf
Derdler olur muḥabbet ile şāf

Mürdeler bulur muḥabbetden ḥayāt
Bendeler andan olur şāh-ı cihān

Bu muḥabbetdir netīce dānişe
Lāf-zenler nice lāyıḳ bu işe

M 159a

‘İlm-i nāḳışdan bu ‘aşḳ itmez ẓuhūr
‘Aşḳ-ı nāḳış var cemādda bī-fütūr

Bir cemādda reng-i maṭlūb görse ger
Ṣaḳlıġı maḥbūb sesi virür eṣer

‘İlm-i nāḳış añlamaz bu farḳı hīç
Lā-cerem berḳı bilür ẕāt-ı behīc

Nāḳışa mel‘ūn didi çünki Resūl
Vardı te’vīlinde noḳṣān-ı ‘uḳūl[137]

Çünki ten nāḳışları merḥūm [u] raḥm
Olmadı merḥūma lāyıḳ la‘n ü zaḫm

Naḳṣ-ı ‘aḳl oldı fenā ‘illetdir o
Lāyıḳ-ı ba‘d mūcib-i la‘netdir o

Çünki tekmīl-i ḫıredler dūr degil
Līk tekmīl-i beden maḳdūr degil

Küfr ü fir‘avnlik vesā’ir sā’ire
Cümle noḳṣān-ı ‘aḳldan ẓāhire

Oldı noḳṣān-ı bedenden çün ferec
Sen oḳı ki *mā ‘ale’l-a‘mā ḥarac*[138]

Berḳ āfil oldı hem pek bī-vefā
Bāḳīden āfil bulur mı hīç ṣafā

Berḳ güler hem ne güler söyle baña
Şol kese ki nūrına dil virdi hā

Oldı çarḫıñ nūrları hep munḳaṭı‘
Ḳanda lā-şarḳī vü lā-ġarbī naḳı‘

[137] Hadîs-i Şerîf: beyitten anlam; “Bu yüzden Peygamber; ‘Noksan olan kişiye Mel‘ûn’ dedi. Fakat bu noksan, te’vîlde, akıl noksanıdır.” Ankaravî'nin ‘kemâ kâle ‘aleyhi’s-selâm’ şeklinde tesbît etmiş olduğu metin, mevcûd kaynaklarda bulunamamıştır.
[138] *Kur’ân-ı Kerîm*, Fetih, 48/17: “Gözü görmeyene zorlama yoktur, topala zorlama yoktur, hastaya zorlama yoktur. Kim Allah ve resulünün sözlerini dinlerse onları, altından ırmaklar akan cennetlere sokar; kim de yüz çevirirse onu acı bir şekilde cezalandırır.”

Berḳ ḫūyı yaḫṭafu'l-ebṣārdır
Nūr-ı bāḳī cümleten enṣārdır

Kef-i baḥre at sürmek ṣoḳmaḳ
Nūr-ı berḳda bir kitābı oḳumaḳ

İ 132a

'Āḳıbet hīç görmemekdir ey ḥarīṣ[139]
'Aḳlına güldürmedir şān u bīṣ

Ḫāṣṣaten 'aḳl oldı āḫir-bīnlik
Nefs bilmez kārıdır bī-dīnlik

E 132a

1555 'Āḳl-ı maġlūb olsa nefse nefs olur
Müşterī ḳalsa Züḫalde naḫs olur

Hem bu naḫse yüz çevir eyle naẓar
Seni naḫs iden kese 'aṭf-ı baṣar

Şol naẓar ki gördi ol cezr ile med
O naḫsden sūy-ı sa'de oldı red

Döndürür bir ḥālden bir ḥāle o
Żıdd żıd-ile āşikār olur ḳamu

Tā gele z̲ātü'ş-şimālden bir hirās
Lez̲z̲et-i z̲ātü'l-yemīn me'mūl nās

M 159b

1560 İki perr lāzım olur bir ḳuş uça
'Āciz olur bir ile ucdan uca

Yā beni ḳoyvir dimeyem bir kelām
Yā iz̲in vir söyleyem cümle tamām

Yoḫsa kim bilür ki maḳṣad ḳandadır
Bu mı yā o mı ki fermān sendedir

Cān-ı İbrāhīm gerekdir ki o nūr
Nār içinde göre Firdevs ü ḳuṣūr

Rütbe rütbe gide māh u şemse dek
Ḳalmaya tā ḫalḳa-bend ü derd ü şek

[139] 'Āḳıbet: 'Āfiyet İ, M.

Yedi gökden çün Ḫalīlü'l-'ālemīn
Geçdi didi *lā uḥibbü'l-āfilīn*[140]

Bu cihān-ı ten ġalaṭ-endāzdır
Ḳaç yanından ola şehvet-bāzdır

Ġulām-ı ḫāṣṣ-ı sulṭāna ḫāṣdān-ı 'askerīniñ tetimmesi

Ḳıṣṣa-i şehle ḥasūdān-ı ġulām
Ol ġulām ki şāh-ı 'aḳl tām tām

Cerr-i cerrār-ı kelāmdan uzadı
Dön girü eyle tamām ol maḳṣadı

Baḫt u iḳbāl ile mülke bāġbān
Nice bilmez ḳanġısı a'lā fidān

Ol fidān ki telḫ ü turş olur berī
Ol dıraḫt ki yedi yüz olur biri

Terbiyetde bir ṭutar mı anları
'Āḳıbet göziyle göre şānları

Ol fidānlarda nihāyet ne ṣemer
Gerçi yeksān gösterür şimdi naẓar

Şeyḫ ki yenẓur binūri'llāh olur
Evvelinden āḫire āgāh olur

Ḫalḳ gören gözi ḳapar Allāh içün
'Āḳıbet gören gözi açar bütün

İ 132b

Ol ḥasūdlar bed fidānlar idiler
Şūr-baḫtlar telḫ gevher idiler

E 132b

Ki ḥasedden ḳınayup köpük ṣaçar
Gizlice mekir ü ḥīl bābıñ açar

Tā ġulām-ı ḫāṣını ḳatl ide şāh
Kökini ḳaza cihāndan hem çü kāh

[140] *Kur'ân-ı Kerîm*, En'âm, 6/76: "Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü. 'Rabbim budur' dedi. Yıldız batınca da 'Batanları sevmem' dedi."

M 160a

Nice fānī ola cānı şāh idi
Kūy u cāyı ‘işmetu’llāh idi

Şāh ol esrāra vāḳıfdı nihān
Bū-Bekir-āsā sükūt itdi ‘ayān

Seyr idüp çölmekçi-yi bed gevheri
Anlara ḥanbek çalardı serserī

Mekr iderlerdi o ḳavm-i ḥīlekār
Tā ki şāhı bir fükā‘da ide tār

Böyle bir şāh-ı ‘aẓīm ü bī-gerān
Bir füḳā‘a nice ṣıġar ey ḫarān

Ḳurdılar bir dām şimdi şāh içün
Şehden ögrendiler āḫir hep bütün

Ne kerīh şākirddir o üstādına
İddi‘ā ide anıñ her dādına

Ḳanġı üstād ile üstād-ı cihān
Bir ola yanında a‘yān u nihān

Gözleri yenẓur binūri’llāh ola
Her ḥicāb-ı cehli ḫāriḳ şāh ola

Bir delük köhne kilimi setr içün
Ol ḥekīme perde ide ol zebūn

Yüz aġızla perde ider ḳahḳaha
Her dehānı bir yarıḳdır ser-be-pā

Dir o dem üstādı o şākirdine
Kelbden alçaḳ yoḳ vefā senden yine

Sen baña ūstā dime üzül kesil
Sen gibi var bir şākird bul kūr dil

Cānıña hīç benden olmaz bir meded
Līk bensiz ṣu daḫı aḳmaz ebed

Bes ki göñlüm baḫtıñadır kārgāh
Ne ḳırarsın kārgāhı ey tebāh

Dir iseñ gizli çaḳam āteş-zene
Yoḳ mı ḳalbden ḳalbe eyā revzene

Görür ol pencereden fikriñ seniñ
Dil şehādetle bilür ẕikriñ seniñ

Yüziñe urmaz keremden nāşī o
Her ne dir iseñ ne‘am dir ḫande-rū

Mālişiñden ḥaẓlanup gülmez o ẕāt
Mekr ü ḥīleñe güler ‘ālī ṣıfāt

M 160b

Ḥīleye pes ḥīle olmuşdur cezā
Çanaġı ḳır kūze ekl it bu sezā

İ 133a

Ger rıżāsıyla güleydi saña o
Ṣad hezārān güller açılurdı hū

E 133a

Göñli çün ide rıżāsıyla ‘amel
Āfitābdır o ki cāy olmış ḥamel

Açılur andan nehār u hem bahār
Mülteşıḳ her bir şükūfe sebzezār

Nice yüz biñ bülbül [ü] ḳumrı nevā
İtmede bu bī-nevā ‘ālemde vā

Çünki rūḥı berki ola sürḫ u zerd
Bilme misin ḫışm-ı şehden geldi derd

Āfitāb-ı şeh ‘itāb burcundadır
Nāme-veş yüzler siyāh u hem ḥasir[141]

Ol ‘Uṭāridde varaḳlar cānımız
Ol sefīd ü hem siyeh mīzānımız

Yine menşūr yazar ol sürḫ u sebz
Ḳurtılur ervāḥ-ı ārdan hem de ‘acz

Sürḫ u sebz olur bu nesḫ-ı nev-bahār
Ḳavs-i ḳuzeḥ ḫaṭṭı-āsā i‘tibār

[141] siyāh u hem: siyāh eyler E.

Süleymān -‘aleyhi’s-selāma- ta‘ẓīm-i dil-i Belḳīsda ṣūret-i hüdhüdden ‘aksi

Nice ḳat raḥmet ki Belḳīsa ola
Virdi yüz ādemce ‘aḳl aña Ḫudā

Çün getürdi hüdhüdi nāme-nişān
Ki Süleymāndan ḥurūf-ı bā-beyāñ

Oḳudı evvel nikāt-ı şāmili
İtmedi taḥḳīr Resūl-i kāmili

Cismi hüdhüd cānı ‘anḳā gördi o
Ḥissi keff ü göñli deryā gördi o

Bu dü reng ṭılsımda ḥiss ile ‘aḳıl
Ceng ider şānki Muḥammed Bū-Cehil

Gördiler kāfirler Aḥmedi beşer
Görmediler andan *inşāḳka’l-ḳamer*[142]

Dīde-i ḥiss-bīniñe sen ṭopraḳ ur[143]
‘Aḳl u mezheb düşmenidir ola kūr

Dīde-i ḥisse Ḫudā a‘mā didi
Büt-perest didi vü żıdd-ı mā didi

M 161a

Çünki keffi gördi deryā görmedi
Gördi ḥāli līk ferdā görmedi

Ḫˇāce-i ferdā vü ḥāl ḥāżır iken
Rub‘-ı dirhem göremez gencīneden

Żerresi virür güneşden çün ḫaber
Āfitāb ol żerreye ḳuldan beter

Baḥr-i vaḥdetden gelen bir ḳaṭraya
Hep esīrdir heft baḥr ol şaṭraya

Bir avuç ṭopraḳ aña çālāk ola
Baş egen ol ṭopraġa eflāk ola

[142] *Kur’ân-ı Kerîm*, Kamer, 54/1: “Vakit yaklaştı ve ay yarıldı.”
[143] ḥiss-bīniñe: ḥiss-bīne İ., M.

İ 133b

Ḫāk-i Ādem oldı çün çālāk-ı Ḥaḳ
Ser-fürū itdi aña emlāk-i Ḥaḳ

E 133b

*Es-semā'u inşaḳḳat'*i bil kim neden[144]
Olmış idi aña ḫākī çeşm-i zen

Zīr-i āba dürdī olur ḫākler
Ḫāk-vār girü ḳalur eflākler

Ol leṭāfet ṣuda yoḳ bī-tāb olur
Ol 'aṭā-yı mübdi'-i vehhāb olur

Eyler ol nār u hevāyı süfliyān
Ḫārı eyler gülden a'lā bil hemān

Ḥākim oldur *yef'alu'llāh māyeşā*[145]
'Ayn-ı derdden ḫāṣıl eyler o revā

Ger hevā vü nārı süflī eylese
Bulanıḳ dürdī vü ṣıḳlī eylese

Ger zemīn ü ābı 'ulvī eylese
Pā ile gerdūnı maṭvī eylese

Pes yaḳīn oldı *tü'azzi men neşā*[146]
Ḥākiye dir kim ḳanat aç ol hümā

Āteşe dir sen daḫı İblīs ol
Yedi ḳat yirde varup telbīs ol

Sen git ey ḫākī-i Ādem tā Sühā
Sen de ey İblīs-i nārī git ṣerā

'İllet-i evlāya 'unṣur men neyim
Ben taṣarrufda müdāmā bāḳīyim

Her işim bī-'illet oldı müstaḳīm
Ḳudretim ma'lūl degildir ey saḳīm

[144] *Kur'ân-ı Kerîm*, İnşiḳâḳ, 84/1-2: "Gök yarıldığında ve rabbine boyun eğip gerekeni yaptığında;"
[145] *Kur'ân-ı Kerîm*, İbrâhim, 14/27: "Allah sağlam söze iman edenleri hem dünya hayatında hem de âhirette sağlam tutar; Allah zalimleri de şaşırtır ve Allah dilediğini yapar."
[146] *Kur'ân-ı Kerîm*, Âl-i İmrân, 3/26: "De ki: 'Ey mülkün gerçek sahibi olan Allahım! Mülkü dilediğine verirsin, dilediğinden çekip alırsın. Dilediğini yüceltirsin, dilediğini de alçaltırsın. Her türlü iyilik senin elindedir. Hiç kuşku yok sen her şeye kādirsin.'"

‘Ādetim ba‘żen ki taḥvīl iderim
Bu ġubārı def‘ u tebdīl iderim

M 161b

Baḥre dirim şimdi sen pür-nār ol
Nāre dirim sen de var gülzār ol

Ṭaġa dirim yüñ gibi ol sen ḥafīf
Çarḫa dirim aşaġı gel līf līf

Şemse dirim māha var maḳrūn ol
Her iki ebr-i siyāh u ḫūn ol

Çeşme-i ḫūrşīdi ben ḫuşk eylerim
Çeşme-i ḫūnı daḫı müşk eylerim

Āfitāb u meh iki gāv-ı siyāh
Anlara boyunduruḳ urmış İlāh

İn eşbaḥa mā’üküm ġavran
ḳırā’atına felsefīniñ inkārı

Vech-i Muṣḥafdan oḳurdı bir cerī
Mā’üküm ġavran batırdım şuları[147]

Ben ġavrda şuları nihān idem
Çeşmeleri ḫuşk ü ḫuşkistān idem

Çeşmelere ben şu virmezsem eger
Kimde var ḳudret yine fażlım ider

İ 134a

Felsefī manṭıḳçı ḥaḳḳen müstehān
Sūy-ı mektebden geçerdi ol zamān

E 134a

Çün işitdi āyeti ol nā-pesend
Didi şuyı getürür ḳazma külend

Bīl ile keskin nacaḳla her zamān
Şuyı pestden yüksege itdiñ revān

Uyudı bir şīr-i merd gördi o şeb
Urdı bir sīlī kör itdi anı hep

[147] *Kur’ân-ı Kerîm*, Mülk, 67/30: “Bir de şunu sor: ‘Suyunuz çekiliverse size akarsuyu kim getirebilir?’”

Didi feyż it çeşme-i çeşmine nūr
Ṣādıḳ iseñ bīl ile ey ẕī-şürūr

Gündüz oldı kūr buldı gözlerin
Nūr çekmiş gözlerinden özlerin

İñleyüp ideydi istiġfār eger
Ẓāhir olurdı keremden nūr u fer

Līk istiġfār elde olmadı
Tövbe ẕevḳin biñde bir mest bulmadı

Çirkīn a‘māl ile inkār şūmlıġı
Tövbeye seddir virür maḥrūmlıġı

Ḳatılıḳ göñlinde ṭaşdan daḫı pek
Tövbe ḳırmaḳ şānıdır çekme emek[148]

M 162a

Ger Şu‘ayb-āsā ider ise du‘ā
Kūh olur bir ḫāk-i ẕī-ẕer‘ u nemā

Eyledi çünki recā Ḥaḳḳa Ḫalīl
Mümkin oldı emr-i ṣa‘b-ı müsteḥīl

Hem nebīden bir melik ḳıldı ṭaleb
Seng-lāḫī mezra‘ oldı cümle hep

‘Aksi de böyle olur inkār-ı merd
Altunı bāḳır ider ṣulḥı neberd

Keh-rübāyı ṣūret-i aḳbeḥ ider
Ḫāk-i a‘lāyı ider seng ü meder

Secde her bir göñle hem destūr degil
Ecr-i raḥmet ḳısm-ı her muzdūr degil

İ‘timād idüp aña itme günāh
Ki iderim tövbe Haḳḳ ider penāh

Tövbeye lāzımdır el-ḥaḳ āb u tāb
Tövbeniñ şarṭı olur berḳ u seḥāb

[148] tövbe ḳırmaḳ şānıdır: tövbe ḳırmaz anı hīç E.

Lāzım olan mīveye āteşle āb
Oldı bu şīveye şarṭ ebr ile tāb

Dilde berḳ u gözde ebr olmazsa ger
Āteş-i ḫışm u ġażab nice söner

Nice biter sebze-i ẕevḳ-ı viṣāl
Nice ḳaynar çeşme-i āb-ı zülāl

Nice sır söyler gülistān çimene
Hem benefşe ‘ahd baġlar semene

Nice el açar du‘āya bir çınār
Nice boylanur aġaçlar ber-ḳarār

İ 134b

Her şükūfe nice açılur hezār
Zīnet ider vaḳt-i eyyām-ı bahār

E 134b

Ḳan gibi lāle nice yüz parladur
Güli nice kīsesinden çıḳarur

Nice ḳoḳlardı ‘aceb bülbül güli
Nice kū kū dirdi fāḫte āmeli

Nice leglek dirdi lek lek cāndan
Mülk seniñ yā Rab dimek her şāndan

Nice ṭopraḳ göstere sırr-ı żamīr
Nice olur āsumān pistān-ı şīr

Ḫülleler kimden kerem oldı dime
از کریمســـــت و رحیمســـــت همـــــه[149]

M 162b

Şāhididir bu leṭāfetden nişān
Ol nişān ki pāy-ı merd-i ‘ābidān

Şād olur her kim göre ṭuġrā-yı şāh
Görmese gelmez aña hīç intibāh

Ol kesiñ rūḥı ki hengām-ı *Elest*
Rabbisin gördükde bī-ḫoş oldı mest

[149] Çelebioğlu: “Bütün bu şeylerin süsü ve güzelliği O kerem sahibi Hakk’ın kuvvetiyle olmuştur.” C. 2, b. 1681.

Mey içen bilür meyiñ hem būyını
İçmeyen bilmez ne ḳoḳlar ṣuyını

Çünki ḥikmet nāḳa gibi ḍālledir
Şehlere dellāl-veş ol dālledir[150]

Düşde görseñ idi sen bir mehliḳā
Virse va‘de vü nişān taḥḳīḳ saña

Ki murādıñ oldı hem işte nişān
Ki ḥużūrına gelür yarın filān

Bir nişānı bu ki ol kimse süvār
Bir nişānı daḫı eyler der-kenār

Bir nişānı daḫı ḳarşuñda güler
Bir nişānı daḫı el baġlar o er

Bir nişānı söyleme rü’yāyı sen
Sevinüp bir kimseye açma dehen

Vālid-i Yaḥyāda oldı bu nişān
Üç gün aṣlā söyleme dindi ‘ayān

Nīk ü bedden üç gice ḫāmūş ol
Bu nişāndır ki gele Yaḥyā resūl

Söyleme üç gün ki zīrā güft-gū
Bu sükūtdur āyet-i maḳṣūda rū

Bu nişānı sen getürme ḳāle hīç
Bu süḫan gizli gerek olma besīc

Virdi bu şīrīn nişānlardan ḫaber
Yüz nişān var bundan a‘lā ey püser

Bu nişāndır ol ki ola mülk ü cāh
İster idiñ Teñgriden her sāl ü māh

Ol ki dirdiñ giceler tā ṣubḥa dek
Ol ki iñlerdiñ seḥerler ferd ü tek

[150] Hadîs-i Şerîf: “Hikmetli söz, mü’minin kayıp malı gibidir. Onu nerede bulursa, o, ona herkesten daha fazla lâyıktır.”

İ 135a

Ol ki ansız günleriñ tārīk idi
Dik gibi hem gerdeniñ bārīk idi

E 135a

Ol ki neñ varsa virür idiñ zekāt
Muḫlişān-āsā iderdiñ ḥasenāt

M 163a

Cümle ṣevb u ḫˇāb u reng-i rū vü ser
Hep fedā idüp olurduñ ḳıl ḳadar

‘Öd-veş olmış idiñ āteş-nişīn
Tūlġa-veş hep tīġa olmuşduñ rehīn

Buncılayın ṣad hezār bīçārelik
Ḫūy-ı ‘uşşāḳdır ṣayılmaz ey melik

Çünki düşde gördi ol ḥāli ki o
Bu ümīdden rūz-ı pīrūz u firūz

Ṣaġa ṣola gözlerin çevirmede
Ḳanda eyā ol nişānlar dimede

Ditrer idi gūyiyā berk-i ḫazān
Ki geçer gün o nişān olmaz ‘ayān

Kūy u bāzār u sarāya ḳoşaraḳ
Buzaġı żāyi‘ iden veş coşaraḳ

Dirler idi ḫayr ola bu yelme ne
Żāyi‘iñ var bunda kimdir söyle ne

Didi aña ki ḫayırdır līk ḫayr
Lāyıḳ olmaz ki bileler anı ġayr

Söyler isem bir nişānım fevt olur
Çün nişān giderse fevt-i mevt olur

Gördigi atluya eylerdi naẓar
Dirdi o dīvāne-āsā ne baḳar

Didi ki ben żāyi‘ itdim bir refīḳ
Anı arar gezerim sevḳ u ṭarīḳ

Devletiñ pāyende olsun ey süvār
Merḥamet ḳıl ‘āşıḳı ma‘ẕūrdār

Ṭālib iseñ cidd idüp ol nā’ile
Cidd ḫaṭā itmez ḫaberde vāride

Ẓāhir ola ansızın bir ḫoş süvār
Gördigi dem ide idi der-kenār

Olasın bī-hūş u ṭāḳ üftāde hem
Ġāfilīn dir bu nifāḳdır ey dedem

Göremez bu şūrı hem bilmez nedir
Bu kimiñ vaṣlı nişānı ne bu sır

Ol nişāndır göreniñ ḥaḳḳında ḥaḳ
Ġayrıya ẓāhir degildir bu sebaḳ

İrişür andan dem-ā-dem bir nişān
Cān-ı şaḫṣa irişür bir tāze cān

M 163b

Māhī-i bīçāreniñ pīşinde āb
Bu nişānlar *tilke āyātü’l-kıtāb*[151]

Şol ‘alāmetler ki ḫāṣ-ı enbiyā
Ḫāṣ olur o cāna ki o āşinā

İ 135b

Bu sözüm eksik ḳalur hem bī-ḳarār
Ṭāḳatim yoḳ bī-dilim ma‘ẕūrdār

E 135b

Ḳumlarıñ a‘dādı mümkin mi ḥesāb
Ḫāṣṣa ‘aşḳ ile olan mecnūn-tāb

Eylerim ta‘dād-ı berk-i bāġı ben
Ṣayarım hem bāng-ı kebg ü zāġı ben

Ṣayıya gelmez velīkin ben hemān
Ṣayarım üstād-ı ehl-i imtiḥān

Müşterīniñ sa‘di yā naḫs-ı Züḫāl
Ḥaşre gelmez ṣayar iseñ bī-ḫalel

[151] *Kur’ân-ı Kerîm*, Yûsuf, 12/1: “Elif-lâm-râ. Bunlar apaçık kitabın âyetleridir.”

Bu ikiniñ ba‘ż-ı āṣārıñ velī
Şerḥ lāzım ya‘nī nef‘ u żarrını

Tā ola ma‘lūm āṣār-ı ḳażā
Sa‘d ü naḫsden şemmecik idem edā

Her kime ki ṭāli‘ ola Müşterī
Şāddır ānda neşāṭ [u] serverī

Ṭāli‘i olan Züḫal bu fitneden
İḥtiyāṭ lāzım aña ey mümteḥan

Söylemesem ol Züḫal ṭāli‘liye
Āteşinden yanar ol z̲āt-ı rie

Virdi destūr *üz̲kürü’llāh* şāhımız[152]
Nūra virdi gördi āteş rāhımız

Didi gerçi z̲ikriñizdir ben ġanī
Lāyıḳ olmaz eylemek taṣvīrini

Līk aṣlā mest-i taṣvīr [ü] ḫayāl[153]
Bulamaz z̲ātım benimdir bī-miṣāl

Z̲ikr-i cismānī ile nāḳıṣ ḫayāl
Vaṣf-ı şāhāna o yüzdendir vebāl

Şāha bir kimse dise cūlāh degil
Medḥ olur mı bu mekr āgāh degil

Mūsā -‘aleyhi’s-selāmıñ- çūbānıñ münācātını inkār itmesi

Gördi Mūsā bir şubān eṣnā-yı rāh
Ki o dirdi ey Ḫudāvend ey İlāh

M 164a

Ḳandasın sen tā olam ben çākeriñ
Çārıġın dikem ṭaraḳlayam serin

Ṣevbiñi yuyam bitiñi öldürem
Süt getürem çanacıġıñ ṭolduram

[152] *Kur’ân-ı Kerîm*, Ahzâb, 33/41: “Melekler şöyle cevap verecekler: ‘Hâşâ! Sen yüceler yücesisin. Bizim velîmiz onlar değil sensin. Gerçekte onlar cinlere tapıyorlardı; çoğu onlara inanmıştı.’”
[153] mest-i taşvīr: dest-i taşvīr İ., M., E.

Elcegeziñ öpem ovam pāyıñı
Vaḳt-i ḫˇābda hem süpürem cāyıñı

Hep keçilerim saña olsun fedā
Ẕikriñ ile baña gelür hāy u hā

Bīhūde bu vech ile söyler çobān
Didi Mūsā ḳorḳ Ḫudādan ey fülān

Didi ol kes ki yaratdı bizi hep
Bu zemīn ü çarḫa olmuşdur sebeb[154]

İ 136a

Didi Mūsā hāy ḫīre-ser misin
Müslümānlıḳ bu degil kāfir misin

E 136a

Bu ne herze bu ne küfr ü ne ġalaṭ
Penbe ṭoldur aġzıña itme şaṭaṭ

Ḳoḳudur küfrüñ ḳoḳusı ‘ālemi
Pāreler dībā-yı dīni her demi

Çarıḳ u dolaḳ saña lāyıḳ hemān
Āfitāba lāyıḳ olmaz böyle şān

Ger bu sözden baġlamazsañ boġazın
Gelür āteş ḫalḳı yaḳar ansızın

Gelmese āteş nedir yā bu tütün
Cān siyāh olmuş ḳararmış büsbütün

Allāh ‘ādil bunı bildiñse eger
Böyle küstāḫlıḳ saña virmez ṣemer

Çün ‘aḳılsız dōst düşmendir ḳavī
Ḥaḳ Te‘ālā böyle ḫıdmetden ġanī

Ḫāl ü ‘emmiñe dinür bu sözleriñ
Hep ṣıfāt Ẕü’l-Celāldir özleriñ

Süd içen dā’im ider neşv ü nemā
Çarıḳ o giyer ki o muḥtāc-ı pā

[154] sebeb: o Rab E., M.

Bendesi içün işit bu güft ü gū
Ol ki Ḥaḳ didi o bende bende o

Didi ol *innī merıżtü lem te'ud*
Yālıñuz o şanma ḫaste ben de vedd[155]

1745 Ol ki bī-yesma' u bī-yubṣır ola
Ol ḳuluñ ḥaḳḳında bīhūde n'ola

M 164b

Ḫāṣṣa Ḥaḳḳa bī-edeb söz söylemek
Nāmeñi eyler siyeh göñlüñ hülek

Bir recüle çaġırasın Fāṭime
Merd ü zen bir cinsdir gerçi heme

Cānına ḳaṣd eyler o mümkin ise
Ne ḳadar ḫoş-ḫū vü hem sākin ise

Ḥaḳḳ-ı zende Fāṭime medḥ-i laṭīf
Erkege zaḫm-ı sitāndır ey şerīf

1750 El ayaḳ oldı sitāyiş ādeme
Ḥaḳḳ-ı ḥaḳda oldı ālāyiş heme[156]

Lem yelid lem yūled elḥaḳ lāyıḳı[157]
Vālid ü mevlūduñ odur Ḫālıḳı

Cism olanlar da velādet vaṣf olur
Cümle mevlūd bu sebeble ḥaẕf olur

Çünki o kevn ü fesāddan o mehīn
Ḥādiṯ oldı muḥdiṯ ister o yaḳīn[158]

Didi Mūsāya çü dikdiñ aġzımı
Bu nedāmet yaḳdı cān u maġzımı

1755 Cāmesin çāk itdi çekdi āh-ı serd
Yüz ṭutup gitdi beyābāna o merd

[155] Bu beyit ve sonraki beyitle birlikte Hadîs-i Şerîf: Ebû Hureyre'den. Peygamber Efendimiz, Cenâb-ı Hakk'ın kıyamet günü insanlara şöyle dediğini naklediyor: "Ey âdemoğlu: Hastalandım da beni ziyaret etmedin, der. Onlar da: Yâ Rabbi! Biz, seni nasıl ziyaret edip hâlini hatırını sorabiliriz. Sen ki, âlemlerin Rabbısın, derler. Cenâb-ı Hakk: Sen bilmiyor musun ki, falan kulum hastalandı da onu arayıp sormadın. Yine bilmiyor musun ki, eğer onu ziyaret etseydin, beni, onun yanında bulurdun".
Ebû Hureyre'den. Resûlullah Efendimiz buyururlar ki; Cenâb-ı Hakk şöyle buyurmuştur: "Kim benim Velî'me düşmanlık ederse, ben de ona harb ilân ederim. Kulum bana öyle bir şey ile yaklaşmaya çalışır ki, o, farz kıldığım şeylerle yaklaşmasından, bence, daha sevimlidir. Kulum bana, devamlı olarak nafilelerle yaklaşmaya gayret eder. Tâ ki, ben onu severim. Sevince de, artık beni onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli ve yürüdüğü ayağı olurum....".
[156] Ḥaḳḳ-ı ḥaḳda: Ḥaḳḳ ḥaḳında E.
[157] *Kur'ân-ı Kerîm,* İhlâs, 112/3: "Doğurmamış ve doğmamıştır."
[158] – E.

İ 136b

Ḥaḳ -celle ve ‘alānıñ-
Mūsā -‘aleyhi’s-selāma- ol çūbān içün ‘itābı

Geldi Mūsāya o dem vaḥy-i Ḫudā
Bendemi sen eylediñ benden cüdā

E 136b

Vaṣl içün mi ba‘ṣ olunduñ ḫalḳa sen
Yoḫsa faṣl içün mi geldiñ ey ḥasen

Ḳādir iseñ eyleme ‘azm-i firāḳ
ابغض الاشـــــیاء عنـــــدی الطلاق[159]

Herkese bir sīret itdim ben kerem
Herkese bir ışṭılāḥ itdim ne‘am

1760 Aña medḥ olan seniñ ḥaḳḳında ẕemm
Aña baldır līk saña oldı sem

Emir itdim baña yoḳ bir fā’ide
Līk iḥsān bendegāna ‘ā’ide

Pāk ü nā-pākīden ol ẕātım berī
Ḫıffet ü ṣıḳletden o ẕātım ‘arī

Hindūlarda ışṭılāḥ-ı Hind medḥ
Sindūlarda ışṭılāḥ-ı Sind medḥ

M 165a

Añlarıñ tesbīḥi virmez baña şān
Yine kendüler olurlar dür-feşān

1765 Biz lisāna baḳmayız ya‘nī ki ḳāl
Naẓramız ancaḳ olur cān ile ḥāl

Nāẓırız ḳalbe eger ḫāşi‘ ise
Her ne rütbe lafẓ-ı nā-ḫāżi‘ ise

Çünki dil cevher olur sözdür ġaraż
Pes ṭufeyl oldı ‘araż cevher ġaraż

Nice elfāẓ u ıżmār u mecāz
Ḥāṣılı sūz isterem sūz u güdāz

[159] Çelebioğlu: “Gücün yettikçe ayrılığa imkân verme. İndimizde en nahoş şey ayrılıktır.” C. 2, b. 1769.

Şu‘lelendir cānda bir ‘aşḳ āteşi
Ser-be-ser yaḳ z̲ikr ü fikr-i ser-keşi

Mūsiyā ādāb-ı külfet başḳadır
Cānı yanıḳlar da ṣoḥbet başḳadır

‘Āşıḳān dūzaḫla itmez imtizāc
Ḳarye-i vīrānda yoḳ ‘öşr ü ḫarāc

Dime ḫāṭī söyler ise ger ḫaṭā
Ol şehīddir yuma olsa pür-dimā

Ḫūnı evlādır şehīdāna ṣudan
Bu ḫaṭā evlā ṣavābdan ṭoġrıdan

Resm-i ḳıble Ka‘be içinde ‘adem
Olmasa pā-çile ġavvāṣa ne ġam[160]

Sen ḳılavuz olma gel ser-mestlere
Yama dime ş̲evbiñi yırtan ere

Ḳalbi pāk idi çūbānıñ ol zamān
Biz anı ma‘z̲ūr ṭutmuştuḳ hemān

Cümle dīnden millet-i ‘aşḳdır cüdā
‘Āşıḳāna millet ü me‍z̲heb Ḫudā

İ 137a

La‘l-i mühr olmazsa aṣlā bāk degil
‘Aşḳ baḥr-i ġamda hīç nemnāk degil

Ol çūbānıñ ‘öz̲rinde Mūsā -‘aleyhi’s-selāma- vaḥy olması

E 137a

Soñra Mūsā sırrına Ḥaḳ gizli ḥāl
Söyledi sırlar ki olmaz anda ḳāl

Ḳalb-i Mūsāda nice söz ḳıldı cā
Söyleme görme ḳarışdı mu‘tenā

Bīḫūd oldı geldi kendüye yine
Uçdı ezelden ebediñ sūyına

[160] M. nüshasında bu beytin kenarında Şāhidī isimli şu beyit vardır:
“Didiler pā-çile şol bir çenbere / Ayaḳ altına ala başmaya ḳara”

M 165b

Ba‘de-zān şerḥ itsem aḥmaḳlıḳ olur
Āgehiyyetden öte şerḥ-i ṣudūr

Söylesem olur ‘aḳıllar tārumār
Ḳırılur ḫāme yazarsam zār u zār

Çünki Mūsā bu ‘itābı itdi gūş
Çölde çūbān izine ḳıldı ḫurūş

Ayaġınıñ izin itdi cüst u cū
Berr ü yabanı arardı sū-be-sū

Ḫaṭve-i şūrid-gān-ı rāh-ı Ḥaḳ
Bellidir sā’irlerinden bā-nesaḳ

Ruḫ gider üstden aşaġı bir ḳadem
Pīl gider çün kūşeden kūşe o hem

Gāh mevc-āsā livāsın ḳaldırur
Gāh māhī-veş içine ṭaldırur

Gāh ḫāk üzre yazar ḥālātını
Ṣānki remmāldir urur ālātını

‘Āḳıbet buldı vü gördi anı o
Didi müjde iẕn-i Ḥaḳdır ey ulu

Ṭālib-i ādāb u tertīb olma sen
İstediğiñ söyle pinhān u ‘alen

Küfrüñ oldı dīn ü dīniñ nūr-ı cān
Sende bulmışdır cihān ḫalḳı amān

Yef‘alu’llāh māyeşā ile mu‘āf[161]
Hīç ḳayırma eyle her bir dürlü lāf

Didi ey Mūsā ben andan geçmişim
Ḫūn-ı dil āġaştesiyim seçmişim

Geçmişim ben Sidreden tā müntehā
Bir yola gitdim ki yoḳ ḥadd ü ḥişā

[161] *Kur’ân-ı Kerîm*, İbrâhim, 14/27: “Allah sağlam söze iman edenleri hem dünya hayatında hem de âhirette sağlam tutar; Allah zalimleri de şaşırtır ve Allah dilediğini yapar.”

Tāziyāne urduñ esbim buldı rāh
Devr-i gerdūn künbedinden geçdi āh

Oldı nāsūtum benim lāhūt-bīn
Dest ü bāzūña hezārān āferīn

Şimdi ḥālim ḳālden oldı berī
Ne diyem ḥālim degildir serserī

Sen görürsin bir naḳş āyīnede
Ol naḳş sensin dime āyīnede

İ 137b

Merd-i nāyī nāyına urduḳda dem
Nāye lāyıḳdır degildir merde hem

M 166a

Āgeh ol ki ḥamd u medḥiñ cümle hep
Ol çūbānıñ sözlerinden de ‘aceb

E 137b

Ḥamdiñi a‘lā bilürsin gerçi sen
Ḥaḳḳa nisbetle degildir ol ḥasen

Nice bir dirseñ ki keşf oldı ġıṭā
Olmamışdır sende anlar ẓan ḫaṭā

Raḥmetindendir ider ẕikrin ḳabūl
Müsteḥāża ruḫṣatı veş ey fużūl

Kāşki a‘lā görmeseydiñ kendiñi
Derd-i sūz-ı Ḥaḳ uraydı bendiñi

Bir namāzdır o ki ālūde be-ḫūn
Ẕikriñ ‘aynı ile teşbīh it bütün

Gerçi murdār anı ṣular pāk ider
Līk bāṭın necsi pek müşkil gider

Āb-ı luṭf-ı Kirdgārdan mā‘adā
Merdkārıñ ḳalbine virmez cilā

Kāşki rū-gerdān olsañ secdeden
Ma‘ni-i Sübḥāne Rabbī añla sen

Ki sücūdum hem vücūdum nā-sezā
Seyyi’āta ola mı yā on cezā

Ḥükm-i Ḥaḳdan bu zemīnde var eṣer
Gübre dökmekle virür gül şāḫ u ber

Setr ider bizden olan murdārlıġı
Ġonçeler virür ‘ivaẕ āṣārlığı

Gördi kāfir dād u cūdda kendini
Ḫākden kemter şeḳāvetmendini

Ḥāṣılı yoḳdur vücūdunda ṣemer
Hep fesād var yoḳdur a‘lādan eṣer

1815 Didi ben bu yolda gitmişim girü
Leytenī küntü türābān didi o[162]

İtmeseydim kāşki ṭopraḳdan sefer
Dāne-çīn olsamdı çün ḫāk [u] ġuber

Çünki ‘azm itdim yolum oldı ḍalāl
Bu seferden ḥāṣılım ancaḳ vebāl

Meyli cümle ḫākedir zīrā ki o
Bulmamışdır bu seferden sūda sū

Yüz çevirmekdir hemān ḥırṣ ile āz
Rūy der-rāh olmadır ṣıdḳ u niyāz

M 166b

1820 Her bir ot ki meyli bālāya müdām
Gün-be-gün neşv ü nemāda müstedām

Çün zemīne münḥarif ola seri
Ḫuşk olur noḳṣān bulur olmaz ṭarī

Cānib-i bālāya rūḥuñ meyl ide
Maṭlab-ı a‘lāya ol kimse gide

İ 138a

Ger seriñ eyler ise meyl-i zemīn
Didi Allāh *Lā üḥibbü’l-āfilīn*[163]

[162] *Kur’ân-ı Kerîm*, Nebe, 78/40: “Biz insanın önceden yapıp ettiklerine bakacağı, inkârcının da, ‘Keşke toprak olsaydım!’ diyerek dövüneceği gün gerçekleşecek olan yakın bir azaba karşı sizi uyardık.”
[163] *Kur’ân-ı Kerîm*, Enâm, 6/76: “Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü. ‘Rabbim budur’ dedi. Yıldız batınca da ‘Batanları sevmem’ dedi.”

Mūsā -‘aleyhi’s-selāmıñ-
ẓālimleriñ ġalebe sırrını Cenāb-ı Ḥaḳdan su’āli

E 138a

Didi Mūsā ey Kerīm-i kār-sāz
Ẕikr-i yek-sā‘at seni ‘ömr-i dırāz

Āb u gilde naḳş gördüm kec-reviş
Ki melā’ik i‘tirāżı ḫoş biliş

Gerçi naḳş īcādı olmuşdur murād
Anda ekile hemān toḫm-ı fesād

Āteş-i ẓulm u fesād-ı şu‘le-pāş
Mescide vü ehline virmek telāş

Ḳan iriñ deryāsını cūş itdirür
Mekr idüp ḫalḳa anı nūş itdirür

‘Ayn-ı ḥikmetdir bu hep ‘ayne’l-yaḳīn
Līk rü’yet maḳṣadımdır ey mu‘īn

Çün yaḳīn-dīdim ise ḫāmūş ḳıl
Ḥırṣ-ı rü’yet didi kim pür-cūş ḳıl

Oldı esrārıñ melā’ik maḥremi
Ki bu nīşiñ nūş olur çün hemdemi

Ādemiñ nūrını ‘arż itdiñ ‘ayān
Oldı emlāke bu müşkiller beyān

Ḥaşr dir ki merg sırrı yā nedir
Mīve dir ki berg sırrı yā nedir

سـر خـون و نطفـه حسـن آدمـی
سـابق هـر بیشـهٔ آخـر کمـی[164]

Bī-ḫaber evvel yıḳar levḥi hemān
Ṯāniyen ketb-i ḥurūf eyler ‘ayān

Eşkden ḳalbiñ ider ol demde ḫūn
Yazar anda nice esrār u fünūn

[164] Çelebioğlu: Kanın ve nutfenin sırrı, insanın hissidir. Önce artan sonra eksilir. C. 2, b. 1844.

Levḥi taṭhīrinde idrākdir hüner
Ki yazarlar buña defter ser-be-ser

M 167a

Çünki bir beyte temel vaż‘ ideler
İbtidāsından ḳazarlar yer-be-yer

Ḳa‘r-ı arżdan çıḳarurlar çoḳ türāb
‘Āḳıbet çekerler andan ṣāf-āb

1840 Görse ḥaccāmı olur eṭfāl zār
Bilemezler ṣoñra nedir sırr-ı kār

Merd olan ḥaccāma virür sīm ü zer
Nīşterin oḫşar u ṭutar mu‘teber

Çekmede ḥammāl çün bār-ı girān
Almada ḫalḳdan aġır yük her zamān

Yük içün ḥammāllar eyler çoḳ cidāl
İctihād-ı kāra bu a‘lā miṡāl

Çoḳ aġır yükdür esāsı rāḥatıñ
Renclerdir pīşvāsı raḥmetiñ

İ 138b

1845

از بـدیها چـون بهشـت مخصـوف و شـد
و زلذایـــد بـــاز نیـــران حـــال بـــد[165]

Tāze şāḫıñ māyesi çün nārdır
Nāra yanan Kevṡer ile cārdır

E 138b

Kim ki zindānda ḳala miḥnet-ḳarīn
Ol sezā-yı şehvetidir ey emīn

Kim ki ḳaṣrında ola dōstıyla o
Ol cezā-yı ibtilāsıdır ḳamu

Sīm ü zerle her kimi gördüñse ferd
Ṣabr ile kesbinde olmuşdur o merd

1850 Bī-sebeb görür olursa göz tebāh
Ḥissde iseñ eyle esbāba nigāh

[165] Çelebioğlu: Cennet, hoşa gitmeyen şeylerle örtülmüş, cehennem ise şehvetlerle gizlenmiştir. C. 2, b. 1855.

Eyleyen cānın ṭabāyi‘den berī
Ḫarḳ-ı esbābın o ādemdir eri

Bī-sebeb añlar degil āb u giyā
Çeşm ü çeşme mu‘cizāt-ı enbiyā

Bu sebeb gūyā ṭabīb ile ‘alīl
Bu sebeb gūyā çerāġ ile fetīl

Şeb-çerāġına fetīl bük eyle eş
Pākdir ammā bu şeylerden güneş

Saḳf-ı ḫāne balçıḳ ile pāyidār
Saḳf-ı gerdūna bu külfet oldı ‘ār

Her kim ol dildār ile ġam-sūz ola
Ḫalvet-i leylā gidüp nev-rūz ola

M 167b

Māha ḫalvet gicedir ancaḳ hemān
Derd-i dil dil-ḫˇāha muḫtaṣdır hemān

Terk-i ‘Īsā eyleyüp ḫar beslediñ
Ḫar gibi olduñ ‘aceb ne seslediñ

Ṭāli‘-i ‘Īsādır ‘ilm ü ma‘rifet
Ṭāli‘-i ḫarda bu yoḳ ey ḫar ṣıfat

İşidüp ḫar nālesin raḥm eylediñ
Bilmediñ ki ḫarḫarı resm eylediñ

‘Īsīye raḥm it ḫara lāzım degil
Ṭab‘ı ‘aḳla ḥākim itmekden kesil

Ṭab‘ı terk it aġlasun tā zār [u] zār
Deyn-i cāñı tā alınca it ḳarār

Nice bil ḫar-bendesin ḳaldıñ girü
Çünki ḫar-bende ḫarıñ ardında o

Aḫḫarū hünne didi Allāh murād[166]
Nefis āḫir ‘aḳıl evvel ola şād

‘Aḳlıñı ḳıldıñ zebūn-ı emr-i ḫar
Fikri oldur ki ‘aceb aḫşam ne yer

[166] Hadis-i Şerif olduğu rivayettir: “Kadınları Allah’ın geride tuttuğu gibi geride tutun.”

Er mizācı ṭutdı çün ‘Īsā ḫarı
‘Āḳılān ṣadrında ḫoş buldı yeri

‘Aḳlı ġālib idi çünki ḫarża‘īf
Serd binüñce elbet olur ḫarża‘īf

İ 139a

Ża‘fdan ‘aḳlıñ seniñ ey ḫar-behā
Bir ḫar-ı pejmürde oldı ejdehā

Olduñ ise ‘Īsīden sen ḫaste-ḫāl
Yine andan irişür ṣıḥḥat-kemāl

E 139a

1870 Rencden ey ‘Īsā-dem olma pür-melāl
Mārsız aṣlā bulınmaz genc ü māl

‘Īsiyā saña redīf didi Yehūd
Yūsufā enbāzıñ ol mekr ü ḥasūd

Ḳavm-i ġamre sā‘īsin leyl ü nehār
Rūz u şeb-veş ġamr-i ḳavme bī-şumār

Bī-hüner ṣafrā’īlerden āh āh
Derd-i serden ġayrı yoḳdur anda rāh

Sen anı ḳıl ki ider ḫūrşīd-i şarḳ
Ki nifāḳ u ḥīle vü sirḳa vü zerḳ

1875 Sen ‘asel biz sirke dīn ü dünyede
Def‘-i ṣafrā idelim bu sīnede

M 168a

Sirkeyi biz eyledik ġāyet ziyād
Bālı artır olmasun aṣlā fesād

Bu günehle bize lāyıḳdır cezā
Göze ḳum ṭolsa getürmez mi ‘amā

Ol saña lāyıḳdır ey kühl-i ‘azīz
Ki bulur sende ḳamu nāçīz-i çīz

Ẓālimānıñ āteşi itse ġulū
*İhdi ḳavmī*dir kelāmıñ ey ulū[167]

[167] Hadîs-i Şerîf: Abdullah b. Mesud anlatıyor: Sanki bugün olmuş gibi gözümün önünde. Peygamber Efendimiz, peygamberlerden birinin başından geçen bir hâdiseyi anlatıyordu. Kavmi onu dövmüş ve yüzünü yaralamıştı. O da yüzünden akan kanı siliyor ve şöyle diyordu. “Yârabbi! Kavmimi bağışla. Çünkü onlar, yaptıklarının farkında değiller”.

Sen o ‘ödsin ki ḳoyarlar āteşe
‘Ālemīn olur mu‘aṭṭar her köşe

Āteşiñ naḳż itdigi ‘öd olmadıñ
Ġam esīri rūḥ-ı pür-dūd olmadıñ

‘Öd yanar ammā seniñ ‘ödüñ berī
Aṣl-ı nūra bād içün yoḳ serverī

Ey ki sendendir semāvāta ṣafā
Ey cefāsı cānlara olan vefā

Çünki ‘āḳilden cefā itse ẓuhūr
Ol vefā-yı cāhilāndan yek olur

Didi Peyġamber ‘adūnuñ ‘āḳili
Ṣādıḳ-ı cāhilden a‘lā ṭā’ili[168]

[168] Hadîs-i Şerîf: beyitten anlam, “Peygamber: ‘Akıllının düşmanlığı, cahilin sevgisinden iyidir’ dedi.” Yapılan araştırmalarda hadis kitaplarında böyle bir hadise rastlanılmamıştır.

Aġzına yılan giren ḫufteyi bir emīriñ incitmesi beyānı

Bir ḫıredmend oldı esbine süvār
Nā'imiñ aġzına girmiş gördi mār

Gördigi dem eyledi aña şitāb
Olmadı ḳurtarmaġa hīç rāh-yāb

Çünki 'āḳil idi ol merd-i bülend
Urdı bir debbūs aña ki pür-gezend

Zaḫm-ı debbūs ile ol merd-i 'alīl
Bir dıraḫt sāyesine buldı sebīl

İ 139b

Çürimiş elma dökülmüş yire hep
Didi yi bunları ey ḫar ser-be-leb

Ancılayın yiye ol elmayı o
Çıḳa aġzıñdan o mār-ı fitne-cū

E 139b

Didi feryād iderek ḳaṣdıñ nedir
Ben saña n'etdim 'aceb 'ahdiñ nedir

Var ise cānımla ġavġāñ ey hümām
Bir ḳılıç ur ḳanımı dök ve's-selām

M 168b

Şūm bir sā'at imiş gördüm seni
Ḳutlı ol kes görmeye böyle teni

Hīç ḳabāḥatsiz günehsiz az u çoḳ
Mülḥidān tecvīz-i ẓulme dir füsūḳ

Ḳan gelür aġzımdan işte söz ile
Ey Ḫudā eyle mükāfātıñ bile

Dürlü dürlü eyledi nefrīn o
Ṭutdı ṣaḥrā yolını ol turş-rū

Zaḫm-ı debbūsla segirdirdi çü bād
Geh düşer geh ḳalḳar idi nā-murād

Uyḳudan elmadan olmış idi süst
Yelmeden pāyı da oldı bī-dürüst

Tā şebān ki ḳıldı aña çoḳ eẕā
Tā ki ṣafrāsına geldi imtilā

Çıḳdı ekl itdikleri her zişt ü ḫūb
Hem yılan daḫı bile itdi ḫuṭūb

Gördi kendinden çıḳan mārı kebīr
Şehsüvāra ḳıldı a‘ẕār-ı vefīr

Gördi çün mār-ı siyāh [u] sehmnāk
Oldı cümle derdlerinden pāk pāk

Didi sen Cibrīl-i raḥmetsin hemān
Yoḫsa peyġamber misin ni‘met-revān

Ne mübārek sā‘at imiş naẓrañıẓ
Ölmiş idim cān virdiñ bize siz[169]

Yüziñi gören ne ḳutlu merd olur
Kūyıña düşen kişi bī-derd olur

Sen baña çūbān imişsin līk ben
Bilmeyüp ḳaçar idim ṣandım miḥen

Ṣāḥibinden ḳaçmada bī-çāre ḫar
Ṣāḥibi itmekde andan def‘-i şer

Gezdigi ardı ṣıra dā’im ḫarıñ
Def‘ itmekdir ġaraz gürgüñ şerin

Didim ey memdūḥ-ı pāḳīze-revān
Cehl ile bīhūde sözler bī-tüvān

Ey efendim pādişāh-ı pür-edeb
Ben degil cehlim didi itme ġażab

Azacıḳ bilsem idi ol ḥālden
Ẕerre ṣādır olmaz idi ḳālden

İ 140a, M 169a

Çoḳ ṣenā eyler idim ey ḫoş-ḫıṣāl
Olsam idi vāḳıf-ı esrār u ḥāl

[169] ölmiş-idim: ölmiş-idik E.

E 140a İtdi ḫāmūşluḳ beni āşüfte-ḥāl
Bī-kelām ḍarbıñla çoḳ ḳıldım maḳāl

Ṣıçradı ‘aḳlım başımdan oldı būn
Bā-ḫuṣūṣ aṣlı daḫı az idi çün

‘Afv ḳıl ey ḫūb-rū vü ḫūbkār
Her ne didimse cünūndan bī-şumār

Didi eger remz ideydim saña ben
Āb olurdı zehreñ ey vech-i ḥasen

Mārıñ evṣāfını ger ben söylesem
Ḳorḳudan cānıñ olur idi ‘adem

Muṣṭafā buyurdı cānıñ düşmenin
Şerḥ idersem ḫīle vü her bir fenin[170]

Ḳahramānlar zehresi ṣād-çāk olur[171]
Yimez içmez yürimez ġamnāk olur

Ne niyāza ḳudret olur dilde hīç
Ne namāz u ṣavma ḳuvvet tende hīç

Gürbeyi gördükde fāre lā olur
Ḳurdı gördükde ḳoyun bī-cā olur

Enderūnı ḫīledir yoḳdur reviş
Eylerem nā-reftegāna perveriş

Müdde‘īyim çün Ebū-Bekr-i Rubāb
Dāvud-āsā āhene var elde tāb

Tā ki ḫālī ola elde her muḫāl
Murg-ı işkeste peri mensūb-ı bāl

Çün *Yedu’llāh fevḳa eydīhim* sebaḳ[172]
Destimiz desti olur buyurdı Ḥaḳ

[170] Bu beyit ve sonraki bir beyitle birlikte Hadîs-i Şerîf: Ebû Zerr’den. Resûlullah: Ben, Sizin görmediklerinizi görür, işitmediklerinizi işitirim. Semâ, üzerindeki meleklerin çokluğundan inliyor. Orada, dört parmaklık bir yerde, muhakkak bir melek alnını koymuş, secde ediyor. Allah’a yemîn ederim ki; sizler, benim bildiğimi bilseniz, az güler, çok ağlardınız. Yataklarınızda karılarınızla eğlenmez, feryâd ederek Allah’a yalvarırdınız” buyurmuşlardır. Râvî Ebû Zerr der ki: “Vallahi, kesilen bir ağaç, yani hissiz bir kimse, olmayı çok arzu ederdim”.
[171] zehresi: çehresi İ.
[172] *Kur’ân-ı Kerîm*, Fetîh, 48/10: “Sana yeminle bağlılık sözü verenler gerçekte bu sözü Allah’a vermiş oluyorlar, Allah’ın eli onların elleri üzerindedir. Bu sebeple kim Allah’a verdiği ahdi bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur, Allah’a verdiği sözün gereğini yerine getirene ise Allah yakında büyük ödül verecektir.”

Destimiz çünki dırāz oldı yaḳīn
Yedi ḳat gökden öte bil ey emīn

Gösterür destim bu gerdūna hüner
Oḳı ey ḫ̆āce gel *inşaḳḳa'l-ḳamer*[173]

Bu vaşıflar hep ża'īf 'aḳlı içün
Ki ża'īfe şerḥ-i ḳuvvet ṣa'b u dūn

1930 Sen bilürsin uyḫudan ḳalḳarsa baş
Ḫatm olur va'llāhü a'lem bi'ṣ-ṣavāb

Ekl ü şürbe sende ḳuvvet olamaz
Ḳay'e daḫı ṭab' hīç yol bulamaz

M 169b

Fuḥş işidüp aña merkeb-rān olam
Zīr-i lebde Rabbi yessir-ḫ̆ān olam

Baḥṣ-i esbāba bize destūr yoḳ
Terk daḫı ḥāliyā maḳdūr yoḳ

Söylerim derd-i derūndan dün ü gün
İhdi ḳavmī innehüm lā ya'lemūn[174]

1935 Secde ḳıldı renc-i mārdan ḳurtılan
Ki sa'ādetsin baña iḳbāl-i cān

İ 140b

Bulasın Ḫaḳdan cezāsın ey şerīf
Ḳādir-i şükrüñ degildir bu ża'īf

E 140b

Şükriñi Ḫaḳ eyleye ey pīşvā
Bende yoḳdur şükre ṭāḳat hem nevā

'Āḳiliñ düşmenligi bu günedir
Zehri daḫı behcet-i cāndır nedir

Dōstlıgı her aḥmaḳıñ renc ü ḍalāl
Diñle bir ḳıṣṣa saña olsun miṣāl

[173] *Kur'ân-ı Kerîm*, Kamer, 54/1: "Vakit yaklaştı ve ay yarıldı."
[174] Hadîs-i Şerîf: Abdullah b. Mesud anlatıyor: Sanki bugün olmuş gibi gözümün önünde. Peygamber Efendimiz, peygamberlerden birinin başından geçen bir hâdiseyi anlatıyordu. Kavmi onu dövmüş ve yüzünü yaralamıştı. O da yüzünden akan kanı siliyor ve şöyle diyordu. "Yârabbi! Kavmimi bağışla. Çünkü onlar, yaptıklarının farkında değiller".

Bir aḥmaḳıñ ḫırsıñ temelluḳ u vefāsına i‘timād eylemesi

Ejdehā bir ḫırsı itmişdi zebūn
Bir yigit imdād idüp ḳıldı maṣūn

Şīr-i merdān ol zamāñ eyler meded
Āh-ı maẓlūmān bulursa ḥadd ü add

İşidürler bāng-ı maẓlūmānı hep
İrişürler ol zamān çün faẓl-ı Rab

Bu cihānıñ naḳşına anlar sütūn
Gizli emrāża ṭabīb-i ẕü-fünūn

Dāverī raḥmetdir anıñ her biri
‘İllet ü rüşvetden olmışlar berī

Her i‘ānet ki ider ol çend-pāk
Kimsesizligden içündir olma şāk

Müşfiḳiyyetdir şikār-ı şīr-i merd
Derde dārū yoḳ cihānda yine derd

Derd ḳandaysa devā ol yirdedir
Esfel olur ise mā ol yirdedir

Āb-ı raḥmet ister iseñ ol vażī‘
Ṣoñra ḫumr-ı raḥmet iç de ol refī‘

Raḥmet içre raḥmet olur bu saña
Ḳalma bir raḥmet ile ey ẕī-nehā

M 170a

Ayaġıñ altına al çarḫı hemān
Diñle ol yirde semā‘ı bī-nişān

Penbe-i vesvāsı gūşuñdan çıḳar
Tā ḫurūş-ı ‘arş ide gūşa maḳarr

Mūy-ı ‘aybdan çeşmiñi pāk ide gör
Sırr-ı ġaybı görmek olur bī-ḳuṣūr

Maġz u bīnīñi zükāmdan ḳıl ḫalāṣ
Tā ki rīḥu’llāh maḳāmıñ ide ḫāṣ

Ḳalmaya sende hemān ṣafrā vü teb
Tā bulasın sükkeriñ ta‘mıñ ‘aceb

1955 Olma innīn merdlige eyle ‘ilāc
Gele saña ḫūb-rūlar ḫoş mizāc

Pāy-ı cān ile ḳoya ḳoḳmış teni
Ṭolan ol cem‘iyyeti görem seni

Ġall-ı buḫli dest ü gerdenden çıḳar
Köhne çarḫda tāze baḫt ol ey püser

İ 141a

Ka‘beye yoġısa sende perr ü bāl
‘Arż-ı ḥāl it çāre-sāzāndan el al

E 141a

Girye vü zārī ‘aceb ser-māyedir
Raḥmet-i küllī ḳavī bir dāyedir

1960 Dāye vü māder bahāne-cū olur
Aġlasa ṭıflı kerem tū tū olur

Ṭıfl-ı ḥācātı yaratdı sizde hep
İñlesünler de vire süt tābe-leb

Didi *üd‘u’llāh* olmaz zārsız[175]
Şīr-i şefḳat cūş ḳılmaz nārsız

Eyle bir sā‘at ṣabır ḥāżır saña
Hūy-ı bād u şīr-efşān-ı semā

Fi’s-semāi rızḳuküm güş eylediñ[176]
Yā niçün derd ü elem nūş eylediñ

1965 Nā-ümīdlik ḫavfıdır āvāz-ı ġūl
Ḳa‘r-ı sifle güşıñı çeker o ġūl

Her nidā ki seni bālāya çeker
Ol nidādır ki saña Ḥaḳdan irer

Her nidā ki ḥırşıñı eyler ziyād
Gürg ṣadāsı bil anı eyler fesād

[175] *Kur’ân-ı Kerîm*: İsrā, 17/110: “De ki: ‘İster Allah diyerek, ister rahmân diyerek yakarın; hangisiyle yakarsanız olur, bütün çünkü güzel isimler O’na mahsustur.’ Namazında niyazında sesini fazla yükseltme, fazla da kısma, ikisinin arasında bir yol tut.”
[176] *Kur’ân-ı Kerîm*: Zâriyât, 51/22: “Rızkınız ve size vaad edilenler göktedir.”

Ol bülendlik ṣanma ki ola mekān[177]
Ol bülendlikdir ṣafā-yı ʻaḳl u cān

M 170b

Her sebeb bālā eṣerden bī-gümān
Seng ü āhen şerere fāʼiḳ ʻayān

Ser-keşiñ fevḳındadır ol bir fülān
Ṣūreten elḥaḳ yanında hem muhān

Çün şeref vechiyledir bālā olan
Cāy-ı dūra ṣadr-ı ıṭlāḳı ʻayān

Seng ü āhen bu cihetden fāʼiḳa
Fevḳa bu iki işinde lāyıḳa

Ol şerāre kendi maḳṣūdı içün
Āhen ü sengden bu vech ile füzūn

Seng ü āhen evvel ü āḫir şerer
Her iki bir tendir anıñ cān u ser

Ol şerer gerçi zamānda āḫire
Vaṣf olınca ikisinden fāḫire

Mīveden şāḫī zamānen sābıḳa
Şāḫdan biñ rütbe ammā fāʼiḳa

Çün şecerden maḳṣad olmuşdur ṣemer
Pes ṣemer evvel olur āḫir şecer

Ḫırs ḳıṣṣasına rücūʻ

Ejdehādan çünki ḫırs itdi fiġān
Bir yigit ḳurtardı anı nāgehān

Ḥīle vü merdlik olınca tābnāk
Ejdehāyı ḳıldı bu ḳuvvet helāk

İ 141b

Ḳuvveti var ejdehānıñ ḥīle yoḳ
Farḳ-ı ḥīle ḥīledendir az u çoḳ

E 141b

Ḥīleñi gördüñ ise sen döñ girü
Mebdeʼe var varma aṣlā ilerü

[177] ṣanma ki ola: ṣanma cānım E.

Her ne alçaḳdır o a‘lādan gelür
Dik gözüñ a‘lāya ey merd-i vaḳūr

Rūşeniyyet baḫş ider fevḳ-i naẓar
Gerçi andan ḫīredir evvel baṣar

Çeşm rūşenlige eyle imtizāc
Olma ḫuffāş gibi kūr u bī-‘ilāc

1985 ‘Āḳıbet nūruñ nişānın göresin
Şehvet-i ḥālī ḥicābdır süresin

‘Āḳıbet-bīn nice biñ bāzī görür
Beñzemez aña ki bir bāzī görür

M 171a

Ġarre olmuşdur o bāzīle hemān
Kibr ile üstāddan dūrdur o cāñ

Kendi de gördi hüner çün Sāmirī
Eyledi Mūsāya kibr-i vāfiri

Sāmirī Mūsādan ögrendi hüner
İtdi nānkōrlük o bed-ḫū ey püser

1990 Ġayrı bāzī ḳullanup Mūsā aña
Eyledi bāzī [vü] cānıñ ber-hevā

Çoḳ ‘ilim vardır rü’ūs-ı nāsda
Baş olınca baş gider o ṭāsda

Gitmesün dirseñ seriñ gel ol ayaḳ
Ḳuṭb-ı ṣāḥib-rāy żıllıñ ḳıl yataḳ

Şāh iseñ de görme kendin yuḳarı
Şehd iseñ de ḳıl nebāta ser-fürū

Fikr-i ṣūret sende anıñ fikri cān
Ḳalb-ı naḳd oldı saña anda ki kān

1995 Ol ki sensin kendiñi var anda bul
Kū kūy-ı fāḫite ol bul vuṣūl

Eylemezseñ ḥıdmet-i ehl-i ṣafā
Ḫırs-veş cāyıñ dehān-ı ejdehā

Cinsiñe ḫıdmet gelürse ṣa‘b eger
Ejdehānıñ aġzıdır saña maḳarr

Ola ki bir üstā ide ḫalāṣ
Ḳurtara seni ḫaṭardan ol ḫavāṣṣ

Eyle feryād yoġısa zūrı eger
Çünki kūrsin rāh-bīnden çekme ser

2000 Ḫırsdan alçaḳsın ki derdden zār yoḳ
Ḫırs ḳurtıldı ki feryād itdi çoḳ

Yā Rab ol sengīn dili sen mūm ḳıl
Ḳıl keremler nālesin merḥūm ḳıl

Nā-bīnā-yı sā’iliñ iki kūrlügüm var dimesi

İ 142a
Dir idi bir kūr müdāmā el-amān
İki kūrüm ben eyā ehl-i zamān

E 142a
İki ḳat raḥmet idiñ baña bu dem
Çünki iki körlük oldı bende hem

Didi biri işte ẓāhir bir ‘amā
Yā ikinci ḳandadır ey bī-nehā

M 171b
2005 Didi o çirkīn ṣadā vü naġmedir
Sesle körlük iki ḳatdır ṣanma bir

Bāng-ı ziştim olmada ġam māyesi
Żāyi‘ olur ḫalḳda mihriñ vāyesi

Kim işitse zişt āvāzım şehā
Kīn ü ḫışm u ġam olur ‘ārıż aña

İki ḳat kūrlikle siz raḥm eyleyin
Her ne rütbe ṣa‘b ise nerm eyleyin

Böyle ta‘bīr ile gitdi ṣavt-ı bed
Cümle ḫalḳ raḥm itdi aña hem meded

2010 Bu söz ile itdi āvāzın ḥasen
Ṣavt-ı dil ḫūb idi ḳıldı ṣavtı şen

Her kimiñ āvāz-ı dil oldıysa bed
Kūrligi üç ḳat olur bulmaz meded

Ehl-i iḥsān līk bī-‘illet olur
Çirkīn üzre elleri olur sütūr

Raḥmete lāyıḳ olan ḫoş sesliler
Mūm olur sengīn göñül ṭaşlıḳ gider

Nālesi kāfirleriñ zişt oldı çün
Olamaz aṣlā icābet vā-nümūn

2015 Ol bed āvāza ne dirler *iḫseū*[178]
Ḫūn-ı ḫalḳdan mestdir ol kelbler ḳamu

Nāle-i ḫırs ola raḥmet-keş ‘acīb
Nāleñ olmaz ise böyle pek ġarīb

Gürg-i Yūsuf var ise sensin ‘anīd
Yā ki ḫūn-ı nā-ḥaḳı içen pelīd

Tövbe it içdigin istifraġ ḳıl
Köhne oldıysa cerāḥat dāġ ḳıl

Ḫırsıñ ve anıñ emṣāli vefāsına
i‘timād iden eblehiñ ḥikāyeti tetimmesi

Ejdehādan ḫırs oldı çün ḫalāṣ
Bildi ikrāmı o merdden ḫāṣ ḫāṣ

2020 Çün seg-i Aṣḥāb-ı Kehf itdi devām
Bir dem ayrılmadı ardından müdām

‘Ārıż oldı ḫastelik ol ādeme
Ḫırs oldı ḥārisi ol pür-ġama

Geçdi bir kimse didi bu ḥāl ne
Ey birāder ḫırs ile işġāl ne

M 172a

Naḳl idince ejdehā ḥālin uman
Didi ḳılma i‘timādı ḫırsa sen

[178] *Kur’ân-ı Kerîm*, Mü’minûn, 23/108: “Allah buyurur ki: ‘Yıkılın karşımdan! Ve artık bana bir şey söylemeyin!’”

İ 142b

Dōstlıġı düşmenliginden beş beter
Ebleh ile itme ülfet el-ḥaẕer

2025 Didi va’llāhi ḥaseddendir bu söz
Yoḫsa ayudan olur şefḳat henüz

Didi mihr-i eblehāndır ‘işve-dih
Ben ḥasūd isem ḥaseddir bunda bih

E 142b

Gel benimle ol da def‘ it ḫırsı sen
Terk-i nā-cins eyle hem ol cins ilen

Didi git git var işiñe ey ḥasūd
Didi işim bu velī itmedi sūd

Ḫırsdan ednā degilim ben ey şerīf
Anı terk it benim ile ol ḥarīf

2030 Muẕṭaribdir fikr ile göñlüm seni
Mīşeye bu ḫırs ile olma rehī

Bu güzāfdan göñlüme gelmez ḫalāṣ
Nūr-ı Ḥaḳdır ṣanma da‘vādır yā lāf

Mü’minān yenẓur bi-nūri’llāh olur
Pek ṣaḳın āteşgede virmez ḥużūr

Her ne didiyse o işġā itmedi
Bed-gümānlıḳ seddin ifnā itmedi

Destini ṭutdı o çekdi elini
Didi ben gitdim görürsin ḥālini

2035 Didi var git saña ġam-ḫˇār olamam
Bü’l-füżūlā saña ben yār olamam

Yine didi sen ‘adū ṣanma beni
Luṭf olur ḳılsañ refīḳ cāna teni

Didi uyḳum var işiñe git yüri
Āḫiri kendiñe yoldaş it yüri

Var bir ‘āḳil sāyesinde rāḥat it
Hem de bir ṣāḥib-dil ile ülfet it

Ġālibā fikrinde bu cüd oldı serd
Ḫışmgīn oldı döner belki o merd

Ki meger ḳaṣdım seniñ ḫūnuñ ola
Yā ṭama‘ eyler ki sīne kīn ṭola

Yā ki ‘ahd itmiş ola bārānına
Hem-nişīnimden ayırmaḳ şānına

M 172b

Ḫabṣ-i fikrinden içün aṣlā aña
Bulmadı bir ḫoş gümāna ihtidā

Ḫüsn-i ẓannı cümleten ḫırsa idi
Ẓann olur ki ḫırs ile hem-cins idi

Kelbliginden ‘āḳilāndır müttehim
Ḫırsı ehl-i vedd bilür ol bī-fehim

Mūsā -‘aleyhi’s-selāmıñ- gūsāle-pereste ḫayāl endīşeligiñ ve ḥazm u iḫtiyāṭıñ nic’oldı dimesi

İ 143a

Didi Mūsā birine ey bed-ḫayāl
Ey bed-endīş ü şaḳī-i bī-miṣāl

Sende peyġamberligimde ṣad gümān
Var nice bürhān var iken hem nişān

Bende gördüñ nice dürlü mu‘cizāt
Sende artdı vehm ü ẓann u müşkilāt

E 143a

Vesvese ḳıldı ḫayālin teng ü tār
Eylediñ peyġāmıma ṭa‘n āşikār

N’eylediñ tozlar tozutdum ẓāhirā
Tā ki Fir‘avnīden oldıñız rehā

Āsumāndan ḳırḳ sene geldi ṭa‘ām
Ṭaşdan ırmaḳ aḳdı gördi ḫāṣ u ‘ām

Nice nice mu‘cizāt-ı bī-‘aded
Ḳılmadı fikr ü ḫayāline meded

Siḥr ile gūsāle idince ṣadā
Secde itdiñ ki Ḫudādır bu Ḫudā

Bu tevehhümler ki itdiñ seyl alur
‘Aḳl-ı bāriddir ki ḫˇāb ile ḳalur

Çün degilsin bed gümān ḥaḳḳında sen
Nice ser virdiñ buña ey nā-ḥasen

Çün ḫayāliñ almadı teẕvīrini
Ya‘nī lu‘b-ı siḥr-i aḥmaḳ-gīrini

Eyle kendi Sāmirīnden ictināb
Yapmada her dem Ḫudā-yı bī-ḥesāb

Çünki bu teẕvīrde yek-dil oldıñız
Cümle eşkālinde ‘āciz ḳaldıñız

Ādemī lāf ile olınca Ḫudā
İḫtilāf olmaz nübüvvetde revā

M 173a

Ḫarliginden öküze ḳıldıñ sücūd
Sāmirīniñ siḥri ‘aḳla virdi dūd

2060 Ẕü’l-Celāl nūrından itdiñ çeşm-i bend
Maḥż-ı cehl oldı ḍalāl-i nā-pesend

Böyle ‘aḳl-ı nā-sezāyı pādişā
Ḳatl ider ise sezādır hem revā

Gāv-ı zerrīn çaġırup ne didi bil
Aḥmaḳāndan baña raġbet pek sefīl

Bundan a‘ceb mu‘cize benden żuhūr
Eyledi lākin ḳabūl-i Ḥaḳ nefūr

Bāṭılı bāṭıl ḳapar hīç itme lec
‘Āṭıla ‘āṭıl ḫoş oldı bī-ḫarec

2065 Çünki her cins cinsini eyler ṭaleb
Gāve arslandan gelür bīm ü hereb

Yūsufa gürg nice ‘aşḳ da‘vā ider
Añla anı cānib-i mekre gider

Çıḳsa ger ḳurtluḳdan ol maḥrem olur
Çün seg-i Aṣḥāb-ı Kehf ādem olur

İ 143b

Çün Muḥammedden Ebū Bekr aldı bū
Didi hāẕā leyse vechün kāẕibū

Çün Ebū Cehl olmadı aṣḥāb-ı ḥāl
Görse yüz şaḳḳu’l-ḳamer inan muḥāl

2070 Derdmendiñ ki ola esrārı fāş
Ḥaḳ nihān itmezse hīç çekme telāş

E 143b

Ol ki cāhildir olur derdden ba‘īd
Gösterürlerse de görmez nā-reşīd

Āyine ṣāf olmalıdır tā ki sen
Farḳ idesin ṣūret-i zişt ü ḥasen

Ol maġrūr-ı ḫırs olanı pend-i mübālaġadan ṣoñra nāṣıḥıñ terki

Ol Müselmān terk idüp ol eblehi
Ṭutdı lā-ḥavle diyüp ‘azm-i rehi

İtdigimce saña sa‘y u cidd ü pend
Nāfiẕ olmaz bir söz illā nā-pesend

Pes naṣīḥat rāhı aña bestedir
Emr-i *a‘rıż ‘anhüme* peyvestedir[179]

Derd füzūn itdiyse devā-yı mültemes
Ṭālibe ketm itme oḳı gel *‘Abes*[180]

M 173b

Çünki a‘mā ṭālib-i Ḫaḳḳ oldı o
Faḳrı içün eyleme rencīde hū

Aġniyā irşādına olduñ ḥarīṣ
Serverāndan farḳ-ı ‘ām eyle raḫīṣ

Aḥmedā gördüñ ki bir ḳavm-i ġanī
Meclisinde istimā‘ eyler seni

Bu re’isler dīne eylerler meded
Sözleri A‘rāb yanında mu‘temed

Nās mülūkī dīni üzredir diyü
Ṣīt [u] meşhūrdur bu diñle kū-be-kū

Bu sebebdendir ḍarīrden i‘tirāż
Eylediñ ey server-i bāġ u riyāż

Böyle fırṣat az düşer vaḳt-i feraḥ
Cümle yārānlarda da yoḳ hīç teraḥ

Żāyi‘ eyler bil ki bu vaḳti ḍarīr
Ḫışm içün ẓann olmaya nuṣḥ-ı vafīr

Ḫaḳ ḳatında oldı bu a‘mā şerīf
Nice biñ ḳayṣerden a‘lā vü laṭīf

[179] *Kur’ân-ı Kerîm*, Secde, 32/30: “Artık sen onlara aldırma ve bekle. Zaten onlar da bekliyorlar.”
[180] *Kur’ân-ı Kerîm*, ‘Abese Suresi.

Ẕikr-i en-nāsü'l-ma'ādin eyle gel
Nice ma'denler bulursın ol maḥall

La'l ü yāḳūt u 'aḳīḳiñ ma'deni
Kān-ı misden nice rütbe ol senī

Böyle yirde māldan yoḳ fā'ide
Sīne ister 'aşḳı ola zā'ide

A'mā-yı rūşendile sedd itme bāb
Vir naṣīḥat aña ḥaḳḳıdır kitāb

İ 144a

İki üç ebleh eger inkār ider
Kān-ı ḳand iseñ nice ıżrār ider

İki üç ebleh iderse müttehim
Ḥaḳ saña şāhid olur her bir mühim

Didi iḳrār-ı cihāndan fāriġam
Ḥaḳ güvāhi olana aşlā ne ġam

Virse ger ḫuffāş ḫūrşīdden ḫaber
Bu delīldir ki şemsden yoḳ eṯer

E 144a

Nefret-i ḫuffāş olur a'lā delīl
Ki 'ulüvv-i şān-ı ḫūrşīd-i Celīl

Gül ṣuyına rāġıb olsa b.ḳ böcek
Ol gül-āb olmadıġına ḳılma şek

M 174a

Bir mehekk ḳalbı ḫarīdār olsa o
Ol mehekde şekk ider naḳḳād-cū

Gice ister uġrı gündüzden melūl
Gündüzüm aşlā żiyām itmez ufūl

Farḳ u temyīz eylerim ġalbīr-vār
İdemez bir keh daḫı benden güẕār

Güpe gündüz anı tefrīḳ eylerim
Tā naḳūşundan nufūsı gösterem

Çün benim 'ālemde mīzān-ı Ḫudā
Aġır u yeyniyi gösterem saña

Gāvı ẓann eyler Ḫudā gūsāle hep
Ḫar alursın al münāsib kāle hep

Gāv degilim tā yiye gūsāleler
Ḫār degilim üştürān uzada ser

Ẓann ider ki baña cevr itdi özi
Bil ki sildi āyinemdem ol tozı

Cālīnūsa dīvāne temelluk idüp ve Cālīnūsuñ ḫavfı

Didi Cālīnūs kendi ḳavmine
Lāzım oldı ol fülān dārū yine

Biri didi ki aña ey z̲ü-fünūn
Bu devādır dāfi‘-i ‘ayn-ı cünūn

‘Aḳlıñızdan pek ba‘īddir bu maḳāl
Didi baña baḳdı bir dīvāne ḥāl

Ḳıldı bir sā‘at ḳadar baña naẓar
Āstinim çekdi ṣarf itdi baṣar

Olmayaydı bende cinsiyyet aña
Baña ḳılmazdı teveccüh bed-liḳa

Görmeyeydi cinsini gelmezdi o
Cinsiniñ ġayrıya döndürmezdi rū

İki kimse ülfet itse itme şek
Aralıḳda var ḳadr-i müşterek

Ḳuş uçarsa kendi cinsidir uçar
Ṣoḥbet-i nā-cins olur ḳabr ü mezār

İ 144b

İki nā-cins ḳuşuñ birbiriyle ünsiyyetiniñ sebebi

Didi gördüm bir ḥakīm ḫoş ṭarīḳ
Zāġ u leglek bir beyābānda refīḳ

M 174b

Ben ta‘accüb ile ḳıldım cüst u cū
Nice ḳadr-i müşterek var bunda hū

Çün yaḳın geldi baña bildim ki ben
İkisi de leng ü aḳsaḳ mümteḥan[181]

E 144b

Bā-ḫuṣūṣ şehbāz olan ‘arşī olur[182]
Ḳurbaġa emṣāli de ferşī olur

Birisi ḫūrşīd-i ‘İlliyyīndir
Bu ise ḫuffāş yiri siccīndir

Ol biri bir nūr her ‘aybdan berī
Bu ise kūrdür gezer her bir deri

Ol biri aydır ki pervīnde gezer
Bu ise ḳurtdur ki sergīnde gezer

Ol birisi lā-mekān pervāzdır
Bu ise segler ile hem-rāzdır

Ol biri Yūsuf-ruḫ u ‘Īsā-nefes
Bu ise gürgdür yā ḫardır yā ceres

Gül cu‘ale dir lisān-ı ḥāl ile
Sende müstekrih ḳoḳu varken bile

Gülsitāndan ictināb itseñ sezā
Nefretiñ ‘ayn-ı kemāl oldı aña

Ġayretim başı ucında bir çāvuş
Durma ey ḫas bunda aṣlā sen ṣavuş

İḫtilāṭ itmiş benimle cā-be-cā
Ẓann olur bir kāndandır ẓāhirā

Bülbüle cāy-ı muṣaffādır çemen
Cu‘aliñ cāyı çemīn ü hem dimen

İḫtilāṭ eylerse noḳṣāndır baña
Aṣl-ı vāḥidden diyü ẓanna revā

Ḥaḳ pelīdlikden beni çün ḳıldı pāk
Nice lāyıḳdır pelīdle iştirāk

[181] aḳsaḳ: aḫmaḳ İ.
[182] Bā-ḫuṣūṣ: Ḫāṣṣaten E.

Ḳanġı ‘ırḳ bed ki anı ḳaṭ‘ idem
Nice ol ‘ırḳ ola baña mültezem

Bir nişānı Ādemiñ budur ezel
Ki melā’ik secde itdi ol maḥall

Bir nişānı daḫı ol ki İblīs
Ḳomadı baş ki benim şāh u re’īs

Ādeme itseydi o secde eger
Ādem olmazdı ġayr olurdı al ḫaber

M 175a

Her sürūşuñ secdesi mīzānıdır
Düşmeniñ inkārı da bürhānıdır

Oldı iḳrār-ı melek şāhid aña
Oldı küfrān-ı seginiñ şāhid aña

İ 145a

Bu sözüñ pāyānı yoḳdur dön girü
Ḳıṣṣa-i ḫırsa ki n’etdi merde o

Ol maġrūruñ temelluḳ-ı ḫırsa i‘timādınıñ netīcesi

Ḫ̆āba vardı merd megesrānı ayu
Bir sinek eyler sitīze sū-be-sū

Ḳovdı bir ḳaç kerre vechinden devān
Yine döndi geldi o meges ‘ayān

E 145a

Megese ḫırs oldı ġāyet ḫışmgīn
Aldı ṭaġdan bir ṭaş ammā ki metīn

Aldı sengi yine gördi ol z̲ebāb
Ḫufteniñ rūyında eyler pīc ü tāb

Āsiyā-sengi ṭutup urdı o dem
Ki meges ola o ḍarb ile ‘adem

Ḫufte vechin seng ḫaşḫāş eyledi
Ḳıṣṣayı dünyāya hem fāş eyledi

Ḥubb-ı ebleh ḥubb-ı ḫırs oldı yaḳīn
Kīni ḥubdur ḥubbı anıñ oldı kīn

‘Ahdi süstdür hem de vīrān u ża‘īf
Sözi yoġun hem vefāsı pek naḫīf

Ger yemīn eylerse inanma añа
Ḫulf ider elbetde itmez ol vefā

Çünki bī-sevgend sözi oldı yalan
Gelmesün saña yeminiyle inan

Nefsini mīr eylemiş ‘aḳlı esīr
Muṣḥafı yutsa inanma ey faḳīr

Çün yemīnsiz ḳavlini eyler şikest
Ḳavl-i bā-sevgendi andan daḫı pest

Nefs çün andan olur āşüfteter
Anı baġlarsa alur hemm ü keder

Bir esīr ki ḥākimi bend eyleye
Ḳatl ider ḥākim ḳomazdı irteye

Ḫışm ile bendi urur başına hem
Yüzine çarpar yemīnin pīş ü kem

M 175b

El yu *evfū bi’l-‘uḳūd*ından anın[183]
İḥfeẓū eymāneküm dime ṣaḳın[184]

Kim bile āyātı ‘ahdi pāk olur
Tār u pūdı şu‘le-i idrāk olur

Kim ki Ḫaḳla ḳıldı peymānın dürüst
Eylemez ‘ahd ü yemīnin hīç süst

Muṣṭafā -‘aleyhi’s-selāmñ-
‘iyādet-i ṣaḥābī itmesi ve ‘iyādetiñ fā’idesi beyānı

Oldı aṣḥābdan biri bīmār u zār
Hem de bīmāriyyeti müşted hezār

[183] *Kur’ân-ı Kerîm*, Mâide, 5/1: “Ey iman edenler! Sözleşmeleri yerine getirin. İhramda bulunduğunuz sırada avlanmayı helâl saymamanız şartıyla, size bildirilecek olanlar dışındaki "en‘âm" denen hayvanlar sizin için helâl kılınmıştır. Şüphesiz Allah dilediği gibi hükmeder.”
[184] *Kur’ân-ı Kerîm*, Mâide, 5/89: “Allah sizi kasıtsız olarak yaptığınız yeminlerden ötürü sorumlu tutmaz, fakat bilerek ettiğiniz yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da kefâreti, ailenize yedirdiğinizin ortalama seviyesinden on fakire yedirmek yahut onları giydirmek ya da bir köle âzat etmektir. Buna imkânı olmayan ise üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğinizde (bozarsanız) yeminlerinizin kefâreti işte budur. Yeminlerinize bağlı kalın. Allah âyetlerini sizin için bu şekilde açıklıyor ki şükredesiniz.”

Muṣṭafā geldi ‘iyādet itmege
Pek sever luṭf u ‘ināyet itmege

İ 145b

Ki ‘iyādet itmede var fā’ide
Fā’ide ammā añadır ‘ā’ide

Evvelā bu kim hem ol şaḫṣ-ı ‘alīl
Ola ki ḳūtb ola ol şāh-ı celīl

Çün iki çeşmiñ seniñ yoḳ ey ‘anūd
Bilmediñ heyzüm müdür yāḫud ki ‘ūd

Çünki vardır ‘ālem içre genc ü māl
Ṣanma her vīrāne ḫālī vü ḫayāl

E 145b

Her faḳīri ḳıl ziyāret itme lāf
Çün nişān bulduñ hemān eyle ṭavāf

Çeşm-i bāṭın yoġısa sende eger
Her vücūda zer diyü eyler naẓar

Er degilse saña o hem-rāh olur
Şeh degilse fāris-i ispāh olur

Ḥāşılı yārān lāzım itme ‘ār
İster olsun o piyāde yā süvār

Düşmeniñ ise daḫı iḥsān ḫoş
Olur a‘dā luṭf ile yārān-ı ḫoş

Dōstluḳ itmez ise kīni az olur
Çünki iḥsān kīne merhem-sāz olur

Daḫı bundan ġayrı çoḳdur fā’ide
Söz uzar ḫavfım budur ḳā’ide

Yār-ı cem‘ ol saña sözüñ ḥāṣılı
Yüz ḥacerden büt gibi yār-i dili

Çünki cem‘iyyetli olsa kārvān
Rāh-zenlerden alur seyf ü sinān

M 176a

Ḥaḳ -celle ve ʻalānıñ-
Mūsā -ʻaleyhi's-selāma-
benim ʻiyādetime niçün gelmediñ
diyü vaḥy buyurması[185]

Geldi Mūsāya ʻitāb-ı vaḥy-i Ḥaḳ
Ki ṭulū'-ı māha ceybidir felāk

Maşrıḳ itdim ben seni envārıma
Ḫaste oldum gelmediñ sen dārıma

2170 Didi ey Sübḥān ziyāndan sen berī
Bu remzdir gel beyān it serserī

Yine didi Ḥaḳ ki ben rencūr iken
Ḫāṭırım şormadıñ ikrām ile sen

Didi yā Rab sende noḳṣān yoḳ ebed
ʻAḳlım irmez keşf ḳıl eyle meded

Didi her bir bende-i ḫāṣ u güzīn
Olsa rencūr o benim ey kām-bīn

Olsa maʻz̲ūr anda maʻz̲ūr hem benim
Olsa rencūr anda rencūr hem benim

2175 Kim ki ister olmaġa Ḥaḳla celīs
Evliyā-yı ekreme olsun enīs

İ 146a

Bezm-i ehlu'llāhdan eylerseñ ibā
Hālik olduñ çünki cüzsin küll hebā

Kimi ayırsa velīlerden recīm
Bī-kes eyler başını eyler dü-nīm

Cem'-i Ḥaḳdan bir ḳarış itmek firāḳ
Mekr-i şeyṭāndır iyü baḳ ey vuşāḳ

Ṣūfi ve şerīf ve faḳīhi
bāġbānıñ birbirinden ayırması

Bāġbān çün eyledi bāġa naẓar
Gördi bāġı içre üç ḫırsız gezer

[185] buyurması: eylemesi E. M.

E 146a

Biri ṣūfī bir faḳīh ü bir şerīf
Bī-vefā küstāḫ her biri ṭarīf

Didi bunlara benim çoḳ ḥüccetim
Cem‘dir cem‘inde ḳuvvet münfehim

Başa çıḳmaz üç kişiye bir nefer
Birbirinden ayıram evvel naẓar

Her birin bir cānibe def‘ eyleyim
Çünki tenhā ola baḳ gör n’eyleyim

Ḥīle ḳıldı ṣūfiyi def‘ itmege
Nezd-i yārāndan anı ref‘ itmege

M 176b

Didi ṣūfīye eyā ‘ahdi güzel
Bir kilīm var rüfeḳāna al da gel

Gitdi ṣūfī didi yārāna nizār
Sen faḳīhsin bu şerīf-i nāmdār

Biz seniñ fetvāñ ile etmek yirüz
Biz seniñ ḳanādıñ ile uçaruz

Bu ise şehzāde vü sulṭānımız
Ḫānedān-ı Muṣṭafādan cānımız

Kimdir ol ṣūfī-i maġlūb-ı şikem
Tā siziñle ola hem-bezm-i ni‘am

Geldigi dem anı istiṣḳāl idiñ
Heftece bāġımda yāl ü bāl idiñ

Bāġ nedir hep cümle cānım sizleriñ
Cā ne minnetdir gözüm üzre yeriñ

Vesvese virdi o cem‘i aldadı
Terk-i yārān eylemek ḥāl-i redī

Ṣūfīyi def‘ itdi yārān-ı ‘azīz
Çūbı ḳapdı ḫaşmı irdi tīz tīz

Didi ey seg ṣūfīlik da‘vāsı ne
Bāġıma girmekliginñ ma‘nāsı ne

Bāyezīdden mi Cüneydden mi bu yol
Ḳanġı şeyḫden ḳanġı pīrdendir uṣūl

Buldı tenhā ṣūfiye urdı ayaḳ
Nīmküşte eyleyüp ḳıldı firāḳ

Didi ṣūfī nevbetim geçdi benim
Ey refīḳler ḥāliñizdendir ġamım

İ 146b

Siz beni aġyār bildiñiz ‘ayān
Size aġyār işte bu bed-ḳaltabān

Geldi baña size de gelmek gerek
Böyle ḍarbı siz daḫı görmek gerek

Bu cihān bir ṭaġdır pür-güft ü gū
Ses virürseñ ses virür elbetde o

Bāġbān çün fāriġ oldı ṣūfiden
Bir bahāne ḳıldı tertīb-i ḥasen

Ki şerīfim gel berü sūy-ı viṣāḳ
Size ḳahvaltı ḥāżırladım ruḳāḳ

E 146b

Var bizim ḫāneye söyle Ḳaymāza
Yufḳa ṣarmışdı getürsin ber-ḳāza

M 177a

Gitdi seyyid didi ey baḥr-i ‘ulūm
Sen faḳīhsin ẓāhirin ḥikmet lüzūm

Bu şerīfim diyü eyler iddi‘ā
Māderi baṭnın kim itdi imtilā

Sen zene fi‘l-i zene dil virme gel
Nāḳıṣü’l-‘aḳl i‘timāda nā-muḥal

Hem ‘Alīye hem Nebīye nisbeti
Eyleyorlar kendüler de nekbeti

Ḥāṣıl olanlar zinādan bī-gümān
Ẓann iderler kendüyi Rabbāniyān

Her kimiñ ki döne başı çarḫ-veş
Ḫāneyi de ẓann ider dönmekde eş

Her ne ki didiyse bāġcı bü'l-fuḍūl
Kendi ḥāli pākdir āl-i Resūl

Olmayaydı kendi mürted bī-merā
Ḫānedāna böyle söyler miydi yā

Nice efsūn oḳudı diñler faḳīh
Seyyide ṭoġrı segirtdi ol sefīh

Didi ey ḫar da'vet itdi kim seni
Sirḳa ḳalmaz mürselīnden ey denī

Şibli kendi gibidir şīr-i neriñ
Sende yoḳ Peyġambere beñzer yeriñ

Āl-i Yāsīne Ḫavāric itdügin
Ol şerīfe itdi o mehcūr-ı dīn

Dīv ü ġulüñ kīni veş her ṣubḥ u şām
Āle Şimr eyler Yezīd eyler müdām

Ẓulm-i ẓālimden şerīf oldı ḫarāb
Dir faḳīhe ṣuyı geçdiñ bā-aẕāb

Ayaġın denk al ki ḳaldıñ ferd sen
Yi dühül-veş ḳarnıña ḍarb-ı miḥen

Hem-deme lāyıḳ degil isem şerīf
Dūn mıyım yā ben bu ẓālim 'ayn-ı cīf

Ṣāḥib-i aġrāża virdiñ sen beni
Ne imiş bi'se'l-'ivaż gör sen seni

İ 147a

Fārigˇ oldı geldi depdi ey faḳīh
Fıḳh yoḳ belki re'īs-i her sefīh

Bu mıdır fetvā ki ey maḳṭū'-ı yed
Bāġa girdiñ ṣormadıñ emr-i eḥad

M 177b

Böyle ruḫṣat yazdı mı ṣāḥib Vasīṭ
Yā ola bu mes'ele metn-i Muḥīṭ

Didi irmişken eliñ urmaḳ seniñ
Ayrılan küllden fedā eyler tenin

Ḳıṣṣa-i rencūr
ve ‘iyādet-i Peyġamber
-ṣalla’llāhü ‘aleyhi ve sellemiñ- beyānı[186]

E 147a

Bu ‘iyādet oldı ma‘nāda ṣıla[187]
Bu ṣıla eyler muḥabbet ḥāṣıla

Ol ‘iyādetde resūl-i bī-naẓīr
Ḥāl-i nez‘a gördi ol yār-i ḳarīr

Ki ḥużūr-ı evliyādan dūr olan
Fi’l-ḥaḳīḳa dūrdur Ḥaḳdan o cān

Hecr-i hem-rāhān netīce ġam olur
Hem firāḳ-ı rūy-ı şāhān kem olur

Sāye-i şāhānı iste ṣubḥ u şām
Āfitābdan bihter olursın müdām

‘Azm-i rāh itseñ bu niyyetle sezā
Ġāfil olma ger ḥużūrdaysañ mehā

Bāyezīde bir şeyḫiñ
Ka‘be benim benim eṭrāfımı ṭavāf eyle dimesi

‘Azm-i rāh-ı Mekke ḳıldı Bāyezīd
Ḥacc u ‘Umre itmek içün ol sa‘īd

Ḳanġı şehre uġrasaydı ibtidā
Cüst u cū eylerdi bir merd-i Ḫudā

Dolanurdı şehri eyā ḳanġı ẕāt
Vire erbāb-ı baṣīrāta ḥayāt

Didi Ḥaḳ her cānibe olsañ revān
Evvelā sen ṭālib-i merd ol hemān

Ḳaṣd-ı genc eyle ki hep sūd u ziyān
Gence tābi‘dir bevāḳī fer‘-gān

[186] beyānı: rücū‘ı E.
[187] ma‘nāda ṣıla: ancaḳ ki ṣıla E.

Her ekinci ḳaṣdı buġdāy bī-gümān
Ḥāṣıl olur bi’t-tabi‘ aña ṣamān

Ka‘beye ḳaṣd eyle vaḳt-i Ḥacda sen
Mekke görmek fer‘ī ey merd-i ḥasen

Dōstı görmekdir ġaraż Mi‘rācden
‘Arş u ferş seyri lüzūmı añla sen

Ekseñ idi çıḳmasa ger gendümi
Merdüm iste merdüm iste merdümi

M 178a

Bir yeñi ev yapdı bir gün bir mürīd
Pīri geldi ḫāneyi gördi sefīd

İmtiḥānen didi şeyḫ-i ḫoş-edeb
Nev mürīdine ki ey pāḳize-leb

İ 147b

Niçün açdıñ revzeni bu ḫāneye
Didi aydınlıḳ gelür kāşāneye

Didi bu fer‘ī olur eyle niyāz
İstimā‘ olana hem bāng-ı namāz

Bāyezīd eylerdi yolda cüst u cū
Ḥıżr-ı vaḳti tā bula ol nīk-ḫū

Gördi bir pīri ki ḳaddi çün hilāl
Līk var ārāyiş-i ferr-i ricāl

Gördi a‘mā göñli ammā āfitāb
Uyḳuda seyr-i ‘avālim bī-ḥicāb

E 147b

Göz ḳapar uyḳuda görür ṣad ṭarab
Açsa gözüñ görmez anı bu ‘aceb

Çoḳ ‘acebler ḫˇābda rūşen olur
Ḫˇāb içinde göñli hep revzen olur

Ol ki āgehdir görür ḫˇāb-ı laṭīf
‘Ārife lāzım degil çeşm-i saḫīf

Oturup pīriñ öñünde ṣordu ḥāl
Bildi ki dervīş hem ṣāḥib-‘ayāl

Didi ‘azmiñ ḳandadır ey Bāyezīd
Ḳanġı sūya raḫt-ı maḳṣad ey sa‘īd

Didi ḳaṣd-ı Ka‘bedir ancaḳ murād
Didi neñ vardır yanıñda rāha zād

Didi iki yüz direm var nuḳreden
Bāġlı ḫırḳa kōşesinde mü’temen

Didi yedi kez ṭavāf eyle beni
Ṣay ṭavāf-ı Ḥacdan a‘lā ey ġanī

Nuḳreñi hep baña virseñ ey cevād
Bil ki Ḥacc itdiñ ü ḫāṣıldır murād

Baña vir ḫırḳanda olan her ne var
Bil ki Ḥacc itdiñ ü ‘Umreñ ṣad hezār[188]

‘Umre itdiñ ‘ömr-i bāḳī bulasın
Ṣāf olduñ hem muṣaffā olasın

Cānıña nāẓır olan Ḥaḳḳıñ ḥaḳı
Kendi beytine beni ḳıldı naḳī

M 178b

Ka‘be her çend ḫāne-i birr-i Ḫudā
Ḫilḳatimdir ḫāne-i sırr-ı Ḫudā

Ṭolanur ol ḫāneyi z̲āt anda yoḳ
Līk z̲ātıñ ġayrı bu ḫānede yoḳ

Çün beni gördüñ Ḫudāyı görmedir
Ka‘be eṭrāfında ṣıdḳa irmedir

Baña ḫıdmet Ḥaḳḳa ṭā‘atdir müdām
Ṣanma ki benden cüdā Rabbü’l-Enām

Bir iyü gözle baña eyle naẓar
Maẓhar-ı nūr oldıġıñ añla beşer

Bāyezīd ol nüktelerden aldı sır
Ḫalḳa-i zerrīn-veş der-gūşdır

[188] Beyit: – E., – İ.

Oldı bundan ṣoñra el-ḥaḳ Bāyezīd
Müntehā vü intihāsı pek saʿīd

İ 148a

Peyġamber -ʿaleyhi's-selāmıñ- ol şaḫṣıñ rencūrligine sebeb duʿāda küstāḫlıġı oldıġını bilmesi

Çün Peyāmber gördi bīmārı zār
Ḫoş nevāzişle didi ey yār-i ġār

Zinde oldı gördi çün Peyġamberi
Gūyiyā ol dem yaradıldı seri

Didi baña ḫastelik oldı şifā
Geldi zīrā sen gibi ṣāḥib-vefā

İrdi baña şimdi ṣıḥḥat ʿāfiyet
Sen gibi şāhıñ ḳudūmı ʿāḳıbet

E 148a

Ey mübārek renc ü bīmārı vü teb
Ne güzel derddir bu bīmārī-i şeb

Pīrligimde ḳıldı Ḫaḳ luṭf u kerem
Buncılayın ḫastelik ile seḳam

Arḳam aġrıtdı ki ḳalḳam ḫˇābdan
Nīm-i şebde tā olam aḳṭābdan

Uyumasın diyü aḫşam tā ṣabāḥ
Derd virür ki budur esbāb-ı felāḥ

Raḥm-i şāhān yāremi ḫoş eyledi
Dūzaḫıñ hevlini ḫāmūş eyledi

Renc bir gencdir ki raḥmet anda hep
Pōstı ṭathīr maġzı pākedir sebeb

Mevżiʿ-i tārīk ü serde ṣabr ḳıl
Her ġam u süsti vü derde ṣabr ḳıl

M 179a

Çeşme-i ḫayvān u cām-ı mestīdir
Cümle aʿlānıñ maḳāmı pestīdir

Nev-bahārdır ki ḫazān içre nihān
Ol bahārdan ḳaç ki andadır ḫazān

Ġam içinde ḫāne-yāb-ı vaḥşetle ol
‘Ömr-i aṭvel merg içinde ara bul

Ger dise nefsiñ saña beddir bu iş
Diñleme çün kārı żıddır ḫande-rīş

Git ḫılāfına ki Peyġamberleriñ
Hep viṣāyāsı budur ol erleriñ

Meşveret vācib olur her işde hep
Tā peşīmān olmayasın bī-sebeb

Ḥīlerler ḳıldı bu yolda enbiyā
Tā ki devr-i ābda bu seng-i āsiyā

Nefs ṭālibdir ki tā vīrān ola
Cümle ḫalḳ gümrāh u ser-gerdān ola

Didi ümmet meşveret aṣḥābı kim
Enbiyā dirler ‘aḳıldır müstaḳīm

Didiler kūdek gelürse yā ki zen
Yoḳdur anlarda hele ‘aḳl-ı ḥasen

İ 148b

Didi şūrā nefs ile ḳıl her ne dir
Sen ḫılāfın eyle ey merd-i müdīr

Nefsiñi ‘add eyle zen zenden beter
Zende cüz’i nefsiñ ammā küll-i şer

Meşveret nefsiñ ile eyler iseñ
Her ne dir ise ḫılāfın eyle sen

Ger ṣalāt u ṣavm ile itse emir
Diḳḳat eyle bunda da vardır mekir

Nefs ile ef‘ālde ḳılsañ meşveret
‘Aksin işlerseñ kemāl-i ‘āṭıfet

E 148b

Ṭāḳātiñ ṭaḳ itdi ise ol ‘anūd
Yār bul kendiñe çün ehl-i ḳuyūd

‘Aḳl-ı dīger ‘aḳl ile ḳuvvet bulur
Ney-şekerle ney-şeker kāmil olur

Mekr-i nefsimden neler buldum neler
Kendi siḥrinden çıḳarur ḫud‘alar

M 179b

Tāze tāze va‘deler eyler saña
Biñ kere bozmışdı anı evvelā

‘Ömr eger mühlet virürse yüz sene
Bir bahāne bulur ol saña yine

Va‘de-hāy-ı serdi germ eyler müdām
Siḥr ile insānı baġlar ey himām

Ey żiyā’ü´l-Ḥaḳ Ḥüsāme’d-dīn gel
Bitmiyor sensiz giyāh bī-maḥall

Bir ḥicābsın ki felekden aşılı
Levm-i dil-āzürde içün ḥāşılı

Bu ḳażāya hem-ḳażā bilür devā
Ḫalḳıñ aḳlı bu ḳażāda nā-revā

Ejdehā olmuşdur o mār-ı siyāh
Bir küçük ḳurt idi yolda bī-refāh

Ejdehā vü mār destiñde ‘aṣā
Oldı ey Mūsā-ṣıfat ehl-i vefā

Virdi *ḫuẕā lāteḫaf* ḥükmin ḫudā[189]
Destiñe oldı ‘aṣā çün ejdehā

İşte göster gel Yed-i Beyżāyı sen
Ṣubḥ-ı nev fetḥ ola şebden mümteḥan

Bir nefs vir parladı dūzaḫ yine
Ki demiñ deryādan artuḳdur hele

Baḥr mekir eyler ise kef gösterür
Dūzaḫ ammā mekr ider kef gösterür

[189] *Kur’ân-ı Kerîm*, Tâhâ, 20/21: “Allah, ‘Tut onu ve korkma, biz onu hemen eski haline döndüreceğiz’ buyurdu.”

Görinür göziñe bunlar cümle dūn
Tā görür ḫışmıñ cüneydi pek zebūn

Ancılayın leşker-i enbūh iken
Çeşm-i Peyġamber de ān olmaḳ neden

Urdı Peyġamber o cündi bī-ḫaṭar
Çoḳ göreydi elbet eylerdi ḥaẕer

İ 149a

Ol ‘ināyet idi ehl olduñ aña
Yoḫsa bī-ḥāṣıl olurduñ ey ‘alā

Aña vü aṣḥāba az gösterdi Ḥaḳ
Ol cihād-ı ẓāhir ü bāṭın eşaḳḳ

Tā müyesser ḳıldı her ‘usri aña
Yüz çevirdi her ‘usrden bir yaña

Az görinmeklik mübārekdir aña
Ki ṭarīḳ-āmūz ü yāridir Ḫudā

M 180a

Aña ki Ḥaḳḳ olmaya püşt ü penāh
Gürbe arslan görinür eyvāh vāh

E 149a

Vay eger bir görse yüzi dūrdan
Ḥarb ṣādır olsa ol maġrūrdan

Ki göre ol Ẕü’l-fiḳārı ḥarbecik
Hem görine şīr-i ner bir gürbecik

Ol baḥādır aḥmaḳāne itse ceng
Olur anlara giriftār-ı ḥadeng

Kendi ayaġıyla girdi lāneye
Ol edebsiz sūy-ı āteş-ḫāneye

Bir ṣamān yapraġı gibi tīz tīz
Bir püf ile ḳalḳar o itme sitīz[190]

Bu ṣamān ṭaġa nice virdi fenā
‘Ālem andan aġlamaḳda o ṣafā

[190] – İ.

Ka‘be vāṣıl görinür gerçi bu ṣu
Nice ‘Ūc ibni ‘Anaḳ ġarḳ oldı hū

Mevc-i ḫūnī görinür bir misk depe
Ḳa‘r-ı deryā görinür ḫuşk mertebe

Baḥri ḳurı gördi çün Fir‘avn-ı kūr
Sürdi aña at ide andan mürūr[191]

Girdigi dem ḳa‘r-ı deryā oldı ter
Ṣanma Fir‘avnuñ gözi bīnā vü ter

Ḥaḳ liḳāsından olur gözler güşād
Ṣanma her aḥmaḳ bu yolda ber-murād

Bal görür o ise ‘ayn-ı zehrdir
Bāng-ı ġūldür gitdigi reh münkedir

Fitne-i āḫir zamānda ey felek
Bir zamān vir bize ammā tīzcek

Ḫançer-i tīzsin yaman ḳaṣdıñ bize
Nīş-i zehr-ālūdesin ḳaṣdıñ bize

Raḥim ögreñ raḥm-i Ḥaḳdan ey felek
Mār-veş mūrāna urma zaḫmı tek

Ol Ḫudā ḫaḳḳı ki çarḫıñ çarḫasın
İtdi gerdān bu serānıñ ṣarḥasın

Başḳa devr itseñ de raḥmet eyle sen
Andan evvel ki bizi fevt itmeden

Dāye olduñ idi evvel serserī
Āb u ḫāk içre bitürdüñ bizleri

M 180b

Ol Ḥaḳ içün ki seni ḫalḳ itdi ṣāf
Nice meş‘al ẓāhir itdi bī-ḫılāf

İ 149b

Öylece ma‘mūre oldı bu revāḳ
Ṣandı Dehrī bāḳīdir bu ṭumṭurāḳ

[191] at: ki E., İ.

Şükr kim bildik seniñ āġāzıñı
Enbiyā virdi ḫaber hep rāzıñı

Ādemī ‘ālim ki ḥādiṣdir bu ev
‘Ankebūt bilmez ki anda bā-girev

Peşşe bilmez ki bu bāġıñ ṣāḥibi
Yazda ḥayydır ḳışda mergiñ rāġıbı

E 149b

Çūb içinde ḳurt ṭoġar bā-süst-i ḥāl
Bildi mi idi nedendir bu nihāl

Bilse ger māhiyyetin ḳurt giderek
‘Ayn-ı ‘aḳl olurdı ṣūretde böcek

‘Aḳl kendin nice renklerde görür
Cin bu ma‘nādan nice ferseng dūr

Cin nedir bil ki melekden de yüce
Sen mekes-per alçaḳ uçduñ ey ḫōce

Gerçi ‘aḳlıñ sūy-ı bālāda gözi
Murġ-ı taḳlīd alçaġa ammā özi

‘İlm-i taḳlīdī bize oldı günāh
‘Ārīdir cān cümleden bī-işṭibāh

Bu ‘aḳıldan cāhil oldı dil hemāñ
Ol müdām dīvānelikle şādmān

Fā’ide gördüklerinden ḳaç hemān
Zehri iç āb-ı ḥayātı dök revān

Medḥ iderlerse seni düşnām vir
Müflise sermāyeñi hep vām vir

Eymeni terk eyle ḫavfı yār ḳıl
Terk-i nāmūs eyle rüsvā ol ẕelīl

‘Aḳl-ı dūr-endīşi ḳıldım tecrübe
Kendime dīvānelik ḫoş meşrube

Delḳakıñ Seyyid-i Ecele fāḥişeyi nikāḥ eyledigine ‘öẕri

Delḳaka didi ki ol Seyyīd Ecel
Ḳaḥbede ne bulduñ aldıñ sen ‘acel

Baña bu sırrı dimekdir pek ehemm
Yā ki bir mestūre saña çift idem

M 181a

Didi ben mestūr u ṣāliḥ istemem
Ḳaḥbe olur ġam beni eyler ‘adem

İsterim bu ḳaḥbe ki bī-ma‘rifet
Tā görem ki nice olur ‘āḳıbet

‘Aḳlı ben hem tecrübe ḳıldım hezār
‘Aḳl ṣandım o cünūn virdi ḳarār

Kendini dīvāne-ṣūret iden kimseyi ṭālibiñ ḥīle ile söz söylemesi

Didi biri ehl-i ‘aḳla ṭālibim
Meşveret idem anıñla müşkilim

İ 150a

Didi biri şehrimizde var bu
Görinür mecnūn o ẕāt-ı ‘aḳl-cū

Ney-süvār olmış gezer ṭıflān ile
Baḳmalı ammā aña im‘ān ile

Ṣāḥib-i rāy u hem āteş-pāredir
Āsumānī ḳadr u aḫter pāredir

Ferridir Kerrūbiyāna cān hem
Gizlenüp dīvānelikle müttehem

Olma her mecnūna ammā cān-güdāz
Sāmirī-veş olma gūsāle nüvāz

Bir velī ki saña didi āşikār
Nice kez esrār-ı ġaybı ṣad hezār

E 150a

Sende yoḳ ol fehm ü dāniş imtiyāz
‘Ūdı sergīn müşki ẓann itdi piyāz

Perde-sāz olsa cünündan bir velī
Kūr diller nice añlarlar celī

Ger açıldıysa saña bu dīd-i ḥaḳ
Bir ulu var her ṭaşıñ ardında baḳ

Ol gözüñ ‘indinde ki ola vesīm
Her kilīm altında görür bir Kelīm

Evliyāyı evliyā meşhūr ider
Her kimi isterse o me’cūr ider

‘Aḳl ile bilmek anı oldı muḥāll
Çünki kendin gösterür dīvāne ḥāl

Çalsa bir nesneyi ḫırsız kūrden
Nice bulur kūr anı deycūrden

Añlamaz a‘mā ki sārıḳ kimdir o
Gelse yanına anıñ ol fitne-cū

M 181b

Kelb ışırsa kūr-ı ṣāḥib-jendeyi
Fehm ider miydi seg-i derrendeyi

Kūr dilenciye kelbiñ ḥamlesi

Kūr dilenciye ‘aceb kelb-i ‘aḳūr
Ḫamle ḳıldı şīr-āsā bī-fütūr

Ḫışm ile seg ḳaṣd-ı dervīşān ider
Ḫāk-i dervīşānı meh çeşme çeker

Oldı bāng u bīm-i segden kūr zebūn
Başladı ta‘ẓīm-i kelbe nīk u dūn

Ey emīr-i ṣayd u ey şīr-i jiyān
El seniñdir benden el çek el-amān

Ki żarūretde düm-i ḫarra ḥakīm
Eyleyüp ta‘ẓīm dir idi kerīm

Bu daḫı dirdi żarūretde esed
Ben gibi lāġar şikārdır saña bed

İ 150b

Sen gibiler kūri ṣayd ider mi hīç
Ṭaġda sen köyde idersin beni pīç

Sen gibiler kūr ararlar mı şikār
Sen idersin kūçede kūri figār

Ol seg-i dānā şikār-ı gūr ider
Bu seg-i bī-māye ḳaṣd-ı kūr ider

Kelb ta‘līm itdi gitdi hep ḍalāl
İtmede ṣaḥrāda o ṣayd-ı ḥelāl

2380 Seg çü ‘ālim oldı bozdı ‘askeri
Seg çü ‘ārif oldı Kehfiñ rehberi

E 150b

Mīr-i ṣaydı oldı seg ‘ilme sezā
Bildiren yā ḳanġı nūruñ ey Ḫudā

Göz fehm itmez velī gözden degil
Bil ki andandır ki vardır cehl-i dil

Kūr degil arżdan ziyāde ey emīn
Fażl-ı Ḥaḳdan gördi ḫaṣmı bu zemīn

Nūr-ı Mūsāyı görüp ġayretledi[192]
Ḫasf-ı Ḳārūn eyledi zilletledi

2385 Eyledi sa‘y-i helāk her da‘ī
Güş idüp Allāhdan *yā arż ubla‘ī*[193]

Āb u bād u ḫāk hep cümle şerer
Bī-ḫaber bizden Ḫudādan bā-ḫaber

M 182a

Biz bunuñ ‘aksi Ḫudādan bī-ḫaber
Mā-sivādan bā-ḫaber ‘ayn-ı żarar

Şüphesiz *eşfaḳne minhā ḥamel* o[194]
Künd olup āmīz-i ḥayvān itdi bu

[192] ġayretledi: ‘izzetledi E.
[193] *Kur’ân-ı Kerîm*, Hud, 11/44: “(Sonra) ‘Ey toprak suyunu yut! Ey gök sen de tut!’ denildi. Su çekildi; hüküm yerini buldu; gemi Cûdî’nin üzerine oturdu; ‘Zalimlerin topunun canı cehenneme!’ denildi.”
[194] *Kur’ân-ı Kerîm*, Ahzâb, 33/72:” Biz emaneti göklere, yerküreye ve dağlara teklif ettik, ama onlar bunu yüklenmek istemediler, ondan korktular ve onu insan yüklendi. Kuşkusuz insan çok zalim, çok bilgisizdir.”

Didi bize iş degildir bu ḥayāt
Ḫalḳ ile zinde vü Ḥaḳḳ ile mevāt[195]

Ḫalḳdan ayrıldıġı dem olur yetīm
Üns-i Ḥaḳḳıñ lāzımı ṭab‘-ı selīm

Çünki kūrden çala ḫırsız bir ḳumāş
Gürgür eyler kūr biñ dürlü telāş

Kūre iḳrār eyleyüp dise ki ben
Çaldım eşyāyı benimdir bunda fen

Nice añlar sārıḳın ol bī-nevā
Çünki yoḳdur nūr-ı çeşminde żiyā

Żabṭ olınsa sārıḳ ol sā‘atde ger
Viremez mesrūḳ nişānından ḫaber

Sārıḳı ṣıḳdırmadır ekber cihād
Söyleye tā kim ne çaldı bī-ziyād

Evvelā çalmışdı kehl-i dīdeñi
Redd iderse ider o bīnāsını

Kāle-i ḥikmet ki ġayb itdi diliñ
Pīş-i ehl-i dilde olur ḫāṣılıñ

Kūr dilde var iken sem‘ u baṣar
Sirḳat-i şeyṭāndan bulmaz eṣer

Ehl-i dil iste cemāddan vaz gel
Ġayr-ı ehl-i dil cemād-ı mübteẕel

İ 151a

Meşveret-cūlar gelüp eyler ricā
Söyle bir sır ey çocuḳ olmış babā

Dir yüri bu ḫalḳadan bir rāh yoḳ
Dön girü bugün saña hem-rāh yoḳ

Lā-mekānda ger olaydı bir mekān
Bende şeyḫān-veş olur bir dem dükān

[195] mevāt: memāt İ.

Muḥtesibiñ mest ü ḫarāb üftādeyi zindāna git dimesi

E 151a

Muḥtesib bir cāya irdi nīm-şeb
Mest yatur dīvār dibinde bī-edeb

Didi ey ser-ḫoş ne içdiñ söyle gel
Didi bu destī içindendir emel

M 182b

Didi bu destīde söyle ki ne var
Didi gizli içdigim anda hezār

Didi içdigiñ nedir hem sır nedir
Didi destīde ḫafīdir he o sır

Oldı taṭvīl hem su'āl ü hem cevāb
Ḳaldı ḫar-veş muḥtesib ender ḫalāb

Muḥtesib didi ki döndür āha rū
Mest söylerken dir idi hū vü hū

Didi āh eyle direm sen hū didiñ
Didi ben mesrūr u sen maġmūm idiñ

Āh derd ü ġamdan olur ḥāṣıla
Hūy hūy mest-i şāda şāmile

Muḥtesib dir bilmem anı ḳalḳ tīz
Ma'rifet ṣatma bize itme sitīz

Didi git sen bir ṭaraf ben bir ṭaraf
Didi zindāna yüri mest-i şefef

Mest didi ey muḥtesib var git yüri
Hīç virür mi ücreti olan ġurı

Gitmege ḳudret olaydı ḥāliyā
İşte ḫānem ben giderdim ol yaña

Ben eger 'aḳl-ıla imkānda olam
Miṣl-i şeyḫān re's-i dükānda olam

'Aḳl u tedbīr olsa bende bī-ḫılāf
Miṣl-i şeyḫān cāy-ı vālādır meṣāf

Def‘a-i şāniyede ḥāl
ma‘lūm olıncaya ḳadar sā’iliñ su’āli

Didi ol ṭālib ki āḫir bir nefes
Ey süvār-ı ney bu cāya sür feres

Sürdi ol cānibe didi söyle tīz
Ṭurmaz at bed-ḫūdur eyler pek sitīz

Depmesün seni ṣaḳın gelme yaḳīn
Ṣor su’āliñ her ne ise ey emīn

2420 Sırr-ı dil ṣormaġa bulmadı mecāl
Ṣordı ḫāricden laṭīfe bir su’āl

İ 151b

Ṭālibim ben bir zene ey nīk-ḫū
Bana lāyıḳ ola küfv’üm ola o

Didi var ‘ālemde üç dürlü nisā
Birisi genc dīgerān renc u ‘anā

M 183a

Biri ol ki yār olur külli saña
Birisi nıṣfı seniñ nıṣfı cüdā

Ṣālişi aṣlā saña olmaz o yār
İşte ben gitdim sözüm ḳıl güş-vār

E 151b

2425 Depmesün atım ıraḳ ṭur hey meded
Düşer iseñ ḳalḳamazsın tā ebed

Kūdegān içine sürdi gitdi o
Ol civān tekrār çaġırdı didi hū

Söylediğiñ sözleriñ tefsīri ne
Üç nev‘i zen söylediñ ta‘bīri ne

Geldi didi ki alursın bikr-i ḫāṣ
Hep seniñdir ġamdan olursın ḫalāṣ

Nıṣfa mālik oldıġıñ ṭuldur hemān
Hīç olan ṣāḥib-veleddir bī-gümān

2430 Şūy-ı evvelden ola aña veled
Hep muḥabbet andadır gitmez ebed

Ḳaç yanımdan depmesün atım seni
Ṭırnaġı irişüp eyler münḥanī

Hāy hūlar itdi şeyḫ sürdi feres
Kūdegānıñ yanına ḳıldı heves

Yine da‘vet ḳıldı ol sā’il civān
Bir su’ālim ḳaldı ey şāh-ı cihān

Geldi yanına didi tīz ṣor su’āl
Ṭopımı ṭıflān ḳapar ey ẕü’l-ḫışāl

Didi ey şeh sende var ‘aḳl u edeb
Bu ne ḥāldir bu ne işdir ey ‘aceb

Sen beyānda ‘aḳl-ı küllden ilerü
Gizlemek ne kendiñi ey māh-rū

Didi bu evbāş hep rā’y itdiler
Kendi şehrimde ḳażā-yı mu‘teber

Def‘ itdim didiler baña o dem
Sen gibi ṣāḥib-fen ‘ālim yoḳ dedem

Sen var iken hem ḥarāmdır hem ḫabīṯ
Kim diye emr-i ḳażāda bir ḥadīṯ

İẕn-i şer‘ī yoḳ ki bu cāh-ı ḳażā
Senden ednā ide aña irtiḳā

Bu żarūret içün oldum ben velī
Līk aṣlım gibi bāṭın müncelī

M 183b

‘Aḳlım oldı genc ben vīrāneyim
Genci iẓhār eylesem dīvāneyim

Olmayan dīvāne ol dīvānedir
Ki ‘ases gördükde cāyıñ ḫānedir

İ 152a

Cevher oldı dānişim degil ‘araż
Olmadı aṣlā bahā-yı her ġaraż

Ma‘den-i ḳand u neyistān şekkerem
Ben yirim benden biter ol muḥterem

‘İlm-i taḳlīdī vü ta‘līmīdir o
Ki nüfūr-ı müstemi‘den nāle-cū

Ḫāṣ u ‘ām içün ider ‘ilmi ṭaleb
Ol degil āḫir ki çekmeye ta‘ab

E 152a

Deldi mūṣ-āsā bütün eṭrāfı o
Çünki sürdi nūrı derden başḳa sū

Çünki nūrı sūy-ı deşti göstere
Ol ẓalām içre dürüştī göstere

Ger ḳanat virse Ḫudā o perde-vār
Mūşluḳdan ḳurtılur ḳuş-veş uçar

İstemez ise ḳanat ṭopraḳ yiri
Olmasun aṣlā Simāka müşterī

Dāne cem‘i rūşenālıḳ ḳayd degil
Ṭālib-i ‘ilm ṭālib-i dünyā-yı ẓıll

‘İlm-i ḳālī cümlesi bī-cān olur
‘Āşıḳ-ı rūy-ı ḥarīdārān olur

Gerçi olur baḥṣ vaḳtinde şedīd
Müşterīsi olmaya olur ḳadīd

Müşterim ancaḳ Ḫudādır ki beni
Çeker Allāh *iştirā*ya ol ġanī[196]

Ḳan bahāsıdır cemāl-i Ẕü’l-Celāl
Ḳan bahādır yidigim kesb-i ḥelāl

Var ise terk eyle müflis müşterī
Bir avuç ṭopraġa alur ol zeri

Gil yime gil alma olma gil-ṭaleb
Gil yiyenler zerd-rūdur ehl-i teb

Dil yi tā ki olasın her dem civān
Vechiñ ide bu tecellī erġuvān

[196] *Kur’ân-ı Kerîm*, Tevbe, 9/111: “Allah, kendi yolunda çarpışırken öldüren ve öldürülen müminlerin canlarını ve mallarını, karşılığında cennet vermek üzere satın almıştır. Bu, Allah’ın Tevrat’ta, İncil’de ve Kur’an’da yer almış gerçek bir vaadidir. Kim Allah’tan daha fazla sözüne bağlı olabilir! O halde yaptığınız bu alışverişten ötürü sevinin. İşte büyük bahtiyarlık da budur.”

Bu ʻaṭā yā Rab degil bize sezā
Lāyıḳ-ı luṭf-ı ḫafī luṭf-ı Ḫudā

M 184a

Destimiz ṭut al dest-i bendeyi
Perdemiz yırtma da ḳaldır perdeyi

Al bizi nefs-i pelīdden ḳıl rehā
ʻUẕma ṭayandı bıçaḳ olduḳ hebā

Biz gibi bī-çāreden bu bend-i saḫt
Açılaydı ey şeh-i bī-tāc u taḫt

Böyle bir aġır kilid ey Ẕü'l-Celāl
Fażl-ı Ḥaḳdan ġayrısı açmaḳ muḥāl

Saña döndürdüñ yüzümüz ey Metīn
Çünki sensin bizlere bizden yaḳīn

Bu duʻā taʻlīmi sendendir ʻaṭā
Yoḫsa külḫan içre gül bitmez şehā

İ 152b

Çün baġırsaḳ arasında fehm ü ʻaḳl
Var mı senden māʻadādan bu naḳl

İki ʻaṣabdan idüp nūrı revān
Mevc-i nūrı irişür tā āsumān

Nāmına dirler zebān et pāresi
Cūy-ı ḥikmetden aḳan āṣāresi

İki sūrāḫ var ki nāmı güşdur
Bāġ-ı cāna mīvesi var ḫoşdur

E 152b

Bāġ-ı cānıñ şāh-rāhı şerʻidir
ʻĀlemiñ bostān u bāğı ferʻidir

Ḫoşluḳ ser-çeşmesi odur hemān
Oḳı *tecrī taḥtihe'l-enhā*n şān[197]

[197] *Kur'ân-ı Kerîm*'de birçok ayette yer alır. Misal Tevbe 9/100: "Muhâcirlerin ve ensarın ilkleri ile onlara güzelce uyanlardan Allah hoşnut olmuştur, onlar da O'ndan razıdırlar. Onlara, sonsuza dek hep içinde kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Büyük bahtiyarlık işte budur."

Resūlu'llāh -ṣalla'llāhü 'aleyhi ve sellemiñ-rencūr-ı meẕkūra nuṣḥı tetimmesi[198]

Didi Peyġamber o bīmāra 'ayān
Çün 'iyādet eyledi virdi amān

Eylemişsin ġālibā sen bir du'ā
Zehri ḳılmışsın cehāletle ġıdā

Ne du'ādır eyledigiñ eyle yād
Mekr-i nefsinden ḳarışmış bu şidād

Didi yoḳ ḫāṭırda himmet sizdedir
Laḥẓa fikr idem ki taḳṣīr bizdedir

Nūr-baḫş-ı Muṣṭafānıñ maḥżārı
Oldı iḫtār-ı du'ānıñ maẕharı

Himmet-i Peyġamberī 'ālī-nejād
Żāyi'i iḫtār ile virdi murād

M 184b

Ḳalbden ḳalbe olan revzeneden
Rūşenā ki ḥaḳḳ u bāṭıl farḳ iden

Didi şimdi bildim anı yā Resūl
Ol du'ā ki eyledim ben bü'l-fuḍūl

Derd-i işyāna çün oldum mübtelā
Baḥr-i ṭuġyānda ururdum dest ü pā

Geldi senden çünki tehdīd ü va'īd
Mücrimāna dürlü ta'zīb-i şedīd

Çāre yoḳ aldı derūnum ıżṭırāb
Ḳufl-ı muḥkem olmadı bir feṭḥ-i bāb

Ne maḳām-ı ṣabr u ne rāh-ı firār
Ne ümīd-i tövbe ne cāy-ı ḳarār

Ḥüzn ile Hārūt u Mārūt gibi ben
Āh iderdim dir idim ey Ẕü'l-Minen

[198] Başlık: Ol rencūra Resūlu'llāh ṣalla'llāhü 'aleyhi ve sellemiñ naṣīḥatı tetimmesi E.
Rencūr-ı meẕkūra Resūl 'aleyhi's-selāmıñ nuṣḥı tetimmesi M.

ʻAẕāb-ı āḫiretiñ eşkāliniñ ẕikri

Ḫavfdan Hārūt u Mārūt āşikār
Eylediler çāh-ı Bābil iḫtiyār

Tā ʻaẕābı göreler bu dārda
Siḥr ü ġaflet her ne ise kārda

İ 153a

Böyle istidʻāları oldı be-cāy
Oldı āteşden tütün renci ḳolay

Ol cihānıñ renciniñ hīç ḥaddi yoḳ
Pek ḳolaydır renc-i dünyā az u çoḳ

Ne mübārek kimsedir iden cihād
Bu vücūda eyleye ṣad renc ü dād

Āḫiret rencinden ola o ḫalāṣ
Ḳullıġı kendisine ide menāṣ

E 153a

Dā'imā dirdim ki yā Rabbī ʻaẕāb
İde bu ʻālemde ser-cümle şitāb

Āḫiretde tā ki fāriġ bāl olam
Ẓannım odur ḫˇāstide ḫoş-ḥāl olam

Böyle rencūrlük baña itdi ẓuhūr
Cānıma bu rencden geldi fütūr

Yoḳdur evrād u ẕikirden bir eṯer
Nīk ü bedden kendi kendim bī-ḫaber

Görmesem vech-i şerīfin ḥāliyā
Ey iden ḫalḳ-ı cihānı mübtelā

Nice bu bendden olurdum ben ḫalāṣ
Eylediñ ġam-ḫˇārlıġına beni ḫāṣ

M 185a

Didi aṣlā bu duʻāyı eyleme
Kendiñi kökden kesüp hey heyleme

Sende ṭāḳat var mı ey mūr-ı żaʻīf
Yüklenür mi ṭaġı bu cism-i naḥīf

Didi tevbe itdim ey sulṭān men
İtmeyim şimden girü ben lāf-ı fen

Bu cihān bir Tīhdir ey Mūsā-cenāb
Tīhe işyān içre olduḳ biz kebāb

Nice yıllar biz de gitdik ‘āḳıbet
Cāy-ı evvel oldı ḳadr u menzilet

Ḳavm-i Mūsā yola olduḳça revān
Kām-ı evvelde ḳalurlardı ‘ayān

Olsa Mūsā göñli bizden rāżıye
Ol beyābānī olurduḳ ḳāżıye

Külli bīzār olsa idi bizden o
Hīç gelür miydi semādan ḫ̆ān-ı Hū

Taşdan olur mıydı ırmaḳlar revān
Ki beyābānda amān-ı ḫānumān

Belki ni‘met yirine āteş gelüp
Bizi yaḳardı leheble bī-hubūb

İki göñül oldı çün Mūsā bize
Gāh ḫāṣm u gāh yār-ı ‘ācize

Raḫtımız ḫışm āteşi ider fenā
Ḥilmi oldı cünne-i sehm-i belā

Kimde vardır ḥilm ide hem ḫışm tīz
Olmadı nādir bu luṭfuñ ey ‘Azīz

İ 153b

Nām-ı Mūsā didigimiñ aṣlı bu
Medḥ-i ḥāżır vaḥşet olur rū-be-rū

Yoḫsa lāyıḳ mı ḥużūrunda ‘ayān
Nām-ı Mūsā ẕikr idem ben nā-tüvān

‘Ahdimiz olur şikeste ṣad hezār
‘Ahdiñ ammā ṭaġ gibidir ber-ḳarār

‘Ahdimiz kehdir ki her bāddan zebūn
‘Ahdiñ oldı kūh kūhden de füzūn[199]

E 153b

Ḳudret-i Ḥaḳ ḥaḳḳı-çün gel raḥmet it
Bu televvünden bizi bī-zaḥmet it

Kendimiz rüsvālıġımız āşikār
İmtiḥān itme bizi bīmār u zār

M 185b

Nice rüsvālıġımız ḳıldıñ nihān
Bundan evvel ey Kerīm-i müste‘ān

Sendedir cümle cemāl ile kemāl
Bizdedir küllī saḳāmetle ḍalāl

Ḳıl ḥavāle kendi bī-ḥadligiñe
Bī-nihāyet kecligimiz ḥaddine

Ḳırıla ḳırıla bir tār ḳaldı āh
Şehr idik yıḳıldı dīvār ḳaldı āh

Olmasun şeyṭān bu külliyetle şād
Bāḳiye eyle ‘ināyetle reşād

Evvelā bize degildir bu kerem
Nice gümrāḥānı ḳıldıñ muḥterem

Ḳudretin gösterdiñ eyle raḥmeti
Ey iden īcād-ı laḥm u şaḥmeti

Artırursa ḫaşmeti ger bu du‘ā
Ḳıl ‘ināyet eyle ta‘līm-i s̱enā

Şöyle ki Ādem behiştden oldı dūr
Ric‘at iḥsān eylediñ virdiñ ḥużūr

Kimdir İblīs Ādem ile baş ḳoşa
Oynama bu naṭ‘ıda çıḳar boşa

Fi’l-ḥaḳīḳa Ādeme nef‘ oldı hep[200]
Demdemeler ḥāside la‘ne sebeb

[199] küh kühden de: ṭaġ ṭaġdan da E.
[200] nef‘: naṭ‘ İ., M.

Bir oyun gördi iki yüz görmedi
Pes esāsen ḫānesin ḳıldı redi

Āteş urdı gice kişt-i ġayra o
Bād kendi kiştine döndürdi rū

Göz bāġıdır la‘n-ı İblīs ey civān
Tā bu ḥīleyle vire ḫaṣma ziyān

Ḥīlesi cānına virmişdir żarar
Ṣanki Ādem dīv-i dīv olmış beşer

Aña kec-bīn oldıġı-çün la‘n olur
Ḥāsid ü ḫod-bīn ü pür-kīn ṭa‘n olur

Bilmediñ mi her kime itdiñse bed
‘Āḳıbet olur o bedlik saña red

İ 154a

‘Aksine ferzīn görse bendleri
Māt u ḫusrān kendüye eyler yeri

Hīç görürse dā’imā ol kendini
Mühlik ü nāsūr görür her bendini

M 186a

Derd ẓuhūr eyler bu bīnīşde aña
Derd o kim eyler ḥicābı bir yaña

Vālidānı ṭutmasaydı derd-i zeh
Ṭoġmaġa bulmaz idi eṭfāl reh

E 154a

Bu emānet dilde dil de ḫāmile
Hem naṣīḥatlar miṣāl-i ḳābile

N’işlesün derd yoġısa zende ebe
Derd gerekdir ya‘ni ki ola gebe

Ol ki bī-derd ola reh-zen hem mużır
Gūyiyā bī-derd Ene’l-Ḥaḳ dimedir

Bī-vaḳit ben dime ‘ayn-ı la‘net o
Vaḳt-ile ben dime ‘ayn-ı raḥmet o

Oldı Manṣūrdan ene raḥmet-nümā
Līk Fir‘avndan ene la‘net sezā

Şübhesiz bī-vaḳt öter ise ḫorus
Vācib olur ḥākime ḳaṭ‘-ı ru’ūs

Ḳaṭ-ı ser ḳatl-i nefisdir muṭlaḳā
Ki cihād u terk-i nefs-i bī-vefā

‘Aḳrebiñ bīnişini ḳoparsañ eger
Ḳatl olınmaḳdan olur eymen o ser

Ḥayyeniñ pür-zehr olan dişin ḳopar
Ḳurtılur bulmaz belā-yı sengsār

Ḳatl-i nefse sāye-i pīrdir maḥal
Dāmenin pek ṭut olursın bī-bedel

Ṭutduñ ise yine tevfīḳdir anıñ
Sendeki ḳuvvet ki taḥḳīḳdir anıñ

Mā rameyte iẕ rameyte oḳı bil[201]
Cān-ı cāndan cān olur cān-ı sebīl

Dest-gīrinde odur leyl ü nehār
Andan ol şimden girü ümmīd-vār

Ġam degil çoḳdan berü onsuz iseñ
Gec ṭutar ammā ṭutar pek ol ḥasen

Gec ṭutar ammā ṭutar pek raḥmeti
Seni bir dem ġā’ib itmez ḥażreti

İster iseñ bu velānıñ şerḥını
*Ve’ḍ-ḍuḥā*yı oḳı fikr it ṭarḥını[202]

M 186b

Şer daḫı andan diseñ noḳṣān degil
Bil ki faẓlıdır anıñ ḫusrān degil

Şer daḫı andan kemāldir rāygān
Bir miṯāl ile idem saña beyān

Eylese naḳḳāş iki dürlü nuḳūş
Biri naḳş-ı bī-ṣafā birisi ḫoş

[201] *Kur’ân-ı Kerîm*, Enfâl, 8/17: “Savaşta onları siz öldürmediniz, onları Allah öldürdü; (oku) attığında da sen atmadın, Allah attı; bunu da müminlere kendinden güzel bir lutufta bulunmuş olmak için yaptı. Allah her şeyi işitmekte, her şeyi bilmektedir.”
[202] *Kur’ân-ı Kerîm*, Duhâ Suresi; Duhâ 93/1: “Yemin olsun, kuşluk vaktine;”

İ 154b

Naḳş-ı Yūsuf naḳş-ı ḥūrī bir ṭaraf
Naḳş-ı ʻifrīt-i şurūrı bir ṭaraf

İki gūne naḳşıñ üstādıdır o
Kendine çirkīn dinilmez añla hū

Çirkīni ġāyet ile çirkīn ider
Cümle çirkīnler ṭavāfın dīn ider

2560 Bilmese zişt ḫulḳını noḳṣān aña
Gebr ü Mü’min ḫālıḳı bī-şek Ḫudā

E 154b

Tā kemāl-i ʻilmi ola āşikār
Münkiri rüsvāy ola yevmü’l-ḳarār

Bu sebebden küfr ü īmān şāhidīn
Oldılar vech-i Ḫudāya sācidīn

Līk Mü’min oldı ṭavʻan sācidi
Secdeden ḳaṣdı rıżānıñ ʻābidi

Kāfirān gerçi ṭaparlar Ḫālıḳa
Ḳaṣdları olmaz Ḫudāya lāyıḳa

2565 Ḳalʻa-i şāhī ʻimāret eyliyor
Līk benlikle ʻimāret eyliyor

Zūr-bāzdır mülk-i ġayra el atar
Ṣoñra eyler ḳayd-ı şāhīde ḳarār

Mü’min ancaḳ şāh içün taʻmīr ider
Ṣanma ki terfīʻ-i ḳadr içün gider

Dir ki çirkīn ey yaradan çirkīni
Ḫūb u zişte ḳudretiñ var ey Ġanī

Ḫūb dir ey pādişāh-ı Ẕü’l-Minen
Pāk-i ḫulḳ itdiñ beni hem de ḥasen

Peyġamber –‘aleyhi’s-selāmıñ- bīmāra ta‘līm-i du‘ā idüp vaṣiyyet buyurması[203]

Didi Peyġamber marīża hāy hāy
Di ki ey güç işleri iden ḳolay

Vir bize bu dār-ı dünyāda ḥasen
Vir bize hem dār-ı ‘uḳbāda ḥasen

Yolımız būstān gibi eyle laṭīf
Menzil-i mużyāfımızsın ey Şerīf

M 187a

Mü’minān maḥşerde dirler ey melek
Olmadı dūzaḫ bu yolda müşterek

Mü’min ü kāfir ider andan güẕār
Görmedik biz nār belki dūd-ı nār

Cümle cennet hem emīnlik bārgāh
Ḳandadır pes ki o alçaḳ seyr-i rāh

Dir cevābında melek ol sebz-i bāġ
Gördiñiz siz şu fülān yirde ırāġ

Dūzaḫ ol idi siyāsetgehdir o
Sebze oldı bāġ u bostān-ı nikū

Çünki siz bu nefs-i dūzaḫ-ḫūy içün
Āteşī hem gebr-i dūzaḫ-cūy içün

İ 155a

Cehd idüp ḳıldıñız anı pür-ṣafā
Nārı i‘dām itdiñiz behr-i Ḫudā

Nār-ı şehvet ki ola şu‘le-nümā
Sebze-i taḳvā olur nūr-ı hüdā

Sizde hem nār-ı ḫışım da ḥilm olur
Ẓulmet-i cehliñ cemī‘an ‘ilm olur

[203]du‘ā idüp vaṣiyyet buyurması: du‘ā eyleyüp vaṣiyyet eylemesi E., M.

Başlık ve sonraki üç beyit Hadîs-i Şerîf: Enes’den rivayet edilmiştir: Peygamber Efendimiz bir gün, Müslümanlardan, kuş yavrusu gibi zayıflayan hasta birisini ziyaret etmişti. Peygamberimiz, hastaya: “Sen, herhangi bir şeyle Allah’a duâ ediyor veya afiyete kavuşman için ondan bir şey istiyor musun?” dedi. Hasta da: “Evet, Allahım! Ahirette cezalandıracağın şeyle beni hemen dünyâda cezalandır” diyorum dedi. Resûlullah Efendimiz bunun üzerine: “Sübhânellâh! Senin buna gücün yetmez veya buna muktedir olamazsın. Sen, ‘Allahım! Bize dünyâda da iyilik ver, âhirette de iyilik ver. Ve bizi ateşin azabından koru’ diye duâ etmiyor musun?” dedi. Enes ra. der ki: “Resûlullah Efendimiz hastaya duâ etti. O da şifâ buldu”.

Āteş-i ḥırş cümleten īṣār olur
Hem ḥased diken iken gülzār olur

E 155a

Çünki siz āteşleri ser-tābe-pā
Ḥaḳḳ içün söndürdiñiz olmaz hebā

Nefs-i nārīyi çü bostān itdiñiz
Anda hem toḫm-ı vefā-veş bitdiñiz

Andadır ẕikr ü nevā bülbülleri
Ṭarf-ı cūda ḫoş-serā ġulġulleri

Dā‘i-i Ḥaḳḳa icābet itdiler
Hem caḥīm-i nefse urdı āb-ı ter

Dūzaḫ oldı ḥaḳḳıñızda sebzezār
Gülsitān u gülşen her berk ü bār

Oldı iḥsāna mükāfāt ey püser
Luṭf u iḥsān u ṣevāb-ı mu‘teber

Didiñüz siz hep ki biz ḳurbānıyız
Hem de evṣāf-ı beḳāda fānīyiz

Biz eger ḳallāş eger dīvāneyiz
Mest-i sāḳī mest-i pür-peymāneyiz

Ḫaṭṭ u fermānına ḳoyduḳ başımız
Cān-ı şīrīndir kirā sırdāşımız

M 187b

Tā ḫayāl-i dōst ola esrārımız
Bendelik hem cān-sipārlıḳ kārımız

Ḳanda ki şem‘-i belā efrūz ola
Nice biñ ‘uşşāḳ o dem cān-sūz ola

Ḫāne içinde olan ‘uşşāḳlar
Şem‘ine pervāne vü müştāḳlar

Ey göñül bir cāya var rūşen ola
Her belālardan saña cūşen ola

Hep cināyātına iylikler ider
Cān içinde saña yir virür gider[204]

Hep meyān-ı cānda saña cā virür
Tā saña bir bāde cām-āsā virür

Anlarıñ cānı içinde ḫāne yap
Ki felek ḫāneñ ola ey māh-tāb

Tīr-veş dil defterin ḳoyan girü
Nice sır peydā ider bī-güft ü gū

2600 Aḳrabāñ ‘indinde ol āvāresin
Māh-ı kāmil ile ol meh-pāresin

Cüz’ içün küllden nedir bu ictināb
Yā nedir ehl-i ḫılāfa intisāb

İ 155b

Cinsi seyr it nev‘ olur bir naẓrada
Ġaybı gör ki ‘ayn olur bir ḳaṭrede

Zen gibi sen ‘işvede ey bī-ḫıred
Kiẕb ü lāfdan nice bulursın meded

Nice bir elġāẓ-ı şīrīn ü ġarīb
Ceybiñe ḳo aldıġıñ emr-i ‘acīb

2605 Sīlī vü düşnām-ı şāhān-ı vefā
Gümrehān medḥinden a‘lādır saña

E 155b

Ḫāk-i şāhān yi yime şehd-i ḫasān
Ādem ol iḳbāllerinden bul nişān

Ḫil‘at ü devlet irer ol bābdan
Sāye-i rūḥda olur cān bu beden

Ḳanda bir çıplaḳ görürseñ bī-nevā
Ustāsından bil ki ḳaçmışdır o hā

Göñli ne isterse işler ol denī
Kūr dil-i bed ḥāṣılı bī-rūşenī

[204] E. nüshasında beytin Farsçası yazılmamış ve “bulunmadı” şeklinde kenara not düşülmüştür.
İ. nüshasında beyit için *“Fârisisi Sâ‘ib Efendi Dîvanında olmak gerek”* şeklinde not düşülmüş ve Farsçası yazılmamıştır.

2610 Ṭālib olup arayaydı üstād
Kendi vü hep aḳrabāsı ola şād

M 188a Bu cihānda kim ki üstāddan ḳaçar
Devletinden ḳaçar o zār u nizār[205]

Kesb-i tende ṣan‘at öġrendiñse ger
Ṣan‘at-ı dīne uzan ol mu‘teber

Ṭutalım olduñ cihānda sen ġanī
Āḫiretde nice iderler seni

Sa‘y ḳıl bir ṣan‘at öġreñ ‘āḳıbet
Āḫiretde ola daḫliñ maġrifet

2615 Ol cihān bir şehr-i pür-bāzārdır
Ṣanma ki kesb bunda ancaḳ vardır

Ḥaḳ Te‘ālā didi dünyā kesbi hep
Āḫiret kesbi yanında çün lu‘b

Ol ṭıfl-āsā ki bir ṭıfla daḫı
Şekl-i ṣoḥbetde misās eyler aḫī

Çör ü çūbden yapsalar ṭıflān dükān
Yoḳ alam ṣatam hemān sevḳ-i lisān

Aḫşam olduḳda gelür aç ḫāneye
Kūdegān gitmiş bu ḳalmış yek tene

2620 Lu‘bgāhdır bu cihān mevt oldı şeb
Boş kīse giden çeker elbet ta‘ab

Kesb-i dīn ‘aşḳdır daḫı ceẕb-i derūn
Nūr-ı Ḥaḳḳı ḳābiliyyetde füzūn

Kesb-i fānī ister elbet nefs-i ḫas
Nice bir kesb-i ḫase itmek heves

Nefs-i ḫas ister ise kesb-i şerīf
Ḫīle vü mekri ider aña redīf[206]

[205] – E.
[206] – E.

İblīsiñ Mu‘āviyeyi vaḳt-i namāzda bīdār eylemesi

İ 156a

Hem ḫaberde geldi Ḥāl-i Mü’minān
Yatmış idi pisterinde şādumān

Enderūndan ḳapamışdı ḳaṣrı o
Kimse girmezdi o derden içerü

Nāgehān bir merd uyardı uyḫudan
Açdı gözin bilmedi kimdir o men

Girmege yol yoḳ idi bu ḳaṣra hāy
Bu edebsiz kim ki cür’et itdi vay

Aradı eṭrāfı gezdi bir zamān
Tā bula ol gizlenen kesden nişān

M 188b

Ḳapu ardında birini gördi o
Gösterür pes perdeden gāhīce rū

E 156a

Didi sen kimsin nedir nāmıñ seniñ
Didi İblīs-i şaḳīsi ‘ālemiñ

Didi niçün eylediñ bīdār beni
Ṭoġrı söyle dime ‘aks ü münḥanī

Didi āḫir oldı hengām-ı namāz
Mescide gitmege ḳaldı vaḳt az

‘Accilü’ṭ-ṭā‘āti ḳable’l-fevt var[207]
Muṣṭafādan bu ḫaber ey baḫtiyār

Didi yoḳ yoḳ senden olmaz bu ġaraż
Reh-nümā-yı ḫayr olmaḳ bü’l-faraż

Gire ḫırsız gizlice bir ḫāneye
Diye ki ben bekçiyem kāşāneye

Nice olur bu sözine i‘timād
Düzde olur mı ṣevāba i‘tiḳād

[207] Hadîs-i Şerîf: “Ey insanlar! Ölüm gelip çatmadan önce Allah’a tevbe edin. Meşguliyete düşmeden önce de amel-i sâlih işlemekte elinizi çabuk tutun, acele edin…” Hadîsin devamında, bunlara benzer tavsiyeler yer almaktadır.

Bā-ḫuṣūṣ sen gibi ḳuṭṭā‘-i ṭarīḳ
Ne vecihden olasın baña şefīḳ

İblīsiñ Mu‘āviyeye
redd-i cevābı

Didi ben evvel meleklerden idim
Cān ile ṭā‘āta sā‘ī ben idim

Sālikān-ı rāhıñ oldum maḫremi
Sākinān-ı ‘arşıñ oldum hem-demi

Eski şan‘atdır gider mi dilden o
Eski mihr oldı derūna cāy-cū

Rūma itdiñse iḳāmetle sefer
Eylemez ḥubbu’l-vaṭan dilden güẕer

Biz de olduḳ bu meyiñ mestānesi
Bezmgāhıñ ‘āşıḳ-ı dīvānesi

Nāfımız ḥūbbıyla anıñ kesdiler
‘Aşḳı itdi tā ki cān içre güẕer

İyü günler görmişiz ‘ālemde biz
Āb-ı raḥmet içmişiz ol demde biz

Ekmedi mi dest-i faẕlıyla bizi
Hem ‘ademden ḫalḳ idüp cümlemizi

İ 156b

Çoḳ çoḳ andan ben nevāziş görmişim
Hem rıżā bāğında verziş görmişim

M 189a

Dest-i raḥmetle bizi şād eyledi
Naẓra-i luṭfıyla ābād eyledi

Şīr-ḫˇāra ṭıfl idim ben bir zamān
Beşigim şallardı o ben nā-tüvān

Ben o sütden ġayrı bir süt içmedim
Besleyen emr itdi tedbīr-i mühim

Ḫūy ki şīr ile vücūda sārīdir
Nice mümkin ḫalḳa keşfi ārīdir

Ger ‘itāb eylerse deryā-yı kerem
Beste olmaz yine der-hāy-ı kerem

E 156b

Aṣl-ı naḳdi luṭf u iḥsān u ‘aṭā
Ḳahr anıñ üstünde toz-veş bī-beḳā

Luṭf içün oldı bu ‘ālem āşikār
Ẕerreler ol āfitābdan ḥiṣṣedār

Ẓāhir olur ise ḳahrından firāḳ
Ḳadr-i vaṣlı bilmedir bi’l-ittifāḳ

2655 Tā firāḳıyla virüp cāna edeb
Bilecek eyyām-ı vaṣlı tā ki hep

Didi Peyġamber ki bu emr-i Ḫudā
Maḳṣadım ḫalḳ itmeden luṭf u ‘aṭā[208]

Ḫalḳ ḳıldum tā ideler fā’ide
Hem de şehdimden ola ẕevḳ ‘ā’ide

Ben müfīd olmaḳ içün ḫalḳ itmedim
Çıplaġı ḳaftān içün incitmedim

Oldı bir ḳaç gün ki dūr-ı dergehim
Rūy-ı ḫūbına yine ārzū-keşim

2660 Böyle luṭf u böyle ḳahr iken ‘aceb
Herkese düşmüş nedir derd-i sebeb

Ben sebeb bilmem sebebdir ḥādiṯe
Ḥādiṯe ḥādiṯdir ancaḳ bā‘iṯe

İntiẓārım o ḳadīm iḥsānadır
Ḥādiṯi ben yırtarım bīgānedir

Ben ḥasedden terk-i secde eyledim
‘Aşḳdandır ol ḥased ben n’eyledim

Bu ḥased sevgiden olur bil yaḳīn
Ki ola ġayrıyla yāriñ hem-nişīn

[208] Bu beyit ve sonraki iki beyit Hadîs-i Şerîf: “Ben, halkı, benden faydalansınlar diye yarattım. Yoksa ben onlardan faydalanayım diye yaratmadım”.

2665 Bu ḥaseddir şarṭ-ı ġayret ey paşa
Aḳsırıḳdan ṣoñra dirler çoḳ yaşa

M 189b Naṭ‘ı üzre bu oyun var ġayrı yoḳ
Dir ki oyna ġayrı oyun çoḳ çoḳ

Ol bir oyun ki anı ben oynadım
‘Āḳıbet çāh-ı belāyı boyladım

Hem belāda nice lezzet bulurum
Māt ūyem māt ūyem ölürüm

İ 157a Şeş cihetde şeş-derinden yoḳ ḫalāṣ
Nice olur kendiye cāy-ı menāṣ

2670 Küll-i şeşden cüz’-i şeş olmaz ḫalāṣ
Bā-ḫuṣūṣ Bī-çūn anı kej ide ḫāṣ

Her kimiñ ola şeşinde āteşi
Ḳurtarandır anı ḫallāḳ-ı şeşi

Küfr ise īmān ise zātında o
Dest-i ḳudretle ṭoḳınmışdır ḳamu

Rütbe-i şālişde Mu‘āviyeniñ İblīse mekrini taḳrīri[209]

Didi bu sözler cemī‘an rāstdır
Līk senden bu ‘aṭālar kāstdır

E 157a Ben gibiniñ yüz biniñ itdiñ ġavī
Ḳuyı ḳazdıñ sen oturduñ müstevī

2675 Āteşīsin yaḳmaz ammā āteşiñ
Cāmesin çāk eyledi çoḳ ser-keşiñ

Ṭab‘uñ ey āteş seniñ yaḳmaḳ velī
Çāre yoḳ elbet yaḳarsın müncelī

Bu olur la‘net ki sūzān oldıġıñ
Üstād-ı cümle düzdān oldıġıñ

[209] Başlık: mekrini taḳrīri: mekr ü ḫīlesini taḳrīri E.

Güft ü gū itdiñ Ḥaḳḳ ile rū-be-rū
Ben neyim seniñ yanında ey ‘adū

Ma‘rifetler sendedir bāng-ı ṣafīr
Ḳuş sesi līkin ṣadā-yı murġ-gīr

Nice ḳuşlar yolını urmışdır o
Ẓann ider ḳuş āşinā geldi berü

Çün havāda işide bāng-ı ṣafīr
İner aşaġa olur anda esīr

Ḳavm-i Nūḥ mekrinden oldı nevḥagār
Dil kebāb u sīneleri şerḥadār

‘Ādı virdiñ bāda bu enbūhde
Sen bıraḳdıñ ġuṣsa vü endūhde

M 190a

Sen sebebsin ḳavm-i Lūṭ-ı sengsār
Ḳara ṣuda sensin iden ġūṭe-ḫ̔ār

Fitne ṣaldıñ maġz-ı Nemrūda hezār
‘Āḳıbet gitdi cihāndan zār u zār

Feylesūf-ı dehr iken Fir‘avnı sen
Bī-vuḳūf u kūr idüp ḳıldıñ veşen

Bū-Leheb ehl idi nā-ehl eylediñ
Bü’l-Hakem idi Ebū Cehl eylediñ

Ey ki şaṭrancgāh-ı ‘ālemde hezār
Ṣad hezār māt itdiñ üstād-ı kibār

Ey ki müşkil bendlerin ferzīnden
Dil siyāh itdiñ nice a‘lāmı sen

Sen mekir baḥri ḫalāyıḳ ḳaṭredir
Kūh-āsāsın selīmān ẕerredir

İ 157b

Ḳurtuluş senden nice ey muḫtaşım[210]
Ġarḳ-ı ṭūfān olduḳ illā men ‘aşım

[210] muḫtaşım: muḫteşem M.

Necm-i sa‘d oldı eliñden muḫteriḳ
Nice cem‘iyyet nice ḫalḳ müfteriḳ

Bel‘ama sensin sebeb kesdi ümīd
Hem de bir ṣīṣāyı itdiñ sen ba‘īd

Dördinci def‘a İblīsiñ
Mu‘āviyeye cevābı

Didi İblīs aña aç bu ‘aḳdi sen
Ki mehekkim her züyūf u naḳde ben

2695 Kelb ü şīriñ imtiḥānı bendedir
Naḳd ü ḳalbıñ farḳ u şānı bendedir

E 157b

Ḳalbı evvel itmedim ben rū-siyāh
Ṣayrefīyim ḳıymetiñ iẓhāra rāh

Ṣāliḥīne reh-nümālıḳ eylerim
Ḳurıyan şāḫı da kesüp biçerim[211]

Bu ‘alefler var niçün dirseñ eger
Ẓāhir ola cins-i ḥayvāndan eṣer

Ḳurtdan āhū ṭoġsa şübhe var ki o
Ḳurt mıdır āhū mıdır bed yā nikū

2700 Sen giyāh u üstüḫ̌ān ḳo pīşine
Ḳanġısıysa meyl ider baḳ işiñe

Üstüḫ̌ān isterse segdir itme şek
Otlaḳ ister ise āhūdur o tek

M 190b

Çiftdir ḳahr ile luṭfı her zamān
Ḫayr u şer bundan ẓuhūrı bī-gümān

Sen giyāh u üstüḫ̌ānı ‘arża ḳıl
Ḳut-ı nefs ü ḳut-ı cānı ‘arża ḳıl

Yir ise nefsiñ ġıdāsın ebter o
Rūḥ ġıdāsın ṭālib ise server o

[211] şāḫı da: şaḫları E., M.

2705 Ten-perest ise eger ḫardır o ḫar
Baḥr-i cān ġavvāṣları bulur güher

Muḫtelifdir gerçi bu ḫayr ile şer
Her iki bir kāra rāci‘ ḳıl naẓar

Enbiyā ṭā‘āt ‘arż eyler aña
Düşmenān şehvāt ‘arż eyler aña

Nīki bed itmem ki Yezdān degilim
Dā‘īyim Ḫālıḳ u Raḥmān degilim

Güzeli çirkīn ider Rab degilim
Zişt ü ḫūb mir’ātıyim şeb degilim

2710 Ḳırdı mir’ātı baḳup Hindū ġarīb
Ki siyeh-rū gösterür merdi ‘acīb

Didi āyīne günāhım yoḳ benim
Ṣayḳal uranda ḳabāḥat bu tenim

Ol beni ġammāz ḳıldı rāst-gū
Tā ki diyem ḫūb-rū mı zişt-rū

İ 158a

Şāhidim ben ḳanda zindān-ı ‘aẓīm
Ehl-i zindān degilim Allāhü ‘Alīm

Ḳanda görsem bir nihāl-i mīvedār
Terbiyetler eylerim ben dāye-vār

2715 Ḳanda görürsem dıraḫt-ı telḫ u ḫuşk
Bildigim çün keserim ben puşk u müşk

Ḫuşk dir ki bāġbāna ey fütā
Ne kesersin beni bī-cürm ü ḫaṭā

Bāġbān dir ki ṣuṣ ey bed ḫū saña
Ḳurılıḳ yitmez mi cürm-i müntehā

Ḫuşk dir ki ṭoġrıyam egri degil
Bī-cürm kesdiñ Ḫudā emri degil

E 158a

Bāġbān dir ki aña ey bī-ḫaber
Egri vü yaş olsa idiñ mu‘teber

Olsa idiñ cāẕib-i āb-ı ḥayāt
Āb-ı ḥayvān içre bulurduñ şıfāt

M 191a Toḫm-ı bedsin aṣl-ı bedsin vaṣlı bed
Ḫoş aġaçla vaṣl olınmazsın ebed

Şāḫter bir ḫoş dıraḫta vaṣl olur
Ṭab‘ına eyler sirāyet aṣl olur

Ḥażret-i Mu‘āviye -raḍıya’llāhü ‘anhıñ- İblīse ‘unf eylemesi[212]

Dir emīr ey rehzen itme iḫticāc
Saña yol yoḳ itme bunda i‘vicāc

Sen ḥarāmī ben ġarībim tācirem
Ṣatdıġıñ eşyāya virmem bir direm

Kāfirāne gelme rızḳım yanına
Müşterī olmaḳ virilmez şānıña

Müşterī olur mı rehzen bir kese
Olsa daḫı mekr ü fendir vesvese

Yā İlāhī bu ḥasūduñ seri var[213]
Sen yetiş feryādıma leyl ü nehār

Bir faṣl daḫı ider ise füsūn
Beni çırçıplaḳ ṣoyar o ẕü-fünūn

Ḥażret-i Mu‘āviyeniñ İblīsden Ḥaḳ Te‘ālāya feryād idüp nuṣret ṭalebi[214]

Yā İlāhī sözi şeyṭānıñ duḫān
Dest-gīr ol ki siyeh-pūş oldı cān

Başa çıḳmaz ḥüccet ile fıṭnadır
Her şerīf ü her ḫasīse fitnedir

*Alleme’l-esmā*ya maẓhar Ādemī[215]
Olmadı bunuñ ḳatında ḥurremī

[212] Başlık: Mu‘āviyeniñ İblīse ‘unf eylemesi E., M.
[213] seri var: bed seri var E.
[214] Başlık: Mu‘āviyeniñ Ḥaḳ Te‘ālaya İblīsden feryād idüp nuṣret ṭalebi E.
[215] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/31: “Ve Âdem’e bütün isimleri öğretti. Sonra bunları meleklere gösterip ‘Sözünüzde doğru iseniz şunların isimlerini bana söyleyin’ dedi.”

Rūy-ı ḫāke oldı Cennetden sürek
Tā Simākdan düşdi şeste çün semek

Zār idüp *innā ẓalemnā* dirdi o[216]
Ḥadd yoḳ efsūnına anıñ sū-be-sū

İ 158b

Şerr olur her bir sözиniñ bāṭını
Ol bilür efsūn u siḥr ifrāṭını[217]

2735 Bir nefesde merdi vü merdānı ṣayd
Merd ü zeniñ artırur nefsinde ḳayd

Söyle ey İblīs-i ẓālim fitne-cū
Böyle īḳāẓa sebeb ne ey ‘adū

İblīs telbīsini taḳrīri

M 191b

Didi her ādem ki ola bed gümān
Diñlemez o ṭoġrıdan dirseñ nişān

Her göñül ki ol ḫayāl-endīş ola
Müstedil oldıḳça vehmi bīş ola

E 158b

Söyledikçe söz aña ‘illet olur
Seyf-i ġāzī ḫırsıza ālet olur

2740 Buña ṣuṣmaḳdır cevāb-ı bā-ṣavāb
Aḥmaḳa mecnūn ider ḥüsn-i cevāb

Benden Allāha nedir feryād u zār
Şerr-i nefsinden du‘ā it ṣad hezār

Ekl-i ḥelvādan olur ḫāṣıl çıban
Sıtma ṭutar ṭab‘ı muḫtel nā-tüvān

Bī-güneh İblīse eyler la‘neti
Görmez o kendinde olan nekbeti

Senden oldı olmadı İblīsden
Dilkü-veş ḳuyrıġını ḳıldıñ resen

[216] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/23: “Dediler ki: ‘Ey rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz, bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz!’”
[217] efsūn: efzūn İ.

Sebzede ḳuyrıġını gördükde sen
Yā niçün dām oldıġından mü’temen

Bilmediñ mi ki ‘ilimden itdi dūr
Dünbe meyli çeşm-i ‘aḳlı itdi kūr

دوســـتی چیـــز هـــا کرکـــرد و کـــور
نفـس رسـوایی کنـد تـو بـا حضـور[218]

Egri bügri görme bende yoḳ günāh
Ḥırṣ u kīnden cümle bī-zār oldum āh

Bir günāh itdim peşīmānım henüz
Beklerim ki giceler olaydı rūz

Ḫalḳ içinde oldum el-ān müttehem
Merd ü zen ef‘ālin eyler baña żam

Aç u muḫtāc gürg-i bī-çāre gezer
Ḫalḳ içinde müttehem şūrīde ser

Ża‘fdan gitmege yoḳdur ṭāḳati
Tuḫmedir diyü iderler nisbeti

Ḥażret-i Mu‘āviyeniñ İblīse ibrāmı[219]

Ṭoġrılıḳdan ġayrı ḳurtarmaz seni
Ṭoġrılıḳ rāhına da‘vetdir seni

Ṭoġrı söyle ol elimden sen ḫalāṣ
Mekre çünkim tozı itmez iḫtişāṣ[220]

İ 159a, M 192a

Didi nice fehm olur rāst u dürūġ
Ey ḫayāl-endīş ü z̤āt-ı pür-fürūġ

Didi Peyġamber ḫaber virdi nişān
Ḳalb u nīkūya meḥek ḳıldı ‘ayān

Didi ki *el-kiz̤bü raybün fi’l-ḳulūb*
Hem de *eṣ-ṣıdḳu ṭamānīnün ṭarūb*[221]

[218] Çelebioğlu: “Sevdiğin şeylere meylin seni kör ve sağır eder. Bu cinayeti nefsin yapar, düşmanlık etme.” C. 2, b. 2751.
[219] Başlık: Ḥażret-i Mu‘āviyeniñ İblīsden ‘arżınıñ ḥaḳīḳatini ṭaleb eylemesi E.
[220] İ. nüshasında beytin sonunda “ey a‘lā” yazmaktadır.
[221] Hadîs-i Şerîf: Ebû’l-Havrâ‘ (Rabîa b. Şeybân) anlatıyor: Hz. Ali’nin oğlu Hasan’a sordum: “Resûlullah’dan neler belledin?” diye. Dedi ki: Resûlullah: “Sana şüphe veren şeyi, şüphe vermeyen şeye bırak. Zîrâ doğruluk insana itmînân ve emniyet verir, yalan ise şüphe” buyurduklarını hafızamda sakladım”. Tirmizî: “Hadîsin devamında bir kıssa vardır” der.

Kiẕb sözden göñül ārām eylemez
Ṣulı yaġ şu‘lesini tam eylemez

Ṭoġrı sözde ḳalbiñ ārāmı olur
Ṭoġrılıḳlar dāne vü dāmı olur

Ḳalb-i rencūr līk olur bed dehān
Farḳ-ı çāşnī idemez olur mihān

E 159a

Renc ü ‘illetden göñül olsa selīm
Kiẕb ü rāstıñ ṭa‘mına olur ‘alīm

Ḥırṣı artdı gendüme çün Ādemiñ
Ḳapdı göñlinden selāmet ḫātemiñ

Güş idüp senden dürūġ u ‘işveler
Oldı maġrūr zehr-i ḳātil itdi cer

Bilmedi gendüm mi kejdüm mi o ān
Bu sebebden nāşī temyīz virdi yan

Ḫalḳ mest-i ārzūdur hem hevā
Ki füsūnānıñ ḳabūle buldı cā

Kim hevādan kendini alur girü
Āşinā-yı rāz olur ol ḫūb-rū

Ancılayın ki ḥikāyet itdiler
Diñle tā ki fetḥ ola saña bu der

Ḳāḍīnıñ āfet-i ḳażādan şikāyeti ve nā’ibiñ aña cevābı

Ḳāḍī naṣb oldı biri aġlardı o
Didi nā’ib ḳāḍıyā ne girye bu

Saña lāyıḳ mı bu dem feryād u zār
Vaḳt-i şādīdir bu vaḳt-i dil-şikār

Didi ḳāḍī nice ḥükm eyler ‘aceb
‘Ālimīne cāhiliñ ḥükmi bu hep

Mā-vaḳ‘adan oldı ḫaşmīn ‘ālimeyn
Ne bilür ḳāḍī ki ide ḥükm-i ‘ayn

Ḥāllerinden ġaflet ü cehl ile ben
Mālına ḳanına ḥükm idem ḥasen

M 192b

Didi ḫaṣmān ‘ālim ammā var ‘ilel
Ḥāl-i cāhil sensin ey şem‘-i milel

Sende çün yoḳdur bu ‘illetden eṣer
Bu ferāġatdır olan nūr-ı baṣar

2775

‘Ālemīni çün ġaraż kūr eyledi
‘İllet o bilgileriñ dūr eyledi

Cehl-i bī-‘illet olur ‘ālim ḳavī
‘İlmi ‘illet kec ḳılar nā-müstevī

İ 159b

Meyl-i rüşvet eyleme āgāhsın
Ṭāmi‘ iseñ kūrsin bī-rāhsın

Ben havādan ḫūyımı aldım girü
Luḳme-i şehvāta dökmem āb-rū

Oldı bu pertevle göñlüm çāşni-gīr
Ḥaḳḳ u bāṭıl baña olur müstenīr

Ḥażret-i Mu‘āviyeniñ İblīsi iḳrāra getürmesi

2780

Yā niçün bīdār ḳıldıñ sen beni
Sensin el-ḥaḳ cümle bīdār düşmeni

Sen ki ḫaşḫāş gibi uyḳu kānısın
Ḫamr-veş ‘akl u ẕekā heymānısın[222]

E 159b

Çār-mīḫ itdim sen egri söyleme
Bilürem ṭoġrıñı ḥīle eyleme

Her eḥadden itdigim budur ṭaleb
Ṭab‘ u ḫūyı mālik ola anda hep

Sirkeden şekker ṭaleb ḳılmam ebed
İstemem cünd-i muḥanneṣden meded

[222] heymānısın: peymānısın E.

Ḥaḳ diyüben eylemem bütden ṭaleb
Kāfirān-veş yā dimem ḳurba sebeb

Büy-ı müşki aramam sirkīnde
Ḳurı ṭopraḳ aramam Ceyḥīnde

Ġayrıdır Şeyṭāndan me’mūl degil
Ḫayra bīdār ide o maḥṣūl degil

Ḥażret-i Mu‘āviyeye İblīs żamīrindeki mekr ü ġarażını i‘tirāfi[223]

Mekr ü ġadrından didi çoḳ sözleri
Anı aṣġā itmedi mīr-i Celī

M 193a

Diş dibinden didi bīdār eyledim
Anıñ içün ben ḫaberdār eyledim

Tā cemā‘atle Resūle iḳtidā
İtmege irişesin vaḳtiyle tā

Ki namāzıñ vaḳti geçseydi saña
Bu cihān tārīk olurdı bī-żiyā

Ḥasret ü derdden dökerdiñ eşkiñi
İki çeşmiñden miṣāl-i meşkiñi

Ẕevḳ alanlar ṭā‘at-ı Ḥaḳdan müdām
Laḥẓa ṣabrı olamaz bil ey hümām

Ḥasret ü derd ṣad ṣalāta mu‘tedil
Ḳanda bu ḥāl ḳanda ḥāl-i müstedil

Cemā‘atle namāzıñ fevtine muḫlişde olan ḥasretiñ fażīleti[224]

Mescide gitdi biri ḳıla namāz
Ḫalḳı gördi ki çıḳar bitmiş namāz

Didi biri Ḥażret-i Sulṭān imām
Ḫalḳ ile ḳıldı namāzı bi’t-temām

[223] Başlık: Mu‘āviye ile baḥsden İblīs munḳaṭı‘ olup ġāyet ‘aczinden eyledigi ḫayr olmayup mekr ü ġarażını i‘tirāfı E.
[224] Cemā‘atle namāzıñ: Namāz-ı cemā‘atiñ E.

İ 160a

Ḳanda idiñ sen bu dem ey merd-i ḫām
Bunda Peyġamber diyince es-selām

Çekdi bir āh ki o āh oldı birūn
Virdi ol āhı dilinden būy-ı ḫūn

Didi biri ol cemā‘atden güzel
Āhı vir de al namāzımı bedel

Didi virdim āhı aldım ben namāz
Aldı āhı o daḫı bā-ṣad namāz

Gice rü’yāda aña hātif didi
Āb-ı ḥayvān u şifā aldıñ idi

E 160a

İḫtiyār-ı āha itdiñ çün duḫūl
Cümleniñ oldı ‘ibādātı ḳabūl

Pes ‘Azāzil didi aña ey emīr
İşte meydāna ḳodum mekr-i yesīr

Ki namāzıñ fevt olaydı ol zamān
Eyler idiñ derd ile āh u fiġān

Ol te’essüf ol fiġān u ol niyāz
Bāliġ olmaz aña ṣad ẕikr ü namāz

Ḫavfdan bīdār ḳıldım ben seni
Yaḳmaya āhıñ ḥicāb-ı Ẕü’l-meni

M 193b

Olmadıḳça ḫāṣılı bir böyle āh
Hīç bulınmaz sālik-i Raḥmāna rāh

Ben ḥasūdum itdigim cümle ḥased
Düşmenim ben eylerem mekrimde kedd

Ḫażret-i Mu‘āviyeniñ İblīse i‘tirāf u ḳabūlden ṣoñra sözleri

Didi şimdi söylediñ ṭoġrı sözi
İtdiginiñ bu saña lāyıḳ bu yüzi

‘Ankebūtsun ki mekes ider şikār
Olmadım ammā mekes ben ey ḫımār

Aḳdoġanım ki şikārım şāh ider
‘Ankebūt ṣanma beni gümrāh ider

Ḳādir iseñ ṭuta gör iki sinek
Anları ayrana ṣal sen ey köpek

Engübīne çaġırursın anları
Hep dürūġ u dūġdur iḥsānları

Sen beni bīdār ḳıldıñ ḫˇāb idi
Keşti gösterdiñ o bir girdāb idi

Ḫayra sevḳ itdiginiñ hem aṣlı bu
Ḫayrdan ba‘īde itdiñ ārzū

Ṣāḥib-i ḫāneye bir şaḫṣıñ ḫırsızı ṭut diyü seslenmesiyle ḫırsızıñ fevt olması

Bu aña beñzer ki bir şaḫṣ ḫırsızı
Gördi vardı ṣıra ṭutdı izi

İ 160b

Ardı ṣıra ḫayli ḳıldı tek ü pūy
Ḳan dere batdı ta‘abdan dökdi ḥūy

Ḫamle-i āḫirde çün oldı yaḳīn
Ṣıçrayup ṭuta yaḳasın ol emīn

Başḳa ḫırsız gel diyü itdi ṣadā
Ki görürsin sen ‘alāmāt-ı belā

Dön girü tīz ol amān ey merd-i kār
Tā görürsin ḥālin olur zār u zār

Didi ẓannım bu ṭarafda var ‘adū
Dönmesem belki olur bir güft ü gū

Ehl ü evlādıma belki dest ura
Ḫırsız ṭutmaḳda ḥāṣıl ne ola

E 160b

Bu Müselmān saña ḳıldı tabṣıra
Dönmesem olur nedāmet ḥāżıra

M 194a

Şefḳat-i ümmīd eyleyüp andan o dem
Ḫırsızı terk eyleyüp döndi o hem

Didi ey yār-i nikū bu ḥāl ne
Bu fiġān u bāng-ı ḳīl u ḳāle ne

Didi gör işte nişān-ı pāyını
Zen be-müzdiñ bulasın tā cāyını

Ḳaltabānıñ izi ancaḳ bu hemān
Ardı şıra git budur naḳş u nişān

Didi ey ebleh ne dirsin sen baña
Ṭutmış idim ben anı ḳıldım rehā

Sen çaġırdıñ ḫırsızı terk eyledim
Sen ḫarı ādem şanup gör n'eyledim

Bu ne herzedir ki söylersin hemān
Ben ḥaḳīḳat-yāba virürsin nişān

Didi ben virdim saña Ḥaḳdan nişān
Bu nişāndır hem ḥaḳīḳatde 'ayān

Didi sen ebleh yāḫud ṭarrārsın
Belki bir ḫırsız ya bir 'ayyārsın

Ḫaşmımı ben ṭutmış iken sen rehā
İtdirüp şoñra nişāna ihtidā

Sen cihet-gū ben cihetden ḫāricim
Āyet-i vuṣlatda fevḳa 'āricim

Ṣun'ı görür kim ki maḥcūbu'ṣ-ṣıfāt
Kim ṣıfāt-bīn bilemez aṣlā o z̲āt

Ġarḳ-ı z̲āt oldı hemīşe vāṣılān
Ki nigāh itmez ṣıfāta bir zamān

Ḳa'r-ı nehr içre ola başıñ seniñ
Reng-i āba düşmez aṣlā manẓarıñ

Reng-i āb ile çıḳarsın ḳa'rden
Pes pelās aldıñ da virdiñ ṣa'rı sen

‘Āmme ṭā‘ātı olur ḫāṣa günāh
Vuṣlat-ı ‘āmme ḥicāb-ı ḥās āh

İ 161a

Pādişāhıñ vezīri ‘azl idüp muḥabbet eylemesi

Bir vezīri eyledi şeh muḥtesib
Şeh aña düşmān idi degil muḥibb

Bir günāh itmiş ola ẓannım vezīr
Bī-sebeb olmaz taġayyür ey ḫabīr

M 194b

Vehle-i evlāda olan muḥtesib
Baḫt u ṭāli‘ kendüye olur muḥibb

O ki evvelden vezīr-i şāh ola
Fi‘l-i bedden nāşī bu ḥāli bula

Çün saña ikrām ide bir pādişāh
Şoñra süre dergehinden bī-reſāh

E 161a

Sen yaḳīn bil ki günāhıñ var seniñ
Cebri cehliñden olan iḥżār seniñ

Ki baña rūzī vü ḳısmet bu olur
Ki ezelden baña ni‘met bu olur

Ḳısmetin ḳaṭ‘ eylediñ cehl ile sen
Ḳısmetiñi artırur ehl-i ḥasen

Mescid-i Ḍırār yapan münāfıḳīniñ ḳıṣṣası

Kec-revāndan söyleyem āḫir miṯāl
Naḳl-i Ḳur’āndandır o diñle me’āl

Böyle bir bāzı ki gūyā çift ü ṭāḳ
Oynadı Peyġambere ehl-i nifāḳ

‘İzz-i dīn-i Aḥmedī içün güzel
Eylediñ bünyād-ı mescid bī-bedel

Bir oyun idi bu ki oynadılar
Mescid-i Ḥaḳḳa muḫālif cāy-ı şer

Ferş ü saḳf u ḳubbesi ġāyet laṭīf
Līk tefrīḳ-ı cemā‘āt-ı ḥanīf

Geldiler Peyġambere lāġ ile hep
Üştür-āsā diz çöküp şeyḫ-i ‘Arab

Ey Resūl-i Ḥaḳ buyur iḥsān ile
Mescidimiz ṣavbına i‘lān ile

2855 Tā mübārek ḳıla bu iḳdāmıñız
Ḥaşre dek bāḳī ḳala hem nāmıñız

Bu yaġış gün mescidi hengām-ı dey
İḫtiyāc u faḳr-ı eyyāmı bu şey

Tā ki ehl-i ġurbet ide anda cā
Çoḳ ṣevāba ola bu ḫıdmet serā

Keşret-i İslāma ola bu sebeb
Acıdır yārāna ḫoşkār ey ‘aceb

Vir o cāya sen de bir laḥẓa şeref
Bizi eyle tezkiye her bir ṭaraf

M 195a

2860 Mescid ü aṣḥābını talṭīf ḳıl
Māh-ı ālemsin bu şeb teşrīf ḳıl

İ 161b

Tā cemāliñden gicemiz ola rūz
Ey cemāli āfitāb-ı cān-fürūz

Ey dirīġā cān u dilden olsa söz
Ki ḥuṣūl-i maṭlaba ṭutardı yüz[225]

Dil ucından olsa elṭāf-ı girān
Ol çayır gibi olur ey dōstān

Dūrdan virür temāşāsı ṣafā
Yimege ḳoḳmaġa olmaz ol sezā

2865 Bī-vefālar semtine itme güẕer
Bir ḫarāb köpriye beñzer ḳıl ḥaẕer

[225] – M.

Cehl ile başsañ ayaġın sen aña
Ayaġıña köpriye irer ḫaṭā

E 161b

Ḳanda bir leşker şikest oldıysa hep
Bir iki süst ü muḫanneṯdir sebeb

Ṣaffa gelür pür-silāḥ ol merd-vār
Dil virüp dime ki buldum yār-ı ġār

Yāralı gördükde elbetde ḳaçar
Ḳaçmasıyla ‘asker olur ṭārumār

2870 İşte hem ṭūl u dırāzdır bu maḳāl
Ol ki maḳṣūddur odur pinhān-ı ḥāl

Peyġamber -‘aleyhi’s-selāmı- münāfiḳīniñ mescid-i Ḍırara getürmek içün ḫud‘aları

Ḥaḳ Resūle oḳudılar çoḳ füsūn
Ḳıṣṣalar nice ḥīleler güne gün

Merḥamet-kānı Resūl-i Kibriyā
Geh tebessüm geh belī dimezdi lā

Ol cemā‘at şükrini eyledi yād
Eyledi ḳaṣd-ı icābet ile şād

Anlarıñ mekrin görürdi āşikār
Süt içinde ḳıl gibi ol nāmdār

2875 Mūydan ḳaṭ‘-ı naẓar ḳılup o şāh
Şīre şābāş eyleyüp ḳıldı nigāh

Nice yüz biñ mūy-ı mekr ü ḫud‘adan
Görmemezlik itdi ol ḫalḳı ḥasen

Rāst buyurdı anlara baḥr-i kerem
Ben size sizden ziyāde müşfiḳem[226]

M 195b

Ben ki oldum nār-ı ‘indinde muḳīm
Şu‘lesi nā-ḫoş duḫānı yek saḳīm

[226] Bu beyit ve sonraki iki beyit Hadîs-i Şerîf: “Benimle ümmetimin misâli aynen şuna benzer: Adamın birisi, iyice alevlenmiş bir ateş yakmış, hayvanlar ve kelebekler (pervane) kendilerini o ateşin içerisine atıyorlar. Sizler şuursuzca kendinizi o ateşin içine atıyorsunuz, ben ise sizin eteklerinizden tutuyorum.”

Sen aña pervāne-veş cevlānda
Ben iki destimle def‘ u rānda

Ḥāşılı gitmege ḳaṣd itdi Resūl
Vaḥy-i Ḥaḳ geldi ki bunlar ‘ayn-ı ġūl

Bu ḫabīṯler mekr ü ḥīle itdiler
Her ne dirler semt-i ‘akse gitdiler

İ 162a

Ḳaṣdları ancaḳ siyeh-rūyī olur
Nice ḫayr eyler Yehūdīden ẓuhūr

Cisr-i dūzaḫ üzre mescid yapdılar
Ḥaḳḳ ile ḳalb nerd oyuna şapdılar

Ḳaṣdları tefrīḳ-ı aṣḥāb-ı Resūl
Fażl-ı Ḥaḳḳı nice bilür her fużūl

Şāmdan celb idecekler bir Yehūd
Va‘żı te’ṯīr-i Yehūd itmiş vücūd

Didi Peyġamber belī līkin bu dem
Yolcıyuz ‘azm-i ġazā emr-i ehem

Bu seferden eyledükde biz rücū‘
İdelim ol cānibe ol dem şürū‘

Ġazveye ‘azm ile def‘ itdi sözi
Def‘-i leyyinle ulūf itdi özi

E 162a

Çün ġazādan geldi ol Sulṭān-ı dīn
Va‘de-i māżī ṭalebde ol mühīn

Didi Allāh ey Peyāmber söyle fāş
Cümle mekr ü ġadr u ḫenk-i dil-ḫırāş

Didi ey ḳavm-i daġal ḫāmūş oluñ
Söylerim esrārıñız siz gūş oluñ

Sırlarından bir iki virdi nişān
Söyledikçe ḥālleri oldı yaman

Ḳāşıdān itdi rücū‘ı ol zamān
Ḥāşe li’llāh ḥāşe li’llāh hem-zebān

Her münāfıḳ ḳoltuḳ altında Kitāb
Geldiler Peyġambere ḥīle nişāb

Ṣad yemīn ile yemīndir cünneti
Ki yalancınıñ yemīndir sünneti

Merd-i kej-dīn idemez dīnde vefā
Dā'imā ḫulf-ı yemīn eyler ḫaṭā

M 196a

Ḳışşanıñ var mı yemīne ḥāceti
Çeşm-i rūşen sāmi'īniñ 'ādeti

Naḳż-ı 'ahd itmek hemān aḥmaḳlıḳ o
Ḥıfẓ-ı īmān kār-ı taḳvādır ḳamu

Didi Peyġamber inanmam 'ahdine
Ki Ḫudā sevgend ḳıldı vaḥdine

Yine itdiler yemīn ol ḳavm-i şūm
Elde Muṣḥaf lebde ṣavm ile hücūm

Bu kelāmıñ ḥaḳḳı-çün bu mescidi
Ḥaḳḳ içün yapdıḳ degildir mevbedī

Ol maḥallde hīç mekr ü ḥīle yoḳ
Ol maḥallde fikr ü ẕikru'llāh çoḳ

Didi Peyġamber ki ilhām-ı Ḫudā
Gūşuma irdi benim gūyā ṣadā

Gūşıñıza mühr urdı çünki Ḥaḳ
Alamaz āvāz-ı Ḥaḳdan hīç sebaḳ

Baña āvāz-ı Ḫudā gelür ṣarīḥ
Ṣāf-ı dürd-i mey gibi ider ferīḥ

Ḥażret-i Mūsā dıraḫtdan gūşı veş
Ḥaḳ ṣadāsını ki ey mes'ūd reş

İ 162b

İşidüp *innī ene'llāh* rāzını[227]
Bu kelām envārı düzdi sāzını

[227] Kur'an-ı Kerim, Kasas, 28/30: "Oraya gelince, o mübarek yerdeki vadinin sağ tarafından, (oradaki) ağaç yönünden kendisine şöyle seslenildi: "Ey Mûsâ! Muhakkak ki ben yalnızca âlemlerin rabbi olan Allahım."

Nūr-ı vaḥyīden münāfıḳ dūr idi
Yine īmān eylediler zūr idi

Ḥaḳ bu īmān nāmına didi siper
Kalḳanın terk eylemez peykār-ger

M 196b

2910 Eyledi tekẕīb Peyġamber ṣarīḥ
Ḳad keẕebtüm didi anlara faṣīḥ

Aṣḥābdan birine Peyġamber -'aleyhi'ṣ-ṣalātü ve selāma- lāyıḳ olan settārlıḳ idi diyü inkār-ı ḫāṭırası

E 162b

Anda yārān-ı Resūlden bir eḥad
Göñline inkār geldi bā-sened

Yoḳdur aḳ ṣaçlı pīrān u vaḳār
Söz ile Peyġamber itdi şermsār

Ḳanda ikrām ḳanda ġufrān u ḥayā
Nice biñ 'ayb setr iderler enbiyā

İtdi istiġfār ba'de'l-ḫāṭıra
İ'tirāżından nükūl-ı vāfire

2915 Eyledi çün şūmī-i ehl-i nifāḳ
Mü'miniñ ḳalbini böyle zişt ü 'āḳ

Eyledi zārī ki ey 'allām-ı sır
Eyleme küfrān-ı ni'metde muṣırr

Elde degildir gözüm göñlüm benim
Yoḫsa ḫışm ile yaḳardım bu tenim

Bu fikirde iken aldı anı ḫ̆āb
Gördi mescidleri sergīn-i kilāb

Ṭaşları b.ḳluḳda bir cāy-ı tebāh
Çıḳar içinden hemān dūd-ı siyāh

2920 Ḥulḳına girdi duḥān-ı müntine
Uyḳudan ṣıçradı geldi ḥāline

Düşdi yüzi üstüne ḳıldı bükā
Bu ‘alāmet münkerindir ey Ḫudā

Böyle uyḳudan sövmek a‘lā vü pāk
Nūr-ı īmānım alup ide helāk

Arasañ ehl-i mecāzı ḳat ḳat
Hep ḳoḳar ṣoġan gibi z̲āt ü ṣıfāt

Āḫirinden her biri bī-maġz olur
Ṣādıḳān biri birinden naġz olur

2925 Ṣad kemer-bend oldılar ol ḳavm-i bed
Mescid-i ehl-i Ḳubāyı hedm ü red

Beñzer ol aṣḥāb-ı Fīl-i Ḥabeşī
Ka‘be yapdılar Ḥaḳ urdı āteşi

Bu ḳara dīnlilere ancaḳ cihāz
Ḥīle vü mekr ü sitīz ü ḫud‘a-sāz

İ 163a

Her ṣaḥābī gördi mescidden ‘ayān
Hep yaḳīnen keşf olup sırr-ı nihān

Vāḳı‘ātı söylesem bir bir saña
Ehl-i şekke ḥāṣıl olurdı ṣafā

2930 Ḳorḳarım ben līk keşf-i rāzdan
Nāzenīnler z̲evḳ alurlar nāzdan

Şer‘-i bī-taḳlīd ḳabūl itmiş o cünd
Bī-mehek naḳde meş̲’ul itmiş o cünd

Ḥikmet-i Ḳur’ān mü’min ḍāllesi[228]
Yitügin herkes bilür varsa nesi

Üştürin ġayb iden şaḫṣıñ
arayup su’āli ḳıṣṣası

E 163a, M 197a

Deve ġayb itdi iderdi cüst u cū
Bulsa bilmezdi devesin mū-be-mū

[228] Hadîs-i Şerîf: “Hikmetli söz, mü’minin kayıp malı gibidir. Onu nerede bulursa, o, ona herkesten daha fazla lâyıktır.”

N’eydügin bilmez ki itdi nāḳa ġayb
Gitdi mestūren elinden bilmez ‘ayb

Kārvān geldi yükiyle bunda hep
Üştürüñ gitdi arada ḳıl ṭaleb

Cüst u cūda sū-be-sū olduñ devān
Şeb ḳarīb oldı vü gitdi kārvān

Ḳaldı eṣvābıñ zemīnde yol maḫūf
Sen ararsın üştüri bu ḥāl-i yuf

Müslimānān var mı görmiş bir deve
Çıḳdı āḫūrdan ‘aceb gelmez eve

Üştürümden söyleyin varsa nişān
Vireyim bir ḳaç direm aña hemān

Deveniñ vaṣfıñ ṣorardı herkese
Rīş-ḫand eylerdi herkes ol ḫase

Ba‘żılar dirlerdi rāhı bu ṭaraf
Bir ḳızıl deve ki yir idi ‘alef

Āḫiri dirdi şütür yek-çeşm idi
Ol biri dir ki ẕikir bī-peşm idi

Müjdegānīsi içün yüz biñ nişān
Masḫaralıḳla iderlerdi beyān

Muḫālif meẕhebler mābeyninde müteredd id olup ḫāricinde muḫlis bulmaḳ

Ma‘rifetde şol kişi gibi ki o
Vaṣf ider mevṣūf-ı ġaybı sū-be-sū

Felsefī bir nev‘a itmiş anı şerḥ
Āḫiri itdi kelāmın cümle cerḥ

Ol biri ikisine de ṭa‘n ider
Āḫiri zerḳ u riyādan la‘n ider

Her biri bir güne virürler nişān
Tā ki ẓann olur ki bunlar der-beyān

Bil ḥaḳīḳat ki degildir cümle ḥaḳ
Cümlesi bāṭıl degil añla sebaḳ

İ 163b

Çünki ḥaḳsız bāṭıl olmaz āşikār
Ḳalbı aḥmaḳ ẓann ider ki zer-‘ayār

Olmasa ‘ālemde bu naḳd-i revān
Ḳalbı ḫarc itmek nic’olur ey muhān

M 197b

Olmasaydı rāst bilinmezdi dürūġ
Rāstdan ḥāṣıl dürūġ içün fürūġ

Rāst ümīdiyle alurlar hep keci
Ḳanda ḳarışursa yinür her acı

Gendüm olmasa eger maḥbūb-ı nās
Cev ṣatup gendüm diyen ṭutardı yās

Sen dime ki cümle sözler bāṭıla
Būy-ı Ḥaḳḳa bāṭılān dām u çile

E 163b

Hem dime cümle ḫayālāt u ḍalal
Yoḳdur ‘ālemde ḥaḳīḳatsiz ḫayāl

Şebde pinhān eyledi Ḳadri Ḫudā
İmtihān-ı leyl ide cān-ı ṣafā

Her gice Ḳadr olmadı bil ey civān
Ḳadrden ḫālī degil her şeb inan

Delḳ-pūşān arasında bir faḳīr
İmtiḥānen bil ki ḥaḳdır ol emīr

Ḳanda o ‘āḳil mümeyyiz Müslimān
Ki bile ehl-i ebāṭīli o ān

Olmasa ‘ālemde ma‘yūbāt eger
Tācirān ebleh olurdı ser-te-ser

Sehl oldı bir ḳumaşı añlamaḳ[229]
‘Aybsızda ber-ḥaḳ u nā-ehl-i ḥaḳ

[229] bir: her E.

Cümle ‘ayb ise ‘aḳıl bī-fā’ide
Çūb ise hep ‘ōd degil bir ḳā’ide

Cümlesi ḥaḳdır diyen aḥmaḳdır o
Cümle bāṭıl dise eşḳī oldı bu

Tācirān-ı enbiyā pür-fā’ide
Tācirān-ı reng ü būdur zā’ide

2965 Gözleriñ aç diḳḳat it gevrek bu māl
Mār görinür gözine ejder miṣāl

Bey‘ u sūduñ görme sen hengāmesin
Diñle Fir‘avn u Ṯemūd hengāmesin

Ḫayr u şer ẓāhir olmaḳ içün her şey’de imtiḥān

Eyle tekrār-ı naẓar her şeyde sen
Didi *ṣümm ‘irci‘ baṣar* o Ẕü’l-Minen[230]

Ḳāni‘ olma naẓraya saḳf-ı neve
Eyle im‘ān-ı naẓar düşme geve

M 198a

Saña didik böyle saḳf-ı ‘āliye
Eyle tekrār-ı naẓar bu bāliye

2970 Sen zemīn-i tīre bildiñ mi nedür
Çoḳ baḳup temyīz ḳılmaḳ bī-‘öẕür

İ 164a

Ṣāfı dürdīne bulaşdırmaḳ ḫaṭā
Nice bir ‘aḳl ile renc-i nā-revā

Eyle yaz ile bahārdan imtiḥān
Ḳış ile eyyāmını ya‘nī ḫazān

Rūzgārlar hem bulutlar berḳlar
Bu ‘avārıżdan bilünür farḳlar

Rengini iḫrāc idince tā zemīn
La‘l ü sengden her ne oldıysa rehīn

[230] *Kur’ân-ı Kerîm*, Mülk, 67/4: “Sonra gözünü tekrar tekrar çevir de bak; (kusur arayan) göz aradığını bulamadan bitkin olarak sana dönecektir.”

Her ne çaldı ise bu ḫāk-i dejem
Genc ü deryā-yı Ḫudādan pīş ü kem

Şaḥne-i taḳdīr dir ki söyle rāst
Aldıġıñ şerḥ eyle sen bī-kem ü kāst

E 164a

Düzd olan ṭopraḳ dir yoḳ nesne hīç
Şaḥne anı bende çeker pīç ü pīç

Şaḥne ba‘żen luṭf ider sükker gibi
Gāh ḳahr eyler meṣelde şer gibi

Tā ki luṭf u ḳahr içinde gizlice
Emn ü ḫavfıñ nārı ẓāhir maḫfīce

Ol bahārlar oldı elṭāf-ı Ḫudā
Hem ḫazān tehdīd-i ẕāt-ı Kibriyā

Ḳış günidir çārmīḫ-i ma‘nevī
Tā ki eẓhār ide bu düzd-i ḫafī

Sālik olur bir zamān mebsūṭ-ı dil
Bir zamān maḳbūż [u] derd ü ġışş u ġil

Çünki ebdānlardır āb u gil hemān
Münker-i envār-ı cāndır her zamān

Ḫaḳ Te‘ālā germ ü derd ü serdi hep
Virdi ebdānımıza ey bü’l-‘aceb

Cū‘ [u] ḫavfı māl ü ten naḳṣı hemān
Naḳd-i cānıñ olması içün ‘ayān

Bu va‘īd ü va‘d ü emr ü nehy-i Ḫaḳ
Nīk ü bedden almaḳ içündür sebaḳ

Bir meḥek lāzım ki ide intiḫāb
İmtiḥān-hā-yı ḫaḳāyıḳ bī-ḥesāb

M 198b

Farḳ ola ser-cümle tezvīr-i cihān
İẕn ola tezvīre dāir bir nişān

Süt vir ey Mūsā anası evvelā
At ṣuya aṣlā düşünme bir belā

Kim ki bu sütden yidi rūz-ı *Elest*
Sütleri temyīz ider urmaz o dest

Bu ḥikāye saña düşendir velī
Ḳıṣṣa-ḫˇāniyyet degil maḳṣad celī

Ṭıflınıñ temyīze varsa ḳudreti
Ümmi Mūsā erżi'ī di ey fetī[231]

Farḳ ide tā ṭa'am-ı şīr-i māderi
Dāyeye meyl itmeye hergiz seri

İ 164b

Ṭālib-i şütür ḥikāyesiniñ fā'idesi

Żāyi' itdiñse deve ey nīk-şān
Üştürüñde herkesiñ vardır nişān

Bilemezsin nāḳañı sen ḳandadır
Līk a'lemsin nişānı sendedir

Ol ki yoḳ żāyi'de anıñ üştüri
Żāyi' olmış gibi arar ol merī

Ki belī ben daḫı ġayb itdim deve
Bulana ücret virem seve seve

Cüst u cū-yı nāḳada ortaḳ olur
Bu ṭama'la her işi oynaḳ olur

E 164b

Ṭoġrıyı egri nişāndan farḳı yoḳ
Līk sözde ol muḳallid zerḳı yoḳ

Her ne söylerse ḫaṭādır ol nişān
Sözleri taḳlīd-i maḥż oldı hemān

Saña virseydi eger ṭogrı nişān
Sen bilür idiñ yaḳīn oldı 'ayān

O şifā-yı cān-ı rencūruñ olur
Bā'iṯ-i tezyīn-i gencūruñ olur

[231] *Kur'ân-ı Kerîm*, Kasas, 28/7: "Mûsâ'nın annesine, "Onu emzir, başına bir şey gelmesinden endişe ettiğinde onu nehre bırak. Korkup kaygılanma. Biz onu sana geri döndüreceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız" diye vahyettik."

Gözüñ aydın ayaġıñ olur devān
Cismiñ olur cān cānıñ da revān

Reng-i rū vü ḳuvvet-i bāzū olur
Ḫulḳ-ı ḫū bir ḳat iken ṣad tū olur

Sen de dirsin ṭoġrı sözüñ ey emīn
Bu nişānlar oldı teblīġ-i mübīn

M 199a

Bunda āyātün ṣiḳātün beyyināt[232]
Bu berātdır bizlere ‘ayn-ı necāt

O nişān virdiyse üştürden saña
Vaḳt-i āhenkdir hemān ḳıl iḳtidā

Saña pey-rev olayım ey rāst-gū
Ki nişān-ı üştüri bildiñ ḳamu

Ṣāḥib-i üştür degil ise o kes
Di aña ki hep riyādır bu heves

Bu nişān-ı rāstdan gelmez yaḳīn
Çünki vardır anda ‘aks-i rāstīn

Būy alurdı cidd ü germiyyetden o
Olmaya idi güzāfa hāy hū

Bu şütürde yoḳdur aña ḥaḳ velī
Bir şütür ġayb itdi o daḫı belī

Kendiniñ ġayrıya mestūr ol deve
Ġaybeti nisyān ile düşmüş geve[233]

Ḳanda gitse bile o ardıncadır
Derd-i ṣāḥibdir ṭama‘dan ol ḫasir

Ṣādıḳ ile kāẕib olsaydı refīḳ
Kiẕbi olur ansızın anıñ ṣadīḳ

İ 165a

Gezdigi ṣaḥrāda bir gün o daḫı
Nāḳasın bulur ġaybdan o daḫı

[232] Bunda āyātün ṣiḳātün beyyināt: Bunda āyāt-ı ṣiḳāt var beyyināt E., M.
[233] İ. nüshasında “gev” kelimesinin altına “çukur” ibaresi yazılmıştır.

Gördigi demde bilür ki bu benim
Nāḳa-i ġayra ṭama‘dan muġtenim

Ol muḳallid ḫoş-muḥaḳḳiḳ oldı o
Gördi çünki üştüri mer‘āda hū

İşte bu dem oldı üştür ṭālibi
Aradığın buldı deştde ḳālibi

Düşdi bundan ṣoñra tenhā-revlige
Nāḳası eṭrāfına pey-revlige

Didi ol ṣādıḳ beni terk itdi līk
Hīç mürā‘ātımdan olmazmış rakīk

E 165a

Şimdiye dek itmişim efsūn ben[234]
Muḳteżā-yı ṭab‘ ile me’nūs ben

Bu zamān hem ḥasretiñ çekdim ‘ayān
Ki ṭalebde ayrı düşdüm el-amān

Vaṣf-ı şütri senden iẕ‘ān eyledim
Gördi çeşmim cān-ı īmān eyledim

M 199b

Bulmayaydım olmaz idim ṭālibi
Baḳırı maġlūb altun ġālibi

Seyyi’ātım oldı ṭā‘at-ı Ḫudā
Şükr hezle gitdi cidd oldı beḳā

Seyyi’ātımdır vesīle ḥażrete
İtme ṭa‘nı seyyi’āta zillete

Ṭālib itmişdi seniñ ṣıdḳıñ hemān
Baña da cidd ṭālib-i ṣıdḳ-ı nişān

Ṣıdḳıñ itdirdi saña hep cüst u cū
Cüst u cūm gösterdi Ḥaḳdan baña rū

Toḫm-ı devlet ekmişim arża ‘aceb
Ben ṣanuram suḫre vü bī-kār hep

[234] Şimdiye dek: şimdiyecek E.

Boş degilmiş her biri kesb itmiş o
Ekdigim bir dāne yüz oldı ḳamu

Sārıḳ oldı ḫāneniñ pervānesi
Çünki girdi gördi kendi ḫānesi

Germ ol ey serd tā germ olasın
Ḳıl dürüştlük tā ki sen nerm olasın

Bu iki nāḳa degil birdir o hem
Teng olur lafẓı ki ma‘nīdir ehem

Lafẓ ma‘nāya yitişmez bir zamān
Ki Peyamber didi *ḳad kelli’l-lisān*[235]

Çün ḥesābda nuṭḳ uṣṭurlab olur
Āfitāb u çarḫı ‘ilme bāb olur

Bā-ḫuṣūṣ ol çarḫ anda āfitāb
Āfitābıñ zerresidir bī-ḥesāb

Her nefisde mescid-i Ḍırārıñ fitne oldıġını beyān

İ 165b

Ẓāhir oldı çünki o mescid degil
Dām-ı tezvīr ü ḥiyelde bir şekil

Pes buyurdı Muṣṭafā ḳam‘ ideler
Ṭarḫ-ı ḫākister idüp def‘ ideler

Mescidiñ ṣāḥibi-veş mescid daġal
Dāne-i dām idi hep aṣl-ı ‘amel

Laḥm-ı pāreñ oltada māhī-rübā
Böyle iḥsān olmadı baḫş u ‘aṭā

Mescid-i ehl-i Ḳubā oldı cemād
Aña küfv olmaġa yoḳ rāh-ı sedād

M 200a

Çün cemādātda bu rütbe ḥayf yoḳ
Nāra urdı şāh-ı ‘ādil anı çoḳ

[235] Hadîs-i Şerîf: “Rabbından korkanın dili tutulur ve kinini, öfkesini açığa vurmaz.”

E 165b

Pes ḥaḳāyıḳ ki odur aṣl-ı uṣūl
Bunda vardır bil nice farḳ u fużūl

Zindesi zindesine olmaz meṣīl
Mürdesi mürdesine olmaz ‘adīl

Merḳadi merḳadine hīç beñzemez
Ol cihānıñ farḳı ḳāle gelemez

Ur meḥekke kendiñi ey merd-ṣā
Mescid-i ehl-i Ḍırārdan olma tā

Pes o mescid çünki oldı masḫara
Diḳḳat it sen olma andan yeksere

Kendülerden ẓuhūr iden kārda Hindūlarıñ ġavġā ve nizā‘ınıñ ḥikāyeti beyānı

Mescide dört Hindū girdi bir zamān
Her biri ṭurdı namāza rāygān

Her biri tekbīr ü niyyet eyledi
Meskenetle Ḥaḳḳa ḫıdmet eyledi

Çün mü’eẕẕin geldi nuṭḳ idüp biri
Didi vaḳt-i bāng degildir ṭur geri

Didi yoldaşına Hindū-yı diger
Bu namāzdır söz bunı ibṭāl ider

Didi üçinci ikinciye o dem
Söyledi sende nedir ṭa‘n u elem

Didi dördinci şükür Allāha ben
Düşmedim bunlar gibi bu çāha ben

Dördiniñ daḫı namāzı fāside
‘Ayb-gūlarda budur hep ḳā’ide

Kendi ‘aybını görenlerdir sa‘īd
Söyleyen bir ‘ayb var anda mezīd

Nıṣfı anıñ oldı ‘aybistāndan
Nıṣf-ı āḫir daḫı ġaybistāndan

Var iken on yāre başıñda ‘ayān[236]
Merhemi kendiñe ur ey nev-civān

İ 166a

Yāreye merhem olan ta‘yībdir
Erḥamū emrin şikest ta‘z̲ībdir

Yoġısa ‘aybıñ eger olma emīn
Fāş olur senden de bir ‘ayb-ı nevīn

M 200b

Lā teḫāfū didi Ḥaḳ bildiñ mi sen[237]
Pes nice eymen olursın cümleden

Nām-ı nīk ile iken İblīs-i ḥayy
Oldı maṭrūd ḳalmadı nāmında feyy

Rütbe-i ‘ulyāda ma‘rūf-ı cihān
‘Aksi ile oldı ma‘rūf-ı zamān[238]

Eymin olmadıḳça şöhret isteme
Ḫavfdan ḳurtulmadan düşme ġama

E 166a

Bitmedikçe ṣaḳalıñ ey ḫūb-rū
Emredāna ṭa‘ne itme mū-be-mū

Ḳıl naẓar sen mübtelā olmış o cān
Çāha düşmiş sen de düşme el-amān

Düşme sen ki olmaya saña o pend
Zehr içmiş ise sen nūş eyle ḳand

Merd-i āḫiri taḫvīf içün bir merdi ḳatle ḳaṣd itmeleri

Bir köyi yaġmaya girdi nāgehān
Ḳavm-i Türk-i ẓālimān-ı bī-emān

Ṭutdılar on kimseyi a‘yāndan
Birini ḳatl eyleyeler cümleden

---

[236] Var iken on yāre başında: Var iken başında on yāre E., M.

[237] *Kur’ân-ı Kerîm*, Fussilet, 41/30: “‘Rabbimiz Allah’tır’ deyip de dosdoğru çizgide yaşayanlar, işte onların üzerine melekler şu müjdeyle inerler: "Korkmayın, kederlenmeyin, size vaad olunan cennetle sevinin!”

[238] ma‘rūf-ı zamān: meşhūr-ı zamān E.

Hadîs-i Şerîf: Kaynak hadis kitaplarında metne rastlanılmadığı ancak zayıf ve mevzû hadislerin derlendiği eserlerde yer aldığı belirtilen Hadîs-i Şerîf’in beyitte geçen hali: “Peygamber Aleyhisselam: “Üç kişiye acıyın: Bir kavmin aşağı bir hale düşen yücesine, yoksullaşan zenginine ve cahillere oyuncak olan bilginine” dedi.

Bağlayup destini ḳurbān ideler
Didi ey şāhān-ı deşt ü baḥr ü ber

Ḳaṣd-ı ḫūn itmek baña n'oldı sebeb
Āḫiri ḳatl itmek olmaz mı 'aceb

Hem nedir ḥikmet beni ḳatl itmede
Ben faḳīrim tekye-i ġamda dede

Didi heybetdir görürler ḥālini
Ḳorḳup iẓhār ideler emvālini

Didi anlar oldı benden de faḳīr
Didi ḳāṣıd anı żann itmez ḥaḳīr

Didi vehm ise ikimiz biz biriz
Hep maḳām-ı iḥtimāl ü şekdeyiz

Anı ḳatl it göreyim ben evvelā
Tā ki ḳorḳup māla idem ihtidā

Seyr it imdi ki Ḫudā iḥsānını
Āḫiren virdi bize fermānını

Ḳarn-ı āḫir hep ḳurūnuñ aḳdemi
*Āḫirūne's-sābiḳūn*dur a'lemi[239]

M 201a

Ḳavm-i Nūḥ u ḳavm-i Hūd oldı helāk
Bizleriñ cānına virdi ḫavf u bāk

Anlar öldi bize düşdi hāy hāy
Emr-i ber-'aks olsa idi vay vay

[239] Hadîs-i Şerîf: "Bizler, ehl-i Kitâb'a göre, en sonda gelenleriz. Kıyamet gününde ise en başta gelecek olanlarız."

İ 166b

Enbiyā ve evliyā -‘aleyhi’s-selām ḥażerātınıñ-ni‘metlerine şükr itmeyen ḫod-perestleriñ ḥāli

Kara cānlu ṭaş göñüllü her kim o
İtse ehlu’llāh içün bir güft ü gū

Olmadıġından anıñ ferdā ġamı
Eylese taḫfīf-i emr-i ekremi

Ārzū vü ‘aşḳ-ı dünyādan içün
Nefsine zenler gibi olmış zebūn

Nāṣiḥānıñ sözleri menfūrīdir
Ṣāliḥānı görmesi maḳhūrīdir

Ehl-i dille dā’imā bīgānedir
Her işi tezvīr ü rūbeh yā nedir[240]

Sīr-i çeşmānı gedā ẓann itdiler
Ġayẓ idüp anı ‘adā ẓann itdiler[241]

E 166b

Şey’ ḳabūl eylerse dirsin ki gedā
Almasa dirsin ki zerḳdır hem riyā

İtse āmīziş aña ṭāmi‘ dinür
İtmese kibr ile bu mūli‘ dinür

Ẓulme eylerse taḥammül ‘āciz o
Ġayreti var ise dirler gürbüz o

Biz münāfıḳ-vār ‘özr itmekdeyiz
Ki ‘ayāliñ kūtına gitmekdeyiz

Başımız ḳaşımaġa yoḳ vaḳtimiz
Dīne sa‘y itmekde ise bī-ġamız

Hem diriz ki himmet eyle ey fülān
Tā olalım evliyālardan emān

Çün degil bu söz daḫı derd-i derūn
Uyḳu ṣayıḳlaması yāḫud cünūn

[240] yā nedir: şānedir E.
[241] anı ‘idā: düşmen edā E.

Çāre yoḳ ḳūt-ı ʻayāl içün vebāl
İşden artmaz dişden artar çün ḥelāl

Bu ne güne ḥilldir ey maġbūn u ḍāl
Ḳanıñı dökmekden özge yoḳ ḥelāl

Ḳūt u rızḳı Ḥaḳ degil mi baḫş iden
Dīn-i ṭāġūtdan ʻaceb bilmek neden

M 201b

Ey ki ṣabrın fesḫ iden dünyā-yı dūn
Nice ṣabr eyler ki *niʻme'l-māhidūn*[242]

Ey ki ṣabrını yıḳan nāz u naʻīm
Nice ṣabr eylersin Allāh kerīm[243]

Pāk ü murdārdan ṣabūr olmaz iseñ
Ḫalḳ idenden nice ṣabr olur ḥasen

Yoġısa ferzend ü zenden ışṭıbār
Ẕü'l-Minenden nice ṣabra var ḳarār

Ġārdan çıḳdığı eyyāmda Ḫalīl
Didi *hāẕā Rabbī* hem çekdi delīl[244]

İsterim ben iki ʻālemde Ḫudā
Göstere bu meclisini bir yaña

İ 167a

Ḥaḳ ṣıfātını temāşā itmeden
Yisem itmek boġazım çeker miḥen

Çün gele bir loḳma o dīdārsız
Hem temāşā-yı gül ü gülzārsız

Ekl ü şürbde olmasa ümmīd-i Ḫaḳ
Gāv ü ḫardır yiyen anı müttefaḳ

Cümlesi enʻāmdır belki aḍall[245]
Her ne rütbe mekri varsa der-baġal

[242] *Kur'ân-ı Kerîm*, Zâriyat, 51/48: "Yeri de biz döşedik; dolayısıyla güzel de yaptık!"
[243] – İ.
[244] *Kur'ân-ı Kerîm*, En'âm, 6/76: "Vakta ki üzerine yine gece bastı, bir yıldızı gördü, "Bu benim Rabbim" dedi; batınca da "Ben öyle batanı sevmem" dedi."
[245] *Kur'ân-ı Kerîm*, A'râf, 7/179: "Andolsun biz, cinlerden ve insanlardan birçoğunu cehennem için yaratmış olduk. Bunların kalpleri vardır ama onlarla kavrayamazlar; gözleri vardır ama onlarla göremezler; kulakları vardır ama onlarla işitemezler. Onlar hayvanlar gibidir, hatta daha da şaşkındırlar. İşte asıl gafiller onlardır."

Ser-nigūn mekri vü kendi ser-nigūn
Ki zamān almış zamānı oldı dūn

Fikr-i künd ü ‘aḳlı oldı münḥarif
‘Ömri gitdi ḳaldı boş gūyā elif

E 167a

Dirse endīşem Ḫudādır dā’imā
Bu da nefsiñ ḳışṣasıdır bil şehā

Dirse Allāh hem Ġafūr u hem Raḥīm
Bunda da var ḥīle-i nefs-i leīm

Elde nānım yoḳ diyü maġmūm olan
Raḥmet ü ‘afvı unuttuñ mı o ān

Pīr-i merdiñ ḫasteligin ḥikāyet eyledükde ṭabībiñ cevābı

Didi bir pīr bir ṭabībe ey ṭabīb
Var dimāġımda ẕaḫīrden bir naṣīb

Didi pīrlikdendir o ża‘f-ı dimāġ
Didi çeşmimde ẓulāmdan var dāġ

Didi pīrlikdendir ey şeyḫ-i ḳadīm
Didi arḳamda bir aġrı var ‘aẓīm

M 202a

Didi pīrlikdendir ey şeyḫ-i ‘alīl
Didi her ne yir isem ḥażmım ṣaḳīl

Didi ża‘f-ı mi‘de pīrlikdendir o
Didi alduḳça nefes zaḥmet ḳamu

Didi pīrlik irişince bir kese
Ekṣer ṣıḳlet gelür bu nefese

Didi öldi şehvetim noḳṣān peẕīr
Didi pīrlikdendir ey şeyḫ-i kebīr

Didi ey aḥmaḳ nedir bu inḥiṣār
‘İlm-i ṭıbdan bu mı sende iḫtiyār

Bu ne güne ‘aḳl u ‘ilm olur ki Ḥaḳ
Ḫalḳ itmiş derde dermān sebaḳ

Sen ki bī-sermāye aḥmaḳ ḫar gibi
Yerde ḳaldıñ pāyesiz renc-ber gibi

Pes ṭabīb didi aña ey sāl-ḫūr
Bu ġażab bu ḫışm pīrlikden olur

Çünki eczā-yı vücūd ola naḥīf
Ḫīşten-i varlıḳ u ṣabr olur żaʻīf

Curʻaya tāb-āver olmaz ḳayy ider
Dōstları ṭāḳat getürmez hep gider

İ 167b

3125 İllā ol pīr ki ola ol mest-i Ḥaḳ
Var derūnında ḥayāt-ı müttefaḳ

Ṭaşradan pīrdir velī bāṭın ṣabī
Ol nedir yaʻnī velīdir yā nebī

Nīk ü bedden olmasa peydā vü fāş
Nā-kesāndan yana ġayż-ı dil-ḫırāş

Anı bilmezler ise ʻilme'l-yaḳīn
Yā nedir bu mekr ü buġż-ı müstebīn

Ger bilürler ise baʻṣ ü ḥaşrı hep
Nice urur kendini seyfe ʻaceb

3130 Saña güler aña baḳma böyle sen
Yüz ḳıyāmet var içinde mümteḥan

E 167b

Dūzaḫ u Cennet anıñ eczāsıdır
Ḫāṭıra her ne gelür bālāsıdır

Seniñ endīşeñ fenādır hep fenā
Gelmeyen endīşeñe Bāḳī Beḳā

Ḫāne ḳapusında küstāḫlıḳ nedir
Ṣāḥibi kimdir bilürken ey ḫasir

M 202b

Aḥmāḳān taʻżīm-i mescid itdiler
Ehl-i dil taʻẕībine cidd itdiler

3135 Ol mecāzdır bu ḥaḳīḳat ey ḫarān
Mescid ancaḳ oldı ḳalb-i serverān

Enderūn-ı evliyā mescidleri
Secdegāh-ı cümle zīrā Ḥaḳ yiri

Merd-i Ḥaḳḳıñ göñli olmadıḳça derd
İtmedi bir ḳavmi Ḥaḳ rüsvā vü red

Enbiyā ile idüp ceng ü cidāl
Anları ẓann itdiler ādem miṣāl

Var ise ger sende ḫūy-ı aḳdemān
Ḳorḳma mısın ki olur ḥāliñ yaman

3140 Ol nişānlar cümlesi hep sende var
Çünki anlardansın olmaz hīç firār

Merd-i müste'ṣılıñ ḳıṣṣası ki pederi tābūtı öñünde nevḥa eylerdi

Bir ṭıfıl tābūt öñünde nevḥakār
Dögünüp eylerdi efġān u zār

Ey peder ḳanda getürürler seni
Ṭopraḳ altında mı ḳorlar bu teni

Öyle bir ḫāne ki teng ü tārdır
Ne ḥaṣīr ne ḳālī anda vardır

Ne çerāġ var gicede ne rūz nān
Ne ṭa'āmdan olur āṯār u nişān

3145 Ne ḳapusı var ne bāma yolı var
Ḳoñşı yoḳ ki ide def'-i ıẕṭırār

Būsegāh-ı nās iken çeşmiñ seniñ
Nic'olur ṭār yirde bu cismiñ seniñ

İ 168a

Bir amānsız ḫānedir hem cāy-ı teng
Dāḫili oldı hemān ki vech-i zeng

Ḫāneyi ta'rīf böyleydi hemān[246]
Ḳan aḳardı gözlerinden nā-tüvān

[246] Ḫāneyi ta'rīf böyleydi hemān: Ḫāneyi ta'rīf böyle hemān M., Ḫāneyi tavṣīf idüp böyle hemān E.

Didi yaġma görmiş oġlı ey peder
Va'llāhi işte bu bizim eve gider

Didi babası ki eblehsin 'aceb
Didi ey baba nişānlar bizde hep

Ṣaydığı bir bir nişānlar ser-be-ser
Bizim evdir şübhe yoḳdur ey peder

M 203a

Ne ḥaṣīr var ne çerāġ var ne ṭa'ām
Ne deri ma'mūr hem yoḳ ṣaḥn u bām

E 168a

İşte bu üslūb iledir hep nişān
Līk nice görür anı ṭāġıyān

Ḫāne-i dil ki ḳala ol bī-żiyā
Olmaya anda şemā'-ı Kibriyā

Teng ü tārīkdir Cehūduñ cānı veş
Ẕevḳ-i sulṭān-ı Vedūddan yoḳdur eş

Ol derūna ṭoġmaz aṣlā āfitāb
Ne küşād-ı 'arṣa vü ne feṭḥ-i bāb

Gūr-ı a'lā böyle dilden ey fetā
Gūr-ı dil bir ter olur ḥāli hebā

Ḥayy u ḥay-zāde iseñ ey şūḫ u şeng
Ṣıḳmaz aṣlā hīç seni bu ḳabr-i teng

Yūsuf-ı devrānīsin ey şems-i semā
Çāh-ı zindāndan yüzüñ göster şehā

Rūḥ-ı tenden ḫalāṣı
Yūnus -'aleyhi's-selāmıñ- baṭn-ı māhīden ḫalāṣı

Baḫş ḳıldı Yūnusuñ çün baṭn-ı ḥūt
Maḫlaşıñ tevḥīd olur itme sükūt

Ger müsebbiḥ olmasaydı baṭn-ı nūr
Aña zindān idi tā ki yeb'asūn

Çıḳdı tesbīḥ ile baṭn-ı māhīden
Āyet-i *Rūz-ı Elest* tesbīḥa fen

Sen unutduñsa nedir tesbīḥ-i cān
Diñle tesbīḥi iderler māhiyān

Kim ki Allāhı göre Allāhīdir
Kim ki baḥri göre hem o māhīdir

Bu cihān deryā olur māhīsi ten
Rūḥıdır Yūnus ki maḥcūb-ı fiten

Ger müsebbiḥ olsa māhīden ḳaçar
İtmese tesbīḥ nā-peydā vü zār

Māhiyān-ı cān bu baḥre atılur
Görmez iseñ kūrsın ey bī-şu‘ūr

Māhiyān kendin ururlar hep saña
Gözüñ aç ki göresin ey ḫoş-liḳā

İ 168b

Görmez iseñ māhiyānı āşikār
Bārī tesbīḥin işit ey hūşyār

M 203b

Māhīlerdir cümle rūḥ-ı bī-cesed
Olmaz anlarda ebed kibr ü ḥased

Ṣabr ḳılmaḳ cāna tesbīḥāt olur
Ṣabr ile olur dürüst cānın bulur

Hīç bir tesbīḥde yoḳdur ol derec
Ṣabr ḳıl eṣ-ṣabru miftāḥū’l-ferec

Ṣabr olur gūyā ṣırāṭ ardı Behişt
Çünki var her ḫūba bir lālā-yı zişt

Tā ki lālādan ḳaçarsañ vaṣl yoḳ
Çünki lālā şāhidinden faṣl yoḳ

E 168b

Bilemezsin ẕevḳ-i ṣabrı ey ‘acūl
Bā-ḫuṣūṣ ṣabr oldı ber-naḳş-ı müṯūl

Merde ẕevḳ oldı ġazā vü kerr ü fer
İbneye ẕevḳ oldı ṭab‘ında ẕeker

Ṣālt ẕeker ẓann itme dīn ü ẕikri hep
Cānib-i esfelde olur fikri hep

Ḳorḳma andan gör sen anı tā ‘ulā
‘Aşḳ-ı süflīden virür ders-i ḫaṭā

Sūy-ı süfle at sürer her demde o
Çān çalar gerçi ‘ulüvden güft ü gū

Ḳorḳma sen ‘ilm-i gedādan hīç hīç
Ol ‘alem taḥṣīl-i nāndır ey behīç

Ṭıflıñ ḳarīninden ḫavf itmesi ve o şaḫṣıñ ben nā-merdim ḳorḳma dimesi[247]

Bir muḥanneṣ buldı tenhā bir ġulām
Oldı oġlan ḳaṣd-ı merdden zerdfām

Didi ki benden emīn ol ey güzel
Sen olacaḳsın benim üstümde gel

Sen muḥanneṣ bil beni itmem ḫılāf
Nāḳa-veş biñ baña da sür miṣl-i şāf

Ṣūreti merd līk ma‘nī işte bu
Ẓāhiri ādem derūn İblīs-ḫū

Ṭabla beñzer bildigim bu o le’īm
Zaḫma urduḳça öter tīz-i kelīm

Dilkü kendi ṣaydını bir ṭabl içün
Bāda virdi gūyiyā ḫīk-ı zebūn

Dühl içinde görmedi çün ḳuvveti
Didi ḫūk ḫīkden iyüdür raġbeti

M 204a

Dilküler ḳorḳar dühül āvāzdan
‘Āḳil andan lāteḳul dir sāzdan[248]

Tīr-endāz ḳıṣṣası

İ 169a

Pür-silāḥ bir atlı ammā pek mehīb
Gider idi mīşede esbi necīb

[247] ḳarīninden: muṣāḥibinden E.
[248] sāzdan: cāndan E.

3190 Bir kemān-keş gördi çün anı hemān
Çekdi yayın ḳorḳısından nāgehān

Ḳaṣd idince ṣayḥa urdı ol süvār
Ben ża‘īfim ṣūretim gerçi kibār

Sen ṣaḳın baḳma bu kerr ü ferre hīç
Pīre-zenden de ża‘īfim pīç ü pīç

Didi yüri ḫoş didiñ yoḫsa saña
Tīri pür-tāb eyler idim cāna tā

Kālbüdden merdümān peykārdır
Elde seyfi olsa nāmerd yārdır

3195 Ger silāḥı Rüstemi ḳılsa be-dūş
Ol silāḥ ehli degilse oldı mūş

E 169a

Cān-siper ḳıl tīġı terk it ey püser
Kim bu şehden bī-ser oldı buldı ser

Bu silāḥlar ḥīle vü mekriñ seniñ
Cümle sensin hem alur cān u teniñ

Görmediñ çün ḥīlelerden fā’ide
Terk-i mekr it devlet olsun ‘ā’ide

Çünki fenden yimediñ aṣlā s̱emer
Terk-i fen ḳıl bul Ḫudāvendden es̱er

3200 Çün mübārek olmadı saña ‘ulūm
Ḫīşten-gū ol da terk eyle rüsūm

Di melā’ik gibi *lā ‘ilme lenā*
Ẕü’l-Celāl ġayre *mā ‘allemtenā*[249]

Bir çuvāla un ve birine kum yükleden A‘rābīniñ levmi ḳışṣası

Bir ḥikāyet diñle ey ṣāḥib-temīz
‘Aḳl u cehl-i bü’l-füḍūl yanında tīz

[249] *Kur’ân-ı Kerîm*: Bakara, 2/32: “‘Seni tenzih ederiz! Bize öğrettiğinden başka hiçbir bilgimiz yoktur. En kâmil ilim ve hikmet sahibi şüphesiz sensin’ cevabını verdiler.”

Mekr ü ḥīle olmadı ‘aḳlıñ yolı
‘Aḳla maġrūr bulamaz ṣaġ u ṣolı

Yüklemiş giderdi A‘rābī şütür
İki çuvāl-ı kebīr içinde bürr

M 204b

Ol çuvāl üzre oturmuş şeh-miṣāl
Biri söz atdı aña itdi su’āl

Ṣordı evṭān u diyār u derdini
Ol su’ālde açdı ḥikmet dürrini

Ṣoñra didi ki nedir iki çuvāl
Ne ṭolı içinde bir maṣdūḳ-ı ḥāl

Didi işte bir çuvāl gendümle pür
Ol birinde ḳum ṭolı ey merd-i ḥür

Didi remli niye yük ḳıldıñ eyā
Didi denk olmaḳ içündür ey fetā

Didi tenṣīf it çuvālı ḳo aña
Böyle denk olur bu yükler bī-merā

İ 169b

Tā ḥafīf olur çuvāl u hem şütür
Didi şābāş ey ḥakīm-i ‘abd ü ḥür

Sende bu fikr-i daḳīḳ ü re’y var
Yā niçün çıplaḳ gezersin ol süvār

Merḥamet ḳıldı ḥakīme ḳıldı ‘azm
Üştüre bindirmege itdi cezm

Yine didi ey ḥakīm-i ḫoş-suḫen
Şerḥ-i ḥāliñ vir baña bir şemme sen

Bunca ‘aḳl ile kifāyet sende var
Pādişeh misin vezīr mi yā kibār

Didi hīç biri degilim belki ‘ām
Ḥālime baḳ cāmeme baḳ ey hümām

Didi nāḳañ gāv u ḫardan ḳaç süri
Didi ne o var ne bu var git yüri

E 169b

Didi raḫtıñ ne yüküñ dükkānda ne
Didi dükkān yoḳ mekān yoḳ bende de

Didi ṣorsam ne ḳadar vardır nuḳūd
Çünki sen tenhā gezersin bī-vücūd

Kīmyā-yı mess-i ‘ālem sende var
‘Aḳl u dāniş çünki ḳat ḳatdır hezār

Didi va’llāh yoḳdur ey veche’l-‘Arab
‘Ālem içre baña aṣlā ḳūt-ı şeb

Yalın ayaḳ çırçıplaḳ gezerem
Kimde ki bir pāre etmek sezerem

Bendeki bu ḥikmet ü faż̈l u hüner
Ḥāṣılı ancaḳ ḥayāl ü derd-i ser

M 205a

Pes ‘Arab didi yüri ol sen ıraḳ
Çünki şūmuñ sāridir bālā nifāk

Ḥikmet-i şumuñ ıraḳ benden hemān
Şūm-ı nuṭḳından ba‘īd ehl-i zamān

Sen o sūya ben bu sūya gidelim
Öñce git sen girü ḳalam n’idelim

Bir çuvālım gendüm ola biri ḳum
Bundan a‘lādır ki ḥālim ola şūm

Aḥmaḳım ḥumḳ oldı baña pek sa‘īd
Ḫoş-dilim cānımda var z̤evḳ-i şedīd

İster iseñ sen şeḳāvetden ḫalāṣ
Cehd ḳıl ol böyle ḥikmetden ḫalāṣ

Şol ḥüküm ki ṭab‘ıdandır yā ḫayāl
Ḥikmet-i bī-feyż-i nūr-ı Z̤ü’l-Celāl

Ḥikmet-i dünyādan artar ẓann u şek
Ḥikmet-i ‘uḳbā çıḳarur tā felek

Bu zamānıñ rūbehān-ı ‘āḳili
Kendüni eslāfdan eyler ‘alī

Ḥīle-āmūzlar cigerler yaḳdılar
Ögrenüp mekri şu gibi aḳdılar

İ 170a

Ṣabr u īṣār u seḫā-yı nefsi hep
Bāde virenler bulur iksīr-i Rab

Fikir oldur ki aça rāh-ı ṣavāb
Rāh odur ki şehle ola feyż-yāb

Şeh odur ki şāhlıḳ ẕātı ola
Ṣanma genc ü cünd ü rāyātı ola

Tā ki bāḳī ḳala şehlik sermedī
Miṣl-i ‘izz-i dīn-i milk-i Aḥmedī

İbrāhīm Edhemiñ -raḥmetu’llāhi ‘aleyh- leb-i deryāda olan kerāmātı

Oldı İbrāhīm-i Edhemden meṣel
Ṣāṭi-i yemde oturmışdı güzel

Ḫırḳasın dikerdi o sulṭān-ı cān
Geldi bir beg ol maḥalle nāgehān

E 170a

Bendegān-ı şeyḫden idi ol emīr
Şeyḫi bildi ḳıldı ta‘ẓīm-i vefīr

Oldı delḳ u şeyḫden ḥayret-fezā
Ḫulḳ u ḫalḳı dīger oldı ṣūretā

M 205b

Buncılayın milki nice ḳıldı terk
İḫtiyār-ı faḳr ider bīzār u berk

Milk-i heft iḳlīme itmez iltifāt
Ḫırḳasın diker dilenci-veş bu ẕāt

Şeyḫ vāḳıf oldı bu endīşeye
Şeyḫ esed dirler müşābih mīşeye

Milk-i heft iḳlīme żāyi‘ eyledi
Nefsini delḳ-dūza ḳāni‘ eyledi

Çün recā vü ḫavf dillerde revān
Olmadı maḫfī aña sırr-ı cihān

Ḳıl ri‘āyet ḳalbe ey bī-ḥāṣılān
Böyle lāzım meclis-i ṣāḥib-dilān

Ehl-i ten ‘indinde ẓāhirde edeb
Setr ü pinhān itdi çün ol ḳavme Rab

Ehl-i dil āvānı oldı bāṭınī
Çünki anlardır serā’ir fāṭınī

Sense ‘aksi cāh ümīdi ile kūr
Pāygāha otursın bā-ḥużūr

Pīş-i bīnāyānda terk itdiñ edeb
Nār-ı şehvāta olur ẕātıñ ḥaṭab

Sende yoḳ çün fıṭnat-ı nūr-ı hüdā
Kūrler içün rūyıña eyle cilā

Sür ḥadeṣ gözlüler önünde yüze
Nāz ḳıl kendide ḥālān öksüze

Sūzenin şeyḫ atdı deryāya o dem
İstedi ṣavt-ı bülendle igne hem

Nice yüz biñ māhī-i mensūb-ı Ḥaḳ
Altun igne leblerinde bā-nesaḳ

İ 170b

Baş uzatdılar yem-i Ḥaḳdan o ān
Al eyā şeyḫ sūzenān-ı Ḥaḳ hemān

Didi yā Rab kendi ignem isterim
Ṣıdḳıma bürhān ‘aṭā hem isterim

Başḳa māḫī geldi sūzen der-dehān
Sūzen-i şeyḫ anda idi bī-gümān

Döndirüp yüz aña didi ey emīr
Milk-i dīn a‘lāmı yā milk-i ḥaḳīr

Bu nişān ẓāhirīdir hīçdir
Bāṭına eyle teveccüh anda sır

M 206a

Sūy-ı şehre bāġdan şāḫdır gelen
Bāġ u nişān kendi gelmez añla sen

Siyyemā bir bāġ ki eflāk berkidir
Belki o maġzı bu ‘ālem terkidir

E 170b

Eylemezsin sūy-ı bāġa sen ḫırām
Būy-ı efzūn ḳıl ṭaleb def‘-ı zükām

Tā ki ol bū cāẕib-i cānıñ ola
Tā ki ol bū nūr-ı çeşmānıñ ola

3265 Tā ki ol bū seni bostāna çeke
Rāh-ı rüşdi göstere toḫmı eke

Kūr gözüñ bīnā ide ol dem seniñ
Sīneñi Sīnā ide ol dem seniñ

Didi Ya‘ḳūb oġlı ol Yūsuf nebī
Būy içün *elḳū ‘alā vech-i ebī*[250]

Bu ḳoḳu içün Resūl-i kā’ināt
Didi ki ḳurretü’l-‘aynı fi’ṣ-ṣalāt[251]

Oldı beş ḥis birbirine muttaṣıl
Çünki her beş ẓāhirinde bir aṣıl

3270 Ḳuvveniñ bir ḳuvvesi bāḳī ola
Mā-baḳīniñ her biri sāḳī ola

Görmesiyle dīde-i ‘aşḳ efzūn olur
‘Aşḳ-ı dīde ṣıdḳ ile mesḥūn olur

Ṣıdḳ eyler ḥisleri āgāhter
Ḥislere hem ẕevḳ-i mūnis būyter

Nūr-ı ġayb-bīn ile ‘ārifiñ münevver olması

Çünki bir ḥis feṯḥ ide bendini o
Mübdel aña mā-baḳī ḥisler ḳamu

[250] *Kur’ân-ı Kerîm*: Yûsuf, 12/93: “Şu benim gömleğimi götürün de onu babamın yüzüne koyun, gözleri görecek duruma gelir; bütün ailenizi de bana getirin.”
[251] Hadîs-i Şerîf: “Bana; kadın, güzel koku sevdirildi ve gözümün nuru namazda kılındı.”

Çünki bir ḥis ġayrı maḥsūsı göre
Cümle ḥisler ġaybı görür yeksere

Ger süriden ṣıçrar ise bir ḳoyun
Cümlesi ol cānibe gider bütün

Sen ḥavāsıñ kūsfendiñ sür hemān
*Aḫrace'l-mer'ā*dan otlaġa nihān[252]

Sünbül ü reyḥān anda ekl ide
Tā ḥaḳāyıḳ gülsitānına gide

İ 171a

Her hisiñ sā'ir ḥisiñ peyġamberi
Ḥisleriñ cennāta olur rehberi

M 206b

Ḥissine ḥisler iderler keşf-i rāz
Bī-zebān u bī-ḥaḳīḳat bī-mecāz

Bu ḥaḳīḳat ḳābil-i te'vīldir
Bu tevehhüm māye-i taḫyīldir

Ol ḥaḳīḳat ki olur 'ayn-ı 'ayān
Hīç bir te'vīl ṣıġmaz bir zamān

Çünki ḥisler ḥissine oldı teba'
Yoḳ saña aṣlā feleklerden ṭama'

Pōst mülkinde eger da'vā ola
Ḳışr anıñdır maġzını anda bula

Tengi kāhda bir tenāzu' olsa gāh
Ol kimiñ dānesidir eyle nigāh

E 171a

Bu felek ḳışr oldı maġzı nūr-ı rūḥ
Ol ḫafī bu mülġızī ẓāhir fütūḥ

Cism-i ẓāhir rūḥ-ı maḫfī añla gel
Cism gūyā āsitīn rūḥ oldı el

'Aḳl rūḥdan daḫı maḫfīter olur
Sūy-ı rūḥa ḥis yolı eyser olur

[252] *Kur'ân-ı Kerîm*: A'lā, 87/4: "Yeşil bitkileri çıkartan, sonra onları kapkara bitki kalıntısı haline getiren (rabbinin). A'lâ: 4-5.

Cünbişin görüp şanursın zindedir
Bilmediñ ki ‘aḳldan āgendedir[253]

Tā ki cünbüş-hāy-ı mevzūn eyler o
Cünbiş-i messi ki altun eyler o

Ẓāhir ef‘āli münāsib oldı çün
Fehm idersin ‘aḳlı vardır ẕü-fünūn

Rūḥ-ı vaḥy elān ‘aḳıldan gizlidir
Çünki o ġaybdır ġaybdan izlidir

‘Aḳl-ı Aḥmed kimseden pinhān degil
Rūḥ-ı vaḥyi müdrik her cān degil

Rūḥ-ı vaḥy içün tenāsübler keşīr
‘Aḳl anı idrākden oldı ḳaṣīr

Bu tenāsüb içün ef‘āl-i Ḫıżır
‘Aḳl-ı Mūsāya göründi pek kedir

Nā-münāsib geldi aḥvāli aña
Yoġıdı Mūsāda ol ḥāl evvelā

‘Aḳl-ı Mūsā çün ola ġayb içre bend
‘Aḳl-ı mūşī ḳandadır ey derdmend[254]

‘İlm-i taḳlīdi ki kendin ṣatmadır
Müşterī bulduḳda pür-şevḳ yatmadır

M 207a

‘İlm-i taḥḳīḳ müşterīsi Ḥaḳdır o
Bir ‘aceb bāzār-ı pür-revnaḳdır o

Ṣamt ile dā’im olur bey‘ u şirā
Müşterisi bī-ḥad Allāh *iştirā*[255]

Ders-i Ādemde melā’ik müşterī
Maḥrem-i dersī degil dīv ü perī

[253] – E.
[254] derd-mend: ercümend E.
[255] *Kur’ân-ı Kerîm*: Tevbe, 9/111: “Allah, kendi yolunda çarpışırken öldüren ve öldürülen müminlerin canlarını ve mallarını, karşılığında cennet vermek üzere satın almıştır. Bu, Allah’ın Tevrat’ta, İncil’de ve Kur’an’da yer almış gerçek bir vaadidir. Kim Allah’tan daha fazla sözüne bağlı olabilir! O halde yaptığınız bu alışverişten ötürü sevinin. İşte büyük bahtiyarlık da budur.”

İ 171b

Ādem enbi'hüm bi esmā ders o[256]
Şerḥ ider esrār-ı Ḥaḳḳı mū-be-mū

Ancılayın kimse ki kūteh-naẓar
O mülevven hem de bī-temkīn gezer

Müş didim çün ḫ ̆ābgāhı oldı ḫāk
Ḫāk olur müşa maḳām-ı z̲evḳ-nāḳ

Yol bilür ammā ki rāhı zīr-i ḫāk
Eylemişdir zīr-i ḫāki çāk çāk

3305 Loḳma-rinddir nefs-i müşī dā'imā
Ḳadr-i ḥācet 'aḳlı var müşa revā

Çünki bī-ḥācet Ḫudā-yı Lem-yezel
Virmemiş hīç bir kese şey' bī-maḥal

Ḫācet olmayaydı bu kevne zemīn
Hīç ḫalḳ itmezdi Rabbü'l-'ālemīn

E 171b

Kūhe muḥtācdır zemīn-i muẓṭarib
Olmasa olurdı her kes münḳalib

Olmasa eflāke ḥācāt u mesās
Ḫalḳ ider miydi Ḫudā-yı ḫoş-sipās

3310 Āfitāb u māh vü encüm bā-nesaḳ
Nā-becā ḫalḳ itmedi Rabbü'l-felāḳ

Ḫācet oldı her şeye çünki kemend
Ḳadr-i ḥācet ālete ḫalḳ beḥremend

İḥtiyācıñ artır ey muḥtāc sen
Cūş ide baḥr-i 'aṭā-yı Z̲ü'l-Minen

Bu dilenciler daḫı her mübtelā
Ḫalḳa ḥācet 'arż iderler dā'imā

Kūr u şell ü ḫaste vü aṣḥāb-ı derd
Ḫācet eyler belki kim raḥm ide merd

[256] *Kur'ân-ı Kerîm*: Bakara, 2/33: "'Ey Âdem! Bunların isimlerini onlara bildir' dedi. Âdem bunların isimlerini onlara bildirince de 'Size ben göklerin ve yerin gizlisini kesinlikle bilirim; yine sizin açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilirim demedim mi!' buyurdu."

Māl u anbārı olan merd-i güzīn
Dir mi ki etmek virüñ bana hemīn

Kūr ḫalḳ oldı cihānda köstebek
Çeşme ḥācet yoḳ ana bī-reyb ü şek

M 207b

Bī-baṣar eyler ta‘ayyüş bī-keder
Dīdeden fāriġ yir altında gezer

Sirḳaden ġayrıya çıḳmaz yirden o
Tā ki pāk ide Ḫudā gide o ḫū

Ṣoñra per bulur uçar hem murġ olur
Çün melā’ik veche gerdūnı bulur

Gülşen-i şükr-i Ḫudāda her zamān
Nāliş eyler bülbül-āsā ṣad fiġān

Bizden ib‘ād ola yā Rab vaṣf-ı zişt
Sensin iden Dūzaḫı ‘ayn-ı Behişt

Vaż‘ idersin pīh içinde rūşeni
Üstüḫ ̌ānı eylediñ sem‘ ey Ġanī

Bu me‘ānīden te‘alluḳ cisme ne
Fehm-i eşyādan te‘alluḳ isme ne

İ 172a

Āşiyāndır lafẓ u ma‘nā ṭā’irī
Cism ırmaḳ rūḥ mā-i sā’irī

O revāndır sen ṣanursın vāḳıfe
O devāndır sen bilürsin ‘ākife

Göremezsin ṣu aḳar bu ḫākden
Ḳat ḳat olmış üzeri ḫāşākden

Ṣūret-i efkār ḫāşāk oldı hep
Nev-be-nev eşkāl-i bikr olur ‘aceb

Rūy-ı āb-ı cūy-ı fikr üslūbda
Olamaz ḫāşāksiz maḥbūbda

Ḳışr bu āb-ı revān üzre hemān
Bāġ-ı ġaybıñ mīvesindendir devān

Ḳışra maġzı bāġ içinde ḳıl ṭaleb
Çünki ṣu bāġdan gelür ırmaġa hep

E 172a

Göremezseñ āb-ı ḥayvān seyrini
Cūda seyr eyle kiyāhān seyrini

Āba çün ḳasvet gele seyr ü sefer
Cümlesi ḳışr u ṣuverdir tīz geçer

Çünki ġāyet tīz olur cūda revāñ
Ġam yeri bulmaz żamīr-i ʻārifān

Çün beġāyet pür ola ide şitāb
Ṣıġmaz anda z̲erre-veş illā ki āb

Bīgāneniñ şeyẖe ṭaʻnı
ve mürīdiñ aña cevābı

M 208a

Birisi bir şeyẖe üstād-ı tühem
Eyleyüp didi degil mürşid o hem

Şürb-i ẖamr ider o sālūs ü ẖabīṯ
Ki mürīdāne nice olur muġīṯ

Didi biri ki ʻaḳl-ı nāṭıḳ degil
Böyle z̲āta sū-i ẓan lāyıḳ degil

Cümle bu evṣāf-ı z̲ātından baʻīd
Tīre itmez ṣāfını seyl-i medīd

Böyle bühtān eyleme ehl-i Ḥaḳa
Hep ẖayāliñden olur bu laḳlaḳa

Böyle degil olsa da ey murġ-ı ẖāk
Lāşeden baḫr eylemez hīç ẖavf u bāk

O ki dūne'l-ḳulleteyn ḥavż-ı ṣaġīr
Olmadı ki ola bir ḳaṭreyle kīr

Āteş İbrāhīme eyler mi ziyān
Cān-ı Nemrūd ḳorḳsun āteşden hemān

Nefs Nemrūd oldı ʻaḳl u cān Ḫalīl
Rūḥ-ı ʻaynü'l-ʻayn u nefs oldı z̲elīl

Reh-reviñ yolına ancaḳ bu delīl
Ġayb ider yolın beyābānda ‘alīl

Vāṣılān içün yeter çeşm ü çerāġ
Rāh u rehberden olur ḳalbi ferāġ

İ 172b

Gerçi söylerler delīl içün maḳāl
Fehm-i aṣḥāb-ı cidāl içün o ḥāl

Ṭıfl-ı şīr-i ḫˇāre ti ti dir peder
Gerçi ‘aḳlı ‘ālemi ölçer biçer

Fażl-ı üstāda żarar yoḳdur ebed
Ki elifde yoḳ dimekden nīk ü bed

Peççegān ta‘līmine ehl-i maḳāl
Terk ider kendi zebānıñ lā muḥāl

İtmeli ṣıbyān dilin kendüye yār
Tā ki ‘ilm ü fenn ola ta‘līme kār

Pes cemī‘-i ḫalḳdır eṭfāl-i pīr
Vaḳt-i pend lāzımdır ola müste‘īr

Didi bühtān idene şeyḫe mürīd
Küfr ü gümrāhlıġıñ aydında bedīd

E 172b

Didi kendiñ urma keskīn tīġa gel
Şāh u sulṭān ile itme sen cedel[257]

M 208b

Ḥavż-ı deryā ile itse iddi‘ā
Kendini gökden ider elbet fenā

Bir baḥr ki ola ol baḥre kenār
Siz gibi murdārdan olur tīredār

Küfre vardır ḥadd ü endāze girān
Şeyḫe nūr-ı şeyḫe yoḳ ḥadd ü beyān

Bī-ḥad ‘indinde olur maḥdūd lā
Vech-i Ḫaḳdan ġayrı her şey’dir fenā

[257] sen: hīç E.

Küfr ü īmān yoḳdur ol cā ki o var
Çünki o maġz u bu pōst-ı müste‘ār

Bu fenālar oldı ol veche ḥicāb
Zīr-i ṭaştda bir çerāġ-ı şu‘le-tāb[258]

Bu teniñ başı ḥicābdır ol sere
Bu seriñ ‘indinde ol ser kāfere

Kāfirān īmān-ı şeyḫden bī-ḫaber
Merd degildir cān-ı şeyḫden bī-ḫaber

Cānımızdır cān-ı ḥayvāndan füzūn
Çün ḫaber bizde ziyāde hem fünün

Cānımızdan da füzūn cān-ı melek
Çünki yoḳdur anda ḥiss-i müşterek

Hem feriştehden de aṣḥāb-ı dilān
Cānları oldı füzūnter ey muhān

İşte Ādem oldı mescūd-ı melek
Cānı efzūn oldıġından ḳılma şek

Yoḫsa a‘lā dūna eyler mi sücūd
Lāyıḳ olmaz böyle emr-i bī-vücūd

Nice lāyıḳdır ki ‘adl-i Girdgār
Ola mescūd-ı gül-i ṣad berk ḫār

Cān efzūn müntehādan sā‘iḳa
Cümle eşyā bende aña ‘āşıḳa

İ 173a

Murġ u ḥūt u cümle perī ādemī
Oldı mecmu‘uñ bu rütbe aḳdemi

Māhiyān sūzen-ger-i delḳī olur
Sūzenān rişte tābi‘ bī-fütūr

[258] çerāġ: ḥicāb İ., M.

Tetimme-i ḳıṣṣa-yı Sulṭān İbrāḥīm Edhem -ḳuddise sırruhü- ber-leb-i deryā

Gördi ol mīr şeyḫiñ emrinde nefāẕ
Geldi vecde itdi bir ḥāl ittiḥāẕ

M 209a

Didi āh āgāh pīrden māhiler
Tevbe murdār ten olur gümrāhiler

Māhiyān āgāh pīrden biz ba‘īd
Biz bu devletden şaḳī anlar sa‘īd

Secde idüp gitdi giryān u ḫarāb
Oldı dīvāne-i ‘aşḳ-ı feṭḥ-i bāb

E 173a

Ḳandasın sen söyle ey nā-şüste-rū
Kimle eylersin nizā‘ ey kīne-cū

İtdiñ arslan ḳuyrıġıñ sen mel‘abe
Baş ḳoşarsın ol melā‘ik meşrebe

Ḥayr-ı maḥża eyleme isnād-ı bed
Ululanma sen faḳīrāne ebed

Bed nic’olur mess ki şeh muḥtāc aña
Şeyḫ ise kīmyā-yı maḥż bī-behā

Mess eger kīmyāya ḳābil olmasa
Mess olur yine ol messi bulmasa

Bed ne rütbe olsa da āteş-‘amel
Şeyḫ oldı ‘ayn-ı deryā-yı ezel

Ḳorḳar āteş dā’imā bu ābdan
Ḳorḳu yoḳdur āba iltihābdan

Meh yüzünde ‘ayb-bīnlik eylediñ
Cennet içre ḫār-çīnlik eylediñ

Cennete girseñ idi ey ḫār-cū
Senden özge bir diken yoḳ anda hū

Āfitābı ṭīnle setr idüp müdām
Ṭa‘n idersin bedre ey bī-şān u nām

Āfitāb ki ‘āleme virür żiyā
Eylemez ḫuffāş içün ol iḫtifā

Her ne redd itdiyse pīrler ‘ayb o
Her ne reşk itdiyse anlar ġayb o

Çünki ḫıdmetden ba‘īdsin ol muḥib
Nādim ol her işde tīz çek mużṭarib

Tā ki ol rehden vezān ola nesīm
Ne işiñ vardır ḥasedle ey le’īm

Dūr iseñ al dūrdan sen de nefes
هـر كجـا باشـى تهجـه بـا تـو بـس[259]

Düşse bir ḫar balçıġa tīz kāmdan
İḫtiyāṭ-ı ‘azm ider çekmez miḥen

İ 173b, M 209b

Yer ki hem-vār olmaya o behr-i bāş
Bilür o ki degil o cāy-ı me‘āş

Ḥissiñ olmuş ḥiss-i ḫardan daḫı az
Bu vaḥaldan göñlüñ aṣlā ṣıçramaz

Ol müzaḫref çamurı te’vīl ider
İstemez ki ol işi tebdīl ider

Bu devādır baña ben pek mużṭarem
‘Afv ider Bārī odur ṣāḥib-kerem

Mübtelāsın sen giriftār-ı fücūr
İbtilānı saña göstermez ġurūr

Sen ṭutulmuşsın ‘aceb ṣırṭlān-veş
Kibr ile bilmez giriftārdır keleş

Ġār öñünde çaġırurlar bunda yoḳ
Ġārdan ṭaşra arayın az u çoḳ

[259] *Kur’ân-ı Kerîm*: Bakara, 2/144: “Her nerede bulunursanız yüzlerinizi Mescid-i Haram tarafına dönünüz.”
Çelebioğlu: “Uzak kalmış isen de çalışıp çabalama yolunu bırakma. Nerede bulunursan bulun, yüzünü ona döndür, onu orada bulursun.” C. 2, b. 3388.

E 173b

Böyle dirler bend iderler kendini[260]
Kendi dir bilmedi hīç kimse beni

Benden āgāh ola idi düşmenān
Dir mi idi bunda yoḳ andan nişān

Allāh beni günāh ile ‘uḳūbet itmez diyü bir şaḫṣıñ da‘vāsı ve Şu‘ayb -‘aleyhi’s-selāmıñ- cevābı

Bir şaḫış ‘ahd-i Şu‘aybde dir idi
Çoḳ günāhım var Ḫudā görmiş idi

Nice biñ cürm ü günāhım gördi Ḥaḳ
İtmedi aṣlā ‘iḳāba müsteḥaḳ

Ḥaḳ Şu‘aybe vaḥy idüp didi hemān
Rāz-ı ġaybdan bir cevāb-ı müstebān

Dir ki ben çoḳ eyledim cürm ü günāh
İtmedi aṣlā ‘iḳābı ol İlāh

‘Aksini söyler müdāmā ol sefīh
Rāh-ı rāstıñ tāriki meftūn-ı Tīh

Bī-ḫaber o nice biñ itdim ‘iḳāb
Ḳaldı zencīr içre ser-tā-pā ḫarāb

Sende ḳat ḳat pas var ey ḳara ḫurūs
Eylemiş sīmāñı daḫı pür-füsūs

Gönliniñ jengārı jengār üzredir
Görmez esrārı o inkār üzredir

İrse senden bir ḫurūsa bu duḫān
Ẓāhir olur ol eṣer anda hemān

M 210a

Çünki eşyā żıdd ile olur ‘ayān
Az siyāhlıḳ ile ol rüsvā o ān

Çünki te’ṣīriyle ola ol siyāh
Ṣoñra aña kim baḳar ḥāli tebāh

[260] Böyle: bunı E.

Zengī olur ise āhenger eger
Dūd-ı rūyı ile hem-reng bī-żarar

Merd-i Rūmī olsa bu ṣan‘at eri
Rūyını rüsvā ider dūduñ şeri

Tīẓ te’ṣīr-i günāhı farḳ ider
Tā ki istiġfār idüp Ḥaḳḳa gider[261]

Çün muṣırr ola o bed endīşedir
Gözine ṭopraḳ ola bed-pīşedir[262]

İ 174a

3415 Tevbe fikr itmez aña ol ma‘ṣiyet
Ṭatlı gelür gider īmān ‘āḳıbet

Ol nedāmet selb olur andan o dem
Kendi aṣlıyla boyar mir’ātı hem

Pas yer çün āheni olur ḫarāb
Gevherin jeng itmede bī-āb u tāb

Kāġıd-ı isfīde yazarsañ eger
Oḳunur herkes ider aña naẓar

Ḳaralanmış kāġıda yazdıñsa sen
Oḳuyamaz kimse çekerler miḥen

E 174a

3420 Ḳara ḳara üstüne gelmiş olur
Her iki ḫaṭdan ider ma‘nā fütūr

Sālisen bir daḫı yazdıñsa aña
Cān-ı kāfir-veş siyehdir nā-revā

Pes ne çāre ‘Ādili eyle penāh
Nā-ümīdlik mess ü iksīrdir nigāh

Nā-ümīdlik ḳo ḥużūra dā’imā
Derd-i bī-dermāna ancaḳ bu devā

Çün Şu‘ayb bu nükteden virdi ḫaber
Cān deminden dilde buldı zīb ü fer

[261] – İ.
[262] – İ.

Cānı vaḥy-i āsumānı ḳıldı gūş
Didi aḫẕıñ hīç nişānı yoḳ ḫamūş

Didi yā Rab beni def‘ eyler o merd
Ol ‘iḳāba bir nişān ister ki serd

Didi Settārım dimem esrārını
Līk bir remz ile bilsün kārını

M 210b

Bir nişānım bu ki aḫẕımdan aña
Ṭā‘at eyler hem ṣıyām u hem du‘ā

Hem muṣallā hem müzekkīdir o hem
Līk yoḳdur ẕerre ẕevḳi pīş ü kem

Rūz u şeb eyler ‘ibādet dā’imā
Līk çāşnī yoḳ derūnunda hebā

Ṭā‘ati ġāyet güzel ma‘nā fenā
Cevz pek çoḳ līk içi yoḳ bī-bahā

Ẕevḳ lāzım ṭā‘at ola müsmire
İç gerekdir dāne ola meşcere

Dāne-i bī-maġz olur mı hīç aġaç
Ṣūret-i bī-cāna yoḳ aṣlā revāc

Ṭā‘ati bī-sūz [u] laġv [u] bī-meze
Şol ceviz-āsā derūnı mülġize

Ol ḫabīṯ olurdı şeyḫe jāj-ḫā
Kec-naẓar idi hemīşe nā-revā

Dir idi meclisde gördüm ben anı
Anda taḳvā ‘āriyetdir hem denī

Ger inanmazsañ gidelim bu gice
Gör ki şeyḫ didiginiñ hāli nice

İ 174b

Şeyḫ-i büzürg-vāra ṭa‘n iden merd-i bīgāneniñ ḳıṣṣası tetimmesi

Gice götürdi anı bir revzene
Didi ki baḳ fısḳ u ‘işret idene

Gice fāsıḳ gündüzin sālūsa baḳ
Bū-Leheb gice de gündüz ehl-i Ḥaḳ

Gündüz ‘Abdullāh dirler nāmına
Ad ne‘ūẕü bi’llāh olur şāmına

Gördi pīr elinde bir şīşe ṭolu
Didi ey şeyḫ yoḳ mı ġayret ẕerre mū

E 174b

Sen dimez miydiñ ki bu cām-ı şarāb
Cümlesi Şeyṭān reşāşıdır bu āb

Didi cāmım böyle pür eylediler
Bir sipend ṣıġmaz aña ey bī-ḫaber

Ḳıl naẓar aṣlā ṣıġar mı ẕerre hīç
Bu sözi sen kec bilürsin pīç pīç

Ḫamr-ı ẓāhir cām-ı ẓāhir ṣanma bu
Sū-i ẓann itme ṣaḳın ey ‘ayb-cū

M 211a

Cām-ı mey şeyḫiñ vücūdı ey felīv
Buña hīç aṣlā ṣıġışmaz bevl-i dīv

Nūr-ı Ḥaḳ ile ṭoludur ser-be-pā
Nūr-ı muṭlaḳ cām-ı ten ḳıldı hebā

Nūr-ı ḫūrşīd gerçi iḥdāṯa düşer
Ol yine nūrdur ḫabiṯden yoḳ żarar

Şeyḫ didi aldı ne cām oldı ne mey
İn aşaġı gör ki ne var bunda hey

Geldi gördi engübīn-i ḫāṣ o
Kūr oldı düşmen-i noḳṣān-cū

Şeyḫ mürīdine buyurdı ol zamān
Var benim-çün bir şarāb al erġuvān

Ḫasteyim ben mużṭarım lāzım baña
Maḫmaṣa ḥālindeyim cā’iz revā

Ki żarūretde olur murdār pāk
Münkeriñ başına la‘net ide ḫāk

Vardı çün meyḫāneye ol dem mürīd
Ṭutdı çāşnī küplerinden ol sa‘īd

Gezdi meyḫāneleri görmedi mey
Cümlesi bal ṭolı yoḳdur ġayrı şey

Didi ey rindler ne ḥāldir bu ne kār
Hīç bir küp görmedim ola ‘uḳār

Rindler geldi ḥużūr-ı şeyḫe hep
Āh u efġān iderek lerzān-ı teb

Çün ḫarābāta gele şeyḫ-i ecel
Bādeler oldı ḳudūmuñdan ‘asel

Bādeyi ḳıldıñ ḥadeṣden munḳalib
Cānımız da ḳıl ḫabiṣden munḳalib

İ 175a

Ger cihān olsaydı ḫūnla māl māl
Merd-i Ḥaḳḳıñ ekl ü şürbi hep ḥelāl

Ḥażret-i ‘Āişe Peyġamber -‘aleyhi’s-selāma- ḳanġı maḥalle gitseñ namāz ḳılarsın dimesi[263]

‘Āişe bir gün didi ki yā Resūl
Āşikāren vü nihānī bī-ufūl

Ḳanda varursañ ḳılarsın sen namāz
Anda nā-pākān gezmiş cīfe-sāz

E 175a

Cehlden nāşī nice eṭfāl-i dūn
Yirleri müsta‘mil iderler bütün

M 211b

Didi Peyġamber olurlar ‘ārifān
Anlara Ḥaḳ pāk ider necsi hemān

Secdegāhım ol sebebden luṭf-ı Ḥaḳ
Pākdir pākīze tā heftüm ṭabaḳ

Pek ṣaḳın terk-i ḥased ḳıl şehlere
‘Ayn-ı İblīṣ yoḫsa sensin yeksere

[263] Başlık: Ḥażret-i ‘Āişe -raḍıya’llāhü ‘anhā- Ḥażret-i Muṣṭafā -ṣallā’llāhü ‘aleyhi ve selleme- ḳanġı maḥalle gitsen namāz ḳılarsın dimesi beyāñı E., M.

Zehri yirler şehd ider anlara Ḥaḳ
Sen ‘asel yiseñ olur zehr-i araḳ

Ol bedel oldı bedeldir her işi
Elṭaf oldı nūr olur her āteşi

Virdi ḳuvvet ki Ebābile Ḫudā
Yoḫsa bir ḳuş fīle itmez ictirā

Ḳuşcaġız bir leşkeri nice bozar
Bu ṣalābet belki Ḥaḳdan āşikār

Vesvese ḥāṣıl olursa nāgehān
Sūre-i Aṣḥāb-ı Fīl oḳı hemān

Baş ḳoşarsın anıñ ile ey eşek
Anlar ile cānıñ olmaz müşterek

Müşuñ meḥār-ı üştüri çeküp kendiniñ pehlevānlıġına ta‘accüb itmesi

Ḳapdı fāre bir deve yularını
Hem yola oldı revān bil kārını

Üştür oldı çün anıñ ile revān
Müş ṣandı kendini bir pehlevān

Pertev-i fikrinden içün dirdi o
Göreyim seni ḫoş ol hem nīk-ḫū

Geldiler tā bir leb cūya kebīr
Fīl daḫı olurdı ol cūdan nefīr

Müş ḳaldı anda ol dem ḳas ḳatı
Didi üştür ey refīḳ-i ḥayretī

Bu tevaḳḳuf hem daḫı ḫayret nedir
Baş ayaḳ merdāne bu dehşet nedir

Sen ḳılavuzsın baña hem reh-nümā
Bari yolda ḳalma itdiñ iddi‘ā

Didi bu bir ṣu olur ki pek ‘amīḳ
Ġarḳdan ḫavf eylerim ben ey refīḳ

İ 175b

Didi üştür göreyim ben ḥadd-i mā
Başdı pāyın bī-muḥābā bī-ez̲ā

M 212a

Didi bu ṣu dize dek ey kūr müş
Ne bu ḥayret ne bu terk-i ‘aḳl u hūş

Didi size mūr olan ejder bize
Çün tefāvüt bulunur dizden dize

Saña tā zānū ise işte bu ṣu
Baña ṣad gez farḳ serden ilerü

E 175b

Didi itme bir daḫı terk-i edeb
Cism ü cānıñ yaḳmaya tā bu leheb

Kendi miṣliñ müşlarla ol refīḳ
Üştür ile müşa el virmez ṭarīḳ

Didi tevbe eyledim Allāh içün
Āb-ı mühlikden geçür beni bu gün

Raḥm idüp üştür aña didi ki ṭur
Örgücüm üstüne bārī çıḳ oṭur

Bu geçit baña müsellem ey ḥaḳīr
Sen gibi yüz biñ geçürmekdir yesīr

Çünki peyġamber degilsin gir yola
Tā ki çāhdan çāha rūḥuñ yol bula

Şeh degilsin sen raʻiyyet ol hemān
Sürme keştībān degilsin fülk-i cān

Nāḳış iseñ ṭutma sen tenhā dükān
Çīre-dest ol da ḫamūr yap ol zamān

Çünki āzād olmadıñ ḳulluḳda ṭur
Giyme aṭlas jende-pūş ol ḳıl ḥużūr

*Enṣıtū*yı diñle de ḫāmūş ol[264]
Sen zebān-ı Ḥaḳ degilsin gūş ol

Söyler iseñ söyle istifsār ile
Pādişehlerle kelām it ʻār ile

Kibr ü kīniñ aṣlı şehvetden olur
Şehvetiñ ibḳāsı ʻādetden olur

Ḫūy-ı bed ʻādetle müstaḥkem olur
Menʻ-i ʻādetle ġażab mübrem olur

Gil yimek olsaydı ʻādet sende ḫū
Māniʻine elbet olursun ʻadū

Büt-perest eyler büt eṭrāfın ṭavāf
Menʻ idene düşmen olur bī-ḫilāf

Çünki İblīse riyāset oldı ḫū
Ādemi ḫˇār gördi naḳsında ʻadū

[264] *Kur'ân-ı Kerîm*, A'râf, 7/204: "Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun. Umulur ki rahmet olursunuz."

M 212b

Benden a‘lā kimse server olamaz
Ġayra secde ile kemter olamaz

Serveri semm lākin ol rūḥa degil
Nīsti tiryāḳine mālik o dil

Mār ile ṭolsa cihān ḳorḳmaz o z̲āt
Mālik-i tiryāḳzār olan ṣıfāt

İ 176a

Ululuḳ olsa dimāġına nedīm
Kim ḳırarsa sen aña ḫaṣm-ı ḳadīm

3505 Söylese ṭab‘ıñ ḫılāfı bir kişi
Kīn idersin aña bī-ḥadd ü rizişi

Ki beni ḫūyumdan ister ide yād
Baña mīr ü żābiṭ olmaḳda murād

Olmasaydı ḫūy-ı bed anda şedīd
Olmaz idi āteş-i şehvet mezīd

E 176a

Ol muḫālifle mudārā idemez
Kendi göñlinde aña cā idemez

Çünki bed-ḫūy anda olmış üstüvār
Mūr-ı şehvet oldı ‘ādet ile mār

3510 Ḳatl-i mār-ı şehvet eyle evvelā
Yoḫsa mārıñ ṣoñra olur ejdehā

Līk her kes mūr görür mārını
İt bir ehl-i dilden istifsārını

Mis zer olmaduḳca bilmez misligin
Şāh olursa farḳ ider müflisligin

Mis gibi iksīre ḫıdmet eyle sen
Cevr-i dildārı çek olursun ḥasen

Didi kim dildār ehl-i dildir o
Ki cihāna itmez aṣlā ser-fürū

3515 Bende-i Allāhı ta‘yīb itme gel
Şāhı sirḳat ile töhmet bī-maḥal

Gemide sirḳat ile müttehim eyledikleri dervīşiñ kerāmet göstermesi

Var idi keştī içinde bir faḳīr
O bu dünyādan be-külliyen nefīr

O uyurdı ġā'ib oldı bir kise
Aradılar keştīde kim var ise

Ol faḳīr-i ḫufteyi de gördi hem
Eyledi bīdār anı ṣāḥib-direm

M 213a

Bu gemide żāyi' oldı bir kise
Araduḳ hep söyle üstünde ise

3520 Gel ṣoyuñ cümle 'abā vü delḳıñı
Ḳurtar evhāmdan bu keştī ḫalḳını

Didi yā Rab ḳuluña bu cāhilān
Töhmet eylerler meded senden amān

نــزد هــر شــدّت مــه و رس هــم تــویی
محلــص هــر کربــت و هــر غــم تــویی[265]

Ey Mucīb-i her du'ā-yı 'ācizān
V'ey penāh-ı ehl-i miḥnet bī-kesān

Çünki dil-rīş oldı ol merd-i faḳīr
Baş çıḳardı cümle eṭrāf-ı ḫabīr

3525 Cümle māhīler o baḥr içinde hem
Her biriniñ aġzı pür-dürr-i kerem

Nice yüz biñ māhī ol deryāda var
Her biri aġzında dürr-i şāh-vār

İ 176b

Her biri mülket ḫarācı dürdür o
Miṣli yoḳdur kenz-i Ḫaḳdır ey ulu

Bir iki dürr atdı keştīye o tīz
Ber-hevā bir fülke bindi bī-sitīz

[265] – İ.

Pādişehler-veş mürebbi‘ ḫoş-ḳu‘ūd
O firāz-ı evcde keştīsi vücūd

E 176b

Didi git keştī siziñdir Ḥaḳ baña
İçiñizde olmasun düzd ü gedā

Bu firāḳdan baḳ kime olur ḫasār
Ḥaḳḳ ile çiftim ḫalāyıḳdan nifār

Baña sirḳat töhmetin itmez ebed
Yularım ġammāza virmez ol Eḥad

Ehl-i keştī çaġrışup dir ey hümām
Saña nice mülk oldı bu maḳām

Didi töhmet eylemeklik ‘ācize
Bī-günāh āzārı hīç düşmez bize

Belki ta‘ẓīm eylerim ol şehlere
Sū-i ẓann itmem müdām ol mehlere

Ol faḳīrler ki laṭīf ü ḫoş-nefes
Nāzil oldı anlar içün bu *Abes*[266]

Ol faḳīr içün degil ki ıżṭırār[267]
Belki Ḥaḳdan ġayrı itmez iḫtiyār

M 213b

Müttehim nice idem ḳıldı çü Ḥaḳ
Ki emīn-i maḫzen-i heftüm ṭabaḳ

Müttehimdir nefs ü ‘aḳl ammā şerīf
Müttehim ḥiss nūr ise ġāyet laṭīf

Nefs sūfesṭāyīdir ḍarbe eḥaḳ
Yoḳ sözünde ḫüccete dā’ir sebaḳ

Mu‘cize gördüñde parlar ol zamān
Ṣoñra dir ki bu ḫayālāt-ı nihān

Ger ḥaḳīḳat olsa ol görmek ‘aceb
Ol muḳīm-ı çeşm olurdı rūz u şeb

[266] *Kur’ân-ı Kerîm*, Abese, 80. sūre.
[267] faḳīr: ḥaḳīr İ.

Ol muḳīm-i çeşm olan pākāndır
Ṣanma nezd-i dīde-i ḥayvāndır

Bu ‘aceb bu ḥisden eyler ‘ār u neng
Olamaz ṭāvūsa cā bu çāh-ı teng

Dime ki çoḳ söylüyorsın ey ‘amū
Yüzde birin söyledim o da çü mū

Ṣūfīler ḥużūr-ı şeyḫde bir ṣūfīden şikāyet itmeleri ki çoḳ yir çoḳ söyler çoḳ uyur

Ṣūfiler bir ṣūfiden şekvā içün
Tekye şeyḫine gelüp da‘vā içün

Didiler şeyḫe ki dād it cānlara
Düşmişüz bu ṣūfiden biz ḳanlara

İ 177a

Didi nedir iştikāñız ṣūfiler
Didiler üç ḫūyı var miṣl-i baḳar

Çan gibi ṭurmaz hemān söyler suḫen
Yigrmi ādem yidügin yir bī-minen

Ḫˇāba varsa gūyiyā Aṣḥāb-ı Kehf
Nezd-i şeyḫde ṣūfiler ḳıldı zaḫf

Ol faḳīre şeyḫ teveccüh eyledi
Didi evsaṭ eyle evṣāf-ı bedi[268]

E 177a

Her emirde evsaṭ olmaḳdır ḫayır[269]
Mu‘tedil aḫlāṭda olmaz hīç żarar

Olsa aḫlāṭıñ biri ḥadden füzūn
Tende ẓāhir olur emrāż u cünūn

Sen refīḳiñe uzatma sözi gel
Ki firāḳa bā‘iṣ olur mübteẕel

Nuṭḳ-ı Mūsā zā’id olmaz hem rekīk
Yāri sözinden ziyādeydi velīk

[268] evṣāf: ḥalāt E.
[269] Hadîs-i Şerîf: “İşlerin hayırlısı ortasıdır.”

M 214a

Ol ziyāde Ḫıżr ile virdi şikāḳ
Didi git çoḳ söyleme *hāzā firāḳ*[270]

Var yüri çoḳ söyleme sen Mūsiyā
Nice söylersin viṣāl olur hebā

Mūsiyā çoḳ söyleme ġayrı yiter
Baña pādāş iseñ ol sen güng ü ker

İtmez iseñ baña hīç lecc ü ‘inād
Cānib-i ma‘nā olur elbet güşād

3560 Bir ḥadeṯ itseñ namāz içre eger
Saña dir ki ābdest al olma şer

Gitmez iseñ tīzcek keslān ile
Ol namāz gitdi otur yārān ile

Sözine teşne olanlar ile hep
Var otur cüft ol budur emr-i ‘aceb

Ehl-i ġaflet pāsubān eyler ziyād
Māhiyān itmez bu ḥāli hīç murād

Câme-pūşān kāẕura muḥtācdır
Cān-ı ‘uryāna tecellī tācdır

3565 Yā ṣaḳın ‘uryāndan bir sūya sen
Yā ki anlar gibi hep terk eyle ten

Olamazsın gerçi ki ‘uryān-ı küll
Ḥadd-i evsaṭ üzre cāmeñ ola cüll

Şūfīniñ o şeyḫden ‘öẕr-ḫˇāh olaraḳ cevābı[271]

Ol ki şeyḫden ṭuydı çün aḥvāli hep
Ol ġarāmet ‘öẕrine buldı sebeb

Ki su’āl-i şeyḫe hep virdi cevāb
Cümlesi Ḫıżrıñ cevābı veş ṣavāb

[270] *Kur’ân-ı Kerîm*, Kehf, 18/78: “O cevap verdi: ‘İşte bu, beraberliğimizin sona ermesidir. Şimdi sana, sabredemediğin şeylerin iç yüzünü haber vereceğim’ dedi.”
[271] Başlık: Ṣūfīniñ ol şeyḫe cevābı E., M.

Ol su’āller hem cevāblar bā-Kelīm
Ḫıżr aġzı ile ol Rabb-i ‘aẓīm

İ 177b

Az u çoḳ her müşkili feṯḥ oldı hep
Virdi miftāḥ müşkili feṯḥa sebeb

Vāriṣ-i Ḫıżr idi ol dervīş-i pāk
Nūr-veş virdi cevāb-ı tābnāk

Didi gerçi rāh-ı evsaṭdır ḥikem
Līk nisbetledir evsaṭ pīş ü kem

Nāḳaya nisbetle azdır göl ṣuyı
Līk deryā ẓann ider mūş ol ṣuyı

E 177b, M 214b

Her ki dört etmek yimekdir aña ḫū
İki üç yirse aña evsaṭdır o

Dört yirse oldı evsaṭdan ba‘īd
Ḳaz gibidir anda var ḥırṣ-ı şedīd

Kimde ki on etmegedir iştihā
Altı yirse evsaṭ olur bī-riyā

Bende elli etmegedir iştihā
Altı virürseñ beni eyler hebā

Seni on rek‘at namāz eyler melūl
Baña beş yüz ile gelmez hīç nuḥūl

Birisi eyler bürehne pā sülūk
Ol biri mescidde kendi çün mülūk

Biri pāk-bāzlıḳla virdi cānını
Biri virmez cān virürseñ nānını

Bu vasaṭ ol şey de hem eyler ẓuhūr
Ki o şey’e evvel ü āḫir olur

Evvel ü āḫir gerekdir aña tā
Ki taṣavvurda meyān ola aña

Her ṭarafdan bī-nihāyet olsa o
İtme anda evsaṭı sen cüst u cū

Evvel ü āḫirde yoḳ ise nişān
Didi *lev kāne midāden baḥrān*[272]

Heft deryā olsa külliyyen midād
Hīç dükenmeklik ümīdin ḳılma yād[273]

Mīşeler bāġlar olursa ger ḳalem
Bu suḫan eksilmez aṣlā çekme ġam

Hep mürekkebler ḳalemler fānīdir
Bu ḥadīṯ-i bī-‘aded hem bāḳīdir

Ḫˇāba beñzer ba‘żı dem ḥālim benim
Ḫˇābda ẓann eylerler eblehler tenim

Çeşmim uyur līk göñlüm uyanıḳ
Ḥālime āgāh olur her kim yanıḳ

Didi Peyġamber ki ‘aynāye tenām
Lā yenāmü’l-ḳalbü ‘an Rabbi’l-enām[274]

Sen ise çeşmiñ açıḳ ḳalbiñ uyur
Çeşmim uyur göñlüm ammā bā-ḥużūr

Başḳa beş ḥis var benim ḳalbim içün
Ḥiss-i ḳalbe iki ‘ālem rū-nümūn

İ 178a, M 215a

Kendi ża‘fiñ ile baḳma sen baña
Saña gice baña ḳuşluḳ ol mesā

Saña zindān baña ol zindān bāġ
Baña meşġūllük olur ‘ayn-ı ferāġ

Batdıġıñ çamur o gildir baña gül
Saña mātem baña hep sūr [u] dühül

Yir yüzünde sākiniz birdir maḥal
Çarḫ-ı heftümdür maḳāmım çün Zuḫal

[272] *Kur’ân-ı Kerîm*: Kehf, 18/109: “De ki: Rabbinin kelimeleri için deniz mürekkep olsa, elbette Rabbimin kelimeleri tükenmeden deniz tükenir biter. Velev ki denizin bir mislini de yardımcı getirecek olsak.”
[273] dükenmeklik ümīdin: tükenmekle ümīdi E., M.
[274] Ebû Seleme b. ‘Abdurrahmân b. Avf, Peygamberimiz’in zevcesi Hz. Aişe’den, “Resûlullah’ın Ramazan’daki namazı nasıldı?” diye sordu. Hz. Âişe de: “Resûlullah, ne Ramazan’da ne de diğer gecelerde on bir rekat üzerine ilâve etmiş değildir. Resûlullah, önce dört rekat kılardı. Artık o rekatların güzelliğinden ve uzunluğundan sorma. Sonra dört rekat daha kılardı. Bunların da güzelliğinden ve uzunluğundan sorma. Sonra da üç rekat kılardı”. Hz. Aişe der ki: “Yâ Resûlallah! Vitir namazını kılmadan önce uyur musunuz?” diye sordum. Resûlullah da: “Yâ Aişe! Benim iki gözüm uyur, fakat kalbim uyumaz” buyurdular.

E 178a

Hem-nişīniñ ben degil sāyemdir o
Ḫāric ez-endīşedir pāyemdir o

Çünki ben endīşe bābıñ geçmişim
Ḫāric ez-endīşe rāhı seçmişim

Ḥākimim endīşeme maḥkūm degil
Ki binānıñ ḥākimi mi‘mār-ı dil[275]

Cümle ḫalḳ endīşesinden masḫara
Bu sebebden ḫaste dildir yeksere

Ḳaṣd idüp endīşeye itsem sefer
Ẕevḳim olmaz eylerim andan güẕer

Murġ-ı evcim oldı endīşe mekes
Olamaz baña mekes hīç dest-res

Ḳaṣd idüp evcden yire insemdi ben
Tā şikeste pālar ide aḫẕ-i fen

Çün melālet vire ol süflī-ṣıfāt
Uçarım gūyā ṭuyūru’ṣ-ṣāfināt

Bende ẕātımdan ẓuhūr eyler ḳanat
Tügden iki bāle itmem iltifāt

Ca‘fer-i Ṭayyār ḳanadı cāriye
Ca‘fer-i ‘Ayyār ḳanadı ‘āriye

Bī-meẕāḳa işte boş da‘vā budur
Sākinān-ı ḳuds içün ma‘nā budur

Lāf [u] da‘vādır bu eyler her ġurāb
Boş ṭolu birdir sinek ‘indinde ḳab

Çün derūnında ola loḳma güher
Yi hemān sen eyle da‘vādan ḥaẕer

Şeyḫ bir gün behr-i def‘-i sū-i ẓan
Ḳayy ḳıldı ṭoldı incü bir legen

[275] dil: degil E.

Gevher-i maʿḳūli maḥsūs itmesi
ʿAḳlı nāḳışlar bu rāha gitmesi

M 215b

Miʿdede her bir pelīd çün oldı pāk
Ḥalḳıñı bend it anaḫtar zīr-i ḫāk

Kimde ki loḳma ola nūr-ı Celāl
Ne yir ise olur aña hep ḥelāl

Şol daʿvānıñ beyāñı ki
ol daʿvā kendine şāhid-i ṣādıḳdır

Olduñ ise cānıma sen āşinā
Olamaz daʿvāda aṣlā söz şehā

İ 178b

Pīş ü ḫīşī iki daʿvā velī
İkisi de ehl-i fehme pek celī

Ḳurb-ı āvāzı şehādet itmede
Bu nefesdir ṭoġrı dōsta gitmede

Disem idi nīm-şeb yānındayım
Giceden ḳorḳma ki ben cānındayım

E 178b

İki daʿvāda olur maʿnā hemān
Bāng-ı ḫīşāvend gibi ṣanma o ān

Bāng-ı ḫīşāvendde ki lezzet aña
Şāhid-i ṣıdḳ oldı ey ḫīş-i ʿalā

Yā ki ilhāmsız o aḥmaḳ cehlden
Farḳı yoḳ bīgāne ṣavtı ehlden

Sözleriñ daʿvā ṣanur ol bī-edeb
Cehli olur māye-i inkār hep

ʿĀḳiliñ ki enderūnı nūrdur
Böyle āvāz rāstdır hem sūrdur

Tā ʿArabça dise bir zāt-ı ʿArab
Ben ʿArabça bilürem çekme taʿab

Ol ʿArabça söyleyiş maʿnā olur
Gerçi Tāzī söylemek daʿvā olur

3625 Yā ki bir kātib yazarsa ḳāġıda
Kātibim ben oḳurum ḫaṭ ey dede

Bu yazış gerçi olur da‘vā-yı merd
Yazılış ammā olur ma‘nā-yı serd

Dirse bir ṣūfī eger dün gice sen
Dūşde ki seccāde rü’yā-yı ḥasen

Ben idim o her ne didim ḫ̆ābda
Eyledim şerḥ-i naẓar her bābda

Diñle ol sözi ḳulaġıñ ṭut aña
Bu sözi ḳıl pīşvā-yı hūş-hā

M 216a

3630 Çünki ḥikmet ḍālle-i Mü’min olur[276]
Anı kimden diñleseñ mūḳın olur

Çünki kendi yalıñuz anda bula
Kendine şekk ü ġalaṭ eyler m’ola

Ḫāṭıra geldikçe ol rü’yā sözi
Mu‘ciz-i nev olur ol da‘vā sözi

Gerçi da‘vā görinür bu söz velī
Rūḥ-ı ṣāḥib vāḳı‘a dir ki belī

Teşneye diseñ ki tīz ol işte āb
Bu ḳadehte leb-be-lebdir ḳıl şitāb

3635 Teşne dir mi ki bu da‘vā bī-esās
Git yanımdan müdde‘īsin lā-mesās

Yā ki bir ḥüccet getür göster baña
Ki bu ṣudur gideyim andan yaña

Yā ki ṭıfla māderi ḳılsa nidā
Gel ki ben vālidenim ey pür-vefā

İ 179a

Ol ṣabī dir mi baña ḥüccet getür
Tā seniñ sütünden itmeyim nefūr

[276] Hadîs-i Şerîf: Hadîs-i Şerîf: “Hikmetli söz, mü’minin kayıp malı gibidir. Onu nerede bulursa, o, ona herkesten daha fazla lâyıktır.”

Her ümem ḳalbinde vardır bir meze
Oldı āvāz-ı Peyāmber mu‘cize

Ṭaşradan çün ide Peyġamber nidā
Cān-ı ümmet secde eyler bī-riyā

Çün anıñ ṣaytı veş ‘ālemde hemān
Bir ṣadā gūş itmemişdir gūş-ı cān

E 179a

Ol ġarībe ẕevḳ-i āvāz-ı ġarīb
Ḥaḳ dilinden işidür *innī ḳarīb*[277]

Yaḥyānıñ ‘Īsāya ve ‘Īsānıñ Yaḥyā -‘aleyhi’s-selāma- şikem-i māderde secde eylemeleri[278]

Meryeme Yaḥyāya ḥāmil gizlüce
Vaż‘-ı ḥamlinden muḳaddem ey ḥoce

Var seniñ baṭnıñda ḥālā şāh-ı dīn
Hem ‘ulü’l-‘azm ü resūl ‘ayne’l-yaḳīn

Çün berāber vāḳı‘ oldum saña ben
Baṭnım içre secde itdi bī-minen

Secde itdi bu cenīne o cenīn
Ol sücūddan meclise düşdi eniñ

Didi Meryem bende fehm itdim ki bu
Secde itdi ol zamān ol nīk-ḫū

M 216b

Müşekkekiñ bu ḳavle işkāli

Didiler efsānedir bu eblehān
Ḫaṭṭ-ı buṭlān çek ḫaṭādır hem yalan

Vaż‘-ı ḥaml idince Meryem çoḳ zamān
A‘yün-i bīgāneden oldı nihān

Ḫāric-i şehr olmış idi aña cā
Vaż‘ idince görmedi şehr ü ḳara

[277] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/186: “Kullarım sana beni sorduklarında bilsinler ki şüphesiz ben yakınım, bana dua ettiğinde dua edenin dileğine karşılık veririm. Şu halde benim davetime gelsinler ve bana iman etsinler ki doğru yolu bulalar.”
[278] Başlık: Yaḥyā ve ‘Īsā -‘aleyhi’s-selāmıñ- şikem-i māderde birbirlerine secdeleri E.
Yaḥyā -‘aleyhi’s-selāmıñ- şikem-i māderde ‘Īsā -‘aleyhi’s-selāma- ve ‘Īsānıñ Yaḥyāya secdeleri M.

Çün ṭoġırdı ḳucaġında ol ṣabī
Aḳrabāsı yanına geldi nebī

Ḳanda gördi māder-i Yaḥyā ki o
Ola mābeyninde böyle güft ü gū

Müteşekkikiñ işkāliniñ def‘i

Bunı bilmezler ki anlar ehl-i dil
Ġayb-ı āfāḳ anlara olmış sicil

Meryem ‘indinde olur ḥāżır o ān
Māder-i Yaḥyā da ṣūretdir nihān

3655 Dīde baġlu ider o dōsta naẓar
Pōstını ḳılmış müşebbek dīdever

Görmez iseñ ẓāhir ü bāṭında çün
Ḳıṣṣalardan ma‘nī bul gel ey zebūn

Kāf u hā güş itmemişlerdir ‘ayān
Şīn-veş naḳşın iderler müstebān

İ 179b

Söyler idi ol Kelīle bī-zebān
Dimneden çün güş ḳıldı bī-beyān

Birbiriniñ sözlerin bilseydiler
Nice fehm olurdı bī-nuṭḳ-ı beşer

3660 Şīr ü gāvıñ arasında Dimne hem
Elçi olup urdı çoḳ efsūnla dem

Arslana oldı vezīr ḳoca öküz
‘Aks-i māhdan ḳorḳdı fīl buyur rumūz

E 179b

Bu Kelīle Dimnedir cümle füsūn
Yoḫsa leglek zāġa olmaz hem-nümūn

Ey birāder ḳıṣṣadır peymāne-veş
Mā‘na anda dāne-āsā oldı eş

Dāne-i ma‘nāyı alur ‘āḳilān
Baḳmaz ol peymāneye naḳl itse cān

M 217a

Zebān-ı ḥāl ile olan sözi fehm eylemeniñ beyānı

Bülbül ü gül mācerāsın gūş ḳıl
Āşikāre cümle bī-ḳāl ü maḳīl

Mācerā-yı şem‘ ile pervāneden
Diñle de ma‘nīler al efsāneden

Gerçi söz yoḳdur velī söz sırrı var
Yüksege uç uçma alçaḳ cuġd-vār

Dir ki şaṭrancda budur ruḫ ḫānesi
Nice mālik ḫāneye seng dānesi

Ḫāne mīrāṣ mı aña yā iştirā
Ferruḫ o ki gide ma‘nādan yaña

Dir ki naḥvī ḍarb itdi ‘Amrı Zeyd
Didi niçün bī-cerem te’dīb ü ḳayd

‘Amre var mı bir cerem ki Zeyd-i ḫām
Bī-güneh dögsün anı hem çün ġulām

Didi bu peymāneniñ ma‘nāsı var
Dānesin al ide peymāne ḳarār

Zeyd ü ‘Amr i‘rāba ‘ilm içün meṣel
Bu yalandır lākin i‘rāba maḥal

Dirse ben bilmem anı ‘Amrı niçün
Ḍarb ider Zeyd bī-ḫāṭā her dün ü gün

Bir laṭīfe söylenür nāçār aña
Sirḳat itdi ‘Amru bir vāv ey fetā

Zeyd vāḳıf oldı itdi şetm ü ḍarb
Çünki ḥadden aşdı ḳıldı aña ḥarb

Bāṭıl bāṭılānıñ ḳalbinde ḳarār eylemesiniñ beyānı

Didi işte böyledir bu yoḳ ḫaṭā
Egriyi ṭoġrı görür her kec-nümā

Aḫvele dirseñ ki birdir māhtāb
Vaḥdeti meşkūk diyü eyler ḫıṭāb

İ 180a

Bir kişi gülse aña dir iki kes
Lāyıḳ-ı bed-ḫū budur ey bü'l-heves

Hep yalanlar ile cem‘ olur yalan
*El-ḫabīṣāt li'l-ḫabīṣīn*dir inan[279]

Dil-ferāḫāne olur dest-i ferāḫ
Çeşm-i ḳōrānıñ başına senglāḫ

M 217b

Kim ki o cins-i dürūġdur ey püser
Olmaz ‘indinde anıñ rāst mu‘teber

E 180a

Her kimiñ dendān-ı ‘aḳlı müstevī
Her yalandan hem ḫıyānetden berī

Dōstlarına didi bir ‘irfān-ı güzīn
Bir aġaç var Hindde ki ‘ilme'l-yaḳīn

Her kim anıñ mīvesinden ekl ider
Ne ḳocar o ne ölür öyle gider

Mīvesini yiyen aṣlā ölmez olan dıraḫtı ṭaleb eylemek

Güş idüp ṣıdḳan anı bir pādişāh
Mīvesin oldı ṭalebde sāl ü māh

Ehl-i dīvāndan birin ḳıldı resūl
Tā ki Hindden bula maḳṣūda vuṣūl

Nice yıl gezdi o ḳāṣıd rūz u şeb
Ḳıldı Hindūstānda ol şey'i ṭaleb

Kūy-be-kūy gezdi o iḳlīmi o kes
Ne cezīre ḳaldı ne cāy-ı naṭas

Her kime ṣorsa iderdi rīş-ḫand
Dirler idi bu delidir nā-pesend

[279] *Kur'ân-ı Kerîm*, Nûr, 24/26: "Pis şeyler pis olanlar içindir, pis olanlar da pis şeylere lâyıktır. Temiz şeyler temiz olanlar içindir, temiz olanlara da temiz şeyler yakışır. Onlar, iftiracıların kendileri hakkında söylediklerinden uzaktırlar; onlar için bir bağışlama, değerli bir nasip vardır."

Sīli urup çoḳ kişi eyler mizāḥ
Ba‘zılar dirlerdi ey ṣāḥib-felāḥ

Sen gibi ṣāf ādemiñ maṭlūbı hep
Bīhude olmaz degildir boş ṭaleb

Sīli-i ma‘nī olur bu nev‘a söz
Āşikāre sīliden saḫtdır rumūz

İdüp istihzā didiler ey ulu
Vardır iḳlīm-i hevlnāk işte o

3695 Mīşesinde bir aġaç var sebzter
Pek bülenddir şāḫı yayġın ser-te-ser

Bu işe bil bağlayan ḳāṣıd hemān
Güş iderdi ḫalḳdan dürlü beyān

Oldı seyyāḥ ol maḥalde nice yıl
Şāh irsāl-i nuḳūd eylerdi bil

Çoḳ ta‘ab çekdi o ġurbetgāhda
Āḫirü’l-emr ‘āciz oldı rāhda

Oldı maḳṣaddan eṣerler nā-bedīd
Ol ġarażda nā-sezālar pek şedīd

M 218a

3700 Rişte-i maḳṣūd üzüldi ‘āḳıbet
Cüstesi nā-cüste oldı ‘āḳıbet

İ 180b

Bu ḳuluñ sırrını ilhām-ı İlāhī ile şeyḫin beyānı

Sūy-i şāha ric‘at-i ‘azm eyledi
Ağlayup ‘azm-i rehi cezm eyledi

Var idi bir şeyḫ-i kāmil ḳuṭb-ı pāk
Ol maḳāmda nefsiñ itmişdi helāk

Didi nevmīdim gidem dergāhına
Gidem ol dergāhdan şeh rāhına

E 180b

Tā du‘ā-yı ḫayrı hem-rāhım ola
Nā-ümīdim belki dil-ḫˇāhım ola

Gözyaşıyla vardı şeyḫiñ yanına
Eşki beñzerdi semā bārānına

Didi şāhā merḥamet riḳḳat demi
İşte bu sā‘atdir eyle ḥürremī[280]

Didi söyle nā-ümīd olmaḳ neden
Şerḥ-i maṭlūbuñ nedir ey bü’l-ḥazen

Didi bir şāh iḫtiyār itdi beni
Ṭālib-i yek şāḫsār itdi beni

Bir dıraḫt var nādir-i āfāḳ o
Mīvesi ‘ayn-ı ḥayāt imiş ḳamu

Nice yıllar aradım yoḳ bir nişān
Ancaḳ istihzā vü daḫl-i ser-ḫoşān

Şeyḫ güldi vü didi ki ey selīm
Bu dıraḫt-ı ‘ilm olur Allāh ‘alīm

Pek bülenddir pek şigerfdir pek basīṭ
Āb-ı ḥayvāndır o deryā-yı muḥīṭ

Sen ise ṣūretdesin ey bī-ḫaber
Şāḫ-ı ma‘nādır o ki pür-bār u ber

Geh dıraḫtdır nāmı gāhī āfitāb
Gāhi nāmı baḥr olur gāhī seḥāb

Nice biñ āṣār ider andan ẓuhūr
Kemterīn bārı beḳā-yı ‘ömr olur

Gerçi ferddir nice yüz biñdir eṣer
Birine biñ nām olur añla ḫaber

Bir şaḫıṣ olmış idi saña peder
Ġayrı şaḫṣ ‘indinde olmuşdur püser

M 218b

Biriniñ ḥaḳḳındadır ḳahr u ‘adū
Biriniñ ḥaḳḳındadır luṭf u nikū

[280] – İ.

O bir ādem ṣad hezārān nāmı var
Her kişi bir vaṣfı ile müste‘ār

Nāmını ṭālibler olsaydı ṣiḳa
Sen gibi nevmīd olur bi’t-tefriḳa

Sen ki esmāsından almışsın dıraḫt
Telḫ-kāmsın şūr-baḫtsın şūr-baḫt

Nāmdan geç de ṣıfāta ḳıl naẓar
Tā ṣıfātdan sūy-ı ẕāta ḳıl sefer

Nāmdandır iḫtilāfāt-ı cihān
Ma‘nīye var ṭoġrı yol bu her zamān

İ 181a

İşte bu ma‘nāda diñle ḫoş-miṣāl
Olma meftūnī esāmī-i zevāl

Üzüm almada dört neferiñ münāza‘ası[281]

Dört kese bir merd virdi bir direm
Biri didi bunı engūra virem

E 181a

Ol birisi ki ‘Arabdır didi lā
Biz ‘ineb ister nedir engūr yā

Ol biri Türk idi didi ey gözüm
Ben ‘ineb almam murādımdır üzüm

Ol biri Rūmiydi itdi ḳāl ü ḳīl
İsterim ben bu diremle istafīl

Bu tenāzu‘da iderlerdi cidāl
Sırr-ı nāmdan ġāfilān eyler ḳıtāl

Birbirine muşt urup ol eblehān
Cehl ile pür-ma‘rifetden bī-nişān

Ṣāḥib-i sır bir ‘azīz-i ṣad zebān
Olsa anda ṣulḥ iderdi hem beyāñ

[281] Başlık: Engūr almada dört neferiñ münāza‘a eylemesi beyānı E.

Pes dir idi o ki işte bir direm
Cümleñiziñ ārzūsın alurem

Çün sipāriş göñle oldı bī-daġal
Bu direm ile nice yüz biñ ‘amel

Bir diremden ḥāṣıl olur dört murād
Dört düşmen eyler ol dem ittiḥād

3735 Birbiriñiz itdiñiz ceng ü firāḳ
Ḥāṣıl idem sizlere ben ittifāḳ

M 219a

Siz sükūt u ṣabr idiñ ey eblehān
Ben olayım sizlere şimdi zebān

Sözleriñizdir siziñ hep yek-nemaṭ
Līk āṣārı nizā‘ u pür-seḫaṭ

‘Āriyet ḳızġınlıḳ itmez hīç eṣer
Germī-i z̄ātīde olur çoḳ hüner

Sirkeyi āteşde ḳızdırsañ eger
Añla ki serdlikle eyler mi eṣer

3740 Çün ḥarāret ‘ārıżī vü ḫāricī
Aṣl-ı ṭab‘īdir bürūdet menhecī

Pekmeziñ buz bağlasaydı ey oġul
Eylemez andan ḥarāret hīç ufūl

Şeyḫ riyāsından bizim iḫlāṣ-ı dūn
Ol baṣīrdir biz ‘amā da ser-nigūn

Şeyḫ sözi cem‘iyyete bādī olur
Tefriḳa ehl-i ḥasedden yol bulur

Çün Süleymān gitdi sūy-ı ḥażrete
Manṭıḳu’ṭ-ṭayr ile irdi ‘izzete

3745 Devr-i ‘adlinde anıñ āhū peleng
Üns ile ḳıldılar anlar terk-i ceng

İ 181b

Bāzdan oldı kebūterler emīn
İḫtirāz itmez ḳoyun ḳurddan hemīn

Vāsıṭa oldı meyān-ı düşmenān
İttiḥāda vardı cümle ol zamān

Mūr-veş dāne içün sa‘yiñ müdām
Var Süleymān iste ḳalma böyle ḫām[282]

Sa‘y idersin mūr-āsā dāneye
Var Süleymānı ara kāşāneye

E 181b

Dāne-cūnuñ dāneler dāmı olur
Ol Süleymān-cū olan rāhı bulur

Murġ-ı cānlar ki budur āḫir zamān
Birbirine yoḳdur anlarda amān

Devrimizde var Süleymān-ı zamān
Def‘-i ceng ü ṣulḥa ḳādirdir o cān

İn min ümmet ḳavlini fikr it naḳīr
Tābe *illā ve ḫalā fīhā neẕīr*[283]

Didi ümmet ḫālī olmaz müddetā
Ṣāḥib-i himmet ḫalīfeden şehā

M 219b

Yek-dil eyler dā’imā cān ḳuşların
Pür-ṣafā eyler cihān maġşūşların

Müşfiḳ olur gūyiyā ol vālide
Müslimūn zīrā ki nefs-i vāḥide[284]

Vaḥdet-i nefse resūl oldı sebeb
Birbirine yoḫsa düşmān idi hep

Dīn-i Muḥammed -‘aleyhi’s-selāmıñ- bereketine ḳabā’il beyninde muḫālefetiñ ref‘i

Evs ü Ḫazrec nām iki ḥayy-ı şerīf
Birbirine olamazlardı elīf

Kīn-i mu‘tāddan ḫulāṣa Muṣṭafā
Maḥv ḳıldı ya‘nī İslām-ı ṣafā

[282] Beyit: Sa‘y idersin mūr-āsā dāneye / Var Süleymānı ara kāşāneye” E.
M. nüshasında E. ve İ. nüshalarındaki her iki beyit de bulunmaktadır.
[283] *Kur’ân-ı Kerîm*, Fâtır, 35/24: “İçlerinde bir korkutucu bulunmayan hiçbir ümmet yoktur.”
[284] Hadîs-i Şerîf: “Müslümanlar, tek bir nefis gibidir.”

Def‘aten iḫvān oldı düşmenān
Dāne-i engūr-āsā bī-gümān

Ṣāniyen *el-mü’minūne iḫve*dür[285]
İkilik ḳırıldı oldı cümle bir

Ṣūret-i engūr hep iḫvān olur
Ṣıḳılup bir ṣīre-i vaḥdān olur

Çün ḳoruḳ üzüm ile vaḥdāndır
Ğūre pişse ol zamān iḫvāndır

Ol ḳoruḳ ki pişmeyüp olursa ḫām
Tā ezel kāfirdir o olmaz be-nām

Ḳardaş olmaz nefs-i vāḥid olmaz o
Mülḥid-i naḥs oldı zāhid olmaz o

Gizledigi sırrı söylersem eger
Fitne-i fehm olur ‘ālemde o şer

Ol mecūsuñ sırrı pinhān olmalı
Dūd-ı dūzaḫ ‘adne hicrān olmalı

İ 182a

Ol ḳoruḳlarda ki isti‘dād var
Ehl-i dille yek-dil olur ber-ḳarār

Def‘ iderler anı engüriyyete
Düşmez artuḳ kīne eṣnīniyyete[286]

Ṣoñra pōstun yırtup engüriyyetiñ
Vaḥdet-i vaṣfa ḳoyarlar nisbetiñ

Dōst olur düşmen çü düşmen dōst ola
Birbiriyle ceng başılur ḳol ḳola

E 182a

‘Aşḳ-ı küll üstāda yüz biñ āferīn
Bī-‘aded ẕerrātı bir ḳıldı hemīn

M 220a

Reh-güzerde müfteriḳ ḫāk-i rehī
Dest-i ṣun‘ı bir sebū ḳıldı zihī

[285] *Kur’ân-ı Kerîm*, Hucurât, 49/10: “Müminler ancak kardeştirler, öyleyse iki kardeşinizin arasını düzeltin, Allah’a itaatsizlikten sakının ki rahmetine mazhar olasınız.”
[286] kīne: yine İ., M.

Mā vü ṭīnden mütteḥid ecsām hep
Nāḳış olur beñzemez cāna ‘aceb

Bu cihetden söyler isem bir miṣāl
Ḳorḳarım ifhāma gelür iḫtilāl

Var Süleymān şimdi el-ān līk biz
Dūr-bīnlik neş’esiyle kūr miyiz

Dūr-bīnlik ādeme virür ‘amā
Uyuyan köşkde görür mi köşki yā

İnce sözlere ḥarīṣim dā’imā
‘Uḳdeler ḥall itmedir bańa edā

Evvel ‘uḳde ṣoñra idem feṭḥ-i bāb
Evvel işkāl ṣāniyen redd-i cevāb

Şol ḳuş-āsā geh ider ol bend-i dām
Gāhi bend eyler ola fenni tamām

‘Uḳdeye sa‘y itme varken bāl-veş
Üzmeye tā ki anı bu kerr ü fer

Nice murġān bāl ü perrin ḳırdı o
Ol kemīn-gāh-ı ‘avārıż sū-be-sū

Ḥāllerin Ḳur’ān nāṭıḳ ey ḥarīṣ
Nakkebū fīhā didi *hel min meḥiṣ*[287]

Rūm u Türkī vü ‘Arab-āsā nizā‘
Şübhe-i engūr ‘ineb ṣanma ḫıdā‘

Ẓāhir oldı tā lisān-ı ma‘nevī
Ḳalḳdı mābeynden bu da‘vā-yı redī[288]

Cümle murġān-ı münāzi‘ bāz-veş
Ṭabl-bāzı işidince oldı eş

هـــر كجـــا باشـــد رو در خـــق كنيـــد
جانـــب آنكـــه نكـــرد منـــع شـــديد[289]

[287] *Kur’ân-ı Kerîm*, Kâf, 50/36: “Kendilerinden önce, onlardan daha güçlü olup yeryüzünde şehirler kurarak aralarında gidip gelen nice toplulukları yok ettik. Kurtuluş var mı?”
[288] da‘vā: ġavġā E.

İḫtilāfından ṣaḳın bul ittiḥād
Münteşirdir cümle-i eṭrāf-ı şād

Murġ-ı a‘māyız u nā-sāzuz hemān
Ki Süleymān bilmeyüz ey merdümān

Bayḳuş-āsā düşmen-i bāzuz müdām
Lā-cerem ḳaldıḳ girü vīrān u ḫām

İ 182b

Ġāyet-i cehl ü ‘amādan her zamān
Ehl-i Ḥaḳḳa eylerüz ṭūl-i lisān

M 220b

Ḳuşlarıñ ḥāli Süleymāna bedīd
Bī-günāhıñ bālin itmez nā-bedīd

‘Ācizāne belki dā’im yem döker
İḫtilāfsız cümlesi olmuş nūger

Bā-ḥuşūş hüdhüdleri taḳdīs içün
Gösterür yol nice biñ Belḳīs içün

E 182b

Ḳarġaları ṣūreten hep zāġ idi
Himmeti şāhiñ idi *māzāġ* idi[290]

Lekleki dir idi dā’im lekk lek
Āteş-i tevḥīd ider efnā-yı şek

Bāzdan ḳılmaz kebūter heybetī
Belki bāz eyler fürūter hey’etī

Bülbülüñ de ḥāleti dīger olur
Bāṭınında gülşenī var bī-ḳuṣūr

Ṭūṭīler şekkerden āzāde maṣūn
Ḳand-i bāṭınla olurlar mühtedūn

Pāy-ı ṭāvūsāna itseñ bir naẓar
Başḳa ṭāvūslardan a‘lā pür-hüner

Manṭıḳu’ṭ-ṭayrān-ı ḫāḳān ḳurı ses
Manṭıḳu’ṭ-ṭayr-ı Süleymāndır heves

---

[289] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/144: “Biz senin, yüzünü göğe doğru çevirdiğini elbette görüyoruz. İşte şimdi kesin olarak seni memnun olacağın kıbleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Harâm tarafına çevir; nerede olursanız olun yüzünüzü o yöne çevirin. Kuşku yok ki kendilerine kitap verilenler onun rablerinden gelmiş bir gerçek olduğunu elbette bilirler. Allah onların yaptıklarından habersiz değildir.”
Çelebioğlu: Neredeolsan dâima ona dön. Allah’a ibadet etmede devam et. C. 2, b. 3783.

[290] *Kur’ân-ı Kerîm*, Necm, 53/17: “Göz ne kaydı ne de hedefinden şaştı.”

Añlamazsın ḳuş ṣadāsını müdām
Görmedükçe sen Süleymān-ı be-nām

Ol ḳuşuñ bāli ki ‘ayn-ı muṭrıb o
Maşrıḳ u maġribde yoḳdur miṣli bu

Her bir āhengi ki kürsīden serā
Hem ṣerādan ‘arşa ferri müntehā

Şol ṭayr ki bī-Süleymān ‘azm ide
Yarasa-veş ‘āşıḳ-ı ẓulmet gide

Bul Süleymān ḫūyuñ ey ḫuffāş sen
Tā ki ẓulmetden ḫalāṣ ol bī-miḥen

Bir kez ol sūya iderseñ ger sefer
Gez gibi ḳuṭb-ı mesāḥa ol yeter

Düşe ḳalḳa düşseñ o vādīlere
Düşme ḳalḳmadan ḫalāṣsın yeksere

Ṭavuġuñ ḳaz yavrularını terbiyesi ḳıṣṣası

Ḳaz yumurṭasını ṭavuḳ bir zamān
Eylemişdi zīr-i perrinde nihān

M 221a

Māderi çünki baṭ-ı deryā idi
Dāyesi ḫuşkī vü ḫāḳī pā idi

Ṣuya meylinde anıñ sevdāsı hep
Cānib-i māder olur aña sebeb

Ḫuşke meyline sebeb bu dāyedir
Dāyeyi terk eyle ol bed-vāyedir

İ 183a

Dāyeyi terk it ḳuruda ḳalsın o
Baḥr-i ma‘nāya yüri baṭ gibi hū

Ḳorḳudur dāye seni dā’im ṣudan
Ḳorḳma sen git sūy-ı baḥre bu ṣudan

Çünki baṭsın ḫuşk u terde zindesin
Ṭavuḳ iseñ ḫuşke dā’im bendesin

Sen ki *kerremnā benī ādem*desin[291]
Ḫuşk u terde gezme de hem demdesin

E 183a

Hem *ḥamelnā* hem *‘ale’l-baḥri* ṭuta
Ki *ḥamelnā hüm ‘ale’l-ber*den öte

Çün melekler de yola vālih degil
Cins-i ḥayvān baḥrden āgeh degil

Tende ḥayvānsın velī cānda melek
Cāy-ı seyriñdir zemīn hem de felek

3820 *Miṣliküm* olsaydı ẓāhirde beşer
Gönline *yüḥā ileyhim*dir ḫaber[292]

Ḳalıb-ı ḫāḳī mesīridir zemīn
Rūḥ seyrānī olur çarḫ-ı berīn

Cümlemiz bir ṣu ḳuşıyuz ey ġulām
Baḥre ġāriḳdir lisānlar ve’s-selām

Pes Süleymān baḥre gelse biz ṭuyūr
Hem Süleymān iledir dā’im ḥużūr

Gel Süleymān ile gir deryāya sen
Ola çün Dāvūd āhenler ilen

3825 Ol Süleymān ḥāżır her ān u şān
Līk çeşmin bend ider ġayret hemān

Nevm-i cehl ile bu çeşm pür-fużūl
Yanımızda dā’imā bizler ġufūl

Ṣavt-ı ra‘dan teşneler bīzārdır
O ise ebre mü’ekkel nārdır

Çeşmi āb-ı cūda ḳalmışdır hemāñ
Añlamaz hīç ẕevḳ-i āb-ı āsumān

M 221b

Sūy-ı esbāba sürersin merkebi
Saña yüz virmez müsebbib maṭlabı

[291] *Kur’ân-ı Kerîm*, İsrââ, 17/70: “Andolsun ki, biz âdemoğullarını mükerrem kıldık ve onları karada ve denizde –nakil vasıtalarına- yükledik.”
[292] *Kur’ân-ı Kerîm*, Kehf, 18/110: “De ki: Ben ancak sizin gibi bir beşerim, bana vahyolunur ki, sizin ilahınız ancak bir ilahtır.”

Kim bilür ise müsebbibden nişān
Terk-i esbābdır anıñ işi hemān

Bādiyede ḥācılara kerāmet gösteren zāhidiñ ḳıṣṣası

Çölde ṭutmış idi bir zāhid maḳām
Eyler idi o ‘ibādet ṣubḥ u şām

Geldiler çün ol maḥalle ḥācıyān
Gördiler o zāhid-i ḫuşki o ān

Zāhidiñ cāyı ḳurı kendisi ter
Bādiye sāmı aña virmez żarar

Vaḥdetinden ḥācılar ḥayrān u deng
Āfet içinde selāmet ‘aḳla teng

İ 183b

Ḳumda ṭurmışdı namāza bā-ḥużūr
Ḳum ki ḳaynar anda çömlek bī-fütūr

Ṣanasın pür-sebz ü gülşendir o cā
Yā Burāḳ yā Düldül olmış zīr-i pā

Yā ḥarīr ü ḥullede pāy-ı ṣafā
Yā semūm-ı bādiye bād-ı ṣabā

Şevḳ ile ṭurmış edā eyler namāz
Ṣad ḫuşū‘ u ṣad ḥużū‘ ile niyāz

E 183b

Söyleşürdi dōstı ile ḥayli rāz
Dā’imā eylerdi o fikr-i dırāz[293]

Ol cemā‘at anda oldı munṭaẓar
Tā ki fāriġ ola dervīş-i müberr

Çünki ṣaḥve geldi ol ẕāt-ı münīr
Ol cemā‘atden de bir rūşen żamīr

Gördi dest ü rūydan ṭamlar ṣular
Ābdest āṣārı câme yaş u ter

[293] Beyit: – İ., – M.

Ṣordı aña ki bu ṣu ḳandan gelür
Destini ṭutdı semāya bā-ḥużūr

Didi her bār istesem irer yiter
Ne ḳuyu lāzım ne ip ne cār u cer

Müşkilimiz ḥall it ey sulṭān-ı dīn
Tā bize ḥāliñ ola ‘ilme’l-yaḳīn

Sırlarından söyle bir sır bizlere
Ḳaṭ‘-ı zünnār idelim biz yeksere

Āsumāna çeşmini açdı o dem
Ki du‘ā-yı ḥācıyāñı ḳıl kerem

M 222a

Eylediñ bālādan istid‘āyı ḫū
Hep ‘alādan feṭḥ-i bāb-ı ārzū

Lā-mekāndan gösterürsin sen mekān
*Fi’s-semāi rızḳuküm*dendir ‘ayān[294]

Bu münācāt arasında nāgehān
Oldı peydā bir bulut berḳ āşiyān

Ḳırbadan döker gibi yaġdı maṭar
Her çuḳur her ġār ṭoldı ser-te-ser

Eşk-āsā yaġdı o bārān o dem
Meşkleriñ ṭoldırdı ḥaccāc-ı ḥarem

Bir cemā‘at bu ‘acāyip kārdan
Kesdiler zünnār olup ebrārdan

Āḫirine bu yaḳīn oldı yaḳīn
Bu ‘aceb va’llāhü a‘lem ve’l-Mu‘īn

Ḳavm-i dīger ki ḳabūlden oldı ḫām
Nāḳışān-ı sermedīdir ve’s-selām

[294] *Kur’ân-ı Kerîm*, Zâriyât, 51/22: “Rızkınız ve size vaad edilenler göktedir.”

MESNEVÎ

MEVLÂNA CELÂLEDDÎN RÛMÎ

❖

3. CİLT

❖

E 184b, İ 184b, M 222a

El-cildü’ş-şāliş min-Tercemāni’l-Ma‘nevī fī-Tercemeti’l-Meşnevī[1]

- . - - / - . - - / - . -

Ey żiyā´e’d-dīn Ḥüsāmım gel beri
Sünnet üç kez al üçünci defteri

Fetḥ ḳıl gencīne-i esrārı sen
Defter-i ṣāliṣ ḳo bu a‘ẕārı sen[2]

Ḳuvvetiñ hep ḳuvvet-i Ḥaḳdan irer
Ne ‘urūḳdandır ḥarāret ne ḥaẕer

Bu çerāġ-ı şems ki rūşen olur
Ne fitīlden penbeden yaġdan olur

Saḳf-ı gerdūn ki görürsin dā’imā
Ne ṭınābı ne sütūnı var şehā

Ḳuvvet-i Cibrīl maṭbaḫdan degil
Rü’yet-i Ḫallāḳ sebebdir müstaḳil

Böylece bu ḳuvvet-i abdāl-ı Haḳ
Cümle Ḥaḳdan ne ṭa‘āmdan ne ṭabaḳ

Gözleri taḫmīri nūrdan serserī
Rūḥ u emlākden öte me’vāları

Çünki vaṣfıñ ola evṣāf-ı Celīl
Āteş-i emrāżdan geç çün Ḫalīl

M 222b

Olur āteş saña hem *berd ü selām*[3]
‘Unṣuruñ olur mizācına ġulām

Her mizāca çün ‘anāṣır māyedir
Bu mizācıñ böyle a‘lā pāyedir

Bu mizācıñ ‘ālem-i mebsūṭden
Vaṣf-ı vahdet iltiḳāṭ itdi ḥasen

‘Arṣası ifhām-ı ḫalḳıñ vāh vāh
Tārdır ġāyet degildir şāhrāh

---

[1] Başlık: Üçünci cild E.
[2] Defter-i ṣāliṣ ḳo bu: Defter-i ṣāliṣe ḳo E.
Defter-i ṣāliṣ bu ḳo M.
[3] *Kur’ân-ı Kerîm,* Enbiyâ, 21/69: “Biz de, "Ey ateş" dedik, "İbrâhim için serin ve zararsız ol!"

Ey żiyā’ü´l-Ḥaḳ seniñ rāyıñ hemān
Senge isti‘dād baġışlar bī-gümān

Ṭūr tecellīye çün oldı müsta‘id
İçdi mey ammā ki ṭāḳat münba‘id

پـاره پـاره شـــق شـــد آن عـالی جبـل
دیـده آیـد از جـبـل رقـص جـمـل[4]

İ 185a

Loḳma-baḫş olur her ādem her zamān
Ḥalḳ virmek Ḥaḳḳa maḥṣūṣ bī-gümān

E 185a

Cism ü rūḥa ḥalḳ baḫş itdi Ḫudā
Virdi her bir ‘użvına ḥalḳ u ġıdā

Gāhi baḫş eyler ki a‘lā olasın
Ḥalḳ-ı mezmūmdan müberrā olasın

Sırr-ı sulṭānı dime her bir kese
Ḳandi dökme pek ṣaḳın sen megese

Güş ider sırr-ı Celāli ol ḳulaḳ
Bī-zebān sūsen gibi yüz dille baḳ

Ḥalḳ virmiş ḫāke ki luṭf-ı Ḫudā
Ṣu içer de bitürür yüz biñ giyā

Ṣoñra ḥākiye virür Ḥaḳ ḥalḳ u leb
Hep giyāhını ider ḫākiñ ṭaleb

Çün giyāhı yiye ḥayvān tavlanur
Ṣoñra insān loḳmasına avlanur

Rūḥ u cānı çün ola andan cüdā
Yine ṭopraḳ yir o insānı hebā

Żerreler gördüm ki açmış aġzını
Söz uzar dirsem yidügi maġzını

Rızḳı her bir yapraġıñ in‘ām-ı Ḥaḳ
Dāyelere dāye luṭf-ı ‘ām-ı Ḥaḳ

Rızḳlara rızḳı viren Bār-i Ḫudā
Bī-ġıdā buġdāy nice biter şehā

[4] Çelebioğlu: O tecellîden dağ parçalandı. Onun deve gibi oynadığı görüldü. C. 3, b. 16.

M 223a

Yoḳ bu sözüñ şerḥine hīç intihā
Söyledim ben cüzlerinden cüz saña

‘Alemi hep ākil ü me’kūl bil
Bāḳiyānı ḳābil ü maḳbūl bil

Bu cihān hem sākinānı münteşir
O cihānıñ sākinānı müstemir

Bu cihān hem ‘āşıḳānı münḳatı‘
O cihān ehli muḫalled müctemi‘

Pes kerīm oldur ki vire kendiñe[5]
Uġradıḳça āb-ı ḥayvān pendine

Bāḳıyātü’ṣ-ṣāliḥātdur ol kerīm
Yoḳ aña āfātdan hīç ḥüzn ü bīm

Yüz biñ olsa yine bir kes yoḳ ziyād
Ki ḫayāl ehli ḳatındadır ‘adād

Ākil ü me’kūlde vardır ḥalḳ u nāy
Ġālib ü maġlūbda ise ‘aḳl u rāy

Ḥalḳ virmişdir ‘aṣā-yı ‘adl-i Ḥaḳ
Ḥabl ü çūb ehli aña olmaz eşaḳ

Aña efzūn olmaz ol cümle ekl
Çünki ḥayvānī degil ekl ü şekl

Hem yaḳīne virdi ḥalḳ miṣl-i ‘aṣā
Her ḫayāli ekl idüp ide hebā

İ 185b

Vardır a‘yān-veş me‘ānīnin de ḥalḳ
Rāzıḳ-ı ḥalḳ-ı ma‘ānī yine Ḥaḳ

E 185b

Māhdan māhīye dek bir ḫalḳ yoḳ
Tā ki ceẕb-i māye içün ḥalḳ yoḳ

‘Aḳl u nefs olsa vesāvisden tehī
Vaḥy-i iclāl-i muẓīf bil o şehi[6]

Ḥalḳ u ‘aḳıl dil-fikirden olsa boş
Rızḳ-ı bikre vāṣıl olur bī-ḫurūş

[5] oldur ki: o ki İ.
[6] – E.

Ḥalḳ-ı cān çün fikretinden ḥālidir
Cümle erzāḳı anıñ iclālidir

Şarṭ-ı evvel oldı tecdīd-i ṣıfāt
Bed-mizāciyyet olur ‘ayn-ı memāt

Her kimiñ olsa mizācı ṭīn-i ḫ̬ˇār
Zerd olur rengi saḳīmdir hem de ḫ̬ˇār

Çün mizāc-ı ziştini tebdīl ide
Def‘ olup bedlik çerāġān veş gide

M 223b

Ḳandadır ol dāye şīr-āmūz ola
Ḫoş ḳıla ni‘metle aġzı düz ola

Rāh-ı pistānı ḳaparsa aña ger
Açа ṣad bostān rāhın bī-keder

Çünki pistāndır ḥicāb bī-çāreye
Nice ni‘metlerden o āvāreye

Pes ki iḥyāya sebeb oldı fiṭām
Endek endek cehd ile biter kelām

Çün raḥimde yidügin ḳan idi hep
Her necis mü’mine pākdir bī-ta‘ab

Ḫūndan şīr oldı aña çün ġıdā
Süt emerken ni‘mete oldı revā

Loḳma yirken oldı Loḳmān-ı ‘azīz
Ṭālib-ser oldı ol dem tīz tīz

Ger cenīne raḥm içinde diseler
Ṭaşrada ‘ālem var eyle gel sefer

Arżı ḫurrem ‘arż u ṭūlī pek vesī‘
Nice dürlü var ni‘am ḳadri refī‘

Ovalar var ṭaġlar var hem deñiz
Būstānlar bāġlar var görmişiz[7]

Pek bülend bir āsumān var pür-żiyā
Āfitāb var māh-tāb var hem Sühā[8]

[7] Būstānlar: Būstān var E.
[8] İ. nüshasında beytin Farsçası vardır. Ancak karşılığında bir sonraki beytin Farsçası yer almaktadır. Dolayısıyla bu beytin ve sonraki beytin tercümesi İ. nüshasında bulunmamaktadır.

Var cünūbı hem şimāli hem debūr
Bāġlarında cem‘ olur sūr u sürūr

Vaṣfa gelmez çoḳ ‘acāyib anda vār
Sen bu zindān ẓulmetinden ḳıl firār

Ṭarlıḳ çār-mīḫı üzre ḳan yemek
Ḥabs [ü] encās içre çekersin emek

Ḥükm-i ḥālidir anıñ münker olur
Bu ḫaberden mu‘riż ü kāfir olur

Dir ki elbet bu muḥāldir hem ġurūr
Kūr olan elbet olur ma‘nāya dūr

İ 186a

Görmedigi şey’e idrāki hemān
Münker olur diñlemez virseñ nişān

E 186a

İşte böyle ‘āmiyān-ı ‘āleme
Āḫiretden ḳıldılar çoḳ demdeme

Ki bu ‘ālem tār u teng bir cāydır
Var bir ‘ālem ki o füsḥat-sāydır

M 224a

Gūşına girmez biriniñ bu ṣadā
Bu ṭama‘ oldı ḥicāb u ibtilā

Diñlemekden men‘ ider anı ṭami‘
Bend ider çeşmi ġarażla müstemi‘

Ol cenīne ṭa‘me-i ḫūn-veşdir o
Ki ġıdāsıdır o yirde işte bu[9]

Sözlerinden bu yeriñ maḥcūb idi
Ḳan yimek göñlinde pek maḥbūb idi

Ḫorendegān-ı pīl peçeniñ nuṣḥ-ı nāṣıḥı terki ḳıṣṣası[10]

Gūş ḳıldıñ mı ki Hindde bir zamān
Gördi bir ‘ālim gürūh-ı dōstān

Aç u bī-berg ü nevā-ser cümlesi
Dūrdan gelmiş ser-ā-ser cümlesi

[9] ġıdāsıdır: ġıdāsıydı E.
[10] Başlık: Ḫorendegān-ı pīl peçeniñ nuṣḥ-ı nāṣıḥı terk eyledigi ḳıṣṣa beyānı E.

Mihr-i ‘ilmi ḳaynayup didi kelām
Gülşen-āsā açılup virdi selām

Didi gördüm cū‘ u ‘uryān bī-miṣāl
Kerbelādan sizde cem‘ olmış bu ḥāl

Līk ey ḳavm-i celīl idiñ ḥaẕer
Olmaya ki yiyesiz fīl-peççeler

Gitdigiñiz yolda vardır pīl-i mest
Diñleyin pendimde oluñ çīre-dest

Yavruları vardır anıñ yolda çoḳ
Ṣaydı olur size dil-ḫᵛāh-ı ‘urūḳ

Pek laṭīflerdir semīnlerdir velī
Māderi pinhān kemīn içre belī

Oġlı içün olsa yüz ferseng rāh
Ṭolanup eyler ḥanīn ü āh u vāh

Āteşīn dūdlar çıḳar ḥorṭūmdan
El-ḥaẕer ol kūdek-i merḥūmdan

Evliyā eṭfāl-i Ḥaḳdır ey püser
Her ḥużūr u ġaybden āgeh var ḫaber

Bilmeyüp düşünme sen noḳṣānlarıñ
Ġayretini çeker o ol cānlarıñ

Didi eṭfālim benim hep evliyā
Ġurbet ilde ferd yoḳ kār u kiyā[11]

İmtiḥānen oldılar ḫᵛār u yetīm
Līk bāṭında benim yār u nedim

M 224b

Cümle ‘işmet olur ol ḳavme ẓahīr
Gūyiyā eczāmdır anlar ol ḫabīr

İ 186b

İşte anlar delḳ-pūşānım benim
Ẓāhiren biñ bāṭınen bir festeḳim

E 186b

Yoḫsa nice eyler idi bir ‘aṣā
Eyleye Fir‘avniyānı hep hebā

[11] kār: kāh İ., M.

Yoḫsa nice ide bir nefrīn ile
Nūḥ şarḳ u ġarbı hep vire sile

Yoḫsa itmezdi du‘ā-yı Lūṭ hem
Cümle şehristānı berbād u dujem

Ṣoñra şehristān-ı Cennet oldı hep
Var siyeh-rū Dicle āṣārı ‘aceb

Cānib-i Şāmda Ḳudüs rāhında bu
Geç de seyr eyle ‘aẕāb-ı Ḥaḳḳı hū

Nice yüz biñ evliyādan mā-selef
Çoḳ ḳıran gördi siyāset tāb u tef

Söyler isem bu beyān efzūn olur
Yalıñız degil ciger ṭaş ḫūn olur

Ḫūn olur ṭaġlar ṭonar tekrār hep
Göremezsin körliginden ey ‘aceb[12]

Ṭarfe-körsin dūr-bīnsin tīz-çeşm
Gördigiñ üştürden ancaḳ bir peşm

Gördigin hep fā’ide ẓann eyler üns
İstemez hem raḳṣ ider meydānda ḫırs

Kendiden geç ṣoñra eyle raḳṣı sen
Rīş-i şehvāta ṭolaşdurma resen[13]

Raḳṣ-ı cevlānıñ biri meydān yaşı
Raḳs-ı merdānıñ olur ḫūn oynaşı

Ḳurtılup kendi elinden el urur
Kendi naḳşın terk idüp raḳṣa ṭurur

Muṭrıbānıñ bāṭınında ḍarb-ı def
Şūrlarından baḫr olur pür-şūr u kef

Göremezsin gūşları içün müdām
El ḳaḳar her berg-i şāḫ-ı sebzfām

Göremezsin bergleriñ ḳaḳdıġın el
Ḳalb gözi lāzım aña itme cedel

[12] – E.
[13] şehvāta: şehvātı İ.

Diñleme ādem iseñ hezl ü dürūġ
Şehr-i cānı idesin tā pür-fürūġ

M 225a

Müntehā gūş-ı Muḥammed her söze
Hüve uẕnun didi Ḥaḳ ol fīrūze[14]

Ser-be-ser gözdür ḳulaḳdır ol Nebī
Raḥmeti merżaʿ bize bizler ṣabī

Bu sözüñ pāyānı yoḳ gel ḳıṣṣaya
Ehl-i fīlden lāzım olan ḥiṣṣeye

Muʿarrıżān-ı fīl peççegān baḳıyye-i ḳıṣṣasınıñ beyānı[15]

Her dehānı pīl ḳoḳlar biʾt-temām
Miʿde eṭrāfında eyler ihtimām

İ 187a

Ṭıflınıñ ḳanda bulursa būyını
Zaḫm ile eyler cezā pīl ḫūyını

Ḳullarıñ laḥmını sen yirsin müdām
Ġıybet-i nāsda idersin çün kelām

E 187a

Bunda aġzın ḳoḳlayan Ḫālıḳ olur
Ḳurtaranlar cānını ṣādıḳ olur

Vay ol pür-ḥīle-denge būy-gīr
Oldı ḳabr içre aña Münker Nekīr

Ol ʿazīzlerden dehān çalmaḳ muḥāl
Ne devā ile olur defʿe mecāl

İstemez mestūre bir setr-i diger
ʿAḳl u hūşa rāh-ı ḥīledir żarar

Jāj-ḫāy ise o merd-i bī-ḥayā
Zaḫm-ı ḍarb-ı gürz ile olur hebā

Gürz-i ʿAzrāʾīlden seyr it eṣer
Çūb ü āhenden velī yoḳdur ṣuver

---

[14] *Kurʾân-ı Kerîm*, Tevbe, 9/61: "Onlardan peygamberi inciten ve 'O her söylenene kulak veriyor' diyenler var. De ki: 'O sizin için hayırlı olana kulak veriyor; Allah'a inanıp müminlere güveniyor. Ve o içinizden iman edenler için bir rahmettir. Allah'ın resulünü incitenler için elem verici bir azap vardır.'"

Hüve uẕnun didi Ḥaḳ ol fīrūze: Didi Ḥaḳ *Hüve uẕn* ol fīrūze E.
Hüve uẕunun didi o fīrūze *M.*

[15] Başlık: Fīl yavrularınıñ muʿarrıżlarınıñ ḳıṣṣasınıñ baḳiyyesi E.
Muʿarrıżān-ı fīl peççegān M.

Ba‘ż-ı def‘a ẓāhir olur ṣūreti
Andan ol rencūr āgehdir ḳatı

Dir ki ol rencūr ey yārānlarım
Bu ne şimşīrdir keser her yanlarım

Görmeyenler dir ki bu ancaḳ ḫayāl
Bu ḫayāldir aña vaḳt-i irtiḥāl

Ne ḫayāldir bu ki çarḫ-ı ser-nigūn
Bu ḫayāliñ ḳorḳusundandır zebūn[16]

Gürzler tīglar aña maḥsūs olur
Ḥastenīn başı ol dem menkūs olur[17]

Ol görür ki kendi içün bu ez̲ā
Dōst u düşmen görmez işte bu belā

M 225b

Ḥırṣ-ı dünyā gidicek açar gözün
Ḳan gider göz açılur añla sözün

Kibr ü ‘ucb u ḫışm idi aña merām[18]
Murġ-ı bī-hengām idi ol çeşm-i ḫām

Ol ḫorūs ki bī-vaḳit ide ṣadā
Ḳatli olur vācib anıñ bī-merā

Cāndan cüz’ nez‘ olur her bir zamān
Nez‘-i cānda itme īmānıñ yaman

‘Ömrüñ altun kīsesi āsā me’āl
Giceler gündüzler iḥṣāya miṣ̲āl

Hem ṣayar hem virür aṣlā yoḳ vuḳūf
Tā boşalur kīsesi olur ḫusūf

Ṭaġdan alsañ ḳomasañ yirine şey’
Ḳalmaz aṣlā anda āṣ̲ār ile fey’

Her nefes yirine ḳo oġlum ‘ivaż
Añla *vescüd vaḳterib*den ne ‘araż[19]

Dīn işinden ġayrı iş ikmāline
Sa‘y idüp olma melūl a‘māline

[16] ḳorḳusundandır: ḳoḳusundandır İ., M.
[17] başı ol dem: ol dem başı E.
[18] Kibr ü ‘ucb u: Kibr ü ḫışm u E.
[19] *Kur’ân-ı Kerîm*, Alak, 96/19: “Sakın onun isteğine uyma! Secdeye kapan ve Allah’a yakınlaş.”

İ 187b

Ṣoñra ʻazm-i rāh idersin nā-tamām
Kārlarıñ ebter ḳalur nānın da ḫām

Ḳabriñi taʻmīr ṣanma ey püser
Ṭaş u çūb ile olur o muʻteber[20]

E 187b

Belki ḳazasın ṣafā baḥrini sen
Benligiñ Ḥaḳ varlıġında defn iden

Aña ḫāk ol hem de medfūn-ı ġamı
Tā deminden bulasın sen cūş demi

135

Türbe vü ḳubbe vü ʻālī küngüre
Ehl-i maʻnāda bu yoḳdur yeksere

Zeyd-i aṭlas-pūşa baḳ ey ẕī-nehā
Var mı aṭlasdan aña aṣlā vefā

Ki ʻaẕāb-ı Münkerīndedir o cān
ʻAḳreb-i ġam ḳalbine virür ziyān

Ḫāricinde ẓāhirī naḳş u nigār
Bāṭını endīşelerden zār u zār

Delḳ u peşmīn içre seyr it ol eri
Ẕikr ü fikri çün nebāt-ı sükkeri

Ḥikāyet-i fīl-ḫˇārāna rücūʻ[21]

M 226a

140

Didi nāṣıḥ diñleyin benden bu pend
Cānıñız tā olmaya miḥnetle bend

Berg ü kāh ile ḳanāʻat eyleyin
Fīl yavrısı şikārın itmeyin

Vām-ı nuṣḥı ben edā itdim size
Nuṣḥ ile ehl-i saʻādet diz dize

İşte teblīġ-i risālet eyledim
Sizi iḫlāṣa delālet eyledim

Olmaya ki yol bula size ṭamaʻ
Kökiñiz ḳazar ṭamaʻ virür fezaʻ

[20] o: bu E.
[21] Başlık: Yine fīl yiyenler ḥikāyetine rücūʻ beyānı E.

Bunı didi gitdi ḳıldı ḫayr-bād
Līk ḳavmiñ cū‘ı oldı pek ziyād

Reh-güẕerde gözlerine nāgehān
Düş oldı pür-ı fīlāndan nişān

Ḳurt gibi üşdiler itdiler kebāb
Yidiler el yudılar *bi’se’ş-şerāb*[22]

Pend alup biri eklden oldı dūr
Ol faḳīriñ pendini itdi ḫużūr

Bu kebābdan māni‘ oldı o süḫen
Tāze cān virdi belī ‘aḳl-ı kühen

Yatdılar uyudılar cümle hemān
Aç uyur mı anlara gūyā şubān

Gördi bir fīl-i sehmnāki gelür
Evvelā geldi o aça virdi şūr

Ḳoḳladı aġzını üç kerre o dem[23]
Gelmedi būy-ı velīd-i muḥterem

İ 188a

Ṭolanup eṭrāfını o pīl-mest
Anı incitmedi virmedi şikest

Her uyuyan merdiñ aġzın ḳoḳladı
Aldı ḳoḳu çünki aġzın yoḳladı[24]

Kim yidiyse pīl-i zādı o zamān
Yırtdı vü öldürdi o pīl-i demān[25]

E 188a

Ol gürūhdan her birini o zamān[26]
Pāre pāre eyledi bī-nām u şān

Her birini atup havāya bī-güẕāf
Çarpdı yire oldılar hep ten-şikāf

Ey yiyenler ḫūn-ı ḫalḳı bī-maḥal
Ṣanma ki olmaz mükāfāt u bedel

[22] *Kur’ân-ı Kerîm*, Kehf Suresi, 18/29: “Ve de ki: Gerçek, rabbinizden gelendir. Artık dileyen iman etsin dileyen inkâr etsin. Biz, zalimler için alevleri kendilerini çepeçevre kuşatan bir ateş hazırladık. (Susuzluktan) imdat dileyecek olsalar buna, erimiş maden gibi yüzleri haşlayan bir su ile cevap verilir. Ne fena bir içecek ve ne kötü bir barınak!”
[23] kerre: def‘a E., M.
[24] ḳoḳu: ḳoḫu E.
[25] – E.
[26] o: her E.

M 226b

Mālı da ḳan gibi bil ‘ayne’l-yaḳīn
Māl da zūr ile geçer ele hemīn

Pīl-peççe māderi hem kīn ider
Yavrılarına ‘ivaż ider gider

Yir misin fīl yavrısın ey mürteşī
Yād ḳıl ḫaṣmıñı pīl-i serkeşī

Ḳıldı mekr-endīşi rüsvā būy-ı fem
Ṭıflı būyını bilür fīl itse şem

Ol ki būy-ı Ḥaḳ Yemenden ide şem
Nice bilmez nā-sezā būyı o hem

Muṣṭafā çün rāh-ı dūrdan aldı būy
Ol bilür ḳoḳumuzı bī-şüst ü şūy

Sırr ider bildigini bizden velī
Būy-ı nīk ü bed semāda müncelī

Sen uyursın sende var būy-ı ḥarām
Ol ḳoḳudan ġamda çarḫ-ı sebzfām[27]

Olur o enfās-ı ziştiñ hem-rehi
Müfsidān-ı dehre olur müntehī

Ḳoḳuları kibr ü ḥırṣıñ ya‘ni āz
Söyledikçe bed ḳoḳar gūyā piyāz

And içüp diseñ yimedim ben piyāz
Ben piyāzdan eylerim pek iḫtirāz

Ol yemīn vaḳtinde ġammāzlıḳ ider
Hem-nişīnāna virür elbet keder

Pes du‘ālar redd olur ol ḳoḳudan
Egrilik ẓāhir olur setr eyleseñ

Ol du‘āya *ıḫse’ū* olur cevāb
Her du‘āya çūb-i redd olur ṣavāb

Ger ḥadīṣiñ kec ola ma‘nīsi tām
Böyle egriyi sever Rabbü’l-Enām

[27] ḳoḳudan: ḳoḫudan E.

Bīgāneleriñ ṣavābından muḥibbānıñ ḫaṭāsı
a‘lā oldıġınıñ beyānı

Ol Bilāl-i ṣıdḳ her vaḳt-i eẕān
Ḥayye heyye oḳur idi her zamān

İ 188b

Didiler ki ey Resūl-i ẕī’l-Cenāb
Bu ḫaṭā eyler hemīşe ḳıl ‘itāb

Ey Resūl ü ey nebīyy-i müste‘ān
Bir mü’eẕẕin bul ki efṣaḥ pür-ziyān

M 227a

‘Ayb olur ki evvel-i dīn-i ṣalāḥ
Laḥn idüp bu diye heyy ‘ale’l-felāḥ[28]

E 188b

Didi ol dem ḫışm ile idüp ‘itāb
Gizli sırdan remz ile virüp cevāb

Didi nezd-i Ḥaḳda bu heyy-i Bilāl
Nice Ḥayyden ‘ālīdir bī-ḳīl ü ḳāl

Siz televvün itmeyin esrārı ben
Söylemem ben evvel āḫir bī-miḥen[29]

Sende yoḳsa ḫoş-nefes vaḳt-i du‘ā
Ṭālib ol ide du‘ā ehl-i ṣafā

Ḥaḳ -cell ü ‘alānıñ- ḥażret-i Mūsāya vaḥyi ki
şol aġız ile baña du‘ā eyle ki
o dehān ile baña günāh itmemiş olasın[30]

Didi Mūsāya Ḫudā-yı lem-yezel
Ṭālib-i ḥācet olup ḳaldır sen el

Vaḳt-i istid‘āda benden ey Kelīm
Bir dehān-ı bī-güneh lāzım selīm

Didi Mūsā bilemem yoḳ ol dehān
Didi beni ġayrıñ aġzı ile ān

Ġayrıñ aġzı ile itmezsin günāh
Ġayrıñ aġzı ile di sen yā İlāh

[28] E. nüshasında beytin ilk mısraı ikinci mısradadır.
[29] ben: tā E.
[30] Başlık: Ḥażret-i Ḥaḳ -cell ü ‘alānıñ- ḥażret-i Mūsā -‘aleyhi’s-selāma- vaḥyi ki ol aġızla baña du‘ā eyle ki ol aġızla hīç günāh itmemiş olasın E.

Öyle ol ki ser-be-ser cümle dehān
Seniñ içün diyeler yā Rab emān

Ol dehen ki itmemiş ola günāh
Ol dehān ġayr olur o hem ‘öẕr-ḫˇāh

Baña kendi aġzıñı sen pāk ḳıl
Kendi rūḥuñ çāpük ü çālāk ḳıl

Ẕikr-i Ḥaḳ pākdir saña pāklik irer
Nā-sezālıḳ def‘ olup yola girer

190 Birbirinden żıdd olan dā’im ḳaçar
Gice def‘ olur ẓuhūr ider nehār

Çün dehāna gele o eẕkār-ı pāk
Ne aġız ḳalur ne murdārlıḳ ne bāk

Niyāzmendiñ Allāh dimesi
‘aynıyla Ḥaḳḳıñ lebbeyk dimesidir

Kim ki Allāh diye idi nīm-şeb
Ṭatlı olur ẕikr ü fikri ile leb

M 227b

Dir ki Şeyṭānı aña ṣuṣ ḳıl edeb
Var mı lebbeyk cānib-i Ḥaḳdan ‘aceb

Öñden arddan bir cevāb gelmez saña
Nice Allāh dirsin itmezsin ḥayā

İ 189a

195 Ol şikeste-dil olup olur ḥacil[31]
Gördi rü’yāda o Ḫıżr-ı ṣāf-dil

Didi ẕikri yā niçün itdiñ ferāġ
Çün peşīmānsın niye yaḳdıñ çerāġ

Didi lebbeyk ile hīç gelmez cevāb
Ḳorḳum odur ki benim maṭrūd-ı bāb

E 189a

Didi Allāh dime lebbeyk dimedir
Hep niyāz u derd ü sūzuñ kimedir

Didi aña ki Ḫudā emri baña
Git aña söyle di ki ey bī-nevā

[31] İ. nüshasında sayfa numarası verilirken 188’den 190’a geçilmiştir. Dolayısıyla numaralandırma yapılırken bu varaktan itibaren -varak üzerinde yazılandan- bir eksik numara verilmişir.

Ben seni işim içün ḫalḳ itmedim
Ben seniñ meşġūl-i ẕikriñ gitmedim

Ḥīleler hem çāre-cūluḳlar saña
Ceẕbimizdendir bizim hep bu edā[32]

Ḫavf-ı ‘aşḳıñ hep kemend-i luṭf olur
Yā Rabiñ taḫtında ṣad lebbeyk bulur

Cān-ı cāhil bu du‘ādan dūrdur
Çünki yā Rab dime bī-destūrdur

Aġzına ḳalbine urulmuş kilīd
Vaḳt-i ḥācet iñlemeye ol pelīd

Virdi Fir‘avna Ḫudā çoḳ mülk ü māl
Tā ki ḳıldı da‘vī-i ‘izz ü celāl

Görmedi ‘ömründe aṣlā derd-i ser
İñlemeye Ḥaḳḳ içün ol bed-güher

Virdi aña bu cihān mülkini hep
Virmedi aṣlā aña renc ü ta‘ab

Çünki renc ü derd ü endūh-ı cihān
Oldı ser-cümle naṣīb-i dōstān

Derd ü renc mülk-i cihāndan ‘ālīdir
Çünki ẕātı ẕikr-i Ḫaḳḳa tālīdir

Cümle bī-derdiñ du‘āsı ṣaçmadır
Derdi bil ki bāb-ı Ḫaḳḳı açmadır[33]

Zīr-i lebde çekdigi āvāzı hep
Yād ider bu mebde’ vü āġāzı hep

M 228a

Ol ki feryādı ola ṣāf u ḫazīn
Ey Ḫudā-yı Müsteġāṯ u ey Mu‘īn

Olmadı feryād-ı seg bī-ceẕbe o
Çünki her raġbetli olmaz herze-gū

Kelb-i Kehf-āsā ki oldı o ḫalāṣ
Pādişehler sofresinde oldı ḫāṣ

[32] edā: devā M.
[33] Derdi bil ki: Ehl-i derdiñ E.

Ḫaşre dek hem āb-ı raḥmet nūş ider
Ġār öñünde şevḳ ile rū-pūş ider

Nice kelb hey'etli var yoḳ nām u şān
Cām-ı 'aşḳsız yoḳ velīkin bir revān

Cān vir sen işbu cāma ey püser
Hīç cihād u ṣabrsız olmaz ẓafer

İ 189b

Böyle ṣabr itmek degil aṣlā ḥarac
Ṣabr ḳıl ki ṣabru miftāḥu'l-ferec

Kimse bī-ḥazm u ṣabır bulmaz felāḥ
Ṣabra pādır ḥazm ey ehl-i ṣalāḥ

Gel zehirli ot yimekden eyle ḥazm
Ḥazm nūr-ı enbiyādır eyle cezm

E 189b

Bir ṣamāndır ṣıçradır her rūzigār
Ṭaġa virür mi o ṣarṣar ıżṭırār

Da'vet ider her ṭarafda ġūl u ār
Yol budur ḳardaş dir o gūyā ki yār

Gösterem yol her deminde ben refīḳ
Ben ḳılavuzum budur rāh-ı daḳīḳ

Ne ḳılavuzdur ne de yol bilür o
Yūsufā sen gitme çoḳdur gürg-ḫū

Ḥazm oldur ki saña virmez firīb
Çerb ü nūş-ı dām ile olmaz ḳarīb

Çerb ü nūşında anıñ olmaz ṣafā
Siḥr oḳur ẓāhir olur gūşında hā

Dir saña mihmānım ol ey ḫoş-edeb
Ḫāne seniñ ben de seniñ bī-ta'ab

Ḥazm oldur ki diyesin ben ṭoḳum
Ḫasteyim ben vardır aġzımda ḳoḳum[34]

Yā ṣadā'ım var ki def' it derdimi
Yā ki ḫālim da'vet itdi kendimi

[34] – E.

Çünki nūş ile virür o nīşini
Nīşi açar sende nice rīşini

M 228b

Elli altmış zer virür ise eger
Māhī-āsā laḥmını aġa ḳoyar

Virse de virdigidir cümle ḥiyel
Hep çürük cevz ile güftār-ı deġal

Diş gıcırdatdıḳca ‘aḳl olur telef
Ṣad hezārān ‘aḳlı ṣaymaz bir ḥiref

Sen seversin ḫurcuñ ile kīseñi
Rāmīnisi iste ancaḳ Vīseni

Vīse vü ma‘şūḳ yine z̲ātıñ seniñ
Ṭaşralıḳlar cümle āfātıñ senīñ

Ḥazm oldur ki çü da‘vet ideler[35]
Sen dime ki baña ṭālib her nefer

Hep ṣafīr-i murġ olur da‘vetleri
Pusuda ṣayyād iderdi ol şeri

Bir ölü ḳuş ḳoyup öñüne hemān
Saḳlıġı kendi urur olur nihān

Murġ ẓann eyler ki cinsinden ṣadā
Cem‘ olınca cümlesin eyler hebā

Yā mekir ol ḳuş ki ide iḥtiyāṭ
Eylemez ol dāne eṭrāfın menāṭ

İ 190a

Kim ki bī-ḥazm ol peşīmān ‘āḳıbet
Diñle bu efsāneyi bul ‘afiyet

Çünki bī-ḥazma şaḳāvet ḫāṣıla
Derd-i serdir aña olan vāṣıla

Rūstāyīniñ şehrīyi cānib-i köye mübālaġa ve ilḫāḥ ile aldatması[36]

Ey birāder naḳl olındı māmeżā
Bir şehirli ile köyli āşinā

[35] oldur ki çü: oldur çünki E., M.
[36] ile: idüp E., M.

E 190a

Köyli çünki sūy-ı şehre gele ol
Yüküni şehrīye eylerdi nüzūl

İki üç ay olur idi mīhmān
Sofre vü dükkānıñ eylerdi mekān

Her ḥavāyic ki o demler bulına
Merd-i şehrī bezl iderdi yolına

Didi şehrīye teveccüh idüp ol
Köye gelmeklikden eylersin nükūl

Allāh Allāh gelsün evlād u ʻıyāl
Bu zamān-ı nev-bahār-ı bī-miṣāl

M 229a

Yā yazın gel mīve vaḳtidir o dem
Ḫıdmetine bağlarım bel ey dedem

Aḳrabā vü ḫīşini cümle getür
Bir ḳaç ay ol bizde gelince fütūr

Ki bahārda köyler olur pek güzel
Lāleler dil-keş ü ṣaḥrā bī-bedel

Vaʻd idüp ḳıldı çü şehrī defʻ-i ḥāl
Geçdi bu vaʻde ile hem heşt sāl[37]

Her yıl eylerdi tekāpū rūstā
Geldi yaz gitmez misin ey āşinā

O bahāne eyler idi ki amān
Bir ṭarafdan dōst geldi mīhmān

Sāl-i dīger ʻömr ü ḳudret olsa ger
ʻAzm idüp ol cānibe idem sefer

Didi ḥālā ki ʻayālim munṭaẓar
Ehl ü evlādıñ içün ey ehl-i ber

Her sene leklek gibi gelürdi o
Ḳubbe-i şehrī iderdi cāy bu

Ḫˇāce her yıl māl ü zer ḫurcın müdām
Eyleyüp ikrām iderdi biʼt-temām

[37] – İ.

Kerre-i āḫirde üç māh ol kerīm
Gice gündüz eyledi beẕl-i naʿīm

Utanup yine didi ol rūstā
Nice bir bu vaʿde incāz it şehā

Didi ḫˇāce cism ü cān vaṣlı diler
Līk her taḥvīle Ḥaḳdır ḥükm ider

Ādemī gūyā gemidir bād-bān
Ḳanda sevḳ iderse gider bī-emān

Yine and virdi didi ki ey kerīm
Cümle evlādıñla gel seyr it naʿīm

İ 190b

ʿAhd ile destini üç kez ṭutdı o
Allāh içün tīz gel ey ḫˇāce hū

Şoñra on yıl böyle her sāl ü zamān
Vaʿde-hāy-ı şekkerīn ḳıldı o cān

Ḫˇāceniñ evlādları dir ey peder
Māh u ebr u sāye ṭurmaz hep gider

E 190b

Eylediñ sen nice ḥaḳ ṣābit aña
Nice zaḥmetler çeküp bād-ı hevā

M 229b

O da ister ki edā-yı ḥaḳḳ ide
Mīhmān ol aña ol ḥālet gide

Ol vaṣiyyet eyledi bize nihān
Cānib-i köye gide lābe-künān

Didi ḥaḳdır bu velī ey sībeveyh
İtteḳī şerre men aḥsente ileyh[38]

Dōstluḳ āḫir demiñ toḫmı olur
Ḳorḳarım vaḫşet ile gelür fütūr

Bir nevʿ-i ṣoḫbet o şimşīr-i ḳuṭūʿ
Ḳış gibidir ḥāṣıl olmaz hīç zürūʿ

Bir nevʿ-i ṣoḫbet miṣāl-i nev-bahār
Ne ekerseñ ḥāṣıl olur bī-şumār

[38] Çelebioğlu: "Şehirli, 'Ey yavrucuğum gerçi bu doğrudur ama -iyilik ettiğin kimsenin şerrinden sakın- demişlerdir…" C. 3, b. 266.

İḥtiyāṭ oldur ki sū’-i ẓann ide
İḥtirāz idüp reh-i birre gide

Ḥazmı sū’-i ẓan buyurdı ol Resūl
Her adım bir dām-ı a‘ẓam ey foḍūl[39]

Ẓāhir ṣaḥrā olur düpdüz geniş
Her ṭaraf dāmdır ṣaḳın ḳılma revīş

Ṭaġ keçisi dām yoḳ diyü gezer
Koşa koşa dāma düşer bī-ḫaber

Aña diseñ var çuḳur eyle naẓar
Pusuyı görmez ṭolaşur ser-be-ser

Dām-ı ṣayyādsız pususuz ey ‘ayār
Dünbe bitirür mi aṣlā kişţzār

Bī-edeb her kim gelürse bu yire
Üstüḫ̆ān [u] kellesin gör nāşire

Çün mezāristāna varsañ ey fetā
Ol kemiklerden su‘āl it māmeżā

Göresin ẓāhir o mestān ḥālini
Nice buldılar ġurūr āmālini

Var ise çeşmiñ yürime kūr-veş
Yoġısa göz bir ‘aṣā ḳıl deste eş

Ḥazm u istidlāl ‘aṣāsı ey ‘alīl
Yoġısa itme gözüñ rāha delīl

Bulamazsañ ger ‘aṣā-yı ḥazmı sen
Ṭurma yolda bī-‘aṣā vü bī-resen

Öyle adım at ki a‘mālar gibi
Ola seng ü çāhdan pāyıñ berī

İ 191a, M 230a

Ḳorḳa ḳorḳa baṣ ayaġıñ yolda sen
Tā ki vāḳı‘ olmaya zaḫm-ı diken

[39] Hadîs-i Şerîf: “Tedbirli olmak, sû-i zannın eseridir.”

Ehl-i Sebānıñ ḳıṣṣası ve anlarıñ ṭāġī olmaları ve kendülere olan ne‘amıñ ferāḫı[40]

E 191a

Ey tütünden ṣıçrayup nāra düşen
Loḳma-cūyken loḳma-i māra düşen

Bilmediñ mi ḳıṣṣa-i ehl-i Sebā
Yā bilüp ṣandıñ mı bīhūde ṣadā

Āgeh olmaz bir ṣadādan hīç cebel
Būy-ı ma‘nā hūş-ı kūhe virmez el

Ses virür dā’im hemān bī-gūş u hūş
Sen ṣuṣarsın o daḫı olur ḫamūş

Virdi Ḥaḳḳ ehl-i Sebāya çoḳ ferāġ
Nice ḳaṣr u nice eyvān nice bāġ

İtmediler şükrini bir dem edā
Segde var anlarda yoḳ idi vefā[41]

Bir ḳapudan kelbe vāṣıl olsa nān
Bekler ol dergāhı rūzān u şebān

Bekçi vü ḥāfıẓ olur ol derde o
Cevr ü ḳahra ṣabr ider her derde o

Hem o ḳapuda ider dā’im ḳarār
Küfr bilür ġayrı itmez iḫtiyār

Bir ġarīb kelb gelse idi bir gice
Aña virürler edeb nice nice

Dirler evvel menziliñ ḳandaysa git
Ḥaḳḳ-ı ni‘met ne ise var öyle it

Bir żararsız var yıḳıl git dir aña
Ḥaḳḳ-ı ni‘met gözle nān-kūr olma hā

Bāb-ı dilden ehl-i dilden āb-ı ḥayy
Nice nūş itdiñ ü virdiñ ġayra pey

Sekr ü vecd ü bī-ḫodīden çoḳ ġıdā
Ehl-i dil bābından itdiñ ilticā

[40] Başlık: Ḳıṣṣa-i ehl-i Sebā vü anlarıñ ṭāġī olmaları vü kendülere olan ni‘metleriñ ferāḫı E.
[41] Segde: Kelbde E.

Ḥırṣdan içün eylediñ ol bābı terk
Sūḳ u dükānı ṭolan tā vaḳt-i merg

Yaġlı çölmekli tüvānger yanına
Bir tirīd içün ḳoşarsın şānına

Yaġlı oldur ki ola cāna ġıdā
Kār-ı nā-ümmīd ola anda revā

M 230b

Ehl-i āfetiñ her ṣabāḥ ‘Īsā -aleyhi’s-selāmıñ-ṣavma‘asına şifā içün gelmeleri

305 Ḫāne-i ‘Īsāyı sen ey ehl-i dil
Terk ḳılma saña nuṣḥ-ı müstaḳil

Her ṭarafdan cem‘ olurlar nice ḫalḳ
Kör ṭopal her bir çolaḳ hep ehl-i delḳ

Ṣavma‘a ḳapusına her bir ṣabāḥ
Tā demiyle bulalar cümle felāḥ

İ 191b

Çün ṣabāḥ evrādını ide tamām
Ḳuşlıġın çıḳardı ol bedr-i hümām

Fevc fevc hep mübtelā zār u nizār
Eyliyorlar ol ḳapuda intiẓār

E 191b

310 Pes du‘ā idüp dir idi ey Ḫudā
Cümleniñ ḥācātını sen ḳıl revā

Dirdi ey aṣḥāb-ı ḥācet mübtelā
Ḫācetiñiz Ḫaḳ revā ḳıldı revā[42]

Sūy-i Ḫaḳḳa her birin ol pādişā
Hep revān eylerdi bī-renc ü ‘anā

Cümlesiniñ ayaġı baġlı şütür
O açardı dizlerini bī-‘özür

Bī-tevaḳḳuf cümlesi olurdı şād
İder idi pāların cümle güşād

315 Tecrübe itmiş idiñ āfātını
Ḳurtaran şāhān idi hep ẕātını

[42] – E.

Bu ṭopallıḳ nice bir reh-vār ol
Olma cānı bī-ġam u āzār ol

Ġāfil olduñ ayaġıñda var bend
Benligiñden geç de ḳurtul ey levend

Oldı bu nisyān saña bu baldan
Ki ḫatā neydir biter ebvālden

Lā-cerem ol rāh-ı mesdūddur saña
Ehl-i dil göñline virdiñ sen ez̲ā

Al ele tīzcek de istiġfār ḳıl
Aġla ebr-āsā müdāmā zār ḳıl

Açıla gülzārları senden yaña
Mīve-i a‘lālar olsun rū-nümā

Bī-vefā vü ḫā’in ü bed olma sen
Ol seg-i Aṣḥāb-ı Kehf-āsā ḥasen

M 231a

Çünki segler seglere virmekde pend
Eyle evvel ḫāneye sen ḳalbi bend

İbtidā key yirde yidiñ üstüḫ̆ān
Pekçe ṭut terk itme ḥaḳḳı sen hemān

Işırır anı ki te’dīb-i ṣalāḥ
Cāy-ı evvelde bula ‘ayn-ı felāḥ

Işırır anı ki ṭāġī kelbdir o
Ki veliyy-i ni‘metiñ terk itdi bu

Ḳapuya sen ḫalḳa-vārī beste ol
Pāsbān u çāpük ü vāreste ol

‘Ahdimiz ṣūretine naḳż itme gel
Bī-vefālıḳ semtini itme emel[43]

Kelblere çünki vefā oldı şi‘ār
İtme isnād anlara bed nām u ‘ār

Bī-vefālıḳ kelblere çün oldı ‘ār
Nice lāyıḳdır saña bu bed şi‘ār

[43] Bu beyitten sonra İ. ve M. nüshasında 2 varak atlama olmuştur. Ancak M. nüshasında bu eksiklik kenara yazılarak telafi edilmiştir.

Ḥaḳ Te‘ālā faḫr ider ehl-i vefā
Didi *men evfī bi‘ahdin ġayrenā*[44]

Bī-vefālıḳdır vefā merdūda āh
Bī-ḥuḳūḳ-ı Ḥaḳ bulınmaz feyże rāh

Nūr ile nūr ol hemān sen nāra nār
Gil ile gil hem daḫı ḫār ile ḫār

E 192a

Ḥaḳḳ-ı māder ḥaḳḳ-ı Ḥaḳdan dūrdur
Ki cenīn iden seni o nūrdur

Cism-i māderde saña ṣūret viren
Vaḳt-i ḥamliñde viren ṣabr u esen

Kendiniñ cüz’i bilürdi ol seni
İttiṣāle ayrı tedbīr-i Ġanī

Eyledi Ḥaḳ nice ṣan‘at ile fen
Mādere virdi muḥabbet mü’temen

Ḥaḳḳ-ı Ḥaḳ māderden olur sābıḳa
Bilmeyen ḥaḳ ḫar dinilse lāyıḳa

Ḥaḳ yaratdı māderi hem ḍar‘ u ṣīr
Hem ḳarīn-i vālid itdi ol Ḫabīr

Ey Ḫudāvendā ḳamu iḥsān seniñ
Bildigim bilmedigim her ān seniñ

Sen buyurduñ eyleyiñ siz ẕikr-i Ḥaḳ
Çünki ḥaḳḳım eskimez budur sebaḳ

Yād idiñ ol vaḳti ki vaḳt-i ṣabūḥ
Sizi ḥıfẓ itdim sebeb keştī-i Nūḥ

Aṣl u ecdādıñızı hep ol zamān
Mevc-i ṭūfāndan emān virdim emān

Vecd-i arżī ḳaplamışdı cümle āb
Mevci ṭaġlar gibi eylerdi şitāb

Ḥıfẓ idüp redd itmedim ben anları
Cedd-i cedd-i cedlerinde cānları

[44] *Kur’ân-ı Kerîm*, Tevbe, 9/111: “Sözünde Allah’tan daha vefalı kimdir?”

Püşt-i pāyıña nice ḍarb eylerim
Żāyi‘ idüp ṣun‘ımı ben n’eylerim

Çünki ġaddārāna sen olduñ fedā
Sū’-i ẓanla eylediñ terk-i vefā

Ḥaḳ ḫaṭā vü bī-vefālıḳdan berī
Sen Ḥaḳa isnād idersin her şeri

Sū’-i ẓannı eyle gel ol cāya sen
Sen gibi ikilige atmış resen [45]

Sen ḳonuşduñ gümrahān ile müdām
Saña ṣorsam dirsin anlar gitdi tām

Yār-i nikū dār-ı na‘māya gider
Yār-i fāsıḳ arż-ı süflāya gider

Sen ḳalursın ara yirde bī-meded
Kārvāndan āteş-āsā bī-mesed

Öyle bir dāmāna eyle ilticā
Anda olmaz zīr ü bālā hem de cā

Hem degil ‘Īsā gibi gerdūn-maḳām
Olmadı Ḳārūn gibi zīr-i hevām

Ol mekān u lā-mekānda sen ile
Māmelekden ḳaldıġında ten ile

O virür her bir küdūretde ṣafā
Her cefāya eyler o elbet vefā

E 192b

Sen cefā itseñ virür ol gūşmāl
Tā ki noḳṣānıñ gidüp gelür kemāl

Ger sülūküñden iderseñ virdi terk
Rencden ḫāṣıl olur bir ḳabż-ı berḳ

Eski ‘ahdiñden dönüp ḳılma rücū‘
Diyü te’dīb itmedir itme hücū‘

Ya‘ni her ḳabżıñ saña zincīr olur
Oldıġıñ dil-gīr hep pā-gīr olur

[45] atmış: itmiş E.

Renc-i ma‘ḳūlüñ olur maḥsūs hep
Lāşe ṣanma her işārāt-ı ‘aceb

Her feyiż ‘işyāndan dil-gīr olur
Mevtden ṣoñra ḳabż zincīr olur

ذکـر مـا نـاکـرده را از مـا جـزا
عیش ناشـــایســـته و قلب عما[46]

Māl-ı ḫalḳı aḫz ider sāriḳ velī
Ṭırmalar ḳalbini feyż-i müncelī

O hemān dir ki ne bu ḳabż-ı şedīd
Şerriñ aġlatdıġı maẓlūm ey pelīd

İltifāt itmezse ger bu ḳabża o
Bād-ı ışrār āteşin üfler ḳamu

Ḳabż-ı dil ḳabż-ı ‘avāndır ey püser
Oldı maḥsūs ol ma‘ānī ser-be-ser

Çün fenā kökdür anı tīzcek çıḳar
Bitmeye tā bāġıñ içre zişt-i ḫār

Ḳabżı gördüñ çāresin bul ey fetā
Çünki şāḫlar kökden olur rū-nümā

Oldı zindān çārmīḫī ġuṣṣeler
Ġuṣṣa bīḫdir şāḫlar andan biter

Gāhi pinhāndır o kök gāh āşikār
Ḳabż u basṭı bīḫ ‘add it zūr u zār

Basṭı gördüñ basṭı her demde ṣula
Mīvesin aḥbāba vir ṣaġ u ṣola

Ḥikāyet-i ehl-i Sebāya rücū‘ ve itmām-ı ḳıṣṣa

Çün Sebā ehl-i ṣabā idi vü ḫām
İşleri küfrān-ı ni‘met idi tām

Oldı ol küfrān-ı ni‘met fi’l-meṣel
Muḥsin ile eylemeklikdir cedel

[46] *Kur’ân-ı Kerîm*, Tâ-hâ, 20/124: “Her kim benim zikrimden kaçınırsa artık şüphe yok ki onun için pek dar maişet vardır.”

375 Bana hīç lāzım degil ikrāmıñız
Beni rencīde ider in‘āmıñız

Luṭf idüp bu iyligi itme bana
İstemem ‘uẓv isterim renc ü ‘anā

Pes Sebālı didi bā‘id beynenā
شـــرّ مـا نیکو تر از خیز شـــمـا[47]

Bizde yoḳdur ṭālib-i eyvān u bāġ
Yoḳdur ister zen ile emn ü ferāġ

E 193a

Şehrler birbirine ġāyet ḳarīb
O beyābānda segirtmekdir ġarīb

380

مردمـان خواهنـد ری را وقـت صـــیف
چون شـــتا آمد بکویند جمله حیف[48]

او نمی بـاشـــــد بحـالی رآضـــیـه
نـه بعســـر و نبیســـر قـآضـــیـه[49]

کشـــتـه شـــد انســـان زکفران نعم
چشـــم بـنـد از هـدی و از کـرم[50]

Böyledir çün nefs olur böyle ḳatīl
Uḳtülū enfüseküm dir ol Celīl[51]

Üç ṭaraf ḫārdır ne ḳābil i‘timād
Ṭırmalar hem zaḫm açar ey nā-murād

385 Ḫāra ursañ āteş-i terk-i hevā
Yāriñe desti urup eyle du‘ā

Çünki ḥadden aşdı aṣḥāb-ı Sebā
Ki ṣabādan bize a‘lādır vebā

İtdiler ḥayli naṣīḥat nāṣıḥān
Oldılar fısḳ u günehden māni‘ān

[47] Çelebioğlu: Sebalıların da isteği bunun gibidir. “Çirkinliğimiz ortaya çıkıp, güzelliğimiz yok olsun.” C. 3, b. 371.
[48] Çelebioğlu: İnsan, yaz olunca kışı ister, kış gelince de önceki istediğini inkâr eder. C. 3, b. 374.
[49] Çelebioğlu: Bir hâle asla râzı olmaz. Ne darlığa, ne bolluğa. C. 3, b. 375.
[50] *Kur’ân-ı Kerîm*, Abese, 80/17: “Kahrolası o insan! Ne kadar da inkârcı!”
Çelebioğlu: Hasret, insanı küfre götürür. Hidâyete nail olunca da inkâra sapar. C. 3, b. 375.
[51] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/54: “Mûsâ kavmine demişti ki: ‘Ey kavmim! Şüphesiz siz buzağıyı (tanrı) edinmekle kendinize zulmettiniz. Onun için yaratanınıza tövbe edin de nefislerinizi öldürün. Öyle yapmanız yaratıcınızın katında sizin için daha iyidir; böylece Allah tövbenizi kabul etmiş olur. Çünkü acıyıp tövbeleri kabul eden ancak O’dur’.”

Nāṣıḥānı ḳatle itdiler hücūm
Toḫm-ı fısḳı ekdiler ol ḳavm-i şūm

Çün ḳażā geldikde ‘ālem ṭar olur[52]
Sükkerī ḥelvā dehāna bār olur

390

دیدی چون آمد قضـــا تنک شـــد فضـــا
کور شـــد ابصـــار در وقـت قضـــا[53]

Göremez göz ḥāṣılı vaḳt-i ḳażā
Kendi küḥlini görür mi dīde yā

Mekr-i fāris çünki ref‘ ide ġubār
O ġubārdır istiġāṣından firār

Toza varma var o fārisden yaña
Yoḫsa mekr-i fāris eyler sende cā[54]

Didi Ḥaḳ şol kimse ki ḳurda ġıdā
Ḳurt tozın gördükde itmedi nidā[55]

İ 192a

395 Bildi çünki ḳurt ġubārın o cehūl
Bu ‘aḳılla nice otlar o foḍūl

Kūsfendān būy-ı gürgden bā-ḫaber
Her biri bir cānibe eyler güẕer

Būy-ı şīrden cümle ḥayvānlar ḫabīr
Otlaġı terk idüp olurlar baṣīr

Būy-ı ḫışm-ı şīr gördükde hemān
İḫtirāzen hep du‘ā eyler o ān

Ol gürūh-ı gürgüñ tozından ḳaçmadı
Toz verāsı gürg-i miḥnetdir redī[56]

400 Yırtar ol ḥayvānları ḫışm ile hep
‘Aḳlı çūbānından aġmāżdır sebeb

Gelmeyin diyü çūbān eyler nidā
Anlar eyler çeşm-i çūbānı ‘amā

[52] ṭar: tar M.
[53] Çelebioğlu: Kaza gelince feza daralır. Çünkü o, gözlere perde olur. C. 3, b. 384.
[54] – E.
[55] – E.
[56] miḥnetdir redī: miḥnet ‘askeri E.

E 193b

Git işiñe biz çūbānız pek güzel
Serveriz biz tābi‘ olmayız ezel

Ta‘me-i gürgüz ki vaḳt-i yār degil
Heyzüm-i nārız ki vaḳt-i ‘ār degil

Ġayret-i cehl eylemiş muḫtel dimā‘
Hep dem-i şūr urmada anlara zāġ[57]

Hem ḳazarlar dā’imā maẕlūma çāh
Kendüler vāḳı‘ olup eylerler āh[58]

M 231b

Pārelerler pōstīn-i Yūsufī
Ne iderlerse bulurlar ey ṣafī

Kim ki Yūsuf dil-i Ḥaḳ-cūdur saña
Baġladıñ köyde esīriñ gūyiyā

Cebreīli eylediñ bend-i ‘amūd
Perr ü bālin bulduñ ey z̲āt-ı ‘anūd

Öñüne ḳoyduñ ḳuzı biryānı sen
Ḳaṣd-ı cān idi murād ikrāmdan

Yi bunı budur hele a‘lā ṭa‘ām
Ḳūtı ma‘-hāz̲ā liḳāu’llāh tām

Bu ez̲iyyet bu belādan nāşi o
İştikā eyler Ḫudāya mū-be-mū

Ey Ḫudā bu eski ḳurtlardan fiġān
Dir Ḫudā ṣabr eyle vaḳti var ‘ayān

Bī-ḫaberden dād senden isterem
Ġayr-ı Ḥaḳ kim idebilür dād hem

Didi ṣabrım yandı oldı hep fenā
İftirāḳ-ı vechden yā Rabbenā

Aḫmedim ki ḳalmışım dest-i Yehūd
Ṣāliḥim ki düşmüşüm ḥabs-i S̲emūd

Enbiyāya ey sa‘ādet baḫş iden
Ḳatl ḳıl yā da‘vet it yā gel di sen

[57] şūr: şūm E.
[58] olup eylerler āh: olurlar eyler āh İ.

Kāfirān ṭāḳat getürmez firḳate
Nic'olur firḳat bu ehl-i ülfete

İ 192b

Kāfirān feryād ider vaḳt-i 'aẕāb
Her biri *yā leytenī küntü türāb*[59]

Sūy-i āḫirde olanlar böyledir
Yā nic'olur ẕāt-ı pākiñe muḳirr

Ḥaḳ Te'ālā virür ol demde cevāb
Diñleseñ ṣabr ile ṣabr oldı ṣavāb

Hem ṣabāḥ oldı yaḳīn ṣus itme ses[60]
Çıḳacaḳ vaḳt oldı çalındı ceres

Anlara irdi belā itme ḫurūş
Sa'yim ancaḳ sañadır sen eyle hūş

Çoḳ da sa'y itseñ benim sa'yim ḥasen
Dārū-yı telḫım da ḥelvāñdan esen

Sen taḥammül eyle de ḫāmūş ol
Mużṭarib olma zebān u gūş ol

E 194a, M 232a

Ḥadden aşdı dön girü ey merd-i rāh
Rūstāyī ḳıṣṣasın eyle nigāh

Cānib-i köye rūstāyīniñ ḫˇāceyi da'veti ḳıṣṣasınıñ baḳıyyesi

Ḳo Sebā ḳıṣṣasını bir cānibe
Söyle ḫˇāce n'işledi o kāẕibe

Rūstāyī şīveler ḳıldı belīġ
Ḫˇāceyi meyl itdirüp atlatdı tīġ

Ṭatlı ṭatlı sözleriyle şaşdı o
Ki zülāl-i ḥazmı tīre ḳıldı bu

Hem de evlādı sevindi 'azmine
Nerta'u nel'ab ṣafāsı bezmine

Yūsuf-āsā ḳıldı taḳdīr-i 'aceb
Nerta'u nel'ab diyü yüz biñ ṭarab

[59] *Kur'ân-ı Kerîm*, Nebe, 78/40: "Biz insanın önceden yapıp ettiklerine bakacağı, inkârcının da, 'Keşke toprak olsaydım!' diyerek dövüneceği gün gerçekleşecek olan yakın bir azaba karşı sizi uyardık."
[60] Hem: her İ.

Olmadı bāzī velī cānbāzī bu
Ḥīle vü mekr ü deġā enbāzı bu

Her ne yārinden cüdā ref‘ it anı
Belki işitme ziyāndır her yanı

Varsa da çoḳ fā’ide ṭurma ṣaḳın
Mālı at gencūre ol her dem yaḳīn

Bunı diñle nice zecr itdi Ḫudā
Didi aṣḥāb-ı nehāya bī-merā

435 Sāl-i tengde işidüp bāng-ı dühül
Cum‘a ibṭāl oldı ṭurdılar sübül

Olmaya ki ġayrılar ala ucuz
Anlar ide fā’ide bī-tāb u sūz

Yalıñuz ḳaldı namāzda Muṣṭafā
Bir iki dervīş ile ol pür-ṣafā

Didi ṭabl u lehv ü bāzirgānlıḳ
Nice ḳaṭ‘ eyler ki bu Rabbānlıḳ[61]

جملـه رفتیـد ســوی کنـدم هـائمـا
تـرک کـردیـد آن نـبـی رافـائـمـا[62]

İ 193a

440 Gendüm içün toḫm-ı bāṭıl ekdiler
Ol Resūl-i Ḥaḳḳı terk andan eṣer

Ṣoḥbeti ḫayr oldı lehv ü mālden
Gör kimi terk eylediñ eyvāh sen

Ḥırṣıñızdan gelmedi size yaḳīn
Ki benim Rezzāḳ u ḫayrü’l-Rāziḳīn

M 232b

Ol ki buġdayı saña ḳısmet vire
Żāyi‘ itmez ḥabbesini yeksere[63]

Buġday içün eylediñ anı fedā
Āsumāndan yollar iken ol ġıdā

445 Ḳazdan ednā mısın ol ḫayvān ṣuda
Dāīye virür cevābı puṣuda

[61] *Kur’ân-ı Kerîm*, Cum‘a, 62/11: “Bir ticaret veya bir eğlence gördükleri zaman onun etrafına yönelip seni ayakta bırakmış oldular.”
[62] Çelebioğlu: Siz, buğday kaygısıyla şaşırıp dağıldınız. Peygamber yalnızca ayakta kaldı. C. 3, b. 429.
[63] ḫabbesini: pür tevekkül E.

Bāzıñ baṭları ṣaḥrāya da‘veti

E 194b

Baṭlara ḳalḳıñ ṣudan dir çünki bāz
Seyr idiñ ṣaḥrā vü deşti bī-niyāz

Baṭṭ-ı ‘āḳil dir aña ey bāz uzaḳ
Ṣu bize me’men olur ṣaḥrā yesāk

Bāz-veş dīv daḫı dir ki ey baṭān
Ḥışn-ı ābdan çıḳmayıñ ḥāldir yaman

Bāza diyiñ dön girü işiñe git
Bizden el çek ġayr-ı mihmān da‘vet it

Biz berīyüz da‘vetiñden itme āl
Hem o kanı içmeyiz ey bü’l-ḥışāl

Ḥışnımız ḳanddir bize ḳandlik seniñ
İstemem iḥsān o pāyendlik seniñ

Çünki cān var aña lāzımdır ġıdā
‘Askeriñ var ise lābüddür livā

Ḫˇāce-i ḥāzım nice ‘öẕr itdi çoḳ
Çoḳ bahāne ḳıldı ammā çāre yoḳ

Didi şimdi işlerim vardır mühim
Ben gidersem olamaz o muntaẓım

Şeh baña bir nāzik iş ışmarladı
İntiẓārım ile ḫˇābı ṭarladı

Ḳudretim yoḳ şāhıñ emrin terk idem
Şeh yanına rūy-ı zerd ile gidem

Her ṣabāḥ u şām bir serheng gelür
Ol işiñ taḥṣīline sür‘at ḳılur

Köye gitmegi görür misin revā
Şeh gözünden düşmek olur bī-merā

Ṣoñra ḫışmına nic’olur ṭāḳatim
Ḥayy iken defn-i ḳubūrdur āfetim[64]

[64] ḳubūrdur: ḳubūrum E.

M 233a

460 Yüz bahāne didi bir vechesini
Ḥīle bozmadı Ḥaḳıñ taḳdīrini

Olsa hep ẕerrāt-ı ‘ālem ḥīle-senc
Def‘-i taḳdīr idemezler çekme renc

İ 193b

Nice eyler āsumāndan ber-firār
Gizlenemez dā’im olur āşikār

Āsumāndan her ne gelseydi zemīn
Ne ḳaçar ne ṣaḳlanur ne var kemīn

Şemsden āteş yaġar dā’im aña
Āteşe ṭutmuş yüzin ol mübtelā

465 Ba‘żı dem ṭūfān ider bārān ile
Köyleri vīrān ider bārān ile

O ise Eyyüb-veş teslīmde
Ben esirim diyü pek ta‘ẕīmde

Sen daḫı cüz’-i zemīnsin çekme baş
Ḥükm-i Yezdānı görüp itme telāş

Çün *ḫalaḳnākum* didi Ḥaḳ *min türāb*[65]
Ḫāk ol benlikden eyle ictināb

E 195a

Gör ki ḫāke toḫm ekdim bī-telāş
Ḫākiñ eṭrāfında benlik oldı fāş

470 Sen yine ḫākīlik eyle pīşe ḳıl
Seni mīrān üzre mīr eyler Celīl

Āb bālādan ider arża nüzūl
Yine pestden eyler a‘lāya duḫūl

Gendüm a‘lā iken olur zīr-i ḫāk
Ṣoñra o ḫūşe olur çālāk ü pāk

Dāne-i her mīve olsa zīr-i ḫāk
Ṣoñra serler ẓāhir olur pīr ü pāk

Aṣl-ı ni‘metler felekden tā serā
Nāzil olmazsa olur mı ol ġıdā

[65] *Kur’ân-ı Kerîm*, Tâ hâ, 20/55: “Sizi ondan yarattık, yine ona döndüreceğiz ve sonra oradan bir defa daha çıkaracağız.”

Çün tevāżū‘ eyleyüp indi yire
Oldı cüz’-i ādemī birdenbire

Hem ṣıfāt-ı ādemī oldı cemād
Ẕirve-i ‘arş üzere memnūn u şād

‘Ālem-i ḥaydan çü geldik bu deme
Yine bālā gidelim o ‘āleme

Cümle eczā muẓṭarib gāhī sükūn
Didiler *innā ileyhi rāci‘ūn*[66]

Cüzlerin eẕkār u tesbīḥātı hep
Ġulġule virdi semāya hem ṭarab

M 233b

Çün ḳażā geldi şürū‘-ı ṭılsımāt[67]
Rūstāyī şehrīyi eyledi māt

Nice biñ ḥazm ile oldı ḫˇāce māt
Mu‘riż-i āfātda oldı bā-ṣebāt

İ‘timād itmişdi kendi ṭavrına
Ṭaġa nīm-seyl kāfī olur cevrine

Çün ḳażā ser-bāz ola gerdūndan
Kūr u kerdir ‘āḳılān ‘urcūndan

Māhīler düşer baḥirden ḫārice
Ḳuşlar olur dām içinde mārice

İ 194a

Dīv ü perri şīşede maḥpūs olur
Belki Hārūt Bābile me’nūs olur[68]

Līk şol kimse ḳażāya ḳaçdı o
Dökemez hīç kimse ḳanın sū-be-sū

Hem daḫı andan ḳażāya ilticā
Hīç bir ḫīle aña bulamaz rehā

Ḳıṣṣa-yı ehl-i Ḍarvān ve anlarıñ ḥīleleri tā fuḳarāya zaḥmetsiz bāġları devşireler

Oḳuduñsa ḳıṣṣa-i Ḍarvānı sen
Ḥīle-cūlükde niçün çekdiñ miḥen

[66] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/156: “Onlar, başlarına bir musibet geldiğinde, ‘Doğrusu biz Allah’a aidiz ve kuşkusuz O’na döneceğiz’ derler.”
[67] ḳıldı: geldi İ.
[68] Hārūt: Hābil E.

Nice kejdüm-nīşli aṣḥāb-ı ḥiyel
Māl-ı nāsı almaġa bir itdi el

490 Mekr-i ḫalḳ içün giceler ṣubḥa dek
Yüz yüze dā'im düşünürlerdi dek

E 195b

Ol edebsizler dir idi gizlice
Ṭuymasun sırrımız Allāh bu gice

İşleri çamur iderlerdi çamur
El ele söylerdiler pinhān çamur

آنکه دوســـت داری نـداند خـالقت
راســت یا زور اســت در ســر مالقت[69]

چون شـــود غفلـت بـا ثرا کـه نمود
محمـل لیلی کجـا بـاشـــد غنود[70]

495

تـا کـجـا بـالا شـــود یـا زیـر او
دوست دارست شمار و عد بر و[71]

Diñle ey ḫ̆āce ḥadīṯ-i sābıḳı
Nice gitdi köye n'oldı lāyıḳı

Gūşıñı ġafletden agāh eyle sen
Ol faḳīriñ ḥāline āh eyle sen

M 234a

Tā neler gördi belālar hem 'atā
Köy yolında oldı şehrinden cüdā

Diñlemek ġamgīn ḥikāyātın belī
Ol zekāt-ı gūş olur ey mübtelī

500 Diñleseñ rencūr-ı diller ġamların
Āb u gilden cān faḳīri hemlerin

Ḫānesi dūd ile ṭolmış muẓṭarib
Revzen-i ışġāyı aç def'-i küreb

Ḳulaġıñ olur aña rāh-ı nefes
Dūdı iḫrāc eyler evden pīş ü pes

[69] Çelebioğlu: Cenâb-ı Hak, "Hiç seni yaratan senin sırrının doğrusunu, eğrisini bilmez mi?" buyurdu. C. 3, b. 482.
[70] Çelebioğlu: Yarın menzilinin nerede olacağını bilirken yolcu O'ndan gizli kalabilir mi? C. 3, b. 483.
[71] İneceği, çıkacağı yer ve sayısı hep O'na zâhir ve ma'lûmdur. C. 3, b. 484.

Ġam-güsārlıḳ ḳıl bize ey rāh-rev
Rabbi a‘lā cānibin cān eyle sev

Bu tereddüd ḥabs olur zindān olur
Ṣalıvirmezseñ o cān bī-cān olur

Bu bu cāya ol o cāya çekmede
Müdde‘īler toḫm-ı rüşdi ekmede

İ 194b

Bu tereddüd māni‘-i rāh-ı Ḫudā
Pāy-ı muṭlaḳ eylemez aṣlā ḫaṭā

Bī-tereddüd gider ol ṭoġrı yola
Bilmeyen yol baḳınur ṣaġa ṣola[72]

Peyrev ol āhūya ṭut rāh-ı mu‘āf
Tā izinde bulasın bī-şübhe nāf

Bu reviş tā evc-i nūra müntehī
Gerçi āẕer diyü olmuşduñ rehī

Ne deñizden ḳorḳ ne mevcinden ne kef
Ger işitdiñse ḫiṭāb-ı *lā-teḫaf*[73]

Lā-teḫaf bil saña ḫavf virdiyse Ḥaḳ
Yollar ekmek yolladı ise ṭabaḳ

Ḫavf andadır ki anda ḫavf yoḳ
Ol kese acı ki anda ṭavf yoḳ

Ḫˇāceniñ sūy-ı dihe revān olması

E 196a

Ḫˇāce ḥāżırlandı dihkāndan yaña
Murġ-ı ‘azmi ḳıldı ol semte rehā

Ehl ü evlādı seferber oldılar
Gāv-ı ‘azme raḫt-ı himmet urdılar

Gülerek oynayaraḳ ol ḫānumān
Kuzı yirüz köyde diyü şādümān

M 234b

Maḳṣad üzre her ṭaraf çayır çimen
Dōstımız anda kerīm ü mü’temen

[72] ṣaġa ṣola: ṣaġ u ṣola E.
[73] *Kur’ân-ı Kerîm*, Tâ-hâ, 20/21: “Allah, ‘Tut onu ve korkma, biz onu hemen eski haline döndüreceğiz’ buyurdu.

Da‘vet itdi bizi biñ nāliş ile
Ġars-ı kerem itdi bize ḫˇāhiş ile

Ḳış içün virür zaḫāyir ol kerīm
Şehre alur gelürüz ḥayli na‘īm

Belki bāġı bize īṣār ide o
Cān içinde bizi imrār ide o

دوســـتان تعجیل کنید تا شـــاد شـــوید[74]
Gizli lā-tefraḥ diyor ‘aḳl-ı ferīd[75]

از عـنـایـات خـدا رابـح شـــویـد
حق ندارد دوســـت شـــادی شـــوید[76]

هر چه آید شـــاد شـــو از خوف و غم
چون هر آینـده کنـد مشـــغول هم[77]

Şād olursañ Ḥaḳḳ içün ol ġayrı ḳo
O bahārdır ġayrısı ḳışdır ḳamu

Her ne ki ġayr-ı Ḥaḳ istidrācdır
Gerçi ẓāhir taḥt u mülk ü tācdır

Ġam ile mesrūr ol ki ġam-liḳā
İşbu yolda cānib-i pest irtiḳā

Ġam ḫazīne renc saña gūyā ki kān
Līk vāṣıl olmaz aña kūdegān

Kūdegān çün nām-ı lu‘bı gūş ider
Kūr ḫar ile yarışup cūş ider

İ 195a

Var ḫarān-ı kūre bu cānibde dām
Pusuda ṣayyād-ı ḫūn-ḫˇār be-nām

Tīrler perrān olur līkin kemān
Merdümānıñ gözlerinden der-nihān

[74] Dōstān tīz-rev şevīd: Dōstān ta‘cīl künīd E.
[75] Çelebioğlu: “Bütün bunlardan faydalanmak için acele etmek lazım” diyorlar idiyse de akıl, “Pek sevinmeyin” diye nasihat ediyordu. C. 3, b. 507.
[76] *Kur’ân-ı Kerîm*, Kasas, 28/76: “Kārûn Mûsâ’nın kavmindendi. O, gücüne dayanarak onlara haksızlık etmekteydi. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki sadece anahtarlarını güçlü kuvvetli bir ekip bile zor taşırdı. Halkı ona şöyle demişti: ‘Sakın şımarma! Bil ki Allah şımarıkları sevmez...”
Çelebioğlu: Fayda, ancak Hakk’tan olur. Gerisi gam, kederdir. Çok sevinenler, Hak indinde makbul değildir. C. 3, b. 508.
[77] Çelebioğlu: Hakk’ın ihsan ettiklerine sevin. Yoksa başka şeyler seni boşuna meşgul eder. C. 3, b. 509.

Tīrler perrān kemān pinhān vü ġayb[78]
İrişür gençliklere biñ tīr-i şeyb

Ḳalb ṣaḥrāsına ḳo dā'im ayaḳ
Çünki ṣaḥrā-yı gil açılmaḳ yesaḳ

Eymen ābāddır göñül ey dōstān
Ḥışn-ı aḳvā māye-i emn ü emān

Dōsta lāyıḳ gülşen-i ḥürremdir o
Çeşmeler var gülsitān var cū-be-cū

میـل کـن یـا قلـب و رفـت ای رآهـرو
بـیـن درخـتـان زیـر او انـهـار نـو[79]

M 235a

Gitme köye ādemi aḥmaḳ ider
'Aḳlı da bī-nūr u bī-revnaḳ ider

E 196b

Diñle Peyġamber kelāmın ey ṣafī
Köylünüñ 'aḳlı olur kūr ü denī[80]

Kim ki köyde eglene her ṣubḥ u şām
'Aḳlı olmaz bi'ṭ-ṭabi' anıñ temām

Māhdan māhīye dek aḥmaḳdır o
Köy otun itmekde dā'im cüst u cū

Ol ki bir ay rūstāyī itse cā
Çoḳ zamān olur o cehle mübtelā

Vāṣıl olmadan o şeyḫ-i rūstā
Oldı o taḳlīdine ḥüccet-fezā

'Aḳl küllī şehri 'indinde ḥavās
Gözi baġlu ḫarr-ı dōlābī mesās

Bunı terk it ṣūret-i efsāne ṭut
Lü'lü'i ḳo şimdi gendüm dāne ṭut

İncüye yol yoġısa var gendüm al
O yol olmazsa bu yola bul viṣāl

Ẓāhiri ṭut gerçi ẓāhir geç olur
Līk ẓāhir bāṭını elbet bulur

[78] Tīrler perrān: Tīrler pinhān İ., M.
[79] Çelebioğlu: Kalbe meylet. Gönül yurdunda gez. Ağaçlar, akarsular ondadır. C. 3, b. 519.
[80] Hadîs-i Şerîf: "Yâ Sevbân! Köylerde oturma. Zîrâ köylerde oturan, aynen kabristanda oturanlara benzer."

Evveli her ādemīniñdir ṣuver
Ṣoñra cān olur cemāl-i pür-hüner

Evvelen her mīve ṣūretdir hemān
Ṣoñra lezzet ma‘nīsidir bil ‘ayāñ

Evvelā Türkmān ḳurarlar ḫargehi
Ṣoñra Türkī da‘vete olur rehī

Ṣūret-i ḫargāh bil ma‘nāyı Türk
Ma‘nīdir mellāḥ u ṣūret ‘ayn-ı fülk

Bir nefes Allāh içün terk-i heves
Tācir-i ḫˇāce ḳımıldada ceres

ḪˇĀce ve ḳavmi köy cānibine rāhī olduḳları[81]

İ 195b

Ḫˇāce vü evlādları iṣḳālini
Yükledüp köy didiler baḳ ḥalini

Ṭutdılar ṣaḥrā yolunı şādümān
Sāfirū key taġnemū diyü ‘ayān[82]

Gezmek ile māh-ı keyḫusrev olur
Gezmeseydi nice o ḫusrev olur[83]

M 235b

Ki seferden buldı Yūsuf çoḳ murād
Ki seferle beydaḳ olur ferz-i rād

Āfitabdan gündüz alur tāb u tef
Gösterür yol gice necm-i pür-şeref

Ḫūb oldı ‘īndlerinde rāh-ı zişt
Köy sevinciyle yol oldı çün behişt

Acılar şīrīn lebāndan ḫoş olur[84]
Gülsitānda ḫār daḫı dil-keş olur

Ḥanẓal olsa yārdan ḫurmā olur
Ḫāne-ṣāḥib ḫāneden ṣaḥrā olur

E 197a

Çoḳ olur ki nāzenīnler ḫār-keş
Ki düşer sevdāsına bir māh-veş

[81] Başlık: Ḫˇāce vü ḳavminiñ köy cānibine rāhī olmaları E.
[82] Çelebioğlu: “Neşeyle ovaları geçiyor, ‘sefer edin de ganimet bulun’ diyorlardı.” C. 3, b. 536.
[83] nice o: o nice E.
[84] Acılar: acı söz E.

Nice ḥammālıñ olur ṣırtı yaġır
Dilber-i meh-rū içün ḥamli aġır

Vechini āhenger eyler çün siyāh
Tā ki būs ide gice bir rūy-ı māh

Ḫˇācegī dükkānda mīḫlanmış ṭurur
Tā ki bir servi vire göñline nūr

Ḳarada deryāda tācir seyr ider
Ḫānesinde bir mehi ṣarmaḳ diler

Her kimiñ ki mürdeye sevdāsı ola
Ki ümīd-i zinde sīmāsı ola

Dülgeriñ ḳaṣdı hemān çūb ü sütūn
Kendünüñ meh-rūsına ḫıdmet içün

Gel ümīd-i zindeye ḳıl ictihād
Bir iki gün ṣoñra olmaya cemād

Olma alçaḳlarla mūnis bir zamān
‘Āriyetdir anda ünsiyyet hemān

Mūnisiñ olur mı māderle bābā
Ḫaḳdan artuḳ kimsede olmaz vefā

Mūnisiñ lālā vü dāye ḳandadır
Ṣāḥibiñ Ḫaḳ ṣanma ki her tendedir

Şīr ü pistān ile ülfet ḳalmadı
Ḫˇāceden mektebde nefret ḳalmadı

Bir şu‘ā‘dır ki düşer dīvāre o[85]
Cānib-i ḫūrşīde gitdi şimdi bu

Her kime düşdiyse ḥālā bu şu‘ā‘[86]
Sen aña ‘āşıḳ olursın ey şücā‘

M 236a

Her ne mevcūduñ olursa ‘āşıḳı
Vaṣf-ı Ḫaḳḳ ile muṭallā lāyıḳı

İ 196a

Zer gider aṣlına elbet mes ḳalur
Müflisiyyet cümle eṭrāfın alur

[85] Bir: Ol E.
[86] şu‘ā‘: şücā‘ E.

Ṭoḳ ṭabī‘atlı virür aña ṭalāḳ
Yüz çevirür andan eyler iftirāḳ

Eyle yaldızlı ṣıfatdan sen nükūl
Ḳalpa a‘lādır dime sen ey cehūl[87]

Ḳalpda ḫoşluḳ ‘āriyetdir dā’imā
Üsti zīnet altı olur bī-bahā

Zer gider ḳalpıñ yüzünden kānına
Sen de git ol kāna ir pāyānına

Nūr dīvārdan gider tā şemse dek
Şemse git sen bīhude çekme emek

Ġayrı var al āsumāndan āb u tāb
Nāvdānda çün ṣafā yoḳ bā-ṣavāb

Ḳurda ma‘den dām olmaz ey refīḳ
Hīç bilür mi ma‘deni gürg-i ‘atīḳ

E 197b

Ẓann idüp zer köyde ma‘ḳūden ṭurur
Köylere ḳoşmaḳda erbāb-ı ġurūr

Böylece ḫandān u raḳṣān gitdiler
Pīş-i dōlābda ṭurub çarḫ urdılar

Gördi çün ḳuşlar uçar köyden yaña
Pārelendi cāme-i ṣabr-ı fetā

Rūstādan kim gelür ise aña
Yüzini öpüp dir idi merḥabā

Sen eger görseñ bizim cānānemiz
Görür idiñ cānımız cānānemiz

Kūy-ı Leylāda muḳīm olan kelbi Mecnūnuñ oḫşaması[88]

Çünki Mecnūn kelbi eylerdi nevāḫt
Öper oḫşar eyler öñünde nevāḫt

Ṭolaşur eṭrāfını ol bā-ḫużū‘
Sükkerīn cüllāb virdi bā-ḫuşū‘

[87] sen ey: olma E.; M. nüshasında bu kısım okunmamaktadır.
[88] Leylānıñ kūyuñda muḳīm olan kelbi Mecnūnuñ oḫşaması E.

Bü’l-fuḍūllar dir ki ey Mecnūn-ı ḫām
Bu ne şeydālıḳdır eylersin müdām

Seg o aġızla ider ekl-i necis
Maḳ‘adın eyler dudaġıyla laḥis

M 236b

‘Ayb-ı kelbi eyledi ta‘dād o
Ġayb-dāndan ‘ayb-dān almadı bū

Didi Mecnūn sen hemān nefs ile ten
Gel benim çeşmimle baḳ gör anı sen

Bu ki ma‘şūḳa ṭılısm-ı bestedir
Pāsbān-ı Leylīdir vārestedir

Himmetin seyr eyle ki ez-cān u dil
Ḳanda mesken ṭutdı ol şūḫ-ı şekil

Bu köpek ferruḫ-ı ruḫ kehfim benim
Belki o hem derd ü hem lehfim benim

İ 196b

Ol köpekdir yāre dā’im pāsbān[89]
Bir ḳılın şīre degişmem bir zamān

Bu köpekdir dōst köyünde muḳīm
Hāk-i pāyi baña arslandan ‘aẓīm

Ey olan şīrler segānīne ġulām
Didi imkān yoḳ sükūt it ve’s-selām

Ya‘ni ṣūretden geçiñ ey dōstān
İşte cennet budur a‘lā gülsitān

Ṣūretiñ eylerseñ ifnā vü ‘adem
Ṣūret-i külle olur o meşḳ hem

Ḳādir ol her ṣūretiñ ifnāsına
Ḥaydar-āsā bāb-ı Ḫayber pāsına

Ṣūrete aldandı ol z̲āt-ı selīm
Köye gitdi bir iki sözle saḳīm

Cānib-i dāma revāne şādumān
Ḳuş gibi ki dāneyi gördi hemān

[89] yāre dā’im: bu ki yāre E.

E 198a

Ẓann ider ol dāneyi ‘ayn-ı kerem
Ġāyet-i ḥırṣdır olur āḫir nedem

Dāne ıṭmā‘ıyla ḳuşlar şādumān
Cānib-i tezvīre olur devān

Ol sevincinden saña āgāh eylesem
Ḳorḳarım ceng eyleriz ki ‘ayn-ı semm

İḫtişār idem ki gitdi kūy-be-kūy
Gezdi yañlış köyleri jülīde-mūy

Gezdi bir ay köyleri taḥmīnde
Çün köye bilmezdi rāh o ḥīnde[90]

Bī-ḳılavuz gitse bir kimse yola
İki günlük yol nice yıllıḳ ola

M 237a

Kim ki ṭutsa Ka‘be rāhın bī-delīl
Vāle vü ḥayrān olup olur ẕelīl

Kim ki ṣan‘at işleye bī-ūstā
Eyler istihzā şehirli rūstā

Nādir olur ‘ālemīnde ey fetā
Vālidīnsiz ṭoġa bir ferzend hā

Kesb idenlerdir bulan mālı müdām
Nādir olur kenzi bulan ey hümām

Muṣṭafālıḳ ḳanda cismi cān ola
Tā ki Raḥmān *alleme’l-Ḳur‘ān* ola[91]

Ehl-i tene dindi *‘allem bi’l-ḳalem*[92]
Vāsıṭa beẕl-i keremden bir kerem

Her ḥarīṣdir çünki maḥrūm ey püser
Gitme ehl-i ḥırṣ-veş git bā-ḥaẕer

Gördiler bu yolda nice renc ü tāb
Murġ-ı ḫākīniñ ‘aẕābı veş ‘aẕāb

[90] – E.
[91] *Kur’ân-ı Kerîm*, Rahman, 55/1-2: “Kur’an’ı rahmân öğretti.”
[92] *Kur’ân-ı Kerîm*, Alak, 96/4: “Oku! Kalemle (yazmayı) öğreten, (böylece) insana bilmediğini bildiren rabbin sonsuz kerem sahibidir.” Alak, 3-5.

Ḳaryeden hem yoldan oldı bī-mecāl
Geldi bu ṭatlı kelāmdan da melāl

İ 197a

Ḫˇāce ve ḳavmi ḳaryeye vāṣıl olup anları rūstāyīniñ bilmemesi

Buldı bir ay ṣoñra ol köye ṭaraf
Līk ne zād var ne ḥayvānda ‘alef

Köyliyi seyr eyle ol bed-niyyeti
Eyledi ba‘de’l-leteyyā velletī[93]

Gündüzin pinhān olurdı ol pelīd
İtmeyeler cānib-i bāġı ümīd

Öyle yüzdür o ki zerḳ [u] şerdir o
Müslümānlardan ba‘īd ol fitne-cū

Öyle yüzdür o ki şeyṭān çün mekes
Başına ḳonmış anıñ gūyā ḥares

Gördigiñ dem rūyın o şerler saña
Görme yüzin görür iseñ gülme hā

Öyle yüzdür ki ḫabīṯ-i ‘āṣiye
Didi Allāh *nesfe‘an bi’n-nāṣiye*[94]

Ṣora ṣora buldılar ḳandaysa cā
Aḳrabā-veş ḳoşdılar derden yaña

E 198b

Ehl-i ḫāne ḳapuyı bend itdi teng
Ḫˇāce bu ḥāle olup ḥayrān u deng

M 237b

Çün ġażab vaḳti diñledi ol zamān
Çünki düşdüñ tīzlik itme el-amān

Ḳapusında ḳaldılar beş gün ḳadar
Gice ṣoġuḳ āfitāb gündüz de ḥar

Ġafletinden nāşī ṣanma ḳaldıġın
Belki muẕṭar oldı yidi aldıġın

Iżṭırārdan baġlanur dūnāna nīk
Şīr murdār-ḫˇār olur cū‘dan rekīk

[93] Çelebioğlu: “Köylüyü, o kötü niyetliyi gör ki, kem küm ederek; …” C. 3, b. 603.
[94] *Kur’ân-ı Kerîm*, Alak, 96/15: “Hayır, hayır! Eğer vazgeçmezse mutlaka onu perçeminden yakalayıp sürükleriz!”

Bu anı gördikçe virürdi selām[95]
Ben filānım diyü söylerdi kelām

Dirdi bilmem sen kim oldığın ezel
Ḫırlı mı ḫırsız mısın ey mübteẕel

Ṣun‘-ı hūda vālihim ben rūz u şeb
Hīç biliş yoḳdur seniñle ey ‘aceb

Kendi kendimden benim yoḳdur ḫaber
Varlığımdan bir ser-i mū yoḳ eṣer

Ġayr-ı Ḥaḳdan ‘aḳlımıñ yoḳ āgehi
Cān daḫı ġayr-ı Ḫudādandır tehī

Didi bu ḥāl oldı ‘uḳbāya şebīh
Oldı ḳardaşlar *yefirru min aḫīh*[96]

Şerḥ iderdi ben o merdim ki saña
Dürlü iṭ‘ām itdim idi ‘ādetā

Ben filān gün saña almışdım metā‘
Külli sırrın cāvize’l-iṣneyni şā‘[97]

İ 197b

Güş itmişdir cihān ülfetimiz
Bu boġaz yirdi bizim ni‘metimiz

O dir idi ki nedir bu türrehāt
Nām u şānıñ bilmem itmem iltifāt

Leyle-i ḫāmisde bārān-ı keṣīr
Yaġdı itdi arżı gūyā ki ġadīr

Çün bıçaḳ ‘aẓme irişdi ol zaman[98]
Çaldı ḳapuyı ki gelsün mīzbān

Nice biñ ilḥāḥ ile geldi dere
Didi cānım ḫalḳa olduḳ masḫara

Didi geçdim ben o ḥaḳlardan bu gün
Terk ḳıldım ne ümīd itdim bütün

[95] Bu: O E.
[96] *Kur’ân-ı Kerîm*, Abese, 80/34: “İşte o gün kişi kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçar.” Abese: 34-36
[97] Çelebioğlu: “Falan gün sana bir şeyler almıştım. İki dudak arasını aşan her sır, şâyi olur.” C. 3, b. 619.
[98] irişdi: ilişdi İ., M.

Gördigim beş günde beş yıllıḳ ‘aẕāb
Ḳalmadı bu cān-ı miskīnimde tāb

M 238a

Ḳavmden dōstan ẓuhūr iden cefā
Biri üçyüz biñ yirine irtiḳa

Çünki me’mūl eylemez cevr ü cefā
Ḫūy idinmişdi anıñ ile vefā

Her ne ki insāna şiddet hem belā
Bil yaḳīn ‘ādet ḫılāfından şehā

E 199a

Didi ey ḫūrşīd-i mīhri mużmaḥil
Ḳanımı dökseñ saña olsun be-ḥill

Bu gice yaġmur ṭoḳınmaz kūşeyi
Vir baña Ḥaḳ vire ecr ü tūşeyi

Didi var bir kūşe ammā bāġbān
Ḳurt içün olur o yirde pāsbān

Ḳurt gelürse urmaḳ içün dā’imā
Oḳ u yay vardır elinde ey fetā

Ḳādir iseñ sen eger o ḫıdmete
Var otur yoḫsa git āḫir ẕillete

Didi yüz ḫıdmet idem sen cāy vir
Rāżıyım destime oḳ u yay vir

Ḥāris-i gencim uyumam tā ṣabāḥ
Ḳurt gelür tīrimden aña yoḳ felāḥ

Bu gice ḳoyma bizi Allāh içün
Altı çamur üsti bārāndan zebūn[99]

Kūşe-i ḥālīye hep ehl ü ‘ayāl
Gitdiler ol cāy-ı tenge bī-mecāl

Ġārda ḫavf-ı seylden ey nā-murād
Biri biri üzre güyā ki curād[100]

Ṣubḥa dek dirlerdi cümle ey Ḫudā
Bu cezādır bizlere dā’im sezā

[99] bārāndan: bārānda E.
[100] Biri biri: Birbiri İ.

Ḫaslere yār olanıñ ḥāli budur
Nākese keslik iden fālı budur

Ḫām ṭama‘dan nāşī terk iden diyār
Lāyıḳı budur ki olur böyle zār

İ 198a

Ḫāk ü dīvārın yala pāk olanıñ
Gezme eṭrāfında bī-bāk olanıñ

Bende olmaḳ merd-i rūşen ḳalbe sen
Farḳ-ı şāhān olmadan elbet ḥasen

Bulamazsın sen mülūk-i ḫākden
Bāng-ı dühlün mā‘adā emlākden

M 238b

Rūḥa nisbet şehrīlerdür rehzenān
Rūstāyī gencdir olmaz rāygān

Uymayan tedbīr-i ‘aḳla bu sezā
Naḳli bilmez ġüle eyler iḳtidā

Çün peşīmānlıḳ göñülden āşikār
İ‘tirāf olmaz muḥīṭ ey dil-şikār

Oḳ u yay elinde anıñ tā seḥer
Sū-be-sū gürgāna oldı muntaẓar

Gürg aña idi musallaṭ çün şerer
Gürge ṭālib līk gürgden bī-ḫaber[101]

Her sinek her bir pire gürg-veş aña
Açdı ol vīrānede zaḫm-ı cefā

Ḫavf-ı gürgden nāşī cān nā-tüvān
Peşşe def‘ine bile yoḳ bir zamān

E 199b

Olmaya ki ḳurtdan ola bir żarar
Köyli eyler ḫˇācenin rīşin heder

Iżṭırāb-ı ḥāl ile tā nīm-şeb
Cānı nāfından irişdi tābe-leb

Ansızın bir peşşede gürg ṣūreti
Baş çıḳardı virdi aña dehşeti

[101] Līk: ol İ.

675 Virdi ol dem tīrine ḫ̆āce güşād
Urdı ḥayvānı düşürdi oldı şād

Düşdigi dem oldı ḥayvān żarṭ-keş
Köyli itdi hāy hāyı cāna eş

Kürre-i ḫarım benim itdiñ telef
Didi gürg-i ehremen ey ḫoş-‘alef

Anda gürg eşkāli ẓāhir āşikār
Şekli gürgiyyetini mecz-i hezār

Didi fercinden ẓuhūr iden yeli
Añlarım ben baña budur müncelī

680 Gitdi ḫar-kürrem benim eyvāh vāh
Ḥāşıl-ı ‘ömrüñ ola böyle tebāh

Didi ki eyle tefaḫḫuş gicedir
Gicede eşḫāṣ pek gizlicedir

Giceler taġlīṭ ider her bir kesi
Ṣā’ib olmaz giceniñ hīç görmesi

Bu gice hem ebr u hem bārān var
Üç ḳarañlıḳda ġalaṭ olur hezār

M 239a

Didi gündüz gibi baña āşikār
Bād-ı ḫar-kürrem bilürem nā-bekār

İ 198b

685 Yigrmi bād içinde anıñ bādını
Bilürem ben çün misāfir zādını

Ṣıçrayup ḫ̆āce o demde urdı muşt
Rūstāyī yaḳasın ṭutdı dürüşt

Nice ‘ayyārāne sözler söylediñ
Beng ü afyūn mı yidiñ ter söylediñ

Üç ḳarañlıḳda bilen bād-ı ḫarı
Yā niçün bilmez beni ey serserī[102]

Nīm-şebde farḳ iden gūsāleyi
Nice bilmez hem-reh-i dih sāleyi

[102] ey: ol E.

690 Kendüyi ḫayrān ‘add idüp gezen
Mürvetiñ çeşmini sedd idüp gezen

Kendüyi hem beni bilmezlik iden
Ġayr-ı Ḥaḳ göñlüme hīç ṣıġmaz diyen

Dün yidüginden ḫaberdār olmayan
Ḥayretinden hīç āgeh bulmayan

‘Āḳil ü mecnūn-veş farż it beni
Bī-ḫodum ma‘z̲ūr ṭut sen bu teni

Ol ki murdār içse ya‘nī ki şarāb
Şer‘ ma‘z̲ūrdur diyü ḳılmaz ‘itāb

E 200a

695 Mest ü bengīniñ ṭalāḳ u bey‘i yoḳ
Ṭıfl-veş oldı mu‘āf [u] hür füsūḳ

Ol kişi ki şāh-ı ferdden mest ola
Bī-‘aded mey küpi aña pest ola

Aña lāyıḳ mı olur teklīf hīç
El ayaḳ yoḳ esbi sāḳıṭ ey behīç

Yük ḳonur mı tāze bir ḫar-kürreye
Fārisī ders olamaz Bū-Merreye

Yükden āzāddır eger olsa ‘arac
Didi Ḥaḳ *leyse ‘ale’l-a‘mā ḥarac*[103]

700 Kendime a‘māyım Allāha baṣīr
Ben mu‘āfım ger ḳalīl ü ger keṣīr

Sürme dervīşlikde sen bīhūde lāf
Mest-i Ḥaḳ-veş hāy u hūlar hep güz̲āf

Yiri gögi farḳ idemem dime sen
Ġayret-i Ḥaḳla olursun mümteḥan

M 239b

Bād-ı ḫar-kürre seni rüsvāy ider
Nefy-i hest iṣbātını īmā ider

Hep riyākārānı Ḥaḳ rüsvāy ider
Ürken avı böyle aḫz̲-pā ider

[103] *Kur’ân-ı Kerîm*, Fetih, 48/17: “Görmeyen kimse –savaşa- gelmezse ona sorumluluk yoktur.”

Nice yüz biñ imtiḥān var ey baba
İntisābım var bu baba dime hā

Bilmez ise imtiḥānı her ‘avām
Bir nişān ister ḫavāṣ ẕü’l-kirām

Derziyim diyü iderseñ iddi‘ā
Öñüne merdān atar aṭlas ḳabā

İ 199a

Bolca bir ḳaftān kes bunı baña
Didigi dem imtiḥāndır bu saña

Olmayaydı her bede bir imtiḥān
Rüstem olurdı veġāda her cebāñ

Olsa idi ger muḥannet zırh-ı pūş
Zaḥmnāki görse olur pür-ḫurūş

Nice ‘aḳl ider debūrı mest-i Ḥaḳ
Belki bilmez nefḫ-ı Ṣūrı mest-i Ḥaḳ

Bāde-i Ḥaḳ ṭoġrıdır olmaz yalan
Ayran içdiñ ayran içdiñ ayran

Kendiñi ḳıldıñ Cüneyd ü Bā-Yezīd
Yüri ki bilmem teber mi yā kilīd

Bedligi hem ibtilā-yı ḥırṣ u āz
Ṣaḳladıñ ḥīle ile ey mekr-sāz

Kendiñi Manṣūr-ı Ḥallāc eylediñ
Dōst pamuġın odla iz‘āc eylediñ

Bilemem dirken ‘Ömerden Bū-Leheb
Bād-ı ḫar-kürreñ bilürsin nīm-şeb

Ey eşek saña inanandır eşek
Kūr ü ker ṭutar saña kendini tek

E 200b

Kendiñi ṣay sālikāndan dünter
B.ḳ yime sen reh-zenāndansın beter

Sūy-i ‘aḳla hem riyā ile uçar
Vāṣıl-ı a‘lā mı bāl-i müste‘ār

Farż ider kendin Ḫudānıñ ‘āşıḳı
Ol ise dīv-i siyāhıñ ṣādıḳı

‘Āşıḳ u ma‘şūḳı eyyām-ı cezā
Birbirine baġlu iḥżāra sezā

M 240a

Eylediñ sen bī-ḫod aḥmaḳ kendiñi
Ḳanım içdiñ ḫūn-ı rezle ḳandiñi

Yüri git bilmem seni ki n’eyleseñ
‘Ārif ü Behlūl-i vaḳt olduñ ḥasen

Sen tevehhüm eylediñ ḳurb-ı Ḥaḳı
Ki ṭabaḳdan dūr olmaz ṭabaḳī

725 Görmediñ mi bunı ḳurb-ı evliyā
Çoḳ kerāmetler olur kār u kiyā

Ḥażret-i Dāvūddan āhen mūm olur
Mūm sende āhen-i maḥrūm olur

Rızḳ-ı ḳurbı oldı maḫlūḳāta ‘ām
Ḳurb-ı vaḥy-i ‘aşḳdadır ehl-i kirām

Ḳurb bir ḳaç dürlü olur ey peder
Virmede ḫūrşīd kühsār üzre fer

Līk bir ḳurbı olur şemsiñ zere
Kūh andan bī-ḫaberdir yeksere

730 Raṭb u yābis şaḫ firīb-i āfitāb
Her ikisinden güneş itmez ḥicāb

İ 199b

Ḳandadır şāḫ-ı terīn ḳurbiyyeti
Yirsin andan mīve-hāy-ı ni‘meti

Ḳurı şāḫa āfitābıñ ḳurbeti
Ḳurılıḳ virmekdir aña ḫıdmeti

Öyle ser-ḫoş olma sen ey bī-ḫıred
Ḥāl-i ṣaḥvende peşīmān bī-meded

Belki ol mestler ki içerler şarāb
‘Aḳl-ı puḫte eyler ol rāha ṣavāb[104]

735 Ey ṭutan hirre miṣāli mūş-ı pīr
İç bu meyden tā olasın şīr-gīr

[104] ṣavāb: ṣitāb E.

Hem ḫayāl-i ḫāmdan hīç nūş iden
Mest-i ḥaḳḳım diyü gezme bunda sen

Sendelersin bu yaña hem o yaña
Ey ne bunda feyż alan ne anda cā

Ol yola bir yol bulursın ṣoñra sen
Bu yola hem o yola vir baş u ten

Sen bu yoldansın o yoldan itme lāf
Yoḳ ecel bī-hūde olma cāna cāf

Şol Ḥıżr-cānlı ecelden ḳorḳmaz o
Bilmese maḫlūḳı lāyıḳ ol ulu

E 201a, M 240b

Ẕevḳ-i vehm ile damāġıñ ḫoş olur
Bir dem içre niḥyeye ṭoldur otur[105]

Pes çıḳar bir igne ile ol hevā
Ferbih iken olur o lāġar-nümā

Kūze yapsañ ḳış içinde ḳardan
Ṣuyı gördükde ḳalur mı anda ten

Boya küpine şeġāliñ düşüp rengīn oldıġında şeġāller beyninde ṭāvūsluk da‘vāsı itmesi

Düşdi boya küpine bir gün şeġāl
Ḳaldı bir sa‘āt ḳadar ol bī-mecāl

Çıḳdı ki pōstı boyanmış bī-naẓīr
Ṣandı ṭāvūs-ı cenān kendin faḳīr

Revnaḳ u reng buldı peşmi ol zamān
Āfitāb urduḳça eyler leme‘ān

Allı yeşilli görünce ẕātını
‘Arża ḳıldı cinsine ṭāmātını

Cümle didi ey şeġāl bu ḥāl ne
Sendeki sırr-ı neşāṭ āmāl ne

Bu neşāṭla bizden olduñ ber-ṭaraf
Bu tekebbürle ne olduñ mü’telef

Bir şeġāl geldi didi ki ey filān
Sen riyā itdiñ yā bulduñ ḫoş-dilān

[105] niḥyeye: niḥyene E.

Çıḳdıñ ise bu riyādan minbere
Lāf ile virdiñ muḥasser her ere

İ 200a

Ḳaynadıñsa görmediñ sen āteşi
Bī-edebsin hem mürāyīler eşi

Ol ḥarāretdir şi‘ār-ı evliyā
Bu ḥayāsızlıḳ diş̱ār-ı her deġā

İltifāt-ı ḫalḳı celb itmek murād
Ẓāhiri ḫoş bāṭını berbād-ı zād

Lāf-zeniñ ḳuyruḳ yaġıyla her seḥer ağzını ve bıyıġını yaġlayup mecma‘-ı nāsa gelüp ben fülān fülan yidim diyü lāf eylemesi[106]

755 Buldı ḳuyruḳ yaġını bir müstehān
Her seḥerde yaġlar idi ol dehān

M 241a

Mecma‘-ı nāsa varur idi ki ben
Yaġlı başlı yidim ammā pek ḥasen

Bıyıġın eliyle silerdi müdām
Remz iderdi ki yidim ḥayli ṭa‘ām

Şāhid-i ṣıdḳ oldı bu güftārıma
Çerb ü şīrīne nişān āş̱ārıma

Bī-ṭanīn söylerdi ḳarnı ber-ṣaded
مـكـر اهـل زور حـق دارد ابـد[107]

E 201b

760 Lāfıñ itdi bizleri āteş-nihād
Ey bıyıġı ḳopası ehl-i fesād

Lāf-ı ziştiñ olmasaydı ey gedā
Bir kerīm raḥm eyler idi bize yā

‘Aybıñı gösterseñ az olur cefā[108]
Seni mihmān ider idi āşinā

Ṭoġrı söyler egri gitmezseñ eger
Bir ṭabīb eyler ‘ilāc-ı māḥażar

[106] Başlık: eylemesi beyānı E.
[107] Çelebioğlu: Aç karnı ise Hakk’ın sözünü, -Tanrı, yalancıların hilesini kurutsun- diye söylüyor. C. 3, b. 740.
[108] ‘Aybını: ‘Aynını İ.

Didi Allāh egri gitme miṣl-i düm
Yenfe'anne'ṣ-ṣādıḳīne ṣıdḳuhüm"[109]

765 Kehf içinde yatma kej ey muḥtelim
Her ne varsa gösterüp ol *festaḳim*[110]

Söylemezseñ 'aybıñı ger bāri ṣuṣ[111]
Gösteriş kendiñe ḳıymaḳ bā-ḫuṣūṣ

Aġzıñ açma bulduñ ise naḳdi sen
Yolda çoḳ vardır meḥek ey mümteḥan

Ol meḥeklerde daḫı vardır meḥek
İmtiḥān-ı ḥāl vardır itme şek

Didi Allāh 'ömrin içre beyne beyn
Yüftenūne külle 'āmin merrateyn[112]

770 İmtiḥān-ber-imtiḥāndır ey peder
İmtiḥān-ı cüz' ile virme keder

Bel'am-ı Bā'ūruñ imtiḥān-ı Ḥażretden emīn olması[113]

Bel'am-ı Bā'ūr u şeyṭān-ı mühīn
İmtiḥāndan nāşī oldılar la'īn
İ 200b

Çünki mekr-i Ḥaḳdan oldılar emīn
İmtiḥānlar vāḳi' oldı müstebīn

'Āḳıbet rüsvālıḳ oldı zārları
Hem işitdiñ n'oldı āḫir kārları
M 241b

İddi'āen meyl-i devlet itmede
Mi'desi nefrīn ü la'net itmede

775 Gizlediğiñ ile her dem āşikār
Yaḳdı bizi eyle rüsvā ey Nigār

Ḥaşmı anıñ cümle eczā-yı teni
Ol bahārım dir velī ḳışdır denī

[109] *Kur'ân-ı Kerîm*, Mâide, 5/119: "Allah dedi: Bu doğrulara doğruluklarının fayda verdiği gündür..."
[110] *Kur'ân-ı Kerîm*, Hûd, 11/112: "Senin yanında hak yola dönenlerle birlikte, sana buyurulduğu gibi dosdoğru ol! Siz de azıp sapmayın. Allah, yaptıklarınızı çok iyi görmektedir."
[111] 'aybını: aynını E.
[112] *Kur'ân-ı Kerîm*, Tevbe, 9/126: "Onlar, yılda bir iki defa imtihan edildiklerini görmüyorlar mı?"
[113] Başlık: ...olması beyānı E.

Lāf-ı iḥsān u kerem eyler müdām
Kökden eyler şāḫ-ı raḥmı ḳal‘-ı tām[114]

Ṭoġrılıḳ eyle yaḫūd ḫāmūş ol
Ṣoñra raḥmetden hezārān nūş ol

Ḳarnı daḫı kendine ḫışm-ı ḳavī
Dest açup eyler du‘ā dir yā Ġanī

Eyle rüsvā bu le’im-i lāf-zeni
Tā bir ehl-i raḥm ḳurtara beni

Müstecāb oldı du‘ā-yı baṭnı hem
Sūziş-i ḥācet ider ref‘-i ‘alem

E 202a

Didi Ḥaḳ ki fāsıḳ u ehl-i ṣanem
Çün du‘ā ide icābet eylerem

Sen du‘āya pek yapış ey çāre-cū
Dōst-ı ġūlden ḳurtarur olur nikū

Ol dünbeyi kedi ḳapup
lāf-zeniñ rüsvā olması[115]

Baṭnı idince Ḫudāya çoḳ niyāz
Gürbe geldi ḳapdı ḳuyruḳdan biraz

Ḳoşdılar ardınca anıñ ḳaçdı o
Ḫavf u tevbīḫ bozdı ṭıflıñ reng ü bū

Geldi cem‘iyyete o ṭıfl-ı ṣaġīr
Merd-i lāfı āb-ı rūyuñ ḳıldı ḳīr[116]

Didi ol ḳuyruḳ ki sen her ṣubḥ u şām
Yaġlar idiñ bıyıġıñ aġzıñ müdām

Geldi gürbe ansızın ḳapdı hemān
Çoḳ segirtdik bulmadıḳ nām u nişān

Ḫāżırāna ḫande geldi hem ‘aceb
Raḥm-i ḥāl itdiler oldı bu sebeb

Da‘vet idüp anı hem ṭoḳ itdiler
Toḫm-ı raḥmet o zemine ekdiler

[114] ḳal‘-ı tām: ḳam‘-ı tār İ.
[115] Başlık: ...olması beyānı E.
[116] – E.

Ṭoġrılıḳ z̲evḳini şimdi gördi o
Ṭoġrılıġa bende oldı mū-be-mū

M 242a

Boya küpine düşen şeġāliñ ṭāvūsluḳ da‘vāsı itmesi[117]

Bir uṣūl ile o reng-āmīz şeġāl
Lā’imiñ ḳulaġına didi ki ḥāl

İ 201a

Baḳ baña hem rengime ḫalḳ seyrde
Bir ṣanem yoḳ ben gibi bir deyrde

Olmuşum gülzār-veş pür-reng ü bū
Baña secde eyle hem döndürme rū

795 Āb u tāb u kerr ü ferrim gör hemīn
Faḫr-i dünyā di baña hem rükn-i dīn

Maẓhar-ı luṭf-ı Ḫudā ben olmuşum
Levḥ-i şerḥ-i Kibriyā ben olmuşum[118]

Ey şeġāller baña dimeyiñ şeġāl
Ki şeġāllıḳda olur mı böyle ḫāl

Hep şeġāller geldiler cem‘ oldılar
Cem‘ine pervāne-i şem‘ oldılar

Cümle didiler ki nāmıñ ne ‘aceb
Didi ṭāvūs-ı cenāndan münteḫab

800 Pes didiler aña ṭāvūs-ı cenān
Cilve eylerler müzeyyin gülsitān

Öyle sen de cilve var mı didi yoḳ
Bādiye nārefteye ben dime çoḳ

Didiler ṭāvūs gibi öt didi lā
Didiler ṭāvūs degil bu bü’l-‘ulā

Āsumāndan geldi ṭāvūs ḫil‘atı
Reng ile da‘vā ile olmaz ḳatı

[117] Başlık: ...itmesi beyānı E.
[118] – İ.

E 202b

Fir‘avnıñ da‘vā-yı uluhiyyeti bu da‘vā-yı ṭāvūsiyyet iden şeġāle teşbīh

Laḥyesin terṣī‘ iden Fir‘avn-veş
Uçmada ‘Īsādan a‘lā ẓanda eş

O ise nesl-i şeġāldir reng-i āl
Māl-i çāh küpine düşmüş bī-mecāl

Māl ü cāhın gören itdi secdeyi
Yutdı o efsūsiyān-ı necdeyi

Oldı ser-ḫoş ol gedā-yı bī-nevāl
Secdelerden ḥayret-i ḫalḳ ile ḍāl

Māl bir mārdır ki zehri pek keşīr
Ḫalḳıñ iḳbāli de ejderdir kebīr

M 242b

İtme ey Fir‘avn nāmūs-ı fenā
Sen şeġālsin ḳanda ṭāvūs-ı beḳā

Sūy-i ṭāvūsāna gitseydiñ eger
Olur idiñ āciz ü rüsvā-yı ten

Oldı Mūsā ile Hārūn ṭāvusān
Rūyıña uçmaḳ dilerler her zamān

Ziştligiñ rüsvālıġıñ ẓāhir olur
Peste düşersin işiñ ḫāsir olur

Çün mehekke gele ḳalb olur siyāh
Şīrlik gider olursun kelb-i rāh

Ḥırṣdan nāşī eyā kelb-i ‘aḳūr
Pōstīn-i şīr giyme virme şūr

Ġayret-i şīr senden ister imtiḥān
Ṣūretiñ şīr ẕāt ü iḫlāfıñ segān

İ 201b

Ey hünersiz çehresiz olan şeġāl
Kendiñi ẓann itme ṭāvūsa miṣāl

Çünki ṭāvūsān iderler imtiḥān
Sen ḳalursın ortada ḫˇār u mān

Vele ta‘rifennehüm fī laḥni’l-ḳavli āyet-i kerīmesiniñ tefsīri ve imtiḥān-ı münāfiḳān[119]

Didi Allāh Aḥmede Ḳur‘ānda
Ki ‘ālāmāt-ı nifāḳ ‘unvānda

Ki münāfıḳ ne ḳadar olsa setīr
Laḥn-ı ḳavlinden bilinmekdir yesīr

İştirā itseñdi bir ṭopraḳ çanaḳ
İmtiḥān eylersin ey ehl-i meẕāḳ

Ol çanaġa destiñ ursın ki sen
Ṣaġ mı çatlaḳ mı bilürsin sesle sen

Çatlaġıñ ṣavtı diger-gündür ebed
Bāng-ı çāvuş-veş ider ṣaġı ṣaded[120]

Ol ses ile añlaşılur hep me’āl
Maṣdarıñ ef‘āli taṣrīfi miṯāl

Çün ḥadīṯ-i imtiḥān ẕikr eyledim
Ḳıṣṣa-i Hārūtı da fikr eyledim

[119] *Kur’ân-ı Kerîm*, Muhammed, 47/30.
Başlık: *Vele ta‘rifennehüm* kerīmesiniñ tefsīri vü imtiḥān-ı münāfiḳān M.
[120] – E.

Ḳıṣṣa-i Hārūt u Mārūt ve anlarıñ imtiḥāna bahādırlıḳları

E 203a

Bundan evvel söylemiş idim biraz
Biñde birin söylesem olur dırāz

M 243a

İsterim ki söyleyem taḥḳīkler
Ḳala pesmānde hemān ta‘vīḳler

Ḥamle-i evvel çoġından pek ḳalīl
Söylenildi fīlden bir ‘uzvı bil

Güş ḳıl Hārūt ile Mārūtı sen
Ey ġulām-ı çeşmi her vech-i ḥasen

Olmış anlar mest-i şahbā-yı İlāh
Ol ‘acāyibler ki istidrāc-ı şāh

Böyle mest idince istidrāc-ı Ḥaḳ
Nice mest eyler düşün mi‘rāc-ı Ḥaḳ

Dāne-i dāmı idince böyle mest
Ḫˇān-ı in‘āmı ider āfāḳı pest

Mest idiler hem olup bendden ḫalāṣ
Eylediler hāy u hūy-ı ḫāṣ ḫāṣ

Yolda vardı bir kemīn-i imtiḥān
Kāh-veṣ ṣarṣar uçurdı nā-tüvān

İmtiḥāndan oldılar zīr u zeber
Mestdir anlar bu ḥālden bī-ḫaber

Ḫendeḳ ü meydān o meste bir gelür
Çāh ü ḫendeḳ meslek-i vāfir gelür

Ṭaġ keçisi dişisini gördükde mest olup ḳarşu ṭaġa şıçraması

İ 202a

Ṭaġ keçisine mekān idi ḥiyel
Anda eylerdi murādı veş ‘amel

Otlar iken anda gördi nāgehān
Lu‘b-ı dīger ḳurdı ḥükm-i āsumān

Ḳarşu ṭaġa eylemiş idi naẓar
Dişi keçi gördi ol ṭaġda gezer

‘Ālem oldı çeşmine anıñ siyāh
Ṣıçradı bu ḳūhdan ol kūhe çü kāh

Gözine görindi ol ṭaġ pek ḳarīb
Bir adım ile varılmaḳdır naṣīb

Nice biñ gez ḫāli bir gez gördi o
Mest idi çün ṣıçrarım ẓann itdi o

Ṣıçradı çün düşdi ṭaġ arasına
Her iki kūh arası çāresi ne

Ḳaçmış idi avcılardan ṭaġa o
Dökmesünler ḳanını anlar diyü

M 243b

İki ṭaġıñ arasında avcılar
Aġ ḳurup bu ḳażāya muntaẓar

Ekşeriyā bu keçiniñ şaydı bu
Yoḫsa pek çālākdir eyler cüst u cū

Rüstemiñ var idi ferr-i sebleti
Ayaġın alurdı ammā şehveti

E 203b

Ben gibi ḳaṭ‘ eyle şehvet mestligin
Nāḳanıñ seyr eyle şehvet mestligin

Mesti-i şehvāt dār-ı imtiḥān
Mesti-i emlākdendir müstehān

Anda mestlik bunda mestligi ḳırar
Ki o şehvet iltifātından ḳaçar

Ṭatlı ṣuyı içmeyene āb-ı şūr
Ḫoş görinür eylemez andan nüfūr

Āsumānī bādeden bir ḳaṭre mey
Sāḳiyān u meyle ṭolar cān-ı mey

Gör nice mestlik olur emlāk içün
Ol cülālet ile rūḥ-ı pāk içün

Ol meye el baġlayanlar dā’imā
Bu cihān bādesine virdi fenā

Nā-ümīdān oldılar maṭrūd-ı dūr
Kāfirān gibi ki mestūr-ı ḳubūr

855 Her iki ‘ālemde anlar nā-ümīd
Oldı mezrū‘ātları ḫār u pelīd

Maḳām-ı beşeriyyeti Hārūt u Mārūtuñ ṭaleb olmaları ve Ḥaḳḳıñ ġayreti

Didiler mestlikler neden ey dirīġ
Yire raḥmet virse idik hemçü mīġ

Bu maḥall-i ẓulmi ḳılsaḳ pür-żiyā
‘Adl ü inṣāf u ‘ibādāt u vefā

İ 202b

Bunı dirlerdi ḳażā dir idi yoḳ
Öñiñizde gizli dāmlar ḥayli çoḳ

Gezme ṣaḥrā-yı belāda bī-edeb
Kerbelāda kūr gibi çekme ta‘ab

860 Anda pek çoḳ ‘aẓm ü mūy-ı hālikān
Yol bulamaz anda ekṣer sālikān

Cümle yollar üstüẖ̆ān ü ‘aẓm ü pey
Tīġ-ı ḳahr lā-şey’ olur anda şey’

M 244a

Didi Ḥaḳ şol ḳul refīḳ-i ‘avn ola
Gider āheste ḳademle bu yola[121]

Ḫārzārda çıplaḳ ayaḳ kim gider
Fikret ü endīşe lāzım hem ḥaẕer

Böyle nāṭıḳdır ḳażā ammā ḳulaḳ
Baġlı idi cūşiş ile müttefaḳ

865 Baġlı idi gūşları hem gözleri
Kendüden ḳurtulmuş ammā sözleri

Çeşmi feṭḥ iden ‘ināyetdir hemān
Çeşmi refʿ iden muḥabbetdir hemān

Cehd-i bī-tevfīḳden Ḥaḳḳ ide dūr
Dā’imā va’llāhü a‘lem bi’ṣ-ṣudūr

Fir‘avn Mūsā -‘aleyhi’s-selāmıñ- teşrīfini rü’yāda görüp tedārikī indīşesi[122]

E 204a

Cehd-i Fir‘avn çünki bī-tevfīḳdir
Her ne bī-vaṣl itse o tefrīḳdir

Vardı ḥükminde müneccimler hezār
Hem mu‘abbir hem de sāḥir bī-şumār

870 Gördi o rü’yāda Mūsā maḳdemin
Ki yıḳar Fir‘avn u mülk ü aḥkemin

Her mu‘abbir her nücūm ehline o
Didi olun bunı defʿe çāre-cū

[121] *Kur’ân-ı Kerîm*, Furkân, 25/63: “Ve Rahman’ın –halis- kulları onlardır ki yeryüzünde mütevazıane bir halde yürürler.”
[122] Fir‘avn: Fir‘avnıñ E.

Didiler tedbīri budur herkesiñ
Ṭoġma yolun rāh-zenler veş kesiñ

Tā ki mevlid gicesi olınca hep
Rāy-ı Fir‘avnī bu oldı ey ‘aceb

İdeler iḫrāc o gün taḫt-ı şehi
Sūy-ı meydāna ḳurup bārgehi

Şehr içinde hep münādīler nidā
Eylesünler cānib-i şehden ‘aṭā

Eṣ-ṣalā ey ḳavm-i İsrā’īliyān
Da‘vet eyler sizleri şāh-ı cihān

Bī-niḳāb ‘arż eyleye vechin bu gün
Bir ‘aẓīm iḥsāndır olmaz pek füzūn

Ol esīrler vech-i şehden dūr idi
Ya‘ni Fir‘avn anlara mestūr idi

İ 203a

Yolda olsalar idi tā ki dūçār
Yasadan nāşī iderlerdi firār

M 244b

Yasa bu idi ki görmeye esīr
Ḥāşılı rūy-ı emīri bir faḳīr

Yolda çāvūş sesini gūş itseler
Görmeyem dir rūy-ber-dīvār ider

Görse eger yüzüni mecrūm olur
Çoḳ ‘uḳūbetler çeker mūlim olur

Cümle olmışdı liḳāsına ḥarīṣ
Men‘ olınan şey’e insāndır ḥarīṣ

Mūsā -‘aleyhi’s-selāmıñ-
velādeti men‘ine ḥīle içün
Benī İsrā’īli meydāna da‘veti

Oldı dellāllar maḥallāta revān
Çaġırırlar idi mesrūr u devān

Ey esīrler sūy-ı meydāngāha gel
Gitdi ġam hep ḫoş-likā-yı şāha gel

Çün işitdi müjde İsrā’īller
Teşne vü müştāḳ olan mā’īller

Ḥīleyi yutup o sūya gitdiler
Kendülere iltifātdır bildiler

Bu ġarazdan cümle ‘āḳil bī-ḫaber
Bu ṭama‘la çıḳdılar hep ser-te-ser

Ḥikāyet

E 204b

Ancılayın ki Moġol-ı ḥīlekār
Mışrīlerden birin ister ola yār

Cem‘ olunsun ol ṭaraf Mışrīleri
Tā ele geçsin kim ise ol eri

Ḳanda varsa Mışriyi cem‘ itdiler
Vāḥiden vāḥid ḥużūra gitdiler

Kim ki geldiyse didi ki bu degil
Var otur bir kūşede diñleñ dikil

Tā ki bu şīveyle hep cem‘ eyledi
Cümlesin ḳatl eyledi gör n’eyledi

Şūmdur o kimse ki oḳunur eẕān
Da‘vet-i Mevlāya olmaz o devān

Da‘vet-i mekkāre āḫir ceẕb ider
Mekr-i şeyṭāndan müdāmā el-ḥaẕer

Diñle muḥtācān u dervīşān sesin
Ṭutmaya muḫtāl tā ki nefesiñ

Zişt-ḫū vü ṭāmi‘ ise fuḳarā
Var şikem-ḫˇārında ṣāḥib-dil ara

M 245a

Çün güher deryā dibinde sengdedir
İftiḫārlar ḥāṣılı hep nengdedir

Mā-ḥāsal mesrūren İsrā’īliyān
Geldiler meydāna hep ḫande-künāñ

İ 203b

Ḥīle ile geldiler meydāna hep
‘Arż ḳıldı vechini çün Bū Leheb

Çoḳ nevāzişlerle baḫşiş hem ʻaṭā
Vaʻdeler virdi o kāfir mācerā

Ṣoñra didi cümleye idüp ḫiṭāb
Bu gice idiñ bu meydān içre ḫˇāb

Didiler emriñ nedir ḫıdmetdeyiz
Bir sene yat dir iseñ minnetdeyiz

Benī İsrā'īli şeb-i ḥaml zamānından tefrīḳine mesrūren o meydāndan şehre rücūʻı

Aḫşam üsti şāh döndi şādumān
Zenlerinden eyledi dūr u nihān

Ḥāzini ʻİmrān idi ḫıdmetde hem
Beyle geldi şehre şöyle hem-ḳadem

Didi ey ʻİmrān bu derde sen de yat
Ḫāneñe gitme ṣaḳın olma ʻuṣāt

Didi emriñ üzre ben dergehdeyim
Her ne dil-ḫˇāhıñ ise o rehdeyim

Çünki ʻİmrān idi İsrā'īlden
Vāḳıf-ı Firʻavn idi sırr u ʻalen

Şübhe itmez idi o ʻişyān ide
Ḫavf-ı Firʻavn oldıġı rāha gide

E 205a

Māder-i Mūsā ile ʻİmrānıñ mücāmeʻatı ve Mūsā -ʻaleyhi's-selāma- ḥāmile olması[123]

Ḥāşılı ʻİmrāndan olmışdı emīn
O ise oldı ḫarābına rehīn

Ḫāṭır-ı Firʻavna itmezdi ḫuṭūr
Böyle taḳdīr-i Ḫudāvend-i ġuyūr

Şāh gitdi o da yatdı bābda
Nīm-şeb geldi zeni bu ḫˇābda

Şevherin bulduḳda būs itdi lebin
Uyḳudan ḳaldırdı öpdi ġabġabın

[123] Başlık: – E.

Uyḳudan uyandı gördi zen laṭīf
O da öpdi oḫşadı oldı elīf

M 245b

Didi ‘İmrān nice geldiñ bu zamān
Didi şevḳ-i Ḥaḳḳ idi sā’iḳ hemān

Çekdi āġuşa anı ol demde merd
İtmedi kendi ile aṣlā neberd

Cem‘ olup oldı emānet vādi‘a
Didi ey zen bu ‘aẓīm iş ḳāri‘a

Ur ṭaşa timüri āteşler ṭoġar
Şāh u mülküñ işbu āteşdir yaḳar

İ 204a

Ben ki ebrim sen zemīn Mūsā nebāt
Şāh şaṭranc gibi olur şāh māt

Māt u berdi şāhdan bil ey ‘urūs
Bilme bizden eyleme bize füsūn

‘İmrān zenine vaṣiyyet eylemesi ki Bu maḥalle geldigini kimseye fāş eyleme

Ḳorḳdığı şeydir ki Fir‘avn-ı la‘īn
Ben saña oldum bu şem işte ḳarīn

Ṣaḳla sırrı kimseye açma dehen
Gelmeye tā baña vü saña ḫazen

‘Āḳıbet ẓāhir olur bundan eṣer
Hep ‘alāmetler virür āfāḳa fer

Gitdi ‘avret ḳaldı ḫayret içre merd
Hem ta‘accüble çekerdi āh-ı serd

Na‘ralar ḳopdı o dem meydāndan
‘Ālemi ṭutdı ṣadā her yandan

Şāh çıḳdı heybet ile ḫāneden
Yalın ayaḳ ki ne bu ġavġā neden

Sūy-ı meydāndan gelür bāng-ı ġırīv
Ki nehībinden ḳaçar cinnī vü dīv

Didi ‘İmrān şāha ‘ömr olsun ṭavīl
Ḳavm-i İsrā’īl ider ẕevḳ-i cemīl

Sen ‘aṭā itdüñ de mesrūr oldılar
Raḳṣ ile elḥāna mecbūr oldılar

Didi söz budur velī vehm ü ḫayāl
Ṭolmış evhām ile ‘aḳl-ı bī-nevāl

Ol bāng-ı ġırīvden Fir‘avnıñ ḫavfi[124]

E 205b

Bu ṣadā taġyīr ḳıldı cānımı
Aldı hep endūh ü ġam her yanımı

M 246a

Gāh geldi gāh gitdi ḥaylice
Gūyiyā oġlan ṭoġırdı ol gice

Bir zamān dir idi ey ‘İmrān beni
Bī-ḥużūr itdi bu ṣavt-ı münḥanī

Ḥaddi mi ‘İmrān-ı miskīn diye o
Çiftim ile iḫtilāṭım oldı bu

Oldı ‘İmrān ‘avreti ‘İmrāna eş
Ṭoġdı Mūsā kevkebi gūyā güneş

Sitāre-i Mūsānıñ ẓuhūrı
ve müneccimānıñ meydānda ġırīvi

Her peyāmber gele raḥm-i mādere
Yıldızı çarḫ üzre ẓāhir yeksere

Oldı eflāk üzre peydā yıldızı
Kūri-i Fir‘avn ki o dīn ḥırsızı

Gündüz oldı didi ey ‘İmrān git
Añla feryādı bizi de vāḳıf it

İ 204b

Vardı meydāna didi ne bu ṣada
Uyumadı pādişeh çekdi cefā

Her müneccim baş açıḳ cāmesi çāk
Ta‘ziye aṣḥābı veş başında ḫāk[125]

Ṣaç ṣaḳalın yolaraḳ her birleri
Dīdesinden ḳan döker ḫāsirleri

[124] Başlık: ...ḫavfı beyānı E.
[125] Beyit E. ve E2. nüshalarında “Ta‘ziye aṣḥābı veş āvāzları / ‘Ālemi maḥzūn ider bed-sāzları” şeklindedir.

Didi ḫayr ola nedir bu derd ü ḥāl
Bed-nişān mı virdi bu menḥūs sāl

‘Öẕr idüp cümle didiler ey emīr
Eyledi taḳdīr-i Ḥaḳ bizi esīr

Cümle tedbīr itmez oldı hep hebā
Devlet-i şeh tīre düşmān buldı cā

Ol püser sitāresi oldı ‘ayān
Bize kūrlik ẓāhir itdi āsumān

Çün sitāre ẓāhir oldı ber-semā
Bizlere bu güç gelüp itdik bükā

Göñli ḫoşlandı çü ‘İmrānıñ velī
El-firāḳ diyü nifāḳ itdi celī

Kendini ‘İmrān idüp ḫışm ile pür
Gūyiyā dīvāne ṭavrı çehre-mürr

M 246b

A‘cemī ṣūret idüp ol kendini
Pek yoġun sözle iderdi pendini

Kendini ġamgīn ḳıyāfet eyledi
Bāzi-i nerdīde külfet eyledi

Didi ki āl itdiñiz şāha ‘aceb
Ḫā’in-i devletsiñiz hedme sebeb

Şāhı iḫṣār itdiñiz meydāna siz
Kesr-i nāmūs itdiñiz o ḫana siz

E 206a

Siz ta‘ahhüd itdiñizdi ol zamān
Şāhı bī-ġam itmezizdir müstebān

Şāh işidince didi ey ḫā’inān
Ben sizi ṣalb eylerim hep bī-amān

Kendim itdim kendim istihzāya dāl
Düşmene māl virdim oldum bī-māl

Tā ki İsrā’īliyān hep bu gice
Zenlerini görmeyeler gizlice

Māl gitdi āb-ı rūda işte ḫām
Bu mıdır yā söyle ef‘āl-i kirām

Nice yıllardır ki ġil‘at aldıñız
Her biriñiz nice milket aldıñız

Rāyıñız hep oldı bir vefḳ-ı nücūm
Bī-hudedir sa‘yler hem mekr-i şūm

Ben sizi cem‘ idüp iḥrāḳ iderim
Güş u enfi ḳat‘ u bī-sāk iderim

Her biriñiz āteşe idem ġaṭab
‘Ayşıñızı telḫ idüp virem ta‘ab

İ 205a

Secde idüp didiler ey pādişāh
Bu kere ġālib bize dīv-i siyāh

Nice yıllar eyledik def‘-i belā
Biz de ḫayrānız ki n’oldı bu şehā

Bilmedik biz līk cem‘i ẓāhire
Nuṭfe düşdi gice raḥm-i ṭahire

Tevbemiz budur ki ol ṭoğdıġı gün
Diḳḳat idüp bulalım cümle bütün

Rūz-ı mīlādın taraṣṣud idelim
Bulmaġı cümle ta‘ahhüd idelim

Bulamazsaḳ ol zamān öldür bizi
‘Aḳl u hūşlar oldı fikriñ ḫırsızı

Gün-be-gün ṣay ṭoḳuz ayı ey kerīm
Gitmeye tā ḫaṣmıñ oḳı müstaḳim

M 247a

Kim ḳażāya ide şeb-ḫūn ile ceng
Ser-nigūn eyler anı ḍarb-ı neheng

Arż iderse āsumān ile cidāl
Merkezinden düşürüvirür zevāl

Ḫamle ide lā-mekāna bir mekān
Kendi ḳanın içer o bī-şek inan

Naḳş naḳḳāş ile eyler ise lec
Ṣaç ṣaḳal berbād olur aḥvāl kec

Fir‘avnıñ yeñi ṭoġuran ḫātunları meydāna cihet-i mekr ile da‘veti

Ṭoḳuz aydan ṣoñra iḫrāc itdi taḫt
Sūy-ı meydāna münādī çekdi raḫt

Eyledi yine münādīler nidā
Ey zenān ḳıldı cihān size vefā

E 206b

Ey zenān eṭfāliñiz ile güzel
Geliñiz meydāna şād u bī-bedel

Ḫil‘at ü baḫşiş zenāna bī-‘aded
Kūdegāna zer-külāh-ı lā-mered[126]

Bıldır olmış idi merdān şād-kām
Ḫil‘at ü ikrām ile cümle bekām

Şimdi bu sāl oldı size iltifāt
Maṭlab üzre göreceksiz mekr-i māt[127]

Kim ki bu ayda ṭoġurdı ise o
Gencler iḥsān olacaḳdır aña hū

Hep ṭıfıllarla zenān itdi ḫurūc
Ḫayme-i şāha sürūr ile vülūc

Çıḳdı ṭaşra hep zen [ü] nev-zādeler
Sūy-ı merdān ġāfil ü āzādeler

Çünki zenler geldiler cem‘ oldılar
Nev-velūd erkeklerini buldılar

Kesdiler başlarını bu iḥtiyāṭ
Ḫaşm ola belki o silkde inḥirāṭ

İ 205b

Mūsā -‘aleyhi’s-selāmıñ- vücūda gelmesi
Fir‘avn me’mūrlarınıñ ‘İmrānıñ ḫānesine girmesi
ve vaḥy-i İlāhī ile Mūsā -‘aleyhi’s-selāmı- māderi āteşe atması[128]

M 247b

Çün zen-i ‘İmrāndan Mūsā ẓuhūr
Eylemişdi oldı meydāndan nüfūr

Ol zenānıñ ḳıṣṣasından ṣoñra o
Eyledi dīger ḫıyānet işte bu

[126] Beyit: Ḫil‘at ü ikrām ile cümle bekām / Kūdegāna zer-külāh-ı iḫtiḫām E.
[127] E. nüshasında beytin ilk mısraı ikinci mısradadır.
[128] Başlık: atması beyānı E.

Yolladı evlere o nice ebe
Bulalar tāze ṭoġırmış bir gebe

Didiler vardır bu evde bir ṣabī
Gelmedi meydāna ṣāḥib-kevkebi

Var bu semtde bir zen-i dībā aña
Bir veled virmiş Ḫudā ki pür-‘aṭā

Ṭıfl içün me’mūrlar gitdi aña[129]
Atdı tennūra o yā emr-i Ḫudā

990 Ḫaḳdan ol ḫātuna vaḥy oldı ki sen
Nesl-i İbrāhīmdir o çekme ḥaẕer

Bunda var yā *nār-ı kūnī* ‘işmeti[130]
آتش ازآره نیابد ساعتی[131]

Atdı çün vaḥy ile anı āteşe
Oldılar āteşle Mūsā eş eşe

Döndi me’mūrān o sūdan nā-murād
Līk vāḳıf oldı ba‘żı ẕī’l-fesād

Aḳça virür diyü Fir‘avn-ı eşerr
Virdiler me’mūrlara bunı ḫaber

995 Ey ‘avānān tīz tīz dönüñ girü
İyüce diḳḳatle idiñ cüst u cū

E 207a

Māder-i Mūsā -‘aleyhi’s-selāma- vaḥy olması ki neyle ilḳā eyle diyü

Yine vaḥy oldı ki at ṣuya anı
Yolma ṣaçıñ kesme ümmīd-i teni

Nīle at hem eyle baña i‘timād
Yine seniñdir o ṭıfl-ı pür-reşād

Māderi Mūsāyı atdı Nīle çün
Eyledi ni‘me’l-vekīl anı maṣūn

Çoḳ mekirler var sözüñ pāyānı yoḳ
Sāḳ u pāyı ḳırdı hep ehl-i füsūḳ

[129] me'mūrlar: me’mūrīn İ.
[130] *Kur’ân-ı Kerîm*, Enbiyâ, 21/69: “Biz de, ‘Ey ateş’ dedik, ‘İbrâhim için serin ve zararsız ol!’”
[131] Çelebioğlu: “Onu korumak için ateş soğur ve harareti ebediyyen onu yakmaz.” C. 3, b. 959.

Nice yüz biñ ṭıflı ḳatl itdi laʻīn
Ḫānesinde ḳıldı Mūsāyı emīn

Hem cünündan oldı var ise cenīn
Ḥīleden nāşī o kūr-ı dūr-bīn

M 248a

Ejdehādır mekr-i Firʻavn-ı ʻanūd
Mekr-i şāhānı yimişdi ol ḥasūd

İ 206a

İtdi Firʻavndan da bālāter ẓuhūr
Kendini hem mekri yutdı bī-ḳuṣūr

Ejdehā idi ʻaṣā da ejdehā
Bu anı yutdı be-tevfīḳ-i Ḫudā[132]

El el üstünde olur tā ʻarşa dek
Tā ki Ḥaḳḳa müntehīdir itme şek

Bir baḥirdir o ki bī-ġavr u kenār
Oldı deryālar yanında seyl-vār

Ḥīleler cümle olursa ejdehā
Oldı ill'allāha nisbet cümle lā

Geldi bu cāya sözüm yandı beyān
Ḥaḳ budur va'llāhü aʻlem Müsteʻān

Her ne var Firʻavnda o hem sende var
Līk ejderhān maḥbūs-ı ḥişār

Ey dirīġ bu cümle aḥvāl sendedir
Ki o Firʻavndan diliñ efkendedir

Söyledigim cümle efʻāliñ seniñ
Yüzde birin didim aḳvāliñ seniñ

Bu cerāḥatlar seniñ nefsiñde var
Līk maġlūbsın ḳatı cehl ile ʻār

Ḥaḳḳıña söylense artar vaḫşetiñ
Dīgerāndan hep meṣeldir ḳısmetiñ

Seni bī-tāb itmede nefs-i laʻīn
Senden ayru olmada bu rāh-ı dīn

[132] – E.

Āteşiñ olmadı Fir‘avna ḫaṭab
Çünki Fir‘avn ‘avna çekmezdi ta‘ab

Külḫan-ı nefsiñe ḫāşākiñ ‘adīm
Yoḫsa Fir‘avndan seniñ nārıñ ‘aẕīm

Mār-gīriñ ḥikāyeti ki baygın ejderī ölü ẓannıyla iplere şarup Baġdāda götürmesi

E 207b

Bir ḥikāyet diñle tārīḫ-gūydan[133]
Ḳoḳu al bu gizli sırdan nebze sen

Kūhsāra rāhī oldı mār-gīr
Tā ki efsūn ile ṭuta mār tīr

İster āheste yā tīz-reftār u serd
Çünki ṭālibdir irer maṭlūba merd

M 248b

Her iki destiñ var iken ḳıl ṭaleb
Ki ṭaleb rehber olur hem de sebeb

Sersemāne leng ü lūk ü bī-edeb
Sürünüp gitmekle olur mı ṭaleb

Gāhi sözle geh sükūt ile hemān
Bir ḳoḳu al būy-ı şehden nāgehān

Emr idüp Ya‘ḳūb didi evlādına
Yūsuf istid‘āsınıñ müzdādına

İ 206b

Cümle ḥüsni bu ṭalebde ḳıl mücid
Neşr idiñ eṭrāfa şekl-i müsta‘id

Didi *revḥu’llāh*dan *lā tey’esū*[134]
Oġlı ġā’ib gibi ara sū-be-sū

Ḥis yolından aġzıñ ile ḳıl su’āl
Cān ile cānāna ḳābildir viṣāl

Ṣoraraḳ vir müjde-gānī cānını
Yol başında ḳo ḳulaḳ iẕ‘ānını

Ḳanda bir ḫoş ḳoḳu gelürse eger
Ser vir ol sūya ki dōst-vār ey püser

[133] diñle: söyle İ.
[134] *Kur’ân-ı Kerîm*, Yûsuf, 12/87: “Ey oğullarım! Gidin de Yûsuf’u ve kardeşini iyice araştırın, Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü inkâr edenlerden başkası Allah’ın rahmetinden ümit kesmez!”

Görse idiñ ḳanda bir luṭf ehlini
Sūy-ı elṭāfiñ bulurduñ sehlini

Cevrleriñ aṣlı olur baḥr-i ʻamīḳ
Cüz'i terk it külle var sen ey refīḳ

Ḫalḳ ile cenge netīce ṣulḥ olur
Kim ki bī-rāḥat olur rāḥat bulur

Ḫalḳda çirkīnlik sebebdir ḫūbiye
Berg ü bī-berglik nişāndır Ṭūbiye

Ḫışm-ı nās eyler muḥabbetde ḳarār
Her cefāda var vefā-yı nāmdār

Dögme sögme oḫşamaḳdandır nişān
Her şikāyetden olur ṣad şükr ʻayān

Cüz'iden külle kerīmā rāh bul
Żıddan żıdda açıḳdır işte yol

Çünki cengler oldı ışlāḥa delīl
Dōst içün mār-gīr ider mārı zelīl

Dōstlıḳ içün māra ṭālib ādemī
Ġam çeker dōstluḳ içün her bī-ġamī

Av arardı dā'imā mār-ı kebīr
Ṭaġlar eṭrāfında ḳış vaḳti keṣīr

M 249a

Mürde ejder gördi anda pek ʻaẓīm
Geldi şeklinden aña ḫavf ile bīm

E 208a

Ol şedīd ḳış içre gördi mār-gīr
Mār arardı buldı bir ejder kebīr

Ḫalḳa ḥayret virmek içün mār-gīr
Mār ṭutardı cāhile ʻayn-ı neẕīr

Ādemī kūhdur nice meftūn olur
Kūh māra nice ḥayret-gūn olur

Bilemez kendisini miskīn-i nās
Bulur āmed şodda noḳsān-ı esās

Pek ucuz beyʻ eyler ādem kendini
Kendi aṭlas delḳdan eyler bendini

Nice mār u nice kūh ḥayrān aña
Ol niçün ḥayrān ki dōstı ejdehā

Mār-gīr ol ejdehāyı ṭutdı pek
Vardı Baġdāda tefāḫür iderek

İ 207a

Ejdehā gūyā ‘amūd-ı ḫāne-veş
Bir ḫalādla çeker idi ol güleş

Dir ki öldürdüm size bir ejderi
Ṣayd idince vireyazdım bu seri

Ẓann iderdi mürde ol mār-ı ‘aẓīm
Līk ḥayy idi o ḥayye fi’l-ḳadīm

Berf ü sermādan velī ṭoñmış idi
Zinde idi mürde ẓann itdi gidi

‘Ālem efsürde olur nāmı cemād
Cāmedān efsürdedir ey ūstād

Ṣabr ḳıl ḫūrşīd-i ḥaşr ola ‘ayān
Seyr idersin var imiş eşyāda cān

Oldı Mūsānıñ ‘aṣāsı bunda mār
Ber-ḫaberdir sākināna i‘tibār

Ḫākiñi ḳıldıḳda mürde ol zamān
Fehm idersin ḫākleri olur ‘ayān

Bunda mürde anda ki hep zindedir
Bunda ḫāmūş ol ṭaraf gūyendedir

Ol ṭarafdan gele çün bizden yaña
Ol ‘aṣā bizlere olur ejdehā

Cümle ṭaġlar laḥn-ı Dāvūd āşinā
Ḳabżasında āhen olur mūmyā

M 249b

Oldı ḥammāl-ı Süleymān rūzigār
Baḥr Mūsāya süḫandān āşikār

Aḥmede hem meh işāret-bīn olur
Nār İbrāhīme ḫoş nesrīn olur

Ḫāk Ḳārūnı ceẕbde mār-veş
Oldı Ḥannāne daḫı feryāda eş

Aḥmede ṭaşlar virürlerdi selām
Ṭaġ virür Yaḥyāya bir nev‘a peyām

Cümle ẕerrāt-ı cihān sırr u nihān
Dirler anlar saña rūzān u şebān

E 208b

Biz semī‘iz hem başīriz hem ḫoşuz
Sizlere nā-māhremānız ḥāmuşuz

Çünki sizde gidesiz sūy-ı cemād
Maḥrem-i cān-ı cemād olur nihād

1065 ‘Ālem-i cāna cemāddan yol bulur
Ġulġul-i ervāḥa ol maḥrem olur

Ẓāhir olur cümle tesbīḥ-i cemād
Vesvese te’vīli yoḳ itme ‘inād

Cānda yoḳdur çünki ḳandīliñ seniñ
Görmek içün idi te’vīliñ seniñ

Ki ‘araż tesbīḥ-i ẓāhir anda yoḳ
Görme da‘vāsı ḫayāl ü ġayyı çoḳ

Her başīre belki dīdārı ‘ayān
Vaḳt-i ‘ibretde olur tesbīḥ-ḫˇān

İ 207b

1070 Çünki tesbīḥden işāret var saña
‘Ayn-ı teklīm o delālet bī-riyā

Bu olur te’vīl-i ehl-i i‘tizāl
Böyledir bu kimse bilmez nūr-ı ḥāl[135]

Ḫāric-i ḥis olmadıḳça ādemī
Ṣūret-i ġaybīden oldı a‘cemī

Bu sözüñ pāyānı yoḳdur mār-gīr
Çekdi mārı biñ belā ile faḳīr

Tā ki Baġdāda getürdi fitne-ḫˇāh
Ṭoldı hengāmeyle hep çārsū vü rāh

1075 Şaṭ kenārında ḳodı hengāmesin
Şehre virdi ġulġule ser-nāmesin

[135] bu: o E.

Bir yılancı ejdehā ṭutmış gelür
Pek ‘acāyib avlamış el-ḥaḳ cesūr

M 250a

Nice yüz biñ cem‘ oldı eblehān
Kendi gibi ṣayd-ı mār u müstehān

Muntaẓır ḫalḳ o da ḫalḳa muntaẓır
Cem‘ ola başına ḫalḳ-ı münteşir

Tā ki hengāme daḫı efzūn ola
Pārse vü tevzī‘den memnūn ola

Cem‘ olındı nice yüz biñ jāj-ḫāy
Biñ bir ayaḳ bir ayaḳda ḫāk-pāy[136]

İzdiḥām ki ‘avret erden bī-ḫaber
‘Arża-i maḥşer gibi oldı o yer

İftiḫārāne o söylerdi yalan
Ehl-i hengāme açar idi dehān

Zemherīrden ejdehā ṭoñmış idi
Ḫırḳa-i berf içine ḳonmış idi[137]

Nice ipler ile bağlanmış idi
İḥtiyāṭen iple ağlanmış idi

Çünki ṭurdurdı berāy-ı intiẓār[138]
Oldı Baġdād güneşi ol māra cār

E 209a

Āfitāb-ı germ anı germ eyledi
Cümle a‘żāsını hep nerm eyledi

Mürde iken zinde oldı ol zamān
Oldı taḥrīke vücūdunda tüvān

Mürde mārıñ cünbişinden ḫalḳa hep
Ḥayret-efzā oldı ġāyetle ‘aceb

Ḥayret ile itdiler feryādlar
Ḳaçdılar cümle naẓar mu‘tādlar

Bendlerin ḳırdı urup bāng-ı bülend
Ṣaldırup eṭrāfa bī-tār u kemend

[136] Beyit: – İ., – M.
[137] Ḫırḳa-i berf: ḫırtı pırtı İ. M.
[138] ṭurdurdı: durdurdı E.

Bendini ḳırdıḳda çıḳdı āşikār
Ṣūret-i zişt ile o mār-ı kibār

Bu firārda çoḳ ḫalāyıḳ virdi cān
Küştelerden püşteler oldı ‘ayān

Ḳorḳusından mār-gīrde ḳupḳuru
Gerçi kühsārdan getürmiş idi o

İ 208a

Ḳurdı bīdār eyledi bir kūr ḳoyun
İtdi ‘Azrā’īl ile ol dem oyun

İtdi bir loḳma yılan ol aḥmaḳı
Pek ḳolaydır ḳan döker her bir şaḳī

Kendini ṣardı ‘amūd-veş bī-direng
Ḳırdı ‘aẓmin mār-gīriñ ol neheng

Nefsiñ ejderhāsı ṣanma mürdedir
Āleti yoḳdur da o efsürdedir

M 250b

Bulsa ālet ol zamān Fir‘avn olur
Āb-ı cū emrine anıñ ‘avn olur

Kim ki Fir‘avniyyete ide sülūk
Mūsī vü Hārūna eyler ḳaṣd-ı sūk

Dest-i faḳr ile olur ancaḳ zebūn
Peşşe ṣaḳr olur ġınādan hem ḫarūn

Ejdehāyı çek firāḳıñ berfine
Ḳoma ḫūrşīd-i ‘Irāḳıñ ṭarfine

Ṭoñdur ejderhāñı ḳalsun bī-ḥayāt
Seni bir loḳma ider bulsa necāt

Anı öldürseñ ölümden ol emīn
Raḥm idüp olma aña aṣlā mu‘īn

Şehvetiñ ḫūrşīdi anı ḳızdırur
Ol ḫafāş-ı mürde rīkin ṣızdırur

Anıñ ile ḳıl ḳıtāl u hem cidāl
Er gibi tā [139]حق دهد بر تو وصـــال

[139] Çelebioğlu: “Mücahid ol, onunla vuruş. Merd ol, Allah seni vuslatıyla mükâfatlandırsın.” C. 3, b. 1066.

Çün getürdüñ ejdehā-yı mürdeyi
Ḥayy ider germ-i hevā efsürdeyi

‘Āḳıbet çoḳ fitneler eyler saña
Söyledigim biñde bir ḳalur şehā

Sen ṣanursın anı ki ol bī-cefā
Baġladım elbet ider baña vefā

E 209b

Bu maṭālib her ḫasıñ kārı degil
Lāzım ejder ḳātline Mūsā ‘adil

Nice biñ ḫalḳ ejdehāsından anıñ
Öldiler hep bu cefāsından anıñ

Mūsā -‘aleyhi’s-selāma-
Fir‘avnıñ tehdīdi

Didi Fir‘avn aña ey Mūsā Kelīm
Ḫalḳa düşürdüñ bu rütbe ḫavf u bīm

İnhizāmesinden uġradı bu ḫalḳ
Hem tereddüd ile merdüm oldı zelḳ

Lā-cerem ‘ālem seni düşmen ṭutar
Kīniñ oldı herkesiñ ṣadrında yār

Cümle ber-‘aks oldı ḫalḳı da‘vetiñ
Olmaz āgāh-ı ḫalāfet milletiñ

M 251a

Ben seniñ şerriñden itsem ictināb
Hīç mükāfātıñda olmaz baña tāb

İ 208b

Beni aldatma bu işden göñliñ al
Çūb ile te’dīb olur böyle ricāl

Aña maġrūr olma ki ḫalḳa hirās
Virmek ile faṣlıña virdiñ esās

Böyle fi‘liñ āḫiri rüsvāylıḳ
Ḫalḳ içinde żıḥke vü jāj-ḫāylıḳ

Ḫayli sālūs itdi sen gibi ẓuhūr
‘Aṣrımızda öldi rüsvā vü nüfūr

Mūsā -‘aleyhi’s-selāmıñ
Fir‘avna cevābı

Didi emr-i Ḥaḳ budur işrāk yoḳ
Ḳanımı dökseñ eger hīç bāk yoḳ

Rāżıyım hem şākirim ben ey ḥerīf
Bunda rüsvā isem Allāh da şerīf

Ḫalḳ ḳatında kim ki ola ḫ‘ār u zār
Ḥaḳ yanında oldı maḥbūb u kibār

Söyledigim söz budur yoḫsa Ḫudā
Ḳara yüzli olasın rūz-ı cezā

‘İzzet anıñ hem daḫı ḫāṣān-ı ān
Ādem ü İblīs saña a‘lā nişān

Ḥaḳ gibi şerḥ-i Ḥaḳa yoḳ ḥadd ü ‘ad
Sende bir ġayrı varaḳdan aç ṣaded

Fir‘avnıñ
Mūsā -‘aleyhi’s-selāma cevābı

Didi Fir‘avn ki varaḳ ḥükmümdedir
Bu demiñ aḥkāmı hep ‘ilmimdedir

İntiḫāb itdi beni ḫalḳ-ı cihān
Cümleniñ āḳılterisin ey filān

Mūsiyā sen kendi kendiñ intiḫāb
Eylediñ maġrūr olma çekme tāb

E 210a

Sāḥirān-ı dehri ben cem‘ eylerem[140]
Āşikār olur o dem cehl ü herem

Bir iki gün içre olmaz vaḳti var
Mehl vir ḳırḳ güne dek virem ḳarār

Mūsā -‘aleyhi’s-selāmıñ-
Fir‘avna cevābı

M 251b

Didi Mūsā ben de bu destūr yoḳ
Ben ḳulum bu mühlete me’mūr yok

[140] dehri: şehri E.

Sen ki cebrīsin seniñle yoḳ işim
İş Ḥaḳıñdır yoḳ benim penc ü şeşim

Tā ki ḥayyim işlerim cümle becidd
Ben kimim nuṣret ne Ḥaḳdır mu‘temed

İderim da‘vet gelince ḥükm-i Ḥaḳ
Ḫaşmı ḫaşmdan ayıran o şaḳ-be-şaḳ

Fir‘avnıñ Mūsāya cevābı

İ 209a

Didi yoḳ yoḳ vir bize bir mühleti
‘İşve vü nāz itme gel vir ruḫṣatı

Ḥaḳ Te‘ālā vaḥy ḳıldı ol zamān
Ḳorḳma vir mühlet aña bulsun amān

Vir aña ḳırḳ gün mehl sen ey Kelīm
Ḥāżır ide nice mekri ol le’īm

Bende ġaflet yoḳdur o sa‘y eylesün
Tīz-revler pīş-i rāhı peylesün

Her mekir ki ideler idem ḫarāb
Artırurlarsa açam noḳṣāna bāb

Ṣu getürse iderim āteş anı
Nūş-ı ḫoş bulsa idem nā-ḫoş anı

Sa‘y-i ḥubb itdikçe ben vīrān idem
Vehme gelmeyen işi o ān idem

Ḳorḳma mühlet vir aña ṭūl ü dırāz
Di ki cem‘-i ‘asker it ey ḥīle-bāz

Mūsā -‘aleyhi’s-selāmıñ- Fir‘avna mühlet virüp sāḥirānı medāyinden Fir‘avnıñ cem‘i

Didi geldi emr-i Ḥaḳ mühlet saña
İşte ben gitdim seni ḳıldım rehā

Ol giderdi ejdehāda der-‘aḳab
Gūyiyā kelb-i mu‘allim ey ‘aceb

Ḳuyruḳ oynadır seg-i ṣayyād-veş
Ṭaşlar olur zīr-pāda rīke eş

Āhen ü sengi çeker bir demle o
Ḫurd olur āhen aña gūyā ki mū

Ber-hevā olsa maḥalli āsumān
Aña maġlūb Rūm u Gürc belki cihān

M 252a

Ṣaçar aġzından köpük gūyā şütür
Ḳaṭresindendir cüẕām u her ‘öẕür

E 210b

Diş ḳıcırdatsa olur diller ḫarāb
Cān-ı şīrāna düşerdi pīç ü tāb

Çünki geldi ḳavmine ol müctebā
Ṭutdı şıdḳından anıñ oldı ‘aṣā

İttiḳā idüp didi ki ey ‘aceb
Bize gündüz ḫaṣma olmış tīre-şeb

Bu ‘aceb ki göremez ol ḳavm-i dūn
‘Ālem-i pür-āfitābı müftenūn

Göz açıḳ ḳulaḳ açıḳ hem var zekā
Bu ‘acebdir nice göstermez Ḫudā

Ben buña ḥayretdeyim ḫalḳa da ben
Bu bahār anlara ḫār baña semen

Eyledim iḥżār nice cām-ı raḥīḳ
Ṭaşa döndi yaḳdıġından ol ferīḳ

İ 209b

İtdim i‘ṭā anlara bir deste gül
Oldı gül ḫār nīşe döndi nūş-ı mül[141]

Kim geçer benlikden aña bu naṣīb
Çün enāniyyet ola olmaz ḳarīb

Bu uyur uyanıḳ ister rāh-ı Ḥaḳ
Tā vire rü’yā-yı aña hey sebaḳ

Böyle ḫ̆ābıñ düşmeni fikr-i sivā
Fikreti olmaya tā ġaflet-nümā

Lāzım ol ḥayret ki fikr ide ḥuṣūl
Fikr ü ẕikri ḥayret-efnāda resūl

Didiler ekmel olur ehl-i hüner
Ma‘nīde pestdir velī ṣūretde er

Rācı‘ūn dirler rücū‘uñ rāhı bu[142]
Süriyi terk ḫānesinde süre rū[143]

Çünki rāhından ide külle rücū‘
Kösemen ḳalur girü ey bī-fürū‘

[141] İ. nüshasında ikinci mısradaki “gül” kelimesi yazılmamıştır.
[142] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/156: “Onlar, başlarına bir musibet geldiğinde, ‘Doğrusu biz Allah’a aidiz ve kuşkusuz O’na döneceğiz’ derler.
[143] – E.

Düşer öñe o ṭopal keçi hemān
راکنان را صـــخره کردند عابســـان[144]

1165 Lāf ile nice gider bu ḳavm-i leng[145]
Faḫri virdiler alurlar nām u neng

Ḳırıḳ ayaḳla gider ḥacca bu ḳavm
Var ḥarecden ferece yol külle yevm

M 252b

Bu ferīḳ dānişden itdiler ibā
Bilemez bu dānişi ehl-i nehā

Lāzım ol dāniş ki aṣl u ser ola
Çünki her fer‘ aṣlına rehber ola[146]

‘Ārż-ı deryāda uçardı bir ḳanat
Tā ledün ‘ilm-i ledünne beyyināt

1170 Yā ‘aceb ta‘līm-i ‘ilmiñ aṣlı ne
Sīneyi pāk eylemekde vaṣlı ne

Gitme ol başdan yuḳaru leng ol
Ki rücū‘ eyyāmı pīş-āheng ol[147]

Āḫirūne’s-sābiḳūn ol ey ẓarīf
Ki şecer sābıḳ velī mīve laṭīf[148]

E 211a

Mīveniñ gerçi vücūdı āḫire
Evvel ammā mīve ḳaṣd-ı fāḫire

Di melekler gibi *lā-‘ilme lenā*
Tā ṭuta destiñ seniñ *‘allemtenā*[149]

1175 Ger bu mekteb içre bilmezseñ hecā
Aḥmed-āsā uç ki tā nūr-ı ḥıcā

Olmadıñsa nām-dār-ı her bilād
Kem degil va’llāhü a‘lem bi’l-‘ibād

Bu cihānda olmayan ma‘rūf-ı ‘ām
Gencde maḥfūẓ olacaḳ zerdir tamām

[144] Çelebioğlu: Giderken geride kalan topal keçi, asık yüzlüleri bile güldürecek şekilde önden gider. C. 3, b. 1125.
[145] Lāf: Ḫavf E.
[146] Çünki: Z’ānki
[147] eyyāmı: hengāmı E.
[148] İ. nüshasında beytin ilk mısraı ikinci mısradadır.
[149] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/32: “Seni tenzih ederiz. Bizim, bize öğrettiklerinden başka bir bilgimiz yoktur.”

Mevżi‘-i ma‘rūfa ḳonmaz hīç genc
Oldı zīrā ki ferecler zīr-i renc

İ 210a

Ḫāṭıra gelür nice işkāl līk
Ḳırar işkāli begim düstūr-nīk

Āteş-i ‘aşḳı olur işkāl-sūz
Her ḫayālinden çıḳar bir nūr-ı rūz

Hem o sūdan iste ey ‘āḳil cevāb
Ki su’āl olur o sūdan müsteṭāb

Kūşesiz dil kūşesidir şāh-rāh
Şu‘le-i lā-şarḳ u lā-ġarbdan o māh[150]

Sen bu sūdansın o cānibden faḳīr
Ma‘nī kūhısın ne istersin ṣafīr[151]

Ṭālib ol ol sūya ki vaḳt-i fiġān
Ẕikr-i yā Rab ḳat ḳat ola ol zamān

Vaḳt-i merg ol sūya eylersin ḫırām
Çünki derdiñ yoḳ nedir bu ḥāl-i ḫām

M 253a

Vaḳt-i miḥnetde hemān Allāh di
Çünki miḥnet gide ḳanda rāh di

Andan olur būy-ı Ḥaḳ hem bī-gümān
Kim ki fehm ide ba‘īd olmaz bir ān

Kim ki ‘aḳl u vehm ile maḥcūb ola
Geh yaḳasın çāk ü geh maḥbūb ola

‘Aḳl-ı cüz‘ī gāhi tersdir gāh seme
‘Aḳl-ı küllī şübheden ‘ārī heme

‘Āḳlı ṣat da ḥayret ile ḳıl ‘amel
Ḫ̆ārlıḳ aḫz it Buḫārāya bedel[152]

Söz ile ālūde itdik biz bizi
Ḳışṣadan ḥişṣeyle bend itdik bizi[153]

[150] *Kur’ân-ı Kerîm*, Nûr, 24/35: “Allah göklerin ve yerin nûrudur. Onun nûrunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. Kandil bir cam içindedir, cam inciyi andıran bir yıldızdır; (bu kandil) doğuya da batıya da ait olmayan, yağı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık veren mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Nûr üstüne nûr. Allah nûruna dilediğini kavuşturur. Allah insanlar için misaller veriyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir.
[151] ṣafīr: żamīr E.
[152] Ḫ̆ārlıḳ: Ḫārlıḳ E.
[153] ḥişṣeyle: ḳışṣayla E.

Ben yoġum basṭ eyledim ḥayli meṣel
Sācidīn ile taḳallübdür emel

Merdkār olan dimez buña meṣel
Vaṣf-ı ḥāldir eyleme aṣlā cedel

Bu *esāṭīr-i evel* diyen ġabī[154]
Ḥarf-i Ḳur'āna açar sū'-i lebi

1195 Lā-mekāndır o ki o nūr-ı Ḫudā
Māżī vü müstaḳbel ü ḥālden cüdā[155]

E 211b

Māżī vü müstaḳbel ü ḥāl sendedir
Hepsi birdir ẓannıñ iki ḳandadır

Bir ten ammā ki peder gāhī püser
Zeyd saṭıḥ üzre velī 'Amr'a zeber

Nisbet-i şaḫṣīn olur zīr u zeber
Saḳf içün birlikdir ammā mu'teber

Bu söz ammā ki degil aña miṣāl
Tāze ma'nā ḳāṣirīdir ḥarf [ü] ḳāl

1200 Yoḳ leb-i cū bağla sen meşkiñ femiñ[156]
Bī-leb ü sāḥil bu baḥr-i bī-nemiñ

Bu sözüñ pāyānı yoḳdur ḳıl rücū'
N'işledi Fir'avn-ı bed-ḫū bī-ḫuşū'

Sāḥirler ṭalebinde Fir'avnıñ medāyine ādem irsāli

İ 210b

Gitdi Mūsā ḳaldı Fir'avn-ı la'īn
Ehl-i rāyı da'vet itdi o hemīn

İctimā'en oldı 'aḳd-i meşveret
Fikrini 'arż iden oldı mültefet

M 253b

'Āḳıbet Hāmān-ı bed açtı dehān
Buldı bu ḥālāta tedbīri o ān

1205 Didiler ki bizde vardır sāḥirān
Her biri fenninde māhir fitne-dān

[154] *Kur'ân-ı Kerîm*, En'âm, 6/25: "Kâfir olanlar der ki: Bu eskilerin uydurmalarından başka değildir."
[155] – İ.
[156] Yoḳ leb-i cū bağla sen: Yoḳ leb-i cūyānı eyle E.

Maṣlaḥat odur Mışırdan sāḥirān
Emr-i şāhī ile cem‘ ola bu ān

Çoḳ mübāşir eyledi irsāl o dem
Her nevāḥīden gele siḥr-i etemm

Ḳanda varsa nāmdār bir siḥr-bāz
Yolladılar sūy-ı Fir‘avna biraz

İki sāḥir buldı meşhūr nev-civān
Māhı siḥr ile iderler nā-tüvān

Süt ṣaġarlar mehden anlar āşikār[157]
İtse ‘azm-i rāh olurlar ḥum-süvār

Māh-tābı gösterür kirbās-veş
Anı ölçer de ṣatar bā-penc ü şeş

Aḳçasın virdikde ṭutar müşterī
Ḥasret elin yüze urur serserī

Böyle nice cādūluḳ anlarda tām
Yoġıdı hīç ṣānīleri ve’s-selām

Çünki geldi anlara şehden ḫaber
Şāh-ı ‘ālem sizden oldı çārever

Şāh u ḳaṣr u mevkiye iki faḳīr
Ḳaṣd iderler belki şeh oldı esīr

Yanlarında vardır ancaḳ bir ‘aṣā
Gāh olur emriyle anıñ ejdehā

Şāh u leşker cümlesi maġlūb aña
İki kes ḳıldı bu mecmū‘ı hebā

E 212a

Çāre lāzım sāḥiriyyetle bu dem
Tā bu iki sāḥir olamaz müzdeḥam

Ol iki sāḥir bunı gūş eyledi
Ḫavfa düşdi ṣānki sem nūş eyledi

‘Irḳ-ı cinsiyyet o dem itdi ẓuhūr
Baş aşaġı ṣaldılar geldi fütūr

[157] Süt: süd E.

Mekteb-i ṣūfī olur baş egmesi
Ḥall-i müşkil baş dize degmesi

Ol iki sāḥir pederleri mezārına varup rūḥundan ḥaḳīḳat-i Mūsā -‘aleyhi’s-selāmı- su’ālleri[158]

M 254a

Didiler māderlere bā-ḫavf-ı cān
Vir babāmız merḳadinden bir nişān

İ 211 a

Oldı māder anlara ḫoş reh-nümā
Üç gün oruç ṭutdılar idüp deġā

Didiler göster babā rāh-ı sedīd
Yolladı Fir‘avn bize emr-i şedīd

İki kimse anı pek teng eylemiş
Leşker içre anı bī-neng eylemiş

Yoġ imiş aṣlā silāḥ u leşkeri
Bir ‘aṣā ile hemān şūr u şeri

Ṭoġrılar şehrindesin şimdi muḳīm
Ṣūreten ḫāk içre olmuşsın remīm

Bu fi‘l siḥr ise vir bize ḫaber
Yoḫsa Allāhlıḳ mı söyle ey peder

Hem ḫaber vir ki taḥiyyet idelim
Kīmyādır diyü raġbet idelim

Nā-ümīdiz belki bir ümmīd olur
Gicemizde belki bir ḫūrşīd olur

Ḍāl olduḳ bulalım rāh-ı reşed
Biz ki maṭrūduz ire ḥabl-i mesed

Sāḥir-i mürdeniñ ferzendlerine cevābı

Didi rü’yā içre ey evlād-ı men
Söylenilmez sırr-ı ‘uḳbādan süḫen

Āşikār itmekde yoḳ destūr-ı Ḥāḳ
Līk sır gözüm öñünde bir sebaḳ

Söyleyim lākin bu ma‘nādan nişān
Tā oluñ ol sırdan āgeh ol zamān

[158] su’ālleri: su’āli E.

Bir ‘alāmet gösterem tā ki ḫafā
Ẓāhir ola sizlere ẕevḳ ü ṣafā

Nūr-ı ‘aynım çün mülāḳāt idesiz
Ġāfil olmañ çün ḥużūra gidesiz

Her ne dem ki uyuya o ẕū-fünūn
Ol ‘aṣāya ḳaṣdıñız olsun füzūn

Aḫẕa ḳādir olsañız sāḥirdir o
Sāḥire çāre bilürsiz mū-be-mū

E 212b

Ḳudret itmezse ta‘alluḳ İzidī
Ol Resūl-i Kibriyā-yı mühtedī

M 254b

Olsa Fir‘avn şarḳ u ġarbı ‘ālemiñ
Ser-nigūn ider Ḫudā pīş ü kemin

Cān-ı bābā bu nişān-ı rāstdır
Ṭoġrıdır Allāh bilür bu pāk-i sır

Cān-ı bābā sāḥirān uyursa ger
Siḥr ü mekri bāṭıl olur ser-te-ser

Uyusa çūbān olur gürgān emīn
Cehdden ‘āṭıl olur çün nā’imīn

Ol süri ki ola çūbānı Ḫudā
Gürge yol yoḳdur ümīde müddetā

İ 211b

Cāduluḳ ki Ḥaḳ ide ḥaḳdır o hā
Cāduluḳ ıṭlāḳıdır aña ḫaṭā

Cān-ı bābā bu nişān-ı ḳāṭı‘a
Öldürürse yine ḥaḳdır rāfi‘a

‘Aṣā-yı Mūsā -‘aleyhi’s-selāmı- Ḳur’ān-ı ‘aẓīmü’ş-sāna teşbīh ve vefāt-ı Muṣṭafā -‘aleyhi’s-selātü ve’s-selāmı- ḫiṭāb-ı Mūsāya teşbīh ü taġayyür-i Ḳur’āna sa‘y idenleri iki sāḥire teşbīh ki Mūsā -‘aleyhi’s-selām- uyuduḳda ‘aṣāyı almaḳ murād idenler gibi[159]

Muṣṭafāya va‘de ḳıldı luṭf-ı Ḥaḳ
Sen ölürseñ fevt olmaz bu sebaḳ

[159] Başlık: Muṣṭafā -‘aleyhi’s-selāmı- E., M.

Ben Kitāb-ı Mu‘cizātı rāfi‘im
Zā’id ü noḳṣānı andan māni‘im

İki ‘ālemde saña ben ḥāfıẓım
Sünnetine ṭā‘inānı rāfıżım[160]

Zā’id ü noḳṣāna yoḳdur tābe-kes
Ḥāfıẓıyım ben anıñ sen ḫavfı kes

Gün-be-gün her revnaḳıñ efzūn idem
Sīm ü zerde nāmıñı maḳrūn idem

Minber ü miḥrāb vaż‘ idem saña
Seni sevmek beni sevmek ola tā

Ḫavfdan nāmıñı gizlerler idi
Her namāzı gizli eylerler idi

Ḳorḳudurdı sizi küffār-ı la‘īn
Dīniñ icrāsı idi zīr-i zemīn

M 255a

Hep minārāt ile pür oldı cihān
Kūrligine düşmen-i ‘āḳıñ bu ān

Çākerānıñ ṣāḥibān-ı şehr ü cāh
Ṭutdı dīniñ māhīden tā fevḳ-ı māh

Tā ḳıyāmet bāḳī ḳıldım şer‘ini
Ḳorḳma itmem nesḫ aṣl u fer‘ini

E 213a

Ey Resūlüm cādūluḳ yoḳ sende hīç
Mūsī-veş ṣādıḳsın ey nūr-ı behīç

Oldı Ḳur’ān saña gūyā ki ‘aṣā
Küfri maḥv eyler miṣāl-i ejdehā

Zīr-i ḫākde oldıġında ḫuftesin
Ol ‘aṣā-veş bu sözi diñle ḥasen

Dest-res olmaz ‘aṣāya ḳāṣıdān
Sen uyı ey şeh mübārek bil hemān

Ten uyur nūruñ semāda gizlemiş
Ceng-i a‘dāda kemānıñ bī-küşiş

[160] ṭā‘inān: ṭāġıyān E.

İ 212a

Felsefī bu itdigi cümle ṭaleb
Ḳavs-i nūruñ tīr-dūz bilür ‘aceb

Öyledir hem didiginden de füzūn
Ol uyur iḳbāli mekşūfü’l-‘uyūn

Cān-ı bābā uyur ise sāḥirān
Kārı bī-revnaḳ olur hem nā-tüvān

Her iki itdi vedā‘ merḳadi
Mışra itdiler teveccüh sermedī

Mışra geldiler ki ideler şavaş
Ḫāne-i Mūsā ararlardı yavaş

İttifāken anlarıñ geldigi gün
Zīr-i naḫl uyurdı Mūsā z̲ū-fünūn

İtdiler iḫbār ki Mūsādır uyur
Zīr-i naḫlistānda ol merd-i ġuyūr

Çünki geldi gördi ḫurmālıḳda hep
Uyur o bīdār-ı ‘ālem feyż-i Rab

Nāzdan nāşī ḳapamış dīdesin
‘Arş u ferşi gözleyen ḫ̆ābīdesin[161]

Niceler çeşmi açıḳ göñli uyur
Ehl-i āb degildir o ḥaḳḳā ki kūr[162]

Kimde var bīdār-ı dil çeşm-i seri[163]
Uyusa biñ göz açılur serserī

M 255b

Sen degilsin ehl-i dil bīdār ol
Tālib-i ehl-i dil ol bī-kār ol

Var uyu bīdār-ı dil iseñ eger
Heft ü şeşden nāzırıñdır bā-ḫaber

Didi Peyġamber uyur çeşmim velī
Uyumaz aṣlā bu ḳalb-i müncelī

Ḥāris uyur ise şeh bīdārdır
Cān fedā-yı ḫufte-i envārdır

[161] ferşi gözleyen: ferş gözler de E.
[162] ḥaḳḳā ki: görmez o E.
[163] İ. nüshasında “var” kelimesi yazılmamıştır.

Vaṣf-ı āgāhī-i dil ey ma‘nevī
Ṣıġmaz olsa nice yüz biñ meṩnevī

Çünki gördiler uyur o baḫtiyār
İtdiler ḳaṣd-ı ‘aṣā-yı nāmdār

Eylediler sāḥirān ḳaṣd-ı ‘aṣā
Aḫẕ ideler ol ‘aṣāyı bī-kirā

E 213b

Çün yaḳın geldikde sāḥirler aña
İhtizāza geldi ol demde ‘aṣā

Ancılayın lerzenāk oldı ki o
Ḳurıdı ḳaldı ikisi bile hū

Ṣoñra oldı ejdehā itdi hücūm
Ḳaçdı ikisi bile gūyā ki būm

Düşdiler yüz üzre bā-ḫavf u hirās
Oldı ḫavf u tersleri çarḫa mümās

Pes yaḳīn oldı ki bu mekr-i Ḫudā
Ḥadd-i sāḥirden öte bu müdde‘ā

İ 212b

Ẓāhir oldı cümle ıṭlāḳ u ḳuyūd
Cān fedā itmekde fehm olındı sūd

Yolladılar sūy-ı Mūsāya berīd
‘Öẕr-ḫˇāhān olalar aña mürīd

Çünki vāḳı‘ oldı bizden imtiḥān
İmtiḥānī ‘afva oldıḳ ṭālibān[164]

Şehden oldı bize bu cürm ü tebāh
‘Afv ḳıl ey ḫāṣ-ı dergāh-ı İlāh

Pīş-i Mūsāda teḥāyā ḳıldılar
‘Afv-ı ḥāle cümle ser-pā ḳıldılar

Didi Mūsā ‘afv ḳıldım ey kirām
Nār-ı dūzaḫ sizlere oldı ḫarām

Ben sizi hīç görmedim ey iki yār
A‘cemīlik ile itdiñ i‘tiẕār

[164] İmtiḥānī ‘afva: İmtiḥānıñ ‘afvın İ.

M 256a

Böyle bīgāne şekilli āşinā
Çünki geldi bize behr-i pādişā

Pes yir öpüp gitdiler me’vāsına
İntiẓār-ı vaḳt [ü] fırṣat-zāsına

Medāyinden sāḥirānıñ Fir‘avn ḥużūrına cem‘ ve ikrām görüp ḫaşmınıñ i‘dāmını bizden iste diyü ta‘ahhüd eylemeleri

Geldiler Fir‘avna cem‘-i sāḥirān
Aldılar iḥsānlarını bī-gerān

Hem peşīn virdi hem itdi va‘deler
Naḳd ü esbān va‘de ḳıldı bendeler

Ṣoñra didi anlara ey sābiḳān
Ġālib olursañız ‘inde’l-imtiḥān

Ḫadden efzūn ideyim size ‘aṭā
Yırtıla hep perde-i cūd u seḫā

Didiler ki şāhımız iḳbāline
Ġālib oluruz anıñ her ḥāline

Biz bu fende ṣaf-deriz hem pehlivān
Kimse almaz pāyımız peydā nihān

Ẕikr-i Mūsā bend-i ḫāṭır oldı hep
Bu ḥikāyāt-ı ḳadīmdir bil ‘aceb

E 214a

Ẕikr-i Mūsā ile sırr itdiñ sözi
Nūr-ı Mūsā naḳd-i cāndır aç gözi

Mūsī vü Fir‘avn cümle sendedir
Ara kendiñde ki ḫaşmıñ tendedir[165]

Ḥaşre dek vāḳı‘ bu Mūsādan nitāc
Başḳa nūr yoḳ līk dīgerdir sirāc

Ḳandīli hem de fetīli başḳadır
Līk nūrı bir naẓarla ‘aşḳadır

Nāḳışān hep şīşeye eyler naẓar
Ki ikilik şīşeden görür baṣar

[165] ki: dü E.

İ 213a

Kāmilān eyler hemān nūra nigāh
İkilikden ḳurtılur bī-iştibāh

Hep naẓargāhdan olur maġz u cūd
Her ḫılāf-ı Mü'min ü Gebr ü Yehūd

Şekl-i fīl ne günedir diyü iḫtilāfları

M 256b

Bir ḳarañlıḳ ḫānede var idi fīl
Hindden olmışdı o şehre daḫīl

Seyrine gitdi nice ḥalḳ-ı keŝīr
Ẓulmet içre görmesi ġāyet 'asīr

Gözle görmek ḥadd-i imkāndan berī
El sürüp taḥmīn iderler serserī

Biri ḫörṭūmına oldı dest-res
Didi 'ayn-ı nāvedān fīl-i ḥares

Āḫiriñ gūşına rāst geldi eli
Didi yelpāze gibi fīl-i celī

Ol biriniñ desti irdi pāyına
Didi gūyā ki 'amūd her āyine

Ol biri ẓahrına el urdı hemān
Didi fīl 'aynī ile taḫt-ı revān

Ḳanġı 'użva irdi ise ḫalḳ eli
Aña teşbīh itdiler cümle belī

Bu cihetden sözler oldı muḫtelif
Biri dāl idi aña biri elīf

Olsa idi ellerinde şem'-i nūr
İḫtilāf itmezdi anlardan ẓuhūr

Çeşm-i ḥis de el gibidir ẓāhirī
O da kef-veş seriñ olmaz mū-seri

Sırr-ı deryā başḳadır hem başḳa kef
Keffi terk it dīdeye bul sen ṭaraf

Cünbiş-i deryā olur kefden ‘ayān
Kefi gördüñ görmediñ deryā nihān

Biz ki keştīler gibi yüzmekdeyiz
Tīre-çeşmiz āb-ı rūşen üzreyiz

Ey olan keştī-i tende ḫ̆ābda
Ābı gördüñ görmediñ āb ābda

E 214b

Ābıñ ābı var anı eyler revān
Rūḥa rūḥ dimekde var rūḥ-ı revān

1325 Ḳanda Mūsā ḳanda ‘Īsā āfitāb
Virmiş idi kişt-i mevcūdāta āb

Ādem ü Ḥavvā ne cānibdeydi hem
Bu kemānı gizlemişdi Ḥaḳ o dem

Bu söz olur nāḳış u ebter hemān
Nāḳış olmaz söz o cānibde ‘ayān

M 257a

Söylenilse belki olur laġz-ı pāy
Söylenilmezse saña ey vay vay[166]

İ 213b

Söylesem ger ṣūret ü timṯālini
Yalıñız ṣūret bilür āmālini

1330 Ot gibi pāyıñ zemīnde ṯābite
Rūzgār başın eger pā-nābite

Naḳle ḳudret pāyine yoḳdur müdām
Yā meger iḫrāc-ı pā ide kirām

Ayaġıñ çıḳmaz ḥayātıñ ḫākden
Bu ḥayāt reftārıdır nā-pākden

Ḥaḳdan ol ḥayy ol bu ṭopraḳdan ġanī
Var yüri iḳlīm-i dilde bil seni

Dāye ṭıflı vaḳt olur südden keser
Çün ṭa‘ām yiye süde baḳmaz geçer

1335 Dāneler veş şīr-i arża bestesin
Ḳūt-ı ḳalbden yi fiṭāmı restesin

[166] Söylenilmezse saña: Söylenilmez saña o İ.; Söylenilmez saña M.

Ḥarf-i ḥikmetden yi olsun cümle nūr
Sen ki nūrsın bī-ḥicāb ile ẓuhūr

Tā ki ḳābil olasın ol nūrı sen
Tā göresin bī-ḥicāb mestūrı sen

Necm-veş gerdūnı seyr eyle hemān
Belki bī-gerdūn seferdir rāygān

Çün ‘ademden heste geldiñ hestsin
Söyle imdi niye geldiñ mestsin

Geldigiñ yollar ferāmūş oldı hep
Saña bir remz söylesem olmaz ‘aceb

‘Aḳlıñı terk eyle andan ‘aḳla var
Gūşıñı bend eyle andan gūşdār

Söylesem saña ki sen ḫāmsın henūz
Sen bahārda görmediñ aṣlā temūz

Bu cihān gūyā dıraḫtdır ey kirām
Bizler anda mīveyiz ki nīm-ḫām

Ḫām iken her mīve şāḫı pek ṭutar
Bezme zīrā ki yaḳışmaz ḫām ṣemār

Çün kemālin bula şīrīn ü laṭīf
Süst olur şāḫı ile olmaz elīf

Çünki iḳbālden ola şīrīn dehān
Güç gelür insāna bu merg-i cihān

E 215a, M 257b

Pek yapışmaḳdır cihāna ḫāmlıḳ
Ey cenīn kārıñ ki dem-āşāmlıḳ

Başḳa bir söz var velīkin ol sözi
Ben dimem Rūḥu’l-Kudsdendir özi

Sen dimezsin kendi sem‘ine ebed
Ben degil ġayrım degil sen ben ṣaded

Şol vaḳit ki ḫˇāba vardıñ ey fetā
Sen yine kendiñ bulursın bī-merā

Söyleyen sensin saña ṣanma fülān
Söyledi rü’yāda gūyā ki nihān

İ 214a

Birsin iki olmadıñ ey ḫoş refīḳ
Belki gerdūnsın u hem baḥr-i ʻamīḳ

Senligiñ ḳalın ṭoḳuz yüz ḳat ḳat
Yüz seniñ gibi boġar baḥr-i memāt

Ḥadd-i bīdārī degil belki bu ḫˇāb
İtme daʻvā Ḥaḳdır aʻlem biʾṣ-ṣavāb

İtme daʻvā müddeʻī ḥālin işit
Hīç beyāna gelmez aṣlā ey yigit

İtme daʻvā diñle tā o āfitāb
Gelmez aṣlā ne kelāma ne kitāb[167]

İtme daʻvā müddeʻīdir saña rūḥ
Āşinā olma ki bu keştī-i Nūḥ

Nūḥ -ʻaleyhiʾs-selāmıñ- oġlını keştīye daʻveti ve anıñ ben ṭaġ başında kendime çāre bulurum ve minnet çekmem diyü imtināʻı

Ḳıṣṣa-i Kenʻān ki seyyāḥ idi o
Olmuş idi keştī-i Nūḥa ʻadū

Hey babā keştīsine gel ol süvār
Olmayasın ġarḳ-ı ṭūfān-ı kibār

Didi ben ūstād-ı fenn-i āşinā
Şemʻiniñ ġayrı benim şemʻim revā

Didi gel itme bu ṭūfān-ı belā
Āşināya dest ü pā bu günde lā

Bād-ı ḳahr ile söner her şemʻ-i dār
Ancaḳ Allāh şemʻi olur pāyidār

Didi yoḳ işte baña kūh-ı bülend
ʻĀṣımım ol kūhdur irmez gezend

M 258a

Didi itme kūh kāhdır bu zamān
Sevdiginden ġayra virmez hīç amān

Didi aṣlā nuṣḥıñı ben diñlemem
Hīç ṭamaʻ itme ki ben nesliñdenem

[167] ne kelāma ne kitāb: ne kitāba ne ṣavāb E.

Ḫoş gelmez sözleriñ hergiz baña
Senden ayruyım iki ʻālemde tā

Didi nāz itme bu demde nāz yoḳ
Ḥaḳḳa aṣlā ḫīş yoḳ enbāz yoḳ

E 215b

Vaḳt-i nāzikdir bu dem gel itme nāz
Kibr ü nāz olmaz bu dergāh-ı niyāz

Lem yelid lem yüled oldı ol ḳadīm[168]
Vālid ü ferzend vaṣfında ʻadīm

1370 Nāz-ı ferzendānı çekmez hīç bu der
Nāz-ı bābāyāna yoḳ ḳadr ü ḳader

Degilim mevlūd nāz itme a pīr
Degilim vālid ṣalınma ey ṣaġīr

Degilim zevceñ ki şehvet bende yoḳ
Terk-i nāz it ey zen-i nāzende çoḳ

İ 214b

Lāzım olandır ḫużūʻ u ıżṭırār
İşte bu Ḥażretde böyle iʻtibār

Didi bābā nice yıllardır bu söz
Yine söylersin cehāletle henūz

1375 Söylediñ sen her kese bu āna dek
Hep cevāb-ı serd işitdiñ çift ü tek

Bu dem-i serdiñ benim gūşumda yoḳ
Bā-ḫuṣūṣ şimdiki bende fen de çoḳ

Didi bābā ne ziyānıñ var eger
Bir kere gūş eyleseñ nuṣḥ-ı peder

Böylece söylerdi o pend-i laṭīf
Ol daḫı eyler idi defʻ-i ʻanīf

Ne peder nuṣḥ itmeden ḳaldı geri
Ne püser gūşında var nuṣḥuñ yeri

1380 İşte bu söz didiler ki mevc-i tīz
Aldı Kenʻānı serinden rīẓ rīẓ

[168] *Kur'ân-ı Kerîm*, İhlâs, 112/3: "Doğurmamış ve doğmamıştır."

Nūḥ dir ey pādişāh-ı bī-zevāl
Aldı seyliñ şimdi anı bī-nevāl

Va‘de itmişdiñ nice kerre baña
Ki virem ehliñe ṭūfāndan rehā

M 258b

Dil ḳomuşdum ben bu ümmīde ‘aceb
Yā niçün ḳapdı kilīmim mevc hep

Didi Ḥaḳ ehliñ degildir o ‘anūd
Görme misin sen sefīdsin o kebūd

1385 Düşse dendānıña ḳurt olmaz ṣalāḥ
Tā çıḳarup itmeyince yoḳ felāḥ

Bāḳī ten olmaya tā ki zār zār
Gerçi sendendir velīkin ol bizār

Didi ẕātıñ ġayrısın ben istemem
Ġayrıñ olmaz sende maḥv olan ümem

Sen bilürsin niceyim sen ile ben
Yüz o rütbeyim ki bārānla çemen

Sende ḥayyim sende şādım ‘ā’ilim
Muḳtedī bī-vāsıṭa bī-ḥā’ilim

1390 İttiṣāl yoḳ infiṣāl yoḳ ber-kemāl
Belki bī-çūn ü çi-gūne i‘tidāl

E 216a

Māhiyānız sen ki deryā-yı ḥayāt
Luṭfuñ ile zindeyiz ey pāk ẕāt

Ṣıġmadıñ sen bir kenār-ı fikrete
Olmadıñ ma‘lūl ḳarīn bir ‘illete

Ḳabl-i ṭūfān ba‘d-i ṭūfān dā’imā
Sen muḫāṭabsın budur hem mācerā

Söylemem anlara sözüm hep saña
Ey kühen nev sözleri mūcid Ḫudā

1395 ‘Āşıḳān ṣanma ki söylerler süḫen
Gāhi aṭlāl ile gāhī bā-dimen

İ 215a

Eyler aṭlāla teşebbüs ẓāhirā
O kimi söyler kimiñ medḥinde yā

Eylediñ taslīṭ-i ṭūfān şükrini
Vāsıṭa aṭlālın itdiñ ẕikrini

Çünki aṭlāl-ı le’īm olmuş cihān
Ne nidā var ne ṣadā var ne fiġān

Öyle aṭlāl isterim itsem ḫıṭāb
Kūh-vārī eyleye redd-i cevāb

Yā iki ḳat gūş idem nāmıñ seniñ
‘Aşḳım ancaḳ nāmıñ ālāmıñ seniñ

Enbiyālar meslegi oldı cibāl
İşide nāmıñ iki ḳat bī-miṣāl

M 259a

Ol ki alçaḳ ṭaġ ṣānki senglāḫ
Fāreye lāyıḳ bize olmaz menāḫ

Söylerim ben o baña virmez cevāb
Bī-ṣadā ḳalur dem-i güft ü ḫıṭāb

Arżı ol a‘lā ki hem-vār idesin
Bulmadıñ hem-dem anı yār idesin

Didi ey Nūḥ ister iseñ cümleyi
Ḥaşr idüp iḥyā idem ben serserī

Eylemem Ken‘ān içün maḫzūn seni
Līk aḥvālini añla bil beni

Didi yoḳ yoḳ rāżıyım ki sen beni
Lāyıḳım ki ġarḳ idersin bu teni

Her zamān ġarḳ eyleseñ ḥaẓẓım benim
Emr ü ḥükmüñ cān u cānımdır tenim

Kimseye baḳmam u baḳdımsa eger
Ol bahānedir sañadır hep naẓar

Şol ḥadīṯ-i şerīfler er-rıżā bi'l-küfri küfrün
ve ḥadīṯ-i āḫir ki men lem yerża biḳażāi felyaṭlub
Rabben sivāi ve hāẕe'l-kelām-ı nefīse[169]

‘Āşıḳ-ı ṣun‘-ı Ḫudā pür-fer olur
‘Āşıḳ-ı maṣnū‘ olan kāfir olur

Ṣun‘ına şükr ü ṣabırda ‘āşıḳım
‘Āşıḳ-ı maṣnū‘ olmam ṣādıḳım

E 216b

İtdi bir sā'il bana bir ḫoş su'āl
‘Āşıḳ idi mācerāya bā-kemāl

Er-rıżā bi'l-küfri küfrün güfte ne
Bu peyember sözi bunda nükte ne

Yine buyurdı ḳażāya ḳıl rıżā
Müslümāna çün rıżā oldı revā

Olamaz Ḫaḳdan ḳażā küfr ü nifāḳ
Rāżı olsam buña olmaz mı şiḳāḳ

Rāżı olmazsam olur o da ziyān
Ortada bir çāre yoḳ bañā amān

İ 215b

Küfr-i maḳżīdir didim bu ne ḳażā[170]
Cümle āṯār-ı ḳażā bu küfre yā

Küfr-i maḳżī vü ḳażā ḳıl ey edīb
Tā ki şübheñ def‘ ola hem ol mucīb

M 259b

Bu cihetle küfre rāżıyım müdām
Ol cihetle var nizā‘ u ḫubṯ-ı tām

Bu ḳażāya küfr küfr olmaz ebed
Ḫaḳḳa kāfir dime ṭurma çekme sed

Küfr cehl oldı ḳażā-yı küfr ‘ilm
Her iki bir ṣanma miṯl-i ḥilm ü ḫilm

Ziştī-i naḳş olmadı naḳḳāşe ‘ayb
Belki zişt yapmaḳda ṣan‘at itme rayb

---

[169] Başlık: şerīfler: şerīf ki E.
reh-ẕü'l-kelām-ı nefīse: sivāi beynini tevfīkdir E., M.
Hadîs-i Şerîf: Enes b. Mâlik'den. Resûlullah'ın: "Cenâb-ı Hak: Kim, benim kazâ ve kaderime razı olmazsa, benden başka bir Rabb arasın" dediğini işittim, demiştir.
[170] didim bu: bu didim E.

Ḳuvvet-i naḳḳāşdır o itme ‘inād
Zişti de hem ḫūbı da yapmaḳ murād

Söylesem bu mebḥaṣi daḫı biraz
Hem su’āl ü hem cevāb olur dırāz

Nükte-i ‘aşḳ ẕevḳi olur zā’ile
Naḳş-ı ḫıdmet ġayrı naḳşa mā’ile

Ḥayret māni‘-i baḥş ü fikret oldıġını beyāñda bir meşel

Geldi bir kūsec kişi idüp şitāb
Eyledi ḥallāḳa bu nev‘a ḫıṭāb

Didi laḥyimden sefīdi ḳıl cüdā
Nev-‘urūsum bu gice ben bī-merā

Cümle rīşin ḳoparup virdi aña
Didi işim var ayır sen ey fetā

Bu su’āldir hem cevāb ḳıl intiḫāb
Derd-i dīnde yoḳ bu sevdā-yı ḫıṭāb

1430 Zeyde urdı biri bir sīlī-i serd
Ḥamle ḳıldı ḳaṣd-ı keyd ile o merd

Sīli uran didi var bende su’āl
Pes cevābım vir de ṣoñra ḳıl ḳıtāl

Başıña urdum da geldi bir ṭeraḳ
İşte bunda var su’ālim bā-vifāk

Bu ṭeraḳ destimde mi yoḫsa ‘aceb
Gerdeniñden mi gelür bu ṣayt hep

E 217a

Didi acı ile ol demde baña[171]
Bu tefekkür olamaz aṣlā revā

1435 Sende yoḳ acı tefekkür eyle sen
Derd yoḳ sende bu fikr olur ḥasen

Ḥikāyet[172]

M 260a

Az idi aṣḥābda ḥāfıẓ ẕū-fünūn
Gerçi şevḳler var idi ḥadden füzūn

İçleri ṭolmışdı şevḳ ile ṣafā
Çatlamışdı pōstları ehl-i vefā

İ 216a

Fıstıḳ u bādām u cevziñ ḳışrı hem
İçi ṭolınca olur pōstları kem

[171] Didi: Sīlī E.
[172] Başlık: Ḳur’ânıñ ḥıfẓı beyānında ṣaḥābeniñ ḥikāyesi beyānı E.

‘İlm ile memlūda ḳalmaz pōst hīç
‘Āşıḳıñ itmez belī ol dōst hīç[173]

Ṭālib ü maṭlūb evṣāfı teżād
Her nebī sūzān-ı vaḥy ü pür-reşād

Çün tecellī ide evṣāf-ı ḳadīm
Hep yaḳar vaṣf-ı ḥudūṣı her kilīm

Rub‘-ı Ḳur’ān kimde ki maḥfūẓ idi
Cünd-i Aṣḥāb Celle fīnā dir didi

Bu ‘amīḳ ma‘nāda hem cem‘-i ṣuver
Yoḳdur imkānı meger şāh-ı kiber

Böyle mestlikde mürā‘āt-ı edeb
Olmaz ammā olsa ġāyetle ‘aceb

Ḥāl-i istiġnā mürā‘āt-ı niyāz
Cem‘-i żıddīn çün ḳaṣīr ile dırāz

Hem niyāzdan nāza düşmek cem‘-i żıdd
Vaḳt-i ḥayret imtiyāz ‘ayniyle nidd

Kūrlere maḥbūb olur çünki ‘aṣā
Kūr ise ṣandūḳ-ı Ḳur’ān-ı Ḫudā

Didi kūrler çün ṣanādıḳ oldı pür
Hep ḥurūf-ı Muṣḥaf u ẕikr ü nüẕür

Ṭolu Ḳur’ān ile ṣandūḳ ḫoş olur
Ol tehī ṣandūḳdan ey ehl-i nūr

Yine ol ṣandūḳ ḫālī oldı ḫoş
Şöyle ṣandūḳdan ki memlū mār u mūş

Ḥāşılı vaṣl ile mümtāz olsa merd
Nāz ider her merde olsa daḫı serd

Çünki maṭlūba irişdiñ ey melīḥ
‘İlme ṭālib olmadır ġāyet ḳabīḥ

Çünki cāyıñ oldı bām-ı āsumān
Cüst u cū itmek ‘acebdir nerdübān

[173] itmez: eyler E.

Ġayra ta‘līm içün olur olsa derd
Ḫayrdan ṣoñra reh-i ḫayr oldı serd

M 260b

Āyine rūşen ola ṣāf u celī
Pek ḥamāḳatdir ururṣañ ṣayḳali

E 217b

Nezd-i şehde olsa maḳbūl yer eḥad
Nāme irsāli olur çīrkīn ü bed

Ma‘şūḳ ḥużūrında ‘aşḳ-nāme oḳumaġa meşġūl olan ‘āşıḳ ki ma‘şūḳ anı nā-pesend ‘add eylemek ve dimek ki ḥuṣūl-i medlūl ‘indinde ṭaleb delīl-i ḳabīḥ ü ma‘lūma vüṣūlden ṣoñra ‘ilm ṭalebi mezmūm oldıġı dāstānı beyānı[174]

İ 216b

Biriniñ dōstı oturmış yanına
Nāme oḳur zāt-ı ülfet şānına

Beytler var nāmede medḥ u ṣenā
Meskenetler zārlar bī-ḥadd du‘ā

Girye vü efġān u ḥüzn ü derdini
Ḫārī vü bīmār u rūy-ı zerdini

Renc ü dūrī hem daḫı hicrānını
Maġz u pōstından ḫaber peymānını

Böylece oḳırdı ma‘şūḳına o
Ḥadd ü ‘adden tā ki bīrūn oldı bu

Didi ma‘şūḳ bu benim içünse ger
Vaḳt-i vuṣlat ‘ömri żāyi‘ kim ider

Ben ḥużūrıñda sen ise nāme-ḫᵛān
Olamaz böyle nişān-ı ‘āşıḳān

Didi sen bu yirde ḥāżırsın velī
Ben naṣībim bulamam pāk ü melī

Sāl-i sābıḳda neler gördüm neler
Gerçi şimdi var viṣal-i mu‘teber

İçmişim bu çeşmeden ḫayli zülāl
Dil gözüñ pür-āb ḳıldım bī-mecāl

[174] Başlık: ‘add eylemek: ‘add itmek E.; dāstānı beyānı: dāstānı E., M.

Çeşme gördüm lākin aşla yoḳdur āb
Ṣu yolun reh-zen meger ḳıldı ḫarāb

Didi böyle ise ma‘şūḳ ben degil
Ben ki Bulġārī Ḳuṭūda şevḳ-i dil

Baña ‘āşıḳsın daḫı bir ḥālete
Līk gelmez ḥālet aşlā ālete

Ben degil maṭlūb-i küllī çün saña[175]
Cüz’-i maḳṣūd olurum ey bī-nehā

M 261a

Ḫāne-i ma‘şūḳunum ma‘şūḳ degil
‘Aşḳ naḳdedir hemān ṣandūḳ degil

Ol ki ma‘şūḳdur o bir ḳatdır müdām
Mebde’ odur müntehā hem ve’s-selām

Buldıġıñ dem yoḳdur artıḳ intiẓār
Sır da o ẓāhir de odur ber-ḳarār

Ḫāle mevḳūf ṣanma ḥāl-i emīr
Māh u sāl o māha bende hem esīr[176]

Nuṭḳ idince ḥāle de fermān ider
İstese ecsāmı da hep cān ider

E 218a

Müntehā olmaz ki mevḳūf müntehā
Muntaẓar oturmalı o ḥale yā

Desti anıñ kīmyā-yı ḥāldir
Mestini mis itme mālāmāldir

İster ise merg ü mevt şīrīn olur
Ḫār u neşter nergis ü nesrīn olur

O olur sulṭān-ı ḥāl iḳbālde
Sen gibi maḥrūm degil her ḥālde

İ 217a

Ḫāle mevḳūf olan oldı ādemī
Ba‘żen efzūnī olur ba‘żen kemī

Ṣūfi ibnü’l-vaḳt olur budur miṣāl
Līk ṣāfī fāriġü’l-bāl küll-i ḥāl

[175] Ben degil maṭlūb: ben nīm-i maṭlūb E., M.
[176] esīr: emīr İ.

Ḥāller mevḳūf-ı ʻazm [ü] rāyıdır
Zinde-i nefḫ-i Mesīḥ-āsāyıdır

ʻĀşıḳ-ı ḥālsin degil ʻaşḳıñ baña
Ḥāl ümīdi ile baña ilticā

Ol ki geh nāḳış gehī kāmil olur[177]
Geh Ḫalīl-i Rab degil āfil olur

Ol geh āfil ola gāhī ān ü īn
Dilber olmaz *lā üḥibbü'l-āfilīn*[178]

Ol ki gāhī ḫoş gehī nā-ḫoş olur
Bir zamān ṣu bir zamān āteş olur[179]

Burc-ı meh olur velīkin meh degil
Naḳş-ı büt olur velī āgeh degil

Çünki ṣūfī-i ṣafādır ibn-i vaḳt
Vaḳti bābā gibi ṭutmuşdur o saḫt

Oldı ṣāfī ġarḳ-ı ʻaşḳ-ı Ẕü'l-Celāl
Nī ibndir fāriġ-i evḳāt u ḥāl

M 261b

Ġarḳa-i nūrıdır o *lem yūled*iñ
Lem yelid lem yūled ānı İzidiñ[180]

Ḥayy iseñ yüri şu ʻaşḳı ḳıl ṭaleb
Yoḫsa vaḳt-i muḫtelifde çek taʻab

Baḳma aṣlā naḳş-ı zişt ü ḫūbıña
Baḳ hemān ʻaşḳ içre sen maṭlūbıña

Baḳma aña bu ḥaḳīrdir yā żaʻīf
Himmetin gör kendiniñ dā'im şerīf

Sen beher ḥāl ile ol ehl-i ṭaleb
Ṣu ṭaleb ḳıl çünki olduñ ḫuşk-i leb

Bu leb-i ḫuşk şāhid-i ʻādil yeter
ʻĀḳıbet membaʻdan alursın ḫaber

[177] olur: ola E.
[178] *Kur'ân-ı Kerîm*, En'am, 6/76: "Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü. 'Rabbim budur' dedi. Yıldız batınca da 'Batanları sevmem' dedi."
[179] olur: ola E.
[180] *Kur'ân-ı Kerîm,* İhlas, 112/3.

Ḫuşkī-i leb ki olur peyġām-ı āb
Rütbe-i mevte götürdükde o tāb

Bu ṭaleb-ḳārlıḳ mübārek cünbiş o
Hem ṭaleb bu rāhda māni‘-keş o

Bu ṭaleb miftāḥ-ı maṭlūbāt olur
Hem sipāh u nuṣret ü rāyāt olur

E 218b

Bu ṭaleb gūyā ḫorūs vaḳt-i ṣabāḥ
Na‘ra urur ki budur vaḳt-i felāḥ

Āletiñ yoḳdur velī eyle ṭaleb
İstemez ālet müdāmā rāh-ı Rab

Kimi gördüñse ṭalebkār ey püser
Aña yār ol eyle aña terk-i ser

Hem-civār-ı ṭālibān ṭālib olur
Ġālibānıñ sāyesi ġālib olur

İ 217b

Eylese bu mūr Süleymānlıḳ ṭaleb
Baḳma aña süst [ü] süst ey bī-edeb

Her ne varsa sende māl ü pīşeden
Ḥāṣıl olmaz idi ol endīşeden

Her ne ṭālibsin bulursın ‘āfiyet
Olmaya sa‘yiñ velīkin ‘āriyet

Çün ḳoduñ rāh-ı ṭalebde pāyıñı
Bī-ḫaṭar elbet bulursın pāyıñı

Olma ey ḫˇāce ṣaḳın sen bī-ṭaleb
Tā bulasın istediğiñ cümle hep

‘Āḳıbet cüyende yābende olur
Ḫıdmetinde çün şitābende olur

M 262a

Sen ṭalebde çāpūk ol ki feṭḥ-i bāb
Böyledir va’llāhü a‘lem bi’ṣ-ṣavāb

Dāvūd -‘aleyhi’s-selām- zamānında baña zaḥmetsiz ḥelāl rızḳ iḥsān eyle diyü şeb ü rūz du‘ā eyleyen merdiñ ḥikāyesi[181]

‘Ahd-i Dāvūd-ı Nebīde bir kişi
‘Ālim ü cāhil ḳatında bu işi

Ki du‘ā eylerdi dā’im ey Ḫudā
Servet-i bī-renc-i iḥsān it baña

Çün beni tenbel yaratdıñ ey İlāh
Süst-ḥāl ü zaḫm-ḫūrd ü pür-günāh

Ṣırtı yaġrın merkeb-i bīzāra çul
Ṭāvlı esbān bārın olur mı ḥumūl

Kāhilim hem sāye-perverd-i vücūd
Ola ḥālim sāye-i efḍāl ü cūd

Ḫalḳ ḳıldıñ sen beni kāhil ‘aceb
Kāhiliyyet cānibinden besle hep

Tenbelān u sāye-ḫasbāna meger
Rızḳ taḳdīr itmediñ miydi diger

Ayaġı olan mı bulur rızḳı hep
Pāyı olmayan tehī dest mi ‘aceb

Rızıḳ iḥsān eyle ol maḥzūnlara
Ebri iḥsān eyle arż-ı dūnlara

Yoġısa pāyı zemīniñ sen Kerīm
Ebr-i raḥmetle virürsin çoḳ na‘īm

Pāyı yoḳ ṭıflıñ velīkin māderi
Eyler īṣāl-i vażā’if serserī

E 219a

Ansızın rızḳ isterim ben bī-ta‘ab
Kūşiş ü sa‘yim ola ancaḳ ṭaleb

Nice müddet eyledi böyle du‘ā
Gice gündüz vaḳt-i ḫums ile ḍuḥā

Ḫalḳ görürlerdi anıñ güftārını
Ḫām ṭama‘la böyle kec reftārını

[181] Başlık: Dāvūd-ı Nebī zamānında Ḫudādan zaḥmetsiz rızḳ ṭaleb eyleyen merdiñ ḥikāyesi E.

İ 218a

Ki ne söyler ey ‘aceb bu bü’l-burūt
Buña bengī virdiler yā ḥınẓır ot

Ehl-i kesbiñ rāhı renc ile ta‘ab
Belki nādir vāḳı‘ olmaz bu ‘aceb

M 262b

Cümle fermānında her vaḥş ü ṭuyūr
Baḥr ü berde seyr iderler hem ‘uyūr

Herkese ṣan‘atla virdi bir ṭaleb
Rāh-ı rencden kesb-i pür-tāb u ta‘ab

روزی مـی خـواهـد در اســـبـابـهـا
خـانــه را آیــیــد از ابــوابــهــا[182]

Pādişeh sulṭān resūl-i Ḥaḳ o dem
Ḥażret-i Dāvūd-ı nebī muḫterem

Buncılayın ‘izz ü nāz ki anda var
Ki ‘ināyāt-ı Ḫudā-yı Kirdgār

Mu‘cizāt-ı ḥadden efzūn bī-‘aded
Baḥr-i baḫşāyişde mevci pür-meded

Vaḳt-i Ādemden berü hīç bir kesiñ
Böyle muḥriḳ itmemiş idi sesin

Oldı her va‘żında nice cān fedā
Ṣūret-i ḫūbı ādeme virür fenā

Şīr ü āhū cem‘ olur mizmārına
Birbirinden ġāfilān dīdārına

Hem resā’il cümle murġān ol deme[183]
Her ikisi da‘vetine maḥreme

Bu vü bunuñ gibi nice mu‘cizāt
Nūr-ı rūyı bī-cihāt-ender-cihāt

Bunca temkīni ki virmişdi Ḫudā
Cüst u cūdan yine olmazdı cüdā

[182] Çelebioğlu: -Rızıklara sebeplerine yapışarak talip ol. Evlere kapılarından girin. C. 3, b. 1471.
[183] cümle: kūh u E.

Zırh yapardı renc-i rızḳ içün hemān
Bī-vesīle gelmez idi āb u nān

Böyle maḫẕūl iken o pesmānde dil
Ḫānesi vīrān gerdūn-rānda dil

Böyle müdbir iken ister ol ḥerīf
Māl bula devlet bula ola şerīf

Öylece ebleh ki eyler ol ṭaleb
Bī-ticāret dāmenin memlū ṭaleb

Genc-i vāfirle ġanī ola hemān
Ki çıḳa eflāke o bī-nerdübān

O dir idi ḫalḳ alurdı masḫara
Ki irişür saña emvāl yeksere

E 219b

Dirler idi ẕevḳlenüp bize de vir
Buldığından sen beg olduñ biz faḳīr[184]

M 263a

Ḫalḳ iderdi anı istihzā müdām
O du‘ādan vaz gelmez ve’s-selām

Tā ki şehr içinde oldı ol şehīr
Boş ṭaġārcıḳdan ṭaleb eyler penīr

İ 218b

Ḫām ṭama‘lıḳla meṣel oldı gedā
Olmadı bu ḫˇāhişinden hīç cüdā

İtmedi noḳṣān du‘ā vü ibtihāl
Eyledi āḫir icābet Ẕü’l-Celāl

Du‘ā ideniñ ḫānesine gāvıñ gelmesi Nebī -ṣallā’llāhü ‘aleyhi ve ‘alā ālihi ve sellem- buyurdı ki inn’allāhe yuḥıbbü’l-müliḥḥīne fī’d-du‘ā zīrā Ḥaḳ Te‘ālādan ṭaleb ‘adem ṭalebinden a‘lādır[185]

Vaḳt-i ḳuşluḳ tā ki bir gün nāgehān
Āh u zār eylerdi hem eşkin revān

Ḫānesi semtine geldi bir öküz
Ḳırdı ḳapuyı urup ṭosla omuz

[184] faḳīr: ḥaḳīr E.
[185] Başlık: Nebī -ṣallā’llāhü ‘aleyhi ve sellem- E., M.

Girdi çünki ḫāneye küstāḫ u serd
Ṣıçrayınca ayaġın ṭutdı o merd

Kesdi gāvıñ başını hem ol zamān
Bī-tevaḳḳuf bī-teemmül bī-amān

Sūy-ı ḳaṣṣāba şitāb itdi o dem
Tā ki pōstun üzdire tīzcek ehem

Nāẓımıñ ‘öẕr eylemesi ve meded ṭalebi[186]

Ey taḳāżā ger cenīniz gūyiyā
Çün taḳāżā itdiñ itmāmı revā

Sehl idüp yol gösterüp tevḳīf vir
Yā taḳāzā eyleme hem-çün ecīr

Eylediñ müflisden altunı ṭaleb
Gizli baḫşiş vir eyā ẕü’l-fażl-ı Rab

Sensiz eş‘ār u muḳaffī dā’imā
Olamaz bir dürlü inẓāra sezā

Naẓm u tecnīs ü ḳavāfī ey İlāh
Ters ü bīmden emriñe eyler nigāh

Eylediñ eşyāyı sen tesbīḥ-ḫᵛān
Ẕāt-ı bī-temyīz ü bā-temyīz ü dān

Her birin tesbīḥ ider nev‘-i diger
Birbiriniñ ḥāllerinden bī-ḫaber

M 263b

Dir ki ādem idemez ẕikri cemād
O ise tesbīḥde ġāyet üstād

Belki yetmiş iki millet her biri
Birbirinden bī-ḫaberdir vāfirī

E 220a

İki nāṭıḳ birbirinden bī-ḫaber
Olıcaḳ yā nicedir dīvār u der

Ġāfilim tesbīḥ-i nāṭıḳdan müdām
Ṣāmitiñ tesbīḥine hīç yoḳ kelām

İ 219a

Oldı sunnīlerde bir tesbīḥ-i ḫāṣ
Oldı cebrīde anıñ żıddı menāṣ

Sunnī cebrī sübḥasından bī-ḫaber
Cebrī sunnī sübḥāsından bī-eṣer

Dir aña bu ḍāldir hem bī-eṣer
Emr-i *ḳum*den hem de ḥālden bī-ḫaber[187]

[186] Başlık: ṭalebi beyānı E.
[187] *Kur’ân-ı Kerîm*, Müddessir, 74/2: “Ey örtüye bürünen Muhammed! Kalk da uyar.”

Ḳahrı luṭf ile bilür her kes müdām
Cāhilān ü ʻālimān cümle enām

Līk luṭfı ḳahr içinde gizlidir
Yā ki ḳahrı gizli luṭf-āmīzlidir

Bunı bilenler olur Rabbānīler
Ki ola dilde mehek cānānīler

Bu ikiden bāḳīsi ehl-i gümān
Bir ḳanatla lāne-i perrān olan

ʻİlmiñ iki ḳanadı ve gümānıñ
bir ḳanadı oldıġını beyān
ve ẓannıñ pervāzı ebter

ʻİlmiñ iki ẓann içün birdir ḳanat
Ẓanda pervāz nāḳıṣ oldı bī-ṣebāt

Bir ḳanatlı ḳuş olur tīz ser-nigūn
İki adım uçabilür yā füzūn

Düşe ḳalḳa seyr ider murġ-ı gümān
Bir ḳanadı var ümīdi āşiyān

Ḳurtılup ẓandan ʻilim ḥāṣıl ola
İki per olur o dem vāṣıl ola

Dā'imā yürür seviyyen müstaḳīm
Ṣanma vech üzre mükibben yā saḳīm

Cebre'īl-āsā açar iki ḳanat
Ẓann u vehm ü ḳāl ü ḳīlden ʻāriyāt

Cümle ʻālem diseler sensin ferīd
Ḥaḳ yolında dīn-i Ḥaḳda müstefīd

M 264a

Sözlerinden gelmez aña hīç feraḥ
Cānı tekdir çift olup gelmez teraḥ

Diseler aña ki sen gümrāhsın
Ṭaġ bilürsin kendiñi bir kāhsın

Ẓanna düşmez anlarıñ ṭa'nıyla o
Derde düşmez anlarıñ ẓa'nıyla o

Söze gelse belki deryā hem de kūh
Diseler gümrāhsın ey bī-şükūh

Ẕerrece gelmez aña taġyīr-i ḥāl
Ṭa‘n-ı ṭā‘in ḳalbine virmez melāl

E 220b

Müşterīniñ raġbeti ve ḫalḳıñ ta‘ẓīmi vehmiyle insānıñ rencūr olması ve mu‘allim ḥikāyesi

İ 219b

Ḫˇāceden eṭfāl-i mekteb bī-ḥużūr
Gelmiş idi icitihādından fütūr

Meşveret ḳıldılar ola ‘avḳ-ı kār
Tā ki üstāda virelim ıżṭırār

Ḫaste olup gelmese bir ḳaç zamān
Çend rūz dūr ola bizden ḥabs-i cān

Tā olalım ḥabs ü tenginden ḫalāṣ
Çünki üstād ḳatı ṭaşdan daḫı ḫāṣ

İtdi tedbīr içlerinden a‘ḳali
Ben diyem ḫˇāce yüzüñ ṣarı belī

Ḫayr ola rengiñ muġāyirdir ‘aceb
Yā havā te’ṣīridir bu yā ki teb

Bu sözüm ile düşer nev‘an ḫayāl
Ey birāderler meded sizden me’āl

Kim gelür ise o günde mektebe
Diye ḫˇāce ḫayr ola ḥāl a‘cebe

Tā ḫayāli azacıḳ efzūn olur
Ki ḫayālden ‘āḳılān maḥzūn olur

Üçi dördi beşi elbet bu sözi
Söyleyince ḫˇāce ekşidir yüzi

Tā otuz kūdek tevātirle ḫaber
İttifāḳī söyler olur müsteḳar

Her biri didi ki sābāş ey ẕekī
Baḫtıñ ola hep ‘ināyet müttekī

Oldılar bu ‘ahd üzre müttefaḳ
Dönmeyeler bu ḳavl ola veṣaḳ

M 264b

Cümlesine virdi o kūdek yemīn
Kimseye fāş olmaya sırr-ı güzīn

Ġālib oldı rā’yı ṭıflāna bunuñ
Cümleye fā’iḳ o ‘aḳl-ı pür-füsūn

Fıṭratda ‘uḳūlüñ mütefāvit oldıġınıñ beyāñı
ve ‘inde’l-Mu‘tezile mütesāvī
lākin taḥṣīl-i ‘ulūm sebebiyle tefāvüti[188]

Bu tefāvüt var ‘uḳūl-i nāsda
Ṣāhidān beyninde her enfāsda

1600 Böyle buyurdı maḳāli Muṣṭafā
Ḥüsn-i merdüm dilde gizli dā’imā

İḫtilāfāt-ı ‘uḳūl aṣlındadır
İttifāḳ-ı seyyinān faṣlındadır

Ḳavl-i ehl-i i‘tizālde var ḫılāf
İ‘tidāl-i aṣl olur her ‘aḳl-ı ṣāf

E 221a

Tecrübe ta‘līm pīş ü kem ḳılar
Birini āḫirden o a‘lem ḳılar

İşte bu bāṭıl ki rā’y-ı kūdegī
Tecrübe olmaz anıñ hīç meslegi

İ 220a

1605 Fikr ü endīşe ider çoḳ merdkār
‘Āciz olup da çekerler ıżṭırār

Bu ṭıfıl bu fikrete vāṣıl olur
Nice pīr [ü] sālḫūrd ‘āṭıl olur

Añlaşıldı ki füzūnı fıṭratıñ
Bu füzūnluḳdan ṣudūrı fikretiñ

Sen di ki dād-ı Ḫudā a‘lā olur
Yā ki aḳṣaḳ rāhvārāne yürür

[188] tefāvüti: tefāvüti beyānı E.

Ḫˇāceyi kūdegānıñ vehme düşürmeleri[189]

Geldi ol gün cem‘ oldı kūdegān
Evlerinden bu taṣavvurla nihān

Ḫāric-i mekteb taṣavvur itdiler
Gelsin o diyü tekellüf itdiler

Çünki rā’yiñ menba‘ı olmışdı o
Baş olur elbet imām pāya ḳamu

Kim ki ola menba‘-ı nūr-ı semā
Ey muḳallid eyleme pīşinde cā

M 265a

Çünki geldi virdi üstā da selām
Hem didi ḫayr ola rūyuñ zerdfām

Didi ḫˇāce bende yoḳ rencden eṣer
Var otur lāfı bıraḳ virme keder

Nefy ḳıldı līk geldi vehm-i bed
Oldı ḳalbinde bu nükte ṣanki sed

Āḫiri geldi didi vechiñ ḫılāf
Ḫˇāceniñ vehmini efzūn itdi lāf

Böylece evhām buldı ḳuvveti
Ḳaldı ḥāline ta‘accüble ḳatı

Ta‘ẓīm-i ta‘alluḳāndan vehm ile Fir‘avnıñ ḫaste-i dīn olması[190]

Ṭıfl u merd ü zenden olan secdeden
Ḳalb-i Fir‘avn oldı pür-renc ü miḥen

Virdi herkes ey ḫudāvend ü melik
İşte bu vehm ile oldı müntehik

Oldı da‘vā-yı İlāhīde dilīr
Ejdehā oldı vü hīç olmadı sīr

‘Aḳl-ı cüz’i āfetīdir vehm ü ẓan
Çünki ẓulmet içredir aña vaṭan

[189] düşürmeleri: düşürmeleri beyānı E.
[190] Başlık: Ta‘ẓīm-i ḫalḳāndan vehm ile Fir‘avnıñ ḫaste olması E.

Yarım arşun yirde bī-pervā gezer
Ki zemīnde oldıġıyçün yoḳ ḥaẕer

Olsa bir ‘ālī cidār üzre bu rāh
İki ger ‘arżda ḥaẕer bī-iştibāh

E 221b

Belki ditrer hem düşer ki vehm ider
Ḫavf u vehme diḳḳat iden fehm ider

Ḫˇāceniñ kūdegān vehmiyle ḫaste olması

İ 220b

Oldı ḫˇāce ḫaste raḥm ü bīm ile
Çekdi yorġan üstüne kilīm ile

‘Avrete ṭarġın muḥabbet yoḳ diyü[191]
Ben bu ḥāle girmişim hīç sormaz o

Baña rengimden ḫaber hīç virmedi
Ḳurtula çengimden o miṣl-i cedī

Kendi ḥüsni cilvesiyle mest gezer
Ḫālim ‘ālem ṭuydı odur bī-ḫaber

Açdı ḳapuyı gelüp o ḫışmnāk
Cümle ṭıflān ardı ṣoñra çāk çāk

M 265b

Didi zen ḫayr ola çāpükdür geliş
Olmasa ẕāt-ı şerīfiñ bed-meniş

Didi reng-i ḥālime baḳ kūr misin
Ḫālime bīgāneler oldı ḥazīn

Ḫānem içre olasın sen pür-nifāḳ
Görmüyorsun ḥālim olmış iḫtirāḳ

Didi zen ki sende yoḳ ‘ayb ü keder
Vehm ü ẓan bī-ma‘nīdir eyle ḥaẕer

Didi ey rūspī henüz sen lecdesin
Görmüyorsun ḥāli lecc-i kecdesin

Kūr ṣaġır olduñsa sen baña ne hīç
Ben bu rencle oldum işte pīç pīç

Didi ey ḫˇāce getürem āyine
Bil ki bende yoḳ günāh aṣlā yine[192]

Didi var git āyine olmaz muḳırr
Ḫasteyim ben sen ‘inādında muṣırr

Câme-ḫˇābım döşe ki başım girān
Uyusam belki gider bu ḥal o ān

[191] ṭarġın: darġın M.
[192] E. nüshasında “yoḳ” kelimesi yazılmamıştır. bende yoḳ: yoḳ bende M.;

Zen tevaḳḳuf itdi merd itdi ṣadā
Sen baña düşmen misin ey bī-vefā

Ḫˇāce cāme-ḫˇāba girüp ḫastelik vehmiyle iñlemesi[193]

Cāme-ḫˇābın döşedi ol demde zen
Didi imkān yoḳ ki bāṭın pür-ḥazen

Söylesem ben müttehim eyler beni
Söylemezsem cidd olur ḥāl-i teni

Fāl-i bed rencūr ider elbette hem
Olmasa ādemde hīç bir dürlü ġam

قول پیغمبر قبولش فرض شدّ
کر مریضی نزد ما باید که بد[194]

Söylesem belki ḫayāl olur füzūn
Ẓann ider zen ḫalvete eyler füsūn

E 222a

Cāme-ḫˇābın yapdı yatdı üstā
Āh u vāh u nāleler ḳıldı becā

Kūdegān oturdı ol yirde nihān
Ders oḳurlar nice endühle o ān

İ 221a

Ḥīleler ḳıldıḳ yine maḥbūs biz
Bed binā bu biz de bed bānīleriz

M 266a

Başḳa bir endīşe lāzım eylemek
Çekmeyelim tā bu miḥnetde emek

İkinci defʿa ḫˇāceyi vehme düşürmeleri ki Ḳur'ân oḳumadan baş aġrısı gelür diyü

Didi ol ʻāḳil ki ey ḳavm-i pesend
Dersiñizde idiñiz ṣavtı bülend

Oḳur iken didi ki ey kūdegān
Sesimiz üstāda eyler çoḳ ziyān

[193] Başlık: Cāme-ḫˇāba girüp ḫaste(lik) vehmiyle iñlemesi İ., M.
[194] Çelebioğlu: -Hasta gibi görünmekten hastalık hâsıl olur- sözü Peygamberindir. C. 3, b. 1585.
Hadîs-i Şerîf: "Hasta olmadığınız halde hasta imiş gibi görünmeyin (temaruz etmeyin); gerçekten hasta olursunuz. Kabirlerinizi de önceden kazdırmayın sonra ölürsünüz."

Bu ṣadādan derd-i ser olur ziyād
Lāyıḳ oldur virmeyelim biz fesād

Didi ḫˇāce hep gidiñ ṭoġrı bu söz
Başım aġrısını arturdı henüz

Bu mekr ile ṭıflānıñ mektebden ḫalāṣ olmaları

Secde idüp didiler ki ey kerīm
Dūr ola senden bu bīmārī vü bīm

Ḫānesi sūyına oldılar revān
Ḳuşlar-āsā dāneye olup devān

Ḫışm ile didi o dem māderleri
Mektebiñ güni degil lehviñ yeri

Vaḳt-i taḥṣīl şimdidir siz müctenib
Ḫˇāce vü ūstāda olmaz siz muḥib

‘Öẕr idüp didiler ey māder günāh
Bizde yoḳdur bulma hīç taḳṣīre rāh

Ez-ḳażā ūstādımız oldı saḳīm
Mübtelā-yı renc ü derd ü ḫavf u bīm

Didi māderler söziñiz hep dürūġ
Dūġ ümīdiyle dürūġ-ı bī-fürūġ

Biz yarın ‘azm ideriz ūstāda hep
Görelim var mı söze aṣl u sebeb

Didiler ṭıflān Bi’smi’llāh gidiñ
Ṣıdḳ u kiẕbe olasız āgeh gidiñ

Eṭfālleriyle vālideleri ḫˇāceniñ ‘iyādetine gelmeleri

İrte gün olduḳda oldı māderān
Ḥāl-i ūstādı su’āl içün revān

Ḫˇāce yatur ṣānki bīmār-ı girān
Derd-i serden başı bağlu çün zenān

E 222b, M 266b

Derlemiş örtündigi yorġan çoḳ
Başı bağlu yüz ḳapalu derd yoḳ

1665 Eyler āheste o āh ile enīn
Cümle lā-ḥavle didiler zā’irīn

İ 221b

Ḫayr ola ḫˇāce neden bu derd-i ser
Nice ḥāliñ vir bize şimdi ḫaber

Didi yoġıdı benim de āgehim
Bu orūsbū oġlular itdirdi fehm

Ḳāl ü ḳīl şuġli ile ġāfil idim
Renc-i bāṭından ‘aceb ‘āṭıl idim

Sa‘y ile meşġūl olınca ādemī
Kendi renciñ görmeden olur ‘amī

1670 Çün zenān-ı Mışra Yūsufdur şehīr
Şuġli ḳıldı bī-ḫaber hem de esīr

Kesdiler sā‘idlerin bī-çāreler
Rūḥ-ı vālih pīş ü pes görmez gezer

Çoḳ şecī‘ ādem ḳıtāl içinde o
Dest ü pā mecrūḥ olur dönmez girü

Gīr ü dāre yine eyler ḥamleler
Ẓann ider kendinde yoḳdur hīç eṣer

Göremez destinde olmışdır żarar
Ḳan aḳar çoḳ kendi ammā bī-ḫaber

**Ol beyānda ki ten rūḥa libās ve
bu el rūḥ eliniñ āsitīni ve
bu ayaḳ rūḥ ayaġınıñ çizmesidir**[195]

1675 Bil bunı ki oldı bu ten çün libās
Lābisi bul yoḳ libāsda hīç esās

Rūḥa tevḥīd-i İlāḥīdir güzel
Bāṭın içün baş ayaḳ var hem de el

Dest ü pā rü’yāda gördüñ mü’telif
Ol ḥaḳīḳatdir degildir muḫtelif

Sen osın ki bī-beden vardır beden
Ḳorḳma cisminden çıḳarsa cāndan

[195] libās: libāsdır E., M.; āsitīni: āsitīnidir E., M.

Ol dervīşiñ ḥikāyesi ki
ṭaġda ḫalvet itmiş idi ve
ḥalāvet-i inḳıṭā‘ ve ḫalveti beyān
ve bu menḳıbede ene celīsü men ẕekerenī
ve enīsü men iste’nesī diyü
kelimātınıñ bu ma‘nāda duḫūli
Ḫalḳ ile iseñ ben yoġısam ḫalḳ daḫı yoḳdur
Ben ile iseñ ḫalḳ yoġısa ḫalḳ daḫı çoḳdur[196]

M 267a

Var idi dervīş-i kühsārī muḳīm
Ḫalveti anda idi hem de nedīm

Ḫālıḳından irişüp aña şümūl
Merd ü zenden olmış idi o melūl[197]

E 223a

Nice sehl oldı ise bize ḥażar
Ḳavm-i āḫir var ki sehl oldı sefer

Ba‘ż-ı kes ‘āşıḳ olur bir servere
Ba‘żısı ‘āşıḳ olur āhengere

İ 222a

Her kesi bir fi‘le ta‘yīn itdiler
Meylini göñlinde tebyīn itdiler

El ayaḳ bī-meyl taḥrīk olamaz
Ḫār u ḫas bī-bād hem yol bulamaz

Sen görürsin meyliñi sūy-ı semā
Aç hemān devlet ḳanadıñ çün hümā

Gördüñ ise meyliñi sūy-ı zemīn
Ṭurma sen oturma ḳıl āh u enīn

‘Āḳılān hep nevḥayı evvel ider
Cāhilān āḫirde ḳalur boş gider

Āḫiriñ gör ibtidā-yı kārdan
Yevm-i dīnde nādim olma tā ki sen

[196] Ol dervīşiñ ḥikāyesi kiṭaġda ḫalvet itmiş idi vü ḥalāvet-i inḳıṭā‘ vü ḫalveti beyān vü bu menḳıbede ene celīsü men ẕekerenī vü enīsü men iste’nesī Ḫalḳ ile iseñ ben yoġısam ḫalḳ daḫı yoḳdur Ben ile iseñ ḫalḳ yoġısa ḫalḳ daḫı çoḳdur kelimātınıñ bu ma‘nāda uḫuvveti E.
[197] o: hem E.

Zergeriñ ‘āḳıbet kārı görüp ve sözi bir vefḳ-ı ‘āḳıbet müste‘īr-i terāzūya söylemesi

Geldi bir kimse ḥużūr-ı zergere
Ṭartayım ben vir terāzū bu zere

Didi git ey ḫˇāce ki ġırbāl yoḳ
Didi mīzān vir temesḫur itme çoḳ

Didi dükkānda süpürgem yoḳ benim
Didi ẕevḳlenme yeter ey bü’l-ġanim

Ben terāzū isterim sen vir baña
Kendiñi ṣaġırlıġa urmaḳ ḫaṭā

Didi gūş itdim degilim ben ṣaġır
Dimedim bī-ma‘nī ammā söz aġır

Añladım ammā ki pīrsin nā-tüvān
Ditrer eliñ ża‘f-ı pīrīden hemān

M 267b

Gördüm altunuñ daḫı ufaḳ tefek
Ditrer eliñ yire dökülse gerek

Dirsiñ ol dem baña süpürge getür
Toza ḳarışdı zerim ḳaldı küsūr

Çün süpürdüñ cem‘ olur ḫāk ü ġubār
Diyesin ġalbīr getür ey ẕü’l-‘ayār

Bildim evvel āḫir-i kārı tamām
Başḳa yire git bu yirden ve’s-selām

Evvele nāẓır olan a‘mā olur
Her ki āḫir-bīn o bā-ma‘nī olur

Kim ki göre evvelā pāyān-ı kār
Āḫirinde olmaz elbet şermsār

‘Āḳıbet endīşedir aḥkām hep
Ṭavrıñ a‘lāsı reh-i faḳr u edeb

E 223b

‘Āḳıbet-bīnān olur ehl-i reşād
İyü baḳ va’llāhü a‘lem bi’s-sedād

Bu sözüñ pāyānı yoḳdur söyle rāz
Merd-i zāhid ḳıṣṣasına gel biraz

İ 222b

Zāhid-i kūhīniñ baḳıyyesi ki
ṭaġda olan aġaçlarıñ mīvelerinden ḳoparmayam
ve aġacı silkmeyem ve bir kimseye ṣarīḥ ve kināye aġacı
silk dimeyem rūzgār her ne düşürürse
anı yiyem diyü neẕr eyledigi

Var idi ol ṭaġda eşcār-ı ṣimār
Elma vü armud u nār bī-şümār

1705 Didi ol dervīş yā Rab saña ben
‘Ahdim olsun itmeyem eşcāra fen

Mīvesin düşürmeyem bir ānda
Ġayra da düşür dimem bir şānda

Līkin ol mīve ki rūzgārdan düşer
Anı yirim eylemem ġayra naẓar

Eyledi bir müddet o neẕre vefā
Tā ki geldi imtiḥānāt u ḳażā

Emr-i istiṣnā bunuñ-çündür velī
Ḥaḳ dilerse dimedir lafẓ-ı celī

1710 Çünki ḥükm-i kār dest-i Ḥaḳdadır
İḫtiyār-ı ḳayd hep muṭlaḳdadır

M 268a

Ḳalbe her dem meyl-i dīgerler virür
Dāġ-ı dīger her nefes göñle girür

شـــان نو بـاشـــد خـدا را هر صـــبـاح
از مـرادش هســـــت اشـــيـا را فـلاح[198]

Tüy gibidir ḳalb diyü vardır ḫaber[199]
Bād-ı ṣarṣar eyler anı der-be-der[200]

Bīhude gezdirür o perri debūr
Ṣaġ u geh ṣol iḫtilāf-ı bī-fütūr

1715 Geldi bir āḫir ḥadīṣde dil hemān
Āb-ı cūşān gibi āteşden revān[201]

[198] Çelebioğlu: Hak için her gün yeni bir şan olur. Elhak, her murâd O’nun murâdıncadır. C. 3, b. 1646.
[199] ḫaber: eṣer E.
[200] Hadîs-i Şerîf: “Kalbin misali; çöldeki bir tüy gibidir. Rüzgar onun içini dışına, dışını içine çevirir durur.”
[201] Hadîs-i Şerîf: “Ademoğlunun kalbi (ateşin üzerinde) kaynayan bir tencere gibidir (sürekli değişir).”

Hem de bir āḫir ḥadīṯde ey şerīf
Gūyiyā dil serçedir ġāyet ża‘īf[202]

Bir mekānda eylemez aṣlā ḳarār
Dā’imā ṣıçrar gezer leyl ü nehār

Her zamān ḳalbiñ olur rā’yi diger
Kendüden degil perinden ey püser

Rā’y-ı dilde pes nedir olmaḳ emīn
Baġlanan olur ḥacāletle ḥazīn

1720 Böyledir te’ṯīr-i aḥkām-ı ḳader
Çāhı görürsin idemezsin ḥaẕer

Hīç uçan ḳuşdan ta‘accüb itme sen
Görmeyüp dāmı çeker dürlü miḥen

Nev ‘aceb dāmı görürken āşikār
Ḫˇāh u nā-ḫˇāh olur ol dāma şikār

E 224a

Dām öñünde çeşmi açıḳ gūşı var
Kendi bāliyle sūy-ı dāma uçar

İ 223a

Bend ü dām-ı ḳażāyı ṣūret-i pinhān u nā-peydāya teşbīhi

Delḳ içinde bir kişi-zāde meṣel
Baş açıḳ dürlü belāda mübteẕel

1725 Hep hevā-yı nefs ile ḳılmış fenā
Aḳmişe emvālini ḳılmış hebā

Ḳavmi mā-beyninde olmış ḫˇār u zār
Merhemi yoḳ göñli yāre bī-ḳarār

Ḫānumānı cümleten olmış ḫarāb
Düşmen ārzūsıyla bulmış ıżṭırāb

Görse bir zāhid dir idi evliyā
Himmet it Allāh içün bir dem baña

M 268b

İşte bu idbār-ı zişte düşdi ḥāl
Hep telef oldı elimden mülk ü māl

[202] Sonraki beyitle birlikte Hadîs-i Şerîf: “Şüphesiz Ademoğlunun kalbi serçe kuşu gibidir, günde yedi defa döner, çevrilir durur.”

Himmet eyle ola ki olam ḫalāṣ
Bu çamurdan ḳurtulam bulam menāṣ

Ḫāṣ u ‘āmdan bu du‘ādır maṭlabı
El-ḫalāṣdır hem du‘ā-yı her şebi

Desti açıḳ pāyı açıḳ bend yoḳ
Serde āhen yoḳ mü’ekkel kend yoḳ

Ḳanġı bendden bilmem o ister ḫalāṣ
Ḳanġı sicniñ ḥabsine dā’ir menāṣ

Çünki āhenger olur āhen-şiken
Hem laġımcılar olur zindān-ken

Ol ḳażā-yı muḫtefī bend-i ḳader
Göremez anı mekir ehl-i naẓar

Gerçi ẓāhir yoḳ velī mekmendir o[203]
Ma‘nevī zindān u hem āhendir o

Līk bu bend-i girān-ı ma‘nevī
‘Āciz-i tekṣīridir her āhenī

Anı görmek Aḥmede lāyıḳ sezā
Gördi *ḥablün min mesed* didi añā[204]

Bū-Leheb ḥātūnı ṣırtında ‘aceb
Gördi heyzüm didi *ḥammāle ḥaṭab*[205]

Heyzümi ḥabli anıñ çeşmi görür
Añā ẓāhir cümle bāṭın bī-fütūr

Bāḳīlerse cümle te’vīl itdiler
Ki bu bī-hūşī olur hūşyār-ı ter

Līk te’ṣīriyle ẓahrı iki ḳat
Zār ider ḳarşuñda belki her cihāt

Ger du‘ā vü himmet it olam ḫalāṣ
Yā bu gizli bend gide bulam ḫalāṣ

Kim ki göre bu ‘alāmātı bedīd
Nice bilmez o şaḳīdir yā sa‘īd

[203] Gerçi: Ger İ.
[204] *Kur’ân-ı Kerîm*, Leheb, 111/5: “Boynunda da ipten bükülmüş bir halat bulunacak.”
[205] *Kur’ân-ı Kerîm*, Leheb, 111/4: “Dedikodu yapıp söz taşıyan karısı da.”

E 224a

Bilür ammā setr ider bā-emr-i Ḥaḳ
Rāz-ı Ḥaḳ keşfi ḥarāmdır müttefaḳ

İ 223b

Bu sözüñ pāyānı yoḳdur ol faḳīr
Oldı açlıḳdan zebūnter hem esīr

Neẕr iden faḳīriñ muẓṭarib olup
aġaçdan emrūd ḳoparması
ve güşmāl-i Ḥaḳ bī-mühlet yetişmesi

M 269a

Beş gün oldı dökmedi emrūdı bād
Geldi ṣabra āteş-i cū‘dan fesād

Gördi bir şāḫ üzre var emrūd biraz
Ṣabr ḳıldı itmedi destin dırāz

Geldi rūzgār egdi şāḫıñ başını
Ṭab‘ı ekle oldı ġālib āteşi

Cū‘ [u] ża‘fı ḳuvvet-i ceẕb-i ḳażā
Zāhidi neẕrinden itdi bī-vefā

Çün ḳopardı mīveyi emrūddan
Ḳırdı neẕr ü çillesin maḳṣūddan

İşte ol dem Ḥaḳdan irdi güşmāl
Gözin açdı ḳulaġın çekdi me’āl

Dā’imā olur ḫaṭarda muḫlişān
Var bu yolda ey oġul çoḳ imtihān

‘Ahde lāzımdır vefā ey cān cān
Olmayasın şermsār-ı imtiḥān

İtme neẕri ḳuvvetiñ yoḳsa vefā
Ki ḫaṭardan gelmeye saña belā

Rāh-ı Ḥaḳda neẕre lāzımdır vefā
Līk bilmem sebḳa kim olur revā

Kimde o kuvvet ki ṭāḳat eyleye
Ḥaḳḳa lāyıḳ bir ‘ibādet eyleye

Olmasa faẓlı eger ki dest-gīr
Vay bize bed-nām u rüsvāy u ḫaḳīr

Nezrimiz ḳıldı vefāya muttaṣıl
‘Ahdimiz ḳıldı keremden bir faṣıl

Ḳıṣṣamıza gelelim ki ol faḳīr
‘Ahdini bozdığı dem oldı esīr

Ġayret-i Ḥaḳ virdi tīzcek gūşmāl
Didi *evfū bi’l-‘ahūd* o Ẕü’l-Celāl[206]

O şeyḫi düzdān ile bile müttehim eyleyüp ḳaṭ‘-ı yed itdikleri[207]

Var idi o yirde cem‘-i sārikān
Māl-i mesrūḳı ḳomuşlardır meyān

Var idi yigrmi ḳadar belki ziyād
Mālı taḳsīm ider o ehl-i fesād

Şaḥneye ġammāz iḫbār eyledi
Şaḥne me’mūrānı tesyār eyledi

E 225a, M 269b

Cümleniñ ṣaġ elini ṣol pāyını
Kesdiler ġavġāda buldı cāyını

İ 224a

Zāhidiñ destini kesdiler ġalaṭ
Pāyı da ḳaṣd itdiler itmek saḳaṭ

Bir süvār geldi mübārek ol zamān
Didi me’mūrāna ey kelbān amān

Bu filān şeyḫdir ki abdāl-ı Ḫudā
Niçün itdiñiz bunuñ destin cüdā

O ‘avān nādim olup ḳoşdı hemāñ
Şaḥneye virdi ḫaber ki iş yaman

Şaḥne geldi yalın ayaḳ ‘özr-ḫˇāh
Bilmedim ben ḥālime Allāh güvāh

Sen ḥelāl it bize bu kār oldı zişt
Sen kerīmsin server-i ehl-i behişt

Didi ki ben bilürem nīşe sebeb
Ben günāha āgehim itme ‘aceb

[206] *Kur’ân-ı Kerîm*, İsrâ, 17/34: “Rüşdüne erinceye kadar yetimin malına, onun yararına olmadıkça el sürmeyin. Ahde vefa gösterin; çünkü ahid sorumluluk doğurur.”
[207] Başlık: Ol şeyḫi düzdān ile müttehim eyleyüp ḳaṭ‘-ı yed itdikleri E.
Ol şeyḫi düzdān ile eyleyüp ḳaṭ‘-ı yed itdikleri M.

Eyledim peymān-ı ḥaḳḳı ben şikest
Gitdi ‘adli ile benden ṣaġ dest

‘Ahdımı ḳırdım da bildim beddir o
Cür’ete ḳarşu giden bu yeddir o

El ayaḳ ser-cümle a‘żā ile pōst
Olsun ey vālī fedā-yı ḥükm-i dōst

Ḳısmetim bu ben saña itdim ḥelāl
Bilmediñ sen hīç saña yoḳdur vebāl

Ol bilür hem de Odur fermān-ı revā
Fi‘l-i Ḥaḳḳa ıżṭırāb oldı ḫaṭā

Nice uçar ḳuş ki vardır dāne-cū
Boġazı virür ele boġazdan o

Mi‘desinden nāşī nice ḳuş ki var
Ṭām kenārında ḳafesde zār zār

Nice māḥī var ki cāyı ḳa‘r-ı yem
Boġazı ḥırşıyla düşer aġa hem

Ey nice mestūre-i setr-i ketūm
Boġaz u ferciyle rüsvāy u melūm

Ey nice ḳāḍī-i ḫayyir nīk-ḫū
Boġazıyla rüşvet ile zerd-rū

Belki Hārūt ile Mārūta şarāb
Çarḫa çıḳmaḳlıḳdan oldı sedd-i bāb

M 270a

Bā-Yezīd ḳıldı bunuñ-çün iḫtirāz
Kāhiliyyet geldi çün vaḳt-i namāz

Fikr idüp bu ‘illet içün çoḳ sebeb
Çoḳ ṣu içmekden olur buldı ereb

Didi bir yıl içmeyem aṣlā ben āb
Öyle itdi virdi ammā Bārī āb

Dīn yolında eñ ḳolay cehdi budur
‘Ārifiñ sulṭānı ḳuṭb-ı vaḳt odur

E 225b

Çün boġazdan nāşī ḳaṭ‘ oldı o yed
Merd-i zāhid ḳılmadı şekvā ebed

İ 224b

Şeyḫ-i ‘Aḳṭa‘ oldı nāmı nezd-i ḫalḳ
Ḳıldı ma‘rūf anı bu āfāt-ı ḥalḳ

Şeyḫ-i Aḳṭa‘ıñ kerāmātı ve iki eliyle zenbīl ṭoḳuması

Ḥücresine geldi bir zā’ir nihān
Örer iki elle zenbīl gördi cān[208]

Didi ki ey kendi cānıña ‘adū
Ḫalvetimde ne idersin cüst u cū

Bī-ḫaber neydi işiñ ey bī-edeb
Didi ifrāṭ-ı muḥabbetdir sebeb

Pes tebessüm itdi didi gel baña
Līk gizle sırrımı eyle vefā

Ölmeyince söyleme sen bir kese
Ne ḳarīne ne ḥabībe ne ḥase

Revzeninden ṣoñra çoḳ ḳavm-i diger
Muṭṭali‘ oldılar aña ser-te-ser

Didi ḥikmet hep seniñ ey Kirdgār
Ṣaḳlarım ben sen idersin āşikār

Geldi bir ilhām ki bir ḳaç kimseler
Bu ġamında saña münkir idiler

Ki saña dirlerdi sālūs-ı ṭarīḳ
Ḳıldı Ḥaḳ rüsvā olan ḳavme refīḳ

İstemem o mecmu‘uñ inkārını
Görmesünler tā ḍālāl āṣārını

Bu kerāmetdir ki itdim āşikār
Ki saña yed virdim işte vaḳt-i kār

Tā ki o bed ẓann iden bī-çāreler
Olmaya maṭrūd-ı dergāh-ı ḳāder

M 270b

Bundan aḳdem bu kerāmetsiz saña
Ẕātdan olurdı teselliler ‘aṭā

[208] elle: eli E., M.

Bu kerāmet anlar içündir saña
Bu çerāġ anıñ içün virdi żiyā

Merg-i ten tefrīḳ-i eczā-yı beden
Geçdiñ ol ḳorḳudan ey pāḳize-ten[209]

El ayaḳ tefrīḳi vehmi gitdi hep
Def‘-i vehm oldı saña ḳalḳān ‘aceb

Seḥere-i Fir‘avnıñ ḳaṭ‘-ı yedde cür’etleri beyānı[210]

Sāḥirāna itdi Fir‘avn-ı la‘īn
Nice tehdīdāt u taḫvīf-i metīn

Ḳaṭ‘ iderim el ayaḳ sizden ḫılāf
Ṣalb iderim eylemem aṣlā mu‘āf

Ẓann ider idi ki anlar ol zamān
Vehm ü taḫvīfe düşüp ide gümān

E 226a

Lerze düşüp ḳorḳalar vehm ideler
Çünki tehdīdātımı fehm ideler

İ 225a

Bilmez idi oldı anlar muḫliṣīn
Nūr-ı dil ḳaṣrında sākin mü’minīn

Bildiler ki kendüdendir sāyesi
Cüst u çāpük ṣıçramaḳ ser-māyesi

Hāven-i gerdūn yüz def‘a eger
Ḫurd idüp döñseydi bulsaydı ẓafer

Aṣl-ı terkīb-i ebed yoḳdur żarar
Fir‘avn itmezler aṣlā ber-ḫaẕer

Bu cihān bir ḫ̆ābdır gel itme ẓan
Kesseler rü’yāda eliñ ḳorḳma sen

Başı kesilseydi rü’yāda mecāz
Başı yerinde olur ‘ömri dırāz

İki pāre görse kendin ḫ̆ābda
Ten dürüstlük ‘ālim-i esbābda

[209] Geçdiñ: Geçdi İ., M.
[210] cür'etleri beyāñı: cür’etleri İ., M.

Mā-ḥaṣal rü’yāda noḳṣān-ı beden
Ḫavf yoḳdur iki pāre olmadan

Bu cihān ki ṣūret ile ḳā‘ime
Didi Peyġamber ki ḥilm-i nā’ime[211]

Eylediñ taḳlīd yolından sen ḳabūl
Böyle göz olmaz cihān içre fuḥūl

M 271a

Rūz u şeb uyḳudasın dime degil
Sāye fer‘-i aṣlı sen mehtāb bil

Ḫˇāb u bīdārı seniñ ‘indiñde bu
Yatup uyumaḳdır ancaḳ ey ‘amū

Şimdi uyudum diyü eyler gümān
Bī-ḫaber dā‘im uyur o her zamān

Ḳırsa bardaḳçı eger bardaġını
İstedigi dem yapar evṣāfını

Kūr içün her ḫuṭvede var çoḳ cāh
Nice biñ ḫavf ile eyler ‘azm-i rāh

Merd-bīnā görür ‘arż-ı rāhını
Pes görür o ḫārını hem çāhını[212]

Pā vü zānūsı hīç olmaz lerzenāk
Ġamdan ekşitmez yüzin o z̲āt-ı pāḳ[213]

Git eyā Fir‘avn yoḳdur bizde cevf
Bāng-ı ġūlla ṭolsa ṣaḥrālarda cevf

Ḫırḳamız yırt ki diger var ḥāliyā
Yoġısa çıplaḳ ten a‘lā bī-behā

Bī-libās maḫbūbı itmek der-kenār
Ḫoş degil mi ey ‘adū-yı nā-bekār

Terk-i ten terk-i mizācdan ḫoşter
Yoḳdur ey Fir‘avn-ı bī-nāmūs u fer

[211] Hadîs-i Şerîf: “Dünya uyuyanın rüyası gibidir.”
[212] görür: bilür E.
[213] z̲āt pāḳ: pāk-i zāt

E 226b

Ḳaṭırıñ deveyi şikāyeti ki ben çoḳ kerre yüz üzre düşerim sen düşmezsin illā nādir

İ 225b

Didi ḳaṭır deveye ey ḫoş refīḳ
Her iniş yoḳuşda her eṣ‘ab-ı tarīḳ[214]

Düşmeden sen ḫoş gidersin her yola
Ben düşerim ekṣerī ṣaġ u ṣola

Yüzüm üzre düşerim her demde ben
İster olsun ḳurı ister yaş çimen

Ne sebebdendir bu ḥālet di baña
Ben bilem nice ta‘ayyüş ola tā

1835 Didi çeşmim oldı ġāyet rūşenā
Hem de yüksekden naẓar rūzī baña

Çün gelem ben bir bülend ṭaġ başına
‘Āḳıbet-bīn olurum her ṭaşına

Pest ü bālā rehleri ol Ẕü’l-Celāl
Gösterür baña müdāmā küll-i ḥāl

M 271b

Her ayaġım diḳḳat ile vāżı‘ım
Ḳaymadan düşmekten anda ḫāżı‘ım

Gördigiñ ancaḳ seniñ bir iki kām
Dāne görür göremezsin renc-i dām

1840 Kūr ü bīnā müstevī nezd-i şumā
در مسیر و در نزل در آنجا[215]

Çün cenīne baṭn içinde cān virür
Ceẕb-i eczāya aña fermān virür

Ekl ile o ceẕb-i eczā itmede
Tār u pūd-ı cismi peydā itmede

Tā ki ḳırḳ yıl ceẕb-i eczā eyler o
Ḥırṣ-ı ekl ile büyür o mū-be-mū

Ceẕb-i eczā rūḥa ta‘līm itdi Ḥaḳ
Bilmez idi ceẕb-i eczā mā-sebāḳ

[214] her: bir E.
[215] Çelebioğlu: “İniş, çıkış ve konak yerlerinde hiç körle görenin yürümesi bir midir?” C. 3, b. 1762.

Bu ẕerārı cāmi‘i ḫūrşīd olur
Bī-ġıdā eczāyı aḫẕ eyler o nūr

Ol zamānki uyḳudan uyanasın
Hūş u ḥiss-i refteye bīgānesin

Fehm idersin ölmemişler ġā’ibān
Emr-i ‘add ile rücū‘ eyler o ān

‘Üzeyr -‘aleyhi’s-selāmıñ- eczā-yı ḫarı çürüdükden şoñra bi-iẕni’llāh ictimā‘ı ve ‘Üzeyr -‘aleyhi’s-selāmıñ- gözi öñünde terkīb olunması[216]

Ey ‘Üzeyr seyr eyle bir baḳ merkebiñ
Vāḳıf-ı ḥaşr olmaḳ ise maṭlabıñ

Cem‘ idem ḳarşuñda hep cezāsını
Baş u ḳuyruḳ ḳulaḳ ile pāsını

El ayaḳ yirlü yirinde cem‘ ola
Parçalar hep ictimā‘a yol bula

E 227a

Pāre-zenlik ṣan‘atın seyr eyle sen
İgnesiz diker kühensāli ḥasen

İ 226a

Ḥayṭ yoḳ sūzen de yoḳ öyle diker
Bir dikişdir ki dikişden yoḳ eṣer

Aç göziñ de ḥaşri seyr it āşikār
Yevm-i dīne ola ḳalbiñ ber-ḳarār

Tā göresin cāmi‘im ben bi’t-tamām
Vaḳt-i mergde ḳaymaya pā ey hümām

M 272a

Çünki uyḳu vaḳti olursın emīn
Ḥisleriñ fevtinden ey merd-i güzīn

Hīç ḳayırmazsın ḥavāssı vaḳt-i ḫˇāb
Olur ol demde daḫı elbet ḫarāb

Şeyḫiñ evlādlarına ceza‘ eylememesi[217]

Bundan evvel var idi şeyḫ-i nehā
Vech-i arża āsumāndan bir żiyā

[216] bi-iẕni’llāh te‘ālā: bi-iẕni’llāh İ.; olunması: olması E., M.
[217] Başlık: Şeyḫiñ evlādlarına ceza‘ u feza‘ eylememesi beyānı E.

Ümmetān beyninde peyġamber gibi
Bāġ-ı cennet der-küşāsı er gibi

Didi Peyġamber ki şeyḫ-i muḳtedā
Ḳavmine peyġamber-āsā reh-nümā[218]

Ehl-i beyti didi aña bir ṣabāḥ
Ṭaş gibi ḳalbiñ niçün ey ẕī'l-felāḥ

Biz seniñ evlādınıñ fevtinde hep
Nevḥa vü feryād ideriz ey ‘aceb

Sen ne aġlarsın ne zār u ne fiġān
Merḥamet hīç yoḳ mı sende bir zamān

Çünki sende olmaya zaḫm-ı derūn
Biz ne ümmīd idelim senden yekūn

Senden ümmīd ideriz ey pīşvā
Ḳurtarasın bizleri rūz-ı cezā

Çün ḳurula ‘arż-ı maḥşerde taḫt
Sen şefā‘at ideceksin rūz-ı saḫt

Ol amānsız günde ey şeyḫ-i kirām
Eyleriz ümmīd-i ikrām-ı tamām

Destimizdir dāmeniñde ol zamān
Dimeye bir mücrim o demde amān

Didi Peyġamber ki rūz-ı reste-ḫīz
Ben bıraḳmam mücrimānı eşk-rīz[219]

Ben şefī‘-i ‘āṣiyānım cān ile
Ḳurtaram işkenceden iḥsān ile

Ehl-i ‘işyān zümresi naḳż-ı ‘uhūd
İtdiginden ḳurtaram yevm-i dürūd

Ṣāliḥān-ı ümmetim fāriġ olur
Bu şefā‘atlardan anlar dūr olur

Belki anlarda şefā‘atkārdır
Sözlerinde ḥükm-i nāfiẕ vardır

[218] Hadîs-i Şerîf: “Kendi muhitinde şöhret yapmış üstün ve faziletli kimse (şeyh), kavmine ve ümmetine nisbetle Peygamber gibidir.”
[219] Bu beyit ve sonraki beş beyit ile Hadîs-i Şerîf: “Benim şefaatim, ümmetimin büyük günahlılarınadır.”
Ayrıca: “Ümmetimden öyleleri vardır ki, bir kısmı büyük bir topluluğa, bir kısmı bir kabileye, bâzıları bir sülâleye, bâzıları da bir adama, cennete girinceye kadar şefaat ederler.”
“Ümmetimden bir kişinin şefâatıyla, Benî Temîm’den daha fazla kimse cennete girer.”

E 227b, M 272b

Kimse kimse vizrine olmaz ḫumūl
Olmadım vāzir Ḫudā ḳıldı ḳabūl

İ 226b

Ol ki bī-vizr ola şeyḫdir ey civān
Ol ḳabūl-i Ḥaḳ ki ṣan elde kemān

Şeyḫ kimdir pīr ya‘nī aḳ ṣaḳal
Nā-ümīd-i mū-bedāna bu me’āl

Oldı ol mūy-ı siyeh varlıḳ aña
Varlıġından her ḳılı oldı rehā

Çünki varlıḳ olmaya ol pīrdir
Ol dü mūdur yā siyeh çün ḳırdır

Oldı ol mūy-ı siyeh vaṣf-ı beşer
Diñle ol mū rīş yāḫud mūy-ı ser

Eyledi gehvārede ‘Īsā kelām
Didi ben şeyḫim ü pīrim ve’s-selām

Gitmiş ise ba‘ż-ı evṣāf-ı beşer
Şeyḫ degildir kehle oldı ey püser

Vaṣfımızda ola bir mūy-ı siyāh
Olmadı o şeyḫ ü maḳbūl-i İlāh

Aḳ ṣaḳal ammā ki benlik bāḳiye
Olmadı ol pīr bezm-i sāḳiye

Cümlemiz ümmīd-vārız hep saña
Raḥm ü iḥsān rīzeçīnān-ı ‘aṭā

Bir ser-i mū ḳalsa vaṣfından beḳā
Olmadı ‘arşī o āfāḳī-liḳā

Böyle lākin sende yoḳ hīç merḥamet
Kendi evlādıña riḳḳat mekremet

Yā meger olmaz mı sende sūz-ı dil
Söyle ey şeyḫ-i şüyūḫ bī-hezel

Şeyḫiñ ferzendānına ‘adem-i bekāsınıñ ‘öẕri beyānı[220]

Şeyḫ didi aña ki ṣanma ey refīḳ
Ben olam bī-raḥm ü bī-mihr ü şefīḳ

Cümle-i küffāra raḥmim var benim
Kāfirān-ı ni‘mete ey pür-fenim

Kelbe daḫı raḥmetim vardır ‘aẕīm
Ger niçün ṭaş üzre yatur bī-kelīm

1890 Bir köpek ışırsa eylerim du‘ā
Bu ḫūyından vazgeçir Bār-i Ḫudā

M 273a

Kelbler içün bende bu endīşe var
Olmayalar ḫalḳdan anlar sengsār

Evliyā irsāli bu arża hemīn
Tā olalar Raḥmete’l-li’l-‘ālemīn

Sūy-ı ḫāṣa ḫalḳı da‘vet eyler o
Ḥaḳdan istid‘āda ḫalḳı sū-be-sū

Sa‘y idüp maḫlūḳa eyler nuṣḥ u pend
Olmasa dir Ḥaḳḳa itme bābı bend

1895 Raḥmet-i cüz’ī olur hep ‘ām içün
Raḥmet-i küllī hemān hümām içün

E 228a, İ 227a

Raḥmet-i cüz’isidir külle ḳarīn
Raḥmet-i deryā olur hādī-i dīn

Cüz’ iken bilmez nedir rāh-ı baḥir
Her göli ẓann eyler eşbāh-ı bahir

Rāh-ı baḥri bilmege yol bulamaz
Rāh-ı baḥre ḫalḳı sā’iḳ olamaz

Ol vaḳit ki ola baḥre muttaṣıl
Seyl-veş eyler hemān baḥre naḳil

1900 Da‘vet eyler ise taḳlīddendir o
Ṣanma ki vaḥy ile te’yīddendir o

[220] Başlık: Şeyḫiñ ferzendānına ‘adem-i bekāsınıñ ‘öẕri İ.
Şeyḫiñ ferzendānına ‘adem-i bekāsına ‘öẕri M.

Didiler çün raḥm idersin ‘āleme
Sen çūbān eṭrāfın olmışdır reme

Sen niçün zār itmediñ evlādıña
Uġradı nīş-i ecel fāṣṣādına

Dīdeniñ eşki olur raḥme güvāh
Giryeden hīç bir eṯer yoḳ hem de āh

Şeyḫ-i dānā bu ‘itābdan oldı germ
İḥtirāmsız sözlerinden itdi şerm

1905 ‘Avretine yüz ṭutup dir ey ‘acūz
Hīç olur mı ḳış güni miṯl-i temūz

Cümle mevtālar gerek iḥyāları
Āşikārdır dil gözine serserī

Āgehim ben her biriniñ cāyına
Sen gibi feryādıñ aṣlā cāyi ne

Gerçi ḫāricdir bu ‘ālemden o fevc[221]
Cümle eṭrāfımda oynarlar çü mevc

Giryeniñ bādīsi hicrān u firāḳ
Ben ‘azīzān ile vāṣıl hem-‘ināḳ

M 273b

1910 Ḫalḳ rü’yāda görürler anları
Ben uyanıḳ görürüm ẕī-şānları

Bu cihāndan kendimi ḳıldım nihān
Berk-i ḥisden yoḳ dıraḫtımda nişān

Ḫiss esīr-i ‘aḳl olur bil ey fülān
‘Aḳl esīr-i rūḥdur itme gümān

Dest-beste ‘aḳlı rūḥ eyler vuşāḳ
Muġlaḳāt-ı kāra hem-sāz u vifāḳ

Hep ḥavāss u fikreti āb üzredir
Ḫār u ḫas-veş āb-ı bā-tāb üzredir

1915 ‘Aḳl eli ol ḫārı eyler ber-ṭaraf
‘Aḳl öñünde ẓāhir olur āb u kef

[221] ‘ālemden: ‘ālemde İ.

Ḫas olur ġālib ṣuya miṣl-i ḥabāb
Ber-ṭaraf olsaydı ḫas ẓāhirdir āb

Çünki dest-i ‘aḳlı açmaya Ḫudā
Çoġalur ābımıza bād-ı hevā

Ābımız setr olmadadır dā’imā
‘Aḳl giryāndır hemān ḫandān hevā

E 228b, İ 227b

Baġlasa taḳvā hevānıñ ellerin
‘Aḳl elin Allāh açar her tellerin

1920 Ol ḥavāss-ı çīre maḥkūmuñ olur
Çün ‘aḳl sālār u maḥdūmuñ olur

Uyḳu yoġken uyudur hep ḥissi o[222]
Ġaybiler baş gösterür cāndan ḳamu

Uyanıḳken nice rü’yālar görür
Açılur gerdūndan ebvāb-ı sürūr

Şeyḫ-i ḍarīriñ vaḳt-i ḳırā’atde bīnā olup Muṣḥāf-ı şerīf oḳuması

Gördi eyyāmında o şeyḫ-i faḳīr
Muṣḥaf aṣmış ḫāneye pīr-i ḍarīr

Oldı çün mihmān aña vaḳt-i temūz
İki zāhid cem‘ oldı çend rūz

1925 Didi bunda Muṣḥaf olmaḳ pek ‘aceb
Çünki nā-bīnādır o yoḳdur sebeb

Geldi bu endīşede teşvīş aña
Bir eḥad yoḳ evde bundan mā‘adā

Kendi evde Muṣḥaf anda aşılı
Ben de küstāḫ degilim hīç ḫāşılı

M 274a

Ki su’āl idem velīkin ṣabr-ı ḫoş
Ṣabr ile olur hezārān ẕevḳ-i nūş

Ṣabr ḳıl sen var iken nice ḥarec
Def‘ olur eṣ-ṣabrı miftāḥu’l-ferec

[222] Uyḳu: uyḫu E.

1930 Ṣabr genc oldı birāder ṣabr ḳıl
Eski renciñden şifā bul ey ‘alīl

Ṣabr acıdır mīvesi sükker olur
Ṣabr her sır keşfine rehber olur

Ḥażret-i Dāvūd -‘aleyhi’s-selāmı- temür ḥalḳa yaparken Loḳmānıñ görüp su’ālden ṣabr eylemesi ṣol niyyet ile ki su’ālden ṣabr mūcib-i ferec ü ḳurb olur[223]

Ḥażret-i Dāvūdı Loḳmān gördi çün
Āheni ḥalḳa yapar o z̲ū-fünūn

Cümlesin birbirine eyler viṣāl
Āhen ü pūlād saḫtı mūm miṣ̲āl

Z̲erre-dūzlük ṣan‘atın bilmezdi o
Aldı eṭrāfın ta‘accüb sū-be-sū

1935 Bu niye lāzım diyü itsem su’āl
Ḥalḳa ḥalḳa bu nedir āḫir me’āl

Yine didi ki ṣabır evlāsıdır
Rehberiñ maḳṣūda ṣabr a‘lāsıdır

İ 228a

Ṣormaz iseñ tīzcek keşf olur o
Tīz ṭutar murġ-ı ṣabır maḳṣūde rū

E 229a

Ṣorar iseñ dīr-ter ḥāṣıl olur
Ṣabrsızlıḳdan sehl müşkil olur

Çünki Loḳmān ebsem oldı ol zamān
Ṣan‘at-ı Dāvūd oldı müstebān

1940 Zırhı tekmīl itdi vü giydi hemān
Nezd-i Loḳmān ṣabr-ḫūda o zamān[224]

Didi bu a‘lā libāsdır ey fetā
Çünki def‘-i zaḫm içün bā-muḳteżā

Didi Loḳmān ṣabır a‘lā demdir o
Ḥāfıẓ u hem dāfi‘ her ġamdır o

Ṣabrı ḥaḳḳa eyledi Allāh ḳarīn
Oḳu *Ve’l-‘aṣr* āḫirin olma ḫazīn[225]

Nice yüz biñ kīmyā ḫalḳ itdi Ḥaḳ
Ṣabr-veş bir kīmyā yoḳ müttefaḳ

---

[223] Ḥażret-i Dāvūd -‘aleyhi’s-selāmı- temürden ḥalḳa yaparken Loḳmān görüp su’ālden ṣabr eylemesi ṣol niyyet ile ki su’ālden ṣabr mūcib-i ferec vü ḳurb olur E.
temür: temürden M.
[224] zamān: ‘ayān E.
[225] *Kur’ân-ı Kerîm*, Asr, 103. Sûre.

M 274b

Nā-bīnānıñ baḳıyye-i ḳıṣṣası ve Muṣḥaf oḳuması[226]

Şeyḫ mihmān ṣabr ḳıldı ol zamān
Keşf-i ḥāl-i müşkil oldı nāgehān

Nıṣf-ı Leyl işitdi Ḳur‘ān oḳunur
Ḳalḳdı uyḳudan ki ses pek doḳunur

Gördi Muṣḥafdan oḳur Ḳur’ānı kūr
Ḳalḳdı bī-ṣabr u taḥammül pür-fütūr

Didi āyā nice oḳur çeşmi kūr
Nice görinür aña naḳş-ı suṭūr

Her ne oḳursa o cānibde dürū‘
Desti ol ḥarf üstine eyler şürū‘

Parmaġın seyr itdirür her ḥarfe o
Naẓrası her ḥarfe vāḳı‘ mū-be-mū

Didi cehl-i tenden ey olan cüdā
Ṣun‘-ı Ḥaḳdan bu ‘aceb olmaz revā

Ben Ḫudādan istedim ey Müste‘ān
Ger ḳırā’ate ḥarīṣim miṣl-i cān

Degilim ḥāfıẓ baña vir nūr-ı Ḥaḳ
İki göz vaḳt-i ḳırā’at bā-nesaḳ

İki göz iḥsān eyle ol zamān
Muṣḥafı alup oḳuyam ben ‘ayān

Geldi Ḥażretden nidā ey merd-i kār
Ey olan her rence bizden behredār

Bu ümīdiñdir bize hep ḥüsn-i ẓan
Saña didim her demiñ ola ḥasan

Her zamān ki oḳumaḳ itseñ murād
Yā idesin Muṣḥaf-ı pāki güşād

Vaḳt-i Ḳur’ānda virem ben iki göz
Oḳuyasın cevher-i Ḳur’ānı düz

[226] Muṣḥaf-ı şerīf: Muṣḥaf İ., M.

İ 228b

Böyle itdi ne zamān itsem murād
Muṣḥaf oḳumaġı dü çeşmim güşād

Ḫabīru'llāh ki ġāfil olmaz o
O Kerīmu'llāh ki 'āṭıl olmaz o[227]

Virür o dem rü'yeti o şāh-ı ferd
O zamān gūyā çerāġ-ı şeb-neverd[228]

Bundan içün yoḳ velīye i'tirāż
Aldıġın irsāl ider yā i'tiyāż[229]

E 229b, M 275a

Yaḳsa bağıñı saña engūr virür
Mātem arasında şevḳ ü sūr virür

Hem çolaḳ bī-deste seyr it el virür
Kān-ı ġamsa mest ider ki el virür

Lā-nüsellim i'tirāż bizden gider
Cümle-i mefḳūda o a'vāż ider

Çünki āteşsiz ḥarāret vire Ḫaḳ
Söndürürse rāżıyız cümle ocaḳ

Çünki gözsiz görmegi iḥsān ide
Böyle kūrlik görmeden a'lā gide

Bī-çerāġ itdiyse aydınlıḳ ḳarār
Gitdi mūmum diyü itme āh u zār

Aḥkām-ı İlāhīye rāżı olan ba'żı evliyānıñ vaṣfı ki ḥükmi taġyīr eyle diyü niyāz eylemezler

Diñle bir ḳıṣṣa ki ba'ż-ı evliyā
İ'tirāż itmez cihāna dā'imā

Var gürūh-ı dīger o ehl-i du'ā
Gāhi yırtar gāhi diker çün ḳabā

Evliyādan ḳavm-i dīger var ki hep
Ki dehen-beste du'ādan pīş-i Rab

Ol gürūha ki rıżā olmış maḳām
Ṭālib-i def'-i ḳażā olmaḳ ḥarām

[227] – E.
[228] – E.
[229] – E.

Her ḳażāda ẕevḳ-i teşḫīş itdiler
Kim ḫalāṣ ḳılsa ṭaleb dirler küfür

Ḳalblerine ḥüsn-i ẓann olmış güşād
Mātem esbābı o meẕhebde fesād[230]

Ḫoş gelür her ne ider ise ẓuhūr
Āteşi āb-ı ḥayāt hem nārı nūr

Zehri ider femleri ‘ayn-ı şeker
Seng-i ḫārā yollarında hep güher

Yanlarında cümle yeksān nīk ü bed
Ḥüsn-i ẓandan nāşī bu aḥvāl ebed

‘İndlerinde küfr olur itmek du‘ā
Ya‘ni def‘ ola dimek bizden ḳażā

Behlūlüñ dervīşe su‘āli

İ 229a

Didi bir dervīşe Behlūl-i ‘aḳīl
Nice ḥāliñ söyle ey merd-i cemīl

M 275b

Didi nic’olur o kes ki her zamān
Hep murād üzre döne kār-ı cihān

Seyller ırmaḳlar murād üzre gider
Kevkeb-i ümmīd ne isterse ider

İki serhengdir aña mevt ü memāt
Ārzūsıyla ider seyr-i cihāt

E 230a

Ne yire isterse ider ta‘ziyet
Ne yire isterse virür tehniyet

Sālikān-ı rāh anıñ kāmındadır
Yolda ḳalmışlar anıñ dāmındadır

Hīç bir dendān ḫandān olamaz[231]
Bī-rıżā bī-emr ü fermān olamaz

Bī-rıżā bir berg-rīzān olamaz
Bī-ḳażā hīç merg pūyān olamaz

[230] esbābı: eṣvābı E.
[231] ḫandān: rāḥat İ.

Bī-rıżā aṣlā ḳımıldar mı ṭamar
Tā S̱üreyyā vü Semek ḳılsın sefer

Didi ṭoġrı söylediñ ey ehl-i ber
Belli sīmāñdan daḫı bu vech-i ser

Böylesin bundan daḫı a‘lā velī
Līk şerḥ eyle beyān eyle celī

Öyle ki her fāżıl u merd-i fuḍūl
Gūş idince ideler cümle ḳabūl

Öylece şerḥ eyle ki ola kelām
Behre-yāb ola o sūzdan ḫāṣ u ‘ām

Nāṭıḳ-ı kāmil olur mużyāf-veş
Dürlü aş olur o ḫ̆ānda penc ü şeş

Ḳalmaya bir mīhman hīç bī-nevā
Her kese ide o ni‘metle vefā

Ḥażret-i Ḳur’ān-veş ki yedi ḳat
Ḫāṣ u ‘ām bulur o ni‘metden ḥayāt

Didi ‘ām ‘indinde bu oldı yaḳīn
‘Ālem emr-i Ḥaḳḳa rām u müste‘īn

Bir dıraḫtan düşmez aṣlā berg ü bār
Bī-ḳażā vü ḥükm-i Ḥaḳḳ-ı Kirdgār

Loḳma femden gidemez sūy-ı gelū
Dimedikçe Ḥaḳ aña tā üdḫulū

Meyl ü raġbetdir zimām-ı ādemī
Cünbişi ammā ki meyl-i Ḥaḳ demi

M 276a

Āsumānlarda zemīnde z̲erreler
Per açamaz olmaya tā ki ḳader

Emr-i ḥükm-i nāfiz̲ī olmazsa ger
Şerḥ idemez anı cild-i mu‘teber

Kim ṣayar berk-i dıraḫtānı tamām
Kime rām olmış nihāyāt-ı kelām

İ 229b

Bu ḳadar gūş it ki çün külli kār
Olamaz illā ki emr-i Kirdgār

Ḥaḳ ḳażāsından ide bende rıżā
Ḥükmi olur ṭālib-i emr-i Ḫudā

Bī-tekellüf istemez ecr ü s̱evāb
Belki ṭab‘ı böyle olur müsteṭāb

2005 Kendi içün istemez aṣlā ḥayāt
Olamaz ẕevḳ-i ḥayāt añа ṣıfāt

E 230b

Ḳandadır emr-i Ḫudā añа muṣırr
Hep ḥayāt u mevt olur ‘indinde bir

Ḥaḳ içün ‘ayşı degildir māl ü genc
Ḥaḳda fānīdir degildir ḫavf u renc

Oldı īmānı anıñ ancaḳ rıżā
Cennet ü eşcār içün itmez recā

Terk-i küfri daḫı ancaḳ Ḥaḳḳ içün
Ḫavf-ı āteş eylemez anı zebūn

2010 Böyledir aṣlı anıñ bu ḫūyıdır
Bī-riyāżet ṣanma cüst u cūyıdır

Ḳanda görürse rıżā ol dem güler
Çoḳ ḳażā olur añа ḥelvā şeker

Bir ḳuluñ ki böyle ola ḫulḳ u ḫūyı
Emr ü fermānında ‘ālem sū-be-sū

Yā niye yaltaḳlanur eyler du‘ā
Ki Ḫudāyā def‘ ḳıl bizden ḳażā

Kendi mergi merg-i ferzendānı hep
Ḥaḳḳ içün ‘indinde ḥelvādan ‘aceb

2015 Nez‘-i ferzendān aṣḥāb-ı vefā
Bī-nevā şeyḫe ḳaṭāyıf-veş ṣafā

Pes niçün eyler du‘ā illā meger
Fehm ide anda rıżā-yı Dād-gir

Ol şefā‘at ol du‘ā vü i‘ti̱zār
Kendine raḥm içün itmez ol kibār

M 276b

Kendine raḥmini yaḳmışdır o er
Şu‘lelendikçe çerāġ-ı ‘aşḳda fer

Dūzaḫ-ı evṣāfıdır ‘aşḳ ol kesiñ
Yaḳdı evṣāfını yek yek hem sesin

Añlamaz her jāj-ḫā bu farḳları
Yā meger ola Deḳūḳi serverī

Deḳūḳīniñ ḳıṣṣası ve kerāmātı

Ol Deḳūḳī ki ‘aceb dībācedir
‘Āşıḳ u ṣāḥib kerāmet ḫˇācedir

Yirde idi āsumānda meh gibi
Şeb-revāna rūşenā bürde gibi

Bir maḳāmda mesken itmez ol hümām
İki gün bir köyde ḳılmazdı maḳām

İ 230a

Dirdi ben bir yirde olsam iki gün
Meskeniñ ‘aşḳı olur bende yekūn

بـیـم ده از حـب جـا ایـن نـفـس
نقـل کن مهمـان شـوی تـا در فنـا[232]

وا مـکـر دان حـوی دلـرا بـا مـکـان
تـا شـود خـالـص بوقـت امتحـان[233]

Gündüzi yol gicesi ḳılur namāz[234]
Gözi avcıda anıñ çün şāhbāz

E 231a

Munḳaṭı‘ ḫalḳdan degildir ḫūyı bed
Merd ü zenden münferid degil ki ferd

Ḫalḳa müşfiḳ menfa‘atli hem-çü āb
Hem şefī‘dir hem du‘āsı müstecāb

Nīk ü bedde merḥametde müsteḳar
Bundan a‘lā olamaz māder peder

Didi Peyġamber benim size şefīḳ
Miṣl-i bābā-yı muḥibb ü hem ṣadīḳ[235]

[232] Çelebioğlu: “…Bu fâni dünya meskeninde çekinir, - Ey nefis, dolaşarak zenginlik için sefer et- derim.” C. 3, b. 1936.
[233] Çelebioğlu: “…İmtihan yerinden kurtulabilmesi için kalbe, mekân sevgisini alıştırmam.” C. 3, b. 1937.
[234] ḳılur: ḳılār E., M.
[235] Hadîs-i Şerîf: “Ben, sizin için aynen babanız gibiyim. Size öğretirim…”

Ol sebebden cümlesi cüz'üm benim[236]
Cüz'i külden kesmeyiñ ey ümmetim

Cüz'i külden ayrılur bī-kār olur
'Uzv tenden ḳaṭ' ola murdār olur

Bir daḫı külle olınmaz muttaṣıl
Mürdedir o öldi cāndan munfaṣıl

Oynar ise bile olmaz ol sened
Yeñi kesilen 'użuv oynar ebed

M 277a

Cüz' bu külden ayrılur gerçi velī
Nāḳıṣ olmaz küllüñ aṣlā bir teli

Ḳaṭ' u vaṣlından maḳāl olmaz anıñ
Şey'-i nāḳıṣ di miṣāl olmaz anıñ

Didiler gerçi 'Alīye şīr miṣāl
Şīr aña miṣl olamaz añla maḳāl[237]

Sen miṣāl ü miṣli farḳ it ṣoñra gel
Bu Deḳūḳī ḳıṣṣasın eyle meṣel

Ḳıṣṣa-i Deḳūḳīye rücū'

Ol ki ḫalḳa oldı fetvāda imām
Kūy-ı taḳvāyı melekden ḳapdı tām

Seyri seyr-i māhı eylerdi zebūn
Reşk-i dīn idi o dīndār-ı maṣūn

Böylece taḳvāda eylerken ḳıyām
Ṭālib-i ḫāṣān-ı Ḥaḳḳ idi müdām

Maḳṣadı ancaḳ seferden dā'imā
Bende-i ḫāṣ ile ola hem-liḳā

Hem giderdi hem dir idi ey Ḫudā
Eyle ḫāṣānına beni mübtelā

Ey Ḫudā anlar ki göñlüm āşinā
Bende dil-beste meyānım bī-riyā

[236] cüz'üm: cezām E., M.
[237] Şīr aña miṣl olamaz añla maḳāl: Şīr aña bir miṣl olmaz ber-maḳāl E.

İ 230b

Anı ki ben bilemem ey Ẕü’l-Kerem
Mihribān olsun dil-i maḥcūba hem

Ḥażret aña didi ey ṣadr-ı mübīn
Bu ne ‘aşḳdır bu ne istifnā-yı dīn

Beni sevdiñse nedir ġayrı ṭaleb
Ḥaḳ seniñledir nedir āḫir sebeb

O didi yā Rabbī ey dānā-yı rāz
Sensin açan göñlüme rāh-ı niyāz

E 231b

Baḥr içinde olsa idi cā baña
Ṭāmi‘im bir desti ṣuya rabbenā

Ṣanki Dāvūdum ki ṭoḳsan na‘celi
Ṭāmi‘im bir na‘ceye daḫı belī

‘Aşḳıñ içre ḥırṣ-ı cāh u iftiḫār
Ġayra ḥırṣ ammā tebāhdır hem de ‘ār

Erleriñ şehvetle ḥırṣı der-ziyād
Ḫīzler ammā ‘ār u bed-kīş ü fesād

M 277b

Ḥırṣ-ı merdān öñden olur dā’imā
İbne ḥırṣı arḳadan olur revā

Andaki ḥırṣ ki kemāl-i merdlik
Bundaki ḥırṣdır feżāḥat serdlik

Āh bunda serd var ammā pek nihān
Kim ki Mūsā oldı Ḫıżr içün revān

Kim ki müstesḳī ṭoyar mı ābdan
Buldıġıñ al ṭurma bi’llāh ey ḥasan

Bunı geçdiñ nev-be-nev iḥsān var
Birbirinden ‘ālī cāy-ı şān var

Bī-nihāyet Ḥażretī bir bārgāh
Kūşeyi geç sen yine bir kūşe-rāh

Mūsā -‘aleyhi’s-selāmın- bu rütbe kemāl-i ḳurbet ve nübüvvet ile bile Ḫıżrdan sır ṭalebi[238]

Ḥaḳ Kelīminden işit sen ey kerīm
İştiyāḳdan nāşī ne söyler Kelīm

Böyle ṣāḥib-cāh-ı peyġamber iken
Ṭālib-i Ḫıżr oldı o vech-i ḥasen

Ḳavmiñi terk eyleyüp ey Mūsī sen
Ġayrıñ arḳasında gezdiñ mü’temen

Pādişāhsın bīm ü ümmīdden berī
Ne gezersin ne ararsın serserī

Ol seniñle sen ki vāḳıfsın aña
Āsumānā ne zemīnde püşt ü pā

Didi Mūsā itmeyiñ levmi baña
Āfitāb u māh-ı ṭa‘nı nā-revā

Gitmişim tā Mecma‘u’l-Baḥreyne ben
Tā olam maṣḥūb-ı sulṭān-ı zemīn

Gitdigim bir pula degmez ẓann olur
‘Aşḳ-ı nāna beñzemez ‘aşḳ-ı Ġafūr

İ 231a

حضـــررا بـا امـر مـن کـردم ســـبـب
من روم هر روز و شـــب با صـــد تعب[239]

Nice yıl uçdum bu perr ü bāl ile
Sāller azdır hezārān sāl ile

Āḫiri yoḳ bu sözüñ ey merd-i kār
Gel Deḳūḳī ḳıṣṣasına āşikār

Ḳıṣṣa-i Deḳūḳīye rücū‘[240]

E 232a, M 278a

Ol Deḳūḳī raḥmetu’llāhi ‘aleyhe
Didi [241]من مهمان شدم در خافقه

[238] Mūsā -‘aleyhi’s-selāmın- kemāl-i ḳurbet vü nübüvvet ile bile Ḫıżrdan sır ṭalebi E.
[239] Çelebioğlu: Bu seferde nice zaman güçlükler olsa da bu iş için Hızır’ı vesile edeceğim. C. 3, b. 1977.
[240] Başlık: Deḳūḳī ḳıṣṣasına rücū‘ E., M.
[241] Çelebioğlu: “Dekûkî -Allah ona rahmet eylesin- dedi ki; Nicedir şarkta da garpta da sefer eder dururum.” C. 3, b. 1981.

Ay u yıl gezdim ki bende ‘aşḳ-ı māh
Bī-ḫaber yoldan ki ḥayrān-ı İlāh

Pā bürehne gezdigiñ ṭaş u diken
Dir ki ḥayrānım yoġum kendimde ben

Baḳma bu pā ki zemīn üzre gezer
Dilde yürüdügini ‘āşıḳ sezer

Menzil uzun mı ḳıṣa mı bī-ḫaber
Mest-i ‘aşḳ bilmez anı ey mu‘teber

Ṭavl u ḳaṣr-ı rāh olur ancaḳ ṣan‘āt[242]
Rūḥ seyri başḳadır ey ẕī’l-ḥayāt

Nuṭfeden sen ‘aḳla itdiñdi sefer
Naḳl ü kāmdan var mı anda bir eṣer

Seyr-i cān elbette bī-çūn ü çerā
Ögrenür cāndan bu cism olsa ṣafā

Seyr-i cānı göremez her bir eḥad
Līk seyr-i cism olur ‘aḳla sened

Seyr-i cismi şeyḫ ḳılmışdı rehā
Şekl çün bī-çūn giderdi bā-nevā

Didi bir gün ġālib oldı iştiyāḳ
Ki beşerde nūr-ı yār ide şirāḳ

Tā göreyim ḳaṭreden ben ḳulzümi
Ẕerrede şemsi ebrde encümi

Sāḥil cānibinde yedi şem‘ miṣāli görünmesi

Çün irişdim giderek bir sāḥile
Olmuş idi günde şāma mā’ile

Yedi mūm gördüm ıraḳdan nāgehān[243]
Ḳoşdum o sāḥilde aña ben o ān

Her biriniñ şu‘lesi olmuş resīd
Tā ‘inān-ı āsumān üzre bedīd

[242] Ṭavl u rāh u ḳaṣr: Ṭavl u rāh u ḳaṣr İ.
[243] Yedi mūm: Şem‘-i heft E.

Ḥayret aldı düşdi ḥayret ḥayrete
Başdan aşdı mevci düşdüm dehşete

Bu ne gūne şem‘ olur ki yaḳdılar
Dīde-i ḫalḳa ḥicāblar ṭaḳdılar

Ḫalḳ-ı ‘ālem bir çerāġıñ ṭālibi
Māhlar bu şem‘iñ olmış ġāribi

İ 231b, M 278b

Gözlere göz bağı mı ḳondı ‘aceb
Oldı *yehdī menyeşā* buña sebeb[244]

Ol yedi şem‘iñ bir şem‘ olması[245]

2090 Şoñra gördüm ki yedi şem‘ oldı yek
Yırtılur nūrı ile cīb-i felek

Yine ol bir oldı tekrāren yedi
Artdı ḥayret ḥayret-i ṣıfrü’l-yedi

E 232b

İttiṣālāt ki şümū‘da der-meyān
Ḳāl u ḳīl ile olınmaz hīç beyān

Bir görünüşde olan idrāk-i ḥāl
Nice biñ şerḥ idemez anı maḳāl

Bir görünüş laḥẓasın idrāk ü hūş
Nice yıl gūş itmemişdir anı gūş

2095 Çünki pāyān yoḳ rücū‘ it bī-riyā
Anıñ içün dindi lā-üḥṣī ṣenā

İlerü vardım şümū‘-ı pür-żiyā
Tā bilem nedir nişān-ı Kibriyā

Bī-ḫod oldum hem de bī-ḥūş u ḫarāb
Tā düşürdi beni ta‘cīl ü şitāb

Bir zamān bī-hūş oldum anda ben
Toz u ṭopraḳ içre ḳaldı bu beden

[244] *Kur’ân-ı Kerîm*, Müddessir, 74/31: “Biz cehennemin işlerine bakmakla yalnız melekleri görevlendirmişizdir. Onların sayısını da inkâr edenler için sadece bir imtihan vesilesi yaptık ki böylelikle kendilerine kitap verilenler kesin bilgi edinsinler, inananların imanı artsın; kendilerine kitap verilenler ve müminler şüpheye düşmesinler; kalplerinde hastalık bulunanlar ve inkârcılar da, ‘Allah bu sayı misaliyle ne demek istemiş olabilir?’ desinler. İşte Allah böylece dilediğini sapkınlıkta bırakır, dilediğine de doğru yolu gösterir. Rabbinin ordularını kendisinden başkası bilmez. İşte bu, insanlık için sadece bir öğüttür.”
[245] olması: olması beyānı E.

Yine ‘aḳlım geldi ḳaldım yürüdüm
Ber-dūş ṣanma ayaġım sürüdüm

Ol şem‘leriñ naẓarda yedi ādem görünmesi[246]

Yedi şem‘ oldı naẓarda yedi merd
Mustażī nūrıyla saḳf-ı lāciverd

Gündüz envārı yanında dürd-veş[247]
Cümle-i envār aña nisbet ḥabeş

Ṣun‘-ı Rabden yine düşdüm ḥayrete
Bu ne gūne bu ne diyü fikrete

İlerü vardım ki pek a‘lā görem
Bu ne ḥāldir başa geldi muḥterem

O yedi merdiñ yedi dıraḫt olması[248]

Ol yedi merd oldı ṣoñra heft dıraḫt
Gören o sebzi olurdı nīk-baḫt

M 279a

Yapraġından hīç görinmez idi ṣāḫ
Berkden mīvesi ġāyetle ferāḫ

Sidreye vāṣıl idi her bir dıraḫt
Sidre ne belki ḫalāda ḳurdı taḫt

Köklериniñ ġāyeti ḳa‘r-ı zemīn
Gāv u māhīden aşaġı bil yaḳīn

Kökleri ṣāḫdan daḫı ḫandānter
Her ‘aḳıl bu şeklden zīr ü zeber

İ 232a

Mīvesini zūr ile ḳılsañ şikāf
Ṣu gibi nūr-ı berḳ olurdı bī-ḫilāf

Çeşm-i ḫalḳdan ol dıraḫtlarıñ maḫfī olması[249]

Bu ‘aceb ki nice ḫalḳ eyler güẕer
Ol aġaçlardan birinde yoḳ ḫaber

[246] görünmesi: görünmesi beyānı E.
[247] Dürd-veş: dāred-veş E.
[248] Başlık: Yine ol merdin yedi dıraḫt olması beyānı E.
[249] olması: olması beyāñı E.

Sāye derdi ile eylerler fiġān
Bir kilimi eyler anlar sāyebān[250]

E 233a

Göremezler ol dıraḫtlar sāyesin[251]
Bu göze ṣarf eyle tükrük māyesin

Gözlerin ḫatm eylemiş ḳahr-ı Ḫudā
Māhi görmez gördigi anıñ Sühā

Żerreyi görür güneş görmez gözi
Līk nevmīd-i kerem degil özi

2115 Kārvānlar mīvesinden bī-naṣīb
Puḫte düşer anda her tüffāḥ u sīb

Düşürürler hep çürük elmayı ḫalḳ
Birbirine düşdi ḥırṣ-ı ḫuşk-i ḥalḳ

Yapraġı hem çiçegi her bir ġuṣūn
Söyliyor *yā leyte ḳavmī ya'lemūn*[252]

Her dıraḫtdan gelmese dā'im ṣadā
Şūr-ı baḫt olan ḳarīn olsun saña[253]

Ḥasretinden çaġırur her bir şecer[254]
Baġladıḳ gözleri kellā lā-vezer[255]

2120 Dise bir kes ki bu sūya 'azm idiñ
Tā bu eşcār mīvesinden hażm idiñ

Cümle dirler ki aña miskīn velī
Ḫaḳ ḳażāsından bu dīvāne belī

Beynini ḳılmış bu sevdā fāside
Çoḳ riyāżāt ile olmış kāside

M 279b

Ol ta'accübde ḳalur ki ḥāl ne
Ḫalḳa bu perde ne bu iḍlāl ne

Ḫalḳda gūn-ā-gūn rāy u 'aḳl var
Kimseler bu cānibe itmez firār

[250] eyler anlar: anlar eyler E.
[251] dıraḫtlar: dıraḫtān E.
[252] *Kur'ân-ı Kerîm*: Yâ-sin, 36/26: "Ona, 'Cennete gir' denildi. 'Rabbimin beni bağışladığını ve güzel biçimde ağırlananlardan eylediğini keşke kavmim bilseydi!' dedi." Yâsîn: 26-27.
[253] saña: baña E.
[254] Ḫayretinden: Ḫasretinden İ.
[255] Çelebioğlu: "Hak'da ağaçlara, 'Hayır, hiçbir kurtuluş yok' haberini verince onlar mahcup oldular." C. 3, b. 2026.

‘Āḳılānı eylemişler ittifāḳ
Münkirāndır cümlesi bāġī vü ‘āḳ

Yā benim dīvāne vü ḥayrān u deng
Dīvī çarpmış gibi sersem zerd-reng[256]

Gözlerimi ovarım her laḥẓa ben
Gördigim rü’yā mı ḥālā bu zemen

Nice ḫˇāb olur ki eşcārım ‘ayān
Mīvesinden yidigim bildim beyān

Münkirāna eylerim gāhi naẓar
Bu busātīnden ider anlar ḥaẕer

İḫtiyāc u iftiḳārı ber-kemāl
Cān virür nīm-ġūresine bī-cidāl[257]

İ 232b

Ol dıraḫtıñ berkine müştāḳ hep
Bī-naṣībān āh iderler rūz u şeb

Bu dıraḫt u bu ṣemārdan münhezim
Nice yüz biñ var ḫalāyıḳ bī-‘azim

Kendime gelüp dirim ben bī-ḫodem
Ururum şāḫ-ı ḫayāle dest ü dem

Sen *iẕā me’ste’yese’r-rüsli* oḳu
Tā be *ẓannū ennehüm ḳad keẕẕebū*[258]

E 233b

Ol ḳırā’at ki o taḫfīf-i küẕib
Bu olur ki göre kendin muḫtecib

Ẓanda vāḳı‘ oldı cān-ı enbiyā
Müttefiḳ çün münkerīn-i eşḳiyā

آمدانا نرا که پیش امدادنا
انلری ترک درخت جان علا[259]

Hem yi hem vir kime kim ol rūzīdir[260]
Her nefes her laḥẓa siḥr-āmūzīdir

Ḥalḳ dirler bu ṣadā ḳandan ‘aceb
Ne aġaç ṣaḥrāda vardır ne ‘ineb

[256] Dīvī: Cinnī E., M.
[257] Nīm-ġūre: bir ġūre İ., M.
[258] *Kur’ân-ı Kerîm*, Yusuf,12/110: “Öyle ki peygamberler gizliliğe düşüp, yalanlandıklarını sandıkları bir sırada onlara yardımımız gelmiştir.
[259] Çelebioğlu: Hakk’ın yardımı gelip o, -üzülme, onları bırak da can ağacına gel!- buyurdu. C. 3, b. 2044.
[260] Hem yi hem vir: Hem yi vü hem vir M.

Aḥmaḳ itdi ehl-i sevdā demleri
Dir yanında bāġ u ḫˇān var serserī

Gözimi sildim velī yoḳ bunda bāġ
Yā beyābāndır yā müşkil yollı ṭaġ

M 280a

Oldı çün bu güft [ü] gū ġāyet dırāz
Olmasa bīhūde sen söyle biraz

Ben dirim anlar gibi ki ey ‘aceb
Böyle ḳahrı nice urdı ṣun‘-ı Rab

Bu tenāzu‘dan Muḥammed de ‘aceb
Hem ta‘accübde bu ḥālden Bū-Leheb

Bu ‘acebden o ‘acebe farḳ çoḳ
Tā ki n’işler Ḥażret-i Ḥaḳ bā-şürūḳ

Ol yedi dıraḫtıñ bir dıraḫt olması

Ey Deḳūḳī tīzce git hem ol ḫamūş
Kime söylersin ki vardır ḳaḥṭ-ı gūş

Dir Deḳūḳī ilerü oldum muṣırr
Heft dıraḫt oldı o ānda cümle bir

Yedi olur ferd olur her demde o
Ben de ḥayret ile oldum ser-fürū

Ba‘de-zān gördüm ḳılar anlar namāz
Çün cemā‘at ṣaf ḳurup eyler niyāz

Bir dıraḫt olmış hemān gūyā imām
Sā’iri ardında eylerler kıyām

Ol ḳıyām u ol sücūd ol rükū‘
Pek ‘aceb geldi dıraḫtlardan ḫuşū‘

Ḳavl-i Ḥaḳḳı yād ḳıldım ol zamān
Didi *ve’n-necm* ü şecer hem *yescüdān*[261]

İ 233a

Yoḳ aġaçlarda ne zānū ne meyān
Bu ne tertīb-i namāzdır müstebān

[261] *Kur’ân-ı Kerîm*, Rahmân, 55/6: “Yıldızlar da ağaçlar da secde ederler.”

Geldi ilhām-ı Ḫudā ey bā-fürūz
Fi‘limize bu ta‘accüb ne henüz

Yedi aġacıñ yedi ādem olması[262]

Bir zamāndan ṣoñra oldı heft merd
Ḳa‘de de hep cümlesi lillāh-i Ferd

Gözlerim sildim ki bu heft arslan
Kimler anlar bu cihāndan var mı şān

E 234a

Çün yaḳın irdi ẕevāta resm ü rāh
Virdim anlara selām-ı intibāh

Ḳavm virdiler selāmıma cevāb
Ey Deḳūḳī maẓhar-ı tāc-ı lübāb

M 280b

Didim āḫir siz beni çün bildiñiz
Pās-ı ḳalbi naẓrañızla sildiñiz

Fehm ḳıldılar żamīrimden benim
Birbirine naḳl ḳıldılar tenim

Gülerek virdiler ol demde ḫaber
Bu saña maḫfī degildir ey peder

Bir göñül ki Ḥaḳḳ ile ḥayretdedir
Ṣaġ u ṣol bu rāhda fikretdedir

Söyleyiñ didim ḥaḳāyıḳdan sözi
İsm ü ḥarf ü resmiñ odur iç yüzi

Didi ki ismi velīden ġayb ola
‘Ayn-ı istiġrāḳ ṣanma ‘ayb ola

Didiler ṣoñra baña var ārzū
İḳtidā itmek saña ey nīk-ḫū

Didim olsun līk vardır müşkilim[263]
Devr-i ‘ālemden ki o derd-i dilim[264]

Ṣoḥbet-i pākān ile ḥall ola o
Ṣoḥbet ile gösterür engūr rū

[262] Başlık: Heft dıraḫtıñ heft merd olması E., M.
[263] vardır: var çoḳ E.
[264] Devr-i ‘ālemden: devr o ‘ālemden E.

İçi ṭolu dāne olur ḫākden
Ḫalvet ile ṣoḥbet-i her pākden

Ḫāk-i küllī içre maḥv it kendiñi
Ḳır bu reng ü būy u surḫuñ bendini

Ṣoñra ḳalmaz ṣaḥv u maḥvıñ hīç eṣer
Feṭḥ olur hem basṭ-ı ḥāṣıl mu‘teber

Kendi aṣlında kim ide terk-i ḫīş
Gitdi ṣūret dā’imā ma‘nāda iş

Dā’imā fermān seniñdir ser budur
Ser budurdan teff-i dil ẓāhir budur

Ol gürūh ile hemān yeksā‘a ben
Ṣoḥbet idüp gitdi benlik yandı ten

Hem o sā‘at cān sā‘atden ḫalāṣ
Sā‘at ider her civānı pīr-i ḫāṣ

İ 233b

Cümle-i telvīn sā‘atden çıḳar
Sā‘ati terkiyle telvīnden ḳaçar

Eyleseñ yeksā‘a sā‘atden birūn
Maḥrem-i bī-çūne bulduñ reh-nümūn

Ey göñül yeksā‘a ol sā‘at fedā
Ḳalmaya hīç sende bu çün ü çerā

M 281a

Sā‘at o bī-sā‘alikden bī-ḫaber
Çünki ol rāha taḥayyürle gider

E 234b

Her nefer içün ṭavīl-i ḫāṣ var
Cüst [ü] cū bezminde baġlu ber-ḳarār

Baġlı her bir ṭavla bir eşkīn āt
Rāfıżī me’ẕūn olmaz bī-ṣebāt

Meyl iderse ṭavladan üzülmegi
Ġayrılar ṭavlasına süzülmegi

Ol zamān āḫırcıyān-ı ḥaḳ ḫoşān
Yularını devşirürler nāgehān

Ḫāfıẓānı görmediñse ey ‘ayār
İḫtiyārıñ neyse gör bī-iḫtiyār

İẖtiyār eylersin ammā dest ü pā
Kim açar kim ḥabs ider añla şehā

Ḥāfıẓı inkār vechiñ dā'imā
Nefs tehdīdātı nāmın bī-bahā

Bu sözüñ pāyānı yoḳdur tīz ol
Ey Deḳūḳī gel namāza ḳıl vüṣūl

Deḳūḳīniñ imām olması

Ey yegāne gel dügāne ḳıl edā[265]
Ki zamān ola müzeyyen ser-be-pā

Rūşenā çeşm ey imām-ı bā-ṣafā
Çeşmi rūşen olmalıdır pīşvā

Oldı mekrūh-ı şerī'at ey şerīf
Kūr imāmet eyleme ġāyet żā'īf

Olsa da ḥuffāẓdan hem de faḳīh
Rūşenā çeşm olmış olsaydı sefīh

İctināb itmez ḳaẕerden kūr olan
Göz olur perhīziñ aṣlı her zamān

O pelīdi göremez vaḳt-i mürūr
Lākin olmaz çeşm-i mü'min hīç kūr

Ẓāhiren kūrde necāset ẓāhir o
Kūr-i bāṭında necāset sırdır o

Necs-i ẓāhir ṣu ile olur temiz
Necs-i bāṭın olur efzūn ey 'azīz

Göz yaşından ġayrı taṭhīri muḥall
Ki necāsāt-ı bevāṭın oldı ḥāll

M 281b

Kāfire didi necis Bār-i Ḫudā
Hīç necāset yoḳdur anda ẓāhirā

İ 234a

Ẓāhir-i kāfirde yoḳ necis celī
Cümle aḫlāḳı mülevveṯdir belī

Bu necāset būyı bir ḳaç kāma dek
O necāset būyı Reyden Şāma dek

[265] gel: ḳıl İ., M.

Belki būyı gökleri ḳaplar ‘ayān
Hem dimāġ-ı ḥūr u Rıḍvān-ı cinān

Söyledigim ḳadr-i fehmiñdir belī
Ḳandadır fehm-i dürüst-i müncelī

E 235a

Fehm bir ṣudur vücūd u ten sebū
Çün sebū ḳırıla dökilür o ṣu

Destiniñ dibi deliñse itmeye şek
Ne ṣu ne ḳar ṭurur anda ey eşekk

Emr-i *ġaḍḍū* ki naẓar-rā ber-ḳadem[266]
Çün işitdiñ ayaġın ḳo ṭoġrı sen[267]

Sözüñ eyler ba‘ẓen o fehmiñ hebā
Ḳulaġıñ rīkdir ider fehmiñ hevā

Sende var nice delikler me’s̱eri
Def‘ olur andan fehimler mużmeri

Āb-ı deryāyı eger ḳoysañ aña
Bī-‘ivaż ol baḥr olur ‘ayn-ı feżā

Vaḳitsiz yoḫsa dir idim ḥāli ben
Medḫal-i a‘vāżı hem ibdāli ben

Ol ‘ivażlar hem bedeller baḥre hep
Ḫarcdan ṣoñra ne yirdendir sebeb

Nice yüz biñ cān-ver andan içer
Hem bulutlar daḫı andan ceẕb ider

Ṣoñra deryā alur anlardan ‘ivaż
Bilür aṣḥāb-ı reşed ki min ḳabż

Ḳıṣṣalar basṭ eyledim oldı şitāb
Ḳaldı bī-maḫlaṣ velīkin bu kitāb

Ey żiyā’ü´l-Ḥaḳ Ḥüsāme’d-dīn-i şāh
Miṣliñ ityān itmedi bu devr-i māh

[266] *Kur’ân-ı Kerîm*, Nûr, 24/31: “Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Açıkta kalanlardan başka süslerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kadınları, hizmetlerinde bulunan köleleri ve câriyeleri, cinsel arzusu bulunmayan erkek hizmetçiler, kadınların cinselliklerinin farkında olmayan çocuklar dışında kimseye süslerini göstermesinler. Yürürken, gizledikleri süsleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Hepiniz Allah’a tövbe edin, umulur ki kurtuluşa erersiniz!”
[267] ḳo ṭoġrı: ṭoġrı ḳo İ.

Cān u dil şehrinde miṣliñ nādire
Maḳdemiñle cān u dildir fāḫire

Nice bir ẕikr ola vaṣf-ı mā-sebāḳ
Sensin ancaḳ maḳṣadım ey ehl-i Ḥaḳ

M 282a

Enderūnuñ fehm ider kime duʻā
Her kimiñ nāmıyla itseñ sen ṣenā

Nā-ehilden o medīḥi ketm içün[268]
Vażʻ-ı Ḥaḳdır bu miṣillerde yekūn

O medḥ daḫı olur senden ḥacil
Līk maḳbūl-i Ḫudā cehdü'l-muḳıl

Ḥaḳ ḳabūl eyler bir etmek kesresin
İki gözi kūr kifāfı ḳaṭresin

Murġ u māhı farḳ ider īhām bu
Mücmelen vaṣf itdigim ḫoş nām bu

İ 234b

Tā aña āh-ı ḥaṣūdān irmesün
Tā ḫayāl-i nā-revāya girmesün

Ḫod ḫayālini nice añlar ḥasūd
Mūş u ṭūṭī ʻahdine itmez ġunūd

Ol ḫayālīdir anıñ hep iḫtiyāl
Mūy-ı ebrū-vār degildir o hilāl[269]

Penc ü heftden ṭaşra medḥin eyledim
Yaz Deḳūḳī ḳıṣṣasını n'eyledim

E 235b

Deḳūḳīniñ ol ḳavme imām olması[270]

Ṣāliḥīniñ bil selāmetde yaḳīn
Evliyā medḥi olur ʻayn-ı ʻacīn

Medḥlerdir cümlesi maḫlūṭ hep
İncü bardaḳ bir legende pek ʻaceb

Çünki memdūḥ birdir olmaz aña eş
Bu sebebden meẕheb olmaz penc ü şeş

[268] Nā-ehilden o: Tā vehlden her E.
[269] ebrū-vār: ebrūdur E.
[270] Başlık: Deḳūḳīniñ ol ḳavme imāmet eylemesi beyānı E.

Çünki her medḥe netīce nūr-ı Ḥaḳ
Ṣūret ü eşḫāṣa ‘āriyyetle baḳ

Müsteḥaḳ olmayanı kim medḥ ider
Līk ẓannı ile gümrāha gider

Ṣanki bir dīvār urmuş nūrdur
Rabṭa ḳādir ṣanma ḥā’iṭ şūmdur

Şübhesiz her sāye aṣla rācia‘
Meh ṭolı nūr līk vaṣfı şāyi‘a

Yā ki çāhdan māhıñ ‘aksi görinür
Başı ḳuyuda anıñla ögünür

Fi’l-ḥaḳīḳa oldı o mādih-i māh
Gerçi cehl ‘aksiyle virdi aña rāh

M 282b

‘Akse ṣanma medḥi hep māhındır o
Küfr olur itse ġalaṭ hep güft [ü] gū

Hem şaḳāvetden olur gümrāh o kes
Māh-ı bālāyı bile alçaḳda pes

Bu beyābāndan ḫalḳ perīşān oldılar
Şehvetinden hep peşīmān oldılar

Çünki şehvetdir ḫayāle düşüren
Ma‘rifetden dūr u ġavġā üşüren[271]

Bu ḫayāle meyliñ olur çün ḳanat
Ol ḳanat oldı ḥaḳīḳat vāṣılāt

Uçar iken bāliñi şehvet ḳırar
Leng olursın o ḫayāl senden ḳaçar

Ṣaḳla şehvetden ḳanadıñ dā’imā
Tā cināna uçasın sen bī-merā

Ẓann iderler ḫalḳ ‘işret eyleriz
Bāl ü per ḳırmaḳdır ancaḳ ḥālimiz

Borcluyum bu nükteyi şerḥ itmege
Mühlet ister güçlügi var gitmege

[271] üşüren: düşüren E.

İ 235a

Ṣaġ ṭarafa selāmıñ işāretini beyāñ

Geçdi miḥrāba Deḳūḳī-i sa‘īd
Ḳavm aṭlas o ‘alem oldı bedīd

İḳtidā itdiler o şāhān-ı dīn
Muḳtedā-yı nāmdāra ecma‘īn

Çünki tekbīrlerle maḳrūn oldılar
Ẕebḥ-veş her demde bīrūn oldılar

E 236a

Ma‘nī-i tekbīr budur ey imām
Ey Ḫudā öñünde ḳurbānım tamām

Vaḳt-i ẕebḥ Allāhü Ekber söyledir
Nefsi ẕebḥ itmekde ḥāli böyledir

Ten ki İsmā‘īl gūyā cān-ı Ḫalīl
Cismi cān tekbīr ile eyler ḳatīl

Şehvet ü ḥırṣ ile ten mürde hele
Bi’smil-āsādır namāza besmele

Yevm-i dīn gibi ḥużūr-ı Ḫaḳḳa ṣaf
Gūyiyā olur ḥisāblar her ṭaraf

Aġlayu ḳılmış tevaḳḳuf pīş-i Ḫaḳ
Bu ḳıyāmet günidir belki eşaḳḳ

M 283a

Dir Ḫudā ki ne getürdiñ sen baña
Virdim idi ḥayli mühlet ben saña

Ne netīce virdiñ ‘ömrüñde ‘aceb
Ḳuvvetiñ rızḳıñ neye ṣarf oldı hep

Gevher-i çeşmiñ nede itdiñ telef
Penc ḥissiñ bīhude ḳıldıñ seref

Göz ḳulaḳ ‘aḳl oldı gevher ‘arşdan
Ḫarc itdiñ de ne aldıñ ferşden

Çāpa vü bīl gibi virdim iki el
Sen ne ile eylediñ anda ‘amel

Buncılayın nice derd-āmīz kelām
Ḥażret-i Ḥaḳdan olurdı müstedām

Çün ḳıyāmda bula bu sözler vuḳū‘
Hep ḥacāletle iderlerdi rükū‘

Ḳalmayınca ṭurmaġa ḳudretleri
Şerm ile tesbīḥedir cür’etleri

Yine fermān ola ki ḳaldır başıñ
Ḳalḳ rüḳū‘dan Ḥaḳḳ içün dök göz yaşıñ

Ḳaldırır başın rüḳū‘dan şermsār
Düşer o demde yire o hem-çü mār

Yine dir ḳaldır başıñ fermān budur
N’işlediñ sen vir ḫaber dermān budur

Ḳaldırır başın yine ol pür-ḥicāb
Yine düşer yire ḳalmaz anda tāb

Yine dir ḳaldır başıñ söyle baña
Ṣorarım ben fi‘lini ser-tābe-pā[272]

Çün ḳıyāma ḳalḳmaġa tāb u tüvān[273]
Ol ḫiṭābıñ heybetinden yana cān

İ 235b

Ḳa‘deye meyl itdirür bār-ı girān
Ḥażret aña dir ki sen eyle beyān

Virdigim ni‘metlere şükrüñ nedir
Virdigim sermāyeye sūduñ ‘asir

Sūd u sermāye elinden gide hep
Pes şefi‘ ister ki ‘öẕr ide ‘aceb

E 236b

Ṣaġına yüz döndirüp eyler selām
Sūy-ı cān-ı enbiyāya iḥtirām

M 283b

Ṣaġ cānibine selām virmeniñ beyānı ki ḳıyāmetde heybet-i muḥāsebe-i Ḥaḳdan nāşī enbiyā -‘aleyhi’s-selāmdan- isti’ānet ve şefā‘at ṭalebi

Enbiyāya virdigi anıñ selām
İsti‘ānetdir mededdir ey hümām

[272] – İ.
[273] ḳalḳmaġa: ḳalmaya İ., M.

Eyle ey şāhān şefā‘at ben le’īm
Ḳaldı ayaġım bataḳda müstedīm

Enbiyā dir rūz-ı çāre gitdi hep
Elde neyse çāre odur ey ‘aceb

Sen ḫorūs-ı bī-vaḳitsin pür-ḳuṣūr
Bizi terk it ḳanımıza virme şūr

Döndirür ṣol cānibe ol demde rū
Aḳrabā vü ḫīşi dir ṣuṣ ey fürū

Sen cevābıñ vir Ḫudāya bu zamān
Biz kimiz ki bulasın bizden amān

İki cānibden de gördi çāre yoḳ
Cānı oldı pāre pāre pür-fürūḳ

Cümleden nevmīd olup ṣāḥib-ḫaṭā
Ḳaldırur elin o dem ider du‘ā

Cümleden nevmīd oldum ey Ḫudā
Evvel ü āḫir de sen bī-müntehā

Bu işārātı namāzda gör hemān
Tā bilesin ki ne ister Müste‘ān

Beyżadan yavrı olur veş ḳıl namāz
Olma bī-ta‘ẓīm ḳuş-veş ser-firāz

Deḳūḳīniñ namāzda ġarḳ-ı keştīyi müşāhidesi[274]

Çün Deḳūḳī anlara oldı imām
Ṭurdı sāḥilde namāza ol hümām[275]

Ol cemā‘at uydılar idüp ḳıyām
Ne güzel ḳavm ü ne z̲ībādır imām

Çeşmi düşdi sūy-ı baḥre nāgehān
Çünki gūş itdi o cānibden fiġān

Gördigi mevc arasında bir gemi
Başına üşmüş belā vü mātemi

[274] müşāhidesi: müşāhidesi beyānı E.
[275] Ṭurdı: Durdı E.

İ 236a

Hem gice hem de bulut mevc-i ʻaẕīm
Üç ḳarañlıḳ içre düşmüş ḫavf u bīm

Bir ḳavī rūzgār gūyā ʻAzra'īl
Mevcleri eyler nice cānı ẕelīl

M 284a

Ehl-i keştīde mehābet vā-nümūn
Naʻralar vāveyller ġāyet füzūn

Ellerin yüze urup eyler enīn
Kāfir ü mülḥid de iḫlāṣa ḳarīn

E 237a

Ḥaḳḳa ol demde tażarruʻ bī-ḥisāb
ʻAhd ü neẕre cān ile eyler şitāb

Rūyı Ḳıble görmeyen āvāreler
Başı ḳapaḳ secdede bī-çāreler

Dinse ki bu bendelik bī-fā'ide
N'oldı ol ṣaġlıḳ idi ber-ḳāʻide

Cümle me'mūlāt ḳaṭʻ-ı tamām
Dōstlarıñ ḥāl ü ʻam u bābā vü mām

Zāhid ü fāsıḳ o demde müttaḳī
Cān virürken böyledir her bir şaḳī

Ṣaġ u ṣoldan çāre oldı münḳaṭıʻ
Ḥīlesi bunda duʻādır müntefiʻ

Cümlesi eyler duāʻ vü zār u vāh
Āsumānı ḳaplamış dūd-ı siyāh

Çaġırur ol demde Şeyṭān-ı ʻadū
Nicesiz ey seg-perestān fitne-cū

Merg ü derd ey ehl-i inkār u nifāḳ
ʻĀḳıbet bunda iderler ittifāḳ

Çeşmi ter olsaydı olur mı ḫalāṣ
Şehvete dūş olup olan dīv-i ḫāṣ

Ḫāṭıra gelmez mi ol rūz-ı ḫaṭar
Żabt ider dest ü giribāñıñ ḳader

Dā’imā Şeyṭān ider böyle nidā
Güş ḳılmaz anı illā evliyā

Ṣādıḳu’l-ḳavl didi ya‘nī Muṣṭafā
Ol şehenşāh-ı serīr-i ışṭafā

Anı ki cāhil göriser ‘āḳıbet
Görür ‘āḳil anı evvel mertebet

Kārlar evvel olur hep ġayb u sır
Görür ‘āḳil evvelin ṣoñra mużırr

Evveli pūşīde ammā āḫiri[276]
‘Ākil ü cāhil müsāvī her biri

Göremezseñ ġaybı ey ehl-i ‘inād
İḥtiyāṭı seyl mi ḳapdı ey ḳubād

M 284b

İḥtiyāṭ ki sū’-i ẓandır ‘āleme
Dem-be-dem görür belā-yı demdeme

Merd-i ḥazmıñ taşavvurātı

İ 236b

Nāgehānī şīr-i ġarrān irişür
Merdi ḳapar mīşesine götürür

Böyle ḳapışda nedir endīşe yā
Düşüñ ey üstād-ı fikret intihā

Çekmede şīr-i ḳażā mīşesine
Cānımız meşġūl hemān pīşesine

Ḫavf ider her kes faḳrden ser-be-pā
Tā gelū murdāra batmış mübtelā

E 237b

Faḳri ḫālıḳdan eger ḳorḳaydı o
Gencler feṭḥ eyler idi sū-be-sū

Ḫavf-ı ġamdan cümlesidir ‘ayn-ı ġam
Varlıḳ ardında yeter rāh-ı ‘adem

Deḳūḳīniñ keştī ḫalāşına du‘ā ve şefā‘ati

Çün Deḳūḳī gördi ol ḥāl-i ‘acīb
Raḥm idüp hīç ḳalmadı anda şekīb

[276] pūşīde: pūsıda İ., M.

Didi baḳma anlarıñ ef‘āline
Yā İlāhī ol mu‘īn aḥvāline

Bā-selāmet ireler hep sāḥile
Sende ḳudret raḥm ḳıl gel sā’ile

Ey Kerīm ü ey Raḥīm-i sermedī
‘Afv ḳıl bu bed-sigāllerden bedi

Ey bize bu çeşm ü gūşı müft viren
Bī-zer ü rüşvet bu hūşı müft viren

Cümle istiḥḳāḳdan ezyeddir ‘aṭā
Bizden ise küfr ü ‘işyān u ḫaṭā

Sen ‘Aẕīmsin bizde de ẕenb-i ‘aẕīm
Ḳudretiñ var ‘afv ola her bir cerīm

Ḥırṣ u āzdan yanmışız biz yā İlāh
Senden ögrendik du‘āyı daḫı āh

Reh-nümāsın vir bize tevfīḳiñi
Baḫş-ı cürm it ‘afv ḳıl taḥḳīḳini

İtdiginñ ta‘līm-i da‘vāt ḥürmeti
Yaḳdıġıñ ẓulmet çerāġı minneti

M 285a

Buncılayın itdigi cümle du‘ā
Gūyiyā o idi māder bā-vefā

Gözlerinden yaş dökerdi ol du‘ā
Kendiliksiz gitdi tā fevḳ-ı semā

Başḳadır bī-ḫodlarıñ ed‘iyyesi
Ol du‘ā andan degil Ḥaḳ şīvesi

O du‘ā Ḥaḳdan olur o çün fenā
Dā‘i vü hem de mucībidir Ḫudā

Vāsıṭa maḫlūḳ yoḳdur arada[277]
Bī-ḫaberdir cism ü cān bu lābede

Bendegān-ı Ḥaḳ ḥalīmdir hem raḥīm
Kārlarında ḫūy-ı Ḥaḳḳ ile selīm

[277] arada: āh āh İ.

İ 237a

Mihribān bī-rüşvet eylerler meded
Müşfiḳān ṣāḥib-dilān-ı mu‘temed

Ara ol aḳvāmı sen ey mübtelā
Bil ġanīmet gelmeden her bir belā

Keştī ḳurtuldı du‘āsıyla o dem
Ehl-i keştī daḫı bī-ġam oldı hem

Ḫavf-ı Ḥaḳḳ ile işābet itdi tīr
Ya‘ñī da‘vāt-ı ahālī-i müşīr

E 238a

Dilküyi ḳurtaran ayaḳ ṣayddan
Ḳuyrıġındandır anıñ ‘indinde ẓan

Pek severler ḳuyrıġın ol bī-‘uḳūl
Ki ḫalāṣa bu olur aṣl-ı uṣūl

Cehl ile eylerler anlar būs-ı düm[278]
Raḳṣ iderler ṣıçraşurlar miṣleküm

Ṭaşdan ey rūbeh ayaġıñ ṣaḳla sen
Olmasa pā ḳuyruḳ olmaz mü’temen

Pāyımız rūbeh gibi bizim kirām
Ḳurtarur yüz güne olsa intiḳām

Cümlemiz ḳuyruḳ gibidir ey sa‘īd
Ṣaġ u ṣola eyleriz anı resīd

Ḳuyruḳ oynatmaḳla istidlāl ü mekr
Tā ki ḫayrān olan bizden Zeyd ü Bekr

Ḫayret-i maḫlūḳa bizler ṭalibiz
Baḫṣ-i Ḥaḳla ḳalb-i ḫalḳı cālibiz

Eyleriz efsūn ile ceẕb-i ḳulūb
Bilmeyiz ḳanġı çuḳur cāy-ı kürūb

M 285b

Çehdesin hem gevdesin ey ḳaltabān
Ġayrılar da‘vāsını terk it hemān

Bir serā bostāna irdiñse eger
Ṣoñra ḫalḳıñ dāmeniñ çek bī-ḫaẕer

[278] Cehl ile: Ḍāldir E.

Çār u penc ü şeşde sen maḥbūssın
Āḫiri de çekmege me’nūssın

Sen ki ḫar-bende ḳarīniñ kūn-i ḫar
Būsegāh bulduñsa bize vir ḫaber

Çünki dōst ḳulluġı virmez saña el
Şāha meyl itmek olur pek mübteẕel

Anı istersin diyeler saña peh
Gerden-i cānına zih urmış tebeh

Terk it ey dilkü bu ḳuyruḳ ṣalmaġı
Ehl-i dil bābında vaḳf it ḳalmaġı

Eksik olmaz sāye-i şīrde kebāb
Cīfeye ey rūbeh itme sen şitāb

Sen o dem manẓūr-ı Ḥaḳsın ey göñül
Cüz’i-āsā meyl idersin sūy-i kül

Dir Ḫudā dā’im naẓargeh baña dil
Ṣūrete olmaz ki odur āb u gil

İ 237b

Sen ise dirsiñ ki vardır bende dil
Dil firāz-ı arşda alçaḳda degil

Gerçi o çamur içinde ḫayli āb[279]
Ābdeste lāyıḳ olmaz bu ṣavāb

Ṣu ise o ṭoprağı ġālib anıñ[280]
Sen de göñlüm var diyü yaḳma cānıñ

Ol göñül ki āsumāndan yücedir
Mürsilīn göñli vü abdāl ḫocedir

E 238b

Pākdir gilden de hem ṣāfīdir o
Dā’imā efzūn olur vāfīdir o

Terk-i gil itmiş baḥirdir vuṣlatı
Ḥabs-i gilden baḫre itmiş raġbeti

Ābımız maḥbūs-ı gildir bizde hep
Baḥr-i raḥmet ceẕb iderse münteḫab

[279] o: var E.
[280] o: de E., M.

Baḥr dir ki ben seni ceẕb eylerim
Sense dirsiñ kendimi ‘aẕb eylerim

İşte bu lāfıñ seni maḥrūm ider
Ẓannı terk it baña gel olma heder

M 286a

Gildeki ṣu baḥre ṭālib gitmege
Ṣalıvirmez gil anı iş itmege

Dest-i gilden ḳurtarırsa pāyını
Gil ḳurur ḳalur o bulur cāyını

Gilden abıñ ceẕbin eylerse su’āl[281]
Gel şarāb-ı nābı çek işte bu ḥāl

Bāġ ister dehre vü merkeb micen[282]
Mülk ister ḫāne vü ferzend ü zen

Cümle şehvet böyle ‘ālemde hemān
Māl ister āb ister hem de nān

Her biri eyler seni mest-i ebed
Bilemezsin ol ḫumār urur leked[283]

Bu ḫumār-ı ġam delīl oldı saña
Mestligi ġayb itmedir iş dā’imā

Muẕṭar olmadıḳça virme aña nān
Ġālib olmaya saña o müstehān

Baş çekersin sen ki ben ṣāḥib-dilim
Ḥācetim yoḳ ġayrıdan ben vāṣılım

Şöyle ki āb-ı gil eyler iddi‘ā
Ben ṣuyum kimden olur baña ‘aṭā

Göñli bu ālūdelik ẓann eylediñ
Ehl-i Ḥaḳḳa lā-cerem menn eylediñ

Görme lāyıḳ ki göñülde ide ḥāl
Ḥubb-ı şīr ü engübīn per ü bāl

Luṭf-ı şīr ü engübīn der-‘aks-i dil
İyüye iylik göñülden muttaṣıl

[281] ceẕbin: ceẕb İ.
[282] dehre vü merkeb: merkeb ü ẕehre E.
[283] Bilemezsin: Bulamazsın E., M.

Pes göñül cevher olur ‘ālem ‘araż
Bir göñül sāyesidir göñle ġaraż

İ 238a

Ol göñül ḳanda ki ister māl ü cāh
Yā zebūn-ı āb-ı gil baḫt-ı siyāh

Yā ḳarañlıḳ bir ḥayālāt ile o
Ṭapmada dā’im berā-yı güft ü gū

Dil semā-i cānda çün şems ü ḳamer
Dil naẓargāh-ı Ḫudādır mu’teber

Ḫāṣ u ‘ām içinde her dil dil degil
Bīnde bir vardır belī ḳanda o dil

E 239a

Ḳo ufaḳ göñli de bir dil-ṭālib ol
Ṭaġ ola tā ki ufaḳ dil ġālib ol

M 286b

Dil vücūd iḳlīmine oldı muḥīṭ
Zer-feşān bā-cūd u iḥsān-ı neşīṭ

Çün selām-ı Ḫaḳ selāmetler ṣaçar
Ḫalḳ-ı ‘ālem üzre eyler iḫtiyār

Her kimiñ dāmānı pāk ise temīz
Ol niṣār-ı dil aña dirler ‘azīz

Dāmeniñ ṭoldur niyāz ile ḥużūr
Girmesün aña ṣaḳın seng-i fücūr

Ṣoñra yırtar dāmeniñ ol sengler
Tā bilürsin naḳdler ne rengler

Ṭaş ṭoldı dāmeniñ ey nev-civān
Sīm ü zer sengiyle güyā kūdegān

Sīm ü zer ẓann itme anlar zer degil
Dāmen-i ṣıdḳını yırtar muttaṣıl

Ṭaş görünmez kūdegāna ṭaşlar
Dāmenin yırtar begāye başlar

Pīr olan ‘aḳl oldı ṣanma aḳ ṣaḳal
Baḫta ṣıġmaz bunda hīç ḳīl ile ḳāl

Ol cemā‘ātin du‘ā ve şefā‘at-i Deḳūḳīye inkārları ve perde-i ġaybda nā-peydā olmaları ve Deḳūḳīniñ ḥayreti ber-hevā mı oldılar yā ẕemīne mi geçdiler diyü teessüfi[284]

Çünki ḳurtuldı o keştī bā-merām
Ol cemā‘atde namāz oldı tamām

Birbiriyle bir fısıldı oldı çoḳ
Kimden oldı bu fuḍulluḳdur füsūḳ

Her biri āḫirle sırren güft ü gū
Hep Deḳūḳī arḳasında oldı bū

Her biri dir idi ki ben itmedim
Ḳalb u ḳālible o rāha gitmedim

Didiler beñzer bunı itdi imām
Bü’l-fuḍūlāta du‘ā ḳıldı tamām

Āḫiri dir idi ey yār-i yaḳīn
Ben daḫı böyle dirim budur hemīn

İ 238b

İnḳıbāżdan nāşi oldı ol fuḍūl
İ‘tirāż-ı Ḫālıḳ itdi o cehūl

Çün nigāh itdim verāma tā görem
Ki ne söylerler ‘aceb ehl-i kerem

M 287a

Hīç birini görmedim ol cāhda
Ol maḳāmdan gitmiş anlar ḥāyda

Ṣaġ u ṣol bālā vü zīrde yoḳ biri
Görmedi bu çeşm-i tīzim müdbiri

E 239b

İncü idiler ki oldı cümle āb
Ne bulandı izleri ne toz u tāb

Ḫaḳ ḳıbābına rücū‘ itdi bütün
Bilemem ki ḳanġı bāġa ẕāhibūn

Ṭaldım ol dem ḥayrete ol ḳavm içün
Nice görmez anları ehl-i ‘uyūn

Öyle pinhān oldılar gözden o dem
Ki balıḳlar ṣuda ġā’ib pīş ü kem

[284] diyü teessüfi: diyü bu ḥāle teessüf itmesi beyānı E.

Nice yıllar ḳaldı bu ḥayretle o
Göz yaşı dökerdi añduḳça ḳamu

Sen dir iseñ merd-i Ḥaḳḳ itmez naẓar
Māsivā-yı Ḥaḳḳa bu ise beşer

Ḫar bu mevḳi‘de uyur ey nā-tüvān
Sen beşer gördüñ degil ancaḳ o cān

İşte iş bundan olur dā’im ḫılāf
Ki beşer ẓannıyla cānı ura lāf

Sen anı gördüñ ki İblīs-i la‘īn
Didi ben āteşden anıñ aṣlı ṭīn

Çeşm-i İblīsāneyi terk eyle terk
Ṣūrete baḳma ma‘ānī eyle derk

Ey Deḳūḳī aġlayu aġlayu sen
Kesme ümmīdiñ ara andan ḥasen[285]

Anı ṭālib rükn-i devlet ṭālibi
Her küşādı oldı dil-bend cālibi

Kār-ı ‘ālemden hemān ol ber-ṭaraf
Fāḫte-āsā kū kū diyü bul şeref

İyü diḳḳat eyleseñ ey muḥtecib
Ki du‘ā içün didi Ḥaḳḳ *istecib*[286]

Her kimiñ göñli ola pāk ü temīz
Her du‘āsı vāṣıl-ı Ḥaḳḳ ey ‘azīz[287]

Yine ol bī-kesb ü renc rızḳ-ı ḥelāl ṭālibiniñ ḥikāyetine rücū‘ ki Dāvūd -‘aleyhis’selāmda- isticābet-i du‘āsı[288]

M 287b

Ḥāṭıra geldi ḥikāyet sābıḳā
Gice gündüz eyler idi o du‘ā

Ki Ḫudādan ṭālib-i rızḳ-ı ḥelāl
Olmaya hīç renc ü kesb ü intiḳāl

[285] Kesme ümmīdiñ ara: Kes ümīdiñ ara bul İ., M.
[286] *Kur’ân-ı Kerîm*, Mü’min, 40/60: “Rabbiniz şöyle buyurdu: Bana dua edin, duanızı kabul edeyim. Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler, aşağılanmış olarak cehenneme gireceklerdir!”
Beyit: – İ.
[287] – İ.
[288] du‘āsı: du‘āsı beyānı E.

Bundan evvel söylenilmiş idi ḥāl
Līk ta‘vīḳ oldı ey ṣā’il meāl

Şimdi söyleyim nice ḳurtıldı o
Raḥmet-i Ḥaḳ nice irür sū-be-sū

İ 239a

Ṣāḥib-i gāv gördi gāvın didi vay
Ẓulm idüp gāvımı bu öldürdi hāy[289]

Niçün öldürdüñ benim bu gāvımı
Nice kesdiñ berḳ-i ḫūş pertāvımı

E 240a

Didi Ḥaḳdan eyledim rızḳım ṭaleb
Çoḳ tażarru‘ eyledim çekdim ta‘ab

Nice yıllar idi hep kārım du‘ā
Tā ki bu rızḳı ‘aṭā ḳıldı Ḫudā

Gördüm ol gāvı da ben ḳalḳdım hemān
Bu imiş rızḳım benim ey nev-civān

Oldı ol eski du‘ālar müstecāb
Rızḳım oldı var mıdır sende cevāb

İki ḫaşmıñ ḥużūr-ı Dāvūd -‘aleyhis’selāma- gitmeleri[290]

Ḫışm ile ṭutdı girībānını tīz
Bir iki müşt urdı aña bā-sitīz

Çekdi Dāvūd-ı Nebī dergāhına
Dirdi ḍarb ister ten-i gümrāhına

Bu ṣoġuḳ ḥüccetleri terk eyle sen
Devşür ‘aḳlıñ başıña çekme miḥen

Sen ne söylersin du‘ā ne bu maḥall
Yüzime gülme degildir bu meṣel

Didi ben Ḥaḳḳa du‘ālar eyledim
Çoḳ çalışdım hem ṣenālar eyledim

Çün du‘āmdır müstecāb ‘ayne’l-yaḳīn
Başıñı ṭaşlara ur yoḳdur mu‘īn

[289] Bu öldürdi hāy: öldürdi bu hāy E.
[290] gitmeleri: gitmeleri beyānı E.

Didi cem‘ oluñ amān ey Müslimiñ
Herze söyler jāj-ḫādır bu mühīn

Niceye dek jāj-ḫālıḳ ey deġā
Ṭoġrı ḥüccet söyle nedir bu du‘ā

M 288a

Ey Müselmānlar du‘ā ile bu māl
Allāh içün mülk olur mı bā-kemāl

Böyle olsa ḫalḳ-ı ‘ālem cümlesi
Bir du‘ā ile olur mülk-i besī

Böyle olsaydı gedālar kūrler
Muḥteşem olup sürerdi sūrler

Gice gündüz eyliyorlar hep du‘ā
Yalvarup dirler ki ey Bār-i Ḫudā

Sen ‘ināyet itmez iseñ kimse yoḳ
Fātiḥ-i ebvābsın raḥmiñ de çoḳ

Mekseb-i kūrān olur böyle du‘ā
Bir dilim etmek daḫı olmaz ‘aṭā

Ḫalḳ didiler ki belī ṭoġrı bu söz
Bu du‘ā ṣatan ẓulūmdur fitneñüz

Hīç du‘ā olur mı yā esbāb-ı milk
Ḫāṣılı var mı şerī‘atde bu silk

İ 239b

Bey‘ var baḫşiş vaṣiyyet var ‘aṭā
Böyle olursa olur bu milk saña

Ḳanġı defterde olur bu şer‘-i nev
Vir öküzi yā iderler ḥabs-i gev

E 240b

Ḫabs ü zindāndır mekānıñ gel hemān
Yā ki gāvı vir de ḳurtul bu zamān

Āsumān cānibine ṭutdı o yüz
Ey Ḫudāvend-i Kerīm ü ḳahr-ı sūz

Ben du‘ālar eyledim bu ārzū
Senden artıḳ kimse bilmez anı hū

Göñlüme ilḳā iden sensin du‘ā
Nice ümmīdler dilimde vāḳı‘ā

Gördi Yūsuf güneşi encümleri
Her biri öñünde secdede serī

Eyledi rü’yāsına o i‘timād
Çāh u zindānda o idi hep murād

İ‘timādından içün yoġıdı ġam
Bendelikden her melāmet pīş ü kem

İ‘timādı oldıġından ḫˇābına
Ḫˇāb çün şem‘ idi pīş-i bābına

Atdılar çün Yūsufı çāha o dem
Ḥaḳdan irdi gūşına bāng-ı naġam

M 288b

Ki olursın sen de bu iḳlīme şāh
Ḳıl muḳābil anlara bī-iştibāh

Bu ṣadānıñ ḳā’ili yoḳ ẓāhirā
Līk göñli añladı ḳā’il Ḫudā

Cān ḫavfı arasında ol nidā
Virdi ḳuvvet virdi rāḥat bī-bahā

Ol ṣadā-yı ābdan ol çāh-ı ‘amīḳ
Gülşen bezm oldı gūyā pür-reflḳ

Ṣoñra her bir cevr ki irdi aña
Ol bu ḳuvvet ile buldı çoḳ ṣafā

Ancılayın ki ider bāng-ı Elest
Tābe-maḥşer Mü’miniñ ḳalbini mest

Acı loḳma ‘ayn-ı sükkerdir aña
Ḫār-ı reyḫān ‘ayn-ı gevherdir aña

Hem ikincisi belāya i‘tirāż
Emr ü nehye yoḳ ucunda inḳıbāż

Bir ḥüküm ki zehr-i ḳātil olsa o
Gül-şeker-veş anı ekl eyler ḳamu

Gül-şeker ki olmasa anda sened
Ḳayy ider o loḳmayı yimez ebed

Her ki bir düş görse o rūz-ı Elest
Mest olur tā‘āt-ı Ḥaḳda mest mest

Üştür-i mest-veş çeker aġır çuval
Bī-fütūr u bī-minen hem bī-melāl

İ 240a

Aġzı eṭrāfında key köpük aña
Mestligine şāhid oldı bī-merā

Deve ḳuvvetde miṣāl-i şīr-i ner
Zīrā bārda ḫˇār olur hem mu‘teber

E 241a

Dişi ārzūsıyla yüz faḳr ile o
Ṭaġ ḥużūrunda görinür tār-ı mū

2465 Görmeyen rūz-ı Elest bu ḫˇābı o
Olamaz bende mürīd-i rāh-cū

Olsa da yüz biñ tereddüdle gider
Gāh şükr ü geh şikāyetler ider

Gāh ilerü ḳor ayaġın geh çeker
Rāh-ı dīnde bī-yaḳīndir ol beşer

Ben saña borcum bunı şerḥ itmedir
Düşün *Elem neşraḥ*ı tīz gitmedir[291]

M 289a

Çünki şerḥi yoḳ bu ma‘nānıñ daḫı
Müdde‘ī-i gāv açar belki rehi

2470 Çünki baña kūr didi bu deġā[292]
Şeyṭanetli bir ḳıyāsdır ey Ḫudā

Ben du‘āyı nice itdim kūr-veş
Ḫaḳdan artıḳ istemem ben penc ü şeş

Kūr olan ḫalḳdan ṭama‘ eyler müdām
Senden istek sende güçler sehl-i tām

Ben de ol kūrüm ki kūrlerden ‘adīd
Lākin iḫlāṣ ile ḫāṣṣım var mezīd

Kūr-i ‘aşḳdır bendeki kūrlük hemān
Ḫubbi yu‘mī ve yuşımdir ey civān

2475 Mā-sivādan kūr bīnā-yı Ḫudā
‘Aşḳ u ḥubba bu olur hep muḳteżā

[291] *Kur’ân-ı Kerîm*, İnşirah, 94. sure; 1. ayeti: “-Habibim- göğsünü senin için genişletmedik mi?”
[292] Çünki bañā: Didi baña E.

Sen ki bīnāsın beni kūrdür dime
Luṭfuñ eṭrāfı ṭolandım ḥālime

Şöyle ki ol Yūsuf-ı ṣıddīḳa sen
Gösterüp rü'yāda ḳıldıñ mü'temen

Baña da luṭfuñla göster ḫˇāb-ı ḫoş
İtdigim bī-ḥad du'ā olmaya boş

Bilmez esrārım benim ḫalḳ-ı cihān
Jāj-ḫādır ẓann iderler her zamān

Ḥaḳdır anlar ġayrı bilmezler ġayb[293]
Bilür 'allām-ı sır u Settār-ı 'ayb

Ḥaşmı dir ki baña baḳ da söyle çoḳ
Āsumānda kim niyāza müsteḥaḳ

Siḥr-veşdir hem ġalaṭ cümle sözüñ
Lāf-ı 'aşḳ u lāf-ı ḳurbetde gözüñ

Ḳanġı yüzdür bu ki sen dil-mürdesin
Nice görür āsumānıñ perdesin

Böyle diyü şehre düşdi ġulġule
Ol Müselmān yüz yire ḳoymış hele

İ 240b

Ki Ḫudāyā itme rüsvā şermsār
Ben bed isem sırrım itme āşikār

Sen bilürsin ki nice leyl-i dırāz
Saña eylerdim du'ālar ṣad niyāz

E 241b

Ḫalḳ yanında yoġısa aṣlı bunuñ
Saña ẓāhir aṣlı vü faṣlı bunuñ

M 289b

Benden isterler bu gāvı ey Ḫudā
Yolladıñ sen itmedim ben hīç ḫaṭā

Her iki ḫaşmıñ kelāmını
Dāvūd -'aleyhi's-selāmıñ- istimā'ı

Çünki Dāvūd-ı Nebī ṭutdı ḳażā
Didi bu nice vü nice işdirā

[293] ġayrı: daḫı E., M.

Müdde‘ī dir ey Nebiyyu’llāh fiġān
Gāvım anıñ ḫānesin ḳıldı mekān

Gāvımı öldürdi ṣor andan bu dem[294]
Niçün öldürdi beyānıdır ehem

Didi Dāvūd söyle sen ey bü’l-kerem
Hīç telef olur mı mülk-i muḥterem

Sen perīşān söyleme ḥüccet getür
Tā ki faṣl ola bu da‘vā bī-ḳuṣūr

Didi ey Dāvūd iderdim heft-sāl
Ḥażret-i Ḥaḳdan du‘āda bir su’āl

Bunı dirdim dā’imā ki ey Ḫudā
Bir ḥelāl rızḳ isterim ki bī-‘ināyā

Merd ü zen bu nāleme vāḳıf benim
Kūdegān bu ḥālimi vāṣıf benim

Her kime ister iseñ ṣor al ḫaber
Söyleyeler bī-şikence bī-żarar

Ẓāhiren ṣor gizli ṣor ḫalḳdan hemān
N’işler idi bu gedā-yı pür-fiġān

Bu du‘ādan ṣoñra buldı bu vuḳū‘
Ḫāneme bu gāv geldi çün ṭulū‘

Loḳmaya pek mużṭarib o dem
Da‘vetim oldı ḳabūl gitdi o ġam

Ẕebḥ itdim anı şükrāne hemān
Ki ḳabūl itdi du‘āmı Müste‘ān

Ẕābiḥ-i gāva Dāvūd
-‘aleyhi’s-selāmıñ- ḥükmi[295]

Didi Dāvūd geç bu sözlerdir yaman
Ḥüccet-i şer‘i getür ey nā-tüvān

Cāiz olur mı ki bī-ḥüccet saña
Neşr-i bāṭıl ḥükm idem ey bī-nehā[296]

[294] öldürdi: ḳatl itdi E., M.
[295] hükmi: hükmi beyānı E.
[296] Neşr-i bāṭıl: Şerr-i bāṭıl İ., M.

Kim baġışladı yāḫud vāriṣ misin
Ḫāne aldıñ mı yāḫud ḥāriṣ misin

M 290a

2505 Kesb ‘aynıyla ẕirā‘atdir hemān
Ekmeyince daḫli olmaz rāygān

İ 241a

Ne ekerseñ biçdigiñ olur seniñ
Yoḫsa ẓulmuñle yanar cān u teniñ

Yüri var vir Müslümānıñ mālını
Borc alup eyle edā gör ḥālini

E 242a

Didi ey şeh sen de anlar gibi söz
Söyledigiñ söyledi ṣāḥib öküz

Dāvūd ‘aleyhi’s-selāmıñ imdādı içün cenāb-ı Ḥaḳḳa tażarru‘ı

Pes göñülden āh idüp didi o hem
Cüft ü ṭāḳıñ Ḫālıḳı Rabbü’l-ümem

Secde idüp didi ey dānā-yı rāz
Eyle Dāvūd göñlini ilhām-sāz

Her ne var göñlümde keşf it göñlüne
Sırrımı keşf it aña her vech-ile

Bunı didi aġladı o hāy hāy
Tā dil-i Dāvūda ḳıldı nāle-cāy

Didi bu gün ey öküz ṭālibleri
Virmeli mühlet vü ḳoşmañ ileri

Ḫalvetimde ḳılayım ben de namāz
Ṣorayım āgāh ider dānā-yı rāz

Bañadır çünki namāzda iltifāt
Ma‘nī-i ḳurre-i ‘aynī fi’ṣ-ṣalāt

Revzen-i cānım ṣafādan açılur
İrişür bī-vāsıṭa emr-i Ġafūr

Revzenimden nāme [vü] bārān [u] nūr
Ḫāneme eyler o ma‘denden ẓuhūr

Revzeni yoḳ ḫāne ‘ayn-ı dūzaḫ o
Aṣl-ı dīne revzen aç ki ala bū

Balṭayı her mīşeye urma hemān[297]
Pencere açmaḳlıġa ur her zamān

Bilme misin ki bu nūr-ı āfitāb
‘Aks-i ḫūrşīddir ki ḫāric ez-ḥicāb

Gördigiñ nūrı görür ḫayvān daḫı
Nice *kerremnā* dinür saña aḫi[298]

Ben ki ḫūrşīd gibiyim ki nūra ġarḳ
İdemem eṭrāfı nūrdan hīç farḳ

[297] Balṭa: Balta İ., M.
[298] *Kur’ân-ı Kerîm*, İsrâ, 17/7: “And olsun ki biz insanoğullarını şerefli kıldık.”

M 290b

Gitdigim sūy-ı namāza ḫalvete[299]
Cümle ta‘līm içün ehl-i celvete

İtmesem ben kec olur kār-ı cihān
Ḥarb-i ḫud‘ā bu olur ey pehlevān

2525 Olamaz destūr yoḫsa sende var
Baḥr-i rāz eṭrāfını eyle kenār

Buncılayın didi Dāvūd çoḳ ‘aceb
Yanayazdı ḫalḳıñ ‘aḳlı cümle hep

Çekdi ġāibden girībānıñ biri
Ki benim vāḥidde yoḳ şekkim yeri

İ 241b

Kendine geldi sözi itdi kütāh
Ṣuṣdı ġayrı itdi ‘azm-i secdegāh

[299] Gitdigim: Gitdigi İ., M.

Dāvūd -‘aleyhi’s-selāmıñ- ḥalvete gitmesi tā ola ki ḥuḳūḳ ẓāhir ola[300]

E 242b

Ḳapadı ḳapusını itdi şitāb
Sūy-ı miḥrāba du‘āsı müstecāb

Gördi Ḥaḳdan her ne gördi ise o
Oldı vāḳıf lāyıḳınca mū-be-mū

Gördi bir aḥvāl ki hīç vāḳıf degil
Rāz-ı pinhānına ḥayrān oldı dil

İrtesi gün ḫalḳ-ı cümle geldiler
Ṣaf-be-ṣaf Dāvūd ḥużūrı oldılar

Başlanıldı dünki gibi mācerā
Başladı teşnī‘a da‘vācı belā

Böyle hīç ẓulm-i ṣarīḥ-i nā-sezā
‘Ahd-i Peyġamberde olur mı revā

Öldüren gāvı ola bī-ḫavf u bīm
Hem vire tezvīr cevābı ol le’īm

Dir ki nice yıllar eylerdim du‘ā
İstedim Ḥaḳdan baña virdi Ḫudā

Ḥaḳ resūlsin bu olur mı hīç revā
Gāv benim mülküm nice virür Ḫudā

Dāvūd -‘aleyhi’s-selāmıñ - ḥükmi ki gāv sevdāsından geç didikde ṣāḥib-i gāvıñ teşnī‘i

Didi Dāvūd ṣuṣ yiter terk eyle gel
Bu Müselmāna ḥelāli hem kes el

Çün Ḫudādan ister idi nice sāl
Yüri var ṣuṣ Ḥaḳ-ı Settārīde ḳal

M 291a

Didi vāveylā nice ḥükm oldı bu
Benden içün şer‘-i nev gösterdi rū

‘Adliñ itmişken cihānı ‘ıṭrnāk
Ẓulm devrinde ḳalurken zīr-i ḫāḳ

[300] Başlık: Dāvūd -‘aleyhi’s-selāmıñ- ḥalvete ḥaḳḳıñ ẓāhir olması-çün girmesi E.

Kūy kilābına bu ẓulm olmuş degil
Bu ta‘addīyi ḥacer bulmuş degil

Böyle sen ẓulm ü cefā itme baña
Yā Nebī lāyıḳ degil bu söz saña

İtdi teşnī‘ ile feryād u nidā
Eṣ-ṣalā hengām-ı ẓulme eṣ-ṣalā

Dāvūd -‘aleyhi’s-selāmıñ- ṣāḥib-i gāva cümle mālını vir diyü ḥükmi

Ba‘de-zān Dāvūd didi ey ‘anūd
Cümle mālıñ vir budur emr-i vürūd

Yoḫsa kārıñ müşkil olur diñle söz
İtmeye ẓulmüñ hüveydā bir öküz

İ 242a

Ḫāk ber-ser ḳıldı yırtdı cāmesin
Didi açdıñ baña ẓulmüñ nāmesin

Eyledi teşnī‘a yine ictisār
Didi Dāvūd yanıma gel ḳılma zār

E 243a

Didi baḫtıñ yoġ imiş ey nā-ṣabūr
Ẓulmüñ ider bu ‘inādıñla ẓuḥūr[301]

Sen görürsin pīşegāhın ol zamān
Ḫār u ḫāşāk ile memlū bī-gümān

Varıñ evlādıñ ‘ayāliñ hep anıñ
Bendelerdir cümle mālıñ hep anıñ

Başladı ṭaşlarla kendin dögmege
Aşaġı yuḳarı ḳoşup sögmege

Ḫalḳ daḫı cümle melāmet itdiler
Sırra maḥrem olmayup kec gitdiler[302]

Ẓālimi maẓlūmdan kim farḳ ider
Ki hevā suḫresi ḫaslikde gezer

Ẓālimi maẓlūmdan farḳ ider o
Kese nefsiñ başın ol merd-i ulu

[301] ider: eyler E.
[302] maḥrem: vāḳıf E.

Yoḫsa ol ẓālim ki adı nefs anıñ
Cümle maẓlūmuñ ḫaşm içer ḳanıñ[303]

Kelbiñ ancaḳ ḥamlesi miskīnedir
Ḳādir olduḳca aña pür-kīnedir

M 291b

Şīr ider şermī seg itmez muttaşıl
Ḳoñşusı şaydından olur munfaşıl

Cümle maẓlūm-küş olan ẓālim lüzūm
İtdiler seg gibi Dāvūda hücūm

İtdi Dāvūda teveccüh ol ferīḳ
Ey Nebī sensin bize olan şefīḳ

Lāyıḳ olmaz bu ẓulümdür āşikār
Ḳahr itmek bī-günāhı zār u zār[304]

Dāvūd -'aleyhi's-selāmıñ- ḫalḳı şaḥrāya da'veti ki sırrı āşikār idüp ḥüccetlerini ḳaṭ' ide[305]

Didi ey yārān o vaḳt oldı henūz
Sırr-ı mektūm ola ẓāhir hem rumūz

Cümleñiz ḳalḳıñ ki ṭaşra gidelim
Sizi bu esrāra āgāh idelim

Şol fülān şaḥrāda vardır bir aġac
Şāḫları çoḳ sāyesi pür-ibtihāc

Pek ḳavī bir ḫayme-āsā mīḫı var
Ḳan ḳoḳusı gelür ammā bīḫı var

Ol dıraḫt altında ḳan olmışdı bed
Ḫᵛācesin öldürdi bu kelb-i ebedd

Mālını ḳabż itdi işbu ḳaltabān
Bu ġulāmī anıñ ey āzādegān[306]

İ 242b

Bu civān ol ḫᵛāceye şulbī püser
Ṭıfl idi yoġ idi bunda hīç ḫaber

[303] maẓlūmuñ: maẓlūma E., M.
[304] zār: zūr E.
[305] ide: eyleye E.
[306] ġulāmī: ġulāmīdir E.

Nice bayrām nice nevrūz görmedi
Ki ‘ayāl-i ḫ̆āceyi hīç ṣormadı[307]

Ḥilm-i Ḥaḳ setr itmiş idi tā bu ān
‘Āḳıbet küfrānī oldı ḳaltabān

Görmedi bir loḳma hīç bir bī-nevā
Hīç ḥuḳūḳı ṣaymadı ol nā-revā

Şimdi bir gāv içün ol kāfir-i ne‘am
Oġlını yire urur çekmez nedem

Kendi fāş itdi günāhın ḳaltabān
Yoḫsa Ḥaḳḳ itmiş idi anı nihān

Kāfir ü fāsıḳ bütün vaḳt-i żarar
Kendi perdesini yırtar bī-ḫaber

Ẓulm mestūrdur verā-yı sırr- ı cān
Ẓālim anı ḳor ḥużūr-ı merdümān

M 292a

Gösterür ki var nice şāḫım benim
Gāv-ı dūzaḫdır diyü cān u tenim

Sırr-ı ẓālime el ayaḳ ve zebān dünyāda daḫı şehādet itmesi

Dest ü pā olur bu ‘ālemde güvāh
İşlediğiñ fi‘l ya‘ni ki günāh

Çün żamīriñdir mü’ekkel hep saña
Dir ki söyle i‘tiḳādıñ bī-ḫafā

Bā-ḫuṣūṣ vaḳt-i ġażabda güft ü gū
Sırrını iẓhār ider hep mū-be-mū

Çün mü’ekkel olalar ẓulm ü cefā
Dir ki iẓhār eyle sen ey dest ü pā

Kime olduñsa mü’ekkel ol zamān
Çıḳdı ṣaḥrāya livā-yı sırr-ı cān

Rūz-ı maḥşerde mü’ekkel başḳa çün
Neşr içün ḳādir Ḫudā ḫulḳ ide dūn

[307] E. ve M. nüshalarında mısraların yeri değişiktir.

Ey eliyle eyleyen ẓulme şurū‘
Gevheriñ ẓāhir ne ḥācetdir fürū‘

Şöhrete ḥācet degil ıżrārda
Bu żamīr-i āteşīniñ kārda

Nefs-i şūmından çıḳar her dem şirār
Ki görüñ beni benim aṣḥāb-ı nār

Cüz’-i nārım sūy-ı küllime gidem
Nūr degilim sūy-ı ḥażretde n’idem

İşte böyle ẓālim-i Ḥāk nā-şinās
Bir öküz içün ider biñ iltibās

Andan o yüz deve aldı yüz öküz
Nefs işi bu gel kesil hem dime söz

İtmedi Allāha hem bir gün niyāz
Derd ile yā Rab diyü ḳılmaz namāz

İ 243a

Ki dise yā Rabbī ḫaşmım rāżı ḳıl
Ben ziyān itdim anı sen sūd bil

Ben ḫaṭā itdimse diyet ‘āḳıle
Cāna sensin ‘āḳıle her ‘āḳıla

E 244a

Olur istiġfār ile her seng dür
Böyledir inṣāf-ı nefs ey cān-ı ḥür

Ḫalḳıñ ol dıraḫt cānibine çıḳmaları

M 292b

Çıḳdılar çün ol dıraḫtıñ sūyına
Didi baġlañ ellerini kūnına[308]

Tā günāh u cürmini iş‘ār idem
Hem livā-yı ‘adli ben iẓhār idem

Dir babāsın ḳaṭl ḳıldıñ ey köpek
Sen ġulāmsın ḫˇāceligiñ bī-emek

Ḫˇāceyi öldürdüñ aldıñ mālını
İtdi Allāh āşikāre ḥāliñi

‘Avretiñ olmuş idi aña eme
O da ḳılmışdı cefāda demdeme

[308] kūnına: kelime tüm nüshalarda “kūyına” şeklindedir. Ancak beytin anlamı gereği “kūnına” şekli tercih edilmiştir.

Her ṭoġan bundan gerek er ger dişi
Mülk-i mevrūṣ olur aña ey kişi

Pek şitābından bıçaġı zīr-i ḫāk
Eylediñ gördüñ ḫayāl-i sehmnāk

Başını bıçaġ ile gömdüñ yire
Ḳazıñız baḳıñ görüñ nire nire

Ḳazdılar ol cāyı ol cemm-i ġafīr
Buldılar kārd u seri ḳopdı nefīr

Velvele düşdi o ḫalḳa ol zamān
Kesdiler zünnār-ı inkārı o ān

Cümlesi Dāvūddan oldı ‘öẕr-ḫˇāh
Sū-i ẓānn itmişler idi hem günāh

İbrāz-ı ḫüccetden ṣoñra
Dāvūd -‘aleyhi’s-selāmıñ- ḫūnīye ḳıṣāṣı[309]

Ṣoñra didi gel baña ey dād-ḫˇāh
Ḥaḳḳıñı al ki budur rūy-ı siyāh

Yine ol kāred ile emr itdi ḳıṣāṣ
Emr-i Ḥaḳdan mekr ider mi hīç ḫalāṣ

Ḥilm-i Ḥaḳ gerçi muvāsāt itmede
Ḥadden aşarsa mücāzāt itmede

Ḥaḳ uyumaz her dile āgāhdır
Keşf-i müşkil eyleyen Allāhdır

İḳtiżā-yı ‘adl-i Rabbü’l-‘ālemīn
Ān u īnden ẓāhir olur bī-kemīn

Ki fülān nic’oldı ḥāli hem nedir
Ẓāhir olur ṣan zemīn içre beẕir

Ḳaynamasıdır ḳanıñ ol turs ṭaleb
Ḫāriş-i dil mācerānıñ baḥṣi hep

İ 243b, M 293a

Çünki ẓāhir oldı şimdi sırr-ı kār
Mu‘cize Dāvūduñ oldı āşikār

[309] ḳıṣāṣı: ḳıṣāṣı emri E.

Ser bürehne eylediler hep sücūd
Baş yire urdılar ol dem bī-vücūd

E 244b

Didiler biz kūr-i aṣlīyüz bütün
Çoḳ ‘acāyib görmüş iken gün-be-gün

Ṭaş saña söyledigi bizde şehīr
Ki beni Ṭālūt içün al ey emīr

Üç ṣapan ṭaş ile geldiñ sen o dem
Nice yüz biñ merdi ḳırdıñ pīş ü kem

Ṭaşlarıñ her biri yüz biñ pāredir
Her biri bir ḫaṣma anıñ yāredir

Āhen oldı dest-i mes‘ūduñda mūm
Zırh yapdıñ anı bī-nār u hümūm

Kūhlar oldı resā’il bā-şükūr
Saña oḳurlar sen oḳursın Zebūr

Nice göñüller gözi oldı güşād
Ḫoş deminden ġaybe buldılar murād

Andan aḳvādır ki o hem dā’imī[310]
Bir ḥayāt virdiñ ki sırr-ı ḳā’imī

Mu‘cizātıñ cümlesiniñ cānıdır
Mürdeye cān virmek anıñ şānıdır

Ẓālim öldükde bu ‘ālem zinde hep[311]
Her biri Ḥaḳḳa yeñiden bende hep

Nefs-i ādemī o ḫūnīniñ maḳāmı ki müdde‘ī gāv olmuş idi ve gāv-ı meẕbūḥ ‘aḳldır ve Dāvūd Ḥaḳdır veyā şeyḫ-i nā’ib-i Ḥaḳdır ki anıñ yardımı ve ḳuvvetiyle nefs-i ẓālimi öldüre[312]

Ḳatl idüp nefsiñ cihānı zinde ḳıl
Ḫˇāceyi öldürdi anı bende ḳıl

Müdde‘ī-i gāv olan nefs-i mühīn
Ḫˇāce itmiş kendi kendin bī-mu‘īn

[310] o hem: hem o E.
[311] öldükde: ölünce E.
[312] yardımı: yār E.; öldüre: öldüre anıñ beyānı E.

2625 Ẕebḥ olan gāv oldı ‘aḳlıñ ṭurma gec[313]
Gāv-ı ten ẕebḥ iden ile itme lec

‘Aḳl esīrdir dā’imā Ḥaḳdan diler
Rızḳ-ı bī-renc ü cefā vü bī-hüner

M 293b

Rızḳ-ı bī-renci alur şol bir eḥad
Gāv-ı nefsi ḳatl ide ki aṣl-ı bed

Nefs dir ne öldürürsin gāvımı
Naḳş-ı tendir çünki gāv-ı nefs ili

‘Aḳl-ı ḫˇācezāde ḳalur bī-nevā
Nefs-i ḫūnī ḫˇāce olur pīşvā

2630 Rūzī-i bī-renci bildiñ mi nedir
Ḳūt-ı rūḥdur olmaz anda hīç nedir

İ 244a

Līk ẕebḥ-i gāva mevḳūf oldı o
Künc-kāvā gāv iledir genc-i sū[314]

Dün yidim yoḫsa virür idim tamām
Dest-i fehmiñe seniñ bir ḫoş zimām

E 245a

Dün yidim ber şey’ ki ol efsānedir
Gizliden gelen ne ise ḫānedir

Çeşm-i esbāba ebed bend eylemem
Gerçi ögrendim güzel gözden kerem

2635 Vardır esbāba daḫı ġayrı sebeb
Baḳma esbāba anı ḳıl münteḫab

Enbiyā hep ḳaṭ‘-ı esbāb itdiler
Mu‘cizeyle tābe-Keyvān gitdiler

Baḥri yardılar sebebsiz bī-gümān
Ekmeden buġday biçdi bir zamān

Ḳumları un eylediler bī-sebeb
Yüni ibrīşīm itdiler ‘aceb

Cümle Ḳur’ān ḳaṭ‘-ı esbāba delīl
‘İzz-i dervīş Bū-Leheb oldı ẕelīl

[313] ṭurma: şorma M.
[314] “kāv” kelimesinin altında kelimenin anlamı olarak “kāv” yazılıdır.

Bir iki ṭaşla ebābil-i ṣaġīr
Ki Ḥabeş leşkerine virdi kesīr

Ber-hevā murġān ṭaş bārān ider
Fīli ṣad pāre idüp bī-cān ider

Küşte gāvıñ dümmini maḳtūle ur
Tā ḥayāt bula hemān dem bī-ḳuṣūr

Başı kesik ṣıçrar yirden hemān
Kendi düşmānını ṭutar bī-gümān

Böyledir Ḳur'ān evvel tā tamām
Rafż-ı esbāb u 'ilelde ve's-selām

Keşfi bunuñ 'aḳl ile olmaz bedīd
Ḳulluḳ ile bulasın ḥışn-ı sedīd

M 294a

Bend-i ma'ḳūlāt oldı felsefī
Şehsüvār-ı 'aḳl olan 'aḳl-ı ṣafī

'Aḳlıñ 'aḳlı maġz u 'aḳlıñ oldı pōst
Mi'de-i ḥayvān dā'im pōst dōst[315]

Arpa pōstı içine virür melāl
O güzel maġzı ḥelāl oldı ḥelāl

Ḳışr-ı 'aḳlıñ nice biñ bürhānı var
Adım atmaz 'aḳl-ı küll īḳānı var

'Aḳl ider defterleri cümle siyāh
'Aḳl-ı 'aḳl āfāḳa nūrı hem-çü māh

Ol siyāhlıḳdan sefīdden fāriġa
Nūr-ı māhı cān u dilde bāziġa

Ḳadrdendir bu siyāh u ol sefīd
Ki şeb-i Ḳadr oldı ki necm-i sa'īd

İ'tibārı kīseniñ altundan
Bī-zer olan kīsedir pek dūndan

İ 244b

'Aynı ile ḳadr-i ten cāndan olur
Ḳadr-i cān da feyż-i cānāndan olur

[315] dōst: pōst E.

Olsa bī-pertev eger ḥayy cānlar
Kāfire meyyit dimez Ḳur’ānlar

E 245b

Şimdi gerçi nāṭıḳa cū-ken olur
Bir ḳarından ṣoñra o ṣuyın bulur

Her ḳarn gerçi süḫan-ārāy olur
Līk ḳarn-ı sābıḳān yārī olur

Oldılar Tevrāt u İncīl ü Zebūr
Şāhidān-ı ṣıdḳ-ı Ḳur’ān ey şekūr

Rūzī-i bī-renc ü rızḳ-ı bī-ta‘ab
Sīb-i cennet getürür Cibrīl hep

Ṣāḥib-i cennet virür belki ġıdā
Bāġcısız ekmeksizin ḳādir Ḫudā

Nef‘-i nānı nānda īcād iden o
Bī-tavassuṭ virmesi de var ‘amū

Naḳş-ı nāna ẕevḳ-i pinhān sufredir
Sufresiz etmek velīye behredir

Rızḳ-ı cān sa‘y ile olmaz belki o
‘Adl-i şeyḫ ile olur Dāvūd bu

Şeyḫ ile maḳṣad-res olsañ nefs o dem
Diş ucından saña rām olur o hem

M 294b

Ṣāḥib-i gāv ol vaḳit ki oldı rām
Ki dem-i Dāvūddan āgāh oldı tām

‘Aḳl virmez kelb-i nefse bürd ü bār
‘Avn-ı Ḥaḳla şeyḫ olursa aña yār

Nefs ejderdir çoḳ anda zūr u fen
Şeyḫ gūyā ki zümürrüd dīde-ken

Olmaḳ isterseñ o ejderden emīn
Dest-i pīri eyle her demde mu‘īn

Ḫāk-i pāy ol gel ḥużūr-ı şeyḫe sen
Tā ki kīmyā çıḳa ol ḫākden ḥasen

İster iseñ ṣāḥib-i gāvı zebūn
Merkeb-āsā bızla anı ey ḫarūn

Çün veliyyu'llāha olduḳda yaḳīn
Ol yüz arşun dili ḳuteh bil hemīn

Yüz zebānıñ her birinde yüz luġat
Zerḳ u destānında vaṣf olmaz ṣıfat

Gāv-ı nefsiñ müdde'īsi pek faṣīḥ
Ḫüccet ibrāz eyler ammā nā-ṣaḥīḥ

Aldadır şehri velī şāhı degil
Şeh yolını uramaz bir fitne dil

2675 Sübḥa Muṣḥaf ṣaġda nefsiñ dā'imā
Ḫançer ü şemşīr yeñinde iḫtifā

Muṣḥaf u tesbīḥe ḳılma i'timād
Hem-serim dirseñ olursun nā-murād

İ 245a

Ābdeste götürür ḥavża seni
Atar evvel ḳa'rına cān u teni

'Aḳl nūrānī ki ṭālibdir müdām
Nefs-i ẓulmet aña ġālibdir müdām

E 246a

Ḫānede nefs ü 'aḳl ḫāricdedir
Mülk anıñdır līk maġlūb-ı mekir

2680 Ḫānede o 'aḳl olur ġāyet ġarīb
Ḫānesi bābında seg şīr-i mühīb

Ṣabr ḳıl şīrān gide mīşesine
Gizlene bu kelb-i dūn sīnesine

Mekr-i nefse yoḳdur aṣlā vaḳt ü ān
Vaḫy-i ḳalbsiz ḳahr olmaz bī-gümān

Cinsleri hep kendiñe yār olmada
İş hemān bir şeyḫ-i Dāvūd bulmada

M 295a

Cins-i ten ḳalmaz mübeddel olur o
Ol maḳamın kime virse Ḥayy u Hū

2685 Cümle ḫalḳ 'illetlidir zīr-i kemīn
Olur 'illet 'illete elbet yaḳīn

Her ḫas-i dūn dir ki Dāvūdum bu gün
Aḥmaḳāne el virüp eyler zebūn

Avcıdan āvāz-ı ṭayrı işidir
Aġa ḳoşmaḳ murġ-ı ebleh işidir

Farḳ-ı naḳd ü naḳl itmez ey ġavī
Ḳaç sen andan olsa daḫı ma‘nevī

Reste ber-reste anıñ ‘indinde bir
Da‘vīsi īḳān velīkin tengdedir

Böyle kes olsa zekīyy-i muṭlaḳ o
Çünki bu temyīz yoḳdur aḥmaḳ o

Şīrden āhū gibi andan ṣaḳın
Varma yanına anıñ olma emīn

‘Īsā -‘aleyhi’s-selāmıñ- aḥmaḳāndan firāz-ı kūhe firārı

Kūhe ḳaçdı Ḥażret-i ‘İsā-yı ḫāṣ
Gūyiyā arslandan isterdi ḫalāṣ

Biri ardından segirtdi didi ḫayr
Ne ḳaçarsın kimse yoḳdur hem-çü ṭayr

Şöyle eylerdi ki ta‘cīl ü şitāb
Ḳudreti yoḳ idi ki vire cevāb

Ardı ṣoñra ḥayli meydān gitdi o
Cidd ‘Īsā ciddiñ eyler cüst u cū

Dir ki Allāh ḥaḳḳı-çün bir laḥẓa ṭur
Böyle ḳaçmaḳ baña müşkil ey ġayūr

Böyle ḳaçmaḳdan ġaraż ne ey kerīm
Yoḳ varanda şīr ü ḫaşm u ḫavf u bīm

Didi aḥmaḳdan girīzānım bu ān
Ḳurtaram kendimi ṭutma el-amān

İ 245b

Didi sen degil misin yā ol Mesīḥ
Kūr u ker olur demiñ ile ṣaḥīḥ

Didi belī didi sen o şāhsın
Ki füsūn-ı ġayba mālik māhsın

E 246b

Oḳuduġıñ mürdeye efsūnı sen
Ṣıçrayup arslan gibi ḳalḳar o ten

M 295b

Didi belī o benim didi ki sen
Çamurı ḳuş eylediñ vech-i ḥasen

Üflediñ cānlandı oldı ber-hevā
Nesli uçmaḳda bu demler ḥāliyā

Didi belī didi pes ey rūḥ-ı pāk
Kimden ürkersin idersin ḫavf u bāk

Böyle bürhān var iken sende ‘acīb
Olmadı bir bendeye böyle naṣīb

Didi ‘Īsā z̲āt-ı Yezdān ḥaḳḳı-çün
Mebde‘-i ten Ḫālıḳ-ı cān ḥaḳḳı-çün

Ḥürmet-i z̲āt u ṣıfāt-ı pāk pāk
Ki yaḳasın ider eflāk aña çāk

Ol füsūn u ism-i a‘ẓam ile ben
Oḳurum kūr u kere olur ḥasen

Ṭaġ u ṭaşa oḳusam bulur şikāf
Ḥırḳasın yırtar o demde tābe-nāf[316]

Çürümüş tene oḳudum oldı ḥay
Lā-şey’e oḳudum oldı cümle şey’

Aḥmaḳıñ göñline oḳudum hezār
Şevḳ ile bulmadı aṣlā i‘tibār

Ḳātı ṭaş oldı o ḫūydan dönmez o
Ḳum oldı bitmez ekin ey nīk-ḫū

Didi ḥikmet nedir anda ism-i Ḥaḳ
İde te’s̲īr bunda ammā bī-sebaḳ

O da rencdir bu daḫı renc ü ‘anā
Anda ola bunda olmaya devā

Didi renc-i ḥumḳdur o ḳahr-ı Ḫudā
Renc-i sā’ir oldı ancaḳ mübtelā

İbtilā bir rencdir ki raḥm olur
Aḥmaḳī bir rencdir ki zaḫm olur

[316] demde: demle İ., M.

Kendi dāġıdır aña mühr urmuş o
Merḥametle çāre olmaz aña hū

Aḥmaḳāndan ḳıl ḥaẕer ‘Īsā gibi
Ṣoḥbet-i aḥmaḳ bozar bir mevkibi

Azar azar ṣuyı aḫẕ ider hevā
Böylece aḥmaḳlar olur dīn-rübā

2720 Germiyet aḫẕ eyleyüp serdlik virür
Ṭaşa oturmuş gibi derdlik virür

M 296a

Bu firār-ı ‘Īsī ṣanma ḫavf u hem
Ol emīndir oldı ta‘līm-i ümem

İ 246a

Zemherīr āfāḳı itse pür-ṭalel
Var mıdır işrāḳ-ı şemse bir ḫalel

Ehl-i Sebā ḳıṣṣasına rücū‘ ve anlarıñ ḥamāḳati ve naṣīḥat-i enbiyā te’ṣīr itmemesi

E 247a

Ḫāṭıra geldi Sebānıñ ḳıṣṣası
Ki dem-i aḥmaḳdan oldı ḫaṣṣası

Bir büyük şehr idi o şehr-i Sebā
Kūdegānda bir meṣeldir ḫāliyā

2725 Kūdegān ki söyleşürler çoḳ meṣel
Dürc-i dürler sırr u pendler bī-bedel

Söyleşürler hezl ü lāġ u güne gün
Bir ḫazīne her biri nice fünūn

Bir ‘aẕīm şehr-i laṭīf idi velī
Ḳadri uskere miṣillidir celī

Hem büyük hem pek geniş hem pek dırāz
Pek ḳavī hem reft-i endāzāne nāz

Şehrīler hep anda mecmū‘ idiler
Üç nefer lākin fenādır didiler[317]

2730 Anda ki cümle ḫalāyıḳ bī-şümār
Līkin üç kes oldı ḫām u puḫte-ḫˇār

[317] E. nüshasında “nefer” kelimesi yazılmamıştır.

Virmeden cān ṭālib-i cānān olan
Biñ de olsa nīm-tendir ey civān

Birisi kūr idi līkin dūr-bīn
Pāy-ı mūrı görür o ‘ayne’l-yaḳīn

Ol birisi tīz-gūş ammā ṣaġır
Genc olmaz aña bir buġday aġır

Ol biri çıplaḳ idi hem lāşe-tāz
Līk eṣvābı idi ġāyet dırāz

Didi kūr işte sipāhī geliyor
Gördüm işte şimdicek eyler ẓuhūr

Didi ṣaġır ben işitdim seslerin
Āşikār u gizli sözüñ ḥişlerin

Didi çıplaḳ ḳorḳarım şimdi benim
Ḳaṭ‘ iderler bu dırāzī dāmenim

Kūr didi işte yaḳına geldiler
Ḳalḳ ḳaçalım olmadan bize keder

M 296b

Dirdi ṣaġır ki belī bu meşġale
Olıyor ġāyet yaḳın bilmem hele

Dirdi çıplaḳ gitdi eyvāh dāmenim
Ḳaṭ‘ iderler ṭāmi‘ān ṣevbim benim

Çıḳdılar şehr-i Sebādan ibtidā
Buldılar kūyde hezīmetden rehā

Buldılar ol kūyde murġ-ı ferbihī
Yoġ idi anlarda hīç laḥm-ı şehī

İ 246b

Kūr gördi sesini işitdi ker
‘Ūr ṭutdı dāmeninde ḳıldı yer[318]

Mürde ṭavuḳ idi ḳarġa zaḫmı var
‘Azmı daḫı ḳurtlanup olmışdı zār

E 247b

Aradılar buldılar bir dīk aña
Bī-ser ü bün tīz pişürdiler şevā

[318] ḳıldı: ṭutdı İ., M.

Āteşe ḳoydılar anı üç kişi
Murġ-ı ferbih tencereyle āteşi

Şöyle āteş urdılar ki ey püser
Pişdi ʻaẕmı laḥmı ammā bī-ḫaber

Yidiler anı miṣāl-i ṣayd-ı şīr
Gūyiyā fīl gibi oldı cümle sīr

Yidi üçi bile ṭavlandı hemān
Ṣanki oldı üçi de pīl-i demān

Şöyle ṭavlandılar anlar ey civān
Ṭavlılıḳdan ṭar gelür oldı cihān

Böylece şişman iken ol üç nefer
Ḳapu yarıġından itdiler güzer

Merg-i ḫalḳıñ rāhı nā-peydādır o
Anı göz görmez ʻaceb bī-cādır o

Sen bulursun kārvānlar muḳtefī
Bu şikāf-ı dergehinden muḫtefī

Arasañ bulmazsın ol derde şikāf
Gizlidir pek līkin olur çoḳ zifāf[319]

Ol kūr-ı dūr-bīn ve ol ker-i dūr-şinev ve ol bürehne-i dırāz dāmeniñ şerḥ u beyānı[320]

Ey żiyā'ü´l-Ḥaḳ Ḥüsāme'd-dīn-i men
Geldi ol söz şerḥine şimdi zemen

Ṣanma her bir muḫtaṣar efsānedir
Āşinādır ṣanma ki bīgānedir

M 297a

Mevt-i ḫalḳı işidir ṣaġır emel
Kendi mevtin gūş ḳılmaz tā ezel

Ḥırṣ nā-bīnā görür hep sū-be-sū
Ḫalḳıñ ʻaybın fāş ider o kū-be-kū

Kendi ʻaybın göremez ol çeşm-i kūr
ʻAyb-cūdur ʻayb-cūdur ehl-i şūr

[319] çoḳ: çün M.
[320] şerḥ u beyānı: ḳıṣṣası E., beyānı M.

Ḫavf ider ‘uryān ki dāmānım keser
Çıplaġa dāmān olur mı ey püser

Merd-i dünyādır o müflis tersnāk
Olımaz düzdāndan aña hīç bāk

‘Āleme çıplaḳ gelen çıplaḳ gider
Düzd ġamından dā’im o feryād ider[321]

Vaḳt-i mevtinde ider ṣad nevḥalar
Cānı güle ḫavfına ki ne ḥaẕer

Aġniyā bilür o demde yoḳ zeri
Her zekī bilür ki yoḳmuş hüneri

İ 247a

Ṭoldurur ḳucaġına eṭfāl ṭaş
Māl-āsā ṣaḳlar anı pür-telāş

Alsañ andan birini giryān olur
Başḳa ṭaş virseñ eger ḫandān olur

E 248a

Çünki yoḳ eṭfālde ‘aḳl u diṣār
Aġlayup gülmesine yoḳ i‘tibār

Muḥteşemler mülk ṣanur ‘āriyyeti
Ol yalancı māla eyler raġbetī

Ṣanki rü’yā gördi vardır anda māl
Ḫavf ider ki çalınur bir gün çuval

Çünki uyḳudan uyandıḳda o merd[322]
Kendiniñ ḫavfına güler serd-i merd

İşte böyle ḫavf-ı cümle ‘ālimān
Ya‘ni ‘aḳl u ‘ilm ü idrāk-i cihān

Buncılayın ‘āḳılān-ı ẕū-fünūn
Didi Ḥaḳḳ anlar içün *lā ya‘lemūn*[323]

Her birisi ḫavf-ı sāriḳ eyler āh
Ẓānn ider kendüyi ‘ālim dehre şāh

Dir zamāna ḳadrimi itmekde dūn
Yoḳ zamāna lāyıḳ anda bir fünūn

[321] ġamından: ġamıyla E., M.
[322] uyḳudan: uyḫudan E.
[323] *Kur’ân-ı Kerîm*, Rûm, 30/6: “Bu Allah’ın vaadidir. Allah vaadinden caymaz; ama insanların çoğu bunun bilincinde değildirler.”

Dir ki fi‘limle zamāna müstenīr
Bilmez o bī-kārlıġa oldı esīr

M 297b

‘Ūr ḳorḳar ki benim dāmen-keşān
Çengel-i düzdden ḫalāṣ olam amān

Her ‘ulūmden ṣad hezārān faṣlı var
Cānı bilmez ki ẓulümde ber-ḳarār

Bilür o ḫāṣıyyet-i her cevherī
Cevher-i z̄ātında ammā serserī

Dir bilürem ben yecūz u lā-yecūz
Kendini bilmez ki ḥūrī yā ‘acūz

Sen revā vü nā-revāyı bil belī
Sen revāsın nā-revāyı bil celī

Ḳıymetiñ bilmezseñ aḥmaḳlıḳ seniñ
Her ḳumāşıñ ḳıymetin bilmek feniñ

Sa‘d u naḫs-ı kevkebi bildiñ ‘aceb
Kendi naḫs u sa‘diñi bil bī-edeb

Cümle ‘ilmiñ cānı budur işte bu
İdesin maḥşerde ḫāliñ cüst u cū

Gerçi ‘ālimsin uṣūl-i dīne sen
Kendi aṣlıña naẓar eyle ḥasen

Kendi aṣlıñ her uṣūlden münteḫab
Ya‘nī aṣlın bilmek olurmuş edeb

Ehl-i Sebānıñ ḫürremligi ve nā-şükürligi[324]

Bed-aṣl idi ḳamu ehl-i Sebā
Ürker idi görse esbāb-ı liḳā

İ 247b

Virdi Ḫaḳ nice żiyā‘ vü bāġ u rāġ
Ṣaġ u ṣoldan ki olurlar pür-ferāġ

Çoḳlıġından mīveler dā’im düşer
Rehgüẕerden geçemez idi beşer

[324] Başlık: Ehl-i Sebānıñ ḫurrem ü nā-şükürligi beyānı E.

E 248b

Ol dökülmüş mīve ṭoldurmuş rehi
Yolcıya yol virmez olurdı gehī

Başıña al bir sepet ṭur taḥtına[325]
İstemeden ṭolar ol ḳab baḫtıña

Kimse silkmez silker ancaḳ rūzgār
Ṭoldurur dāmenleri ol ḫoş ṣemār

Aşaġı inmiş o a'lā ḫūşeler
Sürinür yüzine kim itse güẕer

Külḫanīler çoḳlıġı çün anda zer
Ḳuşanurlar biline zerrīn kemer

Kelb ayaġı altı pestil zār idi
Gürg-i ṣaḥrā tuḫme-i pür-kār idi

M 298a

Gürg ü düzdden şehr ü dih cümle emīn
Olur idi keçiler gürge yaḳın

Gizlenürse cāme-i ehl-i Sebā
Āteş-i sūzān idi ṣābūn aña

Cāmeyi tennūra atarlardı hep
Laḥẓa ṣoñra pāk olurdı pek 'aceb

Şerḥ ḳılsam ḳavme olan ni'meti
Gün-be-gün zā'id olan emniyyeti

Bu mühim sözlere māni' olur o
Fāsteḳım emri Nebīye geldi hū[326]

Cānib-i Ḥaḳdan peyġamberler gelüp ehl-i Sebāya naṣīḥatleri[327]

Geldi ol ḳavme on üç peyġāmber
Gümrahāna olmaḳ içün rāhber

Şükr idiñ ki ni'met-i efzūn bu
Merkeb-i ḥamd ḳalḳmaz ise ḥarrekū

[325] ṭur: dur E.
[326] *Kur'ân-ı Kerîm*, Hūd, 11/112: "Senin yanında hak yola dönenlerle birlikte, sana buyurulduğu gibi dosdoğru ol! Siz de azıp sapmayın. Allah, yaptıklarınızı çok iyi görmektedir."
[327] naṣīḥatleri: naṣīḥat eylemeleri E.

Şükr-i mün‘im vācib-i ‘aḳlī olur
Yoḫsa bāb-ı ḫışm açılur bī-fütūr

Gördiñiz ikrām hem kes oldıñız
Ni‘mete şükr itmeyüp de n’oldıñız

Ser baġışlar şükre ister secdeyi
Pā baġışlar şükre ister ka‘deyi

Şükr-i ni‘met ni‘meti efzūn ider
Ḫārdan yüz biñ güli bīrūn ider

Ḳavm dirler şükrimiz ḳapdı ġūl
Şükr-i ni‘metden biz olduḳ hep melūl

Şükr-i ni‘metden ṭoḳ oldı cānımız
Yine şükr itmek olur bu şānımız

Bizi pejmürde iden ancaḳ ‘aṭā
Ki ne ṭā‘at ḫoş gelür ne de ḫaṭā

İ 248a

Bāġ u rāġı itmeyiz aṣlā ṭaleb
Bizde ister yoḳ ferāġa hīç sebeb

Enbiyā dirler göñülde var ‘ilel
Bu sebebden fehm itmez milel

E 249a

Cümle ni‘met bunlara ‘illet olur
Ṣanma bīmār ekl ile ḳuvvet bulur

M 298b

Nice ḫoş şey ḫasteyedir pek mużırr
Nā-ḫoş olur cümlesi hem de kedir

Sen ‘adūsın cümle bu ḫoşlar saña
Eliñ irdigi olur nā-ḫoş hebā[328]

Saña her kim āşinā vü yār ola
O yanında ḫor u bed dīdār ola

Saña bīgāne olan dūnān hem
Olur ‘indiñde ‘azīz ü muḥterem

İşte bu ol ḫastelik āṣārıdır
Zehri anıñ cümle cāna sārīdir

[328] hebā: vebā E.

Tīzcek def‘ itmeli bu ‘illeti
Ẓāhir olur anda şekker ni‘meti

Her ḫoş ol demde saña nā-ḫoş olur
Āb-ı ḥayvān olsa da āteş olur

Kīmyā-yı merg ü derddir ol ṣıfat
Bu ḥayātıñ merg olur ṣoñ ‘āḳıbet

Bir ġıdā ki andan ola zinde-dil
Saña gelürse olursun künde-dil

Ol ‘azīzān ki ider ṣayd u şikār
Sende ṣayd itdiñ velī ‘indiñde ḫˇār

‘Aḳl ile ‘aḳl āşinā olsa ṣafā
Her dem efzūn olmada anda velā

Nefs nefse āşinā olursa dūn
Kemteriyyet dā’imā olur füzūn

Çünki nefsiñ ‘illet eṭrāfın gezer
Ma‘rifet rāhını o mesdūd ider

İster iseñ dōst itmeye firār
‘Aḳl ile dōst ol hem ‘āḳil ile yār

Nefs zehrinden çün olduñ sen ‘alīl
Ṭutdıġıñ şey’ olur emrāżā delīl

Gevher alursañ olur seng ü ḥazef
Her muḥabbet ceng ile bulur ṭaraf

Diñleseñ bir nükte-i bikr ü laṭīf
Ṣoñra olur saña bī-ẕevḳ ü keşīf

Dirsin eski ben bunı çoḳ añladım
Başḳa söz söyle ki olsun o mühim

Başḳa söz söyle ola ol tāze ter
Söylese andan da bulmazsın eşer

M 299a

Def‘-i ‘illet ile ‘illet ḫav olur[329]
Eski ‘illet sende cümle nev olur

[329] Derkenar: “Ḫav: bi-fetḥi’l-ḥā’i’l-mu‘cemeti en-nebetü’l-lezī bi-ża‘fi’l-mezrū‘” İ.

İ 248b

Köhne kökden ẓāhir olur berk-i nev
Nice ḫūşe bitürür hem pīş-rev

Biz ṭabībānız ki şākirdān-ı Ḥaḳ
Baḥr-i Ḳulzüm gördi bizi oldı şaḳ

E 249b

Ol ṭabībān-ı ṭabī‘at başḳadır
Rāh-ı nabżīden ider i‘lān-ı sır

Vāḳıfız sırr-ı dile bī-vāsıṭā
Ki ferāsetle naẓardır rābıṭa

Ol ṭabībān-ı ġıdādır hem ṣemār
Rūḥ-ı ḥayvānī o ḳavme üstüvār

Biz ṭabībānız bā-fi‘āl ü maḳāl
Mülhimimiz pertev-i nūr-ı Celāl

Ḳanġı ef‘āldir saña nāfi‘ olan
Ḳanġı ef‘āl rāhını ḳāṭı‘ olan

Ḳanġı ḳavl ile olur işiñ temīz
Ḳanġı ḳavl olur saña nīş ü ezīz

Ol ṭabībler bevli ḳılarlar delīl[330]
Reh-nümāmız bizim ol vaḥy-i Cemīl

Ṭālib-i ücret degiliz kimseden
Ücret-i Ḥaḳ bize besdir ey ḥasen

Ol ṭabīb bīmār u nāsūra ṣalā
Bizde her cins ḫasteye olur devā

Peyġamberān -‘aleyhi’s-selāmdan- ḳavmiñ ḫüccet istemeleri[331]

Didi ol ḳavm ey gürūh-ı müdde‘ī
Ḳanı şāhid ‘ilm-i ṭıbb u nāfi‘ī

Biz gibi siz de yiyüp içmekdesiz
Biz gibi dihde eküp biçmekdesiz

Āb u gil dāmında biz de siz gibi
Yā nedir dil murġına ṣayyād ipi

[330] ṭabībler: ṭabībān E.
[331] Başlık: Peyġamberān -‘aleyhü’s-selāmdan- ḳavm ḫüccet istemeleri beyānı E.
Peyġamber -‘aleyhü’s-selām- ḳavm ḫüccet istemeleri M.

Ḥubb-ı cāy-ı serveriyyetdir murād
Enbiyā silkinde itmekden ‘adād

Lāzım olmaz bize bu lāf u dürūġ
İçmeyiz biz tā gelū bu nev‘a dūġ

Enbiyā dir işte bu ‘illetde o
Māye-i kūri vü bī-rü’yetde o

M 299b

Gūş ḳıldıñız bizim da‘vāmızı
Görmediñiz eldeki lā’lāmızı

İtmtiḥāndır bu cevāhir ḫalḳa hep
Gözler öñünde ṭolanuruz ‘aceb

Kim ki şāhid ister ise di aña
Görmemeklik gevheri miṣl-i ‘amā

Söze gelüp āfitāb ḳalḳ dir saña
Gündüz oldı geldi hem vaḳt-i ḍuḥā

Sen aña dirsin ki var mıdır güvāh
Dir saña ey kūr göz virsin İlāh

İ 249a

Gündüzin her kim ki isterse çerāġ
Bu ṭaleb kūrligini eyler belāġ

Görmediñ gerçi gümānıñ var ise
Ki ṣabāḥdır sen verā-yı hācise

E 250a

Söyleyüp de kūrlügüñ fāş eyleme
Ḳıl sükūtı faẓla telāş eyleme

Rūz diyen ḫalḳ ile sen de rūz di
Kendiñi rüsvāy ḳılma ey redī

Ceẕb-i raḥmet ṣabr u ḫāmūşluḳdadır
Hep nişān-cūlar da nā-ḫoşluḳdadır

Ensitū emrin ḳabūl it cān ile[332]
Ki cezāsıdır anıñ cānān ile

İstemezseñ ṭurmaġı nezd-i ṭabīb
Māl ü başı ur yire hep ey lebīb

[332] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/204: “Kur’an okunduğu zaman onu dinleyin ve sessiz durun ki rahmete nâil olasınız.”

Çoḳ sözi terk idüp al lāzım saña
Bez̲l-i cān u bez̲l-i cāh u bez̲l-i cā

Tā seni medḥ eyleye faż̲l-ı İlāh
Cāhıña ide ḥased eflāk ü māh

Ol ṭabībāna göñülden ḳıl naẓar
Kendiñi görüp idersin şermter

Kūrligi def‘ eylemek elde degil
Feyż ü ikrām-ı ṭabībān Müstaḳil

2865 Bende ol cāndan ṭabībāna hemān
Misk ü ‘anberle ḳarışsın tā ki cān

Ḳavmiñ enbiyā ‘aleyhi’s-selāmı-müttehem eylemeleri

Ḳavm didi cümle bu mekr ü riyā
Zeyd ü Bekri nā’ib eyler mi Ḫudā

M 300a

Kendi cinsinden olur şāha resūl
Ḳanda Allāh ḳanda çamurdan ḥuṣūl

Biz eşek beyni yidik siz gibiyiz
Peşşeyi hem-rāz-ı ‘anḳā itmeyiz

Peşşe ‘anḳā ḳanda gil ḳanda Ḫudā
Z̲erre ḳılmaz āfitāb ‘indinde cā

2870 Bu ne nisbetdir ki ola muttaṣıl
‘Aḳl dir aña ki bī-aṣl u faṣıl

Ḳanda biz ḳanda bu bīhūde hevā
Bu ne zerḳdir ki idersiz iddi‘ā

Ḳanda göñül ḳanda aña rīsmān
Beynimize ṣıġmadı bu dāstān

Ḫargūşı ilçilikle fīl ḥużūrına göndermeleri ki söyliyen resūl-i māh-ı āsumānım ki bu şu çeşmesinden ḥaz̲er eyle Kelīle ve Dimne kitābında tafsīli[333]

İ 249b

Bu aña beñzer ki bir ḫargūş-ı pīr
Māhdan elçiyim ki māh ile münīr

[333] göndermeleri ki: ḫargūşlarıñ irsāli ki E., M.; söyliyen: söyle ben E.

Bir süri fīller içer bu çeşmeden
Cümle ḥayvānāta irdi ża‘f-ı ten

E 250b

Ḳorḳudan hep cümlesi maḥrūm-ı āb
Ḥīle itdiler ki ḫargūşdan bu ḫ̌āb

Ṭaġ başında itdi ol ḫargūş ṣadā
Ġurre-i mehde gice fīle nidā

Gel ayıñ on dördi çeşme başına
Baḳ derūn-ı çeşmede bürhānına

Ben resūlüm ey şeh-i fīlān saña
Elçiye ḳahr u ḫışm olmaz sezā

Māh emir eyler ki ey pīlān gidiñ
Çeşme bizim başḳasın ṭuṭuñ idiñ[334]

Yoḫsa sizlere iderim çoḳ sitem
Belki bu ‘ālemden iḫrāc iderem

Eyleyiñ bu çeşmeden siz ḳaṭ‘-ı yed
Zaḫm-ı tīġımdan emīn olun ebed

Bir nişān budur ki ol çeşmede māh
Iżṭırāb üzre ṭurur baḳ işte āh

Gel filān gice hemān ey şāh-ı fīl
Baḳ derūn-ı çeşmeye budur delīl

M 300b

Ḳorḳa ḳorḳa döndiler cümle reme
Gelmedi bir daḫı ol sūya heme

Biz o pīlān degiliz ki ey gürūh
Iżṭırāb-ı māhdan gele şükūh

Anlarıñ ṭa‘nına enbiyā -‘aleyhi’s-selāmıñ- cevābı ve ol cemā‘ate temṡīlleri[335]

Enbiyā dirler ki eyvāh pend-i cān
Ey sefīhān sizlere müşkil yaman

Ey dirīġā ki devā bu renclere
Zehr-i ḳahr-ı cān olur āhenclere

[334] ṭuṭun: tuṭın İ., M.
[335] Anlarıñ ṭa‘nına enbiyā cevābı vü ol cemā‘ate temṡīlleri E.

Bu çerāġ ol gözlere ẓulmet virür
Ḫışm-ı Ḥaḳḳa dā'imā anlar girür

Kim ider sizden riyāsātı ṭaleb
Bize virmişdir riyāset Ḥayy ü Rab

Dür şeref bulur mı keştīden 'aceb
Bā-ḫuṣūṣ sergīn ola keştīde hep

Vāh ol göz ki ola kūr ü kebūd
Āfitāb kendinde görür ẕerre dūd

Ādemī ki oldı bī-miṯl ü naẓīr
Çeşm-i İblīs anı ṭīn gördi ḥaḳīr

Çeşm-i dīvāne bahārı ḳış görür
Ḫānesi eṭrāfına meyli olur

Ey nice devlet ki gelür gāh gāh
Döndi bī-devletligiñden nīm-rāh

İ 250a

Ey nice ma'şūḳ olur ḥāżır velī
'Aşḳ-bāzlıḳ bilmez ol müflis deli

Āḫmaḳāne böyle ḥirmāndır cezā
Gümrahāne lāyıḳ olmaz rāh u cā

E 251a

Bu ġalaṭ ḥirmān yüzünde vāḳı'a
Ḳalbe hep sū-i ḳażādır sāṭı'ā

Ḳıble itmişsin büt-i sengīni sen
La'net ü kūrlük size sāye-figen

Ṭaşları çün itdiñiz Ḥaḳḳ ile ber
Nice hem-rāz ola Ḥaḳḳa 'aḳl u ser

Mürde peşşe olamaz deng-i hümā
Zinde hem-rāz-ı melīk olmaḳ ne yā

Oldı ol mürde siziñ maṣnū'añız
Zinde peşşe ṣun'-ı Ḥaḳ maṭbū'amız

M 301a

Kendiñize ṣun'ıñıza 'āşıḳān
Dümm-i mār olur ser-i māra mekān

Yoḳdur o ḳuyruḳda devletle ni'am
Bulmaz o ser rāḥat aṣlā pīş ü kem

Başı eṭrāfın ṭolanur düm-i mār
Lāyıḳın bulmuşdur olmuş aña yār

Böyle söyler ol Ḥakīm-i Ġaznevī
Ki İlāhī-nāmede ḳāl-i nevī

Sen ḳader ḥükminde olma hīç fużūl
Merkebe gūşı münāsib ḳıl ḳabūl

‘Użvlar ebdāna cümle lāyıḳa
Vaṣflar cāna münāsib fāyiḳa

Cānlar vaṣfı münāsib oldı hep
Şübhesiz ki cānı īcād itdi Rab

Hep münāsib vaṣf-ı zişt ü ḫūblar
Yazdıġı Ḥaḳḳıñ ḥurūf merġublar

Çün ṣıfātı ḳıldı cāna o ḳarīn[336]
Çeşm ü rū-āsā münāsib āferīn

Çeşm ile ḳalb oldı beyne’l-ışbı‘eyn
Kātib elinde ḳalem-veş ey Ḥüseyn

Işbı‘eyn ki luṭf u ḳahr-ı Ḥaḳdır o
Bu göñül gūyā ḳalem muṭlaḳdır o

Ey ḳalem seyr eyle iclāliñi sen
Ḳanġı ışba‘ arasındasın ḥasen

Cümle ḳaṣd ü cünbiş o ışba‘ladır
Dört yol aġzında olur farḳ-ı ecir

Bu ḥurūf-ı ḥalleriñ nesḫ iledir
‘Azm ü fesḫiñ ‘āzim ü fesḫ iledir

Yoḳ tażarru‘la niyāzdan ġayrı rāh
Yoḳ bu taḳlīdden ḫaber aḳlāmda āh

Kendi ḳadrince ḳalemde var ḫaber
Nīk ü bed andan olur hem ḫayr ü şer

İ 250b

Ol ta‘alluḳ ile ki ḫargūş u fīl
Tā ezel sen anları hep ḫīle bil

[336] cāna o ḳarīn: Ḥaḳ cān ḳarīn E.
cāna ḳarīn M.

Bu meṣel düzmekle vāṣıl olamaz
Vuṣlat o dergāha ḥāṣıl olamaz

E 251b

Kār-ı İlāhīye meṣel ile kimseniñ vāṣıl olamadıġınıñ beyānı[337]

M 301b

Bu meṣel ityānı ancaḳ Ḥażretiñ
‘Ālim ü sırr u ‘alen pür-minnetiñ

Sırr-ı eşyāyı ne bildiñ sen ‘aceb
Zülf ü ruḫla çekme emṣāle ta‘ab

Mūsī çün gördi ‘aṣā degil ‘aṣā
Sırrı aġız açdı oldı ejdehā

Öyle bir şeh bilmedikde sırr-ı çūb
Bilemezsin sırr-ı dām ne ne ḥubūb

Çeşm-i Mūsā çün ġalaṭ göre meṣel
Nice mūş eyler fużūlī müddeḫel

Bu miṣāliñ çünki ejderhā ola
Cüz’ ü cüz’üñ ḳopmaġa pāsuḫ ola[338]

Bu miṣāli ḳıldı İblīs-i la‘īn
Oldı mel‘ūn-ı Ḫudā tā yevm-i dīn

Bu miṣāli ḳıldı Ḳārūn bā-licāc
Yire batdı māl u mülk ü taḫt u tāc

Bu miṣāli ḳıldı Nemrūd-ı cehūl
Sivri sinek aġzını yidi ‘acūl

Bu miṣāli eyledi çün ḳavm-i ‘Ād
Ḫurd u mürd itdi ‘aẓāmıñ rīḫ ü bād

Bu miṣāli ḳıldı çün Fir‘avn ġalaṭ
Ġarḳ-ı deryā olup oldı o saḳaṭ

Bu miṣāli ḳıldı her bed-baḫt-ı dūn
Oldı ḳa‘r-ı dūzaḫa o ser-nigūn

Bu miṣāliñ zāġ u būm-āsā ‘icāb
Nice ḫāne oldı anlardan ḫarāb

[337] olamadıġınıñ: olamadıġı E.
[338] Cüz’ ü: Cüzde M.

Ḳavm-i Nūḥuñ gemi yapıldığı vaḳt istihzāya dāir meşelleri

Nūḥ ṣaḥrāda yapar idi gemi
Tesḫeren söyler meṣel pīş ü kemi

Şöyle ṣaḥrada ki yoḳ mādan eṣer
Bunda keştī yapma ḥūmḳından ḫaber

Ol biri dir ṭurma ey keştī yüri
Āḫiri dir ki ḳanat ile süri

Birisi dir idi ḳuyruḳ egridir
Birisi de didi ḳanbūr bekredir

Birisi dir idi ḳaddi ḳandadır
Dir kimi egri ayaġı tendedir

M 302a

Birisi didi ki bu ṣu meşkidir
Dir biri bu merkeb ‘ālem reşkidir

İ 251a

Dirler idi ki bu bī-kārlıḳ hemān
Yā bunadıñ ‘aḳlıñ oldı nā-tüvān

Nūḥ dir idi bu fermān-ı Ḫudā
Gizli müfsidlik buña itmez cefā

E 302a

Ol sārīḳiñ ḥikāyesi ki su’āl eylediler nıṣfü’l-leylde ne yaparsın dir idi ki dīvār dibinde ṭabl çalarım

Gel meṣel gūş it gice düzd-i ‘anīd
Ki bün-i dīvārı ḳazardı pelīd

Ḫastelikden yarım uyḳuda bir er[339]
Ṭaḳ ṭaḳıñ gūş eyledi āheste ser

Çıḳdı bāma ṣarḳdı aşaġı o er
Didi işiñ nedir ey bīhude ser

Nıṣf-ı leylde ne gezersin ḫayr ola
Didi ṭavul çalarım ṣaġ u ṣola

Ne iş içün didi çalarım dühül
Didi ṭablıñ sesi yoḳ ey Bū-sübül

[339] uyḳuda: uyḫuda E.

Didi yarın işidirsin sen şadā
Ya‘nī ki yā ḥasretā yā veyletā

Ben gidersem diñlenür bāng-ı dühül
Ol zamān vāḳıf olursun cüz’ ü kül

Ol yalandır egridir hem düzmedir
Sen kejiñ sırrını bilmezsin nedir

Ben ġalaṭda vāḳi‘im ey nīm-ḫam
Piş o āteşde müdāmā ve’s-selām

Māh-ı āsumāndan ḫaber getüren
ḫargūşuñ risāletini meşel söyleyen münkirāna cevāb

Bunda ki ṭavşan didiñ sulṭāndır o
Nefse elçilik ider pişmāndır o

Tā ki taşlaḳ nefsi maḥrūm eyleye
Āb-ı ḥayvān içmeden şūm eyleye

‘Aksine ma‘nā virürsin bilmeden
Küfrdür ki müsta‘id ol nīşeden

Iżṭırāb-ı māh dirsin ābda[340]
Ḳıldı pīlānı şaġāl it‘ābda

M 302b

Ḳıṣṣa-i ḫargūş u pīl ü ābda
Māhdan pīlān ḫavfı ḫ̆ābda

Bunca beñzer eyā kūrān-ı ḫām
Şöyle māha ki zebūnı ḫāṣ u ‘ām

Āfitāb ne māh ne eflāk ne
Bu ‘uḳūl ne hem nüfūs emlāk ne

Hem vüḥūş ne hem ṭuyūr ne hem cemād[341]
Hem mülūk ne hem gedā ne keyḳubād

İ 251b

Beldeler ne ṭaġlar nedir biḥār
Aylar ne sāller leyl ü nehār

Yaz u ḳış ne güz nedir bahār ne
Ḫāk ü āb u bād ne hem nār ne[342]

[340] māh dirsin: āb dirsin İ.
[341] hem: hep E., M.
[342] E. ve M. nüshalarında mısraların yeri değişiktir.

E 252b

Cümle anıñ ḥükm ü fermānındadır
Ṭop-veş eşyā da çevgānındadır

Āfitābdır āfitābdır āfitāb
Ġayrı bilmem ben meger ki ola ḫᵛāb

Ṣad hezārān şehri bu ḥükm-i şehān
Ser-nigūn itdi biliñ ey gümrahān

Ṭaġ ḳıldı kendi kendin pür-şikāf
Āfitāb buldı küsūfından şeġāf

Çeşm-i merdāndan ḳurur ḳalur seḥāb
Ḫışm-ı dilden de olur ‘ālem ḫarāb

Seyr idiñ ey mürdegān-ı bī-ḥanūṭ
Ki siyāsetden ne oldı şehr-i Lūṭ

Fīl iken üç ḳuş anı ḳıldı helāk
Üstüḫᵛānıñ eyledi hem çāk çāk

Eż‘af-ı murġān ebābīldir ki o
Fīli yırtdı ḳābil olmadı rufū

Kimdir o gūş itmediñ Ṭūfān-ı Nūḥ
Leşker-i Fir‘avn ile pür-ḫāş-ı Rūḥ

Dökdi āba anları ḳıldı şikest
Her birinde ḳalmadı hīç pā vü dest

Kimdir ol gūş itdigiñ ḥāl-i Ṩemūd
‘Ādyānı ḳıldı ṣarṣar bī-vücūd

Aç gözüñ bāri o pīlāna müdām
Görmedüñse pīl-keş ḥālin tamām

Böyle pīlān u şehān-ı ẓālimān
Ḫışm-ı dil altında maḳhūrdur hemān

M 303a

Düşer o ẓulmetden özge ẓulmete
Yardım olınmaz ne lāyıḳ raḥmete

Nīk ü bed nāmı meger gūş itmediñ
Gördiler hep līk sen hūş itmediñ

Dideye nā-dīdeler gelür velī
Gözlerini merg açar ammā celī

Ṭutalım ‘ālem ola ḫūrşīd ü nūr
Sen yürürsin ẓulmet içre ‘ayn-ı kūr[343]

Bī-naṣīb olduñ ‘aceb bu nūrdan
Beste revzensin meh-i mevfūrdan

Kāḫdan düşdüñ derūn-ı çāha sen
Bu geniş ‘ālemde bulmadıñ resen

Cān ki vaṣf-ı gürgde ḳala dā’imā
Nice görür Yūsufı ol bed-liḳā

Laḫn-ı Dāvūd ṭaġa ṭaşa irdi o
Olmadı sengīn-dilān gūşında bu

İ 252a

Āferīn ol ṣāḥib-i inṣāf u dād
Her zamān va’llāhü a‘lem bi’r-reşād

یا سبا با ور کنید پیغمبران
باوریدان روح یغما کرده جان[344]

E 253a

مهر عالمتاب آنان باورید
با هزاران شوق ایمان آورید

ماهتهب دهر آنان باورید
پیش از آنکه در جهنم آمدید[345]

هست مصباح الدجی باور کنید
آنکلیدان رجا را بی رویـد

باوریدان کس نخو آهد خیررا
ره بعصیان نماید غیررا

Söyle Türkī Fārisīyi eyle terk
Türk ü Rūmī o kelāmı ide derk

[343] ‘ayn-ı kūr: hem-çü kūr E.
[344] Bu beyit ve sonraki dört beyit için:
Çelebioğlu: Ey Sebâ’lılar, peygamberleri, rûhu tasdik ediniz.
Onlar, tasdik ve yakîn güneşidirler. Tasdikiniz sizi kıyamette zelil olmaktan kurtarır.
Tasdik edin, onlar, kıyametten önce sizleri ve âlemi nurlandıran dolunaylardır.
Karanlıkları aydınlatan kandillerdir. Tasdik edip ikramda bulunun, onlar, ümidin anahtarlarıdırlar.
Bir karşılık beklemeyenleri tasdik edin. Başkalarına tecâvüz edip azdırmayın. C. 3, b. 2849-2853.
[345] āferīd: āmedīd E.

Diñle şāhāndan şehādet dā'imā
Meyl iderler sen de meyl it tā semā

Sābiḳīn ḥāline eyle yā naẓar
Yā sūy-i āḫirde bul ḥazm ile yer

Ḥazmıñ ma'nāsı ve merd-i ḥāzımıñ miṣāli[346]

2990 Ḥazm iki tedbīr arası iḥtiyāṭ
Bir ṭaraf ṭut ki ola 'aḳla menāṭ

M 303b

Biri dise yoḳ bu yolda yedi gün
Ṣudan eṣer ḳum daḫı ḳaynar bütün

Āḫiri dise yalandır bu süḫan
Var adım başında çeşme bī-miḥen

Ḥazm odur ki ṣuyı al bunda hemān
Ḳurtılursın ḳorḳudan rūz u şebān

Yolda ṣu var ise dök o ṣuyı sen
Yoġ ise kej diyeni bilme ḥasen

2995 Ey ḫalīfe-zādeler dād eyleyiñ
Ḥazmı ancaḳ rūz-ı meydān eyleyiñ

Ol 'adū ki bābāñızdan kīni var
Anı göklerden caḥīme itdi yār

Şāh-ı şaṭranc-ı dilin māt eyledi
Ḫulddan dūr u pür-āfāt eyledi

Nice yirde bende çekdi ceng ile
Öldirüp ḳıldı ḥacl ṣad reng ile[347]

Böyle ceng itdi pederle ol ġavī
Süst ẓann itme o ġāyetle ḳavī[348]

3000 Māder ü bābāya n'itdi ol ḥasūd
Tācların ḳapdı ḥiyelle ol 'anūd

Anları ḳıldı bürehne zār u ḫ̌ār
Nice yıl aġladı Ādem zār u zār

[346] miṣāli: miṣāli beyānı E.
[347] öldirüp: öldürüp M.
[348] o ġāyetle ḳavī: anı ġāyet ḳavī E.

Eşk-i çeşmi ile bitdi çoḳ nebāt
Oldı çāyır içre otlarda ṣebāt

İ 252b

Var ḳıyās eyle anıñ ṭarrārlıġın
Ādem-āsā servere ʻayyārlıġın

El-ḥaẕer şerrinden anıñ el-ḥaẕer
Seyf-i lā-ḥavli ile ḳaṭʻ eyle ser

E 253b

Ol kemīnde sizleri görmekdedir
Ol sizi dā'im görüp sürmekdedir

Zīr-i dāne dā'imā ṣayyād-ı dīn
Ẓāhirī dāne ḥiyel zīr ü zemīn

Ḳanda bir dāne görürseñ ḳıl ḥaẕer
Ḳırmaya tā ki o dāne bāl ü per

Çünki gördüñ dāneyi ḳaç ey ḥümām
Yidigin dem seni bend eyler o dām

Çünki terk-i dāne eylerse o ḳuş
Yir o ṣaḥrālarda bī-teẕvīr-i ḫūş

M 304a

Terk-i dāne eyleyendir murġ-ı şād
Açılur güller aña fevḳa'l-murād

Ḳaniʻ olup ḳurtılur o dāmdan
Perr ü bāli ṣaġ ḳalur eyyāmdan

Ḥırṣ u hevādan nāşī terk-i ḥazm eyleyen murġuñ veḫāmet kārı

Murġ-ı āḫir ki ḳonar dīvāra o
Dāneyi görüp baḳar o sū-be-sū

Sūy-ı ṣaḥrāya ider gāhī naẓar
Yine ḥırṣı dānede eyler maḳarr

Çün naẓarlar birbiriyle ceng ider
ʻAḳlı defʻ idince ḥırṣı reng ider

Līkin ol ḳuş ki tereddüd itmeye
Deşte gidüp sūy-ı dāma gitmeye

Āferīnler aña perr ü bāli ṣaġ
Cümle āzādāne rehber bir çerāġ

Muḳtedā idenler anı ḳurtılur
Emn ü āzādī maḳāmın ol bulur

Çünki şāh-ı ḥāzımān oldı dili
Hep gülistān u çemendir menzili

Ḥazm andan rāżı o rāżı ḥazm
Böyle it eyler iseñ tedbīr ü ‘azm

Nice kerre dām-ı ḥırṣ ṭutdı seni
Boġazıñı virdiñ ele ey seni

Luṭf-ı Tevvāb eyledi āzād seni
Tevbe maḳbūl oldı ḳıldı şād seni

دیدی بازآیید بازایتم شما
جفت کردم کرده هاره با جزا[349]

Çünki cüftüñ biri ‘indimde ola
Cüft-i dīger daḫı o cüfti bula

Cüft-i a‘māl eyledik āṣārı biz
Cüfti irince olur o cüft ikiz

İ 253a

Erkegiñ cüfti giderse ġārete
Kendiñe bir cüft arar o ṣoḥbete

Bir daḫı olur iseñ dāma yaḳīn
Tevbeyi defn eylediñ zīr ü zemīn

E 254a

Yine Tevvāb feṭḥ ider ol ‘uḳdeyi
Dir ki ḳaç görmem o sūda bendeyi

M 304b

Aña nisyān bir daḫı irse eger
Cāna olur cānib-i āteş maḳarr

Az ḳıl ey pervāne nisyān u şeki
Baḳ nice yandı ḳanadıñ bir teki

Çünki ḳurtulduñ ise anıñ şükri budur
Dāne eṭrāfın ṭolanma ḳaç otur

Şükr-gū olduñ ise eyler ‘aṭā
Ḳorḳusuz rızḳı saña Bār-i Ḫudā

[349] *Kur’ân-ı Kerîm*, İsrâ, 17/8: “Umulur ki rabbiniz size acır. Ama eğer yine fesatçılığa dönerseniz biz de cezayı tekrarlarız. Biz cehennemi kâfirler için ebedî bir ceza yeri yaptık.”
Çelebioğlu: Cenâb-ı Hak, “Tövbenizden dönerseniz, biz de döneriz; her işin karşılığını veririz” buyurdu. C. 3, b. 2887.

Aña şükr eyle ki āzād eyledi
Ḳurtılur o kes ni‘am yād eyledi

Nice bir saña bu rencler bu belā
Dā’imā dirsin ḫalāṣ it ey Ḫudā

Ḫıdmet idem ba‘de-zīn ṭā‘āt idem
Dīde-i İblīse ḫāk iṣbāt idem

İmtiḥānen ḳurtarur andan Ḫudā
Sen yine evvelki ḥāle mübtelā

Ḳış eyyāmı kelbleriñ neẕri ki yaz geldikde ḳış içün ḫāne yapmaları[350]

Ḳış kilābıñ üstüḫ̆ānın ser-be-ser
Zaḫm-ı sermā ile eyler pür-eṣer

Dir tenim miḳdārı ben inşā idem
Sengden bir ḫāneyi me’vā idem

Yaz gelsün kendi destimle tamām[351]
Sengden bir cāya idem ihtimām

Çünki yaz gele ola ‘ālem küşād
Üstüḫ̆ānı rāḥat ola pōstı şād

Kendüde ḳuvvet görünce dir ki o
Ḳanġı evde ben ṣıġarım ey ulu

Rāḥat olup çekilür bir sāyeye
Ṭoḳ ṭoyum tenbel yatur bir pāyeye[352]

Göñli aña dir ki yap bir ḫāne sen
Dir cevābında ṣıġamam aña ben[353]

Üstüḫ̆ān-ı ḥırṣıñ olur vaḳt-i derd
Ṭoplanup lāġar olur ġāyetle serd

Tevbeden bir ḫāne eylersin murād
Ki zemistānda ṣıġamam aña ben

[350] Başlık: Ḳışıñ kelbleriñ neẕr eylemeleri ki yaz geldikde ḳış içün ev yapalım E.
ḫāne yapmaları: ev yapalar M.
[351] gelsün: gelsin M.
[352] Beyit M. nüshasında derkenardır. ṭoyum: doyum E.
[353] Beyit M. nüshasında derkenardır.

3045 Çünki derdiñ gide ḥırṣ ola ḳavī
Kelb-veş gider o sevdā ey ġavī

İ 253b

Şükr-i niʻmet oldı niʻmetden şerīf
Şükr olmaz niḳmete aṣla redīf

Ni‘metiñ cānı şükür ni‘met teni
Dōsta şükr īṣāl ider elbet seni

M 305a

Mūcib-i ġaflet ni‘am şükr intibāh
Ni‘meti avlar müdāmā şükr-i şāh

E 254b

Şükr-i ni‘metle ṭoyar çeşmiñ müdām
Ehl-i faḳre idüp īṣār-ı ṭa‘ām

Ṭoḳ ṭoyumsın naḳl-i Ḥaḳdan ol zamān
Def‘ olur aç gözlülük senden o ān

Ni‘met-i Vehhāba şükr it dem-be-dem
Tā ser-i menḫūsına irmez elem

Münkirān enbiyāyı naṣīḥatden men‘ idüp cebriyāne ḥüccet ibrāzları[354]

Ḳavm dirler ki yeter ey nāṣiḥān
Yoḳ bu köyde bu söz ile ḳāni‘ān

Bend ururdı dillere çünki Ḫudā
Kimde ḥad var sebḳ ide andan verā[355]

Ol muṣavver eyledi taṣvīrimiz
Olmaz aṣlā anda hīç tedbīrimiz

Ṭaşa yüz yıl söyleseñ ki la‘l ol
Köhne iseñ ceyyid ol hem ehil ol

Ḫāke diseñ ki ṣıfātda āb ol
Āba di süt yā ‘asellik ḳıl ḳabūl

Nāra diseñ maḥż-ı nūr ol sen hemān
Peşşeye diseñ ki yelde ol devān[356]

Ḳalpa diseñ gel hemān ol zer-i pāk
Yā ki iksīr ol da eyle missi çāk

Ḫālıḳ-ı eflāk ü eflākī odur
Āb u ḫākiñ Ḫālıḳ u ḫāḳī odur

Āsumāna virdi devrān u ṣafā
Ṭīne virdi tīre-rūlükle nemā

[354] ibrāzları: ibrāz eylemeleri E.
[355] verā: revā E.
[356] Peşşeye: Peşşe de M.

Nice mümkin āsumānda dürd ola
Nice mümkin āb u gil ṣafvet bula

Herkese bir dürlü ḳısmet eylemiş
Sa‘y ile hīç kāh kūh olmaz dimiş

Cebriyāna enbiyā
-‘aleyhime’s-selāmıñ- cevābı

Didi peyġamberler Allāh ḫalḳ ider
Ba‘żı vaṣfı itmez o żāta eṣer

Ba‘żı evṣāfı yaratdı ‘ārıżī
Bundan olur ḫalḳ rażī vü nārıẓī

M 305b

3065 Ṭaşa diseñ ki zer ol bīhūdedir
Mise diseñ ki zer ol meşhūdedir

Ḳumlara diseñ çamur ol ‘ācize
Ḫāke diseñ ki çamur ol cā’ize

İ 254a

Ḫastelikler virdi aña çāre yoḳ
Kūr ü çolak leng miṣilli ey ṣadūḳ

Ḫastelikler virdi aña çāre var
Laḳve derd-i ser miṣilli bī-şerār

Ītilāf içün olur ḫalḳ-ı devā
Ṣanma ki bīhūdedir ey nā-Ḫudā

E 255a

3070 Belki ekṣer rence vardır çāreler
Tīz-fehm olur arar iseñ eger

Kāfirān cebriyāne
sözleri tekrār itmeleri

Ḳavm didi bizdeki renc-i ‘aẓīm
Olmadı aṣlā ‘ilāca müsteḳīm

Nice yıllar söylenür efsūn u pend
Ṣımṣıḳı olmaḳdadır her laḥẓa bend

Bu marażda ḳābil olaydı devā
Ḥāṣıl olur idi bir zerre şifā

Süddeden cigere vāṣıl āb yoḳ
İçse deryā başḳa gider bāb yoḳ

Lā-cerem şişer o demde el ayaḳ
Eylemez reyyān anı budur veṣāk

Yine enbiyā -‘aleyhime’s-selāmıñ- anlara cevābı

Enbiyā didi ki nevmīdlik fenā
Faż̧l u raḥmet bī-ḥad ü bī-müntehā

Böyle muḥsinden kim olur nā-ümīd
Cānib-i raḥmet degildir nā-bedīd

Çoḳ fi‘ller var ki evvel ṣa‘b olur
Lākin āḫir açılur revnaḳ bulur

Nā-ümīdān āḫiri ümmīd olur
Ẓulmetiñ çünki ṣoñı ḫūrşīd olur

Ṭutalım sizler ki sengīn olasız
Gūş u dil ḳufl ile pür-kīn olasız

Yoḳ ḳabūl ile bizim hīç pīşemiz
Dā’imā teslīm olur endīşemiz

M 306a

Bize fermān-ı İlāhī bendelik
Lāzım olmaz anda hīç gūyendelik

Anıñ emri ile ṭurur bizde cān
Ḳum ekiñ dirse ekeriz her zamān

Emr-i Ḥaḳḳı biz gürūh-ı enbiyā
Eyleriz teblīġ her dem bī-riyā

Enbiyāya ġayr-ı Ḥaḳ hīç yār yoḳ
Hem ḳabūl ü redd-i ḫalḳdan kār yoḳ

Ücret-i teblīġ risālet Ḥaḳdan o
Dōst içün çīrkīn göründük hem ‘adū

Olmayız bu dergeh içre biz melūl
Yol uzaḳsa itmeyiz yolda ḳelūl

İ 254b

Ḳalbi maḥzūn u melūl ol kimsedir
Ki firāḳ-ı yār ile pā-bestedir

Dilber-i maṭlūb ḥażır dā’imā
Raḥmet ile cān şākir dā’imā

Gönlümüzdür gülşen ü hem lālezār
Olamaz pejmürdelik bize dūçār

E 255b

Biz civānız dā’imā hem de laṭīf
Tāzeyiz ḫandān u şīrīn ü ẓarīf

‘İndimizde sā‘a vü yüz yıl sevī
Kūteh ü ṭūl bizde olur müstevī

Ol dırāz u kūtehī hep gözdedir
Cānda ol ḥālet bulunmaz sözdedir

Oldı üçyüzle ṭoḳuz yıl ehl-i Kehf
‘İndlerinde yoġ idi endūh u lehf

Nāgehānī gördiler bir gün hemān
Tenlerine geldi zīrā cān-ı cān

Olmayınca rūz u şeb hem māh u sāl
Ḳanda ḳalur pīr ü sīrlik hem melāl

Çün gülistān-ı ‘adem bī-ḫod o
Mest-i ṣahbā-yı kirām-ı cūd o

Ṭatmayan bilmez ne şeydir bu meṡel
Verdiñ enfāsın bilür mi hīç cu‘al

Cümle mevhūm aṣlı yoḳ olsaydı ger
O da ma‘dūmān gibi ma‘dūmter

Dūzaḫıñ vehmine gelür mi behişt
Rūy-ı ḫūba mālik olmaz ḫūk-i zişt

M 306b

Boġazıñız yırtmayıñ ey ehl-i ḥırṣ
Aġzıñıza çıḳdı loḳma hem-çü ḥırṣ

Rāh-ı ṣa‘ba biz ki pāyān bulmuşuz
Ehlimize yolı āsān bulmuşuz

Terciye-i enbiyāya -‘aleyhime’s-selām- ḳavmiñ i‘tirāżı tekrār eylemeleri[357]

Ḳavm dirler kendiñize sa‘dsiz
Bize ammā naḫs ü mürted şeydsiz

Cānımız fārigˇ bu dem endīşeden
Söylediginˇ söz bize renc ü miḥen

Ẕevḳ-i cem‘iyyet ki var hem ittifāḳ
Fāl-ı ziştinden olur ṣad iftirāḳ

Ṭūṭī-i nuḳl-i şeker idik ezel
Murġ-ı merg-endīş olmaḳ muḥtemel[358]

Ḳanda bir efsāne-i ġam var ise
Ḳanda bir āvāz-ı pür-hemm var ise

Ḳanda ki ‘ālemde vardır fāl-i bed
Ḳanda var mesḥ ü nekāl ü ḥāl-i bed

Ḳıṣṣa vü ḳāl ü miṣāliñiz bütün
Ġam yüki sizlerde olmuşdur yekūn

İ 255a

Yine enbiyā
-‘aleyhime’s-selāmıñ- cevābı

Enbiyā didi ki fāl-i zişt ü bed
Cānıñız beyninde itmekde meded

Ḳorḳulu bir yirde uyursañ eger[359]
Başıñ üzre ejdehā uzatsa ser

E 256a

Müşfiḳiñ birisi āgāh eylese
Ḳalḳ çāpük ki ṣoḳar ejderhā dise

Dir misin ki fāl-i bed itme baña
Fāl nedir ḳalḳ baḳ görürsin rūşenā

Fāl-i bed beyninde biz hep āşikār
Sa‘yimiz taḫlīṣiñizdir ber-ḳarār[360]

Enbiyā āgāh ider mestūrden
Ol görür hep göremez ehl-i zemen

[357] Başlık: Tercüme-i enbiyāya ḳavmiñ i‘tirāżı tekrār eylemeleri E., M.
[358] muḥtemel: bī-maḥal İ., M.
[359] eger: meger E.
[360] Sa‘yimiz: Sa‘yiñiz E.

Ger ḳoruḳ yime dise saña ṭabīb
Ḫastelik hem şūr u şer olur naṣīb

Sen diyorsun fāl-i beddir bu sözüñ
Nāṣıḥı tekẕīb ile kūrdi gözüñ

M 307a

Söylese ger bir müneccim ki bu gün
Şöyle bir iş işleme ey ẕū-cünūn

Kiẕbini biñ defʿa itseñ tecrübe
Uydı dirsin belki bu kez meşrebe

Necmimizde hīç bizim olmaz ḫılāf
Ṣıḥḥati maʿlūm ehl-i iʾtilāf

Ol ṭabīb ü ol müneccim pür-gümān
Bizdeki āgāhlıḳ ẓāhir ʿayān

Biz duḫānı görürüz āteş baʿīd
Münkirāna ḥamle eyler o şedīd

Sen bize dirsin o sözden ol ḫamūş[361]
Ḳāl-i bed eyler ziyānı hem-çü mūş

Kim ki nuṣḥ-ı nāṣıḥı itmez ḳabūl
Arama ġayrıda şerri anda bul

Gelmede arḳañ ṣıra mār-ı kebīr
O görür bāmdan seni eyler ḫabīr

Sen diseñ ṣuṣ eyleme ġamgīn beni
Dir ki ḫoş ol ḫoş yüri gördüm seni

Çün ṣoḳa gerdānıñı efʿī hemān
Ṭār olur başıña ol dem bu cihān[362]

Dir saña ki didigiñ oldı amān[363]
Niçün itmezsin bu ḥāle sen fiġān

Bir ṭaş atsañ idi bālādan baña
Cidd görinürdi o bed baña şehā

Dir cevābında ʿaceb āzürdesin
Sen dir idiñ şādım ammā mürdesin

[361] Sen bize dirsin: Siz bize dirsiz İ., M.
[362] başına ol dem: ol dem başına E., M.
[363] amān: zamān E.

Ben saña ḳıldım civān-merdlikle pend
Tā ki irmeye saña bu ḫuşk-bend[364]

İ 255b

Sen le'īmsin ḥaḳḳı ḳılmadın ḳabūl
Māye-i ṭuġyān oldı saña ġūl

Böyledir ḥāl-i le'īmān-ı rezīl
İylige kemlik ider bī-ḳal ü ḳīl

Nefse vir ṣabr ile dā'im inḥinā
Ki le'īmdir itmesün saña cefā

E 256b

3135 Dā'imā iḥsān kerīmāna sezā
Birine biñ eyler ikrām u 'aṭā

Bir le'īme eyleseñ ḳahr u cefā
Ḳul olur eyler saña dā'im vefā

M 307b

Ol cihān dūzaḫını ve bu cihān zindāñını
ḫalḳa sebeb-i mu'bid-i münkirān olmaḳ içün ki
***Ī'tiyā ṭav'an evkerhen* buyurulmuşdur**[365]

Kāfirān ki gördi in'ām-ı ni'am
Rabbenādır sözleri dūzaḫda hem

Ṣafveti alçaḳlarıñ dā'im cefā
Pür-cefādır görseler daḫı vefā

Mescid-i ṭā'atleri oldı caḥīm
Pāy-bend-i murġ olan faḫ ey le'īm

3140 Sāriḳiñ ṣavma'ası zindān olur
Anda Ḥaḳḳı ẕikr idüp nālān olur

Çünki ola ādemīden bendelik[366]
Bunlara ḥāṣıl saḳarda zindelik

Ādemī her kāra lāyıḳdır müdām
Līk maḳṣūddur 'ibādet ve's-selām

*Mā ḫalaḳtü'l-cinne ve'l-ins*i oḳu
Ġayrı maḳṣad yoḳdur ancaḳ *a'büdū*[367]

[364] E. nüshasında mısraın "-meye saña" kısmı yazılmamıştır.
[365] *Kur'ân-ı Kerîm*, Fussilet, 41/11: "Dahası O, duman halinde olan semaya iradesini yöneltti; ardından ona ve arza, 'İsteyerek veya istemeyerek (varlık sahnesine) gelin!' buyurdu. 'İsteyerek geldik' dediler.
[366] ola: oldı E.
[367] *Kur'ân-ı Kerîm*, Zâriyât, 51/56: "Ben cinleri ve insanları, başka değil, sırf bana kulluk etsinler diye yarattım."

Gerçi maḳṣūd bu kitābdan dīn olur
İ‘timād itseñ aña da şīn olur

Līk maḳṣūd olmadı bu i‘timād
‘İlm ü hem dāniş olur fevz ü reşād

Mīḫlar iseñ tīġıñı ey derdmend
Yoḳ ẓafer idbāra atarsın kemend

Gerçi ‘ilm ile hüdā maḳṣūddur
Līk her şaḫṣa ‘ibādet sūddur

معبد اهل كرم اكرمته
معبد مرد لئيم اسقمته[368]

Ur le’īmān başına olsun muṭī‘
Vir kerīmāna ki olsunlar şefī‘

Lā-cerem mescidlerinde oldı farḳ
Biri cennet birisi dūzaḫda ġarḳ

İ 256a

Ḥaḳ Te‘ālā mülūkī iṭā‘at-i Ḥaḳ itmeyen cebābireyi mesḫ itmege sebeb ḳıldıġınıñ beyānı ancılayın ki Mūsā ‘aleyhi’s-selām- Ḳuds-i şerīfiñ ḳapusını şaġīr binā eyleyüp cebbārān-ı benī-İsrā’īl beyte girdikleri vaḳt ki *üdḫulū’l-bābe sücceden ve ḳūlū ḥıṭṭatün* ḳıṣṣası[369]

Yapdı Mūsā Ḳudse bir bāb-ı ṣaġīr
Tā ege başın ẓulūmān-ı vefīr

E 257a, M 308a

Çünki cebbār idiler pek serfirāz
Anlara ṭar oldı ol bāb-ı niyāz

‘Aẓm ü laḥm ile şehānı ḳıldı Ḥaḳ
Bāb-ı aṣġar işte bu fikr-i adaḳḳ

Ehl-i dünyā anlara eyler sücūd
Düşmen-i Kibr oldı secde ey ‘anūd

Virdiler sergīn ile miḥrāba şān
Nāmı miḥrābıñ emīr ü pehlevān

Ḥażrete lāyıḳ degil nā-pāksiñiz
Pāklerdir ney-şeker siz ḫāksiñiz

[368] Çelebioğlu: İkrâm, kerem sahibine mabeddir, aşağılığın da ibadet yeri ona cefalar itmek olur. C. 3, b. 3011.
[369] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/58: “Dedik ki: ‘Şu şehre girin, orada bulunanlardan dilediğiniz şekilde bol bol yiyip için, kapıdan eğilerek girin ve af dileyin ki hatalarınızı bağışlayalım. Biz iyi davrananlara fazlasıyla vereceğiz.’”

Ol segāna bu ḫaṣān eyler ḫużū‘
Ṣīre ‘ārdır eylemek kūre ḫużū‘[370]

Mūş-ḫūlar şaḥnesidir gürbeler
Mūş bilmez şīri ki ide ḥaẕer

Kelb-i Ḥaḳdan ḫavf iderler dā’imā
Āfitābdan ḫavfı bilmezler şehā

Vird-i a‘lā Rabbiye’l-a‘lā olur
Rabb-i ednā lāyıḳ-ı evlā olur[371]

Mūş ḳorḳmaz şīrden hīç bir zamān
Āhū-yı misḳīn çeker hep ḫavf-ı cān

Dīg-līssin kāse-līsi ara bul
Ḳıl veliyy-i ni‘mete anı ḳabūl[372]

Şerḥ idersem ḥāli ġāyetle uzār
Ḫışm ider bu söze mīr-i nāmdār

Mā-ḥaṣal gel kemlik eyle ey kerīm
Tā ki mecbūl ola saña ol le’īm

Eyleseñ nefs-i le’īme çoḳ kerem
Eyler alçaḳlar gibi setr-i ni‘am

Bu sebebden ehl-i miḥnet şākirīn
Ehl-i ni‘met ṭāġıyān u mākirīn

Oldı ṭāġī kāfir-i zerrīn-ḳabā
Oldı şākir ḫaste vü ṣāḥib-‘abā

Şükr bitmez ni‘met ü emlākde
Biter ammā saḳam u derdnākde

Boş sufreye ṣūfiniñ ‘aşḳı ḳıṣṣası

Ṣūfī gördi aşılı bir sufre boş
Çarḫ urup ḳıldı semā‘ ile ḫurūş

M 308b

Çaġırurdı ey nevā-yı bī-nevā
Ḳaḫṭlara hem derdlere olan devā

[370] ḫużū‘: ḫuşū‘ E.
[371] lāyıḳ-ı evlā: lāyıḳ-ı ednā E.,
[372] veliyy-i ni‘mete: velī ni‘metlige İ., M.

İ 256b

Çünki sūz u nāleyi ḳıldı füzūn
Kim ki ṣūfī idi cem‘ oldı bütün

Şevḳ ile ḳıldılar anda hāy u hū
Şöyle ki mest oldı cümle sū-be-sū

Didi ol ḥāle foḍūlüñ biri vay
Aşılı sofrāya ne bu hāy hāy

E 257b

Didi git git ṣūret-i bī-ma‘nīsin
Varlıġa ṭalibsin olmaz ‘aşḳ-ı dīn

‘Aşḳ-ı nān bī-nān ġıdā-yı ‘āşıḳān
Varlıḳ ḳaydında olmaz ṣādıḳān

‘Āşıḳān itmez vücūda bendelik
Sūdları sermāyesiz bir zindelik

‘Ālemi geşt itmede bī-bāl ü per
Elleri yoḳ ṭop ḳaparlar bī-ḥaẕer

Ol faḳīr ki būy-ı ma‘nādan ḫabīr
Desti yoḳ zenbīl urur ki bī-naẕīr

‘Āşıḳıñ çāder yeri dest-i ‘adem
Ol ‘ademde cümle vāḥid ey dedem

Süt emen bilür mi etmek leẕẕetin
Bed ḳoḳusın cin bilür her ni‘metiñ

Ādemī nice alur andan ḳoḳu
Ḫūyı anıñ ḫūbīniñ żıddı ḳamu

Bu ḳoḳuyı ol perīdir fehm iden
Añlamazsın olsa daḫı nice menn

Nīl ṣuyı Ḳıbṭī gözünde dem olur
Sıbṭiyāna āb-ı ḫoş ḫurrem olur

Oldı İsrā’īliyāna cadde Nīl
İtdi Fir‘avnīleri ġarḳ u rezīl

Gülsitāndır ẕāt-ı İbrāhīme nār
Līk Nemrūda olur o zehr-i mār

Ki semender ḫānesi āteş olur
Ġayrı murġān girse ammā leş olur

‘Āşıḳa derd ü ġamı ḥelvā olur
Līk ḥelvā ḫaslere belvā olur

M 309a

Ya‘ḳūb -‘aleyhi’s-selāmıñ- rūy-ı Yūsufdan cām-ı Ḥaḳḳı ṭatmaḳlıġı maḫṣūṣ oldıġından ve būy-ı Ḥaḳḳı būy-ı Yūsufdan ḳoḳması bu ikisinden de birāderleriñ maḥrūm olması[373]

Gördi Ya‘ḳūb vech-i Yūsufdan ne şey
Hem ne buldı ḳoḳusından aldı fey

Kendide olanı anda buldı o
Aña ḫāṣdır virmedi iḫvāna rū

‘Aşḳdan bu kendini der-çāh ider
Ol biri kīn ile ṣad eyvāh ider

İ 257a

Sufresi anlar yanında boş olur
Līk Ya‘ḳūba ṭolu hem ḫoş olur

Göremez yıḳanmadıḳ yüz rūy-ı ḥūr
Lā-ṣalāte didi illā bi’l-ḥużūr

‘Aşḳ olur cānlar ṭa‘āmı dā’imā
Bu sebebden açlıḳ oldı ḳūt aña

E 258a

Cū‘-ı Yūsuf idi Ya‘ḳūba hemān
Būy-ı nānı oldı dūrdan müstebān

Gömlegi alup gelende yoḳ ḫaber
Būy-ı pīrāhen nedir bilmez o er

Ol ki yüz ferseng ola andan ba‘īd
Alur o Ya‘ḳūb ise būy-ı nüvīd

Ey nice ‘ālim ‘ilimden bī-naṣīb
‘İlmi hāfıẓdır degildir o ḥabīb

Diñleyenler alur andan ḫoş meşām
Müstemi‘ler olsa daḫı cins-i ‘ām

Ol ki pīrāhen yedinde ‘āriye
Ṣan esīrciniñ yedinde cāriye

[373] olması: olması beyāñı E.

Cāriye neḫḥās yedinde serserī
Durur anda ki ala bir müşterī

Ḳısmet-i Ḥaḳdır bu rūzī-ḫˇāh degil
Birbirine başḳa bir yol rāh degil

Bir ḫayāl-i nīk ile ol bāġ olur
Bir ḫayāl-i zişt ile ol cāġ olur

O ḫayāldir me’ṣer-i bāġ-ı ‘aden
Bu ḫayāldir ‘ālemi ber-bād iden

Ol Ḫudāyīdir ḫayāli bāġ yapar
Bu ḫayālden dūzaḫ olur hem de nār

Kim bilür o gülşeniñ rāhın ‘aceb
Kim bilür bu külḫanıñ cāhın ‘aceb

M 309b

Olamaz cāsūṣ-ı dilde hīç maḥāl
Ḳanġı rükn-i cāndan geldi ḫayāl

Görse idiñ maṭla‘ından bir miṣāl
Gelmez idi ḫāṭıra nā-ḫoş ḫayāl

Varamaz cāsūs o cāya bir ḳadem
Ki ola mirṣād u derbend-i ‘adem

Dāmen-i faẓlını pek ṭut kūr-vār
Ḳabż-ı a‘mā böyledir ey şehriyār

Dāmenidir emr ü fermānı anıñ
Nīk-baḫt ol bende-i cānı anıñ

Ol biriniñ cāyı oldı murġzār
Ol birisiniñ maḳāmı oldı nār

Ol birisi dir ‘aceb ẕevḳim neden
Ol biri dir kimden āyā bu miḥen

Bu ḳuruyup ḳalma ne var çeşmeler
Bu ṣaruluḳ ne devā bī-ḥad gezer

İ 257b

Gel çemenzāra bize ol hem-nişīn
Dir cevābda ḳudretim yoḳ ey mu‘īn

Gel benim cānım ayaġıñ var seniñ
Dir ki ben gitmem sen eglendir teniñ

Namāza ve münācāta müdāvim olan ġulām ile mīr ḥikāyesi[374]

E 258b

Söyleyem bu ma‘nīde bir ḳıṣṣacıḳ
Ṭut ḳulaġıñ alasın sen ḥiṣṣecik

Bir zamānda var idi mīr-i kirām
Sunḳur adlu ḫıdmetinde bir ġulām

Bir seḥer ki muḳteżā oldı ḥamām
Didi ḳalḳ Sunḳur yeriñden ey ġulām

Ṭās u mendil ü kili al yanıña
Gidelim ḥammāma dilber kānına

3220 Sunḳur aldı ṭās u mendili o dem
Oldı rāhī bile ḫˇāce vü ḫadem[375]

Yolda bir mescidde oḳundı ez̲-ān
Sunḳuruñ gūşına girdi bāng-ı şān

Sunḳur olmuşdı namāza pek ḥarīṣ
Didi ey beg mühletiñ eyle ḫaṣīṣ

Sen bu dükkānda otur ṣabr eyle tā
Farżı ben idem edā hem de du‘ā[376]

M 310a

Gitdi Sunḳur mīr dükkānda muḳīm
İntiẓār ile olup mest-i vaḫīm

3225 Çün imām ile cemā‘at çıḳdılar
Hep namāz u vird bitdi ser-te-ser

Ḳuşluġa dek ḳaldı Sunḳur anda o
Muntaẓır ḳaldı hemān dükkānda bu[377]

Didi ey Sunḳur tevaḳḳuf nice bir
Didi ḳılmadım namāzım ḳıl ṣabır

Ṣabr ḳıl ki gelürem şimdi hemān
Bilürem ki muntaẓırsın bu zamān

---

[374] mīr ḥikāyeti: mīriñ ḥikāyesi E.
mīr: mīriñ M.
[375] Oldı rāhī bile: oldı bile gitdi E.
[376] Farsça beyitte *“lem yekün”* geçmektedir. *Kur’ân-ı Kerîm*, İhlâs suresi, 112; veya Beyyine Suresi, 98.
[377] Muntaẓır: Muntaẓam E.

Yedi nevbet ṣabr idüp ḳıldı nidā
Tā ki ‘āciz ḳıldı nāz-ı nā-revā

Sözi bu idi ki ḳılmadım namāz
Nice çıḳam ṭaşra bitmedi niyāz

Didi mescid içre kimse ḳalmadı
Ki seni tevḳīfe bir yār almadı

Didi seni baġlayan ḫāricde o
Beni baġlar enderūnda mū-be-mū

İçerüye saña ruḫṣat virmeyen
Beni de iḫrāc itmez bī-minen

Ol ki bu sūya ḳodurmaz saña pā
Beni de ol sūdan eyler intihā

Māhiyānı ṭaşraya atmaz buḥūr
Ḫākiyān hīç idemez baḥre ‘ubūr

İ 258a

Māhī ṣudan aṣl-ı ḥayvān oldı gil
Ḫīle vü tedbīr bāṭıl ey dü dil

Açıcı Allāh kilīd ammā ḳavī
Dā’imā teslīmde ol olma ġavī

Olsa z̲erre z̲erre hep miftāḥ aña
Ḫaḳdır anı feṭḥ iden ey bī-nehā

Kendi tedbīriñ ferāmūş eyle sen
Vaḳt-i pīrīde civānlıḳdır gelen[378]

E 259a

Kendiñi terkiñ gelürse yādıña
Ḳul olursun sā‘ī-i āzādıña

İster iseñ olasın dil zinde ḥür
Bendelik ḳıl bendelik ḳıl bende ḥür[379]

Varlıġı terk eyle bulursun Ḫaḳı[380]
Ḫaḳda fānī ol beḳāda bul baḳī[381]

[378] – E.
[379] bendelik ḳıl: bende ol ki E., M.
[380] varlıġı: varlıġın E.
[381] bul: ol E.

M 310b

Olur ise saña ṭoġrı bir viṣāl
Maḥv ol va’llāhü a‘lem bi’l-maḳāl

Enbiyā -‘aleyhime’s-selāmıñ- münkirānıñ ḳabūlünden nā-ümīd olmaları ki Ḥaḳ Te‘ālānıñ iẕā istey’es’er-rüsül ḳavl-i şerīfi[382]

Enbiyā dirler ki bizler nice bir
Va‘ż u pend itmekde olalım muṣır

Āhen-i serde nice zāġ virelim
Üfledikçe ġayyları artar mühim

Cünbiş-i ḫalḳ hep ḳażā vü va‘deden
Tīzī-i dendān sūz-ı mi‘deden

Nefs-i evvel ġayy-ı nefs-i ṯāniye[383]
Ki balıḳ başdan ḳoḳar baḥrāniye

Çünki meydān var iken sür merkebiñ
Çünki *bellaġ* didi Ḥaḳ bil meẕhebiñ[384]

Çünki bilmezsin ki kimsin ey ẓarīf
Sa‘y ḳıl ki olasın kendiñ ‘arīf

Çünki yüklendiñ gemiye bārıñı
Ḳıl tevekkül Ḥaḳḳa her bir kārıñı

İkiden ḫālī degil encām-ı kār
Ġarḳ-ı deryā yā necāt u bürdbār

Dir iseñ sen bilmeyicek kendimi
Eylemem keştī vü deryā bendimi

Ben bu yolda nāciyim yā ġarḳayım
Keşf ḳıl gel sen ki ḳanġı fırḳayım

Ẓann ile ben bu yola olmam revān
Yalıñız ümmīd ile olmam devān

Hīç sizlerden ticāret yoḳ ebed
Bu iki sır vech-i ġaybī eyle sed

[382] *Kur’ân-ı Kerîm*, Yûsuf, 12/110: “Nihayet peygamberler ümitlerini yitirip de kendilerinin yalancı sayıldıklarını anladıkları sırada onlara yardımımız gelir ve dilediğimiz kimse kurtuluşa erdirilir. Fakat, suça gömülmüş olanlardan azabımız geri çevrilmez.”
ḳavl-i şerīfi: ḳavl-i şerīfiniñ me’āli E.
[383] nefs: naḳş E.
[384] *Kur’ân-ı Kerîm*, Mâide, 5/67: “Ey peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan O’nun mesajını iletmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Şüphe yok ki Allah kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.”

Mā-ḥaṣal ḳorḳaḳ bazirgān her zamān
Fā'ide itmezse de itmez ziyān

İ 258b

Līk maḥrūmdur żarar itmez belī
Nūrı vardır şu'lesin almış yeli

Çün la'alle iledir mecmū'-ı kār
Kār-ı dīn evlā anıñla buldı yār

Bunda destūr yoḳ idelim ḳar'-ı bāb
Ṣalt ümīd Allāhü a'lem bi'ṣ-ṣavāb

M 311a

Īmān-ı muḳallid ḫavf u recā oldıġını beyān[385]

E 259b

Dā'ī-i her ṣan'at ümmīd ü recā
Sa'y ile gerdānı dīk-veş oldı hā

Her seḥer çün sūy-ı dükkāna gide
Ola ki rızḳım diyü ümmīd ide

Ola ki rızḳıñ o gün gelmez saña
Ḫavf-ı ḥırmān ile eylersin bükā

Ḫavf-ı ḥırmān kesb-i lūtda ezelī
Cüst u cūda süstliginiñ olur celī

Gerçi dirsin ḫavf-ı ḥırmān ekṣerī
Tenbeliñ ammā olur ekṣer şerī

Sa'y ile olur ümīd ü hem recā
Kāhiliñ elbet olur ḥāli ḫaṭā

Kār-ı dīnde pes niçün ey bed-gümān
Dāmenin ṭutar bu ḫavf ile ziyān

Görmediñ mi sen bizim bāzārımız
Enbiyā vü evliyāda kārımız

Ol sebebden bu dükāndan gitdiler
Ki fevā'id bābını bend itdiler

Āteş aña rām olup ḫalḫāl olur
Bahr buña rā olup ḥammāl olur

[385] oldıġını beyān: oldıġı beyānı E.

Mürdeler anıñ deminden zindedir
Ebr aña sāyebāndır bendedir

Āteş aña rām olur da mūm olur
Bād aña bende-i maḥkūm olur

Resūl -'aleyhi's-selāmıñ- *inne li'llāhi te'ālā evliyā-i aḫfiyā* buyurdıġı beyānı[386]

Yine bir ḳavm var ki ġāyetle ḫafī
Ḫalḳa şöhret virmez o ḳavm-i ṣafī

Bu kerāmetler olur anlarda hep
Līk ṭutmaz kimseniñ gözi 'aceb

Anlarıñ cümle kerāmātı nihān
Bilmez abdāllar da anlardan nişān

Bilmedikçe Ḥaḳḳıñ ikrāmıñ saña
Gel dimezler saña bizlerden yaña

Şeş cihet o zümreniñ ikrāmıdır
Ḳanda baḳsañ anlarıñ i'lāmıdır

M 311b

Bir kerīm dirse saña gel nāra gir
Gir hemān dime yaḳar emr-i ḫaṭīr

İ 259a

Enes -raḍıyal'llāhü Te'ālā 'anhıñ- mendili tennūra atup yanmadıġınıñ ḥikāyesi[387]

Çün Enesden naḳl ider ehl-i rüvāt
Aña mihmān oldı bir nīkū ṣıfāt

O ḥikāyet itdi ki ba'deṭ-ṭa'ām
Pīşgīri gördi Enes ki zerdfām

Kirli yaġlı emr ḳıldı ḫādime
At bunı tennūra ṭursun yekdeme[388]

[386] buyurdıġı beyānı: buyurdıġı İ.; aḫfiyā: aṣfiyā E.
Hadîs-i Şerîf: Ömer b. el-Hattâb, bir gün Mescid-i Nebevî'ye gitmişti. O sırada Muaz b. Cebel'i, Resûlullah'ın kabrinin yanında ağlar bir vaziyette gördü ve: "Yâ Mu'âz! Seni ağlatan şey nedir?" diye sordu. Muaz da: "Bu kabrin sahibinden işittiğim bir şey vardı. İşte o beni ağlatıyor", dedi. Hz. Ömer: "Nedir o işittiğin?" deyince; Muaz, Peygamber Efendimiz'in: "Riyanın en basiti bile şirktir. Kim Allah'ın Veli'sine düşmanlık ederse Allah'a karşı muharebe ilân etmiş olur. Allah, müttaki ve gösterişsiz gizli amel işleyen iyi kullarını sever. Ki onlar, ortada yok iken hiç kimse tarafından sorulup araştırılmaz (Yâni madde plânında kendilerine hiç değer verilmez). Eğer bir topluluğun yanında iseler, çağırılıp fikirleri alınmaz. Onlar tanınmazlar da!.. Kalbleri, hidâyet lambalarına benzer. Bütün müşkil ve muğlak işlerin altından çıkarlar, uhdesinden gelirler" buyurduğunu işitmiştim" dedi.
[387] raḍı al'llāhü Te'ālā 'anhıñ: raḍı al'llāhü 'anhıñ E., M.; yanmadıġınıñ: yanmadıġı E., M.
[388] At bunı tennūra ṭursun yekdeme: At tenūra ṭursun anda bir deme E.

E 260a

Atdı tennūra ki āteşle ṭolu
Pīşgīri ol ḫādim-i nīkān-ḫū

Cümle mihmānān ḥayrān oldılar
Ḳoḳar ol bez diyü nālān oldılar

Laḥẓa ṣoñra aldı tennūrdan bezi
Tertemīz ġāyet beyāż olmuş kezī

Ḳavm didi ey ṣaḥābī-i ʻazīz
Ne ʻaceb yanmadı pāk oldı temīz

3285 Didi ki dest ü dehānın Muṣṭafā
Sildi bu pīşgīre ey ehl-i vefā

Kim ki ḫavf eyler ʻaẕāb u nārdan
Böyle bir dest ü lebe ḳılsun ḳaren

Çün cemāda böyle bir teşrīf vire
Cān-ı ʻuşşāḳı nice nāra gire

Kaʻbeniñ dīvārın itdi ḳıble Ḥaḳ
Merdlere ḫāk ol da ḳap kūy-ı sebaḳ

Didiler ey ḫādim-i pāk-i Resūl
Sen bu ḥāl-i nīk ile bu mı uṣūl

3290 Nice atdıñ anı tennūra ʻaceb
Ṭutalım ki ola ol sırlar sebeb

Böyle bir ḳıymetli pīşgīri hemān
Nice atdıñ āteşe ey cān-ı cān

Didi itdim ben kerīme iʻtimād
Ben ʻibādu'llāhdan ümmīdim ziyād

Baş fedā yolına bu pīşgīr nedir
İyü fehm it ḳıymet-i her pīr nedir

Ey birāder ḳıl bu iksīri ṭaleb
Ṣıdḳ-ı zenden ṣıdḳ-ı merd dūn mı ʻaceb

M 312a

3295 Ol recül ki ṣıdḳ-ı zenden dūn ola
Ol göñül rāh-ı Ḥaḳı ḳanda bula

Ṣusuzluḳdan ve ḥarāretden ‘āciz ḳalan kārvān-ı ‘Arab Resūl -‘aleyhi’s-selāmıñ- imdādıyla derece-i memāta irmiş iken ve develeriñ dilleri ṭaşra çıḳmış iken ḥayāt bulmaları[389]

İ 259b

Ol feżā içre ‘Arabdan bir gürūh
Ḳaḥṭ-ı bārāndan ḳurumuşdı vücūh

Ol beyābān ortasında ḳaldılar
Kārvān hep būy-ı mergi aldılar

Nāgehān ol iki ‘ālem raḥmeti
Muṣṭafā gördükde ḳıldı şefḳati

Gördi ol dem ki ulu bir kārvān[390]
Ol sıcaḳ ḳumda iderlerdi fiġān

Dilleri çıḳmış şütürler nā-tüvān
Ḳum içinde ḫalḳ ḥāli pek yaman

Raḥm idüp didi ki tīz oluñ revān
Bir ḳaç aṣḥābı idüp yola devān

E 260b

Bir siyāh meşkli deve ile gelür
Kendi mīrine o ṣuyı götürür

Ol şütürbān-ı siyāhī al da gel
Devesiyle bile celb it bu maḥal

Ṭālibān ol sūya oldılar revān
Vāḳı‘ā bir sā‘at oldılar devān[391]

Bir ‘Arab zengī gelür üştür-süvār
Meşkini mā ile ḳılmış üstüvār

Didiler ister seni ḫayrü’l-beşer
Bu ṭarafda muntaẓır ister ḫaber

Didi ben bilmem anı ki kimdir o
Didiler ol māh-rūdur ḳand-ḫū

İtdiler ta‘rīf-i nev‘an z̲ātını
Didi sāḥir didiler āyātını

[389] Başlık: Ṣusuzluḳdan vü ḥarāretden ‘āciz ḳalan kārvān-ı ‘Arab Resūl -‘aleyhi’s-selāmıñ- imdādı ki derece-i memāta irmiş vü develeriñ dilleri ṭaşra çıḳmış E.
ḥayāt bulmaları: ḥayātları M.
[390] dem ki: demde E.; ol : ki İ., M.
[391] Kenarda Farsça kısmına düşülmüş bir not bulunmaktadır. İncele

Bir gürūhı siḥr ile itmiş zebūn
Gitmek ol cāya olur ‘ayn-ı cünūn

Mā-ḥaṣal ṭutdılar anı zār u zūr
Ol ise teşnī‘ine itmez fütūr

Oldı çün ḥāżır ḥużūra ol ġulām
Didi içsün bu ṣudan cümle enām

M 312b

Cümle ḫalḳ ol meşkden çün ḳandılar
Üştürān reyyān olup uṣandılar

Rāviyeler ṭoldı meşk yine o meşk
Ebr-i gerdūn ḥayret ile ḳıldı reşk

Bunı kim gördi ki bir tek rāviye
Söne bundan nice yüz biñ hāviye

Bunı kim gördi ki bir tek meşk-i ṣu
Iżṭırābsız nice meşk ide ṭulū

Meşki mestūr idi ki meşk-i fażıl
İrişür emri ile baḥr-i aṣıl

Cūşişiyle āb olur dā’im hevā
Ol hevā bir serdlik ile oldı mā

Belki ‘illetsiz ü ḥikmetden birūn
Āb tekvīn itdi gūyā ki buṭūn

İ 260a

Sen çocuḳsın itdiñ esbāba naẓar
‘Aḳlıñ olmuşdur sebeble müfteḫar

Bu sebebden sen müsebbib ġāfili
Ol cihet mestūr bu sū-i nā’ili

Çün sebebler def‘ ola dirsin müdām
Rabbenā yā Rabbenāyı ṣubḥ u şām[392]

Ḥaḳ aña dir cānib-i esbāba git
Nice ṣun‘um zikr idersin ey yigit

Dir ki bundan ṣoñra seni bilürem
Vaz geldim terk-i esbāb ḳıluram

[392] yā: vü E.

Dir Ḫudā *ruddū le'ādū* saña kār[393]
Tevbe vü mīṣāḳ süstdür eyle 'ār

E 261a

Līk baḳmam raḥmet iderim saña
Raḥmetim vāsi' benim ey bī-vefā

Cümle iḥsān u 'aṭā benden kerem
Cümle taḳṣīr ü ḫaṭā senden bu dem

Naḳż u 'ahde baḳmayup idem 'aṭā
İstegiñ ne iste bu dem ey fetā

Mā-ḥaṣal esbāba itdiñ ittikā
Līk ma'ẕūrsın ki 'aḳla o revā

Ḳāfile bu ḥāle ḥayrān oldı hep
Yā Muḥammed bu ne iḥsāndır 'aceb

Meşk-i ḫurdı setr idüp ḳıldıñ kerem
Ḳandılar hep cümleten Rūm u 'Acem

M 313a

Ġulāmıñ meşki mu'cize ile ṭolması ve ol ġulām-ı siyāh beyāż olması

Yine ṭolu ḳaldı o meşk-i ġulām
Tā ki mīri ḳılmaya kendin mülām

Zengī ḥayrān oldı bu bürhānına
Yardım itdi lā-mekān īmānına

Çeşme gördi ki havādan aḳar o
Meşki rū-pūş feyżi ammā sū-be-sū

Ol naẓardan perdeyi ḳıldı o şaḳ[394]
Çünki aldı çeşme-i ġaybden sebaḳ

Çeşmini pür-āb ḳıldı ol ġulām
Gitdi ẕihninden efendī hem maḳām

Yolına gitmekden el virdi fütūr
Zelzele düşdi derūna bā-ḫużūr

Çekdi ānı Ḫaḳ berā-yı maṣlaḥat
Kendiñe gel git ki vardır maṣlaḥat

[393] *Kur'ân-ı Kerîm*, En'âm, 6/28: "Hayır! Daha önce gizlemekte oldukları şeyler apaçık önlerine çıktı. Yoksa geri gönderilseler bile, yine kendilerine yasaklanan şeylere döneceklerdir. Zira onlar gerçekten yalancıdırlar."
[394] o şaḳ: dü şaḳ E.

Vaḳt-i ḥayret bu degil ḥayret diger
Ol zamān yola gelüp eyle sefer

Muṣṭafānıñ destini sürdi yüze
‘Āşıḳāne būs idüp girdi göze

İ 260b

Oḫşadı ruḫsārın ol dem Muṣṭafā
Oldı ol demde mübārek pür-żiyā

Ol Ḫabeş-zāde aġardı ol zamān
Māh-veş oldı yüzi bedr-i cihān

Yūsuf-āsā oldı ol nūr-ı cemāl
Ḫoş nevāl ü ḫoş miṣāl ü ḫūb ḥāl

Oldı ol dem bī-ser ü bī-pāy [u] mest
Farḳı yoḳ ki pāyı mı o yā ki dest

Pes yola girdi iki meşki ṭolu
Ḫˇācesi kūyına gitdi ser-fürū

Ḫˇācesi ġulāmı beyāż görünce bilemeyüp benim ġulāmımı sen ḳatl itdiñ ḳanı ṭutduġından Allāh seni baña yolladı dimesi

E 261b

Ḫˇācesi çün muntaẓır idi aña
Ki ġulām geç geldi nic’oldı eyā

Ḫˇāce gördi dūrdan anı sefīd
Ḥayret ile dirdi aḥbāba nüvīd

M 313b

Meşk benim üştür benim ammā ‘acīb
Bende-i zengī nice oldı ġarīb

Bu gelen bir bedr-i pür-envārdır
Nūrı rūza ġālib ü pür-kārdır

Var ise bendem benim ser-geştedir
Yā ki ḳurt ḳapdı anı ki küştedir

Yā ki ḳatl itdi anı bu bed güher
Deve bu cāya getürdi bī-ḫaber

Çünki geldi didi sen kimsin eyā
Türk misin ehl-i Yemen mi ṣūretā

Söyle ki n’itdiñ ġulām u bendemi
Ḳātili sen mi yā ḳātil sende mi

Didi öldürsem nice gelem saña
Kendi ayaġımla gelmek nice yā

Didi yoḳ yoḳ ben inanmam buña hīç
Ṭoġrı söyle sözi ḳılma pīç [ü] pīç

Ki ġulāmım ḳanda didi işte ben
Fażl-ı Yezdān ḳıldı rūşen hem ḥasen

Hey ne söylersin ġulāmım ḳandadır
Ṭoġrı söyle ḳurtuluş yoḳ sendedir

Didi esrār-ı ġulām-ı bi’t-tamām
Saña yek yek söyleyim ben ve’s-selām

Ol zamāndan berü ki aldıñ beni
Mācerādan eyleyim āgeh seni

Tā bilesin ben oyum ḳalmaya şek
Şeb idim oldum velī ṣubḥ-ı ferek(?)

Reng-i dīger oldı lākin cān-ı pāk
İstemez rengi daḫı erkān [u] ḫāk

İ 261a

Ten-şināsān ġayb iderler bizi tīz
Āb-nūşān ḫumla itmezler sitīz

Cān-şināsāndır ‘adedden fāriġīn
Ġarḳa-i deryā-yı bī-çūn ü mübīn

Cān olur hem cān yolından cān-şināş
Gel baṣīret ehli ol bilme ḳıyās

Çün melek ‘aḳl ile pürdür riştesi[395]
İki ṣūretdir ḥikemde neş’esi

Bu melek ‘aḳl ile bir çün gevherī
Birbiri ardınca gider serserī

M 314a

Ol melek ḳuş gibi bāl ü perri var
Bu ‘aḳılda terk ü kerr ü ferri var

[395] pürdür: birdir E.

Birbirine yardım eyler bu iki
Arḳalaşmak anlara ‘ādet gibi

E 262a

Nefs ü şeyṭān evvelā birleşdiler
Ādeme ḥāsid olup birleşdiler

Ādemiñ ebdānın itdi o maḳām
Nūrı iṭfāya o āḫir ḳurdı dām

Gördi Ādemde beden ürkdi o dem
Gördi nûr-ı mü’temen oldı o ḫam[396]

Ol iki göz rūşenādır nūrdan
Gördi bu bir ṭīndir ancaḳ o beden[397]

Bu biliş buz üzre ḫar-veşdir hemān
Diñlemez İncīl Yehūdī bir zamān

Şī‘a diñler mi ‘Ömerden ḳıṣṣayı
Viremez ṣaġıra ṭanbūr ḥiṣṣeyi

Līk bir kūşede kūyde varsa er
O alur bu hāy u hūlardan ḫaber

Ṭaş u ṭopraḳ şāriḥ olur aña hem
Nuṭḳ iderler aña aḥvāl-i ümem

Ḥaḳ -celle ve ‘alā- semāvāt ü arażīn ü a‘rāżdan her ne yaratdı ise istid‘ā-yı ḥācetle yaratdığını beyān ve böyle ise herkes kendini muḥtāc bile ki Allāh *emmen yücībü’l-mużṭarre iẕā de‘āhü* buyurdı ıżṭırār-ı şāhid-i istiḥḳāḳdır[398]

Ḥażret-i Meryemden ol derd ü niyāz
Söyledir ṭıflı beşikde çāre-sāz

Cüz’i ansız anıñ içün didi söz
Cüz’-i cüz’üñ sözleri olur rumūz

El ayaḳ şāhid olurlar saña hep
Münkiriñ el ḳaḳmasın ḳılma ‘aceb

[396] – İ.
[397] o: bu E.
[398] *Kur’ân-ı Kerîm*, Neml, 27/62: “Peki darda kalan kendisine yalvardığı zaman imdadına yetişen, sıkıntısını gideren ve sizi yeryüzünün yöneticileri yapan kim? Allah’tan başka bir tanrı mı? Ne kadar da kıt düşünüyorsunuz!”
Allāh: Ḥaḳ E.

Olamazsın müsteḥaḳḳ-ı şerḥ-i ḥāl
Nāṭıḳa nāṭıḳ saña i‘lām maḳāl

Her ne biterse biter muḥtāc içün
Tā ki reh-rev ola rāhında maṣūn

İ 261b

Ḥaḳ Te‘ālā gökleri ḳıldı refī‘
Def‘-i ḥācāt itmek içün her vaẓī‘

M 314b

Derd ḳandaysa devā da andadır
Faḳr ḳandaysa nevā da andadır

Ḳanda keştī var āb elbette var
Ḳanda müşkil var cevāb elbette var

İsteme ṣuyı ḥarāret ḥāṣıl it
Zīr ü bālādan ṣu yollar ol Muḳīt

Ṭoġmadıḳça raḥm-i māderden velīd
Memeden hīç süt aḳar mı ey sa‘īd

Sa‘y ḳıl her cānibe ey mübtelā
Bir ḥarāretcik ola ḥāṣıl saña

E 262b

Ṣoñra zenbūr-ı havā āvāzesi
Āb-ı cū bāngı olur āġāzesi

Ḥācetiñ itme ḥaşīşden dünter
Ṣu bulursın Ḥaḳḳa eylersin güẕer

Sa‘y ḳıl ki āb ola vāṣıl saña
Zer‘-i ḫuşküñ ḫoş ola ey cān-fedā

Tā *saḳāhüm Rabbühüm* gele ḫiṭāb[399]
Teşne ol va’llāhü a‘lem bi’ṣ-ṣavāb

Zen-i kāfireniñ ṭıfl-i şīr-ḫˇāresiyle ḥużūr-ı faḫr-i ‘āleme gelüp ve mu‘cize-i Resūlu’llāh -salla’llāhü ‘aleyhi ve ālihi ve sellem- ile ‘Īsā-vār ṭıflıñ nuṭḳa gelmesi

Yine ol kūyden gelüp bir kāfire
İmtiḥānen cānib-i Peyġambere

[399] *Kur’ân-ı Kerîm*, İnsân, 76/21: “Oradakilerin üzerlerinde yeşil renkli, ince ve kalın ipek elbiseler vardır; gümüş bileziklerle süslenmişlerdir, rableri onlara tertemiz bir içecek verir;”

Pīş-i Peyġamberde ṭurdı bā-niḳāb
İki aylıḳ ṭıflı elde bī-ḥicāb

Didi kūdek sellema'llāhü 'aleyk
Yā Resūla'llāh ḳad ci'nā ileyk

Annesi ḫışm ile didi ṣuṣ amān
Kimden ögrendiñ bu sözi bu zamān

Saña kim ögretdi ey ṭıfl-ı ṣaġīr
Ki zebānıñdır feṣāḥatle mesīr

Didi Ḥaḳ ögretdi hem de Cebre'īl
Cebre'īldir bu beyānımda delīl

Başıñ üzre ṭuruyor baḳ Cebre'īl
Baña olmuşdur bu sözlerde delīl

Didi yoḳdur didi bālāñda ṭurur
Görmez iseñ manẓarıñda var fütūr

M 315a

Didi sen gördüñ mi didi ki belī
Başıñ üzre ṣanki bedr-i kāmilī

Ögredir vaṣf-ı Resūli bī-minen
Bu sefīllikden çıḳup ol 'ālīden

İ 262a

Didi Peyġamber ki ey ṭıfl-ı raḍī'
Söyle nāmıñ ṣoñra ol baña muṭī'

Didi Ḥaḳ 'indinde nām 'Abdü'l-'azīz
'Abd-i 'Uzzā bunlarıñ yanında biz

Ben ki 'Uzzādan berī bīzārım hem
Seni peyġamber iden z̲ātdır ehem

Bedr-i māh-āsā iki aylıḳ ṣabī
Bāliġiñ dersine açıldı lebi

Ol zamān irişdi cennetden ḫanūt
Māder ü ṭıfla o būy oldı su'ūṭ

Mestlik el virdi didiler ol zamān[400]
Cān fedā böyle ḳoḳuya ey muhān

[400] virdi: virüp E.

Her kime ki irişe ta‘līm-i Ḥaḳ
Hep cemādāt anı taṣdīḳa eḥaḳ

E 263a

Ḥaḳ Te‘ālā kime ki ḥāfıẓ ola
Murġ u māhī kendiñe ḥāfıẓ bula

‘Uḳāb Resūl -‘aleyhi’s-selām ḥażretleriniñ- başmaḳ şerīflerini ḳapup havāda ser-nigüñ eyledikde içinden mār-ı siyāh düşdügi

Ol aralıḳ gūş itdi bir ṣadā
Sūy-ı a‘lādan Muḥammed Muṣṭafā

Ṣu ṭaleb ḳıldı daḫı aldı vużū
Dest ü rūyuñ yıḳadı raġm-ı ‘adū

Çıḳarup başmaġı pāyın yıḳadı
Mūzeye bir mūzī girdi görmedi

Mūzeyi almaḳ murād itdi Resūl
Ḳapdı bir ‘uḳāb elinden bī-uṣūl

Başmaġı ḳaldırdı ol dem ber-havā
Ser-nigūn idince düşdi bir ezā

Ya‘ni düşdi mūzeden bir mār-ı siyāh
Ol ‘uḳāb oldı Resūle nīk-ḫˇāh

Mūzeyi tekrār getürdi ol ‘uḳāb
Didi giy de ḳıl namāza sen şitāb

M 315b

Ben żarūrī eyledim küstāḫlıġı
Bilürem gerçi şikeste-şāḫlıġı

Vay aña küstāḫlıġa baṣa ḳadem
Bī-żarūret aña olmakdır ehem

Pes Resūlu’llāh idüp şükr-i Ḫudā
Didi ṣandıḳ bir cefā lākin vefā

Başmaġı ḳapdıḳda ben ḳıldım ġażab
Sense benim içün itmişsin ta‘ab

Gerçi ġaybı baña Ḥaḳḳ i‘lām ider
Var idi ammā ol dem şuġl-i kader

Didi senden oldı ġaflet dūr dūr
Ġaybı görmek ‘aksiñizdendir o nūr

İ 262b

Mārı gördüm mūzeñizde ber-havā
Ben degil ‘aksiñ beni ḳıldı ‘alā

‘Aks-i nūrānī hemān gülşen olur
‘Aks-i ẓulmānī ise külḫan olur

‘Aks-i ‘Abdu’llāh olur mecmū‘ı nūr
‘Aks-i bīgāne ṣaġırdır hem de kūr

3425 Herkesiñ ‘aksine eyle sen naẓar
Ḳanġısın ister iseñ ol hem-sefer

Ḥiṣṣedir bu ḳıṣṣa ey cānım saña
Olasın sen rāżī-i ḥükm-i Ḫudā

Bu ḥikāyeden ‘ibret almanıñ vechi ve yaḳīnen bilmek ki *inne ma‘a’l-‘usri yüsran* [401]

Tā ta‘aḳḳul idesin hem terk-i ẓan
Gördigiñ demde vaḳāyi‘ mü’temen

E 263b

Ġayrılar görüp ṣarardıḳda yüzi
Sen gül-i ḫandān ola diñle sözi

Çünki gülden ḳaṭ‘ idersin bergini
Ḫande itmez terk ider gül nāmını

3430 Dir ki ben ġam çekmem aṣlā ḫārdan
Ḫandeler hep cümle ammā ḫārdan

Her ne ki żāyi‘ ider senden ḳażā
Bil yaḳīnen ki olur def‘-i belā

چیســت تصــوف کفت ســوری یا فتن
در و بــی در وقــت انــده یــافــتــن[402]

Sen ‘ıḳābı bil ‘uḳāb-ı müze-çīn
Ḳapdı pāy-ı Muṣṭafādan ol emīn

M 316a

Tā ki zaḫm-ı mārdan maḥfūż ola
Ne mübārek ‘aḳl o ki rāhı bula

[401] *Kur’ân-ı Kerîm*, İnşirâh, 94/6: “Evet, doğrusu her güçlüğün yanında bir kolaylık var.”
[402] İ. nüshasında beytin yerine bir önceki beytin aynısı yazılmıştır. Çelebioğlu: Gönlün arınması, bazen kalbe kasvet basınca ferahlık bulmadır. C. 3, b. 3283.

3435

آنـکـه ضـــــایـع کـردهٔ انـده مـیـار
کر بر آیـد کرک شـــــاتـت کرده خوار[403]

Her ne fevt oldıysa çekme aña ġam
Köhne gitdiyse gelür nev ey dedem

Bir belā gelse ḳasāvet çekme sen
Hem ziyān görseñ de olma pür-miḥen

Ol belā andan kebīrin def‘ ider
Ol ziyān andan ‘aẓīmin ref‘ ider

[403] *Kur’ân-ı Kerîm*, Hadîd, 57/23: “Kaybettiklerinize üzülmeyesiniz ve O’nun size verdikleriyle şımarmayasınız diye (böyle yapmıştır). Allah kendini beğenen, böbürlenen hiç kimseyi sevmez.”
Çelebioğlu: Cenab-ı Hak, “Kaybolan şeye, faraza koyununuzu kurt paralasa bile eseflenmeyin” buyurdu. C. 3, b. 3286.

Ṭuyūr u behāhim lisānını fehm itmegi bir merdiñ Mūsā -‘aleyhi’s-selāmdan- istid‘āsı

Didi Mūsā Ḥażretine bir civān
Baña ta‘līm it zebān-ı cānverān

Tā ola ḥayvān ṣadāsından baña
‘İbret-i dīn-i mübīn-i pür-żiyā

Çün benī-Ādem lisānı ser-te-ser
Nān u āb içündür anlar da ḫaber

İ 263a

Belki ḥayvānātda var derd-i diger
Ola o tedbīr-i hengām-ı sefer

Didi Mūsā bu hevesden vazgel
Öñde artda çoḳ ḫaṭar var hem kesel

‘İbret ü āgāhlıġı Ḥaḳdan dile
Baḳma mektūb u maḳālāt-ı dile

Men‘ idince itdi ışrārī o merd
Men‘ olınca merd olur elbetde serd

Didi ey Mūsā seniñ nūruñ mübīn
Her şey’iñ şey’iyyetine sen mu‘īn

Lāyıḳ-ı luṭfuñ degildir ey cevād
Ben bu maṭlūbumdan olmaḳ nā-murād

Bu zamān ḳā’im maḳām-ı Ḥaḳḳ özüñ
Ye’si müntecdir baña şimdi sözüñ

E 264a

Didi Mūsā yā İlāhī bu civān
Suḫre-i şeyṭān olmuş nā-tüvān

Ögredirsem kārı olur pür-ziyān
İtmesem göñli ḳalur eyler fiġān

Didi Ḥaḳ Mūsāya var ögret aña
Bizde red yoḳ her ne eylerse du‘ā

M 316b

Didi yā Rāb ‘āḳıbet nādim olur
Çāk çāk olur aña gelür fütūr

Bir kese hīç ḳuvvet olmaz üstüvār
‘Acz iledir māye-i perhīzkār

Bu sebebden faḳr olur faḫr-ı ebed
Ṭā‘at ile vāṣıl olmaz bir eḥad

Ol ġınā vü ol ġanī merdūd olur
Ḳudrete ṣabr eyleyen maḥmūd olur

Ādemīye ‘acz ü faḳr elzem hemān
Nefs-i pür-ḥırṣıñ belāsından ‘ayān

Ārzūlardan gelür insāna ġam
Ḫūy idinmişdir anı gūyā ehem

Ārzū-yı ṭīn ider gil-ḫˇār olan
Gülşeker virseñ yimez eyler fiġān

Ḥaḳ Te‘ālādan Mūsāya -‘aleyhi’s-selāma- istid‘ā-yı recülüñ küllisin yā ba‘żısın ögret diyü vaḥy gelmesi

Didi Allāh vech-i lāyıḳ üzre sen
İstedigi şey’i ta‘līm it ḥasen

İḫtiyār oldı ‘ibādāta nemek
İḫtiyārsız dönmedi çarḫ-ı felek

Dönmesinde yoḳ anıñ ecr ü ‘ıḳāb
İḫtiyārdır ṣorıla vaḳt-i ḥesāb

Cümleten ‘ālem müsebbiḥdir velī
Yoḳ o tesbīḥden içün ecir celī

‘Aczi kes de tīġı vir destiñe sen
Yā olur ġāzī yāḫud ki rāh-zen

İ 263b

İḫtiyārdan nāşī *kerremnā* dinür[404]
Nīmi zenbūr oldı nīmi mār u mūr[405]

Mü’minān kān-ı ‘asel zenbūrdur
Kāfirān hep mār u zehr ü şūrdur

Çünki Mü’min ekl-i mümtāz-ı nebāt
Rīḳi olur naḫl-veş āb-ı ḥayāt[406]

Kāfiriñ şürbi olur dā’im ṣadīd
Ol sebebden zehr olur andan bedīd

[404] *Kur’ân-ı Kerîm*, İsrâ, 17/70: “And olsun ki biz Âdem oğullarını mükerrem kıldık.”
[405] nīmi: nışfı E.
[406] āb-ı ḥayāt: ḫalḳa ḥayāt E.

Oldı ilhām ehli hep ‘aynü’l-ḥayāt
Ehl-i tesvīle sezā ism-i memāt

Bu cihānda medḥ ile sābāş hep
İẖtiyārdandır hemān eyle edeb

E 264b, M 317a

Cümle-i rindāna zindān olur
Ehl-i taḳvā zühd ile bālā olur[407]

Ḳudretiñ ḳalmazsa selb olur ‘amel
Bil ki sermāye ḳabūl itmez ecel

Ḳudretiñ sermāye-i sūduñ hemān
Ḳudretiñ vaḳtini ḥıfẓ it ey civān

Ādemī reh-vār-ı *kerremnā* süvār
Dest-i derkinde ‘inān-ı iẖtiyār

Yine Mūsā eyledi nuṣḥ ile pend
Ki netīce bu murāda oldı bend

Ḳorḳ Ḫudādan eyle bu maṭlūbı terk
Ders-i şeyṭāndır olur maḥṣūl-i merg

Kendiñe baş aġrısı ḳılma ṭaleb
Ḥāṣıl olur bu murādından ta‘ab

Ḫorūs u kelb lisānlarını ögrenmege ḳāni‘ Mūsā -‘aleyhi’s-selāmıñ- icābet eylemesi[408]

Didi nuṭḳ-ı kelbi ögret derdedir
Bir de murġ-ı ḫāne ehl-i perdedir

Didi Mūsā oldı bu ma‘nā ‘aṭā
Bu ikiniñ nuṭḳı ẓāhirdir saña

İrtesi gün itdi ol merd imtiḥān
Āsitānda muntaẓır bā-gūş-ı cān

Sufre silkdi cāriye çün düşdi nān
Giceden ḳalmış bayat rīze-ḫˇān

Ḳapdı ol demde ḫorūs nān-pāreyi
Didi kelb öldürdi ẓulm āvāreyi

[407] zühd ile: vü zühd E.
[408] ḳāni‘. ḳāni‘ olup E., M.

Ḳudretīn var dāne ekline vü ben
‘Ācizim hem ḳādir olmaz bu dehen

Arpa vü buġday u hem bāḳī ḥubūb
Ekle ṣaliḥsin eyā ehl-i ẕurūb

Bu dilim etmek bize ḳısmet iken
Sen ḳapup ekl eylemek ġadr u miḥen

İ 264a

Ḫorūsuñ kelbe cevābı

Pes ḫorūs didi ki sen hīç çekme ġam
Ḥaḳ virür a‘vāżı elbet bī-elem

Ḫˇāceniñ esbi saḳaṭ olsa gerek
Yi anı doy bīhude çekme emek[409]

M 317b

‘Iyd-i kelbān olur öldükde bu esb
Bir iki gün rızḳ olur bī-renc ü kesb

İşidince ṣatdı esbi nev-civān
Seg ḫorūs yanında geldi ġam-ginān

İrte gün nānı yine ḳapdı ḫorūs
Didi seg ol anda bā-vech-i ‘abūs

E 265a

Ey ḫorūs-ı ḥīleger ne bu yalan
Ẓulm iden sen kiẕb iden sen her zamān

At saḳaṭ olur didiñ o ḳanda yā
Kūr müneccim kiẕbe olur mübtelā

Didi aña ol ḫorūs-ı āşinā[410]
Başḳa yirde oldı o esb ḫafā

Tīzcek ṣatdı o esbi bī-vefā
Ol ziyāna ġayrısı oldı sezā

Līk yarın üştüri olur saḳaṭ
Kelblere vāfī bu ni‘metler faḳaṭ

Ṣatdı fi’l-ḥāl üştüri daḫı ḥarīṣ
Ol ziyāndan buldı kendüye maḥīṣ

[409] doy: ṭoy E.
[410] ol ḫorūs-ı āşinā: ey ḫorūs ey āşinā İ.

Didi yine kelb ḫorūsa ey ḫorūs
Ey yalancılar begi yā ṭabl u kös

Didi ṣatdı üştüri ol bī-vefā
Līk ġulāmı ölecek müjde saña

Çün ġulām öle virürler nānlar
Aḳrābāsı kelblere iḥsānlar

Gūş idince bendeyi ṣatdı hemān
Gūyiyā ḳurtuldı ḫüsrāndan o ān

Şükr-i bī-ḥad eyleyüp ḳıldı sürūr
Ḳurtılup üç vaḳ‘adan buldı ḥubūr

Ögrenüp murg u segiñ elfāẓını
Görmedi sū-el-ḳażā elḥāẓını[411]

İrtesi gün didi o maḥrūm seg
Ey ḫorūs-ı jāj-ḫā vü bī-nemek

Nice nice söylediñ mekr ü dürūġ
Yoḳ dürūġdan ġayrı aṣlā bir fürūġ

Ol va‘deleriñ yalan olmaḳ taḳrībiyle ḫorūsuñ ḥacāleti

Didi ḫāṣā bende hem cinsimde hīç
Yoḳ yalancı cümlesi z̄āt-ı behīç

M 318a

Ṭoġrı sözlüler mü’ez̄zinler biziz[412]
Āfitāba ṭoġrısı hem-ser biziz

İ 264b

Biz derūndan āfitāba pāsbān
Bir legen bālāmıza ḳılsañ revān

Pāsbān-ı āfitābdır evliyā
Ādemīde vāḳıf-ı sırr-ı Ḫudā

Ḫulḳımız ancaḳ bizim oldu ez̄ān
Ādemīye hedye virdi Müste‘ān

Ger vaḳitsiz sehl ile virsek ez̄ān
Ḳatlimiz olur o demde rāygān

[411] Görmedi: Görmedim E.
[412] sözlüler: sözlü hep E.

Çünki nā-hengām-ı ḥayy ‘ale’l-felāḥ
Ḳanımız eyler bizim ḫalḳa mübāḥ

Aranursa ehl-i ‘işmet bī-ġalaṭ
Ol ḫorūs-ı cān-ı vaḥy oldı faḳaṭ

E 265b

Müşterīde fevt oldı ol ġulām
Çekdi bī-çāre ziyān mālā-kelām

Ḥıfẓ-ı māl itdi bu bī-çāre velī
Cānına oldı żararlar müncelī

Bir ziyān nice ziyān eylerdi def‘
Cism ü māl cāndan belā eylerdi ref‘

Cān ḫalāṣ içün ḥużūr-ı şāhda
Mālıñı virür idiñ ol rāhda

A‘cemīsin mālıñ itmezsin fedā
Ḥaḳ yolında dāfi‘-i cümle ḳażā

Ḫorūsuñ kelbe ḫācenīn fevtinden ḫaberi[413]

Līk yarın fevt olur ḫ̌āce yaḳīn
Bir öküz ẕebḫ itse gerek vārişīn

Ṣāḥib-i ḫāne vefāt itdikde sen
Çoḳ żiyāfetler bulursın bī-minen

Rīze-i nān yufḳalar nice ṭa‘ām
Kūy içinde nā’il olur ḫāṣ u ‘ām

Kürdeniñ envā‘ı hem ḳurbān-ı gāv
Seglere sāillere bu ḫayli av

Esb ü üştür hem ġulām fevti aña
Bilmedi ki ideler def‘-i ḳażā

Māl ziyānından ḳaçarken ol ḥarīf
Artdı māl ammā ki kendisi muḫīf

M 318b

Hep riyāżāt-hā-yı dervişāne bu
Ten belāsı cān bekāṣıdır ḳamu

[413] kelbe: sege E.; ḫaberi: ḫaber virmesi E.

Görmese sālik beḳā-yı ẕātını
Mühlikāte ḳor mı o evḳātını

Eylemez taḥrīk-i yed bir fi‘le o
Görmedikçe bir bedel cānında hū

Bī-ümīd iḥsān iden dehre şehā
Ol Ḫudādır ol Ḫudādır ol Ḫudā

Yā velīyy-i Ḥaḳ ki ḫūy-ı Ḥaḳdadır
Nūrdur o tābiş-i muṭlaḳdadır

İ 265a

Bu ġarażdan nāşī bu bāzār hep
Būy-ı i‘vāża dükānīdir sebeb

Nice kālā-yı nevīni ‘arż ider
Ḳalbi ammā ki ‘ivaż ile gider

Bir selāmı diñlemezdiñ ey ḥarīf
Āḫiret olmasa dünyāya redīf

Ḫāṣ u ‘āmdan bī-ṭama‘ gūş itmedim
Bir selāmı daḫı derhūş itmedim

Ḥaḳ selāmını ṭaleb ḳıl dā’imā
Kūy-be-kūy ḫāne-be-ḫāne cā-be-cā

Līkin ol ādem ki ola ḫoş meşām
Gūş it andan Ḥaḳ peyām u Ḥaḳ selām

E 266a

Baña ḫoşdur bu selām-ı bāḳiyān
Cāndan nūş eylerim anı hemān

Ki selāmıdır selām-ı Ḥaḳḳ anıñ
Ḫānumānıñ nāra virmiş her yanın

Mürdedir gerçi velī iḥyā-yı Rab
Çünki esrār-ı Ḫudā aġzında hep

Ża‘f-ı ten murṭāża oldı zindelik
Renc-i tendir rūḥına pāyendelik

Ol ġanīdir mā‘adası hep faḳīr
Bī-ġaraż ṭurmaz faḳirān esīr

Görmeye tā elde sīb ü leblebi
Virmez eldeki ṣoġanı bir ṣabī

Ḫorūsdan ḫaber-i mergini güş itdikde ol ḫavf ile sūy-ı Mūsāya gelmesi

Çün ḳulaḳ ṭutdı işitdi ol ḫabīş
Çıḳdı āvāz-ı ḫorūsdan bu ḥadīş

M 319a

Güş idince bu sözi ḳoşdı hemān
Sūy-ı Mūsā-yı Kelīme nīm-cān

Yüzini ḫāke sürer ḫavf ile o
Ki baña feryād-res ol ey ulu

Didi var ṣat kendiñi sen işte sūḳ
Çünki ustāsın bu yolda az u çoḳ

Ehl-i İslāma mażarrat sendedir
Kīse vü hemyān velī āgendedir

Ben derūn-ı ḫışda gördüm bu ḳażā
Oldı mir'ātında ẓāhir hep şeḳā[414]

'Āḳılān evvel görür āḫir nedir
'Āḳıbet olmaz aña āḫir nedir

Yine yalvardı ki ey nīkū ḫışāl
Atma yabana bu zārı pür-melāl

Eyledim ben gerçi ḫayli nā-sezā
Nā-sezāma eyle sen ḥüsn-i cezā

İ 265b

Didi bir oḳ çıḳdı şestden ey püser
Var mıdır hīç girü geldigin sezer

Līk istid'ā idem Ḥaḳdan hemān
Tā ki īmānıña baḫş itsün emān

Çünki īmānıñ giderse zindesin
Līk īmān ile sen pāyendesin

Hem o sā'at döndi ḥāli itdi ḳay
Heyża ṣanma şūriş-i mergdir bu hey

Ḥāli oldı bir 'acāyib ol zamān
Ḳaydan olmaz fā'ide ey nā-tüvān[415]

[414] şeḳā: saña E.
[415] İ. nüshasında mısraların yeri değişiktir.

Dört kişi aldı anı āḫir me’āl
Saḳları üstünde kendi saḳ-māl

Pend-i Mūsā gūşına ḳılmadı cā
Tīġa urdı kendini o bī-nehā[416]

E 266b

Tīġ utanmaz cānını almaḳlıġa
Vaḳt ḳalmaz saña ḳol ṣalmaḳlıġa

Ol şaḫṣıñ īmān ile gitmesi içün Mūsā -‘aleyhi’s-selāmıñ- münācātı

Eyledi Mūsā münācāt ol seḥer
Ey Ḫudā īmānına virme żarar

Pādişāhlıḳ eyle bağışla aña
Sehv ile ‘işyān idüp itdi ḫaṭā

M 319b

Ejdehāya uzadır o dest ü pā
Ki ‘aṣā destinde ola ejdehā

Ben didim bu fen saña olmaz sezā
Def‘ ider ẓann eyleyüp ḳıldı bükā[417]

Sırr-ı ġayb ta‘līmine lāyıḳ olan
Ketme ḳādir ola ol merd-i cihān

Lāyıḳ-ı deryādır ancaḳ murġ-ı āb
Fehm ḳıl va’llāhü a‘lem bi’ṣ-ṣavāb

Gitdi deryāya degilken murġ-ı āb
Dest-gīr ol ey İlāh-i Müste‘ān

Ḫaḳ -celle ve ‘alānıñ- du‘ā-yı Mūsāya -‘aleyhi’s-selām- icābet eylemesi[418]

Didi baḫş itdim saña īmānını
İster iseñ vireyim hem cānını

Bil ki hep emvātı iḥsān eyleyim
Ḫāṭırıñ-çün cümle pür-cān eyleyim

Didi Mūsā bu cihān cāy-ı memāt
Ol cihānda ṭura ki cāy-ı ḥayāt

[416] urdı: urdıñ E.; o: ey E.
[417] ḳıldı: ḳıldıñ E., M.
[418] icābet eylemesi: icābeti E., M.

Bu fenā ‘ālemde ṭurmaḳlıḳ ḫaṭā[419]
‘Āriyetdir olmaz anda hīç vefā[420]

Raḥmet eyle cümlesine hep bütün
Āşikār ola *ledeynā muḥḍarūn* [421]

Tā bilensün ki ziyān-ı cism ü māl
Sūd-ı cāndır dāfi‘-i cümle vebāl

3570 Pes riyāżāta göñülden sā’il ol[422]
Ḫıdmete bel bağla cāna nā’il ol

İ 266a

Bir riyāżet gelse ger bī-iḫtiyār
Secde-i şükr it hemān ey kām-kār

Saña Ḥaḳ virdi o ḥāli şükr ḳıl
Cezb-i Ḥaḳ senden degil bī-ḳāl u ḳīl

Evlādı yaşamayup feryād iden zene bunuñ ‘ivażı saña riyāżetdir diyü cevābıñ ḥikāyeti

Ṭoġururdı her sene bir zen veled
Cümleniñ ‘ömrine altı māh ḥad

Kimi üç ay kimi dört ayda tebāh
Nāle idüp zen iderdi yā İlāh

E 267a

3575 Ṭoḳuz ay yük üç ayım olur feraḥ
Żevḳime nisbet aġır ḳavs-i ḳuzaḥ

M 320a

Varup ehlu’llāha eylerdi niyāz
İştikāsın eyleyüp ṭūl u dırāz

Kesdi ‘işretden elin işrīn veled
Yandı bu āteşle māder de kebed

Tā ki bir şeb gördi ol zen cenneti
Sebzezār u bāġçe-i bī-ẓınneti

Ben didim bāġ ni‘met-i bī-keyf o[423]
Cümle ni‘met aşlı hem pür-żayf o

[419] ṭurmaḳlıḳ: durmaḳlıḳ M.
[420] – İ.
[421] *Kur’ân-ı Kerîm*, Yâsîn, 36/32: “Elbette onların hepsi toplanıp huzurumuza getirilecek.”
[422] sā‘il: mā’il E.
[423] didim bāġ ni‘met: disem bāġ ni‘am İ.

Yoḳsa lā-‘aynün rü’yetdir ḳanda baġ[424]
Nūr-ı ġaybe didi Ḥaḳḳ ammā çerāġ

Miṣli yoḳdur ki ola aña miṣāl
Fehm ide tā ki anı ehl-i ḫayāl

Gördi ḫātūn mest olup ḳaldı hemān
Bu tecellī ol ẓa‘īfe virdi şān

Gördi bir ḳaṣrı yazılmış nāmına
Bildi kendünüñ ṣafā-fercāmına

Ṣoñra didiler ki bu ni‘met ki var
Cān-fedādan ġayrıya itmez ḳarār

Ḫayli çoḳ ḫıdmet gerekdir eylemek
Tā ki bu ni‘metleri ḫoşça yimek

İlticāda sen ki kāhilsin müdām
Ol mūṣībetler ‘ivażdır aña tām

Didi yā Rab yüz sene belki füzūn
Böylece dök ḳanımı zār u zebūn

‘Āḳıbet bu cā benim şehrim ola
Cümle minnet baña gelmez bir pula

Gezdi o bāġıñ o dem pīş ü pesin
Gördi ferzendānı gūş itdi sesin

Didi benden gitdi senden gitmedi
Çeşm-i ġaybsız Ḥaḳ muḳarreb itmedi

Bīhude faṣd itmediñ ey Ẕü’l-‘Aṭā
Tā ki cānım eylediñ ġamdan rehā

İ 266b

Mīveniñ içi ḳabuḳdan ‘ālidir
Ten ḳabuḳdur içi ol dōst ḫālidir

Ādemīniñ maġzı ġāyetle güzel
Anı her dem ḳıl ṭaleb sen bī-kesel

[424] yoḳsa: yoḫsa E.

Zırhsız Ḥamza -raḍıyā'llāhü 'anhıñ- muḥārebeye gelmesi

M 320b

Tāze iken Ḥamza 'amm-ı Muṣṭafā
Zırh ile eylerdi her dā'im ġazā

Ṣoñralar itdikde ġazve iḳtidā
Bī-zırıh mestāne eylerdi hicā

Gögsi açıḳ ten bürehne şīr-veş
Ṣaff-ı a'dāya iderdi keşmekeş

E 266b

Ḫalḳ su'āl eylerdi ey 'amm-ı Resūl
Ṣaf-şikensin ey şehenşāh-ı fuḫūl

Sen ki *lā tülḳū bieydiküm ilā*[425]
Oḳuduñ ki tehlike didi Ḫudā

Eylemezsin iḫtirāz-ı tehlike
Saña mı ḳaldı hemān bu ma'reke

Sen civān idiñ daḫı bundan ḳavī
Zırhı egniñe iderdiñ mültevī

Şimdi olduñ pīr hem de münḥanī
Lāübālīden ṣayarsın sen seni

Lāübālīler gibi sen bī-silāḥ
Dār u gīre eyliyorsun iḫtirāḥ

Tīġ bilmez pīre ḥürmet itmegi
Tīr bilmez semt-i faẓla gitmegi

Nice lāyıḳ sen gibi şīr-i cesūr
Ola maḳtūl-i ebed ehl-i fücūr

Bī-ḫaber dōstān bu nev' ile aña
Pend iderler idi her ṣubḥ u mesā

Ḫamza -raḍıyā'llāhü 'anhıñ- cevābı

Ḫamza didi ben idim evvel civān
Mergi ẓann eyler idim terk-i cihān

[425] *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/195: "Allah yolunda harcama yapın; kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. İyilik edin, kuşkusuz Allah iyilik edenleri sever."

Böyle mevte raġbet ile kim gider
Çıplaġa elbetde ejder ḳaṣd ider

Līk ben nūr-ı Muḥammedden yaḳīn
Degilim bu şehr-i fānīden ḥazīn

Ben verā-yı ḥiss-i leşkergāhdan
Nūr ile gördüm sipāhī rāhdan

Ḫayme-der-ḫayme ṭınāblar muttaṣıl
Şükrüm oldur geldi ḫˇābdan munfaṣıl[426]

Kim ki ‘indinde ola olmaḳ helāk
Emr-i *lā tülḳū*ya olsun çāk çāk[427]

M 321a

Aña ki ölmekden ola feṭḥ-i bāb
Sāri‘ū olur aña her dem ḫıṭāb[428]

İ 267a

El-ḥaẕer ey mevt-bīnler el-ḥaẕer
El-‘acl ey ḥaşr-bīnān yoḳ żarar[429]

‘Ālim-i elṭāf olan bulsun feraḥ
Nāẓır-ı ḳahr olana dā’im teraḥ

Yūsufı gören ider cāñın fedā
Gürgi gören tārik-i rāh-ı Ḫudā

Herkesiñ mevti yine rengincedir
Dōst ile dōst düşmene engincedir

Baḳsa maḥbūb āyine ḫoş reng olur
Baḳsa zengī ol daḫı pür-jeng olur

Mevt ḫavfından iden kimse firār
Kendi ḥālinden o ḳorḳu hūşdār

E 268a

Sende çirkīnlik degil merglik o ḥāl
Cān aġaçdır bergi merg añla miṣāl

Sende bitmiş ḫoş ise ḫoş bedse bed
Ḫoş u nā-ḫoş hep żamīriñdir ebed

[426] ḫˇābdan munfaṣıl: ol ḫˇābdan faṣıl E., M.
[427] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/195.
[428] *Kur’ân-ı Kerîm*, Âl-i İmrân, 5/133: “Ve Rabbinizden bir mağfirete ve eni gökler ile yer genişliğinde olan bir cennete koşun.”
[429] ey ḥaşr-bīnān: ḥaşrı bilene E., M.

Ḫār ile öldüñse kendiñdendir o
Ger ḥarīr ü ḳazz ise fi‘liñ ḳamu[430]

Līk olmaz fi‘l hem-reng-i cezā
Olamaz ḫıdmet ebed ‘ayn-ı ‘aṭā

Beñzemez ücret ecīre bir zamān
O ‘ivażdır bu cevāhirden nişān

Biñ meşaḳḳatle döker anda ‘araḳ
Sīm ü zerdir bunda emvāl-i ṭabaḳ

Saña bir semtden iderler töhmeti
İnkisār-ı āh-ı maẓlūm şiddeti

Sen yine dirsiñ benim andan berī
Ḫalḳı töhmet itmeden oldum ‘arī

Sen günāh itmiş idiñ şekl-i diger
Toḫum ekdiñ virür elbetde ṣemer

Kim zinā ide cezā ṣad çūb olur
Çūb ile yoġıdı anda bir ḳuṣūr

Ol zināya bu belā degil cezā
Çūb beñzer mi zināya müddetā

Mār beñzer mi ‘aṣāya ey Kelīm
Derd beñzer mi devāya ey ḥekīm

M 321b

Sen ‘aṣā yirine ol āb-ı menī
Bıraġınca olur ol şaḫs-ı senī

Yār olur yā mār olur o āb-ı şūr
Nice dürlü ol ‘aṣā eyler ẓuhūr

Hīç o ṣu beñzer mi ferzende ‘aceb
Hīç şeker beñzer mi nāye ḳıl edeb

Çün rükū‘ u yā sücūd etdikde sen
Olur ‘uḳbāda saña bāġ-ı ‘aden

Ḫamd-i Ḫaḳ ḳılsa lisānından ẓuhūr
Murġ-ı cennet ḳılur anı ol Şekūr[431]

[430] fi‘liñ: fi‘liñdir E.
[431] Şekūr: Ġafūr E.

İ 267b

Ḥamd ü tesbīḥ beñzemezler murġa hīç
Gerçi nuṭḳuñdur hevā ile nesīc

Çün eliñden ḥāṣıl ola bir zekāt
‘Ālem-i uḫrāda o naḫl u nebāt

Āb-ı ṣabrıñ āb-ı ḫuld ırmaġıdır
Hem muḥabbet cūy-ı şīriñ ṭaġıdır

Ẕevḳ-i ṭā‘at oldı cūy-ı engübīn
Cūy-ı ḫamrı iştiyāḳıñ bil hemīn

3640 Bu sebebler beñzemez āṣārına
Kimse bilmez cāyı ne enhārı ne

Bu sebebler hep saña fermāne rām
Oldı dört ırmaḳ daḫı münḳād-ı tām[432]

E 268b

Ne yire isterseñ icrā it anı
Ḳanġı vaṣf isterseñ isḳā it anı

Çünki fermānıña rām oldı menī
Nesli emriñce olur pāk ü senī

Olur evlādıñ daḫı emriñde hem
Ki saña cüz’üm diyü eyler himem

3645 Böylece emriñde cārī bu cihān
Cūlar emriñle olur cümle revān

Hep aġaçlar saña fermān-ber olur
Emriñ ile pāye vü raġbet bulur

Çünki emriñ ile ola hep ṣıfāt
Yine emriñle cezā-yı ‘araṣāt

Ācizāne gelse destiñden żarar
Ol aġaç zaḳḳūmdur budur eṣer

Ḫışm ile bir göñle virseñ āteşi
Māye-i nār-ı cehennemdir eşi

M 322a

3650 Āteşiñ olmışdı bunda ḫalḳ-sūz
Ṭoġan andan olur elbet pür-fürūz

[432] ırmaḳ: ırmaġ E.

Āteşiñ çün ḳaṣd-ı merdüm eyleye
Nār-ı ḥāṣıl ‘ālemi kem eyleye

Mār u kejdüm gibi olan sözleriñ
Mār u kejdüm görür anda gözleriñ

Evliyāyı eylediñse muntaẓır
İntiẓārıñ bār olur rūz-ı ḫaşır

Va‘deler ki eylediñ yarın bu gün
Vay saña ki ḥasret olur büsbütün

3655 Muntaẓırsın anda sen ṭūl ü dırāz
Yevm-i lā-ẓılda ḥesābıñ cān-güdāz

Āsumānı eylediñ sen muntaẓır
Va‘de-i kiẕb ile olduñ müfteḫir

Ḫışmıñ olmuşdur seniñ toḫm-ı sa‘īr
Dūzaḫa faḫḫdır eliñ çek ey emīr

Nūr ile iṭfā olur ancaḳ bu nār
Nūruñ iṭfā nār-ı nāyı ḳıl şümār

İ 268a

Eyleseñ bī-nūr ḥilm ü re’feti
Külli bir āteşdesin çek miḥneti

3660 Bu tekellüfdür ki medfūn u defīn
Nārını söndürmez illā nūr-ı dīn

Nūr-ı dīni görmeden olma emīn
Gizli āteşdir olur fāş u mübīn

Nūr bir ṣudur ki ṣulardan ‘azīz
Varsa sende itme āteşden girīz

Āb āteş söndürür āteş de ḫūy
Nesl ü ferzendānı yaḳmaḳ sū-be-sūy

Eyle sen murġ-ābyāna ilticā
Olasın tā āb-ı ḫayvāna resā

E 269a

3665 Murġ-ābī murġ-ḫākī bir vücūd
Āb u rūġan-veş velī żıdd u ‘anūd

Her birisi kendi aṣlı bendesi
İḫtiyāṭ it birbiriñ mānendesi

Vesveseyle vaḥy-i Rabb-i Kirdgār
Her iki ma‘ḳūl līkin farḳı var

Her ikisi mużmiriñ dellālidir
Nice ma‘nā almaḳ anlar ḥālidir

M 322b

Sen eger ṣarrāf-ı dilseñ fikr ḳıl
Bu iki beyniñ düşün olma ‘alīl

Bu iki fikriñde eylerseñ gümān
Lā-ḫılābe di de ḳoşma ey civān

Bey‘ ü şirāda maġbūniyyeti def‘iñ ḥīlesi[433]

İştikā itdi biri Peyġambere
Ġabn olur bey‘im benim hep yeksere

Bāyi‘ ü hem müşterī mekr itmede
Siḥr-veş rāh-ı baṭālet gitmede

Didi şol ṣatu ki ḫavfıñdır ġırār
Bir iki gün şarṭ ḳıl anda iḫtiyār

Oldı raḥmāndan te’ennī bil yaḳīn
İtdiren ta‘cīli şeyṭān-ı la‘īn

Virseñ idi kelbe sen bir pāre nān
Ḳoḳlar evvel ṣoñra yir ey cān-ı cān

Burnı ile ḳoḳlar o biz ‘aḳl ile
Ḳoḳlamaḳ lāzım muḳayyed naḳl ile

Ḫalḳ-ı mevcūdāt te’ennī-i Ḫudā
Altı günde ḥāṣıl arż ile semā[434]

Ḳādir iken laḥẓada īcādına
Nice biñ arż u semā bünyādına[435]

Ādeme ḳırḳ yılda virdi feyż-i tām
Az az ider aña iḥsān ol hümām

Bir nefesde gerçi ḳādirdir Ḫudā
Nice biñ kes yaradup virür nehā

[433] ḥīlesi: ḥīlesi beyāñı E.
[434] arż ile semā: arż u semā E.
[435] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/117: “O, göklerin ve yerin eşsiz-örneksiz yaratıcısıdır; bir şeyin olmasını dilediğinde ona ‘ol!’ der, hemen oluverir.”

İ 268b

Bir dem içre ḥażret-i ‘Īsā Mesīḥ
Mürde iḥyāsı rivāyāt-ı ṣaḥīḥ

Bī-tevaḳḳuf Ḫālıḳ-ı ‘Īsā niçün
İtmedi bu ‘ālemi iḥyā bütün

Bu te’ennīdir saña ta‘līm-i Rab
Dā’imā āheste lāzımdır ṭaleb

Küçük ırmaḳ dā’imā aḳmaḳdadır
Ne necis olur ne de ḳoḳmaḳdadır

3685 Her te’ennī ḥāṣılı iḳbāl ü sūr
Devletiñ beyża budur ṭoġar ṭuyūr

Nice beñzer beyżaya ḳuş ey ‘anīd
Cümlesi hep beyżadan olur bedīd

E 269b, M323a

Ṣabr ḳıl a‘żāñ ola hep beyża-vār
Nice ḳuşlar ṭoġar andan bī-şümār

Beyża-i mārıñ da var vechen şibeh
Beyża-i güncişk de ammā başḳa reh

Yazılışda sīne şīn oldı şebīh
Noḳṭaya eyle naẓar sen ey nebīh

3690 Dāne-i sībe müşābih dāne āb
Farḳı pek ẓāhirdir ey ṣāḥib-libāb

Oldı yapraḳlar mümāṣil naẓrada
Mīveler dīger velīkin ey dede

Berg-i cismī oldı ecsāmıñ şebīh
Līk cānlar da ṭabāyi‘ fīh fīh

Ḫalḳ bāzārda müsāvī seyr ider
Kimi pür-ẕevḳ ü kimi dertli gezer

Mevtde hep cümle yeksāndır bu nās
Kimi ḫüsrānda kimi ehl-i sipās

Ḥażret-i Bilāl -raḍıya'llāhü 'anhıñ- mesrūren vefātı

Ża'f ile gūyā Bilāl oldı hilāl
Merg ile renglendi çün rūy-ı Bilāl

Hem-seri gördi bu ḥāli didi vay
Pes Bilāl didi ṭarabdır dime hāy

Bu ḥayāt idi baña 'ayn-ı ḥarab
Bilemezsin merg olur baña ṭarab

Bunı dirken reng-i rūyında Ḫudā
Lāle vü nergisler itdi rū-nümā

Tāb-ı rūy u çeşm-i pür-envārı hep
Şāhid-i güftārı oldı ey 'aceb

Her siyāhī sen gümān itme siyāh
Merdüm-i dīdeñ siyeh bī-iştibāh

Rū-siyehler merdüm-i nā-dīdeler
Merdüm-i dīde velī nūr-ı ḳamer

Var mı görmüş bir bebek ki ola aḳ
'Ālem içre gez ṭolaş hem işte baḳ

İ 269a

Çünki itmez merdüm-i ġayra naẓar
Pes anıñ rengine ġayr itmez żarar

Mā'adāsı hep muḳalliddir anıñ
Merdüm-i dīde gibi nām u şānıñ

M 323b

Pes didi çifti aña ki el-firāḳ
Didi yoḳ yoḳ el-viṣāldir olma 'āk

Didi çifti sen ġarīb olduñ bu şeb
Aḳrabā vü ḳavm ḳaldı bunda hep

Didi yoḳ yoḳ bu şeb içre bī-minen
Ġurbet ilden eylerim 'azm-i vaṭan

Didi ey cān u dilim ḥasretde āh
Didi yoḳ yoḳ buldı cān devlete rāh

E 270a

Didi seni görmek olur mı 'aceb
Didi cāyım ḫalḳa-yı ḫāṣān-ı Rab

Ḫalḳa-i ḫāṣān saña da muttaṣıl
Līk baḳ bālāya zīre atma dil

Dā'imā ol ḫalḳaya Rabbü'l-'İbād
Nūr ifāża itmede ḳıl i'tiḳād

Didi vīrān oldı bu ḫāne tamām
Didi māha baḳ bulutda yoḳ kelām

İtdi vīrān tā ki ma'mūr idiser
Ḳavm pek çoḳ idi ḫānem muḫtaṣar

Mevt ile tenüñ vīrān olmasınıñ ḥikmeti[436]

Oldum Ādem gibi ben maḥbūs-ı kerb
Nesl-i cāñımla pür oldı şarḳ u ġarb

Ben faḳīr idim bu evde miṣl-i çāh
Şimdi şāhım ḳaṣr ister pādişāh

Ḳaṣrlar çün şehlere olur mekān
Mürdeye ḳa'r olur ancaḳ ḫānumān[437]

Enbiyāya ṭar geldi bu cihān
Şāh-veş itdiler 'azm-i lā-mekān

Mürdegāndır bu cihānda 'ayn-ı fer
Ẓāhiri de bāṭını da tengter[438]

Teng degilse yā bu efġānıñ nedir
Çoḳ yaşarsın ḳanbur olur per nedir

Uyḳu vaḳtinde olur āzāde hep[439]
Böyle fehm it cān çıḳup eyle ṭarab

Ẓālimān ẓulm-i ṭabī'atden berī
Ehl-i ḥabse fikr-i ḥabsiñ yoḳ yeri

Bu geniş hep āsumān ile zemīn
Ṭar gelür vaḳt-i muṣībetde hemīn

M 324a

Göz bağı bol olsa da ma'nāda teng
Ḫandesidir girye faḫri cümle neng

[436] olmasınıñ: olması E.
[437] ḳa'r: ḳabr E.
[438] de: hem E.
[439] uyḳu: uyḫu E.

Ẓāhirde bol ma‘nāda ṭar dünyāya
teşbīh ‘ārdan ḫalāsı ḫˇāba teşbīh

İ 269b

‘Aynı bir ḥammāma beñzer ḳızġın o
Bayılursın cān gelür tābe-gelū

Ṭūlen ü ‘arżan velī olur vesī‘
Ol ṣıcaḳdan cān bulur ḥāl-i şenī‘

Çıḳmadıḳça cān eksilmez teraḥ
Pes ne lāzım menzil ü vāsi‘ feraḥ

Yā ki ṭar pāpūş ile olsañ revān
Vüs‘at-i meydāndan gelür girān

Ol beyābān vüs‘atīdir saña teng
Başıña zindān olur ṣaḥrā vü seng

E 270b

Dūrdan seyr eyleyenler seni hep
Lāle-veş açıldı sanurlar ‘aceb

Bilmez ammā ki miṣāl-i ẓālimān
Ḫāriciñ gülşende bāṭında fiġān

Kefşi ḫal‘ itmek miṣāli saña ḫˇāb
İşte ol dem tende olmaz ıżṭırāb

Enbiyāya mülk olur bu güne ḫˇāb
‘Aynı Aṣḥāb-ı Kehif añla cevāb

Gördiler rü’yā velīkin ḫˇāb degil
Hep beyābān-ı ‘ademdir bāb degil

Ḫāne tengdir cān anda bī-mecāl
Yıḳdı anı yapmaḳ içün ḳaṣr-ı ‘āl

Bī-mecāl idim raḥimde bir zamān
Ay on oldı ṭālib-i naḳl oldı cān

Māderim çekmese mīlād zaḥmeti
Ben o zindānda çekerdim miḥneti

Māder-i ṭab‘ımda var ḫavf-ı memāt
Tā ḳoyundan ḳuzuya gelsün ḥayāt

Ṣıçraya ol ḳuzı ṣaḥrālarda hem
Aç zeh-i zaḥmı nihāyet bula ġam[440]

Gerçi ṭoġurmaḳda renc-i şedīd
Līk zindān yıḳmadır bu ey sa‘īd

Ḥāmilī giryān olur eyne’l-menāṣ
Ḫande eyler ol çocuḳ bula ḫalāṣ

M 324b

Ümmehāt-ı çarḫdan her bir ẕevāt
Her cemād u her behīme her nebāt

Her biri ḥāl-i digerden ‘ġāfilūn
İllā anlar ki nebīh ü kāmilūn[441]

Kūsec-i ‘āḳil bilür mihmānını
Bilemez ḳaba ṣaḳal dāmānını

Ḥāline vāḳıf olur ṣāḥib-dilān
Ḥālini sen bilemezsin ey filān

Raḥm-i māderde bilür aṣḥāb-ı dil
Bilemezsin kendi kendinden ḥacil

İ 270a

Mecmū‘-ı ġaflet ü ġam ü tenbellik ve ḳarañuluḳ arżī ve süflī olan tenden oldığını beyān

Tendedir ġaflet teniñ çün rūḥ ola
Bāb-ı esrār ol zamān meftūḥ ola

Ḳalḳsa eflākiñ içinden bu zemīn
Ne gice ḳalur ne sāye ey emīn

Ḳandaki sāye yāḫud ki ola şeb
Gök degil hem meh degil arżdan sebeb

Hem ḫaṭabdandır ẓuhūr iden tütün
Degil āteşden buña nāṭıḳ fünūn

E 271a

Vehm işi oldı ḫaṭāyā vü ġalaṭ
Hep işābetler ‘uḳulündür faḳaṭ

Hep aġırlıḳlar keseller tendedir
Cān ḫafīfdir murġ-veş perrendedir

[440] zaḥmi: raḥmi E.
[441] kāmilūn: ġāfilūn İ.

Ḳanı ġālib surḫ-rūdur dā’imā
Zerd-rū ṣafrāvīdir ey pür-nehā

Balġamīler oldı cümle rū sefīd
Sevdāvīler edhem olur hem pelīd

Fi’l-ḥaḳīḳa Ḫālıḳ-ı āṣār Odur
Ehl-i ẓāhir dā’imā ‘illet görür

Şol buṭūn ki ẓāhir ile bir ola
Hīç eṭibbādan aña çāre n’ola

Def‘a-i ṣānī ṭoġarsa ādemī
Ayaġı altına alur ‘ālemi

‘İllet-i ūlā degildir aña dīn
‘İllet-i cüz’ī de itmez aña kīn

Şems-veş pervāz-ı āfāḳ eyler o
Ol ‘arūs-ı ṣıdḳa ṣūret perde bu

M 325a

Belki āfāḳdan daḫı bīrūndur
Bī-mekāndır rūḥ-veş merhūndur

Bil ‘uḳūl-i nās olur sāye aña
Sāye-veş pāyına düşer her yaña

Müctehid gerçi ki oldı naṣ-şinās
İtmez ol ṣūretde hīç fikr-i ḳıyāṣ

Ṣūreten görmez ise bir naṣ eger
Ol zamān eyler ḳıyāsı mu‘teber

Naṣṣ-ı muṭlaḳıñ ḳıyāsa teşbīhi

Vaḥy-i Rūḥü’l-ḳudsi bil naṣṣı hemān
Anıñ altında ḳıyās-ı ‘aḳl-ı cān

‘Aḳl cāndan buldı çün idrāk ü fer
Rūḥ hīç olmaz aña zīr-i naẓar

Līk cānıñ ‘aḳla te’ṣīri olur
Ol eṣerden nice tedbīri olur

İ 270b

Nūḥ-veş taṣdīḳ iderse seni rūḥ
Ḳanda yemm ḳanda gemi ṭūfān-ı Nūḥ

‘Aḳl āṣārı ṣanur ki rūḥdur
Nūrı sen ṣanmā ki ḳurṣ-ı yūḥdur

Yalıñız ḳurṣ ile ḳāni‘ sālikān
Tā ki nūrdan ḳurṣa ola vāṣılān

Oldı çün envār-ı ẓāhir sāfilīn
Rūz u şeb bir ḥālde ṭurmaz āfilīn

Ol ki ḳurṣa vāṣıl olup n’ola cā
Ġarḳ-ı nūr olur ser-ā-pā dā’imā

Ne seḥāb ider mażarrat ne ġurūb
Ḳurtılur eyvāhdan görmez ḫuṭūb

E 271b

Böyle ẕātıñ aṣlıdır eflākden
Yā mübeddel gerçi aṣlı ḫākden

Çünki ḫākīde bu ḳudret olamaz
Ki ṣu‘ā‘ dā’imī pey bulamaz

Tāb-ı şems olsaydı ḫāke dā’imī
Eyler iḥrāḳ-ı ṣemār-ı ḳā’imī

Āb ile ülfetde kār-ı māhiyān
Mār ile hem-rāh olur mı bir zamān

Līk ṭaġda var nice pür-fen yılan
Baḥr içinde ḥūte beñzerler emān

M 325b

Mekri ehl-i ḫāki hep şeydā ider
Ehl-i deryāyı daḫı rüsvā ider

Bu baḥirde nice pür-fen māhī var
Māḥī siḥr ile iderler bī-ḳarār

Ḳa‘r-ı deryā-yı celāl māhīleri
Ya‘nī ki siḥr-i ḥelāl şāhīleri

Ḥāllerinden hep muḥāller ḥāll olur
Naḥs ref‘ olup ḫayırlı fāl olur

Her zehir ol yirde sükker bil yaḳīn
Sengi ‘ayn-ı cevher-i pāk-i ṣemīn

Tā ḳıyāmet söylesem bunda kelām
Çoḳ ḳıyāmetler geçer olmaz tamām

Lisān-ı şeyḫden feyż-i ḥikmet ‘indinde mürīdīn ü müstemi‘īniñ ādābı

Dir melūlān ki mükerrerdir bu söz
Nice bir ‘ömr-i mükerrerdir henüz

Şem‘ olur berḳ-i mükerrer ile fer
Ḫāk olur tāb-ı mükerrer ile zer

Olsa biñ ṭālib içinde bir melūl
Ḫˇāhişinden ḳalur elbetde resūl

Ṭoġrı sözli bu resūlān-ı żamīr
Müstemi‘ ister melek ḫūyı naẓīr

Pādişehler gibi naḫvet işleri
Bende isterler cihānı serserī

İ 271a

Varma sen ādāb ile bir meclise
Fā’ide yoḳ mürselīnden bir kese

Ol emānetden saña hīç behre yoḳ
Ḳad ḥamīde ḳılmadıḳça çāre yoḳ

Her edebde olmaz anlarda pesend
Ki maḳāmı anlarıñ ġāyet bülend

Ol faḳīrler ṣanma ki her ḫıdmete
Ki tecellī ideler bir minnete

Līk iderler raġbeti ez-cān u dil
Şeh zekātıdır saña bu müstaḳil

Ey resūl-i āsumān esbiñ müdām
İtmesün ṭarf-ı melūlānda ḫırām

E 272a

Ol dil-āverdir mübārek vaḳt-i ceng
Ṣıçrada āteşden esbin çün neheng

M 326a

Ḳızdıra esbin o rütbe ol dilīr
Evc-i a‘lā ola yek-ḫaṭve mesīr

İtmeye aġyāre bir demde nigāh
Nār-āsā ide sūzān çün günāh

Olsa ger aña nedāmet ‘ayb-cū
Evvelā yansun nedāmet sū-be-sū

Hīç peşīmānlıḳ ‘adem rāhında yoḳ
Tīz-revler göremez yolda füsūḳ

Her ḥayvān düşmānınıñ ḳoḳusını alup ḥaẕer eylemesi ve ḥaẕer mümkin olmayan kimseye ‘adū olan kimseniñ ḫasārātı ki firār yā muḳābele mümkin olmaya[442]

Būy u bāng-ı şīri fehm eyler feres
Gerçi ḥayvāndır velī eyler ḥares

Cümle ḥayvānlar bilür düşmānını
Hem bilür āṡārını ‘unvānını

Gündüzin ḫuffāş uçmaz pür-fütūr
Sāriḳ-āsā giceler eyler ẓuhūr

Cümleden maḥrūmter ḫuffāşdır
Ki ‘adū-yı āfitāb-ı fāşdır

Ne muṣāfı ile olur zaḫm-ḫār
Ne de nefrīni ile maḥrūmter

Ol ki ḫūrşīdde olan iḥsān u cūd
Yırtılur mı ḳahrı ile tār u pūd

Āfitāb itseydi bir kerre meger
Ġuṣṣa-i ḳahr-ı ḫuffāş içün naẕar

Ġāyet-i luṭf u kemāl-i āfitāb
Men‘-i ḫuffāş olamaz aña ḥicāb

Ḥaddine lāyıḳla it ġavġā vü ceng
Belki ġālib olasın bir vaḳt-i teng

İ 271b

Ḳaṭre deryā ile nice ceng ider
Ebleh oldur ṣaç ṣaḳal yolup gider

Ḥīlesi geçmez bıyıġından öte
Perde-i māhı böcek nice ṭuta

Düşmen-i şemse budur dā’im ‘itāb
Ey ‘adüvv-i āfitāb-ı āfitāb

Āfitāba düşmen olduñ ki feri
Ditredir hep āfitāb u aḫteri

M 326b

Bu ‘adāvet kendiñe aña degil
Heyzüm olmaḳ āteşe ḥayfā degil

[442] ḳoḳusını: ḳoḫusını E.; eylemesi: eylemeleri E.

Bu ‘aceb ki sūzişinden kem olur
Derd-i şūrından yāḫud pür-ġam olur

E 272b

Raḥmi yoḳdur raḥmet-i ādemdir o
Ki mizāc-ı raḥm-i ādem ġamdır o

Raḥmet-i maḫlūḳ dā’im ġuṣṣanāk[443]
Raḥmet-i Ḥaḳ ġuṣṣadan ārī vü pāk

Böyle bil Ḥaḳ raḥmetini ey peder
Būy-ı vehmiñ itmesün anda eṯer

Mīve vü āṯārı ẓāhir raḥmeti
Kendi ‘ālemdir velī māhiyyeti

Şey’i miṯāl ve taḳlīd ile bilmek ile māhiyyeti ile bilmeniñ farḳı

Cümle evṣāf-ı kemāl māhiyyetiñ
Bilinen āṯārıdır ol ni‘metiñ

Bikr bozmaḳ leẕẕetin bilmez ṣabī
Sen aña dirsin ki ḥelvā-yı lebī

Vaṭy-i zenden kūdekiñ yoḳdur ḫaber
Dirsin aña ṭatlıdır miṯl-i şeker

Nice beñzer bunlara ẕevḳ-i cimā‘
Başḳa māhiyyāt-ı ḥelvā ey muṭā‘

İtse bir ‘āḳil saña bu nisbeti
Sen ṣabī-veşsin ider bu raḥmeti

Bu miṯāl ile bile tā ki ṣabī
Bilemez māhiyyetini zīrā ġabī

Şimdi bildim dir iseñ olmaz ba‘īd
Bilemem dirseñ olur vech-i sedīd[444]

Dise bir kes ki baña ma‘lūm-ı Nūḥ
Ol resūl-i Ḥaḳdır o hem nūr-ı rūḥ

Dir iseñ ki nice bilmem ol ḳamer
Şems-āsā ẓāhir ü meşhūrter

[443] maḫlūḳ: maẕlūm İ., M.
[444] bilemem dirseñ: bile dirseñ İ., M.

Cümle-i eṭfāle mektep ser-te-ser
Pīş-i miḥrābda imāmān-ı hüner

Nāmını Ḳur’ānda oḳurlar ṣarīḥ
Ḳıṣṣasın naḳl eyler elfāẕ-ı faṣīḥ

Ṭoġrı bu söz bildiğiñ vaṣfı hemān
Bilmediñ māhiyyet-i Nūḥdan nişān

İ 272a, M 327a

Ger diseñ ki Nūḥı ben nice bilem
Bilür anı kendiñe hem-rütbe hem

Mūr-ı lenge fīlden yoḳdur ḫaber
Peşşe İsrāfīli bilmez mu‘teber

Rāstdır bu vech ile bu söz daḫı
Bilmediñ māhiyyetiyle ey aḫī

Acz-i idrāk-i ḥaḳīḳat ey püser
‘Āmmeniñ ḥāli degil muṭlaḳ ḫaber

Çünki māhiyyātı hem esrārı da
Kāmilān ‘indinde ẓāhir kārı da

Sırr-ı Ḥaḳdan ẕāt-ı Ḥaḳdan bā-vücūd
Fehm ü iṣbāt oldı müşkil ey ‘anūd

E 273a

Maḥremāndan çünki ol maḫfī degil
Ẕāt ile pinhān velī vaṣfī degil

Baḫṣ idüp bunda ‘aḳıl dir ki ba‘īd
Bu muḥāl te’vīlīdir nā-müstefīd

Dir ḳuṭub saña o dem ey mest-i ḥāl
Ḥāliniñ fevḳi saña cümle muḥāl

Saña fetḥ olan bu demde vāḳı‘āt
Görinür evvel muḥāl ü bī-ṣebāt

On ḳadar zindāndan ḳıldı rehā
Tīhde maḫbūsum diyü itme nidā[445]

Yüz belādan ḳurtılup olduñ ḫalāṣ
Faḳrı eyle kendiñe cāy-ı menāṣ

[445] itme: ḳılma E.

Bir şey'iñ nefyi ve iṣbātını nisbet yüzünden ve iḫtilāf cihetinden tefrīḳi

Bir şey'iñ iṣbāt u nefyidir revā
Çün cihātı muḫtelif nisbet dü tā

Mā rameyte iẕ-rameyte nisbeti[446]
Nefy ü iṣbāt her ikisi müṣbeti

Ol ki destiñ ile atdıñ müṣbet o
Atmadıñ ḳudret Ḥaḳıñdır nefy bu

3845 Ḳuvvet-i ādemde vardır bir ḥudūd
Müşt-i ḫāk olur mı hīç leşker kuşūd

Müşt seniñ müştüñ velī atan Ḫudā
Nefy ü iṣbāt iki nisbetde sezā

انبیا دانند هر اضداد را
می نمی مانده را اولاد را[447]

M 327b

Kendi ferzendi veş āgāh enbiyā
Yüz delīl serdīne münkir mübtelā

Hep ḥasedden nāşī gizlerler velīk
Ḥāşılı lafż-ı nedānem dir rekīk

3850 Bir maḥalde çünki *ya'rif* didi Ḥaḳ
Hem de *lā-ya'rifühüm* ġayrı edaḳ

Būd-ı ānān zīr-i 'azzemdir amān[448]
Ġayr-ı Ḥaḳ bilmez anı itme gümān

İ 272b

Hem bu nisbet iledir cümle fütūḥ
Bildigim hem bilmedigim oldı Nūḥ

Dervīşiñ fenā ve beḳādan su'āli

Didi bir ḳā'il bu dem dervīş yoḳ
Var ise dervīş bir dil-rīş yoḳ

Varlıḳ vech-i beḳā-yı ẕātdan
Yoḳluḳ vaṣfında yoḳ olmaḳ ḥasen

[446] *Kur'ân-ı Kerîm*, Enfâl, 8/17: "Savaşta onları siz öldürmediniz, onları Allah öldürdü; (oku) attığında da sen atmadın, Allah attı; bunu da müminlere kendinden güzel bir lutufta bulunmuş olmak için yaptı. Allah her şeyi işitmekte, her şeyi bilmektedir."
[447] Çelebioğlu: Sapıklar da çocuklarını bildikleri gibi Peygamberi de bilirler. C. 3, b. 3686.
[448] Çelebioğlu: Onlar, kubbelerimin altında gizlenmiştir. Onları ancak Allah bilir. Sınamakla bilinmezler. C. 3, b. 3690.

Āfitāb ‘indinde şem‘iñ şu‘lesi
Yoḳdur ammā varlıḳda müstevī

Var olur ẕātı anıñ ḳorsañ eger
Penbeyi iḫrāḳ ider ol dem şerer

E 273b

Yoḳ dinilür şu‘le virmez o saña
Āfitāb virmiş aña ‘ayn-ı fenā

İki yüz baṭmān balı bir ḳıyye ḫal[449]
Ḳarışur virmez velīkin hīç ḥalel

Yoḳ olur ṭatsañ daḫı bu ṭa‘m-ı ḥal
Bir vaḳıyye hem de aġırdır ‘āsel

Görse arslan āhūdan bīhūş olur
Varlıḳ ol varlıḳda hem rū-pūş olur

Rabb ḳatında nāḳışānıñ kārı bu
Bī-edeb şanma ki ‘aşḳıñ cūşı o

Bī-edebdir ıżṭırāb-ı nabż-ı ‘aşḳ
Şehle ṭarṭar kendini bī-‘aḳl u meşḳ

Yoḳdur ‘ālemde o gibi bī-edeb
Līk bāṭında edebde münteḫab

Böyle tevfīḳ eyle bu nisbetleri
Bī-edeble bā-edeb żıdd peykeri

Ẓāhiren görürsin anı bī-edeb
Ki çeker da‘vā-yı ‘aşḳ ile ta‘ab

M 328a

Bāṭınen baḳsañ eger da‘vāsı lā
Kendi vü da‘vāsı Ḥaḳda hep fenā

Māte-i Zeyd Zeydi fā‘il şanma sen
Belki āṭıldır o ey vech-i ḥasen

Ehl-i naḫv ‘indinde ammā fā’il o
Yoḫsa fā’il mevt mef‘ūl oldı bu

Ki nice fā’il olur maḳhūrdur
Fā’iliyyet diḳḳat eyle dūrdur

[449] ḳıyye: oḳḳa E., M.

Vekīl-i Ṣadr-ı Cihānıñ müttehem olup bīm-i cān ile Buḫārādan firārı ve tekrār ‘aşḳ anı ircā‘ı ḳıṣṣası ki ‘āşıḳāna kār-ı cān sehldir

Ḫażret-i Ṣadr-ı Buḫārā bendesi
Ḳaçdı bir töhmetle ol nālendesi

On sene müddet ṭolaşdı serserī
Geh Ḫorāsān geh Kuhistān her yeri

On sene ṣoñra kemāl-i iştiyāḳ
Ḳıldı bī-ṭāḳat anı nār-ı firāḳ[450]

İ 273a

Didi ġayrı ṭāḳatim yoḳ firḳate
Nice mümkindir ṣabır bu miḥnete

Ḫāki sūz eyler firāḳ-ı aṣl-ı pāk
Ābı ḳoḳmuş ṣarı vü tīre helāk

Ḫoş havāyı hem vebā eyler vaḫīm
Āteşi eyler remād ü hem saḳīm[451]

Bāġ-ı cennet ḫaste-ḫāne olsa ger
Dökilür yapraḳları ḳalmaz eṣer

‘Aḳl-ı derrāki ider firḳat ḫarāb
Yāyı işkeste kemān-keş veş tebāb

E 274a

Dūzaḫa firḳatle geldi sūz u tāb
Pīr firḳatden içün lerzān u sāb[452]

Ger firāḳ-ı pür-şerārden söz disem
Biñde birin ḥaşre dek yazmaz ḳalem[453]

Şerḥ-i sūzından uzatma gel kelām
Rabbi sellim Rabbi sellim ve’s-selām

Her neden mesrūr iseñ ‘ālemde sen
Andadır endīşe-i firḳat miḥen

Nice kes mesrūr idi sen gibi hep
Bād-veş gitdiler anlar bā-ta‘ab

[450] Beyit – İ., – M.
[451] hem: pür E.
[452] sāb: şāb İ.
[453] E. nüshasında ilk mısra ikinci mısradadır.

Sende de ḳalmaz göñül virme aña
Sen muḳaddem ṣıçra andan ey fetā

M 328b

Rūḥü'l-Ḳudsüñ ādemī ṣūretinde
Meryem çıplaḳ ġusl iderken ẓāhir olup
Meryemiñ Ḥaḳḳa penāhı

Meryem-āsā fevt-i mülküñ evveli
'Avẕü bi'r-Raḥmān di nefse ey velī

Gördi Meryem ṣūret-i a'lā ḥasen
Cān-fezā vü dil-rübā vü mü'temen

Çıḳdı yirden öñüne itdi ẓuhūr
Māh u ḫūrşīd-veş o rūḥ-ı pür-sürūr

Çıḳdı yirden ol muṣavver bī-niḳāb
Ṣanki şarḳdan ṭoġdı ol dem āfitāb

Meryemiñ a'żāsı oldı lerzenāk
Ki bürehneydi iderdi cismi pāk

Ṣūreti Yūsuf göreydi āşikār
Ḥayret ile destin eylerdi figār

Gül gibi pīşinde külden bitdi o
Sırr-ı dilden bir ḫayāl gūyā ki bu

Geçdi Meryem kendiden ol ānda
Didi Ḥaḳdır ḫāfıẓım her şānda

'Ādet itmişdi o pākīze nihād
Vaḳt-i ḥācet ġaybe itmek istinād

Çün cihānı gördi mülk-i bī-ḳarār
Buldı elṭāf-ı Ḫudādan bir ḥışār

İ 273b

Müddet 'ömrince ḥışn ola o cā
Tā ki yol bulmaya ḫaşm-ı bī-vefā

Ḥaḳḳa ḳaçmaḳlıḳ ḥişārın gördi ḫūb
Yurt idüp ol ḳal'ada ḳıldı ṭarūb

Gördi çün ol ġamzeler ki 'aḳl-ı sūz
Hem cigerler olur anda tīr-dūz

Şāh u leşker bende-i ḫalḳa be-güş
Cümle bī-hūşdur şehenşāhān-ı hūş

‘Abd-i memlūk nice biñ şāhān aña
Ṣad hezārān māh mātlūb-ı żiyā

E 274b

Zührenīñ yoḳ zehresi da‘vāya hīç
‘Aḳl-ı küll olur ḳatında pīç pīç

Ben nice dirim baña ġamz eyledi
Demgehim demgāhı yaḳdı ne’yledi

İşte ol nāra delīlimdir duḫān
دور از هر ناســـزا كويند شـــان[454]

M 329a

Lāzım olmaz āfitāb içün delīl
Āfitābıñ nūrı dehre mustaṭīl

Ẓıll nedir ola delīl-i āfitāb
Bu yeter aña ki o z̲üll iktisāb

Bu celāletdir delīl-i ṣādıḳı
Cümle idrākātıñ odur sābıḳı

Cümle idrākāt gūyā ḫār-süvār
Rūzgārıñ rākibi o tīr-vār

Ol ḳaçarsa kimse bulmaz tozını
Sen ḳaçarsañ o ṭutar boynuzını

Cümle idrākātda hīç ārām yoḳ
Vaḳt-i meydān oldı vaḳt-i cām yoḳ

Kimisi vehmiyle şāhīn-veş uçar
Kimisi oḳ gibi miġferden geçer

Kimisi yelkenli keştī-veş gider
Kimi ric‘atde olur vaḳt-i sefer

Çünki bir ṣaydı ıraḳdan göreler
Ḥamle idüp aña hep at süreler

Çünki pinhān ola ḫayrān olalar
Cuġd-veş aṣḥāb-ı vīrān olalar

[454] Çelebioğlu: Ben o ateşin dumanıyım, delilim o benim. Onun için söylenenler ondan uzak, ona bâtılın yolu yok. C. 3, b. 3740.

Bekleşüp gözlerler anı dā'imā
Belki ẓāhir ola ol ṣayd-ı 'ulā

Çünki geç ḳala olurlar pür-melāl
Ṣayd mı idi bu 'aceb yāḫud ḫayāl

Maṣlaḥat oldur ki bir sā'at ḳadar
İttiḫāẕ-ı ḳuvvet itmekdir hüner

Olmasa şeb cümle 'ālem ḥırṣdan
Kendini her kes yaḳardı pür-fiten

İddiḥār u ḥırṣ u sevdā-yı heves
Cismini sūzān iderdi cümle kes

İ 274a

Genc-i raḥmetden ide çün şeb ẓuhūr
Bir iki sā'at gelür ḥırṣdan fütūr

El virürse ḳabż eger bir sālike
Ḳorḳmasıñ oldı ṣalāḥa mālike

Basṭ vaḳti ḫarcda olursın müdām
Ḫarca elbet daḫl lāzım ey ġulām

Müddet-i 'ālem olaydı faṣl-ı yaz
Āfitāb olsa idi bostān-firāz

M 329b

Tā kökünden eyler iḫrāḳ-ı nebāt
Tāzelenmez idi bir daḫı kemāt

E 275a

Ekşi yüzli ḳış velīkin müşfiḳa
Yaz güleç yüzlidir ammā muḫriḳa

Ḳabż gelse basṭa ḥāżır ol hemān
Tāze ol çīn-i cebīn itme amān

Güler eṭfāl ü turuş-rū 'ālimān
Ġam cigerden bögreginden şādumān

Çeşm-i ṭıflān ḫar gibi āḫırdadır
Çeşm-i 'āḳil de ḥesāb efşürdedir

Ol görür āḫırda pür-leẕẕet 'alef
Bu görür ḳaṣṣāb ider āḫir telef

Bu 'alef acı ki ḳaṣṣābdan 'aṭā
Laḥmımız içün terāzū ḳurdı yā

Ṭarf-ı ḥikmetden yi ki anı Ḫudā
Maḥż-ı luṭfı bī-ġaraż itmiş ‘aṭā

Añladıñ nānı ḥikemden bī-ḫaber
Çün *külū min rızḳıhī* Ḥaḳdan eṣer[455]

Rızḳ ḥikmetden olur ancaḳ hemān
O gelū-gīr olmaz eñ ṣoñ bī-gümān

Aġzını bend it açılsun ḫoş dehān
Loḳma-hā-yı rāz yirsin her zamān

Gel bu ten dīvi südünden sen kesil[456]
Ol fiṭāma nice ni‘met muttaṣıl

Cūşiş-i Türk gibi şerḥim gerçi ḫām
Var Ḥekīm-i Ġaznevīden diñle tām

Ki İlāhī-nāmesinde şerḥ ider
Ol Ḥekīm-i ẕū-fünūn u bā-ḫaber

Ġam yi nān-ı ġam-fezādan ḳıl ḥaẕer
‘Āḳilān ġam yir çoçuḳlar ney-şeker

Bāġ-ı ġam eṣmārıdır ḳand-i sürūr
Şād zaḫm u ġam aña merhem olur

Ġam görürseñ al anı āġuşıña
Muntaẓır ol derd-i meşḳiñ cūşına

Mey görür engūr içinde ‘āḳilān
Şey’ görür ma‘dūm içinde ‘āşıḳān

İtmede ḥammāllar ceng ü sitīz
Çekme sen ben çekeyim bu yüki tīz[457]

İ 274b, M 330a

Çünki ol rencden bulurlar fā’ide
Ḥamli ister ġayrısından zā’ide

Ecr-i Ḥaḳ ḳanda bu ücret ḳandadır
Ḥaḳ virür genci bu gūyā ẕerredir

Ḳumda aradıġıñ olur sende līk
Bu ḫazīnede bulunmaz merd-i rīk

[455] *Kur’ân-ı Kerîm*, Mülk, 67/15: “Yeryüzünü sizin için kullanışlı hale getiren O’dur. Üzerinde dolaşın ve Allah’ın rızkından yiyip için; (ama unutmayın ki) dönüş yalnız Allah’adır.”
[456] südünden: sütünden M.
[457] çekeyim: çekdigim İ.

Ol cenāzeñle olur ol dem revān
Mūnis-i ḳabriñ olur hem bār-ı cān[458]

Rūz-ı merg içün bu dem gel mürde ol
‘Aşḳ-ı sermedle ayaḳdaş ol oġul

E 275b

Ṣabır āgehdir verā-yı perdeden
Rūy-ı gülnār-ı murādı bī-minen

Müctehid ‘indinde ġam āyīnedir
Görinür żıd yüzi bir gencīnedir

Renc-i żıddan ṣoñra bir żıdd-ı diger
Gösterür yüz ya‘nī ki ḫoş kerr ü fer

Kendi pençeñde bu iki vaṣf var
Yum eliñ ṣoñra açılur ber-ḳarār

Pençeniñ olaydı ḳabżı dā’imā
Yāḫud ola idi basṭa mübtelā

Bu iki vaṣf ile kārıñ muntaẓım
Ḳuş gibi iki ḳanat elbet mühim

Rūḥu’l-Ḳudsüñ Meryeme ben resūl-i Ḥaḳḳım sen perīşān olma ve gizlenme ki emr-i Ḥaḳ böyledir dimesi

Meryeme el virdi ol dem ıżṭırāb
Ṣānki balıḳ yirde eyler ṭāb ṭāb

Aña ṣayḥa ḳıldı ol kān-ı kerem
Ki emīn-i Ḥażretim çekme elem

Ser-firāzān-ı Ḫudādan itme rem
Maḥremān-ı ‘izzetīden çekme ġam

Bunı dirken nūrlar aġzından fitīl
Olup olurdı Simāka mustaṭīl

Bu vücūdumdan ḳaçarsın ki ‘adem
Ol ‘ademde şeh benim ṣāḥib-‘alem

Kendiñi terk it baña yoḳluḳ maḳām
Yalıñız naḳşım ziyāde yoḳ kelām

[458]yār-ı cān: bār-ı cān İ.

Ben ki naḳş-ı müşkilim baḳ Meryemā
Hem ḫayālim dilde hem de ibtilā

M 330b

Bir ḫayāl ki ide gönlüñde ḳarār
Ḳanda gitseñ senden itmez o firār

Sen ḫayāl-i ‘ārıża ḳılma ḳıyās
Ṣubḥ-ı kāẕib-veş olur o bī-esās

Dime ki lā-ḥavle ‘İmrān-zādeyim
Lā-ḥavlden bunda ben üftādeyim

İ 275a

Çün benim aṣl u ġıdām lā-ḥavledir
Nūr-ı lā-ḥavl pīş-rev-i her ḳavldir

Nūr-ı Rabdan ṣubḥ-ı ṣādıḳ gibiyem
Gezmez eṭrāfımda aṣlā leyl hem

Sen ḳaçarsın dā’imā benden Ḥaḳa
Naḳşım olmuşdur penāha sebaḳa

Ol penāhım ben ki iḫlāṣ eyle sen
Ṣad E‘ūẕü oḳu ol E‘ūẕü ben

Āfet-i cehl oldı her şeyden ḳavī
Sen ṭalebde sīne dōstuñ pertevi

E 276a

Yāri hep aġyār görürsin dā’imā
Ṣādīye ġam nāmın eylersin edā

Buncılayın luṭf ider yār-i kerīm
Sen ḳaçarsın andan o gūyā le’īm

İşte böyle naḫl-i luṭfı yārimiz
Sāriḳiz biz o naḫildir dārımız

Öyle müşg-ālūddur bu zülf-i yār
Līk bī-‘aḳlız bize zencīr-vār

Luṭfı dā’im Nīl-veş olur revān
Līk Fir‘avnız bize demdir hemān

Ḳan nidā eyler ki ben ṣuyum hemān
Yūsufum ben gürg senden her zamān

Görme misin sen ki yārān-ı ḥamūl
Mār olur żıdd oldıġıñ dem ey cehūl

Laḥm u şaḥmı şanma anıñ dīgerī
Öyle oldı o ki ‘ayn-ı manẓarī

Ol vekīliñ kemāl-i ‘aşḳından lāübālī Buḫārāya ‘azmi

Meryemiñ şem‘i ḳo yansun bir ṭaraf
Ki Buḫārāya gide ol ehl-i tef

‘Aḳl u fikri ṣabrı tālān oldı hep
Sūy-ı Ṣadra gitmegi ḳıldı ṭarab

M 331a

Ol Buḫārā menba‘-ı ‘ilm ü hüner
Her kim āteşdir Buḫārīdir o er

Mürşidiñ ẕātı Buḫārāysa eger
İtme ḫorluḳla Buḫārāya naẓar

Dil Buḫārāsında ḫorluḳdan öte
Müşkilin żabṭ itmege bir yol ṭuta

Pek mübārek o ki nefsin ḫˇār ide
Vay aña ki nefsi anı zār ide

Cāñına Ṣadr-ı Cihānıñ firḳati
Çāk idüp biñ pāre ḳıldı ḥasreti[459]

Didi ḳalḳar varırım ol cānibe
Münkir oldum şimdi döndüm meẕhebe

Ben ḥużūr-ı şeyḫe idem ser-fürū
Ya‘nī ol Ṣadr-ı Cihān ṣadr-ı nikū

İ 275b

Diyeyim cānım getürdüm ben saña
Yā ḥayāt vir yā ki öldür bī-riyā

Ḳatl olınmaḳlıḳ ḥużūrında şafā
Ġayrı yirde pādişāh olmaḳ belā

Eyledim hem tecrübe biñ kerre ben
Sensiz olmaz baña hīç ‘ayş-ı ḥasen

Naġme-ken yā maḳṣadı yā laḥn u şūr
ناقتی نیشین که اتمام سرور[460]

[459] Çāk: Kār E., M.
[460] Bu beyit ve sonraki iki beyit için:
Çelebioğlu: Ey mutrib, teganni et, kalbi dirilt. Ey devem çök, işler tamamlandı.
Gözyaşlarımı em, ey zemîn, kâfî sana. Sen de ey nefis, o tatlı, saf suyu iç!

اشـــک من خور ای زمین این بس ترا
نـوش کـن یـا نـفـس یـک آب صـــفـا

E 276b

نـزد مـن خـوش آمـدی ای عـیـد مـن
ای صـــبـا کـردی زمـن دفـع حـزن

Didi ey yārān gitdim elvedā‘
Cānib-i Ṣadra ki o mīr-i muṭā‘

3990 Dem-be-dem sūz u güdāzım bu benim
Herçi bādā-bād fedā ḳıldım tenim

Gerçi göñlüm seng-i ḫārādan nişān
Līk ‘azmimdir Buḫārā bu zamān

Meskenidir yārimiñ ey dōstān
‘Āşıḳa ḥubbü’l-vaṭan budur hemān

M 331b

Ma‘şūḳuñ kendi ‘āşıḳ-ı ġarībinden su’āli ki şehrlerden ḳanġı şehri ḫoş bulduñ ve ḳanġı şehri vāsi‘ ve ni‘meti çoḳ ve dil-güşā bulduñ

‘Āşıḳa ma‘şūḳ didi ki ey fetā
Gezdigiñ iḳlīmden ṣoram saña

Ḳanġı şehri eyledi ṭab‘ıñ pesend
Didi ol şehri ki var yār-i levend

3995 Ḳanġı yirde ḳosa maḥbūbum bisāṭ
‘Ayn-ı ṣaḥrā ẓāhiren semmü’l-ḫıyāṭ

Ḳanda ki bir Yūsuf ola māh-veş
Cennet oldur olsa daḫı çāh-veş

Sen ile cennet olur dūzaḫ baña
Sen ile zindān gülşen pür-ṣafā

Sen ile bāġ-ı na‘īm olur caḥīm
Olmasañ reyḥān u gül nār-ı elīm

Sen benimle oldıġında ḫoş-dilim
Olsa da ḳa‘r-ı ḳabirde menzilim

Dönüşün bayram sevincidir; merhaba ey saba yeli, gel, ne güzel de estin! C. 3, b. 3824-3826.

İki ‘ālemde de ḫoşter ol maḥall
Sen benimle olasın budur emel

Bu sözüm ġāyet uzun pür-intiẓār
‘Āşıḳ-ı Ṣadr oldı bī-ṣabr u ḳarār

Dōstlarıñ Buḫārāya rücū‘dan men‘ idüp tehdīd eylemeleri ve anıñ lāübālī kelāmı

İ 276a

Didi bir nāṣıḥ aña ey bī-ḫaber
Ṣoñra sen fikr eyle var ise hüner

Çeşm-i ‘aḳl ile öñüñ ardıñ gözet
Yanmaġa pervāne-veş itme evet

Ḳaṣd-ı ‘azmiñdir Buḫārāya cünün
Lāyıḳ-ı zencīrsin ġayret-nümūn

Saña dā’im ḫışm ile o diş biler
İster o da çeşmiñi ide heder[461]

Tīz ider her dem seniñçün ḫançeri
O ġalā kelbi vü sen un çenberi

E 277a

Çün ḫalāṣ itdi Ḫudā andan seni
Ḳoma o zindāna artıḳ bu teni

Saña olsaydı müvekkel bī-‘aded
‘Aḳl lāzımdır ḫalāṣ içün meded

Bir müvekkel yoḳ bu demde saña hīç
Yā nedir bu ıżṭırāb u pīç ü pīç

Sırr-ı ‘aşḳ itmiş idi anı esīr
Ṣandı ki olmaz müvekkeller nezīr

M 332a

Her müvekkelde müvekkel muḫtefī
Yoḫsa bend-i ṭab‘-ı seg aña vefī

Şāh-ı ‘aşḳıñ ḫışmı cānda müstaḳar
Her ‘avānīye siyeh-rūlük yeter[462]

Çaġırur aña ki ḍarb it anı sen
Ki ‘avānān-ı nihān virdi miḥen

[461] ide: ider İ.
[462] ‘avānīye: ‘avālīye E.

Her kimi gördüñ ise eyler ziyān
Gerçi aña yār-i tenhādır ‘avān

Vāḳıf olsaydı iderdi nāleler
Nezd-i şāhenşehde eylerdi maḳar[463]

Şeh ḥużūrında serin eylerdi ḫāk
Ki żarar virmeye diyü sehmnāk

Kendiñi mīr gördüñ ey mūrdan ẕelīl
Yoḳ müvekkelden ḫaber kūrsin ‘alīl

Bu yalancı bāl ile sende ġurūr
Bāl atar seni vebāle bī-şu‘ūr

Ṣāf olur ise ḳanat uçar yüce
Çamur olursa aġırdır ey ḫoce

Sa‘y ḳıl ki olmasun bāliñ çamur
Pendimi gūş itmediñ ḥāliñ çamur

‘Aşḳdan bī-ḫaber nāṣıḥa ‘āşıḳıñ lāübālī sözleri

Didi ey nāṣıḥ yiter olma ġavī
Pend virme bendim olmuşdur ḳavī

Bendim oldı pendiñizden saḫtter
‘Aşḳı üstādıñ daḫı bilmez gezer

Ḳanda ẓāhir olsa ‘aşḳıñ lāmi‘i
Ders viremez Bū-Ḫanīfe Şāfi‘ī

İ 276b

Mevt ile sen eyleme tehdīd baña
Kendi ḳanım teşnesiyim ey fetā

‘Āşıḳānıñ her zamānı oldı mevt
Līk bir nev‘ olmadı ‘uşşāḳa fevt

İki yüz cān olsa anda bī-riyā
Cümlesin bir demde eylerdi fedā[464]

Her birinden olur idi on behā
Oḳı işte *‘aşraten emṯālihā*[465]

[463] şehde: şāhda M.
[464] bir demde eylerdi: eylerdi bir demde E.
[465] *Kur’ân-ı Kerîm*, En’âm, 6/160: “Her kim bir iyilik ile gelirse kendisi için onun on misli vardır.”

Ḳanımı dökseydi cānānım benim
Raḳṣ iderek cān niṣār eyler tenim

E 277b, M 332b

Tecrübe ḳıldım ki mevtimdir ḥayāt
Yā nice ben itmeyim bunda ṣebāt

4030

ای محبانم مرا بکشتید تیز
چونکه در مردن حیات ماته تیز[466]

ای ملمع روی و ای جان ابد
جان من خرده لقاءت بی مرد

دوستئ دوست پر شدّ در دلم
کر بخواهد جا کند در دیده ام

Söyle Türkī Fārisī gerçi laṭīf
Bīn dil ile vaṣf olur ‘aşḳ-ı şerīf

Būy-ı dilber olsa idi ber-hevā
Hep lisānlar lāl olurdı bī-nevā

4035 Yetişür dilber ider şimdi ḫıṭāb
Diñle ḫoş va’llāhü a‘lem bi’ṣ-ṣavāb

Tevbe eyler ise ‘āşıḳ ḳorḳ o dem
Ders virür ‘ayyār-veş dār üzre hem

Gerçi bu ‘āşıḳ Buḫārāya gider
Ne ider ders ü ne ūstāya gider

‘Āşıḳān içün müderris ḥüsn-i yār
Defter ü dersi anıñ rūy-ı nigār

Ṣūreten sākit velīkin nālesi
‘Arş u taḫt-ı yāre vāṣıl hālesi

4040 Dersleri āşūb [u] ‘ālem zelzele
Yoḳ Ziyādātı vü bāb-ı Silsile

Silsile bu ḳavme ca‘d-ı müşg-bār
Mes’ele devriyye līkin devr-i yār

[466] Bu beyit ve sonraki iki beyit için:
Çelebioğlu: Ey güvenilecek kimseler, öldürün beni, öldürün. Öldürülmemde hayat içinde hayat var.
Ey nur yüzlü, ey ebed’liğin ruhu, ruhumu çekerek vuslatını ihsan et.
Öyle bir sevgilim var ki, aşkı can yakmada. İsterse gözlerimin üzerinde yürür. C. 3, b. 3862-3864.

Ṣorsalar kīs ü ẕükādan bir su’āl
Genc-i Ḥaḳ bir kīse ṣıġmaz der-maḳāl

Ayrılıḳ eyyāmı gitdiyse eger
Ṣanma bed ẕikri Buḫārāya gider

Her şey’in ẕikrinde var ḫāṣiyyeti
Her ṣıfātıñ çünki var māhiyyeti

Sen Buḫārāda bulur iseñ hüner
Bulmaz iseñ fāriġasın derbeder

Ol Buḫārā ‘ilm içün yoḳdur ġamı
Vir göze ḫūrşīd-i bīnişle nemi

İ 277a

Ḫalvetinde bīnişe yol bulsa er
Her ‘ilimden behre olur mu’teber

M 333a

Cān cemāli ile çün hem-kāsedir
‘İlm ü aḫbārdan o kes pür-tasadır

‘İlm gözde ġālib-efzādır müdām
‘Āmme ‘indinde baḥir dünyā tamām

Çünki dünyāyı görürler cümle ‘ayn
Ẓann iderler ol cihānı cümle deyn

‘Āşıḳıñ Buḫārā cānibine tevcīhi

E 278a

Gel yine sen ol civānıñ sözine
Derd-i Ṣadr ile ne yapdı özine

Yüz ṭutup ol ‘āşıḳ-ı ḫūn-ābe-rīz
Ger Buḫārā cānibine gide tīz

Oldı Āmūnuñ ḳumı gūyā ḥarīr
Āb-ı Ceyḥūn hem de ṣanki āb-gīr

Oldı ol çöller gözinde gülsitān
Gül gibi ḫandān giderdi ol civān

Ḳand gerçi ki Semerḳandiñ lebi
Ṭutdı bu lākin Buḫārā meẕhebi

Ey Buḫārā sensin ‘aḳl-efzā velī
Līkin aldıñ ‘aḳlımı ḳıldıñ deli

Bedr arardım oldum anda ben hilāl
Ṣadra ṭālib gördigim ṣaff-ı ni‘āl

Çün Buḫārā ḥaddine buldı vuṣūl
Ol sevādda ġam beyāżīdir ḥuṣūl

Düşdi bir sā‘at ḳadar bī-‘aḳl u hūş
‘Aḳlıñ uçurdı o dem de cān fürūş

Serpdiler vech ü serine çoḳ gül-āb
‘Aşḳ gül-ābı ġāfilini ḳıldı tāb

Görmiş idi o nihānī gülsitān
İtdi ‘aşḳ yaġmāgeri ġārāt-ı cān

Sen ṭonuḳsın bu deme yoḳ nisbetiñ
Gerçi yoḳdur şekkere ḳurbiyyetiñ

Raḥt-ı ‘aḳlıñ sende ‘āḳilsin velī
Ki *cünūden lem terevhā* ġāfili[467]

Bu söze yoḳdur netīce ey filān
Ki Buḫārāya gideṭursun civān

M 333b

‘Āşıḳ-ı lāübālīniñ Buḫārāya gelüp kendini iẓhār eylemesinden dōstlarıñ tehdīdi

İtdi mesrūren Buḫārāya duḫūl
Eyledi ma‘şūḳına ya‘nī vuṣūl

Ṣanki o sekrān idi yirde yürür
Māhtāba ṭut diyü elin sürür

İ 277b

Kim ki gördiyse Buḫārāda aña
Didiler ḳaç ẓāhir olmaḳ nā-revā

Şeh seni dā’im ṭalebde ḫışmnāk
Kīn-i dih sālesi var eyler helāk

Allāh Allāh kendi ḳanın kim döker
İ‘timād itme füsūndan ḳıl ḥaẕer

Sen idiñ Ṣadr-ı Cihānıñ şaḥnesi
Mu‘temed hem de mühendis bendesi

[467] *Kur’ân-ı Kerîm*, Tevbe, 9/26: “Sonra Allah Resulü ve müminler üzerine rahmetini indirdi ve sizin görmediğiniz ordular indirdi.”

Hem müşīri idiñ anıñ muḥterem
Bir günāh ile çün olduñ müttehem

E 278b

‘Öẕr idüp ḳaçdıñ cezādan çoḳ zamān[468]
Yā niye geldiñ bu demde ey civān

Biñ ḥiyelle eylediñ def‘i belā
Yā ecel yā bu ḥumḳdur muṭlaḳā

Tīre daẖl eylerdi ‘aḳlıñ dā’imā
‘Āḳili aḥmaḳ ider bildim belā

4075 Ṭavşanıñ naẖsı olur şīri ṭaleb
Ġāyet ‘āḳil zeyrek iken o ‘aceb

Böylece çoḳdur ḳażā-yı nāgehān
Didi چون آمد قضـا تنک شـد جهان[469]

Muẖlişe yüz yol olur çün ṣaġ u ṣol
Ejdehā olsa ḳażā bulmaz vüsūl

Tehdīd ü taẖvīf idenlere ‘āşıḳıñ cevābı

Didi ben müstesḳīyem ṣudur çeken
Bilürüm ki ṣudadır mevt ü miḥen

Dest ü baṭnım hep şişer ise eger
‘Aşḳ eksik itmez ābı al ẖaber

4080 Ben dirim ṣorsañ buṭūnumdan su’āl
Kāşkī olsa idi deryā-miṣāl

Yırtsa ḳarnım ṭulumunı mevc-i āb
Ölsem ol ulu ölümdür müsteṭāb

Ḳanġı yirde görsem ırmaḳlar aḳar
Reşkim oldur eyleyem anda maḳar

M 334a

Bu elim def ḳarnım olmuşdur dühül
‘Aşḳ ṭablın ururum gūyā ki gül

Ḳanımı dökseydi ol Rūḥu’l-emīn
Cur‘a cur‘a ḳan yirim gūyā cenīn

[468] çoḳ: çoḳdur İ.
[469] Çelebioğlu: “Kaza ve kaderin böyle nice yüzlerce büyüsü var. Zira -Kaza gelince feza daralır.-” C. 3, b. 3905.

4085 Yir gibi hem de cenīn-veş ḳan yirim
‘Āşıḳ olaldan berü böyle dirim

Giceler çölmek gibi āteş mekān
Gündüzin ḳum gibi ḳandır baña nān

Ben peşīmānım ki itdimdi firār
Mekr idüp ḫışmı murādına hezār

Ḫışmını icrā ide cāna henüz
‘Iyd-ı ḳurbāndır ki ‘āşıḳ bir öküz

İ 278a

Gāv eger bir nesne yir yāḫud uyur
‘Iyda ḳurbān olmaḳ içün ẕebḥ olur

4090 Gāv-ı Mūsā bil beni cān-dādeyim
Cüzlerimle ḥaşr-ı her āzādeyim[470]

Ṣıçrar ol maḳtūl yerinden nāgehān
Iḍribūhü ba‘ḍihā olur ‘ayān[471]

ای کریمان این بقر را می کشید
دیدن خشر روان باید که دید[472]

Ben cemāddan mürdem [ü] nāmī olam
Mürdemüm ḥayvāna andan yol bulam

E 279a

Mürdem ḥayvān iken ādem olam
Ölmeden ḳorḳmam ki ādem dem olam

4095 Ḫamle eylersem beşerden mevt ile
Tā melā’ikle uçarım ṣavt ile

Hem melekden daḫı çıḳmaḳ var ulu
Külli şey’in hālik illā vechehu[473]

Hem melekden daḫı ḳurbān olayım
Vehme gelmeyeni anda bulayım

Pes ‘adem olam ‘adem ki bī-şu’ūn
Diyeyim *innā ileyhi rāci‘ūn*[474]

[470] ḥaşr-ı her: ḥaşr u hem İ., M.
[471] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/73: “Sonra ‘(kesilen ineğin) bir parçasıyla ölüye vurun’ dedik. Böylece Allah ölüleri diriltir ve belki düşünürsünüz diye size âyetlerini gösterir.”
[472] Çelebioğlu: Ey kerem sahipleri, maksadınız eğer ruhların haşredilmesiyse, öküzü kurban etmek gerek! C. 3, b. 3923.
[473] *Kur’ân-ı Kerîm*, Kasas, 28/88: “Allah ile birlikte başka bir tanrıya yalvarma! O’ndan başka tanrı yoktur. O’nun kendinden başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O’nundur ve siz ancak O’na döndürüleceksiniz.”
[474] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/156: “Onlar, başlarına bir musibet geldiğinde, ‘Doğrusu biz Allah’a aidiz ve kuşkusuz O’na döneceğiz’derler.”

Mevte ki var ümmet içre ittifāḳ
Ẓulmet içre āb-ı ḥayvāna meẕāḳ

Sen de nīlūfer gibi bit ṭarf-ı cū
Mevte müsteskī gibi ḥırṣ ile hū

Mergi ṣudan o yine cūyā-yı āb
Çoḳ içer va'llāhü a'lem bi'ṣ-ṣavāb

M 334b

Ey ṭonuḳ maḥcūb 'āşıḳ ki müdām
Cānını cāna fedāda nā-tamām[475]

Sūy-ı tīġ-ı 'aşḳa bī-neng ü ḥayā
Raḳṣ iderek nice cān olsun fedā

Irmaġı gör ṣuyı dök bardaḳdan
İctināb itmez ṣular ırmaḳdan

Bardaġıñ ṣuyı da āb-ı cū olur
Maḥv olup bu ol olur ol bu olur[476]

Vaṣfı fānīdir anıñ ẕātı beḳā
Ṣoñra ne żāyi'dir o ne bed-liḳā

Kendimi ol dala aṣdım ben hemān
Ḳaçdığım 'öẕri içün ey nāṣıḥān

'Āşıḳıñ ma'şūḳa cāndan ümīdi ḳaṭ' ile irişmesi

Ṭop gibi sürüp yire yüzin o er
Cānib-i Ṣadra gidüp bā-çeşm-i ter

Sūy-ı Ṣadra gitdi ol 'āşıḳ hemān
Göz yaşıyla rūyı da çün erġuvān

Hem kefen hem tīġ elinde gitdi o
'Āşıḳ-ı ser-mest idi ol nīk-ḫū

İ 278b

Cümle 'ālem muntaẓır ser der-hevā
Yā yaḳar yā ṣalb ider vāh mübtelā[477]

Didiler bī-çāreye ḳıydı zamān
İtdigin bed-baḫtlara itdi hemān

[475] Cānını cāna: cānı cānāna E., M.
[476] olur ol: vü ol da E.
[477] ider: olur E.

Nūr ṣanup pervāne-veş gördi şerer
Aḥmaḳāne eyledi cāñın heder

Līk şem‘-i ‘aşḳ degil ol şem‘-veş
Rūşen-ender-rūşenāyı keşmekeş

Gördigiñ bu mūmlarıñ ol ‘aksidir
Cümle ḫoşdur ẓann idersin ekşidir

E 279b

Ol mescidiñ vaṣfı ki her varan vefāt ider ve ol ‘āşıḳ-ı lāübālīniñ anda mihmān olması

Rey kenār-ı mescidinde ḳışṣayı
Diñle benden de al andan ḥişṣeyi

Yatmaz idi anda bir kimse muḳīm
Olur illā anıñ evlādı yetīm

Çoḳ ġarībler kūrler geldi aña[478]
Ṣubḥ-ı dem yıldız gibi ġayb oldı hā

M 335a

Sen de bundan böylece āgāh ol
Gicelerde uyḳudan kūtāh ol[479]

Söyledi herkes bu ḥāle dürlü lāf
Kimi perhān kimi tīġ-ı bī-ġılāf[480]

Kimi didi yā siḥirdir yā ṭılısm
Bir raṣaddır ki ‘adū-yı cān u cism

Didiler saḳfına yazılsın bu ḫaṭ
Ey misāfir yatma bunda bī-nuḳaṭ

Uyuma gice eger lāzımsa cāñ
Yoḫsa merg ḥāżır saña anda hemān

Didi biri ki uruñ aña kilīd
Ola ehl-i ġaflete sedd-i sedīd

Ol mescide mihmān gelmesi

Geldi bir mihmān o cāya vaḳt-i şeb
Ki işitmiş idi ol ṣaytı ‘aceb

[478] Çoḳ: Çün E.
[479] uyḳu: uyḫu E.
[480] perhān: peryān E.

Tecrübe itmek içün ol kendini
Merd idi merdlik bilür peyvendini

Nice bir ṭaşıyayım işkenbeyi
Gitdi ṭut cān ḫaznesinden ḥabbeyi

Ṣūret-i cān gitsün o ben bāḳiyem
İstemem naḳşı ki ben Ḫallāḳıyem

Çün *nefaḫtü* didi baña luṭf-ı Ḥaḳ[481]
Nefḫ Mevlānā-yı tendendir eḥaḳ

4130 Bāng-ı nefḫı olmasa Ḥaḳḳıñ eger
Ḳurtılur mıydı ṣadefden bu güher

İ 279a

Çün *temennū mevt* didi ṣadıḳlara[482]
Ṣādıḳım īṣār gerek ‘āṣıḳlara

Mihmān-ı ‘āṣıḳa gice ḳalmasıyçün ehl-i mescidiñ melāmeti

Ḳavm didiler ki bunda ḳalma sen[483]
Tā ki ayrılmaya cānıñdan beden

Ki ġarībsin bilemezsin ki ne ḫāl
Kim yatursa bundan irişür ẕevāl

İttifāḳī ṣanma ki biñden ziyād
Görmüşüzdür vāḳı‘ olur bu fesād

E 280a

4135 Kim ki bu mescidde şeb mesken ide
Ol gice taḫte’ṣ-ṣerā medfen ide

M 335b

Bir degil tā yüze dek gördük ṣaḥīḥ
Kimseden taḳlīd degildir ey melīḥ[484]

Didi *ed-dīnü’n-naṣīḥa* çün Resūl
Ol naṣīḥatdir hele żıdd-ı ġulūl[485]

Bu naṣīḥat dōstānedir veli
Yā ġulūl içre ḥıyānet müncelī

---

[481] *Kur’ân-ı Kerîm*, Hicr, 15/29: “’Onun şeklini tamamladığım ve ona ruhumdan üflediğim vakit siz de hemen onun için secdeye kapanın.’”
[482] *Kur’ân-ı Kerîm*, Cum‘a, 62/6: “De ki: “Ey yahudiler! Başka insanlar değil de yalnız kendinizin Allah’ın dostları olduğunuzu iddia ediyorsanız ve şayet sözünüze sadıksanız haydi ölümü temenni edin!’”
[483] bunda ḳalma: ḳalma bunda E.
[484] ey: ol E.
[485] Hadîs-i Şerîf: Temîmü’d-Dârî’den, Peygamber Efendimiz: “Din, sâdece nasihatten ibarettir” buyurdu. Biz: “Kimin için?” dedik. O da: “Allah için, kitabı için, Resulü için, Müslümanların imamları (liderleri, başkanları) ve
top yekûn Müslümanlar için” buyurdular demiştir.

Bī-ḥıyānet ola benden ey şerīf
Ol zamān tābi‘ olur ‘aḳl-ı ḫafīf

Mu‘ārıżāna ‘āşıḳıñ cevābı

Didi ki ey nāşıḥān ben nā-ümīd
Bu cihāndan istegim yoḳ bir ḳadīd

Zaḫm-ı tīrim var yine zaḫmı ṭaleb
‘Āfiyet olur mı menbelde ‘aceb

Ṣanma ol menbel ki sāmān isterim
Menbelim ki meyl-i cānān isterim

Ṣanma ol menbel ki bir pūl kesb ide
Menbel oldur ki bizim pülden gide

Ṣanma ki her bir dükānıñ zīneti
Belki o kevn ü mekānıñ zīneti

Bu serādan naḳlim olur pek laṭīf[486]
Ḳuş ḳafesden uçmaḳ ister ey şerīf

‘Ayn-ı bāġ olsaydı ol ra‘nā ḳafes
Gülsitānı görse anda her nefes

Ḳuşlar eṭrāfında feryād u fiġān
Eyler āzādına da‘vet her zamān

Her delikden başını şoḳar o ḳuş
Ḳurtıla bend-i ḳafesden ḫoş ḫoş

Ḳuş ḳafesde bulamaz ṣabr u ḳarār
Ne yimek ister ne de ‘izz ü vaḳār

Cān u dilden ḫārici dil-ḫˇāh olur
Açılur ise ḳafes ber-rāh olur

Degil ol ḳuş ki ḳafesde pür-ḥazen
Gürbeler eṭrāfın almış ḫalḳa-zen

İ 279b

Ol ḳafesden çıḳmaġı ister mi yā
Ki ḳafes me’mendir aña bī-riyā

Belki ister mesken-i me’lūfī-veş
Çoḳ ḳafes ola muḥāṭı penc ü şeş

[486] naḳlim: naḳle İ., M.

M 336a

‘Aşḳ-ı Cālīnūs ḥayāt-ı dünyāyā idi ki
hüneri bu ‘āleme yarar ġayrı hünere uzanmamış ki
bāzār-ı ‘uḳbāda işe yaraya o maḥall kendini
‘avām ile yeksān görür ki
ve’l-emri yevme iẕin lillāh emīrligi ḳalmaz[487]

E 280b

Çünki Cālīnūs idi merd-i reşād
Ḳāl ü ḳīli hep havā idi murād

Didi rāżīyım ḳalursa nīm-cān
Kūn-i üştürden görineydi cihān

Kendi eṭrāfında gerçi var ḳaṭār
Ye’s ammā çayırın itmişdi tār

Bu cihānıñ ġayrı ma‘dūm el-vücūd
Ṣandıġından ḥaşre de olur cüḥūd

Raḥm-i māderde çocuḳ çıḳmaḳ maḥāl
Sen çekersin o ḳaçar bulmış nevāl

Luṭf-ı rūyı maṣdarınadır hemān
Baṭn-ı māderdir aña ulu cihān

Dir eger olsam bu ‘ālemden revān
Bir daḫı görmem maḳāmımdan nişān

Ol şehirden olsa bir ḳapu baña
Seyr idem bu şehr-i raḥmi dā’imā

Yāḫud igne yordısı veş ola yol
Raḥme itseydim o mişḳabdan duḫūl

Ṭaşrası a‘lā ise gidem aña
Yoḫsa bunda ḳalurum ben dā’imā

Nice ġāfil ise ‘ālemden cenīn
Oldı Cālīnūs daḫı ‘ālem-güzīn

Anı bilmez ki ruṭūbāt-ı cihān
‘Ālem-i āḫirden imdāddır bu ān

Söyleyim ben çār ‘unṣurdan ṣaded
Lā-mekān şehrinden alur çoḳ meded

[487] uzanmamış ki: uzanmamışdır ki E.

Āb u dāne ki ḳafesden buldı o
‘Arṣa-i bāġdandır o bilür ḳamu

Enbiyālar cānı görür bāġı hep
Bu ḳafesden vaḳt-i naḳl olsa ‘aceb

Cümle Cālīnūs [u] ‘ālemden nükūl
İtdiler māh-ı felek-āsā ufūl

Bu cevāb oldıysa aña iftirā
Söz o Cālīnūsa ki ehl-i hevā

İ 280a, M 336b

Bu cevāb olur ki aña diye o
Olmaya nūrıyla çift o ser-i mū

Murġ-ı cānı mūşdur sūrāḫ arar
Gürbelerden işide ṣavt-ı nizār

Ol sebebden cān ider bunda ḳarār
Böyle sūrāḫ içre ‘aynı mūş-vār

Yine bu sūrāḫda var āgāhlıġı
‘Ālemi miḳdārı intibāhlıġı

Şol ṣanāyi‘ ki olur anda maḳām
Ol delikde kār ider beyne’l-‘avām

Çün göñülde yoḳ cihān [u] āḫiret
Baġlıdır aña ṭarīḳ-i maġfiret

E 281a

Ṭutsa ‘anḳā ṭab‘ını bir ‘ankebūt
Bir lü‘ābdan nice yapardı büyūt

Gürbe meclisde ider kendiyle ceng
Cenginiñ nāmı olur ser-sām u beng

Ḫaṣbe vü ḳulunc u hem de ḫūlyā
Sekte vü sill ü cüẕām u imtilā

Gürbe mevtdir ki maraż çengālidir
Ṣaldıġı bir murġ-ı cānıñ bālidir

Kūşe kūşe sa‘y idüp arar devā
Merg ḳāḍī ḫastelik aña güvā

İlçi-āsā ḳāḍīden geldi şühūd
Seni da‘vet itmege cāy-ı ‘uhūd

Mühlet iste ol zamān andan hemān
Yā ḳabūl eyler yā dir geldi zamān

Mühlet eyyāmında oldı çāreler
Ḫırḳa-i tene diküp biz pāreler

Ḫışm-vārī ‘āḳıbet olur ṣabāḥ
Nice bir mühlet ḥayā it bul felāḥ

‘Öẕrüñü sen pādişāhdan ḳıl ṭaleb
Andan evvel ki ire rūz-ı ta‘ab

Ol ki rāhıñ ẓulmine ide dūçār
Nūr-ı dilden maḥv olup ider firār

Şāhidinden itmede o ictināb
Da‘vet-i ḳāḍī ider vardır ḥesāb

Ansızın ṭutarlar anı ḫor u zār
Tā ḥużūr-ı ḳāḍīye bir vaḳt-i tār

M 337a

Geç bu sözden gel o şaḫṣıñ ḫāline
Mescide mihmān olan āmāline

Gice o mescidde mihmān olan ehl-i mescidiñ o şaḫṣı melāmet eylemeleri[488]

Ḳavm didiler tecellid eyleme
Cān gider bunda temerrüd eyleme

Dūrdan āsān görinür iyü baḳ
Āḫiri ṣa‘b oldı hem de iftirāḳ

İ 280b

Kendini ṣalb itdi çoḳ merd-i le’īm
Iżṭırābī vaḳti ister bir kerīm

Nīk ü bed āsān görinür dā’imā
Ki vuḳū‘ından muḳaddem ey fetā

Eyleye çünki duḫūl-i kār-zār
Ol zamān olur anıñ hep kārı zār

Sen o şīr misin atılma ilerü[489]
Ki ecel gürg sen ḳoyunsın ey ‘amū

[488] şaḫṣı melāmet eylemeleri: şaḫṣa melāmetleri E.
[489] o şīr misin: esed misin E., M.

Sen ki abdālsın ki mīşiñ şīrdir
Eymen ol ki mevt ser der-zīrdir

Kimdir abdāl o ki o mübdel ola
Ḫamrı tebdīl-i Ḫudādan ḫall ola

E 281b

Ẓann ile sen şīr-gīr iseñ eger
İlerü atılma olursın heder

Didi Ḥaḳḳ ehl-i nifāk-ı nā-sedīd
Be'sühüm mā beynehüm be'sün şedīd[490]

Birbiri beyninde hep merdānedir
Ceng deminde 'avretān-ı ḫanedir

Dirdi Peyġamber bu ḫoş ma'nāya reng
Yek dil-āver nīst pīş ez-ḥarb ü ceng[491]

Lāf-ı ġazve her biri şīr-i veġā
Vaḳt-i ceng olduḳda tersān u deġā

Ẕikr-i ġazv olduḳda şimşīri dırāz
Kerr ü fer vaḳtinde ammā ki piyāz

Fikri vaḳtinde ider zaḫmı ṭaleb
İgne ṣoḳulsa ider ḥayli ta'ab

Ehl-i ṣafvetden ta'accüb iderem
Vaḳt-i ṣayḳalda cefādan dīde rem

'Aşḳ da'vā vü cefā aña güvāh
Şāhidiñ olmazsa da'vādır tebāh

M 337b

İstese ḳāḍī güvāh incinme sen
Mārı öp tā bulasın genc-i ḥasen

Ol cefā saña degildir ey püser
Belki evṣāf-ı bedi eyler heder

Kiçeye ḍarb eylese bir merd çūb
Kiçeye degil tozadır ol ḍurūb

[490] *Kur'ân-ı Kerîm*, Haşr, 59/14: "Onların topu birden sizinle, ancak müstahkem yerlerde ve siperler ardında olduklarında savaşırlar. Kendi aralarındaki gerginlik ve çatışma şiddetlidir: Sen onları birlik içinde sanırsın, oysa kalpleri dağınıktır. Çünkü onlar aklını iyi kullanamayan kimselerdir."
[491] Hadîs-i Şerîf: beytin açıklamasından, "O gayb askerinin başbuğu Peygamber dedi ki: "Ey Yiğit! Savaştan önce yiğitlik olamaz." Ankaravî'nin tespit ettiği, Furûzanfer'in ise eserinde hiç değinmediği hadis, kaynaklarda tespit edilememiştir.

Esbe ḍarb eyler ise şaḫṣ-ı ‘anīd
Esbe ṣanma çāpmesi olur ümīd

Tā ki eşkīn öğrenüp ola güzel
Şīreyi ḥabs it mey olur bī-bedel

Didi niçündür yetīme ḍarb u seb’
Ḳorḳma mısın ḳahr-ı Ī̈zīdden ‘aceb

Didi anı dögmezem aṣlā ebed
Anda olan dīvedir bu ḍarb u ḥad

4215 Māderiñ dirse saña oġlan geber
Ḫūy-ı fāsid mergi ḳaṣdı al ḫaber

İ 281a

Ol gürūh ki ḳaçdılar ādābdan
Merd ü merdān ‘ırżına virdi fiten

Çünki cengden ehl-i ḥayż ḳala girü
Böylece ḥīz u muḥanneṣ ḳaldı o

Diñleme lāf u ġurūrı bir zamān
Ṣaff-ı cenge olma bunlarla revān

Çünki *zādühüm ḫabālen* didi Ḥaḳ[492]
Ki refīḳ-i süste olma hem-nesaḳ

4220 Biri anlardan eger hem-rāh ola
Ehl-i ġazviñ ḥaline eyvāh ola

Bir ṣaf içre olsa ol ḫāne ḫarāb
Ḫavf düşer ṣaffa idince pīç ü tāb

E 282a

Bir muḥanneṣ olmayan endek sipāh
Ḳavm-i mezbūr cündine itmez nigāh

Ṭatlı bādām ḫoşdur olsa daḫı az
Acı ḳarışıḳ çoġından çün piyāz

Acı ṭatlı ṣūreten bir şeydir o
Ma‘nī-i dilden olur naḳżı ḳamu

4225 Kāfirīn tersān dili hemçün ḫazān
Ol cihān ḥāline şek var hem gümān

[492] *Kur’ân-ı Kerîm*, Tevbe, 9/47: “Şayet onlar sizinle beraber sefere çıkmış olsalardı, size bozgunculuktan başka katkıları olmayacak ve sizi fitneye düşürmek istedikleri için aranıza sokulacaklardı; içinizde onlara kulak asacak olanlar da vardı. Allah zalimleri çok iyi bilir.”

Yolda gider bilmez aṣlā menzili
Ḳorḳaraḳ baṣar kūr ol a‘mā dili

M 338a

Yolı bilmeyen seferince ider
Çoḳ tereddüd ḫūn-ı dillerle gider

Kim ki dise yol degil bu hāy hāy
Ḳorḳusından atamaz bir ḫaṭve pāy

Bilse idi yolını ol merd-i rāh
Gelür ol hāy hāy ḳulaġına tebāh

4230 Olma bu üştür-dilānıñ hem-rehi
Vaḳtimiz żıyḳ oldı hemme minneti[493]

Seni tenhā ḳor ḳaçarlar ol zamān
Gerçi siḥr-āsā ider lāf u beyān

İtme ra‘nāyāndan cengi ṭaleb
Ṭāvūsāndan ṣayd içün çekme ta‘ab

Ṭab‘ ṭāvūsdur saña vesvās olan
Hem maḳāmından seni ayrı ḳılan

Aḥmed –‘aleyhi’s-selāmıñ- cengi içün şeyṭānıñ ḳırışa geliñ ben size kendüm ve ḳabīlem ile yardım iderim diyüp vaḳt-i muḳābelede firārı

Dirdi şeyṭān çün ḳırışa vesvese
Dem urup didi ḫaber vir her kese

4235 Tā virelim Aḥmede biz inhizām
Keselim kökün bu arżdan ve’s-selām

İ 281b

Çünki şeyṭān yüz birinci ‘askere[494]
Oḳur efsūn [495]من شما را لمتره

Bu söz ile cem‘ olup ḫayli sipāh
Ḥīle idüp didi ol dem āh u vāh[496]

Ben ḳabīlemden size vāfir sipāh
Getürem ki olalar püşt ü penāh

[493] hemme: bīme E.
[494] birinci: virince İ, M.
[495] *Kur’ân-ı Kerîm*, Enfâl, 8/48: “O vakit şeytan onlara yaptıklarını güzel göstermiş ve ‘Bugün insanlar arasında sizi yenecek kimse yoktur, ben de sizin yanınızdayım’ demişti. Ardından iki güç birbirini görünce hemen dönüş yaptı ve ‘Şüphesiz benim sizin sorumluluğunuzla ilgim yok, kuşkusuz sizin görmediğinizi görüyorum ve elbette Allah’tan korkuyorum, Allah’ın cezası çetindir’ dedi.”
[496] āh u vāh: āh āh E., M.

‘Avn ü yārī eyleyem her ḥālde
Düşmeniñiz ḳalmasun iḳbālde

Çün ḳırış bu sözle ḥāżır oldılar
İki ‘asker ṣaḥn-ı Bedre ṭoldılar

Gördi şeyṭān ki melā’ik ‘askeri
Mü’minān ṣaffına virmişler feri

E 282b

Ol *cünüden lem terevhā* ṣaf-be-ṣaf[497]
Oldı cān ḫavfıyla şeyṭān ber-ṭaraf

Çekdi ayaġın o ḥarbden ol zamān
Gördi zīrā ki sipāh-ı Mü’minān

M 338b

ترسم ازایزید مرانی عون از و
دیده می نا دید نی را مو بمو[498]

Didi ḥāriṣ ey Süraḳa şekli sen
Dünki gün böyle dimezdiñ ne bu fen

Didi ben gördüm bu hengāmda ‘aceb
Didi gördigiñ ża‘ifā-yı ‘Arab

Bundan artuḳ gördigiñ yoḳ eyle neng
Dünki gün lāf idi bu gün vaḳt-i ceng

Dün didiñ idi ki ben yanındayım
Feṭḥ ü nuṣret hep bizimdir dem-be-dem

Dün ze‘im-i ceyş idiñ sen ey la’īn[499]
Bu zamān nā-merd ü nāçīz ü mühīn

Biz seniñ da‘vāñ ile ḳıldıḳ şürū‘
Külḫanīsin biz ḫaṭab-veş bī-fürū‘

Ḥāriṣ itdi çün Sürāḳaya ‘itāb
Ḫışm-gin oldı la‘īn pür-ıżṭırāb

Destini çekdi elinden ḫışm ile
Bu ‘itābı çünki o aldı dile[500]

[497] *Kur’ân-ı Kerîm*, Tevbe, 9/26: “Bunun üzerine Allah, peygamberinin ve müminlerin üzerine kendi katından bir güven duygusu indirdi, bir de göremediğiniz askerler gönderdi ve böylece inkâr edenlerin cezasını verdi. İşte bu, inkârcıların hakettiği karşılıktır.”
[498] Çelebioğlu: “Allah’tan korkarım izzet veren O’dur. Zira, siz benim gördüğümü göremezsiniz” diyerek hile ayağını çekti. C. 3, b. 4069.
[499] ceyş: ceng İ., M.
[500] o aldı: aldı o E.

Sīne sīne urdı vü itdi firār
Dökdi bīçāreleriñ ḳanın hezār

Bunca ‘ālem çünki vīrān itdi o
Didi ki *innī berī’ün minkümū*[501]

Sīnesini dögerek ḳıldı firār[502]
Gördi heybet ḳalmadı anda ḳarār

Nefs ü şeyṭān her ikisi oldı bir
İki ṣūretle görinür ol mużırr

‘Aḳl ile oldı ferişte tū emān
Nice ḥikmetler olur andan ‘ayān

Kendi sırrıñda ṭutarsın düşmeni
Ḫaşm-ı cānda ‘aḳlıñ olmaz me’meni

İ 282a

Ḥamle eyler bir nefes çün sūsmār
Ṣoñra bir sūrāḫa eyler ol firār

Ḥayli sūrāḫı seniñ göñlüñde var[503]
Gösterir baş her delikden bī-şümār[504]

Oldıġınıñ sırrı gözden o nihān
Ḫuns ider her bir delikde her zamān

Kirpi gibi dā’imā eyler ḫunūs
Kirpi de ṣaḳlar başın görmez nüfūs

Ḥaḳḳ aña ḫannās diyü virdi laḳab
Ḫārpüşte beñiz dikenden ‘aceb

M 339a

Kirpi eyler başını dem dem nihān
Ḳorḳusından görmeye ṣayyād-ı cān

E 283a

Vaḳt-i fırṣat olsa olur ser-birūn
Bu mekir ile ider mārı zebūn

Üç ṭarafdan urmasa nefsiñ yolın
Bükemezdi reh-zen-i ḫāric ḳolın

---

[501] *Kur’ân-ı Kerîm*, Enfâl, 8/48: “O vakit şeytan onlara yaptıklarını güzel göstermiş ve ‘Bugün insanlar arasında sizi yenecek kimse yoktur, ben de sizin yanınızdayım’ demişti. Ardından iki güç birbirini görünce hemen dönüş yaptı ve ‘Şüphesiz benim sizin sorumluluğunuzla ilgim yok, kuşkusuz sizin görmediğinizi görüyorum ve elbette Allah’tan korkuyorum, Allah’ın cezası çetindir’ dedi.”
[502] dögerek: uraraḳ E.
[503] Ḫayli: Nice E.
[504] İ. ve M. nüshalarında bu mısraın yerine sehven bir sonraki beytin ikinci mısraı yazılmış ve sonraki beytin ilk mısraı ile Farsça kısmı da yazılmamıştır.

Muḳteżīdir genclige şehvet müdām
Hem esīr-i ḥırṣ u āfet her ḥarām

Hem ‘avān-ı sırdadır düzd ü tebāh
Hep ‘avānāna bulur ḳahr ile rāh

Sen ḫaberden diñle bir nuṣḥ-ı nikū
Beyne cenbeyküm leküm a‘dā ‘adū[505]

Ṭumṭuraḳ-ı düşmeni gūş itme ḳaç
‘Aynı iblīs-veş mu‘anned pür-lecāc

Saña dünyā içün āsān gösterir
Ol ‘aẕāb-ı sermedī bī-müstemir

Mergi āsān gösterür itme ‘aceb
Siḥr ile ol çoḳ şey eyler bī-sebeb

Siḥr-i ṣan‘at ile gāhī kūh ider
Yine kūhı kāh-ı bī-endūh ider

Fenn ile çirkinleri eyler güzel
Güzeli ẓann ile eyler mübteẕel

Siḥriñ işi böyledir ki dem-be-dem
Çekmez ol ḳalb-i ḥaḳāyıḳda elem

Gösterür ki ādemī ‘ayn-ı ḥimār
Ki ḥimārı ādem eyler bī-mehār

Böyle sāḥir sende gizli ey püser
شـد درین وسـواس سـحری الحذر[506]

İşte o ‘ālem ki var siḥr-i keẕīr
Sāḥirānı daḫı var üstād u pīr

Gel o ṣaḥrāya bite ezhār-ı ḫūb
Hem bite tiryāḳ-i ‘allāmü’l-ġuyūb

Saña dir tiryāḳī benden ḳıl ṭaleb
Ben saña andan yaḳınım bil edeb

Ol söz oldı siḥr ü hem vīrān saña
Bu sözüm sīhr oldı def‘-i siḥr hā

[505] Hadîs-i Şerîf: “Düşmanınızın en kuvvetlisi, içinizde bulunan nefsinizdir.” Yapılan taramalarda bu hadise rastlanılmamıştır.
[506] Çelebioğlu: Bil ki senin de içinde böyle bir sihirbaz gizlidir. Muhakkak ki vesveselerde bir sihir gizlenmiştir. C. 3, b. 4102.
Hadîs-i Şerîf: Abdullah b. Ömer anlatıyor: Maşrık tarafından iki kişi gelip veciz bir konuşma yapmışlardı da halk, bunların ifâde tarzlarına hayran olmuştu. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz: “Güzel konuşmada sihir hâssası vardır” buyurdular. Râvî, tereddüd ederek, yâhud: “Güzel ifâde ile konuşmanın bâzısında sihir hâssası vardır” buyurdu, demektedir.

‘Āẕilānıñ ol mescid-i mihmān-küşe misāfir olmasına nuṣḥı tekrār eylemeleri[507]

İ 282b, M 339b

Didi Peyġamber ki *inne fi’l-beyān Siḥren* ü ḥaḳ didi o şāh-ı cihān[508]

Def‘-i siḥr-i sāḥirān içün beyān
Māye-i tiryāḳ olur fehm it ‘ayān

Ol beyān-ı evliyā vü aṣfiyā
Oldı aġrāż-ı nefisden hep cüdā

Ḥāşılı zehr-i nefisden ol ba‘īd
Nūş ḳıl tiryāḳ-i mürşid ey reşīd

Bu ṭılısm-ı nefsi boz eyle ḫarāb
Pīr-i kāmil gencine eyle şitāb

Söz uzar gel yine mihmān ḥāline
Mescid ü mihmānınıñ ahvāline

Didiler ey bü’l-kerem itme ‘inād
Mescidimiz töhmeti olur ziyād

Dirse bir düşmen ki düşmenlikle o
Āteş uruñ buña yarın sū-be-sū

Bunda bir ẓālim yatur olmış nihān
Kendi sālim mescide bühtān hemān

Mescidi eyler bahāne ḳatl ider
Çünki bed-nāmdır o cehl ile gider

Bize töhmet virme ey cān-ı ḳavī
Ḳorḳarız mekr ide düşmān-ı ġavī

Gel temerrüd eyleme da‘vāyı ḳo
Ki Züḫāl arşunla ölçülmez ‘amū

Sen gibi çoḳ baḫtına küsmüşleri
Buldı rīşiñ mū-be-mū vü serserī

Ḥāyde git bunda uzatma ḳīl ü ḳāl
Kendiñe vü bize olmasun vebāl

[507] misāfir: mihmān E.
[508] Hadîs-i Şerîf: “Kuşkusuz sözde büyü vardır.”

Mihmānıñ anlara cevābı ve kūs-ı Maḥmūdīyi arḳada götüren deveyi ekin bekçisiniñ def ṣadāsıyla def‘i ḳıṣṣasını temṯīl eylemesi[509]

Didi ey yārān şeyṭān degilim
Ki gele lā-ḥavleden ża‘f u herim

Mezra‘a bekçi idi bir ḫoş püser
Def‘-i murġ eylerdi ṭabl ile meger

Ḳuşlar ürkerdi o ṭabl ile müdām
Ol ekin olurdı murġāna ḥarām

M 340a

Ġaznevī Sulṭān Maḥmūd-ı kerīm
Ḥayme ḳurdı o güzergāha ‘aẕīm

4300 ‘Askeri ile şeh encüm-i sipāh
Ol sevādı eyledi nūr-ı siyāh

Kūsünüñ ḥammālı bir üştür ḳavī
Bed-nihād idi vü ġāyetle ġavī

İ 283a

Arḳasında kūs u ṭablı dā’imā
Ḍarb iderler idi her ṣubḥ u mesā

Ol ekine geldi ol üştür yaḳīn
Kūdek ol ṭabla urur ḍarb-ı metīn

Didi bir ‘āḳil aña gel çalma def
Ṭabl olmuşdur aña hemçün ‘alef

4305 Anıñ ‘indinde seniñ deffiñ nedir
Dā’imā kūs-ı şehenşāhı ṭaşır

‘Āşıḳım ben olmuşum ḳurbān-ı lā
Nevbeye cānım benim ṭabl-ı belā

Bīhudedir cümle bu tehdīdler
Göreceğiñ görene taḥdīdler

E 284a

Ey ḥarīfler ben degilim ol gürūh
Ki ḫayālātdan olam telḫü’l-vücūh

Ben o İsmā‘īlīyim ki bī-ḥaẕer
Belki İsmā‘īl gibi āzāde ser

[509] arḳada: arḳasında E.

Bende yoḳdur ṭumṭuraḳ u hem riyā
Ḳul te‘ālev didi cānım ḥāliyā[510]

Didi Peyġamber ki *cāe fi’ş-şelef*
Bi’l-‘aṭiyye men teyaḳḳan bi’l-ḥalef[511]

Kim ki göre bir ‘aṭāya ṣad ‘ivaż
Çoḳ ‘aṭā eyler var anda bu ġaraż

Ḫalḳ anıñçün ḳıldılar bāzārı cā
Fā’ide görüp ide mālın fedā

Kīsesinde zer ṭolu hep muntaẓır
Fā’ide gördükde bezline muṣır

Bir metā‘da añlasa ribḥ-i ziyād
‘Aşḳ-ı ḳālā artırur evvel mezād

Böyledir ‘ilm ü hüner her bir ḥaref
Anda añlar ise kendüye şeref

Cāndan a‘lā olmasa cāndır ‘ayān
Cāndan a‘lā olsa cāndır bī-nişān

M 340b

Büyüyüp tā olmaya ṣāḥib-ṣabī
Lu‘bet-i mürde olur cān kevkebi

Bu taṣavvur bu taḫayyül hep oyun
Sen ṭıfılsın ki tekerlenmek füzūn

Vuṣlat-ı cāndır çocuḳluḳdan ḫalāṣ
Bulur o cümle ḥayālātdan menāṣ

Yoḳ ki maḥrem söyleyem ben bī-nifāḳ
İddi‘ā va’llāhü a‘lem bi’l-vifāḳ

Māl u ten ḳar gibi olur hep fenā
Müşterī Ḫaḳdır ki Allāh *işterā*[512]

Berf ṣemendendir ḫayırlı her zamān
İ‘tiḳādında vefādan yoḳ gümān

[510] *Kur’ân-ı Kerîm*, En’âm, 6/51: “Kendileri için rablerinden başka bir koruyucu ve bir aracı bulunmaksızın O’nun huzurunda toplanmanın kaygısını duyan insanları onunla (Kur’an) uyar ki günahlardan sakınsınlar.”
[511] Hadîs-i Şerîf: “… Yaptığı işin karşılığını yakînen bilen kimse, ihsânda cömert davranır.”
[512] *Kur’ân-ı Kerîm*, Tevbe, 9/111: “Allah, kendi yolunda çarpışırken öldüren ve öldürülen müminlerin canlarını ve mallarını, karşılığında cennet vermek üzere satın almıştır. Bu, Allah’ın Tevrat’ta, İncil’de ve Kur’an’da yer almış gerçek bir vaadidir. Kim Allah’tan daha fazla sözüne bağlı olabilir! O halde yaptığınız bu alışverişten ötürü sevinin. İşte büyük bahtiyarlık da budur.”

Bu ‘aceb ẓandır ki sende ey kişi
Ki yaḳīne yoḳdur aṣlā hīç işi

İ 283b

Ẓanlar elbette yaḳīn ister müdām
Bāl ü per açdıḳda olur izdiḥām

‘İlme vāṣıl olıcaḳ ber-pā olur
‘İlm ile rāh-ı yaḳīn pūyā olur

Böyledir fehm it ṭarīḳ-ı ehl-i dīn
‘İlm ẓannıñ fevḳi ṣoñra bil yaḳīn

‘İlm olur dā’im yaḳīniñ ṭālibi
Ol yaḳīn de rü’yetiñdir cālibi

Oḳı *Elhāküm*de ey ehl-i fünūn
Der-aḳab didi Ḫudā *lev ta‘lemūn*[513]

Rü’yeti ister ‘ilim bil ey aḫī
Ki yaḳīn olsa görürdi dūzaḫı

E 384b

Hem yaḳīniñ ḥāṣılı rü’yet kemāl
Ẓanna elbetde netīce hep ḫayāl

Bu beyān *Elhāküm* içre ey emīn
Ki olur ‘ilme’l-yaḳīn ‘ayne’l-yaḳīn

Ben yaḳīnden hem gümāndan yüceyim
Levm ile dönmez yüzüm ben ḳocayım

Yidi aġzım çün anıñ ḥelvāsını
Gözlerim gördi bütün ālāsını

Bī-tekellüf ḫāneye rāhī benem
Kūr-veş ṣanma ki lerzīde ḳadem

Güle Ḥaḳ gül didi ḫandān oldı o
Baña yüz def‘a bu emri ḳıldı hū

M 341a

Serve didi oldı ḳaddi müstaḳīm
Andan oldı nergis ü nesrīn besīm

Ol ki şīrīn itdi neyde cān u dil
Ol ki ṭopraġı ider naḳş-ı Çigil

Ol ki ṭarrār eyledi ebrūları
Ol ki gülnār itdi vech ü rūları

[513] *Kur’ân-ı Kerîm*, Tekâsür, 102/5: “Sakının, eğer yakın bir bilgiyle bilecek olsaydınız -böyle yapmazdınız-.”

Hem lisāna virdi o efsūngeri
Ḫāṣıl itdi kānda zerr-i Ca‘feri

Ḫānem oldı ṣaḳb-ı zırh-āsā küşād
Çeşm ü ġamze oldı tīr-endāz-ı dād

Göñle atdı ḳıldı pür-sevdā beni
‘Āşıḳ-ı şükrī vü şekker-ḫā beni

‘Aşḳım añadır ki her dem ānıdır[514]
‘Aḳl u cānıñ cān-ı bir mercānıdır

Lāf itmem lāf idersem hemçü āb
Yoḳdur āteş-keşligimde ıżṭırāb

Nice çalam ki ḥafīẓ-i maḫzen o
Nice saḫt olmam ki püşt ü me’men o

Kim ki ḫūrşīdden ḳıza ẓahrı müdām
Saḫt-rū olur gider ḫavf-ı ġamām

Āfitābıñ vechi āsā bī-ḥaẕer
Ḫaşm-ı sūz olur yüzi hem perdedir

İ 284a

Her peyāmber saḫt-rūdur bil müdām
Yalıñız bir ceyşe eyler iḳtiḥām

Yüz çevirmez yoḳdur anda ḫavf u bīm
Bir başına ‘ālemi eyler dü nīm

Ṭaş olur ġāyetle saḫt u bī-nemek
Ḳorḳmaz olsa hep cihān cümle kesek

Ol kesek ki ḫıştdan bir pāredir
Ṭaş Ḫudā ṣun‘ı beyāż yā ḳaradır

Her ne rütbe çoḳ olur ise ḳoyun
Ḫavf idüp cezzār eger mi hīç boyun

Küllüküm rā‘in nebīler rā‘īdir
Ḫalḳ sürüdir ki peyāmber sā‘īdir[515]

E 285a

Sürüden çūbān ḫavf itmez ebed
Anlar ḫıfẓ eyler ammā nīk ü bed

[514] dem: ān E.
[515] Hadîs-i Şerîf: “İyi biliniz ki, hepiniz çobansınız ve hepiniz sürüsünden mes’uldür…”

4355 Sürüye ḳahr ile eylerse ṣadā
Ol muḥabetdendir ey ehl ü vefā

M 341b

Gūşuma her dem gelür böyle ṣadā
Seni ġamgīn idem olma ġam-fezā

Ol sebebden seni ġamgīn eylerem
Tā ki çeşm-i bedden olmaya elem

Ḫūyıñı ġamdan seniñ telḫ eylerem
Tā yüzüñden çeşm-i bed ola ‘adem

Ṣanma ki ṣayyād u cūyānsın baña
Bende-i efkende-i rāysın baña[516]

4360 Ḥīle eylersin benimle vuṣlata
Bī-kes olup sen düşersin firḳata

Çāre ararsın benim derdim içün
Ben işidirim gice āhın bütün

Ḳādirim ben olmaya bu intiẓār
Yol virem yol gösterem saña hezār

Tā ki bu girdāb-ı devrāndan ḫalāṣ
Bulasın genc-i viṣālime menāṣ

Līk istersin maḳarda leẕẕeti
Renc-i isfārıñ ḳadardır ni‘meti

4365 Ol ki şehr ü aḳrabāya bestedir
Ġurbetinde renci vardır ḫastedir

Mü’miniñ firārını ve belāya iẓṭırāb ve bī-ḳarārlıġa ṣabırsızlıġı noḫūd ile temṯīl tencerede ḳaynarken ṭaşra çıḳmaġa ṣıçrayup sa‘y eylemesi

Tencere içre noḫūdı seyr ḳıl
Ṣıçrar olur ser-nigūn añla meṯīl

Ẓāhir olur vaḳt-i cūşında noḫūd
Dīk aġzında ḫurūş-ı bī-vücūd

İ 284b

Ki baña niçün virürsin āteşi
Niye aldıñ ne idersin serkeşī

[516] Efkende-i rāysın: efkende-fersāsın İ., M.

Ketḫudā ḳādın gibi kef-gīr aña
Dir ki yoḳ yoḳ iyü ḳayna ol ġıdā

Bī-muḥabbetlik degil ḳaynatdıġım[517]
Belki ẕevḳ ü çāşnī ḳaynatdıġım

Tā ġıdā olup o dem cāna ḳarış
Yoḳ ‘adāvet bunda ṭarılma barış[518]

İçdiginiñ bostāndaki āb-ı laṭīf
İşte bu āteş içün bil ey ża‘īf

M 342a

Ḳahra raḥmet sebḳına budur sebeb
‘Ayn-ı raḥmet ola hep ehl-i ta‘ab

E 285b

Raḥmeti ḳahrına sābıḳ her zamān
Tā ki sermāye vücūd ola hemān

Çünki bī-leẕẕet biter mi laḥm u pōst
Bitmeseydi ne eridir ‘aşḳ-ı dōst

Ol taḳāżādan gelürse ḳahr-ı Ḥaḳ
Sen o sermāyeyi hep īṣāra baḳ

Anıñ ‘öẕrine gelür luṭf-ı Ḫudā
Tā ṭahāret bulasın hem de nemā

Sen bahārda otlar idiñ ey noḫūd
Renc-i mihmān ile olmuşduñ su‘ūd

Geldi mihmān ile şükrüñ işte bu
Söyler īṣārıñ ḥużūr-ı şehde o

Ni‘metiñ yirine eylerler cezā
Cümle ni‘metler ḥased eyler saña

Ben Ḫalīlim sen oġulsın ey ḫunuk
Ol muṭī‘ *innī erā ennī’ẕ-beḥuk*[519]

Ḳahr öñüne baş ḳo dā’im ber-ḳarār
Ben kesem ḥulḳıñı İsmā‘īl-vār

[517] Bī-muḥabbetlik degil ḳaynatdıġım: Bī-muḥabbet degil o ḳaynatdıġım İ., M.
[518] ṭarılma: darılma E., M.
[519] *Kur’ân-ı Kerîm*, Saffât, 37/102: “Çocuk, babasıyla beraber iş güç tutacak yaşa gelince babası ona, ‘Yavrucuğum’ dedi, ‘Rüyamda seni kurban ettiğimi gördüm; düşün bakalım sen bu işe ne diyeceksin?’ Dedi ki: ‘Babacığım! Sana buyurulanı yap; inşaallah beni sabredenlerden biri olarak bulacaksın.’”

Keserem başıñ velī ser bu seri
Oldı ol maḳtūl ölmekden berī

Maḳṣad ancaḳ oldı teslīm ü rıżā
Müslümānsın ol bu teslīme fedā

Ey noḫūd cūş eyle işte ibtilā
Tā ki varlıġıñ gide ser-tābe-pā

Būstānıñda iderdiñ ḫandeler
Bāġ-ı cāna şimdi gülsin pür-eṣer

Āb u gil bāġından olduñsa cüdā
Loḳma olduñ da ḥayāt irdi saña

Sen ġıdā vü ḳuvvet ol endīşeye
Süt idiñ arslan ol her mīşeye

Sen ṣıfāt-ı Ḥaḳdan ayrıldıñ ezel
Ol ṣıfāta ḳıl rücū‘ ey bī-bedel

Sende ḫūrşīd ü ebrdendir geliş
Ṣāf ol ki ola gerdūna reviş

İ 285a

Ṣūret-i bārāna geldiñ hemçü āb
Reh-reviñ olur ṣıfāt-ı Müsteṭāb

M 342b

Encüm ü ebre cüz’ idiñ evvelā
Nefs ü fi‘l ü ḳavl ü fikr idiñ şehā

Ḥażrevātıñ mevti ḥayvāna ḥayāt
Ṭoġrı sözdür uḳtulūnī yā ṣiḳāt

Çünki var böyle gidiş ba‘d-i memāt
Ṭoġrı sözdür inne fī-ḳatlī ḥayāt

Fi‘l ü ḳavl ü ṣıdḳ olur ḳūt-ı melek
Bundan içün çıḳdılar sūy-ı felek

Çünki oldı loḳmalar ḳūt-ı beşer
Hep cemāddan ṭoldı oldı cānver[520]

E 286a

Bu söze var terceme ṭūl ü dırāz
Ġayrı mevżu‘da gelür bekle biraz

[520] Beyit: – İ., – M.

Kārvān gelmekde bā-aṣl u fürū‘
Çün ticāret eyleye eyler rücū‘

Sende var git iḫtiyāriñ ile ḫoş
Sāriḳ-āsā dönme kerhen eli boş

Anıñ içün söylerim acı kelām
Yıḳayım acılarıñ budur merām[521]

Āb-ı serdle ḫoş olur ḳurı üzüm
Serdligi gider o dem iki gözüm

Acılıḳdan çünki dil-ḫūn olasın
Hep fesādıñ gide memnūn olasın

[521] “acıların” kelimesi E. nüshasında yazılmamıştır.

Sırr u menfa‘at-i belāya Mü’min vāḳıf olduḳda ṣabr eylemesiniñ miṣli

Rāh-ı maṭlūbında kim ṣābir ola
Muḳbilāndan ola ol fāḫir ola

Ṭavḳsız olmaz ebed kelb-i şikār
Ḫāmda lezzet olmadıġı āşikār

Dir noḫūd çün böyledir ey pür-vefā
Beni ḳaynat yardım ile ḳıl ‘aṭā

Ḳaynamaḳda sen baña mi‘mārsın
Ur hemān kepçeñle ḫoş-tīmārsın

Fīl-āsā başıma ur zaḫm u dāġ
Görmeyim rü’yāda Hindistān u bāġ

Tā bulam ‘ayn-ı ṣafā cūşumda ben
Der-kenāra yol bulam hūşumda ben

Çünki insānı ġınā ṭāġī ider
Düş gören fīller gibi bāġī ider[522]

Düşde Hindi görse bir pīl-i demān
Pīlbāna bāġī olur ol zamān

M 343a

Ked-bānūnuñ noḫūda ‘öẕr dilemesi ve noḫūdı ḳaynatmasında olan ḥikmeti

Didi ked-bānū ki bende evvelā
Sen gibi bir cüz’-i arżım bī-nevā

Sīneye çekdim cihād-ı āzeri
‘Ācizim maḳtūl-i ‘ām olsam yeri

İ 285b

Ḳaynadım bir müddet ‘ālem içre ben
Oldı bir müddet de dīk içre bu ten

Bir iki cūşişle ḥisse ben medār
Rūḥ oldum saña üstād-ı kibār

Sen cemād iken disem bundan ḳavī
Olasın ‘ilm ü ṣıfāt-ı ma‘nevī

[522] fīller: fīlān İ., M.

Nice olurum ‘aceb ben yine rūḥ
Ḳayna çıḳ ḥayvāniyetden bul fütūḥ

Bu nükātden iste Ḥaḳdan dā’imā
Sürçmeyesin ola menzil müntehā

E 286b

Niceler Ḳur’āndan gümrāh olur
Bu resenle çoġı ḳa‘r-ı çāh olur

Hīç güneh yoḳdur resende ey ‘anūd
Sende yoḳ bālāya sevdā-yı ṣu‘ūd

Mescid-i mihmān-küşe mihmānıñ baḳıyye-i ḳıṣṣası ve ṣebāt u ṣıdḳı[523]

4420 Ṭālib-i bālā olan merd-i ġarīb
Didi mesciddir baña bu şeb naṣīb

Kerbelāmsın bu şeb ey mescid benim
Ḳa‘be-i ḥācet revā-yı her demim

Terk idiñ z̲ātım benim ey nāṣıḥān
Eyleyem cānbāzlıḳ Manṣūr-sān

Nuṣḥ ile siz olduñuzsa Cebre’īl
Nāra yardım istemez aṣlā Ḫalīl

Yüri ey Cibrīl sen ben yanmışım
‘Öd ü ‘anber gibi būya ḳanmışım

4425 Gerçi yardım maḳṣadıñ ey Cebre’īl
Maṭlabıñ nārdan beni ḥıfz̲-ı delīl

Ey birāder āzere ben çāpüküm
Olamaz cānım benim hīç pīş ü kem

Rūḥ-ı ḥayvānī ‘alefden zā’ide
Āteşī āteşden alur fā’ide

M 343b

Heyzüm olmayaydı virürdi yemiş
Tā ebed ma‘mūr olurdı bī-küşiş

Bād-ı sūzāndır bu āteş bil müdām
Pertev-i āteşdir āteş ṣanma tām

[523] baḳıyye-i ḳıṣṣası vü: bāḳī-i ḳıṣṣası vü anıñ E., M.

‘Ayn-ı āteş oldı eflāke yaḳīn
Pertev-i ẓılldır bu şa‘şā‘-ı zemīn

Şübhesiz pertev olur pür-ıżṭırāb
Aşlı cānibine eyler ol şitāb

Ḳāmetiñ bir ḥāl ile olur nümūn
Sāyeñ olur ḳıṣṣa gāhī ki füzūn

Kimseler bulmadı pertevde ṣebāt
‘Aksler eyler rücū‘-ı ümmehāt

Bağla aġzıñ fitneler açdı dehān
Ḥaḳ vire rüşdi sükūt it bir zamān

İ 286a

Ḳāṣır-ı fehmān-ı meşnevīniñ ḫayāl-i bed-endīşligi

Ḳıṣṣa pāyān bulmadan bir ḳaç ḥasūd
Eyledi ta‘rīż geldi kende dūd

Bende yoḳ incinme lākin bu ḥased
Ḫāṭır-ı sāde dile odur leked

Ḫoş beyān itdi Ḥakīm-i Ġaznevī
Cünd-i maḥcūba miṣāl-i ma‘nevī

Ḳālden ġayrı degil dirler Kitāb
Bu ḍalāl ehlinden olur mı ‘ucāb

E 287a

Ki şu‘ā-ı āfitāb-ı nūrdan
Bir ḫarāret fehm ider ḳōr beden

Baş çıḳardı nāgehān ḫār-ḫāneden
Ebleh ü ṭa‘ān ḥasūd-ı pür-fiten

Bu söz alçaḳdır ki ya‘nī Meşnevī
Ḳıṣṣa-i peyġamberān u peyrevi

Yoḳdur anda baḫş-i esrār-ı bülend
Ki süre ehl-i Ḫudā anda semend

Ḥaḳḳa vuṣlat yollarından tā beḳā
Rütbe rütbe tā mülāḳāt-ı Ḫudā

Her maḳāmıñ şerḥi var ta‘rīfi var
Fehm ider ehl-i zekā tavṣīfi var

Böyle nāzildir Kitābu’llāh hem
Böyle ta‘n itdi Ḳureyş aña o dem

M 344a

Ki esāṭīr oldı bu efsānedir
Vādī-i taḫḳīḳden bīgānedir

Ṭıfl-ı endek sāle fehm eyler nükāt
Yoḳ ḥaḳāyıḳ cümlesidir beyyināt

Ẕikr-i Yūsuf ẕikr-i ḥüsn ü ānı var
Ẕikr-i Ya‘ḳūb u Züleyḫā ġam fizār

Ḳıṣṣa-yı Ādem ile İblīs ü mār
Ẕiḳr-i Nūh u Hūd u İbrāhīm ü nār

Ẕikr-i İsmā‘īl ü ẕikr-i Cebre’īl
Mekkeye ḳaṣd eyleyen aṣḥāb-ı fīl

Belḳısıñ ẕikri Süleymān u Sebā
Ḥażret-i Dāvūd Zebūr u Ūriyā

Ẕikr-i Ṭālūṭ u Şu‘ayb ṣavmı anıñ
Ẕikr-i Yūnus Lūṭ daḫı ḳavmi anıñ

Meryemiñ ḥamli vü naḫl ile meḥāż
Ẕikr-i Yaḥyā vü Zekeryā vü riyāż

Ẕikr-i Ṣāliḥ nāḳāsı taḳsīm-i āb
Ẕikr-i İdrīs hem münācāt u cevāb

Ḥażret-i İlyās ‘Üzeyr ü mevti hem
Hem de Ḳārūnuñ yire batdıġı dem

Ṣabr-ı Eyyüb ü belā vü ibtilā
Tīhde İsrā’īlīyān ḥāli belā

İ 286b

Ẕikr-i Mūsā hem şecer Ṭūr u ‘aṣā
Ḫal‘-ı na‘leyn hem ḫiṭābāt u ‘aṭā

Ẕikr-i ‘Īsā vü ‘urūc-ı āsumān
Ẕikr-i Ẕü’l-ḳarneyn ü Ḫızır u ‘ārifān

Farḳ ider herkes anı ẓāhir kelām
Bir beyābān di ki ‘aḳl ide ḫırām

Di pek āsān görinür çün saña bu
Böylece bir sūre söyle ey ‘amū

İns ü cinden cem‘ olup ḥayli faṣīḥ
Diyemez bir āyeti miṡliñ ṣaḥīḥ[524]

E 287b

Ḥażret-i Muṣṭafā -ṣalla’llāhü ‘aleyhi ve sellemiñ-
inne li’l-Ḳur’ānı ẓahrün ve baṭnün
ve libaṭnihi baṭnün ilā seb‘ati abṭun
kelāmınıñ tefsīri[525]

Ḥarf-i Ḳur’ānıñ olur çün ẓāhiri
Ẓāhiri altında bāṭın ḳāhiri

M 344b

Bāṭınında bāṭını var ki ‘aḳıl
İremez aña meger ola naḳil

Bilemez dördinci baṭnı bir velī
Enbiyā ‘indinde belki müncelī

4465 Buncılayın tā yedi baṭnı ḥesāb
İle añla bu ḥadīṡ-i Müste‘ān

Yalıñız Ḳur’ānı ẓāhir ṣanma sen
Gördi İblīs Ādemi bir ṭīn ten

Ẓahr-ı Ḳur’ān şaḫṣ-ı ādem gibidir
Ẓāhiri menḳūş u cānı ḳavīdir

Merdümüñ yüz yıllıḳ ‘amm u ḫāli var
Göremezler bāṭını ne ḥāli var

Enbiyā -‘aleyhi’s-selāmıñ- ṭaġlara
ve maġaralara gitmeleri kendilerini ṣaḳlama degil
ḫalḳıñ teşvīşinden ḳorḳma degil
belki ḫalḳı irşāda mümkin oldıġı mertebe
dünyādan inḳıṭā‘a taḥrīṣ[526]

Naḳl iderler enbiyā ṭaġa gider
Tā ki ḫalḳdan kendini pinhān ider

4470 Şānlarıdır nice ṭaġdan mürtefi‘
Ḫaṭveye olmaz felekler müttesi‘

Pes niçün pinhān olurlar dīdeden
Ṭaġ u deryādan olar ‘ālī iken

[524] *Kur’ân-ı Kerîm*, İsrâ, 17/88: “De ki: ‘Yemin ederim, bu Kur’an’ın bir benzerini ortaya koymak için ins ve cin bir araya gelip birbirine destek olsa dahi onun benzerini ortaya koyamazlar.’”; Bakara, 2/23: “Kulumuza indirdiğimiz kitaptan dolayı bir şüphe içinde iseniz onun benzeri bir sûre de siz getirin, Allah’tan başka taptıklarınızı da yardıma çağırın; eğer iddianızda samimi iseniz!”
[525] Hadîs-i Şerîf, beytin anlamı: Mustafa Aleyhisselam’ın: “Kur‘ân’ın zâhiri var, bâtını var. Bâtınının da yedinci batna kadar bâtını var.” hadisinin tefsiri. Hadis metni, taranan eserlerde bulunmayıp; metnin benzeri vardır.
[526] Enbiyā -‘aleyhi’s-selāmıñ-: Enbiyā vü evliyānıñ E.

Kūha ḳaçmaḳlıḳ ne ḥācet ki felek
Pāyesine irmege çeker emek

Devr ider çarḫ göremez cānıñ tozın
Ta‘ziyet pūş eyledi eflāk özin

Ẓāhiren pinhān ise nev‘-i perī
Ādemī andan daḫı pinhānterī

İ 287a

4475 ‘Āḳil ‘indinde perī mużmir olur
Ādemī yüz rütbe pinhānter olur

Ādemī ‘āḳiller ‘indinde ḫafī
Menzil-i ġaybde olur çünki ṣafī

Evliyā ve ṣūret-i evliyāyı ‘aṣā-yı Mūsā ve efsūn-ı ‘Īsā -‘aleyhi’s-selāma- teşbihi

Ādemī gūyā ki Mūsāda ‘aṣā
Ādemī gūyā dem-i ‘Īsā-nümā[527]

E 288a, M 345a

Dest-i Ḥaḳda eyleme aṣlā ki reyn
Ḳalb-i mü’min oldı beyne’l-işbe‘ayn

Ẓāhiren çūbdur velīkin bu cihān
Aña bir loḳma gelür açsa dehān

4480 Ṣanma sen efsūn-ı ‘Īsā ḫarf ü ṣavt
Gör anı ki ḳaçar andan cünd-i mevt

Ṣanma sen efsūnını sözdür hemān
Aña baḳ ki olıyor mevtā devān

Sehl ẓann itme ‘aṣāyı ey filān
Anı gör ki baḥri yardı nāgehān

Sen ıraḳdan gördigiñ çetr-i siyāḥ
Bir ḳadem var ilerü gör pādişāh

Tozdan ġayrı ne gördüñ dürdan
İlerü var ki yigitler fīl-figen

4485 Didiler anıñ tozıyla rūşenā
Ṭaġlar anıñ merdligi ile fenā

[527] ‘Īsā: Ādem İ., M.

Çün verāy-ı deştden geldi Kelīm
Maḳdemiñden Ṭūr raḳṣ itdi ‘aẕīm

Yā cibālü evvibī me‘ahü ve’ṭ-ṭayr
āyetinin tefsīri[528]

Rūy-ı Dāvūd oldı ol ferden münīr
Ṭaġ u ṭaş ‘indinde eylerler ṣafīr

Ṭaġ Dāvūd ile oldı hem-ṭarīḳ
‘Aşḳ-ı şehde her iki muṭrıb refīḳ

Yā cibālü evvibī geldi emir
Her iki hem-perde hem-āvāzdır

Didi ey Dāvūd benim içün bu ān
Hemdemāndan hicretiñ oldı ‘ayān

Ey ġarīb ü ferd ü mūnis olan
Dilde şevḳiñ āteşi şu‘le uran

İster iseñ muṭrıb u ḳavvāl nedīm
Ṭaġları eyler yanında ol Ḳadīm

Muṭrıb u ḳavvāllik eylerler saña[529]
Kūh olur hem bād-peymā-yı ṣafā

Hem bilesin nāleler kūha ṣafā
Aġzı yoḳ dendānı yoḳ eyler ṣadā

İ 287b

Ol cesed eczāsınıñ naġmānı hep
Güş-ı ḥissine irişür bī-sebeb

M 345b

Ol işidir güş ḳılmaz hem-nişīn
Ey mübārek cān ki ide ġaybı dīn

Görür ol nefsinde yüz biñ güft-gū
Hem-nişīni alamaz hīç anda bū

Dilde vardır yüz su‘āl ü yüz cevāb
İrişür çün lā-mekāndan bu ḫıṭāb

[528] Başlık: Tefsīr-i yā cibālü evvibī me‘ahü ve’ṭ-ṭayr E.
Tefsīr-i yā cibālü evvibī ve’ṭ-ṭayr M.
Kur’ân-ı Kerîm, Sebe’, 34/10: “Andolsun biz Dâvûd’a tarafımızdan müstesna bir lutufta bulunduk. ‘Ey dağlar! Onunla birlikte tesbih edin. Ey kuşlar! Siz de!’ dedik ve onun için demiri yumuşattık.”
[529] eylerler: eyler E., M.

Sen işidirsin işitmez bir ḳulaḳ
Ḳulaġına ger yaḳīn ü ger ıraḳ

E 288b

Ṭutalım ki işidir iseñ eger
Görmeden miṣliñ inan virmez ḫaber

Meṣnevīye ḳuṣūr-ı fehmden nāşī ṭa‘n eyleyenlere cevāb

Ey seg-i ṭā‘an nedir bu ‘av‘avı
Ṭa‘n-ı Ḳur’ān eyleyüp olduñ ġavī

Öyle arslan mıdır ol cān ḳurtıla
Pençe-i ḳahrından insān ḳurtıla

Tā ḳıyāmet itmede Ḳur’ān nidā
Ey cehilde eyleyen kendiñ fedā

Ki beni efsānedir ẓann itdiñiz
Ṭoḫm-ı ẓann u kāfiriyyet ekdiñiz

Kendiñiz görüñ de ṣoñra ṭa‘n idiñ
Sizsiñiz efsāne fānīden gidiñ

Ẕāt ile ḳā’im kelām-ı Ḥaḳ benim
Ḳūt-ı cānım rehber-i muṭlaḳ benim

Nūr-ı ḫūrşīdim size ḳıldım ṭulū‘
Līk ayrılmaḳ güneşden yoḳ fürū‘

İşte ol āb-ı ḥayāt-ı bī-nübū‘ı ben
Tā ki def‘-i mevt idem ‘uşşāḳden

Gerçi keyd ile idersin ḥırṣ u ān
Merḳadiñdir cur‘a-rīz ü cur‘a-sāz

Gūşıma ḳar‘ eyledi pend-i ḥakīm
Mużṭarib ḳılmaz beni ṭa‘n-ı le’īm

Sāyisleriñ zecr ü ‘unfından ṭayıñ ürkmesi[530]

Ya‘nī ḥikmetden buyurdı bir ḫıṭāb
Ḳışraġ u ṭay içse bir menba‘dan āb

[530] ürkmesi: ürkmesiyle temṣīl E.

Ṣuya sevḳ itse devābbı sālisān
Ḥayḳırırlar ki içe āb-ı revān

M 346a

Ürkdi ṭay ol naʻradan itdi firār
Başın alup gitdi oldı bī-ḳarār

Māderi ḳısraḳ didi ṭay ne bu
İstiḳādan ürkmek oldı saña ḫū

4515 Ṭay didi ki çaġrışurlar bu gürūh
İttifāḳ-ı bāngları virür şükūh

İ 288a

Göñlüm andan ditrer olur mużṭarib
Ḫavf-ı naʻra ḳalbim eyler münḳalib

Didi māder tā ki ḫalḳ oldı cihān
Kār-efzāyān ḥāli bu hemān

Sen işiñ ne ise işle bī-melel
Az zamānda anlara gelür ḫalel

Vaḳt ṭardır ṣu da keṣret bī-ṣebāt
Hicr ile şāyed gider senden ḥayāt

4520 Bir pıñardır bu ki pür-āb-ı ḥayāt
Ṣu çeken senden bulur ʻayn-ı nebāt

E 289a

Evliyā nuṭḳı olur āb-ı ḥayāt
İçelim ey ġāfilīn ü ġāfilāt

Gerçi görmezsin o ṣudan sen eṣer
Desti ṣal bārī o ṣuya bī-ḫaber

Çün işitdiñ var o ṣuda nehr-cū
Kūre bir taḳlīd kāfī ey ʻamū

Meşkiñi ṣaldıñsa ol ṣuya revān
Ḳaldırırsın meşki ki olmuş girān

4525 Çün aġır oldı sebū ey müstedil
Ḳurtılur taḳlīd-i ṣarfdan işte dil

Gerçi görmez kūr olan ābı ʻayān
Līk añlar destisi olmuş girān

Ol sebū alur o ṣudan ḥayli ṣu
Ki ḥafīf iken girānī oldı ḫū

Her şey'i alur gider gerçi havā
Līk şeḳalim var eṣer itmez baña

Çün sefīhāndır havāya tā baḳan
Ol ḳuvālarda bulınmaz çün girān

Olmaz ehl-i şer gemisinde timür
Bād-ı kecden eyler o dā'im nüfūr

Ehl-i 'aḳlıñ 'aḳlı lenger yeksere
'Āḳılīnden ṭālib ol bir lengere

M 346b

Olsa imdād-ı 'aḳıl aña refīḳ
Mālik-i her kāle vü dürr-i 'aḳīḳ

Böyle imdāddan göñül pür-fenn olur
Naḳle-i dilden gözüñ rūşen olur

Çün göñülden çeşme naḳl-i nūr ola
Dil göz olup eski göz mestūr ola

Nūr-ı 'aḳl itdükde göñlüñ pür-ṣafā
Çeşme de eyler naṣībince 'aṭā

Pek güzel fehm it ki mā'-i āsumān
Oldı 'aynı vaḥy-i dil ṣıḍk u beyān

Ben ki ṭay gibi bu ṣudan içerim
Ṣanma düşmen ṭa'nı ile ürkerim

Pey-rev-i Peyġamberān ol gir yola
Ṭa'n-ı ḫalḳı alma aṣlā bir pula

İ 288b

Ol Ḫudāvendler ki ṭayy-i rāh ider
'Av'av-ı kelbe ḳulaḳ urmaz gider

Mescid-i mihmān-küşüñ baḳıyye-i ẕikri

Gel yine ol şīr-i merdiñ ḥāline
Mescid-i mezbūrdaki iḳbāline

Yatdı lākin uyḫu girmez gözine
'Āşıḳānıñ uyḫu düşmüş özine[531]

Murġ u māhī uyḫusıdır dā'imā
'Āşıḳānıñ rāḥatı taḥte's-semā

[531] uyḫu: uyḳu M.

E 289b

Nīm-şeb olduḳda geldi bir ṣadā
Geleyim mi geleyim mi bir nidā

Geldi beş def‘a bu āvāz-ı bülend
Güş idenler olur elbet end ü bend[532]

Veclib ‘aleyhim biḫaylike ve reclike āyet-i kerīmesiniñ tefsīri[533]

Ictihād ile idersin ‘azm-i dīn
Parmaġın ḳarışdırır dīv-i la‘īn

Gitme ol rāha düşüñ sen ey ġavī
Mübtelā-yı faḳr olursın ki ḳavī

Dōstlarından ayrılursın bī-naṣīb
Ḫor u bīzār olmadır ḥāl-i ġarīb

Ḫavf-ı bāng-ı ṣavt-ı vesvās-ı la‘īn
Gösterür rāh-ı ḍalālātı yaḳīn

M 347a

Yarın o bir gün ile teşrīf ider
Mühletim var diyü vaḳt olur heder

Merg ise ṣağında ṣolında gezer
Ḳoñşuñ olmışdır sen ise bī-ḫaber

Ḫavf-ı cāndan nāşī hem ba‘żı zamān
Sa‘y-i dīn idüp bulursın nām u şān

‘İlm ü ḥikmetle olursun pür-silāḥ
Ḫavf-ı Ḥaḳla bulayım dirsin felāḥ

Yine bir mekr ile dīv eyler ṣadā
Ḫavf ḳıl faḳre olursun mübtelā

Sedd ider rāh-ı ṣavābından deri
Hep silāḥ-ı ‘ilm olur ol dem geri

Nice yıllar ol ṣadāya bendesin
Böyle ẓulmetde nemed-efkendesin

Dīv-i mel‘ūnuñ ṣadāsı heybeti
Ḫalḳı ḳılmışdır esīr ü nekbeti

[532] elbet: idi E.
[533] *Kur’ân-ı Kerîm*, İsrâ, 17/64: “Haydi, onlardan gücünün yettiklerini sesinle (telkinde bulunarak) çağrınla ayart! Süvarilerinle yayalarınla onlara karşı ordu topla; mallarına, evlâtlarına ortak ol, kendilerine vaadde bulun. Zaten şeytan insanlara aldatmadan başka bir şey vaad etmez.’”

Cānları olur o nūrdan nā-ümīd
Ṣanki ehl-i ḳabr-i küffār-ı ‘anīd

Çün ṣadā-yı dīv-i mel‘ūndur mühīb
Yā nic’olur bāng-ı Ḳahhār u Mucīb

Heybet-i bāzı bilür kebg-i necīb
Yoḳ bu heybetden mekeslerde naṣīb

İ 289a

Çünki olmaz bāz ṣayyād-ı mekes
‘Ankebūt eyler mekes ṣaydın heves

‘Ankebūt-ı İblīs sen ‘ayn-ı ẕübāb
Kerr ü fer eyler saña gūyā ‘uḳāb

Bāng-ı vesvās eşḳıyā ḥāmīsidir
Bāng-ı sulṭān evliyā hāmīsidir

Hīç ḳarışmaz bu iki ses ey hümām
Baḥr-i şūr u baḥr-i ḫoş-āsā müdām

Mihmāna gice yarısında ṭılsımıñ ṣadāsı irişmesi[534]

E 290a

Diñle imdi ol ṣadānıñ ḳışṣasın
Ḳorḳmadı mihmān aldı ḥişṣesin

Didi ḳorḳmam ki çalındı ṭabl-ı ‘īd
Zaḫme-i ṭabl irişür baña ba‘īd

Ey tehī dil v’ey ṭabūl-i bī-ḳulūb
‘Īd-i cāndan kısmetiñiz ḍarb-ı çūb

M 247b

Çün ḳıyāmet ‘īd bī-dīnān dühül
Bizler ehl-i ‘īd ü ḫandānız çü gül

Diñle dühli ki nice eyler ṣadā
Devlet aşı pişdigi dem bu nidā

Çün işitdi ol ṣadāyı merdnāk
Ṭabl-ı ‘īdden ola mı ḫavf-ı helāk

Kendüye didi ki oynatma göñül
Al göñül ehl-i yaḳīnden cüz’ ü kül

[534] gice yarısında: nīm-şebde E., M.; ṣadāsı: ṣadāsınıñ E., M.

Ol vaḳit geldi ki Ḥaydar gibi ben
Mülki żabṭ idüp yapam burc u beden

Ṣıçrayup çaġırdı ey ṣāḥib-ṣadā
Ḫāżırım ben merd iseñ gel bul belā

Kesilüp āvāz bozıldı çün ṭılısm
Ẓāhir oldı nev‘-i zer ḳısım ḳısım

Öyle altun düşdi ki ḳorḳdı o er
Ki ḳapuyı sedd ider belki bu zer

4575 Ṭoldı altun ile ol mescid o dem
Ḥayrete düşdi o merd-i ḫoş-ḳadem

Devşirüp cümle o ṣāḥib-imtiḥān
Eyledi iḫrāc-ı mescid ol zamān

Defn idüp bir cānibe ḳıldı nihān
Yapdı ol medfūnına maḫfī nişān

Yapdı bir genci o cānbāz-ı felek
Ḳorḳaġıñ ḳōrligine ol bī-emek

Bu zer-i ẓāhir olur ḫāṭır nişān
Kūr-diller zer-perestlerde ‘ayān

4580 Rīze-i esfāli ṭıflān-ı zamān
Zer diyü cībe ḳor eyler ḥırz-ı cān

Ol oyunda yād olunsa nām-ı zer
Ḫāṭır-ı ma‘ṣūma ol eyler güzer

İ 289b

Bil ki mażrūb ola ol ḍarb-ı Ḫudā
Kāsid olmaz bāḳīsi ‘ayn-ı fenā

Ol zeri bul ki zere virür o tāb
Gevher-tābendeye viren o āb

Ol zeri bul ki göñül olur ġanī
Māh-tāba virür o zer rūşeni

4585 Şem‘ idi mescid hemān pervāne bu
Kendini oynatdı ol pervāne-ḫū

M 348a

Hep ḳanadın yaḳdı līkin düzdi ḫūb
Pes mübārek eyledi o nār-ı ḫuṭūb

E 290b

Ṣanki Mūsā idi ol mes‘ūd-baḫt
Gördi bir āteş ki o sūy-ı dıraḫt

Çün ‘ināyetler aña mevfūr idi
Nār ẓann itdi velīkin nūr idi

Merd-i Ḥaḳḳı çün görürsin ey püser
Ẓann idersin anda var nār-ı beşer

Kendiñe gelseñ bilürsin sendedir
Nār u ḫār hep ẓann-ı bāṭıl ḳandadır[535]

Ol dıraḫt-ı Mūsīdir ki pür-żiyā
Nūrdur o nār dimek olmaz saña

Vehle-i evlā görinür nār bu
Sālikān gidüp görürler nūr bu

Bil ki şem‘-i dīn pek ‘ālā olur
Ṣanmā şem‘-i nār emṣāli olur[536]

Nūr görinür ṣūreten bu nār-ı sūz
Ṣūreten nārdır velī balçıḳ henüz

Görinür sāzende bu sūzendedir
Vaḳt-i vuṣlat o dil-efrūzendedir

Şu‘le şekli nūr-ı pāk-i sāz-vār
Ḫāżırāne nūr olur dūrāna nār

Ol ‘āşıḳıñ Ṣadr-ı Cihāna mülāḳātı

Urdı şem‘a kendini ol ẕāt-ı pāk
‘Aşḳ ile maḳtūle esheldir helāk

Āh-ı sūzānı cihānı ṭutdı hep
Göñline Ṣadr-ı Ciḥānıñ girdi teb

Bir seḥer ki didi ey feyyāż-ı Rab
Nicedir bīçāremiz ḥāli ‘aceb

Ol günāh itdi vü biz gördük velī
Merḥametdir şāh-rāh-ı her velī

[535] hep: vü İ., M.
[536] Beyit: – İ., – M.

Mücrimānıñ ḫāṭırı tersān olur
Nice biñ ümmīd ile lerzān olur

Ḳubḥı içün eyledim taḫvīf ben
Ḳorḳdı o benden ne bu ḫavf u miḥen

Tencere ḳızmaḳlıġa āteş yaḳar
Andaki ḳaynar da üstünden ṭaşar

‘İlm ile eymenleri taḫvīf idem
Ḥilm ile ḫānifleri teşrīf idem

İ 290a, M 348b

Ehl-i ta‘mīrim yamamdır hep becā
Şerbet-i her kes be-ḥasbe’l-iḳtiżā

Sırr-ı ādemdir aġaç köki miṡāl
Bir aġaçdır berg ü bārı ber-kemāl

Kökine lāyıḳ virür her bergini
Her dıraḫt da ḳıl nüfūsuñ terkini

Bāl açar eflāke eşcār-ı vefā
Aṣlı ṡābitdir ki fer‘i fi’s-semā

E 291a

Āsumāndan çünki ‘aşḳ ide ẓuhūr
Nice itmez yā Ṣadrdan o ṣudūr

Ṭalġalandı sīnede ‘afv-ı güneh
Ki göñülden göñle vardır revzene

Ki göñülden göñle revzen pek yaḳīn
İki ten-veş ayrı ṣanma ey emīn

İki şem‘iñ cāyı olmaz muttaṣıl
Nūrlar memzūcdur olmaz munfaṣıl

Vaṣla ṭālib olmaz aṣlā ‘āşıḳān
Ki anı ma‘şūḳı ṭālibdir nihān

‘Aşḳ-ı ‘āşıḳ oldı efnā-yı vücūd
‘Aşḳ-ı ma‘şūḳ ise o ‘ayn-ı şühūd

Çün göñülde şevḳ-i yār ide ẓuhūr
Ol göñülde ‘aynını bil bī-fütūr

Ḥubb-ı Ḥaḳ var ise göñlüñde eger
Şübhe itme Ḥaḳ seni elbet sever

Bir eliñ çıḳmaz sesi virmez ṣadā
Tā ki bir el itmeye yardım aña

Teşne feryād eyler ey ṣu ḳandasın
Ṣu da ṭālibdir müdāmā teşnesin

Ceẕb-i mādır bizdeki olan ‘aṭaş
Biz oyuz hem o da biz bī-keşmekeş

Ḥikmet-i Ḥaḳla ḳażā ile ḳader
Eyledi biz ‘āşıḳānı derbeder

Lem-yezelde cümle eşyā-yı cihān
Çiftdir hep kendi çift-i ‘āşıḳān

Dā’im eczā-yı cihān çiftin arar
Ṭoġrıdır bu kehrübā kāhı ṣarar

Āsumān eyler zemīne merḥabā
Sen timürsin ben saña āhen-rübā

M 349a

Āsumān erdir zemīn olmış dişi
Her ne ḳor ise aña biter işi

Ḳalmasa tābı alur tāb-ı ḥadīd
Ḳalmasa ābı ider andan ümīd

Burc-ı ḫākī ḫāke itmekdir meded
Burc-ı ābīdir viren ṣuya raṣad

Burc-ı bādī sürmede ebri müdām
İtmeye tā ki buḫārāt izdiḫām

İ 290b

Burc-ı nārīden gelür ḫūrşīde tāb
Tābe-āsā püşt ü rūyı sürḫ-i tāb

Dönmede dā’im felek arż üzre o
Şevheri zen içün eyler cüst u cū

Arż gūyā ked-ḫudā ḳadın hemān
Emzirür evlād virür rūz u şebān

Sen zemīn ü çarḫı ṣay ehl-i ‘uḳūl
Kārları dā’im olur kār-ı fuḥūl

E 291b

Birbirini sevmese bu iki ḫūb
Yā niçün eşler gibi eyler ṭurūb

Gül biter mi olmasa rūy-ı zemīn
Ne olur maḥṣūl-i çarḫ-ı heft-zemīn

Erkegiñ dişiye meyli ‘aynı bu
Birbiriniñ kārını eyler nikū

Merd ü zen meylinde olmazsa fesād
Nev‘-i ibḳāsına bādī ittiḥād

Bir cüz’üñ bir cüz’e meylidir sebeb
Şey’ ṭoġar bu ittiḥāddan rūz u şeb

Gice gündüzle iderler i‘tināḳ
Ṣūreten żıddır velī var ittifāḳ

Gice gündüz ẓāhiren düşmen gibi
Bil ḥaḳīkat bunları bir ten gibi

Birbirin nefsi gibi eyler ṭaleb
Kārınıñ tekmīlidir ammā sebeb

Gicesiz çün daḫl-i ṭab‘a yoḳ sebīl
Pes ne ḫarc eyler nehārı ol ẕelīl

Her ‘unṣuruñ kendi cinsini cezb itdigi ki terkīb-i ādemīde muḥtebis olmuşdur cinsinden mā‘adā

Ḫāk dir ki ḫāke gel eyle rücū‘
Terk-i cān it gel baña bāḳī fürū‘

M 349b

Cinsimizsin gel baña evlā budur
Sen nemi terk eyle ki a‘lā budur

Dir belī lākin ayaġım baġlıdır
Sen gibi hicrānı ṣollı ṣaġlıdır

Tendeki rabṭı ṭalebde āblar
Dir ki ġurbet içre çekme tāblar

Yetmiş iki var vücūd içre ‘alel
İstiḳaṣṣāt ceẕbi ile bī-maḥal

Tendeki germiyyeti ister ki nār
Aṣlına gel olma maḥbūs-ı ḥiṣār

Andan ayrılsaydı ‘illet ḥāżıra
Hep ‘anāṣır birbirinden nāfire

Dört ḳuş olur bu ‘anāṣır beste-pā
Mergdir iden anları bendden rehā

Birbirinden ayrılursa pāları
Her biri pervāz iderler serserī

İ 291a

Bu aṣıllar bu fer‘lerdir sebeb
Cism-i nāsa dem-be-dem viren ta‘ab

Çünki bu terkībler bula fenā
Cümlesi aṣlına eyler ilticā

Ḥikmet-i Ḥaḳḳ iftirākdan men‘ ider
Bula cem‘iyyetleri ṣıḥḥatle fer

E 292a

Dir ki ey eczā ecel meşhūd degil
Uçmaġa sa‘y itmeyen mes‘ūd degil

Çünki her bir cüz’ iderse ittifāḳ
Nic’olur cān-ı ġarībe iftirāḳ

Rūḥ daḫı rūḥı ider dā’im ṭaleb
Ki bıraḳ bu bendleri çekme ta‘ab

Sem‘-i cāna gele çünki bu nidā
İştiyāḳ-ı Ḥaḳdan olur nāle-zā

Eczā-yı rūḥuñ daḫı
‘ālem-i ervāḥa münceẕib olup
taḳāżāsı ve maḳarrına meyli ve eczā-yı ecsāmdan ki
anıñla pā-benddir andan inḳıṭā‘ı

Dir ki ey eczā-yı ferşiyyān-ı men
‘Arşiyim ben baña bu ġurbet miḥen

Sebze vü ābı ṭaleb eyler bu ten
Çünki andandır odur aṣl-ı beden

M 350a

Meyl-i cān ammā ḥayāta dā’imā
Çünki oldı lā-mekān mebde’ aña

‘İlm ü ḥikmetdir müdāmā meyl-i cān
Meyl-i tendir bāġ u rāġ u ḫānumān

Meyl-i cān dā'im teraḳḳī ṭālibi
Kāsib-i esbāb bil bu ḳālıbı

Meyl-i 'aşḳ u rūḥ ider rūḥı ṭaleb
Ki *yüḥibbi*ye *yüḥibbūn*dur sebeb[537]

Ḥāşılı her kim ki o ṭālib ola
Cān-ı maṭlūbı aña rāġıb ola

Şerḥ ider isem bunı bī-ḥadd olur
Bu söz içün Meşnevī bī-'add olur

Ādemī ḥayvān nebāt u hem cemād
Her murād u 'āşıḳ-ı her bī-murād

Bī-murādlar bir murāda uzanur
Ol murād da anı ceẕbe yeltenür

'Āşıḳānıñ meyli lākin pekża'īf
Meyl-i ma'şūḳān olur elbet şerīf

'Aşḳ-ı ma'şūḳān olur nār-ı caḥīm
'Aşḳ-ı 'āşıḳ cānıdır anda elīm

Bī-niyāz şeklinde 'āşıḳ kehribā
Kāh aña rāh-ı ba'īdden mübtelā

İ 291b

Mā-ḥaṣal ol 'āşıḳıñ sūz-ı dili
Sīne-i Ṣadr-ı Cihānda müncelī

'Aşḳ u ġam nārı duḫānı ser-te-ser
İtdi ol maḫdūm-ı pāke çoḳ eşer

Līk ḥıfẓ-ı 'ırż u nāmūs u vaḳār
İdemez idi ṭalebde ictisār

Merḥamet eylerdi ol müştāḳa o
Salṭanatdır māni'-i luṭf-ı nikū

E 292b

'Aḳl ḥayrān kimdir o cāẕib aña
Ceẕb o sūdandı bu sū ḥayret-nümā

Terk-i celd it vāḳıf iseñ ḳıl sükūt
'Ālimü'l-aḫfā olur Ḥakka nu'ūt

[537] *Kur'ân-ı Kerîm*, Mâide, 5/54: "Allah öyle bir kavme getirir ki onları sever, onlar da onu severler."

Bu sözi ġayrı yiter defn idelim
Ceẕb iderse o çeker biz gidelim

Ceẕb iden kimdir seni ey bī-ḫaber
Kim ki terk itmez seni odur çeker

M 350b

Bu yola yüz def‘a ‘azm itseñ eger
Ceẕb ider yine seni rāh-ı diger

İtmede her cānibe ‘aṭf-ı licām
Fārisin bilsin diyü bu esb-i ḫām[538]

4680 Esb-i ‘āḳil anıñ içün mu‘teber
Fārisinden ola her dem bī-keder

Göñlin aldı nice biñ sevdā virüp[539]
Bī-murād itdi seni göñlin kırup

Rāy-ı evvelde ḳanadın ḳırdı çün
Hīç dōst olmaz ḳırıḳ bāl-i nigūn

Bunca tedbīriñ ipin ḳırdı ḳażā[540]
Hīç dürüst olmaz ḳażā-yı mübtelā

Mālik ü Ḳāhir olan Allāh oldıġını
benī ādeme iḫbār içün ‘azā’imiñ
fesḫ ü naḳżī ve ba‘żan ‘azmini fesḫ eylemeyüp
nāfiẕ eylemek ‘azm itmege iṭmā‘ içündür
ve tekrār ‘azmini ḳırmaḳ
tenbīh-i ‘ale-t-tenbīh oldıġını beyān[541]

‘Azm ü ḳaṣdıñ bir ḫuṣūṣa gāh gāh
Rāst gelüp olur işiñ bu vefḳ-ḫ ̌āh

4685 Tā ki göñliñ ola niyyet ṭāmi‘ī
Ba‘żen olur niyyetiniñ māni‘ī

Dilese külli seni Ḥaḳ nā-murād
Nā-ümīd olup emel bulur fesād

Olsa idi her emel vefḳ-i murād
Olmaz idi nefse maḳhūriyyet ād

[538] diyü bu esb: diyüdür esb E.
[539] biñ: yüz E.
[540] Bunca: Çünki E.
[541] tenbīh-i ‘ale-t-tenbīh oldıġını beyān: tenbīh-i ‘ale-t-tenbīhdir E., M.

Bī-murād iken cemī‘-i ‘āḳılān
Kendi Mevlāsın bulur bī-ḥāl ü şan

İ 292a

Bī-murādiyyet behiştiñ rehberi
Ḥuffeti’l-cennet kelāmıñ me’ṣeri[542]

Ger murādātıñ ise işkeste pā
Bir kes olursın murādātıñ revā

Ṣādıḳān işkestesidir ser-te-ser
‘Āşıḳān meksūrı ammā mu‘teber

‘Āḳılān işkeste vech-i ıżṭırār
‘Āşıḳān işkestedir bā-iẖtiyār[543]

E 293a

‘Āḳilān hep bend içinde bendedir
‘Āşıḳāna ẕevḳ ü şevḳ ü ḫandedir

‘Āḳile *kerhen i’tiyā*dır yular
‘Āşıḳa *ṭav‘an i’tiyā*dır bahār[544]

M 351a

Peyġamber -ṣalla’llāhü ‘aleyhi ve sellemiñ- esīrāna naẓar idüp tebessüm eyleyüp buyurması ki cennete selāsil ü aġlāl ile çekdikleri ḳavme ta‘accüb iderim[545]

Gördi Peyġamber ki bir vāfir esīr
Ki çekerler zār u zūr bā-nefīr

Bendde gördi çünki ol āgāh-ı şīr
Baḳdı diḳḳatle bu ḥālde ol beşīr

Ol Resūl-i Ḥaḳḳa cümle diş biler
Pür-ġaḍab mecmū‘ı pür-hemm ü keder

Ḥaddi yoḳ bir kimseniñ aça dehān
Çünki hep zincīr-i ḳahr içre o ān

Şehre ḳahr ile müvekkeller çeker
Dār-ı şirkden bī-murād u bī-ḫaber

Ne alur var ne ṣatar var ne şefī‘
Anlara teng oldı dünyā-yı vesī‘

[542] Hadîs-i Şerîf: “Cennet, hoşa gitmeyen ve yapması insana ağır gelen şeylerle; Cehennem ise, şnsan nefsinin hoşuna giden câzip şeylerle çevrilmiştir.”
[543] İ. ve M. nüshalarında beytin ikinci mısra‘ı yerine bir sonraki beytin ikinci mısra‘ı yazılmış ve sonraki beyit atlanmıştır.
[544] *Kur’ân-ı Kerîm*, Fussilet, 41/11: “Göğe ve yere buyurdu: İsteyerek ve istemeyerek gelin.”
[545] -ṣalla’llāhü ‘aleyhi ve sellemiñ- : -‘aleyhi’ṣ-ṣalātü ve’s-selāmiñ- E.; eyleyüp buyurması ki: ile dimesi ki E.
Hadîs-i Şerîf: “Allah, cennete zincirlerle giren kavmin haline taaccüb eder.”

Raḥmet-i ḫalḳ dirler o ise müdām
‘Ālemiñ boynın urur hep ber-devām

Böyle giderlerdi ṣad inkār ile
Ṭa‘n ile ol şāha yüz efkār ile

Çāreler yapdıḳ velīkin çāre yoḳ
Bu kişiniñ göñli-āsā ḫāre yoḳ

Alparslan gibi bizler merd-i şīr
Nīm-cānlı bir ḳaç ‘uryāne esīr

Böyle kej-revlikle biz dermāndayız
Cādū o yā ṭāli‘-i dūnāndayız

Baḫtı itdi baḫtımız bīdād hep
Taḫtı ḳıldı taḫtımız berbād hep

Sāḥiriyyetde mahāret diseler
Çoḳ siḥirler itdik andan daḫı şer

İ 292b

İn testeftiḥū feḳad cā’ekümü’l-feṭḥü[546]
āyetiniñ ey ṭāġīler dirsiñiz ki bizden ve Muḥammedden
ḳanġısı Ḥaḳ ise aña feṭḥ ü nuṣret vir bu kelāmdan
fehm olınan sizler ṭālib-i Ḥaḳsıñız
işte Muḥammede nuṣret virdim
tā ki Ḥaḳḳı göresiñiz

Bütlerimizden Ḫudādan istedik
Ḍāl isek virme bize nuṣret didik

Ḥaḳ kimiñ destinde ise dā’imā
Vir o sūya nuṣreti ey pādişā

E 293b, M 351b

Bu du‘āyı biz çoḳ itdik bī-‘aded
Lāt u ‘Uzzādan ṭaleb idüp meded

Ḳanda ise Ḥaḳḳı iẓhār eyle sen
Bizde Ḥaḳ yoġısa ḳıl ehl-i miḥen

Çünki gördük ki odur manṣūr-ı tām
Bizde ẓulmet anda gider nūr-ı tām

Biz cevāb virdik ki bir vech-i ṭaleb
Ẓāhir oldı ki ḍalālet sizde hep

[546] *Kur’ân-ı Kerîm*, Enfâl, 8/19: “Siz (ey putperestler), eğer zafer peşinde iseniz kazandığınız zaferi gördünüz! Son verirseniz bu sizin için en iyi olanıdır, tekrarlarsanız biz de tekrarlarız. Topluluğunuz çok da olsa amacınıza ulaşmanıza yetmeyecektir; zira Allah müminlerle beraberdir.”

İtdiñiz tekrār bir fikr-i cedīd
Ẕikriñizden göz yumup ḳaldı ba‘īd

Fikr-i ṣānī oldı idbāra sebeb
Göñle gelmişler dürüstdür cümle hep

N’oldı ġālib oldı bir ḳaç def‘a o
Bu felekdir ba‘żı odur ba‘żı bu

Bize de oldı müsā‘id rūzigār
Nice kez oldı ẓaferler āşikār

Yine dirlerdi şikest oldı belī
Biz gibi olmadı rüsvā-yı celī

Hem şikeste iden anı baḫt-ı nīk
Ki virür pinhān-ı ṣad şādı velīk

Bir dem o işkeste bāḳī ḳalmadı
Mużṭarib eṭrāfını ġam almadı

Mü’mine maġlūblük oldı nişān
Līk maġlūbiyyeti maḥbūb-ı cān

Misk ü ‘anber ḳırdıġıñ demde hemān
‘Ālemi eyler ḳoḳusıyla cinān

Ger şikest olsaydı bir sergīn-i ḫar
Bed ḳoḳusı çarḫı ṭutar ser-be-ser

Ḥażret-i Peyġamber -ṣalla’llāhü ‘aleyhi ve sellemiñ-
Ḥudeybiyeden bī-feṯḥ dönüp Ḥaḳ feṯḥ ile
telḳīb eylediginiñ sırrı ki
***innā feṯaḥnā* ṣūretde ġulḳ ile ma‘nāda feṯḥdir**
ancılayın ki ẓāhirde müşküñ ḳırılması ma‘nāda dürüst olup
müşküñ fevā’idini tekmīldir[547]

Vaḳ‘a-yı rec‘-i Ḥudeybiye Resūl
Şöyle ġamgīn idi hem ġāyet melūl

Nāgehān şem‘-i Resūl ḥaḳkında Ḥaḳ
Nevbet-i *innā feṯaḥnā* oldı daḳḳ

İ 293a, M 352a

Geldi bir peyġām Ḥabībim sen yüri
Olma gel sen men‘-i nuṣret muġberi

[547] *Kur’ân-ı Kerîm*, Fetih, 48/1: “Senin geçmiş gelecek bütün günahını Allah’ın bağışlaması, sana nimetini eksiksiz vermesi, seni dosdoğru yolda yürütmesi ve Allah’ın sana güçlü bir şekilde yardım etmesi için sana apaçık bir fetih ihsan ettik.” Feth: 1-3.
bī-feṯḥ dönüp: bī-murād ric‘atine

Var bu günā cilvede naḳd-i fütūḥ
Bu filān ḳal‘a filān eyvān süṭūḥ

Sen naẓar eyle neler iḥsān olur
Ki Ḳureyẓā vü Naḍīr emṣāli sor

E 294a

Ḳal‘alar her cānibinden buḳ‘alar
Her ġanāimden nef‘iler mu‘teber

Olmasaydı seyr ḳıl ki ol farīḳ
Her ġama olurdı meftūn u ‘aşīḳ

Ḫ‘ārlıḳ zehrini sükker gibi yer
Üştür-āsā ḫār-ı ġamdır mu‘teber

Ġam çekerler ṣanma isterler ferec
Bu tesāfül anlara ‘ayn-ı derec

Çāh-ı ġamda cümlesi memnūndur
‘İndlerinde tāc-ı zer pek dūndur

Faḳr içinde her biri bir şehr-i yār
Hem ḫazān-ı fāḳa anlarda bahār

Ḳanda bir dilber olursa hem-nişīn
Āsumān cāyı olur ṣanma zemīn

Ol ḫaberiñ tefsīri ki Muṣṭafā -‘aleyhi’s-selām-
***lā-tefaḍḍilūnī ‘alā Yūnus bin Mettā* buyurmuşdur**[548]

Didi Peyġamber ki mi‘rācım ḳadīm
Olmadı mi‘rāc-ı Yūnusdan ‘aẓīm

Ṣanma cāyım çarḫ ola anıñki dūn
Çünki ḳurb-ı Ḥaḳ ḥesābından birūn

Ḳurb-ı Ḥaḳda pest ü bālā yoḳ ebed
Terk-i hestī oldı ancaḳ mu‘temed

Yoḳda olmaz pest ü bālā bir zamān
Yoḳda yoḳdur ḳurb u ba‘d ü hem mekān

Genc-i Ḥaḳḳıñ cāygāhı nīstīde
Varlıġa maġrūr olan bilmez bu ne

[548] Hadîs-i Şerîf: Hiçbir kimsenin beni, Yûnus İbn Mettâ’dan üstün tutması yakışık almaz.”

Mā-ḥaṣal bu inhizām ki bizde var
Olamaz o inhizām ile şümār

Öyle mesrūr oldılar vaḳt-i telef
Ṣanki oldı vaḳt-i iḳbāl ü şeref

Oldı bī-berklikle anlar müfteḫir
Faḳr u ḫˇārī ile olmaz münkedir

M 352b

Biri didi içlerinden ol ḥasīb
Güldi bize baġlı gördi bī-naṣīb

4745 Çünki ol şādān ola ḫandān ola
Ṣanmañız āzāde-i zindān ola

Çünki ḳahr-ı düşmenāna şād ola
Feṭḥ ü nuṣretle dili pür-bād ola

İ 293b

Cānı şād oldı ki ol arslanlara
Feṭḥ ü nuṣret buldı āsān yeksere

İşte bildik ki degil āzād o
Çünki dünyā ile ḫoş-dil-şād o

Nice güler olan ehl-i āḫiret
Nīk ü bedde şefḳat ider merḥamet

E 294b

4750 Söyleşürlerdi bu ebḥāṣı nihān
Ol esīrān birbiriyle ol zamān

Ki müvekkeller işitmezdi kelām
Belki gūş ide o sulṭān-ı imām

Gerçi gūş itmez müvekkeller sözi
İşidir Ol ki Ledündendir özi

Resūl -‘aleyhi’ṣ-ṣalātü ve’s-selāmıñ- żamīr-i esīrānı fehm eylemesi[549]

Almadı bū ḥıfẓ-ı pīrāhen iden[550]
İrdi Ya‘ḳūba hemān būy-ı ḥasen

Çıḳsalar tā ki ‘inān-ı āsumān
Sırrı gūş itmez şeyāṭīn bir zamān

[549] -‘aleyhi’ṣ-ṣalātü ve’s-selāmıñ-: -‘aleyhi’s-selāmıñ- E., M.
[550] almadı: olmadı İ.

Uyur idi ṣūreten gerçi Resūl
Oldı ol sözler ḳulaġına vüṣūl

Rızḳı meftūḥdur yiyen ḥelvāyı hep
Ṣanma parmaġı uzunluḳdur sebeb

Necm ile şeyṭānı recm itdikleri
Sirḳat itme sırrıñ Aḥmeddir yeri

Ey ḳoşan düḳānıña vaḳt-i seḥer
Mescide var Ḥaḳdan olur nef‘ ü ẓarr

Peyġamber -‘aleyhi’s-selāmıñ- anlarıñ şemātetinden āgāh oldıġı

Çünki fehm itdi Resūlu’llāh sözi
Didi ḫandem ṣanmañız cengdir özi

Mürdedir anlar ki olmuşdur fenā
Mürde ḳatli merdlik olmaz ey fetā

M 353a

Ben hücūm itdikçe olur meh şikāf[551]
Kimdir anlar ki ide bizle muṣāf

Ol zamān ki sizler āzād idiñiz
Baġlı gördüm böyle berbād idiñiz

Mülk ü māl ile tefāḫür eyleyen
Nerdbān üzre deve-āsā di sen

Çünki nefsim oldı meşhūr-ı cihān
Her gelici oldı gözime ‘ayān

Ġūre ḳıldımsa naẓar gördüm ‘ayān
Nīste ‘aṭf itsem baṣar gördüm ‘ayān

‘Ālem içre gördüm esrār-ı nihān
Ādem ü Ḥavvāda yoḳ idi nişān

Sizleri ben ḫāṣılı vaḳt-i Elest
Görmişim pā-beste vü menkūb ü pest

[551] itdikçe: itdükde E., M.

İ 294a

Bu ḥudūd-ı āsumānda her ne var
Cümlesin bildim ki bī-ḥadd ü şümār

Sizleri ben görmiş idim ser-nigūn
Daḫı āb u gilde yoġ idi nümūn[552]

4770 Şimdi gördigim degil ki şād olam
Ol sebebden ḫandeye mu‘tād olam

E 295a

Gizli ḳahrıñ bestesi şoñra ḳahır
Yidigiñiz bal içinde var zehir

Öyle bal ki zehr ile memlū içi
Ki ḥased ider içerse bir kişi

Siz o zehri şevḳ ile nūş itdiñiz
Merg ü mevti gizli derhūş itdiñiz

Ben cihānı żabṭ içün itmem ġazā
Olmadım bu derd ile ben mübtelā

4775 Bu cihān ki cīfedir murdārdır
Ḥırṣ iden bu cīfeye eşrārdır

Lāşeyi yirler segān-ı cīfe-ḫˇār
‘Īsīyim ki mürde iḥyā bende var

Ṣaff-ı ḥarbi eylerim ben çāk çāk
Olmayasız tā ki sizler hep helāk

Kerr ü ferr ü ḫaşmet içün nā-revā
Kesmezem ḫalḳıñ başın ey bī-nevā

Keserim şol başları ki ‘ālemīn
Şerlerinden olalar cümle emīn

M 353b

4780 Siz hemān pervāne-āsā cehl ile
Ḥamle-i āteş idersiz mehl ile

Ben sizi def‘ eylerim ol nārdan
Düşmeyesiz āteşe dīvārdan

Kendiñize feṭḥ ü nuṣret ṣandıñız
Toḫm-ı menḫūs ekmege ṭavrandıñız

[552] nümūn: kümūn İ., M.

Her biriñiz āḫire dir cidd-be-cidd
Ejdere at sürmedir hep sizde ḥadd

Ḳahr içinde ḳahra olursuz dilīr
Siz ise maḳhūr-ı ḳahr-ı dehr-i şīr

Ṭāġī ḳāhiriyyetinde maḳhūr olup ‘ayn-ı manṣūr oldıġını beyān[553]

Tācire ḳahr itdi ḫırsız çaldı zer[554]
Żābiṭ irişdi o ise bī-ḫaber

Ḳāhiriyyet oldı maḳhūriyyeti
Ḳahrı re’sinden beden devriyyeti

Ḫᵛāceden ideydi ol demde firār
Vālīden gelmezdi aña inkisār

Ḫᵛāceye ġāliblik oldı aña dām
Ki ḳavad aldı irüp vālī tamām

Ḫalḳ ile çīre olanlar küştedir[555]
Cümle ġavġāda olan āġuştedir

İ 294b

Anlara viren bu defʿa inhizām
Ḥalḳaya çeker seni de bi’t-tamām

Dizginiñ çek inhizāmdan ṣoñra sen
İlerü varma ḳalursın bī-beden

Çünki düşdüñ ḥīle ile dāma sen
Ṣoñra görürsin ziḫām içre miḥen

E 295b

Böyle ġāliblikden ‘aḳl olur mı şād
Çün bu ġāliblikde ola çoḳ fesād

Tīz-çeşm ü ‘āḳil ol ki pīş-bīn
Ki Ḫudā iḥsān ide küḥl-i yaḳīn

Didi Peyġamber ki ehl-i cenneti
Çoḳ muṣībetle zebūndur şöhreti[556]

Oldı bu ḥazm u kemāl-i iḥtiyāṭ
Ṣanma bed-dil hem de bed-rāh u ṣırāṭ

---

[553] Başlık: Ṭāġī ḳāhiriyyetinde maḳhūr oldıġını beyān E., M.
[554] çaldı: aldı İ.
[555] Ḫalḳ ile çīre: Ḫalḳ-ı çīre E.
[556] Hadîs-i Şerîf: “Harise b. Vehb el-Huzâî’den, Peygamber Efendimiz’in: “Ashabım, haberiniz olsun, size Cennet ehlini bildireyim: Zayıf olan ve halk tarafından zayıf görülen mütevazı her mü’min cennetliktir. Halbuki o
Mü’min, Allah’ın kerem ve inayetine yemîn etse, muhakkak Allah onu, ihsan ve inayeti ile, yemininde gerçek çıkarırdı. Ey Ashabım, iyi dinleyiniz. Size Cehennem halkını da bildireyim: Onlar da katı yürekli, kibirli ve hîlekâr,
ululuk taslıyan kimselerdir” buyurduğunu işittim, der.

Oḳuyup *levlā ricālün mü'minūn*[557]
Şevḳ ma'nāsındadır ehl-i fünūn

M 354a

Ehl-i küfr oldı ḳaṣīrü'l-yed müdām
Ehl-i īmānıñ ḥalāṣıdır merām

Sen Ḥudeybiyye ḥikāyātın oḳı
Keffe eydīküm nedir bil ey ulu[558]

Gör o ġāliblikde de kendiñ müdām
Mā-ḥaṣal maġlūb-ı Ḳahhār-ı enām

Gülmedim ben bend-i zincīrim diyü
Beste-i ferrāk-i naḫçīrim diyü

Güldigim zincīr ile ben sizleri
Eylerim gülzār-ı cennātıñ eri

Bī-amān tārik içinden nāgehān
Sebzezār u besteye çekdim 'ayān

Sūy-ı dūzaḫdan aġır bendlerle hep
Çekerim sūy-ı cināna ey 'aceb

Ehl-i taḳlīdī bu yolda ḫayr u şer
Silsileyle ḥażrete celb itdiler[559]

Ḫavf-ı zincīr ile cümle mübtelā
Sālikīndir līk başḳa evliyā

Ceẕb iderler bu yola bī-kār-vār
Vāḳıf-ı esrār olan ammā bekār

Cehd ḳıl tā nūr-ı dil raḫşān ola
Hem sülūk ü ḫıdmetiñ āsān ola

Mektebe eṭfāli sürmek zūrdur
Çün fevā'idden dü çeşmi kūrdür

Mektebe kūdek gider pür-ıżṭırāb
Ecr-i kāra var dü çeşminde niḳāb

[557] *Kur'ân-ı Kerîm*, Fetih, 48/25: "İnkâra sapan, sizi Mescid-i Harâm'a sokmayan, (yolda) engellenmiş kurbanları yerine ulaşmaktan alıkoyanlar da başkaları değil, onlardır. Eğer Mekke'de kendilerini henüz tanımadığınız mümin erkekler ve mümin kadınlar olmasaydı, bunları bilmeden ezmeniz ve bu yüzden üzüntü ve zarara uğramanız ihtimali bulunmasaydı (Allah ellerinizi onların üzerinden çekmezdi). Dilediklerini rahmetine daldırmak için Allah böyle yapmıştır. Eğer birbirinden ayrılsalardı, inkâra sapmış olanlarına acı bir şekilde azap edecektik."
[558] *Kur'ân-ı Kerîm*, Fetih, 48/24: "Mekke'nin göbeğinde size onları yenmeyi nasip ettikten sonra onların ellerini sizin üzerinizden, sizin ellerinizi de onların üzerinden çeken de O'dur. Allah bütün yaptıklarınızı görmektedir."
[559] celb: ceẕb İ., M.

Cehd idüp de merd kārın fehm ide
Ol zamān mektebe bī-minnet gide

Kīsesinde görse bir ḳırāṭ müzd
Terk-i ḫˇāb eyler o demler hemçü düzd[560]

İ 295a

Cānına gelür küşāyiş gitmege
Başlar ehl-i şevḳe ġıbṭa itmege

İ'tiyā kerhen müḳallid şānıdır
İ'tiyā ṭav'an velī meydānıdır[561]

4815 O muḥibb ammā ki vardır 'illeti
Bī-ġarażdır bu z̲evātıñ ḫulleti

E 296a

Dāyesin sevdi birisi şīr içün
Ġayrısı sevdi velī estīr içün

M 354b

Ṭıfl içün yoḳ dāye ḥüsnünden ḫaber
Sütden artuḳ olmadı dil-ḫˇāhlar

Ol birisi dāyeye 'āşıḳ olur
Bī-ġaraż 'aşḳında hem ṣādıḳ olur

Pes muḥibb-i Ḥaḳḳ ümīd ü ters ile
Defter-i taḳlīd oḳur o ders ile

4820 Ḥaḳḳ içün Ḥaḳḳı seven 'ālī reteb
'İllet ü aġrāżdan ḫālī edeb

Şöyle böyle ḥāṣılı ṭālibdir o
Sūy-ı Ḥaḳḳa ce̲zb-i Ḥaḳ cā̲zibdir o

Ġayra olursa muḥibb ol bī-nevā
نـائـل احســـان کجـا و او کجـا[562]

'Ayn-ı Ḥaḳḳa olsa ḥubbı müsteḥaḳ
در مـیـانـه بـیـم نـیســـت از غـیـر حـق

[560] demler: demde E.
[561] *Kur'ân-ı Kerîm*, Fussilet, 41/11: "Göğe ve yere buyurdu: İsteyerek ve istemeyerek gelin."
[562] Bu ve sonraki beyit için:
Çelebioğlu: İster Hakk'ın lutfuna nail olmaktan başka dileği olmayarak O'nu seven;
İster Hak'dan başkasını sevmekten korkup sadece O'nu seven olsun. C. 3, b. 4642-4643.

ʻĀşıḳ bilmeden ve ricā itmeden ve ḫāṭırına gelmeden ceẕbiñ eṣeri maʻşūḳda ẓāhir olmadan illā devām ṭalebiyle bile yeʼs ile memzūc ḫafv sebebiyle ʻāşıḳıñ maʻşūḳı ceẕb eylemesi[563]

Gelelim biz ki yine Ṣadr-ı Cihān
Olmayaydı ʻāşıḳıñ ceẕbi nihān

Olur idi iftirāḳından ṣabūr
Ricʻat itmezdi viṣāḳa bī-fütūr

Meyl-i maʻşūḳān maḫfī vü nihān
Meyl-i ʻāşıḳ ṭabl u sūrnā-veş ʻayān

Bunda vardır bir ḥikāyet muʻteber
Līk ʻācizdir Buḫārī muntaẓar

Anı biz terk eyledik ṭālibdir o
Ölmeden evvel görine ḫūb-rū

Ḳurtılur mevtden bula bāḳī ḥayāt
Dōstı görmekdir hemān āb-ı ḥayāt

Her kimiñ ki naẓrası olmaya merg
Dōst degildir ki ne mīvedir ne berg

İş hemān oldur ki ey müştāḳ-ı yār
Ṣoñı merg olan işi ḳıl iḫtiyār

Ṣıdḳ-ı īmānıñ nişānı ey civān[564]
Merg ile ḫoş olmadır bu imtiḥān

İ 295b

Böyle īmān yoġ ise bil ki yaḳīn
Dīn-i kāmil yoḳ ara ikmāl-i dīn

M 355a

Kim ki merg-dōst ola kārında seniñ
Bī-kerāhet oldı yār-i aḥseniñ

Çün kerāhet gide yoḳdur anda merg
Ṣūret-i mergdir velīkin naḳl ü terk

E 296b

Dōst-ı Ḥaḳdır ol kişi ki didi o
Ben senim sen bensin ey şīrīn-gū

[563] ceẕb eylemesi: ceẕbi E., M.
[564] nişānı ey civān: işi ey nev-civān E.

Buḫārī ‘āşıḳıñ Ṣadr-ı Cihān ḳullıġına irişmesi

Diñle nice geldi ‘āşıḳ müstevī
Baġlamış ‘aşḳ anı ḥabl ile ḳavī

Çünki Ṣadrıñ vechini gördi hemān
Gūyiyā ḳuş idi tenden uçdı cān

Bir ḳurı çūb-veş yire düşdi teni
Ṭondı Sa‘dī-veş teni hem nāḫunı

Serpdiler gerçi buḫūr ile gül-āb
Ne ḳımıldar ne gelür andan ḫıṭāb

Gördi çün şeh çehresinde ışfirār
İndi merkebden gelüp itdi firār

Didi ‘āşıḳ dōstını eyler ṭaleb
Çünki ma‘şūḳ geldi ‘āşıḳ gitdi hep

‘Āşıḳ-ı Ḥaḳdır ki Ḥaḳ geldikde o
Ḳalmaya kendinde aṣlā ẕerre mū

Ol naẓarda sen gibi yüz fānī var
‘Āşıḳ iseñ nefye eyle i‘tibār[565]

Sāye-veşdir āfitābda ‘āşıḳān
Gelse şems ol dem ider lāda mekān

Sineginiñ rūzgārdan Ḥażret-i Süleymān -‘aleyhi’s-selāma- şikāyeti

Baġçeden çün geldi bir sivri sinek
Ki Süleymāna şikāyet iderek

Ey Süleymān sen ‘adālet kānısın
Ādemī vü perrīniñ sulṭānısın

Murġ u māhī devr-i ‘adliñde emīn
Kimdir ol ki ola gümrāh u ḫazīn

Dād ḳıl ey şeh baña ki ben ża‘īf
Bāġ u gülzārdan naṣībimdir seḫīf

[565] nefye: nefse İ., M.

Her żaʻīfiñ müşkili senden biter
Żaʻf ile peşşe meṣeldir var eṣer

M 355b

Şöhretim żaʻf u şikeste bāl ile
Şöhretiñ elṭāf u ḫüsn-i ḥāl ile

Rütbe-i ḳudretde sensin müntehī
Müntehīdir bizde ʻacz ü bī-rehī

Dād ḳıl eyle bizi ġamdan cüdā
Ṭut elim destiñ seniñ dest-i Ḫudā

İ 296a

Dir Süleymān ey inṣāf isteyen
Kimden istersin ʻaceb inṣāfı sen

Kimdir ol ẓālim ki kibriyle saña
Ẓulm idüp yırtdı yüzin ey mübtelā

ʻAhdimizde kim o ẓālim bī-edeb
Beste-i zincīrim olmaya ʻaceb

E 297a

Ṭoġdığım gün ẓulme irdi mevt ü merg
ʻAhdimizde nām-ı ẓulm olmışdı terk

Nūr ẓahir olsa ẓulmet maḥv olur
Ẓulme ẓulmet aṣl oldı şerre şūr

İşte şeyṭānlar bize ḫıdmetdedir
Ġayrısı da benddedir nekbetdedir

Ẓālimānıñ aṣl-ı ẓulmi dīvden
Dīvler zincīrde ẓulm āyā neden

Virdi mülk-i *kün fe-kānı* Ḥaḳ baña[566]
Çıḳmaya āh-ı żaʻīfān tā semā

Dūd-ı āhı varmasun bālāya tā
Iżṭırāba düşmesün çarḫ u Sühā

ʻArşa lerze virmesün āh-ı yetīm
Olmasun bir kimse ẓulm ile saḳīm

Vażʻ ḳıldım anlara bir meẕhebi
Çıḳmaz eflāke żaʻīfān yā Rabı

[566] Kur'ân-ı Kerîm, Yâsîn, 36/82: "Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri o şeye ancak 'ol!' demektir. O da hemen oluverir."

Āsumāna baḳma ey māẓlūm sen
Āsumān pāye şehe mālik zemen

Didi peşşe bād elinden el-amān
Dest-i ẓulm açar baña o her zamān[567]

Biz anıñ ẓulmiyle olduḳ pek ḫarāb
Tā gülū ḳan yutdırur ol bī-ḥicāb

Ḥażret-i Süleymānıñ peşşe-i müteẓallime içün bādı iḫżār itmesi

Pes Süleymān didi ey zībā-reviş
Emr-i Ḥaḳḳı diñle sen bī-ġıll ü ġış

M 356a

Ḥaḳ baña emr itdi ki ey dādver
Diñleme bir ḫaşmı ḫaşm olmazsa ger

Lāzım oldı her iki ḫaşma ḥużūr
Tā ki Ḥaḳḳ ide o meclisde ẓuhūr

Yalıñız bir ḫaşm iderse yüz fiġān
Ḳavline yoḳ i'tibār-ı Mü'minān

Emr-i Ḥaḳdır böyle taġyīr idemem
Ḫaşmıñ al gel yoḫsa taḳdīr idemem

Didi ki ḳavliñ dürüstdür bī-riyā
Bād ḫaşmımdır ki fermān-ber saña

Emr idüp didi ki ey bād-ı şabā
Peşşe efġān eyliyor gel ḥāliyā

Ḫaşmıñ ile ol müḳābil rū-be-rū
Vir cevābı aña def' ola 'adū

İ 296b

Güş idince bād geldi tīz tīz
Peşşe ol dem aradı cāy-ı girīz

Dir Süleymān ne ḳaçarsın ey sinek
Ṭur ki ben idem ḳażā bī-reyb ü şek

Didi ki anıñ vücūdı baña merg
Ṣaḳlamaz şāhım beni illā ki berg

[567] Dest-i ẓulm açar baña o her zamān: Dest-i ẓulmi baña açar her zamān E.

E 297b

Ol gelince bende ḳalmaz hīç ḳarār
Bi’ṭ-ṭabi‘ olur bańa itmek firār

Böyledir hep ṭālib-i Bār-i Ḫudā
Çün Ḫudā gele olur cüyende lā

Gerçi ol vuṣlat beḳā-ender-beḳā
Līk evvel ol beḳā żımn-ı fenā

Sāyelerdir dā’imā ṭullāb-ı nūr
Yoḳ olurlar nūr eylerse ẓuhūr

Ol ḥicāb olınca yoḳdur ‘aḳla rū
Külli şey’in hālik illā vechehū[568]

Var u yoḳ vechinde hālik ser-te-ser
Varlıḳ oldı yoḳlıġında ṭarf-ı şer

Bu maḥalde hep ‘aḳıllar oldı çāk
Yazamaz oldı ḳalem miṣl-i sivāk

Ma‘şūḳuñ ‘āşıḳı hūşa gelince oḫşaması

Rıfḳ ile çekdi anı Ṣadr-ı Cihān
Çünki bī-hūş olmuş idi ol civān

M 356b

Ḳulaġına didi ol şeh ey gedā
Dāmeniñ aç idem iḥsān u ‘aṭā

Mużṭarib cānıñ firāḳımdan benim
İşte geldim olma maġmūm-ı ġamım

Germ ü serd virdi firāḳım nice dem
Kendiñe gel ġayrı gitdi cümle ġam

Bir ṭavuḳ bir üştüri da‘vet ider
Resm-i mihmān cāyına alur gider

Çünki üştür ḫāneye başdı ayaḳ
Ne der ü dīvār ḳalur ne saḳf u ṭāḳ

Ḫāne-i murġ gibidir ‘aḳl-ı beşer
Emr-i Ḥaḳdır nāḳa ey nīkū-naẓar

[568] *Kur’ân-ı Kerîm*, Kasas, 28/88: “Allah ile birlikte başka bir tanrıya yalvarma! O’ndan başka tanrı yoktur. O’nun kendinden başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O’nundur ve siz ancak O’na döndürüleceksiniz.”

Nāḳa çün baş ura ol āb u gile
Āb u gilden ḳalmaz āṣārı bile

Fażl-ı ‘aşḳ insānı eyler pek fużūl
Artuḳ istersen ẓalūmdur hem cehūl

Cehl oldur ki ider müşkil-şikār
Ṭavşan ister şīri ide der-kenār

Bilse görse şīri ol ẕāt-ı fużūl
Yanına varmaḳdan eylerdi nükūl

Ẓulmi her dem kendine vü cānına
Eyler üstād ‘adli ammā şānına

İ 297a

Cehli ‘ilmine olur üstād anıñ
Ẓulmi ‘adline müdām irşād anıñ

Ṭutdı destin didi ki ey refte dem
Ben nefes baḫş eylerim sen çekme ġam

Çün benim ile bu mürde ḥayy olur
Lāşeye ḳılsam teveccüh şey’ olur

E 298a

Ben anı bu cāndan idem muḥteşem
Kime cān virsem görür o çoḳ kerem

Göremez dōst yüzüni nā-maḥremān
Cāndır anı görecek ancaḳ hemān

Üfürüm ḳaṣṣab-vārī dōstı ben
Tā ki pōstdan ḳurtıla maġz-ı ḥasen

Ey belādan ḳurtılan ḫoş-cān didi
Eṣ-ṣalādır vaṣlıma bu ān didi

Ḫodluġumuz bī-ḫodī vü mestlik
Varlıġımızdan olan hep hestlik

M 357a

Saña bī-leb söyleyim hem bī-lisān
Nice esrārı da diñle bir zamān

Çün ki ol lebler bu demden muḥteriz
Sır dudaġıyla tekellüm eyleriz

Aç bu bī-güşlük ḳulaġıñ sen bańa
Diñle sırr-ı *yef'alu'llāh māyeşā*[569]

Çün ṣalā-yı vaṣlı ol güş eyledi
Cāndan bir nebẕecik nūş eyledi

Ḫākden ednā degildir ki ṣabā
Sebz-pūş eyler ider lebs-i fenā

Nuṭfe ābından da ednā degil o
Nice Yūsuflar ṭoġar ki ḫūb-rū

Bāddan dūn olmadı ki emr-i *kün*
Beyżadan ḳuş çıḳarur o ḫoş-seḫün

Nārdan dūn olmadı emr-i selām
Gülsitān oldı Ḫalīle ḫoş-kelām

Çūbden ednā degil ki düşmene
Ejder olup virdi ḫalḳa ṭanṭana

Kūhı sengden ṣanma ednā ey reşed
Kim ṭoġurdı nāḳa nāḳadan veled

Cümlesinden geç ki bu aṣla 'adem
'Ālem īcād itdi eyler dem-be-dem

'Āşıḳ-ı bī-hūşuñ kendine gelüp şükr-i ma'şūḳa teveccüh eylemesi

Ṣıçrayup kendüye geldi şād şād
Bir iki çarḫ urdı şükri ḳıldı yād

Açılup güller gibi şād oldı o
Vaṣl ile hicrāndan āzād oldı o

Didi ey 'anḳā-yı Ḥaḳ cāna meṭāf
Ḳāfdan ḥamd ola ḳıldıñ in'iṭāf

İ 297b

Sensin İsrāfīl-i maḥşergāh-ı 'aşḳ
'Aşḳıñ 'aşḳı hem daḫı dil-ḫˇāh-ı 'aşḳ

İbtidā ḫil'at ki sen virdiñ bańa
Ṭut ḳulaġıñ ki diyem bir bir sańa

[569] *Kur'ân-ı Kerîm*, Âl-i İmrân, 3/40: "Zekeriyyâ ise şöyle dedi: 'Rabbim! Bana ihtiyarlık gelip çattığı, üstelik karım da kısır olduğu halde benim nasıl oğlum olabilir?' Buyurdu ki: 'İşte böyle; Allah dilediğini yapar.'"

Gerçi ʻālemsin ḳulak aḥvāline
Luṭf idüp baḳ bendeniñ aḳvāline

E 298b

Nice yüz biñ kerre ey Ṣadr-ı Cihān
Ārzūñdan ʻaḳlıma geldi ziyān

M 357b

Ol semīʻiyyetle ol ışġāñ seniñ
Ol tebessümlerle cān-efzāñ seniñ

Artuḳ eksik baḳmamaḳ noḳṣānıma
Bī-edeb ḥālāt-ı bī-iz̲ʻānıma

Ḥāl-i ḳalbım ki sañadır āşikār
Sen dürüst-āsā ḳabūlüñ bī-şümār

Çend küstāḫāne z̲ātıñ ġırredir
Pīş-i ḥilmiñde ḥilmler z̲erredir

Evvelā gūş it çü düşdüm aġa ben
Evvel āḫir gitdi benden cümleten

S̲āniyen diñle sen ey Ṣadr-ı Cihān
Çoḳ aradım bulmadım ṣānī hemān

S̲ālis̲en çün ṭaşra gitdim bī-ḥużūr
Dimişem *ṣāliṣ ṣelāṣe* bī-fütūr[570]

Rābiʻan çün yandı bizden mezraʻa
Farḳ idemem ḫāmise yā rābiʻa

Ḫāmisen hicriñde ey Ṣadr-ı Cihān
Bu ḥavāss-ı ḫamseme irdi ziyān

Sādisen ki şeş cihetden gūyiyā
Ġam yaġar her laḥẓada sensiz baña

Sābiʻī ṣāminden itmem farḳ-ı tām
Ḳan yutar eflāk nālemden müdām

Ḳanda ṭopraḳ üzre görseñ ḳaṭre çün
Çeşmim izidir benim ey z̲ū-fünūn

Sözlerim raʻd bād-ı feryād-ı ḥanīn
Ebri bulur seyl olur rūy-ı zemīn

[570] *Kur'ân-ı Kerîm*, Mâide, 5/73: "Elbette kâfr olmuşlardır. {Tanrı şüphesiz üçün üçüncüsüdür} diyen kimseler."

Güft ü girye arasında ben müdām
Aġlayım mı söyleyim mi ey hümām

Söyler isem fevt olur elbet baña
Aġlar isem terk olur ḥamd ü ṣenā

Gözlerimden çıḳmadadır ḫūn-ı dil
Gör ki gözden düşeni sen müstaḳil

Bunı didi oldı giryān ol naḥīf
Aġladılar ḥāline dūn u şerīf

Çıḳdı göñlünden ṣadā-yı hāy u hū
Başına cem‘ oldı ‘ālem sū-be-sū

Söz ‘aceb girye ‘aceb ḫande ‘aceb
Er dişi büyük küçük ḥayretde hep

İ 298a, M 358a

Oldı hep şehr ü ḳarada eşk-rīz
Merd ü zen bir yerde gūyā rüsta-ḫīz

Āsumān didi zemīne ol zamān
Görmediñ ise ḳıyāmet gör hemān

‘Aḳl ḥayrān bu ne ‘aşḳdır bu ne ḥāl
Ki firāḳından ‘aceb-regdir viṣāl

E 299a

Çarḫ oḳur idi ḳıyāmet-nāmeyi
Tābe-dāmen yırtdı aṭlas cāmeyi

‘Aşḳ içün ‘ālem ile bīgānelik
Yetmiş iki dürlüdür dīvānelik

Gizlidir pek līk peydā ḥayreti
Cān-ı sulṭānān-ı cānıñ ḥasreti

Yetmiş iki milletiñ ġayrıdır o
Taḫt-ı sulṭān taḫta-i bend fitne-cū

Muṭrıb-ı ‘aşḳ çalmada vaḳt-i semā‘
Bendelik benddir ḫuḍāvendlik ṣudā‘

Pes nedir bu ‘aşḳ-ı deryā-yı ‘adem
‘Aḳlıñ ol cāda ḳırılmışdır ḳadem

Bendelik hem salṭanat ma‘lūmdur
‘Āşıḳān bu ikiden mektūmdur

Varlıġıñ kāşkī lisānı olsa āh
Tā ki varlıḳdan görürdüñ şāh-rāh

Her ne ki varlıḳdan itdiñ ise lāf
Perde-i dīger daḫı olur mużāf

Āfet-i idrākdir anda ḥāl ü ḳāl
Ḳanı ḳan ile yumaḳ emr-i muḥāl

Ben ki sevdāyīler ile maḥremim
Bu ḳafesde dā'imā olur demim

Çünki bī-ḫod mestsin āşüftesin
Yā niçündür gicelerde ḫuftesin

Pek ṣaḳın gel āteşe sen urma dem
Māḥrem ara kendiñe evvel ḳadem

'Āşıḳ ola mest ü meftūḥü'l-lisān
Bu 'acebdir nāvedānda üştürān

Çünki rāz u nāzdan aça dehān
Yā cemīle's-setr oḳuya āsumān

Setr o ki penbeyle yüñle āteşi
Sen ḳaparsın ẓāhir olur serkeşi

M 358b

Sa'y idersem sırrını pinhān idem
Āşikār olur 'alem-veş dir benem

Raġme enfime ṭutar ḳulaḳlarım
Ey müdemmaġ ṣaḳla benden ṣaḳlarım

Ben dirim git gerçi sen ḫoş eylediñ
Cān gibi peydā vü rū-pūş eylediñ

Dir o ki bir küpde maḥbūsdur tenim
Mey gibi meclisde ışlıḳ eylerim

İ 298b

Ben dirim aña ki dön tā olmadan
Āfet-i mestlik kemālin bulmadan

Dir baña cām-ı laṭīf-āşāmımız
Yār-i rūzum tā namāz-ı şāmımız

Şām ola sirḳat ider cāmım hemān
Ben dirim vir cāmı gündüzdür bu ān

E 299b

Ki şarābıñ ismi Tāzīce müdām
Mey-ḫorān ṭoymaz şarāba ey hümām

Maṭlab-ı ‘aşḳ bāde-i taḥḳīḳdir
İsteyen ol sāḳīyi şıddīḳdir

Çünki sen de ṭālib-i tevfīḳsin
Bāde cāndır ten ile ibrīḳsin

Artırursın bāde-i tevfīḳi sen
Zūr-ı meyle ḳırılur ibrīḳ ten

Sāḳī de mest de erir olurlar āb
Söyleme Allāhü a‘lem bi’ṣ-ṣavāb

Pertev-i sāḳīdir olan şīşede
Cūş ider şīre o şīşe pīşede[571]

İşte bu ma‘nāda ṣor ol ḫīreye
Rāst gelmiş mi bu gūnā şīreye

Bī-te’emmül nezd her ‘āḳilde var
Ol ki yanan yaḳılanlar da hezār

Keşīrü’l-imtiḥān ve ṭavīlü’l-hicr-i ‘āşıḳıñ ḥikāyesi[572]

Bir civān olmışdı ‘āşıḳ bir zene
Aç ṣusuz bilmez ki gündüz gice ne

Mest ü şeydā ola vü ḥayrān u deng
Vuṣlat el virmez cihān başına teng

‘Aşḳdan geldi şikence ṣad hezār
Evvel ‘aşḳ kīn ile eyler ḳarār

M 359a

Vehle-i evlāda ‘aşḳ ḫūnī olur
Kim fırār iderse bīrūnī olur

Bir berīd irsāl iderse ol zene
Reh-zen olurdı aña nice sene

Nāme irsāl eylese ol cānibe
Nāmeyi taṣḥīf iderdi rātibe

[571] Cūş ider: Cūşın ider İ.
[572] ḥikāyesi: ḥikāyesini beyān E.

Ger ṣabāyı eylese peyk ü resūl
Hep ġubār-ālūd olurdı ṣaġ u ṣol

Bāl-i murġa baġlasa bir tezkere
Ol ḳanat olurdı ‘aşḳdan mücmere[573]

Ġayret-i ‘aşḳ çāre rāhın baġladı
Leşker-i endīşe pāyın daġladı

Evvel idi mūnis-i ġam intiẓār
Āḫiri işkestelik hem intiẓār

Gāhi dirdi bu belādır bī-devā
Gāhi dirdi bu ḥayāt-ı cān-fezā

İ 299a

Gāh varlıḳdan ẓuhūr eylerdi ser
Gāh yoḳluḳ lāfına olur maḳarr

Gāh feryādı ṭutardı ‘ālemi
Geh ḫayāl-i dilber idi hem-demi

Bu ṭabī‘at çünki oldı aña serd
Germ oldı çeşme-i vaḥdetle merd

E 300a

Ġayretiñ bī-bergligiyle oldı yār
Berg-i bī-berglik ile ḳıldı ḳarār

Fikretinde ḥāṣıl oldı berg ü bār
Şeb-revāna reh-nümā hemçün nehār

Ey nice ṭūṭī-i gūyī var ḫamuş
Ey nice şīrīn-rūlar var turuş

Var mezāristāna da ḫāmuş otur
Ol sükūtīler suḫen-gūlar olur

Līk yek-reng ẓann idersin ḫāklerin
Bir degildir ḥālleri çālākleriñ

Şaḥm u laḥm-ı zindegān yeksān olur
Ba‘żı ġamgīn ba‘żısı şādān olur

Ḳāle gelmezse bilinmez ḥālleri
Çünki saña gizlidir āmālleri

[573] mücmere: maḫreke E., M.

İşidirsin ḳāl-i hāy u hūların
Alamazsın ḥālden bir būların

M 359b

Nefsimiz birdir ki żıdla muṭṭaṣıf
Ḫākler yeksān revānlar muḫtelif

Böylece yeksān olur her bir ṣadā
Kimi pür-derd ü kimi nāz u edā

Bāng-ı esbān gūş idersin cengde sen
Bāng-ı murġānı meṭāf içre ḥasen

Birisi kīnden birisi mürtebit
Birisi rencden birisi münbasiṭ

Kim ki bu ḥālden ola dūr u ba‘īd
Sesler ‘indinde anıñ bir ey reşīd

Bir dıraḫt var başına iner teber
Bir dıraḫt var ṭoḳunur bād-ı seḥer

Mürde-rīkiñ çölmekinde var ġalaṭ
Üsti mestūr līk ḳaynar o faḳaṭ

Cūş u nūşı herkesiñ dir gel baña
Kimi ṣıdḳ u kimi tezvīr ü riyā

Cān-ı ‘ārif būyın almadıñsa ger
Bir dimāġ taḥṣīl ḳıl olma heder

Ol dimāġdır ki alur gülşende bū
Çeşm-i Ya‘ḳūbānı rūşen eyler o

‘Āşıḳ ma‘şūḳını bulmuş arayan bulur mişlini beyān ki
femen ya‘mel miṯḳāle ẕerratin ḫayran yerah[574]

İ 299b

Söyle imdi ḫaste cānıñ ḥālini
Ki Buḫārīden uzatdıñ ḳālini

Heft sāle cüst u cūda ol civān
Ki ḫayāliyle ḫalāl-veş nā-tüvān

Sāye-i Ḫaḳda rü’ūs-ı bendegān
Çünki hep cüyendedir yābendegān

[574] *Kur’ân-ı Kerîm*, Zilzâl, 99/7: “Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu (karşılığını) görür.”

E 300b

Didi Peyġamber çalarsañ bir ḳapu
Görinür ol bābdan elbetde rū[575]

Her kimiñ kūyında eylerseñ ḳu‘ūd
Ol kes eyler saña elbetde vürūd

Her gün iḫrāc eyleseñ çehden türāb
‘Āḳıbet elbet görinür saña āb

5015 Sen inanmazsañ bilür anı cihān
Ne ekerseñ anı biçersin hemān

Āheni senge ur āteşler çıḳar
Olur olmazlıġı nedret āşikār

M 360a

Her kime olmaz necātdan bir naṣīb
Nādirātdan ġayrısın görmez ḳarīb

Ki filān ekdi vü maḥṣūl olmadı
Ki ṣadef aldı vü incü olmadı

Bel‘am-ı Bā‘ur u şeyṭān dā’ima
Fā’ide olmaz ‘ibādetden aña

5020 Nice yüz biñ enbiyā vü sālikān
Almaz aṣlā ḥāṭıra ol bed-gümān

Bu ikiniñ göñline ẓulmet virür
Dem-be-dem idbāra keyfiyyet virür

Çoḳ olur mesrūr ekmek yir iken
Merg boġazın alup olur mürde ten

Pes sen ey idbār hem ekl itme nān
Düşmeyesin şerre sen de ey civān

Nice biñ ḫalḳ nān yirler dā’imā
Güç bulurlar cāna virürler ġıdā

5025 Sen o nādir fi‘le ne düşdüñ ‘aceb
Yoḫsa maḥrūmsın hem ebleh bī-edeb

Āfitāb u mehle memlūdür cihān
Ol serini çāha ṣalmış nā-tüvān

[575] Hadîs-i Şerîf: “Kul, namazda olduğu müddetçe Cenâb-ı Hakk'ın kapısını çalmış olur. Kim ki Cenâb-ı Hakk'ın kapısını çalmayı âdet edinirse, o kul için kapının açılması mukadderdir”.

Ḥaḳḳ olaydı olur idi rūşenā
Çāhdan ḳaldır başıñ baḳ ey fetā

Şarḳ u ġarb u ‘ālem o nūra oldı ġarḳ
İdemezsin ḳuyuda sen anı farḳ

Çāhı terk it işte eyvān-ı na‘īm
Gel ‘inād itme saña dirler le’īm

Hem ‘inād itme yüri kārıñda ol
Ek tevekkülle ekin söz ḳıl ḳabūl

Kim ‘inād eylerse bālādan düşer
Bir daḫı ḳalḳmaz ebed ol ‘ayn-ı şer

İ 300a

Sen ṣaḳın dime filān ekdi ekin
Hep çekirge urdı yidi cümlesin

Ne işim vardır o yirde ḫavf ola
Ne ṣaçam ben gendümi böyle yola

İtmeyen terḳ böyle kişt ü kārını
Saña nisbet ṭoldırur anbārını

E 301a

Bir ḳapuyı daḳḳ ider iseñ eger
Ol ḳapu eşiyle ḥalvet olısar

M 360b

Bāġa girdi ḫavf-ı ẓābiṭden biri
Buldı şem‘-āsā o bāġda dilberi

Didi el-ḥaḳ ni‘mete oldı sebeb
Raḥmet olsun ‘asese her rūz u şeb

Sen sebeb ẓann eylediñ ey nā-şinās
Cennet ü dūzaḫdan itdiñ iltimās

Vaż‘-ı esbāb eylediñ tā ḫārı ḫor
Görmeyeler itmeyeler hem nüfūr

Ḳırsa pāyını virür Ḥaḳ perr ü bāl
Ḳa‘r-ı çehden bāb açar ḳīl ü ḳāl

Her ne ki ‘indinde o mekrūh ola
‘Ayn-ı ḥikmetle baḳan raḥmet bula

Görme cānın ki dıraḫtdır yā ki çāh
Sen beni gör ki benim miftāḥ-ı rāh

5043 İster iseñ güft ü gū bāḳīsini
Defter-i çārümde bul sāḳīsini

Kad temme'l-mucelledâtu's-selâse min-Tercemâni'l-Ma'nevî fî-Tercemeti'l-Mesnevî alâ-yedi ahveci'l-verâ es-Seyyid Mehmed eş-Şâkir bin es-seyyid Ahmed afâ anhuma'l-meliku'l-emced ve huve mutercimu'l-hakîr Allâhumme iyyâke na'budu ve iyyâke nesta'în ihdina's-sırâte'l-mustakîm bi-câhi mustafa'r-ra'ûfu'r-rahîm ve bi-câhı evliyâ ulâ'ike ashâbihi'n-na'îm.

Sene 1251 fī-Ẕilḥicce 3[576]

[576] Tercümeye ait bilgilerin yer aldığı istinsah kaydı. -İ, -Ü.

MESNEVÎ

MEVLÂNA CELÂLEDDÎN RÛMÎ

❖

4. CİLT

❖

E 301a, İ 300b

Bi’smi’llāhi'r-Raḥmāni’r-Rāḥīm
el-Cildü’r-rābi‘ Min-Tercemāni’l-Ma‘nevī[1]

- . - - / - . - - / - . -

Ey żiyā’ü’l-Ḥaḳ Ḥüsām-ı ma‘nevī
Geçdi mehden nūruñ ile Meṣnevī

Himmet-i ‘ālīñ ile ey mürtecā
Ḥaḳ bilür ki ḳanda ḳılur intihā

Meṣnevīniñ gerdenin sen baġladıñ
İstediğiñ yire çekdiñ ṣaġladıñ[2]

Meṣnevī pūyān u ḳā’id nā-bedīd[3]
Gözi yoḳdan nā-bedīd ü nā-ümīd

Meṣnevīyi çünki peydā eylediñ
Çoḳ olursa sen hüveydā eylediñ

Ḥaḳ rıżāsıdır rıżāñ ‘ayne’l-yaḳīn
Maṭlabın Ḥaḳdan diler hep müttaḳīn

Kāne li’llāh idi rāhıñ mā-meżā
Tā ki kān’allāh ola āḫir cezā

Meṣnevī eyler saña yüz biñ ṣenā
El açup eyler nice şükr ü du‘ā[4]

Ol leb ü kefden gelen şükre Ḫudā[5]
Nice fażl u luṭf ile ḳıldı cezā

Didi *vescüd vaḳtarib* Yezdānımız[6]
Ḳurb-ı cāndır secde-i ebdānımız

Fażla olur ise ancaḳ bu olur
Hāy u hūyuñ keṣretinde var fütūr

Sen ile ben aşma ile yaz-veş
Ḥükmüñ ile eylemem hīç keşmekeş

[1] Başlık: Defter-i çārüm E.
[2] ṣaġladıñ: zāġladıñ E.
[3] ḳā’id: ḳanda E.
[4] şükr ü du‘ā: yüz biñ du‘ā E.
[5] Şükre Ḫudā: şükr ü du‘ā İ.
[6] *Kur’ân-ı Kerîm*, Alak, 96/19: “Sakın onun isteğine uyma! Secdeye kapan ve Allah’a yakınlaş.”

Şākire çünki ziyāde va‘dedir
Niteḳī müzd-i taḳarrüb secdedir

E 301b

Gel güzel çek kārvānı tābe-ḥac
Ey begim eṣ-ṣabru miftāḥu’l-ferec

Ḥac ziyāret eylemekdir ḫāneyi
Rabbi-beyt bil ḥıcce-yi merdāneyi

Ey Ḥüṣame’d-dīn ẓiyā didim saña
Sen ki ḫūrşīdsin bu vaṣfıyla şehā

İ 301a

Ki ḥüsām ile żiyā birdir hemīn
Tīġ ile ḫūrşīd żiyādandır yaḳīn

Nūr māhıñdır żiyā şemsiñ olur
Oldı ḫūrşīdden fürūter māh-nūr

Şemse Ḳur’ānda żiyā didi Ḥudā
Māha nūr ıṭlāḳ itdi Kibriyā

Şems çün ‘ālīter oldı māhdan
Pes żiyā nūrdan füzūndur ey ḥasen

Kimse nūr-ı māhda görmez rāhını
Āfitāb ṭoġsa görür dil-ḫˇāhını

Gösterür a‘rāżı kāmil āfitāb
Lā-cerem gündüz gelür bāzāra tāb

Tā ki ḳalb ü naḳdini farḳ ideler
Ġabn u ḥīle keştīsin ġarḳ ideler

Tā ki nūr ile ṭola rūy-ı zemīn
Tācirāna raḥmete’l-li’l-‘ālemīn

Līk o ḳallāb mebġūżda ḳatı
Kāsid oldı andan içün ḥāleti

Çünki ṣarrāfıñ ‘adū-yı cānı ḳalb
Düşmen-i dervīş ancaḳ oldı kelb

Enbiyā düşmenler ile urışur[7]
Hep melā’ik Rabbi sellim çaġrışur

[7] urışur: uġraşur E.

Bir çerāġıñ var ki odur nūr-ı kār
Ṣaḳla ḫırsız püflerinden ey nigār

Nūr ḫaṣmı düzd ü ḳallāb-ı cihān
Bu ikiden el-amān yā Rabb amān

Defter-i çārüme vir gel rūşeni
Çārḫ-ı çārüm āfitābıñ meskeni

Sen de çārümden ‘ināyet eyle nūr
Tā ki pür-nūr ola iḳlīm ü dühūr

Kim meṣel virse meṣeldir cümle o
Kendi naḳdini gören merdāne hū

Āb-ı Nīldir Ḳıbṭīye ḳan görinür
Ḳavm-i Mūsāya hemīşe āb olur

Kim bu ḫarfe eylese sū-i naẓar
Miṣle olur hem aña cādır saḳar

Ey żiyā sen gördüñ anıñ ḫālini
Saña gösterdi anıñ ef‘ālini

Ġayb gözidir gözleriñ yoḳ bunda söz
Eksik olmasun cihānda böyle göz

E 302a

Ol ḥikāyet söylemişdiñ sā’iḳa
Şimdi tekmīl eyleseñ olur revā

Olmadıysa ḳıṣṣamız anda tamām
Gel bu dördincide vir aña niẓām

Nā-kesānı kesler içün eyle terk
Ḳıṣṣanıñ pāyānını ḫoş eyle derk

İ 301b

‘Asesden bilmedigi bāġa firār idüp ma‘şūḳını ol bāġda bulan ve ‘asese du‘ā-yı ḫayr idüp *‘asā en tekrehū şey’en ve hüve ḫayrün leküm* diyen ‘āşıḳıñ ḥikāyetiniñ tamāmı[8]

Sözimiz andaydı çün gördi ‘ases
Ḳorḳusından sürdi bāġa o feres[9]

[8] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/216: “Size zor geldiği halde savaş üzerinize farz kılındı. Hakkınızda hayırlı olduğu halde bir şeyden hoşlanmamış olabilirsiniz. Sizin için kötü olduğu halde bir şeyden hoşlanmış da olabilirsiniz. Yalnız Allah bilir, siz ise bilemezsiniz.
ḫikāyetiniñ : ḥikāyesiniñ E.
[9] ḳorḳu: ḳorḫu E.

Bāġda imiş çünki ol ṣāḥib-cemāl
Derdi ile yanar idi nice sāl

Sāyesin görmege imkān bulmadı
Sūy-ı vaṣla hīç dermān bulmadı

Bir mülāḳāt vāḳı‘ oldı evvelā
Gönlini virdi o sā‘at ez-ḳażā

Ol ḳadar sa‘y itdi ṣoñra aña o
Almadı ol tünd-ḫūdan ẕerre bū

Lābe vü māl ile olmadı viṣāl
Ṭoḳ göz idi bī-ṭama‘ ol nev-nihāl

Ḳanġı kār u maṭlaba ‘āṣıḳ iseñ
Aġzıña bir ṭat çalar Ḥaḳḳ evvelen

Çün bu ḥāl üzre olursa ṭālibi
Fi‘l-i evvel her dem anıñ ġālibi[10]

Cüst u cūyı kāra eylerseñ şürū‘
Sedd olur ḳapu dökersin çoḳ dümū‘

Ḥāline her laḥẓa levm eyler gezer
Gāh āyes gāh rācī bī-ḫaber

Her kimi görse olur ümmīd-vār
Dir ḳapu belki açar ol merd-i kār[11]

Baġlanur tekrār ḳapu ey derbeder
Bu ümīdle ‘ayn-ı nār olur gezer[12]

Çünki bāġa dāḫil oldı ol civān
Gence batdı ṣan ayaġı nāgehān[13]

Çün bu iḥsāna ‘ases oldı sebeb
Ki anıñ ḫavfıyla girdi bāġa şeb[14]

Gördi ma‘şūḳını anda elde mūm
Ḫātemin arar ṣuda o pür-hümūm

[10] Fi’l-i evvel: Ol iş ola E.
[11] – İ.
[12] – İ.
[13] – İ.
[14] – İ.

Geldi ol demde lisānına du‘ā
Ki ‘ases içün ider dürlü ṣenā

Ki ḳaçarken eyledim ḥayli ziyān
Miṣl-i ‘işrīni fedā olsun bu ān[15]

E 302b

Ḳurtara anı bu ḫıdmetden Ḫudā
Şād ola ben gibi o da dā’imā

İki ‘ālemde anı mesrūr ḳıl
Böyle ḫıdmetden anı mehcūr ḳıl

Gerçi bu ḫūy-ı ‘ases Allāhdan
İster ola ḫalḳ-ı ‘ālem pür-fiten

Bir ḫaber gelse ki şeh ḳıldı yasaḳ
Şād olup baġlar Müselmāna veṣāḳ

Bir ḫaber gelse ki şeh raḥmet ider
Cūd u iḥsān ṣūreti ile gider

Bāṭını ol ān olur mātemle pür
Gūyiyā ḳulunç ṭutar ṣāḥib-‘öẕür

İ 302a

Var iken anda bu aḫlāḳ-ı ẕemīm
Ḳurtar anı bu ‘ilimden ey Raḥīm

Ol ‘avāna eyledi böyle du‘ā
Oldıġıyçün kendine rāḥat-fezā

Cümleye zehr aña tiryāḳ oldı o
Bā‘iṣ-i ṣad şevḳ-i müştāḳ oldı o

Muṭlaḳā bed yoḳ cihānda bī-sebeb
Bed bede nisbetledir ey bü’l-‘aceb

Ne zehir ne ḳand var ‘ālemde hīç
Birbirine olmaya o pīç [ü] pīç

Birine ṣıḥḥat birine merg olur
Zehr ḳand ü ḳand zehriyyet bulur

Zehr-i mārān mārlara olur ḥayāt
Ādeme nisbetle ammā ki memāt

[15] ‘işrīni: ‘işrīn hem E.

Āb māḥlūḳına ṣudur ‘ayn-ı bāġ
Ḫāk maḫlūḳına olur merg ü dāġ

Böylece ta‘dād ḳıl ey merd-i kār
Nisbet it birden biñe tā ṣad hezār

Zeyd biri ḥaḳḳında şeyṭān gibidir
Āḫiri ḥaḳḳında sulṭān gibidir

Biri dir ki Zeyd ṣıddīḳ-i senī
Āḫiri dir Zeyd kāfir küştenī

Zeyd bir ẕāt birine a‘lā vü ḫoş
Āḫiri eyler anıñçün çoḳ ḫurūş

İster iseñ ki saña olsun şeker
Aña ‘uşşāḳıñ göziyle ḳıl naẓar

Kendi çeşmiñle ṣaḳın baḳma aña
Ṭālibān çeşmi gerek maṭlūba hā

Kendi çeşmiñ yum o vech-i ḫūbdan
‘Āriyet ‘uşşāḳdan göz al ḥasen

Belki al maṭlūbdan göz ‘āriyet
Ol göz ile baḳ aña bul ‘āfiyet

Tā ki gitsün senden o ḥāl-i melāl
Didi *kān’allāhü leh* ol Ẕü’l-Celāl[16]

E 303a

Çeşm ü desti vü dili cümle benim
Ḳurtılur idbārdan ol müttehim

Cümle mekrūhān aña olur delīl
Görinür her dōst maḥbūb u ḫalīl

Ol vā‘iẓiñ ḥikāyesi ki teẕkīre āġāz eyledükde ẓālimlere ve saḫt-dillere ve bī-i‘tiḳādlara du‘ā iderdi[17]

Kürsīye bir vā‘iẓ itdi irtiḳā
Ḳāṭı‘ān-ı rāha eylerdi du‘ā

Ḳaldırup el dirdi yā Rab raḥm ḳıl
Bedleri ṭāġīleri itme rezīl

[16] Hadîs-i Şerîf, beytin anlamı: “Bak da bıkmadan, usanmadan emin ol. İşte O ulu Peygamber bunun için: ‘Kim kendini Allah’a verirse, Allah da kendisini ona verir’ dedi.”
Ankaravî, şerhinde bu metni zikreder; Aclunî de benzer şekilde iki yerde bahseder. Ancak yapılan taramalarda bu metne rastlanılmamıştır.
[17] du‘ā iderdi: du‘ā itmesi beyāñı E.

İ 302b

Ehl-i ẖayrātı idenler masẖara
Ḳalbi kāfir kendi ẓālim münkire

Eylemezdi aṣfiyāya o du‘ā
Hep ẖabīṯānaydı va‘ẓında ṯenā

Didiler aña ki bu ma‘hūd degil
Ehl-i ṭuġyāna du‘ālar cūd degil

Didi anlardan olur baña ‘aṭā
Ol sebebden eylerim böyle du‘ā

Ẓulm ü cevre anlar itdikçe ḳıyām
Baña şerden ẖayr rāh olur müdām

Her ne kim dünyāya eylersem rükūn
Zaẖm ile anlar virür baña sükūn

Ben o işden zaẖm içün ḳıldım penāh
Ḳurt olan cāya ‘aḳıl itmez nigāh

Çün benim ıṣlāḥıma oldı sebeb
Pes du‘āsı baña vācib rūz u şeb

Ḳul iñiler derd ü nīşinden müdām
Biñ şikāyetler ider her ṣubḥ u şām

Ḥaḳ cevāb eyler ki aña derd ü renc
Rāst ider ef‘ālini hem daẖı genc

Sen o derdden ḳıl şikāyet ki seni
Eyleye maṭrūd-ı dergāh-ı Ġanī

Fi’l-ẖaḳīḳa düşmenān olur devā
Dārū-yı nāfi‘dir o hem kīmyā

Sen idersin dā’imā andan firār
Ṣığınursın Ḥaḳḳa her leyl ü nehār

Dōstlarıñdır vāḳı‘ā düşmen saña
İdeler her dem seni Ḥaḳdan cüdā

Nāmına porsuḳ dinür ẖayvān var
Ḍarb-ı çūbdan ṭavlanur olmaz nizār

Çūb urulduḳça olur a‘lā vü ḫūb
Zaḫm-ı çūbdan ṭavlanup eyler ṭurūb

Nefs-i Mü’min böyledir bi’l-ittifāḳ
Renc ü zaḫm ile bulur ẕevḳ ü meẕāḳ

E 303b

Bu sebebden enbiyā çekdi belā
Cümle ḫalḳdan rencleri bī-müntehā

Cān-ı nāsdan cānları ola ḳavī
Ol belāyı görmedi bir kes daḫı

Pōst belālar çekdi itdiler ‘ilāc[18]
Saḫtiyān olup olur a‘lā mizāc

Ḥāli üzre terk olınsaydı eger
Ḳoḳmış olup olmaz idi mu‘teber

Ādemīyi farż ḳıl boġça miṣāl
Ki ruṭūbetden ola bir küşte ḥāl

Acı acı ferk idüp yıḳa hemān
Tā ki pāk ola laṭīf ü şādumān

İ 303a

Bendeye lāyıḳ olan ancaḳ rıżā
Her ne ki gelürse Ḫudādan muṭlaḳā

Dōstdan gelen belā taṭhīrdir
‘İlm-i Ḥaḳ bālā-yı her tedbīrdir

Ol belā şīrīn olur görse belā
Ḫoş olur dārū olan ṣıḥḥat-fezā

Kendini görür münaḳḳaṭ bī-ṣebāt
Pes o dem dir uḳtulūnī yā ṣiḳāt

Ġayrı ḥaḳḳında ‘asesdir sūdmend
Kendi ḥaḳḳında velīkin ġıll ü bend

Raḫm-i īmānīden olmaz behre-yāb
Kīn-i şeyṭānīdir aña feṭḥ-i bāb

Oldı ẕātı çārsū-yı ḫışm u kīn
Kīne-dān-ı ehl-i küfr ü müẕnibīn

[18] belālar: belāyı E.

‘Īsā -‘aleyhi’s-selāmdan- yā Rūḥu’l-Ḳuds ‘ālem-i vücūdda cümleden eṣ‘ab nedir diyü su’āliñ beyānı[19]

Ṣordı ‘Īsāya biri ki ey nebī
Cümleden eṣ‘ab nedir ḳındır beni

Didi ki eṣ‘ab olan ḫışm-ı Ḫudā
Ditrer andan heft dūzaḫ hemçü mā

Didi ki āyā nedir andan amān
Didi kendi ḫışmıñı terkdir hemān

Keẕm-i ġayẓdır cümle mekr ü hedn amān
Ḫışm-ı Ḥaḳḳı fikr ḳıl düşer ‘inān

Pes ‘avān bu ḫışma maẓhar oldılar
Ḫışm-ı ziştde ṭab‘-ı seb‘ī buldılar

Raḥmet umma hīç mekirden mā‘adā
Hīç döner mi bu ṣıfatdan ol deġā

Gerçi anlar daḫı lāzım ‘āleme
Düşmedir bu söz ḍalāl-i mübheme

Gerçi lāzımdır bu ‘ālemde çemīn
Hīç olur mı ol çemīn mā-i ma‘īn

E 304a

‘Āşıḳ ḫıyānet itdükde ma‘şūḳ yüzine çaġırması

Söyle tekrār ḳıṣṣa-i meftūnı sen
Bāġ içinde n’işledi ol mürde ten

Çünki gördi bāġda maḥbūbı ferd
Būseye itdi cesāret serd ü merd

Heybet ile sesledi anı nigār
Bī-edeblik eyleme küstāḫ-vār

Didi ḫalvet kimse yoḳ bu bābda
Teşne vü aṭşāna ḥāżır ābda

Bunda taḥrīk eylemez illā ki bād
Kimse yoḳ māni‘ de yoḳ virme küşād

[19] su’āliñ beyānı: su’āl E.

İ 303b

Didi eblehsin eyā mecnūn sen
Ṭuymadıñ mı ‘āḳılāndan bir süḫen

Bādı gördüñ ki olur bunda vezān
Esdiren de bundadır ey nā-tüvān

Mirvaḥa taṣrīf-i ṣun‘-ı Ḥaḳ saña
Bāda odur oynadır o her yaña

Cüz’-i bādı ḥükm-i māder bil yaḳīn
Ṣalmayınca mirveḥa olmaz mu‘īn

Cüz’-i bādıñ cünbişi ey sāde-dil
Yelpaze vü senle olur müstaḳil[20]

Cünbiş-i bād-ı nefesde lebdedir
Tābi‘-i taṣrīf-i cān ḳālibdedir

Medḥ ü peyġām gāh ol demle olur
Hicv ü düşnām gāh ol demle olur

Var ḳıyās it sā’ir aḥvāli aña
Görinür cüzden küle reh dā’imā

Bādı Ḥaḳ zeyn-i bahār eyler gehi
Ḳışda ammā ki bu ḥāletden tehī

Ḳavm-i ‘Āda bādı ṣarṣar eyledi
Hūda ammā ki mu‘aṭṭar eyledi

Ba‘żen eyler bādı Ḥaḳ bād-ı semūm
Ki ṣabāyı itmede ḥürrem ḳudūm

Bu nefes rūzgārını virdi Ḫudā
Ki ḳıyās ola aña sāz-ı hevā

Luṭf u ḳahra dā’ir urulmazsa dem
Bir gürūha ḳand olur uḫrāya semm

Mirvaḥa nāsa olur in‘ām-ı tām
Peşşeniñ mergi velīkin ey hümām

Yā niçün yelpāzedir taḳdīr-i Ḥaḳ
Olmaya pür-imtiḥān u pür-nesaḳ

[20] Yelpaze vü: Yelpazeyle E.

Çünki bildiñ cüz’-i bāddır mirveḥa
Ḥāli yā müfsid olur yā müṣliḥa

Bu lodos poyraz daḫı bād-ı ṣabā
Ola mı in‘ām-ı Ī̇zīdden cüdā

E 304b

Bir avuç buġday bir anbārdan
Sā’iriñ enmūzeci bil ey ḥasan

Cümle bādlar bād-ı feyż-i āsumān
Nic’olur bī-bād bī-zen bād-rān

Vaḳt-i ḫırmende bütün ehl-i fellāḥ
Ḥaḳdan isterler cemī‘īsi riyāḥ

Ayıra buġdaydan tā kāhını
Ṭoldura anbārını hem çāhını

Esmez ise bir iki gün rūzgār
Yalvarurlar Ḥaḳḳa hep leyl ü nehār

Rīḥdır iḫrāc iden ḥīn-i vilād
Olmasaydı māderi olmazdı şād

İ 304a

Vardır elbet esdirici bunda şāh
Olmasaydı kim iderdi āh u vāh

Cümle mellāḥ eyler istid‘ā-yı bād
Rīḥ irsāl eyle ey Rabbe’l-‘ibād

Böylece diş aġrısı olsa ziyād
Def‘a eylersin nefesle i‘tiḳād

Cündiyān Allāha eylerler niyāz
Bād-ı nuṣretle ḳapu eyle firāz

Ola teshīl-i vilādet diyü hep
Ruḳ‘a-yı ta‘vīẕi eylerler ṭaleb

Cümlesi bilür bunı ‘ilme’l-yaḳīn
Bādı viren oldı Rabbü’l-‘ālemīn

Pes yaḳīn her ‘āleminiñ ḳalbinde var
Oynayanı oynadan var zār zār

Cān ile oynar bu ten sen bī-ḫaber
Oynadıḳça ten bilür cāndır gezer

Sen anı ẓāhirde görmezsin yaḳīn
Līk āṣārından olur müstebīn

Didi ‘āşıḳ eblehim ben bī-edeb
‘Āḳıla itdim vefā ile ṭaleb

Didi bu olur edeb dīger enīn
Bundan evvel seni görmekdir yaḳīn[21]

Her ne varsa çölmek içre ol żarār
Cümle bir üslūb olur olsa hezār

Kendi ‘ayālini bīgāne ile gören ṣūfīniñ ḳıṣṣası

Geldi bir gün ḫāneye ṣūfī-i ṣāf
Oṭa bir anda oturur bir ḫafāf

İşte ol yek-ḥücre içre ten-be-ten
Kendi oynaşıyla çift olmışdı zen

Çünki geldi bī-vaḳit ṣūfī-i ṣāf
Ḥīle vü tezvīr gitdi tābe-Ḳāf

Ol vaḳit gelmezdi dükkāndan ebed
Ḫānesine ṣūfī-i ṣāfi sened

E 305a

Bir ḫayālden nāşī itmişdi rücū‘
Ḫānesine bī-vaḳit ol bī-fürū‘

Kārını terk eylemez gelmez diyü
Mu‘teḳid idi zen-i zen-pāre-cū

Gelmedi rāst ol ḳıyāsı ez-ḳażā
Gerçi Settārdır velī eyler cezā

Anıñ beyānı ki Ḥaḳ Te‘ālā günāh ile rüsvāy eylemez

Ger günāh itdiñse olma hīç emīn
Toḫmı ekdiñse virür elbet zemīn

Setr ider bir nice def‘a Ḥaḳ ki tā
Ol günehden idesin şerm ü ḥayā

[21] evvel: öte E.

İ 304b

Sārik̟i virdi zamānında ‘Ömer
Dest-i cellāda ide zīr ü zeber

Eyledi feryād sārik̟ ey emīr
Cürm-i evveldir amān eyle setīr

Dir ‘Ömer ḥāşā ki ol Bār-i Ḫudā
Bār-ı evvel ḳahr ile ide cezā

Def‘a def‘a setri iẓhār-ı faż̟ıl
Ṣoñra aḫẕ̲ı oldı iẓhār-ı ‘adil

Tā ki bu iki ṣıfat ẓāhir ola
Bu mübeşşir ol biri münẕ̲ir ola

Nice kez olmışdı zenden bu günāh
Geçdi āsān ṣandı böyle cümle rāh

Bilmedi bu nükteyi ol ‘aḳl-ı süst
Desti her bār çeşmeden gelmez dürüst

Baġteten aña irişür bir ḳażā
Ki münāfıḳa irer mevt-i fecā

Ne yolı var ne izi var ne amān
Geldi ‘Āzrā’īl ala ḳahr ile cān

Ḫücrede ol zen ile ol merd-i şūm
Ḳaldılar görmüş gibi bād-ı semūm

Ṣūfī didi kendüye lāzım ṣabır
Tā ‘aẕ̲āba düş ola bu iki gebr[22]

Şimdilik bilmezlik idem bu nefes
Tā ki şāyi‘ olmaya bāng-ı ceres

Gizlice ben size bir kīne idem
Pāydaḳ-veş bu yola az az gidem

Merd-i medḳūḳ her demi noḳṣān-ı ten
Ẓann ider her gün velī kendin ḥasen

Ṣırtlan-āsā ki anı ṣayd eyleyen
Sözle maġrūr eyleyüp baġlar resen

[22] düş ola: düşe E.

Ya‘ni şırtlan yoḳ sözin söyle müdām
Ol daḫı maġrūr olup itmez ḳıyām

Böyle diyü baġlar anı ehl-i ṣayd
Ḫalḳı ġāfil ẓannı olur aña ḳayd

E 305b

Ṣaḳlayacaḳ yoġıdı ol evde yer
Ne dolab ne yük ne ṣanduḳ-ı kiber

Ne tenūr var idi pinhān eyleye
Ne çuvāl var idi iskān eyleye

‘Arṣa idi miṣl-i rūz-ı rüsta-ḫīz
Ne çuḳur ne depe var cāy-ı girīz[23]

Maḥşeriñ vaṣfında didi Ẕü’l-Celāl
Lā terā fīhā ‘ivec añla maḳāl[24]

Zen-pāreyi yaşmaḳlayup
cihet-i telbīse bahāne eylemesi ki
inne keyde künne ‘aẓīm[25]

İ 305a

Başına örtdi o rüsvā pek ‘ayān
Merdi zen ḳılup deri açdı hemān

Yaşmaḳ altında o merd-i nā-revā
Nāvedān üzre şütür-veş bī-nevā

Ṣūfī techīlen didi kimdir bu zen
Görmedim aṣlā bunı bu cāda ben

Didi a‘yān-ı şehirdendir bu zen
Māl ü iḳbāl ṣāḥibi bir pāk ten

Bābı sedd itdim yabancı gelmesün
Dürr-i esrārı muḫālif delmesün

Didi ṣūfī yā ne bunda ḫıdmeti
Her ne ise görem itmem minneti

Didi sa‘yi aḳrābālıkdır hemān
Bir iyü ḫātundur hem ḳadr-dān

[23] var: ne E.
[24] *Kur’ân-ı Kerîm*, Tâhâ, 20/107: “Orada bir çukur ve bir tümsek göremezsin.”
[25] *Kur’ân-ı Kerîm*, Yûsuf, 12/28: “Aziz, Yûsuf’un gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu görünce dedi ki: ‘Anlaşılıyor ki bu iş, siz kadınların tuzağıdır. Sizin tuzağınız gerçekten yamandır…”

Görmek ister şimdi bizim duḫteri
Mektebe gitdi o da çoḳdan beri

Unımız buġdayımız olsaydı ger
Anı eylerdik gelin miṣl-i ḳamer

Oġlı vardır kendiniñ ġāyet güzel
‘Āḳil ü çālāk ü çāpük bī-bedel

Didi ṣūfī biz faḳīr ü bī-nevā
Ḳavm-i ḫātun māldār u aġniyā

Nice olur böyle küfv-i izdivāc
Taḫtadan bizde ḳapu anlarda ‘āc

Küfv lāzımdır nikāḥda evvelā
Ṣoñra ‘ārı müntec olur pür-belā

Olamaz hem-reng faḳr u iḫtişām
Olamaz yāḳūt hem-cins-i ruḫām

Câme nışfī aṭlas u nīmi palās
‘Ayb bilürler ittifāḳī cümle nās

Bāz ile olmaz kebūter hem-nefes
Ülfete māni‘dir ‘anḳā vü mekes

E 306a

Zen ḳayd-ı cihāzda degil rāh-ı ṣalāḥ
ister didükde ṣūfīniñ başı örtüli cevābı[26]

Didi ben ‘öẕr itdim ammā didi o
İstemem bir şey degilim māl-cū

Ṭoymuşuz biz māl ü cāhdan hem melūl
‘Āmme-veş ḥırṣ u ṭama‘ itmem ḳabūl

Oldı ḳaṣdım setr ü pākī vü ṣalāḥ
İki ‘ālemde budur ancaḳ felāḥ

Ṣūfī tekrār itdi ‘öẕr-i fāḳayı
Tā nühüfte ṣatmayalım ṭāḳayı

Didi zen ben daḫı tekrār eyledim
Bī-cihāzdır diyü iḳrār eyledim

[26] cevābı: cevāb virmesi E.

İ 305b

Lākin anıñ i‘tiḳādı pek şedīd
Biñ faḳīrden eylemez bābın sedīd

Dā’imā dir ki murādım ‘iffetī
Ṣıdḳ u himmetdir müdāmā raġbetī

Didi ṣūfī ẓāhiren māl ü cihāz
Görinür gözle bilinür bī-niyāz

Ḫāne ṭar yoḳdur ser-i mū anda yer
Ki ola o yirde pinhān sīm ü zer[27]

Setri vü zühd ü ṣalāḥı o ‘ayān
Bizden a‘lā bildigidir müstebān

O bilür aḥvāl-i setri ḫāṣılı
Pīş ü pes dünbāl-i setrīn vāṣılı

Ẓāhiren yoḳdur cihāz u ḫādimi
Zühd ü taḳvānıñ budur pek ‘ālimi

Kendi vāḳıfken bu sırr-ı mübheme
Şarṭ degildir bābasından isteme

Anıñ içün söyledim bu ḳıṣṣayı
İtme rüsvā ber-ḫaṭā al ḥiṣṣeyi

Sen ki da‘vāda olursın müstezād
Sen de gūyā ictihād u i‘tiḳād

Sen zen-i ṣūfī gibisin ḫāine
Dām-ı tezvīr ü ḥiyeldir pāyına

Ḫudā Te‘ālānıñ kendüye semī‘ u baṣīr dimeniñ ma‘nāsı[28]

Ḫalḳıñ ‘aybından idersin güft ü gū
Hīç utanmazsın Ḫudādan re’s-i mū[29]

Anıñ içün didi kendüye ‘Alīm
Fikr-i fāsidden idesin ḥavf u bīm

Ẕātına Ḫaḳ anıñ içün dir Baṣīr
Ḫalḳı görmeklik ile oldı neẕīr

[27] o yirde pinhān: pinhān anda E.
[28] dimeniñ : dimesiniñ E.
[29] E. nüshasında beyit başlıktan öncedir.

Hem didi ki kendi ẕātımdır Semī‘
Söylemesin diyü güftār-ı şenī‘

Olamaz bunlar Ḥaḳa ism ü ‘alem
Pek siyāha didiler Kāfūr hem

E 306b

İsm-i müştaḳdır o evṣāf-ı ḳadīm
Ne miṣāldir ne ‘alemdir müstaḳīm

Yoḫsa istihzā olur ṭanz u dehā
Ṣaġıra sāmi‘ köre dimek żiyā

Yā ‘alem olur ḳabīḥāna ḥasen
Yā ṣabīḥ dirsin siyāh u zişte sen

Ṭıfl-ı nevzāda laḳab ḥācı dinür
Ẕī-neseb ba‘żı kese ġāzī dinür

Bu ṣıfatlar söylenür vaḳt-i medīḥ
Yoġısa anda bu ḥāl olmaz ṣaḥīḥ

Olur istihzā vü tesḥer hem cünūn
Ẕāt-ı pāk ‘ammā yeḳūlü’ẓ-ẓālimūn

İ 306a

Ben seni bilür idim ḳable’l-viṣāl
Vechiñ aḥsendir velīkin bed-ḫiṣāl

Hem bilür idim seni ḳable’l-liḳā
Ki mu‘annid müntehā-yı eşḳıyā

Çünki sürḫ oldı gözüm ġamla benim
Gördüm anı ḳurda düşmüşdür tenim

Sen beni gördüñ çūbānsız bir ḳuzı
Böyle ṣandıñ bilmediñ sen iç yüzi

‘Āşıḳān derdden olur nālān u zār
Ki maḥallin ġayrıya eyler firār

Ẓann idersin ol ḳuzıya yoḳ şubān
Bir ġanīmet ẓann idersin rāygān

Tā ṭoḳınur cigerine sehm-i ġayb
Ki benim ḥāris diyü bī-şekk ü reyb

Berre vü büzġāleden kem degilem
Nice olmaz ḥārisim ey muḥteşem

Ḥārisim vardır ki mülk aña sezā
Ol bilür ancaḳ esen bādı baña

Serd midir ol bād yā germ ü laṭīf
Ġaflet olmaz anda aṣlā ey şerīf

Nefs-i şehvātı olur kūr ü aṣamm
Ben seniñ kūriyyetin gördüm bu dem

Nice sāldir itmedim aṣlā su'āl
Eylemişdim fısḳını cümle ḫayāl

Ne su'āl idem ki gördüm ḳülḫanī
Sen nesin a'lā mısın yāḫud denī

Dünyā külḫan ve taḳvā ḥammām miṣāl oldıġını beyān[30]

Ṣūret-i dünyā olur külḫan-miṣāl
Oldı taḳvā 'ayn-ı ḥammām-ı viṣāl

Müttaḳī ḳısmı bu külḫandan berī
Çünki ḥammām içredir anıñ yeri

Tüvāngerler sergīn-keşler gibidir[31]

E 307a

Māldārān 'aynı ile gübre-keş
Ḳızmaġa germābe-yi gerdūn-veş

Anlara bir ḥırş virmişdir Ḫudā
Tā ola ḥammāmı ḳızġın pür-nevā

Külḫanı terk eyle gel ḥammāma sen
Terk-i külḫandır hemān ḥammām-ı ten

Kim ki külḫanda ola ḫādimdir o
Fi'l-ḥaḳīḳa ṣābir ü ḥāzimdir o

Kim ki ḥammāmda ola parlar yüzi
Çehresinden ẓāhir olmuşdur özi

Külḫanīler de yüzünden āşikār
Ḳoḳusı don u libāsı pür-ġubār[32]

[30] oldıġını beyān: oldıġınıñ beyāñı E.
[31] Başlık 2: Tüvāngerān sergīn-keşān E.
[32] Ḳoḳusı: Ḳoḫusı E.

İ 306b

Yüzini görme ḳoḳusı daḫı bed[33]
Kürlere olur ‘aṣāsı müstened

Ḳoḳu almazsañ sözin ḳıl istimā‘[34]
Tāze sözden eski rāz it intifā‘

Dir saña ki olmadıñ ṣāḥib-ẕeheb
Dün yigrmi küfe çirk aldım ‘aceb

Ḥırṣıñ olmuşdur seniñ āteş-miṣāl
Her zebāna yüz dehen ile ḫayāl

‘Āḳil ‘indinde bu zer sergīn-veş
Gerçi sergīn āteşiñ fer‘ine eş

Nār da‘vāsın ider bu āfitāb
Lāyıḳ ider çirki yaḳmaġa o tāb

Āfitābdır ṭoprağı altun iden
Ḳülḫan-ı ḥırṣa odur revnaḳ viren

Kim ki dirse cem‘-i emvāl eyledim
Ya‘ni dir ki çirki a‘māl eyledim

Külḫanī ‘indinde bu söz bī-ṣebāt
Anlara zīrā ki budur faḫr-i ẕāt

Sen ḳazandıñ altı küfe tābe-şeb
Bende de var yigrmi küfe bī-küreb

Kim ki külḫanda bula neşv ü nemā
Pāk olmaz misk aña renc ü ‘anā

Şol debbāġıñ ḳıṣṣası ki bāzār-ı ‘aṭṭārānda ‘ıṭır ve misk ḳoḳusı kendini bī-hūş eyledi[35]

Oldı bir debbāġ bāzāra revān
Aldı lāzım olan eşyāyı hemān

Yolı ‘aṭṭārāna düşdi nāgehān
Düşdi lā-ya‘ḳıl olup masrū‘-ı cān

‘Iṭrı şemm itdirdi ‘aṭṭārān aña
Başı dönmüş ise olsun ḫoş-hevā

[33] ḳoḳusı: ḳoḫusı E.
[34] Ḳoḳu: Ḳoḫu: E.
[35] misk ḳoḳusı kendini bī-hūş eyledi: müşküñ ḳoḫusı kendüyi bī-hūş eylemesi E.

Düşdi cīfe-veş o merd ez-bī-ḫaber
Reh-güẕerde öyle vaḳti derbeder

E 307b

Başına cem‘ oldı maḫlūḳ-ı cihān
Cümlesi lā-ḥavle dir dermān-künān

Kimisi delk itmede her yanını
Kimi gül-ābla arar dermānını

Bilmediler ki aña bu ḥāl-i dūn
Böyle a‘lā ḳoḳudan oldı füzūn[36]

Kimisi başın yüzin eylerdi ferk[37]
Āḫiri balçıḳ ile eylerdi delk

Tütsi virür kimi şekker ‘öd ile
Ol biri ṣevbin ṣoyardı dūd ile

Birisi nabża baḳar var mı nişān
Kimisi aġzına üfler bula cān

İ 307a

Beng yimişdir yā ḥaşīş yāḫud şarāb
Bilmedi bir kes ne bu ḥāl-i ḥarāb

Aḳrabāsına ḫaber gitdi o ān
Ki filān yirde filān ḥālde filān

Bilmiyor hīç kimse maṣrū‘ mı nedir
Baġteten ẕātına geldi bir nedir

Var idi debbāġa bir aḫ ki ṣefīḳ
Güçli ḳuvvetli vü ‘āḳil hem ‘atīḳ

Bir köpek tersin alup gizlice o
Ḫalḳı yardı geldi pür-ġam turuş-rū

Didi ki ben bilürem bu ‘illeti
Bil sebeb çekme devāda ṣıḳleti

Ger sebeb bilmez iseñ müşkil olur
Derd ü dārū beyni ṣad maḥmil olur

Ger sebeb bildiñse ġāyet sehl olur
Bilmesi esbābı def‘-i cehl olur

[36] ḳoḳu: ḳoḫu E.
[37] yüzin: gözin E.

Didi kendi kendiye ki maġz u reg
Būy-ı sergīn-i seg ile müşterek

Gice gündüz bu ḥadeṣ içinde bu
İtdi debbāġıyyet ile cüst u cū

Bu ḥadeṣ ile alışmış sāl ü māh
Būy-ı ‘ıṭr eyler anıñ ḥālin tebāh

Didi Cālīnūs me’lūf-ı ‘alīl
Dārū-yı a‘lādır aña ey Ḫalīl

Ger ḫılāf-ı ‘ādet oldı ise derd
Bil ki mu‘tādı ider ol derdi ṭard

*El-ḫabīṣāt li’l-ḫabīṣīn*i oḳu[38]
Ẓahr u baṭnın bu sözüñ fehm it ḳamu

Nāṣıḥānı aña ‘anberle gül-āb
Hep devā-sāz olsa olmaz feṭḥ-i bāb

Hīç ḫabīṣāna yarar mı ṭayyibāt
Aña aṣlā lāyıḳ olmaz ey ṣiḳāt

‘Iṭr-ı vaḥye eylediler üştülüm
Şanları oldı *teṭayyernā biküm*[39]

E 308a

Bizlere baş aġrısıdır bu maḳāl
Va‘żıñız olmaz bize ḫayrü’l-me’āl

Nuṣḥa başlar iseñiz siz āşikār
Eyleriz ol dem sizi biz sengsār

Bizler olduḳ lehv ü lu‘b ile semīz
Nuṣḥ ile yoġrılmamış ‘aḳl ü temīz

Bize ḳūtdur dürūġ u lāf u lāġ
Mi‘demiz bulandırır elbet belāġ

Rencimiz yüz ḳat daḫı efzūn ider
‘Aḳlımıza ḫāṣṣa-i afyūn ider

[38] *Kur’ân-ı Kerîm*, Nûr, 24/26: “Pis şeyler pis olanlar içindir, pis olanlar da pis şeylere lâyıktır. Temiz şeyler temiz olanlar içindir, temiz olanlara da temiz şeyler yakışır. Onlar, iftiracıların kendileri hakkında söylediklerinden uzaktırlar; onlar için bir bağışlama, değerli bir nasip vardır.”

[39] *Kur’ân-ı Kerîm*, Yâsîn, 36/18: “(İnkârcılar) şu karşılığı verdiler: ‘Doğrusu sizin yüzünüzden üzerimize uğursuzluk geldi. Eğer vazgeçmezseniz, biliniz ki sizi taşlayacağız ve tarafımızdan size acı veren bir işkence yapılacaktır.’”

Küfr ü şirki bunlarıñ ḥadden füzūn
‘Aynı debbāġ gibidir ey z̲ū-fünūn

İ 307b

Debbāġıñ birāderi debbāġa būy-ı sergīn ile ḫafiyyen mu‘ālece idüp hūşa getürmesi

Ḫalḳı def‘ itdi başından ol civān
Olmaya tā ki ‘ilācı müstebān

Rāz-gū-veş egdi gūşına başın
Sürdi enfine o şeyden bir ḳaçın

Ucını ḳılmışdı sergīn ile pür
Çün pelīdānıñ ‘ilācı hep budur

Çünki şemm itdi necāsetden ḳoḳu
Maġzına sergīn-i segden irdi bū

Der-‘aḳab oldı o ‘illetden berī
Ḫalḳ didi efsūn ile ḳıldı ‘arī

Oḳıdı efsūn ḳulaġına nihān
Ölmüş idi virdi efsūn ile cān

Cünbiş-i ehl-i fesād bu günedir
Nāz u ġamze cilve-i ebrū nedir

Kime ki kār eylemez nuṣḥ-ı naṣīḥ
Bil ki ḫūy olmuş aña būy-ı ḳabīḥ

Müşrikāna necs dir Ḳur’ānda Ḥaḳ
Ki şikenbe içre ṭoġmuş mā-sebaḳ

Ufacıḳ ḳurtlar ki sergīnde ṭoġar
Būy-ı ‘anberle helāk olur ḳaçar

Olmasa bir şaḫsa aṣlā reşş-i nūr
Gönli yoḳdur sāde ten ‘ayn-ı ḳuşūr

Nūr-ı Ḥaḳdan kimde ki bir reşşe var
Resm-i Mısrī sergīn içre ḳuş ṭoġar[40]

Ṣanma ol ḳuşı ṭavuḳ-veş ḫāne-gī
Belki bir ḳuş lāyıḳ-ı ferzān-gī

Añladıġım bu ki yoḳ sende bu nūr
Çünki var burnuñda encās-ı nüfūr

[40] Resm-i Mışrī sergīn içre: Mışr-i sergīn resmi üzre E.

Firḳat içinde ṣararur reng-i rū
Mīve-i ḫāmsın daḫı sen ey ‘amū

Çölmek oldu āteş ile simsiyāh
Et daḫı çigdir içinde vāh vāh

E 308b

Seni ḳaynatdım firāḳda heşt-sāl
Gitmedi ḫāmmiyyetiñden ẕerre ḥāl

Ḫāmsın pişmezsin aṣlā ey pelīd
Ḳaynasañ biñ kerre olmazsın sa‘īd

Ṭaş kesilmiş ḳoruġuñ olmaz müdām
Hep ḳoruḳlar ḳurı üzüm sense ḫām

‘Āşıḳıñ telbīsen günāhından
‘öẕr eylemesi ve ma‘şūḳuñ fehmi[41]

Didi ‘āşıḳ itdim idi imtiḥān
Ṭoġrı mısın egri misin ey civān

İ 308a

Gerçi bilürdüm seni bī-imtiḥān
Lākin aḫbār olmadı ‘ayn-ı ‘ayān

Sen güneş gibi ‘ayānsın ‘āleme
İbtilā ḳılsam żarar ne yek-deme

Sen ki bensin kendimi ben imtiḥān
Var mı ola diyü bir sūd u ziyān

Enbiyāyı imtiḥān eyler ‘adū
Mu‘cizātı ẓāhire çıḳsun diyü

Kendi çeşmim imtiḥān itdim bu ān
Çeşm-i bed senden ba‘īd olsun hemān

Bir ḫarābe bu cihān sen anda genc
Genci ṭālib hīç olur mı yāre senc

Bī-edeblikden murādım ey civān
İftiḫār u imtiyāz-ı düşmenān

Tā lisānım ola nāmıñla elīf
İki çeşmim şāhidīn ola ‘afīf

[41] günāhından: günāhına; fehmi: fehm itmesi E.

Ḥürmetiñde olur isem rāh-zen
Bańa lāyıḳ ola şemşīr ü kefen

Pā vü destim kendi destimle kesem
Bu elimle ġayrı elle istemem[42]

İftirāḳdan söyler iseñ söz bańa
Her ne isterseñ ḳıl itme böyle hā

Söz deminde söz dırāz olur şehā
Söylenilmek bī-vaḳit olmaz revā

Ẓāhirini söyledim maġzı defīn
Biz ḳalursaḳ ḳalmaz o söz der-kemīn

Bir ḫaṭā oldıysa bizden ẓāhiren
Eylerim ümmīd-i ‘afvın dā’imā

İmtiḥān itdim beni ma‘ẕūr ṭut
Nādim oldum fi‘lime eyle sükūt

Telbīsini yüzine urup ‘öẕr-i ‘āşıḳı ma‘şūḳuñ redd eylemesi[43]

Açdı aġzını cevāba ol civān
Didi ẓāhir böyle ammā iş nihān

Ṣūret-i ‘adl üzre gizli ḥīleler
Olmaz erbāb-ı baṣīretde hüner

E 309a

Cümle göñlinde olan mekr ü fesād
Gün gibi ẓāhir bańa ey bī-reşād

Bende-perverlikle ben setr itmede
Sen de ḥaddiñden ziyāde gitmede

Bābamız Ādemden ögren ki günāh
Eyleyince itdi sūy-ı pāygāh

Çünki gördi ‘Ālimü’l-esrārdır
Lāyıḳ olan ańa istiġfārdır

Oldı endūh u ġam içre ol muḳīm
İtmedi aṣlā o dem ‘öẕr-i saḳīm

[42] elle: ile E.
[43] ma‘şūḳuñ: ma‘şūḳ E.

İ 308b

Rabbenā innā ẓalemnā didi ol[44]
Çünki cāndārānı gördi ṣaġ u ṣol

Gördi cāndārānı cān gibi nihān
Öñlerinde çāvuşān tā āsumān

Çaġırur mūrlar Süleymāna hemān
Tā sizi incitmeye bu çāvşān

Sen maḳām-ı rāstdan itme nükūl
Saña lālā dir gözüñ ey bü'l-fużūl

Her ne güne kūr olursa pend-gīr
Her demi ālūde-i çirk-āb u kir

Ey püser sen ṣūreten ṣāḥib-naẓar
Līk *iẕā cā'e'l-ḳażā 'amye'l-baṣar*[45]

Ḥāṣılı nādir olur ehl-i baṣar
Ez-ḳażā o vāḳı'ā çāha düşer

Görmez ise bu ḳażā yoldaşıdır
Düşmek anıñ ṭab'ıdır pādāşıdır

B.ḳa düşse bilemez ḳoḳu nedir[46]
Kendiden mi yoḫsa bu ālūdeden

İki çeşmiñ gibi ey ṣāḥib-naẓar
Andan a'lā olamaz māder peder

Ḫāṣṣaten göñül gözi yüz ḳat ziyād
Bu iki göz dāne-çīndir eyle yād

Ḥayf ki bu yolda var ṣad rāh-zen
Bağladılar dilimi açmam dehen

Ayaġı bağlı nice rāḥat gider
Pek aġır benddir beni ma'ẕūr ider

Bu sözüm oldı şikeste pür-'anā
Ki süḫen dürr oldı ġayret āsiyā

Dürr eger olsaydı işkeste ġubār
Kühl olur çeşm-i 'alīl hem medār

[44] *Kur'ân-ı Kerîm*, A'râf, 7/23: "Dediler ki: 'Ey rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz, bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz!'"
[45] Hadîs-i Şerîf: "Kaza gelince göz kapanır."
[46] B.ḳa: necse; ḳoḳu: ḳoḫu E.

İtme ey incü şikestlikden fiġān[47]
Rūşenālıḳ sende ḫāṣıldır o ān

Böyle hem-işkeste beste sözleri
Ḥaḳ dürüst eyler ki ḫayr eyler şeri

Buġday oldıysa şikeste hem daḳīḳ[48]
Nān olur ki rūḥa olmuşdur şaḳīḳ

E 309b

Olduñ ey ‘āşıḳ bu dem cürm ile fāş
Şu vü yaġı terk idüp ol pür-telāş[49]

Ol ki ferzendān-ı ḫāṣ-ı Ādem o
Urmalı *innā ẓalemnā*dan dem o

Ḥācetin ‘arż eyle ḥüccet istemem
Başma İblīs-i la‘īn-āsā ḳadem

Saḫt-rūlük nice olur ‘ayb-pūş
Gel ‘inādı terk ḳıl ki olma mūş

Muṣṭafādan Bū-Cehil bir mu‘cize
İstedi ki terk ola Lāt u ‘Uze

İ 309a

Mu‘cize ḳıldı ṭaleb Bū-Cehl-i seg
Gördi ammā artdı anda reyb ü şek

Līk Ṣıddīḳ bu yüze ṭālib degil
Didi her ne dir ise kāẕib degil

Sen gibiye nice lāyıḳ ‘āşıḳā
Ben gibiyi imtiḥāndır nā-sezā[50]

Emīrü’l-Mü’minīn ‘Alī -raḍıya’llāhü ‘anha-
Allāhıñ ḫāfiẓ oldıġına i‘timādıñ var ise
bu ḳaṣrıñ bālāsından kendini at didiginde
Emīrü’l-Mü’minīn ‘Alī -raḍıya’llāhü ‘anhıñ- aña cevābı[51]

Murtażāya didi bir gün bir ‘anīd
Ki Ḫudā ta‘ẓīmine idi cehūd

Çıḳ bu bām-ı ḳaṣra kendiñ at hemān[52]
Ḫıfẓ-ı Ḥaḳḳı kendiye ḳıl müste‘ān

[47] ey: sen E.
[48] hem: vü İ.
[49] Şu vü yaġı: Yaġ u şuyı E.
[50] imtiḥāndır nā-sezā: imtiḥān itmek saña E.
[51] ḫāfıẓ oldıġına: ḫāfıẓlıġına; ḳaṣrıñ: köşküñ; didiginde: didükde; Emīrü’l-Mü’minīn ‘Alī -raḍıya’llāhü ‘anhıñ-: Emīrü’l-Mü’minīniñ E.
[52] kendin at: at kendin E.

Didi ma‘lūmum Ḥafīẓdir hem Ġanī
Yoḳdan īcād iden oldur ey denī

Didi at kendiñi şimdi işte bām
İ‘timād it ḥıfẓ-ı Ḥaḳḳa sen tamām

Tā yaḳīn ola baña īḳānıñız
İ‘tiḳād-ı ḫūbıñız īmānıñız

Pes ‘Alī didi ki ey murdār-ser
Eyleme bu cür’eti cāna gider

Nice lāyıḳdır ḳula ki imtiḥān
Eyleme Mevlāsını ey müstehān

Ḳul ne ḥaddi ola ki ola fużūl
İmtiḥān-ı Ḥaḳḳ ide ol kīç [u] gūl

Ol Ḫudāya yaraşur bu imtiḥān
Mübtelādır buña her dem bendegān

Tā bize göstere bizi āşikār
İ‘tiḳād-ı ḫufyemizde her ne var

Hīç Ādem diyemez idüp ḫaṭā
İmtiḥān itdim seni ben ey Ḫudā

Tā göreyim ġāyet-i ḥilmiñ nedir
Kimde vardır bu mecāl ‘ilmiñ nedir

E 310a

Añladım oldıġını maġşūş-ı ser
‘Öẕrüñ olmuşdur günāhıñdan beter

Ḫalḳ iden ‘ālī odur heft-āsumān
Yā nice eylersin anı imtiḥān

Ḫayr u şerri bilmeyen ey derdmend
Kendiñi ḳıl imtiḥānla behremend

Kendiñi bir kerre itseñ imtiḥān
Ġayrılardan fāriġ olurduñ o ān

Ger bilürseñ sen ki şekker dānesin
Bil ki ol dem ehl-i şekker-ḫānesin

İ 309b

İmtiḥānsız bil ki ol Ḳādir İlāh
Şekkeri eyler maḥallinde penāh

Başı aṣlā itmez Allāh pāygāh
Böyle bil bī-imtiḥān olma tebāh

Dürri atar yoḳdur aṣlā ‘āḳılān
Hīç olur mı bu maḥalde imtiḥān

Buġdayı ḳoymaz ṣaman anbārına
Āṣinā-yı ḥikmetin baḳ kārına

Pīşuvā vü rehberini bir mürīd
İmtiḥān itse olur Ḥaḳdan ba‘īd

Rāh-ı dīnde imtiḥān itse eger
Mümteḥan sensin o dem bī-nūr u fer

Cür’et ü cehliñ olur ‘uryān u fāş
Bir żarar olmaz aña ey bī-tıraş

Ṭartılursa kūh ile bir ẕerre ger
Ṭaġ o dem mīzān u ḳanṭārın ezer

Yā ḳıyāsen yapsa bir mīzān eger
Merd-i Ḥaḳḳı ḳoysa anda hemçü zer

Ṣıġmaz o mīzān-ı ‘aḳla ey filān
Pāreler mīzānını ol dem hemān

İmtiḥān anda taṣarruf itmedir
Ḥaddiñ olmayan cihāta gitmedir

Naḳṣa sen nice taṣarruf idesin
Ṣāḥib-i naḳṣa ta‘arrüf idesin

İmtiḥān naḳṣa degil naḳḳāṣadır
Ferşe söz olmaz cedel ferrāṣadır

Anıñ ‘ilminde olan ṣūretleri
Kimde ḳuvvet var ide nisbetleri

İmtiḥānen vesvese gelse saña
Baḫt-ı bedden nāṣīdir bil ey fetā

Buncılayın vesvese itse vürūd
Dön Ḫudāya der-‘aḳab eyle sücūd

Secdegāhın gözyaşıyla eyle ter
Bu gümāndan ḳoma yā Rabbi eṣer

İmtiḥān ol demde ki maṭlūb olur
Mescid-i dīniñde pür-ḥarnūb olur

E 310b

İmtiḥān içün gele vesvās eger
Ol zamān sen Ḥaḳḳa ḳaç ey derbeder

Tā seni ḥıfẓ eyleye ol Müste‘ān
İns ü cinniñ imtiḥānından o ān

Ḳıṣṣa-yı Mescid-i Aḳṣā ve ḥarnūb ve Dāvūd -‘aleyhi’s-selāmıñ- Süleymān -‘aleyhi’s-selāmdan- muḳaddem binā-i mescide ‘azmi

Ey żiyā-i Ḥaḳ Ḥüsām-ı dīn-i Ḥaḳ
Ḥażret-i Dāvūd ḥikāyātına baḳ

İ 310a

Geldi Dāvūd göñline böyle ‘azim
Ki binā-yı mescide ḳıldı cezim

Vaḥy-i Ḥaḳ geldi ki bundan ḳıl ferāġ
Rūşen olmaz destiñ ile bu çerāġ

Olmadı taḳdīrimizde bu ki sen
Eyleyesin Mescid-i Aḳṣāyı şen

Didi cürmüm nedir ey dānā-yı sır
Yapmaġa bu mescidi oldum muṣırr

Didi bī-cürm ü güneh ḳan eylediñ
Nice maẓlūmānı bī-cān eylediñ

Ki ṣadāñdan nice ḫalḳ-ı bī-şumār
Kimi mest ü kimi itdi cān-niṯār

Nice ḳanlar dökdi āvāzıñ seniñ
Bu ṣadā-yı ḫūb-perdāzıñ seniñ

Didi ki maġlūb olan mestim ben saña
Dest ü pāyım bağlıdır senden yaña

Olmadı maġlūb olan mercūm hīç
Olmadı maġlūb ke’l-ma‘dūm hīç

Didi bu maġlūba sen ma‘dūm di
Nisbet ile oldı ma‘dūm-ı ḳavī

Öyle bir ma‘dūm o kendinden ‘adem
Cümle varlıḳlardan a‘lādır o hem

Ol ṣıfāt-ı Ḥaḳḳa nisbetle fenā
Fi’l-ḥaḳīḳa var fenāsında beḳā

Cümle-i ervāḥ anıñ tedbīridir
Cümle-i eşyā anıñ te’ṣīridir

Kim ki maġlūb ola luṭf-ı Ḥaḳdadır
Muẓṭar olmaz rütbe-i elyaḳdadır

İḫtiyārıñ müntehāsı odur o
İḫtiyārlar iḳtidā eyler ḳamu

İḫtiyārıñ olmaz idi lezzeti
Geçmeyince benliginden raġbeti

Bu cihānıñ loḳma vü şürbi müdām
Lezzeti maḥv olmaġıla bi’t-tamām

E 311a

Baḥr-i raḥmet içre hem ma‘dūm olur
Kim ki o ma‘dūm ola merḥūm olur

Gerçi lezzet eylemez anda eṣer
Böyle bī-lezzetde lezzet mu‘teber

Öyle ma‘dūm ṣanma ki ehl-i vücūd
Bilmeye bir kimseyi ol vaḳt-i cūd

Belki mevcūdāta vāli ola hep
Bī-riyā vü bī-nifāḳ u bī-küreb

Ne miṣāl var ne nişān var ne zamān
Ne zamān var ne çünīn var ne çünān

Ne şikāl var ne su‘āl var ne cevāb
Ḥāṣılı Allāhü a‘lem bi’ṣ-ṣavāb

İ 310b

İnneme'l-Mü'minūne iḫvetünüñ[53] şerḥi daḫı
el'ulemāü kenefsin vāḥidetün şerḥi 'ale'l-ḫuṣūṣ
Dāvūd ve Süleymān -'aleyhi's-selāmıñ-
vesā'ir enbiyā -'aleyhi's-selāmıñ- ittiḥādı ki
eger birini inkār ider iseñ bir nebīye īmān dürüst olmaz
ittiḥāddır ki bir ḫāneyi ḫarāb itmek
hezār ḫāneyi vīrān eylemedir ki dīvārı daḫı ḳalmaz ki
*lā-nüferriku beyne eḥadin min rusulihi*dir[54]
'āḳile bir işāret ḳāfī bu söz işārātı daḫı tecāvüz eyledi[55]

Geldi Dāvūda o demde bir ḫıṭāb
Ey bihīn peyġamber-i 'ālī-cenāb

Bu ḫaberden olma sen āzürde-dil
Göñliñe yol virme olma munfa'il

Gerçi yoḳdur mescidi yapmaḳ saña
Līk oġluña muḳadderdir binā

Çün anıñ fi'li seniñ fi'liñ hemān
Mü'minānıñ ittişālidir bu şān

Mü'minān ma'dūd īmān līk bir
Cismler ma'dūddur cān līk bir

Fehm ü cān-ı gāv u dedden ġayrıdır
'Aḳl u cānı ādemīniñ ayrıdır

'Aḳl u cān-ı ādemīden mā'adā
Cān u dildir maḥremiyyetden cüdā

Cān-ı ḥayvān içre olmaz ittiḥād
Arama bu ittiḥādı hemçü bād

Yise etmek biri ṭoymaz āḫiri
Yük çeker biri olur āḫir berī

Belki mevti ile olur şādumān
Berg ü sāmānıyla olur müstehān

[53] *Kur'ân-ı Kerîm*, Hucurât, 49/10: "Müminler ancak kardeştirler, öyleyse iki kardeşinizin arasını düzeltin, Allah'a itaatsizlikten sakının ki rahmetine mazhar olasınız."
Hadîs-i Şerîf: "Müslümanlar, tek bir nefis gibidir."
[54] *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/285: "Allah'ın elçisi ve müminler, rabbinden ona indirilene iman ettiler. Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandılar. 'O'nun elçileri arasında ayırım yapmayız' ve 'İşittik, itaat ettik, bağışlamanı dileriz rabbimiz, gidiş sanadır' dediler."
[55] vīrān eylemedir dīvārı: vīrān eylemedir vü öyle vīrān olur ki bir dīvārı E.

Gürgleriñ hem segleriñ cānı cüdā
Mütteḥid cān oldı şīrān-ı Ḫudā

E 311b

Mütteḥiddir didigim ismi ile
Līk bir cān yüz olur cismi ile

Nūr-ı ḫūrşīd-i semā bir şübhe yoḳ
Her eve nisbetle ammā ferdi çoḳ[56]

Ḳaldırursañ aradan dīvārları
Hep bir olur cümleniñ envārları

Ḳalmaya çün ḫānelerden bir eṣer
Mü'mināndır nefs-i vāḥid al ḫaber[57]

Bu maḳālātdan gelürse şübheler
Bu miṣāliñde seḳāmet var meger

Şaḫṣ-ı şīrde var iken farḳ-ı keṣīr
Aña teşbīh olunur merd-i dilīr

İ 311a

Ol dilīre dinilür ki şīr-veş
Ṣūret ü hey'et degilken şīre eş

Mütteḥid bir naḳşı yoḳdur ki saña
Eyleyem miṣliyyetiyle iddi'ā

Diñle ityān eyleyim nāḳış miṣāl
Eyle mīzān-ı ḫıred ile ḫayāl

Gice her bir ḫānede ḳandīl yanar
Ẓulmeti anıñla def' eyler kibār

Ol çerāġ tendir ki nūrı miṣl-i cān
İkisine bir fitīl lāzım o ān

Bir çerāġ-ı şeş fitīle bu ḫavāss
Ekl ü nevme işte bunlardır esās

Ekl ü ḫ'ābdan olamaz bir dem berī
Ekl ü nevm ile daḫı bulmaz feri

Bī-fitīl ü rūġan o bāḳī degil
Hem fitīl ü rūġanı vāfī degil

[56] çoḳ: yoḳ E.
[57] al: ān E.

Çünki nūr-ı ‘illetidir merg-cū
Rūz-ı rūşen aña mergdir ey ulu

Ḥiss ü insān cümlesidir bī-beḳā
Rūz-ı ḥaşr olduḳda olur cümle lā

Nūr-ı ḥiss ü cānımız ey ẕī-nehā
Olmaz ammā ot gibi cümle fenā

Ay u yıldızlar gehī mestūr olur
Āfitāb ‘indinde maḥv-ı nūr olur

Pire zaḫmın maḥv ider çün zaḫm-ı mār
Olsa da bürġūṣ o yirde bī-şümār

Āb arar çıplaḳ olan ola maṣūn
Zaḫm-ı zenbūr itmeye kendin zebūn

İtmede bālāda zenbūrlar ṭavāf
Baş çıḳarsa olamaz aṣlā mu‘āf

Ẕikr-i Ḥāk mā oldı zenbūr mā-sivā
Ya‘ni ẕikr-i Zeyd ü ‘Amrda ibtilā

Āb-ı ẕikr-i Ḥaḳḳa ṭal da ṣabr ḳıl
Fikr-i vesvāsdan rehāyı bunda bil

E 312a

Tā saña ṭab‘ ola ol āb-ı ṣafā
Cümle ‘ayn-ı ẕikr olup ser-tābe-pā

Ābdan nice ḳaçar zenbūr-ı şer
Öylece vesvās ider senden ḥaẕer

Ṣoñra dūr olsañ daḫı ol ābdan
Çünki birleşdiñ n’olur gird-ābdan

Şol kişiler ki cihāndan gitdiler
Lā degillerdir ṣıfāta yitdiler

Ḥaḳ ṣıfātı anlara her dem ṣıfāt
Şemsiñ ‘indinde kevākib bī-ṣebāt

Var delīl Ḳur’ānda ey merd-i ḥarūn
Oḳı *in küllün ledaynā muḥḍarūn*[58]

[58] *Kur’ân-ı Kerîm*, Yâsîn, 36/53: “Olup biten yalnızca bir ses! Ama ardından onların tamamı, birden toplanmış olarak işte huzurumuzdalar.”

İ 311b

Muḥḍarūn ma‘dūm olur mı ḫoşca baḳ
Ki beḳā-yı rūḥda ḳılma şiḳāḳ

Rūḥ eger maḥcūb ise ‘ayn-ı ‘aẕāb
Rūḥ-ı vāṣılda bulunmaz bu ḥicāb

Mā-ḥaṣal bu ḥiss-i ḥayvānı ebed
Cüst u cū ḳılma ki olmaz mütteḥid

Kendi rūḥuñ muttaṣıl ḳıl ey filān
Tīz rūh-ı kāmilānda bul mekān

Yüz çerāġ var kimi a‘lā kimi dūn
Ṣanma ki birdir miṡāl-i kāf u nūn

Bundan içün cümlemiz ġavġādayız
Enbiyāda yoḳ bu ġavġā vü sitīz

Çünki nūr-ı enbiyā ḫūrşīd olur
Ḥissimiz dūd oldı ṣanma anı nūr

Kimi söner kimi ḳalur tā ṣabāḥ
Kimi pejmürde kiminde var felāḥ

Rūḥ-ı ḥayvānī ḥayātıdır ġıdā
Nīk ü bedle fevt olur bulmaz rehā

Ol çerāġ iṭfā’ olup irse keder
Ḳonşunuñ ḫānesine olmaz żarar

Her büyūtuñ şem‘i dīgerdir müdām
Biri sönse āḫir olmaz bī-niẓām

Cān-ı ḥayvānīye bu oldı miṡāl
Cān-ı Rabbānīde bu olmaz ḫayāl

Ẓulmet-i şebde ṭulū‘ itdikde māh
Ḫāneler revzenlerin ḳoymaz siyāh

Sen o yüz biñ ḫāne nūruñ añla bir
Yoḳ cüdā’iyyet o nūrda ol muḳır

Tā vire ḫūrşīd ufuḳdan pertevi
Ḫāneler rūşen ider nūr-ı ḳavī

Āfil olduḳda o nūr-ı āfitāb
Ḫāneler nūrına ḥāṣıldır ḥicāb

Bu miṡāl-i nūrdur ṣanma meṡīl
Saña hādī düşmeni eyler rezīl

‘Ankebūt-āsā bu ma‘nāya ‘adū
Perde-i sehli çeker meydāna o

E 312b

Ki lu‘ābın nūra itmekde ḥicāb
Dīde-i idrāk olur kūr ü ḫarāb

Gerden-i esbi ṭutanda fā’ide
Depme yir pāyın ṭutan ber-ḳā’ide

Binme gemsiz esbe aṣlā ey ġulām
‘Aḳl ü dīni pīşuvā ḳıl ve’s-selām

Sen bu ‘azmiñde ṣaḳın süst olma gel
Ṣabr [u] nefs olur iki şaḳ bī-maḥal

İ 312a

Mescid-i Aḳṣā ḳıṣṣası baḳıyyesi ve Süleymān -‘aleyhi’s-selāmıñ- anı bināya şürū‘ı ve imdād-ı ġaybıñ ẓuhūrı[59]

Çün Süleymān itdi āġāz-ı binā
Ka‘be-veş pāk ü mübārek çün Minā

O bināda görinür çoḳ kerr ü fer
Sā’ir evler oldı gūyā beyt-i ḫar

Ṭaġlar içre bulunan her cümle ṭaş[60]
Dirdi sīrū bī diyü ḫuddāma fāş

Ṭaşınurdı ṭaşlar ḥammālsız
Yapılur dīvārlar ‘ammālsız

Ādemiñ āb u gili āsā hemān
Kerpicinden nūr olurdı müstebān

Cennetiñ dīvārı içün didi Ḥaḳ
Olmadı bī-cān [u] bī-ma‘nā edaḳḳ

Çünki bu dīvār-ı ten āgāhdır
Ḫāne ḥayydır ki içinde şāhdır

[59] ẓuhūrı: ẓuhūrı beyānı E.
[60] Ṭaġlar içre: Ṭaġ içinde E.

Hep dıraḫt u mīve hem āb-ı zülāl
Ehl-i cennet ile eylerler maḳāl

Olmadı ālāt ile cennet binā
Belki niyyāt u ‘ameldir muḳteżā

Āb u gilden yapılan bulur fenā
Ṭā‘at ile ḥayy olur anda binā

Kendi aṣlına gider bu pür-ḫalel
Anıñ aṣlı oldı ‘ilm ile ‘amel

Her bisāṭ u tāc u köşk ü her ḳıbāb
Ehl-i cennetle su’ālde hem cevāb

Her bisātı döşenür miḳyāssız
Süprilür her ḫanesi miknāssız

Ḫāne-i dil olsa ‘işyān ile pür
Tevbe ile anı bī-kennās süpür

Taḫtı seyr eyler ki bī-ḥammāldır
Bāb u ḫalḳa muṭrıb u ḳavvāldır

Bu göñülde zinde-i dārü’l-ḫulūd
Söylenilmez el-ferec beyne’l-‘amūd

Ḥāżır olurdı Süleymān her seḥer
Anda irşād-ı ‘ibāda virdi fer

E 313a

Nuṣḥ iderdi ḳāl ü ḳīl ü laḥn u sāz
Fi‘l ile ya‘nī rükū‘-ı bā-namāz

Pend-i fi‘lidir iden dā’im eṣer
Her aṣamm u kūr cāna yir ider[61]

Anda ki vehm-i emīri ola az
Leşkere te’ṣīri elbetde dırāz[62]

Āġāz-ı Ḫılāfet-i ‘Oṣmān -raḍıya’llāhü ‘anha- ḳıṣṣası ve nāṣiḥ-i fi‘āl fi‘l-i nāṣiḥ-i ḳavvāl ḳavlden a‘lā oldıġını beyān ḫuṭbesi

İ 312b

Geldi ‘Oṣmāna ḫılāfet nevbeti
Minbere ḳıldı ṣu‘ūda raġbeti

[61] Her : Bir E.
[62] Leşkere: ‘Askere E.

Minber üç pāye idi bil ol zamān
Bū-Bekir ṣānīde eylerdi mekān

Ḳıldı devrinde ‘Ömer ṣāliṣde cā
Ḥıfẓ-ı ḥürmet itdi ol ṣāḥib-vefā

Çün ḫılāfet itdi ‘Oṣmāna vürūd
Eyledi bālā-yı minberde ku‘ūd

Pes su’āl itdi aña bir bü’l-fużūl
İki ẕātda boş idi cāy-ı Resūl

Ol mekānda sen niçün olduñ mekīn
Rütbede kemtersin anlardan hemīn

Didi eylersem üçüncide mekān
Vehm olur ki ‘Ömer ile hem-‘inān

Ger ikincide olur isem muḳīm
Bū-Bekirle rütbe-daş añlar saḳīm

Çünki bālādır maḳām-ı Muṣṭafā
Vehm-i hem-rütbe olur mı hīç baña

Ba‘de-zān ḫuṭbe maḳāmında o ẕāt
‘Aṣra dek ḫāmūş ṭurdı bī-nikāt

Kimseniñ ḥaddi degil diye oḳu
Yā bıraġup gide mescidden girü

Ḫāş u ‘āma düşdi bir heybet o dem
Ḳapladı nūr-ı Ḫudā āfāḳı hem

Gözi olan gördi ol nūrı ‘ayān
Kūr olanlar da ḥarāretden nişān

Fehm ider germiyyetinden cism-i kūr
Ki ufuḳdan āfitāb itdi ẓuhūr

Ol ḥarāret līk olur dīde-küşā
Her işitdigin görür o ẓāhirā

Vardır ol germiyyetiñ ḫoş ḥāleti
Ol ḥārāretden bulur dil füsḥati

Kūri ḳızdırdıḳda envār-ı Ḳadīr
Sevinüp dir ki şükür oldum baṣīr

Gerçi olduñ pek güzel ey bü'l-ḥasen
Līk bīnāyān ḳanda ḳandasın

E 313b

Āfitābdan bir naṣībdir kūre bu
Oldı yüz biñ rütbe bālā ẕāt-ı Hū

Kim ki ẕāt-ı nūrı o bīnā olur[63]
Ṣanma şerḥi kār-ı Bū-Sīnā olur

Yüz ḳat olursa kimiñ ḥaddi o ān
Perdesin keşf içün ola dest-rān

Vay aña ki keşfe ola dest-zen
Tīġ-ı İllāhī olur destin kesen

El nedir başın keser tīġ-i İlāh
Ol başı ki cehl ile ide günāh

İ 313a

Fehm olunsuñ diyüdür bu ḳāl ü ḳīl
Yoḫsa dest ḳanda o ḳanda ey Ḫalīl

Dayı olur teyze olsa ḫāyedār[64]
Böyle farż itmekle olur āşikār

Bu lisāndan çeşme dek hīç şübhe yoḳ
Dir isem yüz yıl ḫulāṣā daḫı çoḳ

Olma nūr-ı āsumāndan nā-ümīd
Ḫaḳ dilerse eyler iḥsān-ı mezīd

Ṣad eṣer irmiş nücūmdan ma'dene
Ḳudreti ma'lūm ḳalb-i rūşene

Aḫter-i gerdūn-ı ẓulmet nā-saḫī
Aḫter-i Ḫaḳdır ṣıfātıñ rāsiḫi

Çünki beş yüz yıl uzaḳken āsumān
Arża te'ṣīri yaḳīn oldı hemān

Nice yüz biñ yıl uzaḳ iken Züḫal
Dem-be-dem ḥāṣiyyeti eyler 'amel

Sāye-āsādır aña dīnār u zer
Ṭūl-i sāye şemse hīç virmez żarar

[63] Kim ki: Kim de E.
[64] olur: olsa E.

Hem nüfūs-ı pākden irer meded
Ḥamle seyyārāta bī-ḥadd ü ‘aded

Ẓāhiren ḳavvāmımızdır aḫterān
Bāṭınen maḥkūm-ı insāndır cihān

Ḥükemā insān ‘ālem-i aṣġardır dirler
ḥükemā-yı İlāhī ‘ālem-i kübrā dirler
zīrā ḥükemānıñ naẓarı ṣūret-i ādemīye maḳṣūddur
fe-emmā İlāhiyyeniñ naẓarı ḥaḳīḳat-ı ādemīye
mevṣūl oldıġınıñ beyānı

‘Ālem-i aṣġardır ādem ṣūretā
Ma‘nīde ekber velīkin bī-merā

Aṣl-ı mīve ẓāhir ṣāḫ u dıraḫt
Mīve içündür dıraḫt ey nīk-baḫt

Olmayaydı mīve ümmīdi eger
Dikmez idi bāġbān aṣlā şecer

Ma‘nīde ṭoġdı ṣemerden ol şecer
Olsa da ẓāhir şecerden hep ṣemer

E 314a

Muṣṭafā didi ki cünd-i enbiyā
Tābi‘ olurlar baña zīr-i livā[65]

Bundan içün remz ider o ẕū-fünūn
Nuṭḳ-ı *naḥnü’l-āḫirūne’s-sābiḳūn*[66]

Ya‘ni ki ṣūretde Ādem-zādeyim
Līk ma‘nā ceddiyim bālādayım

Benim içün secde itmişdi melek
Benim ile gitdi tā heftüm felek

Ma‘nevī ben olmuşum aña peder
Mīveden ḥāṣıl olur ma‘nā şecer

İ 313b

Evvelā fikr āḫiri olur ‘amel
Bā-ḫuṣūṣ şol fikr ki vaṣf-ı ezel

[65] Hadîs-i Şerîf: “Ben, kıyamet günü Âdem’in evlatlarının efendisiyim. Livâ'ül-Hamd de benim elimdedir. Fakat bu, benim için bir iftihar vesilesi değildir. O gün bütün Peygamberler, Adem ve diğerleri, tamamen benim sancağım altında toplanacaklardır. Ben, yer yarılınca, onun içinden çıkanların da ilkiyim. Fakat bununla da övünmüyorum.”
[66] Nuṭḳı naḥnü’s-sābiḳūne’l-āḫirūn E.
Hadîs-i Şerîf: “Bizler, ehl-i Kitâb’a göre, en sonda gelenleriz. Kıyamet gününde ise en başta gelecek olanlarız.”

Āsumāndan ḥāṣılı bir laḥẓada
Kārvān gelür gider bil ey dede

Olmadı ol kārvāna reh ba‘īd
İster olsun ṣa‘b çöller hem şedīd

Bir nefesde Ka‘beye gider göñül
Cism ṭab‘a pek girāndır Bū-sübül[67]

Cisme nisbetle olur ṭūl u dırāz
Ḥaḳḳa nisbet ḳıl bu sözden iʿtirāz

Emr-i cismi çün Ḫudā tebdīl ide
Rāhı bī-ferseng ü hem bī-miṣl ide[68]

Bunda ḥāṣıl çoḳ ümīd mā-lā-kelām
Ehl-i ‘aşḳa böyle olur ve’s-selām

Çeşmiñi yumduñ ise ey pür-hüner
Sen sefīnede uyursun o gider

Cān yolında eyle cānānı ṭaleb
Bī-nefes bī-leb hemān it ẕikr-i Rab[69]

Şol ḥadīṣiñ tefsīri ki
meṣelü ümmetī kemeṣeli sefīnetī
Nūḥin men temesseke bihā necā
ve men teḫallefe ‘anhā ġarīḳ[70]

Böyle buyurdı Resūl-i Müctebā
Keştīyim ṭūfān olunca bī-merā

Ben ü aṣḥābım hemān keştī-i Nūḥ
Kim ki el urdı aña irer fütūḥ

Çünki olduñ ise bir şeyḫe mürīd
Seyr idersin keştīde rāh-ı ba‘īd

Cān-baḫşsın sāye-i cānda o dem
Keştīde uyur gidersin rāhı hem

Munḳaṭı‘ Peyġamberiñden olma hīç
‘İlm ü fenniñ ile olma sen behīç

[67] Cism: Çeşm İ., E.
[68] bī-ferseng ü hem bī-miṣl ide: bī-fersaḫ u bī-mīl ide E.
[69] it: ḳıl E.
[70] Hadîs-i Şerîf: Ebû Zerr Ka‘be'nin kapısını tutmuş bir vaziyette şöyle diyordu: “Ey insanlar! Kim beni tanıyorsa, işte ben sizin tanıdığınız adamım. Kim tanımıyorsa, bilsin ki ben Ebû Zerr’im. Ben, Resûlullah’ın: ‘Ehl-i Beyt’im aynen Nûh gemisine benzer: O gemiye binen kurtuldu, geride kalan da boğuldu gitti.’ dediğini işittim.”

Gerçi arslan-veş gidersin bī-delīl
Dilkü-āsā hem muḍillsin hem ẕelīl

Uçma illā şeyḫ ḳanadı ile uç
Menziliñden leşker-i şeyḫ ile göç

E 314b

Mevc-i luṭfı perr ü bāliñdir seniñ
Āteş-i ḳahrı ḥamālıñdır seniñ[71]

Ḳahrı żıdd-ı luṭfı ẓann itme amān
Ḳahr u luṭfı birdir anıñ her zamān

Bir dem olur ḫāk sebz eyler seni
Bir zamān da bād-gīr eyler seni

Cism-i ʻārifde ḳomuş vaṣf-ı cemād
Tā ki güller bite hem nesrīn-i şād

O görür ġayrısı görmez olma şāk
Būy-ı ḫuldı şemm idendir maġz-ı pāk

İ 314a

Maġzıñı inkār-ı yārdan eyle boş
Bulasın gülzār-ı yārdan būy-ı ḫoş

Tā bulasın yārdan būy-ı Beḳā
Ki Yemenden būy-ı Raḥmān Muṣṭafā

Ehl-i miʻrāc ṣaffına bulduñsa yol
Yoḳluḳ iledir aña rāh-ı vüṣūl

Ṣanma miʻrācı zemīnden tā ḳamer
Belki şol miʻrāc-ı kilki tā şeker

Ṣanma miʻrāc-ı buḫārdır tā semā
Belki miʻrāc-ı cenīndir tā nehā

Saña yoḳluḳdur Burāḳ-ı muʻteber
Cānib-i hestīye eylersin sefer

Baḥr ü berri ṭırnaġı mess eyleye
Tā cihān-ı ḥissi vāpes eyleye

Yırtar idiñ sen ḳıyāsıñ perdesin
Līk ġaflet semʻi ile mürdesin

[71] ḥamālıñdır: cemāliñdir E., İ.

Çek ayaḳ keştīyle ol yola revān
Ṣūy-ı cānānda bulursın tāze cān

Var ḳadem cānibine bī-dest ü pā
Cān ile seyr it ‘ademde bī-behā

Ey felek ol bu söze gevher niṣār
Dü cihāndan ey cihān sen eyle ‘ār[72]

Virdigiñ bir gevher olur altı ḳat
Cāmidiñ gūyende vü bīnā vü ẕāt

Kendiñ içün itmiş olursın niṣār
Çünki bir ser-māyeden yüz rīḥ var

Belḳīsıñ şehr-i Sebādan Süleymān -‘aleyhi’s-selāma- hediyye irsāli

Ki Sebādan hedye-i Belḳīs-veş
Ki Süleymāna ola ol pīşkeş

Hedye-i Belḳīs ḳırk ester idi
Yüklerinde cümle ḫışt-ı zer idi

Çün Süleymān cānibine irdiler
Ferşi gördiler ki zer-beft ile zer

Geçdiler ḳırḳ menzil altun üzre hep
Gözlerinden ḳıymet-i zer oldı şeb

E 315a

Didiler altunı biz terk idelim
Maḥzene ḳaṭreyle nice gidelim

‘Arṣa ki ṭoprağı anıñ zer ola
Pīşkeş zer geçmez anda bir pula

Ey iden ‘aḳlıñı anda pīşkeş
Anda ‘aḳlıñ yolı yoḳdur ẕerre-veş

Ẓāhir oldı hedyede çünki kesād
Her biri oldı ḫacil destinde bād

Didiler geçsin gerekse geçmesin
Bende-i fermān ne yapsın ne’ylesin

[72] Dü: o İ.

İ 314b

İtseler fermān al git dön girü
Tuḫfeyi redd itmeli bī-güft ü gū

Çün Süleymān gördi itdi ḫandeler
Kim ṭaleb itdi terdi ey nefer

Ben hediyye istemem sizden kerem
Lāyıḳ-ı hedye olasız isterem

Ki baña ġaybdan gelür nādir tuḫaf
Görmemişdir dīde-i ehl-i şeref

Siz ṭaparsız şemse ki o zer yapar
Şemsi ḫalḳ idene oluñ cān-sipār

Āfitāb-ı çarḫa ṭā‘at sizde hep
Ḫˇār idersiz cān-ı ‘ālīñiz ‘aceb

Aşçımızdır emr-i Ḥaḳla āfitāb
Nice olur aña Allāhlıḳ ṣavāb

Ṭutılursa āfitābıñ nicesin
Def‘ idemezsin o ẓulmet gicesin

Ne cenāb-ı Ḥaḳḳa eylersin niyāz
Ne siyāhlıḳ saña olur şu‘le-sāz

Yarı gice diseler ḳanda güneş
Var amān-ḫˇāh ol da iste penc ü şeş

Gice olur ekṣerī hep ḥādiṣāt
Ol zamān ma‘būd-ı ma‘dūm bī-ṣebāt

Ṭoġrı Ḥaḳḳa eger egseñ sen boyun
Maḥrem-i aḫter olup olduñ maṣūn

Söyleyim ben nic’olur maḥrem aña
Yarı gice āfitāb manẓūr saña

Cāndan ġayrısı şarḳ olmaz saña
Gice vü gündüzde farḳ olmaz aña

Gündüzi oldur ki o şāriḳ ola
Şeb ḳalur mı çünki bāriḳ ola

Āfitāb ‘indinde ẕerre nicedir
Āfitāb da işte böyle hīçedir

Nūr-ı ‘arşda ẕerre-āsā gör anı
Nūr-ı bī-ḥadde hemān var gör anı

Ḫˇār u miskīn bī-ḳarār gör ol zamān
Dīdeñe ḳuvvet virürse Müste‘ān

E 315b

Kīmyāgerdir anıñ bir me’ṣeri
Ger duḥāna düşse eyler aḫterī

Öyle bir iksīrdir ol ki pāresi
Şemsi eyler ẓulmetiñ āvāresi

Bir ‘aceb mīnācıdır ki yek-‘amel
Ḫāṣiyet taḥṣīl ider anda Züḫal

Aḫterān-ı sā’ir ü cān gevheri
Bu ḳıyās üzre ḳabūl-i me’ṣeri

Dīde-i ḥissi güneşdendir zebūn
Dīde-i Rabbānī bul ey ẕū-fünūn

İ 315a

Tā ki ola şa‘şa‘āt-ı āfitāb
O naẓar ‘indinde maḥv u pür-ḥicāb

O naẓar nūrī olur bu nārīdir
Nūr yanında nār lā-şey ‘ārīdir

Şeyḫ ‘Abdu’llāh-ı Maġribīniñ
-ḳuddise sırruhu- nūr [u] kerāmātı[73]

Didi ‘Abdu’llāh-ı Şeyḫ-i Maġribī
Görmedim altmış yıl oldı ben şebi

Görmedim altmış yıl içre ben ẓalām
Ne gice ne gündüz aṣlā ey ġulām

Ṣūfiyān ṣıdḳ-ı maḳāle şāhidān
Gice ardında olur idik revān

Çoḳ çuḳurlı ḫārlı ṣaḥrāda hep
Pīşimizde gider idi bī-ta‘ab

[73] kerāmātı: kerāmātı beyānı E.

Gice giderken dir idi ki ṣaḳın
Ṣola meyl idiñ çuḳur vardır yaḳın

Ṣoñra dirdi ṣaġa meyl idiñ biraz
Ki dikenlik pīşimizde derd-sāz

Gündüzin pāpūşına itsek naẓar
Görmez idik anda çamurdan eṣer

Gündüzin itdikde bizler pā-būs
Ol mübārek pāları pāy-ı ‘arūs

Ḫāk ü gilden bir eṣer yoḳ ḫoş ḳadem
Ne diken zaḫmı var anda pīş ü kem

Maġribīyi maşrıḳī ḳılmış Ḫudā
Maġribī maşrıḳ-veş itmiş pür-żiyā

Oldı bu şems-i şümūsuñ nūrı ‘ām
Ḫāṣ u ‘āmıñ rūzını ḥāris tamām

Nice olmaz ḥāris o nūr-ı mecīd
Ṣad hezārān āfitāb andan bedīd

Sen anıñ nūrıyla bulursın amān
Ejdehā vü mu’ẕiyātdan her zamān

‘Azm ide pīşiñde çün ol nūr-ı pāk
Reh-zenānı eyler o hem çāk çāk

*Yevme lā-yüḫzi’n-nebī*yi añla sen
Nūr-ı yes‘ā beyne eydīhim ḥasen[74]

E 316a

Āḫiretde gerçi bu olur şedīd
İste bu dünyāda ola ey sa‘īd

Mīġ u māġa eyleyen Ḫaḳdır ‘aṭā
Nūr-ı cān va’llāhü a‘lem dā’imā

İ 315b

Süleymān -‘aleyhi’s-selāmıñ- Belḳīsıñ elçilerini ve hedyesini redd eylemesi ve Belḳīsı āfitāb-perestligi terk eyle diyü īmāna da‘veti

[74] *Kur’ân-ı Kerîm*, Tahrîm, 66/8: “Ey iman edenler! İçtenlikle ve kararlılık içinde Allah’a tövbe edin. Umulur ki rabbiniz kötülüklerinizi örter ve sizi altından ırmaklar akan cennetlerine koyar. O gün Allah, peygamberi ve onunla aynı imanı paylaşanları utandırmaz. Onların nuru önlerinde ve sağ yanlarında ilerleyerek yollarını aydınlatırken şöyle derler: ‘Rabbimiz! Nurumuzu arttır eksiltme ve bizi bağışla. Şüphesiz senin her şeye gücün yeter.’”

Dön girü ey elçiyān-ı sāde-dil
İstemem māl isterim ḳalb-i muḳill

Bu zeri siz ol zere tercīḥ idiñ
Bī-netīce estere telmīḥ idiñ

Ferc-i ester bu zere olur sezā
Rūy-ı zerdi ‘āşıḳa zer bī-merā

Ki naẓargāh-ı Ḫudādır o hemān
Āfitābıñ manẓarı oldı bu kān

Bu naẓargāh-ı şu‘ā-ı āfitāb
O naẓargāh-ı Ḫudāvend-i lübāb

Eyleyiñ aḫẕımdan istīḥāş siz
Gerçi el-ān ki giriftār oldıñız

Murġ-ı fitne dānesi bir bāmdır
Bāl açınca beste pāy-ı dāmdır

Dāne fikrine olursa mübtelā
O ṭutulmaḳsız ṭutulmuş bī-merā

Dāne sūyına idince o naẓar
‘Uḳdeler ayaġına eyler güẕer

Dāne dir ki uġrıla dikse naẓar
Ben de senden aldıġım ṣabr u maḳar

Ol naẓar ardım ṣıra çekdim seni
Ṣanma ey bīçāresin ġāfil beni

Şol ‘Aṭṭārıñ ḳıṣṣası ki terāzūsınıñ dirhemleri baş yıḳayacaḳ gilden idi bir gil yiyici müşterī şekker tartar iken gili çalması[75]

Vardı bir gil-ḫˇār ‘aṭṭāra ki o
İştirā ide şeker ḫāṣ u nikū

Çünki ṭarrār idi ‘aṭṭār-ı dü dil
Dirhem-i oḳiyyesi olmuşdı gil

Didi ‘aṭṭār ey civān bende şeker
Ġāyet a‘lā ḳatması yoḳ ḳıl naẓar

[75] terāzūsının dirhemleri: dirhem-i terāzūsı E.

Līk ḥālā dirhemimdir işte gil
İster iseñ benden al ister çekil

Didi pek lāzım şeker işim becidd
Ṭart ne ise dirhemiñ ey muḳteşid

Kendi kendiye didi ol gil yiyen
Gelür altundan baña bu gil ḥasen

E 316b

Çünki bir dellāle didi ey püser
Bir gelin buldum saña pek ḫūbter

Pek güzeldir līk vardır bir ḳuşūr
Ṭabḫ ider ḥelvā-yı ra‘nā bī-fütūr

Böyle ise daḫı a‘lādır o ḳız
Böyle ḳıza çerb ü şīrīndir diriz

Dirhemiñ yoḳ gerçi gildir dirhemiñ
Mīve-i dil gil baña çekme ġamıñ

İ 316a

Keffe-i mīzāna o merd-i mürīd
Ḳoydı dirhem yirine gil ey ferīd

Keffe-i dīger çün oldı muḳteżī
Ol ḳadar şekker ḳomaḳdır muḳteżī

Tīşesi ḳalmışdı uzaḳda meger
Müşterīye ṭur didi alam keser

Vechini döndürdi ki ala keser
Gizlice çaldı o gilden derbeder[76]

Ḳorḳarak ki olmaya ki nāgehān
İrişe baña gözi ḥālim yaman[77]

Gördi ‘aṭṭār līk idüp şuġlüñ ziyād
Ki ziyāde çalsın o gilden ḳubād

Çaldığı ḫırsızlığı gildir hemān
Kendi mālından çalar o rāygān

Ḳorḳarım ben ekl idersin az az
Pek eşeklikdir saña ḫavf-ı dırāz

[76] o gilden: gili o E.
[77] baña gözi: gözi baña E.

Gerçi meşġūlüm velī aḥmaḳ degil
Ki şekerden eksik olur vezn-i gil

Çün görürsin şekkeriñ olur ḳalīl
Kim imiş aḥmaḳ bilürsin ey ‘alīl

Dāneye murġ ḫoş naẓar eyler müdām
Dāne de rāhın urur bil ey ġulām

Göz zināsı var ise sende nihān
Kendi laḥmiñdır kebābıñ her zamān

Naẓra-i dūr oldı semm ü tīr-veş
‘Aşḳı efzūn ṣabra virür keşmekeş

Māl-ı dünyādır ża‘īf ḳuşa ṭuzaḳ
Mülk-i ‘uḳbādır şerīf murġāna faḳ

Tā bu mülke ki odur dām-ı na‘īm
Avlayalar anda murġān-ı ‘aẓīm

Ben Süleymān istemem mülk ü diyār
Ben berīyim belki o mülkden hezār

Oldıñız siz bu zamān memlūk-i mülk
Mālik-i mülkdür olan mebġūż u hülk

‘Aksine olduñ cihāna sen esīr
Nāmıñı ḳıldıñ cihān içre emīr

Cānı maḥbūs bendesin sen ‘āleme
Kendiñe sen ḫˇāce-i ‘ālem dime

E 317a

Resūlān-ı Belḳīsı Süleymān -‘aleyhi’s-selāmıñ- talṭīfi ve göñüllerinden def‘-i vaḫşet-āzār itmesi ve hediyeyi ḳabūl itmediginiñ ‘öẕrini anlara şerḥ eylemesi[78]

Ey resūlān ben sizi ḳıldım resūl
Reddim a‘lā eylemeklikden ḳabūl[79]

İ 316b

Gördigiñiz ‘arż idiñ Belḳısa hep
Söyleyiñ ki var beyābān-ı ẕeheb

Altun üzre geldiñiz siz ḳırḳ ḳonaḳ
‘Arż-ı hedye oldı size pek eşaḳḳ

[78] āzār itmesi: āzār eylemesi E.
[79] eylemeklikden: eylemeklikdir İ.

Olmadıḳ biz ṭāmi‘-i zer bī-merā
Ḫālıḳ-ı zerden olur bize ‘aṭā

Dilese eyler cihān ḫākini zer[80]
Belki lü’lü-i ‘adn pür-ẕevḳ ü fer

Ḥaḳḳ anıñçün ḳıldı zeri münteḫab
Rūz-ı maḥşer bu zemīndir nuḳre hep

İstemem ben zeri ḥāṣıl bende fen
Eylerim altun ḫāki bī-miḥen

Ben nice sizden idem altunı cer
Sizi kīmyācı idem ki mu‘teber

Terk idiñ hep olsa da mülk-i Sebā
Āb u gilden ḫārice mülk-i Ḫudā

Taḫta benddir taḫt-ı ıṭlāḳ itdiñiz
Köşe ẓannıyla ni‘āle gitdiñiz

Nāfiẕ olmaz laḥyeñe emriñ ebed
Nice fermān-ber olur her nīk ü bed

İstemez iken olur rīşiñ sefīd
Ṣaḳalıñdan utan olma kej-ümīd

Mālikü’l-mülkdür ki her kim baş ege
Bu cihāndan ġayrı mülke el dege

Secde ẕevḳi ki ola pīş-i Ḫudā
Nice devletlerden a‘lādır saña

İstemem mülk diyü eylersin niyāz
Ki musaḫḫar ola bu mülk-i namāz

Bedliginden bu cihānıñ şāhları
Bendelik leẕẕetlerinden hep berī

Yoḫsa Edhem gibi ḥayretle bütün
Mülke olmazlar idi zār u zebūn

Līk ancaḳ bu cihāna bir ṣebāt
Virmek içün virdi Ḫaḳ ḥubb u sübāt

[80] Dilese: Eylese İ.

Anlara şīrīn ola bu taḫt u tāc
Pādişāhlardan ala bāc u ḫarāc

İtdigi ḳumlar gibi cem‘-i ḫarāc
‘Āḳıbet bulmaz faḳīr-āsā revāc

E 317b

Altunı ḳo sürme almaḳdır hüner
Cānına yoldaş olmaz mülk ü zer

Tā göresin bu cihān bir çāhdır
Yūsuf-āsā ṭut resen hem-rāhdır

Tā vire çehden çıḳınca bir peyām
Diye yā büşrā-yı hāẕā ey ġulām

Var bu çehde in‘iḳāsāt-ı naẓar
Eñ azı ṭaşları görinür ‘ayn-ı zer

İ 317a

Vaḳt-i lu‘betde çocuḳlar dā’imā
Boncuġa zerden ziyāde mübtelā

Kīmyāgerdir cihānda ‘ārifān
Ma‘dene itmez naẓar hīç bir zamān

Bir dervīşiñ rü’yāda cemā‘at-i meşāyiḫi görüp anlardan rızḳ-ı ḥelāl ṭaleb itmesi ki kesb-i ‘ibādetden meşġūl ider diyü anlar daḫı ṭaġıñ ekşi ve acı mīvelerini himmetleriyle ṭatlı eylemeleri

Didi bir dervīş ki vaḳt-i seḥer
Gördüm ehlu’llāhı bu şeb var ḫaber

Didim anlara ki bir rızḳ-ı ḥelāl
Ḳanda bulam olmaya anda vebāl

Beni kūhistāna alup gitdiler
Mīvesin ol mevżu‘uñ gör n’itdiler

Mīve-i kūhı laṭīf it ey Ḫudā
Himmetimizle ola buña ġıdā

İşte budur saña ġāyetle ḥelāl
İştirā vü naḳli yoḳdur bī-vebāl

Geldi o rızḳdan baña bir nuṭḳ-ı ḫāṣ
Ẕevḳ-i nuṭḳ itdi beni ġamdan ḫalāṣ

Ben didim bu fitnedir ey Müste‘ān
Bir ‘ināyet ḳıl ola ḫalḳdan nihān

Gitdi söz ben ḫoş-dil oldum ol zamān[81]
Bir enārı ẕevḳ ile kesdim hemān

Didim a‘lāsı bunuñ cennetdedir
Hem sürūrı ġayrı bir hey’etdedir

Ḳalmadı na‘mata bende ārzū
Eylemezdim sükker olsa cüst u cū

715 Kesbden ḳalmış idi bir ḳaç ġuruş
Āsitīne dikmiş idi anı hūş

[81] Gitdi söz ben ḫoş-dil oldum: Gitdi sözüm ḫoş oldum İ.

Bir heyzüm-keş faḳīr görüp niyyet eylemesi ki
ben rızḳı meşāyiḫ ile buldum bende olanı
aña virem tā bir ḳaç gün kefāf ide
bu żamīr ü niyyetinden heyzüm-keşiñ rencīde olması

E 318a

Gördi heyzüm-keş faḳīri ol civān
Ṣan‘atından ‘āciz ü ḫaste o cān

Didi ḥamd-ı Ḥaḳ ki rızḳdan fāriġam
Virsem idi aḳçemi olmazdı ġam

Mīve-i kūhī baña oldı lebīb
Rızḳ-ı ḫāṣ ister idim oldı naṣīb

İ 317b

Çün boġazdan fāriġ oldum ben bu dem
Vireyim ben ḳalmasun bende derem

Bu faḳīre vireyim muḥtācdır
Bir iki gün rāḥat ider açdır

Aña pinhān olmadı aṣlā żamīr
Nūr-ı Hūdan sem‘i olmuşdı münīr[82]

Sırr-ı her endīşe ‘indinde ‘ayān
Şīşede olan çerāġ-āsā hemān

Hīç pinhān olmadı andan żamīr
Oldı mażmūn-ı derūna o emīr

Dudaḳ altından mırıldandı biraz[83]
Fikrime virür cevāb-ı nükte-sāz

Sırr-ı Ḥaḳdan böyle mi sende ümīd
کر نبخشـــند رزق کی میخواهد رســـید[84]

Gerçi ben fehm itmedim bu sözleri
Göñlüme virdi ‘ıtābı ḫoş feri

Ḳodı heyzüm yüküni ol nīk-ḫū
Geldi arslan gibi benden yana o

Ol zamān ki yüki bıraḳdı yire
Ditreme a‘żāma düşdi yeksere

[82] olmuşdı münīr: olmuş idi sīr İ.
[83] Dudaḳ: Ṭudak E.
[84] Çelebioğlu: -Şahlar şahı şanında böyle mi düşünüyorsun? O sana rızık vermese, nasıl rızıklanacaksın?- diyordu. C. 4, b. 711.

Didi yā Rab ḫāṣlarıñ ġāyet keṣīr
Müstecābü’d-da‘ve erbāb-ı żamīr

Senden ümmīd eylerim ki ey Ḫudā
Bu yüküm altun ola ser-tābe-pā

Gördüm ol dem heyzüm oldı hep z̲eheb
Vech-i arżda parlar āteş gibi hep

Bī-ḫod oldum ol zamān ḫaylīce ben
Kendime geldim yine ol ḥayreden

Ṣoñra didi ey Mu‘īn-i ṣāliḥūn
Ġayret ehli iştihārdan fātirūn

Yine bu yüki ḫaṭab eyle hemān
Ḥāl-i evlāsında ḳıl ey Müste‘ān

Bī-tevaḳḳuf oldı heyzüm cümle zer
Mest olur bu yolda ‘aḳl ile baṣar

Ṭutdı yükin gitdi o yirden hemān
Sūy-ı şehre ṭoġrı hem oldı revān

İstedim ki aña ben peyrev olam
Müşkilat-ı ḥālimi andan ṣoram

Heybeti ḳıldı benim pāyımı bend
Ḫāṣa yol bulmaz ‘avām-ı nā-pesend

E 318b

Bulsa bir kimse o sulṭānāna yol
Maḥż-ı raḥmetdir bu ce z̲b ü bu ḳabūl

Sen o tevfīḳi ġanīmet bil hemān
Ḫıdmet-i ṣıddīḳi bulduñsa ‘ayān

Olma ol ebleh nedīm-i şāh-veş
Ḫayr u şerri bilmez eyler keşmekeş

İ 318a

Virseler bir gūşt-ı ḳurbānı aña
Dir öküz ḳuyruġıdır bu ġālibā[85]

Bu öküz rānı degil ey müfterī
Böyle görür ḫar olan laḥm-ı teri

[85] ḳuyrıġıdır: uyluġıdır E.

Süleymān -‘aleyhi’s-selāmıñ- resūlān-ı Belḳīsı īmāna getürmek içün Belḳīsa hicretlerini ta‘cīli[86]

Şeh Süleymān ‘asker-i Belḳīsa hep
Ceẕb içün virdi nice dürlü ṭarab

Ki gelin siz ey ‘azīzler tīz tīz[87]
Baḥr-i raḥmet oldı ḥālā mevc-ḫīz

Bī-ḫaṭar ḳor sāḥiline çoḳ güher
Mevci ḳıldıḳça kenārına sefer

Eyledik ehl-i reşāda biz ṣalā
Feṭḥ-i bāb itdikde Rıḍvān-ı Ḫudā

Pes Süleymān didi ey peykān gidiñ
Dīne Belḳīsa varup da‘vet idiñ

Söyleyiñ gelsin baña olsun tamām
Tīz ki inna’llāhe yed‘ū bi’s-selām

Ṭālib-i devlet iseñ gel ḳoş baña
Vaḳt-i feṭḥ-i bābdır raḥmet-nümā

Ṭālib olmazsañ daḫı gel ey kişi
Tā ki bulasın ṭaleble bir işi

İbrāhīm Edhem -ḳuddise sırrahu’l-mu‘aẕẕamıñ- pādişāhlıḳdan hicret ve mülk-i Ḫorāsānı terk eylemesi[88]

Mülki gel terk eyle İbrāhīm-vār
Mülki lā-yefnāda eylersin ḳarār

Yatur uyur idi taḫtında o şāh
Bekler eṭrāfını bir ḫaylī sipāh

Sū-i ḳaṣd itmeyeler tā ki şehe
Sāriḳān u düşmenān u ḥaymene

Ol ki ‘ādildir bilür ki dā’imā
Her küdūrātdan emīndir vāḳı‘ā

Her murādıñ pāsbānı ‘adl ü dād
Ḫıfẓ olur sekbān ile ehl-i fesād

[86] getürmek içün: gelmesi içün; ta‘cīli: ta‘cīl eylemesi E.
[87] tīz tīz: ḫīz tīz İ.
[88] İbrāhīm Edhem -ḳuddise sırrahu’l-mu‘aẕẕamıñ-: İbrāhīm Edhemiñ -ḳuddise sırruhu- E.

Līk ṣavt-ı peşşeden maḳṣad añа
Bir ḫıṭāb idi hemān ey z̲ī-nehā

E 319a

Ṣayt-ı sūrnā ḍarb-ı ṭabl ile boru
Nice beñzer Ṣūr-ı İsrāfīle bu

Laḥn içün didi ḥakīm-i pür-himem
Devre-i eflākdir aṣl-ı naġam

Gerdiş-i çarḫıñ ṣadāsından bu ḫalḳ
İtmede āġāza ṭanbūr ile ḥalḳ

İ 318b

Mü'minān dirler behişt āṣārıdır
Bed sesi itmek güzel hem kārıdır

Cümlemiz eczā-yı Ādem z̲erresi
Güş ḳıldıḳ cennet içre her sesi

Āb u gilden geldi ṣoñra bize şek
Ḳaldı ḫāṭırda o demden çift ü yek

Ḫāk-i kerb ile ḳarışdıḳ çünki hep
Zīr-i bemmde olmaz evvelki ṭarab

Çün ḳarışdı ṣuya bu bevl ü gumīz
Böyle āmīzişden oldı telḫ u tīz

Āb-ı hestīden cesedde var nişān
Bul o yoldan āteşi eyler nihān

Mā ḫabs oldıysa ṭab'-ı bī-nevā
Āteş-i ġam ile oldı mübtelā

Pes ġıdā-yı 'āşıḳān oldı semā'
Andadır zīrā ḫayāl-i ictimā'

Andan olur her żamīriñ ḳuvveti
Belki bulur bir ṣafīrden ṣūreti

Naġmelerden āteş-i 'aşḳ şu'le ḫīz
Āteşi artar miṣāl-i cevz-rīz

Ol merd-i teşneniñ ḥikāyetidir ki ceviz aġacı dibinde ṭurub ceviz silkerdi ki altında olan nehre düşüp ṣadā vire ki ābıñ ṣadāsı semā‘ ile şād olup şevḳe gele[89]

Bir derīn ṣuda ṭururdı teşne-leb
Cevz aġacın silker idi rūz u şeb

Ṣuya düşdükçe aġacdan cevzler
Ses gelür idi ṣudan miṣl-i ḫaber

Didi bir ‘āḳil ki vazgel ey fetā
Teşnelik artar bu cevz ile saña

Bu derīn ṣuya düşer cevz-i keṣīr
Vāṣıl olmaḳdır aña emr-i ‘asīr

Sen yuḳardan zūr ile inseñ aña
Ṣu alur gider anı ey bī-nehā

Didi ḳaṣdım cevz degildir ey yigit
Ṭurma bunda var hemān işiñe git

Ḳaṣdım oldur ki gele ṣudan ṣadā
Hem ḥabābın görüp olam pür-ṣafā

E 319b

Teşneniñ şuġli budur ‘ālemde hep
Pāy-ı ḥavżı ṭolana her rūz u şeb

Ṣu sesi eṭrāf-ı nehre āb āb
Ḥācıyān-ı Ḳa‘be-āsādır ṣevāb[90]

Ḥüsāme’d-dīniñ ḳabūli beyānı

İ 319a

Meṣnevīden çünki maḳṣūdum hemān
Ey żiyā’ü´l-Ḥaḳ sañadır armaġān

Meṣnevīde ibtidā vü intihā
Hep seniñçün ey Ḥüsāme’d-dīn Żiyā

İlticā imdād-ı cümle hep saña
İ‘timād es‘ādına ey mültecā

Meṣnevīniñ ger uṣūli ger fürū‘
İtmede zīr-i livāña hep rücū‘

[89] nehre: zīre ; gele: gelürdi E.
[90] ṣevāb: ṣavāb E.

İstivā sende ufūl de Meşnevī
Ger ḳabūl eylerseñ olur ma‘nevī

Ġırr u iḳbāli ḳabūlüñde hemān
Çünki sensin şāh hem sulṭān-ı cān

Pādişāhlar nīk ü bed eyler ḳabūl
Çün ḳabūl olıncadır itmez fużūl

Bir fidan dikdiñ ise ṣu vir aña
Ger küşād virdiñse ol ‘uḳde-güşā

Ḳaṣdım elfāẓı ile rāzıñ seniñ
Maḳṣad inşāsıyla āvāzıñ seniñ

Oldı āvāzıñ hem āvāz-ı Ḫudā
Olamaz ma‘şūḳdan ‘āşıḳ cüdā

Keyf ü kemsiz ittişāldir bī-ḳıyās
Cān-ı nās ile netīce Rabb-i nās

Nās-ı men didim velī nesnās degil
Nās-ı ġayr-ı cān-ı cān-eşnās degil

Nās şol ādem olur ādemligi
Fevt-i nās üzre olur maḥremligi

Mā-rameyte iz rameyte oḳu gel[91]
Virme cismiñde tecezzīye maḥal

Mülk-i cismiñ sen daḫı Belḳīs-veş
Ḳıl Süleymāna fedā bī-keşmekeş

Ben dirim lā-ḥavle bu sözden degil
Belki ol efkāra ki vesvās-ı dil

Bu sözümden ol ḫayāl eyler müdām
Nice inkārāt u ẓann u bī-merām[92]

Eylerim lā-ḥavle zīrā çāre ne
Çün göñülde ola inkār u ‘ane[93]

Ger sözüm oldıysa sende müstaḳar
Ben ṣuṣam sen söyle ey ṣāḥib-maḳar

[91] *Kur’ân-ı Kerîm*, Enfâl, 8/17: “Savaşta onları siz öldürmediniz, onları Allah öldürdü; (oku) attığında da sen atmadın, Allah attı; bunu da müminlere kendinden güzel bir lutufta bulunmuş olmak için yaptı. Allah her şeyi işitmekte, her şeyi bilmektedir.”
[92] inkārāt: eẕkārāt İ.
[93] inkār: iẕkār İ.

Ṭarīḳ-i rıfḳ ve müdārā ile edebsizlige taḥammül itmeniñ beyānı[94]

E 320a

Ney çalarken ney-zen-i ḫoş-naġme-zād
Maḳ‘adından nāgehānī çıḳdı bād

Nāyı dibine ḳoyup didi o dem[95]
Benden a‘lā çalar iseñ çal görem

Ey Müselmān ol ḥamūl-i bī-edeb
Böyledir ancaḳ edeb rāh-ı ṭaleb

İ 319b

Kim ki dir ise filānıñ ḫūyı bed
Ki şikāyet eyleyüp açsa ṣaded

Bil şikāyetden ki bed-ḫū kendidir
Ki o bed-ḫūnuñ bu hem mānendidir

Olur idi cümle bed-ḫūya ḥamūl
Olmasaydı kendi bed-ṭab‘ u cehūl

Līk şeyḫde bu şikāyet Ḥaḳḳ içün
Ṣanma ki ṭa‘n-ı şenī‘ u daḳḳ içün

Sen şikāyet ṣanma o ıṣlāh-ı cān
Niteḳī şākī idi peyġamberān

Nā-ḥamūllük enbiyāya Ḥaḳḳ içün
Yoḫsa anlar her bede eyler sükūn

Cümle bedde ṭab‘ı eylerler zebūn
Nā-ḥamūlluḳ cümlesi Allāh içün

Ey Süleymān zāġ u bāz içre müdām
Ḥilm-i Ḥaḳḳ ol ḳuşlar ile ḳıl ḳıyām

Bülbülüñ yolma per ü bālini sen
Kebg ü bāzı görme bir yirde ḥasen

Süleymān ‘aleyhi’s-selāmıñ- Belḳīsa tehdīdi ki hicret eyle te’ḫīr eyleme[96]

Ey nice Belḳīs-ı ḥikmetde zebūn
İhdi ḳavmī innehüm lā-ya‘lemūn[97]

[94] itmeniñ : itme İ.
[95] dibine: götüne İ.
[96] tehdīdi: tehdīdir E.
[97] Çelebioğlu: “Rabbim, kavmini hidayete erdir; onlar bilmiyorlar” dediğin nice Belkıs, hilminin zebunu oldu.” C. 4, b. 797.

Tīz gel ey Belḳīs ki yoḫsa bed olur
Leşkeriñ hep ḫāṣm olur mürted olur

Perdedārıñ ḳapuyı eyler ḫarāb
Belki cānıñ cānıña eyler ‘aẕāb

Ẕerre ẕerre bu zemīn ü āsumān
Ḥaḳḳa leşker cümle vaḳt-i imtiḥān

Bādı gördüñ ḳavm-i ‘Āda n’eyledi
Ebri güş itdiñ ki ṭūfān eyledi

Eyledi Fir‘avna Nīl icrā-yı kīn
N’işledi Ḳārūna fehm it bu zemīn

Hem Ebābil oldı pīle ḫaṣm-ı cān
Virdi Nemrūda sinek dürlü fiġān[98]

El ṭaşıyla Ḥażret-i Dāvūd nebī
Bozdı yüz biñ leşkeri vü kebkebi

Lūṭuñ a‘dāsına ṭaşlar yaġdı hep
Ḳara ṣuda ġavtaya oldı sebeb

Söylesem idi cemādāt-ı cihān
Yardımın peyġamberāna her zamān

E 320b

Meṯnevī şöyle olur ki ḳırḳ ḳaṭār
‘Āciz olur ḫamline ey yār-i ġār

El ayaḳ küffāra olurlar güvāh
Cümlesi olur o dem cünd-i İlāh

Fi‘l ü dersinde görürsin żıdd-ı Ḥaḳ
Leşker-i Ḥaḳḳ içresin farḳ eyle baḳ

İ 320a

Cümle eczāñdır Ḫudānıñ leşkeri
Şimdilik saña nifāḳen yāverī

Çeşmiñe dirse eger incit anı
Yutdırur göz aġrısı saña ḳanı

Dişiñe dirse eger göster vebāl
Pes dişiñden sen görürsin gūşmāl

[98] Virdi: Vire İ.

Ṭıbbı aç gel oḳı sen bābü’l-‘ilel[99]
Leşker-i tende nedir añla ‘amel

Çünki her şey’ cān-ı cāndandır ṣaḥīḥ
Cān ile cān düşmen olmaḳdır ḳabīḥ[100]

Leşker-i dīv ü perīyi ḳıl rehā
Cān içinde tā vire saña ṣafā

Mülki ey Belḳīs terk it evvelā
Gel beni bul mülk odur elḥaḳ saña

Baña el kendiñ bilürsin ol zamān
Yalıñız bir naḳş-ı ābīsin hemān

Naḳş-ı sulṭān nāḳş-ı sā’ir aġniyā
Cān-ı cān ‘indinde cümle bī-behā

Zümre-i aġyāra anıñ zīneti
İntiẓār ile çekerler minneti

Ey olan bī-kār u baṭṭāl bī-ḫaber
Ġayrı kendiñden bilürsin mu‘teber

Her ne ṣūretde iseñ mecẕūmsın
Ben didigiñ sen degil mevhūmsın

Ḫalḳdan tenhā ḳalursañ bir zamān
Ġamla endīşe ṭolar saña hemān

Murġ-ı kendiñ ṣayd-ı kendiñ dām sen
Ṣadr kendiñ ferş kendiñ bām sen

Cevher oldur ide ẕātıyla ḳıyām
Fer‘ine a‘rāż dirler ey hümām

Ādem evlādıysañ ādem-veş otur
Cümle-i ẕerrāt sende bī-fütūr

Küpde ne varsa nehirde dahi o
Evde ne varsa şehirde daḫı o

Bu cihān küpdür göñül nehr-i ‘aẓīm
Bu cihān ḥücre göñül şehr-i na‘īm

[99] Ṭıbbı : Ḳalbi İ.
[100] Cān ile cān: Cān cānla İ.

Ḥażret-i Süleymān -‘aleyhi’s-selām- buyurur ki seniñ īmānına sa‘yim li-vechu’llāhdır ve bir ġarażım yoḳdur ki nefsiñ yā ḥüsnüñ yā mülküñ ol nūr-ı İlāhī ile gözüñ açılur ma‘lūmuñ olur[101]

E 321a

Gel baña ki ben resūl-i da‘vetim
Mevt-veş şehvet-keşim bi-şehvetim

İ 320b

Olsa şehvet şehvete āmir benim
Rūy-ı büt şehvetini ġāmir benim

Aşlımızdır büt-şikenlikle ‘arīf
Enbiyā vü Ḫalīl ü hem şerīf

Uġrasa rāhım büt olan rāha ger
Büt sücūd eyler bize miṣl-i şecer

Seyyid ile Bū-Cehil büt-ḫāneye
Gitmede çoḳ farḳ var bīgāneye

Bu girince baş eger bütler o ān
Oldılar eṣnāma secde bī-gümān

‘Ālem-i şehvet hemān büt-ḫānedir
Enbiyā vü kāfirāna lānedir

Līk şehvet bende-i pākān olur
Yanmaz altun belki naḳd-i kān olur

Kāfirān ḳalb oldı pākān ‘ayn-ı zer
İşte bu potada bu iki nefer

Ḳalb olan olur siyāh u pür-keder
Zer olur ḫāliṣ o demde mu‘teber

Āteşe girer el ayaḳ bī-ḥaẕer
Āteş içinde bulur hem kerr ü fer

Cismimiz rū-pūşi ‘ālem añla hep
Baḥriz ammā kehde pinhānız ‘aceb

Şāh-ı dīni ṣanma ey cāhil türāb
Böyle bildi anı İblīs-i ḫarāb

[101] Gözüñ açılur ma‘lūmuñ olur: gözüñ açılursa ma‘lūmuñ olur didigi E.

Bir avuç ṭopraḳla ḫūrşīd-i cihān
Ṣıvanur mı hīç olur mı ol nihān

Dökseñ anıñ üstüne biñ kūfe ḫāk
Setr olınmaz mā-ḥaṣal ol nūr-ı pāk

Ṭaġ nedir ki rūyı ābı setr ide
Ṭīn nedir ki āfitābı ḳahr ide

Edhem-āsā ḳalḳ ey Belḳīs sen
İki günlük salṭanatla olma şen

İbrāhīm Edhem -ḳaddesa'llāhü sırrehunuñ- baḳıyye-i ḳıṣṣası

Eyle İbrāhīm ḥāline rücū'
Nice ḳıldı terk-i mülki bā-ḫuşū'

Güş ḳıldı taḫtı üzre ol be-nām
Hāy u hūy var taḳ taḳ eyler bām u ṭām

Kendi kendiye didi āyā ne bu
Bī-muḥābā bāmıma ide ġulū

Çaġırup didi ki kimlersiz 'aceb
Cin mi perri misiñiz nedir sebeb

E 321b

Ser-fürū itdi o dem ḳavm-i 'acīb
Ḍālleyiz biz şey' ararız ey ḥasīb

Ne ararsız didi didi üştürān
Didi üştür bāmā çıḳmaz bir zamān

İ 321a

Didiler ki taḫt-ı cā üzre müdām
Ḥaḳḳa vuṣlat mı ararsın ey hümām

Gördi ol dem ḳalmadı bir kimse hīç
Nā-bedīd oldı o eşḫāṣ-ı behīç

Ma'nīsi pinhān ḫalḳa ẓāhirī
Rīş ü delḳdir görinen hep bāhirī

Çünki ḫalḳdan hem gözünden dūr o
'Āleme 'anḳā gibi mestūr o

Ḳanġı murġuñ cānı gitse sūy-ı Ḳāf
'Ālemīn olur aña cümle güẕāf

Çün Sebāya vāsıl oldı nūr-ı şarḳ
Birbirine düşdiler Belḳīs u ḫalḳ

Mürde rūḥlar oldı ṣāḥib perr ü bāl
Mürdeler mirḳadda eyler ḳīl ü ḳāl

Birbirine müjde eylerlerdi hā
İşte geldi şimdi göklerden nidā

Ol nidādan dīn revnaḳ buldı hep
Tāzelendi şāḫ u berg-i dil ‘aceb

Çün Süleymāndan nefes oldı çü Ṣūr
Mürde-diller itdi ḳabrinden ẓuhūr

Bu sa‘ādet ba‘de-zīn olsun saña
Geçdi bu Allāhü a‘lem bi’n-nihā

Ehl-i Sebā ve āl-i Belḳīsı Süleymān -‘aleyhi’s-selāmıñ- irşād ḳıṣṣasınıñ baḳıyyesi ki lāyıḳı vechi üzre her biriniñ müşkilāt-ı dīn ü devleti ḥall ve her cins murġı kendi ṣafīriyle ṣayd eylemesiniñ beyānı[102]

Söz Sebādan söylene müştāḳ-veş
Şol ṣabā-āsā ki ol gülzāra eş

با زرفتند هپ کلان با وصـــل خویش
بور فرزندان همه با اصـــل خویش[103]

عشـــق پنهان لشـــکری شـــددر امم
همچو احســـانی کـه اطرافش ســـقم

ذلّـــت ارواح از اشـــبـــاح او
عـــزّت اشـــبـــاح از ارواح او

هان ای عشـــاق کوثر باشـــماســـت
بـاقیـانیـد و بقـا انـدر بقـاســـت

[102] lāyıḳı vechi: vech-i lāyıḳı E.
[103] Bu ve sonraki dört beyit için:
Çelebioğlu: Bedenler, vuslat gününe; çocuklarla asılları (ana-babaları) birbirlerine kavuştular.
Her ümmet içinde gizli olan aşk ümmeti, cimrilik içinde gizlenmiş cömertliğe benzer.
Ruhların zilleti cesedler yüzünden, cesedlerin izzetiyse ruhlardan dolayıdır.
Ey âşıklar, can şarabını için! Siz bâkisiniz, ebediyyet sizin içindir.
Ey boş gönüllü! Âşık ol; Yûsuf’un kokusundan bir koku al. C. 4, b. 865-869.

عشـــق و رزیـدیـد ای اخـوان مـا
هین از یوســف بوی آمـد مرشـــمـا

Manṭıḳu’ṭ-ṭayr-ı Süleymānīye gel
Her ḳuşuñ ṣavtıyla ḳıl naġme güzel

E 322a

Çün seni murġāna irsāl itdi Ḥaḳ
Her ḳuşuñ ṣavtı ile gel vir sebaḳ

Murġ-ı cebrīye lisān-ı cebr ile
Murġ-ı bī-bāle cevāb it ṣabr ile

İ 321b

885 Ṣābir olan murġı sen eyle mu‘āf
Murġ-ı ‘Anḳādan ḫaber evṣāf-ı Ḳāf

Di gögercine ṭoġandan ḳıl ḥaẕer
Bāza ḥükm it eylesün terk-i żarar

Yardım it ḫuffāşa ḳalmış bī-nevā
Nūr-ı şems ile ola ol āşinā

Keklige ögret ṭarīḳ-i ṣulḥ ne
Di ki ta‘līm it şürūḳ-ı ṣubḥ ne

Hüdhüdünden müntehī tābe ‘uḳāb
Ḳıl reşād Allāhü a‘lem bi’ṣ-ṣavāb

Belḳīsıñ mülkden āzād olup ve şevḳ-i īmān ile mest ve vaḳt-i hicretde taḫtından mā‘adāya iltifātı ve himmet-i Süleymān -‘aleyhi’s-selām- ile münḳaṭı‘ olması

890 Bir ṣafīr urdı Süleymān-ı hümām
Cümle murġān-ı Sebāyı itdi rām

Olmayan var ise yoḳdur bāl ü per
Yā balıḳ gibi ola o lāl ü ker

Yoḳ ġalaṭ didim bu dem güftārı ben
Vaḥy-i Ḥaḳ kinge virür sem‘-i ḥasen

Ḳıldı Belḳīs cān u dille ‘azm-i yār
Hep geçen eyyāma ḥayf itdi hezār

Terk-i mülk ü mālı itdi iḫtiyār
Nām u neng tāriki ‘uşşāḳ-ı nigār

Nāz u naḫvet ol ġulāmān u cevār
Biri yoḳ gözünde ḳılmaz iftiḫār

Bāġlar köşkler içinde selsebīl
Gözine külḫan görinür pek rezīl

Vaḳt-i istīlāda ‘aşḳ-ı cān-sūz
Her laṭīfden olur elbet dīde-dūz

Ki zümürrüd görinür ‘ayn-ı baṣal
Ġayret-i ‘aşḳ ġayrı eyler mużmaḥal

Lā-ilāhe illā Hū ma‘nāsı bu
Göze görinmez cihān illā ki hū

Gitdi göñlinden o māl ü mülk ü raḫt[104]
Ḳaldı ancaḳ anda bir sevdā-yı taḫt

Pes Süleymān idi āgāh-ı derūn
Çün göñülden göñle yol vardır füzūn

Bir kişi ki ḳuş lisānıñ fehm ide
Mużmerāt bilmez diyü kim vehm ide

E 322b

Gūş ider mūrān-ı maḫfī nālesin
Gūş ider dūrān-ı sır hengāmesin

Sırr-ı *ḳālet nemletün*den āgeh o[105]
Sırr-ı eyvān-ı kühenden āgeh o

İ 322a

Gördi ki teslīm olur Belḳīs līk
Firḳat-i taḫtı aña ḳayd-ı rekīk

Anı da def‘ itmedir ṭūl u dırāz
Ki niçün ḳayd itdi anı ‘aşḳ-sāz

Gerçi ḥiss yoḳdur ḳalemde dā’imā
Kātibān mūnisdir aña mübtelā

Böylece ehl-i ḥiref āleti hep
Cānsız iken cānlıya mūnis ‘aceb

Çeşm-i fehmiñde eger olmasa nem
Söyler idim āşikār esbābı hem

[104] māl ü mük ü raḫt: mülk ü māl ü raḫt E.
[105] *Kur’ân-ı Kerîm*, Neml, 27/18: “Nihayet Karınca vadisine geldiklerinde, bir karınca şöyle dedi: ‘Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; aman, Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin!’”

Taḫt-ı Belḳīs idi ġāyetle büyük
Naḳli müşkil olamaz ḥayvāna yük

Ḫurdekār idi ṭaġılsa pür-ḥaṭar
Mafṣal-ı ebdān-veş vaṣl-ı diger

Pes Süleymān didi gerçi ʻāḳıbet
Tāc u taḫt olur aña ʻayn-ı sebet

Çünki vaḥdetden çıḳarsa baş-ı cān
Bulamaz cisminde ferden bir nişān

Ḳaʻr-ı yemden olsa bir gevher nümūd
Ḫār u ḫāşāk içre ḫˇār olur zebūn

Āfitāb eyler şerār ile ẓuhūr
Dümm-i ʻaḳrebde ḳarārıdır fütūr

Böyledir gerçi velīkin naḳd-i ḥāl
Taḫtını idem ben anıñ intiḳāl

Tā ki maġmūm olmaya vaḳt-i liḳā
Kūdegāne ḥācetin idem revā

Bize ḳolaydır aña ġāyet ʻazīz
Ḫˇān-ı ḫūrānda ola dīv-i sitīz

Ġayret-i cānı olur o taḫt-ı nāz
Delḳ u çarıḳ māʼili idi Ayāz

Tā bilince ki ne derde mübtelā
Geldi ḳandan ḳanda gider ḥāliyā

Ḫāk u nuṭfe mużġayı hep dāʼimā
Bize göstermekdedir Bār-i Ḫudā

Ḳandan īcād eyledimse ben seni
Yine andandır sürūr u āseni

Sen o cisme ʻāşıḳ idiñ bir zamān
Fażla münker idiñ ey āşüfte-cān

Defʻ-i inkāradır ancaḳ bu kerem
Ḫāk içinde nāʼimiyyet virdi ġam

Ḥüccet-i inkār olur inşārıñız
Bu devādan bozılur bīmārıñız

E 323a

Ḫāke ḳandan geldi bu taṣvīr-i kār
Yā nedendir nuṭfeye bu kār u bār[106]

Sen o demde bī-dil ü bī-ser idiñ
Fikret ü inkāra hem münker idiñ

İ 322b

Bu cemādiyyetle inkār itdi cūş
Hem bu inkārıñla ḥaşriñ oldı ḫoş

Ḳapu çalandır saña ‘ayn-ı miṣāl
Ṣāḥibi dir bunda yoḳdur ehl-i māl

930 Yoḳdan añlar ḫalḳa-zen ki bunda var
Ḫalḳadan destin ayırmaz ber-ḳarār

Pes yine inkārın eyler ki beyān
Ol cemāddan nice ḥaşr eyler ‘ayān

*Hel etā*dan buldı inkār āb u gil[107]
Nice ṣan‘at var bu inkārı muḥill

Āb u gil dir dā’imā inkār yoḳ
Bī-ḫaberdir ḫayra bir iḫbār yoḳ

Yüz cihetle şerḥ iderdim ben velī
Bu daḳīḳ sözden ḳayar fehm-i celī

935 Şerḥden ḳıldım ferāġat şimdi ben
Taḫt-ı Belḳīs naḳli ulı vü ḥasen

Sebādan Süleymān -‘aleyhi’s-selāmıñ- taḫt-ı Belḳīsı iḥżāra çāre eylemesi

Leşkere didi Süleymān-ı zamān[108]
Ḥāżır idiñ taḫt-ı Belḳīsı bu ān

Didi bir ‘ifrīt ṣāḥib-fen ki ben
Getürürüm meclisinden ḳalḳmadan

Didi Āṣaf ism-i a‘ẓamla hemān
Bir nefesde eylerim ḥāżır bu ān[109]

[106] kār u bār: kār u zār E.
[107] *Kur’ân-ı Kerîm*, İnsan, 76/1: “İnsanoğlu, var edilip bahse değer bir şey olana kadar, şüphesiz uzun bir zaman geçmemiş midir?”
[108] zamān: cihān E.
[109] – İ.

Gerçi ‘ifrīt sāḥir-i üstād idi
Nefḫ-ı Āṣaf līk pek müzdād idi

Ḥāżır oldı taḫt-ı Belḳīs ol zamān
Ṣanma Āṣafdan ya ‘ifrītden o ān

Didi buña vü bu emṡāle ṡenā
Ki baña gösterdi ol Bār-i Ḫudā

Bir naẓar ḳıldı Süleymān taḫta çün
Didi taṣlaḳsın daḫı ey taḫt-ı dūn

Çūb ü senge naḳş olur naḳş-ı ġarīb
Nice taṣlaḳ ser-fürū eyler ‘acīb

Sācid ü mescūd cāndan bī-ḫaber
Gördi ammā cāndan nev‘-i eṡer

Gördi şol vaḳt idi ki ḥayrān u deng
Söyleyüp itdi işāret aña seng

Nerd-i ḫıdmet çünki oynatdı ḫaṭā
Şīr-i sengīni şaḳī ẓann itdi hā

Maḥż-ı cūdı şīr-i aṣlī dirdi Ḥaḳ
Üstüˇḫān atmaḳ gibi kelb-i yalaḳ

E 323b

Didi yoḳdur gerçi ol segde devām
Līk bizden üstüˇḫāndır luṭf-ı ‘ām

Ḥalīmeniñ bütlerden yardım ṭalebi çünki Muṣṭafā –salla’llāhü ‘aleyhi ve’s-sellemi-fiṭām ‘aḳabinde bütleriñ yanına vardıḳda bütler lerzenāk olup Seyyid-i kā’ināt -‘aleyhi’s-selāmıñ- ‘aẓamet-i kārına şehādetleri[110]

İ 323a

Ben Ḥalīme ḳıṣṣasından bir kelām
Söyleyim ki defˇ-i ġam ide tamām

Emzirür iken Ḥalīme bā-ṣafā
Anı el üzre ṭutardı dā’imā

Nīk ü bedden ṣaḳınurdı rūz u şeb
Tā ki cedde irişe ol pür-edeb

[110] Seyyid-i kā’ināt -‘aleyhi’s-selāmıñ- ‘aẓamet-i kārına şehādetleri: Seyyid-i kā’ināt ‘aẓamet-i şānına şehādet eylemeleri E.

Ḳorḳar idi ol emānetden müdām
Ka‘bede zīr-i Ḫaṭīm oldı maḳām

Bir ṣadā geldi havādan ey Ḫaṭīm
Bir güneş ṭoġdı saña ammā ‘aẕīm

Ey Ḫaṭīm saña ḳarīben nice nūr
İdecek ḫūrşīd-i iḥsāndan ẓuhūr

Sāye ṣaldı ey Ḫaṭīm el-yevm saña
Muḫteşem bir pādişāh-ı pür-vefā

Ey Ḫaṭīm bī-şübhe olduñ tāzeter
Rūḥ-ı pāk-i ḳudsiyān içün maḳarr

Fevc [ü] fevc ü zümre zümre Mü’minān
Saña iḳbāl idecekdir rāygān

Pīş ü pesde kimse yoḳ gelür ṣadā
Ḥayrete oldı Ḥalīme mübtelā

Şeş cihet ḫālī velīkin ol ṣadā
Gelmede gūyā nesīm-i cān-fezā

Muṣṭafāyı yire ḳodı ki ‘aceb
Ḳanġı cānibden bu ṣavt-ı pür-ṭarab

Eyledi her cānibe ‘aṭf-ı naẕar
Ki ala bu ṣavt-ı a‘lādan ḫaber[111]

Ṣaġ u ṣoldan gelmede bu ḫoş ṣadā
Ṣāḥibi kim ola ey Bār-i Ḫudā

Görmedi çün kimseyi ol cān-ı pāk
Oldı bīd-āsā vücūdı lerzenāk

Döndi geldi ṭıflına ḳıldı naẕar
Gördi ki yoḳ Muṣṭafādan bir eṣer

Ḥayret-ender-ḥayrete düşdi o dem
Aldı eṭrāfın cüyūş-ı hemm ü ġam

Ḫāne ḫāne devr idüp o bī-mecāl
Eyledi dür-dānesinden hep su’āl

[111] a‘lādan: ra‘nādan E.

Didi Mekkīler ki yoḳ bizde ḫaber
Bilmeziz ki ḳanda itmişdir sefer

E 324a

Ol ḳadar gözyaşı dökdi derd ile
Cümleyi aġlatdı āh-ı serd ile

Sīnesin ḍarb eyleyüp aġlardı hep
Aḫterān eflākde ḳıldı ‘aceb

Bütlerden isti‘ānet it diyü
bir ‘Arabıñ delāleti ḥikāyesi[112]

İ 323b

970 Geldi bir pīr-i ‘Arab elde ‘aṣā
Ey Ḥalīme n’oldı aġlarsın saña

‘Ālemi efġān ile ḳıldıñ ḫarāb
Hep cigerler oldı sūzuñla kebāb

Didi ben oldum raẓī‘-i mu‘temed
Ġā’ib itdim ne idem teslīm-i ced

Çün Ḫaṭīm altına vardım ez-ḳażā
Gūşıma geldi havādan bir ṣadā

Çünki ol ṣavtı işitdim nāgehān
Aḥmedi ḳoydum zemīne ol zamān

975 Tā bilem ki ol ṣadā kimden gelür
Ki o bir ṣavt-ı laṭīf ü pür-sürūr

Görmedim bir kimseden anda nişān
Münḳaṭı‘ olmaz nidā hīç bir zamān

Döndüm[113] anda ḥayret ile end ü bend
Ġā’ib olmuş anda ṭıfl müstemend

Didi ġam çekme eyā pāḳize-ḥāl
Ben olam bir şehr-i yāre saña dāl

Ol saña söyler ki ṭıflıñ ḳandadır
Ḳanġı menzilde o meh tābendedir

980 Pes Ḥalīme didi ki cānım fedā
Saña ey şeyḫ-i laṭīf-i ḫoş-nevā

[112] it: eyle E.
[113] Döndüm: Oldum İ.

Baña göster ol şeh-i nīkū-naẓar
Vire ṭıflımdan baña bir ḫoş ḫaber

Aldı geldi anı ‘Uzzīden yaña
Didi budur sırr-ı ġaybe āşinā

Didi ben biñ kerre buldum żāyi‘im
Ḫıdmet itdim aña oldı şāfi‘im

Secde idüp didi pīr-i nā-tüvān
Ey Ḫudāvend-i ‘Arab ey cān-ı cān

Didi ey ‘Uzzī nice ikrāmlar
Eylediñ def‘ oldı benden dāmlar

Var ‘Arab üstinde ḥaḳḳıñ ṣad hezār
Farż-ı A‘rāb oldı saña i‘tiẕār

Bu Ḥalīme eyliyor senden ümīd
Sāyeñe geldi ki ister bir nüvīd

Eylemiş bir ṭıfl ġā’ib ey ṣanem
İsmi anıñdır Muḥammed muḥterem

Çün Muḥammed didi ser-cümle bütān
Ser-nigūn oldılar ol demde hemān

E 324b

Ki yüri ey pīr-i bī-‘aḳl u reşād
Bizi berbād iden ol nīkū nihād

Sengsārız cümle andan ser-nigūn
Bī-‘ayārız hem kesādız ḫā’ifūn

Ol ḫayāller ki görür ehl-i hevā[114]
Gāh gāh olurdı bizden rū-nümā

İ 324a

Hep hebādır ḳurdı çün ol Bārgāh
Ābı gördükde teyemmümdür tebāh

Yüri git ey pīr ol bizden ba‘īd
Reşk-i Aḥmeddir bize nār-ı şedīd

Dūr ol li’llāhi bizden ey ‘Arab
Virmesün taḳdīr-i Ḥaḳ saña ta‘ab

Ejdehā ḳuyrıġına dest urmadır
Ne bilürsin bizden anı ṣormadır

[114] ehl-i hevā: ehl-i nevā E.

Ol ḫaberden cūş ider deryā vü kān
Ol ḫaberden lerzede heft āsumān

Pīr gūş itdi o ṭaşlardan süḫan
Düşdi elinden ʻaṣāsı ḫavfdan

Lerzenāk oldı vücūd-ı iḫtiyār
Dişleri virür ṣadā zenbūr-vār

Gūyiyā ʻuryān idi vaḳt-i şitā
Āteş-i tennūr olur aña ġıdā

Çün bu ḥāletde görince pīri o
Böyle ḫayret içre bī-tedbīri o

Didi ey pīr gerçi var bende miḫen
Ḥayret-ender-ḫayretim ṣad ez-tü men

Bir vaḳit yeller ḫaṭīblik eyledi
Bir vaḳit sengler edīblik eyledi

Ḥarf ile nuṭḳa gelür oldı riyāḥ
Ṭaġ u ṭaşdan fehm olur nuṣḥ-ı ṣalāḥ

Āsumānıñ sebz-pūş-ı ġaybleri
Ṭıflımı anlardır alan yekseri

Kime dād idem yā kimden iştikā
Baña görindi nice yüz biñ belā

Şerḥ-i aḥvāl idemem ḫalḳa henūz
Ṭıfl ġayb itdim dimekdir baña söz

Nebẕesin söyler isem ger ḫalḳa ben
Beni zincīre çekerler merd ü zen

Pīr dir ki ey Ḥalīme şād ol
Secde-i şükr eyle hīç olma melūl

Ġam yime ṭıflıñ seniñ olmaz telef
Belki ʻālem andan olur mü'telef

Ṣaġ u ṣoldan anıñ içün her zamān
Nice yüz biñ ḥāfıẓı var pāsbān

Görmediñ mi bu bütān-ı ẕū-fünūn
İsmi yād olduḳda oldı ser-nigūn

E 325a

Bu ‘acā’ib vaḳ‘a ey zībā-yı ḥay
Pīr oldum görmedim ben böyle şey

Bu ḫaberden ṭaşda ḫafv ide ẓuhūr
Yā günehkārāna gelmez mi fütūr

Seng ma‘būdiyyetinde bī-günāh
Sen ḳul olmazsañ olur ḥāliñ tebāh

İ 324b

Seng bu ḥāliyle tersān olmada
Mücrimān yā n’itsün iḥsān bulmada

Ḥażret-i Muṣṭafānıñ ceddi ‘Abdü’l-Muṭṭalib Ḥalīmeniñ ḥażret-i Muḥammed -‘aleyhi’s-selāmı- ġayb itdigini ḫaber alup ol daḫı eṭrāf-ı şehri nāle ve feryād ile cüst u cū iderek bāb-ı Ka‘beye varup Ḥaḳdan ṭaleb ile ḥażret-i Muḥammedi bulması

Ṭuydı çün bu ḥāli cedd-i Muṣṭafā
Zār ider çünki Ḥalīme pür-belā

Öyle feryād u fiġān eylerdi zār
İşidir bir mīl yirden kim ki var

Bildi ‘Abdü’l-Muṭṭalib ki bu ne ḥāl
Sīnesin dögüp o da itdi melāl

Geldi bāb-ı Ka‘beye feryād ile
Ḫālıḳ-ı leyl ü nehārı yād ile

Kendimi ben bilmedim aṣlā ġanī
Tā ki hem-rāz ‘add idem ben de beni[115]

Bende yoḳdur saña lāyıḳ bir hüner
Tā ki ‘indiñde olam maḳbūlter

Secdeye lāyıḳ başım yoḳ yā İlāh
Eşk-i çeşmim güldürür mi āh āh

Līk ol dürr-i yetīm-i nūr-ı nūr
Añladım āṣār-ı luṭfuñdur ẓuhūr

Gerçi bizden bize aṣlā beñzemez
Biz baḳır o kīmyā-yı müfterez

[115] beni: seni İ.

Ol ‘acā’ibler ki itmişdir ẓuhūr
Dōst u düşmen ḳalbine itmez ḫuṭūr

Sen o ṭıfla virdigiñ faż̧l u şeref
Ne selef görmüşdür anı ne ḫalef

Ben yaḳīn bildim ki ol dürr-i yetīm
Sendedir deryā-yı raḥmetde muḳīm

Ben anı şāhā şefī‘ ṭutdum saña
Ḥālini ol ṭıfl-ı pākiñ di bāña

Enderūn-ı Ka‘beden geldi nidā
Ki saña yüz gösterür ol pür-‘aṭā

Nice biñ iḳbāl ile maḥẓūẓımız
Nice biñ iclāl ile maḥfūẓımız

E 325b

Ẓāhirini şöhre-i keyvān idem
Bāṭınını cümleden pinhān idem

Kān-ı zerdir āb u gilde pek ‘acīb
Ben ḥuliyler ṣıbġ idem andan ġarīb[116]

Geh ḫamā’il gāhi şemşīr eylerim
Gāh bend-i gerden-i şīr eylerim

İ 325a

Geh turunc-ı zīnet-i taḫt eylerim
Gāh tāc-ı mālik-i baḫt eylerim

Ben o ḫāke ‘aşḳ ile ḳıldım nigāh
Ki rıżā ‘aḳdinde vāḳi‘dir o şāh

Gāhi andan şehleri peydā idem
Gāh ben şāha anı şeydā idem

Nice andan ‘āşıḳ u ma‘şūḳ ola
Na‘ra vü feryād u zārī bir pula

İtmeyenler kūrligine meyl-i cān
Aña ikrām eylerim her vaḳt ü ān

Çoḳ fażā’il ḫāke erzān eyledim
Ni‘meti bī-berge iḥsān eyledim

Çünki ḫākiñ ẓāhiridir aġberī
Bāṭını ammā velīkin enverī

[116] Ben ḥuliyler ṣıbġ idem: Pek ḥuliyler ṣıbġ iden İ.

Ẓāhiri bāṭın ile cengde müdām
İçi gevher ṭaşı ṭaşdır ve’s-selām

Ẓāhiri dir ben buyum ancaḳ hemān
Bāṭını dir bende çoḳ şeyler nihān

Ẓāhiri münker ki bāṭın hīç yoḳ
Bāṭını dir seyr ḳıl gel nesne çoḳ

Ẓāhiri bāṭın ile ġavġādadır
Lā-cerem nuṣret aña āmādedir

Ben turuş-rū ḫāke virdim ṣūreti
Gizledim içinde ḫāndāniyyeti

Ẓāhiri ḫākiñ ġamīn ü pür-bükā
Var derūnında nice yüz biñ ṣafā

Kāşifü’s-sırrım ki fi‘lim bu hemān
Pusuda gizlileri idem ‘ayān

Gerçi sāriḳ da‘vīyi inkār ider
Şaḫne anı ‘uṣr ile iẓhār ider

Sirḳat-i faẓl itdi ḫāk-i bī-behā
Ki muḳarr ider anı bu ibtilā

Çoḳ ‘aceb ferzendleri vardır belī
Līk Aḥmed cümlesinden müncelī

Şāddır andan zemīn ü āsumān
Böyle bir şeh bizden olmuşdur ‘ayān

Āsumān olur sürūrundan şikāf
Sūsen-āsā arż āzād u mu‘āf

Ẓāhiriñ hem bāṭınıñ ey arż-ı ḫūb
Dā’im eylerse eger ceng ü ḫurūb

E 326a

Ḥaḳḳ içün nefsi ile ceng eyleyen
Tā o ma‘nāya ola ḫaṣm-ı ‘alen

Nūr-ı Ḥaḳda ẓulmeti vaḳt-i ḳıtāl
Āfitāb-ı cānına gelmez zevāl

Kim ki gelse bā-ṭarīḳ-i imtiḥān
Zīr-i pāya alur anı āsumān

İ 325b

Ẓāhiriñ bu tīrelikle pür-fiġān
Bāṭınıñ gülzārdır hem gülsitān

Ṣūfiyān-veş rū-turuş ol sālikā
Tā ki ehl-i ẓulm ola senden cüdā

Ḫār-puşt-āsā turuş-rū ‘ārifān
Ẓahrı diken līk ‘ayşıdır nihān

Bāġı pinhān ile ḫārı āşikār
İtmeye tā ki ‘adū cānın şikār[117]

Eylediñ ey ḫar-puşt ḫārı siper
Ṣūfi-veş çekdiñ girībān içre ser

Nebẕe-i ‘ayşıñda kem ola cihān
Naḫl-i cāna ḫār-ḫūdan el-amān

Gerçi ṭıflıñ ḫūyı kūdek ẓāhirā
‘Ālemīn anıñ ṭufeyli ḥāliyā

Cümle ‘ālem anıñ ile zindedir
Çarḫ-ı devvār ḫıdmetinde bendedir

Didi ‘Abdü’l-Muṭṭalib ki ḳanda o
Bir nişān vir ey ‘Alīm-i sırrahü

‘Abdü’l-Muṭṭalib Muḥammed -ṣallā’llāhü ‘aleyhi ve ālihi ve-sellemiñ- ḫaber-i su’āli ve ḥażret-i Muḥammed ‘aleyhi’ṣ-ṣalātü ve-sellemi bulması[118]

Oldı cevf-i Ka‘beden bir ses bedīd
Didi ey cüyende-i ṭıfl-ı reşīd

Bir aġaç altında şu vādīde o
Ḳoşdı tīz ol sūya pīr-i nīk-ḫū

Hep rikābında emīrān-ı Ḳureyş
Cedd-i Aḥmed idi a‘yān-ı Ḳureyş

Ādeme varınca eslāfı bütün
Mehterān-ı bezm ü rezm ü mülḥemūn

[117] tā ki : tā ol E.
[118] Başlık: ‘Abdü’l-Muṭṭalibiñ Muḥammed -‘aleyhi’s-selāmıñ- ḫaber-i su’āli vü kendilerini bulması E.

Bu neseb gerçi ki ḳışr idi aña
Mu‘teber şāḥib-‘aṭā

Kendi maġz-ı pāk idi nisbet ba‘īd
Ki Simāk ile semāk belki mezīd

Kimseden ṭoġmaz bilürsin nūr-ı Ḥaḳ
Ḫil‘at-i Ḥaḳ tār u pūdsuzdur edaḳ

Kemterīn ḫil‘at ki iḥsān-ı ṣevāb
Reşk ider aña ṭırāz-ı āfitāb

Da‘vet-i raḥmet Belḳīs ḳıṣṣasınıñ baḳıyyesi[119]

1075 Mülk-i dīne gel eyā Belḳīs sen
Ol leb-i deryā-yı Ḥaḳda mü’temen

E 326b

Ola aḳrānıñ seniñ fevḳa’l-‘ulā
Salṭanat murdārına sen mübtelā

Yüri ey Belḳīs baḥr-i cūda gel
Sūd bī-sermāye ile bī-emel

Cümle aḳrānıñ ṭarabda bā-na‘īm
Salṭanat eyler seni elbet saḳīm

Yüri ey Belḳīs sa‘ādet yāri ol
Mā-ḥaṣal mülk-i Sebādan ḳıl nükūl

1080 Sen meserretle olursın ṭabl-zen
Ki benim şāh u re’īs-i kūlḫan

Dünyāya ḳāni‘ olup māl cem‘ine ḥarīs ve ẕevḳ-i rūḥānīden ġāfil ebnā-yı cinsī *yā leyte ḳavmī ya‘lemūn* diyü şayḥa ururlar[120]

Gördi bir seg köyde bir a‘mā gedā
Ḥamle idüp yırtdı delḳın nā-revā

Bu sözi ben söyledim evvel belī
Bu mükerrer bir ḫaberdir ey velī

[119] Başlık: Da‘vet-i Belḳīs ḳıṣṣasınıñ baḳıyyesi beyāñı E.
[120] *Kur’ân-ı Kerîm*, Yâsîn, 36/26: “Ona, ‘Cennete gir’ denildi. ‘Rabbimin beni bağışladığını ve güzel biçimde ağırlananlardan eylediğini keşke kavmim bilseydi!’ dedi.”
şayḥā: na‘rā E.

Kūr didi ḳardaşlarıñ ey nāmdār
Ṭaġda cümle cüst u cū eyler şikār

Ṭaġda anlar gūr ṭutarlar dā'imā
Sen bu köyde kūr ṭutarsın bī-nevā

Terk-i tezvīr eyle ey şeyḫ-i nefūr
Ḥāşılı 'ömrüñ olan hep āb-ı şūr

Āb-ı şūra kūrlerdir cem' olan
Nūş idene kūr olur elbet uyan

Ṭatlıla nehr-i Ledünden ābıñı
Āb-ı bedle kūrleme aḥzābını

Allāh arslanlarını gör gūr-gīr
Seg gibi olma efendi kūr-gīr

Dōstdan ġayrı şikārdan cümle dūr
Her biri şīr-gīr ü şīr [ü] mest-i nūr

Ṣayd ṣayyād itmededir her biri
Līk cānsız ṣayd itmekden berī

Yırtıcı ḳuş ṣayd iderler her zamān
Tā ki cinsin ṣaydına ola revān

Mürde ḳuşlar bilmez aṣlā vaṣl u beyn
Oḳu gel *el-ḳalbü beyne'l-'işbi'ayn*[121]

Murġ-ı mürde her nedem olsa şikār
Kendini görür şikār-ı şehr-i yār

Kim ki murġ-ı mürdeden ide nükūl
Dest-i ṣayyāda muḥāl aña vuṣūl

Dir ki murdārlıġıma baḳma benim
'Aşk-ı şeh ḥıfẓındadır şimdi tenim

Olamam murdār şehdir ḳātilim
Ṣūreten mürde viṣāle nā'ilim

E 327a

Cünbişim bir dem benim uçmaḳ idi
Cünbişim şimdi hemān şāhıñ yedi

[121] Hadîs-i Şerîf: "Âdem oğullarının kalbleri tamamen, bir tek kalb gibi, Allah'ın iki parmağı arasındadır. Allah onu dilediği gibi tasarruf eder". Resûlullah sonra da şöyle buyurdular: "Ey kalbler üzerinde tamamen tasarrufa sâhib olan Allahım! Kalblerimizi, sana tâat etmek üzere tasarruf et, yönelt!..."

Cünbiş-i fānīm çıḳdı pōstdan
Cünbiş-i bāḳī yutıldı dōstdan

İ 326b

Cünbişim ‘indinde kūstāḫ olanı
Olsa da Sīmurġ zār idem anı

Zinde iseñ mürde ẓann itme beni
Ḳabża-i şāhīde gör bil sen beni

Mürde iḥyā eyler ‘Īsā-yı Mesīḥ
Ḥālıḳ-ı ‘Īsā elinde ben ṣaḥīḥ[122]

Ḳabża-i Ḥaḳda nice olam memāt
Ḳabża-i ‘Īsā virür iken ḥayāt

Ben de ‘Īsāyım kime virdimse cān
Oldı ol demden ḥayātı cāvidān

Ḥayy ider ‘Īsā velīkin tīz ölür
Şād olur ol ki bu ‘Īsāyı bulur

Kendi Mūsāmıñ elinde ben ‘aṣā
Bāṭınen Mūsā li-külli men ‘aṣā

Ehl-i īmāna ṣırāṭ-ı yem benim
Ejdehā-yı ḳavm-i Fir‘avn hem benim

Bu ‘aṣāyı yalıñız ẓann itme sen
Ḥaḳ yedinde olmasa olmaz bu fen

Mevc-i deryāda ‘aṣādır ey hümām
Yutdı Fir‘avn ile ḳavmiñ bi’t-tamām

Ḳavm-i Hūda bād oldı bu ‘aṣā
‘Ādiyāta oldı bir gūne belā

Peşşe ẓann itme ‘aṣādır ey ferīd
Eyleyen Nemrūdı ihlāk ü ḳadīd

Ẕikr ider isem ben envā‘-i ‘aṣā
Zerk-i sālūsān olur cümle hebā

Līk bu rengīn giyā ki zehrnāk
Terk ḳıl olma bu zehr ile helāk

[122] elinde: kefinde E.

Cāh-ı Fir‘avnīye ṭāliblerle hep
Ṭopṭolu dūzaḫ-revānla leb-be-leb

Besle evvel ṣoñra öldür ey ḳaṣāb
Cümle açdır çünki dūzaḫda kilāb

Olmadıñsa ḫaşm [u] düşmen bunda sen
Merdümān çeşminde eylersin vaṭan

Ḫışm-ı dūzaḫ anda düşmendir ṭuran[123]
Yoḫsa rāḥim istemez aṣlā fiġān[124]

Luṭf-ı bī-ḳahr olsa idi dā’imā
Ḳanda ḳalurdı kemāl-i pādişā

Cümle emṣāl ü beyāñı münkirān
Suḫre itdi söyledikçe z̄ākirān

Sen de suḫriyye idersin ey pelīd
Çaġırur dūzaḫ saña *hel min mezīd*[125]

E 327b

Ey muḥibbān şād oluñ olmañ melūl
Ki açıḳdır bāb-ı dergāh-ı vuṣūl

Ṭatlı olan yirde elbet acı var
Tarlalar hem kermzār u fūmzār

İ 327a

Her biri cinsine meyl ider müdām
Ṣu ḳatılursa pişer ḳalmaz o ḫām

Sen ki gerdsin za‘ferānsın za‘ferān
Ülfet itme ġayrılarla bir zamān

Var biraz ışlan da gel ey za‘ferān
Tā ki ḥelvāya ḳatarlar ol zamān

Vechiñi şalġamla ḳoyma bir yere
Meşreb ü mez̄heb muḫālif yeksere

Ṭolaş eṭrāfını yoḳdur menfa‘a
Çünki arżu’llāhi oldı vāsi‘a

Bā-ḫuṣūṣ ol arż ki yoḳdur intihā
İns ü cinden kim sefer eyler aña

[123] ṭuran: duran E.
[124] rāḥim: raḥmin İ.
[125] *Kur’ân-ı Kerîm*, Kâf, 50/30: “O gün cehenneme ‘Doldun mu?’ diyeceğiz; cevap verecek: ‘Daha yok mu?’”

Anda var baḥr ü beyābān u cibāl
Ḳaṭ‘ ider belki anı vehm ü ḫayāl

Nisbet olmaz bunda ki vādī aña
Baḥre bir ḳıl düşmesi gibi şehā

Ṣuları var sinmesi ġāyet nihān
Bu cihān ırmaḳlarına oldı cān

Kendi içinde o bir cān-ı beşī‘
Seyri gizli maḳdemi ġāyet serī‘

Diñleyen uyudı besdir bu ḫıṭāb
Ey ḫaṭīb itme yiter naḳşı ber-āb

Süleymān -‘aleyhi’s-selāmıñ- fırṣat ġanīmetdir diyü Belḳīsı da‘vet itdigi ḳıṣṣanıñ baḳıyyesi

Gel gel ey Belḳīs bāzār tīz geçer
Ḳaç eḫassā zümresidir ehl-i şer

Gel gel ey Belḳīs sen bā-īḫtiyār
Andan evvel ki çıḳa bu gīrūdār

Gel gel ey Belḳīs nāz itme yüri
Bu niyāz dergāhıdır yüzler süri

Gel gel ey Belḳīs ḳażāya itme lec
Merg ḳulaġın çekmek ister dīr ü geç

Öyle eyler gūş-māli merg saña
Şaḫne vü sāriḳ miṣālinden belā

Saña kim didi eşekden na‘l çal
Sen çalarsañ bāri a‘lā la‘l çal

Buldı aḳrānıñ seniñ mülk-i ḫulūd
Sen ise şāhenşehe kūr ü kebūd

Mevt vīrān itdigi mülkden firār
Eyleyen kimse şerīf ü baḫtiyār

E 328a

Gel gel ey Belḳīs eyle bir nigāh
Baḳ şeh-i dīne neler virmiş İlāh

Ẓāhiri bī-cāmiyān-ı dōstān
Bāṭınen cāyı kenār-ı gülsitān

İ 327b

Ḳanda gitse būstān gider bile
Līkin anı kimseler görmez bile

Mīveler al beni dir eyler niyāz
Āb-ı ḥayvān dir ki iç benden biraz

‘Arşda pervāz eyle gel bī-perr ü bāl
Gāh ḫūrşīd ol gehī bedr ü hilāl

Sen revānsın līk bī-pādır sefer
Yidügin ṣanma degil bu loḳmalar

Ġam nehengi keştīñi itmez ḫarāb
Çīrkīn olmaz ḥāl-i mevtde vech-i tāb

Şeh de sensin leşkeri sen taḫt da sen
Nīk-baḫt olduñ velī ol baḫt da sen

Gerçi baḫtlı pādişehsin nāmver
Baḫt seniñ ġayrıñ olınca baḫt gider

Baḫt gidince sen ḳalursın bī-nevā
Devletiñ olmaz saña yār-i ḳażā

Baḫt sen olduñsa ger ey ma‘nevī
Sen saña her dem olursın pey-revī

Sen nice senden olursın munfaṣıl
‘Ayn ‘ayna miṣli miṣle muttaṣıl

Ḥażret-i Süleymān -‘aleyhi’s-selāmıñ- vaḥy-i İlāhī ile beyt-i Muḳaddesi ‘imāret itdükde dīv ü perī ve insānıñ i‘āneti ḳıṣṣasınıñ baḳıyyesi

Ey Süleymān mescid-i Aḳṣāyı yap
Tā bula Belḳīs u leşker anda tāb

Çünki o bīnāda āġāz eyledi
İns ü cin ḫıdmetde pervāz eyledi

Bir gürūh ‘aşḳ ile ba‘żı nā-murād
‘Aynı ile şevḳ-i ṭā‘āt-ı ‘ibād

Ḫalḳ mecnūn silsile şehvet aña
Çeker anı cānib-i bey‘ u şirā

Ḫavf u ḥayretden olur zincīr hep
Ṣanma bī-zincīr bu maḫlūk-ı Rab

Kimini kesbe çeker kimi şikār
Kimi kāna kimi ġavvāṣ-ı biḥār

Kimi sūy-ı nīk ü bedde mużṭarib
*Cīdihā ḥablün mesed*e munḳalib[126]

1160

ما رسن در کردن ایشان کنم
آن رسن از خوی ایشانست هم[127]

نیست درمرداریان پاک و نظیف
طائر فی عنقه خوان ای شریف

E 328b

Kāra ḥırṣıñ saña āteş ey ġulām
Reng-i āteş aḫkere ḫoşdur müdām

İ 328a

Çün sevād-ı faḫm āteşde nihān
Āteş öldükde olur reng-i ‘ayān

Aḫkeri ḥırṣıñ ider faḫm-ı siyāh
Ḥırṣ idince faḫm olur ol dem tebāh

1165 Ol zamān ol faḫm āteş görinür
Kār u bār-ı ḥırṣa bunda sürinür

Ḥırṣ her dem kārını tezyīn ider
Ḥırṣ gidince kārı kim taḥsīn ider

Bir ḥarām-zāde boyarsa ġüreyi
Her gören engūr ṣanur ol şüreyi

Kim alursa aġzına bir dānesin
Kend ider ol tecrübe dendānesin

Dāmı dāne gösterür dā’im heves
Ḥırṣ-ı mekkār ‘aksidir bu dām bes

1170 Kār-ı dīn ü ḫayra ḥırṣ it dā’imā
Ḥırṣ gider ise ḳalur o pür-żiyā

[126] *Kur’ân-ı Kerîm*, Leheb, 111/5: “Boynunda da ipten bükülmüş bir halat bulunacak.”
[127] Bu ve sonraki beyit için:
Çelebioğlu: “…O ipi boyunlarına biz taktık. Ahlaklarını onlara ip yaptık.
İster iyi, ister kötü olsun hesap gününde herkesin amel defteri boynuna asılacaktır” buyurmuştur. C. 4, b. 1140-1141.

Ḫayır a‘lādır degildir ‘aks-i ġayr
Tāb-ı ḥırṣıñ gitse ḳalur tāb-ı ḫayr

Kār-ı dünyādan giderse tāb-ı āz
Cümle aḫkerler olur faḫm-ı dırāz

Kūdegānı ḥırṣ ider maġrūr-ı tām
Dāmenin esb eyleyüp eyler ḫırām

Çün geçe ol ḥāl-i bedden ṭıflter
Sā’ir eṭfāle ider çoḳ ḫandeler

İtdigim işler imiş cümle ḥalel
‘Aks-i ḥırṣdan sirkeyi ṣandım ‘asel

Enbiyā ma‘mūresi bī-ḥırṣ olur
Andan içün gün-be-gün revnaḳ bulur

Nice mescid yapdı erbāb-ı kirām
Mescid-i Aḳṣā dinilmez ey hümām

Ka‘beniñ artmaḳda ‘izzi dem-be-dem
Oldı İbrāhīm ḫulūṣından o hem[128]

Ṭaş u ṭopraḳdan degil anda şeref
Līk bennāsında yoḳ ḥırṣa şefef

Yoḳ kitābında kitāblara uyar
Mescid-i sā’irde yoḳ bu i‘tibār

Ne edebde ne ġażabda ne nekāl
Ne nü‘āsda ne ḳıyāsda ne maḳāl

Her birine virdi Ḫaḳ bir mertebe
Nice yüz biñ ḥaşmet ü hem mekreme

Her biriniñ şānı hem ferri diger
Murġ-ı cān uçar velī perri diger

Ürperir dil ẕikr olınsa ḫālleri
Ḳıble-i ef‘ālimiz ef‘ālleri

E 329a

Ḳuşlarınıñ beyżası zerrīndir
Nıṣf-ı şeb anlar seḥer ki bīndir

[128] o: bu E.

İ 328b

Her ne dirsem anlarıñ vaṣfında ben
Nāḳışım ben hem de nāḳışdır süḫen

Mescid-i Aḳṣā yapıñ ey ẕü'l-kirām
Tā Süleymān gele anda bi's-selām

Perriler gelmezse ger dīvānına
Ḫalḳa-i zincīr çeker gerdānına[129]

Mekr ile kec-revlik eyler ise dīv
Başına ḳamçı urur ol dem ḫıdīv

Sen Süleymān gibi ol dīvānıñı
Sengden maṣnū' ide eyvānıñı

Sen Süleymān gibi ol hīç itme rīv
Cümle fermān-ber ola cinnī vü dīv

İşte ḫātemdir saña dil ey hümām
Ḫātemiñ çaldırma dīve ve's-selām

Çaldırırsañ o Süleymāndır saña
Dīv necātımdan ḫaẕer dā'imā

Ol Süleymānlıḳ ebed mensūḫ degil
Serde sırda var Süleymān muttaṣıl

Dīv daḫı eyler Süleymānlıḳ gehī
Līk her cūlāh mı aṭlas āgehī

Oynadır anıñ gibi destin velī
Her iki beyninde var farḳ-ı celī

Bu ḥadīṯ-i ma'nevī beyninde sen
Meṯnevīden bir ḥikāyet diñleseñ

Ol şā'iriñ ḳıṣṣası ki pādişāhıñ ṣıla-i Şā'iriyye iḥsān ve Ebu'l-Ḥasan nām vezīriñ birine on vir dimesi

Eyledi şā'ir şehe 'arż-ı ḳaṣīd
Ḫıl'at ü ikrām ü cāh eyler ümīd

Şeh buyurdı vireler aña hezār
Hep zer-i sürḫ ola ki tam el-'ayār

[129] gerdānına: dīv ānına E.

Pes vezīri didi bu azdır aña
On biñ eyle anı ki ola revā

Ṣā‘ir ṣādıḳdır ‘āḳil kimsedir
Lāyıḳ olan aña on bīn kīsedir

Gāh şer‘i geh kelām-ı felsefe
Sözler ile aldı ‘öşr-i ma‘lefe

On biñ ile virdi bir ḫil‘at aña
Oldı ṣā‘ir ḫāne-i medḥ ü ṣenā

Cüst u cū itdi kim esbāb-ı kerem
Şāha kim bildirdi kimden bu himem

Didiler aña filāne’d-dīn vezīr
Nāmı-veş ḫulḳı ḥasendir müsteşīr

E 329b

Yazdı anıñ medḥine şi‘r-i ṭavīl
Ḫānesine vardı virdi bī-delīl

İ 329a

Yazdıġı başdan başa na‘mā-yı şāh
Medḥ-i ḫil‘at-hā vü ni‘met-hā-yı şāh

Bir ḳaç seneden ṣoñra ṣā‘iriñ yine ol ṣıla ümīdiyle gelüp pādişāh daḫı ḳā‘idesi üzere biñ altun iḥsān olunsuñ didükde anıñ daḫı nāmı Ḥasan vezīr-i cedīdiñ pādişāha ḫazīne tehīdir maṣārif çoḳ yüz altun bile bir ṣā‘ire çoḳdur ben on altun ile ḫoşnūd eylerim dimesi[130]

Geçdi bir ḳaç yıl olup rızḳı ḳalīl
Ṣā‘ir oldı iḥtiyāc ile ẕelīl

Teng-destlik el virürse ādeme
Hep hep mücerrebden gerekdir isteme

Eyledim ben tecrübe bir dergehi
Āgeh idem ḥācetimden ol şehi

Sībeveyh Allāh içün ma‘nāsı bu
Ey Mu‘īnā ḥācetāndır nezd-i tū

دیدی خیرانم بحاجتهای ما
جست و جو کردیم و یفتیم از شما[131]

[130] nāmı Ḥasan vezīr-i cedīdiñ pādişāha: nāmı Ḥasan pādişāha dimesi ki E.
[131] Çelebioğlu: “…Biz ihtiyaçlarımızı senden niyaz ederiz; ümit ettiğimizi senden buluruz” demiştir. C. 4, b. 1190.

Vaḳt-i derdde nice yüz biñ ‘āḳılān
Ḥaḳ ḥużūrında iderler hep fiġān

İstemez noḳṣān-ı ‘aḳl olan deli
Şey’ baḫīlden belki uzatmaz eli

İtmese bir ḳaç kez anı tecrübe
‘Āḳılān bed’ eylemez bir maṭlabe

Belki deryāda gezen cümle semek
Bu hevā üzre uçup çeken emek

Belki cümle mevcler eyler ṭarab
Ẕevḳ ü şevḳ ile ṣafā-yı münteḫab

Ḳurd u fīl arslan cümle mār u mūr
Ejdehālar cümle ḥayvān bī-fütūr

Belki ḫāk ü āb u bād u āteşiñ[132]
Māyesi andan olur her meh-veşiñ

Her zamānda yalvarur bu āsumān
Ki düşürme beni yā Rab el-amān

Ḥıfẓıñ olmuşdur baña ancaḳ ‘amūd
Cümle *maṭvīyyu yemīn* dest-i vürūd[133]

Hem zemīn eyler bu gūnā i‘tiẕār
Ey beni iden bu āb üzre süvār

Herkes andan kīsesini itdi pür
Andan ögrendi ‘aṭāyı ‘abd ü ḥür

E 330a

Her nebī andan getürmüşdür berāt
رو طلب کن از جدا صـــبر و صـــلات[134]

İ 229b

Andan iste ġayrıdan itme ṭaleb
Ṣuyı cūdan iste ṭoprāḳ ḫuşk-leb

Ġayrıñ iḥsānın daḫı odur viren
Esḫiyāya meyli viren Ẕü’l-Minen

Ehl-i i‘rāżı iden Ḳārūn-ı māl
Ehl-i ṭā‘ātı ider mi pāymāl

[132] ḫāk ü āb u bād: ḫāk bād ü āb İ.
[133] *Kur’ân-ı Kerîm*, Zümer, 39/67: “Gökler de onun sağ eliyle dürülmüşlerdir.”
[134] Çelebioğlu: Her Peygamber, ‘Sabır ve namaz için O’ndan yardım isteyin’ beratını getirmiştir. C. 4, b. 1201.

Şā‘ire düşdi yine sevdā-yı zer
Şāh-ı muḥsinden yaña itdi güẕer

Hedye-i şā‘ır yine bir nev-ḳaṣīd
‘Arż-ı muḥsin eyledi zerden ümīd

Muḥsinān dā’im iderler intiẓār
Şā‘irāna beẕl-i iḥsān-ı hezār

Şi‘ri a‘lādır şa‘rden muḥsinān
Ḫāṣṣaten ola bedī‘ī müstebān

Ādeme evvel-be-evvel nān gerek
Çünki cāna ḳuvvet olur hem direk

Kimi kesb ü kimi ġaṣb u bīn ḥiyel
Cān fedā eyler bu ḥırṣ ile emel

Olsa müstaġnī-i nān-ı yek lebi
Medḥ-i şā‘ir ile nāndır maṭlabı

Tā ki aṣl u faṣlını ide beyān
Fażlını āfāḳa neşr ide ‘ayān[135]

Kerr ü ferr ü baḫşiş ü in‘āmını
‘Anber-āsā neşr ide hem nāmını

Ḫulḳımız Ḥaḳ ṣūretinde ḳıldı Ḥaḳ
Vaṣfımız vaṣfında almaḳda sebaḳ[136]

Çünki Allāh şükr ü ḥamdi pek sever
Ādemī kendinde ol vaṣfı sezer

Bā-ḫuṣūṣ ol ehl-i fażl u merd-i Ḥaḳ
Ol düzülmüş ḫīk-veş bāda eḥaḳ

Ol hevānıñ olmasa ehli eger
Ḫīki yırtıḳ anda olmaz şevḳ ü fer

Kendi ‘indimden degildir bu meṣel
Serserī gūş eyleyüp olma aḍall

Ḳadḥı gūş itdükde Peyġamber didi
Ki ṣenā ferbih ḳılur mı Aḥmedi

[135] ‘ayān: beyān E.
[136] almaḳda: almaḳdır İ.

Gitdi şā‘ir şāha bā-ümmīd-i ṣad
Şi‘r ile memdūḥ ölmez tā ebed

Muḥsinān ölürse iḥsān bāḳīdir
Ne mübārek ol bu cāya rāḳīdir

Ẓālimān öldükde ẓulmidir ḳalan
Vay aña ki itdire ḫalḳa fiġān[137]

Didi Peyġamber mübārek şol beşer
Gide dünyādan ḳala bir ḫūb eṯer[138]

Nām-ı nīkden añla ki fi‘l-i ḥasen
Bil ki ol kes ölmemişdir ey ḥasen

İ 330a

Muḥsin ölür ḳalur iḥsān pāyidār
Ḥaḳ ḳatında dīn ü iḥsān yeri var

Vay aña ki öle ‘işyānı ḳala
Ṣanma ki cānı çıḳa meydān ala

Pek uzatma ḳaldı şā‘ir yolda hem
Borcludur muḥtāc-ı dīnār u derem

İtdi şā‘ir şi‘rini ‘arż-ı şehī
Maṭlabı evvelki iḥsān-ı sehī

Bir güzel şi‘r idi hem dürr-i naẓīm
Emniye evvelki iḥsān-ı ḳadīm

‘Ādeti üzre buyurdı şeh hezār
Böyle me’lūf idi çün ol şehr-i yār

Līk bu def‘a vezīr-i pür-kerem
İtmiş idi ‘azm-i ravżāt-ı irem

Ol maḳāma gelmiş idi bir vezīr
Pek ḥasīs idi vü bī-raḥm u ġadīr

Didi ey şeh ḫarcımız bī-intihā
Yoḳdur zer şā‘ire virmek ḫaṭā

Rub‘-ı ‘öşrüñ vir aña bes bu kerem
Ben anı bunuñla irżā eylerim

[137] itdire ḫalḳa fiġān: dindire ḫalḳa falān E.
[138] Hadîs-i Şerîf: “Her kim, İslâm'da iyi olduğunu bildiren güzel bir hayrı yapmak suretiyle iyi bir çığır açar ve kendisinden sonra, te'sîs ettiği bu güzel âdetle amel olunursa, o kimseye, onunla amel eden kimsenin sevabı kadar daha yazılır ve sonrakilerin sevabından hiçbir şey de eksilmez. Yine bir kimse, İslâm'da kötülüğü bildiren hayırsız bir işle kötü bir çığır açar ve kendisinden sonra da bununla amel edinirse, onun üzerine, onunla amel edenin günâhı yazılır ve sonrakilerin günâhlarından hiçbir şey de eksilmez”.

Ḫalḳ didi ki bundan evvel ey vezīr
On biñ aldı bu ḳapudan ol faḳīr

Bunı gördükde nice eyler ṣenā
Şāh olup ṣoñra faḳīr olmaḳ belā

Didi aña virmezem ḫaylī zamān
İntiẓār üzre ider zār u fiġān

Ḫāk-i rehden virsem aña ol zamān
Alur anı itmez aṣlā imtinān

Baña teslīm it ben üstād-ı fenim
Āteşīn itse taḳāżā-yı kerem

Ger Süreyyādan ṣerāya uçsa o
Beni gördükde olur o āb-cū[139]

Didi rā'yıñı seniñ itdim ḳabūl
Līk meddāḥımdır olmasun melūl

Didi anı vü anıñ emṣālini
Baña ışmarla da gör aḥvālini

Kāse-līsān ile mecnūnānı hep
Sen baña eyle ḥavāle gör 'aceb

İntiẓāra dūş ḳıldı nice dem[140]
Yaz u ḳış faṣl-ı bahārān gitdi hem

Şā'ir aña eyledikçe 'arż-ı ḥāl
Va'de isterdi vezīr-i bed-fi'āl

İntiẓārı oldı ġāyetle ba'īd
Düşdi ġamdan zihnineża'f-ı şedīd

E 331a

Didi zer yoḳ ise düşnām vir baña
Tā ki cānım ḳurtıla budur 'aṭā

İ 330b

İntiẓār öldürdi bāri di ki git
Tā ḫalāṣ ola bu cānım böyle it

Rub'-ı 'öşri virdi şimdi ol vezīr
Ḥayret-i endīşeye düşdi faḳīr

[139] o: çün E.
[140] ḳıldı: ḳıldım E.

O peşīn idi vü hem bisyār idi
Bu geç açıldı vü hem pür-ḫār idi

Didiler evvel viren destūr-ı pāk
Gitdi dünyādan mekānı oldı ḫāk

Ḳat ḳat olurdı o demlerde ʻaṭā
Az olurdı baḫş u iḥsānda ḫaṭā

Gitdi bu ʻālemden iḥsān ile o
Öldi kendi ölmedi iḥsānı hū

Gitdi bizlerden vezīr-i pür-ʻaṭā
Geldi dervīşler ṣoyan ṣāḥib-ḫaṭā

Al bunı da ṭurma bunda ey ʻazīz
Belki alur cümle varıñı temīz

Nice biñ ḥīle nice lecc ü sitīz
Alıvirdik saña bu iḥsānı biz

Döndi anlara didi ey müşfiḳān
Yā niçün geldi bu cāya ol ʻavān

Didi ol nebbāşıñ ismi yā nedir
Didiler bu da Ḥaṣan Hāmānedir

Didi yā Rab sābiḳ u lāḥiḳda nām
Nice bir ola āyā Rabbe'l-enām

Reşḥa-i kilkinden olur ṣad vezīr
Bir Ḥasan idi o ẕāt-ı bī-naẓīr

Bu Ḥasandır rīş-i ziştinden müdām
Nice ipler nesc olur mā-lā-kelām

Her sözin diñlerse şeh bu ṣāḥibiñ
Mülki rüsvā defʻ ider şeh rāġıbıñ

Vezīr-i bed-rā'yıñ mürüvvet-i şāhı ifsādı hemān Hāmānıñ Firʻavnı ifsādı gibidir ki pend-i Mūsā -ʻaleyhi's-selāmı- gūş eylemedi[141]

Nice kerre oldı Firʻavn nerm ü rām[142]
Çünki Mūsādan işitdi ḫoş kelām

[141] ifsādı gibidir ki: ifsādıdır ki E.
[142] Nice kerre oldı Firʻavn: Nice kez Firʻavn oldı E.

Ol kelām ile virürdi seng şīr
Ġāyet ile ḫoş kelām-ı bī-naẓīr

Çün vezīri idi Hāmān bed-nihād
Meşveret itdükde ol ‘ayn-ı fesād

Didi ki el-ān sen şāh-ı cihān
Bir faḳīre bende olmaḳdır yaman

Mancınıḳ ṭaşı gibi ol sözleri
Şīşe-i ḳalbinden eylerdi kerī

E 331b

Nice günler ol Kelīmiñ pendini
Bir nefesde söker idi bendini

İ 331a

Çünki ‘aḳlıñ oldı maġlūb-ı hevā
Mālik olur reh-zen-i rāh-ı Ḫudā

Saña nuṣḥ itdikçe nāṣiḥ bir şerīf
O ider fenn ile bir ṭarḥ-ı ḫafīf

Ki bu söz ṣābit degil sen hārib ol
Olma mecnūn fi‘line sen rāġıb ol

Vay o şehe ki vezīri bu le’īm
İkisinin de yeri olur caḥīm

Şād olur ol şeh ki ola dest-gīr
Bir vezīr-i pür-kerem Āṣaf naẓīr

Şāh-ı ‘ādil çün aña maḳrūn ola
Nāmı nūrına cihān meftūn ola

Şeh Süleymān ola Āṣaf da vezīr
Nūr nūr üzre ‘abīr üzre ‘abīr

Şāh Fir‘avn aña Hāmāndır vezīr
İkisi de oldılar kelb-i kebīr

Bu olur ẓulmāt-ı ba‘ż-ı fevḳ-ı ba‘ż
‘Aḳl u devlet yāver olmaz rūz-ı ‘arż

Gördigim cümle şaḳīlerdir li’ām
Ġayrı var ise idiñ benden selām

Rūḥ şehdir ṣāḥib aña ‘aḳl-ı tam
‘Aḳl-ı fāsid rūḥa virür inhizām

Ol ferişte ‘aḳl çün Hārūt ola
Siḥr ta‘līm eyleyüp Ṭāġūt ola

‘Aḳl-ı cüz’ī kendiye itme vezīr
‘Aḳl-ı küllī eyle ey sulṭān müşīr

Sen vezīr itme hevāyı ki namāz
Cān-ı pākiñden ba‘īd olur biraz

Bu hevā dā’im ider ḥāle naẓar
‘Aḳl ider endīşe-i yevm-i ḫaṭar

‘Aḳlıñ iki dīdesi pāyān-ı kār
Anıñ içün çekmede gül renc-i ḫār

Tār u mār olmaya o vaḳt-i ḫazān
Dūr ola enf-i rediyy-i aḫşemān

Süleymān -‘aleyhi’s-selāmıñ- maḳāmına dīviñ cilvesi ve kendini ve ef‘ālini Süleymān -‘aleyhi’s-selāma- teşbīhi her iki Süleymān beyninde olan farḳ

Gerçi ‘aḳlıñ var velī bir ‘aḳl ile
Meşveret ḳıl ki bu pendim naḳl ile

İki ‘aḳl ile belālardan ḫalāṣ
Olup evc üzre bulursın iḫtişāṣ

E 332a

Nāmını ḳıldı Süleymān gerçi dīv
Salṭanat mülkünde itdi mekr ü rīv

İ 331b

Görmiş idi ṣūret-i kārıñ hezār
Sırr-ı dīvde ṣūret oldı āşikār

Ḫalḳ didiler bu Süleymāndır saḳīm
Farḳ Süleymāndan Süleymāna ‘aẓīm

O ki āgāh idi bu ‘ayn-ı vesen[143]
‘Aynı ile bu Ḥasanla o Ḥasan

Dir idi dīv ṣūretim ammā Ḫudā
Ehrimen ḫulḳ itdi şimdi ḥāliyā

Ṣūretim virdi aña Ḫallāḳ-ı cān
Tā sizi fāḳa ata ol bī-emān

[143] O ki āgāh idi: O idi āgāh E.

Ẓāhir olursa ḳarīben zīnhār
Ṣūretine itmeyiñ hīç i‘tibār

Ḥīleden nāşī dir idi bunı dīv
‘Āḳılān bildi degil ancaḳ bu rīv

Ehl-i temyīz ile olmaz hīç oyun
Bā-ḫuṣūṣ ki sırr-ı ġaybe reh-nümūn

Siḥr ü telbīs ü daġaldan her biri
Farḳ olur ṣāḥib-dilāna meṣeri

Kendi kendiye virürlerdi cevāb
‘Aksidir hep sözleriñ ey kej-ḫıṭāb

Bāzgūne gitmek istersin me’āl
Var caḥīm-i esfel-i süflīde ḳal

Ol eger ma‘zūl oldıysa faḳīr
Cebhesinde var idi bedr-i münīr

Sen eger mühr ile olduñ ise şāh
Zemherīr-i dūzaḫ oldı saña rāh

Ṭāḳına baş egmez ‘irfānı olan
Belki ṭırnaġı irişmez ey fülān

Ġaflet ile baş eger isek eger
Pençe-i men‘ ile arż dir el-ḥaẕer

Ki ṣaḳın egme bu ma‘kūsa seriñ
Uyma bu idbāra nār olur yeriñ

Hem ḳanā‘at ḳıl ḳabūl it bu ḳadar
Daḫı şerḥ idem saña vaḳt-i diger

Şerḥ iderdim saña ben pek cān-fezā
Olmayaydı ġayret [ü] reşk-i Ḫudā

Nāmını ḳoyduñ Süleymān-ı nebī
Setr-i vech itdiñ ki bilmeye ṣabī[144]

Geç bu ṣūretden isimden sālim ol
Ma‘nī-i nām u laḳab itme ḳabūl

[144] ki bilmeye ṣabī: bilinmeye ṣabī E.

Pes su’āl it ḥadd ü fi‘linden müdām
Ḥadd ü fi‘li arasında ḳıl ḳıyām

Dizgini çek herkesiñ kārı degil
Mescid-i Aḳṣā yap olma munfa‘il

E 332b, İ 332a

Mescid-i Aḳṣā tamām olduḳdan ṣoñra berā-yı ‘ibādet ve irşād-ı ‘ābidān ve mu‘tefikān Süleymān ‘aleyhi’s-selāmıñ- Mescid-i Aḳṣāya gelmesi ve ‘aḳāḳīriñ bitmesi[145]

Çün yapıldı Beyt-i Maḳdis bī-ḳuṣūr
Zā’iri anıñ Süleymān o mezūr

Pes gelürdi mescide her bir ṣabāḥ
Ḫāżı‘ u ḫāşi‘ ki dā‘ī-i ṣalāḥ

Yitse bir ot anda ṣorardı aña
Ki nedir nāmıñ neye nef‘iñ revā

Sen ne dārūsın nedir nāmıñ seniñ
Nef‘ ü ḍarbıñ hem de encāmıñ seniñ

Söyler idi faṣlını her bir giyāh
Ben şu derde nāfi‘im şuña tebāh

Ben şu dāye zehrim ü şuña şeker
Böyle yazdı nāmımı levḥ-i ḳader

Nef‘ ü żarr-ı her giyāhı her ṭabīb
Ögrenürlerdi Süleymāndan ‘acīb

Bildiler fenn-i ‘aḳāḳīri bütün
Oldı melce’ cümlesi hem ẕū-fünūn[146]

Fenn-i ṭıbda yapdılar nice kitāb
Olmaya tā cism-i renc ile ḫarāb

Enbiyā vaḥyi olur ṭıbb u nücūm
‘Aḳl u ḥiss itmez o rāha hīç hücūm

‘Aḳl-ı cüz‘ī ‘aḳl-ı istiḫrāc degil
Fen ḳabūlin ġayrıya muḥtāc degil

Ḳābil-i ta‘līm ü fehm oldı ‘aḳıl
Līk şāḥib-i vaḥiyden ola naḳil

Cümle ḫırfet evvelidir vaḥy-i Rab
Ṣoñra ‘aḳl eyler ziyāde münteḫab

[145] Başlık: Mescid-i Aḳṣā tamām olduḳdan ṣoñra berā-yı ‘ibādet vü irşād-ı ‘ābidān-ı Süleymānıñ her gün mescid açması vü o maḥalde ‘aḳāḳīriñ bitmesi E.
[146] E. nüshasında Farsçası bulunmamakla birlikte derkenarda “bulunmadı” şeklinde bir ibare vardır.

‘Aḳlımız yapmaz bizim çoḳ ḥırfeti
İtmeden üstāda farṭ-ı ḫıdmeti

Her ḥiyelde gerçi üstādır ‘aḳıl
Ṣan‘ata gelince olmaz bī-naḳil

Ṣan‘atı bilmek ‘aḳıldan olsa ger
Üstāsız ḥāṣıl olurdı her hüner

‘Ālem-i ‘ilmde gür-kenlik var iken Ḳābiliñ ḳarġadan gür-kenlik ögrenmesi

Gür ḳazmaḳ ṣan‘atıñ ednāsıdır
Ṣanma fikr ü ḥīleniñ icrāsıdır

Bilse fikriyle bunı Ḳābil eger
Gezdirür mi idi Hābili be-ser

Ki nice ġā’ib idem bu küşteyi
Nice setr idem bu ḫūn-āġuşteyi

E 333a, İ 332b

Gördi bir zāġı feminde mürde zāġ
Eyliyor cevv-i havāda kāġ kāġ

Vech-i arża indi o tefhīm içün
Gür-kenlik fennini ta‘līm içün

Ḳazdı çengāliyle arżı ol ġurāb
Mürde zāġı ḳoydı vü örtdi türāb

Defn idüp setr eyledi ḫāk ile o
Zāġa ilhām-ı Ḫudādan idi bu

Didi Ḳābil ‘aḳlıma eyvāh baña
Ki ola bir ḳarġa benden z̲ī-nehā

‘Aḳl-ı külle didi *mā-zāġa’l-baṣar*[147]
‘Aḳl-ı cüz’ī itmede her sū naẓar

‘Aḳl-ı mā-zāġ oldı nūr-ı ḫāṣṣagān
‘Aḳl-ı zāġ üstād-ı ḳabr-i mürdegān

Cān ki anıñ ḳarġa ola rehberi
Dā’imā anıñ mezārlıḳdır yeri

[147] *Kur’ân-ı Kerîm*, Necm, 53/17: “Göz ne kaydı ne de hedefinden şaştı.”

Gitme nefs-i zāġa uyup bir nefes
Bāġa gitmez lāşedir dā'im heves

Rehberiñ 'Anḳā-yı dil olsun hemān
Mescid-i Aḳṣā vü Ḳāfa ol revān

'Aşḳıñ ile dā'imā her sebzevāt
Mescid-i Aḳṣāñda bite ol nebāt

Sen Süleymān-veş müdām ol dādger
Pāy-ı redle çignemekden ḳıl ḥaẕer

Tā ki bu arż-ı şerīf-i bā-ṣebāt
Söyleye anda saña her bir nebāt

Ba'ż-ı yirde ney-şeker ba'żı ḳamış
Tercümān-ı cān anıñ binti imiş

Bir zemīn-i dil ki binti fikr ola
Fikrler esrār-ı dilden ne bula

Bulsam idi bir maḥall ehl-i süḫen
Bende çoḳ güller biterdi çün çimen

Bir ḥarām-zāde gelürse söz keser
Nükteler ḫırsız gibi dilden ḳaçar

Herkesiñ ẕevḳi olur bir cānibe
Ceẕb-i ṣādıḳ ṣanma ceẕb-i kāẕibe

Gāhi gümreh gāhi rüşd olsaydı ḥāl
İp ucıdır o çeker sūy-ı viṣāl

Yularıñ merhūn bir kūr nāḳasın
Sen çekene baḳ mehārıñ baḳasın

Ḳā'ideñ olsaydı maḥsūduñ eger
Ḳalmaz idiñ bu cihānda bī-eṣer

Kāfiri gördüñ seg ardınca gider
Dīv-i mel'ūn anı sıḫriyye ider

Nice bir ardında gitmek ḫīz-veş
Ki olur kāfir de andan pāy-keş

E 333b, İ 333a

Vāḳıf olsaydı öküz ḳaṣṣābdan
Nice dükkāna girerdi bābdan

Yir mi idi ellerinden hīç kepek
Süd virür miydi eger itseydi şek

Hażm olur mıydı yidigi ot aña
Bu ‘alefden bilse maḳṣaddır belā

Bu cihāna ġaflet olmuşdur sütūn
Evveli dev ṣoñra let devlet yekūn

Evveli devdir ki sa‘y ü ṣoñra let
Ḫar leşinden ġayrı yoḳ bu köyde et

Sa‘y idüp bir iş getürürseñ ele
Bu demiñ ‘aybı saña meşhūr hele

Göñlüñ ürker istemezdi hīç kār
‘Aybını setr eylemişdir Girdgār

Ḳanġı fikr-i kejle ḳıldıñ rāygān
‘Aybı saña gizlidir olmaz ‘ayān

Āşikār olmuşdı saña ‘ayb u şeyn
Cānıñ ürker idi ba‘de’l-maşriḳayn

Ḥāl ki ola nedāmet ‘āḳıbet
Ol işe sa‘y eylemekdir mel‘anet

Ṣaḳladı bizden anı Ḥaḳḳ evvelā
Tā ki ol kār ola bā-ḥükm-i ḳażā

Çün ḳażā geldiyse ḥükm ider ẓuhūr
Hep peşīmānī nedāmet bī-ḳuṣūr

Bu peşīmānlıḳ da bir başḳa ḳażā
Bu nedāmetden çıḳan buldı Ḫudā

Ger nedāmet oldı ise ‘ādetiñ
Ol nedāmetden nedāmet ṣan‘atıñ

Bu nedāmet fikrini terk it hemān
Hāl ü bār u kār-ı nīkū bul hemān

‘Ömriniñ nıṣfı peşīmānlıḳ hemān
Nıṣf-ı āḫir de perīşānlıḳ hemān

Geçdi ise ḥāl-i nīkūter ele
Pes nedāmetden ne maḥṣūlüñ gele

Ger bilür iseñ odur a‘lā ṭarīḳ
Bilmediñse bil ki o bed ey refīḳ

Farḳ olınmaz nīk bedden ey hümām
Żıddı żıddan farḳ iderler ve’s-selām

‘Āciz iseñ ger bu fikri terke sen
Ma‘şiyetde daḫı ‘acz nedir ‘alen

‘Acziñi bildiñ peşīmānlıḳ yine
‘Aczi viren bil ki kimdir her şeye

‘Āciziñ elbet olur bir Ḳādiri
Böyle görmüşdür bu fennīn māhiri

İşte böyle itdigiñ her ārzū
‘Aybı olmuşdur ḥicāb-ı setr-i rū[148]

E 334a, İ 333b

Görse idiñ ārzūnuñ ‘illetin
Ḳurtılurdı cüst u cūdan himmetiñ[149]

Göstereydi ‘aybını Rabb-i ġanī
Geçemezdi zūr ile kimse seni

Ba‘żı işden nefretiñ var bī-ḥesāb
‘Aybı ẓāhirdir idersin ictināb

Ey Ḫudā-yı ‘Ālimü’l-sırru’l-‘uyūb
Fi‘l-i bedde eyleme setr-i ‘uyūb

Kār-ı aḥsende bize gösterme ‘ayb
İtmeyelim işlemekde anı rayb

‘Ādeti bu ki Süleymān-ı nebī
Mescide giderdi ṣubḥ-ı rūşenī

Her gün arar idi maḳdisde o şāh
Ki göre ol yirde bir tāze giyāh

Ol ḫaşīşler ki ‘avāmdan muḫtefī
Gönli göziyle görürdi ol ṣafī

[148] ḥicāb: ḥacīb İ.
[149] Ḳurtılurdı: Ḳotarurdıñ İ.

Şol ṣūfīniñ ḳıṣṣası ki gülistānda otururdı yārānı aña ‘itāb idip didiler ki ḳaldır başını gülistānı ve envā‘-i reyāḥīni temāşa eyle[150]

Eyledi bir ṣūfī ‘azm-i gülsitān
Ser-be-zānū ḳıldı resm-i ṣūfiyān

Ṭaldı kendüye idüp ḳalbe vüṣūl
Ṣūret-i ḫˇābdan olup yārān melūl

Ki ne uyursın baḳ eṣmār u ‘ineb
Ḥażrevāt ile dıraḫtān leb-be-leb

Emr-i Ḥaḳdır didi Allāh *unẓurū*[151]
Olsaña āṣār-ı raḥmet ārzū

Didi āṣārı göñül ey bü’l-heves
Ṭaşraki āṣār-ı āṣār oldı bes

Bāġlar hem sebzeler hep cānda[152]
Ṣuda ‘aksi ṭaşraki her şānda

Ṣudaki bildiñ ḫayāl-i bāġdır
Luṭf-ı mādan mużṭaribdir lāġdır

Bāġlar hem mīveler hep dildedir
‘Aks-i luṭfı cümle āb u gildedir

Olmasa bir serviñ ‘aksi bu sürūr[153]
Dir mi idi Ḥaḳ buña dārü’l-ġurūr

Hem ġurūr oldur ki bu ‘ālem ḫayāl
Buldı zīrā ‘aks-i dilden infi‘āl

Cümle maġrūrān bu ‘akse geldiler
Ẓann iderler ki budur cennet eṣer

Bu uṣūl-i bāġdan iderler firār
Hep ḫayālātda olurlar ber-ḳarār

İ 334a

Ḫˇāb-ı ġafletle uyur ber-ḳā‘ide
Ṭoġrısın görür velī yoḳ fā’ide

[150] otururdı: murāḳıb otururdı; ‘itāb idüp didiler ki: ‘itāb itdiler ki; ḳaldır başını: başını ḳaldır E.
[151] *Kur’ân-ı Kerîm*, Rum, 30/50: “Allah’ın rahmetinin izlerine bir bak: Toprağa ölümünün ardından nasıl can veriyor! İşte ölüleri diriltecek olan da O’dur. O’nun her şeye gücü yeter.”
[152] hem: hep İ.
[153] bir: bu E.

E 334b

Var mezāristānda yüz biñ āh u vāh
Bu ġalaṭdan nāşī hem vā-ḥasret āh

Ölmeden evvel ölenlerdir sa‘īd
Ya‘ni evvel aṣl-ı rezden müstefīd

Mescid-i Aḳṣānıñ kūşesinde ḥarnūb bitüp Süleymān ‘aleyhi’s-selām- nām u ḫāṣıyyetin bildiginden şoñra ġamgīn olup kendi vefātını bildigi ḳıṣṣası[154]

Yine bir gün şeh Süleymān ez-ḳażā
Mescid-i Aḳṣāya gitdi ey fetā

Gördi ki bir ḳūşede bir nev-giyāh
Bitmiş anda ḫūşesi var ki siyāh

Gördi bir nādir giyāh u ḫoş naẓar
Göz alur sebziyyeti a‘lā şemer

Pes ḫaşīş virdi selām ol dem aña
O da redd itdi selām u merḥabā[155]

Didi söyle nāmıñı sen bī-zebān
Didi ḫarrūbdur benim nāmım hemān

Didi ḫāṣıyyet nedir söyle cevāb
Didi bitdigim mekān olur ḫarāb

Ben ki ḫarrūbum ḫarāb olur mekān
Hādim-i bünyāddır ḥālim yaman

Pes Süleymān bildi ki ‘ayne’l-yaḳīn
Dār-ı ‘uḳbāya sefer vaḳti mübīn

Didi ki ben ṣaġ iken bu me’şere
Bir ḫalel gelmez bu ‘ālī manẓara

Tā ki ben olam bu ‘ālemde muḳīm
Mescid-i Aḳṣā nice olur saḳīm

Pes ḫarābı mescidiñ ancaḳ hemān
Mevtime ta‘līḳdir ol bī-gümān

[154] kendi vefātını bildigi ḳıṣṣası: kendi vefātını ḳıṣṣadır E.
[155] Bu ve bir önceki beytin Farsçası için E. nüshasında “Fārisi yoḳdur” şeklinde ibare vardır.

Cism-i sācid olsa dildir mescidi
Yār-i bed ḫarrūb-ı beyt-i ‘ābidi

Çünki bitdi mescidiñde yār-i bed
Ḳaç o yirden söyleme söz tā ebed

Çek çıḳar anı kökünden ki büyür
Mescidiñe hem saña virür fütūr

Bitdi kec ḫarrūbuñ ey ‘āşıḳ amān
Sen daḫı eṭfāl-veş oynarsın hemān[156]

Ḳorḳma di nādān u mücrim kendiñe
Ḥisset itmez ḫˇāce ders ü pendine

Sen diseñ ta‘līm ḳıl ben cāhilem
Böyle inṣāf ‘ād u nāmūsdan etemm

Sen babāñdan ögreñ ey rūşen żamīr
Rabbenā didi *ẓalemnā* ey ḫabīr[157]

Ne baḥāne ne de ‘ucbe ḳaçdı o
Ne livā-yı mekr ü ḥīle açdı o

E 335a

Bildi İblīs eyledi baḫṣ-i ‘aẓīm
Ki beyāżü’l-vech idim oldum saḳīm

Reng seniñdir hem daḫı ṣabbāġ da sen
Aṣl-ı cürm ü āfet ü dāġım da sen

Oḳı Ḳur’ānda *bimā aġveytenī*[158]
Cebrīlikde ḳoyma cānım bu teni

Ṣıçrama aṣlā dıraḫt-ı cebre sen
İḫtiyārımdır dimek oldı ḥasen

‘Aynı İblīs ile z̲ürriyyātı hep
Ḥaḳḳ ile ceng eyleyüp eyler ta‘ab

Saña ikrām olacaḳdır bī-ḥesāb
Ma‘siyetden eyler iseñ ictināb

[156] eṭfāl-veş: ṭıflān-veş E.
[157] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/23: “Dediler ki: ‘Ey rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz, bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz!’”
[158] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/160: “-İblis- Dedi ki: “Sen beni azgınlığa uğrattığından dolayı ben de yemin ederim ki elbette onlar için senin dosdoğru yolun üzerinde olacağım.”

Kim ki gümrehlikde eyler tek ü tāz
Kimdir ‘işyān içre raḳṣān bī-niyāz

Saña nuṣḥ itdikçe erbāb-ı viṣāl
Sen idersin dā’imā ceng ü cidāl

Ki ṣavāb bu yol budur ancaḳ hemān
Hīç baña bir kimse ta‘n itmez ‘ayān

Kim dir anı ki filān gümrāhdır
Kim ider lec ki filān bī-rāhdır

Her ne nefsiñ istese muḫtārıñ o
Her ne ‘aḳlıñ istese ıżrārıñ o

Maḥrem-i esrār olanlardır bilen
Zeyrekiyyet virdi İblīse miḥen

Zeyrekiyyet ‘ayn-ı sebbāḥ-ı biḥār
Ekṣeriyyā ġarḳ olur pāyān-ı kār

Kibr ü kīn itme seyāḥatden de geç
Bu baḥirdir ṣanma Ceyḥūn itme lec

Ansızın deryā-yı bī-pāyān ḳapar
Bir ṣaman gibi aña sub‘-ı biḥār

‘Aşḳ keştī gibi rākibler ḫavāṣ
Āfeti az ekṣerī olur ḫalāṣ

‘Aḳlı ṣat ḫayrānlıḳ al ol mu‘teber
‘Aḳl ẓandır oldı ḫayrānlıḳ naẓar

‘Aḳlı ḳurbān eyle pīş-i Muṣṭafā
Ḥasbīya’llāh di müdāmā-yı kifā

İtme Ken‘ān gibi keştīden nükūl
‘Aḳla maġrūren didi itmem ḳabūl

Çıḳarım ben yüce ṭaġ bālāsına
Nūḥa minnet eylemem da‘vāsına

Minnetinden nice olursın ḫalāṣ
Minnetin ḳıldı Ḫudā o ḫāṣ-ı ḫāṣ

Nice olmaz minneti cānlarda hep
Minnet ü şükrin didi Ḳur’ānda Rab

Sen ne bilürsin eyā maġrūrter
Minnetin anıñ cenāb-ı Ḥaḳ çeker

E 335b

Kāşki yüzgeçligi ögrenmeseñ
Keştī-i Nūḥa girerdiñ bī-minen

Ḥīleden cāhil olaydıñ ṭıfl-veş
El virürdüñ bizlere bī-keşmekeş

Olmayaydıñ ‘ilm-i naḳli mümtelī
Vaḥy-i dil ta‘līm iderdi bir velī

Sen bu nūr ile ele alsañ kitāb
Cān-ı vahy-āsāñ ider saña ‘itāb

Var iken şuyı teyemmüm itmedir
Ḳuṭb-ı ‘ālem ile naḳlī gitmedir

Tābi‘ ol ebleh olup ol z̲āta sen
Oldı eblehlik ḫalāṣ-ı cān u ten

Ekṣer ehlü’l-cenneti’l-bülh ey babā
İşte bundan nāşī didi Muṣṭafā[159]

‘Aḳl olur saña ‘aceb rīḥ-i ‘aḳīm
Ebleh ol ki ḳalbiñ olsun müstaḳīm

Ṣanma ol ebleh ki ola masḫara
Aḥmaḳ ol ki Ḥaḳḳa vālih yeksere

Gerdeninde ola anıñ ṭavḳ-ı yār
Degil o ḫ̆āhende-i emvāl ü kār

Ol zenān ebleh idi ḳuṭṭā‘-ı dest
Elden ebleh rūy-ı Yūsuf ile mest

‘Aḳlı ḳurbān eyle ‘aşḳ içre hemān[160]
Ki ‘aḳıllar anda ḳılmışdır mekān

Ol yire irsāl ider ‘aḳlı ‘uḳūl
Bunda ḳalan ‘aḳl olur bī-‘aşḳ-ı gūl

Gitse bu ḥayretle ‘aḳlıñ başdan
Her ser-i mūyuñ olur bir ‘aḳl u fen

[159] Hadîs-i Şerîf: “Cennet ehlinin ekserîsi eblehlerdir.”
[160] ‘Aḳlı: ‘Aşḳı E.

Yoḳdur anda renc-i fikret hem dimāġ
Ser biter ‘aḳl u dimāġdan deşt ü bāġ

Ṭaġda ṭaġdan gūş idersin nükteyi
Bāġa gel gör naḫl-i pür-āşüfteyi

Sen bu yolda eyleme aṣlā sürūr
Rehber itmezse teḥarrük sen de dur

Kim ḳımıldar ise başı düm olur
Cünbişi hem cünbiş-i kejdüm olur

Ya‘ni kec-reftār u kūr ü zehrnāk
Kārı cism-i pāki itmekdir helāk

Ez başın anıñ ki sırrı bu olur
Ḫulḳ u ḫūyı müstemirri bu olur

Gerçi başın ezmedir ıṣlāḥ aña
Görmeye cānlar o şūmdan ibtilā

İ 335b

Al silāḥı dest-i mecnūndan amān
Tā ki rāżī ola bende ol zamān

‘Aḳlı bağlı olmaya elde silāḥ
Bulınur mı anıñ elinden felāḥ

E 336a

‘İlm ü faẓl u māl u cāhıñ nā-ehlde faẓīḥatdır ki ḳuṭṭā‘-i ṭarīḳ elinde ḳılınç gibidir

Ṭīneti murdāra ta‘līm-i fünūn
Düşmene virmek olur seyf ü sütūn

Mest-i zengī destine vir seyfi sen
Virme ‘ilmi nākese ey ehl-i fen

‘İlm ü māl ü manṣıb u ḳırān u cāh
Dest-i nākesde fitendir vāh vāh

Bu sebebden Mü’mine farżdır ġazā
Dest-i mecnūndan ala rumḥ u ‘aṣā

Cānı mecnūndur anıñ şemşīri ten
Al o çirkīn ḫūyludan şemşīr sen

Manṣıbın da itdigini cāhilān
İdemez olsa yüz biñ arslan

‘Aybı maḫfī idi buldı fırṣatı
Çıḳdı sūrāḫından ejder nekbeti

Cümle ṣaḥrālar olur mār ile pür
Şāh-ı cāhil eyledükde ḥükm-i mür

Māl u manṣıb nā-sezāda olsa ger
Ṭālib-i rüsvāyīdir ol derbeder

Yā ki buḫl eyler ‘aṭā bilmez nedir
Yā seḫāsı ber-maḥall-i münkedir

Şāhı beydaḳ ḫānesine ḳoma veş
Aḥmaḳıñ virdigi iḥsān penc ü şeş

Vaḳt-i aḫkāmında ol gümrāh-ı şah
Cāha düşdüm ẓann ider düşdigi çāh

Yolı bilmez de ḳılavuzluḳ ider
‘Ālemi yaḳup yıḳup böyle gider

Daḫı ṭıfl iken olan pīrāna ser
Pey-revāna ġūl olur ‘ayn-ı żarar

Dir ki gel māha saña olam delīl
Māhı aṣlā görmemişdir ol rezīl

‘Aks-i māhı görmediñ māda daḫı
Nice sen meh gösterürsin ey aḫi[161]

Server oldılar cemī‘-i aḥmaḳān
Ḫırḳaya çekdi başını ‘āḳilān

Tefsīr-i *yā eyyühe’l-müzzemmil*[162]

Didi müzzembil Nebīye bu sebeb
Ḫırḳadan çıḳar başıñ ey bü’l-hereb

İ 336a

Setr idüp vechiñi rū-pūş olma sen
Çeşm-i ḥayrān ḫalḳ u sen ‘aḳl-ı ḥasen

Müdde‘īden maḫfī olma vü nihān
Sende vardır şem‘-i vaḥy-i āsumān

[161] aḫi: denī İ.
[162] *Kur’ân-ı Kerîm*, Müzzemmil, 73/1-2 :“Ey örtüsüne bürünüp örtünen! Geceleyin kalk, birazı müstesna.”

E 336b

Bir şema‘dır bu ḳumi’l-leyl ey hümām
Ki gice eyler şema‘lar hep ḳıyām

Ger fürūġuñ olmasa günler gice
Şīri erneb ṣayd ider ṣaymaz hiçe

Gel bu baḥr-i pür-ṣafāya ol re’īs
Nūḥ-ı s̱ānīsin eyā ‘aşḳa enīs

Reh-şinās olanda lāzım ‘aḳl-ı tam
Bā-ḫuṣūṣ deryāda ey ḫayre’l-enām

1510 Kārvān ġayb itdi rāhın ḳalḳ da gör
Her ṭaraf ġūldür re’īsdir bī-fütūr[163]

Ḫıḍr-ı vaḳt ü ġavs̱-i her keştīde sen
Olma Rūḥu’llāh gibi tenhā gezen

Sen bu cem‘iyyetde şem‘-i āsumān
İnḳıṭā‘ u ḫalvete olma devān

Ḫalvetiñ vaḳti degil gel cem‘a hā
Kūh-ı Ḳāf oldı hidāyet sen Hümā

Bedr olur olur ṣadr-ı felekde şeb-revān
Seyrine olmaz mużırr ṣavt-ı segān

1515 Bedrine ṭā‘in olan segden denī
Eyler anlar her ṭarafdan ‘av ‘avı

Enṣitū emrinde bu kelbler ṣaġır[164]
Va‘ va‘ eyler ol sefīhān-ı mużır

Ḳoyma ey her renc ü rencūra şifā
Ṣaġıra ḫışm ile kūri bī-‘aṣā

Sen didiñ ki ḳā’id-i a‘mā olan[165]
Yüz s̱evāb u ecri var Ḫaḳdan ‘ayān[166]

Ḳırḳ adım her kim ki a‘māyı yede
Yarlıġar Ḫaḳḳ anı yazar arşa da

[163] ġūldür re’īsdir: ġūl ü re’īsī E.
[164] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/204: “Kur’an okunduğu zaman onu dinleyin ve sessiz durun ki rahmete nâil olasınız.”
[165] didiñ: idiñ İ.
[166] Bu beyit ile sonraki beyit için, Hadîs-i Şerîf: 1. “Bir körü, elinden tutup kırk adım götüren kimse cennetlik olur". 2. “Bir körü, kırk adım götüren kimsenin geçmiş günâhları affedilir”.

Bu cihān-ı bī-ḳarārda çek hemān
Bunca kūri kārvān u kārvān

Hādīniñ işi budur sen hādīsin
Mātem-i āḫir zamāna şādīsin

İşte göster ey imāme'l-müttaḳīn
Her ḫayāl-endīşeye rāh-ı yaḳīn

Kim ki mekrinde gezerse muḫtefī
Ben keserim başın anıñ ey ṣafī

Kūrligini artırup ḳahr eylerim
Hep şeker ẓann itdigiñ zehr eylerim

'Aḳlı nūrumdan benim ögrendiler
Mekri mekrimden benim ögrendiler

Türkmān alacaġınıñ kārı n'ola
Nerre-pīlān ayaġı altında hā

İ 336b

Ol çerāġıñ ḳarşusında ṣarṣarım
Nice olur ḥāli ey Peyġamberim

Ḳalḳ bir ṣūr ur ki ola sehmnāk
Ṭaşra atsun mürdegānıñ zīr-i ḫāk[167]

E 337a

Sen ki İsrāfīl demisin ur demi
Bir ḥaşr yap ol ḥaşrden aḳdemī

Kim ki dir ise ḳıyāmet ḳandadır
Kendiñi göster ḳıyāmet bendedir

Ḳıl naẓar ey sā'ilān-ı bī-fütūr
Bu ḳıyāmetden cihān ḳā'im olur[168]

Olmayanlar ehl-i ez̲kār u ḳunūt
Pes cevāb-ı aḥmaḳ olmuşdur sükūt

Ḥaḳ semāsından sükūt ola cevāb
Yā nice olur du'āmız müstecāb

Ey dirīġā vaḳt-i ḫırmen oldı āh
Baḫt-ı bedden günimiz oldı tebāh

[167] zīr-i ḫāk: sehmnāk İ.
[168] ḳıyāmetden: ḳıyāmetle İ.

Vaḳt tengdir bu kelām ġāyetle çoḳ
‘Ömr-i insāna müsā‘id vaḳt yoḳ

Mızrāḳ oynanmaz bu cā teng ü ḫarib
Nīze-bāzān cümle oldı mużṭarib

Vaḳt tengdir fehm ü idrāk-i ‘avām
Daḫı andan tengterdir ey ġulām

Çün sükūt oldı cevāb-ı aḥmaḳān
Sen de taṭvīl-i kelām itme bu ān

Ḫaḳ kemāl-i raḥmet ü luṭfıyla hem
Virmede her şūreye bārān u nem

Terkü’l-cevāb-ı cevāb kelāmınıñ cevābı ki cevābü’l-aḥmaḳ sükūt bu ikisiniñ şerḥi bu ḳışṣada mündericdir

Var idi bir şeh ki anıñ bendesi
Mürde-‘aḳl idi vü şehvet zindesi

Ḫurde ḫıdmetler edā eylerdi o
Bed iderdi ẓann ider idi iyü

Şeh didi otı aña pek az viriñ
Ceng iderse nāmını ḫaṭdan siliñ

‘Aḳlı azdır ḥırṣı ġāyetle füzūn
Otı az görse olur tünd ü ḫarūn

Hūşmend olsa ider kendin ṭavāf
Cürmini görürdi olurdı mu‘āf

Ayaġı baġlı eşek olsa ḫarūn
İki pāyında olur köstek füzūn

Ḫar dir ol dem baña bir köstek yiter
Bilmez ol ki fi‘l-i bedden bu żarar

Ayaġı baġı nedendir bilse ger
Aña köstek urmaz idi bir nefer

İ 337a

İtmese bendinde süstlük ol foḍūl
Ḫar dinilmez aña o şīr-i fuḥūl

E 337b

Muṣṭafā -ṣalla'llāhü 'aleyhi ve sellemiñ-
şol ḥadīṣi tefsīri ki *İnna'llāhe te'ālā*
ḫaleḳa'l-melā'ikete ve rekkebe fīhimü'l-'aḳle
ve ḫalaḳa'l-bahā'ime ve rekkebe fīhe'ş-şehvete
ve ḫaleḳa benī Ādeme ve rekkebe fīhimü'l-'aḳle
ve'ş-şehvete femen ġalebe 'aḳluhü şehvetehü
fehüve a'lā mine'l-melā'iketi ve men ġalebet
şehvetehü 'aḳlehü fehüve ednā mine'l-behā'im[169]

Bir ḥadīṣde geldi Ḥayy-i lā-niyām
'Āleme üç nev' ile virdi niẓām

Bir gürūhı cümle 'aḳl ü 'ilm ü cūd
Ol ferişţehdir ki ef'āli sücūd

Anlarıñ 'unṣurlarında yoḳ hevā
Nūrdur müstaġriḳ-i 'aşḳ-ı Ḫudā

Bir gürūhı daḫı bī-'aḳl ü temīz
Yir 'alef ḥayvāndır o olur semīz

Aña ışṭabl u 'alefden ġayrı yoḳ
Ne sa'ādet ne şeḳāvet ḫayrı yoḳ[170]

Bu üçünci ādemī-zād ü beşer
Nışfı olmuşdur beşer nışfı da ḫar

Nışfı ma'lūm mā'il-i süflī olur
Nışf-ı āḫir mā'il-i 'ulvī olur

Ḳanġısı ġālib olursa cengde
Ol olur sāz-ı dile āhengde

'Aḳl eger ġālib olursa şehvete
Hep melā'ikden yaḳīndir 'izzete

Şehveti ġālib olanlar dūndur
Her bahā'imden daḫı maġbūndur

Olmaz ol ikiyle hīç ceng ü cevāb[171]
Bu muḫāliflerdir insāna 'aẕāb

[169] Hadîs-i Şerîf, başlığın anlamından, "Mustafâ Aleyhisselâm'ın: 'Ulu Tanrı melekleri yarattı, onlara akıl verdi. Hayvanları yarattı, onlara şehvet verdi. İnsan oğullarını yarattı, onlara da hem akıl verdi, hem şehvet. Kimin aklı şehvetinden üstün olursa, meleklerden daha yücedir. Kimin şehveti, aklından üstünse hayvanlardan aşağıdır' hadîsinin tefsiri"
Araştırmacı, tarama yaptığı Sünnî hadis mecmualarında bu hadise rastlamadığını beyan etmektedir.
[170] Ne sa'ādet ne şeḳāvet: Ne şeḳāvet ne sa'ādet E.
[171] ikiyle: ikiye E.

İmtiḥānen bu beşer taḳsīm olur
Şekl-i ādem üç ümem tefhīm olur

Bir gürūh müstaġriḳ-i muṭlaḳ olur
‘Īsī-veş emlāke o mülḥaḳ olur

Naḳşı ādem ma‘nīde o Cebre’īl
Yoḳ hevā vü ḫışm u hem de ḳāl ü ḳīl

Zühd ü cehd ile riyāżetle ḫalāṣ
Oldı ṣan ādem degil o ḫāṣ-ı ḫāṣ

Ḳısm-ı āḫir ḫarlara mülḥaḳdır o
Ḫışm-ı maḥż u şehvet-i muṭlaḳdır o

Vaṣf-ı Cibrīl oldı anlardan ba‘īd
Ṭār gelüp ol ḫāne oldı nā-bedīd

İ 337b

Mürdedir ol şaḫṣ çün bī-cān ola
Ḫar olur cānı anıñ bī-ān ola

Zāġa tābi‘ zāġ olur olmaz hebā
Cismi cāndır anı itse muḳtedā

E 338a

Çünki cān bī-ān ola yoḳ anda ḥāl
Bu sözüm ḥaḳdır ki ṣūfīden maḳāl

Ki bahā’imden ziyāde cānı var
İşler o ‘ālemde çoḳ bārīk-i kār

Mekr ü telbīs itmede ġāyet ferīd
Ġayrı ḥayvāndan bu fi‘l olmaz bedīd

Nice ṭāḳa nice biñ zer-beft ṭoḳur[172]
Ḳa‘r-ı deryāda nice dürler bulur

Olur o mümtāz-ı ‘ilm-i hendese
‘İlm-i necm ü ‘ilm-i ṭıbb u felsefe

Bu ‘ulūmuñ dīn ile yoḳ nisbeti
Āsumāna yolı yoḳ hem raġbeti

Bu ‘ilimler āḫura söz sāv olur
İ‘timād eylerse üştür gāv olur

[172] Nice ṭāḳa nice biñ zer-beft ṭoḳur: Nice zer-beft ü nice ṭāḳa ṭoḳur E.

Oldı istibḳā-yı ḥayvān bu ‘ulūm
Anlarıñ nāmı olur ‘ilm-i rusūm

Rāh-ı Ḥaḳdır ‘ilm ü hem Ḥaḳ menzili
Bilür anı ṣāḥib-i ḳalbiñ velī

İşte bu terkīb ḥayvān-ı laṭīf
Ḫalḳ ḳıldı eyledi ‘ilme redīf

Ḳavm-i āḫir nāmı *kel-en‘ām*dır[173]
Yaḳẓaya nisbet bu nevm-i ‘āmdır

Rūḥ-ı ḥayvānīde ancaḳ nevm var
Mün‘akis ḥislerle eyler o ḳarār

Yaḳẓa gelse nevm-i ḥayvānī gider
İn‘ikās-ı ḥissi ol levḥden ider[174]

Ḫˇāb-müstevlī olan ḥiss-i denī
Uyanup ‘aksiyle ta‘bīri celī

Ve emme’l-lezīne fī ḳulūbihim maraẓun fezādethüm ricsen[175]
ve daḫı *yuḍıllü bihi keşīren ve yehdī bihi keşīren*
āyetleriniñ tefsīri[176]

Şübhesiz esfeldedir hep sāfilīn
Terk it anı *lā-üḥibbü’l-āfilīn*[177]

Çünki isti‘dād-ı tebdīl ü cidāl
Fevt iderler esfeliyyet ber-kemāl

Yoḳ bu isti‘dād ḥayvānda belī
‘Öẕri olmuşdur bu yoḳluḳda ḳavī

Çünki isti‘dād-ı rehber anda var
Her ne yir ise olur maġz-ı ḫımār

Ger belādır yise ol afyūn olur
Sektesi vü cinneti efzūn olur

[173] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/179: “Andolsun biz, cinlerden ve insanlardan birçoğunu cehennem için yaratmış olduk. Bunların kalpleri vardır ama onlarla kavrayamazlar; gözleri vardır ama onlarla göremezler; kulakları vardır ama onlarla işitemezler. Onlar hayvanlar gibidir, hatta daha da şaşkındırlar. İşte asıl gafiller onlardır.”
[174] levḥden: ḥadden İ.
[175] *Kur’ân-ı Kerîm*, Tevbe, 9/125: “Kalplerinde hastalık olanlara gelince, bu onların (mânevî) kirlerine kir katmıştır ve onlar inkârcı olarak ölüp gitmişlerdir.”
[176] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/25: “İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlara, kendileri için zemininden ırmaklar akan cennetler bulunduğu müjdesini ver. Onlara cennetteki meyvelerden biri rızık olarak her sunulduğunda, ‘Bu daha önce de bize rızık olarak verilendir’ derler. O kendilerine, benzer şekilde verilmiştir. Ayrıca onlar için orada tertemiz eşler de vardır ve orada onlar sonsuza kadar kalıcıdırlar.”
[177] *Kur’ân-ı Kerîm*, En’âm, 6/76: “Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü. ‘Rabbim budur’ dedi. Yıldız batınca da ‘Batanları sevmem’ dedi.”

İ 338a

Ḳaldı ḳısm-ı s̱āliṣe pür-ictihād
Yarısı ḥayvān u nışfı bār-ı şād

Gice gündüz ceng ü ġavġā ictihād
Dā'imā kārı olur anıñ cihād[178]

[178] – İ.

E 338b

‘Aḳlıñ nefs ile cidāli Mecnūnuñ nāḳası ile nizā‘ı gibidir ki Mecnūnuñ meyli ḫürrede ve nāḳanıñ ḫılāfına ki dimişdir Hevā nāḳatī ḫalfī ve ḳuddāmiye’l-hevā Ve innī ve iyyāhe le-muḫtelifān[179]

‘Aynı Mecnūn u nizā‘-ı üştüri
Üştür ister āḫurı Mecnūn ḫüri

Meyl-i Mecnūn sūy-ı Leylādır hemān
Nāḳanıñ meyli muḫālif her zamān

Ġaflet el virürse Mecnūna eger
Nāḳa ol dem geldigi rāha gider

‘Aşḳ u sevdā ile pür-olsa vücūd
Bī-ḫod olmaḳlıḳdan olmaz aña sūd

Her kimiñ ki gözcisidir ‘aḳl u hūş
‘Aḳlını sevdā-yı Leylā aldı ḫūş

Nāḳa olursa murāḳıb līk aña
Yuların ḳırup gider ol bir yaña

Bil anı ki ġāfil ü ḫayrān iken
Bī-tevaḳḳuf gitdiñ āḫir semte sen

‘Aḳlı başına gelüp görür ki vā
Nice fersaḫ girü gitmiş bī-vefā

Olsa rūze rehde bu ḫāl ile bil
Bā-tereddüd ḳaldı Mecnūn nice yıl

Nāḳaya dir ikimiz de ‘āşıḳız
Żıdd refīḳ olmaz yola nā-lāyıḳız

Sende yoḳ baña uyar mihr ü mehār
Lāzım oldı ḳat‘-ı ṣoḥbet iḫtiyār

Bu ikidir birbirine rāh-zen
Gümreh ol cāndır ki merġūb ola ten

Hicr-i Arşdan cān dā’im fāḳada
Ten ise ‘aşḳ-ı dikende nāḳada[180]

[179] nizā‘ı: nāzi‘i E.
[180] – İ.

Cān ḳanadın sūy-ı bālāya açar
Pençesin urmuş zemīne ten ḳaçar

Sen benimle oldıġıñ müddet refīḳ
Leylīye yoḳdur bize aṣlā ṭarīḳ

Rūzgārım geçdi cümle bī-viṣāl
Yolda ḳaldım işte böyle şaṣt sāl[181]

1605 Yol yaḳın ammā baña ġāyetle dūr
Bu süvārīlik virür baña fütūr

Düşdi üştürden aşaġı ser-nigūn
Didi yandım nice birdir bu şü'ūn[182]

Aña ṭar oldı beyābān-ı cihān
Ṭaşa çalup kendini itdi fiġān

İ 338b

Öyle urdı yire kendin ol faḳīr
Oldı cismi gūyiyā ḫalḫāl-ı şīr

E 339a

Ancılayın çaldı yire kendin ol
Oldı hem işkeste pā merd-i ḥamūl

1610 Baġlayup ayaġını da didi hem
Ben ḫam-ı çevgānına ṭop veş gidem

Bundan içün itdi la'net ol ḥaḳīm
Ol süvāra ki ola tende muḳīm

'Aşḳ-ı Mevlā Leylīden de kem midir
Aña ṭop olmaḳdır evlā ey muḳırr

Ṭop olup ṣıdḳıñ sevādını ṭolañ
'Aşḳ çevkānıyla ġalṭān ol hemān

Bu seferdir mā-ḥaṣal ceẕb-i Ḫudā
Nāḳa üzre ol sefer 'ayn-ı ḫaṭā

1615 Bil bu müstesnā-yı cins olan seyir
İctihād-ı ins ü cinden de ḫayır

Ceẕb-i ḫāṣdır ṣanma bu ceẕb-i ām
Vāżı'ıdır fażl-ı Aḥmed ve's-selām

[181] şaṣt sāl: ḫaste ḫāl İ.
[182] yandım: yā ne E.

Baḳıyye-i ḳıṣṣa-i ġulām[183]

Ḳıṣa eyle ḳıṣṣayı ki ol ġulām
Pādişāha yazmış idi bir peyām

Yazdığı hep varlıḳ u ġavġā vü kīn
Eyledi irsāl-i şāh-ı nāzenīn

Şāha lāyıḳ sebk var mı baḳ aña
Ṣoñra gönder şāh-ı vālādan yaña

Nāmeyi oḳu çekil bir cānibe
Gör ki bir ḥarf var mı şāha lāzime

Pārele yoġısa lāyıḳ bir süẖen
Var ise gönder ḥużūr-ı şāha sen

Līk feṯḥ-i nāme-i dil Ḥaḳḳıñ o
Ṣanma esrār-ı dile vāḳıf ḳamu

Feṯḥ-i nāme ẖaylice ṣa‘b u ‘asīr
Lu‘b-ı ṭıflān olamaz o kār-ı pīr[184]

Ḳāni‘iz biz nāmeniñ fihristine
Düşmüşüz zīrā hevānıñ üstine

Dām olur fihrist ammā ‘āmmeye
Tā ‘ilim ḥāṣıl ola ser-nāmeye

Aç hemān ser-nāmeyi döndürme yüz
Ṭoġrısın Allāh bilür sözdür bu söz

Nāme ‘unvānı zebān iḳrārıdır
Metn-i nāme sīneniñ esrārıdır

Ki muvāfıḳ ola hep iḳrārına
Tā münāfıḳ olmayasın kārına[185]

Yüklenürsin bir çuvāl ġāyet aġır
Lāyıḳ olmaz ki ola cümle baḳır

İ 339a

Baḳ çuvālıñ içine milḥ mi yā ẖoş
Lāyıḳ ise ṭaşı anı ṭurma boş

[183] Ġulām ḳıṣṣasınıñ baḳiyyesi E.
[184] olamaz: olmadı E.
[185] olmayasın: gelmeyesin İ.

E 339b

Ṭolı seng ise çuvālıñ ṭurma dök
Ḥamle lāyıḳ bir çuvāl başına çök[186]

Ḳo çuvāla anı ki ola sezā
Maḥżar-ı sulṭāna vardıḳda dü tā

Zişt degil mi ki çuvālı ola ḳum
Anı yüklenmiş gider ol merd-i şūm

La‘l ṭoldurmaḳda yoḳsa ḳudretiñ
Boş götürmek daḫı a‘lā raġbetiñ

Ol faḳīh-i destār-ı büzürgüñ ḳıṣṣası ki birisi destārını ḳapıcaḳ ardından çaġırdı ki aç baḳ götürdügiñ eger götürmege lāyıḳ ise ḥelāl olsun[187]

Bir muraḳḳa‘-pūş var idi faḳīh
Bir ‘imāmeyle idüp kendin naḳīh

Tā büyük olup görine pek ‘aẓīm
Cānib-i maḥfilde yā zīr-i ḫaṭīm

Cāmesinde yamalar pīrāste
Ẓāhir-i destārı pek ārāste

Ẓāhir-i destārı ‘aynıyla behişt
Bāṭının ṣorma münāfıḳ gibi zişt

Pāre pāre cümle ṣevb ü pōstīn
Gūyiyā destārı içinde defīn

Bir ṣabāḥ itmişdi ‘azm-i medrese
Bula tā nāmūsın anda penc ü se

Ol ḳarañlıḳ yolda düzd-i cāme-ken
Muntaẓır ṭurmuş idi ki ide fen

Ḳapdı başından anıñ destārını
Ḳaçdı tā ki göre kendi kārını

Pes faḳīh aña çaġırdı ey yigit
Aç baḳ ol destārı evvel ṣoñra git

[186] çuval: meta‘ E.
[187] faḳīh: faḳīr İ.

Dört ḳanat ile uçarsın ey püser
Hedyeye lāyıḳ mı aç baḳ ḳıl naẓar

Aç anı yoḳla eliñle ki ne ḥāl
Ṣoñra al git eylerim saña ḥelāl

Çünki açdı kendüye geldi veleh
İçi ṭolu penbe vü ḫāşāk ü keh

Ol ʻimāma cümle oldı bī-nişān
Ḳaldı bir arşun bez elde hemān

Anı da çaldı yire ki ey denī
Ne bu ḥile ḳaldım işden ben geri

Bu ne gūne mekr olur tezvīr ü keyd
Beni ḳıldıñ bāzī-keydüñle ṣayd

Ḫayr gelmez hīç saña bu jendeden
Hep daġal cümle deġāda mekr ü fen

Didi gösterdim daġal līkin saña
Bir naṣīḥatdir hemān bu mācerā[188]

E 340a, İ 339b

Dünyānıñ ehl-i dünyāya zebān-ı ḥāl ile naṣīḥati ki benden ṭamaʻ idenlere bī-vefālıġı vefā gösteririm

İşte dünyā daḫı böyle ḫoş-nümā
Ṣavt-ı aʻlā ile dir ben bī-vefā

ʻĀleme kevn ü fesād olmuşdur ad
Hep daġal kevn nuṣḥ istersen fesād

Kevn dir ki gel baña ben pek ḫoşum
Dir fesād git gelme baña ben boşum

Ey bahārāndan mesrūr u şād
Sen ḫazānıñ zerd ü serdin eyle yād

Ṭalʻat-ı şems oldı kevne zeyn ü ḫūb
Mergini yād it anıñ vaḳt-i ġurūb[189]

Bedri seyr itdiñ gezer bālā-yı ṭāḳ
Ḥasretin hem seyr ḳıl vaḳt-i maḥāḳ

[188] Beyit İ. nüshasında başlıktan sonradır.
[189] Ṭalʻat-ı şems oldı kevne zeyn ü ḫūb : Kevne zeyn şems oldı ġāyet ile ḫūb; anıñ: n'olur İ.

Ṭıfla baḳ ol ḥüsn ile mollā-yı ḫalḳ
Bir iki yıl ṣoñra o rüsvā-yı ḫalḳ

Bir ten-i sīmīne olduñsa şikār
Vaḳt-i pīrīde görürsin penbezār

Çerb ü şīrīn loḳmalar gördüñ temīz
Fażla olup cāyı olur āb-rīz

Ol ḫabīṣe di ki ḳanda ‘izzetiñ
Ol ṭabaḳlar üzre şevḳ ü devletiñ

Ol ṭabaḳda itdigiñ ‘işve vü nāz
Hem sebedlerde bulurduñ imtiyāz

Didi o dāne vü ben dāmım aña
Sen nice olduñ bu dāma mübtelā

Ehl-i ḥırfet oldı parmaḳlar medār
‘Āḳıbet lerzān olur bī-iḫtiyār

Nergis-i maḫmūr-ı çeşm cān-veş
Pür-çapaḳ ṣular aḳar kūrāna eş

Ṣaff-ı şīrāna hücūm iden dilīr
‘Āḳıbet bir mūşa olmaḳdır esīr

Tīz-ṭab‘ u ‘āḳıbet-bīn-i cihān
İḫtiyār merkeb gibi olur hemān

‘Aḳl alıcı zülf-i ca‘d-ı müşgbār
‘Āḳıbet dirler aña dümm-i ḫımār

Evvel kevn oldı hep feṭḥ ü küşād
Āḫiri rüsvālıḳ olur hem fesād

Gösterür ẓāhir saña o dāmını
Eyler istihzā yapar encāmını

Dime sen teẕvīrime dünyā-firīb
Yoḫsa ‘aḳlım dāmını bilür ‘acīb

İ 340a

Ṭavḳ-ı zerrīn ü ḥamā’il sende var
Ġull ü zencīrdir seni itmiş şikār

E 340b

Herkesiñ rūyını sen gör fāḫire
Evveli gördüñ naẓar ḳıl āḫire

Kim ki āḫir-bīn ola mes‘ūddur
Kim ki āḫar-bīn ola maṭrūddur

Ādemī ṭīn gördi dīnin görmedi
Gördi dünyā vaḳt-i vaḥyin görmedi

Tā ki İblīs gibi a‘ver olma sen
Nıṣf görmeklikle ebter olma sen

Erleriñ fażlı zenāna ey püser
Ṣanma ancaḳ ḳuvvet ü kesb ü hüner

Şīr ü fīl ḳuvvetde ‘ādemden ḳavī
Efḍal olurlardı anlar ey ġavī

Merdleriñ fażlı zene bī-kīn ola
Merd odur ki o āḫīr-bīn ola[190]

‘Āḳıbet-bīnlikde bir merd olsa kec
Zenden ednādır o ādem itme lec

İki dürlü ses gelür ażdāddan
Tā birin aḫz ider isti‘dāddan[191]

Bāngınıñ biri neşūr-ı etḳıyā[192]
Bāng-ı āḫirdir firīb-i eşḳıyā

Dir ki ben oldum güle işte diken
Gül dökilür ben ḳalurum ṣaġ esen

Çaġırur üşkūfeler hem ḫār işit
Ṣoñra bāng-ı ḫāra ḳalursın yigit

Çaġırur üşkūfeler bu gül demi
Çaġırur ḫār gel baña sen ey ‘amī

Birini itseñ ḳabūl āḫir ıraġ
Ki muḥibler żıdd-ı maḥbūbdan yasaġ

Birisi dir işte bunda ḥāżırım
Ol biri dir diḳḳat it ben āḫirim

[190] Merd odur ki o: Ol olur merd E.
[191] ider: ide İ.
[192] etḳıyā: eşḳıyā İ.

Ḥāżıra mensūb olan pür-mekr ü kīn
Āḫiriñ mir’ātda naḳşın gör hemīn

Ḳanġısın ḳoyduñ çuvāla ikiden
Āḫiri olmaz seniñle hem-süḫen

Bārek’allāh aña ki merdān sözin
Güş idüp evvel ṭuta aña yüzin

Ḫāneyi ḫālī bulup cāy eyleye
Kec görüp aġyārı ber-pāy eyleye

Ol yeñi bardaḳ ki bevl ile ṭola[193]
Ṣu anı pāk eylemez gelmez yola

Bu cihānda her şeyi bir şey çeker
Küfri kāfir mürşide rüşdi çeker[194]

Keh-rübā var hem de mıḳnāṭīs var
Sen ḥadīd misin yā keh mi ḳıl şümār

İ 340b

Āhen iseñ seni mıḳnāṭīs ḳapar
Yā keh iseñ keh-rübā alur ḳaçar

E 341a

Olmayanlar mā-ḥaṣal aḫyāra yār
Şübhesiz ol kimseler füccāra cār

Oldı Mūsā Ḳıbṭī ‘indinde z̲emīm
Oldı Hāmān Sibṭī ‘indinde recīm[195]

Cān-ı Hāmān oldı Ḳıbṭī cānibi
Cān-ı Mūsā oldı Sebṭī ṭālibi[196]

‘Ārifiñ ġıdāsı nūr-ı Ḥaḳdan oldıġını beyān ki
ebītü ‘inde Rabbī yuṭ‘imunī ve yesḳīni daḫı el-cū‘u ṭa‘āmu’llāhi yuḥyī bihi ebdāne’ṣ-ṣıddīḳīn ya‘ni fī’l-cū‘i yeṣılü ṭa‘āmu’llāh[197]

Mi‘de-i ḫarda hemīşe ictiz̲āb
Mi‘de-i ādemde ce z̲b-i gendüm āb

[193] yeñi: iki E.
[194] çeker: irer E.
[195] – E.
[196] ṭālibi: cānibi İ.
[197] Hadîs-i Şerîf: 1. Ebû Hüreyre’den, Peygamber Efendimiz: “Birbirine eklenen çift oruç (savm-ı visal) tutmayın (Bu ifâdeyi iki kere tekrar etmiştir). Kendisine: “Yâ Resûlallah, siz tutuyorsunuz ya!” denilince: “(Bu hususda ben sizin gibi değilim) Geceyi geçirirken Rabbim beni doyurur ve susuzluğumu giderir. Binâenaleyh, amellerinizden gücünüzün yettiği kadarının altına girip yüklenin.”
2. “Açlık, Allah’ın ikram ettiği bir yemektir. Onunla sıddıkların bedenlerini diriltir.” (Bu hadis, kaynaklarda tespit edilememiştir.)

Bilemezsin bir kişi żulmetle ne
Ḳıl naẓar ‘ālemde o şöhretle ne

Çünki her ṭay mādere olur redīf
Fehm ider cinsiyyetin bundan ‘arīf

Ādemi ṣadrındadır ṣedyān-ı şīr
Ḫarda ammā diḳḳat eyle nīm-i zīr

‘Adl-i Ḥaḳ ḳassāmı ḳısmetde müdām
Bu ‘aceb yoḳ cebr ü ẓulm ile ẓalām

Cebr olaydı bu peşīmānlıḳ nedir
Ẓulm olaydı yā nigehbānlıḳ nedir

Günler āḫir yarına ḳaldı sebaḳ
Olmaz esrāra bu dünyā bir varaḳ

Ḥāṣılı vaḳt-i duḫūl ü hem iyāb
Ḳıl naẓar va’llāhü a‘lem bi’ṣ-ṣavāb

Ey iden bu bī-vefāya i‘timād
İşte fāsıḳ sensin ey ehl-i fesād

Ḫayme ḳurduñ ki odur ‘ayn-ı ḥabāb
Yoḳ anı żabṭ idecek aṣlā ṭınāb

Berḳ-veş nūr-ı riyādır bī-ṣebāt
Bulamaz yol reh-revān-ı kā’ināt

Bu cihān u ehliniñ yoḳ ḥāṣılı
Her birisi bī-vefālıḳ kāmili

Dünyeden ḥāṣıl olan da bī-vefā
Baña yüz ṭutdı ṣanursın bu ḳażā[198]

‘Ālem-i uḫrā vü ehli ‘ālīdir
Ḳuvvet-i ‘ahd anlarıñ aḥvālidir

İki peyġamber ebed żıdd olmadı
Birbirinden mu‘cize umulmadı

Olmadı pejmürde mīve ol cihān
Şādi-i ‘uḳbāda yoḳ endūh-ı cān

[198] bu: o İ.

İ 341a

Nefs bī-‘ahd ḳatl[e] lāyıḳ bir şaḳī[199]
Ol denīdir ḳıblegāh-ı nā-faḳī

Bu cihāndır nefse lāyıḳ encümen
Lāyıḳ-ı mevtā olan ḳabr ü kefen

E 341b

Nefis ‘āḳildir her işi ḫurdedir[200]
Ḳıblesi dünyā ise o mürdedir

Āb-ı vaḥy-i Ḥaḳḳ irince ya‘ni nūr
Mürde ḫākden zindeler eyler ẓuḥūr

Gelmeyince vaḥy-i Ḥaḳḳ itme ġurūr
Tā o düzgünlük virür saña sürūr[201]

Ḫāmil olmayan ṣadāya ṭālib ol
Āfil olmayan güneşe rāġıb ol

Ol hünerler hem daḫı ol ḳāl ü ḳīl
Ḳavm-i Fir‘avndır eceldir āb-ı Nīl[202]

Revnaḳ u ṭāḳ u ṭurunb u siḥr ile
Ḫalḳı bend itmişdi kendiye bile

Sāḥirānıñ siḥri bil olur hebā
Mevt şol çūbdur ki oldı ejdehā

Eyledi bir loḳma seḥer sāḥiri
Ṭolsa ‘ālem olur idi ḳāhiri

Ol yemekden olmadı efzūn-ı nūr
Belki evvelki gibi itdi ḫużūr

Dā’imā artan eṣerdir ẕāt degil
Ẕāt artmaz ḳābil-i āfāt degil

Ḥāḳ cihānı ḫalḳda efzūn olmadı
Evvel olmaz idi eknūn olmadı

Oldı āṣārı füzūn icāddan
Bu iki efzūnīdir ażdāddan

Bu eṣer efzūnlıġı iẓhār-ı ẕāt
Tā ki ma‘lūm ola ef‘āl ü ṣıfāt

[199] Nefs bī-‘ahd ḳatl[e] lāyıḳ bir şaḳī : Ḳatle lāyıḳ nefs-i bī-‘ahddir şaḳī E.
[200] her işi: egerçi E.
[201] virür: vire İ.
[202] Fir‘avndır: Fir‘avn o E.

Budur efzūnī-i ẕātīye delīl
‘İlletiyle ḥādiṯ ola çün ‘alīl

Nükte inceldi bu yirde ey refīḳ
Līk diñle sen mülāḳāt-ı raḳīḳ

Feevcese fī nefsihī ḫīfeten Mūsā
ḳulnā lā-teḫaf inneke ente’l-a‘lā
āyet-i kerīmesiniñ tefsīri[203]

Didi Mūsā ki siḥir ḥayretde ḳor
N’işleyem ben ḫalḳda yoḳ temyīz-i nūr

Didi Ḥaḳ temyīzi peydā eylerim
‘Aḳl-ı bī-temyīzi bīnā eylerim

Nice mu‘ciz senden iẓhār eyleyim
‘Aḳl anı görmekle bīdār eyleyim

Dīde virdim ‘aḳl-ı bī-temyīze ben
Virmedim göz cāhil-i nāçīze ben

İ 341b

Gerçi deryā-veş ‘adū pür-mevc-i kef
Ġālibiyyet sende Mūsā *lā-teḫaf*

Ol zamān siḥr idi çünki müfteḫir
Çün ‘aṣā mār oldı gitdi cümle şer

E 342a

Herkes eyler da‘vī-i ḥüsn ü nemek
Seng-i mergdir ol nemeklere meḥek

Siḥr gitdi mu‘cize aña ḳıyās
Her ikisi ṭamda idi düşdi ṭas

Ṭas-ı siḥriñ ṣavtı la‘netdir müdām
Ṭas-ı dīniñ ṣavtı ref‘atdir müdām

Merd ü zenden çün meḥek pinhāndır
Gel hemān lāf eyle ey ḳalb āndır

Vaḳt-i lāfdır çün meḥek ġā’ib bu dem
Elden ele gez hemān ‘izzetle hem

Artmada her demde nāz u ‘izzetiñ
Çün meḥek geldükde n’ola küdretiñ

[203] *Kur’ân-ı Kerîm*, Tâ-Hâ, 20/67-68: “Mûsâ birden içinde bir korku duydu. ‘Korkma!’ dedik, ‘Üstün gelecek olan kesinlikle sensin…”

Ḳalb olan naḫvetle dir ki her zamān
Ey zer-i ḫāliṣ saña ben hem-‘inān

Zer aña dir ki belī ey ḫˇāce-tāş
Geliyor işte meḥekḳ āmāde baş

Tuḫfedir aṣḥāb-ı rāza merg-i ten
Ġam nedir ḫāliṣ zere miḳrāṣdan

Ḳalb daḫı olsaydı āḫir-bīn eger
Āḫirinden evvel eylerdi ḫaẕer

Yüziniñ ḳaralıġın evvel bilen
Olur elbetde nifaḳdan mü’temen

Kīmyā-yı faẓla ol ṭālib idi
‘Aḳlı sālūsiyyete ġālib idi

Kendi faẓlından olan işkeste-dil
Cābir-i işkestegāna muttaṣıl

Āḫiriñ görüp şikest olsa dili
Ol ḳırıḳlıḳ ṣarılup olur ḳavī

Sūy-ı iksīre çeker ol bāḳırı
Ḳalmaz ol yaldızda maḥrūm āḫiri

Ḳılma da‘vā ey muṭallā pür-riyā
Ḳalmadı kūr müşterīler ḫāliyā

Nūr-ı maḥşer gözleri bīnā ider
Göz bağıcılıḳ seni rüsvā ider[204]

‘Āḳıbet-bīnāya ḳıl ol dem naẕar
Reşk-i dīde ḥasret-i cān u ciger

Anları seyr it ki ḫāli gördiler
Aṣl-ı sırdan cümlesin hep sürdiler

Ḫāli bīnān oldılar şekke redīf
Ṣubḥ-ı ṣādıḳ ṣubḥ-ı kāẕib hep laṭīf

Ṣubḥ-ı kāẕib itdi kārvānlar ḫarāb
Hem de berbād ü helāk ü hem yebāb[205]

[204] bağıcılıḳ: bağıcısın İ.
[205] itdi: nice; hem de: İtdi E.

İ 342a

Olamaz ḫāliṣ züyūfın atmayan
Vay o cāna ki meḥekke batmayan[206]

Gel yine ol söz ki mektūb-ı ġulām
Nice yazdı pādişāha bī-niẓām

E 342b

Müdde‘īleri da‘vādan mütāba‘ata emr itmeleriniñ zecri

Çün Müseylem didi ben de Aḥmedim
Mekr ile dīn-i Resūli mürtedim

Aña di ki eyleme böyle baṭar
Olma maġrūr evvele ṣoña naẓar

Olma ḫırṣ idüp bu cem‘iñ rehberi
Arḳadan gel şem‘iñ öñdedir yeri

Gösterür şem‘ maḳṣadı gūyā ki māh
Dāne mi yā faḳ mıdır yāḫud ki kāh

İsteseñ de istemeseñ de çerāġ
Gösterür naḳşını bāz mı yoḫsa zāġ

Şimdi zāġān eyleyüp mekr ü daġal
Bāng-ı bāzı ögrenüp oldı aḍall

Ṣavt-ı hüdhüd beñzedirler vāḳı‘ā
Rāz-ı hüdhüd ḳanda peyġām-ı Sebā

Farḳ ḳıl ber-reste ber-beste nedir
Tāc-ı hüdhüd tāc-ı şāhī ṣanma bir

‘Ārifānıñ nüktesin her bī-ḥayā
Diline bend eyleyüp eyler riyā

Hālik olan ümmet-i ma‘hūddan
Ṣandalı farḳ itmeyenler ‘ūddan

Maẓhar idi cümlesi temyīze līk[207]
Kūr ḳıldı anları ḫırṣ-ı rekīk

Olmadı kūrlük de raḥmetden ba‘īd
Kūrī-i ḫırṣ olmaz aṣlā ol sedīd

[206] Vay o cāna ki: Vay ol cān ki E.
[207] temyīze: temlīke İ.

Şeh siyāsātında raḥmet dūr degil
Çārmīḫ-i ḥāsidī ma‘ẕūr degil

Şeste diḳḳāt ḳıl iyüce māhı sen
Çeşm-i āḫir-bīni baġlar ehl-i fen

1775 İki gözle evvel āḫirāya baḳ
Olma İblīs gibi a‘ver-bīn-i Ḥaḳ

A‘ver oldı yalıñız ḫāli göre
Bī-ḫaber ḥayvān gibi çiftin süre

İki göz var gāvda manẓūrı ‘alef
Yek-çeşmdir bu sebebden yoḳ şeref

İki gözi ki rub‘-ı ḳıymet deger
İki göz ile ider gerçi naẓar

Ādemīniñ bir gözin itseñ heder
Nıṣf-ı ḳıymetdir aña şer‘an ḫaber

1780 Ḫod-be-ḫoddur çünki çeşm-i ādemī
Kārın işler iki gözsüz her demī

İ 342b

Evvelīdir çeşm-i ḫar yoḳ āḫirī
İki gözlidir velīkin a‘verī

Bu sözüñ pāyānı yoḳdur ol ḫafīf[208]
Yazdı ruḳ‘a şāha bā-ḥırṣ-ı raġīf

E 343a

Ṭaleb icrā içün pādişāha nāme yazan ġulāmıñ baḳıyye-i ḳıṣṣası

Ruḳ‘adan evvelce aşçıya didi
Ey baḫīl-i maṭbaḫ-ı şāh-ı saḫī

Himmet-i şehden ba‘īddir bu ḳadar
Ücretimden baña olan muḥtażar

1785 Didi behr-i maṣlaḥat emr-i şehī
Ṣanma buḫlinden yāḫud dest-i tehī

Didi sed çekme baña böyle kelām
Yoḳ şehiñ ‘indinde ḳadr-i sīm-i ḫam

[208] yoḳdur : yoḳ gel E.

Aşçı ibrāz itdi ḥüccet on ḳadar
Ḥırṣ ile ol cümlesin itdi heder

Vaḳt-i ḳuşluḳ çün vaẓīfe az gele
Söger idi aşçıya ol ḫergele[209]

Didi ḳaṣden iyliyorsın sen bize
Didi ben fermān ḳulıyım bī-beze

Ṣanma fer‘iñdir bu aṣlıñ kārıdır
Yāydan bilme oḳı dest-yāridir

Mā-rameyte iz rameyte ibtilā[210]
Atanı ṣanma nebī atan Ḫudā

Menba‘-ı āb tīredir ey ḫışmnāk
Aç göziñ diḳḳatle baḳ tā ola pāk

Ṭoldı ḫışm u ġam derūn-ı buḳ‘ada
Ḥışmgīn yazıldı metn-i ruḳ‘ada

Ruḳ‘ada evvel ṣenā-yı pādişāh
Cūd u iḥsān u seḫā-yı pādişāh

Ki yediñ ebr ü baḥirden de füzūn
Ehl-i ḥācātı ḳażāda çün ‘uyūn

Girye ile virdigi ebriñ müdām
Luṭf-ı şāhī ḫande ile ibtisām

Ẓāhir-i ruḳ‘a egerçi medḥ hep
Bāṭın-ı medḥinde var būy-ı ġażab

Ol sebebden işleriñ bī-nūrdur
Ki ṭabī‘at sende dūr-ā-dūrdur

Revnaḳ-ı kār-ı ḫasān kāsid olur
Mīve-āsā tāzesi fāsid olur

Andan olur revnaḳ-ı dünyā kesād
Çünki dirler ‘ālem-i kevn ü fesād

Çünki meddāḥda olınca kīneler
Ḫoş olur mı andan aṣlā sīneler

[209] Söger idi aşçıya ol ḫergele: İtdi teşnī‘-i ‘abeş ol ḫergele E.
[210] *Kur’ân-ı Kerîm*, Enfâl, 8/17: “Savaşta onları siz öldürmediniz, onları Allah öldürdü; (oku) attığında da sen atmadın, Allah attı; bunu da müminlere kendinden güzel bir lutufta bulunmuş olmak için yaptı. Allah her şeyi işitmekte, her şeyi bilmektedir.”

Ey göñül kīnden ḫışımdan pāk ol
Ṣoñra el-ḥamd oḳuyup çālāk ol[211]

İ 343a

Dilde el-ḥamd ü derūn ikrāhda
Ol füsūndur āḫir eyvāhda

Didi Allāh ẓahire itmem naẓar[212]
Bendegānıñ bāṭınıdır muntaẓar

E 343b

Şol meddāḥıñ ḥikāyeti ki berā-yı memdūḥa şükr iderdi lākin endūh u ġam-ı derūnı ve eṣvāb-ı ẓāhirīsiniñ eskiligi şükürleriniñ lāf u dürūġ oldıġını gösterdi

Bir kişi geldi ‘Irāḳdan delḳ-pūş
Ṣordılar aña firāḳdan ehl-i hūş

Didi var firḳat velī ammā sefer
Pek mübārek oldı baña bu sefer

Ki ḫalīfe virdi çoḳ ḫil‘at baña
Ki ḳarīni ola bīn medḥ ü ṣenā

Şükrler ḳıldı ḥamdler ṣad hezār
Ḥadden artırdı ṣenāyı bī-şümār

Didiler ḥāliñ ġam u endūhdur
Kiẕbiñe bu şāhid-i enbūhdur

Başda yoḳ ayaḳda yoḳ sen de yanıḳ
Ḥamdler teẕvīrine olur ṭanıḳ

Ḳanda şükr ü ḥamd-ı şāhīye nişān
Yā başıñda yā ayaḳda yoḳ nişān

Medḥ-i şāhīye lisānıñ yeltenür
Yedi ‘uẓvuñ şākidir kim aldanur

Ne ‘alāmet cūd-ı sulṭāndan seniñ
Yoḳ pābūç şalvār çıplaḳdır teniñ

Didi īṣār eyledim in‘āmını
İtmedi taḳṣīr-i şeh ikrāmını

Her ne aldım ise ol sulṭāndan
Baḫş-ı dervīşān ḳıldım cümle ben

[211] oḳuyup: oḳu İ.
[212] itmem: itmez İ.

Māl virdim aldım a‘mār-ı ṭavīl
Bu vaẕīfeyle ben oldum pek cemīl

Didiler gitdiyse mālıñ ey ‘anūd
Yā nedir ḳalbiñdeki teşvīş ü dūd

Çoḳ kerāhat var derūnuñda çü ḫāk
Nice olur ġam nişān-ı ibtişār

Ḳandadır āṣār-ı īṣār u rıżā
Ṭoġrı ise söylenür mi mā-meżā

Māl gitdi ṭutalım yā ḳanda meyl
Seyl gitdi ise ḳanda cāy-ı seyl

Gözleriñ yaşı siyāh u cān-fezā
Yoġısa yaşıñ o ezraḳlıḳ ne yā

Pāk-bāzlıḳdan ‘alāmet sende yoḳ
Lāf-ı bī-mā‘nā ise ġāyetle çoḳ

İ 343b

Yüz nişān ister derūn īṣārıña
Çoḳ ‘alāmetler gerekdir kārıña

Māl īṣār ile olsaydı telef
Bir ḥayāt-ı ḳalb olur aña ḫalef

E 344a

Ḥaḳ zemīninde zirā‘at oldı çün
Toḫmıñ a‘lā daḫli yoḳ bilmem niçün

Zer‘-i cān bir dāne yüz olur ebed
Ṣaḥn-ı arżu’llāhi vāsi‘de ṣaded

Bitmez ise ravża‘-i cānda başaḳ
Nice vāsi‘ dinilür bu arż-ı Ḥaḳ

Çünki bī-rey‘ oldı bu arż-ı fenā
Arż-ı vāsi‘ bu degildir ey fetā

Cān zemīni rey‘idir bī-ḥadd ü ‘ad
Dāne-i kemterden olur heft-ṣad

Ḥamd sözde yoḳ nişān-ı ḥāmidūn
Ne ṭaşında var nişān ne enderūn

‘Ārifiñ maḥmūdı her demde Ḫudā
Cümle a‘żā dest ü pā şāhid aña

Nīm-şebden cismine ḳılmış ḳabā
Ḳa‘r-ı zindān-ı cihāndan müşterā

Aṭlas-ı taḳvā libāsı cümle nūr
Āyet-i ḥamd itdi ketfinde ẓuhūr

‘Ālem-i ārīyeden oldı ḫalāṣ
Gülsitān [u] ‘aynı ḳıldı o menāṣ

Himmet-i ‘ālīsi taḫtında mekīn
Rütbe-i cāhı anıñ oldı metīn

Cāy-ı şıddīḳ maḳ‘ad-ı şıdḳ oldı bu
Cümlesi ḫandān u şādān tāze-rū

Ḥamd iderler ḥamd-i gülzār-ı bahār
Çoḳ nişān var hem daḫı çoḳ kīrūdār

Ol baharıñ naḫli var ezhārı var
Şāhid-i ‘ādil anıñ gülzārı var

Her ṭarafda şāhidiñ şāhidi var
Gevhere şāhid ṣadef gibi hezār

Ṣādıḳı kāẕibden añlar ehl-i Ḥaḳ
Sen ḳurı lāf ile itme daḳḳ u laḳ

Sen diseñ miskdir gelür būy-ı piyāz
Aġzınıñ ḳoḳusı eyler keşf-i rāz[213]

Gül-şeker yidim dir iseñ ḫoḫ di gel
Fūm ḳoḳar aġzıñ ki maḫlūṭ-ı baṣal

Bir büyük ḫāne miṣālidir bu ḳalb
Anda vardır ḳoñşular bī-sāz u selb

Ḫarḳ-ı dīvār ile revzenden müdām
Muṭṭali‘ olurlar esrāra tamām

Bir şikāfdır o ki yoḳ anda sehm
Ṣāḥib-i ḫāne daḫı itmez vehm

İ 344a

Bu ḥadīṣi diñle şeyṭān-ı ‘adū
Ḥāl-i insāndan alur gizlice bū[214]

[213] ḳoḳusı: ḳoḫusı E.
[214] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/27: “Ey Âdemoğulları! Şeytan, anne babanızı ayıp yerlerini birbirine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü o ve yandaşları, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz biz şeytanları inanmayanların yoldaşları yaptık.”

Bir ṭarīḳ eyle ki ins āgāh degil
Çünki o maḥsūs degil eşbāh degil

E 344b

Nāḳidān içinde sālūs bī-revāc
Gel meḥekk-i ḳalb iseñ lāf urma ḳaç

Her meḥekkiñ naḳd ü ḳalbe rāhı var
Mīr-i ḳalb ü cism ḳıldı Kirdgār

Ġılzetiyle bilme şeyṭān ‘askerī
Sırr u fikre vāḳıf olur serserī

Uġrı yollardan olur meslekleri
Bilmeyiz ol yolda biz ḫayr u şeri

Her zamān eyler żarar dürlü ziyān
Ṣāḥib-i nuḳb u şikāf-ı revzenān

Pes niçün ‘ālemde rūşen-cān olan
Olmaya keşf aña aḥvāl-i cihān

Ḫaymesin tā ṭāḳ-ı gerdūna ḳuran
Dīvden kemter mi olsun ey fülān

Sāriḳāne dīv gerdūna gider
Ol şihāb-ı muḥriḳ anı redd ider

Baş aşaġı şöyle düşe mīġdan
Ki şaḳī cengde sinān u tīġdan

Rūḥ-ı ‘ālīye ḥasedden nāşī dīv
Ser-nigūn düşer zemīne bā-ġirīv

Sen eger çolaḳ ṭopal sen kūr saġır
Bu gümān ervāḥ-ı şāhāna mużırr

Lāf-ı bī-ma‘nāyı terk it ḳıl ḥayā
Ḫayli cāsūs-ı şehī var iḫtifā

Dil ü dīn marażlarını ṭabībān-ı İlāhīniñ sīmā-yı mürīd ve bī-gāneden ve laḥn u güftār u reng-i çeşminden ve bunlarıñ biri olmaḳsızın göñül yolından añlaması ki innehüm cevāsīsü'l-ḳulūbi dinilmişdir

Bu ṭabībān-ı beden dānişlidir
Ki maḳāmını bilür āgāh-ı sır

Fehm ider ḳārūreden ḥāl ü me'āl
Bilmediñ sen ki nedendir i'tilāl

Nabżdan rengden daḫı demden de hem
Fehm ider her ne ki var sende seḳam

Pes ṭabībān-ı İlāhī-i cihān
Nice bilmez ḥālini ol bī-lisān

Nabż u çeşmiñden seniñ hem rengden
Çoḳ seḳam görür dil-i pür-jengden

Bu ṭabībler ki nev-āmūz-ı cihān
Anlara lāzım 'alāmāt u nişān

İ 344b

Dūrdan nāmıñ bilürler kāmilān
Ḥāl ü mālüñ hem 'urūḳuñdur 'ayān

Belki ṭoġmazdan muḳaddem nice yıl
Seni görmüşlerdir anlar öyle bil[215]

E 345a

Bā-yezīd-i Bisṭāmīniñ Ebū'l-Ḥasan-ı Ḥaraḳānīyi bir ḳaç sene muḳaddem bu 'āleme teşrīfini ve şekl ü şemā'ilini ve sīretini yek-be-bek ḫaber virdigi ve tārīḫ-nüvīsānıñ ḳayd u żabṭları[216]

Gel işit Bāyezīdden dāstān
Bü'l-Ḥasan aḥvāline virdi nişān

Zühd ü taḳvāda yegāne bir hüner
Bendegānı ile ṣaḥrāda gezer

Bir güzel bū geldi aña nāgehān
Rey sevādında ki odur Ḫāreḳān

[215] öyle: böyle E.
[216] ḳayd vü żabṭları: ḳayd itmeleri E.

İştiyāḳı nālesi ol sūya hep
Bādın istişmām iderdi rūz u şeb

‘Āşıḳāne ḳoḳlar idi ḫoş ḫoş
Ol ṭaraf bādından oldı bāde-nūş

Bardaġı ṭoldursañ ider buzlu şu
Ẓāhiri olur ‘araḳla ṭopṭolu

Ol ṣoġuḳluḳdan havāsı oldı āb
Çıḳmadı bardaḳdan āb-ı ṣāf [u] nāb[217]

Bād-ı būy-āver aña āb oldı hep
Ābı da ṣoñra şarāb oldı ‘aceb

İtdi anda mestlik āṣārı ẓuhūr
Bir mürīd irişdi gördi mest-i nūr

Pes su’āl itdi ki bu aḥvāl ne
Ḥadd ü ‘adden ṭaşra bu iş‘āl ne

Gāh sürḫ ü gāh zerd ü gāh āḳ
Rūyıñız olur bu ḥāl-i iftirāḳ

Ḳoḳlıyorsın yoḳ eliñde deste gül
Gerçi ġaybīdir saña gülzār [u] gül

Kām-ı cāndır sende olan kāmlar
Ġaybdandır saña gelen nāmlar

Yūsufa Ya‘ḳūb-veşdir her demiñ
Būy-ı cānānı alur her dem şemiñ

Dök bize bir ḳaṭrecik ol destiden
Ḳoḳlat ol gülzārdan bir şemme sen

İş degildir ey veliyy-i ḳurb-ı Rab
Sen ṭoyasın biz olalım ḫuşk-leb

Ey meẓāhirdān-ı sırr-ı kāf u nūn
Her ne yirseñ bizlere bir cur‘a ṣun

Yoḳ bu vādīlerde mīr-i bezm-i dīn
Sensin ancaḳ ‘ālemiñ şāhı yaḳīn

[217] āb-ı ṣāf [u] nāb: aṣlā āb-ı ṣāf İ.

İ 345a

Nice ednālar bu meyden nūş ider
Ādemi mey şūḫ ider ser-ḫoş ider

Būyını sırr eyleyüp ḥıfẓ eylesün
Çeşm-i mesti yā ne yapsın n'işlesün

E 345b

Gerçi bu ol bū degildir ki cihān
Perde olsaydı anı itmez nihān

Deşt ü ṣaḥrā ḳoḳusıyla mümteli[218]
Deşt nedir bū nüh felekde müncelī

1890 Gel küpüñ aġzını ṣıvama çamūr
Bezde de mestūr olur ol sırr-ı sūr

Luṭf ḳıl ey ṣāḥib-i esrār-ı Ḥaḳ
Ḳanġı bāzıñ ṣaydına olduñ eḥaḳ[219]

Didi bir bū geldi baña pek 'acīb
'Aynı ki ṭuydı Yemenden ol Ḥabīb

Ki Muḥammed didi bā-bād-ı ṣabā
Baña Yemenden gelür būy-ı Ḫudā

Cān-ı Veysden irişür būy-ı ṣafā
Hem Üveysden irişür būy-ı Ḫudā[220]

1895 Hem Üveysden hem Ḳarandan būy-ı Ḥaḳ
Muṣṭafāyı mest ḳıldı māṣadaḳ

Çün Üveys olmışdı fānī kendiden
Arżdan iken āsumānī oldı ten

Ol helīle olsa perverde şeker
Acılıḳ bāḳīdir anda müstaḳar

Geçse ger mā vü menīden ol 'ilāc
Naḳşı ḳalur ṭa'mı olmaz bī-revāc

Bu sözüñ pāyānı yoḳdur gel söze
Ne didi ġaybden o pīr-i pür-meze[221]

[218] ḳoḳusıyla: ḳoḫusıyla E.
[219] ṣaydına: ḳaydına İ.
[220] Cān-ı Veysden irişür būy-ı ṣafā / Hem Üveysden irişür būy-ı Ḫudā: İrdi cān-ı Veysden būy-ı ṣafā / Üveysden irdi hem būy-ı Ḫudā E.
[221] Ne didi ġaybden o pīr-i pür-meze: Nīstden ne didi pīr-i pür-meze E.

‘Aleyhi’ṣ-ṣalātü ve’s-selāmıñ
innī le-ecidü nefese’r-Raḥmānī
min ḳıbeli’l-Yemeni **ḳavl-i şerīfi**[222]

Didi bu sūdan gelür bir būy-ı yār
Olacaḳ bu ḳaryede bir şehr-i yār

Nice yıldan ṣoñra ṭoġdı ol melik
Oldı çetri āsumāna münselik

Rūyı gülzār-ı Ḥaḳ-ı gülgündur
Rütbesi benden daḫı efzūndur

Nāmı ne didi ki nāmı Bü’l-Ḥasan
Ḥilyesin vaṣf eyledi kaş u z̲eḳan

Ḳaddini hem rengini hem hey’etin
Yek-be-yek vaṣf itdi z̲ī-devletiñ

Bāṭın evṣāfın daḫı ḳıldı ‘ayān
Rütbe vü cāhını hep ḳıldı beyān

Ḥilye-i ten ten gibidir ‘āriye
Āña dil virme ki oldur cāriye

Ḥilye-i rūḥ-ı ṭabī‘ī fānīdir
Ḥilye-i cān iste ki fevḳānīdir

Cismi vech-i arża olmuşdur çerāġ
Nūrı çarḫ-ı heftümīne urdı dāġ

İ 345b

Yer şu‘ā-ı āfitābdır anı Ḥaḳ
Çarḫ-ı çārüm ṭāḳa ḳılmış müsteḥaḳ[223]

E 346a

Zīr-i enfdir naḳş-ı gül cāyı müdām
Būyı eyler tā dimāġ üzre ḫırām

Uyuyan kimse görür ise firaḳ
İn‘ikāsından gelür cisme ‘araḳ

Pīrehen Mıṣr içre merhūn-ı melī
Eyledi Ken‘anı būyı mümtelī

[222] Başlık: – İ.
Hadîs-i Şerîf: "İyi biliniz ki, imân Yemen’dedir. Allah bilgisi ve korkusu olan hikmet de Yemen’dedir. Ben, Rabbinizin nefesini Yemen taraflarında buluyorum."
[223] çārüm: ṭārem İ.

Ol zamān ketb itdiler tārīḫini
Pür-kebāb eylediler hem sīḫini

Şeyḫ Ebü'l-Ḥasan-ı Ḫaraḳānīniñ Bāyezīd -ḳaddesa'llāhü sırrehümā- vefātından şoñra dünyāya teşrīfleri[224]

Çün irişdi vaḳt-i mev'ūd-ı şerīf
Ẓāhir oldı ol zemīnden o 'arīf

Ki 'ademden sürdi merkeb bu yaña
Oldı mülk-i 'izz ü şāna pādişāh

Bāyezīdiñ fevti bir ḳaç yıl mürūr
İtmiş idi geldi ol şāh-ı sürūr

Her ne ki vaṣf eylediyse Bāyezīd
Ḫulḳ u ḫūyı öylece oldı bedīd

Levḥ-i maḥfūẓ oldı aña pīşuvā
Ṣor neden maḥfūẓ maḥfūẓ-ı ḫaṭā

Ne nücūmdur ne remldir ne de ḫˇāb[225]
Vaḥy-i Ḥaḳ va'llāhü a'lem bi'ṣ-ṣavāb

Oldıġıyçün 'āmmeden mestūr-ı dūr
Vaḥy-i dil dir ṣūfiyān-ı pür-şu'ūr

Vaḥy-i dil dirler ki manẓargāh ola
Hīç ḫaṭā olur mı dil āgāh ola

Mü'minā yenẓur bi-nūru'llāhsın
Sen ḫaṭā vü sehvden ber-rāhsın

Ṣūfiniñ ṭa'āmu'llāhdan cān u diliniñ icrā ve noḳṣānı

Çünki ṣūfī faḳrden maġmūm ola
'Ayn-ı faḳri dāye-i mevhūm ola

Çünki cennetdir mekārihden berī
'Ācize raḥm ideniñ olur yeri

Ol ki ṣavlet ile çoḳ başlar kese
Ḫalḳ u Ḥaḳ raḥm eylemez o nākese

[224] Başlık: Ebü'l-Ḥasan Ḫaraḳāniniñ Bāyezīd-i Bistāmīniñ ba'dez-vefāt teşrifleri E.
[225] Ne nücūmdur ne remldir ne de ḫˇāb: Ne nücūm u ne de reml ü ne de ḫˇāb E.

Bu sözüñ yoḳ āḫiri gel ki cüvān
Bir dilim nān içün oldı nā-tüvān

Şād ol ṣūfī ki rızḳı bī-‘amīm
Ṣırçasıdır dürr ü dürridir yetīm

Kim ki bu muṭ‘amdan o āgāh ola
O sezā-yı ḳurb-ı muṭ‘amgāh ola

İ 346a

Çünki rūḥuñ me’keli noḳṣān ola
Cān o noḳṣān ile hem lerzān ola

1930 Pes bilür ki bir ḫaṭā buldı vuḳū‘
Ki senemzār-ı rıżā virmez fürū‘

E 346b

Zer‘i noḳṣān zer‘a beñzer me’mene
Ki yazar mektūb ṣāḥib-ḫırmene

Cānib-i pādişāha muṭ‘amı içün ruḳ‘a yazan ġulāmıñ ḥikāyesine rücū‘ ki şāh iltifāt itmiş idi

Pādişāha virdiler mektūbını
Ne cevābın virdi ne maṭlūbını

Didi derdi yoḳtur illā derd-i lūt
Aḥmaḳa olmaz cevāb illā sükūt

Derd-i vuṣlat derd-i firḳat anda yoḳ
Fer‘a ḳuldur aṣla raġbet anda yoḳ

1935 Ġāyet aḥmaḳdır enāniyyetdedir
Aṣlı fāriġ fer‘a ünsiyyetdedir

Āsumān u arżı sen bir elma bil
Ḳudretu’llāh aġacından elma bil

Sen içinde ḳurd gibisin ki gezer
Bāġbāndan hem şecerden bī-ḫaber

Bir ‘acā’ib ḳurd daḫı elmada var
Līk cānı ṭaşradandır müste‘ār

Cünbişi virür şikāf ol sībe hem
Ṭāḳat itmez sīb ol āsībe hem

Cünbişi çoḳ perdeler yırtar şehā
Ṣūreti ḳurd līk ma‘nā ejdehā

Āteş evvel çünki āhenden çıḳar
Māḳdemi olur ża‘īf ü süstter

Besleyen panbūḳdur ammā ṣoñra o[226]
Āsumāna şu‘lesi eyler ġulū

Ādem evvel yiyüp içmekle enīs
Āḫir emlāke olur z̲ātı re’īs

Sāye-i kibrīt ü penbeyle cihān
Şu‘le vü nūr ile memlū āsumān

Ālem-i tārīki rūşen eyler o
Pāre-i timüri sūzen eyler o

Gerçi āteş daḫı hem cismānīdir
Ṣanma rūḥdandır ne de rūḥānīdir

Cismiñ o ‘izzetden olmaz behresi
Cismi bil ki baḥr-i cānıñ ḳaṭresi[227]

Cāndan cismiñ ḥayātı dā’imā
Cān gidince cism olur ol dem hebā[228]

Ḥadd-i cism olur bir iki üç zirā‘
Cānıñ ammā tā semāda irtifā‘

İ 346b

Tā ki Baġdād u Semerḳanda gider
Nıṣf-ı ḫaṭvedir o rūḥa fikr ider

İki çeşmiñ iki dirhem iç yaġı
Nūr-ı rūḥı tā semāvātıñ baġı

E 347a

Nūr bu gözsüz görür her demde ḫ̆āb
Nūrsuz çeşmiñ olur ḥāli ḫarāb

Cān fāriġ istemez ṣaç u ṣaḳal
Līk ten bī-cān ola ‘ayn-ı çaḳal

Nāme gūyā rūḥ-ı ḥayvānī miṣāl
İlerü var rūḥ-ı ḥayvānīde ḳal

[226] panbūḳ: penbedir
[227] Cismiñ: Çeşmiñ; Cismi: Çeşmi E.
[228] cismiñ: çeşmiñ; cism: çeşm E.

Geç o insāndan da ḳāl ü ḳīlden
Ṣor leb-i deryā-yı cān Cibrīlden

Dir ki gitsem bir ḳadem ben ilerü
Yanarım başdan ayaġa mū-be-mū

Bu beyābānda hīç olmaz pā vü ser
Çün sükūtdan ḫaste oldı ol püser

İşte bundan ṣoñrası ġāyet ‘aceb
Cebre’īl anda ḳala dem beste-leb

Ḳabl-i pādişāhdan nāmesine cevāb gelmediginden ġulāmıñ perīşāniyyeti

Gelmedi çünki cevāb-ı nāme hīç
Ġam ile oldı perīşān pīç pīç

Ne ḳarārı var ne ḫˇāb ‘ayn-ı cünūn
Gice gündüz fikr iderdi ser-nigūn

Ey ‘aceb şāhım niçün virmez cevāb
Nāme-berden mi bu fi‘l-i nā-ṣavāb

Ṣaḳladı mektūbı şāha virmedi
Ol münāfıḳ rāh-ı Ḥaḳḳa girmedi

Başḳasın yazam berāy-ı tecrübe
Ġayrı elçi yollayım o me’debe

Gāh emīr [ü] maṭbaḫī geh ḳāṣide
‘Ayb buldı cehl ile o fāside

Hīç kendi fi‘lini bilmez ki ben
Eylerim kec-revligi ‘ayn-ı şemen

Bir ẕellet sebebiyle Süleymān -‘aleyhi’s-selāmıñ- taḫtına rūzgārıñ kec esmesi

Çün Süleymān taḫtına kec esdi bād
Pes Süleymān didi olma kej-nijād

Bād dir ki ey Süleymān gitme kec
Gider iseñ hīç benimle itme lec

Bu terāzūyı anıñçün ḳurdı Ḥaḳ
Bizlere inṣāf içindir bu sebaḳ

Sen ki kem mīzān olursañ ben de kem
Sen eger rūşen iseñ ben rūşenem

Hem daḫı tāc-ı Süleymān itdi meyl
Rūz-ı rūşen oldı aña hemçü leyl

İ 347a

Didi ey tāc olma egri başda sen[229]
Ey güneş kej gitme şarḳım ḳıl ḥasen

Düzledi tācı eliyle ey fetā
Yine tac egrildi başda bir yaña

E 347b

Hem sekiz kez düzledi tāc egridir
Didi ey tāc itme rāhıñ kej midir

Didi yüz kez rāst ḳılsañ sen beni
Egriyim tā ben görem ṭoġrı seni

Pes Süleymān ḳalbini ḳıldı ṣafī
Dilde istekden hemān çekdi kefi

Tācı oldı rāst ol demde hemān
Ṭurdı dil-ḫˇāhı gibi tāc ol zamān

Ba‘żı ḳaşden kej iderdi tācı şāh[230]
Ṭoġrılurdı fevḳ-i tārek hemçü māh

Hem sekiz kez ḳıldı tācı egri o
Tāc olurdı tārek-i serde niḳū

Şeh didi ey tāc niçün bu zamān
Ben egersem ṭoġrılursın sen o ān

Nuṭḳa geldi tāc ey şeh nāz ḳıl
Yirde ṭurma aç ḳanat pervāz ḳıl

Baña destūr yoḳ ki ben bundan geçem
Çāk idem bu perde-i ġaybī bu dem

Sen eliñle aġzımı gel eyle bend
Çıḳmaya benden o sırr-ı nā-pesend

Pes nedem bir derde olsañ mübtelā
Töhmet itme kimseye senden ḫaṭā

[229] egri başda: başda egri E.
[230] tācı: anı İ.

Ġayra sū-i ẓann ḳılma ey be-nām
Nitekī ẓann eylemişdi ol ġulām

Gāh cengi elçi gāhī maṭbaḫī
Gāh levmi ol şehenşāh-ı saḫī

Fir‘avn ki idecek Mūsā ẓuhūr
Diyü ḳıldı nice ṭıflı der-ḳubūr

Göñli kūr anıñ ki düşmen ḫānede
Sū-i ẓannı ḳudek-i bīgānede

Ḫāric olduñ ġayrılarla sen daḫı
Dāḫiliñde nefs oṭurmuş ey aḫī

Düşmeniñ o aña virürsin şeker
Ḫārice töhmetle eylersin naẓar

‘Aynı Fir‘avn gibisin sen kūr ḳalb[231]
Düşmene ḫoş bī-günāhı ḳatl ü ṣalb

Nice bir bī-cürmi ḳatl ey Fir‘avn
Bu ten-i murdāra eylersin ‘avn

‘Aḳlı ber-ter idi şāhān aḳlına
Ḥükm-i Ḥaḳ kūr itdi ‘aḳlın çāre ne

Çeşm ü gūşına uruldı mühr-i Ḥaḳ
O Felāṭūn olsa da bilmez sebaḳ

İ 347b

Ḥükm-i Ḥaḳ levḥden olur ẓāhir bedīd[232]
Nitekī bu ḥükm-i ġayb-ı Bāyezīd

Şeyḫ Ebü’l-Ḥasan Ḫaraḳānīniñ -ḳuddise sırruhu- kendiniñ ẓuhūr u aḥvālini Bāyezīd -ḳuddise sırruhunuñ- ḫaber virdigini işitmesi[233]

E 348a

Öyle geldi ‘āleme ki o didi
Bü’l-Ḥasan ḫalḳdan anı gūş eyledi

Ki Ḥasan olur mürīd ü ümmetim
Her seḥer dersḫānesidir türbetim

Didi ben de gördigim rü’yā budur
Rūḥ-ı şeyḫden gūşıma giren odur

[231] Fir‘avn gibisin : Fir‘avna müşābih E.
[232] Ḥükm-i Ḥaḳ levḥden olur ẓāhir bedīd: Levḥden ḥükm-i Ḥaḳ oldı çün bedīd E.
[233] Başlık: Ebü’l-Ḥasan Ḫaraḳānīniñ -ḳuddise sırruhu- ẓuhūr vü aḥvālini Bāyezīd -sırruhu- ḫaber virdigini işitmesi E.

Eyler idi her ṣabāḥ ol ‘azm-i gūr
Ḍuḥā vaḳtine dek eylerdi ḥużūr[234]

Yā miṣāl-i Şeyḫ olurdı āşikār
Yā ki bī-nuṭḳ ḥall olurdı her ne vār[235]

Tā ki bir gün geldi o ṣāḥib-vaḳār
Gördi ki merḳadleri örtmişdi ḳar

Küme küme ṭaġ gibi ḳarlar ṭolu
Ḳubbe ḳubbe ni‘met anda sū-be-sū

Bir ṣadā geldi ki ey şeyḫ-i Ḥasen
من ترا خواندم که آیی تابمن[236]

Ḳoş bu āvāz cānibine gel hemān
Yüz çevirme berf ile ṭoldı cihān[237]

Ol gün oldı işte ḥāli böyle ḫūb
Ki ḥikāyātı ṣafā-baḫş-ı ḳulūb

Cevāb-nāme-i evvel gelmediginden ol ġulāmıñ ruḳ‘a yazdıġı[238]

Gel ġulāmıñ ḳıṣṣasına yine sen
Ki tamām itmek olur anı ḥasen[239]

Yazdı bir nāme daḫı ol bed-gümān
Cümle teşnī‘ u nefīr ü hem fiġān

Ki muḳaddem yazmış idim ‘arż-ı ḥāl
Ġālibā yol bulmadı şāha maḳāl

Oḳudı anı daḫı şāh-ı saḫī[240]
Virmedi aṣlā cevāb aña daḫı

İ‘tibār itmedi şāh-ı pür-nevāl
Ḥāṣılı beş def‘a yazdı ‘arż-ı ḥāl

Didi ḥācib şāhım o bende seniñ
Bir cevāb yazsañ ‘aṭā-yı aḥseniñ

[234] Ḍuhve vaḳtine dek: Tābe-vaḳt-i ḍuḥve E.
[235] Bī-nuṭḳ: sözsüz E.
[236] Çelebioğlu: O diri Şeyh kabrinden seslendi: “İşte ben, bana gelmen için seni çağırdım!...” C. 4, b. 1953.
[237] berf ile ṭoldı cihān: ḳar ṭolu diyü cihān
[238] Başlık: Cevāb-ı evvel gelmediginden nāşī ol ġulāmıñ ruḳ‘a yazması E.
[239] – E.
[240] anı daḫı: anı hem E.

Şehligiñden nesne eksilmez eger
Eyleseydiñ bendeñe luṭf u naẓar

Didi bu eshel velī aḥmaḳdır o
Merd-i aḥmaḳ ziştdir merdūd-ı Hū

Gerçi ‘afv idem günāh u zilleti
Ḳorḳarım eyler sirāyet ‘illeti

İ 348a

Bir uyuzdan yüz kişi olur uyuz
Siyyemā bu ‘aḳlı maḥbūs-ı künūẓ

2015 Olmasun kāfir daḫı ‘aḳlı uyuz
Şūmlıġı ebri ider bī-āb u sūz

Ḳādir olmaz ebrānda bir neme
Şehri vīrān eyler o būm-ı seme

Aḥmaḳāndan nāşīdir Ṭūfān-ı Nūḥ
Gitdi ‘ālemden o demler şevḳ-i rūḥ

E 348b

Didi Peyġamber ki aḥmaḳ ḥayye-vār
Düşmen-i dīndir o ġūl-i reh-güẕār[241]

Kim ki ‘āḳil ise odur cānımız
Rūḥ u rīḥi bezmde reyḥānımız[242]

2020 ‘Aḳl düşnām itse gönlüm rāżıdır
Çünki feyżi cānib-i feyyāżıdır

Çünki düşnāmı degil bī-fā’ide
Bir misāfir ki degil bī-mā’ide

Aġzıma ḥelvā virürse aḥmaḳān
Ten o ḥelvādan olur lerzān-ı cān

Bil yaḳīnen oldı o nā-pāk ü bed
Kūn-ı ḫar öpmekde yoḳ leẕẕet ebed

Bıyıġını ḳoḳudur bī-fā‘ide
Câme ḳazġāndan siyeh yoḳ mā’ide

2025 Mā’ide ‘aḳl oldı ṣanma nāndır
Nūr-ı ‘aḳl ancaḳ ġıdā-yı cāndır

[241] Hadîs-i Şerîf, beytin anlamından: “Peygamber: ‘Kim ahmaksa düşmanımızdır, yol kesen gulyabanidir’ dedi.” (Ankaravî’nin şerhinde de zikrettiği bu metin araştırmacı tarafından tespit edilememiştir.)
[242] bezmde: meclisiñ İ.

Ādeme yoḳ nūrdan ġayrı ṭa‘ām
Perveriş nūr oldı cāna ve’s-selām

Yidügin envā‘i gel az az azalt
Bu ġıdā-yı ḥür degil ḫar cinsi ṣalt

Tā ġıdā-yı aṣla ḳābil olasın
Nūrdan loḳmalar ākil olasın

‘Aks-i nūrdur nān ki nān oldı o
Feyż-i cāndır cān ki cān oldı o

Bir kere ekl eyleseñ ol nūrı sen
Nār-ı tennūra çeker miydiñ miḥen

‘Aḳl ikidir evvelidir meksebī
O ta‘allüm ṣanki mektebde ṣabī

Sen kitābdan ūstādan hem fikr ü ẕikr
Hem ma‘ānīden ‘ulūm-ı ḫūb u bikr

Ġayrılar üzre olur ‘aḳlıñ füzūn
Līk anıñ ḥıfẓı ‘asīr ey ẕī-fünūn

Levḥ-i ḥāfıẓ sensin ammā devr olan
Levḥ-i Maḥfūẓdur o ki oldı nihān

‘Aḳl-ı dīger fażl-ı Rabbānīdir o
Menba‘ı cān ortasında ey ulu

Āb-ı dāniş sīneden eyler ġulū
Ne ḳoḳar ne rākid ü ne zerd-rū

İ 348b

Menba‘ı yolı ḳapansa çekme ġam
Ḫāneden cūş eyler o mā dem-be-dem

‘Aḳl-ı taḥṣīlī miṣāl-i cūydur
Ḫāneye aḳan yolı ki kūydur

Rāhı sedd olınca olur bī-nevā
Sa‘y ḳıl göñliñden ola nehr-i mā

Yap hemān ol çeşmeyi sen [cāndan]
Ḳurtıla tā minnet-i nādāndan[243]

[243] – İ.

E 349a

Bir kimse bir kimse ile meşveret murād eyledükde ol şaḫṣ didi ki ben saña düşmānım āḫir kimse ile meşveret eyle dimesi[244]

Bir şaḫṣ bir kesle ḳıldı meşvere
Ki tereddüdden o şaḫṣı ḳurtara

Didi ey kes ġayrıya eyle niyāz
Aña söyle her ne ise sende rāz

Ben saña düşmānım açma bāña sır
Düşmene sır söylemek ġāyet mużır

Eyle bir kimse ṭaleb ki ola yār
Dōst dōsta ḫayr-cūdur ṣad hezār

Ben ki düşmānım saña kec giderim
Dōstāne bir mażarrat iderim

Ḳurdı ḥāriṣ eylemekdir pek ‘aceb
Nā-maḥalden şey’ ṭaleb olmaz ṭaleb

Düşmenim hīç şübhe yoḳdur ben saña
Nice olam maṣlaḥatda reh-nümā

Kim ki hem-meclis olsa dōstān
Olsa külḫanda olur o būstān

Kim ki düşmenle olursa hem-süḫan
Būstān olsa olur o külḫan

Dōstı āzār itme kibr ile amān
Düşmen olursa olur o ḫaṣm-ı cān

Ḫalḳa Allāh içün it ḫayr-ı celīl
Yā berāy-ı rāḥat-ı cān-ı ‘alīl

Herkese dōstāne ḳıl ‘aṭf-ı naẓar
Kimseye gösterme kīn ile ṣuver[245]

Düşmen itdiñ ise olmaz mültefet
Yār-i mihr-engīz ile ḳıl meşveret

[244] āḫir kimse ile meşveret eyle dimesi: āḫiriyle meşveret eyle E.
[245] ṣuver: naẓar E.

Didi ra‘nā bilürüm ki sen baña
Düşmen-i dīrīnesin kār āşinā

Līk ‘āḳil merdsin hem merd-i Ḥaḳ
Ḳomaz aḳlıñ gitmege kec-rev nesaḳ

Ṭab‘ ister ḫaşmdan almaġa kīn
Bend-i āhen nefse olur ‘aḳl u dīn

Men‘ ider anı ol işden girü ḳor
Nīk ü bedde şaḥnedir ‘aḳl u şu‘ūr

‘Aḳl u dīni şaḥne-i ‘ādil gibi
Şehr-i dil ḥıfẓıdır anıñ maṭlabı

İ 349a

Gürbe-veşdir dā’imā bīdār-ı hūş
Çıḳamaz sūrāḫdan düzdān çü mūş

Her ne yirde ki irer muşuñ yedi
Gürbe yoḳdur yā ki bir tenbel kedi

Gürbe ne arslandır arslanlar yıḳar
‘Aḳl u īmānı ide tende ḳarār

E 349b

Ġurresidir ḥākim-i derrendegān
Na‘rasıdır māni‘-i çerrendegān

Say‘ ḳıl ki şehre ḫırsız ṭolmasun
Şoñra şaḥne ister olsun olmasun

‘Aḳl-ı tende ḥākim īmān olur
Ḳorḳusından nefs derrendān olur

‘Aḳla ‘aḳl u cāna cān ey cān sen
‘Aḳl u cān-ı ḫalḳa hem sulṭān sen

‘Aḳl-ı küll serkeşte vü ḥayrān saña
Cümle ḫalḳ münḳād u hem-fermān saña

Resūlu’llāh -şallā’llāhü ‘aleyhi ve sellemiñ- bir cüvān-ı Hüzeylīyi aṣḥāb-ı kirāmda pīrān u ceng-āzmūdegān iken irsāl buyuracaġı seriyyeye emīr naṣb buyurdıġı[246]

Bir seriyye eyledi ta‘yīn Nebī
Ceng-i küffār idi andan maṭlabı

[246] Resūlu’llāh -şalla’llāhü ‘aleyhi ve sellemiñ-: Resūl-i Ekrem -şalla’llāhü ‘aleyhi ve ālihi vesellemiñ- E.

Bir Hüzeylī tāzeyi ḳıldı emīr
Ya‘ni sālār-ı cüyūşān-ı dilīr

Aṣl-ı leşker şübhesiz server olur
Serveri yoḳ ‘askerī bī-ser olur

Cümle bu pejmürdelik hem mürdelik
İtdigindendir seniñ terk-i melik

Kibrden hem de buḫlden hem kesel
Baş egmezseñ olur başıñ bedel

Şol şütür-veş ki ider yükden firār
Kendi başın yir derūn-ı kūhsār

Ṣāḥibi ardında dirdi ḫīre-ser
Her ṭaraf ḳurddur iderler ḳaṣd-ı ḫar

Şimdilik olduñ gözümden sen nihān
Her ṭaraf ḳurddur saña virmez amān

Üstüḫ̆ānın çigner o miṣl-i şeker
Ṣaġlıġından ḳalmaz aṣlā hīç eṣer

İtmeye bunı ki ḳalursın bī-‘alef
Odun atmazsañ olur āteş telef

Zīr-destlik ḳaçdıġıñ bār-ı girān
Ḳaçmaġa lāzım degil ben saña cān

Sen sütursın ki ider nefsiñ şitāb
Ġālibiñdir ḥükm elbet ey ḫarāb

Ḫar dimez saña feres dir Ẕü’l-Celāl
Esb-i tāzīye ‘Arablar dir ta‘āl

İ 349b

Mīr-āḫūr oldı Ḥaḳḳa Muṣṭafā
Ḥabl-i üstūrān-ı nefse bā-ṣafā

Ḳul te‘ālev didi ikrāmen Ḫudā[247]
Tā riyāżetler virem çeksün cefā

Anları ben bu riyāżāta elīf
Eyleyince tepmeler yidim ḫafīf

[247] *Kur’ân-ı Kerîm*, msl. Âl-i İmrân, 3/61. 64. 67: “Sana gelen bu bilgiden sonra her kim bu konuda seninle tartışmaya kalkışırsa, de ki: ‘Gelin, çocuklarımızı ve çocuklarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım, sonra da Allah’ın lâneti yalancıların üzerine olsun diye dua edelim.’” Âl-i İmrân: 61.

E 350a

Ḳanda var ise riyāżet pāreler
Depmesi var yoḳdur aṣlā çāreler

Enbiyāda lā-cerem aġleb belā
Ḳılması ḫāmānı murtāż ibtilā

Serkeş oldılar dirim yorġā oluñ
Ki yavaş ol ṭavla-i şāhī buluñ

Ḳul teʻālev ḳul teʻālev didi Rab
Tā ola ürkek ṭavarlar bā-edeb[248]

Ḳul teʻālev ḳul teʻālev didi Ḥaḳ
Tā sütürān-ı melūl olsun sebaḳ

Ḳul teʻālev ḳul teʻālev didi Ḥay
Ey ṭavarlar sizi ṭoñdurmuş bu dey

Çekme ġam gelmezler ise ey Nebī
İtme kīnī iki temkīnsiz ġabī

Baʻżınıñ gūşı teʻālevden ṣaġır
Başḳa ışṭablı olur anlar ḳaṭır

Bu nidāyı baʻżı ḳıldı münhezim
Anlarıñ āḫūrı bir başḳa kesim

Baʻżıya geldi ḳafeṣden inḳıbāż
Her ḳuşa bir nevʻ olur cāy-ı riyāż

Çün melā'ik olmadı hemtāları
Tā semāda oldı ṣaf ṣaf cāları

Gerçi bir mektebdedir eṭfāl-i nās
Kimi el-ḥamdü oḳur kimisi nās

Maşrıḳı vü maġribi ḥis ṣāḥibi
Görmek ammā oldı çeşmiñ manṣıbı

Ṣad hezārān gūş ṣaf ṭutsa eger
Cümlesi muḥtāc-ı çeşm-i z̲ī-nazar

Ṣaff-ı gūşuñ daḫı vardır manṣıbı
Ol semāʻ-ı cān [u] aḫbār-ı Nebī[249]

[248] ṭavarlar: ṭavarı E.
[249] – E.

Ṣad hezārān çeşme anda rāh yoḳ
Hīç semā‘dan çeşm içün āgāh yoḳ

İşte böyle ḥisleri ṣaysañ eger
Biri āḫir ḫıdmetinden bī-ḫaber

Ḥiss-i ẓāhir beş olur beş bāṭını
İki ṣaff eyler ḳıyāmet ḫāzini

Ṣaff-ı dīne serkeş olan kimseler
Ard-ı ṣafdır anlara olan maḳar

Sen *te‘ālev* ḳavlini ḥıfẓ eyle pek
Kīmyādır bu suḫen hīç itme şek

İ 350a

Ger baḳır eylerse senden ictināb
Eksik itme aña kīmyā-yı müẕāb

Bu zamān ṣaġırsa nefs-i sāḥiriñ
Ḫoş ider te’ṯīr-i küftār āḫiriñ

Ḳul te‘ālev ḳul te‘ālev ey hümām
Bu ki Ĭzīd da‘vetet kerd ve’s-selām

E 350b

Resūl-i ekrem -ṣalla’llāhu ‘aleyhi veselleme-
Hüzeylīyi emīr-i ceyş itdigine mu‘teriżiñ i‘tirāżı[250]

Bir Hüzeylīyi emīr itdi Resūl
Leşker-i manṣūreye aṣl-ı uṣūl

Ṭāḳati ḳalmayup itdi birisi
İ‘tirāżı lā-nüsellim dirisi

Ḫalḳı seyr eyle ki ẓulmānī bütün
Bu metā‘-ı fānīde fānī bütün

Kibrden nāṣī olurlar tefriḳa
Cānı mevtīdir ḥayātī muḥriḳa

Bu ‘aceb ki cānı hem zindāndadır
Hem de zindānıñ kilīdi andadır

B.ḳa batmış başdan ayaġa cüvān
Etegin yıḳar görüp āb-ı revān

[250] Resūlu’llāh -ṣalla’llāhu ‘aleyhi ve ālihi veselleme- E.

Bir yanıñ bir yan ile olmaz mekīn
Ṭuracaḳ bir püşt ü pehlū al hemīn

Nūr pinhāndır aña şāhid ṭaleb
Bulamaz aṣlā anı bir bī-edeb

Olmayaydı ḥabs-i dünyāya menāṣ
Vaḥşet olmazdı ne dil ister ḫalāṣ

Vaḥşetiñ saña müvekkildir ebed
Dir ki ey ḍāll iste minhāc-ı reşed

Var ṭarīḳ ammā nihān pusudadır
Buldıġı kiẕb-i ṭaleb pusudadır

Tefriḳa-cūyān olan pinhān ‘aceb
Sen ruḫ-ı ṭālibde gör maṭlūbı hep

Kökden ayrılmış bu bāġda mürdegān
Var ḥayāt-baḫş ideni fehm it hemān

Gözleri zindānīyānıñ bābda
Gelmese bir müjde-ber hep tābda[251]

Nice biñ ālūde var ki āb-cū[252]
Olmasa n’işlerler idi āb-ı cū

Yirde pehlūnuñ seniñ ārāmı yoḳ
Çünki ḫāneñde döşek yorġanı çoḳ

Bī-maḳarr olmaz olanlar bī-ḳarār
Bir ḫumārsız yürimez ekṣer ḫumār

Didi yoḳ yoḳ ey Resūl-i Kirdgār
Leşkere mīr olmaz illā iḫtiyār

Arslan oġlı olsa da tāze-liḳā
Merd-i pīriñ ġayrı server nā-revā

Sen dimişdiñ ki sözüñ şāhid saña
Pīr gerekdir pīr gerekdir pīşuvā

Yā Resūla’llāh bu leşkergāha baḳ
Nice pīrler var ki andan müsteḥaḳ

[251] hep: o E.
[252] ālūde var ki: ālūdeler ki E.

Bu dıraḫtıñ dime yapraġı ḫazān
Anda elma var sezā-yı her dehān

E 351a

Yapraġı ṣarardıġın ṣanma tehī
Bu nişān-ı puḫtegīdir hem behī

Ṣarı yapraḳ hem daḫı isfīde mū
‘Aḳl-ı pişkīnlik delīlidir ḳamu

Nev-resīde berg gerçi sebzfām
O nişāndır ki olur ol mīve ḫām

Berg-i bī-bergi nişān-ı ‘ārifān
Zerdi-i zer āb-ı rūy-ı ṣayrefān

‘Ārıżı gül gibi nev-ḫaṭṭ olsa ger
Mekteb-i aḫbārda nev-ḫaṭṭ püser

Ḫaṭlarınıñ ḥarfi egri bügridir
‘Aḳlı müzminler ki tende egridir

Gerçi sür‘atde ḳalur pīrān girü
Uçar ‘aḳlı evce ammā ilerü

Ger miṣāl ister iseñ baḳ Ca‘fere
El ayaḳ yirine virilen pere

Geç bu sözden ki zer oldı muḥtecib
Oldı sīm-āb gibi göñlüm mużṭarib

Var ise sende süḫen sırrı yeri
Söyledigim söz çü zerr-i Ca‘ferī

Gelür içimden sükūta ṣad nefes
Elin aġzıma ḳodı dōst didi bes

Ḫāmuşī deryā vü sözdür cū gibi
Ṭālibiñ baḥr olma sen cū ṭālibi

İtme īmā-yı baḥirden ictināb
Ḫatm ḳıl va’llāhü a‘lem bi’ṣ-ṣavāb

Muttaṣıl bu nev‘a söz ol bī-edeb
Pīş-i Peyġamberde ḳıldı serd-leb

Söz aña el virdi ammā bī-ḫaber
Ki ḫaber elbet ‘ayāndan dünter

Bu ḫaberler ki ‘ayānıñ nā’ibi
Ḥāżıra olmaz ḫaber hep ġā’ibī

Kim ki inẕārī anıñ mevṣūl olur
Bu ḫaberler cümlesi ma‘zūl olur

Çünki ma‘şūḳuñla olduñ hem-nişīn
Yüzüñi ki def‘ ḳıl sen ba‘de-zīn

Çünki ṭıfliyyet gide ol merd ola
Nāme vü dellāle aña serd ola

Gözlüye aḫbār olur ‘ayn-ı ḫaṭā
Ki delīl-i cehl olur o bī-merā

Gözli ‘indinde sükūt nef‘ī saña
Enṣıtū emri anıñçün ey fetā[253]

Emr iderse söyle diyü söyle ḫoş
Līkin az sözle uzatma sözi boş

Emr ider ise uzun eyle sözi
Söyle maḥcūbāne emre yüzi

E 351b

‘Aynı ile bu sözüm zībā-meṣel
Ki żiyā’ü´l-Ḥaḳ Ḥüsām virmez kesel

Ben ki kūtāh eylesem bu ‘aḳl ile
Baña eyler ṣad niyāzı naḳl ile

Ey Ḥüsāme’d-dīn żiyā-yı Ẕü’l-Celāl
Çün görürsin yā ne istersin maḳāl

Var ise bu oldı ḥubb-ı müştehā
ده صـــبوحی و کـو ایـن مرمـرا[254]

Cāmıñ alduḳda dehān-ı minnetim
Güş dir ki ḳısmetim ḳanda benim

Ḳısmetiñ germiyyet işte mestlik
Dir ki ḥırsım bundan efzūn ey melik

[253] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘raf, 7/204: “Kur’an okunduğu zaman onu dinleyin ve sessiz durun ki rahmete nâil olasınız.”
[254] Mazmunu Ebû Nüvâs’a ait Arapça bir mısradır. Çelebioğlu: Herhalde bu, fazla istekten; “Bana şarap sun ve bu şaraptır de!” sözü gibi olacak! C. 4, b. 2099.

Ḥażret-i Resūlu'llāh
-ṣallā'llāhu 'aleyhi ve ālihi vesellemin-
i'tirāż eyleyene cevābı

Çün şeker-ḫū Muṣṭafā 'indinde o
Ḥadden aşurdı 'Arab çoḳ güft ü gū

Ol şeh-i *Ve'n-necm*[255] [ü] sulṭān-ı *'Abes*[256]
Dudaġın ısırdı didi aña bes

Men' içün aġzına dest urdı hemān
Gizliyi bilen yanında söz yaman

Gözli yanına getür sergīn-i ḫuşk
Ki bunı al bu olur nāfe-i müşk

Ba'rı ey ḳoḳmuş beyinli gende-muḫ
Burnı dibine ḳoyup dirsin ki oḫ

Oḫ oḫı iẓhār idersin ey fesād
Ki bula kālā-yı zerḳıñ müstezād

Aldadasın o meşāmm-ı pāki sen
Müşk-i būy-ı gülşen-i eflāki sen

Ḥilmi ammā kendin aḥmaḳ gösterer
Sen de kendiñ añla ey bī-'aḳl u ser

Nice bir söyler 'anūd-ı bā-ṣafā
İblīs efsūnın ḥużūr-ı Muṣṭafā

Bu gürūh oldı ḥilmde müştehir
Her biri ḥilm ile yüz ṭaġ yüz şehir

O ḥilm āgehleri ebleh ider
Ehl-i tedḳīḳi daḫı gümreh ider

Anlarıñ ḥilmi şarāb-ı naġzdır
Pür-naġzdır cāyı fevḳ-i maġzdır

İ 351b

Bir şarābdır ki 'acā'ib mest ider
Ferz-veş mestī anıñ egri gider

Bu şarāb-ı tīz-i te'ṯīrden o merd
Oḳ gibi düşer meyān-ı rāha ferd

[255] *Kur'ân-ı Kerîm*, Necm, 53/1: "Battığı sırada yıldıza andolsun ki bu arkadaşınız ne sapıtmış ne de eğri yola gitmiştir." Necm: 1-2.
[256] *Kur'ân-ı Kerîm*, Abese, 80/1: "Suratını astı, yüzünü çevirdi."

Bā-ḫuṣūṣ ḫumm-ı Belīden kim içe[257]
Ṣanma anı mest olur ṣalt bir gice[258]

‘Aynıdır Aṣḥāb-ı Kehfī nuḳl [ü] naḳl
Üç yüz on yıl żāyi‘ itdirdi ‘aḳıl

E 352a

Şol ḫavātīn ki o cāmdan içdiler
Şerḥa şerḥa ellerini biçdiler

Sekri Mūsādan içince sāḫirān
Dārı dildār bildiler dār-ı amān

2175 Ca‘fer-i Ṭayyār bu meyden oldı mest
Geçdi kendinden de virdi pā vü dest

Bāyezīd Sübḥānī māa‘ẓama şānī diyince müridānıñ i‘tirāżı ve Bāyezīdiñ anlara be-ṭarīḳ-i suḫen belki be-ṭarīḳ-i ‘ayān cevābı[259]

Ol faḳīr-i muḥteşem ki Bāyezīd
Didi ki Allāh benim oluñ mürīd

Didi mestāne ‘ayān o z̲ū-fünūn
Benden artuḳ Teñgri yoḳdur fa‘büdūn

Çün bu ḥāli geçdi didiler ṣabāḥ
Şöyle bir söz söylediñ olmaz ṣalāḥ

Didi bir def‘a daḫı olursa hem
Siz bıçaḳlarla uruñ beni o dem

2180 Ḥaḳ münezzehdir bedenden ben de ten
Böyle dirsem müsteḥaḳḳım ḳatle ben

Çün vaṣiyyet itdi ol merd-i güzīn
Ḥāżır itdiler bıçaḳlar ṭālibīn

Yine mest oldı o meyden Bāyezīd
O veṣāyā ḫāṭırāndan nā-bedīd

‘Aşḳ geldi ‘aḳl o dem āvāredir
Çün ṣabāḥ ola şem‘ bī-çāredir

[257] Belīden: Nebīden E., İ.
Kur’ân-ı Kerîm, A‘râf, 7/172: “Ve onları kendi nefisleri üzerine şahit tuttu. ‘Ben sizin Rabbiniz değil miyim? dedi, -onlar da- Evet, şahidiz’ dediler.”
[258] ṣalt: o İ.
[259] anlara: anda İ.; be-ṭarīḳ-i ‘ayān: ‘alā ṭarīḳ-i ‘ayān E.

Şaḫne-āsādır ‘aḳıl sulṭān gele
Şaḫne o dem kūşelerde gizlene

Sāye-i Ḥaḳdır ‘aḳıl Ḥaḳdır güneş
Āfitāb ile olur mı sāye eş

Cinn eger ġālib olursa ādeme
Ādemīlik selb olur andan heme

Cin ne söylerse anı söyler hemān
Ṣaçma saçma söylenür söyler nihān

Çünki cinde bu ḳadar ḳudret ola
Yaradan cinnīye bu nisbet n’ola

Andan ‘o’luḳ def‘ olur olur perī
Türk ‘Arabca sözde pek olur cerī

İ 352a

Kendine geldükde bilmez bir luġat
Çün perīdendi bu ẕāt ile ṣıfat

Pes perī vü ādemīyi ḫalḳ iden
Nice kem olur perīden añla sen

Şīr-gīr eyler mi şīrden hīç ḫaẕer
Kūr rāhın kim ṣorarsa vir ḫaber

Şīr-gīr arslan ḳanından süd içer
Bādedendir dirsin anı sen meger

E 352b

Zer-i ḫāliṣ gibi söz söylerse o
Hep şarabıñ neş’esi dirsin ḳamu

Bādeden ola bu rütbe şerr ü şūr
Nūr-ı Ḥaḳdan yā nice olmaz bu zūr

Çünki seni ṭıynīden ḫālī ide
Sen olursın pest sözüñ ‘ālī ide

Gerçi Ḳur’ān nuṭḳ-ı Peyġamberdir o
Ḥaḳ kelāmı dimeyen kāfirdir o

Çünki bī-ḫodluḳ hümāsı açdı bāl
Bāyezīdden ẕāhir oldı bu maḳāl

‘Aḳlı çün seyl-i taḥayyür ḳapdı hep
Söyledi evvelkiden aḳvā ‘aceb

Yoḳ benim cübbemde şey’ illā Ḫudā
Ne ararsın arżda anı bā-semā[260]

Ol mürīdler cümle mecnūn oldılar
Cism-i pākīne bıçaḳlar urdılar

Her birisi mülḥid-āsā urdı seyf
Kendi pīrine ‘aceb bī-raḥm u ḥayf

Kim ki şeyḫe tīġ urdı ise hep
Kendi cismin ḳıldı pür-pāre ‘aceb

Yoḳ ten-i şeyḫde zaḫmdan bir eṣer
Ol mürīdler ḳan içinde muḥtażar

Kim ki gerdānına zaḫm urdıysa hem
Kendi başın kesdi fevt oldı o dem

Ol ki zaḫm-ı sīnesin itdi nişān
Kendi gögsin pür-şikāf itdi o ān

Ol ki ol ṣāḥib-ḳırāndan bā-ḫaber
İstemezdi urmaġı zaḫm u eṣer

Bir yarım biliş eline urdı bāġ
Ḫastelendi līk cānı ḳaldı ṣaġ

Çün ṣabāḥ oldı mürīdān naḳīṣ
Cānlarından ḳopdı nevḥa bī-maḥīṣ

Geldiler şeyḫe cemī‘an şeyḫ ü şāb
Ey ḳamīṣiñdir cihāna bir niḳāb

Bu seniñ cismiñ ten-i merdüm degil
Ki olur ḫançerle her ten mużmaḥil

Bā-ḫodī bī-ḫodlıġa oldı dūçār
Bā-ḫod olanlar gözine batdı ḫār

İ 352b

Ey uranlar bī-ḫodāna tīġ u tīr
Kendi cismin eylediñ cerḥ-i keṣīr

Çünki bī-ḫod fānīdir hem de emīn
Dā’imā dārü’l-amānda sākīnīn

[260] arżda: yirde E.

Naḳş-ı fānī kendüsidir āyine
Naḳş-ı rūnuñ ġayrı yoḳ her āyine

Tüf dir iseñ kendi rūyuñdur maḥal
Urma o āyīneye kendiñe gel

E 353a

Anda çirkīn yüz görürseñ sensin o
‘Īsī-i fīrūz görürseñ sensin o

O ne odur ne bu odur sādedir[261]
Kendiniñ naḳşıñı gör āmādedir

Bu maḥalle irdi söz ṭutuldı dem
Bu maḥalle geldi ḳırıldı ḳalem

Ḳıl sükūt gerçi feṣāḥat virdi el
İtme da‘vā Ḥaḳ bilür rüşdi ezel

Ṭam kenārında ṭuran mest-i müdām
Yā otur yā in aşaġı ve’s-selām

Her ne dem ki sen olursın kām-rān
İşte ol ḫoş dem kenār-ı bām ṣan

İḥtirāz it vaḳt-i şādīden amān
Fāş itme eyle mālıñ veş nihān

Tā o demde gelmeye nāgeh belā
Ḳorḳaraḳ yüri bu cāy-ı ibtilā

Vaḳt-i şādīniñ zevālinden ḥaẕer
Bu kenār-ı bām-ı ġaybdendir sefer

Görmediñse sen kenār-ı bām-ı rāz
Rūḥ anı görür hem eyler iḥtirāz

Nāgehānī her gelen sū’ vü nekāl
Şādlıḳ bāmı kenārı ol melāl

Kendi bāmıñ ġayrıdan olmaz suḳūṭ
‘İbret al baḳ ḳavm-i ‘Ād u ḳavm-i Lūt

[261] O ne odur ne bu odur: O ne odur hem ne budur E.

Ol foḳūluñ nezd-i Resūlu'llāh -ṣallā'llāhü 'aleyhi ve ālihi ve sellemde- feṣāḥati ve çoḳ söylemesiniñ sebebi

Mestī-i bī-ḥadd-i şāhī pertevi
'Aks idince oldı o mest-i ḳavī

Lā-cerem söyletdi anı bu neşāṭ
Mestden umma edeb ḥāli ḫıyāṭ

Ṣanma her yirde ider bī-ḫod şer
Mey edebsiz olanı efzūn ider

'Āḳil ise anı eyler nīk-ḥāl
Ḫūyı bed ise ider bedter maḳāl

İ 353a

Meyden olur ba'ż-ı bī-ḫodler tamām
Ba'ż-ı bī-ḫod bī-edeb olur müdām

Kāsesi ile leb-ā-lebdir lebīb
Olur ünsiyyet ġabīye bī-naṣīb[262]

Ẓann-ı aġleb bed olurlar nā-pesend
Cümleye oldı anıñçün bezemend[263]

Ġālibiñdir ḥükm çün ġālib bu ḥāl
Tīġı aldılar ḥarāmīden ricāl

Reṣūl -ṣallā'llāhü 'aleyhi ve sellemiñ- Hüẕeylīyi pīrān u kār-dīdegān üzerine sebeb-i ṭafḍīli ve anı serdārlıḳ ile iḫtiyārı beyānı[264]

E 353b

Didi Peyġamber ki ey ẓāhir gören
Bir civān-ı bī-hüner ẓann itme sen

Niceler laḥye siyāh u kendi pīr
Niceler laḥye beyāż u ḳalbi ḳīr

Nice kerre 'aḳlın itdim tecrübe
Pīrler kārı gibi kārı heme

'Aḳlı pīr olana dirler pīr-i dil
Laḥyesi mūyı aġarmaḳlıḳ degil

[262] – İ.
[263] – E.
[264] Reṣūlu'llāh -ṣallā'llāhü 'aleyhi ve ālihi ve sellemiñ- ; serdārlıḳ ile : serdārlıġa E.

Olamaz İblīsden yaşlı o pīr
Çünki ‘aḳlı olmadı lā-şey ḥaḳīr

Ṭıfıl ammā oldı o ‘Īsī nefes
Yoḳdur anda ne ġurūr u ne heves

Puḫtegīye ẓann ider ki aḳ ṣaḳal
Bir delīldir kūr-i ḳalb olan çaḳal

Ki muḳallid bilemez ġayrı delīl
Hep ‘alāmetde arar dā’im sebīl

Ben didim tedbīr içün elyaḳ olan
İḫtiyār-ı pīr itmekdir hemān

Perde-i taḳlīdden olanlar ḫalāṣ
Nūr-ı Ḥaḳḳ ile görür o ḫāṣ ḫāṣ

Pīr-i ‘aḳl oldı murād ne pīr-i sin
Bilmediñ ki mümteḥan kim mümteḥin

Nūr-ı pāke ne delīl var ne beyān
Ḳabını yırtar atar ortaya cān

Nā-sere vü naḳd ẓāhir-bīnedir
Ne bilür o ki sebet içre nedir

Nice altun var ki is ile siyāh
Almaya tā ki anı her düzd-i rāh

Nice baḳır var ki altun yaldızı
Muḫtaṣar ‘aḳla ṣatar dīn ḫırsızı

Biz ki bāṭın-bīn-i cümle kişveriz
Ḳalbi görür ẓāhire hīç baḳmazız

Ḳāḍīler ki ẓāhire eyler naẓar
Şekl-i ẓāhir üzredir ḥükm ü ḫaber

Gösterüp īmān şehādet sözine
Ḥükm ider Mü’min dir ol ḳavm özine

İ 353b

Pes münāfıḳ ẓāhiri ḳıldı penāh
Nice Mü’min ḳanını ḳıldı tebāh

Sa‘y ḳıl sen pīr-i ‘aḳl u dīn ol
‘Aḳl-ı küll-veş sen de bāṭın-bīn ol

Çün ‘ademden ‘aḳl-ı zībā oldı fāş
Ḫil‘at ü ‘izzetle oldı pāye-dāş

‘Ālem-i ġaybīden ‘aḳl itdi ẓuhūr
Gün-be-gün rif‘atle nām aldı o nūr

Nāmınıñ ednāsı anıñ ey püser
Kimseye muḥtāc degil o pür-hüner

E 354a

Ṣūreten yüz gösterürse ‘aḳl eger
Tīre olur nūrı ‘indinde ḳamer

Aḥmaḳıñ timṡāli itseydi ẓuhūr
Ẓulmet-i şebdir aña nisbetle nūr

Giceden muẓlimter ü tārīkdir
Līk ḫuffāş-ı şaḳīye nīkdir

Nūr-ı rūz ile alış sen az az
Yoḫsa ḫuffāş-veş ḳalursın bī-niyāz

‘Āşıḳ olanlarda müşkil lā-yü‘ad
Düşmenān muḳbil olur bī-ḥaṣr u ‘ad

Ẓulmet-i işkāle ṭālibdir dili
Ki olur efzūn anıñla ḥāṣılı

Tā seni meşġūl ider müşkil ile
Ḫūy-ı bedden kendini ġāfil ile

‘Ākil-i tamām ve nīm-‘āḳiliñ ve merd-i tamām ve nīm-merdiñ ve şaḳī-i merdūd lā-şey’iñ ‘alāmetleri

‘Āḳil odur anda ola meş‘ale
Hem delīl ü pīşuvā-yı ḳāfile

Kendi nūrı pey-revi ol pīş-rev
Kendine tābi‘dir ol bī-ḫīş-rev

Kendine Mü’mindir o īmānı var
Hem yine o nūrdan anıñ cānı var

Bir de bir var ki yarım ‘āḳildir o
‘Āḳiliyyet gördigiñ bilür ḳamu

Döginür merḳadde ṭaşlarla ẕelīl
Aḥsenīn gösterdigi demde Celīl

Şol eşek ki ‘aḳlı bir buġday yoḳ
‘Aḳlı yoḳ böyle ‘aḳıldan farḳı yoḳ

Yolı bilmez ne keşīr ü ḳalīl
Ṭar gelür ger ḫalf ider ise delīl[265]

Ḳaṭ‘ ider nice beyābān-ı dırāz
Gāhi lengle gāhi ider tek ü tāz

2275 Şem‘i yoḳ ki eyleye o pīşuva
Bir yarım şem‘ olsa nūr olur aña[266]

İ 354a

Yoḳdur ‘aḳlı eyleye da‘va ḫayāt
Yarım ‘aḳlı olsa olurdı memāt

Mürde ‘aḳl ol ‘āḳiliñ olur tamām
Zīr-i ẕātında gide a‘lā-yı bām

Kendin itsün mürde ‘aḳl-ı nā-tamām
Zinde sözli ‘āḳili itsün imām

Hemdem-i ‘Īsā olursa zindedir
Demgeh-i ‘Īsā olanlar mürdedir

2280 Zinde vü mürde degil lā-şey’dir o
Ki ḳoruḳdur ne üzüm ne meydir o

E 354b

Hīç ḳoruḳ geçmez ḳoruḳluḳdan müdām
Ṭaş gibidir türşdür hem daḫı ḫām

Cān gözi adım atar her bir yaña
‘Āḳıbet ṣıçrar velī fevḳa’l-‘ulā

Fā’ide yoḳ ṣıçramaḳdan ol zamān
Ki belālar nāzil itdi āsumān

[265] Ṭar: Tar E.
[266] olsa nūr olur: olsa olur nūr E.

Āb-gīr ü ṣayyādān ve ol üç balıḳ ki biri ‘āḳil ve biri nīm-‘āḳil ve āḫiri ebleh ve maġrūr ve muġfil-i lā-şey ve her biriniñ ‘āḳıbeti[267]

Şol ġadīriñ ḳışṣasın fikr it tamām
Üç balıḳ ol ṣuda itmişdi maḳām

Oḳuduñ idi Kelīle-nāmede
Līk o ṣūret bu ma‘nī cāmede

İki üç ṣayyād geçdi ol ṣudan
Gördiler māhīleri çün puṣudan

Ḳoşdılar ki aġların alup gele
Añladı balıḳlar o ḥāli hele

‘Azm-i rāh itdi o ki ‘āḳil idi
İstemezdi gerçi iş müşkil idi[268]

Didi itmem bunlar ile meşveret
Süst ider belki yaḳīnen ma‘zeret

Ki vaṭan ḥubbı olur anlara cān
Cehl ü tenbellikleri baña ‘ayān

Meşveret zindeyle olur pek nikū
Tā seni zinde ide yā ḳanda o

Ey misāfir merd ile ol rāy-zen
Leng ider zīrā ki pāyıñ rāy-ı zen

Ḥubbü’l-vaṭan mine’l-īmān ḥadīṯ-i şerīfiniñ tefsīri[269]

Eyleme ḥubbü’l-vaṭan da‘vāsı ḳaç
Ki vaṭan ol sū bu sū olmaz revāc

Sen vaṭan ister iseñ geç sūy-ı şaṭ
Bu ḥadīṯ-i rāstı bilme ġalaṭ

Her bir ‘uẓva var vuẓūda bir du‘ā
Vārid olmuşdur ḫaberde ey fetā

[267] maġrūr vü müġfil-i lā-şey’: maġrūr vü lā-şey’ İ. ‘āḳıbeti: ‘āḳıbetleri ḳışṣası E.
[268] gerçi iş müşkil idi: ol reh-i müşkil idi E.
[269] tefsīri: şerḥi E.

Çünki istinşāḳ idersin ol zamān
İstenür Ḥaḳdan o dem būy-ı cenān

Tā seni ol bū çeke sūy-ı cenān
Būy-ı gül olur delīl-i gülsitān

Çünki istincā idersin virdi bu
Sen beni pāk eyle yā Rab mū-be-mū

Çün elim irdi bu cā oldı ṭuhūr
Cāna el irmez ki ola o da nūr

Nākesān senden olurlar cümle kes
Cānı pāk iden yed-i faż̈l oldı bes

E 355a

Ben le'īmiñ ḥaddi bu ḳıldım tamām
Sen Kerīmsin pāk ḳıl ey Rabbe'l-enām

Pōstımı ḳıldım ḥadeṣden pāk ben
Ḥādiṣātdan sen de ḳıl dōstın ḥasen

Bir şaḫṣ istincā vaḳtinde Allāhümme ec'alnī mine't-tevvābīn ve ec'alnī mine'l-müteṭahhirīn yirine Allāhümme eriḥnī rāyiḥate'l-cenne dir idi ki virdi istinşāḳı virdi istincā maḥāllinde ṣarf iderdi bir 'azīz işitdi ve bilā-iḫtiyār didi[270]

Vaḳt-i istincāda dirdi bir ḥasīs
Būy-ı cennet ile ḳıl yā Rabb enīs

Didi bir kimse aña virdiñ güzel
Żāyi' itdiñ mevḳi'in ey mübteẕel

Burnıña ṣu virme vaḳti bu du'ā
G.tüñi burnuñ mı ṣandıñ ey deġā

Cennetiñ ḳoḳusını alan burun
Nice cennet ḳoḳusın alur bu kūn

Eblehāna ey tevāżu' eyleyen
Cünd-i şāhāna terāfu' eyleyen

Nākesāna kibr iderseñ yaḳışur
Gitme ma'kūs saña irer şerr ü şūr

[270] virdi istinşāḳı: virdi istinşāḳdır İ.
ṣarf iderdi bir 'azīz işitdi vü bilā-iḫtiyār didi: ṣarf iderdi İ.

Burnununñ sūrāḫına ḫalḳ oldı gül
Oldı enfiñ ḥışṣesi bū ey ‘utül

Büy-ı gülden ḥışṣe-yāb olan meşām
O aşaġı ferceniñ būyı ḥarām[271]

Nice andan būy-ı ḫuld gelür saña
Mevżu‘ından iste būyı dā’imā

Böyledir ḥubbü’l-vaṭan da ey ġulām
Bil vaṭan ḳanġı vaṭan ḳanġı maḳām

Didi ol ‘āḳil balıḳ idem sefer
Meşveret bunlarla itmekdir żarar

Meşveret vaḳti degil rāha uzañ
Sen ‘Alī-veş āhı çāha ḳıl fiten

İ 355a

Bil ki nādirdir bu āhıñ maḥremi
Ol ‘ases-veş şeb-rev anıñ hemdemi

Sen bu gölden ‘azm-i deryā eyle gel
Terk-i girdāb eyle baḥri ḳıl bedel

Sīnesin pāy eyleyüp oldı revān
O ḫaṭardan baḥr-i nūra atdı cān

Āhū-veş ki arḳasında tazı var
Öyle segirdir ki hīç itmez ḳarār

Arḳada kelb ḫˇāb-ı ḫargūş pek ḫaṭā
Ḳorḳaġıñ gözünde ḫˇāb olur mı yā

E 355b

Rāh-ı deryāyı ṭutup gitdi o ān
Ṭutdı rāh-ı dūr u pehnāyı hemān

Nice zaḥmet çekdi ammā ‘āḳıbet
Düşdi sūy-i emne buldı ‘āfiyet

Atdı kendin baḥr-i bī-pāyāna o
Bir ṭarafdan ḥaddi yoḳdur ey ulu

Bes ki ṣayyādān getürdi dāmı hem
Nīm-‘āḳil telḫ-kām oldı o dem

[271] ferceniñ: deligiñ E.

Didi eyvāh terk ḳıldım fırṣatı
Almadım o reh-nümādan ‘ibreti

Ansızın gitdi velīkin didi gel
Ben de peyrev olsam olurdı güzel

Geçmişe oldı te’essüfler ḫaṭā
Gelmedi giden girü ẕikri hebā

Ol ṭutulmuş ḳuşuñ ḳıṣṣası ki
geçmişe peşīmān olma tedārik-i vaḳti
tefekkür eyle nedāmet ile zamān geçürme
fā’ide virmez diyü vaṣiyyeti

Mekr ü dāma düşdi bir ḳuş bir zamān
Didi ṣayyāda o murġ-ı bī-ziyān

Ḥayli demdir ekl idersin gāv u mīş
Nice üştür senden itdi terk-i ‘īş

Ṭoymadıñ anlar ile ‘ālemde sen
Ṭoyurur mı bendeki eczā-yı ten

Ḳo beni ki saña üç pend eyleyim
Bilesin ‘āḳil miyim yā eblehim

Pend-i evvel kürsisi dest üzredir
Ḥāṣıl olur anda saña nice sır

Pend-i ṣānī mevżi‘ī dīvārdır
Her göñül o pend ile bīdārdır

Pes üçünci pendimiñ cāyı dıraḫt
Sen bu üç pendle olursın nīk-baḫt

Destiñ üzre olacaḳ pendim bu ḥaḳ
Hīç muḥāl esrāra sen ṭutma ḳulaḳ

Didi pend-i evveli el üzre hem
Oldı āzād ḳondı dīvāra o dem

İ 355b

Didi ṣaḳın geçmişe çekme ġam
Her ne elden çıḳsa ḥasret çekme hem

Ba‘de-zān didi ki cismimde ketīm
On derem aġırı bir dürr-i yetīm

Saña hem evlādıña devlet idi
Cān ḥaḳḳıyçün ‘aceb ṣervet idi

Fevt ḳıldıñ ki yoġımış ḳısmetiñ
Yoḳ bilür aṣlā bu dürrüñ ḳıymetin

Oldı ġamnāk hem didi ki āh āh
Niçün itdim oldı kārım hep tebāh[272]

E 356a

Pes niçün āzād ḳıldım ben seni
Ḥīle idüp aldadup ḳaçdıñ beni

Didi ḳuş ki yād ḳıl ol pendi sen
Geçmişe ġam çekme didim idi ben

Ġam çekersin geçdi gitdi sen bu ān
Yā ṣaġırsın yā ki fehmiñ nā-tüvān

Evvelā didim ki ey ṣāḥib-ḍalāl
Ṣaḳın aldanma ki söz ola muḥāl

Gelse üç dirhem gelür ancaḳ tenim
On derem alur mı hīç içim benim

Kendine geldi didi ṣayyād o dem
Söyle ol pendi daḫı ey ḫoş ḳadem

Didi çünki eylediñ gūyā ‘amel
Pend-i ṣāliṣ söyleyim ben de güzel

Bunı didi perr açup gitdi hemān
Cānib-i ṣaḥrāya āzāde revān

Her cehūl ü cāhile pend eylemek[273]
Ṣūre ḫāke toḫm eküp çekmek emek

Cāhil aḥmaḳ yırtıġı ṭutmaz yama
Toḫm ṣaçmaḳ ṣaçmadır bāma ṭama

Çünki cāhil cehline ḳul olmuş o
Nuṣḥ idersin ol ṣanur ki güft ü gū

[272] kārım hep tebāh: her kārım tebāh İ.
[273] pend eylemek: söz söylemek İ.

Māhī-i nīm-‘āḳiliñ çāre tefekkür eyleyüp kendini mürde şekl eylemesi

Nīm-‘āḳil gördi çün vaḳt-i belā
Çünki oldı ẓıll-ı ‘āḳilden cüdā

Gitdi deryāya olup ġamdan ‘atīḳ
Fevt oldı benden o a‘lā refīḳ

Anı düşünmek baña bī-fā’ide
Kendimi mürde idem bir ḳā’ide

2355 Ḳarnım üstde arḳam altda ṣuda ben
Olayım ki mürde ṣansın ehl-i fen

Gideyim çörçöp gibi ṣuda hemān
Yüzgeç-āsā olmaya ḥālim yaman

Mürde olup olayım āba revān
Ölmeden evvel ölüm emn ü amān

İ 356a

Ölmeden evvel ölüm emn ey fetā
Böylece fermān buyurdı Muṣṭafā[274]

Dedi ki مرده شـــويـد هم پيش از آن
كـامـده مـرک و بـمـرديـد بـا فـغـان[275]

2360 Geldi māhī ṣırtı üzre mürde-veş
Ṣu götürür şīb ü bālā ṣanki leş

Göricek ḳāṣıdlar oldı pür-elem
Ey dirīġā oldı a‘lā ṣayd-ı yem

Güş idüp şād oldı ol eyvāhdan
Lu‘b ile oldum ḫalāṣ bu rāhdan

E 356b

Ṭutdı bir ṣayyād anı itdi naẓar
Tüh idüp ḫāke bıraḳdı çün ḥacer

Ġalṭ u ġalṭān gitdi pinhān ṣuya hem
Ḳaldı aḥmaḳ ıżṭırābda pür-elem

[274] Böylece: Böyle çün E.
Bu beyit ve sonraki bir beyit için; küçük değişikliklerle farklı metinleri de bulunan Hadîs-i Şerîf: “Yâ Târık! Ölüm gelip çatmadan önce ölüme hazırlanın.”
[275] Çelebioğlu: -Ölmeden önce ölün, nasılsa o gelecektir- demiştir. C. 4, b. 2294.

Ṣaġ u ṣoldan aradı cāy-ı firār
Ṣıçrayup cān ḳurtara zār u nizār

Aġ atdılar o ḳaldı aġda
Ḥumḳı ġāyet virdi pişmek yaġda[276]

Ḥumḳ anı āteş başında tābeye
Ḳoydırup aldatdı her bir lābeye

Ḳaynadırdı anı çün tābe sa‘īr
‘Aḳlı dir idi *elem ye’tik nez̲īr*[277]

Āgeh olduḳça şikence hem belā
Kāfirān cānı gibi *ḳālū belā*[278]

Dir idi ba‘żan o cism-i pür-elem
Bār-ı miḥnetden eger ben ḳurtulam

Mā‘adā-yı baḥr itmem ben vaṭan
İtmeyim aṣlā göl içinde seken

Ṭālib-i deryā-yı bī-ḥadd olayım
Tā ebed ben emn ü ṣıḥḥat bulayım

Nez̲r iderdi kendi kendüye o cān
Buncılayın varṭadan bulsam amān

Dāmen-i ‘āḳil ṭutam ben rūz u şeb
Çekmeyim tā böyle bir renc ü ta‘ab

Aḥmaḳıñ vaḳt-i giriftārīde ‘ahd eylemesi ve nedāmetiñ hīç fā’ide virmemesini beyāndır ki *velev ruddū le‘ādū limānühū ‘anhü ve innehüm lekāz̲ibūne* ṣubḥ-ı kāz̲ibiñ vefāsı olmadıġı[279]

‘Aḳl dir saña ḥamāḳat muttaṣıl
Ḥumḳa ‘ahdi ḳırmada aṣl-ı aṣıl[280]

‘Aḳldır ‘ahde vefā iden müdām
Yoġısa ‘aḳl ü z̲ekā işiñ ḥarām

---

[276] Ḥumḳı ġāyet: Ḥumḳ netīce İ.
[277] *Kur’ân-ı Kerîm*, Mülk, 67/8: “Cehennem neredeyse öfkesinden çatlayacak! Oraya her bir grup atıldıkça, muhafızları onlara, ‘Size bir uyarıcı gelmemiş miydi?’ diye sorarlar.”
[278] *Kur’ân-ı Kerîm*, Mülk, 67/9: “Şöyle cevap verirler: ‘Evet, doğrusu bize bir uyarıcı (peygamber) gelmişti; fakat biz onu yalancılıkla itham etmiş ve ‘Allah hiçbir şey göndermemiştir; siz gerçekten büyük bir sapkınlık içindesiniz!’ demiştik.’”
[279] *Kur’ân-ı Kerîm*, En‘âm, 6/28: “Hayır! Daha önce gizlemekte oldukları şeyler apaçık önlerine çıktı. Yoksa geri gönderilseler bile, yine kendilerine yasaklanan şeylere döneceklerdir. Zira onlar gerçekten yalancıdırlar.”
olmadıġı: olmaz E.
[280] ḳırmada: ḳırmadır İ.

Yād ider ‘aḳl ü ẕekā peymānını
Çāk ider hem perde-i nisyānını

İ 356b

Çünki ‘aḳlıñ yoḳ saña nisyān emīr
Eyler o tedbīr bāṭıl hem ḥaṭīr

Çünki noḳṣānü’l-‘aḳıl pervānedir
Ḫāṭıra gelmez ki āteş yā nedir

Tevbe eyler yandıġı dem perr ü bāl
Āteşe atar yine nisyān-ı ḍāl

Żabṭ u rabṭ u ḥāfıẓa nev‘-i ẕikir
Cümlesi ‘aḳlıñ olur eyle fikir[281]

Cevher olmayanda tāb olmaz ebed
Bir müẕekkir olmasa bilmez ṣaded

Bu temennī daḫı bī-hūşluḳ olur
Ḥumḳı görmez ki ne ḫūydur o sütūr

E 357a

Ol nedāmetden netīce renc olur
‘Aḳl-ı rūşen gibi ṣanma genc olur

Çün nedāmet renc ola olur ‘adīm
Bir pula degmez o tevbe ey le’īm

Ẓulmet-i ġamdan ẓuhūr eyler nedem
كفت شـــب را روز ميكردد عـدم[282]

Çün gide ol ẓulmet-i ġam ola ḫoş
O nedem daḫı gider ḳalur bu boş

Tevbe itdikçe aña dir pīr-i ‘aḳl
Saña *lev ruddū le‘ādū*dür naḳl

Ol kimseniñ beyānı ki ‘aḳlıñ ḳılleti ve anıñla mücādil olan vehm ile ḳala

Şehvetiñ żıddı olur ‘aḳl ey civān
Tābi‘-i şehvetde ‘aḳl olmaz inan

Şehvete meyl eyleyenler vāhimīn
Vehm ḳalbdır ‘aḳl-ı zerr oldı hemīn

[281] fikir: naẓar İ.
[282] Çelebioğlu: Gam karanlığı gidince nedamet de gider; gündüz gelince gecenin sözünü mahveder! C. 4, b. 2319.

Añlaşılmaz bī-meḥekk vehm ü ʻaḳıl
Her ikisin sen meḥekke ḳıl naḳil

Bu meḥek Ḳur'ān u ḥāl-i enbiyā
Dir meḥek gel baña ey ḳalb-i riyā

Ben saña miḳdārını fehm itdirem
Hem ʻayārıñ oldıġıñ noḳṣān u kem

ʻAḳlı bir ḳaç kerre eylersem dü nīm
Āteşe girse olur zer-veş besīm

Mūsā -ʻaleyhi's-selāmıñ- ki ṣāḥib-i ʻaḳldır
Firʻavn ile ki ṣāḥib-i vehmdir mücāvebātı

Vehm olur Firʻavn-ı ʻālem-sūz içün
ʻAḳl olur Mūsā-yı cān-efzūn içün

Yoḳluḳ ile gitdi çün Mūsā aña
Firʻavn didi ki kimsin di baña[283]

Didi ben ʻaḳlım resūl-i Ẕü'l-Celāl
Ḥüccetu'llāhım ḳaçar benden ḍalāl

İ 357a

Didi ṣuṣ terk it yanımda güft ü gūy
Nisbet ü nām-ı ḳadīmiñ ḳanġı ṣoy

Didi nisbet şehr-i ʻaḳl u dānişān
Nām-ı aṣlım kemterīn-i bendegān

Bende ḫalḳ itdi beni Rabb-i Mecīd[284]
Meslegim nisbet cevārī vü ʻabīd

Nisbet-i aṣliyyem oldı āb u gil
Virdi o balçıġa Allāh cān u dil

Merciʻi bu cismimiñdir yine ḫāk
Merciʻiñ seniñ de ḫāk-i sehmnāk

E 357b

Aṣlımız hem aṣl-ı cümle ser-keşān
Ḫākdendir var bu ḥāle yüz nişān

Ki alur ṭopraḳdan cismiñ meded
Hep ġıdālar ḫākden bī-ḥadd ü ʻad

[283] Firʻavn didi ki kimsin di baña: Didi Firʻavn kimsin söyle baña İ.
[284] Rabb-i Mecīd: Rabb-i Vaḥīd E.

Cān gidince yine olur ḫāk o
Sehmnāk ḳabr içre yoḳ ümmīd-i bū

Sen ü biz hem cümle eşbāhıñ seniñ
Ḫāk olur ḳalmaz belī cāhıñ seniñ

Didi var mı ġayrı nisbet di baña
Saña evlādır o nām-ı ḫoş-nümā

Bende-i Fir‘avn u bende bendesi
Cism ü cānıñ o maḥal perverdesi

Ṭaġī vü bāġī ẓalūm bir bendesin
Fi‘l-i şūmıñdan ḳaçan efkendesin

Ḳanlısın ġaddārsın ḥaḳ nā-şinās
İşte evṣāfıñ budur eyle ḳıyās

Ġurbet ilde aç u muḥtāc u faḳīr
Ḥaḳḳ-ı nānı bilmediñ olduñ ḥaḳīr[285]

Didi ḥāşā Ḥaḳḳ olur ancaḳ melīk
Mālikiyyet de aña yoḳdur şerīk

Yāri yoḳdur mülkde vāḥiddir o
Bendegānın dā’imā ḳā’iddir o

Ḫalḳınıñ hīç yoḳdur aṣlā māliki
Da‘va-yı şirk eyleyenler hālikī

Naḳşımı naḳş eyleyen naḳḳāş o
Ġayrısı da‘vā iderse ẓulm-cū

Sen ne ḳādirsin ḳaşım īcādına
‘Aḳlıñ irmez cānımıñ bünyādına

Belki o ġaddār u ṭāġī sensin o
Ḥaḳḳ ile da‘vā-yı şirket sende ḫū

Sehv ile ḳatl itdim ise bir ‘avān
Nefsim içün itmedim anı o ān

Muşt urdum düşdi yire cānsız
Yoġımış cānı ezelden ānsız

[285] ḥaḳīr: faḳīr İ.

Bir benim sen nice mürsel-zādeler[286]
Nice ṭıfl-ı bī-güneh āzādeler

İ 357b

Ḳatl ḳıldıñ ḳātili boynıñda hep
Ne gelürse başıña bu ḳan sebeb

Ḳatl-i ẕürriyyāt-i Ya‘ḳūb eylediñ
Ḳatlimi gūyā ki maṭlūb eylediñ

Kūrligiñe Ḥaḳ beni ḳıldı emīn
Ser-nigūn oldı ḳamu ḥāliñ hemīn

Didi terk eyle bu sözde yoḳ şek
Yoḳ mıdır bende ḥaḳ-ı nān u nemek

Ki beni rūz-ı ḥaşır ḫār eylediñ
Rūşen eyyāmı baña tār eylediñ

E 358a

Didi ḥaşrıñ ḫorlıġıdır ṣa‘bter
Uymadıñ sen söyledim ben ḫayr u şer

Bir pire zaḥmına yoḳdur ṭāḳātiñ
Zaḫm-ı Bārīye nic’olur ḳuvvetiñ

Ẓāhiren kārıñı vīrān eylediñ
Līk ḫārıñı gülistān eylediñ

‘İmāret vīrānlıḳda ve cem‘iyyet perīşānlıḳda ve dürüstlük şikestlikde ve murād murādsızlıḳda ve ‘alā hāẕā baḳıyyete’l-ażdād ve’l-ezvāc oldıġını beyān[287]

Biriniñ kārı ḳazardı ḫāki o
İtdi feryādı bir aḥmaḳ ḳazma hū

Bu zemīni niçün eylersin ḫarāb
Ki şikāflarla perīşān u yebāb[288]

Didi ey ebleh ilişme baña git
Bil ‘imāret ne ḫarāb ne ey yigit

Bāġçeler mezra‘lar olmaz ḥāṣıla
Ḳazmayınca yirleri bī-fāṣıla

[286] Bir benim sen: Bende bir sen İ.
[287] Başlık: ‘İmāret vīrānlıḳda vü cem‘iyyet perīşānlıḳda vü dürüstlük şikestlikde vü murād murādsızlıḳda oldıġını beyān E.
[288] şikāflarla: şikāflar ki E.

Nic’olur bostān u bāġ u bār u ber
İtmeyince yirleri zīr ü zeber

Urmayınca yāreye neşter ṭabīb
Ber’i gelmez ṣıḥḥate olmaz ḳarīb

Def‘-i aḫlāṭ itmedikçe bir devā
Ḫasteye ṣıḥḥat gelür mi bā-şifā

Derzi eyler pāre pāre cāmeyi
Kimse te’dīb itmez o ‘allāmeyi

Ki niçün kesdiñ bu mümtāz aṭlası
Pāre pāre eylediñ bu emlesi

Eyleseñ ma‘mūr bir köhne binā
Sen anı vīrān idersin evvelā

Böyledir neccār u ḥaddād u ḳaṣāb
Anlarıñ ta‘mīridir evvel ḫarāb

Ol helīle vü belīle dögülür
Ol telefden nice tenler oñulur

İ 358a

Olmasa buġday degirmende daḳīḳ
Nān olup olmaz idi rūḥa ṣaḳīḳ

Bu taḳāżā itdigiñ nān u nemek
Seni ḳurtarmaḳ içündür o emek[289]

Var ḳabūle pend-i Mūsāda ḫalāṣ
Düşdigiñ aġdan ki yoḳ ġayrı menāṣ

Sen hevā-yı nefsiñe bir bendesin
Ḳurdı ejderhā idersin ḳandasın

Ejdehāña ben getürdüm ejdehā
Tā seni ıṣlāḥ idem ey bī-vefā

Buldı ol demler bu demden pīç ü tāb
Mārım itdi ejdehāyı çün ḫarāb

E 358b

Rāżı olsañ seni incitmez o mār
Yoḫsa cānıñdan çıḳarur o damar

[289] içündür: içündi İ.

Mūsā -‘aleyhi’s-selāma-
Fir‘avnıñ cevābı[290]

Didi el-ḥaḳ ġāyet üstā cādūsın
Mekr itdiñ cādūlar ki ‘ādūsın[291]

Yek-dil olan ḫalḳı itdiñ dü gürūh
Raḫne buldı siḥriñ ile seng ü kūh

Mūsā -‘aşeyhi’s-selāmıñ-
siḥri kendinden nefy itmesi[292]

Didi peyġām-ı Ḫudānıñ ġarḳiyem
Nām-ı Ḥaḳla siḥri görmüş var mı hem

Ġaflet ü küfr oldı cādūyā me’āl
Cān-ı Mūsā meş‘al-i dīn-i kemāl

Beñzemez cādūya aṣlā ey ḳabīḥ
Ki demime reşk ider her dem Mesīḥ

Beñzemem cādūya aṣlā ey cünüb
Nūr alurken feyż-i cānımdan kütüb

Beñzemem cādūya aṣlā ey ḫabīṯ
Baña Ḥaḳdan nāzil olmaḳda ḥadīṯ

Çün hevā bāliyle uçarsın hemān
Şübhesiz baña idersin bed-gümān

Her kimiñ ef‘āli dām u deddedir
O kerīmāna gümān beddedir

Cüz’-i ‘ālemsin belī sen ey ġavī
Külli vaṣfıñ veş ṣanursın müstevī

Ger rücū‘ eyler iseñ döner seriñ
Ḫāne bānīsin görür bu manẓarıñ

Yemde keştī üzre olursañ revān[293]
Sāḥil-i baḥri görür gözüñ devān

[290] Mūsā -‘aleyhi’s-selāma- Fir‘avnıñ cevābı: Fir‘avnıñ cevābı E.
[291] Mekr itdiñ cādūlar ki ‘ādūsın: Bend itdiñ cādūlarıñ cādūsın İ.
[292] siḥri: cādūlıġı E.
[293] olursañ: olursın İ.

Bir muṣībetden olursañ teng-dil[294]
Ẓānn idersin ‘ālemi hep munfa‘il

Ger murādınca olursañ ḫoş-cān
Bu cihānı ẓann idersin gülsitān

İ 358b

Niceler vardır gezer Şām u ‘Irāḳ
Gördigi ancaḳ anıñ küfr ü nifāḳ

Niceler var ki gezer Hind ü Herā
Gördigi ancaḳ anıñ bey‘ u şirā

Niceler seyyāḥ-ı Türkistān u Çīn
Gördigi ancaḳ anıñ mekr ü kemīn

Reng ü būdan ġayrı yoḳsa müdrikī
‘Ālemi gezse yine o hālikī

Ansızın Baġdāda geldi bir öküz
Gezdi o başdan başa añla rumūz[295]

Cümle ‘ayş ü şevḳ ü zevḳden her meze
Bī-ḫaber gördigi ḳışr-ı ḫarbuze

E 359a

Bir ḥaşīş düşdiyse yola yā ṣaman
Gāva seyrāngāh odur bāḳī yalan

Ḳurımış mīḫ-i ṭabī‘atde ḳadīd
Cānı esbābına beste lā-yezīd

Ol feżā-yı ḫarḳ-ı esbāb-ı ‘ilel
Vardır arżu’llāhi ey ṣadr-ı ecel

Dem-be-dem tebdīl olur bu naḳş-ı cān
Nevbenev seyr eyle āfāḳı ‘ayān

Olsa ger firdevs ü enhār-ı behişt
Bir ṣıfat üzre ḳalursa oldı zişt

[294] olursañ: olursın İ.
[295] añla: diñle İ.

Benī Ādemde olan her ḥavāss-ı müdrikiñ
muġāyir olan ḥissiñ idrāḳātından
bī-ḫaber oldıġını beyān ki her üstād-ı hünerver
sā'ir üstādıñ kārında 'acemīdir kendiniñ
vaẓīfe-i kārı olmadıġıyçün bī-ḫaberdir
sā'ir müdrikāt yoḳdur diyü iddi'āsına
göre delīl olamaz egerçi ki
ḥükm-i ḥāle göre münkir olur[296]

Ey müsebbibden olan kes bī-ḫaber
Bende-i esbāb olduñ miṣl-i ḫar

Şübhesiz sen kūr ü ser-gerdānsın
Mużṭarib aḥvālsin ḥayrānsın

Aç göziñ bir baḳ müsebbibden yaña
Fāriġ-i esbāb olursın ey fetā

'Ālemi seyr eyleyen idrākdir
Perde-i pākān ḥis-i nā-pākdir

Ḥissiñi āb-ı 'ayāndan ṭurma yu
'Aynı ile ṣūfiyān-ı cāme-şū

Çünki olduñ pāk ref' olur ḥicāb
Cān-ı pākān saña eylerler ḫiṭāb

İ 359a

Cümle 'ālem olsalar nūr u ṣuver
Çeşmiñ olur ol ṣuverden bī-ḫaber

Göz ḳaparsın gūş çıḳar meydāna hem
Göre tā o zülf ü ruḫsār-ı 'adem

Dir ḳulaḳ yoḳ ṣūrete meylim benim[297]
Ṣūretiñ varsa sesi ben diñlerim

Kendi fennimde ziyāde kāmilim
Ḥarf ü ṣavtdan ġayrısına cāhilim

Gel sen ey enfim bu ḫūba ḳıl naẓar
Bu da o maṭlūbdandır bī-ḫaber

Ger olursa misk ü 'anber ḳoḳlar o
Fenni ancaḳ bu olur bu hem de bū

[296] ḥavāss-ı müdrikiñ muġāyir olan: ḥiss-i müdrikiñ muġāyiri olan E.
iddi'āsına göre delīl olamaz: iddi'āsına delīl olamaz İ.
[297] Dir ḳulaḳ yoḳ: Dir ki yoḳdur İ.

2485 Göremem ben ruḫ nedir hem sīm-sāk
Eyleme teklīf-i mā-leys-i yuṭāḳ

E 359b

Ḥis kej ise gördigi de cümle kej
İster öñünde kej ol yā rāst u ġej

Şaşı göz bir görmeden ma‘zūldür
Bil yaḳīnen bu sözüm maḳbūldür

Sen ki Fir‘avnsın işiñ mekr ile zerḳ[298]
Beni kendiñden ‘aceb yoḳ sende farḳ

Baḳma kendiñden baña ey kec-naẓar
Bir ḳatı iki görür sende baṣar

2490 Gel benimle baña baḳ bir sā‘a sen
Tā verā-yı kevnde gör sāḥa sen

Hem gider senden bu ṭarlıḳ neng ü nām[299]
‘Aşḳ içinde ‘aşḳ görürsün ve’s-selām

Pes bilürsin ayru olduḳda beden
Göz ḳulaḳ enfiñ ide tevdī‘-i ten

Bir şeh-i şīrīn zebāndan bu kelām
‘Ārifānıñ her ḳılı bir göz tamām

Çeşmiñ evvel yoḳdı aġ u ḳarası
Raḥm içinde bir cenīn et pāresi

2495 Görmege şanma sebeb ġażrūfdur
Düş bu gözle görmemek ma‘rūfdur

Ki perī vü dīvi görürler şebīh
Göremez anı yaḳīn bil iki pīh

Nūruñ ol ġażrūfa var mı nisbeti
Nisbeti viren o Ḫallāḳ ḳudreti

Ḫākdendir Ādeme beñzer mi ḫāk
Nārdan cinnī velī yoḳ iştirāk

Cinnīniñ yoḳ nāra beñzer bir yeri
Gerçi aṣlı nārdandır her perī

[298] mekr ile zerḳ: mekr ü zerḳ E.
[299] Hem : Hep E.

Bāddandır murġ bāda beñzemez
Nā-münāsib hīç Ḫudā ḫalḳ eylemez[300]

Bu uṣūluñ hep fürū‘a nisbeti
Vardır virdi Ḫudānıñ ḳudreti

İ 359b

Ādemīdir ḫāk-zāde bī-merā
Ḳandadır oġluñ babāya şebhi yā

Ḫāric ez-‘aḳl oldı anıñ nisbeti
Olamaz bī-çūne ‘aḳlıñ ṭāḳati

Gözi yoḳken görmege ehl oldı bād
Görmese farḳ olmaz idi Ḳavm-i ‘Ād

Çün ‘adūdan Mü’mini farḳ itdi o
‘Aynı meyden farḳ olur gibi kedū

Āteş-i Nemrūduñ olmasa gözi
Küllük olmazdı Ḫalīle öz özi

Olmasa Nīliñ egerçi dīd ü farḳ
Sıbṭīyi terk Ḳıbṭīyi itmezdi ġarḳ

Kūh u sengde çeşm-i bā-dīdār var
Olmasa Dāvūda olmazlardı yār

E 360a

Çeşm-i cānı olmasa arżıñ eger
Nice Ḳārūnı iderdi bī-eṣer

Dil gözi ger olmasa Ḫannāneniñ
Nice görür hicrini ferzāneniñ

Ger ḥaṣālar olmayaydı çeşmdār
Nice eylerdi şehādet elde zār

Ey ḫıred çek perr ü bāliñ çekme hā
Oḳı sūre *zülzilet zilzālehā*[301]

Nīk ü bedden bu zemīn yevm-i ḳader
Gördigi zānīye ṭanıḳlıḳ ider

که بکوید حال وهم اخبار خلق
آشکارًا کرد او اسرار خلق

[300] Nā-münāsib: bī-münāsib E.
[301] *Kur’ân-ı Kerîm*, Zilzâl, 99/1: “Yer o dehşetli sarsıntısıyla sarsıldığında;”

Saña irsāli beni bil ey emīr
Oldı irsāl eyleyen Mevlā ḫabīr[302]

Böyle nāsūruñ ‘ilācı bu hemān
Lāyıḳı üzre ḳolaydır bu inan

Bundan evvel görmüş idiñ vāḳı‘āt
Ki baña Ḥaḳ virecegin mu‘cizāt[303]

İşte ben geldim ‘aṣā vü nūr be-dest
Tā idem küstāḫ şāḫıñı şikest

Bundan içün vāḳı‘āt-ı sehmgīn
Saña gösterdi cenāb-ı Rabb-i dīn

İtdigiñ ṭuġyān-ı ziştiñ lāyıḳı
Virecek arẓ u semānıñ Ḫālıḳı

Tā bilesin ol Ḥakīmdir hem Ḫabīr
Müzmin ‘illet muṣliḥidir bī-naẓīr[304]

Sen ki te’vīlāt ile dirdiñ hemān
Uyḳu aġırlıġıdır bu ḥāl ü şān

Kāhinān u hem müneccim elma‘ī
Söylese ṭoġrı kesilür maṭma‘i

Didiler şāhiyyetiñden dūrdur
Ġuṣṣa vü ġam hem de şerr ü şūrdur

Muḫtelif aġdiyyeden hem de ṭa‘ām
Ṭab‘a şūriş vire görür bed-menām

İ 360a

Eylemezsin gördi ki nuṣḥı ḳabūl
Ḫūnīsin miskīnden eylersin ufūl

Pādişāha lāyıḳ olan ḫūy-ı Rab
Raḥmeti üstün ola alçaḳ ġażab

Olmaya şeyṭān gibi ġālib ġażab
Mekr ile ḳanlar döke o bī-sebeb

Maṣlaḥatdan nāşī şehler ḳan ider
Līk raḥmen ekserī iḥsān ider

[302] – İ.
[303] Ḥaḳ virecegin: virecegin Ḥaḳ E.
[304] Müzmin ‘illet muṣliḥidir bī-naẓīr: Muṣliḥ-i emrāż-ı müzmin bī-naẓīr E.

Ki muḥanneṣ-vār olmaya ḥalīm
Rūsbi ‘avret gibi murdār u le’īm

Şeyṭān evi eylediñ sen sīneyi[305]
Ḳıble idindiñ hemīşe kīneyi

E 360b

Boynuzuñ ḥayli ciger deldi hezār[306]
Bu ‘aṣām ol şāḫı eyler tār u mār

Bu cihān aṣḥābı o cihān aṣḥābına ḥamle ve çāpūl eylemeleri tā sınur-ı ḳal‘a ki ser-ḥadd-i ġaybdir ve anlarıñ pusudan ġāfil olmalarıdır ki çün ġāzī ki ġazāyı terk ide kāfir çāpūl ider[307]

Ḳal‘a-yı rūḥāniyāna gün-be-gün
Ḥamle-i cismāniyān eyler bütün

Tā ki ġayb der-bendini ẓabṭ ideler[308]
Gelmeye pākān birü ḫabṭ ideler

Ġāziyān itmezse ḥamle kāfire
Kāfirān eyler hücūm-ı vāfire

Ġāziyān-ı ġayb olur çünki ḥalīm
Ḥamle itmezler saña ey bed-le’īm

Ḥamle itdiñ ġayb der-bendānına
Gelmeye ġayb merdleri meydānına[309]

Ṣulb ü raḥme eylediñ ceng ü cidāl
Ṭutmaḳ içün şāhını bā-mekr ü āl

Nice żabṭ eylersin ol rāhı ki Ḥaḳ
Nesli tevfīr içün açmış bā-nesaḳ

Eylediñ der-bendleri sedd ey lecūc
Kūrligiñe itdi bir serheng ḫurūc

Ben o serhengim ki hengin ḳırarım
Nām-ı Ḥaḳla nām u nengin ḳırarım

[305] Şeyṭān evi eylediñ: Eylediñ şeyṭān evi E.
[306] deldi: aldı E.
[307] Bu cihān aṣḥābı o cihān aṣḥābına: Bu cihānlılarıñ o cihānlılara E.
[308] Tā ki ġayb der-bendini: Ġayb der-bendini tā E.
[309] Gelmeye ġayb merdleri: Gelmeye merdān-ı ġayb E.

Sen yine der-bendleri żabṭ eyle pek
Ḥayli güldiler ṣaḳalıña köpek

Liḥyeñi bir gün yolar bir bir ḳader
Tā bilürsin el-ḳader ya‘me’l-baṣar

Sebletiñ mi tīzdir yā rīş-i ‘Ād
Demlerinden ḥāliyā ditrer bilād

Sen misin ehl-i ‘inād yāḫud Semūd
Anlar āsā görmemiş ‘ālem vücūd

İ 360b

Böyle yüz biñ söylesem yoḳ sende güş
İşidirsin līk işitmez veş ḫurūş

Ben seniñle söze ḳıldım tevbeler
Bī-süḫen ḳılam ‘ilācın mā-ḥażar

Rīş-i ḫāmıñı o dārū pişire
Yā yaḳa yā rīş rīşiñe gire

Tā bilesin ki Ḫabīr kim ey ‘adū
Herkese lāyıḳ cezā viren o Hū[310]

Her ne dem ki kejlik itdiñ hem de şer
Lāyıḳınca gördüñ andan bir eṣer

Çıḳdı senden āsumāna nice āh
Saña eylik gelmez ey ḥāli tebāh

E 361a

Ger murāḳıb olup āgāh olasın
Fi‘liñe her dem ḫaberler bulasın

Ger tefekkür eyle ṭut sen ip ucı
Kimse ṣormazdı ḳıyāmetde ṣuçı

Kim ki remzi añlaya sālim ṣaḥīḥ
Söylemek ḥācet degil aña ṣarīḥ

Saña ḥumḳıñdan irişdi bu belā
Remz ü nükte fehmiñe güşuñ fenā

Bedligiñden ḳalbiñ olmuşdur siyāh
Bunda fehm it itme ṣoñra āh u vāh

[310] viren: virür İ.

Yoḫsa fehm it tīrelik bir tīr olur[311]
Ḫīrelik ol demde bī-tedbīr olur

Tīr gelmezse saña maḥż-ı ‘aṭā
Ṣanma ki ālāyişindendir saña

Dil gerekse gel murāḳıb ol hemān
Fikr it ef‘āliñi yaḫşi vü yaman[312]

Bundan efzūn himmet eylerseñ eger
Kārıñ a‘lā olmadadır ser-be-ser

Ādemī-i ḫākīniñ a‘lā cevherle timür gibidir ki āyineye ḳābildir ki anda dünyā ve ‘uḳbā ve ġayrı eşyā āşikāre görinür ḫayāl ṭarīḳī olmayaraḳ

Gerçi āhen tīre-heykeldir velī
Ṣayḳal eyle ṣayḳal eyle ṣayḳalī

Tā göñül āyīne olsun pür-ṣuver
Anda görünsün melīḥ-i sīm-ber

Ṣayḳal ola tīrelikden dūrdur
Gerçi āhen tīre vü bī-nūrdur

Ṣayḳal ile āhen oldı çün güzel
Tā nice timṯāle olmuşdur maḥal

Bu ten-i ḫākī ġalīżdir bī-ḥuṣūl
Ṣayḳal eyle ṣayḳalı eyler ḳabūl

İ 361a

Tā ki anda görine eşkāl-i ġayb
‘Aks-i ḥūrī vü melek timṯāl-i ġayb

Ṣayḳal-ı ‘aḳlı anıñçün virdi Ḫaḳ
Tā anıñla rūşen ola dil varaḳ[313]

Ṣayḳalı sen baġladıñ ey bī-niyāz
Hep hevāya eylediñ nāz u niyāz

Ger hevāya ursañ idi bendi sen
Ṣayḳala irerdi destiñ bī-minen

[311] Yoḫsa fehm it tīrelik: Yoḫsa bil ki tīregī E.
Ḫīrelik: Ḫīregī E.
[312] ef‘āliñi: aḥvāliñi E.
[313] dil: ol E.

Āhen iken olasın mir‘āt-ı ġayb
Hep ṣuver anda ‘aceb ḥālāt-ı ġayb

Sen ise pās ile ḳıldıñ çün müdām[314]
Bu olur *yes‘avne fi’l-arżi’l-fesād*[315]

Şimdiye dek itdiñ artıḳ itme hā
Çoḳ ḳarışdırdıñ ṭurulsun işbu mā

E 361b

Hīç ḳarışdırma ki olsun āb ṣāf
Eylesün anda ḳamer encüm ṭavāf[316]

Çünki insān āb-ı cūdur ey veled
Bulanursa ḳa‘rını görmez eḥad

Var ḳa‘rda nice cevher nice dür
Gel bulandırma eger olduñsa ḥür

Cān-ı ādem oldı hem miṣl-i havā
Çün ḳarışa olur o ġaym-ı semā

Āfitābı görmege olur ḥicāb
Gerdişi gidince olur ṣāf u nāb

Ḥāṣılı çoḳ ṣayḳal it ey bī-sürūr
Diñle söz va’llāhü a‘lem bi’ṣ-ṣudūr

Mūsā ‘aleyhi’s-selāmıñ- esrār-ı Fir‘avnı ve ẓahre’l-ġaybde olan vāḳı‘ātını söyledigi ki Ḥaḳ Te‘ālānıñ Ḫabīr oldugına īmān eyleye

Sen bu rütbe tīre iken vāḳı‘āt
Saña gösterdi Ḫudā behr-i necāt

Paṣlı āyīneñde gösterdi Ḫudā
Ḳudretiyle vāḳı‘āt-ı ḫoş-nümā

Ẓulm-i bedden sen olasın tā ḫalāṣ
Bedter olduñ bulmadıñ cāy-ı menāṣ

Gördigiñ çirkīn naḳışlı ḫ̆āblar
Kendiñ idiñ ḳorḳduñ itdiñ tāblar

[314] Sen ise pās ile ḳıldıñ: Sen o ise pās olduñ İ.
[315] *Kur’ân-ı Kerîm*, Mâide, 5/33: “Allah’a ve peygamberine karşı savaşanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası ancak ya öldürülmeleri veya asılmaları yahut el ve ayaklarının çapraz olarak kesilmesi ya da bulundukları yerden sürgün edilmeleridir. Bu, onların dünyada uğradıkları aşağılayıcı cezadır. Âhirette ise onlar için büyük bir azap vardır.”
[316] ṭavāf: bütün nüshalarda kelime “’avāf” olarak geçmektedir. Ancak anlam gereği “ṭavāf” tercih edilmiştir.

‘Aynı ol zengī gibi mir‘ātda
Gördi çün vechini ‘aksiyyātda

Didi ziştlik saña lāyıḳdır hemān
Beni çirkīn gösterürsin bu zamān

Rūy-ı ziştiñden seniñ ancaḳ cefā
Rūşenim ben ḥāl ü şānım pür-ṣafā

Ki görürdüñ elbiseñ yanmış hemān
Geh gözüñ dikerler idi geh dehān

İ 361b

Gāhi bir ḥayvān iderdi ḳaṣd-ı ḫūn
Gāhi ḳurd aġzında olurduñ zebūn

Geh ḫalā içre olurduñ ser-nigūn
Gāh olurduñ ġarḳ-ı āb-ı seyl-i ḫūn

Gāh ider idi nidā çarḫ-ı naḳī
Geh şaḳīsin sen şaḳīsin sen şaḳī

Geh ṣarīḥen saña söylerdi cibāl
Ṭurma bende sensin aṣḥāb-ı şimāl

Gāh eylerdi ṣadā her bir cemād
Tā ebed Fir‘avna dūzaḫdır mihād

Geh ḫiṭāb eyler idi her bir nebāt
Oldı maṭrūd-ı ebed Fir‘avn māt[317]

Gāhi bir ṭamdan düşerdiñ mest-veş
Gāh eli baġlı şikence saña eş

Geh görürdüñ kendiñi zincīrde
Geh dühül-āsā seriñ tedmīrde

Çoḳ beter var söylemem ḳomaz ḥicāb
Ṭab‘-ı ma‘kūsuñ olur germ ü ḫarāb

Söyledim ben saña az ey nā-pez̲īr
Az sözümden bil ki ben oldum ḫabīr

Kendiñi kūr eylediñ gör evveli
Vāḳı‘āt u ḫ˘ābı fikr it gör yolı

[317] Oldı maṭrūd-ı ebed Fir‘avn māt: Oldı Fir‘avn ebed maṭrūd-ı māt E.

Ne ḳaçarsın işte öñüñde cezā
İtdigiñ mekr ü fesād ey bī-vefā

İḫtirāz eyle yiter ġayrı yiter
Tevbe ḳapusı açıḳ Ḥaḳdan ḫaber

Bāb-ı tevbe küşāde rücū‘ eyle diyü buyurdıġı

Bāb-ı tevbe cānib-i maġribdedir[318]
Tā ḳıyāmet o açıḳdır gerçi sır

Tā ki maġribden görine āfitāb
Ol açıḳdır eyleme sen pīç ü tāb

Der sekiz cennet sekiz elṭāf-ı Ḥaḳ
Ol sekizden biri bāb-ı tevbe baḳ

Yedisi ba‘żen açıḳ ba‘żen firāz
Līk bāb-ı tevbe her dem oldı bāz

Açıḳ iken sen ġanīmet bil hemān
Meyl it ol sūya kūr ola ḫāsidān

Andan evvel ki o der mesdūd ola
Zārī vü efġān o dem merdūd ola

Dön küfürden bu açıḳ ḳapuyı bul
Terk-i ef‘āl-i şeḳā ḳıl sālim ol

Mūsā -‘aleyhi’s-selāmıñ- Fir‘avna eger benden bir faṣīḥat ḳabūl iderseñ andan dört fażīlet al buyurdıġı[319]

İ 362a

Benden eylerseñ eger bir pend ḳabūl
Çār ḫaṣletdir ‘ivaż itme nikūl[320]

Didi ey Mūsā nedir anıñ biri
Azacıḳ şerḥ it baña o mekferī

Didi odur ki diyesin āşikār
Yoḳ İlāh ancaḳ Ḫudādır Kirdgār[321]

[318] maġribdedir: maşrıḳdadır E., İ.
[319] Mūsā -‘aleyhi’s-selāmıñ-: Mūsānıñ ; buyurdıġı: dimesi E.
[320] Çār: Dört E.
[321] Yoḳ İlāh ancaḳ Ḫudādır: Yoḳ İlāh-ı Ḥaḳḳ illā İ.

2610 Ḫālıḳ-ı aḳmār u encüm nüh felek
Ādem ü dīv ü perī murġ u melek

Ḫālıḳ-ı baḥr ü cibāl ü deşt ü tīh[322]
Milketi bī-ḥadd ü kendi bī-şebīh

Ḫāfıż-ı eşyā vü insān u mekān
Rāzıḳ-ı her cān u hem cān-verān

Cümle żabtında anıñ arż u semā
Hem giyāhdan gül bitürür ol Ḫudā

Hep żamīr-i bendegāna muṭṭali‘
Ehl-i kibriñ kibrin iden munḳaṭı‘

E 362b

2615 Hem odur her pādişāha pādişā
Ḥükmi anıñ *yef‘alu’llāh mā-yeşā*[323]

Didi ey Mūsā nedir yā o çihār[324]
Ki ‘ivaż ola baña o āşikār

Ola ki ol va‘deniñ ḥüsniyle hem
Küfrimiñ çārmīḫlarını geñş idem

Ola ki ol ḫoş va‘adler ben gibi
Yüz küfür ḳuflın aça bir maṭlabı

Ola ki te’şīr-i cūy-ı engübīn
Sükker ola bu tenimde zehr-i kīn

2620 Yāḫud ‘aksi ile belki cūy-ı şīr[325]
Beslene bir demde bu ‘aḳl-ı esīr

Yāḫud ‘aksi ile ol cūy-ı ḫamr[326]
Mest ide beni alam būy-ı emir

Yā leṭāfetden ide ol cūy-ı āb
Tāzeter ten gide ol şūr u ḫarāb

Şūrem içre sebzeler peydā ola[327]
Ḫārlıḳ eymen cennetü’l-me’vā ola

[322] baḥr ü cibāl ü deşt ü: deşt ü cibāl ü baḥr ü E.
[323] *Kur’ân-ı Kerîm,* Âl-i İmrân, 3/40: “Ey Rabbim! Bana ihtiyarlık gelip çatmış iken ve karım da kısır iken benim nasıl çocuğum olabilir?” dedi. Allah, “Öyledir, ama Allah dilediğini yapar” dedi.
[324] ey: yā İ.
[325] Yāḫud ‘aksi ile belki: ‘Aksi ile belki yāḫud E.
[326] Yāḫud ‘aksi ile ol: ‘Aksi ile yāḫud ol E.
[327] sebzeler: şūreler İ.

Ola ki ‘aks-i behişt ü çār-cū
Cānım imdād-ı Ḥaḳḳ ide yār-cū

Şimdiyecek ‘aks-i dūzaḫdan benim[328]
‘Āteş-i ḳahr ile yanmışdır tenim

Mār-veş ben ‘aks-i dūzaḫdan müdām
Zehr virdim ehl-i nāra bi’t-tamām

Çünki ‘aks-i cūşiş-i āb-ı ḥamīm
Ḫalḳı āb-ı ẓulmüm itmişdi remīm

Ben ki ‘aks-i zemherīrim zemherīr
Hem de ben ‘aks-i sa‘īrim çün sa‘īr

Ben ki maẓlūm u faḳīre dūzaḫam
Vay aña ki bulam anı püşt-ḫam

İ 362b

Ola ki faẓlıñla ey Mūsā bu dem
Bā-ḫaber açıla bir bāb-ı kerem

Ola ki Mūsā bulam bir me’meni
Gide benden keşret-i mā vü meni

Söyle şimdi baña nedir ol cihār
Ki ‘ivaż ola baña hem yādigār

Īmānı pāy-müzdine iḥsān olınacaḳ dört faẓīleti Mūsā -‘aleyhi’s-selāmıñ- şerḥi

Didi Mūsā ol çehārıñ evveli
Tende ṣıḥḥat pāyidār olur celī

Ol ‘ileller ki yazılmış ṭıbda o
Hep teniñden dūr olur bir luṭf bu

Sāniyen iḥsān olur ‘ömr-i dırāz
Ki ecel ‘ömrüñden eyler iḫtirāz

E 363a

O da olmaz ba‘d-i ‘ömr-i müstezād
Bu cihāndan gidesin sen nā-murād

Olmadan bir derd ü rence mübtelā
Ṭālib-i ‘uḳbā olursın bī-merā[329]

[328] Şimdiyecek: Şimdiye dek E.
[329] E. nüshasında Farsçası yazılmamıştır.

Olasın sen mevt-cūyı ‘acz ü renc
Ki görürsin var ḫarāblıḳ içre genc

Kendi destiñe alup tīşe o dem
Bī-muḥāyā ḫāneñ eylersin ‘adem

Ki bilürsin gence ḫāneñdir ḥicāb
Mebde-i bir dāne ḫırmen bī-ḥisāb

Āteşe ilḳā idersin dāneyi
Aḫz idersin ṣan‘at-ı merdāneyi

Ḫāne-i tenden geçersin bī-dirīġ
Ẓāhir olur şems o dem zīr-i mīġ

Ey olan bāġdan naṣībi nefs-i berg
Ḳurt-veş iden nefīs engūrı terg

Çünki kerm ol kirmi āgāh eyleye
Ejdehā-yı cehli hem ol ḳurt yiye

Kirm kerm olur ṭolu mīve dıraḫt
Böylece tebdīl olur her nīk-baḫt

Küntü kenzen maḫfiyyen feaḥbebtü en‘urefe
kelām-ı şerīfiniñ tefsīri[330]

Ḫāneyi yıḳ ki saña iḥsān ola
Nice olur ki ‘aḳīḳ mercān ola

Ḫāneñ altındadır o genc çāre yoḳ
Yıḳ evi fikr itme aṣlā anda çoḳ

Ḥāṣıl-ı gencden yaparsın ḫāneler
Bī-tekellüf bī-tereddüd lāneler

‘Āḳıbet bu ḫāne vīrān olacaḳ
Ol defīne daḫı ‘uryān olacaḳ

İ 363a

Līk o medfūn seniñ olmaz ki rūḥ
Kim ki vīrān ide anıñdır fütūḥ

[330] kelām-ı şerīfiniñ: kelām-ı nefīseniñ E.
Kaynak eserlerde tespit edilmemekle birlikte farklı şekilleri olan Hadîs-i Şerîf: Ben, bilinmeyen gizli bir hazine idim. Bilinmemi sevdim de halkı yarattım. Böylece kendimi onlara tanıttım, onlar da beni tanıdılar, bildirdiler.”

Kim ki vīrān itmege lā ecr lā[331]
Leyse lil'insāni illā māse'ā[332]

Kārı olur ṣad teessüfle dirīġ
Buncılayın māh ḳaldı zīr-i mīġ

İtmedim ben söyledi çoḳ nīk-ḫˇāh
Genc gitdi ben tehī dest ḳaldım āh

Mülk degil bu ev saña ancaḳ kirā
İdemezsin sen anı bey' ü şirā

Ḫarcıña māni' bu bir dāne imiş[333]
Ḥā'il-i ṣad genc bu ḫāne imiş

Bu kirānıñ müddeti oldı ecel
İdesin o müddet içre sen 'amel

Eskicilikdir işiñ dükkānda
Taḫt-ı dükkānıñda medfūn kān da

E 363b

Bu kirā dükkānıñı sen bāb yap
Bir keser al tā temelde it ḫarāb

Tā ki ḳazma ansızıñ bula defīn[334]
Eskicilikden dükāndan sen emīn[335]

Eskicilikden murād içmek yimek
Yama urma ḫırḳaya işbu dimek

Her zamān delḳ-ı teniñ yırtılmada
Ekl ile yama urup ayrılmada[336]

Sen ki nesl-i pādişāh-ı kām-bīn
Eskicilikden ḥaẕer ḳıl hem ṣaḳın

Gel ḳopar bir parça dükkān ḳa'rını
Göresin ol demde duran ḳa'rıñı

Gelmeden vaḳt-i kirānıñ müddeti
Vaḳti gelürse olursın nekbetī

[331] lā ecr lā: lā içre lā E.
[332] *Kur'ân-ı Kerîm*, Necm, 53/39: "İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder."
[333] Ḫarcıña māni' bu bir dāne: Ḥürmete māni' bu vīrāne E.
[334] Tā ki ḳazma ansızıñ: Tā ki ansız ḳazma İ.
[335] sen: ol E.
[336] urup ayrılmada: ursın pür-meze İ.

Ṣāḥib-i dükkān seni iḫrāc ider
Kān içün eyler o dükkānı heder

Ḥasret ile sen yolarsın rīşiñi
Döginürsin ki ṣıḳarsın dişiñi

Ey dirīġā bende idi bu dükā
Görmedim bī-fā'ide gitdi mekān

Ey dirīġā gitdi bu genc-i ʻaẕīm
Āb-ı ḥayvān zīr-i ḫāk içre muḳīm

Gün-be-gün olur dirīġālar ziyād
Dā'imā yā ḥasretādır li'l-ʻibād

Benī ādem kendi ẕekāvetine ve taṣvīrāt-ı tabʻına maġrūr olup ʻilm-i ġayb ki ʻilm-i enbiyā ve evliyādır ṭālib olmaması[337]

Ḫānede gördüm ʻaceb naḳş u nigār
Ḫāneniñ ʻaşḳıyla oldum bī-ḳarār

İ 363b

Ben idim genc-i nihāndan bī-ḫaber
Yoḫsa eglencem olur idi teber

Āh vireydim ben teber ḥükmin aña
Ġamdan eylerdim teberrā bī-merā

Ḳaldım o ḫānede ben ḥayrān u deng
Almadım maʻnā yüzünden hīç reng

ʻAşḳ-ı ḫāne itdi te'sīr-i ʻacīb
Lā-cerem oldum o gencden bī-naṣīb

Çeşmimi naḳşa ḥavāle eyledim
Ṭıfl-veş ḥub reng-i āle eyledim

Pek iyü söyler Ḥakīm-i kāmyār
Sen ṭıfılsın ḫāne pür-naḳş u nigār

Pes İlāhī-nāmesinde derc ider
Dūdmānıñdan tozı saʻy it gider

Söyle ey Mūsā üçünci vaʻdeyi
Ḳalbe virdiñ ıżṭırāb u raʻdeyi

[337] ẕekāvetine vü taṣvīrāt-ı tabʻına: taṣavvurātından ẕekāvetine İ.

E 364a

Mūsā ‘aleyhi’s-selāmıñ- Fir‘avna faẓīlet-i cihār-ı kāne şerḥiniñ tamāmı

Didi Mūsā mülkiniñ iki ḳatı
Bir cihān var süremez düşmen atı

Şimdiki mülkiñden efzūn anda māl[338]
Anda ṣulḥ var bunda ġavġā vü cidāl

Ḳıl tefekkür ceng ile bu devletiñ
Ṣulḥ ile olanda biñ ḳat ‘izzetiñ

Bu cefā içre olan saña kerem
İnḳıyād itseñ olur elbet etemm

Didi ey Mūsā ne dördinci ‘aceb
Söyle tīz ol yandı ṣabrım cümle hep

Didi dördinci ḳalursın sen civān
Mūyuñ aġarmaz ruḫuñ çün erġuvān

‘İndimizde reng ü bū kāsid belī
Līk pestsin sözi de pest itmeli[339]

Reng ü būdan hem mekāndan iftiḫār
Ḥāṣṣa-i ṭıflāndır o bī-i‘tibār

Kellimü’n-nāse ‘alā ḳaderi ‘uḳūlihim lā‘alā ḳaderi ‘uḳūliküm ḥattā lāyükezzibu’llāhe ve resūlehü ḫaberi şerīfiniñ beyānı[340]

Çünki bir ṭıflı idem ṣandım nikū
Hep çocuḳça lāzım oldı güft ü gū

Mektebe git saña bir ḳuş alayım
Yā cevz ü yā ḫoşca menkūş alayım

Lezzetiñ genclikden olmuşdur ebed
Āḫiret gencligiñi al ḳılma red

[338] māl: ḥāl İ.
[339] pestsin sözi de: sen pestsin sözi E.
[340] İki farklı hadis olarak eserlerde geçen Hadîs-i Şerîf: “Biz, insanlara akılları miktarınca konuşmakla emrolunduk.” (Bu hadis zayıf hadisler arasındadır)
İkinci hadis ise: “Hz. Aişe’den zikrolunmuştur ki, O: ‘Resûlullah, bize, insanları kendi derecelerine indirmemizi emir buyurdu’ demiştir.”

Hīç taġayyür gelmez aṣlā rūyıña
Tāzelik bāḳī olur her mūyıña

İ 364a

Pīrlik endīşesinden yoḳ ṣaded
Ser ü ḳaddiñ iki ḳat olmaz ebed

Eylemez ḥāl-i civānı hīç z̲ühūl
Dişleriñe eylemez ‘illet ḥulūl

Şehvet ü ṭamsiñe gelmez hīç kelāl
Ki zenāndan olaża‘f ile melāl

Rīşiñ esfīd olmaz o püştüñ de ḫam
Laḥẓa laḥẓa ḫoş olursın dem-be-dem

Tā o rütbe feṯḥ ide ferr-i şebāb[341]
Müjde-i ‘Uḳḳāşe-āsā feṯḥ-i bāb

Nebī -‘aleyhi’s-selāmıñ- *men beşşerenī biḥurūci’ṣ-ṣaferin beşşertühü bi’l-cenneti* ḥadīṣi[342]

Çün Nebīye oldı vaḳt-i intiḳāl
Ki rebī‘ü’l-evvel idi bī-cidāl

Vaḳt-i naḳlinden çün aldı o ḫaber[343]
Ki bu māhdan ṣoñra eylerim sefer

E 364b

Her gice tā ṣubḥa dek bu şevḳ ile
Dir refīḳ-i rāh-ı a‘lā z̲evḳ ile[344]

Dir idi her kim baña müjde vire
Ki ṣafer çekdi ayaġın ġāmire

Ya‘ni kim gitdi ṣafer geldi rebī‘
Müjde olsun olurum aña şefī‘[345]

Çün ṣafer geçdi göründi māh-ı nev
Gökde peydā oldı virdi tāb u żav

Didi ‘Uḳḳāşe ṣafer oldı tamām
İtdi cennetle mübeşşir o hümām

[341] ide: olur E.
[342] ḥadīṣi: ḳavl-i şerīfi E.
[343] çün aldı o: o aldı çün E.
[344] Dir refīḳ-i rāh-ı a‘lā: Yā refīḳ a‘lā dir idi İ.
[345] Tespit edilebildiği kadarıyla Hadîs-i Şerîf: İbn’üs-Salâh naklediyor: “Ahmed b. Hanbel’den bize gelen habere göre, O: ‘Sokaklarda, halkın dilinde, Resûlullah’ın hadisi olarak dolaşan dört tane hadis vardır ki, bunların hiçbirinin aslı yoktur. Birincisi: Âzâr (veya azâr) ayının çıktığını bana kim müjde ederse, ben de ona cenneti müjde ederim, hadisidir.”

Biri daḫı didi ki gitdi ṣafer
Didi ki ‘Uḳḳāşe oldı müjdever

Naḳl-i ‘ālemden sürūr eyler ricāl
Bunda bāḳī ṭālibi eṭfāl-i ḥāl

Bir güzel ṣu bulmayınca murġ-ı kūr
Aña kevṣer görinür her āb-ı şūr

Saña Mūsādan budur ikrām-ı tām
Bī-ḳadem rāha olur saña imām

Olmaya iḳbāl-i ṣāfiñ izdiḥām
Aṭlas baḫtında bir dānā tamām

Didi aḥsente güzel sözdür velīk
Meşveret idem bulam bir yār-i nīk

Ḥażret-i Mūsāya īmān itmek içün Āsiyeyle Fir‘avnıñ meşvereti beyānı[346]

Müsteşār-ı evvel oldı Āsiyeh
Didi cān at Mü’min ol ey dil siyeh

Bu maḳāliñ metni saña luṭf çoḳ
Tīz olup ṭurma sürüme hīç ayaḳ[347]

Vaḳt-i kiştdir bu ḥaṣādıñ pür-ni‘am
Bunı didi aġladı germ oldı hem

İ 364b

Ṣıçradı yirden didi ki baḫḫa lek
Başıña tāc oldı güneş ey kelek[348]

Cümle ‘aybın setr ider işbu külāh
Bā-ḫuṣūṣ ki tāc ola ḫūrşīd ü māh

Yā niçün güş itdigiñ meclisde sen
Dimediñ āmentü bi’r-Rab Z̲ü’l-Minen

Bu süḫen irseydi şemsiñ güşına
Ser-nigūn inerdi anıñ dūşına[349]

Añladıñ mı ki ne va‘de ne ‘aṭā
Güyiyā İblīse ḥaḳdan bir nevā

[346] meşvereti beyānı: meşvereti E.
[347] olup: ol E.
[348] Başıña tāc oldı güneş: Başıña oldı güneş tāc E.
[349] inerdi: irerdi İ.

Çün bu luṭfı itdi saña ol Kerīm
Ne ‘aceb cānda taḥammül ey le’īm

Nice zehreñ yırtmadı bu zehreñi
İki ‘ālemde bulurduñ behreñi

Ḥaḳḳ içün bir zehre ki ola ḫarāb
Ol şehīdler veş olur ‘ālī ḳıbāb

E 365a

Ġāfilī ḥikmet olur ḳalur ‘amā
Anda ol ḥadde teraḳḳī ḳanda yā

Ġāfilī hem ḥikmet ü devlet bulur
Eldeki sermāye tīz gitmez ḳalur[350]

Līk ol rütbe degil nāsūr ola
Cāna zehr ü ‘aḳlına rencūr ola

Böyle bāzārı ‘aceb kimler bulur
Bir güle gülzārı hep ṣatun alur

Bir çekirdek yüz dıraḫtāna ‘ivaż
Ḥabbeye bolur nice biñ kān ‘ivaż[351]

Kāne’lillāh virmedir ol ḥabbeyi
Tā ki kāna’llāh ile ola peyi

Çünki bu hū-yı ża‘īf [ü] bī-ḳarār
Hū-yı Rabb-i pāyidārdan ola var

Hū-yı fānī olsa ol hūda ‘adem
Bāḳī vü dā’im olur bī-şübhe hem

Bād u ḫākden ḫafv iden ḳaṭre miṣāl
Bu ikisiyle gelür aña zevāl

Aṣlı ki deryā idi varsa aña
Ḳorḳmaz artıḳ bād u ḫākden vāḳı‘ā

Ẓāhiri deryāda fānī oldı līk
Ẕātı ma‘ṣūm oldı a‘lā oldı nīk

Sa‘y it ḳaṭre ki bī-ḫod olasın
Ki bahā-yı ḳaṭrede yem bulasın

[350] Eldeki: Dildeki İ.
[351] bolur: olur İ.

Çalış ey ḳaṭre saña bes bu şeref
Ḳarış ol deryāya olmazsın telef

Böyle devlet kimseye olmaz naṣīb
Ḳaṭreniñ baḥre taḳāżāsı ġarīb[352]

Baḳ taḳāżā eylemiş deryā saña
Pes niçündür bu tevaḳḳuf ḥāliyā

İ 365a

Allāh Allāh tīzcek ṣat hem de al
Ḳaṭreyi vir baḥr-i gevher-ḫīze ṭal

Allāh Allāh eyleme te'ḫīr sen
Baḥr-i raḥmetden ṣudūr itdi süḫen

Allāh Allāh tīz ḳoş eyle ṭaleb
Ṣanma cūdur baḥr-i raḥmetdir bu hep

Allāh Allāh sen ṭop ol bī-dest ü pā
Tā ola çün Mūsī bir çevgān saña[353]

Allāh Allāh eyleme sen sū'-i ẓan
Böyle bir en'ām-ı 'āma bī-minen[354]

Allāh Allāh eyle idrāk ey fetā
Virmesün saña ġalaṭ-bīnlik fenā

Allāh Allāh terk ḳıl sen varlıġıñ
Da'vet itdi gidecekdir ṭarlıġıñ

Allāh Allāh eyle ta'cīle heves
Bu işāret yetişür sen sözi kes[355]

E 365b

Allāh Allāh şimdiyecek kec idiñ
Ma'ṣiyet bābında seyf ü mec idiñ

Allāh Allāh çün 'ināyetdir gelen
Ṭurma imdi dīn-i Mūsāya özen

Allāh Allāh fażl-ı Ḥaḳ gösterdi yol
Ḫāk-i pāya yüz sürüp eyle ḳabūl

Allāh Allāh küfrüñ ile ḳat-be-ḳat
Ki ḳabūl itdi seni Ẕü'l-mu'cizāt

[352] ġarīb: 'acīb İ.
[353] Mūsā bir çevgān: dest ü pā Mūsā E.
[354] 'āma: kāma E.
[355] yetişür sen: yetişürken İ.

Luṭf içinde luṭf olur belki füzūn
Çarḫ-ı heftümde geze süflī-i dūn

Geçdi bir şāhīn dest-i nekbete
Kimse nā'il olmamış bu devlete

Var ḳabūl eyle hemān dört ḫaṣleti
Tā göresin anda sūd-ı 'izzeti

Didi Hāmāna diyem mi ey setīr
Şehlere lāzım olan zīrā vezīr

Didi Hāmāna ṣaḳın sen açma rāz
Çiftçi bilmez nice olur ḳadr-i bāz

Pādişāhıñ bāzı çiftçi eline geçdigi ḳıṣṣası

Düşdi dihḳān eline bāz-ı sefīd
Kesdi ṭırnaġın ola ẕevḳi mezīd

İş gören ṭırnaḳ iken vaḳt-i şikār
Anı ol dihḳān kesdi kūr-vār

Ki 'aceb ḳanda gezermiş māderi
Tā ki böyle uzamış ṭırnaḳları

Ṭırnaġın burnun ḳanadın kesdi hep
İylik itdim ẓann ider ol bī-edeb

Virdi tutmācı aña ol pīre-zen
Nice nice oldı ol dem ṭa'ne-zen

İ 365b

Ben pişürdüm saña tutmāc-ı laṭīf
Yimediñ kibr idüp anı ey saḫīf

Sen sezāsın eski idbāra hemān
Böyle iḳbāle idersin imtinān

Saña tutmāc ṣuyı virdim iç diyü
İstemezsin iç ḫamīrdendir bu ṣu

Ṭab'-ı bāz ol āb-ı tutmācdan nefūr
Yimedikçe pür-ġażab pīr-i kefūr

Urdı şūrbāyı ġażabla başına
Kel olup baş döndi mermer ṭaşına

Gözlerinden yaş olup ol dem revān
Luṭf-ı şāhī oldı çün ḫāṭır-nişān

İki çeşm-i nāzenīn-i bā-delāl
Görmiş idi pādişehden çoḳ kemāl

Çeşm-i māzāġı olup pür-zaḫm-ı zāġ
Çeşm-i nīkī çeşm-i bedden buldı dāġ

E 366a

Basṭasından çeşm-i deryā basṭatī
İki ‘ālem ḳıl ḳadar yoḳ raġbeti

Biñ ḳadar ‘ālem gözünde bī-me’āl
Ḳulzüm ‘indinde olan çeşme miṣāl

Çeşmi vaz geldi heme maḥsūsdan
Buldı ġayb görmekligi bu būsdan

Bir ḳulaḳ yoḳ ki diyem bir nükte ben
Nicedir ol çeşm-i zībā-yı ḥasen

Ṭamlar andan āb-ı maḥmūd-ı celīl
Ḳaṭresin eyler temennā Cebre’īl

Tā süre kendi per ü minḳārına
Bulsa destūrı eger īṣārına

Ḫışmı artup dirdi o kempīr-i dūn
Ṣabr u ḥilm ü nūrı yandı hep yekūn

Bāz-ı cān yüz bāz-ı ṣūretle muḳīm
Nāḳadır zaḫmı yiyen Ṣāliḥ selīm

Ṣāliḥ itseydi şükūh ile vürūd
Nice nāḳa kūhdan eyler velūd

Dir göñül ki düşer ‘aḳlıñ ol ḫamūş
Dūn olursın ġayret eyler ise cūş

Ġayretiñde gizlidir ḥilm ü ‘aṭā
Ṣad cihān olurdı bir demde fenā

Güş-ı nuṣḥı örtdi şehlik naḫveti
Tā ki ḳalbe virdi pendden nefreti

Rāy-ı Hāmān ile ḳılma meşveret[356]
Ki odur mülke ‘imād u maḳderet[357]

Bil müşīr-i Muṣṭafā Ṣıddīḳ-i Rab
Oldı Bū-Cehliñ müşīri Bū-Leheb

Ceẕb idüp ġarḳ-ı tecānüs ḥāṣılı
Olmadı ol nuṣḥ u pendiñ ḳābili

İ 366a

Şol ḫātūnuñ ḳıṣṣası ki oġlı nāvedān eṭrāfında emeklerdi ve düşme ḫavfin eylerdi Emīrü’l-Mü’minīn ‘Alī -kerrāma’llāhü vecheden- çāre ṭaleb eylemesi[358]

Cins cinsiñ sūyına bālin açar
Ol ḫayāle bendlerin ḳırar ḳaçar

Murtażāya geldi bir ḫātūn kişi
Gitdi oġlum nāvedān yanı işi

Çaġırursam gelmez oldı yanıma
Düşdi düşmek ḫavfı terkde cānıma

‘Aḳlı yoḳ bizim gibi diyem aña
Gitme ol cāya ḫaṭar var gitme hā

El ile ḳılsam işāret fehmi yoḳ
Bilse de beddir ṭabī‘atda çocuḳ

Südimi ‘arż eyledikçe ben aña
Döndürür vechin hemān ol bir yaña

E 366b

Bu cihānda o cihānda dest-gīr
Sizsiñiz Allāh içün baḳ ey emīr

Bir meded ḳıl tīz göñlüm mużṭarib
Ḥāṣıl-ı ‘ömrüm olur belki ḫarib

Didi ki ṭama çıḳar bir ḳaç ṣabī
Tā ki cinsin göre o ṭıfl-ı ġabī

Nāvedāndan cinsi yanına gelür
Cins cinse mübtelādır bī-şu‘ūr

[356] ḳılma: ḳılam E.
[357] Ki odur mülke ‘imād u maḳderet: Odur mülk-i ‘imād-ı ma‘zeret E.
[358] Başlık: Şol ḫātūnuñ oġlı nāvedān eṭrāfında emeklerdi vü düşmesinden ḫavf olunur Emīrü’l-Mü’minīn ‘Alī -raḍıya’llāhü ‘anhdan- çāre ṭalebi ḳıṣṣası E.

Böyle itdi cinsini çün gördi o
Bi’ṭ-ṭabi‘ döndürdi ol eṭfāle rū

Çıḳdı oluḳdan gelüp bāma hemān
Cins cinsiñ cāẕibidir bil ‘ayān

Ṭıfl ṭıflıñ sūyına geldi o dem
Düşmeden ḳurtıldı süfle bī-elem

Andan içündür nebī cins-i beşer
Tā ki meyl-i cins idüp çekmez keder

Didi sizler gibi ben daḫı beşer
Tā ki cinse gele gelmez ehl-i şer

Cinsidir elbette cinsiñ cāẕibi
Cinsdir ceẕb eyleyen her ṭālibi

‘Īsī vü İdrīs eflāke ṣu‘ūd
İtdiler cins-i melekdir ol vücūd

İndiler Hārūt u Mārūt-ı melek
Cins-i tenden oldıġıyçün müşterek

Oldılar hep cins-i şeyṭān kāfirān
Oldılar şākird-i şeyṭān bī-nişān

İtdiler ta‘līm yüz biñ ḫūy-ı bed
Ḳalb gözine çekdiler ol demde sed[359]

Eñ aşaġı ḫūyları oldı ḥased
Ol ḥaseddir eyleyen İblīsi red

İ 366b

Ögrenüp ḥıḳd u ḥased çün ol segān
İstemezler ḫalḳa mülki rāygān

Kimde görürse kemāli ṣaġ u ṣol[360]
Derd-i ḳulunca bulur ol dem vuṣūl[361]

Kendüsinde düşmüş āteş tarlaya
İstemez ki şem‘-i ‘ālem parlaya

Sen de taḥṣīl it er iseñ ber-kemāl
Olma maġmūm-ı kemāl-i ehl-i ḥāl

[359] Ḳalb gözine: Çeşm-i ḳalbe E.
[360] Kimde: Kim ki İ.
[361] ol dem: aña İ.

İste Allāhdan ki def‘ ola ḥased
Bu ḥasedden ḳurtara Rabb-i Eḥad[362]

Ḳalbiñe bir şuġli iḥsān ide Ḥaḳ
Sūy-ı bīrūna nigāh olmaz eḥaḳ

Meyde şol ḫāṣıyyeti virmiş Ḫudā
Mest olan ‘indinde ‘ālem bī-bahā

Ḫāṣṣa virmişdir ḥaşīşe Żü’l-Minen
Bir zamān kendini ġayb eyler yiyen

E 367a

Uyḳuya bir nev‘a virmişdir eṣer
İki ‘ālemden daḫı fikrin keser

Eyledi Mecnūnı pōsta mübtelā
Añlamazdı kim ‘adū kim āşinā

Nice yüz biñ söz dilimde sākine
Hep ḥavāledir seniñ idrākine[363]

Nefs içün vardır şeḳāvet meyleri
Azdırur yoldan o menḥūs-ı keri

‘Aḳl içün vardır sa‘ādet meyleri
Menzil-i maḳṣūda olur rehberi[364]

Mestliginden ḫayme-i gerdūnı o
Yırtup olur ‘āzim-i dergāh-ı Hū

Ṣanma sen her mestligi pür-tāb u tef
‘Īsī mest-i Ḥaḳḳ u ḫar mest-i ‘alef

Gel bu küplerden ṭaleb eyle meyi
Mestliginiñ olmasun düm ü peyi

Çünki her ma‘şūḳ bir küpdür ṭolu
Biri ṣāfī āḫiridir ṭorṭulu

Çeşnī ṭut sen iḫtiyāten mey-şinās
İḫtilāṭdan ḫālī bir mey bul esās

İki meyde mest ider lākin bu mey
Mestligi çekmekde anı sūy-ı Ḥay

[362] ḥasedden: cesedden E.
[363] Hep: Ol E.
[364] olur: odur İ.

Fikr ü vesvās u ḥiyel gelmek muḥāl
‘Aḳl ider raḳṣ-ı cemel hem bī-‘ıḳāl

Cins-i rūḥānī vü emlāk enbiyā
Ṭārem-i a‘lā olur emlāke cā

Bād cins-i āteş ü hem aña yār
Her iki zīrā ki bālāya dūçār

Baġlasañ boş kūze aġzın bā-resen
Ḥavża yāḫud nehre ilḳā eyle sen

İ 367a

Ḫaşre dek inemezin āba o kūz
İçine girmiş havā var añla söz

Çünki bādıñ meyli bālādır hemān
Ẓarfını daḫı alup olur revān

Enbiyā cinsinden olan cānlar
Sāye-veş bile giderler anlar

‘Aḳlı ġālib anlarıñ yoḳ hīç şek
‘Aḳl ḫilḳatde olur cins-i melek

Çün hevā-yı nefsi ġālib düşmeniñ
Bu olur esbābı süfle düşmeniñ

Oldı Ḳıbṭī cins-i Fir‘avn-ı demīm
Oldı Sıbṭī cins-i Mūsā-yı Kelīm

Cins-i Fir‘avn idi Hāmān ḳadrine
İntiḫāb itdi çıḳardı ṣadrına

Bu ṣadrdan şübhesiz ḳa‘ra gider
Ki cehennem cinsi iki bī-hüner

E 367b

Her iki sūzendelerdir żıdd-ı nūr
Dūzaḫ-āsā nūr-ı dildendir nefūr

Çünki dūzaḫ dir ki ey Mü’min yüri
Nūruñ aldı āteşimden hep feri

Ziyān-ı āteş-i dūzaḫdan cüziyyā Mü’minü fe’inne nūruñ iṭfā’-i nārī ḥadīṣ-i şerīfiniñ beyānı

Mü’minā geç ki ider nūruñ hebā
Nārımı çünki idersin iḫtirā

Dūzaḫīler daḫı ürker nūrdan
Cümlesi dūzaḫ ṭabī‘at şūrdan

Dūzaḫ eyler ẕāt-ı Mü’minden firār
Nice Mü’min var o dūzaḫdan ḳaçar[365]

Çünki cins-i nār degildir nūr hep
Eyle żıdd-ı nār olan nūrı ṭaleb

Muṣṭafā dir Mü’min itdikde du‘ā
Dir cehennemden emān vir ey Ḫudā

Cān ile dūzaḫ daḫı eyler du‘ā
Ki filāndan beni dūr it ey Ḫudā[366]

Cāẕibe cinsiyyet ancaḳ ey püser
Küfr ü dīnden ḳanġı cinsdendir eşer

Mā’il-i Hāmān iseñ Hāmānīsin
Mā’il-i Mūsā iseñ Sübḥānīsin

Her ikiye meyliñ eylerse heves
Nefs ü ‘aḳlıñ birbiriye hem-nefes

Her ikisi cengdedir sa‘y it hemān
Tā ki ‘aḳlıñ nefse ġālib ḳıl emān

Sāġar-ı ṣıdḳı kef-i Mūsādan al
Al me‘ānī ḳalmaya hīç naḳş-ı ḳāl

İ 367b

‘Ālem-i cengde bu şādī bes saña
Ki ‘adūyı münhezim görmek şehā

Cehd ḳıl ki fehmiñ ola münhezim
Gerçi Fir‘avndan bu ma‘nā mün‘adim

Elzeme gel ki bu söz ġāyet ṭavīl
Söyle Fir‘avn u müşīrinden meşīl

[365] Mü’min var: Mü’mindir E.
[366] filāndan beni dūr it: beni dūr it filāndan E.

Fir‘avnıñ Hāmān ile Mūsā -‘aleyhi’s-selāma- īmān itmek içün meşvereti[367]

Ol mu‘annid saḫtliginden ‘āḳıbet
Eyledi Hāmān ile çün meşveret

Ol Kelīmu’llāh va‘din ser-be-ser
Virdi hep Hāmān-ı gümrāha ḫaber

Söyledi Hāmāna tenhā pīr ü pāk
Ṣıçrayup Hāmān yaḳasın ḳıldı çāk

Ṣayḥalar hem giryeler ḳıldı la‘īn
Urdı destār u külāhın ber-zemīn

E 368a

Nice söyler bu sözi şeh yüzine
Böylece küstāḫ-ı ṭavr u sözine

‘Ālemi ḳıldı musaḫḫar ser-be-ser
İşiñ altun eylediñ hemçün ḳamer

Hep meşārıḳ hem maġārib bī-‘inād
Pādişehler sende bulmuşdur murād

Hep selāṭīn būs iderler pāyıñı
Gözlemekde ḫāk-i pāyıñ cāyını

Ḫırsız atı görse bizim atımız
Bī-‘aṣā olur girīzān mātımız

Sen iken ma‘būd u mescūd-ı cihān
Bir kemīne bendeye uymaḳ ne şān

Bundan a‘lā āteş içre olasın
Sen efendi bendegāna uyasın

Ḳatl it evvel beni ey şāh-ı cihān
Görmeyim şāhımda böyle ḥāl ü şān

Boynumı ur evvel ey ḫusrev benim
Görmeye bu ḥāli bu çeşm ü tenim

Olmamışdır bu cihānda böyle şey
Gök yir ola yir gök ola aña pey

[367] īmān itmek içün meşvereti: īmān eylemesi meşvereti E.

Ola ḫıdmetkārlarımız ḫˇāce-tāş
Bī-dilān ola bize hep dil-ḫırâş

Gözi aydın düşmeniñ hem dōst kūr
Hep gülistān ola bize ḳa‘r-ı gūr

Hāmānıñ sözini tezyīf

Farḳ ḳılmaz dōst nedir düşmen nedir
Nerd oynar kūr-veş bilmez nedir

İ 368a

Düşmen ancaḳ saña sensin ey la‘īn
Bī-günāha itme düşmen diyü kīn

Buña sen devlet dimişsin nāmına
Evveli devlet gelür encāmı ne

Faḫr ider iseñ eger bu devlete
İrişür elbet ḫazān u nekbete

Maşrıḳ u maġrib görenler ṣad hezār
Başları kesilüp oldı tār u mār

Maġrib ü maşrıḳ degildir ber-ḳarār
Anda olanlar nic’olur pāyidār

Buña mı faḫriñ seniñ ki ḫalḳ u nās
Ḫavfdan nāṣī iderler iltimās

Ādeme her kim ider ise sücūd
Zehr ekerler cānına itmez ṣu‘ūd

Çün rücū‘ ide o yirden sācidi
Añlar ol dem zehr imiş hem mūbidi

Ne mübārekdir iden nefsin ẕelīl
Vay aña ki kibr ile ola rezīl

E 368b

Sen tekebbür zehr-i ḳātil bil ki o
Zehr ile ālūde meydir mest-i ḫū

Kim ki nūş itse şarāb-ı zehrnāk
Şevḳ ile başın ṣalar olur helāk

Cānına düşer o zehr-i nā-revā
Cānını zehr eyler o demde fenā

İ‘tiḳād itmez iseñ zehriyyete
Ḳavm-i ‘Ādı gör ki düşdi zillete

Pādişāha ġālib olsa pādişāh
Öldürür yāḫud ider ilḳā-yı çāh

Bulsa ammā bir marīż-i nā-tüvān
Aña merhemler ṣarar iḥsān-künān

Bu tekebbür olsa idi zehr eger
Yā niçün şeh şāhı eylerdi heder

Ġayra iḥsān yoġ iken bir ḫıdmeti
Añla bunlardan nedir zehriyyeti

Reh-zenān urmaz dilenciyi ebed
Ḳurd ölmüş ḳurdı yırtar bā-ḥased

Ḫıḍr anıñçün deldi keştīyi k’ola
Dest-i ẓālimden o keştī ḳurtula

Ḳurtılur işkesteler işkeste ol
Emni faḳr içre bulursın faḳri bul

Kāndan bir naḳd bulmuşdı cebel
Ḍarb-ı tīşe sīnesin eyler maḥal

Tīġ aña lāyıḳ ki vardır gerdeni
Sāyeye zaḫm olmaz aṣlā ey denī

Ululuḳ neft ile āteşdir hemān
Ey birāder āz̲ere olduñ revān

Ber ile düpdüz olan her ne ki var
Olamaz tīre hedef ey bī-ḳarār

İ 368b

Ḳaldırursa başını yirden eger
Her oḳa olur hedef ol bī-ḫaber

Mā vü mendir cümle ḫalḳa nerdübān
Düşer eñ ṣoñ nerdübāndan bāḳiyān

Kim ki yüksek gide pek aḫmaḳdır o
‘Aẓmı işkesteter olur bī-refū[368]

[368] bī-refū-yoḳ refū İ.

Bu fürū‘dur ki uṣūl oldı aña
Ki tereffü‘ şirket-i Bār-i Ḫudā[369]

Ölmeyüp andan bulur iseñ ḥayāt
Yāġınısın ṭālib-i şirket-ṣıfāt

Çün anıñla zinde olduñ o odur
Maḥż-ı vaḥdet ḳanda şirket bu budur

İste mir’āt-ı ‘amelden şerḥ-i tām
Güft ü gūdan farḳ olınmaz bu kelām[370]

Ben içimde olanı söyler isem
Hep cigerler olur o ḥāl ile dem

E 369a

Sözü kesem ‘āḳılāna bu yeter
Ben çaġırdım köyde kes varsa eger

Ḫāṣılı Hāmān bu bed güftār ile
Urdı Fir‘avnıñ yolın idbār ile

Loḳma-i devlet bulur iken dehān
O boġazın kesdi ḳıldı nā-tüvān

Ḫırmen-i Fir‘avnı ḳıldı çün ḥaṣīr
Olmasun hīç bir şehe böyle vezīr

Böyle yoldaşdan ıraḳ ol ol emīn
Pek ṣaḳın Allāhü a‘lem bi’l-yaḳīn

Hāmānıñ sözi derūn-ı Fir‘avnda yer eyleyüp Mūsā -‘aleyhi’s-selāmıñ- īmān-ı Fir‘avndan nā-ümīd olması

Didi Mūsā itdim elṭāf-ı ġarīb
Aña ol devlet degil imiş naṣīb

Öyle devlet ki degildir rāsitīn
Anda ne el var ne daḫı āsitīn

Öyle devletdir ki o düzdīdedir[371]
Gönli yoḳ hem cānı yoḳ bī-dīdedir

Öyle devlet ki virür saña ‘avām
Yine alurlar elinden ṣanki vām

[369] şirket-i Bār-i Ḫudā: şirket oldı bā-Ḫudā E.
[370] farḳ: fehm E.
[371] ki o: o ki E.

Ḥaḳḳa vir gel devlet-i ‘āriyyeti
Tā vire bir devlet-i pür-şevketi

İ 369a

‘Arab begleri Muṣṭafā -ṣalla’llāhü ‘aleyhi ve sellem- ile münāza‘a eylemeleri ki mülki bize taḳsīm eyle tā ki nizā‘ımız olmaya didiklerinde Muṣṭafā -ṣalla’llāhü ‘aleyhi ve ‘āle ve sellemin- ben bu ‘imārete me’mūrum diyü cevābı ve ṭarafeynden anlarıñ baḥşi[372]

Hep emīrān-ı ‘Arab cem‘ oldılar
Muṣṭafā ile nizā‘a ṭurdılar

Sen emīrsin biz daḫı cümle emīr
Ḥişşeñi al ḥişşemize atma tīr[373]

Her kes itsün ḥişşesinde ma‘delet
Ḥişşemizden çek eliñ ol mültefet

Didi ki beglik viren Ḥaḳdır baña
Serveriyyet emr-i muṭlaḳ ışṭafā

Bu ḳırān-ı Aḥmedī hem devri bu
Emrini ṭutuñ cemī‘an itteḳū

Ḳavm didi ki çün bu semtde müttefaḳ
Ḥākimiz biz de bize viren de Ḥaḳ

Didi saña eyledi bir mülk ‘aṭā
Sizleriñki ‘āriyetdir bī-vefā[374]

Bende beglik tā ḳıyāmet bāḳīdir
‘Āriyet beglik ḫarābe rāḳīdir

E 369b

Seyl gelüp emīrān mızraḳlarını seyli def‘ içün atdıḳları ve Muṣṭafā -ṣalla’llāhü ‘aleyhi ve sellemiñ- anlara ġalebe eylemesi[375]

Ḳavm didi pek uzatma bī-delīl
Ḥüccetiñ ne ki ola vaḳtiñ ṭavīl

[372] didiklerinde: didikleri İ.
Muṣṭafā -ṣalla’llāhü ‘aleyhi ve ‘āle ve sellem-: Muṣṭafā -‘aleyhis’selāmıñ- E.
anlarıñ baḥşi: baḥşleri E.
[373] ḥişşemize atma tīr: ḥişşemizi alıvir E.
[374] Sizleriñki : Cümlesi de İ.
[375] emīrān: ümerā E. ; anlara ġalebe eylemesi: ġalebesi İ.

Emr-i Rabdan bir bulut itdi ẓuhūr
Seyller aḳdı eyledi eṭrāfı şūr

Ṭutdı yüz şehre o seyl-i hevlnāk
Ehl-i şehr efġāna geldi çāk çāk

Didi Peyġamber ki vaḳt-i imtiḥān
Geldi şimdi şekkiñiz olsun ‘ayān

Nīzesin atdı bu seyle her emīr[376]
Men‘ ide bu seyli gūyā ki ‘aẕīr

Pes ḳażībin atdı ol dem Muṣṭafā
Ol ḳażīb-i mu‘cize fermān-nümā

Seyl ṣuyı gūyā ḫazān yapraḳları
Ḳapdı cümle nīze vü mızraḳları

Nīzeler ġayb oldı ammā ol ḳażīb
Ṣuyuñ üstünde ṭurur gūyā raḳīb

Ol ḳażībiñ himmetiyle gitdi āb
Baḥre ṭoġrı yüz ṭutup ḳaldı türāb

Gördiler andan bu emr-i a‘ẓamı
Oldılar ṣad ḫavf ile ‘abd-i kemī

Olmadı üç kimse ki ġāyet ḥasūd
Sāḥir ü kāhin diyü oldı ceḥūd

Mülk-i ber-beste olur ġāyetża‘īf
Mülk-i ber-rüste velī ġāyet şerīf

İ 369b

Görmediñ sen nīzeler ile ḳażīb
Nāmlarını gör hem o nām-ı Ḫabīb

Nāmlarını seyl-i merg itdi fenā
Devlet-i nām-ı Muḥammeddir beḳā

Urılur beş kerre günde nevbetī
Tā ḳıyāmet böyle bāḳī devleti

[376] Nīzesin atdı: Nīze atdılar İ.

Mūsā -‘aleyhi’s-selāmıñ- taḳrī‘ ve tevbīḫ-i Fir‘avnda olan kelāmınıñ tamāmı

Varsa ‘aḳlıñ eyledim luṭf-ı keşīr
Ḫar getürdümse ‘aṣā var bī-naẓīr

Āḫuruñdan seni bīrūn eylerim
Bu ‘aṣā ile başıñ ḫūn eylerim

Olan o āḫurda insān u ḫımār
Bulamazlar cevr ü ḳahrıñdan ḳarār

Ben getürdüm bir ‘aṣā te’dīb içün
Olmasun her bir ḫara derd-i derūn

Ḳahrıñ içün ejdehā olur kehi
Fi‘l ü ḫūyuñ ejdehāya müntehī

Ejdehā-yı kūhīsin sen bī-amān
Līk bende ejdehā-yı āsumān

E 370a

Dūzaḫıñ çāşnīsi oldı bu ‘aṣā
Çün saña vü Mü’minīne rūşenā[377]

Saña şimdi dir ki ey kibr-i denī
Ḳaç ki o günde alan var rūşeni[378]

Yoḫsa dendānımda ‘ācizsin ebed
Bulmadı bendimde muḫliş bir eḥad

Dūn-ı küfrden sūy-ı Ḥaḳḳa gel hemān
Yoḫsa nār içre ḳalursın nā-tüvān

Dön girü ey gümreh-i bed-baḫt u dūn
Yoḫsa sen nāra düşersin ser-nigūn

Bu ‘aṣādır işte bu dem ejdehā
Dime dūzaḫ ḳandadır ey bed-liḳā

‘Ārif-i ḳudret-i Yezdān olanlar cennet ḳanda cehennem ḳanda diyü su’āl eylemezler[379]

Ḳanda dilerse Ḫudā eyler caḥīm
Ber-hevā murġa ḳurar dām-ı le’īm

[377] Çün saña vü Mü’minīne rūşenā: Mü’minīne hem saña rūşen belā İ.
[378] – İ.
[379] cennet ḳanda cehennem ḳanda diyü su’āl eylemezler: cennet vü cehennem ḳanda diyü su’āl eylemez E.

Dişleriñe derd virür Bār-i Ḫudā
Tā ki dirsin ki cehennem bu bañа

Aġzı ṣuyıñ eyledükde Ḥaḳḳ ‘asel
İşte cennet budur el-ḥaḳ bā-ḥalel

Dişleriñ dibinden aḳıdır şeker
Tā bilürsin ḳudret-i Ḥaḳ ne ḳader

Bī-günāhānı ışırma olma ‘āḳ
Ḍarbet-i Ḥaḳḳı düşün bi’l-ittifāḳ

Ḳıbṭīyāna Nīli ḫūn eyler Ḫudā
Sıbṭīyāndan dūr olur her bir belā

İ 370a

Ḳan olur Fir‘avna āb-ı ḫoş-güvār
Ḳand olur Mūsā Kelīme her ne var

Ḥaḳ ḳatında var imiş temyīz bil
‘Āḳil ile mestde ḳılma ḳal u ḳīl

Nīle virdi çünki temyīzi Ḫudā
Ba‘żı ṭutdı ba‘żıya virdi rehā

‘Āḳil eyler rūd-ı Nīli luṭf-ı Ḥaḳ
Ḳābili ḳahr itdi bülhe müsteḥaḳ

Virdi luṭfıyla cemādāta ‘aḳıl
‘Aḳl-ı ‘āḳil ḳıldı ḳahrıyla naḳil

Pes cemādāt luṭfı ile ‘āḳilūn
Oldı bī-dāniş nekālden ‘ālimūn

Emr-i Ḥaḳla yaġdı bārān gibi hūş
Ḫışm-ı Ḥaḳ gördükde ḳaçdı pür-ḫurūş

Ay güneş yıldız bulut ‘ālī māḳām
Cümle bā-tertīb gelür gider müdām[380]

Cümleniñ vaḳtiyle āmed şodları
Vaḳt ü hengāmın şaşırmaz her biri

E 370b

Enbiyādan çünki fehmiñ oldı dūn
Añladır seng ü ‘aṣā eyler zebūn

[380] bā-tertīb: tertīben; müdām: tamām E.

Hep cemādāta daḫı bī-sem‘ u gūş
Bu ‘aṣā vü seng-veş virür o hūş

‘Āḳıbet seng ü ‘aṣā ẓāhir olur
Cümle cāmidden daḫı muḫbir olur

Ki Ḫudādan āgehiz hem ṭāyi‘iz
Cümlemiz hem ittifāḳī żāyi‘iz

Āb-ı Nīl-āsā ki bildi vaḳt-i ġarḳ
İki leşker arasını ḳıldı farḳ

Bildi vaḳt-i ḫaṣfı çünki bu zemīn
Ḳahr-ı Ḳārūna şitāb itdi hemīn

Çün ḳamer gūş itdi emri ol zamān
İki pāre oldı çarḫ üzre hemān[381]

Aġladı hicr-i Nebīden çün sütūn
Bildiginden Muṣṭafā ḳadrin yekūn

Her aġaç her ṭaş ki var her bir maḳām
Muṣṭafā ḳadrini bilür ve’s-selām

Sünnī ve Felsefīniñ ḳavli ki münker-i ulūhiyyet ü ‘ālem ḳadīmdir diyen dehrīye cevāb[382]

Didi biri dün ki ḥādiṯdir cihān
Fānīdir bu çarḫ Ḥaḳ vāriṯ hemān

Felsefī didi nice bildiñ ḥudūṯ
Ebr ḥādiṯ oldıġın bilmez ġuyūṯ

Ẕerre daḫı olmadıñ sen ey ḫarāb
Yā nice bildiñ ḥudūṯ-ı āfitāb

Ḳurtcaġız ki ola sergīnde defīn
Fehm ider mi bed’ ü āḫir ey zemīn

İ 370b

Sen babāñdan diñlediñ taḳlīd ile
Müdde‘īsin eblehiyyetle bile

Söyle bürhān-ı ḥudūṯı baña sen
Yoḫsa ḫāmūş ol sükūtuñdur ḥasen

[381] – İ.
[382] ḳavli: baḥṯi ; diyen dehrīye cevāb: diyene cevāb E.

Didi ki gördüm bu ber-baḥṣ-i ʻamīḳ
Baḥṣ iderlerdi o gün iki farīḳ[383]

Çoḳ cidāl ü çoḳ ḫuṣūmet çoḳ ġażab
Oldılar hengāme ile bī-edeb

Ben de ol hengāma oldum revān
Muṭṭaliʻ olam o aḥvāle nihān

Biri dir idi ki gerdūn fānīdir
Bu bināya şübhesiz bir bānīdir

Āḫiri dir ki ḳadīmdir bī-zevāl
Bānī mani yoḳ aña boş ḳīl ü ḳāl

Didi sen Ḫallāḳı inkār eylediñ
Rūz u şeb Rezzāḳı inkār eylediñ

Didi gūş itmem sözi bürhānsız
Cümle taḳlīddir sözüñ iẕʻānsız

E 371a

Ḥüccet ü bürhān getür ki yoḫsa ben[384]
Diñlemem bürhānsız aṣlā süḫen

Didi ḥüccet var derūn-ı cānda
Cān derūnında nihān bürhān da

Żaʻf-ı çeşmiñden hilāl saña nihān
Baña ḫışm itme ki ben gördüm ʻayān

Güft ü gū çoḳ oldı ḫod-bīnānda
Bu cihānıñ evvel ü pāyān da

Ḥüccetim vardır derūnumda benim
Ki ḥudūṣ-i āsumānda āyetim

Ben yaḳīnim var nişānım daḫı bu
Ki yaḳīn-dān āteşe eyler ġulū

Ḥüccetini diyemez anıñ zebān
ʻAynı ḥāl-i sırr-ı ʻaşḳ-ı ʻāşıḳān

Sözlerimiñ sırrı çıḳmaz ẓāhire
Līk zerdī vü nizārī bāhire

[383] farīḳ: refīḳ E.
[384] getür ki yoḫsa ben: inan it ki ben; diñlemem: añlamam İ.

Gözlerim yaşı ruḫum üzre revān
Ḥüccet-i ḥüsn ü cemāldir bu hemān

Didi gizli ḥücceti fehm eylemem
‘Āmmeye āyet olanı ḳıl kerem

Naḳd ü ḳalb da‘vāsı olsa üstüvār
Sen ki ḳalbsın saña diyem ḫoş-‘ıyār

Böyle ḥüccet var ise idem ḳabūl
Yoḫsa ḳaṣr it sözleri bī-‘arż u ṭūl

Āteş olur anlara ṣoñ imtiḥān
Āteşe girerler olur sırr ‘ayān

Ḫāṣ u ‘ām ol sırra olur vāḳıfīn
Şekk ü ẓan gider olurlar mūḳinīn

İ 371a

Āb u āteş oldı ey cān imtiḥān
Naḳd u ḳalb olur ise sırr u nihān

İkimizde girelim gel āteşe
Sā’ire ḥüccet olalım eş eşe

Yā ikimiz daḫı baḫre düşelim
Ḥall-i ‘uḳde itmek içün ey le’īm

Böyle idüp semt-i nāra gitdiler
Kendi kendin nāra ilḳā itdiler

Felsefīyi yaḳdı āteş itdi kül
Müttaḳī oldı o dem bir tāze gül

Ol maḳarr-ı Ḥaḳḳ olan buldı ḫalāṣ
Yandı o ḳalb bulmadı aṣlā menāṣ

Tecrübe diñle bu i‘lāmı hemān
Kūrligi efzūn o ḫāmıñ o ān

Yaḳmasaydı nāmını merg ü ecel
Ol müsemmā olur idi pek ecell

Nice biñ vardır ḳıranda bu rehān
Yırtılur anıñla tutuḳ münkirān

E 371b

Dā’imā ġālib olur elbet ṣavāb
Mu‘cizāt-ı Aḥmedīdir hem cevāb

Ben bu dersden fehm ḳıldım ey cüvān
Çarḫ ḥudūṣından birūndur Müste‘ān

Ḥüccet ile münkir oldı zerd-rū
Bī-nişāndır ṣıdḳ-ı inḳār-ı ‘adū

Baḳ ṣenā-yı münkirānda bir müşār
Var mıdır ‘ālemde hīç ey ehl-i nār

Var mı hīç minber ki bir ehl-i ḫaber
Yād ide münkir ṣıfātından eṣer

Nāmlarıyla rūy-ı dīnār u derem
Tā ḳıyāmet bir eṣerdir ey dedem[385]

Sikke-i şāhān tecdīd olmada
Sikke-i Aḥmed beḳālar bulmada

Nuḳre vü zer üstüne olan gibi
Nām-ı münkir böyle fehm it ey ġabī

Ṣanma sen bu mu‘ciz ‘ayn-ı āfitāb
Bīn dil ile nāmıdır Ümmü’l-Kitāb

Ḥaddi yoḳ hīç kimseniñ bir ḥarfini
Yā boza yā maṭlab ide ṣarfını

Ġālib-i yār ol ki ġālib olasın
Olma maġlūbāna eş Ḥaḳ bulasın

Ḥüccet-i münkir budur dā’im ki ben
Bundan artuḳ görmedim aṣlā vaṭan

O düşünmez ki bu ẓāhir cümle hep
Gizli ḥikmetlerden aḫbāre sebeb

Ẓāhiriñ elbetde vardır bāṭını
Nef‘ olur her bir devānıñ kāmini

İ 371b

‘Āleme virdi tefāvüt Müste‘ān
Tā biline ehl-i ‘irfān-ı cihān

Beş yüz ile üç biñ ‘ömri kerkesiñ
Hem kebūter ‘ömri ma‘lūm herkesiñ

[385] eṣerdir: nişāndır E.

Ol kebūterler olurlar ṣad hezār
Merg-i kerkes görmemişler āşikār

Cümle ẓann eyler ki kerkes bāḳīdir
Bu ġalaṭdır dime bir kes bāḳīdir

Çünki ẓāhir-bīn olur cehl ile o
Öñün ardın görmemek a‘māya ḫū

Ḳalmaz ‘ālem içre bir şey’ tār-ı mū
Küllü şey’in hālik illā vechehū[386]

Her ne ki ẓāhirde var ma‘nāsı var
Bāṭına baḳ itme ẓāhirde ḳarār

E 372a

Ve mā ḫalaḳne’s-semāvāti ve’l-arḍa ve mābeynehümā illā bi’l-ḥaḳḳı
āyet-i kerīmesiniñ tefsīri ki anları şunuñ içün yaratdım ki her ma‘nā ve ḥikmet-i bāḳīye ki siz anları görmezsiñiz görmege sa‘y eyleyesiñiz[387]

Naḳşını naḳş eylemez naḳḳāşlar
Menfa‘at ümmīdi olmazsa eger

Belki eṭfāl ü misāfir hem ‘alīl
Seyr idince olur endūhı ḳalīl

Dōstlarıñ yādı sürūr-ı peççegān
Andırur geçmişleri o naḳş-ı cān

Bardaḳ içün ṣanma bardaḳ yapıcı
Ṣu içün ḳapsın diyüdür ḳapıcı

Kāseci yapmazdı bir kāse tamām
Belki ḳoysunlar diyü aña ṭa‘ām

Ḫaṭ-nüvīsiñ yazdıġı ḫaṭṭ-ı ciyād
‘Ayn-ı ḫaṭ ṣanma oḳunmaḳdır murād

Naḳş-ı ġā’ib naḳş-ı ẓāhirden murād
O da bir ġā’ib içün belki ziyād

[386] *Kur’ân-ı Kerîm*, Kasas, 28/88: “Allah ile birlikte başka bir tanrıya yalvarma! O’ndan başka tanrı yoktur. O’nun kendinden başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O’nundur ve siz ancak O’na döndürüleceksiniz.”
[387] *Kur’ân-ı Kerîm*, Ahkâf, 46/3: “Gökleri, yeri ve ikisi arasındakileri şüphesiz yerli yerince ve belli bir süre için yarattık. Ama inkâr edenler kendilerine karşı yapılan uyarıdan yüz çevirmektedirler.”

Üçde dörtde belki on ḳat ḳıl naẓar
Çoḳ fevā’id diḳḳat itseydiñ eger

Lu‘bet-i şaṭranc gibidir ey püser
Her oyunda s̱āniye ‘aṭf-ı naẓar

Anıñ içün vaż‘ olundı bu oyun
Bu anıñçün bu da bir āḫir içün

Böyle diḳḳat ki cihāt-ender-cihāt
Tā nihāyet birisi olınca māt

Evvel ikinci içündür ey hümām
Nerdbānıñ pāyesi āsā tamām

Ol ikinci de üçünciye resīd
Bāma irişince pāyıñ ey reşīd

İ 372a

Hep menī içün ṭa‘āma iştihā
Hep menī ibḳā-yı nesl içün şehā

Künd-naẓar evvel ḳademdir naẓrası
S̱āniye ot gibi irmez ḫaṭresi

Oḳumaḳ oḳumamaḳ otlarda yoḳ
Pā-be-gil dermāndedir ki ‘aczi yoḳ

Başı oynar ise seyr-i bād ile
Sen o ḥāle ġırre olma şād ile

Başı oynar dir semi‘nā ey ṣabā[388]
Ayaġı dir ki ‘aṣaynā ḫallenā

Seyr bilmez ki gide ‘ayn-ı ‘avām
Ḳor tevekkül üzre kūr-āsā o kām

Cengde hīç virmez tevekkül fā’ide
Nerd-bāzāna tevekkül zā’ide

Ol naẓarlar ki o bī-efsürdedir
Seyr iderler ki derende perdedir

Ol ki on yıl ṣoñra vāḳı‘ olacaḳ
Bu zamān görür göziyle bā-nesaḳ

[388] oynar: ile E.

E 372b

Rütbesinde göre her bir kāmilān
Ḫayr u şerr müstaḳbelāta ġayb-dān

Öñde artda ḳalmadı hīç sedd ü bend
Tā Levḥden ala çeşmi nuṣḥ u pend

Ardına ḳılsa naẓar bed'-i cihān
Āferīnīşden aña olur 'ayān[389]

Ādemiñ ḫulḳında eflāk ü zemīn
Ḥaḳḳ ile baḥṣ itdigi olur mübīn

Öñüne ṣalsa naẓar görür o z̲āt
Tā ḳıyāmet olacaḳ her beyyināt

Ṣayḳalı olan ziyāde çoḳ görür
Nice ṣūretler görür bālā yürür

Himmeti miḳdārıdır cehd ü du'ā
Leyse li'l-insāni illā māse'ā[390]

Dir iseñ o ṣafvetī feyż-i Ḫudā
Ṣayḳala tevfīḳ daḫı andan 'aṭā

Aṣl-ı aṣl u mebde'iñ āgāhıdır
Āḫiri daḫı görür ki rāhīdir

Eylemez bir kāra taḥṣīṣ-i Ḫudā
İḫtiyār u ṭav'a māni' yoḳ şehā

Himmeti a'ṭā iden ancaḳ Ḫudā
Himmet-i şāhī bu yirde bī-bahā

Līk renc virseydi bir bed-baḫta Ḥaḳ[391]
O ḳaçar küfrān ile rūz u ġasaḳ

Nīk-baḫta Ḥaḳ virürse renci ger
Raḫtını eyler Ḥaḳa nezdīkter

Ceng güni cān ḳorḳusından bed-dilān
İḫtiyār eyler hezīmet bī-gümān

İ 372b

Bīm-i cāndan ḥamle eyler pür-dilān
Düşmeniñ ṣaffına bī-dād u amān

[389] Ardına ḳılsa naẓar bed'-i cihān / Āferīnīşden aña olur 'ayān: Ardına ḳılsa naẓar olur 'ayān / Āferīnīşden berü bed'-i cihān İ.
[390] *Kur'ân-ı Kerîm*, Necm, 53/39: "İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder."
[391] Līk renc virseydi: Līk virse renc E.

Öñe sürer ḫavf-ı ġam Rüstemleri
Ḫavf ile bed-dil ölür ḳalmaz yeri

Bīm-i cān ile belā oldı meḥek
Bilinür bundan şücī‘ān-ı felek

Vesveseyle üzilüp iden firār
Bir ḳażādan bir ḳażāya o dūçār

Ḫaḳ -celle ve ‘alā ḥażretleriniñ- Mūsā -‘aleyhi’s-selāma- yā Mūsā ḫālıḳım seni pek severim diyü vaḥyi[392]

Vaḥy idüp Mūsāya didi ulu Rab
Ben seni dōst eyledim ey münteḫab

Didi ne ḫaşletdir o ey Ẕü’l-Kerem
Mūcibiyle tā anı çoḳ eyleyem

Didi ki ṭıfl-ı şaġīre māderi
Ḳahr idüp bir silī ursa serserī

E 373a

Bilmez o deyyār yoḳ ‘indinde kes
Mest ü maḫmūriyyet andan cümle bes

Māderi çün seylī urduḳda aña
Ṣıġınur o yine māderden yaña

Ġayrıdan yardım ṭaleb itmez ebed
Şerr ü ḫayrı odur andandır meded[393]

Ḫayr u şerde ḫāṭırıñ bize müdām
İltifātıñ ġayra yoḳdur ey hümām

Ġayrılar ‘indinde çün seng ü külūḫ
Ger ṣabī olsun civān u ger şuyūḫ

Şöyle ki *iyyāke na‘bud*dür enīn
Her belāda ġayrıdan lā *nesta‘īn*[394]

Oldı bu *iyyāke na‘bud* ḫaşr içün
Ṣor luġat-dāna riyādan ḳaşr içün

[392] Başlık: Ḫaḳ -celle ve ‘alānıñ- Mūsā -‘aleyhi’s-selāma- seni pek severim diyü vaḥy buyurdıġı İ.
[393] Şerr ü ḫayrı: Ḫayr u şerri E.
[394] *Kur’ân-ı Kerîm*, Fâtiha, 1/6-7: “Bizi dosdoğru yola ilet; Nimetine erdirdiklerinin yoluna; gazaba uğramışların yoluna da, doğrudan sapmışların yoluna da değil!”

Hem de *iyyāk nesta'īn*iñ ḥaṣrı var
İsti'ānetde ḥaṣr var ḳaṣrı var

Ki 'ıyādet sañadır ancaḳ hemān
Kimseden itmem ṭama' sen Müste'ān

Bir nedīme pādişāhıñ ḫışmı ve nedīme bir şefī‘iñ şefā‘at eyleyüp pādişāhdan ṭalebi ve pādişāh anıñ şefā‘atini ḳabūl eyledükde nedīm ol şefā‘atden rencīde olması ki niçün şefā‘at eyledi diyü[395]

Bir nedīme eyledi şāhı ġażab
Meclisinden ṭarda lāyıḳ bir sebeb

Şeh çeküp şemşīrini itdi hücūm
Tā muḫālif olmaġı bilsün o şūm

İ 373a

Ḥaddi yoḳ bir kimseniñ ide ricā
Tā şefā‘at eyleyüp ḳıla rehā

Bir ḫavāşı ki ‘İmādü’d-diñ-i nām
Muṣṭafā-vārī şefā‘at ḳıldı tām

Ṣıçradı sürdi yire rūy-ı niyāz
Şeh bıraḳdı tīġı elden geldi vaz

Didi dīv ise daḫı baḫş eyledim
Gerçi şeyṭāndır diyü naḳş eyledim

Çünki sen girdiñ miyāna ey ṣadīḳ
Rāżıyım yüz cürm iderse bu nahīḳ

Def‘ olur benden nice yüz biñ ġażab
İḳtiżā-yı rütbeñ ‘indimde bu hep[396]

İdemem yalvarmañı bir dürlü red
Yalvaran sen ṣanma ben de o ṣaded

Birbirine girse arż ile semā
İntiḳāmına bunuñ olmaz vefā

Olsalar idi niyāzda ‘āmm u ḫāṣ
Olamazdı tīġdan başı ḫalāṣ

E 373b

Saña minnet ṣanma sözüm ey kerīm
‘İzzetiñ şerḥi olur bu ey nedīm

İtmedin sen bunı ben itdim yaḳīn
Ki ṣıfātımdır ṣıfātıñda defīn

[395] nedīm ol şefā‘atden: nedīmiñ E.
[396] İḳtiżā: Muḳteżā İ.

Sen ki müsta‘mel degilsin ‘āmilim
Çünki maḥmūlüm degilsin ḥāmilim

Mā rameyte iz rameyte oldı bu[397]
Mevcde kef gibisin ey nīk-ḫū

Lā gibi illā yanında ḫāne-gīr
Bu ‘aceb ki hem esīrsin hem emīr

Vergiñi sen virmediñ şehden o dād
O yiter va’llāhü a‘lem bi’r-reşād

Maġḍub-ı ‘aleyh olan nedīmiñ şefā‘at-i şāfi‘den rencīde olmasınıñ sebebi[398]

Bu belādan ḳurtılan mücrim nedīm
Ol şefī‘a incinüp oldı ‘azīm

Dōstlıġı kesdi o muḫlişden tamām
Vechi dīvāra ṭutub almaz selām

Ki şefī‘inden olup bīgāne o
‘Āleme oldı ‘aceb efsāne bu

Bu ne mecnūndur kesildi yārdan
Yār ki ḳurtardı cānıñ nārdan

Boynı urulmaḳdan itmişdi ḫalāṣ
Ḫāk-i na‘l-i pāyiñ itmekdi menāṣ[399]

‘Aksi gidüp oldı çün nīzār aña[400]
Böyle bir dildāra kīndārlıḳ fenā

İ 373b

Geldi bir nāṣiḥ melāmet eyledi
Muṣliḥa cevr itme saña n’eyledi

Canıñı ḳurtardı ol dildārı ḫāṣ
Boynuñ urulmaḳdan itmişdi ḫalāṣ

Bedlik ideydi nice olurdı ḥāl
İylik itdi ḥāṣılı ol ḫoş-ḫışāl

[397] *Kur’ân-ı Kerîm*, Enfâl, 8/17: “Savaşta onları siz öldürmediniz, onları Allah öldürdü; (oku) attığında da sen atmadın, Allah attı; bunu da müminlere kendinden güzel bir lutufta bulunmuş olmak için yaptı. Allah her şeyi işitmekte, her şeyi bilmektedir.”
[398] Başlık: Maġḍūb-ı ‘aleyhiñ şefā‘atçiden rencīde olmasına ḫalḳıñ ta‘accübi E.
[399] Boynı: Boynuñ E.; Ḫāk-i na‘l-i pāyıñ : Ḫāk-i pāy-i na‘lin İ.
[400] çün: o İ.

Didi cānım şāha mebẕūldür benim
Ol niçün itdi şefā‘at bu tenim

Lī-ma‘a’llāh vaḳt o demdir baña[401]
Lāyesa‘ anda nebiyy-i Müctebā

Raḥm-i şehden ġayrı raḥmet istemez
Sāye-i şāha dil ālet istemez[402]

Şāhdan ġayrı içün lā eyledim
Sūy-ı şāha hem tevellā eyledim

Ḳahr ile ḳaṭ‘ eyler ise bu serim
Başḳaca bir cān bağışlar serverim

Çün işim ser-bāzīdir bī-ḫoşīdir
Kār-ı şāhım dā’imā ser-baḫşīdir

Şāh eliyle kesilen baş faḫr ider
‘Ārdır ġayrıyla göñle ḳahr ider

E 374a

Şāh ḳahr ile çekerse ḳahra şeb
Rūz-ı ‘ıydlerden ḥayāya bu sebeb

Çün ṭavāfı ol ki ol şeh-bīn olur
Ḳahr u luṭfı üzre küfr ü dīn olur

Bir ‘ibāre yoḳ bu ‘ālemde aña
Pek nihāndır pek nihān ‘aynı nümā

Çünki bu esmā vü elfāẓ-ı ḥamīd
Maẓhar-ı ādemden olmuşdur bedīd

‘Alleme’l-esmā imāmı *Ādem*iñ[403]
‘Ayn u lāmı yoḳ velīkin o demiñ

Āb u gilden başına ḳoydı külāh
Oldı bu esmā-i cān andan siyāh

Kendüye çekdi niḳāb-ı ḥarfi nūr
Tā ide āb u gile ma‘nā ẓuhūr

Gerçi ḫışm-ı şehden itdi o ḫalāṣ
Yine şehdir baña bu def‘a menāṣ

[401] Hadis olarak rivayet edilen ve “Benim, Allah ile öyle bir vaktim var ki, ne mukarreb bir melek ne de mursel bir nebi benimle birlikte o vaktin içine sığar” mealindeki söze atfen kaynakların bir kısmında zayıf olarak belirtilen hadistir.
[402] dil: ben E.
[403] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/31: “Ve Âdem’e bütün isimleri öğretti. Sonra bunları meleklere gösterip ‘Sözünüzde doğru iseniz şunların isimlerini bana söyleyin’ dedi.”

Gerçi bir vech ile manṭıḳ kāşife
Līk on vech ile perde kāsife

Ḫalīl -‘aleyhi’s-selāmıñ- Cibrīl -‘aleyhi’s-selāma- eleke ḥācetün diyü su’āl eyledükde cevāb-ı laṭīfleri ki ammā ileyke felā nefy-i vāsıṭāyı beyān

Bu zamānda ben Ḫalīl o Cebre’īl
İstemem aşlā belāda bir delīl

İ 374a

Bu edeb ögrenmemiş Cibrīlden
Ki su’āl itdi Ḫalīle evvelen

Ki murādıñ var mı ben yardım idem
Yoḳ ise bende sebükbārī gidem

Didi İbrāhīm yoḳdur der-miyān
Zaḫmet olur vāsıṭa ba‘de’l-‘ayān

Mürselīn dünyā içündür zābıṭa
Mü’mināna çünki anlar vāsıṭa

Her göñül gūş eylese vaḥy-i nihān
Ḥarf ü ṣavta ḥācet olmazdı cihān

Gerçi maḥv-ı Ḥaḳdır o bī-ser velī
Kārım andan daḫı nāzikdir belī

İtdigi şāh itdigidir cümle hep
Ża‘fı pek bed görinür budur ‘aceb

‘Ayn-ı luṭf olan ‘avāma her ne var
Nāzenīnān-ı kirāma ḳahr u nār

Pes belā vü rencleri çekmek gerek
‘Āmmeden tā farḳ ola ṣāḥib-emek

Bu ḥurūf-ı vāsıṭā ey yār-i ġār
Vāṣıl ‘indinde dikendir ḫār ḫār

Pes belā vü rence lāzımdır vuḳūf
Rūḥdan def‘ ola tā ki bu ḫusūf

E 374b

Bu ṣadādan ba‘żı var ṣaġır olur
Ba‘żılar tāzeter ü nāżır olur

Āb-ı Nīl-āsā olur baḥr-i belā
Sa‘de ṣudur ḳan görürler eşḳıyā

‘Āḳıbet-bīn kim ise mes‘ūd odur
Kārına cidd eyleyen maḥmūd odur

Çünki bilür ki cihān-ı zer‘ bu
Maḥşer içün anı biçmekdir ḳamu

Bir ‘aḳid yoḳdur ki maṭlab ‘ayn ola
Belki behr-i rebḫ u sūd u şeyn ola

Hīç münkir yoḳdur itseñ sen naẕar
‘Ayn-ı münkir içün ola ol eṣer

Ol ḥasedden nāşī ḫaşmı ḳahr içün
Yā ki ṣaytı ‘āleme olsun füzūn

Ol füzūnluḳ daḫı bir ṭam‘-ı diger
Bī-me‘ānī çāşnī virmez ṣuver

İtdigiñ ne diyü eylersin su’āl
Rūşenī ma‘nā vü ṣūret zeyt-i ḥāl

Yoḫsa niçün diyü ṣormaḳlıḳ niçün
Ṣūret-i ‘ayn ṣūret olur ise çün

Bu çerādan vardır elbet fā’ide
Söylemek ‘aynı cevāb-ı zā’ide

Ḳanġı yüzden ṭālib iseñ fā’ide
Ḥikmeti maḳṣūd olur bir ḳā’ide

İ 374b

Āsumān naḳşı zemīne ṣanma bu
Āncaḳ ola bir degil ḥikmet ḳamu

Bir ḥakīm yoġısa bu tertīb neden
Var ise fi‘lī tehī mi añla sen

Kimseler yapmazdı ḥammām u sebīl
Olmasa bir ḳaṣd-ı a‘lā yā ẕelīl[404]

Ḳanda gördüñ ise sen bir āyeti
Vardır anıñ ma‘nī yüzi ḥikmeti

[404] yā: vü E.

Mūsā ‘aleyhi’s-selāmıñ- Ḥażret-i Ḥaḳdan muṭālebesi ki maḫlūḳı ḫalḳ eylediñ şoñra ihlāk eylediñ kelāmına cevāb gelmesi[405]

Didi Mūsā ey Ḫudāvend-i ḥesāb
Ḫalḳ idersin şoñra idersin ḫarāb

Dişi erkek naḳş ḳıldıñ cān-fezā[406]
Şoñra vīrān eylediñ ne mācerā

Didi Ḥaḳ bildim ki senden bu su’āl
Olmadı inkār u ġaflet yā cidāl

Yoḫsa eylerdim saña ḥaylī ‘itāb
İncinürdüm bu su’ālden bī-ḥesāb

Līk istersin bizim ef‘ālimiz
Nicedir sırr-ı beḳā aḥvālimiz

E 375a

Sende vāḳıf idesin her ‘āmı hep
Pişüresin bu söz ile ḫāmı hep

İtdiñ ey ḳāsıd su’āl-i kāşifi
Gerçi sensin bu ‘avāmıñ vāḳıfı

Bu su’āliñ gerçi nışf-ı ‘ilmdir
Ḫāric olan bu mecālden bī-ṣafir

‘İlmden ẓāhir su’āl ü hem cevāb
Ḫār u gülüñ mevṭınıdır ḫāk ü āb[407]

‘İlmden ẓāhir ḍalāl ü hem hüdā
Telḫ u şīrīn mevżu‘ı oldı nedā

Āşinādandır bütün buġż u velā
Ḫoş ġıdādandır seḳāmāt [u] ḳavā

A‘cemīdir müstefīd oldı Kelīm
A‘cemīler ide bu sırdan ‘alīm

Kendimizi biz de itsek a‘cemī
Belki bu sırdan alurduḳ renemi[408]

[405] ihlāk: helāk E.
[406] ḳıldıñ: itdiñ E.
[407] Ḫār u gülüñ mevṭınıdır ḫāk ü āb : Mevṭın-ı ḫār u gül oldı ḫāk ü āb E.
[408] bu sırdan: her şeyden İ.

Ḫar-furūşān birbirine ḫaşm olur
Tā ki ol ‘aḳdiñ mefātiḥin bulur

Pes Ḫudā buyurdı ki ey ẕü-lübāb
Çün su’āl itdiñ işit imdi cevāb

Var zemīne Mūsiyā sen toḫm ek
Kendiñ inşāf eyleyüp gide bu şek

Ekdi Mūsā bitdi vaḳtiyle tamām
Buldı her bir ḫūşesi ḥüsn-i niẓām

İ 375a

Aldı dāsı eline kesdi bütün
Geldi ġā’ibden nidā Mūsā niçün

Ki niye ekdiñ ne ḳıldıñ terbiyet
Çün kemālin buldı kesdiñ ‘āḳıbet

Didi yā Rab eyledim vīrān belī
Dāne vardır kāh var anda celī

Dāne anbārına keh lāyıḳ degil
Kāh aşlā gendüme fā’iḳ degil

İkisini ḫılṭ ḥikmetden ba‘īd
Tā elekden geçüp ola ol sa‘īd

Kimden ögrendiñ bu ‘ilmi didi Ḥaḳ
Kimden olduñ böyle bir nūra eḥaḳ

Didi bu temyīz senden ey Ḫudā
Didi pes temyīz niçün olmaz baña

Ḫalḳ içinde rūḥlar var pāk pāk
Ba‘żı rūḥlar daḫı ġāyet tīrenāk

Her ṣadefler olmadı bir mertebe
Kimisinde dürr olur kimi şebe

Vācib oldur nīk ü bed iẓhār ola
Nitekī buġday kehden farḳ ola

Cümlesi iẓhār içün ḫalḳ-ı cihān
Ḳalmaya tā genc-i ni‘metler nihān

E 375b

Küntü kenzen didi maḫfiyyen Ḫudā
Żāyi‘ itme kendiñi ol āşinā

Cevher-i ṣıdḳıñ dürūġ içre nihān
Ṭa‘m-ı revġan gibi ayranda hemān

Bu yalan ıṭlāḳ olan oldı teniñ
Ṣıdḳ olan hem cān-ı Rabbānī seniñ

Nice yıl ten ayranıdır sende fāş
Revġan-ı cān anda fānī idi lāş

Rūḥ-ı ḥayvānī ve ‘aḳl-ı cüz’i ve vehm ü ḫayāl cümlesi ayran miṣālidir bāḳī olan rūḥ-ı vaḥyī ki bu ayranıñ derūnında olan yaġ gibidir ki pinhān u maḫfīdir[409]

Eyledi Ḥaḳ tā ki irsāl-i resūl
Eyleye ayranı küpde ṣaġ u ṣol

Ṣallaya anı hezārān fenn ile
Tā bile bende ne varmış men ile

Yā anıñ cüz’i olan ḳuldan kelām
Gūşına girer ki o vaḥy-i tamām

Üẕn-i Mü’min vaḥye olmuşdur vi‘ā
Ol ḳulaḳdır ki ḳarīnedir du‘ā

Gūyiyā māder kelāmıyla ṣabī
Pürr olup nāṭıḳ olur ḳalmaz ġabī

İ 375b

Ol çocuḳda yoġısa gūş-ı reşed
Añlamaz māder sözin güngden eşed[410]

Dā’imā her kerriñ aṣlı nā-ḫalef
Nāṭıḳ o māder sözin itmez telef

Kerr ü güngüñ ḳulaġı āfetlidir
Ṣanma ta‘līm ile ünsiyyetlidir

O ki bī-ta‘līm nāṭıḳ o Ḫudā
Ki ṣıfātı cümle ‘illetden cüdā

Yā müleḳḳın Ḥaḳḳ olur Ādem gibi
Māder ü dāyesiz anıñ ḳālibi

[409] pinhān vü maḫfīdir: pinhāndır E.
[410] Añlamaz: Diñlemez E.

Yā Mesīḥ-āsā mu‘allimdir Ḫudā
Mevlidinde nāṭıḳ olursa revā[411]

Ṭoġmasında def‘-i töhmetden içün
Ki fesādāt u zinālardan maṣūn

İctihādlar lāzım-ı taḥrīkdir
Tā ki ayrandan yaġı tefkīkdir

Yaġ ayran içre olmuşdur ‘adem
Varlıḳ üzre dūġ dikmişdi ‘alem

Pōstdur hep saña varlıḳ görinen
Ol ki fānī bildigiñ aṣl-ı ḥasen

Yaġı yoḳ şol eski ayranı bıraḳ
İntiḫāb itme ṣaḳın hem ol ıraḳ

‘İlm ile devr eyle anı el ele
Gizlenen her şey saña ẓāhir gele

E 376a

Çünki bu fānī delīl bāḳīdir
Mestlere lābe delīl-i sāḳīdir

Bu ma‘nāya bir āḫir miṣāl

Vardır şīr-i ‘alemde çün oyun[412]
Bād-hāy-ı müktetem ‘ayn-ı ‘uyūn

Olmasa ol bādlar cünbīşde hep
Nice ṣıçrardı havāya şīr ‘aceb

Añladıñ mı bād nedir ister ṣabā
Yā debūr olsun ki timṯāl-i ḫafā

Bu beden ‘aynıyla ol şīr-i ‘alem
Fikriñ oynadır o kāhı dem-be-dem

Fikr ḳıl maşrıḳ zemiñinden ṣabā
Hem debūr maġribden eser dā’imā

Başḳadır bu bād-ı fikriñ maşrıḳı
Maġribi başdır ki bād-ı muṭbiḳī

[411] revā: edā E.
[412] çün: çoḳ E.

Kendisi oldı cemād şarḳı cemād
Cānlar cānıñ velī şarḳı fu’ād

Şol güneş şarḳī ki o bāṭın fürūz
Ḳışr u ‘aksidir anıñ ḫūrşīd-i rūẕ

Çünki mürde ola bu ten bī-leheb
Yoḳdur ‘indinde anıñ rūz ile şeb

Olmasa o bu olur anda tamām
Gicesiz gündüzsüz olur intiẓām

İ 376a

3205 ‘Aynı ile ḫˇābda göz görmesi
Bī-meh ü ḫūrşīd görür o her kesi

Uyḳumuz çünki aḫu’l-mevt ey filān
Farḳ ḳıl ḳardaşını ḳılma fiġān

Saña dirler ise budur fer‘ aña
Diñleme sen ey muḳallid bu havā[413]

Gördigiñ ḫˇāb içre vaṣf-ı ḥāli sen
Göremez āgāh iken bu çeşm-i ten

Anı ta‘bīr içün ‘ömrüñde hezār
Sen şehān-ı bāda eylersin şümār

3210 Ki nedir ta‘bīri bu ḫˇābıñ amān
Fer‘ dimek oldı köpeklik ey filān

Ḫˇāb-ı ‘āma bu velī ḫˇāb-ı ḫavāṣ
Oldı aṣl-ı ictihād u iḫtiṣāṣ

Pīl ol ki rāḥat olduḳda o şeb
Ḫıṭṭa-i Hindī görür rü’yāda hep

Hīç görür mi Hindi rü’yāda ḫımār
İtmemişdir ḫırz-ı Hind anda ḳarār

Eyle pīl-āsā hemān sen cānı pāk
Tā göre rü’yāda Hindistānı pāk

3215 Ẕikr-i Hindistān olur fīlde ṭaleb
Pes muṣavver olur o eẕkārı şeb

[413] Diñleme: Añlama İ.

E 376b

Üẕküru'llāh olamaz evbāşa kār[414]
İrci'ī de olamaz ḳallāşe yār[415]

Līk me'yūs olma sen de pīl ol
Fīlsin bu ḥale gel tebdīl ol

Kīmyā-sāzān-ı kūre ḫıdmet it
Dem-be-dem mīnāgerāndan ṣavt işit

Oldılar cevv-i felekde naḳş-bend
Kārımız ışlāḥına bā-nuṣḥ u pend

Göremezsin ḫalḳ-ı müşgīn-ceybi sen
Gör şeb-i muẓlimde āsīb ü miḥen[416]

Çünki idrākiñde her dem fitnedir
Tāze tāze ot biten ḫākiñde sır

Gördi İbrāhīm-i Edhem çünki ḫˇāb
Cümle Hindistān basīṭiñ bī-ḥicāb

Lā-cerem ḳırdı o dem zencīrini
Terk ḳıldı mülkini tedbīrini

İşte Hindistānı görmekde nişān
Ḳalḳdığı dem ola dīvāne hemān

Cümleten tedbīrine ṭopraḳ ṣaçar
Ḫalḳa-i zencīri yırtar da ḳaçar

Mülk-i dünyā terkin ider ser-be-ser
Cümlesin ifnā idüp bāba gider

Bu ḥadīṣi ki Peyāmberdir diyen
Bir nişān var kimde olsa bī-minen[417]

İ 376b

Ki ide dār-ı ġurūrdan ictināb
Eyleye dārü's-sürūra intisāb

Bu ḥadīṣiñ şerḥine bir dāsıtān
Diñle benden ey selīl-i rāsitān

[414] *Kur'ân-ı Kerîm*, Ahzâb, 33/41: "Ey iman edenler! Allah'ı çok çok anın."
[415] *Kur'ân-ı Kerîm*, Fecr, 89/28: "Sen O'ndan razı, O da senden hoşnut olarak rabbine dön."
[416] – İ.
[417] Bu ve sonraki bir beyit için Hadîs-i Şerîf: İbn Mesûd'dan rivayet edilmiştir: Der ki: Resûlullah, "Allah kimin hidâyete ermesini dilerse, onun göğsünü İslâm için genişletir." âyetini okudu ve şöyle buyurdu: "Nûr, insanın göğsüne girince içerisi genişler". Denildi ki: "Yâ Resûlallah! Bunun, bilinen bir alâmeti var mıdır?" da: "Evet, insanın bu gurur diyarı olan dünyâdan uzaklaşması, ebediyet diyarı olan âhirete yönelmesi ve ölüm gelmeden önce ölüme hazırlanması, bunun nişânesidir" buyurdular.

E 377a

Şol pādişāh-zādeniñ ḥiḳāyeti ki
ḥaḳīḳi pādişāḥlıḳ aña teveccüh eyledi
yevme yefirru'l-mer'ü min aḫīhi ve
***ümmihī ve ebīhi* naḳt-i vaḳti oldı**
bu cihānıñ kūdek-i ṭab' olan pādişāhlıġı ki
ḳal'a-gīr diyü nām virdiler şol çocuġa beñzer ki
bir püşte üzerine oturup lāf ider ki bu ḳal'a benimdir
sā'ir çocuḳlar aña ḥased iderler ki ḫāk bahār-ı ṭıflest
bu pādişāh-zāde civān ḳayd-ı renglerden ḫalāṣ ve didi ki
ben bu rengīn ḫāklere ḫāk-i dūn direm zer ü aṭlasına eksun
dimem bu eksundan ḫalāṣ olup yek-sūna vardım
ve āteynāhü el-ḥukme ṣabiyyen
mışdāḳınca irşād-ı Ḥaḳ mürūr-ı sāle
muḥtāc degildir ḳudret-i *kün feyekün*de
kimse ḳābiliyyet-i kelāmını söyleyemez ve's-selām[418]

Pādişāhde var idi zībā püser
Ẓāhir ü bāṭında ḥaḳḳa pür-hüner

Gördi şeh rü'yāda māt olmuş püser
Ṣafvet-i 'ālem şehe oldı keder

Tāb-ı āteşden ḳurıdı meşkleri
Ḳomadı tāb-ı ḥarāret eşkleri

Dūd-ı derd ile ṭolınca ḳalb-i şāh
Çıḳmaġa yol bulmadı bir āh rāh

Ölmek ister ḳālibi bī-kārdır
'Ömri varmış def'aten bīdārdır

Buldı bīdāriyyetinden çoḳ feraḥ
Görmemiş 'ömrinde hīç böyle teraḥ

Ki o demde olayazdı şād-ı merg
Ṭutdı bir ṭūl-i beden cānını berg

Ġam demiyle sevginür işbu çerāġ[419]
Hem daḫı şādī deminden ya'nī lāġ

Bu iki merg arasında zinde o
Bu muṭavvaḳ şekl-i cāy-ı ḫande o

[418] pādişāhlıġı: şāhlıġını İ. ; virdiler: virdi E. ; muḥtāc: hācet ; söyleyemez ve's-selām: söyleyemez E.
Kur'ân-ı Kerîm, Abese, 80/34-36: "İşte o gün kişi kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçar."
Kur'ân-ı Kerîm, Meryem, 19/12: ""Ey Yahyâ! Kitaba var gücünle sarıl!" dedik ve ona henüz çocukken hikmeti verdik."
Kur'ân-ı Kerîm, Yâsîn, 36/82: "Onun emri, bir şeyi murat ettiği zaman ancak ona 'ol' demesidir ki, o da hemen oluverir."
[419] sevginür: sevinür İ.

Gönline geldi şehiñ şāde sebeb
Öyle bir ġam idi o tesbīb-i Rab

İ 377a

Oldı bir şey bir cihet ile memāt
Vech-i āḫirden ‘acebdir ki ḥayāt

Birisi o ḥāle nisbetle helāk
Cānib-i āḫirden olur imtisāk

Sūy-ı dünyāvīden olur şād-ten
Anda naḳṣ-ı fikret-i rūz-ı miḥen

Ḫˇāb içinde ḫandeyi ta‘bīr iden
Dir ki aġlarsın ġam u endūhdan

Aġlamaḳ ḫˇāb içre şādī vü sürūr
İşte ta‘bīri bu ey ṣāḥib-ḥużūr

Şāh fikir itdi ki geçdi gerçi ġam
Līk cāna ẓann-ı bed virür elem

Göz diküp belki olursa böyle ḥāl
Yādigār ister göñül gide melāl[420]

İrişür bir ḫār elbet der-‘aḳab
Gül gidince yādigār idem ṭaleb

Çün fenā esbābıdır bī-intihā
Ḳanġı rāhı sedd ideyüz biz şehā

Bāb-ı mergde yüz derīçe var ledīġ[421]
Açılınca ṣavtı anıñ jīġ jīġ

Bāb-ı mergiñ jīġ jīġ-ı telḫleri
Diñlemez gūş-ı ḥarīṣi pür-zeri

Sūy-ı tenden derdlerdir ṣavt-ı bāb
Sūy-ı düşmenden ṣafālar ṣavt-ı bāb

E 377b

Ṭıb kitābına naẓar ḳıl ey fetā
Ḳum ḥesābınca görürsin derd devā[422]

Cümle yoldur bu dilekler ḫāneden
Her adımda çāh-ı kejdüm pür-fiten

[420] – E.
[421] Bāb-ı mergde: Merg-derende İ.
[422] derd devā: derd ü āh E.

Gel oḳı fihrist-i ṭıbbı ey civān
İltihāb-ı āteş-i ‘illet ‘ayān

Rūzgār eyler çerāġım bī-eṣer
İsterim ġayrın çerāġın ey püser

Her ikiden birisi vāfī baña
Yel alursa bir çerāġı farżā

Çün ten-i nāḳış çerāġdan ‘ārifān
Şem‘-i dil uyandırup eyler ‘ayān

Tā ki bir gün ki ola ol nāgehān
Gözi öñine ḳor o dem şem‘-i cān

Bunı fehm itmez virür o bī-vefā
Fānī şem‘i başḳa ānīye revā

İnḳıṭā‘-ı nesl ḫavfından pādişāh ferzendini evlendirmesi

Bir gelin almaḳ diler mānend-i meh
Tā beḳā bula cihānda nesl-i şeh

Eylese sūy-ı fenā bāzum rücū‘
Bāz bāzımdan ferāḥ eyler ṭulū‘

İ 377b

Ṣūret-i bāzım bu yirden gitse ger
Ol veledle ma‘nīsi olmaz heder

Bundan içün didi ol şāh-ı Nebīh
A‘nī Aḥmed el-veled sırru ebīh

İşte bu ma‘nī içün ḫalḳ-ı cihān
Ṭıflına ta‘līm-i ḥırfet rāygān

Ol me‘ānī ḳala bāḳī ḥaşre dek
Çünki ḳālib ġayb olur bī-reyb ü şek

Ḥikmeten Ḥaḳ virgüsi bu ḥırş u cidd
Ola z̄ī-rüşd her ṣaġīr-i müste‘id

Ben daḫı neslim devām içün bu dem
Oġlımı bir zen ile çift eyleyem

Nesl-i ṣāliḥden güzel ḳız isterem
Şeh ḳızı ṭāliḥ olursa istemem

Şāh ki ṣāliḥ ola āzād o
Olmaya bir şehvet-i ferc ü gülū

Şimdi şāh olmuş esīr ḥırṣa nām
Zengīye kāfūr dimek ‘aks-i merām

Çün maḥall-i ḥıfẓa ḫūn-ḫˇār oldı nām
Nīk-baḫt meczūma dirler ḫalḳ-ı ‘ām[423]

Şehvet ü ḥırṣ u emel maġlūbına
Yazılur ṣadr-ı ecell mektūbına

Ol esīrān-ı eceliñ demleri
Hep emīrān-ı ecelldir serserī[424]

Ṣadr dirler ki yiri ṣaff-ı ni‘āl
Cānı alçaḳdır ki ya‘nī cāh u māl

E 378a

Şāh bir dervīş zāhidiñ oġlına tezvīce iḫtiyār eyleyince ehl-i ḥaremiñ i‘tirāżı ki dervīş zāhidden ḥayā eylemeleri[425]

Şāh bir dervīşi ḳıldı iḫtiyār
Ṭuydı ḫātūnlar bu ḥāli āşikār

Zevce-i şeh dir ki nāḳış ‘aḳl ile
Küfv şarṭdır ‘aḳl ile hem naḳl ile

Sen kemāl-i buḫl ile bu pūrımız
Bir dilenciye virürsin nūrımız

Didi zühhāda gedā dimek ḫaṭā
Ki ġanīyyü’l-ḳalb ḫalḳ itmiş Ḫudā

Farṭ-ı taḳvādan ḳanā‘at cāları
Ṣanma sā’il-veş le’īm ü serserī

Çün ḳanā‘at ile ḳıllet başḳadır
Ḥırṣ u şehvet ile zillet başḳadır

Görse bu bir ḥabbe cān eyler fedā
Genci görse o nigāh itmez aña

[423] – İ.
[424] – E.
[425] zāhidden: zāhide tezvīcden E.

Şeh ki ḥırṣ ile ide ḳaṣd-ı ḥarām
Aña efḳar bir dilenci dir hümām

İ 378a

Didi ḳanda şehr ü ḳal‘adan cihāz
Yā ki gevher ṣaçılur pür-imtiyāz

Didi her kim dīn ġamın ṭutsa sa‘īd
Hep ġamūmı Ḥaḳḳ ider andan ba‘īd

Şāh ġālib aldı pūre duḫteri
Ki o ṣāliḥ nesli hem ḫoş cevheri

Hem melāḥatde naẓīri hīç yoḳ
Tābiş-i rūyı güneşden daḫı çoḳ[426]

Ḫulḳı da ḥüsninden a‘lā bī-miṣāl
Vaṣfını diller beyān itmek muḥāl

Ṣayd-ı dīn eyle ki hep tābi‘ aña
Māl ü cāh u manṣıb [u] ḥüsn-i edā

Āḫiret ‘aynı ḳaṭār-ı üştürān
Yüki dünyādır ki o peşm ü ketān

İḫtiyār-i peşm iderseñ yoḳ şütür
Üştür alursañ olur peşm ile pür

Eyledi şeh mā-ḥaṣal böyle nikāḥ
Ṣāliḥāndan görmemiş nesli sifāḥ

Bir kempīre cādūnuñ şāh-zādeye ‘alāḳa idüp cādūluḳ ile firīfte eylemesi

Var idi kempīre cādū-yı la‘īn
‘Āşıḳ-ı şehzāde idi ol mühīn

Cādūluḳ ile ‘acūz-ı Kābile
Ögredir fenni o siḥir Bābile[427]

E 378b

Ol ‘urūsı terk idüp şeh-zāde hem
‘Āşıḳ-ı cādū-yı zişt oldı o dem

Ḫīleler enbānı bir dīv-i siyeh
Yolın urup ḳazdı çün o māha çeh[428]

[426] Tābiş-i rūyı: Çehre-tābān E.
[427] fenni: fenler E.
[428] ḳazdı çün: ḳazdılar E.

Ol siyeh-rūy-ı ḫabīṯ-i nā-bekār
Eyledi şehzādeyi zār u nizār

Ḳoḳmuş a.lı sinni ṭoḳsan bir ‘acūz
Ḳoymadı şehzādede ‘aḳl u künūz

Oldı bir yıl aña şehzāde esīr
Būsegāhı oldı kefş-i kende-pīr

Ṣoḥbet-i kempīr aña oldı ṣenā
Nīm-cān olmışdı ża‘f ile dü tā

Ża‘f-ı küllī var iken hem derd-i ser
Sekr-i siḥr itmişdi anı bī-ḫaber

Şāha oldı bu cihān zindān-veş
Girye-i şāha gülüp olurdı ġeş

Şāh pek bī-çāre bu aḥvālden
Rūz u şeb iḥsān iderdi mālden

Çünki her bir çāre ki itdi peder
‘Aşḳ-ı kempīriñ püserde bīşter

İ 378b

Pes yaḳīn oldı ki muṭlaḳdır bu sır
Çāresi ancaḳ bunuñ yalvarmadır

Secdeye vardı didi fermān seniñ
Cümle derde mā-ḥaṣal dermān seniñ

Yandı bu miskīn çün ‘ūd-ı Ḳamār
Destini ṭut ey Ḥakīm ey Kirdgār[429]

Pādişāhıñ püseriniñ ḫalāṣına du‘āsı müstecāb olup cādū-yı āḫiriñ ẓuhūrı[430]

Yā Rab ü yā Rabb diyü feryādına
Geldi bir sāḥir ‘aceb imdādına

Sāḥir işitmişdi uzaḳdan ḫaber
Ki esīr-i sāḥire olmuş püser

Bu da māhir idi cādūluḳda pek
Bī-naẓīr idi ki yoḳ fenninde şek

[429] Ḥakīm ey Kirdgār: Raḥīm ü Kirdgār
[430] Pādişāhıñ püseriniñ: Şehzādeniñ E.; cādūy-ı Kābilīniñ: cādū-yı āḫiriñ İ.

3310 El el üstünde degil mi ey fetā
Müntehā-yı her şey o z̲āt-ı Ḫudā

Müntehā-yı destler dest-i Ḫudā
Cūlara bī-şek baḥirler intihā[431]

Māyeyi andan alur ebr-i semā
Bī-nihāyet aña varur cümle mā

Didi şeh ki gitdi elden bu oġul
İşte ben dermāna geldim didi ol

Zāle hemtā sāḥirān içinde ben
Böyle dāhīye irişmek baña fen

3315 Ben yed-i Mūsā-veş emr-i Ḥaḳḳ ile
Alurum ben intiḳāmın ḍarb ile

E 379a

Ol ṭarafdandır baña bu ma‘rifet
Olmadım şākird-i sāḥir maḳderet

Geldim anıñçün ki siḥrin def‘ idem
Şāhzāde ḳalmaya zerd-rū dejem

Var mezāristāna sen vaḳt-i saḥūr
Pehlū-yı dīvārda bir aḳ gūr

Ḳaz hemān ol yirde ḳıble cānibiñ
Tā göre ṣun‘-ı Ḫudāyı ḳālibiñ

3320 Pek uzundur bu ḥikāyet sen melūl
Zübdesin diyem ki terk ola fużūl

Ol aġır ‘uḳdeler oldı hep küşād
Ya‘ni ḳurtuldı miḥenden pādişāh

Ol püser kendüye geldi oldı ḫūb
Sūy-ı taḫt-ı şāha geldi bī-kürūb

Yir öpüp ḳıldı taḥiyyet bī-ḳuṣūr
Mu‘teref her fi‘le ki itdi ẓuhūr

Şehir āyin itdi şeh ehli de şād
Hem ‘arūs-ı nā-ümīd ü bī-murād

[431] baḥirler intihā: olur baḥr intihā E.

İ 379a

Yeñi başdan ‘ālem oldı pür-fürūz
O da rūz idi bu günler daḫı rūz

Bir dügün yapdı o günler pādişāh
Yidi ḥelvāyı segān-ı şāh-rāh

Cādū-yı kempīr ġamdan oldı mürd
Göstere Mālik o zişte dest-i bürd

‘Aḳl u fikrim nice aldı bu diyü
Şāhzāde nefsine dir idi tü

Nev-‘arūsın gördi gūyā māh-tāb
Cümle ḫūbān andan eylerler ḥicāb

Öñe düşdi oldı hem bī-hūş o dem
Ḳalbi cisminden olup üç gün ‘adem

Üç gün üç gice ‘aḳıldan oldı dūr
Ḫalḳdan gitdi o günlerde sürūr

Geldi kendüye müdāvāt ile o
İtdi az az fehm-i dōstān u ‘adū

Söz arasında didi şeh ba‘d-i sāl
Ḫāṭıra gelmez mi āyā pīre-zāl

Ḫāṭıra gelsün yataḳlar ol firāş
Olma böyle bī-vefā vü bī-tirāş

Şāhzāde ādemī-peççedir pederi olan şāh-ı Ādem-i ṣafī ki ḫalīfe-i Ḥaḳ ve mescūd-ı melā’ikedir aña miṣāldir ve ol kempīre-i Kābilī dünyādır ki benī ādemi siḥr ile pederinden cüdā eyler ve enbiyā ve evliyā o ṭabībi tedārik-künendedir miṣāldir[432]

E 379b

Ey birāder bil ki sen şehzādesin
Köhne ‘ālemde yeñi āmādesin

Kābilī cādūda bu dünyādır o
Ādemi eyler esīr-i reng-i bū

[432] tedārik-kendedir miṣālidir: tedārik eylemedir E.

Saña uġrarsa o murdār u ḳabiḥ
Ḳul e‘uẕü oḳu o demde faṣīḥ[433]

Böyle cādūdan ḫalāṣa bī-ḳalaḳ
Müste‘īn Ḥaḳdır ki o Rabbü’l-felaḳ

Ki Nebī dünyāya seḥḥāre didi[434]
Düşürür efsūnla çāha sermedi

Pek ṣıcaḳ efsūnı var bir kende-pīr
Nice biñ şāhānı itmişdir esīr

Sīneler içinde neffāṯāt o
‘Uḳde-i siḥri iden iṯbāt o

Sāḥre-yi dünyā zen-i aḳvā muḍil
‘Āmme ḫall-i siḥrine ḳādir degil

Her ‘aḳıl ‘aḳdini fetḥ itseydi ger
Ḥaḳ nebī yollar mı idi bā-ḫaber

İ 379b

Bir nefṯ itse ola ‘uḳde güşā
‘Ālem-i sır *yef‘alu’llāh māyeşā*[435]

Şeste ṭutmuşdur seni o ḥūt-veş
Şāhzāde bir yıl altmış sende beş

Çekdi altmış yıl o aġda miḥneti
Ne ṣafā var ne ṭarīḳ-i sünnetī

Fāsıḳ-ı bed-baḫtsın dünyāñ güzel
Ne vebālden ne günehden çekdiñ el

Nefḫi itdi ‘uḳde-i aḳvā vü serd
Gel ṭaleb ḳıl nefḫa-i Ḫallāḳ-ı ferd

Tā *nefaḫtü fīhi min rūḥi* saña[436]
Ḳurtarup diye ki gel benden yaña

Nefḫ-i siḥri yaḳmaz illā nefḫ-i Ḥaḳ
Ḳahr nefḫi ṣoñra nefḫ-i mihre baḳ

---

[433] o: bir E.
Kur’ân-ı Kerîm, Felâk ve Nâs, 113 ve 114. surelerinin ilk kelimeleri: “Sığınırım, de”.
[434] Hadîs-i Şerîf: “Dünyadan sakının. Nefsim kudret elinde olan Allah’a yemîn ederim ki, Hârût ve Mârût’tan daha da büyücüdür.”
[435] *Kur’ân-ı Kerîm*, Âl-i İmrân, 3/40: “Zekeriyyâ ise şöyle dedi: ‘Rabbim! Bana ihtiyarlık gelip çattığı, üstelik karım da kısır olduğu halde benim nasıl oğlum olabilir?’ Buyurdu ki: ‘İşte böyle; Allah dilediğini yapar.’”
[436] *Kur’ân-ı Kerîm*, Hicr, 15/29: “Artık ben onu tavsiye ettiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman siz hemen onun için secde ediciler olarak yere kapanın.

Raḥmeti ḳahrına sābıḳ dā'imā
Sābıḳı ister iseñ sābıḳ ara

İrişüp görseñ nüfūs-ı züvvicet
Ey olan mesḥūr işte maḫrecet[437]

Tā ola zāliñ vücūdı mużmaḥil
Ḳurdıġı aġ u dalāle muttaṣıl

Dimedi mi ol sirāc-ı ümmetān
Bu cihān hem o cihāndır żarratān

Buña vuṣlat aña firḳat bil yaḳīn
Ṣıḥḥat-i ten cāna 'illetdir hemīn

Bu memerden ayrılıḳ pek güç gelür
Ol maḳardan daḫı güç olmaz dūr

Naḳşdan ayrılma çünki güç saña
Yā nice nāḳḳāşdan olursın cüdā

E 380a

Olmayan bu dūn-ı dünyādan ṣabūr
Nice ṣabr eyler Ḫudādan ola dūr

Çünki yoḳ āb-ı siyehden ışṭıbār
Çeşme-i Ḥaḳdan ne güç ṣabr u ḳarār

Çünki bī-şürb idemezsin sen sükūn
Olmadıñ *ebrār* dimezler *yeşrebūn*[438]

Ger görünse bir nefes ḥüsn-i Vedūd
Āteşe düşer o dem cān u vücūd

Cīfe görürsin bütün bu şürbi sen
Gördigiñ dem kerr ü ferr-i ḳurbı sen[439]

Yāriñe şehzāde-veş ol muttaṣıl
Olur ayaḳdan dikenler munfaṣıl

Ṭurma bī-ḫodluḳda ḫod bul ey lübāb
Tīz ol Allāhü a'lem bi'ṣ-ṣavāb

Her zamān kendiñle olma çift sen
Ḫar gibi āb u gile batmaḳ neden

[437] zevciñe: züvvicet; maḫreciñe: ḫaracet E.
[438] *Kur'ân-ı Kerîm*, İnsan, 76/5: "Şüphe yok ki iyiler kâfur katılmış dolu bir kadehten içerler."
[439] kerr ü ferr-i ḳurbı: ferr ü kerr-i ḳurbı E.

Cümle taḳṣīrāt çeşmiñdir ki yol
Dere depe farḳ idemez ṣaġ u ṣol

İ 380a

Yūsufuñ pīrāheni būyı sened[440]
Çeşmi rūşen itmesindedir ṣaded

Ṣūreti pinhān u hem nūr-ı cebīn
Enbiyā dīdesin itdi dūr-bīn

Nūr-ı ruḫsār ḳurtarur nārdan seni
‘Āriyet nūra ṣaḳın virme teni

‘Āriyet nūr çeşmi ḥāli bīn ider
Cism ü ‘aḳl u rūḥı hep gergin ider[441]

Ṣūreten nūrdur velī sīretde nār
Ṭālib-i żū iseñ it andan firār

Ḳanda giderse düşer ṣaġ u ṣola
Şol ki cān u dīde ḥāli bīn ola

Dūr-bīn-i bī-hüner dūr-bīn olur
Ṣanki rü’yādır o ser dūr-bīn olur

Cū kenārında yatursın ḫuşk-leb
Hep serābdır itdiginiñ ammā ṭaleb

Sen ıraḳ görüp segirdirsin serāb
Naẓraña ‘āşıḳ mısın ey bī-lübāb

Gūyiyā rü’yāda yārān ile lāf
Ki benim göñli açıḳ perde şikāf

İşte şol cānibde ḳoş gördüm ben āb
Varasın ol sūya ki cümle serāb

Her ḳadem ṣudan olursın dürter
Ḳoşdıġıñ sū hep serāb-ı pür-keder

Cümle ‘azmiñdir ḥicāb-ı rāh-ı Ḥaḳ
Muttaṣıldır o saña gelür eḥaḳ

Çoḳ kişi var ki ider bir cāya ‘azm
Bir maḳāmdan ki aña o idi cezm

[440] Yūsufuñ pīrāheni būyı sened: Būy-ı pīrāhen-i Yūsufdur sened E.
[441] Cism: Çeşm İ.

E 380b

Ḫufte lāfı görmesi gelmez işe
Çek eliñ andan o ḫūlyāya işe

Uyḳuzānsın bāri gel yolda uyu
Allāh Allāh Allāhı bul da uyu

Tā ide bir sālik-i rāh-ı Ḫudā
Bu ḫayālāt u nü‘āsetden cüdā

İtse o fikr-i daḳīḳī nā-nümūn
Olamaz kūy bulmaġa hīç reh-nümūn

3385 Ḫufte fikri iki üç ḳat olsa tā
Hep ḫaṭādır hep ḫaṭādır hep ḫaṭā

Gerçi çeşmi tīz-bīn ü pür-żiyā
Hep hebādır hep hebādır hep hebā

Mevc-i āb eyler maḳamından güẕer
Uyḳuda o çöller içinde gezer

Ḫufte ki görür ‘aṭş-hāy-ı şedīd
Şu yaḳın kendüye min ḥabli’l-verīd

İ 380b

Keşīrü’l-‘ayāl olup kemāl-i iflāsından
nāşī sāl-i ḳaḥṭda ḫalḳ açlıġından
ölürken şād ü ḫandān olan zāhidiñ ḥikāyesi ki
ḫalḳ aña su’āl itdükde ki sürūr
vaḳti degil ta‘ziyyet vaḳtidir diyince
cevābında didi ki ḫāṭırımda yoḳ[442]

Sāl-i ḳaḥṭ içre olan zāhid gibi
Cümlesi aġlar o pür-ḫande lebi

3390 Didiler ki bu zamān ḫande ‘acīb
Ḳaḥṭ Mü’min kökini kesdi ġarīb

Raḥmet-i Ḥaḳ yüz çevirdi bizden
Yandı ṣaḥrā āfitāb-ı tīrden

Cümle mezrū‘āt ḳarardı āniden
Zīr ü bālā yirde yoḳ nem yandı ten

[442] sāl-i ḳaḥṭda: ḳaḥṭ u ġulāda İ. ; şād ü ḫandān olan: şād olan E. ; su’āl itdükde ki: dir idi ki E. cevābında didi ki ḫāṭırımda yoḳ: ḫāṭırımda yoḳ didi E.

Ṣudan ayru māhī-veş ṭābṭābda
Onar onar yüz yüz ölür tābda

Yoḳ mı raḥmiñ ehl-i İslāma seniñ
Laḥmı laḥmıñ şaḥmı şaḥmıñdır teniñ[443]

Bir cüz'üñ renci bütün renc-i vücūd
İster olsun ṣulḥ yā ceng-i 'anūd

Didi bu ḳaḥṭ çeşmiñizde rū-nümā[444]
Gözime cennet görinür bu havā

Her mekān u deştde görür gözüm
Nice ṣalḳımlar yetiştirmiş özüm

Ol başaḳlar mevcde urduḳça ṣabā
Kūh u ṣaḥrālar yeşil-vār gendenā

El uzatsam bā-ṭarīḳ-i tecrübe
Dest ü çeşmim irişür her maṭlaba

Yār-i Fir'avn oldıñız ey ḳavm-i dūn
Görinür Nīl sizlere deryā-yı ḫūn

E 381a

Yār-i Mūsā-yı ḫıred oluñ amān
Ḳalmayup ḳan görine āb-ı revān

Bābaña senden olur nice cefā
Göziñe seg görinür o dā'imā

Seg degil te'ṣīr-i cevriñdir aña
Böyle raḥmetdir naẓarda seg-nümā

Yūsufı ḳurd gördiler gözde o dem
Çünki iḫvānı ḥasedle müttehem

Gel barış bābāñ ile gitsün ġażab
Ol köpeklik ref' olur olur o āb

[443] şaḥmıñdır teniñ: şaḥmıñ tenlere daḫı teniñ E.
[444] Didi bu ḳaḥṭ çeşmiñizde: Didi çeşmiñde bu ḳaḥṭ E.

İ 381a

Mecmū‘-ı ‘ālem ṣūret-i ‘aḳl-ı küldür
çünki ‘aḳl-ı külle mücerredlik ile
cefā eyleyesin ṣūret-i ‘ālem saña ekṣer
aḥvālde ġam artırur nitekī pederiñe
bedlik eyledükde ṣūret-i peder ġam
artırup yüzini görmek istemediginiñ
gibi egerçi andan aḳdem
nūr-ı dīdeñ ve rāḥat-ı cānıñ idi

‘Aḳl-ı kül ṣūret olur küll-i cihān
Ehl-i ḳul bābası odur bī-gümān

‘Aḳl-ı külle eyleyen küfrin ziyād
Ṣūret-i külli görür seg hem fesād

Ṣulḥ ḳıl bābāñ ile gel olma ‘āḳ
Āb u gil zer-ferş görünsün ṭumṭurāḳ

Pes ḳıyāmet naḳd-i ḥāliñdir o dem
Çarḫ ‘indiñde mübeddel bā-kerem

Ben babāmla eyledim ṣulḥ u ṣalāḥ
Bu cihān cennet gibidir pür-felāḥ

Her zamān bir ṣūret-i nev nev-cemāl
Tāze görmeklikle def‘ olur melāl

Görürüm ben ‘ālemi ni‘metle pür
Çeşmelerden ṣular aḳar miṣl-i dür

Ṣu çaġıltısı benim gūşumda hep
Mest ider ‘aḳl u żamīrim ey ‘aceb

Ṣāḫlar raḳṣ itmede çün tā’iyān
Bergler el ḳaḳmada çün muṭrıbān

Berḳ nemedden lāmi‘ olur āyine
Olacaḳlar görinür andan yine

Biñde birin söylemedim şimdi ben
Ḳulaġı şekle ṭolular var iken

Vehmiñ ‘indinde bu sözdür mübşirāt
‘Aḳl dir ki müjde ne naḳd-i ḥayāt

E 381b

Ferzendān-ı ʻÜzeyriñ ḳıṣṣası ki pederlerinden aḥvāl-i ʻÜzeyri su’āl iderler idi ʻÜzeyr buyurdı ki belī gördüm gelür baʻżısı añlayup bī-hūş oldılar ve baʻżısı añlamayup müjde itdi bī-hūşluġa sebeb nedir dirler idi

Şāh-rāh içre ʻÜzeyr evlādları
Ṣormaġa çıḳdı babādan me’ṣeri

Pīr idi anlar peder daḫı civān
Geldiler rāsıt eblerine nāgehān

Pes su’āl eylediler ey yolcı sen
Ki ʻÜzeyrden bir ḫaber var mı ḥasen

Bize mülhemdir bu günler ol sened
Kesilür ümmīd o ẓāhir baʻde ṣad

Didi benden ṣoñra o gelse gerek
Birisi ḫoş oldı bu müjdeyle pek

İ 381b

Çaġırup dir ey mübeşşir şād ol
Āḫiri fehm itdi bī-hūş oldı ol

Ki degil müjde maḥalli bu ḫaber
Düşdigiñ bildiñ mi ki kān-ı şeker[445]

Vehme müjde ʻaḳla naḳd oldı bu söz
Oldı maḥcūb vehm içün olmaz bu göz

Kāfire derd Mü’mine oldı beşīr[446]
Anı naḳd-i ḥāl bilür çeşm-i baṣīr

Mestdir ʻāşıḳ dem-i naḳd ey ġulām
Küfr ü īmāndan olur ʻālī maḳām

Küfr ü īmān derdiniñ dermānıdır
Maġz kendi pōst küfr īmānıdır

Küfr olan ḳışrı ḳurudur muḥteriḳ
Ḳışr-ı īmān lezzet ile müttefiḳ

[445] Düşdigiñ: Düşdigim İ.
[446] Mü’mine oldı : oldı Mü’mine E.

Ol ḳurı ḳışrıñ yiri āteş olur
Māġz-ı cāna muttaṣıl pōst ḫoş olur

Kendi maġzı rütbesinden ber-ter o
‘Ālīdir her demde lezzet-güster o

Dön girü yoḳ bu söze pāyān derd
Tā baḥirden çıḳara Mūsām gerd

Söylenilendir ‘avām ‘aḳlınca hep
Bāḳī sözler gizlenür ol beste-leb

Zerr-i ‘aḳlıñ pek ufaḳ ey müttehem
Geçmez aḳçe saña sikke uramam

Yüz mühimme ‘aḳlıñ olmuş münḳasem
Ārzūlar biñ ḳadar var müzdeḥam

‘Aşḳ ile ol cüzleri cem‘ itmeli
Ḫoş olup rāh-ı Ḫudāya gitmeli

Dāne dāne cem‘ ḳıldıñ iştibāh[447]
Belki ol dem sikke urur pādişāh

Sen eger miskālden olursañ ziyād
Şeh yapar altun ḳadeḥ senden ciyād

Anda var elḳāb-ı şeh hem nām-ı şāh
Ṣūret-i şeh andadır ey vaṣl-ḫᵛāh

E 382a

Tā ki ma‘şūḳuñ ola hem nān u āb
Hem çerāġıñ şāhidiñ nuḳl ü şarāb

Çün cemā‘at raḥmet oldı cem‘ ḳıl
Söyleyem tā ben saña a‘lā-yı ḳīl

Söylemeklik oldı ancaḳ yāveri
Cān-ı şirk Ḫaḳ yardımındandır berī

Cān maḳṣūmdur felek ḫaşvında hep
Müşterekdir şaṣṭ sevdāda ‘aceb

Pes sükūt a‘lā virür aña sübūt
Çün cevāb-ı aḥmaḳ olmuşdur sükūt

[447] ḳıldıñ: itdiñ E.

Bilürüm böyle velī mestī-i ten
Bī-irāde açar ammā ki dehen

İ 382a

Aḳsırıḳla esnemek gibi hemān
İstemezken açılur söze dehān

İnnī leestaġfiru'llāhe fī külli yevmin seb'īne merreten ḥadīşiniñ tefsīrini beyān[448]

Didi Peyġamber ḥadīṣ-i nefsīden
Eylerim her günde yetmiş tevbe ben

Lākin o mestlik olur tevbe-şiken
Anı nisyān itdirür mestī-i ten[449]

Eski tārīḫler beyānıñ ḥikmeti
'Ālem-i esrāra mestlik şerbeti

Gizli sırlarda olan ṭabl u 'alem
Çaġlayan ṣu menşe'-i ceffe'l-ḳalem

Raḥmet-i bī-ġāye cārī her zamān
Anı derkde hep uyurlar merdümān

Ḫuftegānıñ cāmesi ṣuyı içer
Ṣuda uyur da serāb ister gezer

Gider ol cāya ki vardır būy-ı āb
Bu tefekkürden yolı olur serāb

Ol ḫayāl ile Ḫudādan dūr olur[450]
*İrci'ī*den bu ḫayāl mehcūr olur

Ḫufte-rūlar dūr-bīnlerdir faḳaṭ
Raḥm idiñ ey sālikān-ı bā-nemaṭ

Görmedim 'aṭşānı ben uyḳuda hīç
Uyur o 'aṭşān ki ola bī-behīç

Çün ḫıred oldur ki o Ḫaḳḳa irer
Ṣanma 'āḳildir ḳamer tesḫīr ider

[448] Tefsīrini beyān: tefsīri E.
Hadîs-i Şerîf: "Allah'a yemin ederim ki, ben, günde yetmiş defadan fazla tövbe ve istiğfar ederim."
[449] itdirür mestī-i ten: itdirürmüş mestī ten E.
[450] Ol ḫayāl ile Ḫudādan dūr olur: Diyen encāmı bu cādan E. (Derkenarda: "sevh" ifadesi ile mısra'ın doğrusu yazılmıştır.)

‘Aḳl-ı cüz’ī merḳade ḳadar görür ziyāde görmez bāḳīsinde enbiyā ve evliyānıñ muḳallidi oldıġını beyān[451]

‘Aḳl-ı cüz’ī görgüsi tābe-mezār
Nefḫ-i ṣūra dek görür aṣḥāb-ı kār

Bu ‘aḳıl geçmez mezārıñdan öte
Bu ḳadem başmaz diyārıñdan öte

E 382b

Bu ‘aḳıldan bu ḳademden ol melūl
Çeşm-i ġayb iste vü berḫūrdār ol[452]

Ceybden nūr bulasın Mūsā gibi
Suḫre-i şākird ü hem üstā gibi

‘İllet-i devvār bu ‘aḳl u naẓar
İntiẓārdan ḳıl naẓarlardan ḥazer

İsteme söz ehli olup irtifā‘
Söylemekden oldı a‘lā istimā‘

Nev‘ine ta‘līm-i şehvet pāyesi
Her ḫayāli oldı bir büt māyesi

Fażlı ile yol bulaydı her foḍūl
Yollamazdı ‘āleme Mevlā resūl

İ 382b

‘Aḳl-ı cüz’ī bir parıltı berḳ-veş
Bu parıltıyla bulınmaz gice eş

Nūr-ı berḳ olmaz bu rāhıñ rehberi
Giryeye belki emir ebr-i teri

‘Aḳlımız berḳi berā-yı giryedir
Varlıḳ ārzūsında yoḳluḳ firyedir

‘Aḳl-ı kūdek mekteb-i tende belī
Ögrenemez kendi kendüye velī

Ḫaste ‘aḳla bulsa da ra‘nā ṭabīb
Olamaz ‘aḳlıñ devāsında muṣīb[453]

Hep şeyāṭīn sūy-ı gerdūna gider
Sırr-ı bālāya ḳulaḳ ṭutup gezer

[451] muḳallidi oldıġını beyān: ma‘lūmıdır İ.
[452] Çeşm-i ġayb: Ġayb gözi İ.
[453] muṣīb: ṭabīb İ.

Ḳapdılar ba‘żısın ol esrārdan
Sürdiler ammā şihebler dārdan[454]

Ki gidiñ bundan resūl gelse gerek
Maṭlabıñız andadır çekmeñ emek

Ey olanlar ṭālib-i dür bī-bahā
از در آیید خانهٔ شـــاهانه را[455]

3475 Ṭur ḳapuda ḫalḳasın çal bir zamān
Yoḳ felekden aña yol ey reh-zenān

Ḥācet olmaz gidesiz rāh-ı dırāz
Virmişiz biz ḫākīye esrār u rāz

Varıñ aña yoġısa sizde nifāḳ
Boş ḳamışken ney-şekersiz ittifāḳ[456]

Sebze ḫākinde bitirür ol delīl
Gūyiyā o sümm-i esb-i Cebre’īl

Sebzetersin yeñi başdan tāzesin
Cebre’īl ḫākine ger enbāzesin

3480 Sebze-i cān-baḫş ḳoydı Sāmirī
Buzaġuya tā ki oldı gevherī

Cān bulup çıḳdı ṣadā o sebzeden
Bir ṣadā ki oldı o cümle fiten

Ehl-i rāza kim gelür ise emīn
Ḳurtılur eskūfden o şāhīn-i dīn

E 383a

Çeşm-bend ü gūş-bend ü hem külāh
Bāz-ı miskīne ururlar ḳıl nigāh

Çeşmini bend eyler o bāzıñ küleh
İtmeye tā kendi cinsine nigeh[457]

3485 Kesilüp cinsinden ola şāha yār
Çeşmini açar o demde bāzdār

---

[454] ammā şihebler: nār-ı şihebler İ.
[455] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/189: “Sana hilâlleri soruyorlar. De ki: ‘Onlar insanlar ve hac için vakit ölçüleridir. Erdemlilik asla evlere arkalarından gelip girmeniz değildir; fakat erdemlilik kişinin Allah’a saygılı olmasıdır. Evlere kapılarından gelin; Allah’a saygılı olun ki kurtuluşa eresiniz…”
Çelebioğlu: Ey çok kıymetli inciler isteyenler öyleyse “Evlere kapılarından girin.” C. 4, b. 3350.
[456] ḳamışken: ḳamışsız E.
[457] cinsine: cinsinden E.

Sürdi dīvānı Ḫudā mirṣāddan
‘Aḳl-ı cüzden nāṣī istibdāddan

Serre gelme ki degilsin müstebid
Olmadıñ ṣākird-i ḳalb-i müstemid

Cüz’-i ḳalbsin yine ol ḳalbe revān
Pādişāh-ı ‘ādile ḳulsın uyan

İ 383a

Aña ḳulluḳ salṭanatdan ‘ālīdir
Ki *ene ḫayrun* ‘Azāzil ḥalīdir[458]

İḫtiyār it bendegī-i ‘Ādemi
Olma İblīs gibi kibriñ hemdemi

Didi rāhı āfitāb olan Ulu
Nāl-i tūbā kim ki ẕillet nefsehū[459]

Sāye-i tūbāyı görüp ḫoş uyu
Sāyeye ḳo başı bī-ser-keş uyu

Ola ẕillet nefse ẓıllī mażca‘ı
Bu ṣafāya müste‘idler mehca‘ı

Ger bu ẓıllden gidesin sūy-ı menī
Tīzcek ṭāġī olursın ey denī

***Yā eyyühelleẕine āmenū lā-tüḳaddimü beyne yedeyi’llāhi ve resūlihi* āyet-i kerīmesiniñ beyānı çünki nebī degilsin ümmetden ol çünki sulṭān [degilsin] ra‘iyyet ol girüde git sükūt eyle raḥmet ü rāyı kendiñden bilme**[460]

Çünki peyġamber degilsin ümmet ol
Çünki sulṭān olmadıñ ra‘iyyet ol[461]

Pes-rev ol ḫāmūş ol bā-inḳiyād
Sāye bul bir şeyḫi yā bir üstād

[458] *Kur’ân-ı Kerîm*, A’râf, 7/12: “Allah buyurdu: ‘Ben sana emretmişken seni secde etmekten alıkoyan nedir?’ (İblîs), ‘Ben ondan daha üstünüm; çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın’ dedi.”
[459] Hadîs-i Şerîf: “….Nefsini kötüleyen kişiye ne mutlu…”
[460] *Kur’ân-ı Kerîm*, Hucurât, 49/1: “Ey iman edenler! Allah ve resulünün önüne geçmeyin, Allah’a itaatsizlikten sakının! Şüphesiz Allah her şeyi işitmekte ve bilmektedir.”
Başlık: Yā eyyühelleẕine āmenū lā-tüḳaddimü beyne yedeyi’llāhi ve resūlihi āyet-i kerīmesiniñ beyānı çünki nebī degilsin ümmetden ol raḥmet vü rāyı kendiñden bilme İ.
[461] ra‘iyyet: sen ra‘yet E.

Ḫāmuşān ardınca git ḫāmūş ol
Rāyı kendiñden dime medhūş ol

Müste‘idsin ḳābiliyyet gerçi var
Lāf-ı kāmillikle mesḥ oldı o kār

Yā ḫod isti‘dāda itdiñ i‘timād
İtmediñ üstāda aṣlā inḳıyād

Sen henüz müze dikersin ṣābir ol
Aña ṣabr itmezseñ eski dik yorul

Eskiciler ṣabr u ḥilm eylerseler
Cümlesi nev-dūz olurlar pür-hüner

Sa‘y idersin ‘āḳıbet gelür kelāl
Yine sen dirsin ki el-‘aḳl-ı ‘ıḳāl

‘Aynı sōfesṭāyī ki vaḳt-i vefāt
‘Aḳlını añlar ki yoḳ andan necāt

E 383b

Şübhesiz ol demde eyler i‘tirāf
Ki zekā esbin sürerdik biz güzāf

Yüz çevirdik biz ricālden baġırur
Baḥr-i ḫūlyā içre yüzdük dūrdūr

Olmadı yüzgeç maḥalli baḥr-i rūḥ
Çāre olmaz buña illā fülk-i Nūḥ

Böyle buyurmuşdur ol şāh-ı Resūl
Keştīyim ben mu‘berim deryā-yı kül

Yā o kimse ben baṣīretde ola
Ḥaḳ ḫalīfe ola o cāyım bula

İ 383b

Keştī-i Nūḥuz bu deryā içre biz
Yüz çevirme keştīden itme sitīz

Ṭaġda Ken‘ān gibi bilme maṭlabı
Diñle ki *lā-‘āṣıme’l-yevm* dir Nebī[462]

Görinür alçaḳ naẓarda gerçi fülk
Görinür yüksek fikirde ṭaġ u mülk

[462] *Kur’ân-ı Kerîm*, Hûd, 11/43: “Oğlu, ‘Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım’ diye cevap verdi. Nûh dedi ki: ‘Bugün Allah’ın hükmünden ancak O’nun esirgedikleri kurtulacaktır’ derken aralarına dalga giriverdi, böylece o da boğulanlardan oldu.”

Baḳma alçaḳ pek ṣaḳın bu peste sen
Ḳıl naẓar o faż̈l-ı Ḥaḳ-peyveste sen

Rütbesinde kūh-ı fikri bil rezīl
Anı bir mevci ider zīr ü sefīl

Sen ki Ken‘ānsın inanmazsın bana
Eylesem biñ dürlü nuṣḥı ben saña

Gūş-ı Ken‘āna girer mi bu kelām
Ḥaḳḳ aña urmuş iken mühr-i ḫıtām

Nice bozar mev‘iẓa mühr-i Ḥaḳı
Olamaz ḥādiṯ mu‘ārıż esbaḳı

Bir laṭīf söz diyeyim şimdi saña
Sen degilsin diyü Ken‘ān bī-vefā

Āḫirinde olacaḳsın sen maḳarr
Evvelinden olma bāri gel muṣırr[463]

Āḫiri görmekde var ḳudret velī
Kūr idüp ol çeşmi olduñ mübtelī

Kim ki āḫir-bīn ola ‘irfān ile
Yolda sürçmek olamaz bu şān ile

İstemezseñ uyuyup ḳalḳmaḳ rehiñ
Ḥāk-i pāyi ol hemān sen bir şehiñ

Sürme ḳıl çeşmiñe pāyı ḫākini
Tā ki pāk ide seniñ nā-pākiñi

Ger bu ṣākirdlikden ü bu iftiḳār
Yana yana olasın sen Zü’l-fikār

Sürme ḳıl ḫākini beg-zīdeniñ
Yan yaḳıl hem vāṣılı ol dīdeniñ

Evliyā ḫākiyle çeşmiñ rūşen it
İbtidādan intihāyı farḳa git[464]

Çeşm-i üştür anıñ içün nūra yār
Ekl ider göz nūrı içün ẕāt-ı ḫār

[463] olma bāri: eyle olma E.
[464] – İ.

E 384a

Esteriñ üştüre şikāyeti ḳıṣṣası ki ben ekṣeriyā yolda yüz üstüne düşerim sen az düşersin bana bu sırrı ifāde it ki niçün düşmezsin diyince cevābında üştürüñ kemāl-i belāġati

Gördi ḳaṭır günde bir gün üştüri
İkisiniñ çün bir oldı āḫiri

Didi yüz üzre düşerim ekṣeri
Kūy u bāzār u şehirde serserī

İ 384a

Bā-ḫuṣūṣ ṭaġdan aşaġı düşerem
Bu belā başımda dā'im ḳıl kerem

Sen niçün yüz üzre düşmezsin ebed
Cān-ı pākiñ var ise eyler meded

İntisāb idüp öpem ḳarşuñda yer
Dizlerim burnum olur pür-ḫūnter

Olsa pālān u tegeltim kec benim
Ol mükārī zaḫmı ile pür-tenim

Nāḳışü'l-'aḳlān-veş 'aḳl-ı tebāh
Tevbeyi idüp şikest eyler günāh

Suḫre-i şeyṭān olur 'ālemde o
Ża'f-ı rāyı tevbesin eyler sebū

Böyle çıḳar her zamān o ṭopal at
Yüki aġır yolı ṭaşlıḳ pür-ḥaṣāt

Ġaybdan yir başına zaḫm u elem
Tevbe ḳırmaḳ çünki idbār u dejem

Rāy-ı süstle yine eyler tevbeyi
Bir tüf-i şeyṭānla eyler o peyi

Ża'f-ender-ża'f olur anda o dem
Vāsılāna ḫor baḳar o pür-dejem

Ey şütür sen Mü'mine olduñ miṣāl
Az düşer hem olmaz anlarda ḍalāl

3540 Sende ne ḥāldir ki bī-āfet-reviş
Sürçmesi yoḳ ḳayması yoḳ bir gidiş

Didi gerçi her sa‘ādet luṭf-ı Ḥaḳ
Beynimiz farḳında ‘ālem müttefaḳ

Ser-bülendim gözlerim daḫı bülend
‘Ālī görmekdir emīnlik bī-menend

Ṭaġ başından görürüm ben zīrini
Düzlerini dūrını hem dīrini

‘Aynı ile gördi ol ṣadr-ı ecell
Cümle aḫvālātı tā rūz-ı ecel

3545 Yigrmi yıldan ṣoñra vāḳī‘ her ne var
Gördi evvel ḥālde o kām-kār

E 384b

Kendi ḥālin gördi ṣanma müttaḳī
Gördi ḥāl-i maġribī vü maşriḳī

Göñli vü gözinde nūr eyler seken
Anda cārī ma‘nī-i ḥubbü’l-vaṭan

Yūsuf-āsā gördi rü’yā ibtidā
Āfitāb u meh sücūd itdi aña

Geçdi on yıl belki oldı zā’ide
Gördigi itdi ẓuhūr ber-ḳā‘ide

3550 Ṣanma sen *yenẓur bi-nūru’llāh* güzāf[465]
Nūr-ı Rabbānīdir o gerdūn-şikāf

Yoḳ seniñ çeşmiñde hīç aṣlā bu nūr
Ḥiss-i ḥayvānīde olmuşsın ṣabūr

İ 384b

Ża‘f-ı çeşmiñ görür ancaḳ zīr-i pā
Sen ża‘īfsin hem ża‘īfdir pīşuvā

Dest ü pāya pīşuvā gözdür belī
Cāy u nā-cāyı görür ol müncelī

Bir bu kim çeşmim ziyāde rūşenā
Bir de bu kim ḫilḳatim iẓhār-nümā

[465] Hadîs-i Şerîf: “Müminin firasetinden sakının. Zira o, Allah’ın nûru ile bakar.”

Çünki evlād-ı ḥelālden ḫilḳatim
Olmaz evlād-ı zināya nisbetim

Sen ki evlād-ı zinādan bī-gümān
Oḳ gider egri olursa kec kemān

Estere üştürüñ cevāblarını taṣdīḳ ve üştürün kemāl-i faẓlını iḳrār ve kendü üzerine tercīḥ ve andan isti‘ānet ṭalebi üştür daḫı ġāyet şefḳatinden nāşī esteri talṭīf ve aña yol gösterüp yardım itmesi ve mev‘iẓa ve naṣīḥat pederāne söylemesi[466]

Didi ester ṭoġrı söz bu ey şütür
Hem de oldı gözleri yaş ile pür

Aġladı bir sā‘a düşdi pāyına
Didi Ḥaḳḳıñ zübdesi her āyine

Ne ziyān olur eger itseñ ḳabūl
Ḳullıġa bu bendeñi itme nikūl

Didi çün olduñ ḥużūrumda muḳırr
Yüri āfetler saña olmaz mużırr

İtdiñ inṣāfı ḳaçar senden belā
Düşmen idiñ eyledim ehl-i velā

‘Ārıż imiş ḫūy-ı bed sende ezel
Olsa aṣlı gitmez inkār u ḍalal[467]

‘Āriyet bedlik imiş ki oldı o
Tevbe vü iḳrār ü istiġfār-cū

Ādem-āsā zilleti ‘āriyyedir
Şübhesiz vird-i zebānı tevbedir

Cürm-i İblīs çünki aṣlīdir ebed
Tevbe eṭrāfına çekmişdir o sed

E 385a

Yüri ki bed ḫūydan bulduñ rehā
Lehb-i nārdan arslan aġzı ejdehā

Yüri şimdi destiñ irdi devlete
Düşdüñ işte baḥr-i şevḳ ü ‘izzete

*Fī ‘ibādī fe’dḫulī*yi bulasın
*Ve’dḫulī cennetī*de olasın[468]

[466] ġāyet şefḳatinden nāşī esteri talṭīf vü aña yol gösterüp yardım itmesi vü mev‘iẓa vü naṣīḥat pederāne söylemesi : esteri talṭīf vü aña yol gösterüp pederāne yardım itmesi E.
[467] Olsa aṣlı: Aṣlı olsa E.
[468] *Kur’ân-ı Kerîm*, Fecr, 89/29 ve 30: “Böylece has kullarımın arasına sen de katıl. Cennetime gir!”

Ḳullıġa bul virdiñ ise sen saña
Ḫulda bulduñ işte bir rāh-ı ḫafā

İ 385a

İhdinā didiñ *ṣırāṭ-ı müsṭaḳīm*[469]
Ṭutar eliñ götürür tābe-na‘īm

Nār idiñ sen nūr olduñ ey ‘azīz
Ḳoruḳ idiñ olduñ engūr u mevīz

Yıldız idiñ şimdi olduñ āfitāb
Şād ol Allāhü a‘lem bi’ṣ-ṣavāb

Ey żiyā’ü´l-Ḥaḳ Ḥüsāme’d-dīn müdām
Bālıñı at ḥavż-ı şīre ve’s-selām

Ṭa‘mı taġyīrinden o süt ḳurtula
Baḥr-i çāşnī keşret-i ṭa‘mı bula

Olur o baḥr-i Eleste muttaṣıl
Çünki oldı zehr-i taġyīr munfaṣıl

Çünki bir menfeẕ bula baḥr-i ‘asel
İdemez āfāt anda bir ‘amel

Ġurre ol ey şīr-i Ḥaḳḳ arslan gibi
Tā semāda bula ‘izz ü maṭlebi

Ne bulur cān-ı melūlān sīrden
Nice añlar mūş ġurr-ı şīrden

Cümle aḥvāliñi var altunla yaz
Aşlı pāk deryā-dilāna ḳıl niyāz

Nīl ṣuyıdır bu ḥadīṣ-i cān-fezā
Çeşm-i Ḳıbṭīye velīkin ḫūn-nümā

Ḳıbṭīniñ Sebṭīye ricāsı ki bir desti ṣu kendi niyyetine Nīlden ṭoldur ṣoñra bana vir tā nūş idem ki dōstluk ve birāderlik ḥaḳḳı budur andan içün ki sizler ṭoldurursañız āb-ı ṣāfī biz ṭoldurursaḳ ḫūn-ı ṣafīdir

Gūş ḳıldım geldi bir Ḳıbṭī revān
Sıbṭīye ḥāli ‘āṭaşdan pek yaman

[469] *Kur’ân-ı Kerîm*, Fatiha, 1/7: “Nimetine erdirdiklerinin yoluna; gazaba uğramışların yoluna da, doğrudan sapmışların yoluna da değil!”

Didi ben dōstum saña hem aḳrabā
Oldum işte saña ḫācetmend-i mā

Didi Mūsā siḥri idüp ḳıldı füsūn
Tā ki āb-ı Nīl oldı ʻayn-ı ḫūn

Sıbṭiyān içince olur āb-ı ṣāf
Ḳıbṭīyāna ḳan olur ṣanma güzāf

E 385b

Ḳıbṭīler olur ʻaṭaşdan bī-ḥayāt
Bedlik ile kendi idbārıyla māt

Kendiñ içün ṭāsıñı pür-āb ḳıl
Eski dōstuñ tā içe bir mā-i Nīl

Kendiñ içün ṭoldurursañ ṭāsı hem
Ḳan olmaz āb-ı ṣāf olur o dem

Ben ṭufeyliñ olup içem ol ṣudan
Tābiʻiyyet ḳurtarur hep ġuṣṣadan

İ 385b

Didi ey cānım idem ḫıdmet saña
Seni ḥıfẓa ey dü çeşmim rūşenā

Hep murādınca gidem mesrūr idem
Saña ḫıdmet eyleyim pür-sūr idem

Ṭāsı Nīlden eyledi ol demde pür
Kendi içdi nışfını çün mā-i dür

Ḳoydı Ḳıbṭī öñüne ṭāsı o dem
İç diyü oldı o demde ḳara dem

Yine kendi aldı oldı āb-ı ṣāf
Ḫışma geldi Ḳıbṭī yandı tābe-nāf[470]

Oturup bir dem ġażab buldı sükūn
Didi ey ṣamṣām-ı zift-i reh-nümūn

Çāre ne bu ʻuḳdeye ey çāre-sāz
Didi içer müttaḳīler bī-niyāz

Müttaḳī ide Firʻavndan nikūl
İde Mūsā dinini cāndan ḳabūl

[470] geldi: gelüp E.

Ḳavm-i Mūsā ol da iç bu ābdan
Mehle ṣulḥ ol feyżi bul mehtābdan

Hep ‘ibādu’llāha çeşmiñde seniñ
Nice biñ ẓulmet bu ḫışmıñda seniñ

Aç göziñ ḫışmı bıraḳ gel şād ol
Ġayrılardan ‘ibret al üstād ol

Olamazsın sen ṭufeyl-i iġtirāf
Sendeki küfr ile çün kūh-ı Ḳāf

İgne gözinden geçer mi kūh hīç
Meger ol ṭaġ bir ṣaman veş ola pīç

Kūhı kāh eyle sen istiġfār ile
Cām-ı maġfūrānı ṭut iç yār ile

Nice içersin bu teẕvīr ile tā
Kāfirāna ki ḥarām itdi Ḫudā

Ḫālıḳ-ı teẕvīr teẕvīriñ hemān
Nice alur müfterī bā-müfterān

Mūsevī ol ġayrı yoḳdur fā’ide
Bir havādır ḥīleler ber-ḳā’ide

Olmayınca emr-i Ḥaḳ ṣu da ne ḥad
Kāfirāna ṣu olup ide meded

Cānı ıṣlāḥ idemez nān-ı ‘azīz
İtmeyince cān-dih-i fermān-ı tīz

E 386a

Ẓann ider misin ki ḥarf-i Meṣnevī
Oḳıyınca vire saña pertevi

Yā kelām-ı ḥikmet-āmīz-i nihān
Bula andan leẕẕeti gūş u dehān

Anıñ ‘indinde olur efsāne o
Pōstı görür ṣanma maġz u dāne o

Başına yüzine çekmişdir niḳāb
Gizli bir dilberdir o zīr-i ḥicāb

İ 386a

Şāh-nāme yā Kelīledir saña
Böyledir Ḳur’ān daḫı ‘indinde yā

Farḳ olur ḥaḳḳ u mecāz ol dem saña
Çeşmiñi ol küḥl iderse rūşenā

Peşk ü müşk aḫşam-yābende bir olur
Çünki yoḳdur şemmi anıñ ne bulur

Her melālden kendiñi meşġūl ḳıl
Hem kelām-ı Bārīden ḳaṣdıñı bil

Āteş-i vesvās u hemm ü ġuṣṣayı
Söndürür hem bil devā her ḳıṣṣayı

Āteşi söndürmek içün bu ḳadar
Āb-ı pāk ü bevl yeksān ey püser

Āteş-i vesvāsı bu bevl ile āb
İkisi de söndürür çün ḫamr u ḫˇāb

Līk vāḳıf olasın ne āb-ı pāk
O kelām-ı Ī̇zīdīdir revḥnāk

Yoḳ ider vesveseyi cāndan bütün
Gülsitān rāhına olur reh-nümūn

Çünki bāġ u cūya uçar her dem o
Kim ki ala sırr-ı Muṣḥafdan ḳoḳu

Yā ki ẓannıñ bu ki rūy-ı evliyā
Gördigiñ yüzdür hemān o dā'imā

Ḳaldı Peyġamber ta'accübde niçün
Görmedi dīger yüzüm aġyār-ı dūn

Nūr-ı rūyım görmediler çünki ḫalḳ
Ki aña pādāş degil ḫūrşīd-i şarḳ

Hem görürlerse bu ḥasret yā nedir
Vaḥyi geldükde o yüz pinḥānedir

Saña mehdir ḫalḳa ebr oldı o yüz
Göremez kāfir o yüzi yoḳ göz

Saña dāne ḫalḳa oldı 'ayn-ı dām
İçmeye tā bu şarābı ḫāṣ u 'ām

Didi Allāh ki *terāhüm yenẓurūn*
Naḳş-ı ḥammāmdır ki *hüm lā-yübṣırūn*[471]

Görinür ṣūret-pereste ol ṣuver
İki gözi nāẓır u hem pür-hüner

Naḳş öñünde sen ki eylersin edeb
Beni ḥıfẓ itmez mi dirsin ey ‘aceb

E 386b

Bir ḫaber yoḳ bu naḳışda ‘aynı heyk
Ki selām virsem dimez aṣlā ‘aleyk

Başını ṣaḳalın oynatmaz müdām
Ben aña yüz secde itdim hem ḳıyām

Başını oynatsa Ḥaḳ bir kerre ger
İçi ṭolar ādemiñ şevḳ ile fer[472]

İki yüz baş oynamaḳ lāyıḳ hemān
Böylece baş oynadır ‘aḳl ile cān

İ 386b

İctihād-ı ‘aḳla ḫıdmet eyle sen
Rüşd artar ḥıfẓ-ı feyż-i ‘akldan

Ẓāhiren Ḥaḳḳ oynadır başın saña
Līk bir sürūrdur aña iḳtidā

Gizlice Allāh virür bir şey’ saña
Cümle ‘ālem saña ta‘ẓīme sezā

Şöyle ki virdi Ḫudā senge hüner
Tā ‘azīz-i ḫalḳ oldı ya‘ni zer

Luṭf-ı Ḥaḳla ḥāṣılı bir ḳaṭre āb
Altuna fā’iḳ güher bī-irtiyāb

Cism-i ḫāke virdi çün Ḥaḳḳ āb u tāb
Ol cihān-gīrlikde oldı āfitāb

Bu ṭılısmdır naḳşı anıñ mürdedir
Aḥmaḳānıñ gözleri āzürdedir

Göziniñ gördigi aña görinür
Ẓann ider bürhāndır aña bürinür

[471] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/198: “Ve onları sana bakar görürsün, halbuki onlar görmezler.”
[472] şevḳ ile fer: pür-şevḳ ü fer E.

Ḳıbṭīniñ Sıbṭīden du‘ā-yı ḫayr u hidāyet ü rüşd ṭalebi ve ḫayr u reşād ile Sıbṭīniñ du‘āsı ekramü’l-ekramīn ve erḥamü’r-rāḥimīnden icābete maḳrūn olması ki i‘tiḳād-i ḫāliş ile du‘ā eyledi[473]

Didi Ḳıbtī bir du‘ā eyle ki ben
Ḳara ḳalbim bende yoḳdur o dehen

Ola ki ḳalbim kilidi feṭḥ ola
Ziştler ḫūbān içinde yer bula

Meshiñ ile zişt ise maḥbūb olur
Olsa da İblīs yeri Kerrūb olur

Dest-i Meryem ferri ile müşk būy
Mīve virür ḳurı şāḫ-ı kende-rūy

Sıbṭī ol dem secdeye vardı hemān
Didi ki ey ‘Ālim-i cehr ü nihān

Kime ḥācet ‘arż olur senden berī
Sen du‘ā vü hem icābet maṣdarı

Sensin evvel emr iden meyl-i du‘ā
Sensin āḫir da‘vete iden cezā

Evvel āḫir sen ki bizlerdir meyān
Hīçden hīçiz ki olmaz o beyān

Eyledi şol rütbe Ḥaḳḳa ilticā
Oldı bī-hūş-ı cenāb-ı Kibriyā

E 387a

‘Aḳlı geldi başına vaḳt-i du‘ā
Leyse li’l-insāni illā māse‘ā[474]

Ol du‘āda Ḳıbṭī urdı na‘reyi
Ki göñülden nev-ẓuhūr ġurreyi

İ 387a

Ki yüri ḳoş ‘arż-ı īmān eyle sen
Eylerim ben ḳaṭ‘-ı zünnār-ı kühen

Āteş-endāz oldılar bu cānıma
Vāḳı‘-ı mesḥ oldı hem şeyṭānıma

[473] Başlık: Ḳıbṭīniñ Sıbṭīden du‘ā-yı ḫayr ṭalebi vü Sıbṭīniñ du‘āsı ekramü’l-ekramīnden icābete maḳrūn oldığı ki i‘tiḳād-i ḫāliş ile du‘ā eyledi E.
[474] *Kur’ân-ı Kerîm*, Necm, 53/39: “İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder.”

Dōstlıġıñdır hem degil senden ‘aceb
Destimi ṭutduñ ḫalāṣıma sebeb

Kīmyādır bildim işte ṣoḥbetiñ
Çekme göñlümden bu pāy-ı devletiñ

Naḫl-i ḫulddan şāḫsın bildim seni
Seni ṭutdum ḫulda irmege teni

Seyl idi ki ansızın ḳapdı tenim
Tā der-i deryā-yı cūda muġtenim

Ṣu ümīdi ile gitdim seyle ben
Baḥri gördüm aldıġım dürr-i ‘aden

Ṭās getürdi ki baña gel āb al
Didi ki ṣular ḥaḳīr ü bī-nevāl

Ben ki *Allāh işterā*dan şāribem[475]
Her ‘aṭaşdan ḥaşre dek ben hāribem

Çeşme vü cūya viren āb-ı laṭīf
Ḳalbime bir çeşme açdı ki şerīf

Bu ciger ki teşne idi āb-ḫˇār
Himmetiyle oldı cümle āb ḫˇār

Kāf-ı kāfīdir o ki behr-i ‘ibād
Va‘di ṣādıḳ kāf hā yā ‘ayn ṣād[476]

Kāfiyim virem saña ben cümle ḫayr
Bī-sebeb hem olmasun yārī-i ġayr

Kāfiyim ṭavḳ eylerim bī-nān seni
Bī-sipāhī eylerim sulṭān seni

Gelmeden vaḳt-i bahār nergīs virem
Bī-kitāb u ūstā telḳīn virem

Kāfiyim bī-dārū dermān eylerim
Hem mezār u çāhı meydān eylerim

[475] *Kur’ân-ı Kerîm*, Tevbe, 9/111: “Allah, kendi yolunda çarpışırken öldüren ve öldürülen müminlerin canlarını ve mallarını, karşılığında cennet vermek üzere satın almıştır. Bu, Allah’ın Tevrat’ta, İncil’de ve Kur’an’da yer almış gerçek bir vaadidir. Kim Allah’tan daha fazla sözüne bağlı olabilir! O halde yaptığınız bu alışverişten ötürü sevinin. İşte büyük bahtiyarlık da budur.”
[476] *Kur’ân-ı Kerîm*, Meryem, 19/1: “Allah’ın isim ve sıfatlarına işaret eden ve esrarı bilinmeyen bu harfler; kāf: kâfî (yeter), hâ:hâdî (yol gösteren), yâ: yed (kudret eli), ‘ayn: ‘alîm (bilen), sâd: sâdık (vaadine sadık) olarak yorumlanmaktadır.

Mūsīye virmiş idim ben bir ‘aṣā
‘Āleme şemşīr ura ser-tābe-pā

Dest-i Mūsāya ‘aṭādır nūr u tāb
Seylī-ḫ˘ārı āfitāb-ı müsteṭāb

Bir çöpi ben heft ser mār eylerem
Dişi mārlardan ẓuhūr ider ‘adem

Āb-ı Nīli ḳan idem bī-ḫalṭ-ı ḫūn
Āb iken ḳan eylerim ṣanma füsūn

Āb-ı Nīl-āsā sürūrıñ ġam idem
Sūy-ı şādīye vuṣūl ola ‘adem

E 387b

Yine sen tecdīd-i īmāna uzan
Yüz çevir o mel‘anet Fir‘avndan

Mūsī-i raḥmet görürsin gelmiş o
Nīl-i ḫūnı göresin hep āb-ı cū

İ 387b

Eyleseñ ḥıfẓ-ı derūn ser-rişteyi
Nīl-i ẕevḳiñ ḫūn olmaz sermedi

Ben gümān eylerdim īmān eyleyem
Ṣu içem ṭūfān-ı demden dem-be-dem

Bilmez idim anı tebdīl eyler o
Ṭab‘ım içre baña bir Nīl eyler o

Gözimüñ öñünde Nīl oldı revān
Berḳ gibiyim ġayrılar çeşminde ḳan

Bu cihān ‘ind-i Nebīde ser-be-pā
Ġarḳ-ı tesbīḥ bizler ‘indinde babā

Anıñ ‘indinde cihān pür-‘aşḳ u dād
Ġayrılar ‘indinde mürde hem cemād

‘Ālī vü esfel yanında tīz geçer
Ṭaş u ṭopraḳdan işidir nükteler

Mürdedir cümle ‘avām ‘indinde hep
Görmedim ben perde aṣla bu ‘aceb

‘İndimizde hep mezār yeksāndır
Ravża vü ḥufre hemān ber-şāndır

Enbiyāya türüş dir ekṣer ‘avām
İtdigiyçün ẕevḳ-i nefsi nehy-i tām

Ḫāṣ dirler gözüñüze ey ümem
Turş görinür enbiyā-yı ẕü’l-kerem

Gel bizim çeşmimize sen bir zamān
*Hel etā*da ḫandeler gör rāygān[477]

Görinür emrūd aġacı üzre hep
‘Aks-i ṣūret in aşaġı ey ‘aceb

Varlıḳ aġacıdır emrūd-ı denī
Nevler eski görinür budur menī

O yiri görürseñ eger ḫˇār u zār
Ṭopṭolu ‘aḳreble ser-tā-pāsı mār

Çünki inersin görürsin āşikār
Bir cihān ki gül-ruḫān var dāye var

Ol zen-i rūsbīniñ ḥikāyesi ki şevherine dir idi ki çeşm-i ādemī emrūd aġacı üzerinde ḫayālāt görür seniñ gözüñe görinen emrūd aġacı ḫayālātīdir in aşaġı indükde ol ḫayālāt gider biri dirse ki o merdiñ gördigi ḫayālāt degil idi cevābı bu bir miṣāldir meṣel degildir miṣālde yoḳdur kāfīdir eger emrūd aġacı üzre çıḳmaya idi buncılayın miṣālleri görmez idi ister ber-ṭarīḳ-i ḫayāl ister ber-ṭarīḳ-i ḥaḳīḳat[478]

E 388a, İ 388a

Maṭlabıydı bir zeniñ ki şerr ile
Cem‘ ide oynaşını şevher ile

Şevherine didi ki ey nīk-baḫt
Mīve düşirem saña işte dıraḫt

Çün aġaca çıḳdı ol dem aġladı
Zevcine baḳup cigerin daġladı

Zevcine didi ki ey me’būnter
Kimdir ol lūṭī ki arḳanda s.ker

[477] *Kur’ân-ı Kerîm*, “*Hel etâ*” ile başlayan İnsan suresi, 76. sure.
[478] görmez idi ister ber-ṭarīḳ-i ḫayāl ister ber-ṭarīḳ-i ḥaḳīḳat: görmez idi E.

Sen anıñ altında zen gibi hemān
Ki muḫanneṣsin yaman bildim yaman

Didi şevher var ise başıñ döner
Yoḫsa benden ġayrı kimse yoḳ gezer

Yine tekrār eyleyüp dirdi o zen
Kimdir o arḳañdaki merd-i ḥasen

Didi ey zen in aġacdan aşaġı
Başı dönendir velī başbayaġı

İndi zen çıḳdı aġaca şevheri
Oynaşın ḳıldı o demde der-beri

Zevci didi kimdir o ey rūsbī
Ki seniñ üstündedir kebbī gibi

Didi zen yoḳ bunda benden ġayrı kes
Döndi başıñ herzeye ḳılma heves

Bu sözi tekrār ḳıldı çün zene
Didi zen emrūddadır bu ‘āyine

Ben daḫı emrūd dibinden bī-gümān
Gördüm idi böylece ey ḳaltabān

İn aşaġı göresin hīç kimse yoḳ
Bu ḫayālātdır ser-i emrūdda çoḳ

Hezl bir ta‘līmdir ammā diñle cidd
Olma ẓāhir hezline hīç mu‘temid

Hāzilāt ‘indinde herçi hezl olur
‘Āḳilān ammā ki hezli cidd bulur

Kāhilān emrūd-bün ister velī
Tā bula emrūd-bünden bir rehi

Naḳl idüp emrūd-bünden ol ba‘īd
Ḥīre çeşmiyyet saña olmuş bedīd

Bu olur hestī-i evvelde menī
Gözleriñ şaşı degildir rūşenī

Sen o emrūd-bünden inseydiñ eger
Fikr ü çeşmiñde ikişer hep ṣuver

Bir dıraḫt-ı müntehādır ser-bülend
Āsumānīlerle şāḫı ercümend

Andan aşaġı inüp olsañ cüdā
Mübdel eyler anı raḥmetden Ḫudā

3715 Bu mevāżı‘dan eger inseñ Ḫudā
Ṭoġrı görmek baḫş ider ol dem saña

İ 388b

Rāst-bīnlik olsa idi ger ḳolay
Muṣṭafā ister mi idi ez-Ḫudāy[479]

E 388b

Didi göster baña cüz’ cüz’ fevḳ u pest
Öyle cüz’ ki nās dirler aña hest

Ol yine emrūd-bünde ba‘de-zān
Emr-i kün ile mübeddel ḥāl ü şān

Naḫl-i Mūsā gibi olmuş ol dıraḫt
Sūy-ı Mūsāya bıraḳdıñ çünki raḫt

3720 Āteş anı sebz ü ḥürrem eylemiş
Şāḫı hem *innī ene’llāh* söylemiş[480]

Sāyesinde nice ḥācetler revā
İşte bu olur İlāhī kīmyā

Varlıġıñ ya‘nī menī olur ḥelāl
Ki görürsin sen ṣıfāt-ı Ẕü’l-Celāl

O dıraḫt-ı kec olur çün ḥaḳ-nümā
Aṣlı ṯābit fer‘i anıñ fi’s-semā

Ḳıṣṣa-yı Mūsā Kelīmu’llāhıñ baḳıyyesi ve Fir‘avn -‘aleyhi’l-la‘ne- ile olan muḥaverātıñ tetimmesiniñ şerḥi[481]

Ki aña virür ḫaber vaḥy-i mühim
Terk-i kec ḳıl ol hemān sen festaḳim

3725 Ki dıraḫt-ı ten ‘aṣā-yı Mūsīdir
Çün emir gelür at elden ḳad ḳudir

[479] Bu beyit ve sonraki bir beyit için zayıf olmakla birlikte Hadîs-i Şerîf, Ankaravî tarafından kaynaksız olarak: “Yârabbi! Bize, hakkı hakk göster ve ona uymayı müyesser kıl; bâtılı da bâtıl gösterip ondan sakınmayı nasib et. Ve bize, eşyayı olduğu gibi göster" şeklinde geçer. Deylemî’de de; “Allah’ım! Bana dünyayı, aynen salih kullarına gösterdiğin gibi göster” şeklinde senedsiz olarak zikredilir.

[480] *Kur’ân-ı Kerîm,* Kasas, 28/30: “Oraya gelince, o mübarek yerdeki vadinin sağ tarafından, (oradaki) ağaç yönünden kendisine şöyle seslenildi: "Ey Mûsâ! Muhakkak ki ben yalnızca âlemlerin rabbi olan Allahım.”

[481] Başlık: Mūsā ‘aleyhi’ṣ-ṣalātü ve’s-selāmıñ- ḳıṣṣasınıñ baḳiyyesi E.

Anda görseñ ḫayr u şerri cümle hep
Ṣoñra ṭut anı yine bā-emr-i Rab

Atdıġıñ demde degil illā ki çūb
Ṭutdıġıñda emr-i Ḥaḳla oldı ḫūb

Evvel o otlaḳ virürdi berreye
Ṣoñrası mu‘ciz gürūh-ı ġurreye

Oldı Fir‘avnīlere ḥākim şedīd
Ṣuların ḫūn eyledi derdin mezīd

Virdi mezrū‘ātına ḳaḥt ile merg
Şol cerād ile ki ekl eylerdi berg

Tā ki Mūsādan ẓuhūr itdi du‘ā
Çün naẓar ṣaldı ne ḥāle müntehā

Bu ḳadar mu‘ciz ile sa‘y-i keşīr
Bu cemā‘at olmaz aṣlā rāst-gīr

Emr geldi ittibā‘-ı Nūḥ ḳıl
Terk-i pāyān-bīni-i meşrūḥ ḳıl

Āḫire baḳma ki sen dā‘ī-i reh
Emr-i belliġ var tehī ṣanma güneh

Pek aşaġı ḥikmeti ilḥāḥdan
Cilve eyler kibr ü buġżı müfteten[482]

Gösterür rāhı yāḫud iḍlāl-i Ḥaḳ
Ḫişşe alur cümle-i ehl-i faraḳ

İ 389a

Çünki maḳṣūd-ı vücūd iẓhārdır
Pend ü iġvā lāzime her kārdır

E 389a

Dīv ider ṭuġyāna ilḥāhı müdām
Şeyḫ ider ‘irfāna ibrām bi’t-tamām[483]

Ḳıbṭīniñ kārı müşkil olduḳda Fir‘avnıñ Mūsā -‘aleyhi’s-selāmdan- şefā‘at ṭalebi

Birbiri ardınca oldı çün emir
Nīl ḳan oldı ser-ā-ser müstemir

[482] E. nüshasında beytin ikinci mısraındaki “müfteten” yazılmamıştır.
[483] Şeyḫ ider ‘irfāna: Şeyḫ ‘irfān eyler E.

Tā ki geldi kendi Fir‘avnıñ aña
Yalvarup oldı ḥużūrında dü tā

Eyledim ben itme sen ey pādişāh
Ḳalmadı hīç bir söz īrādına rāh

Pāre pāre eyledim emriñ sa‘īd
‘İzzet ile büyüdüm ṭutma şedīd

Aġzıñı raḥmetle taḥrik it amān
Sedd ola tā āteşīn dūd-ı dehān

Didi yā Rab aldadır kāfir beni
Aldadır o aldadan sen ey Ġani

Diñleyim yāḫud virem mi ḫud‘asın
Ḳāli fer‘ bil aṣl-ı ḥālin cur‘asın[484]

Ḫud‘a vü her ḥīle aṣlı bizde o
Ḫāk maḥṣūli semādan mū-be-mū

Didi Ḥaḳ bir işe gelmez o köpek
At ıraḳdan üstüḫ̌ān çekme emek

Ṣal ‘aṣāyı bir kere bu ḫāke sen
Hep cerādıñ bozdıġı olur ḥasen

Ol cerādlar bir zamān itdi siyāh
Tā göre ḫalḳ ki bu tebdīl-i İlāh

Olmadı esbāba ḥācet bī-merā
Ol sebeblerdir ḥicāb u hem ḫaṭā

Tā ṭabī‘ī bir eṣer bilür ‘ilāc
Tā müneccim yıldıza vire revāc

Tā münāfıḳ ḥırṣ ile her bām-dad
Sūy-ı bāzāra gider ḫavf-ı kesād

Ḳulluḳ itmez yıḳamaz aṣlā yüzin
Loḳma-cū nār loḳması ider özin

Ākil ü me’kūl oldı cümle ‘ām
Şol ḳuzı āsā ki yir otlaḳda tām

[484] Ḳāli fer‘ bil aṣl-ı ḥalin cur‘asın: Ḳāle fer‘i bile aṣlı cur‘asın E.

Otladıḳça o olur ḳaṣṣab-ı şād
Benim içün yir ḳuzı berg-i murād

Dūzaḫ içündür hemān içmek yimek
Anıñ içün tāvlanursın ey köpek

Kendiñ içün ḳısmeti ḥikmetle yi
Kerr ü ferle ṭavlana göñül evi[485]

Ekl-i ten bu nev‘a ekliñ māni‘i
Cān bāzirgān ten ḥarāmī vāḳi‘i

E 389b, İ 389b

Tāciriñ şem‘i o günlerde yanar
Hīme-i reh-zen sönük hem bī-şerār

Sen o hūşsın mā‘adāsı hūş-ı pūş
Żāyi‘ itme kendiñi itme ḫurūş

Yalıñız ḫamr olmadı mest eyleyen
Her ne ki şehvātı odur çeşm-zen

Bil ki her şehvet ḫamrdır belki beng
‘Aḳla perde ‘āḳilān ḥayrān u deng

İçmedi şeyṭān aṣlā bir şarāb
Oldı o nefs-i tekebbürden ḫarāb

Mest oldur yoḳ göre bu mekmeni
Zer göre her bir nüḥās u āheni

Bu süḫen bitmez tükenmez Mūsiyā
Dudaġın oynat ki bitsün her giyā

Mūsā -‘aleyhi’s-selāmıñ- du‘ā idüp kiştzārıñ yeşillenmesi ve yaġmuruñ ẓuhūrı

Böylece idince ol demde zemīn
Sebz olup bitdi şaḳāyıḳ yāsemīn

Derd-i baṭna düşdi ol ḳavm-i le’īm
Ḳaḥṭ görmüş cu‘dan ölmüş elīm

Ṭoydılar iḥsān-ı Ḥaḳdan çend rūz
Ādemīler çār-pā-yı sīne-sūz

[485] ṭāvlana: tavlana İ.

Çünki ni‘met buldılar hep pür-şikem
Ol żarūret gitdi ṭāġīdir ümem

Nefs Fir‘avnī ṣaḳın ṭavḳ eyleme
Eski küfri yādına gelmez hele

Şu‘le-i āteşsiz olmaz nefs ḫūb
Yanmayınca urma temüre ḍurūb

Olmayınca aç itmez cünbiş o
Hīç ṣoġuḳ temür ṭutmaz fi‘le rū

Aġlar ise iñler ise zār zār
O Müselmān olmaz aṣlā ey nigār

O ki Fir‘avn gibidir vaḳt-i ġalā[486]
Baş keser Mūsāya zār u mübtelā

Çünki müstaġnī ola ṭāġī olur
Ḫar yüküni bıraġur çifte urur

Hep ferāmūş olur evvel zaḥmeti
Āh u zār u nālelerle miḥneti

Nice yıllar bir şehirde idi merd
Bir zamān uyḳuya vardı çeşm-i serd

Gördi bir şehri ki nīk ü bed ṭolu
Kendi şehri ḫāṭıra itmez ġulū

Ki ben o yirde idim bu şehr-i nev
O benim degil kirādır işbu ev

İ 390a

Öyle bilür ki o şehre muttaṣıl
Ol şehirde hem ider ibdā‘-ı dil

E 390a

Rūḥa evvel mevṭın-ı mu‘tād idi
Ne ‘aceb ki mesken ü mīlād idi

Ḫāṭıra gelmez ki budur ‘ayn-ı ḫ̆āb
Örter anı encümi gūyā seḥāb

Ol gezer nice şehirler ser-be-ser
Hīç süpürmez dāmeni pür-girdter

[486] O ki Fir‘avn gibidir: Fir‘avn gibidir o E.

İtmediğiñ şey’e pek ḳıl iḥtiyād
Tā göñül ṣāf ola hem pāk i‘tiḳād[487]

Baḥr-i sırdan çoḳ göñül baş çıḳarır[488]
Evvel ü āḫir görür çeşm-i muḳırr

Ḫilḳat-i benī ādemiñ ibtidā-yı ḥālden intihā-yı kāra dek eṭvār u menāzilini şerḥ ü beyān[489]

Mevṭın-ı evveldir iḳlīme cemād
Hem cemāddandır nebāta naḳl u rād

Nice yıl nev‘-i nebāt içre gezer
Hīç cemāddan ḫāṭıra gelmez eṣer

Hem nebātdan çün gelür ḥayvāna o
Hīç nebāt ḥālini yād itmez ḳamu

Meyl ider illā nebāta her zamān
Ḫāṣṣaten vaḳt-i bahār u żīmerān

Çocuġuñ māderlerine meyli veş
Sırr-ı meyli bilmez itmez keşmekeş

Her mürīdiñ ‘aynı meyl-i müfriṭi
Cānib-i şeyḫ-i sa‘īde miḳneṭi

Cüz’i ‘aḳlı ‘aḳl-ı külden münşa‘ib
Cünbişi de ẓıll-ı gülden münşa‘ib

Sāyesi fānī olur kendinde hep
Sırr-ı meyli añlar ol dem bī-sebeb

Ġayrı naḫliñ sāyesi ey nīk-baḫt
Sāllanur mı ger ṣalınmazsa dıraḫt

Ṣoñra ḥayvāndan çeker insān ider
Ḫālıḳı ki bilür anı cān ider

Böylece iḳlīm-be-iḳlīm gezmede
‘Āḳil ü dānā olup Ḥaḳ sezmede

Gelmez evvelki ‘aḳıllar yādına
Hem bu ‘aḳlından rücū‘ itmez yine

[487] Tā: Ki E.
[488] sırdan: rāzdan E.
[489] şerḥ vü beyān: beyān E.

‘Aḳl-ı pür-ḥırṣ u ṭalebden ḳurtılur
Ol zamān yüz biñ ‘aḳıl görür bulur

Ġaflet ile olsa nāsī-i evel
Olmaz ol nisyān andan mużmaḥal

Ceẕb iderler ḫ̬ᵛābdan bīdārlıġa
Ḫande eyler eski ḥāl ü varlıġa

Ki ne ġamlar çekmişim ben ḫ̬ᵛābda
Ḥāl-i rāstı görmez idim ābda

İ 390b

Bilmez idim o ġam u hem iḫ̬tilāl
Ḫ̬ᵛāb işidir hem firībdir hem ḫayāl

E 390b

İşte bu dünyāda ḥükm-i nā’imī
Uyuyan ṣanur ki budur dā’imī

Ansızın ẓāhir olur ṣubḥ-ı ecel
Ḳurtılur her ẓann u ẓulmetden emel

Gülme gelür eskiden olan ġama
Çün bula o müstaḳarrıñ yekdeme

Nīk ü bed her ne ki gördüñ ḫ̬ᵛābda
Yek-be-yek ẓāhir o rūz-ı tābda

Her ne itdiñ ise rü’yāda nihān
Uyanıḳ vaḳtiñde olur hep ‘ayān

Tā ki ẓann itme ki bu rü’yā saña
Bed olur ta‘bīridir ġāyet fenā

Giryeniñ ta‘bīri belki ḫandedir
Ol ki maẓlūmdur esīr ü bendedir

Giryeyi derd ü ġam u ḫāriyyeti
Şādmānī bil uyanıḳ nisbetī[490]

Pōstīn-i Yūsufānı çāk iden
Ḳurt ḳalḳar uyḳusından bī-minen

Ḫūylarıñdır yek-be-yek ‘aynıyla gürg
Pārelerler seni gürgān-ı büzürg

[490] – E.

Ḳan düşürme ba‘d-i mevt vardır ḳışāş
Ol ḳışāş ‘indinde bu bāzī-i ḫāş

Ki lu‘b didi bu dünyāya Ḫudā
Bu cezā lu‘b o cezādır o cezā

Bu cezā teskīn-i ceng ü fitnedir
Bu ṭaşaḳsız gibi o bir ḫatnedir

Ol ma‘nāniñ beyānında ki cehennem ḫalḳı beġāyet aç ḳurtlar gibidir dā’im Ḫażret-i Ḫaḳḳa feryād iderler ki bizim ḳısmetlerimizi ziyāde eyle ve bize irişdir ki bizde ṣabr ḳalmamışdır[491]

Bu süḫende yoḳ netīce Mūsiyā
Ṣalıvir merkebleri yisün giyā

Cümlesi ferbih ü ser-ḫoş ola
Ḫışmgīn gürgānıma hep nūş ola

Ḳurdlarım feryād ider ben mūḳinim
Bu ḫarānı anlara lūt eylerim

Bu ḫarāna kīmyā-yı a‘ẓamī
Sözüñ ile olsalardı ādemī

Da‘vet idüp eylediñ çoḳ luṭf u cūd
Bu ḫarāna itmedi ḳısmet ṣu‘ūd[492]

Örtünürler hep liḥāf-ı ni‘meti
Tā olur tīz cümle ḫˇāb-ı ġafleti

İ 391a

Uyanurlar böyle ḫˇābdan ol gürūh
Mūm sönmüş sāḳī olmuş pür-şükūh

Ol zamān ‘işyān virür bir ḥayreti
Hem cezā vaḳti çekersin ḥasreti

E 391a

‘Adlimiz tā ki başa ṭaşra ayaḳ
Lāyıḳınca her günāha bir ṭayaḳ

Ol şehi ki görmediler idi fāş
Anlar ile gizli olur hem-ma‘āş

[491] bizde ṣabr: ṣabrımız E.
[492] itmedi: olmadı E.

Çün ‘aḳıl ten ile müşriḳ tendedir
Gerçi ḳāṣır görmeden efgendedir

Güç degildir görmek anı ey fülān
Eyleseñ cünbişlerini imtiḥān

Nice bilmezsin ki ‘aḳlıñ Ḫālıḳı
Seniñ ile sen degilsin lāyıḳı

‘Aḳldan ġāfil olup nefse uyar
‘Aḳl anı eyler melāmet zār zār

Ġāfil olan sen degil ‘aḳl-ı reşād
Ḥāżır olsa levmi olurdı fesād

Ḥāżır olup ġāfil olsaydı eger
Nice levm eylerdi ol ṣāḥib-hüner

Nefsiñ andan olmasa ġāfil eger
İde bilür mi cünūnuñ kerr ü fer

‘Ayn-ı usṭurlāb olur ‘aḳlıñ saña
Bilünür anıñla aḥvāl-i zekā

‘Aḳlıñ ammā ḳurb-ı bī-çündür müdām
Ṣaġ u ṣol hem pīş ü pes aña ḥarām

Ḳurb-ı bī-çūn nice olmaz ol şehe
Gelmez aṣlā ‘aḳl baḥṣi ol rehe

Cünbiş-i aṣbi‘da var mı hīç mesāġ
O ki öñüñde yā ardda ṣol u ṣaġ[493]

Uyḳuda mergde gider andan o ḥāl
Uyanıḳlıḳda ḳarīn añla miṣāl

Parmaġında nice oldı ol ṣıfat
Onsuz olmaz parmaġında menfa‘at

Nūr-ı çeşm ü merdümüñ ki gözde var
Şeş cihātıñ ġayrı niçün bī-ḳarār

‘Ālem-i ḫalḳda olur sūy-ı cihāt
Bī-cihetdir ‘ālem-i emr ü ṣıfāt

[493] O ki : Ola İ.

Bī-cihet bil ‘ālem-i emri yaḳīn
Bī-cihet-terdir velī emr-i mübīn

Bī-cihetdir ‘aḳl-i ‘Allāmü’l-beyān
‘Aḳl ‘aḳldan cān cāndan zā’idān

Bī-ta‘alluḳ olmadı maḫlūḳ aña
Ol ta‘alluḳ daḫı bī-çūn ü çerā

Çünki cānda faṣl-ı vaṣl olmaz ebed
İdemez bī-faṣl u vaṣl żann bir eḥad

İ 391b

3845 Faṣl u vaṣlıñ yolına bul bir delīl
Līk vāṣıl olamaz aña ‘alīl

Dem-be-dem vāṣıldır aṣla dūrdan
Vaṣla ‘ırḳ-ı ādemiyyet dest-zen

E 391b

Bu ta‘alluḳdan ‘aḳıl bilmez ḫaber
Faṣl u vaṣla bağlıdır zīrā o ser

Bizlere ḳıldı vaṣiyyet Muṣṭafā
Ẕāt-ı Ḥaḳdan baḥṯe itmek ictirā[494]

Ẕāt-ı Ḥaḳda olınan fikr-i ‘amīḳ
Fi’l-ḥaḳīḳa ẕāt-ı Ḥaḳḳa lā-yelīḳ

3850 Cümlesi ẓandır hemān bu rāhda
Nice yüz biñ perde var Allāhda

Perdeler hep cümle mevṣūldür belī
Vehm odur ki kendi ẓann eyler velī

Pes Peyāmber eyledi ol vehmi def‘
Eyledi bīhūde sevdā ḥāli ref‘

Kim ki vehminde ide terk-i edeb
Ser-nigūn ider anı Ḳahhār-ı Rab

Ser-nigūnlük ol olur ki aşağı
Kendi lā-şey’ ẓann ider ki Ḳāf ṭağı

3855 Çünki ḥadd-i mest olur naṣṣ-ı dīn
Bilmeye o āsumān mı yā zemīn

[494] Hadîs-i Şerîf: “Her şey üzerinde düşünün. Fakat Allah’ın zâtı üzerinde fazla düşünmeyin.”

Fikrine gelür ‘acā’ibler ‘aẕīm
Ki mehābetden olur güm hem elīm

Ṣun‘-ı Ḥaḳdan güm olur hem ṣaç ṣaḳal
Ḥaddini bilür ki ṣāni‘den maḳāl

Līk cāndan diyemez lā-uḥṣīyi[495]
Ḥadd ü iḥṣādan birūn bu mūṣīyi

Ḥażret-i Ẕü’l-ḳarneyn kūh-ı Ḳāfa gidüp
Ḳāfdan su’āl eyledi ki ey kūh-ı Ḳāf
ṣıfāt-ı ‘aẕīmet-i Ḥaḳ Te‘ālādan bana
söyle kūh-ı Ḳāf cevābında didi ki
vaṣf-ı ‘aẕīmeti maḳāle gelmez ki anda
idrākler fānī olur Ẕü’l-ḳarneyn ricā eyledi ki
ḫāṭırında olan ṣanāyi‘inden sana āsān olanı söyle

Gitdi Ẕü’l-ḳarneyn kūh-ı Ḳāfa dek
Gördi anı ki zümürrüd ṣāf pek

‘Ālemiñ eṭrāfını olmuṣ muḥīṭ
Ḳaldı ḫayrān ki odur ḫalḳ-ı basīṭ

Didi ki sen kūh ġayrılar nedir
Hep seniñ ‘aẓmiñ ḳatında pür-nedir

Didi ki ‘arḳımdır o ṭaġlar benim
Bana temṯīl olamaz ben aḥsenim

İ 392a

Bende her şehre ṭamar vardır nihān
Baġlıdur hep reglerime bu cihān

Olsa bir şehre murādı zelzele
Çekerim o ‘arḳı ḳopar velvele

Ḳahr ile oynadırım o ‘arḳı pek
Muttaṣıl idi o şehre çün o reg

E 392a

Pes didükde ol regim sākin olur
Sākinim gerçi revānım bī-ḳuṣūr

Merhem-āsā sākinim hem işdeyem
‘Aḳl sākin söz ile oynar kerem

Ol kes ‘indinde ki yoḳ ‘aḳl-ı rezīn
Zelzeledir ki buḥārāt-ı zemīn

[495] Hadîs-i Şerîf: “Seni övmeye ve sıfatlarını saymaya gücüm yetmez. Seni övmeye ancak kendin layıksın…”

Bir ḳarınca kāġıd üzerinde giderken ḳalemiñ
kāġıd üzerine yazdıġını gördi dīger
ḳarıncaya [ḳalemi övmeye] başlayınca
anıñ çeşmi tīz olmaġla didi ki
bu vaṣf parmaḳlara şāyestedir ki
bu hüneri andan görürüm dīger bir
ḳarınca daḫı ikisinden de çeşmi tīz idi
ben kātibiñ ḳolıdır direm ve anı medḥ
iderim zīrā parmaḳlar fer‘-i bāzūdur
ve ‘alā haẕā’l-ḳıyās ilā āḫire

Kāġıd üzre bir neml gördi ḳalem
Başḳa bir mūra didi bu sırrı hem

Ne ‘acā’ib naḳş ider bu kilk-i ter
Feslegen sūsen nuḳūşı veş hüner

Didi o da parmaġındır ol hüner
Çün ḳalem işde fer‘idir hem eṣer

Mūr-ı ṣāliṣ didi bāzū fi‘li bu
Ḳuvvet-i bāzūdan aṣbi‘ māye-cū

Her biri bālāya ṣārif tā biri
Mihter-i mūrān-ı fıṭn idi ḥarī

Didi ki ṣūretden olsa bu hüner
Uyḳuda mergde bu işden bī-ḫaber

Ṣūret ancaḳ bir libās yāḫud ‘aṣā
‘Aḳl ile cāndan bu naḳş-ı pür-bahā

Bī-ḫaber o ki bu ‘aḳl u hem fu’ād
İtmese taḳlīb-i Ḥaḳḳ ‘ayn-ı cemād

Bir zamān andan ‘ināyet ref‘ olur
‘Aḳıl ol dem eblehiyyetle ḳalur

Söyleyen bu nuṭḳı kūh-ı Ḳāf idi
Çünki gūyā buldı Ẕü’l-ḳarneyn didi

Ey ḫabīr-i rāzdan pür-güft ü gū
Gel ṣıfāt-ı Ḥāḳdan it baḥṣ-i nikū

İ 392b

Didi git ki vaṣfı ġāyet hā’ile
Kim beyān ide anı hem kim bile

Yā ḳalemde var mı ol ḥad ki yazar
Kāġıd üzre bu ḫaberden bir eṣer

Didi bir nebẕe baña söyle amān
Ṣun‘-ı Ḥaḳdan olmaya vehm ü gümān

Didi geçdiñ bunca biñ yıllıḳ yolı
Oralar ṭaġlar ki ḳar ile ṭolı

E 392b

Ṭaġ ṭaġ üsti bī-şümār u bī-‘aded
Her zamān eyler aña berfi meded

Ḳardan ṭaġ ġayra urur kendini
Tā ṣerāya irişür berfiñ seri

Ḳar ṭaġı ḳar ṭaġına eyler hücūm
Ḥadsiz anbārdan gelür yoḳdur rüsūm

Olmasaydı böyle bir vādī şehā
Maḥv iderdi tāb-ı dūzaḫ ser-be-pā

Kūh-ı berf bil ġāfilānı ey fülān
Yanmaya tā perde-hā-yı ‘āḳılān

Olmasaydı berf cehl ‘aksi müdām
Nār-ı şevḳden Ḳāf yanardı ve’s-selām

Ḳahr-ı Ḥaḳdan ẕerredir āteş hemān
Behr-i tehdīd-i le’īmān-ı cihān

Öyledir ḳahrı ki serd ü fā’iḳa
Luṭfı berdiñ seyr ḳıl ki sā’iḳa

Sebḳı bī-çūn u çerādır ma‘nevī
Sābıḳ u mesbūḳ görürsin peyrevi

Görmeyen fehminde pestdir dā’imā
Ḫalḳıñ ‘aḳlı oldı bu kāndan ẕirā

‘Ayb kendīnden degil āyāt-ı dīn
Çarḫ-ı dīne uçamaz murġ-ı gilīn

Oldı cevlāngāh-ı murġ ancaḳ havā
Çün havādandır aña neşv ü nemā

Dime sen lā vü belā ḥayrān ol
Raḥm-i Ḥaḳdan gele maḥmil şānı bul

Bu ‘acībiñ fehmine yoḳ sende ḥāl
Sen belā dirsin tekellüfdür maḳāl

Nī dir iseñ nī urur boynun o dem
Ḳahr eyler nī ile çeşmin ‘adem[496]

Pes hemān ḥayrān u vālih ol yeter
Ṣaġ u ṣoldan naṣr-ı Ḥaḳḳ irer biter

Çünki ḥayretde ḳalup olduñ fenā
Ḥāl diliyle dirsin ol dem *ihdinā*[497]

Ṣa‘bdır bu çünki lerzān olasın
Ol ḳatılıḳ nerm olup cān bulasın

Münkir içün ḳatılıḳ eşkāli hep
Çünki ‘ācizsin olur elṭāf-ı Rab

İ 393a

Cibrīl -‘aleyhi’s-selām- kendini
Ḥażret-i Muṣṭafā -‘aleyhi’ṣ-ṣalātü ve’s-selāma-
ṣūret-i aṣlīsi ile görünmesi çünki
yedi yüz ḳanatdan biri ẓāhir olsa idi
tamāmen āfeti ‘ālemi ṭutardı
ve āfitāb andan bu ḳadar şu‘ā-ı nūrı ile
maḥcūb olup iltimās-ı Ḥażret-i risālet ile göründi[498]

Muṣṭafā Cibrīle didi ey ḫalīl
Ṣūretiñle görem ey peyk-i celīl

Baña göster kendiñi sen āşikār
Tā ki görem ben seni neẓẓāre-vār

E 393a

Didi bī-ṭāḳat olursın nā-tüvān
Ḥisża‘īfdir ġışş gelür saña hemān[499]

Didi göster tā ki görsin bu cesed
Gerçi ḥis nāzik olur hem bī-meded

Ādemīde ḥiss-i ten ġāyet saḳīm
Līk bāṭında anıñ ḫulḳı ‘aẓīm

---

[496] çeşmin: cismin İ.
[497] *Kur’ân-ı Kerîm*, Fatiha, 1/6: “Bizi dosdoğru yola ilet;”
[498] Başlık: Cibrīl -‘aleyhi’s-selām- kendini Ḥażret-i Muṣṭafā -‘aleyhi’ṣ-ṣalātü ve’s-selāma- ṣūret-i aṣlīsi ile görünmesi ki iltimās-ı Ḥażret-i risālet-penāh ile göründi E.
Hadîs-i Şerîf: Ebû İshâk eş-Şeybânî anlatıyor: Zirr b. Hubeyş’e: “Cebrâîl, Peygamber’e iki yay mesafesi kadar, yahut daha yakın oldu da; Allah’ın, kuluna vahyettiği neyse onu vahyetti” âyeti hakkında sordum. O da, İbn Mesûd, “Peygamber Efendimiz’in, Cebrail Aleyhisselâm’ı, altı yüz kanadıyla gördüğünü” bize haber verdi, dedi.
[499] ġışş: ‘aşḳ İ.

Ṭaş u temur ol tene a‘lā miṣāl
Vaṣfıdır āteş-zene ammā me’āl

Oldı nāzik mevlidi ṭaş u temur
İki vālidden ṭoġar nār-ı ḳahūr

Yine āteş vaṣf-ı tendir ṣan‘atı
Şu‘le anıñ ḳāhir-i ten nekbeti

Yine tende şu‘le İbrāhīm-vār
Anda maḳhūr oldı cümle burc-ı nār

Şübhesiz didi Resūl-i z̤ü’l-fünūn
Sırr-ı *naḥnü’l-āḫirūne’s-sābiḳūn*[500]

Bu iki ẓāhirde sindāna zebūn
Kān-ı āhen vaṣfı anda pek füzūn

Ṣūreten ādem olur fer‘-i cihān
Pes ṣıfatda aṣl bil anı hemān

Ẓāhiri olur zebūn-ı zaḫm-ı ferḫ
Bāṭını ammā muḥīṭ-i heft-çerḫ

Çünki bā-ilḥāḥ görine hey’eti
Ṭaġ ḳırılup gelür aña suḳṭatı

Şeh-per örter şarḳ u ġarbı ser-be-pā
Heybetinden oldı bī-hūş Muṣṭafā

Bīm ü ḫavf çün anı bī-hūş eyledi[501]
Cebre’īl görüp der-āġūş eyledi

Ol mehābet ḳısmet-i bīgānegān
Üns ü ülfet dōstāna rāygān

Şehleriñ vardır zamān-ı salṭanat
Hevl-i ser hengān ehl-i maḳderet

Çāvuşānıñ nīze vü şemşīrleri
Heybetinden ditreşür ṭaġ şīrleri

İ 393b

Çāvuşānıñ bāngı ol çevgānlar
Süst olurlar ol nehībden cānları

[500] Hadîs-i Şerîf: “Bizler, ehl-i Kitâb’a göre, en sonda gelenleriz. Kıyamet gününde ise en başta gelecek olanlarız.”
[501] ḫavf çün anı: ḫavfı çünki E.

Yolda giden ḫāṣ u ‘ām içün bu hep
Ki şehenşehden ḫaberdir bā-edeb

Hem berā-yı intibāhdır bu şükūh
Tā külāh-ı kibri terk itsün gürūh

Tā men ü mālar ḳırıla cümleden
Nefs-i ḫod-bīn itmeye şerr ü fiten

Şehr anıñçün eymen olur şehr-i yār
Ḳullanur taḫte’l-ḳahır bā-gīrūdār

Pes nüfūsdan ol hevesler fevt olur
Heybet-i şehden naḫslar mevt olur

E 393b

Ḥāżır olduḳda o şāha bezm-i ḫāṣ
Ne mehābet ḳalur anda ne ḳışāṣ

Ḥilm ḥilm içinde raḥmet cūşda
Çeng ü neyler hep ḫurūş u nūşda

Ṭabl u kös ü dühül ancaḳ vaḳt-i ceng
Ḫāsasıyla vaḳt-i ‘işret z̲evḳ-i çeng

‘Āma dīvān-ı muḥāsib ḳurılur
Ol perī-rūlar ḥarīf-i cām olur

Ol zırıh ol tolġa ceng içün hemān
Bu ḥarīr u bu kiriş çengde ‘ayān

Bu sözüñ pāyānı yoḳdur ey cevād
Ḫatm ḳıl va’llāhü a‘lem bi’s-sedād[502]

Her kim ola ḥiss-i Aḥmet ġāribī
Me’men olur aña ḫāk-i Ye̱sribī

Ol ‘aẕīmü’l-ḫulḳdur ṣaf-derdir o
Bī-taġayyür maḳ‘ad-ı ṣıdḳ aña ḫū

Vaṣf-ı tendir cāy-ı taġyīrāt olan
Şems-i rūşen rūḥdur bāḳī ḳalan

Yoḳ o taġyīrler ki lā-şarḳiyyetün
Yoḳ o tebdīller ki lā-ġarbiyyetün

[502] va’llāhü a‘lem bi’s-sedād: va’llāhü a‘lem bi’r-reşād E.

Ẕerreden medhūş olur mı āfitāb
Şem‘ pervāneden itmez pīç ü tāb

Cism-i Aḥmedde ta‘alluḳ var aña
Bu taġayyür tende bil ki ibtilā

Ḫaste ile ḫ̌āb u derd aṣḥābı veş
Cān bu evṣāf ile itmez keşmekeş

Yoġıken ḳudret disem ben vaṣf-ı cān
Hep tezelzülde olur kevn ü mekān

Dilkü şol demde ki ol āşüftedir
Şīr-i cān beñzer ki ol dem ḫuftedir

Uyur o arslan ki ḫ̌ābdan oldı pāk
Çünki bu şīrdir elūf u sehmnāk

Gösterür kendin o arslan ḫ̌ābda
Mürde ẓann eyler segān ebvābda

İ 394a

Yoḫsa ‘ālemde kimiñ ḥaddi idi
Ki ża‘īflerden ala bir tirbidi

Keff-i Aḥmed ol naẓardan dehşetī
Baḥri mihr-i kefde cūş u ḥayretī

Māh hep kefdir ‘aṭāsı nūr ṣaçar
Māh çün bī-kef ola ‘ālem ḳaçar

Aḥmed açsaydı eger perr-i celīl
Tā ebed bī-hūş olurdı Cebre’īl

Sidreden geçdi çü Aḥmed ol maḳām
Ki maḳām-ı Cebre’īl idi tamām

Didi aña sen benim ardımca gel
Didi sen git baña olmaz o maḥall

E 394a

Didi tekrār gel baña ey perde-sūz
Gitmedim aṣlā bu uca ben henūz

Didi ḥaddimden birūn ey ẕī-kerem
İlerü gitsem yanar perrim o dem

Ḥayret-ender-ḥayret oldı bu ḳıṣaṣ
Ḫāṣṣalar bī-hūşlıġı böyle eḫaṣṣ

Cümle bī-hūşlük bu yirde bāzīdir
Ḳaç cānıñ var ki bu cān-perdāzīdir

Sen şerīfsin hem ‘azīz ey Cebre’īl
Olmadıñ pervāne ne şem‘ u fitīl

Yandıġı dem şem‘ çün da‘vet ide
Yanmadan ḳorḳar mı pervāne gide

Munḳalib sözdür maḥallin gūr ḳıl
‘Aksine arslanı ṣayd-ı gūr ḳıl

Bed süẖen meşkini bend eyle hemān
Ḥīle enbānını açma bir zamān

Ol ki eczāsı zemīnden geçmez o
Anı ma‘kūs u ḥiyelden seçmez o

خـالـف ایشـــان مشـــو ای یـار مـا
تو غریـب مهمـان در خـانـه ســرا[503]

هر کـه خواهنـد ده و راضـــی کن مـدم
ای مســـافـر ســـاکـن ارض انـام

Tā şeh ü nāzīne irişince sen
Sır bilürsin ḳıl müdāra-yı vaṭan

Mūsiyā Fir‘avn-ı vaḳte dā’imā
Nerm söz söyle ki *ḳavlen leyyinā*[504]

Ḳaynayan yaġ üzre ṣu dökseñ eger
Çömlegi çömlekligi vīrān ider

Nerm söyle olmasun lākin ẖaṭā
Vesvese ṣatma yolında sen şehā

Vaḳt-i ‘aṣr oldı sözi kūtāh ḳıl
Hem de ‘aṣrıñ ‘aṣrını āgāh ḳıl

Sen ki gil-ẖˇāra virürsin ẖoş şeker
Vir aña ṭopraḳ ki ḳandiñdir heder

[503] Bu ve sonraki beyit için:
Çelebioğlu: A dost, onlarla muhalefet etmeden idareye bak; çünkü onların yurduna garip olarak geldin’
Mâdem onların yurduna sefer edip yerleşmişsin, dileklerini yaparak onları razı et! C. 4, b. 3835-3836.
[504] *Kur’ân-ı Kerîm*, Tâ-Hâ, 20/44: “…Yine de ona söyleyeceklerinizi yumuşak bir üslûpla söyleyin, ola ki aklını başına toplar veya içine bir korku düşer.’”

İ 394b

Nuṭḳ-ı cānıñ ravżası cāndır yine
Gerçi ḥarf ü ṣavtdan müstaġnīye

Ḳandzār içre olur ser-i ḫımār
Öñüne ḳorlar anıñ aṣḥābı ḫār

Ẓann ider dūrdan ki budur hem de bu
Ol ḳoç-ı maġlūb gibi gider girü

Ṣūret-i ḥarf ol ser-i ḫardır yaḳīn
Ma‘nī-i dīnār u firdevs-i berīn

Ey żiyā’ü´l-Ḥaḳ Ḥüsāme’d-dīn getür
Ḫar serin ḳarpūzlıġa sen bī-fütūr

Meslaḥadan ḫar seri tā ki öle
Matbaḫa bir neşve-i dīger bula

E 394b

Bizde ṣūretgerlik olur sende cān
Yoḳ ġalaṭdır ez-tu īn ü ez-tu ān

Gökde maḥmūd olduñ ey ḫūrşīd-veş
Yerde de maḥmūd ol bī-keşmekeş

Meṣnevī ṣūret olur ki cānı sen
Her cihetle nūr u hem erkānı sen

Tā zemīn gök ile ki ġāyet bülend
Ḳıblesi ḫūbı bir ola hem pesend

Tefriḳa vü şirk ḳalḳar hem devī
Olur o vaḥdet vücūd-ı ma‘nevī

Çünki cānım fehm ider cānıñ o dem
İttiḥād-ı mācerā ḫāṭırda hem

Mūsī vü Hārūn gibi olur hemān
Engübīn ü şīr-veş maḫlūṭ-ı cān

Fehmi az ise eger münkir olur
Münkiriyyet perde-i sātir olur

Fehm ü idrāk yüz çevirür ol zamān
Nā-şükürdür diyü ḫışm eyler o ān

Bu içün cān-ı Nebīyi cān-ı bed
Fehmi ḳāṣır olur elbet pāy-zed

Cümleyi oḳuduñ oḳu *Lem yekun*[505]
Bilesin ne lecc-i küffār-ı kehün

Naḳş-ı Aḥmed itmeden daḫı ẓuhūr
Na‘tı her bir nās içün ta‘vīẕ-i nūr

Şöyle bir kes var ki ẓāhir olacaḳ
Rūyı ḫūlyāsında diller müttefaḳ

Secde eylerlerdi ey Rabbe’l-beşer
Āşikār it anı tīzcek bā-ḫaber

Nām-ı Aḥmed ile ez-yesteftiḥūn[506]
Bāġīler olurdı cümle ser-nigūn

Ḳanda ẓāhir olsa bir ḥarb-i mühīn
Oldı kerrārī-i Aḥmed hep mu‘īn

Ḳanda müzmin ḫaste var ise eger
Yād idüp ṣıḥḥat bulurdı hem de fer

İ 395a

Yollarında naḳşı idi münteḫab
Dillerinde gūşlarında lebde hep

Naḳşını nice bulur her bir çaḳal
Belki fer‘-i naḳşıdır ya‘nī ḫayāl

Naḳşı dīvāra düşer ise eger
Ḫūn-ı dil dīvārdan elbet ṭamar

Öyle bir ferruḫ olur naḳş-ı nihān
Ḳurtılur dīvār dü rūdan ol zamān

Olur ol yek-rūy u hem ṣāḥib-ṣafā
‘Ayb olur aña dü rūlük nā-revā

Cümle bu ta‘ẓīm ü tefḫīm ü vedād
Ṣūreten gördiler oldı cümle bād

[505] *Kur’ân-ı Kerîm*, Beyyine, 98/1-2: “Ehl-i kitap’tan ve müşriklerden hakkı inkâr edenler, kendilerine açık kanıt; Allah tarafından gönderilen, tertemiz sayfaları okuyan bir elçi gelinceye kadar (bulundukları durumdan) ayrılacak değillerdir.”

[506] *Kur’ân-ı Kerîm, Bakara, 2/89: “Ve onlara, Allah katından onların beraberindeki şeyi (Tevrat’ı) tasdik eden bir Kitap, (Kur’ân) geldiği zaman (o’nu kabul etmediler). (Kur’ân gelmeden) önce kâfirlere karşı (zor durumda kaldıklarında, Tevrat’ta bahsi geçen ahir zaman Peygamberi adına) fetih ve zafer için (Allah’tan) yardım istiyorlardı. Oysa, O bildikleri (Tevrat’ta vasfı bildirilen Peygamber) onlara gelince O’nu inkâr ettiler. Bu yüzden Allah’ın lâneti kâfirlerin üzerinedir.*

E 395a

Ḳalp idi āteş görüp oldı siyāh
Ḳalb içün naḳde olur mı hīç rāh

Ḳalp meḥekke şevḳ ile lāf itmede
Tā mürīdler anda şekke gitmede

Dām-ı mekrine düşer nā-kes olan
Ki gümān aṣḥābıdır her ḥüsn bulan[507]

Olmadı çün naḳd-i pāk ü ḫālişe
İmtiḥān sengiyle düşdi muḫlise

Ol meḥekk ister velīkin şarṭı var
Ḳalpı ẓāhir olmaya bā-i‘tibār

Bir meḥek ki gizlidir anda ṣıfat
Ne meḥekdir o ne nūr-ı ma‘rifet

Āyine var mı ki ‘aybı gizleye
Ḳaltabānlar ḫāṭırını izleye

Āyine olmaz münāfıḳ oldı o
Böyle bir āyīne itme cüst u cū

Āyinedir ṭoġrı sözli bī-nifāḳ
Ḫatm ḳıl va’llāhü a‘lem bi’l-vifāḳ

[507] bulan: olan E.

MESNEVÎ

MEVLÂNA CELÂLEDDÎN RÛMÎ

❖

5. CİLT

❖

E 395b, İ 395b

Bi’smi’llāhi'r-Raḫmāni’r-Rāḥīm
el-Cildü’l-ḫāmis Min-Tercemāni’l-Ma‘nevī[1]

- . - - / - . - - / - . -

Şeh Ḥüsāme’d-dīn ki nūr-ı encūm o
Ṭālib-i āġāz-ı sefr-i pencüm o

Ey żiyā’ü´l-Ḥaḳ Ḥüsāme’d-dīn edīb
Üstādlar üstādı dil-firīb

Olmasaydı ḫalḳ maḥcūb u keşīf[2]
Olmasa maḫlūḳlar teng üża‘īf

Söyler idim medḥiñe lāyıḳ süḫen
Ġayrı bir manṭıḳla açardım dehen

Līk bāzıñ loḳmasın sa‘ve yimez
Çāre şimdi āb u rūġan bint-i rez

Ḥayfdır medḥiñ idem zindānīye
Vaṣfıñ idem mecmu‘-ı rūḥānīye

Ġabndır şerḥiñ cihān aṣḥābına
Rāz-ı ‘aşḳ gibi nihān erbābına

Medḥ ü ta‘rīf oldı hem ḫarḳ-ı ḥicāb[3]
Şerḥ ü ta‘rīf istemez hīç āfitāb

Medḥ-i ḫūrşīd kendüyi medḥ eylemek
Ki iki çeşmim benim rūşen dimek

Ẕemm-i ḫūrşīd-i cihān kendüyi ẕem
Ki iki çeşmim benim kūr ü ‘adem

Geç o kesden ki ola ‘ālemde o
Ki ḥasūd-ı āfitāb-kām-cū

Olmaz andan örtüli hīç dīdeler
Hep ṭarāvet-yāb olur pūsīdeler

Yā ki nūr-ı bī-ḥadiñ eksildeler
Yā ki andan def‘ ideler nūr u fer

[1] Başlık: İbtidā-yı cildi-i ḫāmis ez-Meşnevī-i şerīf Mevlānā Celāle’d-dīn E.
[2] Olmasaydı : Olmayaydı E.
[3] hem ḫarḳ-ı ḥicāb: taḫrīḳ-i ḥicāb E.

Her kim oldı ḥāsid-i şāhān u key
Ol ḥaseddir dā'im ölmek gibi şey

Ḳadriñi derk idemez aṣlā 'uḳūl
Şerḥ-i ḳadriñde 'aḳıldır bü'l-fuḍūl

İ 396a

Gerçi 'ācizdir beyāndan 'aḳl u derk
'Ācizāne cünbişī de itme terk

هر چه ادراکان بکنهش قاصرست
ترک کلّش نهی عقل فاطرست[4]

E 396a

İçmege ṭūfānı ḳudret yoḳ velī
Terk olur mı hīç şu içmek deli

Ḳudretiñ yoḳ itmege sır der-meyān
Tāzele idrāki ḳışrından hemān

Nuṭḳlar nisbet saña ḳışr oldı līk
Başḳa fehm 'indinde maġz u hem de nīk

'Arşa nisbet āsumāndır gerçi dūn
Yoḫsa vech-i arżdan 'ālī vü füzūn

Söyleyim ben vaṣfıñı yol bulalar
Ki muḳaddem fevtine ḥasret çeker

Nūr-ı Ḥaḳsın Ḥaḳḳa hem cezzāb-ı cān
Ẓulmet-i vehm içredir ḫalḳ bī-gümān

Şarṭ-ı ṭa'ẓīmdir ki tā bu nūr-ı pāk
Ola gözsüzler gözine sürmenāk

Nūr gerekdir tīz-gūş u müste'id
Müş-veş ẓulmetde 'āşıḳ aña żıd

Nūra çek sen ey ḥarīf-i tīz-gūş
Ẓulmete ḳoşma degilsin çünki müş

Süst-i çeşmān gicede cevlān ider
Ne ṭavāf-ı şu'le-i īmān ider

Nükteler pek müşkil ü bārīḳ olur
Dīnden bend-i ṭab'-i tārīk olur

[4] Çelebioğlu: Zira tamamı anlaşılmayan şeyin, bil ki cümlesinin terki gerekmez. C. 5, b. 17.

Zeyn olursa tār u pūdıyla hüner
Şemse hīç ḳābil midir itmek naẓar

Bir aġaçsın şaḫıñ olmaz ser-bülend
Çoḳ açar mūşāne arżda saḳb u bend

Bu beşerde dört ṣıfat vardır ‘acīb
Çār-mīḫ-i ‘aḳldır o pek ġarīb

Ḫaḳ Te‘ālānıñ *feḫuz erba‘ten mine’ṭ-ṭayri feṣurhünne ileyke* āyetiniñ tefsīri[5]

Sen Ḫalīl-i vaḳtsin pür-‘aḳl ü dīn
Ḳatl it o dört ṭayrı ki saña mehīn

Çünki her ḳuş ki olurlar zāġ-veş
‘Āḳılānıñ ‘aḳlına hep dīde-keş

Tende dört vaṣf oldı murġān-ı Ḫalīl
Anları ẕebḥ oldı cāna bir sebīl

Sen ḫalāṣ-ı nīk ü bedde ey Ḫalīl
Başların kes ola pāyıña delīl

Sensin ol küll cümlesi eczā saña
Aç ḳanadın pāyıñ oldı ḥalḳa pā[6]

Hem seniñle ‘ālem olur rūḥzār
Hem mu‘īn ü püşt-i ṣad leşker süvār

İ 396b

Çünki bu ten dört ḫūya oldı maḳām
Çār murġ ile olur anlar be-nām

Ḫalḳ ile ister iseñ ‘ayş-ı ebed
Kes başını dört ḳuşuñ ki şūm u bed

Hem ḥayāt vir anlara nev‘-i diger
Ba‘de-zān olmaya anlardan żarar

E 396b

Yol uran dört ḳuşdur anlar ma‘nevī
Ḫalḳ göñlinde yapılmışdır evi

[5] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/260: “İbrâhim ‘Rabbim! Ölüleri nasıl diriltiyorsun, bana göster!’ deyince, rabbi ‘Yoksa inanmıyor musun?" demişti. O "Hayır inanıyorum, fakat kalbim tam kanaat getirsin diye’ cevabını verdi. Rabbi ‘Kuşlardan dört tane al, onları kendine alıştır, sonra (parçalayıp) her bir tepeye onlardan bir parça bırak, sonra onları çağır. Koşarak sana gelecekler ve şunu bil ki, Allah hep galiptir ve hikmet sahibidir’ buyurdu.”
[6] pā: hā İ.

Çünki sen ser-cümle göñül mīrisin[7]
Bu devirde Ḥaḳ ḫalīfe pīrisin

Kes başın bu çār murġ-ı zindeniñ
Sermed it vaṣfını nā-pāyendeniñ

Ḳarġa vü ṭāvūs u ḳaz u hem ḫorūs[8]
Dört ḫulḳdur mübtelādır her nüfūs

Ḳaz ḥırṣdır hem ḫorūs şehvet olur
Cāh ṭāvūs ḳarġa ümniyyet olur

Münyesi oldur olur ümmīd-sāz
İstegi te‘bīd ile ‘ömr-i dırāz

Ḳaz ḥırs oldı ki burnı yirdedir
Ḳurıda yaşda defīne pek muṣır

Boġazı olmaz mu‘aṭṭal bir zamān
Diñlemiş ancaḳ külū emrin hemān

‘Aynı yaġmacı gibi ḫāne yıḳar
Ne bulursa anı enbāna ḳoyar

Cümlesin anbāra ḳor nīk ü kebūd
Arpa vü buġday ṭaru vü hem noḫūd

Olmaya ki gele bir yaġı diyü
Ḫuşk ü ter ile çuvālı ṭopṭolu

Vaḳt pek ṭar fırṣat az kendi maḫūf
Ne bulursa cebine ḳor bī-vuḳūf

Kendi sulṭānına da yoḳ i‘timād
Bir ṭama‘kār gelse eyler nā-murād

Līk mü’min Ḥaḳḳa olup mu‘temid
Ġāret eyler sehl ile olmaz mücid

Ki emīndir fevtden hem yāġıdan
Bilür anlar şeh ‘adūsı pür-fiten

Hep refīḳlerden daḫı olur emīn
Olamaz kimse mezāḥim hem mühīn

[7] göñül mīrisin: göñle mīrsin E.
[8] Ḳarġa vü ṭāvūs u ḳaz u hem ḫorūs: Ḳaz u ṭāvūs ḳarġadır daḫı ḫorūs İ.

‘Askeri żabṭında vardır ‘adl-i şāh
Sāyesinde kes kese itmez tebāh

Lā-cerem sākindir o ta‘cīli yoḳ
Ḥişşesi fevtinden eymen az u çoḳ

Pes te’ennī eyler o ṣabr u şekīb
Gözi ṭoḳ ṣāḥib-vaḳār u hem ḥabīb[9]

60 Çünki şeyṭān faḳr ile taḫvīf ider
Ṣabrı bār-gīriñ çözer ta‘nīf ider

İ 397a

Sen Nebīden gūş ḳıl şeyṭān saña
Faḳr ile tehdīdi eyler dā’imā

Tā yidügiñ aldıġıñ ekṣer ḥarām
Ne te’ennī ne ṣevāb u iḥtirām

E 397a

Yedi em‘ā ekl-i kāfir lā-cerem
Dīn ü göñli lāġar anıñ baṭnı hem

Ḥażret-i risālet-penāh -ṣalla’llāhü ‘aleyhi ve-sellemden-
bu ḥadīṣ-i şerīfiñ vürūdı ki buyurdılar
el-kāfiru ye’külū fī seb‘ati em‘āin
ve’l-mü’minü ye’külū fī me‘an vāḥidin[10]

Kāfirān oldı Nebīye mīhmān
Mescide aḫşam vaḳtiydi zamān

65 Geldi ey şeh bu yire saña ḳonuḳ
Sen ki mużyāf-ı semāvāt u ufuḳ

Bī-nevāyız dūrdan geldik saña
Fażl u nūra rāġıbız eyle ‘aṭā

Baḳdı aṣḥābına ol sulṭān-ı dād
Feyż-baḫş-ı cümle şāhān u ‘ibād

Didi siz ḳısmet idiñ ey yārlar
Ben ile bir ġayrıdan bī-zārlar

Şāhdan pür oldı cism-i leşkeri
Ki urur a‘dā-yı şāha şeş-peri

[9] Hadîs-i Şerîf: “Yavaş iş Allah’tan, acele iş ise şeytandandır.”
[10] göñli: dili E.
Hadîs-i Şerîf: “Mü’min bir bağırsakla, kâfir ise yedi bağırsakla yer.”

Şāh ḫışmıyla ururlar tīġı hep
Yoḫsa iḫvānına yoḳ sende ġażab

Ḳardaşıña sen ursın bī-günāh
Gürz-dih-i men ki sebebdir ḫışm-ı şāh

Şāh bir cān leşkeri anıñla pür
Rūḥ ṣudur cism aña cū bir ḳuṭur

Rūḥ-ı şāhıñ ābı şīrīn ise ger
Cümle cūlar ṣuyı olur çün şeker

Ki reʿāyā dīn-i şehde oldılar
Böyle buyurdı Nebiyy-i müfteḫar

Her bir aṣḥāb aldılar bir mīhmān
Biri ḳaldı arada zift ü muhān

Almadı bir kimse cismi pür-zaḫm
Dürd-veş mescidde ḳaldı bī-raḥm

Çün girü ḳaldıḳda aldı Muṣṭafā
Süt virür yedi keçi var idi tā

Ki muḳīm-i ḫāne içün ol büzān
Ṣaġılurdı oldıġınca vaḳt-i ḫ̌ān[11]

Yedi keçi lebeniñ hem nān u aş
Yidi ol Türk-zāde ʿŪc-ı nā-tırāş

Ehl-i beyt oldı o dem pür-ḫışm aña
İçdi yedi büz sütin ol bī-vefā

İ 397b

Miʿde ṭoldı ṭabl-veş oldı şikem[12]
On beş ādem ḳısmetiñ yidi o dem

Uyḳu vaḳti ḥücreye atdı kemend
Ḫādime ḫışmen ḳapuyı ḳıldı bend

Ḫāricinden urdı temur-ı deri
Andan idi ḫışmgīn ü muʿterī

E 397b

Nim-şebden kāfire tā ṣubḥ-ı dem
Çün taḳāżā geldi hem derd-i şikem

[11] oldıġınca: oldıġıyçün E.
[12] ṭoldı: oldı ; oldı: hem de E.

Mażca‘ından ḳıldı ḳapuya şitāb
El urup gördi ki mesdūd ḳufl-ı bāb

Ḥīleler ḳıldı aça o ḥīlekār
Dürlü dürlü līk itmez ḥīle kār

Çün taḳāżā oldı kendinde ḳavī
Ḳaldı bī-dermān u ‘āciz ol ġavī

Ḥīle idüp yine itdi meyl-i ḫ̌āb
Gördi rü’yāsında bir cāy-ı ḫarāb

Ḫāṭırında var idi vīrāneler
Gördi rü’yāda o ḫūlyādan ḫaber

Gördi kendin çünki bir vīrānede
Ḥayli muḥtāc idi def‘a çāre ne

Câme-ḫ̌ābın gördi bīdār oldı o
Mużṭarib dīvāne oldı aldı bū

Böyle rüsvālıḳ ki olmaz ḫāk-pūş
Geldi içinden aña yüz biñ ḫurūş

Didi uyḳum uyanıḳdan bed benim
Yuḳarudan yidim aşaġı nerm

Ḥayḳırup dir vā-ṣübūrā vā-ṣübūr
Ḳa‘r-ı gūrdan kāfirān-veş itdi şūr

Muntaẓar ki şeb ne vaḳt olur tamām
Tā ḳapu açıla ideydim ḫırām

Yaydan oḳ çıḳar gibi çıḳam gidem[13]
Görmeye izim daḫı bir kimse hem

Ḳıṣṣa çoḳdur şimdi taḳṣīr eyleyem
Ḳapu açılınca gitdi derd ü ġam

Muṣṭafā -ṣallā’llāhü ‘aleyhi ve ālihi ve-sellemiñ- ḥücre ḳapusunı mihmān üzre açup kendini pinhān eylemesi ki açanıñ ḫayālini daḫı görmeye tā ḫacel olmaya ve ol ḥareket ki kendinden vücūda geldi munfa‘il olmaya ki bahādırāne ṭaşra gide[14]

[13] çıḳam: ḳaçam E.
[14] Muṣṭafā -ṣallā’llāhü ‘aleyhi ve ālihi ve-sellemiñ- ḥücre ḳapusunı mihmān üzre açup: Muṣṭafā -‘aleyhi’s-selām- ḥücre ḳapusını açup E.; açanıñ ḫayālini : ḫayālini E.

Ṣubḥ olınca açdı bābı Muṣṭafā
Yol virüp ol gümrehī ḳıldı rehā

Ḳapuyı açınca gizlendi Nebī
Şermsāriyyet degildir maṭlabı

İ 398a

Çıḳdıġı demde o küstāḫ-ı redī
Görmeye ḳapu açanı sermedī

Oldı bir şey’ arḳasında çün nihān
Anı dāmān-ı Ḫudā örter hemān

Ṣıbġatullāh gāh olur pūşīde-rū
Perde-i bī-çūn olur neẕẕāre-cū

Tā yanında görmeye ḫaşm u ‘adū
Ḳudret-i Ḥaḳdan birūndur şanma bu

E 398a

Muṣṭafā gördi şebiñ aḥvālini
Līk Ḥaḳ fermānı māni‘ ḳālini

Tā ki żabṭından muḳaddem açdı yol
Düşmesün rüsvālıġa tā ol foḍūl[15]

Līk ḥikmet vardı emr-i āsumān
Tā göre kendüyi anda ol zamān

Ol ‘adāvetler ola dōstluḳ o dem
Ol ḫarāblıḳ başdı ta‘mīre ḳadem

Câme-ḫˇābı ki ḫadeş ile ṭolu
Bir foḍūl nezd-i Nebīde didi bu

Baḳ ne güne eyledi mihmān-ı şīn
Güldi ol dem Raḥmete’l-li’l-‘ālemīn

Ki baña ıbrıḳ getürüñ şimdi siz
Yıḳayım destimle anı ben temīz

Ṣıçrayup herkes didi beḥr-i Ḫudā
Cānımız hem cismimiz ḳurbān saña

Yıḳarız bizler amān terk eyle sen
Kār-ı destdir dilden olmaz bu ḫasen

[15] ol: ki İ.

Ey *le ʿamrük* Ḥaḳḳ ʿömür didi saña[16]
Pes ḫalīfe ḳıldı kürsī oldı cā

Biz saña ḫıdmet ile ʿayş eyleriz
Sen idince ḫıdmeti biz n'eyleriz

Didi ki bildim velīkin sāʿati
Ki benim taṭhīrimiñ var ḥikmeti

Muntaẓır yārān ki bu ḳavl-i Resūl
Olacaḳdır bunda bir ḥikmet ḥuṣūl

Yıḳadı iḥdāṣı dest-i Muṣṭafā
Ancaḳ emr-i Ḥaḳ ne taḳlīd ü riyā

Göñli dir idi ki tekrār yıḳa gel
Bunda ḳat ḳat ḥikmeti vardır bedel

İ 398b

Mihmānıñ ḫāne-i Muṣṭafā -ṣallā'llāhü ʿaleyhi ve ālihi ve-selleme- rücūʿına sebeb ki ol sāʿatde Ḥażret-i Muṣṭafā -ṣalla'llāhü ʿaleyhi ve ālihi ve-selleme- mülevveṣ olan nihālīyi dest-i mübārekiyle yıḳar iken görüp ḫacl oldıġı ve yaḳa yırtup kendi ḫāline levm ü feryād iderek īmāna gelmesi[17]

Kāfiriñ vardı ḥamā'il yādigār
Ġayb itmiş yolda oldı bī-ḳarār

Didi ol ḥücre ki şeb anda idim
Heykeli anda bıraḳdım bilmedim

Ger ḥicābı var ise ḥırṣ ġālibe
Ejdehādır ḥırṣ ʿaḳlı sālibe

Heykel içün eyledi andan şitāb
Gördi ol dem Muṣṭafā destinde āb

E 398b

Ki yedu'llāh kendi eyler şüst ü şū
Gördi ıraḳdan ḥadeṣ itdiydi o

Ḫāṭırından gitdi heykel geldi şūr
Yaḳasın çāk itdi oldı bī-ḥużūr

[16] *Kur'ân-ı Kerîm*, Hicr, 15/72: "(Ey resulüm!) Hayatına yemin olsun ki onlar, sarhoş (sersem) halleriyle saçmalayıp duruyorlardı."
[17] Başlık: Mihmānıñ ḫāne-i Muṣṭafā -ṣallā'llāhü ʿaleyhi ve-selleme- rücūʿına sebeb ki ol sāʿatde Muṣṭafā –ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām- nihālī-i mülevveṣi dest-i mübāreki ile yıḳadıġın görüp ḫacl oldıġını beyān E.

İki elin başına ḍarb itmede
Kellesin dīvāra urup gitmede

Öyle ki ḳana boyandı enf ü şer
Ḥāli hem Peyġambere itdi eṣer

Ḫalḳ yıġıldı na‘ralar urduḳça o
Dirdi kāfir eyyühe’n-nās iḥẕarū

Başına ururdı ey bī-‘aḳl u ser[18]
Sīnesin dögerdi ey bī-nūr-ı ber

Secde idüp didi ey mecmū‘-ı arż
Hep ḥaceldir hem ider ḥācāt-ı ‘arż

Sen ki küllīsin Ḫudādan lerzenāk
Ben ki cüz’üm evvel ü āḫir çü ḫāk

Āsumāna yüz ṭutardı her zamān
Ki yüzüm yoḳ saña ey mescūd-ı cān

Çünki ḥadden aşdı feryād u fiġān
Muṣṭafā ḳıldı der-āġūş ol zamān[19]

Oḫşadı çoḳ anı sākin eyledi
Açdı çeşmiñ fehm emākin eyledi

Aġlamaz ise bulut gülmez çemen
Aġlamazsa ṭıfıl virmezler leben

Çünki bir günlük ṭıfıl bilür ṭarīḳ
Aġlar o tā irişür merża‘ şefīḳ[20]

Bilmediñ sen dāyegānıñ dāyesi
Süt virmez aġlamaḳ sermāyesi

Didi *felyebkū keṯīren* ṭut ḳulaḳ[21]
Tā vire süt faẕl ile Rabbü’l-felaḳ

Girye ebr ü sūz ya‘nī āfitāb
Bu iki dünyā ‘amūdı ey lübāb

Sūz-ı mihr ü eşk-i ebr olmasalar
Ḥāl-i ecsām olur idi muḥteḳar

[18] ey: k’ey E.
[19] der-āġūş: ferāmūş E.
[20] irişür: irişe E.
[21] *Kurân-ı Kerîm*, Tevbe, 9/82: “Yapıp ettikleri karşısında artık az gülsünler, çok ağlasınlar!”

İ 399a

Nice ma‘mūr olur idi dört faṣıl
Olmasa bu tāb u bu girye aṣıl

Sūz-ı mihr ü girye-i ebr ‘ālemi
Ḫoş dehen ḫoş ḥāl iderler her demi

Āfitāb-ı ‘aḳlı sen pür-sūz ḳıl
Çeşmiñi hem ebr-i eşk-efrūz ḳıl

Girye lāzım çeşme çün ṭıfl-ı ṣaġīr
Az yi nānı nān alur āb-ı keşīr

Ten ki berg ile olınca sebzedār
Şāḫ-ı cān berki ḫazāna yüz ṭutar

Cān bī-bergdir ten olsa bergdār
Bunı naḳṣ it anı artur olma zār[22]

Aḳrižū’llāh ḳarż vir ten bergini[23]
Dilde biter bir çemen ḳıl derkiñi

Ḳarż vir az teniñe bu loḳmadan
Vech-i lā-‘ayn-i reet gör pek ḥasen

Ḫālī olursa bu enbān nāndan
Müşk ile pür hem daḫı dürr-i ‘aden

Bu pelīdlik hep gider pāklik ḳalur
Ten *yuṭahhirküm*de berḫurdār olur[24]

Ḳorḳudur şeyṭān seni ki pek ṣaḳın
Nādim olursın bu işden hem ḥazīn

Terk idersin bu hevesde olmaġı
Nādim ü ġamgīn arar bu bulmaġı

Bunı yi ki mi‘devī bunda mizāc
Anı iç ki nef‘i vardır hem ‘ilāc

Hem bu niyyet ile ki merkeb bu ten
Aşveb olur her ne virseñ aña sen

[22] naḳş it: eksilt E.
[23] *Kur’ân-ı Kerîm*, Müzzemmil, 73/20: “Senin, gecenin üçte ikisine yakın kısmını, yarısını, üçte birini ibadetle geçirdiğini ve beraberinde bulunanlardan bir grubun da (böyle yaptığını) rabbin elbette bilir. Gece ve gündüzü belirleyen ancak Allah’tır. O, sizin (istenen) vakti tesbit edemeyeceğinizi bilmektedir. Bu yüzden de sizi bağışlamıştır. Artık Kur’an’dan kolayınıza geleni okuyun. Allah bilmektedir ki içinizde hastalar bulunacak, bir kısmınız Allah’ın lutfundan rızık aramak üzere yeryüzünde yol tepecek, diğerleri de Allah yolunda çarpışacaktır. O halde Kur’an’dan kolayınıza geleni okuyun. Namazı kılın, zekâtı ödeyin, Allah’a güzel bir borç verin. Kendiniz için önceden ne iyilik hazırlarsanız Allah katında onu bulursunuz; hem de daha iyi ve mükâfatça daha büyük olmak üzere. Allah’tan bağışlanmayı dileyin, şüphesiz Allah çok bağışlayıcı çok esirgeyicidir.”
[24] *Kur’ân-ı Kerîm*, Ahzab, 33/33: “Ey eh-i beyt! Allah sizden ancak kiri götürmek ve sizi tertemiz kılmak dilemektedir.”

Ḫūyıñı terk itme gelür çoḳ ḫalel
Ḳalbiñe hem de dimāġa yüz ‘alel

Böylece tehdīdler eyler dīv-i dūn
Ḫalḳa oḳur bu ṣuverle yüz füsūn

Ṣanki Cālīnūs olup virür devā
Aldadur ol ḫaste nefsin bī-vefā[25]

Derd ü ġamdan fā’ide çoḳdur saña
Böyle didi Ādeme gendümde yā

Hey hey ü heyhātlar ider ‘arż saña
Aġzıña urur levāşe dā’imā

Esbiñ aġzına ururlar vaḳt-i na‘l
Gösterür hem sengi saña pür-la‘l

Ḳulaġından żabṭ ider atlar gibi
Ḥırṣ ü kesbe çekmek anıñ maṭlabı

İştibāhdan ayaġına na‘l urur
Yol uranlarla ḳalur gitmez ṭurur

İki iş beyni tereddüd na‘lidir
İdeyim yā itmeyim mi fi‘lidir

Anı işle neyse muḫtār-ı Nebī
İtme anı işleyen mecnūn ṣabī

İ 399b

Ḫuffetü’l-cennet niçün maḥfūfdur
Bi’l-mekārihdir ki o mekşūfdur

Çoḳ füsūn u ḥīlesi var hem dehā
Sille urur olsa daḫı ejdehā

Baġlar anı olsa da āb-ı revān
Güldürür olsaydı rehbān-ı zamān

‘Aḳlıña ‘aḳlıñla yardım eyle sen
Emrühüm şūrā oḳu da ḳıl ḥasen[26]

[25] bī-vefā: bī-revā E.
[26] *Kur’ân-ı Kerîm*, Şûrâ, 42/38: “Rablerinin çağrısına uyarlar, namazı özenle kılarlar. İşleri de aralarındaki danışma ile yürür. Kendilerine verdiğimiz rızıktan başkaları için harcarlar.”

Āteş-i nedāmet ü ḥacālet bāṭınında şu‘lelendiginden kāfiriñ nevḥa ve ıẓṭırābı

Bu sözüñ pāyānı yoḳdur ol ‘Arab
Geldi elṭāf-ı Nebī aña ‘aceb

İstedi ola deli ‘aḳl oldı yār
Muṣṭafā ‘aḳlına o oldı düçār

Didi bu sevdā baña geldigi ḥāl
Aġır uyḳudan uyanandır miṣāl

Didi sevdāyı bıraḳ kendiñe gel
İşimiz var seniñ ile pek güzel

Yüzine ṣu sepdi o geldi söze
Gel şehādet ‘arża ḳıl bu öksüze

Tā şehādet eyleyüp çıḳam gidem
Gideyim hāmūna varlıġı n’idem

Biz bu meclis içre ḳāḍī-i ḳażā
Ki *Elest* da‘vāsı içün hem *Belā*

Ki Belā didik ki ‘ayn-ı imtihān
Ḳavl ü fi‘limiz şühūdī hem beyān

Meclis-i ḳāḍīde bu da‘vā neden
Biz şehādet itmege gelmiş iken

Meclis-i ḳāḍīde ḥabs olma yiter
Vir şehādet lāyıḳınca bī-ḥażer

Bunda da‘vet itdiler seni ki sen
Ki şehādet idesin ola ḥasen

Sen ‘ināden otursın tār u teng
Eliñ aġzıñ baġlı yimiş gibi beng

Tā şehādet itmedikçe ey şehīd
Meclis-i ḳāḍī ḫalāṣı pek ba‘īd

Bir zamān kārdır hemān it tek ü tāz
Ḳıṣa işi itme kendiñe dırāz

İster olsun yüz sene yā bu zamān
Vir emānātı da ḳurtul sen hemān

Namāz u oruç u ḥac ve cemī‘-i a‘māl-i ḫāricī enderūnda olan aḥvāle şehādetdir ki küllü ināin yetera’ş-şeḫu bimā-fīhi ve’s-selām[27]

İ 400a

Bu namāz u ṣavm u ḥacc u hem ġazā
İ‘tiḳādıña şehādetdir şehā

Bu zekāt u hedye hem terk-i ḥased
Kendi sırrıñdan şehādet nīk ü bed

İṭ‘ama mihmān hem izḥār içün
Ey ‘adūlar siz sebeb rāstdır bütün

Hedyeler hem armaġanlar pīş-keş
Aña şāhid ki dimek ben sizle ḫoş

Māl ü efsūn ile pür olan ẕevāt
Enderūnum gevherīne ey ruvāt

E 400a

Gevherim var ittiḳā yāḫud seḫā
Aña şāhiddir zekāt u rūze-hā

Ṣavm taḳvādandır ister o ḫelāl
Eylemez aṣlā ḥarāma ittiṣāl

Ol zekāt ki kendiniñ olmışdı māl
Virse idi mala sirḳatdir muḥāl

Bu iki eylerse ḫulf ile güvāh
Çarḫ ider muḥkem anı ‘adl-i İlāh

Dāne-efşān oldıġı ṣayyādkār
Raḥm ü cūdundan degil ancaḳ şikār

Gürbe de ṣā’im olur vaḳt-i ṣıyām
Yatur uyur tā ki ide ṣayd-ı ḫām

İtdirür yüz ḳavme sū-i ẓan bu ḥāl[28]
Nām virür ehl-i seḫā ṣavm-ı viṣāl

Kec giderken fażl-ı Ḥaḳḳ aña irer
‘Āḳıbet bu cümleden pāyın çeker

[27] a‘māl-i ḫāricī: eşyā-yı ḫāricī E.
[28] sū-i ẓan: ḥüsn-i ẓan İ.

Raḥmeti sebḳ eylemiş a‘ẕāre hep
Nūr virür ki yoḳ bedrde Bū-Leheb

Sa‘yin ider iḫtilāṭından ḫalāṣ
Bu ḥabṭdan yıḳayup virür menāṣ

Tā ki ġaffāriyyeti ẓāhir olur
Setr-i küllīsi anıñ ġāfir olur

Anıñ içün ṣu virür gökden simāk
Tā ḫabāṣetden pelīdān ola pāk

Pelīdleri āb-ı pāk eyleyüp Ḫudā-yı Te‘ālā ol āb ile ābı pāk eyleyüp irsāl eylemesi ġāyet luṭf u keremindendir lā-cerem Bārī-i Te‘ālā ḳuddūs oldı bu cihetden ism-i Ḳuddūs aña ıṭlāk olındı

Āb çün bī-kār ola olur necis
Yā ki taġyīr ide anı ḫār u ḫis

Ḥaḳḳ anı baḥr-i ṣavāba redd ider
Yıḳar anı āb ile itmez heder

İ 400b

Sāl-i dīger olur o nāsa revān
Ḫoşlar deryāsını eyler mekān

Ben o yirde necs idim pāk itdi Ḥaḳ
Ḫil‘at aldım ḫāke indim bā-nesaḳ

Ey pelīdler siz geliñ benden yaña
Ḫulḳ u ḫūyumdur benim ḫulḳ-ı Ḫudā

Cümleten işyānıñı idem ḳabūl
Çün ferişte pāk olur ifrīt ü ġūl

Çün olam ālūde tekrār giderem
Pāklikler aṣlı sūyına gidem

Kirli delḳı çıḳarup başdan o dem
Ḫil‘at-ı pāki virürler bāña hem

Kārı kārımdır benim bunda hemīn
‘Ālem-ārā oldı Rabbü’l-‘ālemīn

E 400b

Olmayaydı bu pelīdlik bizde hep
Olmaz idi ṣuda bu ḳānūn-ı Rab

Çaldı altun kīsesin bir kimseden
Müflis arar sū-be-sū ol pür-ḥazen

Tā döke bitmiş giyāha o zeri
Yıḳaya yā yüz yıḳamaz bir eri

Yā ala başına o ḥammāl-vār
Elsiz ayaḳsız gemiyi çün biḥār

Ṣad hezārān dārū var anda nihān
Çünki dārūdan biter cān u cihān

Cān-ı her dür ki dil-i her dānedir
Cūya gider çünki dārū-ḫānedir

Beslenür andan yetīmān-ı zemīn
Teşnegān-ı ḫuşke her ḥālde mu‘īn

Māyesi ḳalmazsa ger tīre olur
Vech-i arżda biz gibi ḫīre olur

Şuyuñ Ḥaḳ Te‘ālāya necāsetden tīre olduḳdan şoñra isti‘ānesi

Bāṭın-ı āb nāle eyler ey Ḫudā
Virdigiñi virdim oldum ben gedā

Pāk ü nā-pāke döküp sermāyemi
Ey viren sermāye ref‘ it pāyemi

Ebre dir ki sen anı ḫoş cāya ḳo
Ey güneş çek sen de bālāya nikū

Muḫtelif yollarda anı gezdirür
Tā ki baḥr-i bī-ḥadd içre yir virür

Enbiyā cānı olur şūdan ġaraż
Yıḳar o ‘işyānı hem ḳalbi maraż

Ehl-i ferşi ġaslden oldı berī
Sūy-ı ‘arşda pāk olup geldi geri

İ 401a

Gelür o ednāsdan dāmen-keşān
Dersidir anıñ ṭahāret-i ‘ayān

Ḳurtarur ḫalḳı teyemmümden o ān
Ḳıblegāhı aramaz hīç ṭālibān

Ḫalṭ-ı ḫalḳ ile bulur o i‘tidāl
Bir yol ister ki eriḫnā yā Bilāl

Ey Bilāl-i ḫoş ṣadā vü ḫoş nevā
Ur raḥīl ṭablın ol cāy-ı ‘alā

Cān sefer eyler beden ḥāli ḳıyām
Vaḳt-i ric‘at bu sebebdendir selām

Bu meṣel oldı kelāmda vāsıṭā
Fehm-i ‘āmma vāsıṭā şarṭ Bāsıṭā

Girebilmez āteşe bī-vāsıṭā
Bir semender var girer bī-rābıṭā

Vāsıṭā ḥammām lāzımdır saña
Tā ki āteşden ṭabī‘at ḫoş ola

E 401a

Giremezsin āteşe miṣl-i Ḫalīl
Saña ḥammāmdır meyāncı vü delīl

Ṭoyuran Ḫaḳdır velī ehl-i ṭama‘
Olmadı bī-ekl anlarda şiba‘

Luṭf Ḫaḳdandır velīkin ehl-i ten
Bulamaz bī-perde o luṭf-ı çemen

Vāsıṭā ḳalmazsa tendir bī-ḥicāb
Cībden Mūsā-veş alur nūr u tāb

Bu hünerler ābıñ oldı şāhidi
Var içinde nice luṭf-ı İzidī

Ḫāricde olan ḳavl ü fi‘liñ bāṭında olan żamīr ü nūra şehādeti

Ḳavl ü fi‘l oldı żamīre şāhidīn
Bu ikiden bāṭın istidlāli dīn

Enderūnda seyr-i sırrıñ yoḳsa ger
Ṭaşradan ḳıl bevl-i rencūra naẓar

Fi‘l ü ḳavl ol bevl-i rencūrdur hemān
Ki ṭabīb-i cisme bu bürhān-ı cān

Bu ṭabīb-i rūḥ ise cāna gider
Cān yolından çünki īmāna gider

Ḳavl ü fi‘l-i ḫūba hīç ḥācet degil
[29]كه تبر سـيد شـان جاسـوسـان دل

Ḳavl ü fi‘l eşhādıñ andan iste o
Vāṣıl-ı deryā degildir belki cū

Ḳavl ü fi‘l ile şehādet ol bula
Ki biḥāra muttaṣıl bir cū ola

[29] Çelebioğlu: Onlar, güzel fi’l ve söze muhtaç olmazlar. “Onlardan sakının” hem “gönüllerin casusudurlar.” C. 5, b. 241.

Ḳavl ü fi‘liñe naẓar ḳıl her zamān
Bil żamīriñde olan sırrı hemān

Ba‘żı var bu mertebe bil ki ne o
Dāne serper ṣayd içündür anda ḫū

İ 401b

Ger o ṣayyād ise andan dūr ol
Ḳavl ü fi‘liñ diñleme mehcūr ol

Baḳ eger ṣıddīḳ ise ṭut dāmeniñ
Sūy-ı deryāya resānıñdır seniñ[30]

Sırr-ı ‘ārifiñ enderūnında ẓāhir olan
kendi fi‘liyle degildir kendi ḳavl ü fi‘liyle
ẓāhir olandan efzūnterdir nitekī
āfitāb bülend ü ‘ālā ola bāng-ı ḫorūsa
ve i‘lām-ı mü’ezzine
ve ‘alāmet-i dīgere muḥtāc degildir

Līk nūr-ı ‘ārif olursa füzūn
Nūrı ile deşt ü ṣaḥrā māli’ūn

Fāriġ olmuşdur şühūddan şāhidi
Her tekellüfden vücūddan sermedī[31]

E 401b

Gevheriñ nūrı vire bīrūna tāb
Bu teselsüller olur anda ḫarāb[32]

Arama andan ṣaḳın sen fi‘l ü ḳāl
İki ‘ālem andan oldı nīk ḥāl

Bu şehādet oldı iẓhār-ı nihān
Ḳavl olsun fi‘l olsun müstebān

Sırr-ı cevher ẓāhir olmaḳdır ġaraż
Vaṣf-ı bāḳī gitmede dā’im ‘araż

Ḳalmadı zerden meḥekk üzre nişān
Nīk-i ferle zer ḳalur bā-nām u şān

Bu ṣalāt u bu cihād u bu ṣıyām
Ḳalmadılar cān ḳalur ki nīk-nām[33]

[30] Sūy-ı deryāya resānıñdır seniñ: Sūy-ı deryā reşk oldı hem seniñ E.
[31] Her: Hem E.
[32] tesellüller: tesellīler İ.
[33] ki nīk-nām: bā-nām u şān İ.

Cāndan bu fi‘l ü ḳavli gördiler
Emr-i cevherden meḥekke sürdiler

İ‘tiḳādım işte bu ṭoġrı güvāh
Līk var şāhidlerinde iştibāh

Şāhidīne tezkiye lāzım o ān
Tezkiye iḫlāṣa mevḳūf bil hemān

Lafẓı ḥıfẓ iden güvāh-ı ‘aḳl olur
‘Ahdi ḥıfẓ iden güvāh-ı fi‘l olur[34]

Şāhid-i ḳavl kej dir ise redd olur
Şāhid-i fi‘l kej dir ise redd olur

Bī-tenāḳużdur lüzūm-ı ḳavl ü fi‘l
Tā ki vaḳtiyle ḳabūl ola çü la‘l

Sa‘yiñizde çoḳ tenāḳuż ẓāhire[35]
Gündüzin dik gice sökmek bāhire

Diñlenür mi bā-tenāḳuż hīç güvāh
Yā meger ḥükm eyleye luṭf-ı İlāh

Ḳavl ü fi‘l iẓhār-ı sırdır hem żamīr
Ẓāhir eyler her iki sırr-ı setīr

İ 402a

Tezkiye şāhidden oldıysa ḳabūl
Yoḫsa maḥbūs-ı ebeddir bī-vuṣūl

Lecc idersin lecc iderler ey ḫarūn
Fentaẓirhüm innehüm muntaẓirūn[36]

Ḥażret-i Muṣṭafā -ṣalla’llāhü ‘aleyhi ve sellemiñ-mihmānına şehādet ‘arżı

Bu sözüñ pāyānı yoḳdur Muṣṭafā
‘Arż-ı īmānı ḳabūl itdi fetā

Ol şehādet ki müferriḥ idi o
Bağlı bendin açdı cümle mū-be-mū

Oldı Mü’min didi aña Muṣṭafā
Bu gice ol yine sen mihmān baña

[34] fi‘l olur: naḳl olur İ.
[35] *Kur’ân-ı Kerîm*, Leyl, 92/4: “Elbette çabalarınız farklıdır.”
[36] *Kur’ân-ı Kerîm*, Secde, 32/30: “Artık sen onlara aldırma ve bekle. Zaten onlar da bekliyorlar.”

Didi vallāh tā ebed żayfım saña
Ḳanda gitsem ḳanda olsam ben şehā

İtdigiñ iḥyā vü mu‘taḳ ḥācibiñ
İki ‘ālem sofrańa hem rāġıbıñ

E 402a

Kim ki itse iḫtiyār-ı ġayr-ı ḫ̆ān[37]
Boġazını alur elbet üstüḫ̆ān

Ḫ̆ānınıñ ġayrıya kim gitse eger
Oldı şeyṭān kāse-līsi bī-ḫaber

Kim ider sensiz sefer odur dūr
Dīv aña hem-rāh u hem-ḫ̆ān bī-fütūr

Kim ider hem-sālikinden ictināb[38]
Dīv aña hem-sāyedir gitmez ṣavāb

Binse bir esbe ki olsa ol şerīf
Dīv aña olur redīf ü hem ḥarīf

Mālik-i evlād-ı şehbāz olsa ger
Dīv olur neslinde enbāz-ı diger

Bitde *şārıkhüm* dimiş idi Ḫudā[39]
Cümle emvāl ü veledde ey fetā

Ġaybdan söyler Peyāmber pek celī
Ḳavl-i nādirde ‘Alīye yā ‘Alī

Yā Resūla’llāh risālātı tamām
Ẓāhir itdiñ ‘aynı şems-i bī-ġamām

İtdigiñi itmemiş hīç māderān
‘Āz̲ere ‘Īsā demi olmaz bu şān

Cānımı itdiñ ecelden sen berī
‘Āz̲er iḥyā oldı öldi hem geri

Oldı mihmān-ı Resūl ol şeb ‘Areb
Bir keçi süt nışfın içdi beste-leb

Didi ey mihmān iç sütdür laṭīf
Didi ben vallāhi ṭoydum ey şerīf

[37] Kim ki: Kimse İ.
[38] hem-sālikinden: hem-sāyelikden E.
[39] *Kur’ân-ı Kerîm*, İsrâ, 17/64: “Ve onlara mallarda ve evlatlarda ortak ol.”

‘Ār u fenden nāşī şanma bu sözüm
Dünden a‘lā bu gice ṭoydı özüm

Ḳaldılar cümle ‘acebde ehl-i beyt
Ṭoldı ḳandīl dökilen bir ḳaṭre zeyt

İ 402b

Ol ki ḳūt-ı murġ-ı bābilī olur
Bu ‘aceb ki meşbu‘-ı fīli olur

Merd ü zen beynine düşdi bu süḫen
Bir sinek miḳdārı yidi fīl-i ten

Kāfiriyyet ḥırş u vehmi ser-nigūn
Ejder olmaz mūr ḳūtıyla zebūn

Gitdi andan küfr ü hem çeşm-i gedā
Lūt-i īmān ile ṭoldı ḥāliyā

Ol ki ol cū‘ü’l-baḳardan pür-ṭabiş
Meryem-āsā mīve-i cennet yemiş

Mīve-i cennet gözünde ḳıldı cā
Mi‘de-i dūzaḫ naẓīr oldı fenā

Nūr ki ġıdā-yı cāndır ġıdā-yı cism-i evliyā olur ki rūḥ ile yār olur ki Muṣṭafā -ṣallā’llāhü ‘aleyhi ve ālihi ve sellem- buyurur *eslemü’ş-şeyṭānī ‘alā yedī*[40]

E 402b

Ẕāt-ı īmān ni‘met ü iṭ‘āmdır
Ḳavl ile īmāna ḳāni‘ ‘āmdır

Gerçi ol cānıñ ṭa‘āmıdır velī
Cismiñ andan var naṣībi müncelī

Olmayaydı dīv-i cism anı ekūl
Eslemü’ş-şeyṭān buyurmazdı Resūl

Mürde ḥayy iden ṭa‘ām olmazsa dīv
Müslümān olmaz işidir mekr ü rīv

Dīvdir dünyāya ‘āşıḳ kör ṭopal
Meger ola ‘aşḳa bir ‘aşḳ daḫı dāl

[40] Hadîs-i Şerîf: Abdullah b. Mesud’dan. Resûlulla: “Sizden hiçbir kimse yoktur ki, dâima yanında, cinlerden yanında bir arkadaşı bulunmamış olsun”. Dediler ki: Yâ Resûlallah! Senin de mi?... Resûllullah: “Ne zannediyorsunuz? Evet, benim de! Ne var ki, Allah, ona karşı bana yardım etmiştir de o, Müslüman olmuştur (Veya Allah’ın lûtfu ve yardımıyla ben, onun şerrinden selâmette olurum). Böylece o, bana sadece hayrı emreder” buyurmuşlardır.

Çün nihān-ḫāneden ol lezzet bula
Azar azar meyli ol cāya ola

ای شـــکـم انـدیـش بـررو آنـچـنـان
هســـت رآه روشـــنـا تـبـدیـا آن[41]

بـر دوای خســـتـه دل رفـتـن نـکـو
آن همـه تبـدیـل و تبـدیلســـت خو

300

ای کـه زنـدانـی تـو در رهـن طـعـام
تـیـز رهـیـدی کـه حـمـولی بـا عـظـام

کشـــت در کر ســـنکی بســـیـار نـان
غیـب کردی جســـتجو کن بعـدزان[42]

دائـمـا بـا نـور غـدا کـن چـون بصـــر
ســـرّ امـلاک دانـی بـا خـیـرالـبشـــر

Çün melek tesbīḥ-i Ḥaḳḳı ḳıl ġıdā
Olmasun sende o ḳavm-āsā ez̲ā[43]

Cīfe eṭrāfına gelmez Cebre'īl
O degil ḳuvvetde kerkesden z̲elīl

305 Sufreler ḳurılı ṭolmuşdur cihān
Līk hep çeşm-i ḥasīsāndan nihān

Ni'met-i 'ām ile pür olsa cihān
Ḳısm-ı mār u mūş ḫāk ehli hemān

İ 403a

Ehl-i ten inkār-ı ġıdā-yı rūḥ iderler ki ġıdā-yı ḫasīs üzre lerzān olurlar

Ḳısmeti ḫāk anlarıñ vaḳt-i bahār
Beg gibi ṣūretde yir ḫāki çü mār

Çōp içinde çōp ḳurdı dir müdām
Kimde vardır böyle ḥelvā-yı be-nām

---

[41] Bu ve sonraki dört beyit için:
Çelebioğlu: Ey midesine esir olan, hırsı terk et. Kerem yolu, gidayı değiştirmekledir.
Ey gönlü hasta kişi, kendini tedaviye başla. Bütün tedbir, mizacı muhafaza edebilmektir.
Ey çeşit çeşit yemeklerin mahkumu olan, sabredip sütten kesilmedikçe senin için kurtuluş yoktur.
Açlıktan nice yemekler vardır. Gayrı terk et, o yana dön!
Göz gibi, nur ile gıdalan. Ey insanların hayırlısı, melek evsafıyla vasıflan. C. 5, b. 294-298.

[42] – İ.

[43] o ḳavm-āsā ez̲ā: melā'ik-veş ez̲ā E.

Ṭopraḳ içinde olan kirm-i ṣaġīr
Böyle ḥelvā yoḳ diyü urur ṣafīr

Kirm-i sergīn de ḥades içre hemān
Böyle naḳl olmaz diyü eyler fiġān

Ḳuzġunuñ ekli necāsāt ü ciyef
Cān ile ākil anı dimez ki ef

Münācāt

E 403a

Ey Ḫudā-yı bī-naẓīr īṣār ḳıl
Ḳulaġıma ḫalḳa virdiñ ḳāl ü ḳīl

Ḳulaġımızı çeker ol ḫalḳadan
Ki raḥīḳdan nūş iden mest-i ḫasen

Çün irişdirdiñ bize būy-ı şerīf
Kapama aġzın o meşkiñ ey Laṭīf

Senden içer ‘avret ü er her zamān
Bī-dirīġ cümle ‘aṭā-yı Müste‘ān

Dimeden da‘vāt senden müstecāb
Göñle virdiñ dem-be-dem ṣad feṭḥ-i bāb

Eylediñ bir iki ḥarf naḳşın ruḳūm
Ṭaşlar ‘aşḳı ile oldı ‘ayn-ı mūm

Nūn ḳaşdır ṣād gözdür cīm gūş[44]
Yazdıñ itdiñ fitne-i ṣad ‘aḳl u hūş

Bu ḥurūfdan ‘aḳıl işler nice iş
Ey edīb-i ḫoş nüsaḫ it hemçü ‘īş

Hīç yoḳdan fikre lāyıḳ bir raḳam
Dem-be-dem naḳş-ı ḫayālden geldi hem

Ṭurfe ḥarfler naḳş ider levḥ-i ḫayāl
Vardır anda çeşm ü ‘ārıż ḫaṭṭ u ḫāl

Ben ‘adem ser-ḫoşıyem mevcūda lā
Çün ‘adem ma‘şūḳı vāfīdir bana

‘Aḳl ḫaṭdan ki o eşkāli yapar
Hem de tedbīrāt ider ki ṣad hezār

[44] gözdür: çeşm E.

‘Aḳl miṣāl-i Cebre’īldir ve anıñ cānib-i ġaybīye
her gün naẓar ‘ādetidir ma‘āş-ı ḫāriciyye
tefekküründe her işiñ ḫāricini bilür bildigi
Cebre’īliñ Levḥ-i Maḥfūẓa naẓar idüp
her gün olacaḳ aḥvāli bilmesi
gibidir va’llāhü a‘lem[45]

İ 403b

Cebre’īl-veş Levḥ-i Maḥfūẓdan ‘aḳıl
Her ṣabāḥ dersin ider andan naḳil

Ki ‘ademden nice taḥrīr ü beyān
Olur o müsvedde ḥayret-dih o ān

Herkesiñ ḥumḳıyla ḫūlyāsı hezār
Genc sevdāsı ile kūşe ḳazar

Māl-i ḫūlyā ile bir şaḫṣ-ı ẕemīm
Ma‘den olan ṭaġa ‘azm itdi besīm

Bir ḫayālle ġayrı bir şaḫṣ-ı cehūl
Dürr içün deryāya yüz ṭutmuşdı ol

Ġayrı biri dehre ruhbānlıḳ içün
Biri daḫı tarlaya ḫırṣ-ı buṭūn

Bir ḫayālī oldı zehrinden rehā
Bir ḫayālī merhem ile buldı dā

Da‘vet-i cinde biri ġayb itdi dil
Biri tencīm ile oldı pāyı gil

E 403b

Bu revişler muḫtelifdir ḫāricī
Hep ḫayālātdan ‘alāya ‘āricī

Ba‘żısı ḫayrāndır ol ki şāfīdir
Her biriñ aṣḥābı ġayrı nāfīdir

Bu ḫayālāt olmasa tā mü’telif
Ḫāricī olmazdı aṣlā muḫtelif

Ḳıble-i cānı ki pinhān itdiler
Her eḥad bir rāhı ṭutup gitdiler

[45] Başlık: E. nüshasında Farsça kısmına yazılmıştır.

Reviş-hā-yı muḫtelif ve himmet-hā-yı gün-ā-günı
iḫtilāf-ı taḥarrī müteḥarriyāne temşīl ki
vaḳt-i namāz cāy-ı tārīkde ola ve ġavvāṣānıñ
incü taḥarrīsi ḳa'r-ı biḥārda

Şol ḳavm-veş ki taḥarrī itdiler
Ḳıble ḫūlyāsıyla bir yol gitdiler

Çünki Ka'be görine vaḳt-i ṣabāḥ
Rāhı ġayb iden bulur keşf ü felāḥ

Yā o ġavvāṣān ki deryāda müdām
Her biri bir şey bulur bī-ṣān u nām

Gevher ümmīdi yāḫud dürr-i ṣemīn
Ṭoldurur ṭobralarını ān u īn

Çün çıḳarur ḳa'r-ı deryādan birūn
Keşf olur ol demde ḥāl-i pür-fünūn

Ba'żısı da lü'lü-i lā lā bulur
Ba'żısı da çaḳıl u ḫārā bulur[46]

این چنین اســـت ابتلای ســـاهره
کـه در آن مـرد فضـــیـح قـاهـره[47]

Böylece her bir gürūh pervāne-veş
Per virürler şem'ine bī-keşmekeş

İ 404a

Biri almış ṭobrasında cümle dür
Biriniñ ḳum hem ufaḳ seng ile pür[48]

Nāra ururlar vücūdın her zamān
Şem'iñ eṭrāfın ṭavāf eyler hemān

Āteş-i Mūsā ümīdi ile baḫt
Ki lehībinden yeşermişdi dıraḫt

Her ḳavim güş eylemiş bu fażlı hep
Ẓann iderler her şererde bu leheb[49]

Ṣubḥ-dem ola çıḳa nūr-ı ebed
Kendi şem'iñ her biri görür ki bed

[46] E. nüshasında Farsça kısmı yazılmamış olup derkenarda "bulunmadı" yazmaktadır.
[47] Çelebioğlu: İşte, kötülüklerini izhar edici kıyamet günü de onları böyle eder. C. 5, b. 336.
[48] İ. nüshasında Farsça kısmı iki beyit önceki beytin Farsçası ile aynıdır.
[49] her: bu İ.

Her kimi yaḳdı ise şem‘-i ẓafer
Şem‘i virür aña bil heştād per

Kūr olur pervāneniñ çeşmi ‘acīb
Şem‘-i bed baḫtında ḳaldıysa ġarīb

Çabalar olur perīşān pür-belā
Kūrligine āh ider ol dā’imā

E 404a

Şem‘i aña dir ki ben yaḳdım seni
Ḳurtaramam yanmadan aṣlā teni

Aġlayaraḳ şem‘ dir başımda nār
Ġayrı ḳurtarmaḳ nic’olur baña kār

Yā ḥasreten ‘ale’l-‘ibād
āyet-i kerīmesiniñ tefsīri[50]

Ol müdāma dir ki eşkāliñ seniñ
Beni maġrūr itdi bu ḥāliñ seniñ

Söyünük mūm hezl olınmış dil-rübā
Böyle kec-bīnlikden eylerler ḥayā

کـار هـا خســـران بـاشـــد هـم غـریـم
کوریـت شـــکوا کنـد بـا حق رحیم[51]

Ne güzel ervāḥ-ı iḫvān-ı ṣiḳāt
Müslimāt [u] Mü’mināt [u] ḳānitāt[52]

Her eḥad bir cānibe yüz ṭutdılar
Bu ‘azīzler bī-cihetde buldı fer

Her gögercin uçdı bir nev meẕhebe
Bu gögercin cānib-i bī-cānibe

Biz ne murġān-ı hevā ne ḫānegī
Dānemizdir dāne-i bī-dānegī

Anıñ içün rızḳımız vüs‘atdedir
Ḫırḳa yırtmaḳ dikmedir işte bu sır

[50] *Kur’ân-ı Kerîm*, Yâsîn, 36/30: “O kullara yazıklar olsun! Kendilerine bir peygamber gelmeye görsün, onu mutlaka alaya alırlardı.”
[51] Çelebioğlu: Ruhlar, hüsran ile hayrete dalmış, Allah’a körlükten şekvâ etmedeler. C. 5, b. 349.
[52] Mü’mināt [u] ḳānitāt : ḳānitāt [u] Mü’mināt E.

Ferecīye niçün ferecī didiler
anıñ sebebi ki ol nāmı cübbe idi

Yırtdı ṣūfī cübbesin vaḳt-i ḥarec
Yırtdıġından ṣoñra buldı o ferec

Ad ḳodı o yırtdıġına ferrecī
Böyle telḳīb itdi ol merd-i necī

Bu laḳab fāş oldı ṣāfī şeyḫden
‘Aynı ḥarf-i dürd olur nām-ı kühen

İ 404b

Böylece her nām-ı ṣāfī aldılar
İsmi dürd gibi bıraġup ḳaldılar

Dürdi alur kim ki gil ekl eyler o
Ṣūfī gider semt-i ṣāfīye nikū

Didi lābüd dürde bir ṣāfī olur
Bu delāletden o da ṣafvet bulur

Dürdi ‘usr oldı vü ṣāfī yüsr anıñ
Ṣāf ḫurmā gibi dürdi büsr anıñ

Yüsrdür ‘usr ile me’yūs olma sen
Bu memātdan var ma‘āṣa yol ḥasen

Cübbeyi yırt rūḥ isterseñ eger
Tā ki ṣafvetden çıḳa ra‘nā bu ser

Oldı ṣūfī çünki ṣafvet ṭālibi
Ne libās-ı ṣūf ne dikmek rāġıbı

Ṣūfilik şimdi olur ‘inde’l-li‘ām
El-ḥayāṭa ve’l-livāṭa ve’s-selām

E 404b

Ol ṣafā vü nīk-nām ḫūlyāsına
Rengi örtünmek dimiş a‘lāsına

Ger ḫayāliyle giderseñ aṣlına
Gürbe nāndan ḳoḳu alur vaṣlına

Būy ḳılavuz oldı ey ‘aşḳ isteyen
Oldı Ya‘ḳūb būydan bīnā vü şen

Māni‘ān-ı ġayretiñ oldı ḫayāl
Ṭūlā anlar ṭarf-ı otaġ-ı viṣāl

Men‘ idüp ṭullābı dirler rāh yoḳ
Her ḫayāl dir saña aṣlā şāh yoḳ

Yā meger bir tīz-gūş u tīz-hūş
Ceyş-i nuṣretden ide cūş u ḫurūş

Ḳurtılur taḫyīllerden ol zamān
Tīr-i şāhı gösterüp olur revān

Her kimiñ olsa elinde tīr-i şeh
Menziline bulur elbette o reh

Ey Ḳadīm ü ‘Ālimü’s-setr Ẕü’l-Minen
‘Āciziz rāhıñda cümle mümteḥan

Bu dil-i serkeşteye tedbīr vir
Bu iki ḳat ḳavse gel bir tīr vir

Bu yatan boş câme olduñ cur‘a-pāş
Ḫāke o ke’sen kirāmdan ḥışşedāş[53]

Cur‘adan zülf ü ruḫa düşdi nişān
Anıñ içündür yalar ḫāki şehān

Cur‘a-i ḥüsni çü itdi ḫāki cā
Geh yalarlar gāh būs-ı ilticā

Cur‘a ḫāk-āmīz olup vire cünūn
Var ḳıyās it ṣāfı eyler ṭāġı ḫūn

Herkesiñ ‘indinde herkes câme-çāk
Ol kesiñ olmuş ḥasenden cur‘anāk

İ 405a

Māh u Ḫūrşīd ü Ḥamelde cur‘a var
‘Arş u Kürsi vü Züḫalde cur‘a var

Cur‘a didiñ līkin o dir kīmyā
Eyler āsībi fenā ehlin bekā

Cidd ṭaleb-āsībdir ey ẕū-fünūn
دســـت نـالـيـديـد الاّ الـطـاهـرون[54]

Zerr ü la‘l ü cevhere bir cur‘asın
Ḫamr u nuḳl ü nevbere bir cur‘asın

[53] Ḫāke: Ḫākem İ.
[54] Çelebioğlu: Ey hüner sahibi, ona gerçekten talib ol, ama ona “Ancak temiz olanlar dokunabilirler.” C. 5, b. 381.

Dilberān vechinde bir cur‘a ġafīf
Baḳ ne gūne oldı berrāḳ u laṭīf

Çün lisānın süre o merd-i güzīn
Nice olur çün göre yoḳ anda ṭīn

Cur‘a vaḳt-i mevt olur bī-intifā‘
Ten külūḫına ider ol dem vedā‘

Ne ḳalursa defn idersin anı sen
Çünki ġāyet çirkīn olmışdı o ten

E 405a

Cur‘asız ol cīfe-veşdir bī-gümān
Vaṣlı içün güft ü gūya yoḳ tüvān

Cur‘asız meh ebr-āsā bī-żiyā
Şerḥ olınmaz bir meṡel kār u kiyā

Bir kilārdır nūş u ḳand ile ṭolı
Pādişāhān kāse-līsāndır ḳamu

Ne güzeldir ḫırmen-i ṣaḥrā-yı dīn
Cümle ḫırmenlerdir andan ḫūşe-çīn

‘Ömr-i bī-ġam baḥri el-ḥaḳ pek güzel
Heft deryā şebnem anda fi’l-meṡel

Çün döke bir cur‘a sāḳī-i Elest
Şūre ṭopraḳ üstüne ki zīr-i dest

Çün ider ol ḫāk andan biz de cūş
Başḳa bir cur‘a ki andandır ḫurūş

Bu ‘ademden nāleye var mı cevāz
Yoġısa bu sözlerim da‘vā-yı rāz

Ḥırṣ baṭṭ-ı münṡenīden bir beyān
Ḳatl ider anı Ḫalīl-i Müste‘ān

Var bunuñ ġayrısı baṭda ḫayr u şer
Fevt olur ammā maḳālāt-ı diger

Ṣıfat-ı ṭāvūs ve ṭab‘ı ve İbrāhīm -‘aleyhi’s-selāmıñ- anı ḳatl itmesininiñ ḳıṣṣasına rücū‘[55]

Gelelim ṭāvūsa şimdi o dü reng
Ki ider cilve ṣafāsı nām u neng

Ḫayr u şerde ḫalḳı ṭutmaḳ himmeti
Āḫirinden bī-ḫaber yoḳ raġbeti

Dām-veş ol bī-ḫaber ṭutar şikār
Dāmıñ ‘ilmi var mı ne maḳṣūd-ı kār

İ 405b

Ṭutdıġından dāma var mı nef‘ u żarr
Böyle iş cāy-ı ta‘accüb ey püser

Ey birāder çoḳ ḳazandıñ dōstān
Nice dildārlıḳla terk itdiñ bir ān

Mevlüdüñ vaḳtinden işiñ oldı bu
Dām-ı ḥīle ḫalḳı ṣayd itmek ḳamu

Geçdi evḳāt ḳaldı pek az vaḳt ü rūz
Ḫalḳı ṣayd itmekde var sa‘yiñ henūz

Dām ile ṭut birini birin ḫalāṣ
Dīgeriñ ṣayd eyle yoḳ aña menāṣ

Yine birin ḳo birin ḳıl cüst u cū
Bī-ḫaber eṭfāl-i lu‘bı cümle bu

Gice olur tuzaġında ṣayd yoḳ
Bir ṣudā‘dır dām ġayrı ḳayd yoḳ

Sen seni ṣayd eylemekde dām ile
Ḥiss-i dā’imsin işiñ yoḳ kām ile

Bu zamānda ṣāḥib-i dām ol foḍūl
Biz gibi aḥmaḳ ki kendiñ ṣā’id ol

E 405b

Ḫınzīr avı oldı ḥālā ṣayd-ı ‘ām
Zaḥmeti çoḳ loḳması ma‘lūm ḥarām

Ṣayda lāyıḳ ancaḳ ‘aşḳ oldı vü bes
Līk girmez ol mübārek dām-ı kes[56]

[55] Başlık: Ṭāvūsuñ ṣıfat [vü] ṭabi‘anıñ İbrāhīm Ḫalīlu’llāhıñ -‘aleyhi’s-selām- anı ḳatl itmesine rücū‘ İ.
[56] girmez: ṣıġmaz E.

Tā meger sen olmayasın ṣayd añа
Kendi dāmın terk o dāma ilticā

Gizlice ‘aşḳ dir ḳulaġa bī-‘amel
Ṣayd olmaḳ ṣayd almaḳdan güzel

Aḥmaḳ it kendiñi ṣāḥib ġırre ol
Āfitāb da‘vāsın itme ẕerre ol

Bābda sākin olup bī-ḫāne ol
Şem‘ da‘vāsın bıraḳ pervāne ol

Tā ḥayātıñ çāşnīsin bulasın
Bendelik içinde sulṭān olasın

‘Ālem elḳābın görürsin bāzgūn
Taḫta bendān nāmı şāh-ı ẕū-fünūn

İp boġazında başında tāc var
Ġuṣṣaya müstaġriḳ olmuş tācdār

Gūr-ı kāfir gibi ẓāhirde ḥulel
İçi hep ḳahr-ı Ḫudā-yı ‘izz ü cell

Çünki ḳabrini kirecle yapdılar
Perde ẓannı ile anlar ṭapdılar

Ṭab‘-ı miskīniñ ṣıvanmış bī-hüner
Mūm naḫli gibi bī-berg ü ṣemer

İ 406a

Luṭf-ı Ḥaḳḳı ve ḳahr-ı Ḥaḳḳı herkes bilür ve herkes ḳahr-ı Ḥaḳdan girīzān ve luṭf-ı Ḥaḳḳa āvīzān lākin Ḫudā-yı Te‘ālānıñ ḳahrları luṭfunda pinhān ve luṭufları ḳahr içinde gizlidir ‘aksine na‘l ü mekr-i İlāhī olur tā ki ehl-i temyīz ve yenẓur bi-nūru’llāh olanlar ḥāl-bīnān u ẓāhir-bīnān olanlardan cüdā olalar ḳāla’llāhü Te‘ālā *ve liyeblü venneküm eyyüküm aḥsenü ‘amelā* ṣadaḳa’llāhü’l-‘aẓīm[57]

Didi bir dervīş bir dervīşe sen
Ḥaḳḳı nice gördigin söyle ‘alen

Didi bīçün gördüm ammā ḳāl içün
Muḫtaṣar lākin miṣālim var yekūn

[57] *Kur’ân-ı Kerîm*, Mülk, 67/2: “O ki: Hanginizin amelce daha güzel olduğunuzu imtihan için ölümü ve hayatı yarattı.” gizlidir ‘aksine..: gizlemişdir tersine..E.

Ṣol yanında gördüm anıñ āẕerī
Ṣaġ yanı ammā ki cūy-ı Kevṣerī

Ṣol yanı ‘ālem yaḳan āteşle pür
Ṣaġ yanı bir cū ki ol cevherle dür

Āteş eṭrāfın ṭolanur bir gürūh
Kevṣeriñ ḳavmi hemān şād u şükūh

Bir oyun var bāzgūne müşkil o
Her şaḳī vü nīk-baḫt pāyında bu

E 406a

Gitdigi yoldur anıñ nār u şerer
Ṣu içinden çıḳarur āḫir o ser

Āḫiri āb içre gider bir zamān
‘Āḳıbet āteş olur aña mekān

Sūy-ı rāstdan gider o āb-ı ẕülāl
Başı āteşden çıḳar sūy-ı şimāl

Çün gider rāh-ı şimālden āteşīn
Başı ṣudan çıḳarur sūy-ı yemīn

Çoḳ kişiniñ oldı bu sır mużmeri
Bu sebebden oldı ekṣer āẕerī

Ol kesiñ ġayrı ki iḳbāli redīf
Ābdan ḳurtıldı āteşle ‘arīf

Kendi ẕevḳin eylemiş ḫalḳa ṣanem
Buncılayın ḫalḳ-ı maġbūn-ı elem

Ṣınf ṣınıf u ṣaf ṣaf o ḳavm-i ḥarīṣ
Āba āteşden ḳaçup ṣanur maḥīṣ

Lā-cerem āteşden olur ṭaşra ser
İ‘tibār-der-i‘tibār ey bī-ḫaber

Çağırur āteş ki ey aḥmaḳ kişi
Ben ḳabūle menba‘ım ẓann āteşī[58]

Bağladılar çeşmiñi ey bī-naẓar
Baña gel sen hīç żarar virmez şerer

[58] menba‘ım: çeşmeyim E.

Ey Ḫalīl yoḳdur duḫān u hem şerār
Ancaḳ anda ḫud‘a-i Nemrūd var

İ 406b

Ḥaḳ Ḫalīli gibi sen ferzānesin
Āteş ābıñdır ki sen pervānesin

Cān-ı pervāne ider her dem nidā
Biñ perim olaydı ideydim fedā

Tā yanalar āteşiñde bī-amān
Raġm-ı enf-i kūrī-i nā-maḥremān

Baña cāhil ḫarliginden raḥm ider
Acırım ben de aña ki kūr gider

Ḫāṣṣa bu āteş ki ābıñ cānı tam
Kārımız pervāne ‘aksidir müdām

Ol görür nūrı yine nāra gider
Dil görür nārı vü nūrı cāy ider

Bir oyun ḳurmuşdur o Rabb-i Celīl
Farḳ ola kimler olur āl-i Ḫalīl[59]

Āteşe eşkāl-i ābı virdiler
Āteş içre çeşmeler Kevṯer eṯer

Bir pirinç üstüne sāḥir fenn ile
Ṣaḥn-ı bāġī gösterür kirmi bile

Gösterür bir ḫāne ‘aḳreb ser-be-ser
Fi’l-ḥaḳīḳa yoḳdur ‘aḳrebden eṯer

Çünki cādū gösterür böyle hezār
Ḫālıḳ-ı cādūda efkārıñ şaşar

E 406b

Siḥr-i Yezdān ile ḥālā merd ü zen
Çāha düşmüşler ki aṣlā yoḳ resen[60]

Sāḥirān bende aña hem de ġulām
Ṣa‘ve-āsā dāma düşmüşler müdām

İşte Ḳur‘ān oḳu gel siḥr-i ḥelāl[61]
‘Aksine mekri olur miṯl-i cibāl

[59] olur: ola İ.
[60] aṣlā yoḳ: yoḳ aṣlā E.
[61] gel: gör E.

Olmadım Fir‘avn ki gidem Nīle ben
Ben Ḫalīlim cānib-i āteşde ten

Ṣanma āteş o olur mā’-ı ma‘īn
Ol birisi mekr-i āb-ı āteşīn

Ne güzel söyler Resūl-i ḫoş ‘amel
Ẕerre ‘aḳlıñ hep ‘ibādetden güzel[62]

Çünki ‘aḳlıñ cevher ü bunlar ‘araż
Cümlesi tekmīl içün bu müfteraż

Tā mücellā ideler āyīneyi
Ṭā‘at eyler pür-ṣafā çün sīneyi

Līk fāsid ise o mir’āt ezel
Ṣayḳalı pek güç alur o mübteẕel

Öyle mir’āt al ki ol ṣāfī ola
Azacıḳ ṣayḳal aña vāfī ola

İ 407a

‘Uḳūlüñ aṣl-ı fıṭratda tefāvütini beyān ki mu‘tezile bunuñ ḫılāfına dirler ki ‘uḳūl-i cüz’ī fıṭratda müsāvīdir noḳṣān u ziyāde ve tefāvüti ‘ilmle ve riyāżāt u mümāresat u tecribe iledir lākin böyle taṣavvur eyledikleri gibi degildir

Var ‘uḳūl içre tefāvüt mertebe
Āsumāndan tā zemīn-i merkebe

Bir ‘aḳıl var ‘aynı ḳurṣ-ı āfitāb
Bir ‘aḳıl var Zühre-āsā bā-şihāb

Bir ‘aḳıl vardır çerāġ ser-ḫoşī
Bir ‘aḳıl yıldız gibidir āteşī

Çün bulut ḳalḳa öñünden ol zamān
Nūr-ı Yezdāndır ‘aḳıllar bī-nişān

Ḫalḳıñ ‘aḳlı ‘aks-i ‘aḳl-ı ‘aḳl olur
‘Aḳlı müşkdür cümle ‘aḳlı būy-ı nūr

[62] Bu beyit ve sonraki bir beyitle birlikte Hadîs-i Şerîf: 1. “Bir gün adamın birisi kalktı ve uzunca bir konuşma yaptı. Orada bulunan Amr b. El‘Âs: “Eğer sözü kısa ve ölçülü konuşsaydı onun için daha iyi olurdu”, dedi ve Peygamber Efendimiz’in: “Ben, konuşurken müsamahalı, ölçülü ve karşımdakine imkân vererek konuşmakla emrolundum. Zîrâ bu şekilde ölçülü konuşmak, daha hayırlıdır” buyurduklarını işittim, dedi”.
2. “Allah, aklı yaratınca, ona: Kalk! dedi. O da kalktı. Sonra: Arkanı dön! dedi. O da döndü. Yüzünü bana çevir! dedi. O da çevirdi. Otur! dedi. O da oturdu. Sonra da: “Ben, senden daha hayırlı, daha faziletli ve daha güzel bir şey yaratmadım: Seninle alır, seninle verir, seninle bilinir ve tanınır, seninle cezalandırırım. Sevâb da seninledir, ‘ikâb da senin yüzündendir” buyurdu.

‘Aḳl-ı küll ü nefs-i kül merd-i Ḫudā
‘Arş u kürsi ṣanma bunlardan cüdā

Ẕāt-ı pākī maẓhar-ı Ḥaḳdır hemān
Ḥaḳḳı andan iste ġayrıdır yaman

‘Aḳl-ı cüz’ī ‘aḳlı bed-nām eyler o
Kām-ı dünyā ḫalḳı bī-kām eyler o

Ḥüsn-i ṣayyādı ṣayddan gördi o
Ṣayd ġamıñ ṣayyāddan hem çekdi bu

Buldı maḫdūm nāzını ḫıdmetden o
Rāh-ı ‘izze girdi maḫdūmlikle bu

E 407a

Ol ki Fir‘avndır esīr-i āb olur
Ki esīrden sıbṭ-ı her Sührāb olur

Dönmüş oyun ferz-i ṭutġun saḫtter
Ḥīle itmek kār-ı baḫtıñ ey püser

Gel ḥayāl ü ḥīlede çözme teli
Ki Ġanī mekkāre yol virmez eli

Eyle a‘lā ḫıdmet içre mekri sen
Tā nübüvvet bula ümmetden bu ten[63]

Mekr odur ki kendi mekrinden ḫalāṣ
Ola hem cins-i ḥasedde o menāṣ

Mekr ḳıl ki ‘abd-i kemter olasın
Yoḳluḳ içre çoḳ merātib bulasın

Dilkü olup ḫıdmet it ey eski gürg
Salṭanat da‘vāsın itme ey sütürg

Āteşe pervāne-āsā ḳoş velī
Kīseñi ṭoldurma andan ol melī

Zūrı terk it zārı al ol müsterīḥ
Sūy-ı zārīye olur raḥm-i ferīḥ

Zārī-i mużṭar ṣusuz veş ma‘nevī
Zārī-i kāẕib idenlerdir ġavī

Girye-i iḫvān-ı Yūsuf ḥīledir
İşleri zīrā ki reşk ü ġılledir

[63] ümmetden bu ten: ümmetde beden E.

İ 407b

Şol A‘rabīniñ ḥikāyesi ki kelbi açlıḳdan öldi ve kendiniñ ṭaġarcıġı nān ile ṭolu idi kelb içün nevḥa eyleyüp şi‘r söylerdi ve aġlardı ve elini yüzine ve başına urur idi ve dirīġ u ḥayf ider idi ki bir loḳma nān kelbe virmedi[64]

Kelbi öldi aġlar ol demde ‘Arab
Gözyaşı dökdi vü dirdi vā kereb

Geçdi bir sā’il de ṣordı giryesin
Nevḥa vü zārīye olan miryesin

Var idi mülkümde bir seg nīk-ḫū
Öldi tā yol ortasında şimdi o

Gündüzi ṣayyād u gice pāsbān
Def-i düzd itmekde ṣaydda pehlevān

Didi rencden mi vü yāḫud zaḥmı var
Didi cū‘u’l-kelb kıldı anı zār

Didi ṣabr eyle bu bir renc ü maraż
Ṣābirāna Ḥaḳ virür elbet ‘ivaż

Ṣoñra didi ey eşekler serveri
Bu ṭaġarcıḳda ne var getür beri

Didi yarın yiyecek zādım benim
Ṭaşırım ki taḳviyet bulsun tenim

Didi niçün virmediñ sen kelbe nān
Didi ol rütbe muḥabbet bī-nişān

E 407b

Aḳçesiz bir kimse virmez yolda nān
Gözlerim yaşı velīkin rāygān

Didi ṭopraḳ başıña ey meşki boş
Bir dilim etmek bükādan saña ḫoş

Eşk ḳandır ġam ile ṣu oldı o
Lāyıḳ olmaz ḫāke dökmek ḳanlı ṣu

[64] ṭolu idi: memlū idi E.
urur idi vü dirīġ vü ḥayf ider idi: urup ḥayf iderdi E.
bir loḳma nān kelbe virmedi: bir loḳma kelbe vire E.

İtdi şeyṭān kendi küllüñ ḫor ḥaḳīr
Parçası olur mı o küllüñ ʻabīr

Bendeyim aña ki bilmez o vücūd
Ancaḳ o sulṭānı ki pür-faż̈l u cūd

Aġlasa hep āsumān giryān olur
İñlese eflāk yā Rab-ḫ̆ān olur

Bendeyim ben ol mis-i ʻālī himem
Ki ḳırılmaz kīmyādan ġayra hem

Gel ḳırıḳ bir el ile eyle duʻā
Çün ḳırıḳ olanadır faż̈l-ı Ḫudā

Çāh-ı tengden ister iseñ sen rehā
Ey birāder āz̲ere ḳıl iḳtidā

Mekr-i Rabda ola mekriñ çün fenā
Bir ʻaceb puṣu açarsın sen şehā

İ 408a

Mekriñi terk eyle mekr-i Ḥaḳḳı gör
Mekr-i Ḥaḳdan mekr-i mekkārān dūr

Ol puṣunuñ alçaġı olur beḳā
Līk dem dem var ʻurūc u irtiḳā

Bu puṣu içün hezārān saʻy ḳıl
Alasın ʻilm-i ledünden ḳoḳu bil

Benī ādemiñ çeşm-i bedinden
mühlikter bir şey' yoḳdur bā-ḫuṣūṣ
ḫod-pesendlik gözi meger çeşmi
mübeddel olmuş ola ve tamāmen
mużmaḥil nūr-ı Ḥaḳ olmuş ola
ol ḥadīṯ-i ḳudsī-i şerīf ki ve biyyesmeʻu
ve biyyebṣuru vebiyyenṭıḳu buyurur

Perr-i ṭāvūsdur o baḳma pāya baḳ
Çeşm-i bed atmaya puṣudan ayaḳ

Sū-i ʻayndan ṭaġlar lerzān olur
Yüzli ḳūnek oḳumaḳ fermān olur[65]

Aḥmedi ditretdi kūh-āsā naẓar
Yol içinde ne çamur var ne maṭar

[65] *Kur'ân-ı Kerîm*, Kalem, 68/51: "Ve az kaldı ki o kafir olanlar, zikri işittikleri zaman seni gözleriyle kaydırıversinler…"

515 Ki ‘aceb ḳaldı ki bu laġz-ı rehī
Ẓannım oldur olmaya aṣlā tehī

Tā ki geldi āyet āgāh eyledi
Çeşm-i beddir ḫˇāh nā-ḫˇāh eyledi

Ġayrısı olaydı olur idi lā
Ṣayd-ı çeşm-i bedde olurdı fenā

Līk geldi ‘iṣmetim dāmen-keşān
İşte bu laġziş aña oldı nişān

E 408a

‘İbret içün ṭaġa eyle bir nigāh
‘Arż-ı berg itme bize yoḳ sende kāh

Ve in yekādü'lleẕīne keferū leyüzliḳūneke āyet-i kerīmesiniñ tefsīri[66]

Yā Resūla'llāh bu yirde var kesān
Ki naẓar ḍarbıyla iner kerkesān

Bir naẓarla kelle-i şīr-i 'arīn
Yırtılur tā ki ider arslan enīn

Nāḳaya göz degirür gūyā ḥamām
Yollar ol dem ardı şoñra bir ġulām

Ki yüri peye şütürden al getür
Görür üştür yolda üftāde yatur

Zebḥ iderler ki naẓardır 'illeti
Bir şütür ki esbe eyler sebḳati

Ki ḥasedden çeşm-i bedden itme şek
Seyr ü gerdişden döner çarḫ-ı felek

İ 408b

Āb gizli līk dōlāb āşikār
Gerdiş ü seyrinde ṣudur aṣl-ı kār

Çeşm-i a'lādır 'ilāc-ı çeşm-i bed
Yoḳ ider çeşm-i bedi zīr-i leked

Sebḳ-ı raḥmetdir o göz ki raḥmeti
Kötü göz maḥṣūl-i ḳahr u la'neti

Raḥmeti la'nine ġālibdir müdām
Her ten oldı żıddına ḥayrān-ı tām

Ki netīce raḥmet olur żıdd aña
Ḳahr olur ol zişt-ḫūya intihā

Ḥırṣ-ı baṭ bir ḳat olur bu elli ḳat
Ḥırṣ mārdır cāh ise ejder-ṣıfāt

Ḥırṣ-ı baṭṭıñ şehveti baṭn ile ferc
Şehvet-i manṣıbda ṣad çendān derc

Cāh ulūhiyyetden ider lāf güzāf
Şirket-i ṭāmi' olur mı hīç mu'āf

[66] *Kur'ân-ı Kerîm*, Kalem, 68/51: "O inkârcılar Kur'an'ı işittikleri zaman, seni gözleriyle devireceklermiş gibi bakar, 'Şüphe yok o bir delidir' derler."

Zillet-i Ādem baṭından hem de bāh
Oldı İblīsde tekebbür hem de cāh

Lā-cerem ol itdi istiġfār-ı tām
Tevbeden bu itdi istikbār-ı tām

Ḥırṣ-ı ferc ü ḥulḳ bed-regdir velī
Līk manṣıb gibi olmaz mübtelī

Bu riyāset aṣl u fer‘ini eger
Söylesem ben bir kitāb ister diger

Serkeş olan esbe şeyṭān dir ‘Arab
Dimez ol ki ide mer‘āda ṭarab

Şeyṭanet kibr itmedir ḥasbe’l-luġat
Müsteḥaḳḳ-ı la‘net oldı bu ṣıfat

Yüz kişi bir sufrede yise ṣıġar
İki şeh ṣıġar cihānda yoḳ diyār

E 408b

İstemez ki yiryüzinde geze o
Ḳatl ider bābāsı olsa milk-cū

Anı gūş itdi ki el-milkü ‘aḳīm
Aḳrabāsın ḳatl ider bā-ḫavf u bīm

Ki ‘aḳīmdir bir ḥalef evlādı yoḳ
Āteş-āsā kimseye bir dādı yoḳ

Ne bulursa o yaḳar yırtar hemān
Bulamazsa kendini yir bir zamān

Hīç ol girme anıñ dendānına
Merḥamet ṣorma dil-i sindānına

Hīç olursañ ḳorḳma o sindāndan
Faḳr-ı muṭlaḳdan oḳu ders-i ḥasen

Ki ulūhiyyet ridā-yı Ẕü’l-Celāl
Kim giyer anı odur ‘ayn-ı vebāl

Tāc anıñdır bize lāyıḳdır kemer
Vay aña ki ḥaddini ide güẕer

Fitnedir senden per-i ṭāvūs-ı cān
Şirket [ü] ḳuddūsiyetdir o nihān

İ 409a

Ol ḥakīmiñ ḳıṣṣası ki bir ṭāvūsı gördi ki tüglerin ḳoparur ve atar ve kendini kel ü çirkīn eyler ta‘accübden nāşī su‘āl eyledi ki yazıḳdır böyle perr ü bāli ve böyle şekl ü şemā’ili taġyīr eylemek cevābında didi ki benim ḳatımda cān perden ‘azīzdir ve bu perler ‘adū-yı cānımdır

Yoldı bir ṭāvūs perr ü bālini
Bir ḥakīm de gecdi gördi ḥālini

Didi ey ṭāvūs seniñ perriñ güzel
Nice ḳopardıñ kökünden tel-be-tel

Göñline virdi mi āyā bir ḥalel
Ḳoparup atdıḳların cāy-ı vaḥal

Perr ü bāliñ pek ‘azīzdir bī-gümān
Ḥāfıẓān Muṣḥafda eylerler nişān

Hem de taḥrīk-i havāya ehl-i fen
Perr ü bāliñden düzerler bād-zen

Bu ne küfrān u ne bī-bāklik ki sen
Bilmediñ mi kim olur nākkāş-ten

Yā bilürsin nāz idersin bu zamān
Zīnetiñ ḳal‘ itmede ḥāliñ yaman

Nāz itmekdir şekerden daḫı ḫoş
Līk az yi ki żarardır hem de boş

Gel hele rāh-ı niyāzdır pek emīn
Terk-i nāz eyle anıñla ol hemīn

Ey ki çoḳ nāz-āver urdı perr ü bāl
Āḫirü’l-emr oldı o uçmaḳ vebāl

E 409a

Ḫūbī-i nāz bir dem eyler ise ‘āl
Bīm-i mużmerle olur āşüfte ḥāl

Bu niyāz gerçi ki lāġar eyler o
Ṣadrı ammā bedr-i enver eyler o

Mürdeden o zindeyi iḫrāc ider
Mürdeler ol yolda rüşd ile gider

Zindeden çün mürde iḫrāc eylese
Zinde nefse bād-ı berg ol dem ese

Mürde ol ki maḫrecü'l-ḥayy o Ḫudā
Mürdeden bir zindeyi ide 'aṭā[67]

Gel ḳış ol seyr eyle iḫrāc-ı bahār
Gice ol baḳ gör ne īlāc-ı nehār

Yolma perriñ ki yama itmez ḳabūl
Yırtma yüziñ ta'ziyeyle ey foḍūl

Öyle bir yüzdür ki o şems-i ḍuḥā
Öyle bir ruḫdur ki yırtmaḳdır ḫaṭā

İ 409b

Öyle rūya nāḫun urmaḳ küfr olur
Ki ruḫ-ı meh reşkine aġlar şolur

Görmediñ sen kendi rūyıñı belī
Eyle terk ḫūy-ı lecācı bellī[68]

Şafvet ü şādigī nefs-i muṭma'inne efkārdan müşevveş olur nitekī rūy-ı āyīneye bir şey' yazasın yāḫud naḳş idesin her ne ḳadar anı pāk iderseñ bir eşer ḳalur elbette şafā-yı āyīneye noḳṣān peydā olur[69]

Nefs-i iṭmīnān yolında var ḥased
Nāḫun-ı efkār zaḫmı bī-'aded

Fikr-i bed pür-zehr-i ber-nāḫundur o
Rūy-ı cānı ṭırmalar o sū-be-sū

Tā açınca 'uḳde-i işkāli hep
Murdār ider bāl-i zerrīni 'aceb

'Uḳdeyi aç dā'imā ey müntehī
'Uḳdesi müşkil olan kīse tehī

'Uḳdeler açmaḳda olduñ gerçi pīr
Ġayrı bir ḳaç 'uḳde var aç ey dilīr

Var bir 'uḳde bizde ki müşkil ḳavī
Bilmeli ki sen sa'īd mi yā ġavī

[67] ide: ider İ.
[68] Eyle terk ḫūy-ı lecācı bellī: Terk-i ḫūy-ı leccāc bellī E.
[69] bir eşer ḳalur elbette şafā-yı āyīneye noḳṣān peydā olur: elbette bir eşer ḳalup şafvetinde noḳṣān peydā olur E.

Ger bilürseñ ki şaḳīsin yā sa‘īd
Bu olur a‘lā-yı fikr-i her ‘anīd

Ādem iseñ eyle bu eşkāli ḥall
Bu demi ḫarc eyle mā dell ü ḳall[70](?)

Ḥadd-i a‘yān ne ‘araż ne bil hemān
Kendi ḥaddiñ daḫı bil lābüd ‘ayān

Ḳaç bu ḥadden ḥaddiñi bildiñse ger
Yā iresin bī-ḥade ey pür-hüner

E 409b

580 Geçdi maḥmūl ile mevżū‘da ‘ömür
Bī-baṣīret gitdi mesmū‘da ‘ömür

Hep delīller bī-netīce bī-eṣer
Cümle bāṭıldır netīce ḳıl naẓar

Gördigiñ maṣnū‘ ancaḳ ṣāni‘a
Bir ḳıyāṣ-ı iḳtirāna ḳāni‘a

Artırur ḥaylī vesāiṭ felsefī
Bu delāilde ki ‘aksidir ṣafī

Her delīl ü her ḥicābdan bu ḳaçar
Ki murāḳıb dā’imā medlūl arar

585 Ger tütün aña delīl-i nār ise
Bī-duḫān āteş gerek hüşyār ise

Ḫāṣṣa ol āteş ki o ḳurb u velā
Ol yaḳın bize duḫāndan ḥasbemā(?)

İ 410a

Cān ḥayālātı içün sūy-ı duḫān
Gitmesi cānıyla ‘işyāndır yaman

Resūl’ullāh -ṣallā’llāhü ‘aleyhi ve sellemiñ- ḳavl-i şerīfi beyānında ki *lā-ruhbāniyyete fi’l-islām* buyurmuşdur[71]

Yolma tügüñ ṣav o sevdādan dili
Çün cihādıñ şarṭı düşmen hem ili

Düşmen olmazsa cihād olmaḳ muḥāl
Şehvet olmazsa olur mı imtiṣāl

[70] dell ü ḳall: ḳall u dell İ.
[71] Başlık: Resūl -‘aleyhi’s-selāmıñ- lā-ruhbāniyyete fi’l-islām ḳavl-i şerīfiniñ beyānı E.
Kaynak hadis kitaplarında rastlanılamayan Hadîs-i Şerîf’in biraz farklı metni: “İslamiyette papazların âdetini yapmak yoktur.”

590 Ṣabr ma‘dūm olmasaydı ger meyl
Olmasa düşmen ne ḥācet idi ḥayl

Kendiñi itme ḥasī rehbān olup
Çünki ‘iffet şehvete rehn oldı ḫūb

Bī-hevā olur ‘abeṣ nehy-i hevā
Çekmez emvāt üzre ṣaff ehl-i ġazā

Enfiḳū buyurdı gel kesb eyle sen[72]
Çünki olmaz ḫarc-ı bī-daḫl-i kühen

Didi gerçi *Enfiḳū*yı muṭlaḳ o
Eyle te’vīl *iksibū ṣüm enfiḳū*

595 Yine böyle Şeh buyurdı *ışbirū*[73][74]
Raġbet ister ṣoñra döndür aña rū

Pes boġazda dām-ı şehvet ḫıdmetī
Ṣoñrası *lā tüsrifū*den ‘iffetī[75]

Çünki maḥmūlün-bihi yoḳdur ledeyh
Mümkin olmaz ola maḥmūlün-‘aleyh

Olmadıñ çün renc-i ṣabra mübtelā
Şarṭ degildir saña iḥsān-ı cezā

Bā-ḫuṣūṣ ol şarṭ u şād u ol cezā
Bir cezā ki dil-nüvāz u cān-fezā

600 ‘Āşıḳānıñ z̲ātdan şād u ġamı
Dest-i müzdi ücreti ḫıdmet demi

Ṣevāb-ı ‘amel-i ‘āşıḳ ancaḳ
Ḥaḳdan belki Ḥaḳdır anıñ beyāñı

E 410a

Ġayrı ma‘şūḳa naẓar iden kişi
‘Aşḳ degildir herzedir dā’im işi

‘Aşḳ bir meş‘al ki çün bula leheb
Yaḳar o ma‘şūḳdan ġayrıyı hep

[72] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/267: “Ey iman edenler! Kazandığınız şeylerin ve yerden sizin için çıkardığımız şeylerin temizlerinden infak ediniz.”
[73] Kur’ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân, 3/200: “Ey imân edenler! Sabredin…”
[74] Yine böyle: Buncılayın E.
[75] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/31: “Ey Âdemoğulları! Her namaz kılacağınızda güzelce giyinin, yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez.”

Ġayr-ı Ḥaḳdır seyf-i lāda ḳatl olan
Var mı lādan ṣoñra hīç bāḳī ḳalan

Ḳalur illa'llāh bāḳī cümle hīç
Şād ol ey şirket yaḳan 'aşḳ-ı behīç

Çünki odur evvelīn ü āḫīrīn
Şaşı gözden görinür şirket hemīn

'Aksiniñ ġayrı 'acāyib ān olur
Cān-ı bī-cünbiş teni bī-cān olur

İ 410b

Ḳanġı ten ki cāna virürse ḫalel
Hīç ḫoş olmaz aña ṭoldursañ 'asel

Bilür o kes anı ki ol zindedir
Cān-ı cāndan cām almış bendedir

Almayanlar bu ruḫāndan bir ḳoku
Bu duḫānı cān ṣanurlar ey 'amū

'Ömmer-i 'Abdü'l-'azīzi görmeyen
Eyler o Ḥaccācı 'ādil diyü ẓan

Görmedi çün mār-ı Mūsāda ṣebāt
Siḥr-i ḥabli ẓann ider vardır ḥayāt

Murġ ki ol içmemiş āb-ı zülāl
Bulanıḳ ṣuya ṣoḳar o perr ü bāl

Çünki żıdd żıddıyla fehm olmaḳdadır
Zaḫmı görince bilür ṣıḥḥat nedir

Lā-cerem dünyā muḳaddem geldi o
Ḳadr-i iḳlīm-i Elesti bil iyü

Çün bu yirden çıḳdıñ ol cā menziliñ
Ḫāne-i şükr içre şākirdir diliñ

Dirsin anda eledim ben ṭoprağı
Bu cihāndan ḳaçar idim bayağı

Ḳani' idim gencden bir māra ben
İḫtiyārım ḫār imiş gülzārdan

Kāşkī evvel geleydi bu ecel
Tā 'aẕābım az olurdı bu maḥal

Resūlu'llāh -ṣallā'llāhü 'aleyhi ve sellem ḥażretleriniñ- ḳavli ki buyurmuşlardır
***māmāte men māte illā ve temennā en yemūte ḳable ecele inkāne māmāte inkāne berren liyekūne ilā vuṣūli'l-birrī a'celü ve inkāne fāciren liyeḳılle fücūruhü*nüñ tefsīri**[76]

Böyle buyurmışdır o şāh-ı rüsül
Kim ki öldi eyledi tenden nüzul

Olmaz anda ḥasret-i dünyā vü mevt
Olur ancaḳ ḥasret-i taḳṣīr ü fevt

E 410b

Kim ki mevt irse temennā kārı o
Ki n'olaydı evvelā olaydı bu

Bed ise bedlik olurdı az aña
Müttaḳīyse cāyıñ evvel ide cā

Dir o 'āṣī olmuşum ben bī-ḫaber
Dem-be-dem artırmışım perde ki şer

Bundan evvel irse idi baña mevt
Bu ḥicāb u perde olurlardı fevt

Ḥırṣdan aşlā olmaz idim ben ḳunū'
Kibr ile itmezdim ol veche ḫuşū'

Buḫl iderdim az olurdı bende cūd
İder idim çehre-i ḫūba sücūd

İ 411a

Yolma gel ol perr-i ḫuld-ārāyı sen
Yolma gel ol bāl-i reh-peymāyı sen

Çün işitdi nuṣḥı andan aġladı
Ṣoñra feryād ile göñlin daġladı

Nevḥa vü girye dırāz u derdnāk
Bulınanlar ḳoydılar başına ḫāk

Ol ki itmişdi o ḥayvāndan suāl
Aġlayup oldı peşīmān-ı māḳāl[77]

[76] Hadîs-i Şerîf: Ebû Hüreyre'den. Resûlullah: "Ölen hiç kimse yoktur ki, öldüğü için pişmanlık duymamış olsun" buyurdular. Ashâb: "Pişmanlığı ne sebeptendir, yâ Resûlallah!" deyince; Resûlullah: "Eğer iyilik yapan bir kimse ise, iyiliğini daha da artıramadığı için; kötülük yapan bir kimse için kötülükten sıyrılıp kurtulamadığı için pişmanlık duyar." buyurmuşlardır.
[77] Aġlayup: Aġladı E.

Ki fużūlen ben niçün ṣordum aña
Ġam ile memlū imiş itdim ḫaṭā

Çeşm-i terden aḳıdırdı ḫāke āb
Derc olınmış ḳaṭresinde ṣad cevāb

Ṣıdḳ ile girye ṭoḳunur cāna hep
‘Arş u Kürsī aġladı itme ‘aceb

Şübhesiz ‘arşī olur ‘aḳl ile dil
Nūr-ı ‘arşdan var ḥicābı muttaṣıl

‘Aḳl u rūḥ çāh-ı āb u gilde maḥbūsdur ki bu bedenden ‘ibāretdir Hārūt u Mārūtuñ çāh-ı Bābilde ḥabsī oldıġını beyān[78]

Bu iki Hārūt u Mārūt gibi bil
Bunda çehde baġlı maḥbūs u ẕelīl

‘Ālem-i süflī vü şehvānīde hep
Çāh içinde baġlıdır cürmi sebeb

Siḥri żıdd-ı siḥri hep bī-iḫtiyār
Bu ikiden ögrenür nīk ü şerār

Lākin evvel nuṣḥ iderler ki ṣaḳın
Siḥri bizden ögreñ ammā itme dīn

Biz bu siḥri eyleriz ta‘līm-i nās
İbtilā vü imtiḥān içün ḳıyās

İmtiḥāna şarṭ oldı iḫtiyār
İḫtiyāra lāzım olan iḳtidār

Meyller yatur uyur kelbler gibi
Ḫayr u şerri gizlidir her maṭlabı

E 411a

Çünki ḳudret olmaya yatur ‘aceb
Her biri mevtā gibi gūyā ḫaṭab

Tā ki bir murdār olursa der-meyān
Nefḫ-ı ṣūr-ı ḥırṣ ider ol dem segān

Görseler bir kūşede ölmüş eşek
Nice yüz kelb uyanur hīç itme şek

[78] oldıġını beyān: oldıġı beyānı E.

‘Ālem-i ġayba giden ḫırṣlar gibi[79]
Çāpūl idüp baş çıḳarur ey aḫī

Her köpek dendān ururlar mū-be-mū
Ḳuyruġın ṣallar ḥiyelden nāṣī o

Aşaġısı ḥīle vü bālā ġażab
Gūyiyā nār-ı ża‘īf buldı ḫaṭab

İ 411b

Şu‘le şu‘le lā-mekāndan irişür
Tütüni ‘ayyūḳa andan irişür[80]

Böyle biñ seg ten içinde ḫuftedir
Ṣaydı olmayınca hep nühüftedir

Yā o şāhīn-veş ki baġlı gözleri
‘Aşḳ ḥicābından yanıḳ ṣayd özleri

Üsküfi çıḳarıcaḳ görür şikār
Ol zamān eyler ṭavāf-ı kūhsār

Ḫaste şehvet çünki sākin idi o
Cānib-i ṣıḥḥat iderdi cüst u cū

Çün göre o nān u elma ḫarbüze
Yarışur ol dem meze ḫavf-ı beze

Merd-i ṣayyād ise görmek fā’ide
Ṭab‘-ı süste bu teheyyüc ‘ā’ide

Ṣabrı yoḳsa görmemek a‘lā aña
Bī-zırıhsın varma sen oḳdan yaña

Ṭāvūsuñ cevābı ve anıñ şerḥi

Aġlamaḳdan fāriġ oldı didi git
Reng ü būda ḳalmışın sen ey yigit

Görmemişsin her ṭarafdan çoḳ belā
Bālim içün baña gelür dā’imā

Ey nice ṣayyād-ı bī-raḥmet müdām
Dāmını ḳurmış ki perrimdir merām

[79] gibi: daḫı E.
[80] andan irişür: varur yetişür E.

Bālim içün nice biñ tīr-i belā
Baña gelür ben uçarken ber-havā

Żabṭa ḳādir olamam kendimi ben
Bu ḳażādan bu belādan fitneden

Olur a‘lā ki olam zişt ü girīh
Cāy-ı rāḥat ola tā kuhsār u tīh

Hünerler ve ‘aḳıllar ve māl-ı dünyā perr-i ṭāvūs gibidir ki ‘adū-yı cāndır

Bu silāḥ-ı ‘ucbum olur ey fetā
Mu‘cibāna ‘ucbı virür biñ belā

E 411b

Ḳoparam bāl ü perimi yek-be-yek
Ṣayda sā‘ī olmaya her bir kelek

Bāl ü perden oldı a‘lā çünki cān
Cān ḳalur bāḳī vü cümle ebterān

Pes hünerlerdir helākine sebeb
Dāne içün dāmı görmezler ‘aceb

İḫtiyār evlā aña ki ola o
Kendüye ola muṭī‘-i *itteḳū*

Ḥıfẓ [u] taḳvā olmaz ise zīnhār
Āleti def‘ eyle itme iḫtiyār

İ 412a

Cilvegāh u iḫtiyārımdır perim
Yolarım tā ki ḫalāṣ ola serim

Yoḳ ṣayar bāl ü perime her ṣabūr[81]
Çünki gide def‘-i perle şerr ü şūr

Di ḳoparma yoġısa perden ziyān
Tīri def‘a āleti varsa nihān

Līk bende bāl-i zībā düşmenim
Cilvegerdir ṣabr idemez bu tenim

Ger olaydı ḥıfẓ u ṣabra rāhber
İḫtiyārım artırurdı kerr ü fer

[81] perime: periñi E.

Fitne içre mest gibi yā ṭıfl-veş
Tīġ u seyf olmaz elimde baña eş

Ger benim aḳlım olaydı nāfi‘a
Eldeki tīġım olurdı dāfi‘a

‘Aḳl lāzım nūr vire çün āfitāb
Tīġ ura her kim ki gitmezse ṣavāb

Çün benim yoḳ ‘aḳl-ı şāyān-ı ṣalāḥ
Pes niçün ḳuyuya atmam ben silāḥ

Çāha atdım şimdi ben tīġ u teber
Ki silāḥ-ı ḫaṣmım oldı mu‘teber

Bende yoḳ çün zūr u yārī-i ḳavī
Benden alur baña urur ol ġavī

Bu ḳabīḥa ḫūy-ı nefsiñ raġmına
Yırtaram yüzimi yaḳmam raḥmına

Nāḳış ola tā kemāl ü hem cemāl
Ḳalmayınca vechim olmaz hīç vebāl

Yolarım bu niyyet ile yoḳ günāh
Zaḫm ile bu vechi itmekdir nigāh

Ḫūy-ı mestūrı göñülde ola yār
Rūy-ı ḫūbda bir ṣafā ġayrı ne var

Görmedim ben bir vaḳit ṣulḥ u ṣalāḥ
Ḫaşmı gördüm tīzcek ḳırdım silāḥ

Virmeye tīġım benim aña kemāl
Ḫançerim tā olmaya baña vebāl

Tā regim cünbān ola idem firār
Kendiden ḳaçmaḳ ḳolay mı ey nigār

E 412a

Kim ki ol ġayrıdan eylerse firār
Ayrılur ḫaşmından eyler ol ḳarār

Ben baña ḫaşmım ki ben benden ḳaçar
Tā ebed kārım bu işde bu ḳarār

Olamaz Hind u Ḫotende ol emīn
Kim ki ḫaşmı sāye-veş ola ḳarīn

İ 412b

Ol bī-ḫodlarıñ vaṣfında ki kendi hünerleri şerrinden emīn olmamışlardır yıldızlarıñ nūr-ı āfitāb ile fānī oldıḳları gibi beḳā-yı Ḥaḳda fānī olmuşlardır ve fānī olanda ḫavf u ḫaṭar olmaz bu ma'ānī ve buña müte'alliḳ şerḥ ü beyān[82]

Çün fenāsı faḳr-ı pīrāye ola
Ol Muḥammed gibi bī-sāye ola

Şem' olur cümle zebāna bī-ḫilāf
Sāye itmez anıñ eṭrāfın ṭavāf

Faḳr-ı faḫrīye fenā pīrāyedir
Şu'le-āsā şem'ide bī-sāyedir[83]

Mūm kendinden ü ẓıllinden ḳaçar
Ber-şu'āya ki şem' dökmüşdi nār

Dir aña ki dökerem ki ol fenā
Hem de ḳaçdıġım benim rāh-ı fenā

Bil şu'ā-ı bāḳī bunda müfteraż
Şem'-i fānīniñ şu'ā'ıdır 'araż

Şem' nāra giricek küllī fenā
Ne eṣer ḳalur şem'ide ne żiyā

Def'-i ẓulmetde hele pek āşikār
Mūm ile bir şekl-i āteş pāyidār

Şem'-i cismiñ mūmı bu ḥāle ḫılāf
Olmasa bu cānda artar nūr-ı ṣāf

Ol şu'ā'ı bāḳīdir bu fānīdir
Şem'-i cāna şu'le-i Rabbānīdir

Sāye-i fānīsi dūd-ı şūr olur
Bu zebāne nār-ı cümle nūr olur[84]

Bu zebāne āteşī çün nūr olur
Sāye fānī şem' andan dūr olur

[82] Hünerleri şerrinden: şerr-i hünerlerinden; fānī olanda ḫavf vü ḫaṭar: fānīde ḫavf; buña müte'alliḳ şerḥ vü beyān: bunuñ gibi olanı şerḥ E.
[83] "Fakirlik benim iftiharımdır. Ve ben, onunla övünürüm." şekliyle meşhur olan bu sözün, sened ve metin olarak kaynaklarda tesbîti mümkün olmamıştır. Ancak hadistir veya değildir demeden önce ilmî bir hüviyet taşıması için akıldaki bütün soruların cevap bulması gerekmektedir.
[84] E. nüshasında beyit derkenardır.

Sāyesi ebriñ zemīn üzre düşer
Sāye olmaz mehde aṣlā ḳıl naẓar

Bī-ḫodī bī-ebridir ey nīk-ḫˇāh
Bī-ḫoda ola miṣāl-i ḳurṣ-ı māh[85]

Ebr-i medfūʻuñ gelür tekrār-ı ḥāl
Nūr-ı meh gider ḳalur ancaḳ ḫayāl

Perde-i ebr ile nūr olur żaʻīf
Māh-ı nevden kem olur bedr-i şerīf

Görinür tozdan bulutdan meh ḫayāl
Ebr-i ten bizde ḫayāl-endīşe dāl

Luṭf-ı māhī gör ki kendi luṭfı bu
Ki dimez ki bu bulut bize ʻadū

E 412b

Māh fāriġdir bulutdan hem ġubār
Çarḫıñ aʻlāsı olur māha medār

Ebr-i tendir bize düşmen ḫaşm-ı cān
Māhı eyler gözlerimizden nihān

Ḥūrları bu perde eyler pīre-zāl
Gösterür bedr-i tamāmı çün hilāl

İ 413a

Māhımız cālis-kenār-ı rifʻatī
Dir bizim düşmāna aʻdāmdır ḳatı

Tāb olur ise ebrde māhdan
Ebre meh diyen olur gümrāhdan

Māh-ı nūrı ebre çün menzil ola
Ol ḳarañlıḳ yüz mehe mübdil ola

Gerçi meh gibi olur devletdir o
Līk nūr-ı ebr ʻāriyyetdir o

Mihr ü meh maʻzūl olur rūz-ı ḳıyām
Aṣl-ı żūʼda çeşm olur meşġūl-i tām

Farḳ ider o mülkdür bu müsteʻār
Bu ribāṭ-ı fānī o dārüʼl-ḳarār

[85] Bī-ḫoda ola: Bī-ḫodīde ol E.

‘Āriyet bir dāye idi çend-rūz
Sen ḳucaḳla artıḳ ey māder henūz

Tüglerim ebr-i ḥicābdır pek keşīf
Māh-ı Ḥaḳdan in‘ikās itdi laṭīf

Bāli def‘ idem ü ebri rāhdan
Tā görem ḥüsn-i mehi ben māhdan

İstememem dāye baña ḫoş māderim
Mūsīyem ki dāye māder gevherim

Luṭf-ı māhı istememem bi’l-vāsıṭā
Ki helāk-ı ḳavmdir bu rābıṭā

Yā meger bu ebr ola yoldan fenā
Rūy-ı māha olmaya o perde tā[86]

Ṣūretiñ göstere vaṣfı ola lā
‘Aynı çeşm-i enbiyā vü evliyā

Buncılayın ebr olmaz çeşme bend
Perde yırtan oldı ma‘nā sūdmend

Öyle ki vaḳt-i ṣabāḥ-ı rūşenā
Ḳaṭreler düşer şemāda ebr-i lā

Mu‘ciz-i Peyġamberīdir bu saḳā
Söylenildi mā taḳaddüm mācerā

Ḳaṭre ḳaṭre dökiyor arża semā
Ebr hem-reng-i semādır ey fetā

Var ebr ammā gider ḫūy-ı ebr
Böyledir ‘āşıḳ teni içre ṣabr

Ten var ammā teni żāyi‘ ḳılmış o
Mübdil olmış gitmiş andan reng ü bū

Ġayr içün bu bāl baş ammā benim
Ḫāne-i sem‘ ü baṣar ‘amd-ı tenim

E 413a

Ṣaydımız içün iden cānın fedā
Küfr-i muṭlaḳ nā-ümīdlik hem ḫaṭā

[86] Rūy-ı māha olmaya o perde tā: Rūy-ı meh olmaya o yirde dü tā İ.

Ṭūṭīyan öñünde şekker olma sen
Belki zehr ol ki ziyāndan mü'temen

Gülmeñ içün şādmānī-i ḫıṭāb
Kendiñi murdār ḳıl yisün kilāb

İ 413b

Ḫızır olursın da delersin fülki sen
Ḳurtılur ġāṣıb elinden bī-miḥen

Faḳru faḫrī anıñ içün 'ālīdir[87]
Ṭāmi'īnden Ḥaḳḳa ḳaçmaḳ ḥālidir

735 Gencleriñ cāyı anıñçündür ḫarāb
Olmaya tā ki ḥarīṣ ehl-i niṣāb

Yolamazsañ bāliñi ḳaç ḥalvete
Kimseye ḫarc olmayup düş 'izzete

Çünki sensin loḳma vü hem loḳma-ḫˇār
Ākil ü me'kūl sensin ey nigār

Māsiva'llāhda her ne var ise
ākil ü hem me'kūldür şol ḳuş gibi ki
çekirge ṣaydı ḳaydında iken açlıġı sebebiyle
ġāfil olup kendini ṣayd iderler
el-ān ey ādemī ṣayyād-ı kendiñi
ṣayyād-ı ākilden emīn bilme gerçi
naẓar-ı çeşm ile göremezsin
naẓar-ı delīl-i ġayret ile baḳ tā gözüñ açıla

Ḳuşcaġız ḳurt ṣaydıñ itmişdir şi'ār
Gürbe fırṣat buldı murġ oldı şikār

Ākil ü me'kūl oldı bī-ḫaber
Kendi avcı çıḳdı ṣayyād-ı diger

740 Gerçi ḫırsızdır şikār-ı kālede
Ḫaşmı ile şaḫne de dünbālede

Feṭḥ-i bāb u raḫt ile meşġūl o
Şaḫneden āhdan da bī-me'mūl o

Öyle müstaġriḳ ki sevdāsında o
Ġāfil olmuş eyleyenden cüst u cū

[87] "Fakirlik benim iftiharımdır. Ve ben, onunla övünürüm." şekliyle meşhur olan bu sözün, sened ve metin olarak kaynaklarda tesbîti mümkün olmamıştır. Ancak hadistir veya değildir demeden önce ilmî bir hüviyet taşıması için akıldaki bütün soruların cevap bulması gerekmektedir.

Gerçi sebziñ yidigi āb-ı zülāl
Mi‘de-i ḥayvān aña ḥāl-ı ḍalāl

Ākil ü me’kūl oldı ol giyāh
Böyledir her var olan ġayr-ı İlāh

745 *Vehve yut‘ımküm velā-yut‘amdır o*[88]
Ākil ü me’kūl degil yoḳ reng ü bū

Ākil ü me’kūl nice olurlar emīn
Gizli ākil vardır elbet der-kemīn

E 413b

Emn-i me’kūlān ḥudūṣ-ı mātem o
Yüri o dergāha ki lā-yut‘am o

Her ḫayāli bir ḫayāldir ekl iden
Fikri de ġayrı fikirdir çün yiyen

Ḳādir olmazsın ḫayālden sen rehā
Uyı uyı tā ḫayāl olsun fenā[89]

İ 414a

750 Fikr bir zenbūrdur ḫ̌āb oldı āb
Uyanursın gelür o meftūḥ-ı bāb

Dā’imā uçar o zenbūr-ı ḫayāl
Ḫayra çekerken gider sūy-ı ḍalāl

Ākilānıñ kemteridir bu ḍalāl
Ġayrısına a‘lem olan Ẕü’l-Celāl

Dā’im ekkāl-i ġalīẓ ḫavfıyla ḳaç
Ben Ḥafīẓim diyene rāhıñı aç

Gidemezseñ ḥāfıẓıñ ḳurbına sen
Git o maḥfūẓ yanına çekme miḥen

755 Pīr elinden ġayra virme desti hem
Ḥaḳdır o el anı ṭutmaḳdır ehem

Pīr ‘aḳlıñ ṭutdı ṭıflıñ ḫūyını
Cāy idinmiş hem de nefsiñ kūyını

‘Aḳlıña sen ‘aḳl-ı kāmil ḳıl ḳarīn
Tā rücū‘ ide o ḫūydan yā Mu‘īn

[88] *Kur’ân-ı Kerîm*, En‘âm, 6/14: “De ki: ‘Gökleri ve yeri yoktan var eden, yediren ama yedirilmeye ihtiyacı olmayan Allah’tan başkasını mı dost edineceğim?’ De ki: ‘Bana müslüman olanların ilki olmam emredildi ve sakın müşriklerden olma (denildi).’”
[89] olsun: ola E.

Çünki destiñ virdiñ o pīr eline
Ākilān ṭoḳunamazlar teline

Destiñ olur ehl-i bey‘atden şümār
Ki *yedu’llāh fevḳa eydīhim*de var[90]

Çünki virdiñ destiñi bā-dest-i pīr[91]
Ḥikmete pīriñ ‘alīmdir hem ḫabīr

Ol nebīyy-i vaḳtiñ olur ey mürīd
Çünki envār-ı nebī andan bedīd

Sen Ḥudeybiyyede ḥāżır gibisin
Ki ṣaḥābī bey‘atine hem ḳarīn

Pes ki on yār-i mübeşşir gibi sen
Ṣāf olduñ zer gibisin mümteḥan

Tā ṣaḥīḥ ola ma’iyyet çünki kes
Kime çift ise odur dōst her nefes[92]

Bu cihān hem o cihān anıñla hep
Hem ḥadīṯ-i Aḥmed-i ṣāḥib-neseb

دیدی مردم با محبّت خود شود
نکسلد دل ازوی او تنها رود[93]

Ḳanda varsa dām u dāne ṭurma ḳaç
Ehl-iża‘fa nuṣret it de bul revāc

Ey zebūnānı ṭutan z̲āt-ı zebūn
El el üstünde olur olma maṣūn

E 414a

Sen zebūnsın bu zebūn-gīrlik ‘aceb
Ḳorḳaḳ ister dā’imā rāh-ı ṭaleb

Ḥırṣ-ı ṣayyād kendi ġāfil ṣayd olur
Dilrübālıḳda o bī-dil ḳayd olur

Beyne eydī ḫalfehüm sedd olma gel[94]
Düşmeniñ görmege sen de bul maḥal

---

[90] *Kur’ân-ı Kerîm*, Feth, 48/10: “Sana yeminle bağlılık sözü verenler gerçekte bu sözü Allah’a vermiş oluyorlar, Allah’ın eli onların elleri üzerindedir. Bu sebeple kim Allah’a verdiği ahdi bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur, Allah’a verdiği sözün gereğini yerine getirene ise Allah yakında büyük ödül verecektir.”
[91] bā-dest-i pīr: bir dest-i pīr E.
[92] her: hem İ.
[93] Çelebioğlu: “Kişi sevdiğiyle beraberdir. Gönlü, matlûbundan ayrılmaz.” C. 5, b. 752.
Bu beyit ve bir önceki beyitle birlikte, Hadîs-i Şerîf: “Kişi, daima sevdiği ile beraberdir.”
[94] *Kur’ân-ı Kerîm*, Yâ-sîn, 36/9: “Ve biz onların önlerinde bir set ve arkalarında bir set meydana getirdik.”

Kem degilsin serçeden seyr eyle o
*Beyne eydīs*in görür o mū-be-mū

İ 414b

Dāne yanına gelince ṣaġ u ṣol
Ṭolanur eṭrāfını itmez vuṣūl

Pīş ü pesde var mı bir ṣayyād ‘aceb
El çekem bu loḳmadan ṣoñı ta‘ab

Pesde fikr it ḳıṣṣa-yı feccār ne
Öñine baḳ mevt-i yār ü cār ne

Anlara virdi helāk yoḳ āleti
Saña da ḳılur ḳarīn ol ḥāleti

Eyler işkence Ḫudā yoḳ gürz ü el
Nuṣret-i Ḥaḳ daḫı bī-dest ü maḥal

Ol ki dir Ḥaḳ var ise yaḳında o
Vaḳt-i işkence muḳırdır dir ki ḥū

Ol ki dir ki Ḥaḳ ba‘īddir bu ‘aceb
Aġlayup efġān ider dir yā ḳarīb

Dāmdan ḳaçmaḳlıġı dil farż bilür
Tuzaġıñ bāline yapışmış ṭurur

Ben bu menḫūs dāmı kökden ḳazıyam
Olamam bir kām içün ben telḫ-kām

‘Aḳlıña lāyıḳ seniñ bu güft ü gū
Yüz çevirme fehm ḳıl hem cüst u cū

Kes o ipi ḥırṣdır hem de ḥased
Ẕikr ḳıl *fī cīdihā ḥablün mesed*[95]

Ḫalīlu’llāh -‘aleyhi’s-selāmıñ- zāġı ḳatliniñ sebebi ki ol ṣıfāt-ı mühlike ve ef‘āl-i meẕmūmeyi mürīdden ḳanġı ṣıfātıñ ḳam‘ına işāretdir ve buña müte‘alliḳ ma‘ānīniñ şerḥi

Yoḳ bu sözde hem netīce hem ferāġ
Ey Ḫalīl-i Ḥaḳ niçün ḳatl oldı zāġ

[95] *Kur’ân-ı Kerîm*, Leheb, 111/5: “Boynunda da ipten bükülmüş bir halat bulunacak.”

Gerçi fermān ḥikmet-i fermāndır
Azacıḳ söyle nedir bu ḳatle sır

Na‘ra-yı zāġ-ı siyehde gāġ gāġ
‘Ömr ister ki ola dünyāda ṣaġ

Çünki İblīs istedi Allāhdan
Ṭūl-i ‘ömri tā ḳıyāmet ṭura ten

Didi *enẓurnī ilā yevmü’l-cezā*
Kāşkī diyeydi *tübnā Rabbenā*[96]

Tevbesiz ‘ömr oldı cān ḳazmaḳ hemān
Mergi anıñ olmadır Ḥaḳdan nihān

Ḥaḳḳ ile olur ki ḫoşdur ‘ömr ü merg
Bī-Ḫudā āb-ı ḥayātı eyle terk

E 414b

Ol yine te’ŝīr-i la‘netden idi
Ki ḥużūr-ı Ḥaḳda böyle söz didi

Ġayr-ı Ḥaḳḳı istemek Ḥaḳdan ḥarām
Sū’-i ẓandır külle dimek nā-tamām[97]

İ 415a

Bā-ḫuṣūṣ ‘ömrüñ ola bīgānelik
Şīr-i ner yanında rūbe-şānelik

‘Ömr-i efzūn vir ki tā rāḥat yatam
Mühl-i zā’id vir ki tā alçaḳ olam

La‘nete işte nişāne bu olur
Ne kötü kimse ki la‘net-cū olur

‘Ömr-i a‘lā ḳurb-ı cānda terbiyet
‘Ömr-i zāġ murdār yimekdir ḳat-be-ḳat

Olmasa ger ḫˇār ol gende-dehān
Dir idiñ ki ḳarġayım ḳoy vir amān

Çoḳ ‘ömür vir baña hep ṭāġī yiyem
Vir bunı dā’im baña bed-gevherem

[96] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/14: “Dedi ki: Bana ba‘s olunacakları güne kadar mühlet ver.”
[97] külle dimek: külli itmek E.

Münācāt

Ey iden ḫāki Mu‘izz ismiyle zer
Eylediñ ḫāk-i digerden bü’l-beşer

Kārıñ ol tebdīl-i a‘yān u ‘aṭā
Kārımız sehv ile nisyān u ḫaṭā

Sehv ü nisyān ola tebdīl-i ‘ilm
Ben ki hep ẓulmüm baña vir ṣabr u ḥilm[98]

Ey ki ḫāk-i mürdeyi nān eyleyen
V’ey ki nān-ı mürdeyi cān eyleyen

Ey ki cān-ı ḫīreye rehber viren
V’ey ki bī-rāhāna peyġamber viren

Ey ki ḳoyduñ ḫāk-i tīre içre cān
‘Aḳl u ḥüsn ü rızḳ u īmān u revān

Nāyden çōpden şeker mīve viren
Hem menīden ḫūb u maḥbūb eyleyen

Güli gilden ṣafveti dilden ‘aṭā
Pīhe baḫş itdiñ żiyā vü rūşenā

Eylediñ cüz’ī zemīni āsumān
Artırursın yiryüzinde aḫterān

Kim içer ‘ālemde bir āb-ı ḥayāt
Cümleden ekşi gelür aña memāt

Bir göñül gözi ki gerdūn nāẓırı
Görür anda her zamān mīnāgeri

Ḳalb-i a‘yāndır hem iksīr-i muḥīṭ
Yapmadır ten ḫırḳasını bī-muḥīṭ

Sen o güne varlıġa itdiñ ḳudūm
Āteşe yā bāda yā ḫāke lüzūm

Ger o ḥāletde saña olsa beḳā
Nice olurdı saña bu irtiḳā

E 415a

Hestī evveli mübeddel itdi yoḳ
Andan a‘lā hestīye itdi lüḥūḳ

[98] ẓulmüm: cehlim E.

Böylece yüz biñ ḳadar hestī ẓuhūr
İbtidādan şānīsi a‘lā vü nūr

İ 415b

Bil mübeddelden vesā’iṭ anda ḳal
Rāşıdān bilmez vesā’iṭ hemçü lāl

Vāsıṭa efzūn olur vaşla irür
Vāsıṭa az ẕevḳ-i vaṣl efzūn olur

Hem sebeb bilmekle ḥayret az olur
Ḥażrete işte bu ḥayret yol bulur

Bu beḳāyı sen fenāda bulasın
Yā fenādan nice rū-tāb olasın

Bu fenādan ne ziyān oldı saña
Ki beḳāya vāṣıl olduñ ey fetā

Çün ikinci evvelinden müsteṭāb
Pes fenā iste mübeddil ẕāta ṭab

Nice maḥşerler görürsin ey ‘anūd
Şimdiden tā ḫalḳ olınmışdı vücūd

Cāmidāndan naḳl idüp sūy-ı nemā
Hem nemādan sūy-ı ḥayvān ibtilā

Ṣoñra sūy-ı ‘aḳl u temyīzāna git
Ṣoñra bunda ḫārice git ey yigit

Tā kenār-ı baḥre dek var pā-nişān
Baḥr içinde lā-nişāndır sālikān

Çünki her menzil berā-yı iḥtiyāṭ
Kūyler var ḳaryeler var hem ribāṭ

Ṣoñra deryā menzilinde yoḳ vuḳūf
Mevc vaḳti ne cidār u ne suḳūf

Yoḳ o menzilde nişān-ı pā vü kām
Ne ‘alāmet var o yolda ne de nām

Yüz bu miḳdārı miyān-ı menzileyn
Ki nemādan tā bulınca rūḥ-ı ‘ayn

Bu fenālardan beḳāyı göresin
Hem beḳāya cismiñi sen süresin

Cānı vir ey ḳarġa sen bāz olasın
Ḥaḳḳ-ı tebdīl içre cānbāz olasın

Tāzesin al eskisin terk it müdām
Bu yılıñ üç yıldan a‘lā ola tām

Olamazsañ naḫl-veş īṣār ḳıl
Köhne ber-köhne ḳo der-enbār ḳıl

Çürimiş ḳoḳmış olan eskileri
Görmeyen eşḫāṣa tuḫfe vir ṭarī

Tāzesin görenler almaz tā ebed
Saña ṣayd olmaz odur ṣayd-ı Ṣamed

Ḳanda bulduñ ise anlar murġ-ı kūr
Başıña cem‘ itdiñ ey sey-āb-ı şūr

E 415b

Kūrlik artar o redī şūrābedir
Çünki āb-ı şūr olur çeşme mużır

Bu sebebden ehl-i dünyā kūr-dil
İçdiler zīrā ki şūrābe vü gil

İ 416a

Şūr virürsin kūr gezersin sen hemān
Āb-ı ḥayvān çün saña oldı nihān

Sen bu ḥāletle beḳā ister iseñ
Rū-siyehlik zengī-veş saña ḥasen

Rū-siyehlik ile zengī müsterīḥ
Aṣl u nesli zengīdir olur ferīḥ

Ol ki maḥbūb ola hem ḫoş-rū ola
Ol siyāh olsa tedārik-cū olur

Çün uçar ḳuş yirde ḳalsa bir zamān
Ġuṣṣa vü derd ile o eyler fiġān

Murġ-ı ḫāne yirde o a‘lā gezer
Yem yiyüp mesrūr u bī-pervā gezer

Çünki anıñ aşlı bī-pervāz idi
Ol perende peri evvel bāz idi

Nebī -‘aleyhi’s-selāmıñ- *irḥamū ṣelāṣen ‘azīze ḳavmin ẕelle ve ġaniyye ḳavmin efteḳare ve ‘ālimen yel‘abū bihi’l-cuhālü* ḳavl-i şerīfiniñ tefsīri[99]

Raḥm ile emr itdi ol ḫayrü’l-beşer
حال آن خواجه که زد بر فقر سر[100]

وآن عزیزی را که او باشد ذلیل
یا که عالم نزد نادان رزیل

Didi Peyġamber bu üç ḳavme hemān
Raḥm idiñ ki itmesün āh u fiġān

Ki ‘azīz iken cihānda ḫor ola
Zengin iken ṣoñra bī-dīnār ola

Ṣālişi ol ‘ālim oldı ki cihān
Mübtelā itmiş meyān-ı eblehān

Çünki ‘izzetden faḳīr-i münkedir
Ki bedenden ḳaṭ‘-ı ‘użvuñ ‘aynıdır

Tenden ayrıldıḳda ‘użv ider vefāt
Oynar o bir laḥẓa āṣār-ı ḥayāt

Kim ki ol cām-ı Elestden içdi pār
Bu yıl alur anı bu renc-i ḫumār

Kelb-i ṭāġī gibi olan merd-i bed
Olmaz anda ḥırṣ-ı sulṭānī ebed

Tevbeye ṭālib o ki itmiş günāh
Āh iden odur ki ġā’ib itdi rāh

E 416a İ 416b

Āḫūr-ı ḫarānda maḥbūs olan āhū-yı peççeniñ ḳıṣṣası ki ḫarān ol ġarībe gāh ceng ü gāh istihzā ile ṭa‘n iderlerdi ve kendüye ġıdā olmayan ḳurı otluġa mübtelā idi bu ṣıfat ile ehl-i dünyā ve ehl-i hevā ve şehvet ü ḥırş arasında bende-i ḫāṣ-ı Ḫudā gibidir bu sebebden Nebī -‘aleyhi’s-selām- buyurur ki

[99] Kaynak hadis kitaplarında metne rastlanılmadığı ancak zayıf ve mevzû hadislerin derlendiği eserlerde yer aldığı belirtilen Hadîs-i Şerîf’in beyitte geçen hali: “Peygamber Aleyhisselam: “Üç kişiye acıyın: Bir kavmin aşağı bir hale düşen yücesine, yoksullaşan zenginine ve cahillere oyuncak olan bilginine” dedi.

[100] Bu ve sonraki beyit için:
Çelebioğlu: Hazret-i Peygamber, “zenginlikten sonra yoksullaşana;
Aciz iken zelil düşene, cahillerin arasında kalan âlime acımak gerektir” buyurmuştur. C. 5, b. 828-829.

“*el-islāmü bedā ġarīben ve seye‘udū kemā bedā ġarīben feṭūbā li’l-ġurebā*” şadaḳa…[101]

Eyledi ṣayyād bir āhū şikār
Āḫura ḳoydı anı bī-zīnhār

Āḫur içinde öküzler hem ḫımār
Ḥabs-i āhū ḳıldı gūyā ẓulmkār

Āhū vahşet ile her cānib ḳaçar
Gice ol ḫarlar öñine kāh atar

İştihā ile hemān ol gāv u ḫār
Yirler o kāhı güzelce çün şeker

Gāh āhū ürker idi sū-be-sū
Kāh tozundan gāhī döndürmişdi rū

Kim ki żıddı ile ḳonsa bir maḥal
Bu ‘uḳūbetdir aña ‘ayn-ı ecel

Ki Süleymān didi bu hüdhüd eger
Hicrine ‘öẕr itmez ise mu‘teber

Öldürem yāḫud idem aña ‘aẕāb
Bir ‘aẕāb ki ola bīrūn-ı ḥesāb

Ol ‘aẕāb ḳanġısıdır ey mu‘temed
Cinsiniñ ġayrı ile ḥabs-i ebed

Bu beden dā’im ‘aẕābda ey püser
Murġ-ı rūḥuñ baġlı bā-ḥabs-i diger

Rūḥ şāhīndir ṭabāyi‘ zāġdır
Ḳarġalardan yidügi hep dāġdır

Anlar arasında ḳalmış zār zār
Bū Bekir-āsā ki şehr-i Sebzevār

Muḥammed Ḫārezm-şāh -raḥmetu’llāhi ‘aleyh- ki Zebzevāra geldi ve ehl-i Sebzevār ki mecmū‘ī rafż u ilḥād ile meşhūr didiler ceng ü ḳatl ü fetḥ eyledi amān dilediler buyurdı ki amān virirem eger bāña be-ṭarīḳ-i hediyye Ebū Bekr nāmlı

[101] Hadîs-i Şerîf: “İslâm, garîb olarak başlamış ve yine başlayışı gibi garipliğe dönecektir. Ne mutlu gariblere..!”

birini getürürseler[102]

Şāh-ı Ḫārezm Alp Uluġ Ḫānı be-nām
Sebzevāra gitdi itdi ḳatl-i ām

‘Ālemi teng itdi anıñ leşkeri
Ḳatl-i a‘dāda sipāhī ‘askeri

Secde itdiler ḫużūrında amān
Ḥalḳa ṭāḳ gūşımıza baġışla cān

E 416b

Her ḫarāc u ṣıla ki lāzım saña
Bizden al mevsimlerinde sen şehā

Cānımız ḳurbān saña ey şīr-ḫū
Ḳo biraz ‘asker emānet sū-be-sū

İ 417a

Didi bulmaz cānıñız benden rehā
Gelmedikçe Bū Bekir nāmlı baña

Şehriñizden Bū Bekir nāmıyla tā
Gelmedikçe hedye nāmıyla baña

Nice dem ekin gibi ey ḳavm-i dūn
Ne ḫarācıñız alurum ne füsūn

Zer çuvālın dökdiler rāha o dem
Bū Bekir nāmın ṭaleb maḥż-ı ‘adem

Sebzevārda nic’olur Bū Bekr nām
Cūybārda ḳurı ṭopraḳ var mı tām

İstememem altunı sizden ey muġān
Getürüñ Bū Bekri baña armaġan

Fā’ide yoḳ hīç kūdek degilim
Tā zer ü sīm ile olam müttehim

Secde itmezseñ saña yoḳdur ḫalāṣ
Secdegāhı eyleseñ daḫı menāṣ

Ṣaġ u ṣola yolladılar münhiyān
Var mı bu vīrānede Bū Bekr-i şān

Üç gün üç gice arayup buldılar
Bir Ebū Bekr-i nizār u ḫasteter

[102] vireyim: vireyin; getürürseler: getürürseñiz E.

Yolda ḳalmış yolcıdır olmuş marīż
Bir ḫarābe kūşede zār u ḥarīż

Yatur idi ol ḫarābda pek ḫarāb
Çünki gördiler didiler ḳıl şitāb

Ḳalḳ ki sulṭānıñ seni eyler ṭaleb
Şehrimizi ḳatle olma sen sebeb

Didi pāyım olsa yāḫud maḳdemim
Kendi şehrimdir bana maḳṣad mühim

Düşmenān şehrinde ben ḳalmaz idim
Dōstān şehrinden ayrılmaz idim

Taḫte-i tābūtı iḥżār eyleyüp
Düşlarına aldılar zār eyleyüp

Ḫārzem-şāh sūyına ḥammāl-veş
Çekdiler tā ki göre gide ‘aṭaş

Sebzevārdır bu cihān her merd-i Ḥaḳ
Bunda żāyi‘dir hemīşe mümteḥaḳ

Ḫārzem-şāh bunda Yezdān-ı Celīl
Ḳalb ister sizden ey ḳavm-i rezīl

دیدی تصویر شما را ننکرم
دل طلب تدبیر این است آن هم[103]

Ṣāḥib-i dilde olur bende naẓar
Ne nuḳūş-ı secde ne īṣār-ı zer

E 417a

Ẓann idersin kendi gönlin sen göñül
Terk-i ehl-i dil idersin ki ‘utüll

Yedi gök veş yedi yüz gelse o dil
Ġayb olur yanında pinhān u muẓill

İ 417b

Böyle dil pārelerine dil deme
Sebzevārda Bū Bekir ṣorma kime

Ṣāḥib-i dil şeş cihet mir’ātıdır
Şeş cihetden manẓar-ı Ḫaḳ z̄ātıdır

[103] Çelebioğlu: Hazret-i Peygamber, “Cenâb-ı Hak, sûrete bakmaz, matlub temiz bir gönüldür.” buyurmuştur. C. 5, b. 874. Hadîs-i Şerîf: “Allah, sizin sûretlerinize ve mallarınıza bakmaz; fakat, kalplerinize ve amellerinize bakar.”

Her kim ide şeş cihetde ol maḳar
Ḥaḳḳ aña bī-vāsıṭa eyler naẓar

Redd iderse anıñ içün redd ider
Ger ḳabūl itse anıñçün medd ider

Kimseye virmez Ḫudā ansız nevāl
Vaṣf olınmaz hāl-i aṣḥāb-ı viṣāl

Mevhibet cümle anıñ destinde hep
Ehl-i raḥmet andan alur bī-ta‘ab

Keffidir deryā-yı külle ittiṣāl
Oldı bīçūn u çigūne ber-kemāl

İttiṣāl var ki ṣıġışmaz ber-kelām
Söylemek anı tekellüf ve’s-selām

Yüz çuvāl altun getürseñ ey ġanī
Dir saña Ḥaḳ dil getür ey münḫanī

Çünki Ḥaḳḳ ile olur o küll-i ḥāl
İntiḥāb itmişdir anı Ẕü’l-Celāl

Dil ki senden rāżıdır ben rāżıyım
Mu‘riż ise ben daḫı i‘rāżım

Saña baḳmam ben o göñle nāẓırım
Tuḫfe bir dil vir baña ben ḥāżırım

Ol seniñle nicedir ben de çünān
Ümmehātıñ zīr-i pāyında cinān

Ana bābā aṣl-ı ḫalḳ odur ‘alen
Ne güzeldir dil bilüp pōstdan geçen[104]

Sen dir iseñ işte dil virdim saña
Dir ki bu dil degmez iki ḳaṭre mā

Bir göñül getür ki ḳuṭb-ı ‘ālem o
Cān-ı cān-ı cān-ı cān Ādem o

Ol dil-i pür-nūr u pür-envār içün
Muntaẓar sulṭān-ı dil aña yekūn

[104] güzeldir dil: güzel dildir İ.

Sen ṭolandıñ Sebzevārı rūz u şeb
Böyle bir dil bulmadıñ çekdiñ ta‘ab

Bir dil-i pejmürde vü murdār-ı cān
Taḫteye ḳoyduñ getürdüñ bī-nişān

Dil getürdüm saña ben ey şehr-i yār
Görmedi hīç böyle bir dil Sebzevār

Saña dirler ki mezāristān mı bu
Mürde dil gelmez bu cāya al girü

E 417b

Şāh-cū olan dili var bul getür
Ki amān-ı Sebzevār andan olur

Bu cihānda dirsin o dildir nihān
Çünki ẓulmetle żıyā żıddır ‘ayān

İ 418a

Oldı tā rūz-ı ezel düşmen ol dil
Sebzevārī ṭab-ı irş-i müntaḳil

Ṣanki ol şāhīn dünyā şehr-i zāġ
Cins nā-cins görmesi dāġ üsti dāġ

Leyyin olursa nifāḳ eyler saña
Kendi içün ittifāḳ eyler saña

Ne diseñ ārī dise ṣanma niyāz
Nuṣḥ-ı nāṣıḥ istemez ṭūl u dırāz

Çünki bu zāġ-ı ḫas u murdār-ı ḫˇār
Nice biñ ḳat mekri vardır bī-şumār

Ol nifāḳı itseler idi ḳabūl
Ḳurtılur olur nifāḳ ṣıdḳ-ı uṣūl

Çünki ol ṣāḥib-dil-i bā-kerr ü fer
Oldı bu bāzārda ma‘yūb-ı ḫar

Var iken cān ara ṣāḥib göñli bul
Sen dil-i şāh olmadıñ cins-i dil ol

Ol ki zerḳı ḫoş gelür oldı saña
Ol velī saña degil ḫās-ı Ḫudā[105]

[105] – İ.

Kim ki diye ḫūy-ı ṭab‘ına belī
Seniñ ‘indinde nebīdir yā velī

Sen hevāyı terk ḳıl ki ḫūy ola
Ol meşām-ı ‘anberīn pür-bū ola

Ol hevādandır dimāġıñ fāside
Misk ü ‘anberler yanında kāside

Āhū ve merkebleriñ āḫūrınıñ ve anıñ tetimmesinin baḳıyye-i ḳıṣṣası[106]

Bu sözüñ yoḳ ḥaddi o āhū-yı ner
Āḫūr içre ḳaçar idi yer-be-yer

Nice günler çekdi o āhū-yı nāb
Ḫarlar ışṭablı içinde çoḳ ʻazāb

Müşk ü peşk bir ḥoḳḳada olur mükib
Ḳarada māhī gibi ol mużṭarib

Didi bir ḫar ki bu ḥayvān bü'l-vuḫūş[107]
Pādişehler ṭabʻı var mīr[ān] ḫamūş

Āḫir istihzā idüp didi güher
Cezr ü medden çoḳ getürmüş al ḫaber

Ol biri didi bu nāziklikle sen
Şeh serīrinde ṭayan otur ḥasen

Yimeden ḳalmışdı bir ḫar tuḫme o
Resm-i daʻvetle didi āhūya hū

Başını silküp didi ki ey fülān
İştihām yoḳ ben de oldum nā-tüvān

E 418a

Didi bildim nāz idersin sen baña
ʻĀr u nāmūs iḫtirāzıdır revā

Didi kendüye seniñdir bu ṭaʻām
Zindedir eczān anıñla bī-kelām

Olmuşum ben murġzār içre elīf[108]
Ṭatlı şular bağçeler içre ẓarīf

İ 418b

Virseler daḫı ġıdā lākin ʻazāb
Nice gider ḫūy-ı ṭabʻ-ı müsteṭāb

Ben gedā oldum gedā-çeşm olamam
Ben yeñiyim köhne şevbi bulamam

Lāle sünbül feslegenlerden müdām
Nice niʻmetler yidim bā-nāz-ı tām

[106] Başlık: Āhū vü merkebler āḫūrınıñ tetimmesinin baḳıyye-i ḳıṣṣasıdır E.
[107] bir ḫar ki: ḫarlar ki İ.
[108] içre: ile E.

Didi hāy hāy lāfdır bu lāf lāf
Hep ġarībler böyle söylerler güzāf

Didi nāfem işte oldı ḫoş güvāh
‘Öd ü ‘anber üzre minnet şāh-rāh

Līk anı fehm ider ṣāḥib-meşām
B.ḳa ṭapan eşege olur ḫarām

Yolda necs-i ḫar ḳoḳular hep ḫarān
Bu ferīḳa misk ‘arż itmek yaman

Anıñ içün didi Maḥmūd-ı ḥasīb
Ya‘ni *el-islāmü fi’d-dünyā ġarīb*[109]

Aḳrabāsı çünki kendinden ḳaçar
Gerçi z̲ātında melā’ikle uçar

Ṣūretini cinsi görürler enām
Līk andan alamazlar hīç meşām

Naḳş-ı gāv içre olan arslan-veş
Seyr it uzaḳdan velīkin olma eş

Yaḳlaşursañ gāv teninden geç o dem[110]
Yırtar o gāvı o laḥẓa şīr hem

Gāv ṭab‘ını başından çıḳarur
Ḫūy-ı ḥayvānīyi andan ḳoparur

Gāv idiñ sen şīr olduñ o maḥal
Gāvlıḳ ḫoş ise şīrlikden çek el

İnnī erā seb‘a baḳarātin simānin
ye’kulūhünne seb‘un ‘icāfün tefsīri
ve olża‘īf öküzler Ḥaḳ Te‘ālā arslanlar
ṣıfatıyla yaratmış idi tā o yedi semüz öküzler
iştihā ile yidiler egerçi āyīne-i ḫ̬ˇābda
ol ḫayālāt öküz ṣūretinde görindiler
sen ma‘nāya baḳ ṣūrete baḳma[111]

Ol ‘azīz-i Mıṣr gördi böyle ḫ̬ˇāb
Çünki çeşm-i ġaybe oldı feṭḥ-i bāb

[109] Hadîs-i Şerîf: “İslâm, garîb olarak başlamış ve yine başlayışı gibi garipliğe dönecektir. Ne mutlu gariblere..!”
[110] Yaḳlaşursañ: Ger eşerseñ E.
[111] *Kur’ân-ı Kerîm*, Yûsuf, 12/43: “Kral dedi ki: ‘Rüyamda yedi arık ineğin yedi semiz ineği yediğini gördüm. Ayrıca yedi yeşil ve bir o kadar da kuru başak gördüm. Efendiler! Eğer rüya yorumluyorsanız, bu rüyamı da bana yorumlayın...”
Ḥaḳ Te‘ālā: Allāh Te‘ālā; arslanlar: aç arslanlar E.

E 418b

Yedi öküz ki semüzdi hem cerī
Anları yidi yedi gāv lāġarī

Sīreten arslan idi ol lāġarān
Yoḫsa yiyemezler idi gāvān bir zamān

Ṣūreten gerçi beşerdir merd-i kār
Līk anda şīr-i pinhān merd-i ḫˇār

İ 419a

Merdi ḫoş ekl eyleyüp ferd eyler o
Ṣāf eyler dürdi bī-derd eyler o

960 Cümle derdlerden berī ol derdleri
Ḳurtarur hem āsumān olur yeri

Vir yisün gāv-ı teni şīr-i Ḫudā
Var ise sevdā-yı ṣıdḳ eyle ṣafā[112]

Ḳatl iden mihmānıñ odur kevn-i ḫar
Gāv-ı ten-perverlik ey ḫˇāce yiter

Nice bir güftār çün zāġ-ı nüḫūs
Ey Ḫalīl vechi nedir ḳatl-i ḫorūs

Ḫalīl -'aleyhi's-selāmıñ- ḫorūsı ḳatliniñ beyānı ki ḳanġı ṣıfatıñ ḳam' ve ḳahrına işāretdir

Ḳatline ḥikmet nedir eyle beyān
Tā müsebbiḥ olam aña ben be-cān

965 Şehvetīdir hem de pek şehvet-perest
Ol şarāb-ı zehrnākden oldı mest

Olmayaydı nesl içün bu ey vaṣī
'Ār idüp Ādem ider kendin ḫaṣī

Didi İblīs-i la'īn ey Ẕü'l-Minen
Bir ḳavī dām isterem ṣaydıma ben

Sīm ü zer hem āt sürisin itdi 'arż
Ki bunuñla aldanurlar ehl-i arż

Didi sābāş līkin ekşitdi yüzin
Ekşi tūrunc gibi ḳıldı ol özin

[112] – E.

Ma‘deninde ḫoş olur gevherle zer
Pīş-keş Ḥaḳdır alur pesmāndeler

Al bu dām-ı dīgeri sen ey la‘īn
Didi zā’id ḳıl eyā Ni‘me’l-Mu‘īn

Ṭatlı yaġlı hem şarāb-ı bī-bahā
Virdi hem de câme-i raġbet-fezā

Didi yā Rab isterim bundan ziyād
Tā ki ḥablün min mesed ola ciyād

Mestleriñdir çünki arslan-veş dilīr
Olur olmaz bend anlara ḥamīr

Tā ki bu dām u resenler ki hevā
Merdleriñ nā-merdden olurlar cüdā

Başḳa bir dām isterim ey pādişāh
Ḥīlesi saḫt dām ola merd ide āh

Ḫamr u çengī eyledi çün aña yād
Nīm-ḫande oldı aña nīm-şād

E 419a

Eski iḍlāl cānibin virür ḫaber
Ḳa‘r-ı baḥr-ı fitneden tozlar eser

Ḳullarından biri Mūsā-yı Kelīm
Açdı baḥre perdeler o nīm nīm

İ 419b

Çekdi şu her cānibinden çün ‘inān
Ḳa‘r-ı deryādan ġubār oldı ‘ayān

Çünki oldı ‘arż-ı ḫūbān u zenān
Ṣabr u ‘aḳl-ı ādeme virür ziyān

Raḳṣa girdi parmaġını buraraḳ
Ki baña on ḳat murādım virdi Ḥaḳ[113]

Çün ḫumār-ālūde gözler gördi o
Bī-ḳarār olur ‘aḳıllar sū-be-sū

Ṣafvet-i ‘ārıżları dilberleriñ
Ki sipend-āsā baḳar her çākeriñ

[113] – İ.

Zülf ü ḫāl ebrū ḫuşūsen leb ʻaḳīḳ
Ḥaḳ görindi perdeden gūyā raḳīḳ

Gördi ol ġunc u delāl-i mevhebi
Perde ardından tecellī Ḥaḳ gibi

Ḫalaḳne'l-insāne fī aḥseni taḳvīm
şümme radednāhü esfele sāfilīn[114]
tefsīri daḫı *ve men nuʻammirhü*
***nünekkishü fi'l-ḫalaḳ* āyetiniñ tefsīri**
ve bu āyetīniñ kemā hüveḤaḳḳa şerḥ ü beyānı[115]

Nice Ādem var melek sācid aña
Ṣoñra Ādem gibi maʻzūl-i ṣafā

Didi eyvāh varlıġıñ ṣoñı ʻadem
Didi cürmiñ çoḳ yaşadıñ ey dedem

Anı ṣaçından çeker çün Cebre'īl
Çıḳ bu ḫulddan ṭaşra ey ẕāt-ı cemīl

Didi bu ʻizzet ṣoñı izlāl-i āh
Didi iḥsān evveli bu ḥükm-i Şāh

Secde itdiñ cāndan ey Cebre'īl
Şimdi cennetden sürersin bī-mehīl

Gitdi bende çünki vaḳt-i imtiḥān
Berg-i naḫl-āsā olur vaḳt-i ḫazān

Ol yañaḳ ki tābī idi māh-vār
Pīrlik ile oldı gūyā sūsmār

Ol baş u ol depe ki şaʻşaʻ idi
Vaḳt-i pīrīde gören ışlaʻ didi

Ol ḳad-i bālā-yı nāzik çün sinān
Pīrlik vaḳti dü tā hemçün gümān

Ḳar gibidir zāġ-veş olan ṣaḳal
Dāġdāġdır rūyı pīriñ hemçü bāl

Lāle rengi oldı reng-i zaʻferān
Ḳuvvet-i şīriyyeti zūr-ı zenān

[114] *Kur'ân-ı Kerîm*, Tîn, 85/4-5: "O çukurları, alev alev yanan ateş çukurlarını hazırlayanlar mahvolmuşlardır!"
[115] *Kur'ân-ı Kerîm*, Yâ-Sîn, 36/68: "Kime uzun ömür verirsek onu yaratılış çizgisinde tersine çevririz. Hiç düşünmezler mi!"

Ol ki merdlik iddi‘āsında gezer
Kimse ṭutmaz ḳoltuġın vaḳt-i sefer

İşte bu āṣār-ı ġam pejmürdelik
Her biri geldi ki ilçi mürdelik

Lākin olursa ṭabībi nūr-ı Ḥaḳ
Pīrlikden gelmeye noḳṣān u daḳ

İ 420a

Ṯümme radednāhü esfele sāfilīn
ille’l-leẕīne āmenū ve ‘amilü’ṣ-ṣāliḥāti
felehüm ecrün ġayrü memnūn[116]
tefsīri ve bu āyet-i beyyine ki Muṣḥafda
meẕkūrdur anıñ şerḥ ü beyānı[117]

Süstligi ‘aynıyla ser-ḫoş mestligi
Reşk-i Rüstemdir velīkin süstligi

Māt olursa üstüḫˇānı ġarḳ-ı ẕevḳ[118]
Her bir eczāsı şu‘ā‘-ı nūr-ı şevḳ

Çünki ṣuyı çekilen bāġ bī-ṣemer
Ki ḫazān eyler anı zīr ü zeber

Gül gider ḳalur dikenler simsiyāh
Zerd ü hem bī-maġz olur gūyā ki kāh

Ne günāhı var o bāġıñ ey Ḫudā
Ḫullesini eylediñ andan cüdā

Kendini görmek ki görmek kendini
Zehr-i ḳātildir ṣaḳın sen ḳandiñi

Bir güzel ki ‘ālem ‘aşḳına dūçār
Ṣoñra sevmez ḫalḳ anı cürmi ne var

Cürmi ancaḳ ‘āriyet zīnet hemān
Bu ḥulel mülkim diyü da‘vā yalān

Alalım anı ki tā bile yaḳīn
Ḫırmenimiz var ki ḫūbān dāne-çīn

Tā bile ‘āriyyedir eski ḥulel
Pertev-i şems-i vücūd olmış ezel

[116] *Kur’ân-ı Kerîm*, Tîn, 85/4-7: “O çukurları, alev alev yanan ateş çukurlarını hazırlayanlar mahvolmuşlardır! Hani o sırada ateşin başında oturmuşlar, inananlara yaptıklarını seyrediyorlardı.”
[117] Başlık: *ille’l-leẕīne āmenū ve ‘amilü’ṣ-ṣāliḥāti* āyetiniñ tefsīr vü şerḥ vü beyānı E.
[118] Māt olursa: Ger olursa E.

Ol güzellik ḳudret ü faż̧l u hüner
Ḥüsn-i şemsinden bu sū itdi sefer

Açdılar çünki olan istārları
Nūr-ı ḫūrşīd aldı hep dīvārları

Pertev-i ḫūrşīd idince ‘azm-i rāh
Ḳaldı her dīvār muẓlim hem siyāh

Rūy-ı ḫūbānda seni ḥayrān iden
Nūr-ı ḫūrşīddir ki üç reng şīşeden

Dürlü rengli şīşeden ol nūr-ı ṣāf
Bize böyle görinür ṣanma bu lāf

Maḥv ola ol şīşeler ki reng reng
Nūr-ı bī-reng eyler ol dem seni deng

Şīşesiz görmegi ḫūy it nūrı sen
Kūr ḳalursın şīşeye irse şiken

‘İlm-i ta‘limiyye ḳāni‘señ eger
Ġayrınıñ göziyle itmekdir naẓar

Ol çerāġıñ aldıġı dem nāgehān
Sen bilürsin ‘āriyetmiş bu hemān

Ger iderseñ şükr ü sa‘y ü ictihād
Ġam yime yüz ḳat virür Rabbü’l-‘İbād

E 420a, İ 420b

Eylemez şükri ki oldı ḫūngerī
Bu ḥüsndür oldı çün kāfir berī

جنـد كبران كـه دل كـمكـرده انـد[119]
جنـد مـؤمـن بـا دل پـاكـى رونـد[120]

Kim olur küfr ile ḫūbī vü hüner
Ġayrı aṣlā göremez andan eṣer

Ḫīşī vü şükr ü vedād-ı Fāṭıra
Şöyle gitdi gelmez aṣlā ḫāṭıra

[119] dil-i gümkerde: ‘amel gümkerde E.
[120] *Kur’ân-ı Kerîm*, Muhammed, 47/1-2: “İnkâr yolunu seçip Allah yoluna da engel koyanların yapıp ettiklerini O boşa çıkarmıştır. İman edip din ve dünyaya yararlı işler yapanların, rablerinden gelmiş bir gerçek olarak Muhammed’e indirilene inananların ise günahlarını affetmiş ve durumlarını düzeltmiştir.”
Çelebioğlu: Küfran ümmetinin işleri sapıklıktır. İmân ümmetiyse gönüllerini ıslah ederler. C. 5, b. 1001.

Ki *eḍall a‘mālehüm* ey mülḥidān
Kām-rāndan kām ṭalebdir rāygān

Ehl-i şükr ile vefādan ḳıl ṭaleb
Anlar ile oldı devlet leb-be-leb

Kim giden devletden arar ḳuvveti
Gelecek devletde bul ḫāṣıyyeti

*Aḳrıżū*ya ḳarż vir bu devleti[121]
Tā ki yüz devletle bul sen rif‘ati

Kendiñ içün az iç sen bu ṣudan
Āb-ı Kevṯer vireler tā bu sūdan

Cur‘asın ḫāk-i vefāya kim döker
Ṣayd-ı devlet ṣanma ki andan gider

خوش شود آن دل که خوش شد با نشان
کشته از پس نعمتی انزا شان[122]

Ey ecel ġāretcilikden vazgel
Şākirīnden alma bir şey’-i eḳall

Virdiler anlar ki itmezler ḳabūl
Raḫt-ı cāndan mün‘imīnlerdir ‘acūl

Ṣūfiyiz biz ḫırḳayı terk eyledik
Almayız tekrār işi berg eyledik

Çünki gördük bir ‘ivaż ki ol ‘ivaż
Def‘-i ḥācet ḳıldı hem def‘-i ġaraż

Mühlik olan āb-ı şūrdan ḫāriciz
Çeşme-i Kevṯer raḥīḳa ‘āriciz

Ġayrı nāsa itdiğiñ ki ey cihān
Bī-vefālıḳ dürlü fen nāz-ı girān

Başıña çal bizüm içün var cezā
Ki şehīdiz eylemiş idik ġazā

[121] *Kur’ân-ı Kerîm*, Müzzemmil, 73/20: “Senin, gecenin üçte ikisine yakın kısmını, yarısını, üçte birini ibadetle geçirdiğini ve beraberinde bulunanlardan bir grubun da (böyle yaptığını) rabbin elbette bilir. Gece ve gündüzü belirleyen ancak Allah’tır. O, sizin (istenen) vakti tesbit edemeyeceğinizi bilmektedir. Bu yüzden de sizi bağışlamıştır. Artık Kur’an’dan kolayınıza geleni okuyun. Allah bilmektedir ki içinizde hastalar bulunacak, bir kısmınız Allah’ın lutfundan rızık aramak üzere yeryüzünde yol tepecek, diğerleri de Allah yolunda çarpışacaktır. O halde Kur’an’dan kolayınıza geleni okuyun. Namazı kılın, zekâtı ödeyin, Allah’a güzel bir borç verin. Kendiniz için önceden ne iyilik hazırlarsanız Allah katında onu bulursunuz; hem de daha iyi ve mükâfatça daha büyük olmak üzere. Allah’tan bağışlanmayı dileyin, şüphesiz Allah çok bağışlayıcı çok esirgeyicidir.”

[122] Çelebioğlu: Gönüllerin ıslahı, gönüllerini hoş kılar. Ayrılığın sonu vuslat olur. C. 5, b. 1010.

Tā bilesin var Ḫudānıñ ḳulları
Ḥamle vü ḥamd u hünerde pek cerī

Ḥīle-i dünyā bıyıġıñ ḳoparur[123]
Burc-ı nuṣretde o tozlar ḳoparur

Bu şehīdler ṣoñra ġāzī oldılar
Bu esīrler ṣoñra nuṣret buldılar

E 420b

Nīstīden baş çıḳarurdılar hemān
Kūr degilsiz olmadıḳ bizler nihān

Bilesin ki var ‘ademde çoḳ güneş
Āfitāb bunda Sühāya anda eş

İ 421a

Ṣulḥ olındı cümle ceng ü ‘arbede
Mescid oldı ansızın her bütgede

Nā-ümīdlik gitdi geldi hep ümīd
Gice gitdi geldi ḥālā nūr-ı şīd

Müşkilātıñ ḳuflı açıldı o dem
Nefs-i kāfir ansızın ḳatl oldı hem

Varlıḳ āyā ki ‘ademde nic’olur
Żıdd-ı żıd içinde meknūn dürr olur

Yuḫricü’l-ḥayye mine’l-meyyiti bil[124]
‘Ābid ümmīdi bu yoḳluḳ itme ḳīl

Çiftçiniñ enbārı ki ola tehī
Şād u ḫoş ammā ricāsı nīstī[125]

Kim ide çün sūy-ı nīstīden ẓuhūr
Vāḳıf-ı ma‘nā iseñ fehm eyle ṭur

Dem-be-dem nīstīden olduñ muntaẓır
Ki bulasın ẕevḳ ü rāḥat fehm ü birr

Keşfe destūr yoḳ dimem bu rāzı ben
Yoḫsa Baġdādı idem Abḫāzı ben

Ṣun‘-ı Ḥaḳ genc-i ‘ademde oldı bil
Gelür andan her ‘aṭā bī-ḳāl ü ḳīl

[123] bıyıġıñ: burunuñ E.
[124] *Kur’ân-ı Kerîm*, En’âm, 6/95 vd.: “Tohumu ve çekirdeği çatlatan şüphesiz Allah’tır; O, ölüden diriyi çıkarır, diriden de ölüyü çıkarmaktadır. İşte Allah budur. O halde (haktan) nasıl dönersiniz!”
[125] ammā: zīrā İ.

‘Ālem-i nīst hest-nümā ve hest nīst-nümānıñ miṣāli

İsm-i Ḥaḳ Mübdi‘ vü mübdi‘ bu dimek
Ki ide ḫalḳ fer‘ī bī-aṣl u emek

Gösterür nīsti o hest [ü] muḥteşem
Gösterür hestīyi de şekl-i ‘adem

Örtdi baḥri keffī itdi āşikār
Bādı örtdi itdi iẓhār-ı ġubār

Ḫāk-i bī-cān çün mināre ber-havā
Ḫāk kendi nice çıḳar ber-‘ulā

Ḫāki bālāda görürsin ey ‘alīl
Bāda lāzım saña ta‘rīf ü delīl

Keffī görürsin ki ẓāhir her ṭaraf
Kef bī-baḥr olmaz aṣlā munṣaraf

Kef görür ḥis lāzım o baḥre delīl
Gizli efkār āşikāre ḳāl u ḳīl

Nefyi iṣbāt ẓann iderdim ben ezel
Dīde-i ma‘dūm-bīn idi güzel

Dīdeye geldükde bir nevm-i ḫafīf
Göremez nīst ü ḫayāli ey şerīf

Lā-cerem ser-geşte idi bu ḍalāl
Ki ḥaḳāyıḳ gizli ẓāhirde ḫayāl

Dikdi i‘dām kendini pīş-i naẓar
Çün ḥaḳāyıḳ görmedi çeşm ü başar

Āferīn ey māhir-i fenn siḥr-bāf
Gösterürsin mu‘riżāna derdi ṣāf

E 421a, İ 421b

Sāḥirān mehtāb-peymādır ki tīz
Ḫˇācelerden zer ṭutarlar bī-sitīz

Aḳçe alurlar bu nev‘a pīç pīç
Aḳçe gider yoḳ metā‘ı elde hīç

Bu cihān cādū vü bizler tāciriz
Ki hemān mehtāb-ı peymūde-ceriz

Beşyüz arşun bezi arşunlar ‘acel
Nūr-ı mehtābdan ider siḥr ü ‘amel

Sīm-i ‘ömrüñ çünki alur ey fülān
Sīm gider kirbās yoḳ cümle yalan

Ḳul e‘ūẕü oḳuyup di yā Eḥad[126]
İşbu neffāṯātdan efġān-ı meded

Üfürürler ‘uḳdeye ol sāḥirāt
El-amān u el-amān bu bürd-māt

Lākin oḳusañ zebān-ı fi‘l ile
Pek ża‘īfdir oḳuyanlar ḳavlile

Bu zamānda saña yoldaş üç kişi
Biri vāfī sā’ir ‘öẕrīdir işi

Birisi yārān u dīger raḫt u māl
Ṯāliṯi vāfīdir o ḥüsnü’l-fi‘āl

Māl gitmez işi anıñ ḳaşra dek
Dōst gider lākin o da ol ḳabre dek

Çünki saña irişe rūz-ı ecel
Dōst zebān-ı ḥāl ile dir o maḥal

Ben bu yolda saña yoldaş degilem
Ḳabriñ üzre eglenürem gāhi dem[127]

Vāfī-i fi‘liñdir hem-reh tā ebed
Ki seniñle biledir ḳa‘r-ı laḥd

Bu ḥadīṯiñ tefsīrinde ki
Muṣṭafa ṣalavātu’llāhi ‘aleyhi ve’s-selām-
buyurur *lā-büdde min ḳarīnin*
yüdfenun me‘ake ve hüve ḥayyün
ve tüdfenu ve ente meyyitü inkāne
kerīmen ekremeke ve inkāne le’imen
eslemeke ve ẕālike’l-ḳarīnü
‘amelüke feaṣliḥḥü mā esteṭa‘te[128]

[126] *Kur’ân-ı Kerîm*, Felâk, 113/1: “De ki: "Sabahın rabbine sığınırım;”
[127] gāhi dem: dem-be-dem E.
[128] Bu ḥadīṯiñ tefsīrinde: Bu ḥadīṯ-i şerīfiñ E.
Kaynak gösterilen eserde, hadisin tespit edilemediği ve Furûzanfer’in de eserinde zikretmediği bilgisi bulunmaktadır. Hadîs-i Şerîf’in başlıkta geçen hali: “Mustafâ Aleyhiselâm’ın: “Sana, seninle beraber mezara gömülecek bir eş, bir arkadaş lâzım. Sen onunla gömülürsün. Sen ölüsün amma o diridir. İyi ise sana iyilikte bulunur, kötü ise senden kurtuluşu giderir. Bu eş, bu arkadaş, senin yaptığın işlerdir. Elinden geldiği kadar işlerini iyileştir, iyi amelde bulun” hadîsinin tefsiri, Allah elçisi doğru söylemiştir.

Pes Peyāmber itdi tebyīn-i ṭarīḳ
Hīç ‘ilimden ġayrı yoḳ nāsa refīḳ

Ol ‘amel a‘lā ise yāriñ ebed
Mār olur laḥdiñde fi‘liñ ise bed

Bu ‘amel bu kesb-i rāh-ı Ḥaḳda fer
Ūstāsız olmaz aṣlā ey peder

Kesbiñ eñ alçaġı ‘ālemde müdām
Oldı bī-irşād u ūstāsız tamām

Evvelā ‘ilm oldı ṣānīsi ‘amel
Mevdu‘uñ oldıġı müddet tā ecel

E 421b, İ 422a

یاری خواهد در صنایع هوش مند
از کریم و رست کار و مستمند[129]

ای برادر در طلب کن از صدف
فن اکر خواهی بجوز اهل خرف

کر به بینید اهل پند انصاف ده
رو متاب تعلیم کن از جمله به

Gāh debbāġlar giyer eski libās
Ẕātına gelmez żarar añla ḳıyās

Delḳ giyer temurcı vaḳt-i dem müdām
İḥtişāmına żarar yoḳ ey hümām

Pes libās-ı kibri sen tenden çıḳar
Vaḳt-i ta‘līm ẕü’l-libāsın ḳıl şi‘ār

‘İlim ögrenmek ṭarīḳi ḳavlīdir
Ḥırfet öġrenmek ṭarīḳi fi‘līdir

Faḳra ṭālib ṣoḥbet ile ḳā’im o
Kār u deste yoḳ zebānı dā’im o

Cān cāndan aḫẕ ider o ‘ilmi āh
Ne zebāndan ne kitābdan aña rāh

[129] Bu ve sonraki iki beyit için:
Çelebioğlu: Ey akıl sahibi, bir sanat elde etmeye çalış, ama onu salih kişiden temin et.
İnciyi, sadefin içinde ara. Hüneri, hüner sahibinden iste.
Hak sözleri, nasihatleri duyunca insafla dinle, yüz çevirme, ders al! C. 5, b. 1061-1063.

Sālikiñ göñlinde varsa ol rumūz
Olmamışdır remzi bilür ol henūz

Tā ki ide şerḥi göñlinde ẓuhūr
Ki *Elem neşraḥ* buyurdı ol Ġafūr[130]

Şerḥa virdim ben derūn-ı sīneñe
Şerḥ ḳoydum sīne-i bī-kīneñe

Sen henūz ḫāricde ṭālibdiñ aña
Ġayrılardan ḥālib ü maḥleb-nemā

Hīç dükenmez çeşme-i şīr sende o
Niye ararsın teġārı süt diyü

Baḥre menfez var ki sende āb hep
Ḳıl ḥayā itme ġadīrden mā-ṭaleb

Ki *Elem neşraḥ* saña da şerḥ iken
Şerḥ-cū olup çekersin çoḳ miḥen

Şerḥa baḳ göñliñe cāyı enderūn
Gelmeye tā ṭa'ne-i *lā-tübṣırūn*[131]

Bir seped etmek ṭolu başında o
Derbeder etmek idersin cüst u cū

Başıñı bük ḫīre-serlik nice bir
Çal göñül bābını sā'irdir mużır

Irmaḳ ortası dizinde ṭatlı ṣu
Kendiden ġāfil arar ṣu sū-be-sū

Öñde ṣu hem ardda ṣular bā-meded
Çeşmeler var öñde sed hem ardda sed

Esb[i] altında vü fāris esb arar[132]
Bu nedir dir at velī at ḳanda var

Hey ki altında olan at iyü baḳ
Dir belī līk esbim içün el-firāḳ

E 422a, İ 422b

Mest-i āndır ān pīş-i rūyde
Bī-ḫaber ṣudan vücūdı cūyde

[130] *Kur'ân-ı Kerîm*, İnşirâh, 94/1: "Senin için göğsünü açıp genişletmedik mi?"
[131] *Kur'ân-ı Kerîm*, Zâriyât, 51/21: "Ve sizin kendi nefislerinizde de –deliller- vardır, hiç de görmez misiniz?"
[132] vü: o İ.

Nesneye mest nesne pīş-i rūyīdir
Bī-ḫaber ol nesne şerḥ-i ḫūbīdir

Baḥr içinde dir güher yoḳ baḥr hīç
Var ṣadef gibi ḫayāl dīvārı hīç

Ān dimek ki ol ḥicāb olur aña
Ebr-i tāb-ı āfitāb olur aña

Gözi bağıdır anıñ hem bed-gözüñ
Def‘-i seddir hem de sedd itmiş özüñ

Gūşına bend oldı hem de hūşına
Hūşı Ḥaḳḳa vir yaḳar medhūşına[133]

Ḥażret-i Peyġamber -‘aleyhi’s-selāmıñ- *men ce‘ale’l-hümūme hemmen vāḥiden kefāhu’llāhü sā’ire hümūmihi ve men teferreḳat bi’l-hümūmu lāyübāli’llāhü fī inne yühlikehü fī eyyi vādin ṣā’e* ḳavli şerīfiniñ tefsīri[134]

Hūşıñı tevzī‘ ḳıldıñ şeş cihāt
Degmez aṣlā terreye o türrehāt

Āb-ı hūşuñ bīḫ-i ḫār ider heder
Alamaz bir ḳaṭre hūşından ṣemer

Kes hemān şāḫ-ı bedi odur hüner
Ṣu vir o şāḫ ḫūşe vire tāze ter[135]

Her iki yeşillenür ṣoñunda iş
Biri bāṭıl birisi virür yemiş

Bāġ ṣuyı buña ḥelāl aña ḥarām
Farḳını ṣoñra görürsin ve’s-selām

‘Adl odur ki viresin eşcāre ṣu
Ẓulm odur ki viresin bir ḫāre ṣu

Vaż‘-ı nā-mevżi‘ olur ẓulm-i ṣarīḥ
Menba‘ı ‘ayn-ı belālardır ṣaḥīḥ

[133] – İ.
[134] Ḥażret-i Peyġamber -‘aleyhi’s-selāmıñ-: Nebī -‘aleyhi’s-selāmıñ-
[135] vire: ḳıl E.
Hadîs-i Şerîf: Abdullalı b. Ömer’den, Resûlullah: “Kim, bütün üzüntü ve düşüncelerini bir noktada toplar birleştirirse, Allah, onun diğer dünyâ düşüncelerinden kurtarır. Fakat dertlerini dağıtan, rastgele her şeye üzülen kimseyi ise, dünyânın hangi vadisinde helak olacaksa, Allah aldırmaz ve kayırmaz” buyurmuşlardır.

Ni‘meti mevżi‘ine ḳoymaḳ ‘adil
Ṣanma ki her bir köke anı bez̲l

Cān u dile ni‘met-i Ḥaḳ vir müdām
Ṭab‘-ı murdār u kerīhe virme nām

Sen tene bī-kār-ı ġamdan bār ḳıl
Cān u dile virme yük bīdār ḳıl

Yüki ‘Īsāya bıraḳmış itmez ‘ār
Murġzārda çifte atar ol ḫımār

Sürmeyi ḳulaġa çekmek şarṭ degil
Dil ġubārın tene ekmek şarṭ degil

Dil ileyseñ nāzile ḳıl olma ḫ̌ār
Ten iseñ sükker yime ol zehr-ḫ̌ār

Nef‘i var zehriñ tene ḳand oldı bed
Lāyıḳ olan tene olmaḳ bī-meded

E 422b

Ten cehennem heyzümidir besleme
Dal budaḳ ṣaldırma aña esleme

İ 423a

Yoḫsa ḥammālü’l-ḥaṭabsın yā ḥaṭab[136]
İki ‘ālemde o çift-i Bū Leheb

Sidre dīgerdir ḥaṭabdan farḳ ḳıl
Gerçi her ikisi sebze pür-ẓalīl

Oldı aṣlı şāḫ-ı heftüm āsumān
Bunuñ aṣlı nārdır hem de duḫān

Beñzedir ṣūretde ammā çeşm-i ḥis
Ki ġalaṭ-bīndir hemīşe resm-i ḥis

Çeşm-i dil ‘indinde ẓāhirdir bu ḥāl
Sa‘y idüp dil cānibin bul bul viṣāl[137]

Yoġısa pā kendiñi taḥrīk ḳıl
Tā ki gör zā’id midir yāḫud ḳalīl[138]

Bağladı ise Zelīḫā derleri
Buldı Yūsuf cünbiş ile ṣarf yeri

[136] yā: sen E.
[137] cānibin bul bul viṣāl: cānibine bul viṣāl İ.
[138] Tā ki gör: Tā göre E.

Bu rubā‘īniñ ma‘nāsında

Ger yolcı iseñ rāhı açarlar fi’l-ḥāl
Yoġ oldı ise varlıġa ḥāliñ meyyāl

Yoġ oldıñ ise ‘āleme ṣıġmazsın sen
Sensiz saña manẓūr iderler seni bī-ḳāl

Çün kilīd açıldı rāh itdi ẓuhūr
Ki tevekkül ḳıldı Yūsuf oldı dūr

Bir delik yoḳ līk ‘ālem āşikār
Yūsuf-āsā lāzım o yirden firār

Tā açarlar ḳuflı der peydā olur
Cānib-i bī-cā hemān dem cā olur[139]

Bu cihāna gelmişin ey mümteḥan
Gelmeniñ üslūbını gördiñ mi sen

Bir maḥalden geldiñ işbu mevṭıne
Hep gelenler yolı bilmez ḥāli ne

Bilmediñ ammā dimezsin rāh yoḳ
Bu reh-i bī-rāha gider her fürūḳ

Uyḳuda mesrūr gidersin ṣaġ u ṣol
Ḳanda ol meydān o reh ey bü’l-foḍūl

Kendi çeşmiñ baġla da teslīm ol
Eski şehr içinde var kendiñi bul

Nice baġlarsın gözin yüz çeşm-i ḫar
Baġlamışdır gözini bā kerr ü fer

Dört göz ile sende ‘aşḳ-ı müşterī
Hep ümīdler mihterī vü serverī

Uyusañ rü’yā görürsin müşterī
Bayḳuşuñ rü’yāsı vīrāne perī

Müşterīniñ ṭālibisin pīç pīç
Ne ṣatarsın elde mālik hīç hīç

E 423a

Gönliniñ olaydı nānı yā ṭa‘ām
Müşterīden vaz gelürdüñ bī-kelām

[139] Cānıb-i bī-cā: Cāy-ı bī-cāyī E.

İ 423b

Peyġamberlik daʻvāsı iden şaḫṣıñ ḳıṣṣası ki aña dirlerdi ne yidiñ böyle ḫod-bīn oldūn ziyāde ve güzāf söylersin ḫˇābıñda didi ki eger bir şey' bulaydım yirdim ve buncılayın kec olmazdım ve hezeyān söylemezdim ki her kimse ki aʻlā sözi ehliniñ ġayrıya söyleye hezeyān söylemiş olur her çend ki ol hezeyān söylemekde māmur oldıysa daḫı ve bu māʻnālarıñ şerḥi[140]

Didi bir kimse ki ben peyġamberem
Cümle peyġamberlere efḍalterem

Bağlayup şāha getürdiler hemān
Ben resūlüm dir bu şaḫṣ-ı nā-tüvān

Cemʻ-i nās oldı ki çün mūr u melaḫ
Bu ne mekr ü bu ne tezvīr bu ne faḫ

Her ʻademden gelen olursa resūl
Cümlemiz peyġamberiz aṣl-ı uṣūl

Biz o semtden geldik olduḳ hep ġarīb
Sen niye ṭaḫṣīṣ ḳılındıñ ey edīb

Didi bilmezsiz ki ey ḳavm-i sefer
Siz ʻamādan geldiñiz hep bī-ḫaber

Ṭıfl-ı ḫufte-veş bu cāya ʻazmiñiz
Bilmediñiz rāh-ı bezm ü rezmiñiz

Geçdiñiz menzilleri ḫufte vü mest
Bilmediñiz yolları bālā vü peşt

Biz uyanıḳ geldik o yoldan ki ḫoş
Penc ü şeşden gelmemiz tā penc ü şeş

Görerek menzilleri aṣl u esās
Hep ḳılavuz-veş ḫabīr ü reh-şinās

Şāha didiler buña işkence it
Böyle söz tā dimeye bu cins-i it

Şāh gördi pek nizār u pek żaʻīf
Mürd olur bir sille ile ol naḫīf

[140] māʻnālarıñ şerḥi: maʻnālarıñ ʻalā sebīlü't-tevżīʻ ve't-tafṣīl-i şerḥ E.

Nice ḳābil aña urmaḳ yā eẕā
Ki vücūdı şīşe-veş ‘ayn-ı hebā

Līkin aña söyleyem ḫoşluḳla ben
Ki ne cür’et eylediñ bu lāfa sen

Serdlik aṣlā eylemez hīç aña kār
Līn ile baş gösterür ġār içre mār

E 423b

Ḫalḳı ṭaġıtdı o dem eṭrāfdan
Şāh idi zīrā ẕevī’l-elṭāfdan

Pes oturdup ṣordı aña cāyını
Hem ma‘āş u mültecādan pāyını

İ 424a

Didi ey şeh meskenim Dārü’s-selām
Geldim işte oldı bu dārü’l-melām

Ne evim var bu cihānda ne refīḳ
Māhīye olur zemīn elbette żīyḳ

Didi şeh luṭf ile yine ne idiñ
Ki ne var ḳahvaltıya hem ne yidiñ

İştihā ile ne yidiñ bāmdād
Böyle ser-ḫoşluḳ neden bu lāf-ı bād

Didi ḫuşk u ter eger olsaydı nān
Da‘vī-i mürsellik itmezdim o ān

Bu gürūha da‘vī-i peyġamberī
Ṭaġdan dil istemekdir serserī

Kimse ister mi cebelden ‘aḳl u dil
Fehm ü żabṭ itmek ṭaleb müşkil şekil

Her ne söylerseñ o da söyler hemān
Eyler efsūn gūyiyā müstehziyān

Ḳandadir bu ḳavm-i peyġām ḳandadır
Ki cemāddan cānı kim ḫˇāhendedir

Bir ḫaber virseñ ki zenden zerden o
Sīm ü zer baḫş eyleyüp dirler ki hū

Ki filānca bir güzel ister seni
Saña ‘āşıḳ ide hem-pister seni

Şehd-āsā virse peyġām-ı Ḫudā
Ki budur sūy-ı Ḫudā ey ḥabbeẕā

‘Ālem-i mergden ṣaḳın sen berge gel
Çün beḳā mümkin fenāyı terke gel

Ḳaṣd ider cānına hem ḳaṣd-ı ser
Ṣanma ġayretden yāḫud dīn ü hüner

‘Avāmıñ enbiyā ve evliyā-yı Ḫudā ile ‘adāvet ü bīgāne olmalarına sebeb ḥayāt-ı ebedī cānibine da‘vetleridir[141]

Pek yapışmış ḥānumān da‘vāsına
Diñlemek acı gelür sevdāsına

Bez yapışmışdır eşek yāresine
Pek te’ennī ile çek çāresine

Bā-ḫuṣūṣ ki müctenibdir ol denī
Çift atar görse uzaḳdan ol seni[142]

Ḫāṣṣa ol uyuzuñ her cānibde bez
Başa yapışmış neme ‘arḳ u ḥarez

Sīm ü zerdir ḫırḳa ḥırṣ da yāredir
Kimde ḥırṣ oldıysa ol ṣad pāredir[143]

E 424a

Ḫānumān vīrāne vü bayḳuş bes
Diñlemez evṣāf-ı Baġdād u Ṭabes

Gelse yoldan bāz-ı sulṭānī eger
Bayḳuşa şehden getürse yüz ḫaber

Dār-ı mülki şerḥ ü bāġ u cūları
Ẕevḳlenür anı ‘adūlar mihterī

İ 424b

Ne getürmiş bāz eski bir meṣel
Hep güzāf u lāfdır bu mübteẕel

Köhne anlardır çürimişler ebed
Yoḫsa ol dem köhne nev olur eşed[144]

Eski ölmüşlere anlar cān virür
Tāc-ı ‘aḳl u pertev-i īmān virür

Dil-rübā-yı rūḥ-baḫşdan çalma dil
Püşt-i raḫşına süvār eyler muḳill

Ser-firāz-ı tāc-dihden çalma ser
Pāy-ı dilden o açar ṣad ‘uḳdeler

[141] Başlık: ‘Avāmıñ ‘adāvetine vü evliyā-yı Ḫudā vü enbiyā-yı ṣalavātu’llāhi ‘aleyhim ecma‘īn ile bīgāne olmalarına sebeb ḥayāt-ı ebedī cānibine da‘vetleridir E.
[142] Çift atar: Çifte atar E.
[143] – İ.
[144] Yoḫsa: Yoḳsa E.

Kime diyem kūy yolında zinde kim
Āb-ı ḥayvān sūyına pūyende kim

Yufḳa cānlısın ḳaçarsın ‘aşḳdan
Bildigiñ bir nām ‘aşḳdan meşḳdan

‘Aşḳ vāfīdir ki vāfīyi alur
Bī-vefā dōsta naẓar itmez ḳalur

‘Aşḳ içün yüz nāz u istikbār olur
‘Aşḳ yüz biñ nāz ile ele gelür

Ādemī gūyā aġacdır köki ‘ahd
İtmelidir köke tīmār ile cehd

‘Ahd-i ḳāsid çürimiş kökdir hemān
Munḳaṭı‘dır mīveden olsa fidān

Şāḫ u bergi gerçi sebz olur yeşil
Bīḫ-i fāsid sebzeyi olur mużıll

Berg-i sebzī yoḳ velīkin köki ṣaġ
‘Āḳıbet iḫrāc ider ṣad berg ü bāġ

‘İlmine maġrūr olma ‘ahde baḳ
‘İlm ḳışr u ‘ahd aña maġz-ı araḳ

Merd-i bed-kār bed-kārlıḳda
mütemekkin olup ve nikū kārlarıñ
devleti eşerini bed görüp şeyṭān olur
ve ḥasedden nāşī māni‘-i ḫayr olur
şeyṭān gibi ki ḫırmeni yanmışdır
cümleniñ ḫırmeniñi yanmış ister
Allāh ‘aẕīmü’ş-şān buyurur
eraeyte’l-leẕī yenhā ‘abden iẕā ṣallā[145]

Vāfiyānı gördüñ ider fā’ide
Sen ki şeyṭān gibisin ber-ḳā’ide

Her kimiñ ola mizāc u ṭab‘ı süst
Olamaz hīç bir kes ile ten-dürüst

E 424b

İstemezseñ şeyṭanet gel sen baña
Bāb-ı da‘vādan be-dergāh-ı vefā

1205 Çün vefā yoḳ bārī da‘vā itme sen
Aġlebi da‘vā sözidir mā vü men

Sīnede söz daḫl-i maġz-ı iddi‘ā
Maġz-ı cāna var ḫamūşīde nemā

İ 425a

Çün lisāna gele ḫarc olur maġz
İtme ḫarcı tā ḳala maġzıñ naġz

Az sözüñ aṣḥābınıñ fikri daḳīḳ
Olsa söz ḳışrı füzūn maġzı raḳīḳ

Pōst ḳalın olduḳda maġz olur ża‘īf
Pōst ża‘īf olursa maġz olur şerīf

1210 Gör bu üç mīve ki ḫāmdan restedir
Cevz ü dirhem levz olur hem pestedir[146]

Kim ki o ‘iṣyān ide şeyṭān olur
Ki ḥasūd-ı devlet-i nīkān olur

Çünki ‘ahd-i Ḥaḳda itdiñ sen vefā
‘Ahdiñi ḥıfẓ eyler ikrāmen Ḫudā

Sen vefā-yı Ḥaḳdan i‘rāż eylediñ
*Üẕkürū eẕkürkümū*yı n’işlediñ[147]

[145] *Kur’ân-ı Kerîm*, Alak, 96/9-10: “Gördün mü, bir kulu namaz kılarken engelleyen o adamı?”
bed-kārlıḳda: bed-kāriyyetde; görüp: göre E.
[146] Cevz ü dirhem levz olur hem pestedir: Biri cevz ü biri mevz ü pistedir İ.
[147] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/152: “Beni zikredin ben de sizi zikredeyim.”

Güş ṭut *evfū bi‘ahdi* diñle sen
Tā ki *evfā ‘ahdiküm* gelür ḥasen[148]

‘Ahd ü ḳarżımız bizim diyem nedir
Tarlaya hep dāne-i ḫuşk ekmedir

Ne zemīnden bil bu ḥāl ü ḳudreti
Ne Ḫudāvend-i zemīniñ ḳuvveti

Bir işāret vardır ancaḳ ki gerek
Ki ‘ademden aṣlına çekmek emek

Toḫmı yidim hem getürdüm ben nişān
Ki bu ni‘metden bize vir rāygān

Pes du‘ā-yı ḫuşkı terk it ey ġabī
Kim ekerse dāne bulur maṭlebi

Hīç dāneñ yoġısa eyle du‘ā
Bir aġac iḥsān ola ki pür-vefā

Çünki Meryem derdli idi dāne yoḳ
Ḥaḳ yeşertdi ol aġacda mīve çoḳ

Çünki vāfī idi ḫātūn-ı kerīm
İstemeksiz yüz murād virdi ‘Alīm

Ol cemā‘at ki ola ṣāḥib-vefā
Cümle eṣnāf üzre fā’iḳ ber-‘ulā

Kūh u deryālar musaḫḫardır aña
Çār ‘unṣur daḫı çākerdir aña

Bu bir ikrāmdır sebeb olur nişān
Ehl-i inkār çeşmine ola ‘ayān

Ol kerāmetler ki maḫfī vü ‘ayān
Ne ḥavās ta‘dād ider ne dil beyān

E 425a

İş odur ki o ile ola ebed
Dā’imā ne münḳaṭı‘ ne müstered

Belki ide dem-be-dem o irtiḳā
Ki Ḫudādır ṣāḥib-i baḫş u ‘aṭā

[148] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/40: “Benim ahdimi îfâ ediniz ki ben de sizin ahdinizi yerine getireyim.”

Münācāt

İ 425b

Ey viren temkīn ü rızḳ u hem ṣebāt
Ḫalḳa vir bu bī-ṣebātlikden necāt

Ḳanġı işde ṣābit olmaḳ ise ḥaḳ
Nefsi ḳıl anda ḳıyāma müsteḥaḳ

Ṣabr vir mīzān-ı keff olsun girān
Ṣūret ehli ḫud‘asından vir emān

Hem ḥasedden sen ḫalāṣ it ey Kerīm
Hep ḥaseddendir olan dīv-i racīm

Ni‘met-i fānī vü māl ü hem cesed
‘Āmmeyi yıḳar ider cümle ḥased

Çünki leşker-keş olurlar pādişāh
Eyler evlādı ḥased ile tebāh

‘Āşıḳān-ı müştehīler pür-ḳaẕer
Birbirine eylediler ḳaṣd-ı ser

Vīs ü Rāmīn Ḫusrev ü Şīrīn ‘ayān
Ki ḥasedden n’işledi ol eblehān

Çün fenādır ‘āşıḳ u ma‘şūḳ hem
Hīçdir o hem hevāsı daḫı hem

‘Āşıḳ-ı Ḥaḳdır ‘ademde ḥükm iden
Yoġı yoġa ‘āşıḳ-ı bī-ẓulm ider

Çün münāfıḳdan ḥased o zāde-ser
Yoġı bu varlıḳ o dem mużṭar ider

Bu zenān ki cümleden müştaḳdır o
İki ortaḳlar ḥasedden fitne-cū

Merdler ise her biri sengīn dil
Menzilin fehm it ḥasedde pek mużıll

Olmasa ḳānūn-ı şer‘-i Aḥmedī
Herkes eyler birbirin cismin redī

Def‘-i şer içün olur şer‘-i şerīf
Dīv olur şīşede ḥacletleża‘īf

Ki yemīn ü şāhid ile hem nukūl
Şīşe içine gire dīv-i foḍūl

İki żıd rāżī olur mīzāndır
Hezl ü cid cem‘inde bir īḳāndır

Kīl ü mīzān gibidir bu şer‘-i dīn
İdemez ḫaṣmān o varken ceng ü kīn

Pes bu murdārda ki çīrkīn bī-vefā
Hep ḥaseddir hem ‘adāvet hem cefā

Ger terāzū olmasa olur cidāl
Ḳurtulamaz ḥayfdan bā-iḥtiyāl

E 425b

Kime ki iḳbāl ü devlet el vire
İns ü cinne bu ḥasedle kīn gire

Ol şeyāṭīn ki ḥasūd-ı köhnedir
Reh-zeniyyet ḥālleri her dem mużır

Ol benī ādem ki ‘işyān oldılar
Bu ḥasūdiyyetle şeyṭān oldılar

İ 426a

Sen Nebīden al ḫaber şeyṭān-ı ins
Mesḫ-i Ḥaḳla oldılar dīv ile cins

İftitāndan ‘āciz ola çünki dīv
İsti‘ānet ider insān ide rīv

Siz bizimle dōstsuñuz biz de size
Bize cānibdārsıñız hem diz dize

Bir kişiniñ yolun ursalar o ān
İki nev‘a dīv olurlar şādmān

Bir kişi cān ḳurtarup olsa bülend
İki fırḳa aġlaşurlar reşkmend

Her iki ‘ażż ider engüşt-i ḥased
Bir kese üstādı ögretse ḫıred

Müdde‘ī-i nübüvvetden şāhıñ su’āli ki
ol kimse ki ḥaḳīḳate resūl ola ve ṣābit ola
anıñla ne güne olur ki bir kimse iḥsān ide
yāḫud ṣoḥbet ü ḫıdmet ide ne baḫşiş bulurlar
naṣīḥat rāhından ġayrı ve buña müte‘alliḳ olanlar

Şeh su’āl itdi nedir vaḥy-i Nebī
Ki Nebīniñ ḥāṣılı ne maṭlebi

Sözde ne iḥsān ider o herkese
Kun me-kun nuṣḥın ider her aḥrese

Ṣoḥbetinden ḫıdmetinden nef‘i ne
Tābi‘ olanlara rütbe ref‘i ne

Didi ol nedir ki ḥāṣıl olmaya
Yā ne devletdir ki vāṣıl olmaya

Ṭutalım vaḥy-i Nebī gencūr degil
Nāḳıṣ-ı vaḥy-i dil-i zenbūr degil

Çünki *evḥa’r-Rab ile’n-naḫl* didi Ḥaḳ[149]
Ḫāne-i vaḥyi ṭolu ḥulv oldı baḳ

Nūr-ı vaḥy-i Ḥaḳḳ ile ‘azze ve cel
‘Ālemi ṭoldurdı o şem‘ ü ‘asel

Bu ki *kerremnā*dır el-ḥaḳ yücedir[150]
Vech-i zenbūrdan aşaġı nicedir

Sen ki *a‘ṭaynāke Kevṣer* ezberiñ[151]
Yā niçün ḫuşk oldı teşne lebleriñ

Fir‘avnsın yā ki Kevṣer Nīldir[152]
Ḫūn [u] nā-ḫoşdur fenā bir seyldir

Tevbe ḳıl düşmenden eyle ictināb
Yoḳ anıñ ḳabında Kevṣer gibi āb

E 426a

Kimi Kevṣerden görürsin sürḫ-rū
Ol Muḥammed ḫūylıdır ṭut öyle ḫū

[149] *Kur’ân-ı Kerîm*, Nahl, 16/68: “Ve rabbin bal arısına şöyle ilham etti: ‘Dağlardan, ağaçlardan ve insanların kurdukları çardaklardan kendine yuvalar edin…”
[150] *Kur’ân-ı Kerîm*, İsrâ, 17/70: “Biz Âdemoğullarını mükerrem kıldık.”
[151] *Kur’ân-ı Kerîm*, Kevser, 108/1: “Şüphesiz biz sana bitip tükenmez nimetler verdik.”
[152] Fir‘avnsın yā ki Kevṣer Nīldir: Yā ki Fir‘avnsın Kevṣer Nīldir E.

Tā uḥibbu’llāh ola anda ḥesāb
Ol dıraḫt-ı Aḥmedī bā-sīb-i nāb

İ 426b

Kim ki Kevṣerden ola o ḫuşk-leb
Düşmen ‘add eyle anı çün merg ü teb

Gerçi bābāñ yāḫud anañ ise o
Fi’l-ḥaḳīḳa ḳanıñ içer bir ‘adū

Sen Ḫalīlu’llāhdan ögreñ bu siyer
Evvelā bīzārlıġı oldı peder[153]

Ebġıżi-li’llāh gel dergāha sen
Tā ki reşk-i ‘aşḳdan ola saña men

Lā vü illa’llāhı tālī olmayan
Bulamaz bu yolda menhec ey filān

Ol ‘āşıḳıñ dāstānı ki ma‘şūḳına ḫıdmetlerini ve vefāsını ta‘dād eyleyüp ve uzun gicelerde tetecāfī cünūbühüm ‘ani’l-meżāci‘ ve eyyām-ı ṭavīlde bī-nevālıġını ve ciger-teşneligini söylerdi ki ben bu ḫıdmetden ġayrı bilmem başḳa ḫıdmet var ise beni irşād eyle ki her ne buyurursañ münḳādım eger İbrāhīm Ḫalīl gibi āteşe emr iderseñ girerim ve egerçi Circīs gibi yetmiş kerre ölmek ise rāżıyım ve enbiyā -‘aleyhi’s-selāmıñ- cānbāzlıḳlarını ve vefālarını maḥbūbı ḥużūrında ta‘dād ider idi ‘alā ṭarīḳu’l-icmāl

Kendi ma‘şūḳına bir ‘āşıḳ hemān
Eyledi ta‘dād-ı ḫıdmet kār-ı cān

Senden içün şöyle itdim böyle ben
Tīr ü hem mızraḳ yidi bu cengde ten

Māl gitdi zūr gitdi nām hem
Oldı ‘aşḳıñ ile hem nā-kām hem[154]

Bir ṣabāḥ bulmaz uyur ḫandān beni
Hīç bir aḫşamda ser ü sāmān beni

[153] bīzārlıġı: bīzāriyyeti E.
[154] hem: ben E.

1280 Acı vü dürd her ne içdi ise o
Ṣaydı tafṣīl ile cümle mū-be-mū

Cümlesi ṣıdḳ u muḥabbet şāhidi
Ṣanma minnetden yāḫud ikrāh idi

‘Āḳılāne bir işāretdir yeter
‘Āşıḳāndan teşne ṣanma ki gider

Bu sözi tekrār iderdi bī-melāl
Hīç semek döner mi görseydi zülāl

E 427b

Eski derdinden nice sözler didi
Ben diyemem ki şikāyetden idi

İ 427a

1285 Var bir āteş velī bilmez nedir
Hep ḥarāret şem‘-veş pür-giryedir

Didi ma‘şūḳ işlediñ bu işleri
Aç ḳulaġın diñle ḫoşça gel beri

Ol ki aṣl-ı aṣl-ı ‘aşḳdır hem velā
Sende yoḳ fer‘ine olduñ mübtelā

Didi ‘āşıḳ söyle bu aṣlı baña
Didi ölmek oldı aṣl-ı müdde‘ā

Cümlesin itdiñ velīkin zindesin
Öl göreyim yār cānbāzındasın

1290 Hem o laḥẓa uzayup da virdi cān
Ser fedā itdi gül-āsā ol fidān

Oldı ol gülmek aña vaḳt-i ebed
‘Aynı ‘aḳl u cān-ı ‘ārif bī-kebed

Nūr-ı meh ālūdelik eyler ebed
Pertevine maẓhar anıñ nīk ü bed

Ey birāder bī-ḫodīden ḫoda gel
‘Āḳil iseñ bā-ḫod ol bī-ḫoda gel[155]

Cümleden pāk olaraḳ māha döner
‘Ayn-ı nūr-ı ‘aḳl ü cān Ḥaḳḳa gider

[155] E. nüshasında beytin Farsçası için “bulunmadı” ibaresi derkenar olarak yazılmıştır.

1295 Nūr-ı mehde vaṣf-ı pāki müstedām
Eyler ise de necāsāta ḫırām

Ol necāsāt ile o ālūdelik
Nūra te'ṣīr eylemez bīhūdelik

*İrci'ī*yi gūş ḳıldı āfitāb[156]
Kendi aṣlı sūyına itdi şitāb

Külḫana düşmekden aña teng yoḳ
Gülşene girmekden aṣla reng yoḳ[157]

Nūr-ı dīde nūr-dīde merci'ī[158]
Deşt ü ṣaḥrā ḳaldı sevdā mevżi'ī

E 428a, İ 427b

Bir 'ālim ü 'ārifden bir kimse su'āl eyledi ki eger namāzda bir kimse aġlasa ve āvāz ile nevḥa eylese namāzı bāṭıl olur mı olmaz mı cevāb virdi ki anıñ nāmı āb-ı didedir 'acābā o giryende o āb-ı dīde ile ne gördi eger şevḳ-i Ḫudā görüp aġladı ise peşīmānī günāh göñline kār eyledi ise namāzı fāsid olmaz belki kemāle irer ki lā-ṣalāte illā biḥużūri'l-ḳalb ve eger vücūdınıñ ḫasteliginden ve ferzend ü zeni firāḳından aġladıysa namāzı fāsid olur ki aṣl-ı namāz terk-i ten ü ferzenddir[159] ki İbrāhīm -'aleyhi's-selām- ferzendini ḳurbāna 'arż eyledi ki tekmīl-i namāz içün idi ve tenini āteş-i Nemrūda virdi ki namāz içün idi ve Muṣṭafā -'aleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selāma- emr geldi ki bu ḳażā'ile ittibā' eyleye *fettebi' millete İbrāhīme ḥanīfen*[160] *leḳad kāne leküm üsvetün ḥasenetün fī İbrāhīm*[161] ve ol mürīdleriñ ḥikāyeti ki[162] şeyḫiñ ḫıdmetine geldi ve didi ki pīr-i sīn istemem pīr-i 'aḳl isterim ve ma'rifet isterim 'Īsā -'aleyhi's-selām- ki beşikde ve Yaḥyā -'aleyhi's-selām- mektebde mürīd şeyḫi gördi ki aġlar mürīd daḫı şeyḫine muvāfaḳatle aġladı çün fāriġ olup

[156] *Kur'ân-ı Kerîm*, Fecr, 89/28: "Sen O'ndan razı, O da senden hoşnut olarak rabbine dön."
[157] aşlā: aña İ.
[158] nūr-dīde: sūy-dīde E.
[159] terk-i ten vü ferzenddir: terk-i tendir vü terk-i ferzenddir E.
[160] *Kur'ân-ı Kerîm*, Nahl, 16/123:" Sonra sana, "Tevhid önderi olan ve putperestler arasında yer almamış bulunan İbrâhim'in dinine uy" diye vahyettik."
[161] *Kur'ân-ı Kerîm*, Mümtehine, 60/4: "İbrâhim'de ve ona uyanlarda size güzel bir örneklik vardır; onlar kavimlerine şöyle demişlerdi: Bilin ki bizim sizinle ve Allah'ı bırakıp da taptıklarınızla bir ilişiğimiz yoktur. Sizi (ve değerlerinizi) reddediyoruz. Sizinle bizim aramızda, siz bir tek Allah'a iman edinceye kadar sürüp gidecek bir düşmanlık ve nefret açıkça ortaya çıkmıştır. Ancak İbrâhim'in, babasına 'Hiç şüphen olmasın bağışlanman için dua edeceğim, ama Allah'tan sana geleceklere karşı yapabileceğim bir şey de yoktur' demesi başka. Rabbimiz! Sadece sana dayanıp güvendik, sana yöneldik; dönüş de ancak sanadır."
[162] ḫikāyeti ki: ḫikāyeleri ki E.;

ḳapudan çıḳardı dīger mürīd ki ḥāl-i şeyḫden
āgāh idi ġayretden nāşī arḳasından ta‘ḳīb eyledi
ve didi ki ey birāder sañа söylemek söylememeden
a‘lādır Allāh Allāh düşünmez misin ve dimez misin ki[163]
benim şeyḫim niye aġladı ve ben niye aġladım
otuz yıl riyāżet itmek ve mücāhede çekmek
ve beliyyāt u ‘uḳbāta taḥammül eylemek
ve neheng ile memlū[164] **deryālardan geçmek**
ve arslanlar ile ṭolu mīşelerden
ve peleng ile mālāmāl ṭaġlardan geçmek
gerek bunuñla bile girye-i şeyḫe yā vāṣıl olur
yā olamazsın eger vāṣıl olursañ çoḳ şükr eyle

Müftīden ṣordı bu ḥāli bir kişi
Nevḥa ideniñ namāzda ne işi

Ol namāz olur mı eyā bāṭıla
Yā ki cā’iz mi dimeklik kāmile

Didi āb-ı dīde nām olmaḳ neden
Baḳ ki ne görüp de aġlar o ḥasen

Āb-ı dīde tā ki görmişdir nihān
Oldı o görmek ile çeşmi revān

Şevḳ-i Ḥaḳdan eylediyse giryezār
Yā günāhından nedāmet yā ki ‘ār

E 427b

Şübhesiz olur namāzı ber-kemāl
Rāh-ı Ḥaḳda yaḳlaşur o lā-muḥāl

Ki cihānı geşt iden ol pür-niyāz
Nevḥadan revnaḳ bulur ḳılur namāz

İ 328a

Ger teni rencinden itdi ise āh
İpligi de dūki de itdi tebāh

Mātem-i ferzend içün ise fiġān
Cān u dil mātemden olmışdır yaman

İki arpa ḳadri degmez ol namāz
Çünki aġyār ile oldı bu niyāz

Pes namāzı şübhesiz bāṭıl olur
Girye vü efġānı bī-ḥāṣıl olur

[163] düşünmez misin vü dimez misin: düşünmez misin E.
[164] memlū: ṭolu E.

Çünki terk-i ten olur aṣl-ı namāz
Kendini evlādını terkdir niyāz

Ki Ḫalīl ol eyle ḳurbān-ı veled
Āteş-i Nemrūda ten vir hem cesed

Ḫāṣılı farḳ eyleyesin ey giyā
Farḳ-ı bī-ḥad var bükādan tā bükā

Pīr-i ser ḳatına geldi bir mürīd
Şeyḫ bükā eylerdi hem zār-ı mürīd

Şeyḫi çün giryān gördi ol mürīd
O da giryān oldı taḳlīd-i ferīd

Çün ṣaġır bir kez güler yā iki kez
Ki laṭīfe evvel ister istemez

Evveli ancaḳ anıñ taḳlīddir
Çün güler ḫalḳ ol daḫı ḫandīdedir

Gerçi anlar ile güldi ol zamān
Bī-ḫaberdir niye güldiler o ān

Niye güldiñiz diyü tekrār ṣorar
Pes ikinci işidir öyle güler

Pes muḳallid ‘aynı ṣaġır gibi o
Ol sürūrdan bī-ḫaberdir ḥāli bu

Pertev-i şeyḫ oldı menhel şeyḫden
Şādīyi bilmez mürīd bil şeyḫden

Ābda gūyā seped ṣırçada nūr
Kendiden bilmekleri ‘ayn-ı ḳuṣur

Ṣudan ayrıldıḳda añlar ol ‘anūd
Irmaġıñ ṣu kendisi görür kebūd

Ṣırça daḫı fehm ider vaḳt-i ġurūb
Bu parıltı sāye-i mehtāb-ı ḫūb

Çünki çeşmi açıla bā-emr-i *ḳum*[165]
Pes güler o ṣubḥ-veş bār-ı düvüm

[165] *Kur’ân-ı Kerîm*, Müddessir, 74/2: “Kalk ve uyar!”

Bilür ol dem ki gülüşdür kendiden
Ki bu taḳlīdden ḫalāṣ oldum ḥasen

Dir görince böyle bir rāh-ı dırāz
Bu ḥaḳīḳat imiş o esrār-ı rāz

E 428a

Ki ḫayālim ne idi bu ne imiş
Süst-i idrāk süst-i naḳşı gösteriş[166]

Ben o vādīde idim ġāyetle dūr
Şād olurdum gözlemekden pür-ḥużūr

İ 428b

Ṭıfl-ı rāha merd fikri ḳandadır
Ki ḥaḳīḳat ḳanda ẕikri ḳandadır

Ṭıfla endīşe olan dāye yā şīr
Yā mevīz ü cevz ü yā girye nefīr

Ol muḳallid gūyiyā merd-i ʻalīl
Gerçi serd eyler nice baḥṣ ü delīl

Ol delīle itdigi ʻumḳ-ı naẓar
Ki başīretden anı elbet üzer

Sürme-i esrār olan sermāyeyi
Şekle ṣarf ider aramaz pāyeyi

Ey muḳallid ne Buḫārāya sefer
Ḫorluġa yüz ṭut olasın şīr-i ten

Gör Buḫārā-yı diger ki enderūn
Meclisinde ṣaf-derān *lā-yefḳahūn*[167]

Peyk egerçi yirde çāpük-rūdur o
Līk deryāya yüzi yoḳ belki cū

O *ḥamelnāhüm* olur fi'l-berr ü bes[168]
Ol ki maḥmūl ola baḥr içre o kes

Şāh iḥsān keṣīr eyler aña
Ey olan taṣvīr ü vehme mübtelā

[166] Süst: Mest İ.
[167] Kurân-ı Kerîm, A'râf, 7/179: "Andolsun biz, cinlerden ve insanlardan birçoğunu cehennem için yaratmış olduk. Bunların kalpleri vardır ama onlarla kavrayamazlar; gözleri vardır ama onlarla göremezler; kulakları vardır ama onlarla işitemezler. Onlar hayvanlar gibidir, hatta daha da şaşkındırlar. İşte asıl gafiller onlardır."
[168] Kurân-ı Kerîm, İsrâ, 17/70: "Andolsun ki biz Âdemoğullarını mükerrem kıldık ve onları karada ve denizde –nakil vasıtalarına- yükledik.."

Ol mürīd-i sāde ki taḳlīdden
Aġlasın şeyḫe uyup tefrīdden

Ol muḳallid oldı miṣl-i merd-i ker
Gördi girye mūcibinden bī-ḫaber [169]

Aġlayup çün oldı ḫıdmetden birūn
Yitdi ardından mürīd-i reh-nümūn

Didi ey giryān çü ebr-i bī-ḫaber
Ṣūreten gerçi vifāḳıñ mu'teber

Allāh Allāh Allāh ey ṣāḥib-vefā
Gerçi taḳlīdden 'ināyet var saña

Ger dimezseñ giryesine vāḳıfım
Aġladıġı yirde ben de 'ākifim

Girye ki taḳlīd ü vehm ü hem de ẓan
Beñzemez aña bükā-yı mü'temen

Giryeyi sen giryeye itme ḳıyās
İkisi beyni olur nevm ü nü'ās

Var otuz yıl beyni ḥarbi olaraḳ
'Aḳl olamaz bilmege bunı eḥaḳ

'Aḳl olur yüz merḥale bundan ba'īd
'Aḳla inanmaḳ degil bunda sedīd

Giryesi anıñ ne ġamdan ne feraḥ
Rūḥ a'lem girye-i 'aynü'l-melaḥ

E 428b

Giryesi hem ḫande vü sevdādadır
Varmaz 'aḳl u fehm o başḳa cādadır

Āb-ı dīde dīdeniñ 'aynıdır o
Dīde-i nā-dīde olmaz dīde-cū

İ 429a

Ol görür hīç kimsede yoḳdur misās
Ne ḳıyās-ı 'aḳl u ne rāh-ı ḥavās

Gice ḳaçar çün ıraḳdan gele nūr
Nūrı bilmek giceyedir dūr dūr

[169] Gördi girye mūcibinden bī-ḫaber: Mūcib-i girye nedendir bī-ḫaber İ.

Peşşe ḳaçar yād olunsa bād eger
Nice bilür ẕevḳ-i bādı peşşeler

Çün ḳadīm gele ḥudūṯ olur ‘abeṯ
Nice bilür ol ḳadīmi bu ḥadeṯ

Çün ḳadīm ura ḥudūṯa deng olur
Hem anı yoḳ eyleyüp hem reng olur

İster iseñ saña bulam yüz naẓīr
Yoḳ benim pervām līkin ey faḳīr

Ki Elif lām mīm ü Ḥā mīm bu ḥurūf
Bir ‘aṣā-yı Mūsīdir ‘inde’l-vuḳūf

Ḥarfleri beñzer bu ḥarfe ṭaşradan
Līk ṣıfātında zebūndur bī-minen

Her kim ide bu ‘aṣāyı imtiḥān
Ol ‘aṣāya beñzemez vaḳt-i beyān

‘Īsevī oldı bu dem bil ġayrı dem
Yā feraḥdan eser o yāḫud ki ġam

Bu Elif lām mīm ile Ḥā mīm ey peder
Raḥmetinden virdi o Rabbü’l-beşer[170]

Çoḳ Elif lām var buña mānend yoḳ[171]
Var ise cānıñ hemān ḳıl naẓre çoḳ

Gerçi terkībi ḥurūfdur ey hümām
Görinür ‘aynıyla terkīb-i ‘avām

Oldı terkīb-i Muḥammed laḥm u pōst
Herkesiñ terkībi böyle şaḥm u pōst

Eti vardır pōstı vardır üstüẖ̆ān
Cümle bu terkīb ile oldı hemān

İşte bu terkībde ẓāhir mu‘cizāt
Ser-be-ser terkībler oldı cümle māt

Böylece terkīb-i Ḥā mīm-i Kitāb
Oldı bālā ġayrılar şīb ü yebāb

[170] Rabbü’l-beşer: Ḫayrü’l-beşer İ.
[171] Çoḳ: Çün İ.

Çünki bu terkībden gelür ḥayāt
Nefḫ-i Ṣūr-āsā ki o vaḳt-i memāt

Ejdehā olup yarar baḥri hemān
Çün ʻaṣā Ḥā mīm-i feyż-i Müsteʻān

Ẓāhiri ẓāhirlere beñzer velīk
Ḳurṣ-ı mehden ḳurṣ-ı nān dūr oldı nīk

Girye vü ḫande vü ḫūy u ḫulḳı hep
Kendiden degil hemān ki ṣunʻ-ı Rab

E 429a

Ẓāhirine ẕāhib oldı aḥmaḳān
Hep daḳāyıḳ oldı anlardan nihān

Lā-cerem ser-cümle maḥcūb-ı ġaraż
Ki daḳīki defʻ ider her muʻteraż[172]

İ 429b

Ol kenīzekiñ dāstānı ki bir merkeb ile
iştihālaşdılar ki kendi ṣāḥibesiniñ idi
āḫūra girdi ve bir ḳabaḳ ḥayvānıñ maʻhedine
geçürdi ki tā endāzeden ḫāric gitmeye
ḫātūnı bu kāra vāḳıf olup lākin ḳabaḳ
daḳīḳasına vāḳıf olamadı kenīzeki bir bahāne ile
ṭaşra gönderüp[173] **ol merkeb ile ḳabaḳsız cemʻ oldı**
ve helāk oldı fażīḥat-ı tamām el virdi
nāgāh kenīzek gelüp feryād idüp didi ki
ey ḫātūn kīri gördüñ ḳabaġı görmediñ
her bir nāḳış melʻūndur yaʻni her bir naẓar
ve fehm nāḳış ola melʻūndur ve illā
çeşm-i ẓāhir ile nāḳış olanlar merḥūmlardır
melʻūn degillerdir ***leyse ale'l-aʻmā ḥarecün velā ʻale'l aʻreci ḥarecün velā ʻale'l-merīżi ḥarecün***[174]
nefy-i ḥarc nefy-i laʻnet ü ʻitāb eyledi[175]

Bir kenīzek üstine çekdi eşek
Vefret-i şehvetledir bu itme şek

Ol eşek bu ḥāl ile itmişdi ḫū
Ḫar cimāʻ-ı ādeme ṭutmışdı rū

Ḥīle-sāzıñ bir kedūsı var idi
Anı maʻhed-i ḫara ṭaḳar idi

[172] defʻ ider: fevt ider E.
[173] gönderüp: irsāl eyledi E.
[174] *Kur'ân-ı Kerîm,* Fetih, 48/17: "Gözü görmeyene zorlama yoktur, topala zorlama yoktur, hastaya zorlama yoktur. Kim Allah ve resulünün sözlerini dinlerse onları, altından ırmaklar akan cennetlere sokar; kim de yüz çevirirse onu acı bir şekilde cezalandırır."
[175] ʻitāb eyledi: ʻitābdır İ.

Ki ola endāze içün ol ḳabaḳ
Ālet-i ḫar nışfı aña müsteḥaḳ

Girmiş olsa aña cümle kīr-i ḫar
Raḥm ü em‘a cümlesi olur heder[176]

Ḫar ẓa‘īf oldı vü ‘āciz mālike
Ki nic’olur olacaḳ ḫar hālike[177]

Na‘al-bendāna anı gösterdi hep
‘İlleti ne hem niçün lāġar ‘aceb

Bulmadılar anda hīç bir ‘illeti
Kimse muḫbir olmadı bu ḥāleti

Bunı teftīşe hemān oldı mecid
Dem-be-dem ḳıldı tefaḫḫuş müste‘id

E 429b

Sa‘ye lāzımdır ki cān bende ola
Tā ki ṭālib anı yābende ola

Çün arardı ne ola ḥāl-i eşek
Gördi uyur zīr-i ḫarda nergisek

Der şikāfından bu ḥāli gördi o
Pek ‘aceb geldi o zāle o vü bu

İ 430a

Ḫar kenīzeke güzel varur gelür
Fi‘l-i merd ḫardan ider aña ṣudūr

Ḥāsid olup didi çün mümkin ola
Ḫar benim mülkim ben itsem yā n’ola

Ḥāżır ögrenmiş alışmışken bu ḫar
Sofre var yanmış çerāġ görür başar

Görmemiş gibi o dem çaldı ḳapu
Nice bir süpürmedir bu gel berü

Örtülice söyledi bu sözi hem
Ḳapuyı aç işte geldim ben bu dem

Madde-i ḫardan olup ḫāmūş o
Kendi ṭab‘ı içün itmez güft ü gū

[176] heder: beder E.
[177] olacaḳ ḫar: ḫar olıcaḳ E.

Cümle ālāt-ı fesādı o kenīz
Ṣaḳlayınca ḳapuyı açdı o tīz

Dudaġı ekşi vü hem çeşmānı nem
Dudaġın ṣarḳıtdı ya‘ni ṣā’imem[178]

Elde bir yarım süpürge ya‘ni ben
Hep süpürdüm ḫānede yoḳdur ‘aṭen

Elde süpürge deri itdi küşād
Didi ḫātūn yarım aġız ūstād

Yüzüñ ekşi elde çārūb-ı miḥen
Ḫar yimez aṣlā ‘alef ṭurur neden

Yarım işli ḫışmgīn oynar ẕeker
İki gözi intiẓārda sūy-ı der

Bildigin bildirmedi ḳıldı nihān
Bī-cürümler-veş ‘azīz ṭutdı hemān

Ṣoñra didi yaşmaġın ḳo başına
Var filān evde filān sırdaşına

Şöyle söyle böyle eyle anda sen
Muḫtaṣardır bu zen-i efsāneden

Ol ki maḳṣūddur anıñ a‘lāsın al
Ḫāṣılı çıḳdı yola o bīve-zāl

Mest-i şehvetden olup o şādmān
Ḳapuyı ḳapadı didi ol zamān

Ḫalveti buldum ki aṣlā yoḳ ṣadā
Çār-dāngden hem dü-dāng oldum rehā

Oldı büz zinde ṭarabla ṣad hezār
Şehvet-i ḫar āteşiyle bī-ḳarār

Büzleriñ şehvetine hem büz sebeb
Büz ṭuta küçük eşek olmaz ‘aceb

E 430a

Meyl-i şehvet itse bir dil kūr olur
Ḫar görinür Yūsuf-āsā nār nūr

[178] Dudaġı ekşi vü hem çeşmānı nem / Dudaġın ṣarḳıtdı ya‘ni ṣā’imem: Dudaġı ṣarḳmış vü hem çeşmānı nem / Yüzin ekşitmiş o ya‘ni ṣā’imem E.

Nār-ı şehvet mesti var çoḳ nār-cū
Nūr-ı muṭlaḳ ẓann ider kendini o

1410 Yā meger bir bendesini ceẕb-i Ḥaḳ
Yola getürse o dem döner varaḳ[179]

İ 430b

Tā bilür ki bu ḫayālāt nāriye
Bunda bir şey' yoḳ cemī'an 'āriye

Çirkini ḫūb gösterür çünki şereh
Şehvete timṡāl yoḳ āfāt-ı reh

Nice nām-āverlere o virdi 'ār
Nice ehl-i 'aḳlı itdi bī-ḳarār

Ḫar-veşānı Yūsuf-ı Mıṣrī ider
Var ḳıyās it Yūsufı görse n'ider

1415 Necsi saña gösterür şehd ü 'asel
Şehdi var añla n'ider vaḳt-i 'amel

Çün yimekdendir bu şehvet az yi sen
Yāḫud evleñ ki olursun mü'temen

Yidügin elbet çeker sūy-ı ḥaram
Daḫle bir ḫarc lāzım olur lā-cerem

Pes niḳāḥ lāzım çü lā-ḥavle velā
Tā ki dīvden gelmeye saña belā

Yimege ḥırṣıñ var evleñ ṭurma tīz
Yoḳsa eyler gürbe dünbeyle sitīz[180]

1420 Ṣıçrayan ḫar üzre aġır yük ḳo sen
Andan öñge yüki żāyi' itmeden

Āteşiñ fi'linde yoḳdur çünki berd
Gezme bu 'aḳl ile eṭrāfında serd

Nār u dīk 'ilmiyle yoḫsa ülfetiñ
Yanar aş u dīk ḳalur miḫnetiñ

Āb ḥāżır olmalı hem de hüner
Sālimen tā ki pişe o māḥażar

[179] getürse: getürüp E.
[180] Yoḳsa: Yoḫsa İ.

Bilmediñ çün ‘ilm-i ‘āhenger nedir
Ṣaç ṣaḳal yanar olursın münkedir

Ḳapuyı sedd itdi üste çekdi ḫar
Pür-feraḥ zen lā-cerem çekdi żarar

Tā miyān-ı ḫāneye çekdi ḫarı
Yatdı o ḫar altına gūyā eri

Hem o kürsī ki kenīzden gördi o
Tā murādına ire o ḳaḥbe-ḫū

Ayaġın ḳaldırdı ḫar ḳaḳdı zene
Kīr-i ḫar gūyā ki bir āteş zene

Sürdi ḫātūna mu‘allem ḫar hemān
Tābe-ḫāye oldı ḫātūn bī-amān

Kīr-i ḫardan pārelendi çün ciger
Pārelendi hem baġırsaḳ hem meder

E 430b

Bī-nefes cān virdi vü oldı hebā
Kürsi düşdi bir yaña zen bir yaña

Ṣaḥn-ı ḫāne ḳan ile ṭoldı o dem
Mürd olup cān virdi rüsvālıḳla hem

Çoḳ fażīḥat böyle ölmek ey peder
Sen şehīd gördüñ mi bā‘iṣ kīr-i ḫar

İ 431a

Sen Nebīden ḳıl *‘aẕābü’l-ḫızyı* güş[181]
Böyle ‘ārda cān virmek ḳatı boş

Bil ki bu nefs-i behīmī oldı ḫar
Altına girmek anıñ nengīnter

Rāh-ı nefs içre ölürseñ bā-menī
Sen ḥaḳīḳat bil ki miṣl-i ān zenī

Nefsimize ṣūret-i ḫar virür o
Çünki ṣūretler olur bir vefḳ-ı ḫū

Hem olur iẓhār-ı sırr-ı maḥşerī
Ḫar gibi tenden ṣaḳın hem ol berī

[181] *Kur’ân-ı Kerîm*, Yûnus, 10/98.; Fussilet, 41/16: “Sonunda dünya hayatında onlara alçaltıcı cezayı tattırmak için o kara günlerde üzerlerine dondurucu bir rüzgâr gönderdik. Âhiret azabı ise daha da alçaltıcı olacak, onlara yardım da edilmeyecektir.”

Nārdan ḳorḳutdı küffārı Ḫudā
Didiler evlāsı ‘ārī vü belā

Didi yoḳ ol nār-ı aṣlı ‘ārdır
Bu zeniñ kesb itdigi ol nārdır

Ḫırṣ ile endāzeden ḫāric ṭa‘ām
Boġazında ṭurdı merg oldı tamām

Loḳmayı arşun ile yi ey ḥarīṣ
Olsa daḫı loḳma ḥelvā-yı ḫabīṣ

Ḥaḳ Te‘ālā virdi mīzān-ı zebān
Sūre-i *Raḥmān*ı oḳu ey civān[182]

Ḥırṣ idüp mīzānı terk itme amān
Āz u ḥırṣdır saña dā’im ḫaṣm-ı cān

Ḥırṣ küll ister çün aṣlı oldı kül[183]
Ḥırṣ begdir ey fücül ibne’l-fücül

Ol kenīzek hem giderdi dirdi āh
İtdiñ ey ḫātūn üstāñı be-rāh

Üstāsız ister ki göñlüñ ide kār
Cāhilāne ḳorḳaram cāna ḳıyār

Benden ögrendigiñ ‘ilmiñ nā-tamām
‘Ār idersin ṣormaġa ne hāl-i dām

Dāne az yi olmasun tābe-gelū
Dir *külū* Ḥaḳ der-‘aḳab *lā-tüsrifū*[184]

Dāne yi ki olmaya o yirde dām
Bu olur ‘ilm-i ḳanā‘at ve’s-selām

Ni‘met-i dünyā yir ‘āḳiller ne ġam
Cāhilān maḥrūm ḳalurlar pür-nedem

Boġazına geçdigi dem ḫabl-i dām
Dāne ekl itmek olur aña ḥarām

Nice yir ḳuş dām içinde dāneyi
Dāne zehr-ālūd ider dīvāneyi

[182] *Kur’ân-ı Kerîm*, Rahmân, 55. Sûre.
[183] çün: çünki E.
[184] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/31: “Ey Âdemoğulları! Her namaz kılacağınızda güzelce giyinin, yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez.”

E 431a

Murġ-ı ġāfil dāmdan yir dāneler
Dünyeden çünki ‘avāmlar nef‘ ider

‘Āḳil olan ḳuşcaġızlar var ḫabīr
Dāneden olmuşlar anlar ḫuşk-i sīr[185]

Dām içinde dāneler var zehrnāk
Kūrdür ol ḳuş ki tuzaġa düşdi pāk

İ 431b

Ṣāḥib-i dām ba‘żısın başın keser
Meclise alur ẓarīfi ki öter

Anlarıñ çün etleri işe yarar[186]
Ol ẓarīfler nāle vü bāng ile zār

Pes kenīzek geldi girdi ḳapudan
Gördi ḫātūn zīr-i ḫarda mürde ten

Didi ey ḫātūn-ı aḥmaḳ bu ne ḥāl
Ki saña üstād gösterdi miṡāl

Ẓāhirin gördüñ içi senden nihān
Daḫı üstād olmadan açdıñ dükān

Kīri gördüñ ṭatlı geldi çün ḫabīṣ
Ol kedūyı görmediñ mi ey ḫarīṣ

Yā ki ‘aşḳ-ı ḫarda müstaġriḳ idiñ
Ol kedūyı görmediñ muṭlaḳ yidiñ

Ūstādan gördüñdi ẓāhir ṣan‘atı
Şād olup olduñ bir üstād ḳatı

Çoḳ olur zerrāḳ-ı aḥmaḳ bī-vuḳūf
Rāh-ı merdānı ṣanur ancaḳ ki ṣūf

Çoḳ edebsizler ki var ez-iḥtirāf
Şāhlardan bilmez ancaḳ güft ü lāf

Çoḳ kişi elde ‘aṣā dir Mūsīyem
Eblehāna üfürür ki ‘Īsīyem

Āh o günden ki ṣıdḳ-ı ṣādıḳān
Cümle mi‘yār ide seng-i imtiḥān

[185] olmuşlar: olmuşdır E.
[186] işe: añla İ.

Bāḳīsin üstāddan eyle su’āl
Ki ḥarīṣān cümle kūrdür bī-nevāl

Cümlesi ürkdi vü sen ḳaldıñ hemān
Ṣayd-ı gürgāndır remede eblehān

Ṣūret-i ṣavt ile oldı tercümān
Söylediğiñ bilmez o çün ṭūṭiyān

E 431b, İ 432a

Şeyḫiñ mürīdlerine telḳīni Peyġamberiñ ümmetlerine telḳīni gibidir ki bunlar telḳīn-i Ḥaḳḳa ṭāḳat getüremezler ve Ḥaḳḳ ile ülfet idemezler ancılayın ki ṭūṭī ṣūret-i ādemī ile ülfet idemez ki andan telḳīne ḳādir ola pes bu ma‘nāya bināen Ḥaḳ Te‘ālā şeyḫi āyīne gibi mürīdiñ öñüne ṭutar ki ṭūṭī āyīne ardından telḳīn olunur ki *lā-tuḥarrik bihi liṣānek*[187] *in hüve illā vaḥyün yūḥā*[188] ibtidā-yı mes’ele-i bī-müntehā budur ancılayın ki ṭūṭī minḳārını ol āyīne içinde oynatmaġla ḫayāl dirsin iḫtiyār-i taṣarruf odur ṭūṭī bīrūn-ı ‘aksen söylemesi ki müte‘allimdir

Ṭūṭī ki āyīnede ‘aksin görür
‘Aksi kendüye teveccühde ṭurur

Āyine ardında üstād-ı nihān
Ḥarf söyler bir edīb-i ḫoş zebān

Ṭūṭī ẓann eyler ki bu ḳīl ile ḳāl
Āyine içre olan ṭūṭīde ḥāl

Kendi cinsi ẓann ider ta‘līm iden
Bī-ḫaber kim oldığın tefhīm iden

Āyine ardında ta‘līm eyleyen
Ögrenemez kendi cinsi ġayriden

Sözi ögredür o merd-i pür-hüner[189]
Līk sırr u ma‘nīsinden bī-ḫaber

Manṭıḳı ṭutdı beşerden yek-be-yek
Bundan artıḳ nesne bilmez ṭūṭiyek

[187] *Kur’ân-ı Kerîm*, Kıyamet, 75/16: “Vahyi tam alma telâşı yüzünden dilini kımıldatma.”
[188] *Kur’ân-ı Kerîm*, Necm, 53/4: “O, kendisine indirilmiş vahiyden başka bir şey değildir.”
[189] ögredür: ögrenür İ.

Böyledir cism-i velī āyīnesi
Kendini görür mürīd varsa nesi

Āyine ardında ‘aḳl-ı külli var
Nice görür mācerā vaḳti o zār

Ẓann ider o söyliyor bunı beşer
Başḳa bir sırdır o andan bī-ḫaber

Ḥarfi ögrenür velī sırr-ı ḳadīm
Bilmez o ṭūṭīdir ancaḳ ne nedīm

Ma‘nī-i murġānı lākin bī-ḫaber
Bilür ammā ki Süleymān ḫoş naẓar

Ṭūṭī-i bīrūn mu‘allimiñ tetimmesi
‘aks-i mu‘allimin degil ki āyīne ardındadır
lākin ṭūṭī-i bīrūnı oḳuması ol mu‘allimiñ
taṣarrufı iledir bu miṣāldir miṣl degildir ve’s-selām

Ḳuş dilini ögrenür ekṣer kişi
Bu süḫan aġız ile ḫulḳıñ işi

Ḥarf-i dervīşānı hep ögrendiler
Minber ü maḥfil düzüp bā-kerr ü fer

Ḥarflerinden ġayrı yā yoḳ ḳısmeti
Rehnümālıḳda çeker yā zaḥmeti

E, 432a İ 432b

Bir ṣāḥib-dil seg-i ḥāmili gördi ki
baṭnındaki seg peççeler ṣadā virürler
ta‘accübde ḳaldı ki seg peççeniñ
şikem-i segde ürümesiniñ ḥikmeti
nedir bu ṣadāsı ma‘lūm ki pāsbānlıḳ
ciheti ve yardım ṭalebi ve ġayrı ṭalebler
degil ki ol maḥalde bī-fā’idedir çün kendine
Ḥaḳ -celle ve ‘alāya- münācāt eyledi ki
ve māya‘lemū te’vīlehū illā’llāhü[190]
cevāb geldi ki o bir ḳavmiñ ḥāliniñ
ṣūretidir ki ḥicābdan ḳurtılmamış ve çeşm-i dilleri
açılmamış da‘vā-yı başīret iderler ve maḳāleler
söylerler ki ne ḳuvveti ve ne yardımı irişür
ve ne müstemi‘āna andan bir rüşd ḥāṣıl
olur ve bunuñ ‘ale’t-tafṣīl-i şerḥ ü beyānıdır

[190] *Kur’ân-ı Kerîm*, Âl-i İmrân, 3/7: “Sana kitabı indiren O’dur. Onun (Kur’an) bir kısım âyetleri muhkemdir, ki bunlar kitabın esasıdır, diğerleri ise müteşâbihtir. Kalplerinde sapma meyli bulunanlar, fitne çıkarmak ve onu (kişisel arzularına göre) te’vil etmek için ondaki müteşâbihlerin peşine düşerler. Halbuki onun te’vilini ancak Allah bilir; bir de ilimde yüksek pâyeye erişenler. Derler ki: Ona inandık, hepsi rabbimiz katındandır. (Bu inceliği) yalnız aklıselim sahipleri düşünüp anlar.”

Gördi bir kimse ki o ṣāḥib-çile
Şāh-rāhda bir yelegen ḥāmile[191]

Peççeler ṣavtını güş itdi o kes
Yavrular ḳarnında virürlerdi ses

Kimseler görmiş mi ‘ālemde bunı
Ana ḳarnında çıḳa yavrı üni

Çün uyandı ḫ̆ābdan ol çile-keş
Ḥayret el virdi aña hem keşmekeş

Çillekeşde olamaz çün ‘aḳd ü ḥal
Dā’imā fikri Ḫudā ‘azze ve cel

Didi yā Rab bu şekil bu güft ü gū
‘Āciz itdi çilleden hem ẕikr-i Hū

Aç ḳanadım tā ki perrān olayım
Bāġ u bostān içre ẕikriñ bulayım

Geldi hātifden bir āvāz ol zamān
Bil anı sen miṯl-i lāf-ı cāhilān

Ki ḥicābdan perde bīrūn olmadan
Herze-gū olur o Ḥaḳḳı bulmadan

Ki şikemde seg ṣadāsıdır ziyān
Ne şikār içün o ses ne pāsbān

Görmedi gürgi ki anı def‘ ide
Görmedi ḫırsız ki anı men‘ ide

Ḥırṣdan hem de hevā-yı serverī
Ṣūreten lāf itmege olur cerī

Müşterī sevdāsı hem de gīrūdār
Kūr-veş ayaḳ sürür ol nā-bekār

Görmedi māhı nişānın söyler o
Rūşenāyīden daḫı almadı bū

Müşteri içün ider tavṣīf-i māh
Görmeden söyler nişān maṭlūbı cāh

[191] yelegen: segi ki E.

E 432b

Müşterī-i sūdmend ki birdir o
Līk reyb ü şekdedir anlar ḳamu

İ 433a

Müşterī-i bī-şükūh sevdāsı hep
Müşterīyi bāda virdirdi ‘aceb

Müşterīmiz oldı *Allāh eşterā*[192]
Müşterī-i sā’ir oldı bir yaña

1505 Müşterī iste seni cūyān ola
‘Ālim-i āġāz u hem pāyān ola

Eyleme her müşterīye sen niyāz
İki ma‘şūḳa ne çirkīn ‘aşḳ-bāz

Alsa da sen bulamazsın fā’ide
Ḳıymet-i ‘aḳl u ḫıred bī-‘ā’ide

Bir yarım na‘liñ bahāsı anda lā
Ṣatdıġıñ yāḳūt u la‘l-i pür-bahā

Ḥırṣ seni kūr eyleyüp maḥrūm ider
Dīv-āsā z̄ātıñı mercūm ider

1510 Ḳavm-i Lūṭ Aṣḥāb-ı Fīl-āsā hemān
Oldılar mercūm-ı ḳahr-ı āsumān

Müşterī-i ḫāṣ-ı ṣābirler bulur
Çünki her bir müşterīden ol nüfūr

Müşterī-i ḫāṣdan i‘rāż iden
Baḫt u iḳbālden berī bil anı sen

Ḳaldı ḥasret ehl-i ḥırṣa ey velūd
‘Ayn-ı ḥāl-i ehl-i Ḍarvān-ı ḥasūd

E 433a

Ehl-i Ḍarvān ve anlarıñ dervīşāna ḥasedleri ḳıṣṣası ki pederleri selīmü’l-ḳalb oldıġından bāġıñ aġleb daḫlini miskīnlere virürdi çün üzüm ola ‘öşr virürdi ve çün mevīz ola ‘öşr virürdi ve çün pekmez ola ‘öşr virürdi ve ḳaşīlden ‘öşr virürdi ve çün buġday ola ‘öşr virürdi ve şamanından ayrıla ‘öşr virürdi ve çün ekmek ola ‘öşr virürdi ve çün ḫarşında dökile

[192] *Kur’ân-ı Kerîm*, Tevbe, 9/111: “Allah, kendi yolunda çarpışırken öldüren ve öldürülen müminlerin canlarını ve mallarını, karşılığında cennet vermek üzere satın almıştır. Bu, Allah’ın Tevrat’ta, İncil’de ve Kur’an’da yer almış gerçek bir vaadidir. Kim Allah’tan daha fazla sözüne bağlı olabilir! O halde yaptığınız bu alışverişten ötürü sevinin. İşte büyük bahtiyarlık da budur.”

‘öşr virürdi lā-cerem Ḥaḳ celle ve ‘alā
ol bāġa ve ol tarlaya bereket iḥsān eylemiş idi ki
cümle aṣḥāb-ı bāġāt aña muḥtāc idiler ki
maḥṣūlāt ve gerek aḳçe ve o kimseye
muḥtāc degil idi evlādları ḫarc u ‘öşr virmediler ve ol bereketi
bulmadılar ve ol ḥālete dāim müte‘accib idiler ol zen-i bed-baḫt
miṣāli ki kīr-i ḫarı gördi endāzeyi görmedi[193]

Var idi bir merd ki ṣāliḥ cān idi
‘Āḳil ü kāmil ki pāyān-dān idi

İ 433b

Kūy-ı Ḍarvān ki yaḳın aña Yemen
Şöhreti iḥsān u hem ḫulḳı ḥasen

Ki başaḳdan virdi ‘öşri bī-riyā
Ṣoñra gendümden de ‘öşr eyler cüdā

Un olur hem ‘öşrini iḥsān ider
Nān olur ‘öşr-i diger im‘ān ider

Cümle daḫliñ ‘öşrini geçmezdi o
Her ne eker çār nevbet ‘öşri bu

Pes vaṣiyyetler iderdi her zamān
Cümle ferzendānına ol ḫoş civān

Ḳısmet-i miskīni benden ṣoñra ḥā
Ḥırṣ idüp terk itmeyiñ olur belā

Tā ki siziñle ola kişt ü ṣemār
Ṭa‘at-ı Ḥaḳ sāyesinde pāyidār

Daḫller hem mīveler ġaybden Ḫudā
Anda yoḳ taḫmīn ü keyl ü ketḫudā

Ḫarc iderseñ sen maḥall-i daḫl eger
Fā’ide-ber-fā’ide yoḳdur żarar

Kişẗzārda daḫl-i aġleb terk iden
Aṣl-ı eṣmārı odur eküp biçen

Çoḳ eker az menfa‘at andan velī
Bitürenden eylemez şekk-i celī

Ekmede el yoḳ anı Ḥaḳdır ṣaçan
Ġallesi de hem o yirdendir çıḳan

[193] kedūyı: endāzeyi E.

Ekmeginden artırursa kefşger
Gön derī vü saḫtiyān alur gider

Ki uṣūl-i daḫl bunlar oldılar
Rızḳdan bendi hemān bunlar keser

Daḫl olan yirden vürūdı lā-cerem
Hem o yirden itmede dā'im kerem

Bu zemīn hem saḫtiyāndır perde pes
Aṣl-ı rızḳı bil Ḫudādan her nefes

Aṣl-ı kār tarlasına ekseñ ekin
Birine yüz biñ bitürür ol Mu'īn

Ṭutalım ger şimdi ekseñ toḫmı sen
Ki sebeb 'add itdigiñ arż-ı ḥasen

İki üç yıl bitmeseydi n'ola ḥāl
Yalvarup Ḫaḳḳa du'ā āḫir me'āl

Pīş-i Ḫaḳda el başa urur ki āh
Rızḳ Ḫaḳdan dest ü ser iki güvāh

Tā bilesin aṣl-ı aṣl-ı rızḳ o
Anı ister hep olanlar rızḳ-cū

E 433b

Rızḳ anıñ Zeyd ü 'Ömerden isteme
Sekr anıñ beng ü ḫumardan isteme

Andan iste Mün'im o ne genc ü māl
Nuṣret andan iste bilme 'amm u ḥāl

İ 434a

Āḳıbet anlardan olursun ba'īd
Ol vaḳit yā kimden eylersin ümīd

Şimdi anı bil de bāḳīyi bıraḳ
Tā olasın vāriṣ-i mülk-i 'Irāḳ

Çün *yefirrü'l-mer'ü* geldi *min aḥīh*
از پدر فرزند بگریزد بنیه[194]

Olur ol sā'atde dōstlar hep 'adū
Ki saña büt idi māni' yoldan o

[194] *Kur'ân-ı Kerîm*, Abese, 80/34-36: "İşte o gün kişi kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçar."

Rūyıña naḳḳāşdan pertev gele
Hem de naḳş-ı üns-i kül gele ala

Ol zamān yārānıñ olur saña żıdd
Senden i‘rāż eyler olur ḫaşm u nidd

Di ki şimdi günlerim fīrūzdur
Yarına istedigim imrūzdur

Bu sarāyıñ ehli oldı żıd saña
Ḥaşre dek hep ‘ayn olur pīşīn-i mā

Andan evvel ki ola vaḳtim tamām
‘Ömrüm anlarla netīce bula tām

Kāle-i ma‘yūb almış oluram
Şükr ki ‘aybına tīzcek vāḳıfam

Eldeki sermāye olsaydı hebā
Ṣoñra ma‘yūbı bileydim vay baña

Māl gider hem ‘ömr gider bī-naṣīb
Māl ü cān gitmiş olur kāle ma‘īb

Ḳalb altuna degişdim raḫtımı
Şād olup ṣandım müsā‘id baḫtımı

Çoḳ şükür ki ẓāhir oldı ḳalb-ı zer
‘Ömr geçmezden muḳaddem bī-hüner

Ḳalb ekşirdi boġazımda benim
Ḥayf olurdı żāyi‘ olur gerdenim

Çünki nev‘an ḳalblıġı itdi ẓuhūr
Çekdim ayaġım o semtden dūr dūr

Dōstdan düşmenligi ẓāhir olur
Ḥıḳd u reşk ü kibri de bāhir olur

İtdigi i‘rāżdan efġān eyleme
Kendi kendin bülh ü nādān eyleme

Belki Ḥaḳḳa şükr idüp iḥsān vir
Olmadıñ tā ol çuvāl içinde pīr

Ol çuvāldan tīzcek çıḳdıñ hele
Sermedī bir dōst getür ġayrı ele

Nāzenīn bir yār ki ol ba‘d-i merk
Dōstluḳ riştesini baġlar o berk

E 434a

Ol mekir sulṭān ola yār-i refī‘
Yā ola maḳbūl-i sulṭān u şefī‘

Hep gider senden o sālūs o daġal
Ġarretin ẓāhir olur ḳable’l-ecel

İ 434b

Bu cihānda ḫalḳdan olan cefā
Gösterürsin anlara rūy-ı vefā

Sen yaḳīn bil ki olurlar ‘āḳıbet
Ḫaşm-ı cānıñ hem ‘adū-yı menzelet

Sen ḳalursın laḥd içinde pür-fiġān
Lā teẕernī ferd dirsin ki yaman[195]

Vāfiyān ‘ahdinden a‘lā bu cefā
Bāḳıyān ‘ahdi yiter saña vefā

Diñle ‘aḳlıñdan sen ey enbārı ṭar
Buġdayıñı sen ḳo arżu’llāha var

Tā ola eymen güveden sirḳaden
Dīvi dīvçe ile ḳatl it virme ten

Ḳorḳudur dā’im seni ol faḳrdan
Kekligiñ ḫavfı miṣilli ṣaḳrdan

Bāz-ı sulṭān ki ‘azīzdir kāmyār
‘Ār olur itmek aña keklik şikār

Toḫm-ı va‘ż ekdi naṣīḥat eyledi
Çün zemīn şūre idi hīç bitmedi

Gerçi nāṣıḥ da olur çoḳ dā‘iye
Pende lākin üẕn lāzım vā‘iye

Nice talṭīf ile nuṣḥ itdiñ aña
Ol seniñ pendinden olur bī-nevā

Diñlemez aṣḥāb-ı redden bir kişi
‘Āciz eyler yüz kişiyi çālişi

[195] *Kur’ân-ı Kerîm*, Enbiyâ, 21/89: “Zekeriyyâ’yı da an! Hani o, rabbine şöyle niyaz etmişti: ‘Rabbim! Geride kalanların en hayırlısı sensin, yine de sen beni yalnız (çocuksuz) bırakma!’”

Enbiyādan nuṣḥı aġleb kim olur
Demleri taşa ider te’s̱īr ü zūr

Kūh u senge demleri itdi eş̱er
Līk bed-baḫtāna mesdūd oldı der

Öyle diller ki didiler mā vü men
Anlarıñ vaṣfı *eşeddü ḳasveten*[196]

‘Aṭāyā-yı Ḥaḳ ve ḳudret-i İlāhī ḳabiliyyet-i beşerīye mevḳūf degildir lākin ‘aṭāyā-yı maḫlūḳda ḳabiliyyet lāzımdır

Öyle göñlüñ çāresi imdād-ı Ḥaḳ
Ḳabiliyyet şarṭı yoḳdur dād-ı Ḥaḳ

Belki şarṭ-ı ḳābiliyyet dādıdır
Ḳābiliyyet pōst u lübb imdādıdır

Ol ki Mūsāda ‘aṣā s̱u‘bān olur
Şems-veş desti anıñ iḥsān olur

Nice yüz biñ mu‘cizāt-ı enbiyā
Ṣıġmaz aṣlā ‘aḳl u fikre bī-merā[197]

E 434b

Nīst taṣrīf-i Ḫudā esbābıdır
Nīst kim dir ḳābiliyyet bābıdır

Olsa fi‘l-i Ḥaḳḳa şarṭ-ı ḳābili
Hīç ma‘dūm olamaz hest nā’ilī

İ 435a

Oldı aṣḥāb-ı ṭuruḳ sünnetleri
Ṭālibāna böyledir minnetleri

Ekş̱erī ḥālāt sünnet üzredir
Gāhi ḳudret ḥarḳ-ı ‘ādet üzredir

Sünnet ü ‘ādet olur gūyā meze
Ḥarḳ-ı ‘ādet ric‘atidir mu‘cize

Bī-sebeb ‘izzet bize mevṣūl degil
‘Azl-i esbābdan ḳader ma‘zūl degil

[196] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/74: “Bundan sonra kalpleriniz yine katılaştı; artık kalpleriniz taş gibi, hatta daha da katıdır. Taşın öylesi var ki ondan ırmaklar kaynar; öylesi de var ki çatlayıp bağrından su fışkırır; bazı taşlar da var ki Allah korkusuyla yuvarlanıp düşer. Allah, yapmakta olduklarınızdan habersiz değildir.”
[197] bī-merā: bī-riyā E.

Gitme ḫāric ey giriftār-ı sebeb
Ṣanma ‘azl olur müsebbib ki o Rab

Her ne isterse müsebbib olur o
Ḳudret-i Ḥaḳ yırtar esbābı ḳamu

Līk aġlebdir sebeble istinād
Tā bile ṭālib neden ḥāṣıl murād

Çün sebeb yoḳdur ne rāh ister mürīd
Pes yolında görür eyler ol ümīd

Bu sebeblerdir naẓarda perdeler
Her baḳış olmadı ṣun‘ını sezer

Dīde lāzımdır sebeb-sūrāḫ aña
Perdeyi kökden yıḳup bula rehā

Lā-mekānda tā müsebbib göre o
Herze bilüp cehd ü kesbi süre o

Hep müsebbibden irişür ḫayr u şer
Yoḳdur esbāb-ı vesā’iṭden eṣer

Bir ḫayāl var līk ‘aḳd-i şāh-rāh
Devr-i ġaflet ḳalmaḳ içün gāh gāh

İbtidā-yı ḫilḳat-i Ādem -‘alehi’s-selām- ki Ḥaḳ celle ve ‘alā Cebrā’īle emr eyledi git arżdan bir avuç ḫāk al rivāyet-i āḫirde her nevāḥīden bir avuç ḫāk al[198]

Diledi Ṣāni‘ ide ḫalḳ-ı beşer
İde anı mübtelā-yı ḫayr u şer

Cebre’īle emr idüp didi ki var
Bir avuç ḫāk al zemiñden müste‘ār

Ol semi‘nā diyüp indi arża tā
Emr-i Rabbü’n-nāsı ide o revā

Sūy-ı ḫāke el uzatdı ol emīn
Çekdi kendin ḫavf ile ḫāk-i zemīn

Ki lisāna geldi yalvardı o dem
Ḥürmet-i Ḫallāḳa and virdi o hem

[198] Ḥaḳ celle ve ‘alā: Ḥaḳ Te‘ālā; ḫāk: ṭopraḳ; nevāḥīden bir avuç ḫāk al: nevāḥīden al E.

Ki beni terk it bańa cān ḳıl ʻaṭā
Gel ʻinān-ı raḫşı döndürme bańa

E 435a

Allāh içün beni terk eyle amān
Çün tekālīf ü ḫaṭar vardır ʻayān[199]

İ 435b

Luṭf-ı Ḥaḳḳ olan yire ḳıl beni sevḳ
Levḥ u küllüñ ʻilmi senden cümle şevḳ

Ki melā'ikde muʻallim ẕātsın
Dā'imā Ḥaḳla mükellim ẕātsın

Ki sefīr-i enbiyālıḳ sendedir
Sen ḥayāt-ı cānsın tendir mużır

Hem de İsrāfīle efḍallik ʻayān
Ol ḥayāt-ı ten olur sen baḫş-i cān

Bāng-ı Sūrı neş'et-i tenhā olur
Nefḫuñ ammā her dil-i yektā bolur

Ẕeyli ṭoldırmışdır ʻadli keyl ile
Kīle ṣıġmaz dār-ı ʻadli ẕeyl ile

Çünki Mīkā'īl rızḳ-ı ten virür
Saʻyiñ ammā ki dile rūşen virür[200]

Cān-ı ten maġzı ḥayāt-ı dil olur
Virgisinden virgiñiz fāżıl olur

Hem de ʻAzrā'īlden odur pür-ʻaṭab
Sen yücesin raḥmete mesbūḳ ġaḍab

Ḥāmil-i ʻarş dört sen anlara şāh
Bu çihār fevḳındasın bī-iştibāh

Rūz-ı maḥşerde sekizdir ḥāmilān
Ol sekiziñ fāżılı sen o zamān

Böylece taʻdād idüp aġlar hemān
Añladı maḳṣad nedir bildi ʻayān

Maʻden-i şerm ü ḥayādır Cebre'īl
Ol yemīnler virmedi aña sebīl

[199] Çün: Çoḳ E.
[200] – E.

Yalvarup sevgendlerine ḳıldı dād
Döndi vü didi eyā Rabbe'l-'İbād

Ki degildim ḫıdmetinde serserī
Vāḳı' olan ḥālleriñ a'lemterī

Didi ismiñ hevli ile ey Baṣīr
Ṭurdırur heft ṭāḳı bir hevl-i yesīr

Nāmını gūş eyledim oldum ḫacil
Yoḳsa āsāndır bana bir muşt gil

Sen ki ḳudret virdiñ emlāke 'ayān
Ki perīşān eyler eflāki o ān

Bir avuç ḫākiñ ne ḳadr ü ḳuvveti
Līk ġālib oldı bende raḥmeti

Ḥaḳ celle ve 'alā Mīkā'īl -'aleyhi's-selāma- cism-i Ādem -'aleyhi's-selāmı- terkīb içün bir ḳabża ḫāk almaġa irsāli ki mescūd-ı melā'ike ve mu'allimeleri ve ḫalīfe-i Ḥaḳḳ olacaġı

Didi Mīkā'īle gel in arża tīz
Bir avuç ṭopraḳ getür sen bī-sitīz

Çünki Mīkā'īl gitdi arża pāk
El uzatdı ki ala bir ḳabża ḫāk

E 435b, İ 436a

Ditredi ḫāk eyledi hem ictināb
Yalvarup hem aġladı ḥāli ḫarāb

Sīne sūzān yalvarup aġlar zemīn
Ḳanlı yaşlar dökdi hem virür yemīn

Ol Ḫudā ḥaḳḳı içün ki bī-nedīd
Seni ḳıldı ḥāmil-i 'arş-ı mecīd

Keyl-i erzāḳ-ı cihān ḳassāmı sen
Teşnegān-ı fażlı sen ervā iden

Çünki Mīkā'īl keylden müştaḳ o
Cümle erzāḳa o keyyāldir ḳamu

Ki amān vir beni āzād it amān
Baḳ ki ḫūn-ālūdedir cümle zebān

Ma‘den-i raḥm-ı İlāhīdir melek
Dökme gel zaḫm-ı derūna sen nemek

Ma‘den-i ḳahr-ı İlāhī ṣınf-ı dīv[201]
Ki ḳopardı Ādemīlerden ġırīv

Sebḳ-i raḥmetdir ġażab üzre müdām
Vaṣf-ı Ḥaḳda luṭf ġālibdir tamām

Ḳulları vardır ki ḫūyı ḫūyıdır
Meşklerine ṭolan anıñ cūyıdır

Ḥaḳ Peyāmber ki ḳılavuz-ı sülūk
Didi *en-nāsu ‘alā dīni’l-mülūk*[202]

Gitdi Mīkā’īl Allāha yine
Eli boş etegi boş Ḥaḳ sūyına

Didi ey dānā-yı sırr u her nihān
Girye vü zārī-i ḫāk saña ‘ayān

Gözyaşınıñ ḳadri ‘indinde ‘aẕīm
Güş ḳıldım ḳudretim oldı dü nīm

Āh u zārıñ ḳadri var ‘indinde pek
Ben bilürken bunda hīç çekmem emek

Ḳadri var çeşm-i teriñ ‘indinde hem
Ben nice lecc eyleyüp virem elem

Günde beş kez da‘vet-i zārīdir o
Ḳul namāzda zār idüp diye ki Hū

Ki mü’ezzin bāngı Ḥayy ‘ale’l-felāḥ
Ol felāḥ-ı zārīdir hem iḳtirāḥ

Kimi ister ġam ile ḫaste şedīd
Zārī yolunı ider aña sedīd

Nāzil olur çoḳ belā yoḳ dāfi‘i
Çün tażarru‘dan daḫı yoḳ şāfi‘i

Kimi isterse belādan ḳurtılur
Ol tażarru‘ meslegine yol bulur

[201] Ma‘den-i ḳahr-ı İlāhī: Ma‘den-i ḳahr-ı Ḥaḳ olan E.
[202] “İnsanlar padişahlarının dinindedir.” Benzer bir metinle Hadîs-i Şerîf: “Kişi, arkadaşının dini yani gidişatı üzeredir. Şu halde herbiriniz, arkadaşlık yapacağı kimseye baksın” buyurmuştur.

Sen didiñ varken Nebīyy-i *ümmetān*[203]
Anlara geldi nice ḳahr-ı girān

İ 436b

Çün tażarru‘ itmediler ol zamān
Ki gide cümle belā-yı nāgehān

E 436a

Līk ḳāsī olmuş idi dilleri
Ṣandılar işmi ‘ibādāt-ı ṭarī

Bilmeyince kendüyi ṣāḥib-günāh
Aġlamaz göz ḳalb dir mi āh u vāh

Yūnus -‘aleyhi’s-selāmıñ- ḳıṣṣası ki tażarru‘ ve zārī dāfi‘-i beliyyāt u āfāt-ı semāvī olur

Ẓāhir oldı ḳavm-i Yūnusda belā
Oldı bir āteş bulut gökden cüdā

Yıldırım düşmek de yanar kūh u seng
Gürleyüp gök ruḫlar olur reng reng

Cümlesi bām üzre idiler o şeb
Ki ẓuhūr itdi semādan o küreb

Cümlesi hep bāmlarından indiler
Baş açıḳ ṣaḥrāya ṭoġrı gitdiler

Analar evlādların ḳıldı birūn
Nāle vü efġān ile ṭoldı derūn

Tā namāz-ı şāmdan vaḳt-i seḥer
Ḫāk-ber-ser ḳıldılar cümle nefer

İçlerinden Yūnus itmişdi firār
İtmedi zīrā o ḳavme nuṭḳı kār

Līk çün gördiler āṣār-ı belā
Eylediler zār u feryād-ı Ḫudā

Cümlesi āvāz ile ḳıldı fiġān
Raḥm irişdi ḳavm-i ‘āṣīye o ān

Nā-ümīd olmuş iken ḳavm-i ‘anūd
Azar azar açdı ebri ol Vedūd

[203] *Kur’ân-ı Kerîm*, En’âm, 6/43: “Hiç olmazsa verdiğimiz bu musibetler başlarına geldiğinde boyun eğip yalvarsalardı! Fakat kalpleri iyice katılaştı; şeytan da onlara yaptıklarını şirin gösterdi.”

Ḳıṣṣa-i Yūnus uzundur hem ‘arīż
Vaḳt-i ḫākdir hem ḥādīṣ-i müstefīż

Nezd-i Ḥaḳda zārīniñ çoḳ ḳadri var[204]
Ol bahā ḳanda vü kimdir zār u zār

Şimdi ümmīde hemān bend it miyān
Ḳalḳ ey giryende dā’im gül hemān

Gel tażarru‘ eyle şādān olasın
Aġla dāġla tā ki ḫandān olasın

Ki müsāvī eyledi Rabb-i Mecīd
Rütbede girye ile ḫūn-ı şehīd

Ḥaḳ Te‘ālā İsrāfīl -‘aleyhi’s-selāmı-
bir muşt ḫāk al diyü irsāl eyledi
cism-i Ādem -‘aleyhi’s-selāmı- terkīb içün[205]

Çünki İsrāfīle emr itdi Ḫudā
Ki bir avuç ḫāk al da gel baña

İ 437a

İndi İsrāfīl zemīne der-‘aḳab
Yine efġān itdi ḫāk-i pür-ta‘ab

E 436b

Ey ferişte Ṣūruñ olmuşdur ḥayāt
Ki deminden cānlara irer memāt

Bir dem ursun çıḳar bāng-ı ‘aẓīm
Pür olur maḥşer ḫalāyıḳ çün remīm

Bir dem ursun ki dirsin eṣ-ṣalā
Ḳalḳar ol demde şehīd-i Kerbelā

Merg-i tīġ ile olanlar hep helāk
Ṣāḫdan berg-veş biterler ehl-i ḫāk

Raḥmetiñ ol demde ‘ālem-gīr olur
‘Ālem iḥyāñ ile o gün sīr olur

‘Ayn-ı raḥmet ber-melek raḥmet-nemā
Sensin oña ḥāmil-i ‘arş-ı Ḫudā

‘Adl ü dādıñ ‘arş-ı ma‘den kānıdır
Dört ṣu var altında Ḥaḳ ġufrānıdır

[204] çoḳ: çün İ.
[205] irsāl eyledi cism-i Ādem -‘aleyhi’s-selāmı- terkīb içün: cism-i Ādem -‘aleyhi’s-selāmı- terkīb içün irsāl eyledi E.

Birisi süt birisi bal cāvidān
Biri ḫamr u birisi āb-ı revān

‘Arşdan anlar gider tā cennete
Nebẕesi var bu cihānda ümmete

Bunda bu dört gerçi ki ālūdedir
Haẕm olınmaz zehr ile pālūdedir

Cur‘asından dökdiler ḫāke biraz
Ol çehārdan fitneler oldı firāz

Aşlın istek itmek içün bu ḫasān
Ḳāni‘ oldı līk fer‘a nākesān

Beslenür şīr ile eṭfāl-i ṣaġīr
Sīne-i zen çeşme olmışdır keşīr

Ḫamr def‘-i ġuṣṣa vü endīşedir
Ol ‘inebden çeşmedir pür-rīşedir

Ḫasteye bal oldı a‘lā bir ‘ilāc
Bāṭın-ı zenbūr olur çeşme mizāc

Āb ki ol aṣl u fer‘a ‘āmdır
İçmek içün ṭahr içün in‘āmdır

Tā ki bunlarla uṣūl bula rehi
Sen ise fer‘a idersin peh pehi

Diñle şimdi mācerā-yı ḫāki sen
Ki ne söyler o füsūn u ḥīleden

Pīş-i İsrāfīlde ḳıldı pāy-būs
Eyler idi nice dürlü cāblūs

Ki be-ḥaḳḳ-ı Ẕü’l-Celāl-i ẕāt-ı pāk
Luṭf idüp itme beni ḳahr u helāk

Ben bu taḳlībden aluram bir ḳoḳu
Sū’-i ẓann ise göñülde ṭopṭolu

‘Ayn-ı raḥmetsin amān raḥm it baña
Bir ḳuşı āzürde eyler mi Hümā

İ 437b

Raḥmet-i aṣḥāb-ı derdsin hem şifā
Ol iki ne eyledi eyle baña

E 437a

Döndi İsrāfīl ḥużūr-ı Bārīye
Didi neyse mācerā-yı cāriye

Ẓāhiren fermān idersin al da gel
‘Aksini ilhām idersin ḳırma ḳal

Ḳulaġıma emr geldi ṭut diyü
‘Aḳlıma nehyiñ irişdi itme hū

Raḥmetiñ ġālib ġażab üzre müdām
Cümle ef‘āli bedī‘ Rabbü’l-enām

**‘Azrā’īl -‘aleyhi’s-selāmın-
vech-i arża gelüp ‘Ādem -‘aleyhi’s-selāmıñ-
cism-i çāpūk ü çālāki içün bir ḳabża ḫāk aldıġı**

Didi ‘Azrā’īle Allāh tīz tīz
Var şu arża eyliyor ḥayli sitīz

Olża‘īf ü żāl ü ẓālimden getür
Bir avuç ṭopraḳ ki sen al bī-fütūr

Gitdi ‘Azrā’īl ḳażā serdārıdır
Sūy-ı ḫāke aḫẕ her dem kārıdır

‘Ādet üzre ‘arż-ı nefretde zemīn
Çoḳ yemīnler virdi itdi biñ yemīn[206]

Bende-i ḫāṣ-ı Ḫudā ḥammāl-i ‘arş
Hep muṭā‘-ı emrīn oldı ‘arş u ferş

Raḥmet-i Raḥmān-ı ferdiñ ḥaḳḳı git
Sendeki ‘aşḳ ile derdiñ ḥaḳḳı git

Bir İlāhdır ġayrı hīç ma‘būd yoḳ
Zārlar maḳbūl hīç merdūd yoḳ

Didi bu efsūn ile yoḳ ḳudretim
Emr-i Ḥaḳdan yüz çevirmek niyyetim

Didi āḫir emr-i Ḥaḳdır ḥilm ile
Ḳanġısın ṭutsañ emirdir ‘ilm ile

[206] biñ: çoḳ İ.

Didi o te’vīl olur yāḫud ḳıyās
Sen ṣarīḥ-i emre eyle iltibās[207]

Fikriñi te’vīl iderseñ oldı bih
Ḥaḳḳı te’vīl eyler iseñ müştebih

Bu niyāzıñdan benim göñlüm yanar
Cigerim pür-ḫūn u sīnem şerḥādār

Olmadım bī-raḥm ü hem o üçde pāk
Merḥamet bende füzūn ey derdnāk

1705 Bir yetīme ben ursam bir şamār
Bir ḥalīm ḥelvā virürse ḫoş-ḫˇār

Bu ṭabanca ḫoş o ḥelvādan şehā
Ḥelv ile maġrūr olursa vay aña

Bu nefīriñden cigerim yandı hem
Līk luṭf-ı Ḥaḳḳı ben ögrenmişem

İ 438a

Luṭfı ḳahrı içre maḫfī her zamān
Ki ‘aḳīḳ oldı ḥadeṣ içre nihān

E 437b

Ḳahr-ı Ḥaḳ yüz luṭfumuñ a‘lāsıdır
Cānı Ḥaḳdan men‘ cān ifnāsıdır

1710 Ḳahr-ı bed mihr-i dü kevn fevḳindedir
Ni‘me Rabbü’l-‘ālemīn ü ni‘me birr

Luṭfı mużmir ḳahr içinde dā’imā
Cān-fezādır cān virenler hep aña

Ġayrı terk it sū’-i ẓannı ki ḍalāl
Baş ayaḳ ḳıl çünki buyurdı Te‘āl

Ol Te‘āl ki çoḳ te‘ālīler virür
Mestī vü ḫufte nihālīler virür

Ḥāṣılı emr-i seniyye hīç hīç
Ḳādir olmam rehn idem ben hīç hīç

1715 Cümlesin gūş itdi ol ḫāk-i ġamīn
Sū’-i ẓann olmuş ḳulaġında rehīn

[207] eyle: iste E.

Nev‘-i dīgerden yine açdı kelām
Yalvarup secde iderdi ol melām

Didi yoḳ ḳalḳ saña olmaz bir ziyān
Baş u cānı eylerim rehn u żamān

Lābe düşünme vü yalṭaḳlanma hīç
Yalvarursañ var Ḫudāya ol behīç

Bende-i emrim ebed terk idemem
Emri ile toz ḳoparur baḥr ü yem

Diñlemem cān ile her ne ḫayr u şer
İllā o Ḫallāḳ-ı çeşm ü güş u ser

Ḥaḳ sözinden ġayrıya ṣaġır ḳulaḳ
Emri cānımdan ‘azīzdir bī-nifāḳ

Cān andandır degil o cāndan
Nice bīn cān virür o iḥsāndan

Cān nedir ki ideyim baḫş-i Kerīm
Pire nedir ki yaḳam ben bir kilīm

Ḫayr bilmem ḫayır illā ḫayr-ı o
Ṣumm u bükm ü ‘umyım ez-Bāḳī-i Hū

Zār idenlerden benim güşum da ker
Elde mızraḳ gibiyim ben al ḫaber

E 438a, İ 438b

Saña bir maḫlūḳdan żarar irişse
ḥaḳīḳatde o maḫlūḳ bir āletdir ancılayın ki
meşhūr meşeldir kā-ale’l-cidāru lilvetedi
lime teşuḳḳunī ḳāale’l-vetedü ünẓur ilā men yeduḳḳunī
‘ārif odur ki Ḥaḳḳa rücū‘ eyleye ālete degil
eger ālete rücū‘ iderse ẓāhiren cehlden nāşī degildir
belki berāy-ı maṣlaḥatdır nitekī
Bāyezīd -ḳuddise sırruhü- buyururlar ki
nice yıldır maḫlūḳ ile söz söylemiş degilim
ve maḫlūḳdan istimā‘-ı kelām eylemiş degilim
ḫalḳ ẓann iderler ki anlarla tekellüm iderim
ve anlardan istimā‘ iderim zīrā ki muḫāṭabı
görmezler anlar ṣadā gibidir benim ḫālime
nisbet ile müstemi‘-i ‘āḳiliñ iltifātı ṣadāya olmaz

Aḫmaḳān-veş rumḥdan raḥm isteme
Şehden iste anda çevgān-ı reme

Bu sinān u tīġdan zārıñ niye
Ki esīr olmuşdur o dest-i Keye

Ṣan‘at ile Āẕer odur ben ṣanem
Nice işler ise öyle oluram

Sāġar eylerse beni ben sāġaram
Ḫançer eylerse beni ben ḫançerem

Çeşme eylerse virürem ṣāf āb
Āteş eylerse virürem ḫalḳa tāb

Beni yaġmur eylese ḫırmen virem
Nāvek eylerse eger tene girem[208]

Mār iderse ṣaçarım eṭrāfa zehr
Dōstluḳ eyler ise her yana mehr

Şekker eyler ise şīrīn olurum
Ḥanẓal eyler ise çirkīn olurum

Şeyṭān eyler ise ser-keş olurum
Eylese sūzān āteş olurum

Ben ḳalem gibi miyān-ı ‘ışbe‘ayn
Ṣanma ṣaff-ı ṭā‘at içre beyn beyn

Ḫāki meşġūl eyleyüp sözle melek
Aldı ṭopraġı da gitdi ‘arşa dek

Sāḥirāne çünki ḳapdı ḫākden
Ḫāki meşġūl itdi bī-ḫod bu süḫen

Türbet-i bī-rāh gitdi tābe-Ḥaḳ
Tābe-mekteb gitdi o ḳaçġun ayaḳ

Didi Allāh vefḳ-ı ‘ilm-i rūşenim
Seni bu maḫlūḳa cellād eyledim

Didi yā Rab ḫalḳ beni düşme ṣayar
Vaḳt-i mergde boġazı olduḳda ṭar

Sen nice cā’iz görürsin ey Ġanī
Ki olam ben ḫalḳa mebġūż u denī

[208] eger: beni E.

Didi esbāb eylerim ol dem ‘ayān
Sıtma vü ḳulunc u sersām u zimān

Hem ṣudā‘ u māşerā hem de ḫınāḳ[209]
Hem cüẕām u hem zükām u hem füvāḳ

İ 439a

Süddeler ḳurtlar ü istisḳā vü sill
Sū’-i ḳınye ẕāt-ı ṣadr u derd-i dil

E 438b

1745 Cümleniñ enẓārını taḥvīl idem
Ki maraż ile sebebden itme ġam

Didi yā Rab başḳa ḳullar daḫı var
Ki sebeb itmezler anlar iḫtiyār

Gözlerinden dūrdur anlarıñ sebeb
Ol ḥicāblardan geçürmiş faż̈l-ı Rab

Sürme-i tevḥīd virüp keḥḥāl-i ḥāl
Def‘-i ‘illet eylemiş bī-i‘tilāl

Bilmez anlar sıtma vü ḳulunc u sill
Bulamaz esbāb aṣlā rāh-ı dil

1750 Çünki vardır bu ‘alel içün devā
Çün eṣer itmez devā fi‘-i ḳażā

Her marażda var devā ‘ayne’l-yaḳīn
Ḳış devāsı oldıġı veş pōstīn

Kimi ṭondurmaḳ murād itse Ḫudā
Nice biñ kürk eylemez derde vefā

Lerze virür ise cisme ol İlāh
Cāmeler kürklerle eyler āh u vāh[210]

Çün ḳażā gele ṭabīb ebleh olur
Hem devā nef‘ eylemez gümreh olur

1755 Çün baṣīr ola nice maḥcūb olur
Hem sebeb anlarda hep meslūb olur

Aṣlı görür dīde çün ekmel ola
Fer‘i görür merd çün aḥvel ola

[209] ḫınāḳ: ‘ınāḳ E.
[210] – İ.

Cevāb geldi ki ol kimse ki naẓarı esbāba
maraẓa ve zaḫm-ı tīġa olmaya seniñ ḥaḳḳında
daḫı ki ‘Azrā’īlsin olmaz zīrā sen daḫı
sebeblerden bir sebebsin her ne ḳadar sebebiyyetde
maḫfī iseñ daḫı ola ki o rencūra maḫfī olmayasın
ve naḥnü aḳrebü ileyhü minküm ve lākin lā tubṣırūn[211]

Didi Īzīd o ki ola aṣl-dān
Seni nice görür ortada hemān

Kendiñ itdiñ gerçi pinhān-ı ‘avām
Gözi açıḳlara perdesin tamām

Çünki anlara şeker gibi ecel
Gözlerinde yoḳ bu dünyā vü düvel

Acı gelmez anlara bu merg-i ten
Ḳurtılur çehden maḳām olur çemen

Bu cihān-ı pīç ü pīçi n’eylesün
Fevt-i hīç ü hīçe niçün aġlasun

Delse zindānı eger şaḫṣ-ı nesīc[212]
Ehl-i zindān incinür mi aña hīç

Ki yazıḳ bu mermeri ḳırdı o z̲āt
Tā ḥabisden cānımız buldı necāt

E 439a, İ 439b

Ol güzel ṣammā ki o seng-i laṭīf
Burc-ı zindāna yaḳışmışdı elīf

Çün ḳırınca ḳaçdılar zindānī hep
Bu cürümden ḳaṭ‘ lāzımdır ‘aceb

Hīç bu sözi söylemez zindāniyān
İllā zindāndan ola dāra revān

Nice telḫ olur o kimse ki gider
Zehr-i mārāndan sūy-ı ḳand u şeker

Cāna olmaz ġayrı hīç ġavġā-yı ten
Dil ḳanadıyla uçar bī-pāy-ı ten

‘Aynı şol maḥbūs gibi gice görür
Ḫˇābda o gülsitānda oturur

[211] *Kur’ân-ı Kerîm*, Vâkıa, 56/85: “Biz ona sizden yakınız, fakat göremezsiniz.”
[212] Delse: Olsa İ.

Dir ki ey Yezdān tenim ḳılsañ heder
Tā bu gülşende idem ben kerr ü ferr

Dir aña Allāh du‘āñdır müstecāb
Bunda ḳal v’allāhü a‘lem bi’ṣ-ṣavāb

Böyle rü’yā gör ki ġāyet ḫoş ola
Mevti görmeksiz hemān cennet bula

Dir mi o vā-ḥasretā uyanmadım
Çāh-ı ten zincīrine ben ḳanmadım

Mü’minā gir ki seniñdir ṣaff-ı rezm[213]
Ki saña ḥāżır semā üzre bezm

Rāh ümmīdiyle bālā ḳıl ḳıyām
Şem‘-veş miḥrāb öñünde ey ġulām

Aġla yan yaḳıl hemān eyle ṭaleb
Şem‘-āsā baş fedā it rūz u şeb

Ḳapa aġız ne ṭa‘ām u ne şarāb
Āsumān ḫˇānına eyle sen şitāb

Dem-be-dem sen āsumāndan ḳıl ümīd
Āsumān sevdāsına raḳṣ it çü bīd

Āsumāndan dem-be-dem gelür saña
Āb u āteş rızḳıñ artar her yaña

Seni o cāya götürse yoḳ ‘aceb
‘Acze baḳma sende var mı baḳ ṭaleb

Ol ṭaleb sende kirā mālik Ḫudā
Çünki her ṭālib o maṭlūba sezā

Sa‘y ḳıl ki ol ṭaleb efzūn ola
Ten ḳapusından göñül bīrūn ola

Ḫalḳ dirler mürd-i miskīndir filān
O da dir ki zindeyim ey ġāfilān

Ki tenim tenler gibi yatur uyur
Heşt cennet göñlüm içre açılur

[213] şaff-ı rezm: şanma rezm E.

Gül ü nesrīn içre cān çün uyuya
Ġam mı var ten düşse b.ḳlu ḳuyuya

Cān uyursa tenden olmaz hīç ḫaber
Gülşenī mi yā ki külḫan müstaḳar

E 439b, İ 440a

Cān cihānda urmada ṣavt-ı füzūn
Ṣayḥa-yı *yā leyte ḳavmī ya'lemūn*[214]

İstemezse bu bedensiz 'ayşı cān
Pes felek eyvānına eyler revān

İstemezse bī-beden cānıñ ma'āş
Fi's-semāi rızḳuküm ey ḫˇācetāş[215]

Cebr ve şīrīn-i dünyānıñ veḥāmet-i 'āḳıbetini ve anıñ ṭa'āmu'llāhdan māni' olmasını beyān ancılayın ki 'Aleyhi's-selām buyurdı *elcū'u ṭa'āmu'llāhi yuḥyī bihī ebdāne's-ṣıddīḳīne ve yine ebītü 'inde Rabbī yuṭ'imūnī ve yesḳīnī*[216] v'allāhü 'aẓīmü'ş-şānıñ *yurzaḳūne ferīḥīn* ḳavli şerīfi[217]

Terk it o rızḳı ki rīze hem keşīf
Ḥāżır ol o lūt u ḳūta ki şerīf

Yirseñ anda nice bīn lūtı eger
Virmez aġırlıḳ saña hem derd-i ser

Ki ne cins-i rīḥ olup ḳulunc ider
Mi'de çārmīḫini ne āhenc ider

Az yir iseñ aç ḳalursın hemçü zāġ
Çoḳ yir iseñ ḥāṣılıñ ẓa'f-ı dimāġ

Az yimek bed-ḫūy ider ḳurı vü daḳḳ
Çoḳ yimekden tuḫmeye ten müstaḥaḳ

O ṭa'āmu'llāh [u] ber-ḳūt-ı laṭīf
Fülk-āsā gir o baḥre ey şerīf

[214] *Kur'ân-ı Kerîm*, Yâsîn, 36/26: "Ona, 'Cennete gir' denildi. 'Rabbimin beni bağışladığını ve güzel biçimde ağırlananlardan eylediğini keşke kavmim bilseydi!' dedi. Yâsîn: 26-27.
[215] *Kur'ân-ı Kerîm*, Zâriyât, 51/22: "Rızkınız ve size vaad edilenler göktedir."
[216] Hadîs-i Şerîf: 1. Ebû Hüreyre'den, Peygamber Efendimiz: "Birbirine eklenen çift oruç (savm-ı visal) tutmayın (Bu ifâdeyi iki kere tekrar etmiştir). Kendisine: "Yâ Resûlallah, siz tutuyorsunuz ya!" denilince: "(Bu hususda ben sizin gibi değilim) Geceyi geçirirken Rabbim beni doyurur ve susuzluğumu giderir. Binâenaleyh, amellerinizden gücünüzün yettiği kadarının altına girip yüklenin."
2. "Açlık, Allah'ın ikram ettiği bir yemektir. Onunla sıddıkların bedenlerini diriltir." (Bu hadis, kaynaklarda tespit edilememiştir.)
[217] *Kur'ân-ı Kerîm*, Âl-i İmrân, 3/169-170: "Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma! Bilâkis onlar diridirler; Allah'ın, lutuf ve kereminden kendilerine verdikleriyle sevinçli bir halde rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadırlar. Arkalarından gelecek ve henüz kendilerine katılmamış olan şehid kardeşlerine de hiçbir keder ve korku bulunmadığı müjdesinin sevincini duymaktadırlar."

Ṣavma ṣābir ol hemān hem de muṣırr
Dem-be-dem ḳūt-ı Ḫudāya muntaẓır

Ol Ḫudā-yı lā-yezāl ü Kām-kār
Hedye virür kim iderse intiẓār

Ṭoḳ olanlar nāna itmez intiẓār
İster olsun yeyni ister seng-vār[218]

Bī-nevālar her zamān dir āh nān
Açlıġından muntaẓır her vaḳt ü ān

1800 Olmadıḳça muntaẓır gelmez saña
Ol nevāle ki o yetmiş ḳat bahā

Ey babā el-intiẓārü'l-intiẓār
Ḫˇān-ı bālā içün eyle merd-vār

Aç olanlar 'āḳıbet ḳūtı bulur
Āfitāb-ı devlet aña berḳ urur

Az yiyen aşı müsāfir bā-himem
Ṣāḥib-i aş eyler a'lā ḫˇān kerem

İllā ṣāḥib-ḫˇān olur ise le'īm
Sū-i ẓannı itme Rezzāḳa 'amīm

İ 440b

1805 Ṭaġ gibi ḳaldır başıñ da diñle sen
Vehle-i ūlā şemsden al resen

E 440a

Ṭaġ başı oldı bülend ü müstaḳır
Dā'imā şems-i ṣabāḥa muntaẓır

Ol ġāfile cevāb ki dir idi ḫoş olurdı mevt olmayaydı ve ne ḫoş olurdı eger mülk-i dünyānıñ zevāli olmayaydı ve bu üslūb üzre heẕeyāna cevāb

Biri dir idi ne ḫoş idi cihān
Olmasaydı merg ayaġı der-miyān

Ġayrısı dir idi ger olmasa merg
Degmez idi bu cihān bir kāh u berg

Ḫırmen idiñ yaydılar deşte seni
Dögmeden çeç itmediñ o ḫırmeni

[218] yeyni: menī E.

Mergdir bu ẓann idersin zindelik
Şūre ḫāke toḫm ekersin gündelik

‘Aḳl-ı kāẕib böyledir ma‘kūs-bīn
Ki ḥayātı merg görür o ey ġabīn[219]

Ey Ḫudā göster baña her nesneyi
Oldıġı gibi bu ḫud‘a ḫāneyi

Hīç mevtā mevte çekmez ḥasreti
Ḫasreti odur ki azdır ḫıdmeti

Yoḫsa çāhdan buldı o ṣaḥrāya rāh
Devlet ü ‘ayş ortasında buldı cāh

Bu maḳām-ı mātem ü pür-‘ārdan
Git o bol ṣaḥrāya bī-derd ü miḥan

Mak‘ad-ı ṣıdḳsın degil ḳaṣr-ı dürūġ
Bāde-i ḫāṣsın degilsin mest-i dūġ

Maḳ‘ad-ı ṣıdḳān celīs-i Ḫaḳḳ olur
Āb u gil tabḫānesinden ḳurtılur

Olmadıñ ise ḥayātında fuḥūl[220]
Bir iki dem ḳaldı gel merdāne ol

Bir ḥadīṯde geldi ki rūz-ı ḳıyām
Her tene Ḫākḳ emr ider ki ḳıl ḳıyām[221]

در بیان آن که امید وار از رحمت حق که پیش از استحقاق روزی دهنده است و ینزّل الغیث من بعد ما قانطوا بسیار دوری هست که مورث نزدیکست و بسیار معصیت هست که مبارکست و بسیار سعادت هست که بباید که آز و نقم امید کنند تا معلوم شود که مر خدای تعلی سیئات ایشان را بحسنات تبدیا کردد والسلام[222]

[219] Ki ḥayātı merg görür o: Merg görür o ki ḥayātı E.
[220] Olmadıñ ise: Olmadıñsa sen E.
[221] ḳıyām: tamām İ.
Hadîs-i Şerîf: “Cenab-ı Hak, kıyamet günü: Yâ âdem, kalk! … der”
[222] Başlık : “Ve hüve’lleẕi yünezzilü’l-ġayse min ba‘di mā ḳānetū” bisyār dūrī hest ki mūriṣ-i nezdīk est vü bisyār ma‘ṣiyyet hest ki mübārek est vü bisyār sa‘ādet hest ki be-bāyed ki āz vü niḳam ümmīd künend tā ma‘lūm şod ki mer-Ḫudā-yı Te‘ālā seyyiāt-ı īşān-rā be-ḥasenāt tebdīl-kerd İ.
Çelebioğlu: Bir hak kazanmadan önce nimetler ihsan eden allahu azîmü’ş-şân’ın (celle şânehu) o şanı yüce allah’dır ki (kullar) ümidini kesmişken yağmuru yağdırır. Yakınlığa sebeb olur nice hata ve günah da vardır ki tekdir ve azabı gerektirirken af ve mağfirete sebeb olur. “bilsin ki şüphesiz allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir” C. 5, 1780. beyitten sonraki başlık.

E 440b

İ 441a

Emr-i Yezdānīdir ancaḳ nefḫ-i Ṣūr
Gösteriñ baş ey ẕerārī-i ḳubūr

Herkesiñ cānı ider rec‘-i beden
Vaḳt-i ṣubḥ-āsā gelür hūşa bu ten

Cān tenini farḳ ider o vaḳt-i rūz
Bir ḫarābe cem‘ olur gūyā künūz

Cismini bilür hemān aña gider
Cān-ı zerger ṣanma derzīde gezer

Cān-ı ‘ālim sūy-ı ‘ālimde hemān
Rūḥ-ı ẓālim sūy-ı ẓālimde ‘ayān

‘İlm-i Ḥaḳḳ anları eyler āşinā
Vaḳt-i çāştda berre vü mīş gūyiyā

Vaḳt-i ẓulmet pāy kefşini bilür
Yā nice ten cānını bilmez olur

Ḥaşr-i küçük oldı çün vaḳt-i ṣabāḥ
Ḥaşr-i ekber ‘aynıdır ey ẕī’l-felāḥ

Cānlar uçup ṭīnlere bula vuṣūl[223]
Nāmeler daḫı uçar hep ṣaġ u ṣol

Nāmeyi ḳorlar eline buḫl ü cūd
Fısḳ u taḳvā her ne itdiyse şühūd

Çünki uyḳudan uyandı ol seḥer
Gelür aña her ne yapdı ḫayr u şer

Ger riyāżāt eyleyüp tebdīl-i ḫūy
Eylediyse gösterür aña o rūy

Oldı ise ḫām u hem zişt ü ḍalāl
Ta‘ziyet-nāme siyeh gelür şimāl

Oldı ise pāk ü ẕī-taḳvā vü dīn
Vaḳt-i bīdārī gelür nāme yemīn

Ḫˇāb u bīdārī bize bī-reyb ü reyn
Merg ü maḥşer içün oldı şāhideyn

[223] ṭīnlere bula: ṭīnler bulsa İ.

Ḥaşr-i aṣġar ḥaşr-i ekberden nişān
Merg-i ekber merg-i aṣġardan ‘ayān

Līk bu nāme ḥayāldir hem nihān
Ḥaşr-i ekberde olur cümle ‘ayān

Bu ḫayāl bunda nihān ẓāhir eṣer
Bu ḫayālden ṭoġar o yirde ṣuver

Baḳ mühendis ki ḫayāl-i ḫānedir
Bu zemīn göñlünde gūyā dānedir

Ol ḫayālī ṣoñra olur āşikār
Ol zemīn-āsā ki toḫm andan çıḳar

Her ḫayāl ki eyleye dilde vaṭan
Rūz-ı maḥşerde olur ṣūretle ten

Çün mühendisde ḫayāl-i bāṭınī
Arż içinde dāneye vir atını

Her iki maḥşerde maḳṣad ḳışṣadır
Mü’mine anıñ beyāñı ḥiṣṣedir

E 441a, İ 441b

Çünki ẓāhir ola şems-i rūz-ı dīn
Ḫūb u ziştī cem‘ ider o der-zemīn[224]

Hep giderler sūy-ı dīvān-ı ḳażā
Naḳd-i nīk ü bed ider kürede cā

Naḳd-i nīkū şādmān u pür-sürūr
Naḳd-i bed sūz u güdāz ile nüfūr

Laḥẓa laḥẓa imtiḥānlar irişür
Sır diliñden hep cesedān görinür

Āb u revġan görinür ḳandīlden
Sebze biter ḫāk-i pür-ta‘dīlden

Za‘ferān u hem piyāz u köknār
Sırların iẓhār ider vaḳt-i bahār

Kimi başı sebz-i naḫnü’l-mütteḳūn
Kimi gūyā ki benefşe ser-nigūn

[224] cem‘ ider: def‘ ider E.

Her kimi on çeşme çeşmiñ bā-ḫaṭar[225]
Ṭaşra uġramış ki ḫavf-ı müstaḳar

Girü ḳalmış gözleri bā-intiẓār
Gelmeye tā nāmemiz sūy-ı yesār

Ṣaġ u ṣola gözleri fırfır döner
Sūy-ı rāstdan nāme itmezse güẕer

Bir ḳuluñ eline gelür nāmesi
Cürm ü fısḳ ile siyeh hengāmesi

Anda bir ḫayrāt u bir tevfīḳ yoḳ
Ġayrı āzār-ı dil-i ṣıddīḳ yoḳ

Pāy-tā-ser ṭolu ziştī vü günāh
Suḫrelik ḫalḳa vü ṣıġlıġ çalma āh

Ḳalb-zenlik ol kötü işlerle o
Hem enāniyyet ki o Fir‘avn-ı ḫū

Çün oḳuya nāmesini ol ṣaḳīl
Bilür o ki sūy-ı zindāndır raḥīl

Pes olur o sūy-ı zindāna revān
Cürmi ẓāhir i‘tiẕāra yoḳ gümān

Ol kötü sözlerle o ḫüccet hezār
Aġzına olur anıñ çün mismār

Raḫt-ı sirḳa ol ten-i vīrānede
Oldı peydā gitdi hep efsānede

Oldı zindān-ı selebde o revān
Ḫār āteş istemez hīç bir zamān

Ol melā’ik çün müvekkil pīş ü pes
Gizli iken ẓāhir olur çün ‘ases

Hem sürerler hem sürürler ilerü
Ki yüri seg-ḫāneye ey kelb-ḫū

Her ser-i rehde sürür ayaġın o
Ola ki çehden ḫalāṣ ola nikū

[225] biri: kimi E.

Ki tevaḳḳuf eyler o ki muntaẓır
Ol ümīd ile ki ola muntaşır

E 441b

Eşk-i çeşmi ‘aynı bārān-ı ḫazān
Ḫuşk ümmīdli ki yoḳ elde nişān

İ 442a

Her zamān döner döner arda baḳar
Rū be-Dergāh-ı Muḳaddes bī-ḳarār

Pes gelür iḳlīm-i nūrdan emr-i Ḥaḳ
Ki diyiñ aña ki ey baṭṭāl-ı faḳ

Kimden eylersin ümīd ey kān-ı şer
Ne baḳarsın ardına ey ḫīre-ser

Nāmeñ odur destiñe geldi bu ḥīn
Ey Ḫudāyı inciden şeyṭān mu‘īn

Çünki gördüñ nāme-i a‘māliñi
Şimdi görürsin cezā-yı ḥāliñi

Mevlā Mevlā diyü bīhūde ne bu
Böyle bir çeh hīç rūşen olmaz o

İtmez idiñ şeb münācāt ü ḳıyām
İtmez idiñ rūz perhīz ü ṣıyām

İtmediñ āzārdan ḥıfż-ı zebān
Pīş ü pesden ġayretiñ yoḳ bir zamān

Yādıña gelmezdi aṣlā nez‘ ü merg
Görmediñ idenleri dünyāyı terk

İtmediñ bir ẓulme tevbe tū-be-tū
Gösterüp buġday ṣatdıñ cümle ṣu[226]

Çün terāzūñ oldı egri vü daġā
Nice ṭoġrı istiyorsın sen cezā

Ṣol ayaġıñ itmediñ ġadra dırāz
Ṣaġ eline idemez nāme niyāz

Sāye-veşdir çün cezā ey ḳaddi ḫam
Sāyeñ elbet egri düşer arża hem

[226] şu: cū E.

Bende dir ki ne buyurduñsa beyān
Öyleyim ben öyleyim ben ṣad çünān

Līk var ḫāric bir ‘ilm ü ictihād
Ḫayr u şer küfrüñ verāsı müstefād

Bir niyāz-ı ‘ācizī ey bī-miṣāl
Bende vü yüz ben gibide bu ḫayāl

Faż̇l u raḥmiñdir ümīd ancaḳ̇ baña
Rāst ḳ̇ılmaḳ̇ beni lāyıḳ̇dır saña

Maḥż̇-ı iḥsān hem de luṭf-ı bī-‘ivaż̇
Ey Kerīm budur ümīdim bī-ġaraż̇

Yüzümi döndürdigim bu ey Kerīm
Kendi fi‘lim ḥālini bildim elīm

Ol ümīd sūyına döndürdüm yüzüm
Ki viren sensin vücūdum hem gözüm

Ḫil‘at-i hestīyi virdiñ rāygān
Ben maḳarr idim aña ey Müste‘ān

Hīçe ṣaydı cürm ü ‘işyān u ḫaṭā
Maḥż̇-ı iḥsān cūş idüp ḳ̇ıldı ‘aṭā

E 442a

Ey melā’ik döndürin anı baña
İtdi zīrā cān u dil ile recā

İ 442b

Lāübālī anı āzād eylerem
Hep ḫaṭāya ḫaṭṭ̣-ı buṭlān çekerem

Lāübālī şol kese olur mübāḥ
Ne ‘öẕrden var ziyānı ne ṣalāḥ

Ben keremden nāşī yaḳdım āteşi
Ḳalmaya tā cürm ü zellet serkeşī

Āteş o ki şu‘lesinden bir şerār
Cümle yanar cürm ü cebr ü iḫtiyār

Şu‘le insān ḫānesinden tābdār
Gülşen-i rūḥānī oldı ḫāk ü ḫār

Tā ṭoḳuz ḳat gökden indirdim ki ḳum
Kīmyā *yuṣliḥ leküm a‘māleküm*[227]

Müstaḳar nūr var iken bir şey degil
Kerr ü ferr [ü] iḫtiyār-ı āb u gil

Ālet-i gūyāsıdır bir parça et
Bir ḳıḳırdaḳ çeşm-i bīnā menḳaṣet

İşiden şey iki pāre üstüḫˇān
Müdrikini ṣorma iki ḳaṭre ḳan

Ḳurtcaġızsın sen ḳaẕerle ṭolusın
Ṭumṭurāḳıñ var cihānda ulusın

Sen menīdensin meniyi eyle terk
Ey Ayāz o pōstīni ṭut berk

[227] *Kur’ân-ı Kerîm*, Ahzâb, 33/71: “Ey iman edenler! Allah’a itaatsizlikten sakının ve doğru söz söyleyin ki, Allah sizin işlerinizi düzeltsin, günahlarınızı bağışlasın. Kim Allah’a ve resulüne itaat ederse gerçekten büyük bir kazanç elde eder. Ahzâb: 70-71.

Ayāz-ı ḫāṣṣıñ dāstānı ve çarıḳ u pōstīni ve ḥücre taḫṣīṣ eylemesi ve hem-cinsleriniñ sū-i ẓannı ki var ise o ḥücrede defīne vardır ol cihetden kemāl-i istiḥkām ve aġır kilīdler urur

Ol Ayāz-ı ḫāṣ-ı ʻaḳl-ı bāriḳıñ
Aṣdı eski pōstı ile çarıḳın

Ḥücreye her gün gider yek başına
Çarıḳıñ bu baḳma rifʻat-dāşına

Şāha didiler fülānda ḥücre var
Anda sīm ü zer daḫı hem ḫamre var

Kimseye yol virmez aṣlā ḥücreye
Vāḳıf olmaya eḥad bu cümreye

Şeh buyurdı bu iş andan pek ʻaceb
Gizlemekden yā nedir āyā sebeb

Pes işāret itdi ki bir mīre var
Nīm-şeb aç ḥücreyi eyle ḳarār

Her ne bulduñ ise yaġma eyle hep
Sırrını sā'ir nedīmler bile hep

Bu ḳadar ikrām u luṭf-ı bī-gerān
Bizden altunını itsün o nihān

E 442b, İ 443a

Görinür ṣāḥib-vefā vü ʻaşḳdār
Gösterür buġdayı o arpa ṣatar[228]

Kim ki ʻaşḳ ile taʻayyüş ide o
Küfr olur ḳulluḳda ḫāric gide o

Nıṣf-ı leyl o mīr ü otuz muʻtemed
Çıḳdılar derden ki ḥücre der-ṣaded

Meşʻale yaḳup o maʻdūd pehlevān
Ḥücreye oldı revān hep şādmān

Emr-i sulṭān ḥücreyi yaġmā hemān
Zer ile hem-yanımız ṭolar o ān

[228] o: da E.

Birisi dir idi ki altun nedir
La‘l ü gevher hem zeberced anda sır

Pādişāhıñ ḫāṣ-ı ḫāṣ bir maḫzeni
Belki şāhıñ cānı anda ey seni

Ḳadri ne ‘ind-i şehī ol ki ‘aşīḳ[229]
La‘l ü yāḳūt u zümürrüd yā ‘aḳīḳ

Şāh aña itmez idi hīç sū’-i ẓan
Masḫaralıḳdır bu ẓannım mümteḥan

Ġıll ü ġışden pāk bildi anı şāh
Bunda vehm ü ḫavfa vardır dilde rāh

Olmaya ki kīn ile ḫaste ola
İstemem ki şerm-i vābeste ola

İtmemişdir anı itse de revā
Her ne işler işlesün ol ḫoş-liḳā

Her ne maḥbūbum ider benden o iş
O benim ben o ki yoḳdur perde pīş

Yā ki dirsin yoḳdur anda bu ḫışāl
Jājḫādır söyleyen cümle ḫayāl

Çün Ayāzdan bu muḥāldir hem ba‘īd
Ki o bir deryā ki ḳa‘r-ı nā-bedīd

Yedi deryā aña nisbet ḳaṭredir
Cümle varlıḳ mevclerinden ẕerredir

Cümle pāklikler bu deryādan gelür
Ḳaṭreler hep yek-be-yek mīnā olur

Şehleriñ şāhı o belki şāhbāz
Çeşm-i bedden nāşīdir nāmı Ayāz

İyü gözler daḫı nāẓırdır aña
Ġayreten dir o ki ḥüsni müntehā

Bu cihānda isterim ben bir dehen
Tā diyem reşk-i melek vaṣfını ben

[229] Ḳadri ne ‘ind-i şehī: Ḳadri ‘ind-i şehde ne E.

Öyle ben yüz biñ dehān bulsam daḫı
Ṭar gelür ḥāl-i fiġāndan ey aḫī

1930 Bu ḳadar da söylemesem ey ‘azīz
Şīşe-i dil ḳırılurża‘f ile tīz

Çünki gördüm şīşe-i dil pekża‘īf
Anı teskīne ḳabā biçdim keṣīf

E 443a, İ 443b

Ben her ay başında üç gün ey ṣanem
Olurum dīvāne vü mecnūn hem

İşte bu gün üç günüñdür evveli
Rūz-ı fīrūz ṣanma fīrūze belī

Her göñül bir şeh ġamına mübtelā
Dem-be-dem ay başları olur aña

Beyān olunan ṣūret-i ḳıṣṣadır anı beyān ve ol vaḳit bir ṣūret ki ṣūret-gīrāna lāyıḳdır ve anlarıñ ṣūreti āyīnesine lāyıḳdır ve ol tenzīhden ki bu ḳıṣṣanıñ ḥaḳīḳatidir ve bu tenzīhden nuṭḳa ḥayā ‘ārıż olur ve bu ḥacāletden ser ü rīş ü ḳalemi żāyi‘ olur ‘āḳile bir işāret kāfīdir

1935 Ḳıṣṣa-i Maḥmūd ile vaṣf-ı Ayāz
İtdi dīvāne beni hem gitdi sāz

Yine fīlim gördi Hindi ḫˇābda
İstek arpa kūy ḫarāb īcābda

چون مرا آید سخن با قافیه
در پس رفتن اصول عافیه[230]

نی بمن دیو آنکی اندر شجون
بل جنون اندر جنون اندر جنون

ارکنی جسمم کداخت ای بوالوفا
تا که بینم من بقا اندر بقا

[230] Bu ve sonraki iki beyit için:
Çelebioğlu: Keyfim kaçtıktan, aklım zâyi‘ olduktan sonra artık ben, nasıl nazım ve kafiye düşünebilirim?
Deliliğimi bir sanma, bir sürü. Bil ki delilik içinde delilik, delilik içinde delilik!
Yoklukta varlığı göreliden beri, gizli işaretlerden tenim eridi gitti. C. 5, b.

Ey Ayāz derdiñle oldum hemçü mūy
Ḳıṣṣañızdan ḳaldı nāmım ḳıṣṣa-gūy

Aşḳıñ efsānesin oḳurdum be-cān
Sen baña efsāne olduñ di hemān

Oḳuyan sen ben degil ey muḳtedā
Ṭūr ṭaġıyım sen ki Mūsā hem ṣadā

Kūh-ı bīçāre ne bilür söz nedir
Çün bilür Mūsā tehī ki müstaḳır

Kendi miḳdārın bilür kūh-ı zemen
Luṭf-ı rūḥdan az bilür elbette ten

Ten ḥesābda ‘aynı usṭurlāb olur
Şems-i rūḥdan āyet-i pür-tāb olur

Ol müneccim tīz-çeşm olmasa ger
Şarṭı olur noḳṭa dökmekle ḫaber

Ala necminden anıñ bir irtifā‘
Ḥāletinden yā keder yā intifā‘

Cān ki ṭālib ola āletden ṣavāb
Ne bilür ki çarḫ nedir ne āfitāb

Sen ki usṭurlābıñ olduñ nāẓırı
‘İlm-i ‘ālem ḳāṣırısın ḳāṣırı

E 443b, İ 444a

Dīdeniñ miḳdārı gördüñ ‘ālemi
Bu bıyıḳ burma ne olsun her demi

‘Ārifānda sürme var eyle ṭaleb
Tā ki deryā ola çeşm-i münteḫab

Ẕerre ‘aḳl u hūşum olsaydı benim
Bīhude sözden çekerdim dāmenim

Çünki ‘aḳl u hūşdan maġzım tehī
Pes günāhım ne bu taḫlīṭden gehī[231]

Yoḳ günāhım aḳlım aldı çünki o
‘Āḳılān ‘aḳlını yoḳ itdi ḳamu

[231] gehī: tehī İ.

1955

ای کـــره کـــرده هـــش فـــتّـــان راه
نیســـــت هش را غیر تو جـای پنـاه[232]

مـن نـبـودم چـنـکـه مـجـنـون کـرد تـو
رشـــــک نـکـردم تـاکـه مفتـون کـرد تـو

در هوایـت بیهشـــی شـــــد مســـتطـاب
کـــه بـــلـــی یـــزدان جـــزادادت ثـــواب

Ger ‘Arabça söylesün ger Fārisī
Ḳanda var ol hūş ki ola ḳābisī

Bādesi her hūşa lāyıḳ olmadı
Ḥalḳası her gūşa lāyıḳ olmadı

1960 Ben bu def‘a gelmişem dīvāne var
Git getür ey cān baña zencīr-i tār

Līk ola zencīr-i zülf-i dilberim
Ġayrı yüz zencīr olursa ḳırarım

Ayāzıñ pōstīn ü çarıḳ naẓarınıñ ḥikmeti
felyenẓuri’l-insānü mimme ḫuliḳa[233]

Ḳıl rücū‘ı ḳıṣṣa-i ‘aşḳ-ı Ayāz
Bir ḥazīnedir ki mālāmāl-i rāz

Ḥücreye her gün giderdi ol emīn
Tā ki göre çarıḳ ile pōstīn

Çünki varlıḳ pek ḳatı ser-ḫoş ider
‘Aḳlı başdan hem ḥayā dilden gider

1965 Nice ḳarn-ı sālifī bu mest-i hest
Yire urdı pusudan eyledi mest

Oldı bu mestlikle şeyṭān belīs
Ki niçün Ādem baña oldı re’īs

[232] Bu ve sonraki iki beyit için:
Çelebioğlu: Ey akılları hayrete düşüren ve onları fitneye salan, akıllar için senden başka bir ümit kapısı yok.
Bu delilikteyken akla bir ârzû duyulmaz. Sen, beni tezyin edeli ben, başka bir güzelliğe aldırmam.
Senin aşkınla olan deliliğim daha güzel. Sen de bunu tasdik et. Hak’tan sevap kazan. C. 5, b. 1919-1921.
[233] *Kur’ân-ı Kerîm*, Târık, 86/5: “İnsan neden yaratıldığına bir baksın.”

Ḫˇāceyim ben hem de ḫˇāce-zādeyim
Her fünūna ḳābil ü āmādeyim

Her hünerde kimseden dūn degilim
Tā anıñ pīşinde ḫıdmet eyleyim

Aşlım āteşdir benim anıñ vaḥal
Āteş ‘indinde vaḥal bulmaz maḥal

1970 O devirde ḳanda idi o ki ben[234]
Ṣadr-ı ‘ālem ben idim faḫr-i zemen

E 444a

Şu‘lelendi āteş-i cān-ı sefīh
Āteşīdir el-veled sırru ebīd

Yoḳ ġalaṭ didim ki çün ḳahr-ı Ḫudā
İstemez ‘illet ki bī-çūn ü çerā

İ 444b

Her ‘alelden kār-ı bī-‘illet berī
Tā ezelden müstaḳar kerr ü feri

Ṣun‘-ı pāk-ı ḥażret-i Ḥaḳda müdām
‘İllet-i ḥādiṯ ḥudūṯla żıdd-ı tām

1975 Sırr-ı eb ne ṣun‘-ı Ḥaḳḳ eb ‘āleme
Ṣun‘ maġz u bābāmız pōstdır heme

‘Aşḳı bil ey fındıḳ-ı ten cāna dōst
Cān mürīd-i maġzdır ten aña pōst

Dūzaḫī dir kim olur pōst aña dōst
Virdi *beddelnā cülūden* aña pōst[235]

Maġz u ma‘nīñ āteşe ḥākimdir o
Līk ḳışrıñ āteşe heyzümdür o

Bir aġac bardaḳ ki anda āb-ı cū
Ḳudret-i āteş ider ẓarfa ġulū

1980 Maġz-ı insān āteşe mālik olur
Mālik anı ṣanma ki hālik olur

Pes beden artırma ma‘nā ḳıl ziyād
Mālik-āsā olasın nāra ḳubād

[234] Ben: men İ.
[235] *Kur’ân-ı Kerîm*, Nisâ, 4/56: “Onların derileri her piştikçe azabı tatmaları için onları başka deriler ile değiştireceğiz.”

Artırursın dem-be-dem pōst üzre pōst
Lā-cerem pōst gibi ḳurtlar saña dōst

Āteşe ancaḳ ‘alef pōstdur hemān
Ḳahr-ı Ḥaḳ küffārı eyler pōst-rān

Bu tekebbür ṣoñrası çün oldı pōst
Cāh u māla kibr olur o pōsta dōst

Bu tekebbür ġaflet-i lebdir hemān
Āfitāb ġāfil iken buz rāygān

Āfitāb āgāh ola ḳalmaz o buz
Germ olur hem nerm olur añla rumūz

Lübbi görince ider üçn ten ṭama‘
Ḫˇārdır ‘āşıḳ ki zelle men ṭami‘

Pōsta ḳāni‘ maġzı nā-bīnā olan
Oldı ‘azze men ḳani‘ zindān-ı cān

‘İzzet oldı küfr bunda z̲üll-i dīn
Fānī olmadıḳça ṭaş olmaz nigīn

İşbu sengiyyet maḳāmıdır enā
Vaḳt-i miskīniyyetiñdir hem fenā

Kāfir ister dā’imā cāh ile māl
Külḫana süpründiden zīrā kemāl

Bu iki dāye ider pōstı füzūn
Laḥm u şaḥm u kibr u naḫvet enderūn

Lübb-i lübbe eylemezler hīç nigāh
Ḳışrı lüb ẓann itdiler bī-iştibāh

E 444b

Pīşvāsı ol yoluñ İblīsdir
Hem şikār oldıġı āġ telbīsdir

Māl mār u cāh ise bir ejdehā
Ẓıll-ı ehlu’llāh zümürrüddür aña

İ 445a

Ki zümürrüdle yılanlar kūr olur
Reh-revāndan ḳurtılur o dūr olur[236]

[236] dūr: kūr İ.

Çün bu yola ḫār ḳoymışdır re’īs
Kime batar ise dir la‘net belīs

Ya‘ni bu ġam bana anıñ ġadrıdır
Muḳtedādır ehl-i ġadrıñ ṣadrıdır

Ṣoñra ḳarna ba‘d-ı ḳarn eklediler
Cümlesi ol sünnet üzre al ḫaber[237]

Kim ki īcād ide bir bed sünneti
İşleyenler ile bāḳī la‘neti

Rāci‘ olur aña da cümle günāh
Ser odur itbā‘ı ḳuyruḳ vāh vāh

Līk Ādem çarıḳ ile pōstīn
Öñüne almış ki aşlım mā’-i ṭīn

Çün Ayāz o çarıḳ-ı Maḥmūddur
Şübhe yoḳdur ‘āḳıbet maḥmūddur

Hest-i muṭlaḳ nīstīye kār-sāz
Hest-ken tezgāhı nīstdir bī-mecāz

Yazılı kāġıda yazmaz kimseler
Yā ekilmiş arża dāne kim eker

Kāġıd ister anda yazı olmaya
Arż ister kişṭbāzı olmaya

Sen hemān bir mevżı‘-ı nā-kişte ol
Bir beyāż kāġıd ki nāb-nüvişte ol

Tā müşerref eyleye *Nūn ve’l-ḳalem*[238]
Tā ki toḫm eke saña o Ẕü’l-Kerem

Bilme bu pālūdede lezzet nedir
Hem de o maṭbaḫdaki ni‘met nedir

Çünki bu pālūdeden mestlik uyar
Çarıḳ ile pōst ḫāṭırdan çıḳar

Çünki nez‘ ü merg gele eylersin āh
Çarıḳ u delḳ ḫāṭıra gelür o gāh

[237] al ḫaber: bī-ḫaber İ.
[238] *Kur’ân-ı Kerîm*, Kalem, 68/1: “Nûn. Kaleme ve (yazanların) onunla yazdıklarına andolsun ki sen -rabbinin lutfu sayesinde- asla deli değilsin. Kalem: 1-2.

Mevc-i ziştīde olup ġarḳ-ı mehīn
Ki o dem yoḳdur penāhıñ hem mu‘īn

Ḫāṭıra gelmez gemide rāstīn
Olmadı manẓūr-ı çarıḳ pōstīn

Çünki eṭrāfıñ ala cünd-i belā
Pes *ẓalemnā* virdiñ olur dā’imā[239]

2015 Ẕikr ider seyr eyleyen pek ḫām o
Kes başını murġ-ı bī-hengām o

Bu ḫışāl ‘aḳl-ı Ayāza pek ba‘īd
Ẓāhir oldı ṭā‘ati ya‘nī sa‘īd

E 445a

Erine’l-eşyāe kemāhī ma‘nāsı ve levkuşife’l-ġıṭāü māeẕdedtü yaḳīnen ma‘nāları[240]

İ 445b

Bundan aḳdem o ḫorūs-ı āsumān
Cümle vaḳtiyle öterdi bī-gümān

Ey ḫorūslar ögreniñ andan sesi
Ḥaḳḳ içün bāng dānege itmez hūsı

Ṣubḥ-ı kāẕib gelse aldanmaz o hīç
Ṣubḥ-ı kāẕib bu cihān pīç [ü] pīç

2020 Ehl-i dünyā nāḳışü’l-‘aḳl oldı hep
Ṣubḥ-ı ṣādıḳ ṣandılar budur ‘aceb

Ṣubḥ-ı kāẕib kārvānlar urdırur
Gündüz ümīdiyle ḫalḳı ṭurdırur

Ṣubḥ-ı kāẕib ḫalḳa rehber olmasun
Kārvān yüzi anıñla ṣolmasun

Ey olan bu ṣubḥ-ı kiẕbe mübtelā
Görme ṣubḥ-ı ṣādıḳı kāẕib-liḳā

Yoġısa sende nifāḳ u bed-gümān
Yā nedir iḫvāna bu ẓann-ı yaman

[239] Pes: Çün E.
Kur’ân-ı Kerîm, A‘raf, 7/23: “Kendilerine kitaptan bir pay verilmiş olanlara baksana, aralarında hakem olması için Allah’ın kitabına çağrılıyorlar da, içlerinden bir grup yüz çevirip gerisin geri gidiyor.”
[240] Eşyayı bize olduğu gibi göster ve [Hz. Ali’nin] -Perde açılsaydı kesin inancım artmazdı- sözlerinin manası ma‘nāları: ma‘nālarınıñ beyānı E.

Sū’-i ẓann erbābı dā’im ziştkār
Mesned-i efʿālidir aḥbāb u cār

Ol ḫasān kim egrilikde ḳaldılar
Enbiyāyı sāḥir ü kec ṣandılar

Ol emīrān-ı ḫabīṯ ü ḳaltabān
Ḥücreye itmişler idi bed-gümān

Ki defīne var hem genc-i nihān
Baḳma mir’ātıñla ġayra ki yalan

Şeh bilür idi Ayāzı pākdir o
Anlar içün itdigi bu cüst u cū

Ey emīrler ḥücreden açıñ deri
Nīm-şeb ki almasun ol ḫaberi

Tā ki ẓāhir ola var mı ḥīleler
Ṣoñra anı oḫşamaḳ bize düşer

Baḫş ḳıldım her ne var zer ü güher
Ben o zerden istemem illā ḫaber

Böyle söylerdi velī oynar yürek[241]
Ki Ayāz-ı bī-naẓīre bu görek (?)

Ki benim bu söz zebānımdan çıḳar
O cefākār işidirse ne yapar

Yine dirdi dīni ḥaḳḳıyçün hezār
Bundan efzūn anda çoḳ temkīn var

Ḳaẕf-ı ziştimden ‘aceb ḥayrān mıdır
Yā murādım fehm idüp ḫandān mıdır

Çün göre te’vīl-i renci mübtelā[242]
Māt-ı renc olmaz ḥayāta başdı pā

E 445b

Ṣāḥib-i te’vīl Ayāz-ı ṣābir o
‘Āḳıbet baḫrine her dem nāẓır o[243]

Yūsuf u zindāniyān ḫˇābı miṣāl
Oldı ta‘bīri aña ẓāhir maḳāl

[241] Böyle söylerdi velī oynar yürek: Böyle söylerdi oynardı yürek İ.
[242] Çün: Gün İ.
[243] ‘Āḳıbet baḫrine her dem nāẓır o: ‘Āḳıbāt-ı her demedir nāẓır o İ.

İ 446a

Kendi rü’yāsını bilmez merd-i ḫayr
Nice vāḳıf sırr-ı ḫˇāb-ı ġayre ġayr

İmtiḥānen ursam idi yüz zaḫm
Nāḳış olmaz aña hīç vaṣl-ı raḥm

Bilür o ki zaḫmı açdım kendime
Ben oyum o ben ḥaḳīḳat-mendime

‘Āşıḳıñ ve ma‘şuḳuñ ḥaḳīḳat
yüzünden ittiḥādı her ne ḳadar ẓāhir
yüzünden müteżāddāt ise de andan içün ki
niyāz-ı żıdd bī-niyāzlıḳdır çünki āyīne
bī-şūret ü sādedir ve şūretdār olan
żıdd bī-şūretdir lākin mābeynlerinde
ittiḥād vardır ki ḥaḳīḳatde anıñ
şerḥi ṭūl ü dırāzdır ve’s-selām

Cism-i Mecnūn idi her rencden ba‘īd
Nāgehān bir ḫastelik oldı bedīd

Ḳanını cūşe getürdi iştiyāḳ
Tā ki ẓāhir oldı Mecnūnda ḫunāḳ

Pes ṭabīb geldi vü ṭutdı gerdeni
Çāresi yoḳdur getürdüñ rekzeni

Buña cerrāḥ lāzım ide def‘-i ḫūn
Geldi bir cerrāḥ o demde ẕū-fünūn

Pāzūsın baġladı aldı nīşteri
Ṣayḥa urdı ol zamān o ‘aşk eri

Ücretiñ al faṣdı benden terk ḳıl
Ger ölürsem gitsün eski cism bil

Didi ḳorḳuñ ne ‘aceb ey merd-i dīn
Çünki ḳorḳutmaz seni şīr-i nerīn

Şīr ü ayu gürg u ḥayvānāt nice
Cem‘ olurlar başına her bir gice

Gelmez aṣlā anlara būy-ı beşer
‘Aşḳ u vecd ile mülemma‘dır ciger

Ḳurd u arslan ayu bilür ‘aşḳ nedir
Kelbden alçaḳ olmayan ‘aşḳı muḳır

‘Aşḳ ṭamarı olmasaydı kelpde hīç
Olmaz idi Kehf içinde pīç pīç

Kendi cinsinden olan segde hemān
‘Aşḳ ile o oldı meşhūr-ı cihān[244]

[244] ile o oldı: ile oldı o E.

2055 Kendi cinsinden sen almazsın ḳoḳu
Gürg ü mīşden nicedir yā sende bū

E 446a

Olmasaydı ‘aşḳ varlıḳ yoḳ ebed
Ḳanda nān u ḳanda sen ey mu‘temed

Nān gelür ‘aşḳ ile itdiñ iştihā
Yoḳsa yol yoḳ cāna nāna bī-revā[245]

İ 446b

‘Aşḳ-ı nān çün mürdeyi bā-cān ider
Cān ki fānī ola cāvidān ider

Didi Mecnūn nīşden ḫavf eylemem
Ṭaġdan ezyed bende ṣabr merd-i ḫam

2060 Müflisim bī-zaḫm eglenmez tenim
‘Āşıḳ olan zaḫma ‘ālemde benim

Līk Leylāyla vücūdum ṭopṭolu
Bu ṣadef o dür ile yeksān-ı ḫū[246]

Ḫavfım ey faṣṣād eger faṣd eyleseñ
Belki Leylāya ursın nīşi sen

Şol ‘aḳıl fehm eyler ola dil behīç
Ben ile Leylā da yoḳdur fehm hīç

Ma‘şūḳ ‘āşıḳdan su’āl eyledi ki kendini mi ziyāde seversin beni mi didi ki ben mürdeyim seniñle zindeyim kendimden ve ṣıfātımdan yoḳ olmuşum ḳudretimi bāda virmişim seniñle var olmuşum ve ‘ilmi unutmuşum ve senden nāşī ‘ālim olmuşum ve seniñ ḳudretinden ḳādir olmuşum eger kendimi sevsem seni sevmiş olurum

Beyt

Her kimin olsaydı mir’āt-ı yaḳīn
Kendiñi görse daḫı o Ḥaḳ-bīn

از صفات خود بیرون شد مهر که تر آیند و هر که تر
آقاصد شد مرا قصد کردد[247]

[245] cāna nāna bī-revā: cāna bī-revā E.
[246] ḫū: cū İ.
[247] Çelebioğlu: Benim sıfatımla çık, halkıma böylece görün, seni gören beni görmüş, seni murad eden beni murad etmiş olur.” C. 5, 2028. beyitten önceki başlık.

Didi ma‘şūḳ ‘āşıḳa bā-imtiḥān
Bir ṣubūḥda ey fülān-ı bin-fülān

Sen beni mi pek seversin ey ‘aceb
Yā ki kendiñ ṭoġrı söyle cümle hep

Didi sende şöyle fānī olmuşem
Ki seniñle ṭoluyam ser-tā-ḳadem

Bende varlıḳ didigiñ bir nām var
Bu tenimde ṣanma ki bir kām var

Ol sebebden fānī oldum böylece
Bal içinde sirke şekli öylece

Ṭopraḳ içre taş ki olur la‘l-i nāb
Ki o te’ṯīr-i ṣıfāt-ı āfitāb

Vaṣfı ḳalmaz ṭaşlıġıñ anda ebed
Vaṣf-ı şems ile pür olur bā-sened

Ba‘de-zān kendine bir dōst bulsa ger
Yine şemsiñ dōstlıġıdır mu‘teber

E 446b

Āfitābı dōst ider ise be-cān
Kendini dōst ṭutmış olur bī-gümān

İ 447a

Kendini sevsin gerekse la‘l-i nāb
Yā gerekse dōstı olsun āfitāb

Bu iki dōstlıḳda aṣlā farḳ yoḳ
Her iki cānib żiyā-i şarḳ çoḳ

Olmasa la‘l ola kendüye ‘adū
Bir men olmaz bunda iki mendir o

Çünki ẓulmānī olur ṭaş hem de kūr
Oldı ẓulmānī ḥaḳīḳat żıdd-ı nūr

Kendini dōst ṭutsa kāfirdir o dem
Çünki o mennā‘-ı şems-i muḥterem

Lāyıḳ olmaz ki diye o ṭaş enā
‘Ayn-ı ẓulmetdir o hem daḫı fenā

Didi çün Fir‘avn ene’l-Ḥaḳḳ oldı dūn
Didi hem Manṣūr ene’l-Ḥaḳ mest çün[248]

Ol enānıñ la‘netu’llāhdır ‘aḳab
Bu enānıñ raḥmetu’llāh ey ‘aceb

Çünki o seng-i siyeh budur ‘aḳīḳ
Nūra düşmendir o bu ise ‘aşīḳ

Sırda oldı bu enā hū ey fużūl
Mütteḥiddir nūra ammā bī-melūl

Cehd ḳıl ki ṭaşlıġıñ kemter ola
La‘l olup ṭaşıñ seniñ enver ola

Gel cihād eyle ‘anāya ṣabr ḳıl
Ki beḳā-ender-beḳāyı gör de bil

Vaṣf-ı sengiyyet ola senden müzīl
Vaṣf-ı la‘lī muḥkem olsun bī-bedīl

Peykerinden vaṣf-ı hestīlik gide
Vaṣf-ı mestī arta sende yir ide

Sem‘ olup başdan ayaġa ṭut ḳulaḳ
Ḥoḳḳa da tā la‘l bul gūşa eḥaḳḳ

Ādem iseñ ḳuyucı veş ḫāki ḳaz
Bu ten-i ḫākīden it āba niyāz

İrişür ise eger ceẕb-i Ḫudā
Ḳazmadan cāhı ẓuhūr eyler o mā

İşiñ işle olmasun aṣlā murād
Olsun az az ḳuyu ḳazmaḳ i‘tiyād

Renc görürse genc ider aña ẓuhūr
Kim ki cidd ide ider cidde mürūr

Didi Peyġamber rükū‘dur hem sücūd
Daḳḳ-ı şevḳ-i ḥalḳa-yı bāb-ı vücūd[249]

Kim ider o ḥalḳayı bir kerre daḳḳ
Andan içün ẓāhir olur aña Ḫaḳk

[248] hem Manşūr: Manṣūr hem E.
[249] Hadîs-i Şerîf: “Kulun, Rabbına en yakın olduğu hali, secde ederkenki halidir. Binâenaleyh çok dua ediniz.”

E 447a, İ 447b

Emīr-i nemmām serhengleriyle
ḥücre-yi Ayāzı açup ve içinde
aşılı çarıḳ u pōstını görüp mekre ḥaml ile
zemīnden ḥufreler ḳazup ẓann olunan
küşeleri ḳazup ve dīvārları
delik delik eyleyüp bir şey' bulamadıḳları
içün ḫacl ü şermsār olup gelmeleri nitekī
enbiyā ve evliyā -'aleyhimü's-selām-
ḥaḳlarında ḫayāl-i endīşleriñ
sāḥirdir diyü da'vāları taṣaddur içündür
diyüp vaḳtiyle ḫacl oldıḳları
gibi ki aṣlā fā'ide virmez

Ol emīnler geldi çünki ḥücreye
Ṭālib anlar zerr ü sīm ü ḫamraya

Ḳapuyı açmaḳ dilerler ol gürūh
Yüz biñ 'aḳl u fikr ile hem bā-şükūh

Çünki ḳuflı ṣa'b idi ġāyet 'aceb
Her kilīdlerden idi o münteḫab

Ṣanma buḫl-ı zerr ü māl ü sīm-i ḫām[250]
Ki merāmı idi çün ketm-i 'avām

Bir gürūhı eyler idi sū'-i ẓan
Ḳavm-i āḫir didi sālūs-ı zemen

Himmetiñ pīşindedir esrār-ı cān
Her denīden ṣaḳlı olur la'l ü kān

Cāndan a'lā eblehān 'indinde zer
Ulular cāna niṣār-ı zer ider

Ḥırṣ-ı zerden nāşī anlar ḳoşdılar
'Aḳlı olan dir idi āhesteter

Ḥırṣ gider sūy-ı serāba bīhude
'Aḳl dir ki bunda yoḳ āb ey dede

Ḥırṣ ġālib 'aḳla zer çün cānıdır
'Aḳlıñ ol dem gizlenilmek şānıdır

Ḥırṣ yüz ḳat itmede da'vāları
'Aḳlıñ ol dem gizlenür īmāları

[250] māl: ḫāl E., İ.

Tā ki o çāh-ı ġurūr içre düşer
Levḥ-i ḥikmet añlamaz görür o şer[251]

Bend ü dāmdan bāl ü per olur şikest
Nefs-i levvāme urur o demde dest

Bulmadıḳça başı dīvār-ı belā
Pend ü nuṣḥ itmez anıñ gūşında cā

Kūdegāna ḥırṣ-ı ḥelvā vü şeker
Pendden eyler iki ḳulaġını ker

Çünki derd-i dümmeli āġāz ider
İki gūşıñ ol zamānda bāz ider

Ḥücreyi ḥırṣ ile yüz güne heves
Açdılar da‘vā ile o çend kes

E 447b, İ 448a

Girdiler içine ḥayli düzd-i ḫām
Ayrana gūyā ki düşmüşdür hevām

İstek ile düşdiler bā-kerr ü fer
Ekli mümkin mi ki yoḳdur iki per

Eylediler ṣaġ ile ṣola naẓar
Eski çarıḳ pōstīn-i köhneter

Yine dirler bu mekān olur mı boş
Setr içün ancaḳ bu çarıḳ rū-pūş

Ḳazma vü kürek getürsünler hemān
Ḥufre vü kārīz var bunda nihān

Ḳazdılar aradılar eṭrāfı hep
Açdılar ḥaylī ḳuyular bā-ta‘ab

Ḥufreler feryād iderdi ol zamān
Ḳazdıñız boş bizleri ey kündgān

Bu mekirlerden idüp şerm ü ḥayā
Açdılar tekrār me’vāya becā

Bī-‘aded lā-ḥavle her bir sīnede
Ḳaldı murġ-ı ḥırṣları bī-çīnede

[251] añlamaz: diñlemez E.

Ol ḍalālāt u sifāhāta güvāh
Ḥufreler ġammāz idi bī-iştibāh

Mümkin-i ta‘mīr degil dīvārları
Ṣāḥibi gūş eylemez inkārları

Bī-günāhız diseler anlar eger
Ḥāyıṭ u ‘arṣa iki şāhid yeter

Nemmāmānıñ Enbiyā -‘aleyhi’s-selām- ḥaḳlarında sū’-i ẓann idenler ve anlarıñ berāat ü pākligi ki *yevme tebyażżu vücūhün ve tesveddü vücūh*[252] *ve keẕālike keẕẕebū ‘ala’llāhi vücūhühüm müsveddetün*[253] buyuruldığı gibi ḥücre-i Ayāzdan rücū‘ları

Döndi nemmāmān sūy-ı şehr-i yār
Toza müstaġriḳ cemī‘an şermsār

Şeh buyurdı ki nedir aḥvāliñiz
Ḳanda yā sīm ü zer ü a‘māliñiz

Ṣaḳladıñız ise hep sīm ü zeri
Çehreniziñ ḳalmamış aṣlā feri

Gerçi kök pinhān velī kökden ẓuhūr
Cümle *sīmāhüm vücūhüm* berg-i nūr[254]

Her ne ekl itdiyse kökler zehr ü ḳand
Ma‘nevī eyler nidā şāḫ-ı bülend

Kök eger bī-berg ü bī-māye ola
Berg-i sebzi o şecer ḳanda bula

Köküñ aġzına türāb urur mühr
Şāḫ şāhid aña bā-ṣavt-ı cühr

E 448a, İ 448b

‘Öẕre geldi ol emīrān-ı ḥasūd
Sāye-veş ḳıldı ḥużūrında sücūd

Mā vü menle lāfları ‘öẕrine hep
Geldiler tīġ u kefenle şāha hep[255]

[252] *Kur’ân-ı Kerîm*, Âl-i İmrân, 3/106: “Bir gün ki nice yüzler ağaracak, nice yüzler de kararacaktır; yüzleri kararanlara, ‘İman ettikten sonra kâfir mi oldunuz? Öyle ise inkâr etmiş olmanız yüzünden tadın azabı!’ (denir).”
[253] *Kur’ân-ı Kerîm*, Zümer, 39/60: “Artık kıyamet gününde Allah hakkında asılsız inançlar ileri sürenleri, yüzleri kararmış göreceksin. Büyüklük taslayanların kalacağı yer cehennemde değil midir?”
[254] *Kur’ân-ı Kerîm*, Fetih, 48/28: Yüzlerindeki nişaneleri, seccâdelerinin eserindendir.”
[255] hep: şeb E.

Ḫaclet ile cümlesi engüşt-gezān
Her biri dir idi ey şāh-ı cihān

Ḳanımız dökseñ ḥelāl olsun ḥelāl
‘Afv iderseñ odur in‘ām u nevāl

Biz bize lāyıḳ olanı işledik
Söyle emriñ neyse ey şāh-ı nesik

Cürmümüz baḫş eyleseñ ey dil-firūz
Gice gicelik ider hem rūz rūz

‘Afv iderseñ nā-ümīdlik feṯḥ olur
Yoḫsa yüz bizim gibiyi şeh bulur

Şāhıñ ḳabūl-i tevbe-i nemmāmıñ ve ḥücre-küşāyān-ı Ayāzı ve bu fi‘liñ cezāsını Ayāza ḥavāle eyledi ki ḫıyānet anıñ ‘arżında vāḳı‘ olmuşdur[256]

Şi‘ir

Bu ḫıyānetler anıñ ‘ırżına hep
Reglerini pür-zaḫm ḳıldıñ bu şeb[257]

Didi şeh ki cümle bu sūz u güdāz
Baña itmeñ cümlesi ḥaḳḳ-ı Ayāz

İç yüzünden gerçi nefs-i vāḥidiz
Ẓāhiren sūd u ziyānda bāridiz

‘Ār degildir töhmet itse şeh ḳula
Ol mezīd-i ḥilm ü istiẓhār ola

Şāh Ḳārūn eyler ehl-i töhmeti
Var ḳıyās it bī-günāha raġbeti

Kār-nā-sāzda şāhı ġāfil olma ẓān
Ḫilmidir iẓhāra māni‘ her zamān

‘İlmi ‘indinde şefā‘at-gīr ider
Olmasaydı ḥilmine dā’ir naẓar

Evvelā ḥilminden olur çoḳ günāh[258]
Yoḳsa heybet ṭāḳati eyler tebāh

[256] ‘arżında: ‘ırżına E.
[257] Başlıktaki bu beyit E. nüshasında başlıktan iki beyit sonradır.
[258] ḥilminden: ḥilminde İ.

Ḳan bahāsı cürm-i nefs-i ḳātile
Ḥilmine vācib diyet var ‘āḳile

Nefsimiz ḥilminden anıñ mest olur
Şeyṭān o mest ile elbet pest olur[259]

Olmasaydı ḥilm-i sāḳī bāde-rīz
İdemezdi şeyṭān Ādemle sitīz

‘İlm ile Ādem melā’ikden etemm
Cümleniñ üstād [u] neḳḳādıydı hem

İçdi cennetden şarāb-ı ḥilmi o
İtdi bir lu‘b ile şeyṭān zerd-rū

İ 449a

Dersleri ki cümle ta‘līm-i İlāh
‘Ālim ü dānā idi bī-iştibāh

E 448b

Şoñrası afyōn-ı saḫt-ı ḥilm ile
Ḫırsıza yol virdi sūy-ı raḫtine

Sāye-i ḥilminden hūşlar müstecīr
Sāḳī sensin baña ol hem dest-gīr

Şāhıñ Ayāza emri ki ‘afv u mükāfātdan her ḳanġısını iḫtiyār iderseñ bu maḥalde ‘adl ü lüṭufdan her ne eylerseñ şavābdır her bir maṣlaḥatda ez-cümle ‘afvda hezār lüṭuf mündericdir ve keẕālik ‘adlde *veleküm fi’l-ḳışāṣı ḥayātün yā üli’l-elbāb*[260] vardır ol kimse ki ḳışāṣı girye görür ol ḥayāt-ı dünyeviyyeye naẓar eyler āḫiri yüz biñ ḥayātdır ve ma‘ṣūmü’l-maḥḳūn olmaḳ ile ḥaṣīn siyāsete dāḫil olmaz

Mücrimān beyninde ḥükm it ey Ayāz
Ey Ayāz-ı pāk ü hem pür-iḫtirāz

Nice biñ sa‘y-i belīġ itsem ‘amel
Bulamam aṣlā yediñde bir daġal

İmtiḥān şermendesi ḳavm-i keẕīr
İmtiḥānlar cümlesinden şerm-gīr

[259] E. nüshasında mısra der-kenar olarak “Şeyṭān o mest ile pest olur” şeklinde yazılmış ve üzerine “Noḳṣān-ı vezn fehm olındı” ibaresi düşülmüştür.
[260] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 21/79: “Süleyman’ın dava konusunu iyi anlamasını sağladık. Her birine de hükmetme yeteneği ve ilim verdik. Kuşları ve tesbih eden dağları da Dâvûd’un buyruğu altına soktuk. Bunları yapan bizdik.”

2155 Bir derīn baḥr yalıñız ‘ālim degil
Ṭaġ ṭaġ üstündedir ẓālim degil

Didi bilürem ki hep senden ‘aṭā
Yoḫsa ben bir çarıḳım pōst u gedā[261]

Ḥaḳ Peyamber buni şerḥ itse baña
Kendini bilen olur Ḥaḳḳ āşinā[262]

Çārıġıñ nuṭfe vü ḳanıñ pōstīn
Bāḳīsi andan ‘āṭādır ey emīn

Virdi anı ki ide ġayrı ṭaleb
Dime ki yoḳdur bunuñ ġayrı sebeb

2160 Bir ḳaç elma gösterür ki bāġbān
Bileler bostānda var bundan fidān

Bir avuç buġday virür ḫar-yāre o
Tā bile ki bāḳīdir enbār-ı bu

Şerḥden bir nükte söyler ūstād[263]
Tā bilesün ‘ilmi anıñ müstezād

Dir iseñ ki gördigimiz ġayrı yoḳ
Rīş ḫas-veş ṣıçradır seni o çoḳ

Ey Ayāzım bunda şimdi dād ḳıl
Tāzeter bir ‘adli sen bünyād ḳıl

İ 449b

2165 Mücrimānıñ ḳatle istiḥḳāḳı var
Hilmiñ içün ‘afva ṭālib zār zār[264]

E 449a

Tā ki raḥmiñ ġālib ola ḫışmıña
Āb ġālib iltihābıñ ḫışmına

Göñül almaḳda ikisi daḫı var
Tā Elestden şāḫ-ı ḥilm ü bürdbār

Bu Elest lafẓı içündür müstebīn
Nefy ü iṣbāt ẓāhir-i lafẓ-ı ḳarīn

[261] Yoḫsa: Yoḳsa E.
[262] Hadis kitaplarında rastlanılamayan bu hadis, diğer alt kaynaklarda sahih hadis olarak kayıtlıdır. Beytin anlamından Hadîs-i Şerîf: “Onun için Peygamber bunu anlattı. Dedi ki: “Kim kendini bilirse Rabbini de bilir.”
[263] nükte: nesne İ.
[264] ‘afva ṭālib: ‘afva ṭāmi‘ E.

Çünki istifhām iṣbātdır ʻayān
Līk lafẓ-ı leyse var anda nihān

Terk ḳıl ḳalsun girü taḳrīr ü ḫām
Kāse-i ḫāṣān avām içün ḥarām

Ḳahr u luṭf oldı ṣabā ile vebā
Ki olur āhen-rübā bu keh-rübā

Ṣādıḳānı çoḳ çeker irşāda hep
Bāṭılān buṭlāna gider bī-edeb

Miʻdesi aʻlā ise ḥelvā yarar
Miʻde pür-ṣafrā ise sirke yarar

Ferş-i āteşde o serdi defʻ ider[265]
Ferş-i bāridle ḥarāretler gider

Dōst görünce raḥmetiñ ider ẓuhūr
Ḫaşmı görseñ saṭvetiñ ider ẓuhūr

Şāhıñ Ayāza bu ḥükmi tafṣīl eyle ve fayṣal vir ve muntaẓır eyleme ve'l-eyyāmü beynenā di diyü taʻcīl buyurması ki el-intiẓāru'l-mevtü'l-aḥmer ve Ayāzıñ şaha cevābı

Ey Ayāz bu fiʻle tīz it iʻtibār
İntiḳāmdan bir nevʻidir intiẓār

Didi ey şeh cümlemiz fermān-beriñ
Āfitāb var yiri yoḳdur aḫteriñ

Zühre ne ister Uṭārid yā şitāb
Baş çıḳarur mı var iken āfitāb

Geçdigim cümle benim köhne libās
Ḳoymuşum toḫm-ı melāmetde esās

Ḫücreniñ yanında nedir bu kilīd
Bu ḥasūdlar içre ki hep nā-ümīd

Ellerin ṣoḳup arar cūya pür-āb
Her birisi anlarıñ ḳurı türāb

[265] Ferş-i āteşde o serdi: Ferş-i āteş ile serdi İ.

Ḳurı ṭopraḳ cūda kimse bulamaz
Āb içinde māhī ʻāṣī olamaz

İtdiler ben ʻācize çün sū’-i ẓan
Vāfīdir olduḳları şermende ten

Olmaz ise ṣıḳlet-i ṭabʻ-ı şerīf
Söylemem ḥarfler vefādan pek laṭīf

İ 450a

2185 Ḫalḳ-ı ʻālem şübhe vü eşkāl-ḫˇāh
Ṭaʻnımız hep ẓāhire ey pādişāh

E 449b

Ger ḳırarsañ kendiñi maġz olasın
Dāstān-ı maġz-ı naġzı bulasın

Pōst içindeyken cevizde var ṣadā
İç olup bāġ olsa hīç gelmez nidā

Vardır āvāzı velī yoḳ aña güş
Ol ṣadāyı işidendir güş-ı hūş

Güş iden maġzıñ o ḫūş āvāzesin[266]
Diñlemez ḳışrın o bed āġāzesin

2190 Jaġjaġına ger taḥammül idesin
Sākit olup tā ki maġza iresin

Nice kerre bī-leb ü bī-güş ola[267]
Ansızın leb-veş ḥarīf-i nūş ola

Nice kerre bī-leb ü bī-kām ola
Ansızın leb-veş ḫarīf-i cām ola[268]

Nice yirsin yaġlı vü ṭatlı ṭaʻām
İmtiḥānen bir iki gün ṭut ṣıyām

Nice bir uyḳuya olmuşsın esīr
Bir gice bīdār olan devletle sīr

2195 Nice bir söz naẓm u neşr u fāş u rāz
Bir gün olsun imtiḥānen söyle az

Nice bir ṭabḫ-ı ṭaʻām u telḫ u şūr
Bir kere şīrīn pişür de gör ḥużūr

[266] maġzıñ: cevziñ E.
[267] bī-güş: bī-hūş İ.
[268] Beyit: – E. ve – İ.

Bu ma‘nānıñ taḳrīrinde bir ḥikāyedir ki
bir nice müddet güft ü gūyı tecrübe eyledim
bir zamān daḫı ṣabr u ḫāmūşı tecrübe eylemem

Biriniñ ḥāli ḳıyāmetde tebāh
Nāme-i a‘māl elinde simsiyāh

Ta‘ziyet nāme gibi levḥa siyāh
Ḥāşiye metn-i ma‘āṣī vü günāh

Cümle küfr ü ma‘ṣiyetdir mū-be-mū
Dār-ı ḥarb-veş kāfirān ile ṭolu

2200 Öyle murdār nāme ki o perr ü bāl
Gelmez o ṣaġdan maḥallidir şimāl

Nāmeniñ metnine baḳ andan ne var
İster olsun ṣaġ u ṣoldan kim arar

Çizme vü pāpūş olur dükkānda çep
İmtiḥānsız bilünür ṣoldur ‘aceb

Olmadıñsa rāst bil kendiñi çep
Şīr ü meymūn sesi ẓāhir rūz u şeb

Ol ki güli ḫūb u hem ḫoş-bū ider
Her ṣolı ṣaġ faẓlı ile o ider

2205 Her şimāle bil yemīni o virür
Baḥre de mā-i ma‘īni o virür

Ḥaẓretinde bir şimāl ki rāst ola[269]
Luṭf-ı Ḥaḳḳıñ dest-i bürdünden bula

İ 450b

Nice cā’izdir ki bu nāme mehīn
Ṣolı terk idüp gele dest-i yemīn

E 450a

Öyle bir nāme ki pür-ẓulm ü cefā
Dest-i rāsta nice lāyıḳ ey fütā

[269] Ḥaẓretinde: Ḥaẓretinden İ.

Ol kimseniñ ḥālini beyānda ki
sözi anıñ ḥāline ve da‘vāsına münāsib degildir
nitekī kefere ḥaḳḳında Allāh Te‘ālānıñ
velein seeltehüm men ḫalaḳa’s-semāvāti
***ve’l-arża leyeḳūlünna’llāhü*[270] buyurur**
ṭaşdan puta ḫıdmet ü cān u mālı aña fedā itmek
nice münāsib olur şol kimseye ki cān ile bile
semāvāt ü arżıñ ḫālıḳı Allāhdır semī‘dir
başīrdir murāḳıbdır ḥāżırdır müstevlīdir ġayūrdur
lā-ḥavle velā ḳuvvete illā bi’llāhi’l-‘aliyyü’l-‘aẓīm

Zāhidiñ bir ehli vardı pek ġayūr[271]
Bir kenīzek daḫı vardı miṣl-i ḥūr

Ḳocasın ḥıfẓ itmede dā’im o zen
Yalıñız ḳoymazdı anı ġayreten

Ḫayli müddet olmış idi zen raḳīb
Tā ki vuṣlat olmaya bir dem naṣīb

Ḥükm-i taḳdīri gele çün bī-vuḳūf
Hūş kimdir māh olur ol dem ḫusūf

Tā ki oldı ḥükm-i taḳdīr-i İlāh
Ḥıfẓ-ı hūş ḥayrān olur hem de tebāh

Gitdi ḥammāma o zen kim nāgehān
Ḫāṭıra geldi ki ṭad evde nihān

Didi o cāriyeye ḳoş ḳuş gibi
Ṭası evden al getür sen mūş gibi

Ol kenīzek güş idüp buldı ḥayāt
Ki efendi andadır buldum necāt

Ḫˇācesi evde vü ḫalvet ol zamān
Ḳoşdı sūy-ı ḫāneye ol şādmān

Cāriye isterdi on yıldan berī
Ḫˇācesiyle bula bir tenhā yeri

Cānib-i ḫāneye ḳıldı ol şitāb
Ḫˇācesi ḫānede tenhā āfitāb

[270] *Kur’ân-ı Kerîm*, Lokmân, 31/25: “Onlara, ‘Gökleri ve yeri kim yarattı?’ diye soracak olsan, mutlaka ‘Allah’ diyeceklerdir. De ki: ‘Bütün övgüler Allah’a mahsustur’; ama onların çoğu bilmez.”
[271] bir ehli vardı pek: bacısı var idi İ.

2220 ‘Āşıḳını şehvet aldı ol zamān
Ḳapuyı sedd olmadı ḫāṭır-nişān

İki müştāḳ ṣarmaşup çün bā-neşāṭ
Cānı cāna ḳatdılar bā-iḫtilāṭ

Geldi ḥammāmda zeniñ yādına bu
Nice yolladım anı ki evde o

İ 451a

Penbeye āteş ḳodum destimle ben
Dişi mīşi virmek erkege neden

E 450b

Yıḳayup kilini başdan cānsız
Yaşmaġıñ büründi geldi ansız

2225 ‘Aşḳ ile o ḳoşdı bu bā-ḫavf u bīm
‘Aşḳ ile bīm beyni farḳ vardır ‘aẓīm

‘Ārifiñ seyri hemān dem taḫt-ı şāh
Seyr-i zāhid ayda bir gün aldı rāh

Gerçi zāhidde olur pek ulu rūz
Bir midir ḫamsīn elifde var rumūz

Merd-i kārıñ ‘ömriniñ taḳdīri var
Sāl-i ‘ālemden güni nice hezār

Ḫāric-i ‘aḳl oldı bu sır ey ‘arīf
Vehmiñ ödi paṭladı olmaz ḥarīf

2230 Ḳıl ḳadar ḫavf yoḳ bu pīş-i ‘aşḳda[272]
Cümlesi ḳurbān kīş-i ‘aşḳda

‘Aşḳ vaṣf-ı Ḥaḳḳ olur ammā ki ḫavf
Bende vaṣfı mübtelā-yı ferc ü cevf

Çün *yuḥibbūne* oḳu didi Nebī
Tā *yuḥıbbühüm* ḳarinen maṭlebi[273]

Pes muḥabbet vaṣf-ı Ḥaḳdır ‘aşḳ da o
Ḫavf olur mı vaṣf-ı Ḥaḳda ey ulu

Vaṣf-ı Ḥaḳ ne vaṣf-ı mest-i ḫāk ne
Vaṣf-ı ḥādiṯ ḳanda vaṣf-ı pāk ne

[272] Ḳıl ḳadar ḫavf yoḳ bu: Ḳıl ḳadar yoḳ ḳorḳı E.
[273] *Kur’ân-ı Kerîm*, Mâide, 5/54: “Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse bilsin ki Allah öyle bir kavim getirecektir ki Allah onları sever, onlar da Allah’ı severler; müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı vakarlıdırlar; Allah yolunda cihad ederler ve hiç kimsenin kınamasından korkmazlar. İşte bu Allah’ın dilediğine verdiği bir lutfudur. Allah’ın lutfu geniştir; O, her şeyi bilir.”

Şerḥ-i ‘aşḳı söylesem ben ber-devām
Çün ḳıyāmetler ḳopar o nā-tamām

Çünki tārīḫ-i ḳıyāmıñ var ḥadi
Nice olur ḥadd-i vaṣf-ı Ḫālıḳ-ı Ḥzīdī

‘Aşḳ içün beş yüz ḳanat var her biri
‘Arş-ı a‘lādan nihāyet tā ṣerī

Ḫavf ile zāhid segirdir pā ile
‘Āşıḳ uçar bāl-i berḳ-āsā ile

Ḫā’ifān görmezler ‘aşḳ eṭrāfını
Āsumān ferş añla ‘aşḳ evṣāfını

Yā meger maẓhar ‘ināyet nūrına
Bu cihāndan bu revişden sürine

İştibāhından eger ḳurtulsa o
Pādişāha yol bulur şeh-bāz-ı ḫū

İştibāhlar oldı cebr ü iḫtiyār
Bunlarıñ ardında vardır cezb-i yār

Zen irişdi ḫāneye açdı deri
Güşlarına girdi bāng-ı maṣdarī

Ṣıçradı ḳalḳdı kenīz āşüfte-sāz[274]
Merd daḫı ḳıldı o ḥal ile namāz[275]

Zen kenīzi gördi ki jūlīde mū
Pek perīşān reng ü ḥayrān u ‘utū

İ 451b

Ḳocasın gördi ki ḳılur o namāz
Ẓanna düşdi ki nedir bu ihtizāz

E 451a

Dāmeniñ ḳaldırdı şūyuñ bī-ḫaṭar
Gördi ālūde menī ile zeker

Kīrden bāḳī-i nuṭfe ṭamlıyor
Diz ü uyluḳ olmuş ālūde vü şūr

Urdı başına didi ki ey mehīn
Bu namāz kīri degil itme yemīn[276]

[274] āşüfte-sāz: āşüfte-ḥāl E.
[275] o ḥāl ile namāz: namāzı böyle ḥāl E.
[276] kīri: s.ki İ.

Lāyıḳ-ı ẕikr ü namāz mı bu ẕeker
Böyle uyluḳ böyle ḫuşye pür-ḳaẕer

Ẓulm ü fısḳ u küfr ü kīniñ nāmesi
Ṣol eliñe lāyıḳ olur gelmesi

Kāfire ṣorsañ ki arż u āsumān
Kimiñ īcādı diyü ḫalḳ-ı cihān

Saña dir ki yaradan cümle Ḫudā
Kāfir iken olur Allāha güvā

Ẓulm ü fısḳ u küfr-i bisyārına
Lāyıḳ olur mı bu ḥāl iḳrārına

Ṭoġrı īḳrār ile lāyıḳ mı aña
Bu fażīḥatlar bu a‘māl-i fenā

Fi‘li ḳavlini ider kiẕb ü yalan
Tā olur lāyıḳ ‘aẕaba bī-gümān

Rūz-ı maḥşer gizliler peydā olur
Mücrim ü ‘āṣī o gün rüsvā olur

El ayaḳ eyler şehādet hem beyān
Her fesāda pīş-i Rabb-i Müste‘ān

Dest dir ki şöyle ḳıldım sirḳa ben
Leb de dir ki ben de öpdüm çoḳ ẕeḳan

Pāy dir ki gitdigim yer nā-sezā[277]
Ferc dir ki eyledim ben çoḳ zinā

Çeşm dir ki bende çoḳ naẓra ḥarām
Gūşı söyler diñledim sū’i’l-kelām

Kiẕbiñi ser-tābe-pā eyler yalan
Cümle a‘żā-yı vücūduñ ey civān

Niteḳī zāhid namāzı bī-fürūġ
Ḫuşye şāhid ki bu zerḳidir dürūġ

Şöyle fi‘l it ki diyeler bī-zebān
Eşhedū bizler bunı gördük ‘ayān

[277] nā-sezā: tā-menā E.

‘Uẏv-ı ‘uẏvuñ cümle ten ola güvāh
Tā diyeler eşhedū enlā İlāh

Bende artda ḫ̬̆āce öñde bu güvā
Ki benim maḥkūm o Mevlādır baña

Nāme-i ‘ömriñi itdiyse siyāh
Tevbe it evvelce ḳalmasun günāh

‘Ömr eger geçdiyse kökini bu dem
Āb-ı tevbeyle ṣula yoḳ az nem

İ 452a

Bīḫ̬-i ömre virmeli āb-ı ḥayāt
Tā ki ‘ömrüñ aġacı bulsun ṣebāt

E 451b

Cümle māżīler ola a‘lā vü nīk
Eski zehriñ ola hem ḳand-i kekīk

Seyyiātını mübeddel ide Ḥaḳ
Cümlesi ṭā‘at ola hem mā-sebaḳ

Gel naṣūḥ tevbesine cānım özen
Sa‘y ḳıl bu tevbeye bā-cān u ten

Şerḥini bu tevbeniñ benden işit
Mā’il idiñ nāza meyl it ey yigit

Tevbe-i naṣūḥ beyānında ya‘ni şīr-i pistān çıḳa ve bir daḫ̬ı pistāna gitmeye ve tevbe-i naṣūḥ eyleye aṣlā günāhı ḫ̬āṭırına raġbet ṭarīḳiyle getürmeye belki her dem teneffür[278] ziyāde ola ve o nefret delīl olur ki lezzet ḳabūl bulmuş ola ve şehvet-i evvelden bī-lezzet ola ve bu lezzet kemāliyle oturuşmuş olur

Beyt
Keser ‘aşḳı yine bir ‘aşḳ-ı diger
Ola evvelkiñden a‘lā nīkter[279]

Ve anıñ göñli ki raġbet-i günāh eyleye ḳabūl olmadıġına ‘alāmetdir ve lezzet-i ḳabūl ve lezzet-i günāh yirine oturmuşdur *fesenüyessiruhū li’l-yüsrā* olmuşdur ve *nüyessirihū li’l-‘usrā* anda bāḳīdir[280]

[278] teneffür: nefreti E.
[279] Ola evvelkinden a‘lā nīkter: Ki bulursañ andan a‘lā nīkter E.
[280] *Kur’ân-ı Kerîm*, Leyl, 92/7, 10: “Biz onu işin kolayına yönlendiririz.” “Biz onu zora sokarız.”

Var idi bir merd ezel adı Naṣūḥ
Zenlere dellāk idi o bī-fütūḥ

Rūyı ‘aynı ile ruḫsār-ı zenān
Merdligini eylemiş ḫalḳdan nihān

Ḳarılar ḥammāmına dellāk idi
Ḥīle vü mekr itmede çālāk idi

Bunca yıl dellāklik itdi hīç kes
Olmadı sırrına aṣlā dest-res

Çünki āvāz u ruḫı zen-vār idi
Līk şehvet kāmil ü bīdār idi

Başda yaşmaḳ miḳrame yüzde niḳāb
Merd şehvānī idi ṣūret şebāb

Bu ṭarīḳla pādişehler duḫterin
Hem ovardı hem yıḳardı sa‘terin

Tevbe istiġfār idüp çekdi ayaḳ
Nefs-i kāfir tevbesine virdi şaḳ

Geldi bir ‘ārif ḥużūrına o bed
Didi baña bir du‘ā it ḳıl meded

İ 452b

Sırrını bildi anıñ ol merdkār
Ḫulḳ-ı Ḥaḳla itmedi o āşikār

E 452a

Sır göñülde leblerinde var kilīd
Leb ḫamūş u dilde āvāz-ı şedīd

‘Ārifān ki cām-ı Ḥaḳ nūş itdiler
Sırrı bilüp örtülince gitdiler

Her kime esrār-ı kār ögretdiler
Mühr urup aġzına aġzın dikdiler

Nīm-ḫandeyle didi ey bed-nihād
Tevbe virmiş Ḥaḳ saña tevbe murād

Anıñ beyānında du‘ā-yı ‘ārif-i vāṣıl ṭalebi Ḥaḳ ṭalebi gibidir ki “küntü lehū sem‘an ve başaran ve lisānen ve yeden” buyurmuşdur ve Allāh Te‘ālānıñ *vemā rameyte iẕ rameyte*

velākinna'llāhe remā[281] ḳavl-i şerīfi ve bunda ḫaberler çoḳdur ve tevbe-i naṣūḥı itsün diyü mücrimiñ ḳulaġını burması sebebini şerḥ ü beyān[282]

Bu du'ā geçdi çü heft gerdūndan
Kārı o miskīniñ oldı ḫūb u şen

Ṣalt du'ā-yı şeyḫ degil her bir du'ā
Fānī dirler nuṭḳıdır nuṭḳ-ı Ḫudā

Kendi kendüye Ḫudā itse su'āl
Pes ki kendi da'vetiñ reddir muḥāl

Bir sebeb īcād ider o Ẕü'l-Celāl
Ḳalmaz anda hīç nefrīn ü vebāl

Ol ḥamāmda ki ederdi delk ü şū
Şeh ḳızı bir gevheriñ ġayb itdi o

Küpe idi ġayb olan gevher behī
Başladılar cüst u cūya her zeni

İtdiler ḥammāmı el-ḥāl sedd-i bāb[283]
Arana tā pīrezenler hem şebāb

Ṣevbleri aradılar hīç nesne lā
Düzd-i gevher olmadı ẓāhir melā

Cidd ile çün eylediler cüst u cū
Her delik ki ola her nisvānda o

Altda üstde ki delikler her ṭaraf
Belki o dürri ḳomuşdur çün ṣadef

Bir ṣadā geldi ki hep 'uryān oluñ
İḫtiyār u genc kim varsa ṣoyuñ

Cüst u cūya başladılar her birin
Tā bulalar düzdini o cevheriñ

Ḫavf ile ḳaçdı Naṣūḥ bir ḫalvete
Ḳurıdı boġazı düşdi ḫaşyete

---

[281] *Kur'ân-ı Kerîm*, Enfâl, 8/17: "Savaşta onları siz öldürmediniz, onları Allah öldürdü; (oku) attığında da sen atmadın, Allah attı; bunu da müminlere kendinden güzel bir lutufta bulunmuş olmak için yaptı. Allah her şeyi işitmekte, her şeyi bilmektedir."
[282] şerḥ vü beyān: şerḥ E.
[283] el-ḥāl: fi'l-ḥāl E.

İ 453a

Mergi gördi pīş-i çeşminde o dem
Bīd-veş ditrerdi hem de aldı ġam[284]

Didi yā Rab nice kez itdim rücū‘
Ol ‘ahdler cümle oldı bī-fürū‘[285]

Baña lāyıḳ olanı hep eyledim
Tā ki bu seyl-i siyāhı bilmedim[286]

İrse baña cüst u cūnuñ nevbeti
Vay baña cānım çeker çoḳ şiddeti

Tā cigerde vāḳı‘ oldı ṣad şerer
Ki münācātdan gelür būy-ı ciger

Böyle endūh olmasun kāfirlere
Raḥmetiñ pāyına düşdüm yeksere

Ṭoġmayaydım māderimden kāşki ben
Yāḫud arslana ġıdā olsaydı ten

Saña lāyıḳ olanı ḳıl ey Ḫudā
Her delikden çıḳdı mār u ejdehā

Ṭaş gibi cān āhen-āsā bu tenim
Yoḫsa ḫūn ile ṭolardı meskenim[287]

Vaḳt-i tengdir yā İlāhī bir nefes
Pādişāhlıḳ eyle ol feryād-res

Baña Settār ol bu def‘a yā İlāh
Tevbe itdim her ne itdimse günāh

Tevbemi eyle ḳabūl bu def‘a sen
Tevbeye bīl baġladım ey Ẕü’l-Minen

İşte bundan ṣoñra eylersem nükūl
Diñleme artıḳ du‘ām itme ḳabūl

Böyle zārī eyleyüp eşki revān
Aldı eṭrāfını cellād u ‘avān

[284] hem de aldı ġam: aldı hemm ü ġam E.
[285] cümle oldı: gerçi cümle E.
[286] bilmedim: peyledim İ.
[287] Yoḫsa: Yoḳsa E.

Bu miṣillü ölmesün hīç bir Frenk
Hīç mülḥid görmesün bu rütbe deng

Nevḥa vü feryād iderdi cāndan
Rūy-ı ‘Azrā’īli görmiş ṣan o ten

Didi bir ḳaç ey Ḫudā ey Ḫudā
Çift oldı her der ü dīvār aña

Dir iken yā Rabbi yā Rab nāgehān
Ṭālibīnden bir ṣadā geldi o ān

Nevbet Naṣūḥa geldi ki anı daḫı bürehne eyleyeler ve arayalar bir āvāz geldi ki cümlesin aradıḳ ancaḳ Naṣūḥ ḳaldı bu ṣadāyı gūş itdükde bī-hūş oldı ve işi feṯḥ oldı ve bu ḳadar şiddetden ṣoñra Nebī -ṣallā’llāhü ‘aleyhi ve’s-sellem- buyurdılar ki her bār ki maraż yā ġam müştedd ola işteddī ezmetün tenferricī ṣadaḳa Rasūlu’llāh[288]

İ 453b

Cümleyi ṣoyduḳ aradıḳ ey Naṣūḥ
Gel diyince oldı bī-hūş uçdı rūḥ

E 453a

Bir ṣınıḳ dīvār-veş düşdi hemān
‘Aḳl u hūşı gitdi başdan ol zamān

Çünki hūşı gitdi tenden ol zamān
Sırrı oldı Ḥaḳḳa peyveste o ān

Çün boşaldı gitdi varlıḳdan eṣer
Yine virdi cānını Rabbü’l-beşer

Bī-murādıñ keştīsi oldı şikest
Raḥmetu’llāhdan irişdi aña dest

Cān Ḥaḳa peyveste bī-hūş oldı merd
Mevc-i raḥmet ol zamān cūş itdi serd

‘Ādetinden çünki cān buldı rehā
Aṣlına irdi o demde pür-ṣafā

Cān şāhīn ten öñünde lāşedir
El ayaḳ yoḳ bāli baġlı bāşedir

Çünki hūşı gitdi bāli açılur
Uçar o şāhīn şāha bā-sürūr

[288] bī-hüm: bī-ġam İ.

Çünki raḥmet deñizi cūş eyledi
Raḥmet ābıñ sengler nūş eyledi

Ẕerre-i lāġar ‘aẓīm oldı kebīr
Sebz-i ḫāki oldı zer-beft ü münīr

Çıḳdı yüz yıllıḳ ölü bīrūn-ı gūr
Dīv-i mel‘ūn olur o dem reşk-i ḥūr[289]

Oldı bu rūy-ı zemīn hep sebze-vār
Ḳurı çūb cümle çiçekle gül‘iẕār

Ḳurd ḳoyun ile berāber bāde-nūş
Nā-ümīdler ḫoş olurlar ḫoş ḫoş

Bir ṣadā geldi ki gitdi ḫavf u bīm
Ki bulundı ġayb olan dürr-i yetīm

[289] olur: oldı E.

Gevheriñ bulunup ve me’mūrīn ve kenīzegān-ı şāhzādeniñ Naṣūḥdan ḥelāllıḳ ṭalebi

İşte bu ḫavf u helākden ṣoñra hem
Müjdeler geldi bulundı o ehem

Dür bulundı hem feraḥ bulduḳ hemān
Müjdegānī isteriz hep rāygān

Na‘ra-i şādī ile el urmadan
Ṭoldı ḥammām içi ḳad zāle’l-ḥazen

Geldi kendüye Naṣūḥ-ı refte-dil
Dīde rūşen ḳalmamış pāyında gil

Geldi istiḥlāle cümle cāriyāt
Dest-būse geldi ekṣer āmirāt

Sū’-i ẓann itdik saña eyle ḥelāl
Etiñi yidik didik çoḳ ḳīl ü ḳāl

İ 454a

Çün Naṣūḥda idi ẓann-ı ekṣerī
Çünki ḥammāmıñ o idi ekberi

E 453b

Ḫāṣ-ı dellāk idi hem maḥrem Naṣūḥ
Gūyiyā iki tene olmışdı rūḥ

Gevheri çaldıysa o çaldı hemān
Yoḳdur andan ġayrısı budur ‘ayān

Evvel anı itmek idi cüst u cū
Ḥürmeten te’ḫīr olınmış idi o

Bir aralıḳ bir yire tā atmaya
Kendini ḳurtarmaḳ içün yatmaya

Bunlar içün didiler eyle ḥelāl
‘Öẕr-ḫˇāh oldılar andan pür-melāl

Didi bu faẓl-ı Ḫudādandır baña
Didigiñizden beter bende ḫaṭā

Ne ḥelāllıḳdır ṭaleb benden bu dem
Ki benim mücrim reg-i ehl-i nedem

Ne kötülük söylediñiz yüzde bir
Şekkiñiz var ise ben oldum muḳırr

Kim bilür beni bilürse az bilür
Biñde birin bilse de ḳalur ḳuṣūr

Ben bilürem bir de Settārım Ḫudā
Cürmimi bed fi‘limi hep nā-sezā

Evvelā İblīs baña üstād idi
Ṣoñra bir bād oldı İblīs-i ġavī

Cümlesin göstermedi Ḥaḳ gözlere
Tā ki rüsvā itmedi bu yüzlere

Raḥmetiyle pōstīn-dūz eyledi
Tevbe ile cānı fīrūz eyledi

İtdigimi itmemiş ṭutdı o Rab
İtmedimdi ṭā‘at itdi ṭutdı hep

Serv ü sūsen gibi āzād eyledi
Baḫt u devlet ile dilşād eyledi

Nāme-i pākāne yazdı nāmımı
Dūzaḫīdim cennet itdi bāmımı

Āh itdim oldı āhım bir resen
O resen aşıldı çāha bī-minen

Ṭutdum o ḥabli de ben çıḳdım birūn
Şād u ferbih pāk ü pākīze derūn

Ben bün-i çehdeża‘īf idimża‘īf
‘Āleme ṣıġmam bu dem oldum şerīf

Āferīnler saña olsun ey Ḫudā
Ansızın itdiñ beni ġamdan cüdā

Olsa her mūyum ucunda zebān
Ḳādir olmaz şükriñi ide beyān

Ururum na‘ra bu bāġda pür-‘uyūn
Ḫalḳa gūyā *leyte ḳavmī ya‘lemūn*[290]

[290] *Kur’ân-ı Kerîm*, Yâsîn, 36/26: “Ona, ‘Cennete gir’ denildi. ‘Rabbimin beni bağışladığını ve güzel biçimde ağırlananlardan eylediğini keşke kavmim bilseydi!’ dedi.” Yâsîn: 26-27.

E 454a, İ 454b

Naṣūḥuñ istiḥkām-ı tevbesinden ve tevbesi ḳabūlünden ṣoñra duḫter-i şāhıñ Naṣūḥı dellāklige istemesi ve anıñ def‘ ü bahāne eylemesi[291]

Ba‘de-zān bir kimse geldi ey Naṣūḥ
Duḫter-i sultān seni ister çü rūḥ

Duḫter-i şeh seni ister gel hemān
Başını yıḳamaḳ içün ol revān

Ġayrı dellāk istemez aṣlā velī
Yıḳaya başında ṣaçında kili[292]

Didi git ḳaldı ‘amelden bende dest
Bu Naṣūḥuñ ḫastedir oldı şikest

Var tīz ol bir ġayrı kimse bul aña
Ki benim ḳaldı ‘amelden dest ü pā

Didi kendüye ki bī-ḥaddir ‘aṭā
Nice bir göñlümde bu ḫavf u recā

Ben vefāt itdim de dirildim girü
Mevtiñ acısını ṭatdım ey ulu

Tevbeler itdim ḥaḳīḳat Ḥaḳḳa ben
Bozmayım tā ayrıla bu cān u ten

Bu ḳadar miḥnet ṣonuñda kim gezer
Bir daḫı sūy-ı ḫaṭar illā ki ḫar

Anıñ beyānında ki bir kimse tevbe eyleye peşīmān ola ṣoñra o nedāmeti ferāmūş eyleyüp ve mücerribe yine rücū‘ eyleye ḫasāret-i ebediyyeye düşe çün tevbesinde ṣebāt u ḥalāvet olmaya ḳabūl ü meded irişmez köksüz aġaç gibi günden güne ḫarāb olur

Var idi bir kāzeriñ bir de ḫarı
Ṣırtı yaġır açlıġından lāġarī

Ṭaşlıḳ içinde gezerdi bī-giyāh
Tābe-aḫşam bī-naṣīb ü bī-penāh

[291] vü tevbesi ḳabūlünden: o tevbe ḳabūlünden İ.
def‘ vü bahāne eylemesi: def‘ eylemesi İ.
[292] başında ṣaçında: ṣaçında başında E.

Anda ṣudan ġayrı yoḳdı yiyecek
Gice gündüz ḫar çekerdi çoḳ emek

Ol ḥavālī hem ḳamışlıḳ mīşedir
Şīr var ki ṣayd o nev‘a pīşedir

Şīr bir fīl ile itmiş idi ceng
Ṣayddan ḳalmış idi ḥayrān u deng

Nice müddet itmedi aṣlā şikār
Yırtıcılar bī-nevā ḳaldı vü zār

Çünki şīriñ artıġın yir hep vühūş[293]
Şīr ḫaste idemez anlar ḫurūş

İ 455a

Şīr dilküye didi ṣaḥrāya git
Bir eşek ṣayd it baña sen ey yigit

Murġzār içre bulursañ sen ḫarı
Oḳu efsūn aña da al gel beri

E 454b

Laḥm-ı ḫarla bulayım ben ḳuvveti
Ġayrı ṣayda ṣoñra idem raġbeti

Azacıḳ ben yiyeyim bāḳī saña
Ben sebeb hem rızḳıñıza dā’imā

Yā eşek yā bir öküz bul gel baña
Ol füsūnlar ki bilürsin ḳıl edā

O füsūnlar o güzel sözlerle sen
Azdırup getür ẓa‘īf oldı bu ten

‘Ārif ü vāṣıl olan ḳuṭbı ḳūt-ı maġrifet ü raḥmeti mertebesine göre ki anıñ ḥaḳḳıdır ḫalḳa ecr eylemesini şīre temṣīl ki cānverler pesmānde-ḫūrādır ki her biri şīre ḳurbiyyetine göre ḳurb-ı mekānī degil ḳurb-ı ṣıfatī bu ma‘nānıñ tafṣīli ḥadden bīrūndur va’llāhü’l-hādī li-cemī‘i’l-ebvābü’s-sa‘ādāt

Ḳuṭb şīrdir ṣayd oldı aña kār
Ḫalḳ-ı sā’ir oldılar hep faẓla ḫˇār

Ṭut hemān ḳuṭbuñ rıżāsın dā’imā
Tā ḳavī olsun da ṭutsun av saña[294]

[293] hep: ol E.
[294] olsun da: olsun ki E.

İncinürse bī-nevā ḳalur bu ḫalḳ
Keff-i ʻaḳlındandır anıñ rızḳ-ı ḫulḳ

Çünki cümle ḫalḳ bāḳī-ḫˇārīdir
Ṭālib-i ṣayd iseñ ol ḥıfẓa muṣır

Ḳuṭb ʻaḳl u ḫalḳ aña aʻżā vü ten
ʻAḳla merbūṭ oldı tedbīr-i beden

Ḳuṭba ẓaʻf tenden gelür rūḥdan degil
Ẓaʻf keştī de olur Nūḥdan degil

Ḳuṭb eyler kendi eṭrāfın ṭavāf
Gerdiş-i eflāk anı eyler muṭāf

Keştīsin taʻmīr iderse yardım it
Bende-i ḫāṣ olasın ardınca git[295]

Yardımıñ aña degil kendiñe bu
Didi Ḥaḳ *in tenṣuru'llāh tunṣarū*[296]

Dilkü-āsā ṣaydı ṭut hem ol fedā
Tā ʻivaż biñ ṣayd gele andan saña

Dilkü-vārī ṣayd idenlerdir mürīd
Öli ṣaydında olur ṣırtlan merīd

Aña mevtā gelse olur zindeter
Çirk būstān içre raʻnāter biter

İ 455b

Didi dilkü arslana ḫıdmet idem
Ḥīlelerle ʻaḳlını alam gelem

Ḥīle vü efsūn benim kārım hemān
Yolın azdurmaḳ işim hem dāstān

E 455a

Ṭaġ başından cānib-i cūya revān
Ol ḫar-ı miskīni buldı nāgehān

Öñine varup selām virdi aña
O faḳīr-i sāde-dil ḫarden yaña

Didi bu ṣaḥrā-yı ḫuşkde nicesin
Senglāḫ-ı cāy-ı ḫuşkde nicesin

[295] ḫāṣ olasın: ḫāṣı olup E.
[296] *Kur'ân-ı Kerîm*, Muhammed, 47/7: "Ey iman edenler! Allah'a yardım ederseniz O da size yardım eder ve ayaklarınızı sağlam bastırır."

Didi ben ġamda olam yāḫud İrem
Ḳısmetim Ḥaḳ virdi andan şākirem

Şükr iderem dōsta ben ger ḫayr u şer
Çün ḳażāda var bu bedden de beter

Çünki ḳassām o şikāyet küfr olur
Ṣabr miftāḥü'ṣ-ṣılā bu ṣabr olur

Rāżıyım ben ḳısmet-i Ḳassāmdır
Ki 'aṭā-baḫşā-yı ḫāṣ u 'āmdır

Murġ u māhī ḳısmetin yirler müdām
Mūr ile mār ni'metiyle müstedām

Sofrası yek-bār ṭutmış 'ālemi
Ni'meti başında ḫalḳıñ her demi

Cümlesi yir eksik olmaz o ṭa'ām
Rızḳı yoḳ bir kimse yoḳ mā-lā-kelām

Zinde iseñ sen egerçi rāżī ol
Ḳısmeti viren Ḫudā olma melūl

Dōst Ḥaḳdır cümle ġayrısı 'adū
Düşmene dōstdan şikāyet pek kötü

Virse ayran istemem ben engübīn
Çünki her ni'metde ġam vardır ḳarīn

Bir ḥikāyet geldi ki dirdi peder
Pend ü nuṣh itdükde baña ey püser

İ 456a

Ḫar-ı saḳḳānıñ 'Arabī atları āḫūr-ı ḫāṣda görüp ve o devleti temennā eylemesi ḥikāyeti mev'iża şol ola ki maġfiret ü 'ināyetden ġayrıyı temennī itmek lāyıḳ degildir her ne ḳadar renc var ise maġfiret leẕẕeti ile şīrīn olur her devlet ki tecrübe olınmış anı temennī bir rence ḳarīndir ki anı görmezsin anıñ gibi ki her dāmda dāne ẓāhir dām nā-peydādır sen dāma giriftār olmuşsın yine temennī eylersin ki kāşkī o dāneleriñ yanına gitsem diyü ve öyle ẓann idersin ki o dāneler bī-dāmdır

Bir saḳānıñ var idi eż'af ḫarı
Miḫnet ile iki ḳat çün çenberī

E 455b

Arḳasında yaġrısı on yirde var
Mevtine ‘āşıḳ idi leyl ü nehār

Arpa ḳanda ṭoymaġa virmez şaman
Zaḫm-ı şīşdir yidügi ekṣer zamān

Mīr-i āḫūr gördi raḥm itdi aña
Ṣāḥib-i ḫar ile idi āşinā

Pes selām virdi idüp ḥālin su’āl
Ki niçün bu ḫar dü tā ‘aynıyla dāl

Didi ki faḳr oldı bende ber-kemāl
Yiyecek yoḳ aġzı beste māh u sāl

Didi ışmarla baña sen rūz-ı çend
Şāh āḫūrında olsun zūr-mend

Dirdi aña oldı zaḥmetden ḫalāṣ
Eyledi āḫūr-ı esbānı menāṣ

Pādişeh esbānını gördi o ḫar
Her birisi ṭavlı pāk ü ḫūbter

Pāları altı müdāmā süprilür
Arpası vaḳtiyle dā’im virilür

Gebrelerler hem yıḳarlar rūz u şeb
Burnı bālā ḫalḳ ḳılmış ẕāt-ı Rab

Gerçi ḫar isem daḫı maḫlūḳınam
Lāġarım arḳam yaġır nedir bu ġam[297]

Gice arḳam derdi hem cū‘-ı şikem
Mevte ārzū-keş olam ben dem-be-dem

Böyle bu esbān ḥāli bā-nevā
Baña taḫṣīṣe sebeb ne bu belā

Nāgehān āvāz-ı ḥarb itdi ẓuhūr
Ḳalḳdı esbāndan o dem ẕevḳ u ḥużūr

Zaḫm-ı tīri yidiler düşmāndan
Oldılar mecrūḥter peykāndan

[297] Lāġarım arḳam: Lāġar u arḳam İ.

Döndiler çünki ġazādan tā ziyān
Düşdiler āḫūra bā-zaḫm-ı sinān

Bağladılar pālarıñ muḥkem şedīd
Na‘l-bendler ṭurdılar sedd-i sedīd

Yardılar nīşterle her bir yāreyi
Tā ki iḫrāc ide peykān pāreyi

Göricek ḫar anları dir ey Ḫudā
Ṣad hezārān faḳre virdim ben rıżā

Ne bu zaḫmı isterim ne de nevā
‘Āḳıbet ister iseñ terk-i sivā[298]

Ḫar bu ḳısmete rāżıyım diyince dilkünüñ cevābı

İ 456b

Didi dilkü istemek rızḳ-ı ḥelāl
Farż olur ki emre odur imtiṯāl

‘Ālem-i esbābda gelmez bī-sebeb
Rızḳ bes ki lāzım olmuşdur ṭaleb

E 456a

Vebteġū min faẓl olmışdır emir[299]
Ġaṣb hīç cā’iz degil hemçü nemir

Didi Peyġamber ki rızḳ üzre ezel
Ḳapu bağlı hem kilīdli bī-bedel[300]

Oldı āmed şodle cünbiş iktisāb
Ol ḥicāb u ḳufl içün miftāḥ-ı bāb

Hīç miftāḥsız küşād olmaz o der
Sünnetu’llāh böyledir ey bī-eṯer

Merkebiñ rūbāha cevābı ki ḳısmete rıżā terk-i iktisāb degildir kesb ile emr ẓa‘f-ı tevekküldendir

Didi ḫar ża‘f-ı tevekkül oldı bu
Cān viren elbette virür nānı o[301]

[298] terk-i sivā: dünyā behişt E.
[299] *Kur’ân-ı Kerîm*, Cum‘â, 62/10: “Namaz kılındı mı artık yeryüzüne dağılın ve Allah’ın lutfundan nasip arayın. Allah’ı da daima çok anın ki kurtuluşa eresiniz.”
[300] Ankaravî’de de hadis olarak zikredilen metin, kaynak eserlerde bulunamamıştır. Zayıf hadis olarak benzer bir metin: “Rızkın anahtarları arş’a doğru yönelmiştir. Allah, insanlara rızıklarını, infâk edişleri nisbette indirir. Çok infâk edenin rızkını çoğaltır, az infâk edeninkini de azaltır.” şeklindedir.
[301] nānı: cānı E.

Kim ki ister pādişāhlıḳ hem ẓafer
Ḫor görünmez bir dilim nān ey püser

Cümle ḥayvānāt rızıḳ ekkālīdir
Ṣanma kesbe ehl ü rızḳ ḥammālīdir

Cümleye Rezzāḳ rızḳ iḥsān ider
Her biriniñ ḳısmetin fermān ider

Kim ki ṣabr ide aña rızḳı gelür
Sa‘y idersin olmadıñ çünki ṣubūr

Rūbāhıñ ḫara cevābı

Didi dilkü bu tevekkül nādirāt
Bu tevekkülde pek azdır māhirāt

Nādir eṭrāfında gezmek cehldir
Şeh yolı ṣanma ‘avāma sehldir

Genc ḳanā‘atdir didi çünki Resūl[302]
Herkes öñince ider mi yā vuṣūl

Ḫaddiñi bil itme bālāya heves
Tā ki yüksekden düşersin bī-nefes

Cehd ḳıl sa‘y ile rızḳ eyle ṭaleb
Ṣabr u tüklānda yoġısa bir sebeb

Ḫarıñ rūbāha cevābı

Didi ḫar ma‘kūs bu cümle kelām
Şūr u şer vardır bu söz bī-intiẓām

Olmadı bī-cān ḳanā‘atden eḥad
Ḥırṣdan şāh olmuşa var mı sened

İ 457a

Kelb ü ḫınzīrden bu nān olmaz dirīġ
Kesb-i merdden mi bu yaġmur ile mīġ

Sen ne rütbe rızḳa ‘āşıḳsañ müdām
Rızḳ saña senden ziyāde ve’s-selām[303]

Sen segirtmezseñ gelür o dārına
Ger segirdirseñ sebeb bīmārına

[302] Hadîs-i Şerîf: “Kanaat tükenmez bir hazinedir.”
[303] Bu beyit ve sonraki bir beyitle birlikte Hadîs-i Şerîf: “Herkesin rızkı, aynen ecelinin gelip bulduğu gibi, kendisini bulur.”

E 456b

Şol zāhidiñ ḥikāyesi ki esbābdan tevekküli imtiḥān eyledi ve şehirden ḫāric gitdi cem‘iyyet maḥallinden ve güẕergāh-ı nāsdan ba‘īd oldı ve ṭaġ başında kemāl-i cu‘dan başını bir ṭaşa ḳoyup uyudı ve didi ki tevekkül eyledim seniñ Rezzāḳ oldıġıñ sebebiyle ve esbābdan bīzār oldum tā tevekkülüñ sebebini bildim v’allāhü a‘lem[304]

Zāhid işitdi ki didi Muṣṭafā
Ki yaḳīndir cāndan rızḳ-ı Ḫudā

Rızḳıñı ger isteme ger iste sen
Saña ‘āşıḳdır gelür itmez minen

Gitdi o merd ez-berā-yı imtiḥān
Bir beyābān içre ṭaġda bī-nişān

Ki görem ben rızḳ nice gelür baña[305]
Tā ki ẓann ola ḳavī benden yaña

Yolını ġayb itmiş idi kārvān
Gördiler kūh içre uyur bir civān

Didiler bu merd niçün bunda uyur
Bu beyābānda şehirden ḫayli dūr

Zinde midir yā ‘aceb bu mürde mi
Ḫavfı yoḳ düşmān u gürgden bende mi

Geldiler tā yanına dest urdılar
Ḳaṣd idüp ses virmedi gūyā ki ker

Ne vücūd uyandı ne taḥrīk-i ser
İmtiḥānen ḳılmadı ‘aṭf-ı naẓar

Pes didiler bu ẓa‘īfdir nā-murād
Açlıḳ ile sektedendir bu fesād

Nān getürdiler ü bir çömlek ṭa‘ām
Tā ki ḥulḳūmına dökmekdir merām

[304] cem‘iyyet maḥallinden vü güẕergāh-ı nāsdan: mecmu‘-ı nāsdan vü güẕergāh-ı ‘avāmdan İ.
ṭaġ başında: ṭaġ depesinde İ.
oldıġıñ sebebiyle esbābdan: oldıġıñ esbābdan İ.
[305] ben: ki E.

Yine ḳaṣden ḳıldı dendānın ḳavī
Ṣıdḳ-ı mī‘ādıñ göre tā müstevī

Raḥme geldiler didiler bī-nevā
Açlıġından hālik-i merg-i fenā

Ḳoşdılar bıçaḳ getürdiler o ān
Açdılar o beste dendānı hemān[306]

Dökdiler aġzına vāfir şūrbā
Ezdiler içine nān pāre nevā

İ 457b

Didi ey dil gerçi da‘vā eylediñ
Sırrı gör kendiñi rüsvā eylediñ

Ḳaṣd itdim göñlüm ‘ālimdi añа
Cān u ten Rezzāḳı Ḫallāḳ u Ḫudā

Bundan a‘lā imtiḥān olur mı yā
Ṣābirānıñ rızḳı gelür bī-‘anā

E 457a

Bilesin rāh-ı tevekkül gidesin
Ḥırṣı terk idüp ḳanā‘at idesin

Rūbāhıñ ḫara cevābı ve kesbe taḥrīṣ eylemesi[307]

Didi rūbeh bu ḥikāyātı bıraḳ
Kesbe dest ur tā ki ola yüzüñ aḳ

Tā ki el virmiş Ḫudā kārıñda ol
Ehl-i kesb ol dōsta yardım ḳıl vuṣūl

Her kişi bir mekseb itmiş ittiḫāẕ
Dōsta yardım eyle eyle iltiẕāẕ

Çünki gelmez cümle iş bir kesden o
Hem zirā‘at hem ticāret miṣli bu

‘Ālem ortaḳlıḳda dā’im ber-ḳarār
Her kişi bir işle eyler iftiḫār

Şarṭ degildir boş yemeklik der-miyān
Rāh-ı sünnet kesb ü kār itmek inan

[306] hemān: o ān İ.
[307] taḥrīṣ eylemesi: taḥrīṣi İ.

Ḫārıñ rūbāha tevekkülüñ ‘aẓameti ki
kesblerden a‘lā ve bihterdir diyü cevābı ki
herkes tevekkül-i Ḫudāya muḥtācdır ki
işi rāst gele ve du‘ā daḫı mutażammın-ı tevekküldür
ve mütevekkil şol kimsedir ki kesb-i dīgere
muḥtāc degildir
ve’s-selāmü ‘alā meni’t-tebe‘al hüdā[308]

Ḫar didi Rabbe tevekkülden öte
Görmedim ben maṭbaḫ-ı mekseb düte

Kesb içün lāzım olan şükr ey ferīd
Tā vire Allāh saña rızḳ-ı mezīd

Kesbiñ a‘lāsı tevekkül bī-gümān
Çünki her kesbe du‘ā lāzım hemān

Ki amān yā Rabbi kesbim rāst getür
Bu du‘ā daḫı tevekkül bī-ḳuṣūr

Hīç tevekkülde bulınmaz iḫtiyāc
Olmaz o ādemde naḳṣ u hem ḫarāc

Ḫalleri a‘lā olur vaḳt-i ḫiṭāb
Olmaz anlarda su’āl ü hem cevāb

Ba‘de-zān didi bu ‘ayn-ı mühlike
Nehy-i *lā tülḳū bi eydi tehlüke*[309]

İ 458a

Ṭaşlıḳ ṣaḥrāda eglenmek müdām
Aḫmaḳiyyet var iken a‘lā maḳām

Sen bu yirden eyle naḳl-i cūybār
Otla anda sebzeler var murġzār

Murġzār-ı sebz ‘aynıyla cinān
Sebzeler bitmiş o yirde tā miyān

Ḳutlu o ḥayvān ide anda ḳarār
Sebzesinde ġayb olur üştür çü fār

E 457b

Her ṭarafda çeşmeler olur revān
Anda ḥayvānlar refāh üzre hemān

[308] *Kur’ân-ı Kerîm*, Tâ-Hâ, 20/47: “Ona gidip deyin ki: Biz senin rabbinin elçileriyiz. Artık İsrâiloğulları’nı bırak bizimle gelsinler. Onlara eziyet etme. Sana rabbinden bir mûcize getirdik. Esenlik doğru yolu izleyenlerin olacaktır.”
muḥtāc degildir *ve’s-selāmü ‘alā meni’t-tebe‘al hüdā:* muḥtāc degildir E.
[309] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/165:” İnsanlardan kimileri vardır ki, Allah’tan başka bazı varlıkları Allah’a denk tanrılar sayar da bunları Allah’ı sever gibi severler. İman edenler ise en çok Allah’ı severler. Keşke zalimler -azapla yüz yüze geldiklerinde anlayacakları gibi- şimdi de bütün kuvvetin Allah’a ait olduğunu ve Allah’ın azabının çok şiddetli olduğunu anlasalardı!”

Ḫarcegiz didi aña ki ey la‘īn
Sen o yirlisin ne bu zār u ḫanīn

Ḳanı sende ṭavlılıḳ hem kerr ü fer
Ne bu lāġar tenlilik mużṭarr u żarr

Bāġçe şerḥi ṭutalım ki zūr degil
Pes niçün çeşmiñ seniñ maḫmūr degil

Bu dilencilik ü bu nā-dīdegī
Hep gedālıḳdır degil begler begi

Çeşmeden gelürsin aġzıñ ḳupḳuru
Nāf-ı āhūyum didiñ yā ḳanda bū

Şol ki söylersin ü şerḥiñdir ‘ayān
Sende ammā yoḳ o şeylerden nişān

Şütüre temṣīl getürmesi beyānındadır

Üştüre şordı biri ki ey deve
Bu geliş ḳandan gidiş ḳanġı eve

Didi ki seniñ ṣıcaḳ ḥammāmdan
Didi ẓāhir dizlerinden bī-minen

Gördi Mūsā mārını Fir‘avn-ı şūm
İstedi mühlet ki ḫavfdan oldı mūm

‘Āḳılān dirler ki lāyıḳ idi bu
Pek ḳavī ola ki Rabb-i dīndir o

Mu‘cize yā mār u yāḫud ejdehā
Çeşm-i Ḥaḳda cümlesi anıñ kelā

Rabb-i a‘lā o ise her ḥālde
Bu niyāz ne kirm içün a‘mālde[310]

Nefsiñiz tam tāze hem de pek ḳavī
Görmemişdir rūḥuñuz sırr-ı ḫafī

Çoḳ ‘alāmet var görülmeklikde nūr[311]
از تجافئ تو در دار غرور[312]

[310] kirm: luṭf İ.
[311] Çoḳ: Çün İ.
[312] Çelebioğlu: Bil ki o nûru görenin alâmetleri vardır. O, bu dünyanın, bu aldatıcı yerin zinetinden uzaklaşır. C. 5, b. 2456

Murġ çün pür-āb-ı şūrda eglenür
Ṭatlı ṣuyı görmemiş olmaz nefūr

Belki īmānı anıñ taḳlīddir
Nūr-ı īmān görmemiş nevmīddir

Pes muḳallidler ḫaṭar üzre ʻaẕīm
Rāh u rehzenden ü şeyṭān-ı racīm

İ 458b

Nūr-ı Ḥaḳḳı göricek olur emīn
Iżṭırāb-ı şekk aña olmaz ḳarīn

Gelmeyince rūy-ı ḫāk üstüne kef
Aṣlı ḫākdir olur āb içre telef

Ḫākīdir kef baḥriñ içinde ġarīb
Mużṭaribdir ehl-i ġurbet bī-naṣīb

Naḳşı oḳur çün ola çeşmi küşād
Dīv-i melʻūn andan olur nā-murād

E 458a

Gerçi ḫar rūbāha esrār söyledi
Hep muḳallid-vārī güftār söyledi

Ābı vaṣf itdi velī fā'iḳ degil
Yoldı ṣaçın līk o ʻāşıḳ degil

Çün münāfıḳdan ʻöẕr reddir ne ḫūb
Dil ucından sözleri uymaz ḳulūb

Ḳoḳusı var elmanıñ elması yoḳ
Fitneden ġayrı ḳoḳu ḫūlyāsı yoḳ

Ḥamle itseydi miyān-ı kār-zār
Ṣaffı bozmaz belki olur kārı zār

Gerçi arslan-veş görinür ṣafda o
Tīġ elinde ditrer olur zerd-rū

Vay aña ki ʻaḳlı anıñ mādedir
Nefsi erkek fiʻline āmādedir

Lā-cerem maʻlūb olur ʻaḳlı anıñ
Cümle ḫüsrān üzredir naḳli anıñ

Ey mübārek o ki ʻaḳlı er ola
Nefsi ünṯī hem daḫı mużṭar ola

‘Aḳl-ı cüz’ī çünki er ġālib olur
Nefsi ünsīden ‘aḳıl sālib olur

Dişiler hem ṣūreten gerçi cerī
Āfeti bu ḫar gibi olur ḫarī

Vaṣfı ḥayvānī olur zende füzūn
Çünki reng ü būya anlardır zebūn

Reng ü būy-ı sebzeyi gūş itdi ḫar
Cümle ḥüccetler derūnından gider

Yaġmura muḥtāc teşne yoḳ ebr
Nefsi pür-cū‘u’l-baḳar hīç yoḳ ṣabr

Bir timür ḳalḳan olur ṣabr ey püser
Yazdı Ḫaḳ tā başına cā’e’ẕ-ẓafer

Çoḳ delīller var muḳallidde ‘ayān
Pes ḳıyāsī itdigi cümle beyān[313]

Müşk bulaşmışdır velīkin müşk degil
Būy-ı müşkdür pek baḳarsañ pişk degil

Tā ki pişki müşk idince ey velīd
Olmalı bāġ-ı Ḫoten medd-i medīd

Yime sen ḫarlar gibi cev ü ṣamān
Āhūvāne yi Ḫoten erġuvān

İ 459a

Git Ḫoten ṣaḥrāsına bā-āhūvān
Hep ḳaranfil yāsemen gül yi hemān

Mi‘deyi ḫūy eylesün reyḥān u gül
Tā bulasın ḥikmet ü ḳūt-ı Resūl

Kāh u cevle itmesün bu mi‘de ḫū
Yi gül ü reyḥān ḳalsun sende bū

Mi‘de-i ten ceẕbi cev anbārına
Mi‘de-i dil feslegen gül dārına

E 458b

Kim ki kāh u cev yiye ḳurbān olur
Kim ki nūr-ı Ḫaḳ yiye Ḳur’ān olur

[313] Pes: Hep E.

Nışfıñ oldı pişk ü nışfıñ müşk-i Çīn
Pişki eksilt müşki artır ol bihīn

Ol muḳallid yüz delīl ü yüz beyān
Dilde söyler yoḳ velīkin anda cān

Söyliyende olmaya çün cān u fer
Olamaz sözünde hīç berg ü ṣemer

Bī-edeb eylerse de ‘azm-i sefer
Cān ile lerzīde çün berg-i ṣecer

Sözleri gerçi anıñ bā-fer olur
Sözlerinde lerzeler mużmir olur

Şeyḫ-i kāmil da‘vetiyle faṣl u taḥṣīl ile nāḳışlarıñ meyānında farḳ

Şeyḫ-i nūrānī olur āgāh-ı rāh
Nūr ile hem-reh sözi bī-iştibāh

Mest [ü] nūrānīlige sa‘y eyle sen
Tā sözüñ pür-nūr olup ola ḥasen

Her ne ḳaynar pekmez içre bī-gümān
Ol ‘aḳīde ṭa‘m-ı pekmezdir hemān

Hem ḥavuc elmā vü ayva cevzden
Lezzet-i dūṣāb bulursun ey ḥasen

Nūr içinde perveriş bula ‘ilm
Cāhile nūr virür o ‘ilm ü ḥilm

Her ne söylerseñ olur o nūr-ı pāk
Āsumāndan her inen yaġmur pāk

Āsumān ol bulut ol yaġmur vir
Nāvedān gelmez işe sen işe gir

‘Āriyetdir nāvedān içinde āb
Ebr ü deryā fıṭratından āb u tāb

Fikr ü endīşe miṣāl-i nāvedān
Vaḥy-i mekşūf oldı ebr ü āsumān

Āb-ı bārān bāġa virür nice reng
Nāvedān-ı ḳoñşun ile bādı ceng

İtdi ḫar rūbeh ile ḫaylī cidāl
Çün muḳallid idi itdi meyl-i āl[314]

Yoġıdı idrāki ancaḳ ṭanṭana
Virdi rūbeh sekteyi bā-demdeme

İ 459b

Ḥırṣ-ı ekl o rütbede ḳıldı ẕelīl
Ki zebūn oldı var iken bīn delīl

E 459a

Şol ibne ḥikāyesi ki Lūṭīniñ ḥāl-i livāṭada su'āli ki bu silāḥ u ḫançer nedir cevāb virdi ki her kim ki baña bed-endīş ola ḳarnını yararım Lūṭī varup gelür iken didi ki el-ḥamdüli'llāh ben saña bed-endīş degilim

Beyt[315]
Beytimi ṣanma beyit iḳlīmdir
Hezle sa'y eylesün ki ta'līmdir[316]

İnna'llāhe lā-yestaḥyī en-yażribe meṣelen mābe'ūżaten femā fevḳahā[317]
Ey fevḳī ki der-ta'yīn-i nüfūs-ı münkerih
vemā erāda'llāhü bi hāẕā meṣelen
ve cevāb buyururlar ki murādım budur ki
yużıllü bihī keṣīran ve yehdī bihī keṣīrā[318]
ki her teşbīh bir terāzūdur çoḳ kimesne ber-murād olur ve çoḳ kimesne nā-murād olurlar
اکر اندک تأمّل کنی از ورای او بسیار خیر یابی

2555 Pūştı bir Lūṭī getürdi evine
Yatırup yüz üzre ḳodı gevine

Gördi belde ḫançerini o la'īn[319]
Didi bu belde nedir ey nāzenīn[320]

Didi her kim baña sū'-i ḳaṣd ider
Yırtarım bunuñla ḳarnın bī-ḥaẕer

Didi Lūṭī ḥamdü'lillāh ki benim
Sū'-i ḳaṣdım yoḳ saña ey ḫoş tenim

---

[314] – İ.
[315] beyt: şi'r İ.
[316] Hezle ḫaml olmasun ki ta'līmdir: Hezle sa'y eylesün ki ta'līmdir İ.
[317] *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/26: "Şüphe yok ki, Allah herhangi bir şeyi, bir sivrisineği, hatta onun da ötesindekini misal vermekten utanıp çekinmez. Bunun karşısında iman edenler onun, Allah'tan gelen gerçek olduğunu bilirler, inkâr edenler ise 'Allah misal olarak bununla neyi kastediyor?' derler. Allah birçok kimseyi onunla saptırır, birçok kimseyi de onunla doğru yola iletir; onunla başkalarını değil, ancak emrine karşı gelenleri saptırır."
[318] *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/26.
[319] ḫançerini o la'īn: ḫançeri var o la'īn İ.
[320] Didi bu belde: Bu meyānında E.

Merd degilsin ḫançeriñ bī-fā’ide
Göñli yoḳ iḥsān olur bī-‘ā’ide

Ger ‘Alīden ḳaldı ise Ẕü’l-fiḳār
Bāzū-yı şīr-i Ḫudā yā ḳanda var

Yādigār var ise ‘Īsādan füsūn
Ol leb ü dendān ḳanda ey zebūn

Var gemi mīnāsı tevzī‘ u fütūḥ
Var mı bir mellāḥ aña mānend-i Nūḥ

Büt ḳırarsın belki İbrāhīm-vār
Ten bütün itmek fedā yā ḳanda var

Bir delīliñ var ise ḳıl iḫtiyār
Tīġ-ı çūbuñ olur o dem Ẕü’l-fiḳār[321]

Ol delīldir ki saña māni‘ olur
İşleyene niḳmet-i Ṣāni‘ olur

İ 460a

Ḫā’ifān-ı rāhı ḳıldıñ sen dilīr
Cümleniñ lerzāntersin ey esīr

Ders virürsin sen tevekkülden müdām
Pest ü bālā ne idersin iltimām[322]

Ey muḥanneṯ ki sipāhıñ pīşrevi
Kiẕb-i laḥyeñ şāhid-i kīr-i ḳavī

Çünki nā-merdlikle göñli pür ola
Ṣaç ṣaḳal esbāba ḍıḥk-ı mürr ola

Tevbe eyle gözyaşı dök çün maṭar
Ṣaç ṣaḳala gülmesün tā ehl-i şer

Gel ‘ilācı merdlige eyle ‘amel
Olasın ḫūrşīd-i der-burc-ı ḥamel

E 459b

Mi‘deyi terk eyle göñle ḳıl ḫırām
Tā gele bī-vāsıṭā Ḥaḳdan selām

Bir iki ḫaṭve tekellüf eyle sen
Tā ki ‘aşḳ çeküp seni eyler ḥasen

[321] çūbın olur o dem: çūbını ḳıl o dem E.
[322] Pest ü bālā: Peste bālā E.

Rūbāhıñ ḥīlesi i‘tişām u ta‘affüf-i ḫara ġālib olup ḫarı mīşeye şīr ‘arīn cānibine getürmesi

Mekr-i rūbāh ile ḳaydı pāy-ı ḫar
Sūy-ı şīre ṭoġrı ḳıldı o sefer

Ḳanda tekye muṭribi bā-tāb u tef
Ḫar-bereft ü ḫar bereftle ura def

Çünki bir ṭavşan düşürdi çāha şīr
Çoḳ mıdır dilkü ḳıla bir ḫar esīr

Güşıñı bend it füsūnı diñleme
Bir velīden diñle ṣoñra iñleme

Andaki ḥelvādan a‘lā bu füsūn
Ḫāk-i pāyinde nice ḥelvā yekūn

Ḫusrevānī küpler içre ṭolu mey
Ol mey ile oldı lebler cümle ḥayy

Ol meye ‘āşıḳ olur cān-ı ba‘īd
Ki mey-i la‘linden olmaz müstefīd

Ṭatlı ṣuyı görmeyince murġ-ı kūr
Nice ṭolaşmaz görince āb-ı şūr

Sīnesin Sīnā ider Mūsā-yı cān
Kūr ise bīnā olur hep ṭūṭiyān

Ḫusrev-i Şīrīn-i cān nevbet urur
Lā-cerem şehr içre ḳand erzān olur

Anda ġayb Yūsufları ‘asker çeker
Götürürler deng deng ḳanda şeker

Cümle Mışrıñ üştüri bizden yaña
Diñleyiñ ey ṭūṭīler a‘lā nevā

Şehrimiz yarın olur şekkerle pür
Hep şekerdir ḳalmadı bu yirde mür

İ 460b

Yuvalañ şekkerde ey ḥelvāyiyān
Ṭūṭī-āsā raġmına sofrāyiyān

Söyleyiñ hep ney-şeker ancaḳ hemān
Cān-fedā olsun ki dōst bunda ‘ayān[323]

Şehrimizde ḳalmadı bir ekşi şey
Ḫusrevāna çünki Şīrīn virdi pey

Nuḳl u nuḳl üzre vü mey mey üzre hep
Var minār üzre ṣalā ḳıl ey ‘aceb

Sirke on yıllıḳ ola şīrīn olur
Ṭaş yerinde ṭursa la‘l-i çīn olur

Āfitāb çarḫ üzre her dem el ḳaḳar
Ẕerreler ‘āşıḳlar-āsā raḳṣ ider

E 460a

Sebzezārdan çeşmeler maḫmūr olur
Ṣāḫlar güller ile ma‘mūr olur

Çeşm-i devlet siḥr-i muṭlaḳ itmede
Rūḥ Manṣūrı Ene’l-Ḥaḳḳ itmede

Dilkü ger başdan çıḳardıysa ḫarı
Sen eşek olma o ġamdan ol berī

Ol şaḫṣıñ ḥikāyesi ki ḳorḳusından kendini biriniñ ḫānesine atdı ki çehresi za‘ferān gibi zerd ve ṭudakları mosmor ve elleri berg-i ḫazān gibi lerzān ṣāḥib-i ḫāne didi ki ḫayr ola nedir ve ne vāḳı‘dır didi ki ṭaşrada mīrīye eşek ṭutuyorlar didi mübārek ola sen eşek degilsin didi ki bī-ḥad ṭutarlar ve temyīz itmezler ḳorḳum oldur ki beni daḫı ṭutalar[324]

Biriniñ ḫānesine ḳaçdı biri
Yüz ṣarı ṭudaġı mor gözler iri[325]

Ṣāḥib-i ḫāne didi ki ḫayr ola
Ditrer eliñ pīr-veş ḥāliñ n’ola

Vaḳ‘a nedir ḳaçdığına ne sebeb[326]
Reng ü rūyuñ pek perīşāndır ‘aceb

Didi mīrī żabṭ ider her bir ḫarı
İşte bugün pādişāhıñ erleri

[323] olsun ki: olun ki İ.
[324] zerd vü ṭudaḳları: ṣaru vü dudaḳları ; lerzān: ditrer; dedi: deyince E.
[325] Yüz ṣarı ṭudaġı mor gözler iri: Yüzi ṣarı dudaġı mor göz iri E.
[326] Vaḳ‘a nedir: Vāḳı‘a ne E.

2600 Didi anlar ṭutdıġıdır cümle ḫar
Ḫar degilsin ne bu ḫavf u bu ḫaṭar

Didi pek ḳızġın ṭutarlar cidd ile
Ḫar diyü beni ṭutarlar kim bile

Hep eşek ṭutmaġa el bir itdiler
Gitdi temyīz ki be-cidd cidd gitdiler

Çünki bī-temyīz ola serdārımız
Ḫarla ṣāḥib bir ‘abeş inkārımız

İ 461a

Şehrimiz şāhı degil bīhūde-gīr
Var temyīz ki semi‘dir hem baṣīr

2605 Ādemī ol ḳaçma ḫar-gīrāndan
Ḫar degilsin ḳorḳma ey ‘Īsā-yı ten

Mīr-i āḫūr başḳadır ḫar başḳadır
Āḫūr içre ḫarda var er başḳadır

Nūruñ ile ṭolu dördinci felek
Ḥāşe-lillāh ki maḳām āḫūr dimek

Aḫterān u şemse itmez ilticā
Maṣlaḥatdan nāşī bu āḫurda cā

Eyledi dünbāl-i ḫarda pīç ü tāb
Var iken gülzār u bāġ u āb u tāb

E 460b

2610 Hem enār u hem turunc u hem de sīb
Hem şarāb u şāhidān-ı bī-ḥacīb

Yā o deryā dür ki mūcibdir güher
Ol güher görür ü söyler çoḳ ḫaber

Yāḫud o ḳuşlar ki güller devşirür
Beyża-i zerrīn ü sīmīnler virür

Yāḫud o bāzlar ki keklik ḳoçmada
Ḳarġa astda yāḫud üstde uçmada[327]

Nerdübānlar var cihān içre nihān
Pāye pāye tā ‘inān-ı āsumān

[327]yāḫūd: gāhī E.

Her gürūhuñ āsumānı başḳadır
Her gidişiñ nerdübānı başḳadır

Her biri ḥāl-i digerden bī-ḫaber
Mülk-i bī-pāyāndır o bī-pā vü ser

Bir ṭaḳım ḥayretde andan ḫoşdur o
Bir ṭaḳım ḥayrān ki ḥayrānlıḳ ne bu

Ṣaḥn-ı arżu'llāh vāsi'dir belī
Her dıraḫt yirden semāya müncelī

Her dıraḫtda şükr iderler berg ü şāḫ
Ne güzel mülk ne güzel arż-ı ferāḫ

Bülbülān eṭrāf-ı gülde ḳodı pāy
Her ne yirsiz isteriz bizler de pay

Bu sözüñ pāyānı yoḳdur ḳıl rücū'
Dilkü vü ḫar ḳışṣasın di bā-vuḳū'

Ḥużūr-ı şīre dilkünüñ ḫarı getürmesi ve ḫarıñ şīrden ürküp ḳaçması dilkünüñ şīre 'itābı ki henūz ḫar dūr iken niçün ta'cīl eyledīn ve şīriñ 'öẕr idüp yine girü çevirmesi[328]

Çekdi rūbeh anı tā sūy-ı fesād
Tā ola arslan anıñla ber-murād

Dūr iken ḫar bī-irāde şīr-i ner
Ḥamle ḳıldı gelmeden nezdīkter

İ 461b

Tā bülendden ṣıçrayup şīr itdi hevl
Yoġıdı kendinde ḳuvvet ile ḥavl

Ḫar ıraḳdan gördi vü itdi firār
Eyledi tā zīr-i kehde o ḳarār

Didi dilkü şīre ey ḥayvāne şāh
Yā niçün ṣabr itmediñ oldı tebāh

Tā yaḳın gelseydi saña o eşek
Alır idiñ anı sen bī-reyb ü şek

Dūr idi gördükde ḥamle ḳaçdı o
Ẓāhir oldıża'f dökildi āb-ı rū

[328] yine girü çevirmesi: yine çevirmesi İ.

Mekr-i şeyṭān oldı ta‘cīl ü şitāb
Luṭf-ı Raḥmān oldı ṣabr u iḥtisāb

E 461a

Didi ben ṣandım ki zūrum bende var
Tā bu rütbe bilmez idim tende zār

Cū‘ u ḥācet ḥadden aşdı işte pek
Ki tecevvu‘ ṣabr u ‘aḳlım itdi ḥekk

Ḳādir iseñ bir daḫı ‘aḳl ile ger
Var çevir ki gelmeye baña ḫaṭar

Çekerem çoḳ minneti senden yaña
Cehd ḳıl fenn ile gelsün bu yaña

Didi iḥsān eyler ise ger Ḫudā
Gönli gözine urur mühr-i ‘amā

Gördigi hevli ferāmūş itdirür
Bu eşeklik anı bī-hūş itdirür

Līkin olma ger getürürsem ‘acūl
Gelmesün yādına ta‘cīl-i foḍūl

Didi ḳıldım tecrübe ey yār-i ġār
Ḫastelikden bu tenim olmuş nizār

Tā yaḳīnen gelmedikçe baña ḫar
İtmeyem taḥrīk-i a‘żā ḳıl ḳadar

Gitdi rūbeh didi ey şeh himmet it
Ġaflet örte ‘aḳlını çıḳmaya ṣīt

Tevbe itmişdir ḫımār itmez rücū‘
Olmaya bī-aṣla aṣlā o fürū‘

Tevbesin idem şikeste fenn ile
‘Ahd u ‘aḳla düşmenim ben ẓann ile

Ḫar başı ferzendlerimiz lu‘beti
Ṭop gibi oynar ṭıfıllar fikreti

‘Aḳl odur ki vaḳt-i devrān-ı Züḫal
‘Aḳl-ı küll ‘indinde yoḳ aña maḥal

Ol ‘Uṭārid yā Züḫalden ‘ilmi var[329]
Bizdeki ancaḳ Ḫudādan ḫişşedār

‘Alleme’l-insān ile zībendeyiz[330]
‘İlm-i *‘inda’llāh* diriz ki bendeyiz[331]

Āfitāb-ı rūşen itdi terbiye
Rabbiye’l-a‘lā diriz bā-telbiye

İ 462a

Var iken bunlar iderse tecrübe
Tecrübātı ḥekk ider bu menḳabe

Tevbeyi bozar iseñ ey ziştkār
Der-‘aḳab şūmiyyete ḳıl intiẓār

Naḳż-ı ‘ahd u tevbe ḳılmaḳ ey fetā
Mūcib-i la‘netdir aña intihā

E 461b

Naḳż-ı ‘ahd ü tevbe mūcib-i mesḫ oldıġını beyān ki aṣḥāb-ı sebt ü aṣḥāb-ı mā’ide ve ‘Īsā ḥaḳlarında Allāh Te‘ālānıñ *vece‘ale minhümü’l-ḳıradete ve’l-ḫanāzīr* buyurmuşdur ammā bu ümmetde mesḫ-i dil olur ve ḳıyāmetde ten o ṣūretde olur[332]

Naḳż-ı ‘ahd ü tevbe-i aṣḥāb-ı sebt
Mūcib-i mesḫ oldı hem ihlāk ü mevt

Pes Ḫudā o ḳavmi meymūn eyledi
Tevbe ḳırmaḳ ile meftūn eyledi

Olmadı bu ümmete mesḫ-i beden
Līk mesḫ-i dil olur ey ẕü’l-fıṭen

‘Aynı meymūn göñli olur dilleri
Belki meymūndan da ednā külleri

İḫtiyārdan olsa dilde bir hüner
Ḫor olur mıydı olup ṣūretde ḥar

Oldı Ḳıṭmīriñ çün a‘lā sīreti
Virmedi noḳṣān aña hīç ṣūreti

[329] yā: hem E.
[330] *Kur’ân-ı Kerîm*, Alak, 96/5: “Oku! Kalemle (yazmayı) öğreten, (böylece) insana bilmediğini bildiren rabbin sonsuz kerem sahibidir. Alak: 3-5.
[331] *Kur’ân-ı Kerîm*, Mülk, 67/26: “De ki şüphesiz ilim Allah katındadır.”
[332] *Kur’ân-ı Kerîm*, Mâide, 5/60: “De ki: ‘Allah katında cezası bundan daha kötü olanı size haber vereyim mi? Onlar, Allah’ın lânetlediği ve gazap ettiği, bir kısmını maymunlara ve domuzlara çevirdiği, tâguta tapan kimselerdir. İşte bunlar, yeri daha kötü olanlar ve doğru yoldan daha fazla sapmış bulunanlardır.’”

Ẓāhir-i mesḫ oldılar ḥaylī Yehūd
Ḥalḳa gösterdi ‘aẕābın o Vedūd

Sır yolında nice yüz biñ kimse var
Tevbe ḳırmış olmuş o ḫūk ü ḫımār

İkinci def‘ada rūbāhıñ firār iden ḫarı aldatması

Geldi dilkü ḫar yanın itdi maḳarr
Didi ḫar sen gibi dōstdan el-ḥaẕer

Nā-civānmerdsin ne itdim ben saña
Sevḳ idersin beni pīş-i ejdehā

2660 Mūcib-i kīniñ nedir bu cānımı
Ḫubṣ-ı ṭab‘ıñ dökecekdir ḳānımı

‘Aḳreb-āsā ledġ ider pāy-ı fetā
Andan aña irmemişken bir ḫaṭā

Yā ki şeyṭānsın olup cāna ‘adū
Görmeden bir zaḥmeti noḳṣān-ı cū

Belki ṭab‘an oldı ḫaṣm-ı ādemī
Ādemiñ ḳahrıyla anıñ ḫurremi

Ādemī ardından olmaz hīç dūr
Hīç gelür mi zişt-i ṭab‘ından fütūr

İ 462b

2665 Çünki ḫubṣ-ı ẕātı mūcib istemez
Menba‘-ı ẓulme meṭālib istemez

Da‘vet ider her zamān bir ḫargehe
Ki düşüre tā seni ḳa‘r-ı çehe

Ki filān yirde olur ḥavż u ‘uyūn
Tā atar ḥavża seni o ser-nigūn

Ādemīde var iken çoḳ ferr ü ker
Ol la‘īn aña getürür şūr u şer

Yoġ iken sābıḳda hīç vazgecdisi
Gör ne itdi Ādeme o kendisi

2670 Didi dilkü o ṭılısm u siḥr idi
Ki gözine şīr görindi ey gidi

E 462a

Yoḫsa ben senden daḫı miskīnterim
Gice gündüz anda otlar gezerim

Olmasaydı bu ṭılısm anda eger
Cümle ḥayvān sebzi eylerdi heder

Müntehā heybetlü fīllerle ṭolar
Bu ṭılısm olmasa ḳalmaz murġzār

İstedim idi saña ben ders virem
Var maḫūf şey anda ḳorḳma ey herim

Ḫāṭırımdan gitdi ta‘līm itme līḳ
Cū‘-ı kelbde bī-nevā gördüm rekīk

Söyler idim o siḥirdir hem ṭılısm
Görinür ḫaylī ḫayāl şanmā cisim

Rūbehe mekkāre ḫarıñ cevābı

Didi var git sen öñümden ey ‘adū
Tā ki yüziñ görmiyem ey zişt-ḫū[333]

Ol Ḫudā ki seni bed-baḫt eyledi
Rūyıñı zişt kendiñi saḫt eyledi

Ḳanġı yüzle geldiñ āyā baña sen
Eylemez bu ṣūreti bir gergeden

Cānımıñ ḳanına gitdiñ āşikār
Gösterürsin baña gūyā murġzār

Tā ki gördüm rūy-ı ‘Azrā’īli ben
Şimdi eylersin yine şöyle fiten

Gerçi ben neng-i ḫarānım yā ḫarım
Cānlıyım cānım da var ben n’eylerim

Çünki seyr itdim o ḳorḳunç ḥāli ben
Pīr olurlar görse ṭıflān baġteten

Ol şükūhuñ ḳorḳusından cānsız
Ṭaġdan atdım kendimi ben ansız

[333] zişt-ḫū: zişt-rū E.

Ḳorḳudan baġlandı pāyım ol zamān
Çünki gördüm bu ‘aẕāb-ı bī-gerān

İtdim Allāh ile ‘ahdi ben o dem
Aç ayaġım ki ḳaçam sūy-ı ḥarem

İ 463a

Kimseniñ söziyle içmem ba‘de-zīn
‘Ahdim olsun neẕrim olsun ey mu‘īn

Açdı o dem pāyımı Ḥaḳ Ẕü’l-Celāl
O du‘ā vü zārı vü aḳvāl ü ḥāl

Yoḳsa baña irişürdi şīr-i ner
Pençe-i şīre girerdi cān-ı ḫar

Yine tekrār yolladı arslan seni
Aldadasın mekr ile şimdi beni

O Ḫudā ḥaḳḳı içün odur Ṣamed
Yār-i bedden biñ ḳat a‘lā mār-ı bed

Mār-ı bed bir cān alur itmez vaḥīm
Yār-i bed sevḳ itdigi nār-ı caḥīm

E 462b

Şol ḳarīn ki güft ü gūyı ḳavl ola
Ḫūy ḳapar pinhān andan ḫū bula

Çünki o sāye ṣalar saña o dem
Çalar o bī-sāyesinden māye hem

‘Aḳlıñ olsa ejdehā eyler o mest
Var ise sende zümürrüd eyle pest

Dīde-i ‘aḳlıñ hemān ḫāric gider
Ṭa‘n-ı ṭā‘ūna düşürür pür-keder

Rūbāhıñ ḫara cevābı

Didi dilkü bende dürd yoḳ ṣāfiyem
Belki taḫyīlāt-ı vehme şāfiyem

Cümlesi vehmiñ seniñ ey sāde-dil
Yoḳsa aṣlā bende yoḳdur ġışş u ġıl

Bu ḥayālāt ile inkārıñ ‘aceb
Ehl-i ḥubba sū’-i ẓanna ne sebeb

Ḥüsn-i ẓann it cümle iḫvāna müdām
Gelse de andan cefālar ey hümām

Bu ḫayāl ü vehm-i bed itse ẓuhūr
Birbirinden dōstlar eyler mi fütūr

Bir şefīḳiñ itse cevr ü imtiḥān
‘Āḳil olan itmeye vehm ü gümān

Bā-ḫuṣūṣ ben olmadım bedden ḳısm
Gördigiñ bed şanma o idi ṭılısm

Vāḳı‘ā gelmekde itdimse saña
‘Afv olur dōstdan ṣudūr iden ḫaṭā

‘Ālem-i vehm ü ḫayāl ü ṭab‘ u bīm
Sālik ‘indinde olur sedd-i na‘īm

Ol ḫayāliñ naḳşı naḳşın göstere
Ṭaġ iken düşdi Ḫalīl o münkere

Didi *hāẕā Rabbī* İbrāhīm Ḫalīl[334]
‘Ālem-i vehminde çün buldı delīl

Kevkebi ẕikr itdi te’vīl eyledi
Gevher-i te’vīli tebdīl eyledi

İ 463b

Naḳş-bend oldı çü ḫānūt-ı ḫayāl
Böyle ṭaġı def‘a var anda mecāl

Tā ki *hāẕā Rabbī* oldı ḳāl aña
Ebleh ü ḫarda nic’olur ḥāl aña

Ṭaġ gibi olan ‘aḳıllar ġarḳ olur
Baḥr-i girdāb-ı ḫayāl içre ṣolur

Çün bu ṭūfānda olur ṭaġlar fużūḥ
Bir emān yoḳ anda illā fülk-i Nūḥ

Rehzen-i rāh-ı yaḳīn oldı ḫayāl
Yetmiş iki millet oldı ehl-i ḳāl

Bilmedi ehl-i yaḳīn vehm ü ḫayāl
Mūy-ı ebrūya dimez aṣlā hilāl

[334] *Kur’ân-ı Kerîm*, En‘âm, 6/76: “Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü. ‘Rabbim budur’ dedi. Yıldız batınca da ‘Batanları sevmem’ dedi.”

E 463a

Olmasa nūr-ı ‘Ömer añа sened
Egri ḳıl yolın ururdı bī-meded

Nice biñ keştī ki bā-hevl ü sehm
Pāre pāre itdi deryā-yı vehm

Azacıḳ fer buldı gūyā feylesūf
Māhı oldı evc-i vehm üzre ḫusūf

Kim bilür ki rūsbi ‘avret ki nihān
O bilür ki olmaya anda gümān

Çün seni vehm eylemişdir ḫīre-ser
Ne ṭolanursın yine vehm-i diger

Ben ki kendi benligimden ‘ācizim
Sen men ile ṭurma ḳarşumda dedem

Bī-men ü mā olmaḳ ister cānımız
İde ṭop çevgānına sulṭānımız

Kim ki bī-men ola menler andadır
Cümleye dōst kendüyi sevmez bu sır

Āyine bī-naḳş ise bulur bahā
Çünki ḥākī cümle naḳşı bī-merā

Şeyḫü’l-meşāyiḫ şeyḫ Muḥammed Serrezī-i Ġaznevī ḥażretleriniñ ḥikāyesi[335]

Ġaznede bir ẕāt-ı ‘ālim zāhidī
Serrezī künye Muḥammed nām idi

Her şeb iftārı olurdı bir filiz
Yedi yıl bu maṭlaba ḳıldı sitīz

Gördi o şāh-ı vücūddan çoḳ ‘acīb
Līk maḳṣad şāha olmaḳdı ḳarīb

Kendiden bıḳmış gidüp ṭaġ üstine
Atarım kendim görüñ dir dōstına

Didi vaḳt-i mühletiñ şimdi degil
Düşseñ ölmezsin daḫı vardır mehil

[335] Başlık: Şeyḫ Muḥammed Serrezī-i Ġaznevī -Kuddise sırruhu- ḥażretleriniñ ḥikāyesi E.

Atdı o dem ‘aşḳ ile kendüyi o
Bir derīn ṣu içre düşdi çün kedū

Ḥıfẓ-ı Ḥaḳla ölmedi o şīr-i merd
Nevḥa ḳıldı mevt firāḳı oldı derd

İ 464a

Bu ḥayāt aña görindi mevt-veş
Kār-ı pīşi ‘aksine oldı dü-şeş

Ġaybdan mevti iderdi o du‘ā
مر مرا مردن حیاتســـت در دعا[336]

Mevte olsaydı eger ḳābil ḥayāt
Ḳaṣd-ı cān yekden olurdı yek-cihāt

Ḥayder-āsā ḫançeri reyḥān bilür
Her reyāḥīni ‘adū-yı cān bilür

Bir ṣadā geldi ki ḳırdan şehre var
Sırr u cehriñ ġayrı bir ses āşikār

Didi ey sırrıma ‘ālim mū-be-mū
Şehr içinde ḫıdmetim ne söyle hū

E 463b

Didi ḫıdmet saña nefsiñ z̲üllidir
Olmaḳ ‘Abbāsī ṭarīḳiñ cellidir

Dön ṭolaş da aġniyādan altun al
Ṣoñra dervīşān-ı miskīnāna ṣal

Ḫıdmetiñ budur seniñ bir ḳaç zamān
Didi sem‘an ṭā‘aten ey cān-ı cān

Çoḳ su’āl ü çoḳ cevāb u mācerā
Zāhid ile itdi o Rabbü’l-verā

Oldı pür-nūr bu zemīn ü āsumān
Ki maḳālātda yazılmış bu beyān

Ben ḳaṣīr itdim bu güftārı velī
Her ḫasa tā olmaya bu sır celī

[336] Çelebioğlu: “Muhakkak ki benim ölümümde hayat vardır.” ayeti virdi olmuştu. C. 5, b. 2684.

Ġaybūbiyetden bir ḳaç sene ṣoñra beyābāndan şehre şeyḫiñ teşrīfi ve zenbīl gezdirüp cem‘ olan derāhimi fuḳarāya işāret-i ġaybiyye ile beẕli[337]

Şehre yüz ṭutdı çün oldı emr-i Ḥaḳ
Ġazneden gitdi ḳudūmiyle ġasaḳ

Şevḳ ile gitdiler istiḳbāle ḫalḳ
Gizli yoldan geldi o pūşīde delḳ

Ḳalḳdılar hep cümle a‘yān u cihān[338]
Ḥāżır itdiler aña köşkler o ān

Didi ki ben ḫod-nümāya gelmedim
Ḫorluḳdan mā‘adāya gelmedim

Ḳāl ü ḳīliñ terkidir emr-i ehem
Zenbīl elde ṭolaşam ebvābı hem

‘Ābd-i fermānım budur emr-i Ḫudā
Ki gedā olam gedā olam gedā

Yalıñız lafẓ-ı gedā olmaz murād
Sen beni ancaḳ dilenci eyle yād

Olayım ġarḳ-ı meẕellet ben tamām
Nā-sezālar söyleye her ḫāṣ u ‘ām

İ 464b

Emr-i Ḥaḳ cāndır benim aña teba‘
Ol ṭama‘ emr itdi ẕelle men ṭama‘

İstedi benden ṭama‘ ṣulṭān-ı dīn
Ḳāni‘iñ başına ṭopraḳ ba‘de-zīn

Ba‘de-zīn cümle meẕellet baña cān
Yirmi ‘Abbās var bu enbānımda ṣan

O meẕellet ister ‘izzet istemem
O gedā-ḫˇāhende devlet istemem[339]

Zenbīl elde şeyḫ ṭolanur idi bāb
Şey’-i lillāh ḫˇāce-i tevfīḳ-yāb

[337] cem‘ olan derāhimi: cem‘ olanı E.
[338] cihān: muhān İ.
[339] – İ.

‘Arş u Kürsīden öte esrārı var
Şey’-i lillāh şey’-i lillāh kārı var

Enbiyānıñ hep bu fendir meslegi
Üẕküru’llāh diyü gedbe bendegī[340]

E 464a

*Aḳriḍu’llāh aḳriḍu’llāh*dır nidā[341]
Ḫalḳ-ı müflis didi anlara gedā

Ḳapu ḳapu eyler idi şeyḫ niyāz
Var iken yüz ḳapu eflāk içre bāz

Ol dilencilik ki cehd eylerdi o
Behr-i Rezzāḳ idi ne behr-i gelū

Boġaz içün eyleseydi o su’āl
Ol gelūya nūr-ı Ḥaḳḳ olur maḥāl

Nān u bal u süt yimek aña göre
Çille vü ṣavmdan anı a‘lā göre

Nūrdur ekl itdigi ẓann itme nān
Lāle eker ṣūreten biçer hemān

Şem‘adan yaġı yiyen gūyā şerār
Yimesiyle cem‘a virür nūr u nār

Nān yiyene didi Ḥaḳ *lā tüsrifū*[342]
Nūr yiyene dimedi hem iktefū

O gelū-yı ibtilādır bu gelū
Fārigˇ-i isrāfa yoḳ anda ġulū

Emr ü fermāndır degil ḥırṣ u ṭama‘
Böyle bir cān ḥırṣa olur mı teba‘

Şeyḫ dirdi ey Ḫudā ben ‘āşıḳam
Ġayrıñı ṭālib isem ben fāsıḳam

Ger diseydiñ kīmyā vir bāḳıra
Hīç tama‘ gelmezdi aṣlā ḫāṭıra

Arżda olan genci tā fevtü’l-‘ulā
Nice ‘arż itdi ser-ā-ser hep Ḫudā

[340] *Kur’ân-ı Kerîm*, Ahzab, 33/41: “Ey iman edenler! Allah’ı çok çok anın.”
[341] *Kur’ân-ı Kerîm*, Hadîd, 57/11: “Kim Allah’a güzel bir borç verirse Allah bunu fazlasıyla öder. Ayrıca ona pek değerli bir ödül de vardır.”
[342] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/31: “Ey Âdemoğulları! Her namaz kılacağınızda güzelce giyinin, yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez.”

Hem sekiz cennete eylersem naẓar
Yā ki ṭā‘at eylesem ḫavf-ı ḫaṭar

Olurum Mü’min selāmetdir baña
Bu iki ḥaṣn-ı bedendir bī-riyā

‘Aşḳ-ı Yezdāndan yiyenler ḳūt u lūt
Yüz beden ‘indinde degmez toḫm-ı tūt

Şeyḫa virmişdi beden Ḫallāḳ u Ḥayy
Hīç beden dinmez aña bir başḳa şey’

İ 465a

2775 ‘Āşıḳ-ı ‘aşḳ-ı Ḫudā müzdād-ı vaḳt
Cebre’īl-i mü’temen düzdād-ı vaḳt

Leylīye ‘āşıḳ olan kūr ü kebūd
Mülk-i ‘ālem degmez ‘indinde noḫūd

Cümleten yeksān yanında ḫāk ü zer
Nice olmaz yoḳ anda cānda ḫaṭar[343]

Ḳurd u arslan cümle vāḳı‘dır aña
Cem‘ olur başına miṣl-i aḳrıbā

Ḫūy-ı ḥayvāndan çün oldı pāk pāk
Laḥm u şaḥmı ‘aşḳ ile pür-zehrnāk[344]

2780 ‘Āşıḳān laḥmın yiyemez şīr ü ded
‘Aşḳı bilür kim var ise nīk ü bed

E 464b

Zehr olur her yırtıcıya ḳand-rīz
Nīk żıddı bed olur eyle sitīz

Fi’l-meṣel bir yırtıcı yirse anı
Laḥm-ı ‘āşıḳ zehr olur çıḳar cānı

Her ne ‘aşḳıñ ġayrıdır me’kūl-i ‘aşḳ
İki ‘ālem ḥabbe nezd-i nūl-i ‘aşḳ

Dānedir murġuñ yidigi dā’imā
Esbe kāh oldı ṭa‘ām-ı pür-nevā

2785 Ḳulluḳ it ki olasın ‘aşḳa maḥal
Kesbdir ḳulluḳ aña lāzım ‘amel

[343] anda: anıñ İ.
[344] zehr-nāk: zaḫm-nāk İ.

Ḳul ṭama‘ eyler ki āzād ola o
İstemez āzādı ‘āşıḳ farḳı bu

Bende dā’im ister iḥsān u himem
‘Āşıḳa dīdār-ı vech-i Ẕü’l-Kerem

Ṣıġmaz ‘aşḳıñ ḥāline güft ü şenīd
‘Aşḳ bir deryā ki ḳa‘r-ı nā-bedīd

Ḳaṭre-hāy-ı baḥri mümkin mi ḥesāb
Yidi deryā aña nisbet ḳaṭre āb

2790 Bu sözüñ pāyānı yoḳdur ey fülān
Gelelim biz ḳıṣṣa-i şeyḫ-i zamān

Böyle şeyḫ oldı dilenci kūy-be-kūy
Lāübālī geldi çün o itteḳū

Levlāke levlāke lemā ḫalaḳtü’l-eflāke
ḥadīṣ-i şerīfiniñ tefsīri[345]

Ḳaynadır baḥri bu ‘aşḳ mānend-i dīg
Pāreler ṭaġı bu ‘aşḳ mānend-i rīg[346]

‘Aşḳ virür eflāke dā’im ṣad şikāf
‘Aşḳdan lerzān olur hem arż u ḳāf

Çift oldı ‘arż Muḥammed ile pāk[347]
‘Aşḳ içün Mevlā didi Levlāke lāk[348]

2795 Müntehā-yı ‘aşḳda çün oldı [o] ferd[349]
Andan içün enbiyā içre o merd

Olmasaydı ‘aşḳ-ı pāk içün eger
Ḫalḳ olınmaz idi eflāk ü ḳamer

İ 465b

Aña īcād oldı bu çarḫ-ı felek
Tā ki ‘aşḳıñ rütbesi fehm ola tek

Çarḫdan var nice nice menfa‘at
Beyża o tābi‘ ferāḫ bā-mevhibet

---

[345] ḥadīṣ-i şerīfiniñ tefsīri: tefsīri İ.
Kaynaklarda tespit edilemeyen ancak bazı referans kitaplarda sahih veya mevzu hadis olarak geçen bu hadise benzer bir Hadîs-i Şerîf: İbn Abbâs’dan, Cenâb-ı Allah, İsâ Aleyhisselâm’a: “Yâ İsâ! Muhammed’e inan ve ümmetinden ona ulaşanlara da imân etmelerini emret. Eğer Muhammed olmasaydı Âdem’i yaratmazdım. Muhammed olmasaydı ne cenneti yaratırdım ne de cehennemi. Arş’ı su üzerinde halk eylemiştim de sallanmaya başladı. Nihayet üzerine “Lâ ilahe illallah, Muhammedün Resûlullah” yazdım da böylece sükûnete kavuştu” buyurmuşlardır.
[346] Pāreler: Beldeler İ.
[347] ‘arż: ‘aşḳ E.
[348] Başlıktaki hadisin tekrarıdır.
[349] çün oldı [o] ferd: oldı çü [o] ferd E.

Ḫāki ben ḫ̌ār eyledim başdan başa
Tā ki z̲üll-i ‘āşıḳāndan āşinā

Ḫāke virdim sebzeterlik tāzelik
Oldı tebdīl-i faḳīr āvāzelik

Eyler īmā bu cibāl-i rāsiyāt
‘Āşıḳānıñ vaṣf-ı ḥālidir ṣebāt

Gerçi bu ma‘nādır o naḳş ey püser
Olmaḳ içün fehmiñe nezdīkter

Ḫāra teşbīh eylediler ġuṣṣayı
Bir nebāhatdir beyāndır ḳıṣṣayı

E 465a

Didiler ḳāsī dile sengdir hemān
Ki münāsib bir miṣāldir bu ‘ayān

‘Aynı gelmezse taṣavvurda ‘ayān
‘Aybı sen taṣvīre bul nefy itme şān

Şeyḫiñ bir emīriñ ḫānesine gidüp işāret-i ġaybī ile bir günde dört def‘a şey’en-lillāh idüp emīr munfa‘il olınca şeyḫiñ emīre cevābı[350]

Şeyḫ bir gün dört kere gūyā faḳīr
Ki dilendi gördi ḳaṣr içre emīr

Elde zenbīl şey’-i lillāh diyerek
İster idi rīze-i nān u nemek

‘Aksine bir na‘ldir bu ey püser
‘Aḳl-ı küllī bunda olur ḫīre-ser

Çün emīr gördi didi ki ey ḳabīḥ
Söylesem bir şey saña dirsin şaḥīḥ

Bu ne yüzdür hem ne ṣūret hem ne kār
Gelesin bir günde baña çār-bār

Var mı bendiñ de seniñ ey şeyḫ kes
Saña beñzer görmedim bir kimse pes

Ehl-i faḳriñ āb-ı rūyı oldı bād
Bu ne ‘Abbāsī olur ne iḳtiṣād

[350] Şeyḫiñ: Şeyḫ; idüp: itmesi; emīr munfa‘il olınca şeyḫiñ emīre cevābı: emīriñ infi‘āline şeyḫiñ cevābı E.

Örtü omzunda hemān ‘Abbās bu
Olmaya bir mülḥide daḫı bu ḫū

Didi ey beg bende-i emrim ḫamūş
Āteşim bilmezsin itme sen ḫurūş

Nāna ḥırṣ eyler isem kendim içün
Yırtarım ḳarnımı ser-tā-pā bütün

Sūz-ı ‘aşḳdan yidi yıl yandı vücūd
Aşma yapraġı yidim çölde çü dūd

İ 466a

Ḳurı baş yapraḳ yimekden bu tenim
Yemyeşil oldı vücūdum hep benim

Ādemī sīretdesin maḥcūbter
‘Āşıḳāna eyleme alçaḳ naẓar

‘Āḳilān ki ḳıl yararlar dā’imā
‘İlm-i ḥey’et vāḳıfānı bī-merā

‘İlm-i nīrencāt u siḥr ü felsefe
Fehm iderler gerçi ḥaḳḳe’l-ma‘rife

Ḳābiliyyet rütbesi sa‘y itdiler
Cümle aḳrānına fā’iḳ gitdiler

Ġayret-i ‘aşḳ ile anlardan uṣūl
Böyle bir ḫūrşīd ḳıldı hep ufūl

Nūr-ı çeşmi gündüzin mestūr görür
Eylemişdir āfitāb andan nefūr

Geç bu yoldan pendimi gūş it hemān
‘Āşıḳāna ‘aşḳ göziyle baḳ ‘ayān

E 465b

Vaḳt nāzik cān raṣadda ey fülān
Saña ‘öẕrüñ söylemege yoḳ tüvān

Fehm ḳıl kendiñe söyleme sözi
Yırtma ‘āşıḳ sīnesin dīn öksüzi

Bu neşāṭdan ne olur ẓann u gümān
İḫtiyāṭ it rāh-ı ḥazma ol revān

Vācib olur cā’iz olur müstaḥīl
İḫtiyāṭ bu vāsıṭa oldı sebīl

Bunı didi aġladı hem hāy hāy
Yaş aḳardı vechi üzre cāy cāy

Emīr şeyḫiñ naṣīḥatinden ve ḥāletinden giryān olması ve bundan ṣoñra taṣdīḳ idüp ḫazīnesini ‘arż eylemesi şeyḫiñ bī-işāret-i ġaybī bir iplik ucı ḳadar şey’ ḳabūl idüp taṣarruf idemem diyü ḳabūl itmemesi

Ṣıdḳı ‘aks itdi żamīr-i mīre hem
Pişürür ‘aşḳ ṭurfa şeyler dem-be-dem

‘Āşıḳıñ ṣıdḳı ṭaşa eyler eṯer
Hīç ‘aceb mi ‘āḳile te’ṯīrter

Ṣıdḳ-ı Mūsā bil ‘aṣā vü kūhda
Belki hem deryā-yı pür-üşkūhda

Ṣıdḳ-ı Aḥmeddir cemāl-i māhda
Urdı ḫurşīdiñ yolun nāgāhda

Ḳarşu ḳarşu eylediler çoḳ nefīr
Aġladılar hem emīr ü hem faḳīr

Aġladılar ḫaylī sā‘atden ziyād
Didi mīr aña ki ḳalḳ ey pür-reşād

İ 466b

Ḫānesiniñ neye itdiñse meyl
İntiḫāb it al hemān sen keyl keyl

Hem ḫazīnemden ne isterseñ begen
Gerçi istiḫḳāḳıñ artıḳ bī-minen

Didi destūr virmedi o Ẕü’l-Minen
Ki eliñle bir şey’ al hem de begen

Kendi kendime degilim ben fuḍūl
Ki idem ben bu daḫīlāna duḫūl

Bu bahāne ile ḳapdı mühre o
Māni‘i ki yoḳ ‘aṭāda ṣıdḳ bu

Ṣādıḳ olsa idi bī-ġıll ü ḫasm
Şeyḫ ammā ṣalmadı her ṣıdḳa çeşm[351]

[351] çeşm: cism E., İ.

Didi fermān baña itmişdir Ḫudā
Bir dilim nān isteyim miṣl-i gedā

Tā iki yıl böyle oldı merd-i kār
Ba‘de-zān emr itdi aña Kirdgār

E 466a

Şeyḫ Muḥammed -ḳuddise sırruhūye- işāret oldı ki iki sene emrimizle aldıñ virdiñ bundan ṣoñra vir alma destiñi ḥaṣīr altınaṣoḳ saña zīr-i ḥaṣīri enbān-ı Ebū Hureyre gibi ḳıldıḳ seniñ ḥaḳḳıñda her ne isterseñ anda bulursın tā ki ehl-i ‘āleme yaḳīn ḥāṣıl ola ki bu ‘ālemiñ verāsında bir ‘ālem daḫı vardır eger avcuña ṭopraḳ alursañ altun olur mürde gelürse zinde olur nuḫs-ı ekber gelürse sa‘d-ı ekber olur küfr gelürse īmān olur zehr gelürse tiryāḳ olur ‘ālem bu ‘ālemiñ ne dāḫilinde ve ne ḫāricinde ne üstünde ne altında ne muttaṣıl ne munfaṣıl her ān andan numūne ve āsār ẓāhir olur ancılayın ki ṣıfat-ı dest ṣūret-i destde ve ġamze-i çeşm ṣūret-i çeşmde ve feṣāḥat-ı zebān ṣūret-i zebānda ne anda dāḫil ne ḫāric ne munfaṣıl ne muttaṣıl Ve’l-‘ārifü yekfīhi’l-işāreh[352]

Ba‘de-zīn vir kimseden itme ṭaleb
Ġaybden virdik saña biz bī-sebeb

2845 Kim ki ister ise birden biñe dek
Ṣoḳ ḥaṣīr altına destiñ ṭurma çek

Raḥmetim gencinden iḥsānım saña
Ṭopraḳ alsañ eliñe altun ola

İ 467a

Her ne isterlerse vir fikr itme sen
Dād-ı Ḥaḳdır artar eksilmez ḥasen

Bu ‘aṭāmızda ne ḫusrān var ne kem
Ne peşīmānlıḳ ne ḥasret pür-kerem

Ṣoḳ ḥaṣīr altına destiñ ey sened
Kūr ola tā rūy-ı pūş-ı çeşm-i bed

2850 Muştıñı pür eyle zīr-i būriyā
Püşt-şikeste sā’ile eyle ‘aṭā

[352] Başlık: Ve’l-‘ārifü yekfīhi’l-işāreh E.

Ecrimizdir ġayrı sen memnūn vir
Her kim ister gevher-i meknūn vir

Var *yedu'llāh fevḳa eydīhim* sen ol[353]
Ḥaḳḳ eli veş eyle āfāḳa vuṣūl

Borçlıları eyle 'ahdinde rehā
Arż u ferşi tāzele sen miṣl-i mā

E 466b

Bir sene daḫı bu oldı kār aña
Kīselerle virdi altunı Ḫudā

2855 Zer olur avcunda hep ḫāk-i siyāh
Ḥātem-i Ṭāyī gedā-yı bārgāh

Żamīr-i sā'ili şeyḫiñ bilmesi ve medyūn söylemeksizin deyni ḳadar şey' virmesi

Ḥācetini söylemekden bu faḳīr
Virür idi hem bilür idi żamīr

Ne ise göñli faḳīriñ bī-kelām
Virür idi aña bir vefḳ-ı merām

Sen neden bildiñ diyü itdi su'āl
Ḳalb-i miskīn içre istek oldı ḥāl

Dir o ki dil ḫānesi ḥalvet müdām
Ġayrıdan ḫālīdir o cennet maḳām

2860 Anda 'aşḳ var ġayrı hīç bir kār yoḳ
Hep ḫayāl-i vaṣl var deyyār yoḳ

Ben süpürdüm ḫānemi yoḳ nīk ü bed
Ḫāne memlū oldı bā-'aşḳ-ı Eḥad

Her ne görsem anda ben ġayrı Ḫudā
O benim degil hemān 'aks-i gedā

Ṣu içinde bir aġaç görseñ eger
Naḫl-i bīrūn 'aksidir bil ey peder

Āb içinde görür iseñ ṣūreti
Ṭaşra naḳşıñ 'aksidir o ey fetā

[353] *Kur'ân-ı Kerîm*, Fetih, 48/10: "Sana yeminle bağlılık sözü verenler gerçekte bu sözü Allah'a vermiş oluyorlar, Allah'ın eli onların elleri üzerindedir. Bu sebeple kim Allah'a verdiği ahdi bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur, Allah'a verdiği sözün gereğini yerine getirene ise Allah yakında büyük ödül verecektir."

2865 Līk anda olmaya aṣlā ḳaẕer
Tenḳıye ide beden nehrin beşer

Bulanıḳlıḳ ḳalmaya hem ḫār u ḫas
Tā görine ‘aks-i rūy-ı cümle kes

Hem çamurdan ġayrı göñlinde ne var
Āb ṣāfī ḳıl anı tā ola zār

İ 467b

Yiyüp içmek uyumaḳla dā’imā
Ṭopraḳ atmaḳ ile oldı mübtelā

Ḫalāyıḳıñ niyyāt u żamā’irini bilmeniñ sebebi

Eyle bu ābı ḳamudan ḫāliye
Tā görine ‘aks-i rūy-ı ‘āliye

2870 Bāṭınıñ bes ki muṣaffā olmamış
Dīv ü nesnās mā‘adāsı ṭolmamış

Ey eşek lecc ile ḳaldıñ böyle ḫar
Nic’olur sende Mesīḥādan ḫaber

Nice añlarsın ẓuhūr itse ḫayāl
Ḳanġı mekmenden çıḳarur baş o ḥāl

Zühd-i tenden bir ḫayāl itse ẓuhūr
Sil süpürseñ o ḫayāli bī-ḳuṣūr

Rūbāhıñ i‘tişām-ı ḫar-ı ġāfile ġālib olması

E 467a

Çoḳ çalışdı ḫar anı ki def‘ ide
Cu‘-ı kelb ammā uyandı pusıda

2875 Ġālib oldı ḥırṣ-ı ‘iffet pekża‘īf
Boġazından ḳavradı ḥırṣ-ı raġīf

Ol Resūlden ki ḥaḳāyıḳ virdi el
فقر نزدیکســـت که کفری شـــد مثل[354]

Açlıḳ olmuşdı ḫara çünki esīr
Didi mekr ise de öli olma sīr

[354] Çelebioğlu: Halkın hayırlısı ve Resullerin sonuncusu, “Fakr küfr olmağa pek yakındır” buyurmuştur. C. 5, b. 2828. Hadîs-i Şerîf: “Az kalsın fakirlik küfür olayazdı. Hased de kadere gâlib gelmek üzere idi.”

Bu ‘aẕāb-ı cū‘dan yā ḳurtıla
Ki ḥayāt bu ise ölmekdir hele

Tevbe vü ‘ahd itdi evvel gerçi ḫar
‘Āḳıbet eşekliginden virdi ser

Ādemi ḥırṣ kūr ü hem nādān ider
Aḥmāḳāne ölümi āsān ider

Olmadı cān-ı ḫarāna merg ḳolay
Cān-ı cāvid olmaz o cinse revāy

Cān-ı cāvid olmayan kimse şaḳī
Mevte cür’et itmesidir aḥmaḳī

Cehd ḳıl tā ki muḫallid ola cān
Merg güni tā ki ola iḥsān nişān

İ‘timādıñ yoḳ seniñ Rezzāḳıña
Ġaybdan iḥsān ider ‘uşşāḳına

Kesmedi bu āna dek rızḳıñ seniñ
Gerçi ba‘żen cū‘a ışmarlar teniñ

Olmasaydı cū‘ olurdı başḳa renc
Baş çıḳarur beyża gūyā mār-ı genc[355]

Ol ‘alelden renc-i cū‘ evlā vü nīk
Hem ḥafīfdir hem laṭīf ḳılmaz rekīk[356]

Cümle renclerden bu açlıḳdır nikū
Bā-ḫuṣūṣ cū‘ menfa‘atlerle ṭolu

İ 468a

Hep ‘ilāclar pādişāhı cū‘ olur
Cū‘ı sen ḫor görme hem bulma ḳuṣūr

Cümle nā-ḫoş cū‘dan ḫoş olmada
Cümle ḫoşlar ṭoḳluḳ ile ṣolmada

Faẓīlet-i iḫtimā’ ve cū‘ı beyān

Küfli etmek yir idi biri müdām
Didi sā’il bu daḫı bir ḥırṣ-ı tām

[355] mār-ı genc: mār-ı renc İ.
[356] Hem ḥafīfdir hem laṭīf: Hem laṭīfdir hem ḥafīf E.

Didi cū‘dan çün ṣabır bī-tāb ola
Nān-ı cev ḥelvā-yı şekker tāb ola

Ḳādirim ben dā’imā ḥelvā yiyem
Ṣabr idersem ben ṣabūrum lā-cerem

Çünki açlıḳ her kesi itmez zebūn
Bu ‘alefzār içre bu ḥadden füzūn[357]

2895 Cū‘ı ḫāṣān-ı Ḫudāya virdiler
Zūrda her biri oldı şīr-i ner

E 467b

Cū‘a lāyıḳ olmadı cilf ü gedā
Öñlerinde çoḳ ‘alef var bī-bahā

Ekl idiñ ki buña lāyıḳsız hemān
Olmadıñ murġ-āb murġ-ı ḫāne san

Cümle fikriñ gice gündüz fikr-i nān
Ḫāṭırında dā’im olan ẕikr-i nān

Şol mürīdiñ ḥikāyesi ki şeyḫ ḥırṣ u żamīrine vāḳıf olup aña lisānen naṣīḥat eyledi ve żımn-ı naṣīḥatde ḳuvvet-i tevekkül baḫş eyledi

Şeyḫ mürīdiyle giderdi bī-direng
Şehre ṭoġrı nān şehrde ḳaḥṭ u teng

2900 Ḫavf-ı cū‘ düşdi mürīdiñ cānına
Ġaflet artardı anıñ eẕhānına

Şeyḫ vāḳıf idi āgāh-ı żamīr
Didi nice bir bu vādī-i cebīr

Ġuṣṣa-i nāndan yanup olduñ hebā
Ḳapadıñ çeşmiñ tevekkülden yaña

Sen degil misin o nāzlı ḳavmden
Ki berīler cümle ḳūt-ı yevmden

Rızḳ-ı ḫāṣān-ı Ḫudādır çünki cū‘
Sen dilenci gibi itmezsin hücū‘

[357] içre bu: içrede E.

Sen ki anlardan degilsin fāriġ ol
Saña bu maṭbaḫda nān eyler vuṣūl[358]

Kāse kāse nān nān üzre müdām
Bu şükür-ḫorān-ı ‘ām içün tamām

Öldigi dem gider o nān tīz tīz
Bī-nevālıḳ ḫavfı o dem ey ‘azīz

İ 468b

Sen gidersin nān ḳalur ḳalḳındı al
Ey zaḫīrden ḳūt olan āşüfte ḥāl

Ḳıl tevekkül ditremesün el ayaḳ
Rızıḳ ‘āşıḳdır saña bi’l-ittifāḳ

Saña ‘āşıḳdır o bī-ṣabr u ḳarār
Bī-ṣabır bilür seni eyler firār

Ṣabr ider iseñ bu rızḳa dā’imā
‘Āşıḳān-āsā gelür pertev saña

Ḫavf-ı cū‘dan nāşī olmaz lerzenāk
Bu tevekkül ṭoḳ ṭutar hem pāk pāk

E 468a

Ol kāvıñ ḥikāyesi ki bir cezīrede yalñız olurdı Ḥaḳ Te‘ālā o cezīreyi envā‘ nebāt u reyāḥīn ile memlū eylemişdi ve mecmū‘ı o kāvıñ ‘alefi olur idi yiyüp ṭolandı ki ṭaġ parçasına döndi gice olduḳda uyḳusı ḳaçar idi ki mecmū‘ī ṣaḥrāyı yidim bir şey’ ḳalmadı yarın ne ekl iderim bu mülāḥaẓanıñ ġuṣṣa ve ḫavfından giceler ḫalāl gibi lāġar olur gündüzi ḳalḳar ṣaḥrāyı ter ü tāze bulur ḳaşāvet ḳalmayup ekl ider ve yine ferbih olurdı giceler ġam gündüzi sürür böylece nice seneler geçindi bu ḥāli görürken Rezzāḳ-ı ‘āleme i‘timād itmedi[359]

Bir cezīre var idi ki sebzter
Yalıñız bir kāv ider anda maḳarr

Dā’im o ṣaḥrāyı yirdi tābe-şeb
Ferbih olurdı ‘aẓīm ü münteḫab

Gice fikr eylerdi yarın ne yiyem
Ḳıl gibi lāġar iderdi anı ġam

[358] nān eyler: eyler nān E.
[359] ġuṣṣa vü ḫavfından: ḫavfından İ.

Çün seḥer görür büyümüş ḫaḍravāt
Bel boyı bitmiş ḳaṣīl ü sebzevāt

Kāva çün ‘ārıż olup cū‘ü’l-baḳar
Şāma dek yirdi o deşti ser-be-ser

Ṭavlanurdı yine tekrār o öküz
Cismi vü pīhi olur idi semüz

Gice olurdı feza‘la teb-zede
Tā yine lāġar olurdı bīhude

2920 Ger ‘aceb yarın ne yirim ben diyü
Nice yıllar kārı olmuş idi bu

Hīç düşünmez idi bunca sāl ben
Yidim içdim bu çemenden sebzeden

İ 469a

Hīç bir gün olmadı rūzīm kem
Ne bu ḳorḳu bendeki dilsūz-ı ġam

Gice olınca o kāv-ı pür-ḫarib
Vāh gündüz gitdi diyü mużṭarib

Nefs kāv o deşt ‘ālemdir hemān
Dā’imā lāġar olur bā-ḫavf-ı nān

2925 Fikr ider müstaḳbeli ki ne yiyem
Yarınıñ rızḳını kimden isteyem

Aç ḳodı mı nice yıllar seni Ḥaḳ
Terk-i istiḳbāl idüp māżīye baḳ

Yidüginiñ ni‘metleri sen yād ḳıl
Ġābire kim didi ki feryād ḳıl

Ḳıṣṣa-i kāvı bıraḳ bir cānibe
Şīr ü ḫar peyġāmın olma sālibe

E 468b

Şīriñ ḫarı ṣayd idüp sa‘yinden nāşī ḫarāret gelüp ṣu içmek içün çeşmeye gitmesi arslan gelinceye ḳadar dilkü cigerini ve ḳalbini yimesi ki cümle lüḥūmuñ laṭīfteridir şīr çeşmeden gelüp kebed ü dilini arayup bulamayınca gürdesi ḳandadır diyü su’ālinde dilkünüñ cevābı ki eger ḫarıñ dili ve cigeri olaydı evvel vāḳı‘a görmüş iken tekrār yanına gelüp

bu siyāsete dūçār olmazdı ve
levkünnā nesme'u ev na'ḳılü mā künnā fī aṣḥābi'-sa'īr[360]

Pīş-i şīre dilkü getürdi ḫarı
Pāre pāre itdi o şīr-i cerī

Kūşişiyle ṣuṣadı sulṭān-ı ded
Gitdi sūy-ı çeşmeye o bī-ḳaved

Yidi dilkü tīz kebed ile dili
Çünki o dem buldı fırṣat ḥāṣılı

Çünki döndi çeşmeden şīr-i ġarīn
Cüst u cūy-ı kebd ü dil itdi hemīn

Dilküye didi ki dil ile ciger
Ḳanda gitdi bunsuz olmaz cānever

Didi olsaydı eger dil yā ciger
Ḳomaz idi bir daḫı bu cāya ser

Gördi o rūz-ı ḳıyāmet ḥāleti
Ṭaġdan düşmek miṣilli şiddeti

Ger ciger olsaydı yā dilden nişān
Ṣoñra gelüp virmez idi bunda cān

İ 469b

Nūr-ı dil olmazsa yoḳdur dil daḫı
Rūḥ-ı cüz' olmazsa yoḳdur gil daḫı

Şīşeniñ ki yoḳdur anda nūr-ı cān[361]
Bevl ü ḳārūre içündür o hemān

Nūr-ı ḳandīl oldı iḥsān-ı Ḫudā
Ṣun'-ı ḫalḳdır şīşe bī-nūr u żiyā

Şübhesiz ẓarfındadır iḥṣā vü 'ad
O lehebler olmaz illā mütteḥid

Altı ḳandīl aşılı bir nūr hep
Olamaz 'add birdir envār-ı leheb

Ẓarfdan nāşī cehūd müşrik olur
Mü'minān nūrı görüp müdrik olur

[360] *Kur'ân-ı Kerîm*, Mülk, 67/10: "'Şayet kulak vermiş veya aklımızı kullanmış olsaydık, şimdi şu alevli cehennemin mahkûmları arasında olmazdık!' diye de ilâve ederler."
[361] nūr-ı cān: āb-ı cān İ.

Ẓarfa dūş olsa naẓar rūḥuñ eger[362]
Şīş ü Nūḥı iki görür o naẓar

Rūḥa itdiyse naẓar merd-i vefā
Bir görür o bir Ḫalīl ü Muṣṭafā

Ābı ger var ise cū dirler aña
Ādemī odur ki anda cān ola

Bunları merd ṣanma ṣūretde hemān
Küşte-i nān bend-i şehvetdir hemān

E 469a

Ol zāhidiñ ḥikāyesi ki gündüz bāzārda ḫalḳ içinde çerāġ ile ṭolanurdı kendin de olan ḥālinden nāşī

Şem‘ ile gündüz gezer bir ehl-i ‘aşḳ
Sūḳ ü bāzārda iderdi ‘aşḳı meşḳ

Bü’l-foḍūlüñ biri didi ey fülān
Her dükāna bu naẓar ne her zamān

Ne ararsın bu çerāġ ile müdām
Rūz-ı rūşen lāġdır bu ve’s-selām

Didi her sū ādemīye ṭālibem
Ḥayy ola vaḳtiñ ḥayātıyla o hem

Didi ādem kim ola bāzār ṭolu
Cümlesi ādemdir anıñ ey ulu

İki yol aġzında bir merd isterim
Rāh-ı ḥırṣ u hem ġażabda yek ‘ilim

Vaḳt-i ḫışm u vaḳt-i şehvet ḳanda merd
Öyle merde ṭālibem bu bende derd

Bu iki ḥāletde merd var ise ger
Tā fedā idem aña cān ile ser

Didi nādir emri nuṭḳ itdiñ belī[363]
Sen ise ḥükm-i ḳażānıñ ġāfili

Fer‘a nāẓırsın aṣıldan bī-ḫaber
Fer‘ bizler aṣl olur kār-ı ḳader

[362] rūḥuñ: rūḥdan İ.
[363] belī: velī E.

Çarḫ-ı gerdānı ḳażā gümreh ider
Ṣad ‘Uṭārid pāyeyi ebleh ider

İ 470a

Çāre iḳlīmin ider o teng ü ṭar
Ṭaş u temurı ṣu eyler ber-ḳarār

Yolda her bir ādeme virdiñ ḳarār
Ḫām ḳaldıñ ḫāmsın hem ḫāmzār

Döndügin gördüñ degirmen ṭaşını
Āb-ı cūyı gözle ḳaldır başıñı

Ḫāki görürsin ki olmuş ber-havā
Arasında bādı görmekdir revā

Dīk-i fikri cūş ider gördüñse ger
Ḳıl ta‘aḳḳul āteşe eyle naẓar

Didi Ḥaḳḳ Eyyūbe iḥsānım saña
Ṣabrı her bir mūyıña itdim ‘aṭā

Ṣabrı kendiñden bilüp ḳılma naẓar
Ṣabrı virene naẓar ḳılmaḳ hüner

Çünki gördüñ gerdiş-i dōlābı sen
Başıñı ḳaldır da gör mīzābı sen

Eylediñ da‘vā ki gördüm her ne var
Līk görmekde ‘alāmet var hezār

Keff-i deryāyı görürsin muḫtaṣar
Ḥayrete düşer iden baḥre naẓar

E 469b

Ol ki keffi göre sır-gūyān olur
Ol ki deryā göre o ḥayrān olur

O ki keffi göre niyyetler ider
O ki deryā gördi vüs‘atler ider

O ki keffi gördi olur der-şümār
O ki deryā gördi o bī-iḫtiyār

O ki keffi gördi o gerdişdedir
O ki deryā gördi o bīnişdedir

O ki keffi gördi bī-kār itdiler
O ki deryā gördi perdār itdiler

O ki keffi göricek oldı o mest
O ki deryā gördi oldı pāy-best

O ki keffi gördi o ṣāḥib-suḫen
O ki deryā gördi o bī-mā vü men

O ki keffi gördi ālūde olur
O ki deryā gördi āsūde olur

Müslimānıñ bir kāfiri īmāna da‘veti

Kāfire didi Müselmān ey denī
Gel Müselmān ol da fehm it me’meni

Didi Ḥaḳḳ isterse Mü’min olurum
Fażl u iḥsān itse mūḳın olurum

Didi Ḥaḳḳ ister seniñ īmānıñı
Ḳurtarursın nārdan bu cānıñı

Līk o nefs ile şeyṭān-ı la‘īn
Cānib-i deyre olurlar rāh-bīn

İ 470b

Didi inṣāf it ki anlar ġālibān
Zūrlıya yār olmaḳ evlādır ‘ayān

Yār olurum hem aña ki ġālibdir o
Meylim o cānibde ki cāẕibdir o

Ṣıdḳı benden ister ise ger Ḫudā
Fā’ide yoḳ o ṭalebden hīç baña

Nefs ü şeyṭān ḫˇāhişi oldı ḳavī
Ol ‘ināyet ḳahr olup ḳaldı geri

Sen binā itseñ idi bir ḳaṣr-ı ḫūb
Anda var ṣad naḳş-ı ra‘nā bī-‘uyūb

İstediñ mescid ola o cāy-ı ḳaṣr
Geldi bir āḫir kimesne itdi deyr

Yā ṭoḳuduñ bir güzel a‘lā ḳumaş
Ki anı ḳaftān içün itdiñ tırāş

Ḳaftāna ṭālib iken ḫaşm-ı ḳavī
Saña raġmen kesdi şalvār o nevi[364]

O ḳumaşda var mıdır aṣlā günāh
Rāy-ı ġālible zebūn oldı tebāh

O zebūndur cürmi ne var mı ḳuṣūr
O ki maġlūb ġālibe gelmez fütūr[365]

E 470a

İctināb itdigine olsañ dūçār
Mülk ü ḫāne ḫār-bündür ḫār ḫār

Ṣāḥib-i ḫāne bu ṣūret ḫor olur
Çün ḫılāfı üzre o ni‘met bulur

Çünki yārim buncılayın ḫārdır
Tāze-nev iken alışdım yārdır

Ḫār nefsiñ istegi ola ḥuṣūl
Eylemem şā’Allāhü kān ben ḳabūl

Ben ki bir ednā-yı muġ bir kāfirem
Hīç Ḫudāya böyle bir ẓann eylemem

Raġmına anıñ murādı ‘aksine
Kimdir o ide taṣarruf mülkine

Ol ḳadar ednā mı anıñ milketi
Ḫālıḳ-ı dem olmaya dem ḳudreti

Def‘ini ister anıñ lāzım fesād
Dīv her dem ġuṣṣasın eyler ziyād

İşte bu şeyṭāna ḳul olmaḳ sezā
Çünki ġālib o ne lāzım mā‘adā

Olmaya ki ceẕb ide şeyṭān teni
Pes elimi ṭuta Raḥmān-ı Ġanī

Her ne isterse ider elbet Ḫudā
Kimde var ḳudret ide kārın hebā

Ḫāşe-lillāh in yeşā-allāhü kān
Anda ḥükm-i lā-mekān u hem mekān

[364] kesdi: itdi E.
[365] maġlūb: maṭlūb İ.

Mülki içre kimseyi fermān-ı Ḥaḳ
Ḳıl ḳadar pīş ü keme olmaz eḥaḳ

İ 471a

Mülk anıñ fermān anıñdır cümle hep
Anda şeyṭān bir köpekdir bī-edeb

Şeyṭān-ı racīmiñ dergāh-ı Raḥmān u Raḥīmde mişli

Ḳapusında Türkmeniñ olur köpek
Baş ḳomış eşigine yatur o tek

Anda ṭıflān ile oynar dem-be-dem
Cevr-i ṭıflānı çeker dā'im o hem

Bir yabancı geçse o evden eger
Ḥamle eyler gūyiyā o şīr-i ner

O *eşiddāü 'ale'l-küffār* olur[366]
Dōsta gül düşmāna 'ayn-ı ḫār olur

Aña tutmāç ṣuyı virür Türkmān
Ġayra ḥācet yoḳ yeter o bāsbān

Pes o kelb şeyṭānı Ḥaḳ var eyledi
Anda fikr ü ḥīle pindār eyledi

Her kesiñ 'arżı olur aña ġıdā
Tā ḫarāb eyler anı o bed-liḳā

Āb-ı tutmācdır aña hep 'arż-ı nās
Ol la'īniñ ekline budur esās

E 470b

Cānı anıñ pīş-i ḫārgāh-ı ḳader
Nice ḳurbān olmaya ḥükme o şer

Süri süri hep murādān u merīd
Kelb-i bāsıṭdır *żirā'ay bi'l-vaṣīd*[367]

Seg gibi Kehf-i ulūhiyyetde hep
Var ḳamuda intiẓār-ı emr-i Rab

[366] *Kur'ân-ı Kerîm*, Fetih, 48/29: "O, Allah'ın elçisi Muhammed'dir. Onunla beraber olanlar da kâfirlere karşı sert, kendi aralarında merhametlidirler. Onları, Allah'ın lutuf ve rızâsına talip olarak hep rükûda ve secdede görürsün. Secdenin tesiriyle yüzlerine simaları oturmuştur; Tevrat'ta onlar için yapılan benzetme budur. İncil'deki misalleri ise bir ekindir: Çiftçileri sevindirmek üzere filiz verir, onu güçlendirir, kalınlaşır ve kendi sapları üzerinde durur. Onlar (müminler) yüzünden kâfirler öfkeden kahrolsunlar diye (böyle olmuştur). Onlar arasından iman edip dünya ve âhirete yararlı işler yapanlara Allah bir bağışlama ve büyük bir ödül vaad etmektedir."

[367] *Kur'ân-ı Kerîm*, Kehf, 18/18: "Uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırdın. Onları sağa sola çeviriyorduk. Köpekleri de mağaranın girişinde ön ayaklarını uzatmış yatmaktaydı. Eğer o insanları görseydin dönüp kaçardın ve gördüklerin yüzünden içini korku kaplardı."

Ey seg-i dīv imtiḥān eyle ki tā
Nice ḳor bu yola maḫlūkāt pā

Ḥamle eyle men‘ eyle pek gözet
Dişi er taṣdīḳ eyle bī-menḳaṣet

Pes e‘ūẕü oḳumaḳdan fā’ide
Merd olur o seg hemān ber-ḳā‘ide

Bu e‘ūẕ oldur ki ey Türk-i Ḫaṭā
Kelbi sesle tā ki yol virsin baña

Tā geleyim bāb-ı ḫargāhıña ben
Nā’il olam cūd ile cāhına ben

Türki ‘āciz ḳılsa kelbiñ saṭveti
Fā’ide virmez e‘ūẕü da‘veti

Türk daḫı segden e‘ūẕü-ḫˇān olur
Kelbden o dermānde vü bī-cān olur

Ḳādir olmazsın ki bāba gelesin
Evde iseñ ḳudretiñ yoḳ çıḳasın

Vay o Türküñ hem müsāfir ḥāline
İkiniñ de bindi bir seg dalına

Ḥāşe-lillāh Türk eylerse ṣadā
Seg nedir şīr-i neri eyler hebā

İ 471b

Şīr-i Yezdānım didiñ sen kendiñe
Nice bir düşdüñ bu kelbiñ bendine

Eylesün o kelb seniñ içün şikār
Kelb ṣaydını bilürsin āşikār

Mü’min-i Sünnīniñ kāfir-i cebriyyeye cevābı ve ḳuluñ iḫtiyārı iṣbātına delīli sünnet bir yoldur ki enbiyā -‘aleyhimü’s-selām- aḳdāmı aña gitmiş ola o yoluñ ṣaġı cebr ki iḫtiyār-ı bendeyi ve emr ü nehyi inkār olur ki te’vīl eylerler emr ü nehyi aña inkār lāzım gelür cennet ki cezā-yı muṭī‘ān-ı emrdir ve cehennem ki muḫālifān-ı emr içündür ne söyleyim el-‘āḳılü yekfīhi’l-işāreten ve o yoluñ ṣolı ḳaderdir ki Ḫālıḳıñ ḳudretini maġlūb-ı ḳudret-i ḫalḳ bilürler bundan fesādlar ḥāṣıl olur ki muġ-ı cebrī ta‘dād eyledi

Didi Mü’min diñle ey cebrī ḫiṭāb
Ne didiñse vireyim saña cevāb

E 471a

Kendi lu‘bun gördüñ ey ṣaṭranc-bāz
Ḫaṣmınıñ lu‘bunı gör ṭūl ü dırāz

Nāme-i ‘öẕrüñ oḳuduñ bi’t-tamām
Nāme-i Sünnīyi diñle ḫoş kelām

Cebriyāne söylediñ baḥṣ-i ḳażā
Diñle imdi söyleyim ben mācerā

İḫtiyār var bizde elbet bī-gümān
Ḥiss ile bāḳī ki olmaz o ‘ayān

Ṭaşa hīç kimse dimez ki gel berü
Olmadı kimse kesekden luṭf-cū

Ādemīye kimse dimez uç bu dem
Kim dir a‘māya ki gel baḳ baña hem

Didi Allāh *mā ‘ale’l-a‘mā ḥarac*[368]
İtmedi emr-i ḥarac Rabbü’l-ferec

Ṭaşa kimse dir mi geç geldiñ bugün
Yā çöpe dirler mi ne urduñ odun

Bunlarıñ emṡāli hep mecbūrdur
Kimse ḍarb itmez anı ma‘ẕūrdur

Emr ü nehy ü ḫışm u teşrīf ü ‘itāb
Cümlesi muḥtāra ey ṣāḥib-lübāb

[368] *Kur’ân-ı Kerîm*, Feth, 48/17: “Gözü görmeyene zorlama yoktur, topala zorlama yoktur, hastaya zorlama yoktur. Kim Allah ve resulünün sözlerini dinlerse onları, altından ırmaklar akan cennetlere sokar; kim de yüz çevirirse onu acı bir şekilde cezalandırır.”

Vardır ẓulm ü sitemde iḫtiyār
Nefs ü şeyṭāndan budur olan ḫisār

İ 472a

İḫtiyārıñ sākin içinde seniñ
Görmedikçe Yūsufı kesmez eliñ

İḫtiyār u dā‘iye nefsiñ olur
Ḳanadı olan anıñ yüzin görür

Uyusaydı kelb ki bī-iḫtiyār
Bir şikenbe görse o ḳuyruḳ şalar

At daḫı ḫū ḫū ider çün göre cev
Eti gördükde kedi dir mav mev

Görmek ile cünbiş ider iḫtiyār
Üfledikçe çıḳar āteşden şerār

Çünki İblīs iḫtiyār içre girür
O dalālet ile bir sūret virür

Çünki maṭlūbı aña ‘arż eyleye
İḫtiyār uyana baḳ gör ne’yleye

Dīve raġmen bir ferişte ol zamān
Ḫayrı ‘arż idüp aña eyler fiġān

Tā ki ḫayra meyl ide o iḫtiyār
Bundan aḳdem uyḳudaydı iki yār

Pes melekle dīv iderler ‘arżalar
Her birisi iḫtiyār ‘ırḳın çeker

Biri ilhām oldı āḫir vesvese
İḫtiyār-ı ḫayr u şerde her kese

Çün taḥiyyāt-ı namāz oldı tamām[369]
O melekdir virdiğiñ dā’im selām

E 471b

Ki seniñ ilhām-ı ḫūbuñ ile hep
Bu namāzı iḫtiyārıma sebeb

Hem daḫı itdiñ günāh ardınca sen
La‘n-i şeyṭān ki viren odur miḥen

[369] oldı: ola E.

Bu iki żıdd ‘arża eylerler nihān
Ġayb ḥicābından gelür bu ‘arża-rān

Perde-i ġayb çünki ḳalḳa aradan
Gösterür dellālları o Yaradan

Sözlerini fehm idersin bī-gümān
Ki ne imiş o suḫanlar ol zamān

Dīv dir ki ey esīr-i ṭab‘ u ten
‘Arża ḳıldım itmedim hīç zūr ben

Hem ferişte dir ki ben didim saña
Bu sürūr olur saña pek ġam-fezā

Ben fülān gün dimedim miydi saña
Ki cinān yolı budur gel bu yaña

Biz muḥibb-i rūḥ-ı cān-efzāñ seniñ[370]
Sācidān-ı muḫliṣ-i bābāñ seniñ

Bir zamān da saña oldı ḫıdmetim
Sūy-ı maḫdūma ṣalādır niyyetim

Bu ḫabīṣ bābāña olmuşdır ‘adū
Oldı ābī-i ḫiṭāb u *üscudū*[371]

İ 472b

Anı ṭutduñ beni atdıñ ey fetā
Ḫıdmetimiz ḥaḳḳını itdiñ hebā

Bir zamān biz de o da olur ‘ayān
Añla baḳ kimdir laḥn kimdir beyān

Nīm-şebde söylese bir sır biri
İrtesi söylerse bildiñ o eri

Gice iki kimse söylerse ḫaber
Seslerinden bilinür irte o er

Kelb sesi arslan sesi gelse gice[372]
Hīç bilinmez ṣūreti anıñ nice

Gündüz olup bāng ursa o iki
Seslerinden farḳ ider anı zekī

[370] muḥibb-i rūḥ-ı cān-efzāñ: muḥibb-i cān-ı rūḥ-efzāñ İ.
[371] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/11: “Andolsun sizi yarattık; sonra size şekil verdik; sonra da meleklere, ‘Âdem’e secde edin’ diye emrettik. İblîs’in dışındakiler secde ettiler. O secde edenler arasında yer almadı.”
[372] Kelb sesi arslan sesi gelse gice: Kelb ü arslan sesleri gelse gice İ.

Dīv ile rūḥ arż iderler her zamān
Her ikiden iḫtiyārıñdır revān

İḫtiyār var bizde ki pinhāndır o
İki maṭlabda nümāyan mū-be-mū

Ḫˇāceler ṭıflāna ḍarb-ı çūb ider
Ṭaşa o te'dībi itseñ ḫalḳ ni der

Dir misin ṭaşa ki yarın gel baña
Gelmez iseñ eylerim ben bed-cezā

Hīç 'āḳil kerpici ḍarb eylemez
Ṭaşa tevbīḫ eyleyüp ḫarb eylemez

Cebr olur elbet ḳaderden dünter
Çünki cebrī ḥissi inkāra gider

E 472a

Münkir-i ḥiss olmadı ehl-i ḳader
Fi'l-i Ḥaḳ ḥissī degildir ey püser

Münkir-i fi'l-i Ḫudāvend-i ecill
Vardır inkārında medlūl ü edill

Dir o her dem nūr vardır nār yoḳ
Şem'a nūrı var ki şem'-dār yoḳ

Dā'imā görür mu'ayyen nārı o
Yoḳ dir elden ḳomaz inkārı o

Cāmesi yanar yine dir nār yoḳ
Cāmesin diker de dir ki tār yoḳ

Safsaṭa oldı bu da'vā-yı cebr
Lā-cerem cebrīden a'lādır gebr

Gebr dir ki vardır 'ālem yoḳ Rab
Yine Yā Rab dir o vaḳt-i müsteḥab

Cebr dir ki yoḳ cihāndan hīç eṣer
Bunda sōfestāyi ḫalṭ itmiş heder

Cümle-i 'ālem muḳırr-ı iḫtiyār
Eyle bunı itme anı olma zār

Dā'imā dir o ki emr ü nehy lā
İḫtiyār yoḳ cümlesi anıñ ḫaṭā

Ḥiss-i ḥayvānda muḳırdır ey refīḳ
Līk delīli añlamaḳ ġāyet daḳīḳ

İ 473a

Çünki maḥsūs oldı bizde iḫtiyār
Pek güzel olur aña teklīf-i kār

Derk-i vicdānī meşelā iḫtiyār u
ıżṭırār u ḫışm u ışṭıbār u
bilme ve bilmeme ḥis maḳāmındadır
şarıyı ḳırmızıdan farḳ ider ve bilür
ve ufaġı iriden ve acıyı ṭatlıdan ve
müşki sergīnden ve ḳatıyı yumuşaḳdan
ḥiss-i lāmis ile bilür şıcaġı şoġuḳdan
ve yaşı ḳurudan mess-i dīvārı mess-i dıraḫtdan
temyīz ider böyle olınca münkir-i vicdānī
münkir-i ḥissī olmuş olur ve vicdānī
ziyāde olursa ḥisden ziyāde ve ẓāhirdir
zīrā ki ḥiss-i ḥayvāniyeyi sedd ü men‘
mümkindir vicdānīyi mümkin degildir
ve’l-‘āḳılü yekfīhi’l-işāreh

Derk-i vicdānī ki ḥissiñ ‘aynı o
Oldı bir cedvelde anlar āb-ı cū

Na‘ralar gelür ki eyle eyleme
Emr ü nehy ü nā-sezālar diñleme

Bu ki yarın şunı idem yā anı
Bu delīl-i iḫtiyārdır ey denī

E 472b

Şundan oldı diyü nādim oldıġıñ
İḫtiyārıñdandır anı buldıġıñ

Cümle Ḳur’ān emr ü nehy ü hem va‘īd
Ṭaşa emr itmek olur ġāyet ba‘īd

Bu işi bir ‘āḳil-i dīn eylemez
Ṭaşa remle ḫışm ile kīn eylemez

Ki size şöyle didim böyle didim
Niçün itmez bu cemādāt ḫıdmetim

‘Aḳl ḥükmine sezā mı çūb u seng
Merd olan eyler mi ṣūret ile çeng

El ayaḳsız bir ġulāma ey ġulām
Nīzeyi al cenge gel eyle ḳıyām

Aḫter ü gerdūnı ḫalḳ iden ḳamu
Cāḥilāne emr ü nehy eyler mi o

İḥtimāl-i ‘acz yoḳ dirseñ o nīk
Cāhil ü kec ü sefīh dimek rekīk

‘Acz yoḳ Ḥaḳda velīkin olsa ger
Cāhiliyyet ‘āciziyyetden beter

Türk ikrām-ı müsāfir itse ger
Kelb ü delḳsız gel baña dir ey püser

İ 473b

Gel fülān yoldan velīkin ḳıl edeb
Baġladım dendān-ı kelbi hem de leb

Sen anıñ ‘aksiyle olsañ rūberāh
Zaḫm-ı segden lā-cerem eylersin āh

Sende ‘azm eyle ġulāmān yolına
Seg ṭoḳınmaz ṣāḥibiniñ ḳolına

Sen ise yanında seg yā dilkü var
Her çadırdan segler eyler ḫār ḫār

Ġayr-ı Ḥaḳda olmasaydı iḫtiyār
Ehl-i cürme nice lāyıḳ idi nār

Diş bilersin gördigiñ demde ‘adū
Ṭutdıġı içün günāh u cürme rū

Ṣaḳf-ı ḫāneñden ḳırılsaydı ṭabān
Düşse mecrūḥ itse seni pek yaman

Ḫışm ider miydiñ o çūb-ı ṣaḳfa sen
Aña kīn eyler misin ey mü’temen

Ki ne urduñ baña ḳırdıñ elimi
Düşmenimsin ḳırayazdıñ belimi

Kūdegān-ı ḫurde eylersin ḍurūb
Hīç büzürgān ile itmezsin cürūb

Mālıñı çalsa biri dirsin ṭutuñ
Elin ayaġın kesiñ cümle bütün

‘Avretiñe biri ḳaṣd itse eger
Nice yüz biñ ḫışm idersin ey peder

Seyl gelüp alsaydı raḫt u mālıñı
Seyle kīn olur mı yoḳla yāliñi

E 473a

Ḳapsa destārı başıñdan rūzigār
Bāda ḫışm eyler misin ey dil-şikār

Ḫışm senden bu delīl-i iḫtiyār
Cebriyāna eylemez hīç i‘tiẕār

Ger şütürbān üştüre ḍarb eylese
Ḳaṣd ider üştür o ḍarb iden kese

3115 Çūbe ḫışm itmez o üştür tā ebed
İḫtiyārdan var şütürde bu vaḥed

Bir sege bir ṭaş ursañ ey fülān
Ḥamle idüp seni eyler pür-fiġān

Sengi alur gerçi saña ḫışm ider
Sen uzaḳsın eli irmezse gider

‘Aḳl-ı ḥayvānī bilürken iḫtiyār
Sen ki insān itme nefiy eyle ‘ār

Āşikāren bu velī ṭam‘-ı saḥūr
Ākiliñ gözine eyler setr-i nūr

3120 Meyl-i küllī aña çünki ekl-i nān
Rūz ne gider ḳarañlıḳda hemān

Ḥırṣ çünki şemsi pinhān eyler o
İ‘timādıñ fikri bürhān eyler o

İ 474a

İḫtiyār-ı ḫalḳı beyānda taḳrīr u taḳdīr u ḳażā iḫtiyāra bıyıḳ burması beyānında bir ḥikāyet[373]

Didi ḫırsız şaḫneye ey pādişāh
İtdigim iş cümlesi ḥükm-i İlāh

Şaḫne didi ben de öyle iderem
Ḥükm-i Ḥaḳdır itdigim ey bī-kerem

Bir tereye eylemez baḳḳāl ḳabūl
Böyle ‘öẕri eyleme ey bü’l-foḍūl

[373] ḳażā iḫtiyāra bıyıḳ urması: ḳażāya bıyıḳ urması İ.

Böyle ‘öẕre eyler iseñ i‘timād
Ejdehā eṭrāfın eylersin murād

Böyle ‘öẕr ile idersin sen rezīl
Māl u ḫūnıñ hem ‘ayāliñi sebīl

Ḫalḳ-ı ‘ālem seni rüsvāter ider
İtdigiñ ‘öẕrüñ seni mużṭar ider

Ḥükm-i Ḥaḳ ger ‘öẕr olur ise saña
Ḳandan ögrendiñse vir fetvā baña

Ki benim var ārzū vü şehvetim
Ḳorḳu ammā bağlar elim ṣavletim

Pes bu ‘öẕri baña ta‘līm eyle gel
Ḳurtula tā ‘uḳdelerden pā vü el

Ṣan‘at itmişsin bunı bā-iḫtiyār
Ki düşündüm iḫtiyārım bu şi‘ār

Yoḳsa bu ḳārı ne ḳıldıñ intiḫāb
Nice ṣan‘at var iken ey bī-lübāb

E 473b

Eylemiş nefs ü hevāsında ḳarār
Yigrmi merdlik ḥāṣıl olmuş iḫtiyār

Nev‘u-mā def‘ olsa o yār-i redī
İḫtiyār-ı nīk olur cān merḳadi

Nevbet-i şükr-i ni‘am geldikde sen
Ṭaş gibi yoḳ iḫtiyār-ı bī-minen

Bu ‘öẕürdür dūzaḫa ġāyet yaḳīn
Beni ma‘ẕūr ṭutup olma sen emīn

Kimse dimez ki bu ḥüccet ‘öẕr olur
Dest-i cellāddan bunuñla ḳurtılur

Çünki ‘adl ile cihān manẓūm olur
Ḥāl-i ‘ālem hep saña ma‘lūm olur

İ 474b

Cebrīye cevāb u iḫtiyārı iṣbāt u emr u nehyiñ ṣıḥḥati içün bir ḥikāye vü cebrīniñ ‘öẕri hīçbir millet ve dīnde maḳbūl olmayup ve itdigi iş mūcib-i ḫalāṣ olmadığını beyān ki İblīs-i Cebrī olup

bimā aġveytenī[374] dimesiyle ḫalāṣ olmadığı gibi az kelām çoġa delālet ider[375]

Birisi çıḳdı dıraḫt bālāsına
Mīvesin silkerdi zīr-i pāsına

Ṣāḥib-i bāġ geldi didi ey denī
Ḥaḳdan utan bī-edeblik maḥzeni

Didi Ḥaḳḳıñ bāġ ben de bendesi
Yidigim iḥsān-ı Ḥaḳ zībendesi

Cāhilāne ne baña levm ü sitem
Ni‘metu’llāha buḫl ẓulm-i etemm

Didi ey zeybek getür baña resen
Ki cevābın vireyim aña ḥasen[376]

Baġladı anı dıraḫta hem o dem
Arḳasına g.tine çūb urdı hem

Didi āḫir Ḥaḳdan it şerm ü ḥayā
Öldürürseñ bī-günāhım yoḳ ḫaṭā

Didi bu çūb-ı Ḫudādır bendeye
Başḳa bende ḍarb ider o kündeye

Çūb Ḥaḳḳıñ püşt Ḥaḳḳıñ yan anıñ
Ben ġulāmım ālet ü fermān anıñ

Didi tevbe bu cebirden ey ‘ayār
İḫtiyār var iḫtiyār var iḫtiyār

İḫtiyārı Ḥaḳ yaratdı iḫtiyār
İḫtiyār o iḫtiyār içün süvār

İḫtiyārı iḫtiyār virdi bize
Emri mesned iḫtiyār-i ‘ācize

E 474a

Ḳanda ṣūret var ise bī-iḫtiyār
Ḥākimi vardır ki vire iḳtidār

Tā çeküp bī-iḫtiyārı ṣayd ide
Hem ḳulaġından ṭutup der-ḳayd ide

[374] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/16: “İblîs dedi ki: "Bundan böyle benim sapmama izin vermene karşılık, ant içerim ki, ben de onları saptırmak için senin doğru yolunun üstüne oturacağım.”
[375] ider: eyler E.
[376] aña: saña İ.

‘Ādetu’llāh cümleniñ var āleti
İẖtiyār anıñ kemend-i raġbeti

İẖtiyār-ı Ḥaḳḳ ider hem Zeydi ḳayd
Bī-seg ü bī-ālet ü bī-dām-ı ṣayd

Baḳ ki neccār çūbe ḥākimdir müdām
Hem muṣavvir çūbe ḥākimdir müdām

Hem timürci āhene ḥükmi nefāẕ
Buldı bennā āletiyle iltiẕāẕ

Nādir olur ki bu ḫayl-i iẖtiyār
Sācid ola iẖtiyāra bende-vār

Ḳuvvetiñ irer cemādāta ḳavī
Līk ḳurtarmaz cemādlikden anı

Ḳudret-i Ḥaḳḳ iẖtiyāra cümleten
İẖtiyārı nefy ḳılmaz bendeden

İster iseñ di ki ber-vech-i kemāl
Olmaya tā nisbet-i cebr ü ḍalāl

İ 475a

Çünki didiñ küfrimi ister diler
Sende de var idi o küfre naẕar

Çünki isteksiz küfür küfr olmaz o
Küfr-i bī-ẖˇāhiş tenāḳuż oldı bu

‘Ācize emr oldı aḳbeḥ hem ẕemīm
Ḫışm bedter bā-ẖuṣūṣ Rabb-i Raḥīm

Yūġa girmezse dögerler kāvı hep
Uçmadıñ diyü dögülmez ey ‘aceb

Kāv ma‘ẕūr olmaz olınca foḍūl
Ṣāḥib-i kāv nice ma‘ẕūr ola ol

Çün degilsin ẖaste bend itme başıñ
İẖtiyārıñ var oynatma ḳaşıñ

Cehd ḳıl sen cām-ı Ḥaḳdan cur‘a iç
Bī-ẖod u bī-iẖtiyārsın hem de hīç

Ol zamān meyde olur hep iẖtiyār
Sen hemān ma‘ẕūr olursın mest-vār

Her ne söylerseñ olur anıñ sözi
Ne süpürdüñ o süpürmüşdür özi

İtdigi cümle anıñ ‘adl ü ṣavāb
İçdi zīrā cām-ı Ḥaḳdan o şarāb

Sāḥirān Fir‘avna didi ey merīc
El ayaḳ pervāsı olmaz meste hīç

Dest ü pāmızdır mey-i Vāḥid bizim
Bu el ayaḳ fāsid ü kāsid bizim

E 474b

***Māşā-Allāhü kāne*niñ[377] ma‘nāsı**
dilek anıñ dilegi ve rıżā anıñ rıżāsı
sizler kimseniñ ḫışmından dil-teng olmayın
kāne egerçi māżīdir lākin ef‘āl-i Ḫudāda
māżī ve müstaḳbel olmaz
der-nezd-i Ḫudā rūz u şeb nīst

Bende ḳavli en-yeşā Allāhü kān
Tenbel olmaḳlıḳ degildir bunda şān

Belki taḥrīṣ oldı iḳbāle o ḳāl
Ki ḫulūṣı eyle sen kendiñe ḥāl

Ger diseydi hep seniñ cümle murād
Kār kārıñ kār senden müstefād

Ol zamān tenbellik ise cā’ize
Ki ne didiñ andan oldı fā’ide

Çün didiler en-yeşā Allāhü kān
Ḥükm anıñ aḥkāmı dā’im cāvidān

Pes niçün zikr ile olmazsın fenā
Dergehiñde ḳul gibi dön dā’imā

Diseler ki her ne isterse vezīr
Anı diler hep elinde dār u gīr[378]

İ 475b

Ṭolanursın semtine biñ cān ile
Tā ki luṭfı irişe iḥsān ile

[377] Hadîs-i Şerîf: Abdülhamid Mevlâ Benî Hâşim, annesinden naklediyor. Annesi, Peygamber Efendimiz’in kızlarından bazılarına dadılık yapıyordu. Resûlullah’ın kızlarından, kadının hizmetinde bulunduğu, bazıları haber veriyor: Peygamber Efendimiz, kızlarına bazı dualar öğretir ve şöyle derdi: “Sabahleyin kalktığınız zaman: ‘Allah'ı teşbih ve ona hamd ederim. Kuvvet sâdece Allah'ındır. Allah’ın dilediği olur, dilemediği de olmaz. Biliyoruz ki, Allah herşeye Kadir’dir ve Allah’ın ilmi her şeyi kaplamıştır’ deyiniz. Zira, kim bunları, sabah kalktığı zaman söylerse akşama kadar korunmuş olur. Kim de akşama ulaştığı zaman söylerse sabah oluncaya kadar korunur.”
[378] Anı diler hep elinde dār u gīr: Anı eyler her ne isterse vezīr İ.

Yā ḳaçarsın o vezīrden ber-ṭaraf
Eylediñ naṣr-ı vezīri sen telef

Tenbel olduñ ‘aksine sözlerle sen
Ḫāṭır u idrāki ma‘kūs çāh-ken

Emr kimdeyse aña ḫıdmet sezā
Düşmeni ḳatliyle dōst bulur rehā

Ṣāḥib-i fermān olanıñ ṭut elin
Ġayrısıyla olma aṣlā hem-nişīn

3185 Ḫāṣıl olur her ne ister o Kerīm
Olma baṭṭāl ḫıdmetinde ol muḳīm

Gezme ḥākim olmayan eṭrāfını
Ki siyeh-nāme yazar evṣāfını

Ḥaḳdır o te’vīl eger germ eylese
Ḥaḳ ṭalebde seni bā-şerm eylese

Ger seni süst eyler ise o kelām
Aña tebdīl di dime te’vīl-i tām

Çünki o germiyyete oldı sebeb
Tā ümīdler destini ṭutan o hep

3190 Ma‘nī-i Ḳur’ānı ṣor Ḳur’āndan
Yā ki şol kesden ki geçdi cāndan

Pīş-i Ḳur’ānda o ḳurbān oldı hep
Tā ki ‘ayn-ı rūḥı Ḳur’ān oldı hep

Eylese revġan güle kendin fedā
İster iseñ yaġı ḳoḳ yā gül şehā

E 475a

_Ḳad ceffe’l-ḳalem_iñ[379] **ma‘nāsı ya‘ni kilk ḫuşk şod nüvīsed ki ṭā‘āt ü beze müsāvī ni ve emānet ü düzdī yeksān ni ḳalem ḫuşk şod u şükr ü küfrān berāber ni _ceffe’l-ḳalem_**
innā’llāhe lā-yażī‘u ecre’l-muḥsinīn[380]

[379] Hadîs-i Şerîf: Ebû Hüreyre’den naklediliyor. Peygamber Efendimiz: “…Yâ Ebâ Hüreyre! Hayatında karşılaşacağın şeyleri kalem yazmış ve mürekkebi bile kurumuştur..." buyurmuşlardır. (Hadisin başı ve sonu vardır.)
[380] *Kur’ân-ı Kerîm*, Tevbe, 9/120: “Medine ahalisi ve çevresinde bulunan bedevîler Resûlullah’a katılmaktan geri kalamaz ve onu bırakıp kendi canlarının derdine düşemezler. Çünkü onlar Allah yolunda ne zaman bir susuzluk, yorgunluk ve açlığa mâruz kalsalar, kâfirleri öfkelendirecek biçimde bir yere ayak bassalar veya düşmana karşı bir başarı elde etseler, bunların her biri mutlaka onlar için iyi birer amel olarak yazılır. Allah iyilerin emeğini asla boşa çıkarmaz.”

Böyledir te’vīl-i *ḳad ceffe’l-ḳalem*
Ancaḳ o taḥrīż-i eşġāl-i ehem

Çün ḳalem yazmış idi her ḳārı o
Ecre lāyıḳ şu ‘amel te’şīre bu

Kec-reve ceffe’l-ḳalem kec-rev olur
Ṭoġrılar elbet sa‘ādātı bulur

Ẓālimiñ müdbirligi ceffe’l-ḳalem
‘Ādiliñ berḫūrligi ceffe’l-ḳalem

Sirḳat itse dest olur ceffe’l-ḳalem
Bāde içse mest olur ceffe’l-ḳalem

Sen nice tecvīz idersin ki Ḫudā
Ḥükm-i sābıḳdan ola ‘azle devā

İ 476a

Ki diye çıḳdı elimden cümle kār
Baña gelme belki hīç olmaz mezār[381]

Belki bu ma‘nā olur *ceffe’l-ḳalem*
Olmadı ‘indimde bir ‘adl ü sitem

Ḫayr u şer beyninde farḳı ben ḳorum
Bed beter beyninde farḳı ben ḳorum

Artar ise z̲errece sende edeb
Bil anı sen oldı ancaḳ faż̲l-ı Rab

Saña luṭfı z̲erreden efzūn ider
Z̲erre ṭaġ gibi ḳadem bīrūn ider

Öyle bir sulṭān ki ‘indinde müdām
Farḳ yoḳ ehl-i emānetle ẓalām

Ba‘żı ḫavf-ı reddi ile ditrer o
Ba‘żı ṭa‘n-ı ciddi ile bedter o

Her ikiniñ farḳı yoḳ ‘indinde hīç
Şāh olmaz hem daḫı olmaz behīç

Z̲errece cehdiñ eger efzūn ola
Ḫaḳ terāzūsında o mevzūn ola

[381] olmaz: olma İ.

Böyle şehler ḳarşusında ol muḳīm
İtmez anlar kimseye ġadr-ı saḳīm

Dise bir ġammāz saña bed söyler o
Żāyi‘ olur itdigiñ ḫıdmet ḳamu

Bir şeh olur ki Şemī‘dir hem Baṣīr
Olamaz ġammāz sözi hīç cāy-gīr

Cümle ġammāzān me’yūs oldılar
Bizde hep cāy u penāhī oldılar

‘İndimizde şāha itdiler cefā
Anlara ceffe’l-ḳalem az it vefā

Ma‘nī-i *ceffe’l-ḳalem* olmaz bu ḥāl
Ki cefālarla ṣafā yeksān-ı māl

E 475b

Ki cefāyadır cefā ceffe’l-ḳalem
Hem vefāyadır vefā ceffe’l-ḳalem

‘Afv olur ḳanda velī ferr-i ümīd
Tā ola taḳvā ile rūyı sefīd

Sārik ‘afv olsa ider cānın ḫalāṣ
Ḫāzin olmaz hem vezīr ḫāṣ-ı ḫāṣ

Olsa ammā bir emīn dirler ki gel
Bu livā vü tāca olduñ sen maḥal

Nesl-i sulṭān olsa bir ḫāin eger
Başı tenden ayrılur bī-nūr u fer

Bir ġulām-ı Hindī olsa bā-vefā
Aña devlet irişür ṭāle’l-beḳā

Bir seg itseydi ḳapuñda çoḳ vefā
Senden aña olur idi ṣad rıżā

Bu segiñ ṣāḥibi yüzünden öper
Şīri görse eylemez ‘aṭf-ı naẓar

İ 476b

İllā o ḫırsız ki ḫıdmetler ider
Ṣıdḳı bīḫ-i cevri ḳam‘ idüp keser

Çün Fuḍayl rehzenliginde müstaḳīm[382]
Eyledi dih merde tevbe o selīm

Sāḥirān Fir‘avna sebb ü nā-sezā
Söylediler itdiler ṣabr u vefā

Ol günāha el ayaḳ idüp fedā
Oldı yüz yıllıḳ ‘ibādāta sevā

Sen ki elli yıl ‘ibādet eylediñ
Böyle ṣıdḳı bulmadıñ yā n’eylediñ

Şol dervīşiñ ḥikāyesi ki Ḫorāsānda ġulāmān-ı ‘amīdī gördi ki müzeyyen ‘Arabī atlar ve zer-beft ḳaftānlar ve zerrīn külāhlar ile su’āl itdi ki bunlar ne günā beglerdi didiler bunlar beg degil ‘amīd-i Ḫorāsānīniñ ġulāmlarıdır vechini semā cānibine ṭutup didi ki ey Ḫudā ġulām beslemegi ‘amīdden ögren ‘amīde Herātda müstevfī dirler

Gördi bir küstāḫ Herāda çün ġulām
Her biri zīnetle mümtāz-ı enām

Aṭlas u zerrīn ḳabā vü hem kemer
Āsumāna ṭutdı yüz o bī-ḫaber

Ey Ḫudā ögreñ gelüp bu ḫˇāceden
Bende-perlik ne imiş añla sen

Bende ḳullanmaḳ nic’olur ey Ḫudā
Bu re’īs-i şehre baḳ neymiş ‘aṭā

Kendi muḥtāc u bürehne bī-nevā
Ḳışda tir tir ditrer idi o gedā

E 476a

Münbasiṭ oldı o bī-ḫod u ‘arī
Şiddetinden cür’et itdi o cerī

İ‘timādı keşret-i iḥsān-ı Ḫaḳ
Ḳurb-ı Ḫaḳḳa ma‘rifet ehli eḥaḳ

Şāha küstāḫlıḳ iderse bir nedīm
Kimseye olmaz sened kār-ı vaḫīm

[382] müstaḳīm: muḳīm İ.

Ḥaḳ meyān virür ki dūn andan kemer
Tāc virdi ise Ḥaḳḳ iḥsānı ser

Tā şu gün ki ḫˇāceyi o pādişāh
Müttehim ḳıldı idüp ḥālin tebāh

O ġulāmāna idüp işkenceler
Ki vireler ḫˇāce mālından ḫaber[383]

Gizledigi mālı idiñ āşikār
Żāyi‘ olur olsa cānıñ ṣad hezār

İ 477a

Bu ‘aẕābda oldılar anlar bir ay
Gice gündüz ṣad şikence hāy hāy

Bir ġulāmı pāre pāre itdiler
Ḫˇāce sırrından dimedi bir ḫaber[384]

Geldi rü’yāsında hātifden nidā
İşte ḳul olmaġı ögreñ ey kiyā

Pōstīn-i Yūsufı yırtan kişi[385]
Yırtsa ẕātın kendiden bil o işi

Her ne ṭoḳursañ bütün yıl giy anı
Her ne ekerseñ bütün yıl yi anı

Fi‘liñ olur dem-be-dem olan ġamıñ
Bu olur ma‘nāsı *ceffe’l-kalem*iñ

‘Ādetu’llāh hīç dönmez tā ebed[386]
Nīke nīk olur bede elbetde bed

İşiñe baḳ ki Süleymān zindedir
Dīv iseñ seyf-i nebī berendedir[387]

Gel ferişte ol ḳılıçdan ol emīn
Olmaz o aṣlā Süleymāndan ḥazīn

Dīvedir ḥükmi melek maḥkūm degil[388]
Renc ḫākindir felek ma‘lūm degil

[383] ḫˇāce mālından ḫaber: ḫˇāceniñ mālın ḫaber E.
[384] dimedi: ṭuymadı İ.
[385] yırtan kişi: yırtan İ.
[386] dönmez: dinmez E.
[387] berendedir: yirindedir İ.
[388] Dīvedir ḥükmi: Dīve ḥükmi İ.

Terk ḳıl bu cebri ki boşdur ḳatı
Sırr-ı cebr-i cebr ile it ülfeti

Alma bu cebr ile bir demde nefes
Cebr-i cān-ı cānı fehme ḳıl heves

Terk ḳıl ma‘şūḳlıġı gel ‘āşıḳ ol
Kimse dimez saña ḫūb u fā’iḳ ol

Ey ki şeb-veş ma‘nīde ḫāmūş olan
Güft ü gūña müşterīsin her zamān

Baş ṣalarlar saña ḳarşuñda müdām
Vaḳtiñi żāyi‘ idersin ve’s-selām

Nākese ta‘līm idüp çekme emek
Kerpiçe ḫurde ḳalem naḳş eylemek

E 476b

Kendiñe ta‘līm ḳıl ‘aşḳ u naẓar
O olur ke’n-naḳşı fī-cirmi’l-ḥacer

Nefsiñ olur saña şākird-i vefā
Ġayrısı fāsiddir anıñ bī-beḳā

Ġayrısın eyler iseñ a‘lā ‘alīm
Kendiñi bed-ḫū idersin hem le’īm

Muṭṭasıl olduñsa ger ‘adne sen
Ḳorḳma ḫālī olmadan budur süḫen

Emr-i *ḳul* geldi anınçün ey emīn
Nāḳış olmaz söyle deryādır bu dīn

Enṣıtū ya‘nī ki āyāt-ı Ḥaḳḳī[389]
İstimā‘ it olma mütlif hem şaḳī

Bu sözüñ pāyānı yoḳdur ey peder
Bu sözi terk eyle başḳa ḳıl naẓar

İ 477b

Ġayretim ola ḫużūrıñda ‘aceb
Bī-ḫaber ‘aşḳdan gülerler saña hep

‘Āşıḳānıñ hep verā-yı perdede
Ki seniñçün na‘ra urup gezmede

[389] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/204: “Kur’an okunduğu zaman onu dinleyin ve sessiz durun ki rahmete nâil olasınız.”

Ġayba ‘āşıḳ olana sen ‘āşıḳ ol[390]
Penc-rūze ‘aşḳdan eyle nikūl

Ḥīle vü cezb ile senden ekl ider
Göremezsin nice yıllar ḥabbe-fer

Nice bir hengāme-i rāh-ı ‘avām
Kām-ṭalebsin olamaz taḥṣīl-i kām

Vaḳt-i ṣıḥḥat cümlesi dōst u ḥarīf[391]
Vaḳt-i derd ü ġamda ancaḳ Ḥaḳḳ elīf

Çeşm ü dendānıña geldikde belā
Kimse ṭutmaz eliñi illā Ḫudā

Bu ‘alelde eyle dā’im intiẓār
Ki Ayāz-veş pōstīne i‘tibār

Pōstīn saña bu vaḳt-i ḥāl-i derd
Ki Ayāz olmuşdı o da‘vāda merd

Cebrīniñ tekrār o Sünnīye ki anı islāma ve terk-i i‘tikād-ı cebre da‘vet eylemişdi cevābı ve ṭarafeynden münāẓaralarınıñ ṭūl ü dırāz olması ki madde-i işkāl oldı illā ‘aşḳ ki anıñ aşlā pervāsı olmaz ve *ẕālike faḍlu’llāhi yü’tīhi men yeşāü*[392]

Kāfir-i cebrī yine virdi cevāb
Ḥayrete düşdi o ṣāḥib-nuṭḳ-ı şābb

O su’ālāt u cevābātı eger
Söylesem ḳalur girü sā’ir ḫaber

O ehem sözler olur pesmānde hep
Ki ola fehmiñe a‘lā bir sebeb

E 477a

Söyledim bu mebḥaṣi az ey müṣül
Azdan ẓāhir olur ḳānūn-ı küll

Bir baḥiṣdir bu ki tā ḥaşr-i beşer
Faẓl olınmaz cebr ile ehl-i ḳader

[390] Ġayba ‘āşıḳ olana sen: ‘Āşıḳān-ı ġayb olana E.
[391] Vaḳt-i ṣıḥḥat cümlesi: Vaḳt-i ṣıḥḥatde olur E.
[392] *Kur’ân-ı Kerîm*, Hadîd, 57/21: “Genişliği gökle yerin genişliği gibi olup Allah’a ve peygamberlerine iman edenler için hazırlanmış bulunan cennete ve rabbinizin bağışlamasına erişebilmek için yarışın. Bu, Allah’ın lutfudur ki onu dilediğine verir. Allah büyük lutuf sahibidir.”

‘Āciz olsañ def‘-i ḥaṣmıñda eger
Mezẖebi olur saña pek mu‘teber

‘Unfı terk eyler iseñ vaḳt-i cevāb
Ḫavf ider ẓannıyla eyle ictināb

Çünki o üslūb-ı maḳżī ber-devām
O delīller virür aña intiẓām

Şübhesinden olmaya ıskāt o
Olur o maḥcūb ṣad mişkāt o

Tā ki bu yetmiş iki millet müdām
Ḳaldı ‘ālemde ilā yevmi’l-ḳıyām

İ 478a

Çün cihān-ı ẓulmet ü ġayb oldı bu
Sāyeye lāzım zemīn-i pest-i ḫū

Tā ḳıyāmet ḳaldı bu heftād ü dū
Mübtedi‘den eksik olmaz güft ü gū

‘İzzet-i maḥzen ki merġūb-ı enām
Ḳuflı çoḳ ururlar aña ey hümām

‘İzzet-i maḳṣad da var ey mümteḥen
Ḳarışuḳ yol ‘aḳabāt u rāhzen

‘İzzet-i Ḳa‘be ki o bir nāḥiye
Yol kesen A‘rāb ü çöl hem bādiye

Her ṭarīḳ ki ola nefsiñ żıddı o
Rehzeni çoḳ mā’ili çoḳ sū-be-sū

O sebīl oldı aña ḫaṣm-ı vücūd
Ki muḳallid anda ḥayrān u ḥamūd

Her birisi āḫiri inkārda
Kendi rāhın her ferīḳ iẓhārda

Ger cevābı yoġısa eyler ‘inād
Ki o demden tā ilā yevmi’t-tenād

Bu cevābı ulularımız bilür
Gerçi bizden o ṣavāb mestūr u dūr

Vesvese bend eyleyen ‘aşḳdır hemān
Ḳādir olmaz bende vesvās-ı cihān

‘Āşıḳ ol maḥbūb ara olsun güzel
Cūya var murġ-āb ṭut odur maḥal

Alamazsın ṣuyı ṣu seni alur
Fehm olınmaz fehmiñ o yirde ḳalur

Var bu ma‘ḳūlden öte ma‘ḳūller
‘Aşḳda bilinür bütün menḳūller

Bu ‘aḳıldan başḳa var bir ‘aḳl-ı Rab
Ki anıñla oldı tedbīr ü sebeb

Ki bu ‘aḳl ile olur erzāḳ-ı rāh
O biri maġzı bulur eṭbāḳ-ı rāh

E 477b

Oynadursa ‘aḳlını ‘aşḳ-ı Ṣamed
‘Öşr-i emṣāliñ virür tā heft-ṣad

O nisālar çünki ‘aḳl oynatdılar
‘Aşḳ-ı Yūsufda revāḳı ṣatdılar

Aldı bir dem hūşların sāḳī-i ‘ömr
‘Aḳldan müstaġnīdir bāḳī ‘ömr

Yūsufānıñ aṣlı vech-i Ẕü’l-Celāl
İtmediñ ‘avret ḳadar fedī cemāl

Baḥṣi ḳaṭ‘ iden hemān ‘aşḳ oldı bes
Güft ü gūdan ancaḳ o feryād-res

‘Aşḳdan ḥayret gelür nuṭḳa hemān[393]
Zehre olmaz ki ‘ilāc ide ‘ayān

Hīç su‘āl itmez ki virsünler cevāb
Kendi gencinden güher de āb u tāb

İ 478b

Ḫayr u şerden bend ider her dem dehān
Tā ki aġzından dökilür gevherān

Her sözi olur anıñ yār-i Resūl
Aña Peyġamber dimiş ba‘żı foḍūl

Ol Resūl-i Müctebā vaḳt-i bülāġ
Bizden ister idi ṣad ṣıdḳ u ferāġ

[393] ḥayret: ġayret İ.

Öyle ki başında bir ṭayr olsa ger
Ki firāḳı ile cānıñ ditrer

Hīç ḳımıldanmazsın o yirden ebed
Uçmaya tā ki o ṭayr-ı pür-meded

Hem nefes almazsın öksürmek de yoḳ
Ürkmeye tā ki o murġ-ı bā-lüṣūḳ

Biri bir ṭatlı kelām söylerse ger
Parmaġıñ aġzıña ḳorsın ṣuṣ yeter

Ḥayret o ḳuşdur ki ḫāmūş eyledi
Tābeye baş ḳodı hem cūş eyledi

Ḳaṣden Ayāza şāhıñ su'āli ki bu rütbe ġam u şādī ki cemād olan çarıḳa eylersin diyü tā ki Ayāzı söze getüre

Ey Ayāz böyle muḥabbet çarıḳa
Ne ola gūyā ki olduñ 'āṣıḳa

Leylī vü Mecnūn-veş şimdi hemān
Mezheb ü dīn çarıḳ olmuş saña cān

İki eski şey'e sen cānıñ gibi
Ṣaḳladıñ bir ḫücreye çün muġribi

İki köhneden içün çoḳ bu süḫen
Bir cemāda ḥayli virdiñ pāye sen

Rab' u aṭlāle 'Arab-veş ey Ayāz
'Aşḳ kelāmın eylediñ ṭūl ü dırāz

Çarıḳıñ ḳanġı vezīriñ münzili
Pōstīn Yūsuf ḳamīṣi ma'dili

E 478a

Gūyiyā Naṣrānī bir yıllıḳ günāh
Söyliyor ruhbānına bī-iştibāh

Ger keşīş 'afv itse o 'iṣyānı hep
Anıñ 'afvı ola 'ayn-ı 'afv-ı Rab

Ne günāh bilür keşīşler ne ṣevāb
Līk sāḥir i'tiḳād-ı nā-ṣavāb

Vehm ile Yūsuflara dōstluḳ ider
Siḥri Hārūt ile Mārūtdan beter

Fikri ile nice ṣūretler yapar
Ṣūretiñ ceẕbi nice sözler ṣatar

Ṣūret öñünde nice söz söyler o
Ẓann idersin yār öñünde güft ü gū

Ne nidā-yı ṣūret o ne heykelī
Kendiden ṣadır *Elest* ü hem *Belī*

İ 479a

Ḥayy u Ḳādir bilür o ḫāki ḳadīm[394]
Çeşm ü gūş añlar o ḫāṣāki ʿaẕīm

Söyler esrārın aña bā-ictihād
Ṣaġ u zinde görinür aña cemād

ʿAynı ile māder-i müşfiḳ miṣāl
Tāze ölmüş oġlı ḳabrinde melāl

O ṣanur her ẕerre-i ḳabr-i veled
Gūş u hūşı vardır anlarda meded

Öyle ki o nev-mezār-ı ḫāke o
Gözlerinden yaş döküp sürmekde rū

Gūş ider ẓann eyler o ḫāki ʿayān
Bir uyanıḳ ʿaşḳ-ı seḥḥāre hemān

Ki bu rütbe eylemez vaḳt-i ḥayāt
Virmez evlādına yüz bir vālidāt

Bir iki üç gün mürūr itse ġazā
Āteş-i ʿaşḳ sākin olur bī-merā

Mürdeye ʿaşḳ olmaz aṣlā pāyidār
ʿAşḳı sen ḳayyūm u ḥayye vir ḳarār

O mezār üzre aña uyḫu gelür
Ki cemāddan bir cemād eyler ẓuhūr

Çünki ʿaşḳ efsūnını alup gide
Kül ḳalur nār ile dūd-ı çūb gide

[394] Ḳādir: Ḳā'im E.

Tāzeler āyīneye eyler nigāh
Pīrler ḫışta baḳup eylerler āh

Pīr olan ‘aşḳ ṣanma ṣaḳın ṣaç ṣaḳal
Nā-ümīde dest-gīr bī-ḳīl ü ḳāl

‘Aşḳ firḳatde nice ṣūret düzer
Nā-muṣavver beyn ider vaḳt-i ḥażar

Ki benim o aṣl-ı aṣl-ı hūş u mest
‘Aks-i ḥüsnümdür ṣuver bālā vü pest

3340 Ara yirden ḳalḳdı hep cümle ḥicāb
Ḥüsni biz bī-vāsıṭa bulduḳ ṣavāb

E 478b

Kim ki ‘aksim ile istīnās ider
Ḳuvvet-i tecrīdimi iḥsās ider

Çünki cezbem ola o sūya revān
Bir çekişdir göremez kimse ‘ayān

Maġfiret ister ḫaṭādan her zamān
Luṭf-ı Ḥaḳḳa gizlice eyler fiġān

Çünki ṭaşdan çeşmeler cārī olur
Seng o çeşme içre mütvārī olur

3345 Kimse aña diyemez aṣlā ḥacer
Çünki cārī oldı o ṭaşdan güher

Bu ṣuver hep kāselerdir içleri
Ḥaḳ ne dökdiyse olur o maẓharī

İ 479b

Mecnūna aḳrabāsınıñ tevbīḫi ki ḥüsn-i Leylā o rütbe degildir ki ma‘lūmü’l-miḳdārdır andan a’lā şehrimizde pek çoḳdur bir iki on ḳadar saña ‘arż eyleyelim tā iḫtiyār eyle bizi ve kendiñi bu belādan ḳurtar didiklerinde Mecnūnuñ cevābı[395]

Didiler Mecnūna cāhil eblehān
Ḥüsn-i Leylāda ne var itme fiġān

Andan a‘lā niceler var dil-rübā
Şehrimizde ay gibi hem cān-fezā

[395] Mecnūnuñ anlara virdigi cevābı: Mecnūnuñ cevābı İ.

Didi ṣūretdir ṣurāḫī ḥüsn mey
Bańa o ḳāb ile virdi mey Ḥay

Size sirke virdi o ḳabdan Ḫudā
İtmeye tā ‘aşḳı anıñ sizde cā

Yine bir ḳabdan virür zehr ü ‘asel
Her birine ḳudret-i ‘Azze ve Cel

Kūzeyi gördüñ velīkin bu şarāb[396]
Göremez hīç anı çeşm-i nā-ṣavāb

Ḳāṣırātü’ṭ-ṭarf olur çün ẕevḳ-i cān
Çeşm-i nīkden ġayrıya virmez nişān

Ḳāṣırātü’ṭ-ṭarf olur ‘ayn-ı müdām
Ki ḥicāb-ı ṭarf ańa oldı ḫıyām

Oldı deryā bir çadır ‘ayn-ı ḥayāt
Ḳaza ammā ḳarġaya ‘ayn-ı memāt

Zehr mārıñ ḳutıdır cānıdır
Ġayra ammā merg ü derdiñ kānıdır

Ṣūreten her ni‘met ü niḳmet ki var
Birisi cennetdir anıñ biri nār

Cümle-i ecsām [u] eşyā yübṣırūn
Ḳut var hem semmde var lā-yübṣırūn

Cümle ecsām āb ile kūze miṣāl
Ba‘żı ḳūt u ba‘żı dilsūz-ı ḫayāl

E 479a

Kāse ẓāhir enderūn pinhāndır
Ṭā‘amı bilür ne ḥāl ü şāndır

Bir güzel cām idi Yūsuf ṣūreti
İçdi vālid yüz şarāb-ı raġbeti

Lākin iḫvāna ‘aceb zehr-āb idi
Ḫışm u kīn anlar ile aḥbāb idi

Yine o oldı Zelīḫāya şeker
O da ‘aşḳdan çekdi afyūn-ı diger

Ṣanma Ya‘ḳūbda olan ‘aşḳ idi bu
Kās-i Yūsufda var idi başḳa ṣu

[396] gördüñ: gördüñ sen E.

3365 Gizlidir nā-māḥremāndan bu ebed
Maḥreme lākin hüveydā bu remed

دیده و دل مســـت شـــد ای بار خدا
بکذر از ما بس کرانســـت وزرما[397]

İ 480a

تو نهانی و پر از تو خافقین
تو کی بلا تر ز نور مشـــرقین

ســـر تویی هم کاشـــف اســـرار تو
فجر تو هم مفجر انهار تو

ای نهان از چشـــم و ظاهر در عطا
تو مثال آب و ما چون آســـیا

3370 Tū ki bād-āsā vü mā ‘ayn-ı ġubār
Bād pinhān vü ġubāriş āşikār

Sen bahārsın bizler anda sebzezār
Ki nihānsın baḫş ammā āşikār

Sen ki cānsın biz miṣāl-i dest ü pā
Cāndan olur deste ḳabż u basṭa cā

Sen ‘aḳıl-veş bizler ‘aynıyla lisān
Ki ‘aḳıldandır zebānda bu beyān

Sen sürūrsın bizler ise ḫandeyiz
Şādlıġa lāzım gelen ferḫundeyiz

3375 Cünbişimiz şāhidimiz her zamān
Ḥaḳḳa itmekde şehādet īn ü ān

Āsiyā sengi döner pür-ıżṭırāb
Şāhid olur ki bulundı cūy-ı āb

Ey benim hep ḳāl ü ḳīlimden berī
Yoḳ baña temṣīlime ki serserī

Bende taşvīrine ṣabr itmek muḥāl
Her zamān dir cān-fedā ey bī-miṣāl

[397] Bu ve sonraki üç beyit için:
Çelebioğlu: Yâ İlâhî, gözlerimiz sarhoş oldu. Yüklerimiz, günahlarımız ağırlaştı. Sen bizi affeyle.
Bâtına da zâhire de şarka da grba da doldun. Şarkın da garbın da nûru, senin nûrunda yok olur.
Sırrın, sırlarımızı keşfeder; kudretin, nehirlerimizi yerden kaynatıp akıtır.
Ey zâtı gizli ve ihsanı âşikâr olan Rabb’im, senin kudretin bir su, bizse değirmen taşı gibiyiz. C. 5, b. 3316-3319.

O çobān-āsā ki dirdi ey Ḫudā
Gel seni seven çobāna ḳıl vefā

Bitleyim gel ben seniñ pīrāheniñ
Çarıġıñ diküp öpeyim dāmeniñ

Çift olmaz ‘aşḳ hevāsında eḥad
Sözlerinde līk kāṣırdır ebed

‘Aşḳı ki gerdūna urmış ḫargehi
Cān-ı çūbān oldı ḫargāhıñ segi

E 479b

Çünki baḥr-i ‘aşḳ-ı Ḥaḳḳ ide ḫurūş
Kiminiñ gönlin urur kiminde güş

Şol Cūhīniñ ḥikāyesi ki yaşmaḳlanup
va‘aẓda zenān arasında oturup
ḥareket-i nā-hem-vārından bildiler ki merddir

Var idi bir vā’iẓ-i ṣāḥib beyān
Meclisine cem‘ olur merd ü zenān

Oldı bir Cūḥā o bezme mübtelā
Zen ḳıyāfet itdi zenler içre cā

Vā‘iẓe bir sā’il itdi ki su’āl
Mūy-ı ‘āneden ‘aceb var mı vebāl

Didi vā‘iẓ çün ola o mū dırāz
Pes ki mekrūh olur anıñla namāz

İ 480b

Ustura yā zırnīḫ ile def‘ ḳıl
Tā namāz kāmil ola bī-ḳāl ü ḳīl

Didi sā’il ḥadd-i ṭūli ḳıl beyān
Tā namāz ola dürüst ey kārdān

Didi arpa ḳadrıdır miḳdār-ı ṭūl
Şarṭ ḳılmıştır tıraşı her fuḫūl

Cūḥa öñünde oturur idi zen
İstimā‘-ı va‘ẓa açmışdı dehen

Didi Cūḥā tīz ey hemşīre baḳ
‘Ānem olur mı bu baḥse müttefaḳ

Ḥaḳ rıżāsıyçün getürüp destiñi
Añla miḳdār-ı kerāhat işmini

Çünki şalvāra irişdi dest-i zen
Kīri irişdi eline baġteten

Pekçe na‘ra urdı çün bu ḥālde zen
Didi vā‘iẓ oldı te’sīr-i süḫen

Didi yoḳ göñle degil urdı ele
Vay eger aḥvāli göñlüme gele

Sāḥirānıñ göñline urdı biraz
Bir ‘aṣādır ellerinde pek dırāz[398]

Alsalardı böyle pīrden bir ‘aṣā
İncinirdi o gürūhda dest ü pā

Na‘ra-i *lā-żayr* ile ṭoldı felek[399]
Kes bunı ki çekmesün cānıñ emek

Biz bilürdik olmadıġın biz bu ten
Ten verāsıdır Ḫudāya irişen

Ẕātın idrāk idene ṣad āferīn
Sermedī gūş içre oldı o emīn

Cevz ü mevz içün bükā eyler ṣabī
‘Āḳıle sehl oldı ammā maṭlabı

Dil yanında bu cesed cevz ü mevīz
‘Aḳl-ı merdāna irer mi ṭıfl-ı nīz

E 480a

Kim ki maḥcūbdur ṭıfıldır o ‘ayān
Merd odur ki ḳalmaya şekk ü gümān

Ḫāye vü rīş ile merd olsa kişi
Her keçide var ṣaḳal erkek dişi

Bir kötü rehberdir o aṣḥābına
Öñe düşüp götürür ḳaṣṣābına

Ṣaḳalın ṣallar ki o ben sābıḳam
Sābıḳ ammā gitdigi hep derd ü ġam

[398] Bir: Bu İ.
[399] *Kur’ân-ı Kerîm*, Şu‘arâ, 26/50: “’Zararı yok’ dediler, ‘Nasıl olsa biz rabbimize dönüyoruz.”

Geç ṣaḳaldan bir reviş ḳıl iḫtiyār
Terk-i mā vü men ḳılup ol hūşyār

Rīşiñ itdiñ ḫandeye cā vü maḥal
Beni terk it ṣaḳalıñ var ise gel

3405 ‘Āşıḳāna būy-ı gül-veş olasın
Gülsitāna rehnümālar bulasın

İ 481a

Būy-ı gül ne dir iseñ ‘aḳl ü ḫıred
Ḫoş ḳılavuzdur rehī mülk-i ebed

Şāhıñ Ayāza bir kerre daḫı sırr-ı çarıḳ ve pōstīni āşikāre söyle tā ki cümle ümerā ve ḫavāş o işāretden pend ü mev‘iẓa alalar dimesi ki ḳale ‘aleyhi’s-selām *ed-dīnü’n-naṣīḥatü*[400]

Çarıḳıñ sırrın ‘ayān it ey Ayāz[401]
Çarıḳa nedir bu rütbede niyāz

Ṭuymasun tā Sunḳur u Bek Yarıḳıñ
Sırr-ı sırrıñ pōstīn ü çarıḳıñ

Ey Ayāz senden ġulāmlıḳ buldı nūr
Nūruñ alçaḳdan semāya virdi sūr

3415 Bende-i aḥrārıñ oldı ḥasreti
Ḳullıġa virdiñ ḥayātı raġbeti

Mü’min o olur ki vaḳt-i dekdeke
Kāfirān īmānına ḥasret çeke

Zamān-ı Bā-Yezīdde bir kāfiriñ ḥikāyesi ki aña Müslümān ol didiklerinde cevābı

Vardı bir kāfir zamān-ı Bāyezīd
Didi aña bir Müselmān-ı sa‘īd

Ki ne olur gelseñ İslāma eger
Tā ki bulasın necāt u nūr u fer

[400] Hadîs-i Şerîf: Temîmü’d-Dârî’den, Peygamber Efendimiz: “Din, sâdece nasihatten ibarettir” buyurdu. Biz: “Kimin için?” dedik. O da: “Allah için, kitabı için, Resulü için, Müslümanların imamları (liderleri, başkanları) ve top yekûn Müslümanlar için” buyurdular demiştir.
[401] ‘ayān: beyān E.

Didi īmān var ise ger ey ferīd
Anı almış şeyḫ-i ʻālem Bāyezīd

Ben aña hīç tāb u ṭāḳat idemem
Ḫāric-i saʻy beni ādem o ehem

Dīn ü īmāna yoḳ īḳānım benim
Līk anıñ īmānına ben mü'minim

İtdim īmān cümleden o ʻālīdir
Pertev-efrūz-ı leṭāfet ḥālidir

Gizli īmānına īmān eyledim
Gerçi kim muḥkem mühürlidir femim[402]

Sizdeki īmāna daʻvetse baña
Ne aña meylim olur ne iştihā

Bir kişi ṣad meyl-i īmān eylese
Sizi gördükde gelür çoḳ vesvese

Çünki ismini görür maʻnāsı lā
Ki beyābānı mefāze iddiʻā

ʻAşḳ zūr eyler virür īmāna fer
Sendeki īmāna hīç itmez naẓar

İ 481b

Şol müezzin-i zişt-āvāzıñ ḥikāyesi ki kāfir maḥallesinde ḳarīb yerde ezān oḳurdı bir kāfir aña hediyye getürdi o cihetden ki ḳızımıñ göñli islāmdan döndi şükrāne getürdüm dimesi[403]

Bir müezzin var idi bir bed-ṣadā
Kāfiristān içre eylerdi nidā

Nice kez didiler o ḳavme ezān
Çoḳ ʻadāvet ḥāṣıl olmaḳdan ʻayān

O ʻinād u lec idüp bī-iḫtirāz
Kāfiristānda oḳur bāng-ı namāz

Fitne-i ʻāmdan teḥāşīdeydi nās
Geldi bir kāfir elinde var libās

[402] E. nüshasında mısraların yeri değişiktir.
[403] şükrāne getürdüm dimesi: şükrānımdır diyü E.

Şem‘ ü ḥelvā hem de bir cāme laṭīf
Hedye getürdi aña gūyā elīf

Ṣora ṣora ki müezzin ḳandadır
Ki ṣalā vü bāngına dil-bendedir

Nice dil-bend ola bu āvāz-ı bed
Didi ḳıldı ṣavtı bu deyre meded

Bir ḳızım vardır laṭīf ü bī-bedel
Ārzūsı düşdi İslāma güzel

Gitmedi başından o sevdā ebed
Nice nuṣḥ ile çekildi ise sed

Mühr-i īmān gönline itmiş vürūd
Micmer-i ġamda ben idim hemçü ‘ūd

Ben ‘azāb u derd ile pür-ıżṭırāb
Meyli anıñ sūy-ı İslāma şitāb

Bulmadım aṣlā aña bir çāre ben
Bu müezzin oldı bir rūḥ-ı beden

Didi ḳızım ki nedir bu bed-ṣadā
Gūşıma ḳar‘ itdi çün bāng-ı derā

‘Ömrüm içre böyle ses gūş itmedim
Böyle bed ses görmedim işitmedim

Ḫˇāheri didi buña dirler ezān
Budur İslāmda şi‘ār-ı mü’minān

E 481a

Buña inanmadı ṣordı dīgere
O daḫı böyle didi o duḫtere

Çün yaḳīn bildikde ṣarardı yüzi
Döndi İslāmdan bu ṣavt ile özi

Ben daḫı buldum ‘azābımdan rehā
Dün gice rāḥat uyudum bī-belā

Rāḥatım esbābı āvāzı hemān
İşte şükrāne hedāyā bī-gerān

Gördi o şaḫṣı didi eyle ḳabūl
Senden irdi baña ni‘metler vüṣūl

Sen ki itdiñ şöyle iḥsānlar baña
Bendeyim tā āḫirü'l-'ömr ey fetā

İ 482a

Māl ü mülk ü ṣervetim olsaydı ger
Bu dehānıñ eyler idim pür-güher

İşte hep īmānıñız zerḳ u mecāz
Yol urur 'aynı ile bāng-ı namāz

Bāyezīdiñ ṣıdḳ-ı īmānı diger
Ḥasreti göñlümde dā'im mu'teber

Ol zen-āsā ki görüp ḫarda cimā'
Didi eyvāh ḳandadır faḥl-i şücā'

Ki cimā' budur ki ḫarlar eyliyor
Fercimize ḳocamız yestehliyor

Virdi īmān dādını hep Bāyezīd
Āferīnler aña ki şīr-i ferīd

Ḳaṭresi īmānınıñ baḥre gide
Ġarḳ olur o ḳaṭrede baḥr ey dede

Mīşelikde bir ḳıġılcım gibi o
Eyler efnā mīşeyistānı ḳamu

O ḫayāl-āsā ki şāh-ı bā-sipāh
Ḥāl-i ḫaṣmānı ider cümle tebāh

Bir sitāre ki Muḥammedden żiyā
Şarḳ u ġarbıñ küfrine virdi fenā

Bir sitāre ki Muḥammedden żiyā
Gebr ü tersā küfrine virdi fütūr

O ki īmān itdi o buldı emān
Bāḳıyānıñ küfri oldı hep gümān

Ḳalmadı hīç küfr-i ṣarf-ı evvelīn
Yā Müselmānlıḳ yā bīm-i ān u īn

Ẕerre nūruñ küfri olmaz bu meṣel
Ḥīle ile āb [u] revġan itme gel

Ẕerre olmaz bī-refāḳat müncesim
Ẕerre olmaz şāriḳ-i lā-yenḳasim

Ẕerre dimekden murād oldı ḫafī
Māhrem-i deryā degilsin gör kefi

Āfitāb-ı neyyire īmān-ı şeyḫ
Şarḳdan yüz göstere çün cān-ı şeyḫ

E 481b

Cümle alçaḳlar semāda yer ṭutar
Cümle bālā cennet olur bī-ḥaẕer

Anda bir cān var ki o bedr-i münīr
Anda bir ten var ki o ḫāk-i ḫaḳīr

Bu ‘aceb ki bu mıdır o yā ki o
Müşkil oldı baña ḥayret virdi bu

O bu ise o ‘aceb ne yā aḫī
Nüh ṭabaḳ nūr ile ṭoldı ‘arş daḫı

O o ise bu beden ey dōst ne
Bu ikiden ḳanġısıdır nīst ü ne

İ 482b

Ol zeniñ ḥikāyesi ki ḳocasına eti kedi yidi didi şevher gürbeyi ṭartdı yarım baṭman geldi didi ki ey ḳarı et yarım baṭmandan ziyāde idi kedi yarım baṭman geldi eger kedi ise et ḳandadır ve eger bu et ise kedi ḳandadır[404]

Var idi merd ketḫudāsıydı zeni
Pek pelīd idi vü ṭınnāz u denī

Her ne getürse telef eylerdi zen
Merd mużṭar idi bu aḥvālden

Et getürdi ḫāneye mihmān içün
Biñ belā ile tekellüfle o gün

Zen şarāb ile kebāb ile tamām
Ekl idüp merd geldi virdi bir kelām

Merd didi mihmān geldi ḳanda et
Ḳonıġı eṭ‘ām lāzımdır evet

Didi zen bu gürbe yidi o eti
Ġayrı et al çekemem ben minneti

Didi al gel şu terāzūyı baña
Gürbeyi çekem ‘ayār idem saña

Çekdi çünki gürbe geldi nīm-men
Pes didi aña ki ey muḥtāl zen[405]

Nīm baṭmandan ziyāde idi et
Geldi gürbe nīm baṭman ey meret

Bu eger gürbeyse yā et ḳandadır
Et ise bu gürbe ḳanġı tendedir

Bāyezīd o ise pes bu rūḥ ne
Rūḥ ise o gördigiñ meftūḥ ne

Ḥayret-ender-ḥayret ey yārim benim
Ne seniñ kārıñ bu ne kārım benim

[404] yidi: ḳapdı; şevher: ḳocası; ḳandadır: ḳanda E.
[405] – İ.

Her ikisi bir velīkin zer‘-i nev
Sebzesi fer‘ oldı ammā aṣlı cev

Baġladı aždādı ḥikmet bir yere
Ey ḳaṣāb uyluḳla gerden yeksere

E 482a

3485 Rūḥ bī-ḳālib ise bī-kārdır
Ḳālib-i bī-cān ṭonuḳluḳ vardır

Ḳālıbıñ ẓāhirde cānıñdır nihān
Bu ikiden oldı esbāb-ı cihān

Ḫāki ursañ başına yarmaz başı
Ābı ursañ ḳapuya ḳırmaz ṭaşı

İster iseñ sen ki bir baş ḳırasın
Cem‘-i ḫāk ü āb idüp de urasın[406]

Çünki ḳırdıñ başı āb aṣla gider
Ḫāk ḫāke rūz-ı faṣlī ey püser

3490 İzdivācdan böyledir ḥükm-i Ġafūr
Hep niyāz u leccden ḥāṣıl olur

Ṣoñra olur izdivācāt-ı diger
Ne ḳulaḳ işitdi ne gördi baṣar

İ 483a

Ger ḳulaḳ işitse ḳalmazdı ḳulaḳ
Yā nice żabṭ-ı süḫen eylerdi baḳ

Ḳar u buz görseydi ḫūrşīdi eger
Buzlıġından artıḳ ümmīdi keser

Āb olur o ne ‘urūḳ u ne girih
Luṭf-ı bāddan olmuş idi o zirih

3495 Her dıraḫta pes olur dermān-ı cān
Ki ḳudūmiyle dıraḫtān çün cinān

Ol ṭonuḳ buz ḳaldı kendi bī-esās
Oḳur eşcāra o demler lā-misās

کس نسازانید نساز و جسم او
جز بشح نفس نبود قسم او[407]

[406] Cem‘-i ḫāk ü āb: Cem‘-i āb ü ḫāk E.
[407] Çelebioğlu: O donuk kimsenin zâtıyla da ne kimse ülfet eder, ne de o kimseye meyleder. Onun dostu ancak nefsinin hasisliğidir. C. 5, b. 3444.

Żāyi‘ olmaz tāzedir andan ciger
Lākin olmaz rehber-i şāh-ı ḥaḍar

Ey Ayāz oldı sitāreñ pek bülend
Oldı her burca ‘ubūruñ nā-pesend

Her vefāyı himmetiñ itmez ḳabūl
Her ṣafādan ṣafvetiñ eyler nikūl

Ol emīriñ ḥikāyesi ki ġulāmına şarāb getür diyü emr eyledi ġulām daḫı destiyi aldı ki şarāb getüre ser-i rāhda bir zāhid var idi emr-i bi’l-ma‘rūf idüp sebūyı bir ṭaş atup ḳırdı emīr işidüp ḳaṣd-ı te’dīb-i zāhid eyledi ki bu ḳıṣṣa ‘ahd-i ‘İsā ‘aleyhi’s-selāmda- idi ki henūz mey ḥarām olmamış lākin zāhid men‘-i tena‘umdan nāşī eyledi

E482b

Bir emīr var idi mey-ḫˇār idi ḫoş
Cümle bīçāre melāẕı derd-keş

‘Ādil ü müşfiḳ daḫı mihmān-nüvāz
Muḥsin idi mün‘im-i her ehl-i rāz

Mīr-i merdān ehl-i īmāna emīr
‘Ālem-i esrār u ḥāfıẓ dest-gīr

Devr-i ‘Īsā idi eyyām-ı Mesīḥ
Ḫulḳ u ḫūyı nīk zebānı hem melīḥ

Ansızın geldi gice bir mīhmān
Meẕhebi ḫoş bir emīr idi o cān

Lāzım oldı intiẓām-ı ḥāl-i mey
Mey ḥelāl idi yoġıdı anda ġayy

Ḳalmamışdı bāde didi ey ġulām
Al sebūyı da aña ṭoldur müdām

Ki fülān rāhibde vardır ḫamr-ı ḫāṣ
Ḫāṣ u ‘āmıñ ola cānı ḫalāṣ

Cām-ı rāhib cur‘asıdır pür-neşāṭ
Ġayrınıñ bir küpi virmez inbisāṭ

İ 483b

O şarābda gizlice bir māye var
Ṣan ‘abāda oturur bir şehriyār

Pāre pāre delḳa itme kem naẓar
Ki siyehdir ekṣerī bīrūn-ı zer

Bed-naẓardan olmaġa merdūd o
Ḫāric-i la‘l oldı dūd-ālūd o

Genc-i cevher var mıdır bir ḫānede
Vardır ammā ekṣerī vīrānede

Genc-i Ādem çünki vīrānda defīn
Ṭīni görüp kūr oldı o la‘īn

Ṭīne itdi çünki o gūşun naẓar
Cān dir ṭīnim saña sedd-i baṣar

İki desti aldı vü girdi yola
Ol zamānda deyr-i tersāyı bula

Virdi altun aldı altun-veş şarāb
Sengi virdi aldı bir la‘l-i müẕāb

Bāde ki şāhān başına ṣıçrar
Tārek-i sāḳīde tāc-ı zer yapar

Fitne vü āşūb u şūr-engīzdir
Bendeyi şāh itmede pek tīzdir

Üstüḫˇān ḳalmaz cemī‘an cān ider
Taḫt u tābūtı o dem yeksān ider

Vaḳt-i hüşyār āb ile revġan gibi
Vaḳt-i mestī cān ile bu ten gibi

Keşkek-āsā etle buġday ġarḳ olur
Ṣanma aṣlā birbirinden farḳ olur

Oldı keşkek gibi anda farḳ yoḳ
Farḳ yoḳ o yirde ammā ġarḳ yoḳ

E 483a

Böyle bir bāde getürdi o ġulām
Cānib-i ḳaṣra hemān itdi ḫırām

Ḳarşu geldi zāhid-i ġam-dīde hem
Beyni ḳuru mübtelā-yı renc u ġam

Āteş-i dilden teni olmuş ḫarāb
Bāb-ı Ḥaḳdan ġayra itmiş intisāb

Hīç amānsız çekmede zaḥmetleri
Dāġ dāġ üsti çeker miḥnetleri

Gönli her sā‘at görür ṣad ictihād
Gice de gündüz de ṣad yed ictihād[408]

Gice gündüz ḫāk ü ḫūna ḳarışur
Gice ṣabrı ḳaçup olur ehl-i şūr

Didi zāhid bu sebūlarda ne var
Didi bāde didi kimiñ ey ḫımār

Didi ışmarladı o mīr-i ecel
Didi ṭālibde bu mıdır yā ‘amel

Ṭālib-i Ḥaḳḳ ol da ṣoñra ‘ayş u nūş
Bāde-i şeyṭāndır eyler def‘-i hūş

İ 384a

Meysiz ‘aḳlıñ ḫāliyā pejmürdedir
Çoḳ ‘aḳıl lāzım o ‘aḳl āzürdedir

Tā ki ‘aḳlıñ gitmeye hengām-ı sekr
Anı ḳuş gibi ṭutar dām-ı sekr

Żiyā-yı Delḳiñ ḥikāyesi ki pek ṭavīl idi birāderi Şeyḫü’l-islām Belḫ ġāyet kūtāh idi ve Şeyḫü’l-İslām andan ḫayā iderdi Żiyā anıñ dersine geldi ki mecmū‘ı ṣudūr-ı Belḫ anda ḫāżır idi Żiyā ḫıdmet eyledi geçdi Şeyḫ aña nīm ḳıyām eyledi ve ḫiṭāb eyledi ki ey birāder pek ṭavīlsin bir parça boyundan çal

O Żiyā-yı Delḳ ḫoş-ilhām idi
Ḳardaşı Tāc-ı seri İslām idi

Tāc-ı Belḫ de Şeyḫü’l-islām idi o
Ḳışa boylı küçük idi tünd-ḫū

[408] Gice de gündüz de: Gice vü gündüz de; ictihād: iftiḳād E.

Gerçi fāżıl idi ġāyet ẕü-fünūn
Bu Żiyā lākin ẓarāfetde füzūn

Tāc pek ḳışa Żiyā ġāyet dırāz
Şeyḫü'l-islāmda çoḳ idi kibr ü nāz

Bu birāderden iderdi neng ü 'ār
O Żiyā vā'iẓ idi ṣāḥib-şi'ār

Günde bir gün meclise geldi Żiyā
Ḥāżırānda ḳāḍıyān-ı bā-ṣafā

Ḳardaşına eyledi nışf-ı ḳıyām
Çünki vardı kendide kibr-i tamām

E 483b

Didi ḳardaş pek uzunsın nābe-sāz
Serv-i ḳadden ücret ile çal biraz

Pes seniñse 'aḳl u hūşuñ yoḳ ebed
Mey neye lāzım saña ey miṯl-i ded

Var güzel yüz çek aña lāyıḳ çivīd
Çekse zengī bādī-i ḍıḥk-i mezīd

Gelmez aṣlā saña nūr-ı evferiñ
Sen ki bī-hūşsın olur ẓulmet yeriñ

Sāye çünki gündüz olur fā'ide
Arama maġmūm gice yoḳ fā'ide

Bu ḥelāldir gerçi ki ḳūt-ı 'avām
Ṭālibān-ı dōstadır ammā ḥarām

'Āşıḳāna bāde-i ḫūn dil müdām
Gözleri yolda olur menzil müdām

Böyle ḳorkunç yolda ki ḥayli ırağ
Bu ḳılavuz-ı 'aḳıl bī-şeb-çerāġ

İ 484b

Sen ḳılavuzları tekdīr eylediñ
Kārvān ḫalḳını dil-gīr eylediñ

Arpa etmegi ḫarāmdır itme şek
Nefs öñüne dā'imā ḳosañ kepek

Düşmen-i rāh-ı Ḫudā bī-ḫor ṭut
Ḫırsıza minber ḳoma berdār ṭut

Sārikiñ destini kesmekdir pesend
Kesmeden ‘āciz iseñ gel eyle bend

Bağlamazsañ elini bağlar eliñ
Ḳırmaz iseñ ayağın ḳırar beliñ

Düşmene sen mey virürsin hem şeker
O ise ṭoprak̟ yiyüp zehr-āb içer

Ġayretinden ḳırdı destīyi urup
Ḳaçdı o demde ġulām-ı bī-ṭarūb

Emīr-i ḫışm-ālūduñ zāhide güşmāle gitmesi

Vardı çünki beg didi mey ḳanda yā
Mācerāyı söyledi birbir aña

Āteş oldı mīr ḳalḳdı ol zamān
Didi göster baña zāhidden nişān

Ki bu deyyūs ile başın ezeyim
Derisin o ḳoce-zādıñ üzeyim

Hem ne bilür emr-i ma‘rūf o köpek
Ṭālib-i ma‘rūf dilenci bir eşek

Bu riyāyı kendine itmiş siper
Tā ki bir şey kendisine ide cer

O eger dīvāne ise fitneci
Deliniñ dārūsı olur fīl s.ki

Yoḳ bunuñ ġayrı hüner anda hemān
Ki tesellī vire ḫalḳa her zamān

E 484a

Tā başından gide şeyṭān u şeri
Urmasa ḫar-bende yürür mi ḫarı

Çıḳdı nışf-ı şebde beg deyyūs be-dest
Ḳaṣd-ı zāhid eyledi o nīm-mest

Ḫışm ile ister anı ide helāk
Minderiñ altında ṣaḳlandı o pāk

Merd-i zāhid minder altında ‘aceb
Zehr-ālūd sözleri gūş itdi hep

Didi yüze kötüligiñ söylemek
Āyineden ġayrı yoḳdur yüzi pek

Āyine gibi timürden yüz gerek
Baḳ yüzine diyü yüze söylemek

Delḳak-ı Seyyīd Şāh-ı Tırmizī māt eylemesi[409]

Delḳak ile oynadı şaṭrancı şāh
Māt olup ḫışm ile şeh itdi nigāh

İ 485a

Kişlerinden geldi aña bir ġażab
Seng-i şaṭrancı başına urdı hep[410]

İşte kīşiñ bu seniñ ey ḳaltabān
Ṣabr idüp Delḳak didi ki el-amān

Bir oyuna daḫı emr itdi emīr
Ditrer idi o miṣāl-i zemherīr

Bu oyunda daḫı çün māt oldı şeh
Kīş dimek hengāmına çün geldi reh

Ṣıçradı Delḳak ḳaçup bir kūşeye
Üstine çekdi büründi her şeye

O kilīmler altlarından didi kīş
Zaḫm-ı şāhīden murādıdır ḳaçış

Didi şeh ki ne ola bu itdigiñ
Didi kīş kīş kīş kiş ey şāh-ı güzīn

Yorġan altı Ḥaḳ söz olmaz müşkile
Sen gibi ḫışm-āvere olmaz kile

Sen ki mātsın bende zaḫm-ı şehle māt[411]
Kīş dirim ben yorġan altıdır ḥayāt

Mīr ġavġāsıyla pür oldı o sūk
Ḳapu dime ṭut u ḳap dir her fürūḳ

Ṣaġ u ṣoldan cem‘ olup o cāya nās
Didiler vaḳt-i ‘afv ey Ḥaḳ-şinās

[409] eylemesi: eyledi E.
[410] Seng-i şaṭrancı başına urdı hep: Urdı şaṭranc ṭaşlarını başa hep İ.
[411] Sen ki mātsın: Ey ki sen māt E.

Beyni ḳurı ‘aḳlı nāḳış bir cehūl[412]
Kūdegāndan ‘aḳl u fehmi az foḍūl

Zühd ü pīrī ża‘f-ber-ża‘f oldı hep
Virmedi zühdden küşāyiş aña Rab

Yārdan renc gördi genc görmedi hīç
Çoḳ ‘ilimden olmadı aṣlā behīç

Yā ki a‘māl olmadı aña güher
Olmadı yā vaḳt-i merhūn-ı ḳader

E 484b

Yā ki oldı sa‘yi çün sa‘y-i Cehūd
Yā ki bulur vaḳt-i mev‘ūdında sūd

Aña bu derd ü muṣībet bes olur
Ki bu vādīde o kes bī-kes olur

Oturur bir kūşede aġrır gözi
Başını egmiş ü ekşitmiş yüzi

Ne ‘ināyet eyliyor keḥḥāl aña
‘Aḳlı yoḳ ki ide küḥle ilticā

Ẓann ile eyler o dā’im ictihād
Ola ki ḫayr ola der-ānda murād

Bu ṭarīḳ dīdār-ı dōsta pek ba‘īd
Ārzū-yı ġayr var olmaz sa‘īd

Bir zamān eyler Ḫudā ile ḫiṭāb
Ki naṣībim oldı renc-i bī-ḥisāb

Bir zamān baḫtı ile eyler cidāl
Cümle uçarlar benim ḳırıldı bāl

İ 485b

Kim ki reng ü būda maḥbūs ola o
Gerçi zāhid ise de olmaz nikū

Olmayınca tā bu ṭarlıḳdan berī
Nice olur kendi ḫoş ṣadrı cerī

Zāhidāna virme ḫalvetde bıçaḳ
Başmayınca keṣrete tā ki ayaḳ

[412] nāḳış bir: nāḳışdır E.

Ki merāḳından urur ḳarnın deler
Nā-murādlıḳla ider kendin heder

Muṣṭafā -ṣallā'llāhü 'aleyhi ve ālihi ve sellem-
ḥażretleri kendini ṭaġdan aşaġı atmaḳ
ḳaṣd eylediginde Cebre'īl -'aleyhi's-selām-
gelüp yā Muḥammed zīnhār kendiñi
atma ki devletler beyniñdedir[413]

Muṣṭafāya çünki oldı hicr-i yār
Kendin atmaḳ diledi o baḫtiyār

Geldi Cibrīl didi ki itme amān
Emr-i *Kün*den saña devlet var 'ayān[414]

3600 Fāriġ oldı atmadan çün Muṣṭafā
Yine hicrān geldi tekrāren aña

Yine ḳaṣd itdi ki ata ser-nigūn
Kendini ṭaġdan o ẕāt-ı pür-fünūn

Yine ẓāhir oldı anda Cebre'īl
İtme böyle şāhsın sen bī-bedīl

Böyle idi tā ki keşf oldı ḥaceb
Tā ki buldı kendide sırr-ı keteb

Kendüye ḳaṣda sebeb ni'metleriñ
Aṣlı işte bu olur niḳmetleriñ

3605 Ger fedāīler içün ḫalḳ ḫayreti
Cümlemizde var fedāī sīreti

E 485a

Ne mübārek o ki ide ten fedā
Ki fedā olmaḳlıġa şāhāne hā

Muḳbilān o fenne olur ki fedā
Bir memātda yüz ḥayāt ola vefā

'Āşıḳ u ma'şuḳ u 'aşḳı ber-devām
İki 'ālemde olur o nīk-nām

Her kişi dünyāda bir fenne fedā
'Ömrini o yolda itmişdir hebā

[413] beynindedir: peşindedir E.
[414] 'ayān: nihān E.
Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/117: "O, göklerin ve yerin eşsiz-örneksiz yaratıcısıdır; bir şeyin olmasını dilediğinde ona 'ol!' der, hemen oluverir."

Şarḳ u ġarb ehli olur cümle helāk
Ḳalmaz o şevḳ u meşūk-ı cümle ḫāk

Ey kerīmān raḥm-i ber-ehl-i hevā
Derd-i şān teksīr-i māl ba‘de’l-fenā

Ey emīr küstāḫlıġıñ ‘afv eyle gel
Geç anıñ bed-ḫūlıġından ey ecell

İ 486a

Tā seniñ de cürmin ‘afv ide Ḫudā
Ẕelliñi setr eyleyüp ecrin revā[415]

Ġaflet ile sen nice ḳırdıñ sebū
Eylediñ ümmīd-i ‘afv-ı Ḥayy u Hū

‘Afv ḳıl tā bulasın ‘afva cezā
Ḳıl yararsañ ḳıl ḳadar olur sezā[416]

Emīriñ zāhid ḳoñşularına cevābı ki zāhid o küstāḫlıġı niçün itdi ve destimizi niçün ḳırdı ben bu bābda şefā‘at ḳabūl itmem yemīn itdim ki aña lāyıḳını göstereyim tā ki ġayrılar ‘ibret alalar

Didi mīr ki kimdir o ki ata ṭaş
Destimizi ḳırup ide bizi fāş

Kūyımızdan geçse idi şīr-i ner
Ḳorḳaraḳ eyler idi elbet güẕer

Bendemizi eyledi āzürde-dil
Beni de mihmānıma itdi ḫacil

Dökdi ḳanından iyüydi o şarāb
Şimdi ‘avret gibi ḳaçdı o kilāb

Şimdi benden nice cān eyler ḫalāṣ
Ḳuş olup uçsa daḫı yoḳdur menāṣ

Tīr-i ḳahr ile ḳırarım bālini
Görür o demde o küstāḫ ḥālini

Girse bir seng-i siyāha o pelīd
Zūr ile çeker alurum pek şedīd

[415] revā: dü ṭā İ.
[416] sezā: cezā İ.

Urayım ben başına bir ḍarbeti
Alalar nā-sāz olanlar ‘ibreti

Bu mürā’ī eyleye böyle edā
Aña vü emṣāline idem cezā

Gözi ḳızmışdı emīriñ o zamān
Püskürirdi pür-şerer āteş dehān

E 485b

Zāhidiñ ḳoñşuları ve şefī‘ları emīriñ ayaġına düşüp elin ve ayaġın öpüp ricā eylemeleri[417]

Ol şefī‘lar ki dem-i hey hāsına
Düşdiler o demde mīriñ pāsına

Ey Emīr lāyıḳ degil ḳatli saña
Luṭf luṭfuñdur seniñ ḥasret-nümā

Pādişehlik eyle raḥm it ey raḥīm
Sen kerīm ibn-i kerīm ibn-i kerīm

Ḥadd-i gülgūnıña bende her şarāb
Cümle mestān saña ġıbṭayla ḫarāb

İ 486b

Olmadıñ muḥtāc mey-i gülgūna sen
Sensin o gülgūne-i bāġ-ı ‘aden

Zühre-veş rūyuñ seniñ şemsü’ḍ-ḍuḥā
Rengiñe gülgüneler oldı gedā

Bāde küpde ḳaynadıġı gizlice
İştiyāḳ-ı ruyuñ eyler her gice

Sen ki deryāsın neme itme nigāh[418]
Varlıġıñ vardır ‘adem-cūlük günāh

İstediğiñ eyle ey māh-ı ḥasen
Rūyuñ ‘indinde meh oldı zerd-ten

Sen güzelsin ḫoşsın ey ḫoş-kān
Ne çekersin minnet-i bāde bu ān

[417] elin vü ayaġın öpüp ricā eylemeleri: ricā eylemeleri İ.
[418] nigāh: ḥicāb İ.

Tāc-ı *kerremnā* seniñ farḳ-ı seriñ[419]
Ṭavḳ-ı *a'ṭaynā*da ta'vīẕ-i beriñ[420]

Cevheriñ insān çarḫ aña 'araż
Cümle fer' ü pāyedir insān ġaraż

'Aḳl u tedbīrler ġulāmıñdır seniñ
Lāyıḳıyla ṣat bu 'ālemde teniñ

Ḫıdmetiñ ehl-i vücūda müfteraż
Müzd olur mı cevhere aṣlā 'araż

'İlmi esmādan ararsın vāh vāh
Ẕevḳi ḥelvādan ararsın vāh vāh

Nemde pinhān baḥr-i 'ilm olduñ yaḳīn
'Ālem oldı üç ẕirā' tende defīn

Mey ne şeydir hem cimā' u hem semā'
Sen ararsın bunda ẕevḳ u intifā'

Ẕerreden olmaz güneş hīç vām-ḫᵛāh
Zühre küpden olmaz aṣlā cām-ḫᵛāh

Cān-ı bī-keyf olmada maḥbūs-ı keyf
Āfitāb bir 'uḳdede maḥbūs-ı keyf

Emīriñ şefī'lara cevāb virüp def' itmesi

Didi yoḳ yoḳ o meye ẕātım ḥarīf
Olmadım bu ḫoşluḳ ile ben 'arīf

E 486a

Ṭālibim aña ki gūyā yāsemīn
Egrile geh ṭoġrıla her ān u īn

Ḳalmaya bende ebed ḫavf u ümīd
Egri bügri gideyim 'ayniyle bīd

Ṣāḫ-ı bīd-āsā ṭolanam ṣaġ u ṣol
Rūzgārdan raḳṣ ile ṭutam uṣūl

Mey sürūrı ile ḫūy iden kişi
Ḫᵛāceler aṣlā begenmez bu işi

[419] *Kur'ân-ı Kerîm*, İsrâ, 17/70: "Andolsun biz insanoğluna şan, şeref ve nimetler verdik; onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık."
[420] *Kur'ân-ı Kerîm*, Kevser, 108/1: "Şüphesiz biz sana bitip tükenmez nimetler verdik."

Enbiyā oldı bu ḫoşluḳdan berī
Ḥaḳḳ ile ḫoş oldı anlar serserī

Böyle ḫoşluḳ ʻindlerinde bir oyun
Oldılar Ḥaḳ ḫoşlıġında mülhemūn

İ 487a

Ḥayy olan maḥbūba her kim olsa yār
Hīç ider mi mürdeyi o der-kenār

Allāh Teʻālānıñ *ve inne'd-dāre'l-āḫirete leḥiye'l-ḥayavānü lev-kānü ya'lemūn*[421] āyet-i kerīmesiniñ tefsīri ki o ʻālem ʻarşasınıñ der ü dīvārı ve şuyı ve bardaġı ve mīvesi cümle zindedir söz söyler ve söz işidir bu cihetden Muṣṭafā -ʻaleyhi'ş-şalātü ve's-selām *ed-dünyā cīfetün*[422] buyurdı eger āḫiret dār-ı ḥayāt olmaya idi cīfe olmaḳ lāzım gelürdi zīrā cīfe öli olduġı içün cīfe dirler çīrkīn ḳoḳusı içün degil[423]

O cihānda her ne varsa zindedir
Nüktedānlardır süḫen gūyendedir

Mürde ʻālemde ebed ārām yoḳ
Ki ʻalef enʻāma olmuşdır lüḥūḳ

Herkese gülşen ola bezm ü vaṭan
Külḫan içre mey içer mi çutradan

Rūḥ-ı pākiñ cāy-ı ʻilliyyīn olur
Ḳurt olanıñ meskeni sergīn olur

Ḫaṣṣa-i maḫmūr-ı Ḥaḳ cām-ı ṭuhūr
Kūr ḳuşa lāyıḳ olandır āb-ı şūr

Görmeyenler ʻadl-i pāk-i Ḥayderi
Ẓann ider ʻādil o Ḥaccāc-ı şerī

Cāmid ile oldı luʻb-ı duḫterān
Zindegāndan bilmez aṣlā o nişān

Yoḳ fütüvvetden elinde ḳuvveti
Tīġ-ı çübīn küdāgānıñ ḳısmeti

[421] *Kur'ân-ı Kerîm*, Ankebût, 29/64: "(Oysa onların tek gerçek kabul ettikleri) bu dünya hayatı hakikatte sadece bir oyun ve eğlenceden ibarettir; âhiret yurduna gelince işte asıl hayat odur; keşke bunu bilselerdi!"
[422] Hadîs-i Şerîf: "Dünya bir leştir. Onun tâlibleri ise köpeklerdir." (Hadisin mevzu veya manen sahih olduğu belirtiliyor.)
[423] ḳoḳusı içün degil: ḳoḳusından nāşī degil E.

Enbiyā naḳşına kāni‘ kāfirān
Ki der ü dīvāra naḳş eyler hemān

E 486b

Bizlere o enbiyālar āşikār
İtmeyüz naḳş u nigāra i‘tibār

Birisiniñ naḳşı arż-ı nā-tüvān
Ol biriniñ naḳşı saṭḥ-ı āsumān

Bu dehen olur celīse nükte-gū
O biri Ḥaḳḳa enīs ü nuṭḳ-cū

Güş-ı ẓāhir ile ḳıl żabṭ-ı meşel
Güş-ı bāṭın ile ceẕb it ḫoş ‘amel

Çeşm-i serdir ḥāfıẓ-ı vaşf-ı beşer
Çeşm-i sır pür-şevḳ-ı māzāġa’l-baṣar[424]

Pāy-ı ẓāhir ṣaff-ı mescidde muṣāf
Pāy-ı bāṭın fevḳ-ı ‘arş eyler ṭavāf

Böyle her bir cüz’iñi ta‘dād ḳıl
Bu derūn-ı ḳāl o bir bīrūn-ı ḳīl[425]

İ 487b

Ḳāl derūn-ı vaḳt olur tā bā-ecel
O biri yārdır saña tā bā-ezel

Oldı bir nāmı veliyyü’d-devleteyn
Oldı bir na‘tı imāmü’l-ḳıbleteyn

Ḫalvet ü çille aña lāzım degil
Bir bulut hīç ẕātını ġāyim degil

Ḳurṣ-ı ḫūrşīddir ki ḫalvet ḫādimi
Olamaz bīgāne şeyler hādimi

‘İllet ü perhīz yoḳ buḥrān yoḳ
Küfri īmān eylemiş küfrān yoḳ

Sebḳat itdi cümleye gūyā elif
Olmadı bir vaşf ile o mü’telif

Kendi ḫūyı ḫilḳatinden oldı ferd
Cān ile oldı bürehne vaḳt-i serd

[424] *Kur’ân-ı Kerîm*, Necm, 53/17: “Göz ne kaydı ne de hedefinden şaştı.”
[425] o bir: oldı o İ.

Çünki ‘uryān gitdi pīş-i ferde o
Vaṣf-ı ḳudsī cāmesi iḥsān-ı hū

Giydi evṣāf-ı şehīden ḫil‘ati
Uçdı çehden cāha buldı rif‘ati

İşte böyle çünki bir dürd ṣāf ola
Ṭas dibinden çıḳa bālā-bāf ola

Ṭas dibinde niçün oldı dürdnāk
Çünki ḳarışdı aña şūmī-i ḫāk

Bağladı bāl ü perin sū’-i ḳarīn
Yoḫsa aṣlından da o ṣāf u mu‘īn

Çün ‘itāb olduḳda emr-i *ihbiṭū*[426]
Ser-nigūn aşıldı Hārūt gibi o

Ki ferişteden idi Hārūt ezel
Bir ‘itāb ile mu‘allaḳ fi’l-meṣel

Ser-nigūn oldı ki başdan oldı dūr
Kendini baş ‘add idüp itdi ḳuṣūr

O seped kendini pür-āb gördi çün
İtdi deryāya sitiġnā o zebūn

E 487a

Ḳalmadı kendinde aṣlā ḳaṭre āb
Baḥr-i raḥmet yine virdi aña tāb

‘İllet ü ḫıdmetsiz aldı raḥmeti
Buldı deryādan mübārek sā‘ati

Allāh Allāh itdi deryāya rücū‘
Ehl-i deryā gerçi ki zerd ü nüḳū‘

Tā gele elṭāf u iḥsānlar aña
Ṣarı yüzler zerd olur gevher baḥā

Ṣarı yüzler rengleriñ a‘lāsıdır
Çün liḳāya intiẓārıñ cāsıdır

Līk ḳızıllıḳ ruḫlarından lāmi‘a
Andan içündür ki cānı ḳāni‘a

[426] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/36: “Şeytan oradan onların ayağını kaydırdı da bulundukları yerden onları çıkardı. Biz de ‘Birbirinize düşman olmak üzere inin! Bir zamana kadar sizin için yeryüzünde kalacak bir yer ve ihtiyaç maddeleri vardır’ dedik.”

Ki ṭama‘ zerd ü ẕelīl eyler ża‘īf
Ṣanma anı ‘illet ü derd ü saḫīf

İ 488a

Çünki bī-‘illet göre bir rūyı zerd
‘Aḳl-ı Cālīnūs olur ḫayretle serd

Olduñ ise ṭāmi‘-i envār-ı Hū
Muṣṭafā didi ki ẕellet nefsehū

Sāyesiz nūr pek laṭīf ü ‘ālīdir[427]
Hep müşebbek sāyeler ġırbālidir

3695 ‘Āşıḳān ister ki ten ‘uryān ola
Aramaz ‘innīn ki ḥüsn ü ān ola

Ṣāimān içün olur nān ile ḫˇān
At sinegine ne çölmek ne de nān

Bir kerre daḫı şāhıñ Ayāzdan istid‘āsı ki kendi işiniñ te’vīlini söyle ve münkirān u ṭā‘inānıñ müşkilini ḥall eyle ki anları iltibāsdan ḳurtarmamaḳ mürüvvet degildir

Bu süḫen endāẕeden ḫāric gider
Söyle ḥāliñ ey Ayāz şimdi n’ider

Oldı aḥvāliñ seniñ kān-ı cedīd
Yā ne rāżīsin bu ḥāliñ pek şedīd

Gel ḥikāyet eyle aḥvāliñ nedir
Penc ü şeş aḥvāli ġāyet münkedir

3700 Ḥāl-i bāṭın ḳāle gelmezse eger
Çift ü tekdir ḥāl-i bāṭından ḫaber[428]

Luṭf-ı yārdan mevt acısı nic’olur
Belki o ḳand ü nebātdan ḫoş olur[429]

Şol nebāt ki girse deryāya eger
O acı deryā olur gūyā şeker

Böyle nice ḥāl oldı ṣad hezār
Yine taġyīb itdi ḫalḳ-ı ġadrkār[430]

[427] Sāyesiz nūr pek: Nūr-ı bī-sāye E.
[428] tekdir: tek vir E.
[429] olur: gelür İ.
[430] taġyīb: ġıybet E.

Bu günüñ ḥāli düne hīç beñzemez
Irmaḳ-āsā aḳması bend istemez

E 487b

3705 Her günüñ şādīsi bir nev‘-i diger
Her günüñ fikrinde var ġayrı eṣer

Benī ādemiñ vücūdını misāfirḫāneyeteşbīh muḫtelif fikirleri muḫālif mihmānlara teşbīh ve ‘ārif-i ġam u şādī endīşeleriyle rıżāda Ḫalīlu’llāh -‘aleyhi’s-selām- gibi mihmān-ı dōst ve ġarīb-nüvāz çünki Ḫalīlu’llāh -‘aleyhi’s-selām- dā’imā kārıża‘īfe ikrām idi gerek kāfir ve gerek mü’min gerek emīn gerek ḫā’in mecmū‘ı mihmānına güleryüz gösterür idi

Oldı mihmānḫāne bu ten ey civān
Her seḥer bir tāze mihmāna mekān

İ 488b

Yoḳ ġalaṭ didim ki gelür dem-be-dem
Żayf-ı şādī hem daḫı mihmān-ı ġam

Dime sen ki başıma olur belā
Nīm sā‘atde uçar olur havā

‘Ālem-i ġaybden gelen mihmānıña
Dāde yir vir ṣoḳ anı sen cānıña[431]

O mihmānıñ ḥikāyesi ki ḫāne ṣāḥibiniñ ḫātūnı didi ki yaġmur yaġar misāfir boġazımıza ḳaldı

3710 Bī-vaḳit geldi birine bir ḳonuḳ
Oldı aña gūyiyā ṭavḳ-ı ‘unuḳ

Sofre ḳurdı aña ikrām itdi hem
Var idi o kūyde de sūr-ı ni‘am

Merd ḫātūna didi gizlice söz
Bu gice sen iki câme-ḫˇāb düz

Bize ḳapuda döşek ḳo müşterek
Kūşeye yap żayf içün a‘lā döşek

[431] – E.

Didi zen baş üstine ey şehverim
Her ne dirseñ sem‘ u ṭā‘a eylerim

Döşedi döşekleri gitdi o zen
Sūr seyrine idüp ber-cā vaṭan

Ḳaldı mihmān-ı ‘azīzle şevheri
Nuḳl içün ḳoydı yine ḫuşk ü teri

Ser-güẕeşt söyleşdi iki münteḫab
Ḳıṣṣa-ḫˇanlıḳ itdiler tā nīm-şeb

Ba‘de-zān mihmān itdi meyl-i ḫˇāb
Şol yataġa girdi ki o sūy-ı bāb

Utanup merd dimedi bir şey aña
Ki yataġıñ bundadır gel bu yaña

Seniñ içün bunda döşendi döşek
Dimedi el-ḥāṣıl o merd-i eşek

Ruḫṣat-ı seyr-i zene vardı zamān
Uyudı pisterde rāḥat mihmān

E 488a

Yaġdı o şeb anda bārān-ı şedīd
Bir resen-veş her biri oldı bedīd

Geldi zen o żann ile ki şevheri
Ḳapu dibidir yataġınıñ yeri

Girdi ‘uryān zīr-i yorġana o zen
Raġbet ile öpdi mihmānı ḥasen

Didi ḳorḳum budur ey merd-i kelān
Bu ḥarīf gelür hemān gelür hemān

Merd-i mihmānı ṭutar yaġmur çamur
Sende o ṣābūn-ı sulṭānī ḳalur

Ḳanda gider böyle çamur varken o
Saña oldı olacaḳ ey ḳoca bu

İ 489a

Ṣıçradı mihmān didi ey zen yiter
Çizme var çamurdan itmem ben ḥaẕer

İşte ben gitdim size ḥayr ola zād
Bir dem olmasun seferde rūḥ şād

Cānib-i kāna giderse tā ki o
Çün seferdir yol urur ḫoşluġa bu

Zen peşīmān oldı bu sözden velī
Çünki ḳalḳdı gitdi mihmān-ı velī

Zen didi aña ki ey merd-i mücidd
Ben laṭīfe söyledim ẓann itme cidd

Virmedi hīç lābe vü zārīsi sūd
Gitdi ḳaldı ḥasreti gūyā vüḳūd

Mātem itdi bu cihetden merd ü zen
Gördiler ṣūret ki şem‘-i bī-legen

Gitdi ṣaḥrā oldı nūr ile cinān
Ẓulmet-i şeb pür-żiyā oldı o ān

Eyledi mihmān-ḫāne ḫānesin
Ki ġam-ı mihmān ile kāşānesin

Merd ü zen ḳalbinde yer ḳıldı nihān
Çıḳmadı bir dem ḫayāl-i mihmān

Ḫıżra yardım buldum idi cūd u genc
Līk ḳaçdı ḳaldı ḥasret dilde renc

Her günüñ göñle gelen fikri şol mihmān-ı neve temşīl ki ol günde ḫāneye teşrīf eyleye daḫı mihmān-nüvāzlıġıñ ve mihmānıñ nāza çekmesi ve bed-ḫūylıġına taḥammülüñ fażīleti

Fikr-i sā‘a ṣanki mihmān-ı ‘azīz
Sīneñe her gün gelüp olur mücīz

Fikri sen ẓann eyle bir şaḫṣ-ı laṭīf
Çün fikirden ḳadr-i şaḫṣ oldı şerīf

Fikr-i ġam şādī yolından gelse ger
Fi‘l-i şādīyi ider virmez keder

E 488b

Süpürür evi sivādan pāk ider
Tā ki gelür tāze şādī bī-ḫaber

Ṣarı yapraġın döker şāḫ-ı diliñ
Sebz-pūş olur dıraḫt-ı kāmiliñ

Köhne şādīniñ hemān kökin keser
Tāze tāze ẕevḳ ḫırām eyler gezer

3745 Çürümiş egri köki ġamdır kesen
Gösterür pūşīde kökler o ‘alen

Ġam göñülden her ne ki döke ṣaça
Andan a‘lāsını ta‘vīżen aça

Bā-ḫuṣūṣ ol ki bile o ‘ilm-i dīn
Bilür o ġam bendedir ehl-i yaḳīn

İ 489b

Ger turuş-rū olmasaydı ebr ü berḳ
Aşmayı yaḳardı ḍıḥk-ı şems-i şarḳ

Sa‘d ü nuḫs eyler göñül içre ḳıyām
Ḫāne ḫāne necm-veş eyler ḫırām

3750 Bir zamān itse seniñ burcuñda cā
Ṭāli‘i veş sen de ol şīrīn edā

Tā ki ola māh ile muttaṣıla
Şükr ider senden o sulṭān-ı dile

Yedi yıl Eyyüp idüp ṣabr u rıżā
Ḫoş geçindi ki belā żayf-ı Ḫudā

Andan ayrıldıḳda o mübrem belā
Çoḳ şükürler söyledi pīş-i Ḫudā

Ben ki maḥbūb-keş iken sūdı beni
Yüzin ekşitmedi benden ey Ġanī

3755 Ḫaḳdan utandı o ‘ālem bā-vefā
Şīr ü şekker oldı anıñla belā

Tāze tāze sīneye gelür ḫayāl
Gülerek öñünde eyler nice āl

که نکهداری خدا از شّروی
هم مکن محرومتر از برّوی[432]

هر چه دیدم شکران را کن نصیب
هر چه بکذشت حسرتش ندهی عقیب

[432] Bu ve sonraki beyit için:
Çelebioğlu: “Yâ Rabbî, beni, belaların şerrinden emin eyle. Mahrum kılma. İhsanlarda bulun.
Yâ Rabbî, beni, belalara karşı inayetinle şükredici kıl. Geçmiş şeylerin hasretiyle azap çektirme” de. C. 5, b. 3703-3704.

Ol turuş fikri müdāmā ḥāfıẓ ol
Ekşiyi şekker gibi eyle ḳabūl

Ẓāhiren ebr oldı gerçi turş-rū
Gülşene ammā viren o reng ü bū

Ġam żamīriñ ‘aynı ile ebr bil
Ekşi yüze ekşime sen ey nebīl

Belki o gevher anıñ destindedir
Sa‘y ḳıl rāżı ola o müstaḳır

E 489a

Yoġısa gevher degilse o ġanī
Ḫūy ammā ‘ādet-i şīrīn seni

Başḳa yirde sūd ider o ‘ādetiñ
Bir gün elbet ḥāṣıl olur ḫıdmetiñ

Bir fikir ki şāda māni‘ ola o
Bil anı ki emr-i ṣāni‘ ola o

Sen dime dūçār dangdır ey civān
Belki bir yıldız ola ṣāḥib-ḳırān

Fer‘idir dime aña vāṣıl olur
Maḳṣad-ı zaḫme-i ḫor her naṣl olur

Fer‘idir bu diyü ṭutarsın mużır
Çeşmiñ olur ise aṣla muntaẓır

Sebzevāta zehr mekş ü intiẓār
Mergde eyler dā’imā elbet ḳarār

Aṣl bil anı da eyle der-kenār
Yol degil zīrā ki merg ü intiẓār

İ 490a

Ayāz-ı ḫāṣ vefādārını sulṭān nevāziş eylemesi

Ṣıdḳ-ı meẕheb ey Ayāz-ı pür-niyāz
Ṣıdḳıñ olmuş kūh u deryādan firāz

Vaḳt-i şehvet olmadı sende ‘aṣār
Kūh-ı ‘aḳlıñ olmaz aṣlā kāh-vār

Ḫışm u kīne vaḳti olmaz süst ü pīç
Ber-ḳarār üzre olur ṣabr-ı behīç

Merdlik o merdlik degil rīş ü ẕeker
Yoḫsa merde şān olurdı kīr-i ḫar

Ḥaḳ kimi vaṣf itdi Ḳur'ānda ricāl
O maḥalde nic'olur ḫışma mecāl

Rūḥ-ı ḥayvānīde ḳadr olmaz ebed
Var ḳaṣāb bāzārına var biñ 'aded

Ḳarnı içre nice biñ o baş ḳomış[433]
Būndan ḳuyruḳlarıyla leş ḳomış

Rūsbī cevlān itmede derdi ẕeker
'Aḳlı mūşdur şehvetidir şīr-i ner

Pederiñ duḫterine vaşiyyeti ki şevherinden kendiñi muḥāfaẓa eyle tā ki ḥāmil olmayasın

Biriniñ var idi ṣulbi duḫteri
Ḫande Zühre rūyı meh sīmīn-berī

Bāliġa oldı vü virdi şevhere
Ḫarcda küfvi olmayan bir genc ere

Ḳavun olduḳda olur çün ābnāk
Yarmasañ ḳarnın telefdir hem helāk

Çün żarūrī idi virdi duḫteri
Küfviniñ ġayrıya olmaya şeri

Ḳızına didi ki bu dāmāddan
Kendiñi pek ṣaḳla ḥāmil olma sen

Bu faḳīre 'aḳdim oldı bi'ż-żarūr
Ki ġarīb ü bī-vefā ehl-i fütūr

E 489b

Nāgehān bir gün ider terk-i vaṭan
Ṭıflı ḳalur boynuña olur miḥan

Didi duḫter ey peder baş üstine
Pendiñi hep yazmalı ṭaş üstine

Her iki üç günde bir kerre peder
Duḫterine emr iderdi ḳıl ḥaẕer

[433] içre: üzre E.

Ḥāmil oldı ḳocasından çünki ḳız
İkisi de nev-civān u şevḳ-bīz

Bābāsından gizledi bir ḥayli dem
Oldı penc māha kesildi çünki dem

Ẓāhir oldı didi bābā ki ne bu
Saña dūr ol diyü itdim güft ü gū

Ol vaṣiyyetler ki itdim oldı bād
Pend ü va‘ẓım itmediñ sen hīç yād

İ 490b

Didi bābā var mıdır perhīz iden
Āteş ü penbe miṣāli merd ü zen

Penbe āteşden nice perhīz ider
Yā ki āteş nice yaḳmayup gider

Didi didim varma anıñ sūyına
Ki ḳabūl itme menīsi ṣuyına

Ḥāl-i inzāl oldıġında ol zamān
Kendiñi çek bir ṭaraf ey nev-civān

Didi nice bileyim inzālini
Gizlidir o kendi bilür ḥālini

Didi anıñ çeşmi o dem süzilür
Añla ki nuṭfe yerinden çözilür

Didi anıñ çeşmi süzildigi dem
İki çeşmim kūr olur benim de hem

Olamaz her ‘aḳl-ı aḥker pāyidār
Vaḳt-i ḥırṣda vaḳt-i ceng ü kār-zār

E 490a

Ol yarım ṣūfīniñ ża‘fı ve ḳorḳaḳlıġınıñ vaṣfı ve mücāhede çekmemiş sāye-perver ve derd ü dāġ-ı ‘aşḳı ṭatmamış ve rencīde olmamış iken muṭlaḳ ‘avāmıñ kendüye taḥiyyet ü dest-būsı ve müşārün bi’l-benān olmaḳlıġıyla o günlerde ṣūfī budur dimeleriyle bu ḥāle mest olup ‘aynı o mekteb ḫˇācesi gibi ki eṭfāl ḫastesin dimeleriyle ben mücāhidim diyü vehmi sebebiyle bu yolda baña pehlevān disünler ġāzīler ile ġazāya gide ẓāhirde daḫı

hüner göstereyim cihād-ı ekberde cümleden
fā'iḳim cihād-ı aṣġar ne olacaḳ diyü
arslanlıḳ ve dilīrlik gösterüp ve bu ḫūlyā ile
mest olup şīr ḫużūrına mīşe ṭarfına teveccüh
eyledükde şīr-i jeyān ḥāl-i dille dir ki
kellā seyfe ta'lemūne ṣümme kellā seyfe ta'lemūn[434]

Gitdi bir ṣūfī murād itdi ġazā
Ẓāhir oldı çünki āṣār-ı veġā

Ḳaldı ṣūfī ḫavf ile çādırda ṣāf
Fārisān gitdikde hep sūy-ı muṣāf

Bu telaṭṭuf geldi ṣūfīye eṣaḳḳ
Çekmedi ġazv içre zīrā o bıçaḳ

Didiler ki çoḳ getürdük biz esīr
Al birin ḳatl eyle işte ey dilīr

Başını kes sen de ġāzī olasın
Azacıḳ ṣūfīye geldi şevḳ-i dīn

İ 491a

Ṣu iledir ābdest almaḳ velī
Ṣu bulınmazsa teyemmüm mübdelī

Aldı o baġlı esīri ṣūfī-i pāk
Çadır ardında ide anı helāk

Uzadı arası gelmez bir ṣadā
Didiler ki ḳanda ḳaldı o gedā

İki eli baġlı olan kāfiri
Kesmede te'ḫīriñ aṣlı yoḳ yeri

Birisi geldi anıñ teftīşine
Gördi kāfir üstde almış pīşine

Erkegiñ dişiye aşdıġı miṣāl
Ḳalmış altda ṣūfī-i āşufte-ḥāl

Eli baġlı ışırur boynın hemān
Virmiyor bīçāre ṣūfīye amān

Kāfir ışırur dişiyle eñsesin
Gitmiş aḳlı ṣūfiniñ kesmiş sesin

[434] *Kur'ân-ı Kerîm*, Tekâsür, 102/3-4: "Hayır! Yakında bileceksiniz! Hayır, hayır! Elbette yakında bileceksiniz."

Elleri baġlı gavur gürbe miṣāl
Eylemiş mecrūḥ boġazın demle al

Nīm cān itmiş anı kāfir esīr
Rīş ü dendān ḳan-ı ṣūfī çün ḥaṣīr

Böyle ider eli baġlı nefs-i şūm
Ṣūfī gibi sen de altında melūm

Bir depeden ey olan ‘āciz fülān
Öñde ṭaġlar var ki yüksek ḥāl yaman[435]

Geldi bir ḫarpüşteden ḥaylī elem
Ṭaġ gibidir ‘aḳbeler peşinde hem

E 490b

Kāfirānı ḳatl iderler ġāziyān
Yine o sā‘at ḥimāyet bī-gerān

Ṣūfiniñ yüzine ṣaçdılar gül-āb
Geldi ‘aḳlı başa ammā ki ḫarāb

Çünki ‘aḳlı geldi gördi ḳavmi o
Mācerāyı eylediler cüst u cū

Allāh Allāh bu ne ḥāldir ey ‘azīz
Gitdi ‘aḳlıñ hem de olduñ bī-temīz

Eli baġlı nīm mürde bir esīr
Böyle bī-hūş ide z̤ātın ey faḳīr

Didi itdim çün aña ben ḳaṣd-ı ser
Bir ‘acāyib ḳıldı çeşm ile naẓar

Gözin açdı çünki o benden yaña
Ol baḳışla oldı ‘aḳlım hep hebā

Ol baḳış ‘asker göründi gözime
Ġayrı mālik olmadım ben özime

Ol baḳışdır ṣorma ġayrı ḳıṣṣa sen
Kendiden geçdüm de düşdüm arża ben

İ 491b

Mübārizānıñ aña naṣīḥati ki sende bu zehre-i dil var iken dest beste bir kāfiriñ bir göz büyütmesiyle bīhūş olasın ve ālet-i ḥarb elinden düşe ṣaḳın ṣaḳın ki

[435] ḥāl: iş E.

bundan ṣoñra ḫāngāh maṭbaḫına mülāzim ol
ceng ṭarfına gitme ki rüsvāy olursın

Ḳavm didi ki gitme ġayrı cenge sen
Böyle ödlek zehresiz ḳorḳaḳ iken

Ol eli baġlı esīriñ çeşmi çün
Eyledi ten fülkiñi sen de zebūn

Şīr-i nerler cümlesi içinde sen
Tīġleriyle nice başlar bī-beden

Ṭaḳ ṭaḳ cümle-i ḳaṣṣāriyān[436]
Gibi gerden ṭaḳ ṭaḳıdır ʻayān

Nice mümkin idesin ḫūnda şinā
Olmadıñ çün ceng-i merdān āşinā

Nice başsız tenler ile iżṭırāb
Nice baş tensiz ḳan içinde ḥabāb[437]

Atlar altında nice vaḳt-i ġazā
Zūr-bāzān oldılar ġarḳ-ı fenā

Böyle bir hūş ki o mūşdan ḫavf ide
Ol ṣaf içre tīġ çeküp nice gide

Cengdir bu şūrbā yimek ṣanma sen
Āsitīniñ süriyüp ṣalmaḳ neden

Şūrbā yoḳdur bunda ancaḳ tīġ var
Ḥamza lāzım āhenīn-i rūzgār[438]

Nāzikāne iş degil aṣlā ḳıtāl
Ki ḳaçar ḫūlyā idüp o ber-ḫayāl

E 491a

Türkleriñ kārı degil ʻavretleriñ
ʻAvret iseñ ḫāne ḫānedir yeriñ

[436] Ṭaḳ ṭaḳ cümle-i ḳaṣṣāriyān: Ṭaḳ ṭaḳ ḥamle ḥamle ḳaṣṣāriyān E.
[437] baş tensiz: ten başsız İ.
[438] āhenīn-i rūzgār: āhenīn vaḳt-i hebā E.

Şeyḫ Ayyāżī yetmiş kerre ġazveye girmiş idi anıñ ḥikāyeti ki dā'imā şehādet ümīdiyle çıplaḳ ġazā eyler idi çünki şehādetden nā-ümīd oldı cihād-ı aṣġardan cihād-ı ekbere teveccüh eyledi ve ḫalvet iḫtiyār eyledi nāgāh ġāzīler ṭablı āvāzını işitdi içerüden nefsi zincīri ḳırdı sūy-ı ġazāya meyl eyledi ve bu raġbetde nefsi müttehim eyledi vallāhü'l-hādī[439]

Didi Ayyāżī ki ṭoḳsan kerre ben
Kār-zāra irmişem 'uryān ten

Tīre ḳarşu gitmişem 'uryān ten
Tā olalar cāy-gīre zaḫm-zen

İ 492a

Boġazına oḳ yiyüp ölmek muṣīb
O şehīd-i muḳbile olur naṣīb

Bu tenim ser-tābe-pā zaḫm ile pür
Ṣanki bir ġalbūrdur bilmez yüsür

Gelmedi maḳtelde aṣlā baña tīr
Baḫt işidir ṣanma çāpük yā müşīr

Çün şehādet olmadı rūzī-i cān
Girdim o dem çilleye oldum nihān

Çün cihād-ı ekbere düşdi beden
Hem riyāżet ile lāġar oldı ten

Ḳulaġıma geldi ṭabl-ı ġāziyān
Ki giderler kār-zāra her civān

Bātınımdan nefsim itdi bir ṣadā
Güş-i ḥiss ile işitdim dir baña

Ḳalḳ ki hengām-ı ġazā geldi yüri
Ki ġazā itmeklige seyfiñ süri

Didim ey nefs-i ḫabīṯ ü bī-vefā
Ḳanda ġazve meyli hem sen ḳanda yā

Ṭoġrı söyle nefs-i kec bu ḥīle ne
Nefs-i şehvet ṭā'ata gelmez hele

[439] ḳırdı : ḳırup E.

Söylemezseñ ṭoġrı ḥamle eylerim
Artırup perhīzi baḳ gör n'eylerim

Bāṭınımdan baña nefs itdi nidā
Bī-dehān ammā faṣāḥatle edā

Ki beni bu yirde itdiñ mübteẕel
Cān-ı küffāra idüp cānım bedel

Kimse bilmez ḥāl-i zārımdan ḫaber
Uyḳusuz aç eylediñ beni heder

E 491b

Gidelim cenge yine zaḫmı beden
Ḫalḳ göre merdlik ne hem īṣār-ı ten

Didim ey nefsim münāfıḳsın tamām
Hem münāfıḳ hem mürā'ī-i enām

İki 'ālemde mürā'ī sensin o
İki 'ālemde 'abeṣ bīhūde cū

Başımı ḫalvetden iḫrāc itmeyem
Diyü neẕr itdim olınca ten 'adem

Çünki ḫalvetde ne eylerse beden
Olmaz aṣlā o berā-yı merd ü zen

Cünbiş ü ārāmiş-i her ḫalveti
Ḥaḳḳ içündür cümle anıñ niyyeti

Bir büyük cengdir o birdir kiçisi
Rüstem ü Ḥayder işidir ikisi

Ol kesiñ kārı degil ki 'aḳl u hūş
Uça tenden oynadıḳça dümm-i mūş

Ṣūfī o ṣūfī bu ṣūfīye yazıḳ
İgneden ölmiş o bu seyfe azıḳ

İ 492b

Böyle kimse lāyıḳ olan miṣl-i zen
Dūr ola cāy-ı muṣāfdan nīzeden

Naḳş-ı ṣūfīdir ki yoḳdur anda cān
İtdi bed-nām ṣūfīyānı ṣūfīyān

Ḥaḳ der ü dīvāre bir çamur cisim
Ṣıvayup ṣūfī diyü ḳomış isim

Tā ‘aṣā-yı Mūsī-i pinhān ola
Siḥr ile bu naḳşlar cünbān ola

Yir naḳūşı dā’imā ṣıdḳ-ı ‘aṣā
Çeşm-i Fir‘avndır düten ṭarḳ-ı ḥaṣā

Ṣūfī var ki ṣaff-ı ḥarb içinde o
Yigrmi kez ṭalmaḳ aña ḫūy oldı ḫū

Olamaz bir zaḫm aña gelür güzāf
Tā ki yigrmi zaḫm yir vaḳt-i muṣāf

Müslümānlar ile küffāra ġazā
Eylese dönmez firāren o fetā

Yara yirse baġlar o zaḫmı hemān
Ṣaldırur küffāra çün şīr-i jiyān

Ḥayf ider bir yara ile çıḳsa cān
Dest-i ṣıdḳından ḳolay gider revān

E 492a

Ol mücāhidiñ ḳıṣṣası ki her gün kīsesinden bir direm ḫendeḳe atardı nefsiniñ ārzūsı ve ḥırṣıñ lecc ü ‘inādı içün ki nefsi aña dir idi eger atarsañ mecmū‘ını birden at ki me’yūslük daḫı iki rāḥatıñ biridir zīrā beni ḫalāṣ idersin mücāhid aña dir idi ki bu rāḥatı daḫı saña virmem

Biriniñ var idi mālı ḳırḳ direm
Gicede birin atardı sūy-ı yem

Tā ki gele nefs-i şūma bu şedīd
Ki te’ennī ile cān virmek ba‘īd

Ṣıdḳ cān virmek olurdı ṣādeḳū
Oḳı Ḳur’āndan *ricālün ṣadeḳū*[440]

Bu ölüm mecmū‘ı mergiñ ṣūreti
Hem beden rūḥuñ hemīşe āleti

Nice cān var ceng içinde oldı o
Līk nefsi ṣaġ idi kec gitdi o

Söndi āteş līk ḫırsız ḳaldı ṣaġ
Nefs-i zinde ḳıldı merkebden ferāġ

[440] *Kur’ân-ı Kerîm*, Ahzâb, 33/23: “Müminlerden bir kısmı Allah’a verdikleri sözü yerine getirdiler, kimileri onun yolunda can verdiler, kimileri de ecellerini bekliyorlar; (vaadlerini) asla değiştirmediler.”

Her ḳanı dökilen olaydı şehīd
Küşte kāfirler olurdı Bū Sa‘īd

Esb-i kec-rev girmez aṣlā o yola
Ḫām u zişt āşüfte geçmez bir pula

Çoḳ kişi vardır şehīd-i mu‘temed
Dünyece mürde velī ṣaġdır ebed

İ 493a

Nefs-i rehzen gitdi tīġi ten idi
Ḳaldı o ġāzī elinde sermedī

Tīġ o tīġ oldı ki merdān hem o merd
Līkin o ṣūret virür ḥayretle derd[441]

Nefs tebdīl eyleye tīġ-i teni
Dest-i ṣun‘-ı Żü’l-Minendir meskeni

Bir nev‘i merd var ki ḳūtı cümle derd
Nev‘i āḫir içi boş ‘aynıyla gerd

Bir ġammāzıñ kāġıda ṣūret-i kenīzegi taṣvīr idüp ḫalīfeye vaṣfı ve ḫalīfeniñ ‘āşıḳ-ı ṣūret olup leşker ile Muṣul cānibine pehlevān irsāli bu cihet ile çoḳ maḥal vīrān eylemesi

Urdı bir ġammāz ḫalīf-i Mıṣra baş
Şāh-ı Mūṣul ḥūri ile hem-firāş

Bir kenīzek eylemiş o der-kenār
Yoḳdur ‘ālemde anıñ gibi nigār

Ḥüsni bī-ḥaddi olınmaz hīç beyān
Naḳşı bu kāġıdadır işte ‘ayān

Ṣūreti kāġıdda gördi çün ḳubād
Cām elinden düşdi oldı çūn cemād

Eyledi irsāl o dem bir pehlevān
Mūṣula mevṣil sipāh-ı bī-gerān

Saña virmezlerse o māhı eger
O diyārı kes kökünden bī-ḥaẕer

[441] Līkin: Līk İ.

E 492b

Ger virürlerse getür itme ḳarār
Tā idem yirde o māhı der-kenār

Mūṣula ‘askerle gitdi pehlevān
Nice Rüstemler nice tīr ü kemān

Nemle-āsā bī-‘aded ḫaylī sipāh
Ḳaṣd-ı ehl-i şehre itdi ‘azm-i rāh

Mancınīḳ-ı ceng ile her bir ḳurā
Kūh-ı Ḳāf-āsā iken oldı hebā

Mancınīḳıñ ṭaşları hem zaḫm-ı tīr
Tīġlar parlardı çün berḳ-ı münīr

Öyle ḳızdı āteş-i peygār u ceng
Mūm-veş süst oldı cümle burc u seng

Şāh-ı Mūṣul gördi peygārı maḫūf
Yolladı bir elçi ki ehl-i vuḳūf

Mü’minān ḳanında āyā ne murād[442]
Ḥarb içinde nice cān ola mezād[443]

Ger murādıñ şehr-i Mūṣul ise al
Ḳan dökülmeksiz olurdı işbu ḥāl

İ 493b

Şehr içinden ben çıḳam āḫir yire
Girmesünler ḫūn-ı ḫalḳ-ı vāfire

Māl ü zer ü gevher ise ger murād
Mülkimizden o da ḥāṣıl bī-fesād

Pehlevāna çünki geldi o resūl
Virdi menḳūş kāġıdı ide vuṣūl

Baḳ bu kāġıdda ne ise ṭālibim
Vir bunı virmez iseñ ben ġālibim

[442] ḳanında: beyninde İ.
[443] ola: oldı E.

Şāh-ı Mūşuluñ kenīzegi ḫalīfeye īşār eylemesi tā ki ḫūn-ı Müslümānān dökülmeye

Mü'minim ben büt-perest olmam ebed
Büt-perestlerdir uman bütden meded

Çün getürdi elçi anı o zamān
'Āşıḳ oldı gördigi dem pehlevān

Aşḳıñ vaşfı[444]

Aşḳ deryā āsumāndır aña kef
Ki Zelīḫā ḳıldı Yūsufda esef

Devr-i gerdūn 'aynı mevci 'aşḳ bil
Olmayaydı 'aşḳ biterdi ḳāl ü ḳīl

Mahv olur mıydı nebāt içre cemād
Nāmiyāt itmezdi rūḥ ile vedād

Rūḥ olur mıydı fedā hīç o deme
Ki nesīmi ḥamli virdi Meryeme

Yirde buz gibi ḳalur idi enām
Kimse atmazdı çekirge gibi kām

E 493a

Cümle ẕerrāt o kemāl-i 'āşıḳān
Hep nihāl-āsā 'uluvve meyl-i şān

*Sebbeḥa-lillāh*dır sa'y-i heme[445]
Cān içün tenḳıyye eylerler tene

Pehlevān ẓann eyledi çün çāhı rāh
Şūre ḫoş geldi vü ekdi dāne āh

Uyḳudaydı gördi gūyā bir ḫayāl
Cem' olup dökdi aña āb-ı zülāl

Çün uyandı ḫˇāb-ı şehvetden o dem
'Aḳlı başa gelicek geldi nedem

Bir ḫayāle āb-ı rū itdim telef
'İşve-i şeyṭāna uydum vā-esef

[444] Aşḳıñ vaşfı: Ṣıfat-ı 'aşḳ E.
[445] *Kur'ân-ı Kerîm*, Hadîd, 57/1; Saff, 61/1: "Göklerde bulunanlar da yerde bulunanlar da Allah'ı tesbih etmektedir. O azîzdir, hakîmdir."

Merd degildi pehlevān-ı ten hemān
Ḳuma ṣaçdı toḫm-ı merdi bu zamān

Ḳırdı dizgin merkeb-i ‘aşḳı o dem
Lāübālī dir ḥımām-āsā o dem

چه هر اسم از خلیفه در هوا
نزد من یکسان در تن در نوا[446]

İ 494a

Böyle yanup yaḳılup encām-ı kār
Meşveret ḳıl biri ile itme ‘ār

Meşveret nī ‘aḳl nī ḥırşıñ sili
Ṭırnaġıñ ṭaḳdı ḫarāb itdi ili

Öñde sedd var hem daḫı ardında sed
Öñün ardın göremez meftūn-ı ḥad

Ḳaṣd-ı cāna gele o seyl-i siyāh
Tā ki dilkü cāy ide arslana çāh

Gösterüp çāh içre yoḳdan bir ḫayāl
Düşürür bir şīr ki mānend-i cibāl

Olmasun bir kimse maḥrem bir zene
Beñzer o panbuḳ ile āteş-zene

Āb-ı Ḥaḳ lāzımdır āteş yanına
Düşe Yūsuf gibi ‘işmet kānına

Ki Zelīḫā-yı zamān-ı serv ü ḳad
Şīrleri kendine bend eyler ebed

Vaz gelüp Mūṣuldan itdi ‘azm-i rāh
Tā ki ḳurdı ḥaymeyi bir mercgāh

Āteş-i ‘aşḳ şöyle ḳıldı nā-tüvān
Farḳına gelmez zemīn ü āsumān

Ḥaymede ḳaṣd eyledi o māha o
‘Aḳl yoḳ ḫavf-ı ḫalīfe nī o bu

Çaldı bu vādīde çün şehvet ṭabl
Ayġır oġlı ayġır olduñ yoḳ ‘aḳl

[446] Çelebioğlu: “Ben, padişah falan tanımıyorum, bu an işim aşktır. Bana varlıkla yokluk birdir” diyordu. C. 5, b. 3875.

Çün ḫalīfeler megesden daḫı dūn
Öyle görür gözleri vaḳt-i cünūn

Atdı şalvārı oturdı zen-perest
Ayaġı ucına uzandı o dest

E 493b

Fercine çünki ẕeker oldı yaḳīn
Ḳopdı leşker içre bir ġulġul enīn

Ṣıçradı g.ti açıḳ sūy-ı ṣafa
Āteş-āsā tīġını aldı kefe

Gördi bir arslan çıḳmış mīşeden
Bu imiş bu ‘askere ḳan işeden

Dīv gibi atlar boşanup ḳıldı cūş
Çoḳ ṭavīle nice ḥayme ḳaldı boş

Ṣavletinden mevc-i deryā-veş olur
Yigrmi arşun ḳadli künbedler ẓuhūr

Pehlevān merdāne idi bī-ḥaẕer
Ḥamle itdi şīr-i meste şīr-i ner

Urdı şemşīr ile kesdi başını
Ḥaymede buldı yine yoldaşını

Görmemişken böyle bir hevl-i şedīd[447]
Yine ber-pā idi ma‘hūd-ı ḥadīd

Böyle bir şīr ile ceng itdi o er
Merdligi yatmaz uyumaz tāze ter

İ 494b

Gördi o şīriñ-liḳā-yı māh-rū
Merdligine pek ta‘accüb itdi o

Şehvet ile çifti oldı ol zamān
İttiḥād itdi o demde iki cān

Birbiriyle ittiṣālden iki cān
İrişür bir cān ġaybden ol zamān

Eyler o ṭoġmaḳ ṭarīḳinden ẓuhūr
Yoġısa ammā ‘ulūḳında fütūr

[447] Görmemişken: Gördi çünki E.

Mihr ile yā ġayr-ı mihr o iki kes
Cem‘ olurlar s̱āliṣ olur añа pes

Ṭoġması ammā ġaybdandır ṣuver
Gidebilürseñ var eyle sen naẓar

Ol netāyic hep ḳırānātdan olur
Her ḳarīnden eyleme ammā sürūr

Sen bu mīḳāta hemān ol muntaẓır
Ṭoġrı bil ilḥāḳ-ı z̲ürriyyāt-ı sır

Ki ‘amelden hem ‘alelden ṭoġdılar
Her biriniñ ṣūret ü nuṭḳı diger

Ol cemālden gelür anlara nidā
Ġafletiñ bizden velī tīz gel bаña

Merd ü zen cānı ġaybde muntaẓır
Bu te’ennī ne mücidd ol ya‘ni sır

Ṣubḥ-ı kāz̲ib oldı çün gümkerde rāh
Ayrana düşen meges-āsā tebāh

Ol ser-leşkeriñ bu ḫıyānetinden peşīmān olup kenīzege yemīn virmesi ki ḫalīfeye bu vuḳū‘ātı söyleme[448]

E 494a

Duḫter ile geçdi bir ḳaç gün bu ḥāl
Ba‘de-zān geldi nedāmetle melāl

Bir yemīn virdi ki ey bedr-i münīr
Olmaya şāhım bu ḥālinden ḫabīr

Çün ḫalīfe gördi anı oldı mest
در عجم افتاد از بام طشت پست[449]

3960 Gördiginden vaṣfı yüz rütbe ziyād
İdemez görmekle işitmek ‘inād

Vaṣf u taṣvīri bilür çeşm ile gūş
Ṣūreti göz bildi ma‘nāyı da hūş

هر چه بچشم دیده شود آن حقست و آن چه شنیده شود
بکوش باطلست کلامنك معناسی

İtdi bir kes bir süḫendāndan su’āl
Ḥaḳḳ u bāṭıl nedir ey nīkū-ḫıṣāl

Ḳulaġın ṭutdı didi bu bāṭıla
Çeşm ḥaḳdır hem yaḳīni ḥāṣıla

İ 495a

Ya‘ni ekṣer sözlere nisbetle gūş
Bāṭıl oldı göze nisbet ol ḫamūş

3965 İtdi ḫuffāş āfitābdan ictināb
Var derūnında ḫayāl-i āfitāb

Ol ḫayāl aña virür ḫavf u hirās
Ki ḫayālden ẓulmete olur mümās

Ol ḫayāl-i nūrdan ḳorḳar müdām
Ki şeb-i ẓulmānīyi eyler maḳām

Düşmen ü taṣvīriniñ fikriyle sen
Pek yapışdıñ naḳṣ-ı dōsta görmeden

[448] ḫıyānetden: ḳabāḥatden E.
[449] Çelebioğlu: Halife, cariyeyi görünce mest oldu. Hayretle damdan aşağı tası düştü. C. 5, b. 3913.

Kūha ḳoşduñ bir lema‘le Mūsiyā
Ol ḫayāl taḥḳīḳe ṭāḳat yoḳ saña

Olma maġrūr müsta‘iddim ben diyü
Bu ḫayāle bu yoluñ mevṣil mı o[450]

Ceng fikri ile ḳorḳmaz kimseler
نی دلیرســـت پیش از غوغـا بشـــر[451]

Ḫarb ḫayāli eyleyüp nice cebān
Kerr ü ferr eyler miṯāl-i Rüstemān

Naḳş-ı Rüstem olsa bir ḥammāmda ger
Nice ḥāmlar aña ḥamle fikr ider

Bu ḫayāl-i gūş nice mubṣır olur
Ḫīzden Rüstem nice muẓṭar olur

Cehd ḳıl gūşdan gidesin çeşme sen
Çünki o bāṭıl bu ḥaḳdır ey ḥasen

Ṣoñra gūşuñ ṭab‘-ı çeşmiñ-veş olur
İki gūşuñ yeşm olur ḳıymet bulur

Belki cümle ten olur āyīne-veş
Cümle çeşm ü sīne daḫı aña eş

Gūşa ḥāṣıl bir ḫayāl ammā ḫayāl
O olur dellāle-i vaṣl-ı cemāl

Sa‘y ḳıl tā o ḫayāl efzūn ola
Tā delāle rehber-i Mecnūn ola

Ol ḫalīfe itdi bir ḳaç taḳla-bāz
Eblehāne ḳız ile nāz u niyāz

Mülke mālik ṭutalım ki ġarb u şarḳ
Ḳalmayınca sen anı bil miṯl-i berḳ

Memleket ḳalmaz ciḥānda cāvidān
Gönlüñ uyur sen de anı uyḳu ṣan

İstediğiñ nedir o yüze güler
Ya‘ni bir cellāddır eñseñde gezer

[450] ḫayāle: ḫayāliñ E.
[451] Çelebioğlu: Savaş hayalinden dolayı bir gönül korkusu yoktur. Harbden önce yiğitlik olmaz, bunu bil. C. 5, b. 3925.

Ba‘ş-ı ekber münkirleriniñ sözi ve āḫiret aḥvāli ve anlarıñ ḥüccetleri ża‘īf beyānı ki ḥüccetleri kendilerine ‘avd u inṣırāf ider

İ 495b

‘Ālemiñ ġayrısı me’men vardır
Ki münāfıḳ bu söze bīzārdır

Ḥücceti budur ki söyler her zamān
Olsa bir ġayrı görürdük biz o ān

Göremez aḥvāl-i ‘aḳlı bir ṣabī
‘Āḳılān naḳl itmede o maṭlebi

Bilmez ise ‘āḳılān aḥvāli ‘aşḳ
Nāḳış olmaz māh-ı nīkū fāl-i aşḳ

Yūsufuñ ḥüsnini iḫvān görmedi
Līk Ya‘ḳūbuñ dilinde sermedi

Gördi hem Mūsā ‘aṣāyı elde çūb
Anı ef‘ā gördi ebṣār-ı ġuyūb

Sır gözi ser gözi ile cengdedir
Sır gözi ġālib olup āhengdedir

Çeşm-i Mūsā kendi destin gördi dest
Çeşm-i ġaybde nūrı ider ḫalḳı mest

Bu sözüñ pāyānı yoḳ ‘inde’l-kemāl
Gizlidir nā-māḥremāndan bu ḫayāl

Çün ḥaḳīḳat didigi fercle boġaz
Söyleme esrārı aña açma rāz

Bizde bu ferc ü gelū oldı ḫayāl
Şübhesiz her gün görür cānlar cemāl

Kime ki ferc ü gelū āyin idi
Ki *leküm dīnün velī dīn* aña di[452]

Sözi ḳıṣalt vardı inkār vāfire
Aḥmedā az söyle eski kāfire

[452] *Kur’ân-ı Kerîm*, Kâfirûn, 109/6: “Sizin dininiz size, benim dinim banadır."

Ḫalīfeniñ ḳıza cimā‘a gelmesi

E 495a

O ḫalīfe itdi rāy-ı ictimā‘
Gitdi ḳıza ide anıñla cimā‘

Anı ẕikr itdi ẕeker ḳalḳdı ayaḳ
Ki muḥabbet artıra bi’l-ittifāḳ

Çün oturdı tā meyān-ı pāyına
Baḳ neler düşdi ḳażādan payına

4000 Güş itdi ḫış ḫışı bir mūşdan
Yatdı kīri geçdi o dem hūşdan

Vehmi o ki bir yılandan bu ṣarīr
Ki ‘acāyib oynadı zīrā ḥaṣīr

Ẓa‘f-ı ḳuvvet-i ḫalīfe ve ḳuvvet-i şehvet-i emīrden nāşī kenīzege ḫande geldiginden ve ḫande-i bisyārından ḫalīfe fehm eylemesi

Gördi zen o süstligi ḳaldı ‘aceb
Ḫande itdi ḳahḳahayla bu sebeb

Yād itdi pehlevānıñ merdligin
Arslan öldürdi de bāḳī serdligin

İ 496a

Gülmesi ġālib olup ṭūl ü dırāz
Cehd iderdi lākin olmaz leb-firāz

4005 Bengīler gibi iderdi ḫandeler
Ḫayr u şerde ḫande ġālib al ḫaber

Ne düşünsün ḫande olur zā’ide
Seyl-bendi gibi ansız ‘ā’ide

Aġlamaḳ gülmek ġam u şādī-i dil
Her biriniñ ma‘deni var müstaḳil

Her biri maḫzendedir miftāḥı līk
Ḫażret-i Fettāḥ elinde ey rekīk

Ḫande sākin olmadı andan ebed
Pes ḫalīfe āteş oldı tünd ü bed

Çekdi seyfini ġılāfından hemān
Didi sırr-ı ḫandeyi söyle bu ān

Gönlüme bu ḫande virdi sū'-i ẓan
Ṭoġrı söyle istemem ġayrı süḫen

Aldadup söyler iseñ kiẕb ü yalan
Yā bahāne ṭatlı sözle imtiḥān

Bilürüm göñlüme düşmen āşikār
Söylemek lāzımdır elbet ey nigār

Şehleriñ göñlinde bir meh var gezer
Ebr-i ġaflet örtse kūhı kāh ider

Vaḳt-i ḳatl olsa yanar dilde çerāġ
Söylemezseñ Ḥaḳ sözi sen ṣanma lāġ

Ben bu şemşīr ile başın keserim
Hep bahāneler 'abeṣdir sezerim

Ol firāset o zamāndır baña yār
Vaḳt-i ḥırṣ u ḫışmda eyler firār[453]

E 495b

Ṭoġrı söylerseñ seni āzād idem
Allāh ḥaḳḳıyçün seni dilşād idem

Var idi Muṣḥaf ḳodı dest-i yemīn
İtdigi taḳrīre itdi biñ yemīn

Ḫalīfe elinde olan şemşīr ile başımı keser ḫavfından sırrı fāş eylemesi[454]

'Āciz olup zen didi aḥvālini
Merdligin o Rüstemiñ icmālini

Yek-be-yek şerḥ itdi cümle mācerā
Yolda ne oldıysa şāha ser-be-pā

Ḳatl-i şīrden ḥaymeye başdı ḳadem
Gergedān şāḫı ẕeker ḳā'im o dem

Şimdi bir ḫış ḥışt-ı mūş işitdi gūş
Süst olup ālātıñız hem gitdi hūş

[453] Beyit, E 495b'de tekrar yazılmıştır.
[454] Başlık: Ḫalīfe elinde olan şemşīr ile kenīzek başımı ḫavfıyla rāzı fāş eylemesi E.

Sırları elbet ider Ḥaḳḳ āşikār
Toḫm-ı bed ekdiñ ise ey nā-bekār

Ṣu bulut āteş ü hem bu āfitāb
Ḫākden iẓhār ider sırr-ı türāb

İ 496b

Dökilür her berg ṣoñra nev-bahār
İşte bürhān saña ki ‘uḳbāda var

Nev-bahārda sırlar olur āşikār
Ne yidiyse bu zemīn rüsvā vü zār

Ẓāhir olur cümle aġzından beter
Hep żamīr ü meẕhebin ẓāhir ider

Her dıraḫtıñ kökiniñ ḥükmi ḳader
Cümle bālāsında peydādır şemer

Öyle ġamlar ki giriftārsın aña
Mey ḫumārıdır ki içdiñ sābıḳa

Līk bilmezsin ki o renc-i ḫumār
Ḳanġı meyden oldı saña yādigār

Bu ḫumār o dāneniñ üşkūfesi
Āgeh ü ferzāne fehm eyler nesi

Beñzemez şāḫ u çiçek hīç dāneye
Nuṭfe beñzer mi ten-i merdāneye

Beñzemez aṣlā heyūlā eṣere
Dāne beñzer mi ‘aceb hīç şecere

Nuṭfe nāndandır degildir nān gibi
Nuṭfeden merdüm degil insān gibi

Cinnī nārdan beñzemez nāra ebed
Hem buḫārdan ebr beñzetmez eḥad[455]

Nefḫ-i Cibrīldendir ‘Īsāya ẓuhūr
Ṣūreten Cibrīl ile pek dūr dūr

E 496a

Ḫākden Ādem ki ḫake beñzemez
Hīç bir engūr tāke beñzemez

[455] Hem buḫārdan ebr beñzetmez eḥad: Hem buḫārdan ebr……. eḥad E.

Pāy-ı dār şeklinde sirḳat olamaz
Hīç muḫallid gibi ṭā‘at olamaz

Hīç aṣlā beñzemez aṣlā eṣer
Bilmediñ sen n’idügini derd-i ser

Lākin olmaz bī-aṣıl aṣlā cezā
Bī-günāhı incidir mi hīç Ḫudā

Aṣl olan şey’ yine ḳātil odur o
Olmasa aña mümāṣil odur o

Pes ki bu rence netīce zilletiñ
Şehvetinden oldı ḍarbet āfetiñ

Bilmez iseñ o günāhı münḳaṣat
Tīz yalvar hem ṭaleb ḳıl maġfiret

Secde it yüz kerre di ki ey Ḫudā
Bu ġama yoḳdur benim gibi sezā

Ey ki sensin ẓulm ü istemden berī[456]
Virmedin bī-cürme ġam derd-i seri

Ben mu‘ayyen bilmedim cürmüm emān
Līk var cürmüm ki oldı bu fiġān

Ḳullarıñdan ṣaḳladıñ esbābı sen
Setr ḳıl cürmüñ cezāsın Ẕü’l-Minen

İ 497a

Cürmümüñ iẓhārıdır baña cezā
Ẓāhir olur sirḳatim olsa eẕā

Çün ḫalīfe bu ḫıyānete vāḳıf olduḳda
‘azm eyledi ki ‘afv eyleye ve kenīzegi
o emīre vire ki zīrā ṣāḥib-i Mūṣula itdigi
ḳaṣd u ẓulmüñ bu fitne cezāsı oldıġını bildi ki
ve men esā’e fe‘aleyhā[457]
ve inne Rabbeke leb’il-mirṣād[458]
ve ḫavf eyledi ki eger intiḳām iderse
her iki intiḳām kendüye rücū‘ eyleye
şöyle ki o ẓulm ü ṭama‘ anıñ
ser-i nā-mübārekine vārid ola
‘ārife bir işāret kāfīdir

[456] istemden: sitemden E.
[457] *Kur’ân-ı Kerîm*, Fussilet, 41/46: “Kim dine ve dünyaya yararlı bir iş yaparsa kendi iyiliği için yapmış olur; kim de kötülük işlerse kendi aleyhine işlemiş olur. Senin rabbin kullarına asla haksızlık etmez.”
[458] *Kur’ân-ı Kerîm*, Fecr, 89/14: “Çünkü rabbin her şeyi yakından izlemektedir.”

Tevbe itdi ‘aḳlını düşirdi şāh
Cürm ü ẕellin yād idince ḳıldı āh

Didi kendi her ne itdim ḫalḳa ben
Cümlesi baña ṭoḳundı bī-minen

Ġayrınıñ ḥaḳḳına göz atdım günāh
Yine ben düşdüm o çāha vāh vāh

Ġayrınıñ ḳapusını çaldım ki ben
Çaldılar ḳapumı eller ṭuymadan

E 496b

Kim ki ġayr ehline ola fısḳ-ḫˇāh
Bil ki ehlin oldı ḳavvād-ı günāh

Çünki o miṡl-i cezā olur hemān
Ki cezā-yı ṡeyyie miṡli ‘ayān

Sen sebeb yapdıñ da çekdiñ yanıña
Miṡli deyyūṡluḳ irişdi cānıña

Ġaṣb itdim şāh-ı Mūṣuldan kenīz
Aldılar ġaṣb ile benden bī-peşīz

O emīnim idi hem lālā baña
Eyledi ḫā’inligim te’ṡīr aña

Olmadı bu vaḳt-i kīn ü intiḳām
Kendi destim ile yapdım kār-ı ḫām

Kīn ider isem eger o mīre ben
O te‘addi baña rāci‘ cümleten

Böyle bir kīn balıma gelür cezā
Tecrübem var tecrübedir nā-sezā

Şāh-ı Mūṣul derdi bükdi gerdenim
Bir daḫı ṭoġruldamam ben bu tenim

Bu mükāfātdan Ḥaḳḳ itdi āgehī
Didi *in ‘udtüm bihī ‘udnā bihī*[459]

Bunda artırmaḳda aṣlā sūd yoḳ
Ṣabr u raḥmiñ ġayrı hīç maḥmūd yoḳ

[459] *Kur’ân-ı Kerîm*, İsrâ, 17/8: “Umulur ki rabbiniz size acır. Ama eğer yine fesatçılığa dönerseniz biz de cezayı tekrarlarız. Biz cehennemi kâfirler için ebedî bir ceza yeri yaptık.”

İ 497b

Rabbenā innā ẓalemnā sehvimiz[460]
Raḥmet eyle sen Raḥīmsin ‘afvımız

‘Afv itdim sen de benden ‘afv ḳıl
Eski yeñi hem keş̱īr ü hem ḳalīl

Didi şimdi ey kenīz olma melūm
Kimseye fāş itme sırrı ol ketūm

O emīr ile seni çift eylerem
Allāh Allāh bu meş̱elden urma dem

Tā ki benden olmaya o şermsār
Ki o bir bed itdi eylik ṣad hezār

Nice kerre imtiḥānlar itmişem
Senden a‘lāsını ışmarlamışem

Ben emānetden anı buldum tamām
Bir ḳażā olmuş bu bildim ve’s-selām

Da‘vet itdi o emīri der-‘aḳab
Eyleyen kendiye ümmīd-i ġażab

Bir baḥāne itdi aña dil-pez̲īr
Ki kenīzekden benim göñlüm nefīr

Şu sebeb ki vāḳı‘a oldı ḥased
Anası ferzendimiñ bīzār u bed

Ḥaḳḳı ḫātūnuñ baña bisyārdır
Bildim aña böyle iş āzārdır

Reşk ü ġayretler idüp ḳanlar içer
Bu kenīzekden ḳatı zaḥmet çeker

E 497a

Bir kese virmekligi gördüm sezā
Seni evlā gördüm ey ṣāḥib-vefā

Ki anı āḫz̲ itmede çekdiñ meşāḳ
Ġayra virmek ḫoş degil bi’l-ittifāk

O emīre ‘aḳd idüp ḳıldı nikāḥ
Çünki ḫışm u ḥırṣdan buldı felāḥ

[460] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/23: “Dediler ki: ‘Ey rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz, bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz!’”

Naḫnü ḳasemnā beyneküm lafẓını beyān ki
ba‘żıya eşekler ḳuvvet ü şehvetini virdi
ve kimine firāset ü kiyāset ü
ḳuvvet-i enbiyā ve melā’ikeyi virdi
ṣalavātu’llāhi ‘aleyhim ecma‘īn

Şi‘r

Baş hevādan döne serverlik o
Terk-i hevā zūr-ı peyāmberlik o
Şehvete dā’ir olmayan tuḫfe
Āḫiret ḥālidir ‘aceb nuḫbe

Şehvet-i ḫardan olursa süst eger
Vardır anda emr-i mürselden eṣer

Terk-i ḥırş u şehvet ü zūr-ı ḫarı
Ḫayli merdlikdir reh-i peyġamberī

Olmaya bir kimsede şehvāt-ı ḫar
Ḥaḳḳ aña kes ol didi var çoḳ ḫaber

İ 498a

Zinde olup dūr-ı Yezdān olmadan
Mürde olup ḳurb-ı Ḥaḳḳ olmaḳ ḥasan

Aṣl merdlik birde anıñ pōstı var
Dūzaḫī bu āḫiri cennet ḳarār

Ḫuffetü’l-cenneh mekārih āşikār
Ḫuffetü’n-nār havādan müste‘ār[461]

Ey Ayāz-ı şīr ü ey ḳattāl-i dīv
Merd-i hūş ol olma sen ḫar merd-i rīv

Bunı idrāk itmedi ḫaylī ṣudūr
Lu‘b-ı kūdek ṣanma merdlik bu olur

Ey bilen bu lezzet-i emr-i benim
Cān-fedā-yi emrim olan rūşenim

Ḳıṣṣa-i emriñde zevḳ u lezzetiñ
Diñle şimdi ma‘nevīde raġbetiñ

[461] Hadîs-i Şerîf: “Cennet, hoşa gitmeyen ve yapması insana ağır gelen şeylerle; Cehennem ise, şnsan nefsinin hoşuna giden câzip şeylerle çevrilmiştir.”

Şāh-ı Maḥmūd-ı Ġaznevīniñ dīvānda mecmu‘-ı nāsda vezīriñ eline bir ẕī-ḳıymet gehver virüp bu ne deger didikde vezīriñ mübālaġa itdiginde şāhıñ buyurması ki şimdi bu gevheri pāre pāre eyle vezīriñ ḳıramam diyü cevābı[462]

Şāh bir gün eyledi dīvān-ı ‘ām
Cümle erkān itdi dīvānda ḳıyām

Eyledi bir gevheri iḫrāc o
Pes vezīriñ destine virdi ki bu

E 497b

Ne deger bu cevher-i ṣāf u münīr
Didi yüz ḫar-vār altundır vezīr

Didi ḳır bunı didi nice ḳıram
Maḫzeniniñ ḫayr-ḫˇāhı çün menem

Nice lāyıḳdır ki böyle bir güher
Ki bahāsı yoġ iken ola heder

Āferīnler didi virdi ḫil‘ati
Aldı andan gevher-i pür-ḳıymeti

Giydigi eṣvābı hep virdi aña
O şeh-i īṣārkār u pür-‘aṭā

Eyledi bir sā‘a meşġūl-i kelām
Eski sırlardan ḳażāyā-yı enām

Virdi ṣoñra gevheri bir ḫācibe
Ne deger bu virseler bir ṭālibe

Didi o nıṣf-ı memālikdir behā
Mühlikātdan ḫıfẓ ide seni Ḫudā

Didi ḳır didi ki ey müllāk-i tīġ
Bunı ḳırmaḳdır dirīġ-ender-dirīġ

İ 498b

Ḳıymetinden başḳa bu tāb-ı lema‘
Gündüzüñ nūrı aña olmış teba‘

Anı keser itmege varmaz hīç el
Viremem ben genc-i şāhīye ḫalel

[462] mecmu‘-ı nāsda: mecmū‘-ı nās içinde E.

Şāh aña da virdi ḫil‘at pek ziyād
Medḥ ḳıldı anı bā-rüşd ü sedād

Geçdi bir sā‘at çaġırdı bir emīr
Anı daḫı ḳıldı bu ḥāle müşīr

O da böyle didi hep mīzān daḫı
Cümlesine virdi ḫil‘at ey saḫī

Cāmeler virdi o şāh-ı pür-‘aṭā
O eḥassā cāha irdi gūyiyā

Naḳl ider elli yā altmış emīr
Eylediler cümle taḳlīd-i vezīr

Gerçi taḳlīd oldı mīnā-yı cihān
Oldı rüsvā cümle vaḳt-i imtiḥān

E 498a

Āḫir def‘a gevher Ayāzıñ eline geçdikde taḳlīd eylemeyüp kiyāsetiyle pādişāhıñ anlara ḫil‘atler ve māllar ve ‘aḳıllarını medḥ itdigini mekr ü imtiḥān oldıġını bilmesi ki muḳallid nice Müslümān olur ammā nādir olur muḳallid imtiḥāndan ḫāric ḳalur ki āgāhlar şebātını bulamaz illā Allāhıñ ḥıfẓ eyledigi kimseler zīrā ki ḥaḳ bir ve anıñ żıddı çoḳdur ġalaṭa düşmek ve müşābihe şapmaḳ muḳallid çün o żıdlardan birini fehm eyleye o yüzden Ḥaḳḳa vuṣlat mümkin degildir ammā Ḥaḳ Te‘ālā anı o ‘adem fehmiyle bile ḥimāye-i İlāhiyesinde ḳıla o ‘adem fehmi def‘ ider ortadan ḳaldırır va’llāhü’l-hādī

Ey Ayāz sen de ne dirsin bu güher
Böyle tāb u perteviyle ne deger

Didi efzūn bildigimden ḳıymeti
Didi şimdi ḳır ufaḳla nekbeti

Āstīninde var imiş iki ṭaş
Ḫurd ḳıldı anı o dem bī-telāş

İttifāḳen ṭāli‘i-i bā-devletī
Ol vaḳit el virdi nādir ḥikmeti

İ 499a

Gördi rü’yāda yāḫud o pür-ṣafā
Ḳoynına ḳoymış iki seng-i ḳażā

‘Aynı Yūsuf gibi cāyı ḳa‘r-ı çāh
Keşf ḳıldı āḫir-i kārın İlāh

Her kime feṯḥ ü ẓafer virdi ḫaber
Birdir ‘indinde anıñ hep ḫayr u şer

Her kime ki ṣābit ola vaṣl-ı yār
Hīç ḳorḳu virmez aña kār-zār

Çün yaḳīn bile ki olacaḳ o māt
Fevt-i esb ü pīli bilür türrehāt

At sürer her kim ki ṭālib ise o
Oldı pīş āhengi esb-i teng-ḫū

Esb ile merd olmadı hīç aḳrabā
Aña ‘aşḳı pīş-revlikden yaña

Ṣūret içün çekme hīç aṣlā zeḫīr[463]
Çekme derd-i ṣūreti ma‘nāya gir

Zāhidiñ sevdāsıdır pāyān-ı kār
Nic’olur ḫālim diyü rūz-ı şümār

‘Ārifān āgāh-ı āġāz oldılar
Kār-ı ‘uḳbādan da ser-bāz oldılar

‘Ārife ancaḳ budur ḫavf u recā
Sābıḳadandır iki cā aña cā

Muntaẓır her kim eker o mercimek
O bilür ġayrı şeye çekmez emek

Var bir ‘ārif yoḳdur anda ḫavf u bīm
Hāy u [hū]sın tīġ-ı Ḥaḳḳ itdi dü nīm

Ancaḳ anıñ vehm ü ümmīdi Ḫudā
Ḫavf fānī oldı geldi hep recā

Ümerā ve erkān-ı devlet Ayāzı teşnī‘ eyledikleri ki böyle bir gevher girān-ḳadri niçün ḳırdıñ Ayāz daḫı anlara cevābı

E 498b

Çünki ḳırdı gevher-i ḫāṣı o ān
Ẓāhir oldı cümle beglerden fiġān

[463] hīç: gel E.

Bu edebsizlik degil va’llāhi küfr
Var ise ẓann eyledi anı ṣafr

Ol cemā‘at cümlesi kūr hem cehūl
Ḳırdılar emr-i şehi oldı ḥumūl

Ḳıymet-i cevher hemān bir sevgidir
Ḫāṭır ammā ṣanma anıñ dengidir

Dir Ayāz ki ey ulular nāmlılar
Emr-i şeh ḳıymetli mi yāḫud güher

‘İndiñizde emr-i sulṭān mı güzel
Yoḫsa bu gevher mi oldı bī-bedel

Hep naẓarlar gevhere hīç şāh yoḳ
Ḳıbleñiz ġūl oldı cāda rāh yoḳ

İ 499b

Ben şehimden hīç döndürmem naẓar
Müşrik-āsā baña yār olmaz ḥacer

Bī-güher cānlar ki renkli ṭaşa hep
İtdiñiz muḫtār şāh üzre ‘aceb

Lu‘bet-i gül-rengden gel yüz çevir
‘Aḳla reng virenle deng ol ey emīr

Cūya gel destiyi o dem ṭaşa çal
Būy u rengi āteşe ur küll-i ḥāl

Olmadıñsa rāh-ı dīniñ reh-zeni
Reng ü rūya ṭapma mānend-i zeni

Cümle begler o zamān oldı ḫacil
‘Özr-ḫˇāhān oldılar hep müstaḳil

Cümleniñ göñlinde ṣad āh u fiġān
Gūyiyā pür-dūd oldı āsumān

Şeh işāret eyledi cellāda kim
Bu ḫasānı bī-ser eyle hem dü nīm

Ṣadrıma lāyıḳ degildir bu ḫasān
Bir ṭaş içün emrime oldı muhān

Böyle fāsidler yanında emr-i şāh
Böyle rengīn ṭaş içün olur tebāh

Ümerā ve erkān-ı devleti şāh ḳatl murād itdikde ‘afv evlādır diyü Ayāzıñ şefā‘ati[464]

Pes ḥużūra vardı o demde Ayāz
O ulu sulṭāna itdi çoḳ niyāz

Başın egdi gerdenin ṭutdı şehe
Şāhsın ḥükmüñ irer mihr ü mehe

Bir hümāsın ki hümālar ferruḫı
Senden ögrendi seḫāyı her saḫī

Bir kerīmsin ki cihānda her kerem
Oldı īṣārıñ yanında hep ‘adem

Bir laṭīfsin ki görince gül seni
Ḫaclet ile yırtdı ol pīrāheni

E 499a

Sırr-ı ‘işyānıñla ġufrān çeşm-i sīr
Dilküler şīrāna ‘afvıñla dilīr

Dā’imā küstāḫdan ġaflet olur
Ki anıñ ta‘ẓīmdendir gözi kūr

Bī-edeb ġafletleri küstāḫlarıñ
İ‘timād-ı vefret-i ‘afvteriñ

‘Afvınıñ ġayrı nedir āyā sened
Ki ide emriñ ḫılāfın mestened

Ġaflet ü nisyān-ı beddir işleri
Āteş-i ta‘ẓīmden yanışları

Hey’ātı bīdār-ı fıṭnat görinür
Bāṭınından sehv ü ġaflet görinür

İ 500a

Vaḳt-i yaġmā uyḳu gelmez ḫalḳa hīç
Tā ki el urmaya kimse delḳa hīç

Ola bir delḳ uyḳu ḳaçmaġa sebeb
Ḫavf-ı cāndan nic’olur ġaflet ‘aceb

[464] ‘afv evlādır diyü Ayāzıñ şefā‘ati: Ayāzıñ şefā‘ati E.

*Lātüāḫiẕ in nesīnā*dır güvāh[465]
Oldı bir vech ile nisyān da günāh

İtmedi ta‘ẓīmde taḥṣīl-i kemāl
Yoḫsa ġālib olmaz idi böyle ḥāl

Gerçi nisyānda kişi nāçārdır
Sa‘y-i esbābında o muḫtārdır

Ki ider ta‘ẓīmde noḳṣān-ı vefā
Ẓāhir olur tā ki nisyān u ḫaṭā

Çünki bir ser-ḫoş ḫıyānetler ider
Dir ki kendimde degildim ey peder

Dirler aña ki sebeb ey kārı bed
İḫtiyārıñ ile oldı bu ṣaded[466]

Bī-ḫodī yoġıdı da‘vet eylediñ
İḫtiyārı daḫı sürdüñ n’eylediñ

Bī-sa‘y gelseydi ger mestlik saña
Sāḳī-i cān ḥāfiẓ-ı ‘ahd ü vefā

O mu‘īn olurdı hem de ‘öẕr-ḫˇāh
Ben ġulām-ı bende-i mest-i İlāh

‘Ālemi ‘afv itmek aña ẕerredir
‘Aks-i ‘afvıñ ‘āleme pür-behredir

‘Afvlar ‘afvına eylerler ṣenā
کغو را آکه شـــوید ای ناســـها[467]

Cān bağışla ḥażretinden sürme hem
Kām-ı şīrīniñle şāhā ḳıl kerem

Vechiñi görenlere raḥm eyle sen
Firḳat-i telḫiñle itme pür-miḥen

Sen firāḳ-ı telḫdan söz söyleme
Ne iderseñ eyle anı eyleme

[465] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/286: “Allah hiçbir kimseyi, gücünün yetmediği bir şeyle yükümlü kılmaz; lehinde olanı da kendi kazandığıdır, aleyhinde olanı da kendi kazandığıdır. Rabbimiz! Unutur veya yanılırsak bizi cezalandırma! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır yük yükleme! Üstesinden gelemeyeceğimiz şeyleri boynumuza borç kılma! Bizi bağışla, ayıplarımızı ört ve bize rahmetinle muamele buyur! Sen bizim sahibimiz ve yardımcımızsın; artık inkârcı topluluğa karşı bize yardım et!”
[466] şaded: sebeb İ.
[467] Çelebioğlu: Aflar senin affını överler. “Ey insanlar sakının.” O’nun bir nazîri yoktur. C. 5, b. 4121.

Telḫ-ḫūyınca ölüm var sende çoḳ
Līk rūyuñ firḳati-veş hīç yoḳ

E 499b

‘Avret ü erden bu hicrān acısın
Dūr ḳıl kim mücrimāna nācīsin[468]

Vaşlıñ ümmīdiyle ölmek ḫoş olur
Ayrılıḳ acısı nārı bī-fütūr

Kāfirān dirler caḥīm içre hemān
Görse idiñ eylemez idik fiġān

4175 Nāẓır olanlarda vardır renc-hā
Sāḫirānıñ ḳan bahāsı dest ü pā

Lā ḍayre innā ilā Rabbinā münḳalibūn āyet-i kerīmesiniñ tefsīri[469]

Na‘ra-i *lā ḍayr* işitdi āsumān
Çarḫ bir ṭop oldı o ses ṣavlecān

İ 500b

Ḍarb-ı Fir‘avndan bize olmaz żarar
Ḳahra ġālibdir luṭuf olmaz keder

Sırrımız bilmezsin aşlā ey mużill
Ḳurtarursın rencden ey kūr-dil

Gel bu sūya gör ki söyler erġanūn
Naġmesi *yā leyte ḳavmī ya‘lemūn*[470]

4180 Fażl-ı Ḥaḳ virdi bize Fir‘avnligi
Ṣanma Fir‘avnlikdeki bī-‘avnligi

Başıñı ḳaldır da gör milk-i celīl
Ey olan maġrūr-ı Mıṣr u rūd-ı Nīl

Terk iderseñ ḫırḳa-i necsi eger
Nīli nīl-i cān o demde ġarḳ ider[471]

Bu Mıṣırdan el çek ey Fir‘avn-ı dūn
Çoḳ Mıṣır var Mıṣr-ı cān içre füzūn

[468] mücrimāna nācisin: mücrimānıñ tācısın İ.
[469] *Kur’ân-ı Kerîm*, Şu‘arâ, 26/50: “’Zararı yok’ dediler, ‘Nasıl olsa biz rabbimize dönüyoruz.
[470] *Kur’ân-ı Kerîm*, Yâ-Sîn, 36/26: “Ona, ‘Cennete gir’ denildi. ‘Rabbimin beni bağışladığını ve güzel biçimde ağırlananlardan eylediğini keşke kavmim bilseydi!’ dedi. Yâsîn: 26-27.
[471] o demde ġarḳ ider: o dem eyler heder İ.

Sen enā Rab diyü eylersin nidā
Bu iki māhiyyetinden bī-nevā

Hīç lāyıḳ mı dimek merbūbe Rab
Çeşm-i cānıdır enā bende sebeb

Yoḳ enā bulduḳ enādan biz rehā
Şol enā ki pür-belādır pür-ʻanā

O enā ki saña ey seg şūmdur
Ḥaḳḳımızda devlet-i maḫtūmdur

Olmayaydı o enādan kīnever
Ḳanda olurdı bize iḳbāl ü fer

Şükr bulduḳ dār-ı fānīden rehā
Dār başında nuṣḥ idelim biz saña

Dār aġacı rıḥlete oldı Burāḳ
Dār-ı mülküñdür ġurūr [u] pür-firāḳ

Naḳş-ı mevt oldı bize gizli ḥayāt
Bu ḥayāt ammā saña gizli memāt

Görinür hem nūr-ı nār u nār-ı nūr
Yoḫsa olmazdı cihān dār-ı ġurūr

Eyleme taʻcīl evvel nīst ol
Çün ġurūb olduḳda şarḳda żūı bul

E 500a

Gel ezel enāsına deng ol hemān
Bu enāyı serd ü neng añla ʻayān

O enādan bī-enā cān ḫoş olur[472]
O enāniyyet cihāndandır ẓuhūr

O enādan ḳorḳulınca bu enā
Āferīnler o enādır bī-ʻanā

O ḳaçar ardı ṣıra gider enā
Kendisiz gördükde olur peyrevā

Ṭālib olduñ ise olmaz ṭālibiñ
Öldigiñ dem ṭālib olur maṭlabıñ

[472] bī-enā: enāsız E., İ.

Zinde iseñ mürde-şūy yıḳar seni
Ṭālib iseñ maṭlabıñ arar seni

İ 501a

Bu baḥiṣde ṣanma ‘aḳla rāh var
Faḫr-i Rāzī olur idi dīndār

Çünki bu ḥāl lem yeẕuḳ lem yedrdir
‘Aḳl u taḫyīlāt ḥayretde bu sır

Bu fikir ile keşf olmaz enā
Līk mekşūfdur eger olsun fenā

Dūş olur her hūş rāh-ı iftiḳād
Cāy-ı ẓulmetde ḥulūl ü ittiḥād

Ey olan fānī-i ḳurb-ı ‘aşḳ Ayāz
Nitekī şemsiñ yanında necm-i rāz

Nuṭfeler tebdīl olınca oldı ten
Ne ḥulūl ü ittiḥād-ı pür-fiten

‘Afv ḳıl her ‘afv ṣandūḳıñdadır
‘Afv sābıḳlarda mesbūḳıñdadır

Ben kimim ki diyeyim ‘afv eyle sen
Emr-i künden sen ki sulṭān-ı zemen

Benligiñle ben kimim ki ben olam
Cümle benler benligiñde müzdeḥam

Ayāz şefā‘at-ḫˇāhlıḳda kendini mücrim
‘add eyleyüp bu cürümden daḫı ‘öẕr itmesi
ve bu ‘öẕr-ḫˇāhlıḳdan daḫı kendini
mücrim bilmesi bu ḥālāt daḫı ‘aẓamet-i şāhī
bilmekden nāşī ẓuhūr eylemesi ki
Nebī -ṣallā’llāhü ‘aleyhi vesellem- buyurur
ene a‘lemüküm b’illāhi ve aḫşāküm minallāh[473]
ṣadaḳa resūlu’llāh ve daḫı Allāh Te‘ālā buyurur
innemā yaḫşā’allāhe min ‘ibādihi’l-‘ulemāü
hidāyet-i maḫṣūs be-Ḫudā est ve bes[474]

Ben nice raḥm eylerim ẓulm ehline
‘İlm ü ḥilme reh-nümāyım mehline

E 500b

4210 Nice biñ a‘ẕāre bende lāyıḳım
‘Āleme a‘ẕār içinde fāyıḳım

Söyledigim sözler i‘lāmdır hemān
Şarṭ-ı luṭfı eylerem iḥsān-ı cān

Saña ma‘lūm olmayan āyā nedir
Ḫāṭırında bu yatan āyā nedir

Sen cehlden pāksin ‘ilmiñ ‘ayāñ
Ki ferāmūş eylemez hem yoḳ nihān

Kimseyi ẓann eylediñ mi hīç kes
Şems-veş nūr ile aldıñ mı ḳabes

4215 Rütbe virdiñ ger leṭā’if söylesem
Diñle anı sen kerem eyle kerem

Çün benim naḳşımdan itdiñ sen ẓuhūr
Yine sendendir şefā‘at bī-ḳuṣūr

Çünki raḫtımdan tehīdir bu diyār
Ḫuşk ü ter mālım degil diyār u dār

İ 501b

Benden icrā-yı du‘ā itdiñ çü āb
Hem nebāt virdikde ḳıldıñ müstecāb

Sen idiñ iẓhār iden benden du‘ā
Yine sen eyle icābāt-ı recā

---

[473] Hadîs-i Şerîf:
1. “… Allah’a yemin ederim ki, ben onların içinde Allah’ı en iyi bilen ve O’ndan en çok korkanımdır.”
2. Allah’a kasem olsun ki, sizin içinizde Allah’tan en çok korkan ve yaptığı şeyleri şuurlu olarak bilenin ben olduğumu ümîd ediyorum.”

[474] *Kur’ân-ı Kerîm*, Fâtır, 35/28: “Aynı şekilde, insanlardan, binek hayvanlarından ve eti yenen hayvanlardan da farklı tür ve renklerde olanlar var. Kulları içinden ancak bilenler, Allah’ın büyüklüğü karşısında heyecan duyarlar. Şüphesiz Allah üstündür, çokça bağışlayıcıdır.”

Tā ki ben lāf idem ey şāh-ı cihān
Benim içün ‘afv olundı mücrimān

Derd idim başdan başa ben ḫod-pesend
Şāhım oldı her ‘ilāc-ı derdmend

Ben cehennemlik idim pür-şūr u şer
Virdi dest-i fażlı Kevṣerden eṣer

Her kimi yaḳdıysa dūzaḫī-meded
Bitürürüm anda tekrāren cesed

Kār-ı Kevṣer ne ki her bir sūḫte
Andan olur ṣābit ü efrūḫte

O keremden ḳaṭreler eyler nidā
Yaḳsa dūzaḫ ben idem ḥayy ü nemā

Ola dūzaḫ ‘aynı sermā-yı ḫazān
Ola Kevṣerde baḥār u gülsitān

Ola dūzaḫ merg [ü] ḫāk-i gūr-veş
Ola Kevṣer ‘aynı nefḫ-ı ṣūr-veş

Ey cehennemde yanan ecsāmlar
Cānib-i Kevṣerdedir ikrāmlar

Sen didiñ luṭfuñla ey Ḳayyūm u Ḥayy
Ki *ḫalaḳtü’l-ḫalḳa key yerbaḥ ‘aley*[475]

Lālien erbaḥ ‘aleyhim cūddur
Nāḳıṣān tekmīl olur pür-sūddur

Ten-perest ḳullarını ‘afv it emān
‘Afv deryāsında ‘afüvv ol hemān[476]

Ḫalḳı ‘afvıñ ‘aynı nehr ü ‘ayn u seyl
Hem o deryāya segirdir cümle ḫayl

E 501a

‘Afvlar dil pārelerden her gice[477]
Ḳuş gibi saña giderler gizlice

Uçurursın anları vaḳt-i seḥer
Tābe-şeb ḥabs-i ten itdiñ bī-ḫaber

[475] Bu beyit ve sonraki iki beyit Hadîs-i Şerîf: “Ben, halkı, benden faydalansınlar diye yarattım. Yoksa ben onlardan faydalanayım diye yaratmadım”.
[476] ‘afüvv: ġarḳ İ.
[477] dil: ol İ.

Bāl açar tekrār anlar vaḳt-i şām
‘Aşḳ ile uçup varur eyvāna tām

Tā ki tenden üzilür vuṣlat teli
Muḳbilān olur ḥużūrında celī

Bāl açar yoḳ anda ḫavf-ı ser-nigūn
Ber-hevā *innā ileyhi rāci‘ūn*[478]

O Kerīm ide *te‘ālev*le nidā[479]
Ric‘at itmez ġayrı hīç ḥırṣ u cefā

Bu cihānda olmuş idiñ çün ġarīb
Ḳadrimi bilmiş idiñ bā-fikr-i ṭīb

Bu dıraḫtım sāyesi altına gel
Uzat ayaḳlarıñ otur bī-emel

İ 502a

Rāh-ı dīnde pür-ġubār olan ayaḳ
Ḫālidīn ḥūrī ḳucaḳlar bā-vifāḳ

Ġamzekār u müşfiḳ o ḥūr-i cinān
Ki seferden tāze gelmiş ṣūfiyān

Ṣūfiyān-ı ṣāfiyān çün āfitāb
Ḫāk-i z̲illetde olurlardı türāb

O ḳaz̲erden bī-eṣer pāk oldılar
Nūr-ı şems-veş nūra fitrāk oldılar

Bu gürūh-ı mücrimān-ı derbeder
Başların dīvāra urup ḳaldılar

Her ḫaṭā vü cürme vāḳıf oldılar
Ka‘beteyn-i şehde ‘ākif oldılar

Yüz ṭutup dirler bu dem eyvāh vāh
Ey ki mücrimden ‘afüvv-i her günāh

Yol vir o mücrimlere sen el-‘acel
Baḫr-i ‘afv ola o ṣınfa muġtesil

Ġusl ideler cür-i bī-pāyāndan
Pākler ṣaffı namāz īmāndan

[478] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/156: “Onlar, başlarına bir musibet geldiğinde, ‘Doğrusu biz Allah’a aidiz ve kuşkusuz O’na döneceğiz’derler.”
[479] *Kur’ân-ı Kerîm*, Âl-i İmrân, 3/61, 64 vd.: “Sana gelen bu bilgiden sonra her kim bu konuda seninle tartışmaya kalkışırsa, de ki: ‘Gelin, çocuklarımızı ve çocuklarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım, sonra da Allah’ın lâneti yalancıların üzerine olsun diye dua edelim.’”

Vardır o ṣaflarda pek ḥadden füzūn
Ġarḳ-ı baḥr-i nūr-ı *naḥnü ’ṣ-ṣādiḳūn*[480]

Çünki söz irdi bu ḥāl evṣāfına
Uġradıḳ kāġıd ḳalem itlāḳına

Baḥri ölçer var mıdır bir uskere
Şīre ġālib olamaz aṣlā bere

Ger ḥicābıñ var ise çıḳ perdeden
Tā göresin pādişāhı bī-minen

Gerçi mestler ḳırdılar cāmıñ seniñ
Senden artıḳ meste virme dāmeniñ

Anlarıñ mestlikleri iḳbāl ü māl
Bādeñizden ṣanma ey ṣīrīn fi‘āl

E 501b

Ey şehenşeh luṭfıña mest oldılar
‘Afv ḳıl mestānına baḳ n’oldılar

Lezzet-i naẓrañ seniñ vaḳt-i ḫiṭāb
İdemez o fi‘li küplerle şarāb

Çünki mest itdiñ beni ḥadd urma gel
Mestleriñ şer‘inde yoḳ ḥadde bedel

Ne zamān hüşyār olursam ḥaddi ur
Tā ebed hüşyār olmam bī-fütūr

Nūş ide her kim ki cāmıñdan seniñ
Ḳurtarur ḥadden ‘aḳıldan bu teniñ

تا ابد اندر فنا است شکر شان

Her ki fānīdir muḥabbet nā-tüvān[481]

Dir ki faẓlıñ göñlimize git nihān
Ey olan ‘aşḳıñ yanında cān-ı cān

Yāġımız içine düşdüñ ey meges
Mest degilsin ey meges sen bāde bes

İ 502b

Ḫalḳ mest oldıysa senden ey meges
Çünki bal deryāsına sürdüñ feres

[480] *Kur’ân-ı Kerîm*, Saffât, 37/165: “Biz mutlaka (o yerlerde) saf tutarız.”
[481] Çelebioğlu: Onların sarhoşluğu, yokluk âleminde ebedîdir. Senin aşkınla yok olan için ayılmak yoktur. C. 5, b. 4215.

Ṭaġlar ẕerre gibi mestiñdedir
Noḳṭa vü pergār u ḫaṭ destindedir

O maḫūf cümle fiten lerzān saña
Her cevāhir bī-bahā erzān saña

Virse idi Ḥaḳ baña beş yüz dehān
Söylesem şerḥiñi ey cān-ı cihān

Bir dehānım var velīkin münkesir
Şerm ile senden eyā dānā-yı sır

Olmadım ben münkesir tā ez-‘adem
Ki dehānıñdan ẓuhūr itdi ümem

Nice biñ āṣār-ı ġaybī muntaẓır
Ki ‘ademden çıḳa nice luṭf u birr

Hep taḳāżādan döner başa belā
Ey olan ikrāmına ṣad cān fedā

Hep taḳāżāñdan olur raġbet bize
Ceẕb-i Ḥaḳ her yirdedir ni‘met bize

Rūzgārsız ḫāk nice bālā gide
Keştī deryāsız yürür mi ey dede

Āb-ı ḥayvānı için ölmez ebed
Ābıñ ‘indinde bu ṣu pür-derd-i bed

Mā-i ḥayvān cān-ı dōstān ḳıblesi
Ābdandır būnstānıñ ḫandesi

‘Aşḳdan her kim ölürse zindedir
Cāndan dil hem cihāndan kündedir

Āb-ı ‘aşḳıñ çünki vire bize el
Āb-ı ḥayvāndan gelür elbet kesel

Āb-ı ḥayvān gerçi cānı tāzeler
Sensin āb-ı āb-ı ḥayvān-ı ḳader

E 502a

Her demim bir merg ü ḫaşr oldı baña
Tā ki oldı o kerem iḥsān-nümā

Uyḫu gibi oldı ölmeklik baña
İ‘timāddan nāşī ba‘ṣe ey Ḫudā

Heft deryā ḳuruyup olsa serāb
Yine sendendir kerem ey āb-ı āb

‘Aḳl ecelden ḳorḳar ‘aşḳda var rüsūḫ
Ṭaşa yaġmur ḫafvı yoḳ miṡl-i külūḫ

Meṡnevīden bu ṣaḥā’if pencümī
Çarḫ-ı cān burcınıñ oldı encümi

Yıldız ile yol bulamaz her ḥavās
İllā ḳalyoncılar u aḫter-şinās

Ġayrı ḳısma yalıñız neẕẕāredir
Sa‘d u naḫsı bilmez o āvāredir[482]

Āşinālıḳ bul gice tābe-ṣabāḥ
Tā bu yıldızlarla bulursun felāḥ

İ 503a

Her birisi dāfi‘-i şeyṭāndır
Āsumāndan nefṭ-endāzāndır

Oldı yıldız çünki dīviñ ‘aḳrebi
Müşterīniñ o velīkin aḳrebi

Ḳavs tīrin atmada dīve müdām
Delv pür-āb itmede zer‘i tamām

Ḫūt ider keştī-i ṭuġyānı şikest
Ṡevr keştīye urur o demde dest

Şems yırtar giceyi arslan-veş
La‘le ammā ḫil‘at-i aṭlas güneş

Çün ‘ademden gösterür ser her vücūd
Kimine zehr ü kimine ḳand ü sūd

Dōst ol nā-ḫoş ḫūyıñdan ol berī
Tā ki küpden zehir iç hem sükkeri

Virmedi Fārūḳa zehri hīç żarar
Ki aña tiryāḳ-ı fārūḳī şeker

Ḳıl ṭaleb tiryāḳ-ı fārūḳ ey ġulām
Olasın Fārūḳ-ı devrān ve’s-selām

[482] āvāredir: devvāredir İ.

MESNEVÎ

MEVLÂNA CELÂLEDDÎN RÛMÎ

❖

6. CİLT

❖

E 502b, İ 503b

Bi’smi’llāhi'r-Raḥmāni’r-Rāḥīm
el-Cildü’s-sādis Min-Tercemāni’l-Ma‘nevī[1]

- . - - / - . - - / - . -

Ey Ḥüsāme’d-dīn ḥayāt-ı dil saña
Meyl lāzım ḳısm-ı sādisden yaña

Sen gibi ‘allāmeniñ ceẕbiyle bu
Bir Ḥüsām-nāme olup neşr oldı o

Bir hediyyemdir saña ey ma‘nevī
Ḳısm-ı sādisde tamām-ı Meṣnevī

Şeş ṣuḥufla şeş cihāta nūr vir
کرد او آنکس نکردد که نکیر[2]

Beşle altı ile ‘aşḳıñ kārı yoḳ
Ceẕb-i yārdır maḳṣad-ı deyyārı yoḳ

Ola ki destūr olup ire aña
Söylenecek sırları ḳıla edā

Bu daḳāyıḳdan kināyātdan hemān
Bir beyān ile ki olsun müstebān

Rāz-dāndan ġayra sır lāyıḳ degil
Münkeriñ kūşında sır fā’iḳ degil

Līk da‘vet Ḥaḳdan itmişdir vürūd
Ḳābile nā-ḳābile emr-i sücūd

Yedi yüz yıl Nūḥ da‘vet itdi yād
Her nefes inkār-ı ḳavm oldı ziyād

Söylemekden hīç çevirdi mi ‘inān
Ḫāmuşiyyet geldi mi aña bir ān

Didi kelbler ürmesinden bir zamān
Hīç döner mi rāhdan bir kārvān

[1] Başlık: el-Cildü’s-sādis E.
[2] Çelebioğlu: Bu altı ciltle altı ciheti nurlandır da etrafını dolaşmayan dolaşsın. C. 6, b. 4

Yā ki mehtāb gice ḥav ḥav dise seg[3]
Bedri süst eyler mi seyrinde köpek[4]

Nūr ṣaçar ay seg daḫı ‘av ‘av ider
Ḫilḳati vechiyle her kişi gider

Her kese bir iş buyurmışdır ḳażā
Aṣlına göre olur her ibtilā

İ 504a

Çünki seg terk itmeye bāngın bu dem
Ben ki māhım seyri nice terk idem

Sirke sirkeligin efzūn itse ger
Vācib efzūn olması anda şeker

Ḳahr sirke luṭf ‘aynı engübīn
Bir yire gelse olur sirkengübīn

E 503a

Bal eger az olsa ġālib olsa ḥall
Gelür o sirkengübīne çoḳ ḫalel

Ḫayli sirke dökdi gerçi ḳavm-i Nūḥ
Ḳand deryāsıydı Nūḥ-ı pür-fütūḥ

Ḳandine imdād iderdi baḥr-i cūd
Ehl-i ‘ālem sirke dökse var mı sūd[5]

Vāḥidün ke’l-elf olur fi‘l-i velī
Belki yüz biñdir zihī ‘abdü’l-‘Alī

Bir küpüñ ki ola deryādan rehi
Aña Ceyḥūnlar daḫı dirler belī[6]

Ḫāṣṣa bu deryā ki fā’iḳ her yeme
Güşlarına girdi çün bu demdeme

Femleri telḫ oldı cümle şermsār
Ki aḳalle nām-ı a‘ẓam oldı ḳār

Bu cihānla o cihān itse ḳırān
Bu cihān elbet ḫaceldir nātüvān

Bu ‘ibārāt teng ü ḳāṣır oldı hep
Ḫas eḫaṣla nisbete yoḳdur sebeb

[3] Yā ki mehtāb gice ḥāv ḥāv dise seg: Yā ki mehtāb gicesi ḥav ḥav-ı kelb İ.
[4] seyrinde: devrinde İ.
[5] E. nüshasında ilk mısra ikinci mısradadır.
[6] belī: zihī E.

Zāġ urursa na‘ra-i zāġān urur
Bülbül āvāzından olmaz hīç fütūr

Her biriniñ müşterīsi var cüdā
İşte bāzār *yef‘alullāh māyeşā*[7]

Her dikenlik nuḳlıdır nāra ġıdā
Būy-ı gül ser-ḫoş dimāġına devā

Ger pelīd oldıysa rüsvāy-ı enām
Kelb ü ḫınzīra şeker-āsā ṭa‘ām

Bu pelīdler bir pelīdlik itseler
Āblar pāk itmege sa‘ye gider

Çün efā‘ī zehr-efşān oldılar
Cümle telḫ andan perīşān oldılar

Kūh u kündde hem şecerde arılar
Bal yaparlar ‘aynı ṣandūḳ-ı şeker

Zehriñ īḳā‘ eylese her zehrnāk
Tīz anı tiryāḳ ider elbette pāk

Bu cihān hep cengdir eyle naẓar
Ẕerreler ṣan ehl-i dīnle min-kefer

Ẕerre vardır ki uçar o sūy-ı çep
Āḫiri sūy-ı yemīn eyler ṭaleb

Ẕerre var bālā vü dīger ser-nigūn
İşleri cengdir ki seyr eyle fünūn

İ 504b

Ceng-i fi‘lī var bu cenglerden nihān
Bu teḫālüfden muḫālif müstebān

Ẕerre var ki oldı maḥv-ı āfitāb
Cengidir bīrūn u vaṣf u hem ḥesāb

Ẕerreden maḥv ola çün nefs ü nefes
Cengi ancaḳ ceng-i ḫūrşīd oldı pes

E 503b

Gitdi cümle cünbiş-i ṭab‘ u sükūn
Şöyle ki *innā ileyhi rāci‘ūn*[8]

[7] *Kur’ân-ı Kerîm*, Âl-i İmrân, 3/40: “Zekeriyyâ ise şöyle dedi: ‘Rabbim! Bana ihtiyarlık gelip çattığı, üstelik karım da kısır olduğu halde benim nasıl oğlum olabilir?’ Buyurdu ki: ‘İşte böyle; Allah dilediğini yapar.’”
[8] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/156: “Onlar, başlarına bir musibet geldiğinde, ‘Doğrusu biz Allah’a aidiz ve kuşkusuz O’na döneceğiz’ derler.

Biz ki baḥr-i nūra rāci‘ olmuşuz
Şīr-ḫˇār-ı aṣl-ı merża‘ olmuşuz

Seni buldı anı ḳoymış fer‘-i ġūl
Lāf-ı aṣl itme ṣaḳın ey bī-uṣūl

Cengimiz de ṣulḥımız da nūr-ı ‘ayn
Yoġımız hest oldı beyne’l-işbe‘ayn

Ceng-i ṭab‘ī ceng-i fi‘lī ceng-i ḳavl
Cüzler arasındadır bu ceng-i hevl

Bu cihān bu ceng ile ḳā’im hemān
‘Unṣura baḳ tā ki ḥall ola nihān

Çār ‘unṣur dört direkdir ki ḳavī
Saḳf-ı dünyā anlar üzre müstevī

Her sütūn ister şikest ola diger
Āb üstūnı ile sūz-ı şerer

Pes ki eżdād iledir ḫalḳa binā
Żarr u ṣūddan cengdeyiz biz dā’imā

Ġayrılarla oldı aḥvāliñ ḫılāf
Birbiriyle hep muḫālif itme lāf

Çünki kendi rāhımız urmaḳdayız
Başḳa şeyle iş düzüp ṭurmaḳdayız

Kendi ḥāliñ leşkeri mevcine baḳ
Her biri āḫirle cengde bā-nifāḳ

Kendiniñ cengiñe baḳ da çek elem
Ġayrınıñ cengine meşġūl olma hem

Tā ki bu cengden meger ḳurtara Ḥaḳ
Ki cihān-ı ṣulḥa bī-reng ol eḥaḳ

Ol cihān ābād u bāḳīdir müdām
Eylemez terkīb-i żıdd anda ḳıyām

Bu münāfāt żıddan żıdda gelür
Olmayınca żıd gelür żıdda fütūr

Nefy-i żıdd itdi behiştden o ḫudā
Şems żıddı zemherīr yoḳ vāḳı‘ā

Rengsizlikdir uṣūl-i rengler
Ṣulḥlardır hep uṣūl-i cengler

Bu veṣāḳ-ı fāniye aṣl o cihān
Firḳat ü faṣla aṣıl vaṣl-ı cenān

Bu muḫālifler neden geldi bize
Ne ṭoġar eżdāddan vaḥdet size

İ 505a

Çünki biz fer‘iz o dört eżdād aṣıl
Kendi ḫūyuñ fer‘ olur īcād aṣıl

Cevher-i cān o aṣıllardan berī
Ḫūy ḫūy-ı Kibriyādır maṣdarı

Cengleri gör ki uṣūl-i ṣulḥdur o
O nebī-veş cengi Ḥaḳḳ içün ḳamu

E 504a

Ġālib oldı ḥayrete düşdi cihān
Ġālibiyyet şerḥine ṣıġmaz beyān

Āb-ı Ceyḥūnı belī nūş itme güç
Teşneyi ḳadrince ḫāmūş itme güç

Ey olan ‘aṭşān-ı baḥr-i ma‘nevī
Ferce bul gel gir cezīre Meṣnevī

Ancılayın ferce bul ki her nefes
Meṣnevīyi ma‘nevī fehm eyle bes

Āb-ı cūdan bād kāhı def‘ ide
Āb yek-renglik bulur o vādīde

Tāze mercān şāḫlarıñ seyr eyle gel
Bitmiş eṣmār āb-ı cāndan bī-bedel

Bir ola çün ḥarf u ṣavt u dem aña
Cümleyi terk eyleyüp deryā ola

Ḥarf diyen ḥarf işiden hem cümle ḥarf
İntihāda her üçi cān itme ṣarf

Nān virenler nān alanlar nān-ı pāk
Ṣūretin terk eyleyince oldı ḫāk

Līk ma‘nāda olurlar üç maḳām
Rütbesinde hem mümeyyiz hem müdām

Ṣūreti ḫāk oldı ma‘nāsı beḳā
Kim ki ma‘nā ḫāk dirse di ḫaṭā

‘Ālem-i rūḥda bu üçler muntaẓır
Ṣūretinde geh ḳaçar geh müstetir

Emr olur ki ṣūrete giriñ girer
O emirden hem mücerredlik irer

Sen *lehü’l-ḫalḳ u lehü’l-emr* oḳu hā[9]
Ḫalḳ ṣūret emr cān rākib aña

Rākib ü merkūb maḳāmı nezd-i şāh
Cism derde cān derūn-ı Bārgāh

İstek ide ṣu ile ṭola sebū
Ceyş-i cāna şāh dir ki irkebū

Cānları ister ise ide ‘ulū
Hep naḳībler çaġırırlar inzilū

İşte bundan ṣoñra pek inceldi söz
Āteşi az eyle efzūn oldı köz

Yoḫsa dīk-i ḫurdeler ḳaynar ṭaşar
Dīk-i idrākāt-ı ẓannıñ veş ṣaġār

Pāk-i Sübḥānī yaparsa elmalıḳ
Ḫarfleri ebrinde ḳor bir aralıḳ

İ 505b

Ḫarf ü bāng u güft ü gūlar hep ġamām
Sībde ḳalmaz ḳoḳudan ġayrı nām

İyüce ḳoḳla bu būyı ‘akl ile
Tā ki aṣlı bulasın sen naḳl ile

Būyı ḥıfẓ eyle ṣaḳın olma zükām
Ört teniñ ki gelmesün bād-ı ‘avām

E 504b

İtmeye tā ki meşāmına eṣer
Ki havāsı anlarıñ ḳışdan beter

Çün ṭonuḳ tenlerdir anlar buz miṣāl
Serper enfāsıyla ḳar miṣl-i cibāl

[9] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/54: “Şüphesiz ki rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşa istivâ eden; geceyi, durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş durumda yaratan Allah’tır. Bilesiniz ki, yaratma da buyurma da yalnız ona aittir. Âlemlerin rabbi olan Allah yüceler yücesidir.”

Çün zemīn bu ḳardan örtiye kefen
Ur aña tīġ-ı Ḥüsāme'd-dīni sen[10]

Şarḳdan iḥżār eyle seyfu'llāhı sen
Şarḳdan germ eyle bu dergāhı sen

Berfe ḫançerler urur bu āfitāb
Ṭaġdan seyller döker vech-i türāb

Çünki lā-şarḳī vü lā-ġarbīdir o
Ehl-i necm ile 'aceb ḥarbīdir o[11]

Ki benim ġayrı nücūm-ı bī-hidā
Ḳıble itdiñ hem le'īmsin hem 'amā[12]

Saña ḫoş gelmez maḳālāt-ı emīn
Oḳı Ḳur'ān *lā-üḥıbbü'l-āfilīn*[13]

Māha ḳurduñ sen ḳuzaḥdan bir kemer
Rencdesin ki olmaz *en-şaḳḳu'l-ḳamer*[14]

Eylediñ inkār *şemsün küvviret*[15]
Şems seniñ 'indinde a'lā mertebet

Dir ki yıldızdan bu taṣrīf-i hevā
Saña nā-ḫoşdur *iẕe'n-necmü hevā*[16]

Meh mü'esserter degildir nāndan
Nice nān var 'arḳı kesdi cāndan

Ābdan te'ṣīri çoḳ ṣanma güneş
Nice āblar var ki tenler itdi leş

Sevgisi cānıña ger bend itse dōst
Ḳulaġına girmez o bīrūn-ı pōst

Pendimiz te'ṣīr itmezse saña
Pendiniñ te'ṣīri hīç yoḳdur baña

[10] tīġ: şems İ.
[11] 'aceb: ebed E.
[12] itdiñ hem: itdiñse İ.
[13] *Kur'ân-ı Kerîm*, En'âm, 6/76: "Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü. 'Rabbim budur' dedi. Yıldız batınca da 'Batanları sevmem' dedi."
[14] *Kur'ân-ı Kerîm*, Kamer, 54/1: "Vakit yaklaştı ve ay yarıldı."
[15] *Kur'ân-ı Kerîm*, Tekvîr, 81/1: "Güneş dürülüp karardığında,"
[16] *Kur'ân-ı Kerîm*, Necm, 53/1: "Battığı sırada yıldıza andolsun ki bu arkadaşınız ne sapıtmış ne de eğri yola gitmiştir." Necm: 1-2.

Yā meger dōstdan gele miftāḥ-ı ḫāṣ
Ki anıñ cümle *meḳālīd*ler ḫalāṣ[17]

İşte bu sözler nücūmdur hem ḳamer
Olmasa fermān-ı Ḥaḳḳ itmez eṯer

Bu nücūmuñ bī-cihet te'ṯīri hep
Güş-ı vaḥy-i ḳar' ider o bī-sebeb

Ki cihetden bī-cihāta dir geliñ
Mevt-i gürgi ḳırmadan tā ki beliñ

Öyle ki her lem'ası dür-pāşdır
Bu cihān şemdi aña ḫuffāşdır

İ 506a

Çarḫ-ı ezraḳdır yedi bende aña
'İllet-i teb māhı medḳūḳ itdi yā

Zühre pīşinde çalar çeng-i su'āl
Naḳd-i cānla Müşterī buldı nevāl

Dest-būs sevdāsına geldi Züḫal
Līk kendin görmedi aña maḥal

E 505a

El ayaḳ Merrīḫdan mecrūḥdur
Hem 'Uṭāridden ḳalem bī-rūḥdur

Bu nücūm ile müneccim ile ceng
Ki bıraḳdıñ cānı aldıñ cümle reng

Cān odur biz cümlemiz reng ü ruḳūm
Fikriniñ her kevkebi cān-ı nücūm

Yoḳ fikir o yirde cümle cān-ı pāk
Fehmiñ içün lafẓ-ı fikr ey fikrnāk

Her nücūmuñ ḫānesi var müstaḳil
Necmimiz ḫāneyle olmaz muttaṣıl

Bī-ser olsa cān gidemez bir yire
Nūr-ı nā-maḥdūda ḥaddi kim vire

Līk temṯīl ile taṣvīr olınur
Tā ki 'āḳil ġayr-ı 'āḳil yol bulur

[17] *Kur'ân-ı Kerîm*, Zümer, 39/63: "Göklerin ve yerin anahtarları O'ndadır. Allah'ın âyetlerini inkâr edenlerin durumuna gelince işte hüsrana uğrayanlar onlardır."
Ki anıñ: Andadır İ.

Miṣli yoḳdur hep miṣīl īrād olan
Tā ṭonuḳ ‘aḳl açılur bulur nişān

‘Aḳl ser-tīzdir velīkin pāyı süst
Çünki dil vīrān ola o ten dürüst

‘Aḳl dünyā ḥāli ile mużṭarib
Fikri terk-i şehvete oldı mükibb

Vaḳt-i da‘vāda ṣudūrı ḳurṣ-ı şarḳ
Vaḳt-i taḳvā ṣabrı ammā miṣl-i berḳ

Her hünerde ‘ālem ü hem ḫod-nümā
‘Ālem-āsā bī-vefā vaḳt-i vefā

‘Āleme ṣıġmaz tekebbür ile o
Nān-veş eyler telef mi‘de gelū

Cümle bu evṣāflar a‘lā olur
Çünki o kes ṭālib-i bālā olur

Benlik-āsā ḳoḳmuş olmışdır menī
Cāna ulaşdıḳda olur rūşenī

Yüz ṭuta çünki nebāta bir cemād
Baḫt dıraḫtından ḥayātı müstefād

Her nebāt ki yüz ṭutarsa cāna o
Vāṣıl olur çeşme-i ḥayvāna o[18]

Cān daḫı ister ise cānānını
Bulur o da ‘ömri bī-pāyānını

İ 506b

Bir sā’iliñ vā‘iẓden su’āli ki bir ḳuş bir şehriñ bārūsı üzre ḳonsa başı mı ‘azīzdir ḳuyrıġı mı vā‘iẓ miḳdār-ı fehm ile sā’ile redd-i cevābı[19]

Vā‘iẓe bir gün biri itdi su’āl
Ey ki sen kürsīde söylersin maḳāl

Bir su’ālim var saña ey ẕū-lebāb
Vir bu meclisde su’ālime cevāb

[18] çeşme-i ḥayvāna: cünbiş-i ḥayvāna İ.
[19] redd-i cevābı: göre cevābı E.

E 505b

Burc-ı şehr üstünde bir ḳuş oturur
Başı mı ḳuyruġı mı a‘lā olur[20]

Didi ki yüz şehre düm köyden yaña
Yüzi ḳuyruḳdan olur a‘lā bahā

Ḳuyruġı şehre vü vechi köy ola
Yüz çevir yüzden ki geçmez bir pula

Ḳuş ḳanat açup uçar tā āşiyān
Himmet oldı perr ü bāl-i merdübān

‘Āşıḳ ālūde ḳılar ẖayr ile şer
Ḫayr u şerre baḳma himmetdir naẓar

Ki ṭoġan ġāyetle aḳ vü bī-naẓīr
Müş avlarsa olur ġāyet ẖaḳīr

Bayḳuş olup da iderse meyl-i şāh
Oldı ser-bāz ister olmasun külāh

Ādemīniñ ḳadri bir legen ẖamīr
Oldı bālā āsumāndan tā eṣīr

Ādemī güş itdi *kerremnā* kelām[21]
Āsumāna olmadı bu luṭf-ı ‘ām

Bu zemīn ü āsumāna dir mi kes
Pek güzel ‘aḳl u ‘ibārāt u heves

Āsumānda cilve itdiñ mi ‘aceb
Ḫūb-rūlük hem işābet ẓanla hep

Cümle ẖammām ṣūreti ‘indinde sen
‘Arża ḳıldıñ mı ki āyā sīm-ten

Terk idersin bu naḳışlar miṣl-i ẖūr
Cilve itdiğiñ ‘acūze nīm-i kūr

O ‘acūz o ne ki yoḳ anlarda o
Ki nuḳūşdan kendine bend itdi bu

Sen dimezseñ ben didim saña beyān
‘Aḳl u ẖis derk cümlesi tedbīr-i cān

[20] Başı mı ḳuyruġı mı a‘lā olur: Başı mı ḳuyruḳ mı ‘azīzdir çü ṭurur İ.
[21] *Kur’ân-ı Kerîm*, İsrâ, 17/70: “Andolsun biz insanoğluna şan, şeref ve nimetler verdik; onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık.”

Ol ‘acūzle cān ider āmīzişi
Ṣūret-i ḥammāmda yoḳ rūḥuñ işi

Ṣūret-i germ-ābe cünbiş itse o
Yüz ‘acūzdan ḳurtarur o mū-be-mū

Cān odur ki ḫayr u şerden bā-ḫaber
Şād olur iḥsāna aġlar bā-żarar

Çünki muḫbirdir bu cān māhiyyeti
Kim ki āgehdir o cānıñ ḳuvveti

İḳtiżā-yı cān āgehlik hemān
Kim ki āgāh ola ḳuvvetli revān

İ 507a

Rūḥa çün te’şīr-i āgāhī olur
Kimde ki müzdād Allāhī olur

Çün ḫaberler ola bī-çūn zī-nehār
Gelmeye bu cānına aṣla ḫumār[22]

‘Ālem-i cāndır ser-ā-ser āgehī
Kim ki bī-cāndır o dānişden berī

E 506a

Çün ḫaberler ola bīrūn-ı nihād
Cān ümīdānda ḳalur miṣl-i cemād

Evvelā cān māẓhar-ı dergāh idi
Cān-ı cān hem maẓhar-ı Allāh idi

Çün melā’ik cümle ‘aḳl u cān olur
Çün gele cānıñ aña çeşmān olur

Çün sa‘ādetle o cānı buldılar
Ten gibi o rūḥa ḫādim oldılar

Çünki İblīs gördi kendin kibr-i z̲āt
Cān ile birleşmedi ‘użv-ı memāt

Yoġıdı anda Ḫudā olmaz aña
Ḳırıḳ el cāna iṭā‘at nā-revā

Cāna noḳṣān virmez o ‘użv-ı şikest
Ki anıñ destidir aña ‘użv-ı dest

[22] Gelmeye bu cānına aşlā ḫumār: Çün ümīdānda ḳalur miṣl-i cemād İ.

Başḳa bir sır var velī ḳanda o güş
Müsta‘id ṭūṭī gerek ey ḳand-fürūş

Ṭūṭīyān-ı ḫāṣa var a‘lā şeker
Ṭūṭīyān-ı ‘ām olmaz behrever

Ṣūretī dervīş nedir bilmez zekāt
Ma‘nīdir o yoḳ fe‘ūlün fā‘ilāt

Bu ḫar-ı ‘Īsāya lāyıḳdır şeker
Līk sā‘ir ḫar ider kāha naẓar

Ger şeker olsa ṭarab-efzā-yı ḫar
Aña ḳanṭār ile dök sen de şeker

Ma‘nī-i *naḫtim ‘alā efvāhihim*[23]
Añla ki bu oldı sālike mühim

Ḫātem-i peyġamberān rāhına gel
Ola ki ḳalḳa lebinden ḫatm-i ḍall

Şol ḫatemler ki nebīler oldı dūr
Dīn-i Aḥmed ile itdi hep ẓuḥūr

Ḳalmış idi bir açılmadıḳ kilīd
Açdı hem *innā fetaḥnā*-yı sa‘īd[24]

Bu cihāna o cihāna o şefī‘
Bunda dīne anda cennāt-ı refī‘

Bu cihān dir anlara ol reh-nümā
O cihān dir anlara ol meh-nümā

Ṣan‘atı vaḳt-i ẓuhūr u hem kümūn
İhdi ḳavmī innehüm lā-ya‘lemūn

Fetḥ olur her dem demiyle iki bāb
İki ‘ālemde du‘āsı müstecāb

İ 507b

Anıñ içün ḫātim oldı o vücūd
Miṣli yoḳdur hem de ḫalḳ itmez vürūd

Ura bir ṣan‘ata üstād el
Sen dimezsin ḫatm-i ṣan‘at sende gel

[23] *Kur’ân-ı Kerîm*, Yâ-Sîn, 36/65: “O gün onların ağızlarını mühürleriz; yapmış olduklarını elleri bize anlatır, ayakları da tanıklık eder.”
[24] *Kur’ân-ı Kerîm*, Fetih, 48/1: “Senin geçmiş gelecek bütün günahını Allah’ın bağışlaması, sana nimetini eksiksiz vermesi, seni dosdoğru yolda yürütmesi ve Allah’ın sana güçlü bir şekilde yardım etmesi için sana apaçık bir fetih ihsan ettik.” Feth: 1-3.

Ḫatmler feṯḥ itmeniñ sen ḫātimi
‘Ālem-i ervāḥ-ı baḫşıñ Ḥātemi

E 506b

Var işārāt-ı Muḥammedü’l-murād
Fātiḥiñ fettāḥı her küllī küşād

Nice yüz biñ āferīnler cānına
Hem ḳudūm-i devr-i ferzendānına

Muḳbil olan o ḫalīfe zādegān
‘Unṣur-ı cāndan ẓuhūrı bī-gümān

Olsa da Baġdād u Tebrīz Rey maḥal
Neslidir anıñ degildir o vaḥal

Gül köki her ḳanda olsa güldür o
Mül küpi her ḳanda ḳaynar müldür o

Ṭoġsa maġribden eger farżā güneş
O güneşdir olmaz aña ġayrı eş

Bu demi ta‘yīb iden kūrdür di sen
İsm-i Settāriñ ile ey Ẕü’l-Minen[25]

Didi Ḥaḳ ḫuffāş gözi ki bed ḫışāl
Aña göstermem nedir şems-i kemāl

O naẓarlar ki ḫuffāş-veş bī-ṣafī
Oldı envār-ı şümūs andan ḫafī

Ẕevḳ-i īmān u ‘irfāna māni‘ olan çürük nāmūsları ve şadāḳatiża‘īfleri ve nice ebleh pāları muḥanneṯ rāh-zenī gibi reh-zen olanları müẕemmet ki muḫanneṯ ḳoyunlardan geçmege ḳādir olmadı çūbāndan su’āl eyledi ki ḳoyunlarıñ bāña ṭos ururlar mı çūbān didi eger merd iseñ ve sende merdlik ṭamarı var ise cümlesi seniñ olsun eger muḫanneṯ iseñ her biri bir ejderhādır bir muḫanneṯ daḫı vardır ki ḳoyunları gördigi dem yoldan döner ve su’āl daḫı idemez eger su’āl itse ḳorḳar ki ḳoyunlar urup kendüyi mecrūḥ u ma‘yūb ide[26]

Ey żiyā’ü´l-Ḥaḳ Ḥüsāme’d-dīn gel
Rūḥ-ı sultān-ı hüdāya müstaḳal

[25] E. nüshasında ilk mısra ikinci mısradadır.
[26] mecrūḥ vü ma‘yūb ide: mecrūḥ ider İ.

Meṣnevīyi şerḥ idüp meşrūḥ vir
Ṣūret ü timṣāline hem rūḥ vir

İ 508a

Tā ḥurūfı cümle ‘aḳl u cān ola
Cān ḫuldistānına perrān ola

Sa‘yiñ ile geleler ervāḥdan
Ḥarf tuzaġına gire işrāḥdan

‘Ömrüñ olsun bu cihānda çün Ḫıżır
Dest-gīr ü cān-fezā vü müstemir

Ḥıżr u İlyās-vārī ḳal ‘ālemde sen
Bu zemīn-i āsumān it şu‘le-zen

E 507a

Söyler idim saña ben yüzde birin
Olmasaydı çeşm-i bedde ma’ṣeriñ

Līk bed gözden daḫı mesmūm idim
Rūḥ-fersā çoḳ zaḫmlar yimişim

Dīgerānıñ ḥāli remziñ mā‘adā
Ḥālini şerḥ ü beyān itmem saña

Bu bahāne göñlümüñ destānıdır
Ki bu ḥālet ıżṭırābıñ kānıdır

Cān u diller ‘āşıḳ-ı Ṣāni‘ ola
Çeşm-i bed gūş-ı bede māni‘ ola

Birisi Bū Ṭālib-i ‘amm-ı Resūl
Şene‘at ‘uryān görindi pek cehūl

Ki ne söylerler ‘Arab ṭıflına o
Döndi bend oldı bıraḳdı dīn-i ḫū

Didi ey ‘amm bir şehādet söyle sen
Ben şefā‘at eylerim saña ḥasen

Didi lākin fāş ider ehl-i semā‘
Külli sırrın cāveze’l-iṣneyni şā‘

Baña düşnām eyler elbette ‘Arab
Ḫor olurum anlara bu dürüst

Olmış olsa idi luṭf-ı mā-sebaḳ
Bed-dil olmaz idi varken ceẕb-i Ḥaḳ

El-Ġıyāṣ sensin Ġıyāṣü'l-Müsteġīṣ
İẖtiyārāt oldı dü şāẖa ẖabīṣ

Mekr-i dil destānlarında şöyle ben
Māt olup ḳaldım hemīşe pür-miḥen

Ben kimim ki çarẖda varken kār u bār
Aña feryād itdirür bu iẖtiyār

Ki eyā ṣāḥib-kerem Mennān-ı cān
İẖtiyārıñ kālesinden vir emān[27]

Bir yola ceẕb it ṣırāṭ-ı müstaḳīm
İki yol üzre tereddüddür saḳīm

İki yolında yine maḳṣūd bir
İkilik ammā eẕā cāna mużır

İki yoldan daẖı saña 'azm olur
Līk ṣanma rezm miṣl-i bezm olur

Diñle Ḳur'ānda beyān itdi Ḫudā
Āyet-i *eşfaḳne en yaḥmilneha*[28]

İ 508b

Bu tereddüdle olur göñlüñde ceng
Bu mıdır a'lā yā bu a'lā vü neng

Bu tereddüdle urur birbirine
Ḫavf u ümmīd iyligi tedbīrine

E 507b

Münācāt u fitne-i iẖtiyārdan penāh ṭalebi ki semāvāt u arżın iẖtiyārdan ve esbāb-ı iẖtiyārdan 'ācizlerdir ve ḳorḳarlar ammā ẖilḳat-i ādemī ṭaleb-i iẖtiyāra ve kendine iẖtiyār iṣbātına ḥarīṣlerdir şöyle ki ẖaste olduḳda iẖtiyārı żāyi' oldıġını görüp ṣıḥḥat ister ki sebeb-i iẖtiyārdır ve manṣıb ister ki iẖtiyārı ziyāde ola ki mehbıṭ-ı ḳahr-ı Ḫudādır ümem-i sālifede farṭ-ı iẖtiyār u sebeb-i iẖtiyār oldıġından aṣlā Fir'avnı kimse aç u açıḳ ve bī-iẖtiyār görmemişdir

Ey Kerīm ü Müşfiḳ ü hem Ẕü'l-Celāl
Dā'imü'l-iḥsānsın hem bī-miṣāl

[27] – E.
[28] *Kur'ân-ı Kerîm*, Ahzâb, 33/72: "Biz emaneti göklere ve yere ve dağlara teklif ettik. Onlar onu yüklenmekten hemen çekindiler ve ondan korkuya düştüler ve onu insan yüklendi. Şüphe yok ki o, çok zalim, çok bilgisiz oldu."

Evvelā bu cezr ü med senden baña
Sākin olurdı bu yemm illā felā

Hem tereddüd o maḥaldendir baña
Bu tereddüdden Ḫudāyā ḳıl rehā

Mübtelā ḳıldıñ beni āh ey Ġıyāṣ
Ey viren şevherlere şevḳ-i ināṣ

Nice bir bu ibtilā yā Rabb amān
Baña bir mezheb vir on mezheb yaman

Üştürüm ġāyet ża‘īf arḳam yara
İḫtiyārdan ki o pālān ḳapḳara

Bu ki maḥfe oldı bu sūda aġır[29]
O ki maḥfe çekdi o sūya yaġır

Ḫaml-i nā-hemvārı benden def‘ ḳıl
Ravża-i ḫuldı görem bī-ḳāl u ḳīl

Bāġ-ı cüddan baña Kehf-i Aṣḥābī-veş
Otlayım *uyḳuda* hem bī-keşmekeş[30]

Uyuyam ṣaġımda yāḥūd ṣolda ben
İḫtiyārsız döne ṭop gibi bu ten

Hem de taḳlībiñ ile zātü’l-yemīn
Yā olam zātü’ş-şimāl ey Rabb-i dīn

Nice biñ yıl olayım uçmaḳda ben
İḫtiyārsız zerreler-veş bī-miḥen

İ 509a

Ger ferāmūşum ola o vaḳt-i ḥāl
Yādigārım ola ḫˇābda irtiḥāl

Çār-mīḫ u çār-şāḫdan ḳurtulam
Bu menāḫı mesraḥ-i cāna ḳoyam

Geçmiş eyyāmımda olan südleri
Dāye-i ḫˇābdan içem hep serserī

Kendi dest-i iḫtiyārından cihān
Ḳaçmada ser-mesti sırrına nihān

[29] Bu ki: Hem bu E.
[30] *Kur’ân-ı Kerîm*, Kehf, 18/18: “Uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırdın. Onları sağa sola çeviriyorduk. Köpekleri de mağaranın girişinde ön ayaklarını uzatmış yatmaktaydı. Eğer o insanları görseydin dönüp kaçardın ve gördüklerin yüzünden içini korku kaplardı.”

Tā gide bir dem anıñ hüşyārlıġı
Gide zehr-i ḫod-pesend bī-‘ārlıġı

Cümlesi bilür ki varlıḳ faḥ olur
İḫtiyārıñ fikri hem dūzaḫ olur

Ḫoddan hep bī-ḫodīye ḳaçdılar
Mestlige yāḫud ki bir şuġl açdılar[31]

E 508a

Nefsi bu yoḳluḳdan eylersin berī
Çünki bī-fermān olur bī-hūşterī

Nīstī lāzım ki Ḥaḳdan ola o
Tā ki ḥüsn-i Ḥaḳdan ala nīk-bū

نیســـت انس و جنّ را تخلیص جـان
ازقـیـود حـبـس اقـطـار زمـان[32]

نـی پـنـاهـی جـز بســـاطـان هـدا
از تـهـیـکـاه ســـمـوات عـلاّ

نی هـدا جز پیش ســلطـانیکـه فرد
روح تـقـویـر از شـــهـب آزادکـرد

Olmaya bir kimse tā ki o fenā
Bulmadı reh ḳanda rāh-ı Kibriyā[33]

Oldı mi‘rāc-ı felek bu nīstī
‘Āşıḳāna meẕheb ü ḫū nīstī

Pūstīn ü çarıḳ ile der-niyāz
Meslek-i ‘aşḳında miḥrāb-ı Ayāz[34]

Gerçi o şāhenşehe maḥbūb idi[35]
Ẓāhir ü bāṭın laṭīf ü ḫūb idi

Rengsiz kibr ü riyāsız cümle o
Ḥüsn-i şāhenşāha mir‘āt idi rū

[31] şuġl: yol İ.
[32] Bu ve sonraki iki beyit için:
Çelebioğlu: İnsan ve cinin zaman hapsinden kurtulması için cevaz yolu yoktur.
Göklerden tarafa, doğru yolu bulabilmek için hidayet sultanının ihsanından başka bir kuvvet yoktur.
Bekâ sultanından, takva sahibi ruhların koruyucusundan başka bir hidâyet yolu mevcûd değildir. C. 6, b. 231-233.
[33] rāh-ı Kibriyā: dergāh-ı Ḫudā E.
[34] Meslek-i ‘aşḳında: Meslek-i ‘aşḳda o E.
[35] şāhenşehe: pādişehe İ.

Çünki kendi varlıġından oldı dūr
Müntehā-yı kārı Maḥmūd u sürūr

Pek ḳavī-reg idi temkīn-i Ayāz
Ki iderdi kibr ü kīnden iḥtirāz

Pāk idi kibr ü riyādan ferd idi
Nefs-i şūmuñ boynuñ urmış merd idi

Yā ki ta‘līm içün eylerdi ḥiyel
Yā ki ḥikmetden içün ṣanma vaḥal

Yā ki çarıḳ görmedir aña pesend
Ki ide yoḳluḳ nesīmi hest bend

Fetḥ ola tā daḫme-i nīstī aña
O nesīm ile bula ‘ayş u ṣafā

İ 509b

Oldı bu menzilde mülk ü cāh u māl
Cān-ı tīz reftāre zincīr-i ḍalāl

Gördi altun silsile geldi ġurūr
Düşdi bir çāha o deştde bī-sürūr

Ṣūreten cennet velī ma‘nā caḥīm
Naḳş-ı gül-ruḫda bir ef‘a-yı le’īm

Gerçi Mü’mine saḳar virmez żarar
Līk andan daḫı geçmekdir hüner

Gerçi dūzaḫ dūr ider varsa nikāl
Līk cennet oldı a‘lā küll-i ḥāl

Görmeyiñ ey nāḳışān o gül-ruḫı
Ṣoḥbetiyle hep olursız dūzaḫī

Eyle o gülşenden ey ‘āḳil ḳarār[36]
Oldı külḫandan daḫı bedter ḥişār[37]

E 508b

Gül-şekerden ṣāḳınıñ ey cāhilān
‘Aynı āteş gibidir yaḳar dehān

El-ḥaẕer ey pāk-bāzler el-ḥaẕer
Bu serādır bī-ṣebāt u pür-şerer[38]

[36] ‘āḳil: ġāfil E.
[37] ḥişār: o ḥāl E.
[38] – E.

Nice direm ki saña bu baldır
Ḳaça gör ki bu ne her ḳıtāldir[39]

Līkin acıdır benim saña sözüm
Uyḳu getürür saña iki gözüm

Gel uyan ey ḫˇāce āḫir bir zamān
Ger ḥayātıñ mīvesinden bī-amān

[39] – İ.

Şol ġulām-ı Hindīniñ ḥikāyesi ki efendi-zādesine gizli ‘alāḳa itmiş idi çünki duḫteri birine ‘aḳd eylediler ġulām ḫaber alınca ḫaste veża‘īf oldı ki eṭıbbā fehminden ‘āciz oldılar ġulāmıñ daḫı ḥaddi yoġıdı ki āşikār eyleye[40]

Var idi bir ḫˇācede Hindū ġulām
Ki küçükden beslemiş idi tamām

‘İlm ü ādāb eyledi ta‘līm añа
Virdi ḳalbine hüner ile żıyā

Besledi anı hezārān nāz ile
Ki ḳucaḳda luṭf u ikrām-sāz ile

Var idi hem ḫˇāceniñ bir duḫteri
Sīm-endām ser ü ḳad ḫoş gevherī

Çün mürāḥiḳ oldı geldi ṭālibān
‘Arż iderler idi çoḳ mihr-i girān

Her kibārdan geldi ḫˇāhişle ṭaleb
Ya‘ni duḫter idi aḳṣā-yı ireb

Didi ḫˇāce māla yoḳ aṣlā ṣebāt
Gün gelür gice gider dār-ı cihāt

Ḥüsn-i ṣūretde daḫı yoḳ i‘tibār
Ṣararur yüzi irişse zaḫm-ı ḫār

İ 510a

Tīz geçer hem daḫı mihter-zādelik
İtdi maġrūr çün cemāli sādelik

Nice mihter-zāde var pür-şūr u şer
Fi‘l-i bedle oldı o neng-i peder

Pür-hüner olsa daḫı ġāyet nefīs
Añа ṭapma ‘ibret al ki İblīs

‘İlmi var ammā yoġıdı ‘aşḳ-ı dīn
Görmedi Ādemde illā naḳş-ı ṭīn[41]

Diḳḳat-i ‘ilmi bilürsin ey la‘īn
Olmadı bu gözleriñ hīç ġayb-bīn

[40] ḫaber alınca: ṭuyınca; ġulāmıñ daḫı ḥaddi yoġıdı ki āşikār eyleye: ġulām daḫı iẓhār idemedi E.
[41] naḳş-ı ṭīn: mā’-i ṭīn İ.

Gördi ki her demde destār u ṣaḳāl
Ṣordığı pis kendüsi noḳṣān-ı ḥāl

Sen mu‘arrifden birisin ‘ārifā
Kendiñi gördüñ ki bāziġ pür-żiyā

İş o ki taḳvā ola dīn ü ṣalāḥ
İki ‘ālemde odur bulan felāḥ

E 509a

İtdi bir dāmād-ı ṣāliḥ iḫtiyār
Faḫr ider anıñla hep ḳavm-i tebār

Didiler zenler ki anıñ mālı yoḳ
Manṣıbı yoḳ ḥüsn-i istiḳlāli yoḳ

Didi bunlar dīn ü zühdüñ māni‘i
Bir defīnedir zemīniñ cāmi‘i

Duḫteriñ tezvīci oldı çünki fāş
Geldi aġırlıḳ nişān u hem ḳumāş

Pes küçükden beslenilmişdi ġulām
Oldı bīmār uża‘īf ü zerdfām

Eridi Medḳūḳ-āsā gün-be-gün
‘İlletinden her ṭabībiñ fehmi dūn

‘Āḳil ammā dirdi renci dildedir
Ten ‘ilācı bu ġama bāṭıldadır

Söyleyemezdi ġulāmcıḳ ḥālini
Sīne-i rīşinde ki āmālini

Bir gice ḫātūna didi şevheri
Gizli var ṣor ḥālin anıñ serserī

Ki maḳām-ı māderīdesin aña
Terbiyeñde buldı o neşv ü nemā

Çünki ḫāṭūn gūşına girdi kelām
İrtesi gün vardı tā nezd-i ġulām

Ṭaradı başını refḳiyle o dem
Eyledi ‘arż-ı muḥabbetle kerem

‘Aynı ile māderān-ı müşfiḳān
Nerm olınca eyledi bir bir beyān

Senden ümmīd itmez idim duḫterin
Viresin bīgāneye sa‘d aḫterin

Ḫˇāce-zādem hem ciger pārem benim
Ḥayf olur ġayra gide sīmīn-tenim

İ 510b

İstedi ḫātūn ki ḫışma gele o
Ki ata bāmdan aşaġı ser-fürū

Sen ki bir ḳaḥbe_oġlu Hindū olasın
Ki efendiñ duḫterini bulasın

Kendüye didi ki ṣabr evlā bu dem
Ḫˇāceye naḳl itdi ḥāli geldi hem

Böyle bir çalı ḳuşı ḫā’in ola
Ẓann iderdik mu‘temeddir bu köle

Ḥālini başdan başa didi baña
Diledim ki ḫışm idem ben de aña

Ḫˇāceniñ māder-i duḫtere ṣabr ile emr eylemesi ki ġulāmı zecr eyleme ben anı bī-zecr bu ṭama‘dan döndiririm ki ne şiş yanar ne kebāb ḳalur[42]

Didi ḫˇāce ṣabr ḳıl var di aña
Andan ayru eyleyüp virem saña

E 509b

Ben anıñ göñlinden iḫrāc eylerim
Sen seyirci ol da seyr it n’eylerim

Göñlini ḫoş ṭut bu ṭoġrı söz saña
Ki ḥaḳīḳat duḫterim saña sezā

Bilmedik oldı bu iş ey müşterī
Şimdi bildik ki saña lāyıḳ ḥarī

Nār bizimdir hem daḫı kānūn bizim
Leylī bizim sen gibi Mecnūn bizim

Böyle ḫoş fikri sen ‘arż it aña
Ādemi tavlandıran fikr-i hevā

Cānaver ferbih olur virseñ ‘alef
Ferbih iden ādemi ‘izz ü şeref

[42] eyleme: itme İ.

Ṭavlanur insān ḳulaḳdan dā'imā
Boġazından ṭavlanur ḥayvān şehā

Didi ḫātūn varmaz aġzım bu söze
Böyle ḫā'in böyle nikbet öksüze

Nice olam aña böyle jāj-ḫāy
Ki gebersin ancılayın fitne-sāy

Didi ḫ̌āce ḳorḳma aṣlā söyle var
Ki ide 'illet vücūdından firār

Def'ini baña ḥavāle ḳıl da baḳ
Tā ki ṣıḥḥat bula o Hindū uşāḳ

Söyledi bu sözleri ḫātūn aña
Ṣıġmadı dünyāya oldı pür-ṣafā

Ḳuvveti geldi açıldı gül gibi
Şükr ider gūyā ki buldı maṭlabı

Gāh gāhī dir idi ḫātūna o
Olmaya bir fenn ü ḥīle baña bu

İ 511a

Ḫ̌āce da'vet eyledi cem'iyyete
Ki Ferec irsün bu gice vuṣlata

Ḫalḳ eylerlerdi hep tebrīk-i ḥāl
Ey Ferec olsun mübārek ittiṣāl

Tā yaḳīn bildi Ferec ki ṭoġrı söz
Gitdi 'illet geldi ḳuvvet gitdi sūz

Ṣoñra gerdek gicesinde oldı fen
İtdiler bir emredi 'aynıyla zen

Destini ḫınnālayup miṣl-i 'arūs
Gösterüp ṭavuġı virdiler ḫorūs

Örtdiler gelin gibi aña duvāḳ[43]
Nāzikāne puşta virdiler y.raḳ

Vaḳt-i ḥalvet şem'i iṭfā itdiler
Pūşt ile Hindūyı ḳoyup gitdiler

[43] duvaḳ: ṭuvaḳ İ.

Hindū eyler idi feryād u fiġān
İşidilmez ṭaşrada var def-zenān

Def çalarlar el ḳaḳarlar merd ü zen
Na‘rayı setr itdi ḥayli na‘re-zen

Tā seḥer incitdi Hindūyı tamām
Un çuvālı kelb öñünde ve’s-selām

E 510a

Ṣubḥ-dem geldi aña ṭas u ṭaraḳ
Resm-i ḥammām itdiler bā-ṭumṭuraḳ

Gitdi ḥammāma çün o rencūr cān
G.ti miṣl-i cübbe-i külḫāniyān

Geldi ḥammāmdan yine cāy-ı füsūs
Öñine oturdı duḫter çün ‘arūs

Māderi oturdı anda pāsbān
Olmaya tā ki ide o imtiḥān

Eyledi aña naẓar çeşm-i ‘inād
İki eli on işāret ḳıldı yād

Didi kimse görmesün böyle viṣāl
Sen gibi nā-ḫoş ‘arūs-ı bed-fi‘āl

Gündüzin ḳızlar gibi rūyuñ ḳamer
Gice kīriñ ‘aynı ile kīr-i ḫar

İşte bu vech ile na‘mā-yı cihān
Dūrdan ḫoşdur yaḳından imtiḥān

Görinür dūrdan naẓarda ṣāf-āb
Çün yaḳīn varduḳda añlarsın serāb

Gösterür nāzikligi o kende-pīr
Cilveler eyler ‘arūs-āsā keṣīr

Olma gel maġrūr gülgūnesine
Nūş-ı nīş olur yine hem nesine

Ṣabr ḳıl ki ṣabr-ı miftāḥü’l-ferec
Tā Ferec-veş olmaya sende ḥarec

Dānesi meydānda gizli dāmı var
Ḫoş görinür evvelā in‘āmı var

İ 511b

Ġurūr yalñız o Hindūya olmadı belki
benī ādem her maḥalde buña mübtelā oldıġını
beyān illā Ḥaḳ Teʻālānıñ ʻiṣmetinde olanlar degil

Çünki girdiñ dāma sen ey hūşyār
Eyleme nādim olup āh ile zār

Şeh vezīr ü mīr nāmı hep fenā
Derd-i merg eyler derūnında beḳā

Bende ol at gibi yirde yüri sen
Olma tābūt gibi omuzda gezen

Cümleyi ḥammāl ister o cehūl
Hep süvārī ḳabre eylerler vuṣūl

Görse rü'yāda cenāze bir kişi
Manṣıb-ı ʻālī dinür taʻbīr işi

Çünki o tābūt ḫalḳa oldı bār
Ḫalḳa yük ḳoymaḳdadır zīrā kibār

Kendiye vażʻ eyle yüki ey püser
Ġayrıya ḳoyma ṣaḳın eyle ḥaẕer

Yüküñi ġayra ḳoma kendiñe ḳo
İsteme serverlik ol dervīş-ḫū

E 510b

Çigneme aʻnāḳı olup sen süvār
Olmaya nıḳrīs ile pāyıñ fikār

Merkebiñe gerçi dirsin dāḫ dāḫ
Şehre beñzersin velī kūydür menāḫ

Deḫ deḫiñ ṣūretde virmiş şöhreti
Raḫtıñı vīrāneye ḳor āfeti

Deḫ deḫiñ şimdi nice bosṭān virür
ʻĀḳıbet o ʻacz ile noḳṣān virür

Didi Peyġamber ki cennetdir ḥaḳıñ
İsteme bir kimseden anı ṣaḳın[44]

[44] Bu beyit ve bir sonraki beyitle birlikte Hadîs-i Şerîf: "Kim bana hiçkimseden bir şey istememeyi garanti ederse, bende ona, cenneti garanti ediyorum."

İstemez iseñ kefīlim ben saña
Ḫuld-ı naʿmā hem de dīdār-ı Ḫudā

Her ṣaḥābī bu kefāletle ʿayār
Olmış idi birisi bir gün süvār

Ḳamçısı düşdi elinden nāgehān
İndi aldı itmedi ḫalḳa amān

Virgisinden gelmez aṣlā hīç fütūr
Bī-ṭaleb virür bilür Rabb-ı Ġafūr

Emr-i Ḥaḳla ister iseñ o revā
Böyle ḫ̆āhişdir ṭarīḳ-ı enbiyā

Bed degildir çün işāret itdi yār
Küfri īmān itse küfri iḫtiyār

Her bede ki eylese emri vürūd
Cümle iylikler olur kūr ü kebūd

Zīr-i cūda ḫaste olsa bir ṣadef
Nice incü vardır atma bir ṭaraf

İ 512a

Bu sözüñ pāyānı yoḳdur dön bu dem
Ḳıṣṣa-i şāh u Ayāzı söyle hem

Zerr-i dehdeh gibi kāndan çıḳdı bāz
Kūy u şehre oldı destānı dırāz

Ṣūreti ki bir dile o dīn olur
Ki nedāmetle ṣoñı nefrīn olur

Sārikḥa çün telḫ ola ḳaṭʿ-ı z̲irāʿ
Sirḳa z̲evḳiyçün uzatmış idi bāʿ

Bir ḫazīn dilden alup nefrīn o bed
Onı birden virdi kesildi ṣaded

Böyle her ḳallāş u ḫūnī vü levend
Vaḳt-i telḫī ʿayşına gelür gezend

Tevbe eylerlerse de pervāne-vār
Yine nisyān ceẕb ider tā sūy-ı kār

Gör ki pervāne ṭolanur şemʿi o
Nūr ẓannıyla sürer raḫtın o sū

Çün gelür yanar ḳanat ḳaçar o dem
Tuz döker ṭıflān düşer ḳalḳar o dem

Fā'ide ẓannıyla ḳalḳar bā-ṭama'
Kendini şem'a urur ḥırṣ-ı lema'

E 511a

Yine yanar ki o dem ṣıçrar girü
Döndirür ḥırṣı anı yine o sū

Yanmadan eyler rücū'ı ol zamān
Hindū-veş nefrīn ider şem'a o ān

Ey ruḫı tābān-ı şeb-efrūz olan
Ṣoḥbetinde kāẕib ü maġrūr yaḳan

Ḫāṭırından gitdi tevbeñ bī-fürūġ
که خدا رسوا کند اهل دروغ[45]

Şol āyetiñ beyānında ki Ḥaḳ Te'ālā buyurur
küllemā ev ḳadü nāren li'l-ḥarbi aṭfeeha'llāhü[46]
ṣadeḳa'llāhü'l-'aẓīm[47]

آتش چالیش سوز آمد امم
پف کند حق تا کشد آن نار هم[48]

'Azm idüp dir bunda ṭurma ey göñül
Unudur 'azm itmemiş veş o Moġul

Toḫm-ı ṣıdḳı ekmemişdi çünki o
Ḥaḳḳ ider nisyān u ġaflet aña ḫū

Gerçi ki çaḳmaġa o göñlün urur
O şerārı ḥażret-i Ḥaḳ söndürür

Bu āyetiñ beyānında bir ḳıṣṣa

Bir ayaḳ sesi işitdi çün 'ases
Aldı çaḳmaġı çerāġı yaḳa bes

[45] Çelebioğlu: Ama yine hatırından tövbesi ve feryadı çıkar. "Allah yalancıların hilelerini zayıflatıp gevşetendir." C. 6, b. 357.
[46] *Kur'ân-ı Kerîm*, Mâide, 5/64: "Yahudiler 'Allah'ın eli bağlanmış!' dediler. Asıl kendi elleri bağlanmıştır ve söyledikleri yüzünden lânetlenmişlerdir. Aksine O'nun iki eli de açıktır, dilediği gibi verir. Rabbinden sana indirilen, onlardan birçoğunun azgınlığını ve inkârcılığını kuşkusuz arttıracaktır. Onların arasına kıyamete kadar sürecek düşmanlık ve kin saldık. Ne zaman savaş ateşini tutuşturmuşlarsa Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuk için çaba harcarlar; Allah ise bozguncuları sevmez.
[47] Başlık: Şol āyetin beyānıdır Ḥaḳ Te'ālā *Küllemā ev ḳadü nāren li'l-ḥarbi atfeehā'llāhü* buyurmuşdur E.
[48] Çelebioğlu: Harp ateşini onlar yaksalar Cenâb-ı Hak onların ateşini söndürür. C. 6, b. 358.

Düzd gelüp oturdı gizli yanına
Ber-uṣūl yanaşdı o ḳāv-dānına[49]

İ 512b

Işladup parmaġı ucunı hemān
Bu şerārı söndürürdi her zamān

Ẓann iderdi o ki ḳāv ṭutmaz şerer
Anı bilmez ki anı ḫırsız ider

Ḫˇāce dir idi bu ḳāv nemnākdir
Ki şerer ṭutmaḳda bunı bāḳdir

Pek ḳarañlıḳ idi o gice meger
Görmedi pīşinde idi ehl-i şer

Söndüren tārı seniñ göñlüñdedir
Kūrliginden göremez kāfir nedir

Nice bilmez anı her ‘aḳl-ı kibār
Her dönende döndiren elbette var

Ḫod-be-ḫod nice dönerler rūz u şeb
Vardır elbet bir Ḫudāvendden sebeb

Cümle ma‘ḳūlāt eṭrāfın ṭolañ
Kendi nāḳış ‘aḳlıñ ile ey fülān

Ḫāneniñ mi‘mārı var ma‘ḳūl saña
Var mı bī-bennā yapılmış bir binā

Ḫaṭ kātib iledir ma‘ḳūlter
Var mı bī-kātip yazılmış ey püser

Cīm ḳulaḳdır ‘ayn gözdür mīm fem
Nice bī-kātib olur ey müttehem

E 511b

Mūm yanar vardır velī ṭutışdıran
Var mı ṭutuşdurmadan aṣlā yanan[50]

Kūr çolaḳ ṣan‘atları mıdır güzel
Yoḫsa ṣaġdan mı ẓuhūrı bī-bedel

Çünki bildiñ ki saña ġālibdir o
Başıña gürz-i miḥen-ḍāribdir o

[49] Düzd gelüp oturdı gizli yanına / Ber-uṣūl yanaşdı o ḳāvdānına: Ḥırsız oturdı gelüp tā yanına / Gizlice yanaşdı o ḳāvdānına E.
[50] Var mı ṭutuşdurmadan: Yoḳ ṭutuşdurmaḳsızın E.

Def‘ine Nemrūd-āsā eyle ceng
At hevā cānibine tīr ü ḥadeng

Def‘ine atar oḳı tā āsumān
O Tatār ḳavmi berā-yı nez‘-i cān

Yā ki ḳaç andan eger ḳādir iseñ
Ḳanda gidersin sen o kefde iken

Sen o kefden yoġ iken ḳurtulmadıñ
Şimdi hīç reh-yāb aṣlā olmadıñ

Ki firār oldı hevā-yı nefs-i şūm
‘Adline taḳvāyı ‘arż itmek melūm

Bu cihān faḫ ārzūdur dānesi
Dāmdan ḳaç ol hemān bīgānesi

Böyle iderseñ olur çoḳ feṭḥ-i bāb
Żıddın eylerseñ fenādır hem serāb

İstefti ḳalbek ve en eftake'l-müftūn
ḥadīṣ-i şerīfiniñ beyānı[51]

Didi çün *istefti ḳalbek* o Resūl
Gerçi müftī ḥāricin söyler fużūl

İ 513a

Ṭālib-i raḥm iseñ it terk-i emel
Tecrübe itdiñ budur ancaḳ ‘amel

Ḳudretiñ yoġısa eyle ḫıdmeti
Tā ḥabsden ḳurtılup bul cenneti

Ba‘żı ba‘żısın murāḳıb olmada
Dāverinden luṭf u iḥsān bulmada

Eyler iseñ çeşmiñi bend-i ḥicāb
Nice itsün kārını o āfitāb

Ṣıfāt u rāh-ı Ayāzı pādişāhıñ ümerā ve mute‘aṣṣıbāna irāde itmesi ve anlar üzerine fażīlet ü ḳurbet ü mertebe ve izdiyād u ẓāifeniñ sebebini irāde ki anlarda ḫüccet ü i‘tirāża yer ḳalmadı

[51] Hadîs-i Şerîf: Vâbısa b. Ma‘bed’den naklediliyor ki: Resûlullah: “Yâ Vâbısa! Kalbine danış, fetvayı kalbinden iste. İyilik (birr), kalbin ve nefsin mutmain olduğu şeydir. Kötülük (ism) de, kalbinde bir şüphe ve iz bırakan, içinde tereddüd uyandıran şeydir. Sana insanlar fetva verseler bile” buyurmuşlardır.

Çün ḥasedden cūşa geldi bir emīr
Ṭa‘n-ı şāha oldılar āḫir dilīr

Ki anıñ var mı otuz ‘aḳlı ‘aceb
Ki otuz beg ḫāşın almaḳ ne sebeb

Çıḳdı ṭaşra şāh alup otuz emīr
Ṣayd içün ṣaḥrā vü kühsāra çü şīr

E 512a

Dūrdan bir kārvānı gördi şāh
Bir emīre didi var baḳ işte rāh

Var su’āl it kārvāndan ki n’ider
Ḳanġı şehriñdir o hem ḳanda gider

Gitdi ṣordı geldi didi Reyden o
Didi ‘azmi ḳaldı ‘āciz anda bu

Ġayrısına didi var ṣor ey ‘ulā
Kārvān ḳanda gider ey bü’l-vefā

Gitdi geldi didi maḳṣūdı Yemen
Didi raḫtı ne ola ey mü’temen

Ḳaldı ḥayrān didi şeh bir dīgere
Var su’āl eyle metā‘ın yeksere

Gitdi geldi didi her cins var metā‘
Aġlebi Rey kāsesi pür-intifā‘

Didi Reyden ḳanġı gün çıḳmış ‘aceb
Ḳaldı ḥayrān o emīr-i bī-edeb

Böylece otuz emīr bü’l-bīşter
Rāyı gevşek hem de nāḳış kerr ü fer

Ol emīrāna didi rūz-ı diger
İmtiḥān itdim Ayāzı pür-hüner

Ki su’āl it kārvān ḳandan gelür
Cümlesin ḳıldı su’āl virdi ḥużūr[52]

Ben dimeksiz her birini yek-be-yek
Ḥāllerin virdi ḫaber bī-reyb ü şek

[52] Cümlesin ḳıldı su’āl virdi ḥużūr: Cümlesin itdi su’āl-i pür-ḥużūr İ.

Bu otuz mīriñ ki var otuz maḳām
Bir nefesde keşf olur andan tamām

İ 513b

Şeh Ayāzın böyle ta‘rīf eyledi
Ṭab‘ını vaṣfıyla teşrīf eyledi

Ḥüccet-i cebriyāne ile ümerānıñ murāfa‘ası ve şāh Maḥmūd-ı Ġāzīniñ anlara cevābı[53]

Pes emīrān didiler bu nev‘-i fen
Bu ‘ināyet ḥāṣıl olmaz sa‘yden

Bu güzel yüz māha dād-ı Ḥaḳdır o
Bu güzel bū güllere iḥsān-ı Hū

420 Didi şeh her ne nefesden ṭoġdı o
Ḥāṣılı taḳṣīr-i maḥṣūl cüst u cū

Yoḫsa Ādem dir mi idi ey Ḫudā
Rabbenā innā ẓalemnā nefsenā[54]

Sen ise dirsin yine baḫtımdadır
Çün ḳażā böyle ola ‘azmim nedir

‘Aynı İblīs-veş didiñ *aġveytenī*[55]
Cāmı sen ḳırdıñ dögersin hem beni

Hem ḳażā ḥaḳdır ḳuluñ cehdi de ḥaḳ
Şaşı olup olma İblīse nesaḳ

425 Her emirde gördiler çün iki kār
Bu tereddüd olmaz o bī-iḫtiyār

E 512b

Bunı idem yā anı hem o nedir
Dest ü pāyı bestedir hem münkedir

Bir tereddüd var ki boş bīhūde hem
Ki girem baḥre yāḫud gökde uçam

Var tereddüd ki gidem ben Mūṣıla
Yā ki siḥr ögrenmege tā Bābile[56]

[53] Maḥmūd-ı Ġāzīniñ: Maḥmūduñ E.
[54] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/23: “Dediler ki: ‘Ey rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz, bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz!’”
[55] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/16: “İblîs dedi ki: ‘Bundan böyle benim sapmama izin vermene karşılık, ant içerim ki, ben de onları saptırmak için senin doğru yolunun üstüne oturacağım...”
[56] ögrenmege: ögrenmeklige E., İ.

Pes tereddüdde saña ḳudret gerek
Yoḫsa güler sebletiñe her eşek

Sen ḳażāya eyleme bühtān amān
Kendi cürmiñ ġayra virme ey civān

Ḳan idince Zeyd ḳışāş olmaz ‘Amr
Mey içer ‘Amr Aḥmede ḥadd-i ḫamr

Kendi eṭrāfın ṭolañ ‘’işyān seniñ
Kendiden bil cünbişi ṭuġyān seniñ

Ki ġalaṭ-pādāş olan olmaz emīr
Ḫaşmını a‘lā bilür mīr-i Baṣīr

Bal yidiñ sen ġayrı teb ṭutmaz ebed
Gündüz ecriñ gice virmez bir eḥad

Sen neye sa‘y itdiñ āḫir olmadı
Her ne ekdiñse kemāliñ bulmadı

Cān u tenden ṭoġar ef‘āliñ seniñ
Dāmeniñ ṭutar ki ferzend teniñ

Fi‘le ṣūret ‘ālem-i ġaybden olur
Fi‘l-i düzdīniñ ki dārı naḳş-ı şūr[57]

İ 514a

Nice dār olurdı düzde līk o
‘Ālimü’l-ġayb itdigi taṣvīr bu

Şaḫneniñ göñline Ḫaḳḳ ilhām ider
Böyle bir ṣūret yap odur ehl-i şer

Bil ki senden ‘ālim ü ‘ādil ḳażā
Virmez aṣlā nā-münāsib bir cezā

Eyle sen her ne dise ḳāḍī-i dīn[58]
Ḫükm iden çün aḥkemīdir Ḫākimīn

Çünki ekdiñ arpa biten arpadır
Ḳarżı kimden aldıñ o ister ecir

Kendi cürmiñ ġayra isnād eyleme
Ḫāliñi bil ġayrıyı yār eyleme

[57] Fi‘l-i düzdīniñ ki dārı naḳş-ı şūr: Fi‘l-i düzdī-rā ki dārest naḳş-ı şūr E.
[58] Eyle sen: Sen begen İ.

Kendiden bil cürmi sensin hep eken
‘Adl-i Ḥaḳḳ ile barış olma küsen

Rence bed-fi‘liñ olur dā’im sebeb
Kendiden bil baḫtdan fehm itme hep

Baḫta nāẓırlar gözi aḥvel olur
Kelb ṣamanlıḳda ola tenbel olur

Müttehem ḳıl kendi nefsiñ ey fetā
Müttehem itme cezā-yı ‘adli hā

Tevbe it merdānede ḳıl ‘azm-i reh
Ki *femen ya‘mel be-miṣḳāl yerah*[59]

E 513a

Nefsiñ efsūnıyla maġrūr olma sen
Ẕerre setr itmez o şems-i Ẕü’l-Minen

Oldı bu ẕerrāt-ı ecsām ey püser
Āfitāb ‘indinde cismānī vü fer

Oldı ẕerrāt-ı ḫavāṭır gizli kār
Şems-i Ḥaḳḳānī yanında āşikār

Şol ṣayyādıñ ḥikāyesi ki kendini otlara ṣarup ve gül ü lāle destelerini külāh-vārī yüzine çeküp yaturdı tā ki ḳuşlar anı ot ẓann ideler murġ-ı zīrek ḳoḳu aldı ki ādemīdir zīrā ben bu şekl ot görmedim ammā tamām fehm idemedi ṣayyādıñ efsūnına maġrūr oldı zīrā ki idrāk-i evvel ḳaṭ‘ī degil idi mekri idrāk-i ḳaṭ‘ī oldı ki o ḥırṣ u ṭama‘dır ‘ale’l-ḫuṣūṣ ifrāṭ-ı ḥācet ve faḳr ola Nebī -‘aleyhi’s-selām- buyurur ki *kāde’l-faḳru en yekūne küfren*[60]

Oldı bir murġ murġzār içre revān
Var idi anda tuzaḳ ammā nihān

İ 514b

Dāne serpilmiş ṭurur yirde ‘ayān
Anda bir ṣayyād oturmışdı nihān

Kendini ṣarmış giyāh u berg ile
Lāle vü gülden külāh u nerg ile

[59] *Kur’ân-ı Kerîm*, Zilzâl, 99/7 ve 8. ayetlerden bazı kelimelerle alıntıdır. Ayetler: “Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu (karşılığını) görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu (karşılığını) görür.
[60] Hadîs-i Şerîf: “Az kalsın fakirlik küfür olayazdı. Hased de kadere gâlib gelmek üzere idi.”

Oturur pusıda hem eyler naẓar
Ki düşe bir ṣayd mekkāra meger

Bilmeyüp bir murġ geldi nāgehān
Sūy-ı ṣayyādı ṭavāf itdi o ān

Didi kimsin ey yeşil pūşīdeli
Bu beyābān ki vuḥūşuñ meskeni

Didi ṣūfīyim ki ehl-i inḳıṭā‘
Ki ḥaşīş ü otla itdim intifā‘

Zühd ü taḳvā oldı dīn ü meşrebim
Çünki gördüm ki eceldir meẕhebim

Merg-i ḳoñşumdur baña vā‘iẓdir o
Kesb ü dükkānım ṭaġıtdı sū-be-sū

Yalıñız ḳalsam gerek ben ‘āḳıbet
İẖtilāṭ-ı ẖalḳ virmez ‘āfiyet

‘Āḳıbet girsem gerekdir laḥde ben
Ki Eḥadla ẖūy itmekdir ḥasen

Bu çeñe eñ ṣoñra baġlansa gerek
Çeñe yarışdırmadan olmalı tek

E 513b

Kim ki zer-beft ü kemerle mübtelā
Gelecek dikilmedik ḳaftān saña

Ṭopraġa yüz ṭutduḳ anlardan berī
Bī-beḳāya dil virür mi iş eri

Dört ṭabī‘at ki ḳadīmī aḳrabā
‘Āriyet bir ẖīş ile buldum vefā

Hem-dem ü hem-ṣoḥbet idi nice sāl
Bu ‘anāṣır ile ādem çün ‘ayāl

Bu nüfūsdan bu ‘uḳūlden nice māh
Rūḥ aṣlından olup gümkerde rāh

Hem ‘uḳūlden hem nüfūs-ı pür-ṣafā
Nāme geldi cāna ki ey bī-vefā

Yār bulduñ bir iki günlük ḳadar
Yüz çevirdiñ eski dōstdan bī-ẖaber

Gerçi ṭıflān lehv ü lu‘be mübtelā
Gice ammā ḫānesin itmez fedā

Oynamaḳ içün ṣoyundı bir ġulām
Geldi ḫırsız aldı eṣvābın tamām

Öyle ḳızġın idi o lu‘b u ṭarab
Ḫāṭıra gelmez külāh u ṣevb hep

Aḫşam oldı ki oyun bitdi o dem
Yüzi yoḳ ki eve gidüp aça fem

475 Diñlemediñ mi ki *ed-dünyā la‘ıb*[61]
Bāda virdiñ raḫtıñ olduñ mürte‘ib

İ 515a

Aḫşam olmazdan muḳaddem ara bul
Ṣevbiñi gündüz iken lāfdan ṣavul

Eyledim ṣaḥrāda ḫalvet iḫtiyār
Ḫalḳ câme ḫırsızı buldum hezār

Nıṣf-ı ‘ömrüm ārzū-yı dōstān
Nıṣf-ı ‘ömrüm ḳıṣṣā-hā-yı düşmenān

Cübbemi bu aldı o ḳapdı külāh
Ṭıfl-āsā lu‘be ṭaldım vāh vāh

480 İşte aḫşamdır ecel oldı yaḳīn
هل تو این بازی و طرفش را مهین[62]

Tevbe esbine biñ o düzdden rehā
Al girüye ṣevbleriñ bul hem ṣafā[63]

Pek ṣaḳın ki rāh bī-gāh olmada
Āfitābıñ mā’il-i çāh olmada[64]

Tevbe esbi bir ‘ācā’ib merkeb o
Ṭutar o bir laḥẓada eflāke rū

Līk ḥıfẓ it merkebiñ her demde sen
Ṣevbiñi çalan çalar çoḳ anda fen

485 Merkebiñi çalmasun pekçe gözet
Merkebiñ çalup ider pür-menḳaṣet

[61] *Kur’ân-ı Kerîm*, Muhammed, 47/36: “Dünya hayatı oyun ve eğlenceden ibarettir. Siz iman eder ve Allah’a itaatsizlikten sakınırsanız O da hak ettiğiniz karşılığı verecek, sizden servetinizi de istemeyecektir.”
[62] Çelebioğlu: Ecel akşamı gittikçe yaklaşmada. Bu oyun ne vakte kadar? Gel artık onu terk et, yeter! C. 6, b. 467.
[63] bul hem ṣafā: bulup ṣafā E.
[64] E. nüshasında der-kenārda beytin Farsçası için *“bulunmadı”* ibaresi vardır.

Şol şaḫṣıñ ḥikāyesi ki ḫırsız ḳoçunı çaldı
ve aña ḳanā‘at eylemeyüp ḥīle ile eṣvābını daḫı aldı[65]

Biri bir ḳoç baġlamışdı pek şedīd
Kesdi ipin çaldı bir düzd-i reşīd

Çünki āgāh oldı ḳoşdı ṣaġ u ṣol
Tā ola o ḳaḥbeye rāh-ı vuṣūl[66]

Bir ḳuyı başında gördi düzdi o
Ki fiġān eylerdi vāveylā diyü

Didi ne bu nāleler bu āh u vāh
Didi altun kīsesi düşdi bu çāh

Didi ḳādir iseñ iḫrāca mehā
Ḫumsını ḫoşluḳ ile virem saña

Ḫumsı yüz dīnār olur itmem fesād
Didi bu yüz ḳoç bahāsından ziyād

Bir ḳapu ḳapasa yüz ḳapu açar
Ḳoç yirine Ḥaḳḳ ider üştür niṣār

Ṣoyunup eṣvābını girdi çehe
Aldı eṣvābı da gitdi düzd eve

Ḥāzım ister ḳaryeye o yol bula
Ḥazmı yoḳsa ḥırṣ aña ṭā‘ūn ola

Öyle bir ḥırsızdır o fitne-siyer
Çün ḫayāl anda olur yüz biñ ṣuver

Kimse bilmez mekrini illā Ḫudā
Ḳaç Ḫudāya bulasın tā ki rehā

İ 515b

Murġuñ ṣayyād ile münāẓarası ki
ruhbāniyyeti Muṣṭafā -ṣallā’llāhü ‘aleyhi vesellem-
nice kerre men‘ eylemişdir ki
***lā-ruhbāniyyete fi’l-islām* ṣadaḳa rasūlu’llāh**[67]

Murġ aña didi ki terk-i ḫalvet it
Yoḳ terehhüb dīn-i Aḥmed üzre git

[65] çaldı: çaldılar; aldı: aldılar E.
[66] ola: bula E.
[67] münāẓarası: münāza‘ası İ.
Kaynak hadis kitaplarında rastlanılamayan Hadîs-i Şerîf’in biraz farklı metni: “İslamiyette papazların âdetini yapmak yoktur.”

Nehy ḳılmışdır terehhübden Resūl
Rāh-ı bid‘atdir bu gitme ey foḍūl

Cum‘ada şarṭdır cemā‘atle namāz
Eyle münkerden hemīşe iḥtirāz

Renc-i bed-ḫūyāna ṣabr itmek güzel
Ebr-veş nef‘-i ḫalāyıḳ bī-bedel

Nāfi‘-i nās ḫayr-ı nās oldı şerīf[68]
Ṭaş degilsin kerpiçe ola ḥarīf

Ümmet-i merḥūm içinde ol hemān
Sünnet-i Aḥmedde ol her ān u şān

Didi ki ṣayyād cevābda ey ‘ayār
Bu kelām muṭlaḳ degildir ḳaydı var

Bed refīḳden ferdlik a‘lā olur
Nīk bedle olsa bed-peymā olur

E 514b

Her kimiñ aḳlında olmasa rüsūḫ
‘Āḳil ‘indinde o ṭaşdır yā külūḫ

Ārzū aṣḥābıdır ‘ayn-ı ḫımār
Ṣoḥbeti ruhbānlıḳ oldı āşikār

‘Aḳlı dā’im ekl ü şürbde miṣl-i ḫar
Ḳaç o ḫardan ḳalmayasın bī-hüner

Çünki Ḥaḳdan ġayrısı eyler vefāt
هـر چـه آیـنـده شـــود الآن آت[69]

O vecihden ġayrı her şey hālike
Mülk ü mālıñ hep ḳalur bir mālike

Gerçi gölge şaḫṣıñ ‘aksi ey püser
Sāyeden hīç kimse almış mı ṣemer

Sāyeden gel şaḫṣı eyle sen ṭaleb
Var müsebbib rāhına ṣorma sebeb

Yār-i cismānī yüzi merge müdām
Ṣoḥbeti şūmdur anıñ belki ḥarām

[68] Hadîs-i Şerîf: “İnsanların en hayırlısı, insanlara en çok faydalı olanıdır.”
[69] Çelebioğlu: Çünki Hak’tan gayrı her şey mahvolur. Her gelecek bir müddet sonra gelir, her olacak olur. C. 6, b. 494.

Ḥükmi anıñ ḳıblesi ḥükmi miṣāl
Mürde-ḫūdur sen de ḳıl mürde ḫayāl

Kim ki bu ḳavm ile olsa rāhib o
Ki külūḫ u senge oldı ṣāḥib o

Līk rehzen olmadı bu sengler
Bu külūḫlar fitneden bī-rengler[70]

Didi ḳuş ki işte bu ancaḳ cihād
Arada lāzım bu rehzen-veş cemād[71]

İ 516a

Ḥıfẓ içün yardım içün hem ide ceng
Rehber olur merd çün şīr ü peleng

‘Arḳ-ı merdī o zamān peydā olur
Yolcıya çün ṣadme-i a‘dā olur

Çün Nebīyyü’s-seyf olmışdır Resūl
Ümmeti hep ṣaf-der oldılar fuḫūl[72]

Dīnimizde maṣlaḥat ḥarb ü ḳıtāl
Dīn-i ‘Īsāda olur ġār u cibāl

Didi böyle olsa yardım hem de zūr
Tā ki ḳuvvetle ide o def‘-i şūr

Çünki yoḳdur ḳuvvetim perhīz nīk
Lāyüṭāḳdan çün firār olmaz rekīk

Didi ṣıdḳ-ı dil gerekdir kārda
Yoḫsa vardır yār olana yārda

Yār ol ki yār olursun bī-‘aded
Yoḳsa bī-yārān ḳalursun bī-meded[73]

Dīv ḳurtdur sen anıñ bir Yūsufı
Ḳoma Ya‘ḳūb dāmenini ey ṣafī

Ekṣeriyā ṭutdıġı ḳurduñ bütün
Süriden ayru ḳalan yorġun ḳoyun

[70] fitneden bī-rengler: fitneye āhenkler E.
[71] rehzen-veş: sengler-veş İ.
[72] Hadîs-i Şerîf: “Ben sadece hiçbir ortağı olmayan Allah’a ibadet edilinceye kadar, kılıçla gönderildim. Rızkım, süngümün himâyesinde kılınmıştır. Zillet ve meskenet ise, emrime muhalefet eden kimseleredir. Kendini başka bir millete benzeten kimse, o milletten sayılır.”
[73] Yoḳsa: İşte E.

Kim ki sünnet yā cemā‘atden geçer
Vaḥşīler içinde o ḳanın içer

E 515a

Sünnet oldı reh cemā‘atdir refīḳ
Yārsız yolsuz gidersin reh-maẓīḳ

Rāh-ı sünnet hem-cemā‘at nīkdir
Esb esblerle gider teslikdir

Līk her hem-rāhı hem-reh ṣanma sen
Yatanı ġafletle āgeh ṣanma sen

Ara bir hem-reh ki bulasın meded
Hem-dil ü hem-derde ṭallāb-ı Ṣamed

‘Aḳlıña düşmān olan hem-reh degil
Ferce bulup ider ‘uryān o muẓıl

Kendi nef‘ içün saña pādāş olur
İçme nūşından ṣaḳın āmāş olur

O gider seniñle tā bulur vaḥal
Ġāret eyler her ne varsa o maḥal

Yā bir üştür-dil olur gördükde ters
Dön diyü eyler saña ta‘līm-i ders

Ḳorḳaraḳ alur yüki üştür-dilān
Böyle yoldaşı ‘adū bil her zamān

Dōstınıñ yolın urur da rāhzen
Merd degildir ola ki maġlūb-ı zen[74]

Cān-fedā yolları var her ġīşede
Āfet-i cān def‘i vardır şīşede

Şūr u şerden ṭoludur bu rāh-ı dīn
Gidemez anda muḥanneṯ bil yaḳīn

İ 516b

Ḳorḳular bu yolda nefse imtiḥān
Bir elekdir ki kepek olur ‘ayān

Reh nedir ki pā nişānı ile pür
Yār ne rāyıñ nerdümānı ile pür

[74] degildir ola ki: degil o ki ola E.

Ṭutalım ḳurd almaz itdiñ iḫtiyāṭ
Yine cem‘iyyetsiz olmaz bu neşāṭ

Her ne rütbe yalıñız ḫoş gitse o
Yoldaş ile gitme yüz ḳatdır iyü

Ġılẓeti birle eşek yārān ile
Ḳuvveti pür-neş’edir her şān ile

Her eşek ki kār u ānda ferd ola
O yol aña pür-ta‘ab pür-derd ola

Nice şīş hem çūb aña efzūn olur
Tā o ṣaḥrādan maḳāma yol bulur

Diñle ki ḥāl ile dir saña o ḫar
Ḫar degilsin gitme tenhā ey püser

Kim ki tenhā ḫoş giderse yolda o
Şübhesiz yoldaş ile ḳat ḳat nikū

Bu ṭarīḳ-i müstaḳīmde her nebī
Mu‘cize gösterdi hem-reh maṭlabı

Olmasaydı yardımı dīvārlarıñ
Nice ṭurur ḫāne vü enbārlarıñ

E 515b

Olsa bir dīvār eger andan cüdā
Hīç tāvān ṭurmaz mu‘allaḳ ber-hevā

İtmese yardım mürekkeble ḳalem
Kāġıda müṣbet olur mıydı raḳam

O ḥaṣīri ki döşersin bir yire
Baġlamazsañ bād alur hep yeksere

Cümle cinsi ḫoş yaratdı o Ḫudā
Bu cemi‘dendir netāyic ey şehā

Murġ u ṣayyād arasında ey ‘aceb
Çoḳ baḥṣ oldı irişdi līk şeb

O didi hem bu didi hep ihtirāz
Oldı bu ma‘nāda mebḥaṣler dırāz

Meṣnevīyi çābük ü dil-ḫˇāh ḳıl
Mācerāyı mūciz ü kūtāh ḳıl

Didi bundan ṣoñra bu gendüm ne yā
Dir yetīm-i bī-vaṣīdendir baña

Māl eytāmdır emānet bendedir
Ki baña dirler emīn bir bendedir

Didi vardır ıẕṭırābım cū‘-ı ḥāl
Çünki murdār bu zamān olur ḥelāl

Şimdi destūr vir baña gendüm yiyem
Ey emīn-i zāhidān-ı muḥterem

Didi müftī ki żarūretde ḥelāl
Bī-żarūret yir iseñ olur vebāl

İ 517a

Hem żarūretde daḫı perhīz-i ḫoş
Yir iseñ lāzım żamān-ı ekl ü nūş

Murġ çün indi aşaġı ol zamān
Baġlanup rehvānı çün çekdi ‘inān

Buġdayı ekl itdi ḳaldı dāmda
Oḳudı *Yā-Sīn* ü hem *En‘ām* da[75]

Ḳaldı ‘āciz eyledi feryād u āh
Bundan evvel lāzım o dūd-ı siyāh

Andan evvel ki bu dāne dām ola
Sūz-ı ḥırṣıñ buz gibi bī-nām ola

Āh u nāle o vaḳitde kār ider
Ḥırṣını her kim o dem bīzār ider

Ne zamān ḥırṣ oynayup itse heves
O zamān sen di ki ey feryād-res

O zamān ki Baṣra olmadı ḫarāb
Belki olmaz ḥālet-i Baṣra muṣāb

کریـه کن یـا کریـه جو یـا خون بخور
پیش از آنکه نشـــود بصـــره مصـــاب[76]

[75] *Kur’ân-ı Kerîm*, 36. sure Yâsîn ve 6. sure En‘âm.
[76] Bu ve sonraki iki beyit için:
Çelebioğlu: Ey dövünüp ağlayan kişi, Musul ve Basra harap olmadan önce gözyaşı dök.
Ölümden önce başına toprak saç, feryad et. Ölümden sonra feryad etme, sabırlı ol.
Sen bana, ben helak olmadan önce ağla! Ben helak olduktan sonra artık bana ağlama! C. 6, b. 554-556.

لـتـف بـرمـن پـيـش از مـردن بـكـن
بـعـد مـردن صـــبر كـن نـوحـه مكـن

كـريـه كـن تـاكـه نـيـفـتـى در هـلاك
در پس طوفـان مشـــو تو كريـه نـاك

E 516a

Ol zamān ki ola şeyṭān rāhzen
O zamān Yā-Sīn oḳu ey merd sen

Kārvān bozulmadan evvel hemān
O zamān ur degnegi ey pāsbān

Şol pāsbānıñ ḥikāyesi ki ḫırsızlar raḫt u metā'ı aldılar o sükūt eyledi tā ki uzadılar feryāda başladı

Var idi bir kārvānda pāsbān
Almaya māl ü ḳumāşı sārıḳān[77]

Pāsbān yaturdı düzdān geldiler
Raḫtları ser-tābe-pā hep aldılar

Gündüz oldı ḳalḳdı ehl-i kārvān
Gördiler gitmiş metā' u üştürān

Didiler ki söyle ey ḥāris ne bu
Ḳandadır eṣvāb u eṣḳāl-i nikū

Didi düzdān geldi aldı cümle hep
Ben ṭuturken çaldı cünd-i bī-edeb

Didiler aña ki ey ḳavm depesi
Sen ne yapdıñ kimsin arda ḳalası

Didi ben bir ādemim anlar gürūh
Pür-silāh u pür-şecā'at pür-şükūh

Didi sende yoġısa cenge ümīd
İrişelim eyle feryād-ı şedīd

İ 517b

Didi gösterdiler o dem baña tīġ
Didiler şuṣ öldirirüz bī-dirīġ

Ol zamān ḫavf ile bend itdim dehān
İşte şimdi eylerim āh u fiġān

[77] Almaya: Almasun E.

Dem-nefes ṭutuldı o dem yoḳ nefes
Ne şekil ister iseñ var şimdi ses

Çünki ‘ömrüñ ḳapdı dīv-i fāżıḥa
Tuzsuz olur hep *E‘ūzü Fātiḥa*

Bī-nemek ḳıl nāle vü feryādı tā
Di ẕelīlāna naẓar ḳıl ey Ḫudā

Varda yoḳda ānda şānda Ḳādirim
Ne olur noḳṣān sensin Ġāfirim

590 Didi *lā-te’sev a‘lā-māfāteküm*[78]
Ḳudretinden olamaz maṭlūb güm

Kendiniñ dāma giriftārlıġını zāhidiñ buġż u mekr ü zerḳına ḥavāle eyledikde zāhidiñ aña cevābı

Didi o ḳuş bu belā aña eḥaḳ
Ki füsūn-ı zāhidānı bile Ḥaḳ

Didi zāhid olmaya mı bu sezā
Kim yetīmān mālını yise cezā

E 516b

Eyledi inṣāf giryān oldı ḳuş
Līk kendi kendiye fikr itdi ḫoş

Ṣoñra āġāz eyledi feryāda o
Dām-ı ṣayyādı idüp lerzīde ḫū

595 Dildeki olan tenāḳūż ḳırdı bel
Başıma bir laḥẓa cānā gel sür el

Eliñ altıñda serimiñ rāḥatı
Şükr-baḫşālıḳda destiñ āyeti

Sāyeñi ḳaldırma başımdan benim
Bī-ḳarārdan bī-ḳarārdır bu tenim[79]

Gözlerimden uyḳular bīzārdır
Ey semen-bū ‘aşḳ ile ġam-ḫˇārdır

Gerçi lāyıḳ olmadımsa minnetiñ
Nā-sezāyı ġamla ṣormaḳ ‘ādetiñ

[78] *Kur’ân-ı Kerîm*, Hadîd, 57/23: “Kaybettiklerinize üzülmeyesiniz ve O’nun size verdikleriyle şımarmayasınız diye (böyle yapmıştır). Allah kendini beğenen, böbürlenen hiç kimseyi sevmez.”
[79] bu tenim: bī-ḳarār

Ki ‘adū olana istiḥḳāḳ yoḳ
Bāb-ı elṭāfiñ küşāde feyżi çoḳ

Derdmend ḫāke kerem itdiñ ḳarīn
Nūr-ı ḥisden on güher virdiñ mu‘īn

Oldı beş ḥis ẓāhir ü beş de nihān
Nuṭfe-i mürde beşer oldı ‘ayān

Olmasa tevfīḳ bulmaz tevbe fer
Tevbeniñ sebletine dā’im güler

Tevbeniñ sebletleri keffiñdedir
Tevbe sāye sen ki māh-ı müstemir

İ 518a

Ey dükān u menzilim vīrān iden
Nice feryād itmeyem dil mümteḥan

Nice ḳaçam sensiz olmaz zindelik
Bī-Ḫudāvend hīç olur mı bendelik

Cānımı al sensin o cāna uṣūl
Çünki sensiz olmuşum cāndan melūl

‘Āşıḳım dīvānelik fennim benim
İstemez ferzāne serhenglik tenim

Şermi yırtup eylerim ben rāzı fāş
Nice bir bu renc ü bīm ü ār te‘āş

Bende bir ṣevb-i naḥīf gūyā ḥayā
Bir gün atup yorġanı bulam rehā

Ey refīḳler yolları bend itdi yār
Bir ṭopal āhūyum o şīr-i şikār

Çāre teslīm ü rıżādan mā‘adā
Var mı söyle ḥāżır o şīr-i vefā

O yiyüp içmez miṣāl-i āfitāb
Rūḥları da eylemiş bī-ḫord u ḫˇāb

Gel baña ben ol yāḫud ḫūydaşım ol
Tā tecellīde bulasın baña yol

Bulamazsañ böyle şeydāsın müdām
Ḫāk iken iḥyāda bulduñ sen maḳām

Virmese bī-sūliginden ger ‘alef
Çeşm-i cānıñ muntaẓardır o ṭaraf

E 517a

Gürbe sūrāḫıñ dibinde mu‘tekif
Ki o sūrāḫdan ola o mu‘telif

Ġayrı gürbe bāmı itmişdir maḳām
Ḳuş şikār idüp bula anda ṭa‘ām

Birisiniñ ḳıblesi cūlāhlıḳ
Biriniñ bekçi vaẓīfe-ḫāhlıḳ

Birisi bī-kār vechi lā-mekān
Aña o sūdan virürsin ḳūt-ı cān

İş anıñdır ki ola Ḥaḳḳa mürīd
Kārı kesmiş kār-ı Ḥaḳda o ferīd

Ġayrılar eṭfāl-veş bir iki gün
Giceye dek ḫākde lehv ile zebūn

Uyḳudur bu gelse bir dem yaḳża ger
Dāyesi şeyṭāndır ki ‘işveger

Var uyı ey cān ki biz ḥāris saña
Kimse bīdār idemez itme bükā

Bīḫ-i ḫˇābı yine sensin ḳat‘ iden
Teşne-āsā ṣu sesin gūş eyleyen

Ṣu sesiyim teşnegānıñ gūşına
Yaġmur-āsā āsumāndan nūşına

Ṣıçradır ‘āşıḳ da öyle ıżṭırāb[80]
Ṣu sesi hem teşne andan ṣoñra ḫˇāb

İ 518b

Şol ‘āşıḳıñ ḥikāyesi ki ma‘şūḳı gice gelür ümīdiyle va‘de eylemiş idi ba‘żı gice beklerdi ve uyḳu ġalebe idüp uyudı ve ma‘şūḳ va‘dine incāz idüp geldi ve anı uyur buldı cībine cevz ṭoldırup uyḳuda bıraġup gitdi [81]

Var idi sābıḳda bir ‘āşıḳ ki o
Kendi devrinde idi o ‘ahd-cū

[80] Ṣıçradır ‘āşıḳ da öyle: Ṣıçra ey ‘āşıḳ da eyle İ.
[81] uyḳuda bıraġup gitdi: bıraġup gitdi İ.

Nice yıllar ḳayd-ı vaṣl-ı yārda
Şāh māt u māt-ı şāha zārda

‘Āḳıbet ṭālib olan yāri bulan
Ṣabr ider iseñ fereclerdir ṭoġan

Didi bir gün yāri aña gel bu şeb
Ki pişürem saña ben maḥṣūl-i leb

Sen filān ḥücrede bekle nīm-şeb
Ben gelürem o zamānda bī-ṭaleb

Kesdi ḳurbānlar ṭaġıtdı nānlar
Ki ṭumandan çıḳdı māh-ı nūr u fer

Oturup o ḥücre içre germ-vār
Gelmek ümmīdi ile o yār-i ġār

E 517b

İntiẓār üzre iken başdırdı ḫˇāb
Düşdi bī-hūş uyudı ḳalmadı tāb

Nıṣf-ı leylden ṣoñra geldi yār aña
Ṣādıḳu’l-va‘d idi o dildār aña

‘Āşıḳın gördi uyur muşul muşul
Azacıḳ yırtdı yeñinden ber-uṣūl

Ḳoydı bir ḳaç cevzi cībine o ān
Ki ṭıfılsın oyna bu cevzi hemān

Çünki bīdār oldı ‘āşıḳ o ṣabāḥ
Āsitīn ü cevzi bildi ki mizāḥ

Didi şāhım ṣādıḳu’l-va‘d ü vefā
Her muṣībet baña benden dā’imā

Ey dil-i bī-ḫˇāb senden cān emīn
Çünbek-i ḍarbın yisün her dem zemīn

Bu degirmen cevzimiz un eyledi
Ġam dil-i pür-nāleyi ḫūn eyledi

Vardır ey ‘ādil çü bizde bu melāl
Pendiñ ile virme mecnūna celāl

Uramam ben ‘işve-i hicrāna gūş
Tecrübem var tecrübe ṣānīde boş

Şūriş ü dīvānelikden mā‘adā
Bu yoluñ bīgānesidir ser-be-pā

İ 519a

Ḳo benim pāyıma gel zencīri sen
Ḳırmışam zencīr-i tedbīrātı ben

Zülf-i pür-tāb-ı nigārdan mā‘adā
İki yüz zencīr ḳosañ idem fenā

‘Aşḳ ile nāmūs olmaz müctemi‘
Olma nāmūs ḳapusında müntefi‘

İşte o vaḳt oldı ki ‘uryān olam
Naḳşı terk idüp ser-ā-ser cān olam

Şerm ü endīşe ‘adūsı gel baña
Eyleyem çāk cümleten şerm ü ḥayā

Siḥr ile dil uyḳusını baġlayan
Ṭaş göñülli sensin ‘ālemde hemān

Gel gelū-yı ṣabrı boġ eyle helāk
Tā ki ‘aşḳıñ göñli mesrūr ola pāk

Yanmayınca göñlüme gelmez sürūr
Ey ki göñli eyleyen me’vā-yı nūr

Ḫāneñi ur āteşe yaḳsun bu sūz
Kimdir o ki diye saña lā-yecūz

Ḫānumānıñ āteşe ur ‘āşıḳā
Böyle olur ‘āşıḳ evi dā’imā

Ḳıble idem ba‘de-zīn o sūzı ben
Çünki şem‘im sūziş ile oldı şen

Ḫ̆ābı terk eyle bu gice ey peder
Uyḳusuz kūyına bir şeb ḳıl güẕer

E 518a

Seyr it anları ki mecnūn oldılar
Vuṣlata cān virdiler hep bī-keder

Seyr it o keştīleri ki ġarḳ-ı ‘aşḳ
Ejdehādır gūyiyā bu ḥulḳ-ı ‘aşḳ

Bir görinmez ejdehādır dil-rübā
Kūh-veş ‘aḳla o olur keh-rübā

Olsa aña ‘aḳl-ı ‘aṭṭār-ı zamān
Ṭabla-i ‘ıṭrı atar baḥre o ān

Git bu cūdan gelemezsin tā ebed
نیســت حق را شــبهه و پاداشــش احد[82]

Ey müzevvir aç gözüñ seyr eyle baḳ
Nice dirsin bilmem o bu cümle şāḳ

Ḳıl riyā vü zerḳden kendiñ ḫalāṣ
Ḥayy u Ḳayyūm ‘ālemīn eyle menāṣ

665 Görmediğiñ gördiğiñ ola hemān
Bilmediğiñ bildiğiñ ola ‘ayān

Geç bu mestlikden de mestlik-baḫş ola
Bī-televvün istivāya bul vuṣūl

Nice bir nāzıñ bu alçaḳ mest ile
Ṭolı bu mestlikle her kūylar bile

İki ‘ālem olsalar hep mest-i yār
Cümle birdir sen birini ṣanma ḫ̆ār

İ 519b

Çoḳluġ ile olmaz anlar ḫor ḥaḳīr
Ḫor odur ki ten-perest ola faḳīr

670 Āfitāb ile cihān pür olsa ger
Ḫ̆ār olur mı pertev ü feyżiyle fer

Līk bu cümleyle ol bālā ṭaleb
Çünki arżu’llāh büyükdür ḳıl ṭarab

Bāz-ı eşheb-veş bu mestlikdir velī
Bundan öte var maḳāmāt-ı ‘alī

Yüri İsrāfīl gibi bul imtiyāz
Rūḥ oḳur mestāna hem ḳıl mest-nāz

Mestler çünki mizāḥ endīşedir
Şunı bunı bilmemeklik pīşedir

675 Ne içündür şunı bunı bilmemek
Dimeyesin tā ki bildim var mı şek

[82] Çelebioğlu: Sana bu ırmaktan ebediyyen kurtuluş yoktur. Gerçekten onun eşi ve benzeri bulunmaz. C. 6, b. 643.

Sözde nefy iṣbāt içündür ekṣerī
Nefyi geç iṣbāta başla ol cerī

Bu da yoḳdur o da yoḳ ġayrı yiter
Cānib-i vara hemān eyle sefer

Nīsti terk it hemān sen heste ṭap
Varlıġı terk itmege eyle şitāb

E 518b

Emīr-i Türk-i Maḫmūruñ muṭrıbdan
vaḳt-i ṣubḥda istid‘āsı ve şol ḥadīṣiñ tefsīri ki
İnne lillāhi Te‘ālā şarāben e‘addehü lievliyāihi
iẕā şeribū sekirū ve iẕā sekirū ṭābū ve iẕā ṭābū
ṭarabū ve iẕā ṭarabū ṭāṣū ve iẕā ṭāṣū ṭārū ve iẕā ṭārū
vecedū ve iẕā vecedū ḫalaṣū ve iẕā ḫalaṣū
vaṣalū ve iẕā vaṣalū enfiṣalū ve iẕā enfiṣalū efenū
ve iẕā efenū ebaḳū ve iẕā ebaḳū ṣārū mülūken
fī maḳ‘adi ṣıdḳın ‘inde melīkin muḳtedir[83]

Ve şol beytiñ mażmūnı ki
beyt
Ḫumde mey anıñ çün eyler cūş
Kim mücerredse ider andan nūş

Ve Ḥaḳ Te‘ālā buyurur
inne’l-ebrāre yeşrebūne min ke’sin
kāne mizācuhā kāfūren[84]
beyt
Nūş eylediğiñ bu mey fehm eyle ḥarāmdır bu
Biz mey içeriz ḥālā dirler ki ḥelāldir o
beyt
Sa‘y eyle ki nīstden hest olasın
Tā rāḥ-ı Ḫudā ile varup mest olasın

Ve’s-selāmü ‘alā menitteba‘a’l-hüdā

Ṣubḥ-dem bīdār olup bir Türk emīr
Muṭrıb ister mey ḫumārıyla faḳīr

İ 520a

Muṭrıb-ı cān mūnis-i mestān olur
Hem meze hem ḳuvvet-i īmān olur

Ḫalḳı muṭrıb sūy-ı mestīye çeker
Mestlik muṭrıb deminden ey püser

O şarāb-ı Ḥaḳḳı muṭrıbdır viren
Bu şarāb-ı tende muṭrıbdan gelen

İkisiniñ daḫı nāmı sözde bir
Līk farḳı bunda şer var anda sır

Ṣūreten lafẓında vardır iştibāh
Līk o gök bu zemīn-i pür-giyāh

[83] Kaynak hadis kitaplarında böyle bir hadisin olmadığı belirtilmekle birlikte başlıkta geçen hadisin anlamı: “Ulu Allah’ın, dostlarına hazırladığı bir çeşit şarap vardır ki, onu içtiler mi sarhoş olurlar, sarhoş olunca da tertemiz bir hale gelirler…”
[84] *Kur’ân-ı Kerîm*, İnsân, 76/5: “İyiler ise içindekine güzel koku katılmış bir kadehten içecekler;”

İştirāk-i lafẓ olur rehzen müdām
İştirāk-i gebr ü Mü'min tenle nām

Aġzı baġlı kūzelerdir cümle ten
Tā ne vardır aç da baḳ her kūzı sen

Bir nev'-i ten vardır ṭolı āb-ı ḥayāt
Nev'-i āḫir ṭolıdır zehr-i memāt

İçine baḳsañ olursın pādişāh
Ẓarfa kim baḳsa olur gümkerde rāh

Lafẓı mānend-i cisim bil ey püser
Ma'nīsi mānend-i cān-ı mu'teber

Ten gözi elbette o ten-bīn olur
Cān gözi ammā ki pür-fen-bīn olur[85]

E 519a

Müte'emmilān-ı Meşnevī-i Ma'nevī lāyıḳdır ki ṣıdḳ u ṣafā-yı bāl ile serā'irini te'emmül eyleyeler ki *yeżillü bihi keşīran ve yehdī bihi keşīran*[86]

İşte elfāẓ u nuḳūş-ı Meṣnevī
Ṣūreten ḍāldir hüdāsı ma'nevī

Didi Ḳur'ānda ki Ḳur'ān-ı 'adil
Ba'żıya *hādī* vü ba'żıya *muḍil*

Allāh Allāh çünki 'ārif dise mey
'Ārif 'indinde nedir ma'dūm-ı şey

Fehmiñ o dem bāde-i şeyṭān ola
Nice fehmiñde mey-i Raḥmān ola

Bu iki enbār-ı muṭrıb pür-şarāb
Her biri birine eylerler şitāb

Cümle maḫmūrlar dem-i muṭrıbla ḫoş
Sūy-ı ḫumḫāne ider muṭrıb ḫurūş

Ol ser-i meydān anıñ pāyānıdır
Güy diller tābi'-i çevgānıdır

[85] pür: o İ.
[86] *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/26: "Şüphe yok ki, Allah herhangi bir şeyi, bir sivrisineği, hatta onun da ötesindekini misal vermekten utanıp çekinmez. Bunun karşısında iman edenler onun, Allah'tan gelen gerçek olduğunu bilirler, inkâr edenler ise 'Allah misal olarak bununla neyi kastediyor?' derler. Allah birçok kimseyi onunla saptırır, birçok kimseyi de onunla doğru yola iletir; onunla başkalarını değil, ancak emrine karşı gelenleri saptırır."

Başda ne varsa ḳulaḳ aña gider
Başdaki ṣafrāyı o sevdā ider

Ṣoñra bu ikide bīhūş olalar
Vālid ü mevlūd hemān boş olalar

İ 520b

Derd ü şādī çünki ṣulḥa vire fer
Muṭrıbānı Türkümüz bīdār ider

Eyledi bu beyt ile muṭrıb nevā
ای کـه از چشـــمم نهـان ده جـام را[87]

کـرنـدیـدم نی عجـب عقلـم تویی
زالتمـاس پیشـــتر بـاشـــد ســـویی

کـرنـدیـدم نی عجـب وجهم تویی
کرچـه نزدیکتر حجـابســـت قوی

زآنکـه تو نزدیـک از حبـل الوریـد
من نکویم یـا کـه موضـــوعش بعیـد

مغلطم اینســـت بـانـک دارم بکوه
تـا کـتـم پـنـهـان رفـیـقـم از کـروه

Bir ḍarīriñ ḥużūr-ı Muṣṭafā -ṣallā'llāhü 'aleyhi veselleme- geldikde 'Āyişe -raḍıa'llāhü 'anhānıñ- pīş-i ḍarīrden ḳaçması ve Resūlu'llāh -ṣalla'llāhü 'aleyhi ve ālihi ve sellemiñ- ne ḳaçarsın o seni görmez didikde 'Āyişe-i Ṣıddīḳa -raḍıa'llāhü te'ālā 'anhānıñ- cevābı[88]

Geldi bir a'mā ḥużūr-ı Aḥmede
Ki 'ināyet-baḫş odur her emcede

Didi ey mā'-i ḥayāt-ı müstaḳīm
Yardım it yardım ki ben bī-sākiyim

E 519b

Çünki a'mā geldi itdi feṯḥ-i bāb
'Āyişe ḳaçdı berā-yı iḥticāb

[87] Bu ve sonraki dört beyit için:
Çelebioğlu: Çalgıcı, uykulu bir halde bir şarkı söylemeye başladı. "Ey güzel yüzünü görmediğim sevgili, bana bir kadeh sun!
Ey benim teveccüh ettiğim, seni görmesem şaşılmaz. Yakınlığın son derecesi, şüphenin perdesi oldu.
Aklım sende, seni görmesem hayret edilmez. Bu birbirine benzer şeylerin çokluğu sebebiyledir.
Sen bana şah damarımdan daha yakınken ben sana "ey" diye nasıl seslenebilirim? "Ey" diye uzakta olana nidâ edilir.
Ben sevgilimi başkalarından gizlemek, onları yanıltmak için uzaktaymış gibi bağırarak hitap etmekteyim." C. 6, b. 682-686.

[88] 'Āişe-i Ṣıddīḳa -raḍıa'llāhü te'ālā 'anhānıñ-: 'Āişe -raḍıa'llāhü 'anhānıñ- İ.

Çünki vāḳıf idi o ḫātūn-ı pāk
Ġayret-i Peyġamberīdir reşknāk

Kim ki aḥsen ola reşkidir füzūn
Çünki reşk dōstdan ẓuhūrı ey benūn

Şūyına ḍarre virür ḳoḳmış ‘acūz
Sinni çirkinligini bilür henūz

Pes cemāl-i Aḥmedīdir bī-miṡāl
Aña fer virmişdir ‘avn-i Ẕü’l-Celāl

İki ‘ālem nāzları aña sezā
Aña yüz ḳat ġayret itmekdir revā

Ki Züḫalde eyledim ṭopum resīd
Ey kevākib ṣavuluñ andan ba‘īd

Bu şu‘ā‘ım yoḳ ider şu‘leñizi
Yoḫsa hep rüsvāy ider vechim sizi

Luṭf-ı Ḥaḳla her gice ben ġā’ibim
Nice gidem līk rehde ṣā’ibim

Tā ki siz bensiz gice ḫuffāş-vār
Perr urup tā ki uçasız ber-ḳarār

‘Arż idiñ ṭāvūs-āsā perlerin
Mu‘cib olup gösteriñ gevherlerin

İ 521a

Pāy-ı zişte baḳmayup eylerdi nāz
Çārıḳ-āsā ki olur şem‘-i Ayāz

Güş-māl içün ẓuhūrum her ṣabāḥ
İtmeye nā-ehl benlikle niyāḥ

Terk ḳıl ki pek uzundur bu süḫen
Emr-i *Kün*le nehy ḳılmış Ẕü’l-Minen

‘Āyişe-i Ṣıddīḳa -raḍıa’llāhü ‘anhāyı-
Muṣṭafā -ṣalla’llāhü ‘aleyhi ve ālihi ve sellemiñ-
imtiḥān eylemesi ki gizlenme a‘mā seni göremez
ẓāhir oldı ki ‘Āyişe -raḍıa’llāhü ‘anhā-
żamīr-i Muṣṭafā -ṣalla’llāhü ‘aleyhi vesellem- vāḳıf idi[89]

[89] ‘Āyişe-i Ṣıddīḳa: ‘Āyişe İ.
żamīr-i Muṣṭafā -ṣalla’llāhü ‘aleyhi vesellem-: żamīr-i Ḥażret-i Resūli bilüp E.

Didi Aḥmed bir ṭarīḳ-i imtiḥān
O seni görmez niçün olduñ nihān

İtdi destiyle işāret ‘Āyişe
Ben görirem anı o görmez ise

Rūḥ ḥüsninedir ‘aḳlıñ ġayreti
Ṭolu temṡīl ile teşbīh ülfeti

Böyle gizli iken o rūḥ-ı revān
‘Aḳl aña ġayret niçündür bil ‘ayān

Ki niçün pinhānsın ey reşk-ḫor
Gizlediğiñ yine senden ferr ü nūr

Āfitābı gör ki seyri bī-niḳāb
Farṭ-ı nūrı rūyına olur ḥicāb

E 520a

Gizlenürsün kimden ey reşk-i ḳamer
Şems senden bulmadı aṣlā eṡer

Andan içün tende efzūn ġayretim
Kendimi pinhān itmek niyyetim

Nār-ı ġayretden aġır āhenglerim
Çeşm ü gūşumla müdāmā cenglerim

Çünki böyle ġayretiñ var ey göñül
Baġla aġzıñı sükūt it lā-taḳul

Ḳorḳaram itsem sükūt o āfitāb
Başḳa cānibden ider ref‘-i niḳāb

Ol sükūtda sözlerim iẓhār olur
Men‘ olunmaḳda meyil meydān bulur

Cūş iderse baḥr cūşı keff olur
Ya‘ni aḥbebtü bi en u‘ref olur

Söylemek söz ḳapamaḳdır revzeni
Sözi iẓhār örtmedir ey rūşenī

Bülbül-āsā na‘ra ururdı güle
Tā ola şuġlüñ seniñ būy-ı güle

Ḳāl ile meşġūl olınca gūşları
Sūy-ı rūyı gülde olmaz hūşları

Söylenür ḫūrşīd öñünde rūşen o
Ki ḥaḳāyıḳda delīl-i rehzen o

İ 521b

Muṭrıb Emīr-i Türkün bezminde
bu ġazel maṭla‘ını āġāz ider
Beyt

Gül mi sūsen mi yā serv māhī aṣlā bilemem
Ben gibi āṣüfteden dil-ẖˇāhı aṣlā bilemem

didikde Türk muṭrıbıñ yüzine çaġırup
bir ġazel söyle ki bilesin ve muṭrıbıñ aña cevābı[90]

Türk-i meste muṭrıb āġāz eyledi
Perdede sırr-ı Elesti söyledi

Bilemem sen büt misin yāẖud ki māh
Bilemem benden nedir dil-ẖˇāh u ẖˇāh

Bilemem ki ben ne ẖıdmet eyleyim
Sākit olam yā ‘ibāret eyleyim

Bu ‘aceb benden degilsin sen cüdā
Bilemem ben ḳandayım sen ḳanda yā

Bilemem ki nice cez̲b itdiñ ‘aceb
Ba‘żı pür-ġam itmege nedir sebeb

Böyle aġzın bilemem ki itdi bāz
Bilemem ben bilemem ben naġme-sāz

Ḥadden efzūn oldı çünki bilemem
Bir ẖarāret geldi Türke ‘aynı sem

Ṣıçradı Türk aldı debbūsı ele[91]
Muṭrıbıñ yanına geldi velvele

E 520b

Gürzi bir serheng elinden aldı tīz
Didi muṭrıb ile beddir bu sitīz

Didi bu tekrār-ı bī-ḥaddir keder
Ṭab‘ımı ḳırdı ḳırarım ben de ser

Bilmez iseñ b.ḳ yime ey ḳaltabān
Bilür iseñ çal merām üzre hemān

Bildiginden çal bize virme hümūm
Bilemem ben dimedir bize şütūm

[90] bezminde: meclisinde İ.
bu ġazel maṭla‘ını āġāz ider: bu ġazeli āġāz eyledi E.
serv ü māhī: servü mi E.
[91] Ṣıçradı Türk aldı: Ṣıçradı aldı o İ.

Ben diyemem saña ḳandan idügin
Bilemem Belḫden Herīden didügin

Ki ne Baġdād ne Muṣūl ne de Ṭarāz
Ne bu yoḳ yoḳ didügin ṭūl ü dırāz

Ṭoġrı söyle ben filānım āşikār
Eyleme bu perdede aşma ḳarār

Ben ṣorarsam ne yidiñ sen ey şebāb
Ol zamān di ne şarāb u ne kebāb

Ne ḳadīd ü ne tirīd ü ne ‘ades
Yalıñızca sen yidiñ yoġıdı kes

Herze-gūlük ne ola ṭūl ü dırāz
Didi muṭrıb maḳṣadım maḫfī niyāz[92]

Nefyden iṣbāt yanında ḫavf ider
Nefy ḳıldım rāhı iṣbāta gider

İ 522a

Nefy ile düzdüm nevāya sazımı
Çün ölesin mevt söyler rāzımı

Resūl-i Ekrem -ṣallā’llāhü ‘aleyhi vesellem- ḥażretleriniñ *müte ḳable en temūtu* ḥadīṯ-i şerīfiniñ tefsīri[93]

Beyt

Ḥayāt ister iseñ ölmezden evvel öl didi Ḥażret[94]
Ki İdrīs oldı cennetlik bu ölmeklikle ey dānā

Cān çekişdiñ ḥayli var sende ḥicāb
Çünki ölmek aṣl u ṣaġlıḳdır niḳāb

Ölmedikçe cān çekişmek dā’imī
Bāma lāzım nerdümān-ı ḳā’imī

Yüz ayaḳdan iki pāya olsa dūn
Bāma yetişmez olur sā‘y-i zebūn

İp yüz arşundan bir arşun olsa kem
Ṣuya varmaz belki itmez delvi nem

İdemezsin keştīyi ġarḳ ey emīr
Ḳomadıḳça aña sen menne’l-aḫīr

[92] maḫfī: ancaḳ E.
[93] Küçük değişikliklerle farklı metinleri de bulunan Hadîs-i Şerîf: “Yâ Târık! Ölüm gelip çatmadan önce ölüme hazırlanın.”
[94] öl didi Ḥażret: ölmege sa‘y it E.

Menn-i āḫir ki aṣıldır ṭāriḳa
Keştī-i vesvās u ġayyı ġāriḳa

765 Künbed-i ḫaḍrāya olur āfitāb
Keştī-i huş oldığı dem ġarḳ-ı āb

E 521a

Ölmediñse cān çekişmekdir dırāz
Ṣubḥ oldı öl sen ey şem‘-i Ṭarāz

Olmadıḳça cümle yıldızlar nihān
Bil ki pinhāndır o ḫūrşīd-i cihān

Kendiñe ur gürzi benlik gide hem
Çünki benlik sedd-i güş eyler o dem

Gürziñi kendiñe ḍarb it ey denī
Cümle ef‘āliñde ‘aksiñdir menī

770 Ṣūretimde ‘aksiñi gördüñ bu dem
Kendi ḳatliñ ile olduñ müzdeḥam

‘Aynı o arslan ki düşdi çāha o
Kendi ‘aksin ḫaşmı gösterdikde şu

Nefy-i żıdd iṣbāt olur bī-reyb ü şek
Bilünür żıd żıddı ile yek-be-yek

Nefy-i żıdd çün bu zamān i‘lām olur
Demleri bu neş’eniñ hep dām olur

Bī-ḥicāb olmaḳ gerek ey z̲ü-lübāb
İḫtiyārı terk idüp gel yırt ḥicāb

775 Ṣanma o mergi ki gūra gidesin
Merg tebdīldir ki nūra gidesin

Merd bāliġda ṣabīlik māt olur
Rūḥı gūyā reng-i zengīyi bulur

Ḫāk altun olsa o ḫāklik gider
Ġam ferec olınca ġamnāklik gider

İ 522b

Muṣṭafā didi ey esrār isteyen
Mürde görmek ister iseñ ṣaġ esen[95]

[95] Bu beyit ve sonraki yedi beyitle birlikte hadislerde benzer bir metinle geçen Hadîs-i Şerîf: “Kimi, cehennemden âzâd olmuş bir kimseye bakmak sevindirirse, Ebû Bekir’e baksın.”

Bu zemīnde zindeler gibi gezer
Cānı anıñ āsumānı cāy ider

Cānına mesken olur bālā-yı ṭāḳ
Rūḥına yoḳdur naḳil bi’l-ittifāḳ

Çünki ölmezden muḳaddem naḳli var
Bilemez bu mevti ‘aḳl-ı bī-ḳarār

Naḳil ammā ṣanma anı naḳl-i ‘ām
Ol naḳildir bir maḳāmdan tā maḳām

Kim ki ister yeryüzünde göre o
Mürde ki ẓāhirde gezer sū-be-sū

Sen Emīrü’l-Mü’minīne ḳıl naẓar
Oldı kerrārlıḳla mīr-i mu‘teber

Baḳ bu neş’e içre Ṣıddīḳa daḫı
Ḥaşre dek taṣdīḳ idersin ey aḫī

Ṣad ḳıyāmetdir Muḥammed ey fetā
‘Aḳd ü ḥalle ḥall olup oldı fenā

Bu ikinci ṭoġmasıdır ‘āleme
Anda gizli yüz ḳıyāmet demdeme

İtdiler andan ḳıyāmetden su’āl
Ey ḳıyāmet ki ḳıyāmet reh ne ḥāl

E 521b

Dir idi dā’im zebān-ı ḥāl ü ḳāl
Maḥşer içre ḥaşrı kim eyler su’āl

Anıñ içündür didi ol ḫoş-ḫaber
Remz-i mūtu ḳable mevtin ey püser

Çünki mevtden evvel öldüm işte ben
O ṭarafdan ses getürdüm cümleten[96]

Var ḳıyāmet ol ḳıyāmet neyse bil
Her şeyi görmekde bu şarṭ-ı aṣıl

Sen o olmadıḳça bilmezler tamām
İster envār ola o ister ẓalām

[96] – E.

‘Aḳl olursañ ‘aḳl fehmiñdir kemāl
‘Aşḳ olursañ ‘aşḳı fehm eyler viṣāl

Söyleyem bu da‘vīye bürhān saña[97]
Olduñ ise ‘ayn-ı idrāke sezā

Bu ṭaraf incīr olur ġāyetle ḫ̆ār
İtse bir incīr ḳuşı anda ḳarār

Cümle ‘ālemde olan hep merd ü zen
Dem-be-dem nez‘ ü memātla mümteḥan

Sözlerini sen vaşiyyet añla hem
Kimi bābām kimi oġlum dir o dem

Tā ẓuhūr-ı raḥmet ü ‘ibret ola
Tā ki ḳaṭ‘-ı buġż u hem ġayret ola

Aḳrabāña sen bu niyyet ile baḳ
Tā ki nez‘inden dil ide iftirāḳ

İ 523a

هر چه آینده ســـت آید bil peşīn

Dōstīni nez‘ añla hem-nişīn[98]

Bu naẓardan ger ġaraż ola ḥicāb
Ol ġarażlardan geç itme sen ḥisāb

‘Acz ile ṭurur ḳalursın ṭurma hīç
‘Āciz ile münteḫab mu‘ciz behīç

‘Acz zencīrdir ki zencīr-i ṭabā‘
Göz dik o zencīre açılsun şu‘a‘

Pes niyāz eyle ki ey Ḫallāḳ-ı ten
Bāz idim baġlı ḳalmaḳlıḳ neden

Çoḳ gezindim vādī-i ḫusr içre ben
Ki *lefī ḫusr*e dūçār oldı beden[99]

Pendlerin gūş itmeyüp çekdim miḥen
Ṣan‘atım bütger sözümdür büt-şiken

[97] bu da‘vīye: da‘vīye bir İ.
[98] Çelebioğlu: Gelecek şey gelmiş, iyi veya kötü olacak şey olmuştur. Dostlarının can çekişmesini, yokluklarını önceden tahayyül et. C. 6, b. 782.
[99] *Kur’ân-ı Kerîm*, Asr, 103/2: “İnsan gerçekten ziyandadır.”

Ṣun‘ı mı yād oldı farż yā yād-ı merg
Merg ḫazān-veş sensin ammā aṣl-ı berg

Nice yıllar merg saña ṭavul çalar
Bī-vakit cünbişlenüp ḳulaḳ ṣalar

Vaḳt-i nez‘-i cānda eyler āh merg
O zamān Ḥaḳdan olur āgāh merg

Na‘radan mergiñ boġazı ṭutılur
Ḍarb-ı eyvāh ile ṭablı yarılur

Ger daḳāyıḳ fehmi oldıysa naṣīb
Remz-i merdānı bilürsin ey lebīb

E 522a

Mecmū‘-ı ‘ömrini ġafletle żāyi‘ idüp mevt vaḳti ki maḥall-i tengdir tevbe ve istiġfār eylemegi Şī‘a-i Ḥalebiñ eyyām-ı ‘āşūrāda her yıl Anṭākya ḳapusı öñünde mātemlerine teşbīh ve bir şā‘ir-i ġarībiñ yolı o maḥalle uġrayup bu ġirīv ü feryāda bu merşiye nedir diyü su’āl ü cevābı

Rūz-ı ‘āşūrā ola ehl-i Ḥaleb
Bāb-ı Anṭaḳiyye içre tābe-şeb

Merd ü zen feryād ider cem‘-i ‘aẓīm
Ḫānedānıñ mātemi içün muḳīm

Nevḥa vü feryād iderler hem bükā
Şī‘alar eylerdi yād-ı Kerbelā

Ki Yezīdden Şimrden o ḫānedān
Gördigi ẓulmi ṣayarlar hep o ān

Ṭutar idi ṣavt u vāveylāları
Na‘ralarla kūh ü hem ṣaḥrāları

Bir ġarīb şā‘ir irişdi o maḥal
Rūz-ı ‘āşūrāda hem vaḳt-i melel

İ 523b

Şehri ṭolandı serāpā sū-be-sū
Ḳaṣdı o hey hāyı eyler cüst u cū

Ṣorar idi ki nedir āyā bu ġam
Kime bu mātem ‘aceb āyā ne hem

Bir re’īs-i ḳavm ölmüşdür bugün
Böyle mecma‘ nā-kāse olmaḳ cünūn

Nāmını elḳābını söyleñ baña
Ben ġarībim siz şehirli pür-nevā

Nāmı ne ṣan‘atı hem evṣāfı ne
Söyleyem ben merṣiye eltāfı ne

Merṣiye naẓm eylerim ki şā‘irim
Ki ben o mevtā işinde māhirim

Birisi didi ki sen dīvānesin
Şī‘a degilsin ‘adū-yı ḫānesin

Rūz-ı ‘āşūrā degil midir bu dem
Bir ḳarndan bih olur cāna bu ġam

Nice olmaz bunda Mü’min ġuṣṣa-ḫˇāb
‘Aşḳı miḳdārı olur ‘aşḳ gūş-vār

Mü’mine o pāk rūḥuñ mātemi
Şöhreti Ṭūfāndan artıḳ her demi

Şimdiye dek var ise siz uyḫuda
Çāk-i cāme eylemezsiz bu sūda

Gördi o ḫüsrānı hep kūrler daḫı
Ḳışṣayı gūş eyledi kerler daḫı

E 522b

Şī‘a-yı bilād-ı Ḥalebe ṭa‘n yüzünden şā‘irāne o merdiñ nüktesi

Didi hāy hāy līk o devr-i Yezīd
Şimdi ṭuymuşsuz ki vaḳtidir ba‘īd

Kendiñiz ḳılıñ ġazā-yı ḫuftegān
Çün kötü ölüm olur ḫˇāb-ı girān

Rūḥ-ı sulṭānī ki zindāndan çıḳa
İster iseñ cāme yırt ister yıḳa

Çünki anlar ḫusrev-i dīn idiler
Vaḳt-i şādīdir ki bendi ḳırdılar

Bārgāh-ı devlete dek gitdiler
Bıraġup zencīri seyr it n’itdiler

Vaḳt-i devletdir bu devrān-ı şehī
Var ise bir pāre sende āgehī

Aġla kendiñe degil iseñ ḫabīr
Çünki naḳl-i maḥşere olduñ nekīr

Nevḥalar eyle dil ü dīniñ ḫarāb
Gördigiñ zīrā ki bu köhne türāb

Görür ise yā niçün olmaz dilīr
Ṣāḥibini cān-sipār u çeşm-i sīr[100]

Var yüzüñde dīn meyinden bir ṣafā[101]
Baḥri gördüñ ki odur keff-i seḫā

İ 524a

Nehri gören eylemez ābı dirīġ
Bā-ḫuṣūṣ ki göre o deryā vü mīġ

Ḫazā'in-i raḥmeti ve Rezzāḳī-i Ḥaḳḳı görmeyen merd-i ḥaşīşi bir büyük ḫirmende bir buġday dānesine çalışur ve sa'y eyler ve ditrer ve ta'cīl eyler o ḫirmeniñ büyükligini görmeyen mūra temṣīli[102]

Mūr bir dāne içün lerzān olur
Ḳoca ḫirmen gözine pinhān olur

Ḥırṣ u bīm ile o bir dāne çeker
Göremez ki var yıġın ṭaġlar ḳadar

Ṣāḥib-i ḫirmen aña söyler ki hey
Kūrliginden hep saña ma'dūm şey

Ki bu ḫirmenden 'aceb kem-dīdesin
Sen bir ednā ḥabbeye lerzīdesin

Ẕerre ol ṣūretde var Keyvānı gör
Mūr-ı leng ol var Süleymānānı gör

Dime sen cismiñe ben o dīdesin[103]
Cismi terk eyler iseñ cān-dīdesin

Ādemī bir dīdedir bāḳīsi pōst
Her ne görür gözi anıñ aña dōst

[100] cān-sipār: cān-süvār E.
[101] dīn: cān İ.
[102] mūra temṣīli: mūra temṣīl eyledigi E.
[103] ben: ki İ.

Kūhı eyler küp nemi ġarḳ u hebā
Menfeẕi olursa deryādan yaña

E 523a

Cān-ı ḫumdan olsa ger deryāya rāh
Ġālib-i Ceyḥūn olur bī-iştibāh

Bu sebebden oldı “ḳul” deryā sözi
Her ne ki söyler ise Aḥmed özi

Sözleridir lü’lü’-i baḥr-i ‘aṭā
Ki anıñ göñli olur baḥr-i vefā

Küplerimiz alsa o yemden nemi
Māhī-i deryānıñ olur ḳulzümi

Çeşm-i ḥissiñ gördigi naḳş-ı memer[104]
Sen ḳamer gördüñ o görür müstaḳar

Bu ikilik vaṣf-ı çeşm-i aḥvelī
Yoḳsa evvel āḫir āḫir evvelī

Hey neden ma‘lūm olur bu ḥāl-i ba‘ṣ
Ba‘ṣi ṭālib ol ba‘iṣden itme baḥṣ

Rūz-ı ba‘ṣiñ şarṭı evvel ölmedir
Çünki ba‘ṣ ölmekle zinde olmadır

Cümle ‘ālem bunda itdiler ġalaṭ
Ki ‘ademden ḳorḳdılar bu ṭoġrı ḫaṭ

‘İlmi isterseñ eger terk-i ‘ilm
Silmi isterseñ eger terk-i silm

Heste ṭālib olsam odur terk-i hest
Deste ṭālib olsam odur terk-i dest

İ 524b

Sen ki ḳādirsin eyā Bār-i Ḫudā
Kūrlere yol görmegi iden ‘aṭā

Göz ‘ademden çünki itmişdir ẓuhūr
Ẕāt-ı hestī cümleye ma‘dūm u dūr

Bu cihān-ı muntaẓam maḥşer olur
Her ne dem ki gözleriñ envār olur

[104] memer: ḳamer E., İ.

Bu ḥaḳāyıḳ görinür hep nā-tamām
Ḫāmlarıñ fehmine zīrā ki ḥarām

Ni‘met-i cennet ḥarām-ı dūzaḫī
Gerçi Ḥaḳdır esḫiyālardan saḫī

Aġzıña acı gelür o şehd-i ḫuld
İtmemişdi çün vefāyı ‘ahd-i ḫuld

Bu ticāretden size vardır kesel
Olmayınca müşteri oynar mı el

Hīç seyirciler olur mı alıcı
Aḥmaḳāndır hep naẓāra ṣalıcı

Bu ḳaça yā o ḳaça der ṣoraraḳ
Vaḳt ta‘bīriyle ṣaḳal ṣalaraḳ

Ṭālib-i kāle degil ne müşterī
Kāle ister senden ala tesḫarī

Kāleyi yüz kez görüp virdi girü
Bād-peymā cāme-peymā olmaz o

Ḳanda kerr ü ferle a‘lā müşterī
Hep mizāḥ u lāġdır anlar serserī

E 523b

Çünki o mālik degil bir ḥabbeye
Hep mizāḥen ṭālib olur cübbeye

Yoḳ ticāret itmege sermāyesi
Ziştdir anıñ şaḫṣı belki sāyesi

Māye-i bāzār-ı dünyā oldı zer
Māye-i ‘uḳbādır ‘aşḳ u çeşmter

Kim ki o bī-māye bāzāra gide
Ḫām ḳalur o ‘ömri āzāra gide

Ey birāder ḳandasın yapdıñ mı cā
Ne pişürdüñ yimege bir şūrbā

Müşterī ol ki elim cünbān ola
Ḫāṣıl-ı kān la‘l ile mercān ola

Müşterīler gerçi süst ü bāride
Da‘vet-i dīn eyle da‘vet-vāride

Şāhini ḳoyvir ḥümām-ı rūḥı ṭut
Rāh-ı da‘vetde ṭarīḳ-ı Nūḥı ṭut

Ḥaḳḳ içün bu yolda eyle ḫıdmeti
Hīç ḳabūl ü redde ḳılma raġbeti

İ 525a

Ol şaḫṣıñ dāstānı ki nışfü’l-leylde sarāyıñ ḳapusı öñünde saḥūrı çalar idi ḳoñşısı didi ki bu nışfü’l-leyldir seḥer degildir ve bu sarāyda kimse yoḳdur kime çalarsın didikde şaḫṣıñ cevābı[105]

Biri çalardı saḥūrı bir dere
Bir sarāy idi revāḳı künküre

Nışf-ı şeb söylerdi ebyāt-ı becid
Didi aña ḳoñşısı ey müstemid

Evvelā ḳurb-ı seḥer vaḳt-i saḥūr[106]
Nışf-ı şebdir şimdi bu iş şerr ü şūr

Bir de bu ki fehm ḳıl ey bü’l-heves
Ki bu ev ḫālī ki yoḳdur hīç kes

Kimse yoḳdur var ise dīv ü perī
Bīhude ṣarf itme vaḳtiñ dön geri

Def çalarsın gūş içün yā ḳanda gūş
Hūş lāzım fehm ide yā ḳanda hūş

Didi didiñ diñle bu ḳula cevāb
Tā ki çekme pür-taḥayyür ıżṭırāb

Gerçi ‘indiñde seniñ bu nīm-şeb
Benim ‘indimde yaḳın ṣubḥ-ı ṭarab

Her ḳırıḳlıḳlar baña fīrūzdur
Giceler ‘indimde cümle rūzdur

Saña ḳandır cümleten bu āb-ı Nīl
Baña āb oldı ser-ā-ser ey nebīl

E 524a

Cümle āhen bildigiñ ey merd-i ḫām
Ḥażret-i Dāvūda mūmdur hem de rām

[105] kime çalarsın didikde şaḫṣıñ cevābı: ne çalarsın didikde cevābı İ.
[106] ḳurb-ı seḥer: vaḳt-i seḥer E.

Ṭaġ seniñ ‘indiñde aġır hem cemād
Oldı Dāvūda o muṭrıb ūstād

Seniñ ‘indiñde ḥaṣāt sākite
Aḥmed ‘indinde faṣīḥ ü ḳānite

Mescidiñ üstūnı sence mürdedir
Muṣṭafāya ‘āşıḳ u dil-bürdedir

‘Āmmeniñ ‘indinde eczā-yı cihān
Mürdedir ammā Ḫudā ‘indinde cān

Oña didiñ yoḳ bu evde hīç kes
Ṭablı bī-hūde çalarsın ġayrı kes[107]

Ḥaḳḳ içün ḫalḳ nice altun baḫş ider
Mescid ü ḫayrāt-ı sā’ir ey peder

Māl ü tenle sa‘y ider ‘uşşāḳ-ı Ḥaḳ
Dūrdan ḥacc-ı şerīfe bā-nesaḳ

Hīç dirler mi ki bu ḫāne tehī
Belki ṣāḥib-ḫāne cān-ı muḫtefī

Kimde var nūr-ı İlāhīden żiyā
Ṭopṭoludur dōst ile aña serā

Cem‘ ü enbuhla ṭolu olan serā
Çeşm-i āḫir-bīne boşdur hem hebā

Her kim isterseñ eger sen Ka‘bede
O zamān ḳarşundadır bī-‘arbede

İ 525b

Bir ṣuver ki fāḫir ü ‘ālī ola
Nice Beytu’llāhdan o ḫālī ola

O münezzeh ḥāżır u hem bī-nitāc
‘Ālem-i sā’ir berā-yı iḥtiyāc[108]

Hīç dirler mi ki lebbeyk ḳā‘ide
Bī-nidā itseñ n’olur yā fā’ide

Belki lebbeyk dise tevfīḳa ḳarīn
Eyler o demde nidā aña Mu‘īn[109]

[107] Ṭablı: Ḥaylī İ.
[108] E. nüshasında der-kenarda “ritāc retc beste-şod… ber-ve’s-selām” yazmaktadır.
[109] aña Mu‘īn: Rabb-i Mu‘īn E.

Ben bilürem ki bu ḳaṣr u hem serā
Cān bezmi idi ḫāki kīmyā

Zīr ü bem yolıyla kendi bāḳırım
Kīmyāsına ebed ben ṣāṭırım

Tā ki cūşa getüre ḍarb-ı saḫūr
Der-feşān ola ʻaṭāyā-yı baḫūr

Ṣaff-ı ceng ü kārzāra merdümān
Cān-fedādır cümlesi Ḥaḳḳa o ān

Kimisi Eyyūb-vārī mübtelā
Kiminiñ Yaʻḳūb-veş ṣabrı dü tā

Nice biñ ḫalḳ teşne vü muḥtācter
Ḥaḳdan ümmīd ü ṭamaʻla saʻy ider

Ben daḫı Allāh içün ki o Ġafūr
Eylerim bu derde ümmīd-i saḫūr

E 524b

Müşterī isterseñ almaġa zeri
Ḥaḳdan aʻlā var mı ey cān müşterī

Mālıñ içinden alur murdārını
Baḫş ider o dem dile envārını

Bu ṣoġuḳ cismiñi alur senden o
Vehme gelmez mülki virür sū-be-sū

İki ḳatre göz yaşıñı aḫẕ ider
Kevṯer iḥsān eyler o reşk-i şeker

Āh-ı pür-sevdāyı alur o Vedūd
Her bir āha virür o yüz dürlü sūd

Rūzgār-ı āh ile sür ebr-i eşk
Dōstlarıñ eyvāh ide hem ide reşk

Böyle ḳızġın çārsūda bī-naẓīr
Köhneyi ṣat al nüḳūd-ı müstenīr

Rehzen oldıysa saña reşk ü gümān
Enbiyā tācirlerine baḳ ʻayān

Baḳ neler çekdi o şāhenşeh neler
Ṣanma ki çekdigini ṭaġlar çeker

İ 526a

Bilāl -raḍıya'llāhü 'anhıñ- vādī-i Ḥicāzda
muḥabbet-i Muṣṭafā -ṣalla'llāhü
'aleyhi ve ālihi ve sellemden-
nāşī Eḥad Eḥad didigi ḳışşa ki ḳuşluḳ vaḳtinde
māliki olan cehūd ta'aşşubundan nāşī
dikenli degnek ile dögüp güneşe ḳarşu
mecrūḥen bıraḳdı ten-i Bilāl de diken zaḥmından
ḳan revān olurdı yine andan bilā-ḳaṣd
Eḥad Eḥad ṣadāsı gelürdi sā'ir ehl-i derdden
oldıġı gibi zīrā ki derd-i 'aşḳla memlū idi
derd-i ḫārıñ aṣlā medḫali yoġıdı saḥare-i Fir'avna
ve Ḥażret-i Cercīs -'aleyhi's-selāma-
ve ġayrılara 'aẕābıñ medḫali olmadıġı gibi

Ten fedā itmişdi dōsta o Bilāl
Māliki virdi aña çoḳ gūş-māl

Ki niçün yād eyliyorsın Aḥmedi
Münker-i dīnim ḳulumsın sermedī

Urdı zaḥmı atdı pīş-i āfitāb
O Eḥad dirdi yine bī-iḥticāb

Tā ki Ṣıddīḳ o ṭaraf itdi mürūr
Çün Eḥad lafẓını gūş itdi o nūr

Gözleri ṭoldı vü göñli pür-'anā
O Eḥadden geldi būy-ı āşinā

E 525a

Pend virdi ḫalvete çeküp aña
İ'tiḳādıñ gizle kāfirden yaña

'Ālimü's-sırdır murādıñ gizle sen
Didi tevbe eyledim 'indiñde ben

İrte gün vaḳt-i seḥer Ṣıddīḳ-i pāk
Bir iş içün oldı anda şu'lenāk

Yine gūş itdi Eḥad dir o cerīḥ
Āteş-i dil şu'lesiyle o ferīḥ

Yine pend itdikde tevbe itdi o
'Aşḳ geldi tevbesin yaḳdı ḳamu

Tevbe bu üslūb ile oldı keşīr
Tevbeden de 'āḳıbet oldı nefīr

Fāş idüp virdi belāya ten Bilāl
Yā Muḥammed tevbedir saña muḫāl

Hem tenim cümle ‘arūḳum senle pür
Ṣıġmaz anda olsa daḫı tevbe dür

Ba‘de-zīn ben tevbeden idem nukūl
Ki ḥayāt-ı ḫuldı itdim ben ḳabūl

‘Aşḳ ḳahhārdır benim maḳhūr-ı ‘aşḳ
Ḳand-veş şīrīn baña bu şūr-ı ‘aşḳ

Berg ü kāhım ḳapdı aldı tünd-bād
Bilemem ḳanda düşer o herçi bād

Ger Hilālim ger Bilālim giderim
Āfitāba iḳtidālar iderim

İ 526b

Māh içün da‘vāya ṣāliḥ var mı kār
Şemsiñ ardında gider o sāye-vār

Kim ki virürse ḳażāya o ḳarār
Kendi rīş-ḫandin eyler iḫtiyār

Ki düşer bād öñüne kāhı ḳarār
Bu ḳıyāmetle ider o ‘azm-i kār

‘Aşḳ elinde gürbedir enbār benim[110]
Gāh atar bālā gehī pest dem-be-dem

Başı üzre çevirüp dā’im beni
Ne zemīn ne semāya ḳor teni

‘Āşıḳān coşġun seyl-i üftādedir
Çün ḳażā-yı ‘aşḳa hem dildādedir

Dönmede dā’im degirmen ṭaşı veş
Gice gündüz nāle vü feryāda eş

Dönmesi cūda ki cūya şāhide
Tā ki kimse dimeye cū rākide

Cūyı görmezseñ eger ẓāhirde sen
Çarḫ-ı gerdūn dönmesi gör ki neden

[110] enbār: enbān İ.

950 Yoḳ ḳarār aṣlā felekde yekdeme
Ey dil aḫter-vārī ārām isteme

Ṭutamaz bir şāḫı destiñ mu‘teber
Ḳanda itseñ ittiṣāl olur heder

E 525b

Çün görülmez ise tedvīr-i ḳamer
Ḳıl ‘anāṣırda olan cūşa naẓar

Çünki o ḫāşāk ü keffiñ gerdişi
Baḥr-i eşrefdendir anıñ cūşışı

Bād-ı ser-gerdān olup eyler ḫurūş
Emri ile mevc-i deryā ḳıldı cūş

955 Āsiyāyā kāv māh u āfitāb
Döndürürler çarḫı bunlar yāb yāb

Ḫāne ḫāne seyr iderler aḫterān
Merkeb-i her naḫs u sa‘d olup hemān

Aḫterān-ı çarḫıñ oldı devri kec
Yoḳdur anlarda ḥavāset itme lec

Çeşm ü gūş u hūşumuz aḫterleri
Gice ḳanda gündüzin ḳanda yeri

Sa‘d-i vuṣlatda olur gāhīce ḫoş
Naḫs farḳında gehī bī-hūş u boş

960 Māh-ı gerdūn çarḫda dönmekde līk
Gāh rūşen gāhī tārīk ü rekīk

Ger bahār u ṣayf olur şīr ü şeker
Zemherīr ü berf ile gāhī maṭar

Cümle külliyyāt aña çün ṭopdur
Sūḫre-i çevgānīdir çārūbdur[111]

Sen o küllī cüz’īsin kül ṣad hezār
Yā niçün ḥükmiñden eylersin firār

Sen beginñ esbi gibi ol dā’imā
Gāh āḫūrda gehī ẕevḳ u ṣafā

[111] çevgānīdir: çevgānına İ.

İ 527a

Çünki na‘li bende eyler beste-pā[112]
Çün açarlar yüri nāzīk reh-revā

Āfitāb çarḫ üzre egri gitse ger
Yüz ḳaralıḳla küsūfdur aña şer

Sen ẕenebden iḥtirāz it ‘āḳil ol
Tā siyeh-rū olma dīk-āsā melūl

Āteşīn ḳamçı ile ebre hemān
Ḍarb iderler ki gelür andan fiġān

Yaġ filān vādīye yaġma bu yire
Anı te’dīb ki muṭī‘ ol āmire

Āfitābdan ‘aḳlıñ efzūn ü ziyād
Ṭurma diyü nehy vardır eyle yād

Egri atma adımıñ ey ‘aḳl sen
Gelmeye tā ki küsūf-ı mümteḥen

Çün günāhı az olınca āfitāb
Münkesif nışfı vü nışfı şu‘le-tāb

Ḳadr-i cürmince ‘aẕabı dā’imā
Böyledir taḳdīr hep rūz-ı cezā

Nīk ü bed ẓāhir gerek olsun setīr
Cümle-i eşyā Semī‘ u hem Baṣīr

E 526a

Geç geçenden oldı nevrūz ey peder
Ḫalḳ Ḫallāḳdan naṣīb alup gezer

Cūyımıza geldi yine āb-ı cān
Kūyımıza geldi o şāh-ı cihān

Baḫt ḫırāman oldı vü dāmen-keşān
Tevbe ḳırmaḳ nevbetidir bu zamān

Tevbeyi bu def‘a ḳapdı seyl-āb
Vaḳt-i fırṣat pāsbānı aldı ḫˇāb

Her ḫumārıñ mest olup içdi şarāb
Rehn ḳoydı itdi emlākin ḫarāb

[112] Çünki na‘li bende eyler: Çün na‘l-bende ḳaḳarlar İ.

O şarāb ki la‘l-i cāndır cān-fezā
La‘l içinde la‘l ola yetmez bahā[113]

Yine ḥürrem oldı meclis dil-pesend
Ṭurma çeşm-i bed içün yaḳ sen sipend

Na‘ra-yı mestāne ḫoş geldi bańa
Tā ebed buldum seni ey dil-rübā

Ol Bilāl ile Hilālī oldı yār
Zaḫm-ḫˇār oldı ańa gülzār-vār

Zaḫm-ı ḫārdan olsa da ġırbāl ten
Gülşen-i iḳbāl-i cān bil anı sen

Gerçi zaḫm urdı tene çūb-ı cehūd
Cānım ammā mest ü medhūş-ı Vedūd

Cānıma cānān būyı irişür
Yār-i şefḳat-dān būyı irişür

Sūy-ı Mi‘rācdan gelince Muṣṭafā
Ḥabbeẕāleşdi Bilālle ḥabbeẕā

İ 527b

Çünki Ṣıddīḳ o Bilāl-i rāst-ı ḳavl
Gūş ḳıldı tevbesinden itdi ‘avl

Ḥażret-i Ṣıddīḳ-ı Ekber -raḍıya’llāhü ‘anha- Bilāl -raḍıya’llāhü ‘anhıñ- ḳışşasın ve Eḥad Eḥad didigi içün cehūduñ ẓulmini ve günden güne cehūduñ ẓulmi efzūn oldıġını ḥużūr-ı Muṣṭafā -ṣallā’llāhü te‘ālā ‘aleyhi ve ālihi ve selleme- ‘arż eylemesi ve Bilāl -raḍıya’llāhü ‘anhı- cehūddan ṣatun alınmasını Ḥażret-i Ṣıddīḳa fermānları[114]

Geldi Ṣıddīḳ tābe-nezd-i Muṣṭafā
Söyledi ḥāl-i Bilālden mācerā

O felek-peymā olan meymūn-ı ḳāl
‘Aşḳıñ ile oldı mālāmāl-i ḥāl

Bāz-ı sulṭān renc-i bayḳuşa dūçār
Genc-i a‘ẓam itdi yoḳluḳda ḳarār

[113] ola: o ki E.
[114] ẓulmi efzūn oldıġını: ẓulmini efzūn itdigini İ.
ṣatun alınmasını Ḥażret-i Ṣıddīḳa fermānları: akçesini virüp ṣatun aldıġı beyānı E.

Cevr iderler aña bayḳuşlar müdām
Perr ü bālinden alurlar intiḳām

E 526b

Cürmi anıñ oldıġıdır pādişāh
Ḥüsnünüñ ġayrı ne Yūsufda günāh

Bayḳuşa vīrānedir çünki mekān
Hep cehūd-vārī naẓardır bī-gümān

995 Ki saña ẕikr-i diyār-ı şāh ne
Sā‘id ü ḳaṣrıñ añup bu āh ne

Bayḳuşistānda gezersin sen foḍūl
Fitne vü teşvīşe sensin hem uṣūl

Meskenimizdir bizim reşk-i Eşīr
Sen ḫarābe dirsin aña pek ḥaḳīr

Ḥīle itdiñ cümle-i cuġdāna sen
İtdiler anlar seni şāh-ı zemen

Anlara sen vehm ü sevdāyī didiñ
Cennet-āsā cāya vīrānī didiñ

1000 Uralım başıña biz ey bed-ṣıfāt
Eyleme bir daḫı ḥīle türrehāt

Cāñib-i maşrıḳda çār-mīḫ ḳurdılar
Aña çıplaḳ çūb-ı ḫārı urdılar

Yüz yerinden ḳan aḳar zaḫmı şedīd
Ser-fedā idüp Eḥad dir o sa‘īd

Ben naṣīḥat eyledim gizli aña
Sırrıñı setr it ceḥūdāndan yaña

‘Āşıḳa her gün olur rūz-ı ḳıyām
Bāb-ı tevbe bestedir aña müdām

1005 ‘Āşıḳ ola tevbe vü ṣabra mecāl
Pek ‘aẓīm işdir bu belki pek muḥāl

Tevbe ḳurtdur ‘aşḳ gūyā ejdehā
Tevbe ḫalḳıñ vaṣfı o vaṣf-ı Ḫudā

İ 528a

‘Aşḳ vaṣf-ı Ḥaḳdır o ki bī-niyāz
Ġayra ‘aşıḳlıḳ olur elbet mecāz

Çünki ḥüsn-i ḫūb yaldızlı laṭīf
Ẓāhiri nūr bāṭını oldı keşīf

Nūr gitdikde ḳalur anda duḫān
Def‘ olur ‘aşḳ-ı mecāzī o zamān

Aşlına rāci‘ olur o ḥüsn-i ḫūb
Cism olur rüsvā vü ḳoḳmuş bī-ṭurūb

Sūy-ı māha rāci‘ olsa rūy-ı māh
Olur elbette der ü dīvār siyāh

Āb u gil ḳalur gider naḳş-ı nigār
Olur ol dīvār mehsiz dīv-vār

Ḳalbıñ üstünden gide çünki ṭılā
Zer gider kānına bāḳīdir ṣafā

Pes ḳalur o dem nuḥāsı is gibi
Ol siyeh-rūdan keserler maṭlabı

Kān-ı zer ‘āşıḳları hem rūz u şām
Artırup ‘aşḳı olurlar şād-kām

E 527a

Çünki kān-ı zer ḳabūl itmez şerīk
Merḥabā o kāna yoḳ şekk ü rekīk

Kim ki ḳalbı eylese enbāz-ı kān
Zer ḳaçup kānına olur lā-mekān

‘Aşḳ u ma‘şūḳ mürdedir bā-ıżṭırāb
Şol balıḳ-āsā çekilmiş cūdan āb

‘Aşḳ-ı Rabbānī olur şems-i kemāl
Emr nūrıdır ḫalāyıḳ hep ẓılāl

Muṣṭafāya geldi bu ḳıṣṣa ‘acīb
Raġbet efzūn oldı didi bī-şekīb

Muṣṭafā gibi bulınca müstemi‘
Her ser-i mūyı zebāndır hem semi‘

Muṣṭafā didi ki şimdi çāre ne
Müşterīyim didi ben her āyine

Her ne ister māliki anı virem
Baḳmam o ẓāhir ziyāna aluram

Vech-i arżda o esīr-i Īzidī
Mübtelā-yı ḫışm-ı a‘dā sermedī

Muṣṭafā -ṣalla’llāhü ‘aleyhi ve ālihi ve sellem-
Ebū Bekr -raḍıya’llāhü ‘anha- vaṣiyyet eyledi ki
Bilāle müşterī olasın elbette cehūdlar
bahāsında ‘inād idüp ziyāde ister beni
bu faẓīletde ortaḳ eyle ve vekīlim ol
ve nıṣf bahāsını benden al

Muṣṭafā didi eyā iḳbāl-ḫᵛāh
Ḳıl beni ortaḳ bulursañ bey‘a rāh

İ 528b

Sen vekīlim ol ki nıṣfıdır baña
Müşterī ol ḳabż idüp gel al bahā

Cümle baş üzre diyüp oldı revān
Ol cehūduñ ḫānesin buldı hemān

Didi fikri ṭıfl elinde bir güher
Alması elbetde olur sehlter

‘Aḳl u īmānı bu bülhāndan ‘umūm
Mülk-i dünyāya alur şeyṭān-ı şūm

Öyle bir zīnet virür murdāra o
Degişür anı nice gülzāra o

Gösterür siḥr ile mehtāblar aña
Ki eḫassādan alur māl ü bahā

Enbiyā çün tācir-i pür-sūddur
Şem‘-i dīn anlarda hep bī-dūddur

Dīv ü ġūl ü sāḥirānıñ cümlesi
Enbiyāya ziştdir anıñ cümlesi

Düşmeniñ siḥrini çirkīn gördiler
Ki ṭalāḳ-ı bāyin idüp sürdiler

E 527b

Gözlerini şöyle siḥre şaldılar
Dūn bahā ile cevāhir aldılar

İki ‘alemden de a‘lā bir güher
Ṭıfl-ı cāhilden anı al ki o ḫar

Merkebe boncuḳla gevher müstevī
Dür nedir deryā ne bilmez o ġavī

Baḥri vü gevherlerin münkirdir o
Olamaz ḥayvān andan ẕevḳ-cū

Virmemiş ḥayvāna o sevdāyı Ḥaḳ
La‘l ü gevher ḳadri bilmez müttefaḳ

Hīç gördüñ mi eşekde gūş-vār
‘Aḳl u fikrinde müdāmā sebzezār

Aḥsen-i taḳvīm kimiñ ḥaḳḳındadır[115]
Ki o cevher cümleniñ fevḳındadır

Aḥsen-i taḳvīm ‘arşdan da yüce
Aḥsen-i taḳvīm büyükdür ey ḥoce

Söyleyemem ḳıymetini mümteni‘
Yanarım ben hem de yanar müstemi‘

Kes sesiñ gel bu yola sür raḫtıñı
Gitdi idi almaġa dōst naḳşını

Ḫalḳayı urdı açıldı çünki bāb
O cehūduñ ḫānesine virdi tāb

Eyledi bī-ḫod pür-āteş çün ḳu‘ūd
Çoḳ kelām-ı telḫ idüp andan vürūd

Bu Veliyyu’llāhı ḍarba ne sebeb
Ey ‘adūvvu’llāh ne kīndir bu ‘aceb

Dīniñe ṣıdḳıñ eger ki var ise
Ẓulm-i ṣādıḳ var mı şer‘-i ḫāmise

İ 529a

Sen ise dīn-i Yehūda mādesin
Ẓann idersin kendiñi şehzādesin

Baḳma sen āyīneñe kecdir o bed
Sen ki merdūd u la‘īnsin tā ebed

Söylesem Ṣıddīḳ kelāmın bi’t-tamām
Dest ü pāyiñ ġayb iderdiñ ve’s-selām

[115] *Kur’ân-ı Kerîm*, Tîn, 85/4: “Gerçekten biz insanı en güzel biçimde yarattık.”

O yenābī‘u’l-ḥikem gūyā Fırāt
Oldı aġzından revāne bī-cihāt

‘Aynı o ṭaş oldı andan ṣor hemān
Ne yanında māyesi var ne meyān

Kendine ḳıldı siper o sengi Ḥaḳ
Virdi andan āb-ı mīnā-rengi Ḥaḳ

Çeşmiñe çeşminden ‘aynı virdi nūr
O revān olmaḳda bī-buḫl ü fütūr

Ne şebīkīden ne sā’irden o nūr
Gizlemiş Ḥaḳḳ itmemiş sırrı ẓuhūr

Gūşuñ içre ḳoydı bād-ı cāẕibi[116]
Derk ider ṣıdḳ-ı kelām u kāẕibi

E 528a

Öyle bāddır ki urur bir zāra o
Ḥarf ü ṣavtı o ḳabūl eyler ḳamu

Üstüẖ̌ān u bāddır bir sütre pes
Ġayr-ı Ḥaḳ yoḳ ‘ālemīnde hīç kes

Diñleyen o söyleyen o bī-ḥicāb
کوش از ســر شــد همیشــه رو مثاب[117]

Didi raḥm itdiñ ise ger aña sen
Vir aña altunı al anı ḥasen

Acır iseñ al anı benden hemān
Bī-müennet ḥall olınmaz müşkilān

Didi ḫıdmetler idem hem de ṣenā
Bir kölem vardır cehūd-ı nā-revā

Kendi aḳ göñli siyeh virem saña
Ten siyāh u dil münīri vir baña

Yollayup ādem getürtdi ol hümām
Fi’l-ḥaḳīḳa ḥüsni zībā bir ġulām

Şöyle ki ḥayrān ḳaldı ol cehūd
Göñli meyl itdi velī cānı ‘anūd

[116] cāẕibi: kāẕibi E.
[117] Çelebioğlu: Perdesiz, vasıtasız olarak işiten de söyleyen de O’dur. “Zira kulaklar baştan sayılır.” C. 6, b. 1044.

Ṣūrete nāẓırlarıñ ḥāli budur
Mūm olur ṭaş dillleri ṣūret görür

Redd idüp destiyle rāżı olmadı
Vir ziyāde ki revācın bulmadı

Virdi yüz yigrmi direm aña ziyād
Tā ki rāżı ola o mel‘ūn ḳıbād

Ebū Bekr -raḍıya’llāhü ‘anhı-
bu sevdāda ḥāşā maġbūndur ẓannıyla
cehūd -‘aleyhi’l-la‘neniñ- gülmesi

İ 529b

1070 Ḳahḳaha itdi cehūd-ı rū-siyāh[118]
Ġıll ü ġış sevdāsı efsūs u tebāh

Didi Ṣıddīḳ ne ola bu ḳahḳaha
Bu su’āle eyledi o ḳahḳaha

Didi ger sen itmeseñ cidd ü ġarām
Bu ġulāmıñ iştirāsında tamām

İtmez idim böyle ben lecc ü ‘inād
Belki ‘aşra virür idim bī-mezād

Ki yanımda nīm dānge degmez o
Sen aġır itdiñ bahaşın tū-be-tū

1075 Pes cevābın virdi Ṣıddīḳ ey ġabī
Cevheri cevze degişdiñ ey ṣabī

O benim ‘indimde kevneyne deger
Sen idersin levne ben cāna naẓar

Ṭopraḳ içinden çıḳar altun siyāh
Aḥmaḳānıñ reşkine olur tebāh

Gördigiñden heft reng cismi müdām
Göremezsin rūḥı ki olur ḥarām

Eylediñ ise ba‘īde ihtimām
Vireyim ben mülk ü mālım bi’t-tamām

E 528b

1080 Artırup aḳdāmı dirseñ pīş ü kem
Bir etek altun virem hem deyn idem

[118] cehūd-ı rū-siyāh: cehūd-ı dil-siyāh E.

Pek ḳolay virdiñ saña erzān idi
Açmadıñ ẓarfın o dürregān idi

Aġzı baġlı ḥoḳḳa ṣatdıñ cehl ile
Ġabnı ṣoñra fehm idersin mehl ile

Ḥoḳḳa-i pür-la‘li virdiñ bāda sen
Yüz ḳaralıġı gelür saña ḥasen

‘Aḳıbet dirsin amān vāveyletā
Devlet ü baḫtıñ ṣatar mı kimse yā

Baḫt-ı mes‘ūduñ ġulāmāna irer
Çeşm-i bed baḫtıñ olur ẓāhir naẓar

O ider iẓhār dā’im bendelik
Ḫūy-ı ziştiñ itdi ḫod-bīnendelik

O sefīd tendir siyeh esrār olan
Büt-perest-veş al anı sen ey fülān

Bu ten-i sūdda bizim var nice sūd
Ki *leküm dīnün velī dīn* ey cehūd[119]

Büt-perestāna budur lāyıḳ sezā
Çulı aṭlas esbi gūyā ki ‘aṣā

Ḫufre-i kāfir-veş içi dūd u nār[120]
Ḫārici ammā ki pür-naḳş u nigār

Māl-ı ẓālim gibi bīrūnı cemāl
Enderūnı ḫūn-ı maẓlūm u vebāl

Şol bulut gibi ki gürler pür-ṣadā
Ne zemīne ne ekine sūd-zā

İ 530a

O münāfıḳ ẓāhiri ṣavm u ṣalāt
Bāṭını ḫāk-i siyāh-ı bī-nebāt

O yalan va‘de gibi bā-mekr ü fen
Evveli ḫoş āḫiri ḫaḍr-ı demen

Girdi ṣoñra destine dest-i Bilāl
Sinn-i miḥnet zaḫmı ile çün ḫılāl

[119] *Kur’ân-ı Kerîm*, Kâfirûn, 109/6: “Sizin dininiz size, benim dinim banadır."
[120] Ḫufre-i kāfir-veş: Mirḳad-i ḳāfir-veş İ.

Çün ḫılāl oldı dehāna buldı rāh
Cānib-i şīrīn zebāna buldı rāh

Gördi rūy-ı Muṣṭafāyı çün Bilāl
Yayılup düşdi zemīne bī-mecāl

Gördigi dem oldı bī-ḫod u fenā
Çünki geldi kendüye itdi bükā

Muṣṭafā itdi hemān dem der-kenār
Kim bilürdi böyle iḥsān ola yār

Baḳır idi ṣanki iksīr urdılar
Yā ki müflis buldı genc-i la'l ü zer

Māhī-i pejmürde baḥre müntehī
Yol yañılmış kārvān buldı rehi

O ḫiṭāblar ki o dem itdi Nebī
Leyle itse terk ider reng-i şebi

E 529a

Rūz rūşen olur idi çün ṣabāḥ
Ben bilemem ne idi o ıṣṭılāḥ

Sen Ḥamelde āfitābsın bil n'ider
Tāze ḫurmā vü nebāt-āsā o ser

Sen bilürsin ki o söz āb-ı zülāl
Añlar anı hep reyāḥīn ü nihāl

Cümle eczā-yı cihāna ṣun'-ı Ḥaḳ
Ḥarf demidir el-ān efsūndan sebaḳ

Ceẕb-i Ḥaḳḳ ile eṣerler bi't-tamām
Ḥarf ü ṣavtsız 'arż iderler biñ kelām

Ki ḳaderde yoġısa ma'mūl eṣer
Olamaz te'ṣīri de ma'ḳūlter

Çün muḳalliddir uṣūlde 'aḳl u hūş
Bil muḳalliddir fürū'da itme cūş

Ṣorsa 'aḳlıñ ki nedir bundan merām
Di aña ki bilmediğiñ ve's-selām

Ḥażret-i Muṣṭafā
-ṣallā'llāhü te'ālā 'aleyhi ve ālihi ve sellemiñ-
mu'ātebesi ki vaṣiyyetim saña beni bu faẕīletde
şerīk idesin niçün yalñız kendiñ içün aldıñ
didikde Ṣıddīḳ-ı Ekberiñ i'tiẕārı[121]

Saña didim idi ey Ṣıddīḳ-ı nīk
Beni ḳıl bu mekremetde sen şerīk

Didi kūyuñda biz iki bendeyiz
Vechiñ içün itdim āzād u mucīz

İ 530b

Sen beni ṭut bendeyim hem yār-i ġār
İstemem āzādlıḳ aṣlā zīnhār

Baña āzādlıḳ hemān bu bendelik
Sensiz olmaḳ miḥnet ü şermendelik

Ey iden āfāḳı ḥayy-i ışṭıfā
'Āmı ḫāṣ itdiñ ḫuṣūṣen ben gedā

Ḫˇāblar görürdi cān vaḳt-i şebāb
Ki selām virürdi ḳurṣ-ı āfitāb

Beni yirden ḳaldırurdı tā semā
Aña hem-rāh olur idi mürtaḳā

Dir idim bu māliḫūlyā-yı muḥāl
Hīç olur bu müsteḥīl vaṣf-ı ḥāl

Kendimi gördüm seni gördükde ben
Āferīn mir'āt-ı ḫoş kīş ü ḥasen

Çün seni gördüm muḥālim oldı ḥāl
Cān olup müstaġriḳ-i iclāl [ü] 'āl

Çün seni gördükde ey rūḥu'l-bilād
Ḫubb-ı ḫūrşīd oldı dilde bī-vedād

Geldi senden çeşmime 'ālī himem
Ḫor görür dünyāyı çeşmim dem-be-dem

E 529b

Nūr arardım buldum işte nūr sen
Ḫūr arardım buldum işte ḥūr sen

[121] i'tiẕārı: 'öẕr dilemesi E.

Yūsuf arardım ola çeşmi laṭīf
Yūsufistān sende gördüm ey şerīf

Cennet içün eyler idim cüst u cū
Gösterür cennet baña her cüz'-i mū

Baña nisbetle budur medḥ ü ṣenā
Saña nisbetle olur ḳadḥ u hevā

Ol çobān-āsā iderdi medḥ-i Ḥaḳ
Pīş-i Mūsāda miṣāl-i deḳḳ ü leḳ

Ki yıḳayım seni hem gel süt virem
Ḳaşıyım arḳañı çarıġıñ diken

Ḳadḥıñı Ḥaḳ medḥine itdi bedel
Sen de raḥm eyle sözüm ola güzel

Raḥm idüp baḳma ḳuṣūr-ı fehme bed
Ey verā-yı fehm ü 'aḳl olan ebed

Geldi iḳbāl-i cedīd ey 'āşıḳān
Bu cihān-ı köhneye hem tāze cān

Müjde ey ḳavm nāgehān āmed ferec
پر فرح کشـــتیـد رفـت از مـا حرج[122]

Āfitāb girdi hilāliñ evine
Yā Bilāl bāng it ki göñlüm sevine

Ḫavf-ı düşmenden olurdı gizli hep
Var minār üzre nidā ḳıl rūz u şeb

Gūş-ı her ġam-dīdeye ṣavtıñ beşīr
Müdbir idiñ ġayrı ol iḳbāl-gīr

İ 531a

Bitli murdār yir idi cāy-ı menāṣ
Ṣuṣ ki kimse ṭuymasun bulduñ ḫalāṣ

Şimdi ḫāmūş olsañ ey yārim benim
Ṭabl urur 'użvumda her mūy-ı tenim

Öyle ṣaġırdır 'adūyān-ı neces
Didiler vardır dühül yaḳında ses

[122] Çelebioğlu: "Ey kavim, müjdeler olsun, ferahlık vakti geldi. Ey kavim, ferahlanın külfet zamanı geçti." C. 6, b. 1117.

Yüzine sürseydi reyḥān-ı laṭīf
Körliginden dir ne bu ceng-i ‘anīf

İncidince ḥūrī o destin çeker
Kūr ü ḥayrān dir ki öldürdi bu şer

Cān u tende bu keş-ā-keşler nedir
Uyuyam bir laḥẓa terk it ey mużır

Uyḳuda istediğiñ dā’im odur
Aç gözüñ ki o meh-i zībā budur

Bu belālardır ‘azīzāna ziyād
Oldı bu ḥālāt cānāna nihād

Ḫūblara söyler leṭā’if her rehi
Kūrlere daḫı virür şūr u şeri

Kendini ḳūrāna ba‘żan ‘arż ider
Kūy-ı kūrānda ḳopar feryādlar

E 530a

**Bende-i maḥż-ı Ḫudā-yı ‘izz ü cell olan
Hilālin ḳıṣṣası ki bī-taḳlīd ṣaḥib-i baṣīret idi
ve berā-yı maṣlaḥat maḫlūk bendeliginde
pinhān idi ‘aczden nāṣī olmayaraḳ
nitekī Yūsuf u Loḳmān -‘aleyhi’s-selām-
ẓāhiren ‘abd-i maḫlūk olduḳları gibi Hilāl daḫı
bir emīre ‘abd-i sāyis idi ve
o emīr Müslimān idi ammā bī-baṣīret**[123]

A‘mā bilür ki māderi var hem de vālidi
Bilmez ne günedir anlar ne ḥāl idi

**Bu miḳdārı ‘ilm ile ta‘ẓīm-i vālidīn
iderse mümkündür ki ‘amādan ḫalāṣ bula
İẕā erāda’llāhü bi‘abdin ḫayren fetaḥa
ḳalbihi liyübṣıra bihimā el-ġaybe**

Bu ṭarīḳ ḥayāt-ı dilden ‘ibāretdir
Zīrā ten ḥayātı ṣıfat-ı ḥayvānīdir
vallāhü’l-hādī

Söyledigim ba‘ż-ı ecṣāf-ı Bilāl
Güş ḳıl şimdi nedir ḥāl-i Hilāl

[123] Müslimān: sulṭān E.,
Bī-baṣīret: baṣīretsiz İ.

O Bilālden daḫı üslūbı ziyād
Ḫūy-ı bed ‘ādet idinmiş bī-vedād

Ṣanma ki sen gibi arda gidici
Gevheri terk sengi maṭlūb idici

Temşīl

İ 531b

‘Aynı şol ḫˇāce ki geldi mīhmān
Ḫˇāce sinninden su’āl itdi hemān

Didi ḳaçdır sāl-i ‘ömrüñ ey püser
Ṣaḳlama gel ṭoġrı söyle vir ḫaber

Didi on yedi on altı on sekiz
Yā ki on beş ey birāder dirseñiz

Didi ardın ardın ey pür-ḫīre-ser
Tā ki ferc-i māderinden vir ḫaber

Bu ma‘nālarıñ taḳrīrinde
bir ḥikāye

Eyledi bir kimse begden at ṭaleb
Didi al eşheb atı biñ bī-ta‘ab

Didi atı istemem didi niçün
Didi ardın gidicidir hem ḥarūn

Ḳuyrıġı sūyına gider o girü
Didi dümmüñ ḫāneñe ṭut ey ‘amū

E 530b

Bu atıñ ḳuyrıġı nefs ü şehvetiñ
Ardın ardın gitmek olur ‘ādetiñ

Her kimiñ ki şehveti dümden gele
Eyle tebdīl şehvet-i ‘aḳl al ele

Baġlayup virmezseñ aña bir çörek
Baş virür ‘aḳl-ı şerīfden itme şek

Bir dıraḫtdan çün kesersin şāḫı sen
Tāze bir şāḫ-ı ḳavī olur biten

Çünki dümmün eylediñse o ṭaraf
Ardın ardın gitse o bulur şeref[124]

[124] o: de E.

Ḥabbeẕā esbān-ı rām u rāh-rev
Yoḳ ḥarūnluḳ maḳṣadıdır ṭoġrı ev

Cism-i Mūsā-veş ki o reftār-ı pāk
Tā ki Baḥreyne olurdı tābnāk

Yedi yüz yıllıḳ yol oldı o ṭarīḳ
Āteş üzre ‘azm ideydi o şefīḳ[125]

Seyr-i tende ‘ādeti çün bu ola
Seyr-i cānıñ var ḳıyās it ki n’ola

Şehsüvārān mā-ḥaṣal yol aldılar
Ehl-i işkem hep kenīfde ḳaldılar

Temşīl

Aña beñzer ki köye bir kārvān
Geldi buldı ḳapuyı açıḳ hemān[126]

Dir biri ki vaḳtimiz berdü’l-‘acūz
Ḳoyalım işḳāli bunda çend-rūz

Bir ṣadā geldi ki raḫtı ṭaşra ḳo[127]
O zamān sen yalıñız gel içerü

Ḳoyacaḳlar neyse hep ṭaşra bıraḳ
Ḳoma anlarla bu bezme sen ayaḳ

İ 532a

O Hilāl cān u dili rūşen idi
Bir emīre bende-i aḥsen idi

Ḫıdmet-i āḫūra olmışdı ġulām
Şāhlar şāhıydı ammā bende-nām

Bende ḥālinden o begde yoḳ ḫaber
Aña İblīsāne eylerdi naẓar

Genci görmezdi görürdi āb u gil
Penc ü şeş görürdi görmez penc-i dil

Nūr-ı dil pinhān u çamur āşikār
Her peyāmber böyle meb‘ūṣ ey nigār

[125] Āteş: ‘Ādet İ.
[126] Geldi buldı ḳapuyı açıḳ hemān: Gelicek yola açıḳ ḳapu hemān İ.
[127] raḫtı: kimdir İ.

O minâre gördi şandı murġı yoḳ
Şāhbāz var anda ġāyet fenni çoḳ

Āḫiri görür ḳuşı pür-bāl ü per
Aġzı mūyından velīkin bī-ḫaber

O ki o yenẓur binūru'llāh ola
Murġdan hem mūdan o āgāh ola

Dir ki āḫir sūy-ı mūya ḳıl naẓar
Görmeyince mūyı feṯḥ olmaz bu der

Āb u gil görenleriñ cāyı vaḥal
Bāṭınıñ neẓẓārı pür-'ilm ü 'amel

E 531a

Ten minâre 'ilm ü ṭā'atdir o murġ
İster üç yüz murġ ṭut ister dü murġ

Evsaṭ ādem murġ-bīn olan kişi
Ġayrı murġı görmemek anıñ işi

Murġda gizli mū ki o pür-nūrdur
Pāy-ı cān bağlar ki o meşhūrdur

Murġuñ aġzında olan mūy-ı nihān
Hīç olur mı 'āriyet bil ki 'ayān

'İlmi cānından ider cūş u ḫurūş
'Āriyet yā deyn olmaz eyle gūş

Hilāl ḫaste olup ḫ̌ācesi anı taḥḳīr itdiginden nāşī ḫasteliginden bī-ḫaber Muṣṭafā -ṣallā'llāhü 'aleyhi ve selleme ve ālihi- vāḳıf olup 'iyādet-i Hilāle teşrīf buyurmaları[128]

Ez-ḳażā rencūr oldı çün Hilāl
Muṣṭafā vaḥy ile ḳıldı fehm-i ḥāl

Ḥāl-i zārından efendi bī-ḫaber
Ki anıñ 'indinde idi muḥteḳar

Yatur āḫūrda ṭoḳuz gün ḫaste o
Ḥālini hīç kimse bilmez ġayr-ı Hū

Her kesiñ şāhı olan kes bā-ḫaber
'Aḳlı ḳulzüm gibi her cāya irer

[128] vāḳıf olup 'iyādet-i Hilāle teşrīf buyurmaları: ṭuyup 'iyādetine gitdigi E.

İ 532b

Vaḥy geldi raḥm-i Ḥaḳ ġam-ḫˇārdır
Ki filān müştāḳıñız bīmārdır

Eyledi ‘azm-i ‘iyādet Muṣṭafā
Tā Hilāli göre o māh-ı vefā

Şems-i vaḥy ardından oldı meh devān
Hem ṣaḥābīler ki anlar aḫterān

Māh dir idi ki aṣḥābım nücūm
Reh-revān-rā reh-nümā ber-dīv rücūm

Mīre didiler ki geldi şāh-ı dīn
Raḳṣa geldi ṣıçrayup öpdi zemīn

Şād olup el ḳaḳdı bu ẓann ile o
Geldi mīre Pādişāh-ı şāh-rū

İndi ḳaṣrından hemān dem o emīr
Cān vire tā müjdegānī-i beşīr[129]

Pes selām virdi yir öpdi mīr o dem[130]
Şevḳden oldı ruḫı gülgūn çü dem[131]

Didi Bi’smi’llāh mübārekdir vaṭan
Tā ki cennet-veş ola bu encümen

Ḳaṣrım olsun āsumāndan da refī‘
Sāye ṣaldı ḳuṭb-ı devrān-ı şecī‘

E 531b

İtdi o demde ‘itāb o muḥterem
Ben seniñçün gelmedim ey bī-kerem

Didi rūḥum sensin o rūḥ yā nedir
Bu tekellüf kimedir āyā nedir

Tā olam ben ḫāk-i pāyi o kesiñ
Kim ki olmuş bāġ-ı luṭfa maġresiñ

Böyle didi terk-i naḫvet eyledi
Ḥażret o dem mīre raġbet eyledi

Didi ki ḳanda Hilāl-i ‘arş olan
Hem tevāżu‘dan meh-āsā ferş olan

[129] tā: o E.
[130] Pes selām virdi yir öpdi mīr o dem: Pes yir öpdi hem selām virdi o dem E.
[131] çü: o İ.

Pādişāh ḳulluḳda olmışdır nihān
Gelmiş o ki ola cāsūs-ı cihān

Dime ki ḫuddām-ı āḫūr-ḫānedir
Bunı bil ki gencdir vīrānedir

Ey ‘aceb nicedir evṣāf-ı Hilāl
Ṣad hezārān bedr olsun pāy-māl

Didi rencinden bu bende bī-ḫaber
İtmedi lākin bir iki gün sefer

Ṣoḥbeti anıñ sütūr u esterān
Sāyisimdir menzili āḫūr hemān

Muṣṭafā -ṣalla’llāhü ‘aleyhi ve ālihi ve sellem-
Hilāliñ ‘iyādeti içün emīriñ
menzilgāh-ı sütūrına varup
Hilāli talṭīf buyurmaları[132]

Raġbet ile gitdi Peyġamber aña
Aradı āḫūr içinde bī-riyā

İ 533a

Çünki muẓlim idi āḫūr hep pelīd
İrdi ülfet cümle oldı nā-bedīd

Aldı būy-ı Muṣṭafāyı şīr-i ner
Ṣānki Yūsuf ḳoḳusın aldı peder

Mūcib-i īmān degildir mu‘cizāt
Būy-ı cinsiyyetledir ceẕb-i ṣıfāt

Düşmeni ḳahradır ancaḳ mu‘cizāt
Būy-ı cinsyiyetledir dilde ḥayāt

Ḳahr-ı düşmendir degil dōsta mużır
Dōst zīrā aña gerden bestedir

Ḫ̆ābda ḳıldı anı bīdār bu
Didi āḫūrda ne bu a‘lā ḳoḳu

Gördi atlar arasından çünki o
Dāmen-i pāk-i Resūl-i nīk-ḫū

Geldi āḫūr kūşesinde ġejġejān
Sürdi yüz ayaġına o pehlevān

[132] buyurmaları: buyurduḳları E.

Pes Peyāmber yüz yüze sürdi aña
Öpdi çeşminden yüzünden Muṣṭafā

Didi yā Rab bu ne gevherdir nihān
Ey ġarīb saña ne ḫoşdur di hemān

E 532a

Didi nicedir o uyḳu sersemi
Āfitāb aġzında ola hemdemi

Nic'olur o teşne ki yirdi çamur
Aşa başından anıñ şu hemçü nūr

'Aynı 'Īsā ki aşar başdan Fırāt
O emīn ġarḳdan ki hep āb-ı ḥayāt

Şol beyānda ki Muṣṭafā -ṣallā'llāhü 'aleyhi ve sellem- gūş itdi ki 'Īsā -'aleyhi's-selām- şu üzerinde giderdi buyurdılar ki *lev ezdāde yaḳīnuhū lemeşā 'ale'l-hevā* şadeḳa Rasūlu'llāh[133]

Didi Aḥmed ki yaḳīn olsa ziyād
Merkeb olurdı hevā 'aynıyla bād

Çünki ben oldum hevāya rākibe
Leyle-i Mi'rācda müstaṣḥibe

Didi ḥāli nicedir kelb-i pelīd
Uyanup kendin bula şīr-i şedīd

Öyle arslan ki degil tīre zebūn[134]
Tīġ u peykāna gelür ḫavf u sükūn

Mār-veş gitmekde o kūr ü ekūl
Göz açar bāġ u bahārda o foḍūl

Nicedir o çünki çünden ḳurtıla
Ki ḥayātıñ mecma'ına yol bula

Lā-mekāna çün-baḫş olmaḳda o
Sufresi ṭarfında çünler seg ḳamu

İ 533b

O virür bī-çūnlıġıyla üstüḫ̆ān
Çıḳ cenābetden oḳu sūre o ān

[133] Muṣṭafā -ṣallā'llāhü 'aleyhi ve sellem- : Muṣṭafā -'aleyhi's-ṣalātü ve sellem- E.
Hadîs-i Şerîf: Peygamber Efendimiz'e, Îsa aleyhisselâm'ın su üzerinde yürüdüğü hâdisesi söylendiği zaman, Resûlullah: "Eğer yakîni artsaydı hava üstünde yani boşlukta yürürdü" buyurmuşlardır.
[134] tīre: nize İ.

Çūnden ġusl itmedikçe sen tamām
Urma gel bu Muṣḥafa el ey ġulām

Ger laṭīf isem pelīd isem bu ān[135]
Oḳumāyım n'işleyim bunı 'ayān

Sen baña dirsin ki vardır çoḳ ṣevāb
Bī-ġusül gezme ki işte ḥavż-ı āb

Ḥavż içinde ābdan ġayrı ne var
Gelmeyen bu ḥavẓa nā-pāk-i diyār

Olmasaydı aña ger ṣudan kerem
O ḳabūl-i ḥabṣ iderdi dem-be-dem

Vay o müştaḳa hem ümmīdine
Ḥasretā vā-ḥasretā cāvīdine

Ṣuda var nice kerem hem iḥtişām
Ki ḳabūl-i ḥabṣ ider o ve's-selām

Ey żiyā'ü´l-Ḥaḳ Ḥüsāme'd-dīn ki nūr
Pāsbāndır iremez şerr-i ṭuyūr

Pāsbāndır saña nūr-ı bī-telāş
Ey ki ḫūrşīdsin seni görmez ḫufāş

E 532b

Āfitābıñ var mı rūyında niḳāb
Ṣa'ṣa'a vü tābdan ġayrı ḥicāb

Perde-i ḫūrşīd kendi nūrıdır
Şebpereyle giceniñ menfūrıdır

Bu'd u ḥırmānda bu iki ḳaldılar
Yā füsürde yā ḳara yüz aldılar

Çün Hilāliñ ḳıṣṣasından ba'żı ḥāl
Yazdıñ eyle şimdi bedrinden maḳāl

O hilāle bedr ile var ittiḥād
İkilikden dūr bī-naḳṣ u fesād

Nakṣdan ārī hilāliñ bāṭını
Ẓāhiren naḳṣ ide tedrīcāsını

[135] Ger laṭīf isem pelīd isem: Ger pelīd isem laṭīf isem E.

Gice gice ders oḳur tedrīcdir
Bu te’ennīyle dili tefrīḥdir

Tencere tedrīc ile ḳaynarsa ḫoş
Delüce ḳaynarsa ṭatmaz ehl-i hūş

Hep te’ennīyle olur ey ḫām ‘acūl
Pāye pāye nerdübān bāma vuṣūl

Ḥaḳda ḳudret yoḳ mı ki bu ‘ālemi
Bir *kün* ile ḫalḳ ide pīş ü kemi

1250 Altı günde pes niçün oldı tamām
کـه بهر روزش هزاران ســـال و عـام[136]

Bir cenīniñ ṭoḳuz aydır mühleti
Çünki tedrīcdir o şāhıñ ‘ādeti

Ḫilḳat-i ādem niçündür ḳırḳ ṣabāḥ
Azar azar buldı ṭīn içre felāḥ

İ 534a

Sen gibi ḫāma degildir bu rumūz
Ṭıfl iken kendiñi şeyḫ ṣandıñ henūz

Cümle üstünde gezersin çün ḳabaḳ
Yoḳ cihāda gitmege sende ayaḳ

1255 Sen dıraḫtāna idersin i‘tilā
Ṭutduñ ey kel sen ḳabaḳ-āsā hevā[137]

Merkebiñ evvel olur serv-i sehī
Līk ṣoñra bī-maġzsın hem tehī

Reng-i sebziñ ṣararur ey ḳar‘-ı tīz[138]
Çünki o gülgüne-veşdir aṣlı ḫīz

Ol ‘acūzuñ dāstānı ki rūy-ı ziştine gülgüne sürmek ile niẓām virür idi lākin hīç bir fā’ideyi müfīd olmaz idi

Var idi ṭoḳsan yaşında pīrezen
Ṣapṣarı yüz göz buruşmuş nāl-ten

[136] Çelebioğlu: Niçin altı günde yarattı? Ki her bir gün de bin yıl kadardı. C. 6, b. 1235
[137] kel: naḫl İ.
[138] ṣararur: ḳararur E.

Sofre aġzı veş yañaġı ḳat ḳat[139]
Līk var ‘aşḳı derūnda çün nebāt

1260 Dişleri yoḳ mūyı süt gibi sefīd
Ḳaddi yay u ḥisleri ġayr-ı sedīd

E 533a

‘Aşḳ-ı şūy u şehvet ü ḥırṣı becā
Dāmı pāre pāre ṣayda mübtelā

Bī-vaḳit öten ḫorūs ma‘lūm-ı ḥāl
Boş ḳabıñ altında āteşdir vebāl

Şehsüvārlıḳ ister anda yoḳ ayaḳ
Sūrnā çalmaḳ ister ammā yoḳ dudaḳ

Sende ki var ḥırṣ-ı pīrī ey ‘anūd
Bir cehūda virmeye Rabbü’l-Vedūd

1265 Dişlerin döker köpek çün ola pīr
Terk-i ādem eyler o sergīnde yir

Seyr it altmış yaşına girmiş köpek
Dişlerin tīz itmege çeker emek

Ḳoca kelbiñ peşmi pōstından düşer
Eyler aṭlas-pūş olan kelbe naẓar

‘Aşḳ u ḥırṣı dā’imā ferc ile zer
Genc kelblerden ziyāde ehl-i şer

Böyle ‘ömrüñ māyesi dūzaḫ olur
Hem ġażab ḳaṣṣābına meslaḫ olur

1270 Diseler aña ola ‘ömrüñ dırāz
Ḫoşlanup olur bu sözle ḫande-sāz

Böyle nefrīni du‘ā ẓann eyler o
Ḳaldırup başın naẓar itmez bu sū

Bir ser-i mū bilse o ḥāl-i me‘ād
Dir seniñ olsun bu ‘ömr-i pür-fesād

[139] yañaġı: ḳanadı İ.

İ 534b

Ol dervīşiñ dāstānı ki Geylānīye Ḥaḳ Te‘ālā seni selāmet ḫānumānıña irişdire diyü du‘ā eylemesi[140]

Didi bir gün ḫˇāce-i Geylānīye
Bir faḳīr-i nān-perest o fānīye

Nān gerekdir baña sen nān it ‘aṭā
Tā ki ben de eyleyim saña du‘ā

Nānı aldıḳda didi yā Ẕü’l-Minen
Sen irişdir ḫānumānına ḥasen

Didi ki ḫān gördigim ise eger
Ḥaḳ seni ḳılsun o cāda müstaḳar

Vā‘iẓān ki bī-maḥal bāẕil olur
Sözi a‘lā olsa da nāzil olur

Müstemi‘ ḳadrincedir a‘lā ḫaber
Ḳadde göre derzīler ḳaftān keser

Çünki ola meclisiñ nākesle pür
Sen tenezzül ḳıl sözüñde bī-‘usr

‘Acūze-i zişt-rūyuñ dāstānına rücū‘

Dāstān ḳaldı rehinde bī-nevā
Ol ‘acūzuñ ḳıṣṣasın eyle edā

E 533b

Çün müsinn ola bu yolda dime merd
Nāmına anıñ ‘acūz di sāl-ḫūred

Çünki anıñ hīç yoḳ sermāyesi
Lāyıḳ-ı iḳbāl degildir pāyesi

Ne virici ne alıcı bī-ḫaber
Ne alur ma‘nā ne de ma‘nā çeker

Ne lisān ne sem‘ u ne ṣıdḳ-ı naẓar
Ne ‘aḳıl ne bī-huşī ne fikr-i ter

Ne niyāz u nāz içün yoḳ bir cemāl
Ki piyāz-āsā ḳoḳar o bed-fi‘āl

[140] irişdire: irişdirsin; eylemesi: eyledi İ.

Başmamış rāh-ı sülūke bir ḳadem
Yoḳ dilinde ḫavf u āh u sūz hem

Ol dervīş-i sālikiñ ḳıṣṣası ki bir ḳapudan ḳurı yā yaş etmek ṭaleb itdikde yoḳ cevābı virdiler[141]

İstedi bir ḫāneden dervīş faḳīr
Ḳurı yāḫud tāze bir nān-ı faṭīr

Didi ṣāḥib-ḫāne āyā ḳanda nān
Sen furūn ṣandıñ bu cāyı yā dükān

Didi vir bāri baña bir pāre et
Didi yoḳ ḳaṣṣāb bunda ey meret

Didi vir bir pāre un ey keṯḫudā
Didi ẓann itdiñ u cāyı āsiyā

Didi iḥsān eyle gel bir pāre āb
Didi ṣandıñ menba‘-ı mā ey ḫarāb

İ 535a

Ne ṭaleb itdiyse ger nān ger kepek
Virdi efsūs virmedi nān u nemek

O dilenci çekdi ol dem dāmenin
Girmek içün ṭolanur pīrāmenin

Didi hey hey didi aç ḳapuyı sen
Ki bu vīrāne bizimdir bī-minen

Çünki yoḳdur bunda esbāb-ı ma‘āş
Bize lāyıḳdır bu itme sen telāş

Dest-i şāhīye alışan bir ṭoġan
Olmadıñ ki idesin ṣayd-ı girān

Olmadıñ ṭāvūs-ı pür-naḳş u nigār
Naḳşıñ ile ide gözler iftiḫār

Olmadıñ ṭūṭī ki şekker vireler
Ḳulaġın ṭuta sözine ‘avret er

Olmadıñ sen bülbül-i pür-‘aşḳ u zār
Ki fidān ola mekānıñ lālezār

[141] ṭaleb itdikde yoḳ cevābı virdiler: ṭalebinde yoḳ cevābı E.

1300 Olmadıñ Hüdhüd olasın müjde-ber
Legleg-āsā olmadıñ bālā vü ber

Olmadıñ bir kārda gelsün müşterī
Sen naṣıl ḳuşsın ki yinmez bir yeri

Çıḳ bu ḥürmetsiz dükāndan yüce git
Tā ki *Allāh işterā* fażlına git[142]

E 534a

Bir ḳumāş ki görmemişdir kimseler
Köhnedir gerçi Kerīm itmez heder

Hīç merdūdī degil bir köhne şey
İstemezseñ fā'ide bey'inde pey

[142] *Kur'ân-ı Kerîm*, Tevbe, 9/111: "Allah, kendi yolunda çarpışırken öldüren ve öldürülen müminlerin canlarını ve mallarını, karşılığında cennet vermek üzere satın almıştır. Bu, Allah'ın Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da yer almış gerçek bir vaadidir. Kim Allah'tan daha fazla sözüne bağlı olabilir! O halde yaptığınız bu alışverişten ötürü sevinin. İşte büyük bahtiyarlık da budur."

Yine ‘acūz-ı zişt şekliñ ḳıṣṣasına rücū‘

Gelelim yine ‘acūz destānına
Çün irilmez bu sözüñ pāyānına

Ḳoñşuluḳda var idi bir kes ‘aceb
Ol ‘acūzı eylemiş idi ṭaleb

Çün gelin olmaḳlıġı oldı ‘ayān
Ḳaşlarını ḳıldı rāsūḫ āşiyān

Ḳarşusına aldı āyīne ‘acūz
Tā ki ruḫsārına zīnet vire rūz

Çoḳ ḳızıllıḳ sürdi rūyına belī
Örtmedi ‘ayb-ı ruḫı ḥālā celī

Muṣḥafıñ a‘şārını kesdi pelīd
Yüzine ḳoydı degil ammā müfīd

Tā ki rūyı sofresi pinhān ola
Tā ki faṣṣ-ı ḫalḳa-i ḫūbān ola

Rūyınıñ her cāyına ḳoydı ṭılā
Çünki ṭutdı yaşmaġı oldı hebā

Zīnet-i Muṣḥafları tekrār o
Tükrük ile rūyına ḳıldı refū

İ 535b

Yine yaşmaḳlandı tekrar o tekin
Düşdi zīnetler yüzinden ber-zemīn

İtdi çoḳ fen ṭutmadı rūyında zīb[143]
Didi la‘net cān-ı şeyṭāna ḳarīb

Oldı İblīs o zamān ṣūret-nümā
Didi ey kempīr-i ḳaḥpe nā-revā

‘Ömrüm içre ben bunı fikr itmedim
Senden artuḳ kimseden ẕikr itmedim

Ekdiñ o rüsvālıġa toḫm-ı ‘acīb
Ḳomadıñ ‘ālemde bir Muṣḥafda zīb

[143] ṭutmadı: ṭurmadı E.

Şeyṭanet ser-‘askerisin bī-telāş
Sögme baña sensin İblīsāna baş

Nice çaldıñ böyle ‘aşr-i Muṣḥafı
Tā mülevven ola hem ziştiñ ḫafī

Çaldıġıñ hep ḥarf-i merdān-ı Ḫudā
Tā ki ṣatup alasın bir merḥabā

‘Ārıżī reng ‘ārıżın ḳılmaz laṭīf
‘Āriyet şāḫ viremez ḫurmā vü līf

‘Āḳıbet çün irişe mevt yaşmaġı
O ‘aşirler hep giyerler paşmaġı

Çünki ḳalḳ ḳalḳ diyeler vaḳt-i raḥīl
Ḳalmaz o dem sende fenn-i ḳāl u ḳīl

E 534b

‘Ālem-i ḫāmūşī geldi bī-celīs
Vay aña ki yoḳ derūnında enīs

Ṣayḳal ile bir iki gün sīneyi
Kendiñe defter bil o āyīneyi

Yūsuf-ı ṣāḥib-ḳırānıñ sāyesi
Tāzedir andan Zelīḫā māyesi

Eyliyor tebdīl-i ḫūrşīd-i temūz
Şol bürūdet ki virür berdü’l-‘acūz

Sūz-ı Meryemden mübeddel oldı hep
Naḫlter oldı o şāḫ-ı ḫuşk-leb

Ey ‘acūze nice bir sa‘y-i ḳażā
Ḥāli ṭālib ol da terk it māmeżā

Ruḫlarıñda yoḳ güzellikden ümīd
İster iseñ sür ḳızıllıḳ yā sepīd

Ṭabīb kendinden ümmīd-i ṣıḥḥat itmeyen rencūruñ ḥikāyesi

Gitdi bir ḥaste ṭabīb-i ḥāẕıḳa
Didi baḳ nabżıma fence ṣādıḳa

Ki nabıżdan bilesin ḥāl-i dilim
Ben bu ‘illet ile çün pā-der-gilim

İrmez aña el ki çün ġā’ibde dil
Fehm olur göñle ṭamardır muttaṣıl

Rūzgārdır gerçi gözlerden nihān
Toz ile yapraġ ile olur ‘ayān

İ 536a

İster olsun ṣaġ isterse şimāl
Cünbişinden fehm olur hep vaṣf-ı ḥāl

Mesti sen bilmek diler iseñ eger
Çeşm-i maḫmūrına ḳıl ṣarf-ı naẓar

Ẕāt-ı Ḥaḳdan sen ba‘īdsin vaṣf-ı ẕāt
Bildirür cümle resūlden mu‘cizāt

Mu‘cizātlar hep kerāmetler ḫafī
Ḳalbe ilḳā ḳıldı pīrān-ı ṣafī

Dillerinde ṣad ḳıyāmet var peşīn
Eñ aşaġı mestligi ki dil-nişīn[144]

Pes celīsu’llāh olur o nīk-baḫt
Ki sa‘ādet cānibine ḳodı raḫt

Mu‘cizāt itdi cemādāta eṣer
Ki ‘aṣā yā baḥre ṣaḳḳ oldı ḳamer

Cāna te’ṣīr itse o bī-vāsıṭa
Gizlice ḥāṣıl olur bir rābıṭa

‘Āriyetdir çün cemādāta eṣer
Rūḥsuza te’ṣīr-i müşkil al ḫaber

Tā o cāmidden eṣer alsun żamīr
Ne güzel nān bī-heyūlā-yı ḫamīr

Ne güzel ḫˇān-ı Mesīḥā-yı ṣafī
Ne güzeldir mīve-i Meryem ḫafī

E 535a

Cān-ı kāmilden ẓuhūr-ı mu‘cizāt
Ṭālibiñ cānınadır āb-ı ḥayāt

Mu‘cize baḥr oldı cāhil murġ-ı ḫāk
Murġ-ı āb andan emīn ü bī-helāk

[144] dil-nişīn: der-nişīn E.

Cān virür o baḥr her bir maḥreme
Līk ḳudret-baḫş-ı cāndır hemdeme

O sa‘ādātı żamīriñ bulsa ger
Ẓāhirinden müstedill ol ey püser

Ki eṣer eyler meşā‘irde ẓuhūr
Hep eṣerler de mü’eṣṣerden ṣudūr

Her ‘ilācıñ ma‘nīsi pinhāndır
Siḥr ü cādūluḳ gibi bī-cāndır

Fi‘l ü āṣārına eylerseñ naẓar
Gerçi pinhān ise ẓāhirdir eṣer

Şöyle ḳuvvet ki derūnuñ mużmeri
Fi‘le geldikde ‘ayāndır maẓharı

Çünki āṣār ile ẓāhir oldılar
Āşikār olmaz ise Ḥaḳdan eṣer

Hīç sebebsiz hem eṣersiz cümle şey
Pek ararsañ cümlesi āṣār-ı Ḥayy

Sen eṣerden ba‘żın itdiñ intiḫāb
Yā nedir āṣār virenden iḫticāb

Bir ḫayālle eylediñ sen ḫalḳı dōst
Eylemezsin yā niçündür Ḥaḳḳı dōst

İ 536b

Merd-i rencūruñ ḥikāyesine rücū‘

Bu sözüñ pāyānı yoḳdur ey ḳubād
Böyle pāyāna ḥarīṣ olmaz fesād

Dön yine gel ḳıṣṣa-i rencūra sen
Hem ṭabīb-i āgeh ü mestūra sen

Nabżı ṭutdı ḥāline buldı vuḳūf
Ki ümīd-i ṣıḥḥat olmuş anda yūf

Didi her ne ister iseñ anı ḳıl
Tā gözüñden ġayb ola derd-i muṭīl

Her ne ister ḫāṭırıñ ḳoma girü
Ki zehire döndürür perhīz rū

Bu marażda ṣabr u perhīzdir ziyān
İstediğiñ eyle her dem der-meyān

Böyle rencūra dimişdir ey ulu
Ḥaḳ Te‘ālā *i‘melū mā ṣi’tümū*[145]

Didi ḳalḳ git cānıma hem ḫayr ola
Tā leb-i cū baña a‘lā seyr ola

Gezdi dil-ḫˇāhıyla o dem ābı o[146]
Tā açıla ṣıḥḥat-i cisme ḳapu

Otururdı bir ṣūfī cūya yaḳīn
Elini yüzin yıḳardı o emīn

E 535b

Eñsesin gördükde geldi bir ḫayāl
Aña bir seylī ura ki bī-miṣāl

Ṣūfī-i şūrbā-perest eñsesine
Ḥāżır itdi destini īẕāsına

Bu işi ben terk ider isem eger
Ol ṭabīb didi olur ‘illet beter

Sīli ururum aña çün ma‘reke
Çünki *lā tülḳū bi eydī tühlike*[147]

Ṣabr u perhīz tehlikedir ey fülān
‘Āḳil-āsā ṣabrı terk eyle bu ān

Urdı sīlī ḥāṣıl oldı bir ṭarāḳ
Didi ṣūfī hey nedir ey nekbet ‘āḳ

Diledi ṣūfī ura bir muşt aña
Selbet ü rīşin yolup ide fenā

Gördi çünża‘fın tefekkür itdi o
Ḳırılur bir muşt ile miṣl-i kedū

Deḳḳ ile rencūr olan bī-cāndır
Uydı şeyṭāna uran şeyṭāndır

[145] Kurân-ı Kerîm, Fussilet, 41/40: “Şüphe yok ki, ayetlerimizde haktan ayrılarak sapıtırlar, bize karşı gizli kalamazlar. Ateşe atılan mı hayırlıdır, yoksa kıyamet günü emin bir halde gelecek olan mı? Dilediğinizi yapınız, şüphe yok ki o, ne yapar olduğunuzu hakkıyla görücüdür.”
[146] o dem ābı: ābı o dem E.
[147] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/195: “Allah yolunda harcama yapın; kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. İyilik edin, kuşkusuz Allah iyilik edenleri sever.”

Bī-cürüm īẕāsına odur ḥarīṣ
Birbiri ardınca ṭullābe naḳīṣ

Ey uranlar bī-günāhāna ḳafā
Yā niçün görmezsin ardında cezā

Sen hevāyı kendiñe ṣandıñ ṭabīb
Sīlī urursın ża'īfāna 'acīb

İ 537a

Yüzine güldi didi saña devā
Ādeme buġdaya olan reh-nümā

İkiñiz bu dāneye oluñ yaḳīn
Bir 'ilācdır ki olursız ḫālidīn

Ḳaydırup anları çün urdı ḳafā
Ol ḳafā döndi girü oldı cezā

Pekçe ḳaydırdı ki çamur idi rāh
Līk püşt ü dest-gīr oldı İlāh

Kūhdur Ādem eger pür-mār ola
Kān-ı tiryākdir ki bī-ıżrār ola

Ẕerresin tiryāḳden yoḳdur eṣer
Yā niçündür sende yoḳ ḫavf u ḥaẕer

Pür-tevekkül gūyiyā sensin Ḫalīl
Hem Kelīm-āsā kerāmāt-ı Celīl

Kesmeye 'İsmā'īli tīġıyla hem
Ḳa'r-ı Nīli eyleye şeh-rāh o dem

Düşse idi o mināreden ḫavāṣ
Bād ṭolup cāmesine olur ḫalāṣ

Çün seniñ o baḫṣ ile yoḳ nisbetiñ
Yā niçün berbād ḳıldıñ ḳıymetiñ

Bu mināreden niceler 'Ād-veş
Düşdiler hem oldılar şeyṭāna eş

E 536a

Bu mināreden düşenler ser-nigūn
Nice yüz biñ kerre yüz biñdir yekūn

Cānbazlıḳ bilmez iseñ sen yaḳīn
Pāyıña şükr eyle yüri ber-zemīn

Yapma ṭaġdan uçmaġa kāġıd ḳanat
Niceye irdi bu sevdāda memāt

Gerçi ṣūfī oldı pür-āteş velīk
Bildi ammā āḫiri bunuñ rekīk

Ṣaff-ı evvelde o kes olur bekām
Dāne görüp varmaya o sūy-ı dām

Ḥabbeẕā o iki göz pāyān-bīn
Ki fesāddan ḥıfẓ ider dīni hemīn

O ki pāyān-dīd-i Aḥmed idi o
Dūzaḫı gördi vü ehlin mū-be-mū

‘Arş u Kürsī gördi cennātı daḫı
Perde-i ġaflātı yırtdı o seḫī

Her żarardan olmaḳ isterseñ emīn
Evvelinden göz yum ol pāyān-bīn

Ser-te-ser a‘dā görinür saña var
Varları da seyr idersin pest ü zār

Bunı seyr it her kimiñ ki ‘aḳlı var
Gice gündüz dā’imā o yoḳ arar[148]

Ey dilenci ṭālib-i cūdsın ki yoḳ
Bu dükānda ṭālib-i sūdsın ki yoḳ

İ 537b

Çölde her dem naḫle ṭālibsin ki yoḳ
Mezra‘ında daḫle ṭālibsin ki yoḳ

Medreseñde ‘ilme ṭālibsin ki yoḳ
Ṣavma‘añda ḥilme ṭālibsin ki yoḳ

Varları pesmāndede terk itdiler
Yoḳlara ṭālib olup kec gitdiler

Çünki kān [u] maḥzen-i ṣun‘-ı Ḫudā
Yoḳluġıñ ġayrında bulmaz incilā

Bundan evvel söyledim bir remzi ben
Bunı anı bir gör iki görme sen

[148] yoḳ: ‘aḳl E.

Dinmiş idi bir ṣanā‘at ki olur
‘Ālem-i nīstden ider elbet ẓuhūr

Ḫālī bir ‘arṣa arar mi‘mārlar
Yā ki vīrān saḳflar dīvārlar

Boş bardaḳ ṭālibi saḳḳā müdām
Hem durūger ḫāne ister nā-tamām

Vaḳt-i ṣaydda hep ‘ademde cümlesi
Ki ‘ademden ḳaçmaġadır ḥamlesi

Çün ümīdiñ lā ola perhīz ne
O enīs-i ṭab‘ ile estīz ne

Çünki ṭab‘ıñ ile yoḳluḳdur enīs
İtme perhīz ol fenā ile celīs

E 536b

Ger degil iseñ enīsi ey nigār
Lā *yüvesvis*de nedir bu intiẓār[149]

O göñül ki sende var bir kündedir
Dil aġıñ lā baḥrine efkendedir

Yā ne bu baḥr-i murāddan ictināb
Aġıña virdi seniñ bīn ṣayd-ı āb

Bergiñ ismini ḳomışsın şimdi merk
Siḥri seyr it itdirür bu bergi terk

Gözleriñi siḥr ü ṣan‘at baġlamış
Tā ki cāna çoḳ ḳızaḳlar yaġlamış

Mekr-i Ḥaḳ var anda ki eyler ḫayāl
Fevḳ-i çeh ṣaḥrā yılanlar mālamāl

Lā-cerem o çāhı itmişdir penāh
Tā o çehde merg anı eyler tebāh

Söyledigim hep ġalaṭ sözdür saña
Güş-zedem ‘Aṭṭārdan olmışdır baña

[149] *Kur’ân-ı Kerîm*, Nâs, 114/5: “Bir de kıskandığı vakit kıskanç kişinin şerrinden!”

Sulṭān Maḥmūd-ı Ġāzī ile ġulām-ı Hindī ḳıṣṣası

Raḥmetu'llāhi 'aleyhiñ sözi bu
Şāh-ı Maḥmūd ḳıṣṣasında güft ü gū

Ki ġazā-yı Hindi ḳıldı o hümām
Düşdi infālde aña da bir ġulām

Taḫtı virdi eyledi anı ḫalīf
Didi oġlumsın sipāh üzre şerīf

İ 538a

Ḳıṣṣanıñ tafṣīlin isterseñ eger
Dīn ulusı nāmesine ḳıl naẓar

Taḫt-ı zerrīn üzre el-ḥāṣıl ġulām
Yan atup oldı şehenşāh-ı enām

Aġlayup gözyaşı dökerdi müdām
Didi şeh aña ki ey ferḫunde-nām

Devlete irdiñ nedir bu zār zār
Ḳadriñ 'ālī ki ḳarīn-i şehriyār

Sen otur taḫtda vezīrān u sipāh
Taḫtıñ öñünde ṭura çün necm ü māh

Didi ki giryem benim ey pādişāh
Şehrimizde māderim ḥāli tebāh

Sen ile tehdīd iderdi dem-be-dem
Göreyim Maḥmūd elinde seni hem

Vālidim māder ile eylerdi ceng
Bu ne murdār ḫışm olur itmez Freng

Bulmadıñ mı ġayrı bir nefrīni sen
Ki budur nefrīn-i mühlik 'arḳ-ı zen

Ṭaş göñülli bī-raḥīmsin ḥāṣılı
Ki ḳılıçlar olur anıñ ḳātili

Anlarıñ ġavġāsı ḳordı ḥayrete
Bu göñül düşerdi vehm ü dehşete

E 537a

Ki ne dūzaḫ ḫūylıdır Maḥmūd 'aceb
Ki meṣeldir veyl ü kerb ile bu hep

Ditrer idim dā’imā ḫavfuñla ben
Ġāfil idim böyle bir ta‘ẓīmden

Māderim ḳanda ki görsin ḥālimi
Taḫt-ı şāhīde olan aḥvālimi

Ṭab‘ı tenfīr itdiğiñ leyl ü nehār
Saña Maḥmūddur o faḳr-i iḫtiyār

Bilseñ o Maḥmūd-ı ‘āḳil şefḳatiñ
‘Āḳıbet Maḥmūd olurdı da‘vetiñ

Saña çün Maḥmūd o faḳriñ ülfeti
Diñlemezdiñ ṭab‘-ı māder nekbeti

Çün şikār-ı faḳrı ḳıldıñsa yaḳīn
Ol ġulām-veş aġla zārī yevm-i dīn

Beslemekde gerçi māderdir teniñ
Līk düşmenlikde ġāyet düşmeniñ

Ten ki bīmār ola dārū-cū olur
Ḳuvveti geldikde ṭāġūt-ḫū olur

Cānı zırrıh bil bütün pür-cīfe sen
Ne ḳışa yarar ne yaza ‘ayn-ı ten

Yār-i bed nīkū olur ṣabr eyle sen[150]
Ṣadra ḥāṣıldır küşāyiş ṣabrdan

Giceye ṣabrı virür māhıñ żiyā
Ḫāra ṣabr ile olur gül bū-fezā

İ 538b

Ṣabr ider süt fers ü demde bir zamān
Süt emenler bulur andan ṣoñra cān

Münkirāna ṣabr iderdi Enbiyā
Oldılar ṣāḥib-ḳırān ḫāṣ-ı Ḫudā

Kimi gördüñ ise bir cāmede rū
Bil ki anı ṣabr u kesbi itdi ḫū[151]

Kimi gördüñ ise ‘uryān bī-nevā
İşte bī-ṣabr oldığına bu güvā

[150] nīkū: iyü İ.
[151] – İ.

Kim ki müstevḥiş ola pür-ġuṣṣa o
Bir deġāya muḳterinnü'l-ḳıṣṣa o

Bī-vefānıñ ülfetine ṣabr iden
Firḳate düşmez yimez ḍarb-ı miḥen

Bāl ile süt-veş Ḥaḳḳ ile eyle ḫū
*Lā uḥibbü'l-āfilīn*den al bū[152]

Lā-cerem tenhā ḳalursın o zamān
Āteş-āsā ki bıraġur kārvān

İtmeyüp ṣabrı ḳarīn-i ġayr ola
Firḳat içre pür-ġam ü bī-ḫayr olur

Yaldız altun maḫzeniñde kānına
Ḳor mısın anı emānet ḫā'ine[153]

Anı ḫūydaş it emānetkār ola
Bī-ufūl ü bī-zevāl bir yār ola

Ḫūyı ḫalḳ idenle gel sen eyle ḫū
Enbiyā ḫūyları andandır nikū

E 537b

Süri virür bir ḳuzı virseñ eger
Besleyici Rabdır ancaḳ ey peder

Ḳurda sen ḳuzı emānet eylediñ
Gürgi Yūsufla sefāret eylediñ

Dilkülük gösterse saña ḳurd eger
Ṣaḳın aldanma ḥiyeldir ḳıl ḥaẕer

Hem-dil olursa saña cāhil eger
'Āḳıbet bir zaḫm urur ki pür-keder

Cāhiliñ ḫünṣā gibi var āleteyn
Her ikiniñ fi'li oldı beyn beyn

Ol zenāndan kīrini pinhān ider
Çünki ḫāher olmaġı iẕ'ān ider

Fercini merdāndan pinhān ider
Çünki kendin anlara hem-rāz ider

[152] *Kur'ân-ı Kerîm*, En'âm, 6/76: "Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü. 'Rabbim budur' dedi. Yıldız batınca da 'Batanları sevmem' dedi."
[153] – E.

Böyle bir mektūm-ı ferce didi Ḥaḳ
Senesimühü ʻale'l-ḫurṭūme baḳ[154]

O ḥiyel-ḳārdan bizim āgāhlar
Fenn ile girmez çuvāla ey püser[155]

Her z̲ekerli olmaz erkek mā-ḥaṣal
Varma cāhil yanına söz diñle gel

Ṭatlı sözli cāhili kim yār ider
Diñler ise zehr-i ḳātilden beter

Gözüñ aydın māderīn cāndır saña
Hemm ü ġamdan ġayrı artmaz bī-vefā

İ 539a

Anası bābāya dir leyl ü nehār
Oldı mektebden bizim oġlan nizār

Başḳa zenden ḥāṣıl olsaydı eger
İtmez idiñ aña cevr ile naẓar

Yā ki senden ġayrıdandır bu ṣabī
Böyle bīhūde süẖen söyler ġabī

Şefḳat-i māderden eyle ictināb
Sīlī-i bābādan olur feṯḥ-i bāb

Nefs māderdir ʻaḳıl oldı babā
Evveli ṭardır velī ṣoñra ṣafā

Ey viren ʻaḳlı bize feryād-res
Senden istek ḳādir olmaz hīç kes

Hem ṭaleb senden daẖı cümle ḥasen
Biz kimiz evvel de sen āẖir de sen

Sen işit sen söyle hem sensin Cevād
Cümle lā-şey'iz ẓılāl-āsā sevād

Secdeye terġīb senden bir kerem
Cebrī-i kāhil mużırdır pür-dejem

Cebri bil ki kāmilāna perr ü bāl
Kāhilāna oldı zindān u ḍalāl

[154] *Kur'ân-ı Kerîm*, Kalem, 68/16: "Biz yakında onun burnu üzerine damga basacağız."
[155] püser: peder E.

Āb-ı Nīliñ ‘aynı bil bu cebri sen
Mü’mine ṣu kāfire ḫūn u ḫazen

E 538a

Dest-i şāha götürür bāzānı bāl
Lāşeye meyl itdirür zāġānı bāl

Dön yine eyle bu dem şerḥ-i ‘adem
Pād-zehr oldı ṣanurlar anı sem

Ḳorḳma Hindū peççe-āsā ey fülān
Rūz-ı Maḥmūd-ı ‘ademden bir zamān

Şol vücūddan ḳorḳ ki o sende vebāl
Lā-şey’iñ lā-şey’ olmuş bir ḫayāl

Oldı bir lā-şey’-i lā-şey ‘āşıḳı
Hīç yoḳ hīç yoḳadır yol sāriḳi

Ol ḫayālāt çün ara yirden çıḳar
Ola nā-ma‘ḳūl saña her ne ki var

Leyse lilmāžīne hemmü’l-mevti ve innemā lehüm ḥasretü’l-fevti
ḥadīṣ-i şerīfiniñ tefsīri[156]

Ṣādıḳu’l-ḳavl oldı sulṭān-ı beşer
Ki didi kim ide dünyādan güz̲er

Olmaz aṣlā andan mevtden ḫayf u derd
Belki fevtinden çeker o āh-ı serd

Ki niçün ben merge iḳbāl itmedim
Maḫzen-i her berge iḳbāl itmedim

Şaşılıḳla ḳıblem olmışdı ḫayāl
Ol ḫayālāt-ı ecel virdi nevāl

İ 539b

Mürdegānıñ mevtden olmaz ḥasreti
Dir ki naḳşa niye ḳıldım raġbeti

Gördi ki bu mā-ḥaṣal naḳş ile kef
Kef çıḳar ammā ki tīz olur telef

Berre atmış gūyiyā baḫriñ zebed
Baḳ mezāristāna kefdir her eḥad

[156] Başlık ve sonraki iki beyit için, Hadîs-i Şerîf: Ebû Hüreyre'den nakledilir ki Resûlullah: “Ölen hiç kimse yoktur ki, öldüğü için pişmanlık duymamış olsun” buyurdular. Ashâb: “Pişmanlığı ne sebeptendir, yâ Resûlallah!” deyince; Resûlullah: “Eğer iyilik yapan bir kimse ise, iyiliğini daha da artıramadığı için; kötülük yapan bir kimse için kötülükten sıyrılıp kurtulamadığı için pişmanlık duyar.” buyurmuşlardır.

Ol zamān di bunlarıñ cevlānları
Baḥir atmış ḫastedir buḥrānları

Ḥāl-i dille tā gele bī-leb maḳāl
Ṣorma benden eyle deryādan su'āl

Oynamaz naḳş kef-miṣāl olmazsa mevc
Olmasa bād ḫāke eb'ad idi evc

Çün ġubār-ı naḳşı gördüñ bādı gör
Keffi gördüñ ḳulzüm-i īcādı gör

Böyle baḳ işe yarar tā ki naẓar
Baḳma tār u pūd u laḥm u şaḥmter

Şem'a virmez laḥmıñ aṣlā ferr ü tāb
Olamaz maḥmūra laḥmıñdan kebāb

Geç teniñden baḳma aṣlā ey püser
Hep naẓardır lāzım olan hep naẓar

Bir naẓar lākin görür rāhı iki
Hem görür levn ü ruḫ-ı şāhı iki

E 538b

Her iki beyninde farḳ var bī-ḥesāb
Sürme çek vallāhü a'lem bi'ṣ-ṣavāb

Çün işitdiñ baḥr-i nīstīden ḫaber
Sa'y ḳıl ol o baḥirde müsteḳar

Aṣl-ı nīstī 'ālemiñ kārgehi
Bī-nişāndır hem ḥalādır hem tehī

Kārını iẓhār içün üstādlar
İnkisār ü nīstīyi ister gezer

Lā-cerem üstād-ı üstādān Ḫudā
Kārgāhıdır anıñ nīstī vü lā

Kim de ki bu nīstī efzūn ola
Kārgāhı kār-ı Ḥaḳ bī-çūn ola

Nīstī hest gibi bālā müttefaḳ
Cümle dervīşāna bu oldı sebaḳ

Ḫāṣṣa o dervīş ki yoḳdur cism ü māl[157]
Cism-i faḳrı iş gören şanma su’āl

Sā’il oldur mālını ide hebā
Ḳāni‘ oldur cismine vire fenā

İtme aṣlā derdden sen iştikā
At süren nīstīye o ṣāḥib-vefā

Bu ḳadar ben söyledim sen fikr ḳıl
Fikri ṭondurduñ ise var ẕikr ḳıl

Ẕikr olur bu fikri taḥrīke medār
Bu ṭonuġa fikri eyle şems-vār

İ 540a

Aṣlı bunuñ ceẕbedir ey ḫˇāce-tāş
Līk iş gör ceẕbeye itme telāş

Çünki terk-i kār nāz itmek olur
Nāzlılıḳ cānbāza nice yaḳışur

Ne ḳabūli fikr ḳıl ne reddi sen
Emr ü nehyi dā’imā ṭut sen ḥasen

Ceẕbe ḳuşı ānsız uçar yuvadan
Ṣubḥı gör de ṣoñra söndür şem‘i sen

Bir göze mālik olur nūrı anıñ
Pōst içinde maġzı görür her yanıñ

Ẕerrede seyr eyler o şems-i beḳā
Ḳaṭrede seyr itmede baḥr-i vefā

Ṣūfī ve ḳāḍī ḳıṣṣasınıñ tetimmesi

Didi ṣūfī sīlīye itsem ḳışāṣ
Körlük ile ser fedā itmez ḫavāṣ

Gerdenimde ḫırḳa-i teslīm benim
Lāyıḳıdır sīlī yimeklik tenim

Çünki gördi ḫaşmı ṣūfī süst ü zār
Didi bir müşt ursam olur tārumār

[157] cism ü māl: ṣabr u māl İ.

Erir o bir müşt ile gūyā reṣāṣ
Şeh buyurur o zamān baña ḳışāṣ

E 539a

Ḥayme vīrān diregi olmış şikest
O bahāne istiyor ki ola pest

Bu ölü içün baña yazıḳ yazıḳ
Ki ḳışāṣ-ı tīġ ola yāḫud ḳazıḳ

Ḳudreti olmadı ḫaşmı ḍarb ide
Aña ‘azm itdi ki ḳāḍīye gide

Ḥaḳ terāzūsıdır o Ḥaḳ kīlesi
Muḫliṣ odur yoḳdur anıñ ḥīlesi

Anda var miḳrāż-ı her ḥıḳd u cidāl
Ḳaṭ‘ ider ḫaşmında olsa ḳīl ü ḳāl

Şīşe içre dīvi ḳor efsūn ile
Fitneler sākin ider ḳānūn ile

Çün terāzūyı göre ehl-i ṭama‘
Bıraġup serkeşligi olur teba‘

Çoḳ da olsa ṭartısız olan şey’e
Āgehān rāżī degildir bu peye

Ḳāḍī raḥmetdir ki def‘-i lecc ider
Baḥr-i ‘ilm-i āḫiretden bir eṣer

Ḳaṭre gerçi kūteh ü aṣġar olur
Luṭf-ı baḥr andan velī iẓhār olur

Pāk iderseñ tozdan sen kelleyi
Ḳaṭreden sīr-āb idersin Dicleyi

Külleriñ ḥāline cüzlerdir güvāh
Şemse ġammāzdır şafaḳ eyle nigāh

İ 540b

O ḳasem ki Aḥmede itmişdi Ḥaḳ
Didi tenzīl içre külle ve’ş-şafaḳ

Dāneden ki ḫirmeni fehm itse mūr
Ditreyüp itmezdi bir dāneyle şūr

Sen söze gel ṣūfī ki bī-dil idi
Ki mükāfātına müsta‘cil idi

Nice ḫoş-dilsin ayā ẓālim olan
Ḥaḳ taḳāżā eyler elbette uyan

Yā ferāmūş eylediñ itdikleriñ
Yā ki ġaflet örtdi bu çeşm-i teriñ

Yoḳ mı ṣandıñ arḳada ḫaṣm-ı ḳavī
Eylediñ dünyā ḳadar baġy ü ġavī

O ḥuḳūḳdan nāṣī ḥabs olduñ velī
Azar azar ‘öẕr-ḫˇāh ol ey melī

Cümlesiyle ṭutmaya tā muḥtesib
Şimdiden pāk eyle ābıñ ey muḥib

Şūfīniñ sīlī-zen yanına varup ve ḳāḍīye götürmesi

Gitdi ṣūfī cānib-i sīlī-zene
Müdde‘ī-veş el uzatdı dāmene

Pīş-i ḳāḍīye getürdi yeksere
Ki ḫar-ı idbārı bindirdi ḫara

Ṭurra zaḫmı ile vir aña cezā
Her ne günā görür iseñ sen sezā

Ki seniñ zaḫmıñ ile olsa helāk
Aña diyyet olmaz o olsaydı ḫāk

Ḥadd ü ta‘zīr-i ḳużāt ile ölen
Ḳāḍīler oldı żamāndan mü’temen

Nā’ib-i Ḥaḳḳ ‘adl-i Ḥaḳḳıñ sāyesi
Müsteḥaḳḳ ü müsteḥaḳḳ āyīnesi

Dā’imā maẓlūm içün te’dīb ider
Kendi ḫışm u ‘ırża daḫlinden geçer

E 539b

Ḥaḳḳ içündür cümle yevm-i ācile
Bir ḫaṭā olsa diyedir ‘āḳile

Nefsi içün ḍarb iden żāmindir o
Ḥaḳḳ içün olur ise āmindir o

Bābası oġlın urup itse helāk
Ḫūn-bahā lāzım gelür ey derdnāk

Vālide ḫıdmet olur farż-ı veled
Nefsi içün olmuş olur ḍarb-ı yed

Bir mu‘allim bir ṣabī itse telef
Lāzım olmaz aña bir ḥad lā-teḫaf

Ki mu‘allim nā’ib oldı hem emīn
Her emīniñ ḥükmi böyle bil hemīn

Ḫıdmet-i üstā degil vācib aña
Zecr ile emr idemez bir üstā

İ 541a

Bāba dögse kendi içün ḍarb ider
Lā-cerem o ḫūn-bahā olmaz heder

Ẕü’l-fikārla benligiñ kes başını
Bī-ḫod ol dervīş-veş dök yaşını

Çünki bī-ḫod olasın olduñ emīn
Mā remeyte iẕ remeyte bil hemīn[158]

Bu żamān olmaz emīne Ḥaḳḳadır
Fıḳha baḳ tafṣīli anda şaḳḳadır

Her dükānıñ sūdı olmışdır diger
Meṣnevī dükkān-ı faḳr-ı mu‘teber

Dikici dükkānına gön oldı ḫūb
Ḳālib-i kefş oldı ammā ẕāt-ı ḫūb

Bezci dükkānına ibrīşīm metā‘
Arşun içün var temurı miṣl-i bā‘

Meṣnevī vaḥdet dükānıdır hemān
Vāḥidiñ ġayrısı bütdür bī-nişān

‘Āma dām içün büt olmuşdur ṣenā
Bil bunı tilke’l-ġarānīḳu’l-‘alā[159]

Sūre-i *ve’n-Necm* içinde oḳıdı[160]
Sūreden degil bu bir fitne idi

Cümle küffār o zamān itdi sücūd
Bir sır idi serden itmişdi vürūd

[158] *Kur’ân-ı Kerîm*, Enfâl, 8/17: “Savaşta onları siz öldürmediniz, onları Allah öldürdü; (oku) attığında da sen atmadın, Allah attı; bunu da müminlere kendinden güzel bir lutufta bulunmuş olmak için yaptı. Allah her şeyi işitmekte, her şeyi bilmektedir.”
[159] Çelebioğlu: “Avamı, tuzağa düşürmek için putu övmek, ‘Onlar kuğulara benzer yüce kuşlardı’ övgüsü gibidir.” C. 6, b. 1551.
[160] *Kur’ân-ı Kerîm*, Necm, 53. sure.

Nükte vardır bunda ġāyet ḳarışıḳ[161]
Sen Süleymān ile ol gel barışıḳ

Ṣūfī ve ḳāḍī ḥikāyesine rücū‘

Gel ḥadīṯ-i ḳāḍī vü ṣūfīye sen
O sitemkār uża‘īf ü mümteḥan

Didi ḳāḍī evvel it iṯbāt-ı ‘arş
Ḫayr u şerden naḳş idem ben aña ferş

Ḍāribiñ olmaz maḥall-i intiḳām[162]
Bir ḫayāl itmiş anı derd ü saḳām

Aġniyā vü ḥayyedir şer‘-i şerīf
Yoḫsa gūristān degil şer‘a ḥarīf

Ol gürūh ki faḳr ile bī-ser ola
Mürdegāndan daḫı fānīter ola

Mürde bir vech ile fānī ey hümām
Ṣūfīler yüz vech ile fānī tamām[163]

E 540a

Mürde bir ḳatl oldı bu bī-ṣad hezār
Her biriniñ ḫūn-bahāsı bī-şumār

Nice kez öldürdi bir ḳavmi Ḫudā
Dökdi enbārlar velīkin ḫūn-bahā

Oldı Circīs-i nebī-veş her biri
Öldi altmış kerre dirildi geri

‘Ādiliñ tīġi ile maḳtūl olan
Bir daḫı ursun diyü eyler fiġān

İ 541b

O vücūd ‘aşḳıyla va’llāhü’l-‘aẓīm
‘Āşıḳ-ḳatl-i düvümdür her remīm

Didi ḳāḍī ben ki ḳāḍī-ī ḥayem
Ehl-i ḳabr ile işim yoḳ n’işleyem

Gerçi ṣūretde degil bu ehl-i gūr
Dūd-mānende ḳubūr itmiş ẓuhūr

[161] Nükte: Fitne İ.
[162] Ḍāribiñ olmaz: Ḍārıbıñ da yoḳ İ.
[163] – E.

Görmediñse ḳabr içinde mürdeyi
Mürde içre gürı gör bil ḫurdeyi

Ger mezārdan saña bir kerpīç düşe
Dād-ḫᵛāhlıḳ olamaz ehl-i hüşe

Mürde kīninde ṭolanma ki vebāl
Naḳş-ı ḥammām ile itmekdir cidāl

Şükr ḳıl ki urmadı bir zinde merd
Zindeniñ redd itdiginiñ Ḥaḳ ḳıldı serd

Ḥaylarıñ ḫışmı olur hep ḫışm-ı Ḥaḳ
Ḥaḳḳ ile zindedir o bil müttefaḳ

Öldirince paçasından nefḫ ider
Ḥaḳḳ anıñ ḳaṣṣāb-veş pōstın yüzer

Tā ebed bāḳī ḳalur bu nefḫ-ı tām
Nefḫ-i ḳaṣṣāb-veş degil nefḫ-i ʻİẓām

Nefḫateyn beyninde farḳ bisyārdır
Zīb ü zīnet o bu şeyn ü ʻārdır

O ḥayātı ḳaṭʻ idüp olur mużır
Nefḫ-i Ḥaḳḳ ile ḥayātı müstemir

Bu zamān vaḳti degil şerḥ idesin
Çıḳ ḳaʻrdan tā ki ḳaṣra gidesin

Ol kişi lāyıḳ degil püşt-i ḫara
Aña tābūt oldı aʻlā maḳbere

Merkebe yükletmek olmaz bu maḳāl
Naḳş-ı heyzümdür ḳosañ ḫarda ḫayāl

Mevżuʻıñ ġayrıya şey ḳoymaḳ ẓulüm
Ṣarf-ı ġayr itme olur ʻayn-ı ḥulüm

Didi ṣūfī ki görür misin revā
Baña sīlī ura olmaya ḳażā

Bu nice cā'iz ki bir ḳallāş kişi
Ṣūfiyānı yaḳa anıñ āteşi

E 540b

Didi ḳāḍī sende az u çoḳ ne var
Altı parem var didi hep kesb ü kār

Didi ḳāḍī üç direm ḫarc eyle sen
Üçini vir aña kesilsin süḫen

Ḫastedir dervīşdir ġāyetża‘īf
Üç direm lāzım ala nān u raġīf

Ḳāżīnıñ eñsesine ḳıldı naẓar
Ṣūfī eñsesinden a‘lā ḫūbter

Ḥāżır itdi destini sīlīye o
Ki ucuz sīlim ḳażāsı işte bu

İ 542a

Ḳulaġına söz dimek ṭavrıyla o
Ḳāḍīye bir sīlī urdı ki iyü

Didi iki ḫaşma bu altı direm
Ben ḳalam bī-‘ayb ü hem bī-hemm ü ġam

Sīlīden ḳāḍī ġażaba geldikde ṣūfīniñ cevābı

Pür-ġażab ḳāḍīye dir ṣūfī ki hey
Şübhesiz ḥükmüñ ‘adil yoḳ sende ġayy

Nefsiñe itmediġiñi iḫtiyār
İḫveñe niçün idersin sevḳ ü bār

Bilme misin baña ḳazdıñ çāhı sen
O ḳuyuya işte evvel sen düşeñ[164]

Oḳuduñ ki men ḥafer bi’ren ḫaber
Oḳudıġıñla ‘amel ḳıl ey peder

İşte şimdi ki bu ḥükme bu ḳażā
Ki yidi bir sīlīyi andan ḳażā

Sā’ir aḥkāmıñda aḥvāliñde vay
Ki neler çekse gerek ser hem de pāy

Ẓulm ile raḥm eyleyüp itdiñ kerem
Nafaḳa içün gerekdir üç direm

‘Afv olınmaz ḳaṭ‘-ı yeddir ẓālime
Kiża‘īfān çaġrışur vay ḥālime

[164] Bu beyit ve sonraki bir beyit ile birlikte zikredilen hadise, kaynak hadis kitaplarında rastlanılmadığı belirtilmekle beraber, “Kardeşi için kuyu kazan kimseyi, Allah, tez elden o kuyuya düşürür” şeklinde bir hadisin diğer alt kaynaklarda geçtiği ifade edilmiştir.

Şol büze beñzersin ey ‘adle cehūl
Emzirür ḳurt yavrusını o foḍūl

Ḳāḍīniñ ṣūfīye cevābı

Didi ḳāḍī bize vācibdir rıżā
Ki ḳażādan her ne gelürse cefā

Bāṭınımda ḥükm-i Ḥaḳdan ḫoş-dilüm
Ḥaḳḳ acıdır ẓāhirim gösterse hüm

Bu göñül bāġdır gözümdür āb-rū
Ebr aġlar bāġ güler bir şevḳ bu

Ḳaḥṭ-ı yılda āfitāb gerçi güler
Bāġlar merge ḳarīb olur heder

Emr-i Ḥaḳḳ *ebḳū keṯīran*dır oḳu[165]
Yā neden büryān başıñ da ḫande-ḫū

Ḫāneyi rūşen idersin şem‘-veş
Hem dökersin şem‘-āsā dem‘-veş

E 541a

Ana bābā yüzini ekşiltseler
Her żarardan oġlını o ḥıfẓ ider

Ḫande ẕevḳini bilürsin ey püser
Girye ẕevḳin añla ki ‘ayn-ı şeker

Mūriṣ-i girye olur ẕikr-i ḥamīm
Pes cināndan daḫı ḫoşterdir caḥīm

Ḫandeler var girye içre sū-be-sū
Genci vīrān yirde eyle cüst u cū

İ 542b

Ġamlar içinde ḳomışlar ẕevḳleri
Āb-ı ḥayvān ẓulmet içinde yeri

‘Aksi yollardır ‘aceb rāh-ı ribāṭ
Göziñi dört aç da eyle iḫtiyāṭ

Göziñi dört açup itseñ i‘tibār
Yār olur kendi gözüñle çeşm-i yār

[165] *Kur’ân-ı Kerîm*, Tevbe, 9/82: “Yapıp ettikleri karşısında artık az gülsünler, çok ağlasınlar!”

Emrühüm şūrā oḳu Muṣḥafda sen[166]
Nāz idüp öf dime yāra yaradan

Yārdır yolda ẓahīr ü hem penāh
Diḳḳat it ki yārdir taḥḳīḳ-i rāh

Çünki yārāna irişdiñ ol ḫamūş
Olma faṣṣ o ḫalḳaya var ise hūş

Sen namāz-ı cum‘aya eyle naẓar
Cümlesi ḫāmūş diñlerler ḫaber

Mā-sivāyı sūy-ı ḫāmūşāna çek
Bī-nişān ol da nişān bul bī-emek

Baḥr-i hümde olana didi Resūl
Necm-āsā yārdir ehl-i vuṣūl

Çeşmiñi dik yıldıza bul rāhıñı
Söz yañıldır ṣuṣ da gör dil-ḫˇāhıñı

Bir iki ṣādıḳ kelāmı söyleseñ
Tābi‘ olur aña bir ḳaç kiẕb ü fen

Oḳumadıñ mı ki güft-i bī-niẓām
در شـــجونســـت و کشـــد آنرا کلام[167]

Ṭoġrı söz ise daḫı itme şürū‘
Söz çeker sözi ider çoḳ şey fürū‘

Söyledikden ṣoñra żabṭıdır muḥāl
Ṣāfīlik içün bulanmaḳdır kemāl

Ol ki Ḥaḳḳıñ vaḥyiniñ ma‘ṣūmıdır
Ṣāfdır açsa dehen ma‘lūmıdır

Çün Nebī *mā-yenṭıḳu ‘ani’l-hevā*[168]
Nice boş söyler ki ma‘ṣūm-ı Ḫudā

Manṭıḳ-ı ḫāl ile ḳıl kendiñ güzel
Ben gibi suḫre maḳāl olma ezel

[166] *Kur’ân-ı Kerîm*, Şûrâ, 42/38: “Rablerinin çağrısına uyarlar, namazı özenle kılarlar. İşleri de aralarındaki danışma ile yürür. Kendilerine verdiğimiz rızıktan başkaları için harcarlar.”
[167] Çelebioğlu: Laf lafı açar sözünü duymuşsundur. C. 6, b. 1620.
[168] Kurân-ı Kerîm, Necm, 53/3: “Kişisel arzularına göre de konuşmamaktadır.”

Ṣūfīniñ ḳāḍīden su’āli

Didi ṣūfī çünki zer de kān-ı ber
Biri enfa‘ birisi niçün mażarr

E 541b

Çünki cümlesi bir elden geldi hep
Biri ‘āḳīl āḫiri mestdir ‘aceb

Cümle bir deryādan oldı nehr-cū
Kimi ṭatlı kimi acıdır ne bu

Çünki hep şems-i beḳādan cümle nūr
Ṣubḥ-ı ṣādıḳ ṣubḥ-ı kāẕib ne bu şūr

Nāẓıra bir sürmedendir bu küḥl
Kimi rāst-bīndir anıñ kimi ḥüvl

İ 543a

Çünki bu ḍarb-ḫāneye sulṭān Ḫudā
Ba‘żī ḫoşdur aḳçe ba‘żī nā-revā

Yol benim yolum buyurmışdır Ḫudā
Rehzeni var kimi niçün rehnümā

Bir ḳarından ṭoġmada ḥürr ü sefīh
Çün yaḳīndir el-veled sırr-ı ebīh[169]

Vaḥdeti kim gördi nice biñ hezār
Nice biñ cünbiş urur ‘ayn-ı ḳarār

Ḳāḍīniñ ṣūfīye cevābı

Didi ḳāḍī olma ḥayrān ṣūfiyā
Bir meṡel diyem ḳulaġıñ ṭut baña

‘Āşıḳānda bī-ḳarārlıḳ dā’imā
Me’ḫaẕi anıñ ḳarār-ı dil-rübā

Ṭaġ gibi o nāz ṣābit ber-ḳarār
Berg-i bīd-veş ‘āşıḳānlar zār u zār

Ḫandesi giryeyle dā’im muḫteliṭ
Āb-rūlar ebr-i rūdan mülteḳiṭ

Cümle bu çün ü çerā eyler ẓuhūr
Baḥr-i bī-çūn mübdilidir bī-ḳuṣūr

[169] Çün yaḳīndir el-veled sırr-ı ebīh: Çün yaḳīn oldı veled sırr-ı ebīh İ.

Yoḳdur anıñ ẕātına bir żıdd u nidd
Varlıḳ andan ḫulle giydi münferid

Żıdd-ı żıdda varlıḳ iḥsān idemez
Belki ḳaçar andan īmān idemez

Żıd ne belki nīk ü beddir her meṣīl
Kendi miṣlin ḫalḳda olmuşdır ‘alīl

Çün iki miṣl olsalar ey müttaḳī
Ḳanġısıdır bu cihānıñ Ḫālıḳı

Berg-i bostānda ṣayarsın nidd ü żıd
Baḥr keffi gibidir bī-żıdd u nid

Bī-çe-gūne oldı berd [ü] māt-ı baḥr
Hīç ḳabūl itmez çe-gūne ẕāt-ı baḥr

Eñ aşaġı lu‘bı cānıñ olma süst
Bu çe-gūne çün ile olmaz dürüst

Öyle bir deryā ki andan ḳaṭresi
‘Aḳl u cānıñ tenden olmaz ḫaṭresi

Ṣıġmaz o ṭardır mużīḳ-i çend ü çün
‘Aḳl-ı küll o yirdedir lā-ya‘lemūn

E 542a

‘Aḳl dir ki ey ḥased sensin cemād
Hīç ṭuydıñ mı nedir baḥr-i me‘ād

Cism dir ki ben saña bir sāyeyim
Sāyeden yardım kim ister pīş ü kem

‘Aḳl dir bu yolda ḥayretdir fenā
Nā-sezādan daḫı küstāḫdır sezā

Bu maḥalde āfitāb-ı enverī
Ẕerreniñ ḫıdmetle olur çākeri

İ 543b

Şīrler āhūya eyler ser-fürū
Sülüne şāhīn olur idmān-cū[170]

Sen inanmazsañ cenāb-ı Muṣṭafā
Eyledi miskīnden celb-i du‘ā

[170] idmān-cū: dermān-cū E.

Dir iseñ ta‘līm-i ümmetdir o ḥāl
Bu cehldir nice fehm ola maḳāl

Bilür idi o ki genc-i bī-bahā
Hep ḫarābāt içre olur aña cā

Sū’-i ẓanlar na‘l-i ma‘kūs oldı hep
Cümle eczā aña cāsūs oldı hep

Hep ḥaḳīḳatler ḥaḳīḳat içre ġarḳ
Yetmiş iki fırḳa bundan oldı farḳ

Bir laṭīfe söyleyem saña bu ān
Ṭut ḳulaġıñ diñle ey ṣūfī hemān

Āsumāndan gelse bir nekbet saña
Muntaẓır ol ḫil‘at-i Ḥaḳdan yaña

Sīlīyi gördüñ ṣafāya ḥāżır ol
Gerdene gelen bulur uyluġa yol

Saña sīlī uran o şāh-ı cihān
Tāc u taḫtı eyler iḥsān rāygān

Bir sinek ḳanadı ‘indinde cihān
Sīlīsiniñ rüşvetidir bī-gerān

Gerdeniñ bu ṭavḳ-ı zerrīnden bu ān
Oldı lü’lü bendden sīlī nişān

O ḳafālar ki nebīler gördiler
Ol belāya baş u cānlar sürdiler

Līk kendiñ ḥāżır ol ki ey fetā
Gele ānsız ḫāneñe tenhā saña

Yoḫsa bir gün götürür ḫil‘at saña
Dir ki evde kimse yoḳ ala nevā

Ṣūfīniñ def‘a-i ṣānīde ḳāżīdan te’vīlāt-ı ḥavālātdan su’āli

Didi ṣūfī ne olaydı bu cihān
Raḥmet ebrūsın açaydı her zamān

Dem-be-dem itmese bu şūriş ẓuhūr
Virmese telvīn rīşiyle fütūr

Şem‘-i rūzī çalmasaydı düzd-i şeb
Bāġ-ı ‘ayşa virmese ḳışlar ta‘ab[171]

E 542b

Cām-ı şevḳi ḳırmayaydı seng-i teb
Virmese eymenlige ḳorḳu küreb

Raḥmeti deryāsı eksilmezdi hīç
Ni‘metinde olmasaydıḳ pīç pīç

Ḳāḍīniñ ṣūfīye cevābı ve Türk ü derzī ḳıṣṣasını ṣūfī fehm itsün diyü ḥikāye eylemesi

İ 544a

Didi ḳāḍī boş gezer bir ṣūfīsin
Bī-fiṭen bī-fehm kāf-ı kūfīsin[172]

Sen işitdiñ mi ki bir ḫoş-süḫen
Derziler ġadrından açmışdı dehen

Derzilerden gice söylerdi seḥer
Mā-sebaḳ olmış meṣellerden ḫaber

Şey keserken parça çalmaḳ ḳıṣṣasın
Ol ḥikāyet eyler idi ḥiṣṣesin[173]

Giceler oḳurdı derzī-nāmeyi
Cem‘ idüp başına o hengāmeyi

Bir cemā‘at bulsa diñler ḳıṣṣa-ḫˇān
Cümle eczāsı ḥikāyetdir o ān

Resūlu’llāh -ṣallā’llāhü ‘aleyhi ve sellem- buyurdılar ki inna’llāhe tebārake ve te‘āla yulaḳḳınü’l-ḥikmete ‘alā lisāni’l-vā‘iẓīne biḳaderi fehimü’l-müste‘īn[174]

Ṭatlı dil elbette sem‘i ceẕb ider
Ṭıfl-ı ‘āḳil ḫˇāceye pek mu‘teber[175]

Yigrmi dört perdeyi oḫşar çengī-vār
Diñleyen olmaz ise çeng aña yār

[171] ḳışlar: ḳışın İ.
[172] bī-fiten: bī-nuṭḳ E.
[173] eyler idi ḥiṣṣesin: def‘ iderdi ġuṣṣasın İ.
[174] Ali Yardım, araştırdığı hadis kitaplarında böyle bir hadise rastlamadığını belirtir. Hadisin beyitteki anlam: “Peygamber aleyhisselam: ‘Şüphe yok ki Allah, dinleyenlerin himmetince, vaaz edenlerin diline hikmet telkîn eder’ buyurdu.”
[175] Ṭıfl-ı ‘āḳil: ‘aḳl-i ‘āḳil İ.

Ḫāṭıra gelmez terennümle ġazel
Oynamaz on parmaġı itmez ‘amel

Ġayb-gīr bir gūş olmazsa eger
Vaḥy indirmezdi bir peyġāmber

Olmasaydı gözler içre ṣun‘-bīn
Ne felek dönerdi ne güler zemīn[176]

O dem-i Levlāk bu olur hemān
Gözli içün bī-baṣīretden nihān

‘Āmme ‘aşḳı ḫˇāb u ḫūrdur müttefaḳ
Hīç olur mı anda ‘aşḳ-ı ṣun‘-ı Ḥaḳ

Bulġur aşın eylediñ vaż‘-ı taġār
Tā ki kelbler olmayalar loḳma-ḫˇār

Sen seg-i Kehf-i Ḫudāvend ol yüri
O taġārdan ıṣṭafāyı bul yüri

Dirdi bī-raḥmān olan derzīleri
Gizli iderler zebānı serserī

Bir Ḫıṭālı Türk o hengāmede
Pür-ġażab oldı bu sırr-ı cāmede

E 543a

Rūz-ı ḫaşr-āsā o gice cümle sır
Ehl-i ‘aḳlıñ keşfine ‘āḳil muḳır

Ḳanda el üzre ṭutarlarsa seni
Anda keşf eylersin iki düşmeni

O zamānı bil ki maḥşer o zamān
Söyleyen boġaz Ṣūrdur bil hemān

Ki Ḫudā ḫışma sebebler eylemiş
Ol ḳabāḥāti çuḳurda peylemiş

İ 544b

Derzī benim ḥużūrumda bir ḥāl ile bir şey sirḳa itmege ḳādir degildir diyü Türküñ iddi‘āsı[177]

Derziyān ġadrını çün yād eyledi
Ḫışma geldi Türk feryād eyledi

[176] Kaynaklarda tespit edilemeyen ancak bazı referans kitaplarda sahih veya mevzu hadis olarak geçen bir Hadîs-i Şerîf'tir.
[177] Derzī benim ḥużūrumda bir ḥāl ile bir şey sirḳa itmege: Derzī bir ḥāl ile benim ḥużūrumda elbette bir şey sirḳat itmege E.

Didi ey meddāḥ var mı bu maḥal
Böyle bir derzī ki üstād-ı daġal

Didi var derzī ki ismi Pūr-i Şuş
Çüst ü çāpük bu ‘ilimde ḫalḳ-küş

Didi bir igne ucı miḳdārı şey
Mużṭaribdir çalamaz ḳarşumda hey

Didiler senden müdeḳḳiḳ müntehā
Başa çıḳmadı anıñla müdde‘ā

Var yüri ‘aḳlıña maġrūr olma sen
‘Āleme suḫre olursın mümteḥan

Köhneyi nevden temīz itmez iken
Germ olup eylerdi o da‘vā-yı fen

Dalḳavuḳlar anı ḳızdırdı o dem
Ḳoydı öñdil açdı bu da‘vāya fem

Ki rehin ḳoydum ‘Arab atımı ben
İdebilürse ḳumaşa derzī fen

Ḳādir olmazsa eger sizden bir at
Alurum ben de ḳılıñ bunda s̱ebāt

Gözine Türküñ o şeb girmedi ḫ̌āb
Derzī ḫūlyāsıyla oldı o ḫarāb

Çün ṣabāḥ olduḳda aldı bir ḳumāş
Gitdi bāzār içre derzīye ḳalāş[178]

Pes selām virdikde o dem ūstā
Eyledi ta‘ẓīm ü tekrīm ü s̱enā

Ḥāl-i Türkī eyledi ḳızġın su’āl
Tā muḥabbet ola ḳalb-i Türke ḥāl

Çünki gördi Türk nevā-yı bülbüli
Atdı aña aṭlas-ı İstanbulī

Kes baña eş̱vāb-ı ceng ḳaftānı kes
Ṭar ola bālāsı vāsi‘ ola pes

[178] Gitdi: Buldı; derzīye: derzī ki İ.

Yuḳarusı ṭar cismiñ zīneti
Pāye ṭolaşmaz aşaġı vüs‘ati

Didi ḫıdmetler idem ey pür-vedād
Hem temennālarla Türki ḳıldı şād

E 543b

Pes ki ölçti añladı o kārını
Açdı ṣoñra o leb-i efşārını

Ġayrı begler ḳıṣṣasın ḳıldı beyān
Anlarıñ iḥsānıñ itdi der-meyān

Hem baḫīllerden idüp tafṣīl-i tām
Muḍḥikātdan itdi āġāz-ı kelām

İ 545a

Āteşīn mıḳrāżı itdi çün birūn
Keser idi līk aġzı pür-füsūn

Derzī-i muḍāḥik söyledikçe Türküñ şidde-i ḫandeden ṭar gözleri ḳapanurdı derzī daḫı fırṣat bulup çalardı[179]

Türk gülerdi söyledikçe dāstān
Ḳapanurdı çeşm-i tengi o zamān

Çaldı bir pāre de ḳoydı zīr-i rān
Ki Ḫudādan ġayrıdan idüp nihān

Ḥaḳ görür ammā velī settār-ḫū
Ḥadden aşurdıñ ise ġammāz o

Lezzet-i ḳıṣṣa ile Türk bī-edeb
Çün unutdı itdigi da‘vāyı hep[180]

Ḳanda aṭlas ḳanda da‘vā ḳanda rehn
Türki mest itdi fesāne oldı vehn

Yalvarur idi ki ez-behr-i Ḫudā
Bir leṭā’if daḫı söyle dilberā[181]

Bir fesāne daḫı didi o deġā
Ḳahḳahayla düşdi o Türk ber-ḳafā

Ṣoḳdı yırtmacına bir parça o dem
Türk-i ġāfil muḍḥikayla işi hem

[179] bulup çalardı: bulurdı İ.
[180] Çün: Hep E.
[181] dilberā: dilrübā E.

İşte böyle Türk iderdi söyle lāġ
Allāh içün tā ola dāġ üsti bāġ

Söyledi evvelkiden ra‘nā güzāf
Türki ṣayd itdi o sözle bī-ḫılāf

Gözi bağlı ağzı bağlı pür-veleh[182]
Türki mest itdi mey-āsā ḳahḳaha

Def‘a-i ṣāliṯ yine çaldı ḳumāş
Ḫande ile aña virürdi telāş

Def‘a-i rābi‘ yine Türk -i Ḫıṭā
İstedi ki söyleye bir ḫandezā

Raḥm ḳıldı Türke çün üstād-ı kül
Bāḳīye ẓulmī bilüp kendüye z̲ül

Didi bu meftūn ḥarīṣ-i pür-ṭarab
Bī-ḫaber ġabn u ḫasāretden ‘aceb

Öpdi yüzüñden didi söyle meṯel
O Ḫudā ḥaḳḳı içün ‘azze ve cell

Ey meṯel olup vücūddan maḥv olan
Nice bir efsāne istersin ‘ayān

E 544a

Senden a‘lā gülecek efsāne yoḳ
Ṭur ḫarāb ḳabriñ başında ḥayli çoḳ

Cehl ü şek ḳabrine ey girmiş olan
Yitişür artuḳ bu dāstān-ı cihān

Bu felek ‘işve meyin içme yiter
Ki ne ‘aḳlıñ ḳaldı ne cān u hüner

İ 545b

Bir nedīm olur bu çarḫ-ı ḫīlekār
Yıḳdı ‘arżın sen gibiniñ ṣad hezār

Hem keser hem de diker derzī-i ‘ām
Nice biñ sellāk ṣevbin nīm ü ḫām

Bāġlara lāġı anıñ çün dād ide
Zemherīr vaḳti gibi berbād ide

Pīr-i sīret ṭıfl-ı ṣūret oturur
Sa‘d ü nuḫsından meṯseller buyurur

[182] ağzı: aḳlı E.

Derzī Türke didi şuş eger bir daḫı muḍḥikāt söylersem ḳorḳarım ḳaftān ṭaralur

Didi derzī ey ḥayāsız ġayrı geç
Vay eger bir daḫı itsem lāġ u lec

O zamān pek ṭaralur ḳaftān saña
Bu ziyānı kim ider kendüye yā

Ḫandeniñ sırrını bilseydiñ eger
Aġlar idiñ güldigiñden beş beter

Bī-kārlar u efsāne-cūlar Türk miṣāl oldıġını beyān ve ʻālem ġaddār derzī ve şehevāt u zenān bu muḍḥikāt dünyānıñ sözleri ve aṭlas ʻömür ki derzī öñüne gele ḳabā-yı beḳā ve libās-ı taḳvā ve zühd yapa

Aṭlas-ı ʻömriñi miḳrāż-ı şuhūr
Pāre pāre kesdi ḥayyāṭ-ı ġurūr[183]

İstediġiñ bu ki ṭālīʻ ola saʻd
Nuḫsa dönmeye felek hīç min baʻd

Pür-ġażabsın cümle terbīʻātdan
Her delāl ü kīne vü āfātdan

İncinürsin o sükūt itdikde sen
Nuḫs u ḳabżından olursun ḫīre ten

Ki ne itmez Zühre raḳṣ ile ṭarab
Ḳalma saʻd ü raḳṣa ki ṣoñı küreb

Yıldızıñ dir saña ki olsam füzūn
Lāġ ile maġbūn olursın hem ḥarūn[184]

Baḳma sen yıldızlarıñ aḥvāline
Ḳalba ur ʻaşḳıñı da baḳ ḥāline[185]

E 544b

Bu maʻnāda bir meṣel buyurur[186]

Yolda giderdi biri dükkānına
Ḳaplamış zenler yoluñ her yanına

[183] Pāre pāre: Pāye pāye İ.
[184] Lāġ ile maġbūn: Lāġ u maġbūnī E.
[185] Ḳalba ur ʻaşḳıñı da: Ḳalbiñe ur ʻaşḳıñı E.
[186] Bu maʻnāda bir meṣel buyurur: Bu maʻnāda bir meṣel E.

Geldi ta‘cīlden ayaġına elem
Māh-veş anlar ile yollar müzdeḥam

İ 546a

1770 Bir zene baḳdı didi ey müstehān
Hey ne çoḳdur ‘ālem içre bu zenān

Döndi o zen aña didi ey fülān
Çoḳlıġımız görme münker bu zamān

Gör ki çoḳ olsaḳ bisāṭ üzre o ān
İnbisāṭıñ teng olur anda hemān

Ḳaḥṭ-ı zende lūṭī olursun o dem
Fā‘il ü mef‘ūl rüsvāy u dejem

Vāḳı‘āt-ı rūzgāra dime sen
Ki felek geç döndi olduḳ mümteḥan

1775 Baḳma erzāḳ u ma‘āşda ḳıllete
Baḳma sen ḳaḥṭ u ġalā vü ‘illete[187]

Cümle anıñ acısına ḳıl naẕar
Mürdesidir anda yoḳ pervā ḥaẕer

İmtiḥān-ı telḫı bil ki raḥmeti
Mülk-i Merv ü Belḫ anıñ niḳmeti[188]

İki İbrāhīm biri eyler telef
Āḫiri ḳaçdı idüp terk-i şeref

Yanmadı o yandı bu budur ‘aceb
Na‘l-i ma‘kūsdur hemān rāh-ı ṭaleb

Ḳāḍīden ṣūfīniñ ziyāde mübālaġa-i ilḥāḥ su‘āli

1780 Didi ṣūfī Ḳādir o hem Müste‘ān
Eyleye her sūdımızı bī-ziyān

Āteşi eyler Ḫudā bāġ u şecer
Bunı da ḳādir ki ide bī-żarar

Ḫārdan iḫrāc iden gül o Ḫudā
Ḳışları eyler bahārān bī-merā

[187] ġalā vü: ġalāda İ.
[188] nikmeti: ni‘meti E., İ.

Servi āzād eyleyen Perverdigār
Ġuṣṣayı şād itmege ḳādir hezār

Çünki andan oldı mevcūd her ‘adem
Ne ḳuṣūr olurdı ibḳā itse hem

Ol ki tende cān virür de ḥayy olur
Anı o almasa naḳṣ itmez ẓuhūr

Ne olurdı itse iḥsān ol Cevād
Her ḳuluñ maḳsūdını bī-ictihād

Bir alay eż‘afdan itse Ḥaḳ ba‘īd
Mekr-i nefs ü fitne-i dīv-i pelīd

Ḳāḍīniñ şūfīye cevābı

E 545a

Didi ḳāḍī olmayaydı emr-i mürr
Olmasaydı ḫūb u çirkīn ṭaş u dür[189]

Olmasaydı nefs ü şeyṭān u hevā[190]
Olmayaydı zaḫm u ceng ü hem veġā

Pes ne nāmla çaġırur idi Melik
Ḳullarına ey bu sırrı müntehik

İ 546b

Nice dirdiñ ey ṣabūr u ey ḥalīm
Nice dirdiñ ey şücā‘ u ey ḥakīm

Ṣābirān var ṣādıḳīn var münfiḳīn
Nice rehzen olur idi o la‘īn[191]

Rüstem ü Ḥamza muḥanneṯ olsa bir
‘İlm ü ḥikmet bāṭıl olurdı mużır

‘İlm ü ḥikmet bī-rehiñ rāhı olur
Ser-te-ser rehdir ḥükm cāy-ı mürūr

Bu ḳarışıḳ ṭab‘ dükkānıñ içün
‘Ālemiñ berbādın istersin yekūn

Añladım pāk oldıġıñ bildim ne ḫām
Sen su’āl itdiñ ki fehm ide ‘avām

[189] Olmasaydı: Olmaz idi İ.
[190] Olmasaydı: Olmayaydı E.
[191] Nice rehzen olur idi o la‘īn: Nice dirdiñ ey şücā‘ u ey ḥakīm İ.

Cevr ü telḫī-i felekde her ne var
Bu‘d-i Ḥaḳdan sehlterdir cümle kār[192]

Çünki bunlar geçer o geçmez ebed
Devlet anıñ ola āgāh her eḥad

Ṣabr-ı firākdan ṣabr-ı her renciñ sehlter oldıġı ma‘nāyı taḳrīr

Bir ḳarı ḳocasına didi ki hey
Bir uġurdan eyleyen mürveti ṭayy

Niçün itmezsin baña tīmār hīç
Nice bir ġam ile olam pīç pīç

Didi şevher nafḳadır çārem benim
Dest ü pā sa‘y eyler ‘ūr ise tenim

Nafḳa vü kisve olur vācib baña
Bu ikisin virirüm her dem saña

Gömleginiñ yeñini gösterdi o zen
Ki ḳalındır kirlidir bu pīrehen

Bu vücūdum incidir ġāyet ḳatı
Kimseniñ bu kisvede yoḳ ‘avreti

Didi ey zen bir su’ālim var saña
Ben faḳīrim bu ḳadar besdir baña

Bu ḳalındır hem ḳatıdır hem fenā
Līk düşüñ ey zen-i ṣāḥib-cefā

Bu dürüst çirkīn midir yoḫsa ṭalāḳ
Bu mıdır mekrūh saña yāḫud firāḳ

İşte böyle ey bize teşnī‘ iden
Her belā vü her faḳrden rencden

Şübhesiz terk-i hevādır telḫ-i dih
Bu‘d-i Ḥaḳ telḫinden oldı līk bih

E 545b

Ki cihād u ṣavm acıdır hem ḥaşin
Bu‘d-i Ḥaḳdan ṭatlıdır ey mümteḥin

[192] sehlterdir: sehlter o İ.

Eylese bir renc ile Ḥaḳ mübtelā
Dir saña ki nicesin rencūr-ı mā

Söyler ammā sende yoḳ fehm ü ẕekā
Vaḳt-i şevḳiñ bil ki talṭīf-i Ḫudā

İ 547a

O melīḥler ki ṭabībān-ı ḳulūb
Pürsiş-i rencūr iderler çün hübūb

Sevḳ iderler iḫtirāz-ı neng ü nām
Çāre eylerler virürler hem peyām

1815 Anlarıñ göñlindedir ey müftekar
Ṣanma ma‘şūḳ ‘āşıḳından bī-ḫaber

Ḳıṣṣa-ḫˇān bezmi gelürse saña ḫoş
‘Aşḳ-bāzān ḳıṣṣası bezmine ḳoş

Pes gelürsin cūşa sen ‘ahd-i medīd
Cūşı terk itmezsin āḫir ey ḳadīd

Bir zamān göründi dād-ı Dāverī
Bil ki görmekden imişsin sen berī

Kim ki şākirdlik ide üstād olur
Sen girüde ḳaldıñ ey ehl-i ġurūr

1820 Vālidīniñden geliş bī-iḫtiyār
‘İbret almazsın gelür leyl ü nehār

Bu ma‘nāda bir meṣel buyurur[193]

Bir keşişden eyledi ‘ārif su’āl
Sen mi yaşlısın cihānda yā ṣaḳal

Didi ben andan muḳaddem ṭoġmışam
Bī-ṣaḳal gezdim cihānda ḥayli dem

Didi aġarmış ṣaḳalıñ aḳ pāk
Ḫūy-ı ziştiñ dönmemiş ey pür-nifāḳ

Ṣoñra ṭoġdı geçdi ammā o seni
Sen tirīd ‘aşḳıyla ḳurutduñ teni

[193] Bu ma‘nāda bir meṣel buyurur: Bu ma‘nāda meṣel E.

Ṭoġdıġıñ reng ile ḳaldıñ bī-kemāl
Bir ḳadem ilerüye gitmek muḥāl

Ekşi ayran gibisin sen mi‘dede
Gitmediñ yaġ olmaġa rūgangede

Sen ḫamīrsin kerpiç-āsā bī-‘amel
Gerçi tennūr oldı ḥaylī dem maḥal

Bir ḥaşīşsin püşte üzre ṭīnde
Gerçi var bād-ı heves her ḫīnde

Ḳavm-i Mūsā gibi cāyıñ oldı Tīh
Ḳırḳ yıl anda ḳaldıñ işte ey sefīh

Gündüzin tā şeb gidersin hervele
İrte gün cāyıñdır evvel merḥale

Giçemezsin sen bu üç yüz yıl yolı
Tā ki ḳalbiñ ola gūsāle ḳulı

E 546a

Tā buzaġı fikri cāndan gitmeye
Rāh-ı Tīh girdāb-āsā bitmeye

Yā bilüp sevdiginiñ ‘icli ġayriden
Bī-nihāye luṭf gördüñ ey dimen

Ṭab‘ıñ öküz kār-ı nīkūlar daḫı
Def‘ idemez ‘aşḳ-ı ‘icli ey aḫī

İ 547b

Bāri şimdi ḳorḳ bu eczān ile hep
Dilsiziñ her cüz’i bir dildir ‘aceb

Ni‘met-i Rezzāḳ-ı ‘ālem ẕikri hep
Zīr-i evrāḳ-ı zamānda gizli hep

Gice vü gündüz ararsın sen meṣel
Cüz’-i cüz’üñdür meṣel-ḫᵛān pek güzel

Cüz’-i cüz’üñ sen ‘ademden geleli
Nice şādī gördi nice ġam belī

Çünki leẕẕetsiz cüz’ü bulmaz nemā
Belki olur ıżṭırāb ile dü tā

Cüz’ ḳalur ḫāṭırdan o ḫoşluḳ gider
Belki gitmez gizli tā vaḳt-i ḳader

Yaz hengāmı gibi sebze biter
Penbe ḳalur yaz hengāmı gider

Yā ki buz ẓāhir olur vaḳt-i şitā
Gizlenür ḳış buz virür ṣoñra ṣafā

Oldı o buz güç vaḳitden yādigār
Līk olur yazın o a‘lā bir ṣemār

İşte böyle cüz’-i cüz’üñ ey ġulām
Hep meṣel-gūdur ni‘amdan ve’s-selām

Yigrmi evlādı olan ‘avret gibi
Her biri söyler ki ḫoşdur maṭlabı

Lāġ ile olmaz bu lāzımdır mesās
Zīnet-i bāġa bahār oldı esās

Ḥāmilān hem yavrıları ber-kenār
Bu delīldir ‘aşḳ-bāz oldı bahār

Her aġaç emzirmede eṭfālini
Şāhdan Meryem gibi aḥmālini

Gerçi āteş āb içinde gizlenür
Nice yüz biñ keff ile cūşa gelür

Cüzleri mestān-ı vaṣla nā’ile
Ḥāl ü ḳāl timṣālden olur ḫāmile

Ḥāl cemālinde girü ḳalur dehān
Dīdeden ġā’ib olur çeşm-i cihān

O mevālid ṭoġmadı bu çārdan
Şübhesiz ġā’ib olur ebṣārdan

Bu mevālid hep tecellīden ṭoġar
Şübhesiz zīr-i ḥicāb oldı maḳar

Ben ṭoġar didim ḥaḳīḳat ṭoġmaz o
Bu ‘ibārāt ancaḳ irşāden ḳamu

E 546b

Gel sükūt it tā diye şeh saña ḳul
Ṣatma bülbüllük görince ḥüsn-i gül

Söz bilür güldür ider cūş u ḫurūş
Terk it ey bülbül sesi ol sen de güş

İki ‘ālem oldı temşīl ü miṣāl
Şāhidān-ı ‘ādil-i sırr-ı viṣāl

İ 548a

Murtażā ḥüsn-i laṭīfe iki kevn
Mā-meżā ḥaşrıñ güvāhı hem de ‘avn

O ṣıcaḳ vaḳt-i temūzda yaḫ miṣāl
İtdirür vaḳt-i zemistānı ḫayāl

O riyāḥlar o ṣoġuḳlar zemherīr
Ḫāṭıra gelür o eyyām-ı ‘asīr

Şol yemiş-āsā ki o vaḳt-i şitā
Ẕākir olur ḳıṣṣa-i luṭf-ı Ḫudā

Devr-i şemsiñ ḫandesinden ḳışşalar
Hem ‘arūsān-ı çemenden ḥişşeler

Ḫāl gitdi ḳaldı cüz’üñ yādigār
Yā ṣor andan yāḫud ol ḫāṭır nigār

Ger ṭalebden olsa istīlā-yı ġam
Nā-ümīdlikden biri olmaḳ ehem

Sen di ki ey ḥālime münker ġamūm
Nice in‘āmlar mürettebdir ‘umūm

Her demiñ olmaz ise ḥürrem bahār
Çāş-ı gül-veş ne teniñ anbār var

Çāş-ı gül ten fikriñ ‘aşḳıyla gül-āb
Münkir-i güldür gül-āb işbu ‘ucāb

Oldı meymūn-ḥūylı küfrān-ı ni‘am
O nebī-ḫūya fedā mihr-i etemm

O ‘inād-ı küfr-i meymūn ‘ādeti
Ḫamd u şükr ola nebīler sünneti

Ḫūyı meymūnlarla rüsvālıḳ olur
Rūy-ı Peyġamberde ra‘nālıḳ olur

Var ‘imāretlerde çoḳ kelb-i ‘aḳūr
Var ḫarābāt içre genc ü hem de nūr

Her ṭoġanda olmasa idi ḫusūf
Yolı ġayb itmezdi hīç bir feylesūf

Mū-şikāfān yolı ġayb ider yürür
Dāġ-ı Ḥaḳ ḫorṭūmı üstünde görür[194]

Kesb ü zaḥmetsiz rızḳ ṭaleb eyleyen faḳīriñ ḳıṣṣası

Var idi bīçāre müflis bir faḳīr
Faḳr-i zehri ḥālin itmişdi ‘asīr

Yalvarurdı her namāz u her du‘ā[195]
Ey Ḫudā-yı Ḥāfıẓ-ı ḫalḳ u re‘ā

Sen yaratdıñ beni bī-sa‘y ü ṭaleb
Rızḳımı ‘ālemde vir hem bī-küreb

E 547a

Serde iḥsān eylediñ beş gevheri
Beş daḫı bāṭında andan enverī

Virdigiñ iḥsānlardır lā-yu‘ad
Ben beyānın idemem senden meded

Ḫalḳımı çün eylediñ tenhā benim
Rızḳımı da eyle bī-da‘vā benim

Nice yıllar eyledi böyle du‘ā
‘Āḳıbet maḳbūl olup nezd-i Ḫudā

İ 548b

Şol şaḫış gibi ki o rızḳ-ı ḥelāl
Ḥaḳdan ister idi bī-kesb ü kelām

Gelmiş idi aña bir gāv ‘āḳıbet
‘Ahd-i Dāvūd-ı ledünnī ma‘delet

Bu faḳīr daḫı idüp çoḳ zārlar
İtdi meydāndan icābet ṭopı cer

Geh du‘āda sū’-i ẓann eylerdi o
Geh cezā te’ḫīri içün türş-rū

Yine eylerdi Ḫudāya o recā
Göñline müjde gelürdi cā-be-cā

Sa‘yden nevmīd olup gelse kelāl
Güş iderdi Ḥaḳdan o bang-ı te‘āl

[194] – İ.
[195] namāz u her du‘ā: namāz idüp du‘ā E.

Ḥāfıḍ odur rāfi‘ odur ey hümām
Bu ikisiz bir fi‘l olmaz tamām

Ḥafḍı arżdır ref‘i oldı āsumān
Bu ikisiz olmadı devr ey fülān

Ḥafḍ u ref‘i bu zemīniñ başḳa şey
Şūre ṭopraḳ nışfı nışfı sebz ü ney

Ḥafḍ u ref‘-i rūzgār-ı pür-ta‘ab
Nışfı gündüz nışfını bil oldı şeb

Ḥafḍ u ref‘-i imtizāc-ı her mizāc
Ba‘żı ṣıḥḥat ba‘żı muḥtāc-ı ‘ilāc

Böyledir hep cümle aḥvāl-i cihān
Ḳaḥṭ u ṣulḥ u geh reḫā geh iftinān

Bu cihān bu iki perle ber-havā
Bu ikidir cāna cā ḫavf u recā

Tā cihān lerzān ola çün bīd-i berg
Ki şimāli ba‘ṣ olur semlisi merg

Çünki ‘Īsāmızda yek-reng küp hemān
Narḫın elvān küpleriñ eyler ziyān

Bu cihān ‘aynıyla oldı memlaḥa
Kim düşerse ṭuz olur bī-laḥlaḥa

Ḫāki gör ki dürlü maḫlūḳātı o
Eyledi yek-reng mezār içre ḳamu

Bu cisimler ṭuzlaġı ẓāhirde bu
O ma‘ānī ṭuzlaġı dīgerdir o

Çün ma‘ānī ṭuzlaġıdır ma‘nevī
Ki ezelden tā ebed odur nevī

E 547b

Bu nevīye köhnelikdir żıdd olan
Ol nevīde żıdd u nidden yoḳ nişān

Ṣayḳal-ı nūr-ı cenāb-ı Muṣṭafā
Nice yüz biñ ẓulmete virdi żiyā

Ki naṣārī vü yehūd ü müşrikīn
Cümle yek-reng itdi şāh-ı mürselīn

İ 549a

Nice kūteh nice ṭūl olan ẓılāl
Ol güneş nūrında yek-reng oldı ḥāl

Ne uzunluḳ ḳaldı ne kūteh pehin
Ol güneşde dürlü dürlü ẓıll rehin

Līk yek-renglik bütün maḥşerdedir
Nīk ü bed ẓāhirligi o yirdedir

Hep ma‘ānī o cihānda ṣūretī
Naḳşlar cümle sezā-yı ḥaṣletī

O dem olur fikr naḳşı nāmeniñ
Astarı yüzine gelür cāmeniñ

Şimdi ‘ālem renglere gūyā ṣafer
Söz iki milletde yüz renge girer

Şimdi ṣad-reng nevbetidir ṣad-dilī
‘Ālem-i yek-reng olınca müncelī

Zengiyānıñ nevbeti Rūmī nihān
Şimdi gice āfitāb oldı rehān

Nevbet-i gürgdür ki Yūsuf çāhda
Nevbet-i Ḳıbṭ Fir‘avn dil-ḫˇāhda

Yüze gülen bī-dirīġ rızḳ-ı Ḫudā
Bir iki gün kelblere olur ġıdā

Mīşeden arslanlar olmış muntaẓır
Tā ola emr-i ta‘ālev münteşir

Pes çıḳınca mīşeden şīr-i merc
Āşikār olur o demde daḫl ü ḫarc

Berr ü baḥri żabṭ iden insāndır
Rūz-ı naḥra ḥāżırān gāvāndır

Rūz-ı naḥr oldı ḳıyāmet sehmnāk
Mü’mināna ‘ıyd ü gāvāna helāk

Cümle ḳuşlar rūz-ı naḥrıñ ābına
Fülk-veş olur revān girdābına

Mürde şod tā *men helek ʻan beyyine*[196]
تا رهد هر که نجا واستیقنه[197]

Tā ṭoġanlar sūy-ı sulṭāna gider
Zāġlar sūy-ı ḫamūşāna gider

Üstüḫ̆ān u ḳaẕri zāġān nān-veş
Ekl iderler hem iderler keşmekeş

Ḳanda ḥikmet ḳanda dirhem ḳanda zāġ
B.ḳ böcegi ḳanda ḳaldı ḳanda bāġ

Ġāzī-i nefse degil lāyıḳ ġurūr
Kūn-ı ḫarden misk ü ʻanber ola dūr

E 548a

Bu ġazādan zenlere yoḳdur naṣīb
Hem cihād-ı ekbere olmaz ḳarīb

Zenler içre Rüstem olmaḳ nādirāt
Meryem-āsā gizli olur beyyināt

İşte bunlar merd ḳıyāfetli zenān
Dişiler içre żaʻīf anda cenān

O cihānda ṣūretidir mādelik
Kimde yoḳsa merdlik āmādelik

İ 549b

Rūz-ı dādda herkese virür İlāh
Ayaġa pābūş u başına külāh

Maṭlabına vāsıl olur ṭālibān
Kendi ġarbına gider her ġāribān

Olamaz maṭlūb ṭālibden dirīġ
Tābişiñ çifti güneş ābıñki mīġ

Çünki dünyādır maḥall-i ḳahr-ı Ḥaḳ
Ḳahr olursun ḳahr iderseñ mā-sebaḳ

Gel ʻiẕām u şaʻr-ı maḳhūrānı gör
Tīġ-i ḳahr atmış ṭoludur baḥr ü ber

Dām eṭrāfında seyr it perr ü bāl
Ḳahr-ı Ḥaḳḳı şerḥ ider aʻlā maḳāl

[196] *Kur'ân-ı Kerîm*, Enfâl, 8/42: "Velâkin Allah Teʻâlâ yapılmış olan bir emri yerine getirmek için –böyle yaptı- tâ ki, helâk olan kimse, apaçık bir delilden helâk olsun ve diri kalan da aşikâr bir delilden diri kalmış olsun."
[197] Çelebioğlu: Tâ ki "helâk olan, apaçık delillerle helâk olur." Kurtulan da kurtuluşa mazhar olur. C. 6, b. 1901.

Merḳade ḫarpüşte eylerler feşān
Eskiyince o daḫı olur ziyān

Herkesi çift eylemişdir ‘adl-i Ḥaḳ
Fīli fīle mūrı mūra baḳḳa baḳḳ

Aḥmede mūnis olanlar çār-ı yār
Bū-Cehil yāridir ‘Utbe Ẕü’l-ḫimār

Cebre’īl-i cāna Ka‘be Sidredir
Ehl-i işkem ḳıblesi de süfredir

Ḳıble-i ‘ārif olur sūy-ı viṣāl
Ḳıble-i ‘aḳl-ı müfelsefdir ḫayāl

Ḳıble-i zāhid hemān Yezdāndır
Ḳıble-i ṭāmi‘ belī hemyāndır

Ehl-i ma‘nā ḳıblesi ṣabr ü direng
Ḳıble-i ṣūret-perestdir naḳş u reng

Ehl-i bāṭın ḳıblesidir Ẕü’l-Minen
Ehl-i ẓāhir ḳıblesidir rūy-ı zen

‘Āşıḳa ḳıble Ḫudādır ey püser
Ḳıble-i ḫar-bende oldı kūn-ı ḫar

Tāze vü köhne hemān sen böyle ṣay
Ki uṣanursañ işiñi gör ḳolay

Rızḳımız altun ḳadeḥ içre ‘uḳār
Kelbleriñ içdigi tutmāc u taġār

Lāyıḳ ise aña ẕāti virmişüz
Rızḳa ṭālib her cihātı virmişüz

Ḫˇāceyi bir ‘āşıḳ-ı nān eyledik
Cāndan seyri de sulṭān eyledik

Ḫūyın anıñ ‘āşıḳ-ı nān eyledik
Bunda cānı mest-i cānān eyledik

E 548b

İstediñ sen ḫoş u ḫurrem ber-ḳarār
Yā nedir kendi ḫūyından bu firār

Ḳarılıḳ ḫoş ise var yaşmaḳ ṭutuñ
Rüstemiyyet ḫoş ise ḫançer ṣoḳuñ

Ġāzilik ḫoş ise ki cūşen oṭur
Başḳa şey ḫoş ise var g.t ṣat oṭur

İ 550 a

Bu sözüñ pāyānı yoḳdur o faḳīr
Zaḫm-ı faḳra mübtelā oldı esīr

Ol genc-nāme ḥikāyesi ki ḳubbeniñ yanında ḳıbleye müteveccih olup oḳ at her nereye tīr düşerse o maḥalli ḳaz genc o yirdedir ve's-selām[198]

Vāḳı'ā düş gördi bir şeb ṣanma ḫˇāb
Çünki ṣūfī idi o ṣafvet me'āb

Didi bir hātif ki ey pür-ıżṭırāb
Sūk-ı ṣaḥḥāfānda ara bir kitāb

O ṣaḥāfdan gizli ki hem-sāyedir
Parça kāġıdlarda bir sermāyedir

Parça kāġıddır ki şekli rengi bu
Ṣoñra aç ḫalvetde oḳu bil ne o

Anı varrāḳdan çalınca ey püser
Ṭaşra çıḳ ġavġālar olur şūr u şer

Başlı başına oḳu ḫalvetde sen
Kimseyi itme şerīk ü mü'temen

Olma ġamgīn olsa bu esrār fāş
Ġayrıya ḳısmet degil itme telāş

Ger uzar olmaz ise iẓhār o
Virdiñ olsun dā'imā *lā-taḳneṭū*[199]

Bunı diyüp urdı elin müjde ver
Sīnesine ki çāpūk aldıñ ḫaber

Ṣaḥve geldi çünki ġaybetden civān
Aña ṭar geldi feraḥdan bu cihān

Iẓṭırābdan çāk olurdı zehresi
Olmayaydı ḥıfẓ-ı Ḥaḳdan behresi

[198] o maḥalli ḳaz genc o yirdedir ve's-selām: orayı ḳaz genc o maḥaldedir E.
[199] *Kur'ân-ı Kerîm*, Zümer, 39/53: "De ki (Allah şöyle buyuruyor): "'Ey kendi aleyhlerine olarak günahta haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.'"

Bir cevāb ki ḥayli çıḳdı perdeden
Ki cevāb-ı Ḥażret ile oldı şen

Ḥiss-i sem‘i vardı çün fevḳa’l-ḥicāb
Geçdi gerdūnı ser-efrāz-ı cenāb

Ḥiss-i çeşme nice olur i‘tibār
İtmeyince perde-i ġaybı güẕār

1965 Çün verā-yı perdeyi bula ḥavāss
Hem görür hem işidir budur esās

Cānib-i varrāḳa gitdi tīz tīz
Dest urup evrāḳı ide o temīz

E 549a

Gözine rāst geldi o mektūb-ı sır
Şol ‘alāmetler ki hātifdi muḳır

Şoḳdı ḳoynına didi ki ḫoşçakal
Yine gelürüm saña ey ḫoş-maḳāl

Açdı tenhāda oḳıdı kāġıdı
Vāle vü ḥayret göñülde dāġ idi

1970 Ki bunuñ gibi bahāsız nāme-ḫoş
Şuḳḳalar içinde ḳala böyle boş

İ 550b

Yine itdi ḫāṭırına bu ḫuṭūr
Her şeyi ḥāfıẓ Ḫudāvend-i Ġafūr

Ḳaydırur mı Ḥāfıẓ olan dāneyi
Söyleseñ biñ lāf efsāneyi

Ṭolsa şaḥrālar bütün zerr ü nuḳūd
Rāżı olmazsa Ḫudā virme vücūd

Bī-tevaḳḳuf oḳusañ yüz muṣḥafı
Bī-ḳader bir nükte ḳalmaz ey ṣafī

1975 Ḫıdmet idüp oḳumazsañ bir kitāb
‘İlm-i nādirler bulursun bī-ḥisāb

Çıḳdı cībden dest-i Mūsā pür-żiyā
Māhdan nūrı füzūn u bī-bahā

Çarḫdan arardıñ sen ey Mūsā müdām
İşte cībden baş çıḳardı ve’s-selām

Tā bilesin bu semāvāt-ı ‘ulā
Müdrikāt-ı ādem ‘aksi dā’imā

İtmedi mi dest-i ḳudretle Mecīd
İki ‘ālem aḳdemi ‘aḳlı bedīd

Bu süḫen peydā vü pinhān oldı pes
Maḥrem-i ‘anḳā olur mı hīç mekes

Ḳıṣṣamıza gelelim biz ey püser
Ki defīneyle faḳīr itdi semer

Faḳīr ile defīne maḥalli nişānı ḳıṣṣasınıñ tetimmesi[200]

Yazmış o kāġıd derūnında defīn
Ḫāric-i şehr oldı bil aña zemīn

Şol fülān ḳubbe ki meşhed oldı o
Arḳa şehre yüzi fedfed oldı o

Arḳañı ḳubbe yüzüñi ḳıble al[201]
Ṣoñra oḳı yaya ṭaḳ sen fi’l-ḥāl

At oḳı ḳanda düşerse o maḥal
Genc maḥallidir hemān ḳaz ṭurma gel

Bir kemān-ı saḫt alup çıḳdı fetā
Oḳı atdı düşdi tā ṣaḥn-ı fenā[202]

Tīz bir ḳazma vü bīl aldı o dem
Mevżi‘-i tīri ḳazup gide bu ġam

Ḳazma vü bīl ile ḳazdı o yeri
Görmedi hīç genc-i pinhān eṣeri

Böyle her gün oḳ atardı o ‘alīl[203]
Cāy-ı gencden bulmadı aṣlā delīl

Çünki bunı ṣan‘at itdi ber-devām
Şehre düşdi ġulġule beyne’l-‘avām

[200] defīne maḥalli nişānı: defīne nişānı İ.
[201] ḳubbe: şehre İ.
[202] fenā: feżā İ.
[203] oḳ atardı o ‘alīl: oḳı atardı ‘alīl İ.

O genciñ ḫaberi fāş olup pādişeh ḳulaġına irişmesi

İ 551a

Pādişāha virdi żābiṭler ḫaber
Ki ḳorurlardı o cāyı ser-te-ser

Gizlice ʻarż eylediler bu sözi
Ki fülān genc-nāme bulmuşdur özi

Çün işitdi o faḳīr ki ṭuydı şeh
İtmese teslīm olur ḥāli tebeh

Çekmeden işkenceyi şehden hemān
Ruḳʻayı virdi o şaḫṣ-ı nā-tüvān

1995 Didi ben bu ruḳʻayı buldum velī
Genc yoḳ çoḳ rence oldum mübtelī

Olmadı bir ḥabbe gencden āşikār
Līk pīç-ā-pīç oldum miṣl-i mār

İşte bir ay müddet oldum nā-mürād
Ki ḥarām oldı baña sūd u ziyād

Ola ki baḫtıñ ide saña ʻaṭā
Ey şeh-i leşker-keş ü ḳalʻā-küşā

Altı ay saʻy itdi şeh belki ziyād
Tīr atup çeh ḳazdı oldı nā-murād

2000 Ḳanda varsa zūr kemān-keş itdi celb
Ḳazdırup cümle zemīni itdi ḳalb

Olmadı teşvīşden ġayra ḥuṣūl
Kimseler bulmış mı ʻanḳāya vuṣūl

Pādişāhıñ genc bulmaḳdan nā-ümīd ü melūl olup genc-nāmeyi yine faḳīre virmesi[204]

ʻArż u ṭūlde eyledi taʻvīḳ ẓuhūr
Şāha geldi genci bulmaḳdan fütūr

Arşun arşun ovada ḳazıldı çāh
Bulmadı gencden nişān o pādişāh

[204] nā-ümīd vü melūl olup: nā-ümīd olup E.

O faḳīri eyledi yine ṭaleb
Ruḳ‘ayı öñüne atdı pür-ġaża

2005 Didi al bu ruḳ‘ayı āṣārı yoḳ
Buña evlānıñ işi yoḳ kārı yoḳ

Kārı olan ādeme olmaz bu kār
Güli yaḳup ṭolaşa eṭrāf-ı ḫār

Māli-ḫūlyā ehli āsā dā’imā
Muntaẓır ki bite āhende giyā

Sen gibi bir ḳatı cān lāzım aña
Ḳatı cānıñ var ise eyle fedā

Bulamazsañ gelmesün aṣlā melāl
Bulur iseñ eyledim ben de ḥelāl

E 550a

2010 Nā-ümīd yola gider mi ‘āḳilān
‘Aşḳ lāzım ide anda ṣarf-ı cān

İstemez ‘aḳl lāübālī ‘aşḳa baḳ
‘Aḳıl ister fā’ideyle ṭumṭurāḳ

Sa‘y-i bī-ma‘nā vü kedd-i bī-edeb
Āsiyābıñ alt ṭaşınıñ ‘aynı hep

İ 551b

Ḳatı yüzlidir ki yoḳdur tāb u tef
Bir naṣīb içün ider kendin telef

Pāk-bāz olur da ücret istemez
Çünki Hūdan pāk-i illet istemez

2015 Varlıġın Ḥaḳḳ aña bī-‘illet virür
O da bī-‘illet aña ḫıdmet virür

Ki fütüvvet virmek oldı bī-‘alel
Pāk-bāzlık çünki bīrūn-ı milel

Çünki millet faẓıl ister hem ḫalāṣ
Pāk-bāzlar oldılar ḳurbān-ı ḫāṣ

Eylemez anlar Ḫudāyı imtiḥān
Çalmaz anlar hīç der-i sūd u ziyān

Genc-nāmeyi pādişāh faḳīre virdi ki al bu genc-nāmeyi biz bunuñ sevdāsından ferāġat eyledik

Çünki teslīm itdi şeh genc-nāmeyi
Virdi mekrūba o ḫaṭṭ u ḫāmeyi

Oldı o dem ḫaşm u hem nīşden berī
Gitdi sevdā ile ḳazmaġa yeri

Yād ḳıldı ‘aşḳ-ı derd-āvāresin
Kendi yalar kelb kendi yaresin

Iżṭırāb-ı ‘aşḳa hīç bir yār yoḳ
Maḥrem-i derdi olur deyyār yoḳ

Yoḳdur ‘āşıḳdan delī dīvāneter
‘Aḳlı sevdā ile olmış kūr u ker

Çünki bu dīvānegī-i ‘ām degil
Ṭıbb bilmez ṭıbdaki aḥkām degil

Bir ṭabībe irse ‘aşḳ ile cünūn
Ṭıb kitābın ḳan ile yıḳar yekūn

Ṭıbb-ı ‘aḳl ‘aşḳıñ ebed menḳūşıdır
Dilberānıñ rūyı hep rū-pūşıdır

Kendü kendüye teveccüh ḳıl müdām
Saña senden aḳrebi yoḳ ey hümām

Göñlüñi ḳıble ḳılup eyle du‘ā
Leyse li’l-insāni illā māse‘ā[205]

Bundan evvel bir ḫaber gūş itmediñ
Sen du‘ādan dili ḫāmūş itmediñ

Bī-icābet çoḳ du‘ā ḳıldıñ bülend
Luṭf ile lebbeyk geldi miṣl-i ḳand

E 550b

Çünki defsiz raḳṣ iderdi o ‘alīl
İ‘timādı cūd-ı Ḫallāk-ı Celīl

Ṣanma hātif ṣanma ki bir peyk idi
Gūş-ı ümmīdi ṭolu lebbeyk idi

[205] *Kur’ân-ı Kerîm*, Necm, 53/39: “İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder.”

Bī-z̲ebān dir idi ümmīdi te‘āl
Hep süpürdi dilde var idi melāl

İ 552a

Şol gögercin ögrene bir bāmı o
Ḳoġsañ anı gitmez aṣlā ġayrı sū

Ey żiyā’ü´l-Ḥaḳ Ḥüsāme’d-dīn-i sūr
Kim mülāḳātiñle bulmış ola nūr

Def‘ iderseñ murġ-ı cānı bī-ḫılāf
Yine eyler bāmıñ eṭrāfın ṭavāf

Dānesi rızḳı seniñ bāmıñdadır
Evce uçarken gözi dāmıñdadır

Gizlice münkir olursa rūḥ eger
Ki edā-yı şükrüñ itmezse o er

Kīn idüp urur anı ‘aşḳ şaḥnesi
Āteşīn ṭaşt sīnesiniñ raḥnesi

Tozı bıraḳ gel mehiñ sözine sen
Şāh-ı ‘aşḳ da‘vet ider gel itme fen

Bu kebūter-ḫāne eṭrāfında ben
Perr urup mestāne ḳıldım terk-i ten

Cebre’īl-i ‘aşḳ benim Sidrem de sen
Ben saḳīmim ‘Īsī-i Meryem de sen

Cūş vir bu baḥr-i gevherbāra sen
Ḫoş nevāziş ḳıl bu gün bīmāra sen

Sen anıñ olduñ ki bu baḥr ānıdır
Gerçi bu dem nevbet-i buḥrānıdır

Bu bir efġāndır ki oldı āşikār
Bu neden gizli olur ey Kirdgār

İki aġzım var benim ‘aynıyla ney
Biri gizli birisi leblerle pey

Biri nālān olmada sūy-ı semā
Hāy u hūy ile ṭolar cevv-i hevā

Līk görür kimde ki var manẓara
Bu seriñ nāleleri ḳanġı sere

Bu neyiñ demdemesi dem-hāsıdır
Hāy u hūy-ı rūḥ-ı pāk heyhāsıdır

O dudaḳla olmasaydı āşinā
‘Ālem olmazdı şekerle imtilā

Kimle yatdıñ kimle ḳalḳdıñ her şebī
Böylece pür-cūşsın deryā gibi

Tā ebītu inde Rabbī söyledik
‘Aşḳ deryāsı meyānıñ söyledik

Na‘ra-i *yā nāru kūnī berd* ile[206]
‘İṣmet-i cān oldı saña derd ile

E 551a

Ey żiyā’ü´l-Ḥaḳ Ḥüsāme’d-dīn diliñ
Hīç güneş çamurla şıvanmaz biliñ

Nice kerre setri itdiler murād
Şemsiñi çamur ile ehl-i ‘inād

Dāġ-ı la‘līler saña dellāldir
Bāġlar ḫandeyle māl-ā-māldir

İ 552b

Merdliginiñ maḥremi olsamdı ben
Bir ceve ḫirmende açamam dehen

İstesem sırrıñ ile bir āh idem
Ḥayder-āsā sırrımı ber-çāh idem

Çünki iḫvān zümresidir kīnever
Yūsufum ben ḳa‘r-ı çāh olmaḳ yeter

Mest olup ġavġāya ḳıldım ibtidār
Çeh nedir ben ḫayme āşikār

Şun baña şimdi şarāb-ı āteşīn
Kerr ü ferr-i mesti seyr eyle o ḥīn

Söyle olsun muntaẓır bī-genc faḳīr
Çünki biz olduḳ bu dem ġarḳ-ı ‘aşīr

Ey faḳīr var iste Allāhdan penāh
Ben ġarīḳim olma benden yārī-ḫˇāh

[206] *Kur’ân-ı Kerîm*, Enbiyâ, 21/69: “Biz de, ‘Ey ateş’ dedik, ‘İbrâhim için serin ve zararsız ol!’”

Ki benim üstāda yoḳdur ḳudretim
Yād idemem kendimi hem sebletim

Kibr ü naḫvet nice ṣıġsun hem vaḳār
Şol şarāb ki ṣıġmaz aña mū vü tār

Vir baña ey sāḳī bir raṭl-ı girān
Ḫˇāce-i pür-sebleti terk it o ān

Bıyıġın burar bize kibr ile o
Ṣaḳalın yolar velīkin reşk-ḫū

Mürde odur mürde odur mürde o
Bilirüz biz anları tezvīr-ḫū

Yüz sene ṣoñra ne ki andan gelür
Pīr görür anı mu‘ayyen ki olur

‘Āmmeniñ setr itdiginiñ āyīnede
Pīr ḫıştda seyr ider yā sīnede[207]

Ḳaba ṣaḳal görmedigin ḫānede
Köse görür anı ḫāne ḫānede

Yürü deryāya ki māhī-zādesin
Çörçöp-āsā aña sen üftādesin

Ḥas nedir senden ıraḳ lü’lü-i ter
Tā meyān-ı baḥr olur z̲ātına ber

Baḥr-i vaḥdānīde çift ü zevc yoḳ
Cevher ü māhīden artıḳ mevc yoḳ

O muḥal-ender-muḥāl işrākden
Dūrdur deryā vü mevc-i pākden

Baḥr içinde olamaz şirk-i ḳabīḥ
Līk şaşıya ne diyem ben naṣīḥ[208]

E 551b

Çünki aḥvellerle çiftim ey pāpās
Lāzım aḥvel gibi sözler bī-esās

Çünki birlik olsa idi vaṣf-ı ḥāl
İkilikle olur elbette maḳāl

[207] Pīr ḫıştda seyr ider: Pīr seyr-i ḫıştda E.
[208] naṣīḥ: faṣīḥ E.

Yā ki aḥvel-veş ikiyi eyle nūş
Yā dik aġzıñ aḥres-āsā ol ḫamūş

İ 553a

Yā ki nevbetle sükūt u geh kelām
Şaşı gibi sen ṭabl çal ve's-selām

Maḥremiñ bul söyle sırr-ı cānıñı
Gül gören bülbül-veş it efġānıñı

Mekr ile memlū görürsün meşki sen
Bağla aġız küb gibi o ma'nīden[209]

Ṣabr ḳıl cāhil ezāsına hemān
Ḳıl müdārā min ledünnādan 'ayān

Ṣuya düşmen görse sende ıżṭırāb
Cehl ṭaşıyla ider küpüñ ḫarāb

Ṣabr-ı nā-ehl ehline olur cilā
Ṣabr ider ṣāfī göñüller dā'imā

Oldı İbrāhīme Nemrūd āteşi
Ṣafvet-i āyīnesi ṣubḥ u 'aşī

Ḳavm-i Nūḥuñ cevri anda ṣabr-ı Nūḥ[210]
Oldı aña ṣayḳal-ı mir'āt-ı rūḥ

Şol dervīşiñ ḥikāyesi ki Ebu'l-Ḥasan Ḫaraḳānī ziyāretine geldi[211]

Ṭāleḳāndan gitdi Ḫarḳāna faḳīr
Bü'l-Ḥasan ṣaytına olmışdı esīr

Ḳaṭ' idüp o kūh u ṣaḥrā-yı dırāz
Şeyḫi görüp 'arż ide ṣıdḳ u niyāz

Yolda pek çoḳ gördi o cevr ü sitem
Sözi lāyıḳ līk kūteh eylemem

Çünki irdi maḳṣada o nev-civān
Ḫānesinden arar idi bir nişān

Eyledi biñ ḥürmet ile daḳḳ-ı bāb
Baş uzadup virdi 'avret cevāb

[209] Bağla aġız küb gibi: Bağla aġzıñı küpüñ İ.
[210] cevri anda: cevrinedir İ.
[211] Ebu'l-Ḥasan Ḫaraḳānī: Ḥasan Ḫaraḳānīnin E.

Ki ne istersin eyā ṣāḥib-kerem
Didi ki ḳaṣdım ziyāret zā'irim

Güldi o zen ḳahḳaha ile o dem
Didi teşvīş-i sefer ne ne elem

Hīç işiñ yoḳ mıydı şehriñde seniñ[212]
Bīhude 'azm ile incitdiñ teniñ

Aḥmaḳāna iştihādır ġālibā
Yā vaṭandan var melāmet ṣāniyā

Yā ki şeyṭān boynuña urdı dü-şāḫ
Bu sefer vesvāsını ḳıldıñ menāḫ

Didi bu fāḥiş kelām-ı nā-tamām
Bende ḳudret yoḳ diyem böyle kelām

E 552a

Bu meṣelden rīş-ḫandden o mürīd
Ġam düşüp göñline oldı nā-ümīd

Gözlerinden yaş döküp didi faḳīr
Her ne ise ḳandadır o şāh-ı şīr

Ol dervīşiñ ḥarem-i şeyḫden şeyḫ ḳandadır diyü su'āli ve o zeniñ nā-sezā cevābı

İ 553b

Didi odur bir mürā'ī-i tehī
Aḥmaḳāna dām re'īs-i güm-rehī

Sen gibi çoḳ ḫām-rīşler geldiler
Düşdiler derd ü belāya bī-ḫaber

Görmeden gitseñ selāmet ḫoş olur
Ḫayr olur ki gelmez ilḥād ile şūr

Lāf-zen yalar çanaḳ hem de ekūl
Ṣaytı buldı cümle eṭrāfa vüṣūl

Bir ḳavm gūyā ki Sıbṭī gāv-perest
Böyle gāva urdılar çoḳ kimse dest

Gice cīfe gündüzi baṭṭāldır
O ekūle kim ki maġrūr ḥāldir

[212] Hīç: Hem İ.

Bu ḳavim terk eyleyüp ‘ilm ü kemāl
Ẓann iderler bundaki tezvīri ḥāl

Ḳanda şimdi āl-i Mūsā ey Ḫudā
‘Ābidān-ı ‘icli itsün zīr-i pā

Şer‘i terk itmiş verā-yı ẓahrına
Bir ‘Ömer lāzım yetişsün ḳahrına

Bu ibāḥat oldı bu ḳavm içre fāş
Buldı ruḫṣat cümle evbāş u ḳalāş

Ḳanda Peyġamber ü aṣḥābı yolı
Ḳanda sübḥa ḳanda ādābı yolı

Mürīdiñ o ṭa‘āneniñ bīhūde sözlerine zecr eylemesi[213]

Ṣayḥa idüp didi ey zen ġayrı kes
Rūz-ı rūşende gezer mi bir ‘ases

Nūr-ı merdān ṭutdı maşrıḳ maġribi
Āsumān hem secde ider her şebī

Āfitāb-ı Ḥaḳ ḥamelden görine
Şems o dem zīr-i ḫafāya sürine

Sen gibi İblīsden bu türrehāt
Fāriġ itmez bende olduḳça ḥayāt

Ben seḥāb-veş gelmedim bād-ı hevā
Bir ġubār ile olam ‘ayn-ı hebā

‘İcl ola nūr ile ḳıblem hem ḥarem[214]
Ḳıble o nūrsuz baña küfr ü ṣanem

Bir ibāḥat ki hevādan o ḍalāl
Bir ibāḥat ki Ḫudādan o kemāl

Kande ki o nūr olur ṣu‘le-tāb
Küfr ü İslām dīv olur İslām-yāb

E 552b

‘İzze maẓhar hem daḫı maḥbūb-ı Ḥaḳ
Cümle kerrūbīleri eyler sebaḳ

[213] bīhūde sözlerine: sözlerine İ.
[214] ‘İcl ola nūr ile ḳıblem: ‘İcle o nūr ile ḳıldım İ.

Ādeme secde beyān-ı sebḳıdır
Pōst maġza secde itmekde muḳırr

Şem‘-i Ḥaḳḳa püf idersin ey ‘acūz
Hem başıñ hem sen yanar ey kende-pūz

İ 554a

Kelb yüzünden deñiz olmaz necis
Püf ile hīç şems olur mı munṭamıs

Ẓāhirin ta‘bīr ider iseñ eger
Yā ne var ẓāhirde anda pür-keder

Cümle ẓāhirler anıñ ‘indinde hep
Ġā’ib-i naḳṣ u ḳuṣūra müntesib

Şem-i Ḥaḳḳa püf diyen kimse ḫımār
Şem‘ sönmez ṣaç ṣaḳalı hep yanar

Düş görür ḫuffāş-meşreb ki le’īm
Ḳaldı ‘ālem āfitābından yetīm

Rūḥ deryāsında mevc-i tīz var
Nūḥ Ṭūfānından artıḳ ṣad hezār

Līk Ken‘ānıñ gözinde mūy var
Nūḥ u keştīyi bıraġup ṭaġ arar

Kūh u Ken‘ān ṭaldı ḳa‘ra o zamān
Bir yarım mevc ile oldı bī-nişān

Nūr ṣaçar meh kelb o dem va‘ va‘ ider
Nūr-ı māhı seg nice merte‘ ider

Meh żiyāsıyla giden erbāb-ı rāh
Kelb sesiyle eylemez ḥālin tebāh

Cānib-i külle ḳoşar cüz’ miṣ-i tīr
Hīç ṭurur mı da‘vet itse kende-pīr

Şer‘ ü taḳvā cānı ‘ārifdir hemān
Eski zühdden mā-ḥāṣaldır ‘ārifān

Zühd olur ekmeklige ṣabr eylemek
Ma‘rifet o ekdigiñ biçmek dimek[215]

[215] biçmek: bitmek İ.

Çünki ten oldı cihād u i‘tiḳād
Bu teniñ cānı yitüp olmaḳ ḥaṣād

Emr-i ma‘rūf o olur ma‘rūf da o
Kāşif-i esrār o mekşūf da o

Hem bugünki hem yarınki şāhımız
Pōst ḳuldur içi oldı māhımız

Şeyḫ Ene’l-Ḥaḳ diyü sebḳat eyledi
Cümle kūrānı müzeffet eyledi

Pes vücūdunda enā çün lā ola
Sen düşüñ ki ne ḳalur bālā ola

Var ise çeşmiñ eger aç ḳıl naẓar
Lā olınca ne ḳalur ġayrı diger

Ey kesilmiş sende leb hem de dehān
Tüf idersin sūy-ı māh-ı āsumān

E 553a

Tüf saña elbet ider bī-şek rücū‘
Tüf sūy-ı gerdūna virmez ber-fürū‘

Tā ḳıyāmet yaġdırur tüf aña Rab
Tebbet ile yād olınur Bū-Leheb[216]

Ṭablı var sancaġı var bir şehriyār
Kelb odur ki aña diye ṭabl-ḫˇār

İ 554b

Āsumānlar bende-i māhı anıñ
Şarḳ u maġrib cümle nān-ḫˇāhı anıñ

Çünki levlāk oldı tevḳī‘i anıñ[217]
Cümle ‘ālem bend-i tevzī‘i anıñ

Olmayaydı bulamaz idi felek
Gerdişi hem olmaġı cāy-ı melek

Olmayaydı bulamaz idi biḥār
Heybeti hem māhī dürr-i şāhvār

Olmayaydı bulamaz idi zemīn
İçi genc ü ṭaşrası hem yāsemīn

[216] *Kur’ân-ı Kerîm*, Tebbet, 111. sure.
[217] Kaynaklarda tespit edilemeyen ancak bazı referans kitaplarda sahih veya mevzu hadis olarak geçen bir hadistir.

Rızḳlar hep andan olur rızḳ-ḫˇār
Oldılar ‘aṭşān bārānı ṣemār

‘Uḳde-i ma‘kūs olur emri bil
Muḥsine iḥsān idersin ay u yıl

Çün faḳīrdendir saña zerr ü ḥarīr
Sen ġanīye vir zekātı ey faḳīr

Öyle maḳbūl rūḥa sen ki bī-edeb
Nūḥ ‘ayāli gibi kāfir pür-ta‘ab

Olmayaydı bu sarāya nisbetiñ
Pāre pāre eyler idim ben teniñ

Eyler idim Nūḥı ben senden ḫalāṣ
Tā ki ‘adl ile iderdim ben ḳışāṣ

Līk var bu ḫānede o pādişāh
Böyle küstāḫlıḳ olur baña günāh

Var du‘ā it ki bu mevṭın kelbisin
İdecegim eyler idim ey mehīn

Veşāḳ-ı dervīşden her bir rāst geldigi dervīşe su’āli ki şeyḫ ḳandadır didiler ki fülān mīşede odun kesiyor[218]

Ba‘de-zān herkesden idüp o su’āl
Sū-be-sū şeyḫi arardı bī-mecāl

Didi aña biri ki ḳuṭb-ı diyār
Gitdi odun kesmeye tā kūhsār

O mürīd-i ḳāṭı‘ü’l-fikr-i daḳīḳ
‘Aşḳ-ı şeyḫle mīşeye buldı ṭarīḳ

Merdiñ ‘aḳlı öñüne şeyṭān çeker
Vesvese ki māha ṭoz virür gider

Ki bunuñ gibi zeni bu şeyḫ-i dīn
Ḫānesinde nice eyler hem-nişīn

E 553b

Żıd żıdı ile ider mi ünsī hīç
Nās imāmı ile o nesnās hīç

[218] her bir rāst geldigi dervīşe: her bir dervīşe; kesiyor: keser İ.

Āteşīn lā-ḥavle didi yine o
İ‘tirāżım küfr olur olmaz nikū

Hep taṣarruflar Ḥaḳıñ yā ben kimim
Nefsiñ işkāli ile fikr eyleyim

İ 555a

Yine nefsi ḳıldı bir ḥamle daḫı
Bu taṣarrufdan olur muġber saḫī

Ki ne nisbet dīv ile Cibrīl-i dīn
Ki aña hem-ser ola hem de mu‘īn

Āẕer ile ülfet eyler mi Ḫalīl
Reh-zen olmaz yolcıya aṣlā delīl

Dervīşiñ ḥażret-i şeyḫe mīşeye ḳarīb maḥalde mülāḳātı

O bu endīşede şeyḫ-i nāmdār
Rāst geldi olmuş o şīre süvār

Arslan anıñ heyzümüñ çekmekdedir
Kendi heyzüm üzre añla bunda sır

Engerekden ḳamçı destinde ṭurur
Mārı ḳamçı itmiş arslana urur

Sen yaḳīnen bil ki her bir şeyḫ ki var
Şīr-i meste her biri olur süvār

Gerçi bu maḥsūs o maḥsūs degil
Līk çeşm-i cāna o melbūs degil

Nice yüz biñ şīr zīr-i rānları
Ġayb göziyle görilür her şānları

Līk bir bir Ḥaḳḳ anı maḥsūs ider
Tā ki her nā-merd görür ammā heder

Gördi dūrdan güldi aña o ḫidīv
Didi gūş itme eyā meftūn-ı dīv

Ki żamīrin bildi anıñ o ḫalīl
Nūr-ı dildendir velī ni‘me’l-vekīl

Oḳıdı bir bir aña o ẕū-fünūn
Yolda olan ḥālini cümle yekūn

Ṣoñra inkār-ı zeniñ işkālini
Açdı aġzın söyledi her ḥālini

Ol taḥammül ṣanma ki nefs ü hevā
Ol seniñ nefsiñ ḫayāli nā-becā

Zen yükini çekmese ṣabrım eger
Çekmez idi bārımı bu şīr-i ner

Evvel esrik develer hep mā-sebaḳ
Mest-i lā-ya‘ḳıl çekerler ḥaml-i Ḥaḳ

Olmadım fermān-ı Ḥaḳda nīm-ḫām
Ḫavf idem ki ideler teşnī‘-i ‘ām

‘Āmmemiz hem ḥāṣımız fermān odur
Cānımız o cāydadır cūyān odur

E 554a

Çift ü teklik bizde ṣanma penc ü şeş
Cānımız dest-i Ḫudāda mühre-veş

Çekerim nāzın u yüz anıñ gibi
Ṣanma reng ü bū ola dil maṭlabı

Ders-i şākirdānımızdır bu ḳader
Ḳandaya dek melḥame vü kerr ü fer

İ 555b

Ḳanda ki o anda cāya rāh yoḳ
Cümle envār-ı tecellī māh yoḳ

Vehmler cümle taṣavvur anda dūr
Nūr-ı nūr-ı nūr-ı nūr-ı nūr-ı nūr

Eyledigim seniñ içün güft-gū
Ki hemān eyle refīḳiñ zişt-ḫū

Güle güle çeke gör bār-ı ḥarec
Şöyle ki *eṣ-ṣabru miftāḥu'l-ferec*[219]

Ḫaslarıñ ḥasligine olsañ ḥamūl
Enbiyā ervāḥına bulduñ vuṣūl

Enbiyā çoḳ gördiler renc-i ḫasī
Böyle mārāndan neler çekdi besī

[219] Hadîs-i Şerîf: “Sabır, sıkıntıdan kurtulmanın anahtarıdır.” (kaynaklarda tespit edilemediği belirtilmekle birlikte “Sabırla, sıkıntının gitmesini beklemek ibadettir” ve “Sabır, sıkıntıdan kurtulmanın anahtarıdır. Zühd ise ebedî zenginliktir” şeklinde zayıf hadislerin eserlerde geçtiği ifade olunur)

Çün irāde itdi Yezdān-ı Ġafūr
Mevte eyler hep tecellīsi ẓuhūr

Żıddı żıdsız görmesi ḳābil degil
O şeh-i bī-miṯle żıd ḥāṣıl degil

İnnī cā'ilün fi'l-arżı ḫalīfe[220] ve ḥikmeti beyān[221]

Pes ḫalīfe ḳıldı ṣāḥib-sīneyi
İtdi o şeh kendüye āyīneyi

Virdi aña pes ṣafā-yı bī-ḥudūd
Aña żıdd ẓulmet daḫı ḳoydı Vedūd

İki sancaḳdır ki esfīd ü siyāh
Biri Ādem dīgeri İblīs-i rāh

Bu iki leşker meyānında 'aẓīm
Nice cengler oldı nice ḫavf u bīm

Devr-i ṣānī ṣāḥibi Hābīldir
Żıdd-ı nūr-ı pāki de Ḳābīldir

Böylece 'adl ü 'alemde 'adl ü cevr
Tā ki Nemrūda irişdi devr devr

Żıdd-ı İbrāhīm olup ḫaşm oldı o
İki leşker oldı o dem ceng-cū

İmtidād-ı ceng oldı o zamān
Tā ki āteş virdi fayṣal gülsitān

Āteşi ḳıldı o demde Ḥaḳ ḥakem
İki fırḳa müşkili ḥall oldı hem

Nice devr ü ḳarn bu iki farīḳ
Geldi Mūsā ile Fir'avn-ı ġarīḳ

Nice yıl mābeynlerinde oldı ḥarb
Ḥadden efzūn oldı çün bu nez' ü ḍarb

E 554b

Āb-ı deryāyı ḥakem itdi Ḫudā
Tā ola ikisi beyninde ḳażā

[220] *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/30: "Hani rabbin meleklere, 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' demişti. Onlar, 'Biz seni övgü ile tenzih ederken ve senin kutsallığını dile getirip dururken orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?' dediler. Allah 'Şüphe yok ki, ben sizin bilmediklerinizi bilirim' buyurdu."
[221] *İnnī cā'ilün fi'l-arżı ḫalīfe* vü ḥikmeti beyān: *İnnī cā'ilün fi'l-arżı ḫalīfe*deḥikmeti E.

İşte böyle tā ki devr-i Muṣṭafā
O Ebū-Cehl ile ki kān-ı cefā

Hem S̱emūd içün Ḫudā virdi ‘aẕāb
Ṣayḥa ile cānları oldı ḫarāb

İ 556a

Ḳavm-i ‘Ād içün daḫı oldı nükr
Tīz-reftār ya‘ni ki bād-ı ‘usr

Hem daḫı Ḳārūna ḳıldı bir ḥakem
Ejder-āsā yutdı arż anı o dem

Pek ḥalīm iken zemīn oldı ḳahr
Çekdi anı genci ile tābe-ḳa‘r

Loḳma ki oldı vücūda o ‘imād
Tīġ-ı cū‘ı def‘a zırhdır ey ḳubād

Nānıña Ḥaḳ ḳahrı ḳor ise eger
O ḫunāḳ-veş boġaza eyler żarar

O libās ki berdden ḥāfiż olur
Zemherīr eyler o ṣevbi o Ġafūr[222]

Cümle eṣvābıñ olur güyā ki ḳar
Ṣomṣoġuḳ buz gibi hem ten ra‘şedār

Sen ki giymiştiñ vaşāḳ hem de ḥarīr
Tā mażarrat itmeye bu zemherīr

Sen iki ḳulle degil bir ḳullesin
Ġāfil-i vaḳt-i ‘aẕāb-ı *Ẓulle*sin[223]

Kūya şehristāna geldi emr-i Rab
Virmeye ẓıll ḫāne vü dīvāra hep

Māni‘ yoḳ yaġmuruñ hem āfitāb
Tā olalar ümmete mürsel şitāb

Ekṣerīsi diye ki öldük amān
Bāḳīsin tefsīrden oḳu ey civān

Çün ‘aṣāsı mār olan gördi ḳabes
Var ise ‘aḳlıñ saña bu nükte bes

[222] o Ġafūr: Ḥaḳ şekūr E.
[223] *Kur’ân-ı Kerîm*, Şuarâ, 26/189: “Onu yalancılıkla suçladılar, derken gölge gününün azabı üzerlerine çöküverdi. O gerçekten büyük bir günün azabıydı!”

Sen baḳarsın ṣūreten im‘ān yoḳ
Bir ṭonuḳ çeşmedir anda cān yoḳ

Saña her dem dir o naḳḳāş-ı fiker
Ey ḳulum im‘ān ile eyle naẓar

İstemez ki dögesin ṣoġuḳ timür
Var sen ey pūlād Dāvūd ile ṭur

Ten helāk oldıysa İsrāfīle git
Üşüdüñse şems-i pür-taḥvīle git

Sen ḫayāl ile olursın māye-zen
Bu da sūfesṭāyī gibi sū’-i ẓan

Yoḳ idi çün anda bu lübb ü ḫıred
Kendi ma‘zūl-i vücūd ḥis bī-meded

Geldi nevbet saña ey söz çigneyen
Söyleseñ rüsvāy olursın bī-minen

E 555a

Nedir im‘ān gözlerin ḳılmaḳ revān
Çünki tenden cān çıḳa dirler revān

Ol ḥakīmiñ cānı ḳayd-ı tendedir
Ḳurtulınca yolı bilmem ḳandadır

Her ikiye ḳodı o iki laḳab
Āferīnler cānına farḳ itdi hep

İ 556b

Anı tebyīn itdi fermān-cārıdır
Ḫārı gül itmek anıñ āṣārıdır

Hūd -‘aleyhi’s-selām- kendi ümmeti mü’minlerini bād-ı ṣarṣardan taḫlīṣi mu‘cize-i bāhiresi

Bād-ı ṣarṣardan o demde mü’minān
Ḫalḳa olup otururlardı hemān

Bād ṭūfān oldı keştīsi ḳażā
Böyle keştī böyle ṭūfān dā’imā[224]

Bād ṭūfān oldı luṭf-ı Hū gemi
Böyle ṭūfān böyle keştī dā’imī

[224] Böyle keştī böyle ṭūfān dā’imā: Böyle ṭūfān böyle keştī dā’imā İ.

Pādişāhı eylemiş keştī Ḫudā
Ḥırṣı ile ṣafları eyler hebā

Ṣanma ki emniyyet-i ḫalḳdır murād
Mülki pāyend olmasıyçün o ḳubād

Ḫar degirmen çevirür ḳaṣdı ḫalāṣ
Tā bula zaḫm-ı ta‘abdan o menāṣ

Hīç murād eyler mi o ki ṣu çeke
Yā ṣusamdan yaġ ya şu bu çeke

Gāv ider zaḫmından içün ‘acele
Ṣanma ki çekmek murādı ‘acele

Līk virmişdir Ḫudā ḫavf-ı veca‘
Tā muṣāliḥ ḥāṣıl ola bi’t-teba‘

Böyledir hep cümle aṣḥāb-ı dükān
Kendi içün ṣanma ıṣlāḥ-ı cihān

Her kişi derdine ister merhemi
Tābi‘ ide kendüye bu ‘ālemi

Bu cihāna ḫavfı ḳıldı Ḥaḳ direk
Ḳorḳudan herkes çeker bir nev‘ emek

Ḥamdüli’llāh oldı bu ḫavf u hirās
Bu zemīn i‘mārı hem ıṣlāḥ-ı nās

Nīk ü bedden ḫavf iderler cümle nās
Kendi kendinden nedir yā bu hirās

Fi’l-ḥaḳīḳa cümleye ḥākim biri
Ki ḳarībdir līk o ḥisden berī

Gerçi o maḥsūs oldı bu sūda
Līk o maḥsūs degildir puṣuda

Ḥaḳḳ anıñla ẓāhir olan ḥis hemān
Ġayrı ḥisdir ki degil ḥiss-i cihān[225]

Ḥiss-i ḥayvān görme lāzım olsa ger
Bāyezīd-i vaḳt olurdı gāv u ḫar

[225] ḥiss-i cihān: ḥiss-i nihān İ.

E 555b

Maẓhar iden rūḥa ebdānı Ḫudā
Nūḥa keştīyi Burāḳ itse sezā

Diler ise yine o keştī saña
Ḳahr ile ṭūfānıñ olur der-nümā[226]

İ 557a

Her demiñ ṭūfān u keştī ey muḳıl
Ġam ile şādiyle olur muttaṣıl

Görmez iseñ keştī-i deryāyı sen
Lerzenākdir cümle eczā-yı beden

Çünki görmez aṣl-ı ḫavfı bu ‘uyūn
Ḫavf aña gūyā ḫayāl-i güne gün[227]

Urdı bir a‘māyı mest-i muşt-zen
Kūr ẓann itdi ki üştürdür depen

Çünki bāng-ı üştüri güş eyledi
Ḳulaġı āyīnedir hūş eyledi

Yine didi kūr ki yoḳ bu sengdir
Yāḫud o bir ḳubbe-i pür-ṭangdır

O degil hem bu degildir ey ‘aceb
Ḫavfı ḫalḳ iden Ḫudā gösterdi hep

Ḫavf u lerze kimde olmazsa yaḳīn
Kendiden ḳorḳar mı kimse ey ḥazīn

O ḥakīmcik vehm didi terse o
Kec te’emmül eyledi bu derse o

Bī-ḥaḳīḳat vehm olmaz tā ebed
Ṣıḥḥati bilür ḳulūb-ı her eḥad

Ṭoġrısı olmazsa bī-ḳıymet yalan
Rāstdan ma‘lūm dürūġ-ı her cihān

Ṭoġrıda gördi zevācı hem fürūġ
O ümīd ile revān itdi dürūġ

Ey yalancı ṭoġrıyadır i‘tibār
Rāstı inkār itme eyle şükri kār

[226] der-nümā: dā’imā İ.
[227] Ḫavf aña gūyā: Ḫavf olur aña E.

Felsefe sevdāsı mı nuṭḳ eyleyem
Yoḫsa baḥr-i Hūda keştī mi ehem

Belki o keştīler oldı bend-i dil
Söyleyem külden ki cüz' dāḫil muḫil

Her dili sen Nūḥ bil mellāḥ bil
Keşreti ṭūfān-ı bī-iflāḥ bil

Ejdehā vü şīrden itme iḥtirāz
Āşināyān u ḫışımdır cān-güdāz

Yanıña gelse ider ḫoş-āmedī
Ġaybetiñde naḳl ider sū' vü bedi[228]

Teşne ḫar-veş her birinde bir ḫayāl
Eme ẓarfıñdan seniñ bir nev'-i bāl

Neşf iden baḥrü'l-ḥayātdan şebnemi
Senden almaḳdır ḫayālde her demi

Pes nişān-ı neşf odur her dalda
Meyl ide her cānibe ef'ālde

E 556a

Çün ter ü tāze ola ġuṣn-ı dıraḫt
Her ne sū çekseñ gider olmaz o saḫt

İster iseñ sen sepet yap pek güzel
İster iseñ çenber eyle bī-bedel

İ 557b

Bīḫden neşf itmese yābis olur
Çekdigiñ sūdan olur elbet nüfūr

Pes oḳu *ḳāmū küsālā* āyeti[229]
Bulmayınca şāḫ gökden raġbeti

Āteşīndir bu nişān taḳṣīr idem
O faḳīr ü genc aḥvālin diyem

Gördigiñ āteşle yanar her nihāl
Āteş-i cān ile sūzāndır ḫayāl

Ne ḥaḳīḳat ne ḫayāle var emān
Cān iderse şu'lesin bir gün 'ayān

[228] Ġaybetiñde: Ġā'ibiñde; sū' vü bedi: sūr u bedi E.
[229] *Kur'ân-ı Kerîm*, Nisâ, 4/102: "Münafıklar… ve namaza kalktıklarında tembelcesine kalkarlar, insanlara gösterişte bulunurlar."

Şīr ü hem rūbāha çün ḫaşm oldı o
Küllü şey'in hālik illā vechehū[230]

Gel *vücūhüv vechide* ḫarc ol müdām[231]
*Bism*iñ Elfi gibi hem derc ol müdām

Bismiñ Elfi Bismde pinhān ebed
Bismde var Bismde yoḳ eyle 'ad

Böyledir hep her ḥurūf ki ola māt
Ḥaẕf vaḳti ḥarfdir behr-i ṣıfāt

Bā vü Sīn vaṣlı ile buldı ṣıla
Oldı elfi gizli olmaḳ ḥāsıla

Çünki ḥarfiñ vuṣlat yoḳ ṭāḳati
Vācib oldı ki kesem ben ṣoḥbeti

Bā vü Sīnden ola bir ḥarfe firāk
Vācib olmışdır sükūt bi'l-ittifāḳ

Çün Elif fānī ola hem müktenif
Bā vü Sīn ansız yine dirler Elīf

Mā rameyte iẕ rameyte ansız o[232]
Gösterür żımnında ḳāle'llāhe rū

Vardır yoḳdur olur bunda 'amel
Çün fenā ola gide cümle 'alel

Mīşeler olsa ḳalem deryā midād
Meṣnevīye yoḳ netīce bī-'adād

Var iken ḫāk ṭurma sen ol ḫışt-zen
El vire taḳtī'-i şi're bu zemen

Ḫāk ḳalmazsa ḳalurlar cümle cef
Ḫāk olur deryā içinde cümle kef

Mīşe ḳalmayup iderse imtinā'
'Ayn-ı deryā mīşedir pür-intifā'

[230] *Kur'ân-ı Kerîm*, Kısâs, 28/88: "Allah ile birlikte başka bir tanrıya yalvarma! O'ndan başka tanrı yoktur. O'nun kendinden başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O'nundur ve siz ancak O'na döndürüleceksiniz."
[231] *Gel vücūhüv vechi*de: Gel *vücūhüv*de E.
[232] *Kur'ân-ı Kerîm*, Enfâl, 8/17: "Savaşta onları siz öldürmediniz, onları Allah öldürdü; (oku) attığında da sen atmadın, Allah attı; bunu da müminlere kendinden güzel bir lutufta bulunmuş olmak için yaptı. Allah her şeyi işitmekte, her şeyi bilmektedir."

Anın içün didi o ṣāḥib-ferec
Ḳıṣṣa-gūyīd ez-yem-i mālā-ḥarec[233]

Dön deñizden berre ḳıl tevcīh-i rū
Söyle oyundan ki ṭıfla lu‘b iyü

E 556b

Ṭıfl iken az az bu lu‘ba mübtelā
Cānı olur baḥr-i ‘aşḳa āşinā

2300 ‘Aḳlı lu‘bıyla bulur dā’im ṣabī
Gerçi ābīdir ‘aḳıldan maṭlabı

İ 558a

Kūdek-i mecnūn oyundan bī-ḫaber
Cüz’ü lāzım tā küle ire naẓar

Ol faḳīriñ ḫūlyāsı dā’imā
Ḳıṣṣama gel ḳıṣṣama gel dir baña

Faḳīr ü ḳubbe ve genciñ dāstānına rücū‘

Sen işitmezsin işitdim ben ṣadā
Çünki hem-rāzım o sırlarda aña

Gence baḳ sen ṭālibe itme naẓar
Var mı dōstuñ ġayrı ma‘nīde siper

2305 Kendine secde ider her laḥẓa o
Secde-i āyīnedir secde-i rū

Görse mir’ātdan eger o bir pulı
Hep ḫayāl olurdı ġayrılar yolı

Hem ḫayāldir hem de fānīdir o dem
‘İlmi maḥv u kendi nādān oldı hem

İşbu nādānlıḳdır ‘ilm-i bī-bahā
Ẓāhir olur anda çün innī enā

Üscüdū’l-Ādem gelür her dem nidā[234]
Kendiñi gör Ādemīsin ey fetā[235]

[233] Hadîs-i Şerîf: Ebû Sa'îd el-Hudrî'den. Resûlullah: "Benden, (Kur'ân'dan başka bir şey) yazmayınız. Kim benden, Kur'ân'dan başka bir şey yazmışsa, onu imha etsin. Benim Hadislerimi rivayet edin. Bunun, herhangi bir vebal ve günâhı yoktur. Kim, ben söylemediğim hâlde, bilerek, bana yalan isnâd ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın" buyurmuşlardır.
[234] *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/34; A 'râf, 7/11; İsrâ, 17/61; "Meleklere, 'Âdem'e secde edin' dediğimizde İblîs dışındakiler derhal secde ettiler; o direndi, büyüklendi ve kâfirlerden oldu." Bakara: 34.
[235] fetā: fenā İ.

Gözlerinden aḥveliyyet dūr olur
Çarḫ ‘ayn-ı arż olup pür-nūr olur

Lāilāhe didi illa’llāh hem
Lāyı illa’llāh ider vaḥdet o dem

O ḥabīb ü o ḫalīl-i bār-ı şād
Vaḳti geldi ide tenbīh ile dād

Çeşme var anda yıḳa gel ḫoş dehān
Her ne setr itdim ise dime amān

Söyler iseñ o sır olmaz āşikār
Söylemek ḳaṣdıyla olduñ cürmdār

Līk geç böyle perīşān nükteden
Ḳā’ili ben sāmi‘i ben cümle ben

Ṣūret-i dervīş ile sen genci di
Bu gürūh rencūrdur hep renci di

Çeşme-i raḥmet o eṣnāfa ḥarām
Nūş iderler zehr-i ḳātil cām cām

Dāmeniñ ṭopraḳla ṭoldurmış gezer
Gözleri bend itmek içün toz seper

Hīç ider mi aña bu deryā meded
Çeşmi ṭopraḳla göremez nīk ü bed

Dir ki ẓāhir ben siziñle muttaṣıl
Līk bāṭın Ḥaḳdan olmam munfaṣıl

E 557a

‘Aksine bir ḳavm-i ṣāḥib-iştihā
Ḫāki yir o āba itmez ilticā

Ḫalḳda ṭab‘-ı enbiyānıñ żıddı var
Ejdehāya ṭayanup itmez firār

İ 558b

Çeşm-i bend-i ḫatme ‘ilmiñ vāṣıla
Bilmiyorsın ki nedensin ġāfile

Neye tebdīlen açarsın gözleriñ
Her biri bi’sel-bedeldir sözleriñ

Līk ḫūrşīd-i ‘ināyet bāriḳa
Olmadı me’yūs ki medn-i ‘āyiḳa

Nerdi raḥmet ile nādir oynar o
‘Ayn-ı küfrānı inābet ṣandı bu

Böyle bed-baḫtān-ı nās içün Cevād
Ḫayli çoḳ çeşme aḳıtdı pür-vedād

Ġonceye ḫārdan virür sermāyeyi
Bād-ı zehre mārdan pīrāyeyi

Giceden iḫrāc ider her dem nehār
İfḳarıñ keffinde iẓhār-ı yesār

Hem Ḫalīli içün eyler ḳumı un
Kūhı Dāvūda ider ṣaḫb-ı zebūn

Ebr-i muẓlim içre o kūh-ı mühīb
Çenginiñ tārıyla gūyādır ‘aceb[236]

Ḫalḳdan nefret iden Dāvūd sen
Terkiñ içün bu ‘ivażdır bī-minen

Ol ṭaleb-i genciñ Ḫaḳ Te‘ālāya[237]
ṭaleb-i bisyār u ‘acz ü ıżṭırārdan ṣoñra
bu genci āşikāre eyle diyü inābet ü rücū‘ı

Didi o dervīş ey ‘allām-ı rāz
Genc içün oldum cihānda yāve-tāz

Dīv-i ḥırṣ virdi baña çoḳ ḫastelik
Ne te’emmül ḳaldı ne āhestelik

Ben bu ḳapdan yimedim bir loḳma āh
Aġzımı yaḳdım elim itdim siyāh

Ben dimem ki bende yoḳ īḳān-ı tām
Ḫall-i işkāl ile ey Rabbe’l-enām

Ḳavl-i Ḫaḳ tefsīrini Ḫaḳdan dile
Söyleme bīhūde sözler ẓann ile

‘Uḳdeyi o urdı yine o açar
Ṭopı o atdı yine hem o ḳapar

Gerçi āsān görinür ẓāhir bu söz
Min-ledünden nice āsāndır rumūz

[236] Çenginiñ tārıyla gūyādır ‘aceb: Çeng tārın naġmesi gūyā ‘aceb E.
[237] Ḫaḳ Te‘ālāya: Ḫażret-i Te‘ālādan E.

Didi yā Rab tevbe itdim ser-te-ser
Sen ḳapadıñ bābı sen feṯḥ eyle der

Ḫırḳaya çekdim başım bir kez daḫı
Bī-hüner itdim du‘ālar ey saḫī

Ḳanda ben ḳanda hünerle istivā
Cümlesi ‘aksiñ seniñ sensin Ḫudā

E 557b

Her gice tedbīr ü ‘aḳlım ḫˇābda
Ṣanki bir keştī-i ġarḳdır ābdā

İ 559a

Ne hünerde var beḳā ne bende var
Bī-ḫaber olur bu ten-efgende zār

Tā seḥer o pādişāh-ı ẕü’l-‘alā
Hem *Elest* dir kendisi hem de *Belā*[238]

O *Belā*lar cümlesi seyl aldı hep
Yā neheng ekl itdi anı bī-ta‘ab

Tīġ-ı gevherbārı çekdikde ṣabāḥ
Şeb niyāmından diyüp inne’l-felāḥ

Gice maşrıḳ āfitābı ṭay ider
O neheng hep yidügini pey ider

Çün bizi iḫrāc idicek o neheng
Ṭaġıluruz sū-be-sū pür-bū vü reng

Yūnus-āsā ḫalḳ tesbīḥ itmede[239]
O ẓılām içinde rāḥat gitmede

Her biri vaḳt-i seḥer söyler kelām
Baṭn-ı ḥūtdan çıḳdı çün leyl-i ẓılām

Ya‘ni dirler ey kerīm leyl-i maḫūf
Bizi ḳıldıñ raḥmet ü ni‘met ulūf

Tāze ḳulaḳ tīz-çeşm ü yeyni ten
O neheng-i ẕü’l-ḥübük-veş giceden

İşte bundan ṣoñra ḳorḳunç cāydan
Ḳorḳmazam ki sen bizimle yār iken

[238] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/172: “Ben sizin Rabbiniz değil miyim? dedi, onlar da -“Evet… şahidiz” dediler.
[239] tesbīḥ: teşbīh İ.

Mūsī andan nār gördi nūr idi
Zengi gördi gice ammā ḥūr idi

Şimdi senden isteriz bir göz ki o
Baḥri ḫāşāk itmeye pūşīde-rū

Sāḥirān buldı ‘amādan çün ḫalāṣ
Dest ü pāsız buldılar me’vā-yı ḫāṣ

Nās gözini baġlayan esbābdır
Meyl-i esbāb nefret-i aṣḥābdır

Perde-i aṣḥābı açdı līk Ḥaḳ
Virdiler ṣadr-ı sarāya mā-sebaḳ

Dest-i Ḥaḳda müsteḥaḳ nā-müsteḥaḳ
Raḥmeti mu‘taḳları yoḳ būy-ı raḳ

Biz ‘ademde müsteḥaḳlar olmadıḳ
Böyle cān ile bu ‘ilme müsteḥıḳ

Ey iden kendüsine aġyārı yār
Ey viren gül ḫil‘atın bālā-yı ḫār

Ḫākimiz eyle bizim çayır çimen
Hīç yoḳdan vir bize şey’-i ḥasen

Bu du‘āyı emr iden sen ibtidā
Yoḫsa ne ḥaddim ki idem ictirā

E 558a

Eylediñ da‘vāta emr-i müsteṭāb
Bu du‘āmı eyle yā Rab müstecāb

Pārelendi gice keştī-i ḥavās
Ne ümīdim ḳaldı ne ḫavf u hirās

İ 559b

Ḥayretī deryāsına atdı Ḫudā
Ḳanġı fenle per virüp eyler rehā

Eylemiş bir ḳavmi pür-nūr-ı celāl
Eylemiş bir ḳavmi pür-vehm ü ḫayāl

Bende olsaydı eger tedbīr ü rāy
Ḥükm ü tedbīrim olurdı hep be-cāy

Gice gitmez emr ü fermānım ile
Zīr-i dām olmaz bu murġānım bile

Menzil-i cāndan olurdı āgehī
Vaḳt-i ḫ̬āb u imtiḥān u vālihī

Ḥall ü ‘aḳdinden elim çünki tehī
Yā nedir bu ‘ucb u kibr ü nā-gehī

Gözliyi nā-dīde ẓann itmiş iken[240]
Yine keşkūl ṭutdum istid‘āya ben

Çün elif-veş bir şeyim yoḳ yā Kerīm
Ṭar göñül var o da gūyā çeşm-i mīm

O elif mīmdir baña bir ümm-i pīr
Mīm tengdir eḷf ise ġāyet faḳīr

O Elifde nesne yoḳ ġāfildir o
Mīm dil-tengdir velī ‘āḳildir o

Vaḳt-i bī-hūşīde hīçim hīç hīç
Hūş vaḳti olsa pīçim pīç pīç

Ḳoma bu hīç üstine hīç-i diger
Nām-ı devletdir o bu pīçe beşer

Ben faḳirim hīç a‘lādır baña
Var vehmiñden gelür bu ṣad ‘anā

Bende yoḳdur eyle iḥsān u kerem
Renc gördüm rāḥat-efzā ile hem

Gözyaşında ḳaldım ‘uryān çoḳ zamān
Ḳapuña geldim ki a‘māyım amān

Bende-i bī-dīdeniñ gözyaşına
Bu çerādan vir nebātı aşına

‘Ayndan vir ḳalmaz ise āb-ı ‘ayn
‘Ayn-ı ‘ayneyn-i Nebī heṭṭāleteyn

Gözyaşı isterdi o Ḥaḳdan müdām
Var iken iclāl ü iḳbāl-i tamām

Kendi eşkimden egirdim ince ip
Ben faḳīr ü kāse-līs ü bī-naṣīb

[240] Bütün nüshalarda “gözliyi” kelimesi (گولی ی) şeklinde yazılıdır. Anlama en yakın kelime olarak “gözli” tercih edilmiştir.

Böyle bir göz eşke çün meftūn ola
Gözyaşım lāyıḳ benim Ceyḥūn ola

Ḳaṭresi a‘lā nice Ceyḥūndan
İns ü cin cümle o ḳaṭr-i dūndan

E 558b

Çünki cennet baġı bārān-cū olur
Āb-ı şūrdan ḫāk her demde nüfūr

Yüz çevirme sen du‘ādan ey aḫī
Yoḳ işiñ redd ü ḳabūlden hem daḫı

İ 560a

2390 Āb-ı eşke māni‘ olur ise nān
Çek eliñ tīzcek o etmekden hemān

Kendiñi mevzūn idüp hem yan yaḳıl
Gözyaşıyla nānıñı pişür çaḳıl

Hātifden nidā gelüp
genci ḫaber virdigi

Böyle iken geldi ilhām-ı Ḫudā
Müşkili ḥall oldı hem ḥācet revā

Ki saña didik ki tīri yaya ḳo
Kim didi çek çillesini ey ‘amū

Dimediler ki kemān-ı serd çek
Ḳo kemāna didi çekme sen emek

2395 Sen fużūlī eylediñ ser-bāzlıġı
İtdiñ icrā fenn-i tīr-endāzlıġı

Serd yayı terk eyle hīç lāzım degil
Ṣalt oḳı ḳo yaya atmaḳdır muḫil

Çünki düşe ḳaz o cāyı ḳıl ṭaleb
Zūrı terk it zār ile iste ẕeheb[241]

Çünki Ḫaḳdır aḳreb ez-ḥable’l-verīd
Tīz fikriñi atarsın pek ba‘īd

Ey oḳıña yayıña viren niẓām
O yaḳın sen uzaġa itme ḫırām

[241] – E.

2400 Kim uzaḳ itdiyse ġāyet dūrdur
Buncılayın gencden mehcūrdur

Felsefī öldürdi kendin fikr ile
Arḳasında genc segirdir mekr ile

O ne rütbe ḳoşsa gezse dā'imā
Olur elbette murādından cüdā

Cāhedū fīnā didi çün o İlāh[242]
Cāhedū 'annā dimedi pādişāh

Nūḥdan 'ār eyleyen Ken'ān gibi
Ṭaġ başında aradı o maṭlabı

2405 Çünki efzūn ister idi o ḫalāṣ
Gitdi kūha bulmadı ammā menāṣ

Hem de bu dervīş genc ü kān-cū
Ḳatı yay arardı tā gide o sū

Her kemān ki olsa idi saḫtter
Gencden olur idi bī-baḫtter

Bu meṣel bu vaḳt içinde cānıdır
Cān-ı cāhil renclere erzānidir

Çünki cāhil 'ār ider üstāddan
Bir yeñi dükkān açar bī-'ilm ü fen

2410 Üsta dükkānından a'lā ṣūretā
Mār u kejdümle ṭolı ser-tābe-pā

E 559a

Tīz var vīrān eyle dön girü
Gülsitān kūyına gel ol ḫande-rū

İ 560b

Olma Ken'ān gibi bir kibr ü cühūl
Kūh-ı 'āṣım keştīden itdi nükūl

Bu kemān-keşlik olur saña ḥicāb
Ḥāżır-ı ceybdir murādıñ ey şebāb

Ḫayli çoḳ 'ilm ü ẕekā var oldı ġūl
Sālik-i rāh-ı Ḫudāya ey foḍūl

[242] *Kur'ân-ı Kerîm*, Ankebut, 29/69: "Ve o kimseler ki, bizim uğrumuzda mücahedede bulundular, elbette onları bizim yollarımıza hidayet ederiz."

Ekşerī aṣḥāb-ı cennet eblehān
Tā ki şerr-i feylesūfdan ḳurtılan

Kendiñi faż̇l [u] foḍūlden ḳıl tehī
Tā nüzūl ide saña raḥm-ı şehi

Ż̇ıdd olur ‘aḳla niyāz u inkisār
Ḳaç ‘aḳıldan ḳıl ḥamāḳatde ḳarār

‘Āḳıliyyetdir ṭama‘ dāmı hemān[243]
Böyle ‘aḳlı istek itme ey fülān

‘Āḳılān bir şan‘ata ḳāni‘ olur
Eblehān bī-şun‘-ı bā-şāni‘ olur

Gündüzin eṭfāl-i ḫurdi māderi
Dest ü pā olup gezerler her yeri

Yehūd ü Tersā ve Müselmān üç müsāfiriñ ḥikāyesi ki bir maḥalde azıḳ buldılar Tersā ve Cehūd ṭoḳ idiler ṭa‘āmı yarın yiyelim didiler Müselmān ṣā’im oldıġından aç ḳaldı[244]

Bir ḥikāye diñle ey cān-ı peder
Virmeye zaḥmet saña nev‘-i hüner

Bir Cehūd u Mü’min ü Tersā meger
Yoldaş olmışlar idi rāh-ı sefer[245]

Bu iki gümrāha bir Mü’min refīḳ
Nefs ü şeyṭān ile pür-‘aḳl-ı daḳīḳ

Merv ü Rāzī eylediler çün sefer
Birbiriyle sufre-daş u rāh-ber

Bir ḳafesde oldı cuġd u zāġ u bāz
Ḥabs olup çift oldı pāk ü bī-namāz

Giceler bir yere menzil ṭutdılar
Oldı ż̇ıdlar ḳāni‘ān-ı yek-diger

Berf ü sermā olsa idi ger ṭarīḳ
Gündüzin bir yerde olur üç refīḳ

[243] ‘Āḳıliyyetdir: ‘Āḳılıyyetde İ.
[244] ṣā’im oldıġından: ṣā’im idi E.
[245] rāh-ı sefer: hem-sefer E.

Çün açılup bendleri ola küşād
Her biri bir cānibi eyler mi‘ād

Ger ḳırarsa ḳafesi şāh-ı ḫıred
Cümle ḳuşlar uçmaġa bulur meded

Ḳanad açup cümlesi pür-şevḳ ü şād
Her birin cinsi hevāsıdır mu‘ād

E 559b

Per açarlar uçmaḳ içün her zamān
Līk yol yoḳdur iderler ṣad fiġān

İ 561a

Çünki yol bula uçar o bād-veş
Tā bulur ḳandaysa aña cins ü eş

O ṭarafdan çünki āh u eşki hep
Fırṣatı bulur gider itme ‘aceb

Baḳ vücūduñda bütün eczā-yı ten
Ki ne cinslerden birikmişdir beden

Āb u ḫāk ü bād u hem āteş de var
‘Arşi vü ferşī de var dil-keş de var[246]

İnṣırāf ümmīdi çünki beste-ṭarf
İşte bu menzilde ki var bīm-i berf

Dürlü ḳarlar dürlü buzlar müntehā
Bu‘d-i ḫūrşīd oldıġından bu şitā

Çünki ḫūrşīd-i ḫışm ola yaḳīn
Ṭaġ gāhī ḳum gehī peşm-i zemīn

Hep erir cümle ṭonuḳlar o zamān
Ten nice erirse vaḳt-i nez‘-i cān

Çün irişdi üç ayaḳdaş menzile
Hedye virdi anlara bir muḳbile

Virdi ḥelvā çünki gördi üç ġarīb
Ya‘ni odur maṭbaḫ-ı *innī ḳarīb*[247]

Bir ṣıcaḳ etmekle ḥelvā-yı ‘asel
Virdi ki ancaḳ ṣevābıdır emel

[246] ‘Arşi vü ferşī de var: ‘Arşi ferşī var hem İ.
[247] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/186: “Kullarım sana beni sorduklarında bilsinler ki şüphesiz ben yakınım, bana dua ettiğinde dua edenin dileğine karşılık veririm. Şu halde benim davetime gelsinler ve bana iman etsinler ki doğru yolu bulalar.”

خآصّـــه شـــهریســـت عقل و هم ادب
ترکمنـانرا بـاشـــد انعـام و طرب[248]

آمـده هـر روز ایـنـجـا عـلـمـلـیـن
نیســـت ایشـــان را بخیر حق مبین

2445

آمــده هــر روز مــهــمــان دیــدرا
نیســـت آنـجـا دادخـوآهـی جز خـدا

Ṭok idiler kāfir ile o cehūd
Ṣā’im idi Mü’min-i Rabb-i Vedūd

Çün namāz-ı şām ḥelvā geldi ḫūb
Aç idi Mü’min aña geldi ṭurūb

Ol iki didi ki ṭoḳuz n’idelim
Bu gice ṭursun da yarın yiyelim

Ṣabr idelim bu gice hem de sükūn
Yarın olsun idelim pinhān çü nūn

2450 Didi Mü’min bu gice yinse n’olur
Yarına daḳḳ olamam bende ṣabūr[249]

Didiler ki bende ḥikmet var celī
Yalıñızca yiyeceksin sen belī

Didi yoḳ yoḳ üç ayaḳdaşız bu dem
Bir ḫılāf olursa taḳsīmdir ehem

Kim ki diler ḫiṣṣesi cāna gide
Kim ki diler ḫiṣṣesin pinhān ide

E 560a

Didiler taḳsīmden sen vaz gel
Diñle sen ḳassām-ı fi’n-nārı güzel[250]

İ 561b

2455 Didi ki ḳassām odur ki kendine
Ber-hevā ḳısm ide hem āḫundine

---

[248] in‘ām: iṭ‘ām E.
Bu ve sonraki iki beyit için:
Çelebioğlu: Şehir halkı irfan ve edep sahibidir. Köy halkıysa izzet ve ikram ehlidir.
Cenâb-ı Hak, gariblere ziyafet çekme, onları ağırlama hasletini köylülere ihsan etmiştir.
Köylerde her gün, kendilerine Hakk’ın lutfundan başka bir şey erişmeyen bir misafir bulunur.

[249] ṣabūr: cesūr İ.

[250] Hasen veya mevzu hadis olarak ifade edilebilen Hadîs-i Şerîf: Ebû Sa'îd el-Hudrî anlatıyor, Peygamber Efendimiz: “Sizi, Husâme’den kesinlikle men ederim” buyurdular. “Yâ Resûlallah! Kusâme nedir?” dedik. O da: “İnsanlar arasında dağıtılacak olan bir şeyin eksik olarak pay edilmesidir” buyurdular.

Mülk ü ḳısmet cümle Ḥaḳḳıñdır hemān
Ḳısm ayırsañ iki dimekdir o ān

Kelblere ġālib olurdı arslan
Olmayaydı anlarıñ nevbet o ān

Ġālib olur ise gāvāna esed
Nevbet-i gāvān imiş olmaz meded

Ġam yisün ancaḳ Müselmān bu merām
Gice zaḥmetle ide anda maḳām

Çünki maġlūb idi teslīm oldı o
Didi sem‘an ṭā‘aten ḫoş rāy bu

Yatdılar uyudılar hem ḳalḳdılar
Çün seḥer her biri dīne virdi fer

Aġzı hem yüzin yıḳardı her biri
Meslegince virde bādī her biri

Bir zamān Ḥaḳḳa teveccüh ḳıldılar
Fażl-ı Ḥaḳḳı ṭālib olup ṭurdılar

Mü’min ü Kāfir Cehūd u her milel
Cümlesinde ulu sulṭāndan emel

Belki ṭaş ṭopraḳ u deşt ü kūh u āb
Cümlesi Allāhdan ister feṭḥ-i bāb

Bu söze yoḳdur netīce o se eş
Bir yire geldiler o dem yār-veş

Biri didi her kişi rü’yāsını
Söylesün ne gördi düş ḫūlyāsını

O yisün kim ise rü’yā ḫūb olan
Ḳısm-ı mefżūlātı efżaldir alan

Her kimiñ ki ‘aḳlı bālā-rū ola
Yidügiyle cümleler ṭoḳluḳ bula[251]

Cümleniñ fevḳinde cān-ı enveri
Bāḳıyāna kāfīdir nūr u feri

[251] bula: ola İ.

‘Āḳilāna çün beḳa olur ebed
İşte bu ma‘nāda bu ‘ālem de ḥadd

Pes Cehūd bed’ itdi rü’yā sözine
Rūḥı ne gösterdi anıñ özine

Didi yolda Mūsīye oldum düçār
Hirre düşi düm-i ra‘nā ber-ḳarār

Gitdim ardı ṣoñra ben tā kūh-ı Ṭūr
Üçümüzi daḫı ifnā itdi nūr

Oldı çün üç gölge maḥv-ı āfitāb
Oldı o nūrdan yine bir feṭḥ-i bāb

Nūr içinden çıḳdı bir nūr-ı diger
Pes teraḳḳī buldı ṣānīsinde fer

E 560b

Ben de hem Mūsā daḫı hem kūh-ı Ṭūr
Üçümüzi ġayb ider işrāḳ-ı nūr

İ 562a

Ṣoñrası gördüm ki oldı ṭaġ se şāḫ
Nūr-ı Ḥaḳdan çün ẓuhūr itdi nefāḫ

Vaṣf-ı heybet çün tecellī itdi Hū[252]
Her biri ayrıldı gitdi sū-be-sū

Geldi bir şāḫı anıñ sūy-ı yeme
Sem gibi olan ṣu bal oldı heme

Düşdi bir şāḫı zemīn-i ‘āleme
Ki pıñarlar çıḳdı virdi demdeme

Ḫasteler şāfīsi oldı işte āb
Çün mübārek ḳıldı vaḥy-i Müsteṭāb

Şāḫ-ı dīger uçdı bir anda hemān
Tā varup ḳıldı ‘Arafātı mekān[253]

Ṣa‘ḳadan çün kendime geldim o ān
Ṭūr yerinde artıḳ eksik yoḳ ‘ayān

Līk Mūsā zīr-i pāyında çü yaḫ
Eridi vü ḳalmadı hīç şāḫ u şeḫ

[252] itdi Hū: ḳıldı o E.
[253] Tā varup ḳıldı ‘Arafātı mekān: Tā ‘Arafāta varup ḳıldı mekān İ.

Ḳorḳusından düpdüz oldı berr ile
Oldı yoḳuşı iniş bu ker ile

Kendüye geldi gidüp bu intişār
Yine gördüm Ṭūr u Mūsā ber-ḳarār

Ṭaġ dibinde o beyābān ser-te-ser
Şekl-i Mūsā ḫalḳ ile ṭoldı o yer[254]

Ḫırḳalar ḫırḳa ʻaṣālar hep ʻaṣā
Cümlesi Mūsāya beñzer dil-güşā

Cümlesi açmış elin eyler duʻā
Erinī enẓur diyüp eyler nidā[255]

Yine gitdi benden o ġışş u sekir
Her biriniñ ṣūretin ḳıldım fikir

Enbiyādır bildim anıñ her biri
İttiḥād-ı enbiyānıñ maẓharı

Ṣoñra gördüm çoḳ melekler muḫteşem
Berf ecrāmı ṣuverde pīş ü kem

Çoḳ melekler daḫı gördüm müsteʻīn
Cümleniñ ṣūretleridir āteşīn

Bu nesaḳda söyledi söz o Cehūd
Bir Cehūd ki āḫiri ḫayr u suʻūd

İtmeyiñ bir kāfire hīç kec naẓar
Ger Müselmān olması varsa ḳader

Ḫatm-i ʻömrinden saña var mı ḫaber
Bir uġurdan yüz çevürme ey püser

Baʻde-zān Tersāya düşdi çün kelām
Ki Mesīḥ gösterdi baña yüz tamām

Oldum anıñ ile tā çārüm semā
Ki maḥall ü menzil-i ḫūrşīd o cā

[254] ṭoldı: oldı E.
[255] *Kur'ân-ı Kerîm*, Aʻrâf, 7/143: "Mûsâ, tayin ettiğimiz vakitte (Tûr'a) gelip de rabbi onunla konuştuğunda o, 'Rabbim! Bana görün; sana bakayım' dedi. Rabbi, 'Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak; eğer o yerinde durabilirse sen de beni görebilirsin' buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti; Mûsâ da bayılıp düştü. Kendine gelince dedi ki: 'Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tövbe ettim; ben inananların ilkiyim.'"

E 561a

Hep ḳalā‘-ı āsumānıñ hey’eti
Beñzemez bu ‘āleme bir ṣūreti

İ 562b

Cümleniñ ma‘lūmı ey faḫre’l-benīn
Āsumāna beñzemez elbet zemīn

Öküz deve ḳoç ḳışşası ki yolda bir demet ot buldılar her biri dir ki bu otı ben yirim[256]

Bir deve bir ḳoç öküz bir rāhda
Buldı bir bend otı ḫargāhda

Didi ḳoç taḳsīm idersek bil yaḳīn
Cümlemiz aç ḳaluruz ey ḥāżırīn

Kimiñ ‘ömri zā’id ise o yisün
Ki ḳadīmim ben cihān içre disün

Çün ekābir dā’imā taḳdīm olur
Muṣṭafādan bu sünen itdi ẓuhūr

Gerçi pīrānı bu ‘ahd-i dūnda
İkidir taḳdīmi bu ‘urcūnda

Biri pek ṣıcaḳ olursa bir ṭa‘ām
Bir de vīrān köpride eyler imām

Ḳā’id-i a‘ẓām olan şeyḫ ḫıdmetin
Bī-ḳarīne eylemez ‘ām raġbetin

Ḫayır ef‘āli bu ola şerri ne
Ḳubḫını fehm ü ḳıyās it ḳurbına

Meşel[257]

Cāmi‘e gider idi bir şehriyār
Ḫalḳı ḍarb eylerdi me’mūrān-ı kār

Kiminiñ başın yarardı küng ile
Yaḳasın yırtar kimin çekmek ile

Yidi bir bī-dil arada on çūb
Bī-güneh yolda gider iken o ḫūb

[256] dir ki bu otı ben yirim: bu otı ben yirim dirler E.
[257] Meṣel: Temṣīl İ.

Ḳanı aḳaraḳ didi şāha o dem
Ṣorma gizli ẓulmi ẓāhir ẓulm ehem

Cāmi‘e gitmekse ḫayrıñ ey ẓalūm
Şerr-i ẓulmüñ yā nedir ḫalḳa ‘umūm[258]

Almadı pīrān ḥasedden bir selām
Ki netīce ẓāhir olur şerr-i ‘ām

Ḳurda rāst gelmek velīye pek iyü
Nefs-i bed itmekden o z̲āta ġulū

Gerçi ḳurd ġāyetle ẓālimdir velī
Lākin o serheng ẓulmi münceli

Hīç düşer mi dāma o aḳbeḥ-ḥışāl
Ādeme mekr itmedir anda kemāl

Didi ḳoç üştür ile gāva o dem
İttifāḳ itdik bu sözde cümle hem[259]

Diyelim tārīḫ-i ‘ömri āşikār
Pīr olan yir bāḳīye yoḳ bunda kār

E 561b, İ 563a

Didi ḳoç ki milletim ‘ahd-i ḳadīm
Tā ḳoç-ı İsmā‘īl-i bin-İbrāhīm

Gāv didi ben ḳadīmim çoḳ yaşım
Ādem ile çift süren gāvdır eşim

Cedd-i ḫalḳ Ādem öküzi çiftim o[260]
Ki zemīni sürer idik sū-be-sū

Çün işitdi gāv u ḳoçdan o şütür
Başın egüp aldı otı miṣl-i dür

O ḳaṣīli ber-havā ḳaldırdı o
O esīrek deve çün bī-güft-gū

Ki ne lāzım ḥācet-i tārīḫ ne
Böyle cism ü böyle ‘ālī gerdene

Cümle ‘ālem bilür ey cān-ı peder
Ki degilim sizden aṣlā ḫurdter

[258] yā nedir: bañadır E.
[259] cümle hem: çün ehemm E.
[260] Cedd-i ḫalḳ: Cümle ḫalḳ İ.

O bilür hem daḫı cümle rāsiḫūn
Ki benim vaṣfım olur sizden füzūn

Ruḳ‘a-hā-yı āsumānı ref‘ iden
Buḳ‘a-hā-yı ḫākdānı vaż‘ iden

Cümle ḫalḳ bilür ki bu vaż‘-ı bülend
Yüz bu rütbe arżdan a‘lā dil-pesend[261]

Ḳanda bām-ı āsumānıñ a‘cebi
Ḳanda genc-i ḫākdānıñ aġrebi

Müslimān daḫı gördigi rü’yāyı Yehūd u Tersāya söyledikde anlarıñ taḥassüri

Müslimān didi ki ey yārān-ı men
Geldi baña Muṣṭafā sulṭān-ı men

Seyyid-i ‘ālem şehenşāh-ı rüsül
Ḫᶜāce-i kevneyn hādī-i sübül

Baña didi gitdi biri Ṭūra dek
‘Aşḳ-bāzlıḳda Kelīm ile o yek

Ol birisin ‘Īsī-i ṣāḥib-ḳırān
Tā semā-yı rābi‘a oldı revān[262]

Ḳalḳ sen ey pesmānde görürsin żarar
Yi bu ḥelvāyı saña bu mā-ḥażar

O hünerlüler ilerü sürdiler
Nāme-i iḳbālleriñi gördiler

İki fāżıl gitdi fażlın buldılar
Hep ferişţehlerle hem-bezm oldılar

Ey selīm ü aḥmaḳ u ḳalmış girü
Yi bu ḥelvāyı da yan gel bir iyü

Pes didiler aña o dem ey ḥarīṣ
Cümle ekl oldı mı ḥelvā-yı ḫabīṣ

Didi çün emr itdi o şāh-ı muṭā‘
Ben kimim ki idem andan imtinā‘

[261] dil-pesend: pesend E.
[262] oldı: itdi E.

Sen Cehūdsın emr-i Mūsādan nükūl
Eylemezsin nīk ü bed her neyse ol

E 562a, İ 563b

Sen Mesīḥī eylese emri Mesīḥ
Anı işlersin eger ḫayr u ḳabīḥ

Faḫr-i ʻālemden nice ben pā çekem
Yidim o ḥelvāyı ḫālā dem bu dem

Didiler vaʼllāhi ṭoġrı ḫāb bu
Ki bizim rüʼyālarımızdan iyü

Uyḳuñ uyanıḳ seniñ ey bā-ḫaber
Ki uyanıḳdan ʻayāndır bu eṣer

Uyḳuñ uyanıḳ seniñ ey ḫoş nihād
Uyḳuda irdi saña kām u murād

Uyḳuñ uyanıḳ seniñ ey nīk-ḫū
Düşde irişdi saña emr-i *kulū*

Uyḳuñ uyanıḳ seniñ ey nīk-merd
Rūyımız bu ḫˇābdan oldı cümle zerd

Uyḳuñ uyanıḳ seniñ ey sırr-ı cān
Gördigiñ düş ẓāhiren oldı ʻayān

Uyḳuñ ʻaynı ile ḫˇāb-ı evliyā
Lāzımüʼt-taʻbīr degildir bī-merā

Geç bu faż̧l u kibrden terk eyle fen
Lāzım olan ḫıdmet ü ḫulḳ-ı ḥasen

Anıñ içün oldı īcād-ı yekūn
Mā ḫalaḳtüʼl-inse illā yaʻbüdūn[263]

Sāmirīye virmedi fen fāʼide
Fenn ile merdūd-ı Ḥaḳḳ u zāʼide

Kīmyādan çekdi Ḳārūn çoḳ belā
Aldı anı ḳaʻrına arż̧-ı cefā

Büʼl-Ḥakem pür-fenn iken o ʻāḳıbet
Ser-nigūn dūzaḫ mekīn bī-ʻāḳıbet

[263] *Kurʼân-ı Kerîm*, Zâriyât, 51/56: “Ben cinleri ve insanları, başka değil, sırf bana kulluk etsinler diye yarattım.”

Āteşi ẓāhirde görmekdir hüner
Dūd-ı āteş-rā delīl lāfı żarar

‘Āḳil ‘indinde delīliñ kendedir
Fi’l-ḥaḳīḳa ‘ilm-i ṭıbda ḳandadır

Yoḳ delīliñ çünki bundan mā‘adā
Yol içinde b.ḳ yimekdir bī-merā

Ol delīl ‘aynı ile şol bir ‘aṣā
Kūr elinde ola aña reh-nümā

Ṭumṭurāḳ u ġulġuleyle ur ṭut
Görmez isem sen beni ma‘ẕūr ṭut

Şāh-ı Tirmidiñ nidā itdirmesi ki her kim üç dört günde Semerḳanda fülān mühim için gider gelürse aña ḫil‘at ü at ve ġulām u cāriye ve şu ḳadar altun vireyim diyü dellāl çaġırtdıḳda kūyde Delḳak işidüp ta‘cīl ile ḥużūr-ı şāha gelüp ben ḳādir degilim dimesi

E 562b, İ 564a

Şāh-ı Tirmid ki o Seyyid mefḫare
Delḳak olmış idi aña masḫara

Bir işi düşdi Semerḳanda mühim
Bir ulaġ arardı ola müstetim

Kim gider beş günde diyü ber-nidā
Bir ḫaberle gele virem çoḳ ‘aṭā

Genc ü zer virem aña ben bī-şümār
Hem ola ‘indimde mīr-i nāmdār

Ṭuydı Delḳāk kūyde çünki bu sesi
Aldı tā Tirmidde bir baş nefesi

İki ḥayvān eyledi yolda saḳaṭ
Ya‘ni sürdi anı şehre bu nemaṭ

Yol ṭozıyla geldi dīvāna o dem
Şāha girmek istedi bī-vaḳt o hem

Bir fısıldı düşdi dīvān ehline
Pādişāhıñ hem ṭoḳındı vehmine

‘Aḳlı şaşdı ehl-i şehriñ cümle hep
Tā ne fitne ḥādiṯ olmışdır ‘aceb

Yā ki bir ḳāhir ‘adūnuñ ḳaṣdı var
Ġaybdan yā bir belādır āşikār

Ki bu rütbe Delḳ ta‘cīl ü şitāb
Eyleyüp çatlatdı atlar bī-ḥisāb

Cem‘ oldılar sarāy-ı şāha ḫalḳ
Yā niçün itdi şitābı böyle Delḳ

O ḳoşuş o cehd-i fāḥişle geliş
Tirmide bir ġulġule virdi ṭabiş

Kimi urur ellerin zānūsına
Kimi vehminden ḳaça ḳapusına

Fitne ḫavfı hem daḫı ḫavf-ı nekāl
Her birisi itdi bir gūne ḫayāl

Her biri bir fāl ile itdi ḳıyās
Tā ne āteş ile yandı bu pelās

İstedi destūr virdi iẕni tīz
Yir öpünce didi ḫayr ola sitīz

Her ne ṣordı ise ḥāli pek ‘aceb
Ṣuṣ diyü eylerdi destini be-leb

Bu edādan artdı vehm-i pādişāh
Düşdiler teşvīşe idüp āh u vāh

Delḳ işāret itdi ki ey şehriyār
Ṣabr ḳıl olsun nefes ben zāra yār

Tā ki ‘aḳlı yār ola efgendeye
Bir ‘acāyib ‘ālem oldı bendeye

Vehm ü ẓandan şāha gelmişdi keder
Aġzı acı oldı geldi derd-i ser

Görmemişdi Delḳakı hīç böyle o
Hem-nişīni idi ḫoşter ḫoş-ḫū

İ 564b

Dā’imā lāġ u laṭīfe ‘ādeti
Şāhı ḫandān eyler idi ülfeti

E 563a

Öyle ḫandān eyler idi o ‘aceb
Ḳarnını ṭutar iki eliyle hep

Muḍḥikeyle ḫūy itmişdi teni
Ḫandeden boş gördi şimdi gerdeni

Şimdi bugün böylece zerd ü turuş
Ṭurmayup dir dem-be-dem ey şeh ḫamuş

Vehm vehm içre ḫayāl-ender-ḫayāl
Şāha āyā geldi mi bir bed-nekāl

İctināb eylerdi şeh perhīz ile
Ya‘ni Ḫārezm-şāh o ḫūn-rīz ile

O ṭaraf şehlerin öldürmişdi o
Ḥīle ile saṭvet ile sū-be-sū

Bu şeh-i Tirmid de ḳorḳardı müdām
Hem fen-i Delḳākla geldi vehm-i tām[264]

Didi tīz söyle ‘aceb ki ḥāl ne
Şūriş ü āşūba bilsem dāl ne

Didi ben kūyde işitdim pādişāh
Ki münādīler ḳomış her şāh-rāh

İsterim bir kimse ki virem künūz
Tā Semerḳanda ki mehli penc rūz

Gencler virem aña ben de ‘ivaż
Ger peyāmdan ḥāṣıl olursa ġaraż

Ben anıñçün eyledim şimdi şitāb
Söyleyem tā yoḳ ḳuluñda buña tāb

Böyle çāpüklükde yoḳ bende şekīb
Benden ümmīd itme ey şāh-ı lebīb

La‘net olsun böyle tīze didi şāh
Nice biñ teşvīşe düşdi ehl-i cāh

Ṣalt bunuñ içün mi geldiñ böyle tīz
Sen ḫaşīşe od bıraḳdıñ bī-temīz[265]

[264] Hem: Ki E.
[265] od: ot E., İ.

Ḫāmlar ḥāli budur feryād ider
Faḳr u fāḳada ulaġız dir gezer

Şeyḫlik lāfın cihāna atdılar
Lāf ile hep Bāyezīdlik ṣatdılar

Vāṣıl olmış kendiden sālik olup
Meclis īcād eylemiş devrān ḳurup

Ḫāne-i dāmād ṭolmış şūr u şer
Ḳız evinde yoḳdur aṣlā bir ḫaber

Pür-sürūr nāḳış işimiz oldı tām
Bizden olan şarṭlar buldı niẓām

Ser-te-ser sildik süpürdük ḫāneyi
Bu hevesle ṭoldırup peymāneyi

O ṭarafdan geldi biri yoḳ ḫaber
Bu gelen ḳuş başḳa bir bāmdan öter

İ 565a

Bu risālāt-ı pey-ā-pey bā-ṣavāb
O ḥavālīden irişdi bir cevāb

E 563b

Gönlimize dōstımız āgāhdır
Çün göñülden göñle gizli rāhdır

Pes o dōstdan ki size ümmīd o
Yoḳ cevāb-ı nāme yolda yā ne bu

Çoḳ nişān vardır nühüft ü āşikār
Līk yırtma perdeyi ṣuṣ eyle ‘ār

Dön yine gel ḳıṣṣa-yı Delḳa bu dem
Bu belā ile fużūlī müttehem

Pes vezīri didi ey dīne ‘imād
Ben ḳuluñda böyledir naḳd-i fu’ād

Delḳ kūyden bir iş içün gelmeli
Döndi andan nādim olmuşdır belī

Āb u revġan eskiyi eyler cedīd
Masḫarelik ile setr eyler pelīd

Ḳını gösterdi ider seyfi nihān
Acımayup ṣıḳmalı bunı hemān

Kırmayınca fıstıḳ ile cevzi sen
Ne virür revġan ne de iẓhār-ı ten

Baḳma anıñ def‘ine ferhengine
Baḳ anıñ ra‘şesine hem rengine

Didi Ḥaḳ *sīmāhümü fī vechihim*[266]
Çünki ġammāz oldı sīmā-yı mülimm

Āşikāredir ki żıddıyla ḫaber
Şerr ile yoġrıldı zīrā ki beşer

Didi Delḳak eyleyüp efġān u zār
İtme ey ṣāḥib ḳanımdan ḳıl firār

Ḫāṭırıña her gelen vehm ü gümān
Ki degildir ḥaḳḳ u ṣādıḳ bir zamān

*İnne ba‘ża’ẓ-ẓanni iṯm*dir ey vezīr[267]
Cā’iz olmaz ẓulüm ḫāṣa ben faḳīr

İdene rencīde şāh itmez ‘ıtāb
Yā niçün güldürene itsün ‘aẕāb

Didi ṣāḥib şāha ma‘lūm oldı hep
Mekr ü tezvīrāt mersūm oldı hep

Delḳakı emr eyledi zindān ile
Baḳmayıñ yaltaḳlanursa cān ile

Siz uruñ ḳarnına ṭabl-āsā hemān
Āgeh ide ḫalḳı dühl-āsā o ān

Yaş ḳuru vü boş ṭolu olur ṭabıl
Bizi āgāh itmededir muttaṣıl

Muẓṭar olup söyleye esrārını
Dilde neyse eyleye iḳrārını

Ṭoġrıdan olur göñüller muṭma’in
Ki yalandan ḳalbe girer ḫayli cin

[266] *Kur’ân-ı Kerîm*, Fetih, 48/29: “O, Allah’ın elçisi Muhammed’dir. Onunla beraber olanlar da kâfirlere karşı sert, kendi aralarında merhametlidirler. Onları, Allah’ın lutuf ve rızâsına talip olarak hep rükûda ve secdede görürsün. Secdenin tesiriyle yüzlerine simaları oturmuştur; Tevrat’ta onlar için yapılan benzetme budur. İncil’deki misalleri ise bir ekindir: Çiftçileri sevindirmek üzere filiz verir, onu güçlendirir, kalınlaşır ve kendi sapları üzerinde durur. Onlar (müminler) yüzünden kâfirler öfkeden kahrolsunlar diye (böyle olmuştur). Onlar arasından iman edip dünya ve âhirete yararlı işler yapanlara Allah bir bağışlama ve büyük bir ödül vaad etmektedir.

[267] *Kur’ân-ı Kerîm*, Hucurât, 49/12: “Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının; çünkü bazı zanlar günahtır. Gizlilikleri araştırmayın, birbirinizin gıybetini yapmayın; herhangi biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Bak bundan tiksindiniz! Allah’a itaatsizlikten de sakının. Allah tövbeleri çokça kabul etmektedir, rahmeti sonsuzdur.”

İ 565b

Kiẕb ḫasdir göñül ‘aynıyla dehān
Olamaz çörçöp aġızda hīç nihān

E 564a

Tā aġızda ola ḍarb ider lisān[268]
Çıḳarur ṭaşra anı çün o zamān

Bā-ḫuṣūṣ göze düşer ise o çūb
Yaş düşer çeşme ḳapar virmez ṭarūb

Biz bu çūba urmalıyuz depmeler
Gözden aġızdan bu çūb ide sefer

Didi Delḳak ey melik āheste ol
Ḥükm ü ġufrān vechiñi itme melūl

Tā bu rütbe ne bu ta‘cīl-i neḳam
Eldeyim ben uçamam ki ḳurtulam

Olsa bir te’dīb eger Allāh içün
Anda ta‘cīl itmesi mekr-i cünūn

Ol ki ola ḫışm [u] ṭab‘-ı ‘ārıżī
O segirdir līk olmaz murtażī

Ḳorḳar o gelse rıżā ḫışmı gider
İntiḳāmıñ ẕevḳini o fevt ider

Şehvet-i kāẕib ider ekle şitāb
Kendi ẕevḳi fevtini eyler ḥisāb

İştihā ṣādıḳ ola te’ḫīr iyü
Tā mażarratsız olur o nīk-ḫū

Bendeñi ḍarba sebeb def‘-i belā
Bir gedik sedd itme rāy u muḳteżā

Ol gedikten çıḳmaya tā bir elem
Bu gedikden ṣoñra var biñ dürlü ġam

Ẓulm olmaz çāre-i def‘-i belā
Çāresi ‘afv u keremdir dā’imā

[268] lisān: zebān E.

2645

دینـدی بخشـــش صـــد بلا را رد کنـد
بـه بـود خســـتـه بـخشـــش لا یعـد[269]

Dervīşi yaḳmaḳ degildir ṣadaḳa
Hilm ehlinden çıḳarmaḳ ḥadeḳa

Didi şeh böyle bu nuṭḳuñ mevḳi‘i
Līk ḫayrıñ lāzım ammā mevżi‘i

Şāh yerine ruḫ ḳomaḳ olmaz ḥasen
Fīl yerine at ḳomaḳlıḳ cehlden

Ki şerī‘atde ‘aṭā var zecr var
Şāha ṣadr u esbe āḫūrdur ḳarār

2650 Mevżi‘ine vaż‘-ı şey oldı ‘adl
Mevżi‘iñ ġayra ẓulümdür ey muḍil

Ḥaḳḳıñ īcādında hīç buṭlān yoḳ
Var ġażab hem ḥilm ü hem nuṣḥ u ‘uḳūḳ

Ḫayr-ı muṭlaḳdan eṣer yoḳ dünyede
Şerr-i muṭlaḳdan ḫaber yoḳ dünyede

Mevżi‘inde nef‘ u żarrıñ her biri
Vācib oldı böyle bilmek bu sırı

İ 566a

Çoḳ olur miskīne bir zecr irişür
Nān u ḥelvādan da a‘lādır o şūr

E 564b

2655 Nān u ḥelvā ḥār u hem ṣafrā virür
Sīli ammā ḫabṣden ībā virür[270]

Bir vaḳit sīli ur o miskīne sen
Ḳatl olınmaḳdan rehā bula o ten

Ḫūy-ı bedden nāşī bāṭın zaḫm yir
Ṣanma kīçe toz yiyen gerd ile kir

Bezmi var zindānı var her bir şehiñ
Muḫliṣe bezmi virür ḫāma çehin

[269] Çelebioğlu: Cenâb-ı Peygamber, “Sadaka vermek, belâyı giderir” buyurmuştur. Sen de sadaka vermekle hastalara devâ kıl. C. 6, b. 2616.
Mesnevî de mânâ olarak geçen bu hadise kaynaklarda rastlanılmamakla birlikte benzer birkaç farklı rivayetinin bulunduğu belirtilir: “Muhakkak sadaka, Rabb’ın gazabının söndürür ve insanı, kötü yolda ölmekten alıkoyar.” (Hasen ve garîb bir hadistir)
[270] E. nüshasında ilk mısra ikinci mısraın yerindedir.

Şaḳ gerekdir yaraya merhem ḳoduñ
Yarasına çirki müstaḥkem ḳoduñ

Tā yiye merhem o zaḫmı bir zamān
Sūdı yarım elli ḳat olur ziyān

Didi Delḳak ben dimem ‘afv eyle geç
Ben dirim eyle taḥarrī var mı kec

Baġlama ṣabr u te’ennī rāhını
Ṣabr idüp ayır ṣa‘īrden ḳāhını

Bu te’ennīyle yaḳīne iresin
Güş-mālimi yaḳīnen viresin

Yüzü üzre gitme lāyıḳ mı saña
Lāyıḳ olan saña dā’im istivā

Meşveret ḳıl ṣāliḥātla rū-be-rū
Muṣṭafāya emr olan *şāvirhümü*[271]

Emrühüm şūrā bunuñçün oldı hep[272]
Meşveretde az olur sehv u küreb

Bu ‘aḳıllar oldı ḳandīl ü żiyā
Yigrmi ḳandīl bir çerāġdan rūşenā

Belki bir ḳandīl bulur anda vuḳū‘
Āsumān nūrundan ola pür-fürū‘

Perde ḳoymış ġayret-i Ḥaḳ yeksere
‘Ulvī vü süflī ḳarışmış bir yere

Didi ki *idiñ ṭaleb* tā var cihān[273]
Ḳısmet ü baḫtıñız idiñ imtihān

Her mecālisde ‘uḳūlden ḳıl ṭaleb
Öyle ‘aḳl o ki Resūlden münteḫab

Ki Resūlden irṣ olan ancaḳ budur
Pīş ü pesden ġaybı görür ḥaḳ budur

[271] *Kur’ân-ı Kerîm*, Âl-i İmrân, 3/159: “Sen onlara sırf Allah’ın lutfu sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allah’a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever.”
[272] *Kur’ân-ı Kerîm*, Şûrâ, 42/38: “Rablerinin çağrısına uyarlar, namazı özenle kılarlar. İşleri de aralarındaki danışma ile yürür. Kendilerine verdiğimiz rızıktan başkaları için harcarlar.”
[273] *Kur’ân-ı Kerîm*, Ankebût, 29/20: “De ki: Yerde yürüyünüz de bir bakınız ki yaratmaya nasıl başlamış?”

Göz içinde daḫı odur hem başar[274]
Şerḥine ḳādir degil bu muḫtaṣar

Anıñ içün men‘ itmişdir şedīd
Ṭaġda ḫalvetden terehhübden mezīd[275]

Tā ki fevt olmaya bu nev‘ iltiḳā
Ki naẓar olmışdır iksīr-i beḳā

Ṣāliḥān içinde vardır aṣlaḥı
Ki berāt üstünde sulṭānıñ ṣaḥḥı

İ 566b

O du‘ā olur icābet muḳterin
Aña küfv olmaz kibār-ı ins ü cin

E 565a

Ekşi ṭatlı her ne ki cevfinde var
Ḥaḳḳa ḳılmışlar sipariş ber-ḳarār

Biz de anlara olursaḳ muttaṣıl
‘Öẕr ü ḫüccet bizden olur munfaṣıl

Dest-i Ḥaḳ çün ḳıbleyi ide ‘ayān
Pes taḥarrī oldı merdūd o zamān

Sen çevir başıñ taḥarrīden bu dem
Ẓāhir ola müstaḳar mev‘id o dem

Bir zamān bu ḳıbleden iden zühūl
Ḳıble-i bāṭıllara suḫredir ol

Muḥsine ger itmeseñ şükr-i hezār
Ḳıble bilmek fıṭratından tīz ḳaçar

Ger bu enbārdan diler iseñ kerem
Ehl-i derdden laḥẓa dūr olmaḳda ġam

Bir nefes ayrılsa o cünd-i mu‘īn
Saña yār olur o dem ye’sü’l-ḳarīn

Mūşuñ caġza ta‘alluḳı ḥikāyesi ve her ikisi bir uzun ip ile ayaḳlarını baġlaması ve ḳarġa mūşı ḳapup ber-havā olduḳda ḳurbaġa daḫı mu‘allāḳ aşılup feryād itmesi ve bilmedigi ḫılāf-ı cins ile ta‘alluḳdan peşīmān olması

[274] odur hem başar: o dürr-i başar İ.
[275] Kaynak hadis kitaplarında rastlanılamayan “Müslümanlıkta papazlık yoktur” Hadîs-i Şerîf’inin biraz farklı metni: “İslamiyette papazların âdetini yapmak yoktur.”

Ez-ḳażā bir fare ike ḳurbaġa
Ṣu kenārında olurlar āşinā

Ol ikisi şöyle merbūṭ oldılar
Her seḥer ki birbirini buldılar

Birbirine göñlini oynatdılar
Ne vesāvis var ise hep atdılar

Her iki diller telāḳīde vesī‘
Biri olur ḳışṣa-ḫˇān biri semī‘

2690 Geh lisānen güft-gū gāhī zebān
El-cemā‘a raḥme te’vīli o ān[276]

O eşerr ūstād ile çift oldılar
Beş sene bu işle şöhret buldılar

Dōstlıġa oldı ‘alāmet nuṭḳ-ı dil
Ülfete çün sedd-i nuṭḳ oldı muḫil

Görse bir dilber göñül olmaz turuş
Gül gören bülbül olur mı hīç ḫamuş

Ḫıḍr içün tefsīde māhī-i laṭīf
Baḥri bulduḳda ḥayāt ile elīf

2695 Dōst dōst ile olınca mustaḳır
Keşf olur aña nice biñ levḥ ü sır

Dōst alnı Levḥ-i Maḥfūẓ oldı bil
‘Ālemīn sırrın görür bī-ḳāl u ḳīl

E 565b, İ 567a

Gösterür yol dōst olan vaḳt-i ḳudūm
Muṣṭafā çün didi *aṣḥābī nücūm*[277]

Baḥr ü berde necm oldı reh-nümā
Göziñi dik necme olur muḳtedā

Çeşmiñi vechiyle çift eyle müdām[278]
Toz ḳoparur baḫṣ rāhından kelām

[276] Hadîs-i Şerîf: “Aza şükretmeyen çoğa da şükretmez. İnsanlara teşekkür etmesini bilmeyen Allah’a da şükretmesini bilmez. Allah’ın nimetini dile getirmek şükür, bunu yapmamak ise küfürdür. Topluluk rahmettir. Ayrılık ise azab!...”
[277] Hadîs-i Şerîf: “Ashabımın durumu, yıldızların durumu gibidir. O yıldızlardan birisinin peşine takılan doğru yolu bulur.”
[278] eyle: oldı İ.

Çünki necmi bir ġubār eyler nihān
Dil ḳayar ammā göz a‘lā her zamān

Ṣāḥib-i ilhām dirse söyle hem
Söyle o dem toz ḳalḳmaz çekme ġam

Oldı Ādem maẓhar-ı vaḥy-i İlāh
Nuṭḳı buldı *‘allemü’l-esmāya* rāh[279]

Her şeyiñ ismi ki o ‘ālemde var
Levḥ-i dilden eyledi dilde ḳarār

Rü’yetinden nāşī söylerdi zebān
Cümle ḫāṣıyyāt u māhiyyāt ‘ayān[280]

Lāyıḳı vechiyle virdi aña nām
Ṣanma ki ḥīze esed diye merām

Rāh-ı Ḥaḳda Nūḥ ṭoḳuz yüz yıl tamām
Her gün eyler idi teẕkīr-i enām

La‘line imdād o yāḳūtü’l-ḳulūb
Ne resā’il var ne de Ḳūtü’l-ḳulūb

Şerḥden ögrenmiş degildir va‘ẓı o
Şerḥ-i rūḥdan keşf ider yenbū‘-ı Hū

Bir şarābdır o ki her kim ki içer
Āb-ı nuṭḳ o güngde ḳaynar ey püser

Tāze ṭoġmış ṭıfl olur dānā faṣīḥ
Ḥikmet-i bāliġ bilür ‘ayn-ı Mesīḥ

O şarābdan bir yudum içdiydi kūh
Çoḳ ġazel ögrendi Dāvūd-ı şükūh

Cümle ḳuşlar terk idüp ceng ü cidāl
Oldılar Dāvūd ile yek-ḥāl ü māl[281]

Ne ‘aceb murġān olursa mest aña
Güş idüp pūlād oldı mübtelā

Ṣarṣar oldı ‘Āda ḳattāl ü belā
Ki Süleymāna o ḥammāl-i ‘ulā

[279] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/31: “Ve Âdem’e bütün isimleri öğretti. Sonra bunları meleklere gösterip ‘Sözünüzde doğru iseniz şunların isimlerini bana söyleyin’ dedi.”
[280] māhiyyāt: māhiyyet E.
[281] Dāvūd ile: Dāvūda İ.

2715 Taḫt-ı şāhı götüren ṣarṣar idi
Günde bir aylıḳ yolı gider idi

Hem idi ḥammāli hem cāsūs idi
Ġayb sözler çün aña maḥsūs idi

Bād ġā'ib sözleri bulur gelür
Sūy-ı gūş-ı şāha anı irgürür

Ki fülān kes böyle didi bu zamān
Ey şeh-i ṣāḥib-ḳırān-ı pür-emān

Bu sözüñ pāyānı yoḳ ne didi mūş
Ḳurbaġāya bir gün ey miṣbāḥ-ı hūş

E 566a, İ 567b

Mūşuñ caġza tedbīri ki her istedigim zamān saña gelmege ḳādir degilim ki ṣu aramızda hā'ildir ber-vaşla lāzımdır ki sen ṣuda iken ben ṣu kenārına geldikde ḫaber irsāline ḳādir olam sen benim sürāḫıma geldigiñde baña ḫabere ḳādir olasın[282]

2720 Vaḳt olur ki saña idem keşf-i rāz
Ṣu içinde sen idersin türktāz

Ṣu kenārında ururum na'ralar
Sen işitmezsin ṣuda nālem heder

Olamam vaḳt-i mu'ayyen ḳa'ili
Ṣoḥbetiñ hīç olmaya bir ḥā'ili

Beş vaḳit oldı ṣalāt-ı mütteḳūn
'Āşıḳān içün *ṣalātin dā'imūn*[283]

Serde çünki ola sevdā-yı ḫumār
İdemez beş ile beş biñle ḳarār

2725 'Āşıḳāna ḥiṣṣe *zür ġıbben* degil
Ṣādıḳān müstesḳīdir ez-cān u dil[284]

Māhīyāna nice *zür ġıbben* dinür
Çünki bī-deryā degillerdir ṣabūr

Āb-ı deryā çün bize ḥā'il olur
Māhīyān bir ḳaṭreye mā'il olur

[282] geldigiñde baña ḫabere ḳādir olasın: geldikde bana ḫaber virmege ḳādir olasın ve's-selām E.
[283] *Kur'ân-ı Kerîm*, Meâric, 70/23: "Onlar ki namazları üzerine devam edicidirler."
[284] Bu beyit ve sonraki beyitle birlikte, Hadîs-i Şerîf: "Yâ Ebâ Hureyre! Seyrek ziyaret et ki sevgin artsın."

Bir nefes hicrān olur ‘uşşāḳa sāl
Bir sene vuṣlat olur ‘ayn-ı ḫayāl

‘Aşḳ müstesḳī o müstesḳī diler
Rūz u şeb-veş bir bir ardınca gezer

Leyle ‘āşıḳdır nehār-ı mużṭarib
Diḳḳat itseñ şeb de aña münḳalib

Cüst u cūdan yoḳ tevaḳḳuf yek-deme
Birbiri ardınca eyler demdeme

Biri pāyın biri gūşından ṭutar
Bu aña ḫayrān o buña bī-ḳarār

Oldı ma‘şūḳ göñli dā’im ‘āşıḳa
Düşdi ‘Azrā göñli dā’im Vāmıḳa

‘Aşıḳıñ göñlinde hep ma‘şūḳ var
Ṣanma anda fāriḳ u mefrūḳ vār

İki çan bir üştürüñ boynındadır
Nice zür ġıbben ṣıġar o iki bir

Dimedi kendüye zür ġıbben eḥad
Kendüyi nevbetle itmez kimse red

İşte bu birligi fehm itmez ‘uḳūl
Merge mevḳūfdur bu fehm-i bā-uṣūl

‘Aḳl ile idrāk mümkin olsa ger
Ḳahr-ı nefs olmazdı vācib ey püser

E 566b

Şāh-ı hüşde var iken raḥm-i keşīr
Dir mi idi nefsi ḳatl it ey emīr

İ 568a

Müşuñ ḳurbaġaya vuṣlat ṭalebinde zārī ve ricāda mübālaġa eylemesi[285]

Didi ey yār-i ‘azīz-i mihribān
Rūyıñı görmeksiz olmam bir zamān

Kesb-i tāb [u] nūrsın gündüz baña
Rāḥat-ı ḫˇābım da sensin her mesā[286]

[285] mübālaġa eylemesi: mübālaġası E.
[286] sensin her mesā: sen her şeb baña E.

Şād iderseñ bendeñi raḥmet olur
Gāh u bī-gāh yādıñız mürvet olur

Gice vü gündüzde bir ḳuşluḳ-liḳā
Böyle tertīb eylediñ ey ḫoş-liḳā

Ḳani‘ olmam böyle ben bir kerreye
Şevḳiñ ile işte döndüm ẕerreye

Beşyüz istisḳā çeker bende ciger
Her bir istisḳāda var cū‘u’l-baḳar

Sen ġamımdan bī-ḫabersin ey emīr
Ki zekāt-ı cāhıñ ister ben faḳīr

Bu faḳīr-i bī-edeb lāyıḳ degil
Līk luṭf-ı ‘āmıñız ‘ā’iḳ degil

Luṭf-ı ‘āmıñ istemez ḳaṭ‘ā sened
Şemsden pür-behredir her nīk ü bed

Gelmez anıñ nūrına aṣlā ziyān
Ki ḥadeṯ ḳurı odundan buldı şān

Hem ḥadeṯ külḫanda bulsa idi nūr
O der ü dīvār-ı ḫammāmdır ḥarūr

Cümle ālāyiş olur ārāyişī
Çün vire ḫūrşīd nūr u tābişi

Germ ider cevf-i zemīni şems hem
Bāḳī ahdāṯı da maḥv eyler o dem

Ḫabṯ ḫāk olup biter andan nebāt
اینچنین نابود باشد سیّئآت[287]

Bedter iken bu ḥadeṯ böyle ola
Nergis ü nesrīn olup hem bū ola

Ṭā‘atiñ nesrīnine ṣorma vefā
Ḥaḳ neler iḥsān ider rūz-ı cezā

Çün ḫabīṯe böyle bir ḫil‘at vire
Ṭayyibīne ni‘met-i rü’yet vire

[287] Çelebioğlu: Böylece onlar toprağın bir cüz’i olur. Onlardan otlar biter. Cenâb-ı Hak da işte günahları böyle tebdil eder. C. 6, b. 2724

Gözleriñ görmedigin iḥsān ider
Ṣanma vaṣfın anıñ ins ü cān ider

Biz kimiz eyle naẓar ey yār-i men
Rūzımı rūşen iden ḫulḳ-ı ḥasen

Baḳma ef'āl-i bed ü mekrūhuma
Zehr memlū mār-ı kişt ü kūhuma[288]

2760 Ben ki ziştim her ḥışālim cümle bed
Ḫār bitdim olamam gül-berg-i ṣad

E 567a

Vir bu ḫāra nev-bahār-ı ḥüsn-i gül
Vir bu māra zīnet-i ṭāvūs-ı gül

İ 568b

Çün kemāl-i ziştīde ben müntehā
Fażl u fende luṭfuñ andan müntehā

Müntehīden müntehīniñ ḥāceti
Ey viren serv-i sehīye ḥasreti

Ben ölürsem fażlıñ eyler ṣad fiġān
Gerçi ḥācetden berīdir bī-gümān

2765 Oṭurur gelüp mezārım başına
Çeşm-i luṭfından aḳar yaş ṭaşına

Nevḥa ister itmege maḥrūmlıġa
Eyler aġmāż bendeki maẓlūmlıġa

O zamān luṭfıñı şimdi ḳıl kerem
Bu süḫenden gūşıma ṭaḳ ḫalḳa hem

Ne dilerseñ söyle şoñra ḫākime
Ṣaç hemān bu müdrik-i ġamnākime

Ḳurbaġaya fāreniñ yalvarması ki bahāne ve ta'allül itme ve benim ḥācetimi yarına ḳoma ki te'ḫīrde āfāt vardır ve ṣūfī ibn-i vaḳitdir elini bābāsı dāmeninden çekmez ve ṣūfīniñ eb-i müşfiḳi vaḳitdir aña naẓar ider yarına ḳomaz kendü serī'ü'l-ḥisābı gülzārında ancılayın müstaġriḳ ider ki 'avām gibi muntaẓır-ı müstaḳbel olmaz nehrī olur dehrī olmaz ki 'inda'llāhi ṣabāha ve mesā māżī ve müstaḳbel

[288] kişt: dest İ.

ve ezel ü ebed olmaz
Ādem-i sābıḳ ve Deccāl-i mesbūḳ olmaz
bu rüsūm-ı ḫıṭṭa-i ‘aḳl-ı cüz’īdedir
ve rūḥ-ı ḥayvānīdedir
‘ālem-i lā-mekān ve lā-zamānda
bu rüsūm olmaz pes o ibn-i vaḳitdir ki
kendiden nefyü tefriḳatü’l-ezmineden
mā‘adā şey fehm olınmaz ancılayın ki
Allāhe vāḥidün fehm olunur ḥaḳīḳat
vāḥidi ile ikiliği nefy ider

Didi bir ṣūfīye bi ṣāḥib-‘aṭā
Cānım olsun saña dā’im ferş-i pā

Bir direm mi vireyim bugün saña
Yoḫsa yarı üç direm idem ‘aṭā

Didi dünden nışfa ben rāżıterem
Olsa da yarın ‘aṭāyā yüz direm

E 567b

Nīse baḫşişden iyü pīşīn şamār
İşte eñsem o peşīnce ey kibār

İ 569a

Bā-ḫuṣūṣ sīli ki destiñle ola
Ki ḳafā vü sīliden mestlik bula

Gel berü ey şādī-i cān u cihān
Ḫoş ġanīmetdir saña naḳd-i zamān

Şeb-revāndan gizleme rūy-ı mehi
Olma ey āb-ı revān cūdan tehī

Tā leb-i cū ola ḫandān ābdan
Yāsemīn ẓāhir ola o bābdan

Çünki gördüñ ki leb-i cū sebzezār
Bil ıraḳdan ki o cūda āb var

Didi *sīmāhüm vücūhüm* Kirdgār[289]
Ki olur yārāna ġammāz sebzezār

Gice yaġdı ise görmez hīç kes
Cümlesi uyḳuda her nefs ü nefes

Her gülistān tāze vü ter hem cemīl
Olması o gizli yaġmura delīl

[289] *Kur’ân-ı Kerîm*, Fetih, 48/29: “Yüzlerindeki nişaneleri, secdelerinin eserindendir.”

Ey birāder ḫākīyem sen ābīsin
Līk şāh-ı raḥmet ü vehhābīsin

Eyle iḥsān u ‘aṭālar hem kerem
Gāh u bī-gāh ḫıdmetiñe irişem

Cū kenārında seni da‘vetdeyem
Görmedim aşlā icābetden hümem

Ābdan gelmek baña oldı ba‘īd
Çünki terkībim benim ḫāk-i ḳadīd

İlçi yāḫud bir nişān eyle kerem
Tā ki feryādımdan āgāh ide hem

Böylece ḳavl itdiler o iki yār
‘Āḳıbet oldı bu ḳavl üzre ḳarār

Bir uzun ip ellerine alalar
Keşf-i sır vaḳti o ipi ṣalalar

Bir ucını bağlayam ben pāyıma
Bir ucun pāyıña bend it ḳā’ime

Tā gelelim bir yere bu fenn ile
Ḳarışalım cān beden-veş sen ile

İp gibidir pāy-ı cāndan ten hemān
Āsumāndan arża çeker her zamān

Cağz-ı cān āb içre bī-hūş ḫˇābda
Mūş-ı tenden ḳurtılup ḫoş tābda

Mūş-ı ten çekdikde her dem rīsmān
Bu çekişden cānı telḫ olur o ān

Olmasaydı beyni ḳoḳmuş ceẕb-i mūş
Āb içinde cağz iderdi ‘ayş u nūş

Bāḳīsin çün rūz ola ḳalḳ ḫˇābdan
Diñle nūr-ı baḫş-ı şems-i tābdan

E 568a

Bir ser-i ‘uḳde benim pāyımda ḫoş
Dīgeri pāyıñda olsun olma boş

İ 569b

Çekmege ḳādir olam ben ṭaşradan
O ser-rişte ola ẓāhir ḥasen

Telḫ geldi caġza ġāyet bu ḥadīṣ
Ki beni baġlayacaḳdır bu ḫabīṣ

Bir kerāhat ṭoġsa ḳalb-i ādeme
Vardır āfet anda sen boşdur deme

Vaṣf-ı Ḥaḳdır bu ferāset ṣanma vehm
Levḥ-i külden nūr-ı dil eyler fehm

Beyte gitmekden fīl itdi imtinā‘
Fīlbāna itmez oldı ittibā‘

Gidemezdi Ka‘beye çün pāy-ı fīl
Ḍarb iderlerdi keṣīr ü geh ḳalīl

Gūyiyā ḫuşk oldı pāyı o zamān
Yā ki öldi cān-ı pür-ṣavl-i revān

Başını döndürseler bil sūy-ı Yemen
Anlara sebḳat iderdi cümleten

Zaḫm-ı ġaybdan ḥiss-i pīl āgāh ola
Nicedir ḥiss-i velīyyu’llāh ola

Yoḳ didi Ya‘ḳūb fehm it o zamān
İstediler Yūsufı andan mehān

Didi Ya‘ḳūb-ı Nebī o pāk-i ḫū
Yūsuf içün cümle iḫvānına hū

İstediler Yūsufı dāderleri
Seyr içün ancaḳ ṭoḳunmaz żarları

Didiler bilmez misin bizi emīn
Gidelim Yūsuf ile seyre hemīn

Cümlesi didi düşünme yoḳ żarar
Bir iki sā‘at mehl vir ey peder

Tā çerāda oynayalım bir zamān
Biz emīniz muḥsiniz itme gümān

Didi yanımdan giderse bilürem
Artar elbette derūnumda elem

Göñlüm elbet söylemez aṣlā yalan
Nūr-ı ‘arşdandır fürūġı her zamān

Bu delīl-i ḳāṭi‘ olur var fesād
Çün ḳażā var idemez o i‘tidād

Geçdi andan var iken böyle nişān
Ki ḳażā-yı ḥikmet olur o zamān

Hīç ‘aceb mi ḳuyuya düşerse kūr
Gözliniñ düşmenligi a‘ceb olur

Bu ḳażā her dürlü taṣrīfe sezā
Gözi bağlar *yef‘alu’llāh mā-yeşā*[290]

Hem bilür hem daḫı bilmez dil feni
Mūm ider mühr-i ḳażā çün āheni

E 568b

Dir göñül ki çünki meyliñdir aña
Ne olursa olsun işle ey fetā

İ 570a

Kendini ḳor böyle ġaflet içre o
Böyle bağla bağlanup ḳalur girü

Māt olursa bunda ger o bü’l-‘alā
Olmadı māt māt olandır ibtilā[291]

Bir belāsı yüz belādan pāk ider
Bir hübūṭı ḥayli mi‘rāca gider

Bir mażarrat def‘ ider nice fesād
Böyledir taḳdīr-i Ḥaḳḳ itme ‘inād

‘Āḳıbet o puḫte vü üstād olur
Raḳḳ-ı ‘ālemden çıḳar āzād olur

Mest olur o lā-yezālī bādeden
Ḳurtılup temyīz olur her cādeden

Ya‘ni o süst i‘tiḳād taḳlīdden
Gürleme ḫūlyā-yı pür-tebrīdden

N’işler āyā ki çekerler nāgehān
Sūy-ı cezr ü medd-i baḥr-i bī-nişān

O beyānbāndan ‘imāretler gelür
Mülk-i şāhīler vüzārātlar gelür

[290] *Kur’ân-ı Kerîm*, Âl-i İmrân, 3/40.; Hac, 22/18: “Görmez misin göklerde ve yeryüzünde bulunanlar; güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu hep O’na secde etmektedir! Niceleri de azabı hak etmiştir. Allah’ın hakir kıldığı kimseyi onurlandırabilecek birisi yoktur. Kuşkusuz Allah dilediğini yapar.” Hac: 18.
[291] ibtilā: ibtidā İ.

O beyābān-ı ʻademden ehl-i ʻaşḳ
Bu şehānıñ mülkini itmekde meşḳ

Kārvānlar ṭopṭolu o bādiye
Her ṣabāḥ aḫşam gelürler vādiye

Hem gelür bizimle eylerler vüṣāḳ
Ki bizim nevbet size lāzım firāḳ

ʻAḳlı gözin açdıġı demde püser
Ḥāżır eyler raḫt-ı mihmānı peder

Şāh-rāhdır çoḳ bu cānibden giden
Ṣādırān u vāridān andan gelen

Sen iyü baḳ otururken gideriz
Göremezsin cānıña ḳaṣd ideriz

Ṭutmadıñ sermāyeyi ḥāliñce sen
Belki nāşīdir ġaraždan cümleten

Çoḳ müsāfir var ümīdi beldedir
Eglenürken rūyı müstaḳbeldedir

Böylece dil perdesinden bī-kelām
Dem-be-dem irişmede ḫayl-i ḫayāl

Olmasa taṣvīrler bir tarladan
Göñle itmezdi teʻākub çoḳ miḥen

Ḥayli ṣūretler sipāhı fevc fevc
ʻAyn-ı dilden ṣulanurlar mevc mevc

Destīlerin ṭoldırup rāhī olur
Gāhi ẓāhir gāhice rāhī olur

Fikri bil bu çarḫ-ı dilde aḫterān
Devrini fehm eyle dīger āsumān

Saʻdi gördüñ şükr idüp īṣār ḳıl
Naḫsı gördüñ baḫş-ı istiġfār ḳıl

E 569a, İ 570b

Biz kimiz eyle kerem ey pādişāh
Muḳbil eyle ṭāliʻim çarḫ üzre māh

Nūr-ı mehden rūḥı tābān it hemān
Fitne-i ẕenbden mehīdir cān cān

Ḳurtar anı gelmeye hīç vehm ü ẓan
Çekmesün dil cevr-i çāh ile resen

Tā kemāl-i şefḳatinden bu göñül
Āb u gilden ḳurtılup bula sübül

Ey dürüst ‘ahdi olan Mışra ‘azīz
Maḥbesinde Yūsuf-ı ṣāḥib-temīz

Ḫˇāb gör ola ḫalāṣ o ehl-i dīn
Tīz *inna’llāh yüḥıbbü’l-muḥsinīn*[292]

Yedi öküz ki ża‘īf ü lāġarān
Yidiler yedi öküzi ki simān

Yedi başaḳ ki ḳurumış bī-behā
Tāze biten başaġı itdi hebā

Ey ‘azīz Mışra gelür ḳaṭḥ-ı ‘aẓīm
Sen bu ḥāli görme cā’iz ey kerīm

Yūsufum ḥabsiñdedir bulsun menāṣ
Zenleriñ mekrinden it anı ḫalāṣ

Sūy-ı ‘Arşı idem evvel merbıṭ o
Şehvet-i māder düşürdi k’*ihbiṭū*[293]

Pes ki düşdüm o kemālde zīre ben
Zen feniyle oldı zindān raḥm-i ten

Rūḥı ‘Arşdan indirür gūyā ḥaṭīm
Şübhesiz mekr-i zenān oldı ‘aẓīm

Evvel āḫir zenden olur hep bu ḥāl
Rūḥ idim şimdi beden oldum vebāl

Yūsufuñ bu ḥālde zārīsin işit
Yā ki Ya‘ḳūb-ı Nebīye raḥm it

Zenden iḫvāndan mı feryād ideyim
Düşdüm Ādem-veş cināndan n’ideyim

Güzde yapraḳlar gibi pejmürde ben
Cennet-i vaşlıñda buġday yidi ten

[292] *Kur’ân-ı Kerîm*, Âl-i İmrân, 3/134: “Onlar (takvâ sahipleri) bollukta da darlıkta da Allah yolunda harcarlar, öfkelerini yenerler, insanları affederler. Allah işini güzel yapanları sever.”
[293] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/36.

Çünki gördüm luṭf u in‘āmıñ seniñ
Hem selām-ı silm-i peyġāmıñ seniñ

Ben sipend ḥāżırladım çeşm-i bede
O sipende degdi bed göz ey dede

Pīş ü pesden çeşm-i bedler dāfi‘i
Ancaḳ o çeşm-i ḫumār-ı nāfi‘i

Bed gözi çeşm-i şerīfiñle şehā
Māt idersin ki olur a‘lā devā[294]

Belki çeşmiñden irişür kīmyā
Bed gözi a‘lā ider a‘le’l-u‘lā[295]

Çeşm-i şeh şāhīn gözine ola bend
Himmet-i şāhīn olur o dem bülend

İ 571a

Tā ki çoḳ himmetle şāh itse naẓar
Ṣayd ider şāhīn o demler şīr-i ner

E 569b

Ma‘nevī şahbāza olmaz şīr-i ḳayd
O şikārıñdır seniñ sen aña ṣayd

Bāz-ı cāna dīn deştinde emīr
Lā-uḥıbbü’l-āfilīn eyler ṣafīr[296]

Seniñ içün bāz-ı dil her dem uçar
Ki ‘aṭāyāñdan seniñ ümmīd-vār

Enfe ḳoḳu gūşe sem‘ oldı seniñ
Her ḥise ḳısmet bu cem‘ oldı seniñ

Ḳanġı ḥisse yol virürseñ sūy-ı ġayb
Olmaz anda hīç fütūr-ı merg ü şeyb

Mālikü’l-mülksin bu ḥisse nesne vir
Tā ola sā’ir ḥise şāh-ı kebīr[297]

[294] a‘lā devā: a‘le’l-‘ulā E.
[295] – E.
[296] *Kur’ân-ı Kerîm*, En‘âm, 6/76: “Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü. ‘Rabbim budur’ dedi. Yıldız batınca da ‘Batanları sevmem’ dedi.”
[297] ḥise şāh-ı kebīr: ḥisse şāh-gīr E.

Şol ḫırsızlarıñ ḥikāyesi ki Sulṭān Maḥmūd bir gice anlarıñ içine düşdükde ben de sizdenim dimekle sırlarına ıṭṭılā‘ı[298]

Devr iderdi gice şeh Maḥmūd ferd
Uġradı bir ḳavme ki düzdān-ı serd

Pes didiler kimsin ey ‘ālī-cenāb
Sizdenim ben diyü şeh virdi cevāb

Didi biri ey gürūh-ı ḥīle-sāz
Söyleyiñ ṣan‘atlarıñızdan biraz

Söyleyiñ siz her ne var ise hüner
Bileler tā bunda var mı bir eṣer

Biri didi ey gürūh-ı ehl-i fen
Var benim gūşumda ḫāṣıyyet ki ben

Seg kelāmın bilürüm eylerse bāng[299]
Didiler dīnārda ḥiṣṣeñ iki dāng

Didi āḫir ey gürūh-ı pür-ṭami‘
Ḫāṣıyet ‘indimde oldı müctemi‘

Leyl-i muẓlimde kimi görse gözüm
Gündüzin bī-şek bilür anı özüm

Didi āḫir ḫāṣıyet bāzūmda var
Zūr-ı destle naḳb ururum bī-şümār

Didi biri ḫāṣıyet enfime ḫāṣ
Yirden almaḳlıḳ ḳoḳu bende ḫavāṣ

Sırrı *en-nāsü ma‘ādin* virdi el
Ki Resūlüñ sözi bunda bu maḥal[300]

Ḫāk-i tende bilürüm ki ben ne var
Naḳdi ne hem rāygānı ne ‘ayār

Var bir ma‘dende altun bī-ḥisāb
Dīgeriniñ daḫli az ey ẕū-lübāb

[298] sizdenim dimekle sırlarına ıṭṭıla‘ı: sizdenim dimesi İ.
[299] kelāmın: ṣadāsın E.
[300] Hadîs-i Şerîf: “İnsanlar, gümüş ve altın madenlerine benzerler. Cahiliyye devrinde hayırlı olanlar, imanının şuûruna ermek şartıyla, İslam’da da hayırlı olanlardır…”

2885 Ḳoḳlarım ben ḫāki Mecnūn-veş müdām
Leylī ḫākin bulurum ni‘me’l-merām[301]

İ 571b

Ḳoḳlayınca bilürüm pīrāheni
Yūsufī midir yāḫud ehrīmeni

E 570a

Ḥażret-i Aḥmed Yemenden aldı bū
Bu naṣīb-i bendedir ey nīk-ḫū

Ki ne yirde gizlidir sīm ile zer
Yā ki anda olmaya zerden eṣer

Didi biri ḫāṣiyet pençemdedir
Ki kemendim tā ‘alemde müstaḳır

2890 Aḥmed-āsā tā kemend atdıḳda cān
Tā kemendi gitdi sūy-ı āsumān

Didi Allāh ey kemend-endāz-ı beyt
Ki atan ben *mā rameyte iẕrameyt*[302]

Pes su’āl itdiler o demde şehe
Didiler var mı hüner hīç bu deme

Didi dervīşim budur ḫāṣıyyetim
Mücrimān ḳurtarması ma‘rifetim

Mücrimānı vireler cellāda çün
Ṣaḳalım oynarsa ḳurtılur yekūn

2895 Merḥametle rīşim oynatsam eger
Ḳurtılur hep ḳatl ü teşvīşden o er

Ḳavm didi ḳuṭbımız sensin bu şeb
Rūz-ı miḥnetde ḫalāṣa ol sebeb

Çıḳdılar birden idüp hep ittifāḳ
Ḳaṣr-ı şāha girmege oldı vüṣāḳ

Bir köpek ürüdi yolda nāgehān
Didi dir siziñle sulṭān-ı cihān

Ḳoḳladı ḫāki o bū dīvānesi
Didi bu ṭul ‘avretiñ kāşānesi

[301] ḫākin: ḫākde İ.
[302] *Kur’ân-ı Kerîm*, Enfâl, 8/17: “Savaşta onları siz öldürmediniz, onları Allah öldürdü; (oku) attığında da sen atmadın, Allah attı; bunu da müminlere kendinden güzel bir lutufta bulunmuş olmak için yaptı. Allah her şeyi işitmekte, her şeyi bilmektedir.”

Pes kemend atdı o üstād-ı kemend
Çıḳdılar hep fevḳ-ı dīvār-ı bülend

Başḳa bir yir ḳoḳladı çünki o merd
Didi budur maḫzen-i sulṭān-ı ferd

Naḳb-zen naḳb urdı irdi maḫzene
Her biri ṭoldırdı eşyā dāmene

Nice zer zer-beft ü cevher aldılar
İtdiler pinhān ya‘nī çaldılar

Şeh mu‘ayyen gördi menzilgehlerin
Ṣūretin ismin maḥall ü rehlerin

İçlerinden kendini çaldı hemān
Söyledi dīvānda gündüz hep ‘ayān

Ḳoşdılar żābiṭler o eṭrāfa hep
Ṭutdılar düzdānı cümle bī-ta‘ab

Eli baġlı geldiler dīvāna çün
Cān ḫavfı ile lerzān u zebūn

Taḫt-ı şāh öñünde çünki ṭurdılar
Gice anlarla idi o māh-ı fer

İ 572a

Gice kimi gördi ise bī-gümān
Gündüzin gördükde bildi pek ‘ayān

E 570b

Şāhı taḫt üstünde çünki gördiler
Bu gice bizimle bile idi bu

Ol ki ḫāṣıyyet bilen dervīşdir
Bu giriftāra sebeb teftīşdir

‘Ārif-i şāh idi çeşmi lā-cerem
Açdı aġzın ma‘rifetden bā-ḫaşem

Didi *vehve ma‘küm* bu şāhdır[303]
Fi‘l [ü] sırra cümleye āgāhdır[304]

Gice düş oldı gözüm gördi şehi
Tā seḥer ṭoġdı dile ‘aşḳ-ı mehi

[303] *Kur’ân-ı Kerîm*, Hadîd, 57/4: “Gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşa istivâ eden O’dur. Toprağa giren ve ondan çıkan, gökten inen ve ona yükselen her şeyi bilir. Nerede olursanız olun O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı görmektedir.”
[304] Fi‘l [ü] sırra: ‘Aḳl u sırra E.

Ümmetimi isterim andan bu dem
‘Ārifīne eyler o zīrā kerem

Çeşm-i ‘ārif bil amān-ı ‘ālemīn
Pādişehler buldı andan ‘avn-i ‘ayn

Ki Muḥammed şāfi‘-i her dāġ idi
Cānib-i şehden gözi *māzāġ* idi[305]

Çün şeb-i dünyāda maḥcūbdur güneş
Ḥaḳḳa nāẓır Ḥaḳdan o ümmīd-keş

Küḥl-i çeşmānı *elem neşraḥ* olup[306]
Cebre’īliñ görmedigin gördi ḫūb

Bir yetīme ki Ḫudā sürme çeker
Olur o dürr-i yetīm-i nūr-ı fer

Nūrı olur hem zerārī ġālibi
Böylece maṭlūbuñ olur ṭālibi

Gözi öñünde maḳāmāt-ı ‘ibād
Lā-cerem şāhid diyü Ḥaḳ virdi ad

Ālet-i şāhid gözidir hem lisān
Olamaz şeb-ḫīzden bir sır nihān

Nice yüz biñ müdde‘ī itse ġulū
Cānib-i şāhiddedir ḳāḍīde rū

Ḳāḍī ḥükmünde budur ancaḳ feni
Şāhidāndır aña çeşm-i rūşeni

İki gözümdür didi şāhidleri
Gördi sırrı çün ġarażlardan berī

Müdde‘ī hem dīde ammā o ġaraż
Perde olur çeşm-i ḳalbe bu ġaraż

Ḥaḳ murād eyler ki zāhid olasın
Terk-i aġrāż ile şāhid olasın

Bu ġarażlar dīdeye perde olur
Naẓraya her perde efsürde olur

[305] *Kur’ân-ı Kerîm*, Necm, 53/17: “Göz ne kaydı ne de hedefinden şaştı.”
[306] *Kur’ân-ı Kerîm*, İnşirâh, 94/1: “Senin için göğsünü açıp genişletmedik mi?”

2930 Göremezsin cümlede żevḳ ü ṣafā
کـور و کـر کـردد تـرا حـبّ ســـوا[307]

Göñline ḫūrşīd ide ilḳā-yı nūr
Yıldızıñ ḳadri olur ‘indinde dūr

İ 572b

Pes görür bī-perde o esrārı hep
Ḥāl-i rūḥ-ı mü’min ü küffārı hep

E 571a

Yerde gökde olmadı Ḥaḳ bir zamān
Rūḥ-ı insāniyyeden olmaz nihān

Raṭb u yābis cümlesin keşfe eḥaḳ
Rūḥa emr-i *Rabbī*den mühr urdı Ḥaḳ[308]

2935 Gördi çün o nūrı bu çeşm-i ‘azīz
Ḳalmadı gizli aña pes hīç çīz

Her ḫuṣūmetde olur şāhid o żāt
Her sözi derd-i sere ‘ayn-ı ḥayāt

İsm-i Ḥaḳ ‘adl oldı hem şāhid de bu
Şāhid-i ‘adli olur çeşm-i nikū

İki ‘ālemde göñül manẓūr-ı Ḥaḳ
Şāhide eyler naẓar zīrā adaḳ

‘Aşḳ-ı Ḥaḳ hem sırr-ı şāhid-bāzlıġı
Oldı māye cümle perde-sāzlıġı

2940 Bu sebeb līkāda Levlāk didi Ḥaḳ[309]
Leyle-i Mi‘rāc-ı şāhid-bāza baḳ

Çün ḳażā nīk ü bede ḥākim olur
Hem ḳażāda şāhid ü ḥākim olur

Bu ḳażāya rāżı her mīr ü ḥakem
Şād oluñ ey rāżīyān-ı pīş ü kem

‘Ārifān ma‘rūfdan iḥsān diler
Germ ü serdde ey raḳībim dir gezer

Ḫayr u şerde ey müşīr-i nef‘ u żarr
Var işāretler velī dil bī-ḫaber

[307] Çelebioğlu: Hiçbir şey gerçeği üzere görülemez. “Sevdiğin şeyler seni kör ve sağır eder.” C. 6, b. 2900
[308] *Kur’ân-ı Kerîm*, İsrâ, 1785: “Sana ruhtan sual ederler. De ki: Ruh Rabbimin emrindedir. Size ise ilimden ancak az bir şey verilmiştir.
[309] Kaynaklarda tespit edilemeyen ancak bazı referans kitaplarda sahih veya mevzu hadis olarak geçen bir hadistir.

2945

ای تـو مـارآ دیـد و مـارآ نـیســـت دیـد[310]

Hep sebeb görmekle gör çeşm-i ḳadīd

Çeşmim oldı cümle gözden münteḫab
Çün göründi āfitābım vaḳt-i şeb

Luṭf-ı ma‘rūfuñ seniñ ey Z̲ü’l-Celāl
یـابـد احســـان بـا تـمـآمـئ کـمـال[311]

ای خـــدا انـــوار مـــارا کـــن مـــزیـــد
از قـبـایـح و از فضـــایـح وا رهـیـد[312]

Gice dōstuñ itme mehcūr gündüzin
Ḳurb görmiş cāna dūr itme öziñ

2950 Bir ölümdür bu‘d-i z̲ātıñ hem nekāl
Bā-ḫuṣūṣ bu‘d ola ba‘de’l-viṣāl

İtme nā-dīde gören bī-çāreyi
Ṣula gel sen sebze-i bīmāreyi

Lāübālī olmadım mez̲hebde ben
Şefḳatinde lāübālī olma sen

Eyleme rūyıñdan aṣlā sen ba‘īd
Ki görürdi rūyıñı medd-i medīd

Ġayrı görmek ġull-ı gerden hem de dest
هـر چـه غـیـری حـق بـود او بـاطـلســـت[313]

İ 573a

2955 Bāṭıl ammā yā ki gönderdi ḥasen
Çünki bāṭıl bāṭıla olur resen

E 571b

Her z̲erārı bu cihānda serserī
Cins cinse kehribārdır her biri

Mi‘de nānı çekmek ister her zamān
Hem ciger ḥārdır çeker āb-ı revān

Gözi bütān kūyı cez̲b itmek diler
Maġz ister gülsitāndan būy-ı ter

[310] Çelebioğlu: Hayırda da şerde de bize hüküm senden. Ama gönlümüz senin hikmetlerinden habersiz. C. 6, b. 2914.
[311] Bā-tamāmī-i kemāl: çün bā-tamām-ı kemāl E.
[312] Çelebioğlu: İlâhî, nûrumuzu artır, bizi kahredici rüvalıklardan kurtar. C. 6, b. 2918.
[313] Çelebioğlu: Senden başkasının cemâlini görmek, boğaza geçirilen bir demir halka gibidir. “Hak’dan gayri her şey bâtıldır.” C. 6, b. 2924.

Çünki ḥiss-i çeşm olur renge esīr
Maġz u beyni rāġıb-ı būy-ı ‘abīr

Bu ceẕblerden ayā esrār-dān
Luṭfıña ceẕb eyle bizi el-āmān

Cümle ceẕẕābānıñ olduñ ġālibi
Al kerem ḳıl ‘ācizān-ı ṭālibi

Ebre teşne çünki ṭuta şāha yüz
Ya‘ni leyl-i Ḳadr ü bedri göre göz

Çün lisān u cānı o ola anıñ
Şaṭḥ söyler o ki bu ola anıñ

Didi bend-i ṭīn oldı çünki cān
Āfitāb-ı cān sensin rūz-ı şān

İşte o vaḳt oldı ey şāh-ı kerīm
Ḫayr ile oynat ṣaḳalıñ müstaḳīm

Her biri ḫāṣıyyetin gösterdi hep
O hünerler oldı idbāra sebeb

O hünerler bağladı gerdānımız
Çoḳ menāṣıbdan düşürdi cānımız

O hüner *fī cīdihā ḥablün mesed*[314]
Mevt gününde olamaz aṣlā meded

Ancaḳ o gice görüp gündüz bilen
İşte o ḫāṣıyyet oldı mü’temen

O hünerler cümlesi ġūl-i ṭarīḳ
İllā o göz ki ola şāhı ferīḳ

Vaḳt-i ḥükm sulṭān ider andan ḥayā
Gice görmiş idi şāhı vāḳı‘ā

Şāhdan āgāh olan kelb-i muṣīb
Aña kelb-i Kehf laḳab oldı naṣīb

Ḫāṣıyet ḳulaḳda da olur güzel
Bāng-ı segle ṣīre eylerse edell

[314] *Kur’ân-ı Kerîm*, Tebbet, 111/5: “Boynunda da ipten bükülmüş bir halat bulunacak.”

Uyanıḳdır gice seg çün pāsbān
Şāha āgehlerden āgehdir o cān

Olma bed-nāmlardan ‘ār eyle müdām
Sırlarına ‘aḳlıñı vir ve’s-selām

Nice altun ki siyeh-tāb ideler
Anı yaġmadan amān-yāb ideler

E 572a, İ 573b

Ol gāv-ı baḥrīniñ ḳıṣṣası ki ḳa‘r-ı deryādan gevher çıḳardı ve gice sāḥil-i deryāya ḳodı ki şu‘lesinden otlaya bāzirgān pusudan çıḳdı gāv gevherden uzaḳda gevheri çamur ile örtdi ve dıraḫta ḳaçdı[315]

Gāv-ı baḥrī çıḳarur o cevheri
Ḳor kenār-ı baḥre otlar serserī

Şu‘lesinde cevheriñ gice öküz
Sünbül ü sūsen yiyüp olur semüz

Gāv-ı ābīdir bıraġan ‘anberi
Ki ġıdāsı nergis ü nīlū feri

Her kimiñ ḳūtı ola nūr-ı celāl
Nice dökmeye lebi sīḥr-i ḥelāl

Kim ki arı gibi vaḥy ola nefel
Nice olmaz ḫānesi memlū ‘asel

Otlar ide nūr-ı gevherle baḳar
Oldı gevherden biraz o dūrter

Örtdi bir tācir tīz elden ber-siyāh
Tā ḳarañlıḳ ola ṭarf-ı sebzegāh

Ḳaçdı tācir bir dıraḫta tīzcek
Gāv arardı merdi boynuz ura pek

Çünki nevmīd oldı o merdden baḳar
Geldi o cāya ki ḳoymışdı güher

Dürr-i şehvār üzre gördi ṭīni o
Ḳaçdı İblīs-vārī ṭīnden ‘aynı o

[315] Başlık: Ol gāv-ı baḥrīniñ ḳıṣṣası ki deryādan gevher çıḳarup sāḥil-i deryāya ḳoyup şu‘lesinden otlanurdı bāzirgān çıḳup gāv gevherden uzaḳda gevheri çamur ile örtüp dıraḫta ḳaçması İ.

Bilmedi şeyṭān ṭīn-i enveri
Nice bilsün gāv gilde gevheri

İhbiṭ ile girdi bu ebdāna cān[316]
Oldı bir dürr-i ‘Aden gilde nihān

Bu maḳīl ü bu maḳālden dā’imā
حیض مردآنســـت بکریزد هوا[317]

2990 Tāciri bilür velī bilmez öküz
Ehl-i dil-vār rencber añlar mı rumūz

Her çamur ki kendide cevher ola
Ġayrı ṭīne cevheri rehber ola

Bir çamur ki bulmaya nūrdan reşāş
O gil-i pür-dürle olmaz arḳadaş

Bu sözüñ pāyānı yoḳdur mūşa gel
Cū kenārında olan ṣad cūşa gel

[316] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/24: “Allah, ‘Birbirinize düşman olmak üzere inin! Sizin için yeryüzünde bir süreye kadar yerleşme ve faydalanma vardır’ buyurdu;”
[317] Çelebioğlu: Ey arkadaşlar, dedikoduyu terk edin, muhakkak ki heva ve heves, erkeklerin hayzıdır, bundan sakının. C. 6, b. 2961.

Müşuñ cağzdan istegi ḳışṣasına rücū‘ ki cağzıñ ayağına ip bağlayup ve müşı ḳarġa ḳapdıḳda müşı havāya götürüp ḳurbağa daḫı ber-havā mu‘allaḳ olması

İ 574a

Düşdi o meftūna ‘aşḳın riştesi
Vaṣl-ı cağz ümmīdiniñ bir kiştesi

Ḥaẓlanur dil riştesine dem-be-dem
Ki elime geçdi bu ser-rişte hem

Cān u dil tārī gibi itdi ẓuhūr
Diyü bu ser-rişteye eyler sürūr

E 572b

Nāgehān geldi ġurābü’l-beyn-i şūm
Ḳapdı müşı eyledi fevḳa hücūm

Çün ġurābdan müş oldı ber-hevā
Ḳa‘r-ı ābdan aña tābi‘ ḳurbağa

Müş ağzında ġurābıñ cağz hem
Ber-hevā aṣıldı pāyında retem[318]

Ḫalḳ ẓann eyler idi zāġ itdi keyd
Ḳurbağayı baḳ ne günā itdi ṣayd

Ṣuda olsa nice ṣayd eylerdi zāġ
Murġ-ı āb eyler mi hīç zāġa dimāġ

Cağz dirdi bu sezādır o kese
Çift ola küstāḫ-vārī bir ḫase

Ṣad fiġān nā-cins dōstdan ṣad fiġān
Yār-i nīkū cüst u cū ḳıl her zamān

Nefs içün ‘aḳl itmede feryād u zār
Vech-i ḫūbda nā-pesend bir enf var

‘Aḳl dir cinsiyyetim saña benim
Ma‘nīdendir ṣanma ki cism ü tenim

Olma gel ṣūret-perest ey pīç pīç
Sırr-ı cinsi arama ṣūretde hīç

Ṣūret olmışdır cemād miṣl-i ḫacer
Ki cemād cinsiyyetinden bī-ḫaber

[318] İ. nüshasında kenarda “retem: bi’l-fetḥateyn bir şey’i unutmamaḳ içün parmağa bağlanan iplik” yazmaktadır.

Cān ḳarınca ten olur miṣl-i şa‘īr
Anı çeker sū-be-sū miṣl-i esīr

Mūr bilür tedrīc ile o dāneler
Cinsimiz olsa gerekdir yā ḳader

Arpa buġday cānibin ḳılmaz ṭaleb
Līk mūra mūr olur pek münteḫab[319]

Bi’t-tabī‘dir arpa meyli gendüme
Mūra rāci‘ mūra merdüm merdüme[320]

Nice cem‘ olur dime gendüm şa‘īr
Ücrete itme naẓar varken ecīr

Bir siyeh şeyde geze mūr-ı siyāh
Mūr pinhān dāne ẓāhir ḳıl nigāh

‘Aḳl çeşme dir ki ḳıl ḫoşca naẓar
Dāne kendi kendine itmez güzer

Bu sebebden geldi o Aṣḥāba kelb
Oldı ṣūret dāneler mūr oldı ḳalb

Bu vechden oldı ‘Īsā ile çarḫ
Ki ḳafesler muḫtelif bir cins-i ferḫ

İ 574b

Bu ḳafes ẓāhir velī ferḥi nihān
Ṣāḥib olmazsa ḳafes olmaz revān

O mübārek göz ki ‘aḳlıdır emīr
‘Āḳıbet-bīn ola dānā vü ḫabīr

Farḳ-ı nīk ü bed ide ‘aḳl ile o
Göz siyeh yā aḳ dimek olmaz nikū

E 573a

Çeşm-i maġrūr oldı yoḳluḳ o tene
‘Aḳıl ister ki meḥekke ṭutına

Murġa āfet çeşm-i kām-bīnī olur
Murġa muḫliṣ ‘aḳl-ı dām-bīnī olur

Dām-ı dīger var ki bilmez ‘aḳl u hūş
Anıñ içün vaḥy-i ġā’ib itdi cūş

[319] Līk mūra mūr olur pek münteḫab: Mūra mūruñ cānibidir münteḫab E.
[320] İ. nüshasında ilk mısra ikinci mısra’ın yerindedir.

Cins ü nā-cins ‘aḳl ile fehm olunur
Ṣūrete varma ki anda çoḳ ḳuṣūr

Cinsi ṣūret ṣanma gel çekme emek[321]
‘Īsī ṣūretde beşer cinsi melek

Fevḳ-i nīlīfāma çekdi murġ-ı hūş
Ḳurbaġayı çekdigi veş zāġ u mūş

Her ikiniñ yoġıdı cinsiyyeti
O vechden çekse gerek zaḥmeti[322]

[321] gel çekme: çekme gel E.
[322] – E.

‘Abdü’l-Ġavşıñ ḳışşası ki anı perīler ḳapup nice yıllar cinnīler içinde şāḳin olup nice seneden ṣoñra şehrine evlādına gelüp yine ṣabr idemeyüp cinsiyyet-i ma‘nevī ḥasebiyle perīlere rücū‘ı[323]

Cins-i cinnīden idi çün ‘Abd-i Ġavṣ
Yidi ṭoḳuz yıl perīler içre revṣ

Zevci başḳa erden ityān itdi nesl
O yetīmler bilmedi ḳanda aṣl

Kimi dir ḳurt ḳapdı kimi rāh-zen
Yā ḳuyuya düşdi yā var bunda fen

Cümle evlādı gezerdi pür-keder
Bābālı oldı dimezdi kimseler

Çün ṭoḳuz yıl geçdi itdi o ẓuhūr
‘Āriyet gelmişdi oldı yine dūr

Oldı evlādına bir ay mīhmān
Kimse bilmez ṣoñra n’oldı ḥāl ü şān

Ḳapdı hem-cinsiyyet o cānı hemān
Rūḥa te’ṣīri gibi zaḫm-ı sinān

Ehl-i cennet cins-i cennet oldılar
Ḥaḳḳa ṭapmaḳ oldı cinse nev‘ u fer

Didi Peyġamber ki cūd u meḥmede
Dünyede bir şāḫ-ı cennet ey dede[324]

Hep muḥabbetler muḥabbet cinsidir
Cümle miḥnetler de miḥnet cinsidir

İ 575a

Bī-ḳayıdlıḳ bī-ḳayıdlıḳdan olur
‘Aḳl anı zīrā ki o cinsden bulur

Oldı İdrīs çünki hem-cins-i nücūm
Yedi yıl oldı Züḫalle hem-ḳudūm

Maġrib ü maşrıḳ da idi yār aña
Hem ḥadīṣ ü maḥrem-i esrār aña

[323] perīlere: cinnīlere İ.
[324] Zayıf hadis olduğu belirtilen Hadîs-i Şerîf: “Cömertlik, cennet ağaçlarından bir ağaçtır. Dalları ise dünyâya sarkmıştır. Kim bu dallardan birisini tutarsa, bu dal onu cennet götürür. Cimrilik ise, cehennem ağacından bir ağaçtır. Dalları dünyâya uzanmıştır. Kim bu dallardan birisini tutarsa, o dal da onu cehenneme götürür” buyurmuşlardır.

Ġaybetinden ṣoñra itdi çün ḳudūm
Yirde söyler idi o ‘ilm-i nücūm[325]

E 573b

Ḳarşusında ṣaf-be-ṣaf üstād-ı kān
Dersine ḥāżır olurdı aḫterān

Añladı ḫalḳ ki ne imiş bu nücūm
Bildiler cümle ḫuṣūṣ u hem ‘umūm

Tā zemīne ceẕb idüp cinsiyyeti
Aḫterān itdi aña çoḳ ḫıdmeti

Her biri aḥvālini hem nāmını
İtdiler şerḥ-i raṣad encāmını

Oldı cinsiyyet hemān nev‘-i naẓar
Birbirine yol bulur eyler güzer

Gizli itmişdir Ḫudā aña naẓar
Sen o cinsden olmaḳ içün bī-ḫaber

Bu vücūda eylese bir ḫoş naẓar
Bī-ḫaber iken olur o bā-ḫaber

Ḫūy-ı zen virürse bir merde eger
İbne olup g.t virür dā’im gezer

Ḫūy-ı merdi ‘avrete virse eger
Ṭālib-i zendir zıbıḳcı derbeder

Saña virdiyse ṣıfāt-ı Cebre’īl
Ḳuş gibi dā’im hevā saña sebīl

Dīdesi dā’im hevāya muntaẓır
Göge ‘āşıḳ arżdandır müntefir

Ḫar ṣıfātın virdi ise ger Ḫudā
Yüz ḳanadı olsa āḫūrına cā

Ṣūretinden ḫor degildir bil ṣıçan
O ḫabāṣetden ḫabīṣ yir her zamān

Ẓulmete mā’il o ḫā’in ṭu‘me-cū
Fıstıḳ u cevz ü penīre sirḳa-ḫū

[325] E. nüshasında ilk mısra ikinci mısra’ın yerindedir.

3055 Olsa şāhīnde eger ki ḫūy-ı mūş
Mūşlara neng oldı hem ‘ār-ı vuḥūş

Ḫūy-ı Hārūt ile Mārūt ey püser
Çünki döndi virdiler ḫūy-ı püser

Dūr oldı çün *lenāḥnü’ṣ-ṣāffūn*[326]
Çāh-ı Bābilde aşıldı ser-nigūn

Levḥ-i Maḥfūẓ çün naẓardan oldı dūr
Sāḥir ü mesḥūr oldı levḥ-i şūr

Perleri bir serleri bir şekli bir
Mūsī ‘arşda Fir‘avn şerr ü eşir

İ 575b

3060 Nīk-ḫū ol nīk-ḫūlarla otur
Gülyaġı āmīziş-i gülle olur

Merd ile bulur şeref ḫāk-i mezār
Tā göñüller anda yüz ḳor zār zār

Cism-i pākiñ māyesinde çünki ḫāk
Böyle maḳbūl ola hem iḳbālnāk

Sen daḫı *elcārı ṣümme’d-dār* ara
Var ise göñlüñ yüri dildār ara[327]

E 574a

Sīret-i cāndır o ḫāk-i pür-şeref
Sürme-i çeşm-i ‘azīzān-ı ḫalef

3065 Çoḳ kişi vardır mezār içre yatur
Nef‘i bīn ḥaydan ziyāde ḳıl şu‘ūr

Sāye ṣalmış ḫāk anıñla sāyedār
Nice yüz biñ zende andan māyedār

Şol merdiñ dāstānı ki muḥtesib-i Tebrīzden vażīfesi var idi ve bu vażīfe ümmīdi ile eṭrāfa çoḳ borc eyledi ki muḥtesibiñ vefātından bī-ḫaber ḫāṣılı hīç ehl-i ḥayātdan borcını edā idecek şey’ taḥṣīl idemedi illā yine muḥtesib-i müteveffādan ḥāṣıl oldı ancılayın ki dimişlerdir[328]

[326] *Kur’ân-ı Kerîm*, Saffât, 37/165: “Biz mutlaka (o yerlerde) saf tutarız.”
[327] Hadîs-i Şerîf: “Evi satın almadan önce komşuyu, yola çıkmadan önce de arkadaşı araştırınız.”
[328] muḥtesib-i müteveffādan: vefāt iden muḥtesibden E.
ancılayın ki dimişlerdir: dimişlerdir İ.

آنان نیند مرده که مرد مستریح شد میّت آنست که در مردن
زنده شدن از موتست[329]

Geldi bir dervīş Tebrīzden yaña
Ki ide borcını baḫşişle edā

Hem ṭoḳuz biñ zer idi borcı meger
Var idi Tebrīzde Bedre'd-dīn 'Ömer

Muḥtesib idi velī baḫr-i 'aṭā
Her ḳılı bir Ḥātem idi gūyiyā

Ḥātem olsaydı olur aña gedā
Ser-fürū eylerdi aña dā'imā

Teşneye virse idi āb-ı zülāl
Yine şermende iderdi o nevāl

Ẕerreyi şems itse o nīkū ḫışāl
Himmetine az görinürdi o ḥāl

O ümīdle geldi Tebrīze ġarīb
Ki ġarībe yār idi o dil-firīb

Ḳapusın ögrenmiş idi o faḳīr
Baḫşişi virmişdi çoḳ deyn-i keṯīr

Şimdi deyni o kerīme i'timād
Ola iḥsānı ile o ḫoş-fu'ād

Lāübālī itmiş idi ḥayli vām
Anıñ iḥsānı ümīdiyle tamām

Borclular maġmūm bu şādān idi
Bāġ-ı iḥsāndan gül-i ḫandān idi

İ 576a

Arḳası ḳızmış güneşden pür-ṭarab
Ġam çeker mi olmasaydı Bū-Leheb

Eyleyenler 'ahd ü peyvend-i seḥāb
Çekmez aṣlā nāz saḳḳāyān-ı āb

E 574b

Dest-i Ḥaḳḳa vāḳıf olan sāḥirān
Dest ü pādan el çeker itmez fiġān

[329] Ānān nīned mürde ki….: Ānān nīned mürde ki der-mürden zinde şod zinde şoden ez-mevtest İ.
Çelebioğlu: Rahat döşeğinde ölen ölü değildir. Ölü ancak yaşarken ölenlerdir. C. 6, 3040. beyitten önceki başlıkta.

Dilkü ki arslana ide i‘timād
Muşt urup ḳaplanlara virür fesād

Ca‘fer-i Ṭayyār -raḍıya’llāhü ‘anhıñ- yalñızca bir ḳal‘aya fetḥe gelmesi ve o ḳal‘anıñ meliki ve vezīri müşāvere eyledikde vezīr ḳal‘ayı teslīm eyle cehl ile tehevvür eyleme ki bu merd-i mü’eyyed min ‘inda’llāhdır ve cānında cem‘iyyet-i ‘aẓīmi vardır diyü cevāb virmesi

Gitdi Ca‘fer bir ḥişār āhengine
Hīç ṭayanmaz ḳal‘a-yı zūr cengine

Yek-süvāre ḳal‘aya itdi hücūm
Ehl-i ḳal‘a ḳapanup ḳıldı hümūm

Ḥaddi yoḳ bir kimseniñ ḳarşu ṭura
Şol aḥālī-veş neheng fülküñ ura

Ḥākimi itdi vezīrine ḫıṭāb
Ki ne çāre ey müşīr-i müsteṭāb

Didi kibr ü ‘ucbı terk it şimdi sen
Var ḥuẓūra elde şimşīr ü kefen

Didi ki bu yalıñız bir ferddir
Didi ḫor görme ki ferdlik merddir

Gözüñ aç baḳ ḳal‘aya eyle naẓar
Ditreyor sīmāb-āsā ber-ḥaẕer

Şöyle muḥkemdir eger üzre o şāh
Ehl-i şarḳ u ġarb aña gūyā sipāh

Çıḳdılar bir ḳaç fedāyī sāde-dil
Olalar ḥarbiyle anıñ müştaġil

Her birin bir gürz ile aḳtardı o
At ayaġı cāları oldı ḳamu

Virmiş idi ṣun‘-ı Ḥaḳ cem‘iyyeti
Yüz er o yek başına bir ümmeti

O ḳubāda çünki dūş oldı gözüm
Keşret-i a‘dādı ġayb itdi özüm

Aḫterān çoḳ līk ḫūrşīd bir olur
O ẓuhūr itdikde cümle sırr olur

3095 Çıḳarurlarsa eger biñ mūş ser
Gürbe eyler mi o mecma‘dan ḥaẕer

İ 576b

Olamaz cem‘ olması ḫāṭır-nişān
Ḳarşu çıḳmaz gürbeye hīç bir şıçan[330]

Ṣūreti sıḳlet olur cem‘iyyetiñ
İste Ḥaḳdan cem‘-i ma‘nā ni‘metin

E 575a

Ṣanma sen cem‘iyyeti tekṣīr-i cism
Anları bād-ı hevā bil miṣl-i ism

Olsa cem‘iyyet dil-i mūşda eger
Cem‘ olurlar itmeyüp ḫavf u ḥaẕer

3100 Çün fedāyī ḥamle eylerlerdi hep
Gürbe-i bī-mühlete bī-ḫavf u teb

Biriniñ gözi çıḳardı ḥarb ile
Āḫiriñ gūşı ḳopardı ḍarb ile

Dīgeri pehlūya yir zaḫm u elem
Ḳurtılan pek az olur bī-zaḫm u ġam

Cān-ı mūşuñ līk yoḳ cem‘iyyeti
Gürbe mırnavından alur heybeti

Bir ża‘īf gürbe göre ḳurur ḳalur
Mūş yüz biñ olsa olur bī-şu‘ūr

3105 Süri çoḳ olmaġla ḳaṣṣāba ne ġam
‘Āḳl ġālib olsa ḳaçmaz uyḳu hem

Mālikü’l-mülkdür viren cem‘iyyeti
Kelle-i gürānı arslan ni‘meti

Nice on boynuzlı gürān-ı dilīr
Yoḳ olurlar görselerdi ṣavl-i şīr

Mülk-i ḥüsni Mālikü’l-mülkdür viren
Yūsuf oldı tā ki o meh-veş ḥasen

[330] İ. nüshasında beytin ilk mısra’ı ikinci mısradadır.

Bir yüze ḳorsa şu‘ā‘-ı aḫteri
Şehleri eyler ġulām-ı duḫteri

Nūr-ı Ḥaḳḳı aḫẕ iderse bir eḥad
Ẓulmet-i şebde görür o nīk ü bed

Yūsuf u Mūsā çün itdi aḫẕ-ı nūr
Rūy u ruḫsārında hem ẕātü’ṣ-ṣudūr[331]

Rūy-ı Mūsāda ẓuhūr itdi bürūḳ
Aṣdı sütre tā görinmeye şürūḳ

Öyle alurdı gözi o nūr-ı tāb
Ṣan ẕümürrüdden yılan gözi ḫarāb

Tā ki Ḥaḳdan istedi o bir niḳāb
Ola o sütr-i ḳavī nūra ḥicāb

Bu ḥicābı sen kilīmden eyle gel
Ki libās-ı ‘ārifīn oldı güzel

Ṣabr-ı nūrından ṭoḳınmış bu kesā
Tārūpūdı nūr-ı cāndandır şehā

Eylemez bu ḫırḳadan ġayrı maṣūn
Ġayrısı ṭāḳat getürmez nūra çün

Sedd içün gelse eger ki kūh-ı Ḳāf
Ṭūr-veş pārelenürdi bī-ḫılāf

Hep ricāl ebdānı Ḥaḳḳıñ ḳudreti
Nūr-ı bī-çūnden bulurlar kesveti

İ 577a

Ẕerresine Ṭūr bī-ṭāḳat iken
Ḳudretiyle yer virür bir şīşeden

Didi mişkāt u zücācdır cāy-ı nūr
Heybetiyle yırtılurken Ḳāf u Ṭūr

E 575b

Cismler meşkūt u dillerdir zücāc
‘Arş u eflākde şu‘ā‘ı bir sirāc

Nūrları ḥayret-dih-i envārdır
Yıldız-āsā fānī-i esḥārdır

[331] Rūy: Nūr İ.

Böyle itmişdir ḥikāyet Muṣṭafā
O melik-i Lem-yezelden vāḳı‘a

Ki ben eflāk-i ‘ulāya ṣıġmazam
Ne nüfūsda ne ‘uḳūlde olmazam[332]

Mü’miniñ ḳalbindeyim gūyā ki żayf
Līk yoḳ çe vü çekūne hem de keyf

Eyler o göñül delālet fevḳ u taḫt
Benden alur pādişāhlıḳ hem de taḫt

Böyle bir āyīne olmazsa eger
Kimse görmez cismini zīr-i ḳamer

‘Ālemīne eyledim raḥm-ı tamām
Bir ‘arīż āyīne düzdüm ve’s-selām

Her dem o āyīneden ṣad ‘urs u serḥ
Añla mir’ātı velīkin ṣorma şerḥ

Oldı perde kendi lebsi ḥāṣılı
O ḳamer infāẕı bildirdi celī

Lebsiniñ ġayrı olaydı ger ḥicāb
Ṭaġlar itmezdi taḥammül ey şebāb

Āhenīn dīvārdan eyler nüfūẕ
Tobre ḳābil mi diye nūra ne‘ūẕ

Ḥırḳa sūz olduḳda bir ‘irfān elīf
Tobresi olur aña o dem redīf

Sūḫteye çün āteş oldı hem-mizāc
Ki muḳaddem eylemişdi imtizāc

‘Aşḳ-ı nūr ile Ṣafūrā dīdesin
Bāda virdi dīde-i ġam-dīdesin

Bir gözin bend itdi evvel baḳdı o
Aldı çeşmini o sā‘at nūr-ı rū

Ḳalmadı ṣabrı da açdı dīgerin
Aldı o demde daḫı anıñ ferin

[332] Bu beyit ve sonraki bir beyitle birlikte Hadîs-i Şerîf: “Beni, yaratmış olduğum semâ ve arz içine almadı da Mü’min kulumun gönlü içine aldı”. Kaynaklarda tespit edilemediği için alıntı yapılan eserde senedi gösterilmemiştir.

Böylece merd-i mücāhid nān virür[333]
Nūr-ı ṭā‘at ġālib olur cān virür

‘Avreti didi ki şimdi iki göz
Gitdi el-ān ḥasretin çekmekde yüz

Didi ḥasret çekerim ki ṣad hezār
Çeşmim olaydı ideydim ben niṯār

Gerçi rehden pencerem vīrāndır
Līk meh vīrāneye bir kāndır

İ 577b

Terk ider mi genc bu vīrānemi
Yād ider elbet revāḳ [u] ḫānemi

Rūy-ı Yūsuf nūrı geçse rāhdan
Nūr olur ḳaṣr u serā o māhdan

E 576a

Dirler idi ḫāneler cümle bütün
Geçdi Yūsuf şimdi seyrāne bugün

Çünki dīvārda görürlerdi şu‘ā‘
Fehm iderler idi aṣḥāb-ı biḳā‘

Ḫānesinden ferce olan o ṭaraf
Yūsufuñ seyrinden alurdı şeref

Ferce aç sen daḫı Yūsufdan yaña
Tā ki o ferce ola ferce saña

‘Aşḳa yeltenmek derīçe açmadır
Dōst cemālin sīne üzre ṣaçmadır

Dā’im eyle sūy-ı ma‘şūḳa naẓar
Bu seniñ eliñde oldı ey püser

Bāṭınıña kendiñe yol eyle sen
Ġayrı fikr itme ki anlardır veṣen

Kīmyāgerseñ devā ḳıl pōstıña
Düşmeni ṣan‘atla dōst it dōstıña

Çünki zībāsın o zībā yār olur
Rūḥ bī-keslikden o dem ḳurtılur

[333] nān: cān İ.

Bāġ-ı cānı besler o demde nemi
Mürdeyi iḥyā ider her dem demi

Ṣanma ki mülk-i cihān-ı dūn virür
Nice yüz biñ mülk-i gūnā-gūn virür

Efser-i mülk-i cemāli virdi Ḥaḳ
Milket-i ta‘bīri virdi bī-sebaḳ

Mülk-i ḥüsni çekdi zindāna anı
Mülk-i ‘ilmi çekdi Keyvāna anı

Şeh aña ‘ilm ü hünerde bir ġulām
Mülk-i ‘ilm mülk-i ḥasendendir be-nām[334]

Ol merd-i medyūnuñ ḥikāyesine rücū‘ ki ümmīd-i ‘ināyet ile muḥtesib-i Tebrīze gelmiş idi anıñ nihāyet-i aḥvāliniñ şerḥi[335]

Deyn ḫavfı ile o merd-i ġarīb
Yola düşdi bula Tebrīzde naṣīb

Vardı Tebrīze ki kūy-ı Gülsitān
Uyumuş me’mūli fevḳ-i gülsitān

Geldi dārü’l-mülk-i Tebrīzden feraḥ
Hem ümīdiyle daḫı kendi teraḥ

Cānı ḫandān idi çün o ravżadan
Ki nesīm-i vuṣlat idi anda ẓan

Didi binşān üştürüm ey sārbān[336]
سـعدم آمد رفت فقر مسـتهان[337]

İ 578a

کار خوش شـد ای شـتر تبریک کن
زانکـه در تبـریـزشـد دفع حزن

بـازکردان ای اشـتر طرف ریـاض
زانکه تبریزسـت این نعم المفاض

[334] be-nām: tamām İ.
[335] merd-i medyūn: medyūn merd E.; nihāyet-i aḥvāliniñ: nihāyet-i aḥvāli E.
[336] ey: yā İ.
[337] Bu ve sonraki iki beyit için:
Çelebioğlu: Dedi ki, “Ey deveyi süren, deveyi çökert! Zira bana bezginlik geldi, yoksulluğumu uçurdu.
Sen de ey deve çök! Artık her şey güzelleşti. Bil ki Tebriz, gönüllerin cennetidir.
Ey deve, yaylağın bahçelerden tarafadır. Tebriz, ne güzel bir bereket yurdudur. C. 6, b. 3136-3138.

E 576b

Yükleri indir yire ey sārbān
Şehr-i Tebrīzdir bu kūy-ı dil-sitān

Ferḥaniyyetdir bu bostān-ı laṭīf
Şu‘le-i ‘arşdır bu Tebrīz-i münīf

Her zamān gelmekdedir būy-ı cinān
Ehl-i Tebrīz üzre ‘arşdan ey civān

Muḥtesib ḥālin su’āl itdi ġarīb
Didiler ki göçdi o merd-i ḥabīb

Dünki gün o itdi dünyādan naḳil
Merd ü zen firḳatle oldı bī-‘aḳıl

‘Arş ṭāvūsıydı ‘arşa gitdi o
Çünki hātifden irişdi aña bū

Sāyesi olmış idi aña penāh
Ṭayy olındı āfitābı āh āh

Keştīsin çekdi kenāra dünki gün
Ḫˇāce bu ġam-ḫāneden ṭoydı bütün

Merd o dem bir na‘ra urdı gitdi hūş
Gūyiyā ardınca cānı itdi cūş

Rūyına pes urdılar āb u gül-āb
Hem-rehān ḥāline ḳıldı pīç ü tāb

Geçdi kendiden ġarīb aḫşama dek
Ṣoñra geldi cānı gūyā reg-be-reg

Vefāt-ı muḥtesibden ḫaber aldıḳda
maḫlūḳa ve ni‘metlerine i‘timāda istiġfār idüp
Ḫudānıñ ni‘metlerin yād ü cürm ü ḳuṣūrından
Ḥaḳḳa inābet ü rücū‘ eylemesi ki
Ṯümme’l-leẕīne keferū bi-rabbihim ya‘dilūn **(el-āyeh)**[338]

‘Aḳlı başa geldi didi ey Ḫudā
Mücrimim ḫalḳdan ümīd itdim ‘aṭā

Gerçi ḫˇāce pek saḫi idi velī
Hīç ‘aṭāña küfv olur mı ey Saḫī

[338] *Kur’ân-ı Kerîm*, En‘âm, 6/1: “Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve ışığı var eden Allah’a mahsustur. Ama yine de kâfir olanlar (putları) rablerine eş tutuyorlar.”

O külāh virdi sen itdiñ baş ‘aṭā
Ḳad seniñdir virdigi anıñ ḳabā

O virür altun[ı] sen virdiñ eli
O ṭavar virdi seniñ ‘aḳl-ı celī

Ḫˇāce virdi şem‘i senden göz kerem
Ḫˇāce virdi nuḳlı senden ṭu‘me hem

O vaẓīfe virdi sen ‘ömr ü ḥayāt
Va‘desi altun va‘deñ ṭayyibāt

İ 578b

O veṣāḳım virdi sen çarḫ u zemīn
Yüz anıiñ gibi veṣāḳıñda emīn

Zerdesinden o zeri ḫalḳ itmedi
Nān senden nān andan bitmedi

Hem seḫā vü raḥmı sen virdiñ aña
Ki seḫāvetden ‘aṭā itdiñ ṣafā[339]

E 577a

Aṣl ḳıblemden ‘ucb itdim nükūl
Ḳıble içün eyledim anı ḳabūl

Ḳanda idim bilmem o Deyyān-ı dīn
‘Aḳlı ḫulḳ itdikde baṭn-ı mā vü ṭīn

Ki ‘ademden çarḫı iẓhār eyledi
Bu bisāṭ-ı ḫāki astār eyledi

Aḫterāndan baḳdı o miṣbāḥlar
Hem ṭabāyi‘den kilid miftāḥlar

Nice biñ bünyād-ı gizli āşikār
Saḳfın altında yapup virdi ḳarār

Ādem usṭurlāb-ı vaṣf-ı z̄ātıdır
Vaṣf-ı Ādem maẓhar-ı āyātıdır

Her ne görseñ anda anıñ ‘aksi hep
Cūda māhıñ ‘aksi gibi nīm-şeb

Var suṭurlāb üzre naḳş-ı ‘ankebūt[340]
Ya‘ni o ṣāf-ı ezel içün s̄übūt

[339] ṣafā: ‘aṭā E.
[340] naḳş-ı ‘ankebūt: ‘aks-i ‘ankebūt İ.

Tā ki ġayb çarḫ u şems-i rūḥdan
‘Ankebūtı ders söyler yūḥdan[341]

Bu suṭurlāb ‘ankebūt-ı pür-hüner
Bī-müneccim ‘āmā destinde gezer

Enbiyāya virdi Ḥaḳ tencīmini
Ġaybı ġayb-bīndir iden tefhīmini

Çāh-ı dünyāya düşenler bu zamān
Kendi ‘aksin gördi çāh içre ‘ayān

Çehde gördi görmedi ḫāricde o
Aḥmaḳ arslan gibi düşdi çāha bu[342]

Çāh içinde gördigiñ ḫāricdedir
Yoḫsa arslan-veş olur çāh içre sır

Yolını ḫargūş urup dir ey fülān
İşte ḳa‘r-ı çāhdır şīr-i jeyān[343]

İn bu çāha kīniñ andan al hemān
Sen aña ġālibsin elbet her zamān

O muḳallid suḫre-i ḫargūşdur
Ki ḫayāli ile o pür-cūşdur

Dimedi ki yoḳ bu naḳş āb içre hīç
Oldı bu taḳlīb ḳallābdan behiç

Sen çekersin düşmeniñden kīn ü żar
Yāñlışıñ bögrekden ey maġlūbter

Çün ‘adāvet anda ‘aks-i Ḥaḳdır o
Ki ṣıfāt-ı ḳahrdan müştaḳdır o

İ 579a

O günāha cümle cürmüñdür sebeb
O ḫūyı def‘ eyle senden bā-ta‘ab

Ḫūy-ı ziştiñ anda çün gösterdi rū
Ki saña bir ṣafḥa-i āyīne o

Ḳubḥıñı gördükde mir’āt içre sen
Bilme mir’ātdan anı bil kendiden

[341] yūḥdan: mevcden İ.
[342] bu: o İ.
[343] çāhdır: çāhda İ.

E 577b

Āba ‘aks eyler sitāre dā’imā
Sen idersin āba ḫākin ibtilā

Ger bu yıldız naḫs imiş āba düşer
Tā ki ide sa‘dimiz zīr ü zeber

Ḫāk-i istīlāyı açdıñ sen aña
Çünki yıldız ṣaydıñ ey ehl-i hevā

‘Aks-i pinhān olsa ṭutsa ġayba yüz
Ẓann idersin ḳalmadı yıldız henūz

Āsumāndadır anıñ naḫsiyyeti
Yine o cānibde def‘-i ‘illeti

Belki lāzım bī-sūya rabṭ ola dil
‘Aks-i naḫs-i bī-sūdan bu sū muḍill

Virgi Ḥaḳ virgisidir anıñ ‘aṭā
O ‘aṭā ma‘kūsı penc ü şeş dü tā

Ḥisler i‘ṭāsı olursa ḳum gibi
Sen ölürsün o ḳalur meş’ūm gibi

‘Akse baḳmaḳlıḳda yoḳdur hīç hüner
Aṣla baḳmaḳ ‘ādet it ey kec naẓar

Ḥaḳ niyāz erbābına ḳıldı ‘aṭā
Ki uzun ‘ömr oldı iḥsāna cezā

Ḫālidīndir ni‘met-i mün‘im ‘aleyh
Dirgürür mevtāyı fectāzū ileyh[344]

Dād-ı Ḥaḳ maḥlūṭ olursa cānıña
Şöyle ki sen o o sen her şānıña

Āb u nāna iştihā ḳalmazsa ger
Ġayrı bir ḳūt virilür itme ḥaẓer[345]

Ṭavlılıḳ gitdi ise lāġarda Ḥaḳ
Gizli bir ṭav eyler iḥsān ki adaḳ

Çün perīye virdi būdan ḳuvveti
Ḳuvvet-i cāndır melā’ik mikneti

[344] fectāzū ileyh: femtāzū ileyh İ.
[345] bir kūt: azıḳ E.

Sen sened eyler iseñ cānı eger
Kendi ‘aşḳıyla ider Ḥaḳ zindeter

‘Aşḳ ḥayātın iste hīç cān isteme
İste sen o rızḳı hīç nān isteme

Ḫalḳı sen bir āb bil ṣāf u zülāl
O ṣuda tābān ṣıfāt-ı Ẕü’l-Celāl

‘İlmler hem ‘adller hem luṭflar
Āb içinde yıldız-āsā ḳıl naẓar

Pādişehlerdir şehiyyet maẓharı
Kāmilān hep āgehiyyet maẓharı[346]

İ 579b

Çün ḳurūn geçdi bu bir ḳarn-ı cedīd[347]
Māh o māhdır āb o āb ey Bū-sa‘īd

‘Adl eski ‘adl ü faẓl eski faẓıl
Ḳarn o ümmetdir degişen muttaṣıl

Geçdi nice ḳarn el-ān ey hümām
Bu ma‘āni ber-ḳarār u ber-devām

E 578a

Ṣu bir ırmaḳda degişmekde müdām
Māh ‘aksi yıldız ‘aksi ber-devām

Pes maḥalli olmadı āb-ı revān
Belki cāy-ı cümle saṭḥ-ı āsumān

Çün ṣıfatlardır nücūm-ı ma‘nevī
Çarḫ-ı ma‘nāda cemī‘an müstevī

Ḫūblıġına ḫūb-rūyān āyine
‘Aks-i maṭlūb ‘aşḳları her āyine

Yine aṣlına gider bu ḫadd ü ḫāl
Dā’imā ṣuda ḳalur mı bu ḫayāl

Cümle taṣvīrāt ‘aks-i āb-ı cū
Ḫoş naẓar ḳılsañ görürsin cümle o

‘Aḳl dir ki terk ḳıl itme cedel
Sirke pekmez pekmez oldı ‘ayn-ı ḫall

[346] hep: hem E.
[347] ḳarn-ı cedīd: ḳarn-ı ḳadīd E.

Ḫˇāceye ġayrı dimek ‘ayn-ı ḳuṣūr
Şerm ḳıl ey şaşı zīrā şeh ġubūr

Ḫˇāceniñ geçmiş eṣīri pāyesi
Müş iseñ ẓulmetdir anıñ vāyesi

Ḫˇāceyi cān bil dime cism-i keṣīf
Maġz bil bilme ṣaḳın ‘aẓm-i lefīf

Ḫˇāceye İblīs göziyle baḳma sen
Ṭīne nisbet eyleme ey bü’l-ḥasen

Şemse pādāşa dime sen şebpere
O ki mescūd sācid olmaz yeksere

‘Akse beñzer o velī ‘aks olmadı
‘Aks-i Ḥaḳḳ olmaz u kimse bulmadı

Āfitābı gördi cāmid olmaz o
Rūġan-ı gül oldı küncid olmaz o

Çünki tebdīl oldılar ebdāl-ı Ḥaḳ
Ḫalḳdan ṣanma çevir dīger varaḳ

Ḳıble-i vaḥdānī ikiden nüfūr
Ḫāk mescūd-ı melā’ik nic’olur

‘Akse beñzer līk olmaz o ‘aks
‘Aks-i Ḥaḳ timṯāli ma‘nādır bu ‘aks

Böyle cūda ‘aks-i elmayı gören
Ṭoldırur dāmānı sīb ile ḥasen

Böyle cūda görinen olmaz ḫayāl
Çünki ṭoldı görmesi ile çuvāl

Cisme baḳma cāna baḳ o ṣumm u bükm
Keẕẕebū bi’l-ḥaḳḳı lemmā cā’ehüm[348]

İ 580a

Mā rameyte iẕ rameyt Aḥmed olur[349]
Anı gören Ḫālıḳı görse n’olur

Aña ḫıdmet Ḥaḳḳa ḫıdmet itmedir
Görmege Ḥaḳ revzenine gitmedir

[348] *Kur’ân-ı Kerîm*, En‘âm, 6/5: “Gerçekten onlar, kendilerine hak geldiğinde onu yalanlamışlardır. Fakat onlara alay ettikleri şeyin haberleri ileride gelecektir!”
[349] *Kur’ân-ı Kerîm*, Enfâl, 8/17: “Savaşta onları siz öldürmediniz, onları Allah öldürdü; (oku) attığında da sen atmadın, Allah attı; bunu da müminlere kendinden güzel bir lutufta bulunmuş olmak için yaptı. Allah her şeyi işitmekte, her şeyi bilmektedir.”

Ḫāṣa o revzen ki şu‘le kendiden
Āfitāb u ferḳadāndan ṣanma sen

E 578b

Hem o ḫūrşīdden urur bu revzene
Sūy-ı ma‘hūdden degildir o yine

Şemsden bu revzene bir rāh var
Bulmadı revzenler andan iḫtiyār

Tā gelince çarḫı örter bir bulut
O zamān revzen olur nūr-ı sumūt

Bu hevā vü şeş cihetden ġayrı o
Ḫurmalıḳla revzen arasında bu

Midḥat ü tesbīḥidir tesbīḥ-i Ḥaḳ
Mīve inbāt eyleyen ‘ayn-ı ṭabaḳ

O sepetden ba‘żı elmalar biter
Nāmına dirseñ sezādır sen şecer

Bu sepete sen dıraḫt-ı sīb di gel
İki yol beyninde gizlidir ezel

Her ne bitürse dıraḫt-ı mīvedār
Bu sepetden al o nev‘i bī-şumār

Sen sepet dime dıraḫt-ı baḫt-ı nūr
Sāyesinde var anıñ rāḥat otur

Nān çü muṭlaḳ ki bī-keddiydi
Nān dime aña ṣaḳın maḥmūde di

Ḫāk-i rāh eylerse cismi rūşenā
Sen o ḫāki sürme bil hem tūtiyā

Çünki bu arżdan ola baña şürūḳ
Neye lāzım vech-i bālā-yı ‘ayūḳ

Varlıḳ efnā oldı ṣanma ey eşek
Böyle cūda hīç ḳurur mı bir kesek

Böyle ḫūrşīd ile deng olmaz hilāl
Böyle Rüstemle ṭuruşur ṣanma Zāl

İki dime iki bilme birde ḳal
Ḫˇācede ḳul maḥv olur bī-ḳīl ü ḳāl

Ṭālib odur ġālib odur Kirdgār
Hestleri nīst eyler o leyl ü nehār

Ḫˇāce de Ḫallāḳı nūrunda müdām
Mużmaḥildir fānīdir mālā-kelām

Ger gürürseñ ḫˇāceyi Ḥaḳdan cüdā
Metn ü hem dībāce de ẓannıñ hebā

Dil göziñ gel ṭīnden eyle ba‘īd
Ḳıble birdir iki ṣanma ey ḳadīd

İki görseñ fevt olur iki ṭaraf
Ḳāva āteş düşicek gitdi o ḫaf

E 579a, İ 580b

İki göreniñ miṣāli o ismi ‘Ömer olan
ġarīb gibidir şehr-i Kāşānda aña etmek virmediler
bu dükkāndan o dükkāna ḥavāle eylediler
ve o sebebini fehm eylemedi ki
ben bunda ġalaṭ eyledim tedārik-i mā-fāt
eyleyem tā ki nāmım ‘Ömerdir diyü
bu dükkānlardan maḫrūm olsam gerekdir
diyü ve o dükkānları birbirinden cüdā ẓann eyledi

Şehr-i Kāşānda ola ismiñ ‘Ömer
Kimse nān virmez virürseñ sīm ü zer

Çünki bir dükkāna dirseñ ‘Ömerim
Aḳçem ile nān vir eyle kerem

O saña dir git o bir dükkāna sen
Andaki etmekdir a‘lā vü ḥasen

Yoġısa çeşminde aḥvellik eger
Dir idi hep böyle dükkān-ı diger

Ger şürūḳ itse saña nā-aḥveli
Kāşda olur ‘Ömerler hep ‘Alī

O ise ḫabbāza dir ismim ‘Ömer
Baña etmek ṣat virem ben saña zer

Çekdi nānı güş idüp nām-ı ‘Ömer
Anı ṣavdı dūrda dükkān-ı diger

Bā-işāret didi vir ‘Ömmere nān
Fehm-i rāz it söyliyenden ey fülān

O daḫı eyler ḥavāle āḫire
Ki ‘Ömer geldi ki bir nān apara

Çünki bir dükkānda olduñsa ‘Ömer
Nāndan olduñ Kāşda maḥrūmter

Bir dükānda dir iseñ nāmım ‘Alī
Al o dükkānda ne varsa dū-kelī

İki gören aḥvel oldı bī-naṣīb
On görürseñ nic’olur ḥāl ey ġarīb

Sensin o Kāşān-ı dünyā aḥveli
Gezme ‘Ömmer gibi bir kez ol ‘Alī

Oldı şaşıya bu vīrāne deyr
Her ṭaraf bir tāze ni‘met anda ḫayr

Ḥaḳ-şinās iki göz olsaydı saña
Dōst ile memlū görürdüñ her serā

Hem de bu Kāşānda pür-ḫavf u recā
Ḳurtılurduñ gezmeden sen cā-be-cā

Sen bu ṣuda ġonçe gördüñ bā-nevāl
Ġayrı ṣularda gibi ṣanma ḫayāl

İ 581a

Bu nuḳūşuñ ‘aksi ‘aynından Ḫudā
Hep ḥaḳīḳat mīvesi eyler fedā

Göz bu ṣuda şaşılıḳdan ḳurtılur
‘Aksi gördükde sepet memlū olur[350]

[350] Bu beyitten itibaren bütün nüshalarda asıl nüshaya göre 38 beyit ve bir başlık atlanmıştır.

Sen ḥayāt iḥsān idersin her nefes
Ki nefāsetden anı almaz ḳafes[351]

Sen ḥayāt iḥsān idersin pāyidār
Ḳalb degil o naḳd-i zerdir bī-şumār

E 579b

Bir ḫūyuñda vārişiñ yoḳdur ebed
Secde eyler kūyıña her bir eḥad

Gürg-i ġamdan ḫalḳa luṭfuñdur çobān
Ḥażret-i Mūsā ḳademde mihribān

Çün Kelīmden ḳaçdı bir gün kūsfend[352]
Hep ḳabardı pāy-ı Mūsā bend bend

Tābe-şeb itmekde oldı cüst u cū
Ġā'ib oldı süriden çeşm-i nikū

Kūsfend ḳaçmaḳdan oldı çün ża'īf
Pes ṭozın silkdi Kelīmu'llāh ḫafīf

Başını arḳasın oḳşardı müdām
Māder-āsā mihr ü şefḳatle tamām

Żerrece ḫışm u ġażabdan 'āriye
Merḥametden āb-ı çeşmi cāriye

Didi yoġısa eger raḥmiñ baña
Niçün itdiñ kendiñe ẓulmi sezā

Didi Yezdān ey melā'ik o zamān
Yaḳışur irsālime bu nev-civān

Muṣṭafā buyurdı ki her bir nebī
Hep çobāndır sürüsi genç ü şabī[353]

Olmasaydı o çobān hem mümteḥan
Olmaz idi pīşvā hem mü'temen

Didi sā'il sizde de var mı bu ḫāl
Didi çūbānım ilā yevmi's-su'āl

[351] anı almaz ḳafes: şıġışmaz her nefes E.
[352] Kelīmden: 'Alīmden İ.
[353] Câbir b. Abdullah anlatıyor: "Merr'iz-Zahrân denilen yerde Resûlullah'la birlikte olduğumuz bir sırada biz, kara dut topluyorduk. Resûlullah: 'Size, bunların siyahlaşanlarını yemenizi tavsiye ederim. O gerçekten çok güzel olur' buyurdular. Câbir b. Abdullah: 'Sen koyun güttün mü yâ Resûlallah?' deyince, 'Evet! Hiçbir Peygamber var mıdır ki çobanlık yapmamış olsun!...' buyurdu.

Tā ola ṣabr u vaḳārı āşikār
Evvelā eyler şubān o Kirdgār

Çünki çūbān beşerdir her emīr
Öyle olur ki olur gūyā esīr

Ḥilm-i Mūsā gibi kendi ra‘yine
‘Aḳl u tedbīri muvāfıḳ sa‘yine

Lā-cerem Ḥaḳ virdi çūbānlıḳ aña
Çarḫ-ı māh üstünde rūḥānī hümā

Öyle bir nām ki aña lāyıḳ sezā
Ḫīre arslan dime gibi ṣanma hā

Nūḥ ṭoḳuz yüz yıl bu rāh-ı rāstda
Her gün olur idi o rūz-ı ḫˇāste

Şöyle oldı o re‘ādan enbiyā
İntiḫāben oldı ra‘y-ı aṣfiyā

İ 581b

Ey efendī bāri çūbānlıḳda sen
Şānıñı gör eyleyüp olma demen

Bilürem elbet mükāfāt-ı Ḫudā
Cāvidān serverligi eyler ‘aṭā

Baḥr-i luṭfuñdan kef ümmīdiyle ben
Ki vaẓīfeyle idüp īfāyı sen

Deyn itdim ben ṭoḳuz yüz zer güzāf
Ḳandasın sen tā ola bu derd-i ṣāf

E 580a

Ḳandasın sen tā ki bir böyle kerem
Ben gibi ḫaste dile ola ni‘am

Ḳandasın sen tā çimen-veş sebz olam
Senden iki yüz ḳatın anıñ bulam

Ḳandasın sen tā olam ḫandān u şād
Luṭf-ı bī-ḥadd ile mesrūrü’l-fu’ād

Ḳandasın sen ey mu‘īn ü muḥsinim[354]
Faḳr u vāmdan olasın tā eymenim

[354] muḥsinim: muḥteşem İ.

Vaḳt-i iḥsānıñda dirdim ben yiter
Sen dir idiñ ḫāṭırımçün al püser

Nice ṣıġar zīr-i ḫāke bir cihān
Hīç ṣıġar mı bu zemīne āsumān

Ḥāşe-lillāh saña cāy olsun cihān
Ne ḥayātıñda ne de işbu zamān

Ġayb havāsında uçar murġ-ı şeref
Sāyesi urur zemīne her ṭaraf

Cism-i sāye sāyeniñ sāyesi dil
Cismiñ olmaz müttefaḳ pāyesi dil

Merd uyur rūḥı miṯāl-i āfitāb
Çıḳmış eflāke tene cā câme-ḫˇāb

Cān ḥalāda gizli gūyā ki sicāf
Ten yuvarlanur o dem zīr-i liḥāf

Emr-i *Rabbī* ile çün rūḥ muḫtefī[355]
Her miṯāl ki söylesem hep müntefī

Ey ‘aceb la‘l-i şekerbārıñ seniñ
Ḫoş cevāblar hem daḫı esrār seniñ

Ey ‘aceb ki o ‘aḳīḳ-i ḳandleriñ
Ḳuflıdır her müşkil olan bendleriñ

Ey ‘aceb ki Ẕü’l-fiḳār-āsā o dem
Bī-ḳarār oldı ‘uḳūl-i muḥterem

Fāḫite-āsā nice bir lafẓ-ı kū[356]
Söyle söyle söyle söyle söyle hū

Anda hem-kūdur ṣıfāt-ı raḥmetī
Ḳudretīdir nüzhetīdir fıṭratī

Kū o yirde dil ile endīşesi
Gūyiyā o arslan ile mīşesi

Kū hem o yirde ümīd-i merd ü zen
Ki gider o kūdan endūh u ḥazen

[355] *Kur’ân-ı Kerîm*, İsrâ, 17/85: “Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: ‘Ruhun ne olduğunu ancak rabbim bilir, size ise pek az bilgi verilmiştir.’”
[356] Fāḫite-āsā nice bir lafẓ-ı kū: Fāḫte-āsā nice bir bu lafẓ-ı kū E.

İ 582a

Kū odur ki uġrayanlar ‘illete
Göz dikerler hep ümīd-i ṣıḥḥate

Ber-ṭaraf eyler mażarratdan firār
Keştīye kişte arar o rūzigār

Ber-ṭaraf göñli işāretde anıñ
Hū diyü aġzı ‘ibādetde anıñ

O ma‘a’llāhdır ki bī-kū kū gezer
Keşke çūlāh-vārī mākū dise er

E 580b

‘Aḳl mākūdur gören ġarb ile şarḳ
Rūḥa o virür nice biñ güne berḳ

Cezr ü medd oldı baḥr içre zebed
Cezri bitdi şimdi bāḳī ḳaldı med

Var ṭoḳuz biñ borc baña yoḳ dest-res
Oldı tevzī‘dan baña yüz pāre pes

Ḥaḳ seni aldı ben oldum bī-nevā
Giderim nevmīd ey ṣāḥib-vefā

Eyle bu ḥasret-keşiñe himmeti
Ey mübārek yüzli eyle şefḳati

İşte geldim bu ṣuyuñ başına ben
Ṣu yirine ḳan buldum pür-miḥen

Çarḫ o çarḫ mehtāb ammā o degil
Cūy o cūydur āb ammā o degil

Muḥsinān var idi yoḳ o müsteṭāb
Aḫterān vardır velī bu āfitāb

Ḥaḳḳa gitdiñ ey ‘azīz-i muḥterem
İsterim ben daḫı ki Ḥaḳḳa gidem

Melce-i Ḥaḳ mecma‘-ı ‘ilm ü fünūn
Cümle Ḥaḳ *küllün ledaynā muḥżarūn*[357]

Naḳşlar āgāh olsun olmasun
Dest-i naḳḳāşda olurlar ḥāżırūn

[357] *Kur’ân-ı Kerîm*, Yâsîn, 36/32: “Elbette onların hepsi toplanıp huzurumuza getirilecek.”

Ṣafḥa-i endīşesinde dem-be-dem
Şebt ü maḥvī ile o bī- keyf ü kem

Ḫışm ider o ān içinde var rıżā
Buḫl ider o ān içinde var seḫā

Olmaz aḫşam u ṣabāḥda müdrikāt
Maḥv u iṣbātdan tehī bu kā'ināt

Buldı bardaḳçı ile bardaḳ ḥuṣūl
Kendi kendüye olur mı bardaḳ ol

Her aġaç neccār elinde düzülür
Kendi kendüye kesilmez ḳıl şu'ūr

Derzī elinde olur câme tamām
Kendi kesilüp dikilmez ey hümām

Müşk saḳkā ile olmış müntehī
Yoḫsa kendi ne ṭoludur ne tehī

Sen de gāhīce ṭolarsın geh tehī
Pes anı bil ṣāni'iñ ṣun'-ı behī

İ 582b

Nice setr olur bu erzāḳ-ı Ḫudā
Ṣun' ṣāni'den olur mı hīç cüdā

Var gözüñ kendi gözüñle baḳ hemān
Sen sefāhat gözini eyle nihān

Ḳulaġıñ var kendi gūşuñla işit
Güş-ı ḥumḳı terki gūşıña iş it

Cümle taḳlīdden müberrā ber-naẓar
Rāy-ı 'aḳlıñ ile kesb it bī-baṭar

E 581a

Ḫārzemşāhıñ mevkibinde bir nādir at görüp ḥüsnine şāhıñ göñli ta'alluḳ itdikde o atı ṭaleb eylemesi ve 'İmādü'l-mülküñ dil-i şehde o ḥayvānı tebrīde sa'yi ve şāhıñ kendi göziyle anı intiḫābı ancılayın ki Ḥekīm -raḥmetu'llāh- İlāhī-nāmesinde bu ma'nāyı taṣrīḥ eylemişdir

Beyt

Çün esīrci ola zebān-ı ḥased
Yūsufı eski bez görür o āyed

Yūsuf -‘aleyhi’s-selāmıñ- iḫvānı ḥasūdāne ḥareketlerinden nāşī müşterīleriñ gözünden ḥüsn-i Yūsuf pūşīde olup çirkīn görindiginden ki *vekānū fīhi mine’z-zāhidīn* şadeḳa’llāhü’l-‘aẕīm[358]

Bir emīriñ var idi bir esb-i tīz
Yoġıdı şeh ṭavlasında bī-sitīz

Yalıñızca olmış idi şeh süvār
Gördi o şaḥrāda bir esb-i nigār

Ferr ü rengi aldı şāhıñ gözini
Ḳaldı gözi döndüremez yüzini

Ḳanġı ‘uẓva itdi ise şeh naẕar
Dīgerinden her birisi ḫūbter

Çāpük ü çālāk hem de pek güzel
Çoḳ ṣıfāt-ı nādir ile bī-bedel

Pes tefekkür itdi ‘aḳl-ı pādişāh
Bu nedir ki buldı o ‘aḳlıma rāh

Çün gözüm ṭoḳdur ṭoludur hem ġanī
İki yüz ḫūrşīdden a‘lā rūşeni

Hep ruḫ-ı şāhān baña beydaḳ olur
Bir ata ta‘līḳ-i dil bī-ḥaḳḳ olur

Bir siḥir-bāz eyledi siḥr ü ‘amel
Ceẕbe geldi oldı göñlüm mübteẕel

Fātiḥayla oḳıdı lā-ḥavle çoḳ
Sīnesinde fātiḥa te’ṯīri yoḳ

İ 583a

Fātiḥa da çünki cerr oldı bedīd
Cerr ü def‘ itmekde o çünki vaḥīd

Ġayr ẓāhir olsa temvīhi anıñ
Ġayr def‘ olursa tenbīhi anıñ

Pes yaḳīn oldı ki bu bir ceẕb-i sır
Kār-ı Ḥaḳda böyle nādirler nedir

[358] *Kur’ân-ı Kerîm*, Yûsuf, 12/20: “(Mısır’da) onu yok pahasına, birkaç dirheme sattılar. Zaten ona pek değer vermemişlerdi.”

Esb ü gāv olur Ḫudādan ibtilā
Mekr ile ma‘būd-ı mescūd-ı verā

Kāfir ‘indinde bütüñ yoḳ ṣānīsi
Bütde yoġken ferr ü hem rūḥānīsi

E 581b

Ṣorma cāẕib nihān-ender-nihān
Dīger ‘ālemden bu ‘ālemde nişān

‘Aḳl maḥcūb cān daḫı bundan ba‘īd
Ben göremem sen görürsin ey sa‘īd

Ḫārezm-şāh çün seyirden döndi o
Her ḫavāṣ-ı mülke oldı rāz-gū

Emr idüp me’mūrlarına o zamān
Der-‘aḳab celb ideler esbi hemān

Āteş-āsā o gürūh itdi hücūm
Ṭaġ gibi mīr oldı un-veş yaña mūm

Cānı geldi aġzına ol dem hemān[359]
Yoḳ ‘İmādü’l-mülkden ġayrı amān

Ki ‘İmādü’l-mülk idi pāy-ı ‘alem
Ṣāḥib-i maẓlūm u maḳtūlān-ı ġam

Andan a‘lā yoġıdı bir muḥterem
Şeh ḫużūrında mu‘īn-i ehl-i ġam

Bī-ṭama‘ idi ḫasīb ü pārsā
Gice iḥyā idici ṣāḥib-seḫā

Pek mübārek ṣāḥib-i rāy idi hem
Re’yi olmışdı mücerreb müstelem

Bezl ü īṣār eyler idi cān u māl
Şems-i ġaybı ṭālib idi çün hilāl

Mīr idi ammā faḳīr ile celīs
Ki ṣıfāt-ı faḳre olmışdı enīs

İḥtiyāc ehline olmışdı peder
Şeh yanında şāfi‘ ü def‘-i żarar

[359] ol dem: derdden E.

Bedleri sātir ki var ḥilm-i Ḫudā
Ḫūyı ḫalḳıñ ḫūyınıñ ġayrı cüdā

Nice kerre inzivā itdi murād
Yalvarup men‘ eyledi anı ḳubād

Olsa o yüz mücrime bir dem şefī‘
Şerm idüp andan olurdı şeh muṭī‘

Mīr o dem gitdi ‘İmādü’l-mülke tīz
Baş açup oldı niyāz u eşk-rīẓ

Al beni yāḫud ki cümle mālım al
Tā ki ġayra gitmesün bu cān u māl

İ 583b

Bir atım var cān rehin idi aña
O giderse mürdeyim ben bī-merā

Gitdigi demde elimden bu feres
Meyyitim ben bil yaḳīn ḳalmaz nefes

Çün Ḫudā iḥsān iderse ittiṣāl
Tīz irişür ey Mesīḥā baña māl

Māldan zerden ‘aḳārdan ṣabr var
Ṣanma tezvīr bu sözimi ey kibār[360]

Ger inanmazsañ baña ey Ẕü’l-Kerem
İmtiḥān it imtiḥāndır ṣoñı hem

E 582a

Çün ‘İmādıñ gözi ṭoldı yandı yāl
Gitdi sulṭāna o dem āşüfte-ḥāl

Ṭurdı şeh yanında o beste-zebān
Ki Ḫudāya yalvarur idi nihān

Rāz-ı sulṭān gūş iderdi muntaẓır
Bāṭınī endīşesin eylerdi sır[361]

Ey Ḫudā ger bu civān gitdiyse kec
Sañadır ancaḳ penāhı sende kec

Eyleme anı mu’āḫeẕ āl saña
Gerçi o ister ḫalāṣı her yaña

[360] kibār: nigār İ.
[361] – İ.

Çünki muḥtācān saña ser-tābe-ser
Tā gedādan pādişāhāna ḳadar

Ḥāżır iken āfitāb-ı pür-leheb
Şem‘adan aydınlıġı itmek ṭaleb

Ḥāżır iken āfitāb-ı şu‘le-sāz
Bir çerāġdan şu‘le itmeklik niyāz

Şübhesiz terk-i edebdir nā-revā
Küfr-i ni‘metdir daḫı faṣl-ı hevā

Līk fikret içre hūşuñ aġlebi
Şebpere-āsā ḳarañlıḳ maṭlabı

Gice ḫuffāş yir ise ger bir böcek
Böcege revnaḳ viren şems itme şek

Āfitābdır ki żiyānıñ menba‘ı
Düşmene daḫı nevāli melma‘ı

Līk ḫuffāş ḳılmış o yolı telef[362]
Yine ḫūrşīdden alır āḫir selef

Līk ol şehbāz ki ḫuffāşa żıd
Gözi açıḳ rāst-bīndir hem mecid

Gice ḫuffāş-veş ider ise ġulū
Gūşmāl virür aña şems-i ‘ulū

Aña dir ki ṭutalım ḫuffāş-ı bed
‘İlleti var saña ne der-i sened

Saña virdim zecr ile ben mālişi
Āfitābdan ġayra itme nālişi

Çünki Yūsuf eyledi zindānīden
Ber-niyāz [u] ḥāżı‘ī sa‘dānīden

Yardıma ṭālib didi çıḳdıḳda sen
Şeh yanında sen olursun mü’temen

İ 584a

Şeh ḥużūrında beni sen eyle yād
Ben de āzādlıḳla olam ber-murād

[362] yolı: būyı İ.

Yūsuf-ı Ṣıddīḳ -‘aleyhi’s-selāmıñ- bıd‘-ı sinīn ḥabs ile mu’āḫeẕe olınmasına sebeb Ḥaḳdan ġayrıdan yardım ṭalebi ki ḫādim-i Deyyāna *üẕkürnī ‘inde Rabbike* dimesi[363]

E 582b

Gerçi bilür bunı her bir ‘aḳl-ı ḫāṣ
İdemez maḥbūs maḥbūsı ḫalāṣ

Ehl-i dünyā cümlesi zindānīdir
İntiẓārı mevt-i dār-ı fānīdir

Yā meger bir nādir ü ferdānī o
Cānı keyvānī teni zindānī o

Pes cezāsı çün anı gördi mu‘īn
Maḥbes içre ḳaldı o bıḍ‘-i sinīn

Yūsufuñ ‘aḳlından aldı yādını
Ḥāṣılı dīv işledi mu‘tādını

Bu zelelden kāmil o nīkū-ḫıṣāl
Ḳaldı zindānda Ḫudādan yedi sāl[364]

Var mı şemsiñ bunda taḳṣīri ‘aceb
Maṭlabıñ olduḳça ḫuffāş gibi şeb

Olamaz taḳṣīr-i baḥr ü hem seḥāb
İsti‘ānet ḳıldıġıñ rīk ü serāb

‘Āmiyān ḫuffāş-ṭab‘ oldı bütün
Göziñ aç ey Yūsuf olma sen zebūn

Sen ḫufāş iseñ eger kūr u kebūd
Bāz-ı sulṭān ol açıḳ göz eyle sūd

Pes bu cürm içün ider üstād edeb
Ki çürük çūbdan temel zecre sebeb

Kendi şuġlın Yūsufa virdi Ḫudā
Gelmeye tā ḥabsden ẕātına dā

Öyle ḳıldı Ḥaḳḳ anı mest [ü] enīs
Ki ne zindān var yanında ne ‘asīs

[363] *Kur’ân-ı Kerîm*, Yûsuf, 12/42: “Onlardan, kurtulacağına inandığı kişiye, ‘Efendinin yanında benden bahset’ dedi. Fakat şeytan ona, efendisine Yûsuf’tan söz etmeyi unutturdu. Dolayısıyla Yûsuf birkaç sene daha zindanda kaldı.”
[364] zindānda Ḫudādan: zindān-ı Ḫudāda İ.

Raḥmden vaḥşetli bir zindān mı var
Ḳanlı hem tārīk vaḫīm ü nā-güvār

Çün o cānibden saña Ḥaḳḳ açdı bāb
Ki teniñ oldı raḥmde feyż-yāb

Buldı zindānda ṣafā-yı bī-ḳıyās
Ġars-ı tenden güller açdı her ḥavās

O raḥimden çıḳmaḳ oldı saña güç
Ḳaçar idiñ arḳaya uyluḳça uç

3440 Rāh-ı lezzet içredir ṣanma birūn
Aḥmaḳ o ki isteye ḳaṣr u ḥaṣūn

Kūşe-i mescidde kimi mest ü şād
Bāġ u bāġçede kimisi nā-murād

İ 584b

Ḳaṣrı hīç ḳayd itme vīrān it teni
Genc vīrān içredir diñle beni

Görmediñ mi kim ve bezm-i şarāb
Ḫoş odur ki ser-ḫoş u mest u ḫarāb

Ḫāne pür-naḳş ise de sök ḳır anı
Genci iste gencden it ta‘mīrānı

3445 Ḫāne ger oldıysa pür-naḳş u ṣuver
Vuṣlata bir perdedir o ḳıl ḥazer

E 583a

Pertev-i genc ile altun tābişi
Sīnede olur hemīşe çūşişi

Bunca luṭf u ‘aks ile āb-ı şeref
Perde olur rūyına eczā-yı kef

Bunca luṭf u cūş ile cān u revān
Perde anıñ rūyına tendir hemān

Gel işit efvāh-ı ḫalḳda bu meṣel
Bize gelen yine bizdendir ‘amel

3450 Bu ḥicābdan kef-perest çoḳ teşneler
Āb-ı ṣāfa elleri irmez gezer

Çün imām u ḳıblesin ey āfitāb
Şeb-perestiz bizdedir ‘ayn-ı ḥicāb

Bu ḫufāşānı amān sūyına çek
Şeb-perestlik ile çekdirme emek

Bu cürümden o civān çün oldı ḍāl
Geldigiyçün baña sen şanma vebāl

Çün ‘İmādü’l-mülkde bu endīşede
Cūşa geldi şanki arslan mīşede

Pīş-i şehde ṭurur idi ẓāhiri
Līk riyāż-ı ġaybıñ idi ṭāhiri

Cāyı iḳlīm-i Elest emlāk-veş
Her zamān bir şürb-i tāze cāna eş

İçi pür-şūr ẓāhiri gūyā ġamī
Laḥd tende başḳa buldı ‘ālemi

O bu ḥayretde ṭururdı muntaẓır
Tā ki ġaybden ẓāhir oldı nūr-ı sır

Çekdiler getürdiler esbi o dem
Ḫārezm-şāhıñ ḥużūrına ḫadem

El-ḥaḳḳ o at zīr-i çarḫda bī-meṯīl
Ḳadd ü gemde yoḳ aña beñzer ‘adīl

Gözleri alurdı rengi pek laṭīf
Māh u berḳīne idi gūyā redīf

Meh gibi ‘ayn-ı ‘Uṭārid tīz-rev
Ṣarṣar idi yem aña yimezdi cev

Āsumānıñ ‘arṣasın meh yek-şebe
Devr ider ‘aynı mesīr ü meẕhebe

Burcları bir gice o meh seyr ide
Kim ola Mi‘rācı inkāre gide

İ 585a

Nice mehden efḍal o dürr-i yetīm
Ki bir īmāsıyla oldı meh dü nīm

Gösterür yüz meh şikāfından ‘aceb
Ḳuvvet ü ża‘f-ı ḥavāsa göre hep

Enbiyā vü mürselīne kār u bār
Ḫāric-i eflāk ü aḫter her medār

Sende eflākden çıḳarsın ḫārice
Kār u bārı seyr idersin ‘ārice

E 583b

Beyżada yavrı miṣālisin bu dem
Güşıñ almaz ṣavt-ı murgān u naġam

İstemez bu yirde şerḥ-i mu‘cizāt
Esb ü Ḫārezm-şāhdan eyle beyyināt

Her neye urdıysa şem-i nūr-ı Ḥaḳ
İster at ister köpek alur sebaḳ

İtdigi āfāḳa iḥsāndır anıñ
Līk luṭfı ṣanma yeksāndır anıñ[365]

La‘lden çün gencler o iḳtibās
Sengden olur germi vü tāb u esās

Çünki bir dīvāra düşe āfitāb
Ṣu gibi olmaz ki yoḳdur ıẓṭırāb

Bir zamān ḥayrān oldı şeh aña
Ṣoñra yüz ṭutdı ‘İmādıñdan yaña

Ki güzel bir at degil midir bu at
Cennetiñdir yoḳ bu arżda bu ṣıfāt

Pes ‘İmādü’d-dīn didi ki ey ḫıdīv
Sen ki meyl itdiñ melek-veş oldı dīv

Sen naẓar itdiñ aña o oldı nīk
Bir güzel ra‘nā bir atdır bu velīk

Hey’et ü serde ‘aceb noḳṣanı var
Ki öküz başlı bu esb-i rāh-vār

Ḫārezm-şeh gönline itdi eṣer
Atı düşürdi gözünden bī-ḫaber

Çün ġaraż dellāle ola vāṣıfı
Ṣatar üç arşun beze bir Yūsufı

Çünki hengām-ı firāḳ-ı cān ola
Dīv dellāl-i dür-i īmān ola

[365] E. nüshasında der-kenārda Farsçası için “Bulunamadı” ibaresi yer almaktadır.

Pes ṣatar aḥmaḳ olan īmānını
Bir yudum ṣuya görüp buḥrānını

Bir ḫayāldir hīç ne bardaḳ var ne ṣu
Ḳaṣdı taḥrīḳdir o dellāl-i ‘adū

Bu zamān ki sen ṣaḥīḥsin bī-‘alel
Bir ḫayāle ṣıdḳı virürsin bedel

Ma‘den-i dürri ṣatarsın her zamān
Kūdek-āsā ki alursın gerdkān

Çünki rencūr olasın rūz-ı ecel
Yine budur ġālibā sende ‘amel

İ 585b

Sen ḫayāl-i ṣūret ile mużṭarib
Çün ḳırarsın bir çürük cevz-i ḥizib

İbtidāda bedr-veşdir o ḫayāl
Āḫiri lākin olur ‘ayn-ı hilāl

Ger sen evvel āḫire ḳılsañ naẓar
Ḫud‘asından eylemezsin hīç ḥaẕer

Bir çürük cevz oldı dünyā ey emīn
İmtiḥān itme ıraḳdan baḳ hemīn

E 584a

Şeh atı görmiş idi bā-çeşm-i ḥāl
O ‘İmādü’l-mülk bā-çeşm-i me’āl

İki gez görmişdi şeh gizli lüġaz
‘Āḳıbet-bīn göz görür pençāh gez

O ne sürmedir ki çekdi anı Ḫaḳ
Yüz ḥicāb olsa görür cān-ı adaḳḳ

Çift ola āḫirle çün çeşm-i nikū
Bu göz ile dir cihāna cīfe o

İşte bir ẕemmi ile gūş-ı şehī
Mihr-i esbi vaz gelüp oldı tehī

Çeşmini terk itdi aldı o gözi
‘Aḳlını terk itdi aldı o sözi

Bu baḥāne idi o Ḥayy u Ḳadīm
Bu niyāzdan şeh dilin ḳıldı raḥīm

Sedd idüp ḥüsn-i feresden bābı o
Bu söz idi arada bāng-ı ḳapu

Perde ḳıldı nükteyi çeşm-i şehe
Ki siyāhlıḳ virdi perde o mehe

Pāk bennālar yapar nice ḥuṣūn
‘Ālem-i ġayb içre sözle bā-füsūn

Ḳaṣr-ı rāzdan o söz olur bāng-ı der
Yā girüden yā firāzından ḫaber

O ṣarīr maḥsūs u der ḥisden berī
Bu ‘ayāndır o görünmekden ‘arī

Çeng-i ḥikmet çünki ḫoş āvāz olur
Ṣavt-ı derdir ṣanma cennetden gelür

Bir kötü ses işidirseñ ḳapudan
Bil ki bir ḳapu açıla ṭāmūdan

Ḳapu ṣavtın diñle derden dūr iseñ
Manẓarı açıḳ olan oldı ḥasen

Çün saña iylik olursa kār u bār
Hep ḥayāt u rāhata ḳıl intiẓār

Çünki taḳṣīr ü fesād oldı ‘amel
Gizlenür ẕevḳ-i ḥayāt-ı bī-bedel

Rāyıñı rāy-ı ḫāsāna ḳılma żam
Ceẕb ider murdārı kerkesler o dem

Nergis-āsā çeşm-i bend olma amān
Ṭut ‘aṣāyı ben ki kūrem ey mehān

İ 586a

Ol ‘aṣā ki münteḫab vaḳt-i sefer
Nice görürsin o senden kūrter

Destiñi kūr-vārī ḥablu’llāha ur
Emr ü nehyiñ ġayra yeltenme otur

Bil ki ḥablu’llāhdır terk-i hevā
‘Āda ṣarṣar buña şāhid ey fetā

Ḫalḳ zindāna girer bā‘iṣ hevā
Ḳuş ḳanadını ṭutan ġāniṣ hevā

E 584b

Tābeye māhī girer mūcib hevā
Şerm-i mestūrānedir mu‘cib hevā

Şaḫne ḫışmı şu‘le-i tār-ı hevā
Çār-mīḫlar heybet-i dār-ı hevā

Şaḫne-i ecsāmı gördüñ vech-i arż
Şaḫne-i aḥkām-ı cāndan dest-i ‘arż

Rūḥa ġaybetden olur işkenceler
Ḳorḳ ki o işkence gizli ey püser

Ḳurtılur cān ẓāhir olur o demār
Çünki żıd żıddından olur āşikār

O ki çehde ṭoġdı ki ābı siyāh
O ne bilür luṭf-ı āb u renc-i çāh

Luṭf-ı Ḥaḳla idesin terk-i hevā
İrişür tesnīm-i Ḥaḳdan bir ṣafā

در هوای خود نکوشی سلسبیل
از جناب حق بسوی سلسبیل[366]

تو کیاه آسا مشو عبد هوا
سایهٔ عرش از عریش اعلا بها

Ṣāḥibine tīz viriñ esbi giri
Bu ẓulümden olayım dirseñ ‘arī

Kendi göñlinde didi şāh-ı zemen
Şīri aldatman bu re’s-i gāvdan

Pāy-ı gāv zemm içün oldı der-meyān
Esbe boynuz yapmadı Ḥaḳ bir zamān

Pes münāsib mi ki Ḫallāḳ-ı hüner
Cism-i esb üzre ḳoya re’s-i baḳar

Naḳş iden anı münāsib eylemiş
Müntaḳil ḳaṣr-ı ‘acāyib eylemiş

[366] Bu ve sonraki beyit için:
Çelebioğlu: Sen hevâna uyup gitme, başka bir yol bul. Hak’dan yana, selsebil ırmağına doğru gel.
Ot gibi havaya, rüzgara tâbi olma. Arşın gölgesi, çerden çöpten yapılma gölgeliklerden yücedir. C. 6, b. 3529-3530.

Ḳaṣr içinde vardır taḫrīcler
Bu sūdan o sūya var ṣahrīcler

Var içinde ‘ālem-i bī-müntehā
Orta yirde bārgeh nice feżā

Gāhi kābūsī görür tāb-ı mehi
Gāhi bāġçe ẓann ider ḳa‘r-ı çehi

Ẕü’l-Celālden ḳabż u basṭ-ı çeşm-i dil
Dem-be-dem siḥr-i ḥelālde müstaḳil

Bu sebebden Ḥaḳdan ister Muṣṭafā
Zişti zişt görmek ḥaḳı ḥaḳ dā’imā

İ 586b

Āḫirine dek çevirseydiñ varaḳ
Baña gelmez hīç nedāmetle ḳalaḳ

Gerçi mekr itdi ‘İmādü’l-mülk aña
Mālikü’l-mülk böyle irşād itdi hā

Cümle mekriñ mekr-i Ḥaḳ serdārıdır
İşbe‘ayn-ı Kibriyā dildārıdır

Her ne eylerse göñül fikr ü ḳıyās
Āteşe gūyā ki düşmüşdür pelās

E 585a

Yoḳ belī bu ser-güzeşte intihā
Gel ġarībe itdi ḳabr üzre du‘ā

Medyūn olan ġarībiñ pāy-merdī ḳıṣṣasına rücū‘ ki ziyāret-i ḳabr-i muḥsinden döndi ve muḥtesib Tebrīzi rü’yāda gördi

Pāymerd itdi eve mihmān anı
Ḳıldı yüz altun ile şādān anı

Tesliyet virdi ḥikāyet söyledi
Def‘ idüp ḳalb-i ġarībden her bedi

Ba‘de’l-‘usru yüsri tafṣīl eyledi
O ġarībden hemmi ta‘ṭīl eyledi

Geçdi efsāne ile o nīm-şeb
Uyḳu virdi gözlere ġayrı ta‘ab

Gördi o merd o mübārek ḫˇāceyi
O gice rü’yāda ṣadr-ı ġonçeyi

Ḫˇāce dir ey pāymerd-i bā-nemek
Her ne didiñ ben işitdim yek-be-yek

Līk virmeklik ḫaber fermān yoḳ
Bī-işāret söze hīç dermān yoḳ

Çün ü çendden her neye vāḳıf isem
Aġzıma mühr urdılar ne söylesem

Olmaya tā sırr-ı ġayb ‘ālemde fāş
Olmaya tā münhedim ‘ayş u ma‘āş

Tā ki yırtılmaya ġaflet perdesi
Ḳalmaya ḫām dīk-i miḥnet zerdesi

Ser-be-ser gūşuz velīkin naḳş-ı gūş
Ser-be-ser nuṭḳuz velīkin hem ḫamūş

Ser-be-ser ‘aynız velīkin naḳş-ı ‘ayn
Belki hep ‘aynız bulut yoḳ ‘ayn-ı ‘ayn

Ġarḳ-ı deryāyız egerçi ḳaṭreyiz
Cümlemiz şemsiz egerçi z̲erreyiz

Ṭorṭudan ‘ārī biziz o āb-ı ṣāf
Sermedi dünyāda biz olduḳ mu‘āf

Her ne virdik ise gördük bu zamān
Bu cihān perde ‘ayndır o cihān

İ 587a

Ekdigiñ gün oldı pinhān eylemek
Toḫmı ḫāk içre perīşān eylemek

Biçme vaḳti ki ola ḳalburlamaḳ
Ẓāhir olmaḳdır o esrār-ı adaḳ

E 585b

Rü’yāda pāymerde ḫˇāceniñ kelimātı ki o ġarībiñ deynini ve deyne vefā idecek şey’e işāret ve o vechiñ cāy-ı defīnine nişān u vārişānına ḫaber irsāli ki çoḳdur dimesünler ve bir ḥabbe alıḳomasunlar eger o ġarīb ḳabūl itmezse ve yāḫud ba‘żını ḳabūl iderse öylece terk ideler tā ki her ne dilerse alsun ben Ḫudā-yı Te‘ālāya nez̲r eyledim o vechden bana ve

müte‘alliḳānıma bir ḥabbe rücū‘ eylemeye ve’s-selām[367]

Ḫˇāceden güş eyle mihmān ḳışşasın
Bilürem gelür ayırdım ḥişşesin

Almış idim ben anıñ deynin ḫaber
Anıñ içün şaḳladım bir ḳaç güher

Deynine eyler vefā belki ziyād
Gitmeye tā ki müsāfir nā-murād

Deyni var ṭoḳuz yüz altun olaraḳ
Gevheriñ ba‘żı ider taḥvīli şaḳ

Fażla çoḳ ḳalur ide ḫarce vefā
Eyleye dā’im beni derc-i du‘ā

İstedim idi elimle vireyim
Ki fülān deftere yazmışdım mühim

Virmedi nāgeh ecel mühlet baña
Vireyim dürr-i ‘Aden gizli aña

Deyni içün la‘l ü yāḳūt mā-ḥażar
Ẓarf içinde ismi üstünde yazar

Ben fülān ṭāḳde anı defn eyledim
Eski dōst elin ṭutup berkitmişim

Ḳıymetin bilmez mülūküñ ġayrı hā
تا كه نفرينيد در بيعش ترا[368]

Eyle o ḳavli bey‘ide iḫtiyār
Ki Nebī ta‘bīridir üç gün şümār

Ḳorḳma gelmez hīç revācıña kesād
Olamaz bey‘ u şirāsında fesād

Vārişāna söyleyiñ benden selām
Bu vesāyāyı diyiñ cümle tamām

İtmesünler keşret-i zerden ‘aceb
Cümlesin mihmān alsun bī-ta‘ab

[367] öylece terk ideler tā ki her ne dilerse alsun: tekmīl alsun İ.
[368] Çelebioğlu: Onların kıymetini padişahlardan başkası bilmez. Satarken dikkat et, seni kandırmasınlar! C. 6, b. 3569.

Dir ise o ben ziyāde istemem
Di ki al kime dilerseñ ḳıl kerem

İ 587b

Virdigimden eylemem aṣlā rücū‘
Eylemez pistāna süt çünki rücū‘[369]

Kelb gibi ḳayy’ın yimek didi Resūl
Virdiginden şol ki ide o nükūl[370]

Ḳapusın sedd eyler ise o eger
Ḳapusı öñünde dögmekdir hüner

Kim ki o yoldan giderse ḥıfẓ ide
Muḫliṣāna redd ‘aybdır ey dede

Anıñ içün ṣaḳladım ben iki sāl
Eyledim bu mālı nez̲r-i Z̲ü’l-Celāl

E 586a

Ḥabbesin almaḳ görürlerse revā
Ḳat-be-ḳat aña ziyān olur cezā

Rūḥıma eylerler ise ger ez̲ā
Nice miḥnet ḳapusın açar Ḫudā

Ḥaḳdan ümmīdim budur hele müdām
Müsteḥaḳḳa ḥaḳḳı irişe tamām

Şerḥ ider iki ḳażiyye daḫı o
Anı şerḥa açamam leb ey ‘amū

Tā ḳala iki ḳażiyye sırr u rāz
Olmaya bu Meṣnevī ṭūl u dırāz

Ḳalḳdı ḫ̆ābdan olaraḳ engüşt-zen
Geh ġazel söylerdi gāhī nevḥa-zen

Didi mihmān bu ne sevdādır ġarīb
Pāymerd misin uyandıñ pek ‘acīb

Tā ne gördüñ uyḳuda ey bü’l-‘Alā
Ṣıġmıyorsın şehre gūyā ḥāliyā

Gördi fīliñ var ise Hindi bu şeb
Dōstlar içinde idersin sen ṭarab

[369] çünki: ḳat‘ā E.
[370] Hadîs-i Şerîf: “Bağış olarak verdiği şeyi tekrar geri alan kimse, kusmuğunu tekrar yiyen köpeğe benzer.”

Didi gördüm şimdi bir sevdālı ḫˇāb
Gönlüme ṭoġdı benim bir āfitāb

Ḫˇāce-i bīdārı gördüm ḫˇābda
Cān viren dīdāra vaḳt-i şābda

Ḫˇāce gördüm ḫˇāce-i ṣāḥib-‘aṭā
يـك بود آمّـا كـه كويـا صـــد فتـا[371]

Mest-i bī-ḫod şöyle ta‘dād eyledi
Mestligiyle ‘aḳlı berbād eyledi

Düşdi yire oldı bī-‘aḳl u reşed
Ḫalḳ yıġıldı başına bī-ḥadd ü ‘add

‘Aḳlı gelüp didi ey baḥr-i ṣafā
Hūşı bī-hūşa ḳoyan ṣāḥib-‘aṭā

Ḫˇāb içinde sen ḳoduñ bīdārlıġı
Bī-dile bend eylediñ dildārlıġı

Ẕüll-i faḳr içinde ḫˇāce sende ḫū[372]
Ġull-i faḳra bağlı devlet sende o

Żıd żıd içinde pinhān münderic
Āteş āb içinde sūzān münderic

İ 588a

Āteş-i Nemrūd içinde ravżadır
Bezl ü ḫarc içinde biter daḫl-i sır[373]

Tā ki didi Muṣṭafā aḥsen maḳāl
در جوانـمـردی بـود تـربـیـح مـال[374]

كم نشـــد مـال ار بـدادی بهر حق
كـه كـلـيـد كـنج عـطـای مســـتحق

Zerri efzūn eyler elbette zekāt
Münkirātdan ‘işmet it vaḳt-i ṣalāt

Ki zekātıñ kīseñedir pāsbān
Hem ṣalātıñ gürglere olur şubān

[371] Çelebioğlu: O ihsan sahibi efendiyi, bin kişiye bedel olan o yüce kulu rüyamda gördüm. C. 6, b. 3591.
[372] ḫāce sende: sende ḫāce İ.
[373] biter daḫl-i sır: setr-i daḫl-i sır E.
[374] Bu ve sonraki bir beyit için:
Çelebioğlu: Hazret-i Peygamber, o kurtuluş serdârı, “Ey nimet sahipleri, cömertlik kazancı artırır” buyurmuştur. Bil ki sadaka vermekle mal eksilmez belki hayrat ile daha da artar. C. 6, b. 3599-3600.
Hadîs-i Şerîf: “Kolaylık göstermek kazanç, güçlük çıkarmak da bereketsizlik getirir.”

E 586b

Ṭatlı mīve şāḫ u berg içre nihān
Zīr-i mergde zindegī-i cāvidān

Ḫāk ḳūtı zibl olur bu şīveden
O ġıdādan mā-ḥaṣal bil mīveden

O ‘ademde gizlidir mevcūd degil
Sācidi ṭab‘ oldı o mescūd degil

Ṭaş timür ẓāhirde muẓlim her biri
Nūr-ı şem‘ ile ṭoludur içleri

Ḫavf içinde mündericdir eymeni
Göz siyāhı içre olur rūşenī

Ten öküzi içre bir şehzādesin
Gencsin vīrānede āzādesin

Bu nefāsetden ḳaçarsa pīr-i ḫar
Gāv görinür şeh degil İblīs-i şer

Ol pādişāhıñ ḥikāyesi ki üç oġluna vaṣiyyet eyledi ki benim memālikimde bu seferde fülān ḳal‘aya gitmeyesiñiz ve eṭrāfında daḫı geşt ü güẕār itmeyesiñiz ki nādim olursıñız ve fā’ide virmez ammā ġayrı mevāżı‘a gidiñ ve böyle tertīb idiñ ve fülān yire şu miṣallü ṣevāb vaż‘ idiñ

Pādişāhıñ var idi üç de püser
Her üçi de hem faṭın ṣāḥib-naẓar

Her biri āḫırāsına mümtāzter
Pür-seḫā ṣāḥib-vefā pür-kerr ü fer

Pīş-i şehde cem‘ olup şehzādeler
Ḳurretü’l-‘ayneyn-i şeh-āzādeler

Gözlerinden oġlınıñ bir gizli yol
O fidāna gidüp eyler hem vuṣūl

Tā ki ferzendden o çeşme ṣuyı hep
Yolı vardır tā riyāż-ı ümm ü eb

Tāze olurdı riyāż-ı vālideyn
Bu iki ‘ayndan aḳınca mā’-i ‘ayn

Ḫastelikle olsa o çeşme ‘alīl
Ḳurur o dem berg ü eṣmār-ı naḫīl

İ 588b

Ḫuşki-i naḫli müdām dir āşikār
Ki oġullardan ḳaparım naḫl ü bār

Nice biñ kārīz gizli böylece
Muttaṣıl cānıñla ey ġāfil ḫoce

3615 Cismiñe gelmek içün laḥm u semen
Māyeler arż u semādan celb iden

Cümle eczā-yı cihāndan bu teniñ
Pāre pāre bundan andan bu teniñ

E 587a

Āsumān u āfitāb u arżdan
Parça parça ekledиñ bu cāna sen

Ẓann idersin müft aldım bunları
Kimse ṣāḥib çıḳmaz almazlar giri

Çalınan māl olmaz elbet pāyidār
Ḳullanır düzd tā gelince pāy-ı dār[375]

3620 ‘Āriyetdir ‘āriyet mülk olamaz
Ḳıl edā ki cāna o mülk olamaz

Çün *nefaḫtü* sırrı Allāhdan gele[376]
Dīgeri terk eyle rūḥı al ele

Bīhude nisbet didim bu cāna ben
Nisbetiñ ḳıl ṣāni‘-i āfāḳa sen

‘Ārifiñ ser-çeşme-i ḥayāt-ı ebedīden istimdādı bī-vefā olan şular çeşmesinden istimdāddan istiġnāsı ve bunuñ ‘alāmeti ilticāfī ‘an dārü’l-ġurūr ki ādemī bu çeşmeleriñ imdādına i‘timād ider ve çeşme-i bāḳīden süst olur

Ḳıṭ‘a

Cānıñ içinde gerek laġm-ı āb seniñ
‘Ārīlere sen açma ṣaḳın pāye-i teniñ
Ev içre olan çeşme-i āb evlādır
Şol cū ki ola ḫāric sür bedeniñ

[375] tā gelince: oldığınca E.
[376] *Kur’ân-ı Kerîm*, Hicr, 15/29: “‘Onun şeklini tamamladığım ve ona ruhumdan üflediğim vakit siz de hemen onun için secdeye kapanın.’”

Ḥabbeẕā o laġm-ı āb aṣl-ı uṣūl
Ġayrı kārīz eylemezsin sen ḳabūl

Yüz pıñardan sen içersin şerbeti
Her biri ẕevḳini ḳaṭ‘ eyler ḳatı

Çün göñülden ola pür-çeşme revān
Ḳurtılursın āb-ı dīgerden o ān

Ḳurre-i ‘aynıñ seniñ āb ile gil
Rātibe bu ḳurreye hem derd-i dil

Ḳal‘anıñ gelseydi ḫāricden ṣuyı
Vaḳt-i emniyyetde rāḥat iç uyı

Çünki düşmen ḥaṣr ide eṭrāfını
Uralar envā‘-ı ḥarbiñ lāfını

Ḫāric olan ṣuyı ḳaṭ‘ eyler sipāh
Ḳal‘ada tā itmeye ḫalḳı penāh

İ 589a

O zamān dāḫilde bir çāh-ı ża‘īf
Ḥāricī Ceyḥūn-ı bī-ḥadden şerīf

Çünki esbāb ḳāṭı‘ıdır cünd-i merg
Ḳış gibidir ḳaṭ‘ ider o ṣāḫ u berg

Aña imdād idemez aṣlā bahār
Yā meger ola bahār-ı rūy-ı yār

Ḫāke çün dārü’l-ġurūr oldı laḳab
Öldürür pīş ez-ḫazān āfāḳı hep

E 587b

Ṭolanurdı evvelā eṭrāfını
Derdiñ almaz diñleme sen lāfını

O saña dir vaḳt-i ġamda rū-be-rū
On ṭaġ ıraḳ renc senden ey ulu

Çün sipāh-ı renc gele olur sükūt
Dimez o ben gördüm olma sen ṣumūt

Didi Ḥaḳ şeyṭān miṣillide meṣel
Ki saña cenge gelür eyler ḥiyel

Ben seniñleyim saña yardım idem
Sa‘y idem her bir ḫaṭarda dem-be-dem

Oḳ atarlarsa olam saña siper
Ṭar vaḳitde muḫliṣ olam bī-keder

Cān-fedādır saña vaḳt-i inti‘āş
Rüstem-āsā merd olup itme telāş

Sūy-ı küfre götürür bu ‘işveler
Döker o ḫud‘a çuvālın şīveler

Yek-ḳademde ḫandeḳa düşe o kes
Ḳahḳaha ile güler o pīç ü ḫas

Senden eylerdim ṭama‘ gel sen diseñ
Saña dir git git ki sensin mümteḥan

‘Adl-i Ḥaḳdan ḳorḳmadın ey pür-ġurūr
Ḳorḳarım senden eliñ çek dūr dur

Didi Ḥaḳḳ o oldı raḥmetden cüdā
Saña bu tezvīr ile var mı rehā

Fā‘il ü mef‘ūl yevm-i āḫiret
Yüzleri ḳara esīr-i ma‘ṣiyet

Yol uran yol urılan da ḥükm-i Ḥaḳ
Bu‘d-ı ḥırmānda olurlar müttefaḳ

Aḥmaḳ u hem ġūldür ki rehzen o
Ṣabr lāzım ki felāḥı bula bu

‘Aḳl-ı pā-der-gil eşek ṣāḥibidir
Bunda anda cümle ġāfil gibidir

Lākin o erler ki olmışdır kibār
Ki ḫazāndan faż̈l ile bulmış bahār

Tevbe itseler Ḫudā eyler ḳabūl
Emrini ṭutmışlar emr oldı uṣūl

Ki nedāmetler iderler āh u vāh
‘Arş ditrer āh ide ehl-i günāh

İ 589b

Ana oġlı üzre ditrer gibi o
Ṭutup elin o ṭutar bālāya rū

Bunları aldıñ ġurūrdan ey Ḫudā
Ravża-i faż̈lıñ seniñ bī-intihā

İşte bundan ṣoñra rızḳ-ı cāvidān
Hep ‘aṭāu’llāh ṣanma nāvedān

Çün vesā’it üzre reşk itdi bu yem
Māhī-āsā teşne meşk oldı o dem

E 588a

Şehzādeleriñ ṭavāf-ı memleket-i pederde şāha vedā‘dan ṣoñra ‘azīmetleri ve pederiñ tekrār vaḳt-i vedā‘da tenbīhi ki ey oġullar elbette ve elbette vaṣiyyetimi icrā idiñ[377]

‘Azm-i rāh itdiler o dem üç püser
Bābāları mülkine seyr ü sefer

Ḳal‘alar hem şehrler seyrān ide
Bābaları milkini devrān ide

Öpdiler şāhıñ elini ki vedā‘
Didi anlara o dem şāh-ı muṭā‘

Gönliñiz çekdigi yire ‘azm idiñ
Fī emāni’llāh dest-efşān gidiñ

Gitmeyiñ o sūra nāmı Huş-rübā
Nice şāha teng olur anda ḳabā

Allāh Allāh ḳal‘a-yı Ẕātu’ṣ-ṣuver
Iraḳ oluñ hem de ḳorḳuñ var ḫaṭar

Öñi ardı burcı saḳfı ṣaġ u ṣol
Cümle timṣāl ü ṣuverdir ey oġul

Bir ṣuver gūyā Zelīḫā ḥücresi
Tā ki vāḳi‘ ola Yūsuf naẓrası

Çünki Yūsuf itmedi aña naẓar
Ḫaneyi naḳşıyla pür itdi ṣuver

Tā ki baḳsa ḳanġı sūya o nigār
Yüzini görür anıñ bī-iḫtiyār

Gözleri açıḳlara Bār-i Ḫudā
Şeş cihetden oldı o āyet nümā

[377] pederde şāha: pedere E.

Tā ki her maḫlūḳa itdikce naẓar
Ḥüsn-i Rabbānīden oldı behrever

Bundan içün ümmete buyurdı o
Ḥayṣü velleytüm feṣemme vechuhū[378]

Ki ḥarāretle ḳadeḥden içse ṣu
Āb içinde Ḥaḳḳa nāẓırdır o rū

O ki ‘āşıḳ olmadı o ābda
Kendini görür hemān her bābda

İ 590a

Çünki fānī ola ‘āşıḳ ṣūreti
Pes ne görür ṣuda añla ḥikmeti

Rūy-ı ḥūrda görinür hep ḥüsn-i Ḥaḳ
Āb içinde meh gibi def‘-i ġasaḳ

‘Āşıḳ-ı ṣādıḳda anıñ ġayreti
Dīv ü üstūra degildir raġbeti

Dīv eger ‘āşıḳ ola meydān olur
Cebre’īl olur da dīvlik ṣavulur

E 588b

Eslemü’ṣ-ṣeyṭān bu yirde āṣikār
Bāyezīd olur Yezīd-i bed-ṣi‘ār

Bu sözüñ pāyānı yoḳdur ey gürūh
Ḥıfẓ idiñ bu ḳal‘adan sizler vücūh

Olmaya ki yolıñız ura heves
Tā ebed zīrā ṣaḳāvet anda bes

Her ḫaṭardan ictinābdır müfteraż
Güş idiñ benden sözümdür bī-ġaraż

Ger ferec-cū iseñ ‘aḳlı tīz it
Ḳanda görünse belā perhīz it

Söylemese idi bu sözi peder
Ḳal‘adan ger itmese emr-i ḫaẕer

Gitmez idi ḳal‘aya ḫayli anıñ
Düşmez idi o sūya meyli anıñ

[378] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/115: “Doğu da Allah’ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah’ın zâtı oradadır. Şüphesiz Allah (zât ve sıfatlarında) sınırsızdır, her şeyi bilmektedir.”

O ki ma‘rūf olmaya mehcūrdur
Ḫāṭır-ı ehl-i ṭalebden dūrdur

Çünki men‘ itdi didi böyle maḳāl
Ārzūsı ile pür oldı ḫayāl

Raġbet itdi bu men‘den dilde cā
Lāzım oldı sırrına irmek ẕekā

Kimdir o memnū‘dan ola mümteni‘
Dindi el-mer’i ḥarīṣün mā-müni‘

Ehl-i taḳvāya men‘ tebġīżdir[379]
Ehl-i ehvāya nehy taḥrīżdir

İşte bundan ṣad kesī gümrāh şod
Hem yine bundan besī āgāh şod

Neyden ürkmez hīç ḥamām-ı āşinā
Neyden ürkenler ḥamāmāt-ı hevā

Pes didiler emriñiz oldı muṭā‘
Ki semi‘nā ve aṭa‘nā bi’s-simā‘

İtmeyiz i‘rāż biz fermāndan
Küfr olur ġaflet iden iḥsāndan

Ḳuvvet-i nefse idince i‘timād
İnşā-Allāh ẕikrine virdi kesād

İḥtiyāṭ-ı ẕikr-i istiṩnāda ḥāl
İbtidā-yi Meṩnevīde var maḳāl

Yüz kitāb var ise bir bāb ancaḳ o
Yüz cihet var ise miḥrāb ancaḳ o

İ 590b

Bunca rāhıñ muḫlişi bir ḫānedir
Bu başaḳlardan murād bir dānedir

Dürlü dürlü yiyecekler var hezār
Cümle bir şeydir olınsa i‘tibār

Çünki birinden ṭoyar iseñ tamām
Lāzım olmaz elli ḳab olsa ṭa‘ām

[379] men‘: nehy E.

Açlıġıñda sen ki aḥvelsin o dem
Ki biri yüz görmek anda mültezem

E 589a

Dimiş idik o kenīzekde saḳām
Hem ṭabīblerde ḳuṣūr-ı fehm-i tām

O ṭabībler ki yularsız atdır
Biniciden bī-ḫaber memḳātdır

Anlarıñ ki aġzı gemden yaradır
Ṭırnaġı eşkinle pāre pāredir

Kimdir o üstündeki vāḳıf degil
Bir süvārdır o ki üstād-ı müẕil

Ṣanma ser-gerdānlıġı gemden müdām
Oldı taṣrīf-i süvār-ı dōst-kām

Sūy-ı bostāna gül içün gitmişüz
Gül görüp biz anı ḫāra yitmişüz

‘Aḳl ile didikleri olmaz sened
Kimdir uran eñsemize yā leked

O eṭıbbā bende-i esbābdır
Mekr-i Ḥāḳdan ġāfil ü bī-tābdır

Baġlasañ ışṭabla ger bir gāv-ı tek
Ṣoñra bulsañ gāv maḳāmında eşek

Pek eşeklikdir teġāfül ḫufte-vār
Ki aramazsın kim itdi böyle kār

Hīç dimezsin ki mübeddil kimdir o
Ẓāhiren yoḳ var ise eflāki bu

Ṣanma bir oḳ atdıñ ammā ki ‘aceb
Ṣola gitdi oḳ nedir bunda sebeb

Āhū ṣaydın cānibin itdiñ murād
Kendiñe geldiñ ki ḫınzīrdir muṣād

Fā’ide ardınca ḳoşduñ zā’ide
Ḥabse düşdüñ olmadı bir fā’ide

Ḫalḳ içün ḳazdıñ nice biñ çāhlar
Kendiñi gördüñ ki düşmüş bī-ḫaber

Çün sebebde nā-murād itdiyse Rab
Eylemezsin yā ne bed-ẓanne sebeb

Çoḳ kişi kesbiyle ḫāḳān oldılar
Niceler kesbiyle ‘uryān oldılar

‘Aḳd-i zenle çoġı Ḳārūn oldılar
‘Aḳdi zenle çoġı medyūn oldılar

Pes sebeb ‘aynıyla dümm-i ḫar olur
İ‘timādı terk aña bihter olur

İ 591a

Gel sebeb-gīrlikde olma sen dilīr
Ki anıñ altında āfetler keşīr

Sırr-ı istiṣnā olur bu iḫtirāz
Çün ḫarı büz gösterür yāḫud gurāz

O ki gözi baġlı gerçi gürbüz o
Şaşılıḳdan gördigi her ḫar büz o

Döndüren Ḥaḳḳ ola çün ebṣārımız
Kim ider taḥvīl-i dil ü efkārımız

E 589b

Çāreyi sen ḫāne görmişsin laṭīf
Tuzaġı hem dāne görmişsin ẓarīf[380]

Safsaṭa ṣanma bu taḳlīb-i Ḫudā
Gösterür cümle ḥaḳāyiḳ inne-mā

Kim ki inkār-ı ḥaḳayıḳ ider o
Hīç ḫayāli almamış bu rehde bū

O dimez ki böyle bir ẓann-ı ḫayāl
Bir ḫayāldir o da sil çeşmin de al

Bu sözüñ pāyānı yoḳdur o ferīḳ
Ṭutdılar o ḳal‘a yolına ṭarīḳ

El-insānu ḫarīṣun ‘alā mā-mün‘i ḥükmiyle

Beyt

Biz bendeligi eyledik iẓhār velīkin
Bilmez kötü ḫūyın ki nice ḳullanur ḳul

pederleriniñ cümle veşāyāsını ayaḳları altına alup ḳal‘a-i memnū‘ ṭarafına gitmeleri

[380] hem dāne: sen ḫāne İ.

tā ki çāh-ı belāya düşdiler ve bu ḥāle
nüfūs-ı levvāme dirler ki
elem ye'tiküm nezīrün[381]
dinildikde peşīmān olup cevāb virdiler ki
lev künnā nesma'u ev na'ḳılü
mā künnā fī aṣḥābi's-sa'īr[382]

Gendüm-i menhī dıraḫtın urdılar
Muḫlişān rāhından ayru ṭurdılar

Men' ü nehyinden idüp iġmāż-ı 'ayn
Ḳal'a rāhın ṭutdılar bī-'ār u şeyn

Ḳavl-i şāha itdiler lecc ü 'inād
Huş-rübā ḳal'asın itdiler murād

3730 Geldiler çün 'aḳla raġmen o dize
Gicedir bergeşte rūzān gündüze

Bir 'acāyib ḳal'a ki Ẕātü'ṣ-ṣuver
Bir ḳapusı baḥrī āḫir sūyı ber

Bir ṭaraf ḥis gibi meyli reng u bū
Bir ṭaraf bāṭın gibidir rāz-cū

Her ṭarafda bulunan naḳş u nigār
Eyledi anları cümle bī-ḳarār

Gel ṣuver aḳdāḥı ile olma mest
Olmayasın büt-tırāş u büt-perest

İ 591b

3735 O ṣuver aḳdāḥını terk eyle sen
Bāde cāmda cām degildir bādeden

Bāde viren kim ise aç aña fem
Çün gele bāde olur mı cām kem

Ma'nī-i dil-bend ara ey ādemī
Ḳışrı terk it iste her dem gendümi

Çün Ḫalīlu'llāh içün o oldı ḳum
Bil ki buġday oldı maġzūl-i 'umūm

[381] *Kur'ân-ı Kerîm*, Mülk, 67/8: "Cehennem neredeyse öfkesinden çatlayacak! Oraya her bir grup atıldıkça, muhafızları onlara, 'Size bir uyarıcı gelmemiş miydi?' diye sorarlar."
[382] *Kur'ân-ı Kerîm*, Mülk, 67/10: "'Şayet kulak vermiş veya aklımızı kullanmış olsaydık, şimdi şu alevli cehennemin mahkûmları arasında olmazdık!' diye de ilâve ederler."

E 590a

Bī-ṣuverden ṣūret olur ḥāṣıla
Çünki āteşden duḫānı bil ṣıla

Ḫaṣlet-i taṣvīrde kemter-i ‘ayb
Baḳma çoḳ virür melālet bī-reyb

Maḥż-ı ḥayret mūriṯi bī-ṣūreti
Dürlü ālet ṭoġırur bī-āleti

Elsiz eller yapmada her ān u şān
Ādemi taṣvīrde ḳıldı cān-ı cān

Şöyle ki hicr ü viṣālden nāşī dil
Nice ḫūlyālar düzer o müstaḳil

Bu mü’eṯṯir o eṯerle hīç olur
Bāng u feryād bu żararla pīç olur

Nevḥa ṣūretli żararda yoḳ ṣuver
Dest ovarlar dest bilmez hīç żarar

Bu meṯel lāyıḳ degil ey müstedil
Ḥīledir tefhīm içün cehdü’l-muḳıl

Ṣun‘-ı bī-ṣūret yapar bir ṣūreti
Ten yapar anda ḥavāss u āleti

Tā ki vefḳınca olur bir ṣūret o
Nīk ü bedden cisme vaż‘ eyler o ḫū

Ṣūret-i ni‘met ola şākir olur
Ṣūret-i imhāl ola ṣābir olur

Ṣūret-i raḫmi görür pālān olur
Ṣūret-i zaḫmı görür nālān olur

Ṣūret-i şehri görür eyler sefer
Ṣūret-i tīri görür eyler siper

Ṣūret-i ḫūbān ola ‘işret ider
Ṣūret-i ġaybī ola ḫalvet ider

Ṣūret-i muḫtācı kesbe sevḳ ider
Ehl-i zūrı cevr ü ġaṣba sevḳ ider

Ḫāric-i ḥadd ü ḥaṣırdır bu kelām
Fi‘le dā’ir dürlü dürlü ve’s-selām

Meẕheb-i ṣan‘atda olmaz ḥaṣr u ‘add
Ṣūret-i endīşe ẓıllı tā ebed

Ṭam kenārında ṭurur ḥaylī kişi
Her biriniñ sāyesi yerde eşi

Ṣūret-i fikr oldı bām üzre meşīd
Sāye-veş a‘māl-i erkānda bedīd

İ 592a

Fi‘l-i rükn ü fikret üzre gizlenür
Līk vuṣlat te’sīrinde birlenür

Cām-ı ḫūşī bezminiñ olsa ṣuver
Bī-ḫodī vü bī-huşī olur eser

Ḳarı ḳoca ṣūreti lu‘b u cimā‘
Fā’ide bī-huşligi vaḳt-i viḳā‘

Tuz u etmek ṣūreti bir ni‘met o
Fā’idesi ḳuvvet-i bī-ṣūret o

E 590b

Cengde var tīġ ü teber ṣūretleri
Bī-ṣuver anda ẓafer nuṣretleri

Medrese hem anda ta‘līḳ-i ṣuver
Muttaṣıl olınca ‘ilme ṭayy ider

Bu ṣuverler bī-ṣūver tābi‘leri
Kimdir aṣḥāb-ı ni‘am mā’illeri

Bī-ṣuverlerden bulur ṣūret vücūd
Mūcidini nicedir itmek ceḥūd

Kārı eyler kendiden her dem ẓuhūr
‘Aksin inkār itmedir o bī-şu‘ūr

Ṣūret-i dīvār u saḳf-ı her büyūt
Fikr-i mi‘mār sāyesindendir ṣübūt

Gerçi efkār içre yoḳdur seng ü çūb
Līk hep o sāyedendir zişt ü ḫūb

Fā’il-i muṭlaḳ ki bī-ṣūretdir o
Her ṣuver ḳudretde bī-āletdir o

Gāh gāh ketm-i ‘ademden bī-ṣūver
Ṣūret içre gösterür rūy-ı siper

Tā ki her ṣūret bulur andan meded
Hem kemāl ü hem cemāl ü ḳadr ü ḥad

Yine bī-ṣūret ola pinhān-ı rū
Menfe‘at içün olur bu reng ü bū

Ṣūret ister ise ṣūretden kemāl
İşte bu istek olur ‘ayn-ı ḍalāl

Pes niçün eylersin ‘arż-ı iḥtiyāc
Ġayrı bir muḥtāca ki o senden aç

Çünki ṣūret bende Ḥaḳḳa dime sen
Ṣūret-i teşbīh ile hīç itme ẓan

Eyle fānī olmaġa her dem du‘ā
Çün tefekkürde ṣuverden ġayrı lā

Ṣūretiñ ġayrıdan olmazsa ḥużūr
Sensiz olan ṣūret oldı bī-şu‘ūr

Gideceğiñ şehre köpek ṣūreti
Çekdi ẕātın ẕevḳ-i bī-ṣūret ḳatı

Pes ki ma‘nāda ṭarīḳiñ lā-mekān
Ki bu ḫoşluḳ bī-mekāndır bī-zamān

Ṣūret-i yāre ki sen ‘azm eylediñ
Mūnisiyyet vechine cezm eylediñ

İ 592b

Ma‘nīde bī-ṣūrete ‘azmiñ seniñ
Gerçi ki maḳṣūddan ġāfil teniñ

Fi’l-ḥaḳīḳa Ḥaḳḳ olur ma‘būd-ı kül
Ẕevḳ içündür cümle seyrān-ı sübül

Līk ba‘żī ḳuyruġa ṭutmış yüzin
Ser aşıldır żāyi‘ itmişler özin

Līk gümrāhān ḳatında bu seri
Rāh-ı dümden buldı dirler serserī

E 591a

3785 O ki dümden başa bulursa ṭarīḳ
Pā vü seri ġayb ider āḫir ferīḳ

Żāyi‘ olup cümle cümle buldılar
Cānib-i gümden gelüp küll oldılar

Bu sözüñ pāyānı yoḳdur ol gürūh
Gördiler bir ṣūret-i ra‘nā şükūh

Ol ḳal‘a-yı ẕātü’ş-şuveriñ ḳaşrında anlarıñ şāh-ı Çīniñ duḫteriniñ taşvīri olup gördüklerinde bī-hūş oldılar ve fitneye düşdükde bu şūret kimdir diyü tefaḫḫuş eylemeleri[383]

Nice biñ ḫūb görmiş idi o ferīḳ
Līk bu bir baḥr idi ġāyet ‘amīḳ

Cāmlarına düşdi afyūn-ı şedīd
Cāmlar ẓāhirde afyūn nā-bedīd

Yapdı fi‘lin o ḥişār-ı Huş-rübā
Düşdi üçi daḫı tā ḳa‘r-ı belā

Tīr-i ġamze ḳalbe irdi bī-kemān
El-amān u el-amān u el-amān

Nice ḳarnı eyleyen ṣūret ḫarāb
Dīnlerin hem dillerin itdi kebāb

Çünki rūḥānī ola bu nice ḥāl
Fitnesi her laḥẓa dīger-gūn me’āl

Ṣūret ‘aşḳıyla dil-i şeh-zādegān
Pārelendi gūyiyā zaḫm-ı sinān

Göz yaşı dökerler idi hemçü mīġ
El oġup dirlerdi eyvāh ey dirīġ

Şimdi gördük şeh bunı görmiş ezel
Çoḳ yemīn virmişdi o şāh-ı ecel

Enbiyānıñ ḥaḳḳı budur ümmete
Ki ḫabīr itdiler āḫir nekbete

Ekdiğiñ şeyden biter elbet diken
Uçdığıñ cānibde bulmazsın seken

Benden al toḫmı ki tā rey‘ān vire
Sen perimle uç ki oḳdan ṣavn ire

Bilmediñ sen varlığı vācibligi
Hem yine dirsin ki vācib o ġanī

[383] şāh-ı Çīniñ duḫteriniñ taşvīri olup gördüklerinde bī-hūş oldılar: şāh-ı Çīniñ duḫteriniñ taşvīrini görüp bī-hūş olup E. kimdir diyü tefaḫḫuş eylemeleri: kimdir diyü İ.

İ 593a

O sen ammā bu ten olan sen degil
Öyle senlikdir ki mā vü men degil

Ẓāhir olan senligi ṣandındı sen
Bunda cānib ola sen bī-sūd-ı ten

Ey güher aṣdāfa lerzānlıḳ nedir
Neysin ammā bilme ney-şekker nedir

Sen degilsin sen ki senle ola sen
Senligiñ bil ikilikdir rāhzen

E 591b

Evvelindendir yine āḫir ki tū
Geldi tenbīh vuṣlatı içündür o

Senligiñ bir ġayrı senlikde defīn
Böyle kendin görene ben ‘abd-i dīn

Anı ki āyīnede gören civān
Pīr anı kerpīçde görmiş ḳabl-ez-ān

Şāh emri ile ḳıldıḳ biz sefer
‘Āṣī olduḳ var iken luṭf-ı peder

Şāh ḳavlin biz ṣanur idik ḳolay
Ol ‘ināyetler bize ālāy ālāy

İşte düşdük ḫandeḳa biz serserī
Bī-melāḥim gördük el-ān her şeri

Kendi ‘aḳlına idenler i‘timād
Yollarıdır ibtilālarla fesād

Kendi ẓannım bende yoḳ zerḳ u ġaraż
‘Aynı medḳūḳ gibi ki bilmez ‘araż

Şimdi oldı gizli ‘illet āşikār
Geçdi iş işden biz olduḳ hep şikār

Ẕikr-i Ḥaḳdan sāye-i rehber güzel
Yüz ṭabaḳdan bir ḳanā‘at bī-bedel

Bin ‘aṣādan bir görür göz bihterī
Farḳ iden gözdür ḥaṣādan gevheri

Düşdiler endūh ile teftīşe hep
Ki kimiñdir ṣūret-i zībā ‘aceb

Ḥaylī teftīş eyledi o şāh-zād
Eyledi bir şeyḫ aña keşf-i murād

Gūş ṭarīḳiyle degil bil-vaḥy-i hūş
Nice sır şeyḫe degildir rūy-pūş

Didi naḳş-ı reşk-i Pervīn oldı bu
Ṣūret-i şeh-zāde-i Çīn oldı bu

3820 Gizlenür gūyā ki cāndır yā cenīn
Perde-i eyvānda mektūm bir güzīn

Varamaz sūyına aşlā merd ü zen
Şāh gizler olmaya mülkde fiten

Nāmına eyler melik ġayret tamām
Ḳuş daḫı bilmez nedir aṣlā o bām

Vay aña ki düşe bu sevdā aña
Olmasun bir kimse böyle mübtelā

İ 593b

Toḫm-ı cehli ekene budur sezā
Pendi gūş itmeyene budur cezā

3825 Kendi tedbīrine idüp i‘timād
Ki olurum ‘aḳlım ile ber-murād

Olsa bir ẕerre ‘ināyāt-ı Ḫudā
Nice biñ tedbīrden a‘lā pür-ṣafā

Kendi mekriñ terk eyle ey emīr
Var ‘ināyet ḳapusına ol esīr

E 592a

Olmadı ḳadr-i ḥiyel ma‘dūmı bu
Bu ḥiyelden bu‘d-ı mevt ol sūd-cū

Ṣadr-ı Cihānıñ ḥikāyesi ki her bir sā'il ki
ṣadaḳa ve ġanāim-i bī-dirīġinden
lisān ile bir şey isterdi maḥrūm olurdı
dānişmendāndan bir faḳīr farṭ-ı ḥırş
ve ta'cīlinden nāşī lisānıyla bir şey ṭaleb eyledi
Ṣadr-ı Cihān andan yüz döndürdi
her gün bir ḥīle itdi ki gāh 'avret ṣūretinde
yaşmaḳlanup gāh gözini a'mā hey'etinde
bağladı lākin Ṣadr-ı Cihān ferāsetle bilürdi[384]

Ḫˇāce-i ṣadr-ı Buḫārā-yı ezel
Kārı muḥtācāna hep ḥüsn-i 'amel

Dā'imā iḥsān iderdi bī-şümār
Giceye dek eyler idi zer niṣār

Zer ṣarup bī-ḥadd o kāġıd pāreye
Bezl iderdi anı her bī-çāreye

Māh u ḫūrşīd gibi eylerdi 'aṭā
Her ne alursa virür didi żiyā

Ḫāke zer-baḫş olmadadır āfitāb
Kān u genciñ cāyıdır zīrā ḫarāb

Her gün ider bir gürūha rātibe
Olmaya tā kimse andan ḫā'ibe

Bir güne taḥṣīṣ olınmış mübtelā
Bir güni ṭul 'avretān alur 'aṭā

Bir güninde oldı sādāt-ı muḳıl
Bir güninde ehl-i fıḳha müştaġıl

Bir güni sā'ir faḳīre oldı 'ām
Bir güninde cem' olurdı ehl-i vām

Şarṭı lākin açmaya kimse dehān
Olmaya ṭālibde aṣlā ber-lisān

Ṭuralar eṭrāf-ı rehde hep sükūt
Gūyiyā dīvār-veş ola ṣumūt

Kim ide aġzı ile bir kez su'āl
Bu günehden alamazdı ḫabbe māl

[384] a'mā: kör; bilürdi: bildi E.

İ 594a

هر که خاموشـــســـت او یا بد خلاص

Ses çıḳarmazsañ bulursın iḫtişāṣ[385]

Bir zamān bir pīr dimiş idi aña
Vir zekātı baña ben aç u gedā

Men‘ itdi pīr ibrām eyledi
Ḫalḳı ibrāmıyla bed-nām eyledi

Didi ki çoḳ bī-ḥayāsın ey babā
Didi sen benden edebsiz bī-ḥayā

E 592b

Bu cihānı yidiñ istersin ola
O cihān daḫı seniñ ḥükmin bula

Gülme geldi virdi pīre ḥayli māl
Yalıñız bu pīre oldı bu nevāl

Pīrden ġayrı lisānen isteyen
Almadı bir ḥabbe aṣlā ḫˇāceden

Çün faḳīhler nevbetiydi nāgehān
Bir faḳīh ḥırṣ ile zār itdi fiġān

Nāleler ḳıldı velī yoḳ fā’ide
Her ne itdi ise oldı zā’ide

İrtesi gün pāyını baġladı o
Ayaġı yoḳ gibi gezdi sū-be-sū

Baġladı pāyına çullar ṣaġ u ṣol
Tā ki ṣansunlar şikeste pādır ol

Gördi bildi virmedi bir şey aña
İrtesi gün oldı a‘mā gūyiyā

Bildi yine itmedi aṣlā kerem
Söylemek cürmiyle oldı müttehem

Her ḥiyelden çünki ‘āciz oldı o
Zen gibi yaşmaḳlanup setr itdi rū

Ṭul ḳarılar ile itdi ser-fürū
Eyledi pinhān-ı pā vü dest ü rū

[385] Çelebioğlu: Âdeti, “Susan muhakkak kurtulur” sırrını telmih ederdi. İşi, susanlara iltifatta bulunmaktı. C. 6, b. 3845. Hadîs-i Şerîf: “Kim susarsa kurtulur.”

Bildi yine virmedi iḥsān aña
Oldı maḥrūmlıḳla cānı mübtelā

Bir kefenciye varup yalvardı o
Ki beni ṣar kiçeye yol üzre ḳo

Aġzıñ açma sen otur eyle naẓar
Tā ide Ṣadr-ı Cihān andan güẕer

Ola ki gördükde mürde ide ẓan
Eyleye iḥsān alsunlar kefen

3860 Her ne virür nışfını virem saña
Böyle itdi o faḳīr-i mübtelā

Bir kiçeye ṣardı vü ḳoydı hemān
Bir rehe ki ma'ber-i Ṣadr-ı cihān

Atdı altunı nemed üstine o
İtdi ta'cīl elini uzatdı bu

Tā ki almaya kefenci o zeri
Ṣaḳlayup eyler baña şūr u şeri

İ 594b

Kiçe altından çıḳarup mürde el
Ardı ṣıra baş çıḳardı bī-maḥal

3865 Didi ey Ṣadr-ı Cihān aldım hele
Bāb-ı iḥsān benden oldı münḥale

Didi lākin ölmeyince ey 'anūd
Görmediñ benden seḫā vü luṭf u cūd

Sırr-ı mūtu ḳabl-i mevt oldı bu ḥāl
Ki ölümden ṣoñradır luṭf-ı viṣāl[386]

E 593a

Yoḳdur aṣlā ölmeden ġayrı ḥiyel
Ḥaḳḳa vuṣlat böyledir ey bī-bedel

O 'ināyet oldı mevḳūf-ı memāt
Tecrübe itmiş anı cümle ṣuḳāt

3870 İctihādlardan 'ināyet oldı ḫūb
Cehd içinde var fesād u ṣad kürūb

[386] Küçük değişikliklerle farklı metinleri de bulunan Hadîs-i Şerîf: "Yâ Târık! Ölüm gelip çatmadan önce ölüme hazırlanın."

Bī-‘ināyet belki olmaz merg hem
Bī-‘ināyet ṭurma bir yerde dedem

O zümürrüd bu olur ef‘ā-yı pīr
Hīç zümürrüdsüz yılan olmaz ḍarīr

Şol iki civānıñ ḥikāyesi ki biri kūse biri emred idi
‘aẕeb-ḫānede yatdılar emred maḳ‘adına
ḫışţlar ḳoydu ‘āḳıbet bir Lūṭī geldi
ol ḫışţları ḳaldırırken emred uyandı ve didi
bu ḫışţları ne ḳaldırdıñ cevābında didi ki sen ne ḳodıñ

Var idi bir ḳavm içinde iki kes
Biri kūsec biri emred nev-heves

Bir işe meşġūl idi o ḳavm hep
Gitdi gündüz geldi vaḳt-i şülṣ-i şeb

Gitmedi ikisi gice ḫāndan[387]
Anda yatdılar ‘asesden ḫavfdan

Kūseniñ dört ḳıl zenaḫdānında var
Līk şems-āsā yüzi nūr-ı nehār

Var idi bir iyü Lūṭī o maḥal
Ḫışţları ḳaldırdı aña urdı el

Çün elin uzadıcaḳ uyandı o
Didi kimsin büt-perest ü fitne-cū

Didi otuz ḫışţı ṭoldurmaḳ nedir
Didi otuz ḫışţı ḳaldırmaḳ nedir

Bir civān-ı ḫasteyim ża‘f ile ben
İḥtiyāṭen eyledim bu gūne fen

Didi rencūr iseñ ey emred-liḳā
Yoḳ mı şehr içre ‘aceb dārü’ṣ-ṣifā

İ 595a

Anda var yāḫud getürseñ bir ṭabīb
Ki saḳāmetden ḫalāṣ ola naṣīb

Didi ḳanda gideyim ey bī-amān
Ḳanda gitseydim iderler imtiḥān

[387] gice: ancaḳ E.

Sen gibi çoḳ mülḥid ü zındīḳ pelīd
Ḳurt gibi olurlar o yirde bedīd

Ḫānḳāh ki andan a‘lā yoḳ mekān
Görmedim ben anda daḫı bir amān

E 593b

Bir avuç bulġur gibi yirler beni
Ḫāya ṣarḳmış kīrleri ṭolu meni

Ol ki nāmūsdur aḳar o zīr zīr
Ġamz ider ḳulunc ḳırar kīr-i kebīr

Ḫānḳāh çün böyle yā bāzār-ı ‘ām
Bir alāy ḫargele ile izdiḥām

Ḳanda ḫar nāmūs-ı taḳvā ḳandadır
Ḫaşyet ü ḫavf u recā bilmez nedir

‘Āḳil ister merd ü zen ola emīn
Ḳanda ammā o zamān ‘aḳ-ı mu‘īn

Zenleriñ yanına ḳaçsaydım eger
Yūsuf-āsā cānıma fitne düşer

Zenden oldı Yūsufa zindān maḥal
Bana oldı elli ḫāne mübteẕel

O ḫavātīn cehl ile düşer bana
Ḫūnımız ḳaṣd eyler o dem evliyā

Erden ‘avretden bana yoḳ çāreler
İkisinde de gelür bana keder

Ṣoñra emred kūseye ḳıldı naẕar
Didi iki ḳıl ile bī-ġam gezer

Ḫıştdan bī-kār [u] ḫıştdan fāriġa
Sen gibi murdār-ı zişten fāriġa

Görinür ẓāhir zenaḫda çār-mū
Kūnuñ eṭrāfında yüz ḫıştdan iyü

Olsa bir ẕerre ‘ināyet sāyesi
Nice biñ ṭā‘atdan a‘lā pāyesi

Çünki şeyṭān ṭā‘atiñ ḫıştın bozar
Gerçi yüz ḫışt olsa da ehli azar

Ḫışt ne rütbe çoḳ ise vaż‘ı seniñ[388]
O iki üç ḳıl ‘aṭāsı ẕü’l-meniñ

Fi’l-ḥaḳīḳa ḳıl degil bir kūhdur
Ādeme emn-i şeh-i üşkūhdur

Fi’l-ḥaḳīḳa her ḳılı ṣanmaża‘īf
Her biri bir yüce ṭaġlardan şerīf

Sen ursun bir kilīdi yüz dere
Anı bir ḫırsız ḳırar hep yeksere

Şaḥne ger ursaydı bir mühr ile mūm
Pehlevānān açamazlar bi’l-‘umūm

İ 595b

Ber-‘ināyet ṭaġ gibi o iki mū
Her gürūhuñ mekrine sedd oldı bu

Ḫışṭı terk it ey nikū-ḫaṣlet amān
Līk eymen olma şeyṭāndan bir ān

Sa‘y ḳıl bir iki ḳıla mālik ol
O zamān eymen uyu şevḳin de bul[389]

‘Ālimiñ nevmi ‘ibādetdir güzel
‘İlm-i āgāhī eger virdiyse el

E 594a

Yüzme vaḳti yüzgeç eylerse sükūn
Dest ü pāy-ı a‘cemīden ṣanma dūn

El ayaḳ ṣalar olur ġarḳ a‘cemī
Yol bulur sebbāḥ-ı sākin her demī

‘İlm bir deryā ki yoḳ ḥadd ü kenār
Ṭālib-i ‘ilm oldı ġavvāṣ-ı biḥār

Nice biñ yol ‘ömri olsaydı eger
Cüst u cūdan ḳāni‘ olmazdı o er

Şol ḫaberiñ tefsīri ki Muṣṭafā -‘aleyhi’s-selām-
minhümāni lā-yeşbe‘āni ṭālibü’d-dünyā
ve ṭālibü’l-‘ilm buyurmışlardır ki
bu ‘ilm ‘ilm-i dünyānıñ ġayrıdır
eger ‘ilm-i dünyānıñ ġayrı olmasa
ṭālibü’d-dünyā ve ṭālibü’d-dünyā dimek olur
tekrārdır taḳsīm degil Allāh ṭarīḳ-ı reşāda hāvīdir

[388] çoḳ: saḫt İ.
[389] şevḳin de: şevḳini E.

O Resūl-i Ḥaḳ buyurdı bir beyān
Bu ki *minhümān hümā lā yeşbe‘ān*[390]

این جهـان خوآهنـد و هم بســـیـار پس
عـلـم را خـواهـنـده بـا انـوآریـش[391]

Pes bu taḳsīme ider iseñ naẓar
‘İlm-i dünyā olamaz bu ey peder

Ġayr-ı dünyā didigimiz āḫiret
Bir ‘ilim ki aña rehber ‘āḳıbet

Üç şeh-zādeniñ vāḳı‘ānıñ tedbīrinde baḥşleri[392]

Bir yire cem‘ oldılar üç müfteten
Her üçi de derd ü renc ile ḥazen

Her biri bir fikr ü bir sevdāya yār
Her biri bir renc ü bir ‘illetle zār

Her biriniñ fikri bir vaḳt-i ḫamūş
Sözde bir ḫacletleri vaḳt-i ḫurūş

Bir zamān aġlaşdılar ḳan yutdılar
Ki muṣībet ḫ̆ānına yüz ṭutdılar

Āteş-i dilden her üçi bir zamān
Mecmer-āsā eyledi sözin ‘ayān

İ 596a

Büyük birāderleriniñ ṣāḥib-i ṣūreti tedbīrde māḳālātı

Dir büyük şeh-zāde ey iḫvān-ı ḫayr
Biz degil miyüz idenler nuṣḥ-ı ġayr

‘Askerīden biri itse iştikā
Ḫavf u şiddetden faḳrdan ibtilā

Biz diriz ki iñleme vaḳt-i ḫarec
Ṣabr ḳıl *eṣ-ṣabru miftāḥu’l-ferec*

[390] Bu beyit ve beyitten önceki başlık içindeki Hadîs-i Şerîf: “İki tane harîs vardır ki doymazlar: Birisi ilme susamıştır, doymaz. Öbürü de dünyaya karşı hırslıdır, doymaz.”
[391] Çelebioğlu: Dünya tâlibi ve emellerin çokluğu; ilim tâlibi ile emellerin tahsili… C. 6, b. 3918.
[392] şeh-zādeniñ: şeh-zāde İ.

E 594b

O kilīd-i ṣabra şimdi n’oldı yā
Yoḫsa mensūḫ oldı mı o ḥāliyā

Vaḳt-i cengde biz dimez miydik hemān
Āteş içre zer gibi oluñ amān

Her sipāha ceng olınca cāy-ı teng
Biz dir idik virmeyiñ a‘dāya reng

O zamān ki ola atlar pürr vaṭā
Kesilüp başlar olınca zīr-i pā

O zamān biz ‘askeri hey heyleriz
İlerüye gitmek içün peyleriz

Cümle ‘ālem virdi ṣabr ile nişān
Çün ṣabırdır nūr-ı ṣadr-ı imtinān

Bize nevbet gelicek yā ne bu ḥāl
Çirkin ‘avret gibi zīr-i peştemāl

Ḫalḳa ger minnet viren dil dā’imā
Kendiñi germ eyle ki yoḳ mı ḥayā

Cümleye nāṣıḥ olan ey ḫoş-zebān
Kendiñe geldikde ḫāmūş-ı beyān

Ey ‘aḳıl pendiñ cihāna hemçü bal
Saña nevbet geldi nic’oldı o ḥāl

Ḫarliginden gizli müstehzī iseñ
Var seni de elbet istihzā iden

Ḫalḳa pend itdikde dirsin hāy hāy
Kendiñe ġam gelse zen-veş vay vay

Ġayrınıñ derdine sen dermānsın
Saña mihmān olsa derd bī-cānsın

‘Askere na‘raydı çün kārıñ seniñ
Nefsiñe nic’oldı āvāz-ı teniñ

‘Aḳl ile nesc itdigiñ şey elli yıl
O saña ġalṭāḳdır ki ṣoñra bil

Ḫoşlanur dōstlar sesiñden dem-be-dem
Çıḳar eliñ çek ḳulaġıñ ey dedem

Baş idiñ çün itme ḳuyruḳ kendiñi
Ḳırma aṣlā ‘ırż u nāmūs bendiñi

Bu bisāṭ üzre seniñdir çün oyun
Pür-neşāṭ ol ṭab‘ıña virme sükūn

İ 596b

O pādişāhıñ ẕikri ki zūr ile bir dānişmendi
meclise getürdi sāḳī şarāb ‘arż eyledi
yüz döndürüp serdlik eylediginde
sāḳīye şāh didi ki ṭabī‘atına ṭoḳun
sāḳī başına birḳaç urdı ve şarābı içürdi

Var idi bir pādişāh-ı mest-i mey
Geçdi o yirden faḳīh-i pāk-i pey

E 595a

Bir işāret ḳıldı ki gelsün faḳīh
Bu şarābdan içüp olsun o sefīh

Pes getürdiler anı bī-iḫtiyār
Ekşidüp yüzin oṭurdı zehr-vār

‘Arż-ı mey ḳıldılar itdi imtina‘
Şāh u sāḳīden idüp çeşmi vedā‘

İçmedim ‘ömrümde aṣlā ben şarāb
Yek gelür baña şarābdan zehr-i nāb

Mey yirine zehr ṣun sāḳī baña
Bulayım sizden vü kendimden rehā

İçmedi mey ‘arbedeyle ḳıldı zār
Meclise virdi girānlıḳ bī-şümār

‘Aynı ile ehl-i nefs ü āb u gil[393]
Bir yire cem‘ olalar aṣḥāb-ı dil

Ḫāṣgāna Ḥaḳ ḫafī ḳılmaz müdām
Yeşrebūn sırrı olur ebrāre ‘ām[394]

‘Arż ider anlar da maḥcūbāna cām
Bir kelāmdan ġayrı ḥiss itmez ‘avām

[393] ehl-i nefs ü āb u gil: nefs [ü] ehl-i āb u gil İ.
[394] *Kur’ân-ı Kerîm*, İnsan, 76/5: “Muhakkak ki halisane ibadet sahipleri bir kâseden içerler ki, ona katılmış şey, kâfûr suyudur.

Belki irşādından eyler ictināb
Gözi yoḳ ki göre dād-ı bī-ḥisāb

Gūşdan ḥulḳına dek yol olsa ger
Sırr-ı nuṣḥ o dem derūnına girer

Cānı oldı nār-ı cümle ṣanma nūr
Nār içinde hep yanan oldı ḳuşūr

Maġz ḫāric ḳaldı gitdi ḳışrı hep
Ḳışr olmaz mi‘deyi germe sebeb

Nār-ı dūzaḫ yaḳdıġı ḳışr u cülūd
Maġza kār eyler mi aṣlā nār u dūd

Maġza ger nār olsa idi şu‘le-zen
Pişmedir o yaḳmaġı ẓann itme sen

Cümle bu üslūba çün Mevlā Ḥakīm
Geçmişe gelecege bil müstedīm

Maġz u ḳışrāndan olur maġfūr-ı tām
Maġzı aṣlā yaḳmaz O Rabbü’l-Enām

Ger ‘ināyetler ururs başına
İştihā gelür şarābıñ aşına

Urmaz ise o ḳalur mebhūt u deng
Şol faḳīh-veş bezm-i şehde oldı teng

İ 597a

Didi şeh sāḳīye ki ey ḫoş-ḫışāl
Sākit olma var anıñ ṭab‘ını al

Var her ‘aḳl üzre bir ḥākim nihān
Fenn ile her ne diler eyler o ān

Āfitāb-ı maşrıḳ u tenvīrine
Çün esīrān bağlıdır zencīrine

Bir zamānda çarḫı çarḫa getürür
Bir füsūn oḳur dimāġın bitürür

E 595b

Bir ‘aḳıl ki ‘aḳl-ı dīger suḫresi
Nerd-bāzdır ‘aksi ḳonmaz mühresi

Urdı birḳaç sīli hem didi ki ṭut
Sīli ḳorḳusıyla aldı didi yut

Mest oldı şād u ḫandān bī-güzāf
Başladı muḍḥiklige hem lāġ u lāf

Nīm-mest olduḳda urdı parmaḳ o
Tā ḫalāya gitdi ḳıla döke ṣu

Bir kenīz var idi anda hemçü māh
Pek yaraşıḳlıydı o iḳbāl-i şāh

Gördigi dem aġzın açdı ḳaldı o
Gitdi ‘aḳlı hem vücūdı lerze-cū

‘Ömri ergenlikle geçmiş şimdi mest
Bī-muḥābā o kenīze urdı dest

Çabalandı çoḳ çaġırdı ḳız velī
Çāre yoḳ aṣlā ḫalāṣa yelleli

Vaḳt-i līḳā merd eline geçse zen
Dest-i nānpüzde ḫamīr-āsā esen

Yüsri oldı gāh yumuşaḳ geh ḳatı
Yumrıġı altında ḥāṣıl çāḳ çaḳı

Ki enine geçdi gūyā taḫta-veş
Ṭopladı gūyā ‘amūd u laḫte-veş

Gāh tuz dökdi yüzine gāh ṣu
O tenūruñ āteşin ḥekk itdi o

Böylece maṭlūb u ṭālib mużṭarib
Bu oyun maġlūb u ġālib hem la‘b

Bu oyun ṣanma zen ü şevherledir
‘Āşıḳ u ma‘şūḳ olanlar böyledir

Ger ḳadīm ü ḥādiṯ ü ‘ayn-ı ‘araż
Vīs ü Rāmīn gibi mużṭar müfteraż

Her biriniñ lu‘bı ammā ki diger
Her biriniñ pīçişi semt-i aḫar

Şevher ile zende dindi bir miṯāl
Olma ey şevher zene sen bed-fi‘āl

Virmedi mi yenge o gerdek şebi
Destiñe bir ḫoş emānet maṭlabı

3985 Sen ne eylerseñ aña ey mu‘temed
Ḥaḳ cezā eyler saña ger nīk ü bed

İ 597b

Bī-ḫodiyyet ile el-ḥāṣıl faḳīh
Gitdi ‘iffet hem de zühdünde sefīh

O faḳīhe oldı o ḥūrī naṣīb
Āteşi o penbeye düşdi ‘acīb

Cān cānda tenler oldı pīç ü pīç
İki murġ-ı bismil-āsā pür-‘acīc

Ne saḳāya ne melik ne arslan
Ne ḥayā ne zühd ne dīn ne ḫavf-ı cān

E 596a

3990 Gözleri oldı vuḳū‘-ı ‘ayn u ġayn[395]
Ne Ḥasen ḳaldı o demde ne Ḥüseyn

Ḥayli eglendi rücū‘ı oldı dūr
Ḥadden aşdı intiẓār-ı şād u şūr

Geldi şeh tā ki göre ne vāḳı‘a
Gördi olmış zelzeletü’l-ḳāri‘a

O faḳīh ḫavf ile ṣıçradı hemān
Meclise vardı vü cām aldı o ān

Şeh cehennem gibi olmış pür-şerār
İkisiniñ ḳanına teşne çü mār

3995 Çün faḳīh gördi ḳızarmış rūy-ı şeh
Cām-ı zehr-āsā murādıdır tebeh

Sāḳiye çaġırdı ki ey ḫoş-ḫışāl
Ṭurma oturma şunuñ ṭab‘ını al

Gülme geldi şāha didi ey kiyā
Duḫteriñ ṭab‘ı ile geldim saña

Pādişāhım kārım oldı ‘adl ü dād
Yidügimden isterim yisün ‘ibād

Anı ki ben içmezem bu nūş-veş
Dōsta lāyıḳ göremem ki ola eş

[395] vuḳū‘-ı ‘ayn u ġayn: o demde ‘ayn ġayn İ.

Her ne yirsem sufre-i ḫāṣımda ben
Hep ġulāmānım anı yir bī-minen

Bendegāna virdigim cümle ṭa‘ām
Yidigimdir pişmiş olsun yā ki ḫām

Aṭlas u ḫazzdan ne giydimse libās
‘Askerim anı giyer ṣanma pelās

Hem de Ḳur’āndan ḥicāb ey ẕū-fünūn
Elbisū hem didi *mimmā telbisūn*[396]

Muṣṭafā ḳıldı veṣāyā-yı benūn
Eṭ‘imū’l-eẕnābe mimmā te’külūn

Dīgerānı eylediñ emre muṭī‘
Ṣabra terġīb eylediñ bildiñ refī‘

Merdlik kendini ḳılmaḳ emre rām
‘Aḳl-ı ṣabr-endīşiñi eyle imām

Saña ṣabrıñ rehberi çün oldı bāl
‘Arş u Kürse cānı istersin viṣāl

Muṣṭafāya gör ki ṣabr oldı Burāḳ
Bāl açup tā gitdi bālā-yı ṭabāḳ

İ 598a

Bu sözün hīç ḫaddi yoḳdur dön ‘acel
Ḳıṣṣa-yı şeh-zādegāna tīz gel

E 596b

Baḫş ü mācerā tamāmından ṣoñra
cānib-i vilāyet-i Çīnde ma‘şūḳ-ı maḳṣūd
ṭarfına şeh-zādegānıñ revāne olmaları
tābe-ḳadr-i imkān maḳṣūda yaḳīn olalar
her ne ḳadar rāh-ı vuṣlat mesdūd ise daḫı
olduḳça yaḳīn olmaḳ maḥmūd u memdūḥdur

Bunı diyüp oldılar cümle revān
Herçi bād-ā-bād ey yār-i ḫubān

İḫtiyār-ı ṣabr idüp ṣıddīḳ gibi
‘Azm-i Çīn oldı hemān dem maṭlabı

Vālideyn ü mülki hep terk itdiler
Rāh-ı ma‘şūḳ-ı nihāna gitdiler

[396] Bu beyit ve sonraki beyit içindeki Hadîs-i Şerîf: “Allah’ın, elinizin altında bulundurduğu hizmetçileriniz, sizin kardeşlerinizdir. Kimin, kardeşi elinin altında hizmetçi olarak bulunursa, ona yediğinden yedirsin, giydiğinden giydirsin. Aynı zamanda onlara, altından kalkamayacakları şeyi teklîf etmeyiniz. Eğer, altından kalkamayacakları bir şeyi teklîf ederseniz onlara yardım ediniz.”

Ki serīrden Edhem İbrāhīm-veş
‘Aşḳları pā vü ser kendüye eş

Yāḫud İbrāhīm-i mürsel ḫoş ser
Kendin atdı āteş içre buldı fer

Yāḫud İsmā‘īl-i ṣabbār u vefā
Ḫançer-i ‘aşḳa idüp kendin fedā

İmriü’l-Ḳays ki şāh-ı ‘Arab idi
ve şūret u cemālde Yūsuf-ı vaḳt idi
zenān-ı ‘Arab Zelīḫā-vār yolında cān fedā itdiler
ḳıfā nebki min ẕikrā ḥabībin ve menzili
anıñ zāde-i ṭab‘-ı bī-bahāsıdır çün mecmū‘-ı zenān
aña ṭālib idiler anıñ ġazel ü nāleleri kimiñ
içün idi meger bildi ki bunlar timṡāl ü ṣūretdirler
ḫāk-i taḫtında naḳş eylemişlerdir ‘āḳıbet
aña bir ḥāl peydā oldı ki nıṣfü’l-leylde
mülk ü ferzendāndan ḳaçdı ve kendini
bir delḳ içinde pinhān eyledi ve o iḳlīmden
münezzeh Pādişāh ṭalebine gitdi

İmriü’l-Ḳays itdi mülkine vedā‘[397]
Milket-i ‘aşḳı idüp rūḥa biḳā‘[398]

Tā Tebüke geldi oldı ḫışt-zen
Anda var idi melik dindi bilen

İmriü’l-Ḳays eylemiş bunda mekān
Ḫışt-zen itmiş anı ‘aşḳ-ı nihān

O melik ḳalḳdı gice gitdi aña
Didi aña ey melīk-i ḫoş-liḳā

İ 598b

Yūsuf-āsā iki milket ber-kemāl
Hem bilād var sende hem daḫı cemāl[399]

Cümle merdān bende-i tīġiñ senin
Zenler ise māh-ı bī-mīġıñ seniñ

Bunda teşrīfiñ sa‘ādetdir bize
Cāna vaṣlıñ ḥayli ni‘metdir bize

Ben ü hem bu mā-melek mülküñ seniñ
Himmet eyler mülk-i metrūküñ seniñ

[397] itdi mülkine vedā‘: mülk itdi vedā‘ İ.
[398] rūḥa biḳā‘: rūḥa vedā‘ İ.
[399] bilād var sende hem daḫı cemāl: bilād u hem de var sende cemāl E.

E 597a

Söyler idi lāübālī o ḫamūş
Nāgehān ḳaldırdı yüzden rūy-pūş

‘Aşḳ u derdden ne didiyse gūşına
Kendi gibi ḳoydı ‘aşḳı dūşına

Elini ṭutdı anıñla oldı yār
O da oldı taḫtdan bīzār u zār

Tā bilād-ı dūra gitdi iki şeh
Ṣanma bir def‘adır ‘aşḳdan bu güneh

Büyüge bal küçügedir ‘ayn-ı şīr
Oldı her bir keştī-i mennü’l-aḫīr

Bu ikiden ġayrı şāh-ı bī-şumār
Eylemişdir anlar ‘aşḳı tār u mār

Çīn eṭrāfında bu üç cān-ı şāh
Dāne-çīn oldı çü murġ-ı rāh-ı şāh

Zehre yoḳdur feṯḥ ide sırdan dehān
Çünki keşfi pür-ḫaṭardır pür-ziyān

Nice yüz biñ sır o demde bir pula
‘Aşḳ alınca ḫışm ile yayın ḳola

Vaḳt olur ki ‘aşḳ olur bī-ḫışm u ḫaş
Vaḳt-i āḫir ġāyet ile ḫīre-keş

Bu olur o laḥẓa ki ḫoşnūd ola
Diyecek yoḳdur ki ḫışm-ālūd ola

Cān iḳlīmi ola aña fedā
‘Aşḳ şimşīriyle ḳatl olmaḳ revā

Bunca ṣaġlıḳdan iyü ḳatl olmadır
Salṭanat bu bendelikde olmadır

Sırları meknī olur yā hem-diger
Pek yavaşdır sözleri ki var ḫaẕer

Sırr-ı Ḥaḳdan her kişi maḥrem degil[400]
Āha gökden ġayrı şey hem-dem degil

[400] her kişi: ġayrı kes E.

Birbiri beyninde olan ışṭılāḥ
Bir ḫaberden nāşīdir behr-i felāḥ

Bu lisānü'ṭ-ṭayrı ögrenmişler 'ām
Da'vī-i serverlik eylerler müdām

Ṣūret-i āvāz-ı murġdur bu kelām
Ḥāl-i murġdan ġāfil ammā merd-i ḫām

Laḫn-ı ṭayyārı Süleymāndır bilen
Dīv ṣāḥib-mülk olur bilmez süḫen

İ 599a

Dīv ider şekl-i Süleymāna vüṣūḳ
'İlm mekri var vü *'allemnā*sı yoḳ[401]

Ger Süleymān Ḥaḳdan o beşāş idi
Ṭayra *'allemnā*dan 'ilmi fāş idi

Fehm ḳıl murġ-ı havādan sen lisān
Min ledün ṭayrı görünmez hīç 'ayān[402]

Çünki Sī-murġ cāyıdır o sūy-ı Ḳāf
Bir ḫayāliñ ġayrısıdır cümle lāf

E 597b

Bir ḫayāliñ ġayrı görse ittifāḳ
Düşer o ba'de'l-'ayāna ber-firāḳ

Maṣlaḥat içün firāḳ ḳaṭ'ī degil
Ki firāḳdan 'āridir bu mümteṣil

Rūḥ cesedde çünki istibḳā murād
Āfitāb berfden firāḳ eyler ziyād

Cānıñ içün eyle anlardan ṣalāḥ
Ḥarflerinden çalma ammā ışṭılāḥ

O Zelīḫā 'ūddan ispende dek[403]
Didi Yūsuf cümlesine yek-be-yek

Nāmın esmā içre mektūm eyledi
Māḥremāna sırrı ma'lūm eyledi

Ger diseydi mūm āteşden nerm
Bu olur ki yār bizimle oldı germ

[401] *Kur'ân-ı Kerîm*, Neml, 27/16: "Ve Süleyman, Davud'a varis oldu ve dedi ki: Ey insanlar! Bize her kuşun dili öğretildi..."
[402] *Kur'ân-ı Kerîm*, Kehf, 18/65: "Derken, kullarımızdan birini buldular ki ona katımızdan bir rahmet vermiş ve ona nezdimizden bir ilim öğretmiştik."
[403] 'ūddan: 'ūd u E.

Ger diseydi māh-ı tām oldı bedīd
Ger diseydi tāzelendi şāḫ-ı bīd

Yā diseydi bir gül oldı ḫoş-pesend
Ger diseydi ne güzel yandı sipend

Ger diseydi bülbüle gül didi rāz
Sır didi şāha diseydi Şāhnāz[404]

Ger dise idiñ hümāyūn oldı baḫt
Ger diseydiñ cümle tekmīl oldı raḫt

Ger dise idiñ saḳā getürdi āb
Ger dise idiñ ki ṭoġdı āfitāb

Ger diseñ dün pişdi bu bir ḳab yimek
Yā diseñ pişmekde lāzımdır emek

Ger diseydiñ nānlardır bī-nemek
Ger diseydiñ ‘aksine döndi felek

Ger diseydiñ derde uġradı başım
Yā diseydiñ derd ile ḫoşdur başım

Medḥ ider iseñ olursun mu‘teniḳ
Ẕemm ider iseñ firāḳıñ müttefiḳ

Nice biñ esmāyı cem‘ itseñ eger
Maṭlab u dil-ḫᵛāh Yūsuf ey püser

Ẕikr iderseñ aç iken nāmın eger
Sīr olurdı mest-i cām-ı mu‘teber

Teşnelik nāmı ile sākin olur
Nām-ı Yūsuf şerbet-i bāṭın olur

İ 599b

Virse bir derd saña o nām-ı bülend
Hem o derd derḥāl olur bil sūdmend

Ḳış güni bir kürk olur ra‘nā aña
‘Āşıḳa te’ṯīr-i nām-ı dil-rübā

‘Ām gerçi ẕikr iderler nām-ı pāk
Bu ‘amel olmaz degildir ‘aşḳnāk

[404] Şāhnāz: Şāhbāz E.

Nām-ı Hūdan itdi ‘Īsā iḫtiyād
O isimden oldı peydā bī-‘inād

E 598a

Çünki Ḥaḳḳa ittiṣāl ide bu cān
Ẕikr-i ān īndir ü ẕikr-i īn ü ān

Kendiden boş dōst ‘aşḳı ile pür
Ḳabda olandır ṣızan şīrīn ü mür

Za‘ferān bu vaṣl ile dil-ḫandedir
Būy-ı ṣūm ba‘dı ile giryendedir

Her biriniñ var göñülde ṣad murād
Olamaz bu meẕheb-i ‘aşḳda vedād

Yār oldı ‘aşḳa rūz-ı āfitāb
Āfitāb o veche gūyā ki niḳāb

Rūy-ı yārda o niḳābı bilmeyen
‘Ābidü’ş-şems oldı hem ehl-i veṣen

‘Āşıḳıñ rūzīsi hem rūzīdir o
‘Āşıḳıñ göñli vü dil-sūzīdir o

Māhīyānıñ naḳdidir bu rūy-ı āb
Etmegi eṣvābı dārūsı vü ḫˇāb

Bir ṭıfıldır o ṣedyden şīr-gīr
İki ‘ālemden vuḳūfı oldı şīr

Şīri bilür yā ki bilmez o ṣabī
Yolı yoḳ tedbīre hīç bu maṭlabı

Nāme-i rūḥ ẓarfıdır kīc-i şedīd
Fātiḥ u meftūḥdan o nā-bedīd

Bu revişde kīc degildir belki o
Ḥāmili deryādır anıñ ṣanma cū

Hep bulanlar buldılar güm oldılar
Seyl gibi hep ġarḳ-ı ḳulzüm oldılar

Güm olur da tīn olur her çekridek
Ölmeyince virmem altun bu dimek

İ 600a

Çīnde bir müddet mükşden şoñra şabra ḳararları ḳalmadı ḥuşūşen büyük şeh-zāde didi ki ben gitdim el-vedā‘ ki şāha kendimi ‘arż eyleyem

Beyt

یـا پـای رســـانـدم بـمـقصـــود و مـرآد
یـا ســـر بنهم همچو دل از دســـت اینجا[405]

Yā maṭlab u maḳṣūda irişdir pāyım
Gönlüm gibi yā baş ḳorum bu yirde

vesā’ir birāderleriniñ bu ḳadar mevẓi‘a ve naşīḥatleri bir vech ile fā’ide virmedi

ای ناصـــح عشـــاق بهل این طائفه را
کمکشـــتهٔ حق را کـه دهر آکـاهی[406]

O büzürgīn didi ey iḫvān-ı men
Cān dudaġa geldi bunca ṣabrdan

4085 Lāübālī oldum artıḳ ṣabr yoḳ
Ṣabrım āteş içre yandı nār çoḳ

Bu ṣabırdan ṭāḳatim hem oldı ṭaḳ
İşte oldum ‘ibret-i ‘uşşāḳı şāḳ

E 598b

Cāndan bīzār itdi bu firāḳ
Ki ḥayāta geldi firḳatle nifāḳ

Firḳat içre nice bir ölmek bañā
Baş virür ‘aşḳ eyler isem ser-fedā

Zinde olmaḳ ‘aşḳ ile dīnim benim
Cān u serle zindelik şeynim benim[407]

4090 Cān-ı ‘āşıḳdan iden def‘-i ġubār
Tīġdir tīġ maḥv-ı z̲enb-i bī-şümār

Ten ġubārı gide mehden gör şu‘ā‘
Ṣāf havādan māh-ı cān pür-intifā‘

Ṭabl-ı ‘aşḳ çalmaḳda çün çekdim emek
İnne fī mevtī ḥayātī diyerek

[405] Çelebioğlu: Ya ayağımı maksûd meydanına basarım veya buraya başımı da gönlüm gibi veririm.” C. 6, 4088. beyitten önceki başlıkta.
[406] Çelebioğlu: “Ey âşıkları kınayan kimse, onları bırak! Allah’ın sapıttırdıklarını sen nasıl hidayete erdirebilirsin?” C. 6, 4088. beyitten önceki başlıkta.
[407] serle: dille İ.

Cān ider murġ-āblıḳ da‘vāsını
Ḳoydı ṭūfān-ı belāya pāsını

Keştī ġarḳından olur mı baṭṭa ġam
Keştīsi āb üzre başmışdır ḳadem

Cān u ten bu da‘vī ile zindedir
Ben bu da‘vādan sükūnumdur mużır

Görürüm rü’yā velīkin ḫ̌āb degil
Müdde‘īyim ben velī kez̲z̲āb degil

Ki benim yüz kerre ursañ gerdenim
Şem‘-i pür-fer gibi dā’im rūşenim

Şem‘dāndan āteş olur ṣāġ u ṣol
Şeb-revāna ḫirmen-i meh besdir ol

Yūsufı ḥīleyle pinhān itdiler
Cism-i Ya‘ḳūbdan ki iḫvān itdiler

Gizlediler anı ḥīle-sāz olup
Pīrehen virdi ḫaber ġammāz olup

O iki didi ki pend bī-fā’ide
Bī-ḫaber iḫṭārdan bu ḳā’ide

Pāreler üzre amān gel ekme tuz
Zehr-ḫ̌ār olma bu şiddetle henūz

Çünki yoḳ kendiñde bir ḳalb-i baṣīr
Buña tedbīr itmeli şeyḫ-i ḫabīr

Vay o ḳuş ki bitmemişdir anda per
Uçsa evce düşer olur pür-ḫaṭar

İ 600b

‘Aḳldır her ādemiñ bāl ü peri
Yoḳ ise ‘aḳlı vü ‘aḳl rehberi

Yā muẓaffer yā muẓaffer-ḫūy ola
Yā naẓarver yā naẓarver-cū ola

Sen anaḫtarsın idersin daḳḳ-ı bāb
Pek ‘abes̲dir ṣanma ki budur ṣavāb

Bu hevādan ‘ālemi der-dām bil
Hep devā-ṣūret cerāḥat ‘ām bil

Merg-veş bir mār ḳılmışdır ḳıyām
Sīne üzre berg aġzında ki dām

E 599a

Otlaḳ içre o ḥaşīş gibi ṭurur
Ānīde ot ẓann ider ekṣer ṭuyūr

Rūy-ı berre çünki ekl içün ḳoya
Mār [u] merg aġzına düşüp hīç ola

Eylemiş timsāḥ dehānın çünki bāz
Aġzı eṭrāfında var ḳurtlar dırāz

Yidigi şeyden dişi içre ḳalan
Ḳurtlar anı cem‘ olup yirler hemān

Kirm ü ḳūtı çünki ḳuşlar göreler
Merc ṣanurlar o ise tābūt-ı şer

Çün ṭola ḳuş ile aġzı nāgehān
Yutar anları ḳapar aġzın o ān

Bu cihān timsāḥ-veş açmış dehān
Ṭolu içinde anıñ nuḳl ile nān

Olma timsāḥ-ı dehrden sen emīn
İtme her bir ṭa‘meye ḥırṣıñ ḳarīn

Dilkü yamyaṣṣı yatur ḫāk üzre o
Var ser-i ḫākinde mekri sū-be-sū

Zāġ-ı ġāfil gelme tā o cānibe
Mekr ile olur ayaġıñ cālibe

Nice yüz biñ ḥīleler ḥayvānda var
Mekr-i insāna olur mı hīç ḳarār

Elde Muṣḥaf gūyiyā Zeyne’l-‘Abā
Āsitīnde ḫançer-i ḳahr u cefā

Saña dir ki gülerek mevlā-yı men
Göñli lākin Bābil-āsā mekr ü fen

Zehr-i ḳātil ṣūret ammā şehd ü şīr
Varma yoġısa eger pīr-i ḫabīr

Hep bu lezzāt-ı hevā mekr ü riyā
Nūr-ı berḳ eṭrāfı ẓulmet bī-żiyā

Berḳ u nūrıdır ḳışa kiẕb ü mecāz
Cümle eṭrāfı ḳarañlıḳ yol dırāz

Yazı oḳunmaz anıñ nūrı ile
At sürilmez menzile şūrī ile

İtdigiñçün līk böyle meyl-i berḳ
Cümle rū-girdān olur envār-ı şarḳ

İ 601a

Mekr-i berḳ elbet çeker yoḳsa delīl
Bir beyābān içre muẕlim nice mīl

Ṭaġa gāhī cūya düşer bī-ḫaber
Geh bu sūya geh o sūya pür-ḫaẕer

Göremez bir dem delīl ura ṭaleb
Görse bile döndürür yüz bu ‘aceb

Ki sefer itdim bu yolda nice mīl
Yine gümrāh didi baña bu delīl

Ger ḳulaḳ ursam sözine bā-meḥek
Yeñi başdan emrini ṭutmaḳ gerek

E 599b

Ben bu yolda ‘ömrimi ḳıldım kirā
Herçi bād-ā-bād n’olursa baña

Ẓann ider bir yola girdiñ ki o berḳ
Vaḥy içün o rāh-ı ‘öşrin ḳıl çü şarḳ

Ẓanne lā yaġnī mine’l-ḥaḳḳ oḳu sen[408]
Böyle berḳ şarḳdan girü ḳor ey Ḥasen

Yā ki keştīmize gel sen ol süvār
Yā gemiñi eyle keştīmizle cār

Dir ki o ben terk idemem gīrudār
Ben ṭufeyl-i rāhıñ olmam kūr-vār

Yalıñızdan kūr bā-rehber iyü
Bunda bir ‘ār oldı yüz ‘ār ile o

Peşşeden ḳaçdıñ da düşdüñ gejdüme
Ḳaçdıġıñ nem ṣoñra düşdüñ sen yeme

[408] *Kur’ân-ı Kerîm*, Yunus, 10/36: “Onların çoğu sadece zanna uyuyor. Oysa zan hiçbir şekilde gerçek ve kesin bilginin yerini tutamaz. Allah yaptıklarınızı çok iyi bilmektedir!”

Sen babāñ cevrinden eylersin firār
Lūṭīyān içinde olursın nizār

Yūsuf-āsā ḳorḳar iken ġuṣṣadan
Çāha düşdüñ yerta‘ u yel‘abla sen

Çāha düşdüñ sen teferruc-cū iken
Līk ‘ināyet var mı hīç bir yārdan

Olmayaydı anda destūr-ı peder
Ḥaşre dek çehden çıḳarmaz idi ser

Ḫātır içün iẕn virmişdi peder
Ḫayr ola meyliñ seniñ bu ey püser

Her ḍarīr ki ola ‘Īsādan berī
O cehūd-veş ḳalur irşāddan geri

Ḳābil-i żavdır ne rütbe olsa kūr
Oldı bu i‘rāż ile żav’ anda dūr

Dir ki ‘Īsā ṭut iki elle beni
Küḥl-i ‘izzet bende ey kūr u ġabī

Çünki bulduñ kūrliginden rūşenī
Yūsuf-ı cāndan gelür pīrāheni

Bu şikestden ṣoñra irer kār u bār
İşte bu iḳbāldedir rāh-ı ḳarār

Kār u bār ki yoḳdur anda pā vü ser
Terk ḳıl ey pīr-i ḫar ey pīr-i ḫar

İ 601b

İtme pīriñ ġayrı ser-leşker amān
Pīr-i sin ẓann itme pīr-i rüşd-i cān

Pīr eli altında oldıñsa eger
Gitdi ẓulmetler görürsin nūr u fer

İş uzatma şarṭ-ı teslīmdir hemān
Bīhudedir bu ḍalāletde devān

İstemem ben ġayrı hīç rāh-ı eṣīr
İsterim pīr isterim pīr-i ḫabīr

Pīrdir hem nerdübān-ı āsumān
Tīri perrān eyleyendir bu kemān

E 600a

Ḥubbu ‘Aliyyin ḥasenetün lā-yeḍurru me‘ahā seyyietün[409] ḥadīṯ-i şerīfiniñ tefsīri ṣadaḳa Rasūlu’llāh[410]

Didi Peyġamber ki ḥubb-ı Murteżā
Dilde oldı māḥī-i ẓulm ü ḫaṭā

Cāndan kim ki ‘Alīyi sevdi o[411]
Hīç güneh ṭutmaz anıñ sūyına rū

Bu sözüñ te’vīli vardır ey saḫī
Fehm idüp pek diñle benden ey aḫī

Başḳa bir āḫir ḥaḍīṯde o Resūl
Pādişāh-ı enbiyā şāh-ı vuṣūl

Bu ma‘ānīyi beyānda didi o
Men eḥabbe didi ḳavmen minhümū[412]

Oldı ma‘nāsı ki ḥubb-ı vāṣılān
Maḥv olur andan günāh-ı ġāfilān

Kim ki ḥubb-ı Murteżā üzre muḳīm
Anıñ ile ḥaşr olur yevm-i ‘aẓīm

Kim ‘Alī ile eger ḥaşr olsa o
Bī-żarar olur günāhı tū-be-tū

Çeşm-i seri aç ḥaḳīḳat bil yaḳīn
Ki muḥibb-i tābi‘-i maḥbūb-ı dīn

Aṣl-ı īmān ḥubb-ı Ḥaḳdır bā-kemāl
Ḥubb-ı vāṣıl ḥubb-ı Ḥaḳdır ittiṣāl

Kim ki Ḥaḳḳa dōst da‘vāsın ide
Emriniñ ġayrıya ḳābil mi gide

Fi’l-ḥaḳīḳa ġayrı te’vīl daḫı var
Çeşm-i cān aç da göñülde ḳıl ḳarār

Çün ‘avām-ı mü’mināna ey peder
Seyyi’āt-ı vāṣılāt itmez żarar

---

[409] E. nüshasında başlık için derkenarda: “Bu sürḫ-i şerīfden -ḳādir olmam- beytine gelince ekṣer nüsḫada nā-mevcūd u şāriḥ-i merḥūm daḫı şerḥ eylememişdir.” ibaresi bulunmaktadır.
[410] Bu başlıktan itibaren 4175. beyte kadar olan kısım incelediğimiz asıl *Mesnevi* nüshalarında bulunmamaktadır.
Hadis-i Şerîf: “Ali’ye düşmanlık öyle bir kötülüktür ki onunla beraber iyilik fayda vermez.”
[411] sevdi: seve İ.
[412] Hadîs-i Şerîf: “Kim bir kavmi severse o da onlardan olur.”

Belki ṭā‘atdir o ḳavme göre o
Seyyi’āt-ı ehl-i ḫāṣān-ı nikū

Ṣāḥib-i aṣl oldı raḥmet ‘āleme
Ma‘den-i luṭf u sa‘ādet her deme

Fi’l-ḥaḳīḳa oldı ḥubb-ı Murteżā
Kār-ı pāk-i cümle merdān-ı Ḫudā

İ 602a

Seyyi’āt-ı ehl-i ḳurb-ı pāk-bāz
Mü’minīne pek güzel gūyā namāz

Mü’minīne hīç żarar olur mı o
Seyyi’āt-ı ḫāṣ-ı ḫāṣān ey ‘amū

Ḳādir olmam ben bu esrārı diyem
Meşnevī ṭūl u dırāz olur o dem[413]

E 600b

Olma İbrāhīmden nār Nemrūd-veş[414]
Āsumāna gitdi kerkeslerle eş[415]

O havādan oldı bālāya revān
Līk kerkes olamaz gerdūn-nişān[416]

Didi İbrāhīm ey ehl-i sefer
Kerkesiñ ben olsam olur ḫūbter

Benden alursañ semāya nerdübān
Uçmadan gitmek olur tā āsumān

Ṭolanur bir laḥẓada tā ġarb u şarḳ
İstemez hīç rāḥile gūyā ki berḳ

Giceler şöyle gider ki gūyiyā
Ḥiss-i merdüm ḫˇābda seyr eyler ḳurā

Şöyle ki o gizli yoldan ‘ārifān
Oṭururken gezmede yüz biñ cihān

Saña el virmezse bu reftār-ı ḫoş
Bu vilāyetden ḫaberler ṣanma boş

[413] İ. nüshasında der-kenarda: “Sürḫ-i şerīfden buraya ḳadar ekṣer nüsḫada yoḳdur, ve şāriḥ daḫı şerḥ itmemişdir” ibaresi bulunmaktadır.
[414] Mısraın vezni bozuktur. Ancak mısra “Olma İbrāhīmden nār Nemrūd-veş” şeklinde okunursa anlam ve vezin uymaktadır.
[415] – İ.
[416] – İ.

Bu ḫaberler bu vilāyetler muḥıḳ
Nice yüz biñ pīr bunda müttefiḳ

Bu ẕevāt beyninde yoḳdur iḫtilāf[417]
Ṣanma anı ‘ilm-i ẓandır ‘ilm-i lāf

Aradılar bir yeñi yer leyl-i tār
O ḥużūr-ı Ka‘bede vasaṭ nehār

Eyle ey Nemrūd kesden per ṭaleb
Nerdübān bu kerkesāndan pür-ta‘ab

‘Aḳl-ı cüz’ī kerkes oldı ey muḳıl
Cīfe-ḫˇārlıḳla ḳanadı muttaṣıl

‘Aḳl-ı ebdālān perr-i Cebre’īl
Müntehā-yı Sidredir aña nezīl

Ben o şeh-bāzım ki ṣaydımdır nikū
Olamam kerkes gibi murdār-cū

Kerkesi terk eyle ben saña kesim
Bir tügüm yüz kerkesedir muḳtesim

Körleme nice sürersin esbiñi
Ögreñ üstāddan ṣanāyi‘ kesbiñi

İtme rüsvā şehr-i Çīnde kendiñi
Bul bir ‘āḳil diñle anıñ pendini

Her ne dirse o Felāṭūn-ı zamān
Yüri o vefḳ üzre ḳıl terk-i hevān

Cümle ehl-i Çīn dirler cidd-be-cidd
Şehleri içün cemī‘an lem-yelid

Şāhımızdan itmedi ferzend ẓuhūr
Belki o sū itmesi bir zen ‘ubūr

Şehler içün bu nev‘ söz söyleyen
Gerdeni tīġ ile çiftdir bī-minen

İ 602b

Şāh dir ki çün didiñ sen bir maḳāl
Ṯābit eyle ki benim vardır ‘ayāl

[417] yoḳdur iḫtilāf: yoḳ aṣlā ḫilāf E.

Baña sen duḫterler iṣbāt eyleseñ
Tīġ-i tīzimden rehāsın bī-miḥan[418]

Yoḫsa bī-şek ḳaṭ‘ iderim başıñı
Ḳaldırırum ṣūfīden cān āşıñı

E 601a

Ḳurtaramazsın başıñ sen tīġden
Ey diyen söz lāf-ı kizb āmīġden

Baḳ ki cehl ile bilenler nā-ḥaḳı
Ṭoldırurlar başlarıyla ḫandeḳi

Ḳa‘r- ı ḫandeḳden ‘aceb ‘ulvīye dek
Hep kesik başla ṭoludur çift ü tek

Cümle bu da‘vāyı itdiler ‘ayān
Kendi boynın urdı bu da‘vā hemān

Buña sen ṣarf eyle çeşm-i i‘tibār
Böyle bir da‘vāyı itme iḫtiyār

Telḫ idersin ‘ömrimizi bize sen
Saña virür böyle her dürlü miḥan

Gitme cenge merd iseñ de bī-silāḥ
Mühlike vādīlerinde yoḳ felāḥ

Söyledi o nāṣıḥa bu nā-ṣabūr
Ki baña bu sözlerinden var nüfūr

Āteş ile ṭoldı sīne münḳalī
Kişt kāmil oldı lāzım müncelī

Ḳalmadı ṣadrımda ṣabrımda nişān
‘Aşḳ maḳām-ı ṣabrı yaḳdı bī-gümān

‘Aşḳ ṭoġdı eyledi ṣabrım vefāt
Bāḳīler ṣaġ ola o oldı memāt

Ey muḥaddiṣ eyleme pendi baña
Āhen-i serd dögme geç āḫir yaña

Ser-nigūnum ṣalıvir pāyım benim
Fehme ḳādir olamaz cümle tenim

[418] rehāsın: rehā yoḳ İ.

Üştür-i ḳudret var iken yol çekem
Çünki düşdüm ölmedir baña ehem

Varsa yüz ḫandeḳ ki re’s ile ṭolu
Derdim ‘indinde mizāḥ-ı muṭlaḳ o

Ḫavf u bīmden nāşī artıḳ istemem
Ki çalam zīr-i kilīm ṭabl-ı elem

Şancaġım şaḥrāya dikdim şimdi ben
Yā viṣāl yāḫud fedā-yı cān u ten

Bu boġaz ki bu şarāba nā-sezā
O ola şemşīr-i bād ile fenā

Görmeye bir göz ki yāri rūşenā
Öyle göz kūr olmaḳ a‘lā dā’imā

Gūş ki olmaya rāzın maḥremi
Ḳopar anı başda yaḳışmaz żamı

İ 603a

Ḳanġı dest ki olmadı anda nişāb
Pārelesün anı saṭur-ı ḳaṣāb

Şol ayaḳ ki cānı īṣāl itmeye
Bāġ-ı cānān cānibine gitmeye

Öyle pāya urmalıdır buḳaġu
Öyle pālar derd-i serdir ey ‘amū

E 601b

Yā bu yolda vāṣıl olam kāma ben
Yā ki yoldan döneyim sūy-ı vaṭan

Anı beyānda ki mücāhid mücāhideden dönmez egerçi bilür ki basṭat ‘aṭā-yı Ḫaḳ ki maḳṣūddur ṭaraf-ı dīgerden ve nev‘-i āḫir ‘amel sebebiyle aña vāṣıl olur ki anıñ vehm ü ḫayālinde yoḳ idi ve cümle vehm ü ümīdi ḳapayup bāb-ı İlāhīyi daḳḳ ider ki Ḫaḳ Te‘ālā o ḳısmeti aña başḳa ḳapudan irişdirür ki anı tedbīr itmemişdi ve *Yerzuḳuhü min ḥayşü lā yaḥtesibü*[419] el-‘abdi yüdebbirü vallāhü yuḳaddir ve o bendede ḳulluḳ vehmi ola ki baña bundan ġayrı çoḳ şey irişür ḫāṣıl-ı kelām bu cümle ḳapular bir başdandır

[419] *Kur’ân-ı Kerîm*, Talâk, 65/3: “Ve ona hiç beklemediği yerden rızık verir. Kim Allah’a dayanıp güvenirse Allah ona yeter. Şüphesiz Allah dilediği şeyi sonuca ulaştırır. Allah her şey için bir ölçü koymuştur.”

Belki bu kām ola mevḳūf-ı sefer
Ki bulam maṭlūbımı cāy-ı ḥażar

Yāri şöyle eyleyem ben cüst u cū
Ki bilem lāzım degildir sū-be-sū

O ma‘iyyet hīç girer mi gūşıma
Tā ki ‘ālem-girdlik ala hūşıma

Bu ma‘iyyetden alınan fehm-i rāz
Yalıñız bu‘d-ı sefer ṭūl u dırāz

Ḥaḳ ma‘iyyet didi mühr urdı dile
Merd degil ‘aksi gelen gūş-ı dile

Çün seferler ide yol dādın vire
Mühr-i dilden açılup şevḳa gire

Çün ḫaṭāeyn ḥesābı bī-merā
Ṣıdḳa īṣāl eyler o iki ḫaṭā

Ṣoñra dir o ki eger bilsemdi ben
Böyle çekmezdim ma‘iyyetden miḥen

Anı bilmek oldı mevḳūf-ı sefer
Fikr çābük ile olmazmış meger[420]

‘Aynı şunuñ gibi ki şeyḫden ‘aṭā
Giryeye mevḳūf idi o dā’imā

Aġlamazsa kūdek-i ḥelvā-furūş
Virmez idi aña aṣlā şeyḫ nūş

İ 603b

Söylenilmişdi bu ḳıṣṣa evvelā
Meṣnevīler arasında ser-be-pā

Göñle düşse idi bir yirde hirās
Ġayrı yirden de ümīde gelse yās

Ġayrı yirden saña virür fā’ide
Hem murādından daḫı o zā’ide

E 602a

Eyleyen bir müşkiliñ bābını sed
Virür o ‘ālī şecerden mīve ṣad

[420] Fikr: Şükr İ.

Evvel itdigiñ ṭa‘amdan yoḳ vefā[421]
Belki āḫir yirden olur o ‘aṭā

Pes niçün virdi saña evvel ṭama‘
İtmeyecekdi o yirden müntefa‘

Anda vardır ḥikmeti vü ṣan‘atı
Tā ki tīz ola göñülde ḥayreti

Müstefīdā tā göñül ḥayrān ola
Ki murādım ḳandan o iḥsān ola

Tā bile o kendi ‘acz ü cehlini
Ġayb-ı īḳānıñ bile o sehlini

Tā göñül ḥayrān ola bu varṭada
Ki Muṣarrif ne bitürür ‘arṣada

Rızḳ içinde rızḳı eylersin ṭama‘
Derzīlikden ṣırma-keşlik müntefa‘

Oldı rızḳıñ zergerīlikde bedīd
Vehme bu ṣan‘at gelürdi pek ba‘īd

Derzīlik itmek ṭama‘ artıḳ niçün
Çün o cānibden degil rızḳıñ yekūn

‘İlm-i Ḥaḳda ḥikmet-i nādir içün
Mā-sebaḳdan yazmış idi o yekūn

Bu daḫı ḥayret içün endīşeñe
Tā ki ḥayrānlıḳ ire her pīşeñe

Yā bu sa‘yim ile irer vaṣl-ı yār
Yā ki ḫāric rāha gider cism-i zār

Ben dimem ki bu ṭarīḳdendir murād
Sa‘y ide rızḳından olursa küşād

Başı kesik ḳuş ki her cāya düşer
Tā ki bir yirde olur cānı heder

Yā murādım ḥāṣıl eyler bu ḫurūc
Yā ki ġayrı burcdan z̲ātü’l-burūc

[421] Evvel: O sen E.

İ 604a

Şol şaḫṣıñ ḥikāyesi ki rü'yā gördi
yesārdan ṭaleb eylediğiñ şey Mışırda fülān
ḫānede bir ḫazīne vardır çün Mışra geldi
bir kimse aña didi ki ben rü'yāda gördüm
Baġdādda bir ḫazīne vardır fülān ḫānede
ve ṣāḥib-i ḫāneniñ ismi fülāndır ol şaḫṣ
fehm eyledi ki genc Mışırda dinmesi
o cihetdendir ki baña yaḳīn ola kendi
ḫānemde arayım lākin bu genc yaḳīn ü
muḥaḳḳaḳ Mışırdan ġayrı yirde ḥāṣıl olmaz[422]

E 602b

Birisi yimişdi mīrāṣ-ı keṣīr
Cümlesin ekl itdi ḳaldı ḫor ḫaḳīr

Māl-ı mīrāṣda çün olmazmış vefā
Nā-murād oldı çün oldı hep cüdā

Ḳadrini bilmezdi yidi kāse-līs
Kesb ü kedd bilmezdi bī-renc ṭoldı kīs[423]

Ḳadr-i cānı bilemezsin ey fülān
Ki saña Ḥaḳ baḫş ḳıldı rāygān

Naḳd gitdi ḫāne gitdi kāle de
Ḳaldı bayḳuş gibi bu vīrānede

Didi yā Rab berg virdiñ gitdi berg
Yā yine berg vir yā iḥsān eyle merg

Çün zügürt olınca itdi yād-ı Ḥaḳ
Aldı yā Rabb ücretinden o sebaḳ

Çün Peyāmber didi mü'min nāydır
Vaḳt-i ḫālīde o nāle-zāydır[424]

Ṭolar ise muṭrib elden ḳor o dem
Olma pür ki elde olmaḳ ḫoş dedem

Boş ola hem ḫoş-bīn el-aṣbi'ayn
Bāde-i lā-eyniden ser-mest eyn

Vaḳt-i ṭuġyān gözlerinden ḳan aḳar
Gözyaşı dīn zer'in eyler tābdār

[422] ġayrı yirde: ġayrıda E.
[423] kedd: renc İ.
[424] Hadis kitaplarında rastlanılamamakla ve mutasavvıf sözü olabileceği ihtimaliyle birlikte birkaç yerde geçen şekli: "İnsanın karnı, aynen ud'a benzer. O ud'un sesi, hafif ve inceliğinden dolayı, güzeldir. Zira, ud'un içi boştur, dolu değildir. İnsanın içi de böyledir. İçi boş olunca, okuyuşu (tilâveti) tatlı, namazı devamlı, uykusu ise az olur."

Mü’min-i ‘ārifiñ du‘āsınıñ te’ẖīrine sebeb n’oldıġını beyān[425]

Nice muẖliṣ var ki itdikde du‘ā
Gider iẖlāṣı anıñ fevḳa’s-semā

Tā gider saḳf-ı berīnden ilerü
Āh-ı müẕnib micmerinden dūd-ı bū

Pes melā’ik Ḥaḳḳa eyler zār zār
Her du‘āyı sen mucīb ey Kirdgār

Bende-i mü’min tażarru‘da bu dem
Senden artıḳ müstenid bilmez o hem

Sen ki küffāra idersin çoḳ ‘aṭā
Senden alur istegini dā’imā

Ḥaḳ buyurur ki degil taḥḳīr bu
Dōstlıġı oldı sebeb te’ẖīre bu

Ġaflet ile itdi ‘arż-ı ḥāceti
Mū-keşān çekdi o ḥācet raġbeti

Ḥācetin itsem revā döner girü
Lu‘bıña müstaġriḳ olur yine o

İ 604b

Cān ile nāleleri yā Müstecār
Gōñli ḳırıḳ sīne ẖaste zār zār

Baña ġāyet ẖoş gelür āvāzesi
Ki Ḫudāyā didigi āġāzesi

Çünki o yalṭaḳlanup yalvarmada
Aldadır gūyā beni her laḥẓada

E 603a

Bülbülān u ṭūṭīyān maḥsūsdur
Ḫoş sesinden nāşī o maḥbūsdur

Ḳarġa vü bayḳuşı görmiş mi eḥad
Ki ḳafesde ola maḥbūs-ı ebed

Gelse bir maḥbūb-ı dōsta iki ten
Biri ḳart u āẖir olsa ẖoş ẕeḳan

[425] te’ẖīrine sebeb n’oldıġını beyān: te’ẖīrine sebeb İ.

İkisi de istese nān u azıḳ
Ḳarta virür ṭurmaya miṣl-i ḳazıḳ

Ḳadd ü ḫaddi ḫoş olana virmez o
Belki te’ŧīrini eyler cüst u cū

Dir aña otur biraz yoḳdur żarar
Evde zīrā tāzece etmek pişer

O ṣıcaḳ etmek gelince bī-bedel
Dir otur ḥelvā da vardır pek güzel

Hem bu fenle mestdār eyler anı
Gizli yollardan şikār eyler anı

Ki seniñle vardır işim her zamān
Muntaẓır ol bir dem ey şāh-ı cihān

Mü’mināna bī-murādlıḳ işte bu
Nīk ü bedden sen yaḳīn bil ey ulu

Ḳart olandır gūyiyā ki müşrikān
O güzel yüzli miṣāl-i mü’minān

Ki cihān zindān-ı mü’min işte bu
Kāfire cennet olur ey nīk-ḫū

Mışırda gencden nişān viren şaḫṣıñ ḳışşasına rücū‘ ki kemāl-i faḳrından Ḥażret-i Ḥaḳḳa tażarru‘ ve niyāzı[426]

Merd-i mīrāṣīn yiyüp oldı faḳīr
Eyledi nāle vü girye hem nefīr

Daḳḳ idüp raḥmet ḳapusın nice sāl
Gelmedi aña icābetden nevāl

Gördi rü’yā hātifī gūş itdi o
Ki ġınā Mışr içre ṭutar saña rū

Mışra git anda olur kārıñ temīz
Belki Mışr içinde olursın ‘azīz

Var fülān mevżı‘da bir genc-i ‘aẓīm
Mışra gitmek lāzım oldı ey saḳīm

[426] gencden nişān viren: ḫazīnesinden ḫaber virdikleri E.
tażarru‘ vü niyāzı: tażarru‘ı İ.

Bī-tevaḳḳuf itdi Baġdāddan sefer
Mışra ki o münbit-i ḳand ü şeker

İ 605a

Mışra geldi çünki Baġdāddan o kes
Rūy-ı Mışrı gördi germ oldı nefes

Hātifiñ genc va‘desi ümmīdi var
Bulur ise ola def‘-i renc ü zār

O defīniñ mevżı‘ı kūy-ı fülān
Genc-i nādir vardır anda pek girān

E 603b

Līk ḳūtdan ḳalmadı anda eṣer
İstedi ide ‘avāmdan celb ü cer

Şerm ü himmet ṭutdı lākin dāmenin
Ṣabra meyl itmekde buldı me’menin

Nefse irdi açlıġından ıżṭırāb
Ki su’āli itdi yine intiḫāb

Didi ben gice gidem yavaş yavaş
Ki ḳarañlıḳ eylemez ḥālimi fāz

Eyleyem şeb-gū gibi ẕikr ü ṣadā
Tā irişe bāmdan bir nān-behā

İşte bu endīşe ile çıḳdı o
Böyle fikr ile giderdi sū-be-sū

Bir zamān māni‘ olurdı şerm ü cāh
Bir zamān açlıḳ dir idi ki be-ḫˇāh

Bu tereddüd ile oldı ṣülṣ-i şeb
İsteyem mi yā uyuyam ḫuşk-i leb

O şaḫṣıñ Mışra irişüp gice dilencilik itmege gezerken ‘asesiñ anı ṭutması ve nice zaḫm urduḳdan şoñra ‘asesden murādı ḥāṣıl olması ki
‘asā en tekrahū şey’en vehüve ḫayrün leküm[427]
ve Allāh Te‘ālānıñ
seyec‘alu’llāü ba‘de ‘usri yüsrān[428]
ḳavl-i şerīfi ve yine Allāh Te‘ālānıñ
inne mea‘l-‘usri yüsran[429]
ḳavl-i şerīfi ve Resūlu’llāh -ṣallā’llāhü ‘aleyhi ve ālihi vesellemiñ-
işteddī ferric işteddī ezmeten tenferici[430]

Ansızıñ ṭutdı ‘ases anı hemān
Bī-muḥāyā urdı degnekle o ān[431]

İttifāken o ḳarañlıḳ giceler
Görmiş idi ḫalḳ ḫırsızdan żarar

Pek maḫūf idi gice tārīk ü tār
Ḫırsız arardı ‘asesler tārumār

Ki ḫalīfe dimiş idi kes elin
Kim gezer ise gice ṣorma ilin

Eylemişdi şāh tehdīd-i ‘ases
Ḳavm-i düzdānı bulınca raḥmi kes

Sen niçün anlara olursın recīm
Yā ki anlardan alursın zerr ü sīm

İ 605b

Düzd-i menḥūsa idersin merḥamet
Urmış olursın ża‘īfe ḍarb u let

İntiḳāmdan renc-i ḫāṣı itme dūr
Renc-i ḫāṣa baḳma renc-i ‘āmı gör

Işba‘-ı meldūġı kesmek def‘-i şer
Ten helākidir te‘addī ile żarr

[427] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/216: “Size zor geldiği halde savaş üzerinize farz kılındı. Hakkınızda hayırlı olduğu halde bir şeyden hoşlanmamış olabilirsiniz. Sizin için kötü olduğu halde bir şeyden hoşlanmış da olabilirsiniz. Yalnız Allah bilir, siz ise bilemezsiniz.”
[428] *Kur’ân-ı Kerîm*, Talâk, 65/7: “Varlıklı olan varlığından harcasın, rızkı daralmış bulunan da Allah’ın kendisine verdiği kadarından harcasın. Allah kimseyi kendi verdiğinden fazlasıyla yükümlü tutmaz. Allah bir güçlüğün ardından bir kolaylık sağlayacaktır.”
[429] *Kur’ân-ı Kerîm*, İnşirâh, 94/6: “Evet, doğrusu her güçlüğün yanında bir kolaylık var.”
[430] dilencilik: sā’illik; ‘asesin: ‘ases İ.
zaḫm urduḳdan şoñra: zaḫm yidikden şoñra; Allāh Te‘ālānıñ: Allāhıñ E.
Hadîs-i Şerîf: “Ey eziyet ve zahmet, şiddetlen; açılırsın!”
[431] o ān: hemān İ.

E 604a

İttifāḳ o günler içre sārīḳān
Pek çoġalup virdiler ḫalḳa ziyān

Böyle demde gördi anı urdı pek
Nice zaḫm u nice ḍarb-ı degnek

Nāle vü feryādı çıḳdı tā semā
Ki baña urma diyem ḥālim saña

Didi virdim mühleti işte saña
Ki niçün çıḳdıñ gice kūydan yaña

Yirli degilsin ġarībsin bunda sen
Ṭoġrı söyle tā nedir bu mekr ü fen

Ehl-i dīvān oldı baña ṭa‘ne-zen
Ki nedir düzdānda enbūh u fiten

Keşreti senden vü seniñ gibiden
Ḳo bu çirkīn dōstları girüye sen

Cümle içün saña iderler cezā
Ḳurtılur bu fitneden bāy u gedā

Didi aña çoḳ ḳasemden ṣoñra o
Ben degilim yankesici fitne-cū

Ṣanmañız ki sārīḳ u bīdādiyem
Mışr içinde bir ġarīb Baġdādiyem

Genc ü ḫ̆ābıñ ḳıṣṣasın naḳl itdi hep
Ṣıdḳı içün herkese geldi ‘aceb

Būy-ı ṣıdḳ geldi yemīnden her kese
Sūz-ı dilden gitdi ḫalḳdan vesvese

Ḥażret-i Muṣṭafā ‘aleyhi’s-selāmıñ buyurdıġı ḫaber ki *el-kiẕbü rībetün ve’ṣ-ṣıdḳu ṭumānīnetün* ḥadīṣiniñ tefsīri[432]

Göñle rāḥat var kelām-ı ṣāfdan
Teşne-ārāmī-veş āb-ı nāfdan

[432] tefsīri ṣadaḳa Rasūlu’llāh: ḥadīṣiniñ tefsīri İ.
Hadîs-i Şerîf: Ebû’l-Havrâ‘ (Rabîa b. Şeybân) anlatıyor: Hz. Ali’nin oğlu Hasan’a sordum: “Resûlullah’dan neler belledin?” diye. Dedi ki: Resûlullah: “Sana şüphe veren şeyi, şüphe vermeyen şeye bırak. Zîrâ doğruluk insana itmînân ve emniyet verir, yalan ise şüphe” buyurduklarını hafızamda sakladım”. Tirmizî: “Hadîsin devamında bir kıssa vardır” der.

İllā o maḥcūb göñül ola ‘alīl
Ki Nebīden rāġıbī farḳı ḳalīl

Yoḫsa bir peyġām ki o yirden gele
Māha ursa pāre pāre eyleye

Māhı yırtan ḳalb-i maḥcūbī degil
Çünki merdūddur o maḥbūbī degil

Çeşme-veş çeşm-i ‘asesden aḳdı yaş
Būy-ı dilden ṣanma ḳale ḫuşk ü yaş

Ki caḥīmden gele söz sūy-ı leb
Şehr-i cāndan gele sūy-ı ḳūy-ı leb

İ 606a

Baḥr-i cāndır āḫiri baḥr-i ḥarec
İki baḥriñ ortasında leb merec

Şehir ortasında bāzār-ı kebīr
Her nevāḥīden gelür rızḳ-ı keṯīr

Bu panāyır kim ki bāzirgāndır
Ḳalb ü ceyyid farḳ ider ‘irfāndır

Merde bu bāzār olur dārü’r-ribāḥ
Dīgeri kūrdür olur dārü’l-cünāḥ

E 604b

Çün bu eczā-yı ‘avālim yek-be-yek
Aġbiyāna bāġ olur üstāda fekk

Kimine sükker kimine zehr olur
Kimine luṭf u kimine ḳahr olur

Her cemād oldı Nebīye nuṭḳ-gū
Ka‘be ḥācıya güvāh u luṭf-cū

Her muṣallīye mesāciddir güvāh
Dir baña itdi ıraḳdan şedd-i rāh

Ki Ḫalīle nār olur reyḫān u verd
Yine o Nemrūdiyāna oldı derd

Nice kez didim bunı ben ey Ḥasan
Bu beyāndan ṭuymadım bir laḥẓa ben

Nice kez etmek yidiñ behr-i z̲übūl
Yine bu etmekdir olmazsın melūl

İ‘tilālden nāşī gelür saña cū‘
Yā niçün tuḫme ider istek rücū‘

Her kime derd-i mücā‘at naḳd ola
Cüz’-i cüzle tāzelenmek ‘aḳd ola

Naḳl-i nevden şanma leẕẕet cū‘ıñ o
Nān-ı cev açlıḳda sükkerden iyü

Tuḫmelikdendir melālet dā’imā
Yoḫsa tekrār-ı kelāmda var şafā

Çünki dükkānıñ içinde ḳīl ü ḳāl
Hīç firīb-i nāsdan gelmez melāl

Hem daḫı ġıybetle ekl-i laḥm-ı nās
Bunca yıllar ṭoymadıñ ey bī-esās

Ṣayd-ı fercde ‘işve ile ḥayli söz
Söylediñ gelmez melūliyyet henūz

Yana yana söylediğiñ sözleri
Nice kez tekrār idersin serserī

Eski dārūyı ider derd tāzeter
Derd her şāḫ-ı melūli ḫū ider

Kīmyāya sa‘y idende derd çoḳ
O melūldür ki bu sūda derd yoḳ

Sen melūliyyetden itme āh-ı serd
Derd iste derd iste derd derd

Derdlere ḫud‘a ider dermān-ı şūr
Yolın urur malın alur bāc alur

İ 606b

Āb-ı şūr olmadı dermān-ı ‘ataş
İçdiğiñ dem olsa da o serd ü ḫoş

Ḫādı‘ān hem māni‘-i inmādır o
Āb-ı şīrīnden nice sebz aldı bu

Ḳalb zerler daḫı cümle māni‘a
Naḳd-i cānı bilmedendir dāfi‘a

Ḳaṭ‘ ider tezvīr ile bāl ü periñ
Ki murādıñ ben seniñ hem-beriñ

Dir ki defʿ-i derd idem o ise derd
Bāṭını ḫār ẓāhiri ammā ki verd

Eyleseñ dermān-ı kāẕibden firār
Tā ola derdiñ muṣīb ü müşgbār

Didi ne ḫırsız ne fāsıḳsın belī
Bir iyü ādemsin aḥmaḳsın velī

Bir ḫayāl-i ḫˇāb ile bu şedd-i rāh
Bir çekirdek ʻaḳl yoḳ bī-işṭibāh

Nice kerre ḫˇāb gördüm müstemir
Ki olur Baġdādda genc müstetir

O fülān cānib fülān kūy-ı zemīn
Kūyı söylerken olurdı o ḫazīn

O fülānıñ ḫānesin eyle ṭaleb
Ḫāne ismin ṣāḥib ismin didi hep

Görmişem bu ḫˇābı defʿatiyle ben
Eylemiş bu genc Baġdādı vaṭan

Hīç beni oynatmadı böyle ḫayāl
Sen bir uyḳu ile geldiñ bī-melāl

Aḥmaḳıñ rü'yāsı ʻaḳlı gibidir
Kendi gibi bī-bahādır hem mużır

Ḫˇāb-ı zen elbette merdden kemter o
ʻAḳlı noḳṣān cānı eżʻafdır ḳamu

Nāḳıṣ ʻaḳlıñ aḥmaḳıñ ḥāli kesād
Bī-huşuñ ḫˇābı olur çün cümle bād

Kendü kendüye didi ḫāne benim
Neydi o faḳr ile āzürde tenim

Genc yanında faḳr ile ben ölmişem
Ne ʻaceb ġaflet ḥicābı ile ġam

Bu beşāret ile derdi ḳalmadı
Ḳalb ile ṣad bār-ı el-ḫamdü didi

Didi lūtıma bu let mevḳūf imiş
Āb-ı ḥayvān ile o mevṣūf imiş

4375 Pek derīn lūta ben oldum müsteḫaḳ
Müflisiyyet kūrligine mā-sebaḳ

İster aḥmaḳ bil beni isterse dūn
Genc benim mi her ne dirseñ di yekūn

Ben murādım buldum işte bī-gümān
Her ne dirseñ di baña ey bed-gümān

İ 607a

Sen baña pür-derd di ey muḥteşem
Saña pür-derd kendime bī-derd benim

Vay eger ber-‘aks olaydı bu maḳāl
Saña gülzār kendime ḫ̆ār u müẕāl

Meşel

4380 Didi bir dervīşe bir gün bir eḫas
Ki seni bilmez bu şehr içinde kes

E 605b

Didi kimse bilmez ise ‘āmīm
Bilürem ben kendimi ki ben kimim

Vay eger ber-‘aks olursa bu maḳāl
O olur bīnā beni ben kūr u ḍāl

Sen beni aḥmaḳ bil aḥmaḳ nīk-baḫt
Baḫt a‘lādır olandan rūy-ı saḫt

Hem seniñ ‘aḳlınca bir sözdür bu söz
Yoḫsa ‘aḳl u baḫt elfāẕı rumūz

O şaḫṣıñ mesrūr u kām-yāb u
Ḫudā-yı Te‘ālāya şükr iderek ve secde iderek
rücū‘ı ve Ḥaḳḳıñ ġarīb işāretlerine ḥayrān u
te’vilātıñ ẓuhūrına hīç vechen mine’l-vücūh
ifhāmdan bir fehm ü evhāmdan
bir vehm o maḥalle irişmez

4385 O Mışırdan itdi Baġdāda rücū‘
Sācid ü rāki‘ şükür gūyā ḫuşū‘

Bu ‘acebden yolda ḥayrān u veleh
İn‘ikās-ı ḳısmeti maṭlūba reh

Ḳanda ümmīd-vār idim bende ‘aceb
Ḳanda ẓāhir oldı sūd-ı bā-ta‘ab

Bu ne ḥikmetdir murādım ḳıblesi
Ḫāne bīrūn eyledi ben bī-kesi

Ḳorḳaraḳ düşdüm ḍalālet içre ben
Her meṭālibden ba‘īd ü pür-miḥen

Cūd-ı Ḥaḳḳ ‘ayn-ı ḍalālātı bu ān
Rüşd ü sūda vāsıṭa ḳıldı ‘ayān

Menhec-i īmān ider o gümrehi
Vāṣıl-ı iḥsān ider o kec-revi

Olmaya bī ḫavf tā ki muḥsinān
Olmaya tā bī-recā her ḫā’inān

Zehr içinde ḳıldı tiryāḳı ḫafī
Tā diyeler aña z̲ü’l-luṭfü’l-ḫafī

Olmadı maḫfī namāzda mekremet
Bu günehde ḳondı ḫil‘at maġfiret[433]

İ 607b

Ḳaṣdları iz̲lālden hep z̲üll-i dīn
‘Ayn-ı z̲üll ‘izz-i cünūd-ı mürselīn

Olmasa inkār her bedden eger
Mu‘cize bürhānda olmazdı s̲emer

Ḫaşm-ı münker olmayınca ṣıdḳ-ḫ̬ᵛāh
Ḳāḍīye lāzım mıdır aṣlā güvāh

Mu‘cize şāhid gibidir ki zeki
Müdde‘ī ṣıdḳında def‘ eyler şeki

E 606a

Cāhilāndan çünki ṭa‘n itdi z̲uhūr
Mu‘cize virdi o dem Rabb-i Şekūr

Mekr-i Fir‘avn oldı üç yüzden ziyād
Kendine z̲üll ü ḳama‘ hem de fesād

Nīk ü bedden ḥāżır itdi sāḥirān
Mu‘ciz-i Mūsāyı cerḫ ide o ān

[433] Bu günehde: Her günehden E.

Tā ‘aṣāyı bāṭıl u rüsvāy ide
İ‘tibārın elde nā-peydā ide

O mekir ki oldı Mūsā āyeti
Her ‘aṣānıñ dilde oldı raġbeti

Ansızın leşker getürdi ṭarf-ı Nīl
Tā ide Mūsā vü ḳavmini rezīl

Geldi Mūsā ümmetine emniyet
Buldı Fir‘avn taḫt-ı arżda meskenet

Mışr içinde olsa gelmezdi Nīle
Vehm-i Sıbṭī olmaz idi nā’ile

Geldi vehm Sıbṭīye düşdi oldı lā
Ḫavf içinde olan emn oldı becā

Böyledir luṭf-ı ḫafīyy-i Müste‘ān
Gösterür nārī ki odur nūr-ı cān

Şek mi vardır ecr alur ehl-i tuḳā
Sāḥirān me’cūr iken ba‘d ez-ḫaṭā

Āşinānıñ vaṣlına gel ḳılma şek
Sāḥirānı vaṣl ile şād idicek

Pāy-ı lāyıḳ ile seyrān bī-gümān
Sāḥirān maḳṭū‘an oldılar revān

Andan içün ‘ārifāndır āminūn[434]
Geh gezer gāh anlara deryā-yı ḫūn

‘Ayn-ı ḫavfdan geldi emniyyetleri
Lā-cerem her dem mezīd ni‘metleri

Emni gördüñ ki o ḫavf içre ḫafī
Ḫavfı seyr it ki ümīdde ey ṣafī

‘Aks-i ‘Īsāya uzandı o emīr
‘Īsī evde gizli pinhān u setīr

‘Īsī giderse ola biñ tācdār
Beñzedi ‘Īsāya oldı tāc-ı dār

[434] Andan içün: Anıñ içün İ.

Aşmayıñ ben ölmedim ‘Īsā Mesīḥ
Ben cehūdāna emīrim ki ṣaḥīḥ

İ 608a

Aşdılar anı da dirler idi o
‘Īsīdir ‘Īsā ki o taḫlīṣ-cū

Sūd içün ‘asker ider ‘azm-i sefer
Sāz u selbin bıraġur başdan çıḳar

Ribḥ ümmīdiyle bāzirgān gider
‘Iyd ṣanur ‘ūd gibi yanar hem tüter[435]

Niceler var ki bu ḥāliñ ‘aksidir
Baldır ẓann itdigi zehr-i mużır

E 606b

Çoḳ olur ki ‘askeri me’yūs olur
Āşikāre bir ẓafer maḥsūs olur

Ebrehe fīliyle z̲üll-i beyt ide
Geldi ki o ḥayyı cümle mevt ide

Tā ḥarīm-i Ḳa‘beyi vīrān ide
Cümlesin o yirde ser-gerdān ide

Kendi Ka‘besin ide zā’ir ṭavāf
İdeler hem ḳıble-i z̲ātü’l-‘avāf

Ki ‘Arabdan kīn içün ide żarar
Yaḳdılar Ḳa‘besini ki beyt-i şer

‘Ayn-ı sa‘yi Ka‘beyi ḳıldı ‘azīz
Mūci-i i‘zāz-ı beyt oldı temīz

Mekkiyānıñ ‘izzi birken oldı yüz
Tā ḳıyāmet artdı şānı rūz rūz

Ka‘besi vü kendisi oldı helāk
Bu ‘ināyāt-ı ḳadīm-i z̲āt-ı pāk

O cihāz-ı Ebreheden her denī
Hem faḳīrān-ı ‘Arab oldı ġanī

Ẓann ider idi ki leşker çekdi o
Cümle beyt aṣḥābına zer çekdi o

[435] hem tüter: tüter İ.

Bu ‘azāyim fesẖi vaḳtinde himem
Buldı eylerdi temāşā-yı ḳadem

Ḫānesine geldi buldı genci o
Luṭf-ı Ḥaḳla kārı oldı pek nikū

İki birāder birāder-i büzürge naṣīḥati mükerrer eylediler lākin ṭāḳat getüremedi ve anlardan ürküp ḳaçdı ve bī-ḫod olup kendüyi bārgāh-ı pādişāhīye destūr istemeksizin atdı lākin kemāl-i muḥabbetinden küstāḫī ve lāübālīlikden degil

Ḫāṭıra geldi yine şeh-zādegān
Gūş u hūşuñ ṭut baña idem ‘ayān

O iki didi ki var ḥaylī ḫaber
Cānda gizli ṣayısı yıldız ḳadar

Söylemezsek rāst gelmez nerdimiz
Söyler isek saña sārī derdimiz

İ 608b

Ḳurbaġa-veş ṣuda söz virür elem
Söylemezsek iḫtināḳdır hem saḳam

Söylemezsek āteş içün nūr yoḳ
Söyler isek bu söze destūr yoḳ

Der-‘aḳab ṣıçradı vü ḳıldı vedā‘
İnne me’d-dünyā ve mā fīhā metā‘

Yaydan oḳ çıḳar gibi çıḳdı o dem
Ḳalmadı söze mecāl o demde hem

E 607a

Mest ü medhūş şāh-ı Çīne geldi o
Yir öpüp mestāne sürdi ḫāke rū

Şāha mekşūf idi her bir ḥālleri
Evvel ü āḫir ġam u zilzālleri

Mīş-i mer‘āsına meşġūldür ‘ayān
Ḥāl-i mīşe līk vāḳıfdır çobān

Küllüküm rā‘in nedir bil sürüden[436]
Geh ‘alef yir gāhīce girer fiten

[436] Hadîs-i Şerîf: “İyi biliniz ki, hepiniz çobansınız ve hepiniz sürüsünden mes’uldür…”

Gerçi ṣūretde o ṣafdan dūrdur
Līk def gibi meyān-ı sūrdur

Vāḳıf idi o vuḳūduñ nārına
Ḫuşk bilmez maṣlaḥatdır kārına

Hep ‘alā’im cānı içinde nihān
Ḳāṣıd oldı a‘cemīlikle o ān

Gerçi dīk altında āteş ṣūretā
Cān-ı dīkde ma‘nī-i nār-ı ḳurā

Ma‘nī içde ṣūret oldı aña pōst
Ki ṭamarda ḳan gibidir cān-ı dōst

Şāh-zāde şāh öñünde çökdi diz
Şerḥ-i ḥāl itdi mu‘arrifler temīz

Gerçi şeh cümlesine ‘ārif idi
Līk ta‘rīfci işin ḥārif idi

Ḳalbde olsa zerre nūr-ı ‘ārifī
Yüz mu‘arrifden iyüdür ey ṣafī

Ḳulaġı rehn-i mu‘arrif eylemek
Oldı maḥcūb āyeti hem ḫazz ü şek

Ḳalb gözi her kime olsa dīdebān
Görür elbet gözleri ‘aynü’l-‘ayān

Ḳāni‘ olmaz cān tevātürle ebed
Çeşm-i dilden irişür bürhān-ı ṣad

Pes mu‘arrif şeh ḥużūrında o dem
Ḥālini tefhīm içün feṭḥ itdi fem

Didi şāhā ṣayd-ı iḥsāndır saña
Pādişāhlıḳ ḳıl seniñdir bu fetā

Devletiñ fitrākine dest urdı bu
Māl ü cāna baḳmayup hem ṭurdı bu

Didi şeh ki ḳanġı manṣıb memleket
İster ise benden alsun mevhibet

İ 609a

Böyle nice mülki terk itdiyse ger
Baḫş idem aña ki ola ferd ü ser

Didi şāhlıḳ yirine ‘aşḳ ekdiler
Virdiler ancaḳ havāna cān u ser

Ḳullıġıñ şöyle irişmiş cānına
Pādişāhlıḳ serd olur iẕ‘ānına

Şāhlıḳ şeh-zādelik ḳıldı fedā
Saña olmışdır ġarīb-i bī-nevā

E 607b

Ḫırḳa-i vecdden geçen ṣūfī-i tām
Ḫırḳa nāmın añmadır aña ḥarām

Ḫırḳaya meyl itse bir daḫı eger
O dimekdir ki benim maġbūn-ı ḫar

Vir hemān bu ḫırḳayı sen o yola
Degmez aña belki degmez bir pula

‘Āşıḳ olmaz hīç bu fikre nāẕıra
Başına ṭopraḳ gelürse ḫāṭıra

‘Aşḳ deger biñ ḫırḳa gibi ḳālibe
Ki ḥayāt u ḥiss ü ‘aḳlı ġālibe

Ḫāṣṣa dünyā mülki ki ebterdir o
Pes direm mestligi derd-i serdir o

Mülk-i dünyā ten-perestāna ḥelāl
Biz ġulām-ı mest-i ‘aşḳ-ı bī-zevāl

‘Āmilān-ı ‘aşḳı ma‘zūl eyleme
Kendi ‘aşḳın ġayra mebẕūl eyleme

Rü’yete māni‘ olan her manṣıbı
‘Ayn-ı ma‘zūllikde nāmı manṣıbı

Gelmemiz te’ḫīrine mūcib hemān
Ża‘f-ı ten hem faḳd-ı isti‘dād-ı cān

Yoġken isti‘dād varıñ kāna sen
Ḫabbe geçmez eline ġayr-ı ḥazen

Bir çerāġ ki ola bī-zeyt ü fetīl
İster olsun şem‘ ekẕer yā ḳalīl

‘Ayn-ı ‘innīn ki ala bint-i laṭīf[437]
Müntefi‘ olur mı andan ey şerīf

Gelse bir aḫşem gülistāna eger
Burnı reyḥāndan alur mı bir eṣer

Olsa bir ‘innīne dilber mīhmān
Ṣaġıra bir baṭṭ sesi bāng-ı kemān

Ḳara ḳuşı düşse idi baḥre ger
Hīç helākden ġayrı yoḳ aña ṣemer

Āsiyāya kim vara bī-gendüm o
Ele geçmez ġayrı esfīdī-i mū

Āsiyā-yı çarḫ kendümsüzlere
Mū sefīdlik baḫş ider o yeksere

Līk gendümlilere bu āsiyā
Mülk-baḫş olur virür kār u giyā

İ 609b

Cennet isti‘dādını bul evvelā
Tā ki cennetden ḥayāt ola cezā

Ṭıfl-ı nev bilmez şarāb u hem kebāb
Ẕevḳine gelmez ḳuṣūr u hem ḳıbāb

Ḥaddi yoḳdur bu sözüñ besdir süḫen
Yüri isti‘dād taḥṣīl eyle sen

Sen ki isti‘dāda olduñ ḳā‘ide
Şevḳ ḥadden aşdı yoḳdur fā’ide

E 608a

Didi isti‘dād daḫı şehden irer
Cānsız tende yoḳ isti‘dād u fer

Ġamların ṭayy eyledi elṭāf-ı şāh
Ṣayda gitdi kendi oldı ṣayd-ı rāh

Kim şikār içün vara o ṣayd ola
İtmeyüp ṣayd belki ḳayda ḳayd ola[438]

Her kim oldıysa emīrlik ṭālibi
Evvelā olur esīrlik ṭālibi

[437] bint-i laṭīf: bikr-i laṭīf E.
[438] İtmeyüp: İtmeye İ.

Bu cihānıñ naḳşını ma‘kūs bil
Her emīri bende-i me’yūs bil

Ey beden ma‘kūs-rev kec-fikr-i dūn
Nice biñ azādı itdiñ sen zebūn

Terk ḳıl bu ḥīleyi gel bir zamān
Mevtden evvel ol biraz āzāde cān

Yoġısa āzādlıġa ḫar gibi rāh
Delv-āsā seyriñ āḫir oldı çāh

Bir zamān cānım benim terk eyle sen
Bir ḥarīf bul kendiñe var ey beden

Nevbetim gitdi beni āzād ḳıl
Var bir āḫir kimseyi dāmād ḳıl

İşde olan ten gibi eyle vedā‘
‘Ömrimi itdiñ hevā ile żiyā‘

Ḳāḍīniñ Cūḥā ‘avretine meftūn olması ve nā’ib-i ḳāḍī ṣandūḳı ṣatun alması irtesi sene yine evvelki ḥīle gibi iderim ümmīdiyle ḳāḍīye gelmesi ve ḳāḍīniñ aña cevābı ki beni āzād eyle āḫir bir kimse bul

Cūḥā faḳrinden içün her māh u sāl
‘Avretine dirdi ey pür-fenn ü āl

Çün silāḥıñ var seniñ ṭut bir şikār
Süd ṣaġalım biz de andan āşikār

Ḳaş yaydır ġamze oḳdur dām-ı keyd[439]
Saña virmiş Ḥaḳ ki itsün dīv ṣayd

Yüri bir ‘ālī ḳuşa ḳur dāmıñı
Dāneyi göster yidirme tāmını

Kām göster eyle anı telḫ-kām
Nice bir ḳuş ki ola o ḥabs-i dām

İ 610a

Gitdi o zen iştikāya ḳāḍīye
Olmadım aṣlā erimden rāżīye

Çün uzatma ḳāḍīyi itdi şikār
O cemāl ile maḳāl ile nigār

Didi şimdi maḥkeme pür-ġulġule
Fehm idemem ki nedendir bu gile

E 608b

Ḫalvete gelürseñ ey serv ü sehī
Şūy ẓulminden baña göster rehi

Baña ma‘lūm ola tā ki cümle ḥāl
Şevheriñi eyleyem bezm-i viṣāl

Didi ḫāneñe gelür her nīk ü bed
İştikāya gelme gitme lā-yu‘ad

Baş olanda ḫāne pür-sevdā olur
Ṣadrı pür-vesvās u pür-ġavġā olur

Sā’ir a‘żā fikrden āsūdedir
Ehl-i derdden her ṣudūr fersūdedir

[439] Ḳaş yāydır: Ḳaş yāy u İ.

Sen ḫazān [u] ḫavf-ı bād-ı Ḥaḳḳa ḳaç
O şaḳāyıḳlar ki eski cümle saç

Bu şaḳāyıḳ gitmese bitmez çiçek
Bu nemādadır aġaçlar itme şek

Bu fikirlerden hemān ġafletde ol
Hem uyañ o ḫˇābdan yaḳẓatda ol

Ey kişi Aṣḥāb-ı Kehf-āsā suʻūd
Olagör īḳāẓ-ı *taḥsibhüm ruḳūd*[440]

Didi ḳāḍī ne ola maʻmūl-i ḫoş
Didi ʻavret bu kenīzek evi boş

O köye gitdi vü ḥāris daḫı yoḳ
Ḫalvet içün menzil-i aʻlā bu çoḳ

Var ise imkān o cāya gel bu şeb
Gice fiʻli bī-riyā bī-sumʻa hep

Ḫamr-ı ḫˇābdan cümle cāsūsān mest
Zengī-i şeb cümlesin ḳıldı şikest

Ḳāḍīye efsūnlar oḳudı ʻaceb
O şeker-leb ki ne leb ammā ne leb

Nice defʻa eyledi İblīs füsūn
Çünki Ḥavvā söyledi oldı zebūn

İbtidā ki dökilen ẓulm ile ḳan
Zen içün Ḳābil yedindendir ʻayān

Tābeye büryān-ı daʻvet ḳodı Nūḥ
Ṭaş atardı Vāhile dir idi Nūḥ[441]

Kārına ġālib olurdı mekr-i zen
Āb-ı sāf-ı vaʻẓını bozardı fen[442]

Gizli ḳavme dir idi mekkāre-zen
Ḥıfẓ idiñ dīniñizi siz Nūḥdan

[440] *Kur'ân-ı Kerîm*, Kehf, 18/18: "Uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırdın. Onları sağa sola çeviriyorduk. Köpekleri de mağaranın girişinde ön ayaklarını uzatmış yatmaktaydı. Eğer o insanları görseydin dönüp kaçardın ve gördüklerin yüzünden içini korku kaplardı."
[441] dir idi: dirdi ki E.
[442] bozardı: bozdurdı İ.

İ 610b

Ḳāḍī zen-i Cūḥānıñ ḫānesine vardıḳda ḫışm ile Cūḥā daḳḳ-ı bāb eyledi ki ḳāḍīniñ ṣandūḳa girmesi[443]

İki mūm yaḳdı vü meclis düzdi o
Didi biz bunsuz da mestiz ey nikū

O aralıḳ Cūḥā geldi çaldı der
Ṣıçradı ḳāḍī aradı gizli yer

E 609a

Görmedi ṣandūḳdan ġayrı maḥal
Girdi ṣandūḳa o ḫavf ile güzel

Geldi Cūḥā didi ki ey bī-vefā
Yaz u ḳışda benden iden iştikā

4530 Bende ne var itmeyem saña fedā
Benden eylersin şikāyet dā'imā

Bir sözüm yoḳ saña açdıñ ben dehān
Gāh müflisdir didiñ geh ḳaltabān

İki 'illet var ise bende eger
Biri Ḥaḳdan biri sendendir o şer

Bende boş ṣandūḳdan ġayrı ne var
Māye-i töhmet odur mānend-i nār

Ẓann ider ḫalḳ içi ṭolu anda zer
Kesdiler iḥsānı al benden ḫaber[444]

4535 Ṣūret-i ṣandūḳ ra'nā bī-bedel
Māl u zerden 'ārī ḫālī bir maḥal

Ṣūfī-i ehl-i riyā-veş pür-vaḳār
İçi ṭoludur velīkin cümle mār

Götürem yarın ṣabāḥ ṣandūḳı ben
Yaḳayım çārşū içinde 'ibreten

Tā göreler Mü'min ü Kāfir Yehūd
La'netiñ ġayrısı yoḳ ṣandūḳda sūd

Didi zen ki geç bu sözden fāriġ ol
Merd yemīn itdi sözin itmem ḳabūl

[443] eyledi ki ḳāḍīniñ ṣandūḳa girmesi: eyledikde ḳāḍīniñ ṣandūḳa gizlenmesi İ.
[444] al benden: benden al E.

Ṣubḥ-dem çaġırdı bir ḥammāl o
Ṣırtına yüklendi ṣandūkı ṭolu

Ḳāḍī ṣandūḳuñ içinden bā-nekāl
Çağırurdı ey ḥamāl u ey ḥamāl

Ṣaġ u ṣola itdi o ḥammāl naẓar
Ḳanġı cānibden gelür āyā ḫaber

Da‘vet iden beni hātif mi ‘aceb
Yā ki cinn eyler beni gizli ṭaleb

Birbiri ardınca āvāz oldı pes
Didi ki hātif degildir işbu ses

‘Āḳıbet bildi bu feryād u fiġān
Geliyor ṣandūḳda ādem nihān

Ġuṣṣa-i ma‘şūḳda olan ‘āṣıḳān
Ṣanma ẓāhir o da ṣandūḳda nihān

‘Ömri ṣandūḳ içre o itdi telef
Görmez o ṣandūḳı aṣlā nā-ḫalef

İ 611a

Olmaya o baş ki fevḳ-i āsumān
Bu havāda cāyı ṣandūḳ bil hemān

Çünki ṣandūḳ-ı bedenden çıḳdı o
Kūrligiyle gūra girer bī-vużū’

Bu sözüñ pāyānı yoḳ ḳāḍī-i ḍāl
Dir idi ki ey ḥamāl u ey ḥamāl

E 609b

Maḥkemede nā’ibe var vir ḫaber
Tīz ol eyle bu sırrı cāna ser

Ṣatun alsun beni altun ile o
Gideyim ṣandūḳ ile ben beste-rū

Ey Ḫudā eyle ḥavāle erleri
Tā ola ṣandūḳ-ı tenden müşterī

Ḫalḳı bu ṣandūḳ-ı tenden ḳurtaran
Enbiyā vü mürselīndir her zamān

Biñde bir kişi görür hem de muḳırr
Ki bilür kendüyi ṣandūḳ içredir

O cihānı görmiş olur sāyiḳā
Tā olur żıd żıddı ile rūşenā

Bu sebeb ki ḍālle-i Mü'min ḥakem
Żāyi'ini ġayb iden bilür ehem[445]

Kim ki evvel görmemişdir iyü gün
O bu idbārı ṣanur mı hīç dün

Yā çocuḳ iken esīr olup ḳala
Yāḫud evvel māderinden ḳul ṭoġa

Ẕevḳ-i āzādī nedir bilmez o cān
Aña ṣandūḳ-ı ṣūver meydān-ı şān

'Aḳlı her demde ṣuver maḥbūsıdır
Bir ḳafesden bir ḳafes memlūsıdır

Yoḳ ḳafesden sūy-ı bālā menfeẕi
Hep ḳafeslerdir müdāmā me'ḫaẕi

Oḳu gel *in isteṭa'tüm fenfüzū*[446]
İns ü cinne böyledir Allāh-ı Hū

Ya'ni menfez yoḳ bu 'ālemde hemān
İllā sulṭān ile vaḥy-i āsumān

Kim ki ṣandūḳa gide ṣandūḳdan
Oldı ṣandūḳī degil bālā giden

Tāze tāze fürcesi müskir velī
Bilemez kendüyi ṣandūḳda celī

Kim ki maġrūr olmaya ṣandūḳına
Ḳāḍī-āsā ister o ṭavḳı yine

Var bilenlerde 'alāmet bī-ḳıyās
Olmaz anlar bī-fiġān u bī-hirās

Ḳāḍī-veş anlarda olur irti'ād
Bir dem olmaz cānlar ḫāndān u şād

[445] Hadîs-i Şerîf: "Hikmetli söz, mü'minin kayıp malı gibidir. Onu nerede bulursa, o, ona herkesten daha fazla lâyıktır."
[446] *Kur'ân-ı Kerîm*, Rahmân, 55/33: "Ey cin ve insan toplulukları! Göklerin ve yerin sınırlarını aşıp öteye geçebilirseniz haydi geçin! Ama (tarafımızdan verilmiş) bir güç olmadıkça geçemezsiniz."

Nā’ib-i ḳāḍīniñ meyān-ı bāzāra gelüp ṣandūḳı ṣatun alması

İ 611b

Geldi nā’ib didi ṣandūḳıñ ḳaça
Didi ṭoḳuz yüz yā zā’id bāb aça

Biñden aşaġıya bey‘ itmem ebed
Alacaḳsañ kīse aç ṣorma ṣaded

Didi nā’ib ki utañ ey mübtezel
Böyle ṣandūḳa biñ altun mı bedel

E 610a

Didi bī-rü’yet şirādır fāside
Bey‘imiz gizli olursa kāside

Açayım degmezse alma ey peder
Olmaya tā saña ḫayf u hem keder

Didi setr eyle bu sırrı açma gel
Örtülice aluram anı güzel

Setr ḳıl ki seni de setr ideler
Sen emīn ol ṣoñra eyle ḫandeler

Sen gibi ṣandūḳ içinde çoḳ esīr
Kendini ḳılmış belā içre ḫaḳīr

Her ne ki nefsiñe itdiñ intiḫāb
Ġayra da anıñla eyle iḫtisāb

Ḥaḳ kemīn-gāhdan virür dā’im cezā
Ki ḳıyāmetden muḳaddem ey fetā

O ‘aẓīmü’l-‘arşıñ ‘arşıdır muḥīṭ
‘Adli taḫtında bu ervāḥ-ı basīṭ

Kūşe-i ‘arş oldı saña muttaṣıl
‘Adl ü dīnden ġayrıya oynatma dil

Kendi aḥvāliñ müdāmā sen düşüñ
Dāddan nūş u ẓulümden nīş yekūn

Didi gerçi itdigim ẓulm ü fesād
Līk el-bādī-i aẓlem bī-‘inād

Didi nā’ib her birimiz bādīyüz
Bir ḳara yüz göricek biz şādīyüz

‘Aynı şol zengī gibi ki pür-sürūr
Kendi görmez ḫalḳ görür vechi nüfūr

Mācerā çoḳ oldı bey‘-i men-yezīd
Virdi yüz altunı aldı o sa‘īd

Her vaḳit ṣandūḳīsin ey bed-güher
Seni alur hātifān u ġaybī er

Şol ḫaberiñ tefsīri ki Muṣṭafā -‘aleyhi’s-selām-
***men küntü mevlāhü fe‘Aliyyün mevlāhü*[447]**
buyurmışdır ḥattā münāfiḳlar bu
ḥadīṯ-i şerīfi istimā‘dan şoñra
ṭa‘n eylediler ki yetişmedi mi biz aña
muṭī‘ ve çāker olduḳ bize şimdi ḫāṣā
sümükli bir kimseniñ çākerligin emr ider[448]

Bu sebeb şāh-ı serīr-i ıṣṭafā
Kendiye hem Ḥaydere virdi velā

İ 612a

Her kime ben dōst u hem mevlā isem
Aña mevlādır ‘Alīyy-i ibn-i ‘amm

Kimdir o mevlā seni āzād iden
Bend-i rıḳḳı ayaġından ḫoş çözen

Rāh-ı āzāde nübüvvet hādīdir
Mü’minān hep enbiyā āzādıdır

E 610b

Ey gürūh-ı Mü’minān hep şād oluñ
Serv ü sūsen gibi hep āzād oluñ

Līk o āb-ı ḥayāta şükr idiñ
Kevn gülistān bī-zebān hep ẕikr idiñ[449]

Bī-lisāndır serv ü sebz ü lālezār
Şükr-i āb eyler vü şükr-i nev-bahār

Ḥulleler giymiş vü dāmenin çeker
Raḳṣ ider mestāne ‘anberler ṣaçar

Cüz’iniñ cüz’i bahārdan ḥāmile
Dür ṣemārına cisimler ḳābile

Nice ersiz ḥāmil-i Meryem Mesīḥ
Cümle ḥāmūş cümle bī-nuṭḳ-ı faṣīḥ

Māhımız bī-nuṭḳ pertev ṣalmada
Her zebān ferrini bizden almada

Nuṭḳ-ı ‘Īsā ferr-i Meryemden idi
Nuṭḳ-ı Ādem pertev-i demden idi

[447] Hadîs-i Şerîf: “Ben kimin mevlâsı isem, şüphe yok ki Ali de onun mevlâsıdır.”
[448] muṭī‘ vü çāker olduḳ: muṭī‘ olduḳ İ.
[449] Kevn gülistān bī-zebān hep ẕikr idiñ: Çün gülistān dille degil şükr idiñ E.

Şükr-i Ḥaḳ ḳılıñ ziyāde ey ṣiḳāt
Ki nebāt içinde ṣābitdir nebāt

‘Akis olur bunda ẕelle men ḳani‘
Çoḳ iderse şükri ‘azze men ṭami‘

Girme gel nefsiñ çuvālı içre sen
Bāyi‘iñden çekme ġafletle miḥen

Zen-i Cūḥānıñ irtesi sene maḥkeme-i ḳāḍīye gelmesi ki geçen sene vaẓīfesi ümmīdiyle ve ḳāḍīniñ anı bilmesi

İrtesi yıl geldi Cūḥāya miḥen
‘Avretine didi ey çālāk zen

Ḳāḍīye var eyle teḥdīd-i ḥiyel
Benden eyle iştikā-yı nā-maḥal

Zenler ile geldi ḳāḍīye hemān
İçlerinden bir zen oldı tercümān

Tā sesinden bilmeye ḳāḍī zeni
Ḫāṭırına gelmeye mekr ü feni

Fitne gerçi ġamze-i ġammāzdan
Līk yüz ḳat zā’ide āvāzdan

Çünki zen ḫavf itdi güftār itmege
Ġamze ḳadar olmadı kār itmege

Didi ḳāḍī ki getür ḫaṣmıñ baña
Tā ki ḥükm-i şer‘ idem icrā saña

İ 612b

Cūḥā geldi ḳāḍī bilmez kimdir o
Vaḳt-i līḳā ṣandūk içindeydi bu

Güş ḳılmışdı velī āvāzını
Ki şirā vü bey‘da pervāzını

Didi niçün ecr-i zen olmaz tamām
Didi cāndan şer‘a ben oldum ġulām

E 611a

Öldigimde alamazlar bir kefen
Ben bu lu‘bda müflis-i şeş-penc-i zen[450]

[450] Ben bu lu‘bda müflis-i şeş-penc-i zen: Bu lu‘bda müflisim şeş-penc-i zen İ.

Ḳāḍī fehm itdi sözinden kimdi o
Ḫāṭıra geldi o lu‘b-ı fitne-cū

Didi o şeş-penci oynadıñ baña
Beni mars itdiñ geçen yıl sābıḳa

Nevbetim ṣavdım bu yıl var oyna sen
Ġayrılarla çek eliñ bu bendeden

‘Ārif olan penc ü şeşden oldı ferd
Bilmez aṣlā n’idügin şeş-penc-i nerd

Penc ḥisden şeş cihetden geçdi o
Āgeh itdi mā-verādan sū-be-sū

Hep işārātı işārāt-ı ezel
شـــد بری از شـــکّ و اوهام و حیل[451]

Olmasaydı şeş kūşe çehden birūn
Ḳa‘r-ı çehde Yūsufān ḳalur zebūn

Bī-sütūn çarḫ üzre bir vāriddir o
Cism-i delv-āsā çeh içre āb-cū

Yūsufān delvine çengāl urdılar
Ḳurtılup çehden şeh-i Mıṣr oldılar

Delv-i sā’irler ḳuyudan āb-cū
Ḳurtılan āb istemez aṣḥāb-cū

Delvler erzāḳ içün ġavvāṣ-ı āb
Bu delv ḳūt u ḥayāt-ı ḥūt-yāb

Delvler çarḫ-ı bülende bestedir
İṣbe‘aynda bu delv vāristedir

Delv ü ḥabl ü çeh nedir ola miṯāl
Pek rakīkdir hem daḫı fāsid ḫayāl

Līk yoḳdur bir miṯāl-i bī-rekīk
Gelmedi küfvi vü gelmez ey ‘atīk

Nice yüz biñ merd bir kesde ḫafī
Nice ḳavs ü tīr ḳavḳasda ḫafī

[451] Çelebioğlu: İşaretleri hep ezel işaretleridir. Vehimlerden geçmiş hepsini terk etmişlerdir. C. 6, b. 4603.

Mā-rameyte iẕ rameyte fitnedir[452]
Nice biñ ḫirmen o yirde ḫuftedir

Gizlidir bir ẕerre içre āfitāb
Ansızın o ẕerre eyler feṭḥ-i bāb

Ẕerre ẕerre olur eflāk ü zemīn
Çünki o ḫūrşīd ide defʿ-i mekīn

Böyle cān olur mı lāyıḳ bir tene
Bu eliñ ey ten bu cāndan tentene

İ 613a

Ey veṣāk-ı cān iden ten saña bes
Nice ḳābil meşki baḥr ide ḳafes

Ey beşer ki sende var nīk Cebre'īl
Cevf-i ḫarda çoḳ Mesīḥ-i bī-delīl

Nice Kaʿbe var kenīs içre nihān
Ey viren ʿİfrīt ü İblīse ziyān

E 611b

Bu mekānda secdegāh-ı lā-mekān
Sensin İblīsi iden vīrān dükān

Ki niçün bu ṭīne ben ḫıdmet idem
Ṣūretiñ nāmına nice dīn diyem

Sil gözüñ ṣūret degil ehl-i kemāl
Tā görine pertev-i nūr-ı celāl

Ḫażret-i pādişāh-ı aʿẓamıñ ḥużūrına mülāzemet eyleyen şeh-zādeniñ ḳıṣṣasına rücūʿ[453]

Şāh-ı Çīn pīşinde ḫayrān şāh-zād
Bir avuç ṭīndendir bu heft dād

Açmaġa ḳādir degildir baḫṣe leb
Līk içinden sākit olmazdı ʿaceb[454]

Ḫāṭıra gelürdi ġāyetle ḫafī
Baḥr-i maʿnādır bu şeh ṣūret kefī

Ṣūreti her ṣūreti bīzār ider
Ḫuftedir hem ḫufteyi bīdār ider

[452] Kurân-ı Kerîm, Enfâl, 8/17: "Savaşta onları siz öldürmediniz, onları Allah öldürdü; (oku) attığında da sen atmadın, Allah attı; bunu da müminlere kendinden güzel bir lutufta bulunmuş olmak için yaptı. Allah her şeyi işitmekte, her şeyi bilmektedir."
[453] Başlık: Gel yine ḳıṣṣa-yı şeh-zādeye ḫażret-i pādişāha mülāzemet eylemişdi E.
[454] içinden: derūndan E.

O kelām eyler cerāḥatden rehā
O saḳām eyler saḳāmetden rehā

Pes saḳām-ı ʻaşḳ cānıñ ṣıḥḥati
Rencleri her rāḥatıñdır ḥasreti

Şimdi ey ten al bu cāndan bā-taʻab
Yumaz iseñ ġayrı cān eyle ṭaleb

Ḥāṣılı şeh çoḳ nevāziş eyledi
O güneşden meh güdāziş eyledi

Bu güdāzişdir nümüvv-i ʻāşıḳān
Meh gibi ki eridikçe müstebān

Cümle rencūrlar devā ümmīd ider
Ḫaste-i ʻaşḳ izdiyādını diler

Ben bu semmden ṭatlı şerbet görmedim
Bu marażdan ḫoşça ṣıḥḥat görmedim

Bu güneh ṭāʻatlarındandır ehem
Nice yıllar ʻadlidir bir sāʻa dem[455]

Didi ki şeh cümleden bir baş keser
Ben şehe her laḥẓa ḳurbānım heder

Ben faḳīrim līk serde muḥteşem
Çoḳ ḫalef vardır serimde dem-be-dem

Gidemez iki ayaḳ ʻaşḳ rāhına
Bir baş ile düşme ʻaşḳıñ cāhına

İ 613b

Herkesiñ bir baş u iki pāyı var
Nādir olur ola pā vü ser hezār

Bu sebebden cümle hengāme heder
Līk ʻaşḳ hengāmesidir germter

Maʻden-i germ oldı ʻaşḳ-ı lā-mekān
Heft-i dūzaḫ o şererden bir duḫān

[455] ʻadlidir bir: ʻadliledir İ.

E 612a

Şu beyān ki cehennem üstünde
ṣırāṭ köprisi vardır Mü'minler geçerken
dir ki tīz geç ey Mü'min
tā 'aẓamet-i nūruñ āteşimi söndürmeye

Āteş-i 'āşıḳdan olur ey ṣafī
Āteş-i dūzaḫ ża'īf ü munṭafī

Dir aña ki tīz geç ey muḥteşem
Söndürür nūruñ benim nārım bu dem

Dūzaḫıñ kibriti ancaḳ küfr iken
Gör ki nice söndürür Mü'minde ten

'Aşḳa kibritiñ ḥavāle eyle tīz
Ne cehennem ne şerār eyler sitīz

Dir aña dūzaḫ ki tīz geç hemçü bād
Yoḫsa bende olana gelür kesād

Sen ki ḫirmen ṣāḥibi ben ḫūşe-çīn
Bir bütüm ben sensin o iḳlīm-i Çīn

Ya'ni ditrer hem caḥīm ü hem cinān
Ne buña ne andan olur bir amān

Gitdi 'ömri çāre yoḳ bir fırṣata
Ṣabr ise efnā-yı cāndır ṭāḳate

Ṣıḳdı dişin bir zamān çekdi miḥen
Tā irişdi kendüye vaḳt-i kefen

Ṣūret-i ma'şūḳ kendinden nühüft
Oldı o ma'nā-yı ma'şūḳ ile cüft

Didi ṣevbi ḳıl ola yāḫud ḥarīr
Bī-ḥicāb ḳoçmaḳdır elzem ey ḍarīr

Ben bedenden oldum 'uryān-ı ḫayāl
Giderim tā ki nihāyātü'l-viṣāl

Bu mebāḥiṯ bu ḳadarca söylenür
Her ne bundan ṣoñra vardır gizlenür

Söyleseñ hem sa'y ḳılsañ ṣad hezār
Hep cidāldir olamaz hīç āşikār

Baḥre dek at iledir seyr ü sefer
Ṣoñrası çūbīn merkeble gider

Ḳarada keştī olur ebter saña[456]
Līk deryāda odur rehber saña

Bu ḫamūşī merkeb-i çūbīn olur
Ehl-i deryāya sükūt telḳīn olur

İ 614a

Her ḫamūşluḳ ki seni eyler melūl
Na‘r-hā-yı ‘aşḳ ider anda ḥulūl

4675 Ne ‘aceb ḫāmūş dirsin sen aña
Ḳulaġıñ ḳanda ‘aceb dir o saña

Na‘radan patlar ḳulaḳ o bī-ḫaber
Ẓāhiren tīz gūş velīkin cümle ker

Bir kişi rü’yāda urur na‘ralar
Nice biñ baḥs ile telḳīnler ider

Oturan yanında anıñ bī-ḫaber
Oturan uyur ki bilmez şūr u şer[457]

E 612b

O kişi ki ola keştīsi şikest
Ġarḳ-ı āb olur o çün māhī-i mest

4680 Ne sükūtdur ne de gūyīdir ‘acīb
Ḥāli ṣıġmaz bir ‘ibārāta ġarīb

Bu ikiden mā‘adā var iki ḥāl
Şerḥi bīrūn-ı edeb hem de muḥāl

Şeh-zāde-i kebīr müteveffā olup ortanca birāderi anıñ cenāzesine geldigi küçükleri ḫastelikden ṣāḥib-firāş idi ortanca birādere pādişāhıñ nevāzişi tā ki o daḫı iḥsān dīdesi olup pādişāh yanında ḳaldı ve pādişāh yanında nice biñ ‘aynī ve ġaybī ġanāyime vāṣıl oldı

Küçügi rencūr idi ammā vasaṭ
Büyügüñ mevtāsına geldi faḳaṭ

[456] Ḳarada keştī olur ebter saña: Ḳarada ebter olur keştī saña E.
[457] Oturan uyur ki bilmez şūr u şer: Oturan bilmez uyur o ḫayr u şer İ.

Şeh su’āl itdi ki ḳaṣden kim bu
O baḥirden mi aña māhī mi o

Didiler bu o pederden bā-nüsük
Bu birāder o birāderden küçük

Şeh didi ki bize sensin yādigār
Bu nevāzişle idüp anı şikār

O nevāzişle olup zār u nizār
Tende buldı ġayrı bir cān āşikār

Buldı göñlünde bir ‘ālī ġulġule
Bulamaz ṣūfī çekerse yüz çile

‘Arṣalar dīvārlar hem kūh u bāb
Nār-ı ḫandān-veş açıldı virdi tāb

Ẕerreler pīşinde gūyā ki ḳıbāb
Dem-be-dem eylerdi dürlü feṭḥ-i bāb

Bāb geh revzen olurdı geh şu‘ā‘
Ḫāk geh gendüm olurdı gāh ṣā‘

Her naẓarda görinen çarḫ-ı ḳadīd
Çeşmine görine hep ḫalḳ-ı cedīd

İ 614b

Rūḥ-ı zībā çün cesedden ḳurtula
Böyle bir göz Ḥaḳdan o bī-şek bula

Nice yüz biñ ġayb olur ẓāhir aña
Maḥremānıñ gördigi veş dā’imā

Her ne oḳudıysa mefhūm-ı kitāb
Ṣūreti çeşminde itdi feṭḥ-i bāb

Merkeb-i şāhıñ ġubārından güzel
Virdi bir küḫl-i mu‘azzez aña el

Böyle bir gülzār aña oldı bedīd
Cümle eczā çaġırur hel min mezīd

Bir dem olur gülşen-i baḳl ü nebāt
Ḥurrem olur gülşen-i ‘aḳl-i ṣebāt

E 613a

Gül biten gülşen olur elbet tebāh
Dilde biten gülşene vā-ferḥatāh[458]

Şol ‘ilim ki ‘indimizde münteḫab
O gülistāndan iki üç deste hep

Bu iki üç gül ile meftūn biz
Ki der-i gülzārdan maġbūn biz

Nān da‘vāsı ile miftāḥ-ı bāb
Düşer elden ġayb olur gūyā ḥabāb

Fāriġ olup nāndan düşdüñ zene
Yaşmaḳ eṭrāfı saña āteş-zene

İştihāñ oldığı demde mevc-zen
Bir şehir lāzım saña bir nān u zen

Mār idiñ sen şimdi olduñ ejdehā
Bir baş idiñ şimdicek heft ser-nümā

Yedi başlı ejdehā olur caḥīm
Dāne ḥırṣıñdır tuzaḳ cāy-ı elīm

Tuzaġı yırt āteşi ur dāneye
Bir ḳapu aç yeñiden var ḫāneye

Ey dilenci çünki ‘āşıḳ olmadıñ
Ṭaġ gibi ẕevḳ u ṣafāyı bulmadıñ

Ṭaġda hīç güftār olur mı kendiden
Ġayrıñ ‘aksi bir ṣadā fehm eyle sen

Sözleriñ hep böyle ġayrıñ ‘aksidir
Cümle aḥvāliñ de ḫayrıñ ‘aksidir

Ḫışm u şevḳiñ cümle ‘aks-i dīgerān
‘Aksi çūbān şādı vü ḫışm-ı ‘avān[459]

Ki ne itmişdi ‘avāna bir ża‘īf
Kīn ile zecr eyleyüp eyler saḥīf

Nice bir ‘aks-i ḫayāl-i lāmi‘a
Sa‘y idüp ol sen de ṣāḥib vāḳı‘a

[458] E. nüshasında beytin ilk mısraı ikinci mısradadır.
[459] ‘Aksi: ‘Aynı E.

Tā ki ḥāliñ ḳāliñ ola dā’imā
Kendi bāliñle olasın ber-havā

El ḳanadıyla ider oḳ gerçi ṣayd
Laḥm-ı ṭayrdan olmaz aṣlā añа ḳayd

İ 615a

4715 Bāz kendi ḳuvvetiyle ṣayd ider
Lā-cerem şāh añа ni‘met ḳayd ider

Vaḥyi olmaz ise manṭıḳdır hevā
Toz gibi olur havada o hebā

Ḫˇāce ger bu söz görindiyse ġalaṭ
Oḳu *Ve’n-necm* evvelinden ḫaṭ-be-ḫaṭ

Tā *ve mā yenṭuḳ hevā*yı fehm ḳıl
İn hüve illā bivaḥyin oldı bil[460]

Aḥmedā yoḳdur vaḥyden saña yās
Ehl-i cisme vir taḥarrīyle ḳıyās

4720 Ki żarūretde olur murdār ḥıll
Ka‘bede olmaz taḥarrī ki vaṣıl

E 613b

İctihādsız hem taḥarrīsiz kişi
Hep hevādan bid‘at olursa işi

‘Ād-veş berbād ider anı hevā
Ki Süleymāndır iden ḥükm-i ṣabā

‘Āda ḥammāl oldı bād ammā ḫaẕūl
‘Aynı ḳuzı ile bir merd-i ekūl

Der-kenār eyler anı evlād-veş
Besler anı tā ide ḳaṣṣaba eş

4725 ‘Āda istikbārdan nāşī o bād
Yār ẓann itdiler anı oldı yād

Ansızın çünki çevirdi pōstīn
Cümlesini ḳırdı o bi’se’l-ḳarīn

Bādı sen ḳır fitnedir zīrā ki bād
Seni ḳırmazdan muḳaddem hemçü ‘Ād

[460] *Kur’ân-ı Kerîm*, Necm, 53/3-4: “Kişisel arzularına göre de konuşmamaktadır. O, kendisine indirilmiş vahiyden başka bir şey değildir.”

Pend idüp Hūd dirdi ey pür-kibr-i ḫayl
Destiñizden ḳoparur bu bād-ı zeyl

Leşker-i Ḥaḳdır velīkin bā-nifāḳ
Eyledi bir dem siziñle i‘tināḳ[461]

Sırda o Ḫālıḳ ile ‘ahd-i dürüst
Vaḳti geldikde ider āfāḳı süst

Aġzın içre bādı gör eyler güẕer
Her nefes olur revān bā-kerr ü fer

Ḥulḳ u dendān cümlesi andan emīn
Emr ider Ḥāḳḳ ola dendāna ḳarīn

Ṭaġ olur o demde o bir ẕerre bād
Anı bīzār eyler elbet sürḫ-bād

Bu yine o bāddır olduñdı emīn
Cān-ı kişt iken olur merg-i ekin

O kişiniñ desti ki destiñ öper
Vaḳt olur debbūs-veş başıñ ezer

Yā Rāb u yā Rabb diyü feryād ider
Ki bunı def‘ eyle benden bī-keder

Ey olan bu bāddan ġāfil dehān
Diş dibinden eyle istiġfār o ān

İ 515b

Çeşm-i saḫtdan gözyaşın bārān ider
Münkirānı derd Allāh-ḫˇān ider

Çün dem-i merdānı itmezsin ḳabūl
Vaḥy-i Ḥaḳḳı ḳıl ḳabūl ki derddir ol

Bād dir ki ben ber idim şāhdan
Getürürüm gāh ḫayr u geh fiten

‘Abd-i me’mūrum ki fā‘il degilim
Şāhdan sen gibi ġāfil degilim

Ger Süleymān gibi olsa ḥāliñiz
Ben olurdum o zamān ḥammālıñız

[461] siziñle: seniñle İ.

Olmış idim ‘āriyet mülk-i senī
Eyledim sırr-ı Ḥaḳa vāḳıf seni

E 614a

Līk sen azġın ben ise müste‘ār
İki üç gün olurum ḫıdmetle yār

Ṣoñra ‘Ād-āsā işimdir ser-nigūn
Cümle eczāñ eylerim zār u zebūn[462]

Ġayba īmānıñ olur muḥkem velī
Māye-i ġamdır o īmānıñ belī

O zamānda cümlesi Mü’min olur
O zamānda ser-keşān mūḳın olur

O zamān feryād iderler zār zār
Sāriḳ ü rehzen gibi ki zīr-i dār

Līk ġaybda olur iseñ müstaḳīm
Mālik-i dāreyn ü żābiṭsin ḫalīm

Pādişāhlıḳ şaḥnelik anda ebed
Ṣanma anı iki güne müstened

Ḳurtılur cengden görür kendi işin
Ṣāhdır hem de çalar ṭablın peşīn

Çün boġazımız alur bir gün cihān
Kāşkī ṭopraḳ yiye idi o dehān

Fi’l-ḥaḳīḳa bu cihāndır ḫāk-ḫˇār[463]
Līk rengīn ḫāke olur māyedār

Bu kebāb u bu şarāb u bu şeker
Ḫāk-i rengīn işte budur ey püser

Çünki yirsin laḥm olur hem de deri
Reng-i laḥmīde viren ḫāk-i deri

Ḫākden baḫye urur ṭīn üzre o
Cümleyi ṣoñra ider ḫāk-i sebū

Hindū vü Çīnī vü Rūmī vü Ḥabeş[464]
Cümlesi yek-reng olur ḳabr içre ḫoş

[462] eylerim: eyleriz İ.
[463] dehāndır: cihāndır E., İ.
[464] Hindū vü Çīnī: Hindli Ḳıpçaḳlı E.

Bilesin tā cümle bu naḳş u nigār
Cümlesi maḥcūbdur hem müste‘ār

Reng bāḳī Ṣıbġatu’llāh oldı pes
Ġayrısın bir beste bil ‘ayn-ı ceres

Ṣıdḳ u taḳvā vü yaḳīn ü ittiḳā
Bāḳīdir o ‘ābidīnde dā’imā

İ 616a

Reng-i şekk ü küfr hem daḫı nifāḳ
Dā’imā bāḳī anıñla cān-ı ‘āḳ

O siyeh-rūlikle Fir‘avn-ı la‘īn
Rengi bāḳī cismi fānīdir hemīn

Rūy-ı ḫūb-ı ehl-i ṣıdḳ u ṭābi‘īn
Ten fenādır reng becā tā yevm-i dīn

Çirkīn o çirkīn güzellik o güzel
O güler dā’im bu vech mübteẕel

Ḫāke reng ü fen virür hem seng ider
Ṭıfl-ḫūlar anlar içün ceng ider

Üştür ü arslan şeklinde ḫamīr
Pişirürler ḫoşlanur ṭıfl-ı ṣaġīr

E 614b

Üştür ü şīr didügin hep nāndır[465]
Ṭıfl bilmez bu sözi nādāndır

Cehl ü ẓann u şekdedir ṭa‘n-ı ṣaġīr
Ḳuvvetidir şükr bārīde ḳaṣīr

Var ṭıfılda lecc ü āfet yüz ḳadar
Bī-fen ü bī-ḳuvvet ammā yoḳ ḫaẕer

Vay edebsiz pīr [ü] eṭfāl ḫūydan
Ḳuvvetinden ḥāfıẓ-ı dīn pür-miḥan

Çün silāḥ u cehl ola bir yerde cem‘
Olur o Fir‘avn aḳıdır ḫayli dem‘

Şükr it ey dervīş faḳrıñ ḫāline
Fir‘avunlikden ḫalāṣ āmāline

[465] Üştür ü şīr: Üştür arslān İ.

Olmadıñ ẓālim şükür maẓlūmsın
Fir‘avunlikden bu dem ma‘ṣūmsın

Boş ḳarın virmez ene’llāhdan ḫaber
Heyzümi yoḳ ki bula āteş şerer

Dīve zindān oldı çün ḥālī şikem
Nān fikri māni‘-i mekr oldı hem

Ṭoḳ ḳarındır bunda şeyṭān çārşūsı
Alma ṣatma cümle tüccār ārzūsı

Tācirāndır sāḥirān lā-şey ṣatar
‘Aḳlı bozup fehmi yabana atar

O siḥirden küpe biner at gibi
Eyleyüp mehtābı tüyli ẕāt gibi

Ḫāki ṭoḳur o birīşim gibi hep
Müşterī gözine ḫāk urur ‘aceb

Ṣandala virmekdedirler reng-i ‘ūd
Bir külūḫ içün ider bizi ḥasūd

Pāk o ki ḫāke o reng virmede
Kūdegānımız bizim ceng virmede

Ḫāk ile memlū anıñ eṭfāl-veş
Gözimize zerd görinür sīme eş

Bāliġ ile ṭıfla yoḳdur hīç mecāl
Ṭıfl ile bir olamaz aṣlā ricāl

İ 616b

Mīve köhne olsa ḫām olduḳça o
Anıñ adı ḫāmdır ey türş-rū

Yüz sene ṭursaydı ḫām u türüş o
Aña ḳoruḳ dirler ‘ālemde ḳamu

Gerçi olmış ṣaç ṣaḳal esfīd mū
Hem yine ḫavf u recā ṭıflıdır o

Ki olam vāṣıl yā bī-çāre ḳalam
Bir kerem eyler mi āyā Ẕü’l-kerem

Böyle nā-ḳābil ba‘īd iken özüm
Ġūrem olur mı benim āyā üzüm

Bir ṭarafdan olamaz ümmīd-vār
Dir velī *lā-tey'esū* o Kirdgār[466]

E 615a

Şāhımız itmekdedir iḥsān u ṭū
Ḳullıġımızdan çeker *lā-ṭakneṭū*[467]

Gerçi düşdük nā-ümīdlik çāhına
Gideriz vaḳt-i ṣalā dōst rāhına

Ḳol atarız yorġa atlar veş hemān
Dōst mer'āsına o dem bī-gümān

Adım atdıḳ līk yoḳdur anda kām
Cām-sāzız līk yoḳdur anda cām

Çünki anda cümle eşyā cānīdir
Ma'nī içre ma'nī içre ma'nīdir

Ṣūret oldı sāye ma'nā āfitāb
Sāyesiz olduḳda nūr olur ḫarāb

Çünki anda ṭaş ṭaş üzre ḳalmadı
Nūr-ı meh hem sāye-i zişt ḳalmadı

Ṭaş eger zerrīn ise anı ḳopar
Rūşenā iḥsān ider o Kirdgār

Sāye def'i içün itdi ṭaġ telāş
Nūr içün ṣad pāre olmaḳ anda fāş

Ḫāric-i kūhe çün urdı nūr-ı Ḥaḳ
Pārelendi tā içi alsun sebaḳ

Aç eliñe çünki gire ḳurṣ-ı nān
O hevesle yarılur çeşm ü dehān

Nice yüz biñ pāre olmaḳlıḳ deger
Çarḫdan çıḳ ey zemīn-i pür-keder

Tā ki nūr-ı çarḫ ide efnā-yı ẓıll
Giceler sāyeñden olur ey mużill[468]

[466] *Kur'ân-ı Kerîm*, Yûsuf, 12/87: "…Ey oğullarım! Gidin de Yûsuf'u ve kardeşini iyice araştırın, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü inkâr edenlerden başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez!'"

[467] *Kur'ân-ı Kerîm*, Zümer, 39/53: "De ki (Allah şöyle buyuruyor): 'Ey kendi aleyhlerine olarak günahta haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.'"

[468] olur ey mużill: olurdı mużill E.

Bu zemīndir mehd-i ṭıflān-ı cihān
Bāliġāna teng olur elbet mekān

Eyledi ṭıflāna Ḥaḳ bu arżı mehd
Anlara süt ṣaçmaḳ ile itdi ‘ahd

Şimdi bu gehvāre oldı teng ü tar
Bāliġ eyle ṭıflımız ey şehr-i yār

Ey gevāre olma sen gel ḫāne teng
Bāliġ olan eylemez anda direng

İ 617a

Çün müsellem oldı bī-bey‘ u şirā
Cānına vire vaẓīfe şāh-ı mā[469]

Bir nev‘ istiġnā ve keşf sebebinden
şāh-zādeye ẓahir olan vesvese pādişāhdan
anıñ gönline ḥāṣıl olmış idi o sebebden
şāhdan küfrān ni‘metlige ve ser-keşlige
ḳaṣd eyledi ilhām u sır yolından şāh
ḫabīr oldı ve bu ḥāl şāhıñ gönline vārid oldı
şeh-zādeye bāṭın yüzinden bir zaḫm urdı
lākin ṣūret müşābih olınmazdı[470]

E 615b

Nūr-ı cān-ı şehden idi aña ḳūt
Māh-ı cān alur şemsden ḳūt u lūt

Cān-ı mestine irerdi şāhdan
Ḳūt-ı cānlar cümlesi de bī-miḥan

O degil Tersā vü Müşrik yiyeler
O ġıdālar ki melā’ik yiyeler

Gördi istiġnā göñül içre o dem
Bādī-i ṭuġyān bu istiġnāsı hem

Ben daḫı bir şāh u hem şeh-zādeyem
Nice virdim iḫtiyārım aña hem

Bende ḥāṣıldır o māh-ı pür-lema‘
Nice olam bir ġubāra ben teba‘

Ṣu benim ırmaḳla geldi vaḳt-i nāz
Nāz-ı ġayrı çekemem ben bī-niyāz

[469] İ. nüshasında bu beyitten önce bir beyit daha vardır. Ancak Farsçasında küçük farklılıklar olsa da Türkçesi; “Ey gevāre olma sen gel ḫāne teng / Bāliġ olan eylemez anda direng” beyti ile aynıdır.
[470] bir zaḫm urdı: bir zaḫm oldı lākin ṣūret müşābih olınmazdı E.

Bağlamam başım ki yoḳdur derd-i ser
Ḳalmadı bir rūy-ı zerd ü çeşm-i ter

Leb-şeker hem ‘ārıżım oldı ḳamer
Var tedārik eyle dükkān-ı diger

Benliginden çün ṭoġurdı nefs-i şūm
Nice yüz biñ jāj-ḫāyī vü hümūm

Ḥırṣ sūyına var iken yüz felaṭ
Çeşm-i bed bile ider anda ṣebāt

Baḥr-i şeh ki merci‘-i her ābdır
Seyl ü cūda olana rehyābdır

Bī-edeb fikrinden incindi o şāh
Oldı mecrūḥu’l-fu’ād bī-iştibāh

Didi ki ey dūn-ı ḥiss-i bī-edeb
Bu mıdır iḥsān mükāfātı ‘aceb

Ben ne itdim saña bu gencden ‘aṭā
Sen ne itdiñ baña ḫūyuñla vefā

Māhı itdirdim saña ben der-kenār
Ki ġurūb itmez o tā rūz-ı şümār

İ 617b

O ‘aṭā-yı nūr-ı pāke sen cezā
Ḫār u ḫāk atdıñ gözime bī-merā

Ben saña tā çarḫa oldum nerdübān
Sen benimle cengde bā-tīr ü kemān

Derd ü ġayret oldı çün şehde bedīd
‘Aks idüp şehden aña daḫı şedīd

Murġ-ı devlet çün ‘itābda pīç ü tāb
Eyleyince münzevī oldı ḫarāb

Kendi ḳalbin gördi çün o ḫoş püser
Oldı küstāḫlıḳla pür-gerd ü eṣer

Luṭf u in‘āmlar bütün oldı telef
Gitdi şādī cümle ġam oldı ḫalef

Kendüye geldi o mest-i mā vü men
Bu günehden başına gelmiş miḥen

E 616a

Gendüm ekl itmiş de çıḳmış ḥullesi
Bādiye hāmūnda ḳalmış çillesi

Gördi bu şerbet anı bīmār ider
Mā vü men zehr-ābı aña kār ider

Nāz gülzārında ṭāvūs gibi cān
Bayḳuş-aṣā ḳıldı vīrānı mekān

Ādem-āsā oldı cennetden ba‘īd
Oldı çift sürmekle kārı pek şedīd

4835 Aġlayup dirdi ayā Hindū-yı pīr
Dümm-i gāva arslanı itdiñ esīr

Sen ṣoġuḳ dem çekdiñ işte nefs-i bed
Bī-vefālıḳ itdiñ idene meded

Dāma girdiñ ḥırṣ idüp bir gendüme
Beñzedi her gendümi bir kejdüme

Mā vü men sevdāsı geldi başıña
Ḳayd-ı pādır elli batman ṭaşına[471]

İtdi bu üslūb ile feryādlar
Ki niçün sulṭanıma oldum eşerr

4840 Kendine geldi vü tevbe eyledi
Başḳa bir ḥāl ile evbe eyledi

Derd ki o vaḥşet-i īmāndır
Raḥm ḳıl o derd bī-dermāndır

Olmasun insānıñ eṭrāfı tamām
Ṣabrdan ḳurtılsa ister ṣadr-ı ‘ām

Ādemī evlā belāda pāyesi
Nefs-i küfrān-ı ni‘amdır māyesi

Ḥaḳ Te‘ālānıñ ‘Azrā’īl -‘aleyhi’s-selāma- ḫiṭābı ki cānını ḳabż itdiğiñ ḫalāyıḳdan kime raḥmıñ ziyāde oldı didikde ‘Azrā’īl -‘aleyhi’s-selāmıñ- cellet ‘aẓametühü ḫażretine cevābı[472]

[471] Ḳayd-ı pādır: Ḳayd-ı pā var İ.
[472] cellet ‘aẓametühü ḫażretine cevābı: o ḫażrete cevābı E.

İ 618a

Didi ‘Azrā’īle Allāh ey naḳīb
Kime raḥmiñ oldı zā’id ey ‘acīb

Didi ki hep cümleye raḥmım ziyād
Līk ḫavfım emriñe idem ‘inād

Tā dirim ki kāşḳī Allāh beni
Yirine ḳurbān ideydi bendeni(?)

Didi raḥmiñ kime oldı pek ziyād
Kime büryān oldı cismiñ ey su‘ād

Didi bir gün emriñ ile bir gemi
Ḳırdım anı almamışken o nemi

Pes buyurduñ cümleniñ cānını al
Bir zen ü bir ṭıfla ṣalma perr ü bāl

Her iki bir taḫta üzre ḳaldılar
Taḫtayı mevcler kenāra ṣaldılar

Ṣoñra didiñ māderiñ cānını al
Ṭıflı tenhā ḳo o yirde bī-mecāl

E 616b

Çünki māderden ayırdım ṭıflı ben
Sen bilürsin bu baña acı gelen

Nice mātem nice bīn feryād u āh
Gördüm ammā bu ṭıfıl fikrimde vāh

Didi Ḥaḳ faẓlım ile ṭıflı o dem
Mevce didim mīşeye at anı hem

Mīşe ki pür-sūsen ü reyḥān u gül
Çoḳ aġaç var mīvedār ḫoş ükül

Çeşmeler var ābı şīrīn-i zülāl
Besledim o ṭıflı ben bā-ṣad delāl

Nice yüz biñ murġ u muṭrıb ḫoş ṣadā
Var idi ol bāġçede naġme-serā

Nesteren berginden itdim pisterin
Her fitenden eymen itdim efserin

Şemse emr itdim ışırma anı sen
Bāda didim es yavaş virme fiten

Ebre didim aña yaġmur virme hīç
Berḳa didim olma aña pīç pīç

Bozmasun bu i‘tidāli faṣl-ı dey
Bulmasun bu ‘arṣada ḳış ayı pey[473]

Şeyḫ Şeybān-i Rā‘ī -ḳaddesa’llāhü sırrahunuñ- kerāmātı[474]

Rā‘ī Şeybān ḫaṭ çekerdi cum‘a gün
Ra‘yi üzre gürg-i serdden ḥıfẓ içün

Tā ki ḫaṭdan çıḳmaya bir kūsfend
Gürg ü düzdden irmeye aṣlā gezend

‘Aynı ile oldı bu ta‘vīẕ-i Hūd
Ki o ṣarṣardan muṭī‘ān ala sūd[475]

Ki sekiz gün eyleyen ḫaṭda ḳıyām
Seyr ḳıldı o ‘aẕābı bi’t-tamām[476]

İ 618b

Ṭaşa bıraġurdı idüp ber-hevā
Eyler idi laḥmı ‘aẓmından cüdā

Ber-hevā ururdı ba‘żın āḫire
Dökülür idi kemikler hep yere

Bu siyāsetden hirāsān āsumān
Meṣnevīye ṣıġmaz eylersem beyān

Ger bunı ṭab‘ıñla itseñ ey riyāḥ
Ḫaṭṭ-ı Hūd içre olan bulmaz felāḥ

Ey ṭabī‘ī ‘ālemi bil fevḳ-ı ṭabi‘
Yā bunı Muṣḥafdan eyle ḳal‘ u ḳami‘

Muḳriyānı men‘ idüp zencīre çek
Vir vaẓīfe tā mu‘allim ide ḥekk

Sen bir ‘ācizsin bu ‘acziñ yā neden
Tā bilesin ‘acziñi rūz-ı miḥen

[473] ‘arṣada: ravżada E.
[474] Başlık: Kerāmāt-ı Şeyḫ Şeybān-i Rā‘ī -ḳaddesa’llāhü sırrahu-
[475] muṭī‘ān: irişdi E.
[476] Seyr ḳıldı: Ṭaşra seyr it E.

Çoḳ ‘acizler var öñünde ey lecūc
O vaḳit ki gizliler eyler ḫurūc

Ḥurrem o ki ‘acz ü ḥayret ḳūt olur
‘Ālemīnde sāye-i dōstda uyur

E 617a

Gördi ‘aczin evvel ü āḫirde o
Öldi hem dīn-i ‘acā’iz itdi ḫū

Yūsuf itdi çün Zelīḫāya naẓar
Tāzelik geldi ‘acūziyyet heder

Zindelik ölmekde hem miḥnetdedir
Āb-ı ḥayvān dāḫil-i ẓulmetdedir

Ḥaḳ Te‘ālā ḥażretleri peder ü mādersiz bilā vāsıṭa ṭıfl iken besledigi Nemrūduñ ḳışşasına rücū‘[477]

Ḥāşılı o ravża bāġ-ı ‘ārifān
Ṣarṣar u bād-ı semūmdandır amān

Bir peleng tāze ṭoġurmış idi o
Didim aña süt vir olsun o ulu

Pes aña süt virdi ḫıdmet eyledi
Tā ki bāliġ oldı külfet eyledi

Çün kesildi sütden emrimle perī
Aña ta‘līm itdi nuṭḳ u dāverī

Bu çemende perveriş virdim aña
Ḳale gelmez ṣan‘at u fenn-i Ḫudā[478]

Virdim Eyyūba ‘aceb mihr-i peder
Ḳurtlarıñ mihmānlıġına bī-żarar

Ḳurtlara mihr-i veled virdim hemān
Bundan a‘lā ḳuvvet olur mı ‘ayān

Vālidāna de’bi ta‘līm eyledim
Nic’olur elṭāf-ı tefhīm eyledim

Biñ ‘ināyet nice yüz biñ rābıṭa
Tā göre luṭfum benim bī-vāsıṭa

[477] Ḫaḳ Te‘ālā ḥażretleri: Ḫaḳ Te‘ālā İ.
[478] gelmez: ṣıġmaz E.

İ 619a

İtmeye tā ki sebebden o ‘inād
İsti‘ānet benden olur her murād

Olmaya tā bir ‘öẕürle pīç pīç
Yār-i bedden işṭikā itmeye hīç

Bu ḫaṣāna gördi o pür-rābıṭa
Besledim çün anı bī-vāsıṭa

Şükri bu mı oldı ey ‘abde’l-celīl
Ki ola Nemrūd u miḥrāḳ-ı Ḫalīl

İşte şeh-zāde daḫı şeh şükrine
İtdi istikbār şāhıñ fikrine

Ki niçün ben ġayra tābi‘ olayım
Ṣāḥib-i mülküm ne iḳbāl bulayım

Luṭf-ı şāhı ẕikri cümle geçdi hep
Örtmege göñli tecebbürdür sebeb

İşte Nemrūd daḫı bu elṭāfı hep
Kūrliginden zīr-i pā ḳıldı ‘aceb

Kāfir oldı bu zamān hem oldı ḍāl
Ḳıldı da‘vā-yı ulūhiyyet ḫayāl

E 617b

Gitdi sūy-ı āsumān o bī-vefā
İde üç kerkesle ben şāha cefā

Nice yüz biñ bī-güneh eṭfāl o
Ḳatl idüp tā bula İbrāhīme sū[479]

Ki müneccimler dimişdi ḥükm-i sāl
Ṭoġacaḳdır saña bir ṣāḥib-ḳıṭāl

Eyle sen o ḫaşmı def‘a iḫtiyāṭ
Kim ki ṭoġdı ise ḳatl itdi ḫubāṭ

Aña raġmen ṭıfl-ı vaḥy oldı ḫalāṣ
Ḫūn-behālar gerdeninde ḳaldı ḫāṣ

Salṭanat mīrāṯı mı ṣandı ‘aceb
Ki ġurūra bādī ẓulmāt-ı neseb

[479] Ḳatl idüp tā: Ḳatl ḳıldı İ.

Dīgerāna ümm ü eb oldı ḥicāb
Buña virdik cevher-i bī-intisāb

Yırtıcı ḳurtdur bu nefs-i bed yaḳīn
İtme eṭrāfa bahāneyle enīn

Ki ḍalāletde küleh yüz biñ kele
Bu sefih çirkīn nefisdir ḫargele[480]

Bu sebebden didim ey ‘abd-i faḳīr
Kelbden zencīri almaḳdır ḫaṭīr

Ger mu‘allem olsa da seg mübtezel
Eyle zellet nefsühu ile ‘amel

Farżı ityāndır Süheyli bī-ḫılāf
Sen edīm-i Ṭā‘ifī-veş ḳıl ṭavāf

Şerr-i pōstdan ḳurtara tā ki Süheyl
Müze gibi idesin tā pāya meyl

Cümle Ḳur’ān şerḥ-i ḫubṣ-ı nefs olur
Var ise göz muṣḥafı bilen bulur

İ 619b

Ḳavm-i ‘Ādıñ nefsi buldı ḳuvveti
Enbiyā ḳatlinde ḳıldı diḳḳati

Nefs-i şūmdan ḳarn ḳarn bī-edeb
Nāgehān bu ‘āleme virdi leheb

Şāh-zāde ḳıṣṣasına rücū‘ ki o ṭuġyān ile ḫāṭır-ı şāhdan istikmāl-i fażā’ilden muḳaddem zaḫm yidi ve dünyādan gitdi

Pek uzatma o ġuyūruñ ġayreti
Ḳabre oldı ba‘d-i sāl-i vaḥdeti

Şāh çün geldi maḥvdan ṣaḥve o
Çeşm-i Merrīḫī bu ḳanı dökdi hep

Terkeşīne baḳdı eksik gördi hem
Anda bir tīr-i şedīd olmış ‘adem

Çünki Ḥaḳdan itdi o tīri su’āl
Didi şeh-zād ḥalḳına itdi viṣāl

[480] E. nüshasında beytin ilk mısraı ikinci mısradadır.

‘Afv ḳıldı şāh-ı deryā-dil velī
Tīri cāy itdi muḳaddem maḳteli

E 618a

Çünki merḥūm oldı itdi giryeler
Ḳatl iden o hem veliyy-i mu‘teber

Bu iki olmazsa küll olmaz o ẕāt
Ḳatl ider hem mātem eyler çün nebāt

Şükr ḳıldı o veliyy-i bī-ḫılāf
Tīr urdı cism-i ma‘nā oldı ṣāf

4920 Çeşm-i ẓāhir ‘āḳıbet olur fenā
Ma‘nī ammā zinde lāzım dā’imā

Geldi ise pōsta geldi o ‘itāb
Sūy-ı dōsta dōst itdi ḫoş şitāb

Terkisin ṭutmışdı gerçi şāhıñ o
Kendüye degdi gözi gitdi o sū

O üçünci kāhil idi cümleden
Ṣūret ü ma‘nāyı ḳapdı o ḥasen

Ol kimseniñ vaẓiyyeti ki öldükden ṣoñra mālımı üç oġlumdan kāhilteri ḳanġısı ise o alsun dimesi[481]

Vaḳt-i mevt itdi vaṣiyyet bir eḥad
Söyledi ġāyet mü’ekkid bā-sened

4925 Üç veled var idi çün serv-i revān
Eylemişdi anlara o vaḳf-ı cān

Didi her nem var ise altun ḳumāş
Cümlesinden kāhile olsun ma‘āş

Böyle iḳrār itdi ḳāżīya daḫı
Cām-ı mevti içdi ṣoñra o seḫi

İ 620a

Ḳāḍīye didi veledler ey kerīm
Dönmeyüz ḥükm-i pederden biz yetīm

Ḥükm anıñdır sem‘an ü ṭā‘a dirüz
Her ne emr itdiyse ḥükmin iderüz

[481] kāhilteri ḳanġısı ise o alsun dimesi: ḳāhilterine viriñ İ.

Bizler İbrāhīme İsmā‘īl-veş
İtmeyüz ḳurbānlıġa hīç keşmekeş

Didi ḳāḍī ‘aḳlıñız var bī-bedel
Söyleyiñ kāhilteriñizden meṣel

Tā bilem ben kim olur kāhilteri
Tā bilem ben ḥāliñizden bihteri

Kāhil oldı dü cihāndan ‘ārifān
Bī-naṭas ḫirmen alurlar rāygān

İtdiler kāhilligi anlar sened
İşlerini çün yapan Rabb-i Eḥad

Ḥaḳḳıñ işin görmedi aşlā ‘avām
Sa‘y iderler rāḥat itmez ṣubḥ u şām

Kāhiliyyetden viriñ siz de ḫaber
Tā bilem ben ḳanġıñızdır mu‘teber

Şübhesiz dil perdesi oldı lisān
Çünki taḥrīk olına sırlar ‘ayān

E 618b

Bir küçük perdesidir şerḥa kebāb
Setr ider o ṣūret-i ṣad āfitāb

Nuṭḳ-ı kāẕib daḫı olursa beyān
Vardır elbet ṣıdḳ u kiẕbinden nişān

O nesīm ki mebde’i ola çimen
Aña beñzer mi semūm-ı kūlḫan

Būy-ı ṣıdḳ u būy-ı kiẕb olur ‘ayān
Müşg ile sīr gibidir būy-ı dehān

Bilmez iseñ dōstı düşmenden eger
Sen meşām-ı fāsidiñden ḳıl güẕer

Ṣavt-ı ḥīzān ile şüc‘ān-ı dilīr
Āşikāre ‘aynı rūbāh ile şīr

Yā ki çölmek ḳapaġı gibi lisān
Açdıġıñ demde aşı olur ‘ayān

Açmadan bilür buḫārdan ‘aḳl-ı tīz
Ekşi aşla ṭatlıyı eyler temīz

Bir yeñi çölmege dest urur fetā
Aldığı dem ki ḳırıḳsa bed-ṣadā

Didi biri nuṭḳ iderse bilürem
Söylemezse añlarım üç günde hem

Didi biri bilürem söylerse ger
Söylemezse söze çekmekde hüner

Ḳāḍī didi mekri gūş itdiyse o
Sākit olur eylemez hīç güft ü gū

Temṣīl

İ 620b

Şöyle ki ṭıflına didi māderi
Gice görünse ḫayālāt-ı şerī

Bir mezāristān ki o ḳorḳunç maḥal[482]
Bir ḫayālātı görüp gelse vecel

Dil-ḳavī ol ḥamle eyle sen aña
O döner derḥāl bulursın sen rehā

Kim ki bī-ḫavf eylese ḥamle aña
O ḳaçar elbet mekānından yaña

Didi kūdek ki o dīv-āsā ḥayāl
Māderi didiyse aña böyle ḳāl

Ḥamle itsem boynuma biner benim
Māderiniñ emridir ben n'işlerim

Ögredirsin sen baña eyle hücūm
Var anıñ da māderi elbette şūm

Ādem ü dīve mülaḳḳın bir olur
Az ise de ḫaşma o fırṣat bulur

Ḳanġı cānibde olursa o ḥalīm
Sen yüri var o ṭarafda ol muḳīm

Didi ki mekrinden itmezse kelām
Ḥīleyi bilür ise ger o hümām

E 619a

Sırrını nice bilürsin söyle sen
Didi ben ḫāmūş oturmaḳdır ḥasen

[482] mezāristān: mezārlıḳda E.

Ṣabrı süllem eylerim sūy-ı derec
Çıḳaram ben tā ki bālā-yı ferec

Ger ḥużūrında göñülden itse cūş
Şād u ġamdan bir söz eylerse ḫurūş

Bilürem ki imtiyāz itdi beni
Ki żamīrīdir Süheyl-i Yemeni

4964 Ḳalbde bu söz oldı bu meymeneden[483]
Ḳalbden ḳalbe olan revzeneden

Ve'l-ḥamdü'lillāhi ve'ṣ-ṣalavātü 'alā Rasūlu'llāh

[483] bu: o E.

MESNEVÎ

MEVLÂNA CELÂLEDDÎN RÛMÎ

❖

7. CİLT

❖

E 619b, İ 621b

Bi’smi’llāhi'r-Raḥmāni’r-Rāḥīm
el-Cildü’s-sābi‘ fī-Tercemāni’l-Ma‘nevī[1]

- . - - / - . - - / - . -

Ḥaḳ żiyāsı ey Ḥüsāme’d-dīn sa‘īd
Devletiñ dā’im ola faḳrıñ mezīd

Çünki altıncı gögi itdiñ güẕer
Eyle şimdi çarḫ-ı heftümde maḳar

Hep ‘adūlar sa‘didir heft ey be-nām
Çünki tekmīl-i ‘adū heftdir tamām

Yedidir ṣay ḥarf-i şemsü’l-Ḥaḳḳı sen
Çünki andan oldı kārımız ḥasen

Hem żiyā’ü´l-Ḥaḳ yedidir bī-gümān
Mevlī-i Rūmda bunuñ gibi hemān

Şems ü Mevlā vü żiyā’ü´l-Ḥaḳ bir
Ara yirde ḳıl ḳadar yoḳ farḳ bu sır

Lafẓ-ı mā bī-ḥadd ü ma‘nā yek büved
Birdir o hem birdir o birdir eḥad

Cins yedi vü mūr yedi vü mār yedi
İns yedi vü nūr yedi vü nār yedi

Nükte-i *sīrū fi’l-arżı* böyledir[2]
Nükte-i *sīrū fi’l-enfüs* böyledir[3]

Yaradılmış ṣayısıdır heft ṭāḳ
Ḳavl-i Ḥaḳ *seb‘a semāvātin ṭibāḳ*[4]

Buncılayın bī-sütūn ṭāḳ [u] revāḳ
Seyr ḳıl da fikr-i nefs it ey vuṣāḳ[5]

Ābdan ḫalḳ oldı çün evvel semā
S̱ānī ḳalaydır timürdür s̱āliṣā

[1] Başlık: el-Cildü’s-sābi‘ E.
[2] *Kur’ân-ı Kerîm*, Ankebut 29/20. ayet ve ayrıca birçok surede geçmektedir: “(Resulüm!) De ki: ‘Yeryüzünde gezip dolaşın ve Allah’ın ilk yaratılışı nasıl başlatıp devam ettirdiğini görün. Allah, daha sonra ikinci hayatı da işte böyle gerçekleştirecektir; Allah her şeye kādirdir.’”
[3] *Kur’ân-ı Kerîm*, Yûsuf, 12/42: “Onlardan, kurtulacağına inandığı kişiye, ‘Efendinin yanında benden bahset’ dedi. Fakat şeytan ona, efendisine Yûsuf’tan söz etmeyi unutturdu. Dolayısıyla Yûsuf birkaç sene daha zindanda kaldı.”
[4] *Kur’ân-ı Kerîm*, Mülk, 67/3; Nûh, 71/15: “Görmüyor musunuz Allah yedi göğü birbiriyle nasıl uyumlu yaratmıştır?”
[5] ḳıl da: ḳıldı İ.

Çārümi sīm zerdir anıñ pencümi
Dür şeşüm yāḳūt-ı aḥmer heftümi

Kevkeb-i seyyāreyi bildiñ yedi
Her biri tābāndır olmazlar redī

Elleẕi ca'le leküm dir *en-nücūm*[6]
Tā ḳademden böyledir ṣun'-ı 'ulūm

İ 622a

Yedi ten ḳuṭb-ı resūlān-ı Ḫudā
Ki medārı bu cihānıñ dā'imā

E 620a

Her resūle oldı bir kevkeb müşīr
Söyle ki ehl-i ṭaleb ola ḫabīr

Meh Nebīmizden alur nūr u żiyā[7]
Ki işārātıyla şaḳḳ oldı dü tā

İki buçuḳ gün ṭurur bir burcda māh
Ayda bir gerdūnı ḳaṭ' eyler o şāh

On beşer gün itmede her burcı cā
Ki 'Uṭārid fażl-ı dīvān-ı semā

Altı ayda bir ider ḳaṭ'-ı felek
Aña eflāk içre böyle seyr ü tek

Yigrmi beş gün Zühreniñ eglenmesi
Her bürūcda böyledir eglencesi

Seyr gerdūnı ider on ayda o
'Ūd u ḳānūn ile eyler ẕikr-i Hū

'Ālem-ārā şemsi bil ki ey hümām
Eyledi her burcda bir ay o maḳām

Yılda bir kez ṭolanur eflāki o
İtmede rūşen bisāṭ-ı ḫāki o

Tīġ-zen Merrīḫ seyrinde nedir
Elli gün burcında cāy itmekdedir[8]

[6] *Kur'ân-ı Kerîm*, En'âm, 6/97: "O, kara ve denizin karanlıklarında kendileri ile yol bulasınız diye sizin için yıldızları yaratmıştır. Gerçekten biz, bilgiye açık bir topluluk için kanıtları birer birer açıkladık."
[7] żiyā: şafā İ.
[8] burcında: her burcda İ.

Yi(gi)rmi yılda devr ider eflāki hep
Böyledir ḥükm-i Ḫudā itme ‘aceb[9]

On üç ay her burcda ṭurur Müşterī
Seyrin on üç yılda yazmış aḫteri[10]

Devr-i gerdūn eyler on üç yılda o
Ḥükm-i Ḥaḳla işte anıñ seyri bu

Hem Züḫal itmekde her burcı vaṭan
Otuz ay ey ‘ālem ü dānā-yı fen

Tā otuz yılda ider ḳaṭ‘-ı felek
Böyle işler Ṣāni‘-i ins ü melek

Yedi ṣınfdır ümmet-i Aḥmed daḫı
Derd-i cāndan āgeh iseñ ey saḫī

Cümleniñ a‘lāsı ṣıddīḳīndir
Ṣoñra andan ‘ālimān-ı dīndir

Ṣoñrası abdāl-ı Ḫallāḳ-ı cihān
Pes şehīdler ṣoñra andan ġāziyān

Pes muṭī‘ler ṣoñra andan ‘ābidān
Yedi ṣınfdır işte böyle ümmetān

Yedidir ancaḳ cehennem bu zamān
Seb‘atü ebvāb oḳı Ḳur‘ān hemān[11]

Evveli anıñ cehennem āteşi
Oḳı sen *inne cehennem* ey kişi[12]

Sānisin diñle *seyaṣlevne sa‘īr*[13]
*Rabbenā ġalbet ‘aleynā*dan nefīr[14]

Sālişi anıñ saḳardır ey fülān
Rabbenā aḫric lenā andan fiġān[15]

[9] İ. nüshasında derkenarda: “Bu maḥalde iki beyt-i şerīfe nüsḫalarda nā-mevcūd ü Ḥażret-i Anḳaravī daḫı vāṣıl olamayup ancaḳ iḳtiżā-yı siyāḳ üzere terceme olındı.” ibaresi vardır. E. nüshasında ise iki beytin Farsça kısımdadır.
[10] Beyit İ. nüshasında Farsça kısımdadır.
[11] *Kur’ân-ı Kerîm*, Hicr, 15/43-4: “‘Kuşkusuz cehennem, o sana uyanların tamamının buluşma yeri olacaktır.’ Onun yedi kapısı vardır, her kapıdan girmek üzere de onlardan birer grup belirlenmiştir.”
[12] *Kur’ân-ı Kerîm*, Hicr, 15/43.
[13] *Kur’ân-ı Kerîm*, Nisâ, 4/10: “Yetimlerin mallarını haksız olarak yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş dolduruyorlar. Zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir.”
[14] *Kur’ân-ı Kerîm*, Mü’minūn, 23/106: “Derler ki: ‘Rabbimiz! Kötü yanımıza yenildik; biz bir sapkınlar topluluğu olduk…”
[15] *Kur’ân-ı Kerîm*, Mü’minūn, 23/107: “Rabbimiz! Bizi buradan çıkar; eğer (çıkar da) bir daha eskiye dönersek, artık belli ki biz zalim insanlarız.’”

E 620b, İ 622b

Oldı dördünci caḥīm ḳavm-i ‘acīb
Rabbenā_ehḫirnā ilā eclin ḳarīb[16]

O beşinciye dinildi *ḥuṭame*[17]
Rabbenā_enṣarnā gelür hep demdeme[18]

Oldı altıncı *leẓā* ehl-i günāh[19]
Diyeler *‘an-nā yuḫaffef* yā İlāh[20]

Oldı yedinci derūn-ı *hāviye*[21]
Andaki derd ü belādır nāyibe

Dūzaḫıñ ḥaḳḳında itme bed naẓar
Düşmen-i Ḥaḳḳı ider işkeste ser

Bir ser-‘askerdir ki o ṣaflar bozar
Gürz ile tā ḳalb-i a‘dāyı yarar

Feyżü’l-aḳdes şey’-i vāḥid oldığını beyān ki her yaradılmış ḳābiliyyet ẕātı ḥasbiyle andan bir şey’ aḫẕ ider ve āteş maḫlūḳ me’mūriyyeti ḥasbiyle nūr-ı ḳaddese müşābih vāfi‘ olur

Bir maḳāmda āteş olsa şāġile
Nūrı anıñ şey’-i vāḥid şāmile

Herkes isti‘dād ḳadrı müstefīd
Nīk ü bedden ḫayr u şer nezd ü ba‘īd

Ḳabiliyyet vechi oldı mu‘teber
Ḫūb ḫūbı zişt zişti aḫẕ ider

Çün cibillī bir ṣıfatdır her eḥad
Ṭab‘-ı insānī ile aḫlāḳ-ı ded

Ya‘ni insānlıḳdır aḫlāḳ-ı ḥasen
Oldı ḥayvānlıḳ rezā’ilde gezen

Hep meḥāsindir göñül ma‘nāları
Hep ḳabāyiḥdir teniñ sevdāları

[16] *Kur’ân-ı Kerîm*, İbrâhîm, 14/44: “Kendilerine azabın geleceği, bu yüzden zalimlerin, ‘Rabbimiz! Bize kısa bir süre daha ver de senin davetine uyalım, peygamberlere tâbi olalım’ diyecekleri ve onlara, ‘Sizin için bir yok oluş bulunmadığına daha önce yemin etmemiş miydiniz?’ diye sorulacağı güne karşı insanları uyar.”
[17] *Kur’ân-ı Kerîm*, Hümeze, 104/4: “Hayır! Andolsun ki o, hutameye atılacaktır.”
[18] *Kur’ân-ı Kerîm*, Âl-i İmrân, 3/147; Bakara, 2/250 ve 286: “Onların sözü şunu demekten ibaretti: ‘Rabbimiz! Günahlarımızdan ve işimizdeki aşırılıklardan ötürü bizi bağışla, sebatımızı arttır, kâfir topluluğa karşı bize yardım et!’” Âl-i İmrân: 147.
[19] *Kur’ân-ı Kerîm*, Me‘âric, 70/15: “Fakat ne mümkün! Bilinmeli ki o (cehennem) alev alev yanan, derileri kavurup soyan bir ateştir.”
[20] *Kur’ân-ı Kerîm*, Mü’min, 40/49: “Ateşte bulunanlar cehennemdeki görevlilere, ‘Rabbinize dua edin de bir günlüğüne olsun azabımızı hafifletsin!’ diye seslenirler.”
[21] *Kur’ân-ı Kerîm*, Kâria, 101/9: “Onu kucaklayacak olan hâviyedir.”

Birisi Sām oldı Ken‘āndır diger
Bu ferişte dir o dīv-i pür-żarar

Ḳābiliyyet olmadı Ḳābīlde
Ḳaldı iḳbāl ṭopı çün Hābīlde

Mürvet olmaz ḳatli anıñ tā ebed
Munṣıf iseñ ḳatl olan Ḳābīl-i bed

Cānımız īmān u īmān cānımız
Feyż-i ḳudsīden kemāl bürhānımız

Ṭaş *tenūr*dan āblar itdi ẓuhūr[22]
Etmegimiz pişdi küffār oldı kūr

*Āfilīn*den muḥteriz ol çün Ḫalīl[23]
Bāṭın ile baḳ ki ẓāhirdir ‘alīl

Seniñ ‘indiñde budur nār-ı miḥen
Benim ‘indimde o nesrīn nesteren

Bendeyim emriñ ḳulıyım cümleten
Ḳudretim yoḳ yaḳam İbrāhīmi ben

E 621a, İ 623a

Nükte-i *yā nāru kūnī berd*i gör[24]
Ḳalb-i Nemrūd içre dāġ u derdi gör

Ẕüll içün besletdi bir ḳaplana Ḫaḳ
O denīyi bir ṭaş üzre bā-nesaḳ

Hem irişdirdi anı bir mīşeye
Mevc-i yemden düşmedi endīşeye

Kerkesi ḥammāl taḫtı eyledi
Ẕüll içün çāhı semāda peyledi

Ki hevāda çeh ḳazup atar anı
Tā ki boynun ḳırmaġa oḫşar anı

Kerkesān ḥammāl u ḳattāli sinek
Böyle ḳādirle ġurūr iden eşek

[22] *Kur’ân-ı Kerîm*, Hud, 11/40; Mü’minûn, 23/27: “Nihayet emrimiz geldi ve sular coşup yükseldi. Nûh’a dedik ki: "Her türden (hayvan) birer çift ile -daha önce haklarında hüküm verilmiş olanlar dışında- aileni ve iman edenleri gemiye bindir!" Zaten onunla birlikte pek azı iman etmişti.” Hûd: 40.
[23] *Kur’ân-ı Kerîm*, En‘âm, 6/76: “Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü. ‘Rabbim budur’ dedi. Yıldız batınca da ‘Batanları sevmem’ dedi.”
[24] *Kur’ân-ı Kerîm*, Enbiyâ, 21/69: “Biz de, ‘Ey ateş’ dedik, ‘İbrâhim için serin ve zararsız ol!’”

Āteşe Nemrūd didi me’mūrsın
Ḫaşmımı yaḳmaḳ ile me’cūrsın

Kendiñe me’mūrı def‘ it ey ‘adū
Sende ḳudret yoḳ ki medfū‘ ola o

Dest-i fikriñ yoḳ ki ola dār u gīr
Dörpüyi yalar kedi kendüyi yir

Māldan artuḳ ḫ̆āceniñ bir dīni yoḳ
Māl ḳulıdır çeşm-i āḫir-bīni yoḳ

Şol ipek ḳurdı çeker ḥaylī miḥen
Kendi desti kendiye yapar kefen

Mūm ṣanur rūşenlik āteşden aña
Rūşen eyler gerçi līk eyler fenā

Nice yıllar aña itdiñ ḫıdmeti
Ṣādıḳ iseñ ḳo eliñ gör nekbeti

Dir iseñ nārün velā ‘ār bu ḫaṭā
Yoḳ mı ey alçaḳ seniñ fikr ü nehā

Mevc içinde ġarḳ olınca o ḫabīṣ
Çaġırurdı āteşe ki yā Muġīṣ

Kārına ḥayretde o senden beter
Ṭapmaġa ṭapdırmaġa itmez naẕar

Kendi ẕātın ḥıfẓa yoġken ḳudreti
Viremez ġayrı livāya rif‘ati

Ḳaçsa bir ‘uryāne bir aç u naḳīr
Kendi fikrinden olur mı o ḫabīr

O āteş-perestiñ dāstānı ki deryā içinde ġarḳ olup āteşe feryād iderdi[25]

Bir Mecūsī ḳāfir ü bed-ḫū köpek
‘Azm-i Hind içün gemiye bindi tek

Ṭoġrı yolı ḳıldı żāyi‘ rūzigār
Ġarḳa müşrif keştī oldı tārumār

[25] Başlık: O āteş-perestiñ ḥikāyesi ki āteşe feryād iderdi E.

Çün Mecūsī bildi ki ġarḳı yaḳīn
Başladı nāra niyāza o la‘īn

İ 623b

Çaġırurdı ‘aşḳ-ıla yā nār u nār
El-meded hem el-meded feryād u zār

E 621b

Oldı herkes milletine müstenid
İ‘timāden istināden mu‘teḳid

İtmiş i‘rāż-ı ṭarīḳ-i müstaḳīm
O Mecūs estaġfiru’llāh el-‘aẓīm

Mesnediyle her *ḥizib* tefrīḥde[26]
Ġāfilānıñ yolları taḳbīḥde

Ḳurtuluş yoḳ düşdi deryāya Mecūs
Dest ü pā urdı vezaġ-āsā ‘ubūs

Dirdi feryād idüp ey nār-ı ḳadīm
Ḳıble-i maḳṣūd u ma‘būdum ‘aẓīm

Ḳullıġında olmış idim nice sāl
Mevt ü iḥyā sendedir cümle me’āl

Anıñ içün ṭapdım idi saña ben
Böyle günde gelesin feryāda sen

İşte ġarḳ eyler beni baḥr-i ġayūr
Aḳrabā ferzend ü zenden ide dūr

Senden artuḳ baña yoḳ püşt ü penāh
Ṣuya ġarḳ oldum yetiş ey āteş āh

Var idi pişkin bir mellāh-ı merd
Ṣarılup bir taḫtaya ḳalmışdı ferd

Gülme geldi o Mecūsīden aña
Didi ki ey mest-i naḫvet pür-belā

Āteşī-geh eylediñ aña penāh
Ḳulı oldıñ hem daḫı feryād-ḫˇāh

Uġrasaydı uġradıġıñ şeş-dere
Senden ezyed olur idi beftere

[26] *Kur’ân-ı Kerîm*, Müminûn, 23/53; Rûm, 30/32: “Ama insanlar, aralarındaki inanç bağlarını keserek gruplara ayrıldılar. Her kesim kendi inancını beğenmektedir.” Mü'minûn, 53. ayet.

Ḫālıḳ-ı āteş yeter feryād-res
İtme devletden zuhūl ey hīç kes

Şundan istimdād ḳıl ey nā-baṣīr
Olmaya mānend ü miṣli hem naẓīr

Cān viren ‘aḳlı viren dīni viren
Gitme ġayra andan imdād iste sen

Göziñ aç ammā ki olsun çeşm-i cān
Ḥaḳḳı gör ġayrıyı görme bir zamān

Çün dime çün dime bī-çūn añla hep
Ḥadd ü ḥaṣrı yoḳ bu maḳṣūduñ ‘aceb

Ḥaḳḳı bil ġayrı kese ḳılma naẓar
Olamaz feryād-res hīç bir nefer

Her ne var bālā vü pest odur belī
Cümle eller üzredir anıñ eli

Ki *yed’ullāh fevḳa eydihim*dir o[27]
Mevt ü iḥyā anıñ ‘indinde ḳamu

Ki ‘ademden seni mevcūd eyledi
Hem de *kerremnā*da mevdūd eyledi[28]

İ 624a

Neñ var ise hep kemāl-i faẓlīdir
Cümle varlıḳlar ki vardır aṣlīdir

E 622a

آفتاب در آسمان و شعله اش
زین و بالای جهان را کرد خوش[29]

Vācib oldı ma‘rifet taḥṣīl ḳıl
Emr-i *Kün*den vāḳıf ol tā meyl ḳıl[30]

Ma‘rifet cāndır ki insān cism aña
Ma‘rifetsiz ādemī lā-şey dilā

[27] *Kur’ân-ı Kerîm*, Fetih, 48/10: “Sana yeminle bağlılık sözü verenler gerçekte bu sözü Allah’a vermiş oluyorlar, Allah’ın eli onların elleri üzerindedir. Bu sebeple kim Allah’a verdiği ahdi bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur, Allah’a verdiği sözün gereğini yerine getirene ise Allah yakında büyük ödül verecektir.”
[28] *Kur’ân-ı Kerîm*, İsrâ, 17/70: “Andolsun biz insanoğluna şan, şeref ve nimetler verdik; onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık.”
[29] Beytin anlamı zâhiren *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/54: “Şüphesiz ki rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşa istivâ eden; geceyi, durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş durumda yaratan Allah’tır. Bilesiniz ki, yaratma da buyurma da yalnız ona aittir. Âlemlerin rabbi olan Allah yüceler yücesidir.”
[30] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/117: “O, göklerin ve yerin eşsiz-örneksiz yaratıcısıdır; bir şeyin olmasını dilediğinde ona ‘ol!’ der, hemen oluverir.”

Nefsini bilen Rabbini bilir
ḥadīṯ-i ḳudsiniñ tefsīri[31]

Men ‘aref sırrından ey ġāfil olan
Bir avuç otluġa maġrūrdur ḫarān

Nefs meydānında seyr it çoḳ düşüñ
İtme ef‘āliñi kendüye uzun

Her ne āfāḳ içre o mevcūddur
‘Aynı enfüsde daḫı ma‘dūddur

‘Ālem-i ṣuġrādır āfāḳ itme şek
‘Ālem-i kübrādır enfüs yek-be-yek

‘Ālem-i ṣuġrāya olduñsa ḫabīr
Ḳudretu’llāha olursun sen baṣīr

‘Ālemīnden aṣl ma‘nādır ġaraż
Ṯānisi ṯābit velī evvel ‘araż

Māverāyı derk ü kendinden geçüp
Şekk ü hem reyb ü riyālardan ḳaçup

Devlet-i āgāh girer ol dem ele
Hep teḳallüdden taḫaḳḳuḳlar gele

‘İlm-i ẕāt-ı Ḥaḳḳı çünki her eḥad
Bildiler biñ dürlü meslek lā-yu‘ad

Künh-i Ẕātı bilmediler hīç kes
İşte aña söyledigim şerḥ bes

Bāṭın u ẓāhirde olan kāmilān
Ḳaldılar ser-geşte vü ḫayrān u fān

Şöyle ki o künh-i Ẕāt-ı Ẕü’l-Celāl
Ḳādir-i muṭlaḳ ḳadīmdir lā-yezāl

Kimse bilmez bilemez hem muṭlaḳā
ای خدا ما ظلم کردیم هم بما[32]

Mürselīn ü enbiyā vü evliyā
Evvelīn ü āḫirīn ṣāḥib-nehā

[31] Başlık: Men ‘arefe nefsehü feḳad ‘arefe Rabbehünüñ tefsīri E.
Hadîs-i Şerîf: “Kendini tanıyan Rabbini tanır.”
[32] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/23: Dediler ki: “Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.”

Gerçi bildiler o nūrdan nūr nūr
Ḳaṭredir va’llāhü a‘lem bi’l-umūr

Ba‘dezān bildiñse kendi ẕātıñı
Ḫālıḳıñ bildiñ o dem āyātını

Künh-i Ẕāt-ı Muṭlaḳa insānıñ idrākini kūrleriñ ṭāvūs-ı şāh ḳışşasına temsīli

İ 624b

Mūltān ḥaddinde vardır bir şehir
Aṣġar ekber anda gözden bī-behir

E 622b

Yedi ḳısΜ anda olan kūr ü ḍarīr
Ḫurde-dān var kāfī var rūşen żamīr

Çünki Maḥmūd şāh o ṣāḥib-ḳırān
İtdi döndi o ġazā-yı Hindūyān

Sekiz on ṭāvūs getürdi nām içün
Fīl ü ṭūṭī vü semender ‘ām içün

Vardı bir ṭāvūs-ı ḫoş āvāzeli
Ten mülevven naḳşı bī-endāzeli

Miṣlini görmiş degil hīç kimseler
İdemez anı iḥāṭa çeşm-i ter

Şehr-i kūrāna irişdi çünki şāh
Ṭoldırup ṣaḥrāları ceyş ü sipāh

Ġāyet ile ḫūb idi āb u hevā
Gūyiyā o ṭarf-ı cennātü’l-‘ulā

Sāyebānıñ ḳurdı şeh şehr içre hem
Leşkeriyle Hind u Lur Türk ü ‘Acem

Şehr ḫalḳı çünki kūr ü bī-beher
Nām-ı ṭāvūsı işidüp geldiler

O yedi dürlü ḳavim gūyā ki şem‘
Oldılar ṭāvūs eṭrāfında cem‘

Tā ki keyfiyyāta vāḳıf olalar
Keyf ü kemmenden aña yol bulalar

Yol bulup her ‘użvına her bir gürūh
Yedi ḳavm o yedi ‘użvına şükūh

Ḳavm-i evvel desti irdi tācına
Cümleniñ fevḳinde baḳ mi‘rācına

Didi ṭāvūs nāmı bu ‘anḳā-yı Çīn
Līk Ḳāfıñ nergisi şāḫı hemīn

Dīger urdı kelle-i ṭāvūsa el
Didi ki bu kelle-i nādir güzel

Ḳubbedir bu bitmiş üstünde giyāh
Ḳubbe de ne bu taḥarrük yā İlāh

Bu dönen künbed ki zīb-i ‘ālem o
Ki numūne şāhbāl-i a‘ẓam o

Başḳa ḳavm çeşmini çün lems eyledi
İşte ben taḥḳīḳini bildim didi

Ferḳadan budur bize geldi yaḳīn
Bizden a‘lā bilmedi ehl-i zemīn

O ki minḳārına oldı reh-nümūn
Didi bir oluḳdur ammā ser-nigūn

O ki anıñ ẓahrına urdı elin
Didi ‘ālī ṭaġdır bildim geliñ

Ḳavm-i āḫar ḳuyrıġına buldı rāh
El urunca eylediler cümle āh

İ 625a

Şāḫı çoḳ bu bir aġacdır ki ‘aẓīm
Degil illā ṭūbī-i ḫuld-ı na‘īm

E 623a

Ḳavm-i āḫar urdı çün pāyına el
Didi bu gögüñ sütūnı bī-bedel

Her gürūhuñ oldı ḳadrince ‘ilim
Gāhi şems ü gāhi bedr ü geh necim

Herkes ‘aḳlı yetdügince bir nükāt
Bilmeyüp taḥḳīḳini eyler ṣebāt

Kimse bilmez anı taḥḳīḳ ü yaḳīn
Künhi ile ẕāt-ı Rabbü’l-‘ālemīn

Var nişānlar yoḳ velī taḥḳīḳ-i rāh
Mā-hüve ḥaḳḳā bilinmez o İlāh

Kendüñi evvel iyü bil ey fetā
Ḥüsn-i ṣun‘ı tā bilesin ṣāniyā

Çünki bildiñ bir yaḳīn lāzım saña
Bir yaḳīn ki ola bī-reyb ü riyā

‘Ārifānıñ rāhı olmışdır yaḳīn
Kāmilānıñ cānibi īḳān-ı dīn

Lev küşifden kim içer bir ḳaṭre ṣu[33]
İẖtilāfdan dūr olur īḳān bu

Bu yaḳīndir cāna ancaḳ bedraḳa
Bī-yaḳīn başına olsun muṭreḳa

Bu fetiḥ irişür aña muttaṣıl
Aña vāḳıf olmaz illā zinde dil

Meṣnevī-i sābi‘ ġaybdan ṣıçradı
Altıyüz yetmiş aña tārīḫ idi

Böyle bir ilhām çün oldı dile
Ger te’ennīden bu tevżīḥa gele

Şenbeden tā cum‘aya vardır zamān
Vuṣlatıñ bir heftede ey merdümān

Ġonçesinden gül gelür bir sālde
Sebze ḫākden feyż alur bir sālde

Ḥikmetiñdir kārlar bürhān budur
Biz muṭī‘-i emr-i Ḥaḳḳ īmān budur

Çünki mebde’den saña virdim ḫaber
Dört göz ile ḳıl ma‘ādāsın naẓar

Sen bu baḥr-i bī-gerāndan bī-medār
Kār içündür geldiginiñ bā-iẖtiyār

Herze vü ihmāl ü laġv içün degil
‘Ömrüñ ifnā itme lehve ey mużill

Şöyle kār it ki idince intiḳāl
Ḥaḳdan olmaya saña bir infi‘āl

[33] ḳaṭre: içim E.
“Lev küşif…”, Hz. Ali’ye ait “Perde açılsa, şüphesiz bilgim artmaz” manasındaki sözün ilk kelimeleridir.

Şol ḫˇāceniñ ḳışşası ki ġulāmını sefere irsāl eyledi ki eger fā'ideyle gelürseñ 'ömriñi ve mālıñı ziyāde iderem dimesi

İ 625b

Bir efendi ṣāḥib-i efḍāl ü 'āl
Ehl-i in'ām pādişāh-ı Ẕü'l-Kemāl

E 623b

Cümle āfāḳa anıñ in'āmı 'ām
İdemez evṣāfını ehl-i kelām

Ḳulları var 'addine olmaz ḳıyās
Cümleye rızḳıñ virür hem de libās

Eylemişdir iki şehr īcād o
Biri fi'l-cümle birisi pek ulu

Bendegānıñ her biri bir işle şād
Herkese virmiş ma'āş u hem me'ād

Bir mühim kār ile herkes mübtelā
İş başında ba'żısı ṣāḥib-livā

Tāciri var zāri'i var her biri
Pīşe itmiş kendüsine serserī

Didi bir gün bir ġulāma ey fetā
Saña virem māl ü zer bī-intihā

اوّلا دنیا که جای کشت بود
آکهی دار از رجوعت با ودود[34]

Şarḳ u ġarb u baḥr ü berre ḳıl sefer
Çün selāmet gelesin cāy-ı maḳar

Nefse ṣıḥḥat sīm ü zer benden saña
Nef' ü żarr ümmīd ü bīm ü ibtilā

Eylerim āzād virüp mülk-i 'aẓīm
Devletiñe gelmeye noḳṣān u bīm

Her ne emr itdim ise cān ile ṭut
Yād idüp her demde īmān ile ṭut

Her ne maṭlūbuñ ise ḥāṣıl olur
Ehl-i ünsüñ hemdemiñ kāmil olur

[34] Hadîs-i Şerîf: "Dünya ahiretin tarlasıdır."

Mülketiñ bī-ḥadd ü yoḳ anda zevāl
Ḥüsni kāmil rütbesi evc-i celāl

Virdi bir ḫaṭṭı aña ḫˇāce nikū
İşle bunı işleme şunı diyü

Māl ü mülk ü genc ü ḫar-bende seniñ
Cümlesi ḥükmüñde hem bende seniñ

Söyledigim neyse iḥsān eylerim
Senden olup rāżı ġufrān eylerim

Ḳavlimiz bu ḥükmümüz ola edā
Her ne ki var ḫaṭda icrā ola hā

Muḳbile şarṭ bende-i fermān ola
Ḥükm-i mün‘im cānıña dermāñ ola

Ḫˇāceye itdi temennā o ġulām
Ne buyurduñ ise idem ben ḳıyām

Fażl u iḥsānıñla lākin ey ġanī
Sāḳıṭ itmezsin naẓardan sen beni

Ben seferde olayım yāḫud ḫażar
Yolcıya faẓlıñ gerekdir rāhber

İ 626a

Pes ebed peyvend olur bu devletim
Müntec olur ictihād u ḫıdmetim

E 624a

Sa‘y benden senden iḥsān u ‘aṭā
Şevḳ benden cāna senden ihtidā

Ben ayaḳ başdım yola sensin delīl
Nār-ı ‘aşḳa ben Ḫalīlim sen celīl

Yāver olursa baña baḫt u ẓafer
Emr-i mümżāñ işlerim vüs‘um ḳadar

Her emirde rāh-ı tevfīḳi ṭaleb
Eylerim senden müdāmā rūz u şeb

Hem baña tevfīḳ iderseñ sen kerem
Emr ü ḥükmüñi ebed terk eylemem

Ey olan seyr ü sulūke mübtelā
Ey olan rāh-ı ṭalebde cān-fedā

Sālik-i ‘ārif ol ey cevher şinās
Eyleme maṭlūb-ı cüz’ī iltimās

Māl andan mülk andan cān daḫı
Derd andan merhem ü dermān daḫı

‘Āşıḳ o ma‘şūḳ o hem ‘aşḳ o
Ṭālib o maṭlūb o hem meşḳ o

Ḳāl anıñdır ḥāl anıñ te’yīd anıñ
Şemm anıñ hem sem‘ anıñ hem dīd anıñ

Cümle andan baḫt u taḫt u rif‘ati
Ḥaḳdan artuḳ kimseniñ yoḳ ḳudreti

Çün ḳıyāmetde olınca nefḫ-i ṣūr
Dirilür emvāt cümle bī-ḳuṣūr

Muṣṭafāya tā gelince emr-i Ḥaḳ
Ki şefī‘ ol ümmetāna bā-nesaḳ

Men ṣamat burcında eyler o penāh[35]
Bā-vücūd o mekremetde şāh şāh

Çünki *yeşfa‘ ‘indehū* ṣavtını o[36]
İşide sem‘-i şerīf-i ḫūb-rū

Orṭada el ḳaldırup eyler du‘ā
Ümmeti içün Ḫudādan Muṣṭafā

ایزیدا معبود ما مقصود ما
در کذر از ماکنهها و خطا

شرم ما از کردهای بد بود
نیست غیر از تو پناه ما شود[37]

Oldı bu ikrām-ı hādī-i sübül
Bile tā ḳadriñ melā’ik hem rusül

Devlet-i te’dīb-i Raḥmānī budur
Gerçi ṭab‘ındaki o cānı budur

[35] Hadîs-i Şerîf: “Dilini tutan kurtulur.”
[36] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/255: “Allah, O’ndan başka tanrı yoktur; diridir, her şeyin varlığı O’na bağlı ve dayalıdır. Ne uykusu gelir ne de uyur. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O’nundur. O’nun izni olmadıkça katında hiçbir kimse şefaat edemez. Onların önlerinde ve arkalarında olanları O bilir. O’nun ilminden hiçbir şeyi -dilediği müstesna- kimse bilgisi içine sığdıramaz. O’nun kürsüsü gökleri ve yeri içine almıştır. Onları korumak kendisine zor gelmez. O yücedir, mutlak büyüktür.”
[37] ez-tū penāh-ı mā-şeved: nehyinā ve mā-şeved İ.

Sen ṭaleb ḳıl ola ki ḥüsn-i ʻamel
Vireler saña muḳadderse ezel

Olma istidʻādan aṣlā sen nefūr
Oḳı *üdʻūnī*yi sen ey nā-ṣabūr[38]

İ 626b

Gerçi nūr iḥsānı andandır saña
Aṣl nūr ʻindinde lā-şey bī-behā

E 624b

Bu sözüñ pāyānı yoḳdur döñ geri
Ḫˇāce ḳıṣṣasına vir zīb ü feri

Ġulāmıñ sefere gitmesi ve fiṭrat ü ḫilḳat-ı insāniyyeti beyān

Ḫˇāce çün itdi ġulām ile ḳavl
Ki ticāret ḳaydına itdi ʻavl

شـــد زمـام کشـــتی در دســـت ریـاح
از خروس بانک و رایز و شـــد صـــباح

Evvelā bir kūha vāḳı‘ oldı yol
Nice dem anda iḳāmet itdi ol

Ṣoñra düşdi rāhı ḫāric ey ʻanūd
Bir ḳaranlıḳ ṭār yol kūr ü kebūd

Ṣanma bu yol aña oldı yalıñız
Bu seferde müşterekdir cümlemiz

Ādem ü ʻĪsā bu yoldan bī-eṣer
Bizde bundan ġāyet ile çoḳ ḫaber

Ger Mesīḥā itse bu rehden sefer
Ehl-i taḳlīd olmaz idi ehl-i şer

Evvelā itmez naẓar çün o sefīh
Ẓann ider gören gözi ya‘nī ki pīh

Aña göz lāzım ki ma‘nādan ṭolu
ʻĀḳıbet-bīn nūrı başda ey ulu

Üştür ü ḫarda daḫı vardır o göz
Gürg ü ḫınzīr müşterekdir ey öküz

[38] *Kur’ân-ı Kerîm*, Mü’min, 40/60: “Rabbiniz şöyle buyurdu: Bana dua edin, duanızı kabul edeyim. Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler, aşağılanmış olarak cehenneme gireceklerdir!”

Nice insān var ki rüşdden bī-ḫaber
Cehl anı tā sūy-ı ḥayvāna çeker

O cehāletden ḳıyāslar itmede
Ma‘nī yoḳ ṣūretde de kec gitmede

İç yüzin bilmez yine inṣāfı yoḳ
*Āfilīn*den ġayrı dilde lāfı yoḳ[39]

Var ise fehmiñ hemān ol bāz-ı ‘ayn
Çünki ḳalbler oldı *beyne’l-‘iṣbi‘ayn*[40]

Gerçi anıñ iḫtiyārı yoḳ velī
Yā niçündür dūzaḫ-ı ġam erzeli

O lüle yolından olur çün birūn
Cānib-i deryāya vardır mevc-i ḫūn

O ciger ḳanıyla anda nice gün
Ser-be-zānū ḳan yiyüp eyler dügün

Ḳalur anda yine birḳaç gün daḫı
Hem o yirden himmet eyle ey aḫī

Bir mu‘allaḳ at dir aña emr-i Hū
Aġlar olmaz vāḳıf-ı *en tekrahū*[41]

Bir taḥayyür bir tereddüd ki sefer
Ḳıldı āvāre ḳatı eski maḳar

İ 627a

Bī-ḫaber andan ki ḳavmi şefḳati
Muntaẓır hem lāyıḳınca raġbeti

E 625a

Cān gibi alurlar āġūşa anı
Hep fedādır aña emvāl ü cānı

Nāz ile beslerler anı dāyeler
Kendi ḳatında virürler māyeler

Germ ü serd-i rūzigār ṭoḳunsa ger
Cān başına ṣıçrar māder peder

[39] *Kur’ân-ı Kerîm*, En‘âm, 6/76: “Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü. ‘Rabbim budur’ dedi. Yıldız batınca da ‘Batanları sevmem’ dedi.”
[40] Hadîs-i Şerîf: “Âdem oğullarının kalbleri tamamen, bir tek kalb gibi, Allah’ın iki parmağı arasındadır. Allah onu dilediği gibi tasarruf eder”. Resûlullah sonra da şöyle buyurdular: “Ey kalbler üzerinde tamamen tasarrufa sâhib olan Allahım! Kalblerimizi, sana tâat etmek üzere tasarruf et, yönelt!...”
[41] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/216: “Size zor geldiği halde savaş üzerinize farz kılındı. Hakkınızda hayırlı olduğu halde bir şeyden hoşlanmamış olabilirsiniz. Sizin için kötü olduğu halde bir şeyden hoşlanmış da olabilirsiniz. Yalnız Allah bilir, siz ise bilemezsiniz.”

Çün meşīme o cenīne ḫoş gelür
Ẓann ider yoḳdur bu ‘ālemde ḥużūr

Nüktemiz bir sırr-ı mermūzdur hemān
Añlar iseñ saña devlet yār-i cān

Baḳ bu levḥ-i kevne ey ‘arf kātibi
Ṣun‘-ı kilk-i *kün*dür anıñ nāṣıbı[42]

Ṣad tebārek a*ḥsenü’l-ḫallāḳ*dır[43]
Cān virici bā‘iṣü’l-erzāḳdır

Çünki buldı bundan a‘lā mertebe
Lu‘b u lehv ü ṭop u çevgān mel‘abe

Ḫoşluḳ ile geçirür eyyāmını
Bilmez aṣlā nīk ü bed evhāmını

Bunı geçse ṭavr-ı a‘lemdir maḥal
ای عزیزان خوش بدانید این وجل

Pāye pāye nerdübāndan gitmede
Tā ‘aḳıl ṣadrına varup yitmede

Ger ḳarīn olursa *yehdī men yeşā*[44]
Eyler o fikr-i me‘ādı ittiḳā

Naṣb-ı ‘aynīdir anıñ dā’im me’āl
Hīç pervāsı degildir mülk ü māl

Zād-ı rāhı o müheyyā itmede
Devlet-i bīdār yolına gitmede

Men yüżıllü ḳarġası olsa delīl[45]
O me‘ād fikrinden olmışdır ẕelīl

Çend-i aḫlāḳ-ı ẕemīme şerleri
İntibāhdan yolın urur serserī

Tā neheng-i baġy anı çeküp gider
Esfel-i dūzaḫda aña cāy ider

[42] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/117: “O, göklerin ve yerin eşsiz-örneksiz yaratıcısıdır; bir şeyin olmasını dilediğinde ona ‘ol!’ der, hemen oluverir.”
[43] *Kur’ân-ı Kerîm*, Mü’minûn, 23/14: “Ardından nutfeyi (döllenmiş yumurta) alakaya (rahimde asılıp beslenen embriyo) çeviriyor, alakayı şekilsiz et (görünümünde) yapıyor, bu etten kemikler yaratıyor, daha sonra da kemiklere adale giydiriyoruz; nihayet onu bambaşka bir yaratık halinde inşa ediyoruz. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah çok yücedir.”
[44] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/142: “İnsanlardan bir kısım sefihler, ‘Onları şimdiye kadar yöneldikleri kıbleden vazgeçiren sebep nedir?’ diyeceklerdir. De ki: ‘Doğu da batı da Allah’ındır. O, dilediğini dosdoğru yola iletir.’”
[45] *Kur’ân-ı Kerîm*, Nahl, 16/37: “Sen onların doğru yola yönelmelerini tutku derecesinde istesen de Allah, yoldan çıkardığı kimseyi hidayete erdirmez. Onların asla yardımcıları da olmaz.”

Pek ṣaḳın ḫˇāb-ı ġurūrdan ḳaç müdām
Nice bir ġaflet ḫayāl-i şerr-i ḫām

Gel *eleyse'ṣ-ṣubḥu ḳarben* oḳu var[46]
Vāh saña nādim degilseñ işte nār

Ḫoşdur *in aḥsentüm aḥsentüm* faẓıl[47]
İn ese'tüm lākin āteşdir aṣıl[48]

Nice bir gitdiñ perīşān rāha sen
Kendiñe gel dön bu yolsuz rāhden

Çünki o yolcı ġulām-ı bā-şükūh
Geçdi bu menzilde çoḳ ṣaḥrā vü kūh

İ 627b

İrdi bir baḥre ki ġāyetle ulu
Vaż'ı a'ceb ṭalġası çoḳ sū-be-sū

E 625b

Gördi bir cāy o ki ġāyet teng ü tār
Ḫˇāce ḥükmi ile oldı kūşedār

Oldı bir murdār ḥelāl ile muḳīm
Ḳūt idindi rūz u şeb bā-ża'f u bīm

Nice aydan ṣoñra o 'avn-i Ḫudā
İtdi taḳdīrin refīḳ andan yaña

İtdi o deryādan o ḳaṣd-ı sefer
Baḥre 'azm itdi ki yoḳ mekṣ-i diger

Zād-ı baḥri düzdi girdi fülke o
Gāhi mevc üstünde gāhīce ḳuru

Yolda mevc-i āb u bād u mu'temed
Başda āteş gitdi ḫāk-i müncemid

Ansızın bir gün olup keştī helāk
Ḳaldı o bir taḫta üzre pīr-i pāk

Bād saña *rīḥ-i 'aḳīm*dir ey 'adū[49]
Rāḥatü'r-rāḥ dirsin aña ẕevḳi bu

[46] *Kur'ân-ı Kerîm*, Hûd, 11/81: "Elçiler 'Ey Lût! Biz rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamayacaklar. Sen gecenin bir vaktinde ailenle birlikte yola çık. Eşin hariç, sizden hiç kimse geride kalmasın. Çünkü onların başına gelecek olan, şüphesiz onun başına da gelecektir. Onlar için belirlenen zaman, sabah vaktidir. Sabah da yakın, değil mi?' dediler."
[47] *Kur'ân-ı Kerîm*, İsrâ, 17/7: "Eğer iyilik ederseniz kendiniz için iyilik etmiş olursunuz; kötülük ederseniz yine kendinize edersiniz. Nihayet ikinci cezalandırma vakti gelince, düşmanlarınız onurunuzu çiğnesinler, daha önce girdikleri gibi yine mescide girsinler ve ellerine geçirdikleri her şeyi yakıp yıksınlar istedik."
[48] *Kur'ân-ı Kerîm*, İsrâ, 17/7.
[49] *Kur'ân-ı Kerîm*, Zâriyât, 51/41: "Âd kavminde de (ibretler var). Onlara silip süpüren rüzgârı göndermiştik."

Ger muṭī‘ olsa Süleymān gibi rāḥ
Ki ġudüvv āder berāy berāy revāḥ

Ġāfil olma derde her ‘ifrītden
Saña otlar yoldırur tefrītden

Şīşe ırmaḳ ḫākiniñ üzre yapar
Sāḳ-ı Belḳīs ‘aşḳına eyler düçār

Bāda virür hem seni bād-ı ġurūr
Nükte-i berbād virür ṣoñra fütūr

Diyār-ı Ḳıpçāḳda şol kimsenin ḳıṣṣası ki
‘illet-i ḳaḥṭa mübtelā oldı ve ‘ıyāl ü eṭfāle
rızḳı içün ‘azm idüp timür ḳapıya geldi
ve nice zaḥmetden ṣoñra bir denk un ḥāṣıl eyleyüp
gemiye ḳodı ve vaṭanına mu‘āvedet eyledi
çün meyān-ı ḳülzüme geldikde deryā telāṭuma gelüp
gemi ġarḳ olup refīḳları helāke müşrif olduḳda
āh ferzendim aç helāk olacaḳlar diyü çuvalıñ aġzın açdı
ve rüzgāra didi ki senden ġayrı mu‘īnim yoḳdur
bu unı ‘ıyālime irişdür

Var idi Ḳıpçāḳda bir muḥtāc merd
Çoḳ ‘ıyāli var idi ki ehl-i derd

Pes o iḳlīmde olup ḳaḥṭ u ġalā
Cāndan ekrem idi nān u hem ġıdā

‘Āşıḳa ḳūt ḥubb-ı cānān yalıñız
Bel eḍall hüm ḳūtıdır nān yalıñız[50]

İ 628a

Rūḥı ṭoyur ġayrı bir kār eyleme
Fi’s-semāi rızḳı inkār eyleme[51]

E 626a

Çün medār-ı ṭā‘at içündür ṭa‘ām
Seniñ ‘indinde ḥayāt-ı müstedām

Çün ‘ıyāline nevāya bī-nevā
‘Azm-i Şirvān eyledi bād-ı hevā

Kūdegānıñ rızḳı içün celb-i şey
Maḳṣadı Şirvān idi ne Rūm u Rey

[50] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/179: “Andolsun biz, cinlerden ve insanlardan birçoğunu cehennem için yaratmış olduk. Bunların kalpleri vardır ama onlarla kavrayamazlar; gözleri vardır ama onlarla göremezler; kulakları vardır ama onlarla işitemezler. Onlar hayvanlar gibidir, hatta daha da şaşkındırlar. İşte asıl gafiller onlardır.”
[51] *Kur’ân-ı Kerîm*, Zâriyât, 51/22: “Rızkınız ve size vaad edilenler göktedir.”

İ‘tiḳād-ı bāṭınında var ḫalel
Rızḳı Şirvāndan ṭaleb bāṭıl ‘amel

Nān virici ṣanma ġā’ib ey ġulām
İster olsun Rūm ister ise Şām[52]

Ża‘f-ı dil olan bu sözden nem ḳapar
Ġayrı Ḥaḳḳa yüz ṭutanlar yol ṣapar

Geldi Şirvāna olup cūyā-yı nān
Bir tenek un ḥāṣıl itdi o fülān

Şād olup dir itmeseydim ben sefer
Eyler idim ḥayliden ḥaylī żarar

Cū‘iden evlādım ölür idi hep
Kendi şehri cānibin ḳıldı ṭaleb

İ‘tiḳāden bilmez o naṣṣ u ḥadīṣ
Tābi‘-i İblīs olmışdı ḫabīṣ

Ḥaḳ kelāmı ṣıdḳını gūş eylemez
Ḳavl-i İblīs ġayrı derhūş eylemez

Āh bu menḥūs ṭāli‘lerden āh
Āh bu nā-ehl ü cehl [ü] ḫarden āh

Şol ḫˇāceniñ ḳıṣṣası ki ḳāḍī-i Ḳazvīn ile yār-i ḳadīm idi ḫar ṭaleb eyledi

Üç gürūhdur ‘ālem içre çün ḳuḍāt
Üç gürūhdan bir gürūh ehl-i necāt

Bu zamān o fırḳadan yoḳdur eṣer
Oldı ma‘dūm bir pula degmez hüner

Ḳāḍī-ī Ḳazvīn idi pīr iki ḳat
Ḳuvvet-i reftārı yoḳ gūyā memāt

Vehn-i ‘aẓmi ḳıldı ra‘şe mübtelā
Lerzedār olmışdı anda dest ü pā

Ḥubb-ı sīm ü zer içün dār-ı ḳażā
Her gün olur idi o ma‘tūhe cā

[52] İster olsun Rūm ister ise Şām: İster olsun Şirvān ister ise Şām E.

Gitmeye çün ḳalmayınca ḳudreti
Bir ḫar aldı itmeye terk ḫıdmeti

Maḥkeme cānibine ḫarla gide
Bir seḥer ḫarla gelürdi kendi de

Yapdı bir āḫūr-ı ḫar o muḳtedā
Kūşe-i dārü'l-ḳażāya bā-rıżā

İ 628b

Maḥkeme yanında āḫūr-ı ḫarı
Tā ki ola dā'im anıñ manẓarı

Ḫarliginden 'Īsī-i cān tāregī
Ġāfil-i iḥyā-yı enfās-ı zekī

E 626b

Ḳuyrıġın ṭutmış ḫarıñ ardında o
Yelmede o kūn-ı ḫar çün sū-be-sū

Ḳāḍīmiz bir ḫˇāce ile yār idi
Hemdem ü hem-ḫāne vü ġam-ḫˇār idi

Her birisi āḫarına cān-fedā
Cān didik sīm ü zer evlā bī-merā

Ḫˇāce muḥtāc oldı bir gün o ḫara
Gendümi var āsiyāba göndere

Gitdi ḳāḍīye çün idi o nedīm
Gendüm içün isteye ḫar o selīm

Kīseye ger irişe 'aşḳıñ eli
'Aşḳı kāẕib ḳaçar o dem yelleli

Bu zamān ebnāsı 'aşḳı rengdir
Bī-resimler ṣulḥı her dem cengdir

İsteme ḫanẓalda sükker lezzetin
Çün bilürsin arż-ı Ḫaḳḳıñ *vüs'aṭı*n[53]

Çünki ḫˇāce geldi ḳāḍī yanına
Didi ey ḳāḍī bu düşdi şānına

Azacıḳ buġday getürdüm bir çuvāl
Tā un olup yiye evlād u 'ıyāl

[53] *Kur'ân-ı Kerîm*, Nisâ, 4/97. ayete işarettir: "Kendilerine yazık etmekte iken hayatlarını sona erdirdikleri kimselere melekler 'Ne işte idiniz?" dediler, (onlar) "O yerde zayıf görülenlerden idik' cevabını verdiler. Melekler ise 'Allah'ın arzı geniş değil miydi, hicret etseydiniz ya!' dediler. İşte onların barınağı cehennemdir ve orası gidilecek ne kötü bir yerdir!

Merkebin bir sā‘acik virseñ baña
Āsiyāba gendümüm ide resā

Yine saña getürürler o zamān
Minnetiñ altında ḳalur cism ü cān

Ḳāḍī-i fi’n-nār bu sözi itdi güş
Ḫarliginden didi ey ḫˇāce ḫamūş

Ḫar nedir başım daḫı itmem dirīġ
Yüz çevirmem ger ururсañ baña tīġ

Ḳāşkī olsa bedende ḳuvvetim
O yüki taḫmīle tende ḳudretim

Yüklenür gider idim tā āsiyā
Çünki cānımdan ‘azīzsin sen baña

Līk aldı bu zamān pūlādımız
Otlamaḳ içün budur mu‘tādımız

Her ne varsa gāv ü ester at daḫı
Böyle gün içün ‘azīzdir ey aḫī

Sen gibiniñ yüküñ olsun ḫāmile
Ki seniñ misliñde yoḳ bir vech ile

La‘ne pūlād oldı bu ṣūret ḫarī
Çayıra niçün getürdi bu ḫarı

Ḳāḍī-i bed-baḫt iderken i‘tiẕār
Geldi āḫūrda ḫara bir ıżṭırār

İ 629a

Añırırdı oṣururdı tīz tīz
Hem deper idi yeri o bī-temīz

E 627a

Ḫˇāce çün gūş itdi ḫardan bu ḫurūş
Na‘rasından ki olur āşüfte gūş

Pek gücendi ḳāḍīye döndi yüzin
Didi eski yār idi baña öziñ

Ḫayf o dōstlıġa hem nān u nemek
شـــد تلف آن دوســـتی بی ریب و شـــک

Ḫar aḫurda sen beni tesvīfde
Beni istihzā ile taḫfīfde

Dōstdan a‘lā seniñ ‘indinde ḫar
Kūyde olur sen gibiye beyt-i şer

Eyleyen yolsızlıġı sensin bu dem
Yā niçün pūlāda cürm isnādı hem

Ḳayd u bende düşürürsin kendiñi
‘Amr ü Zeyde atma kendi bendiñi

Düşmeniñ pīrāheniñdedir müdām
Baġlamış muḥkem elin o bi’t-tamām

Sen günāhıñ ‘azv idersin āḫare
Ey siyeh-rū ‘aynı beñzersin ḫare

Çünki ḫˇāce itdi ḳāḍīye ‘itāb
Gelmedi ḳāḍīye aṣla bir ḥicāb

Ḳāḍīye didi ki ey ḥayrān u deng
Görmedim ben sen gibi bir ‘aḳlı teng

‘Aḳlı çün evvel yaratdı o Mecīd
Olsun içün müşkilāta o kilīd

Kim ki ola ‘aḳl u dānişden berī
Merkeb andan eşref ü hem bihterī

Yoġımış ey ḫˇāce sende hīç temīz
در خرد باشد کمالات ای عزیز

Bī-ḫıredlik söyleyem tā ki niçün
Şek pasın sil levḥ-i ḫāṭırdan bütün

Ben direm ki evde yoḳ ḫardan eṣer
Sen inanmazsın eyā dīvāneter

Ḫar sesin gūş itdiñ inandıñ aña
Sözlerimi ebter itdiñ bī-bahā

Diñlemezsin sözimi ammā ḫarı
Diñleyüp inandıñ olduñ serserī

Ḳāḍī-i ebleh virür böyle peyām
Ḫˇāce ḥayretde ne günā bu kelām

Kār-ı dünyā işte böyle ser-te-ser
Geçdi anıñ mekri ḥadden al ḫaber

Tāze tāze o saña virür firīb[54]
Çıḳamazsın bu derekden ey ġarīb

Bü'l-ḥakem cehl ile ẓann eyler ki o
Muḳtedā olup ola hem sürḫ-rū

İ 629b

Bedri münşaḳ gördi meyli olmadı
Lā-cerem bedr içre başın bulmadı

E 627b

Düşmüş 'aḳlıñ nefs ile bir ḥayrete
Ḫırmenini virdi bād-ı nekbete

Dirse kim taḳlīd ile Fir'avna pāk
Şem'asını söndürür bād-ı helāk

Aġleb-i ḥükmi ider pesmānde
Başı ḳarda kūnı ṭaşra kānde

Mūsī vü Fir'avn olur mı hīç bir
Şekke düşenler ṣapar budur muẓır

Evliyā-yı Muṭlaḳıñ ḫatmi diyen
Aña dūzaḫdır maḳarr-ı mü'temen

Bu taṣavvuf olmadı tevḥīd degil
Bu taṣarruf küfr olur bil ey muẓil

Ḳavl-i ḫatmü'l-enbiyāyı terk ider
Rāh-ı ḫatmü'l-evliyā diyüp gider

Cādde-i şer' oldı oġlum rāst yol[55]
Ḳalma yoldan egrilikle ey fuẓūl

Sen şaḳāvetde ider olduñ ṣebāt
İşte ḫatmü'l-eşḳıyāsın bī-necāt

Sen ḫulūṣ ile naṣūṣ u ḥayye baḳ
Ol Nuṣūṣ'dan hem Füṣūṣ'dan ol ıraḳ

Meẕhebimiz oldı tevḥīd-i Ḫudā
Ne ḥulūl var ne fuẓūl-i nā-revā

Hem şerī'at hem ṭarīḳat mālikiz
Raḫşı sürdüñ ki ḥaḳīḳat sālikiz

[54] o saña virür: saña virür o E.
[55] rāst yol: cādde yol İ.

Cümle mā-ḫūlyā vü cümle kerr ü fer
Ancaḳ o ta‘ẕīb-i rūḥ u derd-i ser

Kendilikden her sefīhe mübtedi‘
Oldı bir kīş resm-i bed‘a muḫteri‘

Eylediler bī-ṭarīḳān-ı li’ām
Nīk-nāmān-ı cihāndır zişt-i nām

Çünki ten-perverdir eyler türrehāt
Yüz çevirür diseler ṣavm u ṣalāt

Ġayrılar da anlara olup teba‘[56]
Yol yañılup olamazlar müntefa‘

Ḫüccet ile o tırāş itmekde rīş
Ki ṭarīḳ budur ki bu kīş-i keşīş

Līk o kāmil bu yolda şeh-süvār
Hem cemāl ü hem celālde nāmdār

Veche taḥḳīḳden ola āgāhlıḳ
Rūy-ı taḳlīd ü mecāz gümrāhlıḳ

Her göñülde meşrebe rāz olamaz
Bu yola her kimse dem-sāz olamaz

Ṣāḥib-i şer‘ enbiyā vü evliyā
Meşreb ü meslekleri sırr-ı Ḫudā

İ 630a

Ḳūt-ı ‘ıyāl içün iḫtiyār-ı sefer iden Ḳıpçāḳī ḥikāyesinin tamāmı

E 628a

Un alup Ḳıpçāḳī Şirvāndan hemān
Keştīye ḳoymışdı olmışdı revān

Ḫānesi sūyına itdi o emel
Yelkene mellāḥ o dem virdi ‘amel

Nāgehān esdi muḫālif rūzigār
Ḫāṣılı oldı tamāmen tārumār

Ol gemi oldı şikeste yolcılar
Merd ü zen pīr ü civān oldı heder

[56] anlara olup: olup anlara E.

Merd-i Ḳıpçāḳī ile o bir yük un
Ḳaldılar bir taḫte üstünde zebūn

Ġarḳ yaḳīn oldı emeller oldı dūr
Bād-ı ġam ṣayt u ṣadāsı virdi zūr

Didi ben ġarḳ olurum elbet velī
Vay göñlüm vay göñlüm vā dilī

Giderim ben līk unum kim götürür
Ki zen ü ferzendlerim aç oturur

Rūzigārdan ġayrı bir ses sezmedi
Andan artuḳ ġayrı bir kes sezmedi

Vechini döndürdi bāda baş ḳodı
Cān be-fermān-ı tu bādā oḳudı

Zīneti bulur ‘aṭāñ ile bahār
Ṣu daḫı senden alur naḳş u nigār

Luṭfuñ ile gül bulur ḫarda zeri
Lāle ḫil‘at buldı nergis efseri

Ḫasteyim dermāndeyim bī-çāreyim
Ḫānumānımdan daḫı āvāreyim

Ehl ü ferzendim cemī‘an mübtelā
Ġarḳ-ı baḥr ü miḥnet ü cevr ü cefā

Luṭfunuñ ġayrı benim yoḳ dest-gīr
Dest-gīrimsin eyā *ni‘me’n-naṣīr*[57]

El yudum cānımdan işte ben bu dem
Ḳayd-ı ferzendān baña virdi elem

Bu çuvāl unumı sen ey dem-şeker
Anlara götür de söyle bu ḳader

Göçdi o virdi emānet bāda un
Tā götüre cümle ferzendān içün

Ben dimem ki sen beni eyle ḫalāṣ
Başıma minnet ḳo pāyıñ ile baṣ

[57] *Kur’ân-ı Kerîm*, Enfâl, 8/40: “Yüz çevirirlerse bilin ki Allah sizin mevlânızdır, O ne güzel mevlâdır, ne eşi bulunmaz yardımcıdır!”

Fikri didi ki ṣabā didi ne‘am
Ben ‘ıyāliñe bu unı götürem

Cān virmek aña āsān bī-enīn
Didi şükr olsun ki buldum bir emīn

Çün emānet-dārı oldı rūzgār
Pes çuvālıñ aġzın açdı rūzgār

İ 630b

Ser-nigūn idüp anı bād-ı hevā
Didi ki işte emānet ey ṣabā

E 628b

Ben gidem bu sūya sen o sūya git
Nerm gitme bu işe ta‘cīl it

Bir dem eglenme ḳaşıma başıñı
Vir ‘ıyālime emānet aşını

Ḥāṣıl-ı ‘ömr ü ḥayātıñ ey dirīġ
Böylece sen bāda virdiñ hemçü mīġ

Bu cihān deryā vü keştīsi zemīn
Yelkeni olur emeller ey ḫazīn

Ġafilen bād-ı fenādan sen müdām
Keştī īṣālinde baḥr ise ṭa‘ām

Ansızın o bād-ı nekbet fevc fevc
İrişür ḳapar seni bir nev‘-i mevc

O zamān vāḳıf olursın merge sen
Dökilür o bād ile berg-i beden

Bī-ḫaber andan ki bād u ābı o
Hem türāb ü āteş-i pür-tābı o

Ḫalḳ idüp irsāl itdi ‘āleme
Her ne isterse ider o yekdeme

Ey olan ḫˇāb-ı ‘ademde dil-teng
Ehl ü ferzendānı hem nefs-i sebg

Ḳıl tevekkül Ḥaḳḳa ışmarla aña
Ḳurtılup bulur bu ṣūretle necā

Ḥaḳḳı tāriksin eyā bī-i‘tiḳād
Ehlini bāda sipārişdir fesād

Çün ṣabāḥ-ı maḥşer olduḳda mübīn
Añla nedir *mā fe'altüm nādimīn*[58]

Pes nedāmet virmez o dem fā'ide
Çıḳ çuḳurdan şimdi sen bir ḳā'ide

Bir sözüm vardır saña 'ilme'l-yaḳīn
Ki *eḫāfu'llāha Rabbe'l-'ālemīn*[59]

Ḫalḳ u emr anıñ içün ey pür-ḫayāl[60]
Ġayra itmek i'timād olur ḍalāl

İ'timād u i'tiḳād u i'tiżād
Ġabn olur illā ki ber-Rabbü'l-'ibād

Aç hemān ma'nā göziñ gitme geri
Vāḳıf-ı sırr-ı İlāhī ol yüri

Mūy-tāb şākirdi āsā sen yine
Baġlanup çarḫa gidersin ardıña

Bād öñüñde ardda çāh-ı pür-belā
Sen żararsın düşmüş eliñden 'aṣā

Sālik-i 'ārif ki yoḳdur anda nevm
İlerü gitmekdedir yevmen fe-yevm

Sen var iken sende yoḳdur hīç kār
Ortadan ḳalḳ bulasın milk ü diyār

E 629a, İ 631a

Ol ġulām 'uryān sāḥile gelmesi ki menzil-i evvel dünyānıñ enmūzecidir ve ḳavmiñ istiḳbāli

Baḥrden çıḳdı kenāra o ġulām
Düşdi efġan ile nā-ma'lūm merām

Gördi bir ḳavmi ki bī-ḥadd ü 'aded
İtdi istiḳbāl ü şādī her eḥad

Deff ü nāy ile rebāb u demdeme
Ki ḳudūm-i ḫayri içün bu deme

[58] *Kur'ân-ı Kerîm*, Hucurât, 49/6: "Ey iman edenler! Bilmeden birilerine zarar verip de sonra yaptığınıza pişman olmamanız için, yoldan çıkmışın biri size bir haber getirdiğinde doğruluğunu araştırın."
[59] *Kur'ân-ı Kerîm*, Mâide, 5/28; Haşr, 59/16: "Tıpkı şeytanın durumu gibi: Hani o insana 'İnkâr et' der; o inkâr edince de, 'Bilesin ki benim seninle ilgim yok, ben âlemlerin rabbi olan Allah'tan korkarım' der." Haşr: 16.
[60] *Kur'ân-ı Kerîm*, A'râf, 7/54: "Şüphesiz ki rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşa istivâ eden; geceyi, durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş durumda yaratan Allah'tır. Bilesiniz ki, yaratma da buyurma da yalnız ona aittir. Âlemlerin rabbi olan Allah yüceler yücesidir."

Her biri ḳıldı temāşa cümle hep
Kendi çıplaḳ zār u giryān pür-ta‘ab

Cümlesi cān ile itdi şefḳati
Ḳıldılar şād u feraḥla lu‘beti

Şād u ḫandān çekdiler sīneye hep
Öpdiler rūy u ser ü hem çeşm ü leb

Bir zamān tīmāra meşġūl oldılar
Tā tenūmend ü ser-efrāz buldılar

Cem‘ olup bir gün yine pīr ü civān
Şem‘-veş taḫta oṭurtdılar hemān

Cümle didiler ki sen şeh biz ġulām
Tāc u taḫt u mülk seniñ içün tamām

Emr emriñdir seniñ me’mūrıñız
Sen Süleymān-ı zamān biz mūrıñız

Ne dilerseñ eylemek şānıñdadır
Gūy-ı çarḫü’l-yevm çevgānıñdadır

Pes bir eyyām oldı o fermān-rān
Ḳudretince ḳıldı dil-ḫᵛāhın ‘ayān

Fażl-ı Ḥaḳdan var idi anda eṣer
Oldı hem ḥüsn-i hidāyet rāhber

Dizginin ṭutdı anıñ fikr-i ṣaḥīḥ
Didi kendüye ki vaḳtiñ Nīl necīḥ

Pādişāhlıḳ mülk ü milket hem kiyā
Oldı zaḥmetsiz müyesser çün bükā

Böyle iş bī-ḥikmet olmaz ġālibā
Var bunuñ żımnında ḥikmet bī-merā

‘Āḳıbet bu mülk ü devlet gidecek
Bu ‘urūc u ṭanṭana hep giçecek

‘Ömre daḫı yoḳdur el-ḥaḳḳ i‘tibār
Külfetinden ḳorḳ ki bu dārü’l-firār

Kendüye zīnet virür dünyā-yı dūn
Mu‘cizeñ ḳılmış müzeyyen güne gün

Kendiniñ ārāyişi naḳş u nigār
Merdümān ḳanıyladır gülgūn ‘iẕār

Siḥr ile göziñe görinür ‘acīb
Nev‘-i dīger şīveler eyler ġarīb

İ 631b

Tā ki göñlüñ ḳapup idince ḥumūd
Eyler ‘aşḳıyla seni kūr u kebūd

E 629b

Döndürür vechini senden bī-emān
Ardı şıra sen segirdirsin hemān

Gün-be-gün ‘ömrüñ seniñ yelmektedir
Ḥırṣ-ı tāze gün-be-gün gelmektedir

‘Ömr gitdi māl ü naḳde bendesin
Cān fedādır saña ey zer ḳandasin

Ḥüsn gitdi reng gitdi gitdi bū
Dönmedi aṣlā ṭama‘dan sende ḫū

Reng ü būy-ı müste‘ārı terk ḳıl
Gel ġanīmet bil bu cānı berg ḳıl

Ben size dā’im sözümdür bu füsūn
Efe min hāẕe’l-ḥadīṯi ta‘cebūn[61]

Luṭf u faẕlına naẕar ḳıl kendiñi
Ṣat aña da bende ol şād ol yüri

Ma‘rifet içün ḳazañ bir dōst sen
Göstere rāh-ı murādı o ḥasen

Līk naḳṣ u ‘aybden ola berī
Şāhıñ olursın muḳarreb çākeri

Var delīl ara ḫabīr olsun Baṣīr
Nādirü’l-āṯār u manṣūr-ı kebīr

[61] *Kur’ân-ı Kerîm*, Necm, 53/59: “Yoksa bu haberi tuhaf mı buluyorsunuz?”

Bir delīl lāzım velīkin ey muḳıl
Olmaya gümrāh u ḍāll u hem mużıl

Tā iẕā kāne'l-ġurābdan olma sen
Ki mezārında öter būm u zaġan

Ehl-i hidāyete vāṣıl keyfiyyāt-ı me'āl ḥālini istişāre eyledigi ki *veşāvirhüm fi'l-emri* ḳavl-i İlāhīdir[62]

'Āḳıbet endīş ü 'āḳil o ġulām
'Aḳlı ile düşdi bu fikre müdām

Bu şehenşāhlıḳ bu ḥükm-i salṭanat
Kimseniñ destinde ḳalmaz 'āḳıbet

Pes birini o emīrlerden 'aẓīm
Ki o idi cümle beglerden fehīm

Maḥrem ü demsāz ḳıldı yār-i ġār
Hem-dem ü hem-rāh idüp leyl ü nehār

Rāyı dāmānına el virdi anıñ
Çünki gördi i'timād üzre şānın

Didi ey ḥallāl ü hem müşkil-küşā
Ḫāṭırıñ āyīne-i gītī-nümā

Cüz' ü kül hem ḳabż u baṣṭ u ḥall ü 'aḳd
Nef' ü żarr hem 'azl ü naṣb hem cins ü naḳd

Cümlesi keff-i kifāyātındadır
Dāniş-i aḥrārdan var sende sır

İ 632a

Saña sırrım var benim ey hūşmend
Ṣaḳlama benden anı sen eyle pend

E 630a

Rāzı ehlinden nihānī eylemek
Māhı balçıḳ ṣıvayup çekmek emek

Üç ḳısımdır rāz bil her şeyde hep
'Ām u ḫāṣ u ḫāṣ-ı ḫāṣ-ı münteḫab

[62] *Kur'ân-ı Kerîm*, Âl-i İmrân, 3/159: "Sen onlara sırf Allah'ın lutfu sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allah'a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever."

‘Āmı iẓhār eyle cümle ‘āleme
Ḫāṣı fāş eyle ḫavāṣ-ı mülhime

Ḫāṣ-ı ḫāṣ oldur ki Ḥaḳdan ġayrı kes
Aña vāḳıf olamazlar sözi kes

Çıḳma yoldan *cismike cismi* ise
Ebter olma *laḥmike laḥmi* ise[63]

Söyleme ey ḫāṣ çāha sırr-ı ḫāṣ
Nāleden ney gibi olmazsın ḫalāṣ

Zaḫm-ḫˇār olup ider āh u fiġān
Līk nā-cinsdir vuḳūfı yoḳ ‘ayān

Sen yaḳīn levḥinden at şek jengini
Şer‘ ile bul sen bu ma‘nā rengini

Sırr-ı *Sübḥānelleẕī esrā*da bu[64]
Remz-i *er-Raḥmān ‘ale’l-‘arşiste* hū[65]

Merdleriñ şāhı vü serdārı ‘Alī
Ey vaṣiyy-i Muṣṭafā ḫatm-i velī

Sen ki benden ben de senden şān saña[66]
Yoḳ yigit kim var ‘Aliyyü’l-Murteżā[67]

Yār-i ḫāṣsıñ sırr-ı ḳudsīsin işit
Lāyıḳı sensin bu sırrıñ sür git

Söyledim ben saña üç yāre daḫı
Ḥażret-i Ṣıddīḳ ‘Ömer ‘Oṯmān saḫī

Sırr-ı pāk-i *li-ma‘allāh* işte bu[68]
Emr-i ‘ālem-gīr o şāh işte bu

Oldı bu sır maḥremi çün dört ḫavāṣ
Saña başḳa sır var ey maḫṣūṣ-ı ḫāṣ

[63] Hadîs-i Şerîf: “Etin etimdir, kanın kanımdır, ruhun ruhumdur, cismin cismimdir.” (Hz. Peygamber tarafından Hz. Ali’ye söylenmiştir.)
[64] *Kur’ân-ı Kerîm*, İsrâ, 17/1: “Bir gece, kendisine bazı âyetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm’dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ’ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir.”
[65] *Kur’ân-ı Kerîm*, Tahâ, 5/2: “Ey iman edenler! Allah’ın işaretlerine, haram aya, boyunları bağsız ve bağlı kurbanlıklara, rablerinin büyük lutuf ve rızâsını dileyerek Beytülharâm’a yönelmiş kimselere sakın saygısızlık etmeyin. İhramdan çıkınca avlanabilirsiniz. Mescid-i Harâm’a girmenizi engellediler diye bir topluma karşı duyduğunuz kin, sakın aşırı gitmenize sebep olmasın. İyilik ve takvâ hususunda yardımlaşın, günah ve haksızlık yolunda yardımlaşmayın. Allah’tan korkun, çünkü Allah’ın cezası çetindir.”
[66] Hadîs-i Şerîf: “Sen bendensin, ben de sendenim.” (Hz. Peygamber tarafından Hz. Ali’ye söylenmiştir.)
[67] Hadîs-i Şerîf: “Ali'den başka yiğit, zülfikardan başka kılıç yoktur.”
[68] Hadîs-i Şerîf: Benim Allah ile öyle bir anım olur ki ne bir mukarreb melek ne de bir mürsel bir nebî nâil olur.”

Kerrema'llāhu vecih şānındadır
Sen bizim biz de seniñ kānındadır

Anlarıñ hem-ḳıblesi bende velī[69]
Rāz ile pendini farḳ var yā ʻĀlī

Gel yine sen o ġulāmıñ rāzına
Ne didi o muʻtemed dem-sāzına

Eyle taḫḳīḳ ki bu şāhlıḳ hem de cāh
Bī-meşaḳḳat eyledi iḥsān İlāh

Ḥikmetine var mıdır żımnında şey
ʻĀḳıbet bu baḫt-ı şāhīde ne fey

Ṭoġrı sözli o müşīr-i iḫtiyār
Didi ey şāh-ı serīr-i iḳtidār

Saña hem keşf ideyim bu sırrı ben
Didiler *el-müsteşāru mü'temen*[70]

İ 632b

Ey yüce ṭāliʻli sen āgāh ol
Pür-żiyā pür-fer miṣāl-i māh ol

E 630b

Sırr-ı ḫāṣa maḥrem olan nīkler
Ṣanma ki anı bilür şerr-i beşer

Bu diyārıñ oldı böyle ʻādeti
Ġayrı yirde yoḳ bu ʻādet ṣūreti

Var bizim her yıl başında ey civān
Pādişāh olur bize fermān-revān

Şāhlıġında çün ola bir yıl tamām
Pādişāh olmaḳ olur aña ḥarām

Taḫt u baḫtından anı ʻazl ideriz
Her ümīdiñ yād idüp hezl ideriz

Mülk ü māl ü taḫt-ı fānī hem de tāc
ʻĀḳıbet fikrinde devlet göziñ aç

[69] Hem-ḳıblesi: çü ḳıblesi E.
[70] Hadîs-i Şerîf: "İstişâre edilen (danışılan) kişi, itimada şayan olmalıdır."

İki derli oldı bu kārbān-serā
Gir birinden çıḳ birinden bī-vefā

Meş‘al-i ‘ömr oldı berbād u fenā
Ġonçe andan çāk dāmendir ḳabā

‘Aynı bir gülzār olur dār-ı fenā
Bizler anda bulmuşuz neşv ü nemā

Ḫurrem ü ḫandān olur faṣl-ı bahār
Ẓāhir olur faż̇l-ı Rabb-ı Kirdgār

Ḳumrī vü bülbül ider yir yir fiġān
Pes bedīdīd faż̇l-ı Rabb-ı Müste‘ān[71]

دی کذشت آمد ربیع بیبدل
کن نکه صنع خداوند اجل

Ḫaymesin ḳurdı gülistān içre gül
Taḫt-ı şāhīye olup manṣūb gül

Nāz ile taḫt-ı şehīde pür-emel
Ġırra olup eyledi anda maḥal

Berg ü zerle hem civānī vü cemāl
Nāz u şīve hem daḫı ġunc ü delāl

Böyle bir manṣūbe-i şāhīde o
Oldı çādercisi serv-i sāde-rū

‘Ālem içre olmış o çeşm ü çerāġ
Nergis aña ḫıdmete ṭurur ayaġ

Rūzgār ferrāş-ı būstānı anıñ
Ḫıdmet-i āb ṭavḳ-ı eyvānı anıñ

Sebzeler ḫāk-i rehīn būs itmede
Nesterīn hem ḫıdmetinde gitmede

Hem sögütdür mīr-i leşker serveri
Ṣaff öñünde çekdi tīġ ü ḫançeri

[71] *Kur'ân-ı Kerîm*, Rûm, 30/50: "Allah'ın rahmetinin izlerine bir bak: Toprağa ölümünün ardından nasıl can veriyor! İşte ölüleri diriltecek olan da O'dur. O'nun her şeye gücü yeter."

Farṭ-ı kibrinden anıñ bu iki leb
Gülmeden açıḳ ṭurur her rūz u şeb

Gülde bu kibr ü ġurūr efzūnter
Āḳıbet kārından ammā bī-ḫaber

İ 633a

Gülmegi kendüye zīnet eylemiş
Berg ü zerre ṣarf-ı himmet eylemiş

E 631a

Ansızın çāpūl ider bād-ı ḥarīf
O bıyıḳ hem baş ḳıran bād-ı keşīf

Oynadır ise bürūt idüp ġażab
Serve vü sebze düşer ḫavf ile teb

Cism-i gül cevv-i hevā perrān olur
Ḳaṣr u eyvānı bütün vīrān olur

Dir ḳabaḳ ki servden ḳaddim ʻalā
Bülbül ü kebg ü teẕerv ʻāşıḳ bañа

Devletim gör ki nice oldı serīʻ
Ki serivden daḫı oldum ben refīʻ

Serv-i ʻālem içre nice māh u sāl
Ḳadd ü ḳāmet ḥāṣıl itmiş perr ü bāl

Bendeki sürʻat olur iḳbālden
Hem ʻuluvv-i menzelet iclālden

Çünki güz rūzgārına ḥükm ide Ḥaḳ
Göstere tā ʻucb u kibre müsteḥaḳ

Gülde Ḍaḥḥāk gibi var idi ġurūr
Ṣūreti gülmekde göñli bī-sürūr

Āḫir-i kārdan müdāmen ġāfil o
Nice ẓulm eyler cihānda ʻāṭıl o

Nāgehān irişe çün bād-ı ḫazān
Pōst u maġzı ayırır başdan hemān

Ey siyeh-dil fikr ḳıl ferdā ola
Böyle ḳalbler cümlesi rüsvā ola

Sen ki Ḍaḥḥāksin diliñ kūr u kebūd
Ḫāsir olduñ ṣanma vardır bunda sūd

Ḍaḥkiñ olur girye hep olma ‘acūl
Uyḳudan Ḫālıḳ münezzeh ey fużūl

Sen degirmen gāvısıñ ey bī-‘aḳıl
Devr idüp işbu diyü eyler naḳil

Gāve-i āhengerī bir gün irer
Gāv-ı merkūb-ı Ferīdūndur o er

Beynimizi nice bir yir mār-ı ser
Beynin alur şimdi Efrīdūn-ı fer

Vāriṯ-i Ḍaḥḥāk olan Nemrūd-ı kūr
Pek güzel bu rāhı ṭutdı bī-fütūr

Ẕell içün perverde ḳılmışdı peleng
Bir maġara içre ki eṭrāfı meng

Pehlevān ser-leşkeriñ āẕer seniñ
Büt yonan ṣan‘at ile Āzer seniñ

Sen Ṣamedden fārsın ey dil-siyeh
Ki ṣanem ‘abdi olup olduñ tebeh

Hem vezīr-i a‘ẓamıñ şeyṭān olur
Ūstād-ı mancınīḳıñ o kefūr

İ 633b

İrişür boynın urur işte Ḫalīl
‘Askeriñ ser-‘askeriñ aña ẕelīl

E 631b

Sen yine maġrūrsın ey ḫīre-ser
Bir yarım peşşe ḳomaz hīç kerr ü fer

Söyle sen kimsin eyā ḫīre denī
Ki bulaşdırmam Ḫalīlim destini

Ḳanda kerkes ki gide çarḫ sūyına
Yā vezīriñ aḫẕ ide ḳanın yine

Ṣanki sen olduñ ḫalāṣ cebbār ol
Sen Ḫalīle nār ile ḳahhār ol

وای بـر تـو خـفـتـهٔ بـا نـوم دیـو
وای بـر تـو غـرقـهٔ در بـحـر ریـو

Gör o şāh-ı ḥākimiñ ḥükmini sen
Aḫẕ-ı maġz ider bu ṣāḥib-kīneden

Sen ki ey Nemrūd maṭrūdsın ebed
Bāb-ı iḳbālden de merdūdsın ebed

Vārişiñ Fir‘avn işte der-‘aḳab
İrişür ki ola maġrūr-ı la‘ab

O daḫı sen gibi mekşūfü’l-ḳanā‘
Bilemez anı ki *ed-dünyā metā‘*[72]

Diñle *mā-yenṭıḳ* sözin ya‘nī hevā[73]
Hīç hevā söyler mi ma‘ṣūm-ı Ḫudā

Didi dünyā *cīfe*dir ṭālibleri[74]
Hep kilāb ü hep kilāb cālibleri

Siḥr-i kāhinlerle maġrūr olma sen
Çāha gitme rāh-ı bī-çūn ḳıl vaṭan

Dir ki Hāmān o ṭarīḳa gitme ḳal
İşte böyle baḥr-i zerḳda ḳolı ṣal

Bādımızdır ḳātil-i ḳavm-i Semūd
Ḳātiliñ āb olacaḳdır ey ‘anūd

Ey olanlar ṣāḥib-i ‘akl u ḫıred
Fikr idüp temyīz ḳıl sen nīk ü bed

Mālik-i dünyā vü ‘uḳbā Mūsīdir
Zinde-i ‘uḳbā vü dünyā Mūsīdir

Aḫmaḳ o Nemrūd u Fir‘avn-ı la‘īn
Ḫā’ib ü ḫāsir ne dünyā var ne dīn

[72] *Kur’ân-ı Kerîm*, Âl-i İmrân, 3/185; Hadîd, 57/20: “Herkes ölümü tadacaktır; yaptıklarınızın karşılığı size eksiksiz olarak ancak kıyamet gününde verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılır da cennete konursa artık kurtulmuştur. Dünya hayatı zaten aldatıcı şeylerden ibarettir. Âl-i İmrân: 185.
[73] *Kur’ân-ı Kerîm*, Necm, 53/3: “Kişisel arzularına göre de konuşmamaktadır.”
[74] Hadîs-i Şerîf: “Dünya bir leştir, onun talibi köpeklerdir.” (Hadîs olarak rivayet edilmiştir.)

Merd iseñ ger eyle fikr-i ‘āḳıbet
Yoḳ bu dünyāda vefā vü ‘āfiyet

Zād-ı rāhı evvel irsāl eyle sen
Yine Ḥaḳdan ḳıl ṭaleb luṭf-ı ḥasen

Bir delīlden ṣor bu rāhı ṭālibā
Tā ki vāṣıl maḳṣād ola bī-merā

Yüri sen var bir delīl bul yol bilür
Dāmeniñ dest-i yaḳīnle ṭut da ṭur

O delīl kevn ü mekānıñ şāhıdır
Bu cihānıñ o cihānıñ māhıdır

İ 634a

O şefī‘dir hem şefīḳdir hem reşīd
Hem emīndir ṣādıḳü’l-va‘d ü sa‘īd

E 632a

Girüye ḳalmışlara o reh-nümā
O efendi biz ser-ā-ser ḳul aña

Böyle iken ṭoġrı sözli rāhber
Bü’l-ḥakem cehlinden itdi fitneler

Çünki o gümrāh-ı māder-zād idi
Ḳaradan a‘lāca reng olmaz didi

Çünki gördüñ mu‘ciz-i şaḳḳu’l-ḳamer
Nuṭḳ-ı māh u seng ü āhūdan ḫaber

Zehri tiryāḳ oldı gördüñ cismine
Dīvler lerzān olurlar ismine

Başı üzre sāyebān oldı bulut
Ve’ḍ-ḍuḥā rūşen ṣıfātıdır oḳut[75]

Mürde enfāsından anıñ zindedir
Mūsī vü ‘Īsā muṭī‘ vü bendedir

Göziñ aç gör ki *le-‘amrük* zīveri[76]
Hem *feṭahhir kisve levlāk* efseri[77]

[75] *Kur’ân-ı Kerîm*, Duhâ, 93/1: “Yemin olsun, kuşluk vaktine;”
[76] *Kur’ân-ı Kerîm*, Hicr, 15/72: “(Ey resulüm!) Hayatına yemin olsun ki onlar, sarhoş (sersem) halleriyle saçmalayıp duruyorlardı.”
[77] *Kur’ân-ı Kerîm*, Müddesir, 74/4: “Elbiseni tertemiz tut.”
(Kudsî) Hadîs-i Şerîf: “Sen olmasaydın, sen omasaydın (Yâ Muhammed) yerleri ve gökleri yaratmazdım.”

O ṭabībdir çekmede cevr-i marīż
Līk bilür ki nedir ṭavr-ı marīż

Hem ‘azīzdir hem ḥabīb bir pādişāh
Reh-nümādır ki ṭabīb-i pür-devā

Derdimize şerbet enfās-ı şerīf
Bād-ı nev-rūzdur iden def‘-i ḥarīf

O *nünezzil*den oḳur ders o ṭabīb[78]
Ḥāẕıḳ u raṭbü’l-lisān ḫoş-ḫū ṭabīb

Derd gerekdir ki ide dermān ḳabūl
Yetmez o derd ki ide ḫalḳa vuṣūl

Hīç ṭabībiñ ‘ilmine gelmez ḫalel
Hep ḫaleller sendeki rencden bedel

Sen eger ṣāḥib-ẕekā vü ‘aḳl iseñ
Ṣāni‘iñ ṣun‘ı yolın bil mü’temen

Ḫālıḳ-ı ‘aḳl u ḳadīm ü ṣāni‘im
Müste‘ānım dād-baḫşım sāmi‘im

Mü’min ü tersāya sendendir meded
Evvel āḫir ẓāhir ü bāṭın eḥad

Sensin iḥsān eyleyeñ rūz-ı ezel
‘İlme ḳuvvet hem sa‘ādāt-ı ‘amel

Sen bıraḳdıñ her derūn içre fikir
Ki bulalım o delīlle rāh-ber

Yol viren sen hem daḫı yol gösteren
Nūruñ ile gösterürsin nūrı sen

Şeh müşīrden böylece itdi su’āl
O müşīr ni‘me’n-naṣīr ü ẕū-nevāl

[78] *Kur’ân-ı Kerîm*, İsrâ, 17/82: “Biz Kur’an’dan öyle bir şey indiriyoruz ki, o müminler için bir şifa, bir rahmettir; zalimlerin ise sadece ziyanını arttırır.”

İ 634b

Müşīriñ pāyān-ı kār nice olacaġını şāh-ı müste‘āra şerḥ eylemesi ki “*inneme’l-a‘mālü bi’l-ḫavātim*”[79]

E 632b

‘Aḳl-ı evvel o müşīr-i kārdan
Didi şāhā ey sa‘ādet-ḫˇāh olan

‘Arş-ı a‘ẓamdan büyük bir şehr var
Bir melik var anda olmış üstüvār

‘Ārifān virdi o yirden çün nişān
Līk memlūdur anıñla her mekān

Şāh-ı ‘ālemdir ‘ale’t-taḥḳīḳ o
‘Ālim ü mifżal ‘ale’t-tedḳīḳ o

Ḥükmine vācib müdāmā imtiṯāl
Emri nāfiẕ ḫāfeḳeyne bī-miṯāl

Mülkimiz hem şehrimiz her mülk ki var
Taḫt-ı fermānı ṣıġār u hem kibār

Var bu yirden tā o şehre bī-ferāġ
Yedi deryā yedi deşt ü yedi ṭaġ

Şerḥ idersem o biḥār u kūhı ben
Hep ‘uḳūbāt-ı mühīb-i pür-ḫazen

Nār gibi pōstıñ teniñde yarılur
Tūt-veş çeşmiñde ḳanlar ṣaçılur

Yapmış anda iki şehr o şehriyār
Yoḳ büyüklikde aña ḥadd ü kenār

Birisi şehriñ beġāyet cān-fezā
Yoḳdur anda yaz u ḳışdan bir hevā

Pek çoḳ anda būstān u bāġ var
Ḫoşça ırmaḳlar aḳar yer yer kenār

Ṣaġ u ṣolında dıraḫtlar bī-şümār
Altlarınıñ cümlesinden bal aḳar

[79] Ameller, niyetler sonuçlarına göre değerlendirilir.” (Hz. Peygamber tarafından söylendiği ifade edilir.)

Āḫir ırmaḳ menba‘ı āb-ı ḥayāt
Kim içerse görmez aṣlā o memāt

Ḫākidir misk ü ‘abīr ü za‘ferān
Ṭaşları yaḳūt u la‘l ü erġuvān

Bād-ı cān-baḫşıdır enfās-ı Mesīḥ
Dil-güşādır rāḥat-efzā hem melīḥ

Bülbülānı cümlesi siḥr āferīn
Cān-fezādır her terennüm pür-ḥanīn

Bāġ içinde şāḫ-ı eşcār üzre hep
Dürlü elḥān ile öterler ‘aceb

Dört ṭarafdan ḫāṣlara eyler nidā
Bülbül ü dürrāc ü ḳumrī baḳ bükā

Şehr-i ṯānī ki o şiddet-ḫānedir
Mār u ‘aḳreb zehr-i pür-peymānedir

Ḫāki müdbir rūzgārı zemherīr
Ābı zehr ü hem hevāsı ḥalḳ-gīr

Mīvesi ancaḳ zaḳūm u nārdır
Ḳuşları da ‘aḳreb ile mārdır

İ 635a

Her kim itdiyse vaṭan anda şaḳī
Hem daḫı nemmām u İblīs-i redī

E 633a

Ḳubh u zişt-i şehri şerḥ itsem eger
Sen idersin miḥnet içinde maḳar

Ḫāṣılı bu şehrimiziñ ḫusrevi
Bir sene müddetde olur pertevi

Şāh-ı a‘ẓamdan gelür ḥükm-i ehem
‘Azl idüp irsāl idiñ baña bu dem

O şeh ‘indinden gelür çünki berīd
Şāhid-i ber-ḥükm-i nāfiẕ hem şedīd

‘Azl iderler o bizüm şāhı hemān
Her ne varsa mülk ü māl ü ḫānumān

Cümle alurlar elinden cins ü naḳd
Ḥükmini fermānını hem ḥall ü ʻaḳd

Aġzını gözini hem el hem ayaḳ
Baġlayup ışmarlanur cāy-ı eḥaḳ

Ardıña baḳ ḳulaġıñ aç ey püser
Bu ne sırdır gel bu remze ḳıl naẓar

Yalıñız o şehde şanma bu siyāḳ
Sen de ben de dāḫiliz bi'l-ittifāḳ

Orṭamızda cümle aḥkām u berāt
Baş u cān üzre velī yoḳdur ṣebāt

Eylediñ fermānını taṣdīḳ līk
Bizleri kūr itdi ḥırṣ-ı mürde-rīg

Bilürüz ʻazli nedir vaḳt-i raḥīl
Olmadı bi'l-ḳuvve ancaḳ ḳāl u ḳīl

چه عجب کر دید ایآ اهل خلاف
آنچه ناکرده مکویید از کذاف[80]

Pādişāhıñ bir gün irer ḳāṣıdı
Penbeyi çıḳar ḳulaḳdan ey redī

Anıñ içün yolladı ḫˇāceñ seni
Fā'ide idüp bulasın sen seni

Seni āzād idecek hem virecek
Bī-ḥad ü iḥṣā-yı niʻmel yiyecek

Sāfirū vü taġnimū didi Resūl[81]
Hīç ticāretden güzel yoḳ Ḥaḳḳa yol

Cehd ḳıl eyle ticāret sū-be-sū
Ve'lleẕīne cāhedū fīnā oḳu[82]

[80] *Kur'ân-ı Kerîm*, Sâf, 61/2-3: "Ey iman edenler! Niçin yapmayacağınız şeyleri söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz Allah katında çok çirkin bir davranıştır."
[81] Hadîs-i Şerîf: "Seyahat ediniz sıhhat bulunuz, ganimet elde ediniz."
[82] *Kur'ân-ı Kerîm*, Ankebût, 29/69: "Bizim uğrumuzda elinden gelen çabayı sarfedenlere gelince, onları bize ulaşan yollara mutlaka yöneltiriz. Kuşkusuz Allah iyilik yapanların yanındadır."

Sa‘y ḳıl merd gibi ey yār-i ‘azīz
Ḥāṣıl it sa‘yeñle bārī bir peşīz

Çünki ḥāṣıl eylediñ beẕl it ḳamu
Len tenālūl-birra ḥattā tunfiḳū[83]

Çarḫ-ı menḳūş yücesinden āfitāb
Menba‘-ı ḫayr çünki odur nūr-ı tāb

610 ‘Avret ü er anı severler güzel
‘Ālemiñ rūşenligi nūr-ı ezel

İ 635b

Cān u dilde nūr-ı devlet andan o
Her ne o yirde virürse sende bu

E 633b

Nūrı ol yirden ṭaleb ḳıl līk dād
İstegiñ olsun maḳām-ı inḳıyād

Yüz çevirmeklik iṭā‘atden ḫaṭā
Kim iderse inḳıyād ehl-i necā

‘İnāyet-i ezelī pāk ü ṭāhir göñülde
āfitāb envārınıñ bāriḳası gibi oldıġını beyān ki
cemī‘-i kā’inātıñ meşārıḳ u maġāribine fürūġ virür
üste alta öñe arda ṣaġa ṣola ve
o ta‘alluḳ-ı ‘ināyet-i Rabbānī iledir
ve ḳuluñ istegi andan ḫaḳdır
eger ‘ināyet-i te’yīde muttaṣıl
ve ḫ̌āhişe tevfīḳ olursa

Oḳu *üd‘ūnī* daḫı hem *estecib*[84]
Ġāfil olma ḳıl du‘ā ey ḫoş la‘ib

615 Çün sa‘ādet dār-ı tevfīḳi vire
İstediġiñ dem sa‘ādetler ire

Ṭālib-i kām iseñ olduñ kām-rān
İstemeklik daḫı Allāhdan hemān

[83] *Kur’ân-ı Kerîm*, Âl-i İmrân, 3/92: “Allah yolunda sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça iyiliğe asla eremezsiniz. Ne harcarsanız Allah onu hakkıyla bilir.”
[84] *Kur’ân-ı Kerîm*, Mü’min, 40/60: “Rabbiniz şöyle buyurdu: Bana dua edin, duanızı kabul edeyim. Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler, aşağılanmış olarak cehenneme gireceklerdir!”

Çünki *iḥyā* vü *imāte* ṣun‘-ı Ḥaḳ[85]
Maġz u pōstı ṣun‘-ı Ḥaḳ bil müttefaḳ

Çün ola tedbīr ile taḳdīr-i yār
Ṣāf olur her vech ile bu cümle kār

Kāmı iḫlāṣ ile isterseñ eger
Ḥaḳḳa oldıġıñ bil olduñ kāmver

620 *Kāne ẕālik fi’l-kitāb* bu sırr olur[86]
Āyet-i *naḥnū ḳasemnā* sırr-ı nūr[87]

Her kimiñ göñlünde vardır bu güher
Tā ezelden o sa‘ādetle gezer

O pādişāh-ı ġulāmıñ ḥikāyātına rücū‘ ki müşīrden pāyān nice olacaġını su’āl eylemişdi

Nā’ib-i şeh dest ü pāyını o ān
Bağlayup teslīm ider bize hemān

Anıñ içün düzeriz biz de ḳayıḳ
Ḳulaġa nükte dirüz gūyā ayıḳ

Nice müddet eylemişdiñ aña ḫū
Devleti ḥıfẓında hem āsūde-rū

625 Āh u efġān eyleyüp aġlayaraḳ
Zevraḳıñ götürirüz ṣaç yolaraḳ

Zevraḳını baḥre ilḳā eyleriz
Döneriz feryād u veylā ideriz

İ 636a

Nedir o deryā ki ḳattāl ey ġarīb
Bir ḳapudur ki odur bāb-ı mehīb

E 634a

Diñle *el-bāb* u *kül(l)ü’n-nās* dāḫili[88]
Eyle taṣdīḳ hem ṣaḥīḥ bil nāḳili

[85] *Kur’ân-ı Kerîm*, En‘âm, 6/162: “Allah’ın rızâsını elde eden, Allah’ın gazabına uğrayan gibi olur mu hiç! Bunun varacağı yer cehennemdir; o ne kötü bir varış yeridir!”
[86] *Kur’ân-ı Kerîm*, İsrâ, 17/58; Ahzâb, 33/6: “Peygamber müminlere kendilerinden daha yakındır, eşleri de onların anneleridir. Aralarında kan bağı bulunanlar Allah’ın kitabında (mirasçılık bakımından) birbirlerine, diğer müminlerden ve muhacirlerden daha yakındırlar; dostlarınıza lutufta bulunmanız başkadır. Bu hüküm kitapta kayıt altına alınmıştır.” Ahzâb: 6.
[87] *Kur’ân-ı Kerîm*, Zuhruf, 43/32: “Rabbinin rahmetini paylaştırmak onlara mı düşmüş? Dünya hayatında onların geçimliklerini biz paylaştırdık. Bir kısmı diğerini istihdam etsin diye kimini kiminden derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti onların biriktirdiklerinden daha hayırlıdır.”
[88] Hadîs-i Şerîf: “Ölüm eninde sonunda herkesin içtiği bir kâsedir. Kabir de eninde sonunda herkesin girdiği bir kapıdır.”

Cümle bu derden geçer fāriḳ bu bāb
Ḳurtılan olur emīn-i müsteṭāb

Ḥāṣılı mellāḥ o şāh-besteyi
O ża‘īf ü ‘āciz ü dil-ḫasteyi

Yelken açup olur anıñla revān
Tā varur şehr-i ‘aẓīme bir zamān

Bir zamān yatur ki yāridir ‘amel
Nīk ise nīk yā daġal ise daġal

Çün geçer bu ḥāl ile nice zamān
Ḳaldırurlar anı o yirden hemān

Getürürler anı şeh dīvānına
Ki dinür bī-miṣl ü mānend şānına

İster andan şeh ḥisāb-ı kişveri
Gerçi o ra‘nā bilür ḫayr u şeri

Ḫāṣ u ‘āma her ne itdi ise o
‘Adl ile olur ḳışāṣ emr-i nikū

Münker olursa güvāhı dest ü pā
Şeh anı nāṭıḳ ider olur güvā

İyü köti ḥāṣılı ḥükm-i *curūḥ*[89]
Fi‘line göre olur cümle vużūḥ

Bu terāzū-yı Ḫudāda meyl yoḳ
Rāstdır pek ṭoġrıdır vāveyl yoḳ

Saña sīlī ursa iḥsānlar virür
Gül viren hem ḫār-ı dāmānlar virür

O ki zaḫm urdı yine merhem virür
O ki derd virdiyse dermān hem virür

Orṭada sen ġayrıyı görme ṣaḳın
Her ne görürseñ Ḫudādan bil yaḳīn

[89] *Kur’ân-ı Kerîm*, Mâide, 5/4: “Tevrat’ta İsrâiloğulları’na, ‘Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş... ve yaralamalara da birbirine kısas vardır. Kim kısası bağışlarsa bu kendisi için bir kefâret olur. Ve her kim Allah’ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir’ diye yazdık.”

Ḫāṣlara zaḫm oldı teşrifāt-ı Ḥaḳ
O zaḫım alçaḳlara zellāt-ı Ḥaḳ

Pādişāhıñ nā'ibine mūẕī şikārına gitmege fermān eylemesi ki *ve'l-curūḥ* ḳışāṣ-ı muḳteżāsı üzre[90]

O ulu şeh ṣāḥib-i ḥükm ü yasaḳ
Emr idüp didi ki ey Altun Yetāḳ[91]

Didi Elbürz destiniñ ṣaydın bu gün
Saña fermān eyledim ey ẕū-fünūn

Ṣayda git lākin ola olar sezā
Ṭutmaġa av itmege lāyıḳ revā

İster iseñ kelb ile ṭut yā ki tīr
Avratı baġla ḳaçırma ey müşīr

İ 636b

Sen ṭarīḳ-i 'adli eylerseñ ḳabūl
Kimseler bulmaz saña bir dürlü yol

E 634b

Her kişi ki lāyıḳ-ı tiriñ olur
Kendi fi'li ile naḫçīriñ olur

Hel cezā buyurdı *el-iḥsān* Ḫudā[92]
Her ne ekerseñ biçersin dā'imā

Olmasın ġāfil ḳoyun-veş ey fülān
Ki çayırda başı gögsinde hemān

Yırtıcı ḳurt puṣu yirde oturur
Göz diküp ḳuyrıġına ḥāżır ṭurur

Sende ey gürg olma āsūde emīn
Nice bir derrendelikle ḫalḳa kīn

Bu süri ardınca ḥırṣıñ nice bir
Geh çuḳurda geh depede müstaḳır

Cümle eṭrāfın çevirmişler cünūn
Bī-ḫaber ümmīd-i mīş ile 'anūd

[90] *Kur'ân-ı Kerîm*, Mâide, 5/45: "Tevrat'ta İsrâiloğulları'na, 'Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş... ve yaralamalara da birbirine kısas vardır. Kim kısası bağışlarsa bu kendisi için bir kefâret olur. Ve her kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir' diye yazdık."
[91] İ. ve E. nüshasında derkenarda "Altun Yetaḳ 'Alā-ed-dīniñ vezīridir" ifadesi yer almaktadır.
[92] *Kur'ân-ı Kerîm*, Rahmân, 55/60: "İyiliğin karşılığı da ancak işte böyle iyiliktir."

Ansızın gelür görürsin kelb-i şāh
Ḫūnuñı rīzān ider nā-ḫˇāh u ḫˇāh

Nāḫıña bir oḳ ururlar pür-elem
Üstüḫˇāñından çıḳar tozlar o dem

Şāh fermānıyla çün Altun Yetāḳ
Av ḳaṣdıyla o gün itdi yaraḳ

Pür-silāḥ oldı o merd-i nīk-ḫū
Av ḳaṣdı ile sürdi sū-be-sū

660 ʻĀlemiñ Elbürzine çün ṭutdı yüz
Pür-silāḥ merdler daḫı bāz ile yūz

Ṭutdı vāfir ṣaydı o eṭrāfdan
Ansızın çıḳdı hevā-yı Ḳāfdan

Sūy-ı çarḫdan bir ʻuḳāb itdi ẓuhūr
Ki palāz yanında ʻanḳā miṣl-i mūr

Ḳanadı altında bu gūy-ı zemīn
Müddeʻī vü kibr ü maġrūr u raṣīn

Üç yelekli tīr idüp vażʻ-ı kemān
Tā perinden urdı murġı o zamān

665 Perrine urduḳda düşdi arża o
Oldı ġalṭān ḫāk ü ḫūn-ālūde-rū

Çünki bir kez zaḫmına itdi naẓar
Gördi ki bir tīr ü tīz-i muʻteber

Urdı minḳārıñ çıḳardı yāreden
Öñüne ḳoydı didi ey tīr sen

Heyʼetiñi rāst gördüm ben velī
Tündsin sīretde hem āhen dilī

Görmediñ sen benden aṣlā miḥneti
Ne kötülük hem ne şer ne zilleti

670 Pes niçün urduñ baña zaḫm-ı şedīd
Taḫtdan taḫte düşürdüñ ey merīd

İ 637a

Vāḳı‘ olsaydı eger benden keder
Vācib olurdı ḳıṣās-ı mu‘teber

E 635a

*Ve’l-curūḥ*dan olmadıñ āgāh meger[93]
Ki beni mecrūḥ ḳıldıñ pür-żarar

Çün cezā-yı fi‘l-i bed fā’ilde tām
Bed olan kendüye bed eyler müdām

Ey ḫadeng-i tīr eyle āgehī
Niye urduñ bana zaḫm-ı mükrehi

675 O zamān açdı zebān-ı tīzi tīr
Didi ma‘ẕūr ṭut beni ey murġ-ı mīr

Dest ü pāyımda bu cür’et yoḳ benim
Sen gibi me’mūr-ı emr oldı tenim

Bende yoḳdur ḥükm ü ḳudret fi’l-aṣıl[94]
Var mıdır dermān ki olam ben naṣıl

Ṣarı yüzli iki ḳat egri beli
Güşe-gīriñ zūrlıdır ġāyet velī

Ḥākimim odur anıñ destindeyim
Güyiyā ġassāl öñünde mürdeyim

680 Ḳanda atarsa beni fermāndeyim
Yek ser-i mū dönemem dermāndeyim

İḫtiyārım olmaz elde bir zamān
Hep kemāndan bil bu ma‘nāyı hemān

Ben muṭī‘im her cihetle ‘abd-vār
Başı yarıḳ dime yimiş bir nizār

Didi ḳuş ki pes baña düşmen odur
O kötüdür ki baña bu zaḫm urur

[93] *Kur’ân-ı Kerîm*, Mâide, 5/45: “Tevrat’ta İsrâiloğulları’na, ‘Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş... ve yaralamalara da birbirine kısas vardır. Kim kısası bağışlarsa bu kendisi için bir kefâret olur. Ve her kim Allah’ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir’ diye yazdık.”
[94] Bende yoḳtur ḥükm ü ḳudret: Bende yoḳdur ḥükm yoḳdur İ.

Hey’etiñ ṭoġrılıġı şāhid saña
Egrilikden dūrsın ey ḫoş-liḳā

Didiler ḍarb-ı meṣel ehl-i fünūn
Her ne var ẓāhirde ‘unvān-ı derūn

Ṭoġrı söze ḳāmetiñ çün oldı dāl
İntiḳām andan alam bī-ḳīl u ḳāl

Lā teẕiru vizra uḫrā oḳı hem[95]
هر دم از پـایی خود آویزد غنم

Sen baña göster kemānı tā ki ben
İntiḳāmım alayım hep def‘aten

Tīr öñde arḳası şıra ‘uḳāb
Tā getürdi sūy-ı ḳavse bī-ḥicāb

Gördi bir ṣarı hilāl bī-perr ü bāl
Diz çöküp yanında nuṭḳ itdi maḳāl

Didi ey mu‘vec-ṣuver hem münzevī
Bī-güneh cānıma ḳıydıñ sen ḳavī

Līk baña ṭoġrı söyle şimdi sen
Benim ile buġż u kīn itmek neden

Ḳādirim bu demde ayaġıñ ḳıram
Beyni başdan pōstı tenden ayıram

İ 637b

Yolladıñ tīri ki maḥkūmuñ seniñ
Ki baña zaḫm urma ma‘lūmuñ seniñ

E 635b

Görmediñ aṣlā beni ben de seni
Yā niçün mecrūḥ ḳıldıñ bu teni

İrişür itdikleriñe hep cezā
Batar elbet pāyiñe ḫār-ı cefā

Sen zih ile nāz idersin o zihi
Ḥulḳıña ṭaḳup boġazlar nāgehī

[95] *Kur’ân-ı Kerîm*, En‘âm, 6/164; İsrâ, 17/15; Fâtır, 35/18; Zümer, 39/7; Necm, 53/38: “Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez.”

Tīr-keşiñden ayırur çarḫ-ı bülend
Hem seni ḳurbān iderdi zūrmend

Seni başdan çıḳarur kibr ey ‘adū
Hem tereffu‘ āḫiri olmaz nikū

İster iseñ māhı iste yā hilāl
Ṣayd ider bir gün seni şaṣt-ı zevāl

Nice bir üftādegānı çignemek
Nice bir işkestegāna zūr u dekk

İşte o işkestegāndan biri ben
Zaḫm-ı saḫtıñ çekmede ḥālā beden

Yā neden geldi zaḫım senden baña
Ey olan ẓulm ü cefāya mübtelā

Arḳaña bir zaḫm yirsin itme şek
Kim ḳazarsa ḳuyuyı düşmek gerek

Kemānıñ ‘uḳāba cevābı

Çün kemānıñ gūşına girdi suḫen
Geldi didi mācerāmız yā neden

Ey ‘uḳāb bu keşmekeş benden degil
Buġż u kīn ne dest ü pā yoḳ muttaṣıl

Bil eṣābi‘den günāhı cümle sen
İki büklüm ṭururum öñüñde ben

Ḥall ü ‘aḳd cümle anıñ şastındadır
Azucuḳ fi‘lim anıñ destindedir

Anıñ aḥkāmında maḥkūmum müdām
Ḳanda çekerse giderim ve’s-selām

Mācerāger sende vardır ey ‘uḳāb
Ben ile da‘vādan eyle ictināb

İşte barmaġ-ı Emīr Altun Yetāḳ
Ḳo baña bühtānı sen bālā-yı ṭāḳ

Gürg içün dendāne ‘unf itmek ḫaṭā
Çün ḳalem parmaḳ esīri dā’imā

‘Uḳābıñ engüşt ile lisān-ı ḥall-i ġaybī ile münaẓara eylemesi

İ‘tirāż itme ṣaḳın ṣun‘-ı Ḥaḳa
Var mı ‘ilmiñ ḥükm-i kār-ı esbaḳa

Enbiyā vü evliyāda ‘acz var
İḫtiyār-ı Ḥaḳda dirler cümle kār

İ 638a

715 Āşikār u gizliye Ḥākimdir o[96]
Öldüren o yine odur ḫūn-cū

E 636a

Çün *iẕā cā’e ecelhüm* ey cünūn
Güft-i *lā-yeste’ḫırūn yestaḳdimūn*[97]

‘Amr taḳdīrī çıḳup fevḳa’l-cebel
Ḫūn-ı Zeydi dökse ansız bī-maḥal

İḫtiyārı yoġıdı ‘Amrıñ ezel
Hem de yoḳ taḳdīm ü te’ḫīr-i ecel

Pes nice cārī olur ḥükm-i ḳıṣāṣ
Bu ḥükümden ‘Amre yoḳdur hīç ḫalāṣ

720 Kim ṭutar *ceffe’l-ḳalem*den ṭaşra iş[98]
‘Amr u Zeyd ü Bekr ü Ḫālid hem İbiş

Didi o engüşt aġaya o ‘uḳāb
Ey iden ḳanadıma ẓulm ü ‘ıḳāb

Yāre yidim ben mu‘an‘an tā saña
İşte buldum saña yol vir ḫūn-behā

Ẓulm ile iẓhār idersin dest-i zūr
Tīri iẓhār eyleyen sensin cesūr

O kemāndan dā’imā eyler fiġān
Senden iñler her cihet ile kemān

[96] Āşikār u gizliye: Āşikāre vü ḫafī E.
[97] *Kur’ân-ı Kerîm*, A‘râf, 7/34; Yûnus, 10/49; Nahl, 16/61: “Eğer Allah insanları haksızlıkları yüzünden hemen cezalandıracak olsaydı yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat onlara belirlenmiş bir sürenin sonuna kadar mühlet tanıyor. Ama süreleri dolduğunda onu bir an bile ne erteleyebilirler ne de öne alabilirler.” Nahl: 61.
[98] Hadîs-i Şerîf: Yâ Ebâ Hüreyre! Hayatında karşılaşacağın şeyleri kalem yazmış ve mürekkebi bile kurumuştur..."

Ṭoġrı söyle itme bu sırrı ḫafī
Tīre ḳavse ālet itmişsin kefi

Hem baña hem herkese ḳaṣdıñ nedir
Bī-vesīle yārelerle münkedir

Ḳādirim ki laḥmıñı yırtam seniñ
Eyleyim minḳār ile mecrūḥ teniñ

Līk ben me'mūr-ı şer'im bu zamān
Da'vī-i meşrū' ile olsun żamān

Eyler iseñ bu işiñ aṣlın beyān
Vaz gelüp aṣlā saña itmem ziyān

Yoḫsa ḳāḍī işte hem meh gibi şāh
Yā diyet vir yā ḳışāṣ ey kīne-ḫˇāh

Ḥüccetiñi söyle baña āşikār
Tā çekem senden elim ey yādigār

Engüştüñ 'uḳāba cevābı

Geldi engüşt cünbişe virdi ḫaber
Sen ṭavīlü'l-fikrsin yoḳdur baṣar

Cünbişim bu gördigiñdir ẓāhirā
Bāṭınımdan yoḳdur āgāhıñ baña

Cünbiş [ü] taḥrīk ṣanma benden o
Ṣanma şimşīr baş keser ey fitne-cū

Tīġi gördüñ ise bir elde eger
Ṣanma ki tīġdir o ḍarbıyla keser

Dest o destdir o degildir dest-i tīġ
Ḳaṭre deryādan olur bārāna mīġ

İ 638b

Ḍarb iden bu dār u gīriñ fā'ili
Pes bu alım ṣatımıñ var cā'ili

E 636b

Tīġ u tīr bunda cihānadır cezā
Ḥükm-i *beyne'l-iṣbe'ayn*dır o Ḫudā[99]

[99] Hadîs-i Şerîf: "Âdem oğullarının kalbleri tamamen, bir tek kalb gibi, Allah'ın iki parmağı arasındadır. Allah onu dilediği gibi tasarruf eder". Resûlullah sonra da şöyle buyurdular: "Ey kalbler üzerinde tamamen tasarrufa sâhib olan Allahım! Kalblerimizi, sana tâat etmek üzere tasarruf et, yönelt!..."

Ger mināre olayım ben yā ki ṭāḳ
Oldı mi‘mārım benim Altun Yetāḳ

Ṭurmada işlemede ḳuvvet anıñ
Bu ḫıyānet hem daḫı şiddet anıñ

Var ise baḥṣiñ anıñla işte o
Ṣanma ġā’ib ḥāżır o ey kīne-cū

O benim ne ḫāricim ne dāḫilim
Çünki ben ne fāṣılım ne vāṣılım

Gerçi o zaḫm-ı şedīd andan saña
Gelseñ inṣāfa yine senden saña

Yidüginiñ *ḍarb*ıñ yolından bükme yüz[100]
Kendi zaḫmıñdır ḥisāb ister henüz

Hem ḥisāb ise ḥelālden ey ‘uḳāb
Bu ḥarām [u] ẓulme yoḳ illā ‘aẕāb

Ḥāliyā ṭalġın uyursın bu zamān
Def‘ itmezsin ne bu ḫˇāb-ı girān

Ḳuyuya düşdükde ma‘lūmuñ olur
Kimiñ ile uyuduñsa bī-ḳuṣūr

از مکافات عمل غافل مباش
در ازل بنوشت حق کوهر قضاش

هر چه آمد از تو کر نیک و بدست
هر یکی در پیش آید روز رست

Eylemişdiñ vaḳt-i cehl ü ‘ilm ü fen
Bu ṣıfāta olma sen engüşt-i zen

Pek ṭavīlü’ẕ-ẕeyl olur işbu nükāt
Mācerā-yı bāza eyle iltifāt

[100] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/61: “Hani siz, ‘Ey Mûsâ! Biz bir tek yiyecekle dayanamayacağız. Bizim için rabbine dua et de bize toprağın mahsullerinden; sebzelerinden, kabakgillerinden, sarımsağından, mercimeğinden, soğanından bitirsin’ demiştiniz. Mûsâ ise, ‘İyiyi kötü ile değişmek mi istiyorsunuz? Şehre inin; istedikleriniz orada var’ dedi. Zillete, fakru zarûrete mahkûm oldular; Allah’ın gazabına uğradılar. Bu durum, Allah’ın âyetlerini inkâr etmeleri ve haksız yere peygamberleri öldürmelerinin, bütün bunlar da isyan etmeleri ve haddi aşmalarının sonucuydu.

Dime sen fi‘l-i Ḥaḳa çūn ü çerā
Rāh yoḳ ṣaḥn-ı ḫırāma çün saña

Emr-i mümżā-yı ḳıdemden çek ḳadem
Bilemezsin ki nedir ḥükm-i ḥakem

Söyle ta‘dād ile bī-resm ü fikir
Ẕikir eyle ḳıṣṣa-yı bint-i Bekir

Tā ne yapdı o ‘uḳāb-ı müdde‘ī
Ḳıṣṣa-yı Altun Yetāḳ-ı berda‘ī

‘Uḳāb Altun Yetāḳı görüp anıñ çehresinde ‘aẓamet ü celāl-i pādişāhīyi müşāhede eylemesi

Çünki gördi mā-ḥaṣal bu gīrudār
Yoḳ eṣābi‘de daḫı hīç iḫtiyār

Fi‘l-i nīk ü bedde yoḳ ḥükmi ebed
Ḥükmi cümle ḳabża-yı ḥükm-i Eḥad

İ 639a

Ḫayr u şerden fi‘l-i bi’l-ḳuvve hemān
Başḳa emriñ ḳabża sende ey filān

E 637a

Kimdir o Altun Yetāḳ-ı tīr-zen
Andadır emr-i şehenşāh-ı zemen

Gitdi yanına ıraḳdan gördi o
Ṣavletinden ra‘şe düşdi sū-be-sū

Dest ü pāsı lerzenāk oldı o dem
Kendi vaż‘-ı nā-sezāsı virdi ġam

Didi bunda ḳalmadı hīç ḳīl ü ḳāl
Ḫavf ile saña mekān olur çuvāl

Ḳatle ḳādir yüz benim gibiyi o
Kim ider da‘vā anıñla rū-be-rū

Ḍāribimdir tīr didim el-ān anıñ
Nice biñ tīr bende-i müjgān anıñ

Ben kemāndan iñler iken ṭāḳ ṭāḳ
V’ey kemān ebrū-yı o Altun Yetāḳ

Hep aṣābi‘ ḫūn u pōst ile şeker
On ḳadar var cümle emre muntaẓar

Rāżī olsun böyle bir zaḫma tenim
Ḳurtarursam cānımı devlet benim

Başa çıḳmaz anıñ ile cānaver
Mümteni‘ bil eyle bundan sen ḥaẕer

Sebb-i mātem ẓāhir iden ādeme
Ḥüccet olmaz o ‘ayāndan ‘āleme

Ādemīye ġālib olan mergdir
Nesne ḳurtılmaz elinden bergdir

Ḥavuc ekenler dibinden aldılar
Līk arpa da başa el ṣaldılar

Ḫāneden ġażab ile sürilen gürbeniñ ḥikāyesi ki ḥużūr-ı şīre varup ve şīriñ ādem ile ġavġāsı ve şīriñ giriftārlıġı

Ḳuyrıġı ḳapdıḳda bu ḫırsız kedi
Yardı başın yırtdı pōstın ādemī

Gürbe o ḍarb-ı ḳavīden bī-ḳarār
Bu acıyla itdi o yirden firār

Çöl yolın ṭutdı segirtdi gitdi o
Cān ḥavfıyla gezerdi sū-be-sū

İrdi bu ḥāl ile bir arslana o
Ḳoşdı yanına çü gördi anda bu

Müş çün düşmüşdür enf-i ḫūkden
Gürbe daḫı enf-i şīrden ey ḥasen

Nisbet-i her ḳavm ḳavmi ṣavbına
At at ile ḫar daḫı ḫar evbine

Gürbe ḳavm-i şīrdendir çünki o
Ḳanı ḳaynardı görince aldı bū

İ 639b

Böyle bir küçük vücūd mecrūḥ ten
Girye vü zār u ḫurūş-ı pür-miḥen

E 637b

780 Göñli yandı aña didi ki ne bu
Aḳrabāmdansın benim ey nīk-ḫū

Çünki her cins cinsine oldı şebīh
Güft Ṣa‘bī *el-veled sırrı ebīh*[101]

Ben ḳaviyy-i heykelim hem zūrmend
Sen niçün böyleża‘īf ü müstemend

Böyle küçük heykel olmaġa sebeb
Gel beyān it ṣaḳlama ḳılma edeb

Gürbe didi ey ulu ey pīşvā
Ṭutdı dāmānıñ elim min ba‘de-hā

785 Bī-kes olmam sen gibi çün var kes
Ey efendim hem kesim feryād-res

Bendekiża‘f u vücūd-ı her demī
Cümlesi cevr ü cefā-yı ādemī

Fareden buġdayını ben beklerim
Pisterini ḳış güni germ eylerim

Ger virürse yirü ḫıdmet eylerim
Virmez ise ṣabr u minnet eylerim

Cāna kār eyler ise cū‘-ı şedīd
Bir ufaḳ etmege feryādım bedīd

790 O başım yarar gözüm hem kūr ider
Degnek ile ayaġım ḳırar gider

Dest-i cevrinden anıñ oldum ḥaḳīr
Ṭut elimden el-meded ey dest-gīr

[101] Hadîs-i Şerîf: “Çocuk babasının sırrıdır.”

Çün işitdi bunı şīr-i bī-dirīġ
Ġayretinde oldı her bir mūyı tīġ

Öyle na‘ra urdı ki ḫışm ile o
Ṭaġ içi ṭutdı ṣalābetden ṭulū

Didi gel düş öñüme hem sözi kes
Ādemī kimdir baña göster o ḫass

Kīniñ alam ben o ẓālimden seniñ
Pāre pāre eyleyim cümle tenin

Gürbe düşdi vādīye o şīr-i ner
Ardı ṣoñra yelmede bā-şūr u şer

Gördiler o vādīde bir süri gāv
Şīr-i ner gördi didi ki bu mı av

Ya‘ni bu mı ādemī söyle baña
Didi degil belki ādemler aña

Hep musallaṭ hem de ḳādir her zamān
Boġazıña bu gelür bār-ı girān

Geh sürer ḫarş gāhī çeker ‘icele
İmtinā‘ eylerse keser ‘acele

Geçdiler anı biraz yol gitdiler
Yolda esb-i bād-pāya yetdiler

İ 640a

Didi arslan bu mı gürbe didi yoḳ
Ḳudreti buña daḫı ġāyetle çoḳ

E 638a

Aġzına āhen ṣoḳup olur süvār
Ḳoşdırur geh yüklidür gāhīçe bār

İgneli degnekle ḍarb ider çeker
Gāhi depme gāhi degnek ḍarb ider

İlerü gitdiler o yirden biraz
Rāst gelindi bir deve ġāyet dırāz

Didi arslan budur elbet ādemī
Cümle a‘żāsı ḳalın yoḳdur kemī

Gürbe didi buña da ḳādirdir o
Ki ne sengīn dildir o hem ẓulm-ḫū

O ṭaḳar burnına anıñ bir mehār
Arḳasına yükledir ḥaylīce bār

Kendi nefʿinden içün deşt ü ḳıfār
Gezdirür anı ḳaṭar-ender-ḳaṭār

Yolda bir ẕerre iderse kāhilī
Çūb u seng ile urur aña belī

Şīr lā-ḥavle diyüp itdi güẕer
Oldı ammā kīn ü ḳahrı beş beter

Ḳarye ḳurbī irdiler bir mīşeye
Rāst gelindi pīr-i pür-teşvīşeye

Pek żaʿīf ot yolmadan iki bükük
Arḳasında bir külüng bir ip bükük[102]

Didi bu mı ādemī didi belī
Güldi arslan gūyiyā ġāfil deli

Didi sürme iderim āhense de
Ḳırarım püştini rūyīn-tense de

Bes ki istihzā ile yürüdi o
Pīr-i bīçāre didi ʿaḳlına hū

Līk düşirüp yine ʿaḳlın başa
Ṭurdı merdāne vü muḥkem baş başa

Şīr didi ki sen imişsin ādemī
Yāl ü bāliñ gūyiyā pekçe ḳavī

Nesl ü evlādımdan olur bu kedi
Ki cefāñdan kūçek olmış sermedī

Beski bildim düşmenimsin ey ḳalāş
Ben zebūna kıymazam āgāh-bāş

Ḥāżır ol ki cenge āheng eylerim
Ṣaffa gel ki ben bu dem ceng eylerim

[102] bükük: bu yük İ.

Pīriñ şerr-i şīrden ‘aḳlıñ yardımıyla
ḫalāṣ olması ki miftāḥ-ı iḳbāldir
güfte āned ki ‘aḳl-rā ez-īn sebeb-i ‘aḳl güyened
ki ecrām ü nüfūs-rā ta‘aḳḳul küned

Bir şey olsa hūşdan eşref eger
‘Aḳl bulmaz idi böyle ‘izz ü fer

E 638b, İ 640b

Ḫātem-i Ṭay şāh-ı meşhūr-ı seḫā
کفت از هر چیز عزیزست نها

Çün ḥarīm-i devletiñ miftāḥı hūş
Hem serīr-i ḥaşmetiñ miṣbāḥı hūş

Reh-nümā-yı mülk-i cān oldı ‘aḳıl
Kār-sāz u kārvān oldı ‘aḳıl

‘Aḳldır mihr-i semā-yı i‘tilā
‘Aḳldır ṣandūḳ-ı dürr-i Kibriyā

Feṭḥ ü fer bāġında ‘aḳl oldı bekār
‘Aḳl iḳbāle ẓaferde çeşme-sār

Pīr gördi kendini ki pür-belā
Sūy-ı ‘aḳla çekdi raḫt-ı pür-behā

Kendine didi helākim pek yaḳīn
Lāzım oldı ḥīle-i ‘akl-ı bihīn

Rāy-ı ‘aḳlıñ ġayrı çāre yoḳ buña
Dest-gīriñ Ḫālıḳ-ı ‘aḳl ü nehā

Yüz çevirdi didi ki ey şīr-i ner
Sensin ol sulṭān-ı cümle cānaver

Anıñ içün o şeh-i vaḥş u ṭuyūr
Ki degilsin ‘adl ile inṣāfa dūr

Ceng dilerseñ ḳıl ‘adālet sen baña
Ṭāḳatim yoḳ ṭırnaġıña evvelā

Tāb u cengiñ çün saña olmış silāḥ
Ki bunuñla cengde bulursın felāḥ

Ādemīniñ de silāḥ-ı cengi var
Tīġ u tīrdir aña cenginde medār

Yoḳ benim yanımda şimdi āletim
Bī-silāḥ elbet zebūndur ḥāletim

Ḫāneme gidem beni bekle biraz
Tā silāḥ-ı cengim idem çāre-sāz

Sen gibi ẕāt ile cengim yoḳ velī
Yine bu fermān seniñdir müncelī

Kendüye didi ki o ālāt-ı ceng
Kendiniñ üç miṣlidir var ise seng

Böyle dendān böyle zūr u yāl ile
Böyle bir cism-i ḳavī kūpāl ile

Kūh ise daḫı temelden yoḳ idem
Fīl ise püştin ḳırup mesḥūḳ idem

Urdı bir na‘ra ki hey git tīz gel
Muntaẓır ḳılma beni virme emel

Bir ḳaç adım gitdi döndi girü pīr
Didi şīre ey şehenşāh-ı dilīr

Ben silāḥ alup gelince ḫāneden
Tā seniñle ceng idelim ten-be-ten

Āb-ı rūyıñ sen dökersin ol zamān
Ḫavfdan belki ḳaçarsın nāgehān

E 639a, İ 641a

Şīr didi ki ey ‘aḳıldan dūr olan
Hīç bilür misin ne itdiñ heẕeyān

O didi ki ben Ḫalīlim bil yaḳīn
Ṭapdığım Ḥaḳ *lā üḥibbü’l-āfilīn*[103]

Vācibātdan resm-i İbrāhīmde
Var oḳu Ḳur’ān *elif lām mīm*de

[103] *Kur’ân-ı Kerîm*, En‘âm, 6/76: “Onlar inananlarla karşılaştıklarında ‘İman ettik’ derler. Birbirleriyle baş başa kaldıklarında ise, ‘Allah’ın size açtıklarını (Tevrat’taki bilgileri) rabbiniz katında sizin aleyhinizde delil getirsinler diye mi onlara anlatıyorsunuz; bunları düşünemiyor musunuz!’ derler.”

Didi inanmaz mısın didi belī
Lākin *iṭmīnān*-ı ḳalb olsun celī[104]

Ḳalbiñ iṭmīnānı içün ey cesūr
Bir iş işle tā ola göñlüm şekūr

Olmaya sa‘yim benim cümle hebā
Söyle luṭfuñla bu dem fermān baña

Tā gelince bu dıraḫta ben seni
Baġlayım bu iple a‘lā ey seni

Geldigim dem bendiñi feṭḥ iderim
Ṣoñra cenge seniñ ile giderim

Bu suḥenden güldi o şīr-i dijem
Didi bildim ey eşekden ‘aḳlı kem

Gürbeye didi ki a‘lā i‘tibār
Ādemīde bu mı tedbīr ü vaḳār

Bir ṭılısm-ı süstī vardır o da pīç
‘Aḳl u fikr ü fehm yoḳdur anda hīç

Ṭoġrınıñ ṭoġrısı Ḳur’ān-ı Şerīf
Bu ki didi *ḫuliḳa’l-insān ża‘īf*[105]

Ḳoydı ellerin dıraḫt üzre hemān
Didi istihzā ile gel pīr-i fān

Böyle ‘acz ü ża‘f ile lā-şey iken
Fehm ü fikri daḫı yoḳ bilmem neden

İstedigiñ gibi baġla şecere
Rīş-ḫand itme yiter ey fecere

Ṣoñra git tīz gel yine ey baḫtı şūr
Çöz beni ki olmayam ben bī-ḫużūr

İster iseñ yüz ḳadar ādemle gel
Līk tīz gel gelmeye ṭab‘a kesel

[104] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/260: “İbrâhim ‘Rabbim! Ölüleri nasıl diriltiyorsun, bana göster!’ deyince, rabbi ‘Yoksa inanmıyor musun?’ demişti. O ‘Hayır inanıyorum, fakat kalbim tam kanaat getirsin diye’ cevabını verdi. Rabbi ‘Kuşlardan dört tane al, onları kendine alıştır, sonra (parçalayıp) her bir tepeye onlardan bir parça bırak, sonra onları çağır. Koşarak sana gelecekler ve şunu bil ki, Allah hep galiptir ve hikmet sahibidir’ buyurdu.”
[105] *Kur’ân-ı Kerîm*, Nisâ, 28/4: “Allah, sizden (yükümlülükleri) hafifletmek istiyor. Çünkü insan zayıf yaratılmıştır.”

Bu maḥalle tīz gelmezseñ eger
Tā kökünden ḳam‘ olur işbu şecer

Cānib-i kūyi bulup ṣoñra hemān
Yırtarım anda seni ben bī-emān

Kūy ḫalḳın dökerim hep ḳanını
Ṭaş ṭaş üzre ḳomazam bil şānını

Girme ḫalḳıñ ḳanına tīz gel baña
Bir iyü fikr ile var rūz-ı cezā

Mekr ü ḥīle mühresin ḳıl ber-ṭaraf
Olsa yüz mekkār çekmem ben esef

Didi pīr ey şīr ü ey şāh-ı zamān
Seniñ ile ḥarbe yoḳ bende tüvān

E 639b, İ 641b

Līk fermānıñla me’z̲ūnum bu dem
Emriñe tenbelligi hīç istemem

Ḳanımı dökmekligiñdir çün murād
Yüz çevirmem eylerim ben ictihād

آنکـه مرد او بهر نفس و بهر مـال[106]

O şehīd-i şer‘īdir ṣanma ki ḍāll

Olmayam tā ki mu’āḫez̲ yevm-i dīn
Ḥaḳ ḳatında ki dü ‘ālem āferīn

O dıraḫta baġladı pīr şīri pāk
Arḳasın yanın ayaġın bestenāk

Çekdi iki el ile aña teber
Arḳası başı yanında ser-te-ser

Gürbe bālā-yı dıraḫta ḳorḳudan
Çıḳdı māvmāv diyü oldı nāle-zen

Öyle bir ḍarb-ı şedīd urdı ki pīr
Ṭāb u ṭāḳatden kesildi ḳoca şīr

[106] Hadîs-i Şerîf: “Malını korumak için mücadele ederken bir kimse öldürülürse, o şehiddir.”

Arḳa vü yan sīnesi oldı şikest
Göz ḳulaḳ hem el ayaḳ buldı şikest

Kendiden ümmīdi kesdi şīr-i ner
Döndi didi gürbeye ey ümm-i żarr

Didi var mı bir oyun ki sen gibi
Ża‘f ile kūçek idem bu ḳālibi

Ḳurtaram tā cānımı mekkār kişi
Ṭopraḳ örtsün başıñı ġaddār kişi

Gürbe didi ḫāṭırıñ ḫoş ṭut amān
Virme zaḫmet kendiñe cān vir hemān

Ādemīden var mı ḳurtılmış ‘aceb
Sen ḫalāṣı bīhūde itme ṭaleb

Ene didiñ miṣl-i Manṣūr-ı Ḥalāc
O eneye bu resen oldı ‘ilāc

Kendi fi‘liñden irişdi bu ‘acīb
Nūşdan nūş nīşden nīşdir naṣīb

Ṣanma ki bu varṭadan cān ḳurtula
Cān virenler ṣoñra belki cān bula

Yara yirseñ sen bu yolda ey oġul
Kimseden bilme ki kendiñdendir ol

Bu belā yine saña senden irer
Arslana pīrden irişen gibi şer

Zaḫm senden dime urdı şeyḫ u şebāb
Niteki tīri yimiş idi ‘uḳāb

Her neye maġrūr olup uçsañ müdām
Zaḫm yirsin andan elbet bi’t-tamām

یارئ ظالم کنی کردد بتو[107]
هر عمل در حشر آید تو بتو

[107] Hadîs-i Şerîf: “Kim bir zalime yardım ederse Allah onu onun başına musallat eder.”

Ġayrı Ḥaḳḳa olma bend ey ḫīre-dil
Degil iseñ sen mużill ü tīre-dil

E 640a, İ 642a

Ġayr eliyle saña zaḫm uran odur
Yine merhem uran odur iş budur

Derd ü dermān u elem Ḥaḳdan müdām
Ten-dürürstī vü sitem Ḥaḳdan müdām

Ḫayr u şerri bil ḳażādan hem ḳader
Hem Ḫudādandır ḳażā-yı ḫayr u şer

Şer‘a īmān eylediñ ise eger
Ḫayr-ı Ḥaḳdan nefsiñ olur cümle şer

Bu sebeb ey Mü’min-i īmāndār
Yoḳ rıżā hīç şerre ammā ḫayra var

Bu şerī‘at o ḥaḳīḳat ey fülān
Cādde-i īmāndan ayrılma hemān

Tā ki īmān ile gelsün münciyāt
Def‘ ola hep cān deriden mühlikāt

Īmān-ı kesbīniñ altı mertebesini beyān ki tāze hidāyet bulanlarıñ alçaḳ maḳāmıdır ve mi‘rāc şerī‘atiñ aşaġı pāyesidir ki el-mecāzü muḳanṭaratü’l-ḥaḳīḳat ve bu hem Ḥaḳ Te‘ālānıñ luṭf u tevfīḳ-i bī-çūnīsine mute‘allıḳdır ki *tu‘izzü men teşā’ ve tüẕillü men teşā’ bi-yedike’l-ḫayr inneke ‘alā külli şey’in ḳadīr*[108]

Çünki īmān-ı milel elvāndır
Her fıraḳ bir yolda ṣāḥib-şāndır

Cümlesinden bir gürūhunda necāt
Mā‘adāsı nār içinde mühlikāt

Vardır īmānda dü pāye nerdübān
Tā irüp maḥbūba olur maḥremān

[108] *Kur’ân-ı Kerîm*, Âl-i İmrân, 3/26: “De ki: ‘Ey mülkün gerçek sahibi olan Allahım! Mülkü dilediğine verirsin, dilediğinden çekip alırsın. Dilediğini yüceltirsin, dilediğini de alçaltırsın. Her türlü iyilik senin elindedir. Hiç kuşku yok sen her şeye kādirsin.’”

Baḫṣimiz oldı uṣūlden ey peder
Tā ola ẓāhir ḥaḳāyıḳdan eṣer

Pāye-i evlāya olanlar delīl
Ana bābā ḳavm ü iḫvān u ḫalīl

Ṣānī bir fāżıl mu‘allim nuṭḳı pāk
‘Āmil ü kāmil müdebbir feyżnāk

Baḥr-i naḳle ḳoydıġı seccādedir
Evc-i ‘aḳla uçmaġa āmādedir

دیر مدآم قال النبی المجتبا
در اوامر در نواهی مقتدا

Ḳavl-i Ḥaḳ bürhānını şerḥ eyler o
Naṣṣ-ı aḥkām-ı Ḫudādan güft ü gū

با خدا باور کنید ای اهل حق[109]
مر شمارا دار خلدست متفق

آفرینینده زمین و آسمان[110]
ملک او از عرش تا زیر جهان

E 640b, İ 642b

‘Arş u ferşi mā‘adā her ne ki var[111]
O yaratdı mülk anıñ hep kār u bār

باب اوّل ذکر اولور خاطرده طوت
کر تو با حیّ کبیر کردی قنوت

Bir daḫı nev‘-i melek bilmek yaḳīn
Ḳanda emr oldıysa gökde yā zemīn

Enbiyāya geldi Ḥaḳdan dört kitāb
Yüz daḫı vardır ki o ‘ālī ḫiṭāb

Dört ki Tevrāt u Zebūr İncīldir
Bu ‘aẓīm ü muḥterem Tenzīldir

[109] *Kur’ân-ı Kerîm*, Nisâ, 4/136: “Ey iman edenler! Allah’a, peygamberine, peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman edin. Allah’ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr eden kimse iyice sapıtmıştır.”
[110] *Kur’ân-ı Kerîm*, Tâ-Hâ, 20/4-6: “O, yeri ve yüce gökleri yaratan Allah katından peyderpey gönderilmiştir. Rahmân olan Allah arşa istivâ etmiştir. Göklerde, yerde, ikisinin arasında ve toprağın altında ne varsa hepsi O’nundur.”
[111] her ne ki: yirinde İ.

Yüz ki inmişdir ṣuḥuf mürsellere
Cebre’īldir indiren her mehtere

Oldı hem yüz yigrmi dört bin enbiyā
Ḥażret-i Perverdigārdan bu ‘aṭā

Biz ra‘iyye pādişāh ancaḳ odur
Ḫalḳ u īcād ṣāni‘-i muṭlāḳ odur

Enbiyā bekler olur ki reh-nümā
Mülk-i Ḥaḳḳı gösterürler dā’imā

Olmasa aġnāma ḥāfıẓ bir çobān
Ḳurt ḳapar yırtar helāk eyler o ān

Bir süri içine girse idi gürg
O süriye āfet olur pek büzürg

O siyeh gürgüñ elinden şāha ḳaç
Rā‘iye ṭā‘atle bulduñsa revāc

Bir ḳapu var ki o ġāyet ṣa‘bnāk
El-meded ey Ḥażret-i Yezdān-ı pāk

İşte o yevm-i cezā vü dil-şikāf
Ṣıġmaz anda ḥīle vü lāf u güẕāf

Oldı altıncısı çün bāb-ı ḳader
Ḫāṣ u ‘ām ider o bābdan hep güẕer

Her birin şerḥ eylesem bir bir eger
Meṣnevī ṭūl u dırāz olup gider

Şerḥi Ḳur’ān ü sünenden müstebān
O göbekler ḳoparan günden emān

Ṭālibān o gün içün sālik olur
Tā sebük-bār o güne mālik olur

Her kimiñ yolı ṣırāṭ-ı müstaḳīm
O na‘īm-i ḫuldı cāy eyler muḳīm

Bu sözüñ pāyānı yoḳ dön tāb-yāb
Ḳıṣṣa-yı Altun Yetāḳ ile ‘uḳāb

Bil nedir ey dīn-perest ḫayrü'l-kelām
Ya'ni *mā-ḳalle ve delle ve's-selām*[112]

'Uḳābıñ
'acāyib-i ṣun'-ı İlāhīden su'āli

Heybet-i Altun Yetāḳdan o 'uḳāb
Didi ki *hāẕā firāḳ* ey bī-lübāb[113]

E 641a, İ 643a

Dönmege yoḳ çün o yoldan çāreler
Yanına gitdi lisāna virdi fer

Didi ey *kün* kilki taṣvīr-i ġarīb[114]
Eski bāġıñ nev güli ṭarz-ı 'acīb

'Ālem-i kübrā seniñ ṭab'ında cem'
Ma'nevī ṣuġrā görinür 'ayn-ı şem'

Ḳurdcaġızlar hem nebāt yirden biter
Ṣun'-ı Rabbānīden anlar buldı fer

Bu 'aẓīm iḳlīmi sen eyle beyān
İtme tafṣīl mücmelā ola 'ayān

Anıñ beyānı ki her ne ki 'ālem-i āfāḳda vardır anıñ miṣāli 'ālem-i enfüsde icmālen mevcūddur

O nebāt u ḳurd u bit tendeki ḳıl
Ḳudret-i ferd-i ḳadīm bī-ḳāl ü ḳīl

Ḥikmet-i Ḥaḳ basṭ ḳılmış pek ġarīb
Mülk-i āfāḳıñ ḫılāfıdır 'acīb

Ba'żı ser-bālā biter hem ser-firāz
Ba'ż-ı dīger ser-nigūndur hem dırāz
Anda var ḳaṣr-ı muraṣṣa' ābdār
Şāḫı yek-pāre 'aḳīḳ-i tāb-dar

O cihānıñ murġı olmışdır kelām
Zāġ-ı bed ḳumrı vü bülbül nīk-nām

[112] Hayru'l-kelâmi mâ kalle ve delle: Sözün en hayırlısı az ama meram ifade edenidir.
[113] *Kur'ân-ı Kerîm*, Kehf, 18/78: "O cevap verdi: 'İşte bu, beraberliğimizin sona ermesidir. Şimdi sana, sabredemediğin şeylerin iç yüzünü haber vereceğim' dedi."
[114] *Kur'ân-ı Kerîm*, Yâsîn, 36/82: "Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri o şeye ancak "Ol!" demektir. O da hemen oluverir."

Menba‘-ı murġān-ı şīrīn baḥri var
Anlarıñ neşv ü nemāsı o biḥār

O ṣadefsiz incülerdir ẕevḳ-yāb
Altda üstde yüz yüze ṣaf beste-ṭāb

Yelkenidir bāzgūn hem ser-nigūn
Cān baġışlar bādı rengi la‘l-gūn

İki deryā daḫı var ey kām-yāb
Pek ġalīẓ biri birisi ṭatsız āb

Meyli oluḳ gibi ammā ser-nigūn
Ravża-yı yāḳūt meyānında sütūn

O meşām rīḥu’l-ḥayātıñ mu‘biri
Līk o baḥr-i Fürāt bālāteri

Anıñ üstünde iki deryā-yı nūr
Dest-i naḳḳāş-ı ṣun‘ıdandır ẓuhūr

Ṭuzlu deryādan çıḳandır nūrdur
Gice gündüz ‘aksi var meşhūrdur

Oldı o baḥreyn āb-ı şūrter
Sāḥilinde tīġlar var def‘-i şer

Dīger iki baḥr var ki acı ṣu
Ḥāl-i ṣavtı muḫbir anlar iki sū

Anda murġ u māhīye yoḳdur güẕer
Līk enfās ḳuşları eyler ‘iber

E 641b, İ 643b

Cümle bunlar lālezārda dil-güşā
Sünbül ü reyḥān u gülden ḫoş hevā

Yine o gülzār gūyā erġuvān
İki direk servi üstünde revān

Bu gibi yüz bu gibi bi’l-ittifāḳ
Cāmi‘ oldı hey’et-i Altun Yetāḳ

*Aḥseni taḳvīm*iñ o me’vāsıdır[115]
Lāyıḳ-ı kesb ü kemālāt cāsıdır

‘Uḳābıñ nā’ib-i pādişāh olan
Altun Yetāḳıñ hey’et-i terkībinden
müteḥayyir ḳalup edeb-i tamām ile
ḥużūrına varup ḥüccet ile olmayaraḳdan
bir sebīl-i ḥācet su’āli

Ferr-i vaż‘-ı mu‘teber gördi ‘uḳāb
Uçdı başından o dem ‘aḳl u lübāb

Gitdi zānū-yı edeble ḥażrete
El el üzre ḳoydı ṭurdı ḫıdmete

Didi ey iḳbāl ile ferḫunde fāl
Sende mecmū‘dur cemāl ile kemāl

Fażl ḳaftānı ḳadüñde pek güzel
Ḫulḳ u ḫūyıñ hep münāsib bī-bedel

Sende hīç lāyıḳ degil fi‘l-i ḳabīḥ
که نیاید از ملیحان جز ملیح

Ben ki bir serkeşte-i evc-i hevā
Mülk-i Ḥaḳda uçarım bī-ser ü pā

Baña senden irdi bir zaḫm-ı şedīd
Bir zaḫım ki cāndan oldum nā-ümīd

Sen gibiden eylemez ḥāşā ẓuhūr
Toz ḳona bir bī-günāha çeke zūr

Bā-ḫuṣūṣ ben ki seniñle yoḳ hīç
Ẕillet ü taḳṣīr ü hem bir kār hīç

Ġıybete cür’etle yolsuzlıḳda yoḳ
Bī-edeb bir iş daḫı yoḳ pür-füsūḳ

Söyle āyā ki sebeb ne ey müsinn
Tā bilem ben ḳalbim ola muṭma’in

[115] *Kur’ân-ı Kerîm*, Tîn, 95/4: “Biz insanı en güzel biçimde yaratmışızdır.”

Nā’ib-i büzürg-i şāhıñ
‘uḳāba cevābı

O cevābında didi ey hūşyār
Bende de yoḳ sen gibi hīç iḫtiyār

Nīk ü bed ef‘ālden yoḳ bende hīç
Ẕerrece destimde ey ṭayr-i behīç

Āmir ü ḥākim baña ‘ālemde hep
O uluġ-ḫān pādişāh-ı münteḫab

‘Adli var şefḳat de var bende-nüvāz
Bī-günāha ẓulmi görmez o cevāz

E 642a

Lāyıḳ olmışdır saña zaḫm u elem
İstiṭā‘at eyledi baña kerem

İ 644a

Ḳabża-i ḳudretde cümle ḳuvvetim
Yed viren zūr-ı kemāna Rāzıḳım

Pes kemānı sābıḳ-ı tīr eyledi
Tā seni ṣa‘ve-i naḫçīr eyledi

Lāyıḳıñdır yā ola fi‘liñde şer
Tā ki geldi saña bu āsīb ü żarr

İşte ḥāżır o şeh-i fermān-revā
Sen ü ben gel gidelim hem tīr ü yā

O şehenşāh-ı ġanī dergāhına
Ḥażretinde ‘arżuḥāl it rāhına

Kimdir o Altun Yetāḳ dirseñ eger
Ḥükm-i şāha ser viren bir mu‘teber

Bir kes olur nā’ib-i sulṭān ki o
Emre münḳād ola hem āzāde-ḫū

Ḳābil-i her ‘izz ü teşrīf ü kemāl
Ola anda tā ezel nemġā-yı āl[116]

[116] – İ.

Herkese ādem dinilmez muṭlaḳā
Olamaz timür-i bed seyf-i ġazā

Ṣūreten ādem velīkin ḫardır o
Belki ḫardan daḫı hem kemterdir o

Ādemīdir ehl-i ma‘nā vü melīḥ
Ki melekden daḫı efḍal hem necīḥ

İki kevniñ o sa‘ādetmendidir
Peyker-i āfāḳ ‘aynı bendidir

985 Ṣūreten ādem görinür hem le’īm
Ma‘nīde lākin o şeyṭān-ı racīm

Ne bilür ne işidir o ḫayr u şer
Ne ṣuverden ne ma‘ānī bā-ḫaber

Ādemī odur ki seyrinde o z̲āt
Tā süre a‘lā-yı ‘illiyyīne at

Ṣūrete baḳma benim cānım hemān
Herkese ādem dimeklikdir yalan

Pes nice ḥayvān ki ādem ṣūreti
Belki ḥayvāndan da dūrdur raġbeti

E 642b

Ferīdü’d-dīn-i ‘Aṭṭār ki -ḳuddise sırrahü’l-‘azīz-
muḫtār-nāmesinde buyurdıġını beyān ki
terceme-i faḳīr budur
Ḳıṭ‘a

Ādemīden ādemīye meşrıḳayn bu‘dı ḳadar
Yuḫricü’l-ḥayyi mine’l-meyyiti bu ma‘nā şāhidi[117]
Na‘l ü zencīr-i ḫar olur ḳābiliyyetden timür
Ḳābiliyyet ile āhen tīġ-ı şāhenşāh idi
İnsān kendi kesb ü ictihādı ve kemāliyle
eger tevfīḳ-i refīḳ olursa
merātib-i melekiyyeyi güz̲erān ider

990 Ādemīden ādemīye farḳa baḳ
Ki *vefażżalnā* didi Ḳur’ānda Ḥaḳ[118]

[117] *Kur’ân-ı Kerîm*, En‘âm, 6/95; Yûnus, 10/31; Rûm, 30/19: “O ölüden diriyi, diriden de ölüyü çıkarıyor ve yeryüzünü ölümünün ardından canlandırıyor. İşte siz de böyle çıkarılacaksınız.” Rûm: 19.
[118] *Kur’ân-ı Kerîm*, Câsiye, 45/16; İsrâ 17/21: “Baksana, biz insanların kimini kiminden nasıl farklı kılmışızdır. Elbette âhiretteki dereceler ve farklılıklar daha büyük olacaktır.” İsrâ: 21.

Ādemīden ādemīye farḳ keşīr
Türk ‘Arab Lūr u ‘Acem żıdd-ı kebīr

İ 644b

Ādemoġlı idi Mūsā-yı Kelīm
Ādemīden idi Fir‘avn-ı le’īm

Nic’olur Nemrūd mānend-i Ḫalīl
Nezd-i Ḥaḳda bu ‘azīz ü o ẕelīl

Bir çamūrdan şāha bardaḳ yapılur
Bir çamūrdan ḳülḫan ocaḳ yapılur

995 Penbe-i destār başḳa egrilür
Olamaz andan dolaḳ ey bī-şu‘ūr

Ḳara sekbān nice Özbek Ḫān olur
Şeh vezīri ṣanma ki derbān olur

Cins-i insān daḫı bir ḳaç nev‘ olur
Şekl ü ‘aḳl ü ṣavt u ḥıfż [u] bā-vaḳūr

Ḳarye vü dihlerde köyliler müdām
Buzaġıyla ḫarla olur şād-kām

‘Ālem-i şehr ile olmaz ‘aḳl-daş
Sīb-i sulṭān bu o bir çoḳ sebze-baş

1000 Dürlü dürlüdür ṭabī‘atde ḥiyel
Böyle ḫalḳ oldı bu çarḫ-ı pür-‘ilel

Köylünüñ girdigi bir kūh u kemer
Dā’imā neşv ü nemāsı esb ü ḫar

Ṣūfī ḳāḍī ‘aḳl u şekli hem de rīş
Birbirine beñzemez ‘ālim keşīş

Vehme düşdüm ben ‘acīb ḳaldım ‘aceb
Baḫş-i ‘aḳl olduḳda bunlar ḳanda hep

Ḳanda idiler ‘aceb bu eblehān
Yoḳ bu ḳavm içinde ṣāḥib-‘aḳl u cān

Yoldaş olursañ eger bir eblehe
Ketteyi virür tezek alur dehe[119]

Bilmez o aḥmaḳlıġından ne bu fen
Senden ‘aḳlım iki ḳat ekṣer diyen

Ger benim destimde olsa ḥükm-i şāh
Aḥmaḳānı ḳatl iderdim hem tebāh

Ve żarabelenā meṣelen ve nesiye ḫalḳa[120]
āyet-i kerīmesiniñ tefsīri

Ḫˇāce ‘aybım görmede iki gözi
Kendi ‘aybında ebed yoḳdur sözi

Ḥaḳdan envār aḫz ider bir göz gerek
Gün gibi ẓāhir göre ‘aybın o tek

Mestsin ġāyet çuvālda arḳada
Sen baña dirsin ki mestsin şarḳada

E 643a

Ġālibā oldı çuvālıñ iḫticāb
Ki getürdi gözine ṭalġınca ḫˇāb

Eg başıñı gör çuvālda ḥāliñi
Nūşı nīşden farḳda iġfāliñi[121]

Ġaybete bil baġlamaḳlıḳ oldı serd
Serd ḳolaydır ḳondı lākin ḳalbe gerd

İ 645a

Ḥālimi ḍarb-ı meṣel urmaḳ yeter
Yük ile çāmūra batdıñ bī-ḫaber

G.tüñ açıḳ sen baña dirsin müdām
Baldırıñ seyr eyle zīrā ki ḥarām

[119] E. ve İ. nüshalarında derkenarda “Kette: Bir nev‘i etmekdir, içi ṭolu” ifadesi yer almaktadır.
[120] *Kur’ân-ı Kerîm*, Yâsîn, 36/78: “Kendi yaratılışını unutup bize örnek getirmeye kalkışıyor ve ‘Şu çürümüş kemiklere kim can verecekmiş?’ diyor.”
[121] E. ve İ. nüshalarında derkenarda: “Manṭıḳu’ṭ-ṭayrda Olan Ḥīkāyeye telmīḥdir” ifadesi yer almaktadır.

[Türküñ] Ġaflet-i bisyārından mütenebbih olmayup laṭīfe-gūy olan dürzīden meṣel istemesi

Birine geldi müsāfir nāgehān
Merḥabālar söyledi o mīzbān

Ki ne yirdensin ‘aceb sen söyle rāz
Didi yarın geldigim ey dil-nüvāz

Didi yarın ġaybde ey bü’l-heves
Böyle ma‘kūs söylemekden sözi kes

Çün ‘ademden gelmedi ferdā daḫı
Nice sen geldiñ yarın ey berzaḫī

Didi yoldaşım muvāfiḳ idi pek
Hem kirāsı pek ucuz buldum eşek

Bir gün içre geldim ey yār ilerü
Virme baş aġrısı ġayrı rū-be-rū

Didi yoḳ mıdır rıżāñ anlar ile
Ki berāber gelesin cānlar ile

İlerü gelmeklige olduñ ‘abīd
Anlara ġālib olup gelmek ba‘īd

Bu ne bī-ma‘nā maḳāldir ey faḳīr
Sen niçün olduñ ḍalāletde esīr

Didi ey çoḳ sözli ẕāt-ı mīzbān
Geç bu muḍḥik sözleriñ virdi girān

Bundan andan saña yoḳ yirden eṣer
Didi bārī söyle nāmıñdan ḫaber

Didi nāmım nān-ḫordur cāmeder
Hīç kes gör kimi isterseñ eger

‘Ām-ı ātīden bu cāya gelmişim
Şehr ü nāmım ben saña söylemişim

Didi āyā ḳanda sen gitseñ gerek
Çünki çekdiñ ‘ām-ı ātīden emek

Didi ki ey ḫoş cemāl ü şenşene
Gidecegim şehrdir geçen sene

Didi ey ġāfil güzel söz söylediñ
Ey giyen başıña çizme ne'yledi̇ñ

E 643b

Bizde saña dün gice aş ile nān
Pişürelim sen otur ḫoşça hemān

Şöyle güldi bu söze Türk-i Ḫıṭā
Düşdi yire çarparaḳdan dest ü pā

Didi çoḳ efsāne gūş itdim belī
Ḥaylī çoḳ yārān gördüm hem velī

İ 645b

Görmedim bu rütbe aḥmaḳ bir eḥad
Kimseden gūş itmedim ey müstened

Bunı dirdi hem ururdı deste dest
Gülmeden her dem olurdı mest mest

Gülmeden mest iken eylerdi ṭaleb
Dirdi Allāh içün ey şīrīn-leb

Bir laṭīfe söyle vaḳtim eyle ḫoş
Görmedim sen gibi üstād-ı beşūş

Biri birinden güzel lāġ-ı faṣīḥ
Her ṭa'āma ṭuz gibi lāzım melīḥ

Lāġ söylerdi çalar idi ḳabā
Gülmek olur idi çün 'aḳla ġıṭā

Pāre pāre dil ü pür-ḫūndur ciger
Ḫande itmek ġonçe-veş ne ey püser

Tekrār Türküñ Dürzīden
laṭīfe ṭaleb itmesi

Türk-i mezbūr didi ey ehl-i hüner
Ḳanda olur bu liḳā bār-i diger

Dem budur bunı ġanīmet bil emān
Ḫoş vaḳitsin eyle vaḳtim ḫoş zamān

Çün bu üslūb üzre lāġıñ pek laṭīf
Söyle lāġıñ sen demādem ey ḥarīf

Didi nice bir idem lāġ u meṣel
Dürzī miyim yoḫsa ki zāġ-ı meṣel

Sen ḳapuñda muḍḥikeñ ṣanma beni
Nān-ḫoruñ cāme-deriñ meclis şeni

Sende aṭlas bendeki ḥālā palās
İşim işlersem buluram ben libās

Didi hem-cinsiz seniñle ey ḳubād
İkimiz de ‘āḳil ü dānā nihād

Cinsiyet żamme sebebdir fi‘le bil
Didiler el-cins ilā el-cins yemīl

Çünki hem-cinsiz seniñle ey laṭīf
Nefsi vāḥid gibiyüz ṣanma redīf[122]

Bī-tekellüf söyle lāġ-ı dīgeri
Ġam yasın cānımdan eyle sen berī

Başladı muḍḥiklige Dürzī yine
Bir laṭīfe söyledi evṣāfına

Mizāḥ ṭarīḳi üzre
ḫādim ile vā‘iẓiñ ḳıṣṣası

E 644a

Kürsīde vā‘iẓ ki cem‘-i merd ü zen
Dir idi o cem‘a ey aṣḥāb-ı men

Çün ola rūz-ı ḳıyāmet bī-ḥicāb
İster Allāh mecmu‘-ı nāsdan ḥisāb

Tāb-ı nārdan ḳurtılur nācī olan
Kārı müşkildir velī ḫāṭī olan

İ 646a

Emredān ḫāyesine behr-i zinā
Külbetin ḳorlar caḥīmden bī-merā

[122] *Kur’ân-ı Kerîm*, Nisâ, 4/1; En‘âm, 6/98; A‘râf, 7/189; Lokmân, 31/28; Zümer, 39/6: “O sizi bir tek nefisten yaratmış, sonra ondan eşini de var etmiştir; hayvanlardan da sizin için sekiz eş lutfetti. Sizi annelerinizin karnında üç karanlık içinde türlü yaratılış safhalarından geçirerek yaratmaktadır. İşte bu yaratıcı, rabbiniz Allah’tır. Hükümranlık O’nundur; O’dan başka tanrı yoktur. Buna rağmen nasıl olup da hakikatten uzaklaşabiliyorsunuz?” Zümer: 6.
Kur’ân-ı Kerîm, Zümer, 39/6; “Sizi tek bir nefisten halketti….”

Ḫāyesin bağlarlar anıñ yeksere
Ḳoparurlar hem ururlar bir yere

Ḳır ṣaḳallıyı ṣaḳalından aṣar
Cınbız ile ellerin bir bir yolar

Anda her kim oldı ise zāniye
Ṣaçlarından çekilür tā Hāviye

Memesinden fercine ḳorlar ḳıṣac
Böyle işkenceyle olur bed-mizāc

Bir ṭavāşī ḥāżır-ı meclis idi
Gülerek nāsa ḫiṭāb idüp didi

Ḥamdüli'llāh bende yoḳ bu üç ḥisāb
Ki ideler baña bu nev'a 'aẕāb

Didi ḳorlar kūnına ḳullāb-ı teng
Nārdan dāra iderler hem heveng

Kendi jāyı ile herkes pür-ḫaṭā
Fikre düşmüşdür ṣanur anı revā

Orṭaya düşmüşdür o gūyā faḳaṭ
'Āḳile dir ki o ḫūlyā-yı ġalaṭ

Kendini dāireden ḫāric görür
Līk nār içinde ḳalmışdır ṭurur

*Küllü ḥazbin*den bilindi bu süḫen[123]
Böyledir redd ü ḳabūl-i dehr-zen

Kā'inātdan olsa ma'dūm ger 'aḳıl
Kimse dimez cāhilim var bende cehl

Eg başıñı yaḳadan eyle naẓar
Var mıdır cismiñden özge naḥster

Ġafletiñ var düşmeniñdir der-ḳafā
Rūz u şeb çalmaḳda 'ömriñden beḳā

[123] *Kur'ân-ı Kerîm*, Mü'minûn, 23/53: "Ama insanlar, aralarındaki inanç bağlarını keserek gruplara ayrıldılar. Her kesim kendi inancını beğenmektedir."

Kār-ı ‘ālem ser-te-ser bu gūnedir
Bāde-i ġafletle mestiz bu nedir

Ger uyanmazsaḳ bu aġır uyḳudan
Kārvān gitdi ölürsin ḳorḳudan

Ādemiyyet rīş ü destār olmadı
Varsa revzen ḫāne rūşen sermedī

‘Aḳl lāzım ma‘rifet ‘ilm ü ‘amel
Dimesünler tā ki maḥşerde daġal

1075 Laḥm u şaḥm u hem ṣaḳalın ṭaramaḳ
İş degil lāzım ma‘ārif aramaḳ

E 644b

Ḫarla gāvıñ ṭavlı olan fāyıḳı
Ādemīniñ ma‘rifetdir lāyıḳı

Sāl ü ‘ömr ile olaydı i‘tibār
Çaylaġa düşerdi itmek iftiḫār

Söyledik ehl-i cihānda farḳ var
Mā-beyin var hem tefāvüt bī-şümār

İ 646b

Cānavarlarda daḫı vardır bu farḳ
Ya‘ni bu‘dı ġarb ile mā-beyn-i şarḳ

1080 Dide lāzımdır ide ḫarḳ-ı ḥicāb
O zamānda fırḳa olur feṭḥ-i bāb

Muḳarrebān-ı Ḥażret-i Ceberūtuñ imtiyāzını beyān ki anlar leẕā’iẕ-i dünyādan furāġ ḥāṣıl eylemişler ve tena‘umāt-ı ‘uḳbādan müstaġnīdirler ve ṭālib-i maḥbūb-ı ḥaḳīḳī olmışlar ki
e lā inne evliyāallāhi lā ḫavfün ‘aleyhim ve lā hüm yaḥzenūn[124]

Şāhımızıñ bir ḳuşı var ki hümā
Sāyesinde var ḫavāṣṣ-ı kīmyā

Bir ḳuşum hem var ki ḳanda gitse o
O ‘imāretler ṭutar vīrāne rū

[124] *Kur’ân-ı Kerîm*, Yûnus, 10/62: “Bilesiniz ki Allah dostlarına asla korku yoktur; onlar üzüntü de çekmeyecekler.”

Şāhına mesned kibārıñ destidir
Bülbül ise lāle vü gül mestidir

Her cu‘al cāyı hümā ḫar b.ḳlıġı
Būy-ı gülle olmaz anıñ ṭoḳlıġı

Ṭūṭiyāna rūz u şeb sükker yimek
Ḳarġa murdār yimege çeker emek

İyü ḫūylı atlar olmışdır müdām
Cümle merkūb-ı şehenşāh-ı enām

Urılur aña mücevherli eger
Ṭabḳur ile yularıdır sīm ü zer

At ki bed-ḫūy ola o idbār olur
Ḫar gibi pālanla zīr-i bār olur

Püşti yaġır gözi a‘ver nā-tüvān
Çekmede ḳoḳmış deriler her zamān

Hem Mecūsuñ ester ü ibli hemān
Oldı āteş-ḫāneye hīme-keşān

Ẕevḳ ü şevḳ ü hem ṭarabdan bī-ḫaber
İşbu yoldan düşmen ‘āciz muḥteḳar

Līk maḥmil-keş olan üştürleri
Dest ü pāya baġlı ḫalḫāl-ı zeri

Ḫˇāb u ḫūrdan pek aza ḳā’ildir o
Ka‘be-i rāh-ı hüdāya ṭutdı rū

Bu ḳanā‘at üştüre rehber olur
Nācīdir sāirleri mużṭar olur

E 645a

Olsa minḳār-ı berehmen nūḳ-ı tīz
Ṣavt-ı ḥācı ṣavṭ-ı kūsı bī-temīz

Himmeti maṣrūfdur ez-cān u dil
Yaş dikenle ḳurı otluḳ muttaṣıl

Yüz çevirmişdir ‘alefden nūḳ-ı şevḳ
O muḥīṭ-i ‘af‘afıñ kefkinde ġarḳ

Ki lübānı men‘ ider ‘af ‘af ider
Ṣaçaraḳ pend gevherin ‘af dir gider

İ 647a

Var idi evvelde de ḫalḫāl-ı zer
İtdiginden vādī-i sīme güẕer

Çünki maḥmil-keş ola minḳād-ı rāh
Burnuna ṭaḳar mihār-ı intibāh

Eyler ‘abdiyyet maḳāmında nidā
Bī-süḫen sırr-ı dili eyler edā

Gözdeki uyḳuya virmişse ṭalaḳ
Lā-yenām ḳavmiyle idüp ittifāḳ[125]

Ḫˇāb-ı murġ u māhiyānıñ dā’imā
‘Āşıḳān ġarḳ-āb ġamla mübtelā

Baḥr-i ‘afda dā’imā nāy u defi
Ḫoş terāneyle çalar söyler ‘afī

Pādişeh nūḳına oldı bu şi‘ār
İşbu vādīde ḳaṭār-ender-ḳaṭār

Ṣaḳın olma sen bu yoldan mümteni‘
Hem ḳaṭārdan daḫı olma münḳaṭı‘

Ḳaç *aḫu’l-mevt*den birāder ṭurma sen[126]
El-firār u el-firārdır pek ḥasen

Ṣanma ki *mā-lā-yutāḳ*dandır bu ḫāl[127]
Sen iyü bil baġla gösterme melāl

O develer ki ḳaṭār-ender-ḳaṭār
Bir ḳılavuzdur çeker elde mihār

‘An‘aneyle muttaṣıldır ẕāta o
Nükte-i aṣl-ı cemāliñ yolı bu

Arḳası ṣıra piyāde hem süvār
Ḫay diyü köpük ṣaçup giden hezār

[125] Hadîs-i Şerîf: “Benim gözlerim uyur ama kalbim uyumaz.”
[126] Hadîs-i Şerîf. “Uyku, ölümün kardeşidir.”
[127] Hadîs-i Şerîf: “Bu din kolaylıktır. Hiç kimse kaldıramayacağı işlerin altına girerek dini geçmeye çalışmasın; galibiyet dinde kalır.”

Ḳaṭ‘-ı menzil itmede gerçi hemān
Şems ü encüm enveri dilde nihān

Leyl-i muẓlim nūr-ı rūzdan fāriġ o
Ġaym olamaz ki temūzuñ ḥāli bu

Bu ġamām ancaḳ ḳış ile güzdedir
Faṣl-ı ṣayfda ‘izz ü devlet yüzdedir

‘Azm-i Ka‘be itdiñ ise gitme tek
Rāyıña maġrūr olup çekme emek

‘Azmiñ oldı çün seniñ rāh-ı hüdā
Eyle *şāvirhüm* ile aña cilā[128]

Çünki ‘azmiñ buldı taṣmīm ü ṣebāt
Pes tevekkül ḳıl Ḫudāya itme fāt

E 645b

Bī-ḳılavuz başma sen rāha ḳadem
Gelmeye āḫir dirīġ u hem nedem

Ergeni çoḳdur fenārsız gitme sen
Tā şebistān-ı Ḥabeş ey tāze zen

Ayaġında baġlu olmazsa ceres
Bu ḳoruda ġayb olur elbet feres

Sen Şu‘ayb iseñ ‘aṣā-yı Mūsevī
Ḳanda yā enfās-ı luṭf-ı ‘Īsevī

İ 647b

Ehl-i şarḳım dirsin ammā bu meṣel
Eski ḳaftān bir yıġın ḳumsın güzel

Ġālibā bu rehde bir fenseñ eger
Na‘li ‘aksine ursın sen meger

Cümle bu bilgi ile bu ma‘rifet
Bul yine sen hem-nişīn ‘ābid-ṣıfat

Şeh ḳılavuzıyla hem-rāh ol müdām
O zamān git ki ola iḳbāl-i tām

[128] *Kur’ân-ı Kerîm*, Âl-i İmrân, 3/159: “Sen onlara sırf Allah’ın lutfu sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allah’a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever.”

Uyanıḳdır ḫˇāce gitme bī-delīl
Ārzūñ var ise bul peyk-i celīl

Olamaz rehber ḳaraman ile mest
Meh tefinde gerdenin eyler şikest

Ögrenürsün düşmeniñden sen füsūn
Gerden ü zānū dir iken āh-ı kūn

Ḳavl ü fi‘l ü millet ü āyīnimiz
İ‘tiḳād ü i‘timād ü dīnimiz

Olur o sulṭān ḳatında rūz-ı şūr
Şems-āsā o zamān cümle ẓuhūr

Altun Yetāḳıñ Ḥażretiñ irsāl eyledigi nā’ib oldıġını beyān ve anıñ ‘uḳāba oḳ urması işāret ile idi hevā-yı nefsinden degil idi me’mūr idi ve ṭarīḳ-i ‘adāletde cezā-yı ‘amel idi ve her ikisi dergāh-ı dāverīye gidüp kendiniñ cezā-yı ‘amel oldıġını fehm eylemesi ki ḳavluhu Te‘ālā *ve lā yaḥīḳul mekrus seyyiü illā bi ehlihī*[129]

Çünki dergāh-ı uluġ-ḫāna ki o
O ki sulṭān-ı şeh-i feyyāż-ı ḫū

Geldiler çün göricek dūrdan ‘uḳāb
Nās ile pür böyle bir ‘ālī-cenāb

Heybetinden Zühre olur ḳan u ṣu
Baş u gözler ser-nigūn olur ḳamu

Cümle ḫalḳ deryā-yı ḥayret ġarḳası
Murġ-ı vehm yaḳmış fenārı arḳası

Yüz cihān içre cihān var pek ‘aceb
Nice deryā nice ṭaġlar pür-kereb

E 646a

Nice biñ vādī nice deşt-i ‘aẓīm
Cümlesi ḫavf u recā ümmīd ü bīm

[129] *Kur’ân-ı Kerîm*, Fâtır, 35/43: “Çünkü yeryüzünde büyüklük taslıyor ve kötülük tuzakları kuruyorlardı. Halbuki kötülük tuzakları, kuranların ayağına dolaşır. Yoksa onlar öncekilere uygulanan yasalardan başkasını mı bekliyorlar? Allah’ın yasalarında asla bir değişme bulamazsın; Allah’ın yasalarında asla bir sapma da bulamazsın.”

Yüz felek yüz kürsi yüz ‘arş ile ferş
Ferş yuḳarı aşaġı düşmişdi ‘arş

Āfitāb cevv-i havāda el ḳaḳar
‘Āşıḳān-veş ẕerreler cānın yaḳar

Çayır u hem bāġ u būstān bī-şümār
Lāle vü nesrīn ü serv ü cūybār

İ 648a

Münācāt

Ey meṣīl ü niddi yoḳ şāh-ı ḥakīm
Vir ḳaṭār-ender-ḳaṭār ebr-i ‘aẕīm

Dergehiñe geldigi günde ‘uṣāt
Arḳamız bār-ı günehden iki ḳat

Nāmemiz ṣoldan virülürse o ān
İ‘tiẕārdan lāle-veş lāldir lisān

Fażlınıñ ġayrı bize yoḳ kimse hem
Hīç bir feryād-res ey Ẕü’l-Kerem

Cennet ü ḥūr u ḳuṣūruñ ṣāḥibi
Bāde-i nāb-ı ṭahūruñ rātibi

Bu nebīẕden çün bizi mest eylediñ
İsterim bir mestligi ki sen didiñ

‘Āşıḳān-ı kūy-ı cāna ey Ḫudā
‘Ārifān u şā‘irāna dā’imā

Aç bu meyḫāne ḳapusın itme sed
Tā bula neşv ü nemāyı bir eḥad

Cām-ı bezmiñ ṣaytı irsün tā semā
Belki ‘arşdan da ola bālā nümā

Bizi mest iden şarāb-ı Meṣnevī
Hāy u hūlar hep sürūr-ı ma‘nevī

Ẕikr ü ḥamdüñ nuḳlımız ‘aşḳında mey
Āsumān üzre melā’ik gibi hey

Bu kelām-ı lālezārdan bāġ-ı cān
Eylediñ sen ġonçe-rīz ü gülsitān

Erġuvān u serv ayaġı altı cū
Bu süḫenden dü revāndır sū-be-sū

Kimde varsa būy-ı ‘aşḳ u reng-i ‘aşḳ
Reh-reviñ başına ḳo sen çeng-i ‘aşḳ

E 646b

Rūy-ı cānı ṭut bu gülşende hemān
Başına ṣaç bu bahārdan feyż-i cān

Servi mest bu gülsitānıñ bīdi mest
Şīvesi eyler meh ü ḫūrşīdi mest

İçdi ‘āşıḳlar bu meyden nice cām
Bu çemenden aldılar çoḳ gül niyām

Çāre-sāz-ı ‘ālemīnsin ey Ḥakīm
Ṣāni‘-i āfāḳ u hem ‘arş-ı ‘aẕīm

İ 648b

Ḫalḳ-ı maḥbūb itdiñ emr-i *kün*le tām[130]
Serv ḳadd ü hem ẓarīf ü ḫoş kelām

Güş cīm ü çeşmi ṣād u mūyı dāl
Ḳaddi elf ü ḳaşı nūn u ẕū-maḳāl

Cām-ı ‘aşḳ-ile beni mest eylediñ
Ḫāne-i ser-mesti der-dest eylediñ

Kāne ẕālik fi’l-kıtāb āyīnemiz[131]
Ceff-i aḳlām hem-dem-i dīrīnemiz

Ḫāmeyi urdum bu rūy-ı nāmeye
Zülf ü ḫāliñ daḫı urdum ḫāmeye

Lūliyān-ı kūy-ı rāz ‘āşıḳ aña
Ehl-i şūriş ‘āşıḳ-ı ṣādıḳ aña

Bir küleh-kec ṣaf-şiken dildārdır
Ḳullarıñ boynuna devlet yārdır

Ey fetā destiñdeki Ḥaḳ-bīndir
Ẕü’l-fiḳār-ı şeh Ḥüsāme’d-dīndir

Yedi başlıdır bu seyf-i ḳāṭı‘a
Ur ‘adūnuñ başına ol sāṭı‘a

[130] *Kur’ân-ı Kerîm*, Yâsîn, 36/82: “Bir şeyi istediğinde, O’nun buyruğu "ol!" demekten ibarettir; hemen oluverir.”
[131] *Kur’ân-ı Kerîm*, İsrâ, 17/58; Ahzâb, 33/6: “Peygamber müminlere kendilerinden daha yakındır, eşleri de onların anneleridir. Aralarında kan bağı bulunanlar Allah’ın kitabında (mirasçılık bakımından) birbirlerine, diğer müminlerden ve muhacirlerden daha yakındırlar; dostlarınıza lutufta bulunmanız başkadır. Bu hüküm kitapta kayıt altına alınmıştır.”

Göñli Ḫayberdir ‘adū olmaz muṭī‘
Var ḳopar Ḫayber ḳapusın ḳıl refī‘

Ḫaḳ żiyāsı ey Ḥüsāme’d-dīn ben
Ki ḫaṭā itdim ġalaṭdır bu süḫen

Gülşeniñ meydānı dōst ile ṭolu
*Lev küşif*den ġayrı yoḳ maḫzendir o[132]

Pes nice olur saña pervā-yı ġayr
Fikr-i dīger yoḳ içinde ‘ayn-ı ḫayr

Ẕü’l-fiḳārıñ eldedir ammā ki sen
Vaṣl-ı Hūdan vālih ü ḥayrān u şen

Çünki istiġrāḳ oldı ḥāṣıla
Cümle ẕerrāta bu mestlik vāṣıla

Yār didim yār didim yār hey
Ḳanda ḳaldı ḳuvvet-i aġyār hey

Çār u penç ü şeşle da‘vā itme sen
Yedi ‘użvuñ cümlesi bir yārdan

Şey’-i vāḥid ġayrı yoḳdur hīç aṣıl
Şaşıdır hep eyleyen tefsīr-i faṣl

Baş didiñ hem göz didiñ hem mū didiñ
El didiñ ayaḳ didiñ hem rū didiñ

E 647a

Sen ṣayarsın hep velīkin oldı bir
Munfaṣıl olmaz bu vāḥid ol muḳır

Ḫˇāceye biñ nām söylerseñ eger
Lāyıḳ ammā vāḥidiyyet mu‘teber

Ḳaṭreler var ṣad hezār-ender-hezār
Hep ḳarışmışlar ḳaṭār-ender-ḳaṭār

Cümleye mebde’ baḥirdir ey ḳubād
Yine sūy-ı baḥre eylerler ma‘ād

[132] “Lev küşif…”, Hz. Ali’ye ait “Perde açılsa, şüphesiz bilgim artmaz” manasındaki sözün ilk kelimeleridir.

İ 649a

Söz ṣuyı da aṣlına rāci‘ olur
Āb mīḫ-i āb olur cāyın bulur

Ḳaṭreler ki baḥre itdikde rücū‘
Ḳaṭre dimez nāmına anıñ cumū‘

Nūr-ı ḫūrşīd olıcaḳ ‘ālemde fāş
Munfaṣıl olur mı andan ḳıl tırāş

Yevme yefirru'l-mer'ü min aḫīhi
ve ümmihi ve ebīh
o gündür ki her nefs kendi ‘ameliniñ mükāfātını bulur
ḥelāline ḥisāb ḥarāmına ‘aẕāb
ḥüsn ü ḳubḥuñ ṣūretini āyīne-i ‘amelde
müşāhede eyler[133]

Vāṣıl oldı çünki dergāha ‘uḳāb
Vālih ü bī-hūş el virdi ḥicāb

1185 Ḳanı aḳar ṣumm u bükm oldı o dem
O ḥużūrda ḳaldı ḥayrān u nedem

Bāṭın u ẓāhirde aña pādişāh
Didi ey ṣūrīde-i ġarḳ-ı günāh

Oḳ u o Altun Yetāḳ hem de kemān
Hep bahāne oldı bunlardır meyān

Ḥükmi biz itdik bütün maḥkūmdur
Emr-i çūbān süriye ma‘lūmdur

Böyle zaḫma sen sezāsın sen sezā
Lā-cerem olduñ giriftār-ı belā

1190 Didi şāhā yoḳ benim bundan ḫaber[134]
Ki ne küstāḫāne ẓāhir oldı şer

Şāh fermān eyledi bir kez daḫı
Tīri ḳoyuñ farḳ ider berfden yaḫı

Didi ḫaṭṭ-ı tīre pek diḳḳatle baḳ
Kendi fi‘liñ bil hemān sen olma ‘āḳ

[133] *Kur'ân-ı Kerîm*, Abese, 80/34-35: "İşte o gün kişi kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçar."
[134] benim: baña İ.

Çeşm-i māżī virdi aña pādişāh
Ki geçenden gele aña intibāh

Çün öküzle tīre itdikde naẓar
Kendi perrin gördi olmış tīre per

Başını egdi aşaġı şerm ile
Fikr idüp göñlinde didi kendine

İştikā tīr ü kemāndan hep ḫaṭā
Yine bendenmiş gelen cümle belā

E 647b

Cürmine olmaḳ gerekdir mu‘terif
Şāhımız raḥmetle zīrā muttaṣıf

Uçma bālā kibr ile miṣl-i ‘uḳāb
Yoḫsa tīr ile cigergāhıñ ḫarāb

Her ne görseñ kendi ef‘āliñdir o
Egri gitme ḫīş-bīnlik zişt-ḫū

İ 649b

Cümle senden oldıġın bildiñse sen
Mu‘terif ol lāfı terk it ey ḥasen

Kendiñi görmeklik itme olma şer
İtme noḳṣān ile hem ḫalḳa naẓar

Ṭālib-i ma‘nā olup timṣāli ḳo
Men ṭaleb şey’en ve ced veced oḳu[135]

Ebū Yezīd -ḳuddise sirruhu- ḫāngāhına bir faḳīriñ müsāfereti ve istīmānı

Rāh-ı dūrdan geldiler bir ḳaç faḳīr
Bezm-i nūr-ı Bā-Yezīdde müstenīr

Ḫāngāha çünki dāḫil oldılar
Şem‘-i ruḫdan cān-enver buldılar

Çünki aḫşam oldı şeyḫ-i nīk-nām
Eyledi ikrām u en‘ām-ı ṭa‘ām

[135] Kim birşeyi ister ve elde etmek için ciddî çalışırsa istediği şeye ulaşır.

Yaḳdı ṭoḳuz yüz ḳadar şem‘-i żiyā
Ḫāngāhıñ ortasında bī-riyā

Meclis-i şāhāna ḳıldı muntaẓam
Cümlesin Allāh içün yapmışdı hem

O müsāfirler içinde bir eḥad
Düşdi ḫūlyāsına anıñ ẓann-ı bed

Didi göñlinden ki bu işdir fesād
Ṭoġrılıḳ olmaz bu işden müstefād

Bu ṭarīḳatde tekellüf oldı bed
Hem tekellüf sālike bir bend ü sed

Ger tekellüf yoḳ dir iseñ şem‘iler
Pes niçün yaḳdı var iken cem‘iler

O müsāfir ki anıñ yoḳ gözde nūr
Bu ġalaṭ fikre düşüp geldi fütūr

Şeyḫde var nūr-ı vilāyet der-‘aḳab
Göñline ilhām olındı ey ‘aceb

Ki baña mihmānlarımdan bir eḥad
Eyledi aḥvellik ile ẓann-ı bed

Yaḳdıġıñ bu cümle şem‘iñ münkeri
Fikr-i bāṭıl ḳalbiñ itdi müfterī

Ki şema‘lar hep tekellüfdür riyā
Ṣanma bu ḥālātı ez-behr-i Ḫudā

Yolınıñ ḫārı olur fikr-i ḫaṭā
Gel yetiş feryāda ey merd-i Ḫudā

Çıḳmış o ‘ālī dıraḫtıñ dalına
Bindigi şāḫı keser baḳ ḥāline

E 648a

Şeb ḳarañlıḳ yolı ġāyet nā-bedīd
Gel yetiş bir şem‘a ṭut ey Bā-Yezīd

Mürşid-i merdān sensin bü’l-vefā
Vir bu a‘mā-yı tarīḳa bir ‘aṣā

Kendi kendüye urur seyf-i ḥadīd
Kendi çāhın kendi ḳazar o pelīd

İ 650a

Nā'ibimsin hem taḳarrüb sendedir
Ey ṭarīḳ-i müstaḳīmde müstaḳır

'Aşḳ miski ḳoḳusın itdiñdi şemm
Nice yıllardan muḳaddem muġtenem

Sārikān kūyında virmişsin nişān
Şem'-i cem'-i ḳavmi itdiñ imtiḥān

1225 Himmetiñ merd ü zeni ḳurtarmadır
İstemez pīşimde da'vā-yı mużırr

Bu müsāfir ki saña mihmāndır
Ekrimü'ż-żayfi oḳu bürhāndır[136]

Var yetiş ki eyledi fikr-i ġalaṭ
Aldı eṭrāfını mānend-i nuḳaṭ

Bu işāret Bā-Yezīde oldı çün
Dest-gīr ola o merde gün-be-gün

Mā-ḥaṣal girdāb-ı ẓandan ḳurtara
Tā yaḳīnen rāh-ı īḳāna vara

1230 İtdi cem'iyyetde tevcīh-i ḫıṭāb
Didi ey sālik Ḥaḳ ide feṭḥ-i bāb

Sen ḫayālāt u vehimden geç bu dem
Baḥr ü berde Hūdan artuḳ hep 'adem

Ḳalḳ bu mecma'da şumū'-ı bezmi sen
Ger riyāyı yaḳdım ise cümle ben

Ḳanġısı ise rıżā-yı Ḥaḳḳa dūr
Söndür anı gelmesün saña fütūr

Çün işāret olıcaḳ ḳalḳdı o merd
Ser-be-ser şem'i ṭolandı ferd ferd

[136] Hadîs-i Şerîf: "Misafire ikram ediniz, kâfir dahi olsa."

Ṭolanup eṭrāfını pervāne-veş
Puf puf eyler idi o dīvāne-veş

İtdi her bir şem‘a biñ kerre puf o
Sa‘y ile cidd ile eylerdi pufu

O dem-i serdden olurdı gūyiyā
Şem‘alar tābende terhim rūşenā

Yandı ṣaḳal sönmedi bir dāne mūm
Ne de geldi nūrına naḳż u ġamūm

Ḳurıdı ḳaldı ṭutuldı hem nefes
Şem‘a-veş gözyaşı dökdi rūya bes

Geldi düşdi pāy-ı şeyẖe o zamān
Didi Allāh içün ey faẓl-ı cihān

Ben günehkārım siyeh-rūyum mehīn
Sen kerīmsin ‘afv ḳıl *ve’l-kāẓımīn*[137]

E 648b

Ẓann iderdim ben ki bunlardır riyā
Ḥaḳḳ içünmiş eyledim bundan ẖaṭā

Her ne ki var Ḥaḳḳ içün nūr oldı nūr
Zerḳ u şīd ü hem riyādan oldı dūr

Her işi li’llāh ü fi’llāh it hemān
Hem tekellüfden riyādan bul emān

İ 650b

Her ne Ḥaḳḳ içün ola böyle olur
Günleriñ efzūn olur hem nūr nūr

Her kim Allāh içün itmeye ḳıyām
Dīn ü dünyāsında ẖāsir ve’s-selām[138]

Kimde var ṣevb-i tekellüf hem riyā
Söyle aña ki caḥīmdir aña cā

[137] *Kur’ân-ı Kerîm*, Âl-i İmrân, 3/134: “Onlar (takvâ sahipleri) bollukta da darlıkta da Allah yolunda harcarlar, öfkelerini yenerler, insanları affederler. Allah işini güzel yapanları sever.”
[138] *Kur’ân-ı Kerîm*, Hacc, 22/11: “Yine insanlar içinde kimileri vardır ki, Allah’a şartlı olarak kulluk eder; öyle ki kendisine bir iyilik denk gelirse bundan pek memnun olur, ama başına bir imtihan sıkıntısı gelse hemen yüz çevirir. Böyleleri dünyasını da âhiretini de yitirmiştir ve apaçık hüsran işte budur.”

Didi Peyġamber *enā vü etḳıyā’*
از تکلــف وزریــا دوریــم مــا[139]

Diḳḳat eyle olma iki görici
Birden artuḳ yoḳdur ‘ālem ḳurıcı

*Kün-fe-kān*da olmadı mevcūd eḥād[140]
Ancaḳ anıñ ẕātı vāḥiddir Ṣamed

Cān göziñ aç ġayr-ı Ḥaḳḳı görme sen
Aḥveliyyet ber-ṭaraf ey bü’l-ḥazen

Gözi olanlarda bu gözdür hemān
Mā‘adāsı oldı a‘mā bī-gümān

‘Āḳıbet-bīn oldı çeşm-i Sıbṭıyān
Kūr ü kerdir cümle cünd-i Ḳıbtiyān

Bu delīl oldı numūne hep size
Virdi bir miftāḥı Allāh ‘ācize

Tā ki bir dōst u müşīr ü rāzdān
Ḫayr u şerden olalım biz āgehān

Maḳṣada yol bulalım cān bulalım
Ḥaḳ ḳatında naḳd-i īmān bulalım

Dōsta itdikde rücū‘ bir kez daḫı
Ḳādir-i evvel ü āḫir o saḫī

Şol ‘amel ḳıl ki seni rūz-ı cezā
İtmeye ta‘cīz fi‘l-i nā-sezā

Kendi aḥvāliñ ġamıñ sen şimdi çek
Ṣoñra irsāl idemezler itme şek

Cān virdi rızḳ virdi hem de cāh
Çeşm virdi rāh virdi ḳodı çāh

Rāhı gör de çāha düşme ey ġulām
Ḳāfile ḳalḳar uyuma ḳıl ḳıyām

[139] Hadîs-i Şerîf.
[140] *Kur’ân-ı Kerîm*, Yasin, 36/82: “Bir şey yaratmak istediği zaman Onun yaptığı «Ol» demekten ibarettir. Hemen oluverir.”

Şol ġulām emṡāli ki bā-ḥükm-i şāh
Buldı mülk ü māl ü genc ü ‘izz ü cāh

Girü dön o ḳıṣṣayı naḳl eyle sen
Bir güzel ser-nükte-i ḫūb u ḥasen

E 649a

Anı beyān ki her bende ki dil-i bīdār u cān-ı hūşyār ola ferdānıñ ġamın bu gün çeker o ġulām-ı şāh gibi *fece‘alnāhüm selefen ve meṡelen li’l-āḫirīn*[141]

O ġulām-ı pādişeh āgāh idi
Çün müşīrden ḳıṣṣa gūş idüp didi

İ 651a

1265 Ḳalmayısardır bu mülk ü ‘izz ü cāh
Alacaḳdır cümlesin o ulu şāh

Eyleyecekdir aña elbet ḫıṭāb
Cümlesinden ister elbetde ḥisāb[142]

Çün hidāyet bulmış idi o fetā
Ġaybden gösterdi yüz devlet aña

Didi kendi kendüye bu mülk-i ġam
Gitse gerek ‘āḳıbet bunda ehem

‘Āriyet mülk bunda anda pāyidār
Rāy lāzımdır bu mülk-i müste‘ār

1270 Līk bir kār eyleyim bu demde ben
Ki ola cān u dilim ‘uḳbāda şen

Bu fenādır ‘aḳl meyl itmez buña
Ġāfil olanlar iderler ten fedā

Tekrāren o ġulāmıñ müşīr-i kāmil ve hādi-i fāżıl ile istişāresi[143]

Her ne fikr itdiyse o mā-fi’ż-żamīr
Cümlesin ‘arż eyledi pīş-i müşīr

[141] *Kur’ân-ı Kerîm*, Zuhruf, 43/56: “Onları, arkadan gelecek diğerlerinin geçmişi ve ibretlik örneği kıldık.”
[142] Cümlesinden: Cümlesine İ.
[143] Başlık: Tekrāren o ġulāmıñ müşīr-i kāmilden istişāresi E.

Yine tekrār istişāre itdi o
İtdigi fikri iderdi cüst u cū

Ki baña endīşe oldı ey peder
Çünki bundan eyleyince ben sefer

O ḥużūr-ı şāha vardıḳda faḳīr
Ki dürüst idem ḥisābım ey müşīr

Tā ki ḳadrim ola ‘indiñde benim
Ḥaşmet ü cāh ile ola me’menim

Cān gibi gülzār u būstān içre ben
‘Iyş u ‘işret içün itmiş Ẕü’l-Minen

Baña o yirde vire bir cāy-ı ḫāṣ
Tāc-ı ‘izz ü ḳurbetim ola ḫavāṣ

Ey ki sensin hem delīlim hem de pīr
Ben seniñ ḫayliñdenim sen baña mīr

Şarḳ u ġarbı ġarḳ iden Ṭūfān-ı Nūḥ
Bu belādan buldı seksen ten fütūḥ

Ḳıldılar fülk-i necīyi çün penāh
Ḫavf-ı ġarḳdan buldılar āzāde rāh

Mışrīler ḳahr u ġalādan ḳan döker
Sāye-i Yūsufda oldılar nöker

Vech-i Yūsuf fāl-i meymūn anlara
Oldı hep ṭāli‘ hümāyūn anlara

E 649b

Sıbṭī ṭutdı dāmen-i ‘afv-ı Kelīm
O sebebden buldı rāh-ı müstaḳīm

Ḳavm-i ‘Īsādan Ḥavāriyyūn-ı pāk
Peyrev oldılar nebīye gitdi bāk

Sābıḳān buldı necāt girü ḳalan
Yolı ġayb itdi muḍill ü müstehān

İ 651b

Dāmen-i ḫatm-i rüsül kāfī bize
Hādī-i ṣāḥib sübül vāfī bize

Bezm-i *Levlāk* ḫˇācesi ḫatm-i rüsül[144]
O şekerden ṭatlı cem‘-i her sübül

Bulmışız anıñla bizler devleti
Çün dimişler *ümmetī vā ümmetī*[145]

Şehrimizdir o gülistān cūyı ḫoş
Bezmi ra‘nā ḳaṣr u ḥūr-ı ḫūbı ḫoş

Her kime şem‘-i hüdā ola delīl
Maṭlaba yol bulur elbet çün Ḫalīl

O müşīr-i mürşidiñ tācirān-ı emīn
sulṭān-ı ḥaḳīḳīden nişān virmesi şöyle diyü ki
egerçi mecmū‘-ı ḫalāyıḳ gerek aṣāġir
gerek ekābir dergāh-ı pādişāh-ı a‘ẓamıñ
bendegānındandır ammā benlik menzilinden
‘ubūr eyleyen ḫavāṣ ṭāife-i dīgerdir

O müşīr-i reh-nümā didi aña
Dōstān-ı ḫāṣ-ı şāh-ı Kibriyā

Bu gürūhdur ey müşār u müşterī
Kendini tezyīnden olmışdır berī

Baş açıḳ ‘uryān ciger-ḫūn ser-be-ser
Ellerinde līk olur ḫāk zer

Mülkleri yoḳ cümle mülküñ şehleri
Çeşmi yoḳ ammā görür her bir yeri

Cāmesi yoḳ ġarḳ-ı nūr olmış teni
Ziştden hem zişte nezdīkden ġanī

Māl yoġ iken ellerinde lā-yu‘ad
Ḥaḳ yolına māl virüp eyler meded

Cümlesi Allāh faḳīri ehl-i dil
Yoḳdur anlarda ṣıfāt-ı āb u gil

Bu cihāndan līk Hūyā ḫāṣ o
Faḳru faḫrī ile mevṣūfān-ḫū[146]

[144] (Kudsî) Hadîs-i Şerîf: “Sen olmasaydın, sen omasaydın (Yâ Muhammed) yerleri ve gökleri yaratmazdım.”
[145] Hadîs-i Şerîf: Hz. Peygamber’in kıyamet günü ümmeti için şefaatçi olacağına dair rivayettir. “Benim şefaatim, ümmetimden büyük günah sahiplerinedir.”
[146] Hadîs-i Şerîf: “Fakirlik benim iftiharımdır. Ve ben, onunla övünürüm.” şeklinde hadis olduğu belirtilir.

Şāhımız tācirleri bundan emīn
Bu gürūhdur feṯḥ u ferre lāyıḳīn

İster iseñ sen o mülk içinde cā
Ḫavf u bīmden bulasın hem de rehā

Her neye mālik iseñ sen bu zamān
Viresin bu fırḳaya ey kām-rān

E 650a

O emīnler Ḥaḳḳa iderler edā
Bu ticāretdir degil bād-ı hevā

Men cā'e bi'l-ḥaseneti fe lehū 'aşru emṡālihā
ve men cā'e bi's-seyyi'eti
***fe lā yuczā illā miṡlehā*nıñ tefsīri**[147]

İ 652a

Her bire on böyle emr-i pādişāh
Vireceklerdir eḳalli ḳıl nigāh

Ger metā'ıñ var ise ḫūb u güzel
Her biri içün virürler on bedel

'Aşru emṡāl(i)hā didi sulṭānımız
Söylemez aṣlā yalanı cānımız

Çün bize on vire ḳıl başıñ fedā
Mülk ü bāġ u māl virsin tā saña

Çoḳ ẓarīf cāriyeler ki gül-'iẕār
Her ne isterseñ virilür bī-şümār

Hem neler virür eger şerḫ eylesem
Tā ḳıyāmet o tükenmez söylesem

Ḥaḳḳa ṣığındıḳ ki o Ḥayy u Eḥad
Ki metā'ıñ olur ise ḳalb u bed

Emr-i şehle miṡlīdir anıñ cezā
Ki mu'īn-i *seyyiāt-ı miṡlehā*

Yine o cinslerden eylerler cezā
Yüz 'aẕāb u yüz 'ıḳāb u yüz belā

[147] *Kur'ân-ı Kerîm*, En'âm, 6/160: "Kim iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır; kim de kötülükle gelirse o sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar."

Ne sa‘ādet [ki] o baḫtlı sālike
Ki metā‘-ı ḫūba ola mālike

Yine kendinedir o a‘lā ḳumāş
Bed olursa yine saña ey ḳalāş

Didi *in aḥsentüm aḥsentüm* Ḫudā
İn ese’tüm miṣlehā olur cezā[148]

Kim ki bu ‘ālemde rāhın gördi o
Gözleri aydın muḳaddem aldı bū

İrmedi ise murāda bunda o
İtmesün anda vişāli ārzū

Ehl-i ṭarīḳiñ ḳılavuz-ı ṭarīḳ-i müstaḳīmi naẓar-ı ma‘nā ile bilmeleri ki naẓar-ı bāṭınıñ i‘tibārı olaydı enbiyā ve evliyā mu‘āşırları cümle ḫalāş olurlardı

Muṣṭafāyı Şeybe ‘Utbe Bü’l-ḥakem
Gördiler hem çār-yār da gördi hem

Anı idrāk itmek içün göz gerek
Hem teveccüh eylemekde yüz gerek

Şem‘ virmez altına elbette nūr
Hem yaḳınından şu‘ā‘ı oldı dūr

E 650b

Çün damaġıñ ḳaplaya būy-ı ‘abīr
Gelse idrāḳ idemez būy-ı kebīr

Çeşm-i ṣūret ile ki meftūn-ḫˇāb
Dīde-i ma‘nā gerekdir nūr-ı tāb

Rāh-ı Ḥaḳḳıñ sālikisin cān-ı men
Gönli ṣāf it eyleme tīmār-ı ten

İ 652b

O temelluḳ ṣāḥibi eyler ġalaṭ
Ḳalbi üzre var ise ḥaylī nuḳaṭ

[148] *Kur’ân-ı Kerîm*, İsrâ’, 17/7: “Eğer iyilik ederseniz kendiniz için iyilik etmiş olursunuz; kötülük ederseniz yine kendinize edersiniz. Nihayet ikinci cezalandırma vakti gelince, düşmanlarınız onurunuzu çiğnesinler, daha önce girdikleri gibi yine mescide girsinler ve ellerine geçirdikleri her şeyi yakıp yıksınlar istedik.”

Böyle itmiş ‘ömrini żāyi‘ ‘aceb
Sesini kesmiş oturmış rūz u şeb

Dā’imā endīşesi fikr-i mecāz
Ki cihānda böyledir ‘ömr-i dırāz

Kendi fi‘li kendiniñdir ḳātili
Ḫāsir-i dünyā vü ‘uḳbā ḫāṣılı

Kār-ı Bel‘am cild-i segdir aña yer
Çünki şiryānında vardır şīr-i şer

Tābe-maḫşer aña va‘de virdiler
Göz ḳapayınca gelür o vaḳt-i żarr

Var idi Ḳıṭmīr derūnında ḫaber
Çıḳdı kelbiyyet gürūhından o er

Sırr-ı *kerremnā*da ‘ālīlerle gel[149]
Hem-libās ol ki sa‘ādetdir güzel

Hem bu aḥvāl ile olma hem-nişīn
Fitne ḳavmi ile ġāyetle şaḳın

Ṣūrete baḳma hemān ma‘nāya baḳ
Ma‘nīyi al ṣūretinden çek ayaḳ

Toḫm-ı şiddet ekdi çün Şeddād-ı ‘Ād
Yapdıġı cennetden oldı nā-murād

Yapdıġı cennetden oldı çün ba‘īd
Nice girer cennet-i Ḥaḳḳa pelīd

Kendi fi‘linden bu ḫaml-i şekl-i kūh
Kendi yüküni çeke her bir gürūh

Rāh-ı Ḥaḳdan inḥirāf iden Yezīd
Kendi ile cenge ṭurdı o pelīd

Oldı bu meydānda kelb-i mevt ile
Düşdi kārīz-i kenīfe kerb ile

[149] *Kur’ân-ı Kerîm*, İsrâ, 17/70: “Andolsun biz insanoğluna şan, şeref ve nimetler verdik; onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık.”

Böyle ḳoḳmış cā maḳām-ı lāyıḳı
Nisbet-i murdār-ı nām-ı lāyıḳı

Böyle yirdeyken ider rūz-ı ḳıyām
Ḫˇāhişi ide behişte ḫoş-ḫırām

Şehr-i dünyā gerçi mübrizdir kenīf
Dūzaḫa nisbetle cennetdir laṭīf

Sen bu yüki ḳoyvir arḳañda hemān
Cāme-i ma‘ṣıyyeti giyme amān

İtdiğiñ ef‘āl ü a‘māl-i ḳabīḥ
Hep saña redd idecekdir bil ṣaḥīḥ[150]

E 651a

Baḥr-i ummānda uçurma sen ḥamām
Çünki hep bād-ı hevā bu şān u nām

Yime görme diñleme ‘ömr-i fenā
Ẕevḳ-i dīn yoḳ lezzet-i dünyā hebā

Bir ḫaṭabdır ki ḳurı ġāyet teniñ
Āteş içre nic’olur ḥāliñ seniñ

İ 653a

Ger Ḫalīlden eyler iseñ sen ḳıyās
Büt-şiken ol *āfīlīn* olmaz esās[151]

Dest-i Başrīniñ yedu’llāh şevḳi var
Gerdeninde hem iṭā‘at ṭavḳı var

Lā-cerem yanmaz bu āteşden eli
Şem‘-i Şem‘ūn Şems-i dīni müncelī

O Rüfā‘ī-i şerīf-i müstened
Oldı o āl-i Muḥammed bā-sened

Yanmaz anıñ dest ü pāyı bir zamān
Şeyḫlere olmaz sened aṣlā her ān

Her ki bugün görmeye o münzeli
Āḫiretde daḫı görmez ḥāṣılı

[150] idecekdir: olacakdır İ.
[151] *Kur’ân-ı Kerîm*, En‘âm, 6/76: “Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü. ‘Rabbim budur’ dedi. Yıldız batınca da ‘Batanları sevmem’ dedi.”

Zinde-dil pīr-i kühen iseñ eger
O günüñ fikrin idüp eyle ḥaẕer

Şimdiden zādıñ tedārik eyle al
Çünki yoḳdur yolda ḥabbāz u baḳāl

Göziñi dikdiñ bu *cūy-ı naḳd*e sen[152]
Ṭaşlı cū alma yā vazgel kūzeden

Der-ḥaḳ-ı dünyā nebiyy-i Muṣṭafā
Güft nuḥustīn girye der-āḫir fenā[153]

Geç fenādan gel beḳā-cū ol müdām
‘Ārif eyler mi fenāyı iltizām

Pādişehsin ḥāliyā ḥāliñ güzel
Ḫaşmet ü mülk ile maġrūr mübteẕel

Yaġız atlara urup zerrīn eger
Aña binersin gezersin ser-te-ser

Evvel oḳı defteriñ ṣubḥ u mesā
Bir aġa eyler ḥavāle o Ḫudā

Ḳoparur yapraḳ gibi başıñ seniñ
Mūr-ı merg yir seblet ü rīşiñ seniñ

‘Ārif ü ‘āmīyi bilmezsin ebed
Var mı eblehlikde miṣliñ bir eḥad

Devlet-i fāniye maġrūr olma gel
Sinn-i ayaḳ irişür mīr-i ecel

Dört ananıñ her biri ġāyet maḫūf
Birbiri altındadır miṣl-i ẓurūf

Dört ananıñ saña ben vaṣfın diyem
Ayru ayru söyleyem hep pīş ü kem

İbtidāki māderiñ pür-iltihāb
Ṣūreti var ki beġāyet nūr-ı tāb

[152] *Kur’ân-ı Kerîm*, Hadîd, 57/15: “Bugün artık ne sizden ne de açıkça inkâr edenlerden bir fidye kabul edilir. Varacağınız yer ateştir. Size yaraşan odur. Ne kötü bir gidiş!”
[153] girye der: zārī der E.

E 651b

Gerçi rūyı şu‘leli çün āyine
Her emānetde velīkin ḫāine

Anıñ altındaki bir şīrīn-i dem
Ḳaḥbe vü mestūr muvāfıḳ ba‘żı dem

Baḥr ü bere demdeme ṣalmış gezer
‘Ālemiñ üç oġlına vuṣlat sezer

İ 653b

Mülk-i Ḥaḳda kim ki ḥayvān oldı o
Dem-be-dem öper dudaġın işte bu

Līk yüzün görmemişdir hīç kes
Gerçi andandır alınan her nefes

Her vaḳitde yılda ayda ṣubḥ u şām
Kārı ḫalḳ ile budur hep ve’s-selām

Anıñ altı nerm yüzli cān-fezā
Aña ma‘mūre vaṭandır dā’imā

Arża düşmüşdür velī olur revān
Ḫāṣ u ‘ām ile odur hem der-miyān

Anıñ altı o büzürgter māderiñ
Yād olur anıñla aṣl u kişveriñ

O keşīfdir kirlidir alçaḳdır o
Her kesiñ aḳdāmına sürmekde rū

Bunlarıñ ġayrı bulınmaz hīç medār
Var iken bunlarda hem telbīs-i kār

Māderiñ bunlar velī eb ey muḳıll
Dindi ḥaḳḳında anıñ *naṭvi’s-sicill*[154]

Bu mecāzdan var saña elbet fenā
İdeceksin ṣoñra āheng-i beḳā

Bildirür saña ḥaḳīḳat ḥālini
Ki nedir māder peder aḥvālini

[154] *Kur’ân-ı Kerîm*, Enbiyâ, 21/104: “O dehşet günü gökleri yazılı kâğıt tomarlarını dürer gibi düreriz. Yaratmaya başlamadan önceki hale döndürürüz. Sözümüz sözdür; biz bunu mutlaka yaparız.”

Bu uṣūl-i ma‘nevī māder peder
Cümlesinden sen ġarażsın ey püser

Vālid ü vālideye ḳudret viren
Ġāyet-i maḳṣūduñ eyle anı sen

‘Azm-i dīdār ile döndür aña rū
Olsa biñ cānıñ fedā eyle ḳamu

Lehā mā kesebet ve ‘aleyhā mektesebet
āyetiniñ tefsīri ki bu günler
‘amel ü iṭā‘at itmemek
ġāyet şaḳāvet olur[155]

Çün ‘ināyet buldı o ‘abd-i ḫabīr
Māh-ı cānı nūr-ı devletden münīr

1385 O müşīr-i reh-nümā pendinden o
Olmadı i‘rāż ile gerdīde rū

‘Adl ü inṣāf yolına el açdı hep
Dād idüp maḫlūḳ-ı Ḥaḳḳa rūz u şeb

Ṭā‘at u ‘abdiyyetiñ resmin bütün
Eyledi icrā o ‘ālī cā yekūn

E 652a

Pes ki dellāllar çaġırtdı şehre o
Luṭf ile hep ṣanma ‘unf u ḳahre o

Ṣūreten nāzildir anlar hemża‘īf
Līk ma‘nāda ẓahīr ü hem şerīf

1390 Cümle ḥāżır oldılar ḳānūn ile
İtdi ikrām cümleye altun ile

İ 654a

Pādişāh tācirlerin hep bi’t-tamām
O muḳarreb pīşvāyān-ı hümām

Her ne varsa sīm ü zerden anda hep
Naḳd ü cinsden mülk ü mālden münteḫab

[155] *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 2/286: “Dinde zorlama yoktur. Doğru eğriden açıkça ayrılmıştır. Artık kim sahte tanrıları reddeder de Allah’a inanırsa kopmayan sağlam bir kulpa yapışmıştır. Allah her şeyi işitir ve bilir.”

Ser-be-ser anlara īṣār eyledi
Vireler ‘uḳbāda bir kār eyledi

Her ne eylerse ne söyler ise o
Hem yuyup yatmaḳda almaḳda vużū

O müşīr-i kārdāndan bī-ruḫaṣ
İşlemezdi bir işi merd-i eḫaṣ

Ki müşīri kāmil ü ḫoş kār idi
Ḥaḳdan o mülhemlere serdār idi

Söyledigi cümle Ḥaḳdan idi o
Vaḥy-i İzīd idi emr-i ḥükm-i Hū

Ki *vemā yenṭaḳ*dan olmışdı nevā[156]
Ṣādıḳu’l-ḳavl idi hem ṣāḥib-vefā

Cümle nāsıñ efṣaḥı aḥsen maḳāl
‘Ālemīniñ emlaḥı ḥüsn-i cemāl

Ḫūb-ı nefs ḫāṣāna hem hādī-i rāh
Mülk-i iḳbāl ü keremde pādişāh

O uluġ-ḫān-ı ‘azīziñ nā’ibi
Hemdem-i sulṭān u ḫalḳıñ ġālibi

Gösterür cünd-i muṭī‘āna rehi
Ḳulını itmiş ḳabūl her müntehī

Mā’-i ṭīn ḥavżında serv [ü] nesterīn
Nev-baḥār-ı raḥmeten lil-‘ālemīn

Çünki bende itdi aña inḳıyād
O mübārek rāya ḳıldı i‘tiḳād

İtmedi rāyından aṣlā ṭaşra ḳār
Ḫāric-i fermānıñ itmez i‘tibār

Devlet-i kevneyni buldı lā-cerem
Ḳurb-ı şāhen-şāh ile o muḥterem

[156] *Kur’ân-ı Kerîm*, Necm, 53/3: “Kişisel arzularına göre de konuşmamaktadır.”

Her kime ‘izz ü sa‘ādet rāhber
Olsa bulur dünye vü ‘uḳbāda fer

İnnā ileynā iyābehüm ṣümme inne ‘ileynā ḥisābehüm āyetiniñ tefsīri cümleniñ vücūda gelmesi ve yine rücū‘ı aña vāndandır[157]

Çünki geldi müddet-i mev‘ūd-ı şāh
Pārladı hem-ṭāli‘-i mes‘ūd-ı şāh

E 652b

Tāc u taḫtından anı ‘azl itdiler
Aldılar her ne var ise ḫuşk u ter

1410 Varlıġıñ hem ḳuvvet-i iḥsānını
Aldılar terk itdi aḥbāb yanını

Anda ne zūr ḳaldı ne mülk ü ne māl
Yüz çevirdi dōstları min külli ḥāl

İ 654b

Anda ḳuvvet hem de cünbiş ḳalmadı
Silkdi dāmen dāne ḫardal ḳalmadı

Tācirān-ı şehde ḳaldı bir ümīd
Ġayrı yoḳdur bir penāh-ı müstefīd

Pes ki giydirdiler aña cāmeden
Kendi mālı olaraḳ bir pīrehen

1415 Cem‘ oldı o araya merdümān
Ṣoḳdılar keştī-i ḫuşke bī-emān

Bir ṭaḳım aġlar kimisi ḫande-cān
Şehr-i şāha oldılar cümle revān

Bu reh-i pür-ḫavfa elbet gitmeli
Vācibātdan bir seferdir itmeli

Āh bu ḳorḳunç rāhdan ki pür-ḫaṭar
Zühresin çāk itmede şīrān-ı ner

Ḫāk-i dünyāya o kim dil baġlaya
Ḳardan yapup menāra aġlaya

[157] *Kur’ân-ı Kerîm*, Ğâşiye, 88/25-26: “Kuşkusuz onların dönüşü ancak bizedir. Daha sonra onları sorgulamak da ancak bize aittir.”

Bu cihān-ı süfle perver hīçdir
Bir bucaḳdır o da pīç-ā-pīçdir

Evvelīn ü āḫirīnden aṣfiyā
Kimseler dil virmedi aṣlā aña

Kim ki o dār-ı beḳādan bī-ḫaber
Bī-vuḳūfdur cāhilān-ı muḥteḳar

Dil viren dār-ı ġurūra ġāfil o
Dūr olup iḳbālden ḳalur girü

Görmemiş ‘ömrinde et aġlar faḳīr
Bir ri’e gördükde ḥayrān o esīr

Başını murdāra ṣoḳar o cu‘al
Bī-ḫaber bilmez nedir o būy-ı gül

Ḥırṣ ile bir lāşeye düşmiş kilāb
N’oldıġın bilmez ṭa‘ām-ı müsteṭāb

Ḫar yeri āḫūr ṣamanlıḳ dā’imā
Bayḳuşa vīrāne olmış mültecā

Def‘ olursa dīdeden bir kez ḥicāb
Rūy-ı devletden düşer ise niḳāb

Yā ki yüz gösterse o ‘ālī cemāl
Ḳurtılurdı ḳalb ü fikrinden ḫayāl

Şol A‘rābīniñ ḥikāyesi ki ġāyet ḳaḥṭdan nāşī ṭaleb-i rızḳ içün Baġdād-ı Behişt-ābād cānibine gitmesi[158]

E 653a

Bir sene ansız benī-Ḫall ḥayyine
Ḳaḥṭ düşdi ki ḳażā-yı beyyine

Ḳodı A‘rāb-ı ḳabīle cümleten
Başlarını ṭaşlar üzre cū‘dan

Ḳuyudan gölden ḥavużdan yeksere
Āb-ı şūrlar ḳalmayup geçdi yere

[158] Baġdād-ı Behişt-ābād: Baġdād-ı dārü’s-selām E.

İ 655a

Gitdi bir A‘rābī rızḳ içün o dem
Sūy-ı Baġdāda teveccüh ḳıldı hem

‘Acz yüzünden gide Baġdāda o
Ḳapu ḳapu nān ide hem cüst u cū

Nān ümīdi ile itdi ḳaṭ‘-ı rāh
Çün ḥarārātī aẕābıyla tebāh

Öyle te’ṯīr eyledi aña ‘aṭaş
Çıḳdı aġzından lisānı mār-veş

Leb ḥarāretden ḳuru çeşminde āb[159]
Teşnelikden cū‘dan ḥāli ḥarāb

Düşe ḳalḳa ḳaṭ‘ iderdi rāhı o
Bir dilim etmek iderdi cüst u cū

Arḳada meşk ḳaṭ‘ iderdi bādiye
Ansızın bir çeşme gördi ṣāfiye

Çeşmeyi gördükde ḳoşdı şād olup
Urdı kendin çeşmeye başdı ṭarūb

İçdi āb-ı ṣāfdan ki bī-naẓīr
Ḫavf-ı cāndan yanmış idi o faḳīr

Teşne bilür āb-ı ṣāfıñ ḳadrini
Göremez Ḍaḥḥāk ‘adliñ ṣadrini

Olmayasın hevl-i merge mübtelā
Terk-i dünyā eyle ṭurma ey fetā

Olur elbet gevher-i çeşmiñ nihān
Yırtma sīneñ çekme ḥasret o zamān

Ṣaġ u ṣoldan ṣaf ṣaf olmış reh-zenān
Ṭalġa başdan aşdıġı dem nāgehān

Keştīye raḫtıñ ḳoduñ ḳulzümde sen
Fā’ide me’mūl idersin ey ḥasen

[159] çeşminde: leblerde İ.

Keştīniñ ġarḳ olması göñliñde yoḳ
Ḥubb-ı cān u cism yoḳ ümmīd çoḳ

Süleymān -‘aleyhi’s-selāmıñ- Ḥażret-i Müste‘āndan bir gün şeyṭānı bend itmege ṭālib olması

Ol Süleymān ki Resūl ü pādişāh[160]
Didi bir gün ey Ḫudāvend-i İlāh

Bu la‘īn İblīs-i pür-telbīsi ben
Eyleyem emr gele bir gün ḥabs-i fen

Ḳoyam o zindānda bendī ben aña
Dili aġzı ṭutıla bī-nuṭḳ ola

E 653b

Ḥaḳ Te‘ālā luṭf-ı ‘āmından hemān
İtdi bu emr-i ‘aẓīmi imtiḥān

Pes ki fermān-ı Ḫudāvend-i Celīl
Eyledi İblīsi bend ile zelīl

Bir günüñ içinde hep ḫalḳ-ı cihān
Cümleten a‘lā vü ednā merdümān

İ 655b

Bir kesiñ cānında göñlinde ebed[161]
Vesvese teşvīş virür yoḳ bir eḥad

Ḳalḳdı ġaflet perdesi her dīdeden
Ḳalmadı rāh-ı ṭama‘da hīç gezen

Didiler āḫir cihāndan gitmeli
Terk-i dünyā itmeyüp yā n’itmeli

Pes niçün bu kārdan biz ġāfiliz
‘Ömri żāyi‘ eylemekle ‘āṭılız

Pes o gün ṣavm u ṣalātıñ ġayrı kes
İtmediler baḫr ü ber içre heves

Ne yidiler ne uyudılar hemān
Hem ne kār var hem ne iş var o zamān

[160] Resūl ü pādişāh: Resūl hem pādişāh E.
[161] Bir kesin: Kimseniñ İ.

Kār-ı ‘ālem oldı ‘āṭıl tābe-şeb
Hīç ne ẕevḳ ḳaldı ne ‘ayş u ne ṭarab

Ḥaḳ Te‘ālā celle şāne o zamān
Vaḥy idüp didi Süleymāna nihān

Ey Süleymān ḥikmetimiz vāfire
Kārımıza ādem olmaz māhire

İşimiz hep ḥikmete mebnī olur[162]
Tā ‘ademden ‘ālem ideli ẓuhūr

Sūre-i *Kehfi* oḳu gel ey püser[163]
Tā ki al *innā ce‘alnā*dan ḫaber[164]

Ki *‘ale’l-arż* her ne itdimse bedīd[165]
Zeyn-i ‘ālem olur anıñla mezīd

Bir ‘abeş şey itmedim ḫalḳ ey muḳır
Baḥr ü berde ‘ālemīnde cehr ü sır

Līk ‘aḳl-ı ādemī irmez buña
Ḥikmet-i ḥükm-i ezeldir müntehā

Ey peder sen emr-i *kün*densin ezel[166]
Bende ol hem bendelik eyle güzel

O ḥakīm-i Kirdgār bīçündur
Çī vü çūne kim düşe meftūndur

Geç fużūlī da‘vīden münḳād ol
Ḳulluġuñ ḫaḳḳını vir āzād ol

Ḥikmet-i Fettāḥı bilmez hīç kes
Kendi bilür ḥikmetini sözi kes

[162] İşimiz: Kārımız E.
[163] Sūre-i Kehfi oḳu gel: Sūre-i ve’l-kehfi oḳı İ.
[164] *Kur’ân-ı Kerîm*, Kehf, 18/7: “Biz, kimlerin daha güzel amel edeceğini deneyelim diye yeryüzündeki her şeyi oranın süsü yaptık.”
[165] *Kur’ân-ı Kerîm*, Kehf, 18/7.
[166] *Kur’ân-ı Kerîm*, Âl-i İmrân, 3/47: “Dedi ki: ‘Rabbim! Bana bir erkek eli değmediği halde nasıl çocuğum olur?’ Allah buyurdu: ‘İşte öyle, Allah dilediğini yaratır, bir işin olmasını istedi mi ona sadece ‘ol!’ der, o da oluverir.’”

‘Arabıñ o ṭatlı şuya irişüp ‘uẕūbet ü leṭāfetinden müteḥayyir olup ve hediyyesinden ḥacīl olması

E 654a

Çün ‘Arab o çeşmeden āb-ı zülāl
İçdi oldı teşnelikden bī-melāl

‘Ömri içre içmemişdi böyle ṣu
Sinici vü ṭatlı bir ṣu idi o

Çünki çölde bulanıḳ ṣu cümle hep
Görmemiş işitmemiş geldi ‘aceb

İ 656a

Āb-ı şīrīn ẕevḳini bildi ‘Arab
Leẕẕet-i şīrīn ü nūşı ṭoydı hep

Hīç müsāvī ola mı *milḥun ucāc*
Ḳandadır *‘aẕb* ü *furāt* u ḫoş mizāc[167]

Kendüye didi ki bu āb-ı revān
Degil illā Kevṯer-i bāġ-ı cinān

Çünki ‘aczim gördi Ḫallāḳ-ı ‘aẓīm
Ḥālime raḥm itdi Mennān-ı kerīm

Ḥālime raḥm eyledi ḳıldı kerem
Āb-ı cennetden baña virdi ni‘am

Cümle eṭfālim ü aṣḥābım bütün
Ḳaḥṭdan cān üzre olmışlar zebūn

Pādişāh-ı şehre ben pīşkeş virem
Bu ṣudan elbet ider baña kerem[168]

Çün bu ṣudan nūş ide şāh-ı cihān
Tāze eyler cānını āb-ı revān

Çünki cennetden bu āb-ı ḫoş zülāl
Faẓl u raḥmet ḥavżı cūyına miṯāl

[167] *Kur’ân-ı Kerîm*, Fâtır, 35/12: “Şu iki çeşit su kütlesi birbirine eşit olmaz; birisi tatlıdır, susuzluğu giderir ve içimi güzeldir, ötekisi ise tuzlu ve acıdır. İkisinden de taze et yersiniz ve takınacağınız süs eşyaları çıkarırsınız. Gemilerin denizi yararak gittiklerini görürsün ki bu da O’nun lutfuna nâil olmanız ve O’na şükretmeniz içindir.”
[168] Bu ṣudan elbet ider baña: Bu ṣudan baña ider elbet E.

Şāh ider i‘ṭā baña çoḳ sīm ü zer
Baḫş ider ḫil‘at ile la‘l ü güher

Ben temevvül bulup olurum ġanī
Āfitāb-ı devlet olur rūşenī

Cümle eṭfāl ile aṣḥābıma ben
Aluram ālāt u eṣvāb-ı beden

Başḳa bir ḳaç yük daḫı alsam gerek
Arpa buġday mercimek hem de nemek

Ḫayli yükler yüklerim anlar içün
Ḳurtulam ḳaḥṭ u ġalādan ben bütün

Yiyelim hem içelim rāḥat ile
Nice yıllar ‘ayş ile ‘işret ile

Meşki ṭoldurdı o ṣudan ṣoñra o
Cānib-i Baġdāda döndürdi o rū

Ḳaṭ‘ idüp rāh-ı beyābānı ‘Arab
Ki sevād-ı şehri gördi bā-ta‘ab

O sevāda ‘azmi ḳıldı mu‘teber
Hedye tefrīḥinden oldı bī-ḫaber

Sāḥil-i Dicleye uġradı rehi
Düşdi o āb-ı laṭīfe nigehi

Gördi tā ki böyle bir āb-ı revān
Ḳaldı ḫayrān u ‘acebde o zamān

E 654b

İçdi bir yudum o cān-baḫş ābdan
Misk ü anberden eleẕẕ gülābdan

Göñline didi ‘aceb ben ḳandayım
Hem ġalaṭda hem ḫaṭāda bendeyim

Şehr bu hem mülk de bu hem ṣu da bu
El-vedā‘ ey ‘aḳl u dīn şimden girü

İ 656b

Çāh u çehde ḳalmışız biz nā-tüvān
Olmışız meslūb-ı rāḥat her zamān

Rūzgār-ı ‘ömrimiz ḥayfā dirīġ
Geçdi nice sāl berbād hemçü mīġ

Cevf-i berde murġ-ı āb-ı şūreter
Āb-ı ‘aẕb-ı Dicleden bilmez ḫaber

Ey birāder bu miṣāl-i ḥālimiz
Ġaflet içün şāhid [ü] timṣālimiz

Āḫiretden ġāfil olmışdı bu dil
Mā’il-i ġam-ḫāne olmazdı o dil

Yā meger o Ḳādir ü Ġaffārımız
Açа luṭfıyla dil-i bīdārımız

Nebī -ṣallallāhü ʻaleyhi vesellem- buyurdı
mevt bir kāsedir cemīʻ-i nās anı içicidir
ve ḳabir bir bābdır nāsıñ
cümlesi aña giricidir[169]

Taḫte-i keştīye ḳondı o hümā
Ḫānumān u hem sipāhından cüdā

Bir yire ḳondırdılar ki teng ü tār
Yalıñız tenhā vaḥīd ü ḫ˘ār u zār

Zehreler çāk eyleyen o yirde o
Ḳaldı aʻmāliyle tenhā luṭf-cū

Eyledi fermān o şāh-ı kāmkār
İş eri ḥāciblere bā-iʻtibār

Tā gideler o faḳīriñ pīşine
Ḫūb cemāl ile o şīriñ pīşine

Ḳarşusına vardılar iʻzāz ile
Aldılar anı hezārān nāz ile

Her ne ki virdiyse tüccār-ı şehe
Vaḳt-i mülk-i salṭanatda bu rehe

Cümlesini bā-berāt u bā-nişān
İtdiler ʻarż o zamān aña ʻayān

Her birine yedi yüz virdi Ḫudā
Ḫāżırānda anıñ içün bī-merā

Yoḳ ḥasūd-ı düşmen ü hem ḫaşm-ı bed
ʻAyş u ʻişretdir o kişverde ebed

Ṣatun alınmış aña mülk ü serā
Bāġ u būstān kāḫ [u] eyvān bī-behā

Cāriye ġılmān-ı bī-ḥadd ü şümār
Şāha lāyıḳ nice bāġçe ṣad hezār

[169] Başlık: Nebī -ṣallallāhü ʻaleyhi vesellem- buyurdı el-mevtü kāsün ve külliʼn-nāse şāribe veʼl-ḳabrü bābün ve külliʼn-nāse dāḫile E. Hadîs-i Şerîf: "Ölüm eninde sonunda herkesin içtiği bir kâsedir. Kabir de eninde sonunda herkesin girdiği bir kapıdır."

E 655a

Nice iḥsānlar ‘arīż ü hem ‘amīḳ[170]
Şeh ḥużūrunda olur añа refīḳ

Şeh anıñ ḥālinden āgehdir velī
Līkin itdiler añа ‘arż-ı celī

Didi odur ‘abd-i ḫāṣü’l-ḫāṣımız
Hem muṭī‘-i ṣādıḳü’l-iḫlāṣımız

İ 657a

Her ne didimse anı itdi ḳabūl
Bende-i fermān ne didiyse Resūl

‘İlm ü a‘māl ile o ārāste
‘Adl ile rāstī ile pīrāste

Ḫalḳ-ı maḥmūdī ider bezl-i faḳīr
Luṭf u cūd ile bu ‘ālemde şehīr

Oldı īmān-ı ḥaḳīḳī hemdemi
Ṣıdḳ u īḳān ile ḳalb-i eslemi

Şirk aṣlā itmemiş ṣadrı maḥall[171]
Kesr-i bāṭından berī o bī-bedel

Kendine pīrāye itmiş ‘aḳlı o
Rāyet-i ‘aḳl ile gitmiş sū-be-sū

Her kimiñ ḫayr u şer-i ef‘ālde
‘Aḳl rehber mu‘teber her ḥālde[172]

‘Aḳl eşref-i eşyā oldıġını ve benī-ādem cemī‘-i ḥayvānāt üzerine fażlı ‘aḳl ile ẓāhir oldıġını beyān ki eger ‘aḳıldan eşref bir şey’ olaydı o şey’ cemī‘-i eşyādan evvel ḫalḳ olunırdı
Evvel mā-ḫalḳu’l-‘aḳl

Bir şey’ olsa ‘aḳldan a‘lā eger
Yaradırdı anı Allāh pīşter

[170] ‘arīż ü hem ‘amīḳ: ‘arīżī ü ‘amīḳ İ.
[171] Şirk: Şükrin E.
[172] – E.

‘Aḳldan bālā ne vardır her zamān
Ḥaḳḳı bilmek anıñ iledir hemān

Cümle ālāt içre bir şey yoḳ ki o
İgneden küçük ola ey ḫūb-rū

İgneyi gördükde ‘aḳla pür-hüner
Bilür anı kendiden o bī-ḫaber

Vardır anıñ ṣāni‘i üstād-ı kār
Ma‘rifetle virdi buña i‘tibār

Otuz üç zaḥmet ki bir sūzende var
Tā ki bir ḳaftān dikince merd-i kār

Ma‘deninden ḳazmalı ḳaynatmalı
Tā ola pākīze ten ṣāf u melī

Ṣoñra eylerler anı bī-ḥadd müẕāb
Tā ola iḫrāc fi‘l-i nā-ṣavāb[173]

Anı ḳaç elden geçer ben söylesem
İşe yarayınca ta‘bīr eylesem

Bir ḥikāyet olur o dūr u dırāz
Maḳṣadından Meṯnevī ḳalur biraz

İgnede var ḥāliyā ża‘f-ı beden
Ādemīniñ pek küçük kārı iken

E 655b

Hīç mümkin mi ola bī-ūstād
Nic’olur yā ‘ālem-i kevn ü fesād

Böyledir ‘aḳl-ı mu‘allā iḳtidār
Ki anıñla buldı insān i‘tibār

İ 657b

Ki ‘aẕīmü’l-cürm iken bu nefs-i küll
‘Aḳldan iḫrācı gūyā ġonçe-gül

‘Arşda var iken bülendlik hem ‘iẕam
Cümle çarḫ andan aşaġıyken ḳadem

[173] E. nüshasında bu mısra bir önceki beytin ikinci mısraına yazılmış olup beytin ilk mısraı ile önceki beytin ikinci mısraı bulunmamaktadır.

Ki buyurdı Ḥaḳ kitābda ey fetā
Ya‘ni *er-raḥmān ‘ale’l-‘arşistevā*[174]

İstivā taḥḳīḳi istīlā dimek
Bu ḳavil ‘ālī senedden itme şek

Gelmesün ḳalbiñe aṣlā hīç şek
O şek ile cāyıñ olmasun derek

Bu yedi çarḫ-ı mu‘allaḳ bī-direk
Kim ider ḳā’im bunı bil ey eşek

Var felekde ay u yıldız hem güneş
Ṣaf ṣaf envā‘-ı melā’ik eş [ü] baş

Ḳat ḳat bu arża baḳ ki bā-vaḳār
Ki anıñla cümle dünyāya medār

Ṭopraḳ u ṣu vü havā āteş olur
Birbirine muḫtelif dört żıdd-ı şūr

Üç mevālid daḫı ‘ālemde hemān
Lāzım oldı dönmege devr-i zamān

Cümle maḫlūḳāt u maṣnū‘āt-ı Ḥaḳ[175]
Kā’ināt u cümle mevcūdāt-ı Ḥaḳ

Ey birāder var ise ‘aḳlıñ eger
Nice bir ṣāni‘ olur bu neş’eler

Ḫālıḳ u Ṣāni‘ ki bī-‘illet o bir
Oldı āletden münezzeh ol muḳırr

Ḳādir ü Ḥayy u Ḳadīmdir lā-yezāl
Olamaz noḳṣān anda hep kemāl

Cümle bu ta‘līm-i Ḥaḳdır ey püser
Mürşid odur hem delīl ü rāhber

Bu yola bir ‘aḳl lāzımdır müfīd
Ki Ḫalīlu’llāh-veş ola sa‘īd

[174] *Kur’ân-ı Kerîm*, Tâhâ, 20/5: “Rahmân olan Allah arşa istivâ etmiştir.”
[175] maḫlūḳāt: mevcūdāt İ.

Bula ‘aḳlıñ çünki iḳlīm-i yaḳīn
Bī-ḥaẕer dir *lā-üḥıbbü’l-āfīlīn*[176]

Ṣābitāt u seyyirātda inḳılāb
Āşikārdır *āfīlīn*dir çün serāb

Māh ki bu gökdedir bi’l-ittifāḳ
Sālim olmaz geh ḫusūf u geh meḥāḳ

Şems-i ‘ālem ki odur ferḫunde fāl
Aña vāḳıfdır küsūf ile zevāl

O ‘aẓīmü’ş-şān olan Rabb-i Celīl
Hep yaratdı ḳudreti içün delīl

E 656a

Anda yoḳ tebdīl ü taġyīr ü zevāl
‘Aḳl-ı kāmil fehm ider ki bu muḥāl

‘Ayb u ‘illetden berīdir ẕāt-ı Ḥaḳ
Cümle külfetden berīdir ẕāt-ı Ḥaḳ

İ 658a

Her kimiñ dīni ki bu āyīn ola
Ṭoġrı īmān u ḥaḳīḳī dīn ola

Böyle taḥḳīḳ yoġısa sende eger
Vay saña ki ḫāk senden yüceter

Ṭaġ u deryā hem aġaç hem berg ü şāḫ
Cümle maḫlūḳāt u bu çarḫ-ı ferāḫ

Vaḥdet-i ẕāt-ı Ḫudāya şāhidān
Çeşm-i ‘aḳlıñ aç birāder sen hemān

Faḫr-i Rāzī aña raḥmet ide Ḥaḳ
O emīnu’llāh-ı mevṣūḳ müttefaḳ

Bu berāhīn ü delīlden mā‘adā
Ẕāt-ı Ḫallāḳ-ı Celīle bī-merā

O kemāl-i ‘aḳlı ile pek cemīl
Serd ḳılmışdır o hem biñ bir delīl

[176] *Kur’ân-ı Kerîm*, En’âm, 6/76: “Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü. ‘Rabbim budur’ dedi. Yıldız batınca da ‘Batanları sevmem’ dedi.”

Āferīnişden bu vaḳte müntehī
Geldi nice faḫr emṣāli behī

Her birisi olmaġa ẕāt-ı Eḥad
Eylemişler serd-i rūşen biñ sened

Sen daḫı taḳlīdden taḥḳīḳa yol
Bulamazsañ it bu īmānı ḳabūl

Ki muvaḥḥid nice dinür ey ḍarīr
Olma sen īmān-ı taḥḳīḳden ḫabīr

Mā ḫalaḳtu'l-cinne ve'l-ıns didi Ḥaḳ[177]
Bu kelāmu'llāh içinde bir sebaḳ

Ẓāhiren oḳırsın anı *ya'büdūn*
Ya'büdūnuñ ma'nīsidir *ya'rifūn*[178]

Kim ki īmān itmese böyle metīn
Cāyı anıñ esfelīdir sāfilīn

Şerḥ-i īmānıñ beyānı başḳadır
Merd-i īḳānıñ nişānı başḳadır

Şirki göñlüñe getürme ey fülān
Cürm iderseñ Ḥaḳḳ 'afüvvdür bī-gümān

'Ālimü'l-ġayb ey ḥakīm-i kār-sāz
Cümle senden cān u īmān u niyāz

Ḫānumān virdiñ daḫı īmān hem
Hem *vefażżalnā*da ḳıldıñ muḫterem[179]

Cān istirdādı vaḳtinde amān
İnfiṣāl ide bu ḳālibden o ān

Cümleniñ īmānını ḳıl yā İlāh
Şerr-i yaġmā-yı şeyāṭīnden nigāh

[177] *Kur'ân-ı Kerîm*, Zâriyât, 51/56: "Ben cinleri ve insanları, başka değil, sırf bana kulluk etsinler diye yarattım."
[178] *Kur'ân-ı Kerîm*, İsrâ, 17/70: "Andolsun biz insanoğluna şan, şeref ve nimetler verdik; onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık."
[179] *Kur'ân-ı Kerîm*, İsrâ, 17/70.

E 656b, İ 658b

O ġulām-ı münḳādıñ istiḳbāline pādişāh erkān-ı devleti irsāl eyleyüp anı i‘zāz u ikrām ile maḳāṣıd-ı aṣlīsine irişdirmeleri ki ḳavl-i Te‘ālā *hel cezāü’l-iḥsāni ille’l-iḥsānu*[180]

Çün irişdi vaḳt-i vuṣlat devleti
Nā’ib-i ḫān urdı ṣūr-ı ḥasreti

Ekilenler biçme vaḳti geldi hep
Ḥınṭanıñ ḥınṭa ceviñ cev ḳıl ṭaleb

Kimse o ḥażretden olmaz ḫāsire
Çünki dünyā *mezra‘ātü’l-āḫire*[181]

Ḫālıḳ-ı ‘ālem şehenşāh-ı semī‘
O ḳulı içün ki olmışdır şefī‘

Ḥācibān u nā’ibānıñ cümle hep
O bezirgān-ı sa‘ādet-kīş-i Rab

Yollayup emr itdi esbāb-ı şehi
Bād-ı pāyānıñ beġāyet ferbihi

Çekeler ḥayli yedekler pīş-keş
Bindireler atlar üzre mīr-veş

Başı üzre ḳuralar çetr-i ẓafer
Māhıñ omzunda yedekdeş ey püser

Oldı ḫādimler rikābında devān[182]
Tā getürdiler anı şehre revān

Hīç ḫayāl ü fażlına gelmezce şey’
Cūd u fażlından ‘aṭālar ḳıldı Ḥay

Pādişāh itdi aña luṭf-ı ḫiṭāb
Ġuṣṣa vü teşvīşden ḳurtıldı şābb

Zīnet ü iḳbāl bābın açdı Ḥāḳ
Ki murādı neyse oldı müsteḥaḳ

[180] *Kur’ân-ı Kerîm*, Rahmân, 55/60: “İyiliğin karşılığı da ancak işte böyle iyiliktir.”
[181] Hadîs-i Şerîf: “Dünya ahiretin tarlasıdır.”
[182] ḫādimler: ḫuddām hep E.

Şāh fermānıyla buldı lāyıḳın
Taḫt-ı şāhīde maḳām-ı fāyıḳın

İ‘tilā vü ictilā taḫtında o
Eyledi icrā-yı fermān sū-be-sū

Bir ṭaḳım engüşti ucı pür-żiyā
Leyl-i muẓlim anıñ ile rūşenā

Cümlesi el bağlamışlar bā-edeb
Ḳarşusında yüzleri yirde ‘aceb

Fetḥimiz servi çü virdi şāḫ u berg
Tīġımız oldı şeker ḳattāle merg

Ḳoç gibi kesiñ anıñ başın sezā
Ki *fedeynāhü bi ẕibḫın* dir Ḫudā[183]

Felsefīniñ oldı bunda gözi kūr
O ḳara yüzli olan mehcūr u dūr

Çün muḳırsın şīve-i āḫi’ṣ-ṣaġīr
Yā neden ḳırdı başıñ āḫi’l-kebīr

Her gice āḫi’ṣ-ṣaġīre sen muḳırr
Ki yaḳīnen bildiğiñ şey ey mużır

E 657a

Pes neden āḫi’l-kebīri böyle red
روبـدوزخ او بـود مـآ وای بـد

Ādem ü ‘Īsā peder biri oġul
İki ḳardaşdır didi ba‘ż-ı nuḳūl

İ 659a

Her iki bürhān ṭoġrı ey cüdūl
Gel mecāzından ḥaḳīḳa ḳıl ‘adūl

Ādemiñ ḥaḳḳında itdiñ i‘tirāf
Ana bābā yoḳ diyü bī-kiẕb ü lāf

Yā niçün ‘Īsāda münker oldıñız
Nice yañlış söz ki kāfir oldıñız

[183] *Kur’ân-ı Kerîm*, Sâffât, 37/107: “Biz, (oğlunun canına) bedel olarak ona iri bir kurbanlık verdik.”

İşte Ḳur’ān saña şāhid bī-ḥiyel
Ādem ü ‘Īsā içün *inne-meṯel*

Ḫālıḳ-ı ‘ālem ki ṣāni‘ Ẕü’l-Celāl
Ḫalḳ-ı Ādem ḫalḳ-ı ‘Īsā bir miṯāl

İşte belli şübhesiz sensin muḳırr[184]
Ḳudretiñdir yā niçün āḫirde bir

İki sīlīyi uran bu kimseye
Birden ‘āciz mi ki ura eñseye

Ẕirve-i çarḫ-ı kebūda per viren
Ya‘ni İdrīse felekde yer viren

Şebh-i maṣlūba virürse per eger
Tā semā-yı rābi‘a virürse fer

Sen ‘aceble dir misin ki bu odur
Maġzı atup pōstı almaḳlıḳ budur

Tā firāz-ı çarḫ-ı çārümden güneş
Arża iner yek-nefes bī-keşmekeş

Elbet ‘Īsādır güneşden ḫūbter
Arḳadan yüz biñ ḳat a‘lā ey püser

Yirden ‘Īsā göge itdiyse ṣu‘ūd
Olamaz cāy-ı ‘aceb ṣun‘-ı Vedūd

Ey olan kibr atına bu dem süvār
Ḳapamışsın gözleriñ şeyṭān-vār

Bu ṭarīḳ-i müstaḳīmden fikr atı
O ḫarūn serkeşlik eyler pek ḳatı

Rūmdan yüz döndürüp gider Ḫıṭā
Ṣabr ḳıl yarın görürsin ey fetā

Ẓāhir ola çün ṣabāḥ-ı nūr-pāş
Saña Tebrīzde olurum arḳadaş

[184] İşte belli: Ma‘a hāẕā E.

Şems-i Tebrīzī görürsin o zamān
Ümmetī vü *ümmetī* dir nezd-i ḫān[185]

Kim ki *nefsī nefsī* dir vaḳt-i nevā[186]
Dāmenin ṭutma anıñ ey bī-nevā

Tā görürsin senden o i‘rāż ider
Kendi rāhıñ kendüye çenber çeker

Destiñi dāmān-ı şems-i pāke ur
Cānib-i ser-‘asker-i *Levlāk* olur[187]

E 657b

Şāhımız zīrā Kerīmdir Kāmil o
Hem ‘Alīmdir hem Ḥalīmdir ‘Ādil o

Kimseye andan irişmez ẓulm u zūr
Böyle efkārdan çün odur dūr dūr

İ 659b

Ḫūyum ile ḫūylanıñ buyurdı O[188]
Çünki o ṣāfī olur cümle nikū

İyü ḫūyı ‘ādet eyle ey civān
Ẕü’l-Minenden şermsār olma amān

Her kime ‘ilm ü ‘amel ola şi‘ār
Her kime ‘adl ü kerem ola düṣār

Dünye vü ‘uḳbāda olur o ḫalāṣ
Ḥaḳḳ-ı bī-çūne olur hem abd-i ḫāṣ[189]

Yā Dāvūdu innā ce‘alnāke ḫalīfeten fi’l-arżi fāḥküm beyne’n-nāsi bi’l-ḥaḳḳı
āyet-i kerīmesiniñ tefsīri[190]

Böyle buyurdı o dārā-yı cihān
Ḫālıḳ u Rezzāḳ her insān u cān

Ey ḫalīfem arżda Dāvūd-ı dilīr
Ṣaff-ı cengde ḫaşmımıza hemçü şīr

[185] Hadîs-i Şerîf.
[186] Hadîs-i Şerîf.
[187] Hadîs-i Şerîf.
[188] Hadîs-i Şerîf: “Allah’ın ahlakıyla ahlaklanın.”
[189] ‘abd-i ḫāṣ: ḫāṣ-ı ḫāṣ İ.
[190] *Kur’ân-ı Kerîm*, Sâd, 38/26: “’Ey Dâvûd! Biz seni yeryüzünde halife yaptık; onun için insanlar arasında adaletle hükmet; nefsin isteklerine uyma, sonra seni Allah yolundan saptırır. Kuşkusuz, Allah yolundan sapanlara, hesap verme gününü unutmaları yüzünden çok ağır bir azap vardır.’

Ben ḫalīfe eyledim arża seni
چون که نام از آســـمان آمد ســـنی

1635 Ḥākim itdim ben seni şol keslere
Çehre vü cism ile hem-cins yeksere

Böyle ḳullar arasında sen hemān
‘Adl ü dādı pīşe eyle her zamān

Ḥükmiñi naṣfet ṭarīḳi üzre ḳıl
Ma‘rifet dürriñi ṣāf it bī-meṯīl[191]

Tābi‘ olma sen hevāña yek peşīz
Sil derūndan şehvet erḳāmın temīz

Her kim ola tābi‘-i nefs ü hevā
Şerr-i nās oldı ki merdūd-ı Ḫudā

1640 Cādde-i ‘adl oldı rāh-ı müstaḳīm
Yüz çevirme yoldan ey şāh u ḥakīm

Sırr-ı *ḫayrü’n-nāsı men yenfa‘* behā[192]
‘İzz ü devlet rāhına ḫoş reh-nümā

Çenber-i inṣāfdan çıḳma birūn
‘Adl zīrā ṭāḳ-ı gerdūna sütūn

Dīn ü devletde ‘amel ‘adl ile dād
Ẓulm u ‘udvān millete virür fesād

Allāhü’lleẕī rafe‘a’s-semāvāti
ve’l-arżı biġayri ‘amedin teravnehā
āyet-i kerīmesiniñ tefsīri[193]

Var bu ṭāḳ-ı ṭumṭurāḳ içün sütūn
Līk maḥsūs olamaz ẓāhir buṭūn

E 658a

1645 Oldı Ḥaḳḳ ‘arş-ı mecīdiñ rāfi‘i
Bī-sütūn ḫalḳ itdi anı vāḳi‘i

[191] İ. nüshasında bu beyit ile bir önceki beytin Farsçası karşılıklı yazıldığı için bu beyitlerin tercümesi bulunmamaktadır.
[192] Hadîs-i Şerîf: “İnsanların hayırlısı, insanlara faydalı olandır.
[193] *Kur’ân-ı Kerîm*, Ra‘d, 13/2; Lokmân, 31/10: “O, gökleri görebileceğiniz herhangi bir destek olmadan (duracak şekilde) yarattı, sizi sarsmaması için yere sağlam dağlar yerleştirdi, orada her türlü canlının çoğalmasını sağladı. Biz, gökten su indirip (bununla) yeryüzünde her türden faydalı bitkiler bitirdik.” Lokmân: 10.

Gerçi ẓāhirde sütūn yoḳdur aña
Līk ma‘nāda görinür müntehā

Ḳā’ime eflāke inṣāf ile dād
Bu direk maḥsūs degildir ey ‘imād

Ḥaḳḳa ṣıġındıḳ ki ‘adl olmasa ger
Āsumān iner zemīne şūr u şer

İ 660a

Gösterür yüz ḫalḳ içinde ḥādiṯāt
Münderis olur medār-ı kā’ināt

Hem ta‘affünde olur bād-ı hevā
Ẓahir olur hem zelāzil hem vebā

İns ü cinn ü hem semek murġ-ı havā
Hep havādan bulur esbāb-ı beḳā

Çün ‘ufūnetle bir olınca havā
Cümle ḥayvānāta te’ṯīr-i belā

Münhedim olur binā-yı rūzigār
Nev‘-i ḥayvāndan boş olur her diyār

Ṣanma ‘adli yalıñız sulṭān u mīr
Bu ṭarīḳda olmalı her bir faḳīr

Şehr-i cismī içre her kes şāhdır
El el üzredir kimi kūtāhdır

Sen daḫı şehr-i vücūdında hemān
Ẓulmi terk it ‘adle sa‘y it her zamān

Münkire virmez bu sözler fā’ide
Fehm idersin bir gün olur ‘ā’ide

Sen ki mülk ü şehligiñden bī-ḫaber
Kendiñe ẓulm eyliyorsun ey peder

Şehr-i tende sen sütūnı ḳıl ḳavī
Şol sütūn ki ‘adl dir aña Ḳavī

‘Adl ṣevbiñ o ki tenden dūr ide
Kendini müddet ile mehcūr ide

ای بـرادر در تـو نـو دونـه نـعَـجْ
قصـــد کرددی مر مرا یک نعجه لج[194]

Lā-cerem feryād idüp o nāle-zen
Çünki o bīçāreden aldandı zen

Çünki nā’ib olasın idüp ḥanīn
Pādişāhdır o yüḥibbü’t-tā’ibīn

Her kese vācib olur bu ‘adl ü dād
Olmasun bī-‘adl olan ‘ālemde şād

Ẓulm içün maḫṣūṣdur nār u ‘aẕāb
Yüz ḳaralıḳdır belā vü renc ü tāb

‘Adl içündür cennet ü ḥūr u ḳuṣūr
Keyf ü kemsiz rü’yet-i Rabb-i Ġafūr

Yol budur manṣıb da budur ey ‘azīz
İyü baḳ bil var ise ‘aḳl ü temīz

E 658b

O bende-i muṭī‘iñ tetimme-i dāstānı ki ḥisābına mükāfāt *mā teştehīhi’l-enfüsü ve teleẕẕül a‘yunü* buldı[195]

Bendeniñ oldı ḥisāb-ı ‘adli çün
Rāst geldi pīş-i şāhīde bütün

Aña virdi ġāyet-i maḳṣūd-ı dīni
Buldı ḫāṣlarla kemāl-i sūdını

İ 660b

Bir daḫı yoḳdur aña merg ile merd
Virdi maṭlūbın aña Yezdān-ı ferd

Her kime lāzım ise böyle cinān
Dir ki ol böyle diril böyle hemān

[194] *Kur’ân-ı Kerîm*, Sâd, 38/23: “‘Şu adam benim kardeşim. Onun doksan dokuz koyunu, benim ise bir tek koyunum var. Buna rağmen ‘Onu da bana ver’ dedi ve bu tartışmada bana baskın çıktı.’”
[195] *Kur’ân-ı Kerîm*, Zuhruf, 43/71: “Orada altın tepsiler ve bardaklar cennetliklerin çevrelerinde dolaştırılacaktır. Orada canların istediği, gözlerin zevk aldığı her şey vardır ve siz orada sonsuza kadar kalıcısınız.”

Ṯümme ḫalaḳnān nuṭfete ʻalaḳaten
fe ḫalaḳnāl ʻalaḳate muḍġaten
fe ḫalaḳnāl muḍġate ʻiẓāmen fe kesevnāl
ʻiẓāme laḥmen ṯümme enşeʾnāhü
ḫalḳan āḫara fe tebārakaʾllāhü
aḥsenüʾl-ḫālıḳīne
āyet-i kerīmesiniñ tefsīri[196]

Ey olan kibr ü menīde ġırrenāk
ʻUcb ile ṣad men gelüp olduñ helāk

Sen ne yirden geldigiñ bilseñ ʻaceb
Aṣl-ı cismiñ hem nedendir cedd ü eb

Sebletiñden sen bu benlik yādını
Kendiñe gel añma aṣlā adını

Sen meşīmede cenīn idiñ güzel
Hem ʻademde nice dem ṭurduñ ezel

Pes Ḫudā-yı lem-yezel ḳıldı ʻalī
Cāy-ı tengde nuṭfe oldı o menī

Nuṭfe iken ʻalḳa olduñ ṣoñra sen[197]
Ḫayme-nih bu cānibe atdıñ resen

Mekṯ ḳıldıñ ṣanma o mekṯi seniñ
Belki o ṣunʻ-ı Ḫudā-yı Ẕüʾl-meniñ

Sen kim orṭa yirde dest-i şān anıñ
Her ne ki var faẓl u hem iḥsān anıñ

Pes *ḫalaḳnen nuṭfe ʻalḳa* dir Ḫudā
Cümlesi ṣunʻ-ı laṭīf-i Kibriyā

ʻAlḳadan ṣoñra ḥakīm-i ferd ü Ḥayy
*Muḍġaten*lik virdi germden yaʻni şey

İşte bu dördünci menzil ey püser
Sen bu menzillerden olduñ bī-ḫaber

[196] *Kurʾân-ı Kerîm*, Mü'minûn, 23/14: "Ardından nutfeyi (döllenmiş yumurta) alakaya (rahimde asılıp beslenen embriyo) çeviriyor, alakayı şekilsiz et (görünümünde) yapıyor, bu etten kemikler yaratıyor, daha sonra da kemiklere adale giydiriyoruz; nihayet onu bambaşka bir yaratık halinde inşa ediyoruz. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah çok yücedir."
[197] iken: idiñ E.

Yoḳsun aṣlā orṭada sen bir zamān
Baḳ yularıñ ḳanda çekerler hemān

Çekme ki burnuñ ḳoparur o yular
Ḳanlı ṣu ile beriyye hep ṭolar

1685 Oldı şol rütbe ‘aẕāb-ı sārbān
Arḳa vü yan ẓaḫm ile ṭoldı o ān

E 659a

Ḳırbada ṣu çölde ḳaldıñ pür-aṭaş
Gerdeniñ çāha irişmez ey keleş

Ṣıçramaḳ virmez saña hīç fā’ide
Diliñ aġzıñdan çıḳar bir ḳā’ide

Cünbiş ü zūra mecāl yoḳ o zamān
Cān-reginde hīç ḥayāt yoḳ ey filān

Ṣoñra o *muḍġa*yı ‘aẓm itdi Ḫudā
Ki *ḫalaḳnāl-muḍġaten* bürhān aña

İ 661a

1690 Pes o ‘aẓm üzre lüḥūm çekdi İlāh
Hem *nefaḫtü* cān üfürdi pādişāh[198]

Ṣümme enşe’nāhü ḫalḳan āḫara
Ḳıldı ‘āḳil hem dil-āver yeksere

Māye-i ṣıḥḥatle virdi intibāh
Virdi hem dārü’l-ḳarāra saña rāh

O ‘azīz bir ḫˇācedir sen tāciri
Virdi varlıḳ ‘aḳl u hem zūr u zeri

Tā ki kesb ü kār idüp o ‘ālime
Yollayup murdār olursın o deme

1695 Ḳıṣṣa-yı ḫˇāce ġulām-ı tācirī
Ṣadrına itdim beyān-ı münẕiri

Ḥāliniñ ṣūretleri hem fażl-ı Ḫaḳ
Raḥmetiyle eylemişdir mā-sebaḳ

[198] *Kur’ân-ı Kerîm*, Hicr, 15/29; Sâd, 38/72: “…Ona tam şeklini verip ruhumdan da üflediğim vakit hemen onun için secdeye kapanın.’”

Ḫˇāceniñ faẓlını bil hem nefsiñi
Emrine rabṭ it ṣabāḥ u emsiñi

Tā ki sen *yevme yefirru'l-mer'ü* şād[199]
Olasın bā-ṭā'at-ı Rabbü'l-'İbād

O seniñ muḫtāc degil a'māliñe
Emrini ṭutmaḳ ġaraż her ḥāliñe

Cānıñ içün sa'y ḳıl sen ey püser
Ṭā'atiñle olma hem maġrūrter

Bendelik resmini eyle sen becā
Līk faẓl u luṭfına ḳıl ittikā

Kāġıd-ı āzādımız 'işmetden o
Āyet-i *lā-taḳneṭū raḥmet*den o[200]

Münācāt

Dā'imā ancaḳ münācātım saña
Fā'ide yoḳ dirligimden bī-ṣenā

Şemsime vir nām-ı pākinden şeref
Baḥr-i dilde gevher ola bī-ṣadef

Baña dünyā oldı mite hem de serd
Serdter ḳıl sen baña ey ḥayy u ferd

Ḥayfdır ki şeh Süleymān Ḫātemī
Dest-i dīvde ölüp ide mātemī

Meṣnevī 'āşıḳlara dārü'l-'ayār
Bādesi ṣāfī vü sekri bī-ḳarār[201]

E 659b

Nūş ider iseñ eger bu bādeden
Neş'esinden āgeh ol ṣanma düzen

Lāleniñ başında var sāġar belī
Pīr-i mey ṣanma o rüsvāy-ı celī

Cām-ı Cem mestānesinden bī-ḫaber
'Ömri yetmiş beli bükülmiş gezer

[199] *Kur'ân-ı Kerîm*, Abese, 80/34-36: "İşte o gün kişi kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçar."
[200] *Kur'ân-ı Kerîm*, Zümer, 39/53: "De ki (Allah şöyle buyuruyor): 'Ey kendi aleyhlerine olarak günahta haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.'"
[201] Bādesi ṣāfī vü sekri: Bādesi vü sekri E.

Çeşm-i nergisde başīret ola mı
Lāle-i lāli ḥayātı bula mı

İ 661b

Bādeden mest olan olmaz mest ebed
Mest odur ki yaz u ḳış mest-i Eḥad

Ḥaḳ żiyāsı dīn Ḥüsāmı ey ki mest
Āfitāb göñlinden iẓhār itdi dest

Ey Ḥüsām-ı ḳāṭı‘-ı arslan-ı ‘aşḳ
Mest-i ‘aşḳsın iç hemān peymān-ı ‘aşḳ

Sūy-ı meyḫāneye çek sen bizleri
Cur‘alar ṣaç ḫākimize serserī

Çünki ben bezmiñde bir ḫākim ḥaḳīr
Sen külāhıñ kec idüp bir ṭolu vir

Biri virdiñ iki ḳıl ey Mevlevī
Mey-kedeñ adı çün oldı Meṣnevī

Ḥarf söylersin baña idrāk vir
Derk içün uyluġa raḫş-ı pāk vir

Ḥarf-gūy u ḥarf-rān itdiñ beni
Şāḫ-ı murġ-ı dil-zebān itdiñ beni

Ḥarfiñizden söyledim bir iki ḥarf
Oldı bir ḳaṭreyle pür çün ḥāl-i berf

Sec‘-i ḳumrī ṣā‘irāna ḳāfiye
‘Ārifāna ḫaṭṭ-ı gerdūn kāfiye

Cīfeden ben yüz çevirdim ḥayli dem
Bu degil illā ki fażl-ı Ẕü’l-Kerem

Bu geçitde şāh idim ben müste‘ār
Ṭutmış idim elde şem‘-i gīrudār

Şem‘iñ ardında çü gördüm bādı ben
Nice itmeyim ma‘āddan yādı ben

Ey Ḫudā sen rūşeniyyet vir baña
Şem‘a-i dil ola pür-nūr u żiyā

Arada ben olmasam itme telāş
Naḳd-i mīrāṣım şümū‘ı ḫalḳa fāş

Virdi şem‘im meclis-i her cem‘a nūr
Bañа cāy olduḳda o baḥr-i ḥużūr

Ḳoy ḫˇāce ric‘ate bu şem‘imi
Yolladı baḥr-i sevāda cem‘imi

Ṭal le’ālī al da māhī ṭutma sen
Bu yemm içre dürr-i şāhī var ḥasen

Kūyımıza geleceksin ‘āḳıbet
Meclis-i ḫoş-būya çün bā-‘āfiyet

E 660a

Baḥr içinde şem‘iñi eyle firāz
Gelmesün şem‘a ġubār-ı iḥtirāz

Altı şem‘ uyandı gerçi evvelā
Bu yedinci gice geldi pür-żiyā

Mūm-ı cāndan ey ġulām bu şem‘i yaḳ
Rūşenā ol şem‘-i gerdūnı bıraḳ

Şem‘-i gerdūn rūz-ı maḥşer dūd u dürd
Ol şimālīdir ki gider dūd u mürd

İ 662a

Şem‘i bu baḥriñ içer āb-ı yemīn
Hāzihi cennāti ‘adnin ḫālidīn[202]

Nūr-ı şem‘iñ āb u bāddan ey fülān
Çünki şem‘iñ bāz-gündur ṭurma yan[203]

Gel riyāżetde çalış ki müşkiliñ
Ḳand gibi ḥall ola bālā-yı diliñ

Çün ḳılavuzluḳ ide saña yaḳīn
Tāze aḳçeyle pür olur kīs-i dīn

Erba‘īne ṣab(a)ḥan oldı zerr-i pāk[204]
Ḫālişen Allāh iledir sikkenāk

Sade altun vaṣfı çün meskūk ola
Ol yaḳīndir bil ‘adem meşkūk ola

Nāmıña naḳş-ı diremler ey Ṣamed
Sikke vü zer nāmıñ ile buldı ḥad

[202] *Kur’ân-ı Kerîm*, Beyyine, 98/8: “Onların rableri katındaki ödülleri, altından ırmaklar akan, içinde devamlı kalacakları adn cennetleridir. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah’tan razı olmuşlardır. İşte bu, rabbini sayıp O’ndan korkanlar içindir.”
[203] ṭurma: durma E.
[204] Hadîs-i Şerîf: “Kim sadece Allah rızası için kırk gün sabah namazını (cemaatle) kılarsa kalbinden lisanına hikmet pınarları akmaya başlar.”

Olduḳ ‘işyān ile bizler şer-mekīn[205]
Sikke mührin tevbeye urduḳ hemīn

Ḫuṭbe sikke ismiñ iledir ḳavī
Şāhid ‘ādil-i zekī bu Meṣnevī

Tezkiyesinden yine şāhidlere
Ḳāḍī-i ‘ādil ki sensin maḥşere

Aḳçemize vir revācı sen tamām
Sen Ḳadīmsin lā-yemūtsın lā-yenām

Arḳamızda tūbremiz dürr ile pür
Öldirür bu çulda bizi cū‘-ı mür

Gendüme püryān yarar ammā çi sūd
Mevt yaḳındır ḳalmaz ‘ālemde vücūd

Ey sipeh-sālār-ı dih luṭf eyle sen
Al leālīyi de vir buġdāydan

Nām-ı gendüm yād idersin ey püser
Sen unutduñ ki budur redd-i peder

Veh ki buġday ne bu gevher ne ne tāb
Ey ulu bu *kāne ẕālik fi’l-kitāb*[206]

Eyledi düşmen sözine iḳtidā
Oldı ya‘nī bu yola o reh-nümā

Diñledi gerçi teġāfül idi o
Dōstlarını redd idüp döndirdi rū

Luṭfuñ olmuşdur vekīlim ey delīl
Müdde‘ā budur eyā ni‘me’l-vekīl

E 660b

Biz ḳuluz māye seniñdir ‘āleme
At u yük hem māl u mülk ü demdeme

Ne iderseñ eyle münḳādız bütün
Dimeyüz aṣlā ki ey bī-çün niçün

[205] Bizler: ebter İ.
[206] *Kur’ân-ı Kerîm*, İsrâ, 17/58: “(Günaha batmış) ne kadar ülke varsa hepsini kıyamet gününden önce ya helâk etmiş veya onlara çetin bir şekilde azaba uğratmış olacağız. Bu, kitapta yazılıdır.”

Ḥasbiya'llāh biz ‘inān-ı ḥālimiz[207]
Saña virdik sendedir āmālimiz

İ 662b

Teẕyīlü'l-mütercime

Ḥaḳ Te‘ālāya ṣenā-yı lā-yu‘ad
Hem Resūline ṣalāt-ı bī-‘aded

Evliyāsına daḫı ola selām
Ki ‘ināyet oldı ḥüsn-i iḫtişām

‘Ācizim iḥsān seniñdir ey Ḫudā
Söyleyen sen söyleden sen da'imā

Melce'imdir bāb-ı iḥsānıñ seniñ
Me'menimdir dār-ı ġufrānıñ seniñ

Nefsimi ḳıl kūşe-i şekden ba‘īd
Ḥubb-ı ġayr ola dilimden tā bedīd

Yā İlāhī evliyāñ ḳıl rehberim
Enbiyāñ hem siyyemā peyġamberim

Ya‘ni ol maḥbūb ẕātıñ Muṣṭafā
Dest-gīr-i mücrimān u rehnümā

İtme ser-gerdān tebeh ma‘ṣıyet
Yine sendendir ‘ināyet merḥamet

Āl ü evlād u ṣaḥābī ‘aşḳına
Sīne-sūzānıñ rebābı ‘aşḳına

Bā-ḫuṣūṣ o ẕāt-ı pāk-i Mevlevī
Ṣāḥib-i heft cild-i pāk-i Meṯnevī

Himmetiyle oldı bu heft cild tamām
Türkī ta‘bīrāt ile buldı ḫıtām

‘Arabî beyti yazıldı Fārisī[208]
Fehm ider meydān-ı naẓmıñ fārisi

Diḳḳat it ey nāẓir-i pür-intibāh
Eyle gel ‘ayn-ı baṣīretle nigāh

[207] *Kur'ân-ı Kerîm*, Tevbe, 9/129: “Buna rağmen yüz çevirirlerse de ki: Allah bana yeter, O'ndan başka tanrı yoktur, ben yalnız O'na güvenip dayanırım; O, büyük arşın sahibidir.”
[208] ‘Arabi beyti yazıldı: Beyt-i Tāzīsi yazıldı E.

Ba‘żı mestūrātına ṭa‘n eyleme
Ḥikmetin fehm itmeyüp la‘n eyleme

Ẓulmet-i inkārdan ḳıl iḥtirāz
Nādir-i envār ola meftūḥ u bāz

İntisāb-ı pīrdir bende ġaraż
Ḥaḳdan artıḳ istemem aṣlā ‘ivaż

Nām-ı tārīḫe sezā ey Mevlevī
Rāḥ-ı īḳān Tercemān-ı Ma‘nevī
1251

Medīḥa-i pādişāh-ı cihān Sultān Maḥmūd Ḫān-ı ‘adlī ki der-zamān-ı salṭanat o terceme kerdeşt[209]

- - . / . - - . / . - -
Manẓumem olur o demde merġūb
Ger şāh-ı cihān iderse maṭlūb

Ol şāh-ı cihān ki şevḳ-nāmī
Virdi bu cihāna ḫoş niẓāmı

Ol şāh-ı cihān ki Ḫān Maḥmūd
‘Adli ile nām-ı pāki maḥmūd

Şems-i felek-i mürüvvet odur
Devr-i ḳamer-i fütüvvet odur

Bāḳī ola ‘izz ü şevketiyle
‘Ālemde ṣaḳā-yı ni‘metiyle

Şākir yetişür uzatma ḳāli
Maḳbūldür olan du‘ā-yı ḥāli[210]

. - - - / . - - - / . - -

Bu ‘abd-i aḥḳarı feyyāż-ı muṭlaḳ
İdince maẓhar-ı luṭf u ‘ināyet

Vücūda geldi destimle bu nüsḫa
Egerçi ḳalmamışdı bende ḳudret

Celāle’d-dīn-i Rūmī kim muḳaddes
İde rūḥ-ı şerīfin Rabb-i ‘izzet

[209] der-zamān-ı salṭanat: der-zamān İ.
[210] E. nüshası burada bitmiştir sonraki beyitler İ. nüshasından yazılmıştır.

Kerāmātından ol ẕātıñ bilā-şek
Beni ḳıldı müşerref böyle devlet

Mütercim *Şākır* meşkūr idi kim
Hem üstāẕım idi ol ġarḳ-ı raḥmet

Hem olmuşdur anıñ emriyle şāri‘
Velākin göçdi bulmazdan nihāyet

Teşekkürle ben eylerken tażarru‘
Kim olsun bā‘iṯ-i tezyīd-i ni‘met

Gelüp bir hātif itdi ‘arż-ı tārīḫ
Ferīīdā geldi pāyāna kitābet

Sene 1251 fī-ġurre-i nūn bed’
Sene 1252 fī-selḫ-i sin

SONUÇ

İran ve Arap edebiyatlarından klasik edebiyatımıza geçmiş olan ve her beytinin kendi arasında kafiyeli olması yönüyle yazılması kolay olan dinî-tasavvufî, ahlakî, sosyal, kültürel, menkıbevî ve öğretici hikâyeler ile birçoğunda rastlanılan aşk hikâyelerinin yaygın şekilde ele alındığı nazım şekli olan mesnevinin, özellikle İslamî edebiyatlar içerisinde X. yüzyıldan itibaren öne çıktığı görülmektedir. Arap edebiyatının ilk mesnevi örneklerinin edebî yönünden daha ziyade eğitici-öğretici yönüyle ele alındığı, İran edebiyatında ise bunun ilk örneklerinin genellikle destanî ve millî eserler olarak telif edildiği görülür. Bilhassa XI. yüzyıldan sonra dinî-tasavvufî ve ahlakî bir içeriğe bürünen mesnevi Firdevsî, Senâî, Attar, Hüsrev, Nizâmî ve Sa'dî gibi şahsiyetler ile ulaşabileceği en yüksek değere ulaşmıştır.

Türk edebiyatındaki ilk ve en güzel mesnevi örneğini, İslamî Türk edebiyatının da en eski eserlerinden biri olan Yûsuf Has Hâcib'in *Kutadgu Bilig* adlı eseri oluşturmaktadır. Edebiyatımızda XIX. yüzyıla kadar etkisi görülen mesnevinin, Anadolu sahasındaki gelişimi de Mevlâna, Sultan Veled, Hoca Dehhânî, Ahmed Fakih, Şeyyad Hamza, Gülşehrî ve Âşık Paşa vb. gibi önde gelen şairlerle ziryeye ulaşmıştır.

Klasik edebiyatımızdaki mesnevilere bakıldığında bunların özellikle İran edebiyatında çokça görülen mesnevi örneklerinden hareketle yeni ve özgün birer eser olduğu veya esas alınan eserin şerhi-tercümesi olduğu görülmektedir. *Leylâ vü Mecnûn, Hüsrev ü Şîrîn, Mantıku't-Tayr, Süheyl ü Nevbahâr* ve *Mesnevî* gibi eserlerin edebiyatımızdaki yansımaları bunun en güzel örneğidir.

Bu açıdan, Mevlâna'nın *Mesnevî*'si de asırlardır bu topraklarda değerini hiç yitirmeden ele alınmıştır. Şair ve yazarlar her fırsatta, *Mesnevî*'den yararlanmak için adeta fırsat kollamışlardır. *Mesnevî,* İslamî-Türk toplumunun en başta dinî ve ahlakî değerlerine, ilmî, edebî ve kültürel özelliklerine en güzel şekilde katkıda bulunduğu için her dönemde ve her şekilde minnetle yâd edilmiş, toplumun okur-yazar ve ümmî her kesimi tarafından kabul görerek değer verilen kitaplar arasında her zaman yerini almıştır.

Bu bakımdan *Mesnevî,* Türk edebiyatında en çok tercüme ve şerh edilen mesneviler arasında asırlardır en üst sırada yer almış bir eserdir. Çalışmamızdan elde ettiğimiz bilgiler ışığında şair ve yazarlarımızın, yazıldığı dönemin hemen akabinde *Mesnevî*'den faydalandığı, bu eserden hareketle yeni eserler ürettiği veya eserlerinin bir yerinde *Mesnevî*'den bölümler ele aldığı görülmektedir. Mu'înî, Âşık Paşa, Gülşehrî, İbrahim Beg, Ahmedî, Dede Ömer Rûşenî,

İbrahim Tennûrî, Ârif gibi Anadolu sahasının önde gelen isimlerini burada zikretmek mümkündür. Yine aynı şekilde *Mesnevî*'nin, yazıldığı günden bu yana Ankaravî, Şem'î Efendi, Şeyh Murâd-ı Buhârî, Ahmed Avni Konuk, Tahirü'l-Mevlevî ve Abdülbaki Gölpınarlı tarafından tamamının şerh edildiği, Hüseyin Top'un şerhinin halen devam ettiği ve şu an beşinci ciltte olunduğu bilgileri ile; *Mesnevî*'nin Nahifî, Şâkir Efendi, Ahmet Metin Şahin, Hicabi Kırlangıç, Mehmet Kanar tarafından aruz, hece veya serbest ölçü ile manzum olarak tercüme edildiği bilgisine ulaşılmıştır.

Yukarıda ismi geçen kişilerin dışında *Mesnevî*'nin özellikle tamamını mensur olarak tercüme edenler arasında Veled Çelebi İzbudak, Şefik Can, Âmil Çelebioğlu, Adnan Karaismailooğlu, Derya Örs-Hicabi Kırlangıç gibi isimler de yer aldığı görülmüştür.

Mesnevî'nin tamamına yapılan manzum ve mensur tercüme/şerhlerin dışında özellikle bir bölümünün, bazı ciltlerinin, bir ya da birkaç hikâyesinin veya ilk on sekiz beytinin ele alınarak manzum veya mensur olmak üzere onlarca tercüme/şerhi de yapıldığı görülmektedir.

Çalışmamıza konu olan *Mesnevî* Tercümesi, *Mesnevî*'nin yakın yüzyıllardaki önemli tercümelerinden biridir. *Tercemânü'l-Ma'nevî fi-Tercemeti'l-Mesnevî* isimli ve *Mesnevî'*nin tamamının manzum tercümesi olan eser, Nahîfî tercümesinden sonra kaleme alınan önemli bir eser olarak vurgulanmaktadır. Geçmiş yüzyıllarda telif edilen bu tür eserlerin bir kısmı belli dönemlerde ve bir silsile halinde günümüze aktarılmış ve aktarılmaya da devam etmektedir. Bu kapsamda çalışmamızda Şakir Efendi tercümesinin -sözde yedinci cilt dahil- tamamı tarafımızdan ortaya konulmuştur.

Şakir Efendi'nin hayatı ve eserleriyle ilgili olarak tezkirelerden, antolojilerden ve kendi eserlerinden hareketle onun 1762 yılında İstanbul'da doğduğunu, küçük yaşlardan itibaren saray eğitimi alarak Enderun'da yetiştiğini, önemli makamlara getirildiğini, 74 yaşında iken 1836 yılında yine İstanbul'da vefat ettiğini öğrenmekteyiz. Sarayda Livâ-yı Şerîf şeyhliği görevinde de bulunduğu bilinen ve şairliğinin yanında mütercim, şarih, âlim ve fâzıl biri olan Şakir Efendi'nin eserleri *Bahâristan Şerhi, Dîvân*'ı ve çalışmamıza konu olan manzum *Mesnevî-i Şerîf* tercümesidir.

Şakir Efendi'nin, 1835 yılında tamamladığı ve II. Mahmud Han'a sunduğunu belirttiği manzum *Mesnevî* tercümesi, *Bahâristân Şerhi* ve *Dîvân*'ının yanında Türk edebiyatında *Mesnevî*'nin tamamına yapılmış hacimli ve değerli bir eserdir. Eserin tamamının beyit sayısı, eldeki nüshaların incelenmesi ve birbiriyle tamamlanması neticesinde 26.225 olarak elde

edilmiştir. Bu sayıya tercümesi yapılan sözde yedinci cilt dahil olmamakla birlikte bahsi geçen cildin beyit sayısı ise 1754 olarak belirlenmiştir.

Zikredilen bu beyit sayıları, *Mesnevî* üzerine araştırma yapmış veya *Mesnevî*'ye ilgili kişilerin de malumu olduğu üzere asıl metnin dışındaki bütün eserlerde değişkenlik göstermekte ve kimi eserde farklılık az sayıyla ifade edilirken, kimi eserde de binleri aşacak şekildedir. Mehmed Şâkir Efendi'nin tercümesinde hangi nüshayı kullandığını bilememekle birlikte nüshalardaki bazı ibarelerden yola çıkarak Ankaravî şerhinden yararlandığını görmekteyiz. Bu bakımdan tercümesindeki bu fazlalığın hangi nüshadan kaynaklı olduğu bilinmemektedir. Ancak bütün *Mesnevî* tercüme-şerhleri dikkate alındığında yaklaşık 600 beyitlik bu fazlalığın çok da önemli bir sayı olmadığı kanaatindeyiz.

Mehmed Şâkir Efendi manzum *Mesnevî* tercümesinde, asıl *Mesnevî* metnininin şekil olarak yapısına ve veznine baştan sonuna kadar uymuş ve tercümesini beyitlerin dışına çıkmadan beyit beyit yapmıştır. Ayrıca *Mesnevî*'nin asıl Farsça metni ile kıyaslandığında Şakir Efendi'nin, tercümesinin tamamında asıl metnin mana özelliğini de koruduğu ve yeri geldiğinde bazı kelime, mısra veya beyitleri olduğu gibi aldığı, bazılarını da ufak değişikliklerle aktardığı görülmektedir.

Mesnevî tercümesinde, Farsça asıl metnin ağırlığı görülse de özellikle Türkçe ve çok açık şekilde yazılmış sade beyitlerin de varlığı yadırganmayacak ölçüde fazladır. Dönemin dil ve lugat dünyası ile kelime hususiyetleri dikkate alındığında bu durumun çok da sorun teşkil etmediği düşünülebilir.

Mesnevî tercümesi, tercüme bakımından kendi içinde incelendiğinde son derece başarılı bir eser olarak görülmekle birlikte tercümenin, Nahîfî tercümesine yakınlığı da her iki eser kıyaslandığında fark edilmektedir. Ancak burada şu detayı da belirtmek gerekir ki bahsedilen bu benzerlik, *Mesnevî*'nin Farsça asıl metni de ele alınarak yapıldığında benzerliklerin asıl metne uyduğu şeklinde görülmektedir. Dolayısıyla tercümedeki benzerlik Nahîfî'den değil daha çok *Mesnevî*'nin asıl metnindendir. Zaten geçmişteki ve özellikle günümüzdeki bu tür birebir yapılan tercümeler incelendiğinde kelime veya kelime gruplarının birebir aynı olduğu ya da benzer şekilde sıralandığı da görülecektir.

Mesnevî tercümesindeki bir özellik de asıl Farsça metinde Arapça olan ibare veya beyitlerin Farsça olarak tercüme edilmiş olması ve bu durumun mütercim tarafından da eserin sonunda ifade edilmiş olmasıdır.

Mesnevî tercümesinde yer alan sözde yedinci cilt tercümesinin çalışmamıza alınmasındaki iki önemli etken; bahsi geçen kısmın hem Mehmed Şâkir Efendi'ye ait özgün bir kısım olması hem de araştırmacılar tarafından bu kısmın içeriğinin bilinmesinin istenebileceğidir. Dolayısıyla metne dahil edilen bu kısımla ilgili olarak *Mesnevî*'nin cilt sayısı hakkında herhangi bir iddiamızın söz konusu olmadığını da belirtmek isteriz.

Sonuç olarak şairliği, mütercimliği ve şarihliği ile edebî bakımdan Türk kültür ve edebiyatımıza çok değerli eserler bırakan Mehmed Şâkir Efendi, ortaya koyduğu diğer eserlerinin yanında *Mesnevî* gibi eşsiz bir eserin de ne derece önemli olduğunu vurgulamak için asırlardır süren geleneğe uymuş ve manzum *Mesnevî* tercümesi ile adından söz ettirmiştir. Nahîfî'den sonra *Mesnevî*'nin tamamına yapılan manzum tercümenin sahibi olmanın yanında aldığı eğitimin de bir tezahürü olarak hangi eserlerin, niçin değerli olduğunu vurgular mahiyette Câmî'nin *Bahâristân*'ını da şerh eden Mehmed Şâkir Efendi'nin ve benzer şahsiyetlerin İslâmî Türk edebiyatımızda yerlerini almaları için bu tür eserler bırakan kişilerin eserlerinin her dönemde ele alınması, farklı açılardan incelenmesi ve edebiyatımıza kazandırılması son derece önem arz etmektedir.

Son olarak, Mehmed Şâkir Efendi'nin manzum tercümesi üzerinde çalışırken genel olarak tercüme ve şerh alanında, özel olarak da *Mesnevî, Bostan* ve *Bahâristân* vs. gibi eserlerin tercümeleri ve şerhleri alanında bazı aksaklıkların/eksikliklerin olduğu görülmüştür. Bu aksaklıkların bir bütün halinde çalışılması, istişareler yapılması ile ortaya çıkarılması ve bunların sonunda da genelin uygulayabileceği tespit - terkip - tasnif ve tahliller şeklinde belirlenmesiyle giderilebilceği düşüncesindeyiz. Bilhassa asırlardan bu yana *Mesnevî*'nin telif edilmiş olan şerh ve tercümeleriyle ilgili yapılmış olan çalışmalarda bu tutarlılığın ortaya konması ve çalışmaların bu şekilde oluşturulması beklentilerimiz arasındadır.

KAYNAKÇA

Abdurrahman Câmî, *Nefâhatü'l-Üns-Evliya Menkıbeleri,* Tercüme ve şerh: Lâmiî Çelebi, haz: Prof. Dr. Süleyman Uludağ-Prof. Dr. Mustafa Kara, Marifet Yay., İstanbul 1998.

Abdülmecîd Muharrem ez-Zilî, *Ba'z-ı Ebyât-ı Mesnevî,* Süleymaniye Kütüphanesi Kasîdecizade, Nu. 327.

Abdülmecîd-i Sivâsî, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyyüddin Efendi 1651.

Abdülmecîd-i Sivâsî, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Aşir Efendi, 2453.

Abdülmecîd-i Sivâsî, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî,* Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut 2453.

Abdülvehhâb Azzâm, *Fusûl mine'l-Mesnevî,* Matba'atu Lecneti't-te'lîf ve't-terceme ve'n-neşr, Kahire 1946.

Âbidin Paşa, *Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i Şerîf*, III. Baskı, Dersaadet: Mahmut Bey Matbaası, 1305.

Âbidin Paşa, *Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i Şerîf,* Sivas Vilâyet Matbaası, 1303/1886.

Ahmed Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri, I-II,* çev. Tahsin Yazıcı, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 2001.

Ahmed Eflâkî, *Menâkıbü'l-Ârifîn, I-II,* çev. Tahsin Yazıcı, Hürriyet Yay., İstanbul 1973.

Ahmed Hakîm, *Râh-ı Kadîm I-II - Mülâhazât-ı Mesnevî-i Ma'nevî - Fâtihâtü'l-Mesnevî, İlk On Sekiz Beyit Üzerine Düşünceler,* Gelenek Yay., İstanbul Kasım 2014.

Ahmedî, *İskender-nâme - İnceleme, Tıpkıbasım,* haz. İsmail Ünver, Türk Dil Kurumu, Ankara 1983.

Ahmet Cevdet Paşa, "Ahmet Cevdet Paşa'nın Âbidin Paşa'ya Yazdığı Mektup", *Mektep,* C. III, Yıl: 4, Sayı 33, 8 Haziran 1311, ss. 308-313.

Ahmet Cevdet Paşa, *Tezâkir-40- Tetimme-*, Yayınlayan: Prof. Cavid Baysun, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1991.

Akar, Metin, "Vefatının On İkinci Yılında Abdülbâkî Gölpınarlı ve Eserleri", *Bir: Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,* Nu. 2, İstanbul 1994, s. 7-30.

Akar, Metin, *Veled Çelebi İzbudak,* TDK, Ankara 1999.

Akdemir, Hikmet, *Mesnevî'de Kur'ân Yorumları*, İnsan Yay., İstanbul 2010.

Akkoyun, Muti, *Rûhu'l-Mesnevî'deki Metot ve Mesnevî'nin İlk Onsekiz Beyti,* Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1985.

Akkuş, Mehmet, *Abdullah Salahaddîn-i Uşşâkî (Salâhî)'nin Hayatı ve Eserleri,* MEB, Ankara 1998.

Akün, Ömer Faruk, "Abdülbaki Gölpınarlı", *TDVİA,* C. XIV, İstanbul 1996, s. 146-149.

Ali Canib, "Ankaravî İsmâil Efendî", *Hayat,* C. I, S. 21, 23 Nisan 1927, Ankara, s. 3-4.

Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb - Mevlevî Şairler,* haz. Tahir Hafızoğlu, İnsan Yay., İstanbul 2010.

Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb,* Âlem Matbaası, Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul 1309.

Almaz, Hasan, "Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümünde Bulunan Mevlânâ ve Mevlevîlikle İlgili Eserler", *Mevlânâ Araştırmaları- I*, Editör: Adnan Karaismailoğlu, Ankara 2007.

Alparslan, Ali, *Abdülbaki Gölpınarlı,* Kültür Bakanlığı, Ankara 1996.

Arif Konyalı, *Mesnevî'nin Anahtarı,* Rumî Yay., Konya 2008.

Arif Konyalı, *Mevlâna'nın Kırk Mesajı,* Rumî Yay., Konya 2011.

Arslan, Sabahattin, *İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Mesnevî (Üçüncü Cilt) Transkripsiyonlu Metin,* Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2000.

Âsaf Mehmed Paşa, *Kitâb-ı Cezîretü'l-Mesnevî,* Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, numara 407.

Asım Efendi, *Kâmus Tercümesi, I-IV,* Cemal Efendi Matbaası, İstanbul 1305/1888.

Aslan, Üzeyir, "Neş'et Süleyman Efendi, *Tercüme-i Şerh-i Dü Beyt (Giriş-Tenkitli Metin)",* Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1999.

Âşık Paşa, *Garib-nâme I-II*, haz. Kemal Yavuz, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2000.

Ateş, Ahmet, "Konya Kütüphânelerinde Bulunan Bazı Mühim Yazmalar", *Belleten*, C. XVI, S. 61, Ocak 1952 Ankara, ss. 99-130.

Ateş, Ahmet, "Mesnevî'nin On Sekiz Beytinin Manası" *60. Doğum Yılı Münasebeti ile Fuad Köprülü Armağanı*, DTCF, Ankara 1953, s. 37-50

Ateş, Ahmet, "Mesnevî", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi I-XIII, İstanbul 1979, C. VIII, s. 127-133.

Ateş, Ahmet, "Muhyiddin Arabî", *İslam Ansiklopedisi C. VIII,* Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1987, s. 533-555.

Ateş, Ahmet, "Senâ'î", *Milli Eğitim İslam Ansiklopedisi C. X,* İstanbul 1980, s. 476-482.

Avşar, Ziya, *Aşk Meclisi - Mesnevî'ye Yeniden Uyanmak,* Kün Yayıncılık, Yozgat 2011, 317 s.

Ay, Alper, *Abdülmecid Sivâsî Divanı (İnceleme-Metin),* Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2014.

Ayan, Gönül, "Mesnevî ve Kısa Hikayecilik", *V. Milli Mevlânâ Kongresi*, Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yay., Konya 1991.

Ayan, Hüseyin, "Cevrî İbrahim Çelebi", *TDVİA,* C. VII.

Ayan, Hüseyin, *Cevrî, Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divânının Tenkitli Metni,* Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Erzurum 1981.

Aydın, Mehmet, "Eva de Vitray Meyerovitch'in Mesnevî Hakkındaki Değerlendirmeleri I-", *7. Milli Mevlâna Sempozyumu-Tebliğler,* 13 Aralık 1995, s. 20-25.

Aynur, Hatice, "Abdülbaki Gölpınarlı Bibliyografyası", *Journal Turkish Studies in Memoriam Abdülbaki Gölpınarlı Hatıra Sayısı I,*C. XIX, Harvard 1995, s. XXI-LIV.

Aypay, A. İrfan, *Nahîfî Süleyman Efendi: Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Dîvânının Tenkitli Metni,* Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 1992.

Aytekin, Ülker, *Sarı Abdullah Efendi Mesnevî-i Şerif Şerhi*, Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul 2002.

Ayverdi, Semiha, "1959 Şeb-i Arûs Konferansı", *Mevlânâ ile ilgili Yazılardan Seçmeler,* haz. Vedat Genç, İstanbul 1994.

Aziz, Merhan, "Gülşehrî'nin Mantıku't-tayr (Kuş Dili) Mesnevîsinde Mevlana Etkisi", *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik, Ulusal Sempozyum*, Selçuk Üniversitesi Mevlana Araştırma ve Uygulama Merkezi Yay., Bildiriler Serisi: 1, Yıl 2007, s. 101-110.

Bağdâdî Seyyid Abdülaziz Âsım, *Dîvân,* Millet Kütüphanesi Ali Emiri, Manzum 267.

Banarlı, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I-II,* Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 2001.

Bardakçı, Mehmet Necmeddin, "Mevlânâ'nın Tasavvufi Düşüncesinin Kaynakları", *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi,* 8/19 (Temmuz-Aralık), 2007, s. 55-77.

Bardakçı, Murat, "Salacaktaki Ahşap Ev, Baki Hoca ve 'Garip'", *Journal Turkish Studies in Memoriam Abdülbaki Gölpınarlı Hatıra Sayısı I,* C. XIX, Harvard 1995, s. VII-XX

Barkçin, Savaş, *Ahmed Avni Konuk - Görünmeyen Umman*, Klasik Yayınlar, İstanbul 2014.

Baryaman, Saliha. *İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Mesnevî (Birinci Cilt) İnceleme-Metin,* Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2000.

Baş, Nuri, *Mânâ ve Mefhumuyla Mesnevî'den Parıltılar,* Meram Belediyesi Kültür Yay., Konya 2006.

Baykal, Özgün, "Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde Hayvan Hikâye ve Motifleri", *Şarkiyat Mecmuası,* C. V, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fak. Yay., İstanbul 1964, s. 23-30.

Bektaş, Ekrem, "Mesnevi Hikayeleri; Tespit ve Değerlendirme", *Mevlâna Araştırmaları-1*, editör: Adnan Karaismailoğlu, Akçağ Yay., Ankara 2007, s. 421-443.

Birol Biçer, "Sıradışı bir mutasavvıf: Kenan Rifâî, *Chronicle Dergisi*, S. 14, İstanbul 2009.

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III,* Matbaa-yı Amire, İstanbul 1333.

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Ali Şükri Matbaası, İstanbul 1338, C. II-2.

Büyükaksoy, Kazım, *Mesnevî Hatıraları,* Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1952.

Büyükbayraktar, Mevlüt, *Gönüllerin Sultanı Mevlâna - Mesnevî Pınarı ve Mevlevîlik,* Damla Ofset, Konya 2011.

Büyükbayraktar, Mevlüt, *Mevlâna'da Arayış ve Buluş*, Damla Ofset, Konya 1999.

Büyükbayraktar, Mevlüt, *Sevincimiz Hz. Mevlâna - Mesnevî'den Yorumlar ve Mevlevîlik,* Esra Yayıncılık, Konya 2005.

Büyükkörükçü, Tahir, *Hakiki Vechesiyle Mevlâna ve Mesnevî,* Bedir Yayınevi, İstanbul 1997.

Can, Şefik, "Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretlerinin Marifetnamesinde Bulunan Hz. Mevlâna'ya Ait Şiirler", *Mevlana ve Yaşama Sevinci*, Haz: Feyzi Halıcı, Konya Turizm Derneği, Ankara 1978.

Can, Şefik, *Cevâhir-i Mesneviyye, I-II*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2001.

Can, Şefik, *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi, I-III*, Ötüken Yay., İstanbul 1997.

Can, Şefik, *Mevlâna - Hayatı, Şahsiyeti, Fikirleri,* Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006.

Can, Şefik, *Mevlânâ Celâleddin Rumî, Mesnevî Hikâyeleri*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2003.

Can, Şefik, *Mevlâna Hayatı, Şahsiyeti ve Fikirleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006.

Can, Yusuf Kenan, *Nazmî Mehmed Efendi'nin Mesnevî Tercümesi,* İstanbul Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009.

Cevrî İbrahim Çelebi, *Hall-i Tahkîkât, Aynü'l-Füyûz,* Takvimhane-i amire, İstanbul 1269.

Ceyhan, Semih - Mustafa Topatan, *İsmâil Rusûhî Ankaravî, Mesnevî'nin Sırrı - Dîbâce ve İlk 18 Beytin Şerhi*, Hayy Kitap, İstanbul 2008.

Ceyhan, Semih, "Mesnevî", *TDVİA*, Ankara 2004, C. 29, s. 325-334.

Ceyhan, Semih, *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi,* Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Bursa 2005.

Cunbur, Müjgan -Kaya Dursun, *Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu,* Ankara 1999.

Cunbur, Müjgan, "Mevlana'nın İlk Mütercimi Gülşehrî", *Mevlânâ Yirmi Altı Bilim Adamının Mevlânâ Üzerine Araştırmaları,* derleyen Feyzi Halıcı, Ülkü Basımevi, Konya 1983, s. 31-35.

Çalışkan, Hasan, *Ayın Ardından Gelen Güneş-Mevlana'nın Hayatı ve Eserlerinden Seçmeler,* Nüve Kültür Merkezi Yay, Konya 2005, 392s.

Çalışkan, Yaşar, *Kızıl Postun Eşiğinde - Hz. Mevlâna'dan Seçme Hikâyeler,* Romantik Kitap, İstanbul 2006.

Çalışkan, Yaşar, *Mevlânâ'dan Seçme İnciler – A'dan Z'ye Mesnevî Sözlüğü,* Burç Yayınevi, Konya 2008.

Çatak, Adem, *Mevlâna Celâleddîn Rûmî ve Hadisten Referansları*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2001.

Çelebioğlu, Amil, "Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytinin Manzum Tercümesi", *Türk Edebiyatı*, S. 195, 1990, s. 7.

Çelebioğlu, Amil, "XIII-XV. (İlk Yarısı) Yüzyıl Mesnevilerinde Mevlânâ Tesiri", (III. Uluslararası Mevlânâ semineri, Konya) *Mevlânâ ve Yaşama Sevinci*, Ankara 1978, s. 99-126

Çelebioğlu, Amil, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları,* Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 1998.

Çelebioğlu, Amil, *Türk Edebiyatı'nda Mesnevî - XI. Yüzyıla Kadar,* Kitabevi Yay., İstanbul 1999.

Çelik, İsa, "Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin Yedinci Cildi Üzerine", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* Sayı: 20, s. 85-98.

Çelik, İsa, *Âbidin Paşa'nın Mesnevî Şerhi ve Tasavvufî Düşünceleri*, Vefa Yay., İstanbul 2007.

Çetin, Nihad M., "Matnawi'nin Konya Kütüphanelerindeki Eski Yazmaları", *Şarkiyat Mecmuası,* S. IV, İstanbul 1961.

Çetin, Türkan-Nuriye Mustan, *Ya Olduğun Gibi Görün Ya Göründüğün Gibi Ol!,* Dokuz Yay., Konya 2012.

Çıkla, Selçuk - Sibel Üst, "Mesnevî'deki Hikâyelerin Kaynakları ve Mevlâna'nın Hikâyeler Üzerindeki Tasarrufları", *Yedi İklim Mevlâna Özel Sayısı,* 211, Ekim 2007, s. 92-97.

Çınarcı, Mehmet Nuri, *Mustafa Şem'î'nin Şerh-i Dîvân-ı Şâhî Adlı Eseri,* Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Van 2011.

Çıtlak, Fatih, *18 Beyit Dinle! - Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Şerhiyle Sesleniş,* Konya Büyükşehir Belediyesi Yay., Konya 2011, 79 s.

Çıtlak, Fatih, *Mesnevî Şerhi - Padişah Cariye Kıssası,* Sufi Kitap Yay., İstanbul 2011, 496 s.

Çöm, Erol, *Şemseddîn-i Sivâsî'nin İbret-nümâ Adlı Mesnevîsi (İnceleme-Metin),* Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2010.

D. Lewis, Franklin, *Mevlâna Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı,* çeviren: Gül Çağalı Güven-Hamide Koyukan, Kabalcı Yay., s. 366.

Dağlar, Abdülkadir, "Klasik Türk Edebiyatı Şerh Geleneği ve Hacı İbrâhim Efendi'nin Şerh-i Belâgat'ına Dâir", *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları* Volume 2/2 Spring 2007.

Dede Ömer Rûşenî, *Ney-nâme,* Tenkitli Basım, haz. Mustafa Uzun, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İstanbul 1990.

Demirci, Mehmet, "Dinle Neyden", *Kubbealtı Akademi Mecmuası, Yıl* 28, Sayı 3, Temmuz 1999, s. 36-47.

Demirci, Mehmet, Mesnevî Hikâyelerinden Dersler, Rumi Yay., Konya 2007.

Demirel, Şener, "Abdülbaki Gölpınarlı'nın Kendi Sesinden Mesnevî'nin İlk İki Beytinin Şerhi", *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi,* VI/14 (Ocak-Haziran) 2005, s. 365-382.

Demirel, Şener, "Şeyh Rızaeddin Remzi er-Rifâî'nin Tasavvuf Dergisi'ndeki Mesnevî Şerhi", *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi,* Vl/14 (Ocak-Haziran 2005), s. 591-629.

Demirel, Şener, *Dinle Neyden - Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Türkçe Şerhleri,* Manas Yay., Ankara 2005.

Derviş Ahmed Sâdık, *Lübbü'l-lübâb,* Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi Kolaksiyonu numara 360.

Derviş Ahmed Sâdık, *Lübbü'l-lübâb,* Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi Kolaksiyonu Nu. 1190.

Derviş Ahmet - Âşık Kul Sadi, *Mevlâna - Mesnevî Pınarı (Açıklamalı Manzum Seçmeler) Cilt I,* Ceylan Matbaası, 1979, 350 s.

Dervîş Ali b. İsmail, *Esrârü'l-Ârifîn ve Sirâcü't-Tâlibîn,* İstanbul, Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu Ali Paşa, Nu. 711.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat,* Aydın Kitabevi, Ankara 2004.

Devletşah, *Tezkire-i Devletşah I-IV*, Çev: Prof. Necati Lugal, Kervan Yayıncılık ve Kitapçılık, İstanbul 1977.

Dikbaş Tüysüzoğlu, Fatma, *Çuhadar-zâde Şâkir Divânı,* Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005.

Dilek, Kaan, *Mesnevî'den Öyküler ve Ney,* A&D Yayıncılık, İstanbul 2006.

Dilek, Kaan, *Mevlâna Vâdisinde Ahlak ve Marifet: Mevlâna'nın Mesnevî'sinden Seçme Bölüm ve Hikâyeler,* İhvan Yay., İstanbul 2005.

Doğrul, Ömer Rıza, *Üç Dahinin Bir eseri, Mevlan, Heredot, Beydaba - Dost Görünen Düşman,* Popüler Kitaplar, İstanbul 2005.

Duman, Musa, "XV. Yüzyıl Şairlerinden İbrahim Bey", *İlmi Araştırmalar,* S. 2, İstanbul 1996, s. 73-78.

Durgun, Selahattin, *Sarı Abdullah ve Şerh-i Mesnevî (Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî),* Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 1993.

Duru, Necip Fazıl, "Mevlevî şeyhi Ağazâde Mehmed Dede ve Mesnevî'nin ilk on sekiz beytini şerhi" *Tasavvuf*, Temmuz-Aralık 11/2003, Ankara, s. 151-176.

Ebu'l-Hasan en-Nedvî, *İslâm Önderleri Tarihi I-VIII*, çev.: Yusuf Karaca, Kayıhan Yay., C. I, İstanbul 1992.

Ebu's-Suûd b. Sadullah, *Mesnevî Şerhi,* Süleymaniye Kütüphanesi, Serez, Nu. 1463.

Efe, Mustafa, *Rûhu'l-Mesnevî, İsmail Hakkı Bursevî, (İkinci cilt 1b-99b arası), İnceleme-Metin,* Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2002.

Elitez, Ziya, *Düşündüren Mevlana,* Kozmik Kitaplar, İstanbul 2005.

Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili,* 3. Baskı, Eser Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul 1979, *C. V, s. 3074-3075.*

Eravcı, Mustafa, *Âsafî Dal Mehmed Çelebi ve Şecâatname*, MVT Yay., İstanbul 2009.

Eraydın, Selçuk, "Bizim Neslimiz Mevlânâ'yı Bilmiyor", *Mevlanâ İle İlgili Yazılardan Seçmeler*, haz. Vedat Genç, İstanbul 1994, s. 149-150.

Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar,* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay. No: 82, İstanbul 1994.

Erbaş, Muammer, "Bir Osmanlı Müfessiri: Abdülmecîd b. eş-Şeyh Nasûh b. İsrâîl (ö. 973/1565) ve Eserleri", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* İzmir 2006, S. XXIV. ss. 161-186.

Erdoğan, Abdüllatif (Abdülmelik), *Mesnevî Bahçesinden Mâna yüklü Veciz İfadeler,* Erman Ofset, Konya 1998.

Erdoğan, Abdüllatif, *Mevlana Sözlüğü,* Lamure Yay., İstanbul 2006.

Erguner, Kudsi, *Ayrılık Çeşmesi - Bir Neyzenin Yolculuğu,* 9. Bs., İletişim Yay., İstanbul 2016, 220 s.

Erkul, Muammer, *Aşk-ı Mevlana: Aşka Dair Sözler,* Akış Yay. İstanbul 2007.

Eroğlu, Süleyman, "XVI. Yüzyılda Bir Mevlevi Şairi: Âsafî", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya 2009, S. 26, s. 71-92.

Esrâr Dede, *Tezkire-i Şuârâ-yı Mevleviyye,* haz. İlhan Genç, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 2000.

Etik, Arif, *Mevlâna'da Mânevî Görüş,* Ülkü Basımevi, Konya 1964.

Fatin Davud, *Hâtimetü'l-Eş'âr - Fatin Tezkiresi*, Hazırlayan: Ömer Çifçi, Kültür ve Turizm Bakanlığı E-Kitap Yay..

Fazlullâh Rahîmî, *Gülzâr-ı Hakîkat – Mesnevî Hikâyeleri, C. I-III,* haz. Arzu Meral, Aliye Uzunlar, Revak Kitabevi, İstanbul 2016.

Ferîd Efendi, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî,* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi İsmail Saib II Nu. 3010.

Ferîdûn b. Ahmed-i Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafındakiler - Risâle,* çev. Tahsin Yazıcı, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1977.

Feridûn b. Ahmed-i Sipehsâlâr, *Mevlâna ve Etrafındakiler,* Çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul 1977.

Fındıklılı İsmet Efendi, *Tekmiletu'ş-Şekâ'ik fî hakki ehli'l-hakâ'ik (Şakaik-i Nu'maniyye ve Zeyilleri, V)*, neşir: Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989.

Fidan, Ahmet Kasım, *Hikmetleriyle Mesnevî'de Geçen Hikâyeler,* Semerkand Yay., İstanbul 2011.

Fidan, Mustafa, *İbrahim Tennûrî Gülzâr-ı Ma'nevî,* Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Kayseri 1995.

Fidan, Mustafa, *İbrahim Tennûrî, Hayatı ve Eserleri,* Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., Kayseri 2005.

Furûzanfer, Bediüzzaman, *Ehâdis-i Kısas-ı Mesnevî,*Tahran 1348 hş./1969.

Fürûzanfer, Bediüzzaman, *Ehâdîs ve kasas-ı Mesnevî,* Yeni Düzenleme Huseyni Dâvûdî, Tahran: Müessese-i İntişarât-ı Emîr-i Kebîr, 1381ş.

Fürûzanfer, Bediüzzaman, *Mevlânâ Celâleddîn*, Çev. F. Nafiz Uzluk, Milli Eğitim Bakanlığı Yay. İstanbul 1963.

Gölpınarlı, Abdülbaki, "Mesnevî'nin VII. Cildi", *İEFB Şarkiyat Mecmûası*, İstanbul, S. VI, 1966, s. 11.

Gölpınarlı, Abdülbaki, "Mevlâna'nın Mesnevî'si", *Mevlâna İle İlgili Yazılardan Seçmeler,* haz.: Vedat Genç, MEB, İstanbul 1994, ss. 1599-165.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Konya Mevlana Müzesi Yazmalar Kataloğu I-IV*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1967-1994.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mesnevi Tercemesi ve Şerhi I-III*, 2. Bs., İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul 1981.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mesnevi ve Şerhi I-VI*, 2. Baskı, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., Ankara 1985.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mevlâna Celâleddîn,* İnkılap Kitabevi, İstanbul 1999.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik,* İnkılap Yay., İstanbul.

Göre, Zehra, *Adnî Receb Dede, Hayatı ve Eserleri,* Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 2004.

Gövsa, İbrahim Alaaddin, *Meşhur Adamlar Ansiklopedisi I-IV,* Sedat Simavi (Çıkaran) Yayınevi, İstanbul 1933-36, C. II.

Gül, Halim, *Mesnevî'de Kur'ânî Referanslar ve Kur'ân Ayetlerine Getirilen İşârî Yorumlar,* Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2003.

Güleç, İsmail, *İ. Hakkı Bursavî ve Rûhu'l-Mesnevîsi: İnceleme-Metin,* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2002.

Güleç, İsmail, *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri,* Pan Yayıncılık, İstanbul 2008.

Güler, Kadir, *İbrahim Beg Divanı (İnceleme-Metin-İndeks-Sözlük),* Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri 1995.

Güllüce, Hüseyin, *Kur'ân Tefsiri Açısından Mesnevî,* Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Erzurum 1998.

Güllüce, Hüseyin, *Kur'ân Tefsiri Açısından Mesnevî,* Ötüken Neşriyat, İstanbul 1999.

Gültekin, Ayşe, *İsmail Ankaravi'nin Meşnevi Şerhi Mecmuatü'l-Letâif ve Matmuratü'l-Mearif'te Hadis (altıncı cilt örneği),* Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 2006.

Gündoğdu, Cengiz, "Sivâsî Abdülmecîd", *TDVİA,* C. XXXVII, s. 286-287.

Gündoğdu, Cengiz, *Bir Türk Mutasavvıfı, Abdülmecîd Sivasî-Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri,* Kültür Bakanlığı Yay.. Ankara 2000.

Gündoğdu, Cengiz, Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde "Manâ Dili" Mesnevî'nin Türkçeye Şerh Geleneği ve Bu Bağlamda Halvetî Şeyhi Abdulmecîd-i Sivasî'nin Mesnevî Üzerine Çalışmaları" *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, S. 14, Ocak-Haziran Ankara 2005, 121-148.

Gündüz, Sadık, *Mevlânâ'nın Mesnevî'sinden Seçme Hikâyeler,* Türkiye İş Bankası, İstanbul 1971.

Gündüzalp, Selim, *Mevlana, Mesnevî Seçme Öyküler,* Zafer Yay., İstanbul 2005.

Günel, Fuat, "Abdülvehhâb Azzâm", *TDVİA*, C. 4, s. 352-53.

Güngör, Zülfikar, *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun) Hayatı, Eserleri ve Dinî Edebiyatla İlgili Şiirleri,* Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1994.

Güntan, Zekiye, *XIX. Yüzyıl İstanbul Mutasavvıflarından Muhammed Murad Nakşibendî ve Hülâsatu'ş-Şurûh İsimli Mesnevî Şerhinden İlk 1001 Beytin Tahlili,* Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2009.

Gürer, Dilaver, "Mesnevî'nin Son Hikâyesi Işığında Aşkın Anlatılamazlığı ya da Mesnevî Neden Sonlandırılamamıştır?", *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl: 11, S. 25, ss. 133-143.

Hacı Muhammed Ramazânî, *Mesnevî-i Ma'nevî - Mevlâna Celâleddîn Belhî Rûmî,* Tahran 1319.

Hacı Pîrî Efendi, *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî*, İstanbul, Süleymaniye, Halet Efendi, Mülhak, Ek 26.

Hacı Raşid Paşa, *Tasavvuf, Tarikatlar Silsilesi ve İslam Ahlakı*, İstanbul 1965.

Hacıtahiroğlu, Abdullah Öztemiz, *Mesnevî-Mevlâna, Kendi Vezni İle Manzum Tercüme*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1972.

Hafız Muhammed Emîn, *VII. Cilt Mesnevî Tercümesi,* İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar 6323.

Halil İbrahim Şimşek, *Osmanlı'da Müceddidîlik XII-XVIII. Yüzyıl,* Süf Yay., İstanbul 2004.

Hanifi, Mutlu Cihan, *Hulâsatu'ş-Şurûh Adlı Mesnevî Şerhinin Üçüncü Cilt 130-254 Varaklarının Günümüz Harflerine Aktarılması ve İncelenmesi,* Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009.

Hidayetoğlu, Ahmed Selâhaddin, *Aynü'l-Füyûz - Tenkidli Metin ve İnceleme*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 1986.

Hidayetoğlu, Ahmed Selâhaddin, *Hall-i Tahkîkât, Cevrî İbrâhim Çelebi,* Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Seminer, Konya 1986.

Hilmi, Mahmut, "Mevlânâ Celâleddîn er-Rûmî", *4. Milli Mevlânâ Kongresi Tebliğler*, Selçuk Üniversitesi Yay., 12-13 Aralık 1989, Konya, s.147-152.

Hoca Abdülmuhsin [Abdülmecid], [Mesnevî Şerif'ten Tercüme], Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, Nu. 2423.

Hocazâde Seyyid Mehmed Râsim Efendi, *Şerh-i Râsim Müntehâbâtu alâ Mesnevî-yi Şerîf,* İstanbul Üniversitesi, Türkçe Yazmalar Nu. 1605.

Huri, Sûfi, "Garb Tefekkür Âleminde İslâmiyetin Tesiri ve Hazreti Mevlâna" *Türk Yurdu, Mevlana Özel Sayısı,* 1964, 61-65.

İbnü's-Seyyid Gâlib, *Mesnevî-i Şerîf Tercümesi,* Asır Matbaası, İstanbul 1315.

İbrahim Aczi Kendi, Mevlâna ve Ruh-u Mesnevî [1. Kitap], 86 S., Yeni Kitap Basımevi, Konya 1953.

İbrahim Mustafa vd., *El-Mu'cemu'l-Vasît,* Et-Tab'atü'r-Rabia, 2004.

İbrahim Tennûrî, *Gülzâr-ı Ma'nevî*, haz. Mustafa Demirel, Çağrı Yay., İstanbul 2005.

İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri I-V*, Haz: Müjgân Cunbur, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., 1999.

İnançer, Ömer Tuğrul, *Dinle Neyden - Mesnevî Sohbetleri,* Sufî Kitap Yay., İstanbul 2009.

İnâyetullah İblâğ el-Afgânî, *Celâleddin er-Rûmî Beyne's-Sûfiyye ve Ulemâi'l-Kelâm,* 3. Baskı, el-Mektebetü'l-İslâmî, Lübnan 1412/1991.

İnönü Ansiklopedisi, "Ankaravî İsmâ'îl Rusûhî", C. 3, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1949.

İpekten, Haluk - İsen, Mustafa, vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1988.

İsmail Ankaravî Efendi, *Mevlana'ya İsnad Edilen VII. Cildin Şerhi,* Mevlana, Nu. 2065.

İsmail Ankaravî Efendi, *Şerh-i Mesnevî-VII*, Matbaa-ı Âmire, İstanbul 1872.

İsmail Ankaravî Rusûhî, *Mesnevî VII Cild Şerhi,* Milli Kütüphane, Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi, 03 Gedik 18201.

İsmail Ankaravî Rusûhî, *Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atü'l-letâif ve Matmûratü'l-ma'ârif) I-VII,* İstanbul 1289/1806

İsmail Ankaravî, *Nisâbü'l-Mevlevî, Tercüme:* Tâhirü'l-Mevlevî, 1947.

İsmail Ankaravî, *Nisâbü'l-Mevlevî*: *Tasavvufî konulara göre Mesnevî'den Seçmeler,* çev: Tahirü'l-Mevlevî, haz. Yakup Şafak, İbrahim Kunt, Tekin Kitabevi, Konya 2005.

İsmail Ankaravî, *Nisâbü'l-Mevlevî:Mevlevîlik Yolunun Essasları,* çev: Tahirü'l-Mevlevî, haz. Bekir Şahin, Damla Ofset, İstanbul 2007.

İsmail Ankaravî, *Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atü'l-letâif ve Matmûratü'l-ma'ârif) I-VII,* İstanbul 1289/1806.

İsmail Ferruh Efendi, *VII. Cilt Mesnevi Tercümesi, Bulak 1268.*

İsmail Hakkı Bursevî, , *Rûhu'l-Mesnevî - İsmail Hakkı Bursevî – Mesnevî'nin İlk 748 Beytinin Şerhi,* haz. İsmail Güleç, İnsan Yay., İstanbul 2004.

İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhü'l-Mesnevî I-II,* İstanbul Matbaâ-i Âmire, 1287.

İsmail Hakkı Bursevî, *Şerh-i ba'z-i ebyât-ı Mesnevî,* İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, Nu. 6496.

İsmail Rusûhî Ankaravî, *Minhacü'l-Fukarâ-Mevlevî ÂdÂb ve Erkânı, Tasavvuf Istılahları,,* haz. Safi Arpaguş, Vefa Yay., İstanbul 2008.

İspir, Meheddin, *İbrahim Tennûrî, Gülzâr - İnceleme, Metin,* Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1998.

İsrafilzâde Abdülmecîd b. Nasûh b. İsrafil, *Kıssa-i Çoban ve Münâcât,* Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, Nu. 4027.

Kanar, Mehmet, *Mesnevî - Mevlâna Celâleddîni Rûmî, C. I-II,* Ayrıntı Yay., İstanbul 2014.

Kanar, Mehmet, *Mesnevi'den Seçmeler,* Serhat Yay., İstanbul 2005, 320 s.

Kara, Mustafa, *Tasavvufî Hayat - Şeyh Necmüddîn Kübrâ*, Dergah Yay., İstanbul 1980.

Karabulut, Ali Rıza-Ramazan Yıldız, *Gülzâr-ı Ma'nevî ve İbrahim Tennûrî*, Elif Matbaası Yay., Ankara 1978.

Karahan, Abdülkadir, "Hadis Bilgini Olarak Mevlâna", *SÜ Selçuklu Araştırmaları Merkezi, 6. Milli Mevlâna Kongresi, Tebliğler*, 24-25 Mayıs 1992, Konya, s. 11-15.

Karaismailoğlu, Adnan - Fahrettin Coşguner - Sait Okumuş, *Mevlâna Bibliyografyası,* Konya Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya 2013.

Karaismailoğlu, Adnan, "Mesnevî Hikayelerinde Şekil ve İçerik" *Nüsha, Şarkiyat Araştırmaları Dergisi,* C. V, S. 17, Oku Yay., Ankara 2005.

Karaismailoğlu, Adnan, "Mevlâna, Hayatı, Eserleri, Fikirleri", *Gönüllerin Başkenti Konya*, Konya Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1998.

Karaköse, Şaban, *Konularına göre Derlenmiş Mevlânâ'dan Düşündüren Sözler,* Yakamoz Yay., İstanbul 2007.

Karaköse, Şaban, *Mevlânâ'dan Düşündüren Hikayeler*, Yakamoz Yay., İstanbul 2007.

Karavellioğlu, Murat A., "Klâsik Türk Edebiyatında Şem'î Mahlaslı Şairler ve Prizrenli Şem'î", *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 32, İstanbul 2005, s. 65-80.

Kâtip Çelebi, *Mîzânü'l-Hak fi İhtiyâri'l-ehak,* Hazırlayan, Orhan Şaik Gökyay, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993.

Kaya, Bayram Ali, *Mevlâna'dan Seçmeler,* Metropol Yay., İstanbul 2005.

Kaya, Gönül, *Resimli bir Osmanlı tarihi: Âsafî Paşa'nın Şecâatnâme'si*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2006.

Kaya, Korhan, *Hint-Türk Avrupa Masalları,* İmge Kitabevi Yay., Ankara 2001.

Kayaalp, İsa, *Mevlâna'dan Seçmeler,* Bilge Sanat Yapım, İstanbul 2005.

Kenan Rifâî, *Şerhli Mesnevî-i Şerîf,* Hülbe Yay., Ankara 1973.

Kenan Sarıalioğlu, *Can Yücedir Göklerden: Mesnevî'den Seçmeler,* Dünya Kitapları, İstanbul 2004.

Kılıç, Serkan Sefer, *Mesnevî,* Resse Kitabevi Sahaf, İstanbul 2013.

Kocatürk, Sadettin, *Gülşehrî ve Feleknâme*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay., Ankara 1984.

Koçkuzu, Ali Osman, "Mesnevî'nin I, II, III, IV, V. defterindeki Peygamberimize ve Hadislere Yapılan Atıflar", *SÜ Selçuklu Araştırmaları Merkezi, Tebliğler,* 1986-1990 yılları tebliğleri, muhtelif sayfalar.

Koçkuzu, Ali Osman, *Mesnevî'de Peygamber,* Rûmi Yay., İstanbul 2006.

Koçoğlu, Turgut, "Mesnevî-yi Şerîf'in İlk Türkçe Şerhlerinden Seyyid Ebussu'ûd el-Kayserî'nin Şerh-i Mesnevî'si, *III. Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına),* 13 Şubat 2009.

Koçoğlu, Turgut, *Şem'î Şem'ullah Şerh-i Mesnevî II. Cilt,* Kayseri Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri 2009.

Koner, M. Muhlis, *M. Muhlis Koner'den Seçme Yazılar*, haz. Mustafa Özcan, Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yay., Konya 2003.

Koner, M. Muhlis, *Mesnevî'nin Özü I-III,* Tablet Yay., Konya 2005.

Konuk, Ahmed Avni, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi I-IV,* haz. Mustafa Tahralı - Selçuk Eraydın, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 2005, C. I.

Konuk, Ahmed Avni, *Mesnevî-i Şerif Şerhi I-XIII,* haz. Mustafa Tahralı ve diğerleri, Kitabevi Yay., İstanbul 2006-2009.

Korucuoğlu, Nevin, *Veled Çelebi İzbudak,* Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1994.

Köksal, M. Fatih, "Klasik Türk Şiirinin Kurucularından İbrâhîm Beg", *Türklük Bilimi Araştırmaları, Prof. Dr. Ömer Faruk Akün'e Armağan*, S. XIX, 2006.

Köprülü, M. Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi,* Akçağ Yay., Ankara 2003.

Köprülü, M. Fuat, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar,* Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., TTK Basımevi, Ankara 1976.

Kul Sâdi, *Mevlâna'yı Anlamak,* Vahdet Yay., İstanbul 1984.

Kuntay, Mithat Cemal, *Mehmed Âkif,* Timaş Yay., İstanbul 1997.

Kuntman, Hacı Dr. Orhan Derviş *Mevlâna - Mesnevî, Bazı Beyit ve Hikâyeler Üzerinde İncelemeler,* Zembil Basım Yayıncılık, Ankara 2006, Orta Boy, 159 s.

Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir - I-V, haz. Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrıcı, vd., Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2012.

Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1993.

Kurnaz, Cemal, "Âmil Çelebioğlu", *TDVİA, VIII*, İstanbul 1993, s. 264-265.

Kuruluşundan Bu Güne Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Albümü (1924/2009), Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2010, C. I, s. 73.

Kut, Günay, "Âşık Paşa", *TDVİA,* C. 4, İstanbul 1991, *s. 1-2.*

Küçük, Osman Nuri, "Mevlânâ'nın Üslup ve Tasavvufi Fikir ve Meşrep Kaynaklarından Senâî", *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi,* VI/14 (Ocak-Haziran), 2005.

Küçük, Sezai, *Şefik Can - Mevlâna İle Bir Ömür,* Sufi Kitap Yay., İstanbul 2009.

Kürkçüoğlu, Kemal Edip, "Mevlâna'yı Anarken", *689. Ölüm Yıldönümünde Mevlâna,* Bildiriler, Yenikitap Yayıncılık, Konya 1962.

Lermioğlu, Ayten, *Hz. Mevlâna ve Yakınları*, Redhouse Yay., İstanbul 1969.

Levend, Agâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi -I,* TTK, 4. Baskı, Ankara 1998.

Lokmanî Dede, *Menâkıb-ı Mevlâna,* haz. Halil Ersoylu, Atatürk Kültür, Türk Dil Kurumu, Ankara 2001.

Macit, Muhsin, "Ses Yapısı", Editör: Mustafa İsen, *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, içinde,* Grafiker Yay., 6. Baskı, Ankara 2011, s. 224-229.

Mahmûd-ı Dergâhî, *Âyât-ı Mesnevî,* Tahran 1381.

Mazıoğlu, Hasibe, "Dede Ömer Rûşenî ve Çoban-nâme'si", *I. Milletler Arası Mevlâna Kongresi Tebliğler,* 3-5 Mayıs 1987, Konya 1988, s. 49-57.

Mazıoğlu, Hasibe, "Mesnevî'nin Türkçe Manzum Çeviri ve Şerhleri", *Bildiriler, Mevlânâ'nın 700. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Uluslararası Mevlânâ Semineri,* (15-17 Aralık), Ankara 1973, s. 275-296.

Mehmed el-Mevlevî, *Mesnevî-i Ma'nevî,* Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma bağışlar, Nu. 2780.

Mehmed Emin Tokâdî, "Şerh-i Beyt-i Mesnevî", Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi, VI/14 (Ocak-Haziran), 2005.

Mehmed Emin, *Şerh-i Ebyât-ı Mesnevî (Revâyihü'l-Mesneviyât),* Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa No: 522.

Mehmed İlmî Dede, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî,* Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa Nu. 156.

Mehmed Nazmî Efendi, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat -Halvetîlik Örneği- Hediyyetü'l-İhvân,* haz. Osman Türer, İnsan Yay., İstanbul 2005.

Mehmed Süreyya, *Sicilli Osmânî I-IV,* Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1311, C. III.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî I-VI*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1996, C. V.

Mehmed Şâkir Efendi, *Hediyetü'l-'İrfan der-Şerh-i Bahâristân,* Dârü't-Tıbâatü'l-Âmire, İstanbul 1836, s. 606.

Mehmed Şâkir Efendi, *Mesnevî-i Şerîf ma'a Terceme-i Manzûme-i Türkî,* İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazma Eserler Bölümü Numara 6308.

Mehmed Şâkir Efendi, *Tercemânü'l-Ma'nevî fî-Tercemeti'l-Mesnevî,* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Yazmalar Bölümü, Muzaffer Ozak-I Koleksiyonu Numara 112.

Mehmed Şâkir Efendi, *Tercüme-i Mesnevî-i Şerîf,* Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu Numara 1671.

Mehmed Şâkir Efendi, *Tercüme-i Mesnevî-i Şerîf,* Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu Numara 1356-1357-1358-1359.

Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhânesi,* Dârü'l-Hilâfetü'l-Aliyye, 1329/1911.

Meknî Efendi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kütüphanesi, Osman Ergin Kitaplığı, Nu. 380.

Menteş, Melih Ümit, *Hz. Mevlâna'nın 18 Sırrı - Mesnevî'deki Bilgelik*, Cinius Yay., İstanbul Aralık 2014, 688 s.

Mevlana Bibliyografyası, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2007.

Mevlâna Celâleddîn Rûmî, *Mesnevî-i Ma'nevî I-III,* nazmen tercüme: Ahmet Metin Şahin, Konya Büyükşehir Belediyesi Yay., FSF Matbaacılık, Kaynak Yayıncılık, İstanbul 2006.

Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Fîhi Mâ-Fîh*, çev. Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılap Yay., İstanbul 2008.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî - Mevlâna I-II (altı defter)*, çev. Hicabi Kırlangıç, Hece Yay., Ankara 2017.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî - Mevlânâ, I-VI,* çev. Adnan Karaismailoğlu, Akçağ Yay., 8. Baskı, Ankara 2009.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî I-VI,* çev. Hicabi Kırlangıç - Derya Örs, Ekim Yay., İstanbul 2007.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî I-VI,* çev. Veled Çelebi İzbudak, (önsöz ve gözden geçiren: Abdülbaki Gölpınarlı), Şark İslam Klasikleri, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yay., İstanbul 1988.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî-i Şerîf,* ter. Süleyman Nahîfî, sad. Amil Çelebioğlu, yayına haz., Nihat Öztoprak, Timaş Yay., İstanbul 2007.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî-i Şerif: Aslı ve Sadeleştilmişiyle Manzum Nahifî Tercümesi I-III,* trc. Süleyman Nahifî, haz. Âmil Çelebioğlu, Sönmez Neşriyat, İstanbul 1967.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Mesnevî,* C. I, çev. Mehmet Faruk Gürtunca, haz. İbrahim Hakkı Konyalı, Ülkü Yayınevi, İstanbul 1963.

Mevlâna, *Mesnevî - 1. Cilt*, Şiir Olarak Türkçeye Çeviren: Feyzi Halıcı, Arı Basımevi, Konya 1986.

Mevlâna, *Mesnevî - İlk 1001 Beyit,* Türkçeleştiren: Feyzi Halıcı, Güven Matbaası Ankara.

Mevlâna, *Mesnevî 2 - 1001 Beyit,* Türkçeleştiren: Feyzi Halıcı, Doğuş Matbaası, Konya 1982.

Minûçihr Dâniş Pejûh, *Defter-i Heftüm-i Mesnevî,* İntişârât-ı Tahûrî, Tahran 2001, 136 s.

Mirza Muhammed Mehdî-i Şirâzî, *Mesnevî-i Ma'nevî-i Mevlevî: Defter-i Heftüm,* Bombay 1301/1881.

Molla Câmî, *Ney'în Feryadı - Nay-nâme,* (Tercüme ve şerh: Hoca Neş'et), haz. Üzeyir Aslan, Sûfî Kitap, İstanbul 2007.

Muallim Nâci, *Esâmî,* Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1308.

Muallim Nâci, *Lugat-ı Nâcî,* Çağrı Yay., İstanbul 1995.

Muhammed b. Mükerrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab I-XV,* Dâru Sâdır, Beyrut 1990.

Muhammed İkbal, E*srar ve Rumuz,* haz. Ali Nihat Tarlan, Sufi Kitap, İstanbul 2005.

Muhammed Nazmî Halvetî, *Sırr-ı Ma'nevî - Manzum Mesnevî Tercümesi-,* haz. Ekrem Bektaş, Selçuk Üniversitesi Mevlana Araştırma ve Uygulama Merkezi Yay., Konya 2009.

Muhammed Şükrü ibn Ahmed Ata (Dâmâd-ı Gelenbevî), *Müntehebât-ı Mesnevî,* İstanbul, Şems Matbaası, 1328.

Murâd-ı Buhârî, *Hulâsatu'ş-Şurûh,* İstanbul Üniversitesi, Türkçe Yazmalar, No: 6309-6314.

Mustafa Safâyî Efendi, *Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü'l-Âsâr fî Fevâidi'l-Eş'âr),* haz. Pervin Çapan, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2005.

Mustafa, Kara, "Abdullah Bosnavî" *TDVİA,* C. I, s. 67.

Nasr, Seyyid Hüseyin, "Mevlana ve Sûfi Gelenek", T*ürkiye Günlüğü, İki Aylık Fikir ve Kültür Dergisi,* çev: Mehmet Vural, S. 53 (Kasım-Aralık), 1998.

Nasr, Seyyid Hüseyin, *İslam Sanatı ve Maneviyatı, t*ercüme: Ahmed Demirhan, İnsan Yay., İstanbul 1992.

Nicholson, Raynold A., *The Masnavi of Jalaluddin Rûmî, ed. From the oldest manuscirpts available, with critical notes, translation and commentary,* E.J. Gibb Memorial, New series IV, text I-VI, translation, commentary I-VI, Leiden-London 1925-1940.

Nihad, M. Çetin, "Ahmed Ateş" *TDVİA,* C. 4, İstanbul 1991, s. 55-57.

O Mevlevî, *Mesnevî - Bazı Beyit ve Hikâyelerin Türkçe Şiir Çevirisi ve Yorumu,* Zembil Basım Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara 2003, 316 s.

O Mevlevî, *Mevlânâ, Mesnevî - Hikâyeler (36 Beyit ve Câriye Hikayesi)*, Denizkuşları Matbaası, 2. Baskı, Konya 1980, 143 s.

O Mevlevî, *Mevlânâ, Mesnevî / Bakkal ile Tûtîsi, Tüccar ile Tûtîsi ve Allah'tan Zahmetsiz Helâl Rızık Dileyen Bir Fakirin Hikâyeleri*, Denizkuşları Matbaası, 2. Baskı, Konya 1980, Küçük Boy, 112 s.

O Mevlevî, *Mevlâna, Mesnevî-I*, Yörük Matbaası, İstanbul 1972, Büyük Boy, 120 s.

O Mevlevî, *Mevlâna, Mesnevî-II,* Denizkuşları Matbaası, Konya 1973, büyük boy, 215 s.

O Mevlevî, *Mevlâna, Mesnevî-III,* Engin Matbaası, Ordu 1974, Orta Boy, 31 s.

O Mevlevî, *Mevlânâ, Üç Şehzade Hikayesi; Mesnevi'den Hikayeler*, Denizkuşları Matbaası, 2. Baskı, Konya 1980, 136 s.

Oğraş, Rıza, *Esad Mehmed Efendi ve Bağçe-i Safâ-endûz'u - İnceleme, Metin* -, Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap yayınları, Burdur 2011.

Okumuş, Sait, "Mesnevî Araştırmacılarından Dr. Orhan Derviş Kuntman (O Mevlevî)", *Mevlânâ Araştırmaları -2-*, Editör: Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu, Ankara: Akçağ Yay., 2008.

Okuyucu, Cihan, *Mesnevî'den Hikmet ve Hikâyelerle Mevlâna Konuşuyor,* Bilge Yayıncılık, İstanbul 2006.

Olgun, Tahir, *Çilehâne Mektupları*, haz. Cemal Kurnaz, Gülgün Erişen, Akçağ Yay., Ankara 1995.

Olgun, Tahir, *Divan Edebiyatının Bazı Beyitlerinin İzahına Dair Edebî Mektuplar*, haz. Cemal Kurnaz, Akçağ Yay., Ankara 1995.

Olgun, Tahir, *Matbuat Âlemindeki Hayatım ve İstiklâl Mahkemeleri,* haz. Ahmet Atilla Şentürk, Nehir Yay., İstanbul 1990.

Olgun, Tâhirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lûgatı*, haz. Kemal Edip Kürkçüoğlu, Enderun Kitabevi, İstanbul 1973.

Olgun, Tâhirü'l-Mevlevî, *Mesnevî,* Selam Yay., Ahmed Said Matbaası, İstanbul 1971.

Olgun, Tâhirü'l-Mevlevî, *Mevlânâ- Mesnevî Şerhi*, 10 C., Şamil Yay., İstanbul 2014.

Olgun, Tahirü'l-Mevlevî, *Şerh-i Mesnevî*, 14 C., Selâm Yay., Ahmed Said Matbası, İstanbul 1963.

Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ I-VI,* haz. Mehmet Akkus - Ali Yılmaz, Kitabevi Yay., İstanbul 2015.

Ölmez, Tomris, *Mesnevî Şârihi Sarı Abdullah Efendi Hayatı ve Eserleri*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bitirme Tezi, İstanbul 1940.

Önder, Mehmet - İsmet Binark - Nejat Sefercioğlu, *Mevlâna Bibliyografyası I-II*, İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1974.

Önder, Mehmet, "Mesnevî (En Eski Mesnevîler)", *Din Yolu,* C. I., Sayı 13, Ankara 20 Haziran 1956, s. 14.

Önder, Mehmet, *Mesnevî'den Hikâyeler,* Türkiye İş Bankası Yay., Ankara 1971.

Önder, Mehmet, *Mevlânâ ve Mevlevîlik,* Aksoy Yayıncılık, İstanbul 1998.

Özattila, Alişan, *Hak Aşığı Mevlânâ Celâleddîn*, Deniz Kuşları Matbaası, 4. Baskı.

Özdamar, Mustafa, *Yaman Dede*, Kırk Kandil Yay., İstanbul 2015.

Özdemir, Gazi, *Mevlana'dan Geriye Kalanlar,* Neden Kitap, İstanbul 2009.

Özdil, Hatice, *Hulâsatu'ş-Şurûh Adlı Mesnevî Şerhinin 108-214 Varaklarının Günümüz Harflerine Aktarılması ve İncelenmesi*, Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009.

Özkan, Hatice, *Ayrılık Hikâyesi - Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Şerhi,* Kurtuba Kitap, İstanbul 2013, 456 s.

Özkul, Yavuz, *Lübbü'l-lübāb (Manzum Mesnevî Tercümesi),* Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2009,

Özönder, Hasan, *Mevlâna'nın Gönül Dostları,* Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya 2005.

Öztekin, Nezahat, *Mevlânâ'nın Mesnevîsi'ndeki hikâyelerin XIII-XV.* Yüzyıl *Anadolu Mesnevîlerine Etkisi,* İzmir, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 2000.

Öztemiz Hacıtahiroğlu, Abdullah, *Mesnevî: Kendi Vezni İle Manzum Tercüme*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1972.

Öztuna, Yılmaz, "Mesnevî", *Türk Ansiklopedisi,* I-XXXIII, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1983.

Öztürk, Şeyda, *Şem'î Efendi ve Mesnevî Şerhi,* Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Araştırmaları Merkezi Yay., İstanbul 2011.

Öztürk, Şeyda, *Şem'i'nin (15-16 YY.) Mesnevi Şerhi (İlk Türkçe Tam Mesnevi Şerhi),* Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2007.

Öztürk, Zehra, *Hulâsatu'ş-şurûh Adlı Mesnevî Şerhinin 1-107 Varaklarının Günümüz Harflerine Aktarılması ve İncelenmesi*, Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008.

Pala, İskender, "Abidin Paşa", *TDVİA C. I,* İstanbul 1998, s. 310.

Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Leyla İle Mecnun Yayıncılık, İstanbul 2003.

Perhiz, Eyüp Necati, *Kıssadan Hisseler. Mesnevî'den Seçme Hikayeler*, İstanbul, Ebuzziya Basımevi, 1934, 263 s.

Redhouse Sir James, *A Turkish and English Lexicon*, Çağrı Yay., İstanbul 2001.

Sabûhî Ahmet Dede, *İhtiyârât-ı Hazret-i Mesnevî-i Şerîf*, Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, Nu. 2084.

Sadîkî, *Kenzü'l-Garâib? [Mesnevî'den Seçme Hikâyeler Tercümesi],* Süleymaniye Kütüphanesi / Lala İsmail 393.

Sak, Vesile Albayrak, "Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği ve Bu Gelenekte Mantıku't-tayr Tercümeleri", *Turkish Studies,* Ankara, Volume 7/4, Yıl 2012, s. 655-669.

Sakaoğlu, Saim, "Mesnevîdeki Hikayelerin Kaynakları ve Tesirleri", *I. Millî Mevlâna Kongresi, Tebliğler,* SÜ. Selçuklu Araştırmaları Merkezi, Konya 1985, s. 105-113.

Sarı Abdullah Efendi, *Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî I-V,* Tasvîr-i Efkâr Matbaası, İstanbul 1287, C. I, s. 150-155.

Sarıalioğlu, Kenan, *Can Yücedir Göklerden: Mesnevî'den Seçmeler,* Dünya Kitapları, İstanbul 2004, 175 s.

Sarıkaya, Bekir, *Arif - Mürşidü'l-Ubbâd - Nüsha-i Âlem ve Şerhü'l-Âdem, Mevlid, (Giriş-Transkripsiyonlu Metin-Sözlük),* Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1992.

Sarıkaya, Orhan, *Tezkirecilik Geleneği İçerisinde Fatîn Tezkiresi,* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

Savran, Ahmet, "Mesnevî'de Kur'ân Tesiri", *Selçuk Üniversitesi 1. Milli Mevlânâ Kongresi (Tebliğler),* 3-5 Mayıs 1985, Konya 1986, 93-99.

Savran, Ömer, Mehmed Râsim'in Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytine Şerhi ve Şerh Anlayışı, *Turkish Studies,* S. 4/6, 2009.

Schimmel, Annemarie, "Mevlâna Hindistan'da", *Mevlana ve Yaşama Sevinci*, Haz: Feyzi Halıcı, Konya Turizm Derneği, Ankara 1978, s. 69-78.

Sepetçioğlu, Mustafa Necati, "Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'de Hikaye", *II. Milletlerarası Mevlânâ Kongresi,* Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yay., Konya 1990.

Sevgi, H. Ahmet, *Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde Devrin Örf ve Adetleriyle İlgili Bilgiler,* Kayseri 1994.

Seyyid Burhâneddin Muhakkik-i Tirmizî, *Maârif,* çeviren: Abdülbaki Gölpınarlı, Ankara 1973.

Seyyid Sahih Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye, Mevlevîler Tarihi,* haz. Cem Zorlu, İnsan Yay., İstanbul 2003, s. 181.

Sezen, Nurettin, *Geredeli Yunus Fehmi - Hayatı, Eserleri, Görüşleri ve Edebi Yönü,* Aktif Hayat Yay., Ankara 2007.

Sezer, Kemal, *İş'in Sırrı - Mevlana'dan Öğütlerle İş Hayatı ve Tasavvuf,* Nokta Kitap, 2011.

Sivaslı Hacı İlyas-zâde Ömer, *Şerh-i Mesnevî-i Şerîf,* İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, Nu. 196.

Sonuş, Danyal, *Âsafî Dal Mehmed Çelebi'nin Cezîre-i Mesnevîsi (İnceleme - Metin),* Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2012.

Sönmez, Kemâl, *Açıklamaları ile Mesnevî Ummanından 18 Hakikat İncisi ve Türkçe Nazmedilmiş Seçme Beyitler*, İpek Matbaası, Ankara 1968, 120 s.

Subaşı, Muhsin İlyas, *Batı'daki Mevlâna,* Nesil Yay., İstanbul 2003, s. 239-249.

Sucu, Nurgül, "Altı'nın Esrârı ve Mesnevî-i Şerîf'in Cild Sayısına Dâir", *Uluslararası Mevlânâ ve Tasavvuf Geleneği Sempozyumu, Bildiri Özetleri,* Celal Bayar Üniversitesi, Mevlana Düşüncesi Araştırmaları Derneği, Manisa, 9-10 Ekim 2010, s. 62-63.

Sucu, Nurgül, "Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* S. 19, Konya 2006, s. 125-148.

Sultan Veled, *İbtidanâme*, Çev. Abdülbaki Gölpınarlı, Konya ve Mülhakatı Eski Eserleri Sevenler Derneği Yay., 2001.

Şafak, Yakup - Nuri Şimşekler, *Konularına Göre Mesnevî'den Özdeyişler, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Konya 2004.*

Şafak, Yakup - Yusuf Öz, *Tekkeden Meclise - Sıra dışı bir Çelebi'nin anıları- Veled Çelebi İzbudak,* Timaş Yay., İstanbul 2009.

Şafak, Yakup, "Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Hz. Mevlânâ ve Eserleri Üzerine Çalışma Yapanlar", *Konya'dan Dünyaya Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Konya 2002, s. 249-268.

Şahin, Bekir, "Hz. Mevlâna'nın Okuduğu Kitaplar ve Etkilendiği Şahsiyetler", *Ihlamur-Kültür, Sanat ve Edebiyat Dergisi, Mevlana Özel Sayısı, Nev-Niyaz,* Nisan 2011, 74-90.

Şahinoğlu, M. Nazif, "Mesnevî", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* I-VII, Dergah Yay., İstanbul 1986, C. VI, s. 277-288.

Şair Süleyman Hayri Bey, *Mesnevî-i Şerîf Tercümesi,* Mahmud Bey Matbaası, 1308.

Şardağ, Rüştü, "Mevlânâ ve Mesnevî'deki Üslup", *Mevlânâ Yirmi Altı Bilim Adamının Mevlâna Üzerine Araştırmaları,* haz. Feyzi Halıcı, Ülkü Basımevi, Konya 1983.

Şardağ, Rüştü, *Mevlânâ - Tek Ciltte Mesnevî,* Başkent Yayınevi Ankara, ty.

Şayir, Mehmet, *Gülşen - Manzum Mesnevî,* Genesis Kitap, Ankara 2011.

Şem'î Efendi, *Şerh-i Mesnevî I-VI,* Süleymaniye Kütüphanesi, Molla Arif-Molla Murad, Numara 38, C. VI.

Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî,* Çağrı Yay., İstanbul 1992.

Şemseddin Sami, *Kâmūsu'l-A'lâm I-VI*, Mihran Matbaası, İstanbul 1311, C. IV.

Şentürk, Ahmet Atilla, *Tahirü'l-Mevlevî Hayatı ve Eserleri*, Nehir Yay., İstanbul 1991.

Şentürk, Ahmet Atillâ, *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler,* Kitabevi Yay., İstanbul 2002.

Şeyh Gâlib, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî,* haz. Turgut Karabey, Mehmet Vanlıoğlu, Mehmet Atalay, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Erzurum 1996.

Şeyhi Mehmed Efendi, *Şakayık-ı Numaniye ve Zeyilleri, Vakâyi'ül-Fuzalâ*, Neşreden: Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989.

Şifâî Dervîş Mehmed, *Şerh-i kitâb-ı Mesnevî-i Ma'nevî,* Süleymaniye Kütüphanesi Dârü'l-Mesnevî numara 209.

Şimşek, Halil İbrahim, "Mehmed Emin Tokadî", *TDVİA*, C. XXVIII, s. 467-468.

Şimşekler, Nuri, *Abidin Paşa ve Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i şerîf,* Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 1992.

Şimşekler, Nuri, *Mesnevî'den Öğütler - Özlü Sözler, Dinle Mevlâna'dan,* Selçuk Üniversitesi, Mevlana Araştırmaları Enstitüsü Yay., Konya 2011.

Şükûn, Ziya, *Farsça-Türkçe Lûgat, Gencîne-i Güftâr Ferheng-i Ziyâ I-III*, MEB Yay., İstanbul 1996.

Tahralı, Mustafa "Kenan Rifâî", *TDVİA,* C. 25, s. 254-255.

Tâlibî Hasan Efendi, *Yetîmü'ş-Şürûh/ Şerh-i Mu'dalât-ı Mesnevî*, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, İhtisas, Nu. 2080.

Tan, Mehmet Harun, *Abdülmecid Sivasi'nin Mesnevî Sözlüğü (İnceleme-Metin- İndeks),* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Fars Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Konya 2005.

Tanyıldız, Ahmet, *İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî - Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (I. Cilt) (inceleme-metin-sözlük),* Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri 2010,

Tarlan, Ali Nihat, *İran Edebiyatı,* Remzi Kitabevi, İstanbul 1944.

Taştan, Erdoğan, *İsmâîl Rusûhî Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi (Mecmû'atü'l-Letâ'if ve Matmûratü'l-Ma'ârif), I. Cilt, Çeviriyazı-İnceleme*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2009.

Tatcı, Mustafa - Cemal Kurnaz, "Mehmed Es'ad Dede", *TDVİA*, C. XXVIII, s. 469-470.

Tavukçu, O. Kemal, Dede Ömer Ruşenî, Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Divan'ının Tenkitli Metni, Suna, Erzurum 2005.

Tayyâr-zâde Ahmed Atâ, *Târîh-i Atâ (Târîh-i Enderûn), I-V*, İstanbul 1293, C. 4.

Tek, Abdürrezzak, "Süleyman Uludağ İle Mesnevî Dersleri", Süleyman Uludağ Kitabı, haz. Mustafa Kara, Dergah Yay., İstanbul 2008, 433-444.

Tek, Abdürrezzak, *Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Mesnevî-i Şerîf - İlk On Sekiz Beyit Şerhi,* Bursa Akademi Yay., Bursa 2014.

Temizel, Ali, *Mevlâna - Çevresindekiler, Mevlevîlik ve Eserleriyle İlgili Eski Harfli Türkçe Eserler,* SÜ Mevlana Araştırma ve Uygulama Merkezi Yay., Konya 2009.

Tevfik Sübhani İle Söyleşi {http://www.semazen.net/roportaj_detay.php?id=33}[Erişim Tarihi: 16.02.2017]

Timurtaş, Faruk Kadri, "Muinî'nin Manevî'si (Murâdiyye) – Mesnevî'nin İlk Manzum Çevirisi", *Bildiriler, Mevlânâ'nın 700. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Uluslararası Mevlânâ Semineri*, (15-17 Aralık), Ankara 1973.

Top, Hüseyin, *Mesnevî-i Ma'nevî Şerhi - 1,* Rûmî Yay., Konya Ocak 2011.

Top, Hüseyin, *Mesnevî-i Ma'nevî Şerhi - 9,* Rûmî Yay., Konya Haziran 2016.

Top, Hüseyin, *Mesnevî-i Ma'nevî Şerhi - İlk 1001 Beyit,* Tablet Yay., Konya 2008, 542 s.

Top, Hüseyin, *Mevlevî Usûl ve Âdâbı,* Ötüken Yay., İstanbul 2001.

Topal, Ahmet, *Adni Receb Dede Nahl-i Tecelli (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2006.

Toparlı, Recep, *Abdulmecîd Sivâsî Divanı,* 1. Baskı, Dilek Matbaası, Sivas 1984

Topbaş, Osman Nuri, *Mesnevî Bahçesinden Bir Testi Su,* Erkam Yay., İstanbul 2012.

Topkaya, Hatice Gülcan, *Gökyüzüne Merdiven: Mesnevî'den Seçmeler,* Om Yay., İstanbul 2002.

Tuman, M. Nâil, *Tuhfe-i Nâilî - Divân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri C. I-II*, Bizim Büro Yay., İstanbul 2001.

Tunç, Semra, "Ârif ve II. Murâd Döneminde Yazılmış Bir Hamse", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* S. 12, 2002, s. 155-166.

Tunç, Semra, *Dede Ömer Rûşenî, Hayatı, Eserleri, edebi Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni,* Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Konya 1996.

Türer, Osman, *Türk Mutasavvıf ve Şairi Muhammed Nazmî,* Kültür Bakanlığı, Ankara 1988.

Türk Ansiklopedisi, "İsmâ'îl Dede, Ankaravî" maddesi, C. 20, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1972.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler, İsimler, Eserler, Terimler, "Tercüme", İstanbul 1990, C. 8.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler, İsimler, Eserler, Terimler, "Rusûhî İsmâ'îl Ankaravî", Dergâh Yay., İstanbul 1990. C. 7.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler, İsimler, Eserler, Terimler, "Şeyh Gâlib", Dergâh Yay., İstanbul 1977, C. 8.

Türkçe Sözlük, 10. Bs., Türk Dil Kurumu, Ankara 2005.

Türkmen, Erkan, *Mevlâna Mesnevî'sinin Evrenselliği,* Nüve Kültür Merkezi Yay., İstanbul 2007, 159 s.

Türkoğlu, Said, *Mevlâna'dan Özlü Sözler Işığın Kalbi,* Gelenek Yay., İstanbul 2004.

Uçar, Abdullah, *Âşıklar Sultanı Hz. Mevlâna,* Adım Matbaası, Konya 2009.

Utku, Mustafa, *Mesnevî'den Gönüle Hayat Bahşeden Nefesler,* Uludağ Yay., Bursa 2007.

Uysal Bozaslan, Seda, *Abdülmecid Sivasi'nin Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'si (Metin - İnceleme) ve Yûsuf-ı Sineâk'in Cezîre-i Mesnevî'sinin Türkçe Şerhleri (Karşılaştırma - Sadeleştirilmiş Ortak Metin),* Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Trabzon 2016

Uz, Mehmet Ali, *Konya Kültürüne Hizmet Edenler,* Konya Büyükşehir Belediyesi Yay., Konya 2003.

Uzluk, Feridun Nafiz, "Mesnevî'nin Batıdaki Tercemeleri", *Türk Yurdu Mevlâna Özel Sayısı*, C. 3, Temmuz 1964, s. 30-33.

Uzluk, Feridun Nâfiz, "Şâir Mu'înî Mustafa'nın Mesnevi Çevirisi, Mesnevî-i Murâdî", *X. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler*, Türk Dil Kurumu Yay., Sayı 233, 1963, s. 113-142.

Uzun, Mustafa, "İbrâhim Tennûrî", *TDVİA,* C. XXI, İstanbul 2000, s. 356.

Uzun, Mustafa, "Nahifî", *TDVİA*, C. XXXII, s. 297-299.

Uzunlu, Cüneyt, *Hacı Pîri Efendi'nin İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî Tercümesi [İnceleme – Metin (1b-53b)]*, Selçuk Üniversitesi Mevlana Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2017.

Ülkü, Feyzullah Sacit, *Mesnevî-i Şerîf, Manzum Tercüme,* Türkiye Yayınevi, İstanbul 1945.

Ünal, Hidayet, *Rûşenî Ömer Dede'nin Çoban-nâme Mesnevîsi (İnceleme-Metin)*, Atatürk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2003.

Ünver, İsmail, "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Türkoloji Dergisi,* C. XI, S. 1, Ankara 1993.

Ünver, İsmail, "Mesnevî", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II,* Sayı: 415-416-417 (Temmuz-Ağustos 1986).

Ünver, İsmail, "Şem'î Şem'ullah", *Türk Dili,* Cilt XLIX (yıl; 34) S. 397, Ankara, Ocak 1985.

Vehbi Yamanî (Kadri Bigavî), *Genc-i Nihânî ve Kenz-i Me'ânî,* Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Nu. 2877, 228 s.

Velioğlu, Tarık, *Aşk ve Esrar - Mevlana'dan Hikmetli Sözler,* Nesil Yay., İstanbul 2006.

Vural, Hanifi, *Letâyif-nâme (Giriş-Transkripsiyonlu Metin-Gramatikal Dizin),* Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum 1999.

Yalsızuçanlar, Sadık, *Mevlâna'dan Öyküler,* Timaş Yay., İstanbul 2005.

Yanbal, Semra, *Şâkir Mehmed Efendi Divânı, Metin - İnceleme*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2009.

Yardım, Ali, *Mesnevî Hadisleri-Tesbît ve Tahrîc,* Damla Yayınevi, İstanbul 2008.

Yavuz, Kemal, "Erzurumlu Ahmed Naim'in Mesnevî Şerhi", *I. Milli Türkoloji Kongresi, 6-9 Şubat 1978, Tebliğler,* Kervan Yay., İstanbul 1980, s. 176-181.

Yavuz, Kemal, "Mesnevî-i Şerîf İle Alakalı Olarak Cevdet Paşa'nın Âbidin Paşa'ya Yazdığı Bir Mektup", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,* İstanbul 2012, Sayı 24, s. 441-454.

Yavuz, Kemal, "Türk Edebiyatında Mesnevî'den İlk Tercüme Hikâyeler ve Bazı Dikkatller", *Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni: İnternationale Mevlânâ Symposium (15-17 Aralık 2000),* Kültür Bakanlığı, Ankara 2000, 355-381.

Yavuz, Kemal, *Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayr-ı (Gülşen-nâme) - Metin ve Aktarma-:* http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10686,metinpdf.pdf?0 (Erişim Tarihi: 05.10.2016)

Yavuz, Kemal, *Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayr-ı (Gülşen-nâme) - Metin ve Günümüz Türkçesine Aktarma-*, Kırşehir Valiliği, Ankara 2007.

Yavuz, Kemal, *Muînî'nin Mesnevî-i Murâdiyye'si, Mesnevî Tercüme ve Şerhi -Gramer ve Sözlük- I*, Selçuk Üniversitesi, Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yay., Konya 2007.

Yazar, Sadık, *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği,* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2011.

Yazar, Sadık, *XVII. Yüzyıl Şâiri Sadîkî'nin Mesnevî'den Seçme Hikâyeler Tercümesi,* Turkish Studies, vol. 4/7, 2009, s. 893-927.

Yeni Tarama Sözlüğü, Düzenleyen: Cem Dilçin, TDK Yay., Ankara 1983.

Yeniterzi, Emine, *Mevânâ Aşığı Konyalı Bir Şair Veysel Öksüz ve Şiirleri,* Selçuklu Belediyesi Yay., Konya 2012.

Yeşil, Şemseddin, *Kitâbü't-Tasavvuf - Mesnevî'den Hikmetler*, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1986.

Yetik, Erhan, "Ankaravî İsmâ'îl Rusûhî" *TDVİA*, C. 3, İstanbul 1991, s. 212-213

Yetik, Erhan, *İsmâil-i Ankaravî - Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri,* İşaret Yay., Bilimsel Araştırma Dizisi, İstanbul 1992.

Yıldız, Alim, *Abdülmecid Sivasi Divanı (İnceleme-metin)*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2014.

Yıldız, Ayşe, "Tercüme Kavramı ve Türkçe Mesnevilerde Tercüme Meselesinin Klâsik Edebiyatlar Bağlamında Yorumlanması Denemesi", *Turkish Studies, Türkoloji Araştırmaları,* Ankara, Vol. 4, No. 7, 2009, s. 939-954.

Yılmaz, Musa Kazım, "Mesnevî Hikayelerindeki Temalar" *Uluslararası Mevlânâ ve Mevlevîlik Sempozyum Bildirileri-I*, Harran Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yay., Şanlıurfa 2007, s. 241-246.

Yûnus Fehmî, *Hikemiyyât-ı Mesnevî (Gönüllerin Şifası-Mesnevî'den Seçmeler),* haz. Nurettin Sezen, Aktif Hayat Yay., Ankara 2007.

Yücer, Hür Mahmut, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, İnsan Yay., İstanbul 2003, s.787.

Yüksel, Kemal Edip, "Mesnevî Tercümesi Hakkında", *Türk Dili Belleten, III/6-7,* Mart 1946, s. 637-646.

Zebîhullah Safâ, *Târih-i Edebiyyât,* Tahran 1962.

Zekiye Güntan, *Muhammed Murâd Nakşbendi ve Hülâsatü'ş-Şürûh Adlı Mesnevî Şerhinden İlk 1001 Beyit,* İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya 2010.

Zeren, Mehmet, Hz. Mevlâna'nın En Büyük Eseri Mesnevî'de Geçen Bütün Hikâyeler, Semerkand Yay., İstanbul 2004.

Zerrinkub, Abdülhüseyin - Nasrullah Pürcevâdî, *Mevlânâ'nın Dünyâsı,* trc. Ertuğrul Ertekin, Birleşik Yay., Ankara 2007.

Zeybek, Ersoy, *Mehmed Şâkir'in Bahâristân Şerhi (s. 279-607), İnceleme-Metin,* Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kahramammaraş 2015.

www.yazmalar.gov.tr

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	SELMAN KARADAĞ
Doğum Yeri:	KONYA
Doğum Tarihi:	10.01.1985
Medeni Durumu:	BEKAR

Öğrenim Durumu

Derece:	Okulun Adı:
İlköğretim:	REBİİ KARATEKİN İLKOKULU - ZELİHA VE LÜTFİ KULLUK İLKÖĞRETİM OKULU
Ortaöğretim:	ZELİHA VE LÜTFİ KULLUK İLKÖĞRETİM OKULU
Lise:	CUMHURİYET LİSESİ
Lisans:	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ – EDEBİYAT FAKÜLTESİ - TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
Yüksek Lisans:	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ – TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI - ESKİ TÜRK EDEBİYATI
İlgi Alanları:	ESKİ EDEBİYAT, KİTAP, ŞİİR, BİLGİ TEKNOLOJİSİ
İş Deneyimi: (Doldurulması isteğe bağlı)	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ – MEVLANA ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ – UZMAN (ÖĞR. GÖR.)
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar: (Doldurulması isteğe bağlı)	DR. ÖĞR. ÜYESİ EROL ÇÖM DOÇ. DR. SEMRA TUNÇ PROF. DR. ALİ TEMİZEL DOÇ. DR. NURİ ŞİMŞEKLER DR. ÖĞR. ÜYESİ NURGÜL SUCU
Tel:	0546 745 12 68
E-posta adresi:	edebikelam@hotmail.com selmankaradag@selcuk.edu.tr

İmza: